CODEX THEODOSIANVS CVM PERPETVIS COMMENTARIIS IACOBI GOTHOFREDI

Viri Senatorij & Iuriſconſulti huius ſæculi eximij.

[illegible] CHRONOLOGIA ACCVRATIOR,
[illegible] Historico, & Prolegomenis:

Subijciuntur Notitia Dignitatum, Proſopographia, Topographia, Index Rerum, & Gloſſarium Nomicum.

OPVS POSTHVMVM;

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM,

OPERA ET STVDIO ANTONII MARVILLII ANTECESSORIS Primicerij in Vniuerſitate Valentina.

TOMVS TERTIVS.

LVGDVNI,

Sumptibus IOANNIS-ANTONII HVGVETAN, & MARCI-ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXV.

Cum Priuilegiis S. Cæſ. Maieſt. & Regis Christianiſſimi.

IN HOC TOMO
LIBRI DVO CONTINENTVR.

LIBRO NONO agitur de Criminibus, & de Processu Criminali.

LIBRO DECIMO agitur de Iure Fisci, & de Rebus Fiscalibus.

Priuilegium

Priuilegium S. Cæsareæ Maiestatis.

LEOPOLDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenores præsentium Vniuersis: Quod cùm syncerè Nobis dilecti. IOANNES-ANTONIVS HVGVETAN, & MARCVS-ANTONIVS RAVAVD, bibliopolæ Lugdunenses humillimè nobis exposuerint, quemadmodum CODICEM THEODOSIANVM *in sex Tomos distinctum cum notis & commentariis* IACOBI GOTHOFREDI *in folio*, propriis expensis typis committere, inque publicum edere constituerint quidem: vereantur autem ne quorumdam inuidiâ eadem opera alibi recudentium, impendij & laboris sui fructu frustrentur; ideoque Nobis demissimè supplicarunt, quatenus indemnitati suæ consulere, seque Priuilegio nostro Cæsareo ea super clementer præmunire dignaremur. Nos attento eo supplicantium laudabili, inque bonum publicum redundanti studio, eorumdem iustis precibus benigne annuerimus. Qui proinde omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopœis, aliisque quibuscunque negotiationem & rem litterariam exercentibus districtè atque serio mandamus, inhibemus & vetamus, ne quisquam eorum Codicis Theodosiani Tomos seu opera intra sex annorum spatium, à prima editionis die numerandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumque ac ditionum nostrarum hæreditariarum finem simili aut alio quouis typo vel formâ, siue in toto, siue in parte recudere, vel alibi recudendum dare, alibiue impressum, apportare, vendendare, vel distrahere clam vel palam, citra voluntatem, & absque illorum HVGVETAN & RAVAVD consensu & licentiâ præsumat. Si quis vero secus faciendo Priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum violare aut transgredi ausus fuerit, cum non modo huiusmodi libris perperam quippe recusis & adductis (quos quidem prædicti HVGVETAN & RAVAVD vbicúmque deprehensos, siue propria authoritate, siue Magistratus auxilio, sibi vendicare poterunt) de facto priuandum; sed & pœna insuper decem marcarum auri puri, Fisco nostro Cæsareo & fraudis vindici ex æquo pendenda, omni spe veniæ sublata decernimus mulctandum: dummodo tamen quaterna prædicti Codicis Exemplaria ad Cancellariam nostram Imperialem Aulicam transmittantur, ac in fronte Priuilegium hoc nostrum Cæsareum impressum exhibeant. Mandamus ergo vniuersis nostris & sacri Imperij; Regnorumque & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut præeminentiæ existant, tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, præsertim vero iis qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel Superiorum suorum nomine, & loco iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam Priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè ac impunè transgredi, aut violari patiantur, quin potius contumaces quos compererint, præscripta pœnâ plecti, aliisque modis idoneis coërceri curent; quatenus & ipsi eandem mulctam pendere noluerint. Harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum sigilloque nostro Cæsareo munitarum, quæ dabantur in ciuitate nostra Vienna, die decima tertia mensis Nouembris, Anni millesimi sexcentesimi sexagesimi quarti: Regnorum nostrorum Romani Septimo, Hungarici Decimo, Bohemici vero nono.

LEOPOLDVS.

VVildericus Baro de VValdendorf V. Cancellarius.

Ad mandatum Sac. Cæsareæ Majestatis proprium.

REINERVS SCHRODER.

Summa Priuilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est LVDOVICI XIV. Franciæ & Nauarræ Regis Priuilegio, ne quis in Regno ipsius intra duodecim proximos annos ab hac impressione numerandos, excudat, vendat aut excudendum aut vendendum curet librum qui inscribitur, CODEX THEODOSIANVS cum notis & commentariis IACOBI GOTHOFREDI citra dicti GOTHOFREDI voluntatem. Ne quis item ex Regis subditis librum eundem extra Regni fines excudendum curet aut excusum vendat, sub pœna confiscationis librorum, & aliis contra delinquentes expressis in diplomate dato Parisiis die vigesima sexta mensis Iunij, Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

Ex mandato Regis Signatum, IVSTEL.

IVS prædicti Priuilegij Regij concessum est IOANNI-ANTONIO HVGVETAN & MARCO-ANTONIO RAVAVO Bibliopolis Lugdunensibus mediatè ab hæredibus defuncti D. IACOBI GOTHOFREDI iuxta pacta super id inita.

Prima hac editio excudi desiit prima die Aprilis 1665.

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI LIBER NONVS.

DE CRIMINIBVS, déque PROCESSV CRIMINALI.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE ACCVSATIONIBVS ET INSCRIPTIONIBVS.

TITVLVS I.

Huic vni *Titulo* respondent duo Codicis Iustinianei : nempe *Tit.* 1. *De his qui accusare non possunt. Tit.* 2. *De Accusationibus & Inscriptionibus.*

Descriptionem quoque criminis dixit Apuleius *initio Apol.* Hic verò Inscriptionis mos hódie abolitus.

PARATITLON.

ACCVSATIO *Rubr.* dicitur & Criminatio, *l.* 5. *h.t.* Suprema actio, *d.l.* 5. Contestatio, *l.* 8. *infr. de famos. lib.* actio, *l.* 3 *in f.* criminis *l.* 1. 10. Criminis publici, *l.* 3. Criminalis causa, *l.* 1. Publicæ quæstionis, *l.* 3. Strepitus accusationis, *l.* 1. *infrà de abolition.* ¶ Accusatores alij quandoque exciti & quidem præmiis, vt *l.* 4. *h.t.* & *l.* 11. *infr. de maleficiis. l.* 2. 5. *infr. de falsa moneta, l.* 1. *infr. de raptu virgin. l.* 6. *infr. ad leg. Iul. repetund. l.* 21. *inf. de pœnis. l.* 3. 4. *sup. de desertoribus.* ¶ Accusandi verò facultas non omnibus, neque passim permissa erat. Mulieres scil. suam, suorúmque iniuriam persequi tantum possunt, *l.* 12. Item, confessi de se etiam in quæstione, interrogari de sociis, vel sponte eos accusare non possunt, *l. vlt.* Liberti item patronos, eorumvè hæredes deferre prohibentur, *l.* 2. *sup. de libertis:* Serui Dominos: de quibus *suo titulo infr. t.* 6.

¶ Accusationes autem institui, seu iudicia criminum fieri, agitari, *l.* 10. 16. IBI, seu intra eius prouinciæ terminos, *d.l.* 10. 16. debent, vbi facinus admissum dicitur : etiam cum Senator accusatur : sine fori præsentatione, *l.* 1. *h.t.* quod ius tamen postea immutatum est, de Senatorio quippe crimine Iudex cognoscere quidem potuit, at non item animaduertere: Sed vel ad Principem referre cogebatur, vel ad Præfectum Vrbi ex suburbanis prouinciis: ex aliis ad Præfectum Prætorio. *l.* 13. Certè prouincialium querelis aduersùs Iudicum, Comitum, amicorum, vel Palatinorum suorum admissa Constantinus M. audientiam suam & cognitionem pollicitus est. *l.* 4. *h.t.*

¶ ORDO autem accusationis *l. vlt.* Ordo iuris, *l.* 8. *infr. de famosis lib.* seu solemnia, *l.* 9. hæc erant: Præsens accusator in iudicium venire, seu iudiciis adesse debebat, *l.* 17. *vlt.* etiam potentior, *d.l.* 17. Nomen rei mox indicare debebat, *d.l. vlt.* Tùm *Inscriptio in crimen sequebatur, seu exigebatur Rubr. d.l.* 8. *sup. de Iurisdict.* & *l.* 4. *inf. de custod. reor. l.* 2. 4. *T. ad leg. corn. de falso: l.* 2. *infr. vt intra annum: l.* 2. *inf. ad L. Iul. de adulter.* De eâdem v. & *l.* 61. *de appellationib.* seu subscriptio *l.* 5. *h.t.* Scriptio, *l.* 2. *inf. de abolit.* (vnde Inscriptus pro accusato, *d.l.* 2. *infr. de abolition.* & inscri-

inſcriptione conſcriptus accuſator, *l.8.h.t.*) in omni genere accuſationis, *d.l.2.infr.ad L. Iul. de adulter.* etiam ſeruo alieno accuſaro, *l.14.h.t.* iure veteri, *l.5.* ſecundum formam antiqui iuris *l.9.* (vnde ſubſcriptionis Mos & ORDO, *d.l.5.*) non ſola profeſſio *l.5.* ab omni accuſatore etiam potentiore, *l.17.* exigebatur. Hinc & ſolemnia pro Inſcriptione, *l.vlt.infr. ad L. Corn.de falſo*: & ſolemnitas iuris, *l.3.infr.ad L.Iul.de vi*: Solemni lege ſe vincire, *l.3.infr.de exhib.reis*, Solemnia inſcriptionis, *l.4.infr.de cuſt.reor.* Inſcriptionis neceſſitas, *l.2.infr. ad Leg.Iul. de adulter.* Neque ante ſubſcriptionem factam accuſatus rei ordinem ſuſtinebat, neque exhiberi à Iudice iuberi poterat, l.8.9: neque in carcerem mitti, *l.4.infr. de cuſtod.reor.*

Ratio ſubſcriptionis huius redditur *l.5.* Effectus hi erant: vt ſub eadem cuſtodia accuſator, qua reus, contineretur: *l.vlt.h.t.& l.3.infr.de exhib.reis*: vt ſi cauſam non teneret, non probaret, ſi falleret, Talionis pœnam ſubiret: *l.9. 11.* in accuſatorem pari formâ ſententiæ damnatio referretur, *l.vlt. infr. de abolition.* quæ par pœnæ conditio dicitur *l.14.* pœna reciproci, *d.l.3.inf.de exhib.reis.* congrua pœna, *l.11.* Similitudo ſupplicij, *l.vlt.* & breuiter alterutram partem legum auſteritas tenebat, *d.l.8. ſup. de iuriſdictione.* Hinc Inſcriptionis vinculum, *l.11.14.tit.l.vlt.* Legis vinculum, *l.61.infr.de appellationib.infr.de exhib.reis.l.2. infr.ad legem Iul.de adulter.* Dignus & meritus horror Inſcriptionis, *d.l.8.ſup.de iuriſdictione.* Laqueo legis ſe adſtringere, *l.2.infr.de abolition.* In pœnam reciproci ſtilo trepidante recanere, *d.l.3. infr.de exhib.reis*, ſolemnia Inſcriptionis in Codice publico implere, *l.4.infr. de cuſtod. reorum.* Et propter hanc cauſam etiam, ſuo nomine, non emendicatis ſuffragiis Decurionum, Decurio ſuam iniuriam aduerſus Rectorem prouinciæ perſequi debebat, *l.15.h.t.* Verùm Inſcriptio aliquando remiſſa fuit: rurſum aliquando poſita fuit in arbitrio Iudicis, *l.2. & vlt. ad L.Cornel.de falſis, & l.5.hoc tit.* Non omne enim ſemper crimen Inſcriptionem in Codice publico requirebat, vt in interdicto *l. momentanea* & *l.8.de Iuriſdict.*

¶ Nunc de Reis ad probandam innocentiam pariter per acta criminalia ipſo iure edi debebant, neque ea impetrari à Iudice neceſſe fuit, *l.6.* Contrà abſentes omni ſpatio poſt accuſationem factam contra innocentes bonis ſuis multabantur, nocentes verò ſeueriori ſupplicio & pœnâ ſubiugabantur, *l.2. h.t.* Accelerari item iudicium reorum delatorum & cuſtodiâ incluſorum, leges iubent, *l.7.18.h.t.* Memoria quoque quandoque defuncti accuſari potuit, *l.40.infr.de hareticis.*

¶ *De* FORO *Senatorum in cauſis Criminalibus, coràm Iudice ordinario.*

1.* Imp. CONSTANTINVS A. ad Octauianum" Com. Hiſpaniarum."

QVICVMQVE Clariſſimæ" dignitatis, virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaſerit, vel in aliquâ" culpâ ſeu crimine fuerit deprehenſus, ſtatim" intra Prouinciam, in quâ facinus perpetrauit, publicis legibus ſubiugetur:" neque" ſuper eius nomine ad Scientiam Noſtram referatur; nec Fori "præſcriptione vtatur: *Omnem* enim *honorem" reatus excludit*, cùm criminalis cauſa, & non ciuilis res vel pecuniaria moueatur." Dat. prid. Non. Decemb. Serdicæ." Acc. v. Non. Mart. Cordubæ" Gallicano & Baſſo CONSS. [317.]

INTERPRETATIO. *Quicunque" damnabile, vel puniendum legibus crimen admiſerit, non ſe dicat in foro ſuo ſed" eſt, in loco vbi habitat, debere pulſari ſed vbi crimen admiſſum eſt, ab eius loci Iudicibus vindicetur, nec de eius perſona ad Principem referatur.*

NOTÆ.

* *L.1. Cod. vbi Senatores vel Clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.* Fugitiua autem eſt hæc *Lex* ab hoc *titulo*, meliúſque poſita ſub *tit. de iuriſdict.*

" *Octauiano* huic Comiti Hiſpaniarum inſcribitur. & hoc eodem Anno altera *Lex.4.infr.de Decurion.*

" *Comites Hiſpaniarum* duos tantum reperio *hoc Cod.* eóſque ſub Conſtantino M. præter Octauianum hunc ſcil. Seuerum A D 333.334.336. " Id eſt, Senatoriæ dignitatis. Τεὰβ@ hunc locum ita immutauit: *Quicumque non illuſtri ſeu clariſſima dignitate tantùm præditus* propter Zenonis *l.3.eiuſd.tit.*

" *Aliqua.* pro aliâ quâ. Vide *Gloſſar.Theod.* " *Statim*: vocem hanc induxit Τεὰβ@, in cauſâ eſt *dicta Lex.3.* Zenonis. " *Publicis* Legibus ſubiugari. eſt ſecundum publicas leges quæ de publicis criminibus ſcriptæ ſunt, iudicari, puniri. " Tribonianus hanc ſententiam, *neque ſuper eius nomine ad ſcientiam noſtram referatur*, induxit, in cauſa rurſum dicta Zenonis *l. 3.* " Vrbani ſcil.

" *Huiuſmodi* [illegible], Τεὰβ@: ex eius verò mente accipe nudum honorem Senatorium, non Illuſtrem.

" Sequentia Tribonianus ſuppreſſit. " moueatur

" *Serdica* hoc Anno 317. exſtitit Conſtantinus M. Vide *l.2. inf. ad Iul.de vi.* Et ſanè hoc tractu fermè paulò pòſt Conſtantinus primam de Licinio victoriam obtinuit, de quo ad *Leg.1. ſup.de Veteranis.*

" *Corduba*, Sedes fuit Comitis Hiſpaniarum ſub Conſtantino M.

" Senatorum, in *Sp.h.l.* quod Interpres hic neglexit.

" Male fori præſcriptionem hic interpretatur Interpres.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. sex ordine Constitutiones sequuntur, circa Accusationes & Inscriptiones seu Iudicia criminalia. Hæc nominatim est de SENATORIBVS criminum reis, seu de FORO competente Senatorum in causis criminalibus. Igitur SENATOR quoq; quotumcumque criminum reus Prouinciale forum & Iudicem ita sortiri, vt pœnam quoque statim excipiat, iubetur hâc Constantini M. constitutione: & quidem per Hispanias, in Sp. *huius legis* A. D. 317. *Senator*, inquam, & vt ipse Constantinus M. ait, *quacumque clarissimæ dignitatis*, id est, quamcumque clarissimam dignitatem præ se ferat, etiam eam quæ (post Constantinum M.) inter cæteras summa, Illustris audiit.

Quod postremum, vt Zenoni displicuit *l. 3. Cod. vbi Senatores*: ita Triboniano interpolandæ *huius legis* quatuor locis occasionem præbuit. ¶ *Criminum*, inquam, *reus* ac Senator ac nominatim raptus virginis aut finium (id est fundorum vicinorum fortè) inuasorum reus. Hæc scilicet fermè crimina in prouinciis clarissimos, & Potentes obnoxios tenebant: Raptus, inquam, virginum, & violentiæ: Potens scilicet quisque, vt plurimùm agrarius est mergus, vt de Pertinace è *versu Luciliano* dictum memorat Capitolinus; cùm, oppressis fœnore possessoribus, latius suos fines tenderet (ita enim *ibi* quoque legi potest *tenderet*: Tenderet, pro extenderet:) Et more fluminum vicinos possessores vexat.

¶ Igitur Senator criminum reus in ipsa Prouincia in qua crimen admisit, statim coram Iudice ordinario, seu Rectore prouinciæ, non tantùm accusari, verùm & ab eodem puniri potest. Quod & ipsum etiam antea D. Claudius, mox & Diocletianus siue Constantius (Constantini nostri pater) speciatim statuerat in vnica illa violentiæ specie, de qua *l. vn. C. ne liceat potentiorib. fiscum*, inquam; Quare neque de eo ad se Principem referri vult Constantinus: Relationibus proinde ad Principem hac parte locus nō est: Quod alioquin pro priuilegio quibusdam indultū fuit, videl. vt Iudices ordinarij de iis ad Principem referre deberent: videnda est *lex 3. cod. vbi Senatores*. Et verò Senatoribus hoc quoque postea tributum fuit, *l. 13. infr. h. t.* ¶ Sed neque *fori præscriptione* Senator hâc parte vti potest, quæ Senatoribus alioquin competit: Fori inquam vrbani, quasi ad vrbem & Præfectum vrbi remittendus. Nempe hoc seculo Senatorum proprius iudex fuit Præfectus vrbi regulariter. Excepta specialiter à D. Claudio & Constantino *d. l. vn.* & à Constantino M. *h. l.* crimina, in quibus Iudicem & vltorem Rectorem Prouinciæ Principes hi esse voluēre, non obstante priuilegio generali Senatorum, vt indicat *d. l. vnic.* de quo dicam plenè ad *d. l. 13 infr.* quæ certè lex. huic nostræ contraria est, reducto iam Relationis iure ad ipsum Principem, vel diuiso etiam Relationis iure inter Præfectum Prætorio, & Præfectum vrbi.

¶ In criminalibus igitur causis, Prouinciale forum, ex hâc Constantini M. constitutione, Senator sortitur. Secus obseruandum in Ciuilibus seu pecuniariis causis: quod hæc *lex in f.* apertissimè indicat: idque etiam manifestè ostendit *lex. 4. supr. de Iurisdictione*. Senator enim, si à Prouinciali conueniretur, Præfectum vrbi iudicem habebat, *d l. 4.* Quod tamen immutatum reperio, *l. 2. Cod. vbi Senatores*: De quo dixi *ad d. l.* 4. plenius. ¶ Hæc interim *lex* ostendit, quantopere Constantino M. curæ fuerit subditorum seu Prouincialium securitas à potentiorum iniuriis: & quidem in remotioribus potissimùm prouinciis, cuiusmodi erat Hispania, quò pertinet hæc *lex*: Senatoribus inquam, tùm ab vrbe Roma, tùm ab ipsomet Principe Constantino, Serdicæ iam in Mysiâ constituto. Quò scilicet ab Vrbe, vel à Principe remotiores sunt prouinciæ, eò faciliùs Potentiores commeatum peccandi sibi facere solent: & quò id faciunt faciliùs, eò Rectoribus Prouinciarum in hos præsentior maiórque potestas esse debet. ¶ Item ex *hāc l.* patet inter alia, quantopere hæc duo crimina Constantino M. inuisa fuerint in potentibus: stupra scil. & violentiæ crimen. De hoc posteriore testes quoque sunt eiusdem Principis *leges* variæ, putà *lex 1. 2. 3. infr. ad leg. Iul. de vi. & l. 1. supr. vnde vi.* Tandem *huic leg.* conuenit Symmachi locus *lib. 10. ep. vlt. Campano & Higino Clarissimis Viris violentiæ crimen obiecit: continuò, vt seueritas exigebat, reos custodia militaris dissimulatâ dignitate circumdedit.*

¶ *De* ABSENTIS *rei* CONTVMACIS *sese intra annum non sistentis, pœna.*

II. * Idem A. ad Ianuarium."

QVICVNQVE, ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus," intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res eius fisco vindicentur: &, si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, sæuiori sententiæ subiugetur. Sed etsi" argumentis euidentibus, & probatione dilucidâ innocentiam suam purgare suffecerit," nihilominùs facultates eius penes fiscum remaneant. Dat. Id. Ianuar." Acc. v. Kal. Aug. Corintho," Constantino A. v. & Licinio Cæs. CONSS. [319.]

NOTÆ.

* *Lex. 2. Cod. de requirendis reis.* " *Ianuarium* hunc Proconsulem Achaiæ fuisse ostendit *huius Legis* Subscriptio Dicitur enim ea *accepta Corinthi*, quæ vtique Metropolis Achaiæ erat: Sic quoque hoc ipso Anno *Lex 1. sup. de denunt.* Quæ data est ad Symmachum V. C. dicitur *Acc. Corintho.* " Vocatur *Ianuarinus in L. 1. infr. de abolition.*

" *Petitus* ad est adpetitus, citatus. " Abest hæc vox a *C. Iust.* malè.

" *Sed & si.* " *Purgare suffecerit*, i. purgauerit, purgationem plenam præstare voluerit. C. Iust. purgare potuerit.

" *malum, Ant.* " Absunt hæc. *Acc V. Kal. Aug. Corintho*, a Cod. *Iust.*

" Similis subscriptio *Legis 1 supr. de denunciat. vel editione rescripti* & quidem hoc ipso anno, vt modò dixi.

COMMENTARIVS.

IN ABSENTES CONTVMACES reos (de quo eſt ſolemnis alioquin *lex, abſentem. 5. ꝟ. hoc ipſo tit.*) eſt hæc Conſtantini M. Conſtitutio: CONTVMAX ſcil. reus, in iudicio criminis delatus & petitus (id eſt citatus edictis) ſi intra annum à citatione ſeſe iudicio non ſiſtat, ex hac Conſtantini M. conſtitutione duas pœnas patitur.

Prima eſt, ratione bonorum, quod bona eius ita fiſco vindicentur, vt etſi innocens poſtea deprehendatur, ea non recuperet. Contumaciæ hæc & abſentiæ pœna eſt, quam nec innocens euitat. Et alioquin contumaciæ iam olim hæc pœna fuit, vt pignorum capione contumax multaretur, *l. 1. Cod. de requirendis reis.* Idque Mandatorum quoque caput fuiſſe teſtatur Modeſtinus in *l. vlt. ꝟ. d. tit.* Annus porrò hic computabatur à citatione, vt docet quoque *l. 4. in princ. ꝟ. dict. tit.* Verùm & poſtea id abrogatum, *l. 29. infr. de petitionib.* reſtitutum rurſus à Iuſtiniano, *l. vlt. C. d. tit.* moribus ſanè noſtris id non obtinet.

Secunda pœna eſt, ratione ſupplicij: nempe quod nocens repertus ſæuiore ſeu grauiore adhuc pœnâ afficiatur, quàm ſi ſeſe vltrò iudicio ſtitiſſet: Contumacia pœnam ſuppliciúmque adgrauat. Tandem ad hanc *leg.* pertinentia nonnulla reperi poſſunt ex iis quæ congeſſit Heraldus 1. *de rei iud. caut. c. 13.*

¶ *De* MVLIERIBVS, *an & quando iis accuſandi ius ſit.*

III. * Idem A. ad Agricolanum."

CVM *Ius* euidens adque maifeſtum ſit, vt intendendi criminis publici facultatem, non niſi ex certis" cauſis, Mulieres habeant, hoc eſt, ſi ſuam ſuorúmque iniuriam perſequantur," obſeruari antiquitùs ſtatuta oportet: Neque enim fas eſt, vt paſſim mulieribus accuſandi permiſſa facultas ſit; Alioquin in publicis olim quæſtionibus" interdum" aut admiſſa probatio" eſt, aut accuſantis" auctoritas. ¶ Patroni etiam cauſarum monendi ſunt, ne, reſpectu compendij," feminas, ſecuritate" forſitan ſexus, in actionem inlicitam prouentes, temerè ſuſcipiant." PP. V. Id. Feb. Probiano & Iuliano CONSS. [325.]

INTERPRETATIO. *Feminis, niſi in ſua ſuorúmque cauſa quenquam accuſare non liceat, quia ſuſceptione alienarum cauſarum legibus prohibentur. Aduocati etiam commonendi ſunt, ne contra leges ſuſcipiant in alienis cauſis feminas litigare cupientes.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *Lex* à *Cod. Iuſt.* " *Agricolanus* hic Rector Prouinciæ fuiſſe videtur: quod nominatim colligo ex illis: *obſeruari antiquitùs ſtatuta oportet.* Item ex his: *Patroni etiam cauſarum monendi ſunt* a te Iudice ſcil.
" Similiter Papinianus in *l. 2. ꝟ. de accuſat.* certis ex cauſis, & *l. 12. de his qui accuſant.*
" *Exſequantur*, Papinianus, *l. 1. ꝟ. de accuſationib.* Similiter, *l. 12. Cod. de his qui accuſare non poſſunt*, ſecundum antiqui iuris ſtatuta: i.e. ſecundum antiquam Iuriſconſultorum definitionem, quod ius *euidens & manifeſtum*, initio huius *legis* vocatur. " Vt Papinianus in *l. 8. ꝟ. ad legem Iuliam Maieſtatis: In quæſtionibus læſæ Maieſtatis etiam mulieres audiuntur.* " Tantum ſc. non paſſim.
" i.e. Indicium, ſeu indicina & Teſtimonium Mulieris, eſt qui reponit, *probitas.*
" id eſt, ſi accuſaret. " *Compendium* Aduocatorum.
" i.e. Sine Talionis metu. Nam mulieres accuſantes non tenentur ſubſcribere in crimen, *d. l. 12. Cod. de his qui accuſare* Neque calumniæ pœnâ, aut Senatuſconſulto Turpilliano tenentur, *l. 4. ꝟ. ad Senatuſconſultum Turpillianum.*
" Vel etiam laceſſendi alium obtentu ſexus, atque ita ſuas ſimultates vlciſci: *l. 13. Cod. qui accuſ.* Vide & Appuleium *in ſua Apolog.* " *Suſcipiendi* vox hac in re propria: de qua vide *Gloſſar.*

COMMENTARIVS.

MVLIERVM temerariis & promiſcuis hâc tempeſtate accuſationibus veteri iure repetito, occurrit hac conſtitutione Conſtantinus M. eodem Anno, 325. quo & Concilium Nicænum habitum fuit. Et quidem duplici ratione. Primo cauſarum diſtinctione factâ ſecundum ius antiquum: Nempe Mulier ad publicam accuſationem vt cæteroquin iure euidẽti & manifeſto non admittitur, niſi certis ex cauſis, id eſt ſi ſuam videl. ſuorúmque iniuriam perſequatur, *l. 1. 2. 8. 12. in princ. ꝟ. cod. tit. & l. 4. 5. 9. 12.* (ex qua hæc *lex* noſtra à Conſtantino M. pro parte efformata videtur) & *l. 14. Cod. de his qui accuſare non poſſunt: & l. 5. Cod. ad leg. Fabiam de plagiariis:* Ita id hâc nominatim Conſtantini M. conſtitutione confirmatur. Et ratione addita & exemplis inſuper ab antiquitate repetitis. Non oportet ſcil. permitti mulieribus facultatem paſſim accuſandi, ne alioquin *ſecuritate ſexus* (id eſt, cùm ſciant ſibi talionis vel calumniæ pœnam non imminere) ad accuſationes temerè prorũpant, in quibus neque ſua neque ſuorum vertitur iniuria. Exemplis ab antiquitate quoque repetitis id confirmat Conſtantinus M. Nempe & in publicis olim quæſtionibus (in quibus alioquin Reipublicæ ſalus vertitur, & de quibus populi iudicium erat) neque mulierum olim (id eſt ſub Republica Romana) paſſim teſtimonium vel accuſatio admittebatur: Sed *interdum tantum* (id eſt, pauciſſimis caſibus) & prout mulieris probitas, (ſi recta eſt hic quorundam emendatio, quod non puto,) auctoritas eſſet. Quibus verbis indicatur inter cætera exemplum Fuluiæ, quod memorat Papinianus in *l. 8. ꝟ. ad leg. Iul. Maieſt.* & Florus *lib. 4.* Saluſtius item & Plutarchus in *Cicerone*: & Appianus *lib. 2. de bello ciuili.* In *dicta* porro *lege* 8. (vt id obiter moneam) procuIdubio non *iudicium*, ſed *indicium* legendum eſt. Neque enim Fuluiæ iudicio, ſed *indicio* detectus eſt Catilina. Et ita ſanè habent quoque Pandectæ Florentinæ. Similiter Florus *lib. 4.*

Tanti, inquit, *ſceleris indicium per Fulniam emerſit.* Idque eſt quod hæc ipſa lex vult, *probationis* voce: *Probatio* non eſt accuſatio ſolemnis, cui rectè mox ea opponitur, ſed indicium, & indicina, vel denuociatio. Et hæc de priore medio, quo Conſtantinus M. promiſcuis mulierum accoſationibus occurrit.

¶ *Singulare* eſt & alterum illud, quod ſubiicit hac lege Conſtaotinus M. Nempe Aduocatos moneri vult à Iudicibus, atque adeò ipſe monet, ne lucri auiditate mulieribus ad accuſationem temerè proſilientibus, patronos ſeſe præbeant. Vix ſcilicet ad actiones vel accuſationes mulieres erumpunt, niſi id genos rabulis & cauſidicorum mendicabulis, & tantum non ſemipaganis, vbi doloſi ſemel ſpes nummi affulſerit, autoribus. Et digna iſthæc profectò eſt Conſtantini M. Saoctio, quæ ad nummarios Vultures coërceodos vbique locorum pendeat, & per fora conciliabuláque proqoiritetur. ¶ Addit autem Conſtantinus, mulieres *ſecuritate ſexus* in actiones proruere: nempè quia mulieres accuſantes in crimen non ſubſcribunt, *l.* 12. *Cod. de his qui accuſare*: neque calumniæ aut SC. Turpiliano tenentur, *l.* 4. *π. ad SC. Turpi.* ¶ Eſt autem hæc lex iodicio ſeu argumento, quantam Conſtantinus Magnus priſci iuris benè fundati rationem habuerit: cui rei indicio eſt quoque *lex* 5. *inf.* ſimul quantum Mulierum iudiciorumque honeſtati conſultum voluerit.

¶ Excivntvr *à Conſtantino M. Accuſatores in Iudices, Comites, Amicos, & Palatinos ſuos.*

IV. * Idem A. ad Vniuerſos Prouinciales.

SI quis eſt, cuiuſcunque loci," Ordinis, Dignitatis, qui ſe in quemcunque Iudicum, Comitum, Amicorum, vel Palatinorum meorum, aliquid veraciter," & manifeſtè probare poſſe confidit, quod non integrè, adque iuſtè geſſiſſe videatur, intrepidus" & ſecurus accedat; interpellet me, ipſe audiam omnia, ipſe cognoſcam:" & ſi fuerit comprobatum, ipſe me vindicabo:" Dicat" ſecurus, & benè ſibi conſcius dicat: Si probauerit, vt dixi, ipſe me vindicabo de eo, qui me vſque ad hoc tempus ſimulatâ" integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit, & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. *Ita" mihi Summa Diuinitas" ſemper propitia ſit, & me incolumem præſtet, vt cupio, feliciſſimâ & florente Republicâ."* PP. XV." Kalend. Octob. Nicomed." Paulino & Iuliano CONSS. [325.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *Lex* à *Cod. Iuſt.* quia temporaria. Simile & prope geminum huic Edictum eſt Theodoſij M. in *l.* 6. *inf. ad Leg. Iul. Repetundarum* Iſtud Annalibus ſuis Eccleſiaſticis inſeruit Eminentiſſ. Baronius *A.D.* 325. *n.* 202. 203.
" Similis formula in *l.* 4. *infr. ad Leg. Iul. de Ambitu.* Vide & *l.* 1. *infr. quibus equorum vſus.*
" Simile edictum Hadriani de Accuſatoribus Chriſtianorum ad Minutium Fundanum Aſiæ Proconſulem memorat Iuſtinus, & ex eo Euſebius, *lib.* 4. *cap.* 8. 9. quod conſule.   " *Veraciter*, pro verè.
" Ita *Lege* 7. *infr. de famoſis libellis*: *abſque vlla trepidatione accedat.*
" Similiter Conſtantius, filius Conſtantini, *in l.* 2. *infr. de his qui per metum Iudicis non appellauerunt*: *Per me cognoſcam.*
" Seneca 1. *de clementia*, 9. in ſimili: *Auguſtus ſtatuit ſe ab eo vindicare* & c. 10 *Princeps ſi aut ſe vindicat, aut alium.*
" *Λεγέτω μετὰ παῤῥησίας ὁ βουλόμενος.* Baſilius, *ep.* 78. Accuſatores ſuos ciens.
" Ita pariter Lampridius de Amicis Alexandri Seueri *p.* ... *Qui*, inquit, *nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, nunquam deciperent, exiſtimationem Principis ſui; ſed amarent.*
" Geminum Sacramentum Auguſti, de quo mox.   " Chriſtianum hoc omnino redolet.
" id eſt, *Salua Republica*, de quo mox plura.   " huius diei characteriſmum mox expendam.
" Nicomediæ data hæc *Lex* à Conſtantino. Vide *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

IN Ivdices, Comites, Amicos, Palatinos ſuos Accuſatores euocat *hâc lege* Conſtantious M. Exciri ſcilicet eliei Accuſatores quandoque, & quidem per præmia, vti moris olim qooque fuit (cuius rei vt apud Tacitum, Suetonium alióſque Auguſtæ hiſtoriæ ſcriptores, alióſque; ita vel *hoc Codice Theodoſiano* exempla præbent aliæ complures *leges*: veluti *l.* 1. 11. *infr. de maleficiis*: *l.* 2. *infr. de falſa monetâ*: *l.* 1. *infr. de raptu virginum* *l.* 21. *infr. de pœnis*: *l.* 6. *infr. ad leg. Iul. Repetund.* 6. *vlt. infr. ne præter crimen maieſt.* *l.* 9. *infr. de hæret.*) ita & hoc Edicto nominatim à Conſtantino M. exciuntur Accuſatores Iudicum, & Aulicorum improborum, qui inuidiam Seculo ſuo, Principique adeò faciebant, vti fermè Iudicum & Aulicorum improbitas, in Principium inuidiam & infamiam refertur: quem locum egregiè tractant *Taciti* Interpretes. Hinc itaque Avrevm iſtud, ad veterum Gloriam, imò ſtylum proximè accedens, Edictum Conſtantini M. A.D. 325. ſtatim poſt Concilium Nicænum emiſſum. Hine geminum poſtea Theodoſij M. in *d. l.* 6. *infr. ad leg. Iuliam Repetundarum*, cuius verba hîc apponere iuuat: *Iubemus, hortamur, vt ſi quis Honoratorum, decurionum, poſſeſſorum, poſtremò etiam colonorum aut cuiuſlibet ordinis à iudice fuerit aliqua ratione concuſſus: ſi quis ſcit venalem de iure fuiſſe ſententiam; ſi quis, pœnam vel pretio remiſſam, vel vitio cupiditatis ingeſtam: ſi quis poſtremò quâcunque de cauſa Improbum Iudicem potuerit adprobare; is, vel adminiſtrante eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum adprobet, cum probauerit & victoriam reportaturus & Gloriam.* ¶ At non Iudicum tantùm ſeu Magiſtratuom, ſed Palatinorum quoque ac nominatim eorum, qui interioris vitæ & conſiliorum participes Principis Conſtantini M. Comites, ac amici erãt, Accuſatores hoc edicto exciuntur: Nempe quod hi factioſi, callidi, populum amiciſſimum à Principe fermè ſubmouerent, fumos venderent, nihil non fingerent, mentirentur, & breuiter exiſtimationem

mationem Principes ſui fallerent. Atque hi ſunt quos Conſtantinus *Comites, Amicos* & *Palatinos ſuos* vocat. ¶ *Amicorum & comitum* horũ Principis (vt ad Conſtantini ſeculum deque eius ſtirpe prognatos Principes vſque dici perſtiterunt) mentio fit nõ vno Hiſtoriæ Auguſtæ loco præter Sueton. *in Tito, c.7.* Spartianus *in Hadriano, p. 9. Quum iudicaret,* inquit, *in conſilio habuit non Amicos ſuos, aut Comites ſolum, ſed Iuriſconſultos.* Vbi vides pariter *Comites* & *Amicos* iungi. *Amicorum* nominatim idem meminit *p. 6. & 7.* & Capitolinus *in Antonino Pio, p. 21. Amicos ſuos non aliter in imperio vſus eſt, quam priuatus: quia & ipſi nunquam de eo cum libertis ſuis per fumum aliquid vendiderunt, ſiquidem libertis ſuis ſeueriſſimè vſus eſt.* Lampridius *in Alexandro, p. 124.* qui *Comites* & *Amicos* ſimiliter iungit: *Iniuriam nulli vnquam Amicorum, comitumuè fecit, nec Magiſtris quidem aut Principibus officiorum.* Idem p. *Res bellica & res ciuiles per Amicos tractabantur, ſed ſanctos & fideles, & nunquam venales.* Sed & apud eundem inſignis eſt etſi vulgata iam Hiſtoria de Turino Alexandri familiari, ſeu Amico, quem integrum hîc adſcribam, quia huic *legi* quam maximè reſpondet, eamque vitaos hoc ipſo tempore *Conſtantino M.* inſcripſit, de quo mox rurſum. *Solus poſt meridiem, vel matutinis horis idcirco nunquam aliquos videbat, quod ementitos de ſe multa cognouerat: ſpeciatim Vetronium Turinum: quem cum* FAMILIAREM *habuiſſet, ille omnia vel fingendo ſic vendiderat, vt Alexandri quaſi ſtulti hominis, & quem ille in poteſtate haberet, & cui multa perſuaderet,* INFAMARET IMPERIVM: *ſicque omnibus perſuaſerat, quod ad nutum ſuum omnia faceret. Denique hac illum arte deprehendit, vt quendam immitteret qui à ſe quiddam publicè peteret, ab illo autem occultè quaſi præſidium poſtularet, vt pro eo Alexandro ſecreto ſuggereret. Quod cum factum eſſet, & Turinus ſuffragium promiſiſſet, dixiſſetque ſe quædam Imperatori dixiſſe, cum nihil dixiſſet, ſed in eo pendere, vt adhuc impetraret, euentum vendens: cúmque iterum iuſſiſſet Alexander interpellari, & Turinus quaſi aliud agens nutibus annuiſſet, neque tamen interim quidquam dixiſſet, impetratum autem eſſet quod petebatur, Turinúſque ab illo qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepiſſet:* ACCVSARI *eum Alexander iuſſit, probanſque per teſtes, omnibus & quibus præſentibus quod accepiſſet, & quibus audientibus quid promiſiſſet, in foro Tranſitorio ad ſtipitem illum ligari præcepit, & fumo appoſito, quem ex ſtipulis atque humidis lignis fieri iuſſerat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum. Ac ne in vna tantum cauſa videretur crudelior fuiſſe, quæſiuit diligentiſſimè antequam eum damnaret, & inuenit Turinum ſæpè & in cauſis ab vtraque parte accepiſſe, cum euentus venderet; & ab omnibus qui aut Præpoſituras, aut Prouincias acceperant.* De iiſdem Amicis Vopiſcus in *Aureliano p. 224. Amicos ſuos honeſtè ditauit, & modicè vt miſerias paupertatis effugerent, & diuitiarum* INVIDIAM *patrimonij moderatione vitarent.* De horum improbitatibus eſt inſignis Lampridij locus *ſub. fin. Alex. Seuero,* cuius partem poſtea apponam, eique geminus Vopiſci in *vit. Aureliani, p. 223. 224.* Dio in Hadriano *οὐ μέντοι ἐξύβριζέ τις τῶν φίλων, οὔτ' ἀπέδοτό τι ὧν ἔλεγεν, ἢ ἔπραττεν, ἃ οἱ Καισάρειοι, καὶ οἱ ἄλλοι οἱ περὶ τοὺς αὐτοκράτορας ἔχοντες, ποιεῖν εἰώθασι,* i. *Nemo ex Amicis eius iniurioſus in alios fuit, neque vendidit dicta aut facta eius, quod palatini, aliique qui circa Principem ſunt facere ſolent.* v. & locum Lampridij *in Heliogabalo, p. 105.* De his quoque Comitibus & conſortio Comitum eſt Am. Marcellini locus, *lib. 26. p. 341.*

Vel ex his iam poteſt colligi, primùm, *Amicos Principum* fuiſſe, quos Princeps in deliciis haberet iunctiſſimè: de quibus eſt etiam Suetonij locus *in Tito, c. 7. & l. 1. Cod. de ſentent. paſſis.* quem tamẽ Cuiacius malè ſollicitat. In quibus fuêre & Medici: quod ex Taciti *lib. 4.* Seneca *6. de benef.* & Suetonio probauit Caſaub. *ad oct. an. c.* Hi ſunt quos Marcellinus nõ vno loco *Proximos* vocat continuos Principis, & proximos Amicorum, Tacitus. Græc. *συνόντας, παρεδρεύοντας. proximos* quoque Regis vocat Sulp. Seuerus *lib. 2. hiſtor. ſacr. Comites* verò peregrinationum, expeditionum Comites; Negotiorum adiutores; conſiliorum & laborum participes: Amici verò iunctiſſimi & familiares. Et vtrique tamen conſiliis adhibiti & Conſiliarij, quos poſterior ætas *Conſiſtorianos* dixit. Quanquam idem quandoque *Amicos* & *Comes.* Vetus Lapis: SENTIO SEVERO QVADRATO C. V. COS. AMICO & COM. AVG. N. comitibus in caſtrametatione & ſtationibus, primam pedaturam, ſeu primo loco adſignatam ante Prætorium teſtatur Hyginus *Chromatico.* Ammianus quoque Marcellinus. *lib.* 16. cùm de Chonodomario Alamannorum R. ſeſe dedente agit, *Amicos & Comites* benè ſeparat: *ſolus,* inquit *egreſſus, comiteſque eius ducenti numero & tres Amici iunctiſſimi flagitium arbitrati poſt Regem viuere, vel pro Rege non mori ſi ita tulerit caſus, tradidére ſe vinciendos.* Ac vt Comitum aliquando tres claſſes inſtitutas à Tiberio Suetonius refert *c. 4.* Ita etiam Lampridius *in Alexandro, Amicos primi, ſecundi loci & inferioris* fuiſſe oſtendit: de quo plenè dixi *ad l. vn. ſup. de Comitibus & Tribunis Scholar.*

¶ Secundò (quod ad *legem* noſtram maximè pertinet,) ex ſuperioribus pateſcit, *Amicos* hos Principum improbitate famoſos ferme fuiſſe. In quibus ſanè præter Eunuchos, & Libertos quoque fuiſſe ſub nonnullis principibus notum eſt: Vt omittam tetrioſiora, vid. Spartianum *Adriano, p. 10:* Capitolinum, *in Marco, p. 28.* & *Vero p. 38.* Lampridium *Heliogabalo p. 104.* Aduerſus hos igitur variæ ſubinde querelæ exortæ: quibus Principes boni quantum in ſe, ſemper obuiam iuêre: Hadrianus, teſte *Spartiano, p. 7.* Conſtantinus *hoc Edicto:* de quo Principe victor alter alioquin inter cetera laudum eius refert, *Audire Legationes &* QVERIMONIAS *prouinciarum.* Vt paulò ante de Licinio (Conſtantini aliquando in Imperio conſorte) *Spadonum &* AVLICORVM *omnium vehemens domitor, tineas, Soriceſque Palatij eos appellans.* Neque temerè ad hoc dictum Conſtantinus M. proſiliit, ſub eo quippe frequentes de Iudicibus querelas excitas oſtendit quoque inſignis *lex. 1. ſup. de off. Rectoris prouinciæ & l. 3. Cod. eod. tit.* Sed & ipſius imperium aliquando infame fuit ob Iudices improbos, quodque ipſe Comitibus Amicis ſuis plus æquo obnoxius eſſet: Sext. Aurelius Victor Schotti de Conſtantino noſtro. *Cunctáque* [ſub eo] *diuino ritui paria viderentur, in parum dignos ad publica aditum conceſſiſſet: Quæ quanquam ſæpiùs accideret, tamen in ſummo ingenio atque optimis Reip. moribus quamuis parua vitia elucent magis: eóque notantur facilè: quin etiam acriùs ſæpe offendunt, cùm ob Auctoris decus in virtutem potiſſimùm accipiuntur, atque ad imitandum incitamento ſunt.* Sed & Lampridius, *extremo Alexandri Seueri, p. 137.* vbi de horum Amicorum Eunuchorum improbitatibus multa dixit & eleganter, ſubiicit magnâ *παῤῥησίᾳ* quam quidam mirantur: *Scio, Imperator* CONSTANTINE*, quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem, qui talibus ſeruit. Sed,* SALVA *Republicâ, poſteaquam intellexiſti, quid mali clades iſta habeant, & quemadmodum Principes circumueniant, & tu eos eò loci habes vt nec chlamyde vti ſufferis, ſed neceſſitatibus domeſticis delegaris.* Quorum verborum quæ nec quicquam ſollicitanda, neque aliter interpungenda

pungenda ſunt,omninò ſenſus hic eſt, remotos à Conſtantino M. huiuſcemodi Amicos, Eunuchos à publicis negotiis & adminiſtrationibus omoibus, & breuiter à *Militiâ*,omni ſcilicet Ciuili, Armata, Palatina,[id enim CHLAMVDIS appellarione accipiendum eſt, haud aliter quàm Cinguli appellatione omnis Adminiſtratio,omne negotium,omnis executio indicatur : de quo dixi ad *l.vlt.ſup.lib.1.tit.de poſtul.*] & iuſſos eſſe curare non aliud, quàm neceſſitates domeſticas, atque adeò Principi ſoli ſeruire, miniſtrare, procùl à publicis negotiis, iuſſus inter miniſteria vitæ Secretioris, vt loquitur de his ipſis Spadonibus ſub Conſtantio, Amm. Marcellious *lib.* 14.*p.*18.Proindè oon ſine periculo adhuc quodam in hos, & aduerſus hos ſcribi:nam etſi à publicis remoti ſint, qui paulò antè iu Republica τὰ πανʹτὰ erant,oihilominus adhuc circà Principem verſari, atque vel eò metuendos : Idque eſt quod air, *ſcio quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem, qui talibus ſeruit.* Quibus verbis ſunt qui id velle aiunt Lampridium, Conſtantinum his adhuc abnoxium fuiſſe, Amarâ ſuggillatione buiuſmodi illa Ammiani Marcellini *lib.*18. apud quem ſi vera dici debent, multa Conſtantius potuit. Quibus verbis facit Conſtantium mancipium ſeu ſeruum Euſebij ſerui ſui ; Plinius in quoque *panigyrico: Plerique principes cùm eſſent ciuium domini, libertorum erant ſerui, horum conſiliis, horum nutu regebantur*, &c. omitto alia huius præpoſterati ordinis teſtimonia. Verùm poſſit locus hic ita accipi Conſtantinum eorum ſeruitio domeſtico adhuc vt ſit tale quale noſtrum: *qui ſe ſert de telles gens* : id eſt qui talibus vtitur vbi ſi quid immutandum, reponendum, *qui talibus ſeruitur*. Nam quod teotant viri docti *talibus ſeruiit*,minus probo: fuſtra enim alioquin periculum ſibi metuendum diceret Lampridius : cum boni Principes qui querelis ſubditorum exciti,malo alicui obuiam iuère, ſublati mali memoriâ tantum abeſt aſperentur, vt contrà vel hanc potiſſimam ſibi gratiam rependi optent velintque. Igitur rectè Lampridius. Metuendum ſibi putat,non ab ipſomet Imperatore, verùm ab ipſiſmet illis domeſticis qui etſi ab officiis publicis remoti eſſent, plurimùm tamen adhuc vel eo ipſo poſſent, quod circa Priocipem verſarentur familiariùs, quique alios facilè traducere poſſent, aliiſque nocere plurimùm : Etſi Principi hi ſeruirent,*Saluâ Republicâ* (quam *formulam* etiam hic vſurpat Conſtantinus,de qua mox.)

§ Vt ad Edictum noſtrum reuertamur, ſcilicet cùm variis & multiplicibus totius fermè populi QVARELIS Conſtantinus M. exanimaretur : Iudices paſſim, Comites & Amicos ſuos ad ſupplicium depoſcentis, & verò iniquum foret ad populi querelas inconditas, quidquam in hos illico ſtatui, quò tamen populo ſatisfaciendi animum teſtaretur, Prouinciales & ſingolos quidem ad accuſandum inuitandos ſibi duxit: Eadem planè ratione neque abſimilibus verbis atque Hadrianus Imperator cùm chriſtianos ad ſupplicium depoſcentium querelis exanimaretur, accuſatores exciendos duxit,vt memorat Iuſtious Martyr, & ex eo Euſebius *Hiſtor. Ecc.* 4. *cap.* 8. *&* 9. Nempe vt Reipublicæ exitioſæ ſint calumniandi occaſiones:ita cõtrà,nihil adeo Reipublicæ ſalutare & ad pecem tranquillitatemque publicam tuendam facit, quàm vbi libera iuſtaque accuſandi qoos criminoſos putes, facultas patet : de quo Machiauellus 1. *diſput.* 7.*&* 8.

§ Cæterùm hanc ad rem Conſtantinus enixè planè ſtudij & Voluntatis ſuæ argumenta haud leuia additi & quidem ſex numero. Nam A. 1. Suam ipſe eam in rem cognitionem ſpondet. 2. Compellandi ſeſe fiduciam omnibus facit. 3. *Præmium* accuſatori probanti pollicetur : præmium inquam, & dignitatum & facultatum : vt Theodoſius M.*l.*6. *infr.ad leg.Iul.repetund.*Gloriæ;*cùm probauerit*,inquit: *& victoriam reportaturus, & gloriam* vbi vide quæ dixi. 4. vice verſa leuiſſimam pœnam Iudicibus & Palatinis interminatur. 5. Quin & geminatis verbis & ſententiis, quantum ea res ſibi curæ, cordique foret, oſtendit, pariter vt *in dict. lege* 1. *ſup. de officio Rectoris Prouinciæ : Ceſſent iam nunc rapaces Officialium manus, ceſſent, inquam; nam ſi moniti non ceſſauerint, gladiis præcidentur.* 6 Tandem religioſiſſima obteſtatione & rei iuſiurando per vota ſua Edictum obſignat: *Ita mihi &c.* Cui genitum Sacramentum videre eſt Auguſti apud Suetonium, *cap.*28.Quod & ipſe Edicto pariter completus fuerat. *Ita mihi ſaluam ac ſoſpitem Remp.ſiſtere in ſua ſede liceat, atque eius rei fructum percipere, quam peto, vt optimi Status Auctor dicar, & moriens, vt feram mecum ſpem manſura in veſtigio ſuo fundamenta Reipub. quæ jecero.* Idem Auguſtus quoque ad Cajum Nepotem apud Bellium,*lib.*15.17.*Deos autem oro vt quantum mihi ſupereſt temporis, id ſaluis vobis traducere liceat in ſtatu Reipublicæ feliciſſimo*, ἀνδραγαθούντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων, *ſtationem meam*. Traiani item iuſiurandum. *Sic in Prouinciarum Speciem Redactam videam Daciam : Sic pontibus Iſtrum & Euphratem ſuperem.* Similéque. Iuliani,quod *ibidem* memorat Marcellinus. Porrò quod particulam iurandi per, ITA, attinet, vt ea alibi paſſim occurrit, & à Cicerooe vſurpata, 1. *Verrina*,*&* 16.*famil.* 16. ἐθελοκακίας *iſtud quoque eſt Ariſtoph.* οὕτως νικήσαιμ' ἔγωγε ὡς ὑμᾶς ἡγοῦμαι δεξιοὺς πρώτους ἥξειν ἀναγεῦσαι ὑμᾶς. Ait verò Conſtantinus, *Feliciſſimâ & florente Republicâ*, quæ ἀρχαῖος formola fuit in deierationibus. Qualis illa quoque Cæcilij, *Saluâ Vrbe atque Arce* apod Gellium *lib.* 2. *cap.*13. Quæ formula etiam in verbis conceptis Fecialium, apud Liuium *Saluâ Vrbe atque Arce*. Sed & in vniuerſum hâc formulâ vſi olim, vbi priuatas rationes à publicâ vtilitate ſeparare vellent, indicareqoe potiorem ſibi ſalutis publicæ, quam ſoæ, rationem eſſe. Sic & Probus, apud Vopiſcum, ad Capitonem Præfectum Prætorio ſcribens : *Imperium nunquam Optaui,& inuitus accepi: deponere mihi rem inuidioſiſſimam non licet. Agenda eſt perſona quam mihi miles impoſuit. Te quæſo Capito, ita mecum Saluâ Republicâ perfruaris annorum.* Et Lampridius quoque ad hunc Ipſum Conſtantinum noſtrum ſcribens, & quidem in hoc ipſo argumento, vt iam dixi : *Scio Imperator Conſtantine, quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem,qui talibus* (loquitur de prauis miniſtris Amicis,& Comitibus) *ſeruit. ſed Saluâ Republicâ, [vel ſalua Republica] poſteaquam intellexiſti quid mali iſta clades habeant, & quemadmodum Principes circumueniant,& tu eo loco eos habes,vt nec &c.* Vnde patet iam in Lampridij verbis nil mutandum,& quonam ſenſu ea accipienda ſint : Nempè id vult Lampridius, Conſtantinum Euouchis vſum, ſed Saluâ Republicâ.

Quod *formulam* illam nominatim attinet,*florente Republicâ*, Priocipibus peculiaris vſus huius formulæ. Traianus ad Plinium *ep.*90. *Agnoſco vota tua, quibus precaris, vt plurimos & feliciſſimos* FLORENTE STATV REIPVBLICÆ *noſtra agam.* Mactinus & Diadumenus *oratione ad Senatum* apud Capitolinum in *V. Opilij Macrini*, *p.* 95. *Tunc demùm* FLORENTE REPVBLICA *& omnes felices eſſemus.*

§ Quod ipſam in commune, Sacramenti religionem ſpectat, Sané & alibi Sacramenti religione *leges* ſuas Conſtantinus M. ſancire Solitus : Veluti *l.*6.*inf.de appellat.* Vide quæ dixi. Quod in memoriam mihi reuocat Sanctiſſimum aliquandò

HENRICI

Henrici M. iusiurandum, quo post tot *μονομαχίας* atque effusum per duella generosissimum sanguinem, veniam sese nemini deinceps ad duellum siue prouocanti, siue prouocato daturum pœnæque gratiam facturum sub Sacramenti obtestatione Edicto deierauit.

¶ Illud omittere non possum, hoc ipso tempore Crispum apud Patrem Constantinum accusatum, mox & interfectũ memorari, de quo dixi plenè ad *Philostorgium lib.* 2 *cap.*4. de quo dicam quoque *inf. tit. de indulg. crim.* Quin imò & Eutropius *lib.* 10. auctor est, eo ipso tempore, quo Crispus interfectus fuit, innumeros quoque Amicos interfectos. Vt cui haud omninò absurdè videri possit, eò quoque spectare hoc Constantini M. Edictum exulceratum eius animum maximè spirans: Quod ego tamen non temerè adseruerim. Certè huic Edicto egregiè conuenit superior ille Lampridij *in vita Alexandri Seueri* locus, eò magis quod hoc ipso tempore Lampridius ea scripsit post Licinium deuictum (A.D. 323.) vt videre est ex *vita Heliogabali*; neque reipsa tantùm conuenit, verùm & verbis & formulis, quale illud, quod modo expendi, Salva Repvblica, vt rursùm, non adeò improbabiliter dici possit, Constantinum, vt aliorum ita & Lampridij siue vocibus siue scriptis motum, excitatúmque ad hoc Edictum descendisse.

¶ Postremò quoque subscriptum *Nicomediæ* nomen in *hac l.* obseruandum. *Nicomedia* scil. (quod semel monendum) vrbium Bithyniæ mater erat, vt nominatim testantur Ammianus Marcellinus *lib.* 17. *p.*105. & Leo Imperator *in Nouellis*, de qua videnda est insignis Libanij Monodia, siue Lamentatio super eâ terræ motu subuersâ. Sed & Ammianus Marcellinus *lib.* 22. eam vocat *Vrbem inclytam ita magnis Principum amplificatam impensis, vt aedium multitudine priuatarum & publicarum rectè noscentibus regio quadã vrbis Romæ æstimaretur.* Ideo igitur Edictum hoc velut in vrbium Bithiniæ matre propositum fuit, imò vt videtur Orientalis Imperij hoc adhuc tempore ante excitatã Constantinopolim Metropoli & sede Præfecti Prætorio, vt suadere quoque videtur Anno sequ. *lex.* 2. *infr. de adult.* Iam inde à Diocletiani temporibus, cui cùm in diuisione Imperij Oriens cessisset, Nicomediam ipse maximè ornauit, vt testatur Victor Schotti: Palatio ibi condito, de quo vide Auctorem *vitæ Constantini*, ibidémque substitit etiam, vt testatur constitutio ex *Codice Hermogeniano* apud Auctorem *collat. legum Mosaic.* 2. 10. & aliæ plures *leges Cod. Iust.* inter alias, *l.* 13. 14. *Cod. de iure deliber.* & infinitæ aliæ. Ibidémque tandem Diocletianus imperium abdicauit. Quin & hoc ipso Anno in ea vrbe Vicennalia Constantini celebrata testantur Hieronymus *in chronico* & Auctor *Chronici Alexandrini*, his ipsis Coss. & quidem mense Nouembri, id est duobus mensibus post hanc *legem*: Testis idem Auctor *Chronici Alexandrini*. Sed & hoc ipso Anno & tempore post Concilium Nicænum Constantinum Nicomediæ substitisse docent ea, quæ narrat Epiphanius *hæresi* 64. & 68. agens de Legatione à Meletianis missa ad Constantinum Nicomediam. Tandem de Nicomedia sub Constantino plura dixi, ad *Philostorgij lib.* 2. *c.* 7. & *lib.* 2. *c.* 7.

¶ Inscriptionis *in crimen mos reducitur, seu stabilitur.*

v. * Idem A. ad Maximum P.V."

Qvodam tempore † admissum est, vt non subscribtio, sed professio criminis vno" sermone ex ore fugiens," tam accusatorem, quàm reum, sub experiendi periculo, de" patriâ, de liberis, de fortunis, de vitâ denique, dimicare cogeret: Ideóque volumus, vt remotâ professionis" licentia," ac temeritate, ad subscribrionis morem, ordinémque criminatio" referatur," vt *iure veteri* in criminibus deferendis omnes vtantur, id est, vt sopitâ irâ, & per hæc" spacia mentis tranquillitate receptâ, ad supremam" actionem cum ratione veniant, adque consilio. Dat. XI. Kalend. Iun. Sirmio, Acc. Romæ," Constantino A. VII." & Constantio C. Conss.

Interpretatio. *Si quis iratus" crimen aliquod temerè cuilibet obiecerit, conuicium" non est pro accusatione habendum, sed permisso tractandi" spatio, id quod iratus dixit, per scripturam se probaturum esse fateatur." Quod si fortasse resipiscens post iracundiam, quod dixit iterare, aut fortassè scribere noluerit, non vt reus criminis teneatur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* quia plures eam in rem extant, neque tempori adstrictæ.

" Al. *Maximinum*. Sed male. Porrò cùm Notitia, seu Consularia de Præfectis Vrbi, Anno 326. Maximum Præfectum Vrbi non faciant, verum anno 320. 321. 322. emendatâ *huius legis* subscriptione, eam ad annum 320. referendam censeo: pariter vt *l.* 2. *infrà ad leg. Cornel. de falso: l.* [illegible] *sup. de hæredit. petit.*

" Nudo & solo: vt *nuda sollicitatio* apud Paulum 5. sent. 12.

† Antonini rescripto. *l. vlt. infr. ad leg. Cornel. de fals.* Imò & Constantini *l.* [illegible] *d. t.*

" Fugiens ex ore verbum significanter. *h. l.* " Similis locus *l.* 11. & *l.* 3. *infr. ne præter crim.*

" Sic accusationem professus apud Symmachum *lib.* 10 *ep. vlt.* vbi de Inscriptione agit.

Licentia, id est, libertas & leuitas: at Testamentorum licentia apud Sueton. *Octau. c.* 56. id genus aliud: & sanè mox subiicitur *ac temeritate*, quod [illegible] est. " Accusatio.

" Reuertatur, reducatur. " Quod ante Antonini rescriptum.

" Quâ sæpe venitur ad accusationem.

" Huiusce modi sopiendæ interim iræ: quia quod ratio nequit, sæpe mora lenire valet: vide *legem si vindicari. infr. de pœnis*

" *Suprema actio*, id est criminalis, seu accusatio, & quam premit suprema pœna, seu vltimum ferme supplicium.

" *Romæ* Accepta lex, quæ Præfecto Vrbi inscripta.

" *Aug.* VI. & *Constantino* [illegible] *Cæs.* i. e. A.D. 326. de quibus vide quæ ad Inscriptionem dixi.

" Recta hæc interpretatio est. Quæ infarta, nonnullis additis & immutatis, Fabiani *ep.* 1. *p.* 304. & exinde in Decretum *c. si quis iratus* § 2. *q.* 4. & *de Pœnitentia, distinct.* 1. *c.* 1. vbi tanquam ex *Canonibus* iam citatur.

" Vide locum Ciceronis *pro Cœlio*, quem postea laudabo.

" *Tractandi* vox hac in re propria. " Profiteatur.

COMMENTARIVS.

LEVITATI seu temeritati accusationum & iudiciorum criminalium occurrit hâc Constitutione Constantinus M. aduersus nudæ professionis licentiam, subscriptionis in crimen more & vinculo, veterique adeò iure aduersus prauum qui contra inoleuerat morem in vsum reducto. SVBSCRIPTIO Scilicet siue *Inscriptio* in crimen (quò præter hanc *legem* pertinent quinque præterea *huius tituli leges.* putà *lex* 6. 9. 11. 14. *vltima infr. h.t.* aliæque *huius Codicis* leges, quas in *Paratitlo* videre est): cuius exemplum quoq; extat in *l. 3. ff. eod. tit.* & apud Lucilianum *ἐν δίκῃ φονικῇ*, & *canone 6. Concilij Constantinop.* & apud Symmachum *l. 10. ep. vlt.*) in omnibus criminibus iure veteri exigebatur, *h. l. l. 9.* seu (vt dicitur *l. 2. infr. ad leg. Iuliam de adulter.*) omne genus accusationis necessitas Inscriptionis adstringebat: quo videlicet proposito Talionis seu Reciproci metu) de quo vide *l. 9. 11. vlt. inf. h. t. & l. 3. infr. de exhib. reis: & leg. vlt. inf. de abolitionib.*) non temerè quis ad accusandum prosiliret, verùm pœnæ Talionis se inuolueret & obiiceret. Quam quidem rationem præter hanc *legem* & *l. 7. in princ. ff. eodem tit.* Symmachus quoque *lib. 10. ep. vlt.* consignat. *Quid habeat conditionis Inscriptio, nostis; Primum est enim, ne quis* TEMERE *in alium capitis discrimen* IRRVERET, *nisi se idem priùs pœna sponsione vinciret.* Et post: *Superat vt crimine non probato, in accusatorem formidata reis pœna transiret.* Itaque & Criminantis seu accusantis & Accusati contemplatu Inscriptio inducta: illius scilicet, vt cum ratione & consilio, non cum impetu, vel irà, in supremam vel capitalem actionem irrueret, sed *stilo* TREPIDANTE *recaueret*, vt loquitur eleganter *lex. 3. infrà de exhibend. reis, stilo trepidante*, id est cum metu & trepidatione futuri iudicij seu euentus: & sic vt *h. l.* dicitur, cum ratione atque consilio: mentis tranquillitate recepta hæc spatia: vt cæteroquin spatio temporis multa leniuntur & sanantur, eleganter Seneca, *quod ratio nequit, sanabit mora.* Eodemque pertinet prouida cautio *legis, si vindicari, inf. de pœnis.* Alter Seneca 2. *de ira*, 28. *maximum remedium est iræ, mora.*

Huius, ne lacessenti caput suum impune foret. [Verùm contempto hoc iure, Rescripto D. Antonini postea inductum fuit, vt docet *lex vlt. infr. ad leg. Cornel. de falso:*] (quod & Gratiano postea tandè placuit *l. vlt inf. & ad L. Cornel. de falso*) vt in arbitrio Iudicis foret, admittere accusatorem falsi, etiam sine Inscriptione & nihilominus tamen accusator, etsi non subscripsisset, si causam non teneret, si non vinceret, Talionis pœnam subiret, Imò post rescriptum D. Antonini [vt *lex* hæc loquitur] SOLA, siue nuda, criminis professio seu obiectio (fortè per iniuriam, vt Interpres quoque rectè vidit) in IVDICIO, actorem ilicò adprobandi onus) reum ad subeundum iudicium COGEBAT, seu adstringebat. Itaque hoc Constantini M. rescripto ius vetus & subscriptionis vinculum reducitur (quo nemo accusare cogitur, *l. vn. Cod. vt nemo inuitus*, & *Nouella* 112) sublatâ *Professionis* licentia, leuitate, seu temeritate; Sola nudáque scil. irati forte hominis obiectio, pro legitima accusatione accipienda non est; neque exinde aliquod alterutri præiudicium inferri debet. Cicero, *pro Cælio: Aliud est maledicere, aliud accusare: Accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, hominem vt notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio nihil habet propositi, præter contumeliam; quæ si petulantiùs iactatur, contumelia est: si facetiùs, vrbanitas.* Ita cùm quæsitum esset an is qui libello Principi dato crimen se obiecturũ minatus esset, postea non obiecerit, Turpilliano SC.[to] teneretur, Paulus respondit, eum verbis SC.[ti] Turpilliani non contineri, *l. 5. ff. ad* SC.[tum] *Turpill.* Accusasse non videtur neque accusationis legibus subiiciendus venit, qui solummodo minatus est, se accusaturum, quacunque tandem ratione, etiã libello Principi oblato, vel Præsidi, *l. 11. §. 3. ff. ad L. Iul. de adulteriis:* vide aliquid etiã ad *l. 17. C. de Adult. & l. 15. ff. de in ius vocando.* Professio nuda ex ORE FVGIENS (vt hæc *lex* eleganter loquitur,) capitali maximè accusationi neminem inuoluere debet. Vbi scil. de patriâ, liberis, fortunis, vita, agitur, cunctatione & consilio opus est: cum & alioquin nulla de morte hominis cunctatio longa est. Proinde dari hi velut fræni procurrenti iratorũ leuitati, subscriptio inquã in crimẽ: vt dari Iudicibus vel Principibus quoq; ipsis, *l. si vindicari, inf. de pœnis:* Similiter nuda faciendi alicuius hæredis professio, pro hæredis institutione non est: *l. vlt. ff. de testam.* Paulus 5. *sentent.* 12. Pertinax *Oratione quoq;* suâ expressit, *se non ex nuda voce hæredis nomen admissurum.* *§. vlt. Inst. quibus modis test. infirm.* vide & quę noto ad *l. 1. sup. de testam.* Sed nec frigusculum aut iurgium pro legitimo diuortio haberi debet: *l. 48. ff. de R. I.* & generaliter quidquid calore iracundiæ fit, vel DICITVR, non prius ratum esse debet, quàm si perseuerantia apparuerit animi iudicium fuisse. Ad rem. Nuda igitur professio ex ore fugiens hîc admittenda non est; verùm *professio Delationis*, ac per hoc Inscriptionis. Quomodò Ambrosius *ep. 64. professorem delationis* dixit, *vt puellam post tot annos sine auctore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculum reatus deducendum arbitrarêre.* Et mox: *quæ prima fronte sua Professionis prætenderent.* Item *verbo deferre*, *sermone suo accusationem deferre:* Cui mox opponit *delationis nexu se obligare*, & *accusatorem* quem *leges* publicæ exigunt, accusatorem qui in medium procedat. Sic & Symmachus *d. ep. vlt.* post superiora de Inscriptionis conditione, seu vt: *Secundum hæc scita legum Agens in rebus Africanus, accusationem* PROFESSVS.

¶ Certè in vsum iam venit Sapientia nostrorum Doctorum, qui posse aliquem alicuius criminis imò & debiti insimulatum, implorare officium magistratus, qui cogat insimulatorem, vel vt loquuntur, *diffamantem*, vltrò agere & probare obiecta, vel in perpetuum silere; tractâ eò, constitutione Diocletiani, *l. Diffamari*, *Cod. de ingen. manum*, quâ nihil hodiè nobilius. Sed & tamen *l. infr. de fide testium.*

¶ Illud notandum, hanc *legem* de earum Constantini M. Constitutionum numero esse, quibus is populi Romani *mores* regere, vitiáque frangere per hosce annos instituit, quarum meminit Nazarius *panegyrico*, quem is Anno proximo 321. habuit. Et quidem in spec. *huius leg.* veteri iure reducto. Sic sanè in *lege* nouiter reperta, quam ad *l. 7. inf. de abolitionibus* adduco, *professionis* vox accipitur.

¶ *De* EDITIONE *actorum criminalium*

VI. * Idem A. Secundo" P.P.

DE criminalia Acta," vt Ciuilia, iubemus, his videlicet quorum salus ad discrimen" vocatur: neque expectari deprecationem" Actorum, neque arte Accusatoris differri, vt de innocentiâ iudicantis" adque æquitate consistat." Dat. Kalend. Decemb. Ianuarino & Iusto CONSS. [328.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iust.* Sed ei concordat *lex. 2. Cod. de Edendo.* Sed quatenùs? mox dicam.
" *Secundus* PP. sub Constantino M. " id est, Gesta
" *Deprecatio* est desiderium, libellus supplex, preces, ἀξίωσις, *l. 9. v. ad leg. Rhod.* & quidem Principi oblatæ preces.
" *Discriminis* vox hic propria: vt Symmachi *lib. 2. ep. 1.* discrimen mouere. Et aliàs discrimen salutis eidem.
" Rectè: erraret enim qui *iudicandi* reponeret. *Iudicantis* autem, i. Iudicis qui iudicauit, & iudicandi munere functus est.
" Constet in iudicio scil. appellationis, v. & *l. 1. de calumniat.*

COMMENTARIVS.

DE ACTORVM criminalium *editione* est hæc Constantini M. constitutio: Scilicet, ACTA [id est gesta in iudicio] pariter vt ciuilia, ita & criminalia, his quorum salus in discrimen venit: [id est reis criminum factis] officio iudicis edi seu exhiberi iubet h. l. Constantinus M. A. D. 328. ¶ *Officio* inquam, *Iudicis.* Ita quidem vt Iudex deprecationem Actorum expectare non debeat, id est, non debeat Iudex expectare vt id reus petat, vel etiam à Principe impetret. Supplicare Principi nil necesse est ad impetrandam Actorum editionem; neque hanc Iudex necessitatem litigatori imponere debet supplicandi Principi. Quæ ipsa sententia est *legis 2. Cod. vt lite pendente*: vt adhuc clariùs ostendit *lex. 5. infr. de appellationibus*: ex qua Tribonianus *dictam legem* 2. interpolauit. Verba *legis 6.* sunt: *Supplicare causâ pendente non licet nisi fortè ei cui opinionis exemplum negatum est, vel Instructionis vniuersa subpressa transmissio. Quo facto crimē Iudici sacrilegij imminebit, qui hoc commisso, litigatori supplicandi necessitatem imponit.* Et verò non minùs hæc *lex* nostra, quam *d. l. 6.* siue *secunda*, ad appellationes & reum iudicatum appellantem spectat. Vt proinde genuina hęc sententia *legis* sit: Reo, siue condemnato, iudicato, à *sententiâ appellanti ad maiorem Iudicem vel Principem*, Iudicem à quo, acta omnia reo exhibere debere, neque hanc necessitatem imponere appellanti, vt Principi eam ob rem supplicet. ¶ ACTA *h. l.* nil aliud sunt, quàm quæ *Instructio* vocatur, seu Instructiones necessariæ, *d. l. 6. & l. 9. infr. de appellationibus*: seu cuncta quæ litigatores instructionis probationisque causâ in iudicio recitârunt, *d. l. 9.* quæque ad instructionem causæ pertinent, *l. 8. d. tit.* Denique vniuersa quæ in negotio siue causâ gesta sunt, *l. 29. d. Tit. de Appellation.* de quo pleniùs *illo Titulo.* Tertullianus *Prolationem* vocat *lib. 1. ad Nationes.* ¶ At eum hac specie non congruit (quod tamen Cuiacius putabat) species *l. 2. Cod. de edendo*: Pertinet enim ea *lex* ad primæ quoque instantiæ iudicium, & ad Acta seu Gesta, non communia actori & reo (vt hæc *lex* nostra, & *d. l. 2. vt lite pendente*, seu *d. lex 6. infr. de appellationib.*) Verùm ad Acta extranea & publica, & quæ translata sunt in publica monumenta, & archiua, seu instrumenta publica, ad quorum fidem prouocatur, ad inuestigandam veritatis fidem, vt loquitur *d. lex. 2. de edendo*, id est ad probationem: Hæc postrema nempe Acta publica edi postulantur, vt his inspectis iudicaturū nil lateat aut occupet improuidum & incautum. Illa verò Acta communia (de quibus *h. l.* nostra agitur) vt *de innocentia iudicantis*, id est eius qui iam iudicandi munere functus est, *atque æquitate* eiusdem *constet*, vt *h. l.* dicitur, id est vt in iudicio secundæ instantiæ appareat, an & quam rectè secundum acta & probata iudex iudicauerit. Quare cautè distinguenda sunt hæc duo actorum genera. Vtrisque sanè Actis illud commune fateor, vt officio Iudicis exhiberi debent. Huc verò spectant quoque, quæ vulgò *Compulsoriales* dicuntur. Cæterùm in veteri exemplari Codicis Theodosiani ad finem eius inter alia habetur *lex* in eandem sententiam, quæ Iuliano tamen adscribitur.

Imp. Iulianus ad Mamertinum.

*Conuentis Rectoribus ad * sublimitatem tuendi non minus criminalia acta quam ciuilia iubemus, his videlicet quorum salus ad discrimen vocatur.*

Dat. XII. Kal. Dec. Antiochia, Iuliano A. IV. & Sallustio Coss.

* *γρ. à Sublimitate tuâ, edi.* &c. Et quid si hæc ipsa lex sit? quæ proinde Iuliano tribuenda videatur, emendatis Coss. *Iuliano & Sallustio*, pro *Ianuario & Iusto.* Verùm, nil incertius illis legibus, quæ extra hunc Cod. euagatur.

¶ *De* AVDIENDIS *reis intra mensem.*

VII. * Imp. CONSTANTIVS A. Dometio Leontio P.P."

HI, quos custodia delatæ" criminationis includit, intra vnius mensis spatium audiantur inquisitione completâ;" ne si delati criminis causam segniùs Iudicantis lenitudo" distulerit, reciprocos" pœnæ sortiatur incursus. Dat. XV. Kal. Nouemb. Burso" & Polemio CONSS. [338.]

NOTÆ.

" Abest hæc *Lex* à *Cod. Iustin.*

" Notaris Apparitorum, &c.

" *Lenitudo* hic est inertia & ignauia: quo ipso sensu effertur & *l. vn. infr. de mendicantibus non inualidis*, vt *l.* 18. *infr.* desidia Iudicum vel quadam *Lenitatis* ambitione: vbi vide quæ dicam: alio sensu *d. l.* 18. *infr. de custodia reorum*: Negligentia Iudicum, & Iudex deses. Quare non mutanda hæc vox h. l. & *d. l. vn.* voce *lenitudinis*: quod fecit nuper Heraldus I. *Quotidian.* 9. *n. vlt.* Et certè quod idem agnoscit, ita quoque *lenitas* hoc sensu dicta etiam Tacito *lib.* 15. *Annal.* vbi de Cn Pisone

" De his verbis mox in *Commentario*.

" *Domitius Leontius* sub Constantio P P. Orientis: vide *Prosopograph.*

" *vt. Viso.*

COMMENTARIVS.

DE ACCELERANDO Iudicio criminali est hæc Constantij Imp. constitutio. A.D. 338. aduersus diuturnos carceres. Scilicet AVDIRE custodias, (id est custodia inclusos) ob crimen cuius delati sunt, inquisitione completâ, intra vnius mensis spatium Iudices à Constantio iubentur. Diuturnâ nempe custodiâ & carcere macerari reos non oportet, alioquin ea res ad inuidiam & ad pœnam iudicum pertinet, quod iuxta *l.* 18. *infr. h. t.* & *l.* 1. & 6. *infr. de custodia reorum*: (vbi quoque amplior dicendi etiam ex *Libanio* locus erit) hac quoque eleganter his verbis exprimitur: *ne si delati criminis causam segniùs Iudicantis lenitudo* (de hoc lenitudinis obtentu dico ad *d. l.* 18. *infr.*) *distulerit, reciprocos pœnæ sortiatur incursus*: vbi obscurum est quod de *reciprocis pœnæ incursibus* additur. An igitur *Reciprocos pœnæ incursus* vocat pœnam Talionis, quomodo & Pœna Reciproci vocatur *l. 3. infr. de exhibendis reis*: Similitudo supplicij, *l. vlt. h. tit.* Par pœnæ conditio, *l.* 14. *h. t.* Vicarium pœnæ genus, Valeriano, *de bono discipl.* ἀντιπάθεια ἀντιπεπονθὸς in Ecclesf. hist. ἀντιπεπονθὸς Pythagoræ. Barbaris *contra passum*, vel *repassio*, hodie *mutua perpessio* vertitur? Verùm de hac Reciproci & Talionis pœna vide Interpretem Iust. Imberti *lib. 3. c. 1. in fin.* vbi & *hanc l.* allegat. Fortè his verbis id tantum indicatur, conuertendam pœnam in Iudicem, non ideò tamen eundem modum pœnæ quæ *Talionis* lex est.

¶ Ait lex, *Intra vnius mensis spatium*: ideo quoque Commentariensis intra trigesimum diem, seu singulis mensibus, debebat numerum, crimen, ordinem, ætatem vinctorum Iudici insinuare, *d. l. 6. infr. de custodia reorum.*

¶ Ait lex, *inquisitione completâ*, quod obscurum est. Tentaret quis reponi oportere, *inscriptione completa*. Verùm retineri istud oportet: siue quia hæc lex pertinet ad reos, non à priuatis accusatos, sed inquisitione Officialium Apparitorum Curiosorum elogiis siue Notoriis delatos, de quo dicetur *infr. ad l. 1. infr. de custodia reorum*: & *ad l. 31. infr. de Episcopis*: siue quia inquisitio completa ad plenam Iudicis cognitionem pertineat, *completa*, pro plena: vel *completa*, pro absoluta. Sed illud verius. Pertinet scil. hoc proculdubio ad reos delatos Notoriis Apparitorum, & ad ἀνάκρισιν, cuius mentio *l. 6. π. de custod. reorum.*

¶ Neque adeo ineptè hanc *legem* referre possis ad Castrenses illos tumultus, & Armeniorum sociorum defectionem, latrocinia, quæ Constantino M. mortuo, & Constantio in Pannoniâ, diuidendo Imperio, consistente oborta, mox autem Constantio ex Pannonia in Syriam promoto, (vbi sanè hoc mense iam constitisse eum docet subscriptio *legis 23. infr. de Decurionibus*) consederunt: quod Iulianus *orat.* 1. *Petau. ad Constantium* exequitur, *p.* 64.

¶ *De* INSCRIPTIONIS *necessitate, antequam reus tormentis subiiciatur.*

VIII. * Imp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Maximinum" Correctorem Tusciæ.

NON finendum est, vt quisque" negotij criminalis strepitu" terreatur," nisi inscriptione conscriptus" & exhibitionis iniuriam," & rei conditionem sustineat. Dat. XV. Kalend. Decemb. Remis," Acc. Florentiæ," Gratiano Nob. Cæs." & Dagaleifo" CONSS. [366]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iustin.*

" *Maximini* huius TVSCIÆ Rectoris meminit quoque Ammianus Marcellinus, *initio lib.* 28 de quo mox.

" *Quisque*, pro *quisquam*: Reus scil.

" Strepitus negotij criminalis, *h. l.* vt *infr.* 2. *de abolition.* dicitur, *strepitus accusationis exortæ.* Et strepitum inferre, *l.* 2. *ad l. Corn. de falso* & mox *ibid. vltimus finis strepitus criminalis.* In commune alioquin fori strepitus apud Symmach. *lib* 10. *ep.* 16.

" Vt omni terrore calumniæ careat *d. l.* 1. *infr. de exhibend. reis.*

" Legitimum istud est, *inscriptione conscriptus* de quo mox: accusator scil. neque mero in *Constrictus.*

" Vide *dictam leg.* 1 *infr. de exhibendis reis.*

" *Remis* data hæc *lex*: vbi tum Valentinianus erat: vid. *Chronol.* & Ammianum Marcellinum, *lib.* 26. *p.* 340.

" *Florentia* accepta hæc *lex*: de quo mox:

" Aliàs Consulatus hic ita designatur: Nobili puero. & meliùs.

" aliàs, Dagalaifo.

COMMEN

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIONE (de quâ dictum ad *l.5.ſup.*) non niſi ab accuſatore peractâ, nemo vel Iudicio exhiberi, vel ad iudicium adduci, & velut reus cuſtodiæ tradi, multò minus (qui huiuſce legis finis eſt) criminalis negotij ſtrepitu terreri, id eſt tormentis ſubiici debet, ex hâc Valentiniani Sen. Conſtitutione, ſcilicet vt accuſatus rei conditionem ſuſtineat, accuſatorem priùs in crimen ſubſcripſiſſe oportet. Quæ ipſa Sententia eſt *legis 9.prox.& l.11.14.vlt. inf. h.t. vt & legis 3. in pr. infr. de exhib. reis.* Cuius etiam definitionis ſiue æquitas ſiue præciſa neceſſitas *h.l.* indicatur his verbis: *Non ſinendum eſt.* Ac ſi diceret, minimè id æquitatem ferre: verùm ab eo temperare Iudices oportere, vt aliâ conditione iudicium criminale inſtituant.

¶ Ait verò lex, *negotij criminalis ſtrepitu terreatur*, pariter vt *ſtrepitus accuſationis exortæ*, dicitur *l.1. infr. de abolitionib.* cùm videl. iam proceſſus criminalis inſtituitur, cùm tormenta iam intentantur, cùm verbera, cùm catenæ: de quibus *l.2.d.t.de abolitionibus.*

¶ Porrò in poſtremis *huius legis* verbis, quædam vel malè habere videantur, vel nonnulla ſaltem deſiderari: Incertum enim videri poſſit, de quonam ea accipienda ſint num de Reo, an verò de Accuſatore? Cuiacius certè ea rectè de Accuſatore accipienda putauit, indicarique adeò Accuſatorem exhibitionis iniuriam, & rei conditionem ſuſtinere. Notum enim Accuſatorem & cuſtodiæ ſimilitudinem, & pœnam eandem cum reo olim ſuſtinuiſſe: quod etiam exprimitur *l.vlt.* Senſus igitur hic eſt, non antè exhibendum reum, non antè Rei conditionem ſuſtinere eum oportere, multò minus negotium criminale obſtrepere aduerſus eum poſſe, id eſt tormenta ei intentari, *quàm inſcriptione conſcriptus,* id eſt quàm Accuſator, in crimen inſcripſerit: Sic & retrò *inſcriptus,* pro Reo: *l.2.inf.de Abolition.*

¶ Cæterùm hanc conſtitutionem inſcribi notandum eſt Maximino Correctori Tuſciæ: nempè Maximinus ille eſt, de cuius ſupra planè tam euagantis ſæuitia, Ammianus Marcellinus *lib.* 28. de quo inter alia: *Maximinus*, inquit, *poſt mediocre ſtudium liberalium doctrinarum, defenſionémque cauſarum ignobilem & adminiſtratos Corſicam itidémque Sardiniam rexit, deinde Tuſciam. Vndè morato in itinere diutiùs ſucceſſore progreſſus ad procurandam vrbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat.* De huius Maximini Præfecturâ annonæ, Vicariâ dein Vrbis, mox & Præfecturâ Prætorianâ, in *Proſopographiâ.*

¶ Tandem de Vrbe *Florentiâ*, vbi hæc *lex* accepta dicitur, Notandum, eam Tuſciæ Metropolim exindè colligi fuiſſe; id quod iam alibi à me notatum Cenſoribus placere non poteſt. Nam etſi quaquâ in vrbe res tulerat, & Prouinciam ſuam Rector obiens in eâ conſiſtebat, ibi quoque *legem* aliquam acceptam annotare mos eſſet; attamen ex temporis ratione & diuturnitate aliquando conſtare poteſt, ea vrbs in quâ *lex* accepta dicitur Metropolis ne fuerit, an alia. Niſi enim ſummâ æſtate *lex* in vrbe aliquâ accepta dicatur, ſiue reſcriptum; omninò vbi ea accepta dicitur, ibi & Metropolim fermè fuiſſe oportet. Non niſi æſtate quippe ſummâ Rectores Prouinciarum Prouincias ſuas obibant, reliquo anni tempore in Metropoli hærebant; de quo iam dixi *ſup tit.de officio Rectoris Prouinciæ l.* 4.& 5. Sed & *l.1.2.ſup.ne quis in Palatiis maneat.* igitur toto hoc tempore Vrbes in quibus acceptæ *leges* dicuntur, Metropoles fuêre. Sanè in *Itinerario Peutingeriano* vocatur ea *Florentia Tuſcorum,* non magìs ad differentiam alterius Florentiæ, quàm ad indicandum hoc quod dixi ipſum.

¶ *De* INSCRIPTIONIS *neceſſitate, antequam reus examinetur.*

IX. * Idem AA. ad Valerianum" P.V."

NON priùs quemquam Sinceritas Tua ad Tuæ Sedis examen iubebit adduci, quàm ſollemnibus" ſatisfecerit qui nititur fidem doloris adſerere: cùm iuxta formam *Iuris antiqui*, ei qui cœperit vrguere," aut vindicta" propoſita ſit, ſi vera detulerit: aut ſupplicium," ſi fefellerit. Dat. VII. Kal. Decemb. Remis, Gratiano NB. P. & Dagaeleiſo" CONSS.[366.]

INTERPRETATIO. *Tam ciuile" negotium quàm criminale, accuſationem profeſſio manu accuſatoris conſcripta præcedat.*

NOTÆ.

* *Lex 7.Cod.de Calumniatoribus.*
" al. *Valentinianum.* " Vide Commentarium.
" id eſt, Inſcriptioni in crimen: *Solemnia*, pro Inſcriptione *h.l.& l.vlt.infr.ad leg Cornel.de falſo,& l.11. § 5. ff.ad l.Iul. de adult.*& ſolemnitas iuris, *l.3.ad leg.Iuliam de vi*: ſolemni lege ſe vincire, *l.3. infr.de exhib.reis*: laqueus leges, *l.2. infr. de abolitione*: Eodemque ſenſu ſubſcriptionis mos ordoque, *l.5.ſupr h.tit.*
" Vt iure veteri, *d.l.5.ſupr.* ſecundum iuris præſcriptum *l.11.infr.* ſecundum ordinem legibus inſtitutum, *l.vlt.infr*
" *Vrguere* rectè: quomodo etiam *Manuſcripti* Codicis Iuſtinianei habent: alioquin in *editis* eodem ſenſu *arguere*: In eodem hoc Inſcriptionum argumento *l.vlt. infr.ad leg.Corneliam de falſo*: ſpatium vt habeat, qui perurgueat profitendis verum de falſo criminaliter, an ſtatuunt ciuiliter experiri. Eodem ſenſu vox hæc ſæpè apud Symmachum: v.& *Gloſſ.Th.*
" De reo, ſeu accuſato vindicta; de alio, *ſupplicium*, ſui.
" De accuſatore ſi falſa detulerit.
‡ alias *Dagalaiſo,* " Inepta interpretatio.

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIONE non nisi priùs factâ, Reum Iudiciario examini sisti à Præfecto vrbis iuberi, vetat *h. l.* Valentinianus Sen. A. D. 366. Quæ & ipsa fuit superioris *legis* sententia & quatuor aliarum insuper *hoc titulo*, putà *l.5.sup. l.11.14.vlt. inf.* erit & *legis 3.in princ. inf. de exhibendis reis*: Idque iuxta formam Iuris antiqui, quæ notissima; quæ & ipsa accersitur *d. l. 5. sup. & l.11. vlt.inf.*

¶ Species tantùm *huius legis* peculiare id habere mihi videtur, quòd propriè ad *accusationem Adulterij* pertineat: id quod ex nonnullis eius vocibus colligere mihi videor, ex voce inquam *doloris* & *vindicta*. Propriæ enim hæ voces & solennes hoc in crimine; vt docet *l.2.§.8. & l.15.ff.ad leg.Iuliam,de Adulteriis.*& lex *Gracchus 4.& 15. Cod.eod.tit.*sed & *lex.2 inf.ad leg.Iuliam de Adulteriis*:& Poëta, *Satyra 10 vers.314.*

——— *Exigit autem*
Interdum ille dolor plus quàm lex vlla dolori
Permisit.

Et Phædrus in eadem re *lib.3.Nihil respiciens dum dolorem vindicet.* Etsi non negem, DOLORIS vocem ad omnem accusationem pertinere, Apuleius *Apologia.Iam concesso quodam more rabulis id genus, quo ferinæ solent lingua sua virus alieno* DOLORI *locare.*

¶ Item id peculiare habet hæc *lex*, quod ad Præfectum vrbis directa sit, cui hæc velut fibula imponi videtur, accusatoribus & accusationibus nimium deferenti: pariter vt *lege superiore*, Maximino.

¶ Habet & illud notandum, quod *fine l.* inscriptionis conditionem seu vim refert, nempe supplicium accusatoris, si fefellerit, de quo præter *leges* alias, quæ in *Paratitlon* congestæ sunt, Symmachi quoque locus extat insignis, *lib.10.ep.vlt.* cuius verba quædam iam retuli ad *l.5.sup.*

¶ EXTRA *Prouinciam accusari quem, iudiciúmque criminale agitari non posse.*

x. * Idem A. & Gratianus A. ad Florianum Com". Post alia.

VLTRA" Prouinciæ terminos accusandi" licentia non progrediatur: Oportet enim illic criminum iudicia agitari," vbi facinus dicatur" admissum: Peregrina" autem iudicia præsentibus legibus coercemus. Dat. Id." Nou. Marcianop. Valentiniano & Valente IV. AA. Coss. [373.]

INTERPRETATIO. *Criminum" discussio ibi agitanda est, vbi crimen admissum est, nam alibi criminum reus prohibetur audiri.*

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à Cod.Iust. Concordat huic, *lex 16 inf. hoc eodem tit.* quæ ex *hâc* totidem penè verbis descripta est. Et coniungenda huic, *lex 11. inf.* proximè sequens, *& l. 8. infr. de famosis libellis*, si modo restituatur huius *legis* dies.

" An Comitem rerum priuatarum: vt *l. 10. infr. de cursu publico*: *& l. 31. infra de exactionibus*? An Consularem prouinciæ? vide quæ dicam *ad d.l.8. infr de famosis libellis.*

" Extra *l.16.infr.* Inserta autem hæc sententia Stephani *ep 2 p.337.* (& inde relata in Decretum *3.4.6. c.vltra 4.*) vbi exceptio illa additur, *Nisi tantum ad Apostolicam Sedem fuerit appellatum.*

" Accusatori non erit licentia progredi: *d.l.16.*

" fieri, *d.l.16.* " dicitur, vt *d. l. 16.*

" Inserta hæc sententia variis Pontificum Epistolis, Anacleti *ep.1.p.110.* Hygini *ep.1. p.191.* Iulij *ep 2. p.466.471.* Felicis 1 *ep.2.p.358.360.*Eusebij *ep.3.p.416.* Fabiani *ep.3.p 303.* Citatur *c.nec extra 3 q.2.& 3.q.6. c.10.17.*

" vid. *d.l.11.& d l 8.*

" Inserta hæc interpretatio, sicut & Imperiale statutum Damasi *ep.4. p.525.*

COMMENTARIVS.

APVD ALTERIVS PROVINCIÆ Iudicem, quàm vbi crimen admissum est, & reus qui dicitur, consistit. (nam id ita intelligendum est) accusari, iudiciúmque criminale agitari, atque adeò reum *Euocari*: seque sistere cogi vetat *hâc l.* Valens Imp. A.D. 373. pariter vt vetatur à Theodosio M. *l. 16.inf.* quæ ex *hac lege* repetita est: de quo videndus est pleniùs *Titulus Codicis. Vbi de criminibus agi oporteat.* ¶ Dixi, *& reus qui dicitur cõsistit*: eò namque pertinet hæc *lex*, & *dicta lex 16.* Nam alioquin ibi quisque reus peragi potest, vbi reperitur: *l. 1. Cod. d.tit. vbi de criminibus.* Et hoc quidem sensu Peregrina iudicia, *h.l.* prohibentur: Peregrinum scil. iudicium *h.l.* non est, quod alibi agitatur, quàm vbi crimen admissum est, verùm quod de iis agitatur, qui in alia Prouincia commorantur: & sic apud Iudicem non naturalem. Symmachus sanè quoque itâ *lib. 10.ep 62.* ad *Peregrina* transferri vocat, ad alium Iudicem quàm naturalem; putà si Senatoriæ controuersiæ à foro Præfecti Vrbis, qui proprius est Senatorum Iudex, ad Rationalem & Palatinos Comitis R.P. transferantur. *A quibus* [Senatoribus] *pleraque seruitia Palatinus Eusebius iussu eruere, vt bonorum Catuli clarissimæ memoriæ Viri quæstio iudicationibus sacrisque Responsis consummata repetatur, querimonias Optimatum, qui dudum partis fruuntur, exciuit. Ventum est igitur ad leges, executore cupiente, quem contradictio repellebat; Imploratæque Vestri Numinis sanctiones, quæ Senatorum controuersias transferre ab Vrbano foro ad Peregrina vetuerunt.* Sed & in Politia Ecclesiastica, *Peregrina Iudicia* similiter prohibentur. Eodem sensu *Peregrini Episcopi, & clerici*, alterius ciuitatis, vel prouinciæ dicuntur *l. 37. inf. de Episcopis.* Et pariter ciuitatis prouinciæ suæ finibus peregrinos expetere commeatus, *l.161.inf.de Decurionib.* Et propriè peregrinus, alterius Prouinciæ ciuis, qui ideo ciui Prouinciæ opponitur in *l. 1. sup. de Assessorib.* ibi quædam dixi: vide & *leg. 9. sup.*

ſup.de Numerariis. Ita Baſilius qui ſub Valente *huius leg.* Authore ſcripſit, *epiſt. ad Demoſthenem prouinciæ Rectorem,* 385. cauſam Gregorij εἰς τὴν ὑπερορίαν non trahi; verum in patria iudicium fieri poſtulat. ¶ Præſes igitur ſiue Rector prouinciæ extra terminos prouinciæ ſuæ admiſſi criminis ab eo qui in alia verſatur, cognitionem ſibi vindicare non poteſt, non magis quàm Duumvir extra territorium, ſeu metas propriæ ciuitatis, poteſtatem faſcium extollere, *l.* 174. *inf. de Decurion. & l.vlt.ff.de iuriſdictione.* Breuiter, ſuos quiſque Magiſtratus fines & terminos excedere prohibetur.

¶ Sed quænam huius *legis* ſpecies fingi poteſt? An quod cùm de criminum reis quæſtiones in aliquâ prouincia agitarentur, alij ceu conſcij, vel eodem crimine impliciti & implicati in aliis prouinciis, apud eundem Iudicem accuſarentur, atque adeò excirentur, euocarentur: & fortè coloni rei priuatæ ad alterius Prouinciæ Rationalem (ſi modò Florianum, cui hæc *lex* inſcribitur, Comitem Rerum Priuatarum accipimus.) Quod quia ad Iuriſdictionum etiam confuſionem pertinebat, ideò Valenti *h.l.* prohibere viſum fuerit: vide & ſimilem *l.1.ſupr. de offic.Iudicum.* Species hæc minus placet. ¶ *Commiſſionibus* certè *Rogatoriis*, vt vocant, & literis ad alterius Prouinciæ Magiſtratum datis, Rei in aliena Prouincia perquiri, atque adeò reos ad ſe remitti deſiderari quandoque poteſt, quas literas nos *Rogatorias*; Germani, *Mutui compaſſus* appellant: cuius moris exemplum extat in *l.* 1. § *hoc autem, ff. de ſeruis fugitiuis: Et in l.ſolent.*7.*ff.de cuſtodia & exhibitione reorum: l.*7.*ff.de incendio, ruina: Nouell.*134.*c.*1. (vnde deſumpta eſt *Authent.ſi verò, Cod.de adult.*1. & ſic Remiſſionibus locus eſt. Id verò illarum hactenus Prouinciarum Iudicibus indulgetur, vbi crimen admiſſum eſt, vt ex dictis *legibus* apparet. Neque his adeo abſimile eſt, quod cauetur in *l.*24.*ff.de Tutorib.& curatorib. datis: in fine.*

¶ Tandem obſeruandum, hanc *legem* eſſe portiunculam è tribus *hoc Codice* vnius eiuſdémque Valentis Conſtitutionis, quâ in vniuerſum prouidit, vt *Criminalia* Iudicia iuſtis accuſationibus & iudiciis agitarentur, de quo paulò plura ad *legem proximam.* Nempe vt ne vltra prouinciæ terminos agitarentur *h.l.* Ne temerè vel calumnioſè, ſed poſt legitimam Inſcriptionem: *l.prox.*11. Ne per nudam conteſtationem, aut famoſos libellos, *l.*8. *infr. de famoſis libellis.*

¶ *De* INSCRIPTIONIS *neceßitate, antequam accuſatio admittatur.*

XI. * Idem AAA. ad Florianum Com. Poſt alia.

NVLLVS, ſecundum *Iuris* † perſcribtum," crimen quod intendere propoſuerit, exſequatur, niſi ſubeat inſcribtionis vinculum:" Etenim, qui alterius famam," fortunas, caput denique, & ſanguinem in iudicium deuocauerit, ſciat, ſibi impendere congruam" pœnam, ſi quod intenderit, non probauerit: &c. Dat. v. Idib. Nou. Conſtantinop." Valentiniano & Valente IV." AA. COSS.

INTERPRETATIO. *Niſi inſcribtione celebrata per ordinem reum quenquam non fieri, nec ad iudicium exhiberi, quia ſicut conuictum pœna conſtringit, ita & accuſatorem, ſi non probauerit quod obiecit.*

NOTÆ.

* Iungenda *huic*, vt dixi, *l.*10.*ſup & l.*8.*inf. de famoſis libellis.*
† Antiqui *l* 9, *inf.* Veteris, *l* 5.*ſupr.* quinimo & moris, *d l.*5.
" *vt.* Inuerſè *preſcriptum*, vt etiam habet *Codex Tilianus.*
" Vinculum inſcriptionis, *h.l. & l.*2.*infr. de adult.*" vt vinculum legis eodem ſenſu, *l.*14. *infr.* & laqueus legis, *l.*2.*infr.de abolitionibus.*
" Similis locus *l.*5.*ſup.& l.*3. *inf ne prat.crim.maieſt.*
" Similem, parem, Talionis, Reciproci. V. de dicta *ad l.*2.*ſup.*
" Error manifeſtus: *vt* (vt *ſuper l.*) *Martianop.*
" Malit quis " Pariter vt *l.ſuper.* vt ita referatur hæc *lex* ad Annum 368. Sanè Anianus Andegauenſis habet III.

COMMENTARIVS.

DE INSCRIPTIONIS neceſſitate eſt hæc pariter Valentis Imp. ſecundum ius vetus *lex*, quæ Valentis Conſtitutionis (vt iam ad *leg.ſuperior.* dixi) portiuncula eſt, è tribus quæ *hoc Codice* continentur, eodem ſemper ſenſu, quo aliæ quæ de eâdem re ſunt, *l.*8.9.*ſupra: & l.*14.*& l.vlt.infr.* Imò *l.*8.*infr.de famoſ.libell.* quæ *huic* iungenda eſt, vnà cum *l.*10.*prox.ſup.* Nempè, vt ex his tribus *legibus* colligere licet, Valens Imp. eâ conſtitutione, vt iuſtis accuſationibus & iudiciis criminalia iudicia agitarentur, enixè prouidendum credidit: Tribus in id conſtitutis. Nam agitari voluit Inſcriptione præuiâ *h.l.*2. non calumniis, non famoſis libellis, *d.l.*8. *infr.de famoſ.libell.* tandem in ſuo foro, non peregrino: *l.*10.*prox.ſup.* Et ita quidem *hæ tres leges* inter ſe coaſſandæ veniunt, & coaſſatæ Valentis propoſitum ſingulatúmque adeò legum rationes egregiè ingerunt.

¶ Ex his interim quoque tot legibus *hoc Codice* quibus Inſcriptionis in crimen neceſſitas requiritur, colligere licet, quàm prauus contra paſſim hoc æuo mos ſubindè inoleuerit, vt ſpretâ veteris Inſcriptionis neceſſitate accuſationes admitterentur; proculdubio Iudicum ſeu Rectorum prouinciæ ſiue lenitate ſiue contrà acerbitate; vt neceſſe fuerit, iuris veteris præſcriptum hâc parte ſubinde reuehere, quod vt *l.*5.*ſup.* ita & *h.l.* diſertè fit, ſecundum IVRIS, inquit, *præſcriptum* vt & *l.vlt.inf.* ¶ Tandé ratio ſiue Sanctio quæ *h.l.* ſubiicitur elegãs notetur; cui ſimilis occurrit *l.*5.*ſup.& l.*3 *infr.ne prat.crim.maieſt.*

¶ *De*

¶ *De* RECRIMINATIONE. *Quando ei locus ſit.*

XII. * Idem AAA. Laodicio" Præſidi Sardiniæ.

NEGANDA eſt accuſatis" licentia criminandi," priuſquam ſe crimine, quo premuntur, exuerint:" Nam" ſanctionum veterum Conditores *adimendam licentiam omnibus* cenſuerunt *in accuſatores ſuos inuidioſam dicendi vocem.* Nullam itaque obtineat in Iudiciis auctoritatem periclitantium furor: qui ſi latiùs euagetur," ne ipſe quidem *Cognitor*" tutus erit, aut quæſtionem" ſecurus agitabit, qui *exſequendo iuris ſeueritatem, non poteſt illorum quos punit, odium euitare.* Dat. Prid." Id. Auguſt. Carnuti," Gratiano" A. III. & Equitio v. c. Coss.

INTERPRETATIO. *Non credendum eſt contra alios eorum confeſſioni," qui in criminibus accuſantur, niſi ſe prius probauerint innocentes: quia" periculoſa eſt, & admitti non debet rei aduerſus quemcunque profeſſio.*

NOTÆ.

* *Lex 19. Cod. de his qui accuſare non poſſunt.* Inſerta hæc ſententia Stephani *epiſt. 2. c. 7. p. 337.* vnde deſumpta ea primo loco: mox: & ex *Cod. Iuſtin. d. l. 19.* relatáque in Decretum *3. q. 11. can. 1. & 2.*

" *Laodicius* Præſes Sardiniæ ſub Valentiniano Iun.

" *Qui non ſuas ſuorúmque iniurias exſequuntur*: hoc inſeruit Tribonianus; vnde habet & *d. can. 2.*

" accuſatores ſcil. ſuos, vt infrà: Cæterùm etiam addidit Tribonianus, *in pari, vel minori crimine.*

" *Exuendi* vox ſed propria: v. *Gloſſ.*

" Cætera vt reſecta vel imminuta fuerint à Triboniano, vide ipſammet *legem.*

" Euagari ſinatur.

" *Cognitor*, id eſt, Iudex, qui de crimine cognoſcit, & Iudex quæſtionis.

" *Quæſtionis* vox propria criminali iudicio, ita *l. 3. ſupr. in publicis quæſtionibus.*

" III Id. " profeſſio *infr.*

" vide *Commentarium.*

" *P. C. Gratiani* & ita reſcribendum: v. *Comment.*

" Hæc interpretationis verba inſerta Dionyſii *ep. 2. p. 351.* Iulii *ep. 2. p. 466.* & in Hadriani *coll. c. 33.* & exinde in Decretum relata, *3. qu. 10. c. 1. & 3.* Et ſic in Decreto, *in eadem quæſtione*, hæc ſententia tribus capitibus proponitur: ex Codicis Aniani tranſcripto, ex Codice Iuſtinianeo, & ex interpretatione.

COMMENTARIVS.

DE RECRIMINATIONE ſeu *ἀντικατηγορίᾳ* & Relatione criminis, eſt hæc elegans admodùm Valentiniani Senioris Conſtitutio, ad Præſidem Sardiniæ data, quam Tribonianus miro flagitio interpolauit, de quo poſteà. Nempe accuſatus quicunque tandem, quamdiu in reatu eſt, accuſatorem ſuum accuſare abſciſè *h. l.* prohibetur, & recriminantis vox omnino repelli iubetur; vocibus peremptoriis putà, *omnibus*, & *Nullam.* Cùm proculdubio in quadam facti ſpecie Laodicius Præſes Sardiniæ (cui hæc *lex* inſcribitur) hæſitaſſet. Id quod *ſanctionum* quoque *veterum Conditores cenſuiſſe* hac *lege* dicitur: & verò id conſtituitur *initio l. 1. C. de his qui accuſare nō poſſunt:* & *l. is qui reus S. π. de publicis Iudiciis*: vbi eleganter quoque Vlpianus: *Conſtitutionibus obſeruari, vt non relatione criminis, ſed innocentiâ reus purgetur.* Sanè eodem reſpexit & Gregorius Nazianzenus, *in Epiſtolis*: *ἵνα νόμον φυλάξω καὶ μὴ πρῶτον ἀπολογήσωμαι*, &c. id eſt *vt legem ſeruem, néque priùs purgem.* Quò pertinet quoque forenſis apud Gallos Regula, *Recomention n'a point de lieu en Cour laye.* ¶ Et rationem ingerit Valentinianus, cùm & *inuidioſam vocem* recriminantium & *periclitantium furorem* vocat: ac ſi diceret, Reum furore potiùs, & vt inuidiam tantùm accuſatori ſuo concitet, præſumi recriminari, propriæ ſaluris deſperatione: Quod ſi ſemel liceret, ecquis non ſemper accuſatori ſuo crimen referret? Imò, quæ altera ratio à conſequenti & abſurdo hîc adſignatur, latiùs euagante iam licentia, id eſt hócque ſemel indulto, ecquis reus non etiam ipſimet iam Iudici crimen inferret: *Ne ipſe quidem*, vt eleganter *hac lege* dicitur, *Cognitor tutus erit, aut quæſtionem ſecurus agitabit, qui exequendo Iuris ſeueritatem non poteſt illorum quos punit odium euitare.* Nempe ita fermè euenit, vt quem quis criminis Quæſitorem & Iudicem habet, eundem pro inimico habeat, vel habere geſtiat: non minùs quàm aduerſarium, quo agente & inſtante ad pœnam depoſcitur. Hæc denique ſemè conſtantis Iudicis meſſis eſt, vt non poſſit non illorum, quos punit odium incurrere.

¶ His ita expenſis, ſimul apparet, ſub qua limitatione hæc *lex* accipienda ſit: Nempe de eo *Recriminationis* genere *hâc lege* agi, quod à periclitantium furore tantum proficiſci poteſt, & inuidiæ tantùm conflandæ, neque cum inſtituto iudicio quicquam commune habet, ſed extra cauſam & extrinſecum eſt. Quare non excluditur hâc *lege* vel expellitur ea recriminatio, quæ cauſam ſpectat, quæque reum releuat & *crimine* quo *premitur exuit*, vt hæc lex alioquin loquitur, & accuſatorem onerat: de quo eſt *l. 14. 24. §. 6. π. de bonis libert. l. 2. § 1. π. de adult. lex 28. Cod. de adulter l. 1. 3. C. de calumniat.* Quæ ita cum hac *lege* conciliandæ veniunt.

¶ Ruſum, quæ ſecunda limitatio ad hanc *legem* adhibenda eſt, neque huius *legis* præiudicio excluditur iuſtiſſima illa recriminationis in Iudices ſpecies, quam exercuêre olim Chriſtiani aduerſus gentiles, & in his Tertullianus *lib. 1. ad Nationes*, iam inde à *decimo* eius *capite*, vbi dixi.

¶ Alia verò nunc Quæſtio eſt, & ab *hâc lege* aliena, verùm confeſſus iam conuictus ſocios arguere, & indicare poſſit, de quo erit *l. 19. infr. h t.*

¶ Tandem obſeruandum, Tribonianum tribus limitationibus abſciſam *huius legis* definitionem interpellatione ſua perfregiſſe. Nam 1. & maius crimen

ctimen, quàm cuius quis reus factus eſt, recriminatione obiiei & defini poſſe indicat: quod etiam *l.* 1. *Cod. de his qui accuſare non poſſunt*: definitur eo emblemate, quod Tribonianus ſub *finem* addidit. 2. Sed & in pari quoque vel minori crimine, recriminatio non hactenus admittit, vt reus aduerſarium deferre quidem poſſit & inſcriptionem aduerſus eum deponere ſeu edere, id eſt libellum accuſationis ſcripto comprehendere; ſed nondum litem cum eo conteſtari, & poſtulare, vt inter reos nomen eius recipiatur. Sic vt recriminationis cognitio tantiſper diſferatur, donec prima & principalis accuſatio definita fuerit. 3. Poſtremò recriminationem admittit, ſi ſuas ſuorúmque iniurias quis exequatur.

¶ Tandem ne breuis commentarij modum excedam, de *Reconuentionis* materia in cauſis criminalibus videri cupio Socin. *in c.* 1. *de mut. petit.* & Giſbertum *tractatu de Reconuentione, c.* 16.

¶ Vltimùm neque prætereunda huius *legis* ſubſcriptio, cuius ope Conſulatus emendandus venit. Clarè enim docet Ammianus Marcellinus, *lib.* 30. *p.* 454. A. D. 375. Valentinianum *Carnuti* Illyriorum oppido verſatum per continuos tres menſes armis parandis & alimentis aduerſus Quados moturum. Itaque referenda hæc *lex* eſt omnino ad illum annum: Superiore enim Anno Valentinianus in Gallia verſabatur. Quare hi Conſules omninò ſubſcribendi *poſt Conſulatum Gratiani Auguſti III. & Equitij*. Quod etiam Doctiſſ. Valeſium probare poſtea deprehendi ad Ammianum Marcellinum *p.* 406. 407. ¶ Neque omittendum, quod idem Marcellinus addit, eundem apud *Acincum* moratum Autumno præcipiti, cùm *Carnuti*, per continuos tres menſes æſtiuos ſubſtitiſſet. Hinc eſt igitur quod Auguſto menſe hæc lex *Carnuti* data dicitur.

¶ *De* SENATORVM *criminis reorum foro: déque* QVINQVEVIRALI *Iudicio Præfecti Vrbis.*

XIII. * Imppp. Valens, GRATIANVS, & Valentinianus AAA. ad Senatum." Poſt alia.

PROVINCIALIS Iudex, vel intra Italiam," cùm in eius diſceptationem criminalis cauſæ dictio aduerſum *Senatorem* inciderit, intendendi" quidem examinis & cognoſcendi cauſas habeat poteſtatem, verùm, nihil de animaduerſione decernens, integro" non cauſæ, ſed capitis ſtatu, referat ad Scientiam" Noſtram, vel ad Inclytas" poteſtates: Referent igitur Præſides" & Correctores, item Conſulares, Vicarij quoque, Proconſules," de capite, vt diximus, Senatorio, negotiu" examine habito. Referant autem de Suburbanis prouinciis Iudices, ad Præfecturam Sedis Vrbanæ; de ceteris, ad Præfecturam Prætorio. Sed" Præfecto Vrbis cognoſcente de capite Senatorum, Spectatorum maximè virorum iudicium Quinqueuirale ſociabitur, & de Præſentibus & Adminiſtratorum honore functis licebit adiungere ſorte ductos, non ſponte delectos: *&c.* Lecta" in Senatu III. Id. Feb." Valente V. & Valentiniano AA. CONSS. [376.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Non dubito quin huic *legi* coniungenda ſit *lex* 2 *Cod. vbi Senatores*: de quo mox plura, vt & *lex* 8. *infr. de metallis, lex* 9. *de operibus publicis*.

" Vrbis Romæ. Et quidem Oratio hæc Senatui inſcribitur, quia eſt de foro Senatorum in cauſis criminalibus.

" *Italia* à *prouinciis* ſeparatur, quandoque tamen connumeratur, de quo alibi. Interim generali *Italiæ* appellatione hic comprehendi obſerua ſuburbicanas quoque prouincias, cùm alias ab Italia ſpecialiter accepta ſeparentur.

" id eſt, examinis habendi cognoſcendi. Huc interim facit *l.* 2. *circa fin. infr. ad leg. Corneliam de falſis.* ibi *ad imitationem Relationis, quæ ſolum audiendi mandat officium, præbeat notionem.*

" Nihil hic immutandum eſt, neque addenda vox *de*: Neque enim hæc verba connectenda ſunt cum voce referat Verùm duabus virgulis includenda ſunt iſta *integro non cauſa ſed capitis ſtatu.* Integer ſcil. cauſæ ſtatus non eſt, quia Iudex iam de crimine & cauſa cognouit. Eſt autem integer capitis ſtatus, quia Iudex de animaduerſione nihil decreuit.

" vide *legem* 10. *infr. de pœnis.*

" *Inclytæ poteſtates*, Præfectus vrbi & Præfectus Prætorio.

" Enumerantur hîc omnes Prouinciarum ſingularum & Diœceſeon Magiſtratus Spectabiles videlicet & Clariſſimi. Et quidem ſic: vt inuerſo ordine honoratiores ſint, qui poſteriore loco nominantur, facto à minoribus ad maiores progreſſu, cùm aliàs ordine literæ maiores præponi ſoleant.

" Fuit hoc tempore in Occidente, non vnus Proconſul Africæ, verùm & alter Hiſpaniarum ſcil. de quo mox ad leg. ſequ.

" *vt.* negotij.

" Hanc *huius legis* Sententiam indicat & confirmat *l.* 11. *ſeu vlt. ſup. de iuriſdictione.*

" *Lecta in Senatu.* Principum Orationes: vide hoc ipſo Anno *legem* 8. *infr. de metallis: & l.* 9. *infr. de operibus publicis*: Quæ *lex* etiam agit de Præfecto vrbis. Et fortè huic legi ſociandæ ſunt.

" Error in menſe.

COMMENTARIVS.

DE SENATORVM Criminis reorum foro eſt hæc Gratiani Conſtitutio: quæ pars eſt prolixioris Orationis Gratianæ ad Senatum emiſſæ: cuius partem fuiſſe quoque cenſeo *legem* 2. *Cod. vbi Senatores*, quod ſuadent omninò inſcripti Imppp. iidem ſcil. qui & huic legi, etſi ſubſcriptio diſcrepet: Sanè vt hæc pars noſtra eſt de Senatorum foro in criminibus, ita illa in cauſis ciuilibus. Ex quâ vtrâque inter ſe collatâ, hæc differentia conſurgit: Nempe in ciuilibus cauſis Senatorem, in vrbe, & in ſuburbanis, in iudicio P. V. conueniendum: in ceteris prouinciis coram Rectore prouinciæ, quæ ſententia eſt *d. legis* 2. Atenim criminalium cauſarum alia ratio eſt, quod hac *lege* conſtituitur: Nempe

de Senatore criminis reo, vt ordinarius iudex, ita etiam Spectabilis de causa cognoscere quidem à Gratiano permittitur: & vt *hâc l.* dicitur, *intendere examen, & cognoscere causas.* Quod & ipsum Cassiodorus voluit *6. var.21.* in formula Rectoris prouinciæ. *Constat esse tuæ fidei commissum Principi renuntiare, quod in Prouinciis probatur emergere: Tu etiam Senatorem ibidem residentem iuberis audire*: at non etiam quidquam statuere: verùm referre super eo etiam Spectabilis iubetur (de quo Relationis genere vide etiam *l.2.π.circa f.ad L.Corn.de falsis*:) vel enim ad Principem referre eâ de re debet, vel ad Præfectum Vrbi, ex suburbanis videl. Prouinciis: vel ad Præfectum Prætorio, ex cæteris (Ad aliquid respondet, *l.2.infr.de exhib reis*) Atque ita hæc Gratianus: & à Constantino M. & à patre Valentiniano diuersus. ¶ Nempe contraria hæc *lex* est *legi.1. sup. h.t.* quâ scil. statutum à *Constantino* M. fuerat, vt Senator criminis reus Prouinciale forum ita sortiretur, vt ibi etiam pœnam statim exciperet, sine vllâ ad Principem relatione, sine vllâ fori præscriptione. ¶ Rursum & vice versa contraria hæc, *lex* est *legi 2. infr. de exhib. reis*: quâ contrà Valentinianus Sen. de Senatoribus ordinarios Iudices ne cognouisse quidem indicat. Sed & *legi 10. infr. de pœnis*: quâ idem Valentinianus etiam Præfecto Vrbis ius austerioris vitionis promendæ in Senatorem adimit, & rationis necessitatem imponit.

¶ Cœterùm, si quid video, lata hæc à Gratiano *lex* videtur (de quo dicam adhuc aliquid *fine legis*) Spectabilium Iudicum potissimùm occasione: qui exemplo Illustrium Iudicum (Præfecti vrbis) de capite Senatorio statuere volebant, nempe quod & ipsi sacra vice iudicarent. Id quod eis Gratianus *hâc l.* denegat: atque adeò discrimen inter Illustres & Spectabiles hac parte constituit, rursum Spectabiles & Clarissimos exæquat. ¶ Obseruandum porrò, ad Præfectum Vrbi vel Præfectum Prætorio de capite Senatorio referri iubeti, pro modo Iurisdictionis & diœceseos cuiusque: Ex suburbanis scil. Prouinciis ad Præfectum Vrbis referri iubet Gratianus, quia scil. propria hæc eius administratio siue diœcesis erat. Ex cœteris verò Prouinciis, ad Præfectum Prætorio, quia cœteræ Prouinciæ Præfecti Prætorio diœcesim seu diœceses constituebant. Fingamus igitur, in Sicilia, Sardinia, vel etiam Illyrici Occidentalis Prouinciâ, imò fingamus intra *Italiam* (specialiter sic dictam) veluti in Piceno Annonario scil. de capite Senatorio iudicium agitari? Ex his sanè ad Præfectum Prætorio Italiæ referendum erit: quod etiam expressè ostendit *d.lex. 2. infr. de exhib. reis.* At fingamus, de capite Senatoris quæri in Tusciâ Suburbicariâ, vel simili? Ad Præfectum Vrbi referendum erit: Vt ex his luce meridianâ clariùs constet Suburbicarias Prouincias peculiarem Præfecti Vrbis diœcesim constituisse, seu centesimum vrbis miliarium, quod eòdem recidit: de quo alius dicendi locus fuit. Et hæc quidem ita hac Gratiani Oratione constituuntur.

¶ Sanè Præfectum Prætorio de Senatoribus iudicasse iam olim, Lampridij locus *in Alexandro Seuero* ostendere vulgò creditur, sed non ita est. Neque enim *eo* Lampridij *loco* indicatur ad Præfecti Prætorio notionem id pertinuisse, verùm Præfectum Prætorio sententiam dixisse in Senatu cum cæteris Senatoribus: *Alexander*, inquit, *idcircò Senatores esse voluit Præfectos Prætorij*, NE QVIS *non Senator de Romano Senatore iudicaret.* Quod eòdem pertinet quod Spartianus Adrianum memorat, *Equites Romanos de Senatoribus iudicare non permisisse*: & Capitolinus de Marco, *eum non passum in causis quibus de capite Senator esset iudicandum, Equites Romanos interesse.* Nempè Senatorem Principes, non nisi ex Senatus & Senatorum arbitrio puniebant, vel etiam puniri volebant; de quo locus est etiam apud Spartianum *in Hadriano, p. 4.* in tantum, vt Spartianus memoret, *in Seuero*, Senatus Consultum quod Seuerus ipse tandem fieri coëgerit, *ne liceret Imperatori, inconsulto Senatu occidere Senatorem.* At certè, quæ Senatui primùm de capite Senatoris cognitio tributa fuit (quod etiam Dio sub Mecænatis nomine proponit) ea ad Præfectum vrbi peruenit, Sic vt Senator vbicunque criminis reus fori (Vrbani scilicet) præscriptionem haberet: vt satis indicat *L.1.sup.h.Tit.& l.vnit.Cod.ne liceat potentior.* Verùm euectâ Præfecti Prætorio authoritate, inuicem depressâ Præfecti vrbi, tandem inter Præfectum Prætorio, & Præfectum Vrbi notio de capite Senatorio diuisa fuit, & quidem ita, vt breuibus (licet angustissimæ) diœceseos terminis Præfecti vrbi notio includeretur. Cui geminum prorsus circa appellationum iura factum, atque imminutæ Præfecti vrbi Iurisdictionis exemplum suppeditabit *Titulus infr.de Appellationibus.*

¶ Quinimò, vt ad *legem* nostram redeamus; Gratianus hac ipsa Oratione, Præfectum vrbi, quo casu de capite Senatorio cognosceret, non solùm cognoscere voluit, verùm ei sociari iudicium *Quinquenuirale*, id est quinque Senatores Magistratum in Præsenti gerentes (id enim *præsentium* appellatione innui puto) vel etiam administratione functos; Et quidem hac insuper limitatione additâ, vt Senatores illi sorte ducantur, non sponte deligantur. Quæ omnia & singula postea oratione sua confirmauit Honorius Imperator *in.l.vlt.sup.de iurisdictione*: vnde repeti possunt, quæ ad eam quoque nonnulla notaui. ¶ Denique videtur mihi omninò & ipsa temporum ratione suadente, & illis *huius l.* verbis, VICARII QVOQVE: item illis, INTRA ITALIAM, Oratio hæc (prima quidem omnium constitutionum Gratiani, quâ *hoc Codice* occurrat) à Gratiano ad Senatum deleniendum missa: qui à Maximiano Vicario vrbis, mox Præfecto Prætorio, variis iniuriis attritus fuerat (quique Valentiniano mortuo ad Gratianum legationem deflendis malis suis proculdubio miserat.) Quam Maximiani Historiam require apud Ammianum *lib. 28.* Ad eundem finem conscripta quoque proculdubio *l. 3. infr. de quæstionibus.* Itémque *l.1.2.infr.ne præter crim.maiest.* Item *lex 7.infr.de fide testium.* Tandem ex his colligitur, *h.l.* quorundam Iudicum licentiam refrænari, qui de capite Senatorio statuebant temerè: quò pertinet *legis* illa Magistratuum etiam Spectabilium expressio.

¶ Cœterùm & id notandum plures huiusmodi Orationes ad Senatum à Gratiano missas, atque in Senatu lectas, cum magno Senatus assensu & hilaritate. Cuiusmodi est quoque illa quam memorat Symmachus *lib.1 ep.7.* & quam memorat *lib.10.ep.2.* quámque Symmachus ipse in Senatu recitauit, quo nomine eidem Gratiano gratias agit, quæ fortè eadem est cum hac ipsa *lege*, seu *Oratione.*

¶ De

¶ *De* Inscriptionis *neceſſitate: etiam ſeruis accuſatis, antequam tormentis ſubiiciantur.*

XIV. * Imppp. Grat." Valentin. & Theod. AAA. ad Marinianum" Vic. Hiſpaniarum."

QVI vel Interneciui" exerit actionem, vel crimen Suſpectæ mortis intendit, non prius cuiuſcunque capud accuſatione pulſet, quàm vinculo' legis adſtrictus pari" cœperit pœnæ condicione iurgare: Ita vt etiam ſeruos* ſi quis crediderit accuſandos, non prius ad miſerorum" tormenta veniatur, quàm ſe accuſator vinculo inſcribtionis adſtrinxerit: adpetendorum enim cauſa ſeruorum" aut diſpendium facultatum eſt, aut pœna dominorum. Dat. VI. Kal. Ian. Pataui," Merobaude iterum & Saturnino Coss. [383.]

Interpretatio. *Quicunque alium de homicidy crimine periculoſa vel capitali obiectione pulſauerit, non prius à Iudicibus audiatur, quàm ſe ſimilem pœnam, quam reo intendit, conſcripſerit ſubiturum: & ſi ſeruos alienos accuſandos eſſe crediderit, ſe ſimili inſcriptione conſtringat, futurum vt ſupplicia innocentum aut pœna capitis ſui, aut facultatum amiſſione compenſet.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Inſt.* Huius *legis* meminit Papinianus *libro reſponſorum*, *tit.* 9.

" *Gratiani* nomen perperam additum: vide *Conſularia.*

" Ita quoque rectè habet Papianus: al. malè *Marinum. Marinianus* hic ille eſt omnino, ad quem extant ſeptem Symmachi *Epiſtolæ, lib.* 3. putà, 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. In quarum 25. pro *Galatia* legendum *Galacia*, vt habet editio Veneta, Hiſpaniæ ſcil. ibi, *quod remunerandum me de Galacia polliceris, vbi ad patrium larem veneris. Hiſpanos* ſcilicet *ex Galacia equos* ibi indicare videtur. quos Symmacho pollicetur: (de quibus equis dictum eos vento concipi.) Vel etiam autum callaicum: certe idem Symmachus *ep.* 24. interuallo MARIS atque terrarum, ſeque & Marinianum diſtineri ait.

" aliàs, *qui vel cautius interneccini.* Hotomannus 13. *obſ.* 2. legit inter *neciay.* de quo mox.

" Vide legem ...

" Par pœnæ conditio, id eſt Talionis & reciproci. Symmachus quoque dixit pœnæ ſponſionem: & in accuſatorem formidatam reis pœnam tranſire: 10. *ep. vlt.* * *Leg.* 12. *Cod. de accuſationib.* hinc deſumpta eſt.

" *ad corporum*: ita *Te&c.* Miſeri hic ſunt vel ſerui, vel rei. Manilius.

Carceris & duri cuſtos, quo ſtante ſuperbè
Proſtratæ iaceant Miſerorum in limine matres.

" Et hæc ſubſcriptio docet, Gratiano hanc *leg.* non tribuendam, eiúſque nomen illi perperàm inſcribi, verùm Valentinianum Iun. Auctorem habere, niſi dies emendandus videatur, ita VI. *Kal. Iun.* Vt quod ſentio dicam, Maximo hanc *leg.* tribuere malim, cui tamen Valentinianus Iun. poſteà nomen ſuum inſcripſerit.

* Interpretatio hæc inſerta *formula* 29. ſecundum *legem* Romanam.

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIO in crimen (de quâ fuerunt iam *ſuprà, lex.* 5. 8. 9. 11. erit adhuc *lex vlt. infr.* aliæque plures *hoc Codice*: Sed & Symmachi locus *lib.* 10. *ep. vlt.* Anno poſt *hanc leg.* proximo 384.) etiam Servo accuſato, in duobus nominatim criminibus *h. l.* expreſſis, hâc Conſtitutione ad Vicarium Hiſpaniarum data A. D. 383. requiritur. ¶ Etiam ſeruo, inquam, accuſato: nam etſi regulariter Inſcriptio, quæ libero homine criminis accuſato neceſſaria eſt, ſeruo alieno accuſato, neceſſaria non ſit, attamen alieno ſeruo accuſato, non priùs ad quæſtionem ſeu tormenta eius deuenitur, quàm accuſator ſeſe inſcripſerit.

¶ Ratio *huius legis* hunc ſenſum habet, quod ſcil. ſerui non aliter accuſantur, aut quæſtioni ſubiiciuntur, quàm cum dominorum diſpendio: vel enim ipſi nocentes reperti domino eripiuntur, vel innocentes torti domino deteriores facti redduntur: quæ ipſa ratio redditur *l. vlt. ff. de Calumniatorib.* Similiter quoque Symmachus *lib.* 10. *ep.* 62. *Sed cùm,* inquit, *aſſererem, non eandem prærogatiuam eſſe* Servorum, *quibus ſupplicantibus certum Perennitas veſtra detulit Cognitorem; Reſponſum eſt, quod fortunas Clariſſimarum perſonarum precatio ſubtilis inceſſerit,* [*fortè inceſſeret.*] Seruorum igitur hìc quoque ratio habetur, at non etiam in abolitionibus impediendis: *l. vlt. infr. de abolitionib.* Antea quoque dupli pœna domino conſulebatur, rorto per calumniam ſeruo *l. dominis* 6. *Cod. de Calumniatorib. l. vlt. ff. de Calumniatorib.* Sed & de calumniâ quoque quærebatur: ſeparatum eſt etenim calumniæ crimen à damno quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt, *d. l. vlt.* ¶ In duobus porrò nominatim criminibus *h. l.* expreſſis etiam ſeruo accuſato, Inſcriptio requiritur. Crimina duo hæc ſunt: *Internecini* actio, & crimen *ſuſpectæ mortis.* Vndè ſatis apparet, *Internecini* actionem crimini *ſuſpectæ mortis*, atque adcò homicidij, etſi diuerſam ab eo, proximam tamen eſſe. Interpres ſanè in *huius legis* interpretatione, homicidij appellatione vtramque criminis ſpeciem complexus eſt. Neque tamen id ſatis eſt ad intelligendum, quid ſit *internecini* actio. Sanè (quod Cuiacius iam notauit 1. *obſeru. cap.* 2.) *Internecinum teſtamentum* dicebatur, falſum teſtamentum, propter quod vt videlicet ex eo adquiri hæreditas poſſet, dominus fuerat occiſus, atque adeò *Internecini* actio, quæ in eum dabatur, qui falſum teſtamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, vt notant Feſtus *in voce*, *Internecinum*: Et Iſidorus *lib.* 5. *cap.* 26. & *lib.* 10. *tit. I.* Neque alibi quod ſciam, huiuſce rei mentio occurrit. Ciceronis quippe locus, *Philippica* 14. quem Cuiacius laudat, non eſt de hoc crimine, ſed *de bello internecino*; ita enim locus legendus eſt, *Non iniuſtæ belli internecini notæ. Teſtamenta credo ſubiiciunt.* Hæc ſanè interpretatio, ſi hîc admittitur, *Internecini* crimen fuerit

fuerit crimen ſuppoſiti teſtamenti, & ob hoc internecti ſiue interfecti alicuius. Atque ita pertineat hæc *lex* ad ſpeciem *l.6.1.π.de Quæſtion.* ¶ Cæterùm nil intereſt, legatur hic *Internecini*. Quomodò etiam Iuſtini editio correctiſſima A.D. 1581. habet *bellorum internecinis odiis:* & lib. 11. *Internecinique cum Perſis odij:* & Feſtus, *internecinum teſtamentum*. Et Amm. Marcellinus paſſim *internecina certamina* dicit *fine lib.22.* & initio *libri* 23. An verò *Internecini*, vt Iſidorus nominatim ſcribit (Nam & in *Gloſſis veteribus* extat, *internecies mors iactura:*) an verò *Internecini*, vt apud Feſtum. Cuiacius quoque legit & Gloſſarium vetus, *internecinus* πανώλεθρος: an *Internecij* (Nam & *internecium* dicitur, vt *integgerium* ab intergerio, non minùs quàm *intergeries*, à quo *intergerinus paries*, pariter vt *internecinus*) Nullibi autem *internecidium* vocatur, quod Hotomannus putauit, vox enim hæc non à cedendo, verùm à *nece* deriuatur, vel à necando. Quanquam *internecinum* teſtamentum fortè non malè dixeris, in quo teſtator ſibi mortem intentatam profeſſus eſt, vt in *Sp. l.3.Cod.de Calumniat.* ¶ Verùm in hæc tempora propiùs inſpicienti, & *legis* huius inſcriptionem ſimul attendenti, ſuccurrit, hanc *legem* pertinere ad *Priſcillianiſtarum* in Hiſpania facinora & motus, quæ in hunc ipſum Annum incidunt, de quibus alioquin conſulendus eſt Seuerus Sulpitius, *lib.2. Sacræ Hiſtoriæ*. Quo quidem ipſo loco Vicarij Hiſpaniarum meminit, vt proinde omninò exiſtimem, *internecini* vel *internecini* appellatione hic intelligendum eſſe crimen Maleficij ſeu *Veneficij*, cuius Priſcillianum ipſum quoque conuictum nominatim ſcribit idem Seuerus Sulpitius: Certè *Malefici* dicuntur *Vitas inſontium labefactare*, & *homines conficere malis artibus vel defigere*, *l.3.9.infra de Maleficis*, Dicuntur & communis ſaluris hoſtes, *l.11.d.t.* & contra hominum ſalutem quædam moliri, *d.l.3.* Vt proinde nihil aliud ſit *Internecinum*, quàm Veneficium, incantatio, & defixio Magica, quâ vel vitis hominum, vel eorum ſaluti, vel aliter, πανωλεθρία & *internecio* alicubi inuehitur; id enim *internecini*, vel *internecionis* vox ſignificat.

Tandem ita omninò exiſtimo, pertinere hanc *legem* ſeu duorum criminum accuſationem, *internecini* inquam, & *ſuſpectæ mortis*, ad hæredes qui teſtatoris vel defuncti necem veneficio vel aliter intentatam vindicare nolunt, aduerſus ſeruos quoque huius domeſtici facinoris reos, vel conſcios: Vt proinde ſenſus hic ſit, hæredem quemcunque, etſi pietate quam defuncto debet motus, ad alicuius accuſationem deſcendat, tanquam defuncto mortis quomodocunque intentatæ ſuſpecti, nihilominus in crimen inſcribere cogi, & quidem indiſtinctè. Quâ tamen parte veteris iuris diſtinctio placet: Pater enim vt & mater ſine calumniæ timore, extra periculum calumniæ, filij vel filiæ necem Veneficio vel aliter intentatam, non modò aduerſus ſeruum, verùm etiam aduerſus liberam perſonam vindicare poteſt: *l.vlt.π.de publicis iudiciis.* & *l.x.Cod.de Calumniatorib.* Item calumniæ pœna in paternæ mortis accuſationem ceſſat: *l.4.Cod.de Calumniatoribus:* Quorũ hæc ratio eſt, quia inconſultus calor calumniæ vitio caret, vt eleganter ait *l.1.§.quare, π.ad SC. Turpill.* Quinimò hæres quoque extraneus, qui exequitur ſuſpicionem, quam defunctus teſtamento ſuo cauit ſe de morte ſuâ habuiſſe, vel etiam qui iuſſu defuncti veneficum accuſauit eum, quem ſibi venenum infudiſſe defunctus exiſtimabat, hoc nomine à calumnia excuſatus eſt, quia inter voluntariam accuſationem, & officij neceſſitatem heredis multum intereſt: *l.2. Cod. de calumniat.* ¶ Quæ cum ita ſint, *Internecini* crimen, hîc fuerit crimen *Veneficij*, quod hæres vltrò ad necem defuncti vindicandam intentat, citra iuſſum defuncti: *Crimen* verò *ſuſpectæ mortis*, vbi (vt loquitur *d.l.2.*) hæres necem defuncti vindicat, propterea quod defunctus SVSPICIONEM DE MORTE ſuâ habuiſſe ſe teſtamento cauit: Vel certè; *Internecini* crimen, veneficij crimen: *ſuſpectæ mortis* accuſatio ex alio facto.

Vndè duo iam ſingularia notentur. *Primùm*, etiam veneficij crimine hæredem accuſatorem in crimen inſcribere cogi: *Secundò*, hæredem ab inſcriptione & calumniâ non excuſari ob mandatum defuncti. ¶ Illud ſatis mirari non poſſum, Cuiacium exiſtimantem *Recit.ad tit.Cod.de falſis*, *Internecini* actionẽ eſſe actionẽ ciuilem de homicidio: Quem apertè refutat tum *huius l.* ſitus ſub *hoc titulo*, tum *lex* ipſa: nam & *Accuſatio* dicitur, & crimini ſuſpectæ mortis iungitur, denique in eâ Inſcriptio requiritur: Quod criminalem vtique actionem omninò arguit. Et verò Interpres quoque rectè vidit, hîc videl. agi *de periculosa & capitali obiectione.*

¶ Ad *huius l.* Inſcriptionem quæ inſcripta eſt Vicario Hiſpaniarum, ſimul & ad aliarum *legum* cognitionem, notare liber ſemel, à Conſtantini M. temporibus in hæc vſque tempora totius Hiſpaniæ adminiſtrationem quater variaſſe. Primùm ſcil. Sub *Comitibus* ea fuit, non ad Annum tantum vſque Dom.332. vt docet *lex, cum ſeruum 6.C.de ſeruis fugit.* vel ad A.D.334. vſque, vt docet *lex 3.ſup.de maternis bonis:* verùm ad Annum vſque 336. *l.8. de Nauicularis*. Secundò, Mox *Vicariis* ea paruit, iam ab An.336. ad An.370. vſque: vt oſtẽdit *lex 5.ſup.de ſponſalibus:* & *lex 2.ſup.de Tabulariis*. Tertiò, Poſt annum 370. Proconſules habere cœpit: Itaque & *lex 11.infr. de Medicis*, quæ data eſt A.D.376. docet, vnam tantùm Galliarum diœceſim, tùm ſub Præfecto Prætorio fuiſſe; Et eiuſdem Gratiani Valentiniani Iun. A.D.382. conſtitutio extat ad PROCONSVLES, *Vicarios omneſque Rectores: l.vn. infr. de Superindicto*, cum aliàs in Occidente vnus tantùm Africæ Proconſul eſſet. Quartò, Mox (poſt decennium circiter ab An.D.383.) ad *Vicarios* reditum eſt: vt hæc *lex* collata cum inſigni Seueri Sulpitij *loco*, nequedùm intellecto, oſtendit: Quo ſane loco & de Priſcillianiſtis agit (quò *hanc legem* pertinere modò oſtendi,) & huius ipſius Anni 383. hiſtoriam exequitur: *Hæretici*, inquit, *ſuis artibus grandi pecuniâ Macedonio* [Magiſtro officiorum] *data obtinent, vt Imperiali authoritate Præfecti* [Prætorio Galliarum] *erepta cognitio Hiſpaniarum Vicario traderetur (nam iam Proconſulem habere deſierant) miſſique à Magiſtro Officiales, qui Ithacium tum in Treueris agentem, ad Hiſpanias retraherent.* Sed & idem nominatim *Voluentij Proconſulis Hiſpaniarum* paulò ante meminit. Itaque fallitur vir doctus, qui putat, Sulpicium hoc velle, à Gratiano primùm inſtitutum Vicarium, qui dicere debuit, *reſtitutum*. Proconſulis Hiſpaniarum Tiberiani quoque mentionem fieri volunt in veteri quâdam Inſcriptione, vbi tamen ſubnotatus Conſulatus Valentiniani A. III. & Eutropij: id eſt AD.387. PROC. TIBERIANO FACTVM EST HORREVM ET DN. VALENTINIANO AVG. TER ET EVTROPIO V. C. CONS. SCRIB. ELAFANTO. Ibi ſcilicet PROC. compulſis literis interpretantur *Proconſulem*: verùm hâc Inſcriptione nil incertius: vide & quæ iam notaui ad *l.7.ſup. de diuerſ. reſcrip.* Huius immutationis cauſam hanc coniicio, quod Principes quandoque Hiſpanias ſub Præfecti Prætorio Galliarum diſpoſitione eſſe voluerunt, quandoque noluerunt. Gratianus cùm noluit, Proconſulem inſtituit: cùm voluit, Vicarium reſtituit. Neque enim Vicarius dicitur, niſi Præfecti

fecti Vicarius. Itaque idem Seuerus Sulpitius mox subiicit, *Maximum Imperatorem Trevericum datis ad Præfectum Galliarum, atque ad Vicarium Hispaniarum literis, omnes omnino quos Priscilliani labes inuoluerat, deduci ad Synodum Burdigalensem iussisse.* Certè Hispanias, atque adeò Vicarium per eas, sub dispositione Præfecti Prætorio Galliarum fuisse, docet *lex 10. sup. de Senatoribus*, & *lex vn. supr. de Bimgariis*: & *l. 61. supr. de cursu publico*: collata cum *lege 15. infr. de paganis.* Sed & Claudianus in *Consulatum Manlij Theodori*, & Zosimus *lib. 2.* Ammianus Marcellinus *lib....* circa Valentiniani initia: *Notitia* d niqu· *Imperij* sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. Placidiæ filio conscripta.

¶ Svis *nominibus, non emendicatis decretis & suffragiis, accusationes instituendas, veluti à Decurionibus aduersùs Judices.*

XV. * Idem'' AAA. Cynegio P. P.''

Concessvm singuli'' vniuersique'' cognoscant,'' non emendicatis'' suffragiis decretorum,'' sed lite'' suis nominibus institutâ, Inlustris & Magnificæ Celsitudinis Tuæ adeundam potestatem: Quoniam accusari vnumquemque'' per alterum non oportet: videlicet. vt iustitiâ & æquitate, quâ notus'' es, in Iudice punias, si innoxios'' verberauit:'' in Officio, ' si fortasse conticuit, quòd cædi'' Decuriones innoxios non liceret. Dat. Prid. Kalend. Maij, Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

Interpretatio.* *In criminalibus causis vel obiectionibus, per mandatum nullus accuset; nec si per rescriptum Principis hoc potuerit impetrare. Sed ipse qui crimen intendit, præsens'' per se accuset, inscriptione præmissâ. Iudices verò puniendi sunt, & damnandum Officium, si fortasse tacuerint, si innocentem nisi præmissa inscriptione subdendum crediderint quæstioni.*

NOTÆ.

* *Lex singuli 14. Cod. de accusationibus*, hinc interpolata est.
'' Reponendi sunt hi Imperatores. *Valentinianus* Theodosivs *& Arcadius.* Quod etiam in partem fit in Cod. Iustinian.
'' *Cynegius* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. de quo mox, & in *Prosopogr.*
'' Similiter *l. 2. infr. de calumniatoribus*, in eodem ferè argumento, *singuli vniuersique cognoscant.* v. plura in Gloss.
'' *Iudices*: hanc vocem habent *quædam Codices Iustinianei*, malè.
'' *In publicis criminibus*: add. C. Iust. extra speciem *huius leg.*
'' Pariter ita *l. 75. inf. de Decurionibus.* Hic verò *Cod. Iustin.* addita vox, *vti*: quam tollendam censet Cuiacius *1. obseruat 13.* & verò deest in *quibusdam Manuscriptis.*
'' *Decurionum.* Hotomannus *13. obseruat* seu *Amicabilium 2.33.* infeliciter. Porrò in *Cod. Iust.* hæc à Triboniano subiiciuntur, *aut relationibus à publicis personis destinandis credere, vel veritatem inquirere.* de quibus mox.
* Sequentia omnia resecata à Triboniano.
'' Aduersus Iudices seu Rectores Prouinciarum: vt docent mox sequentia.
'' Velut, Iudicem in sp. *huius legis.*
'' Obserua elogium quod Cynegio Præfecto Prætorio tribuitur: de quo vide Zosimum *lib. 4. p. 762 & 769.* & nos mox.
'' Decuriones scil. vt mox, '' plumbatis.
'' Officialibus: qui Iudicibus obsistere debebant, legum præscripta egredientibus.
'' plumbatis.
'' Nempè quod infinitæ leges ostendunt, officium Iudici leges & iura suggerere debebat: hæc & eiusmodi suggestio eis incumbebat. *l. 46. inf. de hæreticis.*
* Nugatoria, maximam partem.
'' Huc allusit author *ep. 3. Hygini p. 191.* & Damasi *ep. 7. p. 545. 543*, & exinde in Decretum *3. q. 9. cap. 8.* & Calixti *ep. 2. p. 254.* Lucij *p. 322.*
'' Nugatorium hoc: debuit dicere *Innocentem Decurionem.*

COMMENTARIVS.

Svo, seu Proprio quisque Nomine, acnominatim Decvrio, in specie *huius legis*, in accusando *Iudice*, seu Rectore Prouinciæ (apud Præfectum Prætorio) querelam siue accusationem instituere, à Theodosio M. *hâc lege* iubetur, A.D. 385. non verò emendicatis suffragiis decretorum.

¶ *Emendicata suffragia decretorum* hîc sunt, corrogata suffragia, & extorta à Communi Curiæ, vel Ciuitatis alicuius consilio: Quo ipso sensu *emendicata suffragia* dicuntur *l. 75. inf. de Decurion.* Decreta quippè, *h. l. & l. 11.* sunt ea quæ in communi consilio ciuitatis, Curiæ, vel Prouinciæ, decernebantur, Græcis ψηφίσματα, vt sæpè à Cicerone *in Verrinis* vocantur, quibus scil. instructi legati emittebantur: de quo plenè *infr. tit. de legatis, & decretis legationum.* Idque etiam satis hæc ipsa *lex* ostendit.

¶ Species porrò *huius legis* hæc est: Fingamus Decurionem aliquem innocentem à Præside cæsum, verberatum plumbatis (atque ita Decurioni iniuriam factam: de quo dicendi locus erit *inf. tit. de Decurion.* & *l. 2. & l. 6. infr. de Quæstionibus* quæ huic argumento respondent) Hâc sanè iniuriâ, toti quoque Curiæ seu Ordini iniuria quodammodò fit, & vt exertè dicitur *d. l. 2. infr. de Quæstionibus, in contumeliam Ordinis exitiumque id temptatur.* Et suo tamen tantùm proprioque nomine, Decurio, qui cæsus fuit, Iudicem siue Rectorem Prouinciæ accusare debet; & si Interpreti credimus, Inscriptione præmissâ, ac non etiam decreto Ordinis emendicato. Quod quidam Decuriones facere soliti, eo fine vt eò maiorē iudici inuidiam cōciliarent: & si Interpretationi ad *hanc l.* rursum stamus, vt Inscriptionis etiam necessitati sese subducerent, quasi non tam

 suos

ſuo, quàm Ordinis totius nomine, cui iniuria facta erat, dum vni ex Decurionibus ea fit, accuſationem inſtituentes. A quâ ſanè ſententiâ alia eſt *lex 2. infr. de calumniatoribus* : quâ ſtatuitur, eum qui alieno nomine accuſationem inſtituit, delatorum & calumniatorum numero nihilominus, ſi falſa detulerit, duci oportere: vbi etiam plura dicam, & ſpecialiùs, & diſtinctiùs.

¶ Et hæc quidem *huiuſce legis* ſententia eſt; quam Interpretes huius Codicis, vt veteres *Codicis Iuſtin.* Interpretes (vtpotè in *Codice Iuſtinianeo* interpolatam) intelligere non potuerunt. Alciatus ad eam primus alluſit, Contius & Cuiacius tandem in eius mentem penetrarunt : hic 1. *obſeruat.* 33. Etſi hic alicubi non ita benè, *decreta emendicata* interpretetur, quæ ad commendationem alicuius emittuntur, quibus aliquis laudatur. Denique horum adhuc nemo explicauit, quonam fine, quâ ſpecie, ſeu quo colore huiuſmodi decreta totius Curiæ facta fuerint: Cauſa ſcilicet hæc erat, quod vni Decurionum iniuria facta ad totius Curiæ iniuriam pertinere videbatur. Sic Decurione immodicè cæſo, tota Curia decreto miſſo accuſationem inſtituebat : *Prenans le fault & cauſe en main.* Verùm quia hâc ratione Decurio in accuſationem temerè irruebat, nullis ſolemnibus expletis; atque ita Rei, quos huiuſmodi decreta accuſarent, pro conuictis fermè haberentur, quæ tamen ſæpè *gratioſa* eſſe poterant, viſum Theodoſio M. ſatius, non communi Curiæ nomine Iudicem eiúſque Officium accuſari, verùm ipſummet illum Decurionem, qui iniuriâ affectum ſeſe dicebat, ſuo nomine accuſationem inſtituere. Neque eò minùs tamen Præfectus Prætorio iniuriam hanc, velut in Curiæ iniuriam redundantem, pro iuſtitiâ & æquitate ſuâ punire vult. Quod Sententiæ Theodoſianæ *h.l.* filum eſt. Laxare quidem vela viſum Decurionum innoxiorum querelis à *Iudicibus* cæſorum, ſed ita laxare viſum vti iuris ordo obſeruaretur: Rurſum ita iuris ordinem obſeruari, vti ſeuerè res illa vindicaretur.

Ex his iam apparet, quod Duarenus ſibi perſuaderi paſſus non eſt, *diſp. 2. c. 26.* hanc *leg.* de Decurionibus propriè intelligendam, & quidem iniuriam ſuam perſequentibus; cuius in totum vt & Alciati error hic eſt, quod *ſuffragia* de quibus *hâc l.* agitur, accipit de teſtimonio publico ciuitatum vel Municipiorum, quæ olim quoque recipi ſolita in cauſis, de quibus paſſim Cicero. Eſt enim hæc *lex* non de Teſtimonio, ſed de Accuſatione quam decreto ſoo iuuabant Decuriones.

¶ ¹At obſeruandum, *Codice* Iuſtinianeo, *legis* huius principiũ, vt ibi id interpolatum extat hodiè, abdicatâ etiam potiſſimâ eius parte, & infartis aliis longè aliud ſonare: Scilicet Iudices non ilicò emendicatis decretis credere debere, ſed in eorum nihiluminus veritatem inquirere oportere, exemplo addito Notoriarum ſeu elogiorum, quibus pariter non ilicò fides adhibenda eſt. Hæc inquam legis huius, vti poſita eſt *Codice Iuſtinianeo*, Sententia eſt, planè alia ab hâc noſtrâ, tam multiplici mutatione à Triboniano factâ, vt vel indè æſtimari poſſit, quanto veritatis & hiſtoriæ præiudicio, huiuſmodi interpolatæ ſententiæ ſub Imperatorum velut authorum nominibus ſupponantur : de quibus tamen ne per ſomnium quidem in mentem quidquam eis venit : imò contrarium. Nempè primò, *Iudicis* Officium ibi in cognitione publicorum iudiciorum inſtituitur: hic verò, in natiuâ ſcil. ſuâ ſede & origine, Accuſatoris. *Secundò*, ibi ſententia de *publicis* criminibus in genere concepta eſt, hæc *lex* noſtra, de iniuriâ tantum Decurionis, iniuſtéque cæſo Decurione agit, cuius iniuriam Curia tota ad animum reuocat. *Tertiò* Sententia quæ ibi interpolata extat, pertinet ad fidem probationum: hæc noſtra modum accuſationis faciendæ præſcribit, damnato minus legitimo. *Poſtremò*, ibi non tantùm de emendicatis decretorum ſuffragiis agitur vt hîc, ſed & de relationibus quæ à publicis perſonis deſtinantur : id eſt de Notoriis, de quibus & *l. 7. Cod. eod. tit.* vt rectè Cuiacius, contra quàm Hotomannus qui id malè interpretatur de Relationibus Deputatorum à Curia ad PP. vt quid ei exponant. Et ita quidem comparatio inter vtramque *legem*, inſtituenda venit, quàm quomodò omninò idem Hotomannus 13. *obſeruat.* 33. Vt maximè verò hæc ita ſeſe habeant, atque à nobis dicta ſint ad hiſtoriæ veritatem, Triboniani tamen ſententia iuſtiſſima eſt.

¶ Notanda interim obiter tria *hâc leg.* Primò, quod Theodoſius M. *hâc l.* querelas Decurionum cæſorum à Iudicibus admittat, ſi innoxij cæſi fuerint. Alio quippè tempore, aliíſque legibus anterioribus, ne cædi quidem Decuriones vllo modo voluit, etſi noxios, *l. 80. 85. infr. de Decurionibus.* Contrà, noxios iam cædi à Iudicibus poſſe definiuit, vt *hâc l.* ita & *l. 117. 126. 127. d. tit.*

Secundò obſeruandum teſtimonium, quod Theodoſios *Cynegio PP.* hâc *leg.* reddit ſuperſtiti, atque in os : *iuſtitiâ*, inquit, *& æquitate quâ notus es.* Cui concinit & *lex 19. infr. de petitionibus.* Libanius quoque *Orat. ad* Theodoſium κτ̀ τῶ εἰσιόντων, *p.* 100. diſertè teſtatur, quàm magno in honore Cynegium hunc habuerit Theodoſius M. τιτελδῶκας, inquit, ὁ τοῖς παρὰ σοῦ σιγαρώμενος ἐπαίνοις Κυνήγιος, &c. vbi plura iam notaui.

Tandem obſeruandum, querelas de Iudicibus ſeu Rectoribus prouinciarum ad Præfectos Prætorio perlatas, vtpote ſub quorum diſpoſitione eſſent de quo alibi paſſim.

¶ E XTRA *Prouinciam iudicium criminale haberi non oportere.*

XVI. * Idem AAA. Tatiano. PF. P.²

EXTRA prouinciæ terminos accuſatori non erit licentia progredi : quia oportet illic criminum iudicia fieri, vbi facinus dicitur admiſſum. Dat. III. Kal. April. Honorio NB. P. & Euodio Coss. [386.]

NOTÆ

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

² *Tatianus* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. vid. *Proſopog.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

SENTENTIA huius *legis* eadem est, quæ *legis* 10. *sup.* Nam & hæc ex illa totidem penè verbis repetita & transcripta est. Porrò vel *Cynegio* hæc lex inscribenda est, qui vtique hoc tempore P. P. erat: vel in Consulatu *huic legi* subscripto vitium hæreat.

¶ PRÆSENTIA *accusatorum & reorum, etiam* POTENTIORVM, *quando requiratur.*

XVII. * Idem AA." Tatiano P.P. Post alia.

TVNC conuenit Potentiores viros adesse iudiciis, cùm eorum præsentiam criminalis" per inscribtionem causa deposcat." Dat. XV. Kal. Mart. Med. Valentiniano A. V. & Neother. COSS. [390.]

NOTÆ.

* *Lex.Tunc conuenit* 15. *Cod.eod.Tit.*
" *Tatianus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. Vid. *Prosopogr.*
" *In criminibus publicis*: ita Tribonianus *d. l.* 15.
" Ita quoque *Cod. Iustinianeus*: Sed meliùs *deposcit*, vel *deposcet*. Sed & Tribonianus hæc subiicit, maioris elucidationis causâ, etsi vi ipsa *h.l.* contineatur: *Licet in pecuniariis causis per procuratores litem sustineant.*

COMMENTARIVS.

QVEMADMODVM in commune PRÆSENTES accusatores in criminibus, vbi Inscriptionis necessitas requiritur, esse oportet, neque procuratores pro ipsis admittuntur, *h.l.* & *l.vlt.infr.* de quo Menochius *lib.2.de arbitr.q.*79. ita *Potentiores* quoque, Id est in Dignitate positi, Illustres, Spectabiles, accusatores præsentes iudicio esse, *h.l.* aliis & inferioribus hâc parte æquantur. Nempè vt his inscriptio non remittitur, ita neque præsentia. Nam vbi subscriptio requiritur, ibi & præsentia desideratur, & vtrumque concurrat necesse est. Exceptotantùm Iniuriarum crimine, ex *l.vlt. C.de iniuriis*: & *Nouell.*71.*c.*1. Nam Illustres iure Singulari crimen iniuriarum per Procuratorem mouere possunt; etsi absentes in crimen inscribere teneantur. Ergò contrà, vbi subscriptio non requiritur, neque præsentia potentiorum desideratur, quod *hâc l.* per [illegible] satis indicatur. Regulariter scil. nemo criminalem causam agit per procuratorem, *Act.*25. *v.* 16. [illegible] ¶ Et ita quidem in *Accusatore* ponenda *huius leg.* species est: Sed tamen & de accusato seu de reo ipsomet potentiore accipi posset, quomodo id etiam definitur *l. vlt. Cod. vbi Senator.* Quare ita definiendum, & Accusatorem & Accusatum potentiorem, etiam vbi Inscriptio in crimen requiritur, iudicio adesse ipsum oportere, non procuratores: ad cuius *leg.* praxin vide Scholiastem *Instit.* Imberti *lib.* 3. *c.*2. *ad num.*1. & Menochium *d.q.*79.& 80. vbi hanc *leg.* allegat. Et hæc quidem [illegible] in criminalibus causis obtinent, quod *hâc leg.* dicitur [illegible] quoque causarum pecuniariarum. Vbi indistinctè procuratores admittuntur, & in his per procuratores litem sustinere licet, quod expressim additum à Triboniano *l.* 15. *Cod.eod.tit.* quæ hinc alioquin desumpta est. Imò potentiores quidam, si quod ab iis inferatur iurgium vel referatur seu excipiatur, non ipsi per se, verùm per procuratoria personam agere tenebantur, ex eiusdem Imp. constitutione ad eundem Tatianum P.P. data, biennio post hanc *legem*: putà *l. quicumque* 25. *Cod. de procuratoribus*, quam pro parte secutus Iustin. *Nouella* 71. Vndè desumpta est *Auth. hoc ius*, quæ *dicta l.* 25. subiecta est.

XVIII. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Maximo PF. P.

NE diuersorum" criminum rei, vel desidiâ Iudicum, vel quâdam lenitatis ambitione, per prouincias detenti, in carcere crudeliùs differantur," moneantur" omnes Iudices, producto sè custodiis reos disceptationi debitæ" subdere," & quod Leges suaserint, definire. Dat. III. Non. Aug. Constp. Arca. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

INTERPRETATIO. *Rei non multo tempore in carcere, vel in custodia teneantur, sed celeriter aut innocentes absoluantur, aut si conuicti fuerint criminosi, sententia puniantur.*

NOTÆ.

* Refert *huius leg.* Verba veteris *Consultationis* Auctor *c.*10. Iungenda huic. *lex.*15. *infr.de bonis proscript.* quanquam inscriptio variat: inscribitur enim ea Cæsario P F. P.
" Diuersorum, id est, quorumcumque. vid. *Gloss. Theod.*
" A te Præfecto P. " *Iudices*, id est, Rectores prouinciarum.
" *Debitæ.* " Statim, vt *l.* 1. *infr. de custod. reor.* vetus *Consultatio* habet. Subiicere.
" *in vet. consulo.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

ACcelerari reorum custodiâ inclusorum iudicium, neque protelari diù Arcadius *h. l.* iubet, de quo fuit quoque *suprà* iam *lex 7. sup.* & suo mox titulo *l. 1. & 6. de custodiâ reorum*: quarum eadem est sententia. Déque eo Iudices moneri iubentur, vel ab ipsomet Præfecto Prætorio (sub cuius dispositione Iudices erant, quod *h. l* indicari puto) vel à Commentariensibus, *d. l. 6. de custodiâ reorum.*

¶ Porrò differendi iudicij duæ causæ *h. l.* adsignantur: putà 1. Negligentia seu segnities iudicum, quæ & ipsa causa indicatur *l. 7. sup.* vbi *segnius indicantis lenitudo* pariter vocatur. Item lenitatis (id est clementiæ φιλανθρωπίας) ambitio, dum scilicet lenes, Iudicium differendo videri volunt, cum tamen contrarium eueniat. Nam (vt eleganter *lex* ait) *criminum rei detenti, in carcere crudeliùs differuntur.* Cassiodorus in eam sententiam, 12. *Variar.* 40. *Non est vnum clausis exitium: multifariâ morte perimitur qui carceris squallore torquetur.* Et longior vita sæpè, supplicio est: *l. quisquis, vlt. infr. ad leg. Corneliam de sicariis.* Hæc verò ipsa res est & Lenitatis seu φιλανθρωπίας ambitio ipsa, quæ disertè perstringitur quoque *l. 7. sup.* quámque Libanius traducit *orat.* quam habuit decem ante *hanc l.* annis περὶ τῶν δεσμωτῶν *p. 66. 67. 68.* (quâ Magistratuum seu Iudicum negligentiam circa vinctos & carcere inclusos insequitur, cuiúsque obtentu Iudices diuturno carcere reos cruciabant: vbi inter alia, ita Iudices lenitatis hanc speciem præferentes inducit: ἐ τῆς αὐτῶν [illegible] φύσεως φασὶν, ὅτε βασανίζειν ἄνθρωπον ἢ διὰ τῶν πλευρῶν βάσανον, ὅτε ἐπὶ ξίφος παραδιδόναι τῷ δημίῳ, &c. Et post alia, δοκεῖν νομίζουσι σὺ φθεγξάμενοι τις ἀποθάνοι δικαίως. Tandem, διατελοῦσιν ὡς δὴ φιλάνθρωποι δόξοντες εἶναι.

¶ Cæterùm *arg. l. 15. infr. de bonis proscriptorum,* quæ *huic* coniungenda est, videri possit, ad Rufini socios, participes, propriè hæc *lex* pertinere: qui superioris anni fine ante octo menses, cæsus, proscriptus fuerat: de quo vide quæ dixi ad *l. 14. d. t. de bonis proscriptor.*

XIX. * Impp. Honor. & Theod. AA.'' Coss. Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui, salutem dicunt.

ACCVSATIONIS Ordinem iamdudum Legibus † institutum seruari iubemus: vt quicumque in discrimen capitis arcessitur, non statim reus qui accusari potuit, æstimetur, ne subiectam'' innocentiam faciamus:'' sed quisquis'' ille est qui crimen intendit, in iudicium veniat; nomen rei indicet; vinculum'' inscribtionis accipiat;'' custodiæ similitudinem, habitâ tamen dignitatis æstimatione, patiatur: nec ''impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. ¶ Nemo sibi tamen obiectu cuiuslibet criminis blandiatur, de se in *quæstione* confessus, veniam propter flagitia sperans adiuncti, vel communione'' criminis consortium personæ superioris optans, aut inimici supplicio in ipsa supremorum suorum sorte sociandus,'' aut eripi se posse confidens studio, aut priuilegio nominati: cùm *veteris Iuris* auctoritas † de se confessos, ne *interrogari* quidem de aliorum conscientia sinat: Nemo igitur de proprio crimine confitentem, super conscientiâ scrutetur aliena: Nemo'' credat sponte fingenti: Commonitoriis, secretísque mandatis fidem penitus abnegamus, &c. Dat. VIII. Id. Aug. Rauennæ, Asclepiodoto, & Mariniano Coss. [323.]

INTERPRETATIO.'' *Ante Inscriptionem nemo efficitur criminosus: Nam inscriptione per ordinem facta, tunc à Iudice suscipiendus est reus, & custodia cum accusatore tradendus est, eâ tamen ratione, vt tam accusati, quàm accusatoris dignitas æstimetur, & vnumquemque ante discussionem ita Iudex faciat custodiri, vt eorum natales aut dignitas patiuntur. Sanè his qui crimina sua in quæstione confessi sunt, de aliis si dicere voluerint, à Iudice non credatur: quia iure & legibus constitutum est, vt spontanea professione reus reum non faciat, neque illi de altero credatur, qui se criminosum esse confessus est.*

NOTÆ.

* *Lex 17. Cod. de accusationibus* & *Lex vlt. Cod de Calumniatoribus.* Et iungenda huic, *Lex 22. seu vlt. sup. de iurisdictione: l. 2. sup de libertis: & lex 4. siue vlt. inf. ne præter crimen Maiestatis.* Hanc *legem* allegat Papian. *Resp. Tom. 7.* eam imitatus est Auctor *ep. 2. Euthychiani, p. 573.* & exindè in Decretum relata *2. q 8. c. quisquis ille.*

'' Similis inscriptio *Legis 1. inf de bonis maternis.*

'' *Subiectam,* i. suppositam & obnoxiam calumniis & temeritati accusatorum nullo vinculo coërcitorum. Erraret qui reponeret, *Suspectam.* sic subiici iniuriæ, liuori, sæpè apud Symmachum.

'' in *Cod.* Iustin. *feriamus*: Nullo sensu.

* *L. vlt. Cod. de Calumniatoribus,* hinc desumpta est: & hanc *huius l.* partem indicat Papianus 8. *Respons.*

'' Vide *l 14. suprà.*

'' id est & sese vinciat, neque opus vt cum voce, *arripiat,* mutemus, quod tamen Tribonianus prætulit.

'' 2. q. 8. c 3.

'' Huc allusit Auctor *ep.* :. Iulij *p.* 466.

'' *pro communione,* Cod. *Iustinian* Sic & *l. 40. de hæreticis,* communione criminis impheari.

'' *Satiandum.* *Cod. Iustin.*

* Reliqua Tribonianus resecauit.

'' Iuo *parte* 105 *c.* 226.

COMMENTARIVS.

ORDO accusationis vetus, seu legibus, veterisque Iuris auctoritate, iamdudum institutus, seu forma iamdudum statuta, ab Honorio, hac Oratione ad Senatum emissa (cuius hæc nostra partem constituit, vt & *lex vlt. sup. de Iurisdictione*, & *lex 2. sup. de libertis*, & *lex vlt. infr. ne præter Crimen Maiestatis*) firmatur, seruarique iubetur. Ac vt omittam cætera capita quæ tribus illis *legibus*, quas *huc* coniungendas dixi, continentur, duo capita de veteri accusationum ordine & forma, *h. l.* continentur.

¶ *Primum* caput est de *Accusatore* déque iis quæ ab accusatore exiguntur, quæque adeò eidem denunciantur, antequam is qui accusatur rei conditionem sustineat, aut rectè damnari possit. Quorum verborum sensus hic est: Non illicò eum qui accusatus fuit in reos recipiendum, custodiæ tradendum: de quo *vide l. 8. sup.* ac multo minùs reũ peragendum, seu damnandum. Quo modo etiam Accurius rectè accepit. Eóque sensu propè Iulianus olim dixisse memoratur apud Ammianum Marcellinum, *initio lib. 18. Ecquis* INNOCENS *esse poterit, si accusasse sufficiet?* Accusatori proinde hæc denunciantur. Primũ vt, ipse accusator præsens (*v. l. 17. sup.*) apud Iudicem libellum Inscriptionis offerat, cuius alioquin formula continetur *in l. 3. π. de accusationib.* quo scilicet & reum designet, & in crimen subscribat, de qua inscriptione fuerunt iam *l. 5. 8. 9. 11. 14. sup. hoc tit.* Item custodiæ similitudo ei denunciatur quod & ipsum cauetur *l. 8. sup.* id est eum sub eadem custodia qua reum, interea dum iudicium peragitur, continendum, habitâ tamen dignitatis ratione. Reos quippe etiam dignitate conspicuos, velut Senatores, honestiore custodia habitos, libera inquam & honesta, apud Magistratum aliquem, satis liquet, præter Salustium *in Catilina*, Dionem *lib. 58.* (qui hanc custodiam ἄδεσμον vocat) Allusit ad hunc morem Hieronymus *aduersus Vigilantium*, vbi agit de animabus Sanctorum post obitum *folio 55. D. Senatoria* (inquit) *videlicet dignitatis sunt, vt non inter homicidas in deterrimo carcere, sed in libera honestáque custodia in Fortunatorũ insulis & campis Elysiis recludantur. Tu Deo leges pones? Tu Apostolis vincla iniicies, vt vsque ad diem iudicij teneantur custodia?* &c. Eodem pertinet & quod Symmachus, *Epist. vlt. lib. 10. Secundum hac scita legum, Agens in rebus Africanus, accusationem professus, Campano & Higino clarissimis viris violentia crimen obiecit: Continuò, vt seueritas exigebat, reos custodia militaris, dissimulatâ dignitate, circumdedit.* Eodem pertinet *l. 3. in fi. infr. de exhibendis reis*: & *l. 1. infr. de custodia reorum.* Comperto demùm crimine dignitate conspicui, publico carceri addicti, vt docet præter *legem 5. π. de custodia reorum*, Sidonius Appollinaris *lib. 1. Ep. 7.* vbi de Aruando Præfecto Prætorio Galliarum agit: *In Capitolio*, inquit, *custodiebatur ab hospite Flauio Asello Comite S. L.* Et post: *conclamatur à Iudicibus reum læsæ Maiestatis confitentem teneri: confestim priuilegiis Præfecturæ exauguratus publico carceri adiudicatus est.* Sed & inscriptionis effectus accusatori *h. l.* denunciatur. Similitudo inquam supplicij, de quo superioribus *legibus* actum fuit. Et hæc de primo capite.

Secundum caput est, & ipsum ad ordinem accusationis spectans, & ipsum iuris veteris authoritati consonum, verùm ad *Reum* pertinens. Est autem tale: Confessum de se siue suo crimine in quæstione, seu tormentis, in aliorum capita interrogari non posse: vel etiam sponte, post confessionem de se factam in quæstione, alium ad societatem criminis vocare non posse; id est quasi socium criminis non rectè profiteri, atque adeò fidem ei non adhiberi. Qui de se confessus est in quæstione, ei postea neque sponte socium profitenti credendum est, neque in alium is ampliùs torqueri potest: *h. l.* & *l. 16. §. 1. π. de quæstionibus*: Et Paulus *lib. 1. sentent. Tit. 12. in fine.* Cuius rei ratio hæc à Paulò redditur, *ne alienam salutem in dubium deducat qui de sua desperauit.* Et clariùs adhuc ratio *h. l.* hæc insinuatur, quia scilicet plerique post confessionem criminis in tormentis factam desperati, alios ad societatem seu communionem criminis vocant, vel vt potentiore nominato de se sententiam euitent, atque destinato iudicio eripiantur; & publicæ vindictæ subtrahantur, *eripi se posse confidentes studio*, id est gratia, *aut priuilegio nominati*, vt *hac l.* dicitur: vel vt inimicos suos ad supplicium socient, vel (vt *Codex Iustinianeus* præfert) *eorum supplicio in ipsa supremorum suorum sorte se satient.* Libenter scilicet ferme perit, qui cum inimico perit. Quò pertinet elegans locus Pacuuij *Ilione* apud Nonium *c. 2. v. danunt.* & *v. expetunt: Dij me etsi perdunt, tamen esse adiutam expetunt, Quum prinsquam intereo spatium vlciscendi danunt.* Igitur neque de se confessus in quæstione interrogari de sociis potest: excepto casu *legis, primo 17. π. de Senatusconsulto Sylaniano*: & Pauli *5. sentent. 14.* neque sponte denunciare vel profiteri potest. Quod vltimum iure veteri secus fuisse videtur: spontaneæ enim huiusmodi professioni etsi non facilè credi oporteret, tamen non semper fides detogabatur: Et licet plenam probationem non faceret, ad vlteriorem tamen inquisitionem faciebat, seu ad maiorem inquisitionem, *l. 4. Cod. de Quæstionibus.* Cæterum de tota hac quæstione videndus est Clarus, *lib. 5 sentent. §. vlt. Quæst. 21. versic. dictum socij.* Itaque concoquere non possum differentiam, quam Cuiacius statuit, inter Conuictum & Confessum hoc sensu; Conuictum, de sociis rectè interrogari: Confessum, non item. Eámque differentiæ rationem adsignat, quia cùm Confessus habeatur pro damnato, facilè vt desperatus ad delationem aliorum confugere posset, vt loquitur *lex 18. §. 3. π. de iure fisci.* Verùm & hæc ipsa ratio Conuicto communis est. Quid enim? an non & hic pro damnato habetur? Quinimo maior est desperatio in Conuicto, quàm Confesso. Sed & Confessus in quæstione, Conuicto propior est. Denique quid responderet Cuiacius *ad d. l. 4. Cod. de Quæstionibus*, vbi Conuicti & Confessi clarè coniunguntur & de vtrisque idem prædicatur, Nempè Conuictis Confessisque ad societatem scelerum alios vocantibus facilè credi non oportere? ¶ Additur *h. l. in fine*, *Commonitoriis secretisque mandatis fidem penitùs abnegandam.* Quorum verborum hic sensus est: Confessis de se in quæstione, posteáque etiam sponte alios deferentibus, fidem detogandam esse, etiamsi commonitoria & secreta mandata sociorum habere se dicant, & producant. Ad hæc ipsa commonitoria & secreta mandata pertinet hic Ammiani Marcellini locus, *lib. 28. p. 385. Amantius*, inquit, *Aruspex, occultiore indicio proditus, quod ob praua quædam implenda, ad sacrificandum ab eodem esset adscitus Hymetio, inductusque in iudicium quanquam incuruus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia. Quo inficiante*, SECRETIORIBVS *chartis ab eius domo prolatis*

latis COMMONITORIVM *repertum eſt*, *manu ſcriptum Hymetij, petentis vt obſecratu ritu ſacrorum ſolemnium numina erga ſe Imperatoris delineret, cuius extima parte quædam inuectiua legebatur in Principem, vt auarum & truculentum.* Commonitoria & ſecreta mandata ſimilia indicari puto *l. 2. infr. ne præter crim. maieſt.* ibi *cum omni* SCRIPTVRARVM *& meditatu criminis apparatu*; item *l. 7. infr. de fide teſtam.* De his porrò *Commonitoriis* plenè dixi, ad *l. 2. ſi certum petat. de chirogr.*

DE EXHIBENDIS,

VEL

TRANSMITTENDIS REIS.

TITVLVS II.

IX. COD. IVST. Tit. III.

PARATITLON.

EXHIBERI reum accuſatum, Inſcriptione priùs factâ neque antè oportebat: *l. 3. & 6. h. tit. & l. 8. 9. ſup. de accuſationibus.* Exhiberi, inquam, *Rubr. & l. 3. & 4. h. tit.* id eſt, comprehendi, *l. 2.* iudicio exhiberi, *d. l. 4. h. t.* vnde exhibitionis iniuria, *d. l. 8. ſup. de accuſ.* Sed etſi in longinquo eſſet, comprehenſum TRANSMITTI *Rubr.* adduci *l. 9. ſup. de accuſat.* ex longinquo acciri, *l. 3. h. t.* deduci, *l. 3. & l. vlt. infr. de Nauicul.* dirigi, *l. vlt. ſup. de Curioſis*, oportuit. Id verò fiebat ſolo Iudicis ſeu Rectoris Prouinciæ præcepto, *l. 4. & 6. h. t.* curâ Iudicum, *d. l. vlt.* Mittebatur aliquis ad reum exhibendum, *l. 3.* veluti Domeſticus, Protector, aut Agens in rebus; vid. *titulos illos.* Executor, *d. l. vlt.* Apparitor, vid. Symmachum *lib. 2. ep. 44.* quo caſu Ferreis interdum vinculis ſeu nexibus, ligati Rei exhibebantur, tranſmittebantur, *l. 9. ſup. de Executoribus*: *l. 2. de Gladiatoribus*: ferro vincti ad ſacratiſſimum Comitatum dirigebantur, *l. vlt. ſup. de Curioſis.* Sub fidâ denique proſecutione mittebantur, vid. *l. 3. infr. de pœnis*: ſub cuſtode, Symmachus *lib. 2. ep. 75.* & ſub elogio, *d. l. 9. ſup. de Execut.* (vid. & *l. 6. infr. de cuſtodiâ reorum.*) De hâc verò reorum accuſatorum exhibitorum Proſecutione, ſeu Tranſmiſſione, agitur prætereà, *l. 15. de Agentibus in reb. l. 1. de curſu public. l. 9. de executorib. l. vlt. de Nauicular. l. 175. 181. de Decurionibus*: *l. 2. de Gladiatoribus.* Quomodò & damnati ſub proſecutione miſſi ad locum pœnæ, *l. vn. de menſis oleariis*: *l. 52. 53. de hæreticis*: *l. 3. 6. 16. de pœnis.* etiam ferreis vinculis conſtricti: *d. l. vn. de menſis oleariis.*

¶ Reis inquirendis & Iudici nunciandis vacabant Curioſi, Stationarij, aliíque *l. 1. c. 18. de Curioſis*: *l. 2. de Veteranis*: *l. 2. de Cohortalibus*: *l. 1. de curſu publ. l. 31. de Epiſcopis*: qui carcerem habere vetiti, ſeu perſonam pro manifeſto crimine apud ſe habere in cuſtodiâ, *l. 2. de Cohortalibus.* ¶ Edicto quandoque Rei euocabantur, *l. 15. de Cohortalibus.* ¶ Tradebantur Rei Magiſtratibus Municipalibus, ſi Iudex præſto non eſſet: eorúmque obſequio poſteà ad Iudices tranſmittebantur, *l. 1. de Curſu publico.* Exhibitio perſonarum Officialibus mandari abſque Principis [officij] auctoritate non poterat, *l. 3. de Princip. agent.* ¶ Reus comprehenſus (non tamen Senator, *l. 1. h. t.*) ſub cuſtodiâ conſtituebatur, *l. 2. 3. h. t. l. 2. infr. de Executor.* tradebatur obſeruandus, *d. l. 2. inf. de Executoribus*, Apparitoribus, *d. l. 2. infr. de executoribus*; Protectoris, *l. 3. ad l. Iul. repet.* moderatâ & diligenti, *l. vlt.* non etiam in carcerem coniiciebatur, *l. 3.* (id enim niſi conuicto reo fieri oporteat, *d. l. 3.*) Et tamen laxamentum 30. dierum dabatur reo volenti ad componendos mœſtos ſuos penates, & parandos ſibi ſumptus, ſi è longinquo ducendus eſſet, *l. 3. & vlt. h. t.* Cæterùm quiſquis Apparitori alicui traditus fuerat, ab eodem vſque ad negotij terminum obſeruari debebat; *l. 2. de Executoribus.*

I. * Imp. Iulianus A. Salluſtio PP."

IVs Senatorum, & auctoritatem eius Ordinis," in quo nos quoque ipſos eſſe' numeramus, neceſſe eſt ab omni iniuriâ" defendere. Si * quis ergo Senator ſocius criminis inſimulatus fuerit, ante cauſæ cognitionem" omni terrore calumniæ, omni ſuſpicionis" moleſtiâ careat, vacuus ſit prorſus & liber," antequàm re conuictâ crimen agnoſcat, & exuat" dignitatem. Dat. Non. Febr. Conſtantinop. Mamertino, & Neuitta Coss.

NOTÆ.

* *Lex 8. Cod. de dignitatibus*, hinc deſumpta eſt.
" *Saluſtius PP.* ſub Iuliano. Vide Ammianum Marcellinum *lib.21.p.* 202. in Geſtis A.D. 361.& *lib.22. p.*221. fine anni ſuperioris, & *lib.*23. *p.*363. in Geſtis A 363.
" Senatorij ſcilicet.
" Abeſt hæc vox à *Cod.Iuſtin.* & ſanè ſuperflua ea eſt, niſi vocem, *numeramus*, accipias pro *gratulamur*, lætamur, gaudemus, & pro magno ducimus.
" Exhibitionis cuſtodiæ.
* Sequentia omnia abſunt à *Cod.Iuſtinian.* de cuius rei ratione mox.
" Prohibitionem *l.3. Cod. vbi Senatores*: antequam re conuictâ crimen agnoſcat.
" Tanquam ſuſpectus.
" A cuſtodiâ. " Deponat.

COMMENTARIVS.

SENATOREM criminis accuſatum antequàm cauſâ cognitâ conuictus criminis fuerit, & dignitatem retinere, & vacuum prorsùs liberúmque eſſe iubet *h.l.* Iulianus Imperator: dignitatem, inquam, priſtinam interim retinere. Nominati ſcilicet capitalium criminum vt ad nouos honores ante cauſam finitam non admittuntur, ita priſtinam interim dignitatem retinent; *l.libertus 17. §.12.ff. ad Municipalem.* Quod vt in Senatoribus Municipiorum, (de quibus *infr.tit.de Decurionibus*:) Papinianus *d.§.12.* reſcripſit, Similiter *h.l.* de Senatoribus à Iuliano conſtituitur, & à Zenone *l.3.Cod.vbi Senatores.* Conuictus ſcilicet demùm Senator, aut Confeſſus, dignitatem exuit. Atque eò pertinet querela Aruandi PP. apud Sidonium *lib.1.ep.7.quod ſe prinſquam diſcuterent, vlciſcerentur.* Quod iure quoque Gallico tralatitium eſt; Officiatium quippè, id eſt in officio publico conſtitutum, ante condemnationem, id eſt antequam reus criminis peractus ſit, deponi ſiue degradari non poſſe, frequentibus Curiæ Pariſienſis Senatus conſultis cõſtitutum reperio. Videnda eſt collectio Placitorum Lucij *lib.8. tit.5. arreſto 3.& lib.9.tit.7. Arreſto* 6.& Chanutius *in Collectione ſua des Reglemens, tit.33.cap.*207. & Louëtius *Lit. O.Num.*1. Facit huc etiam Aruandi Præfecti Prætorio Galliarum exemplum apud Sidonium *lib.1.ep.7.Conclamatur*, inquit, *à Iudicibus* [id eſt definitur ſeu pronuntiatur] *reum læſæ Maieſtatis confitentem teneri, confeſtim priuilegiis geminæ Præfecturæ, quam per Quinquennium repetitis faſcibus rexerat exauguratus, & plebeiæ familiæ non vt additus, ſed vt redditus publico carceri adiudicatus eſt.* Quod exemplũ, illud ipſũ oſtẽdit quod *h.l.* dicitur, Senatorẽ poſteaquã re conuictâ, crimen agnouerit, dignitatem exuere, id eſt amittere. Eâdem ratione Epiſcopatus ante cauſæ exitum, antequã Epiſcopus fuerit reus criminis peractus, nemini adimi debet, *c.1. Extr.de iudiciis*: & Epiſtolâ 2. Felicis primi ad Galliæ Epiſcopos, quæ extat *primo tomo Conciliorum*: Alexius Ariſtenus, Græcus Canonum Interpres, id quoque ſic interpretatur καθαιρεθῆναι τινα περὶ καλατίνει ἢ δίκαιον: Καθαίρεσις ſcil. eſt *Regradatio*, depoſitio Epiſcopi ſiue Clerici.

¶ Ac vt dignitatem ipſam retinet Senator, pendente Iudicio criminali, ita & nullam interim iniuriam pati debet, nullam calumniam, nullam moleſtiam, quaſi criminis ſuſpectus, nullam exhibitionis, atque adeò cuſtodiæ iniuriam: id enim *h.l.* omninò indicari neceſſe eſt, alioquin *huic titulo* ea nequicquam reſponderet. Et ſanè cum ab omni iniuriâ Senatorium Ordinem defendi Iulianus velit, & Senatorem criminis reum, ante iudicium peractum, *vacuum & liberum eſſe*, omninò exhibitionis, atque adeò cuſtodiæ iniuriam ei remittit: nam & exhibitionis iniuria dicitur *l.8.ſup.de Accuſationibus*: Cæteri alioquin rei criminum pendente iudicio, etſi hoc iure noſtro aliquando in carcerem non conijcerentur, attamen vacui prorſus & liberi non erant: ſub cuſtodia enim apparitoris alicuius conſtituebantur, *l.2.3.vlt.h.tit.& l.2.ſupr.de executoribus.* Hinc & apud Symmachum *lib. 2. epiſt. 41. Nicagoram Clariſſimum virum Siciliæ faſcibus functum ſub cuſtodiam adeſſe iuſſiſti.* Mox *fine leg.* vocat hanc, *Exhibitionem.*

¶ Ab hâc igitur cuſtodiâ liberantur *hac.* Iuliani *lege* Senatores, quod tamen priuilegium eis poſtea abrogatum eſt. Nam vt docebit *l.prox.infr.& ad leg. vlt.ſuperioris tituli* iam ex Sidonio expendi, Senatores quoque pendente iudicio liberâ & honeſtâ cuſtodiâ continebantur. Quinimò & hoc detrimentum Senatores rei criminum patiebantur, vt etſi ſtare illis in ſecretario ſiue iudicio neceſſe non foret, dum cauſa ipſorum tractatur, tamen inferiore ſede ſederent, *l.3.Cod.vbi Senatores*: iudicibus inferiore. Ideò quoque Sidonius *dicto lib.1. Ep.*1. Aruandum Præfectum Prætorio Galliarum reum læſæ maieſtatis impudentiæ notat, quod ſe mediis propè Iudicum finibus ingeſſiſſet: de quo iam aliquid notaui *ad l.vn.ſup.de officio Iudicum ciuilium.* ¶ Porrò cur Senatoriæ Dignitati & Ordini tot & tanta priuilegia Iulianus contulerit, hanc quoque rationem reddit, quia ſcilicet ipſi quoque Principes Senatorum numero erant; *in quo*, ait Iulianus, *Nos quoque ipſos numeramus*, vt Theodoſius Iunior *l.180. infr.de Decurionibus*; *Cœtum ampliſſimum, cuius conſortio gratulamur.* Arcadius in *l. Quiſquis, vlt. infr.de Sicariis*: *Senatorum etiam, nam & ipſi pars corporis noſtri ſunt.* Et Valentinianus in *l. 32. ſup.de curſu publico*: *Senatores* inquit, *quos collegij merito videre frequentiùs cupimus.* Ante hos omnes Alexander Seuerus ad Senatum, referente Lampridio, *Quieſcite venerandi Patres,*

Patres, & vos ipsi Magnifici, vnum ne de vobis esse censete, quàm Magni nomen ingerite. ¶ Et hæc quidem ita alij quoque Principes: tùm & Iulianus: de cuius peculiari erga Senatum cultu & ad Senatum accessu (quem Constantius neglexerat) vide quæ Libanius *in eius necem, p.* 298. 299. & Ammianus Marcellinus, *lib.* 22. *p.* 226. cuius verba corruptissima alibi restituo. Et hac quidem ipsa ratione domus Principis glebale onus, quod Senatorium est, agnoscebat, *l.* 11. *sup. de Senatoribus.* Eadem ratione filia Senatoris libertino nubere non poterat, si Græcis Interpretibus stamus; ὕβρεων γὰρ τοῦτο ἄξιον τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς συγκλήτου: ἡ βασιλεία γὰρ τῇ συγκλήτῳ συναριθμεῖται. Qui ipsi Græci ad *l.* 8. *Cod. de Dignit.* hinc desumptam hæc notant: καλῶς εἶπεν ὁ βασιλεὺς συναριθμεῖται, τοῖς συγκλητικοῖς, ἐπειδὴ καὶ ὑπατεῖον δέχεται. Quibus postremis verbis respondet hic Libanij de Consulatu agentis locus, μόνη γὰρ ἥδε τιμῶν καὶ βασιλείας ἥρμοσε τύχῃ. Locum vide plenius ad *l. vn. sup. de Consulibus.*

¶ Porrò obseruandum quâ ratione reis factis, necdũ peractis, sua stat Dignitas, pari ratione reliqua iura stare, *l.* 41. 45. §. 1. *π. de solutionibus: l.* 46. §. 6. *π. de iure fisci: l.* 15. *π. de donationibus.* excepto Maiestatis crimine, de quo ad *l. quisquis, infr. de sicariis.*

¶ Tandem non inani coniecturâ ducor, *huic legi* occasionem dedisse iudicia criminalia, quæ tum agitata Iuliano auctore, per eundem Secundum Salustium PP. cui hæc *lex* inscribitur, vt testatur Ammianus Marcellinus *initio lib.* 22.

II. * Impp. Valentinianus & Valens AA. Valentino" Consular. Piceni."

QVISQVIS" fuerit, quem crimen" pulsat," quem negotium tangit," comprehensum eum Iudex sub custodiâ constituat: atque ita vel causæ meritum, vel personæ qualitatem ad Nos" Referat: Vel, si" longiùs fuerimus, ad Inlustres Viros Præfectos Prætorio, siue ad Magistros Militum si militaris fuerit persona: ne sub specie vel veræ vel ementitæ dignitatis" facinora dilabantur: Dabimus enim formam, quam vnusquisque Iudex sequetur in eo qui reus fuerit inuentus. Interim ille qui in suspicionem venerit negotij criminalis, cuiuscunque honoris esse dicatur, comprehensus, ex officio non recedat. Dat. XI. Kal. Feb. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* ex *h. l.* descripta est.
" Ita quoque *lex.* 4. *inf. quibus equorum vsus*: At *Valentinianus* dicitur in *l.* 5. *Cod. Iustin. & l.* 5. *suprà de pactis. & l.* 17. *infr. de operibus publ.* Valentini alioquin ducis in Illyrico meminit Ammianus Marcellinus *lib.* ... *p.* 128. in Gestis Anni 359.
" Annonarij, de quo mox: non etiam Suburbicarij, vt ostendi ad *l.* 4. *infr. quibus equorum vsus*: Idem Consularis aliquando Piceno simul & Flaminiæ præerat: vid. quæ obseruo ad *l.* 1. *inf. quibus equorum vsus.*
" Cuiuscunque honoris, in *fin. leg.* dignitatis, *hac ead. leg. vers. ne sub vera.*
" Crimen aliquod nominatim perstringi videtur: quod huic *legi* occasionem dederit, idque adhuc magis confirmant hæc verba, *in fin. Interim ille, qui in suspitionem venerit negotij criminalis.*
" id est, qui crimini adfinis est. qui socius & particeps.
" Alias, & communiùs, *qui crimine pulsatur.* Claudianus quoque *de bello Gildon. Crimine pulsatur falso*; vt pulsari accusatione *l.* 4. *sup. de accusat.* plura vid. in *Gloss.* & apud *Symmachum.*
" Mediolanum, vt ex subscriptione *leg.* apparet.
" Vt hic annus & hæc tempora fermè deposcebant. Sanè Mediolani hoc anno Valentinianus Imp. substitit vsque ad mensem Septembrem, postea in Galliam, ac nominat in PARISIOS profectus.
* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* Hinc nominatim desumpta seu efformata, cuius hæc verba sunt; *Si miles in prouincia repertus crimen publicum commiserit, eum Rector sub custodia constituat, atque ita vel causæ meritum, vel etiam personæ qualitatem ad Magistrum Militum referat.*
" Senatoriæ, vel Militaris.

COMMENTARIVS.

INCOMPETENS alioquin in causâ criminali Iudex eius qui fori præscriptionem aliquam habet, *qui demande son Renuoy*, nihilominus interea dùm vel ad Principem, vel ad competentes Iudices refert, comprehensum Reum criminísque suspectum cuiuscunque dignitatis, honoris, sub custodiâ Officij sui (id est Officialium seu Apparitorum) constituere ex *hâc* Valentiniani *leg.* seu *constitut.* potest. Vt ecce *Miles* fori militaris præscriptionem habet, id est ad Magistri Militum Ducum militarium iudicium prouocare potest, *l.* 2. *sup. de Iurisdict.* Item Senator Præfectorij fori præscriptionem habet, id est ad Præfectum Vrbi olim, posteà & ad Præfectum Prætorio prouocare potuit, & quidem ad Præfectum Prætorio ex omnibus prouinciis (præter Suburbicarias, vt docuit *l.* 14. *sup. de accusat.* veluti ex Piceno Cannonario scilicet) quod docebo pleniùs ad *l.* 4. *infr. quibus equorum vsus.* Et his tamen nil obstantibus, potest Rector Prouinciæ interim Senatorem vel militem comprehensum sub custodiâ continere. Vt cæteroquin delati Rei statim custodiâ cincti, siue transmittendi Rei essent, siue non; vt præter *hanc leg.* docet *lex. vlt. infr. & l.* 2. *de Executionibus.* Sidonius Apollin. *lib.* 2. *ep.* 7. de Aruando PP. *priùs cinctus custodiâ, quàm potestate discinctus, captus destinatúsque peruenit Romam.* De hâc quoque officij custodiâ est Basilij locus *ep.* 366. *in fin.* δέομαι οὖν τῷ ἀγγελόντι ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντι, καὶ κατεχομένῳ παρὰ τῆς τάξεως ἀναπαχθῆ ταύτην χάριν &c. Fori præscriptio non impedit capturam, vel custodiam: & de quo cognosci, vel in quem animaduerti non potest, nibilominus capi & custodiri intereà potest: vid. & *l.* 27. §. *π. de pœnis.* Ac præsertim in abruptis criminibus veluti in sp. *huius leg.* (quod mox ostendam) latrocinij, abigeatus, ne alioquin specie dignitatis, vt hæc *lex* ait, facinora dilabantur. In abruptis ordinariæ viæ, ordinariísque præscriptionibus non vsquequaque deferendum est.

¶ Interim

¶ Interim ex hâc *lege* vt militaris, fori militaris, ita Senator Præfectorij præscriptionem habet. Etsi circa vtrosque ius sæpe variauit. Senatores prouinciales ante Constantinum M. fori præscriptionem habuêre: hanc eis Constantinus ademit; *l.1. sup. de Accusation.* In Militibus haud dispar varietas de communi delicto loquor, (non de militari, quod procul dubio ad Iudicem militarem pertinuit, *l.3. ff. de re militari: l.9. ff. de custod. reorum*) scilicet Seuerus & Antoninus militibus fori præscriptionem ademerunt, *l. vlt. ff. de accusationib. & l.3. in pr. ff. de re militari.* Reddiderunt constitutiones Principum sequentes, *lex.1. Cod. de sicariis: h.l. & l. 2. sup. de Iurisdictione:* Excepto adulterij crimine, *l. vlt. de Adulteriis.* Adempta rursùm illis à Theodosio Iuniore, *Nouell. de amotâ milit. fori præscriptione: l.2.* Et ita quidem hæc quæstio expedienda est, non vt Cuiacius fecit. ¶ Igitur vt ad *leg.* nostram redeamus, Captura & custodia militis & Senatoris tantum Rectori prouinciæ conceditur: ne alioquin (vt hæc *lex* ait) sub specie dignitatis facinora dilabantur, id est rei elabantur, vt Suetonius in *Octauio, c.32.* dixit, *maleficium elabi.* Custodia autem *h.l.* est non carcer, sed custodia Officij, vt vocatur *in fin.l. & l.4. infr. de abolitionib. & l.1. Cod. ad SC. Turpil.* quoties videlicet Iudex officialibus seu Apparitoribus suis reum custodiendum tradidit. Manente verò interim sub custodiâ reo, qui fori præscriptionem allegat, iubet Valentinianus Rectorem prouinciæ de reo ad se referre, de causæ (inquam) eius merito, déque personæ qualitate, si non longè positus erat: Mediolani, inquam, respectu Piceni: cuius Consulari hæc *lex* inscribitur. Si verò longè positus sit, vel ad Præfectum Prætorio, vel ad Magistrum Militum, si militaris sit persona. Et addit *daturum se formam, quam sequetur Iudex in eo qui reus fuerit inuentus.* Vnde colligunt nonnulli solius esse Imperatoris, seu Regis, formā dare processibus criminalibus. Quod esse verum sit, quandoquidem legis condendæ potestas penes eum vnum est, attamen non hic sensus est huius loci: verùm est hæc *lex* de forma speciali, quam quadam occasione, de qua mox, daturus erat Imperator, in quadam flagrantis feruentisque criminis specie. Nempe pertinere hanc *legem* ad latrocinia & vasturas, quæ per Picenum, suadere videtur omninò *lex.4 infr. quibus equorum vsus:* Quorum criminum Rei ne elaberentur sub specie dignitatis, hanc extraordinariam constitutionem Valentinianus emisit. Denique ab *hâc leg.* non abducit *lex 27.§.2. ff. de pœnis.*

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Eutropio P. P.

NVLLVS in carcerem, priùs quàm conuincatur, omninò vinciatur:" è longinquo si quis est acciendus, non prius adsimulanti" accommodetur adsensus" quam sollemni' lege se vinxerit, & in pœnam reciproci' stilo trepidante" recauerit." ¶ Eique" qui deducendus" erit, ad disponendas res suas, componendósque mæstos' penates, spatium coram loci Iudice, aut etiam Magistratibus, dierum XXX." tribuatur: nullâ remanente apud eum qui ad exhibendum missus est copia nundinandi: Qui posteaquàm ad Iudicem venerit, adhibitâ aduocatione," ius' debebit explorare" quæsitum: ac tam diu pari cum accusatore fortunâ retineri, donec repperit cognitio celebrata discrimen." Dat. III. Kal. Ian. Constantinop. Gratiano V. & Theod. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Meminit huius legis *lex vlt. h.t.* & iungenda huic *l. lex 6. infr. de custod. reorum.*

" Græci, *inuitetur*, legisse videntur, cùm [Greek] verbo vtantur. Et tamen [Greek] *vinciatur* quoque legit. Quod tamen eodem recidit, quicquid dicat Thalelæus, aut Accursius.

" *Adsimulanti*, pro insimulanti, id est accusanti, quomodo *C. Iust. accusatori* hîc substitutum.

" id est, non ante accid iubeatur.

' Solemnia impleuerit, *l. vlt. inf. de falso:* Solemnitatem iuris, *l.3. inf. de ...:* Solemnibus satisfecerit. *l.9. sup. de accusat.* id est inscripserit.

' *Reciproci*, pœnæ pariter incursus vocat *Lex 7. sup. de accusat.* vbi dixi plura. Similitudo supplicij, Talio: vid. Augustini *ep. 228 229 238.* vid. Interpr. Imberti *Instit. lib. 3 fine cap. 1.*

" *Receptâ mentis tranquillitate*, cum ratione & consilio, *l. 5. sup. de accusat.*

" *Recauere*, hîc, voce propriâ; id est, inuicem cauere.

' *Et verò.* C. Iust.

" *Reducendus*, C. Iust. malè suprà, *acciendus.*

" Ordinationem domus suæ, *l. vlt inf.*

" *Sufficientium dierum, non minus tamen 30.* Ita Tribon.

" id est, Apparitore. " id est, *Aduocato.*

" an, *etiam*, id est, Iudicis?

" pro *explorare*, reponendum *explicare*, explanare.

" *Repererit*, C Iust rectè, editum fortè fuit *repperit*, quod est *repperit.*

" Accusatoris & rei.

COMMENTARIVS.

IN EXHIBITORVM partim, partim verò EXHIBENDORVM (& quidem è longinquo) reorum fauorem Theodosius M. *h.l.* sequentia constituit. Exhibitorum inquā, in CARCEREM scil. neminem nisi conuictum vinciri (id est *coniici*, vt Græci rectè vertunt,) vult: Quod quidem ius variasse sæpè, ostendet *Titulus prox. Sequens, de custod. reorum, & l.2. supr. h. tit. & l.7. 18. sup. tit. prox. de Accusat.* quin & id ostendere nominatim videtur, *l.6 infr. de custod. reor.* quæ huic nostræ coniungenda est.

Exhibendorum verò è longinquo fauore hæc Theodosius constituit. Primùm INSCRIPTIONEM ab accusatore impleri oportere, antequam reus è longinquo

ginquo accerſatur: quæ in commune ſanè ante exhibitionem Rei deſideratur: vt docuit *lex*.3.8.9. 11. 14.*vlt. ſup. de Accuſation.* idque etiam euincit huius & ſuperioris *Tituli* ordo. Sed peculiare id habet hoc caſu Inſcriptio, vt cum Inſcriptio tantùm exhibitionem præcedere debeat, ſi præſens ſit reus, id eſt antequam accuſationem excipiat: hoc ſanè caſu, ſi in longinquo moretur accuſatus; nam etſi præſens ſit, & propius conſtitutus, requiritur; ſed hoc diſcrimen eſt, quod illa longè ante fieri debeat: ne ſcil. alioquin procaciâ accuſatorum abſentes è longinquo vel temerè vel calumnioſè euocentur, adducantur, cum magnis ipſorum impendiis magnóque incommodo.

Alterum beneficium exhibendis è longinquo tribuit Theodoſius M. (quod & ipſum confirmatur *l. vlt.infr.h.t.* vbi & Auguſtinum adducam) *h.t.* videlicet: LAXAMENTVM triginta dierum reo poſt decretum inſinuatum tribuendum πρὸς οἰκονομίαν, ad componendam videlicet & ordinandam domum ſuam rémque familiarem, ſeu vt *lex* ait *ad componendos mœſtos penates*, & ad parandos ſibi ad iter litémque ſumptus. Idque ſpatium 30. dierum, vel coram loci Iudice, vel etiam coram Magiſtratibus municipalibus ſc. (vt docet *d.l.vlt.*) tribui oportere. Quò ita copia nundinandi ei qui ad Reum adducendum miſſus fuit adimatur: *Nundinandi*, prædandi: vt in aliâ re ſed ſimili loquitur *lex*. 6. *infr. de cuſtod. reor.* quæ *huic* iungenda eſt, à reo aliquid extorquendi, lucrandi κερδαίνειν ἐξ αὐτοῦ, non, vt Græci putarunt, pro reo liberando, verùm laxamenti alicuius vel prolixioris tribuendi causâ, quod omninò facere ſolebant, nullo legitimo antea laxamento hanc in rem conſtituto. *Nundinare* nil aliud eſt quàm emolumentum & commodum aliquod & fermè furtiuum (vt vocatur *l.2.ſup.de liberali cauſa*) quærere: quo ſenſu pariter accipienda *nundinandi* vox, *l.10.infr.de cohortalib. & nundinatio, l.vlt.infr.de his qui qui cum diſp. contrax.* Ammianus Marcellinus *lib.*28.*p.*385. *Hymetius cum Africam Proconſule regeret, Carthaginenſibus victus inopiâ iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis frumentũ dedit, paulóque poſtea cum proueniſſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora. Verùm quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretij compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoque Valentinianus per* NVNDINATIONEM *ſuſpicatus parum quam oportuerat miſſum, eum bonorum parte mulctauit.* Nundinatio alioquin πᾶσα πραγματεία καὶ τὸ κέρδος vid. *Gloſſ.* Cyrilli, & Nomicum Commercium, *l.*10. *Cod.de accuſationib.* Ita quoque adminiſtrator turpibus nundinis abſtinere iubetur *l.5.ſup.de iis quæ adminiſtr.* eâque voce ſæpè vtitur Caſſiodorus, de quo in *Gloſſ.* plenè.

Interea obſeruandum, Theodoſio reorum fauore & contemplatu 30. dierum laxamentum placuiſſe non hâc tantum parte, verùm & ſolemni *leg. ſi vindicari, infr. de pœnis.* In vniuerſum de 30. dierum præſcriptione, vid. Euſtathium, & Cuiacium.

¶ Tandem *fine leg.* Tertium beneficium Reis exhibitis tribuit Theodoſius M. idque in duobus. Primò circa *Aduocationem*, vt eâ vti poſſit reus, & adhibitâ aduocatione *ius explorare quæſitum*, vbi repono, *Qui poſteaquam ad Iudicem venerit, adhibita aduocation Eius DI. debebit explanare quæſitum*, id eſt, Aduocatione eiuſdem [Iudicis ſcil.] debebit explanare quæſitum. *Explanare quæſitum Iudicis*, eſt ad Iudicis quæſita reſpondere, eius religionem inſtruere. *Explanare*, eſt elucidare: *Quæſitum Iudicis*, eſt interrogatio *Quæſitoris* criminis, qui à *quærendo* dictus. *Quæſitum*, pro eo quod eſt rogatum, interrogatum, poſtulatum, Inquiſitio. Ouid. 4. *Metamorph.*

Accipe Quæſiti cauſam ——

& *Faſt.* 1.

Nec mora, Quæſiti reddit à cauſa mihi eſt.

Denique Iudicis eſt, *Quæſitum* Rei *explanare* quæſitum Iudicis. Poſt hæc *cognitio* Iudicis celebratur, vnde *Cognitio celebrata* mox: vt tamdiu pari cum accuſatore fortuna ſeu cuſtodia teneatur, vſquequò cognitione habita de re iudicatum fuerit.

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. Drepanio Proconſ. "Africæ.

NEMINEM Iudicio" exhibendum eſſe præcipimus, niſi de cuius exhibitione Iudex pronunciauerit. Dat. Prid. Non. Feb. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coſs. [390.]

NOTÆ.

" Hiccinè eſt Latinus Depranius Pacatus Proconſul, cui *ludum ſeptem Sapientum* inſcripſit Auſonius, & *Technopægnon.*
" *in Iudicio, C. Juſt.*
" *Lex vlt. Cod. eod. tit.*

COMMENTARIVS.

NON niſi ſpeciali IVDICIS præcepto quem comprehendi poſſe, ſeu exhiberi, & deduci, finit Valentinianus Iun. *h. l.* pariter vt definitur, *l.vlt. infr.* & *l.9. ſup.de accuſationibus.* Apparitori ſcilicet non eſt manus iniectio niſi Iudex iuſſerit. Rectè enim Græci *ad hanc legem* notarunt, huic *legi* occaſionem dediſſe Apparitores quod ſæpè Officiales exiſterent, qui volebant reos ſine ſcripto Iudicis exhibere. *Il faut que le Iuge decerne prinſe de corps, ou Adiournement perſonel ſelon l'exigencee du cas: Sans decret, cela ne ſe peuſt.* Excipiendus eſt hâc parte reus falſæ monetæ, *l. 2. infr. de falſâ monetâ* &c. vid. Gloſſam, & *ibidem* exceptiones plures.

v. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano P. P.

DEFENSORES" ciuitatum, Curatores," Magiſtratus," & Ordines," oblatos" ſibi reos in" carcerem non mittant: ſed in ipſo Latrocinio, vel congreſſu violentiæ, aut perpetrato homicidio, ſtupro, vel raptu, vel adulterio deprehenſos, & actis Municipalibus" ſibi traditos, expreſſo crimine proſecutionibus" arguentium cum" bis à quibus fuerint accuſati, mox ſub idoneâ proſecutione ad Iudicium" dirigant, &c. Dat. XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss.

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. de defenſoribus ciuitatum.*
Iungenda *hanc* eſt *l.6.ſeu vlt.prox.l.2.inf.vt intra annum*: *l.vn.inf. ne paſtoribus dentur*; *l.vlt. inf.de fide teſtium*: *lex 3. inf de ſuperexact* Et non improbabiliter,*lex vlt.inf.de cuſt.reor.l.vlt.inf.de maleficiu.l.vlt.inf de abolition.*

" PP Italiæ: v. Zoſimum *lib.5. p.* 515.

" De *defenſoribus ciuitatum* fuit *ſup. Titulus lib.* 1.

" *Curatores, Magiſtratus & Ordines*, hæc verba ſuſtulit Tribonianus. de *Curatoribus ciuitatum, ſeu vrbium ſingularum*, vid.& *l.vlt.inf.de ſuperexactionibus*: *l.31.inf.de Epiſcopis*: *l.omnu, §.ſup.de iis qua adminiſtr.l.2.inf. de Canone frum. V.R. l.1.inf.de Scenicis*: *l.3.8.inf.de Donationib.l.20.inf de Decurionib.* vbi dicam pleniùs.

" Duumviri intelliguntur,de quibus *inf. Tit. de Decurionibus.*

" Curiæ ciuitatum intelliguntur.

" à Stationariis,vt *l.1.ſup.de curſu publico*,vel Curioſis., *d.l.* 1.& *l.3.*& 8.*ſup.de Curioſis.*

" *in carcerem non mittant, ſed.* Hæc verba recidit Tribonianus.

" *Publicu*,Cod.Iuſtinian.de actis municipalibus alibi dictum: & agetur,*l.3.ſeu vlt.de ſuperexactionibus*, quæ *hinc* noſtræ inter aliàs iungenda eſt.

" *Proſecutionibus arguentium.* Hæc verba ſuſtulit Tribonianus. Porrò hic intelliguntur Notoriæ Curioſorum & Stationariorum, vel etiam priuatorum accuſatorij libelli, qualitatem criminis continentes. Proſecutio eſt inſtructio *tit.* & *l.4. de re militari*: eodem ſenſu proſequi, *l.175. de Decur.*

" v.& *l.prox. inf. in fine.*

" id eſt,Iudicem ſeu Præſidem & Rectorem prouinciæ.

COMMENTARIVS.

MVNICIPALES MAGISTRATVS reos criminum ſibi oblatos,traditos,pariter vt in ipſo crimine deprehenſos, in carcerem coniicere ab Honorio *h.l.*vetantur (quod & ipſum de Curioſis ſtatuitur,*l.8.ſuprà.de Curioſis*)verùm reos vnà cum accuſatoribus ad Iudices ſeu Rectores Prouinciarum illicò ſub fidâ proſecutione mittere iubentur: pariter vt à Conſtantino M.in ſpecie *l.1.ſup.de Curſu publico.Sub fidâ proſecutione* mittere iubentur:pariter vt à Cōſtantine M.in ſpecie *l.1. ſup.de Curſu publico. Sub fidâ proſecutione* ſeu idoneâ,id eſt ſub fidâ & idoneâ cuſtodiâ,de quâ proſecutione reorum vid. *& d. legē 1.ſup.de Curſu publico:l.5.16.de pœnis:l.175.181. infr.de Decurionibus:*& Symmachū *l.10.ep.49.Faire conduire le criminel auec bonne & ſeure guarde.* Cū accuſatoribus,inquam,imò & cum publicis perſonis, id eſt Stationariis,ſi reus ab his denunciatus fuerit: Nā & hi,etſi in crimē non ſubſcribant,Notoriis tamē adſiſtere debēt,id eſt præſtate veras eſſe ſuas Notorias,ſua elogia& relationes:*l.6.§.3.ff.ad Senatuſconſultum Turpillianū*:vid.& *legem 17.4.Cod de accuſationib.*& cū Iudex *αὐτάκτως* ſeu inquiſitionē facit,iuberi oportet venire Irenarchen *l.6. ff. de cuſtod. reorum,*

¶ Hâc interim *leg.* notantur Magiſtratuum Municipalium nomina,ſeu ſpecies.Quemadmodum ſcil. Vrbs Roma ſuos habuit Tribunos plebis, ſuos Regionum *Curatores*,ſuos Conſules,ſuum Senatum; ita quoque & Municipia pro Tribunis plebis habuēre *Defenſores*, de quibus *ſuo Titulo lib.1.ſup.* actum eſt: habuēre & ſuos *Curatores*: Item pro Conſulibus *Magiſtratus*, id eſt Duumuiros: pro Senatu *Ordines*,ſiue Curias, de quibus pleriſque dicendi locus erit *infr. de Decurionibus.* Similis ſanè horum Magiſtratuum Municipalium coniunctio occurrit in *l.vlt.infr.* de ſuperexactionibus, quæ *huic* noſtræ inter alias iungenda eſt. *Prouincialibus*, inquit, *noſtris conteſtari iniurias ſuas cupientibus,actorum confectio à Defenſoribus Ordinibus Curatore & Magiſtratibus denegetur.* Et in *l.31.infr. de Epiſcopis*: *Literis Ordinum, Magiſtratuum & Curatorum & Notoriis Apparitorum quos ſtationarios appellant, deferantur in Notitiam Magiſtratuum.*

¶ Sed & illud ex hâc *lege*,& dictis *legibus* apparet,apud hos Magiſtratus Prouinciales ſuas iniurias conteſtari ſolitos, iiſdem reos denunciatos,traditos, de quo alibi pleniùs, putà *tit.de Defenſoribus ciuitatum*: & *tit. de Decurionibus.* Et hæc de Magiſtratibus.

¶ Illud ſecundò obſeruandum, hanc *legem* prolixioris Honorij conſtitutionis portiunculam eſſe *de proceſſu criminali*, de reis comprehendendis,proſequendis, cuſtodiendis, interrogandis, humaniter tractandis, eorum iudicio accelerando, ſed & teſtibus exhibendis, & id genus aliis; vt ex omnibus illis *legibus* conſtat, quas *huic* noſtræ coniungendas eſſe dixi.

¶ Poſtremò obſeruandum,cùm generaliter hæc conſtitutio Honoriana pertineat ad quoſcumque fermè criminum Reos, ſpeciatim tamen ad *Latrones* pertinere:quò ſanè ſpectat præter hanc legem, *l. vn.infr.ne paſtoribus.* De latronibus alioquin vide & *l.1.inf.de his qui latrones:*& *l.2.inf.de ſicariis.*

VI. * Impp." Honor. & Theod. AA. Cæciliano P.P.

SI quos, præcepto" Iudicum, præmiſſo" inſcribtionis vinculo reos factos, adminiculum" Curiæ proprie" dirigere iuſſum fuerit, Mnnicipalibus actis interrogentur, *An velint iuxta praeceptum" Triumphalis Patris" noſtri* XXX. *diebus ſibi conceſſis ſub moderatâ & diligenti cuſtodiâ propter ordinationem" domus propria, parandóſque ſibi ſumptus," in ciuitate reſidere* : Quod ſi fieri voluerint, hoc genus beneficij" cupientibus non negetur. Si verò dirigi velint, mox reos cum " ſuis accuſatoribus mittant," nec ad arbitrium aduerſariorum in Ciuitatibus retineri patiantur, &c. Dat. XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod." AA. Coss. [409.]

NOTÆ.

* Quænam *leges* huic noſtræ coniungendæ ſint? ex ſuperiore liquet, quæ & ipſa *huic* coniungenda eſt. Huius *legis* meminit B. Auguſtinus locis quæ mox laudabo. *Huic* verò concordat *lex* 4. *ſup.*

" Idem AA. " Cæcilianus PP. ſub Honorio, v. *Proſop.*

" Vide *legem* 4. *ſup.*

" Vide *legem* 4. *ſup.* quam hæc noſtra indicat.

" Rectè: neque mutandum in, *ad iudicium* : id eſt, Curia ſub adminiculo & proſecutione mittere iuſſa fuerit.

" *ve. propria.* Curiam propriam vocat eius ciuitatis in quâ reus factus, & ſub proſecutione mittendus eſt, ſeu exhibendus.

" Vide *legem* 5. *ſup.* Geſta Municipalia, Auguſtinus *ep* 228. acta Municipalia. *ep.* 229. 230.

" Intelligit *legem* 3. *ſup.*

" Theodoſium patrem ſuum Honorius intelligit. vide *Gloſſarium*, de voce, *Triumphali.*

" Ad diſponendas res ſuas, componendóſque mœſtos penates *d. l.* 3. *ſup.*

" Itineris & litis fructus, Auguſt. *ep.* 228. Alibi, vt *h l.* Sumptus *ep.* 229. *&* 230. Vtitur hâc ipſâ in re Auguſtinus *ſin ep.* 230; Sumptúſque prouideat. *ep.* 229. Sumptus præparet. *ep* 280.

" Vide *legem* 5. *in fine ſupr.*

" Curia. " III.

COMMENTARIVS.

LAXAMENTVM triginta dierum reis è longinquo deducendis à Theodoſio M. indultum, *l.* 3. *ſup.* Hâc Honorij filij ipſius Conſtitutione ita confirmatur; vt beneficium hoc reo, at non etiam accuſatori tribui velit. Et ideò ſi reus coram Magiſtratu municipali interrogatus (interrogari enim debet) an velit hoc laxamento & beneficio vti? reſpondit, ſeſe paratum eſſe illicò proficiſci, non poterit accuſator hoc laxamento vti: Beneficio pro ſe introducto reus renunciare poteſt, neque ea eſt hac parte accuſatoris & rei ratio eadem. Laxamentum ſcilicet hoc ſiue dilatio hæc ideo reo tribuitur, ne reus inopinatò & nequicquã cogitans rebus ſuis domi nõ ordinatis, quo fortè reuerſurus nunquam proficiſci cogatur. De accuſatore nil tale dici poteſt, qui vbi ſimel in animum induxit alterum reum peragere, ad accuſandum paratus accedere creditur, & eſſe debet. Ad quam rationem collimat quoque *lex.* 1. *ſup. de dilationibus*, ſeu *lex* 2. *Cod. eod. tit.* Nam ſi quis reſcriptum ad extraordinarium Iudicem reportauerit, dilatio ei penitus eſt deneganda, illi autem qui in iudicium vocatur danda eſt; quoniam (vt illa *lex* ait) inſtructus eſſe non potuit qui præter ſpem ad alienum iudicium trahitur: Eadémque ratione oritur *lex.* 2. *d. Tit. ſup. de dilationibus* : eidémque reſpondet illa quam Gaius tradit in *l.* 42. *π. de Regulis iuris.* Hæcque ipſa ratio facit, vt actori non tot dati debeant dilationes, quot reo, ac nominatim in capitalibus *l. vlt. π. de feriis & dilationib.* de quibus dilationibus alioquin agitur in *l.* 2. ſiue *vlt. infr. vt intra annum criminalis actio terminetur*, quæ huic noſtræ inter alias coniungenda eſt. Hæc ipſa ratio rurſum efficit, vt actio de dolo certo tempore finiatur, exceptio autem de dolo perpetua ſit, *l. purè* 5. *in fine π. de doli exceptione.*

¶ Ceterùm huius *legis* meminit B. Auguſtinus epiſtolis tribus putà *ep.* 228. 229. 230. quarum verba apponenda ſunt, vt liqueat eum de *hac l.* ſenſiſſe, non de *l.* 3 *ſup.* & quàm fideliter B. Auguſtinus *hanc l.* laudet: eiúſque verba etiam ſequatur, Epiſtolâ 228. ad Florentinum: *Cuius* POTESTATIS *iuſſione Fauentium rapueris, ipſe videris. Hoc autem ſcio quod omnis poteſtas, ſub Imperio conſtituta Imperatoris ſui legibus ſeruit. Quamuis ergò iam miſeri in legem, quam quidem & antequam mitterem, ignorare vtique non deberes, quâ conceſſum eſt eis qui* PRÆCIPIVNTVR *ab aliqua* POTESTATE *iudiciis exhiberi, vt ad* GESTA MVNICIPALIA *perducantur, atque illic* INTERROGENTVR *vtrum velint triginta dies* IN EA CIVITATE, *vbi tenentur, agere* SVB MODERATA CVSTODIA, AD PARANDOS SIBI FRVCTVS, VEL REM SVAM SIC VT NECESSE FVERIT ORDINANDAM. *Quæ lex* &c. Epiſtolâ 229. ad Creſconium: *Hoc interim apud Apparitorem qui eum tenet, petitionem meam adiuuare digneris, vt faciat quod Imperatoris Lege præcipitur*, VT EVM APVD ACTA MVNICIPALIA INTERROGARI FACIAT, VTRVM SIBI VELIT DIES TRIGINTA CONCEDI, QVIBVS AGAT SVB MODERATA CVSTODIA IN EA CIVITATE IN QVA DETENTVS EST, VT SVA ORDINET SVMPTVSQVE *Prouideat* &c. Epiſtolâ 230. ad Fortunatum: *Alio die miſi literas, petens vt ei concederetur, quod iuſſit in cauſis talibus Imperator, id eſt* VT ACTIS MVNICIPALIBVS INTERROGARENTVR QVI PRÆCEPTI FVERINT EXHIBENDI: *vtrum velint in ea Ciuitate ſub* CVSTODIA MODERATA *triginta dies agere, vt rem ſuam ordinent vel præparent ſumptus.* Et mox: *Et quod circa eundem Leges non ſeruatæ ſunt, vt ſic raperetur, neque vt ab Imperatore præceptum eſt ad Acta municipalia perduceretur, interrogandus vtrum* BENEFICIVM DILATIONIS *vellet accipere, non contemnant.* Eodémque etiam pertinet Epiſtola 221. etſi *legis* non meminerit.

DE CVSTODIA REORVM.

TITVLVS III.

IX. COD. IVST.

Exſtat & Libanij *Oratio*, quam nos edidimus [illegible], quæ cum *huius Tituli legibus* componenda eſt.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Florentium" Rationalem."

IN quâcumque cauſâ reo exhibito, ſiue " accuſator exſiſtat, ſiue eum publicæ ſollicitudinis cura perduxerit," ſtatim debet quæſtio fieri, vt noxius puniatur, innocens abſoluatur. Quòd ſi accuſator aberit ad tempus, aut ſociorum præſentia neceſſaria videatur, id quidem debet quàm celerrimè procurari. Interea viro" exhibito non ferreas manicas & inhærentes oſſibus mitti oportet, ſed prolixiores catenas," vt & cruciatio deſit, & permaneat fida" cuſtodia. ¶ Nec verò Sedis intimæ tenebras pati debebit incluſus, ſed vſurpatâ" luce vegetari:" & vbi nox" geminauerit cuſtodiam, veſtibulis" carcerum & ſalubribus locis recipi; ac reuertente iterum die ad primum ſolis ortum ilicò ad publicum" lumen educi, ne" pœnis *carceris* perimatur, *quod innocentibus miſerum, noxiis non ſatis ſeuerum eſſe cognoſcitur*." ¶ Illud etiam obſeruabitur, vt neque his qui Stratorum funguntur officio, neque miniſtris eorum liceat crudelitatem ſuam accuſatoribus vendere, & innocentes intra carcerum ſepta" leto dare, aut ſubtractos audientiæ longa tabe" conſumere. Non enim exiſtimationis tantum, ſed etiam periculi metus Iudicij" imminebit, ſi aliquem vltra debitum tempus inediâ, aut quocumque modo aliquis Stratorum exhauſerit: & non ſtatim eum, penes quem Officij" cuſtodiæ eſt, adque eius miniſtros capitali pœna" ſubiecerit. Dat. Prid. Kal. Iul. Serdicæ, Conſtantino A. VI. & Conſtantio Cæſ. Coss. [320.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod Tit.*

" Hic idem fortè cum eo, cui inſcribitur A. 321. *l.* 12. *de appellation. l.* 8 *de Decurionib.*

" Quid Rationali cum reis criminum? niſi putemus eundem Præſidis vice functum?

" Reos vel priuati accuſatores denunciant, vel publicæ ſollicitudinis curâ perducuntur, id eſt, à publicis officiis eruuntur veluti Curioſis, Stationariis, Irenarchis, Officialibus Iudicum, v. Ræuardum 4. *Var.* 11.

" *Produxit*. Cod. Iuſtin.

" *Interea verò reum exhibitum non per ferreas manicas & inhærentes oſſibus mitti oportet.* Ita Tribonianus, ſatis inconditè. Græci in Synopſi ita verterunt [illegible].

" Si *criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem poſtulauerit*. Hoc Tribonianus addidit.

" *Sub fidâ*. Cod Iuſt. quâ nil neceſſe erat.

" id eſt, vſurpando lucem: neque enim *vſurpata lux* dicitur hic, vt tentabat Accurſius: quomodo mox dicitur *lumen publicum*.

" *ac ſubleuari*: additum à Triboniano.

" *Nocte* cuſtodia geminabatur.

" *in veſtibulis*. Cod. Iuſtin.

" publicum lumen quod omnibus patet. Itaque & Seneca. *Ingratis*, inquit, *Sol exoritur*.

" Græci hunc locum ita expreſſerunt, [illegible].

" Dignoſcitur in Cod. *Iuſtin.*

" ita *Tenebrica ſepes* dicitur à Pacuuio apud Nonium pro carcere, *cap.* 2. *in voce. Torto, pro Tormento.*

" Pacuuius doloreſte:

> *Nam te in tenebricâ ſæpe lacerabo fame*
> *Clauſum & fatigans artus torto diſtraham.*

" *vel Iudici*, vt Cod. *Iuſtin.*

Officium cuſtodia eſt. Poſſis & ita *penes quem officij cuſtodia eſt*, id eſt, penes quem Officialium ſeu ex officio. In officio quippe Magiſtratuum fuerunt Stratores, de quo mox.

" *pœna*. Cod. *Iuſtin.*

COMMENTARIVS.

DIVTINA vel CRVDELI cuſtodiâ clauſtriſque pœnalibus conſumi, vt loquitur Ammianus Marcellinus, reos pendente iudicio CRVCIARI, Conſtantinus M. hâc humaniſſimâ & chriſtianiſſimâ *lege* vetat: Conſtantinianeæ in reos nominatim humanitatis plura alia ſunt argumenta. t. ¶ *Diuturno* igitur primum carcere ne rei crucientur, conſtituit Conſtantinus (cui etiam adſine admodum eſt quod à Theodoſio M. ab humanitate non minus commendato conſtituitur *l.* 6. *infr.*) Atque adeò vuls

vult, vt reo exhibito & carcere incluso, statim de eo quæstio habeatur, vt ita si noxius sit, puniatur; si innocens, absoluatur: cui proposito concinit *l. 7. 18. sup. de accusat. statim*, idest quamprimùm Iudici vacauerit, & quamprimùm fieri poterit. Nam & ita quoque Theodosius *h. l. 6. De his quos tenet carcer, id apertâ definitione sancimus, vt aut conuictum velox pœna subducat, aut liberandum custodia diuturna non maceret.* Itaque hanc ad rem postea vnius mensis spatium à Constantino præstitutum *d. l. 7. sup. de accusationib.* Sed & eum in finem quoque Theodosius *d. l. 6.* iussit intra tricesimum quemque diem semper Commentariensem Iudici significare clausorum siue reorum nomina. Eum in finem pariter, hâc ipsa *lege* constituitur, vt si vel accusator vel aliæ personæ, veluti socij criminum, è longinquo euocandi sint, vel expectandi, id quam celerrimè procuretur.

Ex quo interim notandum est, pendente iudicio criminali, accusatori iustis de causis quandoque commeatum dari posse. Et hæc de accelerando reorum iudicio, ne scilicet diuturnâ custodiâ macerentur.

II. ¶ *Crudeli* verò custodiâ rei ne excrucientur, hæc constituuntur. *Primùm*, vt in catena seu vinculis prolixioribus reus detineatur, non etiam manicæ ferreæ & arctiores seu inhærentes ossibus ei immittantur; non numellæ, quales Christianis Gentiles adhibuisse discere licet ex *Actis cap. 16. vers. 24.* Harum catenarum meminit quoque Chrysostomus *homil. 14. in Matth. in fin.* vbi reos non tantum in ipso carcere catenatos fuisse ait, sed & cum his ad iudicia productos. Catenæ proinde reorum prolixiores esse debent, vt cruciatio desit (idest, vt ambulare, incedere non incommodè possint) & nihilominùs fida custodia permaneat. Athenæus *lib. 5. cap. 11.* Μάνιος δ' Ἀκύλλιος συνδεῖται ἔχων ἅλυσιν μακρὰν Βασάρνην πεντάπηχυν πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. id est *Manius autem Aquilius colligatum secum habens prolixâ catenâ Bastarnam quendam quinque cubitorum pedes ab Equite trahitur.* De Catena, quâ plerumque miles (custodiendo reo præpositus) vnà cum reo alligabatur, non hîc est dicendi locus.

Secundò reus *sedis intimæ tenebras* pati non debet. *Sedis intimæ tenebræ* dicuntur *hac l.* in quibus vsurpata luce vegetari non licet. *Antrum carcereum* à Prudentio vocatur *lib. 2. contra Symmachum, versu 469.*

Antrum carcereum dissoluite, corpora sub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.

Atrum limen, Eidem, vers. 310. hymn. 2.

Obsessor Atri Liminis
Quem cura pernox manserat
Seruare feralem domum.

Idem mox *vers. 350. densæ specum caliginis vocat.* ἐσωτέρα φυλακὴ dicitur *Actorum cap. 16. vers. 24.* ἐνδοτέρα φυλακὴ Chrisostomus *hom. 14. in Matth.* Imam custodiam appellant *Acta* Chrysantij. *Erat*, inquiunt, *Ima Custodia in Carcere Tulliano, vnde putor horribilis ascendebat.* Et mox: *In hoc erat Ima & lutea & ita tenebricosa custodia, vt penitus luci fluus aer nec vestigium aliquod lucis ostenderet.* Hanc ita describit eleganter Prudentius *Hymno 5. à versu 238.*

Lugubre in antrum truditur,
Ne liber vsus luminis
Animaret altum spiritum:
Est intus imo ergastulo
Locus tenebris nigrior
Quem saxa mersi fornicis
Angusta clausum strangulant:
Æterna nox illic latet,
Expers diurni sideris:
Hic carcer horrendus suos
Habere fertur inferos.

Omitto locû Salustij in *Catilinaria*, & Calpurnij Flacci *Declamatione 4.* Similis certè carcer ille vel carceris locus, in quẽ coniectus Perseus cum liberis, de quo vide Diodorum *lib. 31.* Nos vocamus *Cachot, ou Croton.* Non absimile edictum est Caroli Noni, quo prohibitum est *faire des prisons plus basses que le rez de chaussée.* Et in consuetudine Meloduñẽsi *Articulo 4. Prisons bastiës à rez de chaussées.* Augustinus sanè *comment. in Ioannem scribit: In carcere non omnes sed pro meritis causarum in Ima carceris detrudi.* Quid igitur fieri iubet Constantinus, Iubet scil. de nocte reos *vestibulis carcerum & salubribus locis recipi; reuertente verò die, ad primum Solis ortum illicò ad publicum lumen educi*: id est in aream carceris! Nos vocamus *Preau*: *Vestibula* carcerum hoc loco non eo sensu accipienda sunt, quo alioquin vestibulum accipi solet, pro loco qui vel ante ædes, vel ante ianuam; verùm pro conclauibus ipsis & cellulis, vt vocantur *l. 3. infr.*

Tertiò seu postremò, à stratorum, & iisdem ministrantium crudelitate, custodiâ inclusos vindicat *h. l.* Constantinus. *Stratores* fuerunt vt ex *hac lege* apertissimè constat, quibus reorum custodia cõmissa erat, *penes quos officium custodiæ* erat, vt posterma *huius legis* verba leguntur in *Codice Iustinianeo.* Illud ipsum quoque docet *lex 10. ff. ex quibus causis maiores: In eadem causa*, inquit, sunt, *vt restituantur qui à Militibus, stratoribúsque vel à municipalibus ministeriis adseruantur*, vbi tamen *statoribus* legitur: & lex *vlt. ff. de iure immunitatis. Adiutores* inquit *Cornicularorum & stratores inter immunes habentur.* In Actis Cypriani. *Venerunt ad eum duo Principes, quorum vnus officij Galerij Maximi Proconsulis strator, & alius equi strator & à custodia eiusdem officij, qui & in curriculum eum leuauerunt*, vbi tamen ex veteri Codice est qui emendet *equè strator.* Et paulò post: *Et ita Cyprianus ductus ad Principem & stratorem eiusdem officij.* Ex his interim apparet Stratores ex Officio seu Officialibus Rectoris prouinciæ fuisse: & ideò defendi posse lectionem *huius leg. penes quem Officij*: id est ex Officio & Officialium numero. Et hæc quidem de Stratoribus; qui Reis custodiendis operam, officium seu ministerium præstabant: de stratoribus enim equorum iam suo *titulo* superius actum fuit *lib. 6.*

¶ Superest vt videamus, de quo *Stratorum* genere accipiendus sit *§. 1. legis 4. ff. de offic. Proconsulis*: quandoquidem de eo ambigi non parùm video: verba sunt hæc; *Nemo Proconsulum* STRATORES SVOS *habere potest: sed vice eorum Milites Ministerio in prouinciis fungantur.* Ex hoc §. duo hæc apertè colliguntur de his Stratoribus. Primùm, ministerio functos illos, seu ministerij & quidem in prouinciâ genus fuisse. *Ministeria* porrò sunt ministri, per quos Magistratuum iussa complentur, qui imperiis Magistratuum ministrant; ita omninò, *Proniaciarum* MINISTERIA *feralia* vocat *lex 6. infr. h. t.* Ministros, qui circa custodiam reorum erant occupati: quod certè Stratoribus competere superiùs ostendi.

Secundo ex *d. §. 1.* colligitur, Stratores *Militibus* (id est Officialibus v. *l. 2. infr. de falsa moneta*) respondisse, vel potiùs Stratorum munere & ministerio milites (id est Officiales) functos. Itaque & dicta *lex 10. ff. ex quib. caus. maiores* cuius paulò ante verba consignaui, *Milites Stratoresque & municipalia ministeria* coniungit, & adseruandis, vti dixi, reis occupata fuisse ostendit. Neque dum tamen hæc ad veri inquisitionem sufficiunt. De equorum certè Stratoribus, *§. illum* neutiquam accipi posse cùm aliis rationibus

rationibus tùm vel hâc maximè liquere potest: quòd alioquin si de his intelligendos foret, nullum commodum sensum acciperet. Quis enim induci possit vt credat, prohibitum Proconsulem aliquos vel saltem aliquem habere, qui conscensuro sibi dextram substerneret, qui equi seu veredi sustinendi curam gereret: qui sicubi opus frenum teneret? Nulla certè huius rei prohibendæ ratio esse potuit aut debuit, cùm eius copia etiam mediocri cuiuis pateret.

Igitur non improbabiliter adeò tentabat Vir Doctus de *Stratoribus viarum*, §. 1. quo de nunc agitur, accipiendum esse: idque argumento contextus *totius legis 4. de Officio Proconsulis*. Duo quippe in vniuersum *ea lege* Capita continentur. Primum caput (quod *legis initio*, *&* §. §. *quatuor sequentibus* continetur) est de Proconsulis officio in profectione *& itinere suo* ab vrbe Roma in Prouinciam sibi destinatam Postremi duo §§. sunt de officio eiusdem Proconsulis, vbi Prouinciam sibi destinatam iam ingressus est. Initio igitur *legis* statuitur, Ne Proconsul *Metatis* in transitu oneret Prouinciam, (per quam scilicet transit) §. 2. Ne *vxorem* sibi adsciscat, §. 3. *&* 4. Vt *Edictum* de aduentu suo priusquam Prouinciam sibi commissam ingrediatur, mittat. Proindè §. quoque 1. ad eandem Proconsulis profectionem pertinebit, atque adeò ad viatum stratores, idque suadere videatur *legis* initium, in quo de *Metatis* agitur: Vt ita Metatis Metatores, (id est Stratores, vt volunt) proximè illi §. 1. cohæreant.

Nihilominus tamen ad *Reorum Stratores* (seu custodes) locum illum referendum omninò iudico. Et inter cœtera quidem, argumento sequentis proximè §. 2. quo videlicet prohibetur Proconsul *vxorem* in Prouinciam sibi destinatam deducendam adsciscere. Vlpianus scil. id hoc loco tractandum suscepit, Quosnam sibi Proconsul Comites, quosnam Domesticos (horum ministerio vel opera in Prouincia sibi destinata deinceps vsurus) adsciscere posset. Horum igitur numero nominatim exclusit duo hæc; *Vxorem*, & *Stratores*. Prohibitionis autem huius seu interdictionis circa *Stratores* quænam sit ratio, diligentiùs perpendere iuuat. Putauit Goueanus 1. *Variar. c.* 40. in *hoc* §. pro Svos, legendum esse *seruos*. Item pro STRATORES, Statores; hoc sensu, Proconsulem Statores seruos habere non posse, quia scil. serui admitti non debeant ad hoc Statorum ministerium. Verùm illo nomine reprehensus est a Cuiacio 11. *Obseruat.* 1. Et rectè. Svos dixit Vlpianus, proprios & domesticos, atque à se in id ministerium constitutos: quos ideo Militibus opponit, qui sanè exteri sunt non sui Proconsulibus. Sui sunt, domestici: Quo fermè sensu Iudex *sibi suisque ius dicere prohibetur*: Milites verò, extranea apparitio est. Verùm vt hæc rectè dicantur, tamen res nondum in bono lumine collocatur. Neque enim §. nostri sententia aut eius ratio adhuc elucescit. Igitur prohibitionis huius rationem hanc reddo; Ideo prohiberi Proconsulem Stratores habere ex suis & domesticis, ne fortè ad obsequium Proconsulis tanquam domestici Stratores huiusmodi reos vel facilè elabi sinerent, vel etiam excruciarent, vel pecunias à miseris extorquerent. Quæ ratio etsi verissima sit, interpretationis tamen adhuc vlterioris eget, & nominatim propter ambiguitatem vocis *Domesticorum*. Igitur tenendum est Proconsules, adeóque Prouinciarum Rectores laborum suorum participes & imperiorum executores sibi quosdam adsciscere potuisse, alios verò non item ob publicam aliquam rationem & vtilitatem. Adsessores scilicet consiliorúmque participes sibi ipsis adsciscere Iudices seu Rectores Prouinciarum arbitrio suo potuêre: quod ostendit *lex* 1. *sup. de Adsessoribus*, Dio *lib.* 53. Et Machatius *Homilia* 15. ὅταν γὰρ ἵσταται ὁ ἄρχων λαμβάνει ἑαυτῷ βουλευτὴν καὶ συγκάθεδρον. Idque vel iam inde ex vrbe in Prouinciam profectutos, vel ex aliis Prouinciis euocatos. Idque ita permissum fuit, quia Adsessores Iuris tantum peritiam præstabant, neque quidquam admittere poterant in Prouinciales, cùm non alij rei vacarent, quàm consilio dando circa lites & controuersias. At neque *Domesticos* neque *Milites* (seu Officiales) Magistratus sibi delegêre, verùm vel è publico accepêre, vel publicè constitutis vsi sunt. *Domestici* Iudicum erant qui non publicis actibus seu necessitatibus à Iudice explendis se immiscebant, verùm priuatis hactenùs Magistratus actibus, *l. 4. Cod. de Adsessoribus*. Hi igitur Iudicibus publicè dabantur, quotidiani mox & adsidui speculatores, & curiosi seu ὑπόπται eorum quæ à Iudicibus gererentur, futuri, vt ostendit *lex* 3. *sup. de Adsessoribus*, seu *lex* 8. *Cod. eod. Tit.* Nullus Iudicum ad Prouinciam sibi commissam *quemquam* SECVM DVCERE *audeat* (respondet hoc iis quæ paulò ante dixi de *Vlpiani mente*, *in d.* §. 1. *&* 2.) *seu Domestici vel cancellarij nomen imponat: nec profectum ad se vndecunque suscipiat, ne fama notâ cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim Primatum officij Cancellarium sub fide gestorum electos Iudicibus* APPLICARI *iubemus, ita vt post depositam administrationem per continuum triennium nec militiam deserant, ex Prouincialibus præsentiam sui exhibeant, quò volentibus sit accusandi eos facultas. Si enim idonea causa exegerit ad detegenda Iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oportet.* Et hæc de Domesticis. *Officiales* pariter Magistratus ad obsequia sua non adsciuêre, neque Officiales eos habuêre. Nam Officiales in Prouincia perpetuos fuisse, res nota est: vid. *l. 34. π. de rebus creditis: & l. 59. infr. de appellationibus. Teneat* [*Apparitio veterum disciplinam nec à suggestionibus necessariis metu eius*] [Iudicis] *cui ad tempus parent, retrahantur.*

§ Denique vt ad Stratores nostros descendamus. Stratores pariter Proconsules non ex Svis habuêre, sed Milites (id est, Officiales) Stratorum ministerio in Prouinciis sunt functi. *Milites* omnino sunt (vt bonus Accursius quoque interpretatur) *Officiales* in IC. scriptis, & apud illius æui scriptores omnes & Historicos. Eodémque sensu Tertullianus, *In reos Maiestatis & publicos hostes omnis homo* MILES *est*, (id est, Officialis iure & ministerio fungitur:) Paulus 5. *Sentent. Tit.* 31. *Si pecunia accepta* MILES *custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Quanquam nescius non sim militum custodiam à carcere separari, vel *l.* 1. *π. de custod. reor.* Iam igitur liquidò puto constabit, cur Proconsul Stratores Svos, id est, de suis, habere non potuerit: sed Militum, id est, Officialium publicè constitutorum ministerio ad id Stratorum vice vti debuerit: Ne videlicet aut prædarum inde occasio nasceretur, dùm miseri rei potentiam eorum perhorrescunt, aut vicissim elaberentur ipsi rei, custodiæ eorum commissi, per Stratores huiusmodi domesticos auro corruptos, emendicato apud Iudices suffragio. Sunt igitur Stratores in Prouinciis, Prouinciarum ministeria feralia, *l. 6. inf. h. tit.* quos *Commentarienses* postea dictos planè existimo: sicut eorum ministri dicuntur Adiutores, *vid. l. 5. 6. vlt. infr. h. tit.* Et sanè nulla quod sciam amplius post Constantini M. tempora, nulla in *Notitia Imperij*, quæ scripta fuit circa annum 427 horum stratorum mentio fit: sed eorum vice & loco in officio (id est inter officiales) Magistratuum *Commentarienses* nominantur. Denique Stratores, quorum mentio fit *l.* 1. *Cod. de officio PP. Afr.* alij sunt ab istis.

§ Cum hæc tractarem incidi posteà in Ræuardum.

Is t. *variorum* 12. §. illum de quo nunc agimus, explicat ex Lampridij loco, *in Alexandro Seuero*, quo Alexander refertur, *non passus Apparitores vllos Tribunis aut Ducibus esse, milites ante ire voluisse, iussisséque vt ante Tribunum quatuor milites ambularent: ante Ducem sex, ante Legatum decem, hique ad domos suas reciperentur.* Itaque sic §. de quo agimus accipit; nempe vt Iudicibus militaribus, ita & Proconsulibus domesticos apparitores habere prohibitum fuisse: Atque adeò, si quò Proconsuli exeundum foret, milites ante eum ambulare tantum potuisse. Verùm longè fallitur & diuersa comparat. Apparitoribus in procedendo Militares Iudices vti noluit Alexander, sed eorum loco militibus. At quis denegatos Apparitores Proconsulibus nisi summâ ignorantiâ asseret? Item quis Milites (Armatæ scil. militiæ) Proconsulibus apparuisse putabit? Denique fallitur Ræuardus, cùm *Statores* siue *Stratores*, omnes Apparitores vel Officiales Iudicum dictos putat. In hoc certè milites illi Iudicum militarium, & Stratores Proconsulum pares erant: quod vt illi & ita in ministerio domestico non haberent. Cæterùm *Statores* an *Stratores* potiùs legendum sit, needum mihi liquet: adeò vtriusque exempla suppetunt. Et hæc quidem de Stratoribus. Cum hac tandem humanissima Constantini *lege* componi velim & Constantij *l. 7. sup. de accusat.* Theodosij M. *l. 6. infr. h. t.* Arcadij *l. 18. sup. de accusat.* Honorij *l. 7. infr. h. t.* & præter hæc, insignem Libanij Orationem περὶ τῶν δεσμωτῶν ad Theodosium M. Quibus omnibus *legibus*, & *oratione* etiam, incarceratis consulitur aduersus socordiam Iudicum; Commentariensium crudelitatem, & carcerum pœdorem, & angustias, & diuturnitatem: vide quæ ad Libanij *Orationem* illam plura notaui.

VI. * Idem A. ad Euagrium."

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quod" dignum claustris carceris & custodiæ squalore" videtur, auditus apud Acta cùm de admisso constiterit," pœnam carceris sustineat, atque ita postmodum" eductus apud Acta audiatur: Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet; vt Iudicibus inmodicè sæuientibus freni quædam adtemperies" adhibita videatur. Dat. III." Non. Feb. Heracleæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

NOTÆ.

* *Lex 2 Cod. eod. tit.* Fugitiua hæc *Lex* est.

" Præfectum Prætorio *Cod. Iustin.* Quomodo hoc ipso anno *l. 2. inf. ad leg. Iuliam de adulteriis l. 13. inf. de Decurionib. l. 12 Cod. de his qui vt, metúsve causâ.* An fortè hic intelligendus PPP. id est, Propræfectis Prætorio? Non puto: vide quæ dicam *ad l. 15. inf. de paganis.*

" *quo dignum videtur*: Ita Codex Iustinianeus.

" *Squallor* custodiæ.

" Eius confessione vel conuictione.

" Rursum seu iterum.

" *Temperies*: Cod. Iustin. Adtemperies, vt adsimulare, *l. 3. sup. de exhibendis* reis. Adtaminare, *l. 5. sup. de contrahenda emptione.* Adtineri *l. 5. infr. de conlatione donatorum.*

" Eodem die data *lex. 2 infr. ad leg. Iuliam de adulteriis.*

COMMENTARIVS.

ITERARI criminale iudicium publicè, id est iteratò de eo cognosci Constantinus M. *h. l.* iubet: vt ita quasi sub publico testimonio facta commissi criminis commemoratione (id est secunda iterata inquisitione) Iudicibus immodicè sæpè sæuientibus (vt eleganter hæc *lex* loquitur) quædam quasi freni temperies adhibeatur: cùm alioquin nulla vnquam de morte hominis & capite cunctatio longa sit. αὕτη γὰρ ἡ ὑπέρθεσις σύμμετρον ποιεῖ τὴν τῶν ἀρχόντων ὀργὴν, vt Græca Basilica hîc. Vult igitur reum delatum vel accusatum, primùm audiri apud Acta, mox vbi de crimine constiterit, (id est vbi conuictus vel confessus fuerit) eum in vincula seu carcerē conijci: posteà verò iterum eductū carcere apud acta publicè audiri, atque ita ἀνάκρισιν fieri seu iudiciū iterati. De quo ἀνακρίσεως genere locus est insignis in *Actis Cap. 25. vers. 26.* vbi Festus. Et apud Xiphilinū in *Marco Antoni.* πρὸς τὰς τε πίστεις καὶ τὰς ἀνακρίσεις ἐπὶ μακρότερον ἐχρῆτο, ὅπως πανταχόθεν τὸ δίκαιον ἀκριβῶν: καὶ κατὰ τοῦτο καὶ ἕνδεκα πολλάκις καὶ δώδεκα ἡμέραις τὴν αὐτὴν δίκην καίπερ νυκτὸς ἔστιν ὅτι δικάζων ἔκρινεν. Et eiusdem mentio in *l. 6. π. de custod. reorum*: vbi agitur de ἀνακρίσει illa quæ fit cùm Præses ad se missos cū elogiis & Notoriis ab Irenarchis, atque ita criminis sic vt dicam conuictos, rursum examinat, & in veritatem nihilominus inquirit, vt loquitur *lex singulis* 14. *sup. de accusat.* Et verò hæc ipsa *inquisitio cōpleta* dici videtur in *l. 7. sup. d. t. de accusation.* ¶ Græcorū portò Basilicorū error est, cùm *hāc l.* id constitui putant, vt reus bis è custodia eductus audiatur enim audiri quidē vult, sed priùs anteq̄ in carcerem cōiiciatur, posteà è carcere eductū.

¶ PROMISCVA custodia vtriusque sexus, ἀνδρόγυνα à Constantio prohibetur.

III. * Imp. Constantius A. Acyndino P. P."

QVONIAM vnum carceris conclaue" permixtos secum" criminosos includit: hac lege sancimus, vt etiam si pœnæ qualitas permixtione iungenda est, sexum" tamen disparem diuersa claustrorum habere tutamina iubeatur. Dat. Non. April. Acyndino & Proculo Coss. [340.]

INTER

INTERPRETATIO. *Viri & mulieres, etiam si criminis æqualitate iungantur, non tamen in vnius carceris custodia teneantur.*

NOTÆ.

- *Lex 3. Cod eod.Tit.*
- Orientis, vt probat *Lex vlt.sup.de temporum cursu.* Et Symmachus *lib 5.epist.1.*de hoc Acindino.
  Aurora in populis Regum Prætoria rexi.
  B.Augustinus *lib.de Sermone Dei in monte,* eius meminit, eúmque Præfectum & Consulem vocat, quod sanè huic anno conuenit,& eius iudicium in causa adulterij prolixè refert.
- mox claustrum vocatur: vestibulum, *l 1.sup.*
- Est qui tentat sexus.Malè: si quid mutandum,potiùs rescribendum secuum. Notum iam enim *secus* dici pro *sexu*: virile,itaque & muliebre *secus*,vt dicam quoque ad *l.6.inf.de adulteriis.* Nil tamen mutandum est. *permixtos secum*, id est permixtos inter se μετ' ἀλλήλων.
- *Sexu tamen dispares.* Ita *Codex Iustinian.*
- *Iubeantur,* Cod.*Iust.*

COMMENTARIVS.

HONESTATIS & verecundiæ etiam in *Carceribus* sua constare debet ratio: Et ideo Constantius *h.l.* ἀνδρόγυνα claustra inhibet, id est disparem sexum diuersis carceribus conclauibus & claustris (vel vt loquitur *l.1.* vestibulis) contineri & includi iubet: Sublata illecebrarum occasione castitati & pudicitiæ consulens: Victor *lib.5.de persecut.Vandal. Cum ipsa & maritus licet seorsum,carceris tamen custodia tenerentur, vt se penitùs non viderent.* Quâ ipsa ratione & *Monasteria* virorum & mulierum distincta semper fuère, vel etiam cœnacula, iam inde à septennio ex Platonis instituto *lib. 7. de legibus.* (quò etiam referri possunt decreta & constitutiones de mulieribus, quas συνεισάκτους vocabant, expellendis factæ; de quo dicendi locus erit *infr. titulo de Episcopis*:) Item *Balnea* in quibus ἀνδρόγυνα seu ἀνδρογυνεῖς (vt loquitur Epiphanius *heresi Ebionitarum 30.n.7.*) viros mulieribus mixtos promiscuè lauare, ἀνδρόγυνον λουτρὸν vetitum & probrosum habitum. Sic & in Ecclesiâ tandem, & quidem Antiochiæ τοῖχον viros à mulieribus διείργειν solitos, etsi ab initio non ita esset; testatur Chrysostomus *homil. 73.Savil.74.*Paris.in *Matth.p.*814.Ita *constit. Apost.lib.1.cap.9.*ἀνδρογύνῳ γυνὴ σὺν γυναιξὶ μὴ λουέσθω. De Hadriano memorat Spartianus, *lauacra cum pro Sexibus separasse*, seu vt dicit λουτρὰ χωρὶς ἀλλήλων ἀπέταξε, quæ anteà obtinuisse querebatur Plutarchus, *in M.Catone*, de *Marco Antonino* Capitolinus, *Lauacra cum mixta sustulisse.* De *Alexandro Seuero* Lampridius *Balnea cum mixta Roma exhiberi sustulisse: quod quidem iam antè prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.* Sed & Patribus huiusce rei depropere inhibendæ cura fuit: Synodi Laodicenæ *Canone* 30. & Treullanæ *can.77.* adeò vicerat morbus omnem medicinam, vt frequentibus adeò constitutionibus & Decretis subinde huic rei obuiã iretur: Exemplum quoque illustre apud Gellium *lib. 10.cap.3.* & Hesiodi dictum: μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι *lib.2.operum & dierum.* Et prudenter Veteres illi Romani, quorum institutum, vt filij cum parentibus non lauarentur puberes, vel generi, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur; vt ait Cicero *1.de Offic.* & Ambrosius *lib.1. off. cap. 18.* Vlteriùs itum,sic vt fuerit aliquando tractatum apud Quintilianum *lib.5.cap.9.de signis*, An idoneum esset adulteræ signum lauare cum viris. Tandem etiam iustis diuertendi causis hanc Iustinianus addidit, si mulier lauacrum cum viris commune habere audeat, *l.vlt.Cod.de repudiis* & *Nouella 22.cap. 16.117.*

¶ In tantum verò mixti sexuum carceres *hâc lege* abolentur, etiamsi par crimen disparis sexus sit. Porrò criminis scilicet & pœnæ qualitate distincti erãt carceres. Cur autem Græci hanc legem à Basilicis suis abesse voluerint? docere potest *Authentica, Hodiè*, quæ huic *legi* subdita est in *Codice Iustinianeo.*

¶ Denique hanc *legem* pertinere ad adulterij crimen,ex vtriusque sexus & criminis pœnæque æqualitate (cuius *h.l.* mentio fit) colligo Certè Augustinus,*de Sermone Domini in Monte lib.1.pag.* 1122. 1123.huius Acindini Præfecti & Consulis (vt etiam hæc lex testatur) iudicium in causa ADVLTERII refert,(vt præmonui in *Notis*) quod vtrique sexui commune crimen est.

¶ INSCRIPTIO *Accusatoris, Rei incarcerationem præcedere debet.*

IV. Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Valerianum Vic. Hispaniar. Post alia.

NVLLVS antè carceris custodiæ mancipetur, quàm ab eo qui in accusationem eius erupit, in codice" publico solemnia inscribtionis impleta sint. Prælata" litteris V.C. Vicarij, VI." Id.Sept.Veronæ.' Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

- Iungenda huic *lex 3.Sup de Offic. Rectoris prouinciæ.* Concordat huic *lex 8.9.11.14.sup.de accusat: l.3 vlt.sup.de exhib.reis.*
- *Valerianus* Vicarius Hispaniarum sub Valentiniano.
- In Codice publico solemnia Inscriptionis peragebantur, implebantur.
- De hâc subscriptione v.*Paratitla de Constit..Princ p* & quæ noto ad *l.vn inf.si per obreptionem.*
- *Vir. dict. l. 3.*
- *Verona* hic an Italiæ? an verò in Hispaniâ? Certè non hoc anno, sed superiore Valentinianus fuit, & quidem mense Octobr. Vt proindè si ad Valentinianum hoc referimus, & *legem* datam reponendum foret VI. Id.Octobr. Vid. *l.1. inf.de repar.appellat.* Quid si *Vettones* huc Hispaniæ trahamus?

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIO accusatoris custodiam seu carcerem rei & in vniuersum exhibitionem eius præcedere debet, *h.l.* & *l.*8.9.11.14.*vlt.de accusat.l.*3.*vlt. sup. de exhib. reis.* Symmachus *lib.* 10. *ep. vlt.* ¶ Hæc apertissima est *huius l.* Sententia, in qua id tantùm, quod CODICIS publici in ea mentio fit, in quo solemnia Inscriptionis implebantur: qui *Codex* nihil aliud est quàm Regesta publica seu Commentarij publici, quibus conficiendis Commentarienses præerãt, vt ad *leg. sequ.* ostendetur, in quibus scil. nomina reorũ, quæque ad eorum accusationem pertinebant, adnotabantur. Quæ Acta olim ad Ærarium seu ædem Saturni deferebãtur, vt docet Suetonij locus in *Vit. Domitiani, c.*9. rectè expensus à *Raechino.*

¶ *De* FIDELI *Custodia.*

[a] v. Imppp. Valentinianus, Valens, & Gratianus A A A. ad Probum P. P. [b]

AD Commentariensem receptarum[c] personarum custodia obseruatióque pertineat: nec putet hominem abiectum atque vilem, obiciendum esse Iudiciis,[d] si reus condicione [e] aliqua fuerit elabsus. Nam ipsum volumus eius[f] pœna consumi, cui obnoxius docebitur fuisse, qui fugerit. Si verò Commentariensis necessitate aliqua procul ab officio egerit, Adiutorem eius pari iubemus inuigilare curâ, & eadem statuimus legis seueritate constringi. Dat. III. Kal. Iul. Contionaci,[g] Gratiano A. V.[h] & Probo Coss. [371.]

INTERPRETATIO. *Si de carcere reus fugerit, ab eo cui est traditus requiratur, qui si eum non potuerit præsentare, nouerit negligens custos, illius se aut damnum aut pœnam qui fugerit subiturum.*

NOTÆ.

[a] *Lex* 4. *Cod. eod. tit.* [b] P. V. al.
[c] Personam SVSCEPTAM vocat pariter *l.* 2. *infr. de falsa mon.* vbi malè Codex Iust. *suspectam.*
[d] *Iudici.* Cod. *Iust.* non ita benè hîc.
[e] *Modo aliquo.* Cod. *Iustin.* [f] *Huiusmodi*, Cod. *Iustin.*
[g] Contionaci pariter data hoc Anno *lex* 15. *infr. de annona & tributis, l.*3. *sup. de denunciatione: lex* 1. *sup. de Naturalibus filiis.* Fuisse autem oportet inter Treuerim & Moguntiacum, vel circumcirca.
[h] *A.*II. Vt iam quoque notauit Iuretus *in Symm. lib.*1. *ep.*53. Error natus ex *prox leg.*

COMMENTARIVS.

COMMENTARIENSIS: cuius *h.l.* fit mentio, & *l. omnis*, 5. *sup. de iis quæ administrantibus:* & *l.*6.7. *infr. h. tit.* & *l.*6. *π. de bonis damnatorum:* & *l.*5. *infr. de pœnis:* est Officialis Iudicis ad quem pertinebat inter cætera custodia reorum & carceris; Itaque *d. l.*5. *sup. de iis quæ administrantibus*, scriptum & qui Principatum officiorum gerunt seu Corniculum, quique Commentariensium nomine exosa miseris claustra custodiunt. Hâc verò *lege* dicitur ad Commentariensem receptarum personarum custodia obseruatióque pertinere: Firmicus *lib.* 3. *Matheseon, cap.*6. *Erunt*, inquit, *Cornicularij aut Commentarienses quibus damnatorum cura committatur, seu Clauicularijs vel carcerum custodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur.* vid. & Cassidorum 11. *ep.* 28. Extat & Basilij *ep.*417. ad Commentariensem Κομενταρήσιῳ & Comitis quidem (vt mihi videtur Orientis, de quo & *Not. Imp.*) vbi quoque quidnam eius muneris fuerit satis ostendit, nempe reorum, veluti furũ reúmque ab his deceptarum custodia & ratio ἀντιγραφή. Eos *Etymologici* Author ita describit: Κομενταρήσιοι τοὺς ἐπὶ τῶν ὑπομνηματογράφων τάττοντας ὁ νόμος καλεῖ: καὶ ὑπηρετοῦντας ταῖς ἐγκληματικαῖς δίκαις ὑπαπτεύοντας αὐτῶν ἀπαγκλαρίων καὶ κλαβικουλαρίων [ita rescribo] μετὰ πλῆθος φαλδέγων σιδηρίων δεσμῶν καὶ τῶν ἄλλων ὀργάνων ἐκπλήττοντες τῷ φόβῳ τὸ δικαστήριον· εἰσὶ δὲ καὶ νῦν οἱ λεγόμενοι χαρτουλάριοι. Eorundem fit quoque mentio in Nouella *Iustiniani* 13. & in *Edicto* 13. Frequens quoque eorum mentio in *Actis Martyrum.* Eadem fermè quæ *Etymologici* Author habet, & vetus Glossarium *Nomicum*, vbi idem error insidet Κλεβικλαρίων, pro Κλαβικλαρίων. Commentariensis igitur eiusmodi munere functus, de quo ad *l.*1. *sup.* sic dictus autem, quod *Commentarios*, id est rationes custodiarum & damnatorum conficeret: Item Inscriptiones criminum reciperet: præter *Etymologici* & *Glossarij Nomici* Authores, Hesychius Κομμενταρήσιος τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. Codicem igitur publicum, siue Commentarium in quo solemnia inscriptionum implebantur, penes suam curam habebat, nomina adnotabat. Quem quidem antea ad Ærarium vnà cum cæteris actis delatum docet insignis locus Sueton. *Domitiano, cap.*9. Neque temerè est quod in *l.*6. Commentarięses Optionibus iungãtur: Optiones enim erant carceris Præpositi, vt eadem *lex* docet. Sed & *lex* 21. *infr. de appellationibus* Cõmẽtarios pro *Cõmẽtariensibus* dixit. *Legis istius*, inquit *Conteptores ad Præfectorũ Pretorio Commentarios destinentur:* vt Corniculũ alibi pro *Corniculario*, & Athanasius *sub fin. Apologiæ* pariter *ad Constãtium* εἰς τὰ κομμενταρήσια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι. vid. & *l.*2. *sup. de Numerariis.* Sanè ideò iubetur *l.*6. *infr. prox.* Cõmẽtariensis intra tricesimum quéque diem numerũ personarũ, varietatẽ delictorũ, clausorum ordinem, ætatem vinctorũ Iudici insinuare. Idem vt apparet ex *l.*7. seu *vlt. huius tit.* alimoniæ custodiarum curã gerebat, eiúsque adeo rei simul & custodiarum rationes & commentarios conficiebat.

De eius igitur officio nominísque ratione iam constat: de eius officio inquam, nempè eum non tantum custodiarum & carcerum curam gessisse, iisque custodes præposuisse, incarceratorum alimoniæ

alimoniæ solicitudinem gessisse: Verùm criminalia Acta tractasse. Nos ita interpretaremur, *qui tient le papier des Escroues.* ¶ Hic suos ministros habebat, quos custodiendis reis & carceri præponeret, vt ex *h.l* & *l.5.sup.* apparet, Homines fermè viles, abiectos, *h.l.* qui Clauicarij, vel Clauicularij dicebantur, à clauibus carceris. Nos *Clauendiers* vocamus: idque etiam rectè Græci Basilicorum Interpretes *ad hanc l.* viderunt, qui abiectum & vilem hominem interpretantur Clauicarium, cui scilicet Commentariensis custodium commisit. Iidem Græci etiam ad *l. carceri præpositus.8.π.de custodia reorum*, Carceri præpositum rectè Clauicarium interpretantur, *ὁ δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν νῦν καὶ Κλαβικλάριον.* Malè enim nonnulli in *ea l.* Commentariensem interpretantur. Horum Clauiculariorum vel carcerum custodum mentio fit quoque *superiore loco* Firmici. De iisdem accipiendus est, & hic Manilij locus *lib.5.*

Carceris & duri custos quo stante superbè
Prostrata iaceant miserorum in limine matres.

Carcerum custodes pariter vocat *l.vlt.infr.* Κλαβικλάριον sequior ætas vocauit. Cum autem Commentariensis administratio non vilis esset, vt docet quoque *l.2.sup.de Numerariis*, Clauiculariorum certè & eorum quos ipsi custodes carcerum præponebant abiecti & viles fermè homines erant, vt hæc *lex* nostra docet. Vnde Græci inferunt posse dici Clauicarium à testimonij dictione prohibendum tanquam vilem personam. Hos carcerum custodes vocamus, *Geoliers, Gardes des prisons. Geauliers* quasi *Ianicularij.* Et hæc de Commentariensibus & Clauiculariis.

¶ Habebant & Commentarienses officij sui *Adiutores*, qui scilicet Commentariensem subleuarent, adiuuarent: veluti si Commentariensis necessitate aliqua procul ab officio ageret: veluti publici negotij causâ: Missi quippe non rarò Commentarienses vt sontes comprehenderent; quod etiam docet *Edictum* Iustiniani 13.*cap.*12.17.23. Sanè idem Commentariensis, cùm Rei interrogandi essent, eos ad Tribunal adducebat, Acta delinquentium & eorum responsa scribebat, & in Commentarios referebat, vt discimus è Septimæ Synodi *Actione* 4. Epistolâ Asterij de *Adiutoribus officiorum*, in genere dixi semel ad *l.10.sup.de Cohortalibus.*

¶ Sententia huius *legis* hæc est: Commentariensem præstare fugam incarcerati: neque posse culpam reiicere in eum quem carceri præposuit. Eius, quem quis rei alicui præposuit factum, & negligentiam aut etiam dolum præstare quisque tenetur: neque pœnam euitare potest vilem fortè hominem & abiectum Iudicis obiiciendo: id est in eum culpam coniiciendo, vel eum quem commisset, puniendum dicendo. Igitur Valentinianus *h.l.* Commentariensē, id est Principē, sic vt dicam, carceris custodem, si subcustodis, id est ab eo carceri præpositi culpâ aut dolo reus custodiam euaserit, eadem pœna puniri, quâ ipsummet reum qui fugit. Quod in praxi non obtinet. Neque enim pœna capitis punitur custos, si subcustodis negligentiâ etiam capitis reus euaserit. Et ita iudicatum refert in Curia Neapolitana Grammaticus *voto* 29. adde & Boëtium *decisione* 216. Vide & Clarum *lib.5.sentent.§.vlt.quæst.* 66. *Num.*8. Et sanè iure Visigothico, *septimo legum Visigothi. arum Tit.4.l.7.* Carcerarius aut Custos si sine Iudicis iussione aliqua fraude custodiam laxare præsumpserit, eandem pœnam & damnum, quod ipsi rei fuerunt excepturi, sustinere iubentur. Itémque iure nostro, *Le Geolier est tenu de representer le prisonnier, ou de payer tous despens dommages & interests.*

¶ Verùm hæc ad ipsos carcerum custodes pertinent, vt & quæ tractantur in *l.8. 12. & vlt. π. de custodia reorum: & l.2.infr.de falsâ monetâ.* Casus enim legis nostræ est de substituti seu præpositi culpa in Præponentem referenda. Quò pertinet etiam principium *dicta l.vlt.π.eod.tit.* Non est facilè inquit, Tironi custodia credenda, nam eâ proditâ is culpæ reus est qui eam ei commisit. Mirum certè amissa custodia culpâ custodis, Commentariensem sufferre eam ipsam pœnam quā reus sustinuisset: Neque huic simile est, quod tamen quasi simile hîc Basilicorum Interpretes aptant: quod qui reum sisti promittit, nec sistit, eam pœnam sustineat quam reus sufferret, *l. 13. Cod.de fideiussorib.* Item quod Iudex aliquando pro reo pœnam sufferat, cuius crimen dissimulat: *l.penult.in fin.infr. de hæreticis:* vt & quod Iudex si delati criminis causam segniùs distulerit, Reciprocæ pœna teneatur *l.7.sup.de Accusationib.* Hæc enim omnia propriæ negligentiæ imponuntur. Porrò de nequitiâ & gratiâ venali horum Commentariensium, vid. & *l.5.infr.de pœnis.*

¶ *De* TEMPORE, *seu aduersus Diuturnos carceres, Theodosij M. constitutio. A.D.* 380.

VI. * Imppp. Gratianus, Valentin. & THEOD. A A A. Eutropio P.P.

DE his quos tenet carcer," id apertâ definitione sancimus, Vt aut conuictum' velox pœna subducat, aut liberandum custodia diuturna non maceret. Temperari' autem ab innoxiis austerâ præceptione sancimus; Et prædandi omnem segetem, de negligentia Iudicum prouinciarum ministris" feralibus" amputamus; nam nisi intra tricensimum diem semper Commentariensis ingesserit numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, ætatémque vinctorum, officium viginti auri libras ærario nostro iubemus inferre: Iudicem desidem, ac resupinâ" ceruice tantùm titulum 'gerentem, extorrem, impetratâ" fortunâ, decem auri libris multandum esse censemus. Dat. III. Kal Ian. Constantinop. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss.[380.]

NOTÆ.

* *Lex 5 Cod.eod.Tit.* Et iungenda huic *lex 3. sup. de exhib.reis.*
" *Inclusos* additum in *Cod.Iustinian* Quo nil opus erat

" Con

" *Conuictos & mox liberandos*, Cod. *Iust.*

" Hæc sententia à Triboniano recisa est.

" *Ministri ferales* (de quibus dixi ad *l.* 1. *sup.*) non alij sunt quam carcerum custodes & Clauicularii.

" De voce *feralis*, vide Gloss. Ita *ferales carcerum tenebræ*, *leg.* 1. *sup. de Curiosis*. Feralis Ianitor, in constitutione quam edidit Fumondus ex *Cod. Lugd.* & *Anic.* in *app. Cod. Th. n.* 13.

" *Ordines*, Cod. *Iustin.* non ita benè. Ordinem clausorum vocat rationem quo quisque die in carcerem coniectus est, cuius mentio apud Ciceronem in *Verrina*, de suppliciis 7. Rationem, inquit, carceris diligentissimè confici quo quisque die datus sit in custodia.

" *Resupinâ ceruice titulum tantum gerere* Iudices dicuntur ὑψαύχενες: vt hoc Persij versu *Satyra* 1. *vers.* 143.

Sese aliquem credens, Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Seneca *Epistola* 80. Elatus & resupinus. Prudentius, *Hymno* 10. vultuosus supinus vigens: & *l.* 2. *inf. de Episcopali iudicio*: *Sacerdotes*, inquit, *qui resupinos spiritus aduersum definita retulerint*. Hinc & vox *supinare*, apud Senecam *lib.* 2. *de beneficiis*: *ô superbia magna fortunæ? ô stultissimum malum? libet interrogare, quid tantopere te supinet, quid vultum habitúmque oris peruertat, vt malis habere personam quàm faciem.* Resupina igitur ceruice Iudex tantum titulum gerens est arrogans & animi vitium ipso gestu corporis palam faciens. De quo vitio videndus Epictetus *apud Arrianum lib.* 1. *cap.* 21. Huc facit Chrysostomi locus *in oratione illa* qua Apostolatum cum Magistratibus comparat tomo Sauil. 8. p. 117. [Greek text illegible]

" Extorrem id est, exulem & relegatum. *Extorris* qui extra torrem, id est, limitem pulsatus est, vt exsul, qui extra solum. *Torrem* Veteres dixerunt, *Terminum*, in fragmentis *de limitibus*, *Torrem quoque limitem inuenias*. Græci locum hunc ita expresserunt ἀπόβλητον τῆς ἀξίας, id est, *dignitate priuatus*.

" id est, saluis bonis.

COMMENTARIVS.

Adversvs Divtvrnos reorum Carceres est hæc Theodosij M. constitutio A.D. 380. cui iungenda est *lex.* 3. *sup. de exhibend. reis*: quæ vnà cum *hac*, pars est Theodosianæ constitutionis, quâ tùm exhibendorum, tùm exhibitorum reorum fauore complurima humanâ admodum constitutione complecti voluit: Exhibitorum, inquam, idque partim antequam in carcerem coniiciantur, quò spectat *d. l.* 3. partim postquàm in carcerem coniecti, *hac* scil. *lege* diuturni carceres damnantur, tribus in id constitutis.

Primùm generaliter præcipitur & præmittitur, accelerandum esse, neque diu protelandum incarceratorum Iudicium: de quo in genere actum fuit *l.* 1. *sup. hoc tit.* & *l.* 2. 18. *sup. de accusation.*

Secundò (quod a Triboniano omissum est *in l.* 8. *Cod. eod. tit.*) custodibus carcerum miseros reos deprædandi segetem & occasionem omnem præcidendam: quò pertinet pariter vltimum caput *l.* 1. *sup.* Nempe soliti carcerum & incarceratorum custodes vendere miseris reis suam operam ad accelerandam liberationem. Quam deprædationis speciem sublatam vult Theodosius M. *hac l.* & simili alteri deprædationi seu nundinationi occurrit *d. l.* 3. quæ huic coniungenda est

Post præmissa vti dixi duo superiora, tàdē ad vtrūque finē assequendū, ad accelerādū inquā, carceratorum Iudicium, & aduersus carcerum diuturnitatem, & ad deprædationem illorum tollendam, id constituit Theodosius M. hâc humanissimâ lege, Commētariensem trigesimo quoquo die Iudici insinuare debere numerum, varietatem, ordinem, ætatem incarceratorum: Vnde claret (quod ad *leg. superiorem* ostendi) *Commentariensem* confecisse rationem siue commentarium carceris & reorum, quis videlicet, cuius criminis reus, quo quisque die, cuius ætatis in carcerem coniectus fuerit. De simili alioquin triginta dierum præscriptione ad alium finem agitur in *ea lege* 9. *supr. de exhibendis reis*, quam *huic* nostræ coniungendam dixi. Sed intra hoc idem vnius mensis spatium custodias audiri inquisitione completa iusserat iam Constantius in *l.* 7. *supr. de accusation.*

Sanè Græci huius *legis* sententiam minus complexi videntur, cùm hæc verba ita reddunt καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕως λ ἡμερῶν. Neque enim singulis diebus id fieri Theodosius *hac lege* iubet, verùm intra trigesimum quemque diem semper. Et hæc est illa proculdubio Theodosij M. cōstitutio *de Tempore*, seu lex iuuans vinctos quod ad Tempus attinet, cuius meminit Libanius *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν *circa fin. p.* 69. quâ præterea Imperatorem hortatur ad sanciendam *legem*, quo incarcerati humaniter & suauiùs habeantur.

VII. * Impp. Honorivs, & Theod. AA. Cæciliano P.P."
Post alia.

Ivdices omnibus" Dominicis diebus productos reos è custodiâ carcerali videant, interrogent, ne" his humanitas" clausis, per corruptos" carcerum custodes, denegetur: Victualem substantiam" non habentibus faciant ministrari, libellis duobus" aut tribus diurnis, vel quod" æstimauerint Commentariensi decretis, quorum sumptibus proficiant" alimoniæ pauperum, quos ad lauacrum sub fidâ custodiâ duci oportet: multâ Iudicibus viginti librarum auri: & Officiis eorum, eiusdem ponderis constituta; Ordinibus quoque, trium librarum auri multâ propositâ, si saluberrimè statuta contempserint. Nec deerit Antistitum Christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem constituti Iudicis" hanc ingerat monitionem. Dat. VIII." Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. VI." AA. Coss. [409.]

Interpretatio. *Omnibus Dominicis diebus Iudices sub fidâ custodiâ de carceribus reos educant, vt eis à Christianis vel à Sacerdotibus substantia præbeatur, & ad balneum prædictis diebus sub fida custodia religionis contemplatione ducantur. Si qui Iudices hoc implere neglexerint, pœnam quam lex ipsa constituit, cogantur implere.*

NOTÆ

NOTÆ.

* *Lex* 9. *Cod. de Episcop. aud.* Iungenda huic *lex* 12. *seu vlt. infr. de malefi&cut; : l. vlt. inf. de abolit.* imò & *lex vlt. supr. de exhib reis*, aliæque *leges*, quas ad *dictam legem* 5. congessi.

" *Caecilianus* hic Præfectus Prætorio fuit sub Honorio, A. 409. cui plures aliæ Constitutiones inscribuntur. Mentio fit eius *l.* 33 *sup de erog. mil. an.* apud Zosimum *lib.* 5. *p.* 818. ad eundem extat Augustini *ep.* 259. vid. *Prosopogr.*

" Italiæ. " Abest hæc vox à *Cod. Iustin.*

" Al *num.* Verùm illud non ideò immutandum.

" *Humanitas*, quicquid humanis necessitatibus necessarium præstatur, *Substantia*, Aniano, ac nominatim victus. Hoc sensu apud Ambrosium *de Tobia c.* 14. Visigoth. *libr* 9. *t.* 1. *l.* 4. 5. 6. apud Cassiodorum *lib.* 7. *ep.* 33. Martyrolog. vetus in *Passione Pantaleonis* . v. Kal. Aug.

Vide *legem* 1. *circa finem suprà.*

Substantia pro Annona seu victu, *h. l. & l.* 2. *infr. de alimentis quæ inopes parentes.* Victualis substantia nil aliud est quàm exhibitio, vt eam alicubi vocat Tertullianus. Græci & quidem Attici ἀποφορὰν βιωτικήν. vide Artemidorum *lib.* 5. *cap* 89. & Scholiastem *Euripidis.* Alimenta carceris vocat Seneca *ep.* 18. *liberaliora*, inquit, *sunt alimenta carceris : sepositos ad capitale supplicium non tam angustè, qui occisurus est, pascit.*

" *libellis duobus aut tribus.* Ita quoque *Codex Iustin.* de quo mox plura : & tamen rescribendum *duabus* : quod & Alciatus rectè vidit.

" malim, *quot*, vt in aliis *edit* & in *Cod. Iust.* quanquam & huc sustineri potest, *quod*, id est, *quodcumque.*

" *Proficiant*, id est, procedant, commodum sentiant, & incrementum, id enim proficiendi vox hîc significat, neque quicquam hîc immutandum. Neque reponendum, *quæ proficiant alimonia & sumptibus pauperum.*

" quos &. " an Iudici? illud sustineo.

" al XII. " *vel III.* vt *l. vlt. inf. de Mathemat.* & vt etiam *Cod. Iust.* habet.

COMMENTARIVS.

HVMANITER vt incarcerati habeantur, Honorius Imp. iribus rationibus hâc humanissima constitutione prouidet. ¶ *Primùm* constituit, vt Iudices singulis Dominicis diebus reos è carcere eductos videant, interrogent, quomodo à custodibus carcerum tractentur : ne alioquin his crudelitatem suam accusatori fortè vendentibus atque adeò corruptis*, incarcerati crudeliter habeantur, vel foedià longâque tabe consumantur, vt habetur quoque *l.* 1. *in fin. sup.* Et hæc de Iudicibus. Idque diebus Dominicis: quod notandum, consecrato videl. hoc potissimum die humanitatis officiis & operibus charitatis exercendis. Cui omninò conuenit, quod Concilio Aurelianensi *can.* 20. cautum, vt qui in carceribus detinentur ab Archidiacano seu præposito Ecclesiæ, diebus Dominicis requirantur, vt necessitate vinctorum secundum præceptum diuinum misericorditer subleuentur, atque à Pontifice instituta fideli & diligenti persona, quæ necessaria prouideat, competens victus de domo Ecclesiæ præbeatur. At Episcopis postea iniunctum, vt κατὰ τετράδα & παρασκευὴν custodias inuisant, id est, vt Ecclesia loquitur *Feria quarta*, qui dies est Mercurij, & *Feria sexta*, qui dies est Veneris, & *Parasceue* dicitur. Vterque scil. dies, seu vtraque feria, in veteri Ecclesiæ ritu, fuit conuentuum in Ecclesia dies: simul & *Esurialis*, vt Plautus loquitur, id est castui & semiieiunio ad Nonam vsque horam dicata, & omni pietati. Quapropter vult *lex vlt. Cod. de custod. reorum*, Episcopos illis diebus carceres & custodias visitare. Certè hos dies in hebdomade olim dicatos fuisse semiieiunio illi & castui, constat ex Tertulliano, *aduersus Psychicos*, *c.* 2. 10. 14. & *lib. de ieiuniis* 1. Epiphanio in *compendio doctr. Christ.* & Petro Alexandrino *lib.* 3. Socrate *lib.* 5. *c.* 22. Prudentio *in Agone Fructuosi*: *Can. ieiunia*, de *Consecratione*, *Distinct.* 3. & Petri Alexandri in canone 15.

¶ *Secundò* statuitur, vt si custodiæ id est Rei de suo viuere non possint de publica alimonia his præbeatur. Haud paulò aliter ac in XII. tabulis. *Si volet, suo viuito : ni suo viuit, qui em vinctum habebit, libras farris endo dies dato : si volet, plus dato.* In eum finem duas, tres, pluresue pro rei necessitate, & quod iudex æstimauerit, *libellas* diuturnas, vno singulis pauperibus incarceratis Commentariensi decerni iubet, ex quarum pretio pauperibus alimoniæ præbeantur : ita enim hic locus est legendus & interpretandus, *libellis*, inquam, duabus aut tribus diurnis &c. vt legebat quoque Forcatulus. *Libellæ* hi (non libelli) sunt, non pondus aliquod panis, sed nummus argenteus & decima sestertij siue denarij pars vt Volutius Mecianus *de Assis distribut.* Plinius *lib.* 33. *c.* 3. *Libralis vnde etiam nunc libella dicitur & dupondius appendebatur assis.* Indéque ad *libellam debere*, vt dixi, apud eundem Ciceronem *pro Roscio*, vt idem *sumptum reddere ad assem*, quasi dicas vsq; ad teruncium: *Teruncius* erat tricesima sestertij pars, libella decima. Igitur idẽ cum denario. Plautus quoque *in Pseudolo* meminit: *si quidem Hercule etiam supremi promittas thesauros Iouis tibi libellam argenti, nunquam credã.* Et rursum: *Sed tu bone vir flagitare sæpè clamore in foro cum libella nusquam est.* Itaque frustra sunt quæ de modo diætæ, seu diarij vinctorum, ad hanc *legem* plerique disputant. Neque enim de eo *h. l.* agitur, verùm de modo *pecuniæ*, vnde alimonia pauperibus præberi debeat, adeò vt ne quidem modus ille definiatur, sed pro pauperum numero, pro æstimatione Iudicis præberi iubeatur : *Libellis* inquit, *duabus aut tribus diurnis, vel quod* [id est, *quodcunque* : nisi malimus eodem sensu, vt *Cod. Iustin.* & in nonnullis *huius Codicis* Editionibus] *æstimauerint* [Iudices scilicet] *Commentariensi decretis.* Iam olim quoque pauperibus incarceratis diarium siue panem è publico præbitum insigni loco fidem facit Seneca 9. *Controuers.* 4. Sed & mulctas quasdam, putà de Ecclesiasticis exactas, in pauperum vsus destinatas à Valentiniano Sen : docebit *lex* 20. *infr. quorum appellat.* vbi ea de re dicam pleniùs.

¶ *Tertiò* hac *lege* iubentur incarcerati ad balneũ sub fida custodia duci, ad eluendum scil. squalorem, vt loquitur *lex* 2. *supr.* seu sordes in carcere contractas, quod & ipsum humanitatis est plenissimum. Denique iubentur *Episcopi* iudices identidem monere, vt hanc constitutionem effectui tradere velint. Scilicet Episcoporum hæc neque vltima cura esse debet, circa miseros custodiâ carceréque inclusos. Similis constitutio, quam sub eiusdem Honorij & Theodosij nomine edidit Sirmondus ex *Cod. Lugd. & Anic. in app. Cod. Theod. n.* 13. qua Episcopo carcerem visitanti liber aditus patere iubetur, mox apud Iudicem interuenturo. Denique inhumanitati & sæuitiæ intercedere. Et similis Episcopalis intercessionis exemplum in *l.* 2. *seu vlt. infr. de leronib.* vt & gemina germana *Christianis*, id est Episcopis, Clericis, ab eodem Honorio intercessio iniungitur, constitutione paulò ante hanc data ad Theodorum P.P. huius Cæciliani decessorem, *l.* 2.

ſeu vlt. ſupr. de poſtliminio. Similis quarta Honorij ad Meltium triennio poſt, *l. 2. ſeu vlt. ſupr. de Expoſitis.* Adde his *& l. 5. ſup. de contrah. empt.* Taudem huius ſeculi propria hæc calamitas fuit, vt Romanis inuicem ſæuientibus, nullus amplius fermè obex, nulla iuris reuerentia, nulla Chriſtianæ charitatis cura eſſet; atque vnicum fermè remedium ab Epiſcopis fôret; quibus erant adhuc qui i deferrent. Quare hunc Epiſcoporum interuentum malis moribus ſubinde Principes appoſuere: ac quidem Honorius Imp. nominatim, de quo dixi *ad l. vlt. infr. de lenonibus.* Maiora ſunt iam, quæ Iuſtinianus his detulit *Nouell. 8. c. 8. 17. & Nouell. 53. & Nouell. 86.* vnde deſûpta eſt *Authen. ſi verò Cod. de Iudiciis.* ¶ Tãdẽ ad querelas *Senatus Romani* per ipſummet Cœcilianum, cui hæc *lex* inſcribitur, hanc conſtitutionis prolixioris partem additam ab Honorio, argumento eorum quæ Zoſimus prodit, probo ad *leg. vlt. inf. de abolitionib. & l. vlt. infr. de malefic. & mathematicis.*

SI QVIS IMPERATORI MALEDIXERIT.

TITVLVS IV.

IX. COD. IVSTINIAN. VII.

¶ THEODOSII M. *conſtitutio, de* MALEDICTIS *in Principem, eiúſue Tempora, iactatis.*

1. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor. AAA. Rufino P.P."

SI quis, modeſtiæ neſcius, & pudoris ignarus, inprobo petulantíque maledicto, Nomina Noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentiâ turbulentus obtrectator temporum" fuerit, eum pœnæ nolumus ſubiugari," neque durum aliquid nec aſperum" ſuſtinere: quoniam, ſi id" ex leuitate proceſſerit, contemnendum eſt: ſi ex inſaniâ, miſeratione digniſſimum: ſi ab iniuriâ, remittendum. Vnde integris omnibus," ad Noſtram Scientiam referatur, vt ex perſonis" hominum dicta penſemus, & vtrum prætermitti, an exquiri" debeat," cenſeamus. Dat. v." Id. Aug. Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio v.c. Coss. [393.]

NOTÆ.

* *Lex vii. Cod. eod. tit.* Iungendáque huic, *lex 137. infr. de Decurionibus.* Meminit eius Zonaras. & Balſamo, *Commentar. in Canonem Apoſtolorum 84.* Et idem Balſamo *in Photij Nomocan.* vt & Harmenopolus, *lib. 7. tit. 14.* Attaliates *in Synopſi Iuris 1. 69* Blaſtares *in ſuis Collectaneis.* Ioannes Sariſberienſis, *nugarum Curialium lib. 3. cap. 14.* Tandem Baronius quoque rectè eam inſeruit Annalibus ſuis Eccleſiaſticis. A.D. 393. *num* 42.

" *Rufinus* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M An. D. 392. 393. 394. & aliquandiu adhuc ſub Arcadio filio eius An. 395. quo tandem anno occiſus proſcriptúſque fuit: de quo plenè ad *l. 14. inf. de bonis proſcriptorum,* & in *Proſopogr.*

" *Noſtrorum,* add. *C. Iuſt.* Quo nil opus erat.

" à Iudicibus ſcilicet ſeu Rectoribus prouinciarum, qui ſub diſpoſitione Præfecti Prætorio erant: vel etiam à te ipſo PP.

" *Volumus,* add. *C. Iuſt.* Quo nil opus erat. " *maledictum,* ſcil.

" *Hoc ad noſtram Scientiam:* ita *C Iuſt.* additâ voce, *hoc.*

" ἐκ τῆς ποιότητος τῶν προσώπων, *ex qualitate perſona.*

" meo iuſſu, à Iudice, vel à te: *Exquirendi* porrò vox hîc propria in criminum & veritatis inquiſitione.

" *debeant* Cod. *Iuſt.* dicta ſcil. *te debent,* in *Tiliana & Cuiac. edit.* vitioſè in *edit. Lugdun. in 4. te debeat.* Fortè hîc ita legendum. & *vtrum prætermitti, an exquiri debeat res, cenſeamus*: vel potiùs *exquiri a te debeant*: vel denique quod omnium maxime placet, *debeat* maledictum ſcil. de quo *initio legis.*

" *Cenſeamus.* iubeamus, ordinemus. vid. *Gl. Th.*

" VI. Cod. Iuſt male: vt patet quoque ex *d. l. 139. de Decurionibus.* vbi idem dies notatus extat.

COMMENTARIVS.

MALEDICTA, in ſe Principem, inue Tempora ſua, in ſui notitiam perlata, Iudices ſeu Rectores prouinciarum non vindicare ipſi, ſeu punire; verùm integris omnibus de iis ad ſe Principem referre ab Imperatore iubentur *hâc conſtitutione*: vt ita ipſe iudicij arbitriíque ſui faciat, num contemni ea, an exquiri vindicaríque adeò debeant; habita ſcil. *perſonarum ratione.* Præmiſſa egregiâ clementiæque & indulgentiæ pleniſſimâ ſententiâ, quâ veniam ſeu gratiam maledicti fermè pollicetur, Si aut leuitate, aut infamiâ, aut iniuriâ conuitium Principi, vel temporibus eius, ſeu ſæculo, factum fuerit.

¶ Hæc breuis *huiuſce legis* coniectio ſeu ſumma & ſententia eſt: quæ, quod *ſecundo* loco tenendum eſt, *Theodoſium M.* Imperatorem Auctorem habet, cui ſociati tũ ab ipſo in Imperio, duo Auguſti filij eius fuerant, Arcadius & Honorius, ille iam inde

A.D.

A.D.383. hic hoc ipso anno 393 IV. Id. Ianuarias quorum ideo nomina in Inscriptione quoque *huius l.* sociata pro more tum recepto: Theodosium M. inquam hæc *lex* Authorem habet; quod ad *huius leg.* intellectum adsumi oportet, Principem Christianâ Iuris prudentiâ, morúmque comitate seu clementiâ, hoc quoque inter alia argumento commendatissimum: Cuius alioquin Principis plura extant alia in reos, etiam Maiestatis (vt in specie *huius leg.*) clementiæ argumenta, & quidem apud Libanium, *Oratione*, quam nos edidimus, *περὶ τῶν στάσεων*, & altera *orat. ad Theodosium ipsum post conciliationem cum Antiochenis* 13. Themistium *orat.* 5. in id peculiari, quam habuit ante decennium, An. D. 383. Quem & cæteroquin velut à cæde abhorrentem commendant Veteres, cuiusque summam *φιλανθρωπίαν* deprædicant præter iam dictos, alij passim Scriptores; sic vt nemo Principum Christianorum magis ab humanitate, lenitate, & clementiâ commendatus fuerit; eò etiam vt nimia fermè eius lenitas seu ad delinquendum illex, à nonnollis vitio vertatur. Tandem, cùm hane eius Indolem spirent compluees aliæ eius Constitutiones, hæc certè nostra ad eum quoque characterem tota facta & concinnata est.

¶ Quo nomine ea iam inter Theodosianas *solemnis* maximè euasit in foro atque in Aulis, neque eo tantùm nomine, verùm etiam (quod tertio loco obseruandum est) quod variis argumentis ea vsui esse aptarique potest, imò iam & solet: in argumento, inquam, 1. de *Pœnis vel differendis, vel temperandis*: 2. In tractatu Politico, *Num satius sit Principi huiusmodi verborum & dictorum licentiam prætermittere, an verò vindicare?* de quo extat elegans Oratio Scipionis Gentilis huius *legis* occasione. 3. de *Cognitionibus item Principi reseruatis*: 4. eúmque in finem, de Iudicum ad eum *Relationibus*: 5. vt & de *pœnis reorum maiestatis*: 6. Tandem *huius leg.* vsus est, & eùm *virtutum* Principalium corona texitur, clementia seu lenitas & Ciuilitas *ἡμερότης, πραότης, φιλανθρωπία* inter potissimas Principibus inculcatur.

¶ His ita præmissis, notandum quatuor partibus hanc legem absolui; totidémque adeò tractatibus hæc *lex* ipsa illustranda nobis erit. Primò quidem *subiectum* eius spectandum venit: Maledicta, inquam, in Principem, eáque duûm generum: Post hæc legis *dispositio*: vbi secundo loco despiciendum erit, quid Theodosius fieri *vetet*? Quid tertio contrà fieri *iubeat*? Quam denique *formam* secuturum se hâc in re seu cognitione prædicet. Post quæ omnia historicam huius *leg.* occasionem attexere seu eruere conabimur.

Quod primum, seu *subiectam* materiam attinet; sunt ea *Maledicta* in Principem: qui quidem alter *titulus* est, vt cum Tertulliano loquar, seu altera species criminis Maiestatis. Crimen scil. Maiestatis duplici ratione contrahitur, vel factis, vel dictis seu maledictis: Paulus 5 *sentent.* 29. *Crimen*, inquit, *maiestatis, non solum facto sed verbis impiis, & maledictis maximè exacerbatur* (quem locum quomodo refinxerit Tribonianus, vide in *l.* 7 §. *vlt. ad l. Iul. Maiest.*) Quotum istud semper minus habitum: quod etiam Libanius (Theodosij nostri clementiam præferens clementiæ Constantini M.) *orat. post concil.* scribit p. 413. Vndè etiam distincti, etsi coniuncti, *hoc Codice*, & *Iustinianeo*, tituli, *si quis Imperatori maledixerit*: & *ad leg. Iuliam maiestatis*: quæ vel sola *Titulorum* diuersitas satis arguit, iuris quoque hâc in re aliquam diuersitatem fuisse, & haberi oportere; quod magis adhuc comprobat integer huius *legis* contextus, etsi fatendum quidquid contra sentiat Cuiacius, maledictu maiestatis crimen semper contrahi. Nam vt rectè quoque Tertull. *si non armis, saltem linguâ hi rebelles sunt.*

¶ Duûm porrò generum Maledicta hic proponuntur; vnum in *Principem* ipsum; alterum, etsi eodem recidat, in *tempora* eius scil.: Vt omittam iustissimas Christianorum querelas persecutionum tempore, cuiusmodi Iuliani temporum atque Impetij obtrectatores fuêre, vt discere est vel ex Chrysostomo *homiliâ in Iuuentinum & Maximum martyres*: ὅτι, inquit, τὰ παρ᾽ ἑαυτὰ ἐδόκει κακὰ, τῷ ἐμπρο-σθεν ἡμῖν χρόνῳ, & ex Libanij epistolarum *lib.* 1. *ep.* 6. & 80. Certè huiusmodi maledicta & obtrectatores temporum ad turbas sæpè excitandas, Imperíique securitatem feruntur: quod his verbis *h. l.* indicatur, *ac temulentiâ* TVRBVLENTVS *temporum obtrectator fuerit.* Quod quidem (non vt plerique Interpretum alij, qui hæc verba transilire solent) τὸ φιλεῖν Græcorum rectè accepit: ad horum enim verborum interpretationem hæc notat: *Sæpè quosdam dicere, se malis annis natos*, atque adeò tempora obtrectando, ipsummet Principem infamare videri. Huiusmodi temporum, in quæ nati obtrectatores subindè emergebant, Exemplum illustre extat quoque apud Ammianum Marcellinum *lib.* 15. in Gestis Anni 355 *p.* 39. & apud Sidonium *lib.* 1. *ep.* 7.

¶ Ac vt in commune Principum & *Temporum* obtrectatores quæque ætas tulit, ita vel maximè Imperatorum Christianorum tempora tulêre. Solemne quippe & tum Gentilibus siue paganis inter cætera criminandi genus fuit, clades, quibus humana negotia incursarentur, CHRISTIANIS TEMPORIBVS imputare: quasi ad impietatis vindictam (vt quidam ait) lege suâ naturæ decretum transiret. Nam quod incendium oriretur, in inuidiam illicò Christianorum *Tempora* vocati: Si bellum infeliciter gestum, si deletus exercitus, si annonæ defectus aut publica fames timeretur, vel etiam vrgeret, Christianorum temporum sacrilegio id omne Gentiles deputare: si piget Nilus (qui apud Aegyptios agricolæ cœlique vicem præstabat) cunctanter sese ac languide alueo efferret, neque ad iustam ascenderet mensuram, turbulenti statim temporum Christianorum obtrectatores emergere: Postremò cùm Romanas deinceps Barbari prouincias peruaderent, résque publica paulatim pessum iret; atque Vrbs etiam, Orbis domina sæpius obsessa, non semel quoque caperetur, totiens Pagani Christianis temporibus *δυστυχίαν* hanc omnem & Reipublic. Romanæ Inclinationem tribuere soliti sunt. Iam quis effrænem ipsorum IMPERATORVM NOMINA, seu Imperatores ipsos, maledictis lacessendi, atque in eos etiam scribendi quoque proscribere poterant, protentiam in Gentilibus abundè miretur? Tantam etiam, vt vel hanc vnam vix aliam scribendi causam & rationem Scriptorum nonnulli habetent. Quod de Eunapij *Chronicis*, quæ vixerunt, vt Photio referenti, sic & aliorum eiusdem Scriptorum, quæ supersunt collatione, credere fas est: & de Zosimi pariter Historiâ cuiuis legenti constare potest. Enim verò, vt de multis in *Constantinum M.* Christianæ non nisi Religionis odio iactatis, pauca nunc delibem, Principem hunc Imperio Romano, quæ secuta postea fuit, ruinam conciliasse, non vnus Scriptorum calumniatur: Profusionem item & anatitiam ab eiusdem temporibus in Imperium Rom. conuectas criminantur alij. Alius (putà Libanius, *Orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν* pro *Templis Gentilium non exscindendis*, quam ipse edidi) Constantinum M. ob reditus templis detractos, satis magnas sacrilegij pœnas dedisse, quod qui de genere ipsius erant mutuo sese

confecerint, stirpsque tandem eius omnis defecerit, cur satius fuisset, superstitem aliquam relinquere, quàm Cōstantinopolim tot impensis aliarúmque ciuitatum nuditate atque imprecatione excitare. Et hæc quidem de Constantino M. inque eum iactatis maledictis. Idem Libanius *eadem oratione* scribit *Constantium* ob templa diruta donóque data instar rerum vilissimarum in perpetuo belli Persici metu ideò egisse, donatarios verò infelicem exitum sortitos. *Constantem* pariter non conuitiis modò Zosimus proscindit, verùm & Symmachus, meritâ eum per Magnentij factionem morte occubuisse, haud obscuris verbis apud Christianum Principem verba faciens, innuere veritus non est. *Iouianum* item Principem pietate insignem Gentiles ægrè ferentes, nedum carminibus famosisque libellis appetendum sibi duxere, sed etiam tanquam imperij proditi reum facta conspiratione, Scriptores complures immerentem fecère. De *Gratiano* memorat quoque Sozomenus *lib. 7. c. 24. sub. f.* cum à Pagano quodam illustri viro in officio constituto, conuitiis proscissum, & patre suo (Valentiniano scil. sub quo magna fuit religionum libertas) indignum vocatum, eiúsque rei nomine capitis damnatum: verùm intercedente Ambrosio imminenti illum supplicio ereptum; quibus adde & quæ Am. Marcellinus *lib. 31.* & Zosimus *lib. 4. p. 760. 761.* & quæ nos ipsi ad *Philostorgium* notabamus. *Theodosium* M. denique, vt ad hunc tandem descendam huiusce *legis* authorem, Traiano quoque Imperatore meliorem, & à potissimis Gentilium Scriptoribus, Themistio, Libanio, Latino Pacato, Symmacho, Claudiano, suprà omnes retrò Principes commendatum, Zosimus quoque acerbiùs insectandum sibi proposuit: Posteaquam enim denegatos ab eo ad sacrificia de publico sumtus scripsit, *extremo libro quarto*, hæc verba subiicere non veretur: διὰ τοῦτό τε τῆς θυηπολικῆς θεσμοῦ λήξαντος, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρίας παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ΕΛΑΤΤΩΘΕΙΚΑ βαρβάρων οἰκητήριον γέγονε. Eundem consule & *lib. 5. p. 814.* Certè hoc ipso tempore ampla admodum criminationibus, maledictis, obtrectatoribus huiuscemodi fenestra seu occasio præbita videtur, postcà videl. quàm Theodosius Anno proximè superiore 392. lege ad eundem Rufinum Præfectum prætorio emissâ, cui hæc constitutio inscribitur, putà *lege 12. infr. de paganis* &c. Gentilitio cultu omni, personis omnibus & locis per vniuersum Orientem seuerissimè interdixit. Vnde iam in Imperatorem eiúsque tempora maledicta. Quod quidem atrox semper in Principes conuicium habitum, si qui tempora, si qui sæculum eorum incusarent, hâc vel simili formulâ, *O tempora! ô mores!* vti contrà, Principes ipsi suorum *Temporum*, suique sæculi fœlicitate sese efferre gestiebant, quæque suis temporibus aliena essent, iisque labem afferre poterant, solemnibus formulis detestari solebant, quas collegit Brisonius. Quibus adde illud elegantissimum eiusdem Theodosij & Valentiniani apud Auctorem *collat. leg. Mosaic. Non patiamur agreste illud ab priscis conditoribus robur, fracta molliter pube temuatum, conuicium sæculis vel conditorum irrogare, vel Principum.* Istud igitur Temporum Theodosij M. obtrectatorum genus fuit. Potuerunt & eius, vt aliorum quoque tempora culpari ob καχεξίαν Imperij. Multæ enim sub eo querelæ exortæ de oneribus Tributorum, de Potentiorum oppressione, de Militiâ corruptâ, de Barbaris in militiam & ad dignitates subuectis: de eorum item qui potiore apud Principem loco erant οἱ ἐν τιμῇ καὶ ἐξαιρέτῳ ὄντες veluti Rufini ipsius, cui hæc *lex* inscribitur, tyrannide, flagitiis, cædibus intentatis, etiam recenter anno superiore 392, de grauibus tandem muneribus ciuilibus & publicis, de quo in historicâ causâ mox. Neque intra nudas res hæc querela stetit, verùm post eam, iam maledicta & obtrectationes: Hic enim ad ea gradus esse solet: sicuti & post querimonias maledictáque, factiones iisdem de causis enascuntur, cuiusmodi hâc ipsa tempestate plures fuêre: de quibus dixi plenè ad *l. quisquis.* Et hæc de subiecta *huius leg.* materiâ.

Sequitur secundo loco ipsa legis *Dispositio*: vnde in summam apparet, non hanc Theodosij M. mentem esse, quasi promiscuè in se suáue tempora iactata maledicta seu conuitia, multa, spretáque voluerit & prætermissa: etsi id ex initio mediáque *huius l.* Sententiâ multi colligant; etsi similia etiam innumera clementiæ Principalis hanc in partem exempla passim occurrant, apud Tacitum, Suetonium & cæteros deinceps Historiæ Augustæ Scriptores: eorum, inquam, Principum qui in se iactata verba impia & maledicta conuitiáque, cæteroquin periculosa, probrosósque adeò sermones, ad cognitionē vocari noluêre. Quem clementiæ campum nunc non ingredior. Quid igitur? Theodosius obtrectatorem seu Maledicum *pœna subiugari* à Iudicibus scil. vetuit, *neque durum aliquid nec asperum sustinere.* Sed *integris omnibus ad suam* Principis *scientiam referri* iubet, *vt ex personis, hominum dicta pensaret, & vtrum prætermitti, an exquiri res deberet,* ipse *censeret.* Vetat scil. Theodosius *h. l.* Iudices hâc in re ad pœnam properare. Hæc, inquam, Theodosij mens est apertissima, non vt plenariam maledictorum indulgentiam seu veniam συγγνώμην tribuat, quasi nullam ad animum suum reuocaturus iniuriam, nullum conuicium aut maledictum, quod multi censent; verùm vt Iudicibus μικροψύχοις καὶ σκαιοῖς, Principalis maiestatis vindicandæ obtentu, immodicè sæpè sæuientibus, hanc freni attemperiem adhiberet, vt eleganter alioquin aliâ in re loquitur Constantinus M. *l. 2. sup. tit. prox. de custod. reor.* Iudicum scil. multi in adulationem Principum versi, & ad captandam diligentiæ vel deuotionis laudem, nullo satis personarum discrimine, nullâ maledicentis habitâ ratione, duri asperique, ad pœnam facilè properabant, & sub vno, sicut dicam proloquio, vt hâc in re loquitur Ammianus Marcellinus, seu elogio, deposcere linguæ lubricum soliti, & Iudicum quisque quò adulanti propior est, eò quoque sæuior & seuerior, durus atque asper hanc in partem esse solet. Quò omninò pertinet geminum illud, quod exstat in *l. 7. §. 3. ff. ad leg. Iul. maiest.* (quod & ideo Balsamon in *Nomocanonem Photij* huic legi nostræ subiecit) *Hoc tamen* inquit *crimen à Iudicibus non in occasionem ob Principalis Maiestatis venerationem habendum est, sed in veritate: Nam & PERSONAM spectandam esse, an potueris facere, & an antè quid fecerit, & an COGITAVERIT, & an SANÆ MENTIS fuerit: nec LVBRICVM LINGVÆ ad pœnam facilè trahendum est. Quanquam enim TEMERARII digni pœna sint, tamen vt INSANIS illis PARCENDVM est, si non tale sit delictum, quod vel ex scriptura legis descendit, vel ad exemplum legis vindicandum est.* Vbi vides etiam nonnulla quæ proximè accedunt ad rationem quæ hic additur, *Quoniam si id ex lenitate* &c. de quâ ratione postcà.

§ Ergò à Theodosio M. Iudicibus modus hic iniectus ne ad pœnā illicò & protinùs properarēt, verū quod tertium *huius l.* caput est, vt *integris omnibus ad scientiam suam Referrent.* Quod quidem *Relationis,* & quidem hâc in specie imperatæ & necessariæ, genus, aliis Relationum speciebus addendum est: non quidem ob *iuris* dubietatem, quæ aliarum fermè Relationū causa est, de quibus *suo titulo de Relationibus:*

tionibus : verùm eo fine, vt Princeps ipse de negotij merito integris omnibus cognoscat, & vtrum prætermitti, an verò exquiri id debeat, censeat, cuiusmodi Relationis ad Principem eâdem in re sub Constantio Imperatore exemplum habes apud Am. Marcellinum *lib.15.p.59.*

¶ In hâc autem Cognitione (quod Quartum *huius l.* caput est) Theodosius *formam* quam secututus ipse sit, declarat, nempè, *se ex personis hominum dicta pensaturum*, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, censiturum, arbitraturum. Quod & ipsum alioquio Iudicibus inculcari modò vidimus in hoc ipso crimine, in *l.7.§.3.π.ad leg. Iul maiestatis* : Egregióque exemplo illustrari solet Dionysij Senioris, quod memorat Plutarchus, *in Apophtegmatis.* Denique monitum hoc in praxi foróque & aliàs tenendum, & iam solemne euasit: *Ex personis, hominum dicta pensari oportere*, ἐκ ποιότητος τοῦ προσώπου, vt Græci, *ex qualitate personæ.* Et verò summæ moderationis hoc totum negotium est, & prudentiæ politicæ: nam prout persona est, ita maior hâc parte licentia & facilior gratia esse debet, vti contrà maior & acrior vindicta. Quò pertinet illud Dionysij exemplum. Quare iam omnibus his inspectis apparet, priora illa, quibus obtrectatores Principum pœnæ subiici vetantur, neque durum aut asperum aliquid sustinere, à posterioribus interpretationem expetere & accipere: atque adeò non impunitatem, aut indulgentiam promiscuam *hâc leg.* promitti; verùm Iudicum tantùm respectu, quò ipsi videl. non ilicò ad iudicium pœnámque properarent, verùm integris omnibus ad Principem referrent: qui pro suo mox arbitrio statueret, quid facto opus esset. Ac proindè etiam ratio & sententia illa elegans, *Quoniam si id ex lenitate* &c. non eò pertinet, quasi Theodosius rem hanc promiscuè Iudices prætermittere aut dissimulare velit, cui certè illa *Referendi* seu Relationis necessitas, & quidem *integris omnibus* renititur; verùm, vt vel ipsi Iudices, antequam ad Principem, *velut rem seriam*, vt loquitur Am. Marcellinus, referrent, pensè cogitarent, vel etiam ad se remisso à Principe negotio, hùc potiùs, ad contemptum, inquam, miserationem, & veniam seu indulgentiam (nam hæc tria hîc proponuntur totidem maledictorum fontibus) inclinarent, idque præ oculis seu pro cynosura haberent, vel, vt suum ipse Theodosius eâ sententiâ humanissimâ characterem *ἦθος* & indolem suam exhiberet, indulgentiæque & veniæ spem fermè faceret. Atque ita postrema prioribus optimè cohærent, ne dissidere alioquin cui videantur. Quò enim alioquin *referendi ad Principem necessitas?* quò Principis arbitrium ex personis hominum dictis pensandis, censendisque, vtrum scil. res prætermitti, vel exquiri debeat? si ab omni pœnâ, metu omni maledicta ista vacua & immunia Theodosius M. esse impunitàque adeò *ἀμαρτήματα καὶ ἀδικήματα* voluisset?

¶ Neque contrà admittendum adeò videtur viri alioquin docti iudicium, si Theodosium M. spectes, qui censet, hanc ipsam constitutionem, quantamcunque præ se ferat lenitatem, implicitè tamen seueriùs iudicium continere, cùm ad scientiam suam Theodosius referri iubeat, illáque mox addat, quæ *fine l.* subiiciuntur. Id enim à Theodosij moribus indoléque alienum prorsus est, cuius characterem *suprà* expressimus. Quanquam si Rufini P.P. cui hæc *lex* inscribitur, cuique hoc tempore rerum summa commissa erat in Oriente, ingenium spectemus, id haud disconueniat: Nota esse possunt quæ de eo Claudianus scribit:

> *Edidicit simulare fidem, sensúsque minaces*
> *Protegere, & blando fraudem prætexere*
> *risu*
> *Plenus sæuitia.*

Item,

> *Ingeminat crimen, commoti pectoris ignem*
> *Nutrit, & exiguum stimulando vulnus acer-*
> *bat*

Mox:

> —— *Causis fallacibus instat:*
> *Arguit attonitos se Iudice* ——

Tandem,

> *Effugeret ne quis gladios, neu perderet*
> *vllum*
> *Augusto miserante nefas, non flectitur*
> *annis,*
> *Non ætate labat: Iuuenum* &c.

Idémque Claudianus apertè Rufinum hunc *legum venditorem* vocat: vndè & Alciati Sententia fuit. *Legem, si quis maior, hoc Codice, & Instit. tit. de Transactionib.* atrocitate pœnarum famosam, ab hoc ipso Rufino extortam: vt cæteroquin eorum, qui apud Imperatores *προδυναστεύοντες* erant, arbitrio sæpè Leges fixæ, & *refixæ*: quod de Eutropio plenè ostendi, ad *l. quisquis, infr. ad Leg. Cornel. de Sicar.*: & quidem cum eximiore sæpè clementiæ ostentatione, vt *ibidem* quoque ostendi: vt proindè tum valeat illud: *Nullam esse crudeliorem Sententiam eâ, quæ est, cùm parcere videtur, asperior:* Et vt ille ait, *quantò mollior, tantò vehementiùs mordet.* Quidquid huius sit, nunquam satis deprædicari possunt Principes, si eâ lenitate & clementiâ quæ hîc proponitur, bonâ fide agant, Iudicésque suos eâ moderatione agere velint. Atque hæc de *huius leg.* sententia sufficiant.

Perspectâ eâ, sequitur nunc, In *historiam* seu historicam eius causam inquiramus. Sunt igitur, & in his Balduinus *de legibus Constantini p.284.* qui hanc ipsam Theodosij M. indulgentiam putant, quâ suam Antiochenis iniuriam, ob deiectas videl. ob noui tributi indictionem, statuas, probrosáque in se dicta, donauit, post varias eo nomine ad eum legationes: Libanio vltimùm à Curiâ Antiochenâ misso, & Flauiano Episcopo Antiocheno, cuius vtriusque *Orationes* eâ de re extant: illius nempè duæ, (quas etiam Zosimus memorat *lib.4. p.766.*) Oratio 12. *περὶ τῆς στάσεως*: & orat. 13. ad Theodosium post conciliationem cum Antiochenis *ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς*: huius verò orationem refert Chrysost. *Orat. ad populum hortatoria* 20. Cuius alioquin rei historiam exequuntur Zosimus *lib.4.* Theodoretus *lib.5. cap.19.* Sozomenus *lib.7.c.23.& 25.* Meminit & Ambrosius *fine epistolæ* 29. Eò pertinent Chrysostomi *ἀνδριάντες* quas vocant *tomo 6. Sauiliano*: & duæ illæ Libanij *Orationes.* Ex quibus duabus Libanij *Orationibus* liquet, Libanium ipsum huiusce tumultus tempore Antiochiæ constitisse, mox apud Theodosium pro Antiochenis legatione functum, quod etiam Zosimus prodidit, quem tamen Baronio, cùm has Libanij *Orationes* non vidisset, mendacij arguere visum est.

¶ Sanè de motu isto Antiocheno, in quem videlicet annum is conueniat, nondum res confecta est inter Scriptores. Baronius asserit, Ambrosium apertè *Epist.* 28. [29.] id referre in tempus prioris in Maximum Tyrannum expeditionis, additque eo tempore etiam scriptam illam ab Ambrosio epistolam, quod postremum, erroneum planè est: Nam imò scriptam eam epistolam A.D.393. docet *lex 9. infr. de Iudæis.* quàm sanè *legem* eâ epistolâ Ambrosius exagitat. Obscuritatem auget veterum Scriptorum varietas. Zosimus enim inter alia, quæ tempori

expeditionis in Maximum Tyrannum congruunt, etiam hunc tumultum Antiochenum memorat. At Theodoretus & Sozomenus ſub tempus poſterioris Theodoſij in Italiam aduerſus Eugenium id φυγᾶς referunt: quod poſtremum verius cui videri poſſit, referendum videl. tumultum illum ad Annum 393. Atque adeò hanc quoque *leg.* ſeu indulgentiam Theodoſij eò pertinere. Cuius rei argumenta hæc colligat quis. ¶ *Primò* Theodoretus, tumultum illum obortum memorat, poſt latam *legem, ſi vindicari, infr. de pœnis*: Atquin ea lata fuit, quod *ad eam* oſtendam pluribus, An. D. 390. ¶ *Secundò*, argumentum quoque *legis* concinit: nempè maledicta in Principem: Libanius ſcil. nominatim *orat.* 13. *p.* 407. 408. 413. vt & Zoſimus *lib.* 4 *p.* 766. & Sozomenus *lib.* 7. *c.* 23. in tumultu illo Antiocheno varia & petulantia *Maledicta* in Theodoſium congeſta memorant, & quidem pro more ciuitatis, petulantia, ὕβρεις, βλασφημίας, ῥήματα, ὑβριστικὰς φωνάς, ἐκ ἔξω συμμυλίας, καὶ τὸ συνήθης αὐτοῖς ἀνοήτου, ἅς ἐστὶ ἐν καπηλείῳ τῶν τις ἀγοραίων ἐφ᾽ ἑτέρῳ τῶν καλιχίαν. ¶ *Tertiò*, hâc *leg* Theodoſius Iudicibus extra planiam, vt dicitur, euagantibus, & in maledicos promiſcuè acerbitatem exercentibus, frenos impoſiuum it: quod eius verba apertè arguunt, ibi, *eum pœna nolumus ſubiugari, neque durum aliquid, nec aſperum ſuſtinere.* Atquin Libanius narrat τὸ ἄρχοντα τῶν ἐθνῶν, id eſt, vt quidem accipio, *Comitem Orientis*, poſt hunc tumultum aliquammultos ſupplicio affeciſſe, aliis alios accuſantibus, nullâ etiam ætatis, aut perſonarum habitâ ratione; ἔσωζε δὲ ἐδὲ τὰς κομιδῆ παῖδας τῶν αὐτό. ἀλλὰ πρὸ αὐτοῖς ἀνωφελὴς, ὡς ἐν τηλικούτοις, ὁ τῶν ἐτῶν ἀριθμός. Et quæ ſequuntur; Qui Libanij locus *quarto loco* etiam illis *huius l.* verbis congruere videantur, *Vt ex* Personis *hominum dicta penſemus*, &c. Nempe in iuuenes fermè omnem huius tumultus inuidiam retulit idem Libanius.

¶ *Quintò* quas elementiæ ſuæ & indulgentiæ rationes Theodoſius *h. l.* obtendit, eæ ipſæ ſunt, quas Legati Antiocheni, Libanius & Flauianus, ad commouendum ad Indulgentiam Antiochenis tribuendam Principem ei ingeſſerunt; ac nominatim Libanij, quæ illis *huius legis* verbis reſpondent, *Si ex inſaniâ miſeratione digniſſimum*: καὶ ὡς μὲν ὁ δεινὰ τὰ περὶ τὰς ὑμετέρας εἰκόνας τίς αἰτιῶτο τίς δ᾽ ἐκ ἂν σκοτίαν ἐκείνην προσειπῶν τὴν ἡμέραν, ἣν ἡ σὴ βασιλεῦ μαργηλήνης πόλεως τὸ ἀναβάλλειν τὴν φωνὴν ἣν ἰσχυρότερον, ὥστε εἰ καὶ συγχωρῆται δεῖ τῆς πόλεως ἁπάσης εἶναι τὸ ἀδίκημα τὴν ἀπολογίαν ἐκ τῆς κοινῆς ἔχει: ἃ γὰρ ἐκ ἂν ἔδρασε φρονῦσα, ταῦτα ἐτόλμα παραφρονοῦσα: τὸ δὲ τοῦτο πεπονθότα ἄνθρωπον ὁ κολάζειν νόμος, ἀλλ᾽ ἐλεεῖν, καὶ προσῆκε τέχνῃ τῇ τῶν ἰατρῶν ἐπανορθοῦν: ὁ δοὺς δὲ τύπτῃ τὸ μαινόμενον, ὅς᾽ ἔγκλημα τότε ποιέμενος τὴν νόσον κατηγορεῖ νοσοῦσι καὶ πόλεις βασιλεῦ: τὰ νοσήματα τούτων ταραχὴ θόρυβος, ὀργὸς ἐκτεθλῖνω, τὰ τῶν ἐκτημένων ἁμαρτήματα. Neque dubium, exoratum tandem magnâ vi Theodoſium, tùm à Gentilibus, tùm à Chriſtianis. Nam iſtud veriſſimum puto, etſi neque Chriſtiani Scriptores Libanij meminerint, neque Zoſimus Flauiniani: hanc pacati à ſe Principis gloriam vtriſque ſibi vindicantibus. At quod Balduinus primum *Comm. ad leges Maieſt.* putauit conſilio Ambroſij Epiſc. Mediolanenſis hanc conſtitutionem à Theodoſio promulgatam, erroneum planè eſt. Eorum igitur quos dixi dictata eſt & ſuggeſta, pro clementiâ & ciuilitate in hanc *leg.* ſuam & indulgentiam, in pauciſſima verba contracta in ſuam ſententiam transfuderit Theodoſius. *Quoniam*, inquit, *Si ex leuitate proceſſerit, contemnendum eſt; Si ex inſaniâ, miſeratione digniſſimum; Si ab iniuriâ, remittendum.*

Sextò, ipſa vel maximè legis ſanctio hanc coniecturam firmare videatur, cùm referri ad ſe de maledictis, ſeu ad ſcientiam ſuam integris omnibus iubet. Nam & Chryſoſtomus *homiliâ* 7. *ad populum*, refert, cùm iam Antiochenis vltima calamitas immineret, eos à Iudicibus & Cognitoribus ſeu quæſitoribus, putà Cæſario & Ellebicho, in id miſſis, in ſpem erectos, poſteaquam per Monachos & Sacerdotes ab his impetraſſent, vt *Relatio ad Principem* mitteretur, quo nomine etiam gratiæ Deo dictim actæ; Quò ſpectant quamplures Chryſoſtomi homiliæ; & hæc omnia tempore quadrageſimali, Flauiano eo nomine etiam ad Theodoſium profecto, exindéque cum bonâ fiduciâ ante Paſcha reuerſo. Quin etiam Libanius *Orat. ad Theodoſium*, poſt conciliationem cum Antiochenis *p.* 407. exertè accepto nuncio huius tumultus inquiſitionem tantum à Theodoſio in id miſſis datam ſcribit, ſeruatâ ſibi de eo cognoſcendi poteſtate, πέμπεις μὲν εἰς συνίδεσιν δικαστηρίων ἐλέγχων ἢ ποιήσας κυρίως, ὡς αὐτοῖς τὸ λοιπὸν ἐφύλαξεν, ὅπως ὁπόσον ἀξιοῖς ἅπασιν, ἐπὶ καταφανεῖς, &c. Theodoretus quoque *lib.* 5. *c.* 19. exertè prodit, poſt ea quæ narrat de Macedonio Monacho. *Quæſitores* ad Principem retuliſſe, atque ita reſtinctam Theodoſij flammam & iram: ταῦτα ἀκούσαντες οἱ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι, διεπέμψαντο τὰ εἰρημένα τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν τοῦ θυμοῦ κατέσβεσαν φλόγα, καὶ ἀντὶ τῶν ἀπειλῶν ἐκείνων, ἀπολογίαν ἔγραψε, καὶ τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν ἐδήλωσεν. Addit in eâ defenſione Theodoſium inſeruiſſe, *ſe acerbè tuliſſe, & animi valdè diſcruciatum, cùm intellexiſſet, quoſdam à Magiſtratibus trucidatos fuiſſe*: περιέθηκε δὲ ὡς ἀλγεῖ, καὶ ἀνιᾶται, τινὰς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀνῃρῆσθαι μαθών. Et verò & hoc *huic l.* apprimè conuenit. Diſertè enim Theodoſius; *Eum pœnæ*, inquit, *nolumus ſubiugari, neque durum aliquid nec aſperum ſuſtinere: vnde* Integris *omnibus ad ſcientiam noſtram referatur.* Igitur tandem hæc illa Apologia videri poſſit: hæc illa indulgentia, quam vt plenis velis commendat Libanius, in illa ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς: Ita eius ſententiam exprimit: Καὶ νῦν τοίνυν ἴσμεν ὅτι ταῦτα βασιλεῦ ὄψεται μὲν οὕτως ἀκριβῶς, ὡς μηδὲ εἶναι πλέον τοῖς αὐτόπταις γεγενημένοις ἡμῖν. εὐχέα δὲ ἐδεῖνα ἀποθήσῃ σιδήρῳ. καὶ ἐπεὶ τὸ δὴ τότοις ἐξέτασιν πονηρῶν ἔργων (δεῖ γὰρ τότε ἀληθεῖς ὁμολογεῖν) καὶ δίκας αἱ τῶν ὅλες, ὃ δὴ καὶ κέκλαυται, καὶ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ λύσιν ἔχοντα τῶν προλίσων: ἐν οἷς ἐστιν ὁρᾶν λάμπουσαν τοῦ βασιλεῦ τὴν φύσιν ὅταν ἀπολογῆται μὲν ἐκ τῆς τῶν ἠδικηκότων κακίας, φαίνῃ δὲ αὐτῷ τὴν ὀργὴν ἀλλοτρίαν τε εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ταχέως μεταπηδᾷ ἐπὶ τὰ πραότερα, καὶ τοῦτο πλείω λόγον ἔχειν ἢ τὸ τιμωρίαν λαμβάνειν. Χρησὸς δὲ ὢν καὶ φιλόδωρος χαρίζεται καὶ τῷ μεγάλῳ συνεδρίῳ, καὶ τῷ μεγάλῳ δόματι καὶ ταῖς ἐκείνων ἑστίαις περιέχεσθαι τῶν ἐπιεικεστέρων. Vbi quod ſub finem adiicit, de indulgentia Theodoſij erga μέγα συνέδριον, id eſt, Curiam Antiochenam, hanc ipſam pariter coniecturam octauo loco iuuare videatur. Intelligere enim videtur *legem* 137. *inf. de Decurionib.* quæ *huic legi* coniungenda eſt: velut eiuſdem conſtitutionis pars eſt: Apertè enim ea *lex* ad vtilitatem Curiæ Antiochenæ pertinet, abrogatâ quamlibèt *leg.* 51. *eod. tit.* quâ alioquin velut ſingularis in Curiam Antiochenam beneuolentiæ argumento Iulianus Imp. ſe iactabat, de quo *ad eam leg.* Tandem & ſubſcriptio *huius leg.* in id facere videatur; dicitur enim ea data *Cõſtãtinopoli*, vbi ſanè Libanius & Flauianus Theodoſium adiêre Quare hiſtoria iſta aptari non poſſe videatur Anno Domini 387. 388. Certè tribui non poteſt anno 388. quo vtique Theodoſius Conſtantinopoli non conſiſtebat.

Et hæc quidem ita pro eâ ſententiâ dicta ſint: At enim hanc *leg.* non eò pertinere cenſeo. Tumultus enim ille Anthiochenus ortus eſt A. D. 387. ante Septennium fermè, vt ſequentia oſtendunt. Nempè enim

enim ille Antiochenus ortus est A. D. 387. ante septennium fermè, vt sequentia ostendunt. Nempè primo loco Libanius disertè testatur *Orat. in Ellebichum p.*526. (quod etiam Valesius *in Marcellinum* rectè indicauit *p.*315.) factum id decennalibus Theodosij & quinquennalibus Arcadij Atqui hoc Anno 387. ea celebrata, testes sunt Marcellinus & Idacius : Sed & disertè tumultum illum accidisse An.D.387.non 388.non 393.ex variis circumstãtiis à Libanio & Chrysostomo notatis discimus s. Eo scil. tempore Theodosium indicant non Antiochiæ, verùm Constantinopoli constitisse : quod etiam Libanius indicat *orat. ad Theodosium* 12. *in pr.* ad *Cæsarium*,20.*p.*519.Orat.*ad Ellebichum* 21.*p.*535. & Chrysostomus *orat.*3.*p.* 41. 49. *in fin.tomo.*1. *Paris.* & *orat.* 6. & 20. *p.* 225. 234. Atquin ibi tùm eum constitisse docent variæ *leges* 2. Item post Barbaros (Grothingos videl.) deuictos, quod factum A. D. 386.testis Chrysostomus *homilia* 6.*ad populum p.*84. & Libanius ad Theodosium *orat.*12.*p.*391.& 404. *in f.*3.Post Placcillæ iam obitum, idem Chrysostomus testis *homilia* 20. & Theodoretus *lib.* 5.*c.* 19. 4. Cum vnus tantùm eo tempore Theodosij filius Arcadius Augustus esset, Libanios, *Orat.*13.*p.*480. Et sic nihil tumultus ille ad *hanc leg.* facit : cui Honorij quoque Augusti nomen inscribitur : Libanius *orat.* 13.*p.*418. ergo ante A.393. cuius anni mense Ianuario Honorius alter filius Augustus factus est. Quintò, Tumultum hunc obortum eo tempore quo sese Theodosius aduersus Maximum Tyrannum apparabat, testatur Chrysost. *d. homilià* 20. *p.*234. cui concinit & series *narrationis* Zosimi. Sextò, Hyberno tempore ante Quadragesimam & Pascha, testis Chrysostomos *homilia* 2. 3. 4. *ad populum* .... *p.* .. *p.*228.quas habuit in Quadragesima. Septimò, Missus in hoc negotio Antiochiâ à Theodosio Cæsarius Magister officiorum (cui alioquio inscribitur A.389.vel 386.*lex* 49.*de cursu publ.* Theodoretus *lib.* 5. *c.* 19. Chrysostomus *ἀνδριάντων* 17. *p.*574.*Paris.edit.* .....) Ad quem eundem Cæsarium Magistrum super hac ipsâ re extat Libanij *oratio* 8. vt & Ellebichus Magister militum, vt testatur Chrysost. *orat.* 21. Theodoretus *lib.* 5.*c.*19. Oratio Libanij 21. *ad hunc Ellebichum*, qui sanè Magister militum erat iam Anno D. 383. vt docet *lex* 1.*de calumniatoribus.* Eodémque pertinere existimo eiusdem Libanij *ep.*764. Tandem etiam ante Pascha indulgentia huius criminis missa à Theodosio teste Chrysostomo *homil.* 20. *p.* 219. de quâ indulgentia Ambrosius quoque *ep. ad ipsum Theodosium* 29.*in f.* Atquin hæc *lex* lata est mense Augusto. Addo quod hæc lex *Rufino P.P.* inscribitur, cuius nullæ partes in hoc tumultu compescendo, vel indulgentiâ tribuendâ fuisse leguntur. Ergò non pertinet hæc lex, quæ data est tam multo post A. D.393. ad tumultum illum Antiochenum.

Altera coniectura est, eorum qui putant hanc constitutionem pertinere ad id quod Sozomenus narrat, *lib.* 5. *c.*74. de Illustris dignitatis Viro quodam, qui Gratianum conuitiis proscinderat, capitis damnato, mox & ab eodem Gratiano Ambrosij interuentu liberato. Quæ quidem sententia aliquando fuit eiusdem Balduini *ad leges Maiestatis*, & probauit Lindebrogius. Pessimè : est enim hæc *lex* non Gratiani, qui iam diu etiam obierat, sed Theodosij M. Quid igitur ? Etsi multa habeat hæc *lex* congruentia cum Theodosij facto & indulgentia Antiochena, attamen alia historica causa quærenda est. Et quidem quantum ipsemet existimo non iam à tumultu aliquo populari, & indulgentia generali : verùm ex priuata obtrectatione Curialium : argumento *l.*137.*inf.de Decurion.* quæ cum *hac l.* coaltanda est. Qui vt aliàs, quod docet vel *lex* 21. *d. tit.* ita & sub Theodosio Imp. grauiter questi de grauibus Curiæ muneribus: sic vt querimoniæ illæ etiam in maledicta & obtrectatores erumperent. Certè ex quinquaginta Theodosij M. constitutionibus, quæ occurrunt infrà *titulo de Decurionibus* apparet, quàm grauis Curialium & Curiæ debitorum ratio, nexúsque tum fuerit, quod & ipsum discimus ex Libanio: E quo constitutionum etiam numero sex occurrunt, quæ ad huncipsum *Rufinum P.P.* datæ sunt, potà *lex* 129.134.135.136.137. 139. Discimus & ex iisdem constitutionibus quàm *Indices tunc temporis graues & asperi* fuerint in Curiales, quos & ideò coërceri subindè oportuit : quomodo & *h. l.* coërcentur, ne maiestatis crimen in occasionem haberent, obtentu principalis maiestatis & venerationis : Et quidem *in pœnis* his imponendis, vti contrà plenum ius iis tributum, in Curialibus, qui sese Curiæ subtraxerant, ad Curiam reuocandis : quò pertinet inter alias ea ipsa *lex* 137. *quæ huic nostra coniungenda est*, ceu eiusdem constitutionis pars.

Hæc igitur maledictorum in Sp. *huius leg.* causa esse potuit, vel alia certè similis, veluti ea quam *suprà* memorauimus à Gentilium, seu Paganorum odio, siuè ob Imperij tum *κακεξίαν* multiplicem, quam superiùs exhibui. Quibus addendi & varij tum animorum motus & tumultus oborti, cuiusmodi fuit ille *inter epulas*, & sic inter temulentos, hoc ipso Anno 393. enatus, Rufino tùm summam rerum administrante, inter Barbaros Priulphum & Frauittam, de quo Zosimus *lib.* 4. *p.* 776. 777. vel etiam Tatiani PP. & Proculi filij eius occasione, qui Rufino PP. inimico ceciderant : Siue cædis & proscriptionis eorum, de quo alioquin vid. *Chronol. nostram Theod.* A.392.393.& *tit.infr.de bonis proscriptorum* : siue cædium & proscriptionum ab eodem Tatiano factarum, de quibus *l.* 13. *infr. de bon. proscript.* sic vt videri possit, cùm sub Tatiano ob maledicta vel lubricum aliquod linguæ aliqui cecidissent, fortè etiam Curiales, bonáque eorum proscripta fuissent, huic rei *h.l.* Rufino instante, modum deinceps impositum : vel etiam Senatores, qui questi de oneribus sibi à Tatiano impositis, Principe Theodosio tùm nequicquam vetante, quæ mox rescissa arg. *l.*131.*infr.de Decurionib.* & *l.* 1. *sup. de prædiis Senatorum.*

Tandem etiam arg. *d.l.*137.*infr.de decurionib.* quæ *huic* coniungenda est, colligat quis, casum huius *l.* ad Antiochiam pertinere, inuecta etiam *d. l.* 131.

Superest, ad verborum quorundam, quæ *hâc l.* occurrunt Interpretationem accedamus: quod & ipsum ad *legis* intellectum faciet, & ad castigandos varius errores ad hanc *leg.* admissos.

¶ Ait lex *improbo petulantique maledicto.* Vbi *petulans* dicitur non leuis iniuriæ respectu : quomodo Arnobius *lib.*4. *aduersus Gentes, Ac ne vestras aures commitio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constituistis iniuriis* : verùm effuso per petulantiam & signatè quidem in Maiestatis crimine. Ammianus Marcellinus in eodem argumento versans, *lib.* 15.*p.*39.vbi dixit, *licenter Imperium præsens vt molestissimum incusabant* : subiicit, *Excruciati tormentis & confessi vi quæstionis, inter epulas* PETVLANTIA *se quædam locutos.*

¶ Ait lex, *Nomina nostra* : vbi tentant alij *Numina nostra*, quomodo sæpè alioquin locuti Imperatores: verùm nihil hîc inmutandum: nam ita constanter M.SS. habent, & *Codex Iustinianeus* sic quoque *l.*1.*inf.de conductorib.& homin.dom. Aug.ne sacro Nominis nostræ pietatis oriatur inuidia.* Et *l.* 2.*sup. de testam.*

testam. quæ & ipsa est Theodosij M. *Testamenti verò Scripturam legitimam vel nuncupationem quæ in Nomen nostrum forte processerit, iure capiemus.* Nomen Principis, pro ipso Principe: Ita Amm. Marcellinus *lib.* 28. *p.* 392. *Cum magnis clamoribus appellarent Nomina Principum.* Et cæteroquin *nomen* pro re ipsâ apud Latinos & Græcos. vid. Canterum 2. *Nouarum* 10. *in f.* & Scaligerum *in Catalect.*

¶ Ait lex, *lacessenda*: In quâ voce nihil aliud quærendum est mysterij; *lacessere* maledicto, nil aliud est, quàm appetere, insectari, suggillare.

¶ Ait lex, *temulentia*: Temulentia hîc non est tantùm, vt hactenùs omnes interpretantur (etiam ij qui hanc *legem* diligentiùs retractarunt) ebrietas, cuius occasione ad hanc *legem* nugas agunt, multáque de *ebrietate* hîc deblaterant Interpretes, & aliud omninò quàm quod oportet agunt: Verùm præceps mens & stoliditas omnis παροινία. Quomodo Libanius *ep.* 632. ad Hesychium, de Templis excisis, ὕβρις καὶ παροινία δεῖται τὸ ἱερόν. Eodémque sensu passim Græci μεθύειν, μεθύοντας & μέθυσον efferunt metaphoricè de prauis affectibus, quibus non minus atque temeto mens commouetur & turbatur. Neque minus Latini, *Ebrij* vocem eodem sensu vsurpant, sic & Chrysostomus *homiliâ* 6. *ad Philipp. eod. tom. p.* 1245. de auaritia Iudæ: οὕτως ἐμέθυε τῷ πάθει. Et mox. οὐχ οὕτως τις ὑπὸ τοῦ μέθης παραπλὴξ γίνεται ὡς ὑπὸ φιλαργυρίας. *Temulentus* est emotæ mentis quilibet: siue id ex animi leuitate fiat, siue ex insaniâ & animi desperatione quâdam, siue ex iniuriâ, id est, malo proposito. Hæc enim tria temulentos & elucos faciunt: leuitas, desperatio, malus animus. Et maledictum harum trium causarum vnam habet. Quanquam non nescius sum, *inter pocula* fermè epulásque, cùm cerebrum vino incaluit, linguæ habenas laxari sæpè in tempora & Principes: vide Senecam 1 *de Clement.* 26. & exemplum quod *suprà* ex Ammiano Marcellino attulimus: vide & alterum apud Libanium *orat.* 13. *post Conciliat. p.* 411.

¶ Ait lex, *Turbulentus*: Hoc verbum satis indicat in specie *huius legis* appetitam huiusmodi maledictis ipsam Imperij securitatem.

¶ Ait lex, *si ex leuitate* vel innata scil. vel Gentis & ciuitatis, vt Alexandrini Antiocheni & Asiatici fermè erant, & Asiaticis moribus fermè coaliti vel maledicentes: in quem censum venit & iuuentus, & sequior sexus.

¶ Ait lex, *si ex insania*: Insaniæ appellatione non hîc exaudiri oportet tantùm furorem, verùm omnem omninò animi impotentiam, ἄνοιαν, & omninò illam insaniam, quam Cicero à furore rectè distinxit, id est inconstantiam sanitate vacantem, quæ tamen possit alioquin tueri mediocritatem officiorum & vitæ communem cultum atque vsitatum. Nos diceremus huiusmodi hominem *vn desesperé, enragé*, Græci rectè παράβολον dicerent, desperatæ huiusmodi mentis hominem. Vnde *Parabolanorum* vox: Audaces eodem sensu alibi vocari video. Neque furiosi tantùm miseratione digni, verùm & Paraboli desperatíque huiusmodi. Itaque quæ de veris furiosis ad hanc *legem* Interpretes notant, vix alicuius sunt momenti. De his enim dubitari non potuit, vtpote cùm iniuriæ faciendæ capaces non sint. Et certè *leuitati* hoc loco *insania* rectè opponitur. Denique & ἀνοίας, vt Græci vertunt, vox id ipsum quoq; significat. Harmenopulus *lib.* 6 *tit.* 14. ἀπὸ μανίας καὶ παραφορᾶς: mallem ἀπονοίας qualem describit Theophrastus *charactere* 6. quæ penitus τοῦ ἀπονενοημένου Audacia, *audacia perdita*. Sanè, à verè furioso, ad hanc qua de hâc agitur Insaniæ speciem, arguit Libanius in hoc ipso argumento *oratione ad Theodosium M.* huius *legis* authorem περὶ τῆς στάσεως, verbis quæ *suprà* expressimus, de Tumultu Antiocheno & violatione statuarum Theodosij, planè ad huius *legis* mentem.

¶ Ait lex, *si ab iniuria*, ἐκ ἀδικίας: ita Blastares vertit, & in Photij *Nomocanone*, id est, excogitantiâ & certâ animi deliberatione. Itaque apud Harmenopulum, legendum ἐκ κακίας, vel ἐξ ἀδικίας.

¶ Ait lex, remittendum, condonandum, vt Græci συγχωρεῖται, vel ἄξιος ἐστὶ συγχωρήσεως. Errant enim qui hanc vocem aliter interpretantur, quasi dicatur remittendos ad Principem reos. ¶ Et ita quidem *huius leg.* Interpretatione defunctus mihi abundè videor, nouo tùm intellectu allato, tum variis obseruationibus interspersis: præsertim cum ad eam peculiarem Commentarium scripserit Doctissimus Lindebrogius, peculiarique eandem oratione adornarit, de Maledictis in Principem Scipio Gentilis, *lib.* 2. *de coniur. p.* 287. vbi in eam sese Quæstionem diffundit, satiúsne sit Principi ab huiusmodi maledictis sese vindicare, an verò libertatem loquendi de se aliis permittere.

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.

TITVLVS V.

XII. COD. IVSTINIAN. VIII.

Iungatur *huic Titulo*, Titulus superior 4. vt & proximè sequens *inf.6.* item Titulus, *de bonis proscriptorum*, & Titulus *de indulgentiis criminum.*

PARATITLON.

MAIESTATIS crimen primum & maximum dici putant nonnulli in *l.7.infr. de indulgentiis criminum.* atrox sanè facinus vocatur in *l.8.in fin. infr. de bon.proscript.* Sacrilegij etiam crimen id dicitur *l.1.Si quis per consl.l.6. inf.de indulg.crim.* De Quæstione in crimine Maiestatis, vide *infr. tit. de Quæstione*; de Accusatoribus, *l.4.h.t. & inf.tit.6. prox.* Atrocitatem huius criminis ostendunt sequentia : Indulgentia Paschalis ad huius criminis reos non pertinet, *l.3.4.6.7.8.infr.de indulg.crim.* Abolitio non datur, *l.2. infr.de abolitionib.* In criminibus Maiestatis memoriam defuncti accusare licet, *l.40. infr. de hæreticis.* Bona punitorum ex hoc crimine, peti vetita : *l.15.de petitionib.* Eáque etiam liberis extantibus, ad fiscum pertinent: *l.2.4.6.10.23.de bonis proscriptorum :* Sextans tamen his relictus, *l. 8. eodem titulo.* Et hæc de proprio Maiestatis crimine.

Sunt enim & aliæ species, alia delicta seu crimina, quæ Maiestatis crimini deputantur: *l.vlt.de vestibus oloueris :* seu ad exemplum Maiestatis, *l. 12. de paganis* : quæ non sine læsæ Maiestatis crimine admittuntur, *l.vlt.de murilegulis :* seu vbi Rei *l.31.de oper. publ.* Rei Maiestatis haberi iubentur, *l. vn. de priu. carc. custod.* Maiestatis crimini obnoxij, *l. 8. de falsâ mon.* vtpotè Maiestatis Rei; *l.quisquis de sicariis.* veluti 1. Si quis Maiestatis Principis partem aliquam sibi vindicaret : v.g. Si speciem quis conficeret, possideret, quæ soli Principi eiúsque domui debetur, *l.vlt. de vestib.oloueris. l. vlt. de murilegulis.* 2. Si quis Iudicum perfecto operi publico suum potiùs nomen quàm Principis inscriberet, *d.l. 31. de operib.publ.* 3. Falsæ item monetæ Rei, *l.8.de falsâ monetâ.* Item si factio de nece inita sit in eos qui pars corporis Principis habentur, putà viros Illustres consistorianos. Senatores, &c. *l.quisquis, ad l. Corn. de sicar.* Si quis reum priuato carceri includeret, *l.vn.de priuati carc.custod.* Aptatum & hoc Maiestatis crimen Cœlicolis, *l.19.de Iudæis* : vt & sacrificantibus, *l.12.de paganis.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum P. V."

SI quis alicui Maiestatis crimen intenderit, cùm in huiuscemodi" re conuictus minimè quisquam, priuilegio dignitatis alicuius," adstrictiore inquisitione defendatur," sciat se" quoque Tormentis esse subdendum, (si aliis manifestis indiciis" accusationem suam non potuerit comprobare,) cum eo, qui huius esse temeritatis" deprehenditur. ¶ Illum quoque Tormentis subdi oportet, cuius consilio, atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi" consciis statuta" vindicta possit reportari. ¶ In" Seruis quoque vel Libertis, qui dominos aut patronos accusare, aut deferre temptauerint, professio tam atrocis audaciæ statim in admissi ipsius exordio per sententiam Iudicis comprimatur, ac denegatâ audientia patibulo" adfigatur. PP. Kal. Ianu. Volusiano & Anniano Coss. [314]

NOTÆ.

* Lex 3. *Cod. eod. tit.* " *Maximus* P. V. sub Constantino M. A.D. 314. Sed reponendum videtur PP. neque enim *Maximus* hoc Anno Præfectus Vrbi memoratur in *veteri Notitiâ Præfectorum* Vrbis, verùm Rufinus Volusianus.

" Crimine, seu reatu.

" *à strictiore* Cod. Iust. Neque enim istud adeò defendam quasi *Adstrictior quæstio* dicatur, Quæstio cruenta, vt loquitur Amm. Marcellinus in eadem re. & & *l.* 2. *inf. de Quæstion.*

" *Defendatur*, id est, excusetur, immunis habeatur.

" Qui scil. crimen intendit, quique alium accusat.

" *Indiciis*, argumento loco quem mox laudabo, id est, probationibus: vide *l.* 1. *infr. tit. prox.*

" *Temeritas*, reo Maiestatis tribuitur. Cuiacius tamen *hunc versiculum* ad ipsum accusatorem refert, atque ita hunc locum interpungendum. *Comprobare: Cum eo qui huiusmodi temeritatis reus deprehenditur, illum quoque tormentis subdi oportet*, &c. Quod non probo. *Cum eo*, non est vna & simili pœna, verùm hic vult accusatorem torqueri deficientibus probationibus. PARITER VT reus, si huius temeritatis esse DEPREHENDATVR, id est, conuictus fuerit.

" *Reus deprehenditur*, Cod. Iust. Quid si reponamus, *reprehenditur*, id est, accusatur: Nam si deprehendisui huius esse temeritatis, iam manifesta indicia sunt, iam accusator tormentis subiiciendus non est.

" *Cuius is.* " id est, falsæ accusationis, vt infrà, admissi.

" In Maiestatis reos. " *Instituta.* Cod. Iust.

" Reliqua absunt à Cod. Iust.

" Locutio hæc insolens, *professio patibulo adfigatur*: nisi legas, *adfigantur.*

COMMENTARIVS.

TEMERARIÆ & CALVMNIOSÆ ACCVSATIONI Maiestatis, ne aut temerè, aut omnes, passim in eam irruerent, Constantinus M. *h. l.* occurrit: Ne temerè inquam. Scilicet qui hoc crimen intentaturus est, manifestis indiciis, id est probationibus, accusationem suam comprobare debet: alioquin & ipse quoque accusator, quinimò & accusationis instigator, defectu indiciorum, quæstioni siue tormentis subiicietur: ad detegendam videlicet temerè susceptæ accusationis calumniam: non minus quam maiestatis accusatus, siue reus ipse conuictus cuiuscumque dignitatis fuerit; scilicet Maiestatis crimen singularia hæc inter cætera habet.

Primùm, vt Maiestatis conuicti rei cuiuscumque dignitatis torqueantur, quod non *hac* tantum *lege* verùm etiam *l.* 1. 2. *infr. de Quæstionibus*, & *l.* 6. *infr. de maleficiis*: ostenditur, & *l.* 3. 4. *Cod. hoc eod. tit.* & *l.* 16. *Cod. de Quæstionibus*: imò & cuiuscunque ætatis si ad testimonium prouocantur in Maiestatis crimine torquentur, *l.* 10. §. 1. ff. *de Quæstionibus.* Ammianus quoque Marcellinus *extremo lib.* 19. *Nec enim abnuimus*, inquit, *salutem legitimi Principis propugnatoris bonorum & defensoris, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum, cuius retinendæ causa Validius vbi maiestas pulsata defenditur à quæstionibus vel cruentis, nullam Corneliæ legem exemère fortunam.* Quæstiones vel cruentæ idem sunt cum strictiore inquisitione, vt hæc *lex* vocat, & sunt fidiculæ & tormenta, quo sensu etiam cruentam conditionem vocat *d. lex* 2. *infr. de Quæstionibus*, seu *l.* 16. *Cod. eod. tit.* Ammianus rursum *lib.* 28. *vno prologuio*, inquit, *in huiusmodi causas, quas arroganti proposito Maiestatis imminuta miscebat, omnes quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria*, [id est Principum constitutiones] *Quæstionibus exemère cruentis, si postulasset negotium statuit tormentis affligi.* Chrysostomus quoque *Homilia* 12. ὅπου ἂν ᾖ καθοσιώσεως ἔγκλημα οὐδὲν ὄφελος. id est *vbi est crimen læsæ Maiestatis dignitas nil prodest.*

Secundum singulare est, quod Accusatores si manifestissimis indiciis non conuicerint reos, vt & ij, quorum operâ vel consilio ad accusationem prosilierunt, etiam tormentis subiiciantur. Necesse est scilicet reos læsæ Maiestatis conuinci manifestis indiciis priusquàm torqueantur, aut torquebuntur potius accusatores ipsi: Denique conuictum in hoc crimine accipere debemus manifestissimis conuictum iudiciis. Sed an conuictum vno teste? Glossa id putauit: Nam etsi in cæteris criminibus nemo vno teste conuincitur, neque vnicus testis torquendo reo sufficit, vt probat *l. maritus* 20. ff. *de quæstionibus*, rectè tamen excipi hodie videtur, ad hunc finem, Maiestatis crimen. Et sanè quis negabit vnicum testem etsi sufficientem probationem non faciat, indicium tamen facere ad torturam, idque etiam Ioannes Faber probauit, referente Paponio a 8. *Arestorum.* 9 *arrest.* 2. quicquid contra sẽtiat Cuiacius. Quanquam hac in re distinguendum puto inter clementem Constantini animum *hac lege*, & receptam alioquin Iuris prudentiam, vt scil. noluerit is vno teste oppressum reum Maiestatis tormentis subiici, cùm id alioquin & antea & postea admissum fuerit. Nam & ita mox vt dicam, eodem clementiæ genere legis huius fine à recepto iure recedit. Et sanè idem Cõstantinus *in l.* 9. §. 1. *Cod. de testibus*: seu *l.* 3. *infr. de fide testium*, apertissimè sanxisse se ait, *vt vnius testimonium nemo Iudicum in* QVACVNQVE CAVSA *facilè*, id est temerè *pateretur admitti.* Additum *facilè*, non ad excipiendum aliquod causarum genus, verùm Senatores testes, vt ex *fin. l.* patet. Et sic exceptio ex personâ, illa voce indicatur, non exceptio causæ. De hac quoque quæstione v. Contium ad *d. l.* 3. quæ hinc desumpta est.

¶ Dixi initio *legis*, prouidere quoque *h. l.* voluisse Constantinum, ne omnes passim in accusationem maiestatis irruerent: Et ideò seruos, vel libertos, ad dominorum seu patronorum accusationem vel delationem admitti prohibet, & quidem sub supplicij *patibularis* pœna: Verùm insecutis Principibus aliter postea visum fuit, vt fidem faciet titulus proximus.

¶ Cæterum proculdubio hanc *legem* Constantinus promulgauit, propter reliquias Maxentianæ Tyrannidis, quibus eruendis acriùs incubuisse tum Iudices videntur & delatores. ¶ Interim, *Patibuli*, id est crucis, supplicium à Constantino M. inter hæc susceptæ Religionis Christianæ initia nondum sublatum fuisse ex *h. l.* discere licet; quod & ipsum rectè obseruauit Baronius. A.D. 325. Verùm sublatum id anno proximo 315. videtur; vid. *l. vnic. infr. ad leg. Fabiam*: vbi dicam pleniùs. Quanquam & hîc iam nominis Crucis inuidiam euitasse, *patibuli* voce eius loco vsurpata, cuipiam videatur: etsi hæc alioquin synonyma sint: Firmicus certè *lib.* 6. *c.* 31. *p.* 179. *patibulo* inquit *suffixus in crucem crudeliter erigitur.* Sed & illud hinc patet, seruile hoc Crucis supplicium fuisse, quin & libertorum, ac nominatim ob suspectam Domini vel Patroni delationem; quod & ipsum ex Capitolino *in Pertinace* liquet. *Eos* inquit, *qui calumniis appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus liberauit in crucem sublatis talibus seruis.* Et Herodianus, *lib.* 5. συνωρμῆσθαι τε ἢ δούλους

[illegible] Et in vniuerſum omnis machinatio contra Domini ſalutem hoc ſupplicio affecta. Paulus 5. *ſentent. tit. 21.* *Si ſerui de Domini ſalute quæſierint*, [id eſt conſuluerint Mathematicos] *ſummo ſupplicio, id eſt cruce afficiuntur.*

NE PRÆTER CRIMEN MAIESTATIS" SERVVS DOMINVM, VEL PATRONVM LIBERTVS SEV FAMILIARIS ACCVSET.

TITVLVS VI.

Abeſt hic *Tit.* à *Cod. Iuſt. Lex tantùm 3. huius Tit.* coniecta eſt in *legem penult. Cod. qui accuſare non poſſunt.* Paratitlo autem hic non opus eſt, quandoquidem ipſe *Titulus* ſiue *Rubrica* ipſa plenam eius ſententiam exhibet. Addatur Theodoſij M. *lex 17. inf. de petitionib.* " Similiter in hæreſeos crimine, in Sp. *l. 40. infr. de hæreticis.*

¶ *De* LIBERTIS *Gratiani prohibitio.*

I. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Maximum PP."

ESSENT." *Liberti* capitalium criminum tumultu," & nefariæ" delationis indiciis" auctores libertatis inceſſere, ita vt tam nefandos conatus ferri aut ignium pœna conpeſcat. PP." Id. Mart. Valente V. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

¶ *De* SERVIS *Gratiani prohibitio.*

II. * Idem AAA. ad Maximum P.P."

CVM accuſatores *Serui* dominis intonent," nemo iudiciorum expectet euentum, nihil quæri, nihil diſcuti placet, ſet" cum ipſis delationum libellis," cum omni ſcripturarum" & meditati criminis apparatu, nefandarum accuſationum crementur auctores: Excepto tamen *adpetitæ* Maieſtatis crimine, in quo etiam ſeruis honeſta proditio eſt. Nam & hoc facinus tendit in Dominos." Dat. Id. Mart. Valente V. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

INTERPRETATIO. *Seruus dominum accuſans non ſolum audiendus non eſt, verùm etiam puniendus, niſi fortè dominum de crimine Maieſtatis tractaſſe probauerit.*

NOTÆ.

* Iungendæ ſunt hæ duæ *leges* inter ſe.

" *P K* in vtraque *lege* in Aniano Puteanorum fratrum. Sed nihil hâc parte mutandum. Maximinum enim Præfectum Prætorio hic accipi oportet, de quo Ammianus Marcellinus *lib. 28. p. 389. 390. & lib. 29. p. 437.* in Geſtis Anni 373. 374. 375. *& lib. 30. p. ...* Itaque vtrobique legendum *ad Maximinum*, & *l. vlt. infr. de raptu Virg.* vt & *l. vlt. de falſo* De hoc Maximino Symmachus quoque *lib. 2. ep. 2.*

" *Ceſſent*: vox hæc, vt & illa initio *legis* ſeq. *Cùm accuſatores ſerui Dominis intonent*; factum id hactenus arguit: vide & *legem vn. ſupr. de offic. Rector. Prouinciæ.*

" *Tumultum* vocat. Rectè; cùm ſerui in dominos, aut liberti in patronos inſurgunt. *Tumultus* eſt qui à domeſticis genè excitatur. Hinc & tumultus Italicus.

" *Nefaria delatio*; vide quæ dico ad *l. 1. infr. de fide teſtium.*

" *Indicia*, ſunt nè probationes *hâc lege*, & *l. vn. ſup. tit. prox.* ? Imo ſunt delationes.

" Dat. *l. 2.* " In præſenti ergo factum.

" *Sed.* " *Libelli* accuſationum, *l. 7. Cod. de adulter. l. denunciaſſe mariti, §. pen. ff. de accuſation.*

" Commonitoria & ſecreta mandata indicari videntur quorum mentio. *l. vlt. in fin. ſupr. de accuſat.* nefariæ ſcripturæ vocantur, *ad l. 7. infr. de fide teſtium.* vbi vide quæ dico prolixè.

" *Dominis* Imperatores. cuius loquutionis exempla alibi paſſim occurrunt: alterum vide *l. 8. inf. de indulgentiis criminum*: vide & Interpretationem ad *l. 10. infr. de pœnis. l. 2. infr. ne ſine iuſſu Princip. l. 20. infr. de Decur.*

COMMENTARIVS.

LIBERTOS vt & SERVOS à delatione ſeu accuſatione Patronorum vel dominorum eadem conſtitutione vnde hæ duæ *leges* deſumptæ ſunt, inter ſe proinde ſociandæ, Gratianus (non Valentinianus Iun.) omninò prohibet, ſic vt ne quidem audiri eos velit ſub pœna gladij, vel etiam ignis, ſolo Maieſtatis crimine excepto. Quod & ipſum conſtituitur *l.3.prox.* contra mentem Conſtantini M. *lege un.ſupr.tit.prox.* In hoc ſcilicet crimine honeſta etiam ſeruorum proditio eſt; hâc eleganti ratione, quod & *hoc facinus tendat in Dominos.* In *Dominos*, rerum ſcil. & Principes, qui communes ſunt omniũ Domini. Cuius rationis hæc eſt ſententia, hic color: Quemadmodum ſerui pro Dominis ſuis aduerſum alium communem Dominum, audiri, torqueri poſſunt, vt docet *l.13.Cod. de quæſtionibus: lex 17. de quæſtione. ff.de Quæſtionibus. lex penult. ff. de Senatuſc.Sylaniano.* Quia vt eleganter ſcribit Paulus in illa lege, *magis de ſalute aut vltione domini, quam in alterius communis domini caput torquetur.* Simili igitur colore, ſine prætextu, in crimine perduellionis, quod ad ſalutem Principis pertinet, ſerui audiuntur contrà dominum proprium: quia (hæc eſt colorata ratio) pro ſalute Domini rerum interuenire videntur, pro communi omnium domino, & maiore, aduerſus peculiarem dominum ſed minorem.

¶ Ex his interim *legibus* apparet, Libertos & ſeruos in hoc tractatu pœnis etiam exæquari: vt etiam exæquãtur *l.1.ſup.de libertis* (quæ iungenda eſt cum *l.vlt illius tit.*) Item illud: vtriſque non iam crucis pœnam, vt anteà *l.vn.ſup. tit.prox.* (vtpote ſublatam à Conſtantino M.) verùm aut gladij, aut ignis imponi: verùm gladij tantum poſtea impoſita ab Arcadio, *l.3.prox.* Tertiò notetur, ſeruos *h.l.* aduerſus dominos ne audiri quidem atque ilicò puniri, denegatâ omni audientiâ, quæ & ipſa Conſtantini mens fuit, *l.vn.ſup.tit.prox.* & Arcadij *l.3.infr.prox.* & Honorij *l.4.infr.* Theodoſio mens alia fuit: ſeruos enim ad probationem admiſit, & nihilominus tamen poſt probationem, eos velut proditores ſeueriſſimæ ſententiæ ſubiugari voluit, *l.17.infr.de petitionib.* Proditionem ſcil. amplexus eſt, proditores ipſos & odio & pœna proſecutus. Anteriores Principes vnà cum proditoribus proditionem hanc ſeruorum abhorruerunt. ¶ In tantùm etiam: vt etſi ſcripturas & meditati criminis apparatum proferrent, fides tamen & audientia penitus his abnegaretur: cuiuſmodi ſunt commonitoria & ſecreta mandata, quorum mentio fit in *fine legis vlt ſup.de accuſationib.* vbi de his *Commonitoriis* dixi. ¶ Mihi denique omnibus perſpectis, videntur hæ *leges* à Gratiano latæ, cohibendæ *Maximini* (cui *leges* hæ inſcribuntur) ſæuitiæ, quem paulò antè ſub Valentiniano, Gratiani patre, in illa vrbis Romæ, ſic vt dicam, laniena ab eo exercita, quámque Ammianus Marcellinus *lib.28.* pluribus deſcribit, ſeruos in dominorũ caput audiuiſſe tortiſ ille idẽ, Ammianus Marcellinus nominatim teſtatur, in Geſtis anni ſuperioris 374. Eius verba sũt hæc: *Apaudulus nomine* SERVVS *Anepſiæ verberatæ coniugis dolore perculſus negotium ad Simplicium* [vicarius vrbis hic erat A.D. 374.] *detulit noctè progreſſus, miſſique apparitores* INDICATOS *è latebris abſtraxerunt, & Abienus quidem exaggerato crimine ſtupri, quod intuliſſe dicebatur Anepſiæ, morte mulctatus eſt. Mulier verò vt continenda vita ſpem firmam dilato poſſet habere ſupplicio, adpetitum ſe nefariis artibus, vim in domo Aginatij perpeſſam aſſeuerauit.* Et mox: *& quoniam Iudex* [vicarius vrbis Doriphorianus] *quinimò prædo nefandus ad id ſolum quod promiſit* [Maximino] *intentus, cuncta extollebat in maius iuſſo Aginatio ſtatim, agmina fecit introire carnificum, catenisque ſonantibus triſte* MANCIPIA *ſqualore diuturno marcentia* IN DOMINI CAPVT *ad vſque vltimum* LACERABAT *exitium: quod in ſtupri quæſtione fieri vetuère clementiſſimæ leges. Denique cum iam contigua morte* TORMENTA *ancillæ voces expreſſiſſent obliquas,* INDICII *fide per eam plenè diſcuſſa, Aginatius ad ſupplicium duci pronuntiatus abruptè, nec auditus cum magnis clamoribus appellaret nomina Principũ, ſublimis raptus occiditur, pari sẽtentia Anepſia interfectâ.* Hactenus Ammianus Marcellinus de his quæ ſub Valentiniano à Maximino PP. per emiſſarios Vicarios vrbis Romæ geſta ſunt. Verùm mortuo Valentiniano, cuius aures & animum Maximinus obſederat, Gratianus mox Maximini ſæuitiæ modum impoſuit, & quidem inter cætera his duobus capitibus: Adeò etiam, vt idem Ammianus Marcellinus memoret *d. libro 28. p.292.* Maximinum hunc ſub Gratiano *intolleranter ſe* [adhuc] *efferentem damnatorio ferro iugulatum.* Quò omninò pertinet Symmachi *ep.2.lib.10.* Quod quidem huius ipſius anni fine geſtum credo vtpote Graccho iam tùm Præfecturam Prætorianam occupante, vt docet *l.vn.ſup.ne in ſuâ causâ quis iudic.* idque magis adhuc confirmat *l.5.infr.de Quæſtionibus*, quæ Maximini huius actis ſeu geſtis aduerſiſſima eſt, vt eius collatio cùm iis quæ ſcribit Ammianus oſtendit *lib.28.p.386.* Cœterùm & hoc ſuperioribus argumentum accedat, quòd de ſcripturis & meditati criminis apparatu *l.2.* agatur: Id quod ad maleficij crimen omninò pertinet, quod hoc tempore maximè intentatum. Nefariam ſcripturam vocat *l.7.in f.de fide teſt.* Quam & hùc omninò pertinere *ibi* oſtendam. Porrò Maximini ferocis huius meminit vti dixi & Symmachus, *lib.10.ep.2.* Hieronymus *in Chronico ſub An.D.375.* Rufinus *lib.2.cap.10.* Socrates *lib.4.c.29.* Tripart. *lib.8.c.10.* Protulerunt quoque Antiquarij è Codice Vaticano duas conſtitutiones Valentis Gratiani & Valentiniani ad *Maximinum vicarium V.R.* circa A.D.371. Item alteram ad *Ampelium P.V.* quæ eiuſdem meminit.

¶ *De* FAMILIARIBVS *&* SERVIS *Arcadij prohibitio.*

III. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Eutychiano P.P.",

SI quis ex familiaribus," vel ex ſeruis, in" quemlibet dominum cuiuſcunque criminis delator adque accuſator emerſerit, eius exiſtimationem, caput, adque fortunas petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhæſerit, ante exhibitionem teſtium, ante" examinatum iudicium, in ipſa expoſitione criminum adque accuſationis exordio, vltore gladio feriatur: *Vocem* enim *funeſtam intercidi" oportet potius quàm audiri.*

audiri. Maieſtatis crimen excipimus. Dat. VI. Id. Nou. Conſtp. Ceſario & Attico Coss. [397.]

INTERPRETATIO. *Si ſeruus dominum, aut amicus, vel domeſticus, ſiue libertus patronum accuſauerit, vel detulerit cuiuſlibet criminis reum, ſtatim in ipſo initio accuſationis gladio puniatur: quia vocem talem extingui'' volumus, non audiri, niſi forte dominum aut patronum de crimine maieſtatis tractaſſe probauerit.*

NOTÆ.

* *Lex penult. Cod. qui accuſare non poſſunt.* Et exindè, 3. qu. 11. *can. ſi quis.*
'' *Eutychianus* hic ſub Arcadio P.P. fuit A. 396. 397. 398. 399. Meminit eius Socrates *lib. 6. c. 2.* Anno 398. Fuit idem iterum PP. A 404. quo tres conſtitutiones ei inſcribuntur. vid *Proſopogr.*
'' vt Titulo ipſo Ne præter crimen Maieſtatis ſeruus dominum, vel Patronum libertus ſeu *familiaris* accuſet.
'' *cuiuſlibet d nius* Hæc verba ſubicit Tribonianus, loco iſtorum *in quemlibet dominum.*
'' Hæc ſcil. tria criminalibus accuſationibus apperuntur. Fama ſeu exiſtimatio: Caput, ſeu vita, Fortunæ ſeu patrimonium. Similiter *l. 11 ſup. de accuſationib.* Qui alterius famam, fortunas, caput, denique & ſanguinem in iudicium deuocauerit. *& l. 5. eod. Tit.* Sub experiendi periculo de patria, de liberis, de fortunis, de vita denique dimicare.
'' *Atque examinationem iudicij.* Ita Tribonian.
'' Hæc ſententia inſerta Euſebij epiſtolæ *3. p. 417.* & Siluerij *ep. 2. p. 607.* inſerta & *c. placuit* 53. 2. q. 7. vide vnde eam Gratianus habuerit.
'' *amputari,* Tribonianus. ſatis dilutè. vox, *intercidi,* dicitur quæ in ipſo conatu comprimitur, vt loquitur *lex vn. in fine ſup. tit. prox.* cuius conatus compeſcuntur, *l. 1. ſup.* quæ præcluditur, *l. 4. inf.*
'' Huc alluſit Auctor *ep. Stephani, p. 340.*

COMMENTARIVS.

SENTENTIA buius *legis* Arcadianæ eadem eſt quæ *legum* ſuperiorum. Hoc tamen amplius complectitur quod de *familiaribus* idem quod de ſeruis conſtituit, (qui & ideò in Rubrica huius tituli coniunguntur ſeruis & libertis) vt videlicet hi quoque ab accuſandis iis quorum familiaritati inhæſerunt, arceantur, non minùs quam ſerui: ſerui ſcilicet in dominio alterius ſunt, familiares verò in familiaritate tantùm: illi, mancipia ſunt; hi verò ingenui. Et rectè Interpres qui familiarem, domeſticum interpretatur. Familiaris fit pariter mentio, eodémque modo deſcribitur in *l. 6. §. 5. Cod. de his qui ad Eccleſiam: Sanè,* inquit, *ſi ſeruus aut colonus vel adſcriptitius familiaris ſiue libertus & huiuſmodi aliqua perſona domeſtica vel conditioni ſubdita.* Familiares igitur ſunt qui in domo noſtra verſantur & agunt, etſi familiares interdum accipiantur pro ſeruis, vt apud Senecam *ep. 47.* & Ammianum Marcellinum *lib. 28.* Horum numero proculdubio eſt alumnus, qui in alicuius domo licet ingenuus à prima tamen ætate fuit: Nam & hunc ab accuſando prohiberi teſtatur ſententia *in l. 17. Cod. de his qui accuſare non poſſunt. Iniquum,* inquit, *& longè à ſeculi noſtri beatitudine eſſe credimus, vt Thaumaſium accuſādi eius habet facultatem, in cuius domo eum licet ingenuum à prima ætate tamen fuiſſe conſtabat.* Eodem familiarium numero habendi ſunt ſuſcepti ſeu clientes, quos paterfamilias in fidem ſuam ita ſuſcepit, vt pars quodammodo familiæ cenſeantur, quam ob rem libertis ferè coniungi ſolent vt *l. 3. ff. de vſu & habitatione: & l. 5. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt: l. 7. de Captiuis l. 89. ff. de furtis: l. 3. Cod. de nouationibus.* Itaque & eorundem teſtimonium, vt domeſticum, non admittitur, *l. 24. ff. de teſtibus* ¶ Hoc quoque diſcrimen habet hæc *lex* à ſuperioribus, quod mitior gladij pœna imponatur, ſuperioribus verò etiam ignis. Denique proculdubio quod de Maieſtatis crimine ſubicitur, ei occaſionem præbuit Gainæ tumultus ſiue tyrannis, de quo videndus eſt Socrates *lib. 6.* Sozomenus *lib. 8. cap. 4.*

¶ *De* LIBERTIS *Honorij prohibitio.*

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. ad Senatum.'' Poſt alia.

LIBERTORVM aduerſus patronos inlicitas adque improbas voces pœnæ obiectione præcludimus:'' adque'' ita, vt non modo ſponte prodere'' non audeant, ſed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur, &c. Dat. VII.'' Id. Aug. Rau. Aſclepiodoto & Mariniano Coss. [413.]

INTERPRETATIO. *Liberti accuſatores patronorum vbi primum in accuſationis vocem prorupe-rint, puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex 12. Cod. de teſtibus.* Iungenda huic eſt *lex vlt. ſupr. de iuriſdictione: lex vlt. ſup. de accuſationibus: & lex 2. ſup. de libertis & eorum liberis.*
'' Plenius reliquæ leges *huic* coniungendæ ita habent, *Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui ſuo ſalutem dicunt.* Malè *Codex Iuſtin.* habet *Georg. 4.*
'' Interdicimus *l. 3 ſupr.* Comprimimus. *l. vn. ſupr. tit. prox.* compeſcimus, *l. vn. hoc tit.*
'' Et quidem adeò. '' *Prod. re* Cod. Iuſtin.
'' *vj. VIII.* vt dictis legibus omnibus: *Cod. Iuſt. IV.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc conſtitutio eſt, quâ is LIBERTOS NON ACCVSARE tantùm aut deferre patronos vltrò, ſed neque TESTES in eos exciri poſſe definit. Quæ quidem *lex* prolixæ Honorij Imp. ad Senatum orationis de criminalium iudiciorum & accuſationum ordine & forma para

eſt,

eſt, pariter vt tres præterea aliæ *hoc Codice* putà *lex vlt. ſupr. de Iuriſdictione : l. vlt. ſupr. de accuſat. l. 2. ſupr. de libertis*, quæ omnes adeò *huic* coniungendæ ſunt.

§ Eſt igitur hæc *Conſtitutio* plenior quàm *lex* 1. *hoc tit. & lex vn. ſupr. tit. prox.* Primom ſcilicet liberti ſponte Patronos prodere prohibentur, *Prodere*, id eſt, accuſare, deferre : quod vt Interpres rectè vidit, ita *Titulus* hic, ſob quo poſita hæc *lex* eſt, arguit : ad quem alioquin nihil pertineret. Tandem illud ipſum quoq; euincunt omnes illæ *leges*, quas *huic* coniungendas dixi, quæ in argumento accuſationis verſantur. Neque aliter Cod. Iuſtin. *in l. 12. de teſtibus* : vox, *prodire*, quæ loco prodere ibi poſita, accipienda.

Secundò (quod ſpeciale eſt io hâc conſtitutione) conſtituitur, libertos aduerſus Patronos ne vocatos quidem in iudicium venire cogendos, *h. l.* id eſt, ſi publicè euocentur ad teſtimonium dicendum. Ne quidem igitur teſtimonium dicere coguntur. Cuius poſterioris ſententiæ contemplatu hæc *lex* poſita eſt in *Cod. Iuſt.* ſub *tit. de teſtib.* Perperam enim Dd. communiter hanc totam *legem* ad teſtimonij dictionem pertinere putant, quaſi hoc dicatur, libertum nec ſponte, nec vocatum, per ſe teſtem eſſe contra Patronum. Quorum ſententiam ſuperiùs dicta refutant : Quibus oſtenſum eſt, verba illa, *ſponte prodere*, ad accuſationem pertinere: vocatum verò in iudicium venire, ad teſtimonij dictionem ſpectare. Et verò ipſa quoque iuris ratio illam ſententiam refellit. Nunquam enim Teſtimonium ſponte dicitur, imò non niſi citati vocati teſtimonium dicunt. Quod & DD. fatentur, & conſuetudo obſeruat. Denique ſpoote accuſamus, vocati teſtimonium dicimus.

§ Vt ad ipſam *huius legis* diſpoſitionem redeamus : Ante hanc *legem*, libertos aduerſus Patronos euocatos, exhibitos, docet quoque locus Symmachi *lib. 10. ep. 41.* Quod *hâc l.* Honorius abrogauit. In tantum vt de hæredibus quoque Patrom idem ſtatuat *d. l. 1. ſupr. de libertis*, quod etiam Valentiniano III. placuit, *Nouell. de libertis & ſucceſſionibus eorum 6.*

§ Cæterùm tractant & ad hanc *legem* Dd. vtrum ad hæredem Patroni etiam extraneum hæc *lex* producenda ſit? Quâ parte eos ſecuros deinceps eſſe iubeo : id enim diſertis verbis definitur in *d. l. 2. ſupr. de libertis, & eorum liberis* : quam inter cæteras *huic* coniungendam eſſe docui ; quámque Placentinos ad omnes hæredes etiam extraneos rectè retulit, vt ad eam *legem* prolixius oſtendi.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIS.

TITVLVS VII.

IX. COD. IVST. IX.

PARATITLON.

ADVLTERIVM *Rubr. & l. 1. 2.* (à quo adulteri, *l. 3. 8. infr. de indulgentiis criminum* : qui & *ſacrilegi nuptiarum* dicuntur, *l. 4. inf. Quorum appellatione*, genialis tori & lectuli inuaſores, *l. 6. infr. de indulgentiis criminum* :) inter ſcelera ſæuiora ſub Chriſtianis Impp. & inter alios ſub Conſtantini M. liberis computatum, *l. 7. inf. de indulgentiis criminum* : inter atrociſſima facinora, *l. 1. inf. Quorum appellationes* : ſcelera immania, *d. l. 1.* Vnde & adulterij fœditas, *l. 4. inf. de indulgentiis criminum.* Quam ob rem adulteri non fruebantur indulgentia criminum, quæ ob feſtum Paſchæ dari ſolebat, *l. 3. 4. 6. 7. 8. inf. de indulg. criminum.* His item legitimè conuictis, confeſſis, appellare non licuit, *l. 1. 4. 7. infr. quorum appellat.* Adulterij ſpeciebus connumeratur & defœda illa, de qua agitur *l. 3. & 6.* Item ſi Iudæam Chriſtianus, vel Iudæus Chriſtianam in matrimonium accepiſſet, *l. 5. h. Tit.* Publicum hoc crimen erat, *l. 2. h. Tit.* & tamen accuſatio eius, ſiue delatio non omnibus in commune ; *l. 2.* ſeu publicis vocibus, *l. 5.* conceſſa erat, (excepto tantum caſu *dictæ legis* 5.) ſed proximis & neceſſariis tantùm perſonis maximè marito & fratri, *l. 2. h. t.* & quidem marito etiam ex ſola ſuſpicione, & ſine inſcriptionis vinculo, *d. l. 2.* Accuſatio huius criminis item nulla præſcriptione ciuili tardari poteſt, *l. 7. h. tit.* ſed neque fori præſcriptione, veluti militaris, *l. vlt. h. t.* Sed & quæſtio in hoc crimine habenda de omni familia, ſeu de omnibus ſeruis tam mariti quàm vxoris, qui ſcilicet tunc temporis domi fuerunt, quo adulterium admiſſum dicitur, *l. 4. h. t.* Sunt tamen mulieres quædam, à quibus pudicitiæ ratio non requirebatur, atque adeò quæ adulterij accuſari non poterant, veluti miniſtra cauponæ, *l. 1. h. t.* Tandem immanis quoque *pœna*, atque eadem quæ parricidis impoſita à Conſtantini liberis cullei vel ignis *l. 4. inf. quorum Appellat.*

1. * Imp. Constantinus A. Africano'' V.C.

Quæ adulterium commisit, vtrum domina cauponæ,'' an ministra fuerit requiri'' debebit, & ita obsequio famulata seruili, vt plerumque ipsa'' intemperantiæ vina'' præbuerit: Vt si domina tabernæ fuerit, non sit à vinculis'' iuris excepta: Si verò potantibus ministerium præbuit, pro vtilitate'' eius quæ in reatum deducitur, accusatione exclusâ, liberi qui accusantur, abscedant: *cùm ab his feminis pudicitiæ ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinentur,'' hæ autem immunes à Iudiciariâ seueritate'' præstentur, quas vilitas vitæ dignas Legum obseruatione non credidit.''* Dat. III.'' Non Feb. Heracleæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

Interpretatio. *Tabernæ domina (hoc est vxor tabernarij) si inuenta fuerit in adulterio, accusari potest: Si verò eius ancilla, vel quæ ministerium tabernæ præbuit in adulterio fuerit deprehensa, pro vilitate dimittetur. Sed'' & si ipsa tabernarij vxor tam vilis ministerij officium egerit, in adulterio fuerit deprehensa, accusari non potest à marito.*

NOTÆ.

* *Lex quæ adulterium* 29. *Cod. eod. tit.*
'' de hoc *Africano* mox.
'' Ita quoque *Cod Iustin.* Editiones *Cod huius* nonnullæ habent *domina caupona*, vt *l. palam* 43, *in pr. ff. de ritu nupt.* taberna cauponia. Certè quæ hic *caupona* infr. mox *taberna* dicitur.
'' Inquiri à Iudice. '' scilicet ministra.
'' Audaciùs tentet quis, *intemperantiæ viam præbuerit*: vel, *aperuerit*. Sed nil mutandum. *Vinum intemperantiæ* dicitur vinum ἄκρατον quod ad intemperantiam inuitat, vel quod intemperanter sumitur. Atque adeò versata fuerit ministra inter hæc intemperantiæ vina, illecebris per omnes fermè sensus corporis obnoxia: libido intemperatæ cupiditatis, in eodem argumento, *l.* 25. *Cod. eod. tit.*
'' id est, crimine & pœnâ adulterij, vt *inf.* à Iudiciariâ seueritate.
'' *Vilitate*: vt mox, *quas vilitas vitæ*: & Interpres, si *ipsa Tabernarij vxor tam vilis ministerij officium egerit*. Et ita quoque habet *Cod. Iust.* Passim hæ voces inter se commutantur.
'' *Et matrisfamiliâs nomen obtinent*. Hoc a Triboniano additum? Non malè, vid. Cuiacium 3. *obseruat.* 18. Matrisfamilias nomen obtinebant [illegible]: at non & aliæ: vide *l.* 46. §. 1. *ff. de V.S.*
'' id est Adulterij crimine & pœna, vt *suprà vinculis iuris*: & sanè Tribonianus quoque hæc verba hoc loco inseruit, *& stupri & adulterij*.
'' *Suprà scripta*, vox hæc in *C. Iust.* addita, quæ non ad subscriptionem legis referri debet, vt vulgò excusum est, verùm ad *ipsius l.* contextum pertinet & referenda ad vocem *obseruatione*.
'' Eodem die data *lex* 2. *sup. de custod. reorum*.
'' Hoc de suo Interpres: de quo mox.

COMMENTARIVS.

Constantini M. duæ *hoc titulo* Constitutiones de *Adulteriis* occurrunt. Et exstant tamen quatuor aliæ præterea eiusdem Imperatoris Constitutiones *hoc Codice*, quæ ad adulterij crimen pertineant: putà 1. *lex.* 1. *sup. de repudiis*: vbi agitur de repudio vxoris ob adulterium. 2. *lex* 1. *inf. de pœnis*, quâ modum & temperamentum Iudici proponit, quidque adeò requiratur, quæ reprobationes desiderentur, vt capitalis in eos qui adulteri, homicidæ, aut malefici dicuntur, statuatur. Item 3. *l.* 1. *infr. de indulgent. criminum*: quâ definit, à generali criminum indulgentia excipi veneficos, homicidas, & adulteros. Tandem & 4. *lex* 1. *inf. quorum appellat.* quâ adulterij, homicidij, veneficij, maleficij legitimè conuictorum frustratorias appellationes admitti vetat. Memoratur & septima eiusdem constitutio à Iustiniano *Nouella* 134. *c.* 10. de pœnâ videl. adulterij. Nisi Iustiniani *ibi* error est, Constantino tribuentis, quod filiis eius potiùs tribuendum erat. De quo dico ad *l.* .... *inf. quorum appellat. non recip.* Ex his verò omnibus apparet, quo quantóque odio adulterij fœditatem Imperator hic prosecutus fuerit, & sic matrimoniorum sanctitati consultum voluerit, honesti amantissimus Princeps: ex præscripto scil. diuinæ legis, pariter vt sub eo Patres hanc in partem scriptis suis consuluerunt: è quorum numero solus fermè superest Lactantius, *lib.* 6. *c.* 23. Inde quanto, quámque maiore consilio iudicióque in cognitione huius criminis Iudici procedendum sit: Quò atrociùs scilicet crimen est, eò pensiore quoque consilio circa id procedi oportet: Nos ad *legem* accedamus.

¶ Hæc igitur *lex*, quæ data est A.D. 326. paulò post Concilium Nicænum, ad locum, Quænam mulieres adulterij Teneri seu accusari possint pertinet, ac nominatim ad Tabernarias, καπηλίδας mulieres, vtrum, videl. hæ adulterij teneantur? Et verò hæc distinctio, seu differentia proponitur: Tabernæ videl. Cauponiæ dominam adulterij accusari posse, cum ministra verò siue ancilla tabernæ, potantibus ministerium præbente, adulterium cómissum non vindicari. ¶ Hæc Cŭstantinianæ huius *legis* sententia est. In quâ duo notari oportet, & in antecessum tamen ad eam notandum, cum meretricibus licuisse olim impunè lupari, seu libidinem explere, *l.* 22. *C. Th. de adulter.* quam in rem vide & alios Scriptores, quos Fabrotus memorat *in Theophilum*, *p.* 840.

Primo igitur loco notandum, dominam cauponæ & ministram hac parte separari à Constantino M. cùm tamen olim (vt hæc *lex* quoque satis indicat) sine distinctione, etiam cum his quoque quæ tabernas cauponias publicè exercebant, id est cum domina cauponæ adulterium non committeretur: Quod certè testatur Paulus, *lib.* 2. *sentent. tit. de adulteriis* 37. prout ex Codice Visuntino extulit Cuiacius 21. *obseru.* 28. *cum his*, inquit, *quæ publicè mercibus vel tabernis exercendis procurant, adulterium non fieri placuit*. Hoc scilicet ius vetus fuit, quod gentilis siue pagana Iurisprudentia admisit: Neque Romana tantùm, verùm & Attica, Romanæ mater. Memorat scilicet Demosthenes κατ' Νεαίρ. νόμος οὐκ ἐᾷ ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως. Quibus

bus locis duobus notandū, idem ſtatui *de Propola vel* *τῆς μεταβολίας*, quod de tabernaria, quæ ſcilicet mercimoniis publicè præeſt, vt loquitur eiuſdē Cōſtantini *lex* 1. *C. de natural: b. lib.* & apud Martianum, *Nouellâ de matrim. Senatorum* 41. quæ quid palam vendit in foro, in eo toto die conſiſtens, veluti olera, veſtimenta trita, & alia. *ἐργαστήριον* poſtremo loco nil aliud eſt quam Taberna quæuis, non tantum cauponia. Sanè Thalæleus *ad hanc legem* quoque notat, id quod de taberna cauponia *h. l.* cauetur, exempli tantum gratia additum: Idem enim dicendum eſſe de qualibet tabernâ. Quanquam & idem Conſtantinus *d. l.* 1. *C. de naturalib. lib.* quæ & Maiorianus refert, *d. Nouella* 4. tabernariam & eam quæ mercimoniis publicè præeſt, exæquat. Eóque etiam pertinet Artemidori locus *lib.* 1. *c.* 80. de meretricibus *καὶ ἐπὶ ἐργαστηρίων καθεζομέναις, καὶ πιπράσκουσί τι, καὶ δεχομέναις ἐμπολάς.*

§ *Taberna* igitur vt dixi cauponiæ non tantum miniſtrans, ſed & quæ tabernæ ipſi præerat, Lege Iuliâ de adulteriis ſoluta erat: itaque indiſtinctè Iuriſconſultus in *l. palàm* 43. *in princ. π. de ritu nuptiarum*, ſcribit; *Palàm quæſtum facere non tantùm eam quæ in lupanario ſe proſtituit, verùm etiam ſi qua vt adſolet, in taberna cauponia, vel qua alia, pudori ſuo non parcit.* Et Imp. in *l. vlt. Cod. ſi mancipium ita ven. Eam quæ ita venit ne corpore quæſtum faceret, nec in caupona ſub ſpecie miniſtrandi proſtitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet.* Et certè tabernarij & tabernariæ fermè lenocinium vel meretricium exercent iidémque ſunt vel lenones vel meretrices, & tabernæ ipſæ lupanaria ſunt. Hinc famoſarum miniſtri tabernarum, *l.* 8. *ſup. de Tironibus.* De tabernariis lenocinium fermè exercentibus fidem præſtat *l.* 4. *§.* 2. *π. de his qui notantur infamia: l. vlt. Cod. ſi mancipium, ita venierit: d. lex: palàm* 43. *§.* 1. *π. de ritu nuptiarum*: In *Copa* initio quoque;

Copa Syriſca caput Graia redimita mitella,
Criſpum ſub Crotalo docta mouêre latus.
Ebria famoſâ ſaltat laſciua Tabernâ,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

Sed & Tertullianus, *lib. de fuga in perſecutione*, furibus & aleonibus eos coniungit. *In matricibus*, inquit, *beneficiariorum & Curioſorum, inter Tabernarios & Lanios & fures balnearum, & Aleones continentur.* Et vtique Tabernarij inter viles perſonas & infames propè habiti, vt docebit quoque *lex vn. infr. de vſu ſellarum*: vbi vnà cum ſcenicis, iiſque qui ſpectaculo ſui præbent populo materiam voluptatis, vſu ſellarum, & ſedendi & conueniendi in publicum facultate his interdicitur: vide quæ *ad eam legem* notaui. Similiter ſcænicis, humilibus, abiectis perſonis, lenonibus &c. exequantur eiuſdem Conſtantini M. conſtitutione, *l.* 1. *C. de naturalibus fil.* quam & memorat Maiorianus *Nouell.* 5. Et eleganter Philoſtratus *in Epiſt. ad mulierem cauponiam* oſtendit *καπηλεῖα* fermè fuiſſe *ἀφροδίσια*, vbi *γυναῖκα καπηλίδα* vocat: ſic apud Suetonium in *V. Neronis c.* 27. Inſignes ganeæ, & matronarum inſtitoria, copas imitantium. Xiphelinus deſcribit Auitum *τὰ τῶν καπηλίδων ἐργαζόμενον*, copas imitantem. Et apud Græcos olim ſicut etiam hodiè in quibuſdam Italiæ locis, non multo erat honeſtior locus *πανδοχεῖον*, id eſt *taberna cauponia, popina*, quam *οἴκημα*, id eſt *lenonis*, aut *meretricis domus*. Et apud Hebræos eadem vox *Zonah*, & meretricem ſignificat, & cauponam: vnde de Rachab, quam ſacra Scriptura *Hebr.* 11. *v.* 31. & *Iacob.* 2. *v.* 25. *πόρνην* diſertè vocat, & Syrus quoque Interpres probat, ita quidem ſentire auſi, neque tantum Iudæi, veluti Paraphraſis Chaldaica, Rabbi Schelomo, Rabbi Kimchi eam non niſi nomine tenus *πόρνην*, reuera autem Tabernariam fuiſſe. Nec multo aliter apud Latinos, qui *τὸ πανδοχεῖον*, *ſtabulum*, & *ἡ πανδοχία ſtabularium*, dixerunt: Meretricem autem *proſtibulum*. Eò factum quoque iure Romano, vt viri quibus honeſtas curæ erat, æquè in cauponis ædibus ſeu propinâ conſpici erubeſcerent, atque in lenonis: *l.* 21. *§.* 11. *π. de receptis qui arbitr.* Sed & Græco more: Quod vel ex iis patet, quæ de Stratonico Cytharœdo refert Ælianus 14. *Variarum, c.* 14. Eoque honeſti homines, imò & honeſtiora mancipia, rarò intrabant Athenis: Iſocrates *in Areopagitica*, *ἐν καπηλείῳ δὲ φαγεῖν ἢ πιεῖν οὐδεὶς οὐδ' ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησε*, id eſt, *in caupona edere aut libere nemo ne frugi quidem ſeruus audebat.* vide & Athenæum *lib.* 13. hunc ipſum locum referentem. Quin & Theophraſtus, *in charactere hominis deſperati & famæ ſuæ ſecuri*, cauponam exercere, lenonem, ac publicanum eſſe, conſtituit, & in nullo turpi opificio ſe abſtinere: *πανδοκεῦσαι καὶ πορνοβοσκῆσαι καὶ μηδεμίαν αἰσχρὰν ἐργασίαν ἀποδοκιμάσαι.* Tabernariarum blanditias ad ſe prætereuntes allicentium perſtringit Theophraſtus *charactere* 28. Suetonius, *Nerone*, *cap.* 17. Xiphilinus ex Dione, & venuſtiſſimè carmen quod Copa inſcribitur, vt *tabernarias* blanditias rectè dixerit.

§ Verùm huic veteri, quod dixi, iuri, morique, quo domina tabernaria à miniſtra non diſtinguebatur, adhibitâ ſaltem diſtinctiooe à Conſtantino *h. l.* derogatum fuit. Sub ſpecie miniſtrandi ſcilicet, ſub prætextu inſtrumenti cauponij, ancillæ vt proſtitui (*l. vlt. Cod. ſi mancipium ita venierit*: quæ Alex. Seueri eſt: & *d. l. palam* 43. *§.* 3. *π. de ritu nuptiarum*:) ita proſtituere ſe ipſas ſolent, & veluti flagitium profiteri. Et verò profeſſio hæc honore matronæ & ſtolæ mulierem exuit, & adulterio liberat, vt iam notum eſt, & vulgare de illis mulieribus, quæ ſtupri licentiam apud Ædiles profitebantur, quæ alibi ſunt requirenda.

§ Illud obſeruandum ſupereſt, ipſammet Conſtantini matrem Helenam memorari, *Tabernariam*, ſiue *ſtabulariam* fuiſſe, quod etiam D. Ambroſius *in Orat. de obitu Theodoſij* memorat. Vnde & Eutropius Cōſtantinū natum ex obſcuriori matrimonio ſcripſit: Zoſimus verò natum, *ἐξ ὁμιλίας γυναικὸς οὐ σεμνῆς οὐδὲ κατὰ νόμον συνελθούσης Κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ*. id eſt, *Ex conſuetudine mulieris, quaminus eſſet materfamilias*, vt non malè vertit Interpres, ſeu vt idem ait, *ἐξ ἀσήμου μητρός*. *Stabularia* ſcil. matronali iure, & matronarum nexu ſoluta erat ex Iuriſprudentia Romana Gentilitia: At non & caſtigatione Chriſtiana quam Conſtantinus ſecutus, ex qua, vt Apoſtolus diſertis verbis ſcribebat, *τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος*. Chriſtiana ſcil. diſciplina matronas omnes eſſe cupit, & nullum ſtatum matronali iure ſoluit. In hac ſchola itaque iam edoctus Conſtantinus (& quis ſcit etiam, an non ex patre natali ſuæ maculæ eluendæ) hanc *legem* ferre voluerit, adhibitâ ſaltem illâ, quam dixi, diſtinctione, cùm abolendæ prorſus veteri turpitudini, inter hæc initia, impar eſſet. Diſtinctione, inquam, inter dominam cauponæ, & miniſtram inuecta; Neque enim adeò probandum quod tam Interpres *huius l.* quàm Interpretes Baſilicon, & Cuiacius, & cæteri hanc huius legis ſententiam eſſe putant, in domina cauponæ diſtinguendum eſſe, an *ipſa* per ſe, *αὐτὴ δι' ἑαυτῆς* in caupona miniſtrauerit, an non: quod & à verbis, & à ſententia *legis* alienum eſt. Domina enim & Miniſtra ſimpliciter opponuntur: Domina cauponæ indiſtinctè matronalibus legibus ſubiicitur: miniſtra ſoluitur. Denique verba illa, *& ita obſequio famulata ſeruili* &c. explicant quid per *miniſtram cauponæ* hîc accipiendum ſit. Quare mox æquipollentia hæc ſubiiciuntur: Si *verò potantibus miniſterium præbuit.*

Ergo

Ergo dominas tabernarum matronali honore non soluit Constantinus M. Qui idem tamen indignitatis saltem & honoris alicuius viris nuptias seu consuetudinem cum tabernariis auersatus est A.D. 336. *d.l.* 1. *Cod. de natural. liberis*: & *Nouella Maioriani* 4. In tantum quidem, vt liberos exinde susceptos, ne Rescripto quidem Principis legitimos fieri, aut his quidquam donari voluerit. Quam constitutionem abrogauit postea Iustinianus *Nouell.* 89. *c. vlt.* & iterum *Nou.* 117. *c.* 6. Et hactenùs quidem *hâc l.* processit Constantinus M. vt dominas ab ancillis distingueret. At enim Christiana *lex* in totum non distinguit: de quo v. Chrysostomum *homil.* 5. *in* 1. *ad Thessal.*

§ De huiusce *legis* æta, déque eius Authore, & Africano, ad quem hæc *lex* data est, aliquid *sub finem* adiiciendum est: *Africani* huius sub Constantino M. nulla alibi, quod sciam, mentio occurrit. Ex eo tamê quod V.C. dicitur, vt & ex ipso legis argumento colligo, eum Rectorem Prouinciæ alicuius fuisse: sub Constantio equidem An. 354. Constantio A. VII. & Constante Cæs. 3. Coss. vel 355. memoratur Africanus Rector Pannoniæ secundæ apud Amm. Marcellinum, *lib.* 15. *p.* 39. (de quo & Iulianus ad *Alexandrinam plebem...*) Item sub Valentiniano Africanus ex Aduocato Vrbis Romæ Rector prouinciæ apud eundem *lib.* 29. *p.* 424. Coniiciebam aliquando hanc legem *Constantio* adscribendam, & referendam eam ad *Constantium A. VII. & Constantem Cæs. Coss.* id est eum ipsum Annum 354. vt ita hic idem ille *Africanus* sit Pannoniæ secundæ Rector, de quo Marcellinus: Et in subscriptione huius legis, *Heraclea* accipienda sit in prouincia *Viennensi* secunda Galliæ Narbonensi, quæ & Cacabaria cognominata, de qua Plinius & Antoninus: vbi hoc tempore Constantius extitit, & quidem etiam Arelate, mox Valentiæ, vide *Chronologiam*. Verùm nil temerè mutandum.

II. * Idem A. ad Euagrium" PF. P.

Qvamvis adulterij crimen inter publica" referatur, quorum delatio in commune omnibus sine aliquâ Legis interpretatione" conceditur, tamen ne volentibus temerè" liceat fœdare" connubia, proximis necessariisque personis solummodò placet deferri copiam accusandi: hoc est," patrueli, consobrino, & consanguineo maximè fratri, quos verus dolor" ad accusationem impellit. Sed &" his personis legem imponimus, vt crimen abolitione conpescant. In primis maritum genialis" tori vindicem esse oportet: cui quidem" ex suspicione etiam ream coniugem facere," nec intra" certa tempora inscribtionis vinculo contineri, Veteres retrò Principes adnuerunt. Extraneos autem procul arceri ab hac accusatione censemus. Nam etsi omne genus accusationis necessitas inscribtionis adstringat, nonnulli tamen proteruè" id faciunt, & falsis contumeliis matrimonia deformant." PP. Nicomediæ," III. Kalend. Maij. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.].

Interpretatio. *In adulterio extraneam mulierem nullus accuset, sed propinqui ad quorum notam pertinet, hoc est, frater germanus, frater patruelis, patruus & consobrinus, qui tamen ante inscriptionem, si accusata adquieuerit, possunt per satisfactionem veniam promereri: reliqui ab accusatione prohibentur. Maritis sanè etiam ex suspicione accusare permissum est.*

NOTÆ.

* *Lex quamuis* 30. *Cod. eod. tit.*

" Eidem Euagrio P.P. inscribitur hoc ipso anno *lex* 2 *supr. de custodia reorum*: & *lex* 13. *infr. de Decurionib.* *lex* 11. *Cod. de his quæ vi metúsve causa.*

" *l.* 1. *ff. de public. iudic.* §. *item lex Iulia Inst. de publ. iud.*

" *Interpretatione*, id est, exceptione, limitatione.

" *Temerè*, ... Iust. *Proteruè*.

" Turbare benè concordans matrimonium, *l.* 2. §. *vlt. ff. de liber. exhib.* Paulus 5. *sent.* 6 §. 15 vid. & Afranij locum ... apud Nonium *c.* 10 *verb. spurcam*; vide & quæ notabo ad *l. vlt. inf. de raptu virginum*. Falsis contumeliis matrimonia deformare. *infr.*

" Hoc est patri, fratri, nec non patruo & auunculo *C. Iustin.*

" Vide quæ notaui ad *l.* 9. *supr. de accusat.* Propriæ familiæ dedecus, *d. l. vlt. infr. de raptu virg.*

" *Etiam*, C. Iust.

" *Si voluerint, compescant.* Tribonianus. *vid. l.* 1. *infr. de abolit.*

" Vide *Glossarium.*

" *Licet vel etiam si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur.* hoc add. à Trib.

" *Intra certa tempora*, hæc absunt à *Cod. Iust.*

" *Temerè*. sup. " *Fœdant*, sup.

" *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet.* hoc subiicitur *Cod. Iust.* quod à Tribon. ex parte *ex l.* 4. *infr. quorum appellat.* desumptum seu assutum, notarunt iam Cuiacius, & P. Faber: de quo *ad d. l.* Quod hic ab Interprete omissum perperam credidit Goldastus *in omissis notarum ad Valerianum p.* 484.

" *Nicomediæ* proposita lex, quæ data est ad P P Orientis, de quo dixi *ad l.* 4. *sup. de accusationib.* vt videatur hæc eius sedes hoc tempore fuisse.

COMMENTARIVS.

Accvsationem adulterij quinam instituere seu Quinam adulterij accusare possint, quibúsque conditionibus, hâc Constantini M. constitutione definitur, A.D. 326. Nicomediæ proposita sanciendæ Matrimoniorum sanctitati. ¶Ex *lege Iulia* accusatio adulterij publica erat, id est, patebat omnibus, non tantum propinquis, affinibus, verùm & extraneis quibuscunque (qui modo aliàs accusandi ius haberent) & quidem constante quoque matrimonio, *l. vim passam* 39. §. 1. *ff. ad leg. Iuliam de adulteriis*, tam adulterum quàm adulteram accusandi potestas erat: Adulterum, inquàm,

tametsi lenocinij virum prius non accusaret accusator, *d.§1.* adulteram verò ipsam, non nisi marito prius lenocinij accusato, adulterij accusare extraneus, constante matrimonio, poterat; *l.constante 26. ff.ad leg.Iuliam de adulteriis.* Scilicet propter pudorem viri constante matrimonio noluit Iurisprudentia temerè traduci mulierem, quam maritus probat & retinet. Igitur adulteræ, quæ in matrimonio manet, propter virum pepercit. Rata igitur hæc sit differentia; ab extraneo, constante matrimonio & adulterum & adulteram accusari potuisse, hoc posteriore tamen casu lenocinij marito prius peracto. § Verùm ex hâc Constantini M. constitutione hæc differentia procul dubio inter adulterum & adulteram sublata est: Quandoquidem constante matrimonio ab extraneo quolibet adulterij accusationem omninò institui vetat. Nam, vt fateri oportet, vtroque casu benè concordans matrimonium turbatur, siquidem & cùm adulter ac non etiam adultera accusatur, per eius latus tamen alienum matrimonium concutitur & fœdatur; cùm verò lenocinij maritus peragitur, multò magis. Igitur ne volentibus temerè liceat fœdare connubia, accusandi ius extraneis adimit Constantinus *h.l.* his tantum accusandi iure relicto; proximis, inquam, & necessariis personis, præter maritum scilicet ipsum, patrueli, consobrino & consanguineo fratri: hâc ratione, quoniam has personas iustus & vetus dolor, & (vt loquitur *lex vlt.infr.de raptu virginum*) familiæ suæ dedecus ad accusationem impellit: extraneum autem, id est, cæteros audacia & proteruia plerumque, quæ vtique cohibenda est, ne falsis contumeliis matrimonia deforment, maximè bene concordi coniugio. Præsumuntur scil. extranei non tam odio criminis, quàm calumniandi animo & temerè accusationem hanc instituere, in tantum (quam dubitandi rationem *lex in fine remouet*) vt non satis efficax sit, aut videri possit, ad cohibendam horum temeritatem seu proteruiam Inscriptionis remedium; quo alioquin accusantium temeritas refrenari solet, vt pleniùs ostensum est *Titulo* 1. *huius lib.* Vbi de matrimonio turbando agitur, obtentu inscriptionis, extranei proteruiæ aut calumniæ velificari non oportet. Tantum matrimonij sanctitati Christianus Princeps delatum voluit; Sanctitati, inquam, nam & ita eam vocat *lex vlt.sup. de legitimis hæreditatibus.* Quâ caussâ & Adulteri, sacrilegi nuptiarum dicuntur, *l.30. in f. Cod.de adult.& l.4.inf. Quorum appellat.* Atque hoc sic vt dicam, matrimonium honore Constantinus M. extulit, quem auxerunt posteà magis magisque Christiani Principes.

§ Ex his iam apparet adulterij crimen à Constantino M. publicorum criminum numero non ideò expunctum fuisse, quod censent nonnulli temerè; verùm publicam tantum eius accusationem sublatam. Aliud enim est publicum crimen, aliud publica accusatio. Nam & popularis actio publicam accusationem admittit: At publicum erat, quod ex legibus iudiciorum publicorum veniebat, id est, de quibus publicè, id est, coram populo iudicabatur: breuiter quorum iudicium publicum erat, vnde *publicorum iudiciorum* nomen meruerunt. Item ex his constat, ius accusandi extraneis *h.l.* ademptum penitus fuisse, atque adeò iuri veteri hac parte derogatum; quod & rectè olim sensit Ricardus, & *Ratio*, lege comprehensa manifestissimè ostendit, & apertissima legis *verba*, quibus planè taxatiuis, & aduersatiuis, extraneis accusandi facultas adimitur, his inter cætera, *proximisque necessariisque personis* SOLVMMODO. Et mox: *Extraneos* AVTEM PROCVL *arceri ab hac accusatione censemus*, [Id est, iubemus:] Denique & contrarij remotio id in *fine legis* euincit. Vt proinde fallantur plerique Doctorum, qui *h.l.* ius prælationis tantum proximis & necessariis personis tributum scribunt, non autem extraneos penitus exclusos censent: De iure quippe accusandi *h. l.* agitur, non autem de iure prælationis.

§ Difficilior illa quæstiò succedit, An soluto saltem matrimonio extraneis accusandi ius *h. l.* relictum fuerit? Cuiacius certè in ea est sententia, soluto matrimonio à quolibet extraneo adulterij accusationem institui posse. Cui sententiæ fauere videatur huius constitutionis ratio quæ hoc casu cessat. § At constante matrimonio, præter maritum non admittuntur alij, *h.l.* quàm fratres, quos scilicet familiæ decus proximè tangit: Fratres inquam consanguinei, & præter hos patrueles & consobrini. Quanquam in quibusdam *huius Codicis* editionibus, loco huius vocis, *patrueli*, editum reperio, *patri vel filio.* Sed & Tribonianus præter patrem & fratrem, *patruum & auunculum* inseruit. Vt ex his proinde iam confecta sit quæstio illa, An præter personas *h. l.* enumeratas, etiam alij coniuncti admittantur? Certè Constantini mentem attendenti, facilè est videre, nullos alios admittendos. Neque est quod dicat quis, extraneos tantum *h. l.* arceri (quam rationem Salicetus vrget:) verùm quid *Extranei* appellatione intelligendum hâc in re sit, ex toto *legis* contextu liquidò apparet: *Extraneus* dicitur qui inter enumeratas specialiter personas non est. Nam & ita *in lege Iulia, de adulteriis*, ipsâ *extranei* appellatione, alij omnes præter patrem & maritum intelliguntur: *l.4.§.1.ff.h.Tit.* Sed & *l.13. §.4. eod. Tit.* & hæc inter se opponuntur, iure mariti, & iure extranei accusare: Pro subiecta scilicet materia verbum *extranei* diuersimodè accipitur.

Et hæc quidem de *huius legis* sententiâ, vbi Tria tamen adhuc obseruare oportet, quibus proximorum hâc in re iusto dolori consulitur. Primum est proximis personis *supra* enumeratis licere crimen abolitione compescere, id est, licere impunè pœnitere, & ab accusatione desistere, impetratâ à Iudice illicò veniâ, cùm alioquin abolitio causæ cognitionem requirat; de quo dicetur, *infr. tit de abolitionibus.* & nominatim *l. 1. huius tituli.* Ratio huius rei hæc est, quia scilicet hoc ipsum quod inquiri solet, & quod requiritur ad abolitionem impetrandam, in propinquis ipso iure præsumitur: Eos scilicet non deceptione aliqua aut pecunia corruptos, verùm iusto ob dedecus familiæ opinatum dolore siue sensu ad accusationem prosiluisse: Est hæc iuris præsumptio, huiuscemodi personas coniunctas in sanguinem suum non sæuire voluisse: de quâ præsumptione videndus est Menochius *lib. 5. Præsumptionum.* In tantum verò crimen hoc abolitione compesci posse definit Constantinus M. vt etiam verbis imperatiuis id imperet. *Sed & his personis legem imponimus, vt crimen abolitione compescant.* Quod miror: ideò Tribonianus hæc addenda credidit, *si voluerint*, quæ tamen contraria videntur illis, *legem imponimus.* Verùm nullam necessitatem hæc important: dixit enim Constantinus *compescant*, pro compescere possint: & *legem imponimus*, id est, hanc concedimus licentiam.

Secundum singulare istud est, vt maritus vxorem adulterij accusare possit etiam ex nudâ suspicione: nempè quod matronam, vt in hoc eodem argumento loquebatur Cæsar, scribente Suetonio, *non tantum crimine, sed & criminis suspicione vacare oporteret, cap.24.* Sicut non ex leui causa siue culpa matrimonia diuelli Constantinus permisit, *l. 5. sup.de repudiis.*

repudiis. Sed tantum, si vel adultera, vel venefica vel lena conuicta fuerit; ita vicissim vel hoc marito relinquendum credidit, vt quanquam ex nuda adulterij suspicione matrimonij sanctitas distrahi non posset, saltem ea suspicione accusationem adulterij posset constituere.

§ Postremum è tribus est singulare, Marito vxorē adulterij accusanti inscriptionis vinculum remitti, quamdiu iure mariti accusat, seu vt loquitur lex, *intra certa tempora*, id est intra sexaginta dies vtiles, qui *lege Iulia de Adulteriis* marito dabantur, ad accusandum iure mariti, *l.6.21.Cod.eod.tit.& l.4.14. π.eod. tit.l.7.§.vlt.π.de minoribus:& l.12.§.sextus,π.qui & à quibus*: déque eo extat locus apud Tacitum *lib. 2. Annalium*: Idque est quod iure dicitur *iure mariti accusare*. Post hoc enim sexaginta dierum tempus maritus non iam vt maritus, sed vt extraneus ad accusationem admittebatur. At si intra eos dies accusaret, multa singularia seu præcipua habebat: inter cætera, quod sine metu calumniæ accusaret, *l.6.c.eod.tit.l.auxilium,§.1.π.de minoribus*. atque adeò ab Inscriptione liberaretur. Ideo quoque Constantinus *h.l.* ait, *Veteres id retrò Principes admisisse*: Proinde in Turpilianum maritus accusans non incidit, *l.15.§.2.π.ad Turpill.* quanquam sunt qui *eius* §. aliam esse sententiam volunt. Vice versa, post sexaginta dies maritum accusantem, velut extraneum inscribere cogi, atque adeò calumniæ iudicium subire hinc colligitur: sublatam proinde à Constantino & ademptam extraneis adulterij accusationem, non tamen sublatam accusationem marito iure extranei. Alioquin & hoc singulare habet maritus, intra prædicta tempora iure mariti accusans, vt etsi duos reos ex alio crimine habeat, iure viri tamen tertium accusare possit, *l.6. §. vlt. π.eod.tit.*

§ Singularium verò horum duorum potentiorum quæ in marito iure mariti accusare inducta notaui, ratio hæc vna est, quod maritum cumprimis genialis tori vindicem esse oporteat, iustóque eius dolori hâc parte multum tribuendum sit, suam iniuriam & genialis tori seu matrimonij sanctitatem vindicanti. *l.17.Cod de his qui accusare non poss.l.11. π.de accusationib.* § Sanè quammultum Constantinus ipse [paulò antè *hanc l.*] in occidendâ *Faustâ coniuge* sibi licere putauerit, memorant Historici.

III[a] Impp. Constantivs & Constans AA. ad Populum.[b]

Cvm vir nubit[c] in femina[d], viros proiectura[e], quid cupiat,[f] vbi sexus perdidit locum? vbi scelus id est quod non proficit scire: vbi Venus[g] mutatur in alteram formam: vbi amor quæritur[h], nec videtur[i]: iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames[k] qui sunt, vel qui futuri sunt rei. Dat. Prid[l]. Non. Decemb. Med. pp. Romæ. XVII. Kal. Ianuar. Constantino IX[m]. & Constante AA. coss[n].

NOTÆ.

[a] Lex *cum vir nubit. Cod. eod. tit.* Concordat *lex. 6. infr.* Abest hæc à Basilicis.
[b] Vrbis Romæ.
[c] De hac *Nubendi* voce notum quicquid dici potest.
[d] *In fœmina*: Malim, *in fœminam*: vide *Commentarium*.
[e] *Viros proiectura*: de his verbis, vide quoque *Commentarium*.
[f] *Quid cupiat*: & de his verbis consule *Commentarium*.
[g] fortè, *scire*. Huc illud Maximi Tyrij *dissert.* [illegible] [illegible].
[h] [illegible] Clem. Alex. 3. *Paed* 3.
[i] de his quoque mox.
[k] Videndus Commentarius
[l] *Infamis* vox hàc in re propria.
[m] Eodem die data *lex 5. infr. de maleficiis.*
[n] *Romæ proposita* hæc *lex*, pariter *vt 6. infr.* eiusdem argumenti: de quo mox.
[o] *Constantio VIII. & Constant. Cas IV.* Cod. Iust. Putarem referendam hanc *legem*, ad *Constantium VII. & Constantem III. A A.* Coss. id est ad A.D. 354. Nisi quod suadere videtur dies subscriptus, eam referas ad A.D. 357. eámque coniungas cum *d.l.5. inf. de malef. cus.*

COMMENTARIVS.

Scantiniæ legis crimen, seu *[illegible]* flagitium, & portentum contra naturam, hoc Edicto (quod verbis elegans, re seu materiâ turpe, & ideò quorundam sententiâ, sed falsò affectatâ obscuritate, ad tegendam rei obscœnitatem, sententiâ tamen iustissimâ, in scholis non legitur) Constantius Romæ persequitur: pariter vt Romæ itidem Valentinianus Iunior & Theodosius M. *l. 6. inf.* Iustinianus, Constantinopoli, *Nouella 77. & 141.* § Nempè hoc illud monstrum criminis est, sexus sui transfugarum, quod superioribus seculis, etiam à Traiano (de quo vide Dionem & Spartianum *in Adriano*, & Iulianum *in Cæsaribus*) Romæ publicis etiam locis inualuit. Adeò vt si [illegible] quoque [illegible] portenta hæc inulta sinerent: quod vt D. Paulus *ad Romanos cap. 1. v. 27.* collato cum *v. 22.* indicat & proximo, Philo *de specia*libus legibus, ita & Clemens Alexandrinus testatur *lib. 1. Pædag. 3.* Et quousque hæc processerint, memorat (neque enim ego memorare sustineo) Iustinus, haud procul *initio Orat. 2.* item *Apol. 2.* & Tatianus *in Apol. p. 287.* Minutius Felix *Octauio*: Cyprianus *ad Donatum*. Itaque & Lampridius *duobus locis, in vit. Heliogabali*: & *in vita Alexandri Seueri*, testatur, etiam sub Alexandro Seuero in vsu, atque impunita hæc fuisse. Quare Scantiniam iam nemo metuebat, vt Tertullianus disertè scribit *libr. de monogamia: cap. 12.* videndum & quod idem memorat *1. ad Nationes, cap. 16. p. 28. 29.* Quâ causâ etiam (quod non sine horrore memoriâ repeto) pœnam capitalem absolutè in illius seculi *legibus*, in Pandectas vel alios *Iuris veteris* libros relatis, huic portento & flagitio impositam minus videmus: Verùm hoc solum, quod qui masculum liberum *inuitum* stu-

præstet, capite puniebatur: Et is qui voluntate sua stuprum flagitiosoque impurum passus fuerat, dimidia parte bonorum suorum mulctabatur, nec testamentum ei ex maiore parte facere licebat: vt ex Pauli *sent.* refertur apud *coll. legum Mosaic.* Imò Alexander Seuerus huic maculæ eluendæ manum admouere veritus, quod Lampridius *dictis locis* testatur. At enim Philippum tandem id vetuisse: quod etiam Sext. Aurelius Victor prodit. *Philippus*, inquit, *quia fortè præteriens sibi similem pro meritorio ephebum conspexerat, vsum virilis scorti honestissimè consultauit, consultò vetauit* vel *confutauit*. Manum igitur portento huic eradicando Romæ admouit Philippus, sed reductum: subiicit enim idem Victor, *Verum tamen manet: quippe conditione* Loci [putà meritorij] *mutatâ peioribus flagitiis agitatur: dum auidius periculosa, quibúsque mortales prohibentur, petunt.* Qui Victor circa hæc fermè ipsa tempora scripsit. Sanè & Lactantius sub Constantino M. scelus istud stetisse restis, & quidem inter vsitata crimina, *lib. 5. c. 9.* & deinceps fidem facit hæc *lex*, & *lex 6.* abhinc altera. Quare subinde Christiani Principes, putà Constantius *h. l.* & Valentinianus Iun. cum Theodosio M. postea *l. 6.* quantum in se obuiam iuêre portento Romæ inter Romulidas præualenti. Neque eo secius posthæc Romæ mansit iam ruente Imperio, vt ex Saluiano liquet, cuius verba reddam ad *l. 6.*

¶ Cæterum quod pœnam huius flagitij attinet: Mortis equidem pœnam infligit sacra Scriptura & quidē vtrique, crimen admittenti, & passo: *Leuit.* 20. sed mortis genere non expresso: Cōstantius quoque *h. l. exquisitis pœnis* hoc scelus expiari iubet, id est sūmo supplicij genere, & sic ignis pœna: quomodo & Valentinianus Iun. cum Theodosio disertè ignis supplicium imponit *l. 6.* Non gladij pœna *h. l.* imponitur, quod quidam volunt: Verbis enim illis *iubemus armari iura gladio vltore*, non gladij pœna indicatur, verùm seueritas pœnæ; *gladij ius*, & *gladius vltor*, pro meri & seuissimi Imperij exercitio. Libanius quoque *pro saltatoribus*, *p. 501.* *mortis supplicium lege irrogatum* θανάτου disertè scribit. Illam porrò nonnullorum veluti Glossæ *in c. cum secundum leges, de hæreticis in 6.* in *cathol. instit. t. 66. n. 76.* & Ræuardi 4. *var.* 20. coniecturam non admitto, quasi hæc *lex* sit propriè de iis viris qui habitum & gradum muliebrem fingentes, viris nubebant tanquam fœminæ, Suetonij, Iuuenalis, Saluiani locis eò tractis: *Nubendi* enim voce *hac lege*, non nuptiæ solemnes & publicæ designantur, verùm flagitiosum istud stuprum: quo sensu & Martialis, & Iuuenalis, cùm scil. vt ait Valentinianus, nihil discretum habetur cum fœminis.

¶ Ad alia nunc *huius l.* verba & sententias recurramus, vti liqueat etiam in ἀρρενοκοιτίας hanc *legem* scriptam, & quia multis ea negotium facessunt.

¶ Ait lex, *cum vir nubit in fœmina*, pro quo *in fœminam*, Cod. *Iust.* & rectè; dictum enim Atticè, pro *tanquam fœmina*, instar fœminæ, seu *in modum fœminæ*. Quo modo dixit Sulpitius Seuerus *lib. 2. hist. Sacræ* de Nerone, vt *Pythagoræ cuidam in modum solemnium coniugiorum nuberet.* Hieronymus *ep. ad Salvinam, de viduitate seruandâ, tomo 1. fol. 35. Histrio fractus in fœminam.* Ante eum Cyprianus *lib. 1. ep. 10. ad Eucratium*, de histrione quodam agens dixit, *quemadmodum masculus frangitur in fœminam, & sexus arte mutatur*: τὰ γυναικῶν οἱ ἄνδρες πεπόνθασι. Clemens Alex. πρὸς τὸ θῆλυ. Ita quoque *in seruilem conditionem*, dicitur *l. 1. sup. de fugitiuis*: Vt Æneid. 1. *in antrum*, pro in modum, seu instar antri: & 2. Georg. *in arcus Ityræos*, id est inquit Seruius, *in similitudinem arcuum Ityræorum.* Æneid. 5. *in arcum*; & 11. *in pluuiam*, id est in similitudinem, siue speciem arcus & pluuiæ, vt idem Seruius explicat: & *Æneid.* 8. Corripere in nodum auro consorta. Propertius *lib. 4. eleg. 6.*

Tandem acies geminos Nereus lunarat in arcus.

Sunt & alia alibi similia. In *fœminam* igitur est, muliebri ritu, vt Rutilius Lupus ex Hyperide, *in mulierem conuertendo se*, idem.

¶ Ait lex; *viro proiectura*, pro quo Cod. Iust. *viris porrecturam*, id est, cum vir nubit instar fœminæ, quæ se viris porrigere solet. Non adeò malè. Etsi sui initio *hanc l.* aliter habuisse coniicio: Nam hunc locum ita constituo; *Cum vir nubit in fœminam viro, porrecturâ*, id est cū vir viro instar fœminæ nubit, sese porrigendo: nisi malis, *in fœmineā viro porrecturam*, Porrectura substātiuo. *Porrigere* ait Donatus *in Andriā*, fœminatum est. Sæpè apud Martialem & alios, παρέχειν est Græcis & χαρίζεσθαι, Hesychius vnus sufficiat χαρίσασθαι παρασχεῖν λέγονται καὶ αἱ γυναῖκες χαρίζεσθαι πρὸς συνουσίαν ἑαυτὰς ἐκδιδοῦσαι. Neque admitto Ræuardi restitutionem 4. *var. vlt. vt fœmina viris paritura*: vt neque probandi qui emendant; *Cum vir nubit fœmina in viros arrectura*: quasi istud sit quod Seneca dicit *ep. 95. fœmina viros ineunt*: quódque Polybius & Suidas, *in Agatocle*.

¶ Ait lex, *Quid cupiat, vbi sexus perdidit locum?* pro quo in Cod. Iust. *quid cupiatur*. Hoc tamen rectum est, *quid cupiat, vir sc.* id est iam fœminam vir non cupiet, si in fœminam vir viro nubere potest?

¶ Ait lex: *vbi amor quæritur nec videtur*: sic in eadem re Petronius, QVÆRIT *se natura, nec inuenit.* Iulius Firmicus Maternus *de errore profanarum religionum, p. 12. t. 3. Effœminatis etiam sacerdotum vocibus prosequuntur, quod* IN VIRO FÆMINAM QVÆRVNT, *cui aliter seruire sacerdotum suorum chorus non potest nisi effœminent vultum cutem poliāt, & virilem sexum ornatu muliebri dedecorent.* &c.

¶ Ait lex: *nec videtur*: Ita quoque Codex Iustinian. est tamen Casellius 1. *var.* 2. qui monet in veteri membranâ, legi, *nec inuenitur*: quod sanè respondet superiori illi Petronij loco: Clementis quoque Alexandrini locus *lib. 3. Pædag. cap. 3.* huc facit. πάντα μεταχειρίζονται ἡ τρυφὴ καλινδουμένη τὸν ἄνθρωπον ἀφροδισίου ἐνεργεία πάντα ζητοῦσι, πάντα ἐπιχειροῦσι, βιάζονται πάντα, &c.

¶ Illud vltimo loco notandum, & *hâc l.* & *l. 6. infr. flagitium passo* nominatim pœnam sæuissimam imponi: eò enim *porrectura* vox *hac l.* vt & *patientia*, *d. l. 6.* pertinet. sic & diuinâ lege *Leuitici* 20. ambo morte affici iubentur.

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinian.& Theod. " AAA. Cynegio " PP.

IN adulterij quæstione " ab omni familiâ, non solùm mariti,sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admissum) Quærendum est, sine defensione " cuiusquam. ¶ Idem * volumus, & si forte mulier marito mortis parasse insidias, vel quolibet alio genere voluntatẽ " occidendi habuisse, inueniatur: ¶ Parem " etiam conditionem in interrogatione " mancipiorum seruari volumus, si fortè maritus eo " modo insectetur vxorem. Dat.III.Id. Decemb. Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone coss.

INTERPRETATIO. *De adulterio vxorum, mariti per tormenta familiæ vtriusque, hoc est, suæ & vxoris, quærere permittuntur: si tamen illo tempore quo admissum dicitur, hæc ipsa mancipia præsentia, aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter & si mortem sibi ab vxore adultera " maritus paratam fuisse conqueratur, vtriusque familiæ discussione quæri licet. Similiter etiam familiæ vtriusque pœna " quærendum est, si maritus mortem vxoris qualibet ratione parauerit.*

NOTÆ.

* Lex in *adulterij* 32.*Cod.eod.tit.*
" In Cod.Iustin.additum est *Arcadij* nomen,Recte;*Gratiani* certè nomen in huius *legis* inscriptione expungendum est, vide *Chronologiam.*
" De hoc *Cynegio*,P.P.iam ad *l.super.*4 & plenè in *Prosopogr.*
" Cùm de adulterio commisso quæritur,seu agitur,
" *defensione*,id est exceptione: vide *Gl Th.*
* *Lex vlt. Cod.ad leg. Cornel. de sicariis*,hinc desumpta est, atque in eum titulum rèctè coniecta. Est enim hæc pars ab *hoc titulo* fugitiua.
" Quæ ad extra processerit,seu ad actum aliquem.
" *Vel si forte maritus eodem modo insectetur vxorem*:ita Tribonianus: *Cod.Iustin.*
" *d.l.vlt.*sequentia recidit.
" *Interrogatione*.id est Quæstione.
" Id est *eodem*:quomodo Tribonianus substituit.
" Perperam omninò hoc additum.
" Quæstione.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. Matrimoniorum sanctitati, concordiæque sanciendæ sex sequuntur Constitutiones,quæ castissimos Theodosij M.mores & characterem in sanciendâ Matrimoniorum castitate & sanctimonia exhibent. Hæc *lex* est de SERVIS in adulterij,& intentatæ mortis inter coniuges, crimine torquendis. *Nempe* SERVI in dominos etsi torqueri regulariter non possint (quod notum est) in duobus tamen criminibus torqueri eos posse definit hac Constitutione Theodosius M. quæ in duas a Triboniano diuulsa est. Primum, in *adulterij* crimine. Nam si vxor adulterij accusetur, de *familia*, id est, de seruis, nullo excepto,quæstio haberi potest. Quod & ipsum iam olim *lege Iulia de adulteriis*,nominatim cautum fuerat,vt ostendit *lex* 4.5.*π.de quæstionibus*, ante quam *legem*, non nisi in Incestûs crimine id admittebatur; at non etiam in adulterij: vt testatur Cicero *pro Milone*, & *in Partitionibus*: & Valerius Maximus,*lib.*6.*c.*8. Et Liuius *lib.*8. cum de Minutiæ Vestalis incestu agit.Post illam *legem* non in Incestu tantùm, verùm in adulterij quoque crimine tormenta seruorum locum habuêre.

¶ Cæterùm Tria hac in re speciatim à Theodosio M. constituuntur, quorum Duo, Ampliationes sunt: Tertium verò,Taxatio seu Limitatio quædam est.

¶ Prima Ampliatio hæc est,non tantùm mariti vxorem adulterij accusantis seruos,sed etiam *vxoris*, in adulterij crimine quæstioni subiiciẽdos.Non tantum inquam mariti, & sic pro domino seu marito:sed etiam *vxoris*,& sic aduersus dominam. Altera Ampliatio est:nullum hac in re seruum excipi, *sine defensione cuiusquam*, ait lex.

Sequitur Limitatio:de iis tantum seruis quæstionem haberi debere, qui tùm temporis cùm adulterium admissum dicitur præsentes & domi fuerunt, non qui peregrè (quod etiam Thalelæus rectè addit) Mitigatur proinde hac parte durities *legis antiquæ*, legis inquam *Iuliæ* de adulteriis,ex quâ videlicet serui, etiam qui in agro,vel Prouincia fuerant, in adulterij crimine quæstioni subiiciebantur, vt ostendit lex *prospexit* 12. §. 1. *π. Qui & à quibus manumissi*: quæ *lex* proinde *hâc nostrâ* abrogatur.

¶ Ad ipsam huius legis definitionem redeamus. ¶ In adulterij igitur crimine tantum quæstio de seruis habetur,vel etiam cùm Incestus cum stupro coniunctus est, *l.*5.*π.de quæstionib.* at non in stupro,vt disertè Papinianus *l.*17.*π.de quæstionib* quò pertinet & Ammiani Marcellini locus, *lib.*28.*p.* 391.vbi de stupro Anepsiæ viduæ illato simplici. *Mancipia*,inquit, *squalore diuturno marcentia in domini caput adusque vltimum lacerabat exitium, quod in stupri quæstione fieri vetuerunt clementissimæ leges.* Quem Ammiani Marcellini locum non omnes æquè intellexerunt, dum distinguere nescierunt inter stuprum & Adulterium. Stuprum est quod Viduæ vel Virgini infertur:Adulterium quod vxori, vt iure decantatum est:vide saltem *l.*101.*π.de verb.signif.* Ex quâ diffe-

rentiâ iam quoque appatet, matrimonij integritati magno studio consuluisse *leges*, & sanctissimæ huius societatis temeratores etiã grauiori pœnæ addixisse.

¶ Alterum crimen quod hâc Theodosij M. constitutione excipitur, est crimen Mortis intentatæ cõiugi. Nam siue vxor marito, siue maritus vxori mortem intentasse dicatur, vtriusque serui, qui tum domi fuerant, quæstioni subiiciuntur.

¶ Cæterùm, vt eò redeam, hæc duo crimina tantum excipiuntur: non etiam Incesti, vel stupri, hâc quoque inter alias ratione, quod etsi in alterum ex dominis serui torquerentur, pro altero tamen domino, vel quasi domino, torquerentur. Cui simile est quod notabam ad *tit. supr. Ne præter crimen maiestatis*. Dixi, *quasi domino*: Nam & vxoris serui, mariti serui quodammodo sunt; & vice versâ. Quod singulare interim est, vt serui pro fictitio domino aduersus verum torqueri possint: At in stupri, vel Incesti crimine, non possunt in dominum serui torqueri, quia vnus est tantum dominus, cuius serui ad quæstionem deposcuntur. Maneat igitur hæc regula: Duobus dominis concurrentibus in his duobus criminibus, pro vno aduersùs alterum seruos torqueri posse: quotiens vnus est dominus, non posse. Plura hanc ad rem pertinentia repeti oportet *ex tit. Ne præter crimen maiestatis*.

¶ Illud cùm maximè in *h.l.* spectari cupio: In posteriore tantùm *furòs*, criminis, quod inter coniuges contrahitur, specie, putà intentatæ seu cogitatæ mortis, æquum ius vtrique coniugi statui. putà vt par conditio in quæstione mancipiorum seruetur, si fortè maritus eodem modo insectetur vxorem: id est, vxori mortis parauerit insidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse inuenitetur: At non etiam in priori specie, putà Adulterij, de quâ *initio legis*; nempe non æqua hâc parte Adulterij à marito admissi conditio fuit: de quo plenè *ad l. 1. sup. de Repudiis*. ¶ Hæc interim, inter alias, *Lex* exemplum præbet capitis cuiusdam ei inserti, quod ad hunc *Titulum* non facit.

---

v. * Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Cynegio PP. ''

NE quis Christianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ '' Christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicem commissi huius '' crimen obtinebit : libertate in causandum publicis quoque vocibus relaxata. Dat. Prid. Id Mart. Thessal. Theod. A. II. '' & Cynegio coss. [388.]

INTERPRETATIO. *Nec Iudæus Christianam, nec Christianus Iudæam ducat vxorem: quod si fecerit, cuiuslibet accusatione, velut in adulteros, vindicetur.*

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. de Iudæis*, & repetitur hæc *lex* totidem verbis *l. 2 supr. de nuptiis*. Fortè huic *legi* iungenda *l. 5. Cod. de incest. nupt.* Quod non temerè assero. Hanc *leg.* memorat Papianus *respons. t.* : 0.

'' *Cynegius* hic PP. fuit Orientis sub Theodosio M. A D. 384 385 386. 387. 388. 389. Vide *Prosopographiam*. De eo Zosimus *lib. 4. p 762* Idacius *Chron.* A.D. 388: Libanius *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, *p. 97. 100.*

'' Ita quoque *a. l. 6* at *d l. 2.* supr. *Iudæam coniugio*.

'' Ita quoque *d l. 2. d. l. 6. huiusmodi*.

'' vide *Gloss.*

'' XII. *d. l* 2. sed malè.

DICTA ad *l. 2. supr. de nuptiis*, quæ cum *hac* eadem est, huc transcribi possunt.

---

vi. * Idem AAA. Orientio Vic. Vrb. Romæ ''

OMNES, quibus flagitij '' vsus est, virile '' corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare '' patientia '' (nihil enim '' discretum videntur habere cum feminis) '' huiusmodi scelus expectante '' populo flammis '' vindicibus expiabunt ''.

PP. in Foro '' Traiani, VIII. Id. August. Valentiniano A. IV. & Neotherico coss. [390.]

Hac lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

' Ad vrbem Romam pertinuit quoque quæ de eadem re est, *lex 3. supr.* vt & locus Saluiani, aliique quos ad eam laudaui.

' *Flagitiosus luxus*, ita apud Auctorem *coll. legum Mosaic. flagitiosum*, est in *Antiano Puteanorum fratrum*.

' *Viri corporis*, apud Coll. Auctorem.

' *Damnand:* vox propria.

'' *Patientia* vox hæc in re propria: de quo mox.

'' *Nihilque, discretum habere* : ita apud Authorem *Collat.* Cæterum eodem modo *l. 3. supr. quid cupiat vbi sexus perdidit locum*

'' *Prospectante*, vt habet Author *Collat.* & Editio in *Quarto*.

' Ita habet quoque Author *Collat.* At Editio *Quartana*, & *Cuiaciana*, habent *flamma vindices*. Sanè & summum suppliciom, impositum

impositum. 3. *supr.* At speciatim *h.l.* Viuicomburium. De pœna Viuicomburij, *alibi* dixi.
" De *subscriptione* hâc vide *Commentarium.*
" *Res* scil. vt hæc *lex* hic habet. Atenim in integriore *lege* vox *expiandi* refertur ad Iudicem Orientium Vicarium Vrbis. Ergo *expiare* dicitur & Iudex & reus.

Imppp. Valentinianus Theodosius & Arcadius AAA. ad Orientium Vicarium vrbis Romæ.

NON patiamur ", vrbem " Romam (virtutum " omnium matrem) diutius effeminati in viros " pudoris contaminatione fœdare " & agreste " illud , ab " priscis Conditoribus, robur, fractâ " molliter " plebe " tenuatum, " conuicium seculis " vel Conditorum irrogare, " vel Principum, " Orienti Vic. K. Nobis Laudanda igitur experientia tua.

Omnes , quibus flagitiosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientiâ , nihilque discretum habere cum feminis occupatos " , vt flagitij poscit " immanitas , atque omnibus eductos " (pudet dicere) virorum lupanaribus " , spectante populo , flammis vindicibus expiabit " : Vt vniuersi intelligant , *Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ* : nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset. "

Prop: prid: Id. Maias Romæ in Atrio Mineruæ.

NOTÆ.

* Ita hæc *lex* extat Præfatione & Epilogo plenior: quæ hinc recisa sunt · & ex hoc quidem ipso *Cod. Theodosiano* desumpta ab Authore *Collat. leg. Mosaic. tit. 5. de stupratoribus* nævis, vt existimo, ita sublatis.
" *Non patiamur*, vel *Non patimur.*
" *vrbis Romæ.*
" *Roma* Virtutum omnium mater. de quo mox.
" γς id est qui se negant viros, vt loquitur Iulius Firmicus p. 13. vel *Euiros.* Euirandi & Euirato vox huic vicina. Editiones habent diuulsim, *in viros.*
" *Pudore*, ita Editiones, malè. Viros *contactu fœdare.*
" Editiones habent, *ad*: malè. *Ab priscis conditoribus*, id est iam inde à priscis.
" Sic *fracta vires*. Virgil. v. in *Comment.*
" Per Mollitiem: *Mollium* vox his portentis propria.
" ✕ *pube*: vid. in *Comment.*
" *Tenuatum*, pro *extenuatum*, vt apud Symmachum non *vno loco.*
" *Saculi*: ita Edit. malè.
" *Irrogare conuitium*: sic irrogare iniuriam. vid. in *comm.*
" *Principium*: ita Edit. malè.
" *Occupatos*. id est captos. prehensos.
" Malè in Edit. *possit.*
" *Seductos*: in Edit.
" *Lupanaria* hæc flagitiosa nota.
" *Laudabilis* scil. *Experientia tua.* supr.

COMMENTARIVS.

CANTINIÆ *legis* crimen, & quidem in vrbe Româ , vti Constantius persecutus iam fuerat *l. 3. sup.* ita & Valentinianus Iunior cum Theodosio M. Romæ pariter, *h.l.* persequitur A. D. 390. Et vt ille, exquisitis pœnis, ita hi viui combustij nominatim pœna. Idque eo tempore quo Siricius Papa Episcopatum vrbis Romæ gerebat : ipsi verò Theodosius & Valentinianus Mediolani versabantur, vt ex Chronologiâ *huius Codicis* patet : non sine Consilio proculdubio Ambrosij Episcopi.

¶ Extat autem hæc *lex* præfatione & Epilogo integrior apud Authorem *collat. ll. Mosaicarum, tit. de stupratoribus*, quam & ideò hic exprimendam curaui, mendis quoque repurgatam. Quo argumento liquet, vt multas alias constitutiones, ita & hanc quoque *legem* nostrã ab Alaricianis decurtatam: Id enim verius est , quàm vt credamus (quod suspicabatur V.C. Pithœus) ex Præfecturæ Vrbanæ scriniis à collectore illo , vel ab alio , hanc legem ita pleniùs relatam. Apertè enim ex *Codice Theodos.* eam allegat Author seu Patiator ille. *Item*, inquit, *Theodosianus*: *Imppp. Valentinianus , Theodosius & Arcadius Augusti, &c.* atque adeò integriorem in integro Codice Theodosiano fuisse testatur.

Nunc de ipsa *lege*. ¶ Præfatione eius elegantissimâ , cuius verba mox penè singula illustrabimus , cõtinetur exprobratio huius fœditatis Romæ insolitæ : contrà , continetur ratio, cur nominatim Roma scelus id vsurpare non deberet; quâque etiam paganos moueri posse , imo debere , Principes isti credidêre : Nempe aiunt, Vrbem *Romam* iam ab antiquo *Virtutum omnium matrem* audiuisse, omnis boni exempli feracem, continentiæ nominatim ac pudoris. Quod alioquin vrbis Romæ elogium Cõstãtio Imperatori acceptum fert Iulianus nõdum Apostata, *Orat. 1. Petau. p. 14. & 16.* vbi de Roma ad Constantium ipsum agens. ἐχέτω μὲν δὴ τὸ γέρας, ὅπερ αὐτὸς ἐθέλεις, καθ' ἣν ἀρετῶν μάλιστα καὶ διδάσκαλον πολλάκις ἐπαινῶν; & rursum: τὴν Ῥώμην δὲ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπαίνων αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, συλλαβὼν ἐν βραχεῖ καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς προσειπὼν τοῦ δοῦναι τὸ κάλλιστον τῶν ἐγκωμίων τοῖς παρὰ τῶν ἄλλων λόγοις ἀφαιρεῖν. Ita quoque Amm. Marcellinus *lib. 14.* in rebus Constantij *p. 16. Illud autem non dubitatur , quod cum esset aliquando Virtutum*

tum omnium domicilium Roma. Et *lib.* 16. *p.* 77. *Proindè Romam ingressus Imperij virtutúmque omnium larem.* Cassiodorus quoque 1. *variarum* 39. & iterùm 4. *var.* 6. de Româ: *Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa* VIRTVTVM OMNIVM *latissimum Templum.* Ergò Roma virtutum omnium mater, domicilium, Templũ, Magistra dicta. Itéque *patria virtutũ*, Cassidorus 2. *var.* 1. Eodem pertinet quod mox hic eleganter additur, fortitudinis ac roboris masculi veteres Romanos fuisse, & agresti robore, iam indè à sui initio, prisciisque eius conditoribus, extitisse. Quare non sine priorum tùm Conditorum, tum Principum & seculorum conuitio, à veteri illo, quà pudore quà robore, eos recedere, qui non iam viri, sed *inuiri* effœminati pudoris contaminatione, & ipsam vrbem defœdarent, & agreste illud robur.

¶ Cæterùm, quia tota hæc *lex* tam σημαντικαῖς vbique vocibus scatet, eas vnâ fideliâ illustrare omnes iuuat; quomodò pariter fecimus ad *l.* 3. *sup.*

¶ Ait lex, *effœminati pudoris* γυναικίζοντας, θηλυδρίας, ἀνδρογύνους Græci ideò vocant.

Ait lex *Inuiros*, nam ita compulsis literis loco in viros, restituo: Nempè virorum nomine indignos censent Impp. & ideò *inuiros*, qui se negant viros, vt loquitur Firmicus *p.* 10. Euitandi & euiratorum vox huic vicina: ἀνάνδρους Græci: Ἀνάνδρους scil. qui se non præstant viros mollitie vel ignauia. Hinc Plutarcho *in Solone*, ἀνάνδρους καὶ γυναικώδεις πάθεσι, καὶ ἀνανδρῶδες de euiratis, τὸ ἄνδρα ἀρνούμενοι, Clementi Alexandrino. Idem μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, βατάλους δὲ καὶ γυννίδας καλεῖν τούτους χρή. Amphilochius *in Iambo ad Seleucum.*

Ἄνδρας γυναῖκες ἄρρενες θηλυδρίας
Οὐκ ἄνδρες, οὐ γυναῖκες ἀμφοῖν λόγῳ.

Ait lex, *contaminatione fœdare*; vt Virgilius contactu fœdare.

Sequitur, *& agreste illud ab priscis Conditoribus robur*: haud absimile illud Virgilij 8. Æneid.

> *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor Arcis:*
> *Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,*
> *Génsque virûm truncis & duro robore nata:* &c.
> *Sed rami atque asper victu venator* ——

Ait lex *ab priscis Conditoribus*: nam ita repono, cùm editiones habeant *ad*: id est iam inde à priscis Conditoribus. *Conditoribus*, vt in illo superiore: *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.* Clementis Alexandrini 3. *Pædag.* 3. illud vicinum. ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων νομοθέτας: ἀνδρόγυνον ἐμίσησαν ἐπιτήδευσιν οὕτως, καὶ τοῦ σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ὀρύγματος κατηξίωσαν, κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον.

Ait lex, *fractâ plebe*: vox *frangendi* hac in re propria: *frangere*, est mollire, deiicere: siue de toto homine agatur, siue de parte, eiúsque habitu. *Prudentius.*

> —— *Petulanter amœnas*
> *Haurire illecebras & fractos soluere sensus.*

Cyprianus *ep.* 11. *Quisquis magis Virum in fœminam fregerit.* Petronius, *de bello ciuili*,

> —— *Malè pubescentibus annis*
> *Surripuêre viros, exsectáque viscera ferro,*
> *In Venerem fregêre viros.*

Et mox:

> *Scorta placent, fractique eneruì in corpore gressus.*

Molliculus & Infractus, Ambrosio 1. *offic.* 19. ibidem, *vox non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans.* Statius:

> —— *Nunc frangere sexum*
> *Atque hominem mutare nefas* ——

Hieronymus *ep. ad Saluidiam, tom.* 1. *p.* 35. Histrio *fractus in fœminam.* Græcis hoc sensu κατεαγότες ἄνθρωποι, Clementi Alexandrino 3. *Pædag.* 3. sic gradum frangere. Saluianus *lib.* 5. *cum muliebrem habitum viri sumunt, & magis quàm mulieres gradum frangerent.* Denique *frangere*, est ad muliebrem modum quid fingere: sic *vox infracta*, Gellio, *lib.* 3. *cap.* 5. sic *verba fracta*, Claudiano 1. in Eutrop.

> —— *Verbis*
> *Vltra nequitiam fractis.*

Verba refringere apud Statium, quod est Senecæ in *præfat. controuers.* ad muliebres blanditias vocem extenuare. Sic Lucretius lib. 2.

> —— *Nutricis blanda atque refracta loquela*

Græci eodem sensu κεκλασμένον apud Philon. *lib. de Agricult.* Lucian. in .... quorum aliquammulta notauit, de verbis inquam, voce, loquela infractis, *cap. vlt. à pag.* 148.

Ait lex, *molliter*: Mollitiei vox, in hac re obscœna, propria: quod notissimum. Claudian. *l. in Eutrop.*

> ——— *Quid enim seruum mollésque pudebit.*

Petronius,

> —— Spatalocinædi:

Pede tendite, mensem addite, conuoluite pedea Veneris moll....... Vibius sequester, *mollescit, id est obscœnus fit.* Cælius Aurelianus...... *lib.* 4. *c.* 9. Molles siue subactos, Græci   vocant: & in commune *Molle*, obscœnum: inde & μαλακὸν βλέμμα Aristophani.

Ait lex, *plebe*: reponendum *pube. Robur fracta molliter pube tennatum*: id est populo Romano, Gentéque Romana robusta, infracta, emollita, effœminata. *Pubes*, pro populo, gentéque, & quidem Romana robusta. Virgil. 1. *Georg.*

> *Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adorat.*

& *Æneid.* 8.

> *Arcadas huic Equites bis centum, robora pubis*
> *Lecta dabo* ——

A...... horum ipsorum temporum scriptor, *periages. vers.* 115.

> ——— *Indomito tellus iacet Itala regno,*
> *Ausonis hac Regio est* PVBI *Genus ab Ioue summo.*

& *vers.* 148.

> —— *Hic longo cespite tellus*
> *Funditur & varia populorum* PVBE *domantur*
> *Arua soli* ——

Ait lex, *tenuatum*, id est exhaustum, extenuatum: sic non vno loco Symmachus, vt iam *sup. in Notis.*

Ait lex, *conuitium sæculis* (nam ita repono) *Conditorum irrogare, vel Principum.* Sic iniuriam irrogare apud Paulum 5. *sentent.* 4. infamiam irrogare, passim *in Iure.* Vult his verbis Imp. posteritatem corruptam conuitium facere Maioribus malè viuendo. Quomodo Lactantius, sed contrario sensu *lib.* 5. *cap.* 9. *Bonus corruptis conuitium benè viuendo facit.* Conuicium facit seu irrogat Maioribus, qui ab institutis eorum diuersis moribus agit. Duos porrò, quibus eâ re conuicium fit, nominat *Conditores & Principes.* Conditores sunt prisci qui Romam condiderunt, Romaníque Imperij magnitudinem. Principes, sunt Imperatores, quorum sæculo infamiam seu conuicium faciunt scelesti homines. Contrà enim

enim, sæculi sui beatitudinem & felicitatem efferunt Principes, ipsique se eo efferunt. vid. quæ dico ad *leg. vn. si quis Imper. maledix.* suprà.

Ait lex, *quibus flagitij vsus est*, in Antiquis quibusdam, *flagitiosum est*, vel vt apud Authorem *collat. leg. Mosaic.* quibus flagitiosus luxus est, *luxus* est τρυφὴ, vt in eadem re, *Clemens Alexandr.*

Ait lex, *alieni sexus damnare patientiâ*; damnare: sexum suum damnat qui alienum appetit. Ita Iulius Firmicus de errore .... in eadem re: *Nolite corpus quod Deus fecit, scelerata Diaboli lege damnare.* Patientiæ vox hac in re propria, vt apud *Salnianum* in eadem re, *muliebris tolerantia*: & Lactantius *lib. 5. cap. 9. cum fœminis patientiâ certent*: & Cyprianus ad Donatum; Videre, inquit, contra fœdus iúsque nascendi Patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Vide & Senecam 1. *Natural. cap. 16.* vbi ter, imo quinquies hac voce vtitur. Et his quidē formulis fermè & exprobrationibus Impp. *hac leg.* etiam Paganos ad pristinæ pudicitiæ, continentiæ, exemplar inuitant.

§ Eodem pertinet in *Epilogo* ratio iam ex ipsa Theologia petita: *vt vniuersi intelligant Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ, nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset.* Quæ sententia non dubito, quin ad Paulinas efficta fuerit, veluti *ad Romanos* 1. *vers.* 24. & 27. 1. *Cor.* 3. *vers.* 16. 17. & *cap.* 6. *vers.* 19. & 2. *Cor.* 6. *vers.* 16. quibus locis Christiani, Sacrosanctum Dei Templum dicuntur, esséque iubentur ἅγιος ναὸς τοῦ Θεοῦ: atque eâ ratione fœdis cupiditatibus corpora sua ἀτιμάζειν ἐν ἑαυτοῖς Apostolus dehortatur, Romanos nominatim eo nomine perstringens, in quos est hæc ipsa constitutio, de quo dixi plura *ad legem cum vir: supr.* Quicquid tandem repetitis subinde constitutionibus Principes, etiā Christiani, portentū hoc eradicare conati, pertinaciter ibi stetit, etiam in medio ruentis Imperij: de quo est Saluiani Massiliensis querela scribentis, circa A.D. 440. *Atque hoc publicè*, inquit, *in ciuitate Romana, vrbe illa summa & celeberrima, quid aliud quàm Imperij dedecus erat, vt in medio Reipubl. sinu execrandissimum nefas palam liceret admitti.* § Illud omittere non possum, quod Socrates scribit, *lib.* 5. c. 18. Theodosium hoc tempore inter alia praua, quæ Romæ sustulit, leges quoque quasdam *de mulieribus adulteris coercendis* tulisse: Quare putet quis, hanc *legem* ad quam scribimus, illis cohæsisse. Quanquam, id quod Socrates ibi memorat, ad A. D. 389. superiorem potius spectare arguit *lex* 1. *infr. de mancipib.*

§ Notanda postremùm *huius l.* subscriptio: *P P. in foro Traiani*: quæ & in aliis præterea decem constitutionibus *huius Codicis* occurrit: putà *l. 2. de petitionib. l. 2. ad leg. Corn. de falso: l. 2. de iure fisci: l. 3. de sepulchr. viol. l. 4. ad SC. Claud. l. 1. de priuil. corpor. V. R. l. 31. de petitionib. l. 4. de conlat. donatar. l. 2. de habitu quo vti: l. vn. de Campo Martio.* Propositæ scil. in eo foro *leges* quæ totius populi Romani vrbisque securitatem, vtilitatem & honestatem respicerent (non vt in aliis foris, quæ Corpora tantum certa quædam spectarent) Velut in foro, quod Romæ omnium spectatissimum, quóque populus maximè conueniebat: quod quidem erat *Octauâ Regione*, vt fidem aciunt *veteres* vrbis Romæ *descriptiones*. In quâ ipsâ Regione & Foro Traiani, proximum erat, & ipsius fori Traiani pars *Atrium Mineruæ*, vbi hæc *lex* proposita dicitur apud Auctorem *collationis Legum Mosaicarum*. Memoratur hoc Atrium Mineruæ in Veteribus vrbis Romanæ descriptionibus *Victoris*: & altera quæ præfixa *Notitiæ Imperij*: in tertiâ quippe Sexti Rufi hactenus Delubrum Mineruæ in foro, & Templum Mineruæ tantum memorantur, in cæteris mutila: quæ & ipsa alioquin duo memorantur in *Victoris* descriptione: non in eâ quæ *Notitiæ* præfixa. Erat & in Decimâ Regione, quæ Palatium dicebatur, *Delubrum Mineruæ.* Meminit & Claudianus *lib. 2. in laud. Stilichonis* Mineruæ tectorum, inducens Legatos prouinciarum Romam venientes, ad petendum Stilichoni Consulatum.

> *Conueniunt ad tecta Deæ (quæ candida lucent*
> *Monte Palatino) Glaucis tum prima, Minerua*
> *Nexa comam foliis, fuluáque intexta micantem*
> *Veste Tagum, tales profert Hispania voces.*

Nisi fortè hoc ipsum Atrium Mineruæ est, de quo nunc agimus, quò conuenire soliti fuerint Legati prouinciales Romam: nam & in eâdem Regione Octaua erat *Senatus*, erant & *Stationes municipiorum*: item *Vmbilicus vrbis Romæ*: erant & *Iani duo celebris mercatorum locus.* De *Atriis* in commune res nota est, fuisse ea, Areas (à quibus in genere sumptis diuersæ erant, & notantur in *descript. V. R.*) *vnde etiam dicta ab ἄιθριον Subdiualia*) ante ædes peristylio & porticibus sæpè circumdata. Vid. Festum, Vitruuium, & Sueton. in Octauio, *cap.* 29. αὐλαὶ Græcis *Gloss.* Atrium *ἀσέκεων μέσαυλον*, cuiusmodi Atria frequentissima Romæ fuêre. Atrium fori Traiani (de quo modò) memorat Amm. Marcellinus *lib.* 16. *p.* 77. vbi Traiani equus locatus erat. Idémque *lib.* 22. *p.* 252. Atria columnaria amplissima Templi Serapidis Alexandriæ, Atrium Capitolij, Liuius *lib.* 44. Atrium Vestæ, Ouidius 7. *Fastorum*, & Gellius *lib.* 1. *c.* 12. Atrium libertatis in Auentino *reg.* 12. Ouidius, Liuius *lib.* 43. Suetonius, *Augusto, cap.* 29. Festus in *voce, probrum*: & Tacitus *lib.* 1. *histor. c.* 31. Victor *in descr. V. N.* In his igitur Atriis, & quidem Templorum, velut locis patentibus, & illustribus, seu solemnibus maximè, *leges* propositæ: veluti hæc lex, *in Atrio Mineruæ*: quomodo & in Atriô libertatis *legem* fixam memorat Festus *in V. Probrum.* Sic & postea Romæ *leges*, & *Senatusconsulta* ante A T R I V M B. P E T R I fixa, collocata. Sic Athalaricus Rex apud Cassidorum *lib.* 9. *variarum*, 16. Sanctionem suam & Senatusconsultum de Electione Papæ, *vt scilicet ab honestate Ecclesiæ prophanus ambitus auferatur, vt præsentibus & futuris sæculis hærerent, tam definita sua quam Senatusconsulta tabulis marmoreis præcepit decenter incidi, & ante Atrium B. Petri Apostoli in testimonium publicum collocari*, Addito; *Dignus enim locus est, qui & gloriosam mercedem nostram & Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus* &c.

VII. * Imppp. Theod. Arcad. Honor. AAA. Rufino P. P."

ADVLTERII accusatione propositâ, præscribtiones ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliquâ debitum flagitatur, quæ occurrere adque perstrepere" examini consuerunt, iussimus sequestrari, nec earum obice aliquid negotio tarditatis adferri: sed accusatione fundatâ, hoc est, cum" quo iure," quóve tempore actio fuerit intromissa, constiterit, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur; cùm, & iurgia quæ magnitudine superant", præponantur; cùm & ciuilis actio criminali iure postponitur": Idem tamen cum competere cœperit", habitura momenti, dummodo non obsit" examini. Dat." VII. Id Decemb. Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino coss.

INTERPRETATIO. *Cum adulterium maritus accusator obiecerit, dotis aut donationis repetitio conquiescat: quia ciuilem repetitionem misceri" criminali accusationi non oportet.*

NOTÆ.

* *Lex* 33. *Cod. eod. tit.*
" *Rufinus* PP Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Obstrepere. Ita tamen etiam in *C. Iust* Neque mutandum in *prascribere.*
" *Cùm constiterit, quo iure.* ita apertiùs C. Iust.
" Id est *mariti ne, an extranei* vt add. *C. Iust.*
" *Superantur & ciuilis actio* &c. ita *C. Iust.* quod eodem recidit.
" *Postponatur*, C. Iust.
" Ciuilis actio.
" *Huic examini*, C. Iust.
" *Examen* absolutè de criminali.
" Præferri.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI accusationem adulterij ciuili actione vel præscriptione vetat hac constit. Theodosius M. ¶ Præscriptiones scil. quædam & hodie sunt Peremptoriæ, quibus accusator ab adulterij accusatione rectè repellitur: veluti duæ illæ de quibus agitur *l. 1. & 2. sup. hic.* à personâ accusatoris vel accusati desumptæ. Aliæque de quibus *l. 26. 28. Cod. eod. tit. & l. 2. ꝟ. eod. tit. & locis aliis*: Quarum multæ sublatæ *d. l.* 28. quia vt ea *lege* eleganter dicitur, *Indignum est, vt vltionem pudoris* PRÆSTIGIA *versuti iuris excludant.* At aliæ præstigiæ erant olim, seu præscriptiones dilatoriæ, quæ non quidem opponebantur, vt accusatorem omnino repellerent, sed vt accusationem interim morarentur & differrent: *quarum obice*, vt *hac l.* eleganter dicitur, *aliquid tarditatis negotio adferebatur*, quæ *examini oberant*: quæ *occurrebant & perstrepebant examini*: Præscriptiones, inquam, ciuiles, quibus ea quæ adulterij accusabatur, quid petebat. Huiusmodi erat olim *Actio rerum amotarum*: Rerum amotarum actio quippe, etsi crimine adulterij moto rectè priùs scribebatur & iudicabatur. *l. 27. ꝟ. rerum amotar. Rerum amotarum*, inquit, *actio ob adulterij crimen, quo mulier postulata est, non differtur.* Quia scilicet ea actio ciuilia rerum amotarum nihil præiudicaret criminali. Erat & *actio de dote*, (quod *hac l.* indicatur:) Verùm hac Theodosij M. constitutione id tollitur: sic vt neque dotis actio, neque rerum amotarum, neque alia quæcunque quâ ex ratione aliqua debitum flagitatur, vt *hac l.* dicitur, morari possit accusationem adulterij. Non potest itaque mulier adulterij accusata dicere viro: *interea redde mihi res quas amouisti: redde debitum ex hac, vel illa ratione: redde dotem*; sed iudicatur priùs crimen adulterij, & sic postea de dote debitóque quæritur: vt Græci *hic* rectè. ¶ Et ratio adsignatur, quia & cæteroquin iurgia quæ magnitudine superant, maiorisue sunt momenti, ac nominatim *criminales actiones ciuilibus præponi* debent, vt *hac l.* dicitur de qua Regula diximus ad *l. 3. inf. de vi*: & ad *l. 2. inf. ad leg. Cornel. de falso.* ¶ Propter quas rationes generales, itẽ propter illa verba *initio leg. Aut ex* RATIONE ALIQVA *debitum flagitatur*; sic existimo *dictam leg. 27. ꝟ. rer. amotar.* quæ alioqoin Papiniani est, *hac l.* abrogatam; id enim hæc verba clarè ostendunt: *Præscriptiones ciuiles, quæ occurrere atque perstrepere* seu obstrepere *examini consuerant, sequestrari oportere.*

¶ Stet igitur hæc sententia, nullâ prorsus PRÆSCRIPTIONE ciuili oppositâ mulierem adulterij accusationem morari posse; ne quidem rerum amotarum: Nam etsi rerum amotarum actione præludicium non fiat adulterij quæstioni; tamen cùm magnitudine superetur, & ciuilis proculdubio sit actio, adulterij crimini postponi debet. Interpres non satis verè aut plenè *huius leg.* sententiam extulit: ita ciuilem repetitionem misceri criminali accusationi non oportet. Neque Cuiacio adsentiendum, qui post *hanc leg.* adhuc discrimen statuit inter actionem de dote, & actionem rerum amotarum: vt huius videlicet obice differri possit mota adulterij quæstio.

¶ Ex

¶ *Ex* Matrimonio *subsequente quandoque adulterij* Probatio *nascitur & exinde Pœna.*

VIII. * Idem AAA. Rufino " P.P.

SI qui adulterij fuerint accusati, & *obtentu proximitatis* intentata depulerint, *per commemorationem necessitudinis* fidem crimini derogando, dum existimatur, non debere " credi, quod allegatur " non potuisse committi, hi, si postmodum in nuptias suas " consortiúmque conuenerint, facinus illud " quo fuerint accusati, manifestâ fide, atque indiciis euidentibus publicabunt". Vnde, si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem seuerissimè vindicari, & veluti conuictum facinus confessúmque puniri. Dat. Prid. Non. Decemb. Constantinopoli, Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

Interpretatio. *Qui in adulterio accusantur, & se propinquitatis aut amicitiarum " excusatione defenderint, si fortasse quolibet tempore secretum crimen publica coniunctione prodiderint, eos velut manifestos adulteros puniri placet.*

NOTÆ.

* *Lex si qui adulterij* 34. *Cod. eod. tit.* Abest à *Basilicis.*
" *Rufinus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Non posse.
" *Vel non*, Codice Iustin.
" *In quo* Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

SVBSEQVENS MATRIMONIVM inter eos ipsos, qui antea adulterij accusati, *proximitatis obtentu* velut suspicione eluta liberati fuerant, plenam adulterij probationem facere, atque adeo pœnæ subiacere eos vult *hac l.* Theodosius M. quæ verbis quoque & sētētiis elegantissima est. Et sic in sūmam, pertinet ea ad *Titulum* & Tractatum *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium*: de quo *Decretales* & *Canonistæ.*

¶ Species *huius legis* hæc est: Titius adulterij cum aliena vxore admissi accusatus fuerat, ipsáque adeò vxor: sed absoluti sunt Obtentv Proximitatis, & per *commemorationem Necessitudinis*; id est cùm plenæ probationes adulterij admissi deficerent, hac validâ, & secundum naturam, seu ex ipsâ Naturâ petita præsumptione absoluti fuerant: quod genere propinqui seu proximi essent: nempe Necessitudo fidem crimini derogat, vt eleganter hîc dicitur; nemóque præsumitur cum proximo adulterium committere: & vt *hac* quoque *leg.* dicitur, *existimatur non debere credi* [&] *quod allegatur non potuisse committi*: in his enim (vt non minus eleganter quoque in argumento ἐπὶ ἐπεισάκτων ait *l. cum qui* 44. *infr. de Episcopis*:) *nihil sæui criminis æstimari* [id est præsumi] *fœdus naturale permittit.* Similiter omninò eadem in re, & in eodem argumento Patres *Concilij Nicæni. Can.* 3. αὗτα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε. Et sic quidem perspicuè tenemus quid sit in hoc casu, *obtentu proximitatis*: id est *propinquitatis*, vt rectè Interpres: nam quod idem addit, *amicitiarum*, erroneum est.

Ad rem: ponamus igitur, instituta accusatione, quam dixi, hoc propinquitatis obtentu, & exindè præsumptione, eos, qui adulterij accusati fuerant, liberatos; postea verò eosdem (soluto iam priore matrimonio) inter se matrimonium contraxisse; seu *postmodùm*, vt hîc dicitur, in nuptias suas consortiúmque conuenisse; sanè subsequens matrimonium, *veluti cōuictum facinus confessúmque punietur, velut manifesta fide* (id est probatione) *atque indiciis euidentibus*, id est pro confessis & conuictis illi habebuntur, velut actu publico iam præsūptioni illi naturali cōtrario. Proximitas nempe copulationē inter proximos præsumi nō patitur: igitur vbi copulatio reipsa secuta est, plena iā probatio adulterij præcedentis inde nascitur: quia hoc facto, vt *hac l.* elegāter dicitur, *facinus illud, de quo fuerūt accusati, manifesta fide atque indiciis euidētibus* Pvblicant, vbi *publicādi* vox propria est: publicare enim est δημοσιεύειν, *euulgare*, vt in *Gloss.* & sic crimē publicè fateri; *prodere*: quomodo rectè hîc Interpres, *secretū crimē publica coniunctione prodere*: & Iurisconsultus in *l.* 41. *in fin. princ.* ff. *ad leg. Aquil.* dixit, *secreta Iudiciorum publicare.* Et sic, singularis hæc præsumptionis seu coniecturæ à lege receptæ & probatæ (quam Nostri, *Iuris & de iure* appellant, & huic speciei aptant) species notetur: de quo vide & Menoch. *lib.* 5. *præsumpt.* 41. *n.* 7. ¶ Ante hanc quidem *legem*, hæc non tantùm præsumptio, sed & confessio quibusdam iam credebatur: quò pertinent arguta hæc Martialis Epigrammata *lib.* 1. *ep.* 75.

> *Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paule negare:*
> *At vir est: nunquid Paula* Negare *potes?*

Rursum 6.*Epigram.*22.

Quod nubis Proculina concubino,
Et Mœchum modò, nunc facis maritum
Ne lex Iulia te notare possit
Non nubis Proculina, sed FATERIS.

Hæc inquam iam olim indicebantur; sed nondum ideo in eos velut in confessos aut conuictos in foro pœnæ publicè sancitæ erant: id quod Theodosius M. nunc primùm *hac l.* effecit: Quod quidem castissimi Principis moribus conueniens, characterem eius exhibet.

¶ Hæc cùm ita sint, apparet iam, errare omnino illos, qui hùc referunt *legem* 27. *Cod. eod. tit.* cuius alia prorsus species est: Nempe enim in eâ, nullâ antea adulterij accusatione institutâ, adulter cum adultera matrimonium contraxerat: & cùm adultera adulterij accusaretur, in eius *legis* specie quærebatur, an velamento matrimonij, quod adulterium quidem, sed non adulterij accusationem secutum fuerat, commissum antea adulterium extingueretur? quæ species & quæstio nihil commune habet cum *hac lege*, vt nec commune quidquam habet cum specie *huius leg.* species leg. miles, §. licet 11. ff. de adulter. vt & Nouellæ 134. cap. 12. ibi enim nuda suspicio adulterij inciderat, nō accusatio: multò minus accusatio elusa proximitatis obtentu.

¶ *De* FORO *competente in Adulterij accusatione.*

IX. * Idem AAA. Gildoni'' Com. & Magistro vtriusque mil. per Africam.

SI quis '' adulterij reus factus, accusatoris mariti forum declinare temptauerit, in hoc non possit eludere, nec prærogatiua militari defensetur, ibi confestim audiendus, vbi fuerit accusatus. Dat. III.'' Kal. Ian. Constantinop.'' Theodosio A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Concordat huic legi, *lex.* 14. *Cod. eod. tit.*
'' De *Gildone* hoc, dixi semel plenè ad *l.....*
'' Miles.
'' Eodem die data *lex* 7. *Cod. de Iudæis & Cœlicol.* ad Infantium Com. Orientis.

COMMENTARIVS.

FORI MILITARIS præscriptionem in adulterij crimine militi, si in eodem loco consistat vbi maritus adulterij accusationem instituit, adimit hâc Constitutione Theodosius M. ac nominatim, per Africam A. D. 393 ¶ Nēpè quæ *dubitandi ratio* erat, etsi milites per hæc tempora in criminalibus fori præscriptionē haberēt (quæ *prærogatiua militaris* hîc dicitur) vt ostendit *lex* 2. *sup. de Iurisdictione*, de quo plenè dixi ad *l.* 2. *sup. de exhibendis reis*: IN Hoc tamen (vt *lex* nominatim excipit) adulterii, videl. crimine, præscriptionem hanc non habent: atque ideò in accusantis mariti foro accusationem excipere coguntur, ex hâc Theodosij M. Constitutione: quæ ideo *ad Comitem & Magistrum vtriusque militiæ data est*; quod hic alioquin proprius & competens Iudex esset militum: isque de eo ad Imp. fortè retulisset, tanquam *prærogatiuæ militaris* adsertor.

¶ Verùm, quæ *decidendi ratio* est, id ita à Theodosio M. constitutum, propter frequentes de adulteriis *militum* per prouincias querelas, quibus militares famosi fermè sunt. Ideoque etiam qui disciplinæ militaris maximi adsertores fuêre, istud quam maximè crimen in militaribus persecuti sunt. Exemplum luculentum apud Vopiscum, *in Aureliano. Solus*, inquit, *omnium militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eadémque subitò demitteret, vt scissus ille vtrinque penderet, quæ res ingentem timorem omnibus fecit.* Nempè cingulo militari, aliòue quo succincti, peccandi sibi commeatum hâc parte faciliùs faciunt: ideóque fori præscriptione non gaudent: pariter (vt *exemplis* similibus id iuuem) Senatorij fori præscriptioni hâc parte seu in hoc ipso crimine locus non est, *l.* 1. *sup. de accusat.* vt & Palatini *l.* 3. *sup. de Iurisdictione.* ¶ Hac igitur inter alias ratione Theodosius M. Coniugiorum iam contractorum sanctitatem sancitum iuit, vti hoc ipso die, alia ratione coniugiorum contrahendorum sanctitatem sanciuit aduersus Iudæorum morem, *l.* 7. *Cod. Iust. de Iudæis*, quæ ita huic argumenti paritate quoque coniungenda est, ad alium quippe data ea est: prohibitis videl. Iudæis morem suum in coniunctionibus retinere, & iuxta legem suam nuptias sortiri, vt & in diuersa sub vno tempore coniugia conuenire. De quâ alioquin *lege* vide Contium, *lib.* 2. *subcesiu.* 1. §. De foro tandem competente in hoc crimine, vid. *l.* 13. & 14. *Cod. eod. tit.*

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT.

TITVLVS VIII.

IX. COD. IVSTIN. X.

---

1. * Imp. Constantinus A. ad Bassum" Vic. Ital. Post alia.

VBI puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, Tutores" necesse habeant comprobare, *Quod puella sit intemerata" virginitas, cuius coniunctio postulatur.* Quòd ne latius porrigatur, hic solus debet Tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet, ab iniuriâ læsi pudoris immunem: Quod vbi constiterit, omni metu liber" optatâ coniunctione frui debebit: Officio" seruaturo, vt si* violatæ castitatis apud ipsum" facinus hæreat, deportatione plectatur, adque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori Leges inponunt. Dat." Prid. Non April. Aquil. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Vbi primum puella sub Tutore viuentes ad annos peruenerint nuptiales, & quicunque" petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod à Tutore seruata sit, fuerit approbata: nam si ab ipso Tutore conuincitur esse violata virginitas, statim exilio deputetur, & res illius omnes fiscus vsurpet.*

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, resecta priore eius parte. Huiúsque *legis* meminit Leo *in Nouell.* 34. eámque ex parte abrogat.

" *Bassus* Vicarius Italiæ sub Constantino M.

" An locus hic ita legendus? *& adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat comprobare.*

" Vide *Gloss.*

" Quis? An quicunque tandem [vt accepit] qui coniunctionem puellæ postulat? An verò tutor? Dicam mox.

Tuo. siue Iudicis.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc nominatim desumpta est.

" Tutorem.

" An *Data*, hîc, pro *proposita*? vide *Commentarium*.

COMMENTARIVS.

PVPILLIS seu PVELLIS sua vt castitas constet per Tutores intemerata, duo hac Constantini M. constitutione ad Vicarium Italiæ emissâ A.D. 326. constituuntur. Primò (quod in *Codicem Iustinianem* relatum non est) vt nupturâ puellâ Tutor priùs comprobet seu probet, Puellæ per se intemeratam fuisse virginitatem: Comprobet, inquam, siue probet, vel proximorum scil. puellæ parentum testimonio, vel Contutorum aliorum, vel seruorum; (pariter vt in specie *leg. 1 infr. de raptu virginum*:) His enim rationibus comprobari seu probari, denique de pudicitia Virginis CONSTARE potest, tandem his modis tribus, vix aliis virginitas illæsa probatur. ¶ Dixi *per se*: id enim hactenus à Tutore *hac lege* Constantinus M. exigit, vt ipse scil. testimonium habeat inuiolatæ pupillæ suæ. Alieni facti probatio ab eo exigi non debet, neque potest. Etsi mille Argos quippe admoueas, quamlibet pectori affixam teneas, muliebris castitatis approbator vel assertor idoneus esse nunquam possis.

Secundò, *hic eâdem lege* constituitur (quod Tribonianus solum seruauit) vt tutor violatæ pupillæ suæ reus seu corruptor deportetur, eiusque bona omnia publicentur seu fisco adquirantur. Maiore proinde pœnâ Tutoris stuprum in puellâ admissum plectitur, quam alterius: quod

 certè

certè *lege Iuliâ* relegatione & partis bonorum publicatione plectitur, *Inſt.de public.Iudic.* Creſcit enim perfidiæ crimen officij ſuſcepti ratione: cui ratioot vicina eſt illa quam reddit Leo *initio Nouellæ* 34.

Quod bonorum conſiſcationem attinet id Leo quoque mutauit, *d.Nou.* 34. voluit enim is, bona tutoris qui vitium puellæ intulit, ei adquiri, *καὶ δ' ἐμὸν ϑ' ἐκεῖ, ταύτην* [*ὕπαρξιν*] *ἀπεῖναι, ὡ τὴν ἀδικίας κ) τὸ δυςύχημα ἢ τ' ὑπάρξεως κυρι⊕ κατεβάλετο.* ¶ Et tamen quamuis Raptoris pœnam debuerit Tutor ſuſtinere (vt hic Interpretes Baſilic.) minor pœna à Conſtantino M. *hac leg.* imponitur, quàm raptori, vt *fine legis* oſtenditur: quâ vtique ſi ſummo iure ageretur Tutor plectendus eſſet tam nefandi ſtupri author, quia inſidiæ, quæ huic ætati fiunt, vi comparantur: ſed contentus eſt Conſtantinus M. pœnâ mediâ: quæ raptus pœnâ citerior eſt, ſed ſtupri pœna ſeuerior. ¶ Et his quidem rationibus *hac lege* Conſtantinus M. caſtiſſimus Principum (de quo vide *Panegyricum* 5.) puellarum caſtitati conſultum iuit, ſub Tutoribus agentium, aduerſus ipſorum Tutorum inſidias. Qui aliis pariter rationibus earundem ſub Parentibus agentium caſtitati conſultum init, *l.*1. *inf.de raptu virgin.* quæ & ipſa Aquileiæ ab eo data pariter, vt hæc dicitur, & fortè ad eundem annum referenda eſt.

¶ Cœterùm putet quis hâc *legem* accipiendam de matrimonio puellæ adultæ cum Tutore olim ſuo. Ait enim Conſtantinus M. *Quod vbi conſtiterit, omni metu liber, optatâ coniunctione frui debebit.* Neque enim de alio adhuc *hac l.* loquutus erat Conſtantinus M. quàm de Tutore. Certè poſt Diocletianum & Maximianum (cuius eſt *lex* 7. *Cod.de interdicto matrim. inter pup.& tutor.*) nulla Imperatorum *lex* ad Leonem & Anthemium vſque (quorum eſt *lex.vlt.d.t.*) occurrit, quo hoc matrimonium interdictum fuerit. Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, Conſtantium hoc matrimonium ita indiſtinctè, etiam rationibus additis, vel anno 26. nondum expleto, permiſiſſe, vt ſaltem caſtitati puellæ conſultum eſſet, id eſt dummodo tutor, qui eam ambiret, non eam corrupiſſet cùm ſub ſe ageret, atque adeò ne fœditatis ſuæ & Raptus præmium ferret: contrà ſi caſtitatem ſeruaſſet, omni metu liber, ſeu non obſtante veteri interdicto, optata coniunctione frueretur. Alioqnin & ſingolari Principis beneficio hoc matrimonium ſæpè conceſſum oſtẽdit *d.l.*7. Et verò vix eſt vt credat quis, Conſtãtinum M. alio puellam in matrimonium petente, Tutorem de virginitate puellæ fidem facere voluiſſe. Quare & Interpres hanc *legem* non ceperit, & Tribonianus hanc priorem ſententiam à Codice ſuo abeſſe voluerit. Certè Philo agens de ſpecialibus legibus Moyſis *p.*609. in alio caſu pudicitiæ non cuſtodiæ periculum ad *ἐπιμελείας* pertinere vult. Verùm his omnibus non obſtantibus priori ſententiæ adhuc adhæreo.

¶ Tandem, quod temporum rationẽ ſiue Æram huic *legi* ſubſcriptam attinet, videndum an *Data* hîc, pro *propoſita* accipiendum? Quandoquidem Conſtantinus M. per hæc tempora in Pannonia verſabatur: Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, AQVILEIÆ conſtitiſſe Vicarium Italiæ: Verùm non ita eſt. Conſtantinus ſcil. Aquileiæ ſæpè intra hoc octennium conſtitit, vel ex Pannonia rediens, vel in Pannoniam pergens: Hinc adeò Datæ ab eo Aquileiæ Conſtantino A. 5. & Licinio Coss. id eſt, A. D. 319. *lex* 9. *infr. de appellat. lex* 6. *inf.de Decurionibus. lex* 2. *de maternis bonis* (quanquam hæc *lex* ad alium annum referenda videtur) *lex* 1. *de Tutoribus* (quæ & ipſa ad Baſſum P.P. data eſt) Item Conſtantino A. 6. & Conſtantino Cæſ. Coss. id eſt A.D. 320. *lex* 1 *de raptu virginum* (quæ data eſt ad populum) Rurſum Criſpo 2. & Conſtantino 2. id eſt A.D. 321. *lex* 3. *de maleficis*, quæ & ipſa ad Baſſum data eſt. Tandem Conſtantino A. 7. & Conſtantio Coss. id eſt An. D. 326. non tantum hæc *lex*, verùm etiam *lex* 2. *ſupr. de fil. mil. app.* Fortè hæc *lex* referenda ad An. D. 320. quo ipſo Anno & menſe ibidem Data *lex* 1. *de raptu virginum.*

¶ Illud omittere non poſſum, quod Auctor *panegyrici* 5. (qui habitus ante viginti annos, id eſt A.D. 307.) memorat *cap.*6. & 7. de Imagine in Aquileienſi Palatio ad ipſum conuiuij adſpectum, vbi puella Fauſta Maximiani filia ſuſtinebat, & Conſtantino noſtro tum puero galeatum auro gemmiſque radicantem & pennis pulchr...... eminentem.

DE MVLIERIBVS, QVÆ SE SERVIS PROPRIIS IVNXERVNT.

TITVLVS IX.

IX. COD. IVST. XI.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum.

SI qua cum ſeruo" occulte rem habere deregitur, capitali ſententia" ſubiugetur, tradendo ignibus verberone": Sitque omnibus facultas, crimen publicum arguendi; ſit Officio" copia nunciandi: ſit etiam ſeruo licentia deferendi, cui probato crimine libertas dabitur: cùm" falſæ accuſationi pœna immineat; ante legem nupta tali conſortio ſegregetur, non ſolùm domo, verum etiam prouinciæ communione priuata, amati" abſceſſum defleat relegati. Filij," etiam

quos

quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nudâ maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatísque, deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit: ita vt & quod ille qui quondam amatus" est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videtur habuisse substantia, dominio mulieris sociatum, à memoratis successoribus vindicetur. His" ita omnibus obseruandis, & si ante legem decessit mulier, vel amatus; quoniam vel vnus auctor vitij censuræ occurrit. Sin verò iam vterque decessit, *suboli parcimus, ne defunctorum parentum vitiis pragrauetur*; sint filij, sint potiores fratribus, proximis, adque cognatis, sint relictæ successionis heredes. Post legem enim hoc committentes morte punimus. Qui verò ex lege disiuncti clam denuo conuenerint, congressus vetitos renouantes, hij, seruorum iudicio, vel speculantis Officij, vel etiam proximorum delatione conuicti, pœnam similem sustinebunt. Dat. IV. Kal. Iul. " Serdicæ, Constantino A. VII." & Constantio Cæs. COSS.

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier seruo proprio se occultè miscuerit, capitaliter puniatur. Seruus etiam qui in adulterio dominæ conuictus fuerit, ignibus exuratur. In potestate habeat huiusmodi crimen quicunque voluerit accusare. Serui etiam aut ancillæ si de hoc crimine accusationem detulerint, audiantur: ea tamen ratione vt si probauerint, libertatem consequantur, si fefellerint, puniantur. Hereditas mulieris quæ se tali crimine maculauerit, vel filiis si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. tit.* huius *legis* mentio fit in *Nouella* Imp. Anthemij 1. *de mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerunt.*
" Deinceps scil.
" *Suo* additum in *C. Iust.* Quod sanè comprobat *Rubrica*: comprobat Anthemius *Nouella* 1. *Venerabilis*, inquit, *sanctio Constantini, dominam seruorum* SVORVM *complexibus inflammari districtissimo rigore non patitur.*
" *Sententia*, C. Iustin.
" *Verberonem* vocat seruum, pariter vt *l. 6. C. de seruis fugit.* vt Veteres etiam *triuerberonem*, & *flagrionem.*
" Tria hæc *συνώνυμα*. Omnes promiscuè *arguere*, Officium *nunciare*, serui *deferre* dicuntur.
" Vt *l. 4. infr. de sepulchr. viol. vel Officium nunciauerit.* Pro quo malè in C. Iust. *ad Officium nunciauerit.*
" Absunt hæc à *C. Iust.* " *Nuptam* vocari obserua: de quo mox.
" *Amatum* ter vocat, cuius amore domina exarsit.
" Hæc iam Tribonianus retinuit.
" *Condemnatus* in C. *Iust.* Malè.
* Reliqua desunt à C. *Iust.*
" *Iun.* in aliis Editionibus, & in optimæ notæ Aniano: quin & in *Cod. Iustin.*
" *κ*. VI. id est A. D. 320.

COMMENTARIVS.

SERVIS PROPRIIS, mulieres, eorum amore correptæ, venenisque infectæ (vt in simili re loquitur Idem Constantinus M. *l. 1. C. de natural. lib. 1.*) aduersus familiarum splendorem & dignitatem, quia sæpe miscebantur, cúmque his rem habebant occulte, Constantinus M. hanc stupri licentiam & speciem hoc Edicto, (quod memorat & cófirmat Anthemius *Nou. 1.*) variis & seuerissimis pœnis persequendam credidit A. D. 326. *districtissimo rigore*, vt de eo Anthemius disertè ait *d. Nouella 1.* Ne insignium familiarum clara nobilitas indigni consortij fœditate vilesceret, & quod splendore forsitan Senatoriæ generositatis obtinuit, contactu vilissimæ societatis amitteret, aut nudæ tantùm ingenuæ libertatis fulgore conspicuum genus in femina imprudentior complexus imminueret, quam *huius l.* rationem in hoc eodem argumento versans, profert Anthemius *d. Nou. 1.* vbi & hanc ipsam constitutionem memorat & confirmat.

¶ Primùm igitur capitis pœnam (id est mortis ve *fine legis* dicitur) ipsimet mulieri indicit; cùm mitiore longè pœnâ puniatur, quæ se alieno seruo iunxit, ex sententiâ ICti Claudiani, de quo *titulo superiore* actum fuit. *Secundò seruo* ignis pœnam comminatur, de quo ignis supplicio alibi plenè dixi. *Tertiò*, publicam accusationem huius criminis facit: neque tantùm proximis vel etiam Officialibus, sed & seruis relaxat: cùm idem Constantinus M. diuersum in adulterij crimine eodem hoc anno constituat *in l. 2. supr. de adult.* Ratio differentiæ in aperto est. Bene concordans scil. matrimonium non cuiuis turbare concedendum est: At nullo existente legitimo matrimonio, publicam familiarum honestatem, publicum decus à quouis vindicari publicè interest. *Quartò*, libertas pro præmio seruo crimen hoc probanti datur, vt viceuersâ falsò accusanti pœna imminet. Qua parte notandus hic casus est, addendúsque quo serui publicè pro præmio libertate donantur. *Quintò*, consortium tale ante *hanc l.* contractum distrahi iubetur, ipséque seruus non tantum domo mulieris, verùm etiam Prouinciâ totâ relegari. Quod ipsum singulare quibusdam videtur: Relegationis, inquam, pœnam in seruum cadere; quod & ipsum ostendi putát *l. 1. inf. de sep. viol.* & *l. 2. ff. qui & à quibus manum.* Itaque verba hæc *in l. 12. §. 4. ff. de accusat. sicut relegatio*, ita accipiunt; Sicut relegatio in seruum cadit, quod etiam Accursius vidit. Similémque locutionem & interpretationem adhibendam in *l. 19. inf. ff. de heredit. petit.* & *l. 3. ff. pro soluto*: & *l. penult. ff. de vsucap.* Verùm de hac quæstione totâ dicam *ad l. 1. infr. de sepulc. viol.* Sextò, *Filij*, etsi ex hac coniunctione nati, liberi quidem sint; (quia matris conditionem liberi sequuntur, & qui ex seruo nascitur & liberâ, liber est:) attamen in nudâ libertate eos manere iubet Constantinus, omni dignitate exutos: Atque ideò maternorum bonorum incapaces sunt, tam ex testamento, quàm ab intestato: sed ad mulieris successores legitimos

matris

rentiâ iam quoque apparet, matrimonij integritati magno ſtudio conſuluiſſe *leges*, & ſanctiſſimæ huius ſocietatis temeratores etiã grauiori pœnæ addixiſſe.

¶ Alterum etiamen quod hâc Theodoſij M. conſtitutione excipitur, eſt crimen Mortis intentatæ cõiugi. Nam ſiue vxor marito, ſiue maritus vxori mortem intentaſſe dicatur, vtriuſque ſerui, qui tum domi fuerant, quæſtioni ſubiiciuntur.

¶ Cæterùm, vt eò redeam, hæc duo crimina tantum excipiuntur: non etiam Inceſti, vel ſtupri, hâc quoque inter alias ratione, quod etſi in alterum ex dominis ſerui torqueantur, pro altero tamen domino, vel quaſi domino, torquentur. Cui ſimile eſt quod notabam ad *tit. ſupr. Ne præter crimen maieſtatis.* Dixi, *quaſi domino*: Nam & vxoris ſerui, mariti ſerui quodammodo ſunt; & vice verſâ. Quod ſingulare interim eſt, vt ſerui pro fictitio domino aduerſus verum torqueri poſſint: At in ſtupri, vel Inceſti crimine, non poſſunt in dominum ſerui torqueri, quia vnus eſt tantum dominus, cuius ſerui ad quæſtionem depoſcuntur. Maneat igitur hæc regula: Duobus dominis concurrentibus in his duobus criminibus, pro vno aduersùs alterum ſeruos torqueri poſſe: quotiens vnus eſt dominus, non poſſe. Plura hanc ad rem pertinentia repeti oportet *ex tit. Ne præter crimen maieſtatis.*

¶ Illud cùm maximè in *h. l.* ſpectari cupio: In poſteriore tantùm *ſpeciẽ*, criminis, quod inter coniuges contrahitur, ſpecie, putà intentatæ ſeu cogitatæ mortis, æquum ius vtrique coniugi ſtatui, putà vt par conditio in quæſtione mancipiorum ſeruetur, ſi fortè maritus eodem modo inſectetur vxorem: id eſt, vxori mortis parauerit inſidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuiſſe inuenitetur: At non etiam in priori ſpecie, putà Adulterij, de quâ *initio legis*; nempe non æqua hâc parte Adulterij à marito admiſſi conditio fuit: de quo plenè *ad l. 1. ſup. de Repudiis.* ¶ Hæc interim, inter alias, *Lex* exemplum præbet capitis cuiuſdam ei inſerti, quod ad hunc *Titulum* non facit.

v. * Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Cynegio PP. "

NE quis Chriſtianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ " Chriſtianus coniugium ſortiatur. Nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit, adulterij vicem commiſſi huius " crimen obtinebit: libertate in cauſandum publicis quoque vocibus relaxata. Dat. Prid. Id Mart. Theſſal. Theod. A. II. " & Cynegio coss. [388.]

INTERPRETATIO. *Nec Iudæus Chriſtianam, nec Chriſtianus Iudæam ducat vxorem: quod ſi fecerit, cuiuſlibet accuſatione, velut in adulteros, vindicetur.*

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. de Iudæis.* & repetitur hæc *lex* totidem verbis *l. 2. ſupr. de nuptiis.* Fortè huic *legi* iungenda *l. 5. Cod. de inceſt. nupt.* Quod non temere aſſero. Hanc *leg.* memorat Papianus *reſponſ. t. 20.*

" *Cynegius* hic PP. fuit Orientis ſub Theodoſio M. A. D. 384. 385. 386. 387. 388. 389. Vide *Proſopographiam.* De eo Zoſimus *lib. 4. p. 762.* Idacius *Chron.* A. D. 388. Libanius *Orat.* ὑπὲρ τῶν ναῶν, *p. 97. 100.*

" Ita quoque *ad l. 6.* at *ad l. 2. ſupr. Iudæam coniugio.*

" Ita quoque *d l. 2. d l. 6. huiuſmodi.*

" vide *Gloſſ.*

" XII. *d. l. 2.* ſed malè.

DICTA ad *l. 2. ſupr. de nuptiis*, quæ cum *hac* eadem eſt, huc transferibi poſſunt.

vi. * Idem AAA. Orientio Vic. Vrb. Romæ "

OMNES, quibus flagitij " vſus eſt, virile " corpus muliebriter conſtitutum alieni ſexus damnare " patientia " (nihil enim " diſcretum videntur habere cum feminis) " huiuſmodi ſcelus expectante " populo flammis " vindicibus expiabunt ".

PP. in Foro " Traiani, VIII. Id. Auguſt. Valentiniano A. IV. & Neotherico coss. [390.]

Hæc lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

' Ad vrbem Romam pertinuit quoque quæ de eadem re eſt, *lex 3. ſupr.* vt & locus Saluiani, aliique quos ad eam laudaui.

" *Flagitioſus luxus*, ita apud Auctorem *coll. legum Moſaic.* *flagitioſum*, eſt in *Antiano Puteanorum fratrum.*

" *Viri corporis*, apud Coll. Auctorem.

' *Damnandi* vox propria.

" *Patientia* vox hæc in re propria: de quo mox.

" *Nihilque, aſſeretum habere*: Ita apud Authorem *Collat.* Cæterum eodem modo *l. 3. ſupr. quid cupiat vbi ſexus perdidit locum*

" *Proſpectante*, vt habet Author *Collat.* & Editio *in Quarto.*

' Ita habet quoque Author *Collat.* At Editio *Quartana*, & *Cuiaciana*, habent *flammæ vindices.* Sanè & ſummum ſupplicium impoſitum

" impositum. 3. *supr.* At speciatim *h.l.* Viuicomburium. De pœna Viuicomburij, *alibi* dixi.
" De *subscriptione* hâc vide *Commentarium*.
" *Res* scil. vt hæc *lex* hic habet: At enim in integriore *lege* vox *expiandi* refertur ad Iudicem Orientium Vicarium Vrbis. Ergo *expiare* dicitur & Iudex & reus.

Imppp. Valentinianus Theodosius & Arcadius AAA. ad Orientium Vicarium vrbis Romæ.

NON patiamur ", vrbem " Romam (virtutum " omnium matrem) diutius effeminati in viros " pudoris contaminatione fœdare " & agreste " illud , ab " priscis Conditoribus, robur, fractâ " molliter " plebe " tenuatum, " conuicium seculis " vel Conditorum irrogare, " vel Principum, " Orienti Vic. K. Nobis Laudanda igitur experientia tua.

Omnes , quibus flagitiosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientiâ , nihilque discretum habere cum feminis occupatos " , vt flagitij poscit " immanitas , atque omnibus eductos " (pudet dicere) virorum lupanaribus " , spectante populo , flammis vindicibus expiabit " : Vt vniuersi intelligant , *Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ* : nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset. "

Prop:ptid: Id. Maias Romæ in Atrio Mineruæ.

NOTÆ.

[a] Ita hæc *lex* extat Præfatione & Epilogo plenior: quæ hinc recisa sunt: & ex hoc quidem ipso *Cod. Theodosiano* desumpta ab Authore *Collat. leg. Mosaic. tit. 5. de stupratoribus* notuis, vt existimo, ita sublatis.
" *Non patiamur*, vel *Non patimur*.
" *vrbis Romæ*.
" *Roma* Virtutum omnium mater. de quo mox.
" vt id est qui se negant viros. vt loquitur Iulius Firmicus p. 13. vel *Euiros*. Euirandi & Euirato vox huic vicina. Editiones habent diuulsim, *in viros*.
" *Fœdare*, ita Editiones. malè. Viros *contactu fœdare*.
" Editiones habent, *ad*. malè. *Ab priscis conditoribus*, id est iam inde à priscis.
" Sic *fracta viros*. Virgil. v. in *Comment*.
" Per Mollitiem: *Mollitum* vox his portentis propria.
" *ac pube*: vid. in *Comment*.
" *Tenuatum*, pro *extenuatum*, vt apud Symmachum non *vno loco*.
" *Saculi*; ita Edit malè.
" *Irrogare conuitium*: sic irrogare iniuriam. vid. in *comm*.
" *Principium*: ita Edit. malè
" *Occupatos*: id est captos, prehensos.
" Malè in Edit. *possit*.
" *Seductos*: in Edit.
" *Lupanaria* hæc flagitiosa nota.
" *Laudabilis* scil. *Experientia tua*. supr.

COMMENTARIVS.

SCANTINIÆ *legis* crimen, & quidem in vrbe Româ , vti Constantius persecutus iam fuerat *l. 3. sup.* ita & Valentinianus Iunior cum Theodosio M. Romæ pariter, *h.l.* persequitur A. D. 390. Et vt ille, exquisitis pœnis, ita hi viui comburij nominatim pœna. Idque eo tempore quo Siricius Papa Episcoparum vrbis Romæ gerebat : ipsi verò Theodosius & Valentinianus Mediolani versabantur, vt ex Chronologiâ *huius Codicis* patet : non sine Consilio proculdubio Ambrosij Episcopi.

¶ Extat autem hæc *lex* præfatione & Epilogo integrior apud Authorem *collat. ll. Mosaicarum, tit. de stupratoribus*, quam & ideò hic exprimendam curaui, mendis quoque repurgatam. Quo argumento liquet, vt multas alias constitutiones, ita & hanc quoque *legem* nostrâ ab Alaricianis decurtatam: Id enim verius est , quàm vt credamus (quod suspicabatur V.C. Pithœus) ex Præfecturæ Vrbanæ scriniis à collectore illo , vel ab alio , hanc legem ita pleniùs relatam. Apertè enim ex *Codice Theodos.* eam allegat Author seu Patiator ille. *Item*, inquit, *Theodosianus: Imppp. Valentinianus , Theodosius & Arcadius Augusti, &c.* atque adeò integriorem in integro Codice Theodosiano fuisse testatur.

Nunc de ipsa *lege*. ¶ Præfatione eius elegantissimâ , cuius verba mox penè singula illustrabimus , côtinetur esprobratio huius fœditatis Romæ inolitæ : contrà , continetur ratio, cur nominatim Roma scelus id vsurpare non deberet; quâque etiam paganos moueri posse , imo debere , Principes isti credidêre : Nempe aiunt, Vrbem *Romam* iam ab antiquo *Virtutum omnium matrem* audiuisse, omnis boni exempli feracem, continentiæ nominatim ac pudoris. Quod alioquin vrbis Romæ elogium Côstâtio Imperatori acceptum ferri Iulianus nôdum Apostata, *Orat. 1. Petau. p. 14. & 16.* vbi de Roma ad Constantium ipsum agens. ἐχέτω μὲν ὅσον τὸ γέρας, ὃν αὐτὸς ἰδέλει, καθ' ἣν ἀρετῶν μητέρα καὶ διδάσκαλον πολλάκις ἐπαινῶν; & rursum: τὸ Ῥώμης δὲ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπαίνων αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, συλλαβὼν ἐν βραχεῖ καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς προσειπὼν τὸ δοῦναι τὸ κάλλιστον τῶν ἐγκωμίων τοῖς περὶ τῶν ἄλλων λόγοις ἀφαιρήσῃ. Ita quoque Amm. Marcellinus *lib. 14.* in rebus Constantij p 16. *Illud autem non dubitatur , quod cum esset aliquando Virtutum*

tum omnium domicilium Roma. Et *lib.* 16. *p.* 77. *Proindè Romam ingressus Imperij virtutúmque omnium larem.* Cassiodorus quoque 1. *variarum* 39. & iterùm 4. *var.* 6. de Româ: *Illa eloquentia fœcunda mater, illa* VIRTVTVM OMNIVM *latissimum Templum.* Ergò Roma virtutum omnium mater, domicilium, Templũ, Magistra dicta. Itéque *patria virtutũ*, Cassidorus 2. *var.* 1. Eodem pertinet quod mox hic eleganter additur, fortitudinis ac roboris masculi veteres Romanos fuisse, & agresti robore, iam indè à sui initio, priscísque eius conditoribus, extitisse. Quare non sinè priorum tùm Conditorum, tum Principum & seculorum conuitio, à veteri illo, quà pudore quà robore, eos recedere, qui non iam viri, sed *inuiri* effœminati pudoris contaminatione, & ipsam vrbem defœdarent, & agreste illud robur.

§ Cæterùm, quia tota hæc *lex* tam σημαντικαῖς vbique vocibus scatet, eas vnâ fideliâ illustrare omnes iuuat; quomodò pariter fecimus ad *l.* 3. *sup.*

§ Ait lex, *effœminati pudoris* γυναικίζοντας, θηλυδρίας, ἀνδρογύνους Græci ideò vocant.

Ait lex *Inviros*, nam ita compulsis literis loco in viros, restituo: Nempè virorum nomine indignos censent Impp. & ideò *inuiros*, qui se negant viros, vt loquitur Firmicus *p.* 10. Euirandi & euiratorum vox huic vicina: ἀνάνδρους Græci: Ἄνανδροι scil. qui se non præstant viros mollitie vel ignauia. Hinc Plutarcho *in Solone*, ἀνάνδροις καὶ γυναικώδεσι πάθεσι, καὶ ἀνανδρίας de euiratis, τὸ ἄνδρα ἀρνήμενοι, Clementi Alexandrino. Idem μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, βατάλους δὲ καὶ γυννίδας καλεῖν τούτους χρή. Amphilochius *in Iambo ad Seleucum.*

Ἄνδρες γυναῖκες ἄῤῥενες θηλυδρίαι
Οὐκ ἄνδρες, οὐ γυναῖκες ἀμφιδόξῳ λόγῳ.

Ait lex, *contaminatione fœdare*; vt Virgilius contactu fœdare.

Sequitur, *& agreste illud ab priscis Conditoribus robur*: haud absimile illud Virgilij 8. Æneid.

Tum Rex Euandrus Romanæ conditor Arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Gensque virûm truncis & duro robore nata: &c.
Sed rami atque asper victu venator ——

Ait lex *ab priscis Conditoribus*: nam ita repono, cùm editiones habeant *ad*: id est iam inde à priscis Conditoribus. *Conditoribus*, vt in illo superiore: *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.* Clementis Alexandrini 3. *Pædag.* 3. illud vicinum. ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων νομοθέτας: ἀνδρόγυνον ἐμίσησαν ἐπιτήδευσιν οὗτοι, καὶ τοῦ σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ὀρύγματος κατηξίωσαν, κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον.

Ait lex, *fractâ plebe*: vox *frangendi* hac in re propria: *frangere*, est mollire, deiicere: siue de toto homine agatur, siue de parte, eiúsque habitu. *Prudentius.*

—— *Petulanter amœnas*
Haurire illecebras & fractos soluere sensus.

Cyprianus *ep.* 11. *Quisquis magis Virum in fœminam fregerit.* Petronius, *de bello ciuili*,

—— *Malè pubescentibus annis*
Surripuêre viros, exsectáque viscera ferro,
In Venerem fregêre viros.

Et mox:

Scorta placent, fractique eneruis in corpore gressus.

Molliculus & Infractus, Ambrosio 1. *offic.* 19. ibidem, *vox non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans.* Statius:

—— *Nunc frangere sexum*
Atque hominem mutare nefas ——

Hieronymus *ep. ad Salutdiam, tom.* 1. *p.* 35. *Histrio fractus in fœminam.* Græcis hoc sensu κατεαγότες ἄνθρωποι, Clementi Alexandrino 3. *Pædag.* 3. sic gradum frangere. Saluianus *lib.* 5. *cum muliebrem habitum viri sumunt, & magis quàm mulieres gradum frangerent.* Denique *frangere*, est ad muliebrem modum quid fingere: sic *vox infracta*, Gellio, *lib.* 3. *cap.* 5. sic *verba fracta*, Claudiano 1. in Eutrop.

—— *Verbis*
Vltra nequitiam fractis.

Verba refringere apud Statium, quod est Senecæ in *præfat. controuers.* ad muliebres blanditias vocem extenuare. Sic Lucretius lib. 2.

—— *Nutricis blanda atque refracta loquela*

Græci eodem sensu κεκλασμένον apud Philon. *lib. de Agricult.* Lucian. in .... quorum aliquammulta notauit, de verbis inquam, voce, loquela infractis, *cap. vlt. à pag.* 148.

Ait lex, *molliter*: Mollitiei vox, in hac re obscœna, propria: quod notissimum. Claudian. *I. in Eutrop.*

—— *Quid enim seruum mollésque pudebit.*

Petronins,

—— Spatalocinædi:
Pede tendite, mensem addite, conuoluite pedes Veneris moll...... Vibius sequester, *mollescit*, *id est obscœnus fit.* Cælius Aurelianus...... *lib.* 4. *c.* 9. Molles siue subactos, Græci   vocant: & in commune *Molle*, obscœnum: inde & μαλακὸν βλέμμα Aristophani.

Air lex, *plebe*: reponendum *pube. Robur fracta molliter pube tenuatum*: id est populo Romano, Gentéque Romana robusta, infracta, emollita, effœminata. *Pubes*, pro populo, gentéque, & quidem Romana robusta. Virgil. 1. *Georg.*

Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adorat.

& *Æneid.* 8.

Arcadas huic Equites bis centum, robora pubis
Lecta dabo ——

A...... horum ipsorum temporum scriptor, *periages. vers.* 115.

—— *Indomito tellus iacet Itala regno,*
Ausonis hæc Regio est PVBI *Genus ab Ioue summo.*

& *vers.* 148.

—— *Hic longo cespite tellus*
Funditur & varia populorum PVBE *domantur*
Arua soli ——

Ait lex, *tenuatum*, id est exhaustum, extenuatum: sic non vno loco Symmachus, vt iam *sup. in Notis.*

Ait lex, *conuitium sæculis* (nam ita repono) *Conditorum irrogare, vel Principum.* Sic iniuriam irrogare apud Paulum 5. *sentent.* 4. infamiam irrogare, passim *in Iure.* Vult his verbis Imp. posteritatem corruptam conuitium facere Maioribus malè viuendo. Quomodo Lactantius, sed contrario sensu *lib.* 5. *cap.* 9. *Bonus corruptis conuitium benè viuendo facit.* Conuicium facit seu irrogat Maioribus, qui ab institutis eorum diuersis moribus agit. Duos porro, quibus eâ re conuicium fit, nominat *Conditores & Principes.* Conditores sunt prisci qui Romam condiderunt, Romanique Imperij magnitudinem. Principes, sunt Imperatores, quorum sæculo infamiam seu conuicium faciunt scelesti homines. Contrà enim

enim, sæculi sui beatitudinem & felicitatem efferunt Principes, ipsique se eo efferunt. vid. quæ dico ad *leg. vn. si quis Imper. maledix.* suprà.

Ait lex, *quibus flagitij usus est*, in Anianeis quibusdam, *flagitiosum est*, vel vt apud Authorem *collat. leg. Mosaic.* quibus flagitiosus luxus est, *luxus* est τρυφὴ, vt in eadem re, *Clemens Alexandr.*

Ait lex, *alieni sexus damnare patientiâ*; damnare: sexum suum damnat qui alienum appetit. Ita Iulius Firmicus de errore ....in eadem re: *Nolite corpus quod Deus fecit, scelerata Diaboli lege damnare.* Patientiæ vox hac in re propria, vt apud *Salvianum* in eadem re, *muliebris tolerantia* : & Lactantius *lib. 5. cap. 9. cum fœminis patientiâ certent*: & Cyprianus ad Donatum; Videre, inquit, contra fœdus iúsque nascendi Patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Vide & Senecam 1. *Natural. cap.* 16. vbi ter, imo quinquies hac voce vtitur. Et his quidẽ formulis fermè & exprobrationibus Impp. *hac leg.* etiam Paganos ad pristinæ pudicitiæ, continentiæ, exemplar inuitant.

¶ Eodem pertinet in *Epilogo* ratio iam ex ipsa Theologia petita: *vt vniversi intelligant Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis anima, nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset.* Quæ sententia non dubito, quin ad Paulinas efficta fuerit, veluti *ad Romanos* 1. *vers.* 24. *&* 27. 1. *Cor.* 3. *vers.* 16. 17. *& cap.* 6. *vers.* 19. *&* 2. *Cor.* 6. *vers.* 16. quibus locis Christiani, Sacrosanctum Dei Templum dicuntur, esséque iubentur ἅγιος ναὸς τοῦ θεοῦ: atque eâ ratione fœdis cupiditatibus corpora sua ἀτιμάζειν ἐν ἑαυτοῖς Apostolus dehortatur, Romanos nominatim eo nomine perstringens, in quos est hæc ipsa constitutio, de quo dixi plura *ad legem cùm vir: supr.* Quicquid tandem repetitis subinde constitutionibus Principes, etiã Christiani, portentũ hoc eradicare conati, pertinaciter ibi stetit, etiam in medio ruentis Imperij: de quo est Saluiani Massiliensis querela scribentis, circa A.D. 440. *Atque hoc publicè*, inquit, *in ciuitate Romana, vrbe illa summa & celeberrima, quid aliud quàm Imperij dedecus erat, vt in medio Reipubl. sine execrandissimum nefas palam liceret admitti.* ¶ Illud omittere non possum, quod Socrates scribit, *lib.* 5. c. 18. Theodosium hoc tempore inter alia praua. quæ Romæ sustulit, leges quoque quasdam *de mulieribus adulteris coercendis* tulisse: Quare putet quis, hanc *legem* ad quam scribimus, illis cohæsisse. Quanquam, id quod Socrates ibi memorat, ad A. D. 389 superiorem potius spectare arguit *lex* 1. *infr. de mancipib.*

¶ Notanda postremùm *huius l.* subscriptio: *P. P. in foro Traiani*: quæ & in aliis præterea decem constitutionibus *huius Codicis* occurrit: purà *l. 2. de petitionib. l. x. ad leg. Corn. de falso: l. 2. de iure fisci: l. 3. de sepulchr. viol. l. 4. ad SC. Claud. l. 1. de priuil. corpor. V. R. l. 31. de petitionib. l. 4. de conlat. donatar. l. 1. de habitu quo vti: l. vn. de Campo Martio.* Propositæ scil. in eo foro *leges* quæ totius populi Romani vrbisque securitatem, vtilitatem & honestatem respicerent (non vt in aliis foris, quæ Corpora tantum certa quædam spectarent) Velut in foro, quod Romæ omnium spectatissimum, quóque populos maximè conueniebat: quod quidem erat *Octauâ Regione*, vt fidem faciunt *veteres* vrbis Romæ *descriptiones*. In quâ ipsâ Regione & Foro Traiani, proximum erat, & ipsius fori Traiani pars *Atrium Mineruæ*, vbi hæc *lex* proposita dicitur apud Auctorem *collationis Legum Mosaicarum.* Memoratur hoc Atrium Mineruæ in Veteribus vrbis Romanæ descriptionibus *Victoris*: & altera quæ præfixa *Notitiæ Imperij*: in tertiâ quippe Sexti Rufi hactenus Delubrum Mineruæ in foro, & Templum Mineruæ tantum memorantur, in cæteris mutila: quæ & ipsa alioquin duo memorantur in *Victoris* descriptione: non in eâ quæ *Notitiæ* præfixa. Erat & in Decimâ Regione, quæ Palatium dicebatur, *Delubrum Mineruæ.* Meminit & Claudianus *lib.* 2. *in laud. Stilichonis* Mineruæ tectorum, inducens Legatos prouinciarum Romam venientes, ad petendum Stilichoni Consulatum.

> *Conueniunt ad tecta Deæ (quæ candida lucent*
> *Monte Palatino) Glaucis tum prima, Mineruæ*
> *Nexa comam foliis, fuluáque intexta micantem*
> *Veste Tagum, tales profert Hispania voces.*

Nisi fortè hoc ipsum Atrium Mineruæ est, de quo nunc agimus, quò conuenire soliti fuerint Legati prouinciales Romam: nam & in eâdem Regione Octaua erat *Senatus*, erant & *Stationes municipiorum*: item *Vmbilicus vrbis Romæ*: erant & *Iani duo celebris mercatorum locus.* De *Atriis* in commune res nota est, fuisse ea, Areas (à quibus in genere sumptis diuersæ erant, & notantur in *descrips. V. R.*) *vnde etiam dicta ab αἴθριον Subdiualia*) ante ædes peristylio & porticibus sæpè circumdata. Vid. Festum, Vitruuium, & Sueton. in Octauio, *cap.* 29. αὐλαὶ Græcis *Gloss.* Atrium αἴθριον μέγαλον, cuiusmodi Atria frequentissima Romæ fuêre. Atrium fori Traiani (de quo modò) memorat Amm. Marcellinus *lib.* 16. *p.* 77. vbi Traiani equus locatus erat. Idémque *lib.* 22. *p.* 252. Atria columnaria amplissima Templi Serapidis Alexandriæ, Atrium Capitolij, Liuius *lib.* 44. Atrium Vestæ, Ouidius 7. *Fastorum*, & Gellius *lib.* 1. *c.* 12. Atrium libertatis in Auentino *reg.* 12. Ouidius, Liuius *lib.* 43. Suetonius, *Augusto, cap.* 29. Festus in *voce, probrum*: & Tacitus *lib.* 1. *histor. c.* 31. Victor *in descr. V. N.* In his igitur Atriis, & quidem Templorum, velut locis patentibus, & illustribus, seu solemnibus maximè, *leges* propositæ: veluti hæc lex, *in Atrio Mineruæ*: quomodo & in Atrio libertatis *legem* fixam memorat Festus *in V. Probrum.* Sic & postea Romæ *leges*, & *Senatusconsulta* ante ATRIVM B. PETRI fixa, collocata. Sic Athalaricus Rex apud Cassiodorum *lib.* 9. *variarum*, 16. Sanctionem suam & Senatusconsultum de Electione Papæ, *vt scilicet ab honestate Ecclesiæ prophanus ambitus auferatur, vt præsentibus & futuris sæculis hærerent, tam definita sua quam Senatusconsulta tabulis marmoreis præcepit decenter incidi, & ante Atrium B. Petri Apostoli in testimonium publicum collocari*, Addito; *Dignus enim locus est, qui & gloriosam mercedem nostram & Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus* &c.

VII. * Imppp. Theod. Arcad. Honor. AAA. Rufino P. P."

ADVLTERII accusatione propositâ, præscribtiones ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliquâ debitum flagitatur, quæ occurrere adque perstrepere" examini consuerunt, iussimus sequestrari, nec earum obice aliquid negotio tarditatis adferri: sed accusatione fundatâ, hoc est, cum" quo iure," quóve tempore actio fuerit intromissa, constiterit, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur; cùm, & iurgia quæ magnitudine superant", præponantur; cùm & ciuilis actio criminali iure postponitur": Idem tamen cum competere cœperit", habitura momenti, dummodo non obsit "examini. Dat." VII. Id Decemb. Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino coss.

INTERPRETATIO. *Cum adulterium maritus accusator obiecerit, dotis aut donationis repetitio conquiescat: quia ciuilem repetitionem misceri" criminali accusationi non oportet.*

NOTÆ.

* *Lex* 11. *Cod. eod. tit.*
" *Rufinus* PP Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Obstrepere. Ita tamen etiam in *C. Iust.* Neque mutandum in *præscribere.*
" *Cùm constiterit, quo iure:* ita apertiùs C. Iust.
" Id est *mariti ne, an extranei* vt add. *C. Iust.*
" *Superantur & ciuilis actio* &c. ita *C. Iust.* quod eodem recidit.
" *Postponatur*, C. Iust.
" Ciuilis actio.
" *Huic examini*, C. Iust
" *Examen* absolutè de criminali.
" Præferri.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI accusationem adulterij ciuili actione vel præscriptione vetat hac constit. Theodosius M. ¶ Præscriptiones scil. quædam & hodie sunt Peremptoriæ, quibus accusator ab adulterij accusatione rectè repellitur: veluti duæ illæ de quibus agitur *l. 1. & 2. sup. hr.* à personâ accusatoris vel accusati desumptæ. Aliæque de quibus *l. 26. 28. Cod. eod. tit. & l. 2. π. eod. tit. & locis aliis*: Quarum multæ sublatæ *d. l.* 28. quia vt ea *lege* eleganter dicitur, *Indignum est, vt vltionem pudoris* PRÆSTIGIA *versuti iuris excludant.* At aliæ præstigiæ erant olim, seu præscriptiones dilatoriæ, quæ non quidem opponebantur, vt accusatorem omnino repellerent, sed vt accusationem interim morarentur & differrent: *quarum obice*, vt *hac l.* eleganter dicitur, *aliquid tarditatis negotio adferebatur*, quæ *examini oberant*: quæ *occurrebant & perstrepebant examini*: Præscriptiones, inquam, ciuiles, quibus ea quæ adulterij accusabatur, quid petebat. Huiusmodi erat olim *Actio rerum amotarum*: Rerum amotarum actio quippe, etsi crimine adulterij moto rectè priùs scribebatur & iudicabatur. *l. 27. π. rerum amotar. Rerum amotarum*, inquit, *actio ob adulterij crimen, quo mulier postulata est, non differtur.* Quia scilicet ea actio ciuilis rerum amotarum nihil præiudicaret criminali. Erat & *actio de dote*, (quod *hac l.* indicatur:) Verùm hac Theodosij M constitutione id tollitur: sic vt neque dotis actio, neque rerum amotarum, neque alia quæcunque quâ ex ratione aliqua debitum flagitatur, vt *hac l.* dicitur, morari possit accusationem adulterij. Non potest itaque mulier adulterij accusata dicere viro: *interea redde mihi res quas amouisti: redde debitum ex hac, vel illa ratione: redde dotem*; sed iudicatur priùs crimen adulterij, & sic postea de dote debitóque quæritur: vt Græci *hic* rectè. ¶ Et ratio adsignatur, quia & cæteroquin iurgia quæ magnitudine superant, maiorisue sunt momenti, ac nominatim *criminales actiones ciuilibus præponi* debent, vt *hac l.* dicitur de qua Regula dicemus ad *l. 3. inf. de vi*: & ad *l. 2. inf. ad leg. Cornel. de falso.* ¶ Propter quas rationes generales, itē propter illa verba *initio leg. Aut ex* RATIONE ALIQVA *debitum flagitatur*; sic existimo *dictam leg. 27. π. rer. amotar.* quæ alioquin Papiniani est, *hac l.* abrogatam: id enim hæc verba clarè ostendunt: *Præscriptiones ciuiles, quæ occurrere atque perstrepere* seu obstrepere *examini consuerant, sequestrari oportere.*

¶ Stet igitur hæc sententia, nullâ prorsus PRÆSCRIPTIONE ciuili oppositâ mulierem adulterij accusationem morari posse; nequidem rerum amotarum: Nam etsi rerum amotarum actione præiudicium non fiat adulterij quæstioni; tamen cùm magnitudine superetur, & ciuilis proculdubio sit actio, adulterij crimini postponi debet. Interpres non satis verè aut plenè *huius leg.* sententiam extulit: ita ciuilem repetitionem misceri criminali accusationi non oportet. Neque Cuiacio adsentiendum, qui post *hanc leg.* adhuc discrimen statuit inter actionem de dote, & actionem rerum amotarum: vt huius videlicet obice differri possit mota adulterij quæstio.

¶ *Ex*

¶ *Ex* MATRIMONIO *subsequente quandoque adulterij* PROBATIO *nascitur & exinde Pœna.*

VIII. * Idem AAA. Rufino " P.P.

SI qui adulterij fuerint accusati, & *obtentu proximitatis* intentata depulerint, *per commemorationem necessitudinis* fidem crimini derogando, dum existimatur, non debere " credi, quod allegatur " non potuisse committi, hi, si postmodum in nuptias suas " consortiúmque conuenerint, facinus illud " quo fuerint accusati, manifestâ fide, atque indiciis euidentibus publicabunt". Vnde, si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem seuerissimè vindicari, & veluti conuictum facinus confessúmque puniri. Dat. Prid. Non. Decemb. Constantinopoli, Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

INTERPRETATIO. *Qui in adulterio accusantur, & se propinquitatis aut amicitiarum " excusatione defenderint, si fortasse quolibet tempore secretum crimen publica coniunctione prodiderint, eos velut manifestos adulteros puniri placet.*

NOTÆ.

* *Lex si qui adulterij 34. Cod. eod. tit.* Abest à *Basilicis.*
" *Rufinus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Non posse.
" *Vel non*, Codice Iustin.
" *In quo* Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

SVBSEQVENS MATRIMONIVM inter eos ipsos, qui antea adulterij accusati, *proximitatis obtentu* velut suspicione elutâ liberati fuerant, plenam adulterij probationem facere, atque adeo pœnæ subiacere eos vult *hac l.* Theodosius M. quæ verbis quoque & sĕtĕtiis elegantissima est. Et sic in summam, pertinet ea ad *Titulum* & Tractatum *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium*: de quo *Decretales* & *Canonistæ.*

¶ Species *huius legis* hæc est: Titius adulterij cum aliena vxore admissi accusatus fuerat, ipsáque adeò vxor: sed absoluti sunt OBTENTV PROXIMITATIS, & per *commemorationem Necessitudinis*; id est cùm plenæ probationes adulterij admissi deficerent, hac validâ, & secundum naturam, seu ex ipsâ Naturâ petita præsumptione absoluti fuerant: quod genere propinqui seu proximi essent: nempe Necessitudo fidem crimini derogat, vt eleganter hîc dicitur; nemóque præsumitur cum proximo adulterium committere: & vt *hac* quoque *leg.* dicitur, *existimatur non debere credi* [&] *quod allegatur non potuisse committi*: in his enim (vt non minus eleganter quoque in argumento περὶ ἐγγάμων ait *l. cum qui 44. infr. de Episcopis:*) *nihil sani criminis æstimari* [id est præsumi] *fœdus naturale permittit.* Similiter omninò eadem in re, & in eodem argumento Patres *Concilij Niceni. Can. 3.* αὐτὰ πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε. Et sic quidem perspicuè tenemus quid sit in hoc casu, *obtentu proximitatis*: id est *propinquitatis*, vt rectè Interpres: nam quod idem addit, *amicitiarum*, erroneum est.

Ad rem ponamus igitur, instituta accusatione, quam dixi, hoc propinquitatis obtentu, & exinde præsumptione, eos, qui adulterij accusati fuerant, liberatos; postea verò eosdem (soluto iam priore matrimonio) inter se matrimonium contraxisse; seu *postmodùm*, vt hîc dicitur, in nuptias suas consortiúmque conuenisse, sanè subsequens matrimonium, *veluti cõuictum facinus confessúmque punietur, velut manifesta fide* (id est probatione) *atque indiciis euidentibus*, id est pro confessis & conuictis illi habebuntur, velut actu publico iam præsũptioni illi naturali cõtrario. Proximitas nempe copulationẽ inter proximos præsumi nõ patitur: igitur vbi copulatio reipsa secuta est, plena iã probatio adulterij præcedentis inde nascitur: quia hoc facto, vt *hac l.* elegãter dicitur, *facinus illud, de quo fuerũt accusati, manifesta fide atque indiciis euidẽtibus* PVBLICANT, vbi *publicãdi* vox propria est: publicare enim est δημοσιεύειν, *euulgare*, vt in *Gloss.* & sic crimẽ publicè fateri; *prodere*: quomodo rectè hîc Interpres, *secretũ crimẽ publica coniunctione prodere*: & Iurisconsultus in *l. 41. in fin. princ. ff. ad leg. Aquil.* dixit, *secreta Iudiciorum publicare.* Et sic, singularis hæc præsumptionis seu coniecturæ à lege receptæ & probatæ (quam Nostri, *Iuris & de iure* appellant, & huic speciei aptant) species notetur: de quo vide & Menoch. *lib 5. præsumpt. 41 n. 7.* ¶ Ante hanc quidem *legem*, hæc non tantùm præsumptio, sed & confessio quibusdam iam credebatur: quò pertinent arguta hæc Martialis Epigrammata *lib. 1. ep. 75.*

Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paule negare:
At vir est: nunquid Paula NEGARE *potes?*

Rursum 6. *Epigram.* 22.

Quod nubis Proculina concubino,
Et Mœchum modò, nunc facis maritum
Ne lex Iulia te notare possit
Non nubis Proculina, sed FATERIS.

Hæc inquam iam olim indicebantur; sed nondum ideo in eos velut in confessos aut conuictos in foro pœnæ publicè sancitæ erant: id quod Theodosius M. nunc primùm *hac l.* effecit: Quod quidem castissimi Principis moribus conueniens, characterem eius exhibet.

¶ Hæc cùm ita sint, apparet iam, errare omnino illos, qui hùc referunt *legem* 27. *Cod. eod. tit.* cuius alia prorsus species est: Nempe enim in eâ, nullâ antea adulterij accusatione institutâ, adulter cum adultera matrimonium contraxerat: & cùm adultera adulterij accusaretur, in eius *legis* specie quærebatur, an velamento matrimonij, quod adulterium quidem, sed non adulterij accusationem secutum fuerat, cõmissum antea adulterium extingueretur: quæ species & quæstio nihil commune habet cum *hac lege*, vt nec commune quidquam habet cum specie *huius leg.* species leg. miles, §. licet 11. ff. de adulter. vt & Nouellæ 134. cap. 12. ibi enim nuda suspicio adulterij inciderat, nõ accusatio: multò minus accusatio elusa proximitatis obtentu.

¶ *De* FORO *competente in Adulterij accusatione.*

IX. * Idem AAA. Gildoni" Com. & Magistro vtriusque mil. per Africam.

SI quis" adulterij reus factus, accusatoris mariti forum declinare temptauerit, in hoc non possit eludere, nec prærogatiua militari defensetur, ibi confestim audiendus, vbi fuerit accusatus. Dat. III." Kal. Ian. Constantinop." Theodosio A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Concordat huic legi, *lex.* 14. *Cod. eod. tit.*
" De *Gildone* hoc, dixi semel plenè ad *l.* ....
" Miles.
" Eodem die data *lex* 7. *Cod. de Iudæis & Cælicol.* ad Infantium Com. Orientis.

COMMENTARIVS.

FORI MILITARIS præscriptionem in adulterij crimine militi, si in eodem loco consistat vbi maritus adulterij accusationem instituit, adimit hâc Constitutione Theodosius M. ac nominatim, per Africam A. D. 393 ¶ Nẽpè quæ *dubitandi ratio* erat, etsi milites per hæc tempora in criminalibus fori præscriptionẽ haberẽt (quæ *prærogatiua militaris* hîc dicitur) vt ostendit *lex* 2. *sup. de Iurisdictione*, de quo plenè dixi ad *l.* 2. *sup. de exhibendis reis*: IN Hoc tamen (vt *lex* nominatim excipit) adulterii, vidèl. crimine, præscriptionem hanc non habent: atque ideò in accusantis mariti foro accusationem excipere coguntur, ex hâc Theodosij M. Constitutione: quæ ideo *ad Comitem & Magistrum vtriusque militiæ data est*; quod hic alioquin proprius & competens Iudex esset militum: isque de eo ad Imp. fortè retulisset, tanquam *prærogatiuæ militaris* adsertor.

¶ Verùm, quæ *decidendi ratio* est, id ita à Theodosio M. constitutum, propter frequentes de adulteriis *militum* per prouincias querelas, quibus militares famosi fermè sunt. Ideoque etiam qui disciplinæ militaris maximi adsertores fuêre, istud quam maximè crimen in militaribus persecuti sunt. Exemplum luculentum apud Vopiscum, *in Aureliano. Solus*, inquit, *omnium militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eadémque subitò demitteret, vt scissus ille vtrinque penderet, quæ res ingentem timorem omnibus fecit.* Nempè cingulo militari, alióue quin succincti, peccandi sibi commeatum hâc parte faciliùs faciunt: ideóque fori præscriptione non gaudent: pariter (vt *exemplis* similibus id iuuem) Senatorij fori præscriptioni hâc parte seu in hoc ipso crimine locus non est, *l.* 1. *sup. de accusat.* vt & Palatini *l.* 3. *sup. de Iurisdictione.* ¶ Hac igitur inter alias ratione Theodosius M. Coniugiorum iam contractorum sanctitatem sancitum iuit, vti hoc ipso die, alia ratione coniugiorum contrahendorum sanctitatem sanciuit aduersus Iudæorum morem, *l.* 7. *Cod. Iust. de Iudæis*, quæ ita huic argumenti paritate quoque coniungenda est, ad alium quippe data ea est: prohibitis videl. Iudæis morem suum in coniunctionibus retinere, & iuxta legem suam nuptias sortiri, vt & in diuersa sub vno tempore coniugia conuenire. De quâ alioquin *lege* vide Contium, *lib.* 2. *subcesin.* 1. §. De foro tandem competente in hoc crimine, vid. *l.* 13. & 14. *Cod. eod. tit.*

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT.

TITVLVS VIII.

IX. COD. IVSTIN. X.

1. * Imp. Constantinus A. ad Bassum" Vic. Ital. Post alia.

VBI puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, Tutores" necesse habeant comprobare, *Quòd puella sit intemerata" virginitas, cuius coniunctio postulatur.* Quòd ne latius porrigatur, hic solus debet Tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet, ab iniuriâ læsi pudoris immunem: Quod vbi constiterit, omni metu liber" optatâ coniunctione frui debebit: Officio" seruaturo, vt si* violatæ castitatis apud ipsum" facinus hæreat, deportatione plectatur, adque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori Leges inponunt. Dat." Prid. Non April. Aquil. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Vbi primum puellæ sub Tutore viuentes ad annos peruenerint nuptiales, & quicunque" petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod à Tutore seruata sit, fuerit approbata: nam si ab ipso Tutore conuincitur esse violata virginitas, statim exilio deputetur, & res illius omnes fiscus vsurpet.*

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, resecta priore eius parte. Huiúsque *legis* meminit Leo *in Nouell.* 34. eámque ex parte abrogat.

" *Bassus* Vicarius Italiæ sub Constantino M.

" An locus hic ita legendus? *& adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat comprobare.*

" Vide *Gloss.*

" Quis? An quicunque tandem (vt accepit) qui coniunctionem puellæ postulat? An verò tutor? Dicam mox.

Tuo, siue Iudicis.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc nominatim desumpta est.

" Tutorem.

" An *Data*, hîc, pro *proposita*? vide *Commentarium*,

COMMENTARIVS.

PVPILLIS seu PVELLIS sua vt castitas constet per Tutores intemerata, duo hac Constantini M. constitutione ad Vicarium Italiæ emissâ A.D. 326. constituuntur. Primò (quod in *Codicem Iustinianeum* relatum non est) vt nupturâ puellâ Tutor priùs comprobet seu probet, Puellæ per se intemeratam fuisse virginitatem: Comprobet, inquam, siue probet, vel proximorum scil. puellæ parentum testimonio, vel Contutorum aliorum, vel seruorum; (pariter vt in specie *leg. 1 infr. de raptu virginum*:) His enim rationibus comprobari seu probari, denique de pudicitia Virginis CONSTARE potest, tandem his modis tribus, vix aliis virginitas læsa probatur. ¶ Dixi *per se*: id enim hactenus à Tutore *hac lege* Constantinus M. exigit, vt ipse scil. testimonium habeat inuiolatæ pupillæ suæ. Alieni facti probatio ab eo exigi non debet, neque potest. Etsi mille Argos quippe admoueas, quamlibet pectori affixam teneas, muliebris castitatis approbator vel assertor idoneus esse nunquam possis.

Secundò, *hac eâdem lege* constituitur (quod Tribonianus solum seruauit) vt tutor violatæ pupillæ suæ reus seu corruptor deportetur, eiusque bona omnia publicentur seu fisco adquirantur. Maiore proinde pœnâ Tutoris stuprum in puellâ admissum plectitur, quam alterius: quod

certè *lege Iuliâ* relegatione & partis bonorum publicatione plectitur, *Inſt. de public. Iudic.* Creſcit enim perfidiæ crimen officij ſuſcepti ratione: cui rationi vicina eſt illa quam reddit Leo *initio Nouellæ* 34.

Quod bonorum confiſcationem attinet id Leo quoque mutauit, *d. Nou.* 34. voluit enim is, bona tutoris qui vitium puellæ intulit, ei adquiri, *κἂν δ' ἐμὴν ᾖ ἐκεῖ, ταύτην [ὕπαρξιν] ἀπιέναι, εἰ τὴν ἀδικίαν καὶ τὸ δυσέγχημα ὁ τῆς ὑπάρξεως κύριος κατεβάλετο.* ¶ Et tamen quamuis Raptoris pœnam debuerit Tutor ſuſtinere (vt hic Interpretes Baſilic.) minor pœna à Conſtantino M. *hac leg.* imponitur, quàm raptori, vt *fine legis* oſtenditur: quâ vtique ſi ſummo iure ageretur Tutor plectendus eſſet tam nefandi ſtupri author, quia inſidiæ, quæ huic ætati fiunt, vi comparantur: ſed contentus eſt Conſtantinus M. pœnâ mediâ: quæ raptus pœnâ citerior eſt, ſed ſtupri pœna ſeuerior. ¶ Et his quidem rationibus *hac lege* Conſtantinus M. caſtiſſimus Principum (de quo vide *Panegyricum* 5.) puellarum caſtitati conſultum iuit, ſub Tutoribus agentium, aduerſus ipſorum Tutorum inſidias. Qui aliis pariter rationibus earundem ſub Parentibus agentium caſtitati conſultum iuit, *l.* 1. *inf. de raptu virgin.* quæ & ipſa Aquileiæ ab eo data pariter, vt hæc dicitur, & fortè ad eundem annum referenda eſt.

¶ Cæterùm putet quis hâc *legem* accipiendam de matrimonio puellæ adultæ cum Tutore olim ſuo. Ait enim Conſtantinus M. *Quod vbi conſtiterit, omni metu liber, optatâ coniunctione frui debebit.* Neque enim de alio adhuc *hac l.* loquutus erat Conſtantinus M. quàm de Tutore. Certè poſt Diocletianum & Maximianum (cuius eſt *lex 7. Cod. de interdicto matrim. inter pup. & tutor.*) nulla Imperatorum *lex* ad Leonem & Anthemium vſque (quorum eſt *lex. vlt. d. t.*) occurrit, quo hoc matrimonium interdictum fuerit. Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, Conſtantium hoc matrimonium ita indiſtinctè, etiam rationibus additis, vel anno 26. nondum expleto, permiſiſſe, vt ſaltem caſtitati puellæ conſultum eſſet, id eſt dummodo tutor, qui eam ambiret, non eam corrupiſſet cùm ſub ſe ageret, atque adeò ne fœditatis ſuæ & Raptus præmium ferret: contrà ſi caſtitatem ſeruaſſet, omni metu liber, ſeu non obſtante veteri interdicto, optata coniunctione frueretur. Alioquin & ſingulari Principis beneficio hoc matrimonium ſæpè conceſſum oſtēdit *d. l.* 7. Et verò vix eſt vt credat quis, Conſtātinum M. alio puellam in matrimonium petente, Tutorem de virginitate puellæ fidem facere voluiſſe. Quare & Interpres hanc *legem* non ceperit, & Tribonianus hanc priorem ſententiam à Codice ſuo abeſſe voluerit. Certè Philo agens de ſpecialibus legibus Moyſis *p.* 609. in alio caſu pudicitiæ non cuſtoditæ periculum ad ἐπιμελητὰς pertinere vult. Verùm his omnibus non obſtantibus priori ſententiæ adhuc adhæreo.

¶ Tandem, quod temporum rationē ſiue Æram huic *legi* ſubſcriptam attinet, videndum an *Data* hîc, pro *propoſita* accipiendum? Quandoquidem Conſtantinus M. per hæc tempora in Pannonia verſabatur: Quod ſi ita eſt, tum dicendum fuerit, AQVILEIÆ conſtitiſſe Vicarium Italiæ: Verùm non ita eſt. Conſtantinus ſcil. Aquileiæ ſæpè intra hoc octennium conſtitit, vel ex Pannonia rediens, vel in Pannoniam pergens: Hinc adeò Datæ ab eo Aquileiæ Conſtantino A. 5. & Licinio Coſs. id eſt, A. D. 319. *lex 9. infr. de appellat. lex 6. inf. de Decurionibus lex* 1. *de maternis bonis* (quanquam hæc *lex* ad alium annum referenda videtur) *lex* 1. *de Tutoribus* (quæ & ipſa ad Baſſum P.P. data eſt) Item Conſtantino A. 6. & Conſtantino Cæſ. Coſs. id eſt A.D. 320. *lex* 1 *de raptu virginum* (quæ data eſt ad populum) Rurſum Criſpo 2. & Conſtantino 2. id eſt A.D. 321. *lex 3. de maleficiis*, quæ & ipſa ad Baſſum data eſt. Tandem Conſtantino A. 7. & Conſtantio Coſs. id eſt An. D. 326. non tantum hæc *lex*, verùm etiam *lex 2. ſupr. de fil. mil. app.* Fortè hæc *lex* referenda ad An. D. 320. quo ipſo Anno & menſe ibidem Data *lex* 1. *de raptu virginum.*

¶ Illud omittere non poſſum, quod Auctor *panegyrici* 5. (qui habitus ante viginti annos, id eſt A.D. 307.) memorat *cap. 6. & 7.* de Imagine in Aquileienſi Palatio ad ipſum conuiuij adſpectum, vbi puella Fauſta Maximiani filia ſuſtinebat, & Conſtantino noſtro tum puero galearum auro gemmiſque radicantem & pennis pulchr......eminentem.

DE MVLIERIBVS, QVÆ SE SERVIS PROPRIIS IVNXERVNT.

TITVLVS IX.

IX. COD. IVST. XI.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum.

SI qua cum ſeruo" occulte rem habere deregitur, capitali ſententia" ſubiugetur, tradendo ignibus verberone": Sitque omnibus facultas, crimen publicum arguendi; ſit Officio" copia nunciandi: ſit etiam ſeruo licentia deferendi, cui probato crimine libertas dabitur: cùm" falſæ accuſationi pœna immineat; ante legem nupta tali conſortio ſegregetur, non ſolùm domo, verum etiam prouinciæ communione priuata, amati" abſceſſum defleat relegati. Filij," etiam

quos

quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis inſignibus, in nudâ maneant libertate, neque per ſe, neque per interpoſitam perſonam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Succeſſio autem mulieris ab inteſtato, vel filiis, ſi erunt legitimi, vel proximis cognatiſque, deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit: ita vt & quod ille qui quondam amatus" eſt, & quod ex eo ſuſcepti filij quolibet caſu in ſua videtur habuiſſe ſubſtantia, dominio mulieris ſociatum, à memoratis ſucceſſoribus vindicetur. His" ita omnibus obſeruandis, & ſi ante legem deceſſit mulier, vel amatus; quoniam vel vnus auctor vitij cenſuræ occurrit. Sin verò iam vterque deceſſit, *ſuboli parcimus, ne defunctorum parentum vitiis pragrauetur*; ſint filij, ſint potiores fratribus, proximis, adque cognatis, ſint relictæ ſucceſſionis heredes. Poſt legem enim hoc committentes morte punimus. Qui verò ex lege diſiuncti clam denuo conuenerint, congreſſus vetitos renouantes, hij, ſeruorum iudicio, vel ſpeculantis Officij, vel etiam proximorum delatione conuicti, pœnam ſimilem ſuſtinebunt. Dat. IV. Kal. Iul. " Serdicæ, Conſtantino A. VII." & Conſtantio Cæſ. COSS.

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier ſeruo proprio ſe occultè miſcuerit, capitaliter puniatur. Seruus etiam qui in adulterio dominæ conuictus fuerit, ignibus exuratur. In poteſtate habeat huiuſmodi crimen quicunque voluerit accuſare. Serui etiam aut ancillæ ſi de hoc crimine accuſationem detulerint, audiantur: ea tamen ratione vt ſi probauerint, libertatem conſequantur, ſi fefellerint, puniantur. Hereditas mulieris quæ ſe tali crimine maculauerit, vel filiis ſi ſunt ex marito ſuſcepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. tit.* huius legis mentio fit in *Nouella* Imp. Anthemij *t. de mulieribus, quæ ſe ſeruis propriis iunxerunt.*
" Deinceps ſcil.
' *Suo* additum in *C. Iuſt.* Quod ſanè comprobat *Rubrica*: comprobat Anthemius *Nouella* 1. *Venerabilis*, inquit, *ſanctio Conſtantini, dominam ſeruorum* SVORVM *complexibus inflammari diſtrictiſſimo rigore non patitur.*
" *Sententia*, C. Iuſtin.
" *Verberonem* vocat ſeruum, pariter vt *l. 6. C. de ſeruis fugit.* vt Veteres etiam *triuerberonem*, & *flagrionem*.
" Tria hæc *ἀνεμῶς*. Omnes promiſcuè *arguere*, Officium *nunciare*, ſerui *deferre* dicuntur.
" Vt *l. 4. infr. de ſepulchr. viol. vel Officium nunciauerit.* Pro quo malè in C. Iuſt. *ad Officium nunciauerit.*
" Abſunt hæc à *C. Iuſt.* " *Nuptam* vocari obſerua: de quo mox.
" *Amatum* ter vocat, cuius amore domina exarſit.
" Hæc iam Tribonianus retinuit.
" *Condemnatus* in *C. Iuſt.* Malè.
* Reliqua deſunt à C. *Iuſt.*
" *Iun.* in aliis Editionibus, & in optimæ notæ Aniano: quin & in *Cod. Iuſtin.*
" X. VI. id eſt A. D. 320.

COMMENTARIVS.

SERVIS PROPRIIS, mulieres, eorum amore correptæ, veneniſque infectæ (vt in ſimili re loquitur Idem Conſtantinus M. *l. 1. C. de natural. lib. t.*) aduerſus familiarum ſplendorem & dignitatem, quia ſæpe miſcebantur, cùmque his tem habebant occulte, Conſtantinus M. hanc ſtupri licentiam & ſpeciem hoc Edicto, (quod memorat & cõfirmat Anthemius *Nou. 1.*) variis & ſeueriſſimis pœnis perſequendam credidit A. D. 326. *diſtrictiſſimo rigore*, vt de eo Anthemius diſertè ait *d. Nouella 1.* Ne inſignium familiarum clara nobilitas indignì conſortij fœditate vileſceret, & quod ſplendore fortſitan Senatoriæ generoſitatis obtinuit, contactu viliſſimæ ſocietatis amitteret, aut nudæ tantùm ingenuæ libertatis fulgore conſpicuum genus io femina impudentior complexus immineret, quam *huius l.* rationem in hoc eodem argumento verſans, profert Anthemius *d. Nou. 1.* vbi & hanc ipſam conſtitutionem memorat & confirmat.

¶ Primùm igitur capitis pœnam (id eſt mortis vt *ſine legis* dicitur) ipſimet mulieri indicit; cùm mitiore longè pœnâ puniatur, quæ ſe alieno ſeruo iunxit, ex ſententiâ ICti Claudiani, de quo *titulo ſuperiore* actum fuit. *Secundò ſeruo* ignis pœnam comminatur, de quo ignis ſupplicio alibi pleoè dixi. *Tertiò*, publicam accuſationem huius criminis facit: neque tantùm proximis vel etiam Officialibus, ſed & ſeruis relaxat: cùm idem Conſtantinus M. diuerſum in adulterij crimine eodem hoc anno conſtituat *in l. 2. ſupr. de adult.* Ratio differentiæ in aperto eſt. Bene concordans ſcil. matrimonium non cuiuis turbare concedendum eſt: At nullo exiſtente legitimo matrimonio, publicam familiarum honeſtatem, publicum decus à quouis vindicari publicè intereſt. *Quartò*, libertas pro præmio ſeruo crimen hoc probanti datur, vt viceuersâ falsò accuſanti pœna imminet. Qua parte notandus hic caſus eſt, addendúſque quo ſerui publicè pro præmio libertate donantur. *Quintò*, conſortium tale ante *hanc l.* contractum diſtrahi iubetur, ipſeque ſeruus non tantum domo mulieris, verùm etiam Prouinciâ totâ relegari. Quod ipſum ſingulare quibuſdam videtur: Relegationis, inquam, pœnam in ſeruum cadere; quod & ipſum oſtendi putât *l. 1. inf. de ſep. viol.* & *l. 2. π. qui & à quibus manum.* Itaque verba hæc *in l. 12. §. 4. π. de accuſat. ſicut relegatio*, ita accipiunt; Sicut relegatio in ſeruum cadit, quod etiam Accurſius vidit. Similémque locutionem & interpretationem adhibendam in *l. 19. inf. π. de heredit. petit.* & *l. 3. π. pro ſoluto*: & *l. penult. π. de vſucap.* Verùm de hac quæſtione totâ dicam *ad l. 1. infr. de ſepulc. viol.* Sextò, *Filij*, etſi ex hac coniunctione nati, liberi quidem ſint; (quia matris conditionem liberi ſequuntur, & qui ex ſeruo naſcitur & liberâ, liber eſt:) attamen in nudâ libertate eos manere iubet Conſtantinus, omni dignitate exutos: Atque ideò maternorum bonorum incapaces ſunt, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato: ſed ad mulieris ſucceſſores legitimos matris

rentiâ iam quoque appatet, matrimonij integritati magno studio consuluisse *leges*, & sanctissimæ huius societatis temeratores etiâ grauiori pœnæ addixisse.

¶ Alterum crimen quod hâc Theodosij M. constitutione excipitur, est crimen Mortis intentatæ cõiugi. Nam siue vxor marito, siue maritus vxori mortem intentasse dicatur, vtriusque serui, qui tum domi fuerant, quæstioni subiiciuntur.

¶ Cæterùm, vt eò redeam, hæc duo crimina tantum excipiuntur: non etiam Incesti, vel stupri, hâc quoque inter alias ratione, quod etsi in alterum ex dominis serui torqueantur, pro altero tamen domino, vel quasi domino, torquentur. Cui simile est quod notabam ad *tit. supr. Ne præter crimen maiestatis*. Dixi, *quasi domino*: Nam & vxoris serui, mariti serui quodammodo sunt; & vice versâ. Quod singulare interim est, vt serui pro fictitio domino aduersus verum torqueri possint: At in stupri, vel Incesti crimine, non possunt in dominum serui torqueri, quia vnus est tantum dominus, cuius serui ad quæstionem deposcuntur. Maneat igitur hæc regula: Duobus dominis concurrentibus in his duobus criminibus, pro vno aduersùs alterum seruos torqueri posse: quotiens vnus est dominus, non posse. Plura hanc ad rem pertinentia repeti oportet *ex tit. Ne præter crimen maiestatis*.

¶ Illud cùm maximè in *h. l.* spectari cupio: In posteriore tantùm φόνου, criminis, quod inter coniuges contrahitur, specie, purà intentatæ seu cogitatæ mortis, æquum ius vtrique coniugi statui, purà vt par conditio in quæstione mancipiorum seruetur, si fortè maritus eodem modo insectetur vxorem: id est, vxori mortis parauerit insidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse inueniretur: At non etiam in priori specie, purà Adulterij, de quà *initio legis*; nempe non æqua hàc parte Adulterij à marito admissi conditio fuit: de quo plenè *ad l. 1. sup. de Repudiis*. ¶ Hæc interim, inter alias, *Lex* exemplum præbet capitis cuiusdam ei inserti, quod ad hunc *Titulum* non facit.

---

v. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Cynegio PP. "

NE quis Christianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ " Christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicem commissi huius " crimen obtinebit: libertate in causandum publicis quoque vocibus relaxata. Dat. Prid. Id Mart. Thessal. Theod. A. II. " & Cynegio coss. [388.]

INTERPRETATIO. *Nec Iudæus Christianam, nec Christianus Iudæam ducat vxorem: quod si fecerit, cuiuslibet accusatione, velut in adulteros, vindicetur.*

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. de Iudæis*, & reperitur hæc *lex* totidem verbis *l. 2. supr. de nuptiis*. Fortè huic *legi* iungenda *l. 5. Cod. de incest. nupt.* Quod non temere assero. Hanc *leg.* memorat Papianus *respons. t.* 20.

" *Cynegius* hic PP. fuit Orientis sub Theodosio M. A. D. 384. 385. 386. 387. 388. 389. Vide *Prosopographiam*. De eo Zosimus *lib. 4. p. 762.* Idacius *Chron.* A. D. 388: Libanius *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, *p. 27. 100.*

" Ita quoque *d. l. 6* at *d. l. 2. supr. Iudæam coniugio.*

" Ita quoque *d. l. 2. d. l. 6. huiusmodi.*

" vide *Gloss.*

" XII. *d. l.* 2. sed malè.

DICTA ad *l. 2. supr. de nuptiis*, quæ cum *hac* eadem est, huc transcribi possunt.

---

vi. * Idem AAA. Orientio Vic. Vrb. Romæ "

OMNES, quibus flagitij " vsus est, virile " corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare " patientia " (nihil enim " discretum videntur habere cum feminis) " huiusmodi scelus expectante " populo flammis " vindicibus expiabunt ".

PP. in Foro " Traiani, VIII. Id. August. Valentiniano A. IV. & Neotherico coss. [390.]

Hac lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

" Ad vrbem Romam pertinuit quoque quæ de eadem re est, *lex* 3. *supr.* vi & locus Saluiani, aliique quos ad eam laudaui.

" *Flagitiosus luxus*, ita apud Auctorem *coll. legum Mosaic. flagitiosum*, est in *Amano Puteanorum fratrum*.

" *Viri corporis*, apud Coll. Auctorem.

" *Damnandi* vox propria.

" *Patientia* vox hæc in re propria: de quo mox.

" *Nihilque discretum habere*: Ita apud Authorem *Collat.* Cæterum eodem modo *l. 3. supr. quid cupiat vbi sexus perdidit locum*

" Prospectante, vt habet Author *Collat.* & Editio in *Quarto*.

" Ita habet quoque Author *Collat.* At Editio *Quartana*, & *Cuiaciana*, habent *flamma vindices*. Sanè & summum supplicium impositum

impositum, 3. *supr.* At speciatim *h. l.* Viuicomburium. De pœna Viuicomburij, *alibi* dixi.
" De *subscriptione* hâc vide *Commentarium*.
" *Reis* scil. vt hæc *lex* hîc habet. Atenim in integriore *lege* vox *expiandi* refertur ad Iudicem Orientium Vicarium Vrbis. Ergo *expiare* dicitur & Iudex & reus.

Imppp. Valentinianus Theodosius & Arcadius AAA. ad Orientium Vicarium vrbis Romæ.

NON patiamur", vrbem "Romam (virtutum "omnium matrem) diutius effeminati in viros " pudoris contaminatione fœdare " & agreste " illud , ab " priscis Conditoribus, robur, fractâ " molliter " plebe " tenuatum," conuicium seculis " vel Conditorum irrogare," vel Principum," Orienti Vic.K. Nobis Laudanda igitur experientia tua.

Omnes , quibus flagitiosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientiâ , nihilque discretum habere cum feminis occupatos " , vt flagitij poscit " immanitas , atque omnibus eductos " (pudet dicere) virorum lupanaribus " , spectante populo , flammis vindicibus expiabit " : Vt vniuersi intelligant , *Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ* : nec fine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset. "

Prop:ptid:Id. Maias Romæ in Atrio Mineruæ.

NOTÆ.

* Ita hæc *lex* extat Præfatione & Epilogo plenior: quæ hinc recisa sunt : & ex hoc quidem ipso *Cod. Theodosiano* desumpta ab Authore *Collat. leg. Mosaic. tit. 5. de stupratoribus* næuis, vt existimo, ita sublatis.
" *Non patiamur*, vel *Non patimur*.
" *vrbis Romæ*.
" *Roma* Virtutum omnium mater, de quo mox.
" vt. id est qui se negant viros, vt loquitur Iulius Firmicus p. 13. vel *Euiros*. Euirandi & Euirato vox huic vicina. Editiones habent diuulsim, *in viros*.
" *Fœdari*, ita Editiones, malè. Viros *contactu fœdare*.
" Editiones habent, *ad*, malè. *Ab priscis conditoribus*, id est iam inde à priscis.
" Sic *fracta vires*. Virgil. v. in *Comment*.
" Per Mollitiem: *Mollium* vox his portentis propria.
" *ꝫ pube*: vid. in *Comment*.
" *Tenuatum*, pro *extenuatum*, vt apud Symmachum non *vno loco*.
" *Seculis*: ita Edit. malè.
" *Irrogare conuicium*: sic irrogare iniuriam. vid. in *comm*.
" *Principium*: ita Edit. malè.
" *Occupatos*, id est captos, prehensos.
" Malè in Edit. *possit*.
" *Seductos*: in Edit.
" *Lupanaria* hæc flagitiosa nota.
" *Laudabilis* scil. *Experientia tua*. supr.

COMMENTARIVS.

SCANTINIÆ *legis* crimen, & quidem in vrbe Româ , vti Constantius persecutus iam fuerat *l. 3. sup.* ita & Valentinianus Iunior cum Theodosio M. Romæ pariter, *h. l.* persequitur A. D. 390. Et vt ille, exquisitis pœnis, ita hi viui comburij nominatim pœna. Idque eo tempore quo Siricius Papa Episcopatum vrbis Romæ gerebat : ipsi verò Theodosios & Valentinianus Mediolani versabantur, vt ex Chronologiâ *huius Codicis* patet : non sine Consilio proculdubio Ambrosij Episcopi.

¶ Extat autem hæc *lex* præfatione & Epilogo integrior apud Authorem *collat. ll. Mosaicarum, tit. de stupratoribus*, quam & ideò hîc exprimendam curaui, mendis quoque repurgatam. Quo argumento liquet, vt multas alias constitutiones, ita & hanc quoque *legem* nostrâ ab Alaricianis decurtatam: Id enim verius est , quàm vt credamus (quod suspicabatur V.C. Pithœus) ex Præfecturæ Vrbanæ scriniis à collectore illo , vel ab alio , hanc legem ita pleniùs relatam. Apertè enim ex *Codice Theodos.* eam allegat Author seu Patiator ille. *Item*, inquit, *Theodosianus*: *Imppp. Valentinianus , Theodosius & Arcadius Augusti, &c.* atque adeò integriorem in integro Codice Theodosiano fuisse testatur.

Nunc de ipsa *lege*. ¶ Præfatione eius elegantissimâ , cuius verba mox penè singula illustrabimus , cõtinetur exprobratio huius fœditatis Romæ inolitæ : contrà , continetur ratio, cur nominatim Roma scelus id vsurpare non deberet; quâque etiam paganos moueri posse , imo debere , Principes isti credidêre : Nempe aiunt, Vrbem *Romam* iam ab antiquo *Virtutum omnium matrem* audiuisse, omnis boni exempli feracem, continentiæ nominatim ac pudoris. Quod alioquin vrbis Romæ elogium Cõstãtio Imperatori acceptum fert Iulianus nõdum Apostata, *Orat. 1. Petau. p. 14. & 16.* vbi de Roma ad Constantium ipsum agens. ἐχέτω μὲν δὴ τὸ γένος, ὥν αὐτὸς ἐθέλεις, καθ᾽ ἣν ἀρετῶν μητέρα καὶ διδάσκαλον πολλάκις ἐπαινῶν; & rursum : ἡ Ῥώμη δὲ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπαίνων αὐτὸς, ὦ βασιλεῦ, συλλαβὼν ἐν βραχεῖ καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς προσειπὼν τὸ δοῦναι τὸ κάλλιστον τῶν ἐγκωμίων τοὺς περὶ τῶν ἄλλων λόγους ἀφῃρήσω. Ita quoque Amm. Marcellinus *lib. 14.* in rebus Constantij p 16. *Illud autem non dubitatur , quod cum esset aliquando Virtutum*

tum omnium domicilium Roma. Et *lib.* 16. *p.* 77. *Proindè Romam ingressus Imperij virtutúmque omnium larem.* Cassiodorus quoque 1. *variarum* 39. & iterùm 4. *var.* 6. de Româ: *Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa* VIRTVTVM OMNIVM *latissimum Templum.* Ergò Roma virtutum omnium mater, domicilium, Templū, Magistra dicta. Itéque *patria virtutū*, Cassidorus 2. *var.* 1. Eodem pertinet quod mox hic eleganter additur, fortitudinis ac roboris masculi veteres Romanos fuisse, & agresti robore, iam indè à sui initio, priscísque eius conditoribus, extitisse. Quare non sinè priorum tùm Conditorum, tum Principum & seculorum conuitio, à veteri illo, quà pudore quà robore, eos recedere, qui non iam viri, sed *inuiri* effœminati pudoris contaminatione, & ipsam vrbem defœdarent, & agreste illud robur.

§ Cæterùm, quia tota hæc *lex* tam σημαντικαῖς vbique vocibus scatet, eas vnà fideliâ illustrare omnes iuuat; quomodò pariter fecimus ad *l.* 3. *sup.*

§ Ait lex, *effœminati pudoris* γυναικιζομένας, θηλυδρίας, ἀνδρογύνους Græci ideò vocant.

Ait lex *Inuiros*, nam ita compulsis literis loco in viros, restituo: Nempè virorum nomine indignos censent Impp. & ideò *inuiros*, qui se negant viros, vt loquitur Firmicus *p.* 10. Euirandi & euiratorum vox huic vicina: ἀνάνδρους Græci: Ἄνανδροι scil. qui se non præstant viros mollitie vel ignauia. Hinc Plutarcho *in Solone*, ἀνάνδρους καὶ γυναικώδεις πάθεσι, καὶ ἀνανδρῶδες de euiratis, τὸ ἄνδρα ἀρνούμενοι, Clementi Alexandrino. Idem μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, κατάλυσ δὲ καὶ γυναῖκας καλεῖν τούτους χρή. Amphilochius *in Iambo ad Seleucum.*

> Ἄνδρες γυναῖκες ἄρρενες θηλυδρίαι
> Οὐκ ἄνδρες, οὐ γυναῖκες ἀλλ' ἀδόλῳ λόγῳ.

Ait lex, *contaminatione fœdare*; vt Virgilius contactu fœdare.

Sequitur, *& agreste illud ab priscis Conditoribus robur:* haud absimile illud Virgilij 8. Æneid.

> *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor Arcis:*
> *Hac nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,*
> *Génsque virûm truncis & duro robore nata:* &c.
> *Sed rami atque asper victu venator* ——

Ait lex *ab priscis Conditoribus*: nam ita repono, cùm editiones habeant *ad*: id est iam inde à priscis Conditoribus. *Conditoribus*, vt in illo superiore: *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.* Clementis Alexandrini 3. *Pædag.* 3. illud vicinum. ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων νομοθέτας: ἀνδρόγυνον ἐμίσησαν ἐπιτηδεύοντα οὕτως, καὶ τὴν σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ὀρύγματος κατηξίωσαν, κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον.

Ait lex, *fractâ plebe*: vox *frangendi* hac in re propria: *frangere*, est mollire, deiicere: siue de toto homine agatur, siue de parte, eiúsque habitu. *Prudentius.*

> —— *Petulanter amœnas*
> *Haurire illecebras & fractos soluere sensus.*

Cyprianus *ep.* 11. *Quisquis magis Virum in fœminam fregerit.* Petronius, *de bello ciuili,*

> —— *Malè pubescentibus annis*
> *Surripuêre viros, exsectáque viscera ferro,*
> *In Venerem fregêre viros.*

Et mox:

> *Scorta placent, fractique enerui in corpore gressus.*

Molliculus & Infractus, Ambrosio 1. *offic.* 19. ibidem, *vox non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans.* Statius:

> —— *Nunc frangere sexum*
> *Atque hominem mutare nefas* ——

Hieronymus *ep. ad Saluidiam, tom.* 1. *p.* 35. Histrio *fractus in fœminam.* Græcis hoc sensu κεκλασμένος ἀνθρώπου, Clementi Alexandrino 3. *Pædag.* 3. sic gradum frangere. Saluianus *lib.* 5. *cum muliebrem habitum viri sumunt, & magis quàm mulieres gradum frangerent.* Denique *frangere*, est ad muliebrem modum quid fingere: sic *vox infracta*, Gellio, *lib.* 3. *cap.* 5. sic *verba fracta*, Claudiano 1. in Eutrop.

> —— *Verbis*
> *Vltra nequitiam fractis.*

Verba refringere apud Statium, quod est Senecæ in *præfat. controuers.* ad muliebres blanditias vocem extenuare. Sic Lucretius lib. 2.

> —— *Nutricis blanda atque refracta loquela*

Græci eodem sensu κεκλασμένον apud Philon. *lib. de Agricult.* Lucian. in .... quorum aliquammulta notauit, de verbis inquam, voce, loquela infractis, *cap. vlt. à pag.* 148.

Ait lex, *molliter*: Mollitiei vox, in hac re obscœna, propria: quod notissimum. Claudian. *I. in Eutrop.*

> —— *Quid enim seruum mollésque pudebit.*

Petronius,

> —— Spatalocinædi:

Pede tendite, mensem addite, conuoluite pedea Veneris moll...... Vibius sequester, *mollescit*, *id est obscœnus fit.* Cælius Aurelianus...... *lib.* 4. *c.* 9. Mollea siue subactos, Græci vocant: & in commune *Molle*, obscœnum: inde & μαλακὸς βλέμμα Aristophani.

Ait lex, *plebe*: reponendum *pube. Robur fracta molliter pube tenuatum*: id est populo Romano, Gentéque Romana robusta, infracta, emollita, effœminata. *Pubes*, pro populo, gentéque, & quidem Romana robusta. Virgil. 1. *Georg.*

> *Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adorat.*

& *Æneid.* 8.

> *Arcadas huic Equites bis centum, robora pubis*
> *Lecta dabo* ——

A...... horum ipsorum temporum scriptor, *periages. vers.* 215.

> —— *Indomito tellus iacet Itala regno,*
> *Ausonis hæc Regio est* PVBE *Genus ab Ioue summo.*

& *vers.* 148.

> —— *Hic longo cespite tellus*
> *Funditur & varia populorum* PVBE *domantur*
> *Arua soli* ——

Ait lex, *tenuatum*, id est exhaustum, extenuatum: sic non vno loco Symmachus, vt iam *sup. in Notis.*

Ait lex, *conuitium sæculis* (nam ita repono) *Conditorum irrogare, vel Principum.* Sic iniuriam irrogare apud Paulum 5. *sentent.* 4. infamiam irrogare, passim *in Iure.* Vult his verbis Imp. posteritatem corruptam conuitium facere Maioribus malè viuendo. Quomodo Lactantius, sed contrario sensu *lib.* 5. *cap.* 9. *Bonus corruptis conuitium benè viuendo facit.* Conuicium facit seu irrogat Maioribus, qui ab institutis eorum diuersis moribus agit. Duos porrò, quibus eâ re conuicium fit, nominat *Conditores & Principes.* Conditores sunt prisci qui Romam condiderunt, Romanique Imperij magnitudinem. Principes, sunt imperatores, quorum sæculo infamiam seu conuicium faciunt scelesti homines. Contrà

enim

enim, sæculi sui beatitudioem & felicitatem efferunt Priucipes, ipsique se eo efferunt. vid. quæ dico ad *leg. vn. si quis Imper. maledix.* suprà.

Ait lex, *quibus flagitij vsus est*, iu Aoianeis quibusdam, *flagitiosum est*, vel vt apud Authotem *collat. leg. Mosaic.* quibus flagitiosus luxus est, *luxus* est τρυφὴ, vt in eadem te, *Clemens Alexandr.*

Ait lex, *alieni sexus damnare patientiâ*; damnate: sexum suum damnat qui alienum appetit. Ita Iu. lios Firmicusde errote ....in eadem te: *Nec corpus quod Deus fecit, scelerata Diaboli lege damnare*. Patientiæ vox hae in te propria, vt apud *Saluianum* in eadem te, *muliebris tolerantia* : & Lactantius *lib. 5. cap. 9. cum fœminis patientiâ certent*: & Cyprianus ad Donatum; Videre, ioquit, contra fœdus iusque nascendi Patientiam incestæ turpitudinis elaboratam. Vide & Senecam *1. Natural. cap. 16.* vbi ter, imo quinquies hac voce vtitur. Et his quidē formulis fermè & exprobrationibus Impp. *hac leg.* etiam Paganos ad pristinæ pudicitiæ, continentiæ, exemplat inuitant.

¶ Eodem pertinet in *Epilogo* ratio iam ex ipsa Theologia petita: *vt vniuersi intelligant Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ, nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset.* Quæ sententia non dubito, quin ad Paulinas efficta fuerit, veluti *ad Romanos 1. vers. 24. & 27. 1. Cor. 3. vers. 16. 17. & cap. 6. vers. 19. & 2. Cor. 6. vers. 16.* quibus locis Christiani, Sacrosanctum Dei Templum dicuntur, esseque iubentur ἅγιος ναὸς τοῦ θεοῦ: atque eâ ratione fœdis cupiditatibus corpora sua ἀτιμάζεσθαι ἐν ἑαυτοῖς Apostolus dehortatur, Romanos nominatim eo nomine perstriogens, io quos est hæc ipsa constitutio, de quo dixi plura *ad legem ciem vir: supr.* Quicquid tandem repetitis subinde constitutionibus Principes, etiā Christiaui, portentū hoc eradicare conati, pertinaciter ibi stetit, etiam in medio ruentis Imperij: de quo est Saluiani Massiliensis querela scribentis, circa A. D. 440. *Atque hoc publicè*, ioquit, *in ciuitate Romana, vrbe illa summa & celeberrima, quid aliud quàm Imperij dedecus erat, vt in medio Respubl. sinu execrandissimum nefas palam liceret admitti.* ¶ Illud omittere non possum, quod Socrates scribit, *lib. 5. c. 18.* Theodosium hoc tempore inter alia praua. quæ Romæ sustulit, leges quoque quasdam *de mulieribus adulteris coercendis* tulisse: Quare putet quis, haoc *legem* ad quam scribimus, illis cohæsisse. Quanquam, id quod Socrates ibi memorat, ad A. D. 389. superiorem potius spectare arguit *lex 1. infr. de mancipib.*

¶ Notanda postremùm *huius l.* subscriptio: *P P. in foro Traiani*: quæ & in aliis præterea decem constitutionibus *huius Codicis* occurrit: putà *l. 2. de petitionib. l. 2. ad leg. Corn. de falso: l. 2. de iure fisci: l. 3. de sepulchr. viol. l. 4. ad SC. Claud. l. 1. de priuil. corpor. V. R. l. 51. de petitionib. l. 4. de conlat. donatar. l. 1. de habitu quo vti: l. vn. de Campo Martio.* Propositæ scil. in eo foro *leges* quæ totius populi Romani vrbisque securitatem, vtilitatem & hooestatem respicerent (non vt in aliis foris, quæ Corpora tantum certa quædam spectarent) Velut in foro, quod Romæ omnium spectatissimum, quóque populus maximè conueniebat: quod quidem erat *Octauâ Regione*, vt fidem aciunt *veteres* vrbis Romæ *descriptiones*. In quâ ipsâ Regiooe & Foro Traiani, proximum erat, & ipsius foti Traiani pars *Atrium Mineruæ*, vbi hæc *lex* proposita dicitur apud Auctorem *collationis Legum Mosaicarum*. Memoratur hoc Atrium Mineruæ in Veteribus vrbis Romanæ descriptiooibus *Victoris*: & altera quæ præfixa *Notitiæ Imperij*: in tertiâ quippe Sexti Rufi hactenus Delubrum Mineruæ in foro, & Templum Mineruæ tantum memorantur, in cæteris mutila: quæ & ipsa alioquin duo memorantur in *Victoris* descriptione: non iu eâ quæ *Notitia* præfixa. Erat & in Decimâ Regione, quæ Palatium dicebatur, *Delubrum Mineruæ*. Meminit & Claudiauus *lib. 2. in laud. Stilichonis* Mineruæ tectorum, inducens Legatos prouinciarum Romam venientes, ad petendum Stilichoni Consulatum.

> *Conueniunt ad tecta Deæ (quæ candida lucent*
> *Monte Palatino) Glaucis tum prima, Mineruæ*
> *Nexa comam foliis, fuluáque intexta micantem*
> *Veste T. gum, tales profert Hispania voces.*

Nisi fortè hoc ipsum Atrium Mineruæ est, de quo nunc agimus, quò conuenire soliti fuerint Legati prouinciales Romam: nam & io eâdem Regione Octaua erat *Senatus*, erant & *Stationes municipiorum*: item *Vmbilicus vrbis Romæ*: etant & *Iani duo celebris mercatorum locus*. De *Atriis* in commune res nota est, fuisse ea, Areas (à quibus in genere sumptis diuersæ erant, & notantur in *descript. V. R.*) *vnde etiam dicta ab ἄιδεων Subdiualia*) ante ædes peristylio & porticibus sæpè circumdata. Vid. Festum, Vitruuium, & Sueton. io Octauio, *cap. 29.* αὐλαὶ Græcis *Gloss.* Atrium ... ..., cuiusmodi Atria frequentissima Romæ fuêre. Atrium foti Traiani (de quo modò) memorat Amm. Marcellinus *lib. 16. p. 77.* vbi Traiani equus locatus erat. Idémque *lib. 22. p. 252.* Atria columnaria amplissima Templi Serapidis Alexandriæ, Atrium Capitolij, Liuius *lib. 44.* Atrium Vestæ, Ouidius 7. *Fastorum*, & Gellius *lib. 1. c. 12.* Atrium libertatis in Auentino *reg. 12.* Ouidius, Liuius *lib. 43.* Suetonius, *Augusto, cap. 29.* Festus in *voce, probrum*: & Tacitus *lib. 1. histor. c. 31.* Victor *in descr. V. N.* In his igitur Atriis, & quidem Templorum, velut locis patentibus, & illustribus, seu solemnibus maximè, *leges* propositæ: veluti hæc lex, *in Atrio Mineruæ*: quomodo & in Atrio libertatis *legem* fixam memorat Festus *in V. Probrum.* Sic & postea Romæ *leges*, & *Senatusconsulta* ante ATRIVM B. PETRI fixa, collocata. Sic Athalaricus Rex apud Cassidorum *lib. 9. variarum*, 16. Sanctionem suam & Senatusconsultum de Electione Papæ, *vt scilicet ab honestate Ecclesiæ prophanus ambitus auferatur, vt præsentibus & futuris sæculis hærerent, tam definita sua quam Senatusconsulta tabulis marmoreis præcepit decenter incidi, & ante Atrium B. Petri Apostoli in testimonium publicum collocari*, Addito; *Dignus enim locus est qui & gloriosam mercedem nostram & Senatus amplissimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus* &c.

VII. * Imppp. Theod. Arcad. Honor. AAA. Rufino P. P. "

ADVLTERII accusatione propositâ, præscribtiones ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliquâ debitum flagitatur, quæ occurrere adque perstrepere " examini consuerunt, iussimus sequestrari, nec earum obice aliquid negotio tarditatis adferri: sed accusatione fundatâ, hoc est, cum " quo iure, " quóve tempore actio fuerit intromissa, constiterit, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur; cùm, & iurgia quæ magnitudine superant", præponantur; cùm & ciuilis actio criminali iure postponitur": Idem tamen cum competere cœperit", habitura momentū, dummodo non obsit" examini. Dat." VII. Id Decemb. Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino coss.

INTERPRETATIO. *Cum adulterium maritus accusator obiecerit, dotis aut donationis repetitio conquiescat: quia ciuilem repetitionem misceri " criminali accusationi non oportet.*

NOTÆ.

* *Lex* 11. *Cod. eod. tit.*
" *Rufinus* PP Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Obstrepere, Ita tamen etiam in C. *Iust.* Neque mutandum in *præscribere.*
" *Cùm constiterit, quo iure*: ita apertiùs C. Iust.
" Id est *mariti nè, an extranei* vt add. C. *Iust.*
" *Superantur & ciuilis actio* &c. ita C. *Iust.* quod eodem recidit.
" *Postponatur*, C. Iust.
" Ciuilis actio.
" *Huic examini*, C. Iust.
" *Examen* absolutè de criminali.
" Præfecti.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI accusationem adulterij ciuili actione vel præscriptione vetat hac constit. Theodosius M. ¶ Præscriptiones scil. quædam & hodie sunt Peremptoriæ, quibus accusator ab adulterij accusatione rectè repellitur: veluti duæ illæ de quibus agitur *l. 1. & 2. sup. hr.* à personâ accusatoris vel accusati desumptæ. Aliæque de quibus *l. 26. 28. Cod. eod. tit. & l. 2. ff. eod. tit. & locis aliis*: Quarum multæ sublatæ *d. l. 28.* quia vt ea *lege* eleganter dicitur, *Indignum est, vt vltionem pudoris* PRÆSTIGIA *versutiæ iuris excludant.* At aliæ præstigiæ erant olim, seu præscriptiones dilatoriæ, quæ non quidem opponebantur, vt accusatorem omnino repellerent, sed vt accusationem interim morarentur & differrent: *quarum obice*, vt *hac l.* eleganter dicitur, *aliquid tarditatis negotio adferebatur*, quæ *examini oberant*: quæ *occurrebant & perstrepebant examini*: Præscriptiones, inquam, ciuiles, quibus ea quæ adulterij accusabatur, quid petebat. Huiusmodi erat olim *Actio rerum amotarum*: Rerum amotarum actio quippe, etsi crimine adulterij moto rectè priùs scribebatur & iudicabatur. *l. 27. ff. rerum amotar. Rerum amotarum*, inquit, *actio ob adulterij crimen, quo mulier postulata est, non differtur.* Quia scilicet ea actio ciuilis rerum amotarum nihil præiudicaret criminali. Erat & *actio de dote*, (quod *hac l.* indicatur:) Verùm hac Theodosij M. constitutione id tollitur: sic vt neque dotis actio, neque rerum amotarum, neque alia quæcunque quâ ex ratione aliqua debitum flagitatur, vt *hac l.* dicitur, morari possit accusationem adulterij. Non potest itaque mulier adulterij accusata dicere viro: *interea redde mihi res quas amouisti: redde debitum ex hac, vel ille ratione: redde dotem*; sed iudicatur priùs crimen adulterij, & sic postea de dote debitóque quæritur: vt Græci *hic* rectè. ¶ Et ratio adsignatur, quia & cæteroquin iurgia quæ magnitudine superant, maiorisue sunt momenti, ac nominatim *criminales actiones ciuilibus præponi* debent, vt *hac l.* dicitur de qua Regula dicemus ad *l. 3. inf. de vi*: & ad *l. 2. inf. ad leg. Cornel. de falso.* ¶ Propter quas rationes generales, itē propter illa verba *initio leg. Aut ex* RATIONE ALIQVA *debitum flagitatur*, sic existimo *dictam leg. 27. ff. rer. amotar.* quæ alioqnin Papiniani est, *hac l.* abrogatam: id enim hæc verba clarè ostendunt: *Præscriptiones ciuiles, quæ occurrere atque perstrepere* seu obstrepere *examini consuerant, sequestrari oportere.*

¶ Stet igitur hæc sententia, nullâ prorsus PRÆSCRIPTIONE ciuili oppositâ mulierem adulterij accusationem morari posse, nequidem rerum amotarum: Nam etsi rerum amotarum actione præiudicium non fiat adulterij quæstioni; tamen cùm magnitudine superetur, & ciuilis proculdubio sit actio, adulterij crimini postponi debet. Interpres non satis verè aut plenè *huius leg.* sententiam extulit: ita ciuilem repetitionem misceri criminali accusationi non oportet. Neque Cuiacio adsentiendum, qui post *hanc leg.* adhuc discrimen statuit inter actionem de dote, & actionem rerum amotarum: vt huius videlicet obice differri possit mota adulterij quæstio.

¶ *Ex*

¶ *Ex* MATRIMONIO *subsequente quandoque adulterij* PROBATIO *nascitur & exinde Pœna.*

VIII. * Idem AAA. Rufino " P.P.

SI qui adulterij fuerint accusati, & *obtentu proximitatis* intentata depulerint, *per commemorationem necessitudinis* fidem crimini derogando, dum existimatur, non debere " credi, quod allegatur " non potuisse committi, hi, si postmodum in nuptias suas " consortiúmque conuenerint, facinus illud " quo fuerint accusati, manifestâ fide, atque indiciis euidentibus publicabunt". Vnde, si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem seuerissimè vindicari, & veluti conuictum facinus confessúmque puniri. Dat. Prid. Non. Decemb. Constantinopoli, Theod. A. III. & Abundantio coss. [393.]

INTERPRETATIO. *Qui in adulterio accusantur, & se propinquitatis aut amicitiarum " excusatione defenderint, si fortasse quolibet tempore secretum crimen publica coniunctione prodiderint, eos velut manifestos adulteros puniri placet.*

NOTÆ.

* *Lex si qui adulterij* 34. *Cod. eod. tit.* Abest à *Basilicis.*
" *Rufinus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Non posse.
" *Vel non*, Codice Iustin.
" *In quo* Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

SVBSEQVENS MATRIMONIVM inter eos ipsos, qui antea adulterij accusati, *proximitatis obtentu* velut suspicione elutâ liberati fuerant, plenam adulterij probationem facere, atque adeo pœnæ subiacere eos vult *hac l.* Theodosius M. quæ verbis quoque & séntétiis elegantissima est. Et sic in summam, pertinet ea ad *Titulum* & Tractatum *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium*: de quo *Decretales* & *Canonistæ.*

¶ Species *huius legis* hæc est: Titius adulterij cum aliena vxore admissi accusatus fuerat, ipsáque adeò vxor: sed absoluti sunt OBTENTV PROXIMITATIS, & per *commemorationem Necessitudinis*; id est cùm plenæ probationes adulterij admissi deficerent, hac validâ, & secundum naturam, seu ex ipsâ Naturâ petita præsumptione absoluti fuerant: quod genere propinqui seu proximi essent: nempe Necessitudo fidem crimini derogat, vt eleganter hîc dicitur; nemóque præsumitur cum proximo adulterium committere: & vt *hac* quoque *leg.* dicitur, *existimatur non debere credi* [&] *quod allegatur non potuisse committi*: in his enim (vt non minus eleganter quoque in argumento περὶ ἐπεισάκτων ait *l. cum qui* 44. *infr. de Episcopis*:) *nihil sæui criminis æstimari* [id est præsumi] *fœdus naturale permittit*. Similiter omninò eadem in re, & in eodem argumento Patres *Concilij Nicæni. Can.* 3. αὐτὰ πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε. Et sic quidem perspicuè tenemus quid sit in hoc casu, *obtentu proximitatis*: id est *propinquitatis*, vt rectè Interpres: nam quod idem addit, *amicitiarum*, erroneum est.

Ad rem: ponamus igitur, instituta accusatione, quam dixi, hoc propinquitatis obtentu, & exinde præsumptione, eos, qui adulterij accusati fuerant, liberatos; postea verò eosdem (soluto iam priore matrimonio) inter se matrimonium contraxisse; seu *postmodùm*, vt hîc dicitur, in nuptias suas consortiúmque conuenisse; sanè subsequens matrimonium, *veluti cõuictum facinus confessúmque punietur, velut manifesta fide* (id est probatione) *atque indiciis euidentibus*, id est pro confessis & conuictis illi habebuntur, velut actu publico iam præsũptioni illi naturali cõtrario. Proximitas nempe copulationẽ inter proximos præsumi nõ patitur: igitur vbi copulatio reipsa secuta est, plena iã probatio adulterij præcedentis inde nascitur: quia hoc facto, vt *hac l.* elegãter dicitur, *facinus illud, de quo fuerãt accusati, manifesta fide atque indiciis euidẽtibus* PVBLICANT, vbi *publicãdi* vox propria est: publicare enim est δημοσιεύειν, *euulgare*, vt in *Gloss.* & sic crimẽ publicè fateri; *prodere*: quomodo rectè hîc Interpres, *secretũ crimẽ publica coniunctione prodere*: & Iurisconsultus in *l.* 41 *in fin. princ.* π. *ad leg. Aquil.* dixit, *secreta Iudiciorum publicare*. Et sic, singularis hæc præsumptionis seu coniecturæ à lege receptæ & probatæ (quam Nostri, *Iuris & de iure* appellant, & huic speciei aptant) species notetur: de quo vide & Menoch. *lib* 5. *præsumpt.* 41 *n.* 7. ¶ Ante hanc quidem *legem*, hæc non tantùm præsumptio, sed & confessio quibusdam iam credebatur: quò pertinent arguta hæc Martialis Epigrammata *lib.* 5. *ep.* 75.

Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paule negare:
At vir est: numquid Paula NEGARE *potes?*

Rursum 6. *Epigram. 22.*

Quod nubis Proculina concubino,
Et Mœchum modò, nunc facis maritum
Ne lex Iulia te notare possit
Non nubis Proculina, sed FATERIS.

Hæc inquam iam olim indicebantur; sed nondum ideo io eos velot in confessos aut conuictos in foro pœnæ publicè sancitæ erant: id quod Theodosius M. nunc primùm *hac l.* effecit: Quod quidem castissimi Principis motibus conneniens, characterem eius exhibet.

¶ Hæc cùm ita siot, apparet iam, errare omnino illos, qui hòc referunt *legem 27. Cod. eod. tit.* cuius alia prorsus species est: Nempe enim in eâ, oollâ antea adulterij accusatione institutâ, adulter cum adultera matrimonium conttaxerat: & cùm adultera adulterij accusaretut, in eius *legis* specie quærebatur, an velamento matrimonij, quod adulterium quidem, sed noo adulterij accusationem secutum fuerat, cōmissum antea adulterium extingueretur: quæ species & quæstio nihil commune habet cum *hac lege*, vt nec communne quidquam habet cum specie *huius leg.* species leg. miles, §. licet 11. ff. de adultet. vt & Nouellæ 134. cap. 12. ibi enim nuda suspicio adulterij inciderat, nō accusatio: multò minus accusatio elusa proximitatis obtentu.

¶ *De* FORO *competente in Adulterij accusatione.*

IX. * Idem AAA. Gildoni" Com. & Magistro vtriusque mil. per Africam.

SI quis" adulterij reus factus, accusatoris mariti forum declinare temptauerit, in hoc non possit eludere, nec prærogatiua militari defensetur, ibi confestim audiendus, vbi fuerit accusatus. Dat. III." Kal. Ian. Constantinop." Theodosio A. III. & Abundantio COSS. [393.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Concordat huic legi, *lex. 14. Cod. eod. tit.*
" De *Gildone* hoc, dixi semel plenè ad l.....
" Miles.
" Eodem die data *lex 7. Cod. de Iudæis & Cælicol.* ad Infantium Com. Orientis.

COMMENTARIVS.

FORI MILITARIS præscriptionem in adulterij crimine militi, si in eodem loco consistat vbi maritos adulterij accusationem instituit, adimit hâc Constitutione Theodosins M. ac nominatim, per Africam A. D. 393 ¶ Nēpè quæ *dubitandi ratio* ctat, etsi milites per hæc tempora in crimioalibus fori præscriptionē haberēt (quæ *prærogatiua militaris* hîc dicitur) vt ostendit *lex 2. sup. de Iurisdictione*, de quo plenè dixi ad *l. 2. sup. de exhibendis reis*: IN Hoc tamen (vt *lex* nominatim excipit) adulterii, vidèl. crimine, præscriptionem hanc non habent: atque ideò in accusantis mariti foro accusationem excipere coguntur, ex hâc Theodosij M. Constitutione: quæ ideo *ad Comitem & Magistrum vtriusque militiæ data est*; quod hic alioquin proprius & competens Iudex esset militum: isque de eo ad Imp. fortè retulisset, tanquam *prærogatiuæ militaris* adsertor.

¶ Verùm, quæ *decidendi ratio* est, id ita à Theodosio M. constitutum, propter frequentes de adulteriis *militum* per prouincias querelas, qnibus militares famosi fermè sunt. Ideoque etiam qoi disciplinæ militaris maximi adsertores fuēre, istud quam maximè crimen in militaribus persecuti sunt. Exemplum luculentum apud Vopiscum, *in Aureliano. Solus*, inquit, *omnium militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eadémque subitò demitteret, vt scissus ille vtrinque penderet, quæ res ingentem timorem omnibus fecit.* Nempè cingulo militari, alióue quo succincti, peccandi sibi commeatum hâc parte faciliùs faciunt: ideóque fori præsciptione non gaodent: pariter (vt *exemplis* similibus id iuuem) Senatorij fori præscriptioni hâc parte seu in hoc ipso crimine locus noo est, *l. 1. sup. de accusat.* vt & Palatini *l. 3. sup. de Iurisdictione.* ¶ Hac igitur inter alias ratione Theodosius M. Coniugiorum iam contractorum sanctitatem sancitum iuit, vti hoc ipso die, alia ratione coniugiorum contrahendorum sanctitatem sancinit aduersus Iudæorum morem, *l. 7. Cod. Iust. de Iudæis*, quæ ita hoic argumenti paritate quoque coniungenda est, ad alium quippe data ea est: prohibitis videl. Iudæis morem suum in coniunctionibus retioere, & iuxta legem suam nuptias sortiri, vt & in diuersa sub vno tempore coniugia conuenire. De quâ alioqnin *lege* vide Contium, *lib. 2. subcesiu. 1.* §. De foro tandem competente in hoc crimine, vid. *l. 13. & 14. Cod. eod. tit.*

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT.

TITVLVS VIII.

IX. COD. IVSTIN. X.

1. * Imp. Constantinus A. ad Bassum" Vic. Ital. Post alia.

VBI puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, Tutores" necesse habeant comprobare, *Quòd puellæ sit intemerata" virginitas, cuius coniunctio postulatur.* Quòd ne latius porrigatur, hic solus debet Tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet, ab iniuriâ læsi pudoris immunem: Quod vbi constiterit, omni metu liber" optatâ coniunctione frui debebit: Officio" seruaturo, vt si * violatæ castitatis apud ipsum" facinus hæreat, deportatione plectatur, adque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori Leges imponunt. Dat." Prid. Non April. Aquil. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Vbi primum puellæ sub Tutore viuentes ad annos peruenerint nuptiales, & quicunque" petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod à Tutore seruata sit, fuerit approbata: nam si ab ipso Tutore conuincitur esse violata virginitas, statim exilio deputetur, & res illius omnes fiscus vsurpet.*

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, resecta priore eius parte. Huiúsque *legis* meminit Leo *in Novell.* 34. eámque ex parte abrogat.

" *Bassus* Vicarius Italiæ sub Constantino M.

" An locus hic ita legendus? *& adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat comprobare.*

" Vide *Gloss.*

" Quis? An quicunque tandem (vt accepit) qui coniunctionem puellæ postulat? An verò tutor? Dicam mox.

Tuo, siue Iudicis.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc nominatim desumpta est.

" Tutorem.

" An *Data*, hic, pro *proposita*? vide *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

PVPILLIS seu PVELLIS sua vt castitas constet per Tutores intemerata, duo hac Constantini M. constitutione ad Vicarium Italiæ emissâ A.D. 326. constituuntur. Primò (quod in *Codicem Iustinianem* relatum non est) vt nupturâ puellâ Tutor priùs comprobet seu probet, Puellæ per se intemeratam fuisse virginitatem: Comprobet, inquam, siue probet, vel proximorum scil. puellæ parentum testimonio, vel Contutorum aliorum, vel seruorum; (pariter vt in specie *leg. 1 infr. de raptu virginum*:) His enim rationibus comprobari seu probari, denique de pudicitia Virginis CONSTARE potest, tandem his modis tribus, vix aliis virginitas læsa probatur. ¶ Dixi *per se*: id enim hactenus à Tutore *hac lege* Constantinus M. exigit, vt ipse scil. testimonium habeat inuiolatæ pupillæ suæ. Alieni facti probatio ab eo exigi non debet, neque potest. Etsi mille Argos quippe admoueas, quamlibet pectori affixam teneas, muliebris castitatis approbator vel assertor idoneus esse nunquam possis.

Secundò, *hac eâdem lege* constituitur (quod Tribonianus solum seruauit) vt tutor violatæ pupillæ suæ reus seu corruptor deportetur, eiusque bona omnia publicentur seu fisco adquirantur. Maiore proinde pœnâ Tutoris stuprum in puellâ admissum plectitur, quam alterius: quod

quos ex hac coniunctione habuerit, exuri omnibus dignitatis insignibus, in nudâ maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque, deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit: ita vt & quod ille qui quondam amatus" est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videntur habuisse substantia, dominio mulieris sociatum, à memoratis successoribus vindicetur. His" ita omnibus obseruandis, & si ante legem decessit mulier, vel amatus; quoniam vel vnus auctor vitij censuræ occurrit. Sin verò iam vterque decessit, *suboli parcimus, ne defunctorum parentum vitiis prægrauetur*; sint filij, sint potiores fratribus, proximis, adque cognatis, sint relictæ successionis heredes. Post legem enim hoc committentes morte punimus. Qui verò ex lege disiuncti clam denuo conuenerint, congressus vetitos renouantes, hij, seruorum iudicio, vel speculantis Officij, vel etiam proximorum delatione conuicti, pœnam similem sustinebunt. Dat. IV. Kal. Iul." Serdicæ, Constantino A. VI." & Constantio Cæs. COSS.

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier seruo proprio se occultè miscuerit, capitaliter puniatur. Seruus etiam qui in adulterio domina conuictus fuerit, ignibus exuratur. In potestate habeat huiusmodi crimen quicumque voluerit accusare. Serui etiam aut ancillæ si de hoc crimine accusationem detulerint, audiantur: ea tamen ratione vt si probauerint, libertatem consequantur, si fefellerint, puniantur. Hereditas mulieris quæ se tali crimine maculauerit, vel filiis si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. tit.* huius *legis* mentio fit in *Nouella* Imp. Anthemij 1. *de mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerunt.*
" Deinceps scil.
" *Suo* additum in *C. Iust.* Quod sanè comprobat *Rubrica*: comprobat Anthemius *Nouella* 1. *Venerabilis*, inquit, *sanctio Constantini, dominam seruorum* SVORVM *complexibus insummari districtissimo rigore non patitur.*
" *Sententia*, C. Iustin.
" *Verberonem* vocat seruum, pariter vt *l. 6. C. de seruis fugit.* vt Veteres etiam *trinerberonem*, & *flagrionem*.
" Tria hæc *augiar*. Omnes promiscuè *arguere*, Officium *nunciare*, serui *deferre* dicuntur.
" Vt *l. 4. infr. de sepulchr. viol. vel Officium nunciauerit.* Pro quo malè in C. Iust. *ad Officium nunciauerit.*
" Absunt hæc à *C. Iust.* " *Nuptam* vocari obserua: de quo mox.
" *Amatum* ter vocat, cuius amore domina exarsit.
" Hæc iam Tribonianus retinuit.
" *Condemnatus* in *C. Iust.* Malè.
* Reliqua desunt à *C. Iust.*
" *Iun.* in aliis Editionibus, & in optimæ notæ Aniano: quin & in *Cod. Iustin.*
" *x*. VI. id est A. D. 320.

COMMENTARIVS.

SERVVS PROPRIOS, mulieres, eorum amore correptæ, venenisque infectæ (vt in simili re loquitur Idem Constantinus M. *l. 1. C. de natural. lib. 1.*) aduersus familiarum splendorem & dignitatem, quia sæpe miscebantur, cúmque his rem habebant occulte, Constantinus M. hanc stupri licentiam & speciem hoc Edicto, (quod memorat & cófirmat Anthemius *Nou. 1.*) variis & seuerissimis pœnis persequendam credidit A. D. 326. *districtissimo rigore*, vt de eo Anthemius disertè ait *d. Nouella 1.* Ne insignium familiarum clara nobilitas indigni consortij fœditate vilesceret, & quod splendore forsitan Senatoriæ generositatis obtinuit, contactu vilissimæ societatis amitteret, aut nudæ tantùm ingenuæ libertatis fulgore conspicuum genus in femina imprudentior complexus imminueret, quam *huius l.* rationem in hoc eodem argumento versans, profert Anthemius *d. Nou. 1.* vbi & hanc ipsam constitutionem memorat & confirmat.

¶ Primùm igitur capitis pœnam (id est mortis vt *fine legis* dicitur) ipsimet mulieri indicit; cùm mitiore longè pœnâ puniatur, quæ se alieno seruo iunxit, ex sententiâ ICti Claudiani, de quo *titulo superiore* actum fuit. *Secundò seruo* ignis pœnam comminatur, de quo ignis supplicio alibi plenè dixi. *Tertiò*, publicam accusationem huius criminis facit: neque tantùm proximis vel etiam Officialibus, sed & seruis relaxat: cùm idem Constantinus M. diuersum in adulterij crimine eodem hoc anno constituat *in l. 2. supr. de adult.* Ratio differẽtiæ in aperto est. Bene concordans scil. matrimonium non cuiuis turbare concedendum est: At nullo existente legitimo matrimonio, publicam familiarum honestatem, publicum decus à quouis vindicari publicè interest. *Quartò*, libertas pro præmio seruo crimen hoc probanti datur, vt vicceuersâ falsò accusanti pœna imminet. Qua parte notandus hic casus est, addendúsque quo serui publicè pro præmio libertate donantur. *Quintò*, consortium tale ante *hanc l.* contractum distrahi iubetur, ipséque seruus non tantum domo mulieris, verùm etiam Prouinciâ totâ relegari. Quod ipsum singulare quibusdam videtur: Relegationis, inquam, pœnam in seruum cadere; quod & ipsum ostendi putãt *l. 1. inf. de sep. viol.* & *l. 2. π. qui & à quibus manum.* Itaque verba hæc *in l. 12. §. 4. π. de accusat. sicut relegatio*, ita accipiunt; Sicut relegatio in seruum cadit, quod etiam Accursius vidit. Similémque locutionem & interpretationem adhibendam in *l. 19. inf. π. de heredit. petit.* & *l. 3. π. pro soluto*: & *l. penult. π. de vsucap.* Verùm de hac quæstione totâ dicam *ad l. 1. infr. de sepulc. viol.* Sextò, *Filij*, etsi ex hac coniunctione nati, liberi quidem sint; (quia matris conditionem liberi sequuntur, & qui ex seruo nascitur & liberâ, liber est:) attamen in nudâ libertate eos manere iubet Constantinus, omni dignitate exutos: Atque ideò maternorum bonorum incapaces sunt, tam ex testamento, quàm ab intestato: sed ad mulieris successores legitimos

matris

matris bona defetuntur*:* Quæ duo ſingularia ſunt. Primum vt liberi matri non ſuccedant. Deinde, vt capitali ctimine damnati bona fiſco non addicantur, quod alioquin capitali pœnæ conſequens eſt; verùm legitimis liberis, vel proximis addicantur: Imò & noo ipſa taotùm matris bona, verùm & ſerui ipſius peculium, vt & liberorum ex huiuſmodi ſtupro ſuſceptorum iiſdem *hac l.* defert Conſtantinus M. Atque hoc etiam impoſterum quoque caueri *hac l.* cenſeo; non tantum in præteritum. Nouo enim hoc iure paſſim iam noua Iuriſprudentia inuehitur. Atque hoc caſu ſatis viſum Conſtaotino M. ſi io ſtupri huius conſcios, quique exinde oati, ſeueritatem exereret; nimis viſum, ſi & in legitimos filios, cognatos proximos ſæuiret: quibus bona huiuſmodi mulieris, vtpote ex familia ſeo γενικχικά, fermè omni iure debentur, præſertim hac iniuriâ læſis. Quare videri non debeut vt Cuiacio viſa, hæc contraria, aut ſecum pugnare, vt capitali quis pœnâ afficiatur, & tamen bona non confiſcentur. Illud verum, id quod ſequitur, præteritum tantùm ſpectare; putà, vt ſi iam vterque tam Pater quàm Matet aote *hanc l.* deceſſit: ſoboli parcatur, *ne defunctorum*, inquit, *vitiis pragrauetur*; id eſt liberi ad ſucceſſionem Matris admittuntur: Viceuerſâ, ſi alterutet adhuc ſuperſtes ſit, excludontur. Quamdiu ſcil. alterutet criminis huius auctor ſuperſtes eſt, & vt eleganter dicitur, quamdiu vel vnus author vitij cenſuræ occurrit, liberi quoque hæreditate multaotur, non ſi vterque è medio ſublatus. *Septimò* diſtractum huiuſmodi cootubernium ſi poſtea repetatur, motte pariter multari iubet Conſtantious*:* Repetiti ſcil. eadem poſt *hanc l.* etſi antea contracti, mox diſtracti, pœna eſſe debet, quæ poſt *hanc* primùm *legem* contracti. Quod rurſum ſingulare eſt*:* facilius enim alioquio indulgendum videbator, priſtinum amatum & conſuetudinem repetenti mulieri, quàm poſt *huius l.* denunciatiooem ſeruum ſibi de oouo amatum conciliaoti. Non tam facilè quippe amor admiſſus deferitur, & difficilius eiicitut quàm nou admittitur. Verùm turpitudini mulierum & hac ratione Conſtantinus M. occurſum voluit, quæ quondam amatos, etſi ab oculis iuris auctoritate longè ſemotos, iterato delicto repetere ſuſtinuerat.

§ Deoique quod *hac l.* potiſſimùm, illud mihi ſpectari cupio, *hac l.* OCCVLTIS hac tempeſtate mulierum ſtupris cum ſetuis ſuis Amatis à Conſtantioo M. occurri, ſobolem familiis ingenuis & nobilibus ex ſeruili contubernio inſerentibus, & cœco amore huiuſmodi verberonum correptis: OCCVLTE ait *lex* diſertè, & ooo ſine myſterio. At quo? Neiope cùm apertè his nubere non poſſe ſe ſcirent, occulte rem habebant, haud aliter ac ouptæ: vode & *Nupta* etiam *hac l.* vocantur: *verberones* autem hi tribus locis, *Amati* ἀγαπητοί. Etſi quoad ioterdictum pertinet, eadem ratio, ſi palam: Vt non malè Accurſius dixerit, quod hîc occultè dicitur, *curialiter* potius dici, & *hanc l.* obtinere etiamſi manifeſtè id admiſſum foret Sed tamen *huius l.* ferendæ occaſio & cauſa vera, fuerant occulta & clancularia huiuſmodi conſortia, manifeſtatiis iam ceſſantibus; quibus vt ſeueriter & abundè occurſum, ita neque nunc vſurpata ea ex *hac l.* liquet: ſed clancularia tantum, pœuis euitandis. Quare hac parte peccatom à Viglio, *§. eſt autem. Inſt. de hered. inſtit.* & ab Ario Pinello *ſelectar. lib. 1. cap. 9.* Ac oominatim in eo, quaſi nubere palàm mulieri ſeruo ſuo etiam ex *hac l.* liceat impunè; atque hoc facto libertas ſeruo competat. Ratio enim *huius l.* apertè refragatur, quam & Anthemius *Nou. 1.* tradit: Imò & illa *huius l.* verba, *Ante legem* NVPTA *tali conſortio ſegregetur* &c. Et oihili eſt argumentum, à domino permittente, vt ancilla nubat libero: item à domino ancillam manumittente matrimonij cauſa: Illa enim iure licito fiunt, neque vlla ratio ei rei intercedit: At enim io femina & quidem nobili fermè, familiæ dignitas & ſobolis ratio. Cœterùm & hæc Conſtantini M. *lex* de earum numero eſt de quibus Nazarius in *panegyr. ad Conſtantinum* t. Anno proximo 111. *Noua leges regendis moribus, frangendis vitiis conſtituta &c. pudor tutus, munita coniugia.* § Porro cùm dubitatum poſtea in aliqua facti ſpecie fuiſſet, num hæc Conſtantini *lex* extra ſuum caſum ad eas qooque mulieres pertineret, ſeu porrigi poſſet, quæ ſe libertis coniunx ſſent, eam dubitationem decidit Anthemius *Nouella ſua 1.*

AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA ET PRIVATA.

TITVLVS X.

IX. COD. IVSTIN. XII.

PARATITLON.

VIs ; *Rubr.l.*1.2.3. violentia, *l.* 1.2.3.4. alia publica, *Rubr. & l.* 8. *de Iurisdict.* alia priuata, *Rubr. & d. l.* 8. committitur, ea, *l.* 1. infertur, *d. l.* 1. 2. 3. fit, *d. l.* 1. 4. admittitur, *d. l.* 4. perpetratur, *d. l.* 4. cum quis alterius possessionem temerare tentat, *d. l.* 1. alienum fundum per vim inuadit, *d. l.* 2. vi deiicit possidentem, *d. l.* 2. vim possidenti infert, *l.* 3. Momentaneæ possessionis interdictum, ab hoc quomodo diuersum? vid. *l.* 8. *sup. de Iurisdict.* In hoc crimine, vt in aliis inscriptio requirebatur, *d. l.* 8.

¶ Pœna huius criminis, *Deportationis*, vel *Relegationis* est, capitalis facta, *d. l.* 1. & 2. Postea verò rursum Deportationis pœna constituta, *l.* 3. cum bonorum omnium confiscatione, si in negotio principali fuerit aduersùs eum, qui vim admisit, iudicatum; dimidia verò eorum, de quibus litigatum est, si pro eo: *l.* 3. *h. t.* Postea verò tota, *l.* 2. 3. *infr.* vnde vi. Seruorum speciatim viliúmque personarum, itémque eorum qui bis aut sæpiùs vim intulerunt. Item Iudicis hoc iudicium seriò non exercentis pœnam repete ex *leg. vlt. h. tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Catullinum Proc. Africæ.

QVI," in Iudicio manifestam detegitur commisisse violentiam, non iam" relegatione aut deportatione insulæ" plectatur, sed supplicium capitale excipiat: Nec interposità prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat: Quoniam multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur, cùm aliis vim inferre temptantibus", aliis eum indignatione" tepugnantibus", verbera, cædésque crebrò deteguntur" admissæ. ¶ Vnde placuit, vt si forte quis vel ex possidentis parte, vel ex eius qui possessionem temerare" temptauerit, interemptus sit, in eum supplicium exeri", qui vim facere temptauit, & alterutri parti causam malorum præbuit. Dat. xv. Kal. Maij, Serdicæ, Gallicano & Basso coss. [317.]

INTERPRETATIO. *Conuictus in iudicio de euidenti violentiæ crimine, capite puniatur; nec sententiam Iudicis qui damnatus est qualibet appellatione suspendat: & si fortasse homicidia ab vtraque parte commissa fuerint in illum vindicetur, qui vt alium per cadem expelleret violenter ingressus est.*

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, inuersis periodis & sententiis Sed & *Capitularibus* inserta hæc lex lib. 6. cap. 189 totidem verbis.

" hæc *huius legis* verba referuntur in *l.* 14. *infr. Quorum appellat.*

" Vt antea ex *leg. Iulid.*

" *Certantibus*. Cod. Iust.

" Id est iustâ & æquissimâ defensionis vltione.

" *Resistentibus*. Cod. *Iust.* & in *Capitularibus*.

" Detegantur.

" *Temerare* possessionem propriè. *Vid. Gl. Th.* Sic Symmachus *lib. 3. ep. 53. fallaciam temerati alieni iuris celeriter expunges, a si quid te ignorante turbatum est, iubeas reformari.*
" *Exerceri* Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres constitutiones ordine sequuntur, aduersus vim, seu violentiæ crimen. Hâc sanè *leg.* AVGETVR violentiæ crimen supra *leg. Iuliam*; Et quidem in his tribus.

¶ Primùm *pœna* huic crimini capitis indicitur; quod & ipsum rursùm statuitur eiusdem Constantini *l. 2. pox. infr.* cum anteà vel Relegationis vel Deportationis pœna huic crimini immineret ex *d. l. Iuliâ*: quod etiam confirmat *l. 5, infr. eod. in fine, l. 11. π. eod. tit. & §. 8. Instit. de publicis Iudiciis*: & Paulus 5. *sentent.* 26. §. 1. 3. Lex Iulia proinde hâc parte abrogata. Verùm, *l. 3 infr.* ab eodē Constantino M. minor pœna rursùm reducitur; Deportationis inquam, & bonorum vel totorum vel mediæ partis proscriptionis: quam *huius l.* sententiam filius eius memorat *l. 14. infr. quorum appellat.* Eandémque pœnam imponit Gratianus in spec. *l. 2. sup. vnde vi.*

¶ Secundò appellandi ius denegat, *h. l.* Constantinus M. ei, in quem sententia de vi fuerit dicta. Quæ *legis huius* sententia memoratur in *d. l. 14. infr. Quorum appellationes.*

¶ Tertiò statuitur, vt si cædes admissa fuerit in vi admittendâ, vel repellendâ, is tantum luat, homicidiíque teneatur qui vim intulit; impunè verò ferat qui vim retulit, & fortè cædem admisit. Quod & ipsum repetitur *l. 2. infr. prox.* quod vulgus Interpretum non vidit. Ex legitimæ videlicet & necessariæ defensionis præscripto; de quâ notum est, quicquid dici potest. Videnda certè sunt ea quæ præterea ex *hâc l.* ad praxim deducuntur in crimine homicidij; inter alios apud Farinacium *de homicidio q. 126.* Istud nominatim hinc axioma rectè educitur, *eum qui dat operam rei illicitæ, teneri de eo quod præter eius intentionem & cognitionem contigit*: Si scil. opera illa seu actus ille illegitimus causa sit non remota, *sed ordinata ad subsecutum delictum*, vt in Sp. quoque *l. in furti 50. §. 1. π. de furtis*: secus si non sit præordinata, vt in sp. *l. qui iniuriæ 53. in pr. π. de furtis.* Quæ ita cum *hâc l.* concilianda & componenda est.

¶ Augendi autem huius criminis causa hæc adfertur: *Quoniam multa facinora &c.* Quibus verbis non illud indicatur, quasi capitis pœna immineat cæde tantùm admissâ; verùm istud, ideò vis pœnam augeri, quia vim plerumque sequatur cædes. Et Tribonianus tamen *huius legis* sententias ita inuertit, quasi cæde tantum admissâ, capitis pœnâ violentiæ crimen plecti Constantinus voluerit.

II. * Idem A. ad Bassum " P. V.

SI quis per violentiam alienum fundum inuaserit, capite puniatur. Et siue quis ex eius parte, qui violentiam inferre temptauerit, siue ex eius qui iniuriam repulsauerit, fuerit occisus, eum pœna adstringat, qui vi deiicere possidentem voluerit. Dat". VI. Id. Mar". Rom. Gallicano & Basso coss. [317.]

NOTÆ.

* Septimium Bassum, vt Auctor est *Notitia Præfectorum V.* Scriptor, his coss. de hoc *ad l. prox.*
" Pro *Reddita*, vel *Proposita*. Serdicæ enim hoc tempore fermè morabatur Constantinus.
" Atqui Auctor *Notitia Præfectorum vrbi* hunc Septimium Bassum Præfecturam iniisse scribit ex die XIII. K. Maij?

SENTENTIA *huius legis* eadem est quæ *superioris*, eundémque Auctorem habet.

III. * Idem A. ad Bassum " P. V.

SI quis ad se fundum, vel quodcumque" aliud, adserit pertinere, ac restitutionem" sibi competere possessionis putat, ciuiliter" super possidendo agat; aut, impletâ solemnitate" iuris, crimen violentiæ obponat, non ignarus, eam" se sententiam subiturum, si crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quòd si omissâ interpellatione" vim possidenti" intulerit, ante omnia violentiæ" causam" examinari præcipimus, & in eâ requiri, *Quis" ad quem venerit" possidentem*, vt ei quem constiterit expulsum, amissæ possessionis iura reparentur: eâdémque protinus restitutâ", violentus pœnæ non immeritò destinatus, in totius litis terminum differatur, vt agitato negotio principali", si contra eum fuerit iudicatum in insulam deportetur, bonis omnibus abrogatis". Quòd * si pro eo, quem claruerit esse violentum, sententia proferetur, omnium rerum", de quibus litigatum est, media pars penes eum resideat, cetera fisci viribus vindicentur. PP. Prid. Non. Octob. Rom. Constantino A. V. & Licin. Cæs. coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si quis aduersarium suum ita apud Iudicem crediderit accusandum, vt se ad-*

ferat

ferat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum conuenit admitti: quod si probare non potuerit, quem dixerat violentum, eandem pœnam suscipiat, quam ille quem impetit conuictus potuisset excipere. ¶ *De reliquo hæc lex prætermittenda est, qui in quarto libro, sub titulo*" Vnde vi, *quæ tamen temporibus posterior inuenta est, habetur exposita.*"

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. eod. tit.* Meminit huius *legis*, eiúsque postremam sententiam memorat *lex 14. infr. quorum appellat.* eique concordat. Memorat quoque hanc *legem* Papianus *resp. tit* 8.

" *Bassus* hic Præfectus vrbis, integro nomine *Septimius Bassus*, Præfectus vrbis fuit, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Sept. 319. vt disertè Auctor *Notitia Præfectorum vrbi*. Eidem inscribitur *lex. 4. sup. h. t.* A. D. 317. *lex 7. infr. de appellationibus*, & hoc ipso Anno 319. quatuor præterea aliæ *leges*.

" Fundo simile

" Vel rei vindicatione, vel interdicto *Vnde vi*.

" *Solemnitas iuris* est Inscriptio in crimen.

" *Talionis* hæc vis & descriptio est &, inscriptionis in crimen effectus, cuius in hoc ipso crimine meminit Symmachus *lib. 10. ep. vlt.* " *Interpellatione*, id est actione siue ciuili, siue criminali, violentiæ nomine, id est, auxilio Iudicis. Græci....

" Hodie.

" Istius postremæ: & sic, quis vltimùm deiectus, vt rectè Accursius &.... de quo mox.

" Ciuilem.

" *Reparentur*, id est restituantur, reformentur.

" *Quod* ita nonnulli Interpretes *Cod. Iust.* quod prauis Interpretationibus locum fecit.

" *Peruenerit*, Cod. *Iust.* ineptè. Quod & prauis interpretationibus locum fecit: "*enisse ad alium possidentem* dicitur, qui possidentem deiecit, qui possessionem abstulit. Vox hæc *hic* propria *l. 1. §. 28. l. 3 §. 4. & seqq..... ff. de vi & vi arm.*

" *Si criminalis quæstio agitetur.* Hoc additum à Triboniano superfluè. Fit porrò mentio huius postremæ sententiæ Constantinianæ à filio eius *d. l. 14 infr. quorum appellat. non recip.*

" *Principale* negotium seu causa principalis, id est proprietatis: dixi ad *l. 1. sup. vnde vi.*

" *Abrogatis* id est confiscatis, ademptis.

* Sequentia resecauit Tribonianus.

" *l. 4. sup. vnde vi.*

" Est qui tenet, *explosa*.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est, aduersus *Inuasores* seu violentos possessores: quâ consilium viáque iuris proponitur ei, qui fundum aliámue quam rem ad se pertinere adserit: contrà, pœna violenti possessoris continetur.

¶ Consilium inquam, seu viam Iuris hanc proponit: Nempe, eum qui POSSESSIONEM vel aliud quid ad se pertinere intendit, sibíque id restituendum adserit, ad id consequendum ciuiliter vel criminaliter agere posse & debere: ciuiliter inquam, si peti possidendo, id est, interdicto *Vnde vi* recuperandæ possessionis, de quo suo *tit. sup.* dein, pro proprietate, rei vindicatione, & Publicianâ: Criminaliter verò violentiæ nomine sub inscriptionis in crimen siue Talionis lege: quæ hîc quoque proponitur: de quâ Inscriptione dictum fuit *suo tit. supr.* eiúsque exemplum in hoc ipso argumento apud Symmachum elegans, *lib. 10. ep. vlt.* *Quid habeat conditionis Inscriptio, nostis præ cæteris, iuris publici Conditores DDD. Imperatores. Prouisum est enim, ne quis temerè in alieni capitis discrimen irrueret, ni se idem priùs pœnæ sponsione vinciret. Secundum hæc scita legum, Agens in rebus Africanus, accusationem professus, Campano & Higino clarissimis viris violentiæ crimen obiecit: Continuò vt securitas exigebat, reos custodia militaris dissimulata dignitate circumdedit. Sed vbi partes sub examine constiterunt, multo luctamine patronorum decursa cognitio, oratione magis quàm probationibus redundauit. Cùm longa verborum serie causa traheretur, Summates Aricinæ vrbis, quos vt conscios accusator extulerat, adhibuimus quæstioni, gestorum ordinem sciscitamur. Omnium conuenit assertio, nihil turbarum esse conflatum. Tunc ad eludendum iudicium præsentia cuiusdam cœpit exposci, quem non tenebat inscriptio. Eò denique res redijt, vt à partibus Africani accusationis omissio desperatione peteretur. Supererat, vt crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna transiret. Sed cùm me Africani militia pariter atque incauta adolescentia permoueret, malui iudicium de eo Clementibus reseruare. Alia est enim conditio Magistratuum; quorum corrupta videntur esse sententia si sint legibus mitiores: alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere. Relationi Gesta subtexui, partium quoque supplementa sociaui. Quæso vestram Augustissimam perennitatem, vt perpensis omnibus, sequenda iubeatis.* Hactenus Symmachus. Tertiam viam suum adserenti vel repetenti Constantinus *hâc l.* non patere ait. Ac nominatim sibi ipsi ius dicere neminem posse, putà vi possessorem expellendo. Ita quidem Constantinus: Etsi ex Pauli sententia 5. *sentent. 6. §* 7. qui vi possidebat, clàm, aut precariò, ab aduersario, impunè deiiciebatur; de quo Cicero *pro Cæcinna*.

¶ Quid fiet igitur, si quis qui alioquin veterem violentiæ actionem mouere poterat, possessorem ipse vi expulerit, ex interuallo scilicet? Ait Constantinus 1. Violentiæ causam examinari oportere. 2. & in eo requiri, inuestigari. Quis ad quem venerit possidentem. 3. vt ei, quem constiterit expulsum amissæ possessionis iura reparentur: vbi habes iudicij illius formam vimque omnem: Formam inquam, putà vt id tantum quæratur, Quis alterum possessione, vltimùm scilicet, deiecerit, spoliauerit. Idque est, quod vulgo dici solet, *spoliatum ante omnia restituendum*: de quâ quæstione sub *finem legis* plura. Atque ITA violentiæ causa (vt hæc *lex* ait) hoc ipso definietur ad possessionem fundandam. Quo facto, iudicium mox principale agitabitur: *principale* inquam, id est proprietatis; de quâ *principalis* causæ appellatione dixi *ad l. 1. sup. vnde vi*: & *l. 14. infr. quorum appell.* (quâ *huius l.* mentio fit) Idque est, quod Isidorus scribit, *Momentum quam citò quam statim saluo negotio principali*, & (vt loquitur *d. l. 1. sup. vnde vi*:) iudicio reseruato. Tandem, pœna seu vigor vindictæ publicæ sequetur: & quidem variè pro varietate & exitu Iudicij principalis. Nam si proprietas eius qui vim admisit fuerit, dimidia rei per vim ereptæ fisco adquiretur. Si verò rei dominus non esse iudicatus fuerit, deportatione & sic bonorum omnium publicatione (quæ deportationis est consequens)

adficietur. Quæ Constantinianæ *huiusce l.* sententia memoratur ab eius filio, *l. 14. infr. quorum appell.*

Verùm hæc, rem, quàmlibet suam, vi præoccupantis, pœna posteà aucta fuit: Tota quippe re & hoc casu excidere eum voluerunt Imperatores, *l. 2. & 3. sup. unde vi*: Ob quam causam Tribonianus vltimum *huius legis* versiculum omisit.

¶ At inquies, in specie *huius legis*, criminalem causam ciuili postponi, aduersus regulas iuris veteris, vt ostensum est *ad l. 7. sup. de adulteriis*: & ostendetur ad *l. 2. infr. ad leg. Corn. de falso*: Item aduersus *legem, si de vi 37. π. de iudiciis*: & *leg. 5. §. 1. π. de vi publ.* vbi apertè scribitur, priùs cognoscendum esse de vi; quàm de possessione? Non placet, quod Cuiacius credidit, & Hotomannos secutus est, istud quod *h. l.* statuitur & *l. 1. C. de appellat.* iure nouo ita constitutum, aduersus Regulam iuris veteris seu Decretum Hadriani, siue D. Pij: Imò apertè illud ipsum *h. l.* constituitur, violentiæ scil. causam principe & primore loco examinandam, ad possessionem videl. fundandam, mox de possessione (id est de proprietate rei, nam ita vox ea *possessionis* accipienda est in *d. l. 37.* vt ex *fine legis* liquet) cognoscendum: pœna tantum seu pœnæ modus ad vindicandam disciplinam publicam in vltimum locum differtur, pro exitu videl. iudicij de proprietate, in conuictum iam ab initio violentiæ crimine: Et, vt *lex 14. infr. quorum appellat.* (quæ hanc *leg.* indicat, & *huius l.* summam rectè proponit) vigorem vindictæ differri, post totius negotij exitum voluit, (nam ita reponendum.)

¶ Quare tria quodammodo Iudicia hac parte obseruentur. Primum est, de *vi* seu violentiæ crimine. Post quod illicò, & per consequens; & vt loquitur *l. 1. C. de appellationibus*, ITA sequitur possessionis reformatio. Secundum iudicium proprietatis. Tandem sequitur vindicta publica.

¶ Vel saltem duo Iudicia; *Vnum* violentiæ; sed primum præparatorium ad proprietatis iudicium, & sic possessionis recuperandæ. *Alterum* proprietatis rursum violentiæ ad disciplinam publicam vindicandam. Vt mirari subeat, Cuiacium tantopere laborasse *lib. 5. obseruat. cap. 15.* in concilianda hac *lege* cum *illis*, quas antea laudaui, *legibus*; & cum *l. vlt. Cod. de ordine Cognition.*

¶ Quin nominatim quod scribitur in *l. 1. Cod. de appellationib.* prius de possessione pronunciandum esse, & ITA crimen violentiæ excutiendum; tantum abest huic aduersetur, vt contrà planè concordet. Neque enim vox ITA in ea *lege* significat, *postea, deinde*, quod Petrum olim obseruasse testatur Salicetus in *d. l. 5. Cod. de appellat.* & amplectitur Donellus, verùm consequenter: nam imò de possessione pronuntiare, & crimen violentiæ excutere, idem est, vt ex superioribus liquet: Qui de possessione scil. pronunciat eo ipso crimen violentiæ excutit, & vice versa. Quia intelligi non potest vtrùm violentia facta sit possessori; nisi cognitum fuerit an possessor fuerit, nec nè; Quis ad quem venerit possidentem, & vice versa sciri non potest, cui possessio diiudicanda sit, nisi de violentia constiterit. Denique cum de possessione restituenda quæritur, & de vi quæritur, ac vice versâ: Vno verbo vt antecedens & consequens inter se hæc habent: non vt primum & secundum.

¶ Itaque in errore quoque hæret Author *Quotidianarum, lib. 2. cap. 20.* Imò & Græci *lib. 60. Basilicorum, tit. 18.* qui putarunt in specie *huius legis*, Ciuile Iudicium violentiæ crimini præferri. Cuius contrarium verum est. Denique in *d. l. 1. Cod. de appellat.* non possessionis iudicio opponitur cognitio de violentia (quæ idem sunt effectu quoad priuatos) verùm proprietatis iudicium. Quo sanè prius est iudicium de possessione. Neque his absimilia tractat Fachinæus 8. *Controuers.* 8.

¶ Ex his breuiter apparent hæc Tria, quæ non animaduersa tantos fluctus concitarunt: Primò, crimen violentiæ excutere, & de possessione pronunciare, idem esse. Secundò *possessionis* verbo in *l. 37. π. de iudiciis & in l. 5. §. 1. π. de vi publica*, proprietatem rei accipiendam. Quod concordat *legi, interdum 78. π. de V. S.* Tertiò vocem, ITA, non successiuè, verùm vt consequens accipiendum, in *d. l. 1. C. de appellat.* Idémque sensisse & Imperatores & Iurisconsultos: Nempe de vi seu possessione quæri prius semper oportere, quàm de proprietate. Vide & quæ notaui ad *l. 1. supr. Finium regundorum.* Ab his etiam recedunt, quæ doctissimus & amicissimus Antecessor Bituricensis scripsit 2. *cap.* 36.

¶ Cæterum & hæc *lex* de earum NOVARVM Constantini M. Constitutionum numero est, de quibus Nazarius *panegyrico*, quem habuit biennio post hanc *legem*, An. 321. NOVÆ *leges regendis moribus & frangendis vitiis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recisæ, captãdæ simplicitatis laqueos perdiderũt.*

¶ Ad hanc verò *legem* id potissimùm ab interpretibus quæri solet; vtrùm, vltimò & ex interuallo deiectus recuperet possessionem ante omnia, etsi ipse priùs vim admisisse seu spoliasse dicatur, vt ita ipse solus habeat interdictum, primáque adeò violentia per hanc secundam ex interuallo factam, quoad hoc interdictum seu momenti beneficium, extincta sit? De quâ alioquin quæstione cùm *variis locis* agat Albericus, veluti ad *l. 1. Cod. unde vi*: *in verbo, rectè, fol. verso*: *ad l. si quis in tantum 7. eod. ad l. peremptorias, C. sententiam rescindi non posse*, plenissimè ad *l. si quis ad se fundum, Cod. Iust. eod. tit.* omnium prolixissimè idem tractat *ad hãc legem*: vbi Glossæ *Cyni, Petri, Iacobi de Rauenna*

IV. ✶ Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & Arcad. AAA. ad Albinum P. V."

SERVOS, qui fecisse violentiam confessionibus testium" aut" propriis docebuntur, si id inscio domino commiserint, postremo supplicio deditos, luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum violentiam admiserint, palàm est, secundum legem Iuliã, dominum" infamẽ pronunciandum", loci aut" originis propriæ dignitate non vti. Seruos verò quos furoribus" talium" paruisse constiterit, metallis" per" sententiam dedi: ¶ Viles autem infaméque personæ, & hi qui bis aut sæpius violentiam perpetrasse conuincentur, Constitutionum diualium pœnâ teneantur. Iudicem verò nosse oportet, quod

grani

graui infamia sit notandus, si violentiæ crimen aput se probatum distulerit, omiserit, vel impunitate donauerit, aut molliore ʺ, quàm præstituimus, pœna perculerit. Dat. Prid. Non. Mar. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio V. C. COSS. [390.]

INTERPRETATIO. *Si serui inscio domino confessi, vel conuicti fuerint violentiam commisisse, adictis tormentis grauibus puniuntur. Si vero iubentibus dominis violentiæ crimen admiserint, domini qui illicita præceperunt, notantur infamia, & nobilitatis, vel honoris sui dignitatem tenere non possunt. Serui autem qui talibus dominorum furoribus paruerunt, in metallum detruduntur. Ceterum non liceat Iudicibus discussionem violentiæ differre, vel dimittere, vel donare, qui si probauerint violentiam, & non statim vindicauerint, nouerint se periculum subituros. Viles autem personæ, quæ bis aut frequenter admisisse violentiam comprobantur, constituta legibus pœna suprascripta omnimodis feriantur.*

NOTÆ.

* *Lex 8. Cod. eod. tit.* ʺ Romæ, vid. *Chronol. huius anni.*
ʺ Patia sunt, testibus conuinci. & fateri crimen. [illegible]. Græci *hic, lib.* 60 *Basil.*
ʺ de testibus in hâc re vid. & Symmachum *lib.* 10. *ep.* 41.
ʺ In dignitate positum.
ʺ *Pronunciatum*, Cod. *Iust.*
ʺ *Ac*, Cod. *Iust.*
ʺ *Furoris* vox hâc in re propria: quâ pariter vtitur idem Valentinianus Iunior *l.* 3. *sup. unde vi*: siue *l.* 7. *Cod. unde vi.* ʺ *Talibus*, Cod. *Iust.*
ʺ *Metallo*, Cod. *Iust.* ʺ *Post*, Cod. *Iust.*
ʺ Molliorem pœnam protulerit.

COMMENTARIVS.

POENA violentiæ variè pro statu admittentis (vt cæteroquin discrimina pœnarum sunt pro varietate personarum, de quo vide vel *legem miles* 9. §. 14. *de pœnis*) exhortantis, dissimulantis, hac Valentiniani Iunioris cõstitutione: partim ex iure veteri, seu *lege Iulia*, partim ex constitutionibus Principum constituitur & PROPAGATVR. ¶ Igitur *seruis* vltimum supplicium imponitur, si inscio domino vim admiserint: si verò metu & dominorum instigatione, metalli. Iussus scilicet domini, etsi seruum in totum non liberet, à tanto tamen liberat, de quo alius est dicendi locus. Domini verò siue cæteræ personæ, si violentiam ipsi admiserint, vel per seruos (paris enim hæc meriti sunt,) si honestioris sint loci infames efficiuntur ex *L. Iulia*. Quod notari oportet, *L. Iuliâ* infamiæ pœnam vi impositam fuisse: quod etiam docet *l.* 1. *in pr. & l. vlt. π. ad L. Iuliam de vi prop.* quod tamen Senatusconsulto potius tribuitur, *d. l.* 1 *in pr.* ad illam sc. *legem* facto. Viles autem si personæ, vel etiam honestiores sæpiùs violentiam admiserint (iterata namque delicta grauiùs puniri liquet, *l.* 28. §. 3. *π. de pœnis.* Et Paulus *lib.* 5. *sentent. tit.* 10. §. 1. *inf.*) pœnâ constitutionibus Principum constitutâ tenentur, scilicet (de quo dictũ ad *leges superiores*) Capitis. Denique *Iudici* crimen hoc differenti, dissimulanti, vel etiam mitiore pœna persequenti, infamiæ pœna imponitur. Valentinianus III. *Nouella inter Theodosianas* 19. de Inuasoribus *l.* 1. hanc pœnam Iudici dissimulanti vel negligenti imponit, vt statutam taxationem, cum fuerit accepto successore priuatus, exoluat. Athalaricus quoque apud Cassiodorum 9. *Var.* 18. adepti cingoli honore priuari eum iubet, & fisco in tantum obnoxium esse, in quantum præsumptor seu Inuasor potuisset addici. Cæterùm notandum molliori quoque Iudici pœnam imponi. Corruptæ Magistratuum sunt sententiæ, si siut mitiores legibus, vt in hoc ipso de vi Iudicio scribit Symmachus *lib.* 10. *ep. vlt.* loco quem iam protuli ad *l.* 3. *sup.* In hanc eandem sententiam, vide *l.* 8. *infr. de appellationib.* Et *l.* 65. *inf. de Hæreticis*: *l.* 1. *ad SCtum Turpillian.* Nouell. *Iustinian* 82. Quintilianum *declamat.* 313. 345. vide & *l.* 15. *π. ad Municipalem.* Quid est igitur quod scribit Augustinus *in Epistola ad Marcellinum*; *soleo audire in potestate Iudicis esse mollire sententiam & mitiùs iudicare quàm leges.* Hoc scilicet ipsum quod latè tractatur in *l. perspiciendum* 11. & in *l. aut facta, π. de pœnis.*

¶ Ex omnibus interim *huius tituli* legibus apparet, quàm odiosum fuerit Christianis Principibus violentiæ crimen, supra quàm *legibus Iuliis* fuerat: vtpotè cùm illi hoc crimine inuoluant, suum quoque à violento possessore repetentes: seruos item dominis audientes, Iudices pariter dissimulantes: Sed & cum seueriore longè pœnâ, capitis videl. hoc crimen ipsum persequantur: Quin & Appellationum ius in hoc crimine adimant: & in eodem inscriptionem requirant.

DE PRIVATI CARCERIS CVSTODIA.

TITVLVS XI.

IX. COD. IVST. V.

De priuatis carceribus inhibendis: atque ita *Titulus* hic, Titulo *de custodiâ reorum* non malè quoque subiicitur in *Cod. Iust.* Et rectè tamen hunc in ordinem *hoc in codice* coniectus est: Est enim & vis, seu violentiæ species, Priuatus carcer; & crimen hoc *L. Iulia de vi*, vindicabatur: mox vt ostendam:

---

1. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Erytrio Præf. August."

SI quis" posthac" reum" priuato carcere" destinarit, reus Maiestatis habeatur. Dat. Prid. Kal. Maij, Thessal. Theod. A. v." & Cynegio v. c. coss. [388.]

Ista interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Fit tamen eius mentio à Zenone *leg.1.Cod.eod.tit.*

" *Erytrius* sub Theodosio M. Præf. Ægypti, cuius nulla mihi alibi mentio occurrit.

" Ad eandem Diœcesim Ægyptiacam pertinet Zenonis *d.l.1.*

" *Potens* fortè.

" Hactenus igitur id à nonnullis per Ægyptum vsurpabatur.

" An reum criminis: an verò debitorem æris? Illud verum.

" Pro *carceri destinarit*: id est mancipant.

" Vide *Chronologiam huius anni.*

" *n.* 11.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica hoc titulo aduersus priuatos carceres cōstitutio est data A.D. 388. Quâ quidem Maiestatis crimine teneri eum iubet, qui reum priuato carceri mancipauerit. Pariter vti Zeno posteà *l.1.Cod.eod.tit.* cuius etiam *legis fine* hæc nostra Theodosiana indicatur. Et vtraque etiam *lex* (quod notandum) ad Diœcesim Ægyptiacam seu Alexandrinam pertinet Nempe vt Alexandria seditionum cœteroquin nutricula fermè erat, ita huiusecmodi impressionum & arrogantiæ, quibus scil. potentiores infirmiores tanquam reos attrahebant, proculdubio fœcunda fuit. Addatur in eandem sententiam & Iustiniani *lex 2. Cod. eod. tit.* quam Basilica suppeditant.

¶ Maiestatis porrò nominatim crimini *hâc l.* priuatorum carcerum vsurpatio ideò deputatur, quia scilicet Maiestatis crimen est sese pro Magistratu gerere, *l.3.in f.π.ad leg.Iuliam Maiest.* quod sanè facit, qui priuatum carcerem exercet. Illud enim inter cætera Magistratuum insignia & symbola fuit. Chrysostomus, in *eâ Oratione* quâ *Apostolatum* ὑπατείαν πνευματικὴν vocat, & cum Magistratibus comparat, *tomo Sauiliano* 8.*p.*115. τί ποτ' οὖν ἐστιν ἀρχῆς σύμβολον καὶ τίνα ἔχειν τὸν ἄρχοντα χρή, δεσμωτηρίου ἐξουσίας ὥστε τοὺς μὲν δῆσαι τοὺς δὲ λῦσαι τοὺς μὲν ἐκβάλλειν τοὺς δὲ ἐμβάλλειν κύριος εἶναι, &c. Et mox: ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου πρῶτον ἀριθμήσωμεν καὶ γὰρ εἰρήκαμεν, ὅτι κύριος τοῦ δῆσαι καὶ λῦσαι ἐστὶν ὁ ἄρχων, & post; p.117, εἶδες αὐτοῦ τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ ἀρχῆς ἦν σύμβολον.

¶ Hactenus quidem *leg. Iulia de vi*, hoc priuati carceris crimen vindicabatur, vt docent *l.5.8.π. ad leg. Iuliam de vi publ.* Et verò hac quoque de causa hic *titulus* superiori titulo *ad leg. Iuliam de vi*, proximè subiicitur, & ad edictum quod metus causa, si quid ea occasione extortum fuisset, pertinebat; *l.* 22. *& l.vlt.§.2.π quod metus causa.* Paulus 1. *sentent. tit. 7. de integri restitutione, §.8. & 5. sent. 26.§.3.* Verùm *hâc*, vt dixi, Theodosij M. Maiestatis *pœnâ* priuati carceris exercitium vindicatur: & sic capitali seu vltimo supplicio, cùm cœteræ violentiæ species non nisi *Deportationis* pœna hoc tempore plecterentur: vide *l.3.supr.ad leg.Iul.de vi*: vel etiam mitiore, *vide l.2.3.*

l.2.3.supr.vnde vi. Idque hac ratione: quia qui vim aliam admittit, aduersus publicam equidem disciplinam peccat: at enim qui priuatos carceres vsurpat, ipsam Imperatoris Maiestatem appetere videtur: cuius est vnius per Magistratus à se constitutos, custodiæ seu carcerum ius. Itaque *Maiestas læsa* hoc facto dicitur, idque vsurpantes, Maiestatis violatores: *d.l.1.Cod.eod.tit.* Scelúsque hoc vocatur, *nefandissimum scelus, & nefandissimorum hominum arrogantia.*

Verùm postea capitalis huius criminis pœna mitiore mutata est à Iustiniano, *l.2.Cod.eod.tit.* quam vt dixi Basilica nobis suppeditant. Notandum hic interim exemplum fictitij criminis Maiestatis de quo dico ad *l.quisquis de Sicariis:* quomodo & alterum habes, *l.8.infr.de falsa moneta.*

¶ Inquies, olim debitores, qui iudicatum facere non poterant, vinciri solitos, ex *lege 12.Tabular.* quò pertinet & *lex 224.π.de V.S. & l.234.§.1.2.π.eod.tit.* Verum id ius iamdudum exoleuerat.

Inquies rursùm, *leg.Iulia de adulteriis*, permissum fuisse viro adulterum cum vxore deprehensum retinere domi suæ, aut reductum vbi priùs deprehendisset, horis 20. diurnis nocturnísque continuis? Verùm id non carceris specie, verùm rei testandæ & probandæ tantùm causâ: *l.25.π.ad leg.Iul.de adult.*

Inquies tertiò, Iure Pontificio receptum esse, vt Clerici vxores suas in peccatum prolapsas in priuatis ædibus vinctas custodire ac coërcere possint, *Can.placuit, 33.qu.2.* Idque moribus etiam nostris hodie marito conceditur, causâ cognitâ, circumstantiis personarum exploratis, si videlicet Iudex improbæ fortè vel dementis vxoris custodiam probo ac prudenti viro suo committat.

Inquies quartò, furiosos per necessarios contineri posse, *l.13.§.2.π.de off.Præsidis.*

Inquies quintò, certo tempore retinere licere pecus alienum deprehensum, si quid in agro depastum sit, rei testandæ causâ.

Inquies tandem, priuati carceris speciem quandam præ se tulisse olim seruorum & libertorum ergastula, de quibus dixi ad *l.vn.sup.de hered.petit. & l.inf.de Tironibus:* quæ Theodosij eiusdem est. Vera hæc omnia; verùm ad carceris speciem de qua *h.l.* ea non pertinent: Nempe priuati carceris vsus hic per Ægyptum inhibetur, quem Potentiores potissimùm in tenuiores exercuisse videntur & vsurpasse, & quidem nominatim fundorum possessores in Colonos. Quâ de re est expressus hâc ipsâ tempestate Libanij Oratoris Antiocheni locus περὶ τῶν δεσμωτῶν, id est, *de vinctis, seu de custodia reorum, paginâ 53. & 54.* δεσποτῶν δὲ ὠμότης πλείστῃ χρῆται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐπειδὰν καὶ δεῖν δῆσαι τὸ ἀναγκασμένον ὑπὸ τοῦ νόμου, κἂν ἀδικῆται, σιγᾶν, ἐνταῦθα τοὺς θετέον καὶ τοὺς περὶ τὴν γῆν πονοῦντας, τοῖς κεκτημένοις τὴν γῆν· ἐπεὶ καὶ τούτοις τινὲς ἴσα καὶ οἰκέταις κέχρηνται, κἂν μὴ τὰς πλεονεξίας ἐπαινῶσιν ἐκείνων τὰς καθ' ἑαυτῶν, ὀλίγαι συλλαβαὶ καὶ στρατιώτης ἅμα ἁλύσεσιν ἐπὶ τοῦ ἀγροῦ καὶ δεδεμένους τὸ οἴκημα δέχεται. Id est, *Sed & dominorum crudelitate maximè quotidiè vsurpantur: siquidem & decorum* INCARCERARE *eum, qui per legem necessariò subest: quicunque licèt iniuria afficiatur, silere oportet. Hoc loco ponendi sunt etiam ij qui circa terram laborant, eorum respectu qui terram possident: quoniam & his quidam similiter tanquam seruis vtuntur; scilicet si eorum auaritiam in se non probent: paucæ syllabæ & miles cum catenis in agro, vinctósque* CARCER *excipit.* Ergo priuati carceris vsus *hâc lege* interdicitur, quem priuati Potentiores in tenuiores exercebant: Imò & *l.2.supr.de cohortalib. & l.1.supr. de Curiosis.* Stationarij quoque (qui ad reos eruendos mittebantur) carcerem habere, & reum, quamlibèt pro manifesto crimine, apud se in custodia habere vetiti: de cuius rei ratione *ad eas leges* dicetur.

DE EMENDATIONE SERVORVM.

TITVLVS XII.

IX. COD. IVST. XIV.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum.

SI virgis" aut loris", seruum dominus adflixerit, aut custodiæ causa in vincla" coniecerit, dierum distinctione siue interpretatione" depulsâ, nullum criminis metum mortuo seruo sustineat. Nec" vero inmoderatè suo iure vtatur, sed tunc reus homicidij sit, si voluntate" eum, vel" ictu fustis", aut lapidis occiderit, vel certè telo" vsus letale vulnus inflixerit; aut suspendi laqueo præceperit; vel iussione tetrâ præcipitandum esse mandauerit: aut veneni virus infuderit: vel dilaniauerit pœnis publicis" corpus, ferarum vestigiis" latera" persecando, vel exurendo admotis" ignibus" membra: aut tabescentes" artus, atro" sanguine permixtâ sanie" defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere", sæuitiâ immanium Barbarorum. Dat." v. Id. Maij, Rom. Constantino A. v. & Licinio coss. [319.]

NOTÆ.

* *Lex vn.Cod.eod.tit.* concordat *lex 2.prox.infr.*

" *Bassus* hic P.F.V. Romæ erat: quod præfert hoc ipso Anno 319. *lex 8.infr.de appellat.* vid.& A. 317. Et certè *Bassum* hunc, qui & integro nomine *Septimius Bassus* Præfectum vrbi fuisse, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Septembr.

Anni

Rursum 6. *Epigram.* 12.

Quod nubis Proculina concubino,
Et Mœchum modò, nunc facis maritum
Ne lex Iulia te notare possit
Non nubis Proculina, sed FATERIS.

Hæc inquam iam olim indicebantur; sed nondum ideo in eos velut in confessos aut conuictos in foro pœnæ publicè sancitæ erant: id quod Theodosius M. nunc primùm *hac l.* effecit: Quod quidem castissimi Principis moribus conueniens, characterem eius exhibet.

¶ Hæc cùm ita sint, apparet iam, errare omnino illos, qui hùc referunt *legem* 27. *Cod. eod. tit.* cuius alia prorsus species est: Nempe enim in eâ, nullâ antea adulterij accusatione institutâ, adulter cum adultera matrimonium contraxerat: & cùm adultera adulterij accusaretur, in eius *legis* specie quærebatur, an velamento matrimonij, quod adulterium quidem, sed non adulterij accusationem secutum fuerat, cōmissum antea adulterium extingueretur? quæ species & quæstio nihil commune habet cum *hac lege*, vt nec commune quidquam habet cum specie *huius leg.* species leg. miles, §. licet 11. π. de adulter. vt & Nouellæ 134. cap. 12. ibi enim nuda suspicio adulterij inciderat, nō accusatio: multò minus accusatio elusa proximitatis obtentu.

¶ *De* FORO *competente in Adulterij accusatione.*

IX. * Idem AAA. Gildoni" Com. & Magistro vtriusque mil. per Africam.

SI quis" adulterij reus factus, accusatoris mariti forum declinare temptauerit, in hoc non possit eludere, nec prærogatiua militari defensetur, ibi confestim audiendus, vbi fuerit accusatus. Dat. III." Kal. Ian. Constantinop." Theodosio A. III. & Abundantio coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod. Iust.* Concordat huic legi, *lex* 24. *Cod. eod. tit.*
" De *Gildone* hoc, dixi semel plenè ad *l*....
" Miles.
" Eodem die data *lex* 7. *Cod. de Iudæis & Cælicol.* ad Infantium Com. Orientis.

COMMENTARIVS.

FORI MILITARIS præscriptionem in adulterij crimine militi, si in eodem loco consistat vbi maritus adulterij accusationem instituit, adimit hâc Constitutione Theodosius M. ac nominatim, per Africam A. D. 393. ¶ Nēpè quæ *dubitandi ratio* erat, etsi milites per hæc tempora in criminalibus fori præscriptionē haberēt (quæ *prærogatiua militaris* hîc dicitur) vt ostendit *lex* 2. *sup. de Iurisdictione*, de quo plenè dixi ad *l.* 2. *sup. de exhibendis reis*: IN Hoc tamen (vt *lex* nominatim excipit) adulterii, videl. crimine, præscriptionem hanc non habent: atque ideò in accusantis mariti foro accusationem excipere coguntur, ex hâc Theodosij M. Constitutione: quæ ideo *ad Comitem & Magistrum vtriusque militiæ data est*; quod hic alioquin proprius & competens Iudex esset militum: isque de eo ad Imp. fortè retulisset, tanquam *prærogatiuæ militaris* adsertor.

¶ Verùm, quæ *decidendi ratio* est, id ita à Theodosio M. constitutum, propter frequentes de adulteriis *militum* per prouincias querelas, quibus militares famosi fermè sunt. Ideoque etiam qui disciplinæ militaris maximi adsertores fuêre, istud quam maximè crimen in militaribus persecuti sunt. Exemplum luculentum apud Vopiscum, *in Aureliano. Solus*, inquit, *omnium militem, qui adulterium cum hospitis vxore commiserat ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eadémque subitò demitteret, vt scissus ille vtrinque penderet, quæ res ingentem timorem omnibus fecit.* Nempè cingulo militari, alióue quo succincti, peccandi sibi commeatum hâc parte faciliùs faciunt: ideóque fori præscriptione non gaudent: pariter (vt *exemplis* similibus id iuuem) Senatorij fori præscriptioni hâc parte seu in hoc ipso crimine locus non est, *l.* 1. *sup. de accusat.* vt & Palatini *l.* 3. *sup. de Iurisdictione.* ¶ Hac igitur inter alias ratione Theodosius M. Coniugiorum iam contractorum sanctitatem sancitum iuit, vti hoc ipso die, alia ratione coniugiorum contrahendorum sanctitatem sanciuit aduersus Iudæorum morem, *l.* 7. *Cod. Iust. de Iudæis*, quæ ita huic argumenti paritate quoque coniungenda est, ad alium quippe data ea est: prohibitis videl. Iudæis morem suum in coniunctionibus retinere, & iuxta legem suam nuptias sortiri, vt & in diuersa sub vno tempore coniugia conuenire. De quâ alioquin *lege* vide Contium, *lib.* 2. *subcesin.* 1. §. De foro tandem competente in hoc crimine, vid. *l.* 13. & 14. *Cod. eod. tit.*

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT.

TITVLVS VIII.

IX. COD. IVSTIN. X.

1. * Imp. Constantinus A. ad Bassum" Vic. Ital. Post alia.

Si puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, Tutores" necesse habeant comprobare, *Quod puella sit intemerata" virginitas, cuius coniunctio postulatur.* Quòd ne latius porrigatur, hic solus debet Tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet, ab iniuriâ læsi pudoris immunem: Quod vbi constiterit, omni metu liber" optatâ coniunctione frui debebit: Officio" seruaturo, vt si* violatæ castitatis apud ipsum" facinus hæreat, deportatione plectatur, adque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori Leges imponunt. Dat." Prid. Non April. Aquil. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Vbi primum puella sub Tutore viuentes ad annos peruenerint nuptiales, & quicunque" petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod à Tutore seruata sit, fuerit approbata: nam si ab ipso Tutore conuincitur esse violata virginitas, statim exilio deputetur, & res illius omnes fiscus vsurpet.*

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, resecta priore eius parte. Huiúsque *legis* meminit Leo *in Nouell.* 34. eámque ex parte abrogat.

" *Bassus* Vicarius Italiæ sub Constantino M.

" An locus hic ita legendus? *& adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat comprobare.*

" Vide *Gloss.*

" Quis? An quicunque tandem (vt accepit) qui coniunctionem puellæ postulat? An verò tutor? Dicam mox.

Tuo, siue Iudicis.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc nominatim desumpta est.

" Tutorem.

" An *Data*, hîc, pro *proposita*? vide *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

Pupillis seu Puellis sua vt castitas constet per Tutores intemerata, duo hac Constantini M. constitutione ad Vicarium Italiæ emissâ A.D. 326. constituuntur. Primò (quod in *Codicem Iustinianeum* relatum non est) vt nupturâ puellâ Tutor priùs comprobet seu probet, Puellæ per se intemeratam fuisse virginitatem: Comprobet, inquam, siue probet, vel proximorum scil. puellæ parentum testimonio, vel Contutorum aliorum, vel seruorum; (pariter vt in specie *leg. 1 infr. de raptu virginum*:) His enim rationibus comprobari seu probari, denique de pudicitia Virginis Constare potest, tandem his modis tribus, vix aliis virginitas læsa probatur. ¶ Dixi *per se*: id enim hactenus à Tutore *hac lege* Constantinus M. exigit, vt ipse scil. testimonium habeat inuiolatæ pupillæ suæ. Alieni facti probatio ab eo exigi non debet, neque potest. Etsi mille Argos quippe admoueas, quamlibet pectori affixam teneas, muliebris castitatis approbator vel assertor idoneus esse nunquam possis.

Secundò, *hac eâdem lege* constituitur (quod Tribonianus solum seruauit) vt tutor violatæ pupillæ suæ reus seu corruptor deportetur, eiusque bona omnia publicentur seu fisco adquirantur. Maiore proinde pœnâ Tutoris stuprum in puellâ admissum plectitur, quam alterius: quod

quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nudâ maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque, deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit: ita vt & quod ille qui quondam amatus'' est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videtur habuisse substantia, dominio mulieris sociatum, à memoratis successoribus vindicetur. His'' ita omnibus obseruandis, & si ante legem decessit mulier, vel amatus; quoniam vel vnus auctor virij censuræ occurrit. Sin verò iam vterque decessit, *suboli parcimus, ne defunctorum parentum vitiis prægrauetur*; sint filij, sint potiores fratribus, proximis, atque cognatis, sint relictæ successionis heredes. Post legem enim hoc committentes morte punimus. Qui verò ex lege distincti clam denuo conuenerint, congressus vetitos renouantes, hij, seruorum iudicio, vel speculantis Officij, vel etiam proximorum delatione conuicti, pœnam similem sustinebunt. Dat. IV. Kal. Iul.'' Serdicæ, Constantino A. VII.'' & Constantio Cæs. COSS.

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier seruo proprio se occultè miscuerit, capitaliter puniatur. Seruus etiam qui in adulterio dominæ conuictus fuerit, ignibus exuratur. In potestate habeat huiusmodi crimen quicunque voluerit accusare. Seruus etiam aut ancilla si de hoc crimine accusationem detulerint, audiantur: ea tamen ratione vt si probauerint, libertatem consequantur, si fefellerint, puniantur. Hereditas mulieris quæ se tali crimine maculauerit, vel filiis si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. tit.* huius *legis* mentio fit in *Nouella* Imp. Anthemij 1. *de mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerunt.*
'' Deinceps scil.
' *Suo* additum in *C. Inst.* Quod sanè comprobat *Rubrica*: comprobat Anthemius *Nouella* 1. *Venerabilis*, inquit, *sanctio Constantini, dominam seruorum* SVORVM *complexibus infamari districtissimo rigore non patitur.*
'' *Sententia*, C. Iustin.
'' *Verberonem* vocat seruum, pariter vt *l. 6. C. de seruis fugit.* vt Veteres etiam *triuerberonem*, & *flagrionem*.
'' Tria hæc *a.g.* Omnes promiscuè *arguere*, Officium *nunciare*, serui *deferre* dicuntur.
'' Vel 4. *infr. de sepulchr. viol. vel Officium nunciauerit.* Pro quo malè in C. Iust. *ad Officium nunciauerit.*
'' Absunt hæc à *C. Inst.* '' *Nuptam* vocari obserua de quo mox.
'' *Amatum* ter vocat, cuius amore domina exarsit.
'' Hæc iam Tribonianus resciuit.
'' *Condemnatus* in *C. Inst.* Malè.
* Reliqua desunt à C. *Iust.*
'' *Iun.* in aliis Editionibus, & in optimæ notæ Aniano: quin & in *Cod. Iustin.*
'' *X*. VI. id est A. D. 320.

COMMENTARIVS.

SERVIS PROPRIIS, mulieres, eorum amore correptæ, venenisque infectæ (vt in simili re loquitur Idem Constantinus M. *l. 1. C. de natural. lib. 1.*) aduersus familiarum splendorem & dignitatem, quia sæpe miscebantur, cúmque his rem habebant occulte, Constantinus M. hanc stupri licentiam & speciem hoc Edicto, (quod memorat & cõfirmat Authemius *Non. 1.*) variis & seuerissimis pœnis persequendam credidit A. D. 326. *districtissimo rigore*, vt de eo Authemius disertè ait *d. Nouella* 1. Ne insignium familiarum clara nobilitas indigni consortij fœditate vilesceret, & quod splendore forsitan Senatoriæ generositatis obtinuit, contactu vilissimæ societatis amitteret, aut nudæ tantùm ingenuæ libertatis fulgore conspicuum genus in femina imprudentior complexus imminueret, quam *huius l.* rationem in hoc eodem argumento versans, profert Anthemius *d. Non. 1.* vbi & hanc ipsam constitutionem memorat & confirmat.

¶ Primùm igitur capitis pœnam (id est mortis vt *fine legis* dicitur) ipsimet mulieri indicit; cùm mitiore longè pœnâ puniatur, quæ se alieno seruo iunxit, ex sententiâ ICti Claudiani, de quo *titulo superiore* actum fuit. *Secundò seruo* ignis pœnam comminatur, de quo ignis supplicio alibi plenè dixi. *Tertiò*, publicam accusationem huius criminis facit: neque tantùm proximis vel etiam Officialibus, sed & seruis relaxat: cùm idem Constantinus M. diuersum in adulterij crimine eodem hoc anno constituat *in l. 2. supr. de adult.* Ratio differentiæ in aperto est. Bene concordans scil. matrimonium non cuiuis turbare concedendum est: At nullo existente legitimo matrimonio, publicam familiarum honestatem, publicum decus à quouis vindicari publicè interest. *Quartò*, libertas pro præmio seruo crimen hoc probanti datur, vt viceuersâ falsò accusanti pœna imminet. Qua parte notandus hic casus est, addendúsque quo serui publicè pro præmio libertate donantur. *Quintò*, consortium tale ante *hanc l.* contractum distrahi iubetur, ipséque seruus non tantum domo mulieris, verùm etiam Prouinciâ totâ relegari. Quod ipsum singulare quibusdam videtur: Relegationis, inquam, pœnam in seruum cadere; quod & ipsum ostendi putâ *l. 1. inf. de sep. viol. & l. 2. ff. qui & à quibus manum.* Itaque verba hæc *in l. 32. §. 4. ff. de accusat. sicut relegatio*, ita accipiunt; Sicut relegatio in seruum cadit, quod etiam Accursius vidit. Similémque locutionem & interpretationem adhibendam in *l. 19. inf. ff. de heredit. petit. & l. 3. ff. pro soluto: & l. pen ult. ff. de vsucap.* Verùm de hac quæstione totâ dicam *ad l. 1. infr. de sepulc. viol.* Sextò, *Filij*, etsi ex hac coniunctione nati, liberi quidem sunt; (quia matris conditionem liberi sequuntur, & qui ex seruo nascitur & liberâ, liber est:) attamen in nudâ libertate eos manere iubet Constantinus, omni dignitate exutos: Atque ideò maternorum bonorum incapaces sunt, tam ex testamento, quàm ab intestato: sed ad mulieris successores legitimos

matris

AD LEGEM IVLIAM
DE VI PVBLICA ET PRIVATA.
TITVLVS X.
IX. COD. IVSTIN. XII.

PARATITLON.

VIs, *Rubr.l.*1.2.3. violentia, *l.* 1.2.3.4. alia publica, *Rubr.* & *l.* 8. *de Iurisdict.* alia priuata, *Rubr.* & *d.l.* 8. committitur, ea, *l.* 1. infertur, *d.l.* 1.2.3. fit, *d.l.* 1.4. admittitur, *d.l.* 4. perpetratur, *d.l.* 4. cum quis alterius possessionem temerare tentat, *d.l.* 1. alienum fundum per vim inuadit, *d. l.* 2. vi deiicit possidentem, *d. l.* 2. vim possidenti infert, *l.* 3. Momentaneæ possessionis interdictum, ab hoc quomodo diuersum? vid. *l.* 8. *sup. de Iurisdict.* In hoc crimine, vt in aliis inscriptio requirebatur, *d.l.* 8.

¶ Pœna huius criminis, *Deportationis*, vel *Relegationis* est, capitalis facta, *d. l.* 1. & 2. Postea verò rursum Deportationis pœna constituta, *l.* 3. cum bonorum omnium confiscatione, si in negotio principali fuerit aduersùs eum, qui vim admisit, iudicatum; dimidia verò eorum, de quibus litigatum est, si pro eo: *l.* 3. *h.t.* Postea verò tota, *l.* 2.3. *infr.* vnde vi. Seruorum speciatim viliúmque personarum, itémque eorum qui bis aut sæpiùs vim intulerunt. Item Iudicis hoc iudicium seriò non exercentis pœnam repete ex *leg. vlt. h. tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Catullinum Proc. Africæ.

QVI," in Iudicio manifestam detegitur commisisse violentiam, non iam" relegatione aut depotratione insulæ" plectatur, sed supplicium capitale excipiat: Nec interposita prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat: Quoniam multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur, cùm aliis vim inferre temptantibus", aliis cum indignatione" repugnantibus", verbera, cædésque crebrò deteguntur" admissæ. ¶ Vnde placuit, vt si forte quis vel ex possidentis parte, vel ex eius qui possessionem temerare" temptauerit, interemptus sit, in eum supplicium exeri", qui vim facere temptauit, & alterutri parti causam malorum præbuit. Dat. xv. Kal. Maij, Serdicæ, Gallicano & Basso coss. [317.]

INTERPRETATIO. *Conuictus in iudicio de euidenti violentiæ crimine, capite puniatur; nec sententiam Iudicis qui damnatus est qualibet appellatione suspendat: & si fortasse homicidia ab vtraque parte commissa fuerint, in illum vindicetur, qui vt alium per cædem expelleret violenter ingressus est.*

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, inuersis periodis & sententiis Sed & *Capitularibus* inserta hæc *lex lib. 6. cap.* 189 totidem verbis.

" hæc *huius legis* verba referuntur in *l.* 14. *infr. Quorum appellat.*

" Vt antea ex *leg. Iulid.*

" *Cortantibus.* Cod. Iust.

" Id est iustâ & æquissimâ defensionis vltione.

" *Resistentibus.* Cod. *Iust.* & in *Capitularibus.*

Detegantur.

" *Temerare* poſſeſſionem propriè: *Vid. Gl. Th.* Sic Symmachus *lib. 3. ep. 53. fallaciam temerati alieni iuris celeriter expunges, a ſi quid te ignorante turbatum eſt, iubeas reformari.*
" *Exerceri.* Cod. *Iuſt.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres conſtitutiones ordine ſequuntur, aduerſus vim, ſeu violentiæ crimen. Hâc ſanè *leg.* AVGETVR violentiæ crimen ſupra *leg. Iuliam*; Et quidem in his tribus.

¶ Primùm *pœna* huic crimini capitis indicitur; quod & ipſum rurſùm ſtatuitur eiuſdem Conſtantini *l. 2. pox. infr.* cum anteà vel Relegationis vel Deportationis pœna huic crimini immineret ex *d. l. Iuliâ*: quod etiam confirmat *l. 5. infr. eod. in fine, l. 11. ff. eod. tit. & §. 8. Inſtit. de publicis Iudiciis*: & Paulus 5. *ſentent.* 26. §. 1. 3. Lex Iulia proinde hâc parte abrogata. Verùm, *l. 3. infr.* ab eodē Conſtantino M. mitior pœna rurſùm reducitur; Deportationis inquam, & bonorum vel totorum vel mediæ partis proſcriptionis: quam *huius l.* ſententiam filius eius memorat *l. 14. infr. quorum appellat.* Eandémque pœnam imponit Gratianus in ſpec. *l. 2. ſup. vnde vi.*

¶ Secundò appellandi ius denegat, *h. l.* Conſtantinus M. ei, in quem ſententia de vi fuerit dicta. Quæ *legis huius* ſententia memoratur in *d. l. 14. infr. Quorum appellationes.*

¶ Tertiò ſtatuitur, vt ſi cædes admiſſa fuerit in vi admittendâ, vel repellendâ, is tantum luat, homicidíique teneatur qui vim intulit; impunè verò ferat qui vim retulit, & fortè cædem admiſit. Quod & ipſum repetitur *l. 2. infr. prox.* quod vulgus Interpretum non vidit. Ex legitimæ videlicet & neceſſariæ defenſionis præſcripto; de quâ notum eſt, quicquid dici poteſt. Videnda certè ſunt ea quæ præterea ea *hâc l.* ad praxim deducuntur in crimine homicidij; inter alios apud Farinacium *de homicidio q. 126.* Iſtud nominatim hinc axioma rectè educitur, *eum qui dat operam rei illicitæ, teneri de eo quod præter eius intentionem & cognitionem contigit*: Si ſcil. opera illa ſeu actus ille illegitimus cauſa ſit non remota, *ſed ordinata ad ſubſecutum delictum*, vt in Sp. quoque *l. in furti 50. §. 1. ff. de furtis*: ſecus ſi non ſit præordinata, vt lo ſp. *l. qui iniuria 53. in pr. ff. de furtis.* Quæ ita cum *hâc l.* concilianda & componenda eſt.

¶ Augendi autem huius criminis cauſa hæc adfertur: *Quoniam multa facinora &c.* Quibus verbis non illud indicatur, quaſi capitis pœna immineat cæde tantùm admiſſâ; verùm iſtud, ideò vis pœnam augeri, quia vim plerumque ſequatur cædes. Et Tribonianus tamen *huius legis* ſententias ita inuertit, quaſi cæde tantum admiſſâ, capitis pœnâ violentiæ crimen plecti Conſtantinus voluerit.

II. * Idem A. ad Baſſum " P. V.

SI quis per violentiam alienum fundum inuaſerit, capite puniatur. Et ſiue quis ex eius parte, qui violentiam inferre temptauerit, ſiue ex eius qui iniuriam repulſauerit, fuerit occiſus, eum pœna adſtringat, qui vi deiicere poſſidentem voluerit. Dat". VI. Id. Mar". Rom. Gallicano & Baſſo coss. [317.]

NOTÆ.

* Septimium Baſſum, vt Auctor eſt *Notitia Præfectorum V.* Scriptor. his coss. de hoc *ad l. prox.*
" Pro *Reddita*, vel *Propoſita*: Serdicæ enim hoc tempore fermè morabatur Conſtantinus.
" Atqui Auctor *Notitia Præfectorum vrbi* hunc Septimium Baſſum Præfecturam iniiſſe ſcribit ex die XIII. K. Maij?

SENTENTIA *huius legis* eadem eſt quæ *ſuperioris*, eundémque Auctorem habet.

III. * Idem A. ad Baſſum " P. V.

SI quis ad ſe fundum, vel quodcumque" aliud, adſerit pertinere, ac reſtitutionem" ſibi competere poſſeſſionis putat, ciuiliter" ſuper poſſidendo agat; aut, impletâ ſolemnitate" iuris, crimen violentiæ obponat, non ignarus, eam" ſe ſententiam ſubiturum, ſi crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quòd ſi omiſſâ interpellatione" vim poſſidenti" intulerit, ante omnia violentiæ" cauſam" examinari præcipimus, & in eâ requiri, *Quis" ad quem venerit" poſſidentem*, vt ei quem conſtiterit expulſum, amiſſæ poſſeſſionis iura reparentur: eâdémque protinus reſtitutâ", violentus pœnæ non immeritò deſtinatus, in totius litis terminum differatur, vt agitato negotio principali", ſi contra eum fuerit iudicatum in inſulam deportetur, bonis omnibus abrogans": Quòd * ſi pro eo, quem claruerit eſſe violentum, ſententia proferetur, omnium rerum", de quibus litigatum eſt, media pars penes eum reſideat, cetera fiſci viribus vindicentur. PP. Prid. Non. Octob. Rom. Conſtantino A. V. & Licin. Cæſ. coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si quis aduerſarium ſuum ita apud Iudicem crediderit accuſandum, vt ſe adferat*

ferat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum conuenit adstrueri: quodsi probare non potuerit, quem dixerat violentum, eandem pœnam suscipiat, quam ille quem impetit conuictus potuisset excipere. ¶ *De reliquo hæc lex prætermittenda est, qui in quarto libro, sub titulo*" Vnde vi, *quæ tamen temporibus posterior inuenta est, habetur exposita.*"

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. eod. tit.* Meminit huius *legis*, eiúsque postremam sententiam memorat *lex 14. infr. quorum appellat.* eique concordat. Memorat quoque hanc *legem* Papianus *resp. tit. 8.*

" *Bassus* hic Præfectus vrbis, integro nomine *Septimius Bassus*, Præfectus vrbis fuit, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Sept. 319. vt disertè Auctor *Notitiæ Præfectorum vrbi.* Eidem inscribitur *lex. 4. sup. h. t.* A.D. 317. *lex 7. infr. de appellationibus*, & hoc ipso Anno 319. quatuor præterea aliæ *leges.*

" Fundo simile

" Vel rei vindicatione, vel interdicto *Vnde vi.*

" *Solemnitas iuris* est Inscriptio in crimen.

" *Talionis* hæc vis & descriptio est &, inscriptionis in crimen effectus, cuius in hoc ipso crimine meminit Symmachus *lib. 10. ep. vlt.* " *Interpellatione*, id est actione siue ciuili, siue criminali, violentiæ nomine, id est, auxilio Iudicis. Græci....

" Hodie.

" Istius postremæ, & sic, quis vltimùm deiectus, vt rectè Accursius &.... de quo mox.

" Ciuilem.

" *Reparentur*, id est restituantur, reformentur.

" *Quod*; ita nonnulli Interpretes *Cod. Inst.* quod prauis Interpretationibus locum fecit.

" *Peruenerit*, Cod. *Inst.* ineptè. Quod & prauis interpretationibus locum fecit: "*venisse ad alium possidentem* dicitur, qui possidentem deiecit, qui possessionem abstulit. Vox hæc *hic* propria *l. 1. §. 28. l. 3. §. 4. & seqq.* .... *ff. de vi & vi arm.*

" *Si criminalis quæstio agitetur.* Hoc additum à Triboniano superfluè. Fit porrò mentio huius postremæ sententiæ Constantinianeæ à filio eius *d. l. 14. infr. quorum appellat. non recip.*

" *Principale* negotium seu causa principalis, id est proprietatis: dixi ad *l. 1. sup. vnde vi.*

" *Abrogatu* id est confiscatis, ademptus.

* Sequentia resecauit Tribonianus.

" *l. 4. sup. vnde vi.*

" Est qui tentat, *explosa.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est, aduersus *Inuasores* seu violentos possessores: quâ consilium viáque iuris proponitur ei, qui fundum aliamue quam rem ad se pertinere adserit: contrà, pœna violenti possessoris continetur.

¶ Consilium inquam, seu viam Iuris hanc proponit: Nempe, eum qui POSSESSIONEM vel aliud quid ad se pertinere intendit, sibíque id restituendum adserit, ad id consequendum ciuiliter vel criminaliter agere posse & debere: ciuiliter inquam, superpossidendò, id est, interdicto *Vnde vi* recuperandæ possessionis, de quo suo *tit. sup.* dein, pro proprietate, rei vindicatione, & Publicianâ: Criminaliter verò violentiæ nomine sub inscriptionis in crimen siue Talionis lege: quæ hîc quoque proponitur: de quâ Inscriptione dictum fuit *suo tit. supr.* eiúsque exemplum in hoc ipso argumento apud Symmachum elegans, *lib. 10. ep. vlt. Quid habeat conditionis Inscriptio, nostis præ cæteris, iuris publici Conditores DDD. Imperatores. Prouisum est enim, ne quis temerè in alieni capitis discrimen irrueret, ni se idem priùs pœnæ sponsione vinciret. Secundum hæc scita legum, Agens in rebus Africanus, accusationem professus, Campano & Higino clarissimis viris violentiæ crimen obiecit: Continuò vt seueritas exigebat, reos custodia militaris dissimulata dignitate circumdedit. Sed vbi partes sub examine constiterunt, multo luctamine patronorum decursa cognitio, oratione magis quàm probationibus redundauit. Cùm longa verborum serie causa traheretur, Summates Aricinæ vrbis, quos vt conscios accusator exciuerat, adhibuimus quæstioni, gestorum ordinem sciscitamur. Omnium conuenit assertio, nihil turbarum esse conflatum. Tunc ad eludendum iudicium præsentia cuiusdam cœpit exposci, quem non tenebat inscriptio. Eò denique res rediit, vt à partibus Africani accusationis omissio desperatione peteretur. Supererat, vt crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna transiret. Sed cùm me Africani militia pariter atque incauta adolescentia permoneret, malui iudicium de eo Clementibus reseruare. Alia est enim conditio Magistratuum; quorum corruptæ videntur esse sententiæ si sint legibus mitiores: alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere. Relationi Gesta subtexui, partium quoque supplementa socians. Quæso vestram Augustissimam perennitatem, vt perpensis omnibus, sequenda iubeatis.* Hactenus Symmachus. Tertiam viam suum adserenti vel repetenti Constantinus *hâc l.* non patere ait. Ac nominatim sibi ipsi ius dicere neminem posse, purà vi possessorem expellendo. Ita quidem Constantinus: Etsi ex Pauli sententia 5. *sentent.* 6. §. 7. qui vi possidebat, clàm, aut precariò, ab aduersario, impunè deiiciebatur; de quo Cicero *pro Cæcinna.*

¶ Quid fiet igitur, si quis qui alioquin veterem violentiæ actionem mouere poterat, possessorem ipse vi expulerit, ex interuallo scilicet? Ait Constantinus 1. Violentiæ causam examinari oportere. 2. & in eo requiri, inuestigari. Quis ad quem venerit possidentem. 3. vt ei, quem constiterit expulsum amissæ possessionis iura reparentur: vbi habes iudicij illius formam vimque omnem: Formam inquam, purà vt id tantum quæratur, Quis alterum possessione, vltimùm scilicet, deiecerit, spoliauerit. Idque est, quod vulgo dici solet, *spoliatum ante omnia restituendum*: de quâ quæstione sub *finem legis* plura. Atque ITA violentiæ causa (vt hæc *lex* ait) hoc ipso definietur ad possessionem fundandam. Quo facto, iudicium mox principale agitabitur: *principale* inquam, id est proprietatis; de quâ *principalis* causæ appellatione dixi *ad l. 1. sup. vnde vi*: & *l. 14. infr. quorum appell.* (quâ *huius l.* mentio fit) Idque est, quod Isidorus scribit, *Momentum quam citò quam statim saluo negotio principali*, & (vt loquitur *d. l. 1. sup. vnde vi*:) iudicio reseruato. Tandem, pœna seu vigor vindictæ publicæ sequetur: & quidem variè pro varietate & exitu Iudicij principalis. Nam si proprietas eius qui vim admisit fuerit, dimidia rei per vim ereptæ fisco adquiretur. Si verò rei dominus non esse iudicatus fuerit, deportatione & sic bonorum omnium publicatione (quæ deportationis est consequens)

adficietur. Quæ Conſtantinianæ *huiuſce l.* ſententia memoratur ab eius filio, *l. 14. infr. quorum appell.*

Verùm hæc, rem, quàmlibet ſuam, vi præoccupantis, pœna poſtea aucta fuit: Tota quippe re & hoc caſu excidere eum voluerunt Imperatores, *l. 2. & 3. ſup. vnde vi:* Ob quam cauſam Tribonianus vltimum *huius legis* verſiculum omiſit.

¶ At inquies, in ſpecie *huius legis*, criminalem cauſam ciuili poſtponi, aduerſus regulas iuris veteris, vt oſtenſum eſt *ad l. 7. ſup. de adulteriis:* & oſtendetur ad *l. 2. infr. ad leg. Corn. de falſo:* Item aduerſus *legem, ſi de vi 37. ff. de iudiciis: & leg. 5. §. 1. ff. de vi publ.* vbi apertè ſcribitur, priùs cognoſcendum eſſe de vi; quàm de poſſeſſione? Non placet, quod Cuiacius credidit, & Hotomannus ſecutus eſt, iſtud quod *h. l.* ſtatuitur & *l. 1. C. de appellat.* iure nouo ita conſtitutum, aduerſus Regulam iuris veteris ſeu Decretum Hadriani, ſiue D. Pij: Imò apertè illud ipſum *h. l.* conſtituitur, violentiæ ſcil. cauſam principe & primore loco examinandam, ad poſſeſſionem videl. fundandam, mox de poſſeſſione (id eſt de proprietate rei, nam ita vox ea *poſſeſſionis* accipienda eſt in *d. l. 37.* vt ex *fine legis* liquet) cognoſcendum: pœna tantum ſeu pœnæ modus ad vindicandam diſciplinam publicam in vltimum locum differtur, pro exitu videl. iudicij de proprietate, in conuictum iam ab initio violentiæ crimine: Et, vt *lex 14. infr. quorum appellat.* (quæ hanc *leg.* indicat, & *huius l.* ſummam rectè proponit) vigorem vindictæ differri, poſt totius negotij exitum voluit, (nam ita reponendum.)

¶ Quare tria quodammodo Iudicia hac parte obſeruentur. Primum eſt, de *vi* ſeu violentiæ crimine. Poſt quod illicò, & per conſequens; & vt loquitur *l. 1. C. de appellationibus*, ITA ſequitur poſſeſſionis reformatio. Secundum iudicium proprietatis. Tandem ſequitur vindicta publica.

¶ Vel ſaltem duo Iudicia; *Vnum* violentiæ; ſed primum præparatorium ad proprietatis iudicium, & ſic poſſeſſionis recuperandæ. *Alterum* proprietatis rurſum violentiæ ad diſciplinam publicam vindicandam. Vt mirari ſubeat, Cuiacium tantopere laboraſſe *lib. 5. obſeruat. cap. 15.* in concilianda hâc *lege* cum *illis*, quas antea laudaui, *legibus*; & cum *l. vlt. Cod de ordine Cognition.*

¶ Quin nominatim quod ſcribitur in *l. 1. Cod. de appellationib.* prius de poſſeſſione pronunciandum eſſe, & ITA crimen violentiæ excutiendum; tantum abeſt huic aduerſetur, vt contrà planè concordet. Neque enim vox ITA in ea *lege* ſignificat, *poſtea, deinde*, quod Petrum olim obſeruaſſe teſtatur Salicetus in *d. l. 5. Cod. de appellat.* & amplectitur Donellus, verùm conſequenter: nam imò de poſſeſſione pronuntiare, & crimen violentiæ excutere, idem eſt, vt ex ſuperioribus liquet: Qui de poſſeſſione ſcil. pronunciat eo ipſo crimen violentiæ excutit, & vice verſa. Quia intelligi non poteſt vtrùm violentia facta ſit poſſeſſori; niſi cognitum fuerit an poſſeſſor fuerit, nec nè; Quis ad quem venerit poſſidentem, & vice verſa ſciri non poteſt, cui poſſeſſio diiudicanda ſit, niſi de violentia conſtiterit. Denique cum de poſſeſſione reſtituenda quæritur, & de vi quæritur, ac vice verſâ: Vno verbo vt antecedens & conſequens inter ſe hæc habent: non vt primum & ſecundum.

¶ Itaque in errore quoque hæret Author *Quotidianarum, lib. 2. cap. 20.* Imò & Græci *lib. 60. Baſilicorum, tit. 18.* qui putarunt in ſpecie *huius legis*, Ciuile Iudicium violentiæ crimini præferri. Cuius contrarium verum eſt. Denique in *d. l. 1. Cod. de appellat.* non poſſeſſionis iudicio opponitur cognitio de violentia (quæ idem ſunt effectu quoad priuatos) verùm proprietatis iudicium. Quo ſanè prius eſt iudicium de poſſeſſione. Neque his abſimilia tractat Fachinæus 8. *Controuerſ.* 8.

¶ Ex his breuiter apparent hæc Tria, quæ non animaduerſa tantos fluctus concitarunt: Primò, crimen violentiæ excutere, & de poſſeſſione pronunciare, idem eſſe. Secundò *poſſeſſionis* verbo in *l. 37. ff. de iudiciis & in l. 5. §. 1. ff. de vi publica*, proprietatem rei accipiendam. Quod concordat *legi, interdum 78. ff. de V. S.* Tertiò vocem, ITA, non ſucceſſiuè, verùm vt conſequens accipiendum, in *d. l. 1. C. de appellat.* Idémque ſenſiſſe & Imperatores & Iuriſconſultos: Nempe de vi ſeu poſſeſſione quæri prius ſemper oportere, quàm de proprietate. Vide & quæ notaui ad *l. 1. ſupr. Finium regundorum.* Ab his etiam recedunt, quæ doctiſſimus & amiciſſimus Anteceſſor Bituricenſis ſcripſit 2. *cap.* 36.

¶ Cæterum & hæc *lex* de earum NOVARVM Conſtantini M. Conſtitutionum numero eſt, de quibus Nazarius *panegyrico*, quem habuit biennio poſt hanc *legem*, An. 321. NOVÆ *leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ. Veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captãdæ ſimplicitatis laqueos perdiderũt.*

¶ Ad hanc verò *legem* id potiſſimùm ab interpretibus quæri ſolet; vtrùm, vltimò & ex interuallo deiectus recuperet poſſeſſionem ante omnia, etſi ipſe priùs vim admiſiſſe ſeu ſpoliaſſe dicatur, vt ita ipſe ſolus habeat interdictum, primáque adeò violentia per hanc ſecundam ex interuallo factam, quoad hoc interdictum ſeu momenti beneficium, extincta ſit? De quâ alioquin quæſtione cùm *variis locis* agat Albericus, veluti ad *l. 1. Cod. vnde vi: in verbo, rectè, fol. verſo: ad l. ſi quis in tantum 7. eod. ad l. peremptorias, C. ſententiam reſcindi non poſſe*, pleniſſimè ad *l. ſi quis ad ſe fundum, Cod. Iuſt. eod. tit.* omnium prolixiſſimè idem tractat *ad hàc legem:* vbi Gloſſæ *Cyni, Petri, Iacobi de Rauenna*

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & Arcad. AAA. ad Albinum P. V."

SERVOS, qui feciſſe violentiam confeſſionibus teſtium" aut" propriis docebuntur, ſi id inſcio domino commiſerint, poſtremo ſupplicio deditos, luere perpetrata cenſemus. Quod ſi illi metu atque exhortatione dominorum violentiam admiſerint, palàm eſt, ſecundum legem Iuliã, dominum" infamẽ pronunciandum", loci aut" originis propriæ dignitate non vti. Seruos verò quos furoribus" talium" paruiſſe conſtiterit, metallis" per" ſententiam dedi: ¶ Viles autem infaméſque perſonæ, & hi qui bis aut ſæpius violentiam perpetraſſe conuincentur, Conſtitutionum diualium pœnâ teneantur. Iudicem verò noſſe oportet, quod graui

grauì infamia sit notandus, si violentiæ crimen aput se probatum distulerit, omiserit, vel impunitate donauerit, aut molliore, quàm præstituimus, pœna perculerit. Dat. Prid. Non. Mar. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio V. C. COSS. [390.]

INTERPRETATIO. *Si serui inscio domino confessi, vel conuicti fuerint violentiam commisisse, addicti tormentis grauibus puniuntur. Si vero iubentibus dominis violentiæ crimen admiserint, domini qui illicita præceperunt, notantur infamia, & nobilitatis, vel honoris sui dignitatem tenere non possunt. Serui autem qui talibus dominorum furoribus paruerunt, in metallum detruduntur. Ceterum non liceat Iudicibus discussionem violentiæ differre, vel dimittere, vel donare, qui si probauerint violentiam, & non statim vindicauerint, nouerint se periculum subituros. Viles autem personæ, quæ bis aut frequenter admisisse violentiam comprobantur, constituta legibus pœna suprascripta omnimodis feriantur.*

NOTÆ.

* *Lex 8. Cod. eod. tit.* — Romæ, vid. *Chronol. huius anni.*
* Paria sunt, testibus conuinci, & fateri crimen. [illegible] Græci *hic, lib. 60 Basil.*
* de testibus in hâc re vid. & Symmachum *lib. 10. ep. 41.*
* In dignitate positum.
* *Pronunciatum*, Cod. *Iust.*
* *Ac*, Cod. *Iust.*
* *Furoris* vox hâc in re propria: quâ pariter vtitur idem Valentinianus Iunior *l. 3. sup. unde vi*: siue *l. 7. Cod. unde vi.* — *Talibus*, Cod. *Iust.*
* *Metallo*, Cod. *Iust.* — *Post*, Cod. *Iust.*
* Molliorem pœnam protulerit.

COMMENTARIVS.

POENA violentiæ variè pro statu admittentis (vt cæteroquin discrimina pœnarum sunt pro varietate personarum, de quo vide vel *legem miles 9. §. 14. de pœnis*) exhortantis, dissimulantis, hac Valentiniani Iunioris cõstitutione: partim ex iure veteri, seu *lege Iulia*, partim ex constitutionibus Principum constituitur & PROPAGATVR. ¶ Igitur *seruis* vltimum supplicium imponitur, si inscio domino vim admiserint: si verò metu & dominorum instigatione, metalli. Iussus scilicet domini, etsi seruum in totum non liberet, à tanto tamen liberat, de quo alius est dicendi locus. Domini verò siue cæteræ personæ, si violentiam ipsi admiserint, vel per seruos (paris enim hæc meriti sunt,) si honestioris sint loci infames efficiuntur ex *L. Iulia*. Quod notari oportet, *L. Iuliâ* infamiæ pœnam vi impositam fuisse: quod etiam docet *l. 1. in pr. & l. vlt. ff. ad L. Iuliam de vi priv.* quod tamen Senatusconsulto potius tribuitur, *d. l. 1. in pr.* ad illam sc. *legem* facto. Viles autem si personæ, vel etiam honestiores sæpiùs violentiam admiserint (iterata namque delicta grauiùs puniri liquet, *l. 28. §. 3. ff. de pœnis.* Et Paulus *lib. 5. sentent. tit. 20. §. 1. inf.*) pœnâ constitutionibus Principum constitutâ tenentur, scilicet (de quo dictũ ad *leges superiores*) Capitis. Denique *Iudici* crimen hoc differenti, dissimulanti, vel etiam mitiore pœna persequenti, infamiæ pœna imponitur. Valentinianus III. *Nouella inter Theodosianas* 19. de Inuasoribus *l. 1.* hanc pœnam Iudici dissimulanti vel negligenti imponit, vt statutam taxationem, cum fuerit accepto successore priuatus, exoluat. Athalaricus quoque apud Cassiodorum 9. *Var.* 18. adepti cinguli honore priuari eum iubet, & fisco in tantum obnoxium esse, in quantum præsumptor seu Inuasor potuisset addici. Cæterùm notandum molliori quoque Iudici pœnam imponi. Corruptæ Magistratuum sunt sententiæ, si sint mitiores legibus, vt in hoc ipso de vi Iudicio scribit Symmachus *lib. 10. ep. vlt.* loco quem iam protuli ad *l. 3. sup.* In hanc eandem sententiam, vide *l. 8. infr. de appellationib.* Et *l. 65. inf. de Hæreticis*: *l. 1. ad SCtum Turpillian.* Nouell. *Iustiniani* 82. Quintilianum *declamat.* 313. 345. vide & *l. 15. ff. ad Municipalem.* Quid est igitur quod scribit Augustinus *in Epistola ad Marcellinum*; *soleo audire in potestate Iudicis esse mollire sententiam & mitiùs iudicare quàm leges.* Hoc scilicet ipsum quod latè tractatur in *l. perspiciendum* 11. & in *l. aut facta, ff. de pœnis.*

¶ Ex omnibus interim *huius tituli* legibus apparet, quàm odiosum fuerit Christianis Principibus violentiæ crimen, supra quàm *legibus Iuliis* fuerat: vtpotè cùm illi hoc crimine inuoluant, suum quoque à violento possessore repetentes: seruos item dominis audientes, Iudices pariter dissimulantes: Sed & cum seuerinre longè pœnâ, capitis videl. hoc crimen ipsum persequantur: Quin & Appellationum ius in hoc crimine adimant: & in eodem inscriptionem requirant.

DE PRIVATI CARCERIS CVSTODIA.

TITVLVS XI.

IX. COD. IVST. V.

De priuatis carceribus inhibendis: atque ita *Titulus* hic, Titulo *de custodiâ reorum* non malè quoque subiicitur in *Cod. Iust.* Et rectè tamen hunc in ordinem *hoc in codice* coniectus est: Est enim & vis, seu violentiæ species, Priuatus carcer; & crimen hoc *L. Iulia de vi*, vindicabatur: mox vt ostendam:

---

1. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Erytrio Præf. August.″

SI quis″ posthac″ reum″ priuato carcere″ destinarit, reus Maiestatis habeatur. Dat. Prid. Kal. Maij, Thessal. Theod. A. v.″ & Cynegio v. c. coss. [388.]

Ista interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Fit tamen eius mentio à Zenone *leg.1.Cod.eod.tit.*
″ *Erytrius* sub Theodosio M.Præf.Ægypti,cuius nulla mihi alibi mentio occurrit.
″ Ad eandem Diœcesin Ægyptiacam pertinet Zenonis *d.l.1.*
″ *Posthac* fortè.
″ Hactenus igitur id à nonnullis per Ægyptum vsurpabatur.
″ An reum criminis:an verò debitorem æris?Illud verum.
″ Pro *carceri destinarit* id est mancipare.
″ Vide *Chronologiam huius anni.*
″ *X.* 11.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica hoc titulo aduersus priuatos carceres cōstitutio est data A.D. 388. Quâ quidem Maiestatis crimine teneri eum iubet, qui reum priuato carceri mancipauerit. Pariter vti Zeno posteà *l.1.Cod.eod.tit.* cuius etiam *legis fine* hæc nostra Theodosiana indicatur. Et vtraque etiam *lex*(quod notandum)ad Diœcesim Ægyptiacam seu Alexandrinam pertinet Nempe vt Alexandria seditionum cæteroquin nutricula fermè erat,ita huiuscemodi impressionum & arrogantiæ, quibus scil. potentiores infirmiores tanquam reos atterebant, proculdubio fœcunda fuit. Addatur in eandem sententiam & Iustiniani *lex* 2. *Cod. eod. tit.* quam Basilica suppeditant.

¶ Maiestatis porrò nominatim crimini *hâc l.* priuatorum carcerum vsurpatio ideò deputatur, quia scilicet Maiestatis crimen est sese pro Magistratu gerere, *l.3.in f.ff.ad leg.Iuliam Maiest.* quod sanè facit, qui priuatum carcerem exercet. Illud enim inter cætera Magistratuum insignia & symbola fuit. Chrysostomus, in *eâ Oratione* quâ *Apostolatum* ἐξουσίαν πνευματικὴν vocat, & cum Magistratibus comparat, *tomo Saviliano* 8.*p.*115. τί ποτ' ἂν εἴη ἀρχῆς σύμβολον καὶ τίνα ἔχει ὁ ἄρχοντα χρῆ, δεσμωτηρίου ἐξουσίας ὥστε τοὺς μὲν δῆσαι τοὺς δὲ λῦσαι τοὺς μὲν ἐκβάλλειν τοὺς δὲ ἐμβάλλειν κύριος εἶναι, &c. Et mox: ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου πρῶτον ἀριθμήσωμεν καὶ γὰρ εἰρήκαμεν, ὅτι κύριος τοῦ δῆσαι καὶ λῦσαι ἐστὶν ὁ ἄρχων, & post; p.117, εἶδες αὐτὸν τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ ἀρχῆς ἐστι σύμβολον.

¶ Hactenus quidem *leg.Iulia de vi*, hoc priuati carceris crimen vindicabatur, vt docent *l.5.8.ff. ad leg.Iuliam de vi publ.* Et verò hac quoque de causa hic *titulus* superiori titulo *ad leg.Iuliam de vi*, proximè subiicitur, & ad edictum quod metus causa,si quid ea occasione extortum fuisset,pertinebat;*l.* 22. & *l.vlt.§.2.ff quod metus causa.* Paulus 1. *sentent.tit.* 7.*de integri restitutione,§.8.&* 5.*sent.*16.*§.*3. Verùm *hâc*, vt dixi, Theodosij M. Maiestatis *pœnâ* priuati carceris exercitium vindicatur: & sic capitali seu vltimo supplicio,cùm cæteræ violentiæ species non nisi *Deportationis* pœna hoc tempore plecterentur: vide *l.3.supr.ad leg.Iul.de vi:*vel etiam mitiore, *vide l.2.3.*

l.2.3.supr.unde vi. Idque hac ratione: quia qui vim aliam admittit, aduersus publicam equidem disciplinam peccat: at enim qui priuatos carceres vsurpat, ipsam Imperatoris Maiestatem appetere videtur: cuius est vorus per Magistratus à se constitutos, custodiæ seu carcerum ius. Itaque *Maiestas læsa* hoc facto dicitur, idque vsurpantes, Maiestatis violatores: *d.l.1.Cod.eod.tit.* Seelúsque hoc vocatur, *nefandissimum scelus, & nefandissimorum hominum arrogantia.*

Verùm postea capitalis huius criminis pœna mitiore mutata est à Iustiniano, *l.2.Cod.eod.tit.* quam vt dixi Basilica nobis suppeditant. Notandum hic interim exemplum fictitij criminis Maiestatis de quo dico ad *l.quisquis de Sicariis:* quomodo & alterum habes, *l.8.infr.de falsa moneta.*

§ Inquies, olim debitores, qui iudicatum facere non poterant, vincti solitos, ex *lege 12.Tabular.* quò pertinet & *lex 224.π.de V.S.& l.234.§.1.2. π.eod.tit.* Verum id ius iamdudum exoleuerat.

Inquies rursum, *leg.Iulia de adulteriis*, permissum fuisse viro adulterum cum vxore deprehensum retinere domi suæ, aut reductum vbi priùs deprehendisset, horis 20. diurnis nocturnísque continuis? Verùm id non carceris specie, verùm rei testandæ & probandæ tantùm causâ: *l.25.π.ad leg.Iul.de adult.*

Inquies tertiò, Iure Pontificio receptum esse, vt Clerici vxores suas in peccatum prolapsas in priuatis ædibus vinctas custodire ac coërcere possint, *Can.placuit, 33.qu.2.* Idque moribus etiam nostris hodie marito conceditur, causâ cognitâ, circumstantiis personarum exploratis, si videlicet Iudex improbæ fortè vel dementis vxoris custodiam probo ac prudenti viro suo committat.

Inquies quartò, furiosos per necessarios contineri posse, *l.13.§.1.π.de off.Præsidis.*

Inquies quintò, certo tempore retinere licere pecus alienum deprehensum, si quid in agro depastum sit, rei testandæ causâ.

Inquies tandem, priuati carceris speciem quandam præ se tulisse olim seruorum & libertorum ergastula, de quibus dixi ad *l.vn.sup. de hæred. petit. & l.inf. de Tironibus:* quæ Theodosij eiusdem est. Vera hæc omnia; verùm ad carceris speciem de qua *h.l.* ea non pertinent: Nempe priuati carceris vsus hic per Ægyptum inhibetur, quem Potentiores potissimùm in tenuiores exercuisse videntur & vsurpasse, & quidem nominatim fundorum possessores in Colonos. Quâ de re est expressus hâc ipsâ tempestate Libanij Oratoris Antiocheni locus περὶ τῶν δεσμωτῶν, id est, *de vinctis, seu de custodia reorum, paginâ 53. & 54.* δεσποτῶν δὲ ὠμότης πλείστῳ χρῆται καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, ἐπεὶ δὲ καὶ δεῖν δῆσαι τὸ ἀναγκασμένον ὑπὸ τοῦ νόμου, κἂν ἀδικῆται, σιγᾶν, ἐνταῦθα δὲ θετέον καὶ τοὺς περὶ τὴν γῆν πονοῦντας, τοῖς κεκτημένοις τὴν γῆν: ἐπεὶ καὶ τούτοις τινὲς ἴσα καὶ οἰκέταις κέχρηνται, κἂν μὴ τὰς πλεονεξίας ἐπαινῶσιν ἐκείνων τὰς καθ᾽ ἑαυτῶν, ὀλίγαι συλλαβαὶ καὶ στρατιώτης ἅμα ἁλύσεσιν ἐπὶ τῶν ἀγρῶν καὶ δεδεμένους τὸ οἴκημα δέχεται. Id est, *Sed & dominorum crudelitate maximè quotidiè vsurpantur: siquidem & decorion* INCARCERARE *eum, qui per legem necessariò sibi est: quémque licèt iniuriâ afficiatur, silere oportet. Hoc loco ponendi sunt etiam ij qui circa terram laborant, eorum respectu qui terram possident: quoniam & his quidam similiter tanquam seruis vtuntur; scilicet si eorum auaritiam in se non probent: paucæ syllabæ & miles cum catenis in agro, vinctósque* CARCER *excipit.* Ergo priuati carceris vsus *hâc lege* interdicitur, quem priuati Potentiores in tenuiores exercebant: Imò & *l.2.supr.de cohortalib.& l.1.supr. de Curiosis.* Stationarij quoque (qui ad reos eruendos mittebantur) carcerem habere, & reum, quamlibèt pro manifesto crimine, apud se in custodia habere vetiti: de cuius rei ratione *ad eas leges* dicetur.

DE EMENDATIONE SERVORVM.

TITVLVS XII.

IX. Cod. Ivst. XIV.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum.

SI virgis" aut loris", seruum dominus adflixerit, aut custodiæ causa in vincla" coniecerit, dierum distinctione siue interpretatione" depulsâ, nullum criminis metum mortuo seruo sustineat. Nec" vero inmoderatè suo iure vtatur, sed tunc reus homicidij sit, si voluntate" eum, vel "ictu fustis", aut lapidis occiderit, vel certè telo" vsus letale vulnus inflixerit; aut suspendi laqueo præceperit; vel iussione tetrâ præcipitandum esse mandauerit: aut veneni virus infuderit: vel dilaniauerit pœnis publicis" corpus, ferarum vestigiis" latera" persecando, vel exurendo admotis" ignibus" membra: aut tabescentes" artus, atro" sanguine permixtâ sanie" defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere", sæuitiâ immanium Barbarorum. Dat." v. Id. Maij, Rom. Constantino A. v. & Licinio coss.[319.]

NOTÆ.

* *Lex vn.Cod.eod.tit.* concordat *lex 1.Theod.infr*

" *Bassus* hic P.F.V. Romæ erat: quod præfert hoc ipso Anno 319. *lex 8.infr.de appellat.* vid.& A. 317. Et certè. *Bassum* hunc, (qui & integro nomine *Septimius Bassus*) Præfectum vrbi fuisse, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Septembr.

Anni

Anni 319. prodit *vetus Notitia Præfectorum vrbi.*

" *Virgæ* ſunt ferulæ;*lora*,ſcuticæ. His caſtigabantur ſerui. Iuuenalis *Satyra* 6.

—— hanc frangit ferulas, rubet ille flagello,
Hic Scuticâ, ——

Baltea eadem cum loris. Iuuenalis *Satyra* 9. *v.III.*112.

—— Quoties rumoribus vlciſcuntur
Baltea ——

Vbi Scholiaſtes, *Baltea* inquit, *lora quibus caſi ſunt ſerui.* Hinc & *Lorarij* qui hanc operam nauabant cædendis conſeruis: Lora memorat & *Horat* 1.*ep.*16.

Nec furtum feci, nec fugi, ſi mihi dicat
Seruus,habes pretium: loris non vreris aio.

*Et lib.*3.*carmin. Ode* 5.

Qui lora reſtrictis lacertis
Senſit iners, timuitque mortem.

Plautus iocularitei his verbis deſcribit Aſin.ſc.1.*vbi viuos homines mortui boues incurſant.Neque liber loris adſtictus.* Apud Terentium *Act.*1.*ſc* 1.

Si moleſtus pergis eſſe iam intrò abripière, atque alibi
*Neque ad necem aperière loris.*IAN.*loris liber?*

Hæc igitur ſunt ſeruilia verbera apud IC. in *l.*12. *ff. de* iure fiſci. Flagella,*infr. l.*1. eiuſdem Conſtantini *inf. de Medicis & profeſſ.* " *vincula*, C.Iuſt.

" Interpretatio eſt diſtinctio *v*. Gl. *Th.*

" id eſt,*Sed tamen non* &c. vel, *At enim non* &c. vel,*Nec tamen.*

" Pariter ita *l.*2.*prox.inf.* ſi dolo; Paulus 5.*ſent.tit.de Sicariis.*

" Abeſt hæc vocula à *Cod. Iuſt.*

" *Fuſtis* eſt quod vocamus *vn lenier,vn baston,vne maſſue:* pondus clauæ vel alterius ligni craſſioris. Quod *flagelli* appellatione ſignificatur omne. Flagello occiſi filij à patre per immodicam ſæuitiam exemplum memorat Seneca 1. *de Clement.* 14.

" De *Teli* appellatione vide *tit. ff. de V.S.*

" id eſt. ſolemnibus,quæ mox enumerantur.

" *Vnguibus*,C.Iuſt. His verò verbis deſcribitur cruciatus,ſeu quæſtio per vngulas exerceri ſolita.*Veſtigia* ſunt fodicationes, lacerationes: quibus, vngulis ferratis ſeu vnguibus in modum ferarum latera noxiorum lacerabantur [Greek illegible] ſolebant,ſeu [Greek illegible]. Cuius rei frequens mentio apud eos qui de Martyribus Chriſtianis agunt. Ammianus quoque Marcellinus *lib.*29.*p.*416. *vnguibus male mulctati ſeparantur exanimes.*

" Sulcata latera, Amm.Marcell. *lib.*14.*p.*14 *lib.*26.*p.*341. *lib.*28.*p.*184. Exarata latera, *lib.*15.*p.*50. Fodicata latera, *lib.*29. *p.*415. " *Oblatis*,C.Iuſt.

" *Relinquere*.Cod.Iuſt. " id eſt,reddita.

" *Equuleo* cruciatum deſcribit.

" id eſt.*Lamnis*,vide quæ noto in Gloſſ *in d. v.Ferrata.*

" Imitatio Virgilij 8.*Æneid.Sanie,tabóque fluentes*; item 2.*Æneid.*

Perfuſus ſanie vittas, atróque veneno.

Porrò Petrus Faber 3.*Sem.*16.*p.*240.delenda putabat hîc illa,*atro ſanguine*: quaſi in contextum adſcita è gloſſemate ſequentium,quid eſſet *τὸ ſanies* exponente: Nam quid aliud inquiebat, niſi *ſanguis ater, ſanies.* Quod non admitto: Ater ſanguis,& ſanies,longè diuerſa ſunt: ille idem cum tabo, ſanies eſt purulentia. Quare Virgil. pariter vtrumque coniunxit,

—— ſanie tabóque fluentes.

Quod atrum ſanguinem attinet,ita rurſùm *Virgil.*

—— huic atro liquantur ſanguine guttæ.

Et *lib.* 2. item

Perfuſus ſanie vittas, atróque veneno.

Cornelius Tacitus *lib.*11. *infectum tabo humum* dixit.& Poëta *lib.*3. *Georg.*

—— infecit pabula tabo.

Lucanus lib.6.

—— nigrámque per artus
Stillantis tabi ſaniem ——

Malè Seruius *ad lib.*8. qui ſaniem mortui ait: tabum, viuentis ſanguinis. Contrà idem rectè *ad* 2.*Æneid.* Sanies,corruptus ſanguis.

" Amm.Marcellinus *lib.*19. *Noſtrorum cadauera mox caſorum fatiſcunt &* DIFLVVNT: *adeò vt nullius mortui poſt quatriduum facies agnoſcatur: interfectorum verò Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora: vt nec liquentibus membris nec* SANIA *perfuſa madeſcant.*

---

11 * Idem A. Maximiano Macrobio.

QVOTIENS verbera" dominorum talis caſus ſeruorum comitabitur vt moriantur, culpâ nudi ſunt qui" dùm peſſima" corrigunt, meliora" ſuis adquirere vernaculis" voluerunt. Nam requiri in huiuſmodi facto" volumus, in quo" intereſt domini incolume iuris proprij habere mancipium, vtrùm voluntate occidendi hominis", an verò ſimpliciter facta caſtigatio videatur: totiens etenim dominum non placet morte ſerui reum homicidij prounntiari, quotiens ſimplicibus" quæſtionibus domeſticam exerceat poteſtatem. Si quando igitur ſerui plagarum correctione, imminente fatali neceſſitate rebus humanis excedunt, nullam metuant domini quæſtionem." Dat. XIV. Kalend.Mart.Sirmio Conſtantino A.VII.& Conſtante Cæſ. COSS.[326.]

INTERPRETATIO. *Si ſeruus, dum dominus culpam vindicat, mortuus fuerit, dominus non tenetur culpa homicidij: quia tunc homicidij reus eſt, ſi occidere voluiſſe conuincitur: nam emendatio non vocatur ad crimen.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hac lex à Cod. Iustin.*
" Alij *Maximiliano* : v. quæ noto *ad l. 1. inf. de Aquaductu.*
" Virgas aut lora vt *l. 1. sup.* simplices ideo quæstiones mox vocantur: de quo postea plura.
" Domini qui. " Peculiare hoc seruis.
" *βελτιῶσαι* in *loco* Basilij.
" *Vernaculos* vocat non modò vernas seruos, seu vernulas; verùm omnia omninò iuris proprij mancipia; mox vt vocantur Vernilia corpora Quintiliano *locis* quos mox laudabo.
" castigatione. " facto scilicet.
" Allusum ad verba *legis Cornelia : de Sicariis.*
" *Simplices quæstiones* vocantur, simplicia dominorum verbera, Emendatio, Castigatio dominica.
" *Quæstionem* intelligit criminis accusationem, pœnam.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. duæ hæ constitutiones humanissimæ sunt: quibus ab vna parte immoderatæ seruorum tractationi seu emendationi, sæuitiæque intercedit: ab alterâ verò innocentiæ dominorum consulit, fundata domestica, leuique, & simplici seruorum castigatione. ¶ Notum est, iure gentilitio Romano antiquissimo seruos occidere passim & indistinctè ius fuisse, citra vllius pœnæ metum: Et postea tamen maior dominorum in seruos asperitas coërceri paulatim cœpit. Quare serui prohibiti occidi, & sæuitia dominorum coërcita, Iudicibus in id quoque constitutis: teste Seneca 3. *de benef.* Sed & *lege Petronia* dominis potestas detracta suo arbitratu seruos ad bestias dandi, *l. 11. §. vlt. π. ad leg. Cornel. de sicariis.* De Hadriano Imp. quoque Spartianus, *seruos à Dominis occidi vetuit, eosque iussit damnari per Iudices, si digni essent.* D. etiam Marcus domino seruum accusare permisit. *l. seruos π. de accus.* & de seruorum criminibus cognoscebat Romæ quidem Præfectus Vrbi, in Prouinciis Præsides: *l. 1. §. si quis seruum, & §. quod autem, π. de offic. P. V. l. 24. §. vlt. de pign. act. l. 9. π. de manumiss.* Similes alias Hadriani, D. Pij aduersus dominorum sæuitiam constitutiones, siue rescripta repetere licet ex Iustin. *tit. de his qui sui:* & ex Auctore *collat. legum Mosaic. t. 3.* In seruos igitur deinceps sæuire immodicè non licuit, & seruorum querelis Iudex constitutus, neque eos occidere voluntate aut dolo fas fuit. ¶ Et tamen, si propter immoderatam castigationem tantum seruus aut in plagis defecisset, vel vi ægritudinis grauiter oppressus fati munus impleset, dominus homicidij accusari non poterat, si modò id dolo non fecisset, si innocentiæ fiduciam gereret: Paulus *lib. 5. sentent. tit. ad leg Cornel. de sicariis*: apud Auctorem collat. legum Mosaïc. *t. 3. de iure & seuit. domin. Seruus si plagis defecerit, nisi id dolo fiat, dominus homicidij reus non potest postulari: modum enim castigandi & in seruorum coërcitione placuit temperari.* ¶ Et vt ad propiora Constantino tempora descendam, Diocletianus & Maximianus in *Cod. Gregoriano*: *Cùm seruum vi ægritudinis grauiter oppressum fati munus implesse proponas, propter immoderatam castigationem, calumnia causationem emergere innocentia ratio, cuius fiduciam geris, non permittit.*

¶ At Constantinus M. Christianâ iam disciplinâ imbutus, hâc constitutione distinctionem hâc parte adhibendam his duabus legibus credidit; neque omnem omninò castigationem seu emendationem serui impunitam esse voluit, ob quam seruus decederet, haud magis quàm occisionem: Igitur *verberum* genera quæ antea promiscuè & impunè in seruis exercebantur omnia, itémque tormenta (vt apparet ex *l. 23. in f. π. de vsufructu*:) distinxit: scilicet; si seruum dominus virgis aut loris afflixerit, quæ vtique seruilis castigatio est, seu flagellis, vt eiusdem Constantini *lex* ostendit, *leg. 1. infr. de medicis & profess.* vel in vincula coniecerit custodiæ causa, quia scil. intellexit eum fugere, (vt hic Interpr. *Basilicôn*) & seruus ex eâ fortè causâ moriatur, dominus securus esse omninò iubetur; *Omninò* inquam, dierum etiam distinctione seu interpretatione hâc parte depulsâ: id est non attendi debet, vtrum ilicò in plagis ipsis, atque in manibus domini seruus defecerit, an verò ex interuallo tantum, posteaquam diem vel dies aliquot superuixisset: Quibus verbis non tantùm (quod Azo alioquin rectè monuit) Constantinus ad legem Dei respexit *Exodi* 21. *vers.* 20. 21. quâ si in ipsis plagis, & sub manu domini dum cæditur seruus defecisset, dominus puniebatur ob hanc sæuitiam: si olim, aut dies aliquot superuixisset, non puniebatur: cui *hac leg.* derogare Constantinus videatur, vel saltem adhibitâ distinctione eam explicare; Verùm etiam ad ius Romanum, quo homicidij quis non tenebatur, cùm læsus, aut cæsus (vt loquitur Paulus *lib. 5. sent. sub tit. ad leg. Cornel. de sicariis*:) post aliquos dies officium vitæ diuturnæ retinens decessit. Atenim ex hac Constantini constitutione, etsi in ipsis plagis seruus defecerit, dummodo virgis tantùm, aut loris seruum admonuerit seu castigauerit dominus, securus esse iubetur: scilicet vt cæteroquin ex genere teli mors æstimatur; ita *hac l.* ex ipso castigationis seu admonitionis genere colligi posse putauit Constantinus M. dominum serui occidendi animum non habuisse, neque dolo fecisse, atque ideo casum mortis domino imputari non debere: sunt enim hæ *simplices* quæstiones, vt *leg. 2.* vocantur: Cuius rei *d. l. 2.* duas reddit rationes. *Prima* est, quia hoc casu *domini dum pessima corrigunt, meliora suis adquirere vernaculis voluerunt*: id est, ideo eos castigarunt, vt & emendatos redderent, & fortè etiam eorum exemplo conseruos *βελτιῶσαι*, vt in *loco* Basilij *prox.* De his interim seruilibus verberibus *virgarum, lori, catenarum, custodiæ, carceris*, vide vel Plautum *locis plurib.* quos sub vnum conspectum dedit vtiliter Vir doctus *in Electis suis*; quidquid contrà mussitent nonnulli. *Altera* ratio est, quod non præsumendus sit dominus occidendi serui voluntatem gessisse: quandoquidem *domini interest incolume iuris proprij habere mancipium*: quæ præsumptio notanda est, ducta ab interesse. ¶ Atenim, si dominus *fuste* (quod vtique grauius quàm virgis: de quo dixi ad *l. 2. supr. de cursu publ.*) aut lapide, vel etiam telo seruum ceciderit; aut cruciatibus tormentorum obiecerit, veluti vngulis, seu vnguibus aut laminis ignitis, vel equuleo seu fidiculis; & vel in ipsis cruciatibus seruus defecerit, homicidij reum huiuscemodi dominum Constantinus esse iubet, quia dolo iam & voluntate fecisse creditur. Scilicet vt cæteroquin ex teli seu armorum genere, occidendi animus colligitur, de quo *v. l. 1. §. 3. π. ad leg. Corn. de sicariis. & l. 6. §. 6. π. de re militari*: & ex modernis præcipuè Menochium 5. *Præsumpt.* 40. ita

ita ex hac quoque parte colligitur: quia si dominus non virgis aut loris (quæ seruilia sunt verbera & solennia) seruum admonuerit, sed vel claua vel ferro percusserit, vel ferratis aut laminis ignitis aut eculeo eruciauerit. ¶ Antè Constantinum hactenus cruciatus hi, seruorum proprij & vernilea fuêre, atque in dominis impuniti & solennes extitere, nempè vngulæ, laminæ ignitæ seu ignes, & eculeus, vt ostendit præter Plautum *locis pluribus*, Quintiliani declamatio *penult. & vlt.* *At tu, proh nefas! verberibus ignibus & tota crudelitatis arte scrutaris rem de qua non deberes interrogare seruos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres, laminas accendis, equuleos moues* &c. Et sursum: *An tu Quæstionem illam fuisse credis qualis vernilibus corporibus adhibetur. Ideò enim equuleos mouebam, artifex senex, tenebam fidiculas ratione sæuitia, ve leniter sedibus suis remota compago singulos artus membra laxaret.* &c. Verùm his, vt dixi, seruilibus quæstionibus & cruciatibus Constantinus hac constitutione, eo quo dixi modo, intercessit, vngularum inquam & laminarum & equulei: de his enim tribus tormentorum generibus postrema *huius leg.* sententia accipienda est, de quibus sigillatim nunc aliquid. Extat enim peculiaris iam Gallonij *liber de Martyrum cruciatib.* vbi de ferreis his vngulis, laminis ignitis, & eculeo, quæ quidem tria quæstionum genera passim apud Scriptores coniunguntur, vide vel Quintilianum *declamat. penult. & vlt.* Senecam *lib. 3. de ira.* Prudentium *in hymno Romani.* ¶ *Ferarum* ergo (vbi legendum quis fortè putet *ferrearum*, vel *ferratarum*, ad exemplar *plumbatarum*) vestigia, vngulæ sunt, lacerationes vngularum siue vnguium ferrearum, quæ *vngues ferrea* vocantur in *Vita Valeriani*, ferreæ vngulæ, in *vita Clementis Ancyrani*. Harum vngularum frequens mentio apud Tertullianum, Cyprianum, Prudentium *peristephanôn hymno l. 2. 414.* vbi de Martyrum passionibus. Tertullianus *apolog. c. 12.* *vngulis deraditis latera Christianorum.* Cyprianus *ad Donatum*, vbi tria hæc quæstionum genera coniungit: *Vngula effodiens latera & deradens, eculeus extendens, ignis exurens.* & sermone 5. de lapsis: *nunc eculeus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret.* Erant hæ & ferreæ & bisulcæ & adinstar feratum vestigiorum (quomodo *hic* vocantur) seu vngularum, vnguiumque: de quo multa *Prudentius*. *Ἀμυχθεῖσα* Græcis apud Eusebium 7. histor. *Ecclesiast. c. 11.* vbi malè Interpres *flagra ferrea* vertit: alius meliùs *vngulas*. Eòdem pertineot *pectines ferrei*, & *manus ferrea*, in Vita SS. *Barbaræ*, *Blasij*, & *Clementis Ancyrani*. Ignium appellatione intelligendæ sunt laminæ ignitæ, quarum mentio quoque *superioribus* Quintiliani *locis*, & apud Prudentium. Tandem his verbis; *tabescentes artus atro sanguine permixtâ sanie defluentes in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere* &c. describitur equuleus seu equulei cruciatus. Equuleo rei distendebantur, eorum artus extendebantur, atque adeò vt Prudentius scribit *crescebant*, & vt hæc lex ait, *tabescebant*: id enim est *tabescere*: idque sanguine & sanie expressis. Verùm de hoc Equolei & cruciatus genere, dicam ad *d. l. 6. infr. de Maleficiis.* Addatur his & Augustini locus *ep. 159. ad Marcellinum*, vbi hæc tria pariter cruciatuum genera habes. *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsâ inquisitione seruasti, quando antorũ scelerum confessionem non extendente* ECVLEO, *non sulcantibus* VNGVLIS, *non vrentibus*, FLAMMIS, *sed virgarum verberibus eruisti: qui modus coercitionis & à Magistris Artium liberalium, & ab ipsis parentibus, & sæpè etiam in iudiciis solet ab Episcopis haberi.* v. eundem *ep. sequ.* 160. Additur verò hic *sæuitia immanium Barbarorum*: vbi P. Faber *lib. 3. semestr.* Persas demonstratos seu indicatos vult, apud quos membrorum corporis humani pœnaria mutilatio, lentáque supplicia & cruciatus vsurpata. Ego verò generaliùs id à Constantino dictum puto, de omnibus Barbaris, præsertim cùm hæc *lex* pertineat ad vrbem Romam.

¶ Ergo, vt ad harum duarum constitutionum sententiam redeamus, si verbera domini castigatis, corrigentis, emendantis, simplicésque adeò quæstiones, mors serui sequatur, Constantinus M. his duabus constitutionibus dominum securum esse iubet. ¶ *Simplices quæstiones* in *l. 2.* domesticam exercentis potestatem, seu simpliciter facta castigatio, impunita sunt. Simplices *h. l.* quæstiones quid sint quæri potest? Nam si *quæstionis* vox pro tormentis exaudiatur, derogatum videretur per secundam *constitutionem* priori legi, qua quæstiones seu tormenta istiusmodi in seruos prohibentur, quas *quæstiones Verniles* vocat Quintilianus *declamat. vlt.* atque adeò seruis inter tormenta deficientibus, domini homicidij pœnâ plecti iubentur. Verùm & tutius & verius est, *legem secundam* eum *lege primâ* hàc parte concordare, idque Constantini æquanimitati conuenientius est, vt *simplices quæstiones* nil aliud sint, quàm simplex, & vt paulò ante vocatur, *simpliciter facta castigatio*, quià verbera, plagæ, virgæ, lora, vincula; *l. 1. supr. emendandi animo.* Et hæc quidem impunita esse iubentur: contrà, puniri Constantinus iubet, atroces quæstiones & verbera, quæ voluntatem occidendi arguere possunt: quod & priori *legi*, & veteri *Iurisprudentiæ* conuenit. His sanè Constantini M. constitutionibus aptimè conuenit, quod Basilius ad Amphilochium epistola *p. 762.* de voluntarijs & inuoluntarijs agens prolixè scribit. ἀκούσιον μὲν τὸ ἐξ ἑ ... τύχη ... ὁ ἄνθρωπος ... ἀμαρτάνοντα ἐκ αὐτοῦ. id est; *Inuoluntarium est, si quis emendare quem volens* LORO *aut* VIRGA, *non durâ percutiat, mortuus verò sit qui percussus est: propositum enim hic consideratur, quod peccantem emendare voluerit, non interimere*: vbi deinceps subijcit & de eo qui *ligno graui*, id est fuste, aut lapide occidit.

¶ Tandem notari cupio hasce quoque *leges* de earum Constantini *legum* numero esse, quibus mores Romanorum in melius vertere, atque ad humanitatem traducere studuit hoc tempore, de quibus Nazarius *Panegyrico c. 38.* NOVÆ LEGES, inquit, *regendis moribus & frangendis vitiis constitutæ.* Et Porphyrius *in panegyrico*, *Carm. 6.* De quo vide quæ pleraus dico in *Chronico nostro*. Hæ certè de earum numero liquidò sunt, vtpote quibus id agit, ne domini potestate suâ in seruos abutantur: ab altera verò parte ne dominorum salus periclitaretur. Ipse sanè quoque Lactantius, horum ipsorum temporum scriptor, humanitatem dominis iaculcabat. Ab eadem mente est, quod Constantinus hoc ipso Anno idegit, vt seruis multiplex ad libertatem via pateret, *l. vlt. Cod. de his qui à non domino*: quæ & ipsa *ad Bassum* data est.

DE

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM".

TITVLVS XIII.

IX. COD. IVST. XV.
" Minorum.

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens, AA. ad Senatum."

IN corrigendis minoribus", pro qualitate delicti, senioribus propinquis tribuimus potestatem, *Vt quos ad vita decora domesticæ laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat.* Neque nos in puniendis morum" vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuatâ animaduersione conpescat. ¶ Quòd si atrocitas facti ius domesticæ emendationis excedit, placet enormis delicti reos dedi Iudicum notioni. Dat. Prid. Kal. Decemb." Valentiniano & Valente. coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Propinquis senioribus lege permittitur, errorem vel culpas adolescentium propinquorum patria destrictione corrigere, id est, vt si verbis vel verecundia emendari non possint, priuata destrictione verberibus corrigantur. Quod si grauior culpa fuerit adolescentis, quæ priuatim emendari non possit, in notitiam Iudicis deferatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. tit.* " Vrbis Romæ. " Senatoriis nominatim.

" *Minorum*, Cod. Iustin. Etsi in Codice *Auredani*, extet quoque *morum*; Neque istud malè. *Morum vitia* scil. *hoc principio leg.* opponuntur atrocibus factis, de quibus *fine leg.* & vitæ decora, enormibus delictis. Quomodo & in rei vxoriæ actionibus. *v. sup. tit. de repudiis.*

" *April.* Cod Iust.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris hæc constitutio, orationis ad Senatum Vrbis Romæ pars est. Eâ verò MINORVM Iuuenum leuiora delicta, seu (vt *lex* eleganter loquitur) *morum vitia*, errata, Senioribus propinquis iure domesticæ emendationis seu priuatâ emendatione corrigere, punire, compescere permittit, atque ita adfrugem & ad vitæ decora eos prouocare. Idque *iure patrio*, id est instar patris, seu (vt Interpretatio habet) *patria districtione* (quomodo maritalis & domestica destrictio dicitur à Cassiodoro 5. *Variar.* 32.) atque adeò moderatè: Potestas enim patria in pietate non in atrocitate consistit. Atrociora verò delicta, & si res grauiorem animaduersionem desideret, non à propinquis, verùm à Iudicibus plecti, ipsósque minores Iudicibus offerri iubet Valentinianus. Et id quoque iure patrio, seu exemplo Patrum. Nam & olim iam si res grauiorem animaduersionem exigeret, parentes liberos Iudici offerre iussi, non ipsimet occidere: *l. 4. Cod. de patria potestate: l. 2. ff. de sicar.* pariter vt & seruos, domini: *l. 11. in fine, ff. de sicariis.* Saoè olim propinquis io propinquos, etiam non minores, maius etiam emeodationis ius quandoque competiisse docet Suetonij locus, *in Tiberio, cap. 35. Matronas*, inquit, *prostratæ pudicitia, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit.* Videndus & Valerius Maximus *lib. 6. cap. 1. & 3.* Liuius *lib. 39. & 48.* Accedat & quod idem Valerius scribit *lib. 3. cap. 5. §. 1.* Propinquos Scipionis, qui superioris Africani filius erat admodum degener, eùm viderent Prætutam ab eo pollui, id egisse, ne aut sellam pooereaut ius dicere auderet, insupérque è manu eius, io quo caput Africani sculptum erat, detraxisse.

¶ Cæterum hanc emendandorum propinquorum potestatem ad *Senatorios* minores nominatim pertinere, tùm huiusce *legis* Inscriptio indicio est, (data enim ea est ad Senatum) tùm illa *legis* verba ostenduot, *Quos ad vita* DECORA *domestica* LAVDIS *exempla non prouocant*: Nempè hæc verba etsi io aliis quoque locum habere videantur, ad excitandos inflammandósque homines, vbi sanè ad virtutem exempla domestica plurimùm momenti habent, de quo Sauaro *ad Sidonium 1. ep. 6.* Attamen in Senatorum filiis, seu *Senatorij seminis hominibus*, vt loquitur Sidonius, maximè locum obtinent: & indubiè Senatorios respiciunt, quibus domesticæ laudis vtique exempla suppetunt, & domestica vitæ decora prælucent. Quare ad Senatoriarum propriè familiarum decus tuendum, hanc constitutionem emisisse mihi Valentinianus omninò videtur: cuius Senatoriæ dignitatis Valentinianum studiosissimum fuisse aliunde liquet, quo scil. inculpatum ei decus constaret; vide & quæ dixi ad *l. 10. infr. de pœnis*: & *ad l. 13. supr. de accusation.* quæ & ipsa ad Senatum data est A. D. 376. Et verò emendationis istius ius propinquis Senatoriorum minorum ideò dedit Valentinianus, quò ita ad Senatorij generis decus minores adsuescerent, neque ob morum tantum vitia in ius traherentur, quod alioquin si fieret, cuiusdam olim infantiæ vice id eis cederet. ¶ Cæterùm ad hanc legem coniecturâ trahebar Doctiss. Valesius, *p. 354.* seu *huic legi* occasio

caſionem fortè dediſſe potabat caſum Lolliani, quem deſcribit, Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 386. *Lindeb. ſeu Valeſ. p.* 360. qui ſcil. primæ lanuginis adoleſcens Lampadij ex Præfecto filius, nondum per ætatem firmatam conſilio codicem noxiarum artium deſcripſiſſet, à Principe ad quem appellauerat, cecidit funeſta carnificis manu: Quod non admitto. Nam & tempora non conueniunt: refert enim id Marcellinus in geſtis A. D. 372. & 373: niſi hæc lex referenda eſt ad A. 373. Sed & Lolliani huius patrem Lampadium tùm ſuperſtitem fuiſſe idem teſtatur: Atquin *hac l.* agitur proculdubio de emendatione *minorum* quibus propinqui tantùm ſunt, parens deficit.

AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS.

TITVLVS XIV.

IX. COD. IVST. XVI.

¶ *De* INFANTICIDII *pœna Valentiniani Sen. Lex.*

I. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum. P. P."

SI quis necandi infantis piaculum adgreſſus, adgreſſáve" ſit, erit" capitale iſtud malum. PP. VII. Id. Febr. Rom. Gratiano A. III. & Equitio, coss. [374.]

INTERPRETATIO. *Siue vir ſiue mulier infantem necauerit, rei homicidij teneantur.*

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod. eod. tit.* Canonizata & *de pœnit. diſt.* 1. *c. Nemo. verſ. Si quis necandi.*

" *Probus* PP. Italiæ Illyrici & Africæ, Vulcarij Rufini in eâ præfectura ſucceſſor. Sanè de *Illyrico* fidem facit hoc & ſuperiore Anno 373 & proximo, Ammianus Marcellinus *lib* 27. & 30. de Italia huius ipſius *legis* ſubſcriptio, *P. P. Romæ*, quæ notanda eſt. v. plura *in Proſopogr.*

" *Siue vir, ſiue mulier* Interpres rectè.

" Sciat ſeſe capitali ſupplicio eſſe puniendum: Interpres, *reus homicidij teneatur.*

COMMENTARIVS.

INFANTEM quoque (*μικρὸν βρέφος*, vertunt Græci, ſeu *νήπιον*) qui occidit, capitali pœna à Valentiniano Sen. puniri *hac l.* iubetur; non minus ſcilicet quàm qui perfectæ ætatis hominem interemit: idque ſiue mas, ſiue fœmina ſit; ſeu vt loquitur Interpres, ſiue vir ſiue mulier qui id fecit; quod quidem hîc dubitationis tollendæ causâ expreſſum, cùm aliàs verbo *ſiquis* id ſatis indicaretur. ¶ De illo equidem hactenus inter Gentiles quoque, nedum Chriſtianos, conſtabat, eum qui infantem occidiſſet, homicidij ſeſe crimine obligare: neque illud dubium eſt. Quin etiam *hominis* appellatione infans ſemper de iure venerit: Etſi Philo *de vita Moſis p.* 469. de prauo vſu contra teſtetur, vbi Moſis parentes inducit loquentes, ſcribit, recens natos expoſitos, quod priuſquam nutricis intercederet officium, vulgus vix haberet pro homine: *τὸ δ' ἔναγχος ἀποκυηθὲν, ἐκθεῖναι δεῖν τὸ μὴ φθάσαντα τροφῆς ἡμέρῳ μεταλαχεῖν, οὐδ' ἀνθρωπον οἱ πολλοὶ νομίζουσιν.* id eſt, *debueramus recens natum exponere, quando priuſquam nutricis intercedat officium, vulgus vix habet pro homine.* Ideo ſanè & in Edicto Publiciano apertè *hominis* appellatione Infans comprehenditur, *l. cum ſponſus* 12. §. 5. *ff. de publiciana*: Imo & apud Græcos: *ἀνδροκτασία* & *ἀνδροφόνος*, infante occiſo dicitur, vt ex Homeri loco relato in *l. aut facta ff. de pœnis*: & Euſtatio ad *eundem locum* conſtat: Videatur & elegās prædicti Philonis locus *libr. de ſpecialibus legibus: ἀνδροφόνον δὲ τὸ βρέφος ἀναιροῦντα τοῦ νόμου καὶ ἐπὶ ταῖς ἡλικίαις, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ γένους παραγγέλλοντος δυσχεραίνοντος,* &c. *p.* 614. Idque adeò verú eſt, vt fœtus quoque in vtero, *hominis* appellatione, eiúſque extinctio *homicidij* vocabulo cenſeatur, *l.* 8. *ff. de ſicariis.* Iuuenalis *ſatyra* 6.

> *Quæ ſteriles facit, atque* HOMINES *in ventre necandos*
> *Conducit.*

De Chriſtianorum ſententia minus adhuc dubium. Tertullianus *Apologetici cap.* 9. *Homicidij*, inquit, *feſtinatio eſt prohibere naſci: Nec refert natam quis eripiat animam, an naſcentem diſturbet. Homo eſt & qui eſt futurus. Etiam fructus hominis iam in ſemine eſt.* Minutius Felix; *Sunt*, inquit, *quæ in ipſis viſceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguunt, & parricidium faciunt, antequam pariant.* Hieronymus *ad Euſtochium, de virginitate: Aliæ verò ſterilitatem præbibunt, & necdum ſati homicidium faciunt.* Idem igitur ſenſerunt hac parte Iuriſconſulti pagani, quod Chriſtiani: quod tamen negabat vir doctus *ad Tertull.* In tantum, vt abacti partus pœna exilij plerumque: quandoque capitalis etiam fuerit, *l.* 4. *ff. de extraord. criminib. l. Cicero* 39. *ff.*

de

de pœnis . l. 8. *de sicariis.* Vbi sunt igitur *homicidij* magistri, qui abacti partus gratiam faciunt virgini, quæ inuita stuprata est, in quos elegans & solidum nuper scriptum prodiit. Hæc cùm ita sint, & iam olim ante Christianorum Imperatorum tempora fuerint obseruata, ecquis de infante dubitare possit, homicidio eius pœnam irrogatam fuisse? Ecce enim Tertullianus apertissimis verbis, *lib.* 1. *ad Nationes* quem nos primi edidimus *cap.* 15. *Non aliter vos quoque*, inquit, *infanticida, qui infantes editos necantes, legibus quidem prohibemini, sed nulla magis leges tam impunè tam securè eluduntur*, ad quem locum nonnulla iam notaui: de his igitur constabit. Nisi quod, moribus iam corruptis, de facto hæc cædes dissimularetur, & in consuetudinem venerat. ¶ Sed de illo dubitatum, *Quânam pœnâ* infanticidæ tenerentur? Nam & quæ visceribus suis vim infert (vt modo dicebamus) etsi homicidium proculdubio admittat, exilio tamen fermè hactenus puniebatur. Verùm Valentiniano *h. l.* visum huic crimini adeò obuiare, vt capitalem infanticidio pœnam imponat, id est eandem quæ perfectæ ætatis homine occiso imponitur. Homicidium cuim *lex* vltore ferro persequitur, *l.* 3. *§.* 5. *ff. de sicariis.* Breuiter *hâc lege* pœnæ genus constituitur & augetur. ¶ Proinde Cuiacius in errore manifestario cubat, & post eum alij, & quidem duplici, cùm infantem nondum hominem esse tradit, & dubitatum fuisse ait an homicidium admitteret qui infantem necaret? Nam de pœnæ tantum genere dubitatum fuit: & cum infantem Cuiacius nondum hominem esse prodit, ioculariter proprietate idiomatis nostri deceptus videtur, quo nonnisi perfectæ ætatis viros, *homines* vocamus: Geminus sanè huic est eiusdem Cuiacij error, fœminam *hominis* appellatione comprehensam negantis, quem alibi refuto. Quare humaniter quoque lapsus est vir doctissimus, qui Cuiacij auctoritate abreptus, etsi sui aliàs & summi iudicij, infantem esse potius imaginem hominis, quàm hominem putauit, Varronis auctoritate 5. *de Linguâ latinâ*, qui non hoc ait, verùm comparationem tantùm eò loci instituit imaginis hominis cum homine, & verborum infantis cum verbis viri.

¶ Inanior adhuc est Ræuardi coniectura, 3. *coniectaneorum*, *cap.* 1. existimantis, hanc *legem* non ad vulgare quoduis infanticidium pertinere, verùm ad infantium immolationem & sacrificia, à Paganis vsurpari solita, & quidem in Africa, quæ Tertullianus suis temporibus in occulto perseuerasse scribit, *Apologetici cap.* 9. câmque in rem *piaculi* vocem expendit, quod infantium immolationem seu sacrificium significet. Verùm frustra primùm hanc vocem vrget, quandoquidem & ipse fatetur, *piaculum* pro omni scelere sacróque facinore & detestando accipi; quomodo sanè hîc accipitur, *locisque aliis pluribus*: de quo v. *Gloss. Theod.* & certè, mox idem vocatur *malum*. Secundò ad Valentiniani tempora perperam trahuntur ea quæ Tertullianus de suo seculo scribebat, inter quæ tempora interuallum est 150. & amplius annorum. Sed & magnum est ipsorum temporum discrimen. Tertiò nihil attinebat speciatim à Valentiniano *h. l.* infantum sacrificia prohiberi, quandoquidem & priores ante ipsum ætate Principes Christiani, & ipsemet Valentinianus in Imperij exordio, etsi Religionum libertate factâ, funesta & quæcunque tandem sacrificia nominatim prohibuêre, vt docebit *lex* 7. *infr. de maleficis.* Postremò, quod Ræuardus de Africa notat, ad hanc *legem* nihil prorsus pertinet. Nam etsi *Probum*, cui *lex* hæc inscribitur, Italiæ, Illyrici & Africæ Præfectum Prætorio fuisse fateamur, quod & ipse iam dicere anteuerti; pertinet tamen hæc *lex* ad *vrbem Romam*, vt subscriptio eius testatur; Dicitur enim *proposita Romæ.* Sanè à Iudæis quandoque tale quid tentatum sub Arcadio Imperatore, memorat Socrates, *lib.* 7. *cap.* 16. De quo dicam plenè *ad l.* 18. *infr. de Iudæis.*

¶ Maneat igitur, quod Cuiacij & Ræuardi sententiis refutandis satis est, atque ab ipsis animaduersum non est, hanc *legem*, non ideò latam, quasi hactenus infanticidium impunitum fuerit, aut *homicidij* nomine non venerit, verùm ideò latam, vt *pœna* eius intenderetur seu augeretur, malôue isti & piaculo iam inolescenti nouâ seueritate occurreretur. ¶ Sed & in partes, liberos exponentes, aliæ sunt *leges*, quæ cum *hâc l.* nihil commune habent; quæ tamen confudit Lipsius 1. *Epist.* 85.

¶ Porrò non inani ipse ducor coniectura, pertinere hanc *legem* ad infantes recens natos, quos volgiuaga & illicita Venere, siue de vulgo partes, siue vulgariæ matres enecare soliti, velandæ turpitudinis causâ: & quidem in ipsâmet Vrbe Româ. Et sanè Lactantius quoque, *lib.* 6. *diuin. Institut. cap.* 20. in mores corruptos ætatis suæ inuehens, vt de infantibus exponendis falsâ pietate agit, ita & de infanticidio his verbis: *Ergonè illud quidem concedi aliquis existimet vt* RECENS NATOS *liceat oblidere, quæ vel maxima est impietas: ad vitam enim Deus inspirat animas, non ad mortem. Verùm homines ne quod sit facinus, quo manus suas non* POLLVANT, RVDIBVS *adhuc & simplicibus animis abnegant lucem non à se datam. Expectet verò aliquis, vt alieno sanguini parcant, qui non parcunt suo: sed hi sine ullâ controuersiâ scelerati & iniusti: præceptum est, non occidere: quod sic accipi debet.* &c. *nec licebit* INFANTEM NECARE, *aut exponere; aut se ipsum voluntariâ morte.* Iudæorum sanè [illegible] etiam qui infantem vnum iam diem natum, siue marem, siue fœminam occidisset, capite luebat: Is verò infans intelligitur, qui post nonum mensem sit in lucem editus: nam si vel paulò ante mensem nonum peractum editus sit in lucem, tanquam abortus censetur ad 30. vsque dies: quod si quis intra illud 30. dierum interuallum eum occidisset, capitale non erat, vt tradit Maimonides tractatu רוצח *cap.* 2. Certè Tacitus quoque *lib.* 5. *histor. c.* 5. scribit, *Iudæos augendæ multitudini consulere: nam & necare quemquam ex* AGNATIS *nefas esse.* Vbi quidam *gnatis* reponunt, alij aliter vocem illam refingunt: vt Petitus 2. *obs.* 4. quem vide: Sed nil opus; sic etiam idem Tacitus de Germanis *cap.* 19. *Numerum liberorum finire, aut quenquam ex* AGNATIS *necare, flagitium habetur.* Agnatos scil. dixit Tacitus, pro liberis. *Adgnascendi* vox hæc iuris: Adgnascitur, qui suus nascitur: vel vt Vlpianus *tit.* 24. *Adgnascitur suus hæres aut* ADGNASCENDO, *aut adoptando.* Etsi aliàs specialius, *adgnasci* dicitur, qui post testamentum suus hæres nascitur &c. Eodem planè modo & sensu AGNATI & AGNATIO pro liberis, *l.* 9. *sup. de veteranis*: *l.* 1. *de Collegiatis*: *l.* 19. *de diu. offic. l. vn. communi diuid.* aliísque pluribus.

¶ *Francis* Saliis olim ita visum, qui aliâ multâ plecti voluêre eum, qui infantem, & quidem infrà nouem noctes occidisset: vide *leges Salicas*, *l.* 26. *§.* 5.

¶ Illud hîc adhuc notandum, errorem esse eorũ, qui hanc *legem*, & hæc verba *adgressus adgressáue erit* &c. de solo conatu intelligunt, quamuis nullum homicidium secutum fuerit.

¶ *Aduersus* LATRONES,*armorum ius priuatis à Theodosio M. tribuitur.*

II. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. ad Prouinciales."

LIBERAM resistendi" cunctis tribuimus facultatem : vt quicunque Militum, vel Priuatorum", ad agros nocturnus populator" intrauerit, aut itinera frequentata insidiis adgressionis obsederit, permissâ cuicunque licentiâ, dignus" ilicò supplicio subiugetur, ac mortem quam minabatur, excipiat, & id quòd intendebat, incurrat: *Melius * est enim occurrere in tempore, quàm post exitum vindicari.*" Vestram igitur vobis permittimus vltionem, & quos serum est punire iudicio, subiugamus Edicto": Nullus parcat militi", cui obuiari" telo oporteat vt latroni. Dat. Kal. Iul. Tatiano & Symmacho COSS. [391.]

INTERPRETATIO." *Quoties ad faciendam rapinam, aliquis aut iter agentem, aut domum cuiuslibet nocturnus expoliator adgreditur, huiusmodi personis, quæ vim sustinent, damus etiam cum armis licentiam resistendi, & si pro temeritate sua occisus fuerit ille qui venerit, mors latronis ipsius à nemine requiratur.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Quando liceat vnicuique se vindicare, vel publicam deuotionem.*
" Macedoniæ, mox vt ostendam
" Telo, *in fin. leg.* cum armis, vt rectè Interpres.
" *Priuati* militibus. *h. l. & l. quisquis prox.* vbi dicam, opponuntur: id est, pagani, vide Gloss. *Pagani* igitur qui se militibus iunxerant. " id est, exspoliator Interpres.
" *Digno*, Cod. Iust. " *vindicare*, Cod Iust.
" Huic scil. quo vindicta cuique priuato permittitur.
" *Vt nullus*, Cod. Iust.
" *Priuati* hîc nulla mentio, vt *supr.* de eo mox.
" *Obuiare*, Cod. Iust.
" Inserta hæc interpretatio formulæ secundum legem Romanam *formula* 30.

COMMENTARIVS.

LATRONIBVS & GRASSATORIBVS, siue militibus, & his, potissimùm in sp. *huius l.* vt docent extrema eius verba, ex Historica causa quam mox eruam; siue priuatis, noctu agros depopulantibus, vel de die itinera freqoentata insidiis adgressionis obsidentibus, resistendi, cum armis scil. eósque oecidendi Prouincialibus omnibus singulari hoc EDICTO (vt ipsemet etiam voeat) ad prouinciales emisso, potestatem facit Theodosius M. A.D. 391. pariter vt desertoribus Honorius *l. 14. supr. de desertorib.* Extra ordinem: cùm aliàs Armorum vsus priuatis seu non militantibus interdictus esset, *l. vn inf. quorum vsus:* vbi plenè dicam. Cuius rei rationem, quæ hîc redditur, antequam illustramus, simúlque errorès Interpretum ad hanc *legem* profligamus, *Historica* eius causa seu occasio eruenda venit. Quæ talis est: MILITES Barbari, Romanis legionibus immisti eo tempore, quo Theodosius M. cum exercitu in Macedonia Thessalonicæ constitutus (Anno Domini 388.) aduersus Maximum Tyrannum moturus erat, à Theodosio defecerant, & ad lacus atque paludes in Macedonià sese contulerant. Igitur Theodosio in illa aduersus Maximum expeditione occupato & absente, milites illi *τὰ Μακεδόνων καὶ Θετταλῶν ἐλήϊζον, μηδενὸς αὐτοῖς ἐναντιουμένου*, id est, *in Macedonum & Thessalorum fortunas nemine eis* RESISTENTE, ait Zosimus, *grassabantur.* Verùm Theodosio ex Italia reuerso, hoc A. D. 391. cautiùs sibi agendum rati milites illi, paludibus digressi, NOCTV grassationes suas peragere instituerunt, diéque illucescente se rursum ad loca consueta & paludes recipiebant, *αὐτόθεν τε λαθραίως ἐπεστράφησαν τὰ ἐν ποσί τι ἄγοντες καὶ φέροντες, ἡμέρας ὑποστρεφόμενοι ἐπὶ τοὺς αὐτόθι τόπους ἔχοντες.* Reuersus itaque Thessalonicam Theodosius, haud leui eâ re in rebus Macedonum perturbatione reperta, tum ea ratione eos aggredi cœpit, quam Zosimus pluribus narrat *lib. 4. pag.* 771. 772. tum hac *lege* Thessanolicâ Constantinopolim pergens, data videlicet edicto suo omnibus Prouincialibus Macedoniæ, his militibus aliisque, qui sese illis iunxerant, vel ad latrocinium deinceps animum essent addicturi, resistendi facultate, eósque interficiendi potestate. ¶ Proinde pertinet hæc *lex* ad populatores, desertores, latrones PVBLICOS, non ad fures priuatos: Eadémque adeò prorsus huius legis sententia est, quæ *d. legis 14. sup. de desertoribus*, vbi hæc inter cœtera verba notanda; *opprimendorum desertorum facultatem Prouincialibus iure permittimus: qui si resistere ausi fuerint, velox vbicunque iubemus esse supplicium. Cuncti enim aduersus latrones publicos desertorésque militiæ ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum.* Poterant alioquin Prouinciales ante hoc Edictum hærere, num latrones istos aggredi possent: nempe quod nulli priuato armorum mouendorum potestas esset *d. l. vn. inf. quorum vsus interdictus est.* Nulli *prorsus*, inquit, *nobis inscüs atque inconsultis quorumlibet armorum mouendorum copia tribuitur.* Adeò vt eius rei potestatem Iudices facere non possent. *Irruentibus tantum armis externis*, vt Ammianus *lib. 23.* scribit, *lex vna est & perpetua salutem omni ratione defendere, &c.* Verùm *quæ h. l. vt & l. 10. sup. de desertorib.* decidendi ratio est, aduersus hostes publicos omnis homo miles est, vt Tertull. eleganter ait *Apolog. c. 2.* De qua ratione dicam etiam aliquid *ad l. 11. inf.* de

de maleficiis. ¶ Rationes porrò huius Edicti & licentiæ notentur. 1. Mortem quam *minabatur* excipiat, & id quod intendebat incurrat. 2. Melius est *occurrere* in tempore, quàm post exitum vindicari. 3. Quos serum est punire *iudicio*, subiugamus Edicto. Cui rationi apprimè respondent hæc Catonis verba apud Sallustium de coniuratione. *Cætera*, inquit, *maleficia tum persequare vbi facta sunt, hoc nisi prouideris ne accidat, vbi euenerit*, IVDICIA *frustrà implores.* Respondet qood Lycurgus Orator *aduersus Leocratem* proditionis reum. *τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀδικημάτων ὕστερον δεῖ τελέχθαι τὰς τιμωρίας, προδοσίας δὲ καὶ δήμου καταλύσεως πρότερον. εἰ γὰρ προήσεσθε τοῦτον τὸν καιρὸν ἐν ᾧ μέλλουσιν ἐκεῖνοι κατὰ τῆς πατρίδος φαῦλόν τι πράττειν, οὐκ ἔστιν ὑμῖν κατὰ ταῦτα δίκην παρ' αὐτῶν ἀδικούντων λαβεῖν.* Et illud Ciceronis pro Milone; *silent leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei qui expectare velit ante iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetenda.*

Et illud Ouidij,

Obruere ista solet manifestos pœna nocentes,
Publica cum lentam non capit ira moram.

¶ Ex superioribus iam liquet, ea quæ è *lege* 12. *Tabularum* ad hanc *legem* vulgò notari soleot de *furibus nocturnis*, prorsus aliena esse. Rursùm, quod de agris *h. l.* nominatim caoetur, noo id efficere, (quod tamen Cuiacius putabat,) quasi lex XII. *Tabular. de furibus nocturnis*, ex hac constitutione in agris tantùm locum obtineat, ac non etiam in Vrbibus, quasi qui in agris noctu furantur, odio maiore digni sint: Nam vt monui, lex hæc ad fures priuatos non pertinet: ac quod de agris, item quod de nocturno tempore *h. l.* statuitur, id pro temporis illius tum ratione cauetur, quia scilicet milites illi, quos dixi noctu in agris grassationes suas peragebant, atque albescente rursum die in præsidia sese recipiebant. Quid enim, si medio die, si in vrbe latrocinia sua tum peregissent, an noo eadem eos interficiendi potestas data fuisset?

Certè *h. l.* non tantùm comprehenduntur nocturni populatores agrorum, sed & itinera frequentia insidiis aggressionis obsidentes, & sic de die. Et verò ab hâc sententiâ quoque non abludunt Græci *lib. 60. Basil. tit. 39. comm. 21.* ¶ Illud denique monendum superest, post hoc *Edictum* horum latronum aliquas adhuc superfuisse reliquias, quibus tollendis latam existimo postea *legem vlt. supr. de defensoribus ciuitatum.*

¶ *De* FACTIONIBVS *aduersus præcipua, post Principem, in Republica capita: seu de* FICTITIO *quodam Perduellionis crimine, Arcadij lex.*

[a] III. * Impp. ARCAD.[b] & Honor. AA. Eutychiano P.P.[c]

1. QVISQVIS,[d] cum Militibus[e], vel Priuatis,[f] (Barbaris[g] etiam) scelestam[h] inierit[i] FACTIONEM[k] aut[l] factionis ipsius susceperit sacramenta,[m] vel dederit. De nece etiam[n] Virorum Inlustrium qui Consiliis[o] & Consistorio nostro intersunt,[p] Senatorum[q] etiam (nam[r] &[s] *ipsi pars Corporis nostri sunt*) cuiuslibet[t] postremò qui nobis militat, cogitarit, (*eâdem* enim *seueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura † voluerunt*) ipse quidem (vt[u] pote Maiestatis reus) gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis 2 ¶ *Filij* verò eius, quibus vitam Imperatoriâ specialiter'' lenitate'' concedimus (*paterno* enim *deberent perire supplicio, in quibus paterni* (hoc est hæreditarij) *criminis exempla metuantur*, à materna, vel auita, omnium etiam proximorum, hereditate ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egentes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos vnquam'' honores, nulla'' prorsus sacramenta, perueniant: sint postremò tales, vt his perpetuâ egestate sordentibus, sit & mors solatio, & vita supplicio. 3 ¶ Denique, iubemus, etiam eos notabiles esse, sine veniâ, qui pro talibus vnquam aput nos *interuenire*'' temptauerint. 4 ¶ Ad *Filias* sanè eorum, quolibet' numero fuerint, Falcidiam'' tantum ex bonis matris, siue testata, siue intestata defecerit'', volumus peruenire, vt habeant ingratæ'' potiùs filiæ alimoniam, quàm integrè'' emolumentum ac nomen hæredis: *mitior* enim *circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus.* 5 ¶ Emancipatio'', quæ à prædictis siue in filios post legem duntaxat latam, siue in filias fuerit conlata, non valeat. 6 ¶ Dotes, donationes, quarumlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore, qualibet fraude, vel iure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineundâ FACTIONE ac *societate* cogitauerint, nullius statuimus esse momenti. 7 ¶ *Vxores* sanè prædictorum recuperatas'' dotes, si in ea condicione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis acceperint'' filiis debeant reseruare, tempore quo vsusfructus absumitur, omnia'' fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebantur: Falcidiâ etiam ex his rebus filiabus tantùm, non etiam filiis, deputatâ. 8 ¶ Id quod de prædictis, eorum[x] filiis, cauimus, etiam de *Satellitibus*,[y] consciis,[z] ac ministris,[A] filiisque eorum, simili seueritate censemus. 9 ¶ Sanè, si quis ex his in exordio initæ FACTIONIS, studio veræ laudis accensus, ipse'' prodiderit factionem, & præmio nobis'' & honore donabitur: Is verò, qui vsus fuerit factione, si vel serò tamen'' incognita adhuc, consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantùm ac venia dignus habebitur. Dat. Prid. Non. Septemb. Ancyræ,[B] Cæsario & Attico COSS.[C] [397.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Lex quisquis 5. Cod. Iust. ad l. Iul. Maiestatis.* Iungenda porrò huic Legi est *Lex vlt. 3. de prædiis Senatorum*: de quo *inf. n. 2.*
a Notandum verò Codice Iustinianeo positam hanc Legem *sub alio titulo* putà sub *tit. ad L. Iul. Maiestatis*, de quo *n. 3.*
b ARCADIVS Orientis Imp. auctor est huius *Legis*: de quo *num 2. & 11.*
c *Eutychianus* hic Præfectus Prætorio Orientis fuit sub Arcadio, de quo *n. 2. & 6.*
d " *Quisquis.*
e *Milites*, factionibus idonei: de quo *factione*, seu *n. 8.*
f *Priuati* hîc dicuntur, non militantes. vid. *n. 8.*
g *Barbaros* intelligit in orbe Romano degentes, vitámque partim priuatam, partim militarem ibi agentes. *d. num. 8.* Cæterùm in nonnullis, editis fermè, Codicibus Iustinianeis, editum, *vel Barbarus*, etsi manuscripti habeant vt *hic*.
h *Scelesti* voce hîc facinoris magnitudo indicatur, non factio in Principem. *v. num 4.*
i *Inire* factionem dicuntur Auctores factionis. *v. n. 7.*
k *Factio* quid? *v. n. 6.* De harum verò factionum causis, *v. num. 10. & 11.*
l His verbis indicantur, qui factioni iam initæ Duces adsciscuntur. *v. n. 7.*
m *Sacramentum*, C. Iust.
n Hâc voce determinatur Factionis genus, cui *hac l.* occurritur. *v. n. 4.*
o Vt consilium videl. præbeant, non vt nudè Consistorio intersint. *v. n. 9.*
p id est interesse solent. *v. n. 12.*
q De his dico *n. 9.*
r Rationem hanc, seu colorem expendo. *n. 4 & 13.*
s Pariter vt Consistoriani, de quibus immediatè anteà, *vid. n. 4.*
t *Vel cuiuslibet.* C. Iust. Porrò his verbis indicantur omnes aliæ Palatinæ & Prouinciales dignitates. *v. n. 9.*
u De hoc colore dico. *n. 13.*
" *Iura* seu leges ciuiles scil. & Romanas nota allegari, quæ voluerunt eadem seueritate *voluntatem puniri sceleris, quàm effectum.* Quam itt rem vide vel Seruium in *6. Æneid.* & Rhodiorum Legatorum orationem apud Liuium & Gellium *7. c. 3.* Cæterum voluntas hic est cum conatu aliquo, seu cum ad extra processum est, ad *factionem* scil. & coniurationem.
" *Specialiter*, id est, singulari lenitate: quam non omnes Principes in huiusmodi crimine exercuêre, imò pauci, cuiusmodi Antonini lenitas circa Cassij liberos.
" *Lenitas* Imperatoria.
" Contrà, Antoninus de Cassij liberis ad Senatum, *sint diuites, sint securi, sint vagi & liberi, & per omnium vbique populorum ora, circumferant mea, circumferant vestra pietatis exemplum.*
" *Prorsus.* C. Iust. " *Ad nulla sacramenta.* C. Iust.
" *Solatium.* C. Iust. malè. " *Notabiles*, id est, infames.
" *Interuenire*, intercedere. Nota casum, quo intercedere apud Principem non licet, idque sub pœna infamiæ.
" Quocunque numero.
" *Falcidia*, hîc, & postea rursum pro legitima.
" *Defecerit*, id est, *decesserit*, quomodo *Cod. Iust.* repositum.
" *mediocrem potiùs*: ita C. Iust. Sed istud nostrum retinendum, nempe *ingratos* liberos, quos parentes exhæredare non omninò possunt, ad legitimam reducere solent: ne egere cogantur, & vt *Alimonia* saltem his suppetat, habeántque vnde vitam tolerent. " *Integrum.* C. Iust.
" *Emancipationes*, & mox, *fuerint conlata, non valeant.* ita *C. Iust.*
" *Recuperatâ dote*, C. Iust. Forte etiam post recuperatas dotes.
" *Acceperunt.* C. Iust. " *Omnia ea.* C. Iust.
" *Et Falcidia ex his etiam, &c. deputata videatur.* Ita *C. Iust.*
x *ἀσυνδέτως* hæc posita, pro *filiísque eorum*: vt mox subiicitur, & habetur *C. Iust.*
y De *Satellitibus* his dico. *n. 7.*
z De *Consciis* his dico. *d. n. 7.*
A De *Ministris* his. *d. n. 7.* " *Initam.* C. Iust.
" *à nobis*, C. Iust. " *Incognita tamen adhuc*, inuersè ita *C. Iust.*
B Galatiæ vrbe, de quâ *n. 2.*
C De hoc Consulatu, & temporis istius characterismo, *v. n. 2.*

COMMENTARIVS.

I. ARCADII Imp. πολυθρύλλητος, & famosa hæc si quæ alia constitutio est, de *Factionibus in præcipua post Principem seu Imperatorem in Republica Capita seu Columina.* Quam nobilem fecêre varia. Iamprimùm frequens eius apud Antiquiores memoria, tùm ad alias subinde personas eius productio. Variis scilicet ea iam olim monumentis librisque indita probataque præcipuam exinde famam tulit. Initio quidem, quadraginta fermè non vltra à sui promulgatione anno à Theodosio Iun. Imperatore, *hoc Codice*, inclusa fuit A. D. CDXXXVIII. Quod tamen Francisci Balduini industriam fugisse Contius iam olim obseruabat. Ego quoque obseruo, Virum alioquin politioris ingenij, cum peculiari commentario *hanc l.* illustraret, eius ceu in *Codice Theodosiano* positæ nullam omnino mentionem fecisse. Eadem constitutio, vertente mox sæculo, à Iustiniano siue Triboniano suum in *Codicem* relata probatáque A. D. DXXXIV. Exinde sententia eius libris passim in Oriente de Iure conscriptis indita: Putà à Leone & Constantino Porphyrogenetâ *Basilicon libr. 60. tit. 36.* Ab Attaliatâ *eorundem Basilicorum Synopsi* (cui titulum fecit *ποίημα νομικὸν, ἤτοι πραγματικὸν*, circa A. D. MLXX.) *tit. 69.* à Constantino pariter Harmenopulo Iudice Thessalonicensi, *προχείρῳ* suo seu *ἑξαβίβλῳ lib. 6. tit. 6. §. 9.* Quid in Occidente? Seculis equidem aliquammultis ea Constitutio ibi incognita fuit, vnà cum potissima Codicis Theodosiani parte, & Codice Iustinianeo in vniuersum, causis iam notissimis: At enim, statim vt ibi libri Iustinianei efferri bonâ scæuâ cœperunt, atque vnà cum his hæc Constitutio in dias luminis auras educi, certatim ea non Interpretes modò nacta est, verum etiam imitatores & Transcriptores, tùm alibi, tùm in Palatio: sic vt ad alios quam plurimos casus produci aptaríque cœperit. Gratianus primum, monachus Bononiensis, circa A. D. MCL. cùm iuris Pontificij corpus, ad exemplar & imaginem librorum Iustinianeorum, qui tùm in Occidente primùm efferebantur, instituisset, quod *Concordiam discordantium Canonum* inscripserat, hodie verò *Decretum Gratiani* audit, atque ab Eugenio Pontifice, vt volunt nonnulli, approbatum est, sicut alias complures Imperatorum constitutiones, ita & hanc ipsam eòdem contulit, per occasionem, *parte 2. causa 6. quæst. 1.* (post caput *quæro 21. 22.*) & ex parte rursum *de pœnitentiâ, distinct. 1. c. 9.* vbi de nudâ cogitatione agitur. Sic igitur hæc constitutio vt loquuntur canonizata fuit.

Carolus

Carolus itidem IV. Imp. eandem *Aureæ Bullæ* suæ, cuius celebris adeò inter Germanos memoria extat, quâque Serenissimorum Electorum potissimùm dignitas salúsque in solido locata fuit, partim Noricorum vrbe, partim Metensi (quæ *Diuodurum Mediomatricorum* vulgò creditur) editæ A. D. MCCCLVI. indidit *cap.* 24. atque ad Electores Imperij Ecclesiasticos & sæculares transtulit. Quanquam sunt, qui nō à Carolo, verùm à Scoto quodam exscriptore id ibi insertum & assutum volunt. Ad *hanc* quoque *l.* proximè accedit, quod Bonifacius VIII. post Honorium sanxit in fauorem Cardinalium, *c. Felicis* 5. *de pœnis in* 6.

Iam non quæro, quàm rectè eam illi acceperint, & quàm aptè ad suam singuli mentem, & ad eos quoque qui propriam ex se Maiestatem, non precariam seu *fictitiam*, de quâ omnino, non de priore est hæc *lex*, habent, transtulerint. Illud modò liquet, Nobilem eam iam olim in Oriente primùm, dein in Occidente celebratam, atque in vsus deriuatam; Et cur non? Cùm si *Argumentum* eius spectes, longè id nobilissimum sit: de Maiestatis, inquã, crimine, imò, vt hactenus creditur, de Coniuratione & perduellione quoque in Principis caput: si dispositionem eius, hinc grauissima ea vndiquaque, & πολιτικωτάτη, inde verò seuerissima: Vnde quoque nonnulli eam ceu non nouam modò, verùm etiam sæuam & asperam, imò velut iniquam carpere, eiúsque occasione Iustinianum ipsum, qui eam in Codicem suum transcribere sustinuerit: Quod Contij iudicium erat 5. *lection.* 7. Alij contrà, tùm à nouitate, tùm ab iniquitate eam defendere: quo in ordine stat Robertus 2. *Receptarum sentent.* 22. & Cuiacius *recitat. Codicis.* Iam si cum aliis nonnullis eiusdem Imperatoris *Arcadij* (nam huic hanc constitutionem accepto ferendam ostenderunt proximè) constitutionibus committatur, pugnare ea cum his à nonnullis visa, ac nominatim cum *l. sancimus* 22. *Cod. de pœnis*, quæ alioquin ad eundem Eutychianum PP. data est, & cum *l.* 19. *inf. de pœnis.* vnde iam Enantiophanes inter has leges creditum, quod cum tollere omnes haud æquè potuerint, nullo negotio postea componetur.

Si *Politicos Aulicósque* consulas, nulla vexatior hodiè constitutio, siquando de pœnis in coniuratos Principis hostes, eiúsque Consistorianos, collaterales, laterique proximos, quæritur: vnde etiam tot egregia arcana politica eruuntur: inter alia, de Acerbitate pœnarum in filios, satellites, conscios, ministros propagandâ: de personis, quas Principis imò publicè interfit, pro sacrosanctis & inuiolabilibus haberi, eísque Majestatis precariæ speciem indui: de cogitato tantum scelere quandoque puniendo; de Majestatis crimine quandoque ad terrorem propagando; de Delatoribus & Indicibus per præmia exciendis, & sic diuellendis factiosis: Atque id genus alia.

Si *Pragmaticos* vel *Iuriscon sultos* spectes, nulla amplior perplexarum inter eos controuersiarum Sedes, imò seges est: nulla, vnde tot támque grauium Decisionum, Responsorum, Consiliorum, argumenta petantur: videatur saltem Menochij *consilium* 99. Capycij *decis.* 130. Quorum omnium opera in eo fermè desudat, vti definiant, ad quasnam personas, & ad quænam *bona* hæc *lex* produci possit.

Atque hæ etiam causæ sunt, cur non ordinarios modò *Glossarum* Scriptores & Interpretes ea constitutio nacta sit, verùm iustos insuper & singulares Commentarios: in quibus extitit Stephanus Buynartus Doctor Aurelianensis, teste Boëtio de *auctor. magni Consilij n.* 2. Antonius Contius, qui cùm omnes leges *ad l. Iul. maiestatis* sibi explicandas proposuisset, hanc quoque singulari interpretamento donauit. Eum secutus est Scipio Gentilis, qui cùm *de Coniurationibus* libros duos ad Henricum Magnum scriberet, priorem integrum huic constitutioni illustrandæ destinauit: Sed & Albericus Gentilis, Disputationem quartam huic *legi* impendit.

Hùc accedant & qui ex professo *de Maiestatis crimine* commentantes, hanc potissimùm *legem* pro fundo *Commentariorum suorum* habuêre; in quibus Martinus Garratus Laudensis, & post eum statim contrarius incertus Author 12. *quæstionum*: Gigas, Clarus, Decianus, Farinacius, Albericus Gentilis, Boerius, alij.

Et post hæc tamen omnia, atque in tantâ Scriptorum atque Authorum siue nube, siue varietate, desiderari mihi hanc ad diem semper aliquid visum: Quod incompertum hactenus, non modò tot támque variis Quæstionibus & controuersiis locum fecit, verùm grauissimis erroribus ansam præbuit: Origo, inquam, seu occasio, causæque Historicæ Nobilissimæ istius constitutionis. De quo vix vnus aut alter cogitauerunt: iique ipsi qui cogitarunt, tàm neglectim & per transennam in id incubuerunt, vt velut rem nihili tractare se credi vellent; Nemo certè hactenus repertus est, qui verum in hanc partem peruiderit.

Quare ipsâ rei vtilitate admonente, eam prouinciam vacuam adhuc inuadere visum, cámque in rem peculiari ἔρευνῃ accuratius inquirere. Rem, vti censeo, neque insubidam, neque iniucundam facturus, siue Iuris Consultorum ordini, siue Pragmaticorum instituto, siue Politicorum iudicio, quorum scholas, fora, Aulas iamdudum hæc Nobilis constitutio, si quæ alia, personat. A quo alioquin cœpto deterrere me poterat, non illa tantum quam modò dixi, *Commentariorum* moles, verùm & Inquisitionis difficultas, vt cæteroquin in hoc genere ἀπαληθεύειν seu verum inuenire difficile est: In tanta videlicet Historicorum æui illius penuriâ: cùm præter pauca admodum, quæ ex aliis eius æui Constitutionibus peti possunt, quæque apud *Symmachum*, *Libanium*, *Chrysostomum*, *Synesium*, *Claudianum*, *Asterium*, *Zosimum*, *Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores*, *Chronographos*, occurrunt, nihil fermè prætereà occurrat, quod huic inquisitioni fauere nedum facere satis, possit. Et cùm aliorum annorum historia, ætam huius Constitutionis ambientium, diligentiores pluresque Historicos nacta sit, huius tantum Anni CCCXCVII. seu Consulatus *Cæsario & Attico Coss.* historia fermè deficiat. Quam lacunam procul dubio suppleret vel vnus Eunapius Sardianus, si historia eius, duplici ab eo ἐκδόσει seu *repetita prælectione* edita, quámque ad A. D. CDIV. vsque perduxerat, hodie superesset.

II. AD veram nihilominus & distinctam Historicarum huiusce Constitutionis, quæ nouem capitibus seu sententiis constat, quas *sub finē* colligo, causarum cognitionem adsequendam, ipsa primum Lex κατὰ πόδας accuratiùs inspicienda nobis venit: Vt cæteroquin ex ipsis Legum visceribus, earúmque peculio, argumenta hanc ad rem rectè petuntur: Sanè ea hic eò diligentius spectanda venit, quò minus opis aliundè suppetit: haud aliter, atque aiunt, *cochleas*, *cum illis nihil de cælo liquatur*, *succo proprio victitare.* Quâ quidem parte nihil, vel minimum, temerè transeundum est: cum & aliàs certis nonnisi fermè gradibus ad cuiusque veri quod in abdito est lucem eniti fas sit, & vel minimæ

veri luminis strictura emicantes, atque inter se, vel cum aliis commissæ, integram veri facem accendere soleant.

Primum sanè lubat in constitutionibus, quarum Historicæ causæ indigantur, ex Imperatoris, seu Legislatoris, tum deinde ex loci, temporisque notitiâ, legúmque aliarum coniunctione accenditur. Hæc igitur quatuor nunc sine spectanda sunt eruenda nubis veniunt. Ac primùm, quisnam *Auctor* huiusce constitutionis sit. Quæ quidè de Auctore seu Legislatore inspectio, non, vt vulgò creditur, nudæ tantùm curiositatis est, verùm eò pertinet, vt ex Auctoris postea motibus, Imperiique, cui is præfuit, statu, non inanis coniectura duci possit de causis Historicis & Politicis propositæ alicuius Constitutionis: quod faciemus postea. Contrà, hæc inquisitio insuperhabita, grauissimos errores hactenus parere solet: cuiusmodi crassissimus est ille, quo vulgò omnes promiscuè *Leges* in Codicem Iustinianeum relatæ, *Iustiniani*, si Deo placet, incondité audiunt: vel etiam quæ in hunc Theodosianum, *Theodosij*: aduersus expressum eorum institutum, qui (vt hic quidem ait *nulli verò Principum æternitatem suam detrahi, nullius Lateris occidere nomen voluerunt*: contrà *manere voluerunt perpetuò elimatam gloriam Conditorum, & perennitatis iure memoriam remanere Auctorum*. Quod quidem ab iis factum, non euitandæ tantum fugandæque inuidiæ, ne alioquin cum his componerentur (de quibus etiam Dio Chrysostomus *Oratione peculiari*) qui alienis statuarum capitibus demptis sua imponebant, verùm probabili cummaximè, imò necessario instituto, ne alioquin mutatis aut ignoratis Conditorum seu Auctorum nominibus fides & veritas Historica nutaret. Ergò Auctorem propositæ alicuius Constitutionis teneri probè, plurimùm interest. Quâ quidem parte procliue est, de cuiusque constitutionis Auctore iudicium, quoties videlicet ea vnius tantùm Imperatoris nomen præfert: At enim anxius sæpe labor incurrit, vbi duorum plurimve Impp. nomina Constitutionum inscriptionibus indita reperiuntur: Moris quippe olim erat, vt cùm plures eodem tempore, deuisis quamlibet Imperij partibus, imperarent, atque adeò quamlibet ab vno tantum Imperatore tenerâ scripta lex esset, ex æquo tamen omnium nomina præferret. Quem morem qui sint nesciunt, siue minus attendunt, omnibus eam accepto ferre perperam solent: Quod huic ipsi constitutioni euenit, quam sub *Arcadij & Honorij* nominibus passim laudari videmus, etiam ab iis qui ex professo ad eam scripsere: cùm tamen alterutri tantum ea ἰδικῶς tribuenda sit. Quomodo sanè olim quoque Leges nonnullas, quamlibet plurium nomina præferentes, vni deinceps ἰδικῶς tribui rectè videmus, *v. g. l. 7. sup. de proximis, l. 9. de maleficis*. Quanto deníque Historicæ veritatis detrimento constet huius rei ignorantia, testes esse possunt vel *Valentiniani Tertij* Nouellæ, *Theodosianis* immixtæ, & vtriusque nomina præferentes, quas si quis Theodosio tribueret, in Historiæ veritatem grauiter peccaturus esset; quod iam norunt notarúntque batum rerum periti.

Ergò, vt de Constitutione nostrâ dicamus, *Arcadio* Imperatori, cui Oriens in Imperij diuisione cesserat, eam tribuendam, aio: duplici argumento, tùm Inscriptionis, tùm & Subscriptionis (nam alioquin in ipso Legis contextu seu corpore nil tale omninò occurrit, quod non etiam Honorio Imperatori, & sic Imperio Occidentali cōuenire possit.) Inscribitur scilicet hæc lex *Eutychiano P.P.* qui quidè Præfectus Prætorio in Orientis seu Arcadij imperio fuit: vt disertis verbis testatur Socrates, *lib. 6. c. 2. in fin.* Agens scilicet Socrates, de Eutychiani huius Consulatu (qui proximo abhinc anno Domini CCCXCVIII. contigit, & de quo videndi sunt Fasti Consulares, variæque Constitutionum subscriptiones) sic scribit: ὑπατεία τῇ ἑξῆς ἡ ὑπατεύουσα ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει Εὐτυχιανός, ὃ τότε τῆς βασιλικῆς ὕπαρχος. Quo loco Socrates, per τῆς βασιλικῆς ὕπαρχον intelligit, *Præfectum Prætorio*, nil aliud: Quare Interpretatio vulgata minus rectè ita habet, *Eutychianus tùm Imperatorum Præfectus Rempubl. animaduerrit*. Notandum interim illo Socratis loco *Præfectum* τῆς βασιλικῆς dici, etsi reuerà is sub vno tantum Arcadio ageret formulâ tum solemni, vt quis *Præfectus Augustorum* diceretur, etsi sub vno tantum Augusto ageret, vti constat ex aliis infinitis locis.

Fuit igitur Eutychianus P.P. in Imperio Orientali: quod & ipsum postea luculentius adhuc efficietur ex aliis variisque Constitutionibus, ad eundem Eutychianum PP. datis, & sic, Arcadio hæc *lex*, quæ ad eum data est, tribuenda venit.

Liquet id insuper ex subscripto huic legi *Ancyra* nomine, vbi hæc *lex* Data dicitur: Ancyram quippe in Orientis imperio (ac nominatim in prouinciâ Galatiâ, diœceseos modò Asianæ, modò Ponticæ) & quidem Metropolin fuisse vulgo constat. De quâ tamen Ancyrâ non inopportunum fuerit, nonnulla ex huius æui historiâ adnotare. (Vt ut iam, quæ in Historiâ Ecclesiasticâ hoc sæculo plurima occurrunt, de Ancyra, Ancyranisque Episcopis & hæresibus) sub Constantio Imp. ita de eâ Vetus orbis descriptio, *c. 22.* quam extuli, scribit: *Habet* [Galatia] *ciuitatem maximam quæ dicitur Ancyra: diuinum panem & eminentissimum manducare dicitur.* Pingitur eà quoque in Itinerario (quod vulgò *Peutingerianum* audit) Turrita, more aliarum maximarum in Orbe Romano ciuitatum. Libanius item *Oratione 26. Apolog. p. 599.* ἐν Ἀγκύρᾳ τῇ πρώτῃ καὶ μεγίστῃ Γαλατῶν πόλει. In eâ ciuitate, quod notari ad rem nostram valdè cupio, huius sæculi Principes per Orientem sæpe constitisse reperio: veluti Constantium Imperatorem A. D. CCCXLVII. vt docet subscriptio *Legis 8. infr. quorum appell. non recip.* Iulianum, A. D. CCCLXII. eodem Scriptore, *lib. 25. extremo*, vbi & Valentinianus ab eo relictus est, eodem Marcellino auctore, *lib. 26. circa princip.* Valentem Imp. A. D. CCCLXV. eodem scribente *lib. 26. pag. 349.* & rursum A. D. CCCLXXI. vt fidem facit subscriptio *legis 76. infra de decurionibus*. Arcadium quoque nostrum haud semel ibi constitisse reperio: non tantum scil. hoc A. D. CCCXCVII. quod hæc *lex* docet, simul & *lex vlt. sup. de prædiis Senatorum*, quæ et coassanda veniet (de quo mox) verùmetiam octennio pòst, A. D CCV. quod discere est ex ex subscriptione *Legis 1. sup. Ne quis in Palatiis maneat: l. vnde mensorib. l. 18. de palatinis sacr. largit.* Imò eum locum in deliciis Eutropio fuisse, qui ipse in deliciis Arcadio hoc tempore erat (de quo postea) testis Claudianus, biennio pòst, *lib. 2. in hunc Eutropium.*

> *Mitior alternum Zephyri iam bruma teporem*
> *Senserat, & primi laxabant germina flores:*
> *Iamque iter in gremio pacis solemne parabant*
> *Ad muros Ancyra tuos, authore repertum*
> *Eutropio, pelagi ne tædia longa subirent,*
> *Sed vaga lasciuis flueret discursibus ætas:*
> *Vnde tamen tantâ sublimes laude redibant,*
> *Ceu victos traherent Medos, Indòsque bibissent.*

Et iterum

> *Cum Duce mutata vires, Byzantia robur*
> *Fregit luxuries, Ancyranique triumphi.*

Quibus

Quibus quidem locis (nisi *Amphysa* & *Amphysam* legamus, vt nonnulli volunt, ad *Amphyssam* id referentes, de quâ Strabo, Plinius & Stephanus) Claudianus Eutropio exprobrat secessum solemnem vrbis Ancyranæ, quam luxui delegisset, cùm alias hâc in Medos, & sic Persas & Armenios iretur, atque ab his triumpho peracto rediretur. Quæ sane causa est, cur Principes Orientis subindè Ancyræ constiterint: Constantius inquam, Iulianus, Iouianus, Valens: de quibus *suprà*. Ergo ex subscripto quoque huic constitutioni *Ancyræ* nomine manifestum est, eam Auctorem habere Arcadium Imp. & sic ad Imperium Orientale referendam esse.

II. Et quidem, (quod secundum) ex eodem iterùm Eutychiani PP. (de quo *suprà*) nomine discere licet, hanc constitutionem ad eam propriè Orientalis Imperij partem spectare, quæ speciali Præfecto Prætorio Orientis patebat. Scilicet, hâc tempestate, vt Occidens in duas Præfecturas Prætorianas diuisus erat, Galliarum videlicet & Italiæ: ita & Orientale Imperium in duas pariter scindebatur, nempe in Præfecturam Prætorianam *Orientis*, & alteram *Illyrici*, quarum hæc duabus diœcesibus constabat, Macedoniæ videlicet & Daciæ: illa verò quinque, putà Orientis (ita specialissimè dictæ) Ægypti, Asianæ, Ponticæ, Thraciæ: Quarum Diœceseon notitia desumenda est ex *Breuiario* Sexti Rufi *ad Valentem Imp.* quod is scripsit A.D. CCCLXAX. item ex *Indice Schonhoniano*, qui sub Theodosio M. septennio fermè, vti ipse supputo, ante *hanc L.* scriptus est, circa A.D. CCCXC. & ex *Notitiâ Imperij*, quæ sub Theodosio Iuniore scripta est, 30. post *hanc l.* annis A.D. CDXXVII. Ergò cum duo P. P. in Imperio Orientali essent, & quidem hoc ipso tempore Anatolius PP. Illyrici foret, vt docet *lex 12. inf. de Iudæis*, *l. 3. de condituis in publ. horr.* & *l. 6. sup. ad SC. Claudianum*, Eutychianus, cui hæc *Lex* inscribitur, PP. Orientis erat; vt apparet ex quamplurimis aliis Constitutionibus, quæ ei inscribuntur: putà ex *l. 33. inf. de hæreticis*, vbi agitur de vrbe Constantinopolitanâ: ex *l. 8. de censitoribus*, vbi de vrbe Hierapolitanâ: ex *l. 25. de erogat. mil. ann.* vbi de Epiphanis ordine: ex *l. 57. de appellat. l. 16. de pœnis*, *l. 4. de patrocin. vic.* vbi de Proconsule (Asiæ scil.) Comite (Orientis) & Præfecto Augustali: ex *l. 1. de nauibus non excusandis*, vbi de Ægypto. Indubiè igitur Eutychianus PP. Orientis fuit: & quidem iterum A. D. CDIV. vt discere est ex *l. 42. de operib. publ.* vbi de Eudoxiopoli agitur, & ex Palladio *in dialogo*, vbi Interpres *Eutychianum Prætorem* vertit, cùm debuerit, *Præfectum Prætorio*. Sic igitur liquet, cùm hæc *Lex* ad Imperium Orientale pertineat, non spectare eam ad Macedoniam vel Daciam, quæ P.P. Illyrici dispositioni suberant, verùm ad P. P. Orientis.

Et hæc de *Authore* huiusce Constitutionis; & ad quamnam Imperij, & quidem Orientalis, partem ea pertineat: quæ duo prima subsidia esse dixi, ex *hâc ipsâ lege* petenda, quibus perueniri deinceps ad Historicas verásque eius causas gradatim potest.

III. Tertium subsidium, ex *hâc ipsâ* pariter *leg.* desumptum, est *Æra temporis* seu *Consulatus* huic *l.* subscriptus. Regulariter scil. omnis Historiæ portio de temporis adnotatione fidem meretur; contrà, de fide nulla non periclitari solet, quæcunque certo temporis characterismo destituitur: Denique, temporis adnotatio est, veluti λύχνος ἐπὶ λυχνίας· κἂν τοῦτο ἀφέλῃς, ἀφεῖλες τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς, quod Chrysostomus dicebat: *id est, instar candelæ supra candelabrum: quod si tollas, & lumen sustuleris, omniáque tenebrarum & confusionis plena feceris.* Et idem rursum, καθάπερ ὅροι καὶ στῆλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῶσι συγχεῖσθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτὰ, καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα διατιθέντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς, *id est. Quemadmodum termini finésque in agris fundos misceri non patiuntur: ita & Tempora res inuicem confundi non sinunt: verum ab inuicem ea separantia, & secundum debitum ordinem ea disponentia, magnâ confusione nos liberant.* Quæ omnia appositè Chrysostomus scribit, *Homilia 2. de Osia & verbis illis*, Vidi Dominum: *circa finem, tomo Sauiliano 5. p. 137.* quibus similia quoque occurrunt apud Libanium, eâdem in re, (de Consulatus inquam adiectione) *panegyrico in Iuliani Consulatum p. 230.* Atque, vt cæteroquin characterismus temporis varium vsum habet, in Constitutionibus sanè plurimum confert, ad falsas earum causas, quæ afferri possunt, refutandas, vice versâ ad veras eruendas. Ergò dicitur hæc Constitutio data, *Cæsario & Attico Coss.* i. A.D. CCCXCVII. & quidem *prid. Non. Septemb.* Quo scilicet tempore Arcadius tricesimum secundum non vltra mensem, in Imperio agebat post Theodosij M. Patris obitum, ætatis verò annum vicesimum nondum expleuerat, Eutropio Eunucho tùm obnoxius. Quæ singula deinceps vsui nobis erunt, ad eruendam è cubili suo veritatem historicam huiusce Legis. Non inani igitur tantum obseruatione, quasi Consulatus ille, aliàs celebris (vt Occidentalia omittam) veluti Flaccillâ eo Consulatu Arcadio natâ; Nectarij item Ep. Constantinopolitani morte, hoc ipso mense Septembri, Iohannis Chrysostomi inuicem ad sedem Constantinopolitanam euocatione (quod paulò post hanc *legem* factum est) hâc quoque *lege* nobilissimâ inclaruerit.

IV. *Quartum* subsidium ad *huius l.* nostræ intellectum suppeditat coniunctio *legis vlt. sup. de Prædiis Senator.* Inter cætera scilicet Iuris nostri κρυφία siue arcana haud postremum est συνθέσεως καὶ σωματοποιΐας mysterium: Quando videlicet diuersa eiusdem Constitutionis siue Legis capita, quæ initio quidem cohæserant, à se inuicem verò aliquando vel à Theodosiani Codicis Conditoribus, vel à Iustinianeorum librorum Auctoribus diuulsa, atque in diuersos *titulos* pro argumenti varietate disiecta, distracta, inter se rursum coassantur, compinguntur, & sic in vnum rursus corpus compelluntur & coalescunt. Hâc enim ratione *solidum* fermè *corpus* τέλειον σῶμα conficitur, eáque res σαφῆ παρίστησι τὴν ἀνάγνωσιν, *perspicuam præbet rei notitiam*, vt de Historiæ alioquin membris in vnum sociatis Polybius scribebat: cui similia videre est apud Longinum περὶ ὕψους: Denique hâc quoque ratione de veris Constitutionum occasionibus & Rationibus, Fineque liquere sæpe potest, vt alias huius συνθέσεως vtilitates nunc omittam.

Sanè cùm id in aliarum complurimarum Legum coniunctione videre liceat, id ipsum quoque cernere est in coniunctione *Leg. vlt. supr. de prædiis Senator* cum hac nostra: quæ sanè eùm inscriptione & subscriptione cum hac omnino pariet, id est, eundem Imperatorem auctorem habeat, & ad eundem Eutychianum PP. emissa sit, datáque eodem die & loco, Consulibus iisdem, ex eâdem proliziore Arcadij Constitutione, quæ varia capita continebat, desumpta fuit: atque adeò *huic* nostræ, cui initio cohæserat, rursùm socianda est.

Eius verò sententia breuiter exploranda venit, tùm deinde videbimus, quidnam ex eius coniun-

ctione cum hâc nostrâ effici possit. Igitur præsupponendum nobis est, collationem quandam Senatoribus & Senatoriis fundis olim incubuisse, seu ex Senatoriis fundis canonem aliquem publicè collectum, quæ *Glebalis collatio* dicebatur: de quo dixi *titulo suprà, de Senatoribus & Glebali collat.* de quâ hoc ipso anno est altera quoque Arcadij constitutio, puta *lex* 8. *eod. tit. de Senatorib. & glebali collat.* Huic igitur Senatoriæ functioni seu Glebali collationi exigendæ olim Curiales (qui & ipsi *βουλευταὶ* seu Senatores quidam municipiorum fuêre) præpositi erant, verùm id eis ademptum fuerat ab Arcadio nostro, anno superiore CCCXCVI. *l.* 2. (quæ data est ad Cæsarium PP. Orientis, Eutychiani nostri in eâ Præfecturâ decessorem) & *l.* 3. *eod. tit. de præd. Senatorum*, translatâ videlicet eâ exactione in Officiales Rectorum prouinciarum: Nempe, ne Curialibus Senatores lædendi seu superexigendi occasio præberetur; vt alioquin Curiales, (& in his Principales) superexactionis crimine laborabant, & tyrannidem quandam exercebant, de quo fidem faciunt variæ constitutiones, & Saluiani quoque Massiliensis locus insignis *lib.* 5. *de Gubern. Dei*: Verùm mox idem Arcadius, cùm ab Eutychiano PP. edoctus fuisset, id in perniciem publicam cessisse (nempe, quòd Officiales Rectorum Prouinciarum, quibus Senatorij canonis exactionem nuper indixerat, haud satis efficaces in exactione fuissent, sic quidem vt in nonnullis prouinciis Senatorij canonis dimidia pars in debitis seu reliquis resideret, seu adhuc deberetur) Arcadio id nunc *d. L. vlt.* reuocare seu *corrigere* visum, impacto rursum Curialibus hoc exactionis onere. *Cæteris* tamen, addit, *in prioris Legis serie remanentibus*, id est, saluâ in cæteris Senatoriâ dignitate, ac nominatim ne commixtione Senatorum & Curialium, Senatoria dignitas Curialium vilitate vilesceret. Huius rei curâ, speciali per ciuitates *Defensori Senatus* delegatâ. Quod singulare admodum est. Quomodo scilicet, miseræ plebi à potentiorum & Curialium iniuriis vindicandæ per ciuitates Defensores hâc tempestate constituti erant. Item Defensores Ecclesiarum *l.* 38. *inf. de Episcop. & c.* 97. *Cod. Afric.* Possidius *in August. c.* 12. Et defensores pauperum, de quibus *Canon.* 75. *Cod. Afr.* ita & per ciuitates & prouincias defendendi Senatus cura nonnullis mandata erat, de quo postea rursum: defendendi, inquam, inter alia, ab impotentiâ & vilitate Curialium.

Hæc perspicua est *dictæ legis vlt. suprà de præd. Senatorum* sententia. Quæ si iam huic *Legi* nostræ coaptetur; ex iis coniunctis, hæc conficiuntur. Primò, Arcadium de Senatoribus integrâ illâ constitutione suâ, vnde vtraque *Lex* desumpta est, egisse. Secundò, hanc *Legem Quisquis*, exinde desumptam, accipiendam quoque de Senatoribus per prouincias constitutis, de quo posteà. Tertiò, varias aduersus Senatores querelas ad Arcadium hâc tempestate perlatas: quæ fisci partim rationes spectarent, quibus mederi voluit *d. l. vlt.* partim verò cùm mederi nollet, vel certè mederi non posset, factionibus, quibus *hâc l.* occurritur, occasionem præbuerint. Quartò, vt Senatoriæ dignitati *d. l. vlt.* ita & securitati *hâc l.* prospectum iuisse Arcadium. Quintò, ex eâ quoque *Lege* conficitur, constitutionem hanc totam esse rescriptum ad *Relationem* Eutychiani PP. qui Arcadium super nonnullis docuerit: *Docuit*, inquit, *Tua sublimitas*: Relationem, inquam, de casibus aliquammultis singularibus; quod colligere est ex illis verbis, *Post legem duntaxat latam*: cuius occasione, generale hoc Edictum Arcadius emiserit. Quare quod aliàs idem Arcadius ad eundem Eutychianum PP. anno proximo CCCXCVIII. scribit, *l.* 9. *sup. de diu. rescriptis*: *Rescripta ad Consultationem emissa vel emittenda his tantum negotiis opitulari, quibus effusa docebuntur* (cui quoque non absimile fuit Macrini Imp. institutum, quod memorat Capitolinus: concordat *& lex* 2. *&* 3. *Cod. de Legib.*) id hùc non pertinet, vbi Generalis Legis, & sic Edicti, formula occurrit: *Quisquis*, inquit, &c. etsi Relatio *Legi* occasionem præbuerit. Et sic ad similes casus producenda venit.

III. POst Auctorem huius Constitutionis cognitum, perspectâ simul eâ Imperij Orbis Romani parte, ad quam ea pertinet: expensâ insuper temporis, quod illi subscriptum est, ætâ: tandem coaptatâ eâ cum alterâ *lege*, cui coniungenda erat: breuiter, constitutionis huius tùm inscriptione tùm subscriptione discussis; Nunc secundo loco *Subiectum* seu *Argumentum* eius adæquatum accuratè spectandum venit. Quod ipsum vel maximè faciet, ad indagandas deinceps veras & Historicas eius causas, tùm etiam ne in eius Applicatione labamur.

Vt generale igitur, ita vnicum *huiusce legis* subiectum & Argumentum est, de *Nece personæ, post Principem tùm in administrandâ Republicâ, tùm dignitate proximæ, per factionem præparata seu concinnata*: Quod quidem homicidij cogitati crimen, quia Arcadio Maiestatis criminibus sociare visum, eâ re effectum est, vt vna eadémque *lex* in duos Constitutionum Codices hunc videl. Theodosianum primò, mox Iustinianeum relata, sub diuersis titulis collocaretur: Posita scilicet ea primum fuit ab huius Codicis Theodosiani conditoribus, sub *tit. ad L. Corn. de sicariis*: sed & postea quoque ab Harmenopulo *lib.* 6. *tit.* 6. sub *tit. περὶ φονέων.* Non ea ratione, quam Antonius Courtius coniiciebat, quod Theodosij fortè sæculo crimina maiestatis Legis Iuliæ specie non exercerentur: Cuius sententiam refutat apertissimè vel titulus hoc *Codice* peculiaris, *ad L. Iul. Maiestatis*: vnà cum proximo, *ne præter crimen Maiestatis*: &c. verum eò, quod inibi agatur de nece cogitata: Quod vtique crimen *Legi de sicariis* regulariter subest. At enim, quia Arcadius Imp. necem ita qualificatam, Maiestatis criminibus sociatum iuit, ideò Tribonianus *Codice suo* eam in *tit. ad L. Iul. Maiestatis* coniiciendam potiùs putauit: Nempe hic prædicatum seu dispositionem *Legis* potius spectando, illi verò subiectum, diuersis eam titulis indidêre: Quæ causa ipsa est, tot aliarum *Legum* in *libris Iuris nostri* sub diuersis *titulis* collocatarum, repetitarúmque. Exempli gratia eadem Constitutio, quæ anno proximo CCCXCVIII. ad eundem Eutychianum PP. data est, *hoc Codice* repetita extat duobus locis: puta *l.* 57. *de appellat. & l.* 16. *de pœnis*: Codice itidem Iustinianeo duobus locis, putà *l.* 6. *de Episcopali aud. l.* 29. *de appellationib.* Ergò vtrobique rectè collocata hæc *lex* est: Neque minus rectè *hoc Codice* sub *titul. ad L. Corn. de sicariis.* Maximè, quia etiam non de summo Maiestatis crimine in ea agitur, verùm de improprio tantum: non de vero perduellione, sed *fictitio*, πλαστικῷ quasi perduellione.

Hic enim ille grauissimus error est, qui etiam notatur in Authore *Defensionis Regiæ.* quo hactenus ab omnibus creditur, duo summa huiusce *legis* capita esse: & prius quidem esse de vero Perduellionis crimine, quod scilicet in ipsum Principis caput & imperium attentatur: alterum verò, de eo quod in proximorum Principi capita necémque cogitatur: & ad priorem quidem speciem pertinere volunt ini-

tium

tium *Legis*: ad posteriorem verò, versiculum *de Nece etiam*. Adeò quidem, vt Vir doctus ab his verbis, *de nece etiam*, secundum caput *huius Legis* à superiori diuersum fecerit, seiunxeritque. Quæ sanè diuisio seu dilaceratio totam *huius l.* sententiam turbauit; & vt aliàs sæpe graues errores admittuntur, ob Auctorum Legúmque capita minus distincta, ita hic versa vice sæuus error admittitur, ob distractionem: Vnicum enim nonnisi caput *hac l.* continetur, *de Nece* videlicet *in Personas quasdam Principi sanctissimas proximasque, tum in Republ. administranda, tum dignitate per factionem cogitatâ*: Neque initium *huius legis*, vti volunt, est de Factione in Principis caput & Imperium.

Primum enim, quod modò notabam, ex ipsomet primóque *huiusce Legis* positu *hoc Codice* sub *tit. ad L. Cornel. de sicariis*, id colligere satis liceret, non agi inquam in ea de proprio Maiestatis seu Perduellionis crimine, verùm de Nece tantum nonnullis aliis personis per factionem intentatâ: quod crimen etsi in *Legem Cornel. de sicariis* fermè caderet, attamen Maiestatis criminibus Arcadio accensere, pœnísque seuerissimis Maiestatis subiicere placuerit.

Et verò (quod *secundum* argumentum habeo) præiudiciis quoque Græcorum sententia nostra iuuatur, qui sanè *huius l.* sententiam exprimentes nonnisi vnicum eius caput efferunt. Leo primum & Constantinus *Basilicorum lib. 60. titul. 36. Si quis* (nam Græca nondum edita habemus) *coniuratione factâ cum militibus vel priuatis, vel Barbaris occideris Illustrem, vel generaliter qualemcunque Senatorem vel militem, maiestatis reus iudicetur, & sanguinis pœnam sustineat cum publicatione*, &c. Cui subscribit & scholium *ibidem*: *Factionis auctor, & insidians Senatori* Vel *militi, tenetur Iuliâ Maiestatis*, &c. Et Attaliata *in synopsi, tit. 69.* ἐάν τις συνωμοτάρχης μετὰ στρατιωτῶν, ἢ ἰδιωτῶν, ἢ βαρβάρων, φονεύσῃ ἰλλούστριον, &c.

Iam si (quod *tertium* est argumentum) verba ipsa Legis spectemus, nihil tale omninò illa præferunt, quale vulgò creditur: *Quisquis*, inquit Lex, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam; scelestam inierit factionem, vel factionis ipsius susceperit sacramenta vel dederit, de nece etiam virorum Illustrium &c. cogitarit.* Ecce indefinitam *Factionis* mentionem, sed quam in sequentibus demum Arcadius determinat; *de Nece etiam*, inquit, *virorum Illustrium*, &c. Est scilicet *factionis* nomen generale, quo societas omnis illegitima intelligitur: quod etiam sequentia ostendunt, vbi *factionis* nomine, eam quæ in alios quàm Principem initur, significari, negare contrariæ sententiæ nemo potest. Et expressè mox Arcadius συνωμοσίας *factionem & societatem* posuit: quæ *societatis* alioquin vox de factionibus propria est, vt apud Tacitum *lib. 6. Annal.* Contra, si de factione in Principem ipsum Arcadius cogitasset, num indefinito quæso *factionis* nomine contentum eum fuisse putaremus, ac non potius *factionem adpetitæ maiestatis*, vel *factionem coniurationis ac Tyrannidis* dixisset, quomodò sanè loquitur Vopiscus *in Aureliano*, vel quid simile. Fateor equidem, si non alia disertè factionis in necem aliarum personarum species *hac l.* memoraretur, *factionis* nomine, eam quæ in Principes vel Rempubl. initur, in dubio intelligi posse, ceu frequentiorem: atenim cùm alia species quàm quæ in Principes initur, *hac l.* prolixè memoratur, eáque sæpiùs eodem solóque *Factionis* nomine designetur, nulla certè recta sermonis ratio hanc interpretationem admittit, vt generali atque indefinitâ *factionis* appellatione, initio quidem *Legis* eam nominatim quæ in Principes initur, intelligamus, mox verò *eadem Lege* aliud *factionis* genus accipiamus. Et verò ipsimet illi, qui contra censent, satis id fatentur, non posse hoc *legis* initium de Principe ipso accipi, nisi quid addatur aut suppleatur? quomodò veteres & interlineares Glossulæ, quæ supplent, *contra Principem*: quomodo etiam fecit bonus Accursius. *Factionem*, inquit, *id est, conspirationem*: ET DIC *contra Principem*. Imò dic potius, Aurelianensem hanc (vti loquuntur) Glossam esse.

Sed &, quod *quartum*, ratio illa, seu potius Color ille, VTPOTE MAIESTATIS *reus gladio feriatur*, apertè ostendit, agi tantùm *hac l.* de Improprio seu Fictitio πλαστικῷ Maiestatis seu Perduellionis crimine. Nam si de proprio Maiestatis crimine sensisset quoque Arcadius, ridicula hæc omninò verba de eo forent; idémque opinor sonarent, ac si diceret, *Maiestatis reum ideò gladio puniendum, quia Maiestatis reus sit*. Sed enim cùm de crimine *hic* agatur, quod aliàs Maiestatis crimen non videbatur, ipse Arcadius videri vellet, pro ratione rectè hæc verba addidit, *vtpote Maiestatis reus*: id est, ad exemplum Maiestatis reorum, aut, quasi Maiestatis reus esset: de quo prolixiùs *n. 13.*

Quintò, si tota hæc lex attentè inspicitur, *Noui* vtique hoc æuo iuris eam introductoriam esse apparebit: quâ scilicet Maiestatis crimen pœnæque nouæ cuidam speciei applicantur, atque eâ de causâ pœnarum genera prolixè designantur: Quod vtique factum non oportuisset, si de proprio Perduellionis crimine ageretur.

Sextò, quis in animum suum ita inducere posset, Arcadium, atrocissimum perduellionis in Principe crimen iàm paucis adeò verbis, quæ initio Legis continentur, perstricturum fuisse, qui tàm atrocibus & tàm prolixè alterum & improprium seu fictitium configit: Quique inter alia posteriore casu ἰδίως pro ratione addit, *eâdem seueritate voluntatem sceleris, quâ effectum puniri iura voluisse*: Quod alioquin propriæ perduellionis speciei conuenire maximè nemo negasset.

Postremum & id addatur, alienum id à Principibus omninò videri, vti suis ipsimet Cõstitutionibus pœnarum genera quid in caput suum molientibus denuncient. Certè, nulla duobus Constitutionum Codicibus Lex dari potest, nulláque alibi, quod sciam, occurrit, quâ huic crimini Principes pœnas speciatim indixerint, vtpote quæ vel ex arbitrio ipsorummet Principum pendeant, vel quas exprimi nil necesse sit: certè, nullo satis pœnæ genere parricidale, ac nefandissimum crimen istud, lui posse, omnia iura diuina humanáque clamant.

IV. ET sunt tamen, quæ contrà mouentur, tuendæ vulgaris sententiæ: Et quatuor quidem, quantum equidem ipse reperio. Primùm aiunt, *scelestæ factionis* appellatione *huius l. initio* per emphasin Principis personam appetitam significari. Ego verò putabam; *scelestam* dici, ad denotandam facinoris magnitudinem, & ad sceleris executionem: non etiam (quod Vir doctus putabat) ad differentiam factionis, quæ in bonam quoque partem sumitur, quod dilutum hîc nimis est: non rursum, ad indicandam factionem in Principem, seu in vitam & caput eius initam. Sic sanè pari execratione, *scelerata factione* Barbaris facultas deprædationis in Romanos dari dicitur *l. 1. sup. de re militari*, seu *l. 9. Cod. Iust. de re militari*. Etsi non negem (vt hoc addam) vt apud Q. Curtium *lib. 5. scelestum consilium*, ita & apud Tertullianum *Apologetici cap. 35. scelestarum partium socios* eos propriè dici, qui de nece Principis cogitauerant: verùm quia ea ipsa totáque Tertulliani oratione apparet,

eò id pertinere: nempe quia eo capite Tertullianus eâ de re disertè agit, variis quoque exemplis in id allatis, & *parricidarum* nomine eis indito. Sic sanè & Tacitus *Annali tertio*, de maiestatis crimine agens, disertè & apertè dixit, *vana à scelestis, dicta à maleficiis differre*, id innuens, multum interesse inter Maiestatis crimen, quod dicto, & quod facto scelesto vesanóque contrahitur. Quomodò idem Tertullianus priore è duobus *aduersus Nationes* libris, quos ipse extuli, c. 17. *vesaniæ & vanitatis crimina*, in hâc ipsâ re eâdem mente distinguebat.

Secundo loco aiunt, Imperatorem ideò *initio huius l.* seipsum non nominasse; vel quia per excellentiam *Coniurationes*, de iis quæ in Principem factæ sunt, intelliguntur: vel ominis detestandi causâ; quomodo *in l. 9. C. de bonis proscriptorum*, iidem Imperatores dixerunt, *si quis post hac stylum*, Quod absit, *proscriptionis exceperit*. Verùm neutrum horum ad rem quidquam facit. Primû enim *coniurationis* vox, quam vrgent, *hac l.* nusquam occurrit: neque si occurreret, ideò de coniuratione in Principem necessariò ea *lex* audienda foret: etsi scio plerunque ita *coniurationis* vocem efferri, pro eâ videl. quæ directò in Principem vel Rempubl. initur: *coniuratio* enim est, quælibet societas seu factio secretiore aliquo sacramento fœderéque nexa. Secundò, quod de *ominis* euitandi causa adferunt, neque rectè hùc aptatur, neque exemplum ex *d. l. 9.* desumptum quicquam hùc facit: Scio equidem, non in *eâ* tantum *l.* verùm alibi sæpè, Principes δυσφημίαν euitasse, cuiusmodi exempla occurrunt quoque *l. 2. inf. de quæstionibus, & l. 1. de maleficiis*: verùm neque illa δυσφημίας euitandæ formula *in d. l. 9.* vsurpata, cum *hâc l.* rectè componitur, cùm eâ formulâ non rei ipsius seu criminis δυσφημία euitetur, vt in *hâc l.* euitatam ab Imp. volunt, verùm malum tantum omen casus aduersi: Neque etiam formulæ, ad δυσφημίαν rei ipsius euitandam alibi vsurpatæ, appositè huc traducuntur: Illis quippe exemplis, etsi rei δυσφημία euitetur, attamen & *formula* ipsa δυσφημίας expresse apponi solet: & aliis quoque verbis res ipsa apertè satis indicatur: In *hac* verò *lege* nil tale: vbi neque *formula* δυσφημίας occurrit, neque *aliunde* res eam, quam volunt, interpretationem accipere potest.

Præcipuum communis sententiæ fundamentum, in his verbis consistit: *de nece etiam virorum Illustrium. Quisquis*, inquit Arcadius, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam, scelestam inierit factionem, aut factionis ipsius Sacramenta susceperit vel dederit, de nece* Etiam *virorum Illustrium &c. cogitarit.* Nempe aiunt, particulâ istâ, seu dictione Etiam, satis indicari, prius dicta ad Principem referenda esse. Istud verò est, quod Interpretes præcipuè in errorem induxit: quasi scil. vox hæc Etiam relatiua esset ad alias personas, & quidem ad Principes, de quibus Imp. *initio huius legis* senserit: atque adeò quasi initio dicta de Principis personâ, nunc porrigantur ad alias Etiam personas ibi nominatas. Fateor, particulam seu dictionem Etiam esse extensiuam seu ampliatiuam: verùm hoc loco non est ea extensiua vnius personæ ad alias, seu non stat ea ampliatiuè respectu personarum, verùm est ea hypotheseos seu speciei propositæ explicatio, determinatio, & circumstantiæ cuiusdam, quam *lex* insuper requirit, præter superiores in hâc facti specie, index: Nempe Arcadius, cùm de factione initâ *initio Legis* egisset, ilicò mox, non de omni factione agere se hisce verbis ostendere voluit, verùm de tali, in quâ Etiam, id est *simul, quin etiã, insuper, præterea, nominatim, signatè*, de nece personarum Principi proximarum cogitaretur. Similiter Honorius Arcadij Frater in famosa *l. omnium 19. Cod. de testam. omnium testamentorum solemnitatem superare videtur. Quod insertum merâ Fide precibus inter tot nobiles probatásque personas* Etiam *conscientiam Principis tenet.*

Neque firmius est quartum argumentum, quod ex sequenti αἰτιολογίᾳ desumunt: *nam* Et *ipsi pars corporis nostri sunt*, ibi. *De nece etiam Virorum Illustrium qui consiliis & consistorio nostro intersunt, Senatorum etiam (nam* Et *ipsi pars corporis nostri sunt) &c. cogitauerit.* Quam copulam seu particulam Et eò pertinere censent, quasi eâ indicetur, in superioribus Imperatorem de se ipso corporéque suo egisse, vel sensisse. Nam & hoc, si quod aliud, inane est: neque enim hæc verba eò pertinent, quasi Imperator *initio Legis* de se ipso senserit, verùm eò, vt ostendat, cur Senatorum *quoque* necem, non Illustrium modò Consistorianorum per factionem cogitatam Maiestatis crimini deputet: nempe, quia Et *ipsi pars corporis sui sint*, pariter scilicet, vt Illustres Consistoriani pars corporis sui sunt. Ergò dictio Et: *nam & ipsi*, respicit Illustres Consistorianos immediatè antea nominatos, & ordinem (vt loquuntur) inducit inter Consistorianos & Senatores: Quasi diceret Arcadius: Etsi Senatores Illustribus ἐμμεσάτοις Consistorianis dignitate actúque & propinquitate Principis, inferiores sint, Illustrésque adeò illi propriè magis loquendo, & verè magis pars corporis Principis sint, nihilominus tamen Et ipsos quoque Senatores pariter sui corporis partem censendos. De quo plenius postea. Nempè dictio Et, hoc loco implicat casum magis dubitabilem, superiore proximè & immediatè antea nominato.

V. Cum igitur *hâc l.* de proprio Perduellionis crimine nullâ eius parte agi comprobauerimus, verùm de Nouâ tantùm specie quadam, quam Arcadio Maiestatis & quasi *Perduellionis* criminibus accensere atrocissimisque pœnis persequi libuerit. Videndum nunc est, quodnam sit illud Maiestatis genus, seu ad quamnam Maiestatis speciem referendum sit.

Id vt commodissimè fiat, Maiestatis prius species hic distinctè proponere iuuat, nam de ipso *Maiestatis* nomine monere superfluum puto, cùm iam notissimum sit, Maiestatem versari vel in Imperio vel in dignitate Imperij: id est, in securitate & Amplitudine Imperij, vel in veneratione: quomodo & Cicero *pro Rabirio & 2. de Oratore* dixit, *Maiestatem in Imperio, & dignitate pop. Romani consistere.* Et Iulius Seuerianus in præceptis artis Rhetoricæ; *Maiestatem imminuere est de dignitate aut potestate populi Romani aliquid derogare*, vt Maiestatis proinde crimen committat, qui aduersus horum quid molitur.

Tres igitur Maiestatis criminis species constitui oportet. Primum & atrocissimum est perduellionis, quod Vlpianus ita describebat; cùm quis hostili animo aduersus Rempublicam vel Principem animatus est, *l. vltim. ff. ad L. Iul. Maiestatis*: vnde etiam Glossæ Græcæ suam Perduellionis descriptionem habent. Idem Vlpianus *lib. 7.* de Officio Proconsulis *l. 1. §. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.* ita describebat, *quod aduersus populum Romanum vel securitatem eius committitur. Aduersus Populum Romanum*: nam ita adhuc hoc tempore, quanquam sub statu Monarchico, loqui mos erat. Populi scil. Romani nomen velut vmbra quædam pristinæ Reipublicæ & simulacrum hoc æuo alicubi retinebatur, cùm aliàs potestas Populi Romani Ei, et In eum translata fuisset, id est, (nam hic verborum istorum sensus est)

est) penitus & abdicatiuè: Hinc & *populi iura* quædam fuêre, vnde titulus Legésque *de iure Fisci & populi, l. 1. ff. de bonis damnatorum*: & apud Lampridium, *in Alex. Seuero*: & Paulum *lib. 5. Sentent. tit. 12.* Sed & *Legatus Pop. Romani*, apud Spartianum *Seuero*, & alios adhuc audiebat. Ergò quisquis hostili seu perduelli animo in Rempubl. vel Principem animatus est, perduellionis crimen contrahit. Et rectè, cùm neque aliunde perduellis nomen, quàm ab *perduellibus*, id est, hostibus dicatur, quod notissimum Id verò fit, vt innumera eius exempla *Principio* aliquo catholico, seu vinculo constringam; cùm quis statum publicum euertere: Pacem, Quietem, securitatem publicam siue in totum siue pro parte turbare, publicæ pacis & securitatis domi pignora, vires, subsidia tollere, labefactare, externorum vires in Rempubl. protitare, teve aliquâ adiutare nititur. Quo sanè pertinent fermè vetera Perduellionis iudicia: de quâ specie fuit primum caput *Legis Iul. Maiestatis*, vt docet *lex 2. ff. ad L. Iul. Maiest.* quo denique pertinent exempla fermè quæ continentur *l. 1. 2. 3. 4. ff. eod. tit.* Ex quibus apparet, errorem esse Viri docti (qui sectatores deinceps consequutus est) qui perduellionis crimen tùm demùm contrahi putabat, cùm vniuersa Respublica offenditur, non cùm pars eius tantum, quod ideò *speciale Maiestatis* crimen vocant. Imò verò, perduellionis crimen ab hostili tantùm in Rempubl. animo æstimandum venit: Etsi non omnium perduellionis specierum eædem pœnæ fuerint. Translatâ quoque in Principes penitùs Republicâ, atque vbi vnum hodie Reipubl. caput est, perduellionis crimen Principum quoque respectu contrahitur, putà cùm quis hostili animo in eos animatus, *d. l. vlt.* vel sacra eorum capita parricidali furore & vesaniâ appetere, vel imperium his detractum ire Tyrannide affectatâ sustinet: Quod genus, non *parricidas* tantum, verùm & Ἀντάρτας Græci dixere, quíque ab his mutuati sunt sequioris æui scriptores. De quo perduellionis crimine sensit quoque Arcadius Charisius *l. 10. §. 1. ff. de quæstionib. In maiestatis crimine*, inquit, *quod ad* PERSONAS *Principum attinet.*

Secundum Maiestatis crimen voco, *læsæ Venerationis*: quotiens videlicet, non hostili quidem in Rempubl. aut Imperium ipsum animo, salus aut securitas eius appetitur, verùm debita tantum Principibus veneratio facto dictóue aliquo atroci violatur, putà maledictis in eos iactatis, vel statuis eorum violatis, *l. 6. 7. ff. ad L. Iul. Maiestat. & tit. Cod. Si quis Imperatori maledixerit*: videndæ & ἀνδριάντες Chrysostomi. Quomodo & apud Quintilianum *lex* illa *lib. 5. c. 10. Iniuriam fecisti, sed quia magistratui, Maiestatis actio est.*

Tertium Maiestatis crimen constituo, *Auctoritatis* seu *Potestatis publicæ turbatæ*: quotiens quis videlicet non hostili rursum animo in Rempubl. aut Principem, verùm audaci tantum facto aliquo vel Magistratui pro potestate suâ quid agenti obstrigillat, eiúsque iurisdictionem interturbat, quod C. Cornelio olim obiectum; vel Maiestatis stricturam aliquam sibi indebitè vsurpat: quod in monetæ reis cernitur *l. 8. infr. de falsâ monetâ*, & in priuati carceris vsurpatione, *l. vn. supr. de priuati carceris custodia*, id genus aliis, quæ cumulaui, *Paratitlo, ad L. Iul. Maiestatis*: Quæ etiam quarto Maiestatis crimini fictitio πλαστικῷ connumerari possunt; de quo mox.

Vt ad primum perduellionis crimen redeamus, inter alia eo crimine tenebatur *L. Iuliâ*, is cuius operâ dolo-malo consilium initum esset, quò armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe essent, conuenirentur, aduersus Rempubl. locáue vel Templa (veluti Ianiculum, forum) occuparentur: Quavè cœtus conuentúsve fieret, hominésve ad seditionem conuocarentur. Quò pertinet illud *2. de Oratore*: *Maiestatem minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit.* 2. Item is qui collegium illicitum vsurpasset, *l. 2. ff. de collegiis*, collocata cum *l. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.* 3. Item is cuius operâ, consilio, dolo-malo consilium initum esset, quo quis Magistratus populi Romani, quivè Imperium potestatémve habebat, occideretur, vti scriptum reliquit Vlpianus lib. 7. *de Officio Proconsulis d. l. 1. §. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.*

Quod postremum quidem ita constitutum, siue quod res ea ad securitatem publicam pertinere videretur, præsertim in prouinciis, quæ eorum Imperio coërcebantur: siue quia Maiestatis pop. Rom. stricturam aliquam gererent, seu Maiestatem populi Romani repræsentarent. Hæc inquam circa Magistratus populi Romani iam olim, qui consilio inito, seu per factionem occisi fuissent, constituta fuerunt. At enim nondum eò processum fuerat, vt Principes Maiestatis suæ summæque fulgorem priuatis quibusdam personis tribuerent, & sic vt summo Maiestatis crimine illigarentur, qui quid per factionem in necem personarum quamlibet Principi in administratione Reipublicæ, dignitatéque proximarum, proximásque Imperij rectrices, quid moliti fuissent. Atque adeò delictum istud nondum tale erat, quod aut ex scripturâ *L. Iulia Maiestatis* descenderet, vel ad exemplum *Legis* vindicaretur; vt loquitur alioquin Modestinus *l. 7. §. 3. in fin. ff. ad L. Iul. Maiestatis.* Verùm Imp. Arcadio visum Maiestatis suæ fulgore eas quoque personas, quæ sibi in Republ. administrandâ dignitatéue proximæ essent, illustrare: de quo dicam pleniùs postea. Quomodò & mulieres maritorum fulgore radiísque illustrari dicuntur. Et sic quartam hanc nouámque Maiestatis precariæ speciem, Fictitiam videlicet πλαστικὴν, & Exemplarem: Denique quasi perduellionis constituere licet.

VI. QVARTA igitur Fictitiáque, πλαστικὴ, Læsæ Maiest. Precariæ videlicet, & *quasi Perduellionis* species est: cuius exemplum ex *hac l.* haud absurdè constitui potest, cùm videlicet Factio ἐπιβουλὴ in necem personarum Principi in Republ. administrandâ dignitatéve proximarum, quibus Princeps Maiestatis suæ ἀπαύγασμα τῆς δόξης: χαρακτῆρα (hùc transtulisse liceat) tribuit, initur. ¶ Cæterùm tria in hoc crimine requiruntur, vt grauissimis pœnis *hâc l.* comprehensis locus esse possit: Factio, inquam, non nuda nex (quomodo alioquin vulgò eam accipiunt:) Rursum, non factio quælibet, verùm in necem inita. Tertiò, neque in necem quorumlibet, verùm earum personarum *ἰδιῶν* quæ *hâc lege* designantur. Vt proinde forma huius criminis in tribus consistat: in *modo*, per factionem: in *fine*, puta in necem; in *obiecto*, putà personis Principi in administranda Republ. dignitatéue proximis. Non igitur aliud factionis seu societatis genus *ad hanc l.* pertinet, non nex quælibet, non aliæ personæ: veluti, si factio ob alias causas inita fuerit, exempli gratiâ ad liberandum reum, de quo factionis genere mox: vel si nex personis *hâc l.* comprehensis aliter quàm per factionem, ab vno fortè aliquo oblata fuerit. Id quod rectè animaduertit Andreas de Iserniâ *tit. quæ sint regalia, cap. 1.* Bossius *de crimine læsæ Maiestatis, num. 8. vers. est verum.* Decianus *tractatu crimin. lib. 7. c. 5. n. 6.* Capycius *decis. 130. n. 13.* Farinacius *de crimine læsæ Maiestat. quæst. 112. inspect. 1. n. 69.* Ac multo magis, si nex per

factionem

factionem aliis perſonis intentata fuerit. Denique, tria hæc in conſiderationem hic Arcadio venerunt, atque adeò Interpretibus, venire debent, Factionum, & quidem frequentiſſimarum tùm, odium Nex per factiones oblata, & Perſonarum illarum: quas dixi reſpectus. De ſingulis his videndum eſt: Ac primò de *Factionibus* ipſis.

Factio, eſt *ſocietas occulta*, *ſeu arcana*, *in exitium aliquod conflata*, *occaſionem erumpendi in tempore expectans*: vel vt breuius Nonius Marcellus, *Factio dicitur malorum conſenſus & cōſpiratio*. Quod vel ex *hâc l.* ſatis conficitur. *Societatem* dixi, ideò *hac l.* factio & *ſocietas* παρανόμως coniunguntur: quomodo & Suetonius in *Auguſto* dixit, *plurimæ factiones titulo collegij noui ad nullius non facinoris ſocietatem coibant*: ideò rurſum *factionis Sacramentum* hâc eadem l. dicitur. Dixi rurſum, *occultam* ſeu *arcanam ſocietatem*: hinc adeò fine Legis *arcana conſilia* factioni tribuuntur. His de cauſis *Factionis* nomen de Latronum ſocietate vſurpatur, *l. 11. §. delinquitur, ff. de pœnis*: & apud Apuleium non ſemel *lib. 2. 7. 9.* & factio cruenta, ſeditioni præruptæ coniungitur, *l. 6. §. 9. in fi. ff. de iniuſto, rupto, irrito*: & duces factionum & ſeditionum concitatores iunguntur, *l. 16. ff. de appellat.* Item factio Palmyrena, *l. 4. C. de ingenuis manumiſſis.* Paulò latius Feſtus *Factionis nomine ſeditionem & arma vocari*, ait: Laxius, inquam; *ſeditio* enim propriè eſt, cùm ea iam erupit, cum iam ſæuit: quæ & citra factionem præcedaneam, ſubito ſcil. & violento motu velut incendium repentè conflagrat, ſtatimque ad arma & manus tenditur: factio verò, ex certa animi deſtinatione certo & præmeditato arcanóque conſilio concinnatur: vnde factio non tantum *iniri*, verùm & *præparari*, *concinnari* dicitur: ſed & *cogitationis* verbum hâc in re proprium, *hac l.* vt & alias in Maieſtatis crimine *cogitatio* apud Curtium *lib. 6. extremo*, Suetonium *Cæſari*, & Tertullianum *Apolog. c. 35. in fi.* Sanè vt factiones iſtæ ad alia patranda, ita in Maieſtatis crimine fermè initæ. Hinc illud Pauli *5. ſent. tit. 29 In reum Maieſtatis inquiri prius conuenit, quibus opibus*, QVA FACTIONE, *Quibus hoc authoribus fecerit*: Nēpe atrociſſima atque immaniſſima crimina & facinora rarò ſuſpiciūtur, niſi ab iis, qui per factiones patrato ſcelere euaſuros ſeſe ante cogitarūt: ſiue dū multitudine ſeſe tutos fore putāt, vt fermè. *Quicquid multis peccatur, inultū eſt*: Et multos *Defendit numerus iunctæque umbone phalanges*: ſiue quia auctor hâc ratione in incerto eſſe ſolet. Hinc adeò *factionum* nomen aliquando de conſpirationibus & coniurationibus in Principem, apud Capitolinum *Commodo & Pertinace*: Vopiſcum, *Aureliano*: Am. Marcellinum *lib. 25. p. 341.* Viceuerſa, Factio omnis conſpiratio inter quoſcunque. Hinc & ſcelerata factio cum Barbaris ad deprædandi facultatem inita dicitur *d. l. 1. ſup. de re militari*: Sed & *Factionis* olim nomē de diſciplinâ Chriſtianâ à Gētilibus vſurpatū, teſte Minutio Felice *in Octauio*, & Tertulliano *Apologetic.* vt etiam coniuratio ſuperſtitioſa de hæreſi dicitur *l. 53. inf. de hæreticis*. Denique in ſp. huius l. *factio* prædicatur de eâ, quæ inibatur in necem proximorum Principi: Pariter vt ſeditione nonnullos hoc ipſo tempore periiſſe innuit Claudianus *lib. 2. in Eutropium*.

> *Diſſimulant ſocij, Coniuratique recedunt,*
> *Procumbit pariter cum Duce tota cohors.*
> *Non acie victi, non* SEDITIONE *coacti,*
> *Ne pereant, ritu, quò periêre viri.*

In Legibus Longobardicis *lib. 1. t. 18.* hæc adunatio ſeu factio *Zana* dicitur, vel vt alij Codices, *Zava*. Cùm igitur Factionibus his & ſeditionibus, à quibus ſummum in Republ. periculum eſt, tùm aliis rationibus, tùm & legibus in tempore occurrendum, Politicorum ſchola ſanciat, *lib. 5. polit. c. 8.* καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, hoc exemplo Arcadius Imp. varias ſubinde factionum & ſeditionum vias, quas in perniciem publicam tendere putaret, intercludere Legibus ſuis ſategit: Hinc adeò cohibitæ ab eo factiones, quæ religionis ſpecie moueri poterant, *l. 30. 31. 32. 33.* (quæ hoc ipſo anno CCCXCVII. data eſt) & *l. 34. 36. inf. de hæreticis*, *l. 5. 6. de his qui ſuper relig.* (quæ tamen leges Ioannitas, ſeu Iohannis Chryſoſtomi ſectatores reſpiciunt) & *l. 16. inf. de Paganis*, quæ & ipſa ad eundem Eutychianum PP. biennio poſt *hanc l.* data eſt. II. Cohibitæ item ab Arcadio factiones eæ, quæ leuandorum tenuiorum ſpecie, conflagrabant, abolitis videlicet vicorum patrociniis, ſeu προστασίαις (in quas eſt quoque Libanij *oratio περὶ προστασιῶν* quam extuli) *l. 3. 4. 5. inf. de patrociniis vicorum*, quæ duæ poſtremæ Leges rurſum datæ ſunt ad eundem Eutychianum PP. biennio fermè poſt *hanc l.* III. Item vetitæ ab Arcadio factiones eæ, quæ humanitatis cuiuſdam obtentu, per Clericos & monachos tùm inibantur, belli videl. cuiuſdam ſpecie, reos imminentibus ſuppliciis eripere volentes, *l. 16. inf. de pœnis l. 57. de appellat.* (quæ & ipſæ rurſum Leges datæ ſunt ad eundem Eutychianum PP. anno proximo CCCXCVIII.) vt non pauci tùm Eccleſiaſtici factionum & tumultuum flabella fluêre, ὑπερβαλλόντως (quod fatendum) in Principes & Magiſtratus παῤῥησίᾳ, καὶ πέραν τοῦ προσήκοντος: quod vtrumque de Iohanne Chryſoſtomo ſcribit Socrates *lib. 9. cap. 5. v.* & Theodoretum *lib. 5. cap. 28. 32.*

Ergò & *hâc l.* factioni cuidam occurrit Arcadius, tendenti videl. in necem τῶν ἀξιωμάτων, inquiunt Scholia *Baſilicorum*, vt Baſilica ipſa φόνον reipſa ſupponunt, perſonarum ſibi in Republ. adminiſtranda, dignitatéue proximarum, idque propoſito Maieſtatis metu: qui & alioquin alias de Maieſtatis crimine Leges tulit: veluti, duobus poſt hanc *l.* menſibus *l. 3. C. ſup. ne præter crimen Maieſtatis.*

Ex illis interim tot Arcadij *Legibus*, quibus ſeditionibus, tumultibus & factionibus occurſum fuit, ad Eutychianum PP datis, colligi obiter ſatis poſſit, *Eutychianum* hunc paci & concordiæ publicæ ſanciendæ cumprimis hoc tempore inuigilaſſe, atque adeò eas Leges (quod de hâc noſtrâ iam probauimus) proculdubio ad ſuggeſtionem & Relationem eius pleraſque ſancitas.

Et hactenus de primo & ſecundo requiſito in ſpecie *huius L.* vt pœnis eâ comprehenſis locus eſſe poſſit, putà de Nece intentatâ, & quidem per factionem. Priuſquam de tertio ago, putà de perſonis quibus per factionem tùm nex intentabatur, de factionum iſtarum circumſtantiis, modóque videndum eſt: quæ & ipſæ nos ad verum *huius L.* intellectum, & Hiſtoricarum cauſarum cognitionem paulatim & per gradus quoſdam ſubuehent.

VII. PErſonas factionum iſtarum partem conſtituentes, Arcadius Imp. hâc conſtitutione duorum generum facit, putà Principales & Adminiſtras. *Quiſquis*, inquit, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam, ſceleſtam inierit factionem, aut factionis ipſius ſacramenta ſuſceperit, vel dederit.* Et ſub finem Legis: *Id quod de prædictis, eorum filiis, cauimus, etiam de Satellitibus, Conſciis, ac Miniſtris, filiiſque eorum ſimili ſeueritate cenſemus.* Prior ſcil. ex his duabus ſententiis eſt de Perſonis factionum Principalibus, poſterior verò de Adminiſtris.

Nempe

Nempe in Factionibus ita fermè euenit, vt alij Principes Ducésque sese Factionibus præbeant, siue quia audaciâ maximè prompti, siue quia potiores & potentiores: Alij verò, sese satellites tantùm, vel conscios, vel etiam ministros præbeant: denique factionum Administri. De prioribus prius: Prima scilicet sententia est de Ducibus seu Principibus factionum: ita quidem vt duo rursum eorum genera ibibi constituantur. Prius est, eorum qui ipsi scelestam factionem ineunt: id est, Auctores factionis, iidémque Duces: qui plebem ipsi commouent: Alij verò non Auctores, verùm qui initæ iam factioni Duces accedunt: Initium, inquam, *huius l.* accipi oportet de Auctore eodémque Duce Factionis *στρατηγῷ*. *Quisquis*, inquit, *cum militibus scelestam* INIERIT *factionem. Inire* nempe propriè hic factionem cum aliquibus dicuntur, instinctores, turbones, qui factionem suscitant, aliósque ad factionem impellunt, flabella vera factionum, *ὀχλαγωγοί, φιλοθόρυβοι, κυανεῖ*: verique Æoli, qui (vt ille ait) nocturnis fortè vel clandestinis colloquiis flexóve in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes inserunt querelas & graues de potentioribus sermones, quæque alia turbamenta vulgi, sicque alios impellunt: Denique penes quos causa atque origo omnis futuris est, reliquis contagione tantum fermè insanientibus. Alij verò initæ iam factioni inter aliquos, Duces sese præbent: Quomodo fermè noua cupientibus Dux & auctor quæritur, quod Tacitus XVI. *annal.* dicebat. De his verò accipienda sunt hæc *huius L.* verba, *aut factionis ipsius sacramenta susceperit, vel dederit*, (vbi obiter *vel*, pro *&*, vulgato huius æui significatu, accipiendum est:) Nempe his verbis describit Arcadius eum qui factioni iam initæ Dux adsciscitur, vbi sane Ducem huiusmodi sacramentum, vt ab aliis suscipere, ita & vicissim ipsum dare, & sic vltrò citróque sese in scelus obstringere sacramento oportet: Quare error est viri docti, qui hæc verba, *aut factionis ipsius susceperit sacramenta, vel dederit*, interpretationem putabat proxim è positorum verborum, *quisquis scelestam inierit factionem*, quasi id indicetur, tam esse in culpâ & tam dici factionem scelestam iniisse, qui alio authore coniurauit, quàm qui author coniurationis fuit: Imò verò *diuersa* Ducum species his duabus sententiis indicantur: Ducum inquam: nam hoc initium eò pertinet, non ad alios factionis participes: de quibus demum erit altera illa sententia sub *finem Legis*. Quos, *Leges Longobardicæ lib. 1. t. 18. in capite positos* vocant.

Ergò in Duces Auctorésque factionum seueritatem primò *hâc l.* intendit Arcadius, vt cæteroquin iri primum adsolet in nefarios factionum & seditionum authores. Ducésque, *l. 16. ff. de appellationibus*. Imò & sæpè in eos solos, quorum ideò supplicio crimen expiatur: quam in rem vide vel Ammianum *lib. 21.* & plenus Liuios, alisque, id genus exemplorum. Nam quia nihil ausura fermè plebs creditur, principibus amotis, ideò prima semper Imperantibus cura est, vti factionum principibus occurrant, nouáque cupientibus Dux & auctor auferatur: quod certè facit *hâc l.* Arcadius. De *Sacramentis* alioquin in factionibus & coniurationibus vnde *συνωμόται* dicti, res nota, nempe peculiari quadam & quidem iurisiurandi religione adhibitâ coniurationes & factiones iniri solitas, de quo affatim Interpretes Sallustij, Tertulliani. Et hæc de Ducibus Factionum, de quibus *initio Legis*.

Sequuntur Factionum *Administri*: de quibus fine Legis: Quorum etiam tria genera ponuntur, *Satellites, Conscij, Ministri*. Qui quomodo inter se

distinguendi sint, videndum est: ac primò de Satellitibus.

Vt *Satellites* factionum, in Personarum quæ proximæ principi sunt, initarum capita, *hâc l.* memorantur, ita & satellites coniurationum in Principes ipsos concinnatarum per hos ipsos annos varij memorantur: Et quidem sex Honorij constitutionibus, prius Gildonis satellites, *l. 19. de bonis proscriptorum: l. 19. de pœnis, l. 7. sup. de metatis*, (meminit & Augustinus *lib. 3. contra Cresconium Grammat. cap. 11.* vbi de Optato: *Qui tamen*, inquit, *ita commisit, vt inter Gildonis satellites præcipuus teneretur, haberetur, moreretur*) Stiliconis item satellites, *l. 20. 22. inf. de bonis proscript.* Heracliani, *l. 21. de pœnis*. Quibus fermè locis omnibus, pariter vt *hâc l.* satellites pari seueritate, cum coniurationum Ducibus & auctoribus habentur: Item, vt satellites dictis Legibus fermè Tyrannis ipsis iunguntur, ita primo loco hîc post Duces pariter ponuntur ante conscios & ministros: Erant scil. *Satellites* hi, post Ducem factiones primores, qui sub se alios habuêre, patrando sceleri ministros, de quibus posteà. Sic sanè & apud Curtium *lib. 6. Hinc*, inquit, *decem satellites traduntur: quorum singulos deni armigeri sequebantur: ij ad alios coniuratos comprehendendos distributi sunt*. Sanè & alias Satellites & post hos ministri secundum Ducem semper censentur. Lactantius *lib. 1. c. 3. Assertores Deorum ita Deos præesse singulis rebus ac partibus dicunt, vt vnus tamen sit Rector eximius. Iam ergo cæteri Dij non erant, sed* SATELLITES *ac* MINISTRI, *quos ille vnus maximus & potens omnium his officiis præfecerit, vt ipsi eius Imperio ac nutibus seruiant*. Idem *lib. 2. c. 18. Sic eos Diabolus ex Angelis Dei suos fecit Satellites ac ministros*.

Satellitum verò huius generis, de quibus hæc *lex* propriè est; non alia aut antiquior mentio in Rebus Romanis occurrit, quàm ab hisce fermè temporibus. Erant hi Barbari, de valentioribus & procerioribus, *[illegible]* (quorum plenus hâc tempestate orbis erat, de quo *capite proximo*) de quibus est hic quoque Sulpitij Alexandri locus apud Gregor. Turon. *lib. 2. hist. Franc. c. 9.* vbi de Arbogastis coniuratione: *Militaris rei cura Francis Satellitibus tradita, ciuilia quoque officia transgressa in coniurationem Arbogastis*. De iisdem omnino accipio, quod Synesius scribit *de regno, p. 18. 23. 24.* Sic quoque Claudianus, *lib. 2. aduers. Rufinum*, milites, cum Rufinum interficerent, loquentes inducit.

——patiárne audire Satelles?
Qui Leges aliis libertatémque reduxi.

Clientum voce non semel eos idem designat *lib. 2. in Rufinum.*

Stipatus sociis, circumque armata Clientum
Agmina, priuatis ibant famulantia signis.

Et rursum.

Et coniuratos hortatur voce clientes.

Sed & Rutilius Claudius Numatianus, *Itinerario suo* (quod is XX. post *hanc l.* annis scripsit) de satellitibus Stiliconis sic canit.

Ipsa Satellitibus pellitis Roma parebat,
Et captiua prius, quàm caperetur, erat.

Et hæc de Satellitibus, quibus *hâc l.* eadem pœna quæ Ducibus Factionum iniungitur. Et tamen, vt Enantiophano cuidam occurram, Lege 19. *inf. de pœnis*, Satellites Gildonis custodiæ tantùm mancipati, proscriptionéque damnari iubentur. Cuius rei causa hæc est, quod iam decennium eo *legis* tempore, à Gildonis morte, elapsum fuerat, cuius satellites quidam tamdiu quæsiti nunc primùm eruti, haud aliâ pœnâ post tantum temporis puniendi visi sunt. Vt proinde minus placeant viri cætero-

quin docti aliter hæc conciliare conantis suffugia, inanésque coniecturæ de hoc facto.

Conscij factionum *hâc lege* post satellites, ante ministros, & sic medij inter vtrosque quinam sint? accuratè videndum est. Sunt igitur, qui etsi neque Duces factionum, neque satellites, neque Ministri sint, socij tamen, participes τῆς ἐπιβουλῆς μετασχόντες, fautores sunt: etsi nullum ministerium manu factóue præbentes, factionis tamen exitum speculantes: & factionem vel opibus sustentantes, vel iuuantes consiliis, adiuuæ: participes sceleris meditati, συμπράξαντες, qui cum coniuratis faciunt, vt loquitur Cicero pro *Sulla*: vid. locum Zosimi *lib.* 4. *p.*739. Quo ipso sensu, præter *l.*7.π.*de parricid. l.*7. *C.de paganis*: *l.*2. §.27.*ff.de quæstionibus*, Suetonium *Nerone*, *c.*43. Curt. *lib.*8. apud Tertullianum *Apologet. c.* 2. Conscij accipiuntur: *In reos Maiestatis & publicos hostes omnis homo miles est*: *ad socios Conscios, inquisitio vsque extenditur*: pro quo, ad Nationes *lib.*1.*c.*2. habetur, *consocios*: *Quid quod eradicandi generis diffundenda erat inquisitio, porrigenda quæstio in socios, consocios?* Quæ *consociorum* alioquin vox vsurpatur quoque *l.* 3. *C.de conuen. fisci debitor.* Ita & Iulius Firmicus *lib.*7. *Mathes.c.*7. *faciet fures aut latronum conscios & receptatores.* Nempe hoc factionis ingenium est, vt non omnes factionem exequantur, imò pauci periculum sæpe sumant, plures verò factioni fauentes adiuuæ, exitum speculentur: Qui *conscij* alioquin vt hîc, ita & in aliis Criminibus generali *sociorum* appellatione veniunt: de quibus v. *Legem Diuus Hadrianus* 6.§.1. *ff.de custod.& exhib. reorum.* Apuleium, *lib.*3. Paulum 5. *sent.* 4. 14. Non est igitur hic locus, seu hæc *Consciorum* vox *hâc l.* quæ est de quasi perduellionis crimine, accipienda de his qui nudam seu simplicem factionis notitiam seu scientiam ex fama vel relatione habent, citra participatæ factionis crimen (de quo aliæ sunt leges.) In proprio equidem perduellionis crimine, capitali & hunc conscium pœnâ puniri frequentior schola rectè sciscit: de quo non est hîc dicendi locus: vbi certè periculosa est sententia eorum, qui censent, conscium tunc puniendum cùm probare poruerit quod sciebat; quia non debet hic detegendo, se in periculum spontè conijcere. Atenim in hoc *fictitio* Maiestatis crimine, non puto *nudam scientiam* habentes ex fama forte vel relatione alitérve, nulláque re coniurationem vel factionem adiuuantes, Arcadium adeò puniri voluisse, vt in vitam eorum iretur, cœteræque pœnæ *hac l.* comprehensæ in eos exercerentur. Nam vt dixi, *Consciorum* vox hîc, medio loco posita inter *Satellites*, & *Ministros*, Adiuuas omnino denotat: quam verbi significationem *aliis* Authorum *locis* confirmat Alber. Gentilis *disp.*3.*de crimine læsæ Maiest.* Quare probabilior hâc in re Baldi quàm Bartoli & Saliceti, Alciati, aliorúmque, & post hos Alberici Gentilis *disp.* 4. opinio est, statuentis, eum, qui simpliciter *scit* hoc saltem coniurationis genus in proxima videl. Principi capita, non eâdem pœnâ cum Adiutore, vel Authore, Ducéue teneri.

Ministri tandem factionum *hâc l.* sunt, qui factioni accedunt, eam executuri, occasione captata: ministri & executores sceleris: quomodo & *seditionis ministri*, itémque *rerum atrocium ministri* dicuntur apud Tacitum, *Annalibus.*

Ergò & hos, conscios inquam & ministros, ex æquo pœnis *hâc l.* comprehensis subijci voluit Arcadius, pariter vt Duces eorúmque Satellites. Quâ parte tamen non omnibus Principibus vel Legumlatoribus eadem mens semper fuit, certè fuit quamplurimis. Alioquin, cæteros, quos reos sceleris societas non facit, μηδὲν συμπράξαντας, veluti propinquos tantum, notos, familiares idem Arcadius à calumniâ submouit, in aliâ specie, duabus constitutionibus suis, quarum prior emissa est ad Cæsarium PP. Eutychiani, cui hæc *lex* inscribitur, decessorem, *l.*15. *inf.* seu *l.*9. *C. Iust. de bonis proscript.* posterior verò ad eundem Eutychianum biennio post hanc l. *l. sancimus, vtraque Cod. de pœnis.* Quæ proinde huic optimè conuenit: Etiam eâ *huiusce l.* parte, quâ alioquin pœna in filios filiásque propagatur: *Propinquorum* enim appellatione in specie *illius Legis* filios neutiquam exaudiendos, ad *eam l.* prolixiùs ostendam, inter alia, argumento causæ Historicæ illius Legis, *quam ibi ad hanc diem incognitam efferemus.*

VIII. TRIA hominum genera memorat *hâc l.* Arcadius, VNDE factiosi coniuratíque prodibant, seu cum quibus, & *inter quos* Factiones hæ inibantur: Puta milites & priuati, & vtrique non Romani tantùm sed & Barbari: *Quisquis*, inquit, CVM *militibus vel priuatis, Barbaris etiam, scelestam inierit factionem.* Quæ tria hominum genera similiter iunguntur in *ep. Iuliani ad S. P. Q. Ath. p.*523. *in illâ Augusti renunciatione Lutetiæ Parisiorum*, ἄνδρες στρατιῶται καὶ ξένοι καὶ πολῖται μὴ προδῶτε τὸν αὐτοκράτορα. De singulis ordine videndum est.

Ergò militibus *priuati* hîc opponuntur, non quomodo priuati aliàs Principibus, quorum sanè respectu omnes quantauis dignitate præditi, *priuati* dicuntur, *vt l.*1. *inf. de exp. Iudæorum*: *l.*3. *de mercatis*: *l.*5. *de operib. publicis*, *l.*54. *de cursu publ.* Item, non quomodo priuati, positis in dignitate opponuntur: vt l.44. *sup. de cursu publico*: quo sensu etiam nunc accipio Libanium *fine orationis* κατὰ τῶν εἰσιόντων: Verùm priuati *h.l.* sunt non milites, qui aliàs *pagani* dicuntur ἰδιῶται vel etiâ πολῖται. Quomodo prouinciales & milites opponuntur multis locis etiam apud Marcellinum, 26.*p.*343. Hoc scil. sensu *priuati* hoc æuo quoque passim accipiebantur, pro non militantibus: Vnde frequens eorum oppositio, non *hâc* tantùm *l.* verùm & *l.* 2. *sup. h.t. l.* 2. *inf. de falsa moneta*: *l.*21. *de pœnis*: *l.vn. sup. de officio Iudicum militar. l.*5. *de testamentis*: *l.*3. *inf. de immun. concessa*: *l.*1. *suprà de terris limitaneis.* Eudémque sensu Lampridius *Alexandro Seuero, p.*134. *Sola quæ de hostibus capta sunt limitaneis Ducibus & militibus donauit, ita vt omnium essent si illorum hæredes militarent, nec vnquam ad* PRIVATOS *pertinerent.* Sic & in Agnetis passione: *coronatur ciuitas tota, fit lætitia militantibus atque priuatis, & vniuersis audientibus, &c.* v. & Artemidorum ὀνειροκριτ. *lib.* 2. sic & apud Græcos ἰδιώτης & στρατιώτης passim opponuntur, veluti apud Iulianum *Orat. ad S.P.Q. Ath. p.*519. Synesium *ep.* 143. Chrysostomum non vno loco, inter alia, *homil.* 61. *in Matth.* Item σχῆμα στρατιωτικὸν & ἰδιωτικόν: Ergo priuati & milites opponuntur, quomodo aliàs *pars armata & ciuilis*, & in iure, & apud Sidonium & Vegetium. Scilicet in hæc duo hominum genera ciuitates tùm diuidi solebant, in milites & non milites: τὸ σῶμα τῆς ἡγεμονίας διχῇ διαιρεθὲν, κατὰ τὸ ὁπλιτεῦον καὶ ἄοπλον ait disertè Synesius *de regno, p.*26. Milites nempe hâc tempestate variis locis per omnes fermè ciuitates sparsi erant: κατὰ τὰς πόλεις τὸ ὁπλιτικὸν ἐνίδρυτο. Quod ex Notitiâ Imperij omnium luculentissimè discere est. Sic quidem, vt in maximis quoque vrbibus orbis Romani milites forent, veluti Antiochiæ in Syriâ sagittarij, & quidem Scythæ Barbari, quod docet Libanius *orat.*13. *ad Theod. Magn. p.*394.397.414. Socrates *lib.*6.*c.*6. Seleuciæ, *d. orat.*13. *p.*419. Imò & in vrbe Constantino

tinopolitanâ milites fuêre, teste Zosimo, *lib. 5. p. 795.* in historicâ *de Gaina* narratione: & Socrates in *eadem historia, lib. 6. c. 6.* & quidem Præsentales, Principe ibi posito, vt docet exerte Arcadij nostri *lex 17. sup. de re militari,* quæ data est anno proximo CCCXCVIII. vel ex prouinciis eò missi ad Principem negotij ergò *d. l. 17.* Imò & Numerus peculiaris militum ab Arcadio *huius l.* auctore institutus fuit, qui *Arcadiani* dicti, vt scribit Cedrenus *p. 269.*

Ergo milites & priuati hîc opponuntur, & ab vtrisque Barbari separantur. Nam etsi in Imperio Romano vt priuati, ita & milites non tantùm indigenæ fuerint seu Romani, verùm etiam in vtroque genere Barbari: Attamen Barbari ab vtrisque separabantur, ita quidem vt *milites* propriè Romani dicerentur, quod alij iam notarunt. *Barbari*, inquam, non qui per factionem ex sedibus suis, seu Barbariâ & hostico excitebantur, Tyrannidis alicuius parandæ causâ, quomodo Glossa *hic* Barbaros pro *hostibus* accipit, quomodo etiam Interpretes omnes hactenus censent: verùm, qui tùm temporis orbem Romanum implebant. Cuius mali labes originem habuit à Valente Imp. qui Gothis agrum ad se confugientibus, in Thraciâ atque alibi, attribuit; teste Ammiano, Zosimo, Themistio & Eunapio *in Eclogis Legationum*, Socrate *lib. 4. c. 34.* eo addito, id initium fuisse calamitatum quæ mox Imperium Romanum afflixêre: τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τῶ δυστυχῆσαι τότε μετὰ ὀλίγον Ῥωμαίων ἀρχήν. Sed & sub Theodosio M. defuncto Athanarico cunctus exercitus Romano sese Imperio subdidit & cum milite velut vnum corpus effectum est, teste Iornande, v. & Synesium, & Latinum Pacatum, & Eunapium *d. loco.* Itaque & Barbari milites Constantinopoli extitêre, teste Zosimo *lib. 5. p. 795.* & alibi ὑπὸ Ῥωμαίοις τελοῦντες στρατείᾳ συντεταγμένοις: vt in Arcadij rebus ait Socrates *lib. 6. c. 6.* Et in Phrygiâ nominatim Gothi milites locati fuêre, vt constat ex iis quæ de Tribigildo ibi hoc ipso tempore & anno cum his locato memorant Historici, & Claudianus quoque *lib. 2. in Europium.*

> —— *Ostrogothis colitur mixtisque Gothunnis*
> *Phryx ager.* & mox
> —— *Phrygia mediis afficitur oris,*
> *Tandem Targibilum, Getica Dux improbus aula*
> *Hic erat, aggreditur.*

Denique hoc illud sæculum est, quo Barbaræ gentes, Scythicæ, aliæque in Orbem Romanum, Orientalem nominatim, immissæ, vel priuatam vitam degebant, vel Romanis passim numeris τοῖς στρατιωτικοῖς ἀριθμοῖς adscriptæ militabant: Quin & Magistratus passim gerebant, priuatásque domos implebant: Quod vt ex variis Scriptoribus Claudiano, Zosimo, Notitiâ Imperij, Historia Ecclesiastica, Legibus etiam nonnullis discere est; ita exertè docet Synesius *Orat. de regno, p. 14.* ad hunc ipsum Arcadium scribens: vbi addit, & tum seditiones στάσεις iam aliquas inde exortas, imò inde tandem excidium ipse Imperio ominatur: quod superiori Socratis testimonio optimè conuenit, de quo dicam *infrà* pleniùs, *c. 18.* vbi de occasionibus & caussis harum factionum, inter quas fuit & Barbarorum istorum promotio ad Dignitates Illustres, Senatorias, Palatinas, Prouinciales, atque ad militiam. Nempe, quod Politici rectè obseruant, τὸ ἀλλόφυλον καὶ στασιώτικον.

Eò igitur pertinet, quod de Barbaris *hâc l.* adiicitur, in factionem coëuntibus: nempe spectat id ad Barbaros siue priuatam siue militarem vitam in Oriente agentes: non verò ad Barbaros, ex Barbariâ, ad priuatas factiones, de quibus *hâc l.* agitur, excitos. Quo alioquin more exciti quoque Barbari hâc ipsâ tempestate ad factiones aduersus ipsummet Principem initas: veluti, ante biennium, Gothi à Rufino exciti fuerant, quem ideò *coniuratum Getarum* vocauit Claudianus, vt & Hunni: de quo vide eundem Claudianum *in Rufinum.* Item à Stilicone postea, qui omnem (vt ait *lex 22. inf. de bonis proscriptorum*) inuitauit Barbariem.

Tandem ergò Barbari *hic* sunt Barbari in Romaniâ siue priuatam siue militarem vitam agentes: Vnde illa *cum militibus, vel priuatis, Barbaris etiam,* quod à Triboniano leuiter immutatum in, *vel Barbaris*: vnde sententia ibi paulò incertior reddita: neque enim Barbari priuatis aut militibus hîc omnino opponuntur, imò in genere supponuntur, indicatúrque, milites & Priuatos in Orbe Romano alios indigenas ἐγχωρίους, Barbaros alios fuisse. Sic & Ambrosius *orat. in Auxentium media inter ep. 21. & 23. Aduersus arma, milites, Gothos* QVOQVE, *lachryma meæ arma sunt.* Et mox: *Non metuit arma, non Barbaros, qui mortem non timet.* Quo loco perstringit milites Gothos qui tum militabant: quique hæretici cùm essent, apud Valentinianum Iun. authoritate pollebant, de quo ad *leg. vlt. inf. de fid. Cathol.*

His ita distinctis, iam facile cognitu est, cur factio *hâc l.* inita dicatur *cum Militibus, Barbaris etiam*: Quia scilicet in eorum manu tùm Imperium erat, atque ad factiones opportuni maximè forent. Sanè & aliàs passim cum militibus factiones initæ: Sic (vt alia infinita testimonia omittam) Capitolinus *in Gordiano, p. 164. posse fieri, vt factione quandoque militum Gordiano redderetur imperium*: quanquam scio esse virum Doctum, qui locum illum aliter legi velit.

Hoc cumprimis æuo militum & barbarorum adiumento tumultus & factiones in Principem aliósque concitatæ: veluti à Tribigildo in Phrygiâ, & Gaina, paulò post *hanc l.* de quo Claudianus *lib. 2. in Europium.* Socrates *lib. 6. c. 6.* Zosimus *lib. 5.* Synesius *de regno.* Ita quoque mentio fit in *Synodo ad Quercum illegitimâ*, quæ aduersus Io. Chrysostomum habita fuit, sexennio post *hanc l.* A. D. CCIII. τῆς στάσεως τῶν στρατιωτῶν aduersus Iohannem Comitem, quem Chrysostomus prodiderit.

Ex his interim quæ dicta sunt, apparet satis, magno admodum molimine hasce factiones initas: vtpote cum inirentur cum militibus, priuatis, Barbaris etiam, hominibus factiosis: item, cùm factionibus his Duces sui essent, satellites, conscij, ministri: Neque mirum, cùm his factionibus magna capita, βασιλεῖ παραδυναστεύοντες, præcipui scil. charitate & fortunâ apud Principem, peterentur, de quo deinceps.

IX. PErsonæ igitur tandem illæ nunc sub manum veniant, in quarum necem factionibus initis Arcadius *hâc l.* occurrit: quarúmque adeò vitam & salutem à factionibus in tuto locatam iuit; Maiestatis crimine factionariis seu factionis potius, iniecto, totq; & tàm atrocibus pœnis in eos propositis. Earũ verò tria genera hic proponũtur. De quibus sigillatim priusquam ago, illud præmoneri operæ est, in omnibus Rebus publicis, in Romanâ certè, nonnullas personas sacrosanctas & pro inuiolabilibus habitas, ἀσύλους, maiestatémque eorum singulari Tuitione λόγῳ ἀσυλίας vallatam. Nil iam dico *de Legatis*, qui sacrosancti, communi Gentium iure habentur. Nil dico etiam de eo, quod Arnob. *lib. 4. circa fin.* scribebat, *Magistratum in ordinem redigere, senatorem conuitio prosequi, pœnis periculosissimum*

fissimum esse decretum; id eò quippe tantum spectat, quod Iurisconsult. filij sciscunt, & post eos Saluianus Massiliensis *lib.* 6. atrocem iniuriam ex dignitate eius cui ea illata est æstimari. Quanquam & fictitia *lex* apud Quintilianum occurrit *lib.* 5. *c.* 10. *Iniuriā fecisti, sed quia Magistratui, maiestatis actio est.* Sed & Sueciea Lege mortis pœna imponitur, falsò præcipuos Regis consiliarios criminanti. Anglicanis quoque statutis, & præcipuè Eduardi 3. *anno eius* 15. sancitum, si quis Cancellarium, Magnum Thesaurarium, aut Iustitiarium cuiuscunque Tribunalis occiderit, dum munus suum exercent, crimen proditionis esse, & ad læsionem Regiæ Maiestatis pertinere. Hæc inquam nunc omitto, vt viciniora adhuc *huic legi* adnotem. Tribunos igitur plebis in hoc omninò censu pono, qui pro sacrosanctis olim habiti. Lege in id latâ, de quâ Dionysius *lib.*6. & Liuius *lib.*3. Canuleius quoque testis apud Liuium *lib.* 4. *Quid tandem est cur negent se manibus temperaturos, violaturósque denuncient sacrosanctam potestatem.* Hinc & Rabirius perduellionis olim accusatus, quod Saturninum Trib. plebis Senatus authoritate obtentâ interfecisset. Hinc (quæ magna seueritas fuit) Veturius, teste Plutarcho, morte affectus, quod Tribuno in forum venienti non cessisset. Hinc & Imperatores initio, quò sacrosācti essent, *summi fastigij vocabulum*, vt Tacitus vocat, id est Tribunitiam potestatē sibi adsciuêre: teste Dione *in Augusto.* Hæc ita *quidem* de Tribunis plebis olim habita: & ad Ædiles eiusdem ordinis porrecta à Catone in eâ *Oratione* quam super eâ re scripsit, teste Festo *in v. sacrosanctum.*

Secundò (quod & anteà iam aliâ occasione monuimus) ita quoque *L. Iuliâ Maiestatis* constitutum fuerat, vt *eâ l.* teneretur, cuius operâ consilio dolo-malo consilium initum esset, quò quis Magistratus pop. Romani, quíve Imperium potestatémve haberet, occideretur: *l.* 1. §. 1. *ff. ad L. Iul. Maiestatis* Hæc inquam duo postrema exempla ad hanc *Legem* propius faciunt. Atenim sub Principibus, nondum personæ Principibus in Republica administrādâ dignitatéve proximæ eo vallo munitæ fuerât, eâque Tuitione defēsæ, vt necē eorū per factionem cogitasse, Maiestatis, immò Perduellionis quodammodo, crimini deputaretur: Certè nō Senatorū: quomodo & Seneca 5. *Controuers.* 10. dicebat: *Nō ages mecum Reipublica læsa, si Atheniensem Senatorē occidero, sed cædis.* (Quamuis de nece eorū cogitantibus grauiores proculdubio pœnæ iure imminerent. Quod vel Epagathi exemplo liquere potest, qui Vlpiani Iurisconsulti, quem Alexander Seuerus Imper. consiliarium próque tutore habuerat, cædis causa fuisse dicebatur: d. quo Dio *libro extremo.*) Id verò *hâc l.* primùm generali Edicto ab Arcadio constituitur, de triplici personarum genere, *Illustribus* puta *Consistorianis*, *Senatoribus*, & *Quibuslibet sibi militantibus*: Maiestatis seu Purpuræ suæ luce hisce perfusis: Haud aliter, atque olim idem Alexander Seuerus Vlpianum sæpè à militum irâ obiectu purpuræ suæ defendisse dicitur: vt omittam alios simili togæ vel paludamenti obiectu periculo exemptos.

Harum verò personarum salutem aduersus Factiones, quâ de causâ Arcadius Imp. adeò ad curam suam reuocauerit, vti sciatur, de ipsis prius, & singulis quidem, ordine nobis videndum est.

Primò igitur in hoc censu ponit Arcadius *Viros Illustres qui consiliis & consistorio suo intersunt.* Hi verò erant viri dignitate Illustres, Consiliarii intimi Sanctioris & arcani consessus Principis, cum quibus de rerum summâ Princeps in consilium ibat, *συνεδρεύοντες καὶ βασιλεῖ τῆς ὑπὲρ ἁπάντων βουλῆς κοινωνοῦντες*, vt Iulianus ait *orat.* 1. *p.* 169. consilium Principis participantes Latino Pacato *initio Panegyrici*: quibus consiliorum suorum arcana committit Princeps, *c.* 15. *γνώμης κοινωνοῦντες* Chrysostom. *Homilia* 2. *in Theodorum lapsum tom.* 6. *p.* 71. Quos & ita describit Theodosius M. *l.* 3. *sup. de metatis*, Comites Consistorianos, qui participantes Augusti pectoris curas agendo elarebant: Valentinianus Senior Ita, *l.* 1. *sup. de Quæstor. Magistris officiorum &c.* qui sacrario Principis exploratâ sedulitate obediebant. Arcadius eosdem hoc ipso anno Illustris dignitatis Palatij nomine indigetat. *l.* 1. *inf. ad L. Iul. de ambitu*: *οἱ πάλαι τε καὶ φίλοι μεθ' ὧν συνεσκέπτου βασιλεὺς ἀεὶ τῶν ὅλων ἐβούλευε*, vt loquitur Synesius *de regno ad ipsum Arcadium p.* 11. Proceres quos arctis in rebus consulerent, vt Claudianus 2. *in Eutropium p.* 84. Ad eosdem pertinet singularis hæc inscriptio *Legis 3. inf. de fide testiū. Pars actorū habitorū quod Iulianum Imp. Augustum in Cōsistorio, adstāte Ionio viro clarissimo Quæstore, Anatolio Magistro officiorum, Felice Comite sacrarum largitionum: &c.* Ex qua *lege* obiter apparet, hoc æuo Consistorianos in Consistorio stetisse (quod etiam ex Ambrosij *ep.* 27. discere est) cùm aliquando etiam adsedissent teste Acholio Magistro admissionum apud Vopiscum *in Aureliano*, iidem & generali appellatione *Consistorij principis Comites* seu *Comites Consistoriani* dicuntur *l.* 1. & 4. *sup. de Palatinis S. L. Consistoriani* absolutè apud Ammianum Marcellinum *lib.* 15. *p.* 44. & 49. Porrò, vt omittam Patricios, quæ summa apud Principes dignitas erat, vtpote quorum Patres censebantur: itemque Præfectos Prætorio, quæ *ἀρχὴ δ' ἀρίστη μετὰ τὰ σκῆπτρα* erat, vt scribit Zosimus *lib.* 2. seu *ἀσκέπτρος βασιλεία*, quomodo eam vocat Eunapius *in Proeræsio p.* 150. (qui & ipsi proculdubio, & quidem potissimi, inter Consistorianos fuêre) vt & Magistros militum; In hoc censu erant, Quæstores, Magistri officiorum, *Comites sacrarum largitionū*, & *Comites rerū priuatarum*, vti de hac Illustrium virorū quadriga exertè docet, *d. lex* 1. *de Quæstoribus*, *d. l.* 1. & 4. *de Palatinis S. L. & R. P.* Hinc & de Quæstore Symmachus, ad Ausonium Quæstorem scribens *lib.* 1. *ep.* 17. *Quæstores*, inquit, *memini*, *Consilij Regalis particeps*: vide & Cassiodorum 1. *var.* 12. & 5. *var.* 3. 4. & 6. *var.* 5. & 8. *var.* 13. 18. Sic & Procopius *lib.* 1. *de bello Persico* Quæstorem *παρέδρον* vocat. His addendus & *Præpositus sacri cubiculi*, cuiusmodi erat hoc tempore Eutropius (cui *hanc l.* accepto ferendam posteà ostendam) teste Claudiano, Zosimo, Scriptoribus Ecclesiasticis. Nametsi Præpositus sacri cubiculi paulò ante sub Theodosio M. à Comitibus Consistorianis adhuc separetur: *l.* 5. *sup. de metatis*, attamen & tùm iam Comitibus Consistorianis proximus erat, vt eadem *lex* docet: & mox sub Arcadio, *huiusce Legis* authore, inter Consistorianos habitus fuit. Imò in tantum hæc dignitas augeri meruit, vt Theodosius Iun. Arcadij nostri filius *l. vn. sup. de præpositis S. Cubiculi*, & *l. vlt. de metatis*, eam prorsus Præfectis vrbis, Præfectis Prætorio & Magistris militum æquarit: & sic quamplurimis qui iam olim Consistoriani Comites erant, prætulerit.

Hi igitur illi sunt Illustres Consistoriani, de quibus *hâc l.* A quibus longè diuersi sunt, neque huius Cōstitutionis verbis comprehenduntur (quod alioquin vir Doctus propè sibi persuaserat) *Comites Consistorianī*, dignitate inferiores; de quibus est eiusdem Arcadij *lex vn. sup. de Comitibus Consistorianis*: est & *lex vn. qui à præbit. tyronum*: *l.* 15. 18. *de extraord. mun. l. vn. qui conductores reipriu.* Hi quippe non illustres erant, verùm proximo tantum gradu

Spectabiles *d. l. vn. de Comitibus Consistor.* & *Nouella 1. Theodosij in f.* neque ipsi de rerum summâ in Consistorio vel intra Consistorium consulebant, verùm sacri tantum Consistorij arcanis interesse poterant, *l. 18. sup. de prætoribus*, atque admitti intra Consistorij Arcana merebantur, & actibus interesse, & Principis audire responsa, *l. vltim. sup. de honor. Codicillis.* Quæ in vniuersum prærogatiua fuit Comitũ primi Ordinis, teste Cassiodoro *6. variarum 2.* Et hactenus quidem differentiam inter *Consistorianos* admitto: non illam, quâ nonnullis visum quoque, Consistorianos distinguere in Consistorianos *in Consistorio, & intra Consistorium.* Et hæc quidem de Illustribus Consistorianis.

Secundo loco post Illustres Consistorianos Arcadius *hâc l. Senatorum* quoque vitam & salutem aduersus factiones in tuto locatam it, pariter vt Illustrium Consistorianorum Senatorum ETIAM, quæ vox *Etiam* hoc loco stat ampliatiuè de persona ad personam: addita quoque ratione, *nam & ipsi pars corporis nostri sunt*: de qua postea. Sic sanè & apud Zosimum *lib. 5. p. 793.* ἡ γερουσία καὶ ἡ περὶ τὴν αὐλὴν coniunguntur. Senatores porrò in specie *huius l.* sunt Senatores, non vrbis Romæ, neque in orbe Occidentali agentes, verùm Constantinopolitanæ, & in Imperio Orientali degentes: vti ex eo liquet, quod hæc *lex* Arcadium Imperatorem auctorem habet. Nempe, & vrbs Constantinopolitana γερουσίαν, βουλευτήριον μέγα, ἢ συγκλητικὸν habuit, ad exemplum vrbis Romæ: siue ex Constantini M. instituto, quod tradidit Sozomenus *lib. 2. c. 2.* & auctor Chronici Alexandrini, siue Iuliani, vt Zosimus *lib. 3. p. 713.* Exinde, Senatus ille magnâ apud Principes dignatione habitus, eiúsque Senatores. Sanè, quo in honore Arcadius, *huius l.* auctor, eum habuerit, testes sunt plures eius constitutiones, puta A. D. CCCXCVI. *lex. 2. 3. sup. de prædiis Senatorum*: ex quibus etiam apparet, Defensores Senatus, per ciuitates tùm peculiares fuisse, qui viderent, ne quod Senatoriæ dignitati detrimentum ingereretur: de quo iam dixi *sup.* Item fidem facit hoc ipso A. D. CCCXCVII. *lex 3. sup. de vsuris*, quæ ad eundem Eutychianum PP. data est, quæ ostendit, siue ad Senatorij ordinis dignitatem tuendam, siue ne Senatoriæ dignitatis obtentu tenuiores opprimerentur, tùm prohibitum fuisse Senatoribus fœnus exercere, de quo ipso alioquin est quoque insignis Ioannis Chrysostomi locus, *homilia in Matthæum 56. sub finem Sauil. tom. 2. p. 362.* etsi postea sub dimidia centesimæ id idem Arcadius permiserit *l. 4. eod. tit.* vbi & *florentissimum cœtum* vocat.

Ergò & Senatorum & Senatus magna sub Arcadio dignatio atque auctoritas fuit: Adeò quidem, vt præcipua rerum prisco more tùm à Senatu constituerentur, potissimáque per Senatum fierent, tanquam vetere Repub. Quod inter Imperij simulacra ponerent Politicorum filij. Nam & is *hostes publicos* renunciabat: Sic enim Stilico ab Arcadio & Senatu Constantinopolitano, hostis publicus declaratus fuit, teste Zosimo *lib. 5. p. 788.* & Arcadius vnà cum Senatu bellum aduersus Gainam decreuerunt, eodem Zosimo teste *d. lib. 5. p. 796.* Quomodo etiam in Occidente Gildo à Senatu vrbis Romæ hostis publicus renunciatus fuit, auctore Symmacho *lib. 4. cap. 4.* Imò & belli indicendi penes Senatum Constantinopolitanum ius tùm fuisse sub eodem Arcadio idem Zosimus testatur *lib. 5. p. 796.* A. D. CD: pariter, vt penes Romanum erat, more per Stiliconem ibi reducto: quod Claudianus scribit *panegyrico 1. de laudib. Stiliconis p. 182 b. & lib. 3. p. 199. b. 200. a.* Et *in quartum Honorij consulatum. p. 143. b. v.* & Symmachum *d. loco.* Sed & alia quoque apud Claudianum *lib. 1. in Eutrop.* occurrunt, de Senatus Byzantini Maiestate, dignitate *p. 78. a. 80. 81.* Hinc & videre est, in maximis Reipubl. negotiis iungi τὸν βασιλέα καὶ τὴν γερουσίαν apud Zosimum *lib. 5. p. 796. 799.* & in rebus Iohannis Chrysostomi: vide saltem Georg. Alexandrinum *in vitâ Chrysostomi*, *n. 21.* Ergo magna vtriusque Senatus authoritas tùm fuit, & Constantinopolitani & Romani. Inanis enim est Alexiæ Comnenæ obseruatio, scribentis, translatâ Imperij sede Byzantium, simul omnem Senatus prærogatiuam veteri Romæ ereptam: vtrique enim quod ostendimus, Senatui sua stetit authoritas, vt Romano, ita & Constantinopolitano.

Porrò interiecta *Senatorum* hic mentio, seu medio loco posita inter Illustres Consistorianos, aliósque Principi militantes, (de quibus mox) vt & Ratio illa, quam modò dixi, videri possint indicare, Senatores, quorum vita per factiones hoc æuo appetebatur, fuisse eos qui reuerâ in sacratissimâ vrbe Senatúque Constantinopolitano consticuti de summâ rerum decernebant. Et nihilominus tamen, eos quoque hic intelligi Senatores oportet, qui per prouincias à curis aliquandiu vacui larem fouebant, (de quo alioquin Senatorum discrimine vide Honorij l. 5. *sup. de Senatoribus & glebal. coll.*) Cuius sententiæ, præter generalitatem textus, hæc argumenta ipse habeo. Primò scil. & hic inter alios huius æui næuos fuit, quòd indignis passim Senatoria dignitas conferretur, & passiuitus aliis, quod hoc ipso anno docet eiusdem Arcadij constitutio, *l. 8. sup. de Senatoribus & glebali collat.* vnde indignatio, factionum illarum mater. Secundò, quod Senatorum quoque qui per prouincias larem fouebant, mentio fiat *in eâ ipsâ l.* quam huic coassandam ostendi *cap. 4.* in *l.* inquam *vlt. sup. de præd. Senatorum.* Tandem & horum quoque flagitia, non minus quàm eorum, qui in vrbe Constantinopol. degebant, factionibus occasionem præbere potuerint: qui & cæteroquin prouinciales variis rationibus per prouincias vexabant: de quo videnda est vel *l. 1. C. vbi Senatores*: seu *lex 1. sup. de accusationibus.* Et hæc quoque de Senatoribus.

Postremo loco sequuntur, *Quilibet Principi militantes*: *Cuiuslibet*, inquit, *postremò qui nobis militat.* Quod sanè vel obscurum hactenus est. Certè crassus ille Græcorum error est, qui id de milite acceperunt, ἢ συγκλητικὸν, inquiunt, ἢ στρατιώτην τινὰ φονεύσας: quasi Arcadius gregarium militem sacrosanctum fecerit. Quod absurdum est. Alij, velut Accursius, eúmque secuti, id accipiunt de militantibus circa latus Principis. Alij tertio loco id intelligunt de custodibus corporis Principis, & de cohorte prætoriâ, quæ propriè Cæsari militare dicatur, quique præcipuâ semper charitate fuerint Imperatorib. Romanis, vtpote quibus corporis sui custodiam committerent, σωματοφύλακες. Intelligunt scilicet illi (vt hoc eis de meo largiar) Domesticos & Protectores (nam ita hoc æuo vocabantur) de quibus est *tit. sup. lib. 6.* Quorum etiam multa mentio occurrit apud Ammianum & Symmachum: è quorum numero fuit & Callistus ille, de quo Socrates *lib. 3. cap. 21.* qui ὁ ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως στρατευόμενος dicitur, id est (quomodo versum oportuit) *inter domesticos Imperatoris militans*, non verò, *inter necessarios*, non etiam generaliter nimis, *inter satellites.* Sanè (vt & hoc alterum sententiæ huius patronis largiar) domestici hi & protectores dicuntur familiarius Principi militare, *l. 8. sup. de domest. & protect.* intra palatium militare, *l. 42. inf. de hæ-*

reticis : Ptincipis obſequiis inhætere , *l. 5. d. tit. de domeſticis* , armatam militiam ſubeuntes non ſolùm defendendi corporis ſui, verùm etiam protegendi lateris Principis ſollicitudinem pati, *l. 9. d. tit.* Quâ de causâ Arcadius ipſe *deuotiſſimos* vocat , *l. 6. d. tit.* Verùm hæ ſententiæ omnes inanes ſunt , quas vna plaga poſtea conficiemus : præ quibus veritati propior quarta id accipientium de Ducibus exercituum.

Quid igitur? Hiſce verbis , *cuiuſlibet poſtremò, qui nobis militat* , intelligendi ſunt ; Primum , Palatinis dignitatibus fungentes , Principiſque iuſſis in Palatio ἐν βασιλείοις obſecundantes : vt erat inter alios Comes domeſticorum (de quibus *domeſticis* paulò ante diximus) Caſtrenſis ſacri Palatij , Primicerius item Notariorum. Nam cum Notarij , ὑπογραφεῖς βασιλικοὶ , vt eos vocant Libanius , Zoſimus , Socrates , aliique officio fungerentur inter Conſiſtorij ſecreta , *l. 7. ſup. de priuil. eorum qui in ſacro Palatio* , militiáque eorum Nobilis eſſet , *l. vlt. ſup. de Primicerio & Notariis* : ſanè horum Primicerius ἄρχων πρωτεύων τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων , vt eum idem Socrates & Zoſimus vocant , peculiarius Principi militare dicebatur in Conſiſtorio, *l. a. de Primicerio & Notariis*, ſub cuius diſpoſitione erat omnis notitia omnium dignitatum tàm militarium, quàm ciuilium, ſcholarum item & Numerorum, vt Notitia Imperij teſtatur. Quem etiam ita graphicè deſcribit Claudianus in *Epithalamo Pallady*, ipſe Tribunus & Notarius,

> —— *paulatim vectus ad altum*
> *Princeps* M i l i t i æ , *quâ non Illuſtrior extat*
> *Altera, cunctorum tabulas aſſignat honorum* ,
> *Regnorum tractat numeros, cunctóſque recenſet,*
> *Sparſas Imperij vires conſtringit in vnum*
> *Depoſitum* (laterculum intelligit) *qua Sarmaticis cuſtodia ripis,*
> *Vel Scotum legio, quantum cinxêre cohortes*
> *Oceanum, quantum pacatur milite Rhenus.*

In hoc item cenſu fuêre Magiſtri ſcriniorum, Comites & Tribuni ſcholarum , Tribunus ſeu Comes ſacri ſtabuli, Cura Palatij, & ſimiles, περὶ τὴν αὐλὴν, ſeu intra Palatium militantes cum aliquâ dignitate. Hi ſcilicet propriè Principi militare dicuntur : In tantum vt & idem Arcadius *ſibi militare* dixerit, anno proximo, *l. 5. ſup. de metatis*, etiam Illuſtres viros. Ergò de Palatinis primùm dignitatibus hæc verba Arcadij intelligenda venient. Hincadeò cum Senatoribus eos proximè coniunxit ſubiecítque : pariter vt apud Zoſimum *lib. 5. p. 793.* coniunguntur, ἡ γερουσία καὶ οἱ περὶ τὴν αὐλὴν (quos περὶ τὴν αὐλὴν rurſum memorat idem *p. 802.*) Et ſic ea hac quoque coniunctione ſeu connexitate apparet, de Palatinis inter alios accipiendum eſſe, quod de *ſibi militantibus* ait Arcadius. Quo quidem ipſo coniunctionis ſeu connexitatis argumento refutantur vulgatæ tres illæ horum verborum Interpretationes , quibus vel milites gregarij , vel militantes vulgari militiâ circa latus principis , vel denique domeſtici & protectores accipiuntur. Quo enim quæſo vinculo paritatis illi cum Illuſtribus Conſiſtorianis, cum Senatoribus cohærerent ? Sanè non niſi abſurdè , cum hæc toto cœlo diuerſa ſint , neque vllâ ratione in vnum coire poſſint.

Ergò tres illas interpretationes tribus iam argumentis conſecimus : nempe, propria verborum illorum , *cuiuſcunque poſtremò qui nobis militat* , interpretatione. Item quod coniunctio & connexitas Illuſtrium Conſiſtorianorum & Senatorum eas reſpuat : quódque nullo ſatis rationis vinculo, hi cum illis coïre poſſint. Addamus & duo inſuper alia argumenta. Refragatur ſcil. interpretationibus illis tanta pœnarum criminíſque atrocitas, quâ nex intentata per factionem in ſp. *huius l.* vindicatur: cui quis credere poſſit , locum eſſe voluiſſe Arcadium , nece cogitatâ in proletaria tantum hæc capita ? Imò addamus quinto loco, ipſum quoque Factionis genus , vt *hâc l.* deſcribitur, atque eius Circumſtantias, eas Interpretationes reſpuere : Magna quippe modò capita hoc factionis genere appetita, apparet ſatis ex eo factionis apparatu : magno vtique , vtpote quæ inita dicatur cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam : item ſacramentis fœderata & per arcana conſilia : Denique cui acceſſerint Duces , Satellites, conſcij , miniſtri : Quæ quidem omnia vt magnum apparatum indicant , ita Magna nonniſi capita periculosè iis appetita demonſtrant.

Ergò Palatinæ primùm dignitates , his verbis , *cuiuſlibet poſtremò qui nobis militat*, exaudiendæ ſunt. Neque verò Palatinæ tantùm dignitates , verùm etiam Prouinciales adminiſtrationes , ſiue ciuiles , ſiue militares, ἡγεμόνες διὰ βασιλέως πεμπόμενοι, *Rectores ab Imperatore miſſi*. Nempe enim Principi militare dicuntur *h. l. & d. l. 5. ſup. de metatis* , omnes οἱ ἐν τέλει, ἐμπεριζωσμένοι , στρατευόμενοι , omnes qui cingulo donati, ζωστοὶ , qui loco Principis Rempubl. adminiſtrant, cincti, præcincti, ſeu cinctuti omnes : opponuntúrque Honorariis & Codicillaris dignitatibus. 2. Idque etiam congruit *Legi Iuliæ* , quâ is maieſtatis olim tenebatur , cuius dolo-malo conſilium initum eſſet, quò quis Magiſtratus P.R. quivè Imperium poteſtatémve habebat, occideretur ; *l. 1. §. 1. ad L. Iul. Maieſt.* Sed & tertio quartóque loco id luculentius adhuc apparebit , tùm è factionum harum prætextu, ſeu occaſionibus, de quibus *cap. 13.* tùm è Rationibus huiuſce conſtitutionis , de quibus *cap. 14.* quæ omnes ſiue occaſiones , ſiue rationes , non minus Iudicibus prouincialibus congruunt, quàm aliis. Tandem , quis credat , in vno Senatore Maieſtatis & quaſi perduellionis crimen admiſſum, ac non etiam in ſummo Magiſtratu, cuâ prouinciæ totius fortè cura demandata erat? qui que maius Imperium in eâ prouinciâ habebat omnibus poſt Principem, quod de Proconſulibus & Præſidibus dicitur *l. 8. ff. de off. Proconſulis : & l. 4. ff. de off. Præſidis.*

X. POſteaquam ſemel oſtenſum eſt , *hanc leg.* Arcadio tribuendam eſſe , & ſic ad Imperium Orientale referendam : Poſteaquam etiam eius ætatem expendimus , Annum videlicet Domini CCCXCVII. varios deinceps Interpretum circa *hanc l.* errores aperuimus : Ac *primò* quidem euicimus , non agi vllâ Conſtitutionis huius parte , de proprio Perduellionis crimine , quo Princeps ipſe appeteretur verùm de Fictitio, πλαστικῷ, putâ de factione initâ in necem conſtitutorum in Dignitatibus. *Item* docuimus, in ſp. *huius l.* factionem requiri, non nudam necem : Viceuerſa non quamlibet factionem , verùm in necem initam. *Tertiò* oſtendimus *Barbaros*, cum quibus factio *hâc l.* inita dicitur, non eſſe exaudiendos eos , qui è ſedibus ſuis ſeu Barbariâ in id nominatim exciti fuerint, verùm qui in Orbe Romano tùm degebant. *Quartò* probauimus non agi *hâc l.* de factionibus initis in necem militum , vel cuſtodum Principis , verùm omnium in dignitatibus conſtitutorum. Quibus ita conſtitutis , de grauiſſimis erroribus aliis iudicium facilè fieri poſſet. Ac primò quidem , *Cauſas* Hiſtoricas huiuſce Conſtitutionis hactenus minus congruentes arceſſi. Secundò , non requiri præcisè in ſpecie huius Legis , vt factiones initæ fuerint in necem eorum

eorum qui lateri Principis adhærent, seu qui in Aula Principis commorantur, denique circa latus Principis tantùm & præcisè resident. Tertio non agi *hâc l.* de factionibus initis etiam indirectè, siue per latus aliorum, in Principem, denique non odio Principis: ac proinde *Rationem* huius constitutionis non reperiendam, vnde vulgò arcessitur, *ab ipsiusmet Imperatoris securitate.* Hæc inquam vel ex iis quæ superioribus capitibus iam dicta sunt, perspicua quoque satis esse possent. Et tamen de iis, & quidē singulis, distinctius adhuc videndū nobis est.

Ac primò quidem de *Causis* seu *Occasionibus*, quæ ex historiâ alioquin huc arcessuntur, videre iuuat, quarum nonnullæ Loco, omnes certè aut Tempore, aut Argumento ab *hâc Lege* discrepant. Nonnullæ scilicet ex iis ad Occidentale Imperium pertinent, nulláque earum Tempore conuenit, nulláque est de factionibus initis in necem eorum qui positi in dignitatibus. Atque vt multò anteriores causas refutare superfluum puto, vel etiam post hanc demum Constitutionem multò post enatas (veluti Stiliconis, & Heracliani, quas tamen & ipsas ad *hanc l.* trahunt) de illis tantum, quæ ab huius Constitutionis characterismo haud adeò abludere videntur, dispiciendum est.

1. RVFINI primùm coniuratio seu factio procedat, de qua est *Lex* 14. *supra de bonis proscriptor.* & locus Symmachi *lib.*6. *ep.* 54. in quem alioquin Claudianus *libros duos* scripsit, de quâ factione agunt præterea Asterius *homiliâ in festum Kalendarum*, Zosimus *lib.* 5. item *Ecclesiasticæ Historiæ* Scriptores, Socrates *lib.*6.*c* 1. Sozomenus *lib.*8.*c.*1. Hieronymus *ep.* 3. Orosius *lib.*7 *cap* 25. Marcellinus *Chronico*, Chronicon Alexandrinum, Suidas *in v.* Ῥουφῖνος, ex Eunapij Chronographiâ. Hic scil. Rufinus ex Aquitaniâ, Elusanus, sub Theodosio M. Arcadij patre ad summa dignitatum culmina euectus, Magisterium videl. officiorum, Consulatum tandem & Præfecturam Prætorianam, de cuius dignitatis fastigio dixi *n.* 11. summotis ex aulâ certatim quibusque viris Illustribus, & in his Tatiano PP. & Proculo P. V. cùm sub Arcadio iam totius Imperij Orientalis potestas vnà cum ipso Arcadio penes ipsum esset, frustratus spe filiæ suæ Arcadio collocandæ (vtpote ductâ ab eo Eudoxiâ, id agente Eutropio) auaritiâ incredibili, Tyrannidem aduersus Arcadium affectare cœpit: creatis inter alia quos vellet prouinciarum Rectoribus: Hinc inito cum Alarico seu Gothis fœdere, qui Thraciam, Macedoniam, Græciam, Epyrum infestarent: Inde immissis ab eo in Armeniam, aliásque Orientis prouincias Hunnis. Tandem de Eutropio tollendo cogitans, à submisso per Stiliconem exercitu, cui Gainas præerat, fauente ei in omnibus Eutropio, ante portas vrbis Constantinopolitanæ, quò Arcadius cum ipso ad excipiendum exercitum processerat, trucidatus est: capútque eius hastili dextráque per ludum ad exprobrandam ei auaritiam, per vrbem tanquam stipi mendicandæ circumlata fuit, facultatibus eius fermè ad Eutropium delatis, fine anni D.CCCXCV. Hæc breuis est velut causæ coniectio Rufinianæ coniurationis. Quæ perperam omnino ad *huius l.* speciem trahitur. Nam & *tempora* discrepant: accidit enim id ante biennium fermè, *Olybrio & Probino Coss.* i. A.D. CCCXCV. V. Kal. Decembr. teste Socrate *lib.*6. *c.* 1. & Marcellino *in Chronico*, simul & Authore *Chronici Alexandrini.* Quam cædem secuta est mox bonorum eius proscriptio, vt testatur *lex* 14. *sup. de bonis proscriptorum*, quæ data est anno superiore A. D. CCCXCVI. Id. Febr. id est, octodecim mensibus ante hanc constitutionem. Sed & *argumento* cumprimis ab *hâc l.* disconuenit: nam, vt maximè Rufinus *coniuratus Gothorum* fuerit (vt Claudianus ait) & Hunnorum, attamen coniuratio hæc & conspiratio fuit cum Gothis & Hunnis, quos Barbariâ ideò exciuerat: item fuit illa non in Illustres Consistorianos, Senatores, Palatinos, &c. inita; certè non ibi substitit, verùm in ipsummet Principem, & Tyrannide affectatâ: vnde *impius proditor Imperij* ab eodem Claudiano dicitur,

—— Impius ille
Proditor Imperij, coniuratúsque Getarum.

2. GILDONIS factio seu coniuratio multò minus ad *huius l.* speciem aptanda venit. De quâ, & ad quam pertinet *lex* 19. *de pœnis.* De quo est Symmachi locus *lib.* 4. *ep.* 4. Claudiani carmen *de bello Gildoniaco:* & *lib.* 1. *in laud. Stiliconis*, & *lib.* 1. *in Eutropiū p.*67.*b.* Zosimus *lib.*5.*p.*788. Orosius *lib. vlt. c.* 36. Idacius *in fastis Consularibus.* Marcellinus *Chronico.* Gildo scil. qui fratrem olim Firmū habuerat, cuique Tyrannidē in Africâ molieti ipse obstiterat, vnà cū Theodosio Theodosij M. patre, Magister militum à Theodosio M. creatus A. D. CCCLXXXVII. Eutropio agente, Africam turbare cœpit, eámque Honorij imperio detractam Arcadiano addere instituit. Quod postremum vti satis colligere est ex iis quæ Symmachus scribit *lib.*4 *ep* 4. *in fin.* ita disertè testatur Claudianus variis locis *in laudes Stiliconis lib.* 1. & *de bello Gildoniaco.* Ibi:

Quamuis obstreperet pietas, his (partibus Eois) *ille regenda*
Transtulerat nomen Libya, scelerique profano
Fallax legitimam Regni prætenderat vmbram.

Et mox:

Hæc coniuratus alebat
Insidiis Oriens, illinc Edicta meabant
Corruptura Duces &c.

Et post:

—— qui mandatáque ferrent
Fratribus, & geminus sancirent fœdera Regnis.
Et mox
—— in fratres medio discordia Mauro
Nascitur, & mundus germanáque dissidet aula, &c.

Et post, Theodosium ad Arcadium ita loquentem inducit:

Inque tuam sortem numerosas transtulit *vrbes:*
Et mox, ipsum Arcadium
—— Redeat iam tutior Africa fratri.

Et *initio* de bello Gildoniaco.

—— concordia fratrum
Plena redit.

Videatur & Zosimus *lib.* 5. *p.* 788. Id verò factum sub finem autumni anni superioris CCCXCVI: vnde exorta iam Romæ fames ex annonæ Africanæ defectu: Verùm is Consulatu post *hanc l.* proximo A. D. CCCXCVIII. operâ fratris Mascezelis fugatus, mox strāgulatus periit, verno eius anni tēpore. Hæc quidē ita breuiter de Gildonis in Africâ motu seu tumultu. Qui sanè nullâ ratione ad *hanc l.* trahi potest, vtpotè, qui & loco & Tempore & Argumento ab *hâc l.* discrepet: *loco*, inquam, pertinet quippe motus ille Gildonianos ad imperium Occidentale, cui Africam detractum ibat Gildo: contrà, Arcadij, cuius hæc *lex* est, gratiam eo motu Gildo captauerat. Neque hæc Gildonis factio in necē virorū Illustriū Cōsistorianorū, aut Senatorū, aut Palatinorū, aut Iudicum extitit, verū rebellio *αὐτοκρατορία* in Honorium, cuius Imperio Africā prouinciam detractū Arcadianóque adiectum ibat. Tandem factio hæc Gildonis nondum huius Constitutionis tempore profligata fuerat, verùm post demum. Et est ingens hâc parte Contij parachronismus, & *ταραχὴ* seu

seu confusio, cum ait, *quo tempore hæc lex scripta fuit, vix annum à Theodosij M. morte præteriisse, & fuisse tùm recentem Gildonianæ factionis memoriam.* Mox addit, *cum superessent tàm scelestæ coniurationis reliquiæ, latam hanc l. Rufini & Stiliconis consilio*: Quæ omnia erroris plena sunt. Nam & biennio eóque amplius post Theodosij M. mortem hæc lex lata fuit, & Gildoniana factio tum nondum profligata fuerat, & Rufinus iam ante Gildonis factionem trucidatus fuerat, neque Stilico Arcadio Orientis Imp. in consilio erat, verùm Honorio.

3. *Gainæ* factio seu coniuratio sequitur, cuius historiam olim Eusebius Scholasticus, belli ipsius spectator, quatuor libris heroico carmine conscripserat, & post eum Ammonius Poëta, vt testatur Socrates *lib.6.c.6.* Interea de eâ videndus Zosimus, *lib.5.à p.789.ad 799.* Socrates *lib.6.c.6.* Theodoretus *lib. 5. c. 32.* Sozomenus *lib. 8. c.4.* Cedrenus *p.269.* Et hæc siue coniuratio siue factio, quamlibet in Arcadij tempora incidat, attamen post hanc demum *legem* enata fuit, anno proximo CCCXCVIII. & repressa A. D. CO. vt ex Socrate, Sozomeno, Marcellino discere est. Aliàs multa illius factionis Gainianæ *huius l.* circumstantiis conuenire viderentur, & duo cumprimis: Primò, quòd Barbarus ipse cum Barbaris hanc factionem inierit, quorum quidem Barbarorum ingens multitudo tùm Constantinopoli erat, sic vt fermè tota Barbara facta fuisset, Prætorianis potissimùm militibus eiectis, immissis etiam Barbaris ad Palatium incendendum, tandem cum Barbaris interemptus fuit. Alterum est, quod is Arcadium eò adegerit, vt Eutropium interficeret: sibique obsidatus specie atque ad mortem dedi fecerit Saturninum & Aurelianum, primos & principes ex Senatu, *τοὺς πρώτους ἐκ τῆς συγκλήτου, ὑπατικοὺς* vel *ἀπὸ ὑπάτων*, vt Socrates ait, vt Zosimus *ἐξέχοντας τοῦ πολιτεύματος ἄνδρας*, quos conatibus suis aduersos putabat, quibus tammen ipse pepercerit: quæ conuenire videantur iis quæ *hâc l.* dicuntur *de nece cogitatâ virorum Illustrium Consistorianorum.* Verùm, vti dixi tempora non conueniunt, Gainiana quippe hæc facinora biennio fermè & vltrà *huic Legi* postumant. Sed & illa in Saturnini & Aureliani Senatorum necem, factio & cogitatio, ab hâc nostrâ recedit: Gainiana enim illa fuit, postulantis ad necem sibi dedi duos illos Senatores, atenim ea, de quâ *hâc l.* agitur, factio est & societas molientium per se necem, *per arcana consilia*, vt *fine Legis* dicitur.

4. *Bargij* igitur factio *huic Legi* conuenire videatur: Quâ Timasius, qui à tempore Valentis Imp. Magister militum fuerat, oppetiit. Verùm neque hæc factio ad *huius l.* speciem pertinet: Id enim quod de Tymasij morte modò dixi, Eutropio ipso agente factum est, iudicio constituto ab Arcadio, non per factionem aut societatem arcanáque consilia cum militibus aut priuatis etiam Barbaris, cum Satellitibus, consciis & ministris inita: de quo Zosimus *lib. 5. p. 786. 787.* Quare neque eiusdem Bargij supplicium, quod mox secutum est eodem Eutropio agente, ad *hanc l.* pertinet.

5. EVTROPII tandem ipsius factio viam sibi ad Imperium sternentis, ad *hanc l.* pertinere non potest, vt-pote qui Anno demum CCCXCIX. id agens agnitus & interfectus est, cùm biennio ante, eo maximè tempore quo hæc *lex* lata fuit, Arcadium in potestate suâ haberet, de quo *prox.* Quare neque ad rem quidquam faciunt Timasij & Abundantij aliorúmque Illustrium virorum ipso Iudice exilia cædésque: Hæc enim Arcadio probante facta sunt, neque per factionem coniuratorum & sociatorum, priuatorum aut militum, pérque arcana consilia, verùm Iudicij specie.

Maneat igitur, eas factiones de quibus *hâc l.* agitur, quibúsque eâ occurritur, non esse eas, quæ à Tyrannidem molientibus inirentur, ac nominatim non esse quinque illas quas sigillatim persecutus sum; verùm eas, quæ priuato odio eorum qui in dignitatibus constituti erant, suscipiebantur. De quo *deinceps.*

XI. VIdeamus igitur (quod in hâc Historicâ Dissertatione nostrâ inter potissima est) *Vndenam* reuerà factiones illæ sub Arcadio enatæ susceptæque fuerint: eæque tantæ molis, quibúsque etiam tam graui atque enixâ Constitutione & *Tuitione* occursum ab Arcadio Imp. oportuerit: Habent scil. præque se ferunt semper factiones prætextus aliquos, *αἰτίας, προφάσεις* speciosáque nomina vulgò obtenduntur: vix & quisquam in factiones coire solet, quin iustas coëundi causas habuisse videri velit.

Sanè, vt seditionum ita & factionum *περὶ τὰς ἡγεμονίας* origo à causis & occasionibus *αἰτίαις καὶ ἀρχαῖς* variis oriri solet, quas Politicorum filij accuratè recensent, & in his Aristoteles, 5. *Politicorum.* Atque inter alias causas Polybius *lib.x1.p.646.* hasce memorat, *ὅταν πρὸς τοὺς μεμψιμοιρῶσι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασιν δυσαρεστῶσιν.* Item, *διά τε ἀδικίας, καὶ διὰ φόβον, καὶ διὰ καταφρόνησιν, καὶ διὰ φιλοτιμίαν.* Denique ob *καχεξίαν* Reipubl. cùm videlicet status præsens in vniuersum male habere creditur: Et nominatim quidem sub Principibus, quando potissimæ dignitatum non in immerentes tantùm, verùm in iniustos, & rapaces insuper conferuntur, sórsque ita decrat ad parum idoneos, vt cuncta eorum facta Principes, vel cùm prohibere possint, scire malunt: vel iam prohibere ampliùs non possunt: & sic qui ipsi iam non præcipui tantum caritate aut fortunâ, *βασιλεῖ παραδυναστεύοντες*, verùm *flagitiosè* Reipubl. pro arbitrio circumagunt.

Et, hæc verò postrema, *Factionum*, quibus *hâc l.* occurritur, causa existit. Quod colligere est vel ex circumstantiis illis omnibus, quas hactenus expendimus, tùm constitutionis ipsius, tùm & subiecti quo de ibi agitur. Quinque sc. hæc iam liquidò tenemus, in ip. *huiusce l.* nostræ: I. *Locum*: initæ sc. hæ factiones in Imperio, & P. P. Orientali, II. *Tempus*: sub Arcadio scil. concinnatæ eæ A.D. CCCXCVII. eo tùm agente biennium in Imperio paulo plus, & vicesimum ætatis annum, III. *Subiectum*: Non agitur sc. hâc l. de proprio perduellionis crimine, verùm de Fictitio *πλαστικῷ* quodam quasi perduellionis genere: IV. *Obiectum* quoque earum Factionum perspicuè tenemus: nempe factiones istæ initæ in necem personarum in administratione Reipubl. dignitatéque Principi proximarum, putà in Illustres Consistorianos, Senatores, Principi militantes: V. *Modum* denique harum Factionum expediuimus: magnâ sc. mole initæ, vtpote in quas coierint Duces, satellites, conscij, ministri, & per arcana consilia, adsciitis in societatem militibus, priuatis, Barbaris. Inde iam omnibus istis in vnam veluti lineam coniectis, atque animo subiectis, quis non ita per se facilè subsumat, colligátque, factiones istas in necem eorum qui in dignitatibus Principi proximis positi, & Reipub. administrandæ sub Arcadio post Principem præpositi erant, factiosos iniisse: Non equidem insitâ mortalibus naturâ, *recentem alterum felicitatem ægris oculis introspicere, vt est assidua eminentis fortunæ comes Inuidia, altissimisque adhæret.*

Neque

Neque eâ conditione, *quæ omnibus qui administrationem Respubl. aggrediuntur, communis est, vt quæ maximè pertinent ad salutem communem cum quadam sui inuidiâ facere cogantur*: quod dixit Quintilianus. Multò minus ipsiusmet Principis odio, vetum τοῖς ὑπεροχικοῖς ἀρξάντας, id est, ob communia eorumnet qui in dignitatibus præcipuis erant flagitia, ob ipsorum denique malos mores, & grauamina indebita subditis passim illata. Quod cò pertinet, quod Polybius dicebat, ὅταν προστάταις μέμφονταί τε, καὶ δυσχεραίνωσιν. Hæc inquam ex circumstantiis illis omnibus vel ex *hâc l.* desumptis atque inter se commissis, coassatis, colligere satis liceret, collectáque iustæ inquisitioni sufflectura viderentur.

Verùm, ne nuda hæc animi mei coniectura cuiquam videatur, illud porrò agendum est, vt hasce factionum cogitationes, eam videlicet quam dixi Imperij Orientalis hoc tempore sub Arcadio Imp. καχεξίας, & præcipuas apud Principem vel post eum dignitates gerentium crimina, odiáque, ex illorum temporum historia sub vnum conspectum exhibeamus: vbi tamen de Arcadio primum ipso aliquid monuerimus.

Arcadius igitur, cùm annos plenæ pubertatis nondum egressus, à Theodosio M. patre Imperij Orientalis hæres relictus fuisset A.D. CCCXCV. regendum sese Rufino primum, mox Eutropio præbuit: Rufino, inquam, quem Theodosius pater ipsi cùm aduersus Eugenium moueret, laborum socium reliquerat, teste Zosimo *lib.* 4. imò, si Eunapio & Suidæ fides, quem moriens ei tutorem dederat, (quanquam Stilico vtriusque Imperij gubernacula velut à Theodosio sibi demandata tùm vindicaret: vt ex Claudiano *lib.* 2. *in Rufinum, in pr.* & Zosimo *p.*782. liquet.) Ita quidem, vt idem Zosimus *initio lib.* 5. & ex eo Suidas scribant, Arcadium, tùm pariter vt Honorium, ἄχρι ὀνομάτων habuisse τὸ κράτος: contra fuisse πᾶσαν τὴν ἀρχὴν διέπειν, κατὰ μὲν τὴν ἕω παρὰ Ῥουφίνῳ, κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἐπὶ Στιλίχωνος γνώμῃ. Quibus adde quæ in eandem sententiam Philostorgius, *lib.* 11. *c.* 3. Additque, in Oriente omnia ex Rufini sententiâ acta, Arcadio nihil eorum quæ gererentur attendente, sed ea tantùm scribente, próque Lege habente, quæ Rufinus decreuisset. Hæc quidem ita de Rufino. Mox eo sublato, fine A.D. CCCXCV. *Eutropius* Eunuchus in vacuum venit, περιλαβὼν τὸ παντὸς κράτος, inquit Eunapius & Suidas ex eo, vendicatis maximam partem eiusdem bonis. (Vt omittam nunc quod idem Arcadius Eudoxiæ vxori sese commisit, quam Eutropius ipsi conciliauerat, τοῦ βασιλέως ὥσπερ βοσκήματος αὐτὸς κρατῶν, teste eodem Zosimo *p.*800. *lib.* 5.) Regendum igitur sese Arcadius Eutropio præbuit: Quare exertè Zosim. *lib.* 5. *p.* 785. de eo, ὃς ἐν τῇ αὐλῇ, inquit, προεστηκότων κύριος ἦν. item *p.*789. *ait*, eum πᾶσαν τὴν βασιλείας οἰκονομίαν habuisse. Imò *d. p.* 789. scribit, Eutropium Arcadio vsum & potitum, haud aliter atque pecude, ὁ δὲ κρατῶν Ἀρκαδίου καθάπερ βοσκήματος: & rursum ait *p.*799. Arcadium φρονήσεως ἐστερημένον. Claudianus quoque *lib.* 1. in Eutropium

> *Suscipitur regnis, & quem priuata ministrum*
> *Dedignata domus, Moderantem sustinet Aula.*

Sic igitur Eutropius in aulâ Arcadij τὰ πάντα, fuit: Sic quidem etiam, vt non foris tantùm, verùm & Ecclesiæ quoque negotia quò vellet verteret. Sic enim authoritate eius factum, vt Nectario Ep. Constantinopolitano mortuo, eo ipso mense quo hæc *lex* lata est, Ioannes fine *huius* anni ad *Episcopatum Constantinopolitanum* euocatus, in eâ sede anno proximo CCCXCVIII. fine Februarij ordinaretur: de quo v. Socratem *lib.* 6. *cap.* 2. Sozomenum *lib.* 8. *c.* 2. Georg. Alexandrinum *in eius v. n.* 10. Palladium in *dialogo*. Notissimáque etiam est constitutio, quâ coërcita Ecclesiarum Asyla fuerunt, quæ Eutropio disertè tribuitur, de qua *n. vlt.* Igitur & in Palatio & in Ecclesiâ omnia pro nutu suo tum agebat Eutropius.

Atque hoc illud est omninò potentiæ Eutropianæ tempus, in quod huius Constitutionis characterismus præcisè incidit: Eam quippe tenuit is triennio, paulò plùs, post interfectum Rufinum, à fine videlicet A. D. CCCXCV. ad initium Anni CCCXCIX: Quo quidem medio tempore A. D. CCCXCVII. hæc Constitutio lata est: & ipse Eutropius ad Patriciatum tandem atque ad Consulatum euectus fuit.

Ergò cùm Arcadius Rufino primum, mox Eutropio sese totum præbuisset, turbata miris modis tum Respublica fuit. Non tantum Tyrannide palàm ab his ipsis affectatâ, verùm (qui ad Tyrannidem promouendam gradus erant) hinc in sinus suos quicquid opum possent conuerso, iustísque possessoribus adempto, sed & calumniatoribus delatoribúsque passim excitis: vt contestantur tot Scriptores, Claudianus, Eunapius, Zosimus, Suidas, alij. Inde potioribus quibusque submotis, pessimo vicissim cuique Barbarísque dignitatibus per fœdam nundinationem collatis, Consistorianis, Senatoriis, Palatinis, Prouincialibus. Nolo nunc retexere quæ id genus acta, cùm Rufinus paulo ante summam Imperii teneret, de quo prolixè Claudianus *libris in Rufinum* & Zosimus *initio lib.* 5. & ex eo Suidas: quandoquidem hæc *huiusce legis* æram paulò anteuerterunt: de Eutropianis modò temporibus videndum est, quæ huius Constitutionis Characterismo conueniunt.

Ex Claudiano igitur primùm suffragia colligamus, qui duos *in Eutropium libros* scripsit: Ergò de optimis & optimatibus quibúsque tùm submotis, *lib.* 1 sic ille:

> —— *Procerum squallore repletus*
> *Carcer, & exulibus Meroë campique gemiscunt*
> *Æthiopum, pœnis hominum plaga personat ardens,*
> *Marmaricus claris violatur cædibus Ammon.*

De venditis ab Eutropio potestatibus & dignitatibus ita *lib.* 1. *p.* 66. *b.*

> —— *quicquid se Tigris ab Æmo*
> *Diuidit, hoc certâ proponit merce locandum*
> *Institor Imperij, campo famosus honorum:*
> *Hic Asiam villâ pactus regit, ille redemit*
> *Coniugis ornatu Syriam:* & ita de cæteris.

Et mox:

> —— *certantum sæpe duorum*
> *Diuersum suspendit onus, cum pondere Iudex*
> *Vergit, & in geminas mutat prouincia lances.*
> *Non pudet, heu superi: populos venisse sub hastam*
> *Vendentis.*

Item,

> *In mercem veniant Cilices, Iudæa, Sophene.*

De Indignis ad dignitates promotis idem *lib.* 2.

> *Pars humili de plebe Duces, pars compede suras*
> *Cruráque signatis nigro liuentia ferro*
> *Iura regunt, facies quamuis inscripta repugnet,*
> *Séque suo prodat titulo.*

Et exemplum addit, præter ipsum Eutropium, cui primæ partes cesserant, *Osij* excoquo Magistri Officiorum (cui alioquin etiam inscribitur A. 395. *L.* 7. *sup. de agentibus in reb. A.* 396. *Lex* 6 *de proximis. Lex* 8. 9. *de agentibus, A.* 398. *L.* 5. *de metatis, Lex* 4. *de fabricensibus.*)

—— sed prima potestas
Eutropium præfert, Hosio subnixa secundo:
Dulcior hic sanè cunctis, prudénsque nouandi
Iuris, & admotæ qui temperat omnia fumo.
Feruidus, accensam sed qui benè decoquat iram.
Considunt Apices gemini dicionis Eoæ,
Hic COQVVS, *hic leno, defossi verbere terga:*
Seruitio, non arte pares: hic sæpius emptus,
Alter ad Hispanos nutritus verna penates.

Subiungit & alterum exemplum de Leone ex Lanifio vel textore, qui & ipse inter proceres erat, *p.* 85.

Emicat extemplò cunctis trepidantibus audax
Crassâ mole Leo. &c.
Acer in absentes, lingua iactator, abundans
Corporis, exiguúsque animi, doctissimus artis
Quondam Lanifica, moderator pectinis vnci, &c.
Tunc Aiax erat Eutropi.

Idem superiores fermè omnes defectus hoc vno loco complexus est *p.* 87. *b.* 88. *a.*

Hic primum thalami claustris delicta tegebat,
Clàm timidéque iubens, erat inuidiosa potestas:
Et tamen Eunuchi necdum sibi publica iura
Sumere, nec tantas audebant vertere Leges.
Sed postquam pulsisque bonis, & fæce retentâ
Peiores legit socios, dignisque sodalis
Hinc Osius fletit, inde Leo, fiducia creuit,
Regnandique palàm flagrauit aperta libido:
Patricius, Consul, maculat quos vendit honores.

Et hæc quidem Claudianus.

Zosimus quoque ex Aduocato fisci *lib.* 5. *p.* 786. eam quam dixi illius temporis imaginem graphicè expressit: Ait enim, Eutropium submouisse omnes eos qui alicuius essent loci, ne quis præter ipsum apud Imperatorem valeret: Inter alios in Timasium, qui à Valentis Imp. temporibus Magister militum fuerat, insidias conuersas, immisso in eum Bargio quodam lucanicarum seu farciminum institore, qui affectati Imperij crimen ei impingeret; vnde cognitione Saturnini & Procopij in exilium relegatus fuerit, de quo etiam videndus Socrates *lib.* 8. *c.* 7. Inde Bargius Magister militum factus: mox tamen & in ipsum conuersæ insidiæ, suppliciòque is affectus. Sic & *Abundantius*, qui & ipse Magister militum fuerat, & Consul, mandato Imperatoris Sidonem relegatus est. Imò & idem Eutropius Stiliconem hostem publicum declarari publico decreto fecit.

Suida etiam locus elegans, ex vetustiore scriptore, eóque coætaneo, Eunapio forte, huc pertinet: quo superiora omnia fermè complectitur: *ὃς οὐδὲν τῶν δεινῶν ἀπελίμπανε, τάς τε ἀρχὰς δημοσίᾳ πιπράσκων, καὶ τοὺς τῆς δυνάμεως συκοφαντῶν, ἐξορίαις τε τοὺς μεγιστᾶνας ὑπέβαλλον, καὶ πᾶσαν ὕβριν τοῖς τῆς συγκλήτου ἐπάγων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τῶν βαρβάρων ἀπείχετο συμμαχίας*, id est, *nullum facinus prætermisit: nam & Magistratus publicè vendidit, & aliquid valentes calumniatus est, & summates exiliis subiecit, & omnem contumeliam Senatoriis viris intulit: Neque etiam Barbarorum societate abstinuit.* Additque, Eunuchos eò auctoritatis & potentiæ creuisse, vt quidam cum periculo vitæ sese tùm eunuchizarent.

Procedat nunc *Synesius*, & ipse *σύγχρονος*, Cyrenensis posteà Episcopus, qui ad ipsummet Arcadium Orationem *de regno* scripsit. Ex quâ prius quàm ea quæ ad rem nostram faciunt, excerpo, ostendendum est, quando ea Oratio habita fuerit, vt ita appareat, quàm aptè ad *hanc l.* ea referantur, quæ is inibi siue memorat, siue suggillat. Ad *Arcadium* sanè habitam eam Orationem nemo est iam qui dubitet, & quidem iuuenem, quod passim ipse inculcat: Neque enim de eo dubitare sinunt ea quæ scribit *p.* 4. de Patre ipsius, qui non Imperatoriâ stirpe prosatus, verùm bellica virtute ad Imperium euectus fuerat: item quæ scribit *p.* 5. de iis quæ idem aduersus duos Tyrannos gesserat (puta aduersus Maximum & Eugenium) aduersus quem vtrumque victoriâ potitus, de altero triumphans obierit. Item tertio loco quæ memorat *p.* 25. de Scythis ab eo in belli societatem, Romanámque Rempublicam receptis, imò & certâ regione iis adsignatâ. Ergò ad Arcadium habitam eam Orationem liquet, vel tribus his argumentis. Quo verò anno habita ea fuerit porrò dispiciendum est. Ego non inani coniecturâ ducor, habitam eam, si non hoc ipso anno CCCXCVII. quo hæc *lex* promulgata fuit, certè initio anni proximi CCCXCVIII. Indubiè enim is *p.* 22. & 24. ad Tribigildi, qui Barbaris militibus in Phrygia præerat motum respexit, cùm pericula ex Barbaro milite memorans ait: *Huius rei aliquot iam præludia ac velitationes fieri, nonnullásque Imperij partes haud aliter atque corpus inflammari. cum quo aliena in eiusdem sani temperamenti concordiam coalescere nequeant.* Et rursum *p.* 24 *Amplissimos & validos exercitus cum Scythis seruis necessitudine coniunctos tum fuisse, qui in Rēpubl. Rom. infelici sorte influxerūt: seditionis auctores, στάσεως, ducésque eos habere qui summâ & apud ipsos, & apud Romanos sint authoritate.* His addatur argumentum certissimum quod Petauius etiam nuper notauit, & post primam editionem *huius Diatriba* comperi, nempe quod cùm Synesius triennio eâ legatione in quâ eam Orationem habuit defunctus sit, quod ipsemet testatur *lib. de insomniis p.* 148. & *Hymno* 3. idem annum disertè designat *ep.* 41. quo scil. Aurelianus Consul fuit: id est A. D. 400. quo Constantinopoli discessit. Quare eam Orationem habitam oportet vt dixi, vel extremo anno 397. vel anno 398. quod malo. Tandem & ea quæ scribit *p.* 22. omnino congruunt cum *l.* 16. & 17. *sup. de re militari.*

His ita constitutis, comportanda nunc ex eâ *Oratione* huc sunt, quæ ad rem nostram faciunt. Ergo Synesius nondum Episcopus, cùm Cyrenensium nomine ad Arcadium legatus cum coronâ aureâ missus fuisset, eam orationem *de Regno* ad eum habuit, benè administrandæ Reipubl. præcepta ei daturus, occasione sumptâ ex iis quæ tum in eâ secus gerebantur. Mitto, quæ ipsummet Arcadium respiciunt, veluti quòd diuersus à Maiorum institutis luxu in vestibus diffluceret, publicæque rei exiguam curam gereret: id genus alia: Ea tantum hîc ex eâ *Synesij* oratione sterni oportet, quæ circa dignitates, témque militarem & Barbaros, secus admittebantur, atque adeò *huic legi*, vel saltem factionibus quæ *huic l.* occasionem præbuerunt, conuenientia. Ergo Synesius *eâ orat. p.* 5. Arcadium hortatur, Vt cum iis amicis & propinquis agat *τοῖς φίλοις τε καὶ φίλοις*, cum quibus de summa rerum consilium capere possit, *μεθ' ὧν συνεσκέπτετο περὶ τῶν ὅλων βουλεύεται*, vt cæteroquin, quod Tacitus dixit, *nullum maius est boni imperij instrumentum quam boni amici*: qui, quod Symmachus ait, *instrumenta sunt boni sæculi.* Item hortatur, vt cum militibus familiariter agat. Eundem carpit *p.* 15. quod facilior rum in Palatium ingressus hominibus distortis esset, exiguo cerebro & capite, quàm Ducibus & Tribunis, quos amicos inter habere debuerat. Item *p.* 21. 22. 23. quod Barbari passim ad militiam & dignitates, & quidem spretis indigenis, adsciscerentur, sic quidem vt exinde ruinam Imperio minitetur, ciúsque præludia iam obseruare se de proximo dicat, *ἐμπεφυκέναι σαφῶς ἰσχὺν ἔοικεν*: Quare suadet *p.* 23. ab vna parte, vt Barbari à Magistratibus atque à Senatu arceantur, *ἀρχῶν δὲ δὴ καὶ πρώτων ἀπελαυνόντων, καὶ τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερῶν*

ἄτινα

ἀποκεκλεῖσθαι: ab alterâ verò parte, indigenis militibus ascitis, τὰς νίκας αὐτουργεῖν. Idémque carpit, familias priuatas Scythis tùm plenas fuisse. Idem *p.* 29. Consistorianos seu ἐγγὺς τοῦ καθέδρας οἱ μὲν αὐτοῦ ἀντίθεσιν, οἱ δὲ ἄλλων προεδρεύοντες, tales delegi Regiâ animi moderatione, qui iuuandorum hominum pro rata concessæ facultatis portione studiosi sint, φιλαστικοὺς ἀνθρώπους ὅλους πρὸς μέτρον ἕκαστον τοῦ προσηκούσης δυνάμεως. Idem monet *p.* 29. 30. vt castissimos & iustissimos Magistratus prouinciarúmque Rectores ordinet atque in eâ re non diuitiarum, verùm virtutis rationem habeat. Hæc omnia Synesius ad Arcadium, præcipuos tùm Imperij seu status publici defectus notans: Quos sanè, vt imperio ruinam minitatos Synesius propalàm definit, ita factionibus illis, quibus *hâc l.* occurritur, ansam præbuisse, vel certè prætextum certissimum esse. Atque inter alios, Dignitates ciuiles, palatinæ, militares in nouos homines, qui non incrementa sua sibi deberent, & sic immerentes, Barbarósque collatæ, quippe potentiâ ad impotentiam vterentur: vnde etiã ex diuersitate motũ semina factionũ: Ac maximè cùm Barbari seu Gentiles tùm præualerent: quod etiam argumentum signatum est librorum *de prouidentia Dei* eiusdem Synesij, maximè posteà, quam cum indigenis seu Romanis coalescere, per nuptias, cœperunt, quod antea interdictum fuerat, *l. vn. sup. de nuptiis Gentilium*: quod vel Frauitæ exemplo liquet, cui id concessum fuit, vt testatur Eunapius *in excerptis Legationum*: Vt omittam alias Synesij alibi de iniquitate Magistratuum querelas, vt & Libanij de huius æui Magistratibus in Oriente.

Cum itaque deploratus hic Imperij Orientalis sub Arcadio status esset, hæc κακοξία, hi motus animorum, & quidem ob dignitates ciuiles, militares, palatinas, non in immerentes tantùm, verum iniquos palàm, rapaces, Barbaros collatas, déque his crebri questus essent, nec occulti per vulgum, imò magna παρρησίᾳ ab Episcopis quoque publicè proscriberentur, qui ἐλεγκτικοὶ multi tum erant (quod de Ioanne Chrysostomo anno proximo CCCXCVIII. testatur vel Socrates *lib.* 6. *c.* 5. Adeò vt ei crimini datum sit ab Isacio in *Synodo ad Quercum*, teste Photio *n.* 59. quod ad seditionem populum concitaret etiam aduersus Synodum:) denique cum hisce mederi haud amplius facile esset, quod Synesius scribit *dictâ Oratione p.* 24. indéque periculum ipsi Imperio immineret, quod sane Synesius vaticinatus est: inde publicum odium factionésque in Consistorianos illos, Senatores, Palatinos, Iudices Prouinciales, &c. passim enatæ: Quibus cohibendis salutaris hæc *lex* ab Arcadio lata est.

XII. COgnitis iam veris & Historicis harum Factionum causis, profligatis viceuersa quæ ad hanc vsque diem afferuntur, alij deinceps Interpretum errores, qui ad hanc *Legem* admittuntur, educendi sunt: simul & controuersæ ad eã Quæstiones è pluribus duæ solemnes maximè, & hanc ad rem nostram cumprimis necessariæ, dirimendæ veniunt.

Prima controuersia est, respectu *Loci*; vtrum videlicet ad Maiestatis crimen contrahendum in *sp. huius l.* & vt seuerissimis pœnis eâ comprehensis locus sit, necesse sit, vt ij in quorum necem factio seu societas inita dicitur, apud Principem in eius Comitatu seu Aulâ morentur, eiúsque Lateri adhæreant, *Collaterales* denique Principis sint, vti loquuntur, quomodo sanè aliàs eorum qui circa latus Principis agerent, peculiaris quædam ratio olim habita, *v. Iurisperitos* 30. *ff. de excusationibus*. Quæ quidem Quæstio, etsi de facili ex superioribus decidi posset, tùm ex eo præterea, quod *Lex* id nullibi requirat, attamen in eam adhuc incumbendum est: Quod è Scriptoribus nonnulli, iique non Italatitij, illud disertè volunt, *Quod in illis tantum Imperatoris Officialibus Maiestatis crimen contrahatur, qui apud Principem resident, & in eius supremo Consistorio sedent*: In quibus fuit Glossa, Cynus, Salicetus, Laudensis, Rolandus à Valle, Clarus. Verùm id non requiri perspicuum deinceps faciam, vel ex iis ipsis tribus Personarum generibus, in quorum capita factione initâ Maiestatis crimen contrahi *hâc l.* voluit Arcadius. Igitur *hâc l.* Viri Illustres, qui Consiliis & Consistorio Principis intersunt, primi nominantur: vbi non ait lex, QVO TEMPORE *consiliis & Consistorio nostro intersunt*, multò minus, QVANDO *lateri nostro adhærent*: verùm ait lex, QVI *Consiliis & Consistorio nostro intersunt*, id est qui Officij sui dignitatisque ratione interesse solent, quibúsque id oneris officiique incumbit, vti consiliis & Consistorio vocati intersint. His scilicet verbis Officium eorum perpetuum describitur, non iuge officij exercitium: neque enim tàm continuò consiliis & consistorio interesse solebant vel poterant, vt non alibi quandoque consisterent, nihilominus, imò fortè magis, per prouincias factionibus obnoxij.

Secundò, patet id ipsum ex *Senatoribus*, qui secundo loco hîc nominantur: Senatores scil. *hâc l.* sunt, qui siue Constantinopoli, siue per prouincias degebant: quod prius ostensum est *supr. n.* 12. quo tempore etiam Princeps ipse alibi morabatur: vt in *sp. huius ipsius l.* ex eius subscriptione discimus, Arcadium hoc tempore *Ancyræ* constitisse, de quo iam *supra*. Nil igitur necesse est, ad Maiestatis crimen contrahendum in *sp. huius l.* vt Consistoriani aut Senatores eò loci sint, in quo Princeps moratur, eiúsque lateri adhæreant.

Quod & idem tertiò apparet, ex postremo personarum genere, quod his verbis designatur, *cuiuslibet postremò*, inquit, *qui nobis militat*. Non eâ quidem ratione, quod dictio *Cuiuslibet*, vniuersalis sit, & dispositionem ad omnes extendat, verùm quia his verbis designantur, non tantùm Palatinæ dignitates, in Palatio Principis militantes, verùm & prouinciales Iudices, siue Ciuiles siue Militares, vt probatum est *sup. d. n.* 11. Sic sanè, quod repetere necesse est, & olim *L. Iulia Maiestatis* tenebatur, qui Magistratum aliquem P. R. vel eum qui Imperium potestatémve habebat, occidere studuisset, *l.* 1. §. 1. *ff. ad L. Iul. Maiestatis*: quo vtique numero erant Magistratus prouinciales, qui sanè Imperium potestatémque habebant. Et hæc de priore Quæstione.

Secunda Quæstio est, circa *Causam Impulsiuam* factionum istarum: vtrùm videlicet, vt huius constitutionis pœnis locus sit, requiratur, vt Principis aut Reipublicæ odio contemptúve factio in necem alicuius ex supradictis personis inita fuerit: Et sic, vtrum huius cõstitutionis ratio exinde petenda sit, quòd indirectè saltem SALVS Principis & Reipublicæ per hasce factiones, pérque latus eorum qui in Dignitatibus positi erant, peteretur. Quod sanè euenire sæpè variarum gentium Historia innumeris exemplis comprobat. Sic enim fermè factiosi turbonésque solent, qui Rempublicam euertere cupiunt, vel Principem in potestatem suam redigere, déque solio deturbare, quia Principem ipsum arripere, vel Rempublicam directò petere siue iniquum siue arduum censent, in ea priùs capita ire, quibus

Principes vel Reſpublicæ ceu columellis & munimentis inſiſtunt, quibúſque ceu retuio Adminiſtris carere non poſſunt: ſic deinde, Rempublicam ipſam vel Principem appetituri. Quod vel maximè Hiſtoria Anglica clamat, vbi Principes per Officiariorum Regni latus ſæpe petitos memorant Hiſtorici. Et verò id in ſpecie quoque huius Conſtitutionis præſupponunt poſt Bartolum, Andream de Iſernia, alios, Crauetta, Rolandus à Valle, Menochius. Verùm rectius illi cenſent, qui hanc *Legem* accipiunt, de iis qui priuato tantum odio factionem in necem cuiuſquam eorum qui in dignitatibus poſiti erant, inibant. Idque ſequentibus argumentis. Imprimùm in ipsâ *Lege* noſtrâ nil tale omninò vel minimum occurrit, neque quicquam exprimitur de Principis odio: verùm ſimpliciter ea loquitur de nece per factionem perſonis intentatâ: Imò, & Arcadius apertè ſatis oſtendit, ſalutem hactenus perſonarum illarum præ oculis habere ſe voluiſſe. Secundò, patet id manifeſtiſſimè ex iis quæ *ſuperiori numero* ſeu ſectione diximus, de occaſione & prætextu harum factionũ, enatarum ex κακοξίᾳ Imperij, prauáque perſonarum illarum adminiſtratione, odióque præſentium, nullo in Principẽ odio, aut indeuotione, neque vt eius obſequiũ exuerent, nouíſque adeò rebus ſtuderẽt, verũ ex ſolo malorũ, quæ tùm Orientem depopulabantur, ſenſu, quorum cauſa omnis in prauos Principis Conſiſtorianos, Senatores, Palatinos, Prouinciales Iudices tùm ciuiles tùm militares, referebatur: qui abdicata prouincialium & ſubditorum curâ, fortunas vitámque miſerorum paſſim vexabant, fœdaque licentia omnia corripiebant: Hæc omnia agente tùm Eutropio, qui apud Arcadium τὰ πάντα erat, neque Arcadio ſatis permittebat, vt ad prouincialium & ſubditorum querelas malis mederetur. Tertiò, id ipſum ex Rationibus Conſtitutionis huius probè intellectis magis adhuc liquebit, de quibus mox. Ergo patet, Arcadium, ſeueriſſimis huiuſce Conſtitutionis pœnis locum eſſe voluiſſe, etſi factioſi obtenderent, nullo ſeſe Principis odio in ſceleſtam factionem illam, quibus proximorum ipſi capita peterentur, coiiſſe. Et ita quoque ſtatutum in Regno Neapolitano à Ioanna Regina, quo læſæ maieſtatis crimine condemnati, qui Andream de Iſerniâ Regium Conſiliarium virum Reipub. cummaximè neceſſarium occidiſſent: vt teſtatur Matthæus de Afflictis *in c. 1. §. & bona committit: quæ ſint Regalia:* & de *conſt. Regni lib. 2. tit de his qui fideiuſſ. n. 38.*

XIII. POſteaquam Criminis ipſius, quod de hâc Conſtitutione agitur, putà Factionum in necem perſonarum quæ Principi proximæ erant, initarum, vim & naturam Circumſtantiáſque expendimus, ſimul & *Legis* ipſius diſpoſitionem introſpeximus: Nunc *anima Legis* ſpectanda venit, quæ in *Ratione* poſita eſt. Et verò duas rationes vel potius duos Colores appingit Arcadius, vt & aliàs coloratis rationibus in *Iure noſtro* locus eſt, & color ſæpe iuri quæritur, χρῶμα καὶ πλάσμα, vt *l. minor autem* 18. §. 1. *ff. de minoribus. l. 2. ff. de inoff. teſtam.* (vt omittam quæ de *coloribus* apud Oratores ſeu Rhetores, imò & in *Legibus* nonnullis atque etiam alibi occurrunt.) Priorem quidem colorum hunc affert his verbis: *nam & ipſi*, inquit, *pars corporis noſtri ſunt*: Poſteriorem verò hiſce, *vtpote Maieſtatis reus*. Certè, hæ rationes, vel potius hi colores, non id ingerunt, quaſi in ſp. *huius l.* requiratur, vt ij in quorum necem factio agitata fuerit, Lateri Principis adhæreant, aut quaſi odio Principis hæ factiones initæ fuerint, pérque latus Officialium Princeps peteretur quod ſuperiùs refutauimus. Quid igitur? Nempe id ingerunt, etſi factioſorum hæc cogitatio non foret, attamen Arcadium factionem illam tanquam aduerſus ſeipſum ſeu Maieſtatem ſuam & corpus initam ad animum ſuum reuocaſſe: nempe Maieſtatis ſuæ fulgore ſeu charactere perſonis illis impreſſo, corporiſque ſui communione tributa: Vt ita ſcilicet à nece eorum factioſi, καρχίνται, καὶ κινητικοὶ, καὶ στασιῶδες abſtinendum ſibi ſcirent. Ergo factioſorum ipſorum cogitatio atque intentio ab Arcadij cogitatione hic diſcernenda venit: cui viſum, nouam nunc hanc Fictitiæ, πλαστικῆς, Maieſtatis ſpeciem & acerbitate criminis, & pœnarum ſeueritate ſancire. Eſt ſcil. Maieſtatis crimen tale, vt aliis ſæpè criminibus colore quodam ſeu plaſmate induatur: Non iam dico inani adulatione, vel inſolenti ambitione, quod fecêre paſſim, paſſiuo ſunt Tyrannorum multi, apud quos Maieſtatis crimen, vnicum fermè crimen eorum eſt, qui crimine vacant, cunctáque quæſtione Maieſtatis apud eos exercentur: cuius rei exempla apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores paſſim occurrunt, quò etiam reſpexit I.C. *l. 7. §. 3. ff. ad L. Iul. Maieſt.* Verùm exigente Reipubl. neceſſitate, vbi ſæpè Maieſtatis crimen inducitur, vel Maieſtatis ſtrictura periclitantibus induitur, vt ita maioris criminis formidine iniectâ, homines ab illicitis deterreantur. Arcano politico, quo ſolemnem alioquin criminis modum Principes ſæpè egrediuntur, fortioribúſque remediis agendum ſibi fas putant, vt ita gliſcenti malo modum ponant: de quo ruſſum mox. Ad cuius ſanè morem & aliàs Maieſtatis crimen contrahi Principes voluêre, etſi propriè Maieſtatis crimen id non eſſet, vt *l. 2. Cod. de his qui ad Eccl. confug. l. vn. de priuati carceris cuſtod. l. 8. de falſ. mon.* vel ſacrilegij, *l. 3. 4. C. de Crim. Sacrilegij*, quod pro Maieſtatis violatæque Legis & indeuotionis in Principem crimine ſæpè accipitur, vt *l. 1. ſi quis pecun. conſtan. l. 6. de indulg. crim. l. 6. de bonis proſcript. l. 4. de domeſticis & protectoribus. l. 24. de petitionibus.* Quare neque abnuam, hanc læſæ Maieſtatis ſpeciem, *Quaſi perduellionis* nomine indigetari, ſi modò illud firmiter teneamus, non hoſtili in Principem aut Rempubl. animo id tum admiſſum, neque vt obſequium exueretur, verùm id ita tantum ab Arcadio acceptum.

Et hæc quidem de Rationibus ſiue coloribus huius Conſtitutionis: vbi tamen prior illa adhuc explicanda venit. *Nam & ipſi pars Corporis noſtri ſunt.* Huius coloris duplex ſenſus commodè adſerri poteſt: Prior quidem, vti dicamus, Principem ceu caput Reipubl. hîc æſtimari: Proceres verò potiſſimos, Principique proximos, & quaſi contiguos, neque Conſiſtorianos modò, verùm & ipſos Senatores, Corpus eius cenſendos: Quomodò ſanè (comparaſſe liceat) *Saluator noſter*, Eccleſiæ ſuæ *Caput* dicitur, Eccleſia verò *Corpus* eius, Paulo *ad Epheſios* 4. v. 15. 16. Et alibi Princeps *Reipubl. caput* dicitur: Reſpubl. verò *corpus* apud Tacitum. Alter verò ſenſus eſt, neque minus idoneus, ſi dicamus, Arcadium *corpus ſuum*, pro ſe ſuáque ipſius perſonâ extuliſſe: vt ita partem ſui Illuſtres Conſiſtorianos, & Senatores cenſeri iudicaret. Vtrumuis dicas, res eodem ſemper redit. Sic ſanè & Syneſius *Oratione de regno* (ad ipſummet Arcadium) *p. 13.* circumfuſum Imperatori exercitum, καθάπερ ἐν σῶμα σύμφυές dixit. Ita adſeſſores quoque Iudicum ſeu adminiſtrantium portio quædam dicuntur: *l. omnis 5. ſup. de his quæ adminiſtrant. l. vn. ſup. & C. Iuſt. ſi prouincia Rector*: nempe quia conſiliis ſuis Iudices iuuarent; eâdem ratione quâ Illuſtres Conſiſtoriani

&

& Senatores, Principem inoabant: Quare & Libanius, Iudicum adsessores eiusdem throni participes dixit, *orat.* κατ᾽ τῶν εἰσιόντων *p.* 82. & *in Lucianum p.*434. Quomodo & Synesius rursùm *de regno*, illustres Consistorianos vocauit *p.*29. οἱ ἀγχοῦ τῆς καθέδρας, οἱ μόνοι μετὰ τῶν βασιλικῶν ὀφθαλμῶν, οἷς δὲ ἄλλων κοινωνεῖς. Denique, arctissimos personarum nexus, ita efferre mos tralatitius est, puta vt alter alterius corporis pars quædam dicatur. Vt alia omittam, sanè & ita Coripus *lib.*2. Iustinum Imp. ad Imperij Proceres loquentem induxit.

—— Vos ò mihi proxima membra,
Conscripti Patres, nostri spes maxima Regni,
Vos estis Pectus, vos Brachia Verticis huius.

Ergò Arcadij mens est, se eò loci hanc factionem in necem sibi proximorum initam ducere, atque si Corpori suo sibique ipsi ea præparata esset & concinnata, ἐπιβουλεύειν τὸ σῶμα, vt loquitur Aristoteles *5. Politicorum* 20.

Porrò, vt hoc loco Arcadius Consistorianos & Senatores partem Corporis sui facit, quò eos vel ita à factionibus securos iam reddat, ita viceuersa Principes, vt arctum sui cum Senatu Senatoribúsque vinculum ostenderent, séque ipsos Senatui commendarent, ipsimet se *Senatus partem* subinde dixêre, atque inter Senatores seipsos numerauêre. Vt antiquiora omittam, veluti Alexandri Seueri dictum, apud Lampridium *in eius vitâ*, ita Iulianus (de cuius peculiari erga Senatum cultu, quem Constantius neglexerat, vide quæ Libanius scribit *Orat. in Iuliani necem p.*198. 299. & Ammianus Marcellinus *lib.*22. *p.*226. *l.*1. *sup. de exhibitis*, & *l.*8. *C. de dignitatibus*: *Ius Senatorum*, inquit, *& auctoritatem eius Ordinis, in quo nos ipsos quoque esse numeramus*. Ita Valentinianus Iun. *l.*32. *sup. de cursu publ. Quanto magis his* (Senatoribus) *facultas est deferenda, quos collegij merito videre frequentiùs cupimus*. Theod Iun. *l.*180. *de Decurionibus*: *Curiam amplissimam, cuius consortio gratulamur*: Denique boni Principes, Senatores ὁμοτίμους sibi habuêre dixeréque, v. & Themistium *Orat.* 13. Vt omittam rursum quæ Græci Interpretes hâc de re similiter scribunt.

Ergò vt eò redeam, vnde digressa est oratio, etsi in specie *huius Legis* factiosorum hæc cogitatio non fuerit, vt in ipsius Principis odio personas illas appeterent, Arcadij tamen cogitatio hæc fuit, gliscenti huic factionum malo, quo passim capita Officiariorum quos elegisset petebantur, tam graue Fictitiæ Maiestatis & quasi Perduellionis *colorem*, & crimen, pœnásque obiicere: longè adhuc acerbiùs, quàm cum Valentinianus Iun. *l.* 3. *C. de crimine sacrileg.* rescribebat: *sacrilegij instar esse, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator.*

Ex his igitur patet, rationem *huius Legis* non eam esse. 1. Quòd hi quorum capita Factionibus petebantur, lateri Principis adhærerent. 2. Item non eam esse, quòd odio Principis peterentur, & sic non Principis ipsius securitati *hâc l.* prospectum. 3. Addamus, neque ὄγκος seu fastigium dignitatis eorum quorum vita pulsabatur, causam *huic l.* dedisse: cùm videamus, etiam vnius Senatoris, vel cuiusuis Principi militantis capite per eas factiones petitô, parem omninò pœnam infligi, atque si Illustris alicuius Consistoriani vita pulsata fuisset. Quid igitur? vera omnibus personis illis communis huius Constitutionis Ratio hæc est, quòd Reipubl. seu summæ rei administrandæ in quacunque tandem eius parte, admotorum, atque in dignitatibus positorum, vitam, quæ passim hoc æuo pulsabatur, in tuto locatam oportuit; in tuto verò locari haud aliter posse visa, quam si color *Maiestatis*, & *participatio seu communio κοινωνία corporis* Principis iis appingeretur. Qui duo colores Arcadij *hâc l.* sunt: de quibus rursum aliquid *proximè*. Et sic haud aliter, quàm si fictitia læsæ Maiestatis species metúsque obiiceretur: Tandem, haud aliter, quàm si speciali hâc Tuitione salus eorum vitáque muniretur. Rectè enim quoque dicere possis, hoc Arcadij Edictum nil aliud esse, quam TVITIONIS seu præsidij cuiusdam generalis, omnibúsque personis illis communis, speciem seu formulam: quâ omnium in Dignitatibus publicis & ἐμπράκτοις constitutorum vita salúsque, quæ tùm passim petebatur, in solido tutóque locata fuit. Quo alioquin more, à vim metuentibus speciales sæpe Tuitionum formulæ λόγοι ἀσυλίας & olim impetrari solitæ, & nunc concedi mos est.

Sed & rectè dici possit, *Pragmaticam* hanc Arcadij esse, extra ordinem, in Dignitatibus constitutorum saluti consulentis. Cui haud absimilis est circa Cardinales, Decretalis *c. Felicis* 15. *de pœnis in 6.* Ioannæ Reginæ constitutio, de quâ *suprà*. Non omninò similis Henrici VII. constitutio *ad reprimendum*, ab eo promulgata Pisis Anno 1312. cui *titulus*: *Qui sint rebelles.* Vt & Caroli V. Pragmatica apud Bormes A. 1520 (referente Molina 4. *de Primog. c.* 11. *n.*56. *&c.*) quia, in specie illarum constitutionum, aperta aduersus Imperium rebellio vertebatur, pérque latus Principi proximorum, Maiestas Regis reuera pulsabatur.

XIV. **H**Istorica Constitutionis huius dissertatione defunctis, perspectis simul eiusdem *Rationibus*, superest vltimo loco in eius *Censuram* inquiramus: quandoquidem ea non iustos modò Interpretes nacta est, verùm & in Censores acerrimos incurrit: Arcessitur primum ea *Nouitatis*: Noua creditur, non tantùm ob pœnarum acerbitatem, de quâ *mox*: verùm ideò potissimùm, quod eâ suprema Principis Maiestas, naturâ suâ incommunicabilis, ἀκοινώνητος, contrà ossibus Principis adhærens, priuatis quibusdam personis communicetur: ita quidem, vt *perduellionis* propemodùm crimen contrahi iudicetur, factione in eorum necem initâ. Verùm his responderi potest, quod iam sæpè dixi, ita quoque olim *Lege Iuliâ* constitutum fuisse, vt is Maiestatis teneretur, cuius operâ consilio, dolo-malo consilium initum esset, vt Magistratus P. R. quique imperium potestatémve habebat, occideretur, *L.* 1. §. 1. *ff. ad L. Iul. Maiest.* En similem omnino Maiestatis Fictitiæ seu precariæ, sic vt dicam, speciem, nam cùm alioquin Pop. Rom. Maiestas in ipso populo resideret, attamen & Magistratibus Pop. Romani ea quodammodò communicata fuit, qui sc. cum Imperio & potestate erant: Eò quod Pop. Rom. securitas in his versaretur, quos proinde sanctimoniâ sepiri, atque ἀσύλους reddi oportuit. Fateor equidem, difficibus id, firmato semel statu Monarchico, sub Principibus, circa Magistratus & Dignitates constitutum, qui haud ita de facili supremum *Maiestatis* suæ *fulgorem* aliis communicant: eâ opinione, *haud aliter rationem eius constare posse, quàm si penes vnum Principem ea resideat.* Et sanè ante Arcadium nulli Imperatorum id placuisse video, vt generale in id Edictum promulgaret, etsi Reip. Rom. exemplum hâc in re aliquod extaret. Cur autem Arcadio id placuerit, iam superiori capite ostensum est, & sic pronunciare licet, hanc Arcadij mentem & Constitutionem nouam esse, & non esse.

Maior criminatio est eorum, qui eam ceu *Acerbam* nimis, imò *Iniquam* & Sanguinariam, iniuriosam & contra naturalem æquitatem iuris diuini &

humani proscribunt : Iniquitatis seu Acerbitatis species ponunt in sequentibus : quæ interim *huius l.* sententiæ seu capita notentur. 1. Quòd Maiestatis, imò perduellionis crimen, vel vno Senatore, Principive *militante* occiso contrahatur. 2. Quòd *cogitatum* scelus, eâdem quâ patratum seueritate hic plectatur. 3. Quod in *filios* innoxios, (irrationabili vt volunt odio,) perpetua egestas, & incapacitas successionis, non tantum paternæ, sed etiam matris & auiæ, & proximorum etiam extraneorum, atque infamia, eáque indelebilis, hoc casu prorogetur, sic vt eis mors solatio, vita supplicio sit. 4. Quòd *deprecatoribus*, & pro his hiscere ausis, infamia inuratur. 5. Quòd *filiabus* nonnisi legitima in bonis matris relinquatur. 6. & 7. Quòd *emancipationes*, *alienationes* quocunque titulo, post crimen statim contractum, in irritum deducantur. 8. Quòd ex lucro *nuptiali* quod à marito vxor habet, iure vsusfructus, quódque aliàs filiis reseruandum erat, filiæ tantum, & quartam adhuc tantùm consequi possint. 9. Quòd ex ipsæ pœnæ *satellitibus*, consciis, ministris eorúmque filiis, quæ coniuratis coniuratorúmque filiis imponantur. 10 Quòd denique *Indices*, Delatores, Denuntiatores, ac si de summa Reipubl. ageretur, præmiis etiam exciantur. 11. Et post hæc omnia, qui mos Tyrannorum est, quòd lenitatis adhuc species non vno loco ostentetur : vt cùm Arcadius ait, sese *filiis*, *qui paterno debuerant perire supplicio, vitam Imperatoria specialiter lenitate concedere* : item cum ait, *mitiorem circa filias debere esse sententiam* : Item cum tam blandè Delatores euocat, & quidem eos ipsos qui iam factione vsi fuerint. Nolo per singula hæc nunc ire, exemplísque ea firmare, quod fecêre iam alij industriè, vel etiam ea recoquere, quæ hanc ad rem *Politici* curiosè obseruant; in summam dicam, hanc Reip. administrandæ rationem esse, vt non omnia in eâ ad communem & ordinarium modum & rationem reuocari semper debeant possintve. Nempe Reipubl. necessitas, crescentibus præsertim malis, passimque inolescentibus, nonnulla sæpè quæ alioquin sæua, déque iniquo aliquid trahere, videri possent, extorquent, & fortioribus remediis agi suadent : Nam vt cæteroquin omnia ad summæ rei vtilitatem in Republ. spectare oportet, ita vtilitas hæc, *τοῖς χρήσεσι ἀκολουθεῖν* suadet, atque adeò extraordinaria asperáque sæpe Iura *κατ' ἀνάγκην* introducit. Vt non temerè inter Iuris Constituendi vias NECESSITAS ponatur : *Ergò*, inquit IC^tus^, *omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo*. Quomodo & Menander, *ἢ κατ' νόμους, ἢ τοῖς ἀνάγκαις, ἤγε τρίτον ἔθει τινὶ* : Atque istud Ius *χρειῶδες* omninò vocare possis. Nempe Arcadius, cùm assiduis querelis comperisset, in Reipubl. administratione dignitatibúsque à se positos, factionibus passim obnoxios, omniáque turbarum plena, pœnas intendendas iam & exasperandas credidit, quasi haud aliter cuiusquam eorum salus in tuto locari posset : Quâ causâ siue impulsiua siue finali huius Legis *Arcanum* continetur. Quare, quod Ammianus Marcellinus, de Valente Imp. scribebat *lib. 29. p. 413. Valentem fuisse veniâ dignum, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendentem* : Id ipsum & hoc casu de Arcadio dici possit, veniâ saltem dignum, qui vitam sibi proximorum capitum, quam ereptum ire factiosi *passim* iam properabant, omni cautelâ defensum iuerit. Quò pertinet etiam egregius Sexti Aurelij Victoris elegantissimi Scriptoris locus seu iudicium de Seuero, *c. 20. At iste delendarum cupidus factionum quò deinceps mitius ageret, necessitudinem facti vlcisci maluit, ne paulatim spe veniæ in labem* *publicam per coniurationes procederetur, ad quas vitio temporum animos* [pronos scil.] *intelligebat. Neque ego abnuo ea delictorum, quæ grassari immodicè cœperint, plus penè quàm seuerè excidenda esse*. De quo iam aliquid *suprà*.

Et hæc quidem satis ad defendendam à Nouitatis, vel etiam Acerbitatis crimine, constitutionem. Cuius etiam ego (vt tertium hoc. sed *εἰκαςὶν* tantùm ad Arcadij defensionem addam) non tàm Arcadium, quàm Eutropium ipsum Auctorem facio. Quæcunque enim tandem, & quàm salutaris Arcadij mens fuerit, ad Reipubl. vtilitatem comparata: attamen vulpinis Eutropij fraudibus (quomodò Claudianus eum *vetulam vulpem* vocauit. *Vt primum vetulam texère Palatia vulpem*) velandis, exaratam atque extortam omninò censeo : vt suam videl. suorúmque potentiam firmaret, salutémque in tuto locaret, denique reuerâ vt flagitiosi Iudices elaberentur, Nam cùm is hâc tempestate *πᾶσαν τῆς βασιλείας οἰκονομίαν* haberet, atque Arcadij animum haud aliter atque pecudem quò vellet etiam verteret, (quod prolixè sup. ostensum est) passímque ab eô Consistoriani, Senatores, Palatini, Iudices, quos consiliis suis fauentes sciret, promouerentur, iique indigni, rapacésque (quæ causa apperendorum eorum proculdubio vulgo fuit) hùc Arcadij animum inclinauit, vt tàm graues pœnas indiceret, hancque *Tuitionis* formulam promulgaret. Quem oportuerat, honesta insuper consilia capessere, excitis partim accusatoribus in prauos Iudices, more Constantini M. cuius antea hanc in rem extat constitutio, *l. 4 sup. de accusat.* & Theodosij M. *l. 4. inf. ad L. Iul. repet. & l. 4. eod. Cod. Iust.* (non tamen familiaribus & seruis, quibus vocem intercludi interest, & verò sub gladij pœnâ interclusit, Maiestatis tantùm crimine excepto, idem Arcadius ad eundem Eutychianum PP. vnico post *hanc l.* mense *l. 20. C. qui accus.* seu *l. 3. sup. ne præter crim. Maiest.*) Remotis item vel etiam punitis, qui eas dignitates fœdassent: Tandem honestioribus probísque viris promotis. Etsi non desunt Arcadij constitutiones quædam, quibus prauitati Iudicum modum aliquem ponere studuit : Veluti pœnis propositis arbitulcorum, *l. 1 inf. ad L. Iul. de amb.* quæ lex hoc ipso anno data est, & de Illustri Palatij dignitate agit ; tandem similem prorsus sententiam ei, quæ *h. l.* continetur, continet: *cùm pari sorte*, inquit, *Leges scelus quàm sceleris puniant voluntatem* : Repetundarum item crimini & concussionibus idem Arcadius occurrit, *l. 8. de his quæ administr. l. 3. de vsuris* ; quæ & ipsæ hoc anno datæ fuêre : Prouinciæ denique suæ administratione Iudicibus interdixit : teste Synesio *ep. 73.* quomodò & pater eius prohibuerat, *l. 3. C. de crimine sacrilegij* : *& l. 1. sup.* Verùm necquicquam & frustrà hæc omnia : cùm eò iam prolapsa esset Respublica, vt remediis amplius locus esse non posset, per summum Eutropij nefas.

Hæc inquam animi mei coniectura est, neque vno argumento. Primùm id suadent omninò ea, quæ modò perstrinxi, quæque prolixè suprà dicta sunt de Eutropio Arcadij animum pro libitu suo versante, atque habenas Imperij flectente, & indignos quosque rapaces & Barbaros passim per fœdas ordinationes ad dignitates promovente. Secundò, vulpinis Eutropij moribus omninò conuenit, tanta támque accurata illa pœnarum congeries, pariter vt in aliis similibus legibus Arcadianis, veluti *l. 16. inf. de pœnis l. 34. 36. de hæreticis* : tàm accuratæ item illæ rationes & sententiæ, ea medio Iure & Politicâ, obtentui fermè, petitæ : tam blanda delatorum, etiam eorum qui iam factione vsi fuissent, euocatio, quâ validissima securis factionibus iniicitur,

tur, quibus omnibus partim spem offert, partim metum intendit, immò mutuum inter factiosos metum excitat, dum alter alterum timet ne prodatur: tanta denique, & oratoria, post hæc omnia Clementiæ & lenitatis ostentatio: pariter vt in *l. 17. inf. de bon. proscript. l. 23. de pœn.* Vt hîc, si coniecturæ isti locus sit, valeat interim illud, *Nullam esse crudeliorem sententiam eâ quæ est, cum parcere videtur, asperior*: Et vt ille ait, *quanto mollior, tantò vehementius mordet.* Tertiò, Legum ferendarum arbitrium penes Eutropium hâc tempestate fuisse, liquida res est Quomodo & Rufinus, qui ante Eutropium apud Arcadium rerum potiebatur, Leges pro arbitrio suo fixit & refixit, vnde Claudiano *Legum venditor* dicitur: & Alciati sententiæ accedo, qui *Legem, si quis maior vtroque C. de transactionibus*, atrocitate pœnarum pariter famosam, à Rufino extortam scribit: de quo ad *eam legem* plenè: v. & quæ notaui ad *l. vn. sup. si quis Imperatori maled.* Sic sanè & Eutropio disertè adscribitur ea Arcadij constitutio, quâ Ecclesiarum asyla coërcita fuerunt: vti testantur Socrates *lib. 6. c. 5.* Sozomenus *lib. 8. c. 7.* Chrysostomus *oratione in Eutropium*, & *vitæ Chrysostomi* Scriptores. Suidas *in v.* Εὐτρόπιος. Quæ quidem illa ipsa Arcadij constitutio est, ad eundem Eutychianum PP. cui hæc nostra inscribitur, emissa, vnde quatuor *Leges* desumptæ sunt *hoc Codice* putà *lex 3. de his qui ad Eccles. confug. l. 57. de appellat. l. 33. de Episcop. Eccles. & Clericis: l. 16. de pœnis*: & *Cod. Iust.* tres, putà *lex 11. de Episcopis: l. 6. de Episcop. aud. l. 29. de appell.* Quâ tandem *Lege* suâ Eutropius ipse concidit. Sanè Claudianus Eutropium disertè *Præsidium* LEGVM vocauit:

> —— *Præsidium Legum, Genitórque vocatur*
> *Principis, & famulum dignatur Regia patrem.*

Item

> *Vidit sub pedibus* LEGES, *subiectáque colla*
> *Nobilium.*

Succurrit & illud mihi, quod Zosimus ait, *lib. 5. p. 788. 789.* Eutropium & Stiliconem, hâc tempestate, odia internecina inter se exercuisse: Vnde Eutropius ipse Stiliconem ab Arcadio & Senatu Constantinopolitano hostem publicum renunriari fecit, teste Zosimo *lib. 5. p. 788.* Vt omittam quod Claudianus ait, eum commisisse inter se Arcadium & Honorium:

> —— *geminam quid diuidis aulam,*
> *Conarisque pios odiis committere Fratres?*

Contra Stilico vtriusque aulæ administrationem sibi tum vendicabat: vt proinde necesse forte habuerit Eutropius, capiti suo suotúmque à Stilicone metuere. Quod etiam Claudianus *lib. 2. in Europ. p. 87. a.* indicare videtur. Inde tanta illa pœnarum seueritas, tàm peremptoria verba, eæ in delatoribus exciendis blanditiæ, & hæc omnia velut in abrupto periculo. Quicquid tamen Eutropius hanc in partem moliri potuerit, sedecim ipse post mensibus, Gainâ id agente (qui Stiliconi obnoxius erat) non per factionem, verùm Arcadij ipsiusmet iudicio relegatus primùm, mox & interfectus fuit.

NVNC, cùm ad finem huius Dissertationis ventum est, Historicas huius constitutionis causas è superioribus in breue cogamus. 1. Nempe, si de Factiosis ipsis quæritur, *Factionum* quibus *h.l.* occurritur, causæ hæ fuerunt: quod Reipubl. administrandæ dignitatibúsque tum admoti, sordidi quique Barbarique, rebúsque suis tantum intenti, subditorum curâ abdicatâ, modis omnibus eos vexarent. Quæ Arcadiani sæculi labes fuit. 2. Si *Arcadij* mentem inspicimus, Maiestatis crimen, pœnásque *h.l.* comprehensas factionibus istis probo more obiiciendi causa hæc fuit: quod Factionibus his, tùm passiuis, seu passim initis, nullius non ex iis, quos ipse Reipublicæ ceu idoneos admouisset, dignitatibúsque ornasset, vita salúsque exposita esset, omniáque turbarum plena forent: de quo *cap.* 15. Et hæc proculdubio vera sunt. εἰκάσιν nostrum istud est, si de Eutropij mente quæritur, *Eutropio* suadendæ huiusce Legis hanc Arcanam causam fuisse videri, quò scilicet clientibus suis, quos ipse honoribus aut prouinciis ornauerat vel ab Arcadio ornari fecerat, saluis, Rerum summam ipse porrò administraret: de quo paulò antè. Verùm hoc εἰκάσιν tantum, prout quisque volet, ita & accipiat.

Et hæc quidem interim Historica nostra Dissertatio esto, quâ ante aliquot annos iã publicauimus *ad* hanc *Nobilissimam & Quotidianam Arcadij Imp. Legem. Quam prouinciam vacuam hanc ad diem deprehendi. Nam quæ singula ad eius siue Praxin, siue Applicationem pertinent, vt & Arcana* Politica, *quæ exinde quamplurima petuntur*, *etsi* Pragmaticâ *vel* Politicâ *Dissertatione exequi haud adeo operosum fuisset, attamen ceu alieni iuris iam facta pleraque, magísque exposita, ne attingere quidem libuit.* Obiter tantùm præter ea quæ iam *initio huius sectionis* capita notaui; quæ sententiose magis dicta, hîc congerere iuuat: Qualia ista 1. Senatores & Consistorianos partem corporis Principis esse. 2. Eadem seueritate voluntatem sceleris quâ effectum hîc puniri. 3. Filios sæpè paterno debere perire supplicio, in quibus paterni hoc est hæreditatis criminis exempla metuuntur. 4 Perpetuâ egestate sordentibus mortem esse solatio & vitam supplicio. 5. Mitiorem circa feminas debere esse sententiam, quas pro infirmitate sexus minùs ausuras esse confidimus. 6. Etiam seriò pœnitentibus, ignosci quandoque.

DE PARRICIDIO.

TITVLVS XV.

IX. COD. IVST. XVII.

De his qui parentes, vel liberos occiderunt.

¶ CONSTANTINI M. *in parricidas Conſtitutio.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Verinum" Vic. Africæ.

SI quis in parentis, aut filij, aut omninò affectionis" eius, quæ nuncupatione *Parricidy*" continetur, fata" properauerit, ſiue clàm, ſiue palàm, id fuerit eniſus," neque gladio, neque ignibus, neque vlla alia ſollemni pœnâ ſubiugetur, ſed inſutus culleo", & inter eius" ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentum contuberniis miſceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnem" proiciatur: vt "omni elementorum vſu viuus carere incipiat, vt" ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur. Dat. XVI." Kalend. Decemb. Licinio V. & Criſpo Cæſ. coss. [318.] Accept. Prid. Id. Mart. Cartagine" Conſtantino A. V. & Licinio Cæſ. coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si quis patrem, matrem, ſororem, filium, filiam, vel alios propinquos occiderit, remoto omnium aliorum genere tormentorum, facto de coreis ſacco, qui culeus nominatur, in quo" cum miſſus fuerit, cum ipſo etiam ſerpentes claudantur: & ſi mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite" proiciatur; vt tali pœna damnatus, nullo tempore obtineat ſepulturam.*

NOTÆ.

* *lex VII. Cod. eod. tit.*
" *Verinus* Vicarius Africæ ſub Conſtantino M. vide & *l. 1. inf. de famoſis libellis.* Eiuſdem mentio fit in Reſcripto Conſtantini quod refert Auguſtinus, *lib. 3. contra Creſconium cap. 70.* Sed & in collatione Carthaginenſi *cognitione 3. cap. 548.* vid. quæ notabo ad *l. 1. de famoſis libellis.*
" *Affectio.* dicit hìc, vt & dicitur *l. 11. inf. de Epiſcopis.* & apud Agroetium, qui aliàs, *affectus*: vid. *Gloſſ. Theod.* Et ſunt propinqui, vt Interpres hic reddit.
" Abeſt hæc vox à *Cod. Iuſtin.*
" id eſt, quâ interfectâ parricidium admittitur. " *In alicuius fata properare.*
" *Pœnâ parricidy puniatur, & neque gladio,* &c. ita Tribonianus.
" *Neque vlli alia ſolemni pœna*: Ita *Codex Iuſtin.*
" *Cum Cane & Gallo gallinaceo, & Vipera, & Simia.* Hoc ampliùs Tribonianus.
" *Eas,* Cod Iuſtin. " *in amnem,* Cod. Iuſtin. *in quolibet gurgite* Interpres.
" *Et ei, C. Iuſt.*
" *XI.* in *Cod. Iuſt.* & Cuiacij *editione.*
" Non abludit Pœnlis [illegible] vid. Suidam in [illegible]. & Ariſtoph. in *Acharnenſibus.* Sed & Lactantium, de crudelitate Gentilium aduerſus Chriſtianos, *lib. 5. cap. 9. Quænam illa,* inquit, *feritas, quæ rabies, quæ inſania eſt, lucem viuis, terram mortuis denegaſſe?*
" Pariter *l. 1. inf. de famoſis libellis,* quæ data eſt ad hunc eundem Verinum, *propoſita, Carthagine,* dicitur.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc conſtitutio eſt, de parricidij crimine pœnáque, quâ crimen iſtud atrociter perſequitur: tùm ratione perſonarum; tùm pœnæ: hæc enim duo circa PARRICIDIVM hâc Conſtantini M. conſtitutione, quæ data eſt A. D. 319. continentur.

¶ Quod prius igitur attinet; Parricidij teneri vult Conſtantinus M. non eos tantùm qui parentem aut filium enecauit, verùm etiam eos qui *affectiones* alias, quæ nuncupatione *parricidy* continentur. Certè Paulus 5. *Sententiar. tit. 24.* lege *Pompeia de parricidiis* teneri ſcripſit, *qui patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, ſororem, patronum, patronam occiderit.* Martianus quoque *l. 1. ff. de parricidiis,* has prætereà perſonas addidit, *patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, conſobrinum, conſobrinam, vxorem, virum, generum, ſocrum, vitricum, priuignum, priuignam, ſic vt qui horum aliquem occiderit, pœnâ legis Corneliæ de ſicariis teneri ſcribat.* Verùm hæc *Conſtantini* conſtitutio non tam latè ſeſe porrigit, quomodo etiam eam rectè Tribonianus accepit, §. 60. *Inſtit. de publicis iudiciis*; nempè, eos tantùm parricidij pœnâ teneri vult, qui parentem, aut filium occiderint, vel Adfectionem (id eſt affectum) *quæ nuncupatione parentum continetur,* vt Tribonianus Conſtantini verba non malè immutauit. Proindè ſi quis alias cognatione vel adfinitate coniunctas perſonas necauerit, non hâc pœnâ, verùm *lege Corneliæ de ſicariis* punitur. Itaque fallitur Interpres, qui fratrem etiam, & ſororem, aliósque propinquos parricidij nuncupatione hìc intellexit.

¶ II. De

¶ 11. De *pœnâ* Parricidij nunc videndum est. Constantinus igitur, non gladij, aut etiam ignis, non vlla alia solemni pœna Parricidas affici vult, verùm pœnâ cullei: scilicet vetus hæc parricidij pœna fuit, & more maiorum recepta: *Culles*, inquam, pœna, vt præter *legem penult. π. de parricidiis*, testatur Malleoli exemplum apud Liuium *lib.* 48. & apud Auctorem *ad Herennium lib.* 1. Quinimo Valerius Maximus *lib.* 1. id supplicij genus Parricidis *lege* irrogatum ait: Idque non multo post Tarquinium Regem: Et verò factum id *lege XII. Tabularum*, vt omnino indicat Author *ad Herennium lib.* 1. Et Festus *in voce, Nuptias*, vbi initium ipsius *legis* citatur. *Ob quam causam*, inquit, *legem quoque, Qui parentem; subere caput eius obnubere qui parētem necauisset*. Neque abludit Ennij locus Diasyrticus apud Nonium *Cap.* 2. *voce, Perbitere: Sed nunquam scripsistis, qui parentem aut hospitem necasset, quos quis cruciatus perbiteret.* Einsdem *legis* mentio *lib.* 3. *sentent. Dositbei.* Postea secuta lex Cornelia *de parricidio*, cuius mentio fit *. vlt. infr. ad leg. Corneliam, de falso; & ad leg.* 2. §. 32. *π. de origine iuris*, Tum *lex Pompeia*: quâ pœna hæc sublata fuit, & prout parricidium admissum fuisset, vel gladij, vel ignis, vel bestiarum supplicium impositum, vt præter hanc *legem* osteodit Paulus, 5. *sentent. tit* 24. Et quidem bestiis obiecti parricidæ ex Hadriani constitutione, vt osteodit *lex penult. π. de parricidiis*. Leo certè ignis pœnam reduxit *Nouellâ suâ*. Vid. *Glossas Nomicas, &* 60. *Basilic.* 440. Sed Constantinus *hâc lege* veterem pœnam (quam tamen à vetustate non reperit verbis expressis) culei reducit, quam etiam sequitur filius eius, l. 4. *infr. quor. appellat.* de quâ aliqoid saltem agendum est. De *culeo* ipso qui σάκκος ἀσκὸς *Saccus de coriis* Interpreti, res nota est; quo insutus parricida, quique plaustro nigris bobus tracto impositus in mare, vel profluentem mittebatur; id enim vulgatum est ex Dositheo, & *d. l. penult.* & Authore ad Herennium *lib.* 1. & Cicerone *de Inuent.* Valerio Maximo *lib* 1. *cap.* 1. §. 13. Iuuenale *Satyra* 13. Seneca in *Contron.* & Abdia 3. *aliisque locis*: Vt ita omni Elementorum vsu parricida carere inciperet viuus, eique superstiti cælum, terra mortuo auferretur: quod mutuatum ex Cicerone *pro Roscio Amerino*: & vt Interpres hic ait, vt tali pœna damnatus nullo tempore obtineat sepulturam, honore Sepulchri careat, vt Theophilus τελευτήσας τῆς γῆς ἐκ ἀξιοῦται. Hæc, inquam, notissima sunt: sed & quomodo, & vnde factus ille culeus fuerit, quod etiam aliquo modo Interpres innuit.

¶ At non illud æquè compertum est, an & aliquid semper culleo vna cū parricida inclusum fuerit? Putat Hieronymus Magius, *Miscell.* 4. *c.* 8. principio nihil cum parricida intrà culleum inclusum: deinde serpentes concludi cœptos, vt de C. Villio prodit Plutarchus: & confirmat Seneca 5. *contr.* 4. *in f Imaginabar mihi culeum, serpentem, profundum*: Liuius *lib.* 48, Valer. Maximus *lib.* 1. *c.* 1. posteà & simiam inclusam putat Iuuenalis *Satyra de Nerone.*

Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, non serpens vnus, non culeus vnus.

Tandem & *Canem, & Gallinaceum*, & quidem hæc duo postrema à Constantino M. addita. Verùm hæc inania sunt, & falsa. Nam Canem & Gallinaceum iam sub Hadriano Imp. inclusos liquet non tantùm ex *l. penul. π. ad leg. Pompeiam de parricid.* Verùm etiam, quod omnem dubitationem præcidit, ex Dositheo. Neque putandum est, aliud Senecæ, aliud Iuuenalis æuo obseruatum, cum hi Scriptores coæui fuerint. Neque mouet, quod *Serpentum* tantùm mentionem fieri videmus apud plerosque Scriptorum; id enim nil impedit: Nam imò si hoc argumento stamus, nonnisi serpentes inclusos Constantinus voluerit: *serpentum*, inquit, *contubernijs misceatur*, etsi Tribonianus cætera adiiciat.

¶ Rationem tandem *huius legis* illustrat Theophilus Paraphrastes Institutionum. Sed & Dositheus: μετ' ἀσπίδων, inquit, ζώων ἀσεβῶν ἄνθρωπος. Impia scil. animalia, quæ parricidio gignuntur, & pugnacia. Et hæc sufficiant, ne circa patulum orbem, tèmque vulgaram moret.

¶ Illud tantùm monendum superest, pertinere hanc *legem* ad Africam: quæ liberos de more non vnà occasione enecabat, vel cultu olim superstitioso Saturno eos immolabat, de quo sunt notissima *Patrum* loca, vel eos exponebat; cui mori Constantinus aliis constitutionibus obuiam iuit, vel aliter eos enecabat, in eorum fata properando, vt *h. l.*

DE MALEFICIIS*, ET MATHEMATICIS, ET CETERIS SIMILIBVS.

TITVLVS XVI.

IX. Cod. Ivst. Tit. 18. *Basilicon lib.* 60. *tit.* 39. Photius. Porrò integer hic *Titulus* ad Historiam Ecclesiasticam pertinet: *Nomocan. tit.* 9. *c.* 25.

* . De *Maleficis* Cod. Iust. quod magis probo propter sequentia: γόητες, Græcis.

PARATITLON.

Malefici, *Rubr. & l.* 4. 6. *h. t. & l.* 3. 8. *inf. de indulgentiis crimin.* quos ob facinorum magnitudinem vulgus *Maleficos* appellat. *d. l.* 4. qui *Malefici* vulgi consuetudine nuncupantur, *d. l.* 6. maleficiorum labe polluti, *l.* 11. maleficæ artis Rei, *d. l.* 11. qui maleficiorum insimulatione atque inuidiâ stringuntur, *l.* 10. (vnde & maleficiorum scelus, *l.* 4. *inf. de indulgent. crimin.* Crimen maleficiorum, *l.* 7. *inf. de indulg. crimin.*) id est Magi, *l.* 4. 6. *h. tit.* Qui & magicis artibus accincti,

vtique dicuntur, *l.* 3.5. *h.t.* Hi humani generis inimici dicuntur *l.* 6. naturæ peregrini, *l.* 5. communis salutis hostes, *l.* 11. Horum crimen Maiestati proximum habetur *l.* 6. *h.t. l.* 2. *de bonis proscriptorum.* Horum actus scientia, *l.* 3. siue Ars (vndè Magicæ Artes, *l.* 3. & 5.) in his versatur, in defigendis ad libidinem animis, in hominum salute impugnanda, *l.* 3. [in internecione hominibus, pecudibus, frugibus procurandâ, vnde Internecinum, & Internecini actio siue accusatio, *l.* 14. *sup. de accusat.* pro Magiæ & maleficij crimine seu accusatione] Item in suffragiis adhibendis in agrestibus locis, *d.l.* 3. in elementis turbandis, & vitis insontium labefactandis, in Manibus acciendis, & ventilando, *d.l.* 5. Hinc & Magici apparatus, *l.* 7. magica contamina *l.* 6. Qui noxiis quæsita graminibus, & diris immurmurata secretis, mentis & corporis venena composuit, *l.* 6. *inf. de indulgent. crimin.*

¶ Hi à Constantino ita lati fuerunt, dum ne quid contra hominum salutem aut existimationem molirentur, *l.* 3. *h. tit.* Verùm à secutis Principibus posteà penitùs prohibiti fuerunt, *l.* 4.5.6.7.9.10.11. Codices eorum cremati *l.* 4. *in f. inf. de hæreticis.*

MATHEMATICI *Rubr. & l.* 4.6.8.12. *seu vlt.* (*de quib. ad d. l.* 4.) quo nomine veniunt, *l.* 34. *in f. inf. de hæretic.* & Aruspices siue Haruspices; de quibus *l.* 1.3.6. & fortè *l. vlt. h. t. & l.* 1. *inf. de Paganis:* (vndè & Haruspicina, *l.* 9.) à quibus scilicet requirebatur quid fulgura portenderent, eorùmque responsa, Denunciationes, & Interpretationes vocantur, *d.l.* 1. *de Paganis.* Item Harioli, *l.* 4.6. Augures, *d.l.* 4. *&* 6. Vates, *d.l.* 4. Chaldæi, *d.l.* 4. Diuinandi artem somniis narrandis occultantes. De *Haruspicibus* id obseruandum, Haruspices publicè consuli Constantinum permisisse, *l.* 1. *&* 2. *h.t*: *& d.l.* 1. *inf. de Paganis*, à Constantio verò penitùs consuli prohibitos, *l.* 4. *&* 6. *h.tit.* à Valentiniano verò nocenter tantùm Haruspicinam exerceri vetitam, *l.* 9. *h. tit.* Cæteri quoque sublati, vel professionem suam exercere vetiti, *l.* 4.6.8. *vlt. huius tit.* hàc potissimùm de causâ, quod contra salutem Principum, vel de eorum salute saltem quærerent, vt apertè ostendit *l.* 6. *hoc tit.* Quanquam & aliâ de causâ quoque Mathematici errorem suum exercere vetiti, *l. vlt. hoc tit.* vbi & Codices eorum comburi iubentur.

POENÆ eorum variæ & graues, seuerissimæ pœnæ, *l.* 3. Ignis *l.* 1. Supplicium capitis gladio vltore, *l.* 4. Feralis pestis, eáque absumi, *l.* 5. competenti animaduersione mactari, *l.* 7. Capitalis sententia, *l.* 8. deportationis pœna, *l. vlt.*

¶ *In* HARVSPICES *Romæ Constantini M. duæ leges.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum."

NVLLVS Aruspex limen" alterius accedat, nec ob alteram" causam; sed huiusmodi hominum, quamuis vetus, amicitia" repellatur: concremando illo Haruspice, qui ad domum alienam accesserit: illo & qui eum suasionibus vel præmiis euocauerit, post ademptionem bonorum, in insulam detrudendo: Superstitioni" enim suæ seruire cupientes, poterunt publicè" ritum proprium exercere. ¶ Accusatorem autem huius criminis non delatorem" esse, sed dignum magis præmio arbitramur," PP. Kal. Feb. Romæ," Constantino A. V. & Licinio Cæs. coss. [319.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod. tit* ex hac *lege & sequente* interpolata est. Photius quoque eius sententiam refert in *Nomocan. t* 9. *c.* 25. & *Basilic lib.* 60. *tit.* 39. *cap.* 19. Denique hæc *lex*, velut indicat Balsamon ad *Nomocan. Photij* in *Basilicis* multùm immutata. Baronius eam rectè Annalibus suis inseruit. *An.* 319. *n.* 29.

" *Præfectum Vrbis Romæ*, vt in partem subscriptio *legis PP. Romæ*, ostendit. & expressè testatur Author incertus de Præfectis Vrbi, his ipsis Consulibus: Et *lex* 1. *inf. de Paganis* (quæ argumento huic respondet) & *lex* 2. *sup. de sponsalib.*

" *Limen* hic, & *l. prox.* non est limen Ianuæ, seu Ianua, verùm domus, vt mox vocatur *h.l.* priuata domus. *l.* 2. *inf.* mox vocatur: sed & errat iocularitèr Alb. Gentilis, dum subtilem nimium agit, & tentat his verbis indicari maleficia in *liminibus* ianuarum quoque committi solita. Nil tale hîc innuitur.

" Quam de futuris quærendi respondendi consilio. atque adeò nequidem âmicitiæ prætextu, vt loquitur *lex prox.* cuius eadem est quæ *huius l.* sententia. Quare ponderanda hæc vox *alteram* quæ hic vim facit.

" *Amicitia* vocabulo intelligit interiorem familiaritatem.

" Hanc vocem mox vrgeo.

" Apud aras publicas & delubra, & liberâ luce, *l.* 2. *inf.* non in priuatis ædibus.

" De *Delatoribus* dicendi locus erit *inf. tit. de Petition.* Honesta hîc proditio est.

" Iubemus.

" Data enim hæc *lex* ad *Maximum* (Præfectum vrbis Romæ.)

II. * Idem A. ad Populum."

HARVSPICES, & Sacerdotes", & eos" qui huic ritui" adsolent ministrare", ad priuatam domum prohibemus accedere, vel sub prætextu amicitiæ limen" alterius ingredi, pœnâ" contra eos propositâ, si contempserint Legem : Qui verò id vobis extimatis" conducere, adite" aras publicas adque delubra", & consuetudinis" vestræ celebrate sollemnia : nec enim prohibemus præteritæ vsurpationis officia liberâ luce tractari. Dat. Id. Maij. Constantino A. V. & Licinio COSS. [319.]

NOTÆ.

* Ex hac *lege* & *superiore*, vt dixi, interpolata est *Lex* 3. *Cod. eod. tit.*

" *Vrbis Romæ Populum* intelligit, Gentilitium adhuc fermè vt ex hac *lege* & *superiore* partim apparet : & *l. 5. inf. de Paganis* quæ his concordat.

" *Sacerdotes* sunt qui interpretantur, hîc Vaticinatores : quomodo *Sibylla Sacerdos* Virgilio *6. Æneid.* & Augures Sacerdotes Ciceroni 3. *Fam. ep.* 10. Certè de ampla nominis Sacerdotis significatione agit Scalig. 3. *Poet.* 16. Verùm *Sacerdotes* hîc proprio significatu accipio, qui sacrificia peragebant, quique adeò non minùs quàm Haruspices exta inspiciebant.

" Vates, Hariolos, Augures, &c.

" *ἀνεφασίαν* & hic pariter & *l. 1. sup.* euitasse videtur : Hunc ritum scil. intellexit vaticinandi artem omnem. *Huic ritui* igitur, id est, huiusmodi ritui, vt *l. 4. inf.* ad HANC *Partem*.

" id est, operam dare ipsi, non etiam aliis inseruire vaticinationi operam dantibus.

" Limen id est, domum vt *sup* & *l. 1.* " Ignis, *l. 1. supr.*

" Pro *existimatis.* " vide *l. 10. inf. de Paganis.*

" vide *l. 10. 11. 25. de Paganis.*

" *Consuetudinis* vox hâc in re propriâ *h. l.* & *l. 1. inf. de Paganis* : Eodem sensu mos veteris obseruantiæ, *d. l. 1. inf. de Paganis*, *vsurpatio* hâc ipsâ *lege*.

" Publicè, *l. 1. sup.* Ne alioquin putet quis noctu hasce tantum prohiberi his verbis : vid. quæ dicam ad *l. 7. inf.* & *ad leg. 3. infr. de infirm. his quæ sub Tyran.*

" *Tractandi* vox hâc in re propria; ita Mathematicorum tractatus, *l. 8. inf.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. in Haruspices Romæ duæ constitutiones hæ sunt, eodem Anno 319. septimo videlicet inde vt eâ potitus est, datæ : *Prior* paulò prius ad Maximum Præfectum vrbis Romæ : *Altera* ad populum ipsum data. HARVSPICES quinam fuerint, notius est, quàm monere necesse sit prolixiùs. Breuiter, erant, qui sacrificiis factis ex HARVGARVM Inspectione (id est hostiarum & extorum inspectione) de futuris iudicium & coniecturam faciebant : Cum quibus Auspices & Augures nonnulli malè confundunt. His certè *l. 2.* coniunguntur & SACERDOTES, id est qui sacrificia peragentes, exta pariter inspiciebant. Itémque *ij qui huic ritui adsolent ministrare.* Quibus verbis intelligit nonnemo Victimarios, id est Popas, Cultrarios, qui scil. ministerium præbebant Sacerdotibus victimis mactandis, igni, & reliquis sacrificio parandis : Malè ; intelligendi quippè sunt, alij, seu cæteri omnes, diuinandi artem exercentes, similes Haruspicibus & Sacerdotibus, vt sunt Vates, Harioli, Augures, id genus alij, & vt *Rubr.* loquitur, *ceteri his similes*, quique *ritui ipsi*, non Sacerdotibus, ministrabant.

Igitur Haruspices, istique omnes, quoniam priuatis sese consultoribus præberent, atque intra domos priuatorum artem suam exercerent, atque adeò haruspicinam facerent, in aliorum (& Principum quoque haud rarò) necem, de quorum siuè salute, siue fine, à priuatis consulebantur, vel etiam contra publicam quietem, & imperium populi Romani : Ideò in id genus homines, Haruspices nominatim, subindè Senatusconsulta & constitutiones Principum latæ, atque in eos qui de iis quæ dixi Haruspices consuluissent : aliósue diuinandi artem exercentes, de quo dicendi locus erit plenior *alibi*.

¶ Constantinus M. igitur his duabus constitutionibus, vt & tertiâ, *l. 1. infr. de paganis*, Haruspicum & similium priuatorúmque hâc parte conatibus obuiam iturus (& paulatim etiam quantum coniicio, superstitionem gentilitiam pessumdaturus, populique Romani mores ad pietatem traducturus paulatim, quod ab hoc anno 319. facere potissimùm instituit,) cùm Haruspicinam, quæ tantas in Gentilium animis radices egerat, penitùs prohibere non posset, haruspicinam hactenus priuatim exerceri vetuit, & sacrificia domestica diuinationi exercendæ prohibuit, in tantùm vt Haruspices ad priuatam domum accedere nolit, veterémque cum his *amicitiam*, id est familiaritatem domesticam, abrumpi, neque in priuatas domos admitti sub amicitiæ prætextu, *nec ob alteram causam*, quàm haruspicinæ exercendæ animo scil. scilicet ne hoc, illóue prætextu Haruspicinam noeentes inter priuatos parietes exerceri contingeret. Nihil est scil. velandis fraudibus & sceleribus tam idoneum, quàm priuata amicitia, priuatíque congressus ; qui meritò dominantibus suspecti: *Nam à nullo genere æquè summum periculum est, si cætus, & concilia, & secretas consultationes esse sinas*, quod Cato apud Liuium *lib. 34.* dicebat. Sic & olim iam prospectum, ne qua sacra fierent in Operto, Liuius *lib. 39.* Huc omninò pertinet etiam Firmici consilium, horum temporum scriptoris, quod Mathematicis dat *extremo libro Secūdo*, vt *responsa sua* PVBLICE *dēt*, & hoc interrogaturis ante omnia prædicāt, quod omnia de quibus iam interrogant, clarâ sint voce dicturi, *nec* SECRETE *cum aliquo fabulas conferant, sed* PALAM *sub conspectu omnium istius artis disciplinam exerceant.* Sed & anteà Tiberius, vt memorat Sueton. *cap. 63. Haruspices* SECRETO *ac sine testibus consuli vetuit* ; publicè igitur permisit. Vlpianus etiam hoc indicat, *Vt*, inquit, *profiterentur*, & PVBLICE *responderent.* Et sanè Alexander Seuerus, teste Lampridio, *Aruspicibus & mathematicis salaria instituit, & auditoria decreuit.* Quin & memorat Curtius *lib. 7* in regno Macedonico, *non licuisse*

nisi apud Regem Vaticinia profiteri : Deindè vt rectè nonnemo scribit, ex malo semper affricatur mali aliquid : malique adeò consortio prohibendi, etsi non veniant vt faciant malè: Quo non absimili etiam prorsus fine, litigatores domum Iudicis ingredi familiariter & secretum eius petere pomeridiano tempore prohibet *l. 6. sup. de offic. Rectoris Prouin. & l. vn. sup. de off. Iudicum ciuilium* : quam in rem videndæ quoque duæ Libanij *Orationes* quas partim edidi *primus*, partim illustraui.

¶ Vicecuersa sicut Haruspicinam priuatim exerceri Constantinus *his legibus* & *d. l. 1.* vetat, ita contrà publicè eam exerceri permittit. *Publicè*, inquam, apud aras publicas & delubra, & retento more veteris obseruantiæ : Per hæc scilicet *reformationis* (sic vt loquar) initia delubra omnia & aræ inuiolatæ stabant. Quin & *d. l. 1. infrà, de paganis*: Haruspicinam in publicis quoque causis à Senatu vrbicisque Magistratibus Romæ vsurpari idem Constantinus concessit : sic tamen vt ad se responsa Haruspicum referri vellet. De cuius rei ratione ad *eam legem* pleniùs dicam. Et hæc omnia, non tanquam ipse Haruspicinam probaret vel ei obnoxius fieret, quod Zosimus credidisse videtur, & Baronius hinc colligit ; verùm quia euellendæ è Gentilium animis haruspicinæ par nondum erat, & Romæ quidem & per Italiam, quam haruspicinæ nominatim fidem maximam habuisse scribit Herodianus *lib. 8. p. 612. μάλιστα* (inquit) *τῇ σκέψει ταύτῃ πιστεύουσιν οἱ Ἰταλιῶται*. Ideoque satis habuit Constantinus suæ interim saluti & publicæ quieti *his legibus* eâ quam dixi ratione consuluisse : prohibitis sacrificiis domesticis & priuatarum ædium ingressu Haruspicibus interdicto.

Certè tamen abest, vt ex *his legibus* probari possit, quod Zosimus scribebat, Constantinum per hæc adhuc tempora Haruspicibus fidem adhibuisse, vt contrà *l. 1. h. t.* disertis verbis Haruspicinam improbare se ostendat, cùm *superstitionem* vocat : & *l. 2.* cùm ait : *Qui verò id vobis extimatis conducere*; Ac si diceret, *non ego*. Et vt paulò antè indicaui, id quod *d. l. 1. infr. de paganis* constituit, id alio prorsus quàm Haruspicinæ probandæ animo fineque à Constantino factum est : vt ad eam ostendetur.

¶ Porrò quàm enixè Constantinus & suæ & publicæ saluti sacrificijs domesticis & haruspicinâ priuatim exerceri prohibitâ consultum voluerit, duo præterea ostendunt: Primum *pœna* seuerissima, quam & Haruspici & Consultori imponit : Haruspici inquam ignis, Consultori verò deportationis & bonorum publicationis. Sanè Vlpianus quoque apud *Authorem Collationis Legum Mosaicarum*, Eos qui de Principis salute consuluissent, capite punitos, vel qua alia grauiore pœnâ adfectos scribit. Sed & Paulus *5. sent. tit. 21.* Aruspices & cæteros qui de salute Principis & summa Reipub. responderint, vnà cum eo qui consuluerit, capite puniri. Et tamen *hac lege* seuerior pœna Haruspici quàm olim imponitur, ignis scilicet (quæ sanè grauissima pœna est, *l. capitalium, ff. de pœnis* de quo dixi in *cap. 7. lib. 1. Tertull. ad Nationes*,) etiamsi nec de Principe aut statu Reipub. responderit. Sanè Magi viui olim exusti, vt Paulus testatur : Vicissim euocanti mitior pœna *h. l.* imponitur : in eo tamen grauior quàm olim; quia etsi de statu Reipub. vel de salute Principis non consuluerit, tamen punitur, si admisit, si euocauit Haruspicem. Denique nota seueriorem pœnam Haruspici imponi quàm Consultori : Nempe genus hominum hoc vt Tacitus loquitur publico exitio repertum, *Potentibus infidum, sperantibus fallax*. Et tamen notari cupio *l. 2. h. t.* arbitrariam pœnam iam in Haruspicem & Consultorem, à Constantino mutato consilio constitui.

Secundo Accusatores huius criminis hoc Edicto euocat Constantinus Præmio. De quo more Accusatores euocandi & quidem in publica causa, qualis hæc est, dixi ad *l. 4. sup. de Accusationib.* ¶ Denique illud summopere attendi cupio, has duas *leges*, & *dictam leg. 1. infr. de paganis*, ad Vrbem Romam & Populum Romanum propriè pertinere: Scilicet vrbs ea & veteris moris siue superstitionis retinentior fuit, & quidem hac parte, vt ostendet quoque *lex 3. 4. 5. 9. 10. 11. vlt. infr.* & rebus quoque nouis opportunior erat. Tandem scriptor Vitæ Constantini memorat Edictum, quo diuinandi curiositas omnis vetita : Quinimò & Zosimus Haruspicinam penitùs sublatam à Constantino refert *lib. 2.* vt & Sozomenus *lib. 1.*

¶ *De* INCANTAMENTIS, *quatenus ea prohibita sint vel permissa, Constantini M. Lex.*

III. * Idem A. & Cæs. ad Bassum P. V."

EORVM est scientia" punienda, & seuerissimis meritò Legibus vindicanda, qui Magicis adcincti" artibus, aut contra hominum moliti" salutem, aut pudicos ad libidinem defixisse" animos detegentur : Nullis verò criminationibus implicanda sunt Remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus" locis, ne" maturis vindemiis metuerentur" imbres, aut ruentis" grandinis lapidatione" quaterentur, innocenter" adhibita suffragia, quibus non cuiusque" salus, aut existimatio læderetur, sed quorum proficerent actus", ne diuina munera & labores hominum" sternerentur. Dat. x." Kalend. Iul." Aquileia" Crispo", & Constantio Cæs. COSS. [321.]

INTERPRETATIO. *Malefici, vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel hi qui per inuocationem dæmonum mentes hominum turbant, omni genere pœnæ puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. Tit.* Photius *Nomocan. t. 9. c. 25.* vbi vide notam Balsamonis : Basilic. *lib. 60. t. 39. c. 30.* Hanc legem quoque Annalibus suis inserit Baronius A. 321. *n. 16.*

" *Crispus*

" *Crispus* scilicet, qui hoc anno Cæsarum maximus, rebus in Gallia fortiter gestis aduersus Francos immenso terrarum spatio emenso ad Patris Constantini conspectum sese contulit: vt testatur Nazarius, *in Panegyrico sub finem.* Porò hæc vnica mihi *lex* occurrit inter omnes Constantini M quæ *Cæsaris* (Crispi scilicet' nomen præferat. Quanquam & de hoc eodem accipi potest *lex* 2. *sup. de Tutorib.*
" Malim P F. Nam neque vetus Notitia *Præfectorum vrbis*, hunc hoc Anno memorat.
" Vide quæ noto ad *l.* 8. *infr.* " Vide *Commentarium.*
" Internecionem conciliant, vnde Internecini actio, *l.* 14 *supr. de accusat.*
" Vide quæ dico *in Comment.*
" Albericus Gentilis putat, ex mente Iustiniani hæc hodiè accipienda, de Agrorum lustratione, diebúsque Rogationum. quod inane est. " *mitterentur.*
" Hæc, vsque ad vocem *innocenter.* Tribon. inseruit.
" *aut ventis grandinis, quæ lapidatione.* Ita Iustinianus.
" Apuleius non absimiliter lib 2. *Statutúmque est vt in eam saxorum iaculationibus vindicaretur.*
" Vide *l.* 9. *in fine.* " id est *Cuiusquam.* Et ita *Cod. Iust.*
" *Actuum* appellatione cantamina, seu carmina indigitat Constantinus.
" Vide *Comment.* " Alij *XV.*
" *Iun.* in Cod. Iust. Et in *Editione in Quarto*, item Edit. *Cuiac.*
" In Edit. *Cuiac.* editum *Aquilino*, malè; sanè & in *Cod. Iust.* editum *Aquileia.*
" *vg. Crispo II. & Constantio II.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tertia hæc hoc titulo Constitutio est. Et hæc quidem de INCANTAMENTIS seu carminibus Magicis (quæ & SVFFRAGIA propriè *h. l.* vocantur) Ea verò vt Antiquitùs duplicis generis fuêre, ita & hac Constitutione Constantinus M. pariter agnoscit: non minùs, quam venenum *ἐν τῶν μέσων* est. Itaque & signatè in XII. *qui* MALVM *carmen incantauit* (teste Plinio *lib.* 28. *c.* 2.) parricida esse iussus est, id est homicidij pœná plexus: itémque, *qui Fruges* EXCANTASIT, eadem l. XII. *Tabularum* pœna obnoxius factus est, id est non tantùm qui fructus alienos in alias terras cantibus seu magicis artibus transtulisset, quò minus adolescerent, vel etiam penitùs enecarentur, inter alia intempestiuis imbribus attractis vel necessariis repulsis, vt Seneca docet 7. *Natural.* 7. Eadem plenè ratione Constantinus M. etsi Christianæ religioni iam operatus, eodem *συγκαταβάσεως* genere (de quo ad *leges superiores* egi) Populo Romano gentili scil. boni carminis seu incantamenti gratiam facit: malum verò ad pœnam & leges reuocat & quidem seuerissimè in quo etiam *legi Dei* accedit: de qua Philo *de spec.* 11. *p.* 611. hac constitutione, quam cur Baronius subobscuram vocauerit, conijcere non possum. ¶ Mira sanè nonnullis hæc constitutio videtur: Nã etiã Ethnici nõnulli magicorũ istorũ carminũ vim negarũt, & in his Seneca: Et negãt Christiani nõnulli, & in his Valesius *de sacra Philos.* quibus apertè quicquid velint, refragatur *Psalmus* 58. & Apostolus 5. *ad Galatas*: Alij verò apertè cõdẽnarunt, etiam innoxiorum istorum carminum vsũ, vt Medicorum disciplina: quod testatur Augustinus *lib.* 2. *de Doctr. Christ.* Damnata igitur etiam à Medicorum Principibus, Hippocrate *lib.* 2. *de morbo sacro*: Galeno *περὶ ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως*. Ridet & Lucianus *in Alex. Seuero*, *ψευδόμαντι*: Et Plinius *lib.* 28. *c.* 2. & Plutarchus *in Pericle*, & vt Plinij verba vsurpem, *viritim sapientissimi cuiusque respuit fides.* Sanè IC. quoque Vlpianus, etsi Christianæ Religionis osor, *l.* 1. *π. de extraord. cognition.* huiusmodi remedia inter medicinæ genera esse negat: *tametsi*, addit, SINT *qui hoc sibi profuisse cum prædicatione affirmant.* Quibus contra Ammianus Marcellinus *lib.* 16. *p.* 72. ita scribit; *Si quis*, inquit, *anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicina quoque admittit auctoritas* &c. Sed vide sis longam hac de re disputationem Plinij *lib.* 27. *&* *lib.* 30. *c.* 2. Mureti 4. *var.* 6. Pind. *od.* 5. *Pyth.* vid. & Martianum Capellam *l.* 14 *c.* 6. Platonem *variis locis*, Valesium de *Sac. Phil.* Hinc & remedia, quæ à rei rusticæ & medicæ Scriptoribus proponuntur, Catone, Varrone, Theophrasto, Aëtio, Sereno, Tralliano, v. & libellũ qui *Galeno* adscribitur: Et hæsit tamẽ diu in animis quoque Christianorũ approbatio & studiũ horum remediorum seu incantamentorum. Quare Ioan. Chrysostomus passim, aliique antiqui Ecclesiæ Patres hanc superstitionem grauissimè coërcuere: Et extant etiam de horum pœnis *Canones* in antiquis Conciliis, vt *Canone* 63. *Synodi Laodicenæ*, *Can.* 61. *Synodi* 6. *in Trullo.* Vide & *Capitularium lib.* 6. *c.* 72. Imò vanitatem hanc ac nominatim *περιάπτων* *καὶ* *φυλακτηρίων* seu *περιαμμάτων* damnauêre Principes quoque non modò Christiani, vt de Constantij (qui Constantini M. huius nostri filius fuit) temporibus refert Ammianus *lib.* 16. *p.* 72. *Si quis anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, reus delatus pœnaliter interibat.* Item *lib.* 19. *vt veneficos pronunciatos reos capitis interisse, si qui* REMEDIA *quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret.* Itémque de Valentiniani temporibus idem Ammianus *lib.* 29. *Anum quandam simplicem interuallatis febribus mederi leni carmine consuetam occidit vt noxiam. Et visus adolescens in balneis admouere marmori manus vtriusque digitos alternatim, & pectori, septémque vocales literas numerasse ad stomachi* REMEDIA *prodesse arbitratus, percussus gladio est.* Verùm & Pagani, vt de Antonino Caracalla refert, etsi alio fine Spartianus: *Damnati sunt*, inquit, & *qui* REMEDIA *quartanis tertianis, que collo annexa gestarent.* Ac vt de *φυλακτηρίοις* & *περιάπτοις* his adhuc addam. D. Basilius *Homilia in Psalmum* 75. ea damnat *περιάμματα* characteribus insignita: Et Ioan. Chrysostomus *Homilia* 43. *in Mathæum*, *c.* 23. in eos inuehitur, qui suâ ætate philacteria *περίαπτα* ad collum suspendebant, vel partem aliquam Euangelij scriptam: itémque & *in* 8. *homil. super ea, ad Colossenses edit. Comel. p.* 1574. 1575. non dubitat idem Chrysostomus comparare aliquatenus martyrio contemptum huius vanitatis: *ἐκείνη τὸ παιδίον οὐκ ἐποίησε περίαπτα, μαρτύριον αὐτῇ λογίζεται*: vbi docet vetulas fermè fœminas seu anus hæc fecisse. Adeò scilicet altas radices egerat in plebis Christianæ animis *ὁ δεινὸς* hic morbus. Et tamen vt dixi eum Constantinus quoque *h. l.* ad pœnam non reuocat. Id enim est, quod sibi vult, cum ait: *Nullis verò criminationibus implicanda sunt* REMEDIA *humanis quæsita corporibus.* Cui similis, & propè gemina est Apuleij sententia, 1. *Apolog. Veteres Medici etiam carmina* REMEDIA *vulnerum norant, vt omnis vetustatis certissimus auctor Homerus docet, qui facit Vlyssi de vulnere profluentem sanguinem sisti* CANTAMINE: NIHIL ENIM QVOD FERENDÆ SALVTIS GRATIA FIT, CRIMINOSVM EST. Quæ postrema verba diceres Constantini Quæstorem in animo habuisse. Et tamen circumscribenda hæc sententia est, velut falsa. Quàm multa enim verita, licèt salutaria interdum sint, & non malo animo dentur, sed malo tamen exemplo ac

more? Non facienda ſunt mala vt eueniant bona. Sanè apud Ægyptios puniebâtur Medici qui nō ex præceptis artis ægrotū curauiſſēt. Denique nec bonus vſus rei malæ rem malam probat, vt contra malus vſus bonæ rei bonam non infamat. Quo mirum magis, Iuſtinianum *hanc l.* tanto pôſt probaſſe, inque *Codicem ſuum* retuliſſe. Quare & Leo *Nouella* 65. eam abrogat, Euſebius *lib.* 3. *demonſtr. Euangel. p.* 127. Conſtantinus M. coætaneus, apertè à Chriſtianis damnatum huuc Incantationum vſum ſemper teſtatur. ¶ *Remedia* igitur *humanis quæſita corporibus*, ſunt vel nuda cantamina ad leniendum dolorem: de quibus v. & Alex. Trall. *lib.* 12. Originem *contra Celſum* Nicephorum, in *lib. de inſonn.* Amm. Marcellinum *lib.* 16. *p.* 72. De iiſdem ſenſit & Marcellus *de medicinâ.*

Gramine ſeu malis agro præſtare medelam
CARMINE *ſeu potius: namque eſt res certa* SALVTI
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis.

Medicina igitur facta ἐπῳδαῖς & incantationibus: ſic vt corporibus putaretur prodeſſe; PRÆCINERE hoc Latinis dicebatur, Macrobius *lib.* 2. *in ſomnium Scipion. c.* 3. de Muſica loquens. *Corporum quoque morbis medetur: Nam hinc eſt quod ægris* REMEDIA *præſtantes* PRÆCINERE *dicuntur.* Tibullus diſertè *lib.* 1. *Eleg.* 5.

Ille ego, cum triſti morbo defeſſa iaceres
Te dicor votis eripuiſſe meis.
Ipſeque ter circum luſtraui ſulfure puro
Carmine cum magico PRÆCINVISSET *anus.*

Strabo τὰς δ' ἐπῳδὰς ποιοῦνται πολὺν χρόνον ῥάβδων μυρικίνων λεπτῶν δέσμην κατέχοντες. Scilicet Magi faſciculum virgarum tenentes epodas illas ſuas incinebant. Vel amuleta περίαπτα magicorum fermè verborum ſuſurro adhibita; de quorum etiam vſu ſub Theodoſio M. eſt & Libanij locus *de vita ſua, p.* 63. Lactantius ad Conſtantinum Magnum *huius legis* Authorem ſcribens *lib.* 5. *cap.* 9. *qui cœlum quoque ipſum veneficiis appetant, tanquam illorum malitiam terra non capiat.*

¶ Et hactenus de Magicis artibus & incantamentis quæ pro remediis ad morbos depellendos adhibuit Gentilium ſuperſtitio, quæ impunita Conſtantinus M. *hac lege* reliquit. Par indulgentia eiuſdem Conſtantini M. circa ea quæ conſeruandis frugibus & auertendæ frugum calamitati adhibebantur: de quibus conſulendi rei ruſticæ *Auctores*: in his Columella *lib. de cura hortor.* & Palladius, vbi notat contra grandinem remedium: Vide & quæ notat Caſellius 2. *variarum*, 10. Sed & inſigne eſt, quod Seneca memorat 4. *Natural.* 6. & 7. de χαλαζοφύλαξι, id eſt, iis quibus delegata erat cura prouidendæ tempeſtatis; Et de remediis quæ Cleonis adhibita ferebantur, ad grandinem & tempeſtates auertendas, ne vineæ vapularent aut ſegetes prociderent. Quæ omnia item narrat Clemens Alexandrinus *lib.* 5. *Stromatum.* Hic interim quoque locus eò pertinet quod de grandinis lapidatione *h. l.* dicitur. Sanè Pauſanias quoque *lib.* 2 ait vidiſſe ſe homines qui ſacris & incantationibus *Grandinem* auerterent De imbribus *Legem XII. Tabularum* quoque, cuius anteà memini. Idem Seneca accipit: *Et apud nos*, inquit, in *XII. Tabulis cauetur, ne quis alienos fructus incantaſſit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi* IMBRES CANTIBVS & REPELLI. De Tempeſtariis, id eſt immiſſoribus tempeſtatum (vt eos Anianus ad *h. l.* vocat) dicendi locus erit ad *l.* 6. *infr.* ¶ Contrà igitur improbantur *h. l.* & ſeueriſſimis legibus ſubiiciuntur *Tempeſtarij* iſti, aliique qui aduerſus hominum ſalutem quid magicis artibus moliuntur (quod crimen *Internecini* dici exiſtimo *l.* 14. *ſup. de accuſat.*) vel etiam pudicos ad libidinem animos deflgunt. Conciliatus ſcilicet amor quoque his artibus magicis; vide Pharmaceutriam Theocriti & Virgilij: Porphyrij confeſſionem apud Euſebium 5. *de præpar.* 17. & apud Auguſtinum 10. *de ciu. Dei*: *c.* 11. vide eundem Porphyrium *de non eſu Animal.* & Originem *contra Celſum*, *lib.* 7. videatur & Arnob. *lib.* 1. Iuuen. *Satyra* 6. *v* 609. Vetus Inſcriptio: *Quos potui allexi philtris.* Hieronym. *in v. Hilarionis*: Apuleius. *Confeſſa eſt ſeſe meâ magiâ in amorem deductam dementire*: Arnobius *lib.* 1. *vxoribus & liberis alienis inconceſſis flammas & furiales immittere cupiditates*: Amm. *lib.* 28. *Marinum & auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis adfectaſſe coniugium ſupplicio lethali damnauit.* Vbi *artes prauæ* ſunt omninò artes Magicæ. Idem Ammianus Marcellinus *d. lib.* 28. *p.* 395. *Anepſia adpetitam ſe nefariis artibus vim in domo Aginatij perpeſſam aſſeuerauit.* Vide & Aimoinum *lib.* 3. *c.* 51. & *Neapol. legum lib.* 3. *tit.* 41. v. & quæ in hanc rem notat Burchardi *decretor. lib.* 19. *p.* 278. Hoc in genere φίλτρα, quæ & ἴυγγες vocantur Ariſtænæto *lib.* 2. *ep.* 18. ἀγώγιμα dicta apud Irænæum *lib.* 1. *c.* 20. Epiphanium in *Carpocratianis hæreſi*: ἐπῳδάς, διαφόρους πρὸς πᾶσαν μηχανὴν ἐφευρηκότες φίλτρα καὶ ἀγώγιμα. *Deſiderij poculum*, Horatius *Epodon* 17. dixit. Cui contrarium μίσητρον. Origenes 7. *contra Celſum*, quod Fabius *Declamat.* 14. Odij potionem dixit: In miſeris herbarum vſus vt Prometheæ. Propertius *lib.* 1. *Eleg.* 12.

——— *an quæ*
Lecta Prometheis diuidit herba iugis.

Denique notandum hanc *legem* à Iuſtiniano quoque probatam atque in *Codicem* ipſius relatam: Verùm iure merito poſtea abrogata fuit à Leone *Nouell.* 65. Sed & omiſſa hæc *lex* in Baſilicis, vt ex *lib.* 60. *t.* 39. & notatis inibi liquet: ſed & idem reſtatur Balſamo *ad Photij Nomocan. t.* 9. *c.* 26. quem vide: qui ſanè etiam hanc *legem* ſequente correctam putat: vide & in *Decreto* 26. *quæſt.* 5. vide & quæ notat Cuiacius 28. *obſ.* 17. Denique Bartoli ſententia eſt, iſtam *legem* in foro ciuili, non in foro conſcientiæ obtinere poſſe. Etſi Decianus, *lib.* 3. *conſil.* 20. hinc colligat, pro tuitione corporis & rerum ſuarum & præſertim totius populi poſſe quem vti arte Magicâ & incantationibus. Quare tandem inanis eſt Albericus Gentilis, qui hæc ad Agrorum luſtrationes & dies Rogationum transfert.

¶ Ad vltimum propriæ complures locutiones hîc illuſtrandæ veniunt Virgilianâ etiam in multis imitatione, cuius procul dubio Quæſtorem ſeu Magiſtrum Scriniorum Conſtantini perſtudioſiſſimum fuiſſe apparet.

Ait lex, *magicis adcincti artibus*: Sic Dido apud Virgilium:

Teſtor cara Deos, & te Germana tuúmque
Dulce caput, MAGICAS *inuitam* ACCINGIER ARTES.

Non abludit de eo quod notatum, Magiæ operantes accingi ſeu ſuccingi ſolitas. Virgil.

——— *vnum exuta pedem.*
——— *vinclis in veſte recincta.*

Horat. *lib.* 1. *Satyr.* 8.

Vidi egomet nigrâ ſuccinctam vadere pallâ.
Canidiam pedibus nudis paſſóque capillo.

Ait lex, *defixiſſe animos.* In Cod. Iuſt. *deflexiſſe*, vt Græci quoque exprimunt verbo ἀποκάμπτειν, alij ἕλκειν. Sanè *defigendi* verbum eſt ſortilegorum proprium. Paulus 5. *ſentent. tit.* 23. In Codice Veſuntino, *Qui ſacra impia nocturnáue, vt quem obcantarent, defige*

defigerent. [in Editis est, interfigerent] *obligarent, fecerint*. Plinius *lib.28 cap.1. Defigi diris deprecationibus nemo non metuit*. Virgilius in Ciri: *Colchiacis animum defigere votis*. Vetus Interpres Horatij: *Ita te defigam novis & insolitis maleficiis, ut mentem nunquam recipias*. In Glossis Philoxeni, *Defixiones* καταδεσμοὶ νεκυομαντείας. *Defixio* est propriè πῆξις: figere, defigere, πῆξαι, vnde & πηκτὴ ἀνάγκη Orpheo in *Thymiamate Coryb*. Apuleius quoque in Herbario de Leonopodio: *Si quis devotus defixúsque fuerit in suis nuptiis, sic eum resolues*. Eodem sensu Græcis δεσμὸς & καταδεσμὸς & καταδεσμεῖν, & *devinctiones* Tertull. *de spectaculis*. Omitto alia, quæ apud Cuiacium requitc 21. *Obs.22.* vide & Salmasium in Solinum, p.1088. &c.

Ait lex; *labores hominum sternerentur*. Virgiliana rursum imitatio *lib.1.Georg.*

—— Hominúmque boúmque labores

Et *lib.2. Æneid.*

Sternit agros, sternit sata læta, boúmque labores.

¶ *De* DIVINANDI *curiositate omni prohibita: Constantij Lex.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. & Iulian. Cæs. ad Populum."

NEMO Haruspicem consulat", aut Mathematicum, nemo Hariolum. Augurum & Vatum praua confessio" conticescat. Chaldæi ac Magi", & ceteri, quos *Maleficos*" ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem" aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas": Etenim supplicium" capitis feret gladio vltore" prostratus, quicunque' iussis" obsequium denegauerit. Dat. VIII. Kalendas Febr." Mediol. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. coss." [357.]

INTERPRETATIO. *Quicunque pro curiositate futurorum, vel inuocatorem dæmonum, vel diuinos quos Ariolos appellant, vel Aruspicem, qui auguria colligit, consuluerit, capite punietur.*

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. eodem tit.* Basilicon *lib.60. t.39. c.31.* Photius *Nomocan. t.9. c.25.* Imitatus videtur Constantinus *Exodi caput 22.* Inseruit & hanc legem Baronius *Annalibus suis, A.D.356. n.1.*
" Vrbis Romæ, quò pertinent pleræque *huius tituli* leges. *Lex*, inquam, 1. 2. 3. 4. 5. 9. 10. 11. *vlt.* Retinentior quippe veteris Obseruantiæ Roma fuit, vt ostendet etiam *titulus infr. de Paganis, sacrificiis, & Templis.*
" De hac voce mox. " De hac quoque voce mox.
" *Magi*, Haruspicum fratres, *Arnobio*. " vide *Commentarium*.
" *Ἀντονομασίαν* hic euitauit *ad* HANC *partem*: vt *l.2. sup. Huic titul.*
" De hac voce mox in *Commentario*.
" *Supplicio capitis ferietur*. Ita Tribon. Et hoc nostrum tamen legitimum est.
" Gladius vltor, *v. l. & l.2. infr. de bonis proscriptorum*: quæ eiusdem Constantij est, superiore anno data.
" tàm qui consuluerit, quàm qui responderit.
" *Nostris*, Hoc Tribonianus addidit.
" Ita *Codex Iustin.* & Editio Cuiaciana. & Editio in *Quarto*, Parisiensis habet perperam, *Sept.*
" Eodem anno, trimestri fermè pòst, lata *lex* sequens 5.

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. tres Constitutiones sequuntur: Duæ puta *hæc* & 6. in Haruspices, Mathematicos, Hariolos, Augures, Vates, Chaldæos, Magos, Maleficos: (quibus addenda est tertia, eáque antiquior, quam memorat Libanius *de vitâ seu de fort. suâ, p.11*) *lex 5.* verò, in Magicas artes. Diuinandi igitur, Diuinósque & Vates, Chaldæos, Mathematicos consulendi quoscunque mos & curiositas hoc Constantij Imperatoris Edicto OMNIBVS omnibus interdicitur A.D. 357. idque sub gladij pœnâ. Quod Constantinus M. non ita prohibuerat *l.1. & 2. 3. supr.* Constantius scil. curiositatem hanc omnem magnopere auersatus est: vt præter hanc *legem* prodit insuper *lex 4. infr. de paganis*: & *lex 6. infr. hoc eodem tit.* Sanè Constantij *legem* memorat quoque Libanius *de vitâ suâ p.11.* vbi agit de Crispinis Heracleotis patruo: ὑπὸ τοῦ θείου τινὸς ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπου καὶ πλείω τε θεοῖς ἢ ἀνθρώποις ὁμιλήσαντος ἐν γῇ. Καὶ τοί γε Νόμος εἶργε, καὶ ἦν ἡ δίκη τῷ τολμῶντι θάνατος. *Legem* ait *latam aduersus Diuinos & Vates, quâ pœna mortis his indicta.* Eodémque refert Libanij locum *Orat. 21. ad Theodosium, p.393.* vbi *Iuliani* nomen loco *Constantij* infartum: Et pœnam ignis impositam *ibidem* testatur. Capitale igitur id, vetitúmque sub Constantio, vt præter Ammianum Marcellinum *pluribus locis*, docet quoque Libanius *dictâ Orat.* Mamertinus *in grat. act. ad Iulianum.* Et tot Constantij *leges* aduersus id. Ammiani Marcellini locus hîc inter alios sternendus est, quo in Gestis anni superioris (id est, A.D.356, quo argumento putet quis, hanc *legem* ad eum annum 356 referendam) hæc, de eodem Constantio memorat *lib. 16. p.72.* *Superato Marcello, euersáque Serdicâ vnde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ Maiestatis Imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis, vel occursu mustelæ, vel similis signi gratia* CONSVLVISSET *quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuisset (quod medicina quoque admittit auctoritas) reus vnde non poterat opinari delatus, raptúsque in iudicium pœnaliter interibat*: Et quæ sequuntur: vbi inter cætera de Mauortio Præfecto Prætorio in huiusmodi negotiis Iudice seu cognitore delegato agit. *Re*, inquit, *compertâ iubetur Mauortius tunc Præfectus Prætorio vir sublimis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem Vrsulo largitionum Comite, seueritatis itidem non improbandæ.* Qui Mauortius idem ille mihi videtur, cui Iulius Firmicus Maternus suos *Matheseon* libros inscribit, & ad quem per hæc ipsa tempora hæc inter cætera scribit, *extremo libri secundi*;

Mathe

Mathematicos compellans, quod ab huius legis argumento non abludit. *Dabis sanè Responsa* PVBLICE *& hoc interrogatoris antè prædicito, quòd omnia quidem illa de quibus interrogant te clara sis voce dicturus: ne quid à te tale fortè quæratur quod non liceat nec interrogare nec dicere. Caue ne quando de statu Reipublicæ, vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet nec licet vt de statu Reipublicæ aliquid nefariâ* CVRIOSITATE *dicamus. Sed & sceleratus atque omni animaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit Imperatoris, quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod & ARVSPICES quotiescunque à priuatis interrogati de statu Imperatoris fuerint, & quæreati respondere voluerint, exta semper quæ ad hoc fuerint destinata, ac venarum ordines inuolutâ confusione conturbent.* Et mox: *Nunquam nocturnis sacrificiis intersis, siue illa publica, siue priuata dicantur, nec* SECRETE *cum aliquo fabulas conferas, sed palam sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.* Quæ quidem omnia, aliàque in hanc sententiam plura, & ad Constantini *leges*, putà *leg.1.& 2. sup.* proximè accedunt, & prohibendæ penitùs tandem curiositatis omnis causas aperiunt. De quibus alioquin proprius erit dicendi locus ad *l. 6. infr.* vbi & alterum ex *Ammiano* locum notabo. Scilicet hactenus diuinandi curiositas patebat, dum ne super salute Principis, aut statu Reipubl. exerceretur. Verùm cùm id non satis impediri posset, prohibita penitus à Constantio hoc Edicto diuinatio.

¶ Cæterùm quodnam discrimen sit & quâ notâ distinguendi sint omnes illi, qui circa diuinandi curiositatem occupati *h.l* nominantur, in partem docet Hieronymus *Commentario in Daniel. cap. 2. Quos nos*, ARIOLOS, *cæteri ἐπαοιδοὺς interpretati sunt, id est, Incantatores. Ergo videntur mihi incantatores esse qui verbis rem peragunt:* MALEFICI, *qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Porrò in Chaldæis γενεθλιαλόγους significari puto quos Vulgus* MATHEMATICOS *vocat: consuetudo autem & sermo communis* MAGOS *pro Maleficis accepit, qui aliter habentur apud Gentem suam, eò quòd sint Philosophi Chaldæorum: & ad Artis huius scientiam Reges quoque & Principes eiusdem Gentis omnia faciunt.* Distinctiùs tamen hæc ita separanda sunt. Haruspices sunt qui hostiis & extis inspectis, ex iis iudicium faciebant: Mathematici propriè qui ex syderum cursu; Γενεθλιακοὶ & Astrologi qui & *Chaldæi*, quorum frequens apud *Tacitum* quoque mentio. *Canone* ita *Laodiceno* vetantur in Ordinem Ecclesiasticum recipi, cum Magis & Incantatoribus, *Mathematici* quoque & *Astrologi*: quos tamen omisit Dionysius Exiguus. *Harioli*, qui vt Tertullianus loquitur, aris inhalantes numen de nidore concipiebant: & vt Isidorus ait, qui circa aras idolorum preces emittentes & sacrificia offerentes, Dæmonum responsa accipiebant. *Augures* verò sunt, qui ex auium garritu vel volatu coniecturam faciebant: *Vates*, qui vt Tertullianus quoque scribit, de Deo pati existimabantur, *Virgiliana* imitatione, id est *Fanatici*, qui vi numinis interiori agitari se fingebant, quales describit Apuleius *octauâ Milesiâ*, qui se Deo plenos adsimulabant, vt Paulus *lib. 5. senten. t. 21.* Græci hos *κατόχους, θεολήπτους, θεοφόρους, θεοφορουμένους, θεοκλύτους, ἐνθουσιαστὰς, ἐνθεαστικοὺς* dicunt. *Magorum* appellatione indicantur Incantatores, qui verbis & ventilationibus rem fermè peragebant. Denique Malefici dicuntur Necromantiæ artem operati, vt Hieronymus *superiore loco* rectè indicauit: quanquam & iidem Magorum appellatione nonnunquam comprehenduntur. Postremùm huc facit Claudiani locus *in 4. Consul. Honorij*.

> *Te Persa cecinêre* MAGI, *Te sensit Etruscus*
> AVGVR, *& inspectis Babylonius horruit astris:*
> CHALDÆI *stupuêre senes.*

¶ Ad vltimò propriæ complures locutiones hîc illustrandæ veniunt.

Ait lex; *Nemo Haruspicem consulat:* Consulendi scil. verbum hac in re proprium: vide Firmicum & quæ notabo plura *ad l. 9. infr. de paganis.* Interim vide Suetonium, *Tiberio cap. 36. legem 15. §. si quis, ff. de iniuriis* Tertullian. *Apol. cap. 35.* Paulum *5. sent. tit. 21.* Vlpian. apud Authorem *Collat. legum Mosaic. tit. 15.* Ammianum Marcellinum *lib. 16. pag. 72.*

¶ Ait lex; *Vatum praua confessio conticescat;* Confessionis vox & hîc proculdubio propria: Putabam aliquando hîc reponendum *professio*; sed *confiteri* dicuntur Augures & Vates, qui vt loquuntur, Deo pleni sibique diuinitus reuelata in vulgus enunciant.

¶ Ait lex; *& cæteri quos Maleficos ob facinorum magnitudinem Vulgus appellat.* Ita quoque *lege 6. infr. qui maleficus Vulgi consuetudine nuncupatur.* Lactantij locus huic genuinus *lib. 2. cap. 17. Magi, & ij quos verè Maleficos vulgus appellat.* Augustinus item *10. de ciuitat. Dei, cap. 19. quos & Maleficos Vulgus appellat.* Hieronymus quoque horum Maleficorum meminit *comment. in Daniel. c. 2.* quem paulò antè laudaui. De his maleficis Athalaricus quoque Rex edicto suo apud Cassiodorum *9. var. 18.* Ita & Magorum & *Mathematicorum* ipsorum nomen, etsi alioquin non improbum hoc sensu à vulgo, repetit Gellius *lib. 1. Vulgus quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet Mathematicos vocat.* Ammianus Marcellinus *lib. 29. Mathematici vt memorat Vulgus.* Apuleius in *Apologia: Sin verò more vulgari eum isti propriè Magum existimant, qui communione loquendi cum Diis immortalibus ad omnia quæ velit, incredibili quadam vi cantaminum pollet.* Hieronymus *Comment. in Danielem d. cap. 2. Porrò in Chaldæis γενεθλιαλόγους significari puto quos vulgus Mathematicos vocat, consuetudo autem & sermo communis Magos pro Maleficis accepit, qui aliter habentur apud Gentem suam.* Idem *Comment. in Esaiam, lib. 13. cap. 47. Astrologi cœli, qui vulgo Mathematici appellantur, & ex astrorum cursu lapsûque syderum res humanas regi arbitrantur.*

¶ Ait lex: *Sileat omnibus perpetuò diuinandi Curiositas.* Curiositatis verbum hac in re quoque proprium, Magicæ & damnabili arti significandæ, quemadmodum apud Græcos *περιεργίας Actor. 19. vers. 19. οἱ τὰ περίεργα πράξαντες:* vbi rectè qui vertunt, *curiosa exercentes.* Nam & de libris mox combustis agitur, magicis videlicet. Horatius *Epodon 18.*

> *An quæ mouere cereas imagines*
> *(Vt ipse nosti curiosus) & Polo*
> *Deripere Lunam vocibus possim meis?*

Catullus *Epigrammate 7.*

> *Quæ nec pernumerare Curiosi*
> *Possint, nec malâ fascinare linguâ.*

Tertullianus quoque *cap. 9. de Idololat.* vbi de Magia agit, *Angelos desertores, huius curiositatis proditores* vocat. Et *cap. 2. de habitu muliebri. Et incantationum*, inquit, *vires prouulgauerant, & omnem curiositatem vsque ad stellarum interpretationem designauerant.* Aristenætus quoque *lib. 2. Epist. 18. περίεργον* voce hâc in re vtitur, *initio & fine epistolæ.* Denique habes & *Curiosas visiones* pro Magicis in Augustino *Confess. 10.*

¶ De

¶ *De* MAGICIS *Artibus prohibitis Constantij lex.*

v. * Idem A." ad Populum." Post alia.

MVLTI Magicis artibus" ausi" elementa turbare", vitas" insontium labefactare" non dubitant, & Manibus" accitis" audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos: Hos, quoniam naturæ peregrini sunt, feralis pestis absumat. Dat." Prid. Non. Dec. Med. Constantio IX. & Iuliano Cæs. coss. [357.]

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit.* Basilic. *lib. 6. tit. 39. n. 31.* Photius *Nomocan. t. 9. c. 25.* Inseruit hanc quoque *legem* rectè *Annalibus suis* Baronius *An. 357. n. 85.*

" *& C.* (id est, & Cæsar) Iulianus scil. hoc amplius *Cod. Iust.*

" Vrbis Romæ pariter vt *lex superior 4.*

" *Magicis artibus*, hac *leg. & l. 3. sup.* Dido apud *Virgil.*

—— Magicas inuitam accingier artes.

ita pariter apud Cassiodor. *4. Var. 22. & 23.*

" *Vsi*, Cod. Iustin. Verùm *ausi* rectum est, scilicet duplicem audaciam hic perstringit Magicorum ad inimicos suos conficiendos, Elementorum videl. turbationem & Manium euocationem. Proinde ita locus intelligendus & legendus. *Multi Magicis artibus* [id est, per Magicas artes: & hic sustinenda lectio] *ausi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant, & Manibus accitis* &c. Neque ita locus legendus, vt fit in *Cod. Iust.* quasi elementa turbare, & vitam insontium labefactare, velut diuersa hic magicæ artis effecta proponantur. verùm hæc duo, sine tantùm discrepant: Elementorum scil. turbatio medium est ad vitas labefactandas.

Virgil. *4. Æneid.*

Sistere aquam fluuiis, & VERTERE SIDERA *retrò.*

" *Vitam.* Cod Iust.

" Internecini hoc crimen, de quo *l. 14. sup. de accusat.*

" *Manibus*, quidam legunt *inanibus*. malè.

" Virgil. *4. Æneid.*

Nocturnósque CIET MANES——

Vel *excitis*, quæ vox vsurpata hac in re Ammiano *lib. 19. p. 421.* Infernis Manibus excitis de permutatione imperij consulere ausus est. Prudentio contra Symmachum. *1. vers. 95. de Mercurio.*

Murmure nam Magico tenues excire figuras,
Atque sepulchrales scitè incantare fauillas,
Vita itidem spoliare alios Ars noxia nouit.

Eliciendi verbo alibi vtitur Ammianus *lib. 28. initio, p. 383.* Et Tacitus *lib. 1. Annal.* Euocandi, Sueton. *Nerone, cap. 34.*

" Eodem anno quo *lex superior.*

COMMENTARIVS.

MAGICARVM ARTIVM vsus in genere damnatus noxius duplex fermè est: Ad futuri videl. notionem, & ad labem conciliandam. Igitur Magicarum artium vsum ad futuri notionem superiore Edicto, Constantius iam prohibuit *l. 4. sup.* & quidem sub pœnâ gladij: Hoc verò Edicto ad eundem Populum Romanum emisso eundem Magicarum artium vsum, quem multi vsurpare soliti ad labem conciliandam, id est, ad insontes & inimicos suos labefactandos vel conficiendos, damnat. In quos odium suum idem Constantius profitetur *l. 2. 4. inf. de bonis proscript.* Ita sanè Germanicum veneficiis & deuotionibus tentatum & extinctum memorat *Sueton. Caio c. 2.* Id igitur Constantius & verborum atrocitate, & seuerissimâ pœnâ prosequitur: His scil. vtentes, *naturæ peregrinos* vocat. Nam cum inter homines cognationem quandam natura constituerit, vt I.C. docet *l. 3. ff. de iustit. & iure*, doctrinâ è Stoicis petitâ. (vt fidem facit Cato Stoicus apud Ciceronem *lib. 3. de finib.* & Seneca *Epistolâ 99.* & Arrianus *lib. 2. Dissert. Epicteti c. 10.*) vtique naturæ peregrinus est, & aduersus, qui Magicis artibus cognatione sibi iunctis nocet. Senecæ verba omittere non possum. *Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eâdem gigneret: hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociales fecit, illa æquum iustúmque composuit, ex illius constitutione miserius est* NOCERE *quàm lædi.* Itaque eodem sensu mox *l. sequ.* iidem humani generis inimici quoque dicuntur, communis hostes salutis, *l. 11. inf.* Quanquam & alio sensu, *Naturæ peregrinos* dixisse potuit Constantius: Nempe quia Naturæ quodammodò vim inferrent Magi; elementis turbatis, quæ alioquin hominibus beneficia sunt; & Manibus accitis iam functorum hominum quiete sollicitatâ, turbatâ.

Nunc de pœna: *Ferali igitur peste* huiusmodi homines absumi iubet Constantius. Quâ appellatione quid veniat? haud parum quæritur: de quo alioquin scripsit Ræuardus *5. variar. 3.* Sunt qui capitale supplicium omne hîc accipiunt: sunt qui ignis pœnam siue viuicomburium intelligi credunt: Nam & Paulus *5. Sentent. 25.* Magos viuos exustos scribit: & *l. 1. sup.* eadem pœna Haruspicibus imponitur: Cur verò *feralis pestis* Viuicomburium dictum fuerit, & sic de ratione appellationis istius, adhuc quæritur. Ræuardus ideò sic dictam putat, quasi eo supplicio iisdem Diis manibus consecrando reo qui Magicis artibus eos inquietasset. Nam & in feralibus seu funeribus & cadauera combusta, & ignis ad officium mortuorum adhibitus. Feralia denique dicta, auctore Festo, quæ Diis manibus sacrata; vndè & *ferale officium*, Apuleio *1. de Asino aureo*: ferales reliquiæ, Tacito *lib. 2. Annal.* Adde & ferale arcanum, ferale murmur, de his Magicis artibus: vide inf. quæ mox dicam. De *pestis* equidem appellatione minus dubium. *Pestis* enim quod notum satis, pro interitu, exitio certissimo, morte, ὄλεθρος. Titinius Veliternâ, *quot pestes, senia & iurgia sese meis ædibus emigrarunt*, apud Nonium, *cap. 1. num 1.* Sic Claudianus, de excidio Rufino immine nte, *lib. 2. vers. 138. torquetur peste futurâ*

Vtrgilius *lib.6.* dixit alia in re,

—— morte futura.

Idem Claudianus in *Gigantomachia*, eodem ſenſu, marmoream peſtem a Gorgone obiectam inducit dixit:

—— quis torpor inertem
Marmorea me peſte ligat?

Sicut & Manilius *lib. 1.* de eadem re (vt rectè Geuartius reſtituit 2. *Electer.5.*

— fugiendáque [metuendáque] *Gorgonis ora*
Suſtineat ſpoliúmque ſibi, peſtémque videnti.

Sic & olim Lucretius:

Diſſidium vt nequeat fieri ſine peſte malóque.

Ita *peſtiferum fulgur*, quo mors, exitium ſignificari ſolebat, vt Feſtus ſcribit: & Cicero interitum Reipublicæ, *peſtem* non ſemel vocat. *Peſtis*, pro incendio apud Virgilium non *vno loco*, vt notat Seruius.

Græci verò *Baſilicorum* Interpretes *lib. 60. Baſil. tit. 39.* & Photius *tit. 9. Nomoc. cap. 25.* & Balſamo, beſtiarum ſupplicium, *feralis peſtis* hîc appellatione intellexerunt, quaſi in quo feræ adhiberentur. Ita ſanè beſtiarum ſupplicium iis impoſitum, qui ſacra impia, nocturnáue obcantaſſent, defixiſſent, teſte Paulo *in Senten.* Quæ ſententia mihi quoque magis probatur. Non, quaſi quod haud adeò improbabiliter quis putaret, parricidalis nominatim pœna hîc indicetur: notæ enim feræ in parricidij pœnâ, vt & culleifetales anguſtiæ, in *l. 1. ſup. de parricidio.* Verùm beſtiis obiiciendi pœnam intelligo: Cui omninò ſuffragatur iſtius *legis* ratio, *hos quoniam Naturæ peregrini ſunt feralis peſtis abſumat*: Scilicet naturæ *humanæ* peregrini, ferali iam non humano ſupplicio afficiendi. Denique & in aliis quoque criminibus quandoque vſurpata hoc ipſo tempore hæc pœna beſtiis obiiciendi, veluti *l. vn. inf. ad Leg. Fabium.* Quæ ſanè & ipſa vſurpata à Conſtantino in Barbaros etiam Reges, captiuos: vid. *Panegyr.* qui incipit, *Vndè mihi*: vt & altera illa aduerſus eoſdem gladiatorio muneri obiiciendi: vide Symmachum.

¶ De ipſo iam crimine magico, quod hoc Edicto Conſtantius inſequitur, videndum eſt. Ait igitur, *Multi Magicis artibus auſi elementa turbare, vitas inſontium labefactare non dubitant.* Scilicet *elementa turbari* Magicis artibus antiquitas quoque credidit, de quo iam dictum aliquid ad *l. 5. ſup.* & quidem de Tempeſtariis ad vitas hominum labefactandas. In vniuerſum de Tempeſtariis hic locus eſt in *Viſigothicis lib. 6. t. 2. l. 3. Malefici & immiſſores tempeſtatum, qui quibuſdam incantationibus grandinem in vineas meſſéſque mittere perhibentur, &c.* Et additionis Ludouici *ſecunda c. 18. Feruntur ſuis maleficiis aera poſſe* CONTVRBARE, *& grandines immittere, fructus & lac auferre, aliiſque dare*: Quæ verba, *huius legis* verbis quamproximè accedunt. Itaque & Tempeſtarij hi propriè dicti. Vide *Capitular. lib. 1. c. 64.* Vide & de his Burchardum Zonaram, in *Antonino Philoſopho*, *p.* 207. Elegans etiam locus eſt apud Agobardum Epiſcopum contra opinionem de grandine *p.* 138. In his Regionibus penè omnes homines Nobiles & ignobiles, vrbani & Ruſtici, ſenes & iuuenes putant grandines & tonitrua hominum libito poſſe fieri: dicunt enim mox vt audierint tonitrua, & viderint fulgura, AVRA LEVATITIA eſt. Interrogati autem quid ſit *Aura Leuatitia*, confirmant incantationibus hominum, qui dicuntur Tempeſtarij, eſſe leuatam. Et ideò dici *Leuaticiam Auram.*

¶ Sequitur & *manibus accitis audent ventilare, vt &c.* Quò pertinet & quod Ammianus Marcellinus ſcribit *lib. 19. extremo*, de Conſtantij noſtri in hos odio. Præcipuæ ſcilicet hæ Magorum præſtigiæ fuerunt, animarum inquam & ſpirituum euocationes, quas Iuſtinus *Apolog. 2.* ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις vocat, vnde & ψυχαγωγῶν quoque nomen Magis: vt docet Maximus Tyrius *diſſert. 22.* Defunctorum animas *inclamare* dixit Tertullianus *Apolog. c. 23. Porrò ſi & Magi Phantaſmata edunt, & iam defunctorum inclamant animas, ſi pueros in eloquium oraculi eliciunt, ſi multa miracula circulatoriis præſtigiis ludunt, &c.* Neque omittendus eſt, vt ſexcentos alios omittam, hic inſignis Tertulliani locus *lib. de Anima. Publica*, inquit, *iam litteratura eſt quæ animas etiam iuſta ætate ſepitas, etiam proba morte diſiunctas & prompta humatio ne diſpunctas, euocaturam ſe ab inferorum incolatu pollicetur.* Porrò *phantaſmata* dixit Tertullianus, quia Magi ſenſibus illudunt, ac viſus præſtigiis occæcantibus fallunt, dùm videre nos putamus quæ non ſunt, niſi μέχρι φαντασίας: quemadmodum loquitur Origenes *1. contra Celſum*: Sophoclis Scholiaſtes quoque μάγον ἐκάλουν τὸν ψευδῆ φαντασίας περιτιθέντα. Tertullianus rurſum *de anima, cap. 57. Sic & in illâ aliâ ſpecie Magiæ, quæ* IAM QVIESCENTES *animas euellere ab inferis creditur, & conſpectui exhibere, non alia fallaciæ vis eſt: operatior ſanè, quia & phantaſma præſtatur, quia & corpus adfingitur &c.* Itaque & idem Tertullianus, pro certo habet, Samuëlem à Pithoniſſâ non aliter quàm μέχρι φαντασίας excitum: quod idem ſenſit Auctor quæſtionum & reſponſionum, quæ Iuſtino Martyri tribuuntur, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, inquit, τοῦ δαίμονος τοῦ τὰς ὄψεις φαντάζοντος. Manium igitur κλήσεις inter Magicas artes fuêre. Apuleius *lib. 1.* *Manes ſublimare*, hâc in re dixit: *Saga*, inquit, *Diuinipotens cœlum deponere, terram ſuſpendere; fontes durare, montes diluere:* MANES SVBLIMARE; *Deos infimare; ſidera extinguere; tartarum ipſum illuminare.* Quo loco omninò legendum *Deos infimare*, non *infirmare*: ſcilicet *manes ſublimare, & Deos infimare opponit*: vt de Deo Socratis. *Ingenia illa ad beatitudinem ſublimata ſunt: hæc ad miſerias infimata.* Manes ſcil. inferni: Dij verò ſuperni. Alioquin huius ψυχαγωγίας teſtimonia complurima & obuia paſſim apud Virgilium *Pharmaceutriâ ſeu Eclogâ* 8. Horatium 1. *Epod.* 17. Prudentium *lib. 1. contra Symmachum.*

¶ Obſeruanda denique *hâc leg. ventilandi* vox, quâ Conſtantius vtitur in hâc ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσει: *& Manibus accitis audent* VENTILARE, *vt quiſque ſuos conficiat malis artibus inimicos.* Quæ *ventilandi* vox procul dubio hac in re Magica, propria: An igitur eâ ſignificantur παίγνια ſeu præſtigiæ, quas Magi adhibuêre? & Choragium Magicum ſeu apparatus, vt vocatur *l. 7. inf.* ſeu ceremonialis ſcientia, vt vocatur ab Ammiano *lib. 29. p.* 415. Certè Tertullianus ſuperiore loco *circulatorias præſtigias* his tribuit: Magicarum artium ludos vocat Arnobius *lib. 1. p. 31.* Irenæus etiam apud Epiphanium, *hæreſi 34.* παίγνια vocat. ἐπαοιδὰς καὶ ἀγωγὰς dicit Philoſtratus *lib 6 de vita Apollonij cap. 6.* Ludorum ſanè & ludendi vox hâc in re propria: præter Arnobij, Tertulliani locos, Minucius, *ſed etiam quidquid miraculi ludunt, per Dæmones faciunt.* Cyprianus de Idolis. *Et Magis inde eſt ad pernicioſa &* LVDICRA *potentatus.* παίζειν verbo quoquè vtitur Philoſtrat. *lib. 7. c. 16.* *Ventilandi* igitur verbum an hos ludos ſignificat? ſumpto loquendi genere à gladiatorum ludis, & ventilatione: de quibus Seneca *lib. 1. ep. 117.* *Quàm ſtultum eſt, cùm ſignum pugnæ acceperis*, VENTILARE: *Remoue iſta* LVSORIA *arma, decretoriis opus eſt.* Et procemio *lib. 3. Controuerſiarum.* *Aliud eſt pugnare, aliud* VENTILARE.

Martialis

Martialis, 5. ep. 32.

Currit & in toto VENTILAT *arma bove.*

Itaque & *ventilatores* Quintilianus dixit, *quia ea qua emiserant, ita librabant, ut venire in manus viderentur, quàque iuberentur decurrere.* Ventilare scil. in vniuersum est, brachia, corpus in speciem ventúmque iactare: quod præstigiatoribus & prælusioni proprium. Plinius quoque de Elephantis ageos ventilatoribus. *Vulgare erat*, inquit. *per auras arma iacere, non auferentibus* VENTIS, *& gladiatorios intercedere congressus.* Inter has ventilationes, gesticulationes Magicas & illud fuit, quod Tibullus 1.

Carmine cùm Magico PROCVBVISSET *anus.*

Quinimò & inter has ventilationes *μαγικαὶ ἐπῳδοὶ* Magici susurri, carmina, murmura, *ψιθυρισμοὶ* (quæ nefariæ preces vocantur, *l. 7. inf.*) quæ videl. *in ventum ibant*, quæ summis tantùm labris proferebantur, susurro, murmure *ἀσήμῳ*, ventilatis labris & velitatis. Et certè Glossæ Philoxeni *ventilare γομφάζειν* interpretantur: atquin *γομφάζειν* est *λιτανεύειν ἱκετεύειν Hesychio*, & Suidæ pariter *γομφάζομαι, λιτανεύω, τισγαλῶ*. Porrò *ventilationem* hanc *magicum stridorem* dixit Tibullus,

Iam ciet infernas magico stridore cateruas.

Fremorem verborum vocat Arnobius *lib. 1. p. 40.* ferale Arcanum Lucanus, *lib. 6.* murmur & susurrum magicum plerique alij passim: ferale murmur, Apuleius, *initio lib.* 2. arcana murmura Sidonius *Carm. 2. v. 85.* Susurri magici §. 5. *Inst. de publ. iudic.* vbi Theophilus rectè *ψιθυρισμὸς ἤτοι ἐπαοιδὰς* vertit. Nã & Heliodorus *lib. 4.* in expiatione morbi magica, *καὶ τόντε λιβανωτὸν ἐθυμίων, καὶ τινα δῆθεν ψιθυρίσας τοῖς ΧΕΙΛΕΣΙ καλλιξάμενος*. Ecce *χείλεσι καλλιξάμενος* summis tantum labiis & in ventum iactata verba; ideò Iamblichus *μελισμάτα ἄνευ λέξεως* vocat *lib. 1. de v. Pyth. c. 15. in f.* *ἔστι δὲ καὶ ἄνευ λέξεως μελισμάτων ἐπῳδὴ καὶ πάθη καὶ νοσήματά τινα ἀφυγιάζειν, ὥς φασιν, ἐπάδοντας ὡς ἀληθῶς. καὶ εἰκὸς ἐντεῦθεν τοῦτο τοὔνομα τοῦτο εἰς μέσον παρεληλυθέναι τῆς ἐπῳδῆς.* Hinc & *l. 6. inf. de indulg. criminum: Diris immurmurata secretis. Ventilare* igitur dicti fuerint Magi manes excientes propter gesticulationes, labiorum velitationes; & quia *preces* quasdam & lamenta susurrabant, murmurabant summo ore, quæ auditorum aures quidem ferirent, sed *ἄσημα* essent. A quibus & *γοητεία* dicta Suidas. *γοητεία διὰ τὸ ἀνάγειν νεκροὺς δι' ἐπικλήσεως. ὅθεν εἴρηται ἀπὸ τῶν γόων καὶ τῶν θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους γινομένων.* Quinimo & ventilationes Magicæ eò pertinere videntur, quia Manes & exciti quidem volitare credebantur Virgil. *lib. 6. Æneid.*

Hunc circum innumera gentes populíque VOLANTES

Multa modis simulacra videt volitantia miris.

Et *lib.* 10.

——— *Quales fama est volitare figuras.*

Prudentius 1. contra Symmachum *vers.* 424.

Carulcásque animas atque idola nigra volare.

Inter has Magicas *ventilationes*, ponere possis & hanc: quod videlicet Magi, Manes mortuorum exciturі, imitari eos videri possint qui sacra recèns mortuo faciebant: hi enim ossa collecta vinóque & lacte sparsa carbaso seu linteo vẽtilare soliti: Quod docere videtur Tibulli locus *lib. 3. eleg.* 2. si legatur vt visum Scaligero.

Præfata ante meos Manes animámque rigata

Perfusaque pias ante liquore manus:

Pars qua sola mei superauit corporis ossa

Incincta nigra candida veste legent.

Et primùm annoso spargant collecta Lyao,

Mox etiam niueo fundere lacte parent.

Post hac Carbaseis humorem tollere VENTIS

Atque in marmorea ponere sicca domo.

Ventilatio quoque Magica eò pertinebat quod Magi & rotabant, & auersis manibus trans caput quædam iaculabantur: de quo Claudianus *in 6. Conf. Honorij*:

Lustralem sic triste facem, cui lumen odorum

Sulphure caruleo, nigróque bitumine fumat,

Circum membra ROTAT *doctus purganda sacerdos,*

Rore pio spargens, & dira fugantibus herbis

Numina, terrificúmque Iouem, Triuiámque precatus,

Trans caput auersis manibus IACVLATVR IN AVSTRVM

Secum rapturas cantata piacula tadas.

Nemesianus:

Ter vitti, ter fronde sacra, ter thure vaporo

Lustrauit, cineréśque Auersa effudit in amnem.

Repetio & *Ventilationem* olim in sacris & lustrationibus vsurpatam: Tres enim species erant purgationis, vel tæda & sulphure, vel aquâ homines abluebantur, vel aëre ventilabantur, vt ait Seruius: quò etiam respexisse vult Virgilium 6. *Æneid.*

——— *alia panduntur inanes*

Suspensa ad VENTOS: *aliis sub gurgite vasto*

Infestum eluitur scelus; aut exuritur igni.

Et addit Seruius, Virgilium in illo loco *bonum ordinem exsecutum fuisse, vt antè aëriam, inde aqua, pòst ignis diceret purgationem.*

Sed videtur ventilatio *hic* accipienda de agitatione modò in hanc partem, modò in illam, Quæ in sacris vsitata erat etiam Mosaicis vt *Exod.* 29. Ventilabis ea in ventilationem oblationis: vt *ibi* rectè nonnulli vertunt. Quam agitationem vocabant *Thenupha Septuaginta*, *ἐπίθεμα* Hieronymus *Eleuationem*, de quâ re Scholiastes Onkeli, in *d. cap.* 29.

§ Possit & Ventilandi vox hîc figuratè accipi & referri ad vocem insontium: vt ita commodè legatur: *vitas insontium labefactare non dubitant & Manibus accitis audent ventilare*, vt ita Ventilare sit agitare, impellere, commouere. Ita Cicero pro Flacco: *cuius lingua quasi flabello illa tua est egentium concio ventilata*; id est agitata, impulsa. Ita & Vincentius Leuinensis *pag.* 17. *Quod sancti cuiusque viri memoriam tanquam sopitos iam Cineres prophanâ manu ventilant, & qua silentio sepeliri oportebat rediuiuâ opinione diffamant.* Certè Apuleius quoque *in Apologia suâ*, hâc voce vtitur, verùm pro calumniis probrísque & periculo exponere, famam traducere; *Qui tibi plurimas postea contumelias dixit coràm, & adiuuante patruo fecit. Qui* NOMEN *tuum pro tribunalibus* VENTILAVIT *? qui pudorem tuum tuismet literis conatus est publicè dedecorare.* Ergo & hic Imperator dixerit, *Ventilare manibus accitis*, eodem sensu quo vitas insontium labefactare: Ventilare, id est periculo obiectare insontes, vel insontium vitas.

§ Tandem & *huius* quoque *Legis* & Constantij Imp. præiudicio, præiudicata nonnullorum sententia refutatur, qui Magicas artes omninò negant, neque in hos pronunciare sustinent: quanquam hæc Pagani Principis constituti est.

¶ *De* DIVINANDI *curiositate omni in Comitatu suo & Iuliani C. prohibita Constantij lex.*

VI. Idem A. ad Taurum P. P."

ETSI Excepta Tormentis sunt corpora Honoribus" præditorum (præter illa videlicet crimina", quæ Legibus demonstrantur") etsi omnes Magi, in quacunque" sint parte terrarum, humani generis inimici" credendi sunt, tamen" quoniam qui in Comitatu" nostro sunt, ipsam pulsant" propemodum Maiestatem, si quis Magus, vel Magicis contaminibus" adsuetus (qui *Maleficus* vulgi" consuetudine nuncupatur) aut Haruspex, aut Hariolus, aut certè Augur, vel" & Mathematicus, aut " narrandis Somniis" occultans artem aliquam diuinandi, aut certè" aliquid horum simile exercens, in Comitatu" Meo, vel Cæsaris", fuerit deprehensus, præsidio dignitatis" Cruciatus & Tormenta non fugiat: Si" conuictus ad proprium" facinus detegentibus repugnauerit pernegando, sit eculeo" deditus, vngulisque sulcantibus" latera perferat pœnas proprio dignas facinore. Dat." III. Non. Iul. Arimini, Datiano & Cereale COSS. [358.]

NOTÆ.

" *Lex 7.C.eod.Tit.* Basil.*lib.60.t.89.* Photius *Nomocan.t.9.c.25.* Inserit *hanc leg.* rectè *Annalibus suis* Baronius *An.D.358. n.18.* " Et Cod Iust.
" *Taurus* PP. sub Constantio Italiæ scil. vide de eo Ammianum Marcellinum non *vno loco*, at nominatim *lib.21. p.100.* & Seuerum Sulpitium. & *Prosopogr.*
" id est, dignitatibus, vt *infrà: præsidio dignitatis.*
" Putà præter crimina Maiestatis. Ita Græci *lib.60. Basil.t.39.* hæc verba nominatim interpretantur & accipiunt. Sed cùm maximè hic Magiæ crimen denotatur.
" id est, legibus speciatim excipiuntur & designantur.
" Non tantùm, in comitatu.
" Magi naturæ peregrini, *l.5. prox sup.* communis hostes salutis, *l.11. infr.* humani generis inimici, *h.l.*
" Inuerso ordine in C. Iust. *Quoniam tamen.*
" Meo vel Cæsaris, vt mox dicitur, denique Principum.
" Ammianus Marcellinus *lib.14.p.18.* Pulsatæ Maiestatis Imperij reus: & *extremo lib. p.....* vbi Maiestas pulsata defenditur, à Quæstionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemère fortunam &c. vide plura in *Glossario.*
" Vide *Commentarium.* " Dixi ad *l.4. sup.* " vel etiam
" *Quinimò &*: Mathematicus quoque in comitatu esse prohibetur: abest à *Triboniano* vocula hæc, *Et*, quæ magnam vim habet. " *Enarrandis* C. Iust. clarius.
" Denique: Clausula enim hæc generalis, qua similes superiùs enarratis comprehenduntur.
" De *Comitatus* voce, vide *Glossar.*
" id est, IVLIANI, de quo mox: Error enim est *V.C.* Brettij *Orat.25. p.212.* qui Constantino M. hanc leg. tribuens de Constantini filio & successore id accipit. Hinc interim apparet, *Comitatum* non tantùm ad Principem referri, seu de Principe dici, verùm etiam de Cæsare. Quod etiam ex Amm. Marcellino clarum *lib.20. p.172.* Quomodo & in aliis pariabant Augusti & Cæsares: vtorumque nomina Constitutionibus addita seu inscripta.
" Vocem hîc, *exutus* intrudit Tribonianus, quâ nil opus est.
" *Si verò conuictus fuerit*: ita Tribonianus: Sed malè meliùs si ita & verius: *nam si conuictus*: vel ita, *Igitur si conuictus*: est enim hæc sententia superioris consequens.
" Vide *Commentarium.*
" De *Equulei* pœnâ siue tormento (quod ἱππολήγιον dicitur apud Athanasium *Apol. ad Constantium, pag. 544.*) dixi ad *l.4. supr. de Numerariis.*
" De *Vngularum* seu vnguium pœna, quibus latera sulcari solita, alibi dico plenè: vide & *l. vn. supr. de emendat. seruorum.*
" *Sulcatis* lateribus pariter Ammianus Marcellinus *lib.28. p.384.* fodicatis lateribus *lib.29.p.p 415* omitto alia.
" Consule *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

IN COMITATENSES, id est in Comitatu Constantij suo, vel Iuliani Cæsaris potissimùm DIVINANDI Curiositatem exercentes omnes, putà Magos, Maleficos, Haruspices, Augures, Ariolos, quinimò & Mathematicos, somniorúmque coniectores, cæterósque his similes, est hæc *lex* è Constantianis *h. t.* tertia. ¶ Nam etsi Constantius genus hoc hominum in commune exeratus sit, quod docet *sup. lex 4.* omnésque adeò Magos communi odio prosequutus sit quâcunque in parte terrarum illi degerent, peculiari tamen odio insectatus est, & verò *h.l.* insectatur eos qui in comitatu suo, vel Cæsaris Iuliani, huiusmodi artem exercerent. Exeratus videlicet illos est *l. 4. supr. communi odio*, velut generis humani inimicos, vt *h. l.* ipse profitetur, at in hos peculiares odij causas habere se prodit: Nempe quod ij qui in Comitatu suo, vel Cæsaris essent, ipsam pulsarent propemodum Maiestatem. Nam vt maximè genus hoc hominum vbicunque terrarum sit, Potentibus infidum sit (vt Tacitus de his eleganter loquitur) in Comitatu tamen metuendi maximè: vbi Maiestas Principis peculiare secretum penetrat & arcanum habet: & vbi vanissimo cuique audiendi occasio maior. Odio igitur ibi digni maiore, vbi Maiestatem Principis propiùs pulsant; & à quibus Maiestas Principis nunquam satis tuta. Itaque qui alibi metuendi, hîc execrandi.

¶ Ob hanc igitur rationem Magos, Mathematicos &c. in Comitatu suo, vel Iuliani Cæsaris, artem suam

suam vllo modo exercentes, eâdem seueritate habendos cum ipsis Maiestatis reis Constantinus *h. l.* duxit. Proinde hæc eius sententia est: Diuinandi curiositatem exercentes in Comitatu Principum, quâcunque præditi sint dignitate, pariter vt Maiestatis reos nullo dignitatis respectu habito, *Quæstionibus cruentis* (eculei videl. & vngularum) ad confessionem & veritatem eruendam subiici posse; cùm alioquin è tormentis his excepta sint corpora honoribus præditorum (vt hæc *lex* ait & pluribus ostenderet ad *l. 1. & 2. infr. de quæstionibus*) & nominatim in Maleficij quoque crimine extra comitatum, vt ex *h. l.* colligitur.

¶ Huc interim, vt ad Historicas huius legis caussas accedamus, faciunt omnino *tria* Ammiani Marcellini *loca*. Primus est, qui ad hanc *legem* referri possit ipsâ temporum ratione suadente, *lib. 18. p. 127.* vbi de Barbatione agit Magistro Peditum; *In* COMITATV, inquit *Augusti, turbò nouarum exoritur rerum, à primordiis lenibus ad luctus & lamenta progressus. In domo Barbationis pedestris militiæ tunc Rectoris examen apes fecère perspicuum: superque hoc ei* PRODIGIORVM GNAROS *sollicitè consulenti, discrimen magnum portendi* RESPONSVM *est* &c. vbi agit de eius vxore, quæ spem Imperij præsumpserat, & epistolâ ad maritum scripta testata fuerat: vnde factum vt vterque ceruicibus præcisis interierit.

Secundus Ammiani Marcellini locus est *lib. 19. extremo*, de hoc Constantio nostro. Anno sequente, id est A. D. 359. *Si qui remedia Quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse vespere maleuolorum argueretur indiciis vt veneficus, sepulchrorúmque horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronunciatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi claruam Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solemnia in Imperatoris exitium sollicitauerint multi &c. Et inquisitum in hæc negotia fortiùs, nemo quidem qui rectè sapiat reprehendit: nec enim abnuimus salutem legitimi Principis, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum, cuius redimendæ causâ validius, vbi* MAIESTAS PVLSATA *degraditur à* QVÆSTIONIBVS *vel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam.*

Postremus Marcellini locus est *lib. 28. p. 384.* de Valentiniano & maleficij crimine; *vno prologuio in huiusmodi caussas, quas arrogante proposito Maiestatis imminutæ miscebat omnes, quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria quæstionibus exemere cruentis si postulasset negotium, statuit tormentis affligi.*

Ex superiore interim Ammiani *loco* & id liquet, quod & *lex* 4. & hæc nostra testantur, quanto odio exercitos sit huiusmodi diuinandi artem exercentes Constantius, quantum ab his sibi metuerit, cauerit, & quod horum artem Maiestatis criminibus deputauerit.

Itaque hâc etiam de causâ & *omninò* Artem ab eo exercere vetiti, vt *h. l.* ita *d. l. 4.* quod illius *l. 4.* verba ostendunt: *Nemo Haruspicem consulat, aut Mathematicum; nemo Hariolum;* & mox: *sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas* &c. Cùm anteà hactenùs fermè artem suam exercere possent, dùm ne quid super salute Principis aut statu Reip. respondere[n]t: vt omittam notissimos ex Tecito, Suetonio, Spartiano in *Seuero*, locos; Tertullianus *Apol geticí c. 35.* rationem quoque eleganter proponit.

Eadem officia [impietatis in Principem] *dependunt, & qui Astrologos & Aruspices, & Augures & Magos de Cæsarum capite consultant: quas artes vt ab Angelis desertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne suis quidem causis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi a quo aliquid aduersus illam cogitatur, vel optatur, aut post illam speratur & sustinetur? non enim eâ mente de charis consulitur, quâ de Dominis: aliter curiosa est sollicitudo sanguinis, aliter seruitutis.*

Paulus quoque noster *5. sent. t. 21. §. 3. Qui de salute Principis vel summâ Reip. Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite punitur.* Itaque & Firmicus, qui sub hoc eodem Constantio paulò ante *d. l. 4. & hanc leg.* scribebat quo tempore nondum diuinandi curiositas omninò prohibita fuerat, *lib. 2. extremo* ita Mathematicum admonet, *Caue ne quando de statu Reip. vel de vitâ Rom. Imp. aliquid interrogatus respondeas: non enim oportet, nec licet, vt de statu Reip. aliquid nefariâ curiositate discamus.*

Verùm, cùm nequicquam, id est frustra id prohibitum esset, & consulti subinde deprehenderentur super salute Principis Mathematici, id genus alij, subinde etiam pulsi, prohibiti, puniti: vt præter Suetonium, *Tiberio c. 36. Vitellio, c. 14.* Suidam in *Δομιτιανός.* aliquot exemplis, Senatusconsultis, decretis Principum ostendit eleganter Vlpianus, *lib. 7. de officio Proconsulis*, titulo *de Mathematicis & Vaticinatoribus* apud authorem *coll. leg. Mosaic. 4. 15. de Mathematicis.* vbi hæc inter cœtera sic leges. *Et variè puniti sunt, qui id exercuerunt, pro mensurâ scilicet consultationis: Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel quâ aliâ grauiore pœnâ adfecti: enimverò si qui de suâ suorúmque, leniùs.*

Ante Vlpianum quoque Tacitus *lib. 1. Histor.* aureo illo loco, *Mathematici genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostrâ & VETABITVR semper & retinebitur.* Tertull. *c. 9. de Idololatria: Expellantur Mathematici sicut Angeli eorum: vrbs & Italia interdicitur Mathematicis, sicut cœlum & angelis eorum. Eadem pœna est exilij, Discipulis & Magistris.*

Hoc igitur eodem exemplo Constantius, diuinandi curiositatem omninò sub seuerissimâ pœnâ interdicendam credidit, *lib. 4. supr.* & maiore adhuc, eam exercentes in comitatu suo, vel Cæsaris.

Addit autem, *vel Cæsaris* (Iuliani scil.) nam & hæc dignitas Principatui, quod nemo nescit proxima fuit. Quanquam perspectis propiùs Constantij motibus, tam Iuliani, quàm sui ipsiusmet causa Constantium de Comitatu Iuliani idem quod de suo edixisse puto. Iulianus quippe Constantio iam in inuidiam venerat, sibique ab eo iam metuebat, vt in *huius ipsius anni Gestis* refert Ammianus Marcellinus *lib. 17.* Itaque ne ad altiora celsiùs anhelantem Iuuenis Principis animum (Iuliani inquam) Mathematici propellerent, *seuerissimâ h. l.* vt à suo, ita & Iuliani Comitatu Mathematicos, id genus alios, interdicendos credidit.

¶ Tria adhuc obiter ad *hanc legem* notanda. Primò pro *Contaminibus* legendũ videtur *cãtaminibus* id est carminibus, incantationibus, vt Apuleius *Apolog. Sin verò more vulgari eum isti propriè Magum existimant, qui cõmunione loquendi cũ Diis immortalibus ad omnia quæ velit incredibilia quadam vi* CANTAMINVM *polleat.* &c. & alibi: *Veteres Medici etiam carmina, remedia vulnerum norant, vt omnis vetustatis auctor certissimus Homerus docet, qui facit Vlyssi de vulnere profluentem sanguinem sisti* CANTAMINE. Sed *contaminibus* hic legitimum credo: *Contamina*, id est, consultationes, percunctationes: *Codex Iustinianeus* habet ea Triboniani flagitio *carminibus*.

Secundò, hæc verba: *ad proprium facinus detegentibus repugnauerit pernegãdo*, vitiosa sunt. *Cod. Iust.*

habet : *& ad proprium*, &c. Non tamen emendatiùs. Quid enim est *ad proprium facinus detegentibus repugnare pernegando ?* Putem ita emendandum : *adproperum, facinus*. Adproperum facinus, id est valde properũ, valde fœdũ, vt *deproperũ* pariter *l.* 13. *supr. de re militari*, pro valdè propero, seu valde fœdo. *Adproperũ* vt *adprobum*, pro valde probo : Cœcilius apud Gellium *Hierocles est hospes mihi adolescẽs adprobus*. Quid si ita legamus : *si cõuictus ad properũ, facinus* &c. *conuictus adproperũ* id est modis omnibus cõuictus, & ad fœditatem vsque & ad ludibrium conuictus, apertè manifestâ probatione, euidentibus argumentis, vt loquitur *lex* 1. *inf. de quæstionibus*, sic vt nec iam ipse negare possit nisi cum summâ fœditate. Tandem minori mutatione hic legat quis : *si conuictus, at proprium* &c.

Postremò subscriptio legis, *Dat. Arimini* : si vox *Arimini* hîc benè habet, tùm *Dat.* hîc accipiendum fuerit pro *reddita* : *Arimini* enim tùm erat Taurus PF.P. vt testatur Seuerus Sulpitius *lib.* 2. *Sacræ Historiæ p.* 102. vbi Synodus congregata. At Constantius in Illyrico tum versabatur, & quidem in Pannonia. Verùm hoc ipso argumento puto hîc reponendum *Aciminci*, quò Sirmio & Mussa progressus est hoc tempore Constantius : vide *Chronicon*. Huius *Aciminci* in Panoonia mentio non tantum apud *Ptolomæum* & Itinerarium *Anton.* & *Peutingerian.* vbi perperam *Acunum* editum, & in *Notitia Imperij* ; sed & apud Marcellinum *lib.* 19. *p.* 162. Anno proximo 359. imò fortè hoc ipso anno 358 : in huius ipsius Constantij gestis aduersus.....cum quibus hoc ipso anno 358......Ibidémque locati equites, qui de eius nomine *Constatini* dicti : vide *Notitiam Imp.* vbi & *Equites Sagittarij*.

¶ *Aduersùs* NOCTVRNA *sacrificia Ritúsque Gentilitios Valentiniani Sen. Lex.*

VII. Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Secundum" P. P."

NE quis deinceps" nocturnis temporibus, aut nefarias" preces, aut Magicos apparatus", aut sacrificia funesta" celebrare conetur ; detectum adque conuictum conpetenti animaduersione mactare" perenni auctoritate censemus." Dat. v. Id. Septemb. Diuo Iouiano A. & Varroniano coss. [364.]

INTERPRETATIO. *Quicunque nocturna sacrificia dæmonum celebrauerit, vel incantationibus dæmones inuocauerit, capite puniatur.*

NOTÆ.

" Abest hæc *lex* à *Cod. Iust* quia scil. in vniuersum sacrificia eo æuo prohibita, non nocturna tantùm. Meminit huius *legis* Zosimus, *lib.* 4. *p.* 735.
" Hic est *Secundus Sallustius*, vt eum vocat Ammianus Marcellinus *lib.* ... *p.* ... qui modò simpliciter Secundus modò simpliciter Sallustius vocatus.
" Orientis hoc ipso anno : Ammianus Marcellinus *lib.* 26. *pag.* 319.
" Quemadmodum sub IVLIANO Apostata recenter licuerat.
" Nefariæ preces nocturnæ, h. l. nefaria sacrificia nocturna ; *l.* 5. *inf. de Paganis.* Isidorus 8. originum, *Arioli vocati, propter quod circa aras Idolorum* NEFARIAS PRECES & FVNESTA SACRIFICIA *offerant.*
" *Apparatus Magici* : Inter hos Manium euocatio & incà ventilatio : de quibus vide *l.* 5. *supr.*
" *Funesta sacrificia* : scilicet quæ nocturnis temporibus celebrantur ex Valentiniani mente : nefaria, ex Constantij *l.* 5. *infr. de Paganis.*
" mactari. " iubemus.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris tres in Maleficos & Mathematicos constitutiones sequuntur : puta hæc *lex*, & *lex* 9. 10. Hac sanè (quam septimo Imperij sui mense tulit) NOCTVRNA sacrificia, nocturnósque Apparatus Magicos, nocturnas preces prohibet. Nocte scil. hæc peragi tantũ vetat ; non & liberâ luce. Namque liberam horum peragendorum facultatem cuique patere voluit : & vt ipsemet loquitur & profitetur *l.* 9. *inf. Legibus in exordio Imperij sui datis vnicuique quod imbibisset animo, colendi liberam facultatem dedi.* Itaque & sacrificia diurna permisit, & Haruspicinam tulit, *d. l.* 9. *infr.* Scilicet post Iulianum, qui nocturna quoque sacrificia reuexerat, vt disertè testatur Libanius *orat. in Iuliani necem*, *p.* 253. & sub quo Haruspicina & vaticinandi professio immodicè reuixerat, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 25. *p.* 242. Item post momentaneum Principem Iouianum, Valentinianus ad Imperiũ iã euectus, sacrificiis & gentilitiæ superstitioni omni omni abolendæ tùm impar foret, Haruspicina, sacrificia, aliique ritus gentilitij ne nocentet exercerentur, cauere satis habuit, *h. l. & d. l.* 9. *infr.* Hinc est igitur ista nunc sacrificiorum &c. *Nocturnorum* prohibitio : nempe quia sceleri fauere tenebræ videntur. Vnde illa apud Horatium improba vota.

Noctem peccatis & fraudibus obiice nubem.

Notúmque illud Prudentij :

Nec teste quisquam lumine
Peccare constanter potest.

Item Taciti *lib.* 14. *Quod perditissimus quisque per diem concupiuerit, per tenebras audeat.* Eâque ratione fingunt Poëtæ, noctem generasse dolores, fraudem, mendacia. Hùc omninò pertinet Firmici *lib.* 2. *c. vlt.* consilium, quo inter alia Mathematicum informat : *Nunquam Nocturnis sacrificiis intersis, siue priuata siue publica dicantur, nec secretè cum aliquo fabulas conferas, sed palàm sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.*

¶ Porrò huiusce *legis* Ipsius pluribus meminit Zosimus *libro* 4. *pag.* 735. simul & eius quam dixi ferendæ causam perstringit : denique quid eius pro-

mulga

mulgationem insecutum sit: ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγχειρεῖ ποιεῖσθαι, ἀφ' ἑστίας ὥσπερ ἀρξάμενος, τὰς ΝΥΚΤΙΡΙΝΑΣ ἀπόλυε ΘΥΣΙΑΣ ἐπιτελεῖσθαι: τοῖς μιαρῶς μὲν οὖν περιπλεκομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτον ἔφη τὸν νόμον ἀβίωτον τοῖς Ἕλλησι καταστήσειν τὸν βίον, εἰ μέλλοιεν κωλύεσθαι τὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἁγιώτατα μυστήρια, κατὰ θεσμὸν ἐκτελεῖν ἐπέτρεψεν ἀργοῦντος τοῦ νόμου: πράττεσθαι δὲ πάντα κατὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς πάτρια. id est *Et quia legum quoque promulgationes instituere decreuerat; exorsus ab ipso quasi lare,* NOCTVRNA SACRIFICIA *celebrari prohibuit: occurrere nempe volens hâc lege iis qua nefariè designarentur. Sed cum Pratextatus Achaia Proconsul, vir omni virtute prastans, hanc legem diceret vitam iniucundam Gracis parituram si prohiberi contingeret sanctissima mysteria, qua genus humanum continerent, peragi ea rite vi legis cessante permisit: ita tamen, vt omnia secundum patrias consuetudines qua ab initio fuissent, perficerentur.* Hactenus Zosimus Gentilis Scriptor. Gratiam igitur *huius l.* Achaiæ seu Græcis fecit Valentinianus, Prætextato P C. intercedente. In cæteris ratam fecit, eâ, quam dixi, vt idem Zosimus refert ratione: τοῖς μιαρῶς μὲν οὖν περιπλεκομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος. Magicis & noxiis videl. sacrificiis occursum voluit Valentinianus: quibus patrandis tenebræ opportuniores, & verò à Magis & Maleficis in id delectæ.

Apuleius..... *Igitur & occulta non minus quam tetra & horribilis plerisque* NOCTIBVS *vigilatis &* TENEBRIS *abstrusa, & arbitris solitaria, & carminibus murmurata.* Quin & à Mathematicis eorúmque consultoribus, *l. prox.* 8. *inf.* Proinde & Paulus 5. *sentent. t.* 23. *Qui sacra impia,* NOCTVRNAVE, *vt aliquem obcantarent, defigerent, fecerint, faciendave curauerint aut cruci suffiguntur, aut bestiis obiiciuntur.* Quo loco parũ aberat olim quin pro *sacra impia* legendum putarem *sacra interdia.* Scilicet Pauli sæculo sacrificia tam interdia quàm nocturna legitima fuêre: exceptis his tam interdiis quàm nocturnis, quæ obcantando alicui, vel defigendo fierent. Verùm in Paulo nil muto. Igitur cum diurna sacrificia Valentinianus toleraret, nocturna prohibuit eâ quam dixi ratione. Sanè Constantius, Magnentio Tyranno cæso, qui Romæ incubabat, nocturna pariter sacrificia prohibuit, *l.* 5. *inf. de paganis*: verùm aliâ ratione, quia scil. & diurna iam prohibita cessabant: nocturna verò saltem Magnentius populo sibi deuinciendo & firmandæ dominationi Romanis indulserat, *permiserat*: etsi Christianus ipse. Breuiter & Constantius & Valentinianus sacrificia nocturna prohibuere, verùm diuerso instituto: ille, quia *nec diurna* permittebat: hic verò, quia diurna tolerabat. Quid à Constantino M. hâc parte factum videntur? dicam ad *l.* 3. *inf de infirm. his qua sub Tyr.*

¶ MATHEMATICORVM *tractatus à Valente inhibentur.*

VIII. Idem AA. ad Modestum P. P.[a]

CESSET Mathematicorum[b] tractatus[c]: Nam si qui[d], publicè aut priuatim, in die noctúque[e], deprehensus fuerit in cohibito[f] errore[g] versari, capitali sententiâ feriatur vterque:[h] *Neque* enim *dissimilis culpa est prohibita discere, quàm docere.* Dat. II. Id. Dec. Constantinop. Valentiniano & Valente[i] AA. COSS.

NOTÆ.

* *Lex* 8, *Cod eod. tit.* hinc desumpta est: recisa potissimâ *huius legis* parte, postremâ tantùm sententiâ expressâ. *Culpa similis est tàm prohibita discere quam docere*: itidémque in Basilicis, *lib.* 60. *t.* 39 & apud Photium, *Nomoc. t.* 9. *c.* 15.

[a] *Modestus* PF. P. Orientis sub Valente de quo mox, & in *Prosopogr.*

[b] *Mathematici* hîc, & apud Marcellinum *initio lib.* 29. non tantùm quos idem paulo antè *fatorum per genituras Interpretes* appellauit, verùm omnes diuinandi Artem exercentes.

[c] *Tractatus* Mathematicorum propriè, est exercitium artis mathematicæ, & Mathematicorum consultatio: *Tractant* Mathematici, qui priuatis sese consultoribus præbent: de hâc voce vide plura *in Glossario.*

[d] discendo, docendo.

[e] De *Nocte*, hanc ad rem, dixi ad *l.* 7. *supr. prox.*

[f] Prohibito.

[g] *Erroris* appellatione designat Mathematicorum tractatum *h. l. & l. vlt. inf.* Non alio quoque sensu Iulius Firmicus Maternus, *de errore profanarum Religionum*, libellum suum inscripsit: vide & *l. ... infr de Paganis.*

[h] Tractatum habens, discens, docens.

[i] Ita exertè *Tiliana editio*, & *Cod. Iust.* Atqui in hoc tempore A. 370. Antiochiæ Valens versatus videtur.

[i] Supple III id est, A. D. 370. vel IV. id est, A D 373.

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imperatoris hæc vnica *hoc titulo* constitutio est in Mathematicos: cuius portio tantum in *l.* 8. *Cod. Iust. eod. tit.* relata est; non verò, quod vir doctus minus pensè scribit, hæc nostra illius portio est. Hoc verò Mathematicorum tractatu, id est, Mathematicæ artis, vaticinandi, futura prænoscendi, exercitio, omnibus omninò publicè priuatim per Orientem omni tempore & loco interdicitur, ita quidem, vt *capitalem pœnam* denunciet, non tantum Mathematico Doctori, qui sese consultori & discipulo præberet: verùm etiam consultori ipsi, & discipulo: (vt eleganter alioquin ait) *Non dissimilis culpa est prohibita discere, quàm docere.* Quod & ipsum de hæreticorum doctrina dicitur *l.* 24. *inf. de hæret.* (vndè desumptus est versiculus *legis secunda, Cod. eod. tit.*) In quam ipsam sententiam Tertullianus *de Idololatria, c.* 9. *vrbs & Italia interdicitur Mathematicis, sicut cœlum angelis eorum: Eadem pœna est exilij* (in Codice meo Agobardi, exitij) *Discipulis & Magistris*; qui locus componendus est cum Vlpiano, qui eodem tempore scribebat apud Authorem *collat. legum Mosaic.* 4. *de Mathematicis t.* 15. Philo quoque Iudæus περὶ ζώων: *p.* 662. ἑκάτερον γὰρ τὸ, τὸ μανθάνειν καὶ τὸ

διδάσκειν

διδάσκειν τιλεστὰς, ἢ μικρὸν αἰσχύνημα. id est, *quando vel docere, vel discere hac, iuxtà est nefarium.* Seneca *proœm.lib.2.Controuers. Minimè probabili more turpe erat docere, quod honestum erat discere.* Ab hoc verò abit paulùm quod scribit Vlpianus apud Authorem *Collat. Legum Mosaicarum, Notitiam non puniri.* Simplex Notitia & scientia non punitur, sed exercitium, vel docendo vel discendo. Quanquam suasio etiam Pauli I.C. hîc audienda est *5.senten.21.§.vlt. Non tantum diuinatione quem, sed & ipsâ scientiâ eiúsque libris* MELIVS *abstinere.* Verùm hæc, vt dixi, suasio est: quod Cuiacius non attendit. Vide & Alber. Gentilem *ad leg.8. Cod.h.tit.*

¶ Cæterùm *huic legi* occasionem præbuisse omninò credo memorabilem illum Gentilium & Mathematicorum tractatum; quem memorat Amm. Marcellinus *lib.29. p.411.ad p.422.* Zosimus *lib.4. p.743.* Socrates, *lib.4.c.15.* Sozomenus, *lib.6.c.35.* Philostorgius, *lib.9.c.15.* & post omnes Nicephorus *lib.11.c.45.* & Cedrenus *p.257.* Gentiles scil. Christiani Principis pertæsi, suarum vicissim partium Imperatorem auidiùs expetentes, imperaturi post Valentem nomen detestando diuinandi genere exploratum tum ierant. Quæ res & Mathematicorum nonnullos consultorésque ad vltimam perniciem perduxit, & Valentem ad hanc constitutionem procul dubio adegit. Quam & MODESTO Præfecto Prætorio inscribi, notari cupio. Nam & Ammianus Marcellinus *d. l.29. p.412.* & Zosimus *d.lib.4. p.743.* eiusdem *Modesti* meminerunt, velut in hoc aduersus Mathematicos iudicio inter alios Cognitoris & negotio Quæsitoris, siue Iudicis. Imò si rectè coniicio, est hæc lex ipsa pars Rescripti illius Valentis ad Relationem Cognitoris in hoc ipso negotio super iis qui rem illam didicerant, Theodoro ipso, Simonide Philosopho adolescente, aliisque quod memorat Marcellinus *d. lib.29.p.416. Theodorus,* inquit, *ostendit se* COGNITA *per Euserium, ne ad Imperatorem referret, vt conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, adserente non appetitu regni occupandi illicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati id quod sperabatur vltrò venturum.* Et mox: *Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, vt factionis* CONSCIVS *arcessitus in crimen.* Mox: *His accessit Philosophus Simonides, adolescens ille quidem, verùm nostra memoria seuerissimus. Qui cum* AVDISSE *negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex veritate sed ex vnius nutu pensari sensisset,* DIDICISSE *se dixit prædicta & commissa pro firmitate animi tacuisse. Queis omnibus perspicaciter inquisitis, Imperator Cognitorum consultationi respondens, sub vno prologuio cunctos iubet occidi.* Vide & quæ mox de Maximo Philosopho; Item de his qui *Artibus interdictis* imbuti & veneficorum *notitia* polluti.

Eodem pertinent, quæ Libanius memorat, *de vitâ suâ p.52. & 53.* (cuius verba consignabo ad *l. vlt.infr.*) & *p.56.* vbi ait sub Valente *μαντιν* omnem *ἐχθρὸν* habitum. *Μάντις τε ἅπας ἐχθρὸς, ὅτῳ δὲ ἐδόκει τῆ τέχνης διδάσκεσθαί τι περὶ τῶν ἰδίων τῶν αὐτοῦ παρὰ τῶν θεῶν βουλομένων, χαλεπὸν γὰρ ἰδόντι τὸ παρὸν μαντεύεσθαι, μή αὖ τινα καὶ ἐπὶ τοῖς μείζοσι χρήσασθαι τῷ εἴδει,* id est, VATES *autem quiuis inimicus erat: vt quicumque cupiebat se* EDOCERI *de rebus suis, quæ Dij de his vellent.* Qui locus planè ad *hanc l.* facit. Vide & quæ idem scribit *p.57. & 72.* vbi *ἀκοῆς* nomine in discrimen adductus tùm notat.

¶ Porrò ad quem nominatim Annum, seu Consulatum hoc omne, & hæc speciatim *lex* referri debeat, ambigi possit. Illud satis constat, ad Valentinianum & Valentem AA. Coss. primùm scil. (id est ad A.D.365.) referri non posse; quandoquidem *Modestus*, qui Auxonio in Præfectura successit, teste Zosimo *lib.4. p.742.* nonnisi A. D. demùm 370. Præfecturam gerere cœpit: quam adhuc gerebat Auxonius fine Anni 369. (cui Modestus suffectus fuit,) vt etiam Philostorgius scribit, *lib.9.c.11.* & Zosimus *lib.4. p.742.* vt docet *lex 2. supr. de legitim. hæreditatib.* imò & initio anni 370. Si referenda ad eum est *lex 2. de patrocin. vicorum.* Dubium igitur, num ad Valentinianum & Valentem 3. Coss. id est, ad A.D. 370, an verò ad Valentinianum & Valentem 4. Coss. id est, A.D.373. lex hæc & negotium hoc omne referendum sit. Quod quidem neque ex Ammiano Marcellino, aut Zosimo, vel Socrate & Sozomeno liquidò definiri potest. Sed & mirum illud, datam hanc *leg. Constantinopoli* dici, cùm tamen *Antiochiæ* negotium illud omne transactum fuerit, vti Scriptores illi omnes testantur, & cum his Eunapius, *in Maximo p.110.* Verùm mens ea mihi id ad A.D.370. (non 373.) pertinere, cuius Anni fine Valens ex Oriente Constantinopolim regressus est: vbi etiam constitit Anni proximi 371. quatuor primis mensibus: Hoc etiam argumento, quòd Modestus P.P. cuius in hoc negotio magnæ partes fuerunt, nuspiam Consul vocatur ab iis qui rem istam describunt: Qui tamen postea Cos. fuit A.372.

¶ Neque illud omittere possum, Patres quoque hoc ipso sæculo Mathematicis istis sese opposuisse. Memorat Suidas, ex Theodoro Anagnoste, Diodorum Tarsi Ciliciæ Episcopum, sub Valente scripsisse *κατ' ἀστρονόμων καὶ ἀστρολόγων, καὶ εἱμαρμένης.* Basilius quoque in *caput 2. Esaiæ Prophetæ* prolixè satis in Augures, Aruspices, diuinos & in Genethliachos *homil. 6. in Hexaemer.* (qui hi omninò Mathematici sunt, quos Marcellinus in hac historia *fatorum per Genituras Interpretes* quoque appellat,) inuehitur *p.876.877.878.*

¶ Quod *capitalem* tandem pœnam attinet à Valente *hâc l.* propositam, in id vide Am. Marcellinum *d.lib.29. p.418.*

¶ *De* HARVSPICINÆ *vsu innoxio permisso: Valentiniani Sen. Lex.*

IX. Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Senatum."

HARVSPICINAM" ego" nullum cum Maleficiorum causis habere consortium iudico: neque ipsam, aut aliquam prætereà" concessam à Maioribus religionem, genus esse arbitror criminis. Testes sunt Leges à me" in exordio Imperij mei datæ, quibus, *Vnicuique, quod animo imbibisset", colendi libera facultas,* tributa est. Nec Haruspicinam

nam reprehendimus, fet" nocenter exerceri vetamus. Data IV." Kal. Iunij Treuer. Gratiano A. II. & Probo Coss. [371.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* vtpote improbatâ tùm penitùs Haruspicinâ. Porrò coassanda seu iungenda *huic* est *lex 5. infr. de indulgent. criminum*: de quo mox.
" Vrbis Romæ: de quo mox plura.
" Dubitationi sibi motæ à Senatu Romano per Legatos respondet Valentinianus.
" Ecce *hic* & *infr.* ibi *à me.* Scil. etsi omnium Augustorum, qui tùm imperarent nomina constitutionibus inscriberentur, in vnius tamen persona (constituentis videl.) *legem* ipsam conceptam obserua. Porrò Valentinianus hic loquitur, atque is huiusce constitutionis auctor est
" *Iusisset*, vel, *libuisset*, ita nonnulli tentabant. Malè
" Quamnam intelligit? Gentilitiam superstitionem. Ariolorum, Augurum, &c.
" Valentiniano. " XIV. *d. l.* 5. alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. è tribus *hoc titulo* Constitutionibus, hæc secunda est, quæ prolixioris Valentinianeæ ad Senatum vrbis Romæ orationis pars est, cuique coassanda venit *lex 5. inf. de indulg. criminum.* Eâ Oratione Haruspicinam, sicut & cæteras à maioribus concessas religiones (putà Ariolorum, Augurum, id genus aliorum,) non reprehendere se profitetur, neque inter maleficiorum (id est Magiæ illicitæ) caussas, vel crimina sese connumerare ait: sed nocenter tantùm exerceri eam nolle.

§ Scilicet (quod ipsemet profitetur) iam inde ab Imperij sui exordio *leges* Imp. hic promulgauerat, quibus vnicuique quod animo imbibisset, colendi liberam facultatem tribuit. Itaque in hoc proposito etiamnum stare se *h. l.* testatur, atque adeò à præteritis legibus & annis exemplum LIBERTATIS seu ἐθελοθρησκείας in præsens sumi iubet.

§ Certè huiusce libertatis à Valentiniano concessæ, quam ipsemet *h. lege* memorat, meminit pariter Ammianus Marcellinus *lib. 30. Hoc moderamine*, inquit, *Principatus inclaruit, quod inter Religionum diuersitates medius stetit: nec quemquã inquietauit, neque vt hoc coleretur, imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorũ ceruicẽ ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt reperit.* Sed & Ambrosius, *Orat. de obitu Valentiniani*: & ep. 30. de Ara Victoriæ: Symmachus, *Relatione ad Valentiniani huius filium: Spectat*, inquit, *senior ille Diuus Parens Culminis vestri ex arce syderea lachrymas Sacerdotum, & se culparum prodat more violato, quem libenter ipse seruauit.* De hoc quoque sentit idem Symmachus, cum ait: *Principes recentiores quosdam ceremonias Patrum non remouisse.*

§ Et verò vt *hac lege* Haruspicinam nocenter tantùm exerceri vetat Valentinianus, ita sanè *l. 7. sup.* septimo Imperij sui mense sacrificia tantum nocenter celebrari, atque adeò per noctem vetuit, occurrens scil. tantùm funestis & nefariis. Ante Valentinianum sanè Iouianus quoque Imp. qui Iuliano successit pariter ἐθελοθρησκείας rerum necessitati cedere coactus, indulserat: quo nomine à Themistio multis commendatur, *Oratione* 12. quæ ὑπατικὸς inscribitur, quámque habuit A. D. 364. cuius denique meminit & Socrates, *extremo cap. 21. lib. 3.* Valentem Valentiniano in Imperio consortem paria hâc quoque parte fecisse, Themistij Oratio Latinè tantum edita, sed & Hieronymus & Cedrenus ostendunt. Imò & Paulus Diaconus, *lib. 12. Histor. miscella. Intereà Valens in Antiochiâ plurimo tempore commoratus, omnibus licentiam dedit sua sacra celebrata: Gentilibus scilicet atque Iudæis nec nõ omnibus Hæreticis. Nã & Gentiles festiuitates agebant, dæmonibus ministrantes, & post Iulianum à Iouiano Idololatriæ vanitates extinctas rursus florere permisit & Iouis .... atque Dionysij sacráque Cereris iam non in occulto tanquam sub pio Imp. celebrabant, sed per mediam plateam bachantes vbique currebant.* Et hæc quidem ferme de Gentilitiæ religionis libertate sub Iuliano, Valentiniano, Valente dicta sint, itémque de libertate exercitij ipsius. De libertate fidei alius est dicendi locus: de quo alioquin insignes loci occurrunt, *lib.* 2. apud Lactantium, Athanas. *Apol.* 2. Augustinum *ep. 40. & serm. 64. Gregorium lib. 1. ep.* 45. Bernardum *serm. 66. in cant.* Cassiodorum *Variarum*; *vid. & canonem in concil.. Afric.* 107. Sanè, quod de libertate cultus facta à Gratiano memorat Socrates *lib. 5. c. 2.* & Sozomenus *lib. 7. c. 1.* id ad Christianorum sectas peculiariter referri oportet. His accedat & Honoriana, cuius meminerant Patres Africani, & Zosimus.

§ Cæterùm hâc parte, circa Haruspicinam inquam, eadem Valentiniano mens hic stetit, quæ Constantioo M. aliquando fuit *l. 1. & 2. & 3. sup. h. t. & l. 5. inf. de paganis.* Qui tamen posteà Haruspicinam omnino prohibuit, teste Zosimo, Eusebio Sozomeno.

§ Vt ad historiam *huius leg.* accedamus, obseruandum est, pertinere *hanc legem*, vt & *legem 5. inf. de indulgent. criminum* (quæ *huic* nostræ coniungenda seu committenda est) ad id quod pluribus memorat Ammianus Marcellinus, *initio libri 28. p.* 383. 384. &c. quò etiam pertinet *lex 10. inf. proxima hoc tit.* Scilicet complures, & in his nonnulli etiam è *Senatu*, seu Ordine Senatorio, & Nobilitate, Maleficiorum insimulatione atque inuidiâ hoc tempore ipso & anno stringebantur, vt nominatim loquitur & testatur *d. l.* 10. id est Magiæ crimine laborabant: & Aruspicinæ nocenter exercitæ. Itaque cùm acerbæ quæstiones hâc occasione agitarentur, & (vt Ammianus Marcellinus loquitur) lituis cladium concrepantibus internarum rerum atrocitate torperent cuncti, seueras & crudeles quæstiones agitante Maximino Vicario vrbis Romæ (cui hoc negotium propter Olybrij P. V. morbum delegatum ab Imperatore fuerat) & supra plantam, vt dicitur, euagaretur; Cognitor ille tartareus, sic vt in quorundam cladibus velut sui quisque discriminis imaginem cerneret, imò & ipse Valentinianus relatione Iudicum doctus, asperiùs facta interpretantium, rigore nimio in negotium iussisset inquiri, atque Aruspices seu Aruspicinæ etsi innocéter operati cõplures te perirẽt vel perituri viderẽtur, (vt docet Ammianus *lib. 28. p.* 383. 385. 387.) ac nominatim Amantius Aruspex & Hymetius ex Procõsule Africæ. Hæc inquam, cùm fierent, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Itaque *ne* (vt Ammianus Marcellinus scribit) *tot malis*

dissimulatis paulatimque serpentibus acerui crescerent ærumnarum, Nobilitatis (id est SENATVS) *decreto Legati mittuntur* [ad Valentinianum] *Prætextatus ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, Oraturi, Ne delictis supplicia sint grandiora, neue SENATOR quisquam inusitatè & illicito more tormentis exponeretur. Qui cùm intromissi in Consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem; moderatè redarguit Quæstor Eupraxius. Hácque libertate emendatum est crudele cæptum supergressum omnia diritatis exempla.* Legatione igitur ad Valentinianum missâ *Senatus* id quoque à Valentiniano postulauerat (vt ex *h.l.*& *l.5.inf.de indulg.crim.* colligitur) vt Senatui haruspicinæ simul & semel indulgétiã seu gratiã faceret. Verũ ad hoc Legationis huius, (vel alterius, si non hæc ipsa est) caput, Valentinianus *h. l. & d. l. 5.* rescribit, neque rectè à toto Senatu indulgentiam peti: neque haruspicinæ indulgentiam petendam: Primùm igitur indulgentiam à Senatu vniuerso malè peti rescribit, nempè quòd qui toti Senatui indulgentiam petit, totum Senatum damnet, reúmque faciat: pro singulis equidem, id est pro vno aut altero id rectè peti, at non pro toto Senatu: *d. l. 5.* Secundò rescribit *hâc l.* indulgentiam Haruspicinæ peti à se non debere, cuius semel legibus in exordio Imperij sui latis libertatem dederit, dummodò ea nocenter non exerceretur: Cœterùm, si nocenter exerceatur, iura & leges insurgere debere. Nocentem igitur tantùm haruspicinam Valentinianus prohibitam voluit. Quare & idem eodem fine initio anni sequentis 372. Manichæorum conuentus prohibuit, qui maleficij arguebantur, *l. 3. inf. de hæreticis*: constitutione emissa ad Ampelium P. V. Romæ, ad quem data est quoque *lex prox.* 10. quæ ad eandem historiam pertinet, quò & *lex superior.* Atque hæc est genuina *huiusce legis* sententia: quam nemo quod sciam hactenus cepit, & de cuius notione multum deperire necesse est, nisi *Historia* lumine accéso seu admoto.

¶ *De* SENATORIBVS *maleficij reis, quisnam Judex sit.*

X. * Idem AAA. ad Ampelium" P. V.

QVIA nonnulli ex Ordine Senatorio Maleficiorum" insimulatione adque inuidia stringebantur, idcircò huiusmodi negotia Vrbanæ" Præfecturæ discutienda permisimus. Quòd si quando huiusmodi inciderit quæstio, quæ iudicio memoratæ Sedis" dirimi vel terminari posse non creditur", eos quos negotij textus amplectitur, vnà cum gestis omnibus præsentibus adque præteritis, ad Comitatum Mansuetudinis nostræ sollemni obseruatione" transmitti præcipimus. Dat. VIII." Id. Decemb. Gratiano A. II. & Probo coss. [371.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod.Iustin.* vtpote ad horum temporum Historiam tantùm pertinens. Iungenda autem huic legi, *lex 2. supr.de cursu publ.* alterutrubi tamen die emendato. Sanè Legationis à Senatu ad Principem missæ ea meminit.

" Ampelij huius P.V. meminit Am. Marcellinus *lib.*28. hoc ipso Anno.

" Huc omninò pertinet quod Ammianus scribit *lib.*28.*p* 386. vbi & de hoc ipso *Ampelio PF. v.* cui hæc *lex* inscribitur

" Magiæ & Haruspicinæ nocenter exercitæ.

" De huius rei ratione mox dicam. " Præfecturæ vrbanæ.

" An propter appellationem fortè ad Principem factam, imò propter interpretationem facti. mox vt ostendam.

" *Obseruatio* est custodia.

" III. *d.l.*32. Cæterùm hic ex *eâ l.* suppl. *dat.Triueris.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris postrema hæc è tribus *hoc titulo* constitutio est, eodem pertinens quò superior. Eâ Valentinianus definit, Quisnam IVDEX de *Senatore* maleficij reo, & quodnam Iudicis huius officium sit, si quæstionem iudicio suo terminare non posse credat. Quæ quidem *lex* ad eandem Historiam manifestè pertinet, ad quam *lex superior.* 9. Igitur Iudicem de Senatore (Romæ videl. & intra vrbicariam Præfecturam: eò enim pertinet hæc *lex*) Præfectum vrbis esse iubet Valentinianus, vt cæteroquin de Senatore criminis reo P. V. Iudicem esse docuit *lex 13.sup. de accusat.* & *lex 12.sup. de Iurisdict.* vbi pleniùs de hoc dixi. Non alium scil. Iudicem habere debet Senator criminis reus, quàm Præfectum vrbi: Eaque est Valentiniani ratio & argumentatio QVIA &c. loci eo &c. Et verò ex Ammiano Marcellino pariter discimus, *lib.* 28. *p.* 36. in huius ipsius Historiæ totiúsque adeò negotij textu, cùm Valentinianus propter diutinum Olybrij Præfecti vrbi morbum, Maleficialis huius (sic vt dicam) causæ iudicium Maximino (qui Præfectus annonæ simul & vicarius vrbis Romæ erat) adiuncto ei Leone notario, commisisset, moltique iam *Senatores* his Iudicibus periissent, & Hymetius nominatim ex Proconsule Africæ ad oppidum is ductos Ocriculum audiendus ab Ampelio VRBI PRÆFECTO & Maximino Vicario &c. loco quem mox plenius consignabo. Est igitur vt cæteroquin Præfectus vrbi de Senatorio crimine Iudex, ita nominatim, Maleficij à Valentiniano constitutus, fortè ad Senatus petitionem pariter: cùm à Maximino extraordinario Iudice sæuæ nimiùm quæstiones agitatæ fuissent.

¶ Cœterum (quod alterum huius legis caput est) de officio P. V. cognitoris de crimine Senatorio, hoc addit Valentinianus: si fortè talis quæstio inciderit, quæ non creditur, posse dirimi iudicio Præfecti vrbi, ipsum reum vnà cum gestis ad se Principem remittendum: non etiam (quod indicare puto) Principem consulendum: ne fortè ita reus destinato iudicio & supplicio elabatur: Id enim Valentiniani ingenio, & toti adeò negotio quod Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *pag.* 386. exequitur, conueniens est: *Id quoque* ait is, *iisdem diebus acciderat non minus*

nius exitiale. Amantius Arvspex *eâ tempestate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus quod ob praua quadam implenda ad* Sacrificanorvm *ab eodem esset adscitus Hymetio, inductúsque in iudicium, quanquam incuruus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia. Quo infitiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum est manuscriptum Hymeti; petentis, vt obsecratu artis sacrorum solemnium numina erga se Imperatoris deliniret: Cuius extima parte, quædam inuectiua legebatur in Principem, vt auarum & truculentum. Hac Valentinianus* Relatione *Iudicum doctus, asperius* Interpretantivm *facta rigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus Consiliarius antedicti, minister fuisse concepta precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos: Amantius verò damnatus posteà rerum capitalium interiit. Post hanc gestorum seriem, Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum audiendus ab* Ampelio Vrbi Præfecto *& Maximino Vicario, confestimque perdendus vt apparebat, datâ sibi copiâ rectius Imperatoris præsidium* Appellavit, *nominisque eius perfugio tectus seruabatur incolumis. Super hoc Princeps* Consvltve Senatvi Negotivm Dedit. *Qui cum rem librata iustitia comperisset, eumque ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, ægrè Imperatoris iracundiam tulit: percitì vehementer, quod hominem addictum, vt ipse proposuerat, morti, clementiori sententia dedicerat plexum.* Et mox: *Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adulescens Lampadij filius ex Præfecto exploratius causam Maximino spectante, conuictus,* Codicem Noxiarvm Artivm, *nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exulque mittendus vt sperabatur, patris impulsu* Provocavit *ad Principem: &* Ivssvs Ad Eivs Comitatvm Dvci, *de fumo (vt aiunt) in flammam, traditus Phalangio Boticæ Consulari cecidit funesta carnificis manu.* Ex hac Ammiani Marcellini Historiâ procliue iam iudicatu erit de hâc *leg.* nostrâ iudicium & quid sibi voluerit Valentinianus *h.l.* dùm se consuli voluit, verùm reos transmitti. ¶ Interim ex tribus his huiusce tituli *legibus*, putà *l.* 9. 10. 11. apparet, quàm à Valentiniani temporibus Magia Romæ inualuerit: quò pertinet omnino eiusdem Ammiani Marcellini querela *lib.* 26. *p.* 337. vbi & nominatim inuehitur in Senatorem quendam, qui eo crimine confutatus, supplicium redemerit optimâ mercede: & tùm cùm ipse scriberet equo phalarato insidens, Romæ multa post se agmina seruulorum trahebat.

¶ Illud addo, ad hunc processum Iudiciarium omnem pertinere videri *l.* 1. *Cod. Iust. de off. P.V.* quæ ad Ampelium P. V. data est, sine die & Consule: quâ illud cauet Valentinianus, Ne Præfectus vrbi quasdam personas de prouinciâ existimet aduocandas: nisi tantummodò suos Officiales & homines populares huius almæ Vrbis seditioni obnoxios. Quâ quidem *lege*, vt id obiter moneam, prohibetur Præfectus vrbi è prouinciâ aliquem ad se euocare: Quod tamen Præfecto Prætorio aliquando licuit. Cassiodorus 6. *var.* 3. in formulâ *Præfecturæ Prætorianæ*, inter cætera quæ dignitati isti cum Principe communia erant, & hoc memorat, & quidem primo loco; *Exhibet enim sine præscriptione longinquos.*

¶ *Aduersùs* Occvltatores, *vel clàm* Opprimentes *Maleficos, ac nominatim* Agitatores.

XI. * Impp. Valentinianvs, Theod. & Arcadius AAA. Albino P. V."

Qvicvmqve Maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit", occupauerit", ilicò "ad publicum protrahat", & Iudiciorum" oculis communis hostem" salutis ostendat: Quòd si quisquam ex Agitatoribus", seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire temptauerit, aut clandestinis suppliciis, etiam "manifestum" reum Maleficiæ "artis suppresserit", vltimum supplicium non euadat; geminæ" suspicionis" obnoxius, quòd aut publicum" reum, ne facinoris socios" publicaret, seueritati legum & debitæ subtraxerit quæstioni, aut proprium fortassis inimicum sub huius" vindictæ" nomine" consilio atrociore confecerit." Dat. XVII. Kal. Septemb. Rom." Timasio & Promoto coss. [389.]

N O T Æ.

* *Lex* 9. *seu vlt. Cod. Iust. eod. tit.* Basilicôn *lib.* 60. *tit.* 39. Harmenopulus, *lib.* 6 *tit.* 10. Photius *Nomoc. lib.* 9. *c.* 15. Iungenda huic *lex vn. infr. de Mancipibus* de quâ mox. Est autem hæc *lex* non de accusandi facultate omnibus indulta: verùm de Necessitate accusandi, Iudicibus tradendi maleficos impositâ.

" *Albinus* P.V Romæ sub Valentiniano Iun. v. *Prosop.*

" Rectè: & adde vt *d. l. vn. & l.* 5. *inf. de Suariis Rom.* id est, Præfecto Vrbis Romæ: Malè in Cod. Iustin. *Albino Præf. Prat.*

" *Deprehenderit* in ipso scil. facinore. an verò pro compererit?

" Fortè in ipso flagitio, vel aliter adprehenderit (vt mox sequitur) manifestum eum maleficiæ artis: id enim est *occupare.*

" Sic, vt ne momento quidem domi suæ eum retinere debeat.

" *Iudiciorum*, id est, *Iudicum*, quomodo *Cod. Iust.* Est igitur hæc fori cognitio.

" *Malefici*, hostes communis salutis *h.l.* naturæ peregrini *l.* 5. *sup.* humani generis inimici, *l.* 6. *sup.* Cæterùm hæc verba mox expendam Eodem sensu *publicus reus* mox vocatur.

" *Id est aurigis*: hanc explicationem rectè addit Tel[illegible] Neque enim quod P. Faber censuit, ideò expungenda illa in *Cod. Iust.* quia *hic* absunt.

" Id est quamlibet, quantumuis manifestum.

" *Manifestum* vocat non eo sensu quo fur mani festus dicitur.

" *Malefica*, C. Iustin. vt opprimendorum desertorum in eodem argumento *l.* 14. *sup. de desertor.*

" *Publicum reum* vocat maleficum, quem *sup.* eodem sensu communis hostem salutis: vel fortè etiam *publicum*, id est publicè notum & vt *sup.* manifestum: diceremus *diffamatum.*

" [illegible] Photius. *Nomoc.* *l.* 9. *c.* 25.

" *Cuiuſmodi* Cod. Iuſt. " Publicæ ſcilicet. " id eſt, obtentu publici hoſtis.
" *Confecerit*, interfecerit: hinc & *Confectoret.*
" Poſt victoriam de Maximo, Romæ Theodoſius hoc tempore conſtitit, v. *Chronol.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc Conſtitutio eſt, quâ Maleficum deprehenſum compertúmve manifeſtum reum, quilibet IVDICIO SISTERE, ac non etiam ipſe opprimere, Romæ, A.D. 389. iubetur. Non opprimere, inquam: Quod tamen hactenus Romæ factum ab aliquibus indicatur: & quidem ab *Agitatoribus* (de quibus mox plura:) Hoc ſcil. prætextu (vt ex *hâc ipsâ l.* colligo) quod videlicet Malefici notorij (& vt *lex* noſtra loquitur *manifeſti*, & vt nos hodiè loqueremur, *diffamati*,) ac communis ſalutis HOSTES ſint: vt *h.l.* vocantur, ſeu PVBLICI rei, vt rursùm *hâc eâdem l.* nominantur, *publici rei*, id eſt, populi inimici: ſeu vt loquitur *l. 6. ſup. h. tit.* humani generis inimici, & naturæ peregrini: *l. 5. ſup.* vt proinde opprimendorum horum cuique poteſtatem patêre debere videretur: Notum enim, Publicorũ hoſtium capita inferis ſacta impunè occidere cuilibet fas fuiſſe. Tertullianus, *Apologetici c. 2. In reos Maieſtatis &* PVBLICOS HOSTES *omnis homo miles eſt.* Honorius Imp. *l. 14. ſup. de deſertoribus* (ſeu *l. vlt. Cod. quando lic. ſine Iud. ſe vind.*) *Cuncti aduerſus latrones* PVBLICOS *deſertoréſque militiæ ius ſibi ſciant pro quiete commum exercendæ publicæ vltionis indultum.* Theodoſius *l. 2. ſup. de Sicariis:* (ſeu *l. 1. Cod quando lic. vnicuique ſine Iud. ſe vind.*) *Quicunque Militum vel Priuatorum ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequentata inſidiis adgreſſionis obſederit, permiſsâ cuique licentiâ dignus ilicò ſupplicio ſubiugetur, ac mortem quam minabatur excipiat, & id quod intendebat incurrat.* Denique res nota eſt, PVBLICAM deuotionem licere cuique vindicare: *tot. tit. Cod. quando liceat vnicuique ſine Iudice* &c. Et porrigere ipſas etiam gladium leges, nec ſe expectare pati, vt Cicero loquitur. In tantum vt quandoque hanc ad rem præmium publicè fuerit conſtitutum. Capitolinus *in Gordianis*: *Maximinum hoſtem cum filio Diis inferis deuouemus*: item, *hoſtes publicos qui occiderit, præmium merebitur.* Publici igitur cùm hoſtes conſtitutionibus Principum publicéque haberentur Malefici, eorum interficiendorum, opprimendorum, facultas priuatis quibuſque patere debere videbatur, vt qui *interneciem*, (inde enim *internecini* actio ſeu crimen pro Magiæ ſeu Maleficij crimine, *l. 12. ſup. de accuſat.*) communi ſaluti minarentur, eam exciperent ipſi. Et tamen id *hâc l.* enixè prohibetur: Nempè quod compertum eſſet, hoc obtentu partim latebram criminum ſocietati, partim occaſionem vindictæ priuatæ exercendæ quæſitam, vel quæri poſſe, vt hæc *lex* eleganter oſtendit. Partim criminum, inquam, ſocietati: Fieri enim poterat, vt maleficus, atque eidem crimini obnoxius nondum tamen manifeſtus, ſeu nondum diffamatus, alterum iam manifeſtum ſeu diffamatum, ideò tantùm clandeſtinis & priuatis ſuppliciis opprimeret, ne ſi forte iudicio traditus quæſtioníque ſubiectus, latentes facinoris ſocios publicaret ſeu indicaret, atque adeò & illum ipſum à quo oppreſſus eſt. Sicut certò multi dum metuunt ne adprehenſi eos nominent, prodere eos ſolent, ſcilicet impunitatem ſibi captantes, quia non facilè eis indicantibus proditores ſuos creditur, vt eleganter I.C. in *l. 1. §. 26. ff. de Quæſtionibus*: idémque mox: *neque tranſmittenda allegatio dicentium ideircò ſe oneratos, quod eos ipſis tradidiſſent: neque enim id validum* (ita repono) *argumentum habeti debet mendacij ſiue calumniæ in ſe inſtructæ.* Rursùm vindictæ priuatæ exercendæ latebra quæri hoc facto poterat, opprimendorum Maleficorum facultate priuatis datâ: poſſet enim quis facilè vindictæ huius publicæ prætextu, inimicum ſuum opprimere ſeu interficere, quaſi Maleficum. Inimicum, inquam, & fortè æmulum, à quo ſemper in curſu vincebatur: vt ita amoto æmulo coronaretur. ¶ Maleficus igitur quamlibet manifeſtus proponatur, quamlibet publicus hoſtis, quamlibet publicus reus, eius opprimendi tamen facultas priuato patêre non debet; ſi eum aut vindictæ ſuæ hâc ratione velificari poſſe ſuſpicio ſit: aut criminis ſocietatem defugere. Hactenùs ſe publicámve deuotionem vindicare cuique licere debet, vt ne publicæ deuotioni dum in ſpeciem vindicatur, iniuria fiat. Atque hæc eſt genuina *huius legis* ſententia, quam neſcio an viderit adhuc aliquis.

¶ Cæterùm obſeruandum diligenter eſt, quod exemplum *h. l.* proponitur nominatim in AGITATORIBVS, id eſt, *Aurigis* (vt Tribonianus illud emblemate ſuo rectè interpretatur) qui ſcil. in Circo quadrigis decurrebant: de quibus plenè dicam 1 *tit. de Scenicis.* In his igitur exemplum ponitur, exemplum inquam, non verò ampliatio *huius l.* quod Græci putarunt his verbis, *καὶ ἡνίοχος εἴη, καὶ ἕτερον, δυμελικὸν*: Et exemplum in his Agitatoribus ponitur non eorum qui maleficos audirent, ſeu conſulerent, quomodo *hanc l.* accepit & initium quidem interpretatus eſt, Ræuardus, *5. var.* 14. Verùm eorum, qui manifeſtos Maleficos opprimerent, vel opprimere poſſent, nempè vt facinoris ſocio clandeſtinis ſuppliciis amoto laterent ipſi, neque proderentur; vel etiam vt amoto æmulo coronarentur ipſi. Quod quidem etiam non accipiendum eſt de his qui rem vehicularem exercebant, vt iocularitér *Alber. Gentilis* putauit: quique adeò ſcribit de his expreſſim *hic* actum, quod cùm rem vehicularem exercerent, & curruum equorúmque copiam haberent, copiam etiam maiorem ſubtrahendorum reorum haberent, quæ iocularis ratio & interpretatio eſt. Verùm accipiendum id de Agitatoribus, ſiue Aurigis Circenſibus, qui vtique maleficiorum ſeu magiæ & incantationum infamiâ laborabant. Vſi ſcil. olim hi veneficiis, ad parandam in curſu, & certaminibus victoriam: fracto curſu moráque iniecta in eodem Circo concurrentibus æmulis, contrà equis incitatis. Proindè ſuos æmulos incantationibus *μαγγανείαις* defigebant, vt vel equis vel ipſis deſultoribus debilitatis curre fracto, vel etiam collo ſeptenum curſum ipſi ocyus implerent: cuius rei teſtimonia (etſi res conteſtatiſſima ſit) hîc nonnulla opponam. Appollonius apud Philoſtratum, *lib. 7. c. 16.* de incantatione: *δεῖν...* [illegible] *αὐτοῦ ἀθλῆσαι. δεῖν... ἀγωνισταὶ πάντες διὰ τὸ νικᾶν γλίχεσθαι*, &c. Arnobius, *lib. 1. p. 31.* de Magis loquens. *Quis enim hos neſciat aut imminentia ſtudere pronoſcere, aut in curriculis equos* DEBILITARE, *incitare*, TARDARE. Ammiani quoque Marcellini quatuor hâc de re loca occurrunt hactenùs minus obſeruata, in rebus Valentiniani Sen. & quidem in vrbe Roma, quò pertinet hæc *lex*. Primus occurrit *lib. 16. p. 337.* de Hilarino auriga: *Vndè quibuſdam atrox viſus eſt, in Amphitheatrali curriculo cauſas diſpiciens criminum maximorum. Deni ue poſt huiuſmodi vindicata complura, Hilarinum* AVRIGAM

comictum

emissum, atque confessum vix dum pubescentem filium suum veneficio tradidisse docendum secretiora quadam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis iuuaretur internis capitali animaduersione damnauit.

Secundus Marcellini locus est, *lib.* 28. *p.* 387. de Auchenio auriga, quo loco & de Ampelio P. V. agit, cui inscribitur *lex* superior: *Martianus quidam & Eusaphius omnes Clarissimi arcessiti in crimen, quod eiusdem conscij veneficij* AVRIGAM *fouere dicebantur Auchenium.*

Tertius *lib.* 2. *eod. p.* 400. vbi Nobilitatis Romæ mores notans, ait: *Alius si creditorem suum flagitare molestiùs aduerterit debitum, ad* AVRIGAM *confugit, audentem omnia prædicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri: vnde nonnisi redditâ cautione dispendióque adflictus graui discedit.* Ex quo postremo loco, pariter vt ex *h. l.* illud apparet, hâc ætate vt malefici odiosi maximè erant, ita hoc maleficij obtentu, & inimicos & debitores vltioni & cupiditati suæ velificasse.

Quartus Marcellini locus est *lib.* 29. *p.* 424. vbi de Athanasio auriga interfecto iussu Valentiniani: *Athanasius fauorabilis tunc auriga suspectus ei vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur si quid tentasset huiusmodi; qui non multo posteà veneficiis vsus ferebatur, nulla delatâ voluptatum artificij veniâ, ignibus aboleri præceptus est.* Amphilochius quoque vel Gregorius Nazianzenus in *epistolâ Iambicâ ad Seleucum*, qui multus est in proscribendis omnis generis Spectaculis, etiam Circensibus, etsi id ἡμερώτερον videatur, hoc crimine Agitatores seu aurigas infames fuisse testatur.

> Κακῶν δὲ τούτων ἄλγιον τόλμα κακὸν
> Κινεῖ γόητας τοῖς μανεῖσι συμμάχους
> Νίκης βοηθοὺς, καὶ τρέφει νόσῳ νόσον:
> Ἐπὰν γὰρ ἐκκαυθῶσιν εἰς θερμὴν ἔριν
> Πρὸς τοὺς γόητας δίδους αὐτοῖς δρόμος,
> Οἱ δ' αὖ καλοῦσι δαιμόνων πονηρίαν
> Συνεργοὺς αὐτοῖς πλημμάτων συλλημμάτων
> Φόνων: κακοῖς γὰρ δαιμόνων χαίρει στρατός

Ad quem locum Notarum Auctor hanc *legem* rectè allegat. Sed aliis omissis Chrysostomus *homilia* 12. *in* 1 *ad Corinth. p.* 318. τί δὴ λέγω τὰς μαγγανείας τὰς ἐν τῇ ἱπποδρομίαις, τὰς ἐν τῇ θεάτρων ἁμίλλαις. Manlius Theodorus V. C. (qui Vulgò Manilius) *lib.* 5. *p.* 3. de Heniocho agens:

> *Ille dabit proprium studium, cœlóque retentas,*
> *Quas prius in terris* AGITATOR *amauerat Artes:*

Et mox:

> —— *in obliquum currus agitare malignos*
> OBSTANTEMQVE *morâ totum præcludere Circum*
> *Vel medium turbæ.*

Hieronymus in *v. Hilarionis*: *Italicus aduersus Gazensem Duumuirum Marnæ Idolo deditum Circenses equos nutriebat. His igitur, æmulo suo habente* MALEFICVM, *qui dæmoniacis quibusdam imprecantibus & huius* IMPEDIRET *equos, & illius* INCITARET, *ad cursum venit ac B. Hilarionem, & non tam aduersarium lædi, quam se defendi obsecrauit* &c. Cassiodorus *Var.* 3. *ep.* 51. *de* Thomate Auriga seu Agitatore; *Modò* AGITATORES *arte superans, modò equorum velocitate transcendens, frequentiâ palmarum eum dici faciebat.* MALEFICIVM, *inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire. Necesse est enim ad peruersitatem Magicam referri, quando victoria equorum meritis nec potest applicari.* Denique eò quoque allusisse videri posse iam olim docui D. Paulum *cap.* 3. *&* 5. *ad Galatas*, cui alioquin solemne ad Agonisticam & cursum alludere. Is nempè Galatas obiurgans, sic ait, ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε: Et rursùm ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἀνέκοψε: vbi verbum ἀνέκοψε alij vertunt *interrupit*: Tertullianus IMPEDIVIT: quo certè verbo Hieronymus superiore loco hâc in re vtitur: Alij *turbauit*; quo sensu etiam παρεμβάτης Iupiter cultus: nonnulli, *inhibuit*, scil. Magico veluti fascino: ideò idem Paulus ἐβάσκανε verbo id ipsum expressit.

Neque Agitatores tantùm Magicis artibus vsi: sed & Scænici: de quo locus Chrysostomi *hom.* 38. *p.* 445. *edit Paris.* De vtrisque & quidem Athletis, & de Agitatoribus seu aurigis Circensibus, magiæ suspectis, locus est apud Libanium *de vitâ suâ p.* 52. 53. vbi & Pisidem quendam quoque in suspicionem huius rei vocatum scribit in famosâ illâ sub Valente de Mathematicis, Magis, Incantatorib. inquisitione: de qua ad *l.* 8. *sup.* Καίτοι τοῦτό γε ῥᾷστον διὰ Μαρτυρίου, πιστὸν τινὸς ἀνθρώπου, χαίροντος μὲν ἀθληταῖς, ἀμύνοντος δὲ ἄλλοις, δοκοῦντος δὲ τῷ φύσει γόητος διὰ τὸ προσῆκον παλαισταῖς. Et mox, ἀλλ' οὗτος τὸ δεῖν ὁ σύνας μὲ ἐν μέσῳ πολλῶν μὲν ἡνιόχων, πολλῶν δὲ ἱπποκόμων, οἷς τι ἔργον ἀνατρέποντας τοῖς ἅρμασι τὰς θύρας, ὧν τοὺς μὲν ἔπαυε, τοὺς δὲ ἐπείλει καταλαμβάνειν: ὧνδε δὲ τινὸς ἡνιόχου γέροντος καὶ πλανήτης. Et mox: οὗτος ἦν ὁ καμὲ καλέσας εἰσάγειν, ὡς δὴ τοῦ (τῆς) φιλουμένης γοητείας ἐν ἐμοὶ τὸν ἔλεγχον ἔχοντα δὲ ἔλεγχος ἦν παρὼν αὐτῷ μὴ συκοφαντεῖν ἀλλ' ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, &c.

¶ Igitur, (vt ad *legem* nostram redeamus) Agitatoribus nominatim iis, quas dixi, de causis, opprimendorum Maleficorum seu incantatorum potestas *h. l.* detracta, quocumque tandem obtentu, siue æmulationis studio, siue ad securitatem sui. Sic sanè & in *legibus* Longobardorum, *lib.* 1. *tit. de conuitiis Aldiarum, Nullus præsumat, Aldiam aut ancillam alienam, quasi strigam, quam vulgus dicit, aut muscam, occidere: Quod Christianis mentibus nullatenùs credendum est, nec possibile.* Nemini scil. licitum esse debet (quod axioma ex *hâc l.* conficiendum est) quamuis manifestum reum occidere; ne per hoc etiam suæ securitati reus vel vindictæ æmulus velificetur. Vbi sunt igitur, qui ad *sextum præceptum* commentantes, id sciscunt, posse quem inimicum suum occidere, quem suspicetur irreparabilem sibi iniuriam & calumniam apud Principem aliúmve illaturum; haud secus atque vim vi propulsare licet. *Quod sanè admittendum non est.*

¶ Geminam porrò, eámque peruersam pariter, OPPRIMENDORVM quorundam *Romæ* rationem Theodosius hoc ipso tempore sustulit, vt memorat Socrates *lib.* 5. *c.* 18. de quo dicam pleniùs ad *l. vn. inf. de mancipibus*: quæ *huic* nostræ cõiungenda est. Nempè vtraque *lex* eò pertinet, quod Socrates *dicto loco* scribit, Theodosium post victoriam de Maximo Tyranno in Italia commorantem, vrbi Romæ nominatim (vbi hæc *lex* data est) plurimum commodi attulisse, sublatis nõnullis prauis moribus, de quo dicã pleniùs ad *d. l. vn.* Et verò in vniuersum hoc tẽpore Theodosium Romæ consistentem, Vrbi plurimùm commodasse ostendunt tot aliæ insuper eius *leges*, putà *lex* 18. *de hæreticis*, *lex* 49. *inf. de appell. l.* 2. *sup. de feriis*: *l.* 5. 6. *de suariis l.* 4. *infr. de aquæductu*: quæ omnes datæ ad eundem Albinum P. V. hoc eodem anno, mense Iunio, Iulio, & Augusto.

¶ *De* MATHEMATICIS *Vrbe Roma, & ciuitatibus omnibus pellendis &* CODICIBVS *eorum cremandis Honorij lex.*

XII. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano" P. P.

MATHEMATICOS, nisi parati sint, Codicibus erroris" proprij sub oculis Episcoporum incendio concrematis, Catholicæ Religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem præteritum" redituri, non solùm Vrbe Româ,' sed etiam omnibus" ciuitatibus pelli decernimus: Quòd si hoc non fecerint, & contra Clementiæ nostræ salubre Constitutum in Ciuitatibus fuerint deprehensi", vel secreta erroris sui & professionis insinuauerint, deportationis pœnam excipiant. Dat. VIII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Tit. Cod. Iustin. de Maleficis & Mathematicis.* Verùm relata est non malè *in Tit. de Episcopali audient.* & Synops. Basil. *lib. 1. cap 17.* Habet eam & Baronius *An. 409. num. 8.* Cæterùm huic iungenda est *lex vlt. infr. de Abolitionibus* & *lex vlt. sup. de custod. reor.* Et fortè aliæ plures.

" *Cæcilianus* hic Theodoro in Præfectura Prætoriana Italiæ suffectus est, hoc ipso Anno 409. vt præter huius *Codicis* constitutiones docet Zosimus *lib. 5. p. 118. sub finem.* Plura in *Prosop.*

" *Primùm*, Cod. Iust. " Vndè huius *leg.* ferendæ occasio enata.

" *Depell*, Cod. Iust.

" *Comprehensi*, Cod. Iust. scil. *μετὰ τούτων*, vt rectè Græci habent.

COMMENTARIVS.

HONORII in Mathematicos hæc *lex* est: Quo MATHEMATICORVM generali nomine hîc vt & *l. 8. sup.* veniunt non modò Genethliaci Diuinandi artem exercentes, vernaculi Astrologi iudiciariam exercentes, fatorum per Genitutas Interpretes, vt Marcellinus eos vocat, fata cuiusque se nosse scientes, etiam *vrbium* (vt in sp. *huius l.* de quo mox) & natalitias Syderũ obseruationes; verùm etiam & *Haruspices* ex libris Haruspicinæ, ἐκ τῶν ἱεροσκοπικῶν, sacra facientes, coniectantes: hi enim omnes Mathematici hoc potissimùm tempore sub Christianis Impp: dici affectabant, vt hoc nomine ineptias suas & errorem adumbrarent, velarent, odiosámque Artem alio nomine factitarent. Hi omnes, etiam Aruspices, ab Mathematica instructi erant: Ab Astrorum quippe σχηματισμοῖς habitum extorum & colorem (σχήματα vocant Hephestion, & alij Græci, quibus significari futura credebant,) conformari idem Auctor scripsit.

¶ Ergo Imperator Honorius hâc constitutione A. D. 409. Mathematicos non tantùm vrbe Româ, verùm etiam Ciuitatibus aliis omnibus expelli iubet; atque adeò latâ fugâ damnat: ea enim est latæ fugæ pœna, cuius fit mentio *l. 5. ff. de interdict. & relegat.* Qua ipsa Mathematicæ Curiositati implicitum quendam affectum sub Constantio Imperatore memorat Ammianus Marcellinus *lib. 19. p. 164. Ductus est*, inquit, *inter primos Simplicius reus, hâc gratiâ postulatus, quod super adipiscendo interrogasse* [MATHEMATICOS] *dicebatur Imperio, pérque elogium Principis torqueri preceptus, fato quodam arcente corpore immaculato latâ fugâ damnatus est.*

¶ Non simpliciter autem Mathematicos aut Mathematicâ arte imbutos hâc pœnâ adfici iubet Honorius, neque enim nuda notitia facilè vnquã punita fuit (vt testatur Vlpianus apud Authorẽ *Collat. leg. Mosaic. tit. 15.*) Neque vt discere ita Artẽ dediscere impetrari potest: Verũ eos demũ Mathematicos qui hæc duo præstare nollent; Primò inquã Catholicæ Religionis cultui fidem tradere, id est abdicatâ superstitione & *errore*, vt hic vocatur tribus locis, & *l. 8. sup.* Christianam & Catholicam fidem amplecti: Eâdem ratione memorat Suetonius, *Tiberio, cap. 36.* Tiberium, cùm expulisset Mathematicos, non nisi deprecantibus ac se Artem desituros promittentibus veniam dedisse. Secundò Mathematicos qui nollent, neque parati essent Codices siue libros tradere sub oculis Episcoporum (cuiusque loci scil.) concremandos. Breuiter, latâ fugâ damnantur Mathematici qui hoc tempore sub Honorio erant in professione suâ obstinati; *latâ* inquam *fugâ*, id est vt eò redeam, ciuitatum omnium domicilio, ac non etiam pagorum, aut agrorum. Quæ quidem inter alias ratio videtur, cur Mathematicorum curiositas ciuitatibus pulsa, in agris vel pagis etiam postea hæserit, vt videre est vel ex *Capitularibus* Caroli Magni, & aliis.

De more sanè libros improbatæ lectionis Mathematicos, ἱεροσκοπικούς, curiosos, aliósque in commune concremandi, toties iam monitum est, vt reponere putidum sit. Videnda saltem *Acta Apost. 19. v. 19. & l. 4. §. ff. famil. hercisc.* Paulus 5. *sentent. 23.* Ammianus Marcellinus *lib. 29. Deindè*, inquit, *congesti innumeri* CODICES & *acerui voluminum multi sub conspectu Iudicum concremati sunt è domibus eruti, variis, vt inliciti.* Vide & Minutium Felicem in *Octauio*, vbi de Prothagoræ scriptis: Ad quem locum videsis Viuerium *p. 116.* & quæ congerit Filesacus *de sacrâ Episcoporum authoritate §. 7.*

¶ Porrò quod Ammianus Marcellinus sub Valente codices illicitos concrematos ait sub conspectu Iudicum, quomodo & *l. 34 infr. de hæreticis* Eunomianorum libri sub aspectibus iudicantium cremari iubentur, maluit Honorius *hâc lege* sub conspectu Episcoporum (cuiusque loci) Quandoquidem enim de Mathematicis ad Catholicam Religionem traducendis, eorúmque *errore* corrigendo, hâc ratione agebatur; atque adeò de fide; Episcoporum sollicitudini id commissum oportuit: & quia, vt

vt mox ostendam, huius *legis* promulgandæ suasor & author fuit Innocentius Episcopus Romanus: Itaque non temerè Tribonianus hanc *legem* nostram in Titulum *de Episcopali audientiâ* contexit. Alioquin iudicium Magiæ ad sæcularem Iudicem pertinuisse docuit quoque *lex superior*: vid. & quæ tradit Iason ad *l. huiusmodi, in fin. ff. de legat.* 1. Papon *lib. 2. Arestor. t. 3.* v. & Bodinum, & Alciat. *in cap. 1. num. 105. de offic. Ordin.*

¶ In contumaces etiam, id est huic Constitutioni non obtemperantes, atque adeò in ciuitatibus repertos, vel etiam professioni suæ inhærentes, *deportationis pœna* statuitur. Alterutro scilicet modo aduersus hanc *legem* committitur, vel omnino *legi* non parendo, vel posteaquam in speciem paritum est, ad errorem pristinum redeundo: Nihil interest, errorem ponas, an ad errorem redeas: In vtrosque igitur pariter pœna deportationis statuitur: velut lata fuga sæuior. Et sanè notum est, quid sit discriminis inter Exilium & Deportationem; cuius sanè exilij species est lata fuga. Hic interim notanda deportationis pœna (inter alias) in Mathematicos, quæ antiquitas vsurpata fermè. v. Tacitum Suetonium, Dionem. Paulum *in Sentent.* Iuuenalem *satyra 6. à v. 555.*

¶ Nunc de Historica causa *huius l.* Igitur ea procul dubio ad legationem hoc Anno non priorem Senatus Romani pertinet, qui hoc tempore paganus fermè erat, cuius pars hic idem Cæcilianus erat, nôdû Præf. Prætorio, cui hæc *lex* inscribitur (cuius meminit Zosimus *lib. 5. p.* 818.) verùm ad posteriorem Legationem, cuius pars fuit ipse Innocentius Ep. Rom. cuius meminit Zosimus *lib. 5. p.* 819. 810. eique adeò promulgandæ occasionem præbuit (quod etiam Baronius rectè subodoratus aliquatenùs est) illud quod Zosimus (horum ipsorum temporum scriptor) narrat, simul & exprobrat Christianis *lib. 5. Historia sua. à pag.* 816. Narrat is obsessâ Vrbe Româ ab Alarico Rege Gothorum circa finem anni superioris 408. Pompeianum Præfectum Vrbis Romæ incidisse tùm in (HARVSPICES scil. seu MATHEMATICOS) quosdam, qui Romam è Thusciâ venerant (fuit enim Thuscia Haruspicum nutricula) cum his egisse de obsidione Vrbis Romæ, liberandæ ἐκ τῆς ἱεροσκοπίας, id est ex Haruspicinæ disciplina seu *libris* Haruspicum Mathematicorum, qui se iam Nam iam præsenti periculo ritibus suis liberasse iactabant, τῆς πρὸς αὐτὴν ἐκδοθείσης κινδύνων, pérque nuncupata Numini vota, cultúmque patrium tonitruis & fulgetris immanibus elicitis, Barbaros imminentes abegisse. Quò verò id cautiùs fieri posset, cum Innocentio Vrbis Romæ Episcopo eâ de re egisse, Innocentium salute vrbis religioni propriæ antepositâ, clàm permisisse peragi quæcumque profutura crederent: Porrò cum Thusci illi non aliter disciplinam suam quicquam conferre posse Vrbi dicerent, nisi publicè consueta sacrificia fierent, quamlibet Senatus in Capitolium adscendisset eius rei causâ, atque inibi & in *foris Vrbis Romæ* sacrificia celebrassent, neminem tamen ex populo Romano sacrificiis istis interfuisse, quinimò valere iussis seu prætereitis & neglectis Tuscis illis τὴν μὲν ἀπὸ τῆς Τυρρηνίας παρῆκαν, alio sese conuertisse, ad demulcendum, inquam, omni studio Alarichum: Redemptam igitur tum auro, tum obsidibus, ab Alarico obsidionis solutionem qui in Thusciam sese contulerit, mox Honorium OCTAVVM CONSVLATVM SVVM (qui Coss. *legi* subscriptus est) ingressum RAVENNÆ (vnde hæc *lex* data est) eodem tempore legatos, & in his *Cæcilianum* nondum Præfectum Prætorio, missos, (quæ prima Legatio obseruanda est) ad deplorandum Vrbis statum; Honorium inter alia CÆCILIANVM loco Theodori Præfectum Prætorio fecisse: (Et verò hic est ille Cæcilianus cui hæc *lex* inscribitur:) Subiicit idem Zosimus, cùm Honorius pactis conuentis cum Alarico nondum satisfecisset, atque adeò Romanis tutum non esset extra vrbem prodire, Senatum rursus eius rei causâ Legatos ad Honorium misisse; (hæc iam secunda legatio est) huic legationi sese iunxisse Innocentium Episcopum Vrbis Romæ. Hactenus Zosimus: aduersus quem vide quæ scribo ad *l. 5. inf. de Episcopis.* Sozomenus *lib. 9. c. 6.* eandem historiam describit. Atenim de Innocentio nil tale, quale Zosimus: etsi *c. 7.* mox, Legationem ab Innocentio *susceptam* memorat, (vbi pessimè Interpres, *legationem ab Innocentio missam* vertit) vt & Nicephorus ex eo, *lib. 13. cap. 35.* Neque dubium mihi, posteriore legatione aduersus Mathematicos, ab Honorio, RAVENNÆ constituto, hanc ad CÆCILIANVM iam P. F. P. constitutionem impetratam, quâ Mathematici non solùm Vrbe Româ verùm etiam omnibus Ciuitatibus pelli iubentur, eorúmque errorem atrociter perstringit: vt ita testatum faceret Honorius, quantoperè factum illud, seu a Religione Christianâ, vel vt hæc *lex* loquitur, à *Catholicæ Religionis cultu* alienum maximè improbaret: quod contrà, neglectum Pagani quiritabantur, & Christianis exprobrabant. Vt proinde ex *hac lege* iam colligere facilè possimus, Innocentio hanc maculam à Zosimo falsò & per calumniam impositam. Quinimò non dubito, ipsummet Innocentium ipsum *huius legis* Auctorem Honorio tùm Rauennæ fuisse, & ad propitiandum diuinum Nomen, & ad eluendam huiusfacti inuidiam, & ne quid tale porrò eueniret, *Mathematicique Secreta erroris sui & professionis deinceps infirmarent*, vt hæc *lex* loquitur, *& ad errorem præteritum redirent.* Et certè refert Orosius *lib. 7. c. 39.* Innocentium, tempore mox irruptionis Gothicæ in vrbem Romam, tanquam iustum Loth subtractum à Sodomis, apud Rauennam positum fuisse.

Ex hâc historicâ iam causâ illud quoque efficimus, quod initio breuiter perstrinxi, Mathematicorum nomen ad eos quoque hîc pertinere, qui fata quoque *Vrbium* nosse se prædicabant: malísque adeò publicis auerruncandis medelam præscribebant. Exemplum in Genesibus ciuitatum, quæ ab antiquis Mathematicis collectæ sunt: cuiusmodi est thema Constantinopolis collectum à Vettio Valente sub Constantino M. cuiusmodi sub Constantino vixerunt, & scripserunt præter Valentem, Hephæstion, Firmicus, alij.

¶ Tandem, neque illud omittendum, Mathematicorum errorem, fidem, secreta erroris eorum, & professionis, disertè & sanctè, *Catholicæ Religionis cultui* ab Honorio opponi *hâc l.* damnarique: Nemo scil. Christianus Catholicus fidem his rectè adhibet, imò aperta Idololatria hæc est, & à fide defectio, seu Apostasia, cui nil adeò aduersum, quàm Mathematicorum & Astrologiæ professio, ἀποτελεσματική, ἀστρονόμων τέχνη idololatriæ obnoxia, vt inter ceteros Tertullianus ostendit, *lib. de Idololatr. c. 9. Cùm Magia punitur, cuius species est Astrologia, vtique & species in genere damnatur:* & Apolog. *c. 35.* de quo vt sunt innumera Patrum testimonia, ita peculiarem edidit libellum vir doctus Filesacus *de Idololatriâ Magica*, multique in Astrologiam Iudiciariam calamum strinxère: olim etiam Diodorus Tarsi Episc. *apud Photium.* Hinc adeò *Canone Laodiceno* iuxtà damnantur, Μάγοι ἢ Ἐπαοιδοί, Μαθηματικοί, ἢ Ἀστρολόγοι. Hinc, teste Sozomeno, *lib. 3. c. 5.* Socrate, *lib. 2. c. 6.* Georgio Laodicæ *in eius v.* Eusebius Emissenus ideò accusatus, quod eam

pattem

partem Aſtronomiæ, quæ rerum euentus prædicit, profiteretur; eóque etiam nomine Aquila, è Iudæo Christianus, Eccleſiâ pulſus eſt, vt refert Epiphanius, *lib. de ponderib. & menſuris*: de quo aliquid etiam iam ad *Philoſtorgium Eunomianum*, qui ipſe tamen Aſtrologiæ & Mathematicæ operatus fuerat. Et rectè omninò Valeſius *Aſtrologiam hanc à Viris doctis derideri vt inanem, à Cordatis explodi vt inutilem, à Legiſlatoribus interdici vt impiam.*

DE SEPVLCHRIS VIOLATIS."

TITVLVS XVII.

IX. Cod. Ivst. *De Sepulchro violato.*

ELEGANTISSIMAM adde Valentiniani Tertij *Nouellam de Sepulchris*: 5.

" Hæc quidem *Rubrica* eſt: At enim ad Sepulchra violata non pertinet *lex 6.* imò neque adeò *lex vlt.*

PARATITLON.

DE Sepulchris violatis Sepulchrorúmque violatoribus (qui Græcis Τυμβωρύχοι) etſi propriè ſit hic *Titulus*; attamen in genere ad SEPVLTVRAM funeráque mortuorum, ſequentia capita *hoc tit.* occurrunt.

¶ 1. Primum eſto de *Exequiis* ſeu cadaueribus efferendis, vel etiam funeribus. Igitur quod *Tempus* attinet, exequiæ ſeu funera, denique cadauera efferri iuſſa per noctes, Iuliani Edicto, *l. 5. h. t.* Quod ad *Locum* verò ſpectat, humari vetita corpora in vrbe, *l. 6. h. tit.* Ne quidem in Apoſtolorum vel Martyrum Sede, *d. l. 6.* Verùm extra vrbem, in agris fermè priuatorum, *l. 2. tit.*

¶ 2. Sepulchra ipſa, de quibus *Rubr.* & *l. 1. 2. 3. 4. 5. h. t.* & *l. 7. inf. de indulg. crim.* & *l. 2. inf. de hæreticis*, dicuntur & Monumenta, *l. 2.* ædificia Manium, Conſtantio l. 4. Domus defunctorum, *d. l. 4.* Buſta diem functorum, *l. 5.* Aggeres conſecrati, *d. l. 5.* In his vrnæ erant ſuprà terram, quibus clauſæ cadauerum reliquiæ erant, *l. 6.* Sarcofagi, quibus corpora detinebantur, *d. l. 6.*

¶ 3. *Loca* verò Sepulchris apta non omnibus habere licuit, Nouatianis ſua reliquit Conſtantinus, *l. 2. infr. de hæreticis.*

¶ 4. Horum Sepulchrorum varia erant ornamenta, *l. 4.* Varius ornatus, *l. 2.* Et in his columnæ & marmora, *d. l. 2. & 4.* Atque hæc de ſepultura & Sepulchris.

¶ Nunc de eo, quod *huius tituli* proprium eſt: VIOLARI Sepulchra, *Rubr. & l. 4. h. tit.* (vnde & Sepulchri violatio, *d. l. 7. de indulg. crim.*) hoc *Titulo* prohibentur. Violantur autem Sepulchra, & violata dicuntur, non vno modo: Primùm ædificio ipſo violato, putà ſi quis Sepulchrum demoliatur, *l. 1. h. tit.* deiiciat, *l. 2.* ſubuertat, *l. 3.* deſtruat, *l. 4.* Si detrahat his aliquid, *d. l. 1.* Si ſubſtantiam fabricandi ad proprias ædes transferat, *l. 3.* Si de Sepulchro auferat ſaxa, vel marmora, *l. 4.* & Nouella Valentiniani *de Sepulchris* 5. vel columnas, aliámve quamcunque materiam fabricæ gratiâ, vel etiam venditurus, *l. 4.* Si de his columnas vel marmora auferat, vel coquendæ calcis gratiâ lapides deiiciat, *l. 2.* Qui diſſipant, vel ornatum minuunt, *d. l. 2.* Qui poſita in agris ſuis monumenta calcis coctoribus vendunt, *d. l. 2.* Qui ornamenta ad triclinia aut porticus transferunt, *l. 5.* Qui lapidem hinc mouent, terram ſollicitant, & ceſpitem vellunt, *d. l. 5.* aut ædificandi gratia, *l. 1. 3. 5.* aut lucri cupiditate ſiue vendendi, *l. 3. & 4.* In tantum, vt ne quidem Iudices ſeu Magiſtratus publicæ fabricationis causâ monumenta deiicere poſſint, *l. 2.* Immò in tantùm, vt ne quidem reparandi monumenti gratiâ abſque Pontificum authoritate deponere ea liceat, vel etiam depoſitis in alium vſum vti, *d. l. 2.*

Secundò Sepulchri violati crimen contrahitur, ſi quis contrectet corpora ſepulta, aut reliquias, *l. 4. in fine*: Si quis humatum corpus ad alterum locum transferat, *l. vlt.* Si Martyrem diſtrahat, aut mercetur, *d. l. vlt.* Et in vniuerſum, Sepulchri violati tenentur qui ſepultos quadam ſceleris immanitate quieſcere non ſinunt: *l. 8. inf. de indulg. crim.* Sepulchrorum diſſolutores, *l. 1. ſup. de Repud.* Qui quietos Manes ſceleſtibus auſibus ſollicitant, *d. Nouell. Valentin. 5.*

¶ Id

¶ Id verò crimen proximum Sacrilegio Maiores ſemper habuiſſe profitetur Iulianus in *l.5.h.tit.* piaculum eo contrahi dicitur, *d.l.2. & d.l.5.* Maleficis proximo confinio coniunguntur,etiam apud Chryſoſtomum non vno loco; & *l.8.infr.de indulg.crim.* Vt & latronibus & Sicariis. Proindè POENA huic crimini grauiſſima impoſita, & quidem varia; de qua vide *legem* 1.2.3.4.5.*vlt.* Neque indulgentia Paſchali huius criminis Rei fruebantur, *l.7.& 8. d.tit. de indulg. crim.* Iuſtáque ea mulieri à marito Repudium mittendi cauſa fuit, *d.l.1.ſup.de Repudiis.* Quorum porrò curæ res ea commiſſa fuerit, ne Sepulchra violarentur, docent Inſcriptiones Conſtitutionum *huius Tituli.*

¶ Cæterùm *huius Tituli* Conſtitutiones in Sepulchrorum deſtructores, ſunt horum Imperatorum: CONSTANTIS *l.1.2.* CONSTANTII *lex* 3. *&* 4. IVLIANI, *lex* 5. in RELIQVIARVM contrectatores, Conſtantij *lex* 4. Theodoſij M. *lex* 4. *ſeu vlt.* in SEPELIENTES intra ciuitates,eſt Theodoſij M. *lex* 6.in Funus ducentes de die,Iuliani *l.5.*

¶ CONSTANTIS *prima conſtitutio in Sepulchra demolientes.*

1. * Imp. CONSTANTIVS" A. ad Tatianum P. V."

SI quis" in demoliendis ſepulchris fuerit adprehenſus", ſi id ſine domini conſcientia" faciat, metallo adiudicetur": ſi" verò domini auctoritate vel iuſſione vrguetur", relegatione plectatur. Et ſi fortè detractum aliquid de ſepulchris" ad domum eius villámque peruectum" poſt" hanc legem repperietur", villa ſiue domus,aut ædificium quodcunque erit, fiſci viribus" vindicetur. Dat. VII. Kal. Iul. Med." Acyndino & Proculo coss. [340.]

NOTÆ.

* *Lex 1.Cod.eod.tit.*Baſilicon *lib.60.Tit.23.num.12.*& Synopſis *Baſilicor.lib 60. Tit.23.cap.9.*
" CONSTANTI tribuenda eſt hæc *lex*: de quo vide *Conſularia Theodoſiana.*
" id eſt, *Præfecto vrbi*: verùm reſcribendum hic, *Titianum*: vt fidem facit Scriptor Anonymus *libelli*, quo Conſulum nomina cum Præfectis Vrbium continentur, quem primus eruit Cuſpinianus: verba hæc ſunt, *Conſtantio II. & Conſtante Coſſ. VIII. Kal. Nouemb. Fabius Titianus P. V. Acyndino & Proculo Coſſ. ex die III. Non. Mai. in VII.* [vel IV.] *Idus Iun. Iunius Tertullus vicarius cognouit eò quod ad Auguſtum profectus eſt* [Titianus ſcil.] *Poſtea reuerſus Fabius Titianus P.V.*
" Si *Seruus*,ita Tribonianus immutauit,quem ſecuti ſunt Græci ἐὰν οἰκέτης.
" *Deprehenſus*, Cod.Iuſt. " *Sententia*, Cod.Iuſt.
" *Adiicitur*,Cod.Iuſt. " *Sin verò*,Cod.Iuſt.
" *Vrguetur*. propriè iuſſione vel auctoritate Domini ſeruus vrgetur.
" *De Sepulchro*, Cod Iuſt. " *Prouectum*,Cod.Iuſt.
" *Poſt hanc legem.* Hæc verba recidit Tribonian.
" *Reperitur*,Cod.Iuſt. " *Iuribus*, Cod.Iuſt.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS Imp. hæc *lex* eſt, vt & altera *proxima*,aduerſus ſepulchrorũ Romæ violatores. Violati ſepulchri crimen ad notionem Præfecti Vrbi pertinebat, itémque ad notionem Præfecti Prætorio, vt patet ex Inſcriptione *legis 2.& vlt.h.t.* Caſſiodorus autem *6. variar.* 8. ſuo æuo hanc rem ad notionem Comitis Rerum priuatarum pertinuiſſe teſtatur: *Defunctorum*, inquit, *quin etiam ſacram quietem æquabilia iura tua conſcientia commiſerunt, ne quis veſtita marmoribus ſepulchra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligioſa temeritate præſumeret: ne quis cineres alienos aut longinquitate temporis, aut voraci flamma conſumptos ſcelerata perſcrutatione detegeret; ne corpus, quod ſemel reliquerat moleſtias mundanas,humanas iterum pateretur inſidias:* [*Nam etſi cadauera furta non ſentiunt, ab omni pietate alienus eſſe dignoſcitur qui aliquid mortuis abrogaſſe monſtratur.*] *Vide quæ tibi commiſſa ſunt, caſtitas viuentium, & ſecuritas mortuorum.* POENA igitur, ſepulchro violato ac nominatim SVBLATO,ſiue detracto aliquo de ſepulchro ab ACTORE, Procuratore, Conductore,COLONO alieno *hac* Cõſtantis *lege* conſtituitur. Dixi, *ab actore,conductore, colono, alieno*: hi enim omnes DOMINVM habere dicuntur, & ſeruilis ſunt conditionis,vid. *l. 1. inf. de falsâ monetâ*: & de his omnibus hæc *lex* accipi debet: non etiam ſpeciatim *de ſeruo alieno*, quod Tribonianus credidit, huícque adeò *Legi* addidit. Imò eam in ſententiam magis propendeo, vt ne de ſeruo quidem hæc *lex* lata fuerit.

¶ *Pœna* igitur hæc *Actori* &c. conſtituitur,Relegationis, ſi voluntate Domini id factum fuerit,id eſt authoritate vel iuſſione eius *vrgente*: metalli, ſi domino inſcio. Vetus hæc alioquin ſepulchri tantùm (nam ſi corpora ipſa violata fuiſſent, ſanguinis pœna ſtatuta erat: vid. *leg. 3.inf.*) violati pœna eſt; Metalli inquam,humilioribus infligi ſolita, vt tribus locis teſtatum reliquit Paulus, *lib. 5. Sent. tit. de ſepulchris & lugendis*: *Qui corpus*, inquit, *perpetuæ ſepulturæ traditum,vel ad tempus alicui loco commendatum nudauerit, & Solis radiis oſtenderit, piaculum committit; atque ideò ſi honeſtior ſit, in Inſulam; ſi* HVMILIOR *in metallum dari ſolet.* Et rurſùm (qui locus huic *legi* proximus eſt) *Qui ſepulchrum violauerint, aut de ſepulchro aliquid ſuſtulerint, pro perſonarum qualitate, aut in metallum dantur,aut in Inſulam deportantur:* Vide & alterum Pauli locum,quem memoro ad *l. 3.inf.* Denique idem Paulus: *Neque iuxta monumentum,neque ſuprà monumentum habitandium eſt: ad tactu enim conuerſationis humanæ piaculum admittitur. Et qui contra ea fecerit pro qualitate perſonæ, vel opere publico, vel exilio multatur.* Imò Vlpian,

Vlpian. *l.* 3. §.7. *π. de sepulchro violato* : scribit D. Seuerum rescripsisse, Præsides vsque ad pœoam metalli procedere posse. Verùm vt hæc pœna mutata fuerit, dicendi locus erit ad *l.* 2. 3. 4. *inf.* Sanè Valentinianus Tertius, insigni & flotidissima illa *Nouellâ, de sepulchris* 5. colonis capitis seu saoguinis pœnam indicit : *Seruos*, inquit, COLONOSQVE *in hoc facinore deprehensos, duci protinus ad tormenta conuenit. Si de sua tantùm temeritate confessi, luant commissa sanguine suo: si dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur.*

¶ Ex hâc interea Constiturione notetur: Primò, eos, qui de seruo hanc *legem* accipiũt, metalli & relegationis pœnam in seruum cadere hinc colligere : idque etiam ostendere putant *legem* 1. *sup. de mulieribus quæ se seruis propriis iunxerunt* : *legem* 21. *infr. de hæreticis* : *legem* 2. *π. Qui, & à quibus manumissi* : *& legem* 12. §.4. *π. de accusationibus.* Verùm nulla haruto legum id satis probat : Lex enim 21. *inf. de hæreticis* (vt ad eam prolixius ostendam,) non est de seruo sed de conductore fundi, qui seruili fæce descendit, id est libertino fermè, quem ideò *ingenuo* ibi opponit, quomodo etiam opponitur *d. Nou.* 5. Item *lex* 2. *π. Qui, & à quibus manumissi:* non est de publica Relegationis pœna, sed de Relegatione priuata, quâ videlicet domini seruos in ius atque in ergastula relegare solebant à seruitute vrbana & feriata, translatos ad durum opus: vt loquitur Seneca 3. *de ira, c.* 29. de quâ & hic Ambrosij locus est *c.* 14. *Apol. David. Plerique autem diuitum amandare consueuunt mancipia sua, & per agellulos* RELEGARE. *& hæc pœna grauior æstimatur.* Et Columella, *præfat. lib. de re rusticâ* : *E turba defectissimũ annis & viribus in agrum* RELEGAT. Idem, *rem rusticam pessimo cuique seruorum velut carnifici noxia dedimus.* Dura hæc seruitus & fermè compeditalis erat : de quo vide Brisson. *select.* 2. *c.* 9. & ideò durior eorum conditio quàm vrbanorum & solutorum : scil. vinctis his (vel sanè vinciendis ex domini iussu) libertas plena seu ciuitas competere non poterat, ex *leg. Æliâ Sentiâ*, seu Augusti instituto; de quo vid. Sueton. *Augusto* : & verò eò pertinet *d. l.* 2. *π. qui, & à quibus manum.* Item *lex vn. sup. de Mulierib. &c.* noo est de solemni relegationis pœna, sed de remotione serui ab oculis dominæ amore eios inescatæ. Denique quid apertius *d. l.* 12. *π. Qui, & à quibus manumiss.* quo loco Saturnius memorat pœnas, quæ seruorum personis non conueniunt : *Capitis*, inquit, *pœna, quæ seruorum pœnis non conuenit, sicuti relegatio?* verùm de hac Quæstione, & *lege illa* 2. & 12. dicam alibi pleniùs : vid. interim Cuiac. *Recit. in hunc tit.* & Brissoo. *ad legem Iul. de adulter. c. si seruus* 9. *p.* 128.129. & 2. *select.* 9. Ræuardum ad *leg.* 157. *π. de R. I.*

¶ Portò notandum, hanc *leg.* esse Constantis Imp. atque ad vrbem Romam pertinere : denique Constantis genium spirare, qualis videl. is fuerit erga gentilitiæ superstitioois reliquias. Nempè, etsi is superstitionem omnem cessare, sacrificiorumque vesaniam aboleri voluerit, *l.* 2. *inf. de paganis* : & inter alias, Aram Victoriæ, quæ erat in Senatu seu Curiâ Romanâ, diruerit; quod testatur Symmachus, *Relat. ad Valentinianum*, seu *ep.* 54. *lib.* 10. Item etsi is per Præfecturam vrbis Romæ omnem superstitionem erui voluerit, quod ipsemet profitetur, biennio post *hanc leg. l.* 3. *inf. de paganis, sacrific. & templis* : (vbi pleniùs dicam) attamen & ædes Templorum extra muros vrbis Romæ positas intactas incorruptásque consistere voluit, ne scil. conuellerentur ea, ex quibus Pop. Romano præberetur priscarum solemnitas voluptatum : *d. l.* 3. Et sepulchra pariter extramurana destrui vetuit *h. l.* & *l.* 2. Quæ iam passim destruebantur, transfereodi ornatus obtentu ad domos villásque.

¶ Est autem illud semel notandum, inscribi hanc legem *Præfecto vrbis*, pariter vt *legem* 3. & 6. Nempè ideò, (quod hinc quoque colligimus) quod nulla hoc titulo in sepulchrorum violatores Constantini M. patris constitutio occurrit, cuius tamen est *lex* 1. *sup. de repudiis.* vbi è tribus iustis ab vxore viro mittendi repudij causis hæc vna, puta, sepulchri violatio à Constantino M. ponitur. Nos de *hâc l.* videamus.

¶ CONSTANTIS *secunda constitutio in sepulchra demolientes.*

II. * Idem A. ad Limenium P. P."

FACTVM", solitum sanguine" vindicari, multæ inflictione corrigimus: Atque ita supplicium statuimus in futurum, vt nec ille absit" à pœnâ, qui ante commisit. ¶ Vniuersi itaque, qui de Monumentis columnas", vel marmora abstulerunt, vel coquendæ calcis" gratiâ lapides deiecerunt, ex Consulatu" scilicet Dalmatij & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant, inuestigati per Prudentiæ Tuæ iudicium. ¶ Eâdem etiam pœnâ, qui dissiparunt", vel ornatum minuerunt", teneantur : & qui posita in agris suis Monumenta calcis" coctoribus vendiderunt: vnà cum his qui ausi sunt comparare : *Quicquid* enim *adtingi" nefas est, non sine piaculo" comparatur* : Sed ita, vt ab vtroque vna libra postuletur. ¶ Sed si &" præcepto Iudicum Monumenta deiecta sunt, ne sub specie publicæ fabricationis pœna vitetur, eosdem Iudices iubemus hanc multam agnoscere : nam ex vectigalibus", vel aliis titulis" ædificare" debuerunt. ¶ Quòd si aliquis multam metuens, sepulchri ruinas terræ congestione celauerit, & non intra statutum" ab Excellentiâ Tuâ tempus confessus sit, ab alio proditus duas auri libras cogatur inferre. ¶ Qui verò libellis" datis à Pontificibus" impetrarunt, vt reparationis gratiâ labentia sepulchra deponerent, si vera docuerunt, ab inlatione multæ separentur. At si in vsum alium depositis abusi sunt, teneantur pœnâ præscriptâ. ¶ Hoc" in posterum obseruando, vt in Prouinciis, locorum Iudices; in Vrbe Româ, cum Pontificibus" Tua Celsitudo inspiciat, si per sarturas succurrendum sit alicui Monumento : vt ita demùm datâ licentiâ tempus etiam consummando operi statuatur. ¶ Quòd si aliquis

contra

contra ſanctionem Clementiæ Noſtræ ſepulchrum læſurus attigerit, viginti libras auri Largitionibus Noſtris cogatur inferre. ¶ Locorum" autem Iudices ſi hæc obſeruare neglexerint, non minus nota", quàm ſtatuta in ſepulchrorum violatores pœna graſſetur. Dat.v.Kal.April.Limenio & Catullino coss.[349.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc integra fermè *lex* à *Cod. Inſt.* poſtremâ tantum eius ſententia retentâ; de quo mox: nempe quia ea in præteritum fermè concepta eſt, ac præterea *Pontificum Gentilitiorum* mentionem facit ad ſartutam Sepulchrorum.
" *Italia*, ſimul & *Præfecto Vrbi*: Limenium enim hoc ſuo Conſulatu vtraque Præfecturâ defunctum, Præfecturâ, inquam, Prætorianâ & Vrbicariâ, docet Auctor incertus *qui Notitiam Præfectorum Vrbi* a temporibus Gallieni ad Conſtantium vſque conſcripſit. Triplici dignitate proinde hoc anno functus Limenius, & Conſulatu & vtrâque Præfecturâ. Et quidem hâc vtrâque functus, triennium A D. 347 348 349. vt idem Auctor oſtendit. Sanè quod Limenio huic, *h.l.* committitur, *verſiculo hoc inpoſterum*, committitur, vt *Præfecto* Vrbi Romæ ſcil.
" Sepulchri violationem intelligit.
" Capitis pœna. de qua mox
" id eſt, ne quidem ille euitet pœnam, vel immunis ſit à pœna.
" Vide *Commentarium*.
" Vt & mox infrà: *qui poſita in agris ſuis monumenta* Calcis Coctoribvs *vendiderunt*.
" id eſt, ex A.D. 333. Quem temporis characteriſmum mox expendam.
" vt ſuprà, *vel coquendæ calcis gratiâ* lapides deiecerunt.
" An, *ſed etſi* malo, *ſed ſi ex præcepto*: Nam hoc caſu Iudex tantùm tenetur.
" Alios titulos quos vocat? Dicam *tit. de operib publ.*
" Quodnam illud? puto illud quod Præfecti Prætorio animo ſederit: vt *infr.* Tempus conſummando operi ſtatuatur.
" De Pontificib. Romæ hoc æuo: v. & Symmachum *lib. 1. ep. 36.*
" Dicam mox de eo. Hùc pertinet etiam verſiculus: *Hoc impoſterum mox ſequens.*
* *Lex 4. Cod. eod. tit.* hinc deſumpta eſt: quam ſic Tribonianus efformauit. *Si quis ſepulchrum violaturus attigerit locorum Iudices, ſi hoc vindicare neglexerint, non minùs, quàm viginti librarum auri in Sepulchrorum violatores ſtatuta pœnâ multentur, vt eam largitionibus noſtris inferre cogantur.*
" De hoc loco, mox.

COMMENTARIVS.

Constantis (non Conſtantij, vt *Titulus* præfert, & vt hæc *lex* vulgò citatur) altera hæc conſtitutio eſt in Sepulchrorum & Romæ quidem violatores, partim in præteritum, partim in futurum: In præteritum, quò pertinet *huius l.* pars, vt prior, ita & potiſſima; tum pœnæ genere definito in eos qui ſepulchra violaſſent; tum ſepulchri violati ſpeciebus definitis, ſeu quoſnam hac pœnâ teneri velit. Quæ quidem *lex*, integra fermè abeſt à *Codice Inſt.* poſtremâ tantùm eius ſententiâ retentâ; nempè quia ea in præteritum, vt dixi, fermè concepta eſt; ac præterea Pontificum Gentilitiorum ſuperſtitioni accinit, & notioni eorum ſubiicit ſepulchrorum ſartutam. Nos de *lege* noſtra videamus.

¶ Quod prius attinet, iis qui ſepulchra hactenus violauerant, vnius auri libræ multam imponit, capitali ſeu ſanguinis pœnâ ſublatâ. Quem locum imitati ſunt Patres Concilij Toletani 4. c. 45. *Quia facinus hoc pro ſacrilegio Legibus publicis* Sangvine vix Vindicatvr.

Et terminum tamen, (quod ſecundo loco notandum) ſeu *παρέπτυγμα ἀφ' οὗ* huic rei ponit Conſtans Imp. deſignato anno ſeu Conſulatu, à quo tale aliquid fecitſent, à ſedecim videl. annis, ſeu à Dalmatij & Zenophil. Conſulatu. Quem quidem Conſulatum & temporis characteriſmum notari diligenter cupio. Nempe hoc illud omninò tempus eſt, quo Conſtantinus M. aras, idola, templa euerti iuſſit, vigeſimo ſexto, ſeptimóque Imperij ſui anno: quod Hieronymus *in Chronico*, & Cedrenus nominatim profitentur: Et hic quidem ita: *τῷ κς' καὶ κζ' ἔτει αὐτοῦ τὰ κατὰ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν καταλύειν ἐπέτρεψε: τὰς δὲ πρόσοδους αὐτῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπέτρεψε.* De quo vide quæ dicam plenius *ad l. 3. infr. de Paganis*. Quare & rectè Cuſpinianus, qui diſertè in hoc Coss. refert Conſtantinianam Templorum euerſionem. Atque hâc proindè deinceps obſeruatione Eccleſiaſtici Annales A. D. 333. illuſtrandi veniunt. Ab eo igitur tempore, vt in templa, ita & in *ſepulchra* ſæuitum; & Chriſtianæ Religionis ubtentu atque eradicandæ Gentilitiæ ſuperſtitionis ararum, & idolorum (quæ in Sepulchris) ſpecie, ſepulchra paſſim deſtructa, ornatus his detractus. Certè de locis ſacris, ſeu Templorum locis, quæ in agris pariter, vbi ſepulchra poſita erant, locus extat inſignis apud Aggenum Vrbicum, *Commentario primo in Frontinum de controuerſiis agrorum, p. 28. In Italia*, inquit, *multi creſcente Religione ſacratiſſimâ Chriſtianâ lucos profanos, ſiue Templorum loca occupauerunt, & ſerunt*: de quo pleniùs dicam *infr. de fundis* inquam, *locis iuris templorum*, & ad *l. 8. infr. de iure fiſci, tit. de locatione fundorum iuris templorum*, & ad *l. 5. 20. inf. de Paganis*: & ad *l. 19. 24. infr. de petitionibus*. Et hæc de pœna Sepulchri diruti in præteritum.

¶ *Tertiò*, Conſtans accuratè enumerat quoſnam hâc ſepulchri violati pœnâ teneri velit: nempe hos teneri vult. 1. qui de monumentis columnas vel marmora abſtulerunt. 2. Qui coquendæ calcis gratiâ lapides deiecerunt. 3. Qui diſſiparunt vel ornatum minuerunt. *Diſſipare*, eſt demoliri, deiicere, ſubuertere, deſtruere; *ornatum minuere*, eſt deturpare, mutilatâ forte ſtatuâ vel columnâ, vel quo alio, vel tectorium inducere inuidiæ magis quàm vſui alicui, veluti qui titulum eraſit: quò pertinet etiam ſuperior ille Pauli locus. 4. Qui poſita in ſuis fundis monumenta calcis coctoribus vendiderunt. 5. Vt & qui auſi ſunt comparare. Vt de hoc poſtremo dicam, vult ſcil. Emptorem veluti calcis coctorem, eâdem pœnâ puniri quâ venditorem. Nam vt eleganter Imp. addit. *Quicquid attingi nefas eſt, non ſine piaculo comparatur*. Piaculum non minus admittit, qui emit quàm qui vendit: *Piaculum*, id eſt, violatæ religionis crimen admittit, quâ de voce mox *infrà*. Pauli non abſimilis locus. *Neque iuxta monumentum, neque ſupra monumentum habitandi ius eſt: adtactu enim conuerſationis humanæ piaculum admittitur.* Neque inter hæc temere eſt quod de calcis coctoribus *h. l.* adiicitur, ſcilicet quod cuiuis notum eſt, parietinæ huiuſmodi & ruinæ ad coquendam calcem opportunæ ſunt maximè.

¶ Quartò, *Iudicem* quoque ipſum cuius præcepto monumenta fuerint deiecta, quamlibet alicuius publici ædificij gratiâ, puniri vult Imp. *verſiculo*,

Sed si & praecepto, quia ex vectigalibus publicis, vel aliis titulis, qui in id destinati erant, ædificare debuerunt; de quibus vectigalibus & titulis dicendi locus erit plenior *infr. titulo de operibus publicis*. De eo qui præcepto Iudicis monumentum destruxit puniendo, nihil hîc additur: Et sanè veniâ dignus est, qui parere necesse habuit: Iussus Iudicis vt cæteroquin quid contra legem admittentem pœnâ eximit, ita & hâc parte; de quo videndus est latè Tiraquellus *in libello de pœnis temperandis*.

Est illud hic interim quoque Quinto iam loco notandum, nequidem sub specie publicæ fabricationis, quem à sepulchri violati crimine liberari. Non excusatus scil. illicitum quid admittens, vt maximè bono publico aliquo id cedat: de quo memini etiam aliquid notare ad *superiorem Titulum*. Opera scil. publica ex vectigalibus vel aliis titulis à Iudicibus ædificari oportet, *h.l.* & *l.* 18. 32. 33. 48. *inf. de operib. publ.* non monumentis deiectis *h.l.* non dirutis templis *l.* 16. *de oper. publ.* non spoliatis ciuitatibus, aliis suis ornamentis, *l.* 1. 14. 30. 37. *eod.* Itaque sepulchri violati pœna non euitatur, publici ornatus aut ædificij obtentu: de quo rursùm ad *titulum, de operibus publicis*. Et tamen Gregorius Nyssenus *ep. ad S. Letoium Ep. Mytilenes c.* 7. prodit, cum veniâ dignum videri, qui iuxta receptum morem & cōsuetudinem, intacto corpore sepulto, lapides ex ipso asportarit sepulchro, vt exponit Balsamo *eo loco*, quod videl. cedat in Reipublicæ ornamentum & vtilitatem. Sed aliter omninò hanc in partem censent Imperatores *huius Tituli legibus*. Constans *hâc l.* Constantius *l.* 3. 4. Iulianus *l.* 5. his enim omnibus, detrahi aliquid sepulchrorum ornatui, fabricandi gratiâ, facultas denegatur: sed aliæ sæpè sunt leges *Ecclesiæ*, aliæ *fori*.

¶ Sextò, Constans *hâc l.* ei qui pœnam fortè metuens, sepulchri ruinas terræ congestione celauit, neque intra statutum tempus id confessus, verùm ab alio proditus est, duplicem pœnam imponit: Maius scil. crimen est eius, qui totam sepulchri faciem memoriámque extinguere annisus est, quàm qui ornatum tantùm ei detraxit, vnde saltem posteritati Gentilitiorum sepulchrorum notitia indiciáque superesse possunt: Quare duarum librarum auri multam, & sic duplicem illi imponit. Nempè Romani de eo maximè conquesti videntur, quod non tantùm Maiorum suorum monumenta spoliarentur, verùm etiam sæpè omnis eorum memoria extingueretur.

¶ Septimò, Etsi eos qui libellis datis à *Pontificibus*, de quibus mox secundo *huius l.* capite, impetrarunt, vt reparationis gratiâ labentia sepulchra deponerent, à pœnâ excipiat, attamen eos qui hoc casu ipso depositis alium in vsum abusi fuerint, eandem pœnam imponit: Nil scil. interest, sponte quis sepulchra demoliatur & violet, deiiciatque; an verò authoritate publicâ deposita alium in vsum conuertat, quàm cuius causâ ei deponere permissum fuit.

¶ Et hæc quidem de priore *huius l.* parte, quæ præteritum respicit. Quanquam quod de diuersis speciebus sepulchri violati cauetur, non minus in futurum seu ad perpetuam iuris authoritatem trahi possit, si agatur & quæratur, *quinam sepulchri violati pœnâ teneantur*.

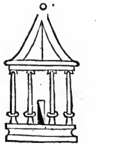
Secundo igitur capite, quod vnum retinuit Tribonianus, in pauciora tamen adhuc recisis nonnullis cōtractū; seu in futurum sepulchrorum euersionibus, spoliationibus, Constans *hac l.* occurrit triplici ratione, Primò. Romæ Præfectum Vrbi (Limenium quippe, cui hæc *lex* inscribitur, Præfectum Vrbi fuisse in *Notis* probaui:) cum *Pontificibus* huic rei inuigilare iubet: inspicereque vtrum per sartura succurrendum sit labenti sepulchro, & quatenus: Ita quidem etiam, vt tempus quoque præstituat operi consummando seu absoluendo: ne diutina alioquin mora pendeat sepulchri reparatio. At in Prouinciis solos locorum Iudices huius rei sollicitudinem gerere iubet. Ex quibus obseruent de sepulchris notionem fori secularis fuisse, in Prouinciis: Romæ verò, mixtæ iurisdictionis eam factam, id est secularis, tùm Pontificiæ: cum hactenus iuris Pontificij seu Pontificiæ notionis tantum Romæ esset: vt ostendit quoque *lex ossa* 8. *in pr.* π. *de Religiosis*, *lex vlt.* §. 1. π. *de mortuo inferendo*, *lex* 50. π. *de petit. heredit.* Item Cicero *lib.* 4. *de Repub. apud Nonium in voce*, *sanctitudo*, *cap.* 2. *Eosdem* inquit *terminos hominum curæ atque vitæ sic Pontificio iure Sanctitudo sepulturæ*: Et *lib.* 2. *de Legibus*: *Quid enim*, inquit, *ad Pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vllo omnino? Ergò quod cum Religione coniunctum est* [ius ciuile Pontificem nosse oportet:] *id autem quantulum est? De sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & si quid eiusmodi est*. Vide & Liuium *lib.* 5. vbi de concessa potestate Pontifici à Numa creato agit. Et Plinius *lib.* 10. *Epist.* 32. vbi de reliquiarum translatione agit, *Quia sciebam*, inquit, *in vrbe nostra ex eiusmodi causis Collegium Pontificum adiri solere, te Domine maximum Pontificem consulendum putaui, quid conseruare me velis*. Cicero 2. *de legib. Sic decretum à Pontificum collegio non esse ius in loco publico, fieri sepulchrum*. Vide & Dionem *lib.* 48. de Oppij reliquiis. Ac nominatim de reficiendis monumentis, Pontificum notionem fuisse, præter hanc *legem* duobus locis docet *d. l. vlt.* π. *de mortuo inferendo*. *Si*, inquit, *in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiæ hominis conditæ sunt, nihil impedit quominus id perficiatur: sed si religiosus locus iam factus* [id est perfectus] *sit, Pontifices explorare debent, quatenus salua Religione desiderio reficiendi operis medendum sit*. Cuius *legis*, vt id obiter moneam, non hic sensus est qui vulgò creditur, Non videri sepulchrum violatum si quis id reficiat, vel etiam perficiat: Verùm hic, sine permissu Pontificum licere imperfectum monumentum absoluere, non licere perfectum reparare citra Pontificum inspectionem. Cuius differentiæ ratio in aperto est: Qui monumentum perficit Religioni nihil detrahit, neque piaculum attactu contrahit: at qui reficit, cùm non nisi attactu reficere possit, si propriâ authoritate faciat, piaculum admittit. In eâ igitur *lege* verba hæc, *Nihil impedit*, hoc significat, *propriâ authoritate citra vllam Pontificum notionem, monumentum perficere licere*. Rursū in §. 1. vox hæc, *factus*, non id significat, quasi non vt in superiori specie reliquiarum illatione locus religiosus factus fuerit: verùm in superiore specie agi de monumento imperfecto: In hoc verò de perfecto. *Factum*, id est perfectum: Et ita quidem in *l.* 30. §. *qui ædem* 3. π. *locati*: *opus factum & imperfectum* opponuntur. Verùm ad rem §. De *Sarturâ* igitur seu reparatione monumentorum Pontificum notio fuit, quod præter hanc *legem*, quam qui de veteri iure Pontificio scripsêre, omisêre, & *d. l. vlt.* π. *de mortuo inferendo*: docet hæc vetus Inscriptio quæ Romæ extat, quæque in *Corpore Inscriptionum* refertur *p.* 518. *num.* 4. T. ÆLIVS PANTINIANVS PETIIT A PONTIFICIB, VT SIBI PARMITTERANT RAFICERE N. MONVMENTVM IVRIS SVI. *Petisse* ait vetus Inscriptio, scil. Libellis datis, *h. l.* Desiderio, ait *d. l. vlt* quod idem est. *Desiderium* est libellus supplex. De quo consule *Glossarium*. In qua etiam *lege*, pro, *Medendum*, lubens legam, *cedendum*, pro *accedendum*, & *assentiendum*. Ac vt à Pontificibus impetra-

ta

ta monumentorum sartuta desiderio seu libellis oblatis, ita & reliquiarum translatio: Cuius insigne extat monomeotum in eodem *Corpore Inscriptionum*, *p*. 607. *n*. EXEMPLVM LIBELLI DATI CVM ANTE HOS DIES CONIVGEM ET FILIVM AMISERIM ET PRESSVS NECESSITATE CORPORA EORVM FICTILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM DONICQVVM [ita enim rescribendum] LOCVS QVEM EMERAM ÆDIFICARETVR FLAMINIA INTER MILIAR. II. ET III. EVNTIBVS AB VRBI PARTE LÆVA CVSTODIA MONVMENTI FLA. THVMELES A MESOLO M. SELIOBELLI, ROGO DOMINE PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO MARMOREO SARCOPHAGO QVEM MIHI MODO COMPARAVI EA CORPORA COLLIGERE VT QVANDOQVE EGO ESSE DESIER. PARITER CVM EIS PONAR. Mox subiungitur rescriptum seu permissio ad libellum oblatum, FERETRVM FIERI PLACET. EVBENTIVS CELSVS PROMAGISTER SVBSCRIPSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLONE ET OPIMIANO COS. ORDINARIIS SEVERO ET IVEINIANO COS.

¶ Pontificibus igitur sartura sepulchrorum & reliquiarum translatio Romæ incumbebat, quibus *h. l.* adiungitur Præfectus vrbi: in Prouinciis verò Locorum Iudices id exequebantur. Quod ipsum Traianus Imperator Plinio (Bithyniæ Rectori) dubitanti rescripsit ratione addita. *Durum est*, inquit, *iniungere necessitatem prouincialibus Pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter iustas aliquas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda igitur tibi exempla sunt eorum qui isti prouincia præfuerunt, & ex causa cuique permittendum, aut negandum*. Quibus testimoniis adductus existimo, his verbis, in *l*. 3 §. 4. *π. de sepulchro violato*: sine permissu eorum quibus permittendi ius est, indicari quoque locorum Iudices, non tantùm Pontifices aut Principes. Cæterùm nil mirum, quod tamen visum nonnullis, Christiani quoque Principis lege sarturam sepulchrorũ Pontificum authoritati relinqui vel delegari. Quandoquidem hæc *lex* pertinet ad Vrbem Romam, & Sepulchra, quæ ibi erant Gentilium. Quorum proindè Pontificibus Christianus Princeps pristinam hanc notionem suam reliquit: Sed tamem eidem sæcularem Præfecti vrbis notionem coniunxit seu sociauit. Pœna tandem quæ hic additur notanda nempe 20. librarũ auri in priuatos, in locorũ verò Iudices si huius l. dispositionem seruare neglexerint; *non minus nota*, inquit lex, *quam statuta in sepulchrorum violatores pœna grassetur*. Quam vocem *nota* plerique ad infamiam referunt. Notum equidem olim sepulchri violati crimini pœnam seo notam infamiæ irrogatam, quod testatur Vlpianus *l*. 1. *π. de sepulchr. viol*. & Valentinianus *Nou*. 5. verùm *nota* hîc significat cognitam: puta sanguinis, de qua initio *huius l*.

¶ Interpretatione *legis* functi, nunc illustremus ea quæ ad rem sepulchralem præter superiora hic memorantur nonnulla. Primo quidem videndum de *Ædificiis* quæ ipsos cineres tegebant, eorúmque ornamentis: de *columnis* & marmoribus, inquam. Columnarum & marmorum in monumentis, præter *hanc l. & l*. 4. *infrà*, meminit quoque Plinius, *lib*. 6. *c*. 28. Cicero, 5. *Tuscul*. (vbi de columnà in Archimedis monumento) & 1. *de legibus*: meminit & Paulus 1. *sent*. *t*. *de sepulchris*, *vlt*. *Qui monumento inscriptos titulos eraserit, vel statuam euerterit, vel quid ex eodem traxerit*, LAPIDEM COLVMNAMVE *sustulerit, sepulchrum violasse videtur*. Vide & *l*. 5. *inf*. ibi; ORNAMENTA *quidam tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris*. *Ornamentorum* meminit & lex 7. *Cod. de Religiosis*. Sanè in διαζωγραφίᾳ Aggeni vrbici monumentum columnis innixum ita effingitur.

Columnarum meminit quoque Propertius 3. *Eleg*. 19.

> *I puer, & citus hæc aliqua propone* COLVMNA.
> *Et dominum Esquiliis dic habitare tuum*

Eutropius *lib*. 8. de Traiani monumento, Quod ædificauit sibi COLVMNA ibi posita, cuius altitudo CXL. pedes habet. Seruius, in *XI. Æneid*. *Apud maiores, nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur: vnde natum est vt super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur* COLVMNÆ. Cassiodorus 4. variar. 34. *Ædificia tegant cineres*, COLVMNÆ *vel* MARMORA *ornent sepulchra: talenta non teneant*. Idem *lib*. 6. *var*. 8. in formula Comitiuæ rerum priuatarũ *Ne quis vestita* MARMORIBVS *sepulchra nudaret: ne quis* COLVMNARVM *decorem irreligiosâ temeritate præciperet*. De Ægyptiorum quoque hanc in partem more, vide Lucanum *lib*. 8. De Solonis lege, Cicero *lib*. 2. *de legib*. *Sepulchris nihil est apud Solonem amplius quàm ne quis ea deleat, neue alienum inferat: si quis bustum aut monumentum, inquit, aut* COLVMNAM *violârit, deiecerit, fregerit &c*. Et hæc de Columnis & marmoribus: Marmoreorum quoque monumentorum alibi multa mentio. Varro in Licinum Tonsorem Augusti. *Marmoreo tumulo Licinus iacet*. Omitto hanc segetem vltra demetere.

¶ Secundò obseruandum ex *vers. eadem etiam ratione* &c. in agris quoque posita monumenta seu sepulchra fuisse. Nempe recepto apud omnes fermè Gentes more, vnusquisque ferme fundi sui partem sepulturæ olim in agris assignatam habebat: quæ obseruatio iam passim est, etiam ex Instrumento sacro, vide Liuium *Lib*. 6. vbi de Sestio & Licinio: Appianum *lib*. 1. *de bello ciuili*, vbi de lege *Agraria*. Itaque & in hortis collocata cadauera: vide Sueton. *Caid*. *c*. 59. Capitolinum, *Antonino Pio*, Flaccum *de condit. agrorum*, *p*. 5. *Inspiciendum erit & illud, ne quoniam sepulchra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorẽ faciat: Nã in locis saxuosis, & in sterilibus etiã in mediis possessionibus sepulchra faciũt*. Hic interim Siculi Flacci locus singularis est: docet enim si agri fœcũdi essent, extremã partem agri secundum viam (de quo & iam alij monuerunt) sepulturæ destinatam: si verò steriles, etiam in ipso meditullio extructa sepulchra. Idque ex doctrina Platonis, qui nullum in agro fœcundo sepulchrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent noui, *lib*. 12. *de legibus*: Quod Cicero ita extulit *lib*. 2. *de legibus*: *Vetat ex agro culto, eóue qui coli possit, vllam partem sumi sepulchro:*

pulchro : Sed quæ natura agri tantummodo efficere possit, vt mortuorum corpora sine detrimento viuorum recipiat, ea potissimum compleatur : quæ autem terra fruges ferre, & vt mater cibos suppeditare possit, eámque ne quis nobis minuat, néue viuus, néue mortuus. Ad hunc morem sepeliendi in agris etiam facit locus Martialis *ep.73.lib....*

Septima iam Phileros tibi conditur vxor in agro:
Plus nulli Phileros quàm tibi reddit ager:

Scilicet, quia veteri iure XII. Tabul. ius non esset in vrbe sepelire (de quo ad *legem 6. inf.*) in agris suis quique sepeliebantur : vide Seruium ad illud *Æneid. 10. finitimos tollunt in agros.* Nota quoque sunt huius rei & moris exempla *in sacris libris.* Et hæc quidem in his obseruata qui possessiones habebant : pauperes enim in Culinis sepulti (quæ erant *publica sepulchra*) de quibus vide Festum, Boëtium *lib. 2. de Geometr.* Catalecta *Virgilij*, Glossas veteres, Puteanorum *fratrum*, Aggenum *comment. in Frontin. lib.1.p.76.*

Tertiò obseruanda *h. l. Piaculi* vox, hîc propria, & è Gentilitia superstitione translata : quâ etiam Iulianus Parabates vtitur *l. 5. inf. ne in* PIACVLVM *incidant, contaminata religione bustorum. Piaculum admittere, contrahere* dicebatur, qui violaret religionem sepulchrorum : piando quippe sceleri sacrificium præstare qui violasset cogebatur iure Pontificali, quod & ipsum sacrificium *Piaculum* dictum, porcâ præcidaneâ fiebat : vide Festum. Paulus quoque IC. *Piaculi* admissi, sepulchro violato, duobus locis meminit *1. sent. vlt. Qui corpus,* inquit, *perpetuæ sepulturæ traditum, vel ad tempus alicui loco commendatum nudauerit, & solis radiis ostenderit,* PIACVLVM *committit.* Item, *Neque iuxta monumentum neque supra monumentum habitandi ius est: adtactu enim conuersationis humanæ piaculum admittitur.* Piaculo igitur auertendo, expiando, sacrificium factum. Paulus *d. loco: Ob incursum fluminis, vel metum ruinæ, corpus iam perpetuæ sepulturæ traditum solemnibus redditis sacrificiis per noctem in alium locum transferri potest.* Sacrificium istud vt dixi, *Piaculum* dictum. Vetus Inscriptio *p.518.*

RELIQVIÆ TRAIECTÆ III. NON. FEBR. EX PERMISSV PONTIFICVM PIACVLO FACTO.

Huic quoque piaculo euitando, qui cadauer insepultum prægrederetur, glebam aut puluerem ei ter iniiciebat: alioquin piaculum incurrebat. Horatius *1. Ode. 28.*

—— precibus non linquar inultis:
Teque piacula nulla resoluent.
Quanquam festinas : non est mora longa, licebit
Iniecto ter puluere curras.

De hoc more vide & Dionys. Halicarn. *lib. 3.* Scholiastem Sophoclis in *Antigonâ* : οἱ γὰρ νεκρὸν ὁρῶντες, ἄταφον καὶ μὴ ἐπαμησάμενοι κόνιν, ἐναγεῖς εἶναι ἐδόκουν.

¶ CONSTANTII *in Sepulchrorum Romæ subuersores, Constitutio.*

III. * Idem A. & Iulianus Cæs. ad Orfitum."

QVOSDAM comperimus, lucri nimiùm cupidos, sepulchra subuertere, & substantiam" fabricandi ad proprias ædes transferre, hij detecto scelere animaduersionem priscis † Legibus definitam subire debebunt. P. P." in foro Traiani, Constantio A. VIII." & Iuliano Cæs. coss.

. N O T Æ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Orfitus* hic, sub Constantio, fuit Præfectus Vrbi : vide Ammianum Marcellinum *lib.16. p.15. & lib.17. p.38. & Prosopogr.*
" *Substantia fabricandi*, quæ proxima lege *materia fabricæ gratiâ. Substantia,* pro materia, apud iuris conditores, vtpote imbutos à Stoicis : vide Diogenem Laertium *in Zenone* ; Monuit iam Cuiacius *ad 28. Pauli ad Edictum, l. 2. §. 1 de rebus creditis*
† Leges Priscas nota in Sepulchri violatores.
" In *Foro Traiani* Propositæ Leges Romæ, quæ populum scil. spectarent vniuersum. De quo in *Prolegomenis.* Igitur & hæc Constantij in Sepulchrorum violatores ibi Proposita : pariter vt Valentiniani Tertij *Nouella de Sepulchris 5.* eiusdem argumenti Interim obserua, hoc ipso Anno 357. Fori huius mentionem fieri apud Ammianum Marcellinum, *lib. 16. p. 77.* quod Constantius Romæ positus cum admiratione spectarit.
" *al.* VIII. *& Iuliano Cæs.* II. Coss. vt sic ad eosdem Coss. referatur, quò *lex prox. 4. inf.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII duæ in sepulchrorum violatores constitutiones sequuntur. Et hoc quidem edicto Pœna & seueritas prisca reducitur in sepulchra euertentes, & materiam inde detractam ad ædificia sua transferentes : Reducitur, inquam, quæ *priscis legibus* definita fuerat ; atque hoc sensu, *animaduersionem priscis Legibus definitam,* hâc *lege* accipi oportet ; & *priscam seueritatem* suppliciúmque, *l. prox.* Quæ sanè aliquo casu sanguinis fuit, vt docet *lex 2. supr. Factum,* inquit, SOLITVM *sanguine vindicari* &c. Paulus in *l. 11. ff. de sepulchro violato. Rei sepulchrorum violatorum si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur : honestiores in insulam deportantur : alij autem relegantur aut in metallum damnantur.* Et Valentinianus *Nouell. de sepulchris 5. Diligenter*, inquit, *legum veterum Conditores prospexerunt miseris & post fata mortalibus, eorum, qui sepulchra violassent, capita persequendo.* Et rursum: *Seruos colonósque in hoc facinore deprehensos duci protinus ad tormenta conuenit, si de sua tantum temeritate confessi, luant commissa sanguine suo, si dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque quos similis præsumptio reos fecerit, si fortasse plebei, & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte persoluant: Splendidiores autem, vel dignitatibus moti, bonorum suorum medietate multati perpetuâ notentur infamiâ.* Et mox : *Clericus verò stylo præscriptionis addictus*

addictus perpetua deportatione plectatur. Reducitur rursum, vt dixi, sanguinis quoque hæc pœna, *h. l*, & *l. prox. infr.* quæ a Constante aliquo modo abrogata fuerat *lege superiore*: eadémque pœna sancita à Valentiniano *dict. Nouell.* 5. Et à Theodotico *Edict.* 110. eáque deinceps obtinuit in Galliis teste Sidonio *lib.* 3. *Epist.* 12. Et Gregorio Turonensi *de Gloria Confessorum, cap.* 62. vt & in Hispania, vt docet Concilij Toletani 4. *Canon.* 45. cuius verba retuli ad *legem superiorem*. Dicam insuper ad *Titulum inf. de indulgentiis criminum*. Superior interim Pauli locus insignis sepulchri violati pœnas antiquitùs statutas distinctè exequitur, pro criminis genere & personarum qualitate. Scilicet sepulchri ipsius violati pœna capitalis siue sanguinis olim non fuit, sed Relegationis in honestioribus; Metalli in humilioribus. At corporis ipsius extracti, vel ossium erutorum, in honestioribus deportatio fuit; in humilioribus summum supplicium, si Triboniano credimus: Metalli enim pœna apud Paulum alio loco disertis verbis statuitur. Locum iam consignaui ad *legem* 1. *supr. h. t.*

¶ CONSTANTII *in sepulchrorum Romæ violatores quoscumque altera lex.*

IV. * Idem A. ad Populum."

QVI ædificia" Manium violant, *domus* (vt ita dixerim) *defunctorum*, geminum videntur facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant", destruendo, & viuos polluunt", fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa", vel marmora, vel columnas", aliámue quamcunque materiam", fabricæ gratiâ, siue id fecerit venditurus, decem" pondo auri cogatur inferre fisco; siue quis propria" sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunque" alius accusauerit, vel Officium" nuntiauerit. Quæ pœna priscæ seueritati" accidit": nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra" violantibus videtur" impositum. ¶ Huic autem pœnæ subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Id. Iun. Mediol. Constantino A. IX, & Iuliano Cæsare II. COSS. [357.]

NOTÆ.

" *Lex 4. Cod. eod. Tit.* " Vrbis Romæ.
" Pro his verbis *ædificia manium* substituit Tribonianus sepulchra: de quo mox.
" Domibus suis destructis. Reliqua vide apud Sauaronem *lib. 2. Sidonij Epist. 2.* quem non exscribo.
" Et hæc vox è Gentilicia superstitione: proximè accedit *lex sequens*, quæ Iulianum Paganum authorem habet.
" Vulgaria hic: alioquin & *Saxa* pro marmoribus. vide *infr. tit. de metallis*.
" De *columnis* sepulchrorum dixi ad *legem* 2. *sup.*
" Materiam vocat: *lex* 1. *sup* substantiam.
" id est, is ad quem ea res pertinet. " Extraneus.
" Ita quoque Basilica rectè: *ad officium*. Cod Iustin. Malè, de quo mox.
" *Sanguinis*, v. quæ dixi ad *l. 3. sup.*
" *Accedit*, Cod Iust quod probo: sic & Græci, ἡ ... [illegible]
" *Sepulchrum*, Cod. Iust. " *Videtur*, pro, *Est*.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI hoc Edictum est emissum ad populum Romanum aduersùs sepulchrorum violatores: quo POENA sanguinis (quæ *pœna priscæ seueritatis* hic vocatur, quæque iam reducta fuerat *superiore lege*) confirmatur: ita quidem, vt mulctam insuper pecuniariam ei adiungat, atque ita vtramque iam pœnam coniungat, quarum alteram, mulctam inquam, Constans frater eius alterâ abrogatâ constituerat: *l.* 2. *sup.* Crescente scilicet Romæ sepulchri violatorum pertinaciâ, quam capitalem pœnam antea Constans fermè abrogauerat, Constantius anno superiore reduxit *l.* 3. *sup.* Mox & mulctam *hac lege* adiunxit: & vt *accederet* iussit. Deductiorem tamen, id est minorem, quam Constantis *d. l.* 2. putà Decē librarū auri, quæ Viginti fuerat scilicet, vbi pœna sāguinis est, ibi deductiorē multā esse oportet, quæ seueritate pœnæ plus satis pensatur. Itaque errāt Basilica, errat Cuiacius, qui in *l.* 4. *C eod. t.* quæ hinc desūpta est, reponūt *viginti pōdo auri*.

¶ Porrò hâc pœnâ & mulctâ Constantius adfici iubet duo violatorum genera, quæ speciatim memorat: putà Destructores sepulchrorum, etiam propriorum: itémque spoliatores sepultorum. In vniuersum Constantij hoc Edictum superstitionis Gentilitiæ plura vestigia in se continet, & Iuliani Edicto, quod mox sequitur, proximum: idque siue quia Quæstorem Constantij Gentilem fuisse oportet: siue quia his verbis Edictum conceptum oportuit, vtpote ad populum Vrbis Romæ emissum, Romæque propositum, qui tùm fermè Gentilitius erat. Alioquin mirum videri possit, Principi Christiano tam multa veteris superstitionis excidisse. Verùm huius moris & causas & exempla alibi perstringo: imo & aliquid mox dicam.

Ergo Constantius *hac l.* Primò sepulchra, *Ædificia Manium*, vocat: quomodo & Valentinianus quoque in *Nouella sua* 5. *de sepulchr.* quietos *Manes* sollicitari dixit. *Ædificia* porro, & *domos* non frustra vocat: domunculas enim & ædificia monumentis superponi solita notum est cùm ex aliis, tum ex hoc lapide: MONVMENTVM CVM ÆDIFICIO SVPERPOSITO &c. *Casulam* vocat Petronius, *Satyrico*: Imo, & *operosas moles censu laborante*, vt loquitur Valent. *d. Nouell.* 5.

Secundò vocat Constantius Sepulchra *domus, vt ita dixerim, defunctorum*. Et hoc ex ore Vulgi. Res & obseruatio

obſeruatio protrita eſt, ſepulcbra *mortuorum domus* dici: itémque *domus æternas*: Vetus Inſcriptio *p.* 804. *n.* 1. MANILIA PAVLLA DE PATRIMONIO SVO SIBI ET AVRELIO PAVLLINO COMPARI SVO DOMVM ÆTERNAM &c. Epitaphium Petronij Antigenidis:

Hac domus aterna eſt, hic ſum ſitus, hic ero ſemper.

Seneca, *Octauia Actu* 4.

Inferna ſedes toros
Stabiles futuros ſpondet aterna domus.

Et Gracilis maritus Probinæ coniugi:

Perpetuas ſine fine domos mors incolit atra,
Æternóſque lenis poſſidet vmbra lares.

Tertiò Conſtantius ait, *eos qui ſepulchra violant*, geminum videri facinus perpetrare: nam & ſepultos ſpoliant, deſtruendo: & viuos polluunt, fabricando: tranſlatis videlicet è monumento ad ædificium quo vtitur, & Diuos & viuos violat: illos ſpoliat, hos polluit. Quod & ipſum Gentilitiæ religioni accidit.

¶ Nunc de ipſa *huius legis* ſententia: vbi poſtquam ſepulchri violari ſpeciem, quâ de ageretur tùm, expreſſam, cauet: & publicam huius criminis accuſationem *hac leg.* reſtituit: quod & ipſum Edicto perpetuo conſtitutum fuerat. Quod Edicti caput memorat ſimul & explicat Vlpianus, *l.* 3. *ff. de ſepulchr. viol.* Qua parte tamen is, cuius intereſt, præfertur: quod & Edicto illo conſtitutum eſt, & ex *hoc* inſuper colligi poteſt. Tres porro Accuſatorum vel Delatorum ſpecies notat: Non tantùm eos ſcil. quorum intereſt; verùm etiam quoſcunque alios: tandem & Officiales iudicum: rectè enim hic, *vel Officium nuntiauerit*, quod etiam Græci agnoſcunt. *Cod. Iuſtin.* malè præfert, *ad Officium*: Criminum ſcil. nuntiatores alij priuati, alij Officiales: vid. *ſup. tit. de accuſationib.* & *tit. de exhib. reis.* Ita *l. vn ſup. de mulier. qua ſe ſeruis*: *Sit omnibus facultas crimen publicum arguendi, ſit Officio copia nunciandi.* Et hæc de priore *huius Edicti* parte.

¶ Poſterior pars eſt de his qui *corpora ſepulta & reliquias contrectant*; id eſt de his qui reſeratis monumentis ornamenta inde ſuffurantur: (id enim eſt *reliquias contractare*) Quo exemplo memorat Ammianus Marcellinus. *lib.* 16. *p.* 72. anno ſuperiori 356. accuſatum quendam, quod velamen purpureum à Diocletiani ſepulchro furatus eſſet: Et notum eſt, ſumptus & luxus genus hoc in ornamentis defunctorum, legibus necquicquam repreſſum. Vide quæ obſeruant qui *de funeribus* ſcripſerunt. Et in his Kirchm. *lib.* 3. *cap.* 23. 24. vide & Lindebrogium noſtrum, ad Ammianum Marcellinum *p.* 53. 54.

Errant verò, qui contrectationem, de quâ hoc dictum noſtrum loquitur, de ſimplici contactu accipiunt, & loco ſuo motione, quod ipſum ſanè prohibitum: Martianus *l.* 7. *ff. de ſepulchro violato. Corruptum & lapſum monumentum corporibus non* CONTACTIS *licet reficere. Corporibus non contactis*, id eſt dummodò corpora non loco moueantur, transferantur. Sed nec ad mutilationem Magicam ſeu ἀκρωτηριασμῶν locus hic pertinet, quâ Magi καὶ τυμβάδες cadauerum inimicos ſuos defigere ſoliti: quâ de re vide Quintilianum *declam.* 15. Apuleium *lib.* 2. & 3. Statium *lib.* 4. *Thebaidos*: Tacitum *lib.* 2. *Annal.* & Dionem. Quid igitur? Spoliatio cadaueris *contrectandi* verbo *h. l.* indicatur, vel ſaltem contrectatio eum in finem. Notum enim, defoſſas cum mortuis pecunias, veſtes, aliáque huius generis partim luxus, partim ſecuritatis gratiâ. Breuiter pertinet hæc poſterior *huius Edicti* ſententia ad τυμβωρύχους, ſeu λωποδύτας νεκρῶν. De his vide & elegantem Chryſoſtomi locum *homil.* 35. *in* 1. *ad Corinthios*, *p.* 480. Huc pertinet & Phædri locus *fabulâ* 27.

Humana effodiens oſſa, Theſaurum canis
Inuenit & VIOLAVIT quia Manes Deos,
Iniecta eſt illi diuitiarum cupiditas,
Pœnas vt ſanctæ religioni penderet.

Huius rei infamia laboraſſe quoſdam *Clericos*, præter *Nouellam* Valentiniani *de ſepulchris*, docet inſuper Caſſiodorus, 4. *var.* 18. vbi agitur de Laurentio Preſbytero, qui effoſſis cineribus diuitias inter humanorum cadauera perſcrutatus dicebatur. Fures hos dixêre in *veteri Monumen.*

Plutonis ſacrum munus ne attingite fures.

Et alibi:

Abite hinc peſſimi fures.

Et ſanè fur nil aliud eſt niſi Contrectator: furtum, contrectatio; quod notum omnibus. ¶ Et tamen dummodò cineribus mortuorum abſtineretur, licuit ſub publica teſtificatione deinceps, publicáque authoritate, theſauros abditos in ſepulchris peruestigare & exuere, & ſic ſepulchris aurum detrahere; de quo v. Theodorici R. *Epiſtolam* apud Caſſiodorum, 4. *var.* 34.

¶ IVLIANI *Edictum aduerſus* FVNERA *diurna, & in Sepulchrorum violatores.*

v. * Imp. IVLIANVS A. ad Populum."

PERGIT audacia" ad buſta diem functorum", & aggeres conſecratos: cùm & lapidem" hinc mouere, terram" ſollicitare", & ceſpitem" vellere', proximum ſacrilegio" *Maiores* ſemper habuerint: Sed" ornamenta" quidam" tricliniis", aut porticibus" auferunt" de ſepulchris. Quibus primis" conſulentes, ne in piaculum" incidant contaminatâ religione" buſtorum", hoc fieri prohibemus, pœnâ Manium" vindice cohibentes." ¶ *Secundum*" illud eſt, quòd efferri" cognouimus cadauera mortuorum per confertam populi frequentiam, & per maximam inſiſtentium" denſitatem: quod quidem oculos hominum infauſtis inceſtat" aſpectibus: Qui enim dies eſt bene auſpicatus à funere? aut quomodo ad Deos & Templa venietur? Ideóque quoniam & " *dolor in exſequiis ſecretum amat*, &" *diem functis nihil intereſt, vtrum per noctes, an per dies efferantur*, liberari conuenit populi totius aſpectus, vt " *dolor eſſe in funeribus, non pompa exſequiarum, nec oſtentatio videatur.* Dat. prid. Id. Feb. Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Salluſtio COSS. [363.]

NOTÆ·

NOTÆ.

* *Iuliani* Apostatæ constitutio hæc non integra in *Codicem Iustinianeum* relata est, verùm primum eius caput tantum, quod constituit *legem 5. Cod. eod. tit.* De secundo capite à Triboniano prætermisso, mox dicam.

" *Antiochenum* de quo mox.

" Christianorum audaciam in demoliendis Sepulchris necquicquam à Constantio repressam, & iam licentiâ quâdam inolitam intelligit.

" *Defunctorum*, Tribonianus. Porrò hunc locum malè ita restringit Carolus Neapolis *ad 4. Fastorum Ouid. p. 197. Pergit audacia, vt quidam in busta diem functorum & aggeres consecratos saeuiant.* Mox, *Sed ornamenta tricliniis aut porticibus auferant.*

" Vide *legem 4. tit. de Sepulchro violato.*

" *Euertere*, Tribonianus. Verùm *sollicitandi* vox hâc in re propria, de quo mox.

" *Euellere*, C. Iust.

" Ex hoc vngue leonem agnosce: Tribonianus vocem *nostri* hîc addidit, de quo mox.

" *Sed &*, Cod. Iust. rectè.

" Veluti columnas & marmora quorum vsus ad porticus & triclinia & peristylia, fictiuæ, signa, sigilla.

" *Quadam* Cod. Iust. " *auferre*, ita Tribonianus.

" Rectè, Tribonianus *primò*: Malè. *Quid quod.* Tribonianum illam vocem penitùs omisisse oportuit, quandoquidem *secundum* repudiarit.

" De *piaculi* voce, dixi ad *l. 2. sup.*

" *incidat contaminata religio defunctorum*: ita Tribonianus satis inconditè. Non enim religio incidit in piaculum, sed violatores incidunt in piaculum propter contaminatam Religionem.

" Vide quæ notaui ad vocem, *sacrilegio*.

" *Defunctorum*, Tribonianus; qui tamen superiùs vocem, *busti*, retinuit. Verùm id factum illi hîc, quod religionem bustorum ipsorum nullam agnosceret.

" *Pœna Sacrilegij.* Ita Tribonianus, subducta mentione *Manium*, pariter *vt l. 4.*

" Hactenus *lex Cod. Iust.*

* *Secundum* hoc Edicti istius caput Tribonianus repudiauit, de quo mox plura. Certè ab hoc *titulo* fugitiuum est.

" *Efferendi* vox, vt dupondio cuiuis notum, hâc in re propria.

" *Insistentes* vocat homines plateis insistentes, vt inculcantem dixit populum Aggenus Vrbicus in Frontinum *lib. 1. p. 78.* Insistere, est in aliquo stare.

" Virgiliana rursum imitatio

—— *totámque incessat funere classem.*

Vide & quæ dixi *ad l. 13. sup. de re militari.*

" Secunda hæc ratio est Iuliani.

" Tertia Iuliani ratio. " Malim &.

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apostatæ constitutio isthæc est, seu Edictum ad populum: *Iuliani*, inquam, vt non tantùm ipsius Iuliani nomen *huic legi* disertè inscriptum testatur: verùm etiam indicant Consules subnotati: vt & indicium facit *lex* ipsa, Gentilitiæ superstitionis plenissima; cuius vestigia mox *sub finem* colligam: tandem & argumentum ipsum euincit. Et quidem ad populum Antiochenum, in quem qualis Iuliani Apostatæ animus fuerit, iam aliundè notum est, vtpotè qui potissima parte Christianus erat: Sanè Iulianus ipse, in *Misopogone* fatetur, totum populum Antiochenum impietatis sectam (sic impius ille Christianam Religionem vocat) sectati, eiúsque ciuitatis Christum fuisse πολιοῦχον veluti Numen tutelare ab ipsis Ciuibus habitum, & vehementer cultum.

§ Duo igitur circa sepulturam & sepulchra in Populo Antiocheno reprehendit Iulianus, quorum prius pœnâ persequitur; alterum sine vlla sanctione abolere gestit: rursum quorum prius, vtporè superiorum Principum Christianorum Constitutionibus conueniens, resecatis tamen Gentilitiæ superstitionis vestigiis, Iustinianus probauit, atque in *Codicem suum* retulit: posterius verò moribus Christianorum iam receptis aduersum; mox vt dicam pluribus, repudiauit, & ab hoc *titulo* quoque alienum est.

§ Primo igitur capite Iulianus pœnam statuit in *Sepulchrorum violatores*, quos quidem duûm generum hîc constituit. Scilicet Antiocheni Christiani non modò ornatum sepulchrorum minuebant, ex porticibus & tricliniis sepulchralibus columnas & marmora ad ædificia sua transferentes, verùm etiam sepulchra dissipabant, terrâ sollicitatâ, cespite vulso, titulis etiam procul dubio erasis, statuísque & aris detractis. Fuit hæc scilicet Christianorum, inualescente Christianâ Religione, vt in templis, ita & in sepulchris euertendis, vt Iulianus vocare voluit, *audacia*, siue potius zelus; qui si remissior fuisset, Tituli saltem stetissent, cadauera ipsa non inquietarentur: & hoc fine stetisset superstitionis euersio, bonum factum pronunciarent omnes: Sed id ita exigere visa sunt tempora: & necquicquam, id est, frustra à Christianis ante Iulianum Imperatoribus, ciuilibus de causis, à Iuliano verò religionis Maiorum amore vt hoc Edicto satis indicat, repressum. Sanè post Iulianum nulla amplius talis constitutio in sepulchrorum euersores promulgata extat.

Porrò *pœna Manium vindice* sepulchrorum euersionem vindicaturum se Iulianus minatur, pro quo Tribonianus pœnam *sacrilegij* reposuit, quandoquidem facinus hoc *proximum sacrilegio* hac eadem *lege* vocatur, de quo vid. & Kirchn. *de funer. Rom. lib. 3. c. 24.* Ita vetus Poëta:

Res ea sacra miser noli mea tangere fata,
Sacrilega bustis abstinuère manus.

Hinc & *commune crimen læsarum Religionum*, pro crimine sepulchri violati, apud Tacitum, eodem sensu, quo *l. 1. Cod. de Sepulch. viol. læsæ Religionis crimen* dixit Gordianus. Quæ de *Piaculi* voce superiùs notaui, hûc quoque faciunt. Neque tamen his Iuliani verbis singularis aliqua pœna indicatur, verùm solennem & statutam pœnam intelligit, qua scilicet Manes defunctorum vindicantur. Et hæc de primo huius Edicti capite.

§ Secundum caput (ab hoc vt dixi *titulo* alienum, atque à Triboniano repudiatum, vt & *lex prox.*) in Christianos pariter hoc æuo directum est, & moribus Christianorum aduersum; vt mirari subeat Theodosium Iuniorem, vel potiùs eos qui Theodosio Iuniori in *hoc Codice* conficiendo operam nauarunt, id retinuisse, quod est *de Tempore efferendi cadaueris seu funeris, Exequiarúmque*; quódque post Iulianum non obtinuit.

Quod vt meliùs & distinctiùs intelligatur, *Maiorum*, id est, Gentilium hac parte mos, quem

Iulianus hoc Edicto reducit, & vice versa Christianorum hac parte obseruantia, quam abolitam cupit; retractandus nobis est: tum Iuliani rationes expendendæ. Igitur de Gentilium more, passiua obseruatio est: déque eo plenè Kirchnerus *de funerib. Rom. lib. 2. c. 2.* ita Seruius *ad 11. Æneid. Anteà*, inquit, *per noctem cadauera efferebantur cum faculis.* Donatus etiā *in Andriam Terentij*: *Funus est pompa exequiarum dictum à funalibus, etenim noctu efferebantur.* Rursum idem Seruius *eodem libro*, ad hæc verba: *Rapuêre faces. Sed apud Romanos moris fuit, vt noctites* [ita habent libri, id est per noctem, quanquam alij legunt noctibus] *efferrentur ad funalia; vnde etiam Funus dictum est* Et mox, *Inde etiam qui funeri præerant à vesperâ primùm Vesperones dicebantur, deinde Vespillones dicti videntur.* De Græcorum instituto quoque dubium nullum est, siue ex Solonis *lege*, vt vult Demosthenes *ἀεὶ ἀγρίν χλόην*; siue ex Demetrij Phalerei, vt vult Cicero *lib. 2. de legib.* mortuos elatos ante lucem, seu Solis ortum, *πρὶν ἥλιον ἐξέχειν*. Et tamen Romano more non omnia funera promiscuè de nocte elata, sed priuatorum tantùm & plebeiorum, & acerba funera, vt ex Dionysio Halicarnasseo *lib. 4.* constat. Ex Tacito *lib. 13. Annal.* & ex Seruio *eodem lib.* itémque ex *Festo*. Igitur vulgaria tantùm funera, & priuatorum, more Romano noctu elata fuerunt, Potentiorum verò & indictiua funera, vt ex Varronis *lib. 4. de lingua Latina* colligere satis licet, medio die. Et hæc de more Gentilitio, quo sanè cadauera de noctu translata Paulus testatur *lib. 21. sent. t. vlt.* Quanquam sunt, qui cadauera Pauli seculo translata quidem, at non elata, primùm produnt: quandoquidem Paulus nullâ primæ elationis mentione factâ ita scribat: *Corpus iam perpetua sepulturæ traditum solemnibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest.* Vnde sic colligunt, translationem de nocte fieri oportuisse, at non etiam elationem primam. Verùm sciendum est, Paulum in translatione nominatim exigere: quod videretur translatio etiam de die fieri posse, etsi elata noctu tantùm fieri deberent. Sanè minùs funestum occursum, & minùs ominosam reliquiarum ex interuallo translationem visam, sicut de die, posse fieri videretur, quis non apud se reputet?

Certè post Christianæ fidei & Religionis Constantino Imperatore res stabilitas, medio die Christianorum exequias celebratas, vel hoc Iuliani Edicto docemur. Refragari tantùm videtur Ambrosij locus *libro de Viduis*, quo loco viduam alteras post mariti decessum nuptias repetentem, amissis liberis, sic compellat & dehortatur: *Nonne, iterum*, inquit, *passura quod repetit, & ad ipsorum votorum tumulos, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit, vel cùm accensis funalibus nox ducitur, nonne pompæ funebris exequias magis putat quàm thalamum præparari.* Verùm non vult eo loco Ambrosius ad noctem exequias celebrari, sed ritum nuptiarum cum ritu funeris componit. Vt in funere, ita & in nuptiis faces vsitatæ. Hinc illud ad matrimonio recèns iunctos:

Viuite felices inter vtramque facem:

Et sub noctem accensis facibus noua nupta in domum mariti deducebatur. Ait igitur Ambrosius, ipso nuptiarum die funalia illa accensa non minus exequiarum ritum præ se ferre, quàm nuptialem deductionem, non quod tempus tempori respondere contendat. ¶ Et hæc pariter de Christianorum disciplina, quam abrogare nocturna elatione priscâ reductâ satagit Iulianus hoc Edicto. Etsi non desint qui nouum ius à Iuliano hîc sanciri prodant, sed malè.

¶ Nunc de tribus rationibus, quas Iulianus adducit ad stabiliendas nocturnas exequias, videndum est. Eas verò partim ex prisca Theologia Romana, partim è penitiore Philosophia, qua ipse Iulianus non tinctus sed imbutus planè erat, desumit.

Prima ratio, vt dixi, è iure Pontificio desumpta est, quâ & ipsâ Maiores nocturnam elationem induxêre. Est autem hæc, quod videlicet funeris adspectu funestari, ac proinde ad sacra ineptos reddi iure Pontificio creditum esset: *Quod quidem*, inquit, *oculos hominum infaustis incestat aspectibus, qui enim dies est benè auspicatus à funere? aut quomodo ad Deos & templa venietur?* Et mox: *Liberari communis populi totius aspectus.* Quibus concinit Donatus *in Andriam Terentij. Noctu*, inquit, *efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam.* Item Seruius *lib. 11. Æneid.* ad verba illa: *Rapuêre faces. Quia*, inquit, *in religiosa ciuitate cauebant, ne aut Magistratibus occurrerent, aut Sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari.* Eaque ipsa ratione vel certè simili Paulus, *1. sent. Tit. de Sepulchris & lugendis*, corpus in ciuitatem inferre non licere scripsit, *ne funestentur*, inquit, *Sacra ciuitatis*, de quo omni pleniùs ad *leg. prox.* Et tamen refert Gellius *lib. 10. c. 15.* ex Fabij Pictoris *lib. 1.* etsi fas non esset Pontifici, vel Flamini Diali mortuum intueri, (quod etiam Seneca *consol. ad Mart. c. 15.* & Tacitus *1. Annal.* agnoscunt, id perperam negat Dio, *lib. 54.*) & feralia tangere, funus tamen exequi ne quidem Pontifici religioni fuisse. Neque tamen hæc sunt contraria. Non fuit religioni Pontifici funus exequi de nocte, quo tempore Sacra non celebrabantur: religioni fuisset de die, vt in indictiuo funere: vide examplum in Tiberio apud Dionem *lib. 55.* in funere Cæsaris Augusti, quo tempore Sacrorum celebratio diurna, vt loquitur Donatus, fiebat. Itaque errat Baronius *Annal. in A.D. 363. n. 22.* Sed & alij, cum rationem hanc, qua Iulianus vtitur, à prisco iure Pontificio alienam produnt. Incestari quippe oculos hominum & conspectu funeris diurno, & funeris prosecutione diurna, iure Pontificio creditum est. Nam & ita Virgilius iuris Pontificij callentissimus, quem Iulianus imitatus videtur, de Palinuri cadauere insepulto:

Æneid. 5.

Nam tua finitimi, &c.

Vt proinde nisi lustratione facta, ad templa & Deos à funeris conspectu vel exequiis prodire fas non esset. Seruius 10. *Æneid. Consuetudo Romana fuit, vt polluti funere minimè sacrificarent*, &c. De simili apud Græcos superstitione testis Lucianus *de Deâ Syria*: & Euripides *Iphig.*

¶ Secunda Ratio, vt dixi, è Philosophiæ penetrali desumpta à Iuliano Imp. & ipso maximè Philosopho, hæc est: *quod dolor in exequiis secretum amet*: quod dolor in funeribus esse debeat, non pompa exequiarum, aut ostentatio. Quibus penè verbis iisdem de Regulo filium lugente Plinius *lib. 4. Ep. 2. Nec dolor*, inquit, *erat ille, sed ostentatio doloris.* Et de Gellia patrem nunquam deflente nisi præsentibus testibus, Martialis, *lib. 1.*

Non luget quisquis laudari, Gellia, quærit:
Ille dolet verè, qui sine TESTE DOLET.

Capitolinus *cum Marcus mortuum educatorem suum fleret, reuocareturque ab aulicis ministris ab* OSTENTATIONE *pietatis.* Vt omittam cætera quæ aduersus ostentationem luctus, siue doloris *ἐπίδειξιν, φιλοτιμίαν, κενοδοξίαν* & aduersus pompam exequiarum, & vetus Iurisprudentia & Philosophorum

Schola

Schola sanxit. Ad hanc mentem est illud Senecæ *de Tranquillit. cap.* 1. *Minus molestiarum habet funus tacitum.* Vbi *tacitum funus* est sine pompa exequiarum, sine ostentatione; secretum dolorem amare dicit Iulianus, de quo dicam etiam aliquid ad *l.* 4. *inf. de fals. mon.*

Tertia & postrema Iuliani ratio est ex persona defunctorum petita, quod videl. diem functis nihil intersit, vtrum per noctes an per dies efferantur: Vbi nouiter dicti obserua, *diem functis nihil intereſt.*

Potuit & hæc Quarta ratio adiici, quam Cicer. 2. *de legib.* Demetrio fuisse scribit, *sumptui*, inquam, *minuendo. Iste igitur*, inquit, *sumptum minuit non solum pœnâ, sed etiam tempore: ante lucem enim iussit efferri.*

¶ Nunc sub finem hîc colligere iuuat, etsi breuiter, quæ ad rem sepulchralem pertinentia hîc continentur complurima, siue vocabula propria, Gentilitiæque religionis hîc vestigia. Voces primum notandæ *Bustorum, Aggerum*, & quidem *consecratorum lapidum Sepulchri* (de quibus vid. & *l.* 4. *π. de sepulchr. viol.*) vox item *sollicitandi*, Sic Valent. *Nou.* 5. *Quis nescit quietos sollicitari funestis ausibus Manes.* Quomodo & Veteres ad mentionem mortuorum testati *ne memoria eorum sollicitari*: auctor Plin. *lib.* 28. *c.* 2. Seneca *in Octauia, Actu* 1. *Sc.* 3.

Renouare luctus parce tue fletu puer,
Manes parentis neue sollicita tua.

Cespitis dein vox notanda, & *cespitem vellere*: Sic Sidonius Apoll. *lib.* 3. *ep.* 12. de Sepulchro violato pariter agens. *Quæ fuit causa vt locum auderent tanquam vacantem corporum baiuli tristes funebribus impiare. Quid plura? dum niger Cespes ex viridi, iam supra antiquum Sepulchrum gleba recentes.* Diuus Hieronymus *ad Innocentium, de muliere septies icta in fine: Recens à Clericis cespes ostenditur, & dudum superiecta humus.* Imitatione Virgiliana 3.

—— manésque ciebat
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem, &c.

Nota etiam memorati hîc *Ornamenta* Sepulchrorum: & quidem, quod & ipsum notandum, duplicia, vel in Tricliniis, vel in Porticibus Sepulchrorum: vbi ornamenta sunt, columnæ, marmora, de quibus *l.* 2 *sup.* ornatus, *d. l.* 2. *Triclinia Sepulchralia* erant, in quibus epulum datum ex testamento. Horum mentio apud Ciceronem *pro Murena*: Vetus Inscriptio, *p.* 461.

QVODANNIS VI. IDVS MAI DIE NATALI SVO PENDET DARETVR PRÆSENT: MVNICIPIB: ET INCOLIS MVLIERIBVS NVPTIS CRVSTVL P. L. MVLSI HAMIN: ET CIRCA TRICLIN: DECVRIONIBVS MVLSVM ET H.S.X.

Et mox:

ET IN TRICLIN. MEO AMP. IN SING. H. HS. I.

Porticuum Sepulchralium frequens mentio in Mausolæo Cæsaris; *περιπάτους* vocat Strabo, in circum porticationes dicuntur Macro in *l. funeris*, §. *monimentum*, *π. de Religios.*

Notetur & *Piaculi* vox, de quâ ad *l.* 2. *sup.* Item *contaminata religio bustorum*; *& pœna Manium vindex*: quæ iam *suprà* illustraui.

Tandem ad MAIORES prouocare Iulianum nota: *proximum*, inquit, *sacrilegio Maiores semper habuerunt*: vbi iudicio suo sese sorex prodit: Idem ille scil. Iulianus est, qui scribebat *leg. vn. sup. de longa consuetud. Venientium esse temporum disciplinam, instare veteribus institutis*: vbi vide quæ notaui eam in rem plura. Tribonianus vocem, *Nostri*, hîc addidit; quod à Christiano dictum, non vsquequaque verum est: ex ore *Iuliani*, verissimum; omniúmque adeò Gentilium, qui maiorum institutis Christianos premebant: vide saltem Tertullianum 2. *ad Nationes, cap.* 1.

¶ *Aduersus* SEPVLTVRAM *Vrbanam intra Vrbem Constantinop. Theodosij M. Lex.*

VI. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio P.V."

OMNIA, quæ supra" terram vrnis clausa, vel sarcofagis" corpora detinentur, extra vrbem delata ponantur, vt & humanitatis instar" exhibeant, & relinquant incolarum" domicilio sanctitatem." Quisquis autem huius præcepti neglegens fuerit, adque aliquid tale ab" huius interminatione" præcepti ausus fuerit moliri, tertiâ" in futurum patrimonij parte multetur: Officium quoque, quod sibi" paret, quinquaginta librarum auri affectum dispoliatione" merebitur." Ac ne alicuius fallax & arguta sollertia ab huius se præcepti intentione" subducat, atque Apostolorum * vel Martyrum sedem" humandis" corporibus æstimet esse concessam, ab his" quoque, ita vt à reliquo" ciuitatis, nouerint se atque intellegant esse submotos." Dat. III. Kalend. Aug. Heracleæ", Eucherio & Syagrio COSS. [381.]

NOTÆ.

* Abesse voluit Tribonianus hanc *legem* à suo *Codice* exceptâ postremâ sententiâ. Baronius quoque perperam *hanc l.* omisit: quæ tamen ad historiam Ecclesiasticam spectat.

" *Pancratius* sub Theodosio M. P. V. Constantinopolitanæ: quod non temerè moneo. Eidem inscribitur anno proximo 382. *lex* 1. *inf. de habitu quo vti oportet*: *lex* 3. *sup. de Cognitoribus*: & A.D. 383. *lex* 4. *inf. de Aquaeductu*, vid. *Prosopogr.*

" De hoc mox in *Commentario.*

" De *Sarcofago* res & obseruatio protrita est.

" *Exemplum*, exemplar, INSTAR *ἀπεικόνισμα* Glossæ Cyrilli rectè interpretantur: eadem *ἀπεικόνισμα* speciem, *instar*, *effigiem*. de hac voce vide & Seruium 2. *Æneid.* Instar quoddam & quasi facies quædam operis: *l.* 21. §. *Opus autem*, *π. de operis nou.*

nunciat. Iuxta, instar, *l. 3. inf. de palat.* S L. vbi tamen à nonnullis ea lectio malè sollicitatur. Rursum *l. 142. infr. de Decurion. Cùm duæ partes ordinis in vrbe posita totius Curiæ instar exhibeant.* Item donationis instar obtinere, *l. 3. sup. de donbus* Vbi rectè Anianus *similitudinem donationis* explicat.

" id est, Ciuium. " Est qui tentat *sanitatem*: sed malè.

" id est. post huius interminationem præcepti.

" De *interminationis* voce vide Gloss.

" Tertiæ bonorum partis multam obserua.

" *Tibi* alloquitur scil. Theodosius Præfectum vrbi: de cuius officio nunc agit.

" Dispoliatio. " *vt mærebit*: quamquam & retinere quis posset, *mærebitur.*

* Hinc desumpta est *Lex, Nemo 2. Cod. de Sacrosf. Eccles.* Quæ sic habet: *Nemo Apostolorum & Martyrum sedem humanis corporibus existimet esse concessam.* Valdè ad hanc *legem* pertinet Concilij Tiburiensis *Canon 17.*

" Quid *sedes* sit? vide *Commentarium.*

" Rectè ita: perperam in Cod. Iust. *humanis*: quâ corruptâ lectione Doctores in errorem inducti, quo fine hæc *lex* scripta fuerit nesciunt. & ideò manes ad eam *legem* quæstiones cumulant: Et tamen *humandis* in ea *lege* editum fuisse Græci agnoscunt, & ostendit Synopsis Basilicorum *lit. 5. tit. 1* & Paratitla Græca à Leonclauio edita *lib. 1. tit. 2. §. 2.* Similis error in *l. prox. inf. humatum corpus*: at in *Cod. Iust.* perperam *humanum.*

" id est, à reliquis ciuitatis locis.

" Pœna in cuius disquisitione laborat Accursius ex superiore sententia repetenda est.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ constitutiones sequuntur; è quibus prior hæc non est de sepulchris violatis: seu de sepulchrorum sanctitate (quod alioquin *huius tituli Rubrica* præfert, seu pollicetur:) verùm contrà, de ciuitarum sanctitate non violanda per sepulturam vrbanam: scilicet vrbana sepultura, vt in vrbe Roma atque in cæteris vrbibus prohibita iam olim fuit, ita & in vrbe *Constantinopolitana* hac Theodosij M. constitutione prohibetur. Nempe & ante *leges XII. Tabul.* extra vrbem Romam funera elata, ibique sepulta Regum ipsorummet corpora, Romuli & Numæ exemplis adparet, quorum ille in Ianiculo, qui tum extra vrbem erat, hic pariter extra vrbem elatus. Quanquam eo ipso tempore ante XII. inquam Tabulas, virtutis ergo nonnullis à Senatu vrbana sepultura concessa. Sanè *lex 12. Tabularum* iam nemini non nota est: *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, néve vrito.* Post ea vbi hæc consuetudo labefactari cepit, relata ea *lex* subinde, veluti Consule Duillio, vt memorat Seruius ad 11. *Æneid.* Imperatores eandem quoque retulêre, qui iidem hanc prohibitionem ad reliquas orbis Romani vrbes seu municipia extenderunt, & pœnam insuper siue multam addiderunt. Quod quidem Hadriano adscribit Vlpianus in *l. 3. §. 5. ff. de sepulchro violato.* Quod tamen Antonino Pio adscribit Lampridius, *Intra vrbes*, inquit, *sepeliri mortuos vetuit.* Itaque adlaborant viri docti in conciliando Vlpiano cum Lampridio. Audio virum Doctum ita conciliantem, Burgium, inquam, *Elector. 2. c. 4.* Antoninum Pium eundem cum Hadriano videri; quod Antoninus Pius ab Hadriano adoptatus fuerit: Quod vix est vt admittatur; quandoquidem Hadriani nomine Antoninum Pium tulisse ne lapides quidem loquuntur. Itaque vel Lampridij *μνημονικὸν ἁμάρτημα* est, vel ab vtroque factum id oportet. Sanè Hadriani constitutionem ad omnes vrbes, non ad vrbem Romam tantùm pertinuisse *d. §. 5.* liquet. Diceret alius, Diui Hadriani constitutionem illam non fuisse, sed rescriptum tantum: Diui Pij verò, constitutionem: inter quæ duo quantum sit, norunt Iurisconsultorum filij. Denique diceret alius, Hadrianum cepisse intra Ciuitates tantum, id est Metropoles (id enim *ciuitatis* appellatio iure nostro propriè significat, vt alibi doceo pluribus) sepulturam prohibere; Antonium verò Pium promiscuè intra vrbes seu municipia omnia.

Dubitari tamen postea cepit, & verò ab Vlpiano (qui sub Antonino Caracalla scripsit) tractatur, an post hæc Principum rescripta, seu Imperialia statuta, ex lege municipali in Ciuitatibus nihilominus sepelire liceret; id est si lex vetus municipalis id permitteret? Ratio dubitandi hæc erat; quod rescripta Imperatorum siue statuta viderentur tantùm inolescenti aduersus veterem consuetudinem in ciuitatibus sepeliendi mori occurrisse, ac non etiam leges municipales euertisse; quibus videlicet in nonnullis municipiis ex antiqua recepta probataque consuetudine siue lege, intra nonnulla municipia sepeliri ius erat. Et tamen definit Vlpianus, ab hoc discessum esse post illa rescripta principalia, atque adeò leges huiusmodi municipales ait abolitas, quia scilicet generalia sint illa rescripta, & oporteat imperialia statuta *suam* [summam] vim obtinere, & in omni loco valere.

Ex hoc interim Vlpiani tractatu apparet, Hadriani constitutum non ideò factum, ad leges huiusmodi municipales abolendas, quod tamen tradit Vir doctus, quandoquidem Vlpiani tractatus ille siue dubitatio post huiusmodi rescriptum demum enata est. Sanè multò minus Christianorum occasione id factum fuit; quia tantum abest intra vrbes sepelire tũ voluerint potuerintve, vt ne Christianis quidem esse aut videri licuerit. Stetit igitur hoc ius sub Iurisconsultis nostris: itaque & Paulus 1. *sentent. tit. vlt. Corpus*, inquit, *in ciuitatem inferre non licet, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Secutum est postea rescriptum Diocletiani & Maximiani in *l. 12. Cod. de religiosis & sumptibus funerum*, quo sanctio hæc siue prohibitio recentata. Verùm hæ *leges* magis magisque exolescere cœperunt, & quidem vario prætextu & variis occasionibus, vt hæc Theodosij lex quoque docet, quâ id prohibetur. De quâ alioquin prohibitione est quoque insignis locus Chrysostomi *hom. 75. in Matth. p. 459. seu 74. Paris. p. 781. Cornel. p. 634.*

¶ Cæterum prohibitionis huius ratio, cur videlicet extra vrbana, imò plerumque suburbana, veteres *legum* Conditores sepulchra esse voluerint, duplex fuit; & verò duplex *h. l.* adsignatur.

Prima ratio, vt videlicet extra vrbem in agris (de quo dictum ad *l. 2. sup.*) & ad vias publicas sepulchra constituta *humanitatis instar exhiberent*, id est humanæ conditionis & fragilitatis viatores & commeantes admonerent. Quam ipsam rationem assignat Varro *lib. 5. de lingua latina. Sepulchra*, inquit, *ideò secundum viam sunt, quò prætereuntes admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales. Humanitatis instar* est exemplar humanæ fragilitatis. Memoria humanæ conditionis vocatur, *l. penult. ff. de cond. institut.* Quo pertinent & tituli sepulchrorum: *Aspice, siste, caue viator*, & similes. Mitto notare quæ ab aliis alibi iam notarunt de viis, ac nominatim vrbis Romæ, in quibus sepulchra.

Secunda

Seconda ratio, sed diuina, hæc adfertur, *vt ita relinquatur incolarum domicilio sanctitas.* Quæ ipsa ratio à Gentilibus quoque suo sensu redditur: Sic Paulus, *in sententiis: Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur Sacra Ciuitatis.* Sic Imperatores Diocletianus & Maximianus: *Ne sanctum municipiorum ius polluatur.* Quam ipsam rationem nocturnæ elationis ad *leg. superiorem* adsignabam. Quod vt melius adhuc intelligatur, videri cupio qui de *Funere Romano* scripsêre. Res eò redit, Diis superis sacrata solo aspectu vel contactu rei funestæ contaminari credita: Sacerdotibus fermè religioni fuisse vel funus videre, vel locum funestum ingredi. Statuas etiam Deorum velatas aut translatas, si quæ in loco positæ essent, vbi crebra supplicia & cædes: funere pullutis sacrificare nefas fuisse. De quo *ad legem superiorem* dictum fuit. Quinimò inauspicatum omen habitum & victum sepulchri, si quis fortè in sepulchra inciderit, vt testatur Liuius *lib.* 30. Ammianus Marcellinus *lib.* 31. Theodoretus *serm.* 8. & Theophrastus *in charactere superstitionis.* Neque ab his omnibus abhorrent quæ leguntur *Leuitici* 21. & 2. *Reg.* 23. Alias tamen quoque rationes adsignatas reperio. Cicero hanc refert *lib. 2 de legibus.* Quod iniquum esse putarunt locum publicum priuatâ religione obligari. Redditur & hæc ratio ab Isidoro *lib.* 14. *origin. c.* 11. ne fœtore ipso corpora viuentium contacta inficerentur. In vitâ S. Vedasti *c.* 10. *quia omnis ciuitas locus debet esse viuorum non mortuorum.*

¶ Sententia igitur Theodosij *hac lege* hæc est: Extra vrbem esse deferenda & vrnas & Sarcophagos. *Vrnæ*, in quibus ossa cinerésque mortuorum conditi, clausi, vt ex *hac lege* discimus, *supra terram* fermè eminebant. Idque luculentissimè ex lapideo monumento vrnarum siue ollarum quatuor, quod Romæ extat, apparet: quod exprimit Gutierus *de iure Manium lib.* 2. *p.* 110. Romanorum monumenta supra terram extabant ὑπέργεια (vt Græcorum ὑπόγεια: Ideo Petronius dixit in *Hypogæo, Græco more,*) quia scil. (quod hic etiam locus apertè docet) in vrnis cineres erant. At corpora integrè sepeliebantur in subterraneis & cryptis (cuiusmodi cryptæ ......) speluncis ob cadaueris fœtorem, quæ hîc Sarcophagi. *Sarcophagus* πύελος fuit quo integrum cadauer ἐν ὑπογαίῳ condebatur.

Hinc interim apparet duplicem sepulturæ morem hoc æuo fuisse, cinerum videlicet & ossium condendorum, & totius corporis non vstulati. Quare & hæc ita passim distinguuntur *ossa*, & *corpora*, vel reliquiæ hominis, & corpus. Nam & humatio & combustio communiter apud Romanos vsurpata fuit, ita quidem, vt ex *h. l.* appareat νεκροκαυσίαν hoc Theodosij M. seculo adhuc vsurpatam: etsi fortasse non æquè, vt humatio. Verisimile enim Religionis Christianæ in dies magis magísque inualescentis disciplinam, ritum hunc Gentilem paulatim sustulisse, eúmque ritum à Gentilibus adhuc aliquandiu sub Imperatoribus Christianis retentum. Sanè Macrobius, qui sub Theodosio Iun. vixit, quadraginta fermè annis post hanc *legem* (vt docet nos *lex vn. sup. de Præpositis sacri cubiculi*:) disertè scribit, morem illum suo tempore iam planè exoleuisse *lib.* 7. *c.* 7. *Licet*, inquit, *vrendi corpora defunctorum vsus nostro seculo nullus sit,* LECTIO *tamen docet, eo tempore, quo igni datis honor mortuis habebatur* &c. qui locus velut singularis signandus est. Sanè à Christianorum disciplina iam olim recepta ritus hic alienus fuit, & humationem, damnatâ νεκροκαυσίᾳ prætulit, vt apparet ex Minutio Felice, apud quem ita Gentilis de Christianis: *Inde videlicet*, inquit, *& exsecrãtur rogos, & dãnant ignium sepulturam.* Cui ita Octauius respondet: *Nec vt creditis vllum damnum sepulturæ timemus, sed & veterem, & meliorem consuetudinem humandi frequentamus.* Et Tertullianus *lib. de Anima: c.* 51. qui insuper rationem addit, eámque à pietate commendat, & humanitate. Posteaquam enim dixit quosdam credidisse, quasdam animas post mortem adhærere corporibus, alios, modicum animæ subsidere in corpore. *Et hoc enim*, inquit, *in opinione quorundam est, propterea nec ignibus funerandum aiunt parentes superfluo animæ. Alia est autem ratio* PIETATIS *istius, non reliquiis animæ adulatrix, sed crudelitatis etiã corporis nominis aduersatrix, quod & ipsum homo non vbique mereatur pœnali exitu impendi.* Idem Tertullianus *cap.* 1. *de Resurrectione carnis. At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissimè exurit, quos postmodum gulosissimè nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens: ô pietatem de crudelitate ludentem! Sacrificat an insultat quum crematis cremat.* Ex his apparet, disciplinam Christianam auersatam hanc cadauerum vstulationem, & in eam inuectam Sanctos Patres quosque, vt proinde iam nil mirum sit, si posteaquam Religio Christiana arcem Imperij, sceptrúmque tenuit, circa quarti seculi tandem exitum quintíque ingressum, mos ille penitus exoleuerit.

¶ Itaque falluntur, qui ab Antoninis seu Diuis Fratribus eum abrogatum volunt, Capitolini loco corrupto inducti, de quo obiter amplius aliquid videndum est; quoniam & variè legitur & varias recipit interpretationes: *Tanta autem pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera sint exportata sarracísque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulchrorúmque asperrimas sanxerunt: quandoquidem cauerunt, Ne vti quis vellet fabricaret sepulchrum: quod hodiéque seruatur.* Factum sanè id A. D. 173. vt alibi probabo.

Duo igitur attendenda nobis sunt de *legibus* illis sepulchrorum, à Diuis Fratribus latis, quas memorat Capitolinus, nempe eas *asperrimas* fuisse: eásque Capitolini etiamnum ætate seruatas, id est Diocletiano Imp. Vtrumque nobis perpendendum est, vt de legibus illis quænam fuerint, atque adeò quomodo locus ille Capitolini legendus sit, constare possit.

Est igitur vir Clariss. qui legat, *Ne quis belle fabricaretur sepulchrum*, quod ita in Codice quodam repererit, *ne quis velle fabricaretur sepulchrum*: vnde ipse *bellè* conficit, haud magnæ mutationis negotio. Hoc sensu, Antoninos, sumptuosè fabricari sepulchra vetuisse, atque adeò marmoribus & aliis eiusmodi decorari: breuiter decorè & magnificè extrui: ne multũ videlicet temporis impenderetur extruendis magnificis sepulchris, & morâ illâ retardarentur sepulturæ: quod minimè oportuit grassante peste in tãtâ sepeliendorũ hominũ & fabricãdorũ sepulchrorum multitudine. Verùm, vt omittam alia, non attendisse mihi satis videtur vir doctissimus, Lampridium dicere suo adhuc æuo Antoninorum constitutum illud seruatum: id est Diocletiani æuo. Atquis quis putet aut credere possit, nulli deinceps hac constitutione licuisse *bellè*, id est sumptuosè & magnificè sepulchra fabricare; cùm toto hoc à Diuorum Fratrum temporibus ad Diocletianum interuallo, tot & tam magnifica passim sepulchra fuerint & memorentur extructa? Nonne Gordianus *l.* 7. *Cod. de Religiosis*, *statuas sepulchro superimponere, vel monumento ornamenta ei qui ædificasset* QVÆ PVTARET *superaddere licere*: additâ hac ratione: *cum iure suo eorum quæ* MINVS PROHIBITA SVNT, *vnicuique facultas libera non denegetur?* Alius verò

ita emendat, *vt si quis succedere vellet, fabricaret sepulchrum*: hoc sensu, quasi incuriam hæredum circa defunctos vel indeuotionem Diui fratres *his legibus* coërcuerint, & tanquam indignis hereditatem ereptum ierint ob sepulchrum non ædificatum. Verùm neque hæc interpretatio aut emendatio stare potest: nam huic aperte refragatur *lex 5. Cod. de Religiosis* & *lex 5. Cod. de his quibus vt indignis*. Non est hæc, *neque* fuit, successionis amittendæ causa, si quis defuncto sepulchrum non ædificasset. Tertius, peius adhùc locum ita legit, *vt si quis vellet fabricaret sepulchrum*. Vbi enim asperitas illa, quâ leges has Diuorum Fratrum præditas fuisse Capitolinus affirmat? Imò verò nihil esset iis humanius, nihil mitius, si hanc lectionem admiserimus, hoc sensu, sine fraude hæredibus esse debere sepulchro non extructo.

Verissima igitur huius loci lectio ea est, quam proposui, Luxum videlicet immodicum *his* Diuorum Fratrum *legibus* circa sepulchrorum fabricationem asperrimè coërcitum. Ambitioni scilicet & inani circa moles & extructiones sepulchrorum sumptui legum frenis sæpè occursum est. De Athenis res clara est, *lege* sancitum, ne quis sepulchrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerent triduo, neque id opere tectorio exornari, nec hermas, quos vocant, licebat imponi, vt testatur Cicero *lib. 1. de legibus*: Et Platonis quoque lex, *lib. 12. de legibus*, quam etiam refert Cicero, extrui vetabat sepulchrum altiùs quàm quod quinque homines quinque diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudem mortui incisam, nec plus quatuor heroicis versibus, quos *Logos* appellat Ennius.

De iure Romano videamus; luxus hic eo quoque coërcitus est, & quidem Decimâ Tabulâ: *sumptus & luctum à Deorum Manium iure remoueto. Hoc plus ne facito, rogum asciâ ne polito*: vt memorat Cicero *lib. 2. de legibus*: quo loco hæc verba, *Hoc plus ne facito*, post summam sententiam initio præmissam id significat, subiectum modum sumptuum sequentibus aliquot capitibus; quorum primum fuit, *Rogum asciâ ne polito*: vt non parum peccent qui ea velut illegitima repudiare non dubitant. *Hoc plus ne facito*, idem est, ceu eodem recidit, quo Capitolini verba: *Ne vti quis vellet, fabricaret*. Et sanè modum sumptuum in faciendo monumento immanem inanémque leges non ferunt: quam in rem infinitæ nobis occurrunt *leges* in libris nostris. Itaque hic est, quem *probabilem modum* vocat Sapinianus, *l. 50. §. 1. ff. de hereditat. petitione*: *Iustam sumptus rationem*, Vlpianus *l. 14. §. 6. ff. de Religiosis*: vid. & *legem 37. §. 1. ff. eod. tit.* Qui apud Romanos negant aliquid huiusmodi sancitum, perperam nituntur *leg. 4. ff. communia prædiorum*, pertinet enim ea *lex* ad priuatam, seu priuatorum legem: Priuata lege caueri non potest, vt ad certam altitudinem monumentum ædificetur: at publica lege & authoritate quin fieri id possit, dubium nullum est.

Denique quibus hæc interpretatio placere non potest (quâ videlicet luxum circa sepulchra à Diuis fratribus coërcitum docuimus) ita adhuc vrgent, quod nulla ratio tum fuerit luxus coërcendi, quin potiùs inertiæ hæredum castigandæ, vtpote cum eas leges latas Capitolinus innuat propter grassantem tum Romæ pestem, quâ coaceruatim homines moriebantur. Non dicam, quod aliquis dixit, luxum ideò coërcitum, quia proculdubio luxus multum temporis requirat, & morâ illâ retardarentur sepulturæ: verùm dicam, ideò luxum coërcitum, ne aut fœdum patrimoniorum exitium plerique paterentur, dum alij alios hoc dementiæ genere supergredi cupiunt. Item dicam ideò Sepulchris fabricandis modum adhibitum, ne immensâ sui magnitudine potissimam Vrbis Romæ partem occuparent, vel etiam commercio hominum eximeretur. Politicum hoc scemma est, ne passim passinitùs loca fiant religiosa. Et verò ab hoc ipso Diuorum Fratrum studio est rescriptum illud, quo ipsi rescripserunt, cenotaphium locum non esse religiosum: *l. 7. ff. de rerum diuisione*: & *l. 6. §. 1. ff. de Religiosis*: ab hoc inquam enixo studio rescriptum illud proficiscitur; cùm tamen contraria sententia Magis olim, & ex eorum sententia Iurisconsultis nonnullis placuerit, *l. 6. §. vlt. ff. de rerum diuisione*. Et ita quidem conciliari oportet diuersas illas Diuorum Fratrum & Iurisconsultorum sententias, atque adeò Iuris antinomiam, noua hactenus hâc ratione: de quo peculiari Diatribâ *de Cenotaphio*. Et sanè Diuorum Fratrum rescriptum hoc de illarum *legum* numero est, quas Antoninus Capitolinus sanxisse refert. Earundem legum numero constituo *leg. Diui Fratres* 39. ff. de Religiosis: à qua *negatiuam* expungi nullo modo fero, quod fecit doctissimus Salmasius *in Solinum, p. 1206.* ibi, *vt non alibi transferatur*. Quippe Iurisconsulti *eâ l.* sententia est, iustæ sepulturæ traditum, seu terrâ conditum videri etiam eum, qui nondum in hypogæo sub terra conditus sit, sed in arcula tantùm, eâ mente, vt non aliò transferatur. Scilicet Arcis seu arculis cadauera condita sæpè diu supra terram asseruabantur, vsquequò in hypogæum aliquod fortè dissitum demitterentur. Et quidam ita condira eo animo, vt ne cadauera ipsa aliò, seu, in aliam arcam transferantur: Post quod, ipsa arcula in locum commodiorem transferri potest. At emendatio in principium iuris incurrit. Ponit enim eum iustæ sepulturæ traditum seu terræ conditum videri, qui hoc animo conditus sit vt aliò transferatur. Id quod refutat omninò vel *lex proximè sequens*, quâ contra sententiam nostram …. verò cum *l. 3. §. 4. ff. de Sepulchris violatis. l. .… C. h.t.*

¶ Verùm ad sententiam *legis* nostræ, vrbanæque sepulturæ prohibitionem, & extensionem quandam redeamus: Non tantùm igitur reliquis vrbis Constantinopolitanæ locis Theodosius *h. l.* sepulturam arcet, verùm etiam ac nominatim, ab Apostolorum & Martyrum Sede: quam, vt loquitur ipse Theodosius, *fallax & arguta sollertia*, nisi nominatim *hâc lege* exciperetur, sepulturæ iure patère credere potuisset: Fallax, inquam, & arguta sollertia; Sic enim apud se æstimare argutulus quis potuisset, quamlibet vrbana sepultura generaliter prohiberetur, hâc tamen generali prohibitione non contineri Martyrium, vt quod nihil aliud foret, quàm Martyrum Sepulchrum: Cæterùm si ipsum Martyrium toleraretur, quidni pariter in eo, iure licito, cadauera sepelirentur? Hæc est vt dixi *fallax & arguta* illa *solertia*, quâ nonnullos ab huius *legis* intentione, generali inquam, & indistincta, sese subducere vello, vel subducturos quosdam Theodosius M. præuidit; & quia præuidit, non contentus generali prohibitione, ne quod suffugium deinceps pateret, Apostolorum & Martyrum sede speciatim interdicendum credidit.

¶ Vbi de duobus interim nunc videndum nobis est. *Martyrum & Apostolorum* primum *Sedem* esse conditorium, seu memorias, vt loquebantur Apostolorum & Martyrum, in quibus ipsi conditi, *pro quorum veneratione*, vt loquitur *lex prox. inf. fabricarum aliquid addebatur*, quod *Martyrium* vocabant, de quo dicam ad *l. 19. prox. Sedes* hîc est sepulchrum, conditorium, vt apud plerosque alios Authores,

Authores, ita & in veteribus Inscriptionibus innumeris: *Æternam sedem* eo sensu dixit Paulus, in *l. 40. ff. de Religiosis*: perpetuas sedes Sidonius *lib. 2. ep. 2.* miseranda sedes, in *Nouella Valentiniani 5. de sepulchris.* Notus est Virgilij locus 6. *Æneidos. Quam sedibus ossa quierint.* Imò & in hoc eodem argumento Martyrum inquam, Ammianus Marcellinus *Sedium* vocem vsurpauit *lib. 22. p. 241.* Vbi de Christianis agens quibusdam igne crematis: *Cineres*, inquit, *proiecit in mare, id metuens vt clamabat, ne collectis supremis* [id est reliquiis] SEDES *illis extruerentur, vt reliquiis qui deuiare à religione compulsi pertulêre cruciabiles pœnas adusque gloriosam mortem intemeratâ fide progressi, & nunc* MARTYRES *appellantur.* Quo tamen Ammiani Marcellini loco hodiè perperam pro *sedes*, legitur *ædes*: Errore qui alibi quoque admissus, veluti *titulo institutionum, de militari testamento*: vt in *Theophilianis* dixi. Possit tamen quis etiam hîc vocem *ædes* non malè tueri. Ad Martyrum quippe Sepulchra & Sanctorum, plerumque ædiculæ seu martyria extruebantur, vt docebit *lex prox. infrà. Martyrum* igitur *sedes*, quod aliàs *Martyrium d. l. prox.* qui hanc vocem non intellexerunt Veterum nonnulli, de Sedibus, id est de sessionè in Ecclesiâ ad *h. l.* inconditè tractarunt: qui sanè si vel vidissent agi *h. l.* de *humandis* corporibus, non id sensissent: hæc enim secunda erroris istius causa est, quod in *Cod. Iust. humanis corporibus* legatur. Tantum scil. præstat vera & genuina lectio, dein & κυριολογία vocis *sedes*.

Secundò hinc obseruandum, Christianâ Religione inualescente, Sedes Martyrum & Apostolorum intra vrbes conditas: vt maximè priuatorum sedes, id est Sepulchra in vrbe esse non possent.

Tertiò *hâc lege* nominatim Apostolorum & Martyrum sedes, quæ Constantinopoli erant, nominantur. Et verò intelligitur his verbis inter cætera, *Apostolorum Martyrium* in vrbe Constantinopolitanâ. Templum scil. à Constantio Constantinopoli excitatum, Philostorgius ait, τὸ κοινὸν τῶν Ἀποστόλων ἐπονομαζόμενον ὄνομα, quod sub finem ἐπώνυμον καὶ σεβάσμιον οἶκον vocat. Et tamen à Constantino M. excitatum id ait Author *vitæ Constantini, lib. 4. cap. 58. 59. 60.* vt & Socrates, *lib. 1. cap. 12. in fin. cap. vlt.* & Procopius περὶ κτισμάτων, περὶ τῶν Λιβυρναῖς, *pag. 8.* Addit idem Philostorgius, ad Apostolorum Ecclesiam excitatum à Constantio sepulchrum patris Constantini. Et tamen id à Constantino M. ipsomet factum scribunt rursum iidem, Auctor *vitæ Constantini, lib. 4. cap. 60.* Socrates *lib. 1. cap. vlt.* & post eum Nicephorus, *lib. 8. c. vlt. p. 166.* Procopius ait, Constantinum iussisse ibi sibi sepulchrum fieri, τὰς θήκας φράζων αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐς τὸ ἐπιτακτὸν βασιλεῦσιν ἐνταῦθα τάξας. ¶ Addit Philostorgius, *propè eam* Apostolorum Ecclesiam (ὁ πλησίον) Constantium Constantini patris sepulchrum excitasset. Rectè *propè*: neque enim in ipsomet Apostolorum templo sepultus à Constantio Constantinus, verùm in atrio & vestibulo eius ἐν τοῖς προθύροις, teste Chrysostomo, *aduersus Gentiles, quod Christus sit Deus*, & *homilia 26. in 2. ad Corinthios: p. 687.* & *homilia 60. ad populum Antiochenum.* Zonaras quoque *tomo 3. pag. 9.* ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἱερῷ ἐν ἰδιαζούσῃ μέν τινι στοᾷ, ἐν δὲ τῷ τάφῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ [Κωνσταντίνου] κατεθέμην. Et Author tamen *vitæ Constantini* ait, in ipsomet templo, & medio quidem inter duodecim Apostolorum thecas loculo, quem Constantinus ipsemet excitauit, conditum Constantinum, *lib. 4. cap. 60. & cap. 70.* & Alexander Monachus *de inuent. S. Crucis* apud Gretserum, *tomo 2. de Cruce.* Idem Philostorgius ait, Reliquias varias Apostolorum & Euangelistarum à Constantio in Apostolorum Ecclesiam Constantinopolim translatas, putà Andreæ Apostoli, Lucæ item Euangelistæ, cuius nomē celeberrimum fuisse ait (nam ita ibi repono ὄνομα ὂν κλεινόν, vel κλεινὸν vel etiam vnicâ voce ὀνομάκλυτον) & Thomæ Apostoli. Id verò memorant & Hieronymus [illegible] *Chronico, anno Constantij 19. & 20.* & Theodor[illegible] Lector *fine collectan.* & Auctor Chronici Alexandrini, quæ id factum memorant A. 356. & 357. (id est, A. 355. 356.) & Acta Artemij 20. Octobris apud Surium *pag. 311.* ex Metaphraste, Nicephorus *lib. 10. cap. 11.* qui per Artemium Ducem (cuius alioquin Artemij mentio apud Iulianum *epist. 10.* Marcellinum *lib. 22.* Theodoretum *lib. 3. cap. 17.* & Chron. Alexand. *Ann. 363.*) qui omnes translatas has sub Constantio reliquias scribunt; pariter vt Menæa Græcorum 18. Octobr. & Ado in *libello festiu. Apost. 24. Ian.* Et tamen id à Constantino factum præferunt Hieronymus, *in Vigilantium, fol. 55.* & *lib. de Scriptor. Ecclesi. in Luca.* etsi antiquæ editiones libri *de Scriptor. Ecclesi.* præferunt vocem *Constantij*, teste *Victorio.* Paulinus item apud Dungalum *carmine 26.* referente quoque Baronio *Ann. 336. num. 70.* Quod reliquias verò has attinet, meminit earum quoque Procopius *lib. 1.* περὶ κτισμάτων *pag. 8.* vt & Nicephorus *d. lib. 10. cap. 11.* & Chronicon Alex. *Ann. 357. pag. 671.* eodem etiam ordine quo hic, Andreæ, Lucæ, Timothei: Theodorus Lector aliter. Ergo ad hoc Apostolorum Martyrium conditus Constantinus M. aliique posteà Principes, qui pro magno habuêre, si iuxta Apostolorum saltem vestibula corpora eorum sepelirentur, fierentque Reges Piscatorum Ostiarij, πυλωροί, vt Chrysostomus scribit, *d. homilia 26. p. 687.* Quin & Episcopi ibidem conditi: quod ex Socrate colligimus *lib. 1. c. 26.* & Euagrius disertè *lib. 4. c. 30.* Ac vt à Constantio Martyrium Apostolorum conditum Constantinopoli; ita decennio fermè ante *hanc l.* scribit Hieronymus *Chronico A. D. 370.* Constantinopoli Martyrium Apostolorum dedicatum. Sed & Euagrius *lib. 4. cap. 30.* scribit, à Iustiniano ædificatum Templum Sanctorum Apostolorum Constantinopoli: *ædificatum*, id est reparatum, de quo vide Procopij *lib. 1. lib. 1. de ædificiis Iustiniani* elegantem narrationem. Eiusdem generis fuerunt, quæ ad Vrbem Romam *Apostolorum limina* erant: quorum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos, & apud Sidonium *lib 1. ep. 5.* quæ alioquin *Basilica Diui Petri* seu *ad Sanctum Petrum* dicebatur, quæque hoc ipso tempore extra pomerium Vrbis Romæ erat in *Via triumphali*, vt videre est in *Itinerario Peutingeriano*, & apud Sidonium *d. ep. 5.* Mentio eius Basilicæ quoque in *Annalibus Francorum* à Petro Pithæo *editis A. 878.* Denique in *veteri descriptione Vrbis Constantinopolitanæ* fit mentio huius *Martyrij Apostolorum*, quod in *regione vndecimâ Vrbis collocatur.* Fit & mentio *ibidem* Ecclesiæ siue Martyrij Sancti Mennæ, *Regione quarta.* Memoratur & Ecclesia Sancti Pauli, *Regione 7.* Tandem memoratur *ibidem* Ecclesia siue Martyrium Sancti Arcadij *Regione 10.* Quare rectè omninò monuit Doctiss. Sauaro, ad Sidonij *lib. 1. ep. 3. p. 37.* errare eos, qui hanc *legem* ad Limina Apostolorum antiquæ Romæ referebant. Sanè Honorius pariter Imperator Romæ in Sancti Petri ædibus humatus legitur.

Obseruandum interim, etsi Christianâ Religione inualescente, contra *legem* obtinuerit Sanctorum reliquias in ciuitatibus condi, atque ad eiusmodi Sepulchra plerumque ædiculæ seu martyria

extructa

extructa fuerint, Porticibus ſeu Exedris & Veſtibulis inſignia, in quibus Imperatores Conſtantinopoli (de quo alibi) mox & Sacerdotes ſinguli privilegio fuerint ſepulti, privatis tamen non idem licuiſſe. Quod tamen ambiiſſe privatos hæc *lex* noſtra indicat, partim vrbanæ ſepulturæ præiudicio à Martyribus ipſis petito, partim Imperatorum [illegible], partim pietatis motu, fortè & ambitione [illegible]dam, vt olim Valerius ille, cuius Sepulchro prope templum Æſculapij collocato inciſum. *Nullo credidi loco oſſa noſtra poſſe melius adquieſcere, quam prope Templum Æſculapij. Itaque ex teſtam. ad X. pedes à Templo volo condier.* Et verò de hoe deſiderio vide Auguſtinum *lib.* 8. *de Dulcitij quæſtionibus, quæſt.* 2. Qua de cauſa idem quoque Auguſtinus librum ſcripſit *de cura pro mortuis agenda*, vt ipſe notat *lib.* 2. *cap.*64. *Retractationum*. Sanè cùm ab his Martyriis Eccleſiæ fermè ortum duxerint, de quo vide Onuphrium Panuinium *in appendice ad Platinam* (quemadmodum & Gentilium templa è ſepulchris ortum duxiſſe, Patres teſtantur, in his Arnobius *lib.*6. vt & Valerius Maximus *lib.* 8. *c.* 16.) & Eccleſiæ Martyriáque promiſcuè vocentur in *veteri illa vrbis CSP. deſcriptione*, ideò Græci, legem hanc ita concipiunt: *μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρόν.* Inter *leges* Caroli Magni quoque *lib.* 1. *cap.*159. vt nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat. Sed etiam Concilium Braccarenſe primum *Can.* 36. *Item placuit vt corpora defunctorum nullo modo intra Baſilicam Sanctorum ſepeliantur, ſed ſi neceſſe eſt, de foris circa murum Baſilica det. Nam ſi firmiſſimum hoc privilegium vſque nunc retinent Galliæ civitates, vt nullo modo intra ambitum murorum cuiuſlibet defuncti corpus ſit humandum, quantò magis hoc venerabilium Martyrum debet reverentia obtinere.* Tandem Leonis Imperatoris *Conſtitutione*, Vrbana hæc ſepultura permiſſa, *Novell.* 53.

¶ *De* Translatione *corporis humati : déque* Sanctorvm *ſeu* Martyrvm *reliquiis & Sepultura, Theodoſij M. lex.*

VII. * Idem AAA. Cynegio, P. P."

HVMATVM" corpus, nemo ad alterum locum" transferat; nemo* Martyrem" diſtrahat, nemo mercetur: Habeant* verò in poteſtate, ſi quolibet in loco Sanctorum eſt aliquis conditus, pro" eius veneratione, quod *Martyrium* vocandum ſit, addant quod" voluerint fabricarum. Dat. IV. Kalen. Mart. Conſtantinop. Honorio NB. P. & Evodio coss. [386.]

NOTÆ.

* *Lex. nemo humanum, pen. ſeu* 14. *Cod. de Religioſis*: hine deſumpta eſt. Habet eam quoque Baronius *A.*386.*n.*42.
" malè *γρ. Valentinianus & Arcadius*, vt etiam habetur *C. Iuſt.*
" *Cynegius* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. de quo iam ſæpè: etiam ad Libanij orationes, vid. *Proſopogr.*
" *humanum corpus*: Cod. Iuſt. malè: Geminus error admiſſus in vulgaris *Codicibus* Iuſtiniani, *in l.* 2. *Cod. de SS. Eccleſ.* quæ deſumpta eſt ex *fine l.*6. *ſuprà*.
" *Sine Auguſti affatibus*: hæc exceptio addita *Cod. Iuſt. d. l.* 14.
* *Lex* 3. *Cod. de SS. Eccleſ.* hinc deſumpta eſt.
" *Cod. Iuſt.* in Plurali, *Martyres*. Martyres autem, id eſt, Martyrum reliquias, *λείψανα ἁγίων*: ſic enim rectè *Baſilica*, & *Harmenopulus*: & Index libri *Paratitlorum Græcorum*, Martyres accipiunt & interpretantur. Secvnda porrò *huius legis* ſententia hæc eſt.
" Tertia *huius legis* ſententia. Porrò, *habeant* illi ſcil. quibus duo ſuperiora interdicta ſunt.
" Supple *vt*: *vt pro eius*, &c. id eſt, vt addere poſſint.
" id eſt, quodcunque.

COMMENTARIVS.

DE Sanctorvm ſiue Martyrvm reliquiis & ſepulchris, integra hæc Theodoſij M. A. D. 386 Conſtitutio eſt, ad Cynegium PP. Orientis emiſſa: cuius tria ſunt capita nobis conſideranda & exornanda.

¶ Primum igitur caput eſt, de Translatione Reliquiarum: quam Græci *ἀνακομιδὴν* dixerunt: Eam ſcil. Theodoſius M. *h. l.* prohibet. Quæ ſanè Reliquiarum in commune tranſlatio Iure Romano ſemper prohibita fuit, ſi iuſtæ ſepulturæ iam traditæ reliquiæ eſſent, alioquin qui tranſtuliſſet, veluti corpore inquietato, læſæ Religionis & Sepulchri violati reus erat: *l.* 39. *π. de Religioſ.* Neque aliò pertinet, vt omittam alias, vetus hæc Inſcriptio: *Ne quis nos inquietet ex arca noſtra, neque abante aliam ponat aut commutet.* Quæ vetus Inſcriptio reſpondet optimè *dictæ legi* 39. Imò quamlibet iuſta aliqua transferendi corporis humati cauſa olim eſſet, veluti incurſus fluminis, vel alia; ſine Pontificali tamen vel Principali authoritate, vel Magiſtratus permiſſione, id facere non licebat: de quo iam dictum fuit ad *l.* 2. *ſup.* Ideò Tribonianus *legi* 14. *Cod. de Relig.* (quæ alioquin ex hâc noſtrâ deſumpta eſt) hæc verba addenda putavit: *Sine Auguſti affatibus*, id eſt, ſine Principis permiſſu. Dixi, *ſi iuſta ſepulturæ iam traditæ fuiſſent reliquiæ*: id eſt ſi terra iam conditum corpus reliquiæve fuiſſent, vt interpretatur *d. lex* 3. & vt *lex* noſtra propriè loquitur, *ſi corpus humatum*: propriè inquam, quod aliundè ſatis patet. Itaque perperam hîc in Cod. Iuſt. *humanum*, pro *humatum*, legitur: humanum enim transferri poteſt, ſine Principis permiſſu, ſi modò humatum non ſit; *l.* 3. *π. de ſepulchro violato*: *l.* 10. *Cod. de Religioſ.* ſolo Præſidis permiſſu; cuius rei exemplum vide quoque apud Baſilium, *ep.* 424. *ad. Magiſtratum Sebaſtiæ*: quanquam & in ea ſpecie fortè iam humatus, verùm in patriam transferri petitus; quod *κατὰ τὴν ἐπιδημίαν τοῦ στρατοπέδου* mortuus fuiſſet, in exercitu inquam: Geminus error reſidet in *l.* 2. *Cod. de SS. Eccleſ.* (quæ alioquin

quin desumpta est ex *l. 6.* proximè præcedente *h. tit.*) Cuius lectionis corruptæ causâ nugas agunt Interpretes. Certè Apostolorum vel Martyrum sedes non humanis, sed humandis corporibus denegantur. Trãslationẽ porrò Sanctorũ seu Martyrũ nominatim, de quâ hâc *legem* accipiendã cõtendo, ideò Theodosius M. prohibuisse videtur, quod impostores quidam ad mouendos superstitiosæ plebeculæ animos, corpora in agris suis eruta velut Sanctorum reliquias circumferrent, alióve transferrent; vel etiam quod mox sequitur, & vel maximè hîc spectari puto, tanquam *Reliquias* distraherent. Alioquin, vt omittam alia, Translationis Sanctorum exemplum extat *epistolâ, inter Ambrosianas 85. de SS. Geruasio & Protasio.*

¶ Secundum igitur caput est, ex superiore dependens; de non VENDENDIS EMENDISVE Martyrum reliquiis; cui sanè causam præbuit quorundam *αἰσχροκέρδεια*, quinimò & impostura: qui, vt modò dicebam, Martyrum reliquias & ψευδολείψανα circulatorio propè more circumgestare, & empturis proponere soliti. Sanè de Pseudomonachis id testatur insignis Augustini locus, *de opere Monachorum cap. 28. Callidissimus hostis, tam multos hypocritas sub habitu Monachorum vsquequaque dispersit, circũeuntes Prouincias, nusquam missos, nusquã fixos, nusquã stantes, nusquã Sedentes: alij mẽbra Martyrum, si tamen Martyrum, venditant: alij fimbrias & phylacteria sua magnificant* &c. Proindè hâc de causâ, propter impostores inquam, huiuscemodi Martyrum commercio Theodosius M. Imperator *hâc l.* interdicendum credidit, ac maximè quoniam stabilito magis magisque hâc tempestate in Sanctorum reliquias cultu & affectu (vt tertium *huius legis* caput ostendit) impostores huiusmodi siue circitores emptores hiantes (vt ille loquitur) facilè inducerent, & Simplicioribus imponerent: quandoquidem in eam iam venerat plebs opinionem, quàm optimè consultum sibi, si vel minimum de Sancto Reliquiarum haberet. Itaque minus hoc caput illustrant, atque in eius sensum minùs penetrant, qui communi illo fine Sanctorum commercium à Theodosio *h. l.* prohibitum putant, quia res sacra in commercio hominum non sit. Quod etsi indubitati iuris sit, propiorem tamen scopum finémque huiusce *legis* non attingit; quo videlicet excurrenti impostorum fallaciæ Theodosius occursum voluit. Cæterum *h. l.* in transferentem corpus humatum, vel Reliquias Martyrum distrahentem, vel ementem, pœna nulla statuitur. Quam tamen statutam oportuit, ne alioquin imperfecta hæc *lex* esset. Et verò ex *titulo* ipso sub quo hæc *lex* collocata est, satis colligitur, sepulchri violati pœnam hoc facto cõtractam.

¶ Tertium *huius legis* caput est, quidnam circa Reliquias Sanctorum fieri, vel licere velit Theodosius M *hac l.* Nẽpe istud, vt si in loco aliquo sanctorũ aliquis conditus sit vti cõdi eos oportere multis ostẽdit Auctor *vita S. Antonij*, siue *Athanasius*, eo ibi relicto, pro eius veneratione Martyria excitari possint. MARTYRIVM ei excitetur, id est ædificio superstructo Reliquiæ eius decorentur. *Pro eius veneratione*, inquit lex; *Veneratio* hîc est, non προσκύνησις siue λατρεία sed σεμνότης & τιμή: quomodo & Glossæ Philoxeni, αἰδέσις: quomodo & Cicero; *habet*, inquit, *venerationem* iustam quidquid excellit. Huius porrò venerationis gradus varij sunt, prout quæque res est; quæ sanè probatis Sanctis, eorúmque Reliquiis debetur. vid. *Constit. Apostol. lib. 6. c. vlt.* Notũ alioquin illud Naziãzeni *in Distichis*.

Ὕβρις ἀναγνον ὅπλα φαεσφόρα, δύσχ
Δινότερον σεμνῶν λείψανα πάντα σέβειν.

Sacrificare non pura mente graue est:
Sed grauius mortuorum reliquias omnes venerari.

Et modus hac in re optimus. Quam in rem vid. Concil. Carthag. 5. *cap.* 14. Lugdun. *cap.* 62. Cabillon. *can.* 43. & Augustin. 8. *de Ciuit. Dei, cap. vlt.* & quæ *ibi* Viues & alij, legitimum contra Sanctorum & Reliquiarum temeratores, cultum defendentes: vid. Gregor. Nazianzenum *in Iulianum*: etsi neque omnes modum semper tenuêre ἀμετρίᾳ τῆς αἰτοκίας abrepti.

Ad rem; Martyria igitur sanctis pro veneratione eorum excitari, vt mos fuit, de quo v. & Smyrnensium Ep. apud Eusebium *lib.* 4. *c.* 14 ita & *hac* Theodosij M. *lege* permittitur. *Martyrium* lege superiore proximâ vocatur *Apostolorum & Martyrum sedes*, quæ in Ecclesias postea conuersæ, propter amplam & magnificam earum structuram; cuius quidem amplitudinis & magnificentiæ licentiam tribuit Theodosius M. *h. l. Martyrium* scil. nil aliud est, quam Ecclesia siue Basilica excitata ad sepulchrum Sancti alicuius, vel Martyris *probati*: cuius etiam Conditorium, quod notum, pro Altari erat. Hieronymus, *in vita Hilarionis*: *Ne sublato ad villam suam Sancti corpore Martyrium fabricaret.* Itaque & in *veteri vrbis Constantinopolitana descriptione, Ecclesia*, siue *Martyrium* promiscuè vocantur. Vualafridus Strabo, *de rebus Ecclesiasticis, cap. 6. Martyria*, inquit, *vocabantur Ecclesia, qua in honorem aliquorum Martyrum fiebant.* Hieronymus *in Chronico*: *Eustatius Constantinopolitanus Presbyter agnoscitur, cuius industriâ in Hierosolymis Martyrium extructum est.* Idem Hieronymus *eodem Chronico*, *Constantinopoli Apostolorum Martyrium dedicatur*: Vide & Sozomenum *lib.* 2. *cap.* 26. Theodorum Anagnostem, *Eclogâ* 2. & Synodi Laodicenæ *can.* 9. siue *Codicis Canonum Ecclesia vniuersa canon.* 113. vide & *Canon. concilij Calchedonensis* 6. 8. 10. siue *Canonem Codicis istius* 184 186. 188. Itaque Ecclesia vocata est *Martyrium*: sic vt postea μνημεῖον αὐτὸ τῶν ἁγίων τῶν καθαρῶν non licuerit, *canone* 27. *in Trullo.* Easdem & *Memorias Sanctorum* propriè dictas alij iam monuerunt. De Martyribus & Martyriis vide plurima notatu dignissima apud Basilium M. *Sermone in Quadraginta Martyres*: & apud Theodoretum *in θεραπευτικῇ, serm. 8. pagina* præsertim 112. 115. 116. 117. 119. 121. 122.

¶ Cæterùm quemadmodum falsis Reliquiis *hac lege* occursum videmus, translatione videl. aut commercio earum interdictis, Martyriis tamen in earum venerationem extrui permissis; ita cùm ementitis Reliquiis, gemino imposturæ genere, falsæ memoriæ superstruerentur, Concilio Carthaginiensi ei rei occursum fuit, quod habitum est A. D. 401. id est quindecim post hanc legem annis *can.* 83. *Cod. Africani*, cuius hæc verba sunt. *Item placuit, vt Altaria, qua passim per agros & per vias, tanquam memoria martyrum constituuntur, in quibus nullum Corpus aut Reliquia martyrum condita probantur, ab Episcopis qui locis eisdem prasunt, si fieri potest, euertantur: si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent; at qui rectè sapiunt, nullâ ibi superstitione deuincti teneantur; & omnino nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, nisi vbi Corpus, aut aliqua Reliquia sunt, aut origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam qua per somnia & per manes quasi reuelationes quorumlibet hominum vbicunque constituuntur altaria, omni modo improbentur.*

¶ Illud tùm ex *hac lege*, tùm ex aliis huius æui Scriptoribus colligimus: Martyrum cultum hoc

Id est æuo

æuo plurimùm inualuisse: Quæ causa Scriptoribus Gentilibus in id inoebendi, veluti Eunapio, Libanio. Ac nominatim per Syriam & Ægyptum, vbi Cynegius hoc tempore erat, prohibendis Gentilium sacrificiis templisque occludendis occupatus: de quo ad *l... inf. de paganis.*

AD LEGEM FABIAM,

HOC EST,

QVI FILIOS INVOLANT" ALIENOS.

TITVLVS XVIII.

" Hæc à Gothis addita videntur.

IX. Cod. Ivst. XX. *Ad Legem Fabiam de Plagiariis*, v. Ciceronis *Orat. pro Rabino.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Domitium" Celsum Vic. Afric.

PLAGIARII, qui" viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates", metalli pœnâ, cum ceteris antè cognitis" suppliciis teneantur." Si quis tamen" eiusmodi" reus fuerit oblatus", posteaquàm super crimine patuerit", seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo" quoque" munere obiiciatur, liber" autem sub hac formâ in Ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur. Eos" autem qui pro hoc crimine iam in Metallum dati sunt, nunquam reuocari præcipimus. Dat. Kalend. Aug. Constantino A. IV. & Licinio IV. COSS. [315.]

INTERPRETATIO. *Hi qui filios alienos furto abstulerint, & vbicunque transduxerint, siue ingenui, siue serui sint, morte puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex vltima, Cod. Iustin. eod. tit.* Hanc *legem* memorat quoque Papianus *Resp. c.* 4 vbi ei tribuit. quæ eâ non continentur.
" *Domitius Celsus* Vicarius Africæ sub Constantino M. inter gesta purgationis Ceciliani & Felicis Constantini & Præfecti Prætorio Epistolæ. Eidem inscribitur *lex* 1. *sup. de officio Iudicum omnium*: vid. *Prosopograph.*
" De *Plagiariis* filiorum hæc *lex* duntaxat est.
" *Cum senectus & liberorum* ORBITAS *magnu promittebat.* Seneca 1. *de benef.* 14.
" Alciatus perperàm scripsit, in *Cod. Theod.* legi *ante cognitionem.*
" *Teneantur* Codice Iustin. de quo mox plura.
" De cætero, seu imposterum, deinceps, itaque rescribat quis *Tandem*, id est deinceps, & posteà demum. In Glossis Philoxeni. *Tandem* ὅμως. ἀπολοιπὸν. Sed nihil muto; vox TAMEN hic est alterius seu diuersæ sententiæ index.
" *Filiorum* Plagiarius.
" *Oblatus* vel à priuatis, vel à Stationariis.
" *Patuerit*, rectè: neque id mutandum in claruerit.
" *Primo quoque munere*, hæc verba Tribonianus recîdit: deinde pro *obiiciatur*, reposuit *subiiciatur*.
" *al. Quoquo.* " Sequentia ita Tribonianus immutauit: *Ingenuus gladio consumatur*: vt superiùs, *Muneris*: ita hic *ludi gladiatorij* mentione suppressâ. De cuius rei ratione mox. Cæterùm *liber*, hic est ingenuus, vt ex superioribus patet. Itaque & vocem *Ingenuus* hic Tribonianus substituit.
" Sequentia Tribonianus resecauit, quia scilicet *versiculus hic* in præteritum respicit.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. vnica hæc *hoc titulo* constitutio est in Plagiarios filiorum, quâ pœnam in hos determinat. Pœna plagij, seu plagiariorum, variis ex causis incurrebatur, quas discere est ex *titulo Digestorum*, & *Codicis*, huic concordante: itémque ex Pauli *lib.* 5. *sentent.* Vlpiani *lib.* 9. *de officio Proconf. Titulis* huic pariter concordantibus, apud Auctorem *collation. leg. Mosaic. tit.* 14. *de plagiariis.* Potissima causa fuit (quæque ideò primum caput *legis Fabiæ de Plagiariis* occupabat) si quis Ciuem Romanum ingenuum, eúmve qui in Italia *liberatus* (id est manumissus esset) celasset, in-uinctum habuisset, vendidisset, emisset, quive eam in rem socius fuisset.

¶ Cæterùm Pœna *lege Fabia* constituta pecuniaria fuit, vt docet Hermogenianus, in *l. vlt. π. eod. tit.* & Vlpianus *d. lib.* 9. *de offic. Proconf.* apud *Patriatorem legum Mosaicar.* imò & eandem indicat *lex* 12. *π. de manumiss.* Verùm ea pœna in vsu esse desiit, & hoc crimen extra ordinem animaduersionem

hem meruit, próque delicti modo coërcitum est, plerumque metalli pœnâ, vt docet Hermogenianus *d. l. vlt.* & Paulus *lib. 5. sent. d. loco.* Quin & *lex* hæc nostra id ipsum testatur & *principio* & *fine* eius. Pœna, inquam, pecuniaria in vsu esse desiit, ac maxime quæ *primo capite legis Fabiæ* imposita fuerat in summi criminis plagium istud, quod ante dixi. Nam quæ secundo capite statuta fuerat, ea non adeò immutata vel aucta fuit: in eos inquam, qui seruo fugiendi consilium dedissent, in fuga constitutum celassent, vendidissent, vt apparet ex *lege, in fuga 6. Cod. eod. tit.* Plagium igitur serui pecuniâ deinceps quoque multatum, non obstante Pauli loco apud *Pariatorem*: ingenui vel libertini, coërcitione pro modo delicti, & plerumque metalli pœnâ vt ait Hermogenianus.

¶ Et tamen hæc *lex* nostra, non tantùm metalli pœnam, verùm etiam alia præterea ante cognita supplicia huic crimini imposita fuisse testatur. Et verò Paulus distinctè rem ita proponit; *Humiliores* inquit, *aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur: Honestiores ademptâ dimidia parte bonorum in perpetuum relegantur.* Vbi vides triplicem pœnam. Metalli, crucis, & perpetuæ relegationis. Crucis videlicet supplicium seruis impositum ob plagium ingenui vel libertini: Fuit enim, vt iam notum est, proprium fermè seruorum supplicium, Crux. In cæteros relegatio perpetua statuta si honestiores essent: metalli, si humiliores. Neque fortassis temerè est, quod Constantinus *h. l.* Crucis suppliciũ generalibus his verbis inuoluat, *cum cæteris antè cognitis suppliciis.* Quandoquidem hic idem Constantinus *Crucis* supplicium sustulit: & quidem, vt existimo hoc ipso anno 315. mense Martio eo capite quod cohæsisse videtur *legi 2. inf. de pœnis*: vbi dicam: quod superiore adhuc anno 314. stabat, vt docet *lex vn. sup. Ad L. Iul. maiest.* Quare error est P. Fabri 2. *semestr.* 11. cum his verbis *cæteris ante cognitis suppliciis*, intelligi vult, deportationem ludúmque gladiatorium.

¶ Et hæ quidem Plagij circa ingenuos & libertinos admissi pœnæ, ad Constantini M. tempora vsque fuêre. Nulla videl. distinctione facta inter ingenuos, circa quos plagium admissum fuisset: sic quidem, vt qui Filivm alienum patri suo plagio subduxisset, non alio pœnæ genere quàm si alium ingenuum quemcunque per plagium subduxisset, plecteretur. Idque est scilicet, quod *huius l. initio* Constantinus præfatur: *Plagiarij, qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœnâ cum cæteris antè cognitis suppliciis tenebantur.* Scil. de filiorum plagiatu tantùm hæc Constantini M. constitutio est: qui hactenus eodem supplicij genere quo cæteri plagiarij, neque maiore, Tenebantvr: *tenebantur* inquam; ita enim clarè editum *hoc Codice nostro*: Malè omninò in Cod. Iustinianeo, *teneantur*: etsi vnicâ tantum literâ detractâ; magno tamen & incredibili penè *huius legis* & sententiæ dispendio. Quo certè factum, vt *lex* ipsa secum dissentire vulgo visa fuerit: & crucem Alciato aliisque fixerit. Sed vt veram hanc lectionem iam olim rectè Viuianus suboluit, mox & Duarenus *lib. 2. Disp. anni. c. 20.* & P. Faber. 2. *semestr.* 11. restituerunt, ita rem expediuit hic *Codex*: voce *tenebantur*: quâ significatur, quod proditum est non tantum implicitè in *l. vlt. ff. eod. tit.* verùm expressius apud Paulum *5. sent. eod. tit.* eo loco quem ex Auctore *collationis Legum Mosaic.* anteà retuli.

¶ Igitur filiorum plagiarij eodem hactenùs quo cæteri plagiarij supplicio, neque satis acerbo tenebantur: verùm Constantinus eorum supplicium exacerbatum seu auctum *h. l.* iuit: quod & initium *l. gis*

& vltima eiusdem sententia satis euincunt: & ostendit omninò vocula aduersatiua hæc, Tamen. Ac si diceret; Etsi olim quidem & hactenus leuiore pœna huiusmodi plagiarij tenerentur, sibi tamen nunc aliter videri, augendam videl. Eivsmodi reorum, qui scil. filiorum plagiarij essent, pœnam: nempè, quia vt eleganter loquitur, *viuentium filiorum miserandas infligerẽt parẽtibus orbitates.* Hæc scil exacerbandæ horum plagiariorum pœnæ causa à Constantino M. redditur. Vt cæteroquin plagiariorum facinus magnum est, ita eorum maximum, qui filios parentibus subducũnt. Similis est ratio quæ redditur in *Codice Visigothico lib. 7. tit. 3. de vsurpatoribus & plagiatoribus* 1 *l. 3.* Quia parentibus venditi aut plagiari non leuius esse potest, quàm si homicidium fuisset admissum. Et verò frequens id crimen fuit hâc etiam ætate, vt liberis abuterentur: de quo Tertullianus *ad Nationes.*

¶ Pœnam igitur hanc filiorum plagiariis imponit Constantinus seruis & libertis (sic enim *libertate donatos* accipio, contra quam P. Faber 2. *semest.* 11.) ludi gladiatorij & damnationis ad bestias; liberis, id est ingenuis (quam vocem hic Tel©: subiecit) ludi gladiatorij ita quidem, vt ibi absumantur. Quo vtroque supplicij genere atrocius nil, bestiarum inquam, & ludi gladiatorij. Facilis certè in hoc ad bestias dandi supplicio (verum vt fateamur) nimiùm Constantinus fuit. Exemplo sunt duo *Francorum Reges, Ascaricus & Regaisus*, quos bestiis obiecisse Constantinum crudeliter refert Nazarius *in Panegyrico.* Pariter, testatur Vlpianus *lib. 8. de off. Proconsulis*, sub *titulo, de Abigeis* (apud Pariatorem *ll. Mosaicarum & Rom. tit.* 11.) qui sub Antonino Caracalla, Alexandro Seuero scribebat, abigeos, minaci gladio resistentes (vt in hac re loquitur Firmicus *lib. 6. Mathem.*) id est cum gladio abigentes, Romæ etiam bestiis subiectos suo tempore: *Romæ tamẽ etiã bestiis subiici abigeos videmus: Et sanè, qui cum gladio abigunt, non iniquè hâc pœnâ adficiuntur.* Quem locum ita Tribonianus interpolauit, *l. 1. §. 3. ff. de abigeis. Sanè qui cum gladio abigunt non iniquè bestiis obiiciuntur.* De bestiarum aliuquin in commune supplicio est *lex* Modestini, *ad bestias 31. ff. de pœnis.* Deque eo toties iam ab aliis inculcatum, vt monere amplius pigeat. Sanè qui ad bestias dati, depugnaturi cum his inducebantur stato spectaculi die: quod Mvnvs dictum & verò *hac* quoque *leg.* dicitur: de quo pariter iam toties ab aliis dictum, vt dicere superuacuum sit. Copiosè ea de re scripsit Petrus Faber *Semestrium lib. 2. cap. 11.* Denique de bestiariis, his, quos & damnatos in ludum, & Arenarios, Græci verò θηριομάχους dixerunt, passim legere licet: Propriè autem bestiis *obiici* dicebantur, quomodo & Polybius *lib. 1.* dixit ὑποβάλλειν τοῖς θηρίοις, Dio verò *lib. 58.* τοῖς θηρίοις ἐν καταδίκῃ διδόναι, quia scilicet aut inermes in arenam ad bestias dabantur, seu bestiis obiiciebantur, vel etiam ad Stipitem deligati, bestiis in prædam dabantur: quos & ideò *Surrectos ad Stipitem* bestiis obiectos vocat Vopiscus, *in vita Aureliani, p. 221. D. Mnestheus*, inquit, *postea surrectus ad stipitem bestiis obiectus est*: Nam quod in, *surreptus*, istud mutant, & morum veterum & linguæ imperitiam hac parte arguunt. Hinc & *surrigenda*, pro surrectione ad pœnam: quam vocem Vlpianus vsurpauit, *libris de officio Proconsulis* (& quidem *nono*, vt existimo) Quo videlicet Genera pœnarum Vlpianum tractasse docet *lex 6. §. vlt* & *lex aut damnum 8.* & quidem de Ludo Venatorio & Bestiario, vt ostendit *d. l. 8. §. 11.* Eam igitur exinde vocem veteres Glossæ ita interpretantur. *Ad subrigendam, εἰς ἀνάρτησιν τιμωρίας. Subrigenda*, est *Subrectio*, atque inde

inde deligatio ad stipitem in pœnam vel ignis, vel fumi, vel bestiarum. *Subrigit*, in iisdem *Glossis* ὑπερθῶ ὑποτείνω *subrigo* ἀναβιβάζω ἀνορθῶ, *subrigo*, pro *suberigo*. In Glossis *Cyrilli*, pariter ὑπορθῶ, erigo, *subrigo*, *fulcio*. Et hæc de munere, subrictione, & bestiarum supplicio dicta sint. Neque dubium quin *subrigenda* illa Vlpiani ad omnem surrectionem in pœnam accipienda sit: Non de eculeo tantum, vt vult nonnemo, intelligenda. Nam & qui ad stipitem deligari, non ita deligari erant, vt terræ insisterent, verùm eminuli & subrecti.

¶ De Ludo Gladiatorio videamus, de quo & *l.* 28. *inf. de pœnis*: & *l.* 1. *inf. de gladiator.* Hoc igitur supplicij genere liberum, id est ingenuum, filij alieni plagiarium absumi iubet Constantinus, & quidem antequam aliquid faciat quo se defendere possit. Ludi scilicet gladiatorij duplex conditio fuit. Alij quippe post certum tempus liberari inde poterant, & hi propriè *in ludum gladij*, seu *gladiatorum* damnati dicebantur. Etsi vocum proprietas hæc non semper obseruetur, vt hæc quoque *lex* indicat (generali enim *Ludi gladiatorij* appellatione, posterius quod dixi supplicij genus indicatur *h. l.*) Res tamen ipsa atque hoc supplicij discrimen rerum est. Vlpiani locus *lib.* 8. *de officio Proconsul.* sub *Titulo de Abigeis*, apud Authorem *Collat. Legum Mosaic. tit.* 11. hanc in rem singularis est. *Fortè* inquit, *sensit D. Adrianus gladij pœnam dicendo Ludi damnationem. Est autem differentia inter eos qui ad gladium, & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. Hoc enim mandatis continetur. Enim verò qui in ludum damnantur, non vtique consumuntur, sed etiam pileari, post triennium autem rudem induere eis permittitur.* Qui quidē locus in eo singularis est, quod de ludo Gladiatorio eiúsque discrimine à gladij pœna proponit: de cætero geminus est hic Pauli locus 5. *sentent. tit.* 17. *Sanè*, inquit, *qui ad gladium dantur intra annum consumendi sunt.* Verùm hoc discrimine seruorum minùs seruato, vel minùs intellecto, consumptionis lex siue conditio nominatim constitutionibus, quibus pœna ludi Gladiatorij imposita exprimi solita est; cuius rei exemplum præbet hæc *lex* nostra: *Liber*, inquit, *sub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat quod se defendere possit*, id optimè explicat superior ille Vlpiani *locus*: Defendere scilicet sese poterant ad ludum Gladiatorium damnati, triennij præscriptione, vt rudem induere possent: id est vacationem periculosi laboris & pugnæ: vt indicat Ouidius *hoc versu*:

Tutáque deposito poscitur ense Rudis.

Fuit scilicet hoc signum honestæ missionis Artis Gladiatoriæ, quam Gladiator à Populo petere & impetrare solebat, vt Acro *in Horatium* significat. Item signum fuit *ῥαβδίον*, vt *Rudem* nonnulli interpretantur τῶν ἰστιάτων μονομάχων. At quinquennij præscriptione pileum petere poterat & induere, id est penitus liberabatur. Tertulliani locus *de spectaculis* huc facit, *Et qui insigniori cuique homicidæ leonē poscit, idem gladiatori atroci petat Rudem, & pileum præmium conferat.* Imò & antè id tempus ad Populi acclamationes si placuissent, liberari poterant, si aliquid insigne fecissent. De *pileo* res nota est; cuius impositione statum publicum redditum, adinstar restitutionis cuiusdam in integrum, existimo. De capite quippe ciuis vel adimendo, populi iudicium fuit: Cuius restitutionis index proculdubio *pileus*: Et quodnam alioqnin inter *Rudem* & *pileum* hac parte discrimen fuisset? Scilicet, *Rudis* vacationem & immunitatem decertandi indicabat: *Pileus*, statum reformabat, qui non alius quàm publicus. Status enim nil aliud est, quàm quo quis in ordine ciuium stat, & consistit, qui libertate & ciuitate continetur. Hactenùs de gladij & ludi gladiatorij pœnâ.

Imò Tertia quoque gladij, seu ad gladium, adhuc pœna fuit; ad gladium ludi, inquam, de quo ita Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugissent repertos* AD GLADIVM LVDI *deputabat.* Ad *gladium ludi*, id est ad voluptates tantum populi, non etiam ad vitæ periculum seu discrimen: quale in gladij, seu ludi gladiatorij pœna.

Similis huic fuit pœna in *Ludum Venatorium* dandi, qua pariter Iuuenes afficiebantur, vt venationē seu cum bestiis congressum instituerent, atque ludos populo facerent. de quo Vlp. *l.* 9. *de off. Proconsul. d. l.* 8. §. 11. De quo vid. & Gallicanum *in Auidio.*

Et has quidem pœnas in futurum, in filiorum alienorum Plagiarios statuit Constantinus: id est qui deinceps in hoc crimine deprehensi, oblati & conuicti fuissent: In eos verò qui hactenus sententiam seu pœnam metalli subiissent, pro recepta hactenus pœna, nunquam reuocari, id est liberari iubet, verùm metalli opere immorari & immori. Operis publici pœna scilicet quandoq; perpetua fuit, vt ostēdit Vlpianus *lib.* 8. *de offic. Proconsulis*, apud authorem *Collationis leg. Mosaic. tit.* 11. Et *lex* 28. §. 6. *ff. de pœnis*. Vide & *legem* 22. 23. *ff. eod. tit. de pœnis.* Et tamen qui ad tempus in metallum damnantur, in metallum damnati propriè non dicuntur: libertas enim horum manet, id est liberi manent: *d. l.* 28. §. 6. Cuius rei argumento dici posset ad ludum gladiatorium damnatos liberos pariter manere, quandoquidem in perpetuum damnati non sunt. Verùm tutius est dicamus, etsi ad ludum tantum gladiatoriū damnatos seruos pœnæ, vtpote vix inde liberandos, verùm ex post facto quinquennij præscriptione statum recuperare. De metalli alioquin pœna temporaria, perpetua, vide Cuiacij obseruationem *lib.* 6. *cap.* 25. Denique de pœna ludi gladiatorij, & ad bestias dandi, à Constantino M. posteà sublata, dicetur *inf. ad l.* 1. *inf. de Gladiatorib.*

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSO.

TITVLVS XIX.

IX. COD. IVST. XXII.

Ad Legem Corneliam de falſis.

PARATITLON.

LEX CORNELIA de falſo, *Rubr.* falſas teſtamenti tabulas, *l.vlt.* teſtamentum, *l.1.* Codicillos, *d.l.1.* aliáſque deficientium voluntates, *d.l.1.* vltimas voluntates, *d.l.vlt.* falſas perſequebatur, & vindicabat [Senatuſconſulta verò ad Legem Corneliam teſtamentariam (ſic enim ea quam dixi de cauſa propriè vocabatur) facta, alias falſi ſpecies perſequebantur; putà] inſtrumenta, *l.1.* & 2. publica priuatáque, *d.l.1.* Scripturas, *l.4.* rationes priuatas, publicas, *l. vlt.* pacta, epiſtolas, donationes, venditiones, *d.l.vlt.* ¶ Actio autem hæc falſi, *l.2.* dicitur & quæſtio falſi, *l.1.* falſi ſtrepitus, *d.l.2.*

¶ Porrò de falſo agi poterat vel ciuiliter, vel criminaliter: *l.vlt.* & quidem criminaliter etiam abſque ſubſcriptione, [id eſt inſcriptione in crimen, ſi Iudici ita viſum fuiſſet, *l.2.* & *l. vlt.*] rurſum criminaliter etiam, poſteaquam is qui ciuiliter egiſſet, victus fuiſſet, *l.vn. Victum ciuiliter, Tit.prox.inf.* Sanè incidens in ciuilem cauſam, falſi quæſtio, ex Conſtantini conſtitutione, *l.2.* ciuilem poſſeſſionis cauſam non moratur. Durat autem hæc actio anni ſpatio à lite conteſtata, *d.l.2.in fine.*

¶ Proceſſus in hoc iudicio huiuſcemodi conſtituitur: Indago acerrima in falſi quæſtione facienda argumentis, teſtibus, Scripturarum conlatione, aliiſque veſtigiis veritatis, *d.l.2.* Item quæſtionibus Tabellionum qui inſtrumenta conſcripſerunt, idque etſi Decuriones fuerint, vel poſtea facti fuerint, *l.1.* exactis item ab vtraque parte probationibus, *d.l.2.* Porrò Iudex quomodo hac parte ſe gerere debeat, definit eleganter *lex 2.verſic. ſed inter vtramque.*

¶ *Pœna* denique huius criminis eſt capitalis, vel deportionis, pro magnitudine commiſſi: *d.l.2.in fine*: Viciſſim obiectum falſi crimen non probantis pœna vide in *leg.vlt.* Omitti non oportet, quod dicitur *l.vn.ſup.ſi certum pet.de chirogr.* falſarium nil aliud agere, quàm vt ſimilitudinem veritatis imitetur.

---

1. * Imp. Conſtantinus A. Mechilio Hilariano Correctori" Lucaniæ & Brittiorum.

SI quis Decurio teſtamentum, vel codicillos, aut aliquam" deficientis ſcribſerit voluntatem, vel conſcribendis publicis priuatiſque inſtrumentis præbuerit Officium, ſi falſi quæſtio moueatur, Decurionatus honore ſepoſito, Quæſtioni (ſi ita popoſcerit cauſa) ſubdatur. Sed non ſtatim" deſinit eſſe Decurio, qui in huiuſmodi facto fuerit deprehenſus. Quantum enim ad municipales pertinet neceſſitates, Decurio permanet: quantum ad rem geſtam & veritatem ſeruandam", vti Decurionatus honore" non poterit. Nec * verò is qui antè fuerit Tabellio, ad eludendam quæſtionem ſuper his quæ ante conſcribſit", factus Decurio defendi hac poterit dignitate": Quoniam" *ſcribturæ veritas (ſi res popoſcerit) per ipſum debet probari auctorem.* Dat. III. Kal. Feb, Acc. Kal. Aug." Sabinio & Rufino coss. [316.]

INTERPRETATIO. *Si quis Curialis voluntatem morientis, aut quodlibet publicum documentum ſcripſerit, & de falſitate accuſatur, ſepoſita primitus dignitate, ſi neceſſe fuerit ſubdatur examini; qui ſi conuincitur, à Curiâ non expelletur, ſed Curiæ dignitate priuabitur, id eſt, vt honoratus eſſe non poſſit. Tabellio verò (qui Admanuenſis nunc vel Cancellarius" dicitur) etiam ſi ad Curiæ peruenerit*

dignitatem, si de falsitate fuerit accusatus aut conuictus, subdatur examini, vt per ipsum, per quem confecta est, scripturæ veritas adprobetur.

NOTÆ.

* Lex *Si quis Decurio* 21.*Cod.eod.tit.* Iungenda autem huic est *lex* 3. *inf.de Decurionib.* quæ huius *legis* pars prior fuisse videtur. inseruit hanc *legem* ex *Cod.Iustin.* Annalibus suis Baronius, *A.D.*314. *n.*32.
" De *Correctoribus*: Lucaniæ & Brittiorum alibi suo capite dixi.
" *Aliquam*, id est. aliamquam siue quamcunque: vide *Gloss.*
" *Non statim*, id est non ideo propterea: Hæc vis est huius vocis *statim*: vide *Glossar.*
" *Reseruandam*, vel *reserandam* Cod.Iust. Sed hoc nostrum, *seruandam*, id est, eruendam, seruandum est. Vide Iuretum *in Symmach. lib.*7. *ep.*109.
* Altera *huius legis* sententia, de eo qui post Tabellionatum factus est posteà Decurio.
" *Scripserit*, Cod.Iustin. " Decurionatus, siue Curiali.
" Regula hæc generalis obseruanda est.
" De hoc mox aliquid.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc constitutio, est data A. D. 316. ad falsi materiam præcidendam lata: quâ Tabellionem, vel Scribam, id est, instrumenti alicuius priuati publici *Auctorem, vt fine h.l.* vocatur, Scriptorem, etiam Decurionem, si de eius falsitate quæratur, *quæstioni* subiici posse definit: Scilicet, vt eleganter *fine huius legis* dicitur, quæque Regulæ vice est: *Scripturæ veritas, vbi res poposcerit, per ipsum debet probari Authorem.* Per ipsum *authorem*, id est per Tabellionem vel Scribam ipsum, per quem scriptura confecta est, vt Interpres rectè explicat. Vndè tamen perperam inferunt, vile & infame vel seruile fuisse Tabellionum officium, vel etiam Scribarum, de quo ad *l.* 3. *infr. de Decur.* quæ *huic* coniungenda est ceu eiusdem constitutionis pars.

¶ Nunc fingamus, quæ prima *huius legis* species & pars est, Decurionem Tabellionis munere functum, in conscribendo videlicet priuato instrumento: functum, inquam, contra ius (Decuriones enim Tabellionatu prohibentur, vt constituitur *d. l.* 3. *inf. de Decurionib.* quæ huic vt dixi nostræ coniungenda est, & præmittenda) Fingamus inquam Decurionem Tabellionis munere functum: id est instrumentum aliquod priuatum scripsisse: vel finge, Scribam publicum, publicum instrumentum scripsisse (de euiusmodi Scribis dixi, etiam ex veteribus Inscriptionibus ad *l.* 1. *sup. de lucris offic.*) Dein fingamus, quæstionem de veritate scripturæ huius priuatæ, vel publicæ, ab eo confectæ moueri: Quæritur, an huiusmodi Decurio, idémque Scriba vel Tabellio, ad eruendam de falso veritatem quæstioni subiici possit & torqueri? *Dubitandi* sanè ratio maxima erat, quod Decurionibus id priuilegij tributum esset, vt à quæstionibus & tormentis immunes essent (vt docebunt complurimæ *leges, inf. tit. de Quæstionibus*: ac nominatim *lex* 2. *eius tit & tit. de Decurionib.* & nominatim *lex* 39. (vbi prolixè dicam:) *& lex* 80. *eiusd. tituli.* (solo fermè Maiestatis crimine excepto, vbi dicam:) Et proin etiam in crimine falsi. Quam & ipsam dubitandi rationem ingerit exertè historia Ingentij Decurionis, eiusdémque Scribæ, qui publicam Cæciliani epistolam falsasse dicebatur: qui eum Decurionatus priuilegium ostenderet, apud Ælianum PC. Africæ, ne torqueretur, (vt docet Optatus Mileuitanus *lib.*1.) de eo Ælianus ad Constantinum referendum putauit. Mox Constantinus Imp. epistolâ ad Probianum missâ A. D. 315. apud Augustinum *ep.*68. & *lib.*3. *contra Cresconium, c.*70.79. eum ad Comitatum suum mitti iussit. Et verò *hâc leg.* profligata illa dubitandi ratione, seu non obstante Decurionum priuilegio, huiusmodi Decurionem, eundémque Tabellionem vel Scribam torqueri posse definit. Sic sanè etiam Decurio Censualis factus quæstioni subiici potest: *l.*4. *sup. de Tabulariis.* Et hæc de priore *huius leg.* quæstione.

Fingamus nunc retrò, quæ altera *huius l.* quæstio est, quámque Interpretes parum aduerterunt, aliquem ex Tabellione Decurionem factum (id enim prohibitum non est, vt præter *hanc l.* docet *dicta lex* 3. *inf. de Decurionibus*: quæ *huic*, vt dixi, coassanda, imò præmittenda est:) mox quæri de veritate scripturæ alicuius ab hoc Decurione, cùm Tabellio esset, confectæ: An huiusmodi Decurio ad eruendam veritatem quæstioni subiici poterit? quandoquidem moderna seu præsens dignitas eius quæstioni refragari videtur? Et tamen definit Constantinus M. *hâc l.* eum quæstioni subiici posse: Scilicet, quod in Praxin vtiliter deduci potest, cuiusque qualitas & conditio hâc parte spectanda est quæ actui conuenit; non verò aut coniuncta dignitas, quæ species est prioris capitis; aut insecuta vel superueniens, quò pertinet secunda quæstio. Denique qualitas *respectiua*, vt loquuntur, actuique conueniens attendenda: Et vt qui *locos legales* scripsêre, aliique, in practica inspiciendum quo dignitatis aut qualitatis respectu quid fiat, factúmve fuerit: vid. Euerardum *in loco* 116. *de Tanquam, seu Respectiuis*: cuius etiam Respectiui ratio habetur in materia præcedentiæ. Et sic in proposito casu, vt *hâc l.* eleganter dicitur, QVANTVM *ad rem gestam & veritatem seruandam, vti Decurionatus honore non poterit*: Et sic TANQVAM Tabellio habebitur. Quæ quidem addi deinceps ex *hâc l.* poterunt ad ea, quæ qui *locos Legales* scripserunt, commentati sunt. Summa igitur *huius legis* sententia hæc est; Si falsi quæstio incidat, Decurionem, Scribæ vel Tabellionis munere functum, siue dùm Decurio esset, siue ante Decurionatum, non minùs quàm alium quemcunque Tabellionem vel Scribam, si de instrumenti fide quæratur, seu falsitate agatur, quæstioni subiici posse, neque ei quidquam prodesse honorem Decurionatus.

¶ Et hæc quidem perspicua iam *huiusce leg.* sententia est, hæc vis, hic finis, quæ plerique non cepêre: in quibus & illi qui putant vetus priuilegium Decurionibus *hâc l.* in vniuersum à Constantino M. adimi, abrogari: quo videl. ante *hanc leg.* potiebantur, vt etiam in falsi crimine tormentis subiici non possent; quod etiam Baronius credidit. Hac enim *lege* casus tantùm singularis definitur, quo Decurio in quæstione falsi torqueri potest, non verò vniuersim; scilicet si instrumentum, de cuius veritate quæritur, ipse Decurio dum Tabellio esset, scripserit.

¶ Tandem suspicari cui libeat ad eam ipsam, quam antea dixi, Ingentij Decurionis Scribæque publici

publici hiſtoriam, hanc Conſtantini M. Conſtitutionem pertinere: vnde dicendum videatur, Ingenuium A. D. 315. à Probiano PC. Africæ ad Comitatum Conſtantini M. miſſum, apud Rhegium Lucaniæ ciuitatem cuſtodiendum datum: mox initio A. D. 316. *hâc l.* quæſtioni ſubiici iuſſum: & verò eodem tempore ſubiectum. Verùm hæc coniectura eſt.

II * Imp. Conſtantinus A. ad Maximum P. V."

I. CVM in præterito is mos in Iudiciis ſeruaretur, vt prolatis inſtrumentis ſi ea falſa quis diceret, à ſententiâ Iudex ciuilis controuerſiæ temperaret, eóque contingeret, vt imminens" accuſatio, nullis clauſa temporibus, petitorem poſſeſſorémue deluderet, Commodum" duximus, vt etſi alteruter litigantium falſi ſtrepitum" intuliſſet, petitori tamen, poſſeſſorive Momentum" prolatorum inſtrumentorum conferret auctoritas: vt tunc ciuili iurgio" terminato, ſecunda falſi actio ſubderetur. II. ¶ Volumus itaque, vt primùm ceſſet inſcribtio: Sed vbi * falſi examen inciderit, tunc ad" morem priſtinum, (quæſtione" ciuili per ſententiam terminatâ) acerrima fiat indago" argumentis, teſtibus, ſcribturarum conlatione", aliiſque veſtigiis veritatis: Nec accuſatori tantùm Quæſtio incumbat, nec probationis ei tota" neceſſitas indicatur, ſed inter vtramque perſonam ſit Iudex medius, nec vllâ" *Quæ ſentiat* interlocutione diuulget; ſed tanquam ad imitationem Relationis", quæ ſolùm *Audiendi* mandat *officium*, præbeat notionem: poſtremâ ſententiâ, *Quid" ſibi liqueat*, proditurus. III. ¶ Vltimum" autem finem ſtrepitus" criminalis, quem" litigantem diſceptantémque fas non ſit excedere, anni" ſpatio limitamus: cuius exordium teſtatæ" apud Iudicem competentem actionis naſcetur auſpicio. IV. ¶ Capitali" poſt probationem ſupplicio (ſi id exigat magnitudo commiſſi) vel deportatione ei qui falſum commiſerit imminente. PP. VIII. Kalend. Apr. in Foro Traiani, Conſtantino A. VII." & Conſtantio Cæſ. coss.

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſt.* integra prima hæc *huius leg.* ſententia, itémque ſecundæ principium, ad ea vſque verba, *vbi falſi examen.*

" *Maximi* huius Præfecti Vrbi nulla Anno 326. mentio extat in Notitia Præfectorum Vrbi: Verùm Anno 319. 320. 321. 322. Iraque referenda videtur hæc *lex* ad Annum D 320. id eſt, *Conſtantinum VI. & Conſtantinum Cæſarem Conſules.* Quod ipſum exiſtimo & de *leg. vii. ſup. de hereditat. petitione & l. 5. ſup de accuſat.*

" id eſt, futura: vel etiam diu imminens, & ſemper, vtpote falſi accuſationi exſequendæ nullo tempore præſtituto.

" *Commodum* vocat rem planè vtilem & neceſſariam.

" *Strepitum falſi*, hic, & paulò poſt vocat crimen falſi. & quidem in hoc argumento propriè. quaſi quo ciuili cauſæ obſtrepatur Sanè hæc quoque formula vſurpatur *l. 8. ſup. de accuſat. l. c. inf. de abolitionib.* Imò & in ciuili cauſa, *l. 1. ſup. de contrah. empt. & l. 14. inf de Epiſcopis.*

" *Momentum*, hic non tam firmamentum vel ius ſignificat, verùm propriè interdictum retinendæ vel recuperandæ poſſeſſionis: de quo Momenti ſignificatu dixi *ad l 4. ſup. Vnde vi.*

" *Iurgy* appellatio & hic propria: vide *Gloſſ.*

* *Lex vbi 12. Cod. eod. tit.* hinc deſumpta eſt.

" *Ad morem priſtinum*. hæc verba reſecauit Tribonianus. Porrò his verbis indicatur probatio ſolemnis ſeu modi conſueti alicuius rei probandæ vt loquitur Gellius in hac eadem re *lib. 14. c. 2.* Itaque horum verborum omittendorum Triboniano cauſa nulla fuit, quæ ſanè non cohærent proximis illis, *quæſtione &c.*

" Quæſtione ciuili per ſententiam terminata.

" De *Indaginis* appellatione, vide *Gloſſar.* vide & *l. 5. ſup. de fide teſt & inſtrum.*

" vide pariter *l. 1. ſup de teſtamentis & l. 4 7. inf. de fide teſt. & inſtrum.* vbi dicam.

" Traiectis verbis in *Iuſtin. nec vlla interlocutione diuulget quo ſentiat.*

" *Relatio* hic quid ſit? mox expendemus.

" Alluſum ad veterem formulam. De qua vide Briſſonium *Formulis:* Gellium in hoc eodem argumento, *lib. 14. c. 2. Et propterea iuraui mihi non liquere.*

" *Tertia* huius *legis* ſententia.

" vt ſuprà, *falſi ſtrepitum intuliſſet.*

" Hunc locum ita Tribonianus immutatit: *Compendioſo ſpatio limitamus.* De cuius rei ratione mox.

" Tribonianus hunc locum ita immutauit. *Cuius exordium naſcetur auſpicio conteſtatæ accuſationis apud Iudicem competentem.*

" Ita inuertit Tribonian *poſt probationem ſupplicio capitali, &c.* Denique cum hæc *lex* elegantiſſima verborum traiectione floreat contraria traiectione Tribonianus non minimum decoris & elegantiæ detractum iuit.

" *x. VI.*

COMMENTARIVS.

PRocessvs criminalis in falſi crimine *hâc* Conſtantini Magni *conſtitutione* ſtabilitur: Quadruplici fine: 1. Ne ciuili cauſæ per iniectam falſi accuſationem mora fiat. 2. Ne accuſator plus ſatis fruſtretur. 3. Vice verſa, Ne reus in reatu diù nimis moretur: 4. Denique, Ne accuſatio impunè ſit falsò accuſanti. Totidem igitur *huius legis* ſunt ſententiæ, quot fines: quarum priores penè duæ à Iuſtiniano improbatæ, atque adeò ab eius *Codice* abſunt. Tertia, immutata. Quarta tantum integra retenta eſt.

I. ¶ Prima ſententia eſt: Incedentem falſi criminalem quæſtionem in cauſam ciuilem, putà ſi ex teſtamento legatum, vel ex chirographo pecunia credita peteretur, vel ex inſtrumento auctoritatis res, ſeiue poſſeſſio vindicaretur (quò propriè hæc *lex* pertinet:) contrà verò obiectum eſſet falſi crimen aduerſus huiuſmodi inſtrumentum ciuili cauſæ

causæ principali morã inicere non deberc:id est nõ obstante falsi quæstione iniectâ,ciuilem causam terminandam secundum instrumentum probatum,etsi falsum diceretur : abrogato hac parte iure veteri, cuius hæc perpetua fuit regula;De maiori re,ac proinde,de crimine prius quam de causa ciuili cognoscendum, *l. vlt. Cod. de ordine cognitionum l. 7. sup. ad legem Iuliam de adulteriis l. 5. §. si de vi π. ad legem Iuliam, de vi publica* : vide & *leg. 3. sup. ad leg. Iuliam, de vi*. Et quidem in hoc falsi crimine *l. nec exemplum* 20. *Cod. eod. tit.* Itaque Iustinianus hanc veteris iuris Regulam & hac parte prætulit, quam causam habuit omittendæ huius sententiæ, vt & omittendorum istorum *h. l.* verborum, quæ in secunda *huius legis* senteotia occurrunt, *quæstione ciuili per sententiam terminata* : quæ Cuiacius à Iustiniano retenta atque adeò hanc *legem* ab eodem approbatam *lib.* 20. *obs.* c. 25. perperam tradit:quæ sanè in nullis *Codicibus* occurrunt. Et si Iustinianus id voluisset,profectò primam *huius legis* sententiam quæ non alio pertinet, omissurus non fuisset. Sed errorem suum agnouisse videtur *Recitationib. in Cod. ad hanc legem.* Sanè hæc verba occorrunt in *l.* 23. *Cod. eod. tit.* quæ ex *l. vlt. h. t.* interpolata est : verùm alio sensu, vt ostendam *ad d. l. vlt.* Et tamen non inanes huiusce noui iuris constituendi causas Constantinum habuisse, ipsemet *h. l.* profitetur : nempè quod imminens accusatio nullis clausa temporibus petitorem possessorémue deluderet, & petitori possessoriue prolatorum instrumentorum auctoritas momentum non conferret. Quorum verborum sententia hæc est. Non minimam iniuriam fieri petitori vel possessori alicuius fortè fundi, pro iure suo tuendo instrumentum auctoritatis proferenti. Nempè quod possessoris huiusmodi vel petitoris, fundi possessionem sibi firmari vel reformari petentis, intentio eludi vel perpetuò posset (vtpote falsi accusatione tum perpetua) vel saltem retinendæ vel redintegrandæ possessionis interdicto mora hac ratione fieret; cùm tamen momenti causa celerem reformationem seu redhibitionẽ nullo obice interiecto requireret:Vnde & *momenti* nomen, quasi illicò tribuendum : de quo vid. vel *tit. inf. si de momento appell.* & *l.* 22. *inf. de appell.* & *tit. sup. vnde vi.*

Secunda sententia. INQVISITIO de falso, quomodo, & quàm cautè fieri debeat, Constantinus constituit. Primùm igitur, vetat eam fieri per modum Inscriptionis : id est non vult eum, qui crimen falsi obiicit,in crimen inscribere:quod pariter Iustiniano displicuit,déque eo pleniùs dicetur *ad legem vlt. inf.*

¶ Secundò,inquisitione per modum inscriptionis sublatâ, inquisitionem, siue, vt loquitur, acerrimam indaginem fieri iubet ex argumentis, testibus, scripturarum collatione, aliísque vestigiis veritatis. De scripturarum collatione,videnda quoque est *lex, Comparationis* 20. *Cod. de fide instrumentor.* quam & inspectionem vocat Quintilianus 5. *Instit.* 5. *in fine.* Falsi scilicet, & veri detegendi, non vna ratio est : modò argumentis, modò testibus, modò scripturarum collatione, modò vestigiis aliis veritatis. *Argumenta* sunt, quæ citra testium depositionem, citra scripturarum collationem, citra vestigia alia veritatis, vi animi & rationis colliguntur. Vnde illud apud Plautum, *argumentis vincere.* Horum argumentorum multa mentio in Iure nostro inter cætera elegantissima, *l. 3. §. 2. π. de testibus.* Rectè Quintiliano definitur Argumentum, *ratio probationem præstans,qua colligitur aliud per aliud:& quæ quod est dubium per id quod dubium non est, confirmat*; Ciceto, *rationem quæ dubiæ rei facit fidem.* Alibi, *probabile inuentum ad faciendam fidem. Vestigia* verò alia veritatis *h. l.* dicuntur cætera, quæ fidem aliquam præstare possunt; qualis est fides terminorum, fides signorum,vt loquuntur Agrimensores; tituli & inscriptiones,aliáque ex quibus coniectura & veritas duci potest.

¶ Tertiò, ab vtraque parte probationes exigi iubet Constantinus:non ab accusatore tantùm:quod in Gallia non obtinet : v. Bugnyon *lib. 6. n.* 103. *leg. abrog.* de quo dicam ad *legem* 4. *infr. de fide test. & instrument.* vid. & *l. 2. sup. de testamentis.*

¶ Ex his interim colligi videtur, Inscriptionis eam vim fuisse, vt soli Accusatori probationis necessitatem indiceret,nec quicquam præstare reo: Quod velut singulare obseruandum est; neque enim alibi quod sciam occurrit. Denique iubet Constantinus, Iudicem de falsi crimine cognoscentem,inter acusatorem & reum medium esse; sic vt nulla interlocutione diuulget quæ sentiat,id est animi sui sensum eloquatur & aperiat. Quo de officio Iudicis latè disserit apud Gellium *lib. 14. cap.* 2. Phauorinus. *Atque illud amplius* (inquit) *ambigi ac dubitari scio, debeátne Iudex inter cognoscendum ea, quæ dicto quæsitóque opus est, dicere & quærere, etiamsi cuius ea dici quærique interest, neque dicat, neque postulet: Patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt, nõ iudicare. Præter hæc, super ea quoque re dissentitur, an ex vsu, éxque officio sit Iudicis, rem causámque de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignaréque, vt ante sententiæ tempus, ex his quæ apud eum in præsens confusè varié que dicuntur, perinde vt quoque in loco ac tempore monetur, signa & indicia faciat motus atque sensus sui. Nam qui Iudices, inquit, acres, atque celebres videntur, non aliter existimant rem qua de agitur, indagari comprehendique posse; nisi is qui iudicat, crebris interrogationibus & suos sensus aperiat, & litigantium deprehendat. Contrà autem qui sedatiores & grauiores putantur, negant Iudicem debere ante sententiam, dum causa vtrinque agitatur, quotiens aliqua re proposita motus est, totiens significare* QVID SENTIAT. *Euenturum enim aiunt, vt, quia pro varietate propositionum argumentorúmque alius atque alius motus animi patiendus est, aliter atque aliter eadem in causa eodémque in tempore sentire & interloqui videatur.* Hæc Phauorinus, ratione, vt Gellius agnoscit, de moribus petita, & quæ Virum Philosophum decuit. Atque hæc est *audientiæ discretio* quæ dicitur *l. vlt. inf. quorum appellat.* Verùm forensis & iudicialis alia ratio est; Scilicet interlocutiones hæ Iudicum vel viam salutis reis aperire solent, & eludendæ quæ ipsis imminet sententiæ: quod etiam interrogationibus quandoque fieri insigni D. Augusti exemplo, quod refert Suetonius *in eius vita, cap.* 33. liquet. Sed & hoc Tertulliani *ad Scapulam*, vbi de Cincio Seuero narrat, in causa Christianorum Iudice: *Qui*, inquit, *ipse dedit remedium, quomodo responderent Christiani, vt dimitti possent.* Sanè sicubi à Iudicum interlocutionibus periculum est, in falsi cognitione maximum est. Nulla enim cognitio maiorem requirit Iudicis acrimoniam, nulla maiorem grauitatem, quippe quod cum falsatiis res sit, quibus sensus acer est ad vim & fidem veri eludendam. Nil est falsario subtilius. Ingeniosa res est fraus & falsitas. Silentium igitur præstare iubetur Iudex in falsi cognitione, & vt Constantinus loquitur, *tanquam ad imitationem relationis quæ solum* AVDIENDI *mandat officium, notionem præbere, postrema sententia proditurus quid sibi liqueat.* Quo loco quid sit Relatio, quæ solum audiendi mandat officium, non parùm dubium est. Ea verba sic interpretor, de relatione Iudici alicui imperatâ. Non rarò scilicet Principes causæ

causæ cognitionem ita deferunt, vt instruendi tantum processum vt hodie loquimur, facultatem tribuaot, mox processum & Acta ad se referri velint. Ad imitationem igitur Relationis, id est relationis imperatæ. Cui non absimile quod continetur *l.* 15. *sup. de accusat. Intendendi quidem examinis & cognoscendi causas habeat potestatem, verum nihil de animaduersione decernens, integro non causa sed capitis statu referet ad scientiam nostram, vel ad inclytas potestates.* Breuiter vult Constantinus Iudicem de falsi crimine ita cognoscere ad finem vsque iudicij cum eo silentio, ac si non ipse sententiam dicturus esset vltimam, sed ad Principem relaturus.

III. *Tertia* sententia *huius l.* est de *terminandi* criminalis iudicij de falso cœpti tempore seu termino. Ante Constantinum scilicet, non tantùm falsi accusatio perpetua erat (id est instituendæ accusationi nulla temporalis præscriptio opponi poterat; instituendæ inquam, de hoc enim casu intelligenda est *lex* 12. *Cod. eod. tit.*) Verùm etiam accusationi institutæ exequendæ finiendæ terminandæ, nullum tempus præstitutum erat: nullus dies sic vt dicam fatalis: idque est quod Constantinus initio *huius legis* ait, *Vt imminens accusatio, nullis* CLAVSA *temporibus, petitorem possessorémve deluderet*: Tracto nempe iodicio falsi petitori vel possessori ea re magnum præiudicium fiebat: Neque petitor fortassis vnquam rem suam recuperasset, neque possessori ius suum seruatum fuisset, vel etiam ciuili caosa terminatâ eios capiti semper *imminuisset*. Id enim est *imminens accusatio*. Itaque & ciuilem causam criminali præferri voluit Constantinus, & ad cœptam falsi accusationem exequendam, anni spatium præfixit. Præfixus scil. hic anni terminus, vt criminalibus causis aliis, ita & falsi accusationi exequendæ hâc Constantini constitutione: vide *infr. tit. vt intra annum &c.* dicetur plenius: ideò Tribonianus *h. l.* pro his verbis, *anni spatio*, reposuit *compendioso spatio*. Et hæc quidem huius loci sententia est: Error enim est vulgatus, hæc verba, *nullis clausa temporibus*, interpretantiû de cuiuscumque temporis præscriptione, quâ falsi accusatio, & in his quoque suppositi partus, non elidatur: Quod vt cum aliis *legibus* concilient, accipiunt de ordinaria præscriptione: hoc sensu, regulatem falsi accusationem nullis temporibus præscribi, & tamen vicennio finiri, Perpetàm. Est enim hic locus noo de instituenda accusatione & præscriptione aduersùs eam, verùm de instituta exequenda.

¶ Porrò anni huius exordium *à testata actione apud Iudicem* computari Constantinus iubet, id est à die litis contestatæ *l. vlt. Cod. vt intra certum tempus*: ideò Tribonianus in *l. vbi*: *C. h. t.* (quæ ex hac desumpta est) pro *testata actionis*, clariùs adhuc reposuit *contestata accusationis*; vt mirari non possim satis Cuiacium *Paratitlo Cod. tit. vt intra certum tempus*: hæc verba huius legis, *testata actionis*, interpretari de Inscriptione: cum tamen discere potuerit ex *hac lege* nullam inscriptionem à Constantino in falsi accusatione requisitam, imò prohibitam. Sanè vbi inscriptionis necessitas requisita fuit, tum ab inscriptione annus computari debuit, *l. vlt. infr. vt intra annum criminalis actio*. Cuius *legis* respectu Basilica habent ἀπὸ τῆς ἐγγράφου [illegible]. Denique aliud est *ab inscriptionis tempore*, aliud *à Contestata actione*. Nam & inscriptio litis contestatione prior est: *l.* 15. §. 5. *ff. ad Turpillianum.*

IV. ¶ Postrema *huius legis* sententia est de POENA falsi. Scilicet etsi inscriptionis necessitas accusatori remissa sit, pœna tamen Accusatorem etiam sine solemnibus occupat; vt eleganter loquitur *lex vlt inf.* Pœna igitur falsi, vel capitalis est pro magnitudine falsi, vel deportatio. Vide & *legem* 1. *inf. de falsa monetâ*. Placuerat capitalis pœna Legis Corneliæ, vt docet *lex* t. 5. *Cod. eod. tit.* Deportatio verò Senatusconsulti, post *Legem Corneliam* factis. Et ita accipiendus est Iustinianus, *tit. Institut. de publicis Iudiciis*. Factum igitur falsi crimen non capitale: quod clarè docet *lex transigere* (prout eam quoque acceperunt Græci, *Cod. de transactionibus*) Constantinus mixturam quandam fecit: vtrâque pœna admissâ pro modo admissi: capitalem scilicet, si exigat magnitudo commissi. Quæ verba Leo *Nouell.* 77. ita accipi vult: Si quis falsum instrumentum fecerit, quo aduersarius periret, & morte plecteretur. Quod simili rectè comprobari potest in *l.* 2. §. *vlt. ff. ad L. Iul. repetund.* De Falsi pœna in Senatore dicu ad *l.* t. *infr. ad L. Iul. repetund.*

¶ Cæterùm & hæc noua Constantini *lex*, de earum numero est, quas hoc tempore à Constantino latas (& quidem populo Romano,) scribit Nazarius *panegyrico* quem anno proximo habuit. *Noua*, inquit, *Leges regendis moribus & frangendis vitiis constituta: veterum calumniosa ambages recisa, captanda simplicitatis laqueos perdiderunt.*

III. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Festum P.V." Afric."

SERENITAS Nostra prospexit", inde Cælestium" litterarum" cœpisse imitationem, quòd his" apicibus" Tuæ Grauitatis Officium Consultationes, Relationésque" complectitur, quibus Scrinia" Nostræ Perennitatis vtuntur: Quamobrem istius sanctionis auctoritate præcipimus, vt posthàc, magistra" falsorum, consuetudo tollatur, & communibus" litteris vniuersa mandentur, quæ vel de prouinciâ" fuerint scribenda, vel à Iudice; vt nemo stili huius" exemplum aut priuatim sumat, aut publicè. Dat. v. Id. Iun. Treu. Lupicino & Iouino coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

" *Festo* huic Procons. Africæ inscribitur quoque anno superiore 366. *lex* 1. *Cod. Iust. vbi de possessione.*

" *vt PC.* id est Proconsuli. Error hic *in Codice* non semel admissus.

" Reponendum hic putaret quis *Asia*. Meminit enim hoc tempore *Festi PC.* Asiæ Ammianus Marcellinus, *lib.* 29. *p.* 422 Zosimus, *lib.* 4. *p.* 744. Eunapius Sophista, *in vita Maximi*, *p.* 110. 113. 114. & Libanius, *de vita sua*, *p.* 52. &c. & Suidas

in voce Θέων : *& in voce* γλωττοκόμον proculdubio ex Eunapij Historiis.
" seu *perspexit*.
" *Cœlestes literæ*, sunt literæ Imperatoriæ. Quo sensu complurima vide in *Glossis*.
" *Literæ*, hîc : mox *apices* ; tandem in fin. *Stylus*. " id est, *usdem*.
" De hac *Apicum* voce vide pariter *Gloss. & infr.* in fin. *styli huius exemplum*.
" De *Relationibus* erit *inf.* Titulus peculiaris *lib. XI*.
" *Scrinia* Principis literis peculiaribus vsa, a communibus literis diuersis.
" *Magistram* falsorum consuetudinem vocat : nempe quia, vt initio dixit, inde cœlestium literarum cœpit imitatio. Sic Magistram Præsumptionem dixit Cassiodorus 2. *var.* 35. *inf. Locorum artifices facias congregari, à quibus sub terrore perquiratur quo ministro fuerit perpetratum : Ab imperitis enim harum rerum statua facilis euersio non fuisset, nisi eam tentasset monitore loco magistra præsumptio.*
" *Communes* literas opponit literis cœlestibus, seu Imperatoriis, quæ ex Scriniis Principum emittuntur.
" *De Prouincia*, an est, prouincialium nomine, de quo ad *Titulum de legatis* infrà? Non : idem hoc cum illis mox, à *Iudice*.
" Qui in scriniis Principis vsurpatur.

COMMENTARIVS.

PRINCIPIS subscriptiones siue literas imitari seu fingere maximi criminis semper fuisse nemo nescit (Id verò ostendit quoque *lex 1. infr. de quæstionibus:*) Quare & omni opere seu studio huiusmodi falsariis à Principibus obuiã itũ. Sanè cũ Principes Romani peculiares literas, peculiares apices à cõmunibus literis diuersos, sibi, scriniisque suis (ex quibus promanabãt Imperatorum iussiones) reseruarunt, non modò maiestatem suam à populi communione vindicarunt, verùm etiam falsariis falsi ansam præcidisse visi sunt, vt *h.l.* clarè indicatur, ceu imitatorum & falsariorum minus habituri, quò pauciores harum literarum ius & communionem haberent: Nempe, quæ populi vsibus exposita sunt, ea falsi materiam facilè præbitura videntur.

¶ Quare cùm iure quodam seu vsurpatione quadam iam inolita Proconsules siue Africæ, siue Asiæ in Relationibus nominatim suis vel Consultationibus, quibus Principem consulebant super dubiis, vel ad eum quid referebant, Principis quoque literas seu apices vsurparent, diffusa eum in modum iam per plures harum literarum vsurpatione, exinde cepit Imperatoriarum literarum imitatio: Sic Proconsulis *consuetudo* & vsurpatio facta est, (vt eleganter hæc *lex* loquitur) *magistra falsorum*. Edocti scilicet iam Iudices literas Principis imitari, alios quoque imitari edocuerunt. Non vulgari illâ tantùm ratione, quâ potestatum seu Regentum exempla in populum dimanant; verùm illâ quâ Iudicum Officialibus hoc literarum vsu edoctis, vel iisdem illis Officialibus (rapacitate alioquin notissimis) Principis literas imitari, atque ita Prouincias & Prouinciales concutere, Principis literarum obtentu, procliue fuit, vel etiam alios edocere, quas falso fabricando deinceps adhiberent.

¶ Igitur resecandæ huic falsi materiæ, Valentinianus hâc constitutione Imperialium literarum vsum extra scrinia sua non priuatim tantùm, sed & publicè interdicit: atque adeò Proconsuli, ipsiúsque Officio, cum alioquin Proconsulum maxima fuerit dignatio siue dignitas: tanta quidem vt ab ijs appellare aliquando non licuerit, de quo agetur *infra, tit. de appellationib.* Ac speciatim quoque Proconsulis Asiæ: de quo insignis est locus apud Eunapium Sophistam in *vita Maximi*, eo loco, quo *Festi Proconsulis Asiæ* meminit: ἐπεὶ δὲ (inquit) ἀρχῶν ἀνεδόχθη Ἀσίας, καὶ ὁ καλλιστος τῶν ἐν τῇ αὐλῇ ἐτύγχανε; Ait *Proconsulatum Asiæ splendidissimum inter magistratus & Præfecto Prætorio Orientis fasces minimè submisisse.*

¶ Sententiâ legis hunc in modum perspectâ, dispiciendum modò, quænam fuerint *Literæ* illæ, *Apices* illi, quos Principes Romani sibi suisque scriniis proprias fecerunt: quis stylus ille, cuius exemplum & publicè & priuatim *sumi* (id est vsurpari) prohibetur. Certè, si Leoni Imp. ætate stamus, non alia fuerit scriptura hæc, quàm SACRVM ENCAVSTVM; quo videl. decocti muricis & triti conchylij ardore paginæ signabantur: de quâ iam dixi plenè ad *l. 2. sup. de veteranis*. Leonis Imp. hac de re *lex* est 6. *Cod. de diu. rescript. Sacri affatus, quoscunque nostræ mansuetudinis in quacunque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus aut colore, nisi purpurea tantùm inscriptione lustrentur: scilicet vt cocti muricis & triti cõchylij ardore signẽtur. Eáque tantummodo fas sit proferri vel dici rescripta in quibuscumque iudiciis, quæ in chartis siue membranis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. Hanc autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere, aut quærere, aut à quocunque sperare: eo videlicet qui hoc aggressus fuerit Tyrannico spiritu post proscriptionem bonorum omnium capitali non immeritò pœnâ plectendo.* Ecce Sacri encausti descriptionem, cuius vsus omnibus omninò interdicitur, vt *hac lege nostra*, ita *d. lege* 6. solique Principi reseruatur: Quæ causa est etiam, cur *lex illa* 6. Magistro Officiorum inscribatur, vtpote sub cuius dispositione scrinia Principis fuerint, quod iuxta *Notitiam Imperii*, testatur *lex* 6. 11. 17. *sup. de proximis Comitib. disposit. lex 2. infr. de commeatu* : *lex* 38. *infr. de donationib.*

¶ Ac vt encausti huius vsus omnibus dignitaribus interdicitur, etiam Proconsulibus & Præfectis Prætorio, ita pariter Quæstori & Præfecto Prætorio, cum formalibus verbis vti cœpissent, iisdem quibus Principes, putà *Nostra Serenitas*, *Nostra Mansuetudo*, id Iustinianus sustulit, & prohibuit *Nouella* 126. vbi videndus etiam Iulianus Antecessor.

IV. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Maximinum" P.P.

DAMVS copiam" iurgantibus", si apud Iudicem proferatur scriptura, de quâ oritur aliqua disputatio, spatium" vt habeat qui perurgueat", profitendi, verùm de falso criminaliter" an de scripturæ fide statuat ciuiliter experiri. 1 ¶ Quòd si experens vindictam, fals. crimen intenderit, erit" in arbitrio Iudicantis, an eum sinat etiam sine inscribtione certare: Iudicis enim potestati" committi oportet, vt de eo qui

qui obiecta non probauerit, sumat propositum antiquo" iure supplicium. Rationi" quoque huiusmodi plenissimè" suffragatur Antiquitas, quæ nequissimos" homines & accusari voluit & coherceri legibus variis; Cornelia" de veneficiis, sicariis, parricidiis"; Iulia de adulteris", ambitúsve criminibus, ceterísve, ita promulgatis, vt possit" etiam sine inscribtione cognosci, pœna tamen accusatorem etiam sine sollemnibus" occuparet: de quâ re & Diuus Antoninus" rescribsisse docetur, *id in Iudicis potestate constituens*, quod nosmet in Legibus iusseramus." Remouebitur itaque istius lenitate Rescribti, præcepti superioris" austeritas: vt" si quis deinceps tabulas testamenti, chirographa, testationésque", necnon etiam rationes priuatas, vel publicas, pacta, & epistulas, vel vltimas voluntates, donationes, venditiones, vel si quid prolatum aliud" insimulare" conabitur, habeat prætermissis sollemnibus" accusandi facultatem, pro" Iudicis motu sententiam relaturus. 11 ¶ Ciuiles" autem inquisitiones inter vtrasque confligentium partes æquali motu ingruit" & recurrit humanitas"; cùm is qui præerit Quæstioni" intentiones" falsas, aut conuicta crimina ex legibus pœnis competentibus possit vlcisci. PP. Romæ", XVI. Kal. Maij, Valente v. & Valentiniano AA. COSS. [376.]

INTERPRETATIO. *De falso potest & criminaliter & ciuiliter agi. Ciuiliter, cum aliquis in quibuslibet scripturis non falsi crimen obiecerit, sed* Veritatem scripturæ quærere se velle *dicit: Nam si ad Iudicem venerit accusator, & falsi crimen intenderit, Iudex tribuat accusatori spatium, vt deliberet vtrum criminaliter agere, an ciuiliter velit. Qui si reuersus ad Iudicem in obiecto falsitatis crimine perseuerauerit, in potestate Iudicis erit, vtrum inscriptionem celebrari velit, an obiectum crimen sine inscriptione discutere. Quod" cum Iudex de obiectione falsitatis audierit, seu inscriptione habita, seu omissa, aut in accusatum, si falsitas adprobatur, aut in accusatorem, si falsò obiecerit, proferatur ex lege sententia.*

NOTÆ.

" *L. damus penult. Cod. Iust. eod. tit.* hinc deformata est.

" Ita habet omoinò *Cuiaciana* Editio: malè aliæ, *Maximum*. Idémque error (ac proinde Maximini nomen restituendum) *in l. 1. 2. sup. ne prater crimen Maiest.* (vbi dixi plura:) in *l. 6. inf. de annonis ciuicis*: *& l. vlt. infra de raptu Virginum*. Atque hæ quinque leges *hoc Codice* occurrunt *ad Maximinum Præfectum* Prætorio; de quo prolixè agit Ammianus Marcellinus *ab initio libri 28. integris foliis quinque*. Memorat & eiusdem Præfecturam *eodem libro p. 389. 395.* Et *lib. 29. p. 417.* Toto autem quadriennio Præfectum Prætorio fuisse, ex *dictis legibus*, simul & Ammiano *d. pag. 437.* colligere licet, id est A. D. 373. 374. 375. 376.

" *Licentiam*, Cod. Iustin. " *Litigantibus*, Cod. Iust.

" *Spatium vt habeat qui perurgeat:* Hæc verba Tribonianus recidit. De quo mox.

" *Vtrum de falso criminaliter statuat qui dubitat de instrumenti fide experiri an ciuiliter.* Ita Tribonianus, inconditè. Nam hîc *de scriptura fide experiri* est omnino ciuiliter experiri: cui opponitur mox *vindictam* expetere. De scripturæ fide, id est simpliciter de veritate eius (vt Interpres explicat) citra vindictæ persecutionem: in rem magis seu in scripturam concepta actione, quam in personam.

" Sequentia omnia recidit Tribonianus ad ea vsque verba *Vt si quis*: sententiam porrò sic expleuit *tunc quæstione ciuili per sententiam terminata, criminis fiat indage, Vt si quis &c.* Quæ verba ex *l. 2. sup. h. t.* mutuatus est, vel imitatus, satis inconditè.

" Vide legem *sæpè audimus 8. ff. de officio Præsidis* & *l. 9. eod. tit.*

" An Talionis pœnam intelligit, quæ antiquo iure proposita? an intelligit *inscriptionem*? vide *legem 5. & 9. sup. de Accusationib. & Inscriptionibus.*

" Quæ vult & suadet à Iudicis potestate proficisci supplicium, non ex propria accusatoris inscriptione, in pœnam reciproci stylo trepidante recauentis, vt loquitur *lex 3. sup. de exhibendis reis.*

" *Plenissimè suffragari* ait, exemplum ex antiquitate desumptum.

" *Quosque.*

" *Leges Cornelia* tria capita fuisse hic locus docet: seu alia lex Cornelia fuit de *veneficiis*, alia lex Cornelia de *Sicariis*, alia denique Cornelia de *parricidiis*. Sanè *titulo digestorum* priora duo capita continentur, *Ad legem Corneliam de Sicariis & Veneficiis*. Idem *Titulus* quoque fuit in *Codice Gregoriano*: idem Titulus apud Paulum *lib. 5. sentent.* apud Vlpianum *lib. 7. de Officio Proconsulis*: vt docet Author *collationis legum Mosaicarum Tit. 1.* Ex quo & illud discere licet, in lege Cornelia caput primum fuisse *de Sicariis*, etsi hîc Cornelia de *Veneficiis* priùs nominetur. Porrò, *de Veneficiis*, vt hîc legitur. & in Florentinis *Titulis Digestorum*; an verò *Veneficis* legamus? nil interesse puto: etsi Cuiacius discriminis aliquid putet. Quidni enim etiam ij qui venenum dederunt, veneficij nomine veniant non minùs quam qui parauerunt, habuerunt, vendiderunt: vt sæpissimè enim iidem & venenum parant. & propinant.

" Tertium hoc caput legis *Cornelia*, seu legem *Corneliam de Parricidiis* vnico præterea loco memorari reperio, à Pomponio inquam, *l. 2. §. deinde ff. de origine iuris. Cornelius Sulla*, inquit, *quæstiones publicas constituit, veluti de falso, de parricidio, de Sicariis.* Sed versa postea *lex Cornelia* in *Pompeiam*, pristino tamen vt videmus nomine retento: Quemadmodum Regiæ leges in XII. Tabulas transfusæ, Regiæ nihilominus dici perseuerarunt, déque Regum ipsorum nominibus laudari perseuerarunt. Ateius Capito, apud Festum *in v. Reus. Numa*, inquit, *in secunda Tabula, secunda lege. Quid horum fuat, vnum Iudici arbitróve reóve, eo die diffensus esto.*

" Vulgò *de Adulteriis.*

" id est, ita conceptis, vt nulla inscriptionis mentio in his fiat, quo illarum legum capite Iudex quæstionis constituitur.

" *Solemnia* inscriptionum hic & postea intelligit. *Solemnia* simpliciter, pro inscriptionis solemnitate. Eodémque sensu solemnitas iuris, *l. 3. sup. ad l. Iuliam de vi.* Itémque solemni lege se vincire, *l. 3. sup. de exhibendis reis.* Plenius solemnia inscriptionis, *l. 4. sup. de custodia reorum.*

" Rescriptum hoc D. Antonini nusquam reperio alibi: quod proculdubio suppeditaret nobis *Codex Gregorianus*, si superesset.

" Præcisè scilicet, abrogata *lege 2. sup.* Sed neque hæ Gratiani *leges* seu hoc præceptum extant, quæ hîc memorantur.

" Hinc rursum Tribonianus legem suam continuat, omissa voce *deinceps.*

" *Attestationésque* Cod. Iust. inconditè. *Testationum* vox hâc in re propria & vsurpata SCo. quod ad Legem Corneliam testamentariam factum, vt docet Vlpianus apud Authorem *Collationis legum Mosaicar. Tit. 8.* Sed & Marcianus *in l. 1. ff. de lege Cornelia de falsis.*

" Veluti, commonitoria nefariæ scripturæ, de quib. *l. 1. sup. ne præter crim. Maiest. l. 7. inf. de fide testium.*

" In Cod. Iustin. malè, *instituere*; nulla sensu.

" Et hæc prætermisit Tribonianus.

" Hæc rursum resecauit Tribonianus.
" *Secunda* huius legis sententia *de ciuili falsi iudicio*. Cæterùm Tribonianus hanc sententiam ita deformauit: *Ciuilis autem inquisitionis inter vtrasque partes consistentium leuior examinatio procedat.*
" Puto lectionem hanc retinendam, *ingruit & recurrit*: vel saltem, *ingruet & recurret*, id est, ingruêre & recurrere debet. *Ingruere*, pro Incurrere De quo mox plura.
" *Iudiciorum* scilicet siue Iudicum, vt apud Symmachum *lib.7.ep.82. iudiciorum humanitas*. Ita enim ibi legendum est. vt euincit *Epistola* 85.& 88.
" *Quæstionis* vox hac in re propria vt & *eius qui præesse quæstioni* dicitur. Videatur saltem capus primum *legis Corneliæ de Sicariis* apud Vlpianum,referente Patratore *Legum Mosaicarum*.
" *Intentiones falsas* vocat actiones falsas.
" *Romæ proposita* hæc *lex* dicitur: Et verò proposita Populo Romano,vt eius lenitate, præcepti siue legis superioris austeritatem remotam,quâ offensus Populus Romanus,sciret.
" Non intellexit Anianus postremam *huius legis* sententiam.

COMMENTARIVS.

ACCVSATIO falsi, ne TEMERE suscipiatur, noua ratione Gratianus Imperator hac constitutione ad Maximinum Præfectum Prætorio, (tartareum illum cognitorem,de cuius actibus Ammianus Marcellinus, *initio libri* 28. prolixè agit:) emissâ, humaniore longè ratione, seu, vt ipse ait, *lenitate*; quàm hactenus factum prouidet. § Antea scilicet seu vetustiori iure, temerariæ & præcipiti accusationi, necessitate subeundæ inscriptionis occurrebatur: nam ne quis in accusationem criminalem irrueret, spatium aliquod latum erat, vt post iniectam criminis accusationem, ad actionem criminalem cum ratione veniret & consilio, atque ita in crimen subscriberet,seséque Talionis pœnæ subiiceret, vt inter alias *leges* eleganter probat *lex* 5. *sup. de Accusationib.* Alia tamen, temerariæ & præcipiti accusationi ratione occursum est, & quidem *D. Antonini* rescripto; Iudicis videlicet officio rem hâc delegantis præcisa inscriptionis necessitate sublatâ: Id videlicet in Iudicis potestate constituerat Imp. vt dispiceret num constanti animo,& cum ratione siue consilio accusator veniret, atque ita inscriptionis necessitatem remitteret, an verò ita præcipiti & mentis perturbatione crimen siue accusationem obiiceret, atque ita & spatium daret & Inscriptionẽ exigeret.Hæc fuit Antoniniani rescripti, cuius hac vnica *lege* mentio fit, sententia. Post ea tempora, Iudices officij sui immemores feroces nimiúmque sæui, vtroque consilio seu remedio quo de suprà, iuxtà rationabili, neglecto, neque inscriptione exacta, neque spatio deliberandi relicto, vbi semel quis alicui crimen obiecisset, ad necessitatem peragendæ accusationis adigebant, nullo spatio dato ad sopiendam fortè iram & tranquillitatem mentis recipiendam, vt docet *d. lex.* 5. *sup. de Accusationib.* At Constantinus hunc abusum sustulit,reductâ præcisè inscriptionis necessitate elegantissimâ illâ lege 5. qui tamen paulò antè eodem anno ad eundem Maximinum Præfectum vrbi in crimine falsi inscriptionem cessare voluerat, *l.* 2. *sup.h.t.*

Deuentum est ad Gratianum: Is noua adhuc ratione, sed ad ius vetus accommodata, temerariæ & præcipiti accusationi, in falsi nominatim crimine,*hac lege* occursum iuit.

Primum igitur iniecta falsi mentione, apud Iudicem ei qui iniecerat electionem tribui voluit, num vellet de falso ciuiliter, vel criminaliter experiri. Et quidem SPATIO seu temporis laxamento ad id dato (quod Tribonianus omisit.) Scilicet vt in cæteris criminibus, ita & de falso ciuiliter vel criminaliter agi potest; de quo dicendi locus erit *l. vn. titulo proximo*, *Victum ciuiliter, agere & criminaliter posse*. Cuius sanè alterutrius electionem is qui de domo ad accusationem prosilit, suo iure habet: quæ tamẽ ipsa *h.l.* tribuitur ei pariter, qui in alia causa, vt loqui solemus, *incidentaliter*, idest qui cùm de alia re in iudicio ageretur,& scriptura côuinceretur, per incidens ira dixit scripturam esse falsam, seque id probaturum: Igitur hoc casu huiusmodi *incidentanti* hac Gratiani constitutione electio tribuitur,& spatium, num velit ciuiliter an criminaliter experiri: Verùm meliore adhuc consilio non nisi ciuiliter priuati experiuntur in Gallia, pœna tantùm calumniæ imminente.

Secundò, electâ criminali accusatione falsi, Gratianus non præcisam inscriptionis necessitatem requirit, imò abrogat, verùm arbitrio & potestati Iudicis id committit, abrogatâ *lege* suâ, qua præcisam necessitatem exegerat. Scilicet, ex personis Accusatorum id Iudicem æstimare vult, num vinculo inscriptionis coërcendi sint, atque ita metus Talionis iniiciendus, an verò remitti oporteat. Proinde inscriptionem arbitrariam facit, & arbitrariis casibus seu iudiciis (quæ alioquin *Menochius* insigni tractatu collegit) annumerat: Vice versa præcisam inscriptionis necessitatem *austeritatis* nomine perstringit. *Austerum* nimis est ab omnibus promiscuè inscriptionem exigere. Nam vt cæteroquin ex personis hominum dicta factáque æstimanda sunt (quam in remelegans *lex* est 3. *ff. de testibus*: & *lex vn. sup. si quis Imperatori maledixerit*) ita & in falsi accusatione accusatoris personam explorari oportet.

§ Porrò Gratianus hoc ius, arbitratium inquam, inscriptionis exigendæ, vel non, & ratione præterea & exemplis duobus confirmat. *Ratio* hæc est: Falsi accusatoris pœnam non vtique præcisè ex vinculo inscriptionis descendere debere, verùm ex Iudicis potestate, quod his verbis significatur, *Iudicis enim potestati committi oportet, vt de eo qui obiecta non probauerit, sumat propositum antiquo iure supplicium.* Pœna ex legibus & potestate Iudicis descendere potius debet, quàm ex subscriptione, vel submissione, vt loquitur, priuatorum: pœnis *legum* contenti esse debemus. Et authoritati Iudicis magis conuenit pœnas iure propositas, vt *lex* nostra loquitur, id est legales ex *legibus* descendentes, quàm ex conuentione priuatorum imponere. Dignitati Iudicis magis conuenit legum sese executorem præbere, quàm priuatarum conuentionum. Exempla duo sunt; Primum desumptum ex *legibus* publicorum iudiciorum, veluti lege *Cornelia*, lege *Iulia*, quæ scilicet & criminosos accusari voluit & falsos accusatores coërceri, nulla tamen inscriptione exacta, vel eius mentione facta: Quod velut singulare notandum est, neque enim alibi occurrit, pariter vt Antonini Rescriptum, cuius exemplo altero Gratianus sententiam suam firmat,& de quo *initio* dixi. Et hæc de Criminali falsi accusatione & temeritate accusatoris coërcenda, non tàm vi subscriptionis, quàm Iudicis potestate: denique de inuito nemine ad accusationem falsi criminalem adstringendo.

CIVILEM igitur falsi actionem si elegerit is, qui falsi mentionem iniecit, quodnam Iudicis officium sit, postremâ *huius legis* sententiâ Gratianus definit, duplicẽ

duplici fine, Ne aut vltra actoris iotentionem ciuilem iudicet; aut per intentionem actotis ciuilem, vindictæ publicæ quam ctimen coouictum vel calumnia mctetur, aliquid desit. Breuiter igitur id vult; quamdiu ciuilis quæstio falsi agitatur, Iudicem non debere induere, imò sequestrare, motum & habitun *Iudicis criminalis*: æquali videlicet motu inter vtrasque confligentium partes ingruente & recurrente eius humanitate. Ciuilis inquisitionis & iudicij siue cognitionis hæc vis & natora est, vt Iudex in neutram partem inæquali humanitate propeodeat: Vice versa, criminalis negotij & iudicij vis hæc est, vt asperiorem sese Iudex teo qoàm Accusatoti præbeat; Rursum, Ciuilis negotij hæc vis est, vt quamlibet ex crimine desceodat, tamen *ingruente & recurrente humanitate* Iudicis, id est habitâ iustâ æstimatione quantum damni aduersatius falsatius intulerit, quantum damni reuera senserit is, in cuius necem falsum fabrefactum seu concinnatum est, Iudex non vltra verum interesse, reum actori condemnet, sepositâ criminis consideratione. *Interesse æstimari oportet non ex crimine aduersarij, sed ex vtilitate actoris.* Atque hæc est sententia huius postremæ partis obscurissimæ quam neque Tribonianus, neque Interpres *huius leg.* intellexerunt. At finitâ demum ciuili cognitione falsi, vindictæ publicæ litabit. Electio quæ tribuitur Actori, ciuilis iudicij intentandi, ideò tantùm tribuitur, ne cum vitæ fortassis discrimine se accusationi inuoluat criminali; sed hoc electione publicæ disciplinæ præiudicium ideò non fit: Nam post peractam causam ciuilem, superest semper officium Iudicis, qui vel actorem calumniosum puniat, vel conuictum reum pœnis subiiciat.

VICTVM CIVILITER AGERE ET CRIMINALITER POSSE.

TITVLVS XX.

IX. Cod. Iust. XXXI. vbi titulus aliter ita conceptus est dubitanter, suspensâ sententiâ, & vt vocant per casualitatem. *Quando ciuilis actio Criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri possit.* Scil. Theodosiani Regulæ tantùm Rationem habuerunt in concipiendo *titulo*, Iustinianei verò etiam Exceptionum. ¶ Sed & alio loco collocatus hic *titulus* à Iustinianeis, velut clausula publicorum iudiciorum: à Theodosianis verò hoc loco, propter *l. vlt. superioris tituli.*

I. * Imppp. Valens, Gratianvs & Valentinianus AAA. ad Antonium P. P.'

A Plerisque Prudentium generaliter Definitum est, *Quotiens de re Familiari & ciuilis, & criminalis competit actio, vtrâque licere experiri": nec si ciuiliter fuerit actum, criminalem posse consumi.*" Sic denique & per vim possessione" deiectus, si de ea recuperanda interdicto *Vnde vi* erit' vsus, non prohibetur tamen etiam *lege Iulia de vi*, publico iudicio instituere accusationem. Et suppresso testamento, cum ex interdicto *de tabulis exhibendis* fuerit actum, nihilominùs *ex lege Cornelia testamentaria*" poterit crimen inferri. Et cùm libertus se dicit ingenuum, tam *de operis* ciuiliter, quàm etiam *lege Visellia*" criminaliter poterit perurgueri. Quo in genere habetur furti actio, & legis Fabiæ constitutum. Et cùm" vna excepta sit causa *de moribus*, sexcenta" alia sunt, quæ enumerari" non possunt, vt cùm altera prius actio intentata sit, per alteram quæ supererit, iudicatum liceat retractari. Quâ iuris Definitione, non ambigitur, etiam falsi crimen de quo ciuiliter iam actum est, criminaliter esse" repetendum. Dat. prid. Id. Ian. Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. COSS. [378.]

Interpretatio. *Causæ permixtæ' sunt, ciuiles pariter & criminales; & possunt hæ causæ ita diuidi", vt priùs ciuilis, deinde criminalis agatur, si voluerit accusator. Ita vt si quis de re sua fuerit violenter expulsus, & rem ablatam ciuili primitus maluerit actione repetere, momentum" sibi rêstitui petat: & si de eius proprietate, is qui expulsus est, ciuiliter fuerit superatus, criminali postmodùm actione seruatâ, recepto primitus momento, potest postmodum impetere violentum. De testamento etiam, si quis commendatum" à testatore testamentum, in fraudem heredis fortasse sup-*

 pressserit,

presserit, & id heres scriptus indicio restitui petit, testamento per iudicium momenti beneficio restituto, potest postmodum de suppresso testamento criminalem proponere actionem. Et reliquis similibus causis similis actio tribuatur.

NOTÆ.

* *Lex vn.Cod.eod.tit.* Iuogenda autem *huic*, est *lex 7.inf.de fide testium & instrumentorum.*
" Non Galliarum, quarum PP. fuit ante biennium.vt docet *lex 11.inf.de Medicis. lex 2. inf. de quaestionibus.* Verùm Italiæ, vt ostendit hoc Anno, *lex 11. inf.de poenis.*
" *Siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur.* Hoc additum à Triboniano: Et tamen & *legis* huius sententia tota, & *Aniani* Glossa huic sententiæ ita locum relinquunt, si priùs ciuiliter actum sit.
" *Et similiter è contrario*: hoc amplius Tribonianus.
" *De possessione*, Cod.Iust. " *Fuerit visus*, Cod.Iust.
" Lex Cornelia *Testamentaria*, cur ita dicta fuerit? notum est.
* " *Visellia*, Cod Iust. vt *Titulo* Codicis eiusdem *Ad Legem Viselliam.*
" *Constitutio*, Cod.Iustin.
" *Cum vna excepta sit causa de moribus.* Hæc verba recidit Tribonianus: causam repete ex iis quæ notaui *tit.de dotib.& de repudiis.*
" *Plurima*, Cod.Iust. " *Numerari*, Cod.Iust.
" id est.criminaliter repeti posse.imò debere: quod etiam inculcare videtur *d.l.7.*quæ *huic* coniungenda.
" *Permixtas causas* vocat *Anianus* actiones concurrentes.
" *Diuidi causas* Anianus dixit, quæ diuisim intentari possunt ab eo, qui in alterutro succubuit.
" *Momentum* vocat Interdictum *vnde vi*. de qua voce dixi in *Gloss.* & ad *l.2.sup.tit.prox.*
" *Commendatum* testamentum à testatore sæpè amico alicui. Vide & *legem 3. §.23.* ff.de tabulis exhibendis. *Commendatum* porrò. id est depositum.

COMMENTARIVS.

DE CONCVRRENTIBVS actionibus est hæc Gratiani constitutio: de quibus Paulus I. C.tus singularem siue peculiarem *librum* olim scripserat: vt docent duo quæ supersunt tantum ex eo *libro* fragmenta: *lex qui seruum 34. ff. de obligationib. & actionib. Et lex* 88. *ff. de furtis.* Quo quidem *libro* de concursu omnis generis actionum scripserat: De concursu inquam non tantùm ciuilis causæ & criminalis; verùm etiam de concursu plurium actionum ciuilium: item de concursu plurium actionum criminalium ex eodem facto scilicet, id enim est *Concursus actionum*, quotiens ex vno eodémque facto plures actiones competunt. At hæc *lex* nostra, est de primo illo concursus genere: de concursu inquam ciuilis actionis cum criminali: de quo concursu fuit quoque *lex vlt.sup. tit.prox.*

¶ Qua parte quæri solet, & verò *hac lege* tractatur, non an electionem alterutrius mouendæ actor habeat, id enim indubitatum est, & *d.l. vlt. superioris tituli* exploratum: Verùm an electâ alterutrâ, is qui in ea succubuit, ad alteram redire possit; an verò vnius electione is qui elegit, ius suum consumpserit, neque amplius de iure suo contendere possit? Et verò hâc de re hac constitutione (quæ propiùs accedit ad tractatum Iurisconsulti, quàm ad Imperatoriam iussionem, quæ, vt ille ait, iubere debet, non disputare:) Regula proponitur, exempla firmandæ regulæ quatuor traduntur: Exceptio vnica proponitur, extensio vnica subiicitur.

¶ *Regula* est (& quidem, vt ait, à plerisque Prudentium generaliter definita, seu definitio, vt mox quoque vocat, qua de re & voce dixi *ad Titulum de responsis Prudentũ,*) *Quoties de re familiari & ciuilis & criminalis cõpetit actio, vtrâque licere experiri, nec si ciuiliter fuerit actum, criminalem posse consumi.* Ait de *re familiari actionem*, id est, quæ commodum priuatum persequitur: ita enim *rei familiaris* appellatio hic accipienda est. Eóque etiam numero est & collocatur *h.l.* Actio de *moribus*: quia certè etsi coërcitionem & quidem publicam continet, *l. 55. §. 1. ff. soluto matrim. l. 5. ff. de pactis dotalib.* tamen ad lucrum & commodum dotis est, vt Papinianus docet, *l. 11. §. 3. ff. ad leg. Iul. de adult.* Breuiter etsi ad pecuniariam causam huius actionis nomen non respiciat, *l. 15. §. 1. ff soluto matrim.* Tamen exitus de re familiari. At vtrâque licere experiri non coniunctim scilicet aut cumulatè, sed vt sequentia arguunt, & vt Interpres hîc loquitur, diuisim: nos diceremus successiuè, vel etiam subsidiariè, vtpote ad quam in altera victus ceu authorem confugiat. Eodémque sensu accipi oportet geminam *Hermogeniani* Regulam in *l.22.ff.de obligat.* Cum ex vno delicto plures nascuntur actiones, omnibus experiri permitti post magnas varietates obtinuit. Quibus postremis verbis hoc ipsum vult quod Gratianus *initio huius legis* his verbis: *A plerisque Prudentium generaliter definitum est.*

¶ Exempla mox quatuor subiicit Gratianus, quæ prolixiùs illustrare nihil attinet, per se enim patent; ac maximè cùm peculiares habeant fermè *hoc Codice* Titulos. *Titulum* inquam, *Vnde vi.* Tit. *ad l. Iuliam de vi.* Tit. *ad leg. Corneliam de falso*: id est, *testamentariam*: Titulum *ad leg. Fabiam.* De hoc tamen postremo vid. insuper *legem 12. Cod. Iust. ad leg. Fabiam*: & Cuiacium 20. *obs.26.* De lege sanè Visellia Titulos Codicis Iustinianei satis lucis accipit ex titulo *de dotibus*, & Titulo *de repudiis sup.* quam & ipsam suppeditat Papinianus *l.11. §. Socer: ff. ad l. Iul. de adulteriis.* Imò & Scæuola, *l. cum mulier 47. ff. soluto matrimonio.* Cùm mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur: Cur enim improbet maritus MORES, quos ipse aut antea corrupit, aut postea probauit? Si tamen ex mente *legis* sumet quis, vt nec accusare possit qui lenocinium vxori præbuerit, audiendus est. Cuius postremæ sententiæ hæc mens est: eos qui ex *legis* sententiâ colligunt, lenocinij conuictum maritum iudicio de moribus, atque adeò victum iudicio de moribus, criminalem accusationem adulterij constituere non posse, rectè sentire.

Exceptionis tantùm istius ratio proponenda est; cur videlicet ciuilis actio de moribus mota & electa, criminalem adulterij actionem extinguat? Nempè ideò, quia iudicium hoc ciuile *de moribus* vindictam persequitur, & coercitionem: *d.l 5. §. 1. d.l.5.* non damnum pecuniarium. Neque enim hoc iudicio agitur de rebus amotis, de re quæ absit coniugi, facto coniugis; non de damno pecuniario, sed de iniuria thori genialis. Porrò vnius criminis duæ vindictæ esse non possunt. Quæ causa est etiam cur hæc actio hæredi & in hæredem non detur: *l.1.sup.de iure dotium.* Vnicam hanc causam excipit

Gratianus

Gratianus. Et verò vnica eſt, quæ etſi vindictam contineat, de re tamen familiari eſt: Neque adiicienda eſt altera, vt Cuiacius facit; iniuriarum videl. actio ciuilis: Nam etſi verum ſit, eam criminalem actionem extinguere, *l.6. in fine*, *l.7.* §.1. *π. de iniuriis*, tamen alterius generis eſt: neque enim de re ciuilis iniuriarum actio, vindictæ magis quàm pecuniæ perſecutionem habet: *l. 2. §. emancipato, π. de collatione bonorum.* Inuecto igitur hoc temperamento, Regula ita conficiatur, Actionem ciuilem de re familiari, ſi modò vindictam non contineat, non extinguere criminalem.

¶ Extenſio tandem ſeu applicatio Regulæ ad accuſationem falſi ex *lege vlt. ſuperioris Tituli*, manifeſta eſt. Cæterùm cùm *huic l.* coniungi oporteat *legem 7. inf. de fide teſt. & inſtrum.* ſanè huic extenſioni ea aptanda eſt: eſt enim de falſâ & ſuſpectâ ſcripturâ.

DE FALSA MONETA.

TITVLVS XXI.

IX. COD. IVST. XXIV.

Subiungitur *hic Titulus*: nam & hic falſi ſpeciem continet: & vt lex Cornelia *Teſtamentaria*, de quâ præcedente altero *Titulo*; ita & lex Cornelia *Nummaria*, vt eam nominatim vocat *Tertia Verrina* aduerſus falſarios fuit: Aſconius Pedianus in Prætura Vrbana; *lex Cornelia* inquit *Nummaria de Moneta. Ne quis priuatus monetam faceret.* Porrò quatuor tantùm Imperatorum Conſtitutiones in falſarios *hoc Titulo* occurrunt, Conſtantini M. *l.1.2.3.4.* Conſtantij, *l.5.6.* Valentis, *l. 7. 8. h. tit.* [adde tertiam *l. 1. de conl. æris:*] Theodoſij M. *l.9.10.*

PARATITLON.

I. MONETÆ nomen quandoque pro nummis ipſis accipitur, *Rubr. & l.2. h.t. & l.1. inf. de conlatione æris*: aliàs, pro Officina in qua nummi formantur, *vt l.3.8. h.t.* vnde & monetæ Principis, *d.l.3.* Monetæ publicæ ſeu fiſcales, *l.7.* Priore ſignificatu, Moneta & nummus pro eodem: *l. 3.4. h.t. & l. 3. inf. de conlat. æris*: Item numiſma, *l.1. h.t.* Pecunia, *l.3. h.t.* & *Titulo 23. inf. Si quis pecunias conflauerit.* Moneta, inquam, quæ in vſu publico conſtituta, *l.1. inf. Si quis pecunias*: in conuerſatione publica, *l.2. d. tit. Si quis pecunias: & l.1. inf. de conlat. æris.*

II. MATERIA monetæ fuit, 1. *Æs l.10. h.t. ſeu vlt.* vide *inf. Tit. de Conlat. æris.* Vnde figuratum æs pro moneta ærea, *l.1. inf. de conlat. æris.* Hinc & æs dichoneutum, *d.l.1.* & ex ære maiorina pecunia, *l.6. h.t.* 2. Secundò *Argentum*, vnde nummus argenteus, *l.1. inf. de expenſis ludorum.* Huc pertinet & nummus decargyrus, *l.2. inf. Si quis pecunias conflauerit*: Fit quoq; mentio argenti libræ, *d. l.1.* Tertiò fuit pecunia partim ex *argento*, partim ex *ære* quæ *Maiorina* pecunia dicitur, *d.l.6. h.t.* Quartò, *Aurum*, *l.7. 8. h.t. & l. 2. inf. de expenſis ludorum*: *l.3. inf. de conlatione æris*: Cuius materia, *l.1. & 3. inf. de ponderatoribus*, partim à Prouincialibus ſiue collatoribus fiſco inferebatur, *l.7. h.t.* excocta, vnde aurum *coctum* dicitur, *l.1. inf. de Ponderatorib.* indéque aurum coquere, *l.vn. inf. de auri publici proſecutoribus.* Dicitur & pura materia, *l.3. infr. de ponderatoribus*: itémque maſſa auri, *l. 13. infr. de Suſceptoribus.* Denique dicitur & Obryza, *l. 3. inf. de ponderatorib. & l.4. inf. de auro coronario*: Hinc & *obryziacum*, aurum ſcilicet, *l.vn. inf. de oblatione votorum*: Maſſa obryzæ, *l.12. inf. de Suſceptoribus*: materies obryzæ, *d.l.12.* Auri obryza, *l.13. inf. de Suſceptoribus.* Denique auri pondus, *l.2. inf. de Suſceptorib.* Partim ab Aurilegulis collectum aurum: de quo ſuo loco *& inf. de metallis*: Præcipua verò auri in omnibus ratio fuit: nam & ſolis Conſulibus ordinariis nulli prorſus alteri, cùm publica celebrarentur officia, dandi facultas erat *l.1. inf. de expenſ. ludor.* Auream ſportulam.

III. LOCVS in quo moneta cudebatur, ſeu monetæ publicæ & fiſcales, *l.3.7.8. h.t.* per orbem Romanum variæ fuerunt, tàm in Oriente, *l.16. inf. de murilegulis*: ac nominatim in Bithynia, *l.1. inf. de murilegulis*, quàm in Occidente, ac nominatim in Africa, *l.1.3. h.t.* Breuiter monetæ cudendæ Principi ſoli ius fuit, *l.3.7.8. vlt. h.t.* & in publicis tantùm monetis pecunia cudebatur, *d.l.3.*

IV. MAGISTRA

IV. MAGISTRATVS, ſub cuius diſpoſitione erant moneta & monetarij, erat Comes Sacrarum largitionum, *l.7.8.9.h.t.& l.16.inf.de murilegulis.*

V. MONETARII, id eſt, homines erant, qui monetæ cudendæ conflandæadſtricti erant, & in hac conditione ſemper durabant, eámque euitare nullo modo poterant, *l.1.10.16.inf. Tit. de murilegulis & monetariis*: dicuntur & conflatores, *l.1. inf. de conlatione æris*: itémque flaturarij, *l.6.h.t.* memorantur, qui tamen ab illis diuerſi erant. Erant & alij qui *Ponderatores* ſeu Zygoſtatæ dicebantur, qui videlicet pondus monetæ exigebant, de quibus erit *infrà Titulus de Ponderatoribus.*

VI. CVSIO monetæ ſequitur. Cudi ſcilicet moneta dicitur, *l.3.& l.vlt.h.t.* indéque cuſio monetalis, *l.18. infr. de extraordinariis*, dicitur & conflari, *Rubr.& l.1. inf. ſi quis pecunias conflauerit*: Vnde & conflatores de quibus anteà, itémque exerceri, *l.2. h.t.* fieri, *l.1.* formari *l.3. & l.2. inf. de expenſis ludorum*, fundi, vnde & fuſio *l.3.h.t.* denique figurari, *l.7. h.t.* indéque figuratio monetæ, *l.8.h.t.& l.2.inf. Si quis pecunias conflauerit, & l.7.inf.de indulgent.criminum*: inde figuratum æs, *l.1. inf.de conlatione æris*, figuratus ſolidus, *l.vn. Si quis ſolidi circulum: l.1. inf. de ponderatorib.* figuratus nummus, *l.4.h.t.* Cæterùm ad monetam cudendam carbo à Prouincialibus conferebatur, *l.15.18. inf. de extraordinariis.* Et cudendæ monetæ operam nauabant Monetarij, de quibus ſuo *titulo* 10.*lib.*10. vbi vide.

VII. FORMA monetæ in his conſiſtit, in circulo ſolidi exteriore, de quo *infrà Tit. prox. Si quis ſolidi circulum*, in vultu Principis, *l.vn.inf. Si quis ſolidi circulum, & l.1. inf. de ponderatoribus*, quæ & facies dicitur, *d.l.vn.* item Sacrum os, Diuini vultus, venerabilis formæ, *l.6. inf. de indulgentiis criminum*: figura denique, vnde figuratio de quâ *ſuprà*, & figuratus ſolidus. Porrò impreſſus hic vultus monetæ, *d.l.6. inf. de indulgent. crimin.* modò maiori habitu, modò anguſtiore expreſſione, *d.l.vn.inf. Si quis ſolidi circulum.* Ad formam quoque pertinet quod alij maiores, minores alij erant: itaque mentio fit maiorinæ pecuniæ, *l.6. h.t. & l.1. inf.Si quis pecunias conflauerit*, quæ quidem ex argento & ære erat, *d.l.6.* maioris argentei nummi meminit *lex* 1.*inf. de expenſis ludorum.* maioris pecuniæ, *l.2. inf. Si quis pecunias conflauerit.*

VIII. SPECIES nummorum *hoc Codice* hæ memorantur; Argentei, *l.1. inf. de expenſis ludor.* Centenionales nummi, *l.2.inf. Si quis pecunias conflauerit*, qui Centenionales communes, *l.1. eod. Tit.* Decargyrus nummus, *d.l.2.* denarius (mille denarij pars ſexta ſolidi, *l.vlt. infr.de Sicariis*) à quo denariſmus, *l.107.123. infr. de Decurionib.* Dinummus, à quo vectigal dinummium, *l.2.infr.de Alexandrinæ plebis primatibus*: Folles, *l.1.inf. Si quis pecunias, l.2.4.ſup. de Senator.& Glebali conlatione*: *l.5.ſup.de prætoribus*: *l.3.inf.de Sicariis, l.3.ſup.de Veteranis*: *l.2. 3.inf.quorum appell.l.vn.inf.de menſis oleariis*: Libellæ, *l.vlt. ſup de cuſtod. reor.* Quinquagena, *l.7.de luſtr.coll.* maiorina, *de qua ſuprà*: Nummi ita ſpecialiter dicti, *l.1.inf.de Medicis*: *l.1.inf. de pretio panis Oſtienſis*: Siliquæ, *l.1.inf.de impon.lucrat.deſcript.* Solidi, *l.1. inf.ſi quis ſolidi circulum*: *l.2. inf.de conlatione æris*: *l.22.23. infr.de Suſceptorib*: Aurei ſcilicet, vnde obryzæ maſſa ſolidique, *l.12.inf.de Suſceptorib.* figurati ſolidi anteā mentio facta. Trimiſſes denique, *l.4.ſup. de militari veſte*: *& l.2.ſup. Ne Comitibus & Tribunis lauacra.*

IX. PONDVS monetæ exactum ad libram, *l.1.inf.de oblatione votorum*: *l.13. inf.de Suſceptoribus*, ad vncias, *l.8.h.t.& l.1. inf.de ponderatorib.* ad ſcrupulos, *d.l.5. inf.de ponderatorib. l.3.12. inf. de metallis*, Auri libra ab initio 84.ſolidos efficiebat, *l.1.de ponderatorib.* poſtea ad ſolidos ſeptuaginta duos contracta, *l.1.inf.de oblatione votorum*: *& l.13.inf.de Suſceptor.* Argenti verò libra ſæpè ſexaginta argenteos, *l.1.inf.de expenſis ludorum*: vbi dicam. Item ſolidus erat quaternorum ſcrupulorum ſub Conſtantino, *l.1. inf.de ponderat.* In ſingulas vncias (quæ 12. in librâ) ſeptem ſolidi *d.l.1.* Libræ duodecim erant vncia, vid *l.4.inf.de metallis.*

X. PRETIVM & æſtimatio, *l.2.3.inf.de conlatione æris, l.vn.infr. ſi quis ſolidi circulum*: *l.vn.inf. de argenti pretio*: ſiue vnius monetæ ad aliam proportio hæc erat: Æris ad aurum, viginti quinque libræ æris pro ſolido, *l.2.3.inf. de conlatione æris*: proinde centenarius æris, cuius fit mentio: *d.l.3.* Pro quatuor ſolidis. Argenti item ad aurum proportio hæc erat, argenti libra pro quinque ſolidis, *d.l.vn.inf.de argenti pretio*: & ſic proportio decupla erat.

XI. PONDERATIONIS & ponderis quanta ratio habita: & vt ea æqua lance fieret: vid. *tit. de ponderator.*

XII. VENDITIO quoque nummorum ſiue monetæ quædam licita fuit: de qua vide *leg.vn.inf.ſi quis ſolidi circulum*: *leg.1.2. inf. Si quis pecunias conflauerit*: *d.leg.1.inf. de ponderatoribus.* Huic rei Zygoſtatæ præpoſiti dirimendæ videl. controuerſiæ de pondere *l.2.de ponderatorib.*

XIII. FALSA moneta, & Falſarij tandem ſequuntur, quod proprium *huius Tituli* caput eſt. Falſa moneta igitur, *Rubr.& l.9.* dicitur, & falſa fuſio *l.3.* item adulterina moneta, *l.2.* adulterinum numiſma, *l.1.* adulterini ſolidi, *l.13.inf.de Suſceptoribus*, vnde & monetæ adulterata figuratio, *l.8. inf. de indulgentiis criminum.* Falſæ monetæ Rei dicuntur adulteri ſolidurum,

dorum, *l.5.h.t.* adulteratores monetæ, *l.1.inf.de conlatione æris: & d.l.8.inf.de indulg.crim.* Paracharactæ vulgò vocabantur, *l.9.h.t.*

¶ Porrò artes horum erant partim in cudenda moneta, *l.6.inf.de indulg.criminum.* seu facienda, *l.1.h.t.* extra monetas publicas, *l.3.* vel etiam in monetis publicis, sed ex hominum priuatorum auro, *l.7.8.* denique figurato solido adultera imitatione, *l.vn.inf.si quis solidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratam in vendendo subiecerit*: Huiusmodi falsæ monetæ Rei dicuntur sacri oris imitatores, & diuinorum vultuum adpetitores, venerabiles formas sacrilegio eruditi imprimere, *l.6.inf.de indulg.criminum.* Hinc monetæ adulterata figuratio, *l.7.inf.de indulg.crim.* falsa fusio, *l.3.h.t.* adulterina moneta, *l.2.* adulterinum numisma, *l.1.h.t.* partim verò falsæ monetæ reorum artes sunt circa publicam & probam monetam, putà eas conflando, *l.1.inf.si quis pecunias conflauerit*: separato item argento ab ære, maiorinam pecuniam purgando, *l.6.h.t.* Item abradendo, incidendo, *l.vn. si quis solidi circulum exteriorem inciderit*, seu adrodendo, excidendo diminuendo, *l.2.inf.de ponderatorib.*

SINGVLARIA multa in hoc crimine recepta erant. Accusatio eius quippe publica non tantùm erat; verùm etiam quandoque accusatores præmiis inuitati: Et quidem ingenui, præmio partis bonorum rei delati: serui verò præmio ciuitatis Romanæ: *l.2.h.t.* Quin & appellare ad Principem pagano huius criminis reo condemnato non licuit, *d.l.2.* Imò reum custodiæ suæ traditum dimittens capite puniebatur, *d.l.2.* Indulgentia denique criminum ad hos non pertinebat, *l.6.inf.de indulg.crim.*

POENA falsam monetam formantis varia, pro sexuum, conditionis, temporum etiam varietate imposita: Quandoque perpetui exilij, deportationis perpetuæ, vltimi supplicij seu capitalis: omnium bonorum confiscationis, *l.1.2.3.6.h.t.* Imo & ignis, *l.5.& l.vn.inf.tit.prox.* denique Maiestatis crimen erat, *l.9.h.t.* domus quoque confiscabatur in qua figuratus nummus esset, domúmque præbens proscriptis bonis deportabatur, *l.2. & 4. h.t.* conscius, minister, seruus, actor fundi, incola, colonus, qui ministerium præbuit, capitali pariter pœnâ adficitur.

I. Imp. CONSTANTINVS A. ad Verinum.″

QVICVMQVE adulterina fecerit nomismata″, pœnam pro discretione sexus″ & condicionis suæ diuersitate sustineat: hoc est, vt si Decurio, vel Decurionis sit filius, exterminatus genitali solo, ad quamcunque in longinquo positam ciuitatem sub perpetui exilij conditione mittatur, ac super facultatibus eius ad Nostram Scientiam referatur: Si Plebeius, vt rebus amissis perpetuæ damnationi″ dedatur: si Seruilis condicionis, vltimo supplicio subiugetur. Dat.″ & Acc.xv. Kalend. April. Constantino A.v. & Licinio Cæs. coss. [319.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.*

″ Vicarium Africæ, *l.vn.de parricidio: & l.1.infr.de famosis libellis.*

″ *Nomisma* hic pro ipsa moneta & nummo: aliàs Nomisma pro forma seu charactere & Typo. Prudentius: *En Cæsar agnoscit suum Nomisma nummus inditum* vbi nihil necesse est reponi *insigna.* Eodem sensu Suidas de monetariis [illegible], inquit, [illegible]: de quo ad *leg.prox* [illegible], *formare drachmam.* Philostratus *lib. 1. de V. Apoll. c.11.* [illegible]: id est, [illegible]. Quem locum & sensum debeo Scaligeri *Posthumo, de re numaria. p. 24.* Pollux [illegible]. Quandoque & *Nomisma* speciatim est *solidus aureus*: Et verò hoc sensu *h.l.* accipio.

″ De hoc, *hac leg.* nihil agitur; proinde desideratur hoc caput.

″ *&. deportationi.* Neque enim *damnatio*, aut *condemnatio*, vllibi pro *deportatione* accipitur, ne quidem apud Lamprid. *Alexandro Seuero*, cuius locum expendo ad *l.1.infr.ad leg.Iul.Repetund.*

″ Intercidit hic dies quo data hæc constitutio. Sanè eodem die dari & accipi non potuit, quando quidem Constantius Sirmij in Pannonia constitutus hoc tempore erat, Verinus Carthagine.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. Quatuor constitutiones *hoc titulo* ordine sequuntur, quibus addenda & quinta, putà *lex vn. infr. si quis solidi circulum*: (quæ tempore omnium prima est) imò & sexta adhuc de re monetaria, & solidi libræque æstimatione: putà *l. 1. infr. de ponderator.* Et quinque quidem priores *de falsa moneta.* Ex quibus apparet, hinc quantam rei *monetariæ* curam gesserit Constantinus: indequàm frequens eius æuo falsæ monetæ crimen fuerit, quod tot legibus coërceri ab eo oportuerit: qui & accusatores præmiis euocauit, multáque alia singularia circa id statuit. Addenda eiusdem *lex 1. infr. de monetariis*, quâ monetarios in sua semper conditione, durare voluit, neque vllâ dignitate ab eâ liberari.

¶ *Hâc* sanè *lege* pœnam adulterinum nomisma id est solidum facienti (intra Africam nominatim) hoc rescripto variam, pro sexus & conditionis varietate imponit; pro varietate inquam conditionis: Decurioni scilicet vel Decurionis filio, perpetui exilij pœnam; plebeio verò perpetuæ deportationis: (nam ita lego,) seruilis conditionis homini, id est actori fundi

fundi, incolæ, colono, (hi enim omnes seruilis sunt conditionis, de quo dixi ad *l. 1. sup. de sepulchris violatis*) vltimum supplicium, quod *legi Corneliæ* conuenit, cuius sane pars & caput fuit de *monetis*, vnde & lex Cornelia *Numaria* dicta, vt iam monui *ad Rubricam.* I. C. in *l. 1. in fine, π. ad legem Cornel. de Falsis. Pœna falsi deportatio est, & omnium bonorum publicatio: & si seruus eorum quid admiserit, vltimo supplicio adfici iubetur.* Verum de pœna legis Corneliæ *de falsis*, plenius dictum est ad *l. 2. sup. d. leg. Cornel. de falso.* Paulus 5. *sentent.* a 5. *Honestiores*, inquit, *in insulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur.* Sed nihil est pœnarum modo incertius, & quidem hac parte, vt probabunt sequentes aliquot *leges.*

¶ Illa ex *hac lege* notentur. Primùm, Decuriones mitius punitos, de quo *suo titulo.* Secundò notetur, exilij species: quâ non insulæ certus locus assignatur, verùm certa ciuitas longinqua: Vide *legem 5. 7. π. de interdictis, & relegatis.* Tertiò obseruetur, bonorum publicationem exilij comitem non semper fuisse. Quartò obseruetur, *hac lege* Decurionem non tantùm Curia submoueri, sed etiam relegari, cùm tamen antea excuriationis tantum pœna imponeretur ob falsum testimonium: Paulus *lib. 5. sent. titulo apud eum* 15. apud Authorem verò *collat. legum Mosaic. tit. 8. Hi qui falsum, vel obliqua testimonia dixerunt, vel vtrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut Curiâ submouentur:* de qua Excuriationis pœna est quoque locus Lampridij in *Alex. Seuero, p.* 120. Sed & Varro apud Nonium in *ἱπποκύων*: *Apollonium*, inquit, *ideo excuriant* [Censores] *quia nihil habebat.* Vbi tamen error est in *titulo* Varronis Satyræ, scribendum enim *ἱππόκυων*, vt docet Gellius *lib. 3. cap.* 18. Ex eodem Gellio apparet, in *illa satyra*, Varronem egisse de Senatoribus, Equitibus, Censoribus & Curia. Quintò obseruetur, plebeium perpetuæ deportationi subiici.

II. * Idem A. ad Ianuarium."

I. QVONIAM nonnulli Monetarij" adulterina moneta" clandestinis sceleribus exercent, cuncti cognoscant, necessitatem sibi incumbere huiusmodi homines inquirendi, vt inuestigati tradantur Iudiciis", facti conscios per Tormenta illicò prodituri, ac sic" dignis suppliciis addicendi. II. Accusatoribus etiam eorum immunitatem" permittimus"; cuius modus, quoniam dispar census" est, à nobis per singulos statuetur." *Seruos* * etiam qui hoc detulerint, Ciuitate Romanâ donamus, vt eorum domini pretium à fisco percipiant. III. Si quis autem Militum huiusmodi personam susceptam" de custodia exire fecerit, capite puniatur. IV. Appellandi etiam priuato" licentia denegetur: Si verò Miles aut Promotus huiusmodi crimen incurrit, super eius nomine & gradu ad nos" referatur. V. Si * Dominum fundi vel domus conscium esse probabitur, deportari eum in insulam oportebit, cunctis eius rebus protinùs confiscandis: Si verò eo ignaro crimen commissum est, possessionem aut domum debet amittere, in quâ id scelus admissum est: Actor fundi, vel seruus, vel incola", vel colonus, qui hoc" ministerium præbuit, cum eo qui fecit, supplicio capitali plectetur: nihilominus fundo, vel domo fisci viribus vindicanda. VI. Quod si dominus antè ignorans, vt primum repperit, scelus prodidit perpetratum, minimè possessio, vel domus ipsius proscribtionis iniuriæ subiacebit: sed auctorem ac ministrum pœna capitalis excipiet. Dat." XII. Kal. Decemb. Rom. Crispo II. & Constantino II. CC. COSS [321.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit. ex h. l.* & *l. 4* consiata & interpolata est.

" Agentem vicariam Præfecturam, vt docet *lex 4. inf. de famosis libellis*: Quanquam & Ianuarium Præfectum vrbi memorat A.D 319 *l. 1. inf. de abolitionibus*, etsi eius non meminit *Notitia Præf. Vrb.*

" De monetarijs igitur peculiariter, qui monetam cudebant, hæc *lex* est; quorum simile factum sub Aureliano memorant Historici, de quibus alioquin erit Titulus *infrà* peculiaris.

" Vide *Commentarium.*

" id est, iudicibus offerantur: in *Cod. Iust.* tradantur iudici: *publicandi* voce vtitur *lex 5. infr.*

" In Cod. Iust. *ac si digna*, malè: *Ac sic*, hac *lege* est, atque ita post quæstionem videlicet & conscios proditos.

" An hæc vox legitima sit? mox videbimus.

" *sc. promittimus*: vt *l. 4. supr. de desertoribus*, perdiderit pro *prodiderit*, quæ *lex* huic argumento respondet: nisi *permittimus*, pro *remittimus* accipiamus, id est largimur, donamus.

" Huius vocis loco reposuit Tribonianus *patrimonium.* Et tamen hoc elegantius est. Notum illud, *Dat census honores, census amicitias.* Vide eodem sensu *census* appellationem in *l. 29. inf. de petitionibus* & *l. 4. sup. de Senatoribus. l. 3. supr. de tutoribus. l. 42 & 50. inf. de operibus publicis*: *l. vn. infr. de his qui numero liberorum.*

" *Statuitur*, in *Cod. Iust.* malè.

* Hæc sententia à Triboniano detracta est *dicta lege 1.* & coniecta in *leg. 1. Cod. pro quibus causis serui pro præmio libertatem accipiunt.*

" In Cod. Iust. *suspectam*: sed hoc nostrum legitimum est: Susceptam personam vocat militis custodiæ commissam: pariter receptarum personarum custodiam vocat *lex 5. sup. de custodia reorum. Ad Commentariensem*, inquit, RECEPTARVM *personarum custodia obseruatioque pertineat, nec putet hominem abiectum atque vilem obiiciendum esse iudicis, si reus conditione aliqua fuerit elapsus.*

" *Priuatum* hic opponit militi & Promoto, de quo consule *Glossarium Theodosianum.*

" *Promotus in gradum*: ita Tribonianus. De promoto mox dicam plenè.

" *Ad competentes Iudices*, Tribonianus.

* Sequentia omnia penitus interpolata sunt à Triboniano propter *legem 4. infr.* & ex eius legis sententia.

" Fortè idem cum Inquilino, de quo plenè ad *l. vn. sup. de inquil. & col.*

" De *Colonis* consule *Paratitlon de fugitiuis Colonis.*

" in hoc, ad hoc. " pro *reddita*, vel *proposita.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

ERVENDIS & OPPRIMENDIS Monetariis falsæ monetæ in possessionibus priuatis figuratæ, culæ reis, hac constitutione singularia multa à Constantino M. constituuntur: Quia scil. vt ait, *nonnulli Monetarij clandestinis sceleribus exercerent adulterinam monetam. Adulterina moneta* ait, nisi malit quis cum Iustinianeo Codice, *adulterinam monetam*, id est vt equidem existimo nummariâ notâ adulteratâ, vitiata, corrosa: Nam & ita sub Aureliano Monetarij memorantur metu pœnæ bellum excitasse vitiatis monetis, vt loquitur *Eutropius*, vt vertit Auctor apud *Suidam* διαφθείροντες νόμισμα (id est adulterata moneta typo & iconio, eo quippe significatu νόμισμα accipi iam ostendi ad *l. 1. sup.*) Victor Schotti quod nummariam notam corrosissent. Qua parte Eutropio & Aurelio Victori benè conuenit. Vitiare monetam est nummariam notam corrodere: nummariam inquam notam, id est formam, typum, & iconium. Monetam seu monetæ formam vitiauerãt & corroserant monetæ artifices illi, seu monetarij; id est cùm maiore forma, circulo, vel pondere monetam cudere debuissent, vitiatâ, corrosâ monetâ, id est angustiore iconio, vel leuiore, monetam figurarunt, atque ita in compendium & sinum suum verterunt quantum de iusta moneta decessisset: Breuiter, ficto iconio, leuior & breuior, forma vel pondere imminutis.

Sanè *moneta* appellatione iconium, typum, exempla, χάραγμα intelligi, iam ex *Iuuenale*, *Glossis Basilicorum*, & *Harmenopulo*, ostendi. Denique adulterinam monetam vix quisquam exercet, nisi vitiatâ, corrosâ, adulterinâ notâ, falsâ fusione, clandestinis autem sceleribus, id est extra monetas publicas, intra priuatorum fundos, domósue, atque extra monetas publicas, vt præter hanc *legem* ostendet *lex 3. & 4. inf.* ἐν σπηλαίοις, vt testatur Libanius *orat. in Iuliani necem, p. 294. in f.* vbi de curiosorum auaritia & improbitate agens; διδόντες γὰρ, inquit, ἐξουσίαν τοῖς τὸ νόμισμα διαφθείρειν τολμῶσιν, ἀπὸ τῶν σπηλαίων ἐν οἷς ταῦτα ἐτόλμων, δίκαιον ὑπὲρ τοῦ παρασήμου φέροντες ἐτρέφοντο. Quibus clandestinis sceleribus euitandis consilium Anonymi cuiusdam qui *Notitia imperij* subiectus est, satis occurrere videtur. *Ergò*, inquit, *hæc quoque pars maiestatis vestræ est, vt in omnibus adhibenda correctio, ita vt opifices monetæ redacti vndique in vnam insulam congregentur nummariis & solidorum vsibus profuturi, à societate videlicet in perpetuum contigua terra prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna integritatem publicæ vtilitatis obfuscet. Illic enim solitudine suffragante integra fides monetæ præstabitur: nec erit fraudi locus, vbi nulla est mercis occasio.*

I. Primum igitur statuit Constantinus: INQVIRENDORVM horum Monetariorum necessitatem omnibus incumbere, id est fundorum & domorum dominos quàmlibet semotos, possessiones & domos suas excutere, & peruestigare debere; alioquin reperto huiusmodi monetario, postea quamlibet ignarum dominum, extra culpam tamen non esse; atque ideò vt mox subiicietur, fundum siue domum quæ Monetario huiusmodi latebram præbuit, quamlibet ignaro domino confiscari. Necquicquam ignorantiæ prætextu se tuetur, cui inquisitionis necessitas imponitur; & curiosum hac parte domi suæ quemque agere oportet: Neque satis est scelus intra fundos vel domos suos admitti ignorasse, vel sceleri non consensisse, diligentiam insuper adhibere debuit, ne incauto atque aliud agente se latebra reo præberetur. Ignorantia non sufficit: diligentia & exacta inquisitio præterea requiritur. Quod quidem, vt singulare valde est, ita crescentibus Monetariorum sceleribus hac noua ratione certè bellum illis indici oportuit, omnibus certatim id agentibus, necubi laterent. Neque alia expeditior ratio eruendorum reorum, quàm si dominis fundorum denuntietur, eos nequicquam ignorantiæ prætextu defendendos. Quorusquisque enim est qui sibi denunciatum hoc sciat, qui non fundos suos excutiat? Sic certatim hanc operam nauantibus omnibus reum elabi impossibile est. Et tamen Constantinus idem postea, *l. 4. h. t.* æquissimum huic *legi* temperamentum addidit, octo fermè annis post hanc *legem*: Eum quippe dominum incuriæ vel negligentiæ puniri voluit, qui in proximo constitutus fuisset: si verò longissimè (veluti si Romæ constitutus in Africa possessiones habuit) incuriæ eum puniri noluit: Sed & viduis & pupillis, etsi in proximo constitutis, huius rigoris gratiam fecit, sexus & ætatis infirmæ habita ratione, de quo pleniùs ad eam *legem 4*. Primum interim hoc politicum est Constantini Scemma ad eruendos monetarios falsæ monetæ reos. Cui adiiciendum illud, quod etiam hæc curiosorum muneris pars fuit, falsæ monetæ reos eruere, vt ex *Libanij* loco liquet, quem paulò antè protuli.

II. Secundum scemma Constantini ad eruendos Monetarios παραχαράκτας est, ACCVSATORVM per summa præmia euocatio: euius moris accusatores, inquam, exciendi, vt alibi exempla occurrunt, ita & *lex 5. inf.* pariter occurrit, & *l. 4. Iul. Repetundar. l. 21. infr. de pœnis.* Porrò Præmium istud est liberæ scil. personæ immunitas; seruo, ciuitas Romana promittitur. De vtroque videndum est.

Ait lex: *Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus:* cuius modus quoniam *dispar census est, à nobis per singulos statuetur.* Nõ ait, *impunitatẽ*: neque enim de conscijs criminum sociisque hîc agitur: vt putarunt, qui hunc locum non intellexerunt, atque ideo mutilum crediderunt: ait *immunitatem*, id est vacationem onerum patrimonialium, quæ *censui*, id est patrimonio, vt Triboniano visum est immutare, indicuntur. Hæc est huius loci sententia, & immunitatis explicatio: quam vt sequentia satis suggerunt, ita apertè confirmat *lex 4. sup.* (seu *lex 1. Cod. Iust.*) *de desertoribus*: *si desertorem seruus perdiderit* [prodiderit] *libertate donetur: si mediocris loci ingenuus*, IMMVNITATE *potiatur*: Scilicet pari passu fermè ambulant libertas, & immunitas; & pro summo præmio sunt: illâ, pro præmio, à iugo dominico absoluuntur serui: hâc, iugo publico, pro præmio, pariter liberantur liberi. Porrò immunitas *h. l.* liberis promittitur pro præmio accusationis: non tamen omnimoda aut simpliciter: sed pro eâ parte quam Princeps per singulos habitâ census & patrimonij ratione statuturus est: Valentinianus Iun. tamen *d. l. 4. supr. de desertoribus*, postea desertoris proditori mediocris loci simpliciter & indistinctè immunitatem pro præmio pollicetur.

Et hæc de præmio quod liberis Monetariorum delatoribus Constantinus M. pollicetur: seruis pariter summum Ciuitatis Romanæ ius pro præmio promittit: pretio tamen dominis refuso. Vbi duo notanda sunt: *Primùm*, non tantùm libertatem pro præmio seruis dari, quod solemne seruorum accusatorum & proditorum præmium fuit, (vt

patet ex *tit. π. qui sine manumiss.* & *Cod. pro quibus causis serui pro præmio libertatem*: ex *h.l.* vnde desumpta est *lex 2. Cod. d. t.* & *d. lex 4. sup. de desertoribus*: & *l. 1. infr. de raptu virginum*:) verùm etiam hoc casu Ciuitatem Romanam nominat in pro præmio dari, id est iustam & plenam libertatem: cùm tamen alioquin seruis pro præmio Latina fermè libertas præstaretur: *l. 1. infr. de raptu virginum*: de quo discrimine dicam ad *d. l. 1.* Imò iam quoque dixi *ad l. 1. supr. de hæred. petit.* Notandum *Secundò* seruo pro præmio indicinæ ita libertate donato, serui pretium à fisco, domino præstari; scil. vbi nullum est Domini crimen, seruo pro præmio ad libertatem perducto, domino eius pretium è fisco fermè præstatur, *h. l.* contrà si domini crimen sit, pretio mulcatur: *l. 1. 4. inf. ne Christianum mancipium.*

III. Tertia cautio, quam adhibet *h. l.* Constantinus ad opprimendos monetarios falsæ monetæ reos, est hæc: quod CVSTODI huiusmodi monetarij oblati capitalem pœnam iudicir custodiam dimittenti. De pœna alioquin custodiam dimittentis vide *l. 8. 12. π. de Custod. reorum*: & Paulum *5. sent. tit. 31.* Cæterùm in Milite exemplum ponit: scil. militibus custodiæ commissæ; vt præter hanc *legem*, docet *d. l. 8.* inscriptio, & *d. l. 12.* & *l. 10. π. ex quibus caus. maiores*: & Paulus *d. loco*: *Si pecuniâ*, inquit, *acceptâ* MILES *custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Addit; *& certè quæritur, cuius criminis reus dimissus esse videatur.* Quod & hanc *legem* nostram illustrat. Porrò Militum appellatione intelligo Iudicum Officiales: argumento inter alia verborum illorum superiùs, *inuestigati tradantur Iudiciis*: Verùm de hoc dixi pleniùs ad *l. 1. sup. de custod. reorum.*

IV. Quarta cautio Constantini hâc parte est: quod APPELLANDI ad Principem ius huiusmodi falsæ monetæ reis admodum coarctat. Scilicet facilè rei appellationis velamento elabuntur. Igitur Appellationi *priuati* (id est pagani neque promoti) ad Principem nil tribui: quin non obstante appellatione, falsæ monetæ reum paganum supplicio addici vult. Militis tantùm & promoti appellationi deferri iubet Constantinus M. déque eius nomine & gradu ad se referri. Constantius quoque F. Constantini, omni dilatione submotâ, falsæ monetæ reos pœnæ subiici voluit: *l. 5. inf.*

¶ De Promoto pleniùs videndum est, cuius *h. l.* & *duabus* præterea *legibus hoc Cod.* videl. *l. 2. inf. ad leg. Iul. de ambitu*: & *l. 2. supr. de cursu publico*, mentio fit. Promotus igitur *h. l.* iungitur militi: vterque tam miles quàm promotus priuato opponitur. Ex quo vel solo satis apparet, promotum publico ministerio functum. Id hactenus ex *h. l.* colligere possumus: At *lex 2. infr. ad leg. Iul. de ambitu*: quæ Honorij Imp. est, manifestè ostendit, Promotos fuisse Officiales Iudicum ad superiorem gradum aliquem promotos, vel munere officiali per promotiones gradu factas defunctos. *Nullus omnino*, inquit, *Principatum cæteráque officia repetere audeat, cùm publica disciplina semel gesta sufficiant: at si quipiam* PROMOTORVM *denuò ad id munus irrepserit, quod docebitur ante gessisse, affectus grauissimis suppliciis pœnam deportationis excipiat: ita vt Primates officij, quorum interest ambientibus obuiare, hanc propositam pœnam non dubitent.* Promotus igitur est in gradu aliquo constitutus: vnde *l. 2. sup. de cursu publ.* pro pœna Promotus, regradationis humilitate plecti iubetur. Ideò & Munifici *d. l. 2. sup. de cursu publico.* Qui contra hanc fecerit sanctionem, Promotus regradationis humilitate plectatur: munifex pœnam deportationis excipiat. Porrò notum est vel ex *l. 18. π. de verb. signif.* & Festo, Firmico, Vegetio, Ammiano Marcellino, munifices esse gregarios qui munia obibant. Tandem ex his colligimus, Promotos esse, & in officiali, & in armatâ militiâ ad gradum aliquem promotos: munificibus contrarios. Quibus munificibus, vt promoti opponuntur, *d. l. 2.* ita & iisdem Beneficiarij opponuntur apud Festum: qui muneris beneficio vacabant. An iidem igitur Beneficiarij, & Promoti? Putat omninò Cuiacius: cuius sententiæ argumentum hoc addi potest. Quod vt Beneficiariis vsi Magistratus in cursu peragendo; quod docet Spartianus *in Adriano*: de quo dixi ad *l. 5. supr. de cohort.* Imo & cursus publici exhibitio iis demandata; *l. 7. supr. de cohort.* Ita & Promotis: quod docet *d. lex. 2. supr. de cursu publico.* Sanè Vegetius *lib. 2. c. 7.* Beneficiarios ita describit; *Beneficiarij ab eo appellati, quod* PROMOVENTVR *beneficio Tribunorum.*

Verùm alia mihi mens est: Beneficiarij quidem, Promoti; at non Promoti omnes, Beneficiarij. Promoti scil. alij gradu & ordine militiæ gradatim emenso: alij beneficio: vtrique Promoti: sed Beneficiarij, ex beneficio & per saltum: *Promoti*, specialiter sic dicti, qui gradu. Et verò de his Promotis hæc *lex* nostra, & *lex 2. inf. ad leg. Iul. de ambitu*: & *lex 2. sup. de cursu publ.* accipiendæ sunt. Sanè *Promotionis* vox vtique apta. Suidas *προμώτους προκόπτοντας παρὰ Ῥωμαίοις.* Etymologici auctor, *Προμῶτος ῥωμαϊκή ἐστιν ἡ φωνή, καὶ δηλοῖ τὸν προκόψαντα: ὅθεν καὶ προμοτίονες λέγονται.* Promotio, & Promotus, de ordine ad superiorem gradum promotis: notum enim, promotiones ordine factas apud Romanos. Scæua apud Lucanum

> —— *ibi sanguine multo*
> *Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.*

Eusebius *lib. 7.* de eâdem Centurionis vite, de quâ Lucanus agens; *ἐπὶ τοῦτο προκοπῆς τὸν Μαρῖνον ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐκάλει*: id est *ad hoc promotionis*, seu *ad hanc promotionem Marinum gradus ordo vocabat.* Sed propriè *Promoti*, vt dixi, qui gradus ordine promoti: Beneficiarij, qui beneficio. Hinc *beneficij Tiberij Centuriones* apud Suetonium, *in eius vitâ, cap....* verùm de his suo loco pleniùs. Huiuscemodi *Promotiones* quarum mentio in Macrini *oratione* apud Lampridium habitâ: *Commilitones pro Imperio aureos ternos: pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas Promotiones, sed geminatas.* Scilicet Imperatores militibus Imperatorio nomine aucti de more promotiones indulgebant singulas, id est ad vnum gradum superiorem permouebant beneficio hoc suo: at Macrinus *geminatas promotiones* indulsit. Macrinus filius: *Causa Imperij, causa nominis, id omne quod prater, & tantundem promitto, honoribus, vt venerandus Pater præsens promisit, duplicatis. Honores duplicatos* vocat filius, quos Pater *Geminatas promotiones.* De huiusmodi promotionibus vid. & *l. 2. sup. quis in gradu præferatur.* Tandem Promotorum Equitum mentio in *Notitiâ Imperij*: sed & Ammianus *lib. 31. p. 495.* Tribunum *Promotorum* memorat.

Quinta Constantini cautio est POENARVM exasperatio in dominos possessionum, in quibus falsa moneta figurata: itémque in eos qui ministerium præbuerunt: actores, seruos, incolas, colonos; *vers. si dominum.*

Sexta cautio & vltima est POENÆ relaxatio: scil. dominis possessionum veteris incuriæ & negligentiæ atque adeò confiscandæ possessionis pœnam remittit, si comperto posteà scelere id prodiderint. Præterita incuria & negligentia posteriore diligentiâ satis benè pensant.

III. * Idem

III. * Idem A. ad Tertullum P.V." Afric.

SI quis nummum falsâ fuſione" formauerit, vniuerſas eius facultates fiſco" addici præcipimus, atque ipſum ſeueritate legitimâ" coherceri, vt " in Monetis tantùm" noſtris cudendæ pecuniæ ſtudium frequentetur. Dat. Prid. Non. Iul. Med. Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. coss. [326.]

NOTÆ.

* Lex 2. *Cod. Iuſt. eod. tit. ex hâc l. & l. 5. & l. 9. inf* deſumpta eſt.
" *3e. P.C.* id eſt Proconſuli: Similis error admiſſus *l. 3. ſup. ad leg. Corn. de falſo.* in Codice Iuſtinianeo perperàm omninò hunc factum *Præfectum Vrbis Africæ*: quæ monſtra ſunt.
" *Fuſio* monetæ. " *Formare* nummum: vid. *Paratitlon.*
" *Noſtro.* Cod. Iuſt.
" *Atque ipſum ſeueritate legitimâ coherceri*: hæc verba Tribonianus recidit, prælata pœnâ *leg. 5. infr.*
" Quæ vid. *l. 2. ſup.* " *In monetis omnium.*
" *Tantummodò*, Cod. Iuſt.

COMMENTARIVS.

PRIVATO extra MONETAS publicas cudendæ monetæ, nulli ius eſſe vult *hâc l.* Conſtantinus M. (de quo dicitur adhuc aliquid ad *l. vlt.*) In monetis tantùm publicis ſcil. cudendæ monetæ ſtudium frequentari Principis auctoritate debet, *h. t.* Quæ proinde in priuatis *extra monetas publicas* pecunia cuditur, falſa moneta eſt: *falſa fuſio*, vt *h. l.* vocatur. Falſæ monetæ, ſeu falſæ fuſionis non modò reus eſt, qui adulterinam monetam vel pondere vel materiâ format, fundit, ſubijcit; verùm & qui *priuatus* pecuniam fundit *extra monetam*. Nam etſi extra monetam cuſus nummus, bonus eſſe poſſit, & non παρακεχαραγμένος, attamen pecunia extra monetam formata ἔξω τοῦ ἀργυροκοπείου κεχαραγμένη, falſa eſt, & falſæ fuſionis: qui figuratus adultera imitatione, vt loquitur *lex vn. infr. ſi quis ſolidi Circulum.* Legitur quoque apud Origenem *Homilia 3 in Leuit. & homiliâ 36. pecunia extra monetam formata.* vbi Ciacconius non intellexit, quid eſſet *extra monetam.* Denique *Falsâ fuſione* formatus nummus *h. l.* eſt, qui etſi probus δόκιμος, à priuatis nullo iure formatur; breuiter pecunia extra monetam formata. Rurſùm in monetâ publicâ, formata pecunia ex *auro*, à priuatis eò illato, falſæ fuſionis eſt: *l. 7. 8. h. tit.* Igitur regulariter priuati neque extra monetam publicam, neque in monetâ publicâ pecuniam iure figurant. In ſummam, *Priuatis* cudendæ monetæ ius nullibi eſt: Aſconius 3. *in Verrem*: Lex Cornelia nummaria, quæ de Moneta, Ne quis priuatus monetam faceret. Solius Principis fuit, & eſt, pecuniæ cudendæ ius, Regale. Certè hodie vbique inter Regalia & Imperij iura Monetæ numerantur vid. *Conſtitutionem* Friderici *Regalia*, *lib. 5. Feudorum*: & *cap. 1. Quæ ſint Regalia*: Guntherum *de vita Friderici*: *cudendæ iura Monetæ.* Dodechinum Abbat. *Regalia ſunt Ciuitates, Moneta, Teloneum*, &c. Inter alias pariter Imperij firmandi artes Mecenas Suadet Auguſto; μήτε δὲ νομίσματα ἴδια τις αὐτῶν ἐχέτω, ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις καὶ ἐκεῖνοι πάντες χρήσθωσαν; apud Dionem *lib. 52.* Itaque ſub Demetrio Syriæ Rege Simoni ſacerdoti Iudæorum inter alia priuilegia conceſſum, *facere percuſſuram proprij numiſmatis in regione ſua.* Principum igitur proprium fuit monetæ cudendæ ius. Hinc inter Inſignia Imperij delati ilicò: *Moneta nomen Antonini reddatur.* Lamprid. *in Seuero. Et Antonino Diadumeno ad Imperium euecto, ſtatim apud Antiochiam moneta Antonini nomine percuſſa eſt: Macrini, vſque ad iuſſum Senatus dilata eſt.* Hócque argumento, Auguſti poſtea probati. Vopiſcus *in Firmo*: *Cùm ille diceret Firmum latrunculum fuiſſe, non Principem; contrà ego illum & purpurâ vſum, & percuſſâ monetâ Auguſtum vocitatum: quin etiam nummos eius Seuerus Archontius protulit.* Vice verſa Tyrannidis inter argumenta monetæ cuſio, in Perenne, apud Herodianum *in Commodo*: in *Procopio* apud Ammianum. Omitto exempla alius æui & populi prudens. In eum finem, Monetæ publicæ, fiſcales *hoc tit. & l. 7. 8. vlt. inf.* Similiter Capitularium *lib. 3. 4. 13. De falſis monetis, quia in multis locis contra Iuſtitiam & contra Edictum fiunt, volumus vt in nullo alio loco moneta fit, niſi in palatio noſtro: niſi fortè iterùm à nobis fuerit aliter ordinatum.*

¶ Et tamen (vt ex *h. l.* & *d. loco Capitularium* liquet) à priuatis monetæ cudendæ ius aliquod vſurpatum aliquando fuit: vt id prohiberi neceſſe fuerit. Siue quia æreæ pecuniæ cudendæ ius ſingulari Principum indulto priuati quandoque impetrarunt, vt docebit *lex vlt. inf.* ſiue quia in *monetis* quoque *publicis*, à priuatis eò collatum æs, argentum, cudi, figurari potuiſſe, auro tantum excepto; ex *h.l.* & *l. 7. 8.* colligere mihi videtur.

¶ Porrò de *Monetis publicis*, quarum *h l.* mentio fit, ſemel moneamus neceſſe eſt. Monetæ ſcil. Cæſaris, vt *h.l.* vocantur, ſeu vt vocātur *l. 7.* publicæ, fiſcales per varia Orbis Romani loca fuêre: vt ex *Notitiâ* Imperij Orientalis & Occidētalis ſeu *Breuiario* Theodoſij liquidò conſtat. Ad Orientales pertinet *lex. 7. 8. 9. 10. h. tit.* Sanè memorantur quidem in *Notitiâ* Orientalis Imperij *Procuratores Monetarum*, neque tamen Monetæ ipſæ quibus Orientis locis fuerint, in eâ *Notitiâ* deſignantur. Nos aliundè aliquot ſupplebimus. Conſtantinopolitanæ igitur meminit vetus vrbis eius deſcriptio *Notitiæ* præfixa. Alexandrinam memorat Ammianus Marcellinus *lib. 22. p. 241.* Antiochenam, Lampridius *in Seuero.*

Cyzici quoque in Bithyniâ monetæ & monetariorum meminit Sozomenus *lib. 5. c. 14.* eóque pertinet *lex 1. inf. de murilegulis & monetariis.* Et hæc quidem de monetis quæ per Orientem fuêre. At in Occidente, Theodoſij Iunioris & Valentiniani 3. Temporibus, ſex adhuc Monetas memorat Notitia Imperij: *Procurator Monetæ*, inquit, SISSIANÆ: *Procurator monetæ* AQVILIENSIS: *Procurator monetæ* VRBIS ROMÆ: *Procurator mo-*

netæ LVGDVNENSIS: *Procurator monetæ* ARELATENSIS: *Procurator monetæ* TRIBERORVM. Tres vides tantùm Monetas nominari per Præfecturam Italiæ: tres pariter per Præfecturam Prætorianam Galliæ: atque ita per totum Occidentem qui duabus his Præfecturis constabat, sex monetas. Sanè *Sisciana* in Pannonia monetæ nummi complurimi etiamnum extant: in quibus hæc fermè occurrunt SIS. ad *Aquileiensem* refero *l.* 10. *inf. de murileg. & monet.* De *Vrbanâ* seu Romanâ complurima extant testimonia: inter cætera testis sub Aureliano vrbanorum Monetariorum intramuranus tumultus: de quo vid. *Vopiscum, Victorem, Eutropium, Suidam in* Μονιτάριος: meminit & Procuratoris Monetæ *Vrbanæ* Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 387. *Treuerica* monetæ & formæ infiniti extant nummi: in quibus hæ notæ *TR.P.* vel *P.TR.* id est, Pecunia Treuerica. Meminit & Pollio, *in Victoriâ. Cusi sunt*, inquit, *eius nummi aerei, aurei, & argentei: quorum hodièque forma extat apud Treuiros.* Fit & eius mentio in *veteri saxo.* Arelatensis formæ nummos quoque complurimos vidi: in quibus *P.AR.* Sanè vbi in Francorum iura Arelas migrauit, aureum ibi nummum è natiuo Galliarum auro cusum, ipsorum Arelatensium insigni, seu Genio formâ hominis alati impresso, auctor est Procopius. *Narbone* quoque Monetas sub Visigothorum Regibus memorat Sidonius *Carm.* 23.

Salue Narbo potens salubritate
Delubris, Capitoliis, Monetis.

Adde & monetas quæ per Africam: de quibus omninò accipienda hæc *lex* nostra: eóque etiam traho *l.* 1. *supr.*

IV. * Idem A. Helpidio."

PRIDEM" statutum † fuit, *Vt si ignorante quoque domino in fundo eius, vel domo figuratus" clàm" nummus cuderetur, sedem" flagitij suo fiscus dominio vindicaret:* Nunc discretionem fieri placet, vt si" dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria, vel negligentia punienda est, præceptum" prius valeat. Si verò longissimè ab ea domo, vel possessione afuerit, nullum sustineat detrimentum. Viduas ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus": vt viduæ nec in proximo constitutæ, domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientiæ noxa resideat. Pupilli" verò, etiamsi conscij fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia ætas eorum (si tamen fuerint impuberes) quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo sint, quoniam ignorare eos quid in re" pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, vt ex" rebus eorum si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum pupillo fuerat auferendum." Quibus" ita emendatis, omnibus" capitulis Lex pridem lata seruabitur. Dat. IV. Non. Maij, Constantino A. VIII. & Constantio IV. COSS. [329.]

NOTÆ.

* Lex 1. *Cod. eod. titulo*: hinc & ex *l.* 2. *sup.* vt iam ad eam monui, conflata & interpolata est.
" An Præsidi Sardiniæ: vt *l.* 1. *sup. de feriis*? Illud potius existimo, eâdem dignitate hunc Helpidium functum quâ Ianuarius, cui *lex secunda sup.* inscribitur: Hæc enim, illius temperamentum est.
" Ante octennium fermè: *l.* 2. *sup.* Ceterùm hæc prima sententia à Tribon. recisa: ne retractationis vestigium extaret.
" Figuratus nummus, *h. l.* figuratum æs: *l.* 1. *inf. de conlat. æris*: figuratus solidus, *l.* 1. *inf. si quis solidi circulum, l.* 1. *de ponderatorib.* Figuratio Monetæ *l.* 8. *inf. h. t. l.* 2. *inf. si quis pecun. conf. l.* 7. *inf. de indulg. crim.* ex auro figuratum, *l.* 7. *h. t.*
" Clandestinis sceleribus, *d. l.* 2.
" *Sedem flagitij* vocat possessionem, domum, in quâ figuratus nummus, cusus.
" Hinc Tribonianus rursum *legem* suam deformat.
" *Etsi ignoret, fisco vindicetur*: hæc horum verborum loco, Τριβ. retractationis vitandæ causâ, mox interserit sententiam vltimam *legis* 2. *sup.*
" Hic Τριβ. inserit *versiculum, Actor. legis* 2. *sup.*
" Credimus, *Cod. Iust.*
" *Impuberes verò*: ita Τριβ.: detracta mox parenthesi, vel potiùs limitatione illâ, *si tamen fuerint impuberes.*
" *Rebus*, Cod. Iust. " *De* C. Iust.
" *Inferendum*, Cod. Iust. & tamen hoc nostrum non improbum est, imò aptius.
" Reliqua reiecta à Triboniano, qui conflatâ vnicâ lege, ex hac, & *l.* 2. *sup.* nullum emendationis, aut retractationis Constantini vestigium extare voluit.
" id est, in cæteris, seu reliquis capitulis, seu capitibus.

COMMENTARIVS.

FERVENTIS falsæ monetæ (in possessionibus videl. priuatorum cusæ, seu figurati) æris, lata ante octennium fermè à Constantino M. præscripta satis lex fuerat: nempe *lex* 2. *sup.* Eam idem Constantinus, tractatu diligentiore habito, vno eius capitulo (ceteris statibus) RETRACTARE nunc *h. l.* instituit. Scilicet hæc *lex*, nil aliud est quam retractatio capituli cuiusdam, *eâ l.* 2. comprehensi: quod (vt ipsemet profitetur) *discretione factâ emendat. Discretione*, inquam, locorum & personarum factâ. Ad terrendos scil. falsæ monetæ reos seuerissima hoc Constantinus induxerat: vt videlicet etiam ignari possessionum in quibus falsa moneta cusa fuisset, domini possessione suâ nudarentur.

Nunc discretionem locorum & personarum quandam facit æquissimam: LOCORVM, inquam: scilicet dominum ignarum, si in proximo sit constitutus, multari possessione iubet: at non etiam si longissimè ab eâ possessione absit. Nil est nempe quod imputari possit ignaro domino, possessionem suam excutere ob longinquitatem minùs valenti: dixi ignaro. Aliud enim foret, si latère in possessione suâ, quamlibet abstrusâ, & longissimè à se discretâ, reum sciret,

sciret, neque proderet; vt nominatim definitum extat *l. 9. sup. de desertoribus.* Longinquitas possessionis, à conscientiæ crimine dominum non liberat: ab incuriâ & negligentiâ, liberat. At non etiam liberat ab incuriâ & negligentiâ, possessionis *propinquitas.* Debet scil. & præsumitur quisque scire, & excutere quisque debet quod in possessione proxima ", seu in proximo fit: v. & *cap. quanto ext. de præsumptionib.* Idque aut nescire, aut non excutere, culpa non caret. Incuria hæc & negligentia punienda est, dominis inquam, etsi criminis in possessione suâ admissi, non conscij, tamen domum suam non excutientis, perlustrantis, atque hâc incuriâ quodammodo latebræ ansam reo præbentis. Atque hæc est locorum discretio, quâ *legem* 2. emendat Constantinus.

Personarvm discretio isthæc: quod scil. ab hâc pœnâ liberat, Indulgentiâ speciali, *viduas* ac *pupillos.* Igitur vt maximè in proximo constitura fuerit vidua, constitutus fuerit pupillus, nisi tamen conscij fuerint monetæ falsæ in possessionibus suis figuratæ, nullam incuriæ vel negligentiæ pœnam sustinent. Viduæ, inquam, & pupilli curiositatis in possessionibus suis non exercitæ pœnam non merentur. Incuriosis etiam domi suæ viduis & pupillis esse licet; viduis & secus & luctus contemplatione; vtpote quæ secretum ament, & conspectum hominum fugiant: sic vt diligentiam eorum multa, vel in proximo constituta fugere possint. Secus inquam contemplatione: Quam in rem est elegans *lex* 1. *sup. de officio Iudicum omnium*; luctus etiam ratione, quandoquidem accepto fermè claudenda est, & clauditur ianua domo: Et in luctu sese domi quisque fermè continet. Lucilius *lib. 29. Cohibet domi mæstus se Albinus, repudium quod filiæ remisit*: apud Nonium *cap. 4. v. mæstum: & v. remissum.* Et *domi sedere* luctui conuenit. vid. *Deuteronom. cap. 21. v. 13.* Tiberius *apud Tacitum 4. vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium.* Plinius *lib. 9. ep. 13. Mitto ad Ariam: Rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret*, vid. & *Senecam* 14 *de consol. ad Martiam.* Quæ vt omnia de lugentibus intra luctus tempus & recenti dolore rectè notantur, ita de viduabus perpetuò rectè dicuntur quæ in perpetuo luctu. Et hæc de viduabus.

¶ Pupillis eadem indulgentia proponitur, pupillis inquam, vt ex sequentibus apparet, etiam adultis ad vicesimum quintum ætatis annum, verùm aliâ ratione, quæ nemini non nota est. Imò & in puberibus conscientiæ gratia fit: id est, etiamsi conscij fuerint falsæ monetæ figuratæ in possessionibus suis, possessione tamen sua non multantur, ratione notissimâ, quia ætas eorum quid videat, ignorat. Vide in simili, *legem* 1. §. 32. *l. excipiuntur* 14. *π. de Senatusconsulto Syllaniano.* Tutoribus igitur, cùm pupilli ipsi incuriæ & negligentiæ pœnam non sustineant, hæc incuriæ pœna imminet: Ignorare scilicet Tutores quid in re pupilli geratur, non oportet, vt Constantinus *h. l.* scribit. Tutor scilicet quantum ad prouidentiam pupillarem attinet, domini loco habetur: *l. 27. π. de administrat. tutorum*: & vice dominorum sunt, *l. 7. §. 3. π. pro emptore*: *l. 56. §. 4. π. de furtis*; *l. 157. π. de Reg. iuris*: *l. 11. §. 7. π. Quod vi aut clam.* Itaque incuriæ & negligentiæ non secus ac dominus punitur: scilicet à tutoribus eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet: *l. 33. π. de administrat. tutorum*: de cuius principij variis illationibus consule Iurisprudentiam Papinianæam Ant. Fabri *tit. 13. princ. 6. & 7.* vbi tamen hæc illatio nostra omittitur. Vide & quæ dixi ad *l. 2. 3. sup. de administr. & periculo tutorum.*

¶ Avreæ *moneta adulterorum accusatorib. præmium promittit Constantius: ipsis, ignis supplicium denunciat.*

V. * Imp. Constantivs″ A. Leontio p.p.″

Præmio″ Accusatoribus proposito, quicumque solidorum″ adulter″ potuerit repperiri″, vel à quoquam fuerit publicatus″, ilicò, omni dilatione″ submota, flammarum exustionibus mancipetur. Dat. xii. Kal. Mart. Antiochiæ″, Placido & Romulo coss. [343.]

Interpretatio. *Præmium accipiat quicunque adulterum monetarium prodiderit, & is qui proditus est, si de moneta adulteratione conuictus fuerit, ignibus concremetur.*

NOTÆ.

* Lex 2. *Cod. eod. tit.* hinc vt iam monui, & ex *l. 3. sup.* & ex *l. 9. inf.* conflata est. Illud tamen peperam quod Tribonianus Lectori imponit, sed more suo. Nam dum hanc *legem* legi 2. coniungit, continua serie Constantinum huius *legis* Authorem facit. " *Orientis*, scilicet.
" Vide & *legem* 2. *sup.* " Nota solidorum, *id est, aureorum.*
" *Adulter solidorum, h. l.* adulterator monetæ, *l. 1. inf. de conlat. æris*: & *l. 8. inf. de indulg. criminum*, ita adulterinum numisma *l. 1. sup.* adulterina moneta, *l. 2. sup.* adulterini solidi, *l. 13. inf. de Susceptoribus.* Adulterata monetæ figuratio, *d. l. 8.* paracharacten denique vocat *lex* 9.
" id est, quem publicum Officium, vel delator produxerit.
" id est, accusatus fuerit à quoquam, & in publicum productus.
" Relationis, vel appellationis: vide *l. 2. sup.*
" Vide Socratem *lib. 2. Auctor. Ecclesiast. cap. 13 & 16.*

COMMENTARIVS.

Constantii duæ leges sequuntur in falsæ monetæ reos, qui vtique sub eo multi fuêre; vt præter has leges docet Libanius *Orat. in Iuliani necem p. 294.* qui & his eruendis Curiosos tùm incubuisse, testatur loco quem protuli ad *l. 1. sup.* verùm neque hæc ratio sufficiens visa: quare *Accusatores* Constantio excire præmijs visum, *h. l.* Avreæ scil. monetæ falsæ reorum *Accusatoribus* præmium

præmium (neque tamen certum & definitum) & ipsis reis POENA atrocissima, ignis & quidem omni dilatione (relationis videlicet aut appellationis) submotâ, *hâc* Constantij *lege* constituitur, eruendis partim, partim cohibendis deinceps falsæ huius monetæ reis. Exemplo fermè patris Constantini in *l. 2. supr.* in his videlicet duobus capitulis; putà præmio accusatoribus decernendo & relationis appellationisque ad Principem iure submouendo. Et tantum asperior est quàm *leges* 4. superiores, quod cum capitalis pœna, neque tamen semper Constantino placuerit, in sp. *l. 1. 2. 3. 4. sup.* ignis & flammæ nominatim supplicium Constantius in sp. *huius l.* imponat. Verùm notandum est *leges quatuor* superiores non esse de aureâ moneta, hanc verò *leg.* esse nominatim de falsæ monetæ AVREÆ reis: de quo dicam ad *l. 7. inf.* Et sanè eandem quoque Constantinus hac parte pœnam proposuit, *l. vn. inf. si quis solidi circulum.* Quin & *L. Corneliâ nummariâ*, qui falsum circa Aureos admisissent, grauius punitos docet *l. 8. π. ad l. Corn. de falso.* v. & Paulum 5. *sent.* 25. Atrocissima scil. pœna atrocissimo crimini, SOL. 100, inquam, id est, Aureâ monetâ adulteratâ, quæ quibus olim delictis irrogari solita sit, diligenter colligit Fernerius 5. *Quotid.* 7. Eius exempla *hoc Codice* passim occurrunt, quæ alibi sub vnum aspectum dantur.

VI. * Idem A. Limenio P. P.''

COMPERIMVS, nonnullos Flaturarios Maiorinam pecuniam, non minus criminosè, quàm crebrè, separato argento ab ære, purgare. Si quis igitur posthæc fuerit in hac machinatione deprehensus, capitaliter se fecisse cognoscat: Verùm & eos, qui domum agrúmque præbuerint, relatis in Largitionibus'' facultatibus esse plectendos; nostrâ scilicet super eorum nominibus edocenda Clementia. PP. Prid. Id. Feb. Limenio & Catullino coss. [349.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex à Cod. Iust.*

'' Italiæ: fuit simul & Præfectus Vrbis, vt author est qui Præfectorum Vrbi *Notitiam* scripsit: vide & *leg. 2. sup. de sepulchr. viol.*

'' *In Largitiones*: sed hic stylus est huius æuis Symmachus *lib. 5. ep. 56. In paginis libri tui referas.* Panegyr. Flau. nomine: *& in conditis referre iussisti.* Nouella *de huius Cod. auct. Qua in Regestis relata sunt.* Valerius *lib. 8. c. 1. Oratione sua quam in origenibus retulit.* Vide plura apud *Turnebum.*

'' Romæ scilicet.

COMMENTARIVS.

SEPARATIO argenti ab ære (quam fieri olim potuisse ostendit quoque *lex Lucius π. de adquir. rer. dom.*) ex pecunia Majorina à Constantio Flaturariis & quidem sub seuerissima pœna, interdicitur. A. D. 349. *Flaturarij* scilicet iam passim pecuniæ argento & ære mixtæ (id est partim ea argento & ære publicè seu in monetis publicis cusæ) argentum subtiliter, & vt hæc *lex* ait, *machinatione suâ* detrahebant, atque ita pecuniam purgatam, id est argento detracto (id enim monetæ proprio verbo *pecuniam purgare* est, fortè & *lauare* apud Paulum 5. *sentent. t.* 25. quam tamen vocem Cuiacius sollicitat) protrudebant.

¶ Vt hæc lex probè intelligatur, de tribus videndum est; quinam fuerint Flaturarij? Quæ pecunia Maiorina: denique quomodo argentum ab ære separaretur.

¶ Igitur *Flaturariorum* mentio fit quoque, qui Romæ scilicet erant, in tribus veteribus Inscriptionibus, quarum hæc *Prima* est: IS MANIBVS M. VLPIVS AVG. LIB. SVMPHOR.... FLATVRARIVS AVRI ET ARGENTI MONETAR. &c. *Secunda*, C. SETLIVS ONESIMVS FLATVRAR. DE VIA SAC. *Tertia*, C. IVNIO THALATIONI C. MÆCENATIS LIBERTO FLATVRARIO SIGILLARIARIO. Flatoris quoque auri, argenti, æris mentio fit *in Notis* Valerij Probi. A. A. A. F. F. QV. TY. Quas notas Probus ita interpretatur, *Auri, argenti, æris flator Fabrica Quirinalis Tyberina.* Apud eundem occurrunt & hæ notæ A. A. A. F. F. quas sic explicat *Ære, Argento, Auro flato feriundo*: vel *flato feriundo.* Extra hanc *legem* & *superiores* inscriptiones, nulla quod sciam alibi horum *Flaturariorum* mentio extat: Et ex his tamen solis quinam fuerint colligere procliue est. Erant scilicet omnes, qui æri, auro, vel argento flando, id est fundendo, atque in exemplar typum seu iconium conijciendo, feriundo, formando opera nauabant: neque tantùm in monetis eam ad rem ministerium exhibentes, verùm etiam artifices publici, quique ex ære, auro, vel argento flato etiam sigillaria exprimebant, & eiuscemodi opera publicè proponebant: Hinc est quod in superioribus Inscriptionibus non tantùm *flaturarius auri & argenti monetarius* memoratur, verùm etiam *Flaturarius de via sacra*, *Flaturarius Sigillariarius.* Breuiter Flaturarij sunt quos vocamus *fondeurs.* Quid sigilla, quid sigillaria sint? iam omnes norunt. Memorat & Pomponius in *l. 2. §. 30. de orig. iur. Triumuiros monetales æris, argenti, auri flatores.* Denique quid sit *flare* nummos? sciunt qui nondum ære lauantur. Itaque nil necesse est flaturarios *h. l.* monetarios tantùm intelligere, vt nonnemo existimauit: de cuiuscumque generis Flaturariis quippe hæc *lex* accipi potest, imo debet, quæ & ideò Romæ proposita est publicè, siue Populo. Errat & in eo idem ille, quod machinationem hanc Flaturariorum, quæ *h. l.* damnatur, in ipsa moneta figuranda, id est cum moneta cuderetur, interuenisse tradit: de quo posteà plura.

¶ *Maiorina* pecuniæ non *hâc* tantùm *lege* mentio fit, verùm altera insuper, *l. 1. inf. si quis pecunias conflauerit, vel mercandi causa transtulerit, aut vetitas contrectauerit*, his verbis: *Placet denique, vt si quis forsitan nummus, præter eum qui in vsu publico perseuerat, apud aliquem mercatorem fuerit inuentus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicetur,*

dicetur, etsi forte cum mercibus ad quascumque Prouincias venerint naues [mercatorum,] *cuncta solita licentia mercabuntur:* [id est loco mercium accipient:] *præter pecunias, quas more solito* MAIORINAS, *vel Centenionales appellant, vel Cæteras quas vetitas esse cognoscunt.*

Ex his duabus *legibus* hæc colligo: Primùm, Maiorinam pecuniam ex argento & ære conflatam fuisse, vt proinde error sit viri docti *de re monetar. Freh. p.* 4. qui putabat, Maiorinam pecuniam fuisse totam argenteam, sed ex deteriore argento, & venæ secundæ, etsi posteà *p.* 35. paulò aliter sentiat.

Secundò Maiorinam pecuniam à Centenionali diuersam fuisse: quæ tamen perperam Viri docti hactenùs confundunt.

Tertiò Maiorinam pecuniam post hanc *legem* nostram (& tamen sub eodem Constantio Imperatore) prohibitam fuisse, & in vsu publico esse desiisse. Quæ fermè omnia docet pariter *lex* 2. *si quis pecunias conflauerit*: cuius hæc sunt verba: *Centenionalē* TANTVM *nummum in conuersatione publicâ tractari præcipimus, Maioris pecuniæ figuratione submota: Nullus igitur decargyrum nummum alio audeat commutare, sciens fisco eandem pecuniam vindicandam, quæ in publicâ potuerit conuersatione deprehendi.* Maior scil. pecunia, vel etiam Maioris pecuniæ figuratio, *eâ lege* videri possit eadem cum maiorina pecunia.

Olim quoque putabā cū Maiorina pecunia decargyrū nūmum eundem fuisse, vt ita decargyrus fuerit dictus, quia decima tantum eius pars argentum esset. Sicut Plinius *lib.* 33. *c.* 3. scribit Liuium Drusum Trib. pleb. Octauam partem æris argento miscuisse; sicut electrum, quod auro & argento constabat, fuit, in quo quinta argenti portio erat, teste Plinio *lib.* 3. *cap.* 4. & Seruio, quarta; vt proindè electrū hoc sensu fortè non malè dixeris *pentargyrum*. Verùm ita nunc existimo, *decargyrum* nummum Maioris pecuniæ speciem fuisse; verùm ita dictum, quod decem argenteis æstimaretur: Nam & ita *denarium* Græci dixerunt δεκάχαλκον, quod videlicet decem æreis æstimaretur. Denarium argenteum hoc sensu dicerent Latini, id est argenteum qui decem argenteis valeret: quomodo denarium aureum Heliogabalus inuenerat, qui videlicet denos aureos pendebat. Eadémque ratione δίχαλκον & δίνουμμον. Vt proinde in eam sententiam veniam, decargyrum fuisse tantùm speciem maioris pecuniæ, decem minutis argenteis æstimatum. Denique ad huius Decargyri illustrationem omninò facit *lex* 1. *inf. de expens. ludorum: Cùm publica celebrantur officia, sit sportulis nummus argenteus: nec* MAIOREM *argenteum nummum fas sit expendere, quam qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur: minorem dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* DECARGYRVS igitur sexta argenti libræ pars fuerit, ac proinde in libram argenti sex decargyri.

¶ Nunc superest videamus, quâ machinatione argentum ab ære Flatuarij separarent. Verùm aquæ chrysulcæ eam vim esse omnes norunt. Stagni (nam *Stagnum* dicebatur non stannum) quoque ea vis est, vt metalla secernat. Isidorus *in originibus*. *Stagni etymologia*, inquit, ἀποχωρίζον, id est, SEPARANS *dicitur & secernens: mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbúmque secernit.* Hinc & in eiusdem Isidori Glossis *stagnare, metalla secernere.*

¶ Illud adhuc ex *h.l.* notandum, Mixtam pecuniam apud Romanos vsurpatam, id est, ex mixtis inter se duobus metallis: de quo est, & hic Augustini locus *lib.* 3. *de lib. arbitr. c.* 10. *Argento enim nummi, id est, vel* MIXTO ARGENTO *frequentius apud Veteres fiebant*; vbi *mixtum argentum* est quod cum alio metallo mixtum, non purum argentum: Mixtum argentum puro opponitur: *purum* enim non tantùm à sordibus expurgatum, emaculatum & candefactum, sed & omni alienâ materiâ & mixturâ carens. Idque etiam his verbis significatur, *Argentum purum putum*: de quo vide & *Gellium*. Itaque sollicitanda non est lectio Augustini, neque infarcienda vox *æri*; quasi ita scripsisset, *mixto æri argento*.

VII. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. ad Archelaum Com. S. L."

QVIDQVID ex Auro hominum priuatorum" in Monetis publicis" reppereris figuratum", id omne Nostris scias Largitionibus vindicandum: Siquidem ipse" se dignum condemnatione iudicauit, quisquis aurum proprium, non coactus", Monetis fiscalibus sponte credidit inferendum. Dat. v. Id. Mar. Marcianop." Valentiniano N. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* vt & *lex sequens.*

" *Archelao* huic Comiti S.L. hoc ipso anno inscribitur *lex* 1. *infr. de vestibus oloueris.*

" Monetæ sub dispositione *Comitis S.L.* fuere: *h.l. & l.* 8. 9. *inf. h.t. & l.* 16. *inf. de murilegulis.*

" *Priuati* omnes præter Principem: *v. Gloss.*

" Monetæ publicæ *hic*: mox, fiscales: Cæsaris. *l.* 9. *sup.* vbi dixi.

" Figuratum aurum, *h.l.* figuratio auri, *l. prox.* dixi ad *l.* 4. *sup.* v. plura in *Gloss.*

" αὐτοπραγμάτως, v. *Glossar.*

" Scil. aurum conferebatur à prouincialibus ad rem monetariam. vid *Paratitlon.*

" MARCIANOPOLI in Mœsia Valens hoc anno constitit, qui tertius belli Gothici est: & tandem Athanarico fugato hoc ipso Anno 369. Valens cum omnibus suis Marcianopolim rediuit ad hyemem agendam, vt in illis tractibus habilem, Ammianus *lib.* 27. *p.* 366. idque confirmat subscriptio *l.* 11. *inf. de petitionibus.* Quinimò & ipse Archelaus Comes S.L. cui hæc *lex* inscribitur hoc ipso Anno Marcianopoli hæsit: vt docet subscriptio *d.l.* 1. *inf. de vestibus oloueris.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. duæ constitutiones sequuntur super monetis, quibus addenda & tertia & quidem AVREA eiusdem, putà *lex* 1. *inf. de collatione æris.* PRIVATO an cudendæ monetæ ius fuerit? pleniùs tractatum est ad *l.* 3. *sup.* Sanè ex *h.l. & l. sequente* colligere mihi videor, in monetis publicis

publicis priuatos metalla sua in facies, vt ille ait, minutas hac tempestate iure cudi fecisse: Quod ipsum etiam colligo ex *d.l.3.sup.* AVRO tamen excepto: De auro enim nominatim hæc *lex* & *d.l.8. sequens* conceptæ sunt, quasi aliud statuendum sit de aliis metallis, & nominatim de Ære: de quo dicam ad *l.vlt. h.t. & l.1. inf. de conlat. æris.* Et sanè quod hanc interpretationem iuuat plurimum, AVRI cùm maximè & aureæ monetæ æmulos fuisse Imperatores, sic vt priuatis sæpe vsum interdicerent, quantò magis cudendi eius flandique ius? Ita Constantius, *l.5.sup.* & Constantinus ipse *l. vn. inf. si quis solidi circulum:* Adulteris solidorum, id est aureæ monetæ, ignis supplicium denunciat, cùm falsæ alioquin monetæ pœna alia, neque tam atrox fuerit v. *l. 1. 2. 3. 4. sup.* testantur quoque Procopius & Zonaras cùm in prouinciis omnibus nummos æreos & argenteos flari fundi permissum esset, aureos flari vetitum fuisse. Quin & Theodosius M. *l.1. inf. de expensis ludorum*, constituit ne vlli prorsus alteri Auream sportulam dandi facultas esset, exceptis Consulibus ordinariis: sic vt cùm publica celebrarentur officia, esset sportulis nummus argenteus, *d.l.1.inf.de expensis ludorum.* Pariter Iustinianus noster *Nouella* 105. ne Consules aurum spargerent, prohibuit: ac proinde missilia aurea οὐ μὴν χρυσίον ῥίπτειν ἐφίεμεν, οὐ μικρότερόν τινος, οὐδὲ μείζονος ὅλως ἢ μίαν χαράγματος ἢ σταθμοῦ, id est, *non tamen aurum spargere sinimus, non minoris alicuius, non maioris omnino, non modi, characteris, aut ponderis.* Rationem subiicit, ὅσῳ γὰρ ἂν μικρότερον εἴη τὸ ῥιπτόμενον τοσούτῳ πλείους οἱ λαμβάνοντες, id est, *Quantò enim minora sunt quæ sparguntur, tanto plures suscipientes erunt.* Qui quidem color est: vera enim causa, Maiestas Imperatoria, cui auri reseruatæ sparsiones, aurea reseruata missilia. *Donis & sparsionibus* solemnibus & publicis igitur Auri vsus priuatis interdictus. At quod vir Doctus pariter putabat, *expensas* in editiones seu ludos, quæ Magistratibus incumbebant, aurum erogari vetitum fuisse; id refuto ad *l.5. sup. de Prætoribus.* Expensæ scil. aureæ non prohibitæ fuerunt: cui enim alioquin vsui aurea moneta in Imperio Rom. si priuatis erogatio eius non pateret? At auri *Dona* solemnia, publica, missiliaque aurea Maiestati Imperatoriæ reseruata iure fuêre: vt hoc quoque donorum & missilium genere à priuatis distaret.

Verùm ad rem. Igitur, etsi Monetis fiscalibus priuati inferre potuisse videantur æs, argentum, ibi flandum, feriundum; aurum tamen flandum feriundum inferre non licuit. Atque hanc quidem *huius l. & sequentis* sententiam prorsus existimo. Ac vt ad Monetæ aureæ fusionem exemplum luculentum adferam: insigne est, quod Procopius memorat 3. *Gothic:* nulli gentium Romanos permisisse, imò nec ipsi quidem Persarum Regi, *auream* monetam flare, figurare aliâ imagine quàm Romani Imperatoris; cùm pro suo arbitrio argenteum nomisma figurare liceret. Idem addit, tùm temporis vnum FRANCORVM Regem id vsurpasse: certè volentibus nolentibus Romanis, quicquid prætexat Procopius. Nam & eiusdem animi fuit, ad animum & iniuriam suam reuocasse FRANCICI titulum, quo se Iustinianus noster insolentiùs efferebat & iactabatur.

¶ Illud denique obseruandum, errare virum Doctum *ad l.159. π. de verbor. signific.* cùm *figuratum*, *h.l.* interpretatur, priuati effigie figuratum: quasi *hac l.* prohibeatur moneta figurari priuati effigie. Quod & sententiæ *legis* quam adstruxi aduersum; & verò prohiberi nil necesse fuit. Quis enim demens adeò fuisset, qui aliam quam Cæsaris vultu effingeret? cùm ita figurata ilicò velut falsa respueretur. Tùm etiam quid opus fuisset, id in monetâ publicâ fieri? Tandem figurari æs, aurum dicitur, cùm in pecuniam figurâ Principis impressâ cuditur: *l.1. inf. de conlat. æris: l.vn.inf. si quis solidi circulum: l. 1. inf. de ponderatorib. l.4. & 8. h.t. l. 2. inf. si quis pecunias confl. l. 7. inf. de indulg. crim.*

¶ Nunc de sententiâ *huius l.* Igitur priuatum aurum in publicis monetis figuratum, omne largitionibus Principis seu fisco vindicari iubet *hac l.* Valens Imp. Verùm quinquennio post idem, *l. prox.* mitius hanc in partem consuluit: duabus tantùm vnciis per singulas libras conferri iussis, de quo ad *eam l.* Ex fine tandem *huius l.* colligimus, aurum prouinciales quandoque coactos monetis inferre ad cudendam monetam: de quo in *Paratitlo.*

VIII. * Idem AAA. Tatiano" Com. S. L.

SOLITÆ" moderationis arbitrio superiorem † sententiam mitigamus, quâ *Omne Aurum, quod à priuatis pro figuratione" Monetis dicebatur inlatum, fisci iusseramus commodis vindicari*, Vt pro omni summâ quæ breuibus" tenetur inserta, binæ per singulas libras, omissâ frustratione, vnciæ conferantur. Dat. XII. Kal. Iun. Antiochiæ, Gratiano A. III. & Equitio coss. [374.]

NOTÆ.

* Abest hæc quoque *lex à Cod. Iust.* vt ad *superiorem* iam monui.

" *Tatiano* huic Comiti S.L. hoc ipso anno 374. inscribitur *lex 8. de murilegulis: & lex 2. inf. de Fabricensibus:* Sine die verò, & consule *lex 2. Cod. Iust. de commerciis:* quæ & ipsa est *de auro.*

" Moderationis laudem Valens affectat: de quo mox non inaniter Ammianus Marcellinus *lib. vlt. p.* 496. de eo hoc iudicium reliquit. *Super his omnibus liberalis erat animi moderatione:* Mox & eius rei è multis vnum exemplum ponit.

† id est, *legem superiorem 7. sup.* quæ lata est ante quinquennium.

" id est, vt ibi figuraretur, atque in monetam & solidos cuderetur.

" *Breuos*, vid. *Glossarium.*

COMMENTARIVS.

AVRVM, quod à PRIVATIS illatum fuerat Monetis publicis, vt scilicet ibi figuraretur, id omne Valens confiscari ante quinquennium iusserat, *lege septimâ superiore:* verùm mutat nunc idem A.D. 374. sententiam pro solitâ sua moderatione, seu vt ipse præfatur & profitetur, solitæ moderationis

derationis arbitrio : Quam & Ammianus Marcellinus *extremo libro p. 496.* sic commendat ; *super his omnibus liberali erat animi moderatione :* mox & eius rei *ibidem* è multis vnum exemplum profert.

Igitur in singulas libras auri, duas vncias pœnæ nomine inferri iubet , & sic duodecim solidos, quot vnciæ in librâ erant, de quo alibi: idque *Omissâ frustratione*, id est nullâ ampliùs supplicatione contra hoc audienda : vt ad hoc tempus vsque toto hoc quinquennio supplicatum Principi fuerat ad deprecandam confiscationis pœnam, quæ *illa l.* statuta fuerat. Vnde appatet, quàm lenta fuerint Principum sæpè decreta, supplicationibus, etiam integrum quinquennium ; ad id occasionem præbente vel Magistratuum indulgentiâ, vel bellicis Principum occupationibus, vel denique ipsâ Principis (quâ vectatur *h.l.* Valens) moderatione.

¶ Cæterùm *hâc l.* egregiè confirmatur ea interpretatio quâ *legem* superiorem donaui. Sic enim ait hæc lex, *Aurum à priuatis illatum Monetis publicis*, item, *illatum pro figuratione*, id est, vt *ibi*, in vultus faciésque formaretur Principum : id enim est *figuratio*. De quâ voce pleniùs dixi ad *l.4.sup.* ¶ Sed neque inani coniecturâ *huic legi* iungendam puto *legem 1. Cod. Inst. de commerciis*, quæ ad eundem Tatianum Com.S.L. sine die & Consule data est, quâ aurum Barbaris pro aliis speciebus emptis præberi vetatur. Quod si ita est, tum ex duabus hisce *legibus* inter se coniunctis id efficiatur, Valentem duplici ratione *Auro* intra orbem Rom. seruando consuluisse, tùm expresso interdicto auri præbendi Barbaris pro speciebus emptis, tùm prohibitâ auri ex priuato auro figuratione.

IX. * Impp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA. Haue Tatiane K. NB.

FALSÆ monetæ rei, (quot vulgò" *Paracharactas* vocant) Maiestatis crimine tenentur" obnoxij. Dat. v. Kalend. Iul." Constantinop. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Legis 2.Cod.eod.tit.* versiculus, *cuius obnoxij*, hinc desumptus est ; qui ita habet : *Cuius* [falsæ fusionis] *obnoxij, Maiestatis crimen committunt.* Alioquin ea *lex* potissimâ parte conflata ex *l.5.5 sup.*

" Vt *l.1.inf. si quis pec.conf. quas more solito Maiorinas appellant :* & *l.1.inf. de ponderat. vt proprio verbo vtar cupiditatis, adradunt.*

" an potius teneantur. " Forte *Iun.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ *leges* sequuntur. Hâc sanè falsæ monetæ reos MAIESTATIS crimine teneri iubet : Quo ipso sensu crimen hoc sacrilegio deputatur, *l. 1. inf. si quis pecunias conflauerit : & l.6. inf. de indulg. criminum.* Eodem sensu, inquam, *sacrilegium* scil. pro Maiestatis crimine sæpè. Scil. Maiestatis crimen est, in *iura Maiestatis*, in *iura Regalia* inuolare : quod vtique faciunt, qui falsâ fusione nummum figurant, qui cùm priuati sint, pecuniam signant καὶ παραχαράττοντες. Qui (vt eleganter loquitur Valentinianus Iunior *d.l.6.*) sacri oris imitator, & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio eruditus impressit : id est, qui Principis imaginem, iconium, χάραγμα, vultum, faciem falsæ monetæ imprimit. Rursum in Principis vultum inuolant, qui eius iconio abutuntur, qui solidos adradunt vultu Principis signatos. Denique Maiestatis crimen est, Imagine Principis quomodocunque abuti, vel aduersus eam aliquid audere : vid. *l.4. 5. 6. ff. ad leg. Iul. Maiestatis* : Refert Philostratus *lib. 1. Apollonii*, Maiestatis damnatum aliquem, quod seruum suum verberasset, qui drachmam siue denarium argenteum Tiberij imagine signatum palàm manu gestasset : τυπτῆσαι τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον φέροντα δραχμὴν ἀργυρᾶν τετυπωμένην ἐς Τιβέριον. Sed & Suetonius & Seneca scribunt, *eò rem processisse in maiestatis crimine, vti capitale esset*, NVMMO *vel annulo impressam Augusti imaginem, latrina, aut lupanari intulisse*. Sed hæc Tiberianæ & similium Principum nimietatis & sæuitiæ sunt : saltem hoc voluerunt, vindicatam ab omni contumeliâ vel iniuriâ imaginem & vultum suum. Denique Tyrannidis indicium, falsæ monetæ figuratio, vt aliquot exemplis iam ostendi.

¶ Porrò Theodosius falsæ monetæ reos, vulgò PARACHARACTAS dictos ait. χάραγμα & χαράττειν quid sint, cuivis iam notum: χάραγμα non tantùm nota quæcunque, verùm propriè figuratio, nota, typus, iconium, fusio monetæ : παραχάραγμα igitur falsa fusio : παραχαράκται falsæ monetæ Rei : hæc enim vis vocis est παρά : quâ formâ παρασυναγωγαί, παραβάπτισμα, & παραπρεσβεία falsa legatio Synesio *ep.79.* Suidas, καὶ νῦν εἰώθασιν λέγειν παραχαράττειν τοὺς παρακόπτοντας. & alio loco παραχαράκτης διαστροφεύς. Synesius *de regno* 1 *p.15.* ὡς ἡ φύσις ἁμαρτάνουσα παραχαράττει καθάπερ ἀδικοῦντες οἱ τεχνῖται νόμισμα. Paracharactæ igitur non modò falsæ fusionis Rei, sed & omnes quorum circa monetam malè ambulat fides, velut qui arrodit, circulum circumcidit: de quo *titulo proximo*. Hinc & apud Cassianum *paracharaximum nomisma*, & *paracharaximo* absolutè *Collat.1.cap.20.21.22. siue cum paracharaximis nos conatur illudere.* Item *Paracharaximo scil. illusus nomismate, dum in illo veri Regis imaginem veneratur, parùm discutit an esset legitimè figuratum.* Rursum : *tanquam adulterina nomismata & paracharaxima reprobemus, vtpote quæ falsam imaginem Regis non legitimè signatam contineant.* Quæ loca rectè vindicat, *Posthumus* Scaligeri *de re nummariâ*, *p. 100.* à Ciacconij corruptelâ, qui *paracharagmo paracharagma & paracharagmis* reponebat. παραχαραγμὸς est adulteratio monetæ : non autem moneta ipsa falsa, quod sanè *paracharaximi* nomen adiectiuum significat.

x. * Idem'' AAA. Rufino P.P.''

SI quis ſuper cudendo Ære, vel Reſcribto aliquo, vel etiam Adnotatione Noſtrâ, ſibi arripuerit facultatem, non ſolùm fructum propriæ petitionis amittat, verùm etiam pœnam, quam meretur, excipiat. Dat. IV.'' Id. Iul. Conſtantinop. Theod. A. III. & Abund. coss. [393.]

NOTÆ.

* *L. vlt. Cod. eod. titulo.*
'' Reſcribendum: THEODOSIVS, Arcadius & Honorius AAA.
'' *Orientis.*

COMMENTARIVS.

PRIVATIS, etſi regulariter cudendæ monetæ ius non fuerit (vt oſtenſum eſt ad *l. 3. 7. 8. ſup.*) extra ordinem tamen quandoque priuati à Principibus emerebantur & impetrabant, ſaltem ÆRIS cudendi facultatem; *Æris*, inquam, vt hæc *lex* apertè teſtatur, & *lex 1. inf. de conlat. æris* indicat, vbi dicam; at non etiam argenti, ac multò minus auri, *l. 5. 7. 8. ſupr.* de quo ad *d. l. 7.*

¶ Porrò cudendi æris ſui facultas priuatis data primùm, vt videtur; in *Monetis* tamen *publicis*: vt colligebam ex *d. l. 3. 7. 8. ſup.* Mox tamen nonnullis dari cœpit petentibus, cudendi æris poteſtas etiam extra monetam publicam. Id enim *h. leg.* indicari omnino exiſtimo: *Si quis*, inquit, *ſuper cudendo Ære, vel reſcribto aliquo, vel etiam Adnotatione noſtrâ* SIBI ARRIPVERIT *facultatem. Sibi* arripit alicuius rei faciendæ facultatem, qui iure iam ſuo & vel domi ſuæ quid agit. Verùm Theodoſius M. hâc conſtitutione huiuſmodi conceſſiones vel *Æris* à priuatis cudendi reuocat, atque inanes eſſe iubet; quin & impetrantem deinceps pœnæ, falſæ monetæ reorum ſcilicet, ſubiici; quamlibet ſpeciali Principis adnotatione ius id conceſſum fuerit. Inter quam Adnotationem, & Reſcriptum, quid ſit iam ſæpè monitum eſt, & ſuo quidem *titulo de diuerſis reſcriptis.* Scilicet, non præcipuo modò AVREÆ aut argenteæ monetæ cudendæ, verùm etiam omni omninò *Monetæ figurandæ*, formandæ iure, Principis Maieſtatem à priuatorum communione ſecerni oportet: ſi Regalium quamlibet minimam ſtructuram, vel etiam opinione vulgi viliſſimam, in priuatum transfundas, Maieſtati Principis collegam aſſocias. Nihil eſt in Regalibus, quod non ſuo & ſummo pondere cenſeri debeat. Vnum denique iſtud è ſummis Imperij arcanis, Iura maieſtatis indiuidua & ἀκοινώνητα putare. Alioquin vim Principatus reſoluas, vt Liuia apud *Tacitum*, ex Ariſtot. 4. *Politic.* Eâque conditio eſt imperandi, vt non aliter ratio conſtet, quàm ſi VNI reddatur. His adde periculum à falſariis, ſi vel minimam cudendæ monetæ facultatem priuatis tribuas.

¶ Sanè in Galliâ quoque olim Reges Prælatis & Baronibus monetæ cudendæ ius dediſſe ex actis Curiæ Monetalis Pariſienſis ac nominatim A. D. 1316. ſub Ludouico Hutino liquet, præſcripto pondere & iconio. Verùm conceſſiones huiuſmodi reuocatæ poſteà, & redemptæ: qua re memorat Choppinus ex *Rege.... arca 52.* Robertum Arteſium Comitem Bellouaci Rogerij ius ſuum Regi vendidiſſe 6000. libris.

SI QVIS SOLIDI CIRCVLVM EXTERIOREM INCIDERIT'', VEL

adulteratum'' in vendendo ſubiecerit.

TITVLVS XXII.

Abeſt hic *Titulus* à *Cod. Iuſt.* Et Primæ tamen ſententiæ, quæ *l. vn. h. t.* continentur, reſpondet *Titulus Codicis, de veteris numiſm. poteſt.* Sanè hæc *Rubrica* anguſtior nigro eſt, vtpote quæ non capiat potiſſimum, & primum *huius legis* caput: Quod etiam Interpres omiſit.

'' *Circumciderit*, Interpres ad *l. vnic. h. t.* & *Viſigothicas lib. 7. t. 6.* adraſerit, *l. vn. h. t.* raſerit, *l. 8. ff. de falſa moneta*: quod latius patet.

'' Adulterâ imitatione figuratum, *l. vn. in f. h. t.* falſæ fuſionis.

1. * Imp.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Leontio P.P."

OMNES" Solidi", in quibus Nostri Vultus ac veneratio" vna est, vno pretio æstimandi sunt atque vendendi", quanquam diuersa formæ" mensura sit: Nec enim qui maiore habitu faciei extenditur, maioris" est pretij: aut qui angustiore expressione" concluditur, minoris haberi credendus est, cùm pondus idem existat. Quod si quis" aliter fecerit,aut capite puniri debet, aut flammis" tradi,vel aliâ pœnâ mortiferâ. ¶ Quod ille etiam patietur, qui mensuram circuli exterioris adraserit", vt ponderis minuat quantitatem: vel figuratum" solidum adulterâ" imitatione in vendendo subiecerit. Dat. VII. Kalend Aug Gallicano & Basso coss.[317.]

INTERPRETATIO. *Quicunque solidum circumciderit,aut adulterum suppofuerit,aut falsam monetam fecerit,capite puniatur.*

NOTÆ.

* Abest hæc, vt iam dixi,*lex* à *Cod.Iustinianeo*: & prori tamen *huius legis* sententiæ respondet *Tit. Cod. de veteris numismatis potestate*.

" *Leontius* sub Constantino M.PP.v.*Prosopogr.*

" Principum quorumcunque: neque aliud vult voce NOSTRI. *Nostri* est Principum,qui sumus,vel fuimus.

" *Solidi*,id est,Aurei, *h.l.& l.5.sup.de falsa moneta*: & *Nouella* Valentin.inter *Theodosian.25. de pretio solidi*, aliisque *huius Codicis* legibus.

" Ita *l.1.Cod de veteris numismatis potestate*,solidos veterum Principum veneratione formatos & *d.Nouell.Valent.* Insigniti solidi eorum nominibus. Et fortè collocãda hic vox *ac*.

" *Vendere* solidos quid sit? mox dicam.

" *Forma* hic esse potest & iconium, seu imago ipsa; & habitus formæ seu iconij.

" Ideò.

" Impressio: Expressio faciei,vultus.

" *Collybista*, mensorius argentarius, quicunque alius.

" id est, qui minorem habitu faciei, oblatum sibi minoris æstimauerit, maioris vero eum, quem maiore habitu faciei à se exigi videt.

" Atrox hæc pœna valde,in crimine,vt videri potest,non adeò atroci.

" *Adraserit*. Et hoc rectum. Raserit simpliciter Vlpianus *lib.7.de off. Proconsulis*: *l 8.v.ad leg. Corn. de falsis*: & Paulus *5. sentent. t.25.* Sic vt existimem vsurpatam eam vocem in *ipsa leg.Cornelia nummaria*. Verùm latiore significatu. *Radit* solidum seu aureum, non modò qui adradit, verùm & qui deradit. At *adradit* qui circulum adrodit: vt etiam non malè hic positum fuisset, *adroserit*, quod alioquin proprium hac in re verbum. Iulianus Imp.in *l.2. infr. de ponderatoribus*: *Emptio venditióque solidorum quos excidunt,aut deminuunt, (aut vt proprio verbo vtar cupiditatis)* ADRODVNT. Sed *Adradunt* hic retineo.

" *Figuratus* solidus *h l.*nostris vultibus,figuratos solidos *l.1. infr.de ponderatoribus*: figuratum æs *l.2.inf.de conlat.æris.* Denique *figurandi* vox hâc in re propria. Vide *Titulum superiorem*.

" *Adultera imitatione*; cui locutioni similia vide in *Paratitlo superioris Tituli*: falsam fusionem dixit *lex 3.tit.prox.supr.*

COMMENTARIVS.

AVREÆ MONETÆ Imperatorum Romanorum,seu nominatim,cursum in orbe Romano Constantinus M *hac lege* firmat: contra, falsæ monetæ obuiam it tuendæ & vindicandæ potissimum Maiestati Principum Romanorum,quorum vt solorum fuit monetam cudere, ita eorundem vultus & nomina monetis impressa erant. Itaque Tria capita *hac lege* eum in finem continentur.

Primo capite, quod potissimum fermè (cuius tamen in *Rubricâ huius tituli* nulla habetur ratio neque in Interpretatione *huic legi* subditâ:) est de *æstimatione solidi*: Nempe vetat Constantinus M. solidum vultu Principis signatum, pluris & minoris ob id solùm æstimari, quod maior in vno, minor in altero seu angustior faciei habitus vel expressio sit: de cuius ratione postea. Vno nempè pretio æstimandi sunt omnes solidi siue Aurei, vnoque pretio vendendi; quamlibet diuersa in his formæ mensura sit. Denique *pondere* æstimari oportet solidorum pretium, non forma seu formæ mensurâ, non habitu faciei seu expressione. Proinde quorum pondus idem existit, eadem etiam æstimatio esse debet.

¶ Quâ quidem sententiâ occurritur vt cæterorum omnium nummos exponentium & accipientium,ita & nominatim Collybistarum(quos Græci ἀργυροπράτας dixerūt)cupiditati,quorū exercitiū erat, cupientibus nummos suos aliis permutare,sese dare. Quæ quidem res, vt & omnis pecuniæ expositio *venditio* dicebatur, *h. l. & l. 2. inf. de ponderatoribus*, apud Symmachum *lib. 10. ep. 42.* & *Nouella Valentiniana inter Theodosianas 25. de pretio solidi,& ne quis solidum integrum recuset*, apud Auctorem subditum *Notitiæ* eodem sensu,*c.3.* Denique Emptoris & Venditoris,Emendi & Vendendi nomina hac in re vsurpabantur.

¶ Et vt rem ex professo nunc explicem de Nummolariis istis collybistis. Eorum professio erat nummis nummos vendere. *Nummos* vendere, cùm de collybistis agitur, est pro nummis, quos quis dat alios permutanti, lucelli aliquid accipere,quod dicitur *collybum accipere*. Nam *collybus* est, quod pro permutatione pecuniæ datur, vel vt D.Hieronymus ait, (agens de collybistis Templo eiectis) *munus quod pro cambio datur*. Quod Græci *collybum* dicebant, hoc Latini *aspraturam* vocabant, maximè si *asperis*,id est recens percussis nummis veteres commutentur. Itaque non malè Zonaras *in Canonem Synodi Trullensis 176.* Collybistas definit, τοὺς τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντας: id est *qui vendunt minuta æra, alia pecunia scilicet, accepto collybo*: Atque hoc sensu quoque in *Glossis* Isidori *collybum Cermation*. Κέρμα enim hîc non omne æs, quale etiam aurum, argentum; verùm minutum æs,stips minutissima. Author vetustus qui olim in *Bibl. Dudensi*,οἱ κερματισταὶ οἱ,id est, καλυμμοὶ κολλυβισταί: Et mox ὁ ἐξ ἀποστρόφου ἀργύριον καὶ μὴ διαλλάσσων ἀγοράζειν αὐτὸν ἢ λάχανον, ὥστε τῷ βεβαιώματι δεδόναι τῷ κολλυβιστῇ τὸ μέγα ἀργύριον

 καὶ αἰτ

καὶ ἀλλάσσειν αὐτὸ εἰς βραχύτερα ἤτοι διαίρεσιν καὶ ἀνάπαλιν κερματίζειν αὐτό τοῦτ' ἐστι κολλυβίζειν ὅθεν καὶ κερματισταὶ κέκληνται οἱ τραπεζῖται. Breuiter collybistæ isti seu Nummularij erant, quos ars & vsus longus tractandarum & permutandarum pecuniarum ita erudiuerat, vt pecuniæ qualitatem soli nosse existimarentur. Itaque & apud hos fermè pecunia soluebatur & adnumerabatur in foro, vbi mensas eum in finem positas habebant: vnde quoque *Mensarij* & *Trapezitæ* dicebantur, vt ex antiquis Comediis videre est. Hi *Collectarij* postea hac tempestate dicti sunt. Quorum certum Romæ corpus erat vendendis solidis obnoxium, & quibus pretium publicè statuebatur, taxabatur, definiebatur, ne superpostularent: qua de re est insignis Symmachi *Epistola lib.* 10. vbi quos initio Collectarios dixit, mox *Nummularios* vocat, *Epist.* 42. VENDENDIS SOLIDIS *quos plerumque publicus vsus exposcit* COLLECTARIORVM *corpus obnoxium est, quibus arca vinaria statutum pretium subministrat. Huic hominum generi* TAXATIONIS *exigua voluntate mutanti, Diuus frater numinis vestri* [Gratianus] *tantum pro singulis solidis statuit* CONFERENDVM, *quantum æquitas illius temporis postulabat, D. Imperator: Sed paulatim auri enormitate crescente, vis remedij Diualis infracta est. Et cum in foro venalium rerum maiore summa solidus censeatur,* NVMMVLARIIS *pretia minora penduntur. Petant igitur de æternitate vestra, pro ratione præsentis iustitiæ* DIFFINITIONIS *augmenta, qui iam tanto oneri sustinendo pares esse non possunt. Hæc est causa querimoniæ, quam diuinis sensibus vestris fides Gestorum plenius intimabit. Si petitionis genus probabile iudicatis: quæso vt huic quoque parti præcepto mansuetudinis vestræ salubre remedium deferatur:* Et Valentinianus *dicta Nouella* 25. *Quo præcepto etiam illud in perpetuum volumus contineri, ne vnquam intra septem millia nummorum solidus distrahatur, emptus à collectario septem millibus ducentis.* In *Palamonis* Glossis, *Nummularius, Collectarius, Mensarius.* Suidas Κολλυβιστής, ἀργυραμοιβὸς ἀπὸ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλαττόμενος, τραπεζίτης ὁ ἀργυροπράτης: Eundem vide in voce ἀργυραμοιβός. Acron etiam in *Horatium libr.* 1. *Satyrâ* 6. Coactores argentarios, *Collectarios* nominari tradit. Rufinus quoque, quem Eusebius 5. *Histor. Eccl. c. vlt.* τραπεζίτην vocet, *collectarium* vertit.

Fit eiusdem collectarij mentio in *l.* 16. *Cod. si certum petatur*, quæ authorem habet Honorium: *Quisquis*, inquit, *Iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, si in Prouincia fuerit versatus quasi emptor legum atque Prouinciæ: vel si quis Collectarius, honoris pretium dederit ambienti, exilij pœna vnà cum ipso Iudice plectetur.* Cuius *legis* (vt id obiter moneam) sententiæ duæ sunt: Prima, Regulariter equidem Rectores Prouinciarum siue Iudices non prohiberi mutuam pecuniam accipere, nempe quia aliis hac ratione obligantur, non alios sibi obligant, *l.* 34. *ff. de rebus creditis*: vnico tamē casu mutuū accipere, atque adeò priuato obligari prohiberi; Nempe si Venalis sententiæ aut honoris conferendi obligationem siue conditionem hæc mutui datio in se contineat; id est si eo animo mutuum dedisse Prouincialis Iudici, vicissim eo animo Iudex accepisse noteretur, vel præsumi possit, quasi honoris aut sententiæ pretium. Idque sibi volunt hæc verba ductim legenda: *Si in Prouincia fuerit versatus* QVASI *emptor legum atque Prouinciæ*: Emptor legum & prouinciæ est, qui sententiam à Iudice emercatur contra leges, quiue in prouincia prouinciam aliquam seu honorem pretio ambit. Igitur huiusmodi fœnerator (non etiam quiuis alius in prouincia constitutus nullo malo animo pecuniam mutuans) hac *lege* punitur. Similiter *Collectarius*, qui ambienti alicui honorem pecuniam dederit, velut honoris obtinendi pretium, punitur. Si in prouincia fuerit versatus *h. l.* dicitur, ad discrimen alterius prouincialis in prouincia alio animo versantis: *versari in prouincia* dicitur hîc, non is, qui in prouincia moratur, sed qui quid agitat in prouincia. Collectarij scil. fœnerandæ, mutuandæ pecuniæ professionem exercebāt: ideóque si fœnerassent pro Honore impetrando, & ipsi puniebantur. Breuiter Iudex mutuo accipere pecuniam non prohibetur in necessitates suas: prohibetur accipere QVASI pro sententia aut prouincia: itémque pro honore impetrando: vide quæ dicam ad *l.* 1. *inf.* & ad *leg. Iul. de ambitu.* Igitur falsa est eorum interpretatio, qui id accipiunt de eo fœneratore, qui in prouinciam aliunde venerit cui Præses præest: Quasi facilius ab eo Præses mutuetur, qui in eadem prouincia maneat, quàm ab aduena. Quod inane est. Nam imò si rationibus putetur, facilius ab aduena mutuari permissum oportuit, quàm ab indigena & incola. Græci simpliciter quoque verterunt: *ἐὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ὁ ἄρχων πραγματεύηται* quod viri docti immutant in *ἀναστρέφηται*. Non audio eosdem reponentes hîc, *si seruatus in prouincia fuerit*: hoc sensu, quasi in sp. *huius l.* agatur de pecuniâ mutuò datâ & acceptâ, vt Præsidi tempus iurisdictionis & administrationis prorogaretur.

¶ Verò vnde digressus sum redeam; Collectarij igitur Nummularij erant, fœnerandis pecuniis occupati, itémque permutandis: & vt proprio verbo vtar, VENDENDIS siue eodem monetæ genere siue diuerso.

¶ Porrò calliditati, cupiditatíque horum & cæterorum pecunias accipientium, dantiúmque (id est vendentium ementium) variis constitutionibus occursum est. Primum enim quia species suas nimio æstimarent, statutum his Collectariis fuit pretium, statutus *κερματισμὸς* solidorum, quos distraherent, atque adeò lucelli seu collybi modus; vt ex prædicto *Symmachi* loco, & *Valentiniani* Placidiæ F. Constitutione liquet. Secundò cum oblatas sibi species veterum Principum, seu vetera numismata Emptores, Collybistæ &c. vel etiam pretio minore taxarent (quod quidem factum post Constantinum augescente Principum qui imperarent veneratione, & populi quasi ad seruitutem propensione: Cùm alioquin noui nummi fermè nequiores sint & despicatui habeantur:) variis subinde Principum constitutionibus variísque pœnis huic calliditati obuiam itum est, Valentiniani, Theodosij M. Valentiniani III. Iustiniani, Leonis: *Solidos* ait Valentinianus *dicta l.* 1. *Cod. de veteris numismatis potestate, Veterum Principum veneratione formatos, ita tradi ac suscipi ab ementibus & distrahentibus iubemus, vt nihil omninò refragationis oriatur, modò vt debiti ponderis sint & species proba: scituris vniuersis qui aliter fecerint, haud leuiter in se vindicandum.* Theodosius in *d. l.* 3. *d. t. Vniuersos auctoritas tua proposito Edicto commoneat, obryzatorum omnium solidorum vniforme pretium postulare: capitali scilicet supplicio puniendo, qui vel iussa Nostra maiestatis auaritia cæcitate contempserit, vel æternales vultus diuin fraudibus studet, duxerit violare*: vbi *viliores* alij substituunt, quod *βασιλικὰ* probare videtur, verū nihil opus hâc lectionē violare; *Æternales vultus violat*, qui eos æstimare nescit: qui eos recusat refutat, *ἀποδοκιμάζει*, de quo posteà plura: violandi verbo vtitur quoque hâc in re Cassiodorus 7. *var.* 32. Valentinianus Placidiæ F. *d. Nouellâ* 25. *Frequens ad nos Quirites, temerarI ausus querela peruenit, vt in Parentum nostrorum contumeliam insigniti solidi eorum nominibus, ab omni emptore recusentur: quod diù impunitum esse non patimur.*

Hoc

Hoc ergo Edicto agnoscat Vniuersitas, capitale manere supplicium, si quisquam vel Domini Patris Mei Theodosij, vel sacratiorum necessitudinum nostrarum, vel superiorum Principum solidum aureum integri ponderis refutandum esse crediderit, vel pretio minori taxauerit &c. Simile etiam Edictum Iustiniani, pragmatica suâ ad Vigilij petitionem *cap. de mutatione solidorum.* Denique similis est Leonis *Nouella* 52. Has vel similes constitutiones intellexit Cedrenus in Nicephoro Phocâ, dùm scriberet, Νόμον κ̓ ἴδιον ὅπλον πάντα χαραχθῆναι βασιλικὸν, εἰ μὴ τοῦ σταθμοῦ ἐλαττοῖτο ἀπώλειαν αὐτοῖς κ̓ ἔχειν ἰσότιμον. Zonaras ἐκέλευσε πάντα βασιλικὸν ἀπόστομα οἰκεῖα ἰσότιμον εἶναι τοῦ ἄρτι κεκομμένου. Eoque nomino Nicephorus Phocas malè audiit teste Zonara & Cedreno, quod suos solidos aliorum Principum solidis præferret; ὁ τὸν ἑαυτοῦ χαρακτῆρα σπουδάσας ὑπερβαλέσθαι τοὺς τῶν ἄλλων: ἐξ οὗ αὐτίκα ὁ μικρὸς ἐδόκει τὸ ἀνάλογον ἐν τοῖς ἀλλαγίοις. Quinimò & in commune iam antè, Lege Cornelia nummaria tenebatur, qui vultu Principum signatam monetam præter adulterinam reprobasset, haud aliter ac falsæ monetæ reus; vt testatur Paulus 5. *sent.* t. 25. §. 1. Locus quoque elegans apud Arrianum *in Epictetum lib.* 3. τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι, τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ, ἀλλ' ἂν δείξῃς θέλει οὐ θέλει, προΐεσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ' αὐτοῦ πωλούμενον. Sed & Barbaræ in id leges conspirant: Visigothicæ, *lib.* 7. *t.* 6. *Solidum aureum integri ponderis cuiuscunque moneta sit, si adulterinus non fuerit, nullus ausus sit recusare, nec pro eius commutatione aliquid mercedis requirere, propter hoc quod minus fortè pensauerit. Qui contra hoc fecerit & solidum aureum sine vllâ fraude pensantem accipere noluerit, aut petierit pro eius commutatione mercedem, districtus à Iudice ei cui solidum recusauerit, tres solidos cogatur exsoluere. Itaque que & de Tremisse obseruandum.* Legum Burgundicarum additamentum 2. §. 6. *De monetis solidorum præcipimus custodire, vt omne aurum quodcunque pensauerit accipiatur, præter quatuor tantùm monetas, Valentiniani Genauensis & Gothicum (qui à tempore Alarici Regis aderati sunt) & Ardaricanos. Quod si quiscunque præter istas quatuor monetas aurum pensatum non acceperit, quod vendere volebat, non accepto pretio perdat.* Ex his igitur apparet, lubidine mercatorum, negotiatorum, collybistarum, fœneratorum calliditati vel potius cupiditati obuiam itum, qui oblatos sibi solidos aureos propter eorum *vetustatem* vel omninò refutabant, vel minoris taxabant: Similis calliditas, similis fastidium sed superius penè contrarium, quod *hâc l. Constantino M.* damnatur; eorum scilicet qui eos ideò nummos siue solidos putà vetustiorum Principum maioris vendebant, id est, exponebant, quod Maioris essent formæ: contrà, alienos Constantini M. recentes sibi oblatos minoris emebant, idest, accipiebant, quod minoris essent formæ, cùm tamen eiusdem essent, neque maioris ponderis. Breuiter igitur ita colligamus: *Solidos, cuiuscunque formæ, cuiuscunque vetustatis, quorumcumque Principum, neque refutandos, neque maioris aut minoris æstimandos, si eiusdem sint ponderis.* Pondere scil. nummi sunt æstimandi, non formâ, non ætate. Non ætate, inquam. Quod quidem arguit, Constantini M. (qui huius l. author) imò & Theodosij M. (qui author est *legis* 3. *Cod. de veteris numism. potestate*) idem solidorum pondus, quod antea erat, fuisse: neque dum defectum à priscæ aureæ monetæ pondere: de quo ad *l. vn. sup. de oblatione votorum*: quandoquidem velut vnius cum vetustioribus ponderis, vniformi pretio æstimari iubeotur; Quamlibet formâ alia essent. Alij scil. maioris formæ, alij minoris: verùm de pondere solidorum dicetur ad *leg.* 1. *inf. de ponderatorib.*

¶ Porrò, quod tam grauis pœna, putà capitis, ignis aliàque pœna mortifera à Constantino constituitur, non temerè est. Violat scil. Principis maiestatem non parum, qui cùm vultum eius videat, eum tamen æstimate nescit, imò eo solo parui ducere non veretur, quod angustiore expressione concludatur: vt maioris æstimet aliorum seu *anteriorum* fortè Principum aureos, maiorem habitum faciei præferentes. Non minimi reatus est, *Principis*, sub quo agit, monetam legitimi ponderis, despicatui habere, vt Anteriorum vel aliorum Principum maioris æstimet: Vt ex his colligere mihi videar; *Constantini* aeuo aureos etsi non minore quàm antea pondere, at certè minore formâ cusos, quod eius ni fallor aurei nummi satis testantur, qui etiamnum supersunt. Denique hæc à Constantino M. hâc parte constituta sunt, vindicandæ Maiestati suæ, quam Gentiles proculdubio variis rationibus imminutum ibant: cùm scil. solidos ab eo cusos minore formâ æquali licet pondere, minoris æstimarent quàm Anteriorum Principum Gentilium solidos. Atque ita veteres solidos, recentibus eâ de causâ præferent: quo facto Maiestas eius non parùm impetebatur; vt non mirum sit, tam graues huic facto pœnas ab eo imponi. Quâ certè constitutione nil opus fuit insecutis temporibus. Quandoquidem contrarium huic fastidium ferme inoleuit: contemnendi, inquam, refutandi, minoris æstimandi *veteres nummos* præ recentibus, eâ quam anteà perstrinxi ratione: crescente videl. Principum seruili penè adoratione: Imò, abditi alioquin veteres nommi prorsùs: testis *Nouella Leonis* 52. Hinc factum itaque, cur *Iustinianeo Codice* contineantur *leges* ad *veteris numismatis* potestatem erigendam latæ; hæc nostra seu Constantinianea ab eo *Codice* exulet, quæ scil. ad Nouorum solidorum potestatem seu æstimationem asserendam lata est: & quidem Christiani Principis, à fastidio, vt equidem existimo, Gentilium. Atque hæc est noua, & genuina Constantinianeæ huius Constitutionis sententia. Atque ita de his quatuor constabit deinceps. Primùm, quam huius constitutionis sanciendæ *causam* Constantinus habuerit. Secundò, cur tam seueras pœnas idem indixerit. Tertiò, quantum differat species huius constitutionis à specie *legis primæ, & tertiæ, Cod. de veteris numismatis potestate*: & similibus quas superiùs collegi: Imò quam contraria sit. Postremo constabit, cur Iustinianus duas illas *leges* in *Codicem* suum referri voluerit; hanc verò abdicauerit.

¶ De *Vultu* Principum qui in monetis seu numismatis, vulgaris est obseruatio, præter hanc *legem* & *d. l.* 3. *Cod. de veteris numismatis potestate*: Item præter *legem* 1. *infr. de ponderatoribus*: & solemnia loca apud *Matthæum c.* 22. *v.* 19. *Marcum* 12. *v.* 16. *Lucam* 20. *v.* 20. præter Paulum 5. *sentent. tit.* 15. Statij *versus* obseruandi:

Qua Diuum in vultus igni formanda liquescat
Massa, quid Ausoniæ scriptum crep t igne monetæ.

Consulenda & Cassiodori *formula* 7. *Variar.* 32. Ab hac causa Poëta *Satyra* 14. *Versu* 191.

Concisum argentum in titulos faciésque minutas.

Vbi Scholiastes vetus, id est *in argenteos*, siue nummos: ab hac causa Prudentius *in Laurentio*, numismata Cæsarum effigie cusa, vt nonnulli volunt, *ænigmata* dixerit. Sanè ita vetus Glossarium *monetam* ænigma interpretatur: Arabes *Methalia* vocant numismata Christianorum, quæ caput humanum expressum præferunt, quod verbum propriè significat *eikóna*.

Secun

Secunda sententia, qua Constantinus Principum Majestatem in monetis, atque adeò monetas ipsas à paracharactis vindicatum, simul & emptioni venditioni solidorum viam patefactum it; hæc est, quâ scilic. pœna persequitur solidos *ABRADENTES*, *περικόπτοντας*; qui mensuram circuli exterioris adradunt, de quibus est quoque *lex* 2. *infr. de ponderatorib.* *Emptio venditióque solidorum, quos excidunt aut deminuunt, aut, vt proprio verbo vtar expidiatis, adrodunt, tanquam leues eos vel debiles nonnullis repudiantibus, impeditur, ideóque placet, quem sermo Græcus appellat, per singulas ciuitates constitui Zygostatem*, &c. De circulo hoc & huiusmodi arte solidos adradendi est insignis locus apud Procopium *lib. 3. Gothicorum*, vbi narrat Byzantios Alexandrum quendam *Ψαλίδιον* vocasse, id esse, *forficulam*, quia perquàm scitè nosset circulum solidorum adradere: quem locum iam consignauit Cujacius 19. *Obseruat.* 25. Aduersus huiusmodi rasores aureorum, qui propriè *παραχαράκται* in *Basilicis*, vide & *legem* 8. *π. ad legem Cornel. de falsis*: & Paulum *libr.* 5. *sent. tit.* 25. §. 1. De circuli rasoribus nulla *lex* propria extat in *libris Iustinianeis*: Itaque huius *legis* authoritate vsus ante aliquot annos Lutetiæ primicerius Præses, cum de hac ipsa re recitaret Senatusconsultum. Et pœna obseruanda in hos adrasores & *παραχαράκτας* eadem quæ superioribus, putà capitis, ignis, alteriúsve pœnæ mortiferæ. Sanè & Vlpianus *d. l.* 8. liberos eo nomine ad bestias dari, seruos summo supplicio affici debere, Proconsulem instruens scribit. De hoc crimine est & Chrysostomi locus *comm. in* 1. *ad Galat. ed. Commel. p.* 972. *καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν, ὁ μικρὸν τοῦ χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο, οὕτως καὶ.* &c.

Tertia sententia Constantini est in eos qui EXPONVNT scienter adulterum solidum. Exponunt, vel vt *lex* nostra loquitur, vendendo subiiciunt. Ita Paulus 5. *sentent. tit.* 25. *Qui cùm argentum vel aurum poneret, æs stannúmve SVBIECERIT, falsi pœnà tenetur.* De huiusmodi Stellionibus est *lex* 1. §. 2. *& lex.* 16. *π. de pignor. act.* vbi pariter *si quis in pignore pro auro æs* SVBIECISSET: & mox, *Si quidam dato auro æs subiecisset, furti teneri: quod si in dando æs subiecisset, turpiter fecisse, non furem esse.* Vide & *leg.* 9. §. 2. *π. ad leg. Cornel. de falsis.* ¶ Et hæc quidem de *huius legis* sententia dicta sufficiant, déque solidorum æstimatione & integritate.

De ipsa *solidorum* appellatione videndum aliquid est: Ill. Scaliger *Posthumo suo pag.* 52. 53. ait, nuperam ac nouitiam & vix tandem post tempora Diocletiani receptam hanc *solidi* appellationem, pro *nummo aureo* sibi visum iri, nisi eius mentio extaret in Epigrammatis vibis: ET OB DEDIC. EIVSDEM STATVÆ, PATRONIS ET Q.Q. P.P. SOLID. DIVISIT. Sanè solidorum ita mentionem facit Lampridius Constantini M. *σύγχρονος*: vt tamen Alexandri Seueri temporibus eam solidi vocem pro aureo vsurpatam ostendere videatur. *Iussit, tremisses tantum solidósque formari: Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius vsque ad bilibres quoque & Centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neque in vsu cuiusquam versari: atque ex eo his Materia nomen indutum est: quum* DICERAT, *Plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si quum multos* SOLIDOS MINORES *dare possit, dans decem vel amplius vnà formà triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.* Nisi quis putet Lampridium sui sæculi voce vsum. Interim vindicandus hic mihi Lampridij locus à Correctorum manu, & quidem postremis eius verbis. Igitur sanus est omninò hic locus: neque vllo modo immutandus, neque vox *Dans* tollenda. Scilicet hoc voluit Alexander: Maioribus solidis maioris formæ resolutis, & ab vsu submotis: vicissim, *minoribus* solidis stantibus, qui scil. vno tantùm aureo æstimabantur, etiam locum ampliorem fieri Principi plures liberalitates exercendi: quandoquidem minores solidos habens, liberalitates suas *per multos* spargere posset: neque adeò facilè exhauriretur, etsi *multos* etiam vni daret. At si in vsu perstarent huiusmodi Maiorini seu maiores solidi, tot largitatibus exercendis locus non foret; vtpote non valente nisi plurimum dare si numerum dare vellet. Breuiter, largitatis modum tenere non posset: & cùm non posset, fontes largitionum citò arescerent. Atque hic est huius loci sensus. Scilicet, is qui multos minores solidos etiam vni, citra exhaustionis metum, dare potest & valet; si det maiorinos vel maiores aliquot numero (vt non aliter fieri potest) in imo necquicquam fundo nummus respirabit: *Dans*, id est vtique dans, vel si det. De hoc *Lampridij* loco dicam adhuc aliquid ad *l.* 1. *inf. de expens. ludorum.*

SI QVIS PECVNIAS CONFLAVERIT, VEL MERCANDI CAVSA TRANSTVLERIT, AVT VETITAS CONTRECTAVERIT.

TITVLVS XXIII.

Abest hic *Titulus*, & Vtraque *lex* sub eo posita, à *Cod.Iust.* Superiores *Tituli* fuerunt de *falsæ monetæ* fabricatione, & fabricatæ adrasione, venditione: Hic de falsitate & delicto circa *probam* monetam, & quasdam monetas publicè improbatas.

I. * Imp. CONSTANTINVS" A. & Iulianus Cæs. ad Rufinum P.P."

QVICVMQVE vel conflare pecunias, vel ad diuersa" vendendi" causa, transferre detegitur, sacrilegij" sententia" subeat, & capite plectatur: Portus enim, litoráque" diuersa, quò facilior esse nauibus consueuit accessus, & itineris tramites", statuimus custodiri per idoneos Officiales, ac Præpositos, à Præsidibus &" nonnullis præditis dignitate, vt cognitâ veritate, prouinciarum Rectores obnoxios legibus puniant: Officia" quoque immenso periculo subiacebunt." ¶ Nec vero aliquis Negotiatorum plus mille follibus", pecuniæ in vsu publico constitutæ, animalibus" propriis, sumptuum" gratiâ portare debebit: At si ampliorem modum quisquam vehere detegatur, facultates eius fisci dominio vindicentur, & ipse adficiatur exilio. ¶ Nam" pecunias nauibus vectas *non" omnes* iudicamus" Mercatores debere *promere*"; quippe in vsu" tantum publico pecunias constitutas permittimus conuehi: itidémque, eas solas species" emi, quæ Mercatoribus" more sollemni ad diuersa portantur: Peccunias" verò nulli emere omninò fas erit; Nec vetitas contrectare: *quia in vsu publico constitutas pretium oportet esse, non mercem.* ¶ Placet denique, vt si quis forsitan nummus, præter eum qui in vsu publico perseuerat, aput aliquem Mercatorem fuerit inuentus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicetur. ¶ Et si fortè cum mercibus ad quascunque prouincias venerint naues, cuncta solita licentia" mercabuntur, præter pecunias, quas more solito *Maiorinas* vel *Centenionales communes* appellant, vel ceteras, quas vetitas esse cognoscunt, Acc. VIII. Id. Mar. Constantina", Constantio A. VIII. & Iuliano Cæs. coss. [356.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* vt dixi, à *Cod.Iustin*.

" *al. Constantius*, non, *Constantinus*.

" Ῥουφῖνος ἔπαρχος hic proculdubio est, cuius sub Constantio post Synodum Sardicensem meminit Epiphan. *heresi Photinianorum* 71, vbi malè alioquin Cornarius vertit *Præsidem*. Cuius verò Præfecturæ Prætorianæ Præfectus fuerit liquidò non constat. Sanè hæc *lex* accepta dicitur *Constantina*. Cæterùm Constantinæ plures fuerunt. Nouus Interpres Epiphanij *Præfectum Prætorio Illyrici* fuisse credit; addo & Italiæ, quod docet *lex 6. infr. de annonâ & trib.* vbi de eo plura, & ex professo.

" *Diuersa* id est ad diuersa loca, & Barbarica quidem.

" *Vendendi*, id est exponendi causâ: de hac voce dictum est ad *leg. super*.

" *Sacrilegij* crimen, pro Maiestatis crimine. De quo alibi dixi.

" *al. Sententiam*.

" De *Litorum & itinerum* custodia fuit *suprà titulus* 16. *lib*. 7.

" *Tramites itineris* vocat, quæcunque tandem itinera quæ terrâ fiunt.

" Fortè legendum, *è nonnullis*.

" Si huic rei inuigilauerint. " De *follibus* mox dicam.

" De hoc animalium significatu iam dixi ad *legem 9. sup. de re militari*.

" id est, ad itineris impendia.

" Hæc sententia obscurissima est; de qua mox viderimus: fortè legendum hic, *Iam*.

" Imò *omnes*, vt ita his depromptis seu exhibitis appareat, verum vetitas pecunias acceperint: Quare rescribo, *nos omnes*. " id est, iubemus.

" *Promere*, id est, publicis personis & custodibus in id præpositis exhibere.

" *In vsu publico constitutæ pecuniæ*, sunt, quæ currentes pecuniæ hodie: *Transeuntes per mercatores*, עבר לסחר כסף *Gen*. 23. Septuaginta ἀργυρίου δοκίμου ἐμπόροις ibi vertunt. Hieronymus *probam monetam* cum Græcis interpretatur. Ambulare quoque dicitur apud Iulianum, *de commutatione solidorum*: πορχωρῶ dicunt Græci apud Sextum Empiricum *aduersus Mathemat*. c. 10. Arianum *in periplo*.

" Ac non etiam pecunias. " *à mercatoribus*.

" Constantina hæc quæ? Iam dixi ad Inscriptionem *legis*.

COMMENTARIVS.

IVSTA PECVNIA in vſu publico conſtituta, vt conſetuetur: contrà ne VETITARVM pecuniarum commercium ſit, cauet Conſtantinus Imp. hac conſtitutione, A. D. 356. Multiplici ratione.

Primùm igitur, CONFLARI pecunias vetat: Pecunias, ſcilicet argenteas: Scilicet vt flare non licet, ita nec conflare. *Flare*, eſt conficere, cudere, de quo dixi *ad leg. 6. de ſup. falſa moneta*: vide & *leg. 9. in princ. π. de lege Cornel. de falſis. Conflare* verò, eſt recudere, diſſoluere, vt *hac lege*. Sic Firmicus *lib. 6. c. 31. p. 180. falſarios faciet, aut qui pecunias publicas conflaturarum adulterinis artificiis imitentur.* Quanquam aliàs quoque pro *cudere* accipitur, vt *l. 1. inf. de conflat. aris. Et conflatores figurati aris, adulteratores etiam moneta capitalis animaduerſio perſequatur.* Lampridius noſtro ſenſu in Alexandro Seuero; *Quartarios iam formatos in monetâ detinuit, expectans, vt ſi vectigal contrahere potuiſſet & eoſdem ederet: ſed cùm non potuiſſet per publicas neceſſitates, conflari eos iuſſit, & tremiſſes tantùm ſolidóſque formari.* Idem mox *reſoluendi* verbo vtitur: *Formas*, inquit, *binarias, ternarias & quaternarias & denarias etiam atque amplius vſque ad bilibres quoque & Centenarias, quos Heliogabalus inuenerat, reſolui pracepit, neque in vſu cuiuſquam verſari, atque ex eo his Materia nomen inditum eſt.* Reſoluere ſcil. & conflare, eſt in materiam ſeu maſſam reſoluere, indéque Lampridius *ſuperiore loco* notat ingentibus nummis conflari ſeu reſolui iuſſis, *materia* nomen iodicum fuiſſe, velut quæ in materiam reſoluendæ eſſent, vel etiam nondum reſolutæ, materiam & maſſam potius exhiberent auri, quàm ſolidos qui in vſu & conuerſatione publica verſantur. *Materia* ſcilicet pro maſſa auri propriè accipitur *l. 1. & vlt. inf. de ponderatorib. & l. 13. inf. de ſuſceptorib.* & ſolidis opponitur; vnde & materies obryzæ, quæ mox *maſſa obryza* dicitur, *l. 12. inf. de ſuſceptoribus.* Eodémque ſenſu dixit Manlius Theodotus *lib. 4. p. 87.*

> ——*ſcrutari caca metalla*
> *Depoſitas & opes terraque exurere venas*
> *Materiámque manu certa duplicarier arte.*

Quē poſtremū *verſū* à Scaligero expūctū nollē, eſt enim purus putus Manlianus. *Materiam* ſcil. dixit auri maſſam. Ex his apparet, quàm malè poſtrema illa Lampridij verba pro ſuſpectis babeant Viri docti, quæ vt dixi rectè babent, neque emendari aut alio ſenſu donari oportet. Materiam igitur ſeu maſſam ex pecunijs fieri, id eſt pecunias conflari Conſtantius prohibet: Cuius probibitionis rationem putabat hanc vir doctus Freherus, *de re monetar. pag. 3. 4.* ne nimitum ipſe icon & rei impreſſæ memoria, cuius fine & contemplatione pecunia formata erat, periret: eâdem ratione, quâ nec ſtatuas & imagines Impp. conſecratas conflare citra maieſtatis crimen licuit. Quod inane eſſe oſtendent mox quæ dicam de *huius legis* ratione.

¶ Secundò prohibet Conſtantius pecuniarum COMMERCIVM, id eſt pecunias transferri ſeu exportari vendendi causâ à negotiatoribus, & viciſſim à negotiatoribus coëmi. Non eâ quidem ratione, quâ aurum extra Imperium nominatim exportari Barbariſque præberi prohibetur *l. 2. Cod. de commerciis & mercatoribus*: Item non eâ quâ in Galliâ vetita auri & argenti extra regnum exportatio: de quo vid. Brettij *Orat. 33.* verùm hâc, quia in vſu publico conſtitutas pecunias pretium eſſe oportet, non mercem: ac proinde eadem ratione quâ & conflari pecuniæ vetantur: nam & hæc venditio pecuniarum ſeu commercium non alio fine quàm conflandi fermè fit: Porrò Conſtantius *h. l.* huic pecuniarum commercio non modò pœnis propoſitis occurrit, verùm varijs prætereà rationibus. *Primum* quidem, littorum, portuum, itinerum cuſtodes in id conſtitui iubet, qui commeantes negotiatores & naues excutiāt, num pecunias vēdēdi causâ trāsferāt aut nauibus referāt? *Secūdo* pecuniæ ad itineris impēdia modū conſtituit, quo maiorem negotiatori vehere aut portare non liceret. Porrò modus his præſtituitur, *Mille follium*; Quod de minutis follibus accipi non poteſt, qui ſcilicet duo λεπτὰ conficiebant, ſed de follibus, cuiuſmodi centum ſolidum cōficiebant Cōſtantini M. æuo: quique adeò duobus argyris ſeu duobus didrachmis æſtimabātur: de quo eſt hic *Epiphanij* locus φόλλις ὁ ταλάντιον καλεῖται διπλοῦν δὲ ἐστι: τὸ ἀπὸ δυῖν ἀργύρων συγκείμενον, οἳ γίνονται δηνάρια, καὶ φόλλις δύο λεπτὰ κατὰ τὴν δυναστευομένην, ἀλλ' οὐ κατὰ τὴν ἀργυρευομένην. Vide & Heſychium Illuſtrium apud *Gloſſarium* Baſilicon, & *Etymologicum* Suidæ. Verùm de follibus *alibi* plene dicemus. Ergo folles non vltra decem ſolidorum æſtimationem ad itineris impendia portari vult Conſtantius.

Tertia prohibendi pecuniarum commercij ratio hæc eſt, quod Conſtantius velit, Naues quæ aliò nauigant ad ſpecies emendas, reuertentes, exeunti, atque pecunias omnes promere debere, vt ita conſtare poſſit, num pecunias, quas conflare emeréque prohibitum eſt, aut euehant, aut reuehant: *C'eſtoit doncques vn bureau des conſignations, où l'on eſtoit fouillé, & où il falloit conſigner ſon argent.*

Quarta ratio eſt, quod ſi nummus vetitus, qui in vſu publico non eſt, apud aliquem mercatorem inuentus fuerit, fiſco vindicari debeat, vnà cum omnibus eius facultatibus.

Poſtrema ratio eſt, quod retrò vetantur mercatores vice Mercium à ſe tranſlatarum pecunias vetitas mercari. Ergo neque euehere mercatores pecunias ad inſtar mercium vendendas poſſunt: neque reuehere loco mercium emptas ſeu acceptas. Exemplum porrò ponit Conſtantius, hîc in Maiorinis pecunij, & Centenionalibus cōmunibus: de Maiorina pecunia iam dixi *ad l. 6. ſup. de falſa mon.* de Centenionali nummo dicam ad *l. prox.* a. quæ de eo ſpecialis eſt: vbi & in rationem inquiram, cur hi nummi vetiti fuerint.

11. * Impp.

II. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Dextro P.P.'

CENTENIONALEM tantùm nummum in conuersatione'' publica tractari præcipimus, *Maioris* pecuniæ figuratione'' submotâ. Nullus igitur *Decargyrum* nummum alio audeat commutare; sciens fisco eandem pecuniam vindicandam, quæ in publica poruerit conuersatione deprehendi. Dat. Prid. Id. April. Med. Olybrio & Probo'' coss. [395.]

NOTÆ.

* Abest & hæc, vt iam monui, Lex à *Cod. Iustin.*

' Italiæ. '' In *Conuersatione publicâ*, in vsu publico, *l. super.* Neque in vsu cuiusquam versari. Lamprid. *Alex Seuero* vid. *Glossar.* '' vid. *Glossar.*

'' ✠ *Probino*: vt docent Fasti, & rectè monuit Iuretus *in Symm. lib. 5. ep. 67.*

COMMENTARIVS.

VETITA (& quidem superiore Constantij Constitutione) fuerant hæc inter alia pecuniarum duo genera: nempè *Maiorina pecunia* (de quâ iam dictum est ad *l. 6. sup. de falsa moneta*,) itémque Centenionales pecuniæ, seu nummi: Id Honorius, cùm obolenisset post Constantium (vtpote reductis in vsum Centenionalibus & Maiorinis) hâc constitutione partim reducit, partim abrogat. Centenionalem quippè nummum in conuersatione publicâ, in vsu publico, in vsu cuiusque versari, & quidem *tantùm* iubet: at *Maiorinam* pecuniam submouet, atque adeò decargyrum nummum, quæ Maiorina pecunia fuit.

¶ Quæ vt intelligantur, videndum qui nummi sint *Centenionales*, quorum *h. l.* mentio fit, & *leg. super.* quæ Maiorina, & maioris pecuniæ figuratio, qui deniq; nummus Decargyrus: qui omnes nummi quinam fuerint, se adhuc quærere *posthumo suo* profitetur Scaliger. Nos post eum aliquid quæremus.

¶ CENTENIONALIS nummus qui *h. l.* vocatur, cum adiuncto *superiori lege* vocatur *Centenionalis Communis*: Communis, vt existimo, quia in communi vsu erat: De *Centenionalibus* his hæc tria comperio.

Primum, à Maiorinâ pecuniâ eos distinctos, aliósque fuisse: quod apertè & hæc *lex*, & *superior*, testantur; ac maximè hæc, quæ Centenionalium vsum inducit, Maiorinæ verò pecuniæ vsum interdicit. Vt proindè omninò errent, qui hos nummos commiscent. Vnde simul clarer, Centenionales nummos non fuisse *maioris*, seu maiorinæ *pecuniæ* speciem, quin potiùs minoris; & quidem paruæ adeò, vt propter paruitatem suam interdicti aliquando fuerint, quemadmodum maiorinæ pecuniæ propter sui magnitudinem.

Secundò, distinguendi sunt hi *Centenionales*, vtpote toto cœlo diuersi à *Centenariis aureis*: Quæ etiam duplici significatu reperio. Primum enim Centenarij aurei ita dicti sub Heliogabalo fuerunt, ab æstimatione, quod Centenos aureos siue solidos conficiebant, de quibus est hic Lampridij locus in *Alex. Seuero. Formas* [id est nummos formatos figuratos] *binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam atque amplius, vsque ad bilibres quoque & Centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit neque in vsu cuiusquam versari: atque ex eo his Materia nomen inditum: quum diceret plus largiendi hanc esse Imperatori causã, si quũ multos minores solidos dare possit, dãs decem vel amplius vnâ formâ triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.* Qui quidem locus vt iam anteà quoque probaui, sanus est vndique: Quanquam si quid mutare placeret, voeula *quum*, loco mota videri tantum possit, ac proinde locus ita legendus, *si multos solidos minores dare possit: quum dans decem &c.* Centenariæ igitur formæ erant aurei nummi cẽtum aureorum siue solidorum: ac proinde ingentes & *maiorini* maximè; qua causa his *Materia* nomen inditum; vtpote qui non tam nummi quàm auri massæ speciem præ se ferrent: quod *materia* nomen significare iam antea ostendi. Ab his igitur *Cẽtenionales* toto cœlo disparati fuêre, præter mentẽ CL. Salmasij *ad eum locũ*; quippe Centenariæ formæ & ingentes seu Maiorinæ fuerunt, neque in vsu vnquam quàm sub Heliogabalo: at Centenionales nummi erant minorini seu minores & pisinni, apertè enim, maiori & maiorinæ pecuniæ *h. l. vt sup.* opponuntur: deinde in vsu fuêre; vnde & Centenionales fortè vt antea dixi *Communes* dicti videntur, quasi in vsu & conuersatione publica constituti. Et hæc de primo Centenarij Genere.

¶ Fuit alterum *Centenarij* genus: non quidem nummi, sed *nummi & ponderis* nomen: denique non νόμισμα, sed ὁλκὴ, ποσότης, ἄθροισμα; Glossæ Nomicæ, Suidas: item Κεντηνάριον ποσότης νομισμάτων. Erat scilicet Centenarium collectio seu pondus centum librarũ auri signati. Isidorus ideò rectè: *Centenarium Numeri nomen est, eò quòd centum librarum ponderis sit*, & Procopius, τὴν μὲν ἱερὰν πάρεξ ἐκ ἔχουσαν δέκα καὶ ἑκατὸν κεντηναρίων ὁμολογεῖ πρὸς αὐτὸν δοῦναι. Et mox ἕλκει δὲ λίτρας τὸ κεντηνάριον ἑκατὸν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται, & Glossæ Nomicæ, Κεντηνάριον λίτραι ρ΄· κέντον γὰρ Ῥωμαῖοι τὰ ρ΄ φασί, Centenarium proinde 7200. aureos constituebat: nam libra auri 72. solidos conficiebat. Itaque quod Olympiodorus apud Photium scribit, Ἀλάριχος ἔτι ζῶντος Στιλίχωνος, μ΄ κεντηνάρια μισθὸν ἔλαβε τῆς ἐκστρατείας. Zosimus *lib. 5. p. 805.* τετρακισχιλίας λίτρας reddidit: Rectè; quadraginta quippe cẽtenarij, exactè sunt quatuor mille libræ. Idem Olympiodorus censum sui temporis æstimans, ὅτι πολλοὶ οἶκοι Ῥωμαίων πρόσοδον κατ' ἐνιαυτὸν ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτῶν ἀνὰ τεσσαράκοντα χρυσοῦ κεντηνάρια, χωρὶς τοῦ σίτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰδῶν, ἃ εἰς τρίτον συνέτεινεν εἰ ἐπιπράσκετο τοῦ εἰσφερομένου χρυσίου. Et meminit idem sæpius horum Centenariorum: hoc inter cætera quoque loco, dum bis mille libras, & 20. Centenaria eandem summam facit: χρυσίον μὲν γὰρ οὐδὲ μέχρι κεντηναρίων εἴκοσιν ἐξήρκει: ὁ δὲ ἀκίνητος αὐτοῦ ἵστια ΚΑΙ ΑΥΤΗ εἰς δισχιλίας λίτρας συνέτασε: Denique crebertima huius centenarij mentio in Historicis recentioris æui. Ab his igitur Auri Centenariis pariter toto cœlo disparati *Centenionales* nostri fuêre: vtpote qui *nummi* genus fuerunt, non ποσότητος; & quidem minuti. Et hæc de auri Centenariis: id est de numero, collectione centum librarum auri.

Ac vt auri Centenaria, à Centenionalibus nummis diuersa prorsus fuerũt, ita & *æris cẽtenarium*. Nam

vt centenarium auri ἰλλῦς seu ποσότητος nomen fuit, ita & centenarium æris, cuius mentio *l. vlt. inf. de conlatione æris. Perpetuò sancimus generalique decreto, ne cui deinceps, ex præcepto Comitivæ sedis, vel per oraculum sacrum, vel per diuinas adnotationes Numinis nostri in nummo, vel in specie (nisi ita publica necessitas postularit) propria liceat tributa persoluere, sed vt magis aut ipsam speciem, si hoc vsus exegerit, aut aurum quod æstimatio certa constituit pro Centenario æris huiusmodi possessor exsoluat.* Centenarium æris, est pondus centum librarum æris: vt centenarium auri, centum librarum auri pondus. Auri Centenaria quoque memorantur in *l. 12. Cod. Iust. de cursu publ. Quoniam veredorum quoque cura pari ratione tractanda est, sexaginta libras auri sella cum frenis, sexaginta itidem averta non transeat: exceptis Auri Centenariis quæ necessarium est ab hippocomis in folliis sacculis reportari.* Vbi Cuiacius nescio quæ ornamenta veredorũ Avertis applicita somniabat. Centenaria enim auri ibi videntur, quæ hippoconi, id est serui cursus publici ad largitiones deferebãt in folitis sacculis scil. quarum formas exhibet *Notitia Imperij* in *Com. S. L.* Mentio quoque fit illorum Auri Centenariorum apud Suidam, *in v.* Πρίσκος. ibi: τότε ὁμολογουμένων ἐν τύποις δὴ τοῖς καταπλάσεως χρημάτων, ζωῆς εἶχ᾽ ἴσον ἢ ἐς ἑκατὸν κεντηνάρια. Ac vt auri, ærisque Centenaria, à centum solidis, vel libris: ita Centenariæ dictæ quæ longiores essent res materiæve quoque centum pedum; vt Balistæ centenariæ, Lucillio apud Nonium & Sisennæ apud eundem *in v. Talentarius*, quomodo quinquagenarias longioresque materias dixit Ammianus Marcellinus, *lib. 18. p. 125.* (vt Quinquagena, pro quinquaginta solidis, *l. 7. inf. de lustrali conlat.*) Eadem ratione *centenarias rosas* dixit Tertullianus, *de corona militis*, c. 14. Dixit idem & *Centenarias cœnas*, à centenis Sestertiis, *Apolog. c.*.... Denique & maxima quæque seu Maiorina, *Centenarij* nomine quoque donata: ita maximam turrem, *Comme la grosse tour de Bourges, ou de Londres*:) Curiæ magnæ Constantinopolitanæ *Centenariam* vocatam reperio, Nicetas, *in Andronico Comneno lib. 2.* καὶ τὸ τοῦ μεγίστου πύργου (τοῦ μεγάλου ἀρχείου) διαπεράγων, ἐς κεκλῆσθαι κεντηνάριον, ἀπιὼν τοῖς ἐπιστᾶσι βέλεμνα. De Centenariis auri, vel æris, hæc dicta sint.

Vnde liquet *Centenarios* nummos dictos, ingentes *Aureos* Centum Solidorum, Maiorinos: *Centenarium* verò designasse ποσότητα, centum auri vel æris librarum. Quæ sanè omnia cùm Centenionalibus nostris nummis siue pecuniis nil commune habent, imò planè contrarii sunt: Neque enim Centenionales ποσότητα significarunt, cùm nummorum fuerint species. Neque nummorum maiorum genus, cùm maiorinæ pecuniæ opponantur.

§ Quinam igitur fuerint Centenionales isti nummi? Sanè facilius est dicere qui non fuerint quàm qui fuerint. Vir Doctus, vt dixi, eundem fuisse putabat, eum *Centenario* nummo, id est qui centum aureorum pondus habebat, quod iam ante refutaui. Et Casauboni quoque error est qui centenionalem nummum grandiorem fuisse ait, eundémque cum maiorina pecunia. Imò enim ex aduerso hæc opponuntur. An igitur *Centenionales* argentei nummi fuerunt, qui quamlibet minuti, centum tamen æreos, seu *minutissimas* stipes conficiebant: Centenio, Centenionalis. Ita in Glossis, *Biniones* διωάρια *Binio* διωάριον. *Binio* duos æreos seu stipes conficiebat. *Centenio*, seu Centenionalis, centum æreos seu stipes minutissimas: æris denarios centum, vel centum folles. Quomodo Valerianus Aureliano per Epistolam ad impendia diurna decernebat *aureos Antoninianos binos, argẽteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum.* Quos etiam *Centenarios* dictos putet quis: de quibus Codini locus *in orig. Constant.* καὶ ἔδωκε κεντηνάρια τοῦ λαοῦ διὰ στρατηγίου μαγίστρου. Ita Denarii argentei nummi dicti, quod *denos æris* valebant, δεκάχαλκον ὅτως ἐκαλεῖτο δηνάριον. Plutarchus, *in Camillo*, & Varro. Centenarij igitur Centenionales fuerunt argentei, qui centum æreos, vel folles valebant. Sauotus *p. 3. c. 25. p. 238.* centenionalem nummum ita vocatum scribit argenteum, qui centum assaria valeret, eundémque cum miliaresio facit. Ego putem, *Centenionales nummos communes* dictos denarios argenteos, qui centum in libram signati, quique adeò centesimum libræ argenti conficiebant. Cum aliàs denarij per hæc tempora 60. tantùm in libram cuderentur, vt docet *lex 161. de exp. ludor.* quam mox consignabo, vel certè Plinij æuo octaginta quatuor in libram signabantur, vt testatur *lib. 33. c. 9. Miscuit*, inquit, *denario, Triumuir Antonius ferrum, miscuit æri, alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIV. è libris signari*: Quod & ipsum Corn. Celsus *lib. 5. c. 17* ad Natalem palàm scribit. Et hæc de Centenionalibus dicta sint: quos Honorius Imp: in conuersatione publicà tractari, & quidem tantùm *hâc l.* præcipit: Constantius verò inter vetitas pecunias posuerat, *l. superiore.* De Maioris pecuniæ id est Majorinæ pecuniæ figuratione, & prohibitione dixi ad *l. 6. sup. de falsâ monetâ.*

Superest de *Decargyro* videamus; quanquam & de eo iam pleraque dixerim ad *d. l. 6. sup. de falsâ monetâ.* Sanè Scaliger, *posthumo suo de re nummariâ*, adhuc quærere se profitetur, quinam illi sint? Vel illud ex *h. l.* apparet, eum & *Maioris* pecuniæ seu maiorinæ speciem fuisse: & prohibitum quandoque. Verùm id non satis est. Repetendum igitur *Libram argenti* per hæc tempora modò in 60. argenteos, modò in plures (veluti centum inde *Centonialium* nomen) diuisam: atque adeò in libram argenti modò 60. modò plures modò pauciores argenteos minutulos cusos. De quo est insignis hæc Theodosij M. constitutio, *l. 1. inf. de expensis ludorum. Cum publica celebrantur officia, sit sportulis nummus argenteus: nec maiorem argenteum nummum fas sit expendere quàm qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur: minorem dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* Ex hoc singulari inquam loco apparet, Argenteorum tria quodammodo genera fuisse: quorum alij 60. in libram argenti cuderentur: alij verò pauciores quam 60. (atque adeò MAIORES seu MAIORINI) alij denique plures (id est MINVTVLI argentei.) Inter Maiores seu Maiorinos igitur fuerũt Decargyri isti nostri: qui scilicet *Decem argẽteos* conficiebant: ac proinde sex tantum in argenti libra (cùm scil. in argenteos 60. ea diuidebatur) erant: & sextulam Argenti libram conficiebant. *Decargyrus* scilicet, eadem ratione quâ Græci denarium δεκάχαλκον dixerunt: & δεκαλάλαντον Talentum auri quod decem talenta argenti conficiebat: auri quippe potestas decupla erat ad argentum: de quo ad *l. vn. inf. de argenti pretio.* Pollux ideò, quod & ab aliis citatur: τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τοῦ ἀργύρου δεκαπλάσιον ἦν, σαφὲς ἄν τις ἐκ τοῦ Μενάνδρου τριχαλάτου μάθοι. φησὶ γὰρ

Ὅλλυμι τάλαντα χρυσίου σοὶ παιδίον
Ἔστω τερῶν.
Ἐπάγγειλ᾽ ταῦτα περὶ ταὐτὸ λόγον
Μακάριος ἐκεῖνος δεκατάλαντον καταφαγών.

Polybius super fœdere Italico, διδόντες τὰς δέκα μνᾶς ἀργυρίου χρυσίου μνᾶν. Quod Liuius vertit: *Dum argenteis decem aureus vnus valeret.* Ita & apud Siculos

los in ære minus ἀδερυγμα dicebatur τὸ δεκάλιτρον quod quidem æreorum 133. & trientis erat: maius τὸ λιτροδεκάλιτρον, quod 1303. & trientis.

His ita de Decargyro, déque Nummo Centenionali & de Maiorina pecunia cognitis, superest vltima inquisitio, quâ ratione Nummi isti prohibiti fuerint. Maiorina igitur pecunia ideone prohibita, quod Flaturarij passim eam argento ab ære separato lauerent & purgarent, vt docet *d. lex.6. sup. de falsa moneta?* An potius, quod magis existimo, Maiorina hac pecunia & Decargyrum eius species à vulgi vsibus submota, immò & à Magistratuum vsu, vt soli Principi eius vsus reseruaretur, atque adeò huius Maiorinæ pecuniæ vsu Maiestas Principum tanquam discerniculo distingueretur. Et quo casu Principis largitate huiusmodi pecuniam priuatus nactus fuisset, eam cum alio nummo commutare non posset, tùm huius ipsius *legis* verbis inductus, tùm *d. l. 1. inf. de expensis ludorum*, Quâ lege disertis verbis Iudicibus seu Magistratibus interdicitur maiorinæ pecuniæ argenteæ per officia publica erogatio. Habuit hæc scilicet ætas huiuscemodi Imperij & Maiestatis simulachra in omni fermè vitæ genere partéque: In vestitu, scriptura, peculiari monetæ vsu, aliisque Imperij insignibus. In hoc censu igitur fuerit vsus Maiorinæ pecuniæ: de peculiari alioquin quandoque & reseruato soli Principi auri vsu, dixi plenissimè *ad legem 7. sup. de falsa moneta.* Centenionales verò nummi cōmunes antea, id est in conuersatione publica constituti, cur inter veritas non minùs quàm maiorinæ aliquandò habitæ fuerint? non aliam comminisci possum caussam, quàm quod facilè supponi possent in communi conuersatione, & exponi pro denariis, cuiusmodi Sexaginta in libram cudebantur, vel octoginta quatuor.

DE RAPTV VIRGINVM VEL VIDVARVM.

TITVLVS XXIV.

IX. Cod. Ivst. Tit. XIII. in vnum *Titulum*, hic & sequens coïerunt, *De raptu Virginum seu Viduarum nec non sanctimonialium.* A quo tamen ipso Titulo, omnes huius & sequentis Tituli *leges* exulant: prælatâ prolixissima Iustiniani constitutione. Basilij *epistola* 244. περὶ ἁρπαγῆς hùc pertinet. Adde & Paratitli vice *legem* 1. *sup. de accusat.*

¶ Constantini M. *Edictum aduersus raptum Virginum.*

1. * Imp. Constantinvs A. ad Populum."

SI quis nihil" cum Parentibus puellæ ante depectus", inuitam eam rapuerit, vel volentem abduxerit", patrocinium ex eius responsione sperans (quam propter" vitium leuitatis, & sexus mobilitatem atque consilij, à postulationibus, & testimoniis", omnibusque rebus iudiciariis *Antiqui* penitùs arcuerunt) nihil ei secundum " *Ius Vetus* prosit puellæ responsio; sed ipsa puella potiùs societate criminis obligetur. ¶ Et * quoniam parentum sæpe custodiæ *Nutricum* fabulis", & prauis suasionibus deluduntur, his primùm, quarum detestabile" ministerium fuisse arguetur redemptique" discursus", pœna immineat, vt eis meatus oris & faucium, qui" nefaria hortamenta protulerit", liquentis plumbi ingestione claudatur. ¶ Et * si voluntatis adsensio detegitur in *Virgine*, eâdem qua raptor, seueritate plectatur: cùm neque his impunitas præstanda sit, quæ rapiuntur inuitæ; cùm & domi se vsque ad coniunctionis diem seruare potuerint: Et, si fores raptoris frangerentur audaciâ", vicinorum opem clamoribus quærere, séque omnibus tueri conatibus." Sed his pœnam leuiorem imponimus, solámque eis parentum negari successionem præcipimus. ¶ *Raptor* * autem, indubitatè conuictus, si appellare voluerit, minimè audiatur. ¶ Si * quis verò *Seruus*, raptus facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum, *Detulerit* in publicum, Latinitate donetur: aut si Latinus sit, Ciuis fiat Romanus. ¶ *Parentibus* *, quorum maximè vindicta intererat, si patientiam præbuerint, ac dolorem compresserint, deportatione plectendis. ¶ *Participes* * etiam & *ministros* raptoris citra discretionem sexus, eadem pœna præcipimus subiugari: Et " si quis inter hæc ministeria seruilis condicionis fuerit deprehensus, citra sexus discretionem cum concremari iubemus. Dat Kal. April. Aquil. Constantino A. VI. & Constantio C. coss. [320.]

INTERPRETATIO. *Si cum parentibus puella nihil quisquam ante definiat, vt eam suo coniugio debeat sociare, & eam vel inuitam rapuerit, vel volentem; si raptori puella consentiat, pariter puniantur. Si quis verò ex amicis*", *aut familia, aut fortasse nutrices puellæ consilium raptus dederint, aut opportunitatem præbuerint rapiendi, liquefactum plumbum in ore & in faucibus suscipiant, vt merito*" *illa pars corporis concludatur, de qua hortamenta sceleris ministrata noscuntur. Illæ verò quæ rapiuntur inuitæ, quæ non vocibus suis de rapto reclamauerint, vt vicinorum, vel parentum solatio adiutæ, liberari possent, parentum suorum eis successio denegetur. Raptori conuicto appellare non liceat, sed statim inter ipsa discussionis initia à Iudice puniatur. Quod si fortasse raptor cum parentibus puellæ pacificatur,*" *& raptus vltio parentum silentio fuerit prætermissa, si seruus ista detulerit, Latinam percipiat libertatem: si Latinus fuerit, ciuis fiat Romanus. Parentes vero qui raptori in ea parte consenserint, exilio deputentur. Qui vero raptori solatia præbuerint, siue viri siue feminæ, ignibus*" *concrementur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* potissima sui parte: Designatur ea & temperatur à Constante *l. 2. prox. sequ.* Tria tantùm ex *hac lege* capitula, id est quartam, sextam, septimam sententiam, inductis & abolitis cæteris, memorat & sequitur Iustinianus *l. vn. Cod. eod. tit.*

" Vrbis Romæ.

" Sponsus ergo si sponsam suam rapiat, raptus non tenetur: cui concinit ius Pontificum, *can. si quis virginem, can. deinque. 36. qu. 2.* Accedit argumentum ex initio *Nou. 143.* & *Nouell. Leonis* 35. Contrarium tamen asserituτ 10 *l. vn. vers. quibus connumer. Cod. eod. tit.* & Harmenopulus *lib. 6. t. 7.* § 1. Verùm de hoc vide Borgium 1. *Elect.* 15.

" alij *Depactum*. *Depecti* vox, vt ex hoc loco apparet, non semper turpi pacto denotando inseruit: itaque rectè Interpres vertit, *definiat*.

" *Abducendi*, & *rapiendi* [illegible] obserua.

" Non has veras rationes, præcipuas saltem causas esse alibi ostendam.

" Huc omnino facit *l. 3. ff. de postulando*: & *l. fœmina 2. ff. de regulis iuris*, & similes, quas frustra fuerit cogerere. Vide & scholion apud Harmenopulum, *lib. 1. Tit. 13.*

" Vide hanc ad rem omnino Gellium, *lib. 6. c. 7.* & *Nouellam* Leonis *elegantissimam* 48.

* SECVNDA sententia, de *Nutricibus*, internunciis & suasoribus.

" *Fabula* nutricum, sunt affatus nutricum, sæpe fabulosi, quibus inescantur virgines, sed & viduæ: Seneca 9. *Controu.* 6. *Duxi vxorem, nullis adhuc inquinatam* FABVLIS: *nec miror innocentem tunc fuisse, adhuc puella erat.* Apuleius *Apol. Tot. annos viduitatis sine culpa, sine fabula.* Quanquam hæc de fabula vulgi potius accipienda videntur.

" Intellige interuentum, opem, & auxilium nutricum.

" & quarum argeantur redempti discursus.

" *Discursus* hic sunt non [illegible] (vt voluit Ammiani Marcellini Interpres) sed internuncia, *allées & venuës: porte-paquets*: Quo sensu proximo, saltem discursus nomen de salutatoribus, apud Martialem, *lib. 7. Epigr. 38, lib. 4. Epigr. 8. 9.* Iuuenalem, *Satyra 1. vers. 86.* Senecam, *de breuitate vitæ, cap. 3.* Firmicum, *lib. 8. c. 6.* quam inanitatem traducit Lucianus, *in Nigrino*: vbi [illegible] vocat.

" meatus scilicet.

* TERTIA sententia, de *Virgine ipsa* rapta.

" Scilicet potuerint, quod [illegible] repetendum.

* QVARTA sententia, de *Raptore*, & appellandi iure ei denegando. Quod capitulum memorat & sequitur Iustinianus, *l. vn. Cod. eod. tit.*

* QVINTA sententia, de *seruorum præmio* Raptus crimen deferentium: ex qua interpolata est *lex* 3. *Cod. pro quibus causis serui pro præmio libertatem accipiunt.*

* SEXTA sententia de *Parentibus* Raptum posteà dissimulantibus. Quam sequitur Iustinianus *d. l. vn.*

* POSTREMA sententia, de *Participibus* & *Ministris* Raptus.

* Hanc sententiam verbotenus memorat & sequitur Iustinianus *d. l. vn. d. s.*

" Hoc amplius habet Interpres: vix tamen admittam, quod de *amicis* dicit: de familia seu familiaribus faciliùs admittetem. " Ratio hæc Interpretis recta est.

" Hoc scil. est, quod in *textu* dicitur, *Raptus facinus pactione transmissum.*

" Nimis indistinctè Interpres: de seruis enim id verum, non de aliis.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. istud aduersus virginum raptum Edictum est. Constantini M. inquam, qui Christianæ disciplinæ iam dudum operatus, atque ad totam illam veterem & squalentem *legum* antiquarum syluam nouis Rescriptorum & Edictorum securibus truncandam cædendámque conuersus, vindicandæ inter cætera Virginum pudicitiæ, atque adeò & honestati, (cuius non tanta iure veteri hactenus habebatur ratio,) hoc seuerissimo prouidentissimóque Edicto, raptum virginum insectandum sibi duxit: iuris veteris seu Gentilitij mollitie & quadam veluti conniuentia, emendatis. Vt proinde hæc quoque *lex* de earum Constantini M. constitutionum numero sit, de quibus Nazarius, *panegyr.* anno prox. 321. *Nouæ leges regendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ.* Hâc verò nominatim in re prudens & efficax ejus Edictum est, quo omnes aditus admittendi raptus, vel euadendi postea, variis rationibus obstructum it. Quod quidem Edictum ego plurimi æstimare soleo: velut [illegible].

¶ Ac primo quidem capite, quod ipsam *Puellam* attinet, tollitur discrimen Inuitæ & Volentis: *Consensu* scilicet *virginis* Raptorem excusari non volt; cùm iure veteri hactenus excusaretur: *Nihil ei*, inquit Constantinus, *secundum ius vetus prosit puellæ responsio: Secundum ius vetus*, id est vt iure veteri obtinebat. *Responsio* hîc, & mox rursum est consensus puellæ in ipso Raptu, siue post Raptum. Quod & ipsum in Raptu Sanctimonialium & viduarum à Constantio Constantini huius filio constitutum: *l. 1. inf. tit. prox. Nec vllus*, inquit, *sibi ex posteriore consensu valeat rapta blandiri: Responsio* pro assensu eius qui ad alterius animum respondet. Excusabatur igitur iure veteri Raptor consensu puellæ: nam & Rapta Raptorem in maritum exposcere poterat, *l. 1. Cod. eod. tit.* Quinimò iure antiquissimo *lex* Declamationibus decantata, *Raptori Rapta ducendæ necessitatem imponebat*; iure etiam diuino, de quo omni vide Forner. 1. *Quotid.* 5. Quod huc propriè non facit, & vetustissimi quoque iuris est, quod & iure Ciuili Romano non obtinuit: imò

tantum

tantum abest Raptori Rapiæ necessitas *eo iure* ducendæ imposita fuerit, vt contra Raptus virginis pœnam publicam metuerit: vnico tantum casu excepto, si videl. virgo in sui Raptum consensisset, & si maritum Raptorem exposceret. Quod hoc Constantini Edicto abrogatur: Puellæ inquam consensus Raptori necquicquam prodest. Quam quidem in rem Constantinus, ad ius vetus abolendum, iuris nihilominus veteris authoritate & prærogatiua, siue ratione à sexus videlicet muliebris leuitate & mobilitate: cui illustrandæ sufficere possunt *lex 1. π. de postulando: lex fœmina 2. π. de regulis iuris*: & quæ Scholiastes Harmenopuli notat *lib. 1. tit. de Mulieribus* 13. & P. Faber 3. *semestr.* 14. vbi *p.* 200. hanc *leg.* hac parte explicat. Frustra scilic. eius consensus exploratur, cui innatum leuitatis vitium, cuiúsque sexus & consilium mobile est: Ideoque facta parentibus iniuria patrocinium sperare non debet ex puellæ consensu.

Quinimò (quod Secundum caput est, sed Tertia ordine *huius legis* sententia,) Constantinus eò procedit, distinctione hâc parte iam inter Inuitam & Volentem inductâ; vt virginem in sui Raptum consentientem eodem crimine inuoluat, eadémque cũ Raptore pœnâ plecti velit: Inuitam verò raptam, parentum, à quibus abducta est, successione hactenus multari iubeat. Quod quidem etsi acerbitatis plenissimum in speciem, iis tamen rationibus id Constantinus tuetur, quæ eò recidunt, quod puella non omni semper culpâ hoc etiam casu careat: Quin & quadantenus in sui Raptum consensisse, etsi inuita raperetur, videatur. Primũ quia, si extra domum paternam rapta proponatur, nonnihil sit, quod illi imputari debeat, quæ domo progressa sit; cum eâ sese continere potuisset, *ante coniunctionis diem*, id est antequam à parentibus despõsa in mariti domum deduci necesse haberet, rapiendi sui occasionem eà re præbuerit. Si verò domi inuita rapta proponatur, neque hîc omni culpa eam vacare; quandoquidem dum fores franguntur, dum vis intentatur, POTVERIT vicinorum opem inclamare; potuerit etiam sese tueri variis conatibus dum reluctatur, dum quiduis aliud molitur & intẽtat quod in puellarum armis est; vt Philo hac in re loquitur: *παρὰ τὸ μὴ διατηρῆσαι τὴν παρθενίαν ἄσυλον κ) ἀνεπιβούλευτον μέχρι τῦ κ) ἁρμόσαι*. Non est scil. crimine vacua, nisi quæ fecit omnia quæ POTVIT: nisi quæ non crimen tantùm, quod probas adcurare addecet, sed & criminis siue consensus suspicionem omni à se opere segregat & amolitur. Vnde proculdubio ita colligendum, si fecit omnia quæ POTVIT, quæ probam addecent, si domi se continuit, Constantinum huiusmodi virginem pœnæ subiici noluisse: At eam demum quæ etsi *διαφθείρεται* in sui raptum non consenserit; quod suum tamen erat, quod POTVERAT, non peregit. Nullum crimen scil. patitur, seu nulla iniuriâ afficitur, qui non prohibet, cùm prohibere potest *l.* 109. *π. de R. I.* vbi dixi. Qua ipsa æquitate & ratione dubium nullum est, imò ex huius ipsius Edicti verbis apertè liquet, quiritationem & vociferationem ita demum requiri, si vicini aliqui fuerint: *Vicinorum* inquit Constantinus, *opem clamoribus quærere*. Quid enim si in agro, in villa, à parentibus relicta, vbi vicini nulli? Frustra quiritatio requiritur, vbi Quiris nullus. Et sane eadem & gemina æquitas vertitur in specie *legis* 4. *sup. de falsa moneta*. Imo in hoc ipso Raptus crimine ex *lege* diuina *Deuter. XXII.* 23. quam exornat pluribus & eleganter in hanc omnino sententiam Philo de *Specialibus legib. p.* 608. eóque exemplo consuluit sibi Susanna, vt ex eius historia patet. *vers.* 24. Quod exemplum Ambrosius *libro ad virginem lapsam c.* 4. etiam vrget: vbi quod *huic l.* conuenientissimum est, excusantem se virginem lapsam induens: *Sed dices nolui hoc malum, sed violentiam passa sum*: ita respondet. *Respondebit tibi fortissima illa Susanna* &c. *Tu ab vno ineptissimo adulescente, & in media ciuitate quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltrò voluisti violari? Quis denique tuas voces audiuit? Quis obluctationes sensit?* Eadem planè ratione, serui, qui pereuntes dominos, quibúsue vis intentatur, vel voce salutari, id est, inclamatione iuuare tenentur, impune est, si nulli vicini sint, qui vocem audire possint, *l. 1. §. 28. 29. 35. 36. π. de S. C. Syllaniano*. Neque ab hac Constantini ratione etiam abludit, quod IC. scribit in *l. vlt. π. quod metus causa*: Scilicet vt non est verisimile in vrbe aliquem vim passum, cùm potuerit ius publicum inuocare, ita non verisimile est in domo vim passam, quæ potuerit vicinos inuocare.

¶ At, inquiet aliquis, ob tantillam suspicionem sæuum minus & atrox videri, virginem paterna mulctari successione? Huic responderet Constantinus, Senatusconsulti Syllaniani ratione: Aliter, nullam domum tutam futuram, aliter tantum facinus è Repub. non amoliendum, nisi periculo sui, sui custodiam quoque præstare virgines cogantur: Vide *leg.* 1. *in princ. π. de S. C. Syllan.*

¶ Multò magis, si quis quærat (quod vulgo quæri & tractari solet) an ob cõsẽsum parẽtũ in nuptiis non adhibitum virgo à patre exheredari possit? Ex Constantini sanè mente hoc Edicto id comperiet liquidò, exheredatione ne quidem opus esse, quandoquidem iure ipso paterna successione multetur. Frustra de exhæredatione quæritur eius, quæ iure ipso incapax est, & iure redditur.

¶ De ipso matrimonio per raptum quæritur, vtrum diuellatur? Iure veteri nullas fuisse nuptias procliue est respondere, neque tamen ideò solutas, propter publicam vtilitatem, vt scribebat Paulus IC. Sed tamen hoc Christianorum Impp. æuo aliter obseruatum, nempe solutum matrimonium ob defectum consensus paterni ex *legibus Impp.* Quod apertissimè testatur Gregorius Nazianzenus *ep.* 176. 181. 211. etsi Episcopis id minimè probaretur, diuortiúmque adeò sit *ἀπεράστιον* ob eam causam. Et hæc de secunda Constantini siue asperitate siue cautione, qua virginum raptui occurrendum, castitatique adeò consulendum putauit.

¶ Tertia asperitas, vel potius iusta seueritas est in huius criminis *Pœna*, quam Constantinus diffundit in quinque personas. 1. in ipsummet Raptorem. 2. in *Nutrices* internuncias. 3. in *Virginem* quæ consensum præbuit, (de qoo *suprà*) 4. in *Parentes* dolorem suum remittentes. 5. in *Participes* & ministros. Quæ pleraque qualia sint, etsi vel ex ipsa solâque legis lectione satis constare possit, nonnulla tamen delibari non abs re fuerit. Et primò quidem de ipso Raptore: vbi duo notanda; I. Appellationis ius à Constantino denegati Raptori: quod & ipsũ Iustinianus Constitutione sua complexus est, *l. vn. Cod. eod. tit.* de quo dicendi locus erit plenior *lib.* 11. *infra.* 2. de ipsa *Pœna*. Enim verò quamnam nominatim pœnam Raptori imposuerit Constantinus? hoc Edicto haud satis constat, quandoquidem pœnæ genus non exprimitur: illud enim tantum indicatur eum *seueriter plectendum*: quanquam deportationis pœnâ maiorem fuisse, arguit *versiculus, parentibus*. Verùm quamnam pœnam intellexerit, vel indixerit Constantinus hoc Edicto; aperire eius filius Constans videtur *l.* 2. *sequ.* quâ hanc ipsam temperat, vbi dicam pleniùs.

Secundò

Secundò nunc de *Nutricibus*, quæ internunciæ adhibitæ sunt: & verò plerumque adhiberi redemptas mos est huiusmodi assas, vt tota vetus Scena comprobat: Huc pertinet illud Hieronymi *ad Furiam, de viduitate seruanda: Caue Nutrices & gerulas & istiusmodi venenata animalia quæ de Corio tuo satiari ventrem suum cupiunt. Non suadent quod tibi, sed quod sibi prosit, & sæpè illud obganniunt.*

Soláne perpetuâ mærens carpêre iuuentâ,
Nec dulces natos veneris nec præmia noris?

Addatur & Chrysostomi locus, quem adfero ad *l. 1. sup. de nupt.* qui & ipse huc pertinet: Pœna verò Nutricibus hæc imponitur. Silicet vt liquente plumbo in os infuso puniantur. Quod pœnæ genus obseruandum est: De quo illud Horatij quoque nonnulli accipiunt, 1. *Carm.* 35.

—— nec seuerus
Vncus abest, liquidúmque plumbum.

Perperam omninò. Eo enim loco *plumbum* pertinet ad vinctionem vocorum ferreorum, de quibus Arnobius quoque *lib.....In basibus vnci retinent & plumbea vinctiones.* Etsi Acron quoque ita accipiat: *Nam resoluto*, inquit, *plumbo Rei puniri consueuerunt.* Rationem porro huius pœnæ hanc reddit Interpres: *vt meritò*, inquit, *illa pars corporis includatur, de qua hortamenta sceleris ministrata nascuntur.* Quod quidem rectè additur respectu subiecti, seu loci, partisque corporis quæ plectitur: sed pœnæ huius semper proportio seu mensura, vt dicitur *leg. prox.* quærenda est. Mihi hæc igitur huiusce pœnæ ratio videtur, quod Nutrices fermè pretio *redempta*, redemptique earum discursus essent, vt hic apertè dicitur; & ideo liquentis plumbi ingestionis in os pœna in huiusmodi redemptas Nutrices sancita, ad testandam simul vindicandámque earum habendi cupiditatem. Non abludit etiam quod memorat Plinius *lib.* 33. *c.* 3. *Regem Mithridatem, non iam Quiritum aliquo* [seu vno fortè] *sed vniuerso nomine Romano infami* [propter auaritiam] *Aquilio Duci capto aurum in os infudisse*: & subdit, *hæc parit habendi cupido.* Vbi memorat quoque historiam seu factum Septimulci C. Gracchi familiaris, qui auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulit, *plumbóque in os addito*, parricidio suo etiam Rempublicam circumscribit. Quam historiam memorat quoque Cicero 2. *de Oratore*: Plutarchus *in V. Gracchi*: Valer. Maximus *lib.* 9. *cap.* 4. §. 3. Hebræi certè, vbi pœna ignis in *lege* est, plumbum feruens in os fundere soliti: de quo Grotius *ad Leuiticum* 10.

Tertiò, *Puellam* ipsam, quæ in sui raptum consentit, eâdem, quâ ipsemet Raptor, pœnâ puniri iubet Imp. imò & inuitam, si tùm vociferando, tum reluctando nihil non tentauit ad seruandam virginitatem integram, vt loquitur Philo. *vbi sup.* etiam parentum successione multari: de quo iam dixi ad *secundum caput huius leg.*

Quartò sequuntur *Parentes*: Et hos quoque si patientiam præbuerint, dolorem suum comprimentes, deportationis pœna plecti iubet Constantinus M. Plectibilis scil. hæc parentum patientia dolorísque compressio visa: vtpote *quorum maximè vindicta interesat*: vt dicitur hîc. Iniuriam suam quoque hoc casu remittere non licet, vbi disciplina publica vindicanda venit. Et hoc quidem casu, vt omnis ita impunitatis spes Raptori præcideretur, viáque omnis obstrueretur ad hoc crimen admittendum. Neque igitur Raptæ consensu, neque parentum ratihabitione, patientia, silentio, hoc crimen elui voluit Constantinus M. Raptúmue sustineri hoc *patrocinio*, Raptorem deniq; sibi eâ re blandiri.

Postremo capite, *Participes & ministros* (de quibus alibi) persequitur, distinctione facta (quam Interpres hic insuper habet) nempe liberæ conditionis, eadem deportationis pœna subiugari vult Constantinus: seruilis verò conditionis, ignis supplicio affici: de qua seruili ignis pœna iam semel. Et hæc quidem, quæ Ampliatio notanda est, nullo sexus discrimine. Quod & ipsum singulare est, vt ita Raptori omne patrocinium denegetur, omnis prætextus adimatur, cùm aliàs sexus quandoque ratio habeatur etiam in criminibus.

¶ Et hacteous quidem seculares pœnæ, quæ *hac l.* proponuntur: quibus similes sunt & sequentes *leges*, in Raptorem virginis. Quænam verò Ecclesiasticæ pœnæ exercitæ fuerint in Raptorem, vt & participes & ministros eius τοὺς συναπελθόντας αὐτῷ; imò & in κώμην ipsam seu villæ incolas, τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν ἤτοι ὑπερμαχήσασαν: vid. apud Basilium *ep. in id expressâ*, ὑπὲρ ἁρπαγῆς, 544.

Quarta & postrema Cōstantini cautio & enthematicum ad crimen Raptus inhibendum puniendúmve, est *Delatorum*, per præmia euocatio, & quidem seruorum, & libertorum præmio libertatis, de quo more iam sæpiùs dictum. Cæterum ideò serui euocantur, at non etiam liberi, quandoquidem de facto domestico agitur, cuius indicium & delaturam seruos exposcit. Præmium tamen libertatis ita decernitur: vt seruo *Latina* hactenus libertas promittatur: Latino verò, ciuitas Romana. Ad cuius rei intellectum vide quæ iam notauimus ad *l.* 1. *supr. de hæredit. petit.* & ad Constantini pariter *legem.* 2. *supr. de falsa moneta.* Scilicet iam notum est, *Iustam* libertatem fuisse Ciuitatem Romanam: imperfectam verò, Latinorum conditionem: de quo ad *l.* 8. *sup. de liberali causâ*: & ad *d. leg.* 5. Sic vt pro præmio Latinis, ciuitas daretur: Quandoque à patronis, iteratione, de quo Vlpianus *fragm. tit.* 3. & Plinius *lib.* 7 *ep...* melioréque auspicio vt Plautus *in Men.* ait: Quandoque publico beneficio, vt in specie *huius l.* aliisque relatis ab Vlpiano *in fragm.* Et vicissim pro pœnâ Ciues Romani Libertini in Latinorum gradum degradati, vt in sp. *d. l.* 1. *sup. de petit. hæred.* Verùm, quoniam sublata hæc postea differentia, ideò Tribonianus hunc *huius leg.* locum seu *versiculum* interpolatum, consignauit *l.* 3. *Cod. pro quibus causis serui pro præmio*: & *d. leg.* 1. *sup. de hæred. petit.* à suo *Codice* abesse voluit.

¶ CONSTAN

¶ CONSTANTIS *Lex aduersus raptum Virginum. Eiúsque Criminis pœna.*

II * Imp. CONSTANTIVS" A. ad Tatianum."

QVAMVIS Legis † prioris extet auctoritas, quâ Inclytus Pater Noster *Contra Raptores" atrocissimè"* iusserat *vindicari*, tamen Nos tantummodò capitalem pœnam constituimus; videlicet, *Ne sub specie atrocioris iudicij aliqua in vlciscendo crimine dilatio nasceretur.* In audaciam" vero seruilem dispari supplicio mensura legum impendenda est, vt perurendi subieiantur" ignibus, nisi à tanto facinore saltem pœnarum acerbitate" reuocentur. Dat. 11." Id. Nouemb. Limenio & Catullino Coss. [349.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.* vnâ cum cæteris *legibus* huius Tituli.
" Tribuenda hæc lex videtur *Constanti*, Galliarum videlicet Imperatori, pariter vt *lex 3. sup. de re milit.* quæ Tatiano pariter inscribitur. Proinde inscriptio ita restituenda fuerit: *Constantius & Constans AA.*
" forte *Titianum*, pariter vt *d. l. 3.* PP. Galliarum scilicet: vt ad *d. l. 3.* ostendi.
† Intelligit *legem 1. sup.* " Intelligit Constantinum Patrem.
" neque tamen designatur *ea lege* pœna. " Virginum scil.
" *Capitalis* pœna hic, pro pœna capitis, & gladij; alioquin latiùs *capitalis pœnæ* appellatio extenditur: vide *leg. capitalium. ff. de pœnis.*
" *Audacia* voce hac in re pariter vtitur *dicta lex 1. sup.* & *lex vlt. infr.*
" *Subijciantur.* " *acerbitate.* " aliij IIII.

COMMENTARIVS.

PŒNA à Constantino M. *lege superiore* Raptoribus imposita fuerat atrocissima, & quidem indefinitè. Eam *legem* Constans hac sua temperat: Capitis pœnâ, id est gladij, liberis indictâ: quam etiam sequitur Iustinianus *l. vn. Cod. eod. tit.* Exercita verò ea hoc æuo: testis Amm. Marcellinus *lib. 15.* vbi exemplum proponit eius, qui virgini pudorem eripuisset capitali supplicio addicti à Patruino consulari Piceni. Et idem tamen *lib. 16.* de Iuliano, qui *aditus à parentibus virginis raptæ eum qui violarat conuictum, relegari decreuit.* De quo conquesti parentes: subiicit Marcellinus. *Hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte mulctatus.* Quibus respondit Iulianus, *Hactenus incusent iura Clementiam, sed Imperatorem mitissimi animi legibus præstare cæteris decet.* Seruis verò ignis pœna, *hac l.* imponitur, seruatâ in hoc *superiore* Constantini *lege*: Quænam autem pœna à Constantino Raptoribus indicta fuerit, neque ex Constantini ipsiusmet *lege* colligi potest, neque hæc satis exprimit: Capitali sanè id est gladij pœnâ maiorem impositam, & atrocissimè in hos Constantinum vindicare iussisse filiis, *hac lege* testatur: vel de ignis igitur, vel de bestiarum supplicio senserit Constantinus. Hæc enim atrocissima supplicia fuêre, vel denique de Ludo gladiatorio. Et alioquin Constantinus M. si quis alius Principum, in bestiarum supplicio facilis fuit, vt ostendi ad *l. vn. sup. ad legem Fabiam.* Qua *lege* huiuscemodi pœnæ in gemino captus crimine imponuntur, id est in filiorum alienorum plagio: quod & ipsum rapus crimen est. Ego putem ignis supplicium indistinctè impositum, nullo discrimine. Mitior enim iam Constans ignis supplicium non nisi seruis imponit, *dispari iam supplicio, vt hâc l.* dicitur: Quam quidem eandem pœnam Constantinus participibus & ministris seruilis conditionis imposuerat *extremo legis superioris.*

¶ Placet interim valdè Constantis in mitigandâ Raptorum pœnâ ratio. *Ne sub specie atrocitatis iudicij aliqua in vlciscendo crimine dilatio nascatur.* Vt remissæ scil. nimiæ pœnæ reis ipsis habenas laxant; ita rursò atroces nimium in vlciscendo remissiores Iudices faciunt. Et tamen Constans sibi ipsi propemodum contrarius & inconstans videatur, cum de seruis mox agit: *A tanto* inquit, *facinore saltem pœnarum acerbitate reuocentur.* Atque id est, quod eleganter hîc dicit Imperator; *In audaciam seruilem dispari supplicio legum mensuram impendendam esse.*

¶ Porrò vt hæc lex Constantis est aduersus Raptores, & quidem, (argumento *Rubricæ huius tituli*, & legis ad quam hæc sese refert,) aduersus Raptores *virginum*; ita & Constantij aliæ fuerunt, quæ tamen *hoc titulo* non occurrunt. Sanè extat Libanij locus in *Basilico ad Constantium & Constantem*, quê hoc ipso anno 349. scripsisse puto *p. 146. 147.* de munita coniugij sanctitate à Constantio aduersus Raptores Coniugum alienatum: & quidem militares, *οἱ τῆς πολέμου ἀνέργητοι.* Eiusdem alioquin Constantij aduersus Raptores viduarum & virginum sanctimonialium est *lex 1 infr. tit. prox.* Ex quibus omnibus apparet, quanto odio Constantius quoque omnis generis Raptores, virginum, coniugum, viduarum, sanctimonialium, prosequutus sit; & pudicitiam castitatémque stabilitam voluerit.

¶ GRATIANI *Conſtitutio, de Quinquennij præſcriptione in crimine Raptus.*

III. * Imppp. Valens," Gratianus, & Valentinianus AAA. ad Maximum" P. P.

QVI coniugium raptus ſcelere contractum voluerit accuſare, ſiue propriæ familiæ dedecus eum mouerit, ſeu commune odium delictorum, inter ipſa ſtatim exordia inſignem recenti flagitio vexet" audaciam." Sed ſi quo caſu" quis vel accuſationem differat vel reatum, & opprimi è veſtigio atrociter commiſſa nequiuerint, ad perſecutionem criminis ex die ſceleris admiſſi quinquennij tribuimus facultatem: Quo, ſine metu interpellationis, & complemento accuſationis exacto," nulli deinceps copia patebit arguendi, nec de coniugio aut ſubole" diſputandi. Dat. XVIII. Kalend. Decembr. Gratiano A. III. & Equitio Coss. [374.]

INTERPRETATIO. *Si accuſationem raptus, vel per metum, vel per voluntatem per quinquennium quiſquam diſtulerit, à die raptus expleto quinquennio, accuſandi vltra non habeat poteſtatem, ſed poſt quinquennium nec de tali coniunctione raptoribus aliquid opponatur, & filij omnes legitimi habeantur.*

NOTÆ.

* Et hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* abeſt: huius enim & cæterarum vice fungitur *lex vn. Cod. eod. tit.*

" ✠. *Valentinianus, Valens, & Gratianus*; niſi fortè ad ſequentem Conſulatum hæc *lex* potius referenda eſt.

" ✠. *Maximinum* vt iam oſtendi ad *leg. vlt. ſup. de falſo.* Hic ſcil. & ferox ille Maximinus, de quo tam multa habet Ammianus Marcellinus *motto lib.* 28. & de quo pleraque dixi *ad l.* 1. 2. *ſupr. ne prater crim. Maieſt.* v. & *Proſopogr.*

" Ita Iuuenalis *Satyra* 2. *v.* 43.

Quod ſi vexantur leges ac iura, citari
Ante omnes debet Scantinia ——

vexare, eſt negotium exhibere: vide Gloſſar. *Theod.* & Turneb. 15. *Adu.* 17.

" *Audacia* vox hæc in re propria: vt oſtendi ad *leges ſuperiores.*

" *vel per metum, vel per voluntatem.* Interpres.

" Prætterlapſo, finito. " *Et filij omnes legitimi habeantur.* Interpres.

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIPTIONE quinquennij à die ſceleris computandi accuſationem coniugis per raptum ductæ tolli, iubet Gratianus *h. l.* A. D. 374. vide & Papianum *reſp. tit.* 9. Finge; Titius virginem rapuit: coniugium cum ea contraxit: quinquennium vel fortè ampliùs matrimonium ſtetit, quinimò & ſoboles fortè ex eo matrimonio nata eſt; Raptus accuſatio ampliùs intentari non poteſt. ¶ Tria alioquin criminum genera ſunt in quibus præſcriptioni variè locus eſt. Vicennali ſcilicet præſcriptione crimina fermè omnia tolluntur, *l.* 12. *Cod. ad legem Corneliam de falſis.* Et hoc primum criminum genus eſt: Duo alia criminum genera ſunt quæ hac Vicennali præſcriptione non tolluntur, quâ de causâ *dictæ legi* 12. addita eſt particula ferè. Quæ quidem duobus modis accipienda eſt.

Primò quod quædam crimina ſint, quæ ne vicennali quidem præſcriptione tolluntur, atque adeò perpetua ſunt, vt eſt crimen aperti teſtamenti aduerſus Senatuſconſultum Syllanianum ab eo qui parricidij pœna teneri poteſt, *l.* 13. *in fin. π. ad Syllanianum*: vt eſt Apoſtaſiæ crimen, *ex l. vlt. inf. de Apoſtatis*: ſeu *l.* 4. *Cod. de Apoſtatis*, vt eſt crimen ſuppoſiti partus: quam in rem eſt expreſſa *lex* 19. *§.* 1. *π. ad leg. Cornel. de falſis.* Græcorum etiam, *lib.* 60. *Baſil. tit.* 4. Et Gloſſarij Nautici: Denique & ratio: Vt eſt tandem parricidij crimen, *l. vlt. π. de leg. Pompeia de Parricidiis*, vt eſt Maieſtatis crimen; Quicquid de parricidij & ſuppoſiti partus crimine contra ſentiat Cuiacius, quem *obſeruatio* 4. *cap.* 14. refutabit.

¶ Secundò particulâ illâ, *ferè*, indicatur tertium criminum genus eſſe, quod videlicet citeriori quàm vicennij præſcriptione extinguitur, putà quinquennali: cuius generis ſunt crimina quæ deſcendunt ex lege *Iulia* peculatus, *l.* 7. *π. ad L. Iuliam peculatus*: ex Senatuſconſulto Syllaniano *d. l.* 13. *§ an cognitione, π. ad Senatuſconſultum Syllan.* ex lege *Iulia* de adulteriis, *l.* 29. *§. ſex menſium, π. ad L. Iuliam de adulteriis*: & *l.* 5. *Cod. eod. tit.* de quo vide Briſſon. *ad caput* 21. *ad Leg. Iul. de adulteriis.* His adiungitur raptus crimen *h. l.* Quâ parte derogatur hâc conſtitutione legi *Iuliæ* de vi: *l.* 29. *§. vlt. l.* 5. *§. vlt. π. ad l. Iul. de vi.* Ex quibus in *Cod. Iuſt.* relatis magis eſt, vt Raptus perſecutio 20. annis tantum excludatur, iuxta *d. l.* 12. *Cod. de falſis.* Quanquam legibus Viſigothorum, triccennali præſcriptione: v. *Viſigoth. lib.* 3. *tit.* 3. ita & olim Apoſtaſiæ crimen *l.* 3. *inf. de Apoſtatis.*

¶ Porrò quinquennalis huius præſcriptionis, quâ raptus crimen tollitur, *Ratio* his verbis extremo *legis* innuitur; *Nulli deinceps copia patebit arguendi, nec de coniugio aut ſubole diſputandi*: hæc inquam ratio indicatur, ne alioquin matrimonia bene concordantia, liberiſque fortè ſubnixa turbentur, vt loquitur *lex* 1. *§. vlt. π. de liberis exhibendis.* Et Paulus 5. *ſentent. tit.* 6. *§.* 15. Quibus adde & Afranium in diuortio apud Nonium *in voce ſpurcum.* Denique ne liberorum ſtatus ſemper titubet. In genere alioquin huius in criminalibus quinquennalis præſcriptionis rationem eleganter hanc reddit *lex* 3. *inf. de Apoſtatis. Ne vel mortuos perpetuo vexet criminationis iniuria, vel hereditaria quæ-*

ſtiones

stiones temporum varietate longorum prorsus in redivinos semper exagitentur constitus.

¶ Primis interim huius *legis* verbis publicum hoc crimen esse innuitur, neque tantum agnatis vel cognatis patere: *siue propria*, inquit, *familia dedecus cum mouerit, seu commune odium delictorum.*

¶ Recens etiam flagitium vocat non eo sensu quo flagrans delictum, sed eo quo culpam calentem vocauit Sidonius *lib.* 5. *epist.* 19. quo loco pariter de Raptu agit. ¶ Porrò quod notandum superest, procuïdubio pertinet hæc *lex* ad Maximini illa quæ memorat Ammianus Marcellinus *lib.* 28. & inter alia *p.* 390. 391.

DE RAPTU", VEL MATRIMONIO" SANCTIMONIALIUM VIRGINUM, VEL VIDUARUM". TITULUS XXV.

Hic, & superior *titulus*, vt iam monui, in vnicum, *Codice Iustinianeo*, coaluerunt; qui est 4. *lib.* 9. *De Raptu Virginum vel sanctimonialium.* Pertinet autem hic *titulus* integer ad Historiam *Ecclesiasticam.*

PARATITLON.

I. SANCTIMONIALES *Rubr.* & *Nouella* Maioriani 8. *de sanctimonialibus*, sunt Virgines sacrosanctæ, *l.* 1. Sacratæ, *l.* 2. dicatæ Deo Virgines, *l.* 3. vt & *l.* 12. *de Scænicis.* Absolutè, Virgines: *l.* 12. *de Episcopis*, in virginitate perpetua viuentes, *l.* 4. *inf. de censu*: quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dedicarunt, *l.* 6. *inf. de censu*: vnde & Deo dicata virginitas, *d. Nouell.* 8. Quæ à seculari permixtione translatæ, Christianæ fidei præcepta seruant continuata virginitate: *d. Nouell.* 8. II. Habitu porrò peculiari eæ publicè vsæ, vt docet *d. l.* 12. *de Scænicis*: quem *ea lege* vsurpare prohibentur mimæ, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt. III. Has verò virgines rapere, *l.* 1. 2. 3. aut attentare matrimonij causâ, *d. l.* 2. aut inuitare *d. l.* 2. Christianorum Imp. constitutionibus vetitum magnâ seueritate à Constantio, *leg.* 1. ac nominatim sub pœna capitali à Iouiano *d. l.* 2. deportationis & bonorum proscriptionis ab Honorio, *l.* 3. Accusatione etiam omnibus permissâ, *d. l.* 3. & *d. Nouell.* 8. Quartò, *Viduam* rapientis pœna eadem est: *d. l.* 1. Plura v. *in Paratitlo, de Episcopis.*

" *l.* 1. 2. 3.

" *l.* 1. *h. t.*

" *l.* 2. 3: Cœterùm hæc vox ad Viduas non pertinet.

¶ VIRGINIS *sanctimonialis & Viduæ raptus, æquantur: & posterior raptæ consensus crimen non eluit.*

I. * Imp. CONSTANTIUS" A. ad Orfitum."

EADEM vtrumque" raptorem seueritas feriat: Nec sit vlla discretio inter eum qui pudorem" Virginum Sacrosanctarum, & castimoniam" Viduæ, labefactare scelerosi" raptus acerbitate" detegitur. ¶ Nec vllus sibi ex posteriore" consensu valeat raptæ blandiri." Dat. XI. Kal. Septemb. Constantio VII. & Constante C. COSS. [354.]

INTERPRETATIO. *Quicunque vel sacratam Deo virginem, vel viduam fortasse rapuerit, si" postea his de coniunctione conuenerit, pariter puniantur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* & Annalibus suis eam Baronius *suo loco* non inseruit: Meminit eius, nec plenè tamen, A. D. 363. n. 129.

Constantino M. perperam hæc *lex* tribuitur à nonnullis.

" P.V. Romæ: vide *l.7. supra de Prætoribus.* Et Ammianum Marcellinum hoc ipso anno *lib.14. p.32.* & Authorem *Notitiæ Præfectorum vrbi.*
" Tam viduæ, quàm virginis Sacrosanctæ.
" Χηρευτικὴ obscura: *pudor* Virginis: *castimonia* viduæ. Vide Nonium *in voce Castitas cap.5.*
" Accerbitare. " Quòd si concurrat consensus: mox dicam.
" Quinimo *pariter puniantur.* Anianus.
" Interpretatio hæc, hinc translata ex *lege Romana,* inserta *Canoni 20. Concilij Turonensis 2.* quod habitum sub Chariberto R. A. 567. nisi quod pro. *pariter puniantur,* habetur ibi. *Capitis sententiâ feriantur.*
" Dicere debuit Anianus, *etsi.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII hæc Constitutio est, de raptu *Viduarum.* De cuius odio aduersus omnis generis Raptores dixi iam ad *l. 2. sup. tit. prox.* VIDVÆ sanctæ (scilicet) raptum pari pœnâ affici iubet Constantius *h. l.* A. D. 354. quâ raptum Virginis Sanctimonialis: Nempe quia paris est continentiæ, pudor intemeratus, & castimonia viduæ: Et, vt Hieronymus censebat, *ep. 16.* de Marcella vidua agens: *Non facienda vlla inter sanctas fœminas differentia.* Sic & Ambrosius eas exæquare videtur *initio libri de viduis. Neque enim inhonoras* [viduas] *debuimus præuenire, & à virginum præconio separare, quas Apostolica sententia cum virginibus copulauit: iuxta quod scriptum est: Et mulier innupta & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Quodammodo enim magisterium virginitatis viduarum valescit exemplis,* &c. *Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamēta nescire* &c. Ad eundem planè modum Maiorianus, *Nouellâ de Sanctimonialibus & viduis 8. cap. Illis autem, quæ spontaneo laudabilique proposito sanctimoniæ obseruantiam virginitatis amore susceperint, in tantum fauemus, vt si forte profana cupiditas improborum deuotam Deo mentem per crimen Raptus violare tentauerit, non solùm diualium Constitutorum, qui id admiserit subiaceat vltioni, verùm etiam cuiuslibet accusationi reddatur obnoxius: ita vt qui pollutum tanto scelere hominem rebus probatis post hæc constituta pertulerit, addicti censu facultatibúsque potiatur. Quod nos vsque adeò à religiosis feminis iubemus arceri, vt etiam si quis simile aliquid in quamcunque tentauerit, pari se nouerit supplicio esse feriendum.* Et hæc de prima *huius l.* sententia.

¶ *Ampliationem* quandam addit Constantius *hâc l.* Nempe addit, Raptorem non excusari posteriore consensu raptæ, de quo iam dictum *ad l.1. superioris tituli.* Quinimò addit Interpres, vtrunique puniri, quod & ipsum *d. l. 1.* continetur. Nempe præcidendam hanc spem credidit Constantius, ne quis de huiusmodi raptu cogitaret, quia facilè & ferme inuitæ nuptiæ in volentes posteà transeunt. E contra de *posteriori consensu* ideo hic nominatim tantum agitur (quia vt ex hac voce curò colligere est) si viduæ consensus concurrat seu accedat, Raptus non est: vt & si virginis Sanctimonialis consensus accedat: Ex Constantij proculdubio mente, non rapitur, quæ vltrò transit ad aliud vitæ propositum & institutum, & nuptias virúmque sibi delegit. Qua parte alia ratio est virginis, sub custodiâ parentum constitutæ, cuius vtique consensus etsi accedat, Raptorem necquicquam excusat, *l. 1. sup. tit. prox.* Et alia ratio viduæ Sanctimonialisque. Nam nondum hâc tempestate ἐπάγγελμα & ὁμολογία seu sponsio sanctimonialium tantæ religionis erat, vt contrahi posteà matrimonium vetaret; quod ex *can. 19. Ancyrano,* & Epiphanio discere est *heresi 60. n. 7.* (quod plerumque tamen fiebat) & *Can. 16. Concilij Chalced.* Idque rectè notat Petauius, *in Epiphanium p. 143.* de quo pleniùs *ad l. 2. inf.* Sed & Maiorianus Imp. expressè constituit, *Nouellâ de Sanctimonialib. 8. Non est sacrilega iudicanda, cum Christiana religionis institutio atque doctrina melius esse censuerit, virgines nubere, quàm impatientia ardore naturali professa pudicitiæ non seruare virtutem.* Quanquam Maiorianus de iis virginibus ibi speciatim agit, quæ non spontaneo proposito, verùm à parentibus velatæ fuerant ante quadragesimum ætatis annum.

¶ Porrò obseruandum est, ex octo constitutionibus, quæ hoc *Codice Theodosiano* occurrunt de Sanctimonialibus virginibus, siue de viduis (quas conicio omnes in *Paratitlon de Episcopis, Eccles. & Clericis, infr.*) hanc primam omnium & antiquissimam esse: & ad vrbem Romam eiúsque Præfecturam pertinere. Et sanè, vt maximè Iustinus *Apol. 2.* testetur, iam multas ἑξηκοντούτεις καὶ ἑβδομηκοντούτεις ἀφθόρους mansisse: vtcunque Ancyranum Concilium c. 19. (quod habitum A. D. 314.) agat de his qui virginitatem præ se ferrent, & promitterent παρθενίαν ἐπαγγελλομένους; vtcunque in Ægypto & Africa iā diu Sāctimoniales virgines hæ forent, vt ex Tertulliano, Origene, & Cypriano liquet; Etsi sub Constantino M. iam virgines sanctimoniales fuerint, quas Imperator ille in pretio habuit: teste Athanasio *Apol. ad Imp. Constantium p. 544.* attamen, quindecim abhinc tantùm fermè annis (vix vltra) hæ sanctæ Fœminæ, saltem Nobiles, post Constantinum M. primùm *Romæ* inualuerunt: exemplo videlicet Alexandriæ (vbi maximè virgines sacratas docet Ambrosius, *lib. 3. de virginibus, p. 116.*) primùm allato per Athanasium & Petrum, initio facto à Marcellâ viduâ, quod disertè docet Hieronymus *Ep. 16. ad Principium, de Marcellæ viduæ epitaphio. Nulla eò tempore Nobilium fœminarum nouerat Roma propositum monachorum, nec audebat propter rei nouitatem, ignominiosum, vt tunc putabatur, & vile in populis nomen assumere. Hæc* [Marcella] *ab Alexandrinis prius sacerdotibus Papáque Athanasio, posteà Petro, qui persecutionem Arianæ hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonij adhuc tunc viuentis monasteriúmque in Thebaide Pachomij & VIRGINVM ac VIDVARVM didicit disciplinam: nec erubuit profiteri, quod Christo placere cognouerat. Huius nuptias Cerealis* (qui sanè P. V. fuit anno superiore 353. & fine anni 352. vt docet *Notitia Præfectorum Vrbis,* & *l. 5. inf. de paganis: l. 2. inf. de indulg. crim. l. 9. inf. quorum appellationes:* & COSS. A. 358.) *ambiuit.* Vt fortè non adeò inanis coniectura sit, Cerealem omnem lapidem mouisse, quò hac Marcellâ viduâ potiri posset: Quæ causa fortè fuerit legis huiusce ferendæ: Quod non temerè affirmo. Sanè huic coniecturæ blandiatur tùm inscriptio *huius l.* inscribitur enim ea, *Orfito* (Præfecto vrbis scil.) tùm hæc ratio, quod in specie *huius legis,* de *vidua raptu* potissimùm quæsitum fuerit, vt verba eius apertissime indicant, virginis enim raptui exæquatur raptus viduæ. Cæteroquin harum virginum in Oriente Christiano ritu cultui diuino sacratarum in Constantij rebus quinquennio post meminit quoque Ammianus Marcellinus *extremo libr. 18.*

¶ Porrò & hæc *lex* ostendit, quo in honore Constantius

ſtantius Imp. ſacroſanctas virgines habuerit. Quod etiam diſertè, biennio poſt hanc *legem*, A. D. 355. Athanaſius in *Apolog. ſuâ ad Conſtantium* teſtatur *p.* 544. ταύτας γὰρ περὶ τῶν ἄλλων ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ἀδελφός σου πατὴρ Κωνστάντιος ὁ Αὔγουστος ἐτίμα. ταύτας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γράμμασι πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὠνόμασεν: ait, Conſtantium, virgines *ſacroſanctas* ſæpè (Reſcriptis videl. & conſtitutionib. ſuis) vocaſſe: Quod ſanè *hac* quoque *lege* fit.

¶ In genere tandem Virginum Sacrarum raptum quonam odio perſecuta ſit hæc ætas, docent tres *huius tituli* conſtitutiones, & trium quidem Impp. Conſtantij *h. l.* Iouiani *l. prox.* 2. Honorij *l.* 3. Teſtantur & variæ de eo Patrum querelæ. In his Ambroſius *lib. ad virginem lapſam*: Et Gregorij Nazianzeni *ep.* 130. *ad Adelphium*, qua eum eo nomine acriter reprehendit: πολλῷ δὲ δεινότερον τὸ καὶ γυναῖκας παρθένους, αἳ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, καὶ αὐτὸς, ὡς ἡμᾶς ἔπειθες, καθιέρωσας τῷ Θεῷ, ταύτας ἱεροσυλεῖν καὶ ἁρπάζειν, καὶ τὰς μὲν ἔχειν ἤδη, τὰς δὲ πλείους ἐπὶ τὰ αὐτὰ πειρωμένας.

¶ IOVIANI *Imp. Lex aduerſus raptum Sanctimonialium.*

II. * Imp. IOVIANVS A. ad Secundum P. P.

SI quis, non dicam rapere, ſed vel'' attemptare matrimonij iungendi cauſa, Sacratas'' Virgines, vel inuitas,'' auſus fuerit, capitali ſententia'' ferietur. Dat. XI. Kal. Mar. Antiochiæ'', Iouiano'' A. & Varroniano Coss. [364.]

Hac lex expoſitione non indiget.

NOTÆ.

* Lex 5. *Cod. de Epiſcop. Eccleſiis, & Clericis*: memorat hanc *legem*, ſimul & eius ferendæ cauſam refert Sozomenus, & ex eo Nicephorus, vt mox oſtendam. Memorat & P. pianus, *Reſp.* 1.4. vbi et tribuit, quæ eâ non continentur: inſerta ea quoque, ex lege Romanâ, *Canoni* 20. *Concilij Turonenſis* 2. Sub Chariberto R. A. 567. Ita: *Si quis non dicam rapere, ſed attentare matrimonij iungendi cauſa ſacram Virginem auſus fuerit, capitis ſententiâ feriatur*: Tandem Canonizata ea eſt, eo tamen modo, quo in *Cod. Iuſtinianeo* continetur, in *Decreto, de Pænitentiâ, Diſtinct.* 1. *can.* 6. Inſerunt eam quoque Baronius *Annalibus ſuis*, Sed minus, rectè A. D. 363. *n.* 128. 129.

'' *Adtentare tantum*, Cod. Iuſt.

'' *Sacratiſſimas*. Cod. Iuſt. Iſtud noſtrum, proprium magis. Sacrati παρθένοι αἱ ἀναγεγραμμέναι ἐν τῷ τῶν ἐκκλησιῶν κανόνι.

'' Verb hæc, de quibus mox, à *Cod. Iuſt.* abſunt.

'' *Pœna* Cod. Iuſt.

'' Niſi *data*, pro *reddita* accipiamus, dies emendandus hîc fuerit, quandoquidem iam Superioris anni fine Iouianus Antiochiâ receſſerat, ipſiſque Kal. Ianuariis huius anni Ancyræ Conſulatum iniit: & 12. Kal. Martij Iouianus iam obierat, vt docet Socrates *lib.* 3. *cap. vlt. in fin.* & *lib.* 4. *c.* 1. Vide quoque Ammianum Marcellinum *lib.* 26. *in princ.* & Chron. *Alexandr.* & Conſularia *Idacio* ſubdita. Pancirolus 3. *var.* 167. Subſtituit, 4. *Non. Februar.*

'' *Antiochiæ* hoc tempore conſtituit Iouianus. Vid. Chronicon.

'' In Cod. Iuſt. perperàm omninò, *Gratiano A. III.* (imò IV.) *& Merobaude COSS.* Emendanda igitur hæc in *Cod. Iuſt.* Subſcriptio, non etiam in inſcriptione *legis*, Imperatoris nomen: Et ſic hæſitationi Leunclauij, *in Paratitl. p.* 188. ſatisfit.

COMMENTARIVS.

IOVIANI Imp. hæc conſtitutio eſt, aduerſus raptores Sanctimonialium: quâ non eum modò qui SANCTIMONIALEM rapere, ſed etiam eum qui vel attentare eam tantum matrimonij iungendi causâ auſus fuerit, vel inuitare (nam ita reponat quis) capitali pœnâ puniri iubet.

¶ Quam quidem conſtitutionem ſiue cauſam deſignat Sozomenus, *lib.* 6. *cap.* 3. (ex quo habet & Nicephorus *lib.* 10. *cap.* 39. & Tripartitæ *lib.* 7. *c.* 4. προσεγράφη δὲ καὶ Σεκούνδῳ τῷ τότε τῆς ὑπάρχου ἐξουσίας ἐπιτροπεύοντι νομοθεσίαν εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖσθαι προσκελευσαμένην τὸν ἱερὰν παρθένον μνᾶσθαι περὶ γάμον πειρώμενον, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, μήτοι γε διαρπάζειν ἐπιχειροῦντα. ἔθετο δὲ τοῦτον τὸν νόμον, καθότι μοχθηροί τινες ἄνδρες ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ἰουλιανοῦ ἔτυχον τοιούτων παρθένων γάμους ἐπιτελέσαντες καὶ ἀνάγκῃ ἢ καὶ πειθοῖ διαφθείραντες οἷα γε φιλεῖ τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας ταῦτα τολμᾶν, ἀκινδύνως ὑποθεμένης δυσπραγούσης τῆς θρησκείας. Qui Sozomeni locus neque vbique feliciter verſus eſt ab Interprete, & nonnihilum habet quod ἐπίτασιν quandam requirat: Locus ita vertendus eſt. *Emiſit item ad* SECVNDVM *Præfectum tùm Prætorio legem generalem, quâ iubebat eum capite plecti, qui ſacratam virginem attentaret matrimonij iungendi causâ, vel etiam ad libidinem tantum intueretur* [vel inuitaret] *non modò ſi rapere auſus fuiſſet. Porrò hanc legem ideò tulit, quoniam improbi quidam viri imperante Iuliano extiterant, qui huiuſmodi virginum matrimonia ſibi conciliaſſent, quique quâ vi quâ inductione corrupiſſent, quemadmodum hæc audere ſolet turpis libido infelici religionis ſtatu impunitatem ſibi promittente.* Hactenus Sozomenus: vbi videri poſſit in exprimenda huius legis ſententia, haud modicum erraſſe, cùm hæc verba addidit, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα; quandoquidem neque tale quidquam in Iouiani conſtitutione occurrit, vt hodie legibus; & ratio ipſa contrà ſtat, cùm cogitatio nuda pœnam non mereatur, & nuda animi cogitatio, nudus aſpectus, quamlibet libidinoſus, pœnis legum non ſubiaceat; nuda inquam cogitatio, quæ ad actum aliquem externum non proceſſit, ſed in nudis vt loquuntur meriſque propoſiti terminis conſtitit; denique quæ intra ſolum conſilium & animi propoſitum ſtetit, ſic vt nullus actus aſſumatur, nullóue facto initium criminis mente deductum fuerit, *l. fugitiuus* 225. *ff. de V. S.* vide & *Canon. cogitatio, de pœnitentia, Diſtinct.* 1. Quo ſenſu etiam Cato apud Gellium *lib.* 7. *cap.* 3. *Voluntates nudas, inanéſque, neque legibus neque pœnis obnoxias* ſcribit. Benè Tertull. *Mediocritas humana de factis ſolum indicat, quia voluntatis latebris par non eſt.* Aliæ ſunt ſcil. hâc parte leges *Chriſti* dicen-

tis πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα &c.& post eum *Pauli*: Aliæ *Papiniani*; in illis nudæ cogitationis & concupiscentiæ reatus est, in illis vel oculi, homicidij & libidinis tenentur: in his verò externi tantùm actus plectuntur. Neque probant illud Iuris Conditores;

Patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Item:

Et scelus intra se tacitum qui cogitat vllum
Facti crimen habet: —

Quod & Propertius voluit 2.*eleg*.2.

Qui videt, is peccat: qui te non viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Ouidius:

Quæ, quia non licuit, non facit, illa facit.
Vt iam seruaris benè corpus, adultera mens est,
Omnibus exclusis intus adulter erit.

Seneca pariter, *Incesta est etiam sine stupro, quæ stuprum cupit.* Alibi: *Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præstitit non sibi.* Vide his similia plura apud Grot. in *N.T. p*.89.90. Et ipse de hoc plura ad *l*.1.*inf.de Ambitu.* Et tamen Sozomenum à scopo non, vel non adeò, aberrasse putet quis. Proculdubio enim tertium illud ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, &c. (quomodo & Chrysostomus 8.*ad Rom.* ὁρῶν ἀκολάστως, & Latini *aspicere*, pro ἐνθυμεῖν apud *Quintil.* patrem, Lactantium, *lib*.6.*c*.23. Contrà Tertull. *de velandis virginib. Christianus saluis oculis fœminam videt, animo aduersus libidinem cæcus est.*) Ex his huiusce legis verbis expressit, *vel inuitare ausus fuerit.* Tria scil. *h.l.* prohiberi videantur, non tantùm scil. Raptus Sanctimonialium, de quo dubium nullum erat; sed duo præterea, Religionis veneratione, circa easdem admissa plectuntur, (quæ & ipsa complecti videtur Maiorianus *Nouella* 8. *de Sanctimonial. vers. quod nos vsque adeò.* Itémque Honorius *l.* 3. *prox. inf. Ambiendi* verbo: vbi dicam.) Primum istud est: vt ne matrimonij quidem causâ, seu ad matrimonium eas attentare, seu sollicitare liceat: Tentare, siue attentare matrimonij iungendi causa, est ad nuptias sollicitare: Quo pariter sensu potestate in prouinciâ prædití prouincialis mulieris nuptias attentare prohibentur, & attentantes puniuntur, *l.vn. sup. Si quâcumque præditus potestate. Quia tamen*, inquit, *contra latentem malitiam parum quasdam domos, vel quosdam parentes intelligimus muniendos, iubemus vt quicumque iis & quacumque erit latentibus per Iudicem promissis minisue* TENTATA *ad eius matrimonium, cui aspernatur, &c.* Vbi vid. quæ dixi. Ergò nec ad nuptias sollicitare Sacram Virginem licet, quia scil. & hoc ipso à voto suo, & pudicitiâ, continentia saltem, abducere studet qui sollicitat. Alterum quod augendæ adhuc magis magisq; Sanctimonialium Sanctitati & Religioni à Iouiano constituitur, istud fuerit, quod capitali pœnâ plecti velit, non eos modò qui Sanctimoniales rapere, non modò qui ad nuptias sollicitare, verùm etiam qui (*ad libidinem scil.*) *inuitare* (ita enim legat quis fortè) ausi fuerint. *Inuitare*, est de stupro compellare; quod & ipsum propriè *appellare* dicitur *l*.15.§.15. 20. 23. *π. de iniuriis*: ac nominatim §. 20. & 25. *Appellare*, inquit Iurisconsultus, *est blandâ oratione alterius pudicitiam attemptare, hoc enim non est conuitium facere, sed aduersus bonos mores adtemptare: qui turpibus verbis vtitur, non temptat pudicitiam, sed iniuriarum tenetur. Item aliud est appellare, aliud adsectari: appellat enim qui sermone pudicitiam adtemptat*, &c. Eodémque sensu *appellandi* vocem vsurpant Valerius Maximus *lib* 6. *cap*.1. Seneca 2. *Controuers.* Quintilianus *in Declamatione pro milite contra Tribunum*, & Institutionum *lib*.4. *cap*. 1. Cæterùm *appellare*, & *inuitare*, pro eodem. Hoc igitur voluerit Iouianus, eum quoque puniendum qui Sanctimonialem de stupro appellare, seu ad libidinem *inuitare* ausus fuerit. Quæ quidem ad libidinem seu stuprum inuitatio, etsi non ea, neque tanta pœna coërcita iure Romano fuerit, pœnam tamen variis casibus meruit: Nam & qui virginem appellauit, tanquam facto aduersus bonos mores Edicto iniuriarum tenetur, *d.l.*5. *π.de iniuriis*: sed & Paulus I. Consultus in *l.* 1. *π. de extraord. criminib.* & 5. *sent. tit.* 4. §. 9. *Sollicitatores alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.* Quo loco *Sollicitator alienarum nuptiarum est*, qui alteri desponsam de stupro appellat. *Matrimoniorum* verò *interpellator*, qui iam matrimonio iunctam. Sic enim hæc distingui malo, quàm quomodò Cuiacius fecit. Huc etiam pertinet quod Valerius Maximus scribit, *lib. 6. cap*.1. Cneium Sergium hoc vno damnatum, quod matrifamilias nummos stupri causâ promisisset: *Non enim*, inquit, *factum tunc, sed animus in quæstionem deductus est, plúsque voluisse peccare nocuit, quàm non peccasse profuit.* Iam igitur reponendum fuerit *h.l. vel inuitare ausus fuerit*: Quod quidem Sozomenus ita expresserit ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα. Quod si ita est, tum fatendum fuerit Sozomenum vnum ex his admisisse: vel, inquam, *inuitandi* verbum non plenè assecutum, quasi videlicet *inuitare* (ad libidinem scilicet) *h. l.* dicatur qui oculis inuitat, cùm de inuitatione quæ verbis aut promissis fit, Iouianus senserit: Quanquam non diffitendum, oculos primos in amore duces esse: ψυχῆς τῶ ἔρωτος ἔρωτος: vt alius ἡ ἐπιθυμία διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἔρχεται: v. & Plutarchum *Sympos.* 111.6. Saluianum. Quò pertinet & illud 2. *Petri v.* 14. oculi pleni adulterij. Nisi hoc placeat, videri possit, Sozomenum scripsisse πειράζοντα. Quæ vox omninò *inuitandi* verbum exprimit, *Sollicitandi, flectendi*: Si & hoc non placeat, videri possit Sozomenus abusus verbo προσβλέπειν. Putabam aliquando Sozomenum inductum in errorem corrupta *huius legis* lectione. Quasi ita scriptum fuerit, non *inuitus*, aut *inuitare*, sed *intuitus* passiuo significatu, vel *intuitus*, quod vocem προσβλέπειν exprimit potiùs. Denique Iouiani sententia hæc fuerit, Raptorem Sanctimonialis non eum tantum videri, vel esse 1. qui vim adhibuit: 2. sed & qui ad nuptias: 3. aut libidinem sollicitauit, ambiuit: de quo ad *l. prox.* quoque. Illud liquidum ex apertissimis *huius l.* verbis, etiam in *Cod. Iust.* & exinde alibi quamlibet immutatis, etiam apud Sozomenum, duo illa distinctim hic puniri; & raptorem Sanctimonialis, & eum qui tantum eas attentat matrimonij iungendi gratia. Quare si qui sunt qui vtrumque hic designari & desiderari coniunctim putant vt virgines ab eodem & raptæ fuerunt, & matrimonij iungendi causa attentatæ, næ illi oppidò media luce errant; quantum de Balduino non rectè reprehendi eum patior.

Huius etiam *l.* argumento eluceat, quantum Christianæ virtutis & honestatis Iouiano studium fuerit. Quod alioquin studium eius celebrant Scriptores Ecclesiastici, Sozomenus *lib*.6. *c*. 3. Socrates *lib*.3.*c*.24. Theodoretus *lib*.4. *cap*.4. Ammianus quoque Marcellinus *extremo lib.* 25. ¶ Succurrit mihi & illud, legendum hîc nonnullis posse videri: *Sacratas Virgines, vel* INVIRAS. *Inuiras* autem non pro iis, quæ virum non habent, vel nunquam habuerunt, sed quæ habere desierant: *Inuira*, sicut

vniuira:

viduita: ἀναδρ@: Et sic *Inuitas* pro viduas. Nam & ita quoque & *Rubrica* & *l.1. h.tit.* Virgines Sanctimoniales & viduæ iunguntur, raptusque exæquatur. Exæquantur & ab Ambrosio *initio libri de viduis*: qui pariter vt Augustinos *de bono viduit: c. 2.* ἄγαμον de viduâ interpretatur apud Paulum *1. Corinth. 7. v. 34.* contra quam Hieronymus qui ἄγαμον & τὴν παρθένον pro eodem ibi sumit. Sic & Prudentius hymno in Laurentium.

Cernis sacratas virgines;
Miraris intactas anus,
Primique post damnum tori
Ignis secundi nescias.

Imò tandem hîc reponendum videatur *volentes vel inuitas* vt Symmachus PP. ep. ad Cæsarium *c. 3. 36. 4. 2. cap. raptores* ἀνάγκῃ ἢ ἑκοῦσαν Sozomenos; vel quod 10 Manuscriptis nonnullis hîc legitor, *vel non inuitas*, id est etiam volentes; quod disertè hâc in re statuitur *l. 54. infr. Cod. de Episcopis.*

Vt redeam ad id quod secundo loco *hâc* Iouiani *lege* prohibetur, matrimonium inquam cum Sanctimoniali Virgine; de eo iam semel dixi ad *leg. super.* Et Iouiano id placuit *hâc lege*, vti nuptiæ cum Sanctimoniali illicitæ essent, placuit & Patribus nonnullis, veluti Ambrosio: quo nomine à nonnullis, interpellatus in culpam vocatus, vt ipsemet testatur *lib. 3. de virginibus, p. 112.* Vt & Honorio *l. vlt. inf. h. tit.* vbi dicam.

¶ HONORII *Lex de* POENA & ACCVSATIONE *Virginum Sanctimonialium.*

III. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio P.P." Post alia."

SI quis dicatam Deo Virginem, prodigus" sui, raptor ambierit", publicatis bonis deportatione plectatur: Cunctis Accusationis huius licentiâ, absque metu delationis", indulta: *Neque * enim exigi" conuenit proditorem, quem pro pudicitiâ Religionis" inuitat humanitas.* Dat. VIII. Id. Mart." Rau. Theod. A. IX. & Constantio II." v. c. Coss. [420.]

NOTÆ.

* Iungenda huic legi, *lex. qui probabilem 44. infr. de Episcopis*: seu *lex 19. Cod. eod. tit.* Meminit huius *legis* Baronius A. D. 420. *n. vlt.* Inserta quoque hæc *lex* Constitutioni, quam sub Honorij ad Palladium PP. nomine ex Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus, *in Append. Cod. Theod. n. 10.* cui inserta & *lex 44. infr. de Episcop.* quæ huic vt dixi iungenda est, seu eiusdem constitutionis pars.
" Cod. Iust. *d. l. 19.* P. V. malè: *vid. l. 19. infr. de indulg. debitor.*
" Quæ continentur *d. l. eum qui probab. 44.* seu *d. l. 19.* Quæque ad eundem finem collineant.
" ita *fama sua prodigus* dicitur *l. 1. supr. de his qui potentiorum nomine &c.*
" *Ambierit*, id est, *adtemptauerit* matrimonij iungendi causâ, vel ad libidinem inuitauerit: vt *lege* Iouiani *superiore.*
" Sine inuidia delationis: *l. 9. infr. de hæreticis.*
" *Exigi*, id est, dici, censeri. " Castitate. *d. l. 44.*
" id est, Religiosarum personarum: quales Clerici, *d. l. 44.* Dicatæ Deo Virgines, *h. l.* An potiùs coniungenda hæc vox cum voce humanitas: vt ita, *Religionis humanitas* dicatur affectio quam quis pro Religione gerit
" Maij, *d. l. 44.* & *d. l. 19.*
" *al. III.* vide *Chronol.* & quæ noto ad *d. l. 44.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est aduersus raptum virginum Sanctimonialium. Scilicet cùm Honorius, Occidentis (ac nominatim Italiæ) Imperator, comperisset, hâc tempestate Religiosarum personarum quæ continentiæ votum professa erant, CASTITATEM, siue pudicitiam tum virorum tum fœminarum labefactari, constitutione suâ ad Palladium PP. emissâ; cuius hæc pars est, simul & *lex*, *Eum qui probabilem 44. infr. de Episcop.* (quæ *huic* nostræ coniungenda est) enixè occurrendum putauit, simul & inuidiam à Religionis obtentu dispellendam.

¶ Igitur duo hæc constituit. Primùm de Viris, ne Ecclesiastici vel Clerici extranearum mulierum consortium sibi adsciscerent: atque ita ne probabilem seculo disciplinam consortio sororiæ appellationis decolorarent; quæ sententia est *d. l. eum qui probabil. 44. inf. de Episcop.*

Secundò de Feminis (quæ huius *legis* sententia est) ne Sanctimonialium castitati seu pudicitiæ macula inferretur, vel insidiæ struerentur; duplicî cautione propositâ. Primò, *pœnâ* propositâ in eum qui dicatam Deo virginem ambiret: *Si quis*, inquit, *dicatam Deo virginem prodigus sui raptor ambierit*: Quibus verbis intelligitur is qui Sanctimonialem non tantùm virapit; verùm qui ad libidinem, imò matrimonij causâ, inuitat: argumento eorum quæ mox *fine Legis* de Iouiniano dicam: Hæc scil. *ambiendi* significatio est. Hic igitur non minus raptor est (& verò *hâc lege* ita vocatur) quàm qui vim apertè intentat.

¶ Cæterùm pœna hæc huiusmodi ambitori ab Honorio statuitur, deportatio, cum bonorum proscriptione: quæ quidem mitior est eâ quam Iouianus statuerat *superiore l. 2.*

¶ Alterum, quo Honorius sanctimonialium pudicitiæ consultum *h. l.* it, istod est; quod huius rei *Accusationem* publicam facit, remissâ delationis & delatorum inuidiâ, quam quia huius rei conscij euitare volebant, accusationem instituere non sustinebant. Nam vt cæteroquin ita & hac parte nominatim delationis inuidiam vix effugere poterant; maximè quia potentes in inuidiam vocabantur: Ideòque necesse quodàmodo fuit, ad detegenda huiuscemodi crimina, accusādi licentiâ citra delationis inuidiā relaxare omnibus. Si quando & *delatorū* nomē odiosū fuit, si quando huius inuidiæ declinandæ obtentu crimina silentio inuolui contigit; hoc Honorij sæculum fuit: quo vt cæterarum rerum ruina, ita criminum impunitas, imò & impuritas creuit; sic

ſic vt vix quiſquam foret, qui etſi compertiſſima ſibi, potentiorum crimina detegere aut deferre auderet, metu videlicet conciliandæ ſibi delationis inuidiæ. Igitur exciti hac ratione delatores ab Honorio, remiſſa delationis inuidia, elegantiſſima hac ratione; *Neque enim exigi conuenit proditorem quem pro pudicitia religionis inuitat humanitas*: Delatorem vel proditorē cēſeri nō oportet, qui quālibet potētis perſonæ crimen dum pro Religione excubat, in apicum & apertum producit: Et hæc eſt *huiuſce legis* ſententia. Eadémque mens Maioriani *Nouella de Sanctimonialibus* 8. ſic quidem etiam vt delatori præmium polliceatur: *Si forte*, inquit, *profana cupiditas improborum deuotam Deo mentem per crimen raptus violare temptauerit, non ſolùm Diualium conſtitutorum qui id admiſerit ſubiaceat vltioni, verùm etiam cuiuſlibet accuſationi reddatur obnoxius, ita vt qui pollutum tanto ſcelere hominem rebus probatis poſt hac conſtituta pertulerit, addicti cenſu facultatibúſque potiatur*. Hùc quoque proximè accedit Valentiniani *Nouella* 5. *de ſepulchris*, quâ, poſteaquam in ſepulchrorum euerſores inuectus eſt, ſubiicit; *quod ita obſeruari cenſemus, vt nec Miniſtris nec Antiſtitibus ſacræ Religionis in tali cauſa ſtatuamus eſſe parcendum: faceſſant querelæ, nullius innocentiam ſauciamus, nocentes tantùm lex noſtra perſequitur*. Et mox: *Quiſquis voluerit accuſator emergere, habeat liberam facultatem, nec delatoris formidet inuidiam, cùm præmio magis dignus ſit, qui ſe conſtanter improbos odiſſe monſtrauerit*. Sed benè habet, quod Principes ea crimina ad Ivs Commvne ſubinde reuocarunt: de quo dicendi locus erit plenior ad *tit. inf. de Epiſcop. Eccleſiis & Clericis*: ac nominatim ad *legem* 23. 37. & *vlt eiuſce tit*.

¶ Porrò *hanc leg*. ab Honorio latam omninò cenſeo aduerſus *Iouinianum*: qui quidem Iouinianus adhuc ante octentium, id eſt, A. D. 412. conuentus ſuos extra vrbis Romæ muros agebat, vt docet *l*. 53. *infr. de hæreticis*. Notum ſcil. inter cætera, Iouinianum hæreticum Virgines Sanctimoniales in nuptias deieciſſe: & Virginitatem nuptiis æqualem dixiſſe. De quo cùm plurima alia ſint teſtimonia, apud Ambroſium, Hieronymum, Auguſtinum, inter alios hic Auguſtini *Retract. lib.* 2. *c.* 22. locus notetur. *Iouiniana hæreſis, ſacrarum virginum meritum æquando pudicitiæ coniugali tantum valuit in vrbe Roma, vt nonnullas etiam ſanctimoniales, de quarum pudicitia ſuſpicio nulla præceſſerat, deieciſſe in nuptias diceretur, hoc maximè argumēto cum eas vrgeret, dicens; Tu ergo melior es quā Sara, melior quā Suſāna, ſiue Anna? & cæteras commemorando teſtimonio ſacræ Scripturæ commendatiſſimas fœminas, quibus ſe illæ meliores vel etiam pares cogitare non poſſent. Hoc modo etiam Virorum ſanctorum cœlibatum commemoratione Patrum coniugatorum prædicatione frangebat. Huic Monſtro S. Eccleſia, quæ ibi eſt, fideliſſimè ac fortiſſimè reſtitit*. Reſtitiſſe ait Auguſtinus Eccleſiam Rom. Iouiniano feliciſſimè & fortiſſimè. Itaque inter cætera, querela de eo ad Honorium Imp. perlata: qui ad has querelas hanc *legem* omni dubio procul ſanciuit. Quâ obſeruatione *Eccleſiaſtica Hiſtoria* A. D. 420. deinceps illuſtranda venit.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

TITVLVS XXVI.

IX. COD. IVST. XXVI.

Hic titulus occurrit Magiſtratuum *ambitioni*: ſequentes duo eorundem Magiſtratuum cupiditati ſeu *auaritiæ*. Rursùm, ſuperiores duo *Tituli* fuerunt de *muliebri ambitu*: hic de *honorum ambitu*. ¶ Huius argumenti fuit in partem Varronis *Satyra*, Soranus περὶ ἀρχαιρεσιῶν

PARATITLON.

Lex Ivlia De Ambitv, *Rubr. h. t. & l. vlt. ſup. ad leg. Cornel. de falſo*: ex hac conſtitutionum diſciplina eſt, quæ punit eos omnes qui dignitates & officia ambiunt, veluti qui ad illuſtrem Palatij Principis ambit dignitatem, atque ad eos honores aſcendere ambitione tentat, qui non niſi probatis Principi Viris eiuſdem iudicio deferuntur, de quo *l.* 1. *h. t.* Item qui Repetere ſeu iterare tentant, de quo ſunt cæteræ *leges*, purà officium aliquod, *l.* 2. 3. *vlt.* ſeu munus inter Officiales Rectoris Prouinciæ, *d. l.* 2. veluti Principatum, *d. l.* 2. *& vlt.* cæteráque officia, *d. l.* 2. Proconſulatem item, aut Vicariam poteſtatem, vel Conſularitatis faſces, aut vexilla Præſidialia atque Comitiuas diſcuſſionum, *d. l. vlt.* Aduerſus ambitum honorum, *v. quoque l. vn. ſup. de Comitib. vacantibus*: *l.* 1. *de honor. codic.*

1. *Imp

1. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Cæsarium P. P."

SI quis ad " Inluſtrem Palatij Noſtri ambierit dignitatem, atque ad eos honores aſcendere ambitione" temptauerit, qui non niſi probatis" nobis viris, Noſtro" iudicio deferuntur, cuiuſlibet ille ſit loci", ordinis, dignitatis, amiſſis bonis, & fiſco noſtro protinùs vindicatis, deportationis multetur exilio: Neque aliud inter" cœptum ambitum, atque perfectum eſſe arbitretur; cùm *pari ſorte Leges ſcelus, quàm" ſceleris puniant voluntatem.* Dat. XIV. Kal. Mar. Conſtantinop. Cæſario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc lex à *Cod. Inſt.* vt & cæteræ fermè *huius tituli*, ſecundâ tantùm exceptâ.
" *Caſarius* PP. Orientis ſub Arcadio: v. *Proſopogr.*
" *ad dignitatem ambire* nouiter dictum. Eodem modo, *l.14. ſupr. de cohortalibus*, ad Senatoriæ dignitatis nomen ambiti. Conſcendere honores dixit Varro in *Satyra* huius argumenti.
" *Ambitio* pro ambitu, *hic*, & alibi ſæpè, & ſic pro ſuffragio & gratia virorum potentium. Eodem ſenſu non ſemel Am. Marcellinus *lib.20.21.& 31.p.175.* Græci quoque ita φιλοτιμίαν dicunt apud Iſidorum *ep.145.* Memnonem apud Photium, Suidam & ἀμφιλοτιμίαν & in actis Concil. Epheſ. vt notauit Valeſius ad Marcellinum *p.108.*
" Atque adeò meritis ſuffragantibus. De quo vide quæ notaui ad *l.vn.ſup. ſi certum petatur de ſuffragiis.* Sic in Theodoſij Iun. *l. vlt. C. ad leg. Iul. repetund.* qui ad *honoris* inſignia non ambitione vel pretio, ſed probatæ vitæ *teſtimonio ſolent promoueri.*
" Non etiam prece vel pretio, ſuffragio vel ambitu: vide & *l.2. ſup. de honorariis Codicillis*: & *l.4. ſup. de Agentib. in reb.*
" Cuiuſlibet loci, ordinis, dignitatis. Ita pariter *l.4. ſup. de accuſationib.*
" *Inter eſſe:* τμῆσις quod hoc eodem modo *l.5.§.2. de Publiciana.* Sic & alij Authores loquuntur plerumque. Eadem Tmeſis in voce *Abeſſe.*
" Παρόμοιον hic admiſſum, cuius exempla alia quoque *hoc Cod.*

COMMENTARIVS.

ARCADIS conſtitutio iſthæc eſt, aduerſus Ambitum: quâ POENA honorum ſeu dignitatum ambitui & ambitionibus ab eo imponitur. *Ambire* hîc dicitur, qui clàm pecunia corruptis ſiue redemptis Palatinorum & Cæſaris Miniſtrorum, veluti Cubiculariorum, id genus hominum, *ſuffragiis* Magiſtratum vel dignitatem ſiue honorem à Principe captat. Non male ſcilicet Iſidorus *lib. 5. cap. 26.* *Ambitus iudicium*, inquit, *eſt in eum qui largitione,* (ita enim ſcribendum, non *largiorem*) *honorem capit* (fortè etiam *cupit.*) Ambire breuiter eſt poteſtatem, honores auro vel donis emere, qui vt *lex* noſtra ait, *non niſi probatis Principi viris eiuſdem Principis iudicio deferuntur.*

§ Sanè res hæc ſiue ambitus frequenter legibus delegata fuit, ſtante primum adhuc Republica, quo tempore Tribuum & Tribulium prenſationes in vſu fuêre, honoribus ambiendis *Lege Calpurnia*, itémque *lege Iulia*, quarum *illâ* cautum fuerat Ambitus damnatos, *μήτε ἄρχειν, μήτε βουλεύειν*, id eſt vt Senatu & honoribus perpetuò mouerentur: *hac* verò Ambitus Rei quinquennio tantùm Senatu & Dignitatibus muti, vt author eſt Dio *lib. 36. & 56.* Ad harum alterutram legem vel ad vtramque potius alluſit Sidonius *lib. 1. Epiſt. 3.* cum ſcribit: *I nunc, & legibus me ambitus interrogatum Senatu moue.* Fortè eaſdem *leges* intellexit Iulianus *in l. 1. ſup. ſi certum petatur de ſuffragiis*: quod vix eſt vt exiſtimem. Mox hæ *leges* in vrbe ceſſarunt, poſteaquam videlicet ad Principes tranſlatâ Republ. ſimul etiam ad curam Principum, non ad Populi fauorem Magiſtratuum creatio pertinuit, vt Modeſtinus ſcriptum reliquit, *lib. 2. de pœnis, l. 1. in prin. π. de lege Iulia Ambitus.* Quò pertinet etiam Iuuenalis locus *Satyra 10.* qui ſub Domitiano ſcribebat, vbi de Populo agens:

> —— *iam pridem ex quo ſuffragia nulli*
> *Vendimus effudit curas, nam qui dabat olim*
> *Imperium faſces, legiones, omnia, nunc ſe*
> *Continet.*

§ Et tamen vt maximè non ad Populi fauorem amplius, ſed ad curam Principis, Magiſtratuum creatio pertineret, ambitui tamen cummaximè locus fuit. Non tantùm loquor de corruptis illis Principum temporibus, quibus id volentibus Principibus dignitates pretio addictæ venales erant; verùm & de illis, quibus etſi *Principis iudicio* dignitates fermè conferrentur; nihilominus non tam Principi probatis viris, neque meritis ſuffragantibus: denique non bonorum merito, vt loquitur Iulianus *d. l. vn.* deferebantur, ſed *fœdis commentis*; id eſt non iam populi fauore redempto, verùm eorum qui apud Principem gratiâ valebant, *ſuffragiis*, interceſſionibus redemptis. Itaque qui Palatinis & miniſterialibus ſuis Principes obnoxij magis fuerunt, his ſuffragiis, huic ambitui vela laxauêre. Non iam loquor de ſuffragiis & ſuffragatoribus officioſis & gratuitis, qui ſane ſub optimis quoque Principibus ferendi, etſi non facilè neque ſemper his credendum, quod Marcum feciſſe *extremo vitæ eius* Capitolinus ſcribit. De ſuffragatoribus & ſuffragiis loquor redemptis, de quibus Alexander Seuerus hanc ſententiam vſurpabat: ὁ πολλὰ κλέψας ὀλίγα δοὺς ἐκφεύξεται: id eſt *qui multa rapuerit, pauca ſuffragatoribus dederit, ſaluus erit*: idémque Senatores non niſi ad ſummorum in Palatio virorum ſuffragium fecit, dicens, Magnum virum eſſe oportere qui faceret Senatorem.

§ Vt vetuſtiora Principũ tempora omittã, atque ad eos Principes deſcendã, ex quorum cõſtitutionibus hic *Codex* conflatus eſt: ſub *Conſtantino* Imp. fœdam hãc honorum per ſuffragia mercandorũ nundinationem inſtitutã, exercitam, iam docui *ad l.4. ſup. de Accuſationib. & ad l.1. ſup. de honorariis Codicillis*: quam *legibus* conatus eſt reprimere, ſed conatus: Sub liberis eius malum hoc ſterit, etſi quandoque repreſſum, mulcta inflicta: *l. 2. ſup. de Honorariis Codicillis.* vid. & *l. 6. Cod. de dignitatibus.* Sanè ſub Conſtantio ſuffragiorum & ambitus huius vſum non modò Ammianus, aut Victor teſtantur, verùm etiam *lex 3. ſup de Honorariis Codicillis*: & Libanius *in legatione ad Iulianum Imperatorem*: Secutus eſt

Iulianus; is fœda hæc commenta atque adeò redempta suffragia sustulit, de quo est insignis locus apud Ammianum *lib.* 20. idque abundè testatur *lex vn. sup. si certum petatur de suffragiis*. Itaque & Mamertinus ad ipsummet Iulianum scribens: *At nunc*, inquit, *quisquis Prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Consulatus cupit, nihil necesse est pecuniam per fas & nefas quærat*, de quo dixi plenius ad *d. l.* 1. Horum suffragiorum huius nundinationis vsus post Iulianum recruduit sub Valentiniano: sed mox repressus: Ammianus Marcellinus, *libr.* 30. *Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis, nec Imperante eo prouinciam Numularius rexit, aut administratio venundata, nisi inter initia, vt solent, occupationis spe, vel impunitè quædam scelesta committi.* Sub Valente (per Orientem) potestates tardè & cautè delatas, testis Ammianus Marcellinus *lib.* 31. *p.* 496. Malum hoc sub Theodosio M. maximè recruduit: de quo Chrysostomus *Orat.* 16. *ad pop. Antiochenum*, *p.* 184. ὀλίγαι μὲν αἱ ἀρχαί, ὁ πάντως εἰσὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀπόδειξις: χρημάτων γὰρ εἰσὶν ὤνιαι καὶ φίλων κολακείας γέμουσι. Zosimus *lib.* 4 *p.* 754. οἱ πλεῖστοι τούτων [εὐνούχων] ἄρχοντας τινας οὓς ἐβούλοντο παρῆγον εἰς μέσον, καὶ τῆς βασιλείας ἁπάσης τὴν ἐπικράτειαν εἶχον, τὴν τοῦ βασιλεύοντος, ὡς ἂν ἐβούλοντο μεταφέροντες γνώμην. Et mox. ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἔτυχε καὶ περὶ τοὺς ἀναξίους τὰ δημόσια δαπανῶν, πλειόνων εἰκότως ἐδεῖτο χρημάτων, καὶ τὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἡγεμονίας ὠνίους προυτίθει τοῖς προσιοῦσι, δόξῃ μὲν ἢ βίῳ σπουδαίῳ παντάπασιν οὐ προσέχων ἐπιτήδειον δὲ κεῖνον, τὸν ἀρχὴν ἢ ἀργύριον προσάγοντα πλεῖον· καὶ ἦν ἰδεῖν ἀργυραμοιβούς, καὶ ὀβολοστάτας, καὶ ἄλλους τὰ ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχιστα μετιόντας, ἐπιφερομένους τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα, καὶ τοῖς πλείονα ἔχουσι χρήματα τὰς ἐπαρχίας παραδιδόντας, &c. id est, *spadonum plerique quos vellent Rectores subuehebant, & totius Imperij potestatem habebant; principis animum quò vellent flectentes.* Et mox: *Cum enim temerè & in indignos publica insumeret, pluribus egere cœpit pecuniis, eaque re Prouinciarum administrationes venales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita, quin eum idoneum indicans qui agri* (perperam hanc lectionem sollicitat Leonclauius & Silburgius) *vel argenti plus afferret, adeóque videre erat Collectarios & Nummularios aliósque professiones in foro fœdissimas obeuntes Magistratuum insignia ferre, maioréinque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.* Qui quidem Zosimi locus eo insignis est, quod & superiorem illum Ammiani locum illustrat, quo *de Nummulariis Prouinciarum Rectoribus* agit, itémque *legem* 6. *Cod. de dignitatib.* & *l. penult. Cod. si certum petatur.* Fuit scilicet tempus, quo Nũmularij, Collectarij, Stationarij similiáque officia, vel ipsi Prouincias regerẽt vtpote pecuniis prævalentes; vel saltem nisi ipsi Prouincias regerent, per alios regerent, vel venundatis administrationibus, quas ipsi comparassent, vel honoris pretio ambientibus & emptoris dato. *Si quis*, inquit Honorius *in d. l. penult. Numularius honoris pretium dederit ambienti, exilij pœna, vnà cum ipso Iudice plectetur.* At *legis* 6. verba hæc sunt (& quidem Constantij ad Orfitum P.V.) *Ne quis ex vltimis negotiatoribus vel monetariis, abiectísque officiis, vel deformibus ministeriis, vel stationariis, omníque veluti venditoribus fasciminum*, quod de Barga refert Zosimus, *lib.* 5. hoc ipso tempore) *Officiorum fece diuersísque pasti turpibus lucris aliqua frui dignitate pertinet: Sed & si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiam propriis reddi consortiis oportebit.* Quæ tamen *lex* verum vt fatear, non tam ad Prouinciarum administrationes pertinet, quàm ad dignitatem Senatoriam. In *hac etiam lege*, *Stationarii* sunt, mercium vilissimarum institores, qui in foro stationes habebant. Nam & ita Zosimus hos expressit ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχιστα μετιόντας: eóque modo etiam rectè accepit Cuiacius 2. *obseruat. vlt.* Non ita benè in interpretatione *dictæ legis* 6. veluti venditore fasciminum. Ex diuerticulo in viam. Zosimi loco optimè concinit quod Claudianus *lib.* 1. de Eutropio Eunucho his Theodosianis & Arcadianis temporibus:

> —— *Quicquid se Tygris ab Æmo*
> *Diuidit, hoc certâ proponit merce locandum*
> *Institor Imperij, caupo famosus honorum.*
> *Hic* ASIAM *villâ pactus regit: ille redemit*
> *Coniugis ornatu* SYRIAM: *dolet ille paternâ*
> BITHYNOS *mutasse domo, suffixa patenti*
> *Vestibulo pretiis distinguit regula gentes.*
> *Tot* GALATÆ: *tot* PONTVS *erat, tot* LYDIA *nummis:*
> *Si* LYCIAM *tenuisse velis, tot millia ponas:*
> *Si* PHRYGAS, *adde parum: propria solatia sortis*
> *Communes vult esse notas, & venditus ipse*
> *Vendere cuncta cupit, certantum sæpè duorum*
> *Diuersum suspendit onus, cum pondere iudex*
> *Vergit, & in Geminas nutat prouincia lances.*
> *Non pudet, heu Superi! populos venisse sub hastam*
> *Vendentis: certè pudeat quod iure sepultum*
> *Mancipium tot regna tenet, tot distrahit vrbes.*

Et mox:

> *In mercem veniunt* CILICAS, IVDÆA, SOPHENE
> *Romanísque labor, Pompeianique triumphi.*

Et mox insigni loco, *lib.* 2. *ad fin.*

> ——— *Nec perdita curant,*
> *Dum superest aliquid. Ne quid tamen orbe reciso*
> *Venditor amittat, prouincia quæque superstes*
> *Diuiditur, geminúmque duplex passura tribunal*
> *Cogitur alterius pretium sarcire perempta,*
> *Sic nobis restituunt populos: hac arte repertâ*
> *Rectorum numerum terris pereuntibus augent.*

Ventum igitur ad Filios Theodosij Arcadium & Honorium. Sanè inter initia Arcadij sub Rufino hanc nundinationem exercitam, qui anno 396. interfectus; testis est Zosimus *initio lib.* 5. Sed & Synesius *ad Arcadium de Regno* idem satis indicat *p.* 30 Hi huic ambitui & nundinationi obuiam iuêre; Claudianus testis sub finem Panegyrici in Tertium *Honorij* consulatum, A.D. 396. vbi de Arcadio & Honorio agens, inquit:

> —— *Qui mente serena*
> *Maturóque regunt iunctas moderamine gentes,*
> *Secula qui* RVRSVS *formant meliore metallo:*
> *Luget auarities stygiis innexa catenis,*
> *Cumque suo demens expellitur Ambitus auro:*
> *Non dominantur opes, non corrumpentia sensus*
> *Dona valent, emitur solâ Virtute Potestas.*

Quæ quidem Claudianus vno tantum ante *hanc legem* anno scribebat. Quomodo idem A. 400, inter laudes Stilichonis (penes quem summa Imperij sub Honorio) id quoque prædicat.

> *Trudis Auaritiam: cuius fœdissima nutrix*
> *Ambitio, quæ vestibulis foribúsque Potentum*
> *Excubat, & pretiis commercia poscit honorum.*

In

In id igitur vterque Princeps incubuit, vt malum quod sub P. Theodosio inoleuerat, eradicarent. De Honorio fidem facit *lex penultima, Cod. si certum petatur. Si quis*, inquit, *Collectarius honoris pretium dederit ambienti, exilij pœnâ vnà cum ipso Iudice plectatur*: de quâ tam paulò antè dixi. De *Arcadio* fidem facit hæc *lex* seuerissima. Pœnam quippe deportationis & bonorum præscriptionis huiusmodi ambitori imponit. Virtute scil. quemque ambire vult, non fautoribus, sibique probatis, non suffragio commendatis honorum ascensum parere iubet. ¶ Ait *deportationis exilio*: quo pariter sensu exilij pœnam accipio in *d. l. Honorij penult.* quam vberiùs explicaui ad *l. vn. sup. Si quis solidi circulum*.

¶ Huic autem *Legi* Arcadianæ occasionem præbuit, Europiana nundinario, de qua paulò antè ex *Claudiano* egi: de qua videndus & Zosimus *lib. 5.* vbi notatur, Batgan quendam Laodicenum ex venditore farciminum eò progressum, vt inter primos in palatio militaret; sed eum meritas mox pœnas dedisse. Sanè Chrysostomus passim in hanc honorum nundinationem inuebitur: inter alia in *Coloss. λογ. 5 ἠθικῷ, tomo 4. Saviliano, p. 115.*

¶ Illud præterea Arcadius addit, ad augendam Ambitus pœnam; *Ambitus crimen incurrere non modò eum qui cupito honore potitus fuerit*: id est, qui honorem suffragio exambierit; verùm etiam eum, qui etsi non exambierit, tamen ambiuit, id est, qui pecuniam suffragatori dedit, neque tamen honore potitus est. *Neque aliud*, inquit, *inter cœptum Ambitum atque perfectum esse arbitr.tur*: addit eleganter (in quo tamen σεσοφισμένον admissum) *cum pari forte leges scelus quàm sceleris puniant voluntatem.* Quemadmodum & apud M. Tullium *legimus*, sæpè plurésque accusatos Ambitus in toga candida, cùm adhuc petebant honores, aut cùm tantum erant designati. Huiusmodi scil. scelera, quamuis citra exitum subsederint, vt Seneca 7. *declamat.* scribit, puniuntur. Elegans inter alia istud eiusdem Senecæ *lib. 2. de Tranquill. cap. 7.* Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam mixtam cibo perdidit? Venenum illud dando, scelere se obligauit, etiamsi non nocuit: Non minus latro est, cuius telum opposita veste elusum est. Omnia scelera & ante effectum operis quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Seruius ad illud Virgilij *Æneid. 6.* Ausi omnes immane nefas: *Secundum morem Romanum*, inquit, *dicit, quo non tantum exitus puniuntur, sed voluntas.* Maximus Tyrius quoque serm. 2. καὶ μοιχὸν κολάζει ὁ νόμος οὐ τὸν δράσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν βουληθέντα· καὶ τὸν τοιχωρύχον τὸν ἐπιχειρήσαντα καὶ μὴ λαθόντα δράσαι· καὶ προδότην τὸν μελετήσαντα κἂν μὴ πράξῃ. Quæ sanè omnia Primùm non in atrocibus delictis tantùm, sed omnibus obtinent, non tantum Maiestatis: ex eiusdem Arcadij hoc ipso Anno. *l. Quisquis, sup. de Sicariis.* Raptus *l. 2. 2. vlt. sup. tit. prox.* Homicidij, Vlp. apud Authorem, *Collat. leg. Mosaic. tit. 5.* verùm & in specie *legis vn. sup si quacunque præditus potestate: l. 5. ff. de extraord. crim. l. 20. Cod. de furtis: l. 225. ff. de V. S.* de insidiatoribus denique Quintilianus *declamat. 274.* Insidiatus ciui etsi non effecerit scelus, pœnas tamen legibus soluit. Apuleius *Florid. 4. Omnibus bonis in rebus conatus in laude eff.ctus in casu est: ita vt contra in maleficiis etiam cogitata scelera non perfecta adhuc vindicantur cruentá mente, purá manu.* Item hæc omnia assumpto actu intelligi oportet: de quo elegans *lex fugitiuus 225. ff. de V. S.* id est, ita si non in nudis cogitationis terminis crimen steterit, sed (de quo iam etiam aliquid dictum ad *l. 2. sup. de raptu virg. Sanct.* Si cœptum crimen fuerit, quod *h. l.* nominatim exprimitur: si (vt eleganter dicitur *d. l. 225.*) ipso facto initium mente deductum fuerit. Et ita *in l. quisquis*: non sola voluntas punitur quod malè colligunt: sola voluntas perduellionem non facit, sed initium criminis mente deductum, id est factio vel coniuratio. Nam quis erit explorator nudæ voluntatis, nisi cœpit facto aliquo initium deducere, id est, voluntatem suam prodere. Id enim est MENTE DEDVCERE, facto vel initio cogitationem suam prodere: sic vt actus iam assumi possit. ¶ Atque hâc quidem ratione ambitui hoc tempore obuiam itum: posteà enim Theodosius Iun. cùm hac vnâ ratione Ambitui non satis occurreretur, iusiurandum insuper præstare voluit Iudices, quod nihil Ambitus gratiâ dedissent, vel fecissent, *l. vlt. Cod. ad leg. Iul. Repetund.* Quod & Iustinianus voluit, *Nouella, vt Iudices nullo suffragio 8.* de quo alibi.

11. * Idem AA. Pompeiano Proc.'' Africæ.

NVLLVS omninò Principatum'', ceteráque Officia repetere audeat, cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum'' denuò ad id munus'' irrepserit quod docebitur ante gessisse'', affectus grauissimis suppliciis pœnam deportationis excipiat: ita vt Primates Officij, quorum interest ambientibus obuiare, hanc propositam pœnam non dubitent.'' Dat. Prid. Kal. Iun.'' Med. Stilicone & Aureliano c. Coss. [400.]

NOTÆ.

* Lex vn. *Cod. Iust. eod. titulo*, ex *hac lege & sequente* conflata & interpolata est. Porrò *huic* iungendæ sunt lex 3. *supr. de concuss. Aduocat.* lex 28. *inf de annonâ & tribus.* lex 27. *inf. de Susceptorib.* Fortè etiam lex 166. *inf. de Decurionib.* & lex 18. *inf. de lustrali collat.*

'' In *Cod. Iust.* perperam P. P.

'' *vel Numerarium seu Commentariensis gradum*: hoc ampliùs Tribonianus: vide *l. 16. sup. de Numerariis.*

'' De *Promotis* dixi ad *l. 2. sup. de falsâ monetâ.*

'' Etiam per sacras literas: hoc ampliùs Τριβ. ex *leg. sequ.*

'' Reliqua Tribon. recidit: his tamen subiectis ex *l. sequ. Cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitùs vrgeantur: & qui contra fecerint pœnam deportationis adinstar legis Iuliæ Ambitus excipiant.*

* An reponendum, *non cunctent?* Nil opus: istud ita construendum & intelligendum, Primates officij non dubitare oportere hanc propositam in se pœnam esse.

'' ℥. *Ian.* vt dictis *legibus* tribus, quas *huic* coniungendas docui.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. constitutiones tres aduersus *Ambitum* sequuntur: & quidem aduersus REPETITIONEM eiusdem officij: de quo vid. quæ Gratianus *tomo* 1. *discept. for. c.* 184 scilicet repetere officia ad ea semel Promotos, iisque functos, vetat Honorius Imp. Ac nominatim *hâc lege* Principatum officij, cæteràque officia inter Officiales Magistratuum. *Hac* inquam *lege*, quæ pars est prolixæ Constitutionis Honorianæ, emissæ ad Pompeianum P C. Africæ ad Africanorum querelam per Mecilianum legatum: vt ostendit *lex* 166. *sup. de Decur.* quæ inde desumpta huic inter alias iungenda est. Inter cæteras autem querelas aliquam multæ rem tributariam respexère, quâ misere Africani atterebantur: partim potentiorum immunitate, quò pertinet *lex* 28. *infr. de annona & trib. l.* 18. *infr. de Instrali collat.* partim Compulsorum deprædationibus, quò spectat *lex* 3. *sup. de concuss. Aduocatorum*: Tandem Susceptorum & Tabulariorum, aliorúmque Officialium rem tributariam tractantium, quò pertinet *lex* 27. *inf. de decuriomb.* Et *hac* nostra: Principatus scilicet, de quo *hâc lege* agitur, est Principatui Numerariorum, vel Tabulariorum, & similium: & *l.* 15. 16. *supr. de Numerariis*: dixi *supr. libr.* 8. proliaè, *tit. de cohortalibus Principibus*, qui ratiocinia tractabant: de quo agitur rursum *l. vlt. infr.* item *supr. de Numerariis*, *Actuariis*: Quod etiam Tribonianus hîc vidit; cum *legem* hanc ita mutauit: *Nullus Principatum, vel Numeratum, seu Commentariensis gradum* &c.

Cateráque officia, ait lex: veluti Actuariorum, *l.* 15. & 16 *supr de Numerariis*: (quæ vtique Theodosij Iunioris est) Ergo functi iis semel officiis, ea repetere vetiti, qui dicuntur Promoti scilicet. Promoti *hac lege*, & *l.* 2. *sup. de falsâ monetâ*, & *l.* 2. *§. pr. de cursu publ.* (de quibus alioquin ad *l.* 2. *de falsa moneta*, dixi:) sunt, Officiales ad superiorem in officio gradum siue locum promoti, vel etiam officialibus muniis omnibus, etiam Principatu, functi. Quod hæc *lex* manifestissimè ostendit.

¶ Igitur *promotis* officium, quo defuncti semel, repetere non licet: Duplici ratione; quam vtramque Honorius *hac lege* suppeditat: *Prima* (quam & ipsam perstringit *l.* 3. *prox.*) his verbis continetur: *Cum publica disciplina semel gesta sufficiant*: Lex 3. pros. his verbis: *Non absque publica dilacerationis incommodo officia peracta repetuntur.* Scilicet, publicè inutile est, huiusmodi officia ab eodem bis geri. Publicæ disciplinæ id contrarium est: & cum publicæ dilacerationis incommodo coniunctum. *Lacerari publicũ cõmodũ* dicitur, cũ quid vtilitati publicæ aduersum, admittitur, cõmittitur ac maximè cùm rationes publicæ lacerantur: vt *l.* 6. *sup de Numerariis*: *l.* 1. *infr. de fisci debitorib.* Sed & *l.* 36. *infr de decurionib. Plebeiam quoque fust nerit functionem, ne commoda publica sub vmbratili suffragiorum pactione lacerentur.* Laceratur itaque seu distrahitur commodum publicum, si Officialis Promotus eundem actum quem gessit semel repetat. At quomodo? scilicet, ne eruditior iam factus, malle rapinarum sinus & artes exercere possit: idque est quod Honorius pariter, indicat *l* 9. *supr. de executorib.* quod exacto spatio modico exactor regionis visceribus tanquam prædator iam insideat. Id rursum & quod *l* 22. *inf. de susceptoribus*: ne continuato munere vexandorum protinus alium potestatem susceptor habeat, & in concussionum dominatione teneatur.

Sufficiunt proinde PVBLICÆ DISCIPLINÆ officia semel gesta. *Disciplina publica*, est illæsio, pax, quies, securitas publica, *h. l.* & *l. vlt. sup. de defensorib. ciuit. l. vn. de his qui plebem audent contra publ. discipl. coll. l.* 2. *inf. de Quæstionib.* Ac nominatim huius disciplinæ veteris & publicæ obseruantia huiusmodi officiis & officialibus iniungitur: *l.* 9. *sup. de Curiosis*: & *l.* 59. *inf. de appellat.* Nempe vt officia (non modò *Magistratus*, quod dixit Florus *lib.* 1. *c.* 9.) solitudine & MORA deprauantur: omnísque potentia salubertimè breuitate constringitur (quod Albutius apud Senecam *lib.* 7. *Contr.* 8. dicebat). Ita gestum semel officium, seu Officialis munus repeti, Reipublicæ & publicæ disciplinæ inutile est. Et hæc quidem principalis ratio est.

Altera ratio hæc *h. l.* adsignatur, vel indicatur: ne videlicet sequentium in militiâ officialium spes & promotiones hàc ratione, insititio iam promoto admisso, retardentur: Idque est quod significant hæc verba: *Primates officij, quorum interest ambientibus obuiare.* Insititio aliquo, vel aduentitio, aut Regresso ordinem promotionum, & spem promouendorum interturbari non oportet. Quod & ipsum in Scholis seu militiis Palatinis pariter constitutum, veluti in Schola Agentium in rebus, *l.* 7. 9. 14. *sup. de Agentibus in rebus.* Domesticorum, *l.* 7. 8 10. *vlt sup. de Domesticis.* Palatinorum Sacrarum Largitionum, & Rerum Priuatarum: *l.* 5. 9. *sup de Palatinis.* Castrensianorum, *l.* 2. *sup. de Castrensianis.* Decanorum, *l. vn. sup. de Decanis.* Itemque in Numeris militaribus, *l. vlt. sup. de re milit.* Promouendorum ordo interturbari non debet quocunque ambitionis aut ambitus genere: Non Principis promotione, de quo *ad leg.* 7. & 9. dixi, non transgressione ab vno Scrinio vel numero ad alium, de quo agitur *d. l.* 5. *sup. de Palatinis*: & *l. vlt. sup. de re milit.*

¶ Denique nec Promotorum iam regressu, quæ *huius* est *legis* sententia, itémque *d. legis* 1. *sup. de Castrensianis. In Officio Spectabilitatis tua, secundum formam Diualium Responsorum post completum tempus prafinitum, id est biennium, prioribus decedentibus, sequentes ad locum pro merito laborum stipendiorúmque succedant: nec vlla licentia tribuatur his qui impletum deposuerunt Officium denuo ad eandem militiam vel solicitudinem remeandi.*

Eadémque sententia *d. l.* 16. *sup. de Numerariis Nemo de Numerariis in Officijs, seu Domesticis, vel Scriniariis siue Adiutoribus, post completum sui temporis Actum ad eandem rursus sollicitudinem audeat adspirare, decem auri librarum condemnatione proposita si hanc violare voluerit sanctionem: eadem pœnâ Officio quoque propositâ, si per ambitionem vel auaritiam ex his aliquid temerari concesserit.*

Et hæc de Officiis publicis seu militiis Palatinis armatis Officialium, quarum Scholæ certæ fuerunt, atque adeò promotiones per gradus fiebant. De Muneribus publicis an & quando repeti possint, ad *legem* proximam dicetur; quin & ad *legem* 27. *inf. de Susceptorib.* quam *huic* nostræ inter cæteras coniungendam docui, cuius interim verba apponere lubet: *Si autem aliquid à Susceptore vel Tabulario fraudis admissum, & possessor deprehendat, nemo eorum semel in interuersione conuictus, id rursum officium gerat, in quo ante decoxit: etsi rescribium nostrum elicitum clandestina supplicatione detulerit.*

III. * Idem

III. * Idem AA. & Theod. A. Strategio" Vic. Africæ.

NON absque publicæ dilacerationis" incommodo Officia" peracta reperiuntur. Quare huius præcepti auctoritate censemus", vt eadem 'rursùs Officia subreptiis" nemo supplicationibus admittatur; sed cassatis, quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti" primitùs" artentur: Et qui contra fecerint, pœnam in futurum deportationis excipiant. Dat. III. Kal. Iun." Rau. Theod. A. I. & Rumorido Coss. [403.]

NOTÆ.

* Lex *vn. Cod. eod. tit.* ex *hac, & superiore*, vt dixi, *lege*, conflata vel potiùs interpolata est.
" *Strategius* Vicarius Africæ sub Honorio.
" De hac *dilacerationis* voce iam dixi in antecessum ad *legem superiorem*.
" Non exprimit de quibus officiis senserit.
" Censemus, id est iubemus, vide *Glossarium*.
" Deesse videtur vocula, *Ad*: Nisi *admitti officia* dictum quis putet pro, *mitti ad officia*. *Mitti ad officia*, vt *mitti ad negotia* Tertulliano, id est negotiorum & bonorum administrationem concedi. Non admittam, si quis reponat *eadem officia subire subreptitie*, &c.
" Hinc pars *d. legis vn.* desumpta est.
" Hinc adnotasse videntur Græci, ideò repetitionem officiorum prohibitam, quia nonnulli dum vitant solutionem eorum quæ debent ex officio, dent operam, vt in eodem officio constituantur.
" *Primitus*, id est, quàmprimùm: non verò quasi post solutionem repetendi officij spes fiat.
" al. *Ian.*

COMMENTARIVS.

DE NON REPETENDIS officiis est hæc secunda iam *hoc tit.* Honorij constitutio: ad cuius illustrationem sufficere possunt quæ ad superiorem iam notata sunt. Duo tantùm hîc tùm notanda, tùm inquirenda erunt. *Primò* notandum pertinere hanc *legem* ad Africam: *Africa* scil. variis per hæc tempora incommodis laceratæ Honorius variis constitutionibus consuluit post Gildonis cladem, idque toto hoc quinquennio: de quo vide *Chronologiam huius Cod.* Ergò & *hâc leg.* Africæ laceratæ consultum iuit Honorius.

Secundò inquirendum est de quibusnam officiis Honorius *h. l.* senserit: Itaque videri omninò potest de NVMERARIIS nominatim hanc *legem* accipiendam, idque duobus argumentis: Primum argumento vocis *dilacerationis*. Ferme enim *lacerationis* vox de iis qui rationes conturbant: vt liquidò probat *lex 15. sup. de cursu*, ac nominatim publicas, *l. 1. infr. de fisci debitoribus*: *l. 6. sup. de Numerariis*: *Numerarij*, inquit, *qui publicas rationes ciuitatum versutis fraudibus lacerare didicerunt*: Item *l. 1. infr. de fisci debitoribus*: *de Diacathocis quosdam comperimus ita fiscales lacerasse rationes, ærario nostro sine patrimonij eorum venditione non possit* &c. Vide & nonnulla in *Glossario Theodosiano*. Secundò hoc ipsum confirmant hæc verba: *ad solutionem* DEBITI *primitus artentur*: Ex quibus verbis apparet, de huiusmodi officio in specie *huius legis* agi, quod publicas rationes tractabat, quique ex eius officij administratione quid debet, id enim *debiti* vox indicat. *Debitum* secretiore significatu de publico, vt innumeris authoritatibus probat *Glossarium*. Et sanè de *Numerariis* nominatim, ne idem officium repetere possint, speciatim cauetur *l. 15. & 16. sup. de Numerariis* Imò & eodem pertinuit *lex 1. sup. pr.* quod etiam ostendit ea *lex*, vt eam Tribonianus in *Cod. Iust.* mutauit: *l. vn. Cod. ad leg. Iul. de Ambitu*. Sed & prohibitionis huius in Numerariis enixa ratio. Quia Numerarij versutis fraudibus famosi, cuius rei plenè fidem facit *titulus*, *de Numerariis*. Nihilominus prohibitio *huius legis* ad omnia officia pertinet, non minus quàm *lex superior*. Alia est susceptorum ratio & Tabulariorum ex Honorij mente, *l. 27. infr. de susceptoribus*: hi enim officium repetere possunt, dummodò non conuicti fuerint in interuersione: de quo dicam ad *eam legem* pleniùs.

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio" P. P.

SI quis Proconsularem, aut Vicariam potestatem, vel Consularitatis fasces, aut vexilla Præsidalia, adque in Discussionibus Comitiuæ, vel Officia" Principatus, contra definitionem nostram, iterare temptauerit, fisco, eius omne patrimonium sociari decernimus. Dat. Id. Mar. Rauenn. DN. Theod. A. VII. & Palladio v.c. Coss. [416.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Huic fortè *Legi* cohæsit *illa*, quam memorat Valentinianus *Nou. 10.* quàmque retuli *sup. tit. de his qui administrantibus*.
" *Palladius* P.P. Italiæ sub Honorio An. 416. v. *Prosop.*
" An ita disiunctim legendum: *Officia, Principatus*, quod suadet *lex 2. supr.* an verò retinenda lectio? Quod si ita est, non malè etiam legas, *Officia Principatus*.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE non REPETENDIS seu ITERANDIS officiis est & hæc Tertia iam *hoc tit.* & quidem eiusdem Honorij *lex*. Verùm hæc latius multò porrigitur; ad *Dignitates*, inquam, *Spectabiles* & *Clarissimas*. Non tantùm scil. Principatum officij, vt *l. 2. sup.* quod & ipsum *hac leg.* repetitur vltimo loco: Verùm & Dignitates sequentes iterari, repeti, prohibetur: *Proconsulis*, inquam, *Vicarij*, *Præfectorum Prætorio*, *Consularis Præsidis*, *Comitis discussionum*. Nempe quod de officiis ad *d. legem* 2. dixi, id multo magis in his obtinet, vbi maior vexandorum prouincialium copia suppetit. Rectè enim scripsit Florus *lib. 1. cap. 9. Magistratum morâ deprauari.* Et verè Mamercus apud Liuium *lib. 2. Maximam libertatis custodiam esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non posset.* Et illud Latronis apud Senecam *7. controuers. vlt. Nil tam vtile quàm breuem potestatem esse quæ magna sit.* Omitto alia. Itaque non modò breuitate omnis potentia nimia saluberrimè constringitur, vt dixit Albutius apud Senecam patrem *Controuersia* 8. *lib.* 7. vt contra iteratione cupiditas augetur. Quid quòd diuturnior mora, repetitióque dignitatum Prouincialium, rerum nouarũ sæpè materies esse potest: quandoquidem hac ratione Imperium penè efficitur, quod erat procuratio, vt loqueretur Seneca *Præfatione in librum* 4 *Naturalium.* Proinde & Prouincialium & Imperij interest eandem dignitatem ab eodem ibidem non repeti. ¶ Addidi *ibidem*, quod omninò addendum est, eâ ratione quam modò attuli. Cessat enim illa, si eadem quidem dignitas, vel potiùs eiusdem nominis, verùm in alia geritur Prouincia: itaque cum hoc temperamento *hac* Honorij *lex* dubio procul accipienda est: Id quod præter superiorem rationem huius æui exempla firmant prope infinita. Eiusdem videl. dignitatis ab eodem gestæ, sed alibi, sic vt qui modò vnius Prouinciæ Rector primùm fuit, mox alterius prouinciæ gubernacula gessisse legatur. Eadémque & Illustrium potestatum ratio fuit, putà Præfectorum Prætorio: Nam vt maximè repetitas ab eodem Præfecturas legamus, paucis tamen & raro eiusdem Præfecturæ repetitio concessa: quin potiùs vnâ Præfecturâ defuncti, ad alteram designati destinatique: Quod infinitis exemplis ex *hoc Codice* petitis comprobari potest. Salustij inquam, Probi, Ausonij, Theodori, & aliis. Consulendus & Ammianus, quin & Zosimus. Præfecturæ vrbanæ sanè repetitæ exempla non hic tantùm *Codex* suppeditat, sed prætereà Author *innominatus*, qui *Notitiam Præfectorum Vrbi* scripsit, quémque Cuspinianus primus *scriptis suis* intexuit. ¶ Eiusdem igitur Prouinciæ gubernacula idem repetere prohibetur. Et repetiti tamen Proconsulatus Africæ biennio ante hanc *legem* exemplum suppeditat inscriptio *l. 3. supr. de integri restitutione*: & *l. vlt. supr. vnde vi.* Itémque repetitæ Præfecturæ Prætorianæ ante octo vel nouem annos, *lex 45. & 46. infr. de hæreticis.* Sed & anno *hanc legem* proximè sequente, *lex 2. inf. de crim. pecul. lex 8. supr. de donat. l. 22. inf. de Iudæis*: *l. 57. 58. inf. de hæreticis*: *l. vlt. supr. de Salgam.* Vt non aliud magis æuum, quàm hoc ipsum Honorij repetitarum Dignitatum & administrationum exempla suppeditet. Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Nunc de aliis, quæ *hâc l.* notatu digna occurrunt.

¶ Primum obseruandum, *Fasces* tribui Consularibus, Præsidibus verò *Vexilla*. Et tamen in Notitia Imperij inter Insignia Consularium est *Vexillum*: vide Notitiam in *Consulari Palæstinæ*: item in *Consulari Campaniæ*: vice versâ. *Fasces* tribuuntur Præsidibus. De Consularium quoque fascibus Cassiodorus *3. var. 5. sume post Consulares fasces emeritos, Patriciatus insignia.* & *6. var. 20.* in forma Consularitatis. *Quamuis dignitatem tuam à consulibus descendere nominis ipsius videantur testimonia declarare, tamen & insignia tanta circumstant, vt nullus possit ambigere, te de illius lampadis claritate lucere: Secures enim & FASCES, quos illi dicauit genio Antiquitas, tuis videntur lateris deputata, vt iurisdictio concessa vel tacita possit admonere prouincias.* Memorantur, & *l. vn. inf. qui à præbit tyronum*: fasces ciuilium partium. Cassiodorus rursum *lib. 7. var. 1.* in formula Comitiuæ prouinciæ. *Tua dignitas, gladio bellico, rebus etiam pacatis, accingitur. Vide quo indicio fueris euectus, quando aliis vigorem FASCIVM videas esse creditum, tibi autem ab ipsis legibus ferrum constet esse porrectum.* Alludit & *ep. 2. in formula Præsidatus.*

¶ Secundò, *hac leg.* idem statuitur & de *Comitiuâ discussionum*: Quam memorat quoque Symmachus, *lib. 5. ep. 76. Bonoso, inquit, Optimo viro, & post militiam Palatinam gemina administrationis integritate conspicuo, discussionem Pontis ac Basilicæ nouæ præceptio Augusta mandauit. Quod munus summa fide & vigilantia impleret, si solus istiusmodi examinis ius haberet. Nam Cyriades V.C. COMES & Mechanicus, qui dudum impensas operis vtriusque tractauit, in societatem DISCVSSIONIS admissus sæpè vt dicitur, à Bonosij inuestigatione dissensit. Hinc fit vt inquisitio, quæ per vnum strenuè posset agitari, artificio quodam interpositi certaminis differatur.* Et mox: *Quapropter erat Bonosius vt si quis est qui V. C. Cyriadem putat eius operis quod idem ante curauit etiam* DISCVSSOREM *esse debere, sibi hæc molestia detrahatur. Si verò ipse negotio videtur adcommodus, ad se vnum disquisitionis summa pertineat. Ergò amore Reipub. cuius vtilitates inter præcipua & prima complecteris, Clarissimo & Illustri viro Præfecto dignare conferre; quatenus lacuna tantorum sumptuum remotis intentionibus detegatur. Spero enim fore vt cessantibus nouis expensionibus, vtriusque operis perfectioni vsurpatorum summa sufficiat.* Huic epistolæ iungenda est 38. & 39. *lib. 10. Comes* igitur *Discussionum* est, cui discutiendum, inquirendum opus publicum vel discutiendæ rationes seu impensæ publicæ aliquæ committuntur extra ordinem. De quo discussorum genere est quoque Cassiodori epistola, vel potius Theodori R. 1. *var.* 21. & *Nouella Theodosij* 11. *l.* 1. Et generaliter Discussores sunt qui rationes publicas, fiscales examinant, indagant. Hinc Discussor λογοθέτης: Discussio λογοθεσία, *Gloss.* Iique varij generis, de quo *infr. tit. de Discussor.* Huiusmodi igitur quoque discussionum Comitiuas iterari seu repeti vetat Honorius: id est, eundem eiusdem operis, vel eiusdem ratiocinij discussorem fieri. Quemadmodum is qui impensas operis primus tractauit, non rectè Discussor eiusdem operis est, vt Symmachus *superiore loco* indicat: ita qui semel Discussor extitit, iterum eiusdem rei discussor rectè non est.

AD

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

TITVLVS XXVII.

IX. COD. IVST. XXVII.

Cæterùm *hoc titulo* Magiſtratuum cupiditati ſeu auaritiæ occurritur: itémque *titulo ſequente*. Huius argumenti fuit Varronis *Satyra Flexabula* περὶ ἐπιτεχῶν, vbi probo *flexabula*. Scilicet ea Satyra Varro inſectatur Rectores prouinciarum inconſtantes. Conſtantia ſcilicet, vnica Iudicum virtus: neque FLECTI πάθων aliquo, cupiditate videl. irâ, miſericordia: vide *leg. obſeruandum* 19. ϖ. *de offic. Præſidis*. Iuuenalis *Satyra* 8.

Quod ſi PRÆCIPITEM RAPIT *ambitio, atque libido:*

Denique monet à Flexabulis & illecebris vitiorum ſibi caueant. *Flexabula* ſunt illecebræ, ἐλκυστικά: vide eius *fragmenta*.

PARATITLON.

REPETVNDARVM crimen, *Rubr.* eſt, & dicitur malè vſæ adminiſtrationis crimen, *l.* 2. Quoties videlicet cognitores, ſiue Iudices, *l.* 1.4.5.6. Adminiſtrantes, *l.* 2. & 6. priuatarum litium Cognitores, *l.* 5 Comites donorum, *l. vlt.* Duces, *l.* 3. eorúmque domeſtici manipularij, miniſtri, *l.* 3. ſe furtis & ſceleribus maculaſſe conuincuntur, *l.* 1. in Republica ſiniſteriùs verſati ſunt, *l.* 2. prouincias nudarunt, *l.* 3. à prouincialibus quid rapuerunt, ſuſtulerunt, acceperunt, *d. l.* 3. à pecuniis & Patrimoniis [prouincialium] manus non abſtinuerunt, & alienum iurgium putarunt ſuam prædam, *l.* 5. Mercator idem & cognitor fuit, *d. l.* 5. Concuſſit aliquâ ratione fortè Honoratum, Decurionem, poſſeſſorem, Colonum aut cuiuſlibet ordinis aliquem, *l.* 6. *vlt.* Venalem habuit ſententiam, *d. l.* 6. veluti ſi pœnam vel pretio remiſit, vel vitio cupiditatis ingeſſit, *d. l.* 6. Poſtremò quacunque de causâ improbum Iudicem fuiſſe adprobari poteſt, *d. l.* 6.

POENÆ porrò hæ huic crimini impoſitæ. Honore exuti inter peſſimos quoſque & plebeios habiti, *l.* 1. Dignitates eis omnes legitimæ, honorariæ in perpetuum deinceps præcluſæ, *l.* 2. Quadrupli pœna, *l.* 3. (ſic vt in hæredes quoque hæc pœna ſeu actio competeret, *l.* 4.) Quinimò ex Valentiniani Iun. conſtitutione, capitis & vitæ pœna pariter, vt peculatûs reis, impoſita, *l.* 5.

In hos etiam in bonis Principibus exciti delatores præmiis, *l.* 6. ſic tamen, vt accuſatio inſtitui conſtante adminiſtratione non poſſet, ſed finita demum adminiſtratione: *l. vlt.* & quidem intra annum poſt eam depoſitam, *d. l. vlt.*

1. * Imppp.

I. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEOD. AAA. Neotherio P.P."

IVDICES, qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse" conuicti, ablatis Codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos" quosque & plebeios habeantur: Nec sibi posthàc de eo honore blandiantur", quo se ipsi indignos iudicauerunt. Dat. XVIII. Kalend. Feb." Thessal." Gratiano V. & Theod. I. AA. COSS. [380.]

Ista lex tam euidens est vt expositione non indiget.

NOTÆ.

* Relata hæc *lex* à Triboniano in *Cod. Iustin. L. 12. Cod. de dignitatibus.*

" *Neotherius* PP. Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*

" *Iudices*, id est, Rectores prouinciarum, Administratores, Cognitores. v. *Gloss.*

" *Macula* & *Maculandi* verbum de sceleribus prædicatur: vide *Glossar. Theod.* Poëta quoque ait:

—— *ne crimine vero,*

Nec dubio macules: ——

Ita & interuersorum maculosæ fraudes, *l. 10. inf. de iure fisci*: vide & *l. 41. inf. de Episc. l. 6. infr. de indulg. crimin. l. 3. sup. de iurisdict. l. 19. inf. de hæretic. l. 6. inf. de Apostatis.*

" *Pessimos*, id est, vilissimos, vltimos scilicet: *h. l. & l. 6. §. 5. Cod. de postulando*: & *l. 1. inf. de Canone frument. Vrbis Romæ: ne pessimus panis populi Romani vsibus ministretur*: pessimus panis est vltimæ qualitatis: in Glossis *pessimus*, ἔσχατος, ἄτιμος, χείριστος, χείρων. Sallustius *Iugurthino, primi pessimique.*

" *Blandiri sibi*, est alicuius rei fiduciâ inniti, eâque se efferre iactareque, *h. l.* veluti blandiri sibi, auctoritate, *l. 15. inf. de operib. publicis*: consensu, *l. 2. supr. de raptu vel matrimonio Sanctimonialium*: honore, *h. l. & l. 12. inf. de infirm. his quæ sub Tyr. iussione, l. 99. inf. de Decurionibus*: obiectu criminis, *l. vlt. sup. de accusationib.* priuilegio, *l. 125. infr. de Decurionib. l. 26. inf. de Iudæis*: Statuto, *l. 9. inf. de metallis*: Speciatim verò hîc *honore sibi blandiri*, est per honoris causam vindicare sibi προσποιεῖσθαι ἢ ὡς ἀναγκαίως ἐκδικεῖσθαι, vt Theodorus Græcus Interpres ad hanc *legem* rectè notauit.

" *Se ipsos*, Cod. Inst. Hoc tamen rectum est, αὐτοκατακρίτους Græci dicerent: de quo alibi.

" *Thessalonicæ* constitit hoc tempore Theodosius M. post victoriam de Gothis, vt testatur Zosimus, *lib. 4. pag. 753.* Socrates *lib. 5. c. 6.* Sozomenus *lib. 7. c. 4.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, aduersus Iudices Repetundarum reos, quomodo & quatuor aliæ insuper eiusdem putà Imperatoris *lex 2. 3. 4. 6. inf. h. t. Hâc lege* POENA (de ea enim tantùm hic quærebatur,) Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum Repetundarum conuictis, damnaris imponitur: à THEODOSIO M. duodecimo hoc Imperij sui mense, & quidem in vrbe Thessalonica (Macedoniæ metropoli) post partam de Gothis victoriam constituto: HONORIS, inquam ablatio, atque inde in pessimos & plebeios (id est in vilissimorum ordinem) retrusio & regradatio. Breuiter pristini honoris priuatio, atque in ordinem plebeiorum submotio. Quæ pœna sanè postea quoque exercita in Aruandum PP. Galliarum, Repetundarum inter cætera damnatum sub Anthemio, vt testatur Sidonius *lib. 1. Epist. 7. Confestim*, inquit, *priuilegiis geminæ Præfecturæ exauctoratus & plebeiæ familiæ, nõ vt additus, sed vt redditus &c.* Neque absimiliter prorsus Clerici, in specie *legis vlt. inf. de his qui ad Ecclesias cõfugiũt*, submori & reiecti in ordiné plebeiorum. In nullo igitur pristinus honor Repetundarum damnatis prodesse potest, & vt *lex* nostra loquitur, de eo honore sibi posthâc blandiri non possunt, quo se ipsi indignos iudicauerunt: Proinde neque in Senatu sedere, neque inter Senatores Principem salutare, neque ordinis prærogatiuam tenere possunt: μήτε προκαθεδρίας, μήτε ἐν δικαστηρίοις συνεδρίας, vt Theodotus ad *hanc legem* rectè notauit. Ad eandem sanè mentem pertinet & hic Lampridij locus, in *Alex. Seuero, p. 119. Quum quidam* [Iudex], *Septimius Arabinus famosus crimine furtorum & sub Heliogabalo iam liberatus, inter Senatores Principem salutatum venisset, exclamauit* [Alexander] *ô Marna! ô Iupiter! ô Dii Immortales! Arabinus non solum viuit, verùm etiam in* SENATVM VENIT: *fortassis etiam de me sperat, tam fatuum tam stultum esse me iudicat?* Eodem pertinet Plinij locus *lib. 2. Epist. ad Priscum 12.* vbi de Firmico Legato Repetundarum reo agit. *Cornutus*, inquit, *Tertullus censuit ordine mouendum.* Et mox: *quod publicè minus aut congruens aut decorum, notatum à Senatu, in Senatu sedere, ipsisque illis à quibus sit notatus, æquari.* Verùm de Plinij loco, mox plura. Paulus quoque *in sententiis lib. 5. tit. 28.* Et *l. 38. §. 10. ff. de pœnis*: scribit, Iudices pedaneos, si pecunia corrupti dicantur, à Præside quandoque Curiâ submoueri. Huc etiam pertinet, quod in falsi crimine pariter Senatores curiâ submori: de quo est insignis Lampridij locus, *in vita Alexandri Seueri, p. 120. Senatorem*, inquit, *nunquam sine omnium Senatorum qui aderant, consilio fecit, ita vt per sententias omnium crearetur, testimonia dicerent summi viri: ac si fefellissent vel testes, vel ij qui sententias dicebant, postea* IN VLTIMVM REIICERENTVR LOCVM CIVIVM CONDEMNATIONE *adhibitâ quasi falsi rei approbati, sine vllius indulgentiæ proposito.* Ita enim locus ille vndequaque sanus est, quem vulgo corrumpunt & prauam illi sententiam affingunt. Vnum scilicet hoc loco pœnæ genus proponitur, quo Alexander falsos illos suffragatores è Senatu puniebat, nempe Curiâ submotio, atque adeò in vltimum ciuium locum reiectio: haud aliter ac Repetundarum reos ex hâc Theodosij M. constitutione, dignitate, atque adeò Senatu motos in vltimum ciuium locum, reiici videmus.

¶ Cæterùm pœna hæc Senatu motionis solennis fermè fuit in Senatores delinquentes ac nominatim falsi reos. Ecce Paulus *lib. 5. sentent. tit. de testibus*, apud Auctorem *Collationis legum Mosaicarum tit. 8.* Item in ipso Sententiarum Corpore *Hi*, inquit, *qui falsum vel aliqua testimonia dixerunt, vel*

vtrisque

vtrius parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut Curiâ submouentur. Tribonianus more suo harum pœnarum vice in *l.16.π. de testibus* hæc adscripsit; *A iudicibus competenter puniuntur.* Falsi igitur pœna in Senatore curiâ submotio, idque est scilicet, quod Lampridius dixit, *condemnatione adhibita*, quasi falsi rei approbati. Quorum hic sensus est: Alexandrum suffragatores illos qui falsam commendationem in Senatum cooptando dedissent, in vltimum ciuium locum reiecisse, & in ipsa hac reiectionis sententia condemnationem hanc adhibuisse, id est hoc elogium hanc sententiæ causam addidisse, quod hunc vel illum suffragatorem ob falsum suffragium in vltimum ciuium locum reiiceret, quasi falsi reum approbatum; id est, Quasi falsi testimonij reum conuictum. Solemnis scilicet, vt dixi, Senatorum pœna fuit criminis alicuius reorum Curiâ submotio, veluti falsi idémque ambitus; vt iam monui *ad l.1.sup.ad leg.Iul. de Ambitu.*

§ Quinimò veterem hanc Repetundarum neque à Theodosio primùm inuectam pœnam fuisse, satis colligat quis ex *l.7.§.vlt. π.de leg. Iulia Repetundarum.* Et aliunde manifestum est. Nam cùm ante *legem Iuliam* Repetundarum pœna exilium fuisset simul & æstimatio, vt Asconius Pædianus notat *in Verrem*, & Cicero quoque *non semel* subindicat, secuta lex *Iulia* id immutauit: ex eâ scilicet, pœna fuit *amissio ordinis, & æstimatio*, nihil vltra: id est qui damnatus eo crimine esset, Senatu moueretur, & Iudices acciperet ad æstimandam litem. De ordinis amissione docet Suetonius *in vita Iulij c.43. Repetundarum*, inquit, *conuictos etiam ordine Senatorio mouit.* Exempla ordinis ex hac causa amissi suggerit & Suetonius *in vita Othonis cap. 2.* & Tacitus & Plinius. De incerto quodam ita Suetonius *Tantum potentiâ*, inquit, *Otho valuit, vt damnatum Repetundis Consularem Virum ingens præmium pactus, prinsquam planè restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in Senatum ad agendas gratias introducere.* Indicat scil. Suetonius Repetundarum damnato restitutione opus fuisse vt Senatum ingredi posset: Ordinem igitur amiserat damnatus. Tacitus eodem sensu *lib. 14.* de Cossutio Capitone Repetundarum lege damnato: *Qui nuper*, inquit, *Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui recuperauerat.* Amiserat igitur damnatione. Sed apertissimè idem *1. Historiar. Redditus*, inquit, *Cadio Rufo Pedio Blæso Senatorius locus, qui Repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Neque minùs apertè Plinius *lib. 2. Epist.* In tota illa petimachia iudicij Repetundarum de Mario Prisco *Epistola* 11. 12. his locis: *Marius Priscus accusantibus Afris quibus Proconsul præfuit, sponte Senatu abiit, omissa defensione Iudices petiit: Ego & Cornelius Tacitus adesse Prouincialibus iussi, existimauimus fidei nostræ conuenire notum Senatui facere, excessisse Priscum, immanitate & sæuitia, crimina quibus dari Iudices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset: Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est ne quid vltra Repetundarum legem quæreretur. Magna contentio, magni vtrinque Clamores: aliis cognitionem Senatus lege conclusam, aliis liberam salutarémque dicentibus, quantúmque admisisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè Consul designatus Iulius Ferox Vir rectus & Sanctus Mario quidem Iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non præualuit modò, sed omninò post tantas dissensiones fuit sola frequens.* Et post: *Stabat modò Consularis, modò Duodecim vir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quem vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peracta damnationis miseratio tuebatur.* Et mox; *Pompeius Collega Marium Repetundarum pœna, quam iam passus esset, censuit relinquendum.* Item *Epist. 12.* de eodem iudicio agens; & quidem de Firmino Legato Marij, qui permixtus causæ erat: *Firminus*, inquit, *inductus in Senatum respondit crimini: sequuta sunt diuersa sententiæ Consulum designatorum: Cornutus Tertullus censuit Ordine mouendum: Acutius Nerua in sortitione Prouinciæ rationem eius non habendam: quæ sententia tanquam mitior vicit, cùm sit alioquin durior tristiórque. Quid enim miserius quam exectum & exemptum honoribus Senatoriis, laboribus & molestia non carere? quid grauius quam tanta ignominia adfectum non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandúmque præbere? Præterea quid publicè minus aut congruens aut decorum, notatum a Senatu in Senatu sedere? ipsisque illis à quibus sit notatus æquari? & submotum à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? damnatúmque sordium vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est: Numerantur enim sententiæ, nō ponderantur.* Sed & *lib. 4. Epist. 9.* cum de Basso agit: *Cēsuit*, inquit, *Bebius Macer, Consul designatus, lege Repetundarum Bassum teneri. Capio Hispo salua dignitate Iudices dandos. Vterque rectè. Qui fieri potest, inquis, cū tam diuersa censuerunt? Quia scilicet & Macro legem intuenti consentaneum fuit damnare eum qui contra legē munera acceperat: Capio, cùm putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Capionis.*

§ Hæc ergo ordinaria fuit pœna ex *Lege Iulia Repetundarum*. Verùm postea pro modo delicti varie in id crimen animaduersum, vt docet IC. *in d. l. 7. §. vlt. π. eod. tit.* Sed & Plinius *superioribus illis verbis: libri 2. Epist. 11.* Itaque Tacitus quoque memorat de Vibio secundo *lib. 14. Accusantibus Mauris Repetundarum damnatur atque Italiâ exigitur: ne grauiore pœna afficeretur Vibij Crispi fratris fauore euixus:* Quemadmodum & idem *lib. 3.* memorat *C. Sil. PC. Asiæ Repetundarum damnatō aqua & igni interdictum ob insignem scil. sæuitiam.* Et hæc de pœna criminis Repetundarum ex *Lege Iulia*, Senatu inquam motione.

§ Sanè huius curiâ submotionis vis hæc quoque fuit, vt inter intestabiles quodammodo essent: quod *pessimorum* etiam appellatione *h. l.* Theodosius fortè indicat. Et verò Paulus *lib. 2. Sentent.* in *l. 15. π. de testibus.* Itémque Vlpianus in *l. 20. §. 5. π. Qui testam. fac. poss.* Repetundarum damnatum intestabilem esse, dicunt. Quâ tamen parte inter Vlpianum & Paulum dissidium est. Ait *Paulus*, Repetundarum damnatum nec ad testamentum nec testimonium adhiberi posse: *Vlpianus* contradicit: Eum qui lege Repetundarum damnatus est, ad *testamentum adhiberi posse existimo, quoniam in iudicio testis esse vetatur.* Ita enim in *Pandectis Florentinis* hoc loco deest Negatio. Et rectè; quidquid Cuiacius contrà sentiat. Apertè enim Vlpianus inter testamenta & iudicia distinguit; & distinctionis suæ seu opinionis rationem reddit, hoc sensu: In *lege Iulia repetundarum* nominatim hoc comprehendi, vt Repetundarum damnatus testis in iudicio esse non possit: Itaque cum iudicij tantum fiat mentio, existimare se ait, leg. Iuliam à testimonio tantùm iudiciali Repetundarum damnatum submouisse, non etiam ab extraiudiciali. Et sanè Vlpiani argumentatio bonum est: siquidem omnis Repetundarum damnati pœna eò pertinuit, & satis grauis, vt Senatu tantum & iudiciis submoueretur: siue de consessu, siue de sententia dicenda, siue de testimonio

perbibendo, siue de postulando ageretur. Ecce Venuleius Saturninus *lib.* 1. *publicorum iudiciorum*, *in l.* 6. *§.* 1. *ff. h. t.* legem Iuliam Repetundarum ex professo explicans: *Hac lege*, inquit, *damnatus testimonium* PVBLICE *dicere, aut iudex esse postularéne prohibetur:* Vides actus tantùm iudiciales recenseri: Et sanè nuspiam legas, Repetundarum damnatum infamium numero & intestabilium prorsus recenseri. Equidem quoad Iudiciales actus pertinet, seu quoad Senatum pertinuit, à Senatu & in Senatu Infamis fuit Repetundarum damnatus: atque hoc sensu Iuuenalis *Satyra* 1. de Repetundarum damnato agens:

> —— *& his damnatus inani*
> *Iudicio (quid enim saluis infamia nummis?)*
> *Exsul ab octaua Marius bibit & fruitur* DIS
> *Iratis, at tu victrix Prouincia ploras.*

Neque contra vrget Cuiacij argumentum, quod plus aliquid sit in testaméto testé esse, quàm in iudicio: Itaq; & mulieris testimoniũ in iudicio admitti, non in systaticis: ac proinde Repetundarum damnatum, si in iudicio testis esse prohibeatur, multò magis in systaticis, seu in testamento testimonium eius reprobandum. Attendere enim debuit, quod & antea dixi, præter ipsam pecuniarum à Prouincialibus ereptarum Repetitionem, seu æstimationem, vt proprio vtar verbo, qua Prouincialibus consultum, totam Repetundarum damnati pœnam eò pertinuisse, vt à limine iudiciorum & Senatus submoueretur, tanquam qui sese indignum eo iudicasset, vt *lex* nostra loquitur: Item ne huiusmodi homine, qui Senatus olim & iudiciorum pars fuit, Senatus & iudiciorum oculi cœtúsque contaminarentur. Quam ipsam rationem ex Plinio superiùs adducebamus. Satis pœnæ scil. subire visus, si iudiciorum limine submoueretur, & in plebeiorum ordinem reiecto, cætera eum plebeiis ipsis communia essent, id enim fuit *in plebeios reiici*. Mulieris longè olim ratio est, quæ cur in systaticis testis esse non possit, in iudiciis possit, nemini ignotum esse potest. De eo certè locus est solemnis apud Scholiastem Harmenopoli, *lib.* 1. *tit.* 6. §. 52.

§ Denique non satis rectè ex *hac lege* à Cuiacio colligitur, Repetundarum iudicium *infamiam* infligere: inter pessimos enim quosque & plebeios haberi, non est infamium numero haberi, sed vt Lampridius dixit, in *vltimum ciuium locum reiici*. Pessimi sunt, non infames, sed vilissimi & vltimi loci. Glossæ Philoxeni, *Pessimus* ἔσχατος. Apud Sallustium quoque *in Iugurthino*, *primi*, *pessimique* opponuntur. Eodémque sensu *l.* 1. *inf. de canone frument. Vrbis Romæ:* pessimus panis vltimæ qualitatis dicitur. Hanc autem vocem non admitto apud Spartianum *in Hadriano*, *p.* 4. *Ad honores explendos non solum amicis, sed etiam pessimis aliquantis multa largitus est:* etsi ita locus ille & in veteribus editionibus & in manu exaratis legatur. Eo quippe loco vox, *pessimi*, stare non potest, cùm honoratorum numero fuisse indicentur illi ipsi: atqui honoratis pessimi *h. l.* opponuntur. *Pessimus* scilicet, vel *Pessumus*, à veteri voce *pessum*, quæ significat κάτω, infimum & solo proximum: vnde & *pessum dare*. Eodem sensu Nequissimus Varroni *Papiapapæ* περὶ ἐγκωμίων apud Nonium *cap.* 3. *v. iuxta:* id est similiter: Qui potest laus videri vera? Innoxius æque furaci est seruus: ac NEQVISSIMVS, eiuis iuxta ac P. Africanus, vbi opponitur nequissimus ciuis P. Africano Scipioni, id est vilissimus nobilissimo.

§ Vt ad Theodosium *huius legis* Authorem redeamus, non possum quin Zosimi locum adscribam, qui ab hoc tractatu non adeò abludit *lib.* 4. *p.* 755. (vide & *p.* 753. extr.) Θεοδοσίου τοῦ βασιλέως κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην διατρίβοντος, πολλοὶ πανταχόθεν κατὰ ΚΟΙΝΑΣ καὶ ἰδίας συμβάντες χρείας, τῶν προσηκόντων τυγχάνοντες ἀπηλλάττοντο; id est, Dum Theodosius Imperator Thessalonicæ commoratur, multi vndique ex publicis & priuatis necessitatibus eò confluentes, impetratis ab eo, quæ par erat, discedebant. Inter communes necessitates κοινὰς χρείας proculdubio fuerunt querelæ de furtis Iudicum, eorúmue concussionibus. Quibus sane Theodosius M. QVINQVE *huius tituli* legibus occurrit: nempe *h. l.* 1. *l.* 2. 3. 4. 6. sunt enim hæ *leges* omnes Theodosij. Illud obseruandum *hac lege* à Theodosio M. Præfecto Prætorio hanc potestatem dari, vt Iudices honore exuant, & ab administratione remoueant: quod idem Theodosius M. dat *l.* 3. *Cod. de off. P. P.* Cui haud absimilis potestas defertur Præfecto prætorio: *l.* 2. *prox.*

II. * Idem AAA. Eutropio P. P.''

HI, qui in Republica versati sinisterius'' sunt, perpetuò sibi omnes dignitates, vel legitimas, vel '' honorarias, sciant esse præclusas. Quocirca Iubemus, vt Inlustris Magnificentia Tua nullum omninò, qui superiore tempore malè '' vsæ administrationis crimen excepit, ad prouincias patiatur accedere: sed de his ad Nos referat. Dat. xv. Kal. Iul. Thess. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* Hæc *lex* abest à *Cod. Iustin.* Quænam *leges* huic sociandæ sint, mox dicam.
'' *Eutropius* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
'' *In Republica versati sinisterius* dicuntur Repetundarum conuicti, vel damnati.
'' Dignitates aliæ legitimæ, aliæ honorariæ: de quo *lib.* 6.
'' *Malè vsæ administrationis crimen*, pro Repetundarum crimine.

COMMENTARIVS.

HONORIS antegesti priuilegia, prærogatiuas, Theodosius M. Repetundarum conuictis Iudicibus superiore constitutione pro pœna subtraxerat, sic vt nullo antegestus honos eis prodesse posset. Hâc verò *lege* Noui deinceps HONORIS alicuius accessum eisdem denegat. Non modò veteris & antegesti honoris priuilegia Repetundarum reus amittit, sed & portæ dignitatum ei omninò

omninò in posterum præcluduntur, & vt propriis verbis vtar, in sortitiona prouinciarum & honorum ratin eius nulla habetot: vid. Plinij *locum lib. 2. ep. 12.* quem ad superiorem *legem* protuli. Dignitatum, inquam, (quæ prima hic extensio) non modò legitimarum, id est, ἐμπράκτων, verùm etiam honorariarum seu imaginariarum: de qua dignitatum distinctione dixi *sup. lib. 6. de honorar. Codicill.* Nequidem vmbram dignitarum seu vmbratiles honores Repetundarum semel damnatus, deinceps capessere potest: vt ita rapo, qui *vmbram quoque spei deuorasset* (vt loquitur Varro in *Satyra* quadam) ab vmbra quoque honorum arceatur. Quamlibet (quæ secunda extensio est) longum tempus à damnatione effluxerit, vel saltem quamlibet sub anteriore Principe huius criminis reus factus fuerit: id quod indicatur his *huius l.* verbis: Perpetvò *sibi dignitates sciant esse præclusas*: Item, *Nullum omninò qui superiore tempore malè vsa administrationis crimen excepit, ad prouincias patiatur accedere.* Superiore tempore, id est, etsi iamdudùm, etsi sub alio Principe; veluti sub Constantin, Iuliano, Iouiano, Valente: quem proximè excepit Theodosius noster: *Superius tempus*, quod in superiorum Principum tempora incurrit. Ita *superiores*, pro anterioribus Principibur. Quo sensu Lampridius in *Alex. Seuero*, *p.* 122. *Ex eòque* [vectigali] *iussit Thermas & quas ipse fundauerat & superiores populi vsibus exhiberi.* Porrò Valentis Imperium maximè indicari puto: sub quo Repetundarum crimen seuerè exactum, de quo dicam ad *l. 7. inf. de famosis libellis.* Vulpes scilicet pilum, non animum mutat: & admissa semel cupiditas cum animo senescit, ægréque eiicitur. Non est ei vnquam prouincialium tutela committenda, qui cupiditati vela semel laxauit, suas vt impleret auro domos. Tritum est illud, *semel malus* &c. Qui irato sibi habenas dedit semel, neque cupiditati imposuit frenos (vt Varro in huius argumenti *Satyra*, *Flexabulis*, περὶ ἐκπαχῶν scribit) ei miserorum tutela miserè committitur: quandoquidem non tàm facilè eiicitur in animi possessionem missa cupiditas. Tertiò quamlibet Princeps ipse Repetundarum & cupiditatis semel damnato Prouinciæ administrationem commiserit, obreptione fortè sibi facta, non ideò magis ad Prouinciæ gubernacula admittendus is est. Scilicet, vt non omnium cognitionem vel memoriam, ac maximè quæ superiore tempore, id est sub anterioribus Principibus gesta Principes habere possunt, ita veteres Prouincialium querelas Principes reponi sibi, vt vice versa laudes benè gestæ administrationis ingeri sibi (de quo vide Lampridij locum *in Alex. Seuero*, *p.* 121. *l. 1. & l. 3. Cod. de off. Rector. prouinciæ:*) facilè patiuntur. Ideóque *h. l.* iubet Theodosius à Præfecto Prætorio refutari & reiici huiusmodi nouos Rectores, quibus administratio Prouinciæ commissa, si ipsi nouerint aut recordentur superioribus temporibus eundem illum iam anteà Repetundarum damnatum. Tanta fuit Præfectorum Prætorio potestas, vt missum ad prouinciam gubernandam à Principe probibere possent ad Prouincias scilicet regendas accedere: interea dum iusta ex causa ad Principem de eo referent, quæ sibi viderentur. Quod quidem bono publico introductum hac parte à Theodosio vtiliter vsurpatur. Quinimò & Iudices fures pœnis subiiciendi potestas data citra referendi ad Principem necessitatem, *l. 3. Cod. de off. P. P. Orientis.* Et ita quidem hæc accipienda de his, quibus Princeps cum eos Repetundarum & malæ administrationis reos fuisse nesciret, administratione aliquâ donauit. Aliud enim fuerit (neque eò pertinet *hæc lex* vt ipsa satis prodit) si ex certa scientia veterem Repetundarum reum honore dignatus fuerit, atque adeò restituerit: Principis enim est maculosas notas abstergere: & sacrilegij instar est dubitare, an is dignus sit quem Elegerit Princeps *l. 3. C. de crim. sacril.* &c.

§ Postrema ampliatio isthæc est, quod in *omnibus* id obseruari iubet. Nullius scil. tanta auctoritas esse potest, vt Prouincialium vtilitatem eius contemplatu insuper haberi oporteat, vel vt vmbram saltem honorum, quibus semetipsum indignum iudicauit, assequatur. Breuiter, Repetundarum semel damnato portæ dignitatum deinceps præclusæ sunt. Neque ea re tamen efficitur, vt extra actus iudiciales *infamium* numero sit.

§ Tandem obseruandum, *hanc legem*, partem esse constitutionis Theodosianæ, quâ furtis, concussionibus, potentatui Iudicum seu prouincialium Rectorum prolixè & enixè occurrit: cuius complures aliæ partes sunt; ac proinde huic *legi* sociandæ seu iungendæ *lex 8. 9. inf. de bonis proscript. lex 6. supr. de sponsalib. lex vn. sup. si prouinciæ Rector, vel ad eum pertinentes sponsalia dederint: lex vn. sup. de vsur. rei iudicatæ:* itémque *lex non dubium 16. Cod. Iustin. de testamentis*: quam expendi ad *leg. quicunque, sup. de iis quæ adm.* Quæ omnes leges Eutropio PP. pariter inscribuntur. Quinimò iungendæ huic, hisque omnibus sunt, & subscriptionis paritate & argumenti similitudine, *lex vn. sup. si quacumque prædit. potest. lex, quicunque, sup. de iis quæ administr.* quamlibet Nectario PP. & Floro inscribantur.

Ex hac lege, & plerisque aliis, quas huic nostræ coniungendas dixi; itémque ex aliquot aliis huius tituli legib. apparet enixum Theodosij M. studium in reprimendis Iudicum *furtis*, concussionibus. Ad hanc *legem* non incommodè referetur hic Lampridij locus in *Alex. Seuero*, *pag.* 123. *Cùm quidam ex Honoratis vitæ sordida, & aliquando furtorum reus, per ambitionem nimiam ad Militiam* [aliquam seu dignitatem] *adspirasset, idcirco quod per Reges Amicos ambierat, admissus statim in furto præsentibus patronis retectus est, iussúsque à Regibus audiri, damnatus est re probatâ. Et cùm quæreretur à Regibus quid apud eos paterentur fures? illi responderunt, Crucem. Ad eorum responsum in crucem sublatus est. Ita & patronis authoribus damnatus ambitor est: & Alexandri, quam præcipuè tuebatur, seruata clementia est.*

III. * Idem AAA. Matroniano Duci & Præsidi " Sardiniæ."

VT " vnius pœna metus possit esse multorum, Natalem", quondam" Ducem", sub custodia Protectorum", ad prouinciam quam nudauerat", ire præcipimus, vt non solùm quod eius non " dicam Domesticus", sed Manipularius " & Minister accepit, verùm etiam quod ipse à prouincialibus nostris rapuit", ac sustulit, in quadruplum inuitus exsoluat. Dat. Prid. Id. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. titulo.*

" Nonnullæ Prouinciæ eundem & Ducem & Præsidem habuerunt: id est, eidem & ciuilium rerum seu partium, & militarium cura commissa fuit, vt præter *hanc legem*, docet quoque *lex 32 §. 1. Cod. de appellationib.*

" *Sardiniam* Præses hoc tempore rexit, vt compluresaliæ *leges hoc Cod.* ostendunt: Sed & Sextus Rufus in *Breuiario ad Valentem.*

" De hac sententiâ seu hoc altero pœnarum fine, *ὡς παραδειγμα*, consulendi alij: è multis hoc Cypriani *sermone 5. de lapsis. Exempla sunt omnium tormenta paucorum*: vide & *l. capitalium 28. §. 15. ff. de pœnis* & *l. 31. ff. depositi.* Hieronymus, *ad Demetrium ep. 8.* de Ananiæ & Saphiræ iudicio: *Petrus Dei iudicium Prophetico spiritu annunciat, vt pœna duorum hominum sit doctrina multorum.* Vegetius *3. de re mil. c. 4.* quod huic proximum est, *vt ad omnes metus, ad paucos pœna perueniat.*

" Hæc verba, *Natalem quondam*, Tribonianus induxit, quæ scil. ad horum temporum historiam pertinent. Quis autem hic *Natalis* fuerit, & Quando Dux Sardiniæ fuerit nuspiam reperio. Existimo sub Valente. Ex *hac* autem *lege* Theodosij apparet: Sardiniam his temporibus Orientalis Imperij prouinciam fuisse; quæ postea Occidentali, & quidem Italiæ primùm, posteà verò Africæ attributa fuit, de quo *alibi*.

" Vide quæ dicam ad *l. vlt. infr.*

" *Qui malè egit*, hoc addit Tribonianus quo nihil opus fuerat: id enim *nudandi* verbum, quod mox sequitur, ipsum significat. Qu imo & quæ sequuntur satis indicant.

" *Cum custodia competenti*: Ita Tribonianus.

" *Nudare* prouinciam, est spoliare, concutere. Tribonianus autem hîc reposuit, *nudauerit*, vt ita in futurum hanc *legem* traduceret, quæ ad horum temporum historiam speciatim pertinebat.

" *Non dicam*, id est, non modo: ita *l. 2. supr. de raptu vel matrim. Sanctim. Si quis non dicam rapere, sed vel adtemptare matrimonij iungendi causâ, vel mutuare, &c.*

" De *Domesticis* his, *titulus supr. libr. 1 de adsessoribus domesticis & Cancellariis.*

" *Manipularius* vno sensu Gloss. *ταξεώτης ordinarius, Manipularius*: vide plura in *Commentario.*

" *Rapuerit, aut sustulerit*: Ita Tribonianus ratione quam superiùs perstrinxi.

COMMENTARIVS.

REDIRE seu REDVCI in Prouinciam Iudex seu Rector Prouinciæ, & Dux idem in *sp. huius leg.* sub Protectorum custodia (his enim prosecutio reorum & custodia sæpè commissa de quo *suo titulo sup.*) quam scilicet spoliasse dicitur, à Theodosio M. *h. l.* iubetur: Nempe vt querelas Prouincialium ibi excipiat, singulisque qui ab eo spoliati, quod suum est, apud nouum Prouinciæ Iudicem repetant. Haud absimiliter Valentinianus iubet, *l. 13. inf. de operibus publicis: Ducem, qui administrationis suæ tempore in limite sibi commisso, turres quæ refectione indigebant, non refecit, vel etiam nouas locis opportunis seu necessariis non extruxit, finitâ administratione reuocari seu reduci ad limitem oportere, vt ex propriis facultatibus eas extruere cogatur, quas administrationis tempore adiumentis militum debuerat, & poterat fabricare.* Repetundarum igitur reus prouinciâ administratâ digressus, antequam Prouincialium querelas exciperet, vel etiam quacunque ratione delusis Prouincialium querelis; (fortè superiorum temporum conniuentia vel iniquitate) sub bono Principe in Prouinciam rectè remittitur, vt Prouincialium querelas excipiat: vt ita in locis ipsis constituto eo, suum singuli quoque apud nouum Iudicem repetere & recuperare possint. Quâ certè non alia melior Prouincialibus miseris & nudatis consulendi ratio est. Nam quò cæteræ Repetundarum pœnæ quamlibet graues, quibus disciplina publica vindicari potest, nisi singulis suum repetentibus redditur? ne alioquin fit illud, quod & antea laudabam:

— *& hic damnatus* INANI
IVDICIO (*quid enim saluis infamia nummis?*)
Exsul ab octaua Marius bibit, & fruitur DIS
Iratis: at tu VICTRIX PROVINCIA
PLORAS.

Huc pertinet etiam illud Capitolini, in *Antonino Pio, p. 21. Si quos Repetundarum damnauit, eorum liberis bona paterna restituit, eâ tamen lege, vt illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant.* Denique huc pertinet, quod de Æstimatione & Iudice in id accepto in iudicio *Repetundarum*, notaui ad *l. 1. supr.*

¶ Hoc vt æquum, ita quod dixi non alia temerè melior ratio, quàm si Repetundarum Rei ipsi sub oculis Prouincialium constituantur: cùm alioquin miserrimorum querelæ ad Principem vel nunquam vel seriùs perueniant, vel etiam Iudices ad æstimationem meuodam dati, non omnibus suum reddere possent: fortè non conqueri valentibus omnibus: vel iudice absente non satis damnum æstimare valente. In rem igitur præsentem descendi oportet, ne prouincialium querelæ pereant. Quod & ipsum probat *lex 33. sup. de erogatione milit. annona.*

¶ Et verò hâc de causâ quoque postea constitutum, vt Cancellarij & Domestici Iudicum post depositam administrationem tempus aliquod in Prouincia facerent seu manerent, *l. 3. Cod. de Adsessoribus & domesticis* (quæ *lex* est Honorij) *Consiliarios*, inquit, *Iudicum & Cancellarios & eos qui Domesticorum funguntur officio post depositam administrationem quinquaginta dies residere in Prouinciis præcipimus, pro confesso autem tenebitur qui accusatus huiusmodi personam subtraxerit, &c.* Ait, *quinquaginta dies*, non Honorius, vt puto, sed Tribonianus

nianus ex *l. Zenonis.* Triennium sanè integrum Theodosius Iun. requirit, *l. 3. supr. de Adsessoribus domesticis*, vbi dixi. De Iudicibus ipsis quoque postea constitutum tale aliquid. Ac primùm quidem à Valentiniano *Nouella, inter Theodosianas 23. in fine*, sancitum, vt Africæ Iudices antè trimestre integrum exactum Prouinciâ excedere non possint; hâc ratione additâ, vt coram positus benè actæ rei fruatur laudibus, aut certè si direptionis alicuius docebitur conscius, discessus celeritate se non subtrahat. Postea à Zenone iussi sunt omnes Iudices, tàm ciuiles quam militares, post administrationem depositam quinquaginta tantùm dies (pariter vt de Consiliariis Cancellariis, & Domesticis cauetur *d. l. 3. Cod. de assessoribus:*) in Prouincia manere: Et quidem in Metropolibus Prouinciarum, vel illustrioribus Prouinciæ ciuitatibus, in celebertimis insuper earum locis ante omnium quos gubernauerant ora: vt pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commovendi: *l. vnic. Cod. vt omnes Iudices.* Vbi etiam illud statuitur, *d. l. vn. §. 2.* quod *huic legi* apprimè conuenit. *Ipse autem qui præsentem fugiens non obseruauerit legem, vbicunque repertus fuerit, licèt in hâc florentissimâ ciuitate*, Ad Provinciam *sine vllo penitus obstaculo, præceptione Tui Culminis, curâ etiam V. C. Rectoris Prouinciæ in quâ repertus fuerit*, Dedvcetvr, *per sex mensium curricula ibidem moraturus, quatenùs interea minima possint crimina vel furta celari.*

¶ Sic igitur teneamus, ad Prouincialium querelas excipiendas ante hanc *leg.* Valentis Constitutionibus, *l. 6. 9. supr. de Numerariis*: constitutum fuisse, vt Numerarij seu Tabularij peracto officio, anno, vel biennio in prouinciis residerent, vt ederent rationem torporis & segnitiæ. Verùm eo tempore de Iudicibus eorúmque domesticis nihil dum tale quid constitutum fuerat; verùm & legem Iuliani & post hanc demum legem, post Theodosij M. inquam tempora hanc cautelam repertam temporis scilicet alicuius faciendi à Iudice eiúsque domesticis, post finitum actum & administrationem in prouinciâ. Ac primò quidem de *Domesticis* & Cancellariis Iudicum id ab Honorio Imp. cautum, vt post depositum actum aliquod tempus in prouinciâ faciant, *l. 3. Cod. de assessor. domest.* Honorium quoque secutus Theodosius Iunior, qui & ipse cauit, vt post depositam à dominis suis administrationem integro triennio intra Prouinciam manerent, vt ex his quæstio, si quando opus haberetur & veritas erui posset: Toto inquam triennio, id enim *l. vlt. supr. de Assessoribus*, à Theodosio Iuniore constitutum. Idque ipsum proculdubio antea cautum fuerat, & ab Honorio eius patruo *in l. 3. Cod. eod. tit.* quam Tribonianus interpolauit. Hæc ita inquam primò de Domesticis Iudicum cauta. At mox ipsi Iudices iussi deposita administratione tempus aliquod in eadem prouincia facere *d. Nouell.* Valentiniani, *d. l. vn.* Zenonis. Atque hic est genuinus huiusce iuris progressus nondum obseruatus.

Ex quo etiam apparet, perperàm à Cujacio emendari *legem vlt. supr. de Adsessorib.* simul & de Triboniani flagitio *in d. l. 3. Cod. de Adsessor.* ¶ Quid ergo? Theodosius M. ea cautione, quam *h. l.* inducit, Prouincialibus nihilo secius cauet, remisso videlicet in Prouinciam Iudice Repetundarum accusato. ¶ Porrò Iudicem, seu Ducem, Repetundarum reum Theodosius M. *h. l.* duabus Poenis subjicit: Primo suorum quoque nomine eum Repetundarum teneri vult: id est, si quid eius domesticus, manipularis, aut minister deliqui siue rapuit: Domesticorum scilicet & ministrorum comitúmque & cohortis suæ furta, rapinas, Iudex præstare tenetur. Quod singulare est: extra coniugem enim seu vxorem, cuius delicti ratio & vindicta à marito exigebatur, *l. 4. §. 2. infr. de officio Proconsulis*, Iudices Repetundarum domesticorum vel cohortis aut Comitum nomine conueniri potuisse non lego. Contra in ipsos cohortales comites, iudicium Repetundarum datum, apparet ex *l. 1. in pr. l. 5. π. de lege Iulia Repetundarum.* Verùm iure id ita à Theodosio constitutum, vtpote cùm Iudices rapinas suas clàm per huiusmodi domesticos, & ministros exercerent, vel certè exercentibus conniuerent. Quò pertinet illud Iuuenalis, *Satyra 8.* ad Rectorem Prouinciæ:

> *Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal*
> *Vendit acerse comes, si nullum in coniuge crimen*
> *Nec per conuentus & cuncta per oppida, cur vis*
> *Vnguibus ire parat nummos raptura celæno:*

¶ De domesticis porrò Iudicum dixi *suo titulo de assessoribus domesticis, & cancellariis*: & nominatim, quatenus ad inuidiam Rectorum pertigantur, secùs gesta à domesticis: vide *l. vn. supr. si prouinciæ Rector*; quæ *legi superiori 2. sup. h. tit.* coniungenda est.

¶ Quinimò, non de domesticorum tantùm crimine seu furto teneri Iudicem vult *h. l.* Theodosius sed & de Manipularij & Ministri. De Manipulis hoc æuo Marcellinus *lib. 21. p. 212. lib. 23. p. 265.* & Vegetius. At *Manipularius* hic quis? *Manipularius* vno sensu est manipuli ductor, Gloss. ταξιάρχης, *ordinarius Manipularius*, aliæ Glossæ Manipularius ἀρχηγὸς λόχου. Alio verò sensu Manipularius est, infimi ordinis minister & miles. Festus: *Sunt quidem etiam qui manipularem eum, qui infimi ordinis sit, appellatum credant Ordinarium*: Quanquam & Festi locus accipi potest, de infimi ordinis ductore. Λοχαγὸς Synesio *ep. 44.* est apparitor quicumque, vbi de Ioannis Ducis λοχαγῷ ac nominatim de Spatalo, quo vsus videbatur ad interficiendum Æmilium (quod de ordinariis adiicit *Glossarium*: de eo dixi ad *l. 16. sup. de cohortalib. & l. 3. de iis qua administr.*) constante. An igitur priore sensu hîc manipularius accipiendus? quo etiam sensu dixit Spartianus *in Hadriano: Ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrans.* Cuius loci sensus est: Hadrianum quasi manipularium, id est manipuli ductorem, milites seu commanipulos docuisse vitam militarem; scilicet Manipularij fuit, cuiusque manipuli milites vitam militarem magistrare, id est artem militarem docere. Eodémque sensu Festus *in voce, manipularis.* Putem *hâc l.* manipularium accipiendum pro vili & gregario milite: sic enim Theodosius à maiori ad minus hîc procedit: *non solum quod eius non dicam Domesticus, sed Manipularius & minister acceptit.* &c.

¶ *Ministri* denique *h. l.* distinguntur à Manipulariis & domesticis, & quidem minores & inferioris ordinis. Erant igitur ministri priuatæ vitæ quos sibimet ipsi magistratus eligebant. Domesticos enim publicè electos accipiebant. Et hæc de primo pœnæ genere.

¶ Alterum pœnæ genus est pœna *Quadrupli*; quæ solemnis alioquin furti & rapinæ pœna, de quâ v. & Chrysostomum *homilia 52. in Matth. in f.* cùm antea ordinibus motis æstimationis pœna simpli videlicet imponeretur: vt notaui *ad l. 1. supr.* Quadrupli scilicet pœna Repetundarum reo imposita, *h. l. & l. 3. Cod. de Adsessorib.* quæ & ipsa

pœna peculatus fuit. *l. penult. π. ad leg Iuliam peculatus*. Et Paulus 5. *ſentent. tit.* 27. de qua Peculatus & Repetundarum ſimilitudine dicetur ad *tit prox.* & ad *l.* 5. *h. t.* Et quidem totum Quadruplum prouinciali ſpoliato cedere voluiſſe Theodoſium *h. l.* veroſimile eſt. Et tamen *l.* 3. *Cod. de Adſeſſorib.* Quadruplum hoc inter fiſcum & ſpoliatum diuidi iubet.

¶ Duo obiter ex *hac lege* notanda, Primo *Protectoribus*, de quibus fuit *titulus lib.* 6. vt corripiendorum, exhibendorum, proſequendorum, retrahendorum reorum, munus impoſitum, quod oſtendit Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 20. & *lib.* 29. *p.* 424. *lib.* 15. *p.* 39. ita & cuſtodiam reorum commiſſam. Quod & ipſum duobus exemplis ex Ammiano Marcellino firmatur, *lib.* 14. *p.* 19. *Praefecti*, inquit, *cuſtodiam Protectoribus mandauerat fidis.* Et lib. 29. p. 427. *Romanum cum domeſticis cuſtodiendum Protectoribus committi mandauit.* Sed & Symmachus *lib.* 10. *ep.* 49. *Cum de Macedonio ſequius de Repub. merito* [id eſt Repetundarum reo] *itémque Ammiano dudum mihi indicium Perennitas Veſtra legauerit, Ammianum quidem Protectorum atteſtatione cognoui cum vrbis vicina contingeret, languore conſumptum: de Macedonio varia iactantur, quem iampridem debuit cuſtodum ſollicitudo perducere.* Et mox: *Si fortè deſignatum reum cognitioni meæ proſequentium cura tradiderit.* vide & quæ dixi ad *legem* 4. *ſupr. de executoribus.*

¶ Poſtremò notanda hypotheſis Hiſtorica *huius l.* de *Natali*, inquam, Duce quondam Sardiniæ, qui prouinciam nudauerat ſeu prouinciales ſpoliauerat: quem ideò reduci ſub Protectoribus in prouinciam iubet Theodoſius M. Quis autem hic Natalis fuerit, & quando Dux Sardineæ fuerit, nuſpiam reperio: ſub Valente fuiſſe videtur. ¶ Ex hoc interim colligimus, *Sardiniam* hoc tempore Orientalis Imperij prouinciam fuiſſe, quæ poſtea Occidenti, & quidem Italiæ, poſteà Africæ attributa fuit: de quo alibi.

IV. Idem AAA. Floro P. P.

SCIANT Iudices ſuper admiſſis propriis", aut à ſe, aut ab heredibus ſuis, pœnam eſſe repetendam." Dat. x. Kal. Septemb. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

INTERPRETATIO. *Omnes Iudices ſciant, quicquid male rapuerint, ſi ipſi non reddiderint, à ſuis heredibus eſſe reddendum.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Fortè *huic legi* iungenda *lex 3. ſup. de ſentent. ex peric. recit.* vbi vide quæ dixi.
" Alij tentant *probris* quod etiam *Amanes Codices* quidam præferunt. Tenter quis *propriis*. Proprium eſt ſcelus, crimen & nominatim rapina Iudicum: quo nil neceſſe eſt: *admiſſa propria* vocat *lex* reſpectu hæredum. *Admiſſa* autem, id eſt, rapta, vt præter *Rubricam*, vidit quoque *Amanus*.
" Hinc *Repetundarum* crimen.

COMMENTARIVS.

HÆREDES quoque Repetundarum Rei, pœnâ Repetundarum teneri definit *hâc l.* Theodoſius M. ſcilicet & hac ratione Iudicum cupiditati occurrendum putauit, vt ſcirent, quanquam ipſi fortè euaderent, ab hæredibus tamen ſuis pœnam vel ſerò repetendam, quamlibet aduerſus eos lis conteſtata non fuerit, neque conuenti aut condemnati fuerint. Neque tamen hoc etiam primum Theodoſius excogitauit: iam olim enim crimen Repetundarum eorum criminum numero fuit, quæ etiam mortuis reis cum quibus nihil actum eſt, adhuc exerceri placuit: *ſimiliter* aduerſus hæredem, id eſt ſimiliter atque in ipſum reum exerceretur ſi viueret. *l. ex iudiciorum* 20. *π. de accuſationib.* & *l.* 2. *π. de Lege Iulia Repetundarum*: & *l. vlt. π ad leg. Iuliam Peculatus.* Eiúſque rei rationem adſignat Papinianus *in d. l. vlt. Nec immeritò*, inquit, *cùm in hoc iudicio quæſtio principalis ablata pecunia moueatur* Cuius rationis hæc eſt ſententia: Quemadmodum principalis quæſtio ablatæ ſcil. pecuniæ adhuc & ſimiliter exerceri poteſt, ita pœnæ quóque perſecutionem cum principali quæſtione exerceri poſſe: Si principalis quæſtio tranſit in hæredem, ergo & pœna. Plinius quoque *lib.* 3. *Epiſt. ad Minutianum* 9. de Claſſico Repetundarum reo agens *Bætica*, inquit, *etiam in defuncti accuſatione perſiſtebat: prouiſum hoc* LEGIBVS: *intermiſſum tamen, & poſt longam intercapedinem tunc reductum.* Et mox: *Bona Claſſici, quæ habuiſſet ante prouinciam, placuit Senatui à reliquis ſeparari: illa filiæ, hæc ſpoliatis relinqui. Additum eſt vt pecuniæ quas creditoribus ſoluerat, reuocarentur.* Ipſa igitur lege Iulia *Repetundarum* id cautum fuerat, quod præter Plinium, *d. lex* 2. *π. eod. tit.* comprobare videtur: Ex qua tamen ipſa diſcimus hanc actionem in hæredes datam *intra annum duntaxat* à morte eius qui arguebatur. Quod tamen non ita Theodoſio placuiſſe videtur: quandoquidem pœnam repeti vult indiſtinctè ab hæredibus, citò vel ſerò; de quo ad *leg. vlt.*

¶ Porrò pœnam *Quadrupli* intelligit *hic* Theodoſius: quod etiam Græci rectè viderunt: quam *ſuperiore lege* quoque conſtituit. Et fallitur Interpres, qui hanc *legem* interpretatur de ſola rei perſecutione; ſeu *de reddendo* (tantùm) *eo quod male raptum fuit*: cùm contrà apertè *h. l.* dicatur, POENAM *repetendam*. Itaque rectè quoque Græci ἀπαιτεῖσθαι τὴν ποινὴν.

v. * Idem

v. * Idem AAA. Haue Marcelline" K. NB.

OMNES Cognitores", &" Iudices", à pecuniis atque patrimoniis manus" abstineant: neque alienum iurgium, putent suam prædam. Etenim, priuatarum" quoque litium Cognitor, idémque mercator, patem" capitis ac vitæ, quæ Peculatus reos consueuit inuoluere, cogetur subire iacturam. Dat. Prid. Non. April. Med. Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

NOTÆ.

* *Lex 5. Cod. eod. tit.*

" *Marcellinus* hic videtur fuisse in maiore aliqua supra Ordinarios Iudices dignitate constitutus: Quandoquidem de Cognitorum, id est Rectorum Prouinciarum pœna agitur. Nisi putemus *Marcellino* extra ordinem negotium datum, cum potestate ad inquisitionem facinorosorum prauorumque Iudicum. An verò hic Ammianus Marcellinus noster est, qui historiam vulgauit? Sanè id ita omnino censeo. Nam & tempora conueniunt: Hoc quippe tempore Romæ in magna gratia erat, vt testatur Libanij *ad eum* Epistola.

" Pro *vel*, seu *id est*. Idem scilicet Cognitor & Iudex, & vterque Iudex Ordinarius, Rector Prouinciæ: vide *Gloss. Theod.* Quare ineptè *Glossa*, cum hæc distinguit ita, Cognitores scil. delegatos: Iudices ordinarios. Et certè mox solus *cognitor* nominatur.

" Rectores Prouinciarum singularum.

" Manus abstinentes, seu manus puræ in Iudicibus requiruntur. Vide *Nouellam Iustiniani* 8. & 17. & Symmachum, *lib.* 9. *Epist.* 39. idcóque Iudicum imagines sine manibus Thebanos in publico proposuisse memorat Plutarchus, *in Iside.*

" Priuatarum litium cognitor oppositè ad Iudices seu Magistratus & Rationales.

" *Statutam legibus cogetur subire iacturam.* Ita Tribonianus hunc locum deformauit

COMMENTARIVS.

POENA Repetundarum reis à Valentiniano Iuniore hâc Constitutione, eadem quæ peculatus reis imponitur: non senatu motionis tantùm aut æstimationis (de quo ad *l.* 1. *sup.*) vel quadrupli, verùm capitis & vitæ. Repetundarum, inquam, reis, *Cognitoribus* omnibus, id est Iudicibus, seu prouinciarum Rectoribus: hi enim Cognitores & Iudices propriè dicuntur à priuatarum litium cognitoribus, id est, iis qui inter priuatos cognoscunt (*καθ' ἀντιδιαστολὴν* scilicet, seu ad differentiam eorum qui inter priuatum & fiscum cognoscunt, qui Procuratores sunt vel rationales.) At non omnibus, sed iis speciatim, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperint: ibi, *neque alienum iurgium putent suam prædam*: vbi IVRGIVM indicat quoque, imò propriè significat causam ciuilem & pecuniariam: vt proinde malè Gl. negauerit *huius legis* pœnam pertinere ad causas ciuiles, sed tantùm ad criminales. Quem alioquin confutant generalia & propria hâc in re *huius legis* verba; nempe *Priuatarum litium cognitor idémque mercator.* Hæc verò ipsa pœna, *leg. XII. Tabul.* imposita fuerat, vt testatur Cæcilius apud Gellium *lib.* 20. *cap.* 1. Verùm Tribonianus prælata Quadrupli pœna hanc legem interpolandam sibi duxit.

¶ Illud prætetire non possum, malè hanc *legem* referri à pragmaticis ad Ergolabos siue redemptores litium: Est enim hæc *lex* de cognitoribus & Iudicibus qui venalē quoquomodo habent sententiā, vt loquitur *l. prox. 6. inf.* quas hæc *lex* propriè *mercatores* vocat. Mercator iudex est, qui alienum iurgium putat esse suam prædam: id est qui sententiam venalem habet. Author incertus, subditus *Notitiæ Imperij, cap. de Iudicum prauitate, cap.* 4. *Ad hæc,* inquit, *incommoda, quæ Prouincias auaritiæ artibus vexant, accidit etiam Iudicum execranda cupiditas collatorum vtilitatibus inimica: Nam hi despecta reuerentia dignitatum, velut mercatores in Prouincias se missos existimant eò grauiores, quòd ab his procedit iniquitas, vnde debuit sperari medicina.* Alio sensu, quanquam proximo & fermè contiguo, *mercatores potestatum* dicuntur apud Lampridium in *Alexandro Seuero*, p. 131. *Mercatores prouinciarum*, Cicero *in orat. post. reditum*: & in ea quam habuit *ad Senatum.* Dixi *contiguo significatu*: A mercaturis enim potestatum procliuis sæpè transitus ad venalitium sententiarum. Quare & veteris editionis & scripturæ lectio apud Lampridium in *Alexandro Seuero* probabilis: *Honores iuris gladij nunquam vendi passus est, dicens: Necesse est vt qui emit, vendat: Ergò non patiar mercatores potestatum, quos si patiant damnare non possim, erubesco enim punire illum hominem qui emit & vendit.* Si *patiant*, id est si patia faciunt, ac proinde si itidem vendunt vt emerunt. Par & proximum mercaturæ potestatum est mercatura iudiciorum, & patia facit qui vendit quod emit: *iuris gentium est vendere quod emeris*; vt alicubi Seneca loquitur: & Martialis alibi,

Nam quod emas possis dicere iure tuum.

Senecæ verba merentur quæ adscribantur, 1. *de beneficiis*, 9. *Nam Prouincias spoliari & nummarium tribunal audita vtrinque licitatione alteri addici non mirum, quando quæ emeris, vendere gentium ius est.* Quanquam & vulgata apud Lampridium lectio defendi potest, *quos si patiar, damnare non possim*: damnare scil. peccantes, & mercaturam deinceps exercentes mulctare. *Nummarij* denique Iudices *hac* Valentiniani *lege* plectuntur. Nam ita propriè vocantur mercatores hi: & hoc sensu *nummarium tribunal* dixit *superiore loco* Seneca, & Cicero *in Verrem*: ac nominatim *Nummarij iudices* apud Ciceronem *pro Cluentio*: & priùs *ad Atticum*, & Suetonium *in vita Domitiani, cap.* 8. Eodémque modo dixit Hieronymus, *Sacerdotes nummarios.* sed & *l.* 4. *supr. ne quid publicæ lætitiæ nunt. Iudices nummarios esse prohibemus* (neque enim *ibi* legendum *Iudices*, vt nonnulli faciūt:) Interim *superiori* Lampridij *loco* respondet quoque de Patiatione mercaturæ potestatū & iudiciorū hic Zosimi locus *libr.* 4. *p.* 755. Quo loco de venalitate Magistratuū sub Theodosio M. agens, hæc de ipsis iner mercatoribus subiicit. *τοὺς γὰρ μὴ θεραπεύοντας τελείως τὴν ἀπληστίαν, τοῖς ἐν συκοφαντίας πράγμασι περιέβαλλεν, μονονουχὶ βοῶντες εἰς ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς δεδαπάνηκεν ἀνάγκη πάντα συναγαγεῖν.* id est, *eos enim, qui ipsorum inexplebilem cupiditatem non explerent,*

plerent, calumniis opprimebant apertè dicentes, omnia sibi necessario colligenda esse, quæpro Magistratu dedissent.

§ Tandem puter quis, *Marcellinum*, cui hæc *lex* inscribitur, eundem esse cum Ammiano Comite R. P. cui inscribitur hoc ipsò anno *lex* 4. *inf. de appellat.* & sic ad Comitem R. P. *hanc legem* emissum, quod & hæc verba suadeant, *Priuatarum quoque litium cognitor*: quæ certe idem valent atque si diceret, non modò fiscalium, sed & priuatarum. Neque temerè *Comiti* inscripta fuerit *hæc lex*: eò quod bonorum proscriptio pœnam *huius legis* sequeretur. Quare de eo moneri Comitem R. P. operæ pretium visum. Verùm longè aliter de isto censeo: Quare puter quis potius, Marcellinum istum ciuilem iudicem aliquem fuisse, siué Illustrem, siue Spectabilem, veluti Vicarium, sub cuius diœcesi & dispositione fuerint Iudices & prouinciarum litium Cognitores, qui his exæquantur cum fiscalium seu publicarum pecuniarum interuersoribus. Ergo priuatarum litium Cognitores, & spoliatores, oppositè ad Iudices, & publicarum prouinciarum spoliatores Rationales. Et sic ciuilē Iudicē esse oportet eum, cui hæc *lex* inscribitur: vtpote ad cuius iurisdictionem ciuiles & priuati iudices illi eorúmque pœna pertinuerat. Verùm mens mihi, hunc eundem Marcellinum videri cum historico, cui hoc tempore agenti in Italia, & Romæ, potestas extra ordinem data fuerit ad inquisitionem Iudicum improborum.

VI. * Idem AAA." & Arcad. A. Edictum ad Prouinciales.

IVBEMVS, hortamur", vt si quis forte Honoratorum, Decurionum, Possessorum, postremò etiam Colonorum, aut cuiuslibet Ordinis, à Iudice fuerit aliquâ ratione concussus: si quis scit venalem de iure" fuisse sententiam: si quis pœnam vel pretio remissam, vel vitio cupiditatis" ingestam: si quis postremò quàcumque" de causa improbum" Iudicem potuerit adprobare, is vel administrante eo, vel post administrationem depositam, in publicum prodeat, crimen deferat, delatum adprobet: eùm probauerit, & victoriam reportaturus, & gloriam. Dat. x. Kal. Iul. Constantinop. Honorio NB. P & Euodio Coss. [386.]

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. tit.*

" Malè, quem tamen errorem ruerut quoque Codex Iustinianeus: Gratianus enim iam defunctus fuerat, & quidem ante triennium fermè: deinde ineptum & inauditum, quatuor Augustos fuisse. Itaque repone, *Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA.* Et consequenter *lege* proximæ inscriptio ita restituenda, *Iidem AAA.* Est igitur hic inter alios *huius Codicis* Conditorum error.

" *Iubemus atque hortamur.* Cod Iustin. Quo nil opus, neque ita eleganter. *Asyndeton* enim hoc est, elegantiæ non vulgatis.

" id est, iuris & iudicialem sententiam, vel potius iudicium venale, de iure priuatorum ciuili. Mox enim pœnale iudicium opponitur.

" *Cupiditatis* vox hac in re propria, de eorum qui in Officio publico sunt, auaritia nummariâ: vide & *leg. 3. sup. de Officio Rectoris Prouinciæ: & l. 1. inf. de superexactionib.*

" Ciuili, pœnali.

" *Improbi* vox hoc in crimine *Repetundarum* propria. Iuuenalis *Satyra* 13.

——— *Improba quamuis*
Gratia, fallaci Prætoris vicerit vrna.

De *improbi* voce vide alia nonnulla in *Gloss.*

COMMENTARIVS.

ACCVSATORES, vel etiam DELATORES omnes Iudicum, Repetundarum reorum, ac nominatim eorum, qui priuatarum litium cognitores, iidémque *mercatores* sunt, (vt *lex superior* loquebatur) id est qui ciuiles vel pœnales sententias venales habent, seu pecuniam ob iudicandum decernendúmue acceperunt, (quæ ipsa *legis Iuliæ Repetundarum* verba fuisse colligo ex *l. 3. π. eod. tit.*) Theodosius M. hoc Edicto ad Prouinciales omnes emisso euocat; Cui perquam simile est & propè geminum Constantini M. edictum, *in l. 4. sup. de accusationib.* Et verò vtrumque enixi studij hac parte argumentis non leuibus inspersis: Qualia illa hoc edicto, *Iubemus, hortamur*, aliàque quæ mox expendam. Quin & vtrumque pari iuxta occasione emissum, post varias videlicet Prouincialium de Iudicum concussionibus, furtis, improbitatibus, turpitudine, αἰσχροκερδίᾳ querelas. Quod vt de Constantini edicto *ad eam legem* probauimus, ita de Theodosij temporibus, atque adeò de huius edicti emittendi occasione fidem facit Zosimus *lib. 4. Histor. p. 755.* τὰς δὲ πόλεις ἀπολελοίπει τὰ χρήματα, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιτιθεμένων φόρων ὑπερβαινόντων τὸ μέτρον, τὰ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων ἐκδαπανᾶσθαι πλεονεξίαν. τοὺς γὰρ μὴ θεραπεύοντας τὴν αὐτῶν ἀπληστίαν, ταῖς ἐκ συκοφαντίας πράγμασι περιέβαλον, μονονουχὶ βοῶντες ὡς ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς δεδώκασιν, ἀνάγκη πᾶσα συναγαγεῖν. Ἐκ τούτου τοιγαροῦν οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες, πενίᾳ τε καὶ ἀρχόντων κακίᾳ τρυχόμενοι δυστυχῆ καὶ οἰκτρὸν ἐτρίβον βίον, ἱκετεύοντες τὸν θεὸν καὶ δεόμενοι τῶν τοιούτων αὐτοῖς ἀπαλλαγὴν εὑρεῖν συμφορῶν: id est; *Vrbes verò pecuniis destituebantur, quæ partim per imposita tributa modum excedentia, partim verò per Iudicum exhauriebantur pluris habendi cupiditatem: Hi enim inexplebilem suam auaritiam non explentes, calumniis opprimebant, apertè dicentes, omnia quæ pro magistratu dedissent, necessariò sibi esse colligenda. Hinc igitur Vrbium incolæ tum paupertate tum Iudicū improbitate attriti, infelicem & miserabilem maximè vitā degebant, Deúmque suppliciter orabant vt talibus tantisque calamitatibus liberarentur.* Characterismum temporis subiicit Zosimus, id videlicet factum, antequam Theodosius Gentilibus templa adeundi, & patriis ritibus Numina placandi potestatem omninò præclusisset: id est, Ante Annum Domini 385. seu ante *legem 9. inf. de paganis*: vel saltem ante annum 391. seu *legem* 11. *inf. de paganis.*

§ Igitur hoc Edicto Theodosius primum inuitat

tat omnes ad accusationem vel delationem, siue ipsi à Iudice concussi fuerint, siue alios concussos mouerint; publicam scilicet accusationem facit: De quo exciendi accusatores more iam sæpiùs actû. Secundò Iudicem non tantùm post administrationem depositam, verùm etiam constante administratione accusari permittit. Cùm alioquin regulariter Maior huiusmodi Iudex constante magistratu accusari non possit: *l. 82. π. de iniuriis : l. 15. in pr. & l. 38. §. vlt. π. de adulteriis* : vt nec in ius vocari, vel aliter conueniri, *l. 2. π. ius de in voc. l. 16. §. 2. π. ex quib. causis maiores : l. 48. π. de iudiciis l. 12. π. iudicatum solui : l. 5. §. 7. π. de noui oper. nunciat.* Ne quidem tutelæ gestæ, *d. l. 48.* sola protestatione constante Magistratu licita, vt *d. l. 5. §. 7.* vel in criminalibus, solâ rei postulatione, *d. l. 38. §. vlt.* atque exinde cautione Iudicis. Id autem vt ne Magistratus accusari posset, constitutum ex sententia Lentuli dicta, *Sulla & Trione* Consulibus, vt testatur Venuleius *l. 12. π. de accusationibus*: ex sententia inquam, Lentuli, quæ proculdubio Senatusconsulto firmata fuit, quod sub Tiberio Imperatore factum: ad cuius interpretationem mox secutum rescriptum illud Tiberij, de quo *d. l. 38. §. vlt.* Seneca quoque *2. controu. Non potes*, inquit, *accusare eum, in cuius arbitrio positum est, moriaris an viuas; non magis quàm Magistratum in ius vocare.* Et tamen comperio ius hoc antiquius adhuc esse, etiam in Repetundarum crimine: Varronis enim locus est singularis in *Satyra Papiapapæ περὶ ἐγκωμίων*, apud Nonium *cap. 1. in voce Rapones* 108. *Prætor noster eripuit mihi pecuniam : de eâ questum ad annum veniam ad nouum Magistratum, quum hic Rapo vmbram quoque spei deuorasset.* In tabula æneâ L. Seruiliæ Romæ reperta. *De hisce*, id est, de pecuniis repetundis, *dum Magistratum, aut imperium habebunt, iudicium ne fiet.*

¶ At enim in crimine Repetundarum singulariter à Theodosio M. constitutum, vt constante quoque administratione Iudex Repetundarum accusari possit: quod & ipsum posteà probauit Iustinianus *Nouella* 80. *cap.* 2. 86. 87. *cap.* 4. Nempè eò Theodosium adegit, vt modò dixi, Iudicum rapacitas, auaritia, *turpitudo* (vt propriè Repetundarum crimen vocatur, *l. Cassius, π. de Senatoribus.*) seu *αἰσχροκερδία*, surdes: odio igitur maximo fuit Theodosio Repetundarum crimen, cùm cætera non liceat intendere durante Magistratu, at hoc liceat. Nempè quia hoc crimen ipsam administrationem inficit, & ratione ac occasione officij delinquitur, & prouincialium interest, ne ei vlteriùs grassandi in facultates prouincialium facultas detur exemplo suspecti tutoris: v. Glossam, Cynum, & Salicetum. Verùm de hoc rursum agetur *ad leg. prox.*

¶ Tertio seu postremo loco, enixo suo studio testando Theodosius, reportaturum eum gloriam pollicetur: quomodo Constantinus Edicto suo fecit, *d. l. 4. sup. de accusationib.* accusatori, conuicto Reo, & dignitates & res seu pecunias pollicetur: vbi *Gloriæ* appellatione, intelligit, non tantùm habitum illum iri tanquam virum de Republ. benemeritũ, verũ adeò honoribus mactãdũ, & dignitatibus & rebus augendum. Sanè accusatoribus huius criminis honores publicè habitos, exemplum *Carbonis Cotta* Consularibus honoribus exornati, apud Dionem *lib.* 16. fidem facit. Sic & apud Am. Marcellinũ *lib. 27. p. 360.* Terentius humili genere in vrbe natus & pistor, ad vicem præmij, quia Peculatus reũ detulerat Orfitum ex Præfecto, Tusciam Prouinciã Correctoris potestate administrasse dicitur.

VII. * Imppp. " VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. Seuerino" Com. R. P.

VNVSQVISQVE Procurator", Præpositus Gynecio", Tabularius", Susceptor", Colonus", vel quicunque, se à Comite Domorum meminerit esse concussum, cùm ipse cui pecuniam numerauerit, administratione" decesserit, intra anni spatia" ad iudicium Spectabilitatis" Tuæ, quicquid dederit repetiturus, adcurrat": vt prosit pensionibus", quidquid ille reddiderit. Sin verò ex tempore depositæ administrationis præstituti" temporis curricula transfluxerint, nulla vox" Aduocationis emergat, sed ipsos Procuratores, Præpositos, Colonos, Tabularios, Susceptores obnoxios ad solutionem iubemus" artari. Dat. Prid. Non. Iun. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* *L. 5 Cod Iust. eod. titulo.*
" Scribendum hic fuerat, *Idem AAA.* vide quæ notaui ad *l. superiorem.*
" An hic idem cum *Seuero* Comite & Castrensi, cui hoc ipso anno inscripta *lex 12. sup. de Palatinis S. L?* Non puto.
" *Seuerinus* Comes S. L. dicitur in inscriptione *l. 4. Cod. de off. P.V.*
" *Procuratores* : veluti Procuratores saltuum : vide *Notitiam Imperij.* Procuratores domorum rei priuatæ, vide *tit. inf. de domib. ad rem pr. pert.* & *tit. de actoribus, procuratoribus, & conductoribus rei priuatæ.*
" De *Gynæcio*, Gynæciariis, Præpositis Gynæcio, dicetur *infr. sub titulo lib. 10. de murilegulis & Gynæciariis.*
" De *Tabulariis* fuit superius *lib. 8.* titulus *de Tabulariis logographis &c.*
" De *Susceptoribus* erit *infr.* Titulus peculiaris *lib. 12.*
" Vide *infr. tit. de conductoribus & hominibus Domus Augustæ.*
" *Ab administratione*, Cod Iust. " *Spatium*, Cod. Iust.
" *Spectabilitatis* titulum à Valentiniano Iun. Comiti R.P. tribui obserua. An non igitur iam inter Illustres? vide quæ dico *lib. 6. tit. de Quæstorib.* &c.
" *Occurrat*, Cod. Iust. " *Pensiones* rei priuatæ.
" *Comes Domorum*. " Anni.
" *Vox Aduocationis*, propriè, vide *Gloss. Theodos.*
" *Si verò*, Cod. Iustinian. " Pensionum.
" *Volumus*, Cod. Iustinian.

COMMENTARIVS.

ACTIO siue ACCVSATIO Repetundarum seu concussionis aduersus *Comitem domorum* in specie *huius legis* post depositam ab eo administrationem, sub eius dispositione quondam positis & ab eodem concussis, intra annum à Valentiniano Iuniore *hâc l.* apud Comitem rerum priuatarum, sub quo Comes Domorum erat, indulgetur: post annum verò denegatur. Cuius occasione de quatuor videndum nobis est.

Primum, de *Comite domorum*. Comes domorum erat, qui possessionibus, prædiis, domibus, eorumdémque hominibus, ad Principem spectantibus, præerat; de quo dixi pleniùs ad *l. 2. sup. de Palatinis S. L.* Huiusmodi Comites domorum per diuersas Imperij Romani Prouincias fuêre, non tantùm in Oriente, sed etiam in Occidente. Sanè talis fuit in Oriente Comes domus diuinæ, seu Comes domorum per Cappadociam; de quo plenè dixi *ad d. l. 2.* Sed errant Interpretes Græci ad hanc *legem*, cùm Comitem domorum, de quo *h. l.* nostra agitur, Comitem Cappadociæ interpretantur: *Κόμης τῶν οἰκιῶν, ἐστὶ δὲ οὗτος ἐν Καππαδοκίᾳ ὑποκείμενος τῷ Κόμητι τῶν πριβάτων.* Quem Græcorum errorem tuentur deinceps omnes, & in his quoque Cujacius *de Præscriptionibus, cap. 20.* & alibi. Sed malè. Est enim hæc *lex* Valentiniani Iunioris (non etiam Theodosij) qui Occidēti præfuit: quique Mediolani, hoc tempore subsistebat, cùm Theodosius Constantinopoli versaretur. Atqui Mediolani hæc *lex* data ad Seuerium Comitem R. P. ad quem eundem, ex eadem vrbe, hoc eodem anno, ab eodem Valentiniano data videtur *lex 12. sup. de Palatinis S. L.* Scilicet, quod in errorem eos induxit, istud est, quod crediderunt nullum alium Comitem domorum fuisse, quàm vnum illum qui per Cappadociam erat: quos non tantùm *hæc lex* refutat, verùm apertissimè *lex 16. infr. de bonis proscript.* Neque mirum videri debet in *Notitia Imperij* nullos Comites domorum (vnico tantum Comite Gildoniaci patrimonij excepto) memorati: Eosdem quippe Comites domorum cum Procuratoribus Rerum priuatarum fuisse, compertum habeo ex *d. l. 16.*

¶ Secundò obseruetur, quod & Græci obseruarunt; post administrationem demum depositam aduersus Comites domorum, Repetundarum accusationem institui posse; cùm aliter visum fuerit Theodosio in specie *legis 6 sup.* Sanè hoc Valentiniani constitutum ad iuris veteris normam est, vt ad *d. l. 6.* ostendi.

¶ Tertiò obseruetur *Annalem* hanc actionem constitui: Quod & ipsum iuri veteri conueniens videri possit locus Varronis, quem ad *legem* superiorem, sed alia occasione, laudaui, ex *Satyra eius Papiapapæ περὶ ἐγκωμίων* apud Nonium *cap. 1. in voce Rapones* 108. *Prætor vester*, inquit, *eripuit mihi pecuniam, de ea* AD ANNVM *veniam, ad nouum Magistratum: quum hic rapo vmbram quoque spei deuorasset.* Quo loco, *Ad Annum*, idem putaret quis quod iuxta annum ab administratione depositâ. Verùm ibi (vt rectè Cuiacius obseruauit *ad l. 38. §. vlt. π. de adulteriis: in Quæst. Papin.*) *ad annum* idem est atque ad nouum Magistratum, nam annui erant fermè tùm magistratus: saluberrimo Reipubl. instituto: proinde & antè annum, id est antequam Magistratu obierit, Iudex accusari non poterat. Quid igitur? Scæuola quidem *in l. 5. π. eod. tit.* scribit, dari ex *Lege Iulia Repetundarum* & in hæredes actionem intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. Fuerit igitur ex *Lege Iulia Repetundarum* in ipsius hæredem annalis actio, si fortè antequam moueretur sibi, vel moueri posset actio, decessetit. At Valentiniano hîc etiam annalis præscriptio aduersus ipsum Iudicem, quæ Theodosio displicuit, vt probant *l. 3. 4. & 6. sup.* Putat tamen Cuiacius Valentiniani mentem *h. l.* non fuisse, vt denegaret actionem seu repetitionem aduersus ipsummet Comitem domorum post annum, verùm Valentinianum tantùm voluisse Procuratoribus, colonis, & id genus hominibus, si non inferant pensiones debitas, quod dicant sibi pecunias ereptas à Comite domorum, inducias annuas ad id probandum dari. Hoc sensu: cum à Procuratoribus colonis pensiones peterentur, fisci nomine negabant ibi pensionibus sese soluendis pares, quandoquidem superiore anno vel superioribus annis à Comite domorum cōcussi fuissent. Proinde ne querelis huiusmodi diutius locus foret, anni spatium deinceps ad probandam concussionem huiusmodi procuratoribus Præpositis &c. præstitui: ita quidem, vt si intra anni spatium motâ hac actione Comes domorum *Repetundarum* conuictus fuerit, id quod restituerit in pensionem à Procuratore inferendam imputetur: si verò anno tacuerint, nullam ipsis accusationem amplius patere: nullam allegationem concussionis, nullâ voce aduocationis vlterius admissâ, sed pensiones fisco debitas præstare cogi absque vlla tergiuersatione vlteriore: verùm contra dici possit; vt maximè hæc, quam dixi, huius legis ferendæ *occasio* fuerit, nempe Procuratorum mora in soluendis pensionibus, obtentu concussionis sibi factæ à Comite Domorum: tamen Valentinianum non modò *fisco* consultum *h. l.* voluisse, verùm etiam ipsismet Procuratoribus: Quibus ideò Anni integri spatium concedit ad repetendas res suas: *Quicunque*, inquit, *se à Comite domorum meminerit esse concussum, cum ipse cui pecuniam numerauerit, administratione decesserit, intra anni spatia ad Iudicium Spectabilitatis tuæ quicquid dederit repetiturus adcurrat* &c. Sanè Græci quoque ad hanc *legem* adnotant, hinc notandum, quando crimen de Repetundis anno finiatur. Denique, quocunque tandem fine concussionem sibi factam huiusmodi Procuratores allegent: quâcunque occasione *meminerint* sese concussos, annus bis datur ad repetendas res suas: siuè tùm maximè *meminisse* soleņt, cùm pensionum præstandarum tempus recurrit. Maneat igitur annalem Repetundarum actionem à Valentiniano constitutam in *huius legis* specie.

¶ Quarto ex *hac lege* obseruetur, Comites domorum sub dispositione Com. R. P. fuisse: quod & ipsum probat *lex 2. supr. de Palat. S. L.* Quod ipsum Græci ad hanc *legem* adnotarunt, *ἐστὶ δὲ οὗτος ὑποκείμενος τῷ Κόμητι τῶν πριβάτων.* Verùm posteà sub Præpositi S. Cubiculi dispositione fuit Comes domorum per Cappadociam: vt docet *Notitia Imperij*, & *lex 9. inf. de indulgent. debit. l. 2. sup. de Præpos. S. cubiculi.*

DE

DE CRIMINE PECVLATVS.

TITVLVS XXVIII.

IX. COD. IVST. XXVIII.

PARATITLON.

PECVLATVS (de quo præter hunc *titulum*, vide *l.* 3. *infr. de abolition. & l.* 5. *sup tit. prox. ad Leg. Iuliam Repetund.*) Crimen, *Rubr. l.* 1. 2. *h. t.* Flagitium, delictum, nefas, scelus, *d. l.* 1. *&* 2. admittitur à Iudicibus, *d. l.* 1. qui prouincias quassant, *d. l.* 1. rapinis & prædis, *d. l.* 2. Itémque ab iis qui rapinis & prædis [eorum] fidem adhibent, qui ei qui rapuerit, rapta seruant *d. l.* 2.

¶ Pœna porrò huius criminis aliquando multæ dispendium fuit, *d. l.* 1. Postea capitalis, *l.* 1. *h. t.* capitis & vitæ pœna imposita, *l.* 5. *supr. ad leg. Iuliam Repetund.* Abolitio quoque huius accusationis peti non potest, ne quidem reo consentiente, *l.* 3. *infr. de abolition.*

I. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor." AAA. Rufino" P. P.

PRIDEM" fuerat constitutum †, *Vt hi Iudices, qui peculatu Prouincias quassauissent, multæ dispendio subiacerent*: Sed quoniam nec condigna crimini vltio est, nec par pœna peccato, placuit tam seueram animaduertendi esse censuram", vt, cùm vix par pœna his possit flagitiis inueniri, neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari, capitale hoc esse præcipiamus, adque animaduersione seuerissimâ coherceri. Dat. IV. Id. Septemb. Constantinop. Arcad. A II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Lex vn *Cod. eodem tit.* procuidubio ex *hac lege, & l.* 1. *inf.* à Triboniano deformata est: sic quidem, vt nihil in ea agnoscas ex hac, nisi quod huius inscriptionem seruauit: at subscriptionem *legis* 2. sic *humano capiti ceruicem equinam* aptauit.

" Pleræque huius anni constitutiones post Valentiniani Iun. mortem *Honorij* nomen præferunt: & tamen anno demum sequente 4 Id. Ianuar. Honorium à patre Augustum creatum testatur Socrates *lib.* 5 *c.* 24. & Marcellinus, *in Chronico.*

" *Rufino* P. P. hanc *legem* inscribi nota: de quo vide quæ obseruo in *Chronologia* huius anni, & quæ mox dicam.

" Quam pridem? Id id mox inquiram.

† Constitutionem anteriorem & veterem obseruat.

" *Censura*, pro pœnâ.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. Constitutio hæc est, data ad Rufinum P. P. A. D. 392. quâ POENA Iudicibus Peculatus reis capitalis infligitur; cùm hactenus veteribus constitutionibus multa tantùm pecuniaria imposita fuisset, vt ipsemet Theodosius *initio h. l.* testatur: *Pridem*, inquit, *fuerat constitutum, vt hi Iudices, qui peculatu Prouincias quassauissent, multa dispendio subiacerent.* *Pridem*, id est iure antiquissimo. Sanè Paulus 5. *sentent. tit.* 27. testatur, fiscalis pecuniæ peculatum Quadrupli multa seu condemnatione coercitum: Sed & Modestinus, in *l. penult. π. ad leg. Iul. peculatus*, scribit; *Eum qui prædam ab hostibus captam surripuit, (atque adeò peculatus reum) in quadruplum damnari.* Sed & Vlpianus *l.* 6. §. *vlt. π. eod. tit.* eum qui aurum ex metallo illicitè babuerit, atque adeò Peculatus reum, in Quadruplum condemnari. Et hæc quidem Quadrupli pœna, siue multa, imposita fuit Peculatum in fiscali pecunia admittentibus, vt tribus illis Pauli, Modestini, Vlpiani, testimoniis ostendi. Quid est igitur, quod Martianus scribit *in l.* 4. §. 4. 5. *π. eod. tit.* eum, qui publicam pecuniam in vsum aliquem acceptam retinuit, nec erogauit, *hac lege* teneri: móxque subiicit, *qua lege damnatus, amplius tertia parte quam debet punitur.* Id scilicet ita interpretandum, de Quadrupli pœna, cuius tres partes metam pœnam continent: *Tertia pars*, pro trina, seu tribus partibus.

¶ Neque tamen circa fiscalem tantùm pecuniam Peculatus admittitur, verùm etiam re ciuitatis, vel etiam totius prouinciæ subreptâ: quod docet *d. l.* 4. §. *vlt. π. de furtis.* Quarum *legum* conciliatio non alia tutior, quàm distinguentium inter *legem Iuliam*, & Constitutiones. Sanè hæc *lex* nostra de huiuscemodi Peculatu (si modò de *Peculatu* propriè dicto) est, noninquam de fiscalis pecuniæ Peculatu, verùm de Ciuitatum & Prouinciarum pecuniis subreptis: id enim significant hæc verba, *qui peculatu prouincias quassauissent.* Neque enim qui fiscalem pecuniam intercipit, Prouincias quassat, sed fiscum & Cæsarem.

¶ Quare ita censeo, *Peculatus* appellatione hìc

hic intelligendum Repetundarum crimen, quod & ipsum Peculatus est, quóque genere Prouinciæ quassantur. Et sanè Peculatus est omnis *νοσφισμὸς διαρπαγὴ*, omnis denique rapina. Quin & huic interpretationi suffragatur omnino eiuxum Theodosij M. *hâc lege* studium, quo prouincialibus consulit, & dum crimen hoc miris modis exaggerat, vt cùm ait: *Sed quoniam nec condigna crimini vltio est, nec par pœna peccato.* Et mox; *cùm vix par pœna his possit flagitiis inueniri, neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari.* Tandem coniecturam hanc, altera suffulcit; siquidem pertinet omnino hæc *lex* ad iudicium, quod hoc ipso tempore exercitum à Rufino, cui *hac lex* inscribitur, in Tatianum Præfecturâ deiectum, Repetundarum damnatum: vt docebit *lex* 12. 13. *infr. de bonis proscriptorum*: *& lex* 9. *infrà, de indulg. crimin.* adeò quidem, vt non dubitem amplius, *legem* hanc, partem esse Rescripti illius Theodosiani, quo *Rufino* iudicium de *Tatiano* commissum est, adiunctis in speciem Rufino aliis, vt testatur Zosimus *lib.* 4. 774. Iam itaque tutò pronuntiare licet ad prouinciarum spolia, vt volebat Rufinus, à Tatiano exercita, hanc *legem* pertinere: quemadmodum vicissim *l.* 14. *inf. de bonis proscriptorum* pertinet ad spolia Prouinciarum à Rufino cui hæc *lex* inscribitur, exercita, vt ad *eam legem* plenius dicam.

¶ Porrò cùm antea crimen hoc multâ plecteretur, vt *hâc lege* dicitur, & verò Quadrupli ex eiusdem Theodosij M. *l.* 3. *sup. tit. prox.* vbi dixi, capitalem pœnam nunc statuit Theodosius, quæ sanè Peculatui non tantùm, verum etiam Repetundarum crimini à Valentiniano Iuniore in Occidente imposita fuerat, *l.* 5. *supr. tit prox.* Alias hîc pœnas commemorare nil moror, vel antea vel postea constitutas. Illud tantùm monendum, Accursium errare, cùm per *capitalem* pœnam hic intelligit pœnam deportationis.

¶ Illud tandem omittere non possum, quod & ipsum firmandæ sententiæ nostræ confert, de *Iudicibus* nominatim hanc Theodosij *legem* esse, quorum proprium, vt ex superiore *titulo* liquet, crimen fuit, crimen Repetundarum & Peculatus prouinciarum. Neque alio proculdubio sensu Ammianus Marcellinus, *libr.* 496. *Furibus*, inquit, *& in Peculatu deprensis Iudicibus inimicus asper & vehemens, nec sub alio Principe in huiusmodi negotiis melius secum actum esse meminit.*

II. Impp. Honor. & Theod. AA. Aureliano P. P. II.''

NOn est Sanctitatis'' negotium, rapinis & prædis fidem'' adhibere: quandoquidem hæc scelera, velut contagium'' quoddam funestæ pestis, debeant declinari: *Nec enim crimen dissimile est, rapere, & ei qui rapuerit, rapta'' seruare.*'' Dat. III.'' Non. Mar. Constantinop. Honorio X. & Theod. VI AA. Coss. [415.]

NOTÆ.

* Lex vn. *Cod. eod. tit.* hinc, vt iam ad *superiorem* monui, in partem deformata est, eiúsque subscriptio à Triboniano retenta.
'' De iteratâ huius *Aureliani* Præfecturâ, repete plura ex *Chronologia*, & *Prosopogr.*
'' Tertullianus 2. *de cultu femin. c.* 11. de ægrotorum visitatione, de processione ad sacrificium, vel ad Sermonem Dei. *Quodvis bonum grauiter & sanctitatis negotium est, cui opus non sit habitu extraordinario & composito & soluto.*
'' *Fidem adhibere*, id est sinum præbere, & latebram: *rapta seruare*, vt *fine leg.* dicitur seu explicatur.
'' De hâc *contagij* appellatione plura vide in *Glossario*: *Contagium* pestis nominatim. Ita Rutilius *lib.* 1. *de Iudais*:

Latiùs excisa pestis contagia serpunt.

* Lex 9. seu *penult. Cod. ad leg. Iul. de vi*, hinc desumpta est.
'' *Raptam rem scientem delictum seruare.* Ita Tribonianus.
'' Receptare.
'' Ita quoque in *d. l. penult.* at malè in *d. l. vn.* V.
'' Ita quoque rectè in *d. l. vn.* vicissim malè in *d. l. penult.* IX.

COMMENTARIVS.

DE RECEPTATORIBVS rapinarum & prædarum, id est, rerum ablatarum, crimine Repetundarum vel Peculatus (referri enim potest hæc *lex* vt & *rapinarum prædarúmque* appellatio, non minus ad *superiorem titulum*, quàm ad *hunc*:) est hæc Theodosij Iun. constitutio, A. D. 415. quâ definit, Receptatoris huiusmodi par crimen idémque esse, atque raptoris ipsiusmet. De quo alioquin in commune sententiæ sunt vulgares. Etiam Phocylidis, *ἀμφότεροι κλῶπες, καὶ ὁ δεξάμενος, καὶ ὁ κλέψας.* Si crimen idem, pœna quoque eadem. Plato *XII. de legib.* *ἐάν τις κλεμμάτων ὁτιοῦν ὑποδέχηται γιγνώσκων τὴν αὐτὴν ὑπεχέτω δίκην τῷ κλέψαντι.* Plura hanc in sententiam nonnisi fastidiosè cumularem.

¶ Cæterùm vt hæc *lex* est de receptatoribus rerum, ita de ipsorummet reorum receptatoribus erit *Titulus* proximus.

¶ Illud comprimis in *h. l.* specie obseruandum est, *Ecclesiasticas* quasdam personas eâ perstringi videri: *Non est*, inquit, SANCTITATIS NEGOTIVM, *rapinis & prædis fidem adhibere.* Sanctiorem quippè vitam, sanctius propositum profitentur Ecclesiastici. Sic *l.* 31. *inf. de Episcopis*: *Cui* SANCTITAS *ignoscendi sibi gloriam dereliquit.* Sic & Sulpitius Seuerus *lib.* 1. *Sacra historia*, sub hoc ipso *Honorio*, cuius nomen *huic legi* inscriptum, in Ministros, id est Clericos sui æui inuehés, & quidé munera expectantes, & omne vitæ decus mercede corruptum habentes, *quasi venalem*, inquit, *præferunt sanctitatem.* Tale igitur istud est, quale illud: *Professio & desiderium tuum inter se discrepant: Nam cùm Philosophum te esse proponas*, [fuit sanè Philosophia Christiana quoque, quæ aliàs secta Ecclesiastica, vt alibi ostendo. Et ita omninò Maiorianus *Nouellâ de Sanctimonialibus* 8. Philosophiam tribuit Virginibus Sanctimonialibus] *vinceris auaritiâ & rapacitate*: *l.* 6. *Cod. de munerib. patrimonior.* Rursùm tale erit, quale illud: *Etenim verè Philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinenda cupidi-*

ne

ne fictam adseuerationem detegunt, *l.* 8. §. 4. *π. de vacationib. munerum*: vide & *leg.* 6. §. 7. *π. de excusationibus.* Item huc illud pertinet, *Quippè animos diuinâ obseruatione deuinctos non docet patrimoniorum desideriis occupari*, *l.* 104. *inf. de Decurionib.* Tandem tale erit, quale illud Saluiani, *fine lib.* 3. *de gubern. Dei*: *Vita à professione discordans abrogat illustris tituli honorem per indignorum rituum vilitatem.* Igitur in *huiusce legis* specie videntur nonnulli ex Ecclesiastico ordine, peculatus vel repetundarum reis *fidem adhibuisse*, id est accommodasse, fidem exhibuisse, vt Ambrosius 2. *offic.* 29. loquitur, *sinum præbuisse*; & cùm ipsi vel maximè huiusmodi prædas & prædones *velut contagia seu pestes* declinare deberent, nescio quo tandem, siue auaritiæ næuo, siue lenitatis velamento, eorum prædis latebram præbuisse, *raptáque seruasse*, vt *fine l.* dicitur. Quod vtique à negotio sanctitatis vitæque sanctioris proposito alienum vel maximè est. Similiter vt qui diceret, *Non esse sanctitatis negotium, charitates & affectus inter se committere*: Item *Sanctitatis non esse negotium, reos debitæ pœnæ per vim & iniuriam eripere*: aduersus quod vide plures *leges*, *infr. de pœnis.* Non esse sanctitatis negotium, aucupia hæreditatum, continentiæ & grauitatis simulatione, per eos qui ex Ecclesiastico Ordine sunt, de quo v. etiam Ambrosij locum 3. *offic. cap.* 9. In hâc verò specie sãctitatis negotium posuisse nonnulli ex Ecclesiastico ordine videntur: quia inter cætera Ecclesiasticorum officia, illud quoque fuit, & verè inculcatur ab Ambrosio 2. *offic.* 29. *vt Deposita apud se viduarum & pupillorum, imò & omnium aliorum intemerata seruarent, denique depositis fidem seruarent.* Et verò in specie *huius l.* in fraudem fisci id factum videtur, rapinas Peculatus vel Repetundarum Rei alicuius perquirentis. Imò tale omninò est, quod de Clericis sepulchrorum violatoribus Valentinianus Tertius, *Nouellâ de Sepulchris* 5. *Intolerandum, nimis execrabile, non ferendum, induere nomen & titulum* SANCTITATIS, *& abundare criminibus.*

Ex iis interim, quæ hîc cumulauimus, id conficitur in summam, Ecclesiasticos, aliósue quoscunque, nequicquam sanctitatis negotium peragere, cum lenitatis alicuius specie, vel res seruare aliis malè partas, vel sibi adquirere, vel reos pœnæ eripere, satagunt.

¶ Posset tamen & *sanctitatis* verbo hîc quispiam intelligere Christianam in vniuersum disciplinam, vt ita Christiani videantur hîc perstringi. Ego tamen priorem interpretationem prætulerim.

DE HIS QVI LATRONES", VEL ALIIS" CRIMINIBVS REOS OCCVLTAVERINT.

TITVLVS XXIX.

IX. COD. IVST. XXXIX. Adde Paratitli vice *l.* 7. *sup. de desertoribus.*

" De *Desertorum* occultatoribus fuit *suprà*, *titulus*, *lib.* 7. cuius tituli *lex* 8. Legi secundæ *huius tituli* coniungenda est. Cæterùm obseruandum *hoc titulo*, & *duobus sequentibus* contineri tria remedia ad *Latronum* conatus debilitandos: Nempè primò, occultatoribus reorum pœna proposita, *h. tit.* Secundò, equorum vsus in commune denegatus, *tit. prox.* 30. Tertiò pastoribus nutricatio filiorum alienorum prohibita, *tit.* 31. Quæ tria media, seu remedia Politicis notanda veniunt: aliísque adiicienda, quorum vsus etiam hodie multis in locis sæpè necessarius est.

" Aliorum criminum reos.

1. Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. Simplicio Vic."

EOs, qui secum" alieni" criminis reos occulendo" sociarunt", par atque" ipsos reos pœna expectet." P. P. Rom. x. Kal. April. Gratiano A. III. & Equitio V. C. Coss. [374.]

NOTÆ.

* Lex 1. *Cod. eod. tit.* ex *hâc* & sequente *lege* conflata est.
" *Simplicius* sub Valentiniano Sen. Vicarius Vrbis Romæ scil. vt vel subscriptio *huius legis* docere potest: Sed expressè id testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 390. loco quem mox consignabo: Meminit & Gratianus rescripto suo ad Aquilinum Vicarium Vrbis, quod excudit Baronius, & deinceps Sirmondus edidit cum *append. Cod. Theodos.*
" Quid si legas: *eos qui se, cum alieni criminis reis, eos occulendo, sociarunt?* Sed nil temerè muto.
" *Alieni criminis reos* cur dicat? mox ostendam.
" *Occultando*, Cod. Iust.
" *Par ipsos & reos*: Ita Tribonianus; satis inconditè.
" *Expectet*, id est, maneat.

COMMENTARIVS.

POENA reum occultanti eadem quæ ipsi reo, hâc Valentiniani Senioris constitutione A. D. 374. imponitur. Cuius rei tùm dubitandi tùm decidendi ratio primis *huiusce legis* verbis continetur, ibi *alieni criminis*: Nempè etsi à crimine sit occultator alienus, societatem tamen criminis, dum occultat, fatetur & subit.

§ Cæterùm notandum, ad Simplicij relationem rescriptum hoc esse Valentiniani, in eâ specie quam memorat Ammianus Marcellinus (quod post hæc ita à me scripta, Valesio quoque probatur, *p.* 355.) *lib.* 28. *p.* 390. *Vrsicinus*, inquit, *vt cunctator contemptus & ad hæc fortiter exequenda parum conueniens è* VICARIA *potestate discessit. Huic successit Hemonensis* SIMPLICIVS, is est cui hæc *lex* inscribitur, *Maximini Consiliarius ex Grammatico post administratam* [vicariam scil. ἀπὸ τοῦ κοινοῦ] *nec erectus nec tumidus, sed obliquo adspectu terribilis, qui compositus ad modestiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primo Rufinum cum vniuersis authoribus adulterij commissi, vel consciis interfecit, super quibus Vrsicinum retulisse prædiximus: alios deindè complures, nullo noxiorum discrimine vel insontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano suo contendens, superare eum in succedendis familiarum Nobilium neruis studebat: Busirim veterem & Anteum imitatus & Phalarim, vt taurus solus deesse videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus exactis Hesychia quædam Matrona ob intentatum crimen in domo Apparitoris cui custodienda est tradita, multa pertimescens & sæua, fulcro plūbeo vultu contracto incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctum est his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu Amplissimo, infamati sub Maximino in Fausianam fœminam non obscuram, post Victorini obitum* [abitum] *quo innarte vixêre securiùs*, SIMPLICII *aduentu perterrefacti, non secùs volentis magna cum minimis*, AD SECRETA RECEPTACVLA *se contulerunt. Sed Fausiana damnata, inter reos recepti*, VOCATIQVE EDICTIS [viderint omninò hæc *lex* horum EDICTORVM pars esse] *semet abstrusiùs amandarunt, quorum Abienus apud Anepsiam diu* DELITESCEBAT. *Sed vt solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apandulus nomine seruus Anepsiæ verberata coniugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit noctè progressus: missique Apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsiæ* [imò Fausianæ] *turpè multatus est. Mulier verò, vt continenda vita spem firmam dilato posset habere supplicio, appetitam se nefariis artibus vim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hæc vt gesta sunt, mugitus ad Principem Simplicius retulit*: Et post alia, ait *Aginatium occisum, parique sententiâ Anepsiam interfectam.* Vbi etiam subiicit, *Simplicio in Vicariâ successisse Doryphorianum*: Denique Simplicium sub Gratiano posteà in Illyrico trucidatum.

§ Cæterum idem ius constitutum & in Donatistarum Clericorum occultatores posteà Honorij constitutione A. 412. 414. *l.* 52. *&* 54. *infr. de hæreticis*, *Sciat*, inquit, *se pœnam quæ his proposita est, subiturum.*

§ Ergò qui reum criminis occultat, puniendus venit *h. l. & l. prox.* veluti qui, quæue reum stupri vel adulterij occultat: vt in sp. *huius l.* vel latronem vt *l. prox.* Imò & qui latronem inuentorum sese spopondit, veluti Decurio, nisi eum exhibeat, ad Præfectum Prætorio, vel ad Præsidem remittendus, atque adeò puniendus venit: hæc enim sententia est *legis si Barsaboram* 13. *Cod. de fideiussorib.* quæ hactenus perperam accipitur, eóque tantùm pertinere creditur, quasi dicatur, non satis esse in sp. *huius l.* latronem inuenisse, nisi idem exhibeatur. *Transmittendus* scil. *eâ l.* dicitur Decurio, qui latronem non exhibuit, vt videl. causa cognita pœna in eum statuatur à Præfecto Prætorio, vel à Præside; id enim est quod *transmittendi* voce indicatur: Nempè non nudè ex sponsu seu sponsione conueniendum Decurionem, qui quod spopondit non præstitit, verùm insuper transmittendum ad P. P. vel ad Præsidem, vt velut latronum conscius puniatur.

II. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS, & Theod. AAA. ad Flauianum P.P." Post alia."

LATRONES quisquis sciens susceperit, vel " offerre Iudiciis " supersederit, supplicio corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ, ex " Iudicis æstimatione plectatur: Si " verò Actor, siue Procurator latronem domino ignorante occultauerit, & Iudici offerre neglexerit, flammis vltricibus concremetur. Dat. III. Kal. Mar. Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Si quis sciens in domo sua latronem susceperit, aut eum occultare voluerit, aut eum Iudici tradere fortasse neglexerit, si ingenua & vilior persona est, fustigetur. Si verò melior, damno ad arbitrium Iudicis feriatur. Si verò actor aut procurator inscio domino hoc fecerit, incendio concremetur.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Prima *huius legis* ſententia à Triboniano in *Legem* 1. *Cod. eod. titulo, coniecta eſt, reiectâ poſteriore.* Iungenda autem *huic* eſt *lex* 8. *ſup. de Deſertoribus & occultatoribus eorum.*

" *Illyrici & Italia,* vt probat *lex* 13. *inf. de pœnis.* vbi tamen dicam. Eius multa mentio apud Symmachum. Proinde tribuenda eſt hæc *lex* ſeu hoc edictum Valentiniano Iuniori.

" Quæ continentur ſcilicet in *d. l.* 8. *ſup. de deſertorib.*

" *Et eos.* Cod. Iuſt.

" *Iudicibus,* Cod. Iuſt. " *Et,* Cod. Iuſt.

" Reliqua vt dixi Tribonianus reſecauit.

COMMENTARIVS.

LATRONEM nominatim occultantis pœna hac Valentiniani Edicti parte poſteriore ſancitur, pro qualitate perſonæ & ſtatus: Et quidem maior, quàm deſertorem occultanti, priore huius Edicti parte, *l.* 8. *ſup. de deſertorib.* Quæ huic noſtræ coniungenda eſt: quæque adeò Edicti Valentiniani, quo latrocinijs occurſum voluit prior pars eſt; vt hæc noſtra poſterior: ad quam arceſcere poteſt lector quæ ad *legem* illam notaui.

Ad has *leges* pertinet, atque adeò huius Edicti promulgandi cauſam ſuggerere videtur locus Symmachi ex eius *Epiſtola* 22. *lib.* 2. ad hunc ipſum *Flauianum*, cui Edictum hoc inſcribitur. *Symmachus* FLAVIANO. *Reparaſſem iamdiu corpuſculi mei valetudinem ſi frui agrorum ſalubritate potuiſſem* [id eſt ſi rus proficiſci, & nominatim in Campaniam] *ſed nunc intuta eſt* LATROCINIIS *ſuburbanitas, atque ideò præſtat macerari odio* [al otio] *ciuitatis, quàm pericula ruris incidere.*

QVIBVS EQVORVM VSVS CONCESSVS EST, AVT DENEGATVS.

TITVLVS XXX.

Abeſt hic *titulus* à *Codice Iuſtinianeo* totus. Cæterùm vt *ſuperiore titulo*, ita & *hac* quoque ſingulari cautione latrociniis occurritur.

PARATITLON.

LATRONVM *l.* 2. *h. t.* vide & *l.* 3. ac nominatim ABACTORVM, *l.* 1. *in fin. & d. l.* 2. *&* 3. *h. t.* conatibus *d. l.* 2. aſſiduis rapinis, *l.* 3. debilitandis, *d. l.* 2. in Italia (eò quippe pertinent omnes *huius Tituli* leges) per Vrbicarias inquam regiones, *l.* 3. *h. t.* item per Italiæ (ſpecialiter ſic dictæ) regiones, putà per Picænum, *l.* 1. 4. *vlt.* atque Flaminiam, *d. l.* 1. Apuliam & Calabriam: Brittios & Lucaniam atque Samnium, *d. l.* 1. Campaniam item, *l.* 2. *h. t.* Valeriam denique, *l. vlt.* vſus equorum, *Rubr. & l.* 3. 4. equi habendi vel equæ copia, *d. l.* 1. habendi equini pecoris licentia, *l.* 2. ſeu ſedendorum equorum poteſtas, *l.* 3. *h. t.* vtendorum equorum facultas, *l.* 4. equinis animalibus vtendi facultas, *l. vlt.* præcluditur, *l.* 1. denegatur, *l.* 2. à Valentiniano Seniore *quatuor primis huius tituli legibus*: ab Honorio, *l. vlt.* (exceptis quibuſdam perſonnis: putà Senatoribus, Honoratis, iis qui Prouincias adminiſtrant, Veteranis & Decurionibus: *l.* 1. *h. t.*) cæteris omnibus, *l.* 1. paſtoribus, *l. vlt.* etiam rei Principis, id eſt ouium pecudúmque cuſtodibus, *l.* 2. itémque procuratoribus & Actoribus Senatorum, *d. l.* 2. Suariis item, *l.* 3. *h. t.* quod tamen ipſum quodam modo abrógatum, *d. l.* 3. Denique his equo vehi tantummodò licentia data, quos ab Abactorum & Latronum ſceleris ſuſpicione locus aut dignitas vindicaret, *d. l.* 3. in quibus & Palatini fuerunt, *l.* 4. *h. t.*

1. * Impp.

I. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Mamertinum P. P."

EXCEPTIS Senatoribus" atque Honoratis" : sed & his, qui prouincias" administrant, Veteranis etiam, qui sub armis militiâ functi sunt, & Decurionibus", ceteris" omnibus per Picenum atque" Flamminiam, necnon etiam Apuliam & " Calabriam, Brittios & " Lucaniam, atque Samnium", habendi" equi, vel equæ" copiam præclusam esse sancimus. Hij verò, qui minimè animos ab huiusmodi vsurpatione deflectunt, abactorum supplicio teneantur. Dat. Prid. Kalend. Octob. Altino", diuo Iou. & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex à Cod. Iust.* Vt & cæteræ omnes *huius tituli*.

" *Mamertinus* PP. Sub Valentiniano Sen. de quo plura in *Prosopogr.* Cæterùm Præfectum Prætorio Italiæ fuisse, vel ex designatis *h. l.* Prouinciis facilè colligere est : Amm. Marcellinus nominatim *lib. 26. p. 339.* in huius anni gestis. *Orientem, inquit, regebat potestate Salustius : Italiam verò cum Africâ & Illyrico Mamertinus, & Gallias Prouincias Germanus.*

" At non etiam Procuratoribus & Actoribus Senatorum, *l. 2. inf.*

" De *Honoratis* dixi plenè ad *leg. vn. supr. de offic. iudicum ciuil.* Certè Miscellaneorum Scriptor, *lib. 3. p. 207.* cùm Palatinos *h. l.* colligit, Palatinis per has Prouincias *h. l.* equorum vsum fuisse concessum Nam imo id demum fit *l. 4. inf.*

" Rectores Prouinciarum intelligit, veluti Consularem Piceni & Flaminiæ : Correctorem Apuliæ & Calabriæ, Correctorem Lucaniæ & Brittiorum, Præsidem Samnij, atque adeò quatuor hos Rectores.

" Decurionum priuilegium obserua.

" Possessoribus & colonis. Prouinciales ex his ordinibus constabant : Senatoribus, Honoratis ipsis, Prouinciarum Rectoribus, Veteranis, Decurionibus, Possessoribus, Colonis. Itaque cum omnes Prouinciales constitutionibus comprehendantur, hæc omnia speciatim fermè designantur *h. l. & l. 6. supr. ad leg. Iul. Repetund.* Breuiùs tamen ita, Honorati & Possessores vt *l. 5. inf. de indulg. debit.* & *Nou.* Valent *inter Theodos.* 40.

" Quid ex his verbis colligant nonnulli vide *in Comment.*

" *Apulia* pariter & Calabriæ administratio iuncta fuit, de quo iam alibi.

" *Brittiorum & Lucania* quoque administratio iuncta fuit: de quo alibi pariter.

" *Samnium* separatim ambulabat, & peculiarem suum Consularem habebat.

" Ita quoque *l. 2. inf.* at *l. 3.* vehendi aut sedendi : vtendi, *l. 4. & 5.* Quod eodem tamen recidit. Non habet nisi qui vtitur, aut vti posse spectat, ac maximè in Italia, vbi non equis, sed bubus rus exercetur. Itaque in ea equum habere, & equo vehi & sedere idem est.

" Magnam cautionem Valentinianus & anxiam adhibet, *h. l.* non ita *l. 3 & 4.* Satis enim equorum appellatione, equæ comprehenduntur : *l. 65. §. equis 6. ff. de legatis 3.* & Paulus *3. sent. tit. 6. §. equis* : Sanè equini pecoris, & equini animalis appellatio præcisior est *in l. 2. & l. vlt.*

" Valentinianus ex Thracia, Macedonia, Mysia, Pannonia, Istria, tandem hoc anno Aquileiam, mox Altinum ingressus est : vide *Chronolog.* Itaque octo in ea ciuitate *leges* Septembris mensis fine & Octobris initio datæ occurrunt.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI SENIORIS quatuor constitutiones ordine sequuntur, de Equorum vsu prohibito, ad latrocinia prohibenda; quarum 1. ad septem Italiæ Prouincias pertinet. 2. ad Campaniam. 3. ad Vrbicarias regiones. 4. ad Picenum. Igitur Italiæ septem Prouinciis hîc designatis Abactoribus consulit *h. l.* Nam vt cæteroquin Roma & circumiecta, imò tota Italia grassatorum periculo perpetuo obnoxia fuit: (quo ne nunc quidem caret:) quò pertinet & Appiani locus *lib. 5. ciuilium* : & Iuuenalis querela, vbi de Pompeia palude & Gallinaria pinu : Ita & inter initia fermè Imperij Valentiniani ab Abactoribus infestari eam contigit.

¶ Cæterùm notandus est hîc eorum error, qui *legem 3. huius tit.* ad hanc primam trahunt, quique adeò designatas *h. l.* prouincias, velut vrbicarias Lectoribus obiiciunt. Vt ita Vrbicarias Regiones iisdem terminis includant, quibus Vicaria vrbis Romæ tandem inclusa legitur. Quos hâc occasione in viam veritatis reducere iuuat ; Et quidem omnibus deiectos præsidiis, omni sic, vt dicam, velo leuato & sipario omni reducto, vt ita totum hoc negotium semel conficiatur, neque eos aut falli aut fallere amplius contingat : Etsi nisi frons de rebus periisset, confectum iam antea alibi hoc negotium propemodum sit.

¶ Tota controuersia siue quæstio est, An designatæ *h. l.* prouinciæ septem, vrbicariæ Regiones sint, & quidem quæ ita *l. 3. h. t.* nominantur? Igitur vt ostendam Vrbicarias Regiones de quibus *l. 3. h. t.* non eas esse, quæ *h. l. 1.* designantur, seu ad *hanc legem*, legem tertiam *h. t.* non rectè trahi, non vtar eâ ratione, quam nonnemo attulit, duas has *leges* ad diuersas Personas esse datas, quod argumentum nihili est: Nam vt maximè ad diuersas personas datæ sint, eundẽ tamen Magistratũ vterque gessit: vterque enim Præfectus Prætorio dicitur (Italiæ scilicet) ac proinde iisdẽ vterque Prouinciis præfuit. Vnde efficitur, nõ rectè ex diuersitate personarũ colligi Prouinciarum disparitatem: quandoquidem, etsi dispares sint personæ, easdem nihilominus Prouincias in administratione suâ habere possunt, altero alteri in Magistratu succedente. Et sanè Rufinum Mamertino successisse in Præfecturâ Prætorianâ (Italiæ scilicet) testis est Ammianus Marcellinus *lib. 27. p. 369.* vide & *p. 377.* de quo ad eam *l. 3. h. t.* plura.

¶ Aliis igitur & veris argumentis vincendum est : Prouincias videlicet *h. l.* designatas, non esse vrbicarias, de quibus *l. 3.* Primùm igitur, has Prouincias aut vrbicarias aut Vicarinas V. R. hoc tẽpore nõ esse, hoc argumẽto cõficitur: Quia Picenum & Flaminiũ, quæ *h. l.* exprimuntur, liquidò vrbicariæ & Vicarianæ vrbis Romæ non sunt. Picenum siquidem hoc quod cum Flaminia iungitur, non Vrbicarium, sed Annonarium fuit, & à Piceno vrbicario seu suburbicario diuersum fuit : scilicet vbicunque

Picenum

Picenum cum Flaminia iungitur, Picenum Annonarium intelligendum eſſe, ne diuerſarum quidem partium viri negare poſſunt. *Notitia Imperij* (ſeu Theodoſij Iunioris *Breuiarium*, ne multos dem Auctores) ſola ſufficiet. *Conſulares*, inquit, [in Imperio ſcil. Occidentali] *viginti duo* [& quidem] *per Italias octo Venetia & Iſtria : Æmilia : Liguria : Flaminia & Piceni Annonarij : Tuſcia & Vmbria : Piceni ſuburbicarij : Campania : Sicilia.* Rurſum, *ſub diſpoſitione viri Illuſtris Præfecti Prætorio Italiæ, Prouinciæ Italiæ decem & ſeptem. Venetia : Æmilia : Liguria : Flaminia & Piceni Annonarij : Tuſcia & Vmbria : Piceni ſuburbicarij : Campania : Sicilia* &c. Eo ambulantem Piceni Annonarij ſcil prouinciam cum Flaminiâ : eámque Piceno ſuburbicario oppoſitam. Picenum igitur Flaminiæ iunctum neutiquam ſuburbicarium, ſeu vrbicaria regio fuit. Picenum igitur hoc & Flaminia Vrbicariæ non fuerunt : ſed nec Vicarianæ vrbis Romæ. Eadem ſc. *Imperij Notitia* ſub Vicarij Vrbis Romæ diſpoſitione Picenum ſuburbicarium quidem collocat, at Picenum & Flaminiam, non item : *ſub diſpoſitione*, inquit, *Viri Sp. Vicarij vrbis Romæ prouinciæ infra ſcriptæ. Conſulares* [hæ] *Campania : Tuſcia & Vmbria : Piceni ſuburbicarij : Sicilia.* Ex his iam conficitur, Picenum & Flaminiam *h. l.* nominatas, neque vrbicarias, neque Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſuppoſitas fuiſſe. Vnde ſequitur, *legem* 3. quæ de vrbicariis eſt, ad *hanc leg.* non trahendam: Quandoquidem aliæ *hâc l.* comprehenduntur, quæ vrbicariæ liquidò non ſunt. Præterea, cæteræ quæ *hâc l.* nominantur prouinciæ; putà *Apuleia, Calabria : Brittij, Lucania, Samnium*; nihilo magis Vrbicariæ ſunt quàm *Flaminia & Picenum.* Siquidem extra centeſimum ab vrbe Româ milliarium hæ prouinciæ omnes ſitæ ſunt : ceterùm Vrbicarias ſeu ſuburbicarias Regiones omnes Centeſimo incluſas fuiſſe, tam certis, tam liquidis argumentis oſtendam ad *l.* 12. & 14. *infr. de indulg. debitorum* : imò iam quoque oſtendi ad *l.* 13. *ſup. de accuſat.* vt qui de eo deinceps dubitaturus ſit, is meridio lucere negaturus ſit : quanquam & Coniectura de ſuburbicariis *prima cap.* 2. 3. Itémque vindiciæ *Prima cap.* 4. & Apolytici *Prima cap.* 3. id iam ſatis præſtiterant.

Atque hæc prima ratio ſit, qua oſtenſum eſt, deſignatas *h. l.* prouincias extra vrbicarias fuiſſe omnes : imò & Flaminiam & Picenum Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſubiectas neutiquam fuiſſe. Vnde conficitur, *vrbicarias* regiones, quæ *l.* 3. *h. t.* dicuntur, *h. l.* 1. comprehenſas & deſignatas non complecti : ſed neque Vrbicarias eas regiones rectè dici, quæ *Vicario vrbis Romæ* parerent : quandoquidem Flaminia & Picenum (quas vrbicarias fuiſſe volunt,) Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſubiectæ non fuerint.

Secundum argumentum, quo probatur neque vrbicariarum regionum appellatione in *l.* 3. *h. t.* hac *lege* deſignatas intelligi; neque Vicarianas & Vrbicarias eaſdem eſſe, iſtud eſt: quòd *Lege* 3. *vrbicariis Regionibus anteriore lege proſpectum* dicitur: Indefinitè inquam & omnibus vrbicariis Regionibus. Hæc enim indefinitæ huius orationis vis eſt. Qua ſanè appellatione quæ & quot prouinciæ venerint, conſtabat tunc temporis: ideoque nec eas ſpeciatim enumerari oportebat : & niſi omnes *anteriore lege* comprehenſæ fuiſſent, eas ſpeciatim deſignari oportuiſſet. Atquin alias inſuper prouincias Vrbicarias fuiſſe, quæ *h. l.* non nominantur : itémque alias Vicarianas, quæ *h. l.* non deſignantur, liquidum eſt & apertum. Vbi enim quæſo in *huius l.* cenſu *Tuſcia ſuburbicaria*, ſeu *vrbicaria* ? vbi *Picenum vrbicarium* ſeu *ſuburbicarium*? vbi rurſum Cāpania; Tuſcia Annonaria, vbi Vmbria, vbi Sicilia, vbi Sardinia, vbi Corſica, vbi Valeria ? quæ ſanè omnes Vicarianæ prouinciæ fuerunt, id eſt Vicario vrbis Romæ ſuppoſitæ. Quid igitur apertius, neque vrbicarias Prouincias ſeu Regiones *h. l.* deſignatas eſſe, neque Vicarianas cum Vrbicariis eaſdem, quandoquidem non omnes Vrbicariæ, non omnes Vicarianæ, *h. l.* comprehenduntur, quas vtique comprehenſas oportuit, ſi vrbicariæ regiones *l.* 3. deſignatæ *hac lege* deſignatis reſponderent.

¶ Breuiter igitur dictorum hæc ſit coniectio : Vrbicarias regiones *lege tertia* deſignatas non eſſe eas, quæ *hac lege* recenſentur, quia nonnullæ in *hac lege* enumerantur, quæ liquidò fatentibus aduerſariis vrbicariæ non fuerunt, vt Flaminia & Picenū: Vice versâ, quia in *h. l.* aliæ nō numerētur quæ fatentibus aduerſariis vrbicariæ fuerunt, vt Tuſcia & Picenum. Item nec vrbicarias cū Vicarianis eaſdē fuiſſe, quandoquidem Flaminia & Picenum, quas vrbicarias volunt, Vicarianæ non fuerint : Tandem quia Vicarianas omnes *h. l.* recenſitas oportuit, ac non etiam pauciſſimas tantùm, eáſque minoris momenti, ſi vrbicariæ, de quibus *l.* 3. eædem Vicarianæ eſſent. Conſequenter, vt vnde digreſſa eſt, oratio redeat, liquidò iam conſtat, de aliis Prouinciis *hac lege* tractari, quàm de quibus *d. lege tertia*.

¶ Ad Valentiniani mentem & ſententiam redeamus, vt Abactoribus Italiæ Prouincias SEPTEM *hac lege* deſignatas repurget, eorúmque conatus, rapinas, debilitet, retundat; equorum poſſeſſionem atque adeò vſum (de quo ad *l. prox.*) poſſeſſoribus omnibus & colonis interdicit : Exceptis tantùm quinque hominum generibus, purà Senatoribus, Honoratis, ipſiſque Prouinciarum Rectoribus, Veteranis & Decurionibus Nempe, quia ab Abactoræ ſuſpicione locus & dignitas hos vindicaret, vt *d. lege tertia* quoque dicitur. Extra hos, poſſeſſoribus & colonis omnibus interdicitur in Italiæ prouinciis his ſeptem, equorum poſſeſſio; atque adeò vſus quoque : ſicuti & intra vrbicarias regiones, exceptis iiſdem, *d. l.* 3. *h. t.* In Campania, *ſolōs*, *l.* 2. *inf.* interdicit Paſtoribus rei Principis & Procuratoribus ſeu Actoribus Senatorum.

¶ Huius prohibitionis *Rationem* etſi ſatis innuant plerǽque huius tituli *leges*, etiam hæc *in fin.* ibi, *abactorum ſupplicio teneantur* : nulla tamen expreſſiùs quam *lex.* 2. & 3. *vt omnes*, inquit *lex* 2. *latronum conatus debilitati conquieſcant.* in fin. *abactorum ſupplicia tolerare cogantur.* At lex 3. *cum omnifariam vrbicarias regiones ab omni crimine & adſiduis Abactorum rapinis quietas eſſe cuperemus.* Scilicet latrociniis & abactuis patrandis opportunus admodum eſt equitatus: & irruptioni faciendæ & prædæ ſubducendæ, ſiúque ſubducendi. Denique obſeruandum eſt ex deſignatis *hac lege* Prouinciis nonnullas armentis abundaſſe, ac nominatim Calabriam: Horat. 1. *Carm. ode* 31.

> *——Non opimas*
> *Sardiniæ Segetes feracis*
> *Non æſtuoſæ grata Calabriæ*
> *Armenta: non aurum aut ebur Indicum*
> *Non rura quæ Lyris quieta*
> *Mordet aqua taciturnus amnis.*

De Lucania & Brutiis alibi: quanquam & de his poſtremis vide intereà Caſſiodorum 8. *variar.* 31. De Lucania pariter & Samnio vide *Nouell.* Valent. *inter Theodoſ.* 39. *de Suariis, boariis, & pecuariis:*

De Apulia conteſtatiſſimum ; nempe armentis & paſtoribus abundaſſe iam olim , iam inde ab Annibalis æuo , quo non ſolum octo millia ſeruorum in militiam empta , quod Liuius aliique produnt , ſed etiam paſtores ex Apulia aliquot ferociores in Equites adſumpti. Docet Valerius(quod alij ſilent) *lib.* 7. Ex APVLIA *quoque & Fidiculis* 70. *atque* 200. *ad ſupplementum equitatus ſunt empti. Atque hos ipſos ſtatim appellat à paſtoralib. caſis collecta mancipia.* Sanè male in APVLIA & feroces paſtores ac Pompeius etiam bello in Cæſarem eodem illo [Apuliæ ſcil.] tractu ſeruos paſtores armat , atque his equos adtribuit : quod ita in Cæſare ſcriptum *ciuilium lib.* 1. Repetit & occultè idem *Commentariorum* 3. cum in equitibus Pompeii recuſat 800. quos ex ſeruis ſuis Paſtorúmque ſuorum coëgerat. Vbi vir Doctus reponit, *quos ex ſeruis Paſtoribúſque ſuorum coegerat.* Ita in eodem Cæſare *eodem libro*; M. Cœlius in Thurinum ad ſolicitandos paſtores miſſus. Item & Domitius colonis paſtoribúſque quos ſecum adduxerat , naues Maſſilienſium &c. *commentario* 1.

¶ Tandem notandum ex verbis his, *Picenum atque Flaminiam* nonnullos colligere, iunctam harum duarum Prouinciarum adminiſtrationem fuiſſe hoc æuo , Piceni ſcilicet & Flaminiæ : Quomodo ſanè iuncta fuit *Notitiæ Imperij* tempore, Piceni inquam Annonarij. Nam vbicunque Flaminia Piceno iungitur, Annonarium accipere oportet. Suburbicario enim Piceno cum Flaminia nil cõmune fuit. Quinimò Picenum iſtud ſuburbicarium vel ſeparatim ambulabat , & peculiarem ſuum Conſulatem habebat , vt ex eadem *Imperij Notitia* liquet , vel ſaltem cum cæteris ſuburbicariis ambulabat ; vt ſanè hoc ipſo Valentiniani tempore ſimul ambulaſſe eas oſtendit *lex* 9. *inf. de annonâ & tributis.* Eodem modo Trebellius Pollio Annonarias regiones recenſens Picenum & Flaminiam iungit. Aliis mens ea , Flaminiæ adminiſtrationem ſeparatam à Piceno fuiſſe , quod Conſulatem Piceni legamus *l.* 4. *inf. h. t. l.* 2. *ſupr. de exhibendis reis*: *in l.* 5. *ſupr. de pactis* : *l.* 17. *inf. de operib. publicis* : *l.* 71. *inf. de Decurionib.* Quod de Piceno annonario ſentiendum eſt, quicquid contra ſcribant nonnulli.

II. * Idem AA. ad Buleſorum Conſ. Campaniæ. Poſt alia.

VT omnes Latronum" conatus debilitati conquieſcant , Paſtoribus Rei Noſtræ", (id eſt lanigerarum" ouium pecudúmque cuſtodibus) nec non etiam Procuratoribus , & Actoribus Senatorum , habendi" equini pecoris" licentiam denegamus : Sub hâc videlicet interminatione , vt hij qui Noſtræ Manſuetudinis ſtatuta remptauerint violare, abactorum ſupplicia tolerare cogantur. Dat. III. Non. Octob. Altino, diuo Iouiano, & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* eſt *lex vn. infr. Quorum vſus interdictus eſt* : cui hæc ſubiicienda.
" In quibus Abactores, adeò quidem vt latrones pro Abactoribus in *lege* 9. § 4. *u. locati* : accipiantur.
" Obſerua rem priuatam Principis per Campaniam, & in ea Greges Principis.
" Vide quæ dixi ad *l.* 1. *ſup.* & adhuc dicam.
" Imitatio Virgiliana, apud quem non ſemel *lanigera oues, lanigera pecudes, lanigera bidentes, lanigeri greges.*
" Probus apud Vopiſcum : *Equinum pecus noſtro iam fœtundatur Equitatus. Fœtundatur* enim ibi legendum, vt alibi probos Symmachus *lib.* 4. *ep.* 59. *Cùm ſit diues equini pecoris Hiſpani.*

COMMENTARIVS.

CAMPANIÆ à Latronibus Abactoribus *h. l.* conſulit Valentinianus Senior , pariter vt ante paucos dies ſeptem aliis Italiæ Prouinciis *ſuperiore lege* conſuluerat : Campaniæ inquam quæ & ipſa armentorum ferax , atque adeò carnes ad Vrbis annonam ſuppeditabat , vt docet *lex* 3. *infr. de Suariis, pecuariis* : & *Nouella* Valentiniani *inter Theodoſianas* 39. *de Suariis , boariis & pecuariis.*

¶ Cæterùm duplici ratione Valentinianus latronibus his & Abactoribus per Campaniam occurrit. quarum prior continetur *dicta lege vn. infr. Quorum vſus interdictus eſt*, quam huic noſtræ coniungendam eſſe dixi , eáque & ordine prima & re ipſa potior & generalior eſt , putà armorum vſu OMNIBVS interdicto. Quandoquidem gladio ferróque & ſæpiùs etiam conducta manu abigeatus exercetur, vt docet *lex* 1. §. *quamquam* 3. & *lex* 2. *π. de Abigeis.* Paulus quoque *lib.* 5. *ſentent.* ſub *titulo, de Abigeatoribus* apud Authorem *collationis legum Moſaicarum. Atroces*, inquit, *Abactores ſunt , qui equos & greges ouium de ſtabulis vel de paſcuis abigunt , ſi vel id ſæpiùs aut à ferro conducta manu faciunt.* Ita enim locus hic legendus eſt. De quo dicam ad *eam legem vnicam* pleniùs.

¶ Altera ratio ea ipſa eſt , quâ & ſeptem Prouinciis ſuperiùs conſuluerat : Sic quidem vt per Campaniam equorum poſſeſſionem ἁπλῶς interdicat paſtoribus rei priuatæ Principis , itémque Actoribus & Procuratoribus Senatorum. Vnde interim colligere licet , hæc duo hominum genera latrociniis & abigeatu famoſa fuiſſe : de Paſtoribus dicam *ad l. vlt.* An igitur prohibitio *huius legis* per Campaniam , non tam latè pateat , quàm quæ *ſuperioris legis* per ſeptem alias Italiæ Prouincias ; ibi enim omnibus prætetquam ibi exceptis equorum vſus interdicitur : hîc verò omnibus permittatur prætetquam duobus hominum generibus ? Id verò aliquando putabam, cæteris omnibus per Campaniam equorum vſum licitum fuiſſe propter frequentes Romanorum in Campaniam commeatus , & ſeceſſus , cum plerique inuitante Prouinciæ illius venuſtate , amœnitate , eò ſecederent turmatim ferè , ſic vt eò commeantibus equorum vſum interdici non oportuerit. Omitto de huius prouinciæ amœnitate locos paſſim obuios, itémque de ſeceſſu in eam prouinciam Romanis vſitatiſſimo. Vnus Symmachus horum ferme temporum ſcriptor ei rei fidem abundè facit. Contrà, cur ſolis Paſtoribus illis , & Procuratoribus , equorum

vſu

vſu interdiceretur ? hanc putabam ; quia duo hæ hominum fennè genera per Campaniam abigeatus infamiâ laborabant. Denique & ibi commorantibus tantùm, & iis tantùm qui hâc infamiâ laborabant in Campania equorum vſu interdicendum fuit. Primùm paſtoribus rei priuatæ Principis: vnde apparet Principes in Campania ſuas habuiſſe greges ouium & pecudum, de quibus abiſque Principum gregibus, *ſuo titulo* dicetur *infrà*, *de grege domin.*

Secundò Procuratoribus & Actoribus Senatorum, ſcilicet Senatores Romani plerique ſuas inibi villas, ſua prætoria habuerunt, voluptati inſeruientia, quorum Actores & Procuratores eriminibus, putà deprædationibus & latrociniis infames erant. Verùm cùm rem attentiùs perpendo, mihi potiùs videatur Valentinianus integrâ conſtitutione ſua (vnde hæc *lex* deſumpta eſt) omnibus equorum vſu pariter vt *leg. ſup.* interdixiſſe, in tantum vt ne paſtoribus quidem rei priuatæ, & Actoribus & Procuratoribus Senatorum id licere vellet: qui eæteroquin ceruices erigebant, ſibique quædam licere putabant obtentu Principalis & Senatorij nominis; quomodo & omnibus pariter armorum vſu interdicitur *d. l. vn. quorum vſus.*

III. * Idem AA. Rufino P. P."

CVM omnifariam Vrbicarias Regiones ab omni" crimine, & aſſiduis abactorum rapinis quietas eſſe cuperemus, eòuſque intentio † noſtra proſpexit, *Vt iſtis in locis equo vehi his tantummodò liceret, quos ab huiuſmodi ſceleris ſuſpicione Locus", aut Dignitas vindicaret.* Sed poſtea ſanximus, *Vt Suarij* † *equis quidem vterentur, verùm ad periculum" ſuum pertinere cognoſcerent, ſi quid in his Regionibus ſceleris eſſet admiſſum.* Nunc", quia aduertimus, à Suariis qui propriis officiis occupantur, hanc neceſſitatem alienam eſſe debere, Excellentia Tua ita his ſedendorum" equorum poteſtatem datam eſſe cognoſcat, vt nullo prioris" ſanctionis timore teneantur: per ea ſanè loca, quæ neque abactoribus, neque aliis" criminationibus infamata ſunt. Dat. XI. Kal. Iul. Med. Valentiniano & Valente AA." Coſs.

NOTÆ.

* Iungenda fortè huic *lex 66. infr. de Decurionibus*, alterutrubi emendata loci ſubſcriptione. Quod vix tamen credo.

" *Rufinus* PP. ſub Valentiniano Sen. Italiæ, vt vel ex *Vrbicariarum* regionum mentione liquet. Vide plura in *Commentario*, & in *Proſopogr.*

" Non tantùm ab Abigeatu, verùm ab aliis quoque criminibus & Latrociniis, vt *fine legis* quoque oſtenditur.

† Primam hanc *legem* obſerua, quæ nuſquam comparet, vt iam probatum eſt *ad legem* I.

" Quid inter *locum* & *dignitatem* eſt? vide *leg. 4. ſup. de accuſationibus.* Omittitur hic ordo, qui & alioquin loco & dignitati iungi ſolet, vt *d. l. 4. & l. 1. ſup. ad leg. Iul. de ambitu*: Et Decurionum appellatione, *l. 1. ſup.* continetur: *Ordinis* appellatio ad Decuriones pertinet: *dignitatis* ad Senatores, Honoratos, Prouinciarum Rectores; *loci* verò, ad Veteranos quin & ſimiles in officio publico conſtitutos.

† Secundam Valentiniani conſtitutionem obſerua in hoc argumento de Vrbicariis Regionibus quæ & ipſa intercidit.

" In illis Regionibus commorantes.

" *à leur riſque & peril.*

† Tertia igitur hæc Valentiniani conſtitutio de Vrbicariis Regionibus quæ ſola ſupereſt.

" *Sedendorum equorum*, pro *inſidendis equis*: Spartianus *Adriano*: *ſedari equos in ciuitatibus non ſiuit.*

" Secundæ, ſed quæ hâc prior.

" Vide quæ notaui ad vocem, *ab omni*, ſuprà.

" An reponendum, *Valentiniano & Valente II. AA.* COSS. id eſt A. D. 368? vide quæ *ſuprà* dixi.

COMMENTARIVS.

VRBICARIIS nominatim Regionibus ab Abactoribus, quin & ab aliis Latronibus, *hâc lege*, poſt duas alias hâc ipsâ de re latas conſuluit Valentinianus: Vrbicarijs inquam Regionibus, quæ & alibi *Suburbicariæ*; non modò quia Vrbi Romæ proximæ, *ἀστύχωροι*, verùm etiam quia vrbi eiúſque adminiſtrationi connexæ, cúmque Vrbe ambulantes, eiúſque Diœceſim conſtituebant, denique comprehenſæ cum vrbe Roma. De quibus alibi iam dixi, & plenè quidem. Cuiuſmodi quatuor fuiſſe colligitur ex *l. 1. inf. de calcis coctorib. vrbis Romæ.* & in his Tuſcia & Picenum in partem. Quæ ſanè ab Italia ſpecialiter ſic dicta (eaque adeò comprehenſis prouinciis) & in his ſeptem illis quæ *l. 1. ſup.* recenſentur, vel *hoc Codice* ſatis apertè diſtinguitur. Denique quæ cum Italiæ regionibus nil commune habebant: vt vel *lex nona infr. de annonâ & tributis* docet; quæ ad Mamertinum, cui Rufinus noſter ſucceſſit, data eſt.

¶ His igitur vt caueret à latrociniorum omni genere, & nominatim Abactorum, varias conſtitutiones Valentinianus edidit, cuiuſmodi tres *hoc titulo* occurrunt, quarum hæc *Tertia* eſt, quâ ipſâ & duarum aliarum meminit, quæ nuſpiam comparent: quarum prior ita generalis fuerat, vt equo vehi in vrbicariis Regionibus his tantummodo permiſerit, quos ab huiuſmodi ſceleris ſuſpicione locus aut dignitas vindicaret: Secuta eſt igitur poſtea Secunda Valentiniani lex, qua officij genus quoddam excipit, quod in regionibus iſtis vrbicariis conſiſtens, equo vehi poſſet. Et verò hi ſunt *Suarij*, de quibus erit dicendi locus peculiari *titulo* ſuo. Speciali ſcilicet priuilegio id emeruerant Suarij. Et tamen dura ſatis huic priuilegio lex ſiue conditio impoſita fuerat, hæc videlicet, vt eorum periculo foret, id eſt vt ipſi præſtare tenerentur, ſi quid in his regionibus ſceleris, id eſt latrocinij vel abigeatus, eſſet perpetratum. Verùm vt dixi dura hæc lex erat ita ſcripta; Quandoquidem Suarij in officiis ſuis occupati, ipſi ſceleribus ſeu latrociniis ne admitterentur animum, attendere non poſſent: Non poteſt vnius animus in plura ſeſe bona fide diffundere. Et ſæuum fuerit ab eo admiſſi rationem exigere, qui nequicquam admiſiſſet, néue admittatur,

teretur, vtpote officio ſuo diſtrictus prohibere non potuiſſet. Denique non oportuit priuilegium his conceſſum, in eorum odium retorqueri: Secuta eſt igitur hæc *lex* hac de re *Tertia*, hæc inquam noſtra, qua diram & ſæuam à Suariorum capitibus legem remouit, leuiore inuicem ſubſtitutâ. Nam cum à Suariis alieni criminis ratio exigeretur ex illa ſecunda *lege*, hæc conditio *h. l.* his relaxatur. Suariis igitur permittitur ſedendorum equorum in vrbicariis Regionibus poteſtas, dummodò tamen per ea loca non vehantur, quæ Abactoribus, aut alio latrociniorum genere infamia ſunt. Nempe vt ad officium ſuum exercendum libera ſolutáque Suariis eius vtendi poteſtas ſit, ita hoc huiuſce priuilegij obtentu facilè *legi* fraus fieri poteſt, & quia fieri poteſt ne earta officij exercitium pateat, omni modo caueri oportet. Nihil eſt alioquin huiuſmodi priuilegiis ad velanda ſcelera opportunius: ad quæ alioquin ſatis ipſa naturâ facti ſunt Suarij. Interim hinc obſeruetur, partem criminis eſſe in infami loco verſari, & criminis inuidiâ facilè ſtringi quemque eâ re, etſi aut officium, aut priuilegium intendat. Denique ſuburbanitatem à latronibus aſſiduè infeſtatam non hæc tantùm *lex* oſtendit, verùm & *lex vlt. infr. de his qui latron. tit. prox.* Et Symmachus *lib. .. ep. ..*

¶ Videndum adhuc nonnihil de *Rufino*, cui hæc *lex* inſcribitur. Memorat ſanè Vulcatij huius Rufini Præfecturam Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 369. *&* 377. cúmque Mamertino in Præfecturâ ſucceſſiſſe teſtatur, & quidem poſteaquam Gratianus à patre ſuo Valentiniano Ambianis in Gallia renunciatus eſt. *His*, inquit, *ex ſententia Rectorum & militis ordinatis* [id eſt Gratiano in Auguſtum cooptato] *vix dies interceſſêre pauci, cùm Mamertinum Præfectum Prætorio ab vrbe regreſſum* (quò quædam pertexerat correcturus) *Avitianus ex Vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius ſucceſſit Rufinus omni ex parte perfectus, & veluti apicem ſenectutis honoratæ prætendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex Præfecto vrbis ſolutum exilio patrimonij redintegratâ iacturâ remitti fecit in lares.* Quo Ammiani Marcellini loco inducatur quis, vt *legis* noſtræ ſubſcriptionem emendandam putet. In Præfectura quippe Prætoriana Italiæ, ſi ita eſt vt Ammianus Marcellinus ſcribit, Mamertinus ad annum vſque 368. perſtiterat: Gratianus enim (poſt quem Auguſtum demum creatum Rufinum Mamertino ſuffectum ait Ammianus Marcellinus) ſub finem anni 367. Auguſtus creatus eſt. Igitur anno demum 368. Rufinus Præfectus Prætorio Italiæ creatus fuerit, Valentiniano & Valente II. AA. Coss. Et alioquin frequens in hoc Conſulatu error *hoc Codice*. Idémque error admiſſus fuerit in aliis *legibus*, quæ eidem Rufino inſcribuntur: putà *l. 1. ſup. de tract. & ſtatiis*: *l. 2. de paſcuis*: *l. 11. de Numerariis*: *& l. 66. infr. de Decurionib.* quam quidem poſtremam parum eſt, quin huic coniungendam putem: eſt enim ea data ad eundem Rufinum, eodem die, menſe, Conſule; loca tantum diſcrepant, hæc *Mediolani*, illa *Rauennæ* data dicitur. Sed tamen multa alia obſtant quæ faciunt, vt ſubſcriptio *huius legis* & illarum emendanda non videatur. Et primum quidem ſubſcriptio *d. l. 11. de Numerariis*, dat. *Pariſiis*: Certum enim eſt Valentinianum Pariſiis fuiſſe fine anni 365. vt non tantùm plures aliæ *leges* id edocent, verùm etiam diſertè Ammianus Marcellinus *lib.* 26. *p.* 340. Deinde extant aliæ duæ conſtitutiones ad eundem Rufinum PP. duobus ſequentibus conſulatibus Gratiani N B.P. & Dagalaiphi, i.e. A. D. 366. & Lupicini & Iouiani, i.e. A. D. 367. puta *lex* 12 *inf. de ſuſceptor. lex 4. inf. de Aduocat. fiſci.* Quare mens mihi ea, Ammianum Marcellinum in tempore Rufinianæ Præfecturæ deſignandæ, ordinem non tenuiſſe, ſeu ſeruaſſe: cúmque adeò iam anno 365. Mamertino ſuffectum. Cui tamen rurſum obſtant *leges* nonnullæ hoc ipſo anno poſt hanc *legem* ad Mamertinum datæ. Imò anno 369. *lex 3. ſupr. ne quid publ. lat.* Sed & *legem 4. infr. de annonis ciuicis*, quæ Mamertino inſcribitur, ad annum 368. referendum, ad eam *legem* oſtendo.

IV. * Idem AA. ad Valentinum" Conſ. Piceni."

PALATINI, vtendorum equorum per Picenum, ad itinerum neceſſitatem, habeant facultatem. Dat. XVII. Kal. Ianuar." Med. Valentiniano & Valente AA. CONSS. [365.]

NOTÆ.

* *Valentinus* Conſularis Piceni ſub Valentiniano Sen. Eidem inſcribitur *lex 2. ſup. de exhibendis reis*, vbi pariter Valentinus dicitur. Sed Valentinianus dicitur *l. 5. ſupr. de pactis*: *l. 17. infr. de operibus publicis.*

" Annonarij ſcil. de quo mox.

" Malim *Iunias*, vide *Chronologiam*.

COMMENTARIVS.

PER PICENVM vt iam vidimus, ex *lege* 1. & rurſum conſtabit ex *lege vlt. inf.* imò quod ipſum ex hac *lege* noſtra colligitur, equorum vſus eâ quam diximus de cauſa interdictus à Valentiniano fuerat: pariter vt per cæteras Italiæ Prouincias, *lege* 1. deſignatas, & per Campaniam, *l.* 2. per Vrbicarias, *l.* 3.

¶ Rurſum vt ab hac prohibitione generali excepti fuerunt *d. l. 1.* Senatores, Honorati, Prouincias adminiſtrantes, Veterani, vt & *l. 2.* Suarij: ita *hâc* eiuſdem Valentiniani *lege* per Picenum *Palatini* excipiuntur; quia ad officium ſuum peragendum ſeu ad itinerum neceſſitatem equis omninò opus habebant, vt ſine equis officia ſua minus commodè obire poſſent.

¶ Porrò obſeruandum, Piceni cuius *h. l.* fit mentio: cuiúſque Conſularis erat Valentinus ſeu Valentinianus, pariter vt *l. vlt. inf. & l. 5. ſup. de pactis*, non aliter quam *l. 1. ſup.* de Piceno annonario intelligendum eſſe: Non (vt nuper putauit Miſcellaneorum ſcriptor *lib. 3. c. 23. p. 206.*)

Suburbi

Suburbicarium. Neque enim (vt omittam alia argumenta) hoc anno Picenum ſuburbicarium ſuum Peculiarem Rectorem habuit, verùm ſuburbicariis regionibus vnus Conſularis præfuit, vt docet exertè eiuſdem Valentiniani *lex 9. inf. de annonâ & tribut*: quæ hoc ipſo anno data eſt. Et ſic falluntur, qui *hanc legem* 4. trahunt ad *leg. 2. ſup.* cùm trahenda ſit ad *leg.* 1. Eodemque error eſt, cùm Picenum & Conſularem, de quo agit Ammianus Marcellinus in Geſtis A. D. 356. *lib.* 15. *p.* 50. de ſuburbicario & ſolo quidem pariter accipiunt, cùm videlicet à Leontio P. V. Petrum Valuomerem ad Picenum eiectum ſcribit: *Vulgus omne ita exarsit, vt turbarum acerrimus concitor tanquam in Iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad · icenum mitteretur: vbi poſtea auſus eripere virginis nõ obſcuræ pudorẽ, Patruini Cõſularis ſẽtentia ſupplicio ob id capitali addictus.* Et quo argumento de Piceno ſuburbicario & quidem ſolo quod intra centeſimum id accipitur? Nempe quod Leontius P.V. in id Valuomerem relegaſſe dicatur: atquin certum ſit Præſidibus relegare non licuiſſe in ea loca, quæ ad eius Prouinciæ formam non pertinebant, quam adminiſtrabant *l. 7. §... ff. de interdict. & relegat.* Verùm ſcire debuerunt illi, Præfecti vrbi poteſtatem cum Præſidis poteſtate non rectè componi. Nam & Præfectus vrbi iam olim in inſulam quam vellet, deputare potuit & relegare ab Italia, quod docet *lex 1. §. 15. ff. de off. P. V. l. 2. §. 1. ff. de pœnis: l. 6. ff. de interdictis & relegatis.* Idque ex *epiſtola* Seueri ad *Fabium Chilonem.* Quare Triboniani aſſumentum eſt in *l. 1. §.... ff. de off. P. V.* cum addidit, *quam Imperator adſignauerit.* Quid ergò? vſque ad annum 365. vt Corrector Tuſciæ, ita Cõſularis Piceni, vtrique Tuſciæ & Piceno præfuiſſe videntur. At enim mox ãnno 365. ſub Valentiniano ſuburbicariæ regiones vni Conſulari commiſſæ fuẽre, vt docet exertè *lex 9. inf. de Annonâ.* Quâ tamen appellatione Flaminiam quoque abſorberi videri poſſit alicui, quandoquidem Picenum Flaminiæ adminiſtratione aliquando iunctum ex dictis ad *l.* 1. conſtat. Mihi tamen alia ſtat ſententia, diuiſas nempe hoc æuo adminiſtratione has duas Prouincias fuiſſe, atque adeò ſuum & ſpecialem Piceno conſularem hoc æuo fuiſſe. Atque hoc ſenſu Valentinianus hic noſter *Conſularis Piceni* ſimpliciter vocatur, *quatuor huius Codicis legibus*: Itémque Sophronius *l. 71. inf. de decurionib.* Sed huc quoque trahenda eſt Inſcriptio vetus iſta: TARRVTENIO MAXIMILIANO V. C. ELOQVENTISSIMOQVE CONSVLARI PICENI ANNO ÆTATIS NONODECIMO VICARIO VRBIS ROMÆ &c, vbi eſt qui *Conſulari Picenia.o* legit: Alius, *Piceni, anno ætatis.* Tertius tentabat: *Piceni Ann.* id eſt *Piceni Annonarij* Nam & ita Magno *in Notis* PIC. ANN. interpretatur *Piceno Annonario*, ſicut illas notas PIC. VRB. *Piceno vrbicario*: Quicquid huius ſit, inter omnes liquet, Maximilianum Conſularem Piceni indicari. Sed Annonarij nominatim accipiendum Valentini & Sophronij exemplo conijcio. Nam vt maximè Notitiæ tempore Picenum Annonarium & Flaminia adminiſtratione iunctæ fuerint, non ideo tamen ſemper ita obſeruatum fuiſſe neceſſe eſt. Obuia paſſim, diuiſarum modò, modò iunctarum inter ſe Prouinciarum exempla, quæ afferri poſſent non pauca, de quo vide Dionem *lib.* 53. *p.* 504. Æmiliam & Liguriam nominaſſe ſufficiat: quam in rem, *legem 4. ſup. de nunciationibus* conferri oportet cum *lege vn. ſupr. de vectigalibus: & l. 4. ſupr. vnde vi.* Certè Flaminiæ non ſemper Picenum, ſed Vmbriam quandoque iunctam fuiſſe, fidem facit vetus Inſcriptio, quæ Arimini C. CORNELIO C. F. QVIRIN. FELICI THRALLO IVRIO. PER FLAM. ET VMBR. C. V. LEO. &c: Tandem Valentinum hunc noſtrum, ſiue Valentinianum, Piceni Annonarij Conſularem fuiſſe euincit ſubſcriptio *legis 5. ſup. de pactis*: vt ad eam *legem* docui, & docebo *alibi.* Accedat hoc vltimum argumentum, iuberi hunc Valentinum ad Præfectos Prætorio referre *l. 2. ſup. de exhibendis reis*, quod omnino euincit Piceni Annonarij Conſularem fuiſſe: alioquin enim ex Vrbicario ad Præfectum vrbi referre iuſſus fuiſſet; vt expreſsè docet *lex 13. ſupr. de Accuſationibus*, quæ decennio poſt hanc *legem* lata eſt.

V. [a] Impp. Arcad. & HONOR. AA. Benigno[b] Vic. Vrbis Romæ.

PASTORES Valeriæ prouinciæ, vel[c] Piceni, vti equinis animalibus non iubemus[d]: alioquin, ſi interdictus vſus animalium vindicetur, conſcios vſurpationis huius, ſeu Dominos vel Procuratores, relegationis pœna retinebit. Dat. Kal. Dec. Med. Theodoro v.c. Coss. [399.]

NOTÆ.

[a] Abeſt hæc lex à *Cod. Iuſt.* velut temporaria: iungenda illi *lex 165. inf. de Decurionib. lib. 15.*

[b] *Benignus* Vicarius vrbis Romæ ſub Honorio: eidem inſcribitur *d. lex 161. inf. de Decurionib.* & anno ſequente *lex 26. inf. de Suſceptoribus.* De eodem eſt Symmachi locus *lib. 9 ep. 39.* Vbi hunc *Benignum* Rectorem Sardiniæ fuiſſe oſtendit: Neque dubium, quin ex adminiſtratione Sardiniæ tanquam pro merito benè procuratæ annonæ vrbicariæ, Vicarius ipſius vrbis factus fuerit.

[c] *Vel*, pro *&*: quod frequens, in Hiſtoricis præſertim narrationibus: v. Blondellum *de primatu in Eccl. p 956. 987.*

[d] *Non iubemus*, pro vetamus, prohibemus, inhibemus, *σύγχυσις* quadam pro *non vti equinis animalibus iubemus.* Quod quidem à Fornerio Patre ad *legem 237. ff. de verb. ſignific.* primo notatum eſt. Quanquam *σύγχυσις*, vt dixi, ſeu vocum tantum eſt tranſpoſitio, pro, *Non vti equinis animalibus iubemus*: Sicut apud Caſſiodorum *4. Variar. 19. In frumentis vino & oleo dari ſiliquaticum non iubemus.* Pro, *Non dari ſiliquaticum iubemus.* Nil ſimile cum hoc habet Spartiani exemplum, neque vlla ibi tranſpoſitio. *Iuſſiſque*, inquit, *ab Hadriano quia vota interueniebant non lugeri.* Sed nec illud Lampridij: *Fures iudicare iuſſit in ciuitatibus vllis nunquam videri.* Neque enim, vt hoc loco ſit, *iubendi* verbo negatiua additur. Simile verò eſt iſtud *in l. 14. inf. de operibus publicis*: *Cùm neque nouam conſtitui fabricam iuſſerimus, antequam vetera reformentur.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc *lex* est; quæ pars est prolixioris Honorianæ constitutionis, vnde desumpta est quoque *lex 162. inf. de Decurionibus*: quæ proinde huic coassanda venit: Qua Latebris & consortio abactorum & refugarum occurrit per Vicariam Vrbis Romæ, ac nominatim per Valeriam & Picenum. Per Valeriam, inquam, & Picenum equorum vsu pastoribus interdicit: pariter vt pastoribus rei priuatæ per Campaniam Valentinianus Sen. *l. 2. sup.* pœnâ quoque consciis vsurpationis huius impositâ. Pariter vt Curialium collegiatorúmque latebris, eorúmque occultatoribus seu consciis idem occurrit *l. 162. inf. de Decurionib.* quæ *huic* nostræ, vti, dixi ceu eiusdem constitutionis pars coniungenda est. De nonnullis *hâc lege* videndum est.

§ Primò, notandum, Pastores abigeatus & latrocinij infamia laburasse, vt ex *hac lege, & l. 2. sup.* discere licet. Eâ scil. de causâ equorum vsus his *h. l. & d. l. 2.* interdicitur: eâdemque ratione Prouinciales pastoribus filios suos nutriendos dare vetiti, *leg. vn. tit. prox.* vbi dicam pleniùs.

Secundò obseruandum, Pastoribus nominatim per Valeriam & Picenum equorum vsu hâc Honorij constitutione interdici. Illud verò quæri potest, an his solis, sic vt cæteris permissum id tùm fuerit: quæ & ipsa dubitatio fuit *d. l. 3. sup.* Quod putet quis, quasi hi soli eâ tempestate in illis prouinciis latrocinij infames fuerint, eâ inquam tempestate, quod & ipsum confirmabit *d. lex vn. infr. ne pastoribus: tit. proximo.* Et tamen putet quis, vt in sp. *d. l. 2.* ita & in hac sp. pastoribus ideò equorum vsu nominatim interdici, quod hi quasi necessariis sibi equis ad pastoris munus vterentur, quibus magis quàm aliis propter latrocinij suspicionem interdictum oportuit.

Tertiò obseruandum, relegationis pœnam huiusmodi consciis imponi. Quæ certe relegationis pœna olim in abigeatorum occultatores statuta: *l. vlt. in f. ff. de abigeis*: quinimò & in abigeos certis casibus, *l. 1. §. 3. ff. d. Tit.*

Quartò, vt hæc *lex* est de abigeorum quodammodo occultatoribus, ita *dicta lex 162.* huic coniungenda, est de occultatoribus Curialium & Collegiatorum, Curias & Collegia defugientium.

Quinto de *Valeria* Prouincia videndum est. Sanè non alia antiquior huiusce Prouinciæ mentio mihi occurrit, quàm in *hac ipsa lege.* Neque procul ab his temporibus, imò fortè iisdem, apud Balbum Agrimensorem, seu Augusteum, inter Scriptores Augusteos, *p. 317.* vbi *Picenum* pariter & *Valeriam* coniungit: & in hac Prouincia agrum Amiterninum ponit, itémque Veios, Corfinium, Coloniam Superæquanam, Coloniam Peltinorum, Mapsum municipium, & Coloniam Solomontinam. Altum verò huiusce Prouinciæ apud Anteriores Scriptores silentium. Etiam apud *Pollionem*, Imò & in *Indice peruetusto prouinciarum Schonhouiano*, quem Ph. Beretius *l. .... Pith. c. 4.* aliis argumentis ante Notitiam conscriptum rectè censet. Addo & hoc quoque *huius leg.* argumento, ante hæc Arcadij & Honorij tempora, vt mirari non debuerit Vir Doctus in eo *Indice* omitti *Valeriam.* Dicta autem hæc Valeria Prouincia, à *via Valeria*, cuius viæ etsi antiquum nomen sit, recens tamen prouinciæ ab eo denominatæ appellatio est: vt alibi pleniùs probo, eósque refuto qui antiquiorem nobis faciunt Valeriam. Simul & *limitum* Authores à corruptorum manu vindico, qui ex *varia* regione, vel etiam ex *Aurelia*, sub Augusto iam & Claudio, Valeriam, si Deo placet, faciunt & reponunt.

§ De Valeriæ finibus maior est quæstio, quandoquidem Paulus Diaconus *lib. 2. Historia Longobardica, cap. 20.* scribit Valeriam complexam esse Tiburim, Carseolos, Reate, Furconam. *Tertia decima*, inquit, *Prouincia Valeria, cui est Nursia annexa, inter Vmbriam & Campaniam Picenúmque consistit, qua ab Oriente Samnitum regionem attingit. Huius pars occidua, qua ab Vrbe Roma initium capit olim ab Etruscorum populo Etruria dicta est. Hac habet vrbes Tiburim, Carsiolis, Reate, Furcone & Amiternum, regionémque Marsorum & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marsorum quoque regionem ideò intra Valeriam Prouinciam æstimo computari, quia in catalogo Prouinciarum Italiæ minimè ab antiquis descripta est. Si quis autem hanc per se Prouinciam esse verâ ratione comprobauerit, huius rationabilis sententia modis erit omnibus tenenda.* Verùm Valeriam procul dubio describit Paulus Diaconus, prout ipsius æuo erat: quo tempore iam suburbicariarum Prouinciarum nulla amplius erat mentio: & Prouinciarum fines penitus immutati erant, quibúsque temporibus, Valeria Picenum Vrbicarium in partem peruasit: Certissimum enim, potissimam partem, quam Valeriæ Paulus Diaconus adscribit, eam in Piceno fuisse, argumentis alibi ostendo: Vnico Reatis exemplo nunc id probare contentus. Eam scilicet Siculus Flaccus *p. 3* apertè in Piceno collocat, quam Paulus in Valeria. Itaque sic habeto: Valeriam primùm, id est hanc nostram eam partem Valeriæ viæ complexam qua moriebatur: postea totam Valeriam viam in Valeriam regionem seu prouinciam transiisse: Ita sanè primùm moris fuit, vt prouinciæ à viis Vrbis Romæ denominatæ, eam viarum partem complecterentur quam moterentur: Exemplo sit Æmilia, Flaminia.

§ Denique obseruandum, Valeriam & Picenum sub Vicarij Vrbis Romæ dispositione fuisse *h. l.* demonstrari. Quod & ipsum testatur *Notitia Imperij*: Sed perperam hinc colligitur, Valeriam hanc Vrbicariam fuisse. Nam sub Vicario Vrbis Romæ præter Vrbicarias, aliæ præterea Prouinciæ fuerunt, vt ex *Notitia Imperij* liquidò apparet. Quid quod quo tempore Vrbicariæ regiones sunt dictæ & constitutæ (sub Constantino inquam, vel Constantio, vt ostendam ad *l. 9. inf. de extraordin. muneribus*) nulla adhuc erat Valeria Prouincia, nisi in Vtopia. Verùm nihil attinet hanc segetem hic demetere, alibi ex professo demessam; ac maximè cùm in cæteris aduersantem, hîc assentientem *Aduentoriæ* Authorem habeamus *parte priore cap. 5. p. 47.* A quo tamen dissentit doctissimus ille & humanissimus Alexander *dissertat. 1. cap. 5. p. 37. 38.* Cuius næuias ad ludibrium prostratas alibi videbis.

NE

NE PASTORIBVS DENTVR FILII NVTRIENDI.

TITVLVS XXXI.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustin.* & tamen ad aliquid facit *lex* 11. *Cod. de accusationibus*, quam mox plenius explicabo.

I. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano P. P." Post alia.

NEMO Curialium", Plebeiorum, Possessorúmve, filios suos nutriendos Pastoribus tradat: aliis verò Rusticanis", vt fieri solet", nutriendos dari non vetamus. Si verò, post istius legis publicationem, quisquam nutriendos" Pastoribus dederit, societatem Latronum videbitur confiteri. Dat XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest, vt dixi, hæc *lex* à *Cod. Iust.* longenda verò illi & *lex* 5. 6. *sup. de exhibendis reis: lex* 2. *infr. vt intra annum crimin. lex* 3. *inf. de superexactionibus: lex* 13. *inf. de fide testium.* quinimò & *lex* 12. *supr. de maleficus:* & *lex* 4. *infr. de abolitionib. lex* 7. *supr de custod. reorum.*

" *Cæcilianus* PP Italiæ sub Honorio, vid. *Prosopogr.*

" Curiales, Plebeij, possessores His fermè tribus hominum generibus (præter eos qui in dignitate & officiis constituti essent) constabant prouinciæ & prouinciales.

" Vide *titulum Cod. ne Rusticani.*

" Rusticanis plerumque filij nutriendi dati.

" Filios.

COMMENTARIVS.

PASTORIBVS nutriendos filios suos dare parentes hâc Honorij constitutione prohibétur: cæteris rusticis, pro more hactenus recepto, iidem dare permittũtur. Prohibitionis istius ratio, tũ ex ipsa *huius tituli* cũ *duobus superioribus* connexione (quibus videlicet latrociniis occurritur) non obscurè colligi potest; tũ huius legis sanctione disertis verbis ea continetur: his inquam, *si verò post istius legis publicationem quisquam nutriendos Pastoribus dederit, societatem* LATRONVM *videbitur confiteri.* Eandem suggerunt duæ *leges* tituli superioris. *Quibus equorum vsus concessus est*: *lex* inquam 2. & *lex vlt.* Ratio igitur hæc est, quod pastores latrociniis infames fuerint. Quò pertinet quod scribit Liuius *lib.* 39. *Tarentum*, inquit, *Prouinciam L. Posthumius Prætor habebat, Is de pastorum coniuratione qui vias latrociniis pascuáque publica infesta habuerant, quæstionem seuerè exercuit, ac septem millia hominum condemnauit* &c. Nota est alia quoque seditio, quam olim in Sicilia concitauit Athenio pastor, vt Florus scribit *in epitome Rerum Romanarum*, *lib.* 3. *c.* 10. de quo etiam Tullius, *in Frumentaria.*

¶ Huc pertinet rursum insignis, vt rectè indicauit Duarenus, 2 *disp.* 12. Diocletiani & Maximiani constitutio *in l.* 11. *Cod. de accusationib.* ad *Crispinum* (Prouinciæ cuiusdam proculdubio Rectorem) quæ sic habet: *Si quis homicidij crimen existimas persequendum, secundum iuris publici formam debebit eum, qui in primordio homicidij postulauerit reum, neque probauerit, ideóque reus absolutus est, præuaricationis arguere. Id enim salubriter statutis Principũ Parẽtũ nostrorũ, iurisque formâ præscriptũ est Vel si id nõ putaueris agendum, ad sequens crimen (id est pastorũ latrocinium) descendere eum coges, atque id exsequi iudicio tuo: cùm siquidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiat:* Cuius *legis* species hæc est. Titius Semproniũ pastorẽ eundemque latronem homicidij accusauit: is cùm de homicidio non probasset, Sempronius homicidij absolutus est. Quæritur an huius Sempronij accusatio ab alio institui & repeti possit? ab alio inquam, qui homicidij crimen existimat persequendum, & cuius fortè interest, propinquitatis ratione, vindictam eo nomine deposcere? Et rescribit Imperator, ad homicidij accusationem repetendam secundum seu nouum accusatorem non aliter admitti, quàm si primũ accusatorẽ præuaricationis arguerit, id est probauerit primũ accusatorẽ causã prodidisse & lusoriè peregisse. Scilicet qui criminis publici ab aliquo reus factus est & absolutus, ab alio eiusdem criminis reus fieri amplius non potest: Iniquum enim est, vt sæpiùs de eodem crimine quæratur, & qui vno accusante absolutus est, rursus eodem crimine ab alio accusetur: alioquin nunquam cuiquam innocentiæ ratio constabit. Excipitur inter alios hic casus, si posterior accusator præuaricationis reum peragat priorem, vt præter illam *legem* 11. docet

lex 3.

lex 3. §. 13. ff. de homine libero exhibendo. Ex eodem igitur crimine ab vno accusatus & liberatus non aliter peti potest ab alio, quam si præuaricatus prior probetur. In proposita igitur specie; si quis pastorem eundémque latronem homicidij alio accusante liberatum homicidij rursum accusare velit, non aliter admittetur, quàm si priorem accusatorem præuaricatum ostenderit. Quid si nouus accusator id noluerit agere, id est noluerit se implicare præuaricationis probandæ necessitati? non admittetur ad eandem homicidij causam peragendam. Quid igitur fiet, si in vindictâ huius pastoris eiusdémque homicidiæ persistat? non aliter audietur quàm si descendat ad secundum crimen, id est, quàm si nouam & secundam Pastoritij & latrocinij accusationem instituat; Neque aliter ad accusationem eum admittet. Proinde si in vindictâ huius persistat, coget eum nouum hoc crimen persequi Iudex. Et hæc ideò; Quia iam non obiicitur idem crimen, etsi ex eodem facto descendens. Regulare scilicet est, vt cùm ex eodem facto plura crimina nascuntur, de vno in accusationem deductus & liberatus, de altero nihilominus ab alio accusari possit: *l. 9. Cod. eod. tit. de accusationibus*. Idque publica partim vtilitas suadet, ne factum impunitum elabatur: partim verò priuata vindicta, ne præuaricante vno & tamen nouo accusatore præuaricationis accusationi inuoluere se & implicare verenti, iustæ adhuc vindictæ exsequendæ locus superesset. Et hæc quidem est illius *legis* sentẽtia.

Ex qua iam apparet, quid sit in ea lege, *sequens crimen*, proximum scilicet homicidio, id est vt *lex* ipsa præfert, pastoritium seu *pastorum, latrocinium*. Latronibus igitur pastores proximi, & vtrique homicidis. Et hæc quidem *lex* Maximiano tribuenda videtur, vtpote quam referendam omninò existimo ad famosum latrocinium Bagaudarum Rusticanorũ & Latronum sub Diocletiano & Maximiano: de quo ita Mamertinus in Panegyrico, quã Maximiano Augusto dixit, Anno Domini 298. *An non illud malum simile monstrorum biformium in hisce terris* [intelligit Belgicam] *fuit, quod tuâ Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, cùm militares habitus ignorare Agricolæ appetiuerunt: cum arator peditem; cum pastor equitem, cum hostem barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? quod ego cursim prætereo. Video enim te (quâ pietate es) obliuionem illius victoriæ malle, quàm gloriam*. Cuius latrocinij Rusticorum Bagaudarum Ducibus Æliano & Amando excitati meminerunt Eutropius, Hieronymus *Chronico*, Orosius *lib. 7. cap. 25.* Theophanes continuator *Georgij Monarchi*, & quædam historica collectio, quam *Eusebio* iunxit *Scaliger*, itémque Zonaras, & Paulus Diaconus, & ante hos omnes Eumenius pariter *in oratione de scholis instaurandis*, quam dixit *Constantio*: Et Victor Schotti cuius hæc verba: *Vbi comperit*, inquit, *Diocletianus Carini discessu Helianum Amandúmque per Galliam excita manu* AGRESTIVM AC LATRONVM, *quos Bagaudas incolæ vocant populatis latè agris plerasque vrbium tentare, Maximianum statim Imperatorem iubet: is in Galliam profectus fusis hostibus aut acceptis quieta omnia breui patrauerat, quo bello Carausius Menapia ciuis factis promptioribus enituit*. Omnia quã optimè respondent: sed & tempora ipsa. Maximianus enim à Diocletiano cooptatus fuit A. D. 289. hæc *lex* data est A. D. 292. Quo medio tempore Rusticanum hoc latrocinium & Pastoritium profligatum fuit. Ad Carausium & rusticanos hos pariter pertinet *lex 1. Cod. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur*. De Carausio hic pariter Eutropij locus est: *Carausius vilissimè natus, in Serena militia ordine famam egregiam fuerat consequutus*: vbi pro *Serena*, (aliæ Editiones habent *strenua*, vel *strenuo*: Pæanius vertit ποιητικὰ ἔργα) legendum quis existimet *Rusticana*: quod satis remotum. Fuit tempus, cum crederem hanc *legem* Diocletiano potius adscribendam & ad Bucolos id est Pastores in Ægypto latrones notissimos eam referendam. Bucolicorum horum per Ægyptum latrocinantium & ex pastoribus arma commouentium mentio est apud Capitolinum *in Marco, p. 31.* Vulcatium *in Cassio p. 42.* Xiphilinum, à quibus & *Bucolia*, de quibus alibi.

¶ Pastores igitur iidem & latrones, vt Strabo quoque scribit de Achæis Heniochis, quos ait viuere latrocinanter & pastoritiè. Eusebius *Chronico*: *Collecta pastorum & latronum manu*. Iuuenalis quoque vtrosque iunxit *Satyrâ 8. extrema*.

> *Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,*
> *Aut Pastor fuit, aut istud quod dicere nolo.*

Id est, *latro*, quod etiam vetus Scholiastes agnouit. Vide & Aristotelem 1. *Politic.* 11. Frangendis igitur horum conatibus & latrociniis à Valentiniano equorum vsus his interdictus *l. 2. vlt. sup. quibus equorum vsus*. Hac verò Honorij constitutione filiorum alienorum alumni esse prohibentur. Sanè è priscis legibus Agrariis (& quidem vt videtur è *lege Licinia*) refert Appianus *lib. ciuil.* 1. pecuariam facientibus iussum, vt certum numerum ingenuorum hominum penes se haberent. Quam *legem* postea in vsum reduxit Iulius teste Suetonio *in eius vita, cap. 42. Octoginta*, inquit, *ciuium millibus in transmarinas colonias distributis, vt exhaustæ quoque vrbis frequentia suppeteret, sanxit ne quis &c. néue hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent*. Verùm non omnino hoc simile est. Neque enim pertinet id ad alienos filios nutriendos, educendos; sed aliò prorsus, & alio quoque fine. Nempe voluerunt suos ciues aliquantum à studiis bellicis ad pacis artes retrahere, & quo exhaustæ vrbi continuis bellis & crebris ingenuorum ac ciuium nihilominus copia suppeteret.

¶ Illud denique obseruandum, hanc *legem* esse partem immensæ *legis* ab Honorio hoc tempore latæ: cuius *hoc Codice* fragmenta nonem continentur, vt iam superiùs monui, quam videlicet tulit de *Processu criminali*, de reis comprehendendis, prosequendis, custodiendis, interrogandis, humaniter tractandis, eorum iudicio accelerando, testibus exhibendis, id genus aliis, in quibus processus criminalis consistit. Quinimò & de Latrocinio, præter hanc *legem*, est quoque *lex 5. supr. de exhibendis reis*: quæ & ipsa inter cæteras *huic* coniungenda est.

DE NILI AGGERIBVS" NON CORRVMPENDIS."

TITVLVS XXXII.

IX. COD. IVST. XXXVIII.

" *Esclufes*, *chaußées*, de LIGERIS aggeribus, vide *Capitular. lib.* 4. *cap.* 10. de PADI aggeribus eósque rumpentium pœna statutum Patauij sub *Rubr. de possess. turb. c. qui per se vel alium.*
" *Rumpendis*, Cod. Iust. Istud hîc significantiùs.

¶ THEODOSII *Iun. Constitutio, de Nili aggeribus præmaturè non rumpendis.*

I. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio P.P."

SI quis posthac, per Ægyptum, intra duodecimum cubitum, fluminis Nili vlla" fluenta, de" propriis ac vetustis vsibus, præter fas prætérque morem antiquitatis, vsurpauerit, flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reuerentiam, & propemodùm ipsius Imperij adpetierit securitatem: Consciis & consortibus eius, Oasenæ" deportationi constringendis: Ita, vt nunquam supplicandi" eis, vel recipiendi" ciuitatem, vel dignitatem, vel substantiam, licentia tribuatur. Dat. x. Kalend. Octob. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. titulo* Iungenda autem *huic*, est *lex* 2. *seu vlt. sup. Quis in gradu præferatur.*
" *Anthemius*, P.P. sub Theodosio Iun. Orientis: vide *Prosopographiam.*
" Ita rectè hîc legitur: perperam in Iustinianeo, *valla fluenta*: quem errorem Græci quoque tenentur cùm reddunt τὸ χῶμα. quam lectionem verbum *vsurpauerit* quod sequitur, non admittit, quia non aptè diceret: *Si valla vsurpauerit*, sed *si ruperit*. at dicit, *si vlla fluenta vsurpauerit*, id est, vllos riuulos, vlla *rigua Nili*, vt Plinio vocantur, riuos διώρυγας è Nilo ductos ἐξ ἰδίας ὁδοῦ riuo ductas apertis aggeribus ante tempus eriguauerit. Denique si commata vel diacopos vllos fecerit. Sed nec vox *fluenta* subiecta hanc scripturam admittit. Postremò constitutio hæc non est de vallis seu aggeribus Nili vsurpandis, sed de aggeribus non *rumpendis*.
" id est, à propriis & vetustis vsibus, seu præter proprios & vetustos vsus à propriis fluxibus & cursibus. *Vsus fluminis proprius*, est cursus proprius fluminis.
" Hanc vocem *Oasenæ* Tribonianus sustulit: de quo mox.
" *Supplicandis*, C. Iust. malè.
" Deportatione enim hæc tria amittuntur, ciuitas, dignitas, & bona: vide *leg. vn. in fin. de sententiam passis & restitutis. Vt deportationis*, inquit, *ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentia reditus, bonorum ac* DIGNITATIS *vno nomine amissorum omnium sit recuperatio*. vide & *leg.* 3. *sup. ad leg. Iul. de vi*: & *l. vn. infr. Ne sine iussu Principis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc Constitutio est, aduersus eos qui aggeres Nili corrumpebant, idque fauore annonæ Vrbis Constantinopolitanæ: cui annona Ægypti seu Alexandrina dicata seu affectata erat. Quæ *lex* vt intelligatur, sequentia obseruanda sunt.

¶ Primò, de *Nilo* ipso. Nilum, Ægyptium amnem, in Ægypto fœcunditatis parentem αὐτόματον ἀρουρῶν γεωργόν, ἐργάτιδα πόλεων πελαγίζοντα, coloni cœlique vicem in irriganda opimandáque Ægypto præstare, atque ideò *Ἀἰγυπτίων beneuolum* amnem dictum, res est compertissima, vt testimoniorum molem vel aggeres id non requirat.

¶ Secundò notandum est, *Aggeres* seu tumulos manu factos Nilo oppositos fuisse, quibus aqua Nilotica coërcebatur, quibus contrà apertis, vbi ad iustum incrementum seu cumulum & excessus Nilus excreuisset, aqua per Ægyptum immittebatur, de quibus est & Hieronymi locus, ad *c.* 30. *Ezech. fol.* 228. *L. H.* Quos primus dicitur excitasse Hercules. Quâ de re etiam est inter cætera insignis *lex penult.* π. *de extraordin. criminib.* Quæ Vlpiani est *lib.* 9. *de offic. Proconsulis*: *In Ægypto*, inquit, *qui* CHOMATA *rumpit vel dissoluit (hi sunt* AGGERES, *qui quidem solent aquam Niloticam continere) æquè plectitur extra ordinem & pro conditione suâ, & pro admissi mensurâ: Quidam opere publico, aut metallo*

plectuntur : & metallo quidam secundum suam dignitatem, si quis arborem Sycaminorem exciderit. Nam & hæc res vindicatur extra ordinem nõ leui pœnâ, idcirco quod hæ arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur & coercentur, & diminutiones aquæ coercentur. Commata etiam & diacopi qui in aggeribus [*Nili*] *fiunt, plecti efficiunt eos qui admiserunt.* Aggeres igitur hi in ipsâ Ægypto Græco vocabulo χώματα dicebantur, vt constat ex *d.l. penult. de extraord. crim.* & *l.vlt. inf. de patrociniis vicorum*: ex Diodoro *lib.* 1. & Aniano; vndè in Glossis *χῶμα, tumulus, agger*: Curtius vocat *moles*, vt & Plinius, *lib. 5. cap. 9. cùm stetêre aquæ apertis molibus emittuntur.* Alter Plinius *in Panegyrico Traiani*, collês: *Neque enim*, inquit, *solum vagus ille expanditor amnis intra vsurpata semper collium substiterat, atque hæserat, sed supino etiam ac detinenti solo non placido se mollique lapsu refugum abstulerat, necdum satis humentes terras addiderat humentibus.*

¶ Illud omitti non oportet, quod Diodorus scribit, Sabacum Æthyocopum R. Ægypto potitũ, vt aduersus Nili ...... Ægyptum muniret, neminem facinorosum plecti voluisse, sed pro delicti magnitudine ad aggerem vrbis, quam incolerent, effodiendum compulisse. Aliàs, quâdam Ægypti parte huiusmodi aggeres fuêre non hominum manu facti, sed hirundinum nidis extructi: de quo muro *Chelidonio* (nam ita dictus) iam olim Thrasyllus *in Ægyptiacis*, & ex eo Plutarchus *de fluminib.* Hinc Statio in *Syluis*: *Ripa Nili, Cecropio stagnata luto*: de cuius loci sensu videatur Gronouius, *in Statium lib. 3. c.* 28. Plinius item ita refert *lib.* 10. *c.* 38. *In Ægypti*, inquit, *Heracleotico ostio molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt.* [hirundines] *Stadij ferè vnius spatio, quod humano opere perfici non possit. In eadem Ægypto iuxta Coptum insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere incipientibus vernis diebus, palea & stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus, tanto labore, vt multas in opere emori constet: ea militia illis cum anno redit semper.* In eo diuersus Plinius à Thrasyllo, quod hic murum hunc Chelidonium factum scripserit ex lapidibus, qui Collotes dicti, quos hirundines colligant, & ex iis murum faciant. Aggeres illos Copti hirundineos Apuleius *lib.* 2. vocat *adsepta Coptica. Miserere*, inquit, *Sacerdos per adsepta coptica, per incrementa Nilotica, & arcana Memphithrea, & sistra Phariaca*. Malè enim hactenùs ibi legitur *adepta* quod etiam nonnulli mutant in *Adyta* aut *Adypta chomata.*

¶ Vt ad aggeres manufactos reuertamur, *Deuteron.* quoque *cap.* 11. *vers.* 10. horum aggerum fit mentio, vbi dicitur: *Terram Ægypti totam perindè atque hortum humanâ operâ irrigari*: de cuius tamen loci sensu *alibi* dico. Dicebantur & *catadupa*: de quo vide Strabonem *lib.* 6. & Heliodorum in *Æthiopicis*: nempè quod his apertis aquæ cumuli, augmina seu agmina, ponderáque in Ægyptum ruerent & fluerent: v. & locum Trogi Pompei *lib.* 2. ¶ His igitur aggeribus continebatur, arcebatur aqua Nili, vsque quò ad iusti incrementi initium peruenisset. tùm enim apertis illis aggeribus, aquæ seu incrementa Nili immittebantur, atque ita dispensabantur: vicissim vbi aqua admissa fuerat intra Ægyptum, aqua detinebatur, donec visa fuisset satis humentes terras irrigasse, lutóque fertili obluxisse, Ægyptúsque mersa satis Palanri amne. Quæ omnia superior Vlpiani *lex* egregiè ostendit: & Plinius quoque *lib. 5. cap. 9.*

¶ Ergo, vbi ad iustam iam aliquam cubitorum mensuram & accessionem vel excessum incrementa Nili peruenerant, iam licebat agricolis seu possessoribus aggeribus incisis aquam ex Nilo in agros suos deriuare. Quod *hæc lex* apertè testatur, cùm id vetet fieri intra duodecimum cubitum: Istæ incisiones διακοπαὶ & Κόμματα vocabantur, vt docet Vlpian. *d. leg. penult. de extraord. criminib.* διώρυγας & παρακόμματα vocat Strabo *lib.* 17.

¶ Iusti porrò incrementi quod hic Tertiò notandum; initium Nilotici erat, vt aggeres aperiri possent, cum Nili incrementa duodecimum cubitum excessissent (per cubitos enim, πήχεις, Nili incrementa indicabantur, vt quoque testatur Philostratus *in Dionysio Mil.* vnde & prouerbium: πήχεσι διαμετρῶν ὥσπερ τὰς Νείλου ἀναβάσεις. & Himetius Sophista apud Photium *orat.* εἰς τὸν πόλιν Αἰγύπτιον, *p.* 1128. πήχεις, inquit, οἱ Αἰγύπτιοι τὰ αὔξοντα τοῦ Νείλου προσαγορεύουσι καὶ μέτρῳ μετροῦσι τὰ νάματα, καὶ πανήγυρις αὐτοῖς ὁ πῆχυς γίνεται.) Quare intra duodecimum cubitum nondum iusti incrementi initium erat ad aperiendas illas moles, vt hæc Theodosij Iunioris *lex* apertè testatur. Quam ipsam in sententiam præter Strabonem *lib. 17. p.* 542. Varij sunt loci apud Plinium. Primus est, *lib. 5. cap. 9. Auctus Nili*, inquit, *per puteos mensura notis deprehenduntur: Iustum incrementum est cubitorum* SEDECIM: *minores aqua non omnia rigant: ampliores detinent tardius recedendo: hæ serendi tempora absumunt solo madente; illæ non dant sitiente. Vtrumque reputat Prouincia*: IN DVODECIM CVBITIS FAMEM SENTIT: *in Tredecim etiam esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim* SECVRITATEM, *sexdecim delicias.* Alter locus est, *lib.* 18. *cap.* 28. *Si* DVODECIM, inquit, CVBITA *non excessit, fames certa est: nec minus si sedecim exsuperauit, &c.* Vide eundem & *lib. 36. cap. 7.* & Senecam *lib. 4. Natural. cap.* 2. Huc pertinet & Solini locus *cap.* 35. *Tradunt maximos eius exitus cubitos duodeviginti consurgere: iustissimos* SEDECIM *temperari: nec in* QVINDECIM *abesse prouentus fructuarios: sed quicquid intra sit, famem facere.* Et Ammiani Marcellini locus *lib. 22. pag.* 247. *abundè luxurians ita est noxius vt infructuosus, si venerit parcior, cùmque nemo aliquando extolli* CVBITIS *altius* SEDECIM *possessor optauit.* Ergò, post duodecimum cubitum, iusti incrementi & excessus initium fuit & auspicium: sedecim cubiti iusti incrementi finis. Hinc adeò Nili simulachrum, seu statua, Romæ cùm sedecim pueris quasi eam scandentibus, manúque cornu copiæ tenens. vid. Plinium *lib. 36. c.* 7. Et Strabo *lib.* 17. pro re extraordinariâ notat, maximam aliquando fuisse frugum vbertatem, cum duodecim tantum cubitos Nilus implesset. Iulianus quoque *ep.* 51. Ecdicio Præfecto Ægypti, nunciat Nilum ad quintumdecimum cubitum excreuisse iam vicesima Septembris, atque indè hilaritatem concipit: πολὺς φησὶν ὁ Νεῖλος ἀρθεὶς μετέωρος τοῖς πήχεσιν ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν Αἴγυπτον, εἰ δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν ἀκοῦσαι ποθεῖς, εἰς τὴν δεκάδα τοῦ Σεπτεμβρίου ΤΡΙΣ ΠΕΝΤΕ, μηνύει δὲ ταῦτα Θεόφιλος ὁ στρατοπεδάρχης, εἰ τοίνυν ἠγνόηκας αὐτὸ, παρ' ἡμῶν ἀκούων εὐφραίνου. Vbi neque omittendus dies cuius hîc meminit Iulianus, quo Nilus ad iustum iam quindecim cubitorum incrementum venerat, vicesima scil. die Septembris: post quem postero statim die hæc ipsa *lex* Theodosij Iun. data est, cùm de præmatura aggerum Niloticorum rupturâ, seu aquæ Niloticæ deriuatione à priuatis quibusdam facta, querela ad eum perlata fuisset. Tempus scil. incrementorum, excessuum, ἀναβάσεων Nili incipiebat à Solstitio æstiuo ἀπὸ θερινῶν τροπῶν à medio mense

mense Iulio, exindéque continuabat mense Augusto, Septembri ad Octobrem vsque: Post Canis scil. ortum incipiebat, id est cum Cancer Sole ingrediēte in Leonem: vnde & Nilotici incrementi ortus symbolum apud Ægyptios *Leo* erat, vt scribit Orus: quem etiam Natalem Mundi Ægyptij statuebant teste Solino, Porphyrio, Scholiaste Arati: Inde æquinoctio autumnali reuocabatur Nilus in seu intra ripas, Sole in Virginem transgrediente, vel vt alij in Libram, de quo Herodotus, Lucanus *lib.* 10. Diodorus, Plinius, Solinus, Am. Marcellinus, *lib.* 22. Quare & Ægyptiis Æstatis principium fuit ab incremento Autumni à decremento: sementémque adeò faciebant mense Nouembri: messem Maio: v. Plinium *lib.* 10. *c.* 7. Verùm quid nos hanc sementem nunc facimus, cùm iusti hâc de re tractatus extent plures? Auctoris *libri de Nilo*, qui Aristoteli tribuitur. Gorapij de *Niloscopio*: Ramnusij *de incremento Nili.* Ioannis Baptistæ Scorciæ *de natura & incremento Nili, lib.* 1. *c.* 2. & 3. VVendelini *de admirandis Nili c.* 7. Prolixè etiam & Salmasius *ad Solinum à p.* 427. *ad p.* 436. Nos ad *huius leg.* sententiam redeamus.

Nemini igitur licebat huiusmodi aggeres præter morem & præter fas aliquâ ratione corrumpere. ¶ Quod quidem triplici ratione fieri poterat: quas omnes singularis illa Vlpiani lex continet. Primùm enim vel aggeres isti rumpebantur & dissoluebantur publico crimine, non etiam ad priuatum aliquem vsum. Secundum crimen erat, si quis ad vsum suum arbores quibus aggeres illi colligabantur, excidisset: sic enim fiebat cæsis arboribus, vt aggeres paulatim dissoluerentur. Tertium & postremum crimen est (de quo *lex* nostra loquitur) si videlicet quis non expectato iusti Nilotici incrementi initio, ad irrigationes agrorum suorum furtiuis meatibus Commata & diacopos fecisset, vt loquitur *d. lex* Vlpiani, vt *lex* nostra; *Si, intra duodecimum cubitum, fluminis Nili vlla fluenta de propriis ac vetustis vsibus præter fas prætérque morem antiquitatis vsurpasset*, vt rectè Græci πρὸ τοῦ ἀναβάσεως τοῦ δωδεκαπήχεως, vlla fluenta, id est, vel minimum aquæ vsurpasset per furtiuos meatus, furtiuas incisuras, furtiua aquarum illicia, per *commata & diacopos*, & inde Aquationes quæ Græcis ἀρδεῖαι, Ἀρδεία Græcis adaquatio viuis factis ducta, ποτισμός. Hi *riui* apud Virgilium quoque: aliis *rigua*, quæ riuo fiunt & sulco. Vnde *rigua* Nili Plinio, riui scil. & διώρυγες ex Nilo ductæ. De quibus est quoque locus *Deuteronomij c.* XI. *v.* 10.

¶ Porrò, ne quâ harum rationum aggeres corrumperentur; contrà, vt vndiquaque bene obsepti essent, Officij seu Ministerij genus quoddam erat, quod vicani possessores præstabant, qui *Logographi commatum* dicebantur, & verò ita vocantur eiusdem Theodosij Iun. *l. vlt. in f. infr. de patrociniis vicorum:* Parte altera, vt de Nili incremento constare posset, atque adeò quando fas esset aggeres Niloticos aperire, atque ita Nilum admittere seu immittere, auctus eius fluminis per Puteum mensuræ notis deprehendebatur, vt testantur Strabo, *lib.* 4. Diodorus Siculus, *lib.* 1. *c.* 3. Plinius, *superiore loco.* Cuiusmodi mensura siue Nilometrium in Serapidis templo constitutum erat, vt docet Heliodorus *Æthiopicæ histor. lib.* 9. & Memphis quidem Nilometrium istud olim fuit, teste Diodoro Siculo *lib* 1 *c.* 3. Quæ Memphis ideò Lucano *lib.* 8. dicitur *custos Nili crescentis in arua.* Id verò ad Christianorum Ecclesiam translatum à Constantino M. auctores sunt Ecclesiasticæ historiæ Scriptores, mox verò veteri loco repositum id à Iuliano Apostata. Exhibet tandem hoc Nilometrium depictum Notitia Imperij *sub Comite limitis Ægyptiaci* ad Memphim: in cuius medio erecta columna cum cruce in eius edito. Tandem erant quibus hoc negotij datum erat, vt per epistolas Ægyptiis vrbibus vicísque incrementa Nili significarent, teste Diodoro, *lib.* 1. *c.* 3.

¶ Nunc de *huius l.* sententia. Ea à Theodosio pœna sancitur in postremos huiuscemodi Nili aggerum corruptores, & quidem sæuerissima ignis, inquam, in ipsum auctorem, & quidem in eo ipso loco vbi aggeres corrupti: De quo supplicij sumendi genere in eo loco ipso vbi crimen admissum, dicendi locus est alius: v. interim, *l. capitalium* 18. §. 15. *ff. de Pœnis l.* 3. *in pr. ff. de re milit.* ¶ Exacerbandi porro huius ita supplicij, vt ex superioribus alioquin colligi satis potest, ita *h. l.* nominatim his verbis exprimitur; *Flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reuerentiam & propemodum ipsius Imperij adpetierit securitatem.* Vbi *securitatis* vox quam in hac ipsa re pariter vsurpauit Plinius *superiore loco*, accipienda pro *annona abundantia*, quæ ipsa videlicet securitatis publicæ causa est. Notum enim, annonam & frumentum Ægyptiacum Constantinopolitanæ ciuitati adfectatum: si minus largè procederet, (pariter vt Romæ, si Africani commeatus cessarent) seditionis causam sæpè fuisse. Itaque *securitatis* vox hac in re propria, quam Symmachus quoque vsurpat non semel: veluti *lib.* 2. *ep.* 2. *lib.* 5. *ep.* 47. & 94. *lib.* 9. *ep.* 14. In conscios verò & consortes huius facti, deportationis pœnam Theodosius *hâc l.* constituit, absciså omni restitutionis spe.

Quod verò ait Theodosius, *vetustatis reuerentiam* appeti hoc facto, in memoriam mihi quoque reuocat, reuerentiam ipsorum incrementorum Nili apud Gentiles, religiosam: Ægyptij quippe olim ipsas incrementi Nilotici mensuras venerabantur: nefásque erat Regibus & Præfectis ad Nilum nauigare cùm cresceret, teste *Plinio.* Apud Apuleium quoque obseruo *lib.* 2. Sacerdotem implorantem misericordiam *per incrementa Nilotica*, tanquam rem sacram. ¶ Cæterùm *Oasena* nominatim deportatio *hâc l.* infligitur, cuius mentionem sustulit hîc Tribonianus in *Cod. Iust.* propter *l. vlt. Cod. de pœnis*, quâ vltra annum in Oasin quemquam relegari vetat. Huius alioquin Oasenæ deportationis seu relegationis fit mentio non tantùm *h. l.* & *l. vlt. C. de pœnis:* Sed & *l.* 7 §. 5. *ff. de interdictis & relegatis.* De quo nil dici fermè potest amplius quod non à Cuiacio adnotatum fuerit priùs: eum consule *lib.* 8. *Obseruat.* 27. & *lib.* 20. *Obs.* 31. Tres tantùm Scriptores addendi; adhuc Athanasius, *non vno loco*: Zosimus, *lib.* 5. *p.* 787. Olympiodorus *de Oasi, apud Photium.*

¶ Illud postremò non omittendum, inscribi hanc leg. *Anthemio Præfecto Prætorio*, proculdubio ad eius relationem, quo tempore Theodosius Imp. admodùm iuuenis erat; ipse verò Anthemius pro annonâ Alexandrinâ in Vrbis Constantinopolitanæ vsum apprimè laborabat: quod docent aliæ quoque Theodosij Iun. Constitutiones, ad eius relationem & suggestionem vel dispositionem datæ: & quidem hoc ipso anno *l.* 32. *inf. de Nauicular.* & *l.* 1. *inf. de frumento Alexandrino.* Huius tandem Anthemij elogia v. in *Prosopogr.*

DE HIS, QVI PLEBEM AVDENT CONTRA PVBLICAM COLLIGERE" DISCIPLINAM.

TITVLVS XXXIII.

IX. COD. IVST. XXX. *De Seditioſis, & de his qui plebem contra Rempublicam audent colligere.*

" *Colligere*, ὀχλαγωγὰν ποιεῖν Græci, rectè : vide *infrà, titulum, de his qui ex publ. conl.*

" *Publicam diſciplinam*, id eſt, pacem, tranquillitatem : quod in *Rempublicam* à Triboniano malè mutatum : vide ad hunc Titulum, & *l. 2. inf. de Epiſcop. Iudic.*

I. * Imppp. Gratianus", Valentinianus, & Theod. AAA. Florentio" PF. Auguſtali."

SI quis, contra euidentiſſimam iuſſionem", ſuſcipere " plebem, & " aduerſus publicam diſciplinam" defendere, fortaſſe remptauerit, multam " grauiſſimam ſuſtinebit. Dat. III. Kalend. Ian. Conſtantinop. Richomere & Clearcho Coss. [384.]

Interpretatio. *Si quis populum ad ſeditionem concitauerit", damnis grauiſſimis ſubiacebit.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.* Et iungenda huic, *lex 9. inf. de fide teſtium*, cuius hæc ſunt verba : *Non oportet in abſentem, quaſi in præſentem atque conuictum, verum ſtatim putari, quidquid ab eo ſolo dicitur qui accuſat.*

" Perperàm hi Imperatores, *h. l. & l. 9.* inſcribuntur : Reponendi enim hi, *Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius.*

" *Florentius* ſub Theodoſio M. Præf. Auguſtalis *v. Proſopogr.*

" id eſt, Præfecto Ægypti, quod obſeruandum in huius *legis* explicatione.

† Quamnam *iuſſionem* intelligit Theodoſius ? Mox eam eruere tentabo.

" *Suſcipere*, eſt tumultuanti Patrocinari : vt *ſuſcepti*, ſunt clientes : vid. *Gloſſar.* Itaque quæ ſequuntur, ſunt horum verborum interpretatio. " *Et*, pro, *id eſt.*

" *Diſciplinam publicam* vocat pacem & tranquillitatem : vt vocatur ab eodem Theodoſio in ſimili argumento ad Præfectum Auguſtalem pariter *l. 31. inf. quorum appell. non recip.* de quo vide *Gloſſar.*

" *Multa*, fortè pro pœnâ.

" De hac *Concitandi* voce conſule, quæ Sauaro notat *lib. 1. epiſt. 11.* quæ vtique propria ſeditionum authoribus : vide *leg. 16. π. de appellat. l. 39. π. de pœnis* : Paulum *5. ſent. 21. §. 1.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc conſtitutio eſt : quâ Dvces ſeſe Tvmvltvanti plebi præbentes (contra iuſſionem aliquam) grauiſſimâ multâ puniri iubet A. D. 384. cui iungenda quoque eſt *lex 9. infr. de fide teſtium.* Idque per Ægyptum.

¶ De Ducibus inquam factionum eſt hæc *lex*, vt vocantur *l. 16. π. de appellation.* Neque enim eſt propriè de primis concitoribus vel concitatoribus, ſeu tumultus & ſeditionis Authoribus (vt hactenus creditur, & Græca quoque Baſilicon ſcholia accepetunt, ὁ τὸν δῆμον παρακαλῶν ποιεῖν τάσιν.) verùm de his qui concitato iam populo duces ſeſe præbent. Sæpè enim qui plebem concitare verentur, vbi concitata ea ſemel eſt, ducatum præſtare minus dubitant. Et ſanè Modeſtinus (cautus differentiarum obſeruator) ſeditionum concitatores, à factionum ducibus diſtinguit *d. l. 16.* Quamquam negandum non eſt, duces factionum, eoſdem & concitores dici poſſe.

¶ Porrò duo *hac lege* obſeruari oportet. Primùm pertinere hanc legem ad *Ægyptum* & *Plebem Alexandrinam*, cuius Præfecto hæc *lex* inſcribitur. Sicubi ſcilicet leuis & pendula Prouincia fuit, ſicubi ciuitas perturbata, ſicubi plebs ſeditioſa & enormis libertatis, ea fuit Ægyptus, & in ea Alexandria : de quo dictum *ad l. 2. ſupr. de defenſoribus ciuit.* & dicetur adhuc *ad leg. 31. inf. Quorum appellat.*

lat. non recip. & leg. 3. infr. de his qui super religione. Itaque cùm maximè laborarunt Principes vt seditioso populo tumultuandi materiam præciderent, fomitémque & faces subducerent, hac ratione, de Religione disputare populo admisso vel cortogato idem Theodosius noster per Ægyptum prohibuit, *d. l.* 3. Eâdem ratione idem Theodosius de defensorum officio tulit *legem* 2. *supr. de Defensoribus ciuitatum*, vbi nonnolla dixi: Eadem nunc ratione tumultuantem plebem à quoquam suscipi vel defendi vetat. Videntur quippe Procerum nonnulli furenti plebeculæ duces se de more præbuisse. Quæ causa etiam est cur eum Proconsulari & fasceum potestate oemo Alexandriam mitteretur, de quo est Pollionis locus *in Æmiliano*. Denique familiaris huic populo furor fuit, de quo singularis cum primis locus est Pollionis. *Et hoc*, inquit, *familiare est populo Ægyptiorum, vt vel furiosi ac dementes de leuibus quibusque ad summa Reipubl. pericula perducantur. Sæpè illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem & olera sequestrata, calciamenta seruilia, & cætera talia vsque ad summum Reipub. periculum seditionu (ita vt armarentur contra eos exercitus) peruenerunt.* &c. Igitur vt in concitores, ita & in duces factionum seuerissimam in Ægypto pœnam constitui oportuit; qui scilicet plebem susciperent, & contra publicam disciplinam defenderent.

¶ Idque, quod secundo loco obseruandum, *contra euidentissimam iussionem*. Quibus verbis fortè indicatur generalis aliqua *lex* præcedens, quâ non contentus Theodosius specialem quoque hanc in Ægypto *de pace tenenda* promulgandam duxerit: quomodo idem Theodosius non contentus *Generali lege*, qua super Religione contendi publicè prohibuerat, *specialem* insuper *legem* ea de re per Ægyptum promulgandam duxit, *d. l.* 3. *inf. de his qui super Religione*. Proinde *euidentissima iussio* fuerit lex, siue iussio generalis. Non improbabiliter tamen dici possit, minùs peculiarem quandam iussionem, qua populus Alexandrinus commotus tumultuatus sit hoc tempore. Itaque sic existimabam aliquando, pertinere *hanc legem* ad Theodosij M. *iussionem*, quâ per Ægyptum nominatim & Alexandriam *sacrificiorum* vsum aboleri volebat, misso ad id exequendum Cynegio Præfecto Prætorio, de quo Theodosij facto, vide *leg.* 9. *inf. de Paganis*: itémque Zosimum *lib.* 4. *pag.* 762. Possit etiam, & omnium quidem iudicio meo probabilissimè, referri ad tributariam aliquam indictionem quæ emissa fuerat: *Iussio* scilicet, pariter vt *iussa*, pro tributorum delegationibus, *l.* 7. 20. *infr. de extraord.* Item *plebs*, pro plebe rusticana. Atque adeò hæc lex referenda videatur, ad patrocinia plebis & vicorum aduersus tributorum exactores: De quo alioquin est *infr. tit. de patrocin. vicor.* & oratio Libanij περὶ προστασιῶν. Sanè extat *Cod. Iust. lex* 1. *de off. Præf. Augusti.* eidem Florentio Præfecto Augustali inscripta, de possessoribus, qui ad inferenda tributa quæ debent, contumaces se præbent, à Præfecto Augustali ad solutionem compellendis etiam militari auxilio; vt patùm etiã absit, quin putem eam *legem huic* coniungendam. De *suscipiendi* & *publicæ disciplinæ* significatu, *Glossarium* cõsule. De pœnis seditiosorum, vide Paulum 5. *sentent.* 22. §. 1. & *legem, si quis aliquid* 38. §. 2. *ff. de pœnis.*

DE FAMOSIS LIBELLIS.

TITVLVS XXXIV.

IX. COD. IVST. XXXVI.

Cæterùm Tribonianus reiectis cæteris omnibus *huius tituli* legibus, ex solâ *l.* 7. & 9. vnicam *legem* in suum *titulum* interpolatam coniecit.

PARATITLON.

FAMOSI LIBELLI: *Rubr. & l.* 1. 3. 5. 6. 7. 8. 9. *vlt.* famosa scriptio libellorum, *l.* 4. famosa series scriptionis, *d. l. vlt.* libelli, absolutè: *l.* 2. [quanquam ea *lex* est propriè de indiciis] item absolutè, *famosus in leg.* 7. item chartæ, *d. l.* 7. charta, vel chartula famosa, Interpreti ad *l.* 1. & *l.* 9. est, quæ contra iuris ordinem, *l.* 8. nomine accusatoris carens *l.* 4. cuius author nullus existit, *l.* 3. caput alterius pulsat, *l.* 8. vnde & captiosa atque occulta conscriptio vocatur *l.* 4. & ad detestationem eius, furor famosorum libellorum dicitur *l.* 8. venenatum telum, *l. vlt. h. tit.*

¶ His verò Imperatores enixè subinde obuiam iuêre: Constantinus M. quatuor constitutionibus, putà *l.* 1. 2. 3. 4. Constantius & Constans, *l.* 5. 6. Valens, *l.* 7. & 8. Theodosius, *l.* 9. Arcadius, *l. vlt.* Idque per Africam nominatim, quò pertinent tres *leges* putà *l.* 1. 2. 5. Romæ, *l.* 3. 6. per Phœnicem, *l.* 4. per Orientem, *l.* 7. 8. 9. *vlt.* Quid de his autem, vel in hos constitutum? ex ipsismet legibus procliue est discere.

¶ Constantini M. *è quatuor, in famoſos libellos* Prima *Conſtitutio.*

I. * Impp. Constantinvs A. ad Verinum" Vic. Africæ.

SI quando famoſi libelli repperiantur, nullas exinde calumnias patiantur hij, quorum de factis vel nominibus aliquid continebunt, ſed ſcribtionis auctor potius requiratur, & repertus cum omni vigore cogatur his de" rebus quas proponendas "credidit, comprobare": nec tamen ſupplicio, etiamſi aliquid oſtenderit", ſubtrahatur. PP. III. Kalend. April. Karthag." Conſtantino A. v. & Licinio Cæſ. Coſs. [319.]

Interpretatio. *Qui famoſam chartam" ad cuiuſcunque iniuriam, & maculam conſcripſerit, in ſecreto aut in publico adfixerit, inueniendámque" proiecerit, illi contra quem propoſita eſt chartula non nocebit, nec fama eius aliquid derogabit. Sed ſi inueniri potuerit qui huiuſmodi chartulam fecit, conſtringatur vt probet quæ conſcripſit, qui ſi etiam quæ ſcripſit probare potuerit, fuſtigetur", qui" infamare maluit quam accuſare.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex*, vt cæteræ fermè omnes à *Cod. Iuſt.*
" *Verinus* Vicarius Africæ ſub Conſtantino M. eidem inſcribitur *lex vn. ſup. de parricidiis: lex 1. ſupr. de falſa moneta.* De eo mox plura in interpretatione legis: & in *Proſop.*
" Mira conſtructio: *his de rebus comprobare.*
" In famoſo libello, ſeu publicandas. " id eſt probationes præſtare.
" id eſt, etiamſi aliquid probauerit, & vt loquitur *lex 7. inf.* ſi adſertionibus veri fides fuerit opitulata.
" *Carthagine* agebat Vicarius Africæ, itémque Proconſul: *l. prox.* de quo peculiari capite.
" *Charta famoſa*, ſeu *chartula famoſa* Interpreti *h. l. & ad l. 9.* chartas quoque vocat *lex 7.*
" id eſt, vt eam alius colligeret, & inueniret.
" *Fuſtigationis* pœnam nota apud Gothos. *Fuſtis* ſanè ſupplicium famoſi criminis auctori iam olim leges XII. Tabul. impoſuerant.
" id eſt, Vt qui, &c. hæc enim ratio eſt.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. quatuor conſtitutiones *de famoſis libellis* quos *Paſquillos* vocant, ordine ſequuntur: quæ omnes abſunt à *Cod. Iuſtin.* Ex quibus apparet, quàm enixo ſtudio Conſtantinus M. famoſis libellis contra iuerit, ſecuritatémque libellis appetitorum fundatam voluerit. Sanè de eo id filius eius quoque teſtatur *l. 5. h. t. Libellis*, inquit, *quos famoſos vocant, ſi fieri poſſit, abolendis Inclytus Pater noſter prouidit, & huiuſmodi libellos, ne in cognitionem quidem ſuam vel publicam iuſſit admitti.* Eæ verò in ſummam Conſtantini *legibus* accenſendæ veniunt, de quibus Nazarius: *Nouæ leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ.* De hâc prima *lege* nunc videamus.

¶ Tria *hâc lege* ſtatuit Conſtantinus. Primum reſpicit ſecuritatem eorum, qui libello famoſo adpetiti fuerant: Scilicet famoſo libello adpetitum nullam exinde calumniam vereri iubet: id eſt metu omni abſolutum ſecuritate perfrui; neque metuere, ne his libellis fides habeatur, ſiue examinentur. Famoſi libelli neque notam aliquam adpetito adſpergunt, neque his fides adhibenda eſt, aut eorum fides examinanda venit: neque de his ad Principem referendum: vt *l. 3.* cauetur: denique non vita cuiuſquam, non dignitas aut exiſtimatio cuiuſquam his machinis concuſſa vacillare debet. Quod ipſum omnibus fermè *huius tituli* legibus continetur, & inter alias, Conſtantinianeis: Ac maximè notanda eſt ratio *legis ſextæ*, *innocentem eum credi cui defuit inimicus.* Quam & ipſam de ſuo Interpres quoque ad *hanc l.* reddit. Et hæc quidem de libello famoſo, déque eo appetito, quamdiu author eius neſcitur.

¶ Sed quid circa Authorem libelli? Primò requiri authorem oportere: Deinde repertum libello contenta probare cogi iubet Conſtantinus *cum omni vigore*, id eſt, vi quoque tormentorum. Ergo multum intereſt, auctor libelli ſciatur, necne: Quamdiu auctor neſcitur, fides libelli examinanda non venit: vbi tenetur auctor, examinanda eſt.

¶ Et tamen, quod tertium, vt maximè auctor famoſo libello comprehenſa probauerit, nihilominus eum affici ſupplicio iubet; Veritas proinde à famoſi libelli crimine pœnâque non liberat. Nam vt eleganter idem Conſtantinus M. ait *lege 4. h. t. Qui accuſationis promotione confidebat, liberâ potiùs intentione quàm captioſa atque occulta conſcriptione alterius vitam debebat in iudicium vocare.* Semel videlicet contra iuris ordinem caput alterius pulſauit. Et tamen moderandam hoc caſu pœnã, & conſtitutionibus alicubi ſancitum, & Pragmaticorũ cõſẽſu receptũ eſt. Quinimò in ſpecie *legis 2. & l. 7. infr.* libelli Auctor veritate non modò excuſatur, ſed etiã laudem & præmium conſequitur: de quibus ſpecies *ad eas leges* videbimus. Tribonianus certè perperam extra ſpeciem ſuam *l. 7. infr.* traxit, & generalem fecit, *legíque vnicæ Cod. de famoſis libellis*, ea de cauſa inſerendam putauit, quaſi veritas ſemper famoſi libelli Auctorẽ excuſaret. Sanè Paulus quoque ſcripſit in *l. 18. in pr. ff. de iniuriis.* Eum qui nocentem infamauit, non eſſe bonum, æquum, ob eam rem condemnari: hac addita ratione, *Peccata nocentium nota eſſe oportere & expediri.* Nulla ſcilicet eſt contumelia, quæ fit dignis. Verùm hæc Pauli ſpecies à noſtra multum diſtat: Is quippe qui famoſum libellum ſcribit, nomen ſuum non profitetur,

neque

neque ad veritatem probandam vltrò prosilit: at qui conuitium nocenti fecit, qui eum infamauit, liberam sibi intentionem, non captiosam & occultam fuisse ostendit: Ideò si veritatem dicti probet, nihil est cuius nomine plecti eum oporteat. Breuiter apertè hic grassatur, cuniculis ille: hic dum infamauit, notus esse voluit; ille ita infamauit, ne notesceret: hic latinè loquebatur, dum latronem, *latronem* vocabat: ille ne quidem loquebatur, dum nomen suum reticere cupit. Et Trebatius quoque olim noster apud Horatium· *Si quis.*

> *Opprobriis dignum lacerauerit integer ipse,*
> *Soluentur risu Tabulæ, tu missus abibis.*

Vbi Acron & Porhyrion. Acronis hæc verba sunt: *Ridebunt legem XII. Tabularum de malis carminibus tu veniam mereberis*: Ex quo apparet, olim, veritate famosi carminis auctorem excusatum. Ex communi sane quoque opinione infamantem veritate excusari probat Clarus 5. *sent.* 10 Gayll. 2. *obs.* 99. Quod pœnam attinet: *supplicio* affici auctorem vult Constantinus: id est vltimo supplicio, gladiique pœna; sic & capitali sententia subiugari iubetur *l.* 7. In genere pœna indicitur *l.* 9. Gladij denique pœna statuitur *l. vlt.*

¶ Potiò parum abest, quin credam hanc & sequentem constitutionem, quæ Constantinum M. authorem habent, imò & *leg.* 5. quæ est Constantini Iunioris, ad causam Cæciliani pertinere, argumento eorum quæ scribit Augustinus *lib* 3. *contra Cresconium c.* 70. & *ep.* 68. 123. 152. & aduersus Donatistarum in Catholicos furorem, seu Circumcellionum audaciam coërcendam, latas: qui videlicet Catholicos *rabidâ furoris audaciâ* (vt Constantinus de his dicebat) Catholicos modis omnibus infamatos cupiebant & traductos. Cui coniecturæ facilè assentietur, qui Donatistarum huius æui historiam exploratam habuerit. Sanè neque parum hanc coniecturam iuuat & *Carthaginis* nomen, vbi proposita hæc *lex* dicitur, & *Verini Vicarij Africæ*, cui hæc *lex* inscribitur, nomen; quandoquidem hic idem Vetinus ille est, cuius non vna mentio in Donatistarum rebus occurrit his Cōstantini annis. Memoratur sanè Constantini ad hunc Vetinum Indulgentia seu rescriptum & Epistola A. D. 321. in collatione Carthaginiensi (quæ sub Honorio habita fuit inter Catholicos & Donatistas) *collat.* 3. *cap.* 549. 550. 551. 552. & ab Augustino *in eius breuiculo diei tertio, sub f.* & *post collat. cap.* 31. 33. & *epistolâ* 52. quâ Donatistas libero arbitrio dimitti iubet à se iussos ab exilio remeare: In quibus literis eos tanquam pessimos & pacis Christianæ inimicos ostendit grauitérque detestatur, & furori suo & Domini iudicio, qui iam in eos cœperit vindicare, dimittit, & sic ignominiosissima indulgentia de exilio eos relaxauit.

¶ Nisi hoc placeat, ad crimen fortè *Maiestatis & Rebellionis*, nonnullis quibuscunque tandem impactum in Africa hæc *lex*, & *sequens* pertinere videantur.

¶ CONSTANTINI *è quatuor in famosos libellos* SECVNDA *Constitutio.*

II. * Idem A. ad Helianum" Proc. Afric.

LICET seruentur in Officio "Tuo, & Vicarij, exemplaria Libellorum, qui in Africâ oblati "sunt, tamen eos, quorum nomina continent, metu absolutos securitâte perfrui sinas; solúmque moneas, *Vt ab omni non solùm crimine, sed etiam suspicione verisimili alieni esse festinent*: Nam qui accusandi fiduciam gerit, oportet comprobare, nec occultare quæ scierit: quoniam prædicabilis", erit ad dicationem publicam meritò peruenturus. PP. V. Kal. Mar. Carthagine. Constantin. A. VI. & Constantio Cæs. Coss [320.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

" *Helianus* seu *Aelianus* PC. Africæ sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc anno ipso *lex* 3. *infr. quorum appellat.* & forte huic iungenda. v. plura in *Prosopogr.*

" Officium Proconsulis Africæ nota, vt & Vicarij Africæ.

" An *oblatos* libellos vocat, qui cum sparsi fuissent & collecti seu reperti, Magistratibus postea ab inuentoribus oblati fuerunt? Minimè: de quo mox.

" De hoc loco mox dicam.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hac è quatuor Constantini M. *hoc titulo*, de famosis libellis, Constitutio est, quâ per Africam pariter (vt *l.* 1. *sup.*) iubet ADPETITVM seu nominatum *indicio* seu libello incerti accusatoris nullam calumniam vereri, quin omni metu absolutum securitate perfrui debere.

¶ Quæ sententia est pleraruumque *huius tituli* legum circa famosos libellos. Huius sanè sanciendæ occasio hæc fuisse videtur: quod Ælianus ad Proconsulatum Africæ recenter euectus, cùm reperisset seruari indicia seu libellos in officio suo, quinimò & Vicarij Africæ (id est in scriniis Proconsularibus & Vicarianis) dubitasset, an in eorum veritatem inquirendum sibi foret? Igitur rescribit Constantinus, LICET *seruarentur* huiusmodi libelli in scriniis publicis, nullū tamen exinde inibi nominatis præiudicium fieri oportere, neque eos iudicio ideò sine accusatore subiiciendos à Iudice. Aduersus aliquem præsumptio iusta criminis non capitur ob nominationem eius in libello incerto auctore factam. Proinde iudex nominatis nullam molestiam exhibere debet: quamlibet, quæ maxima hîc dubitandi ratio fuisse videtur, libelli hi collecti publicè asseruarentur.

¶ Quodnam igitur Iudicis officium erit huiusmodi

modi iudicio prolato & in publico adseruato? Aut quam inde vtilitatem capiet? MONENDI solummodo ait Constantinus: Iudex scil. nominatos monere debebit, *vt ab omni non solum crimine, sed etiam suspicione verisimili alieni esse festinent*: vt Constantinus *h. l.* eleganter rescribit: id est monere debebit Iudex, libello nominatos, vt ita sese gerant deinceps, ita sese contineant intra modestiæ vitæque inculpatæ fines, vti ne crimine tantum vacent, sed ne cui verisimilem saltem criminandi occasionem præbeant in posterum. Vulgatum est Cæsaris verbum hanc in sententiam apud Suetonium, *Iulio, cap.* 74. & Plutarchum; *Meos tàm suspicione, quàm crimine iudico carere oportere.* Liuiæ apud Dionem δεῖ σε ὦ Αὔγουστε μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ μηδὲ δοκεῖν. Plauti iam olim *Trinummo, Actu* 1. *sc.* 2. *v.* 41. *Omnes bonos, bonásque adcurare addecet suspicionem* VT *culpam* (ita enim puto legendum) *vt abs se segregent* Ausonij his temporibus propioris:

—— nec vero crimine lædar
Nec maculer dubio: paulùm differre videntur
Suspectus, veréque Reus:

¶ Ex superioribus igitur efficitur, suspectum non fieri quemquam ex Indicio seu ex nominatione libello incerto Authore factâ, atque adeò Reum fieri non posse: Quod & *l.* 1. *sup.* cautetur: & tamen cautionis vitæ hanc occasionem cuique esse debere, ne accedente aliquâ postea verisimili suspicione, velut adminiculo hoc Reus fieri possit. Quod nuda & incerta nominatio non facit, id vitæ tenor postea perficit. Quod notari oportet, cùm quæritur seu tractatur, an ex suspicione reus aliquis fieri possit? Atque istud quidem Iudicis officium est nominatos in famoso monere, si videlicet (vt in specie *huiusce legis*) Iudex, id velit. Neque enim quicquid Iudicis officio relinquitur, id necessitati quoque subiicitur. Aliud igitur fuerit si Magistratus id nolit: Tum enim tantum abest nominatos monere debeat, vt contra nominatione secreta habita nominatorum actibus & vitæ deinceps Iudex inuigilare debeat, vt ita verisimilem notitiam vel suspicionem ad famosi fidem eruat. Et hactenùs quidem famosi libelli vtilitas quædam est, sed exitiosa semper, & modis omnibus inhibenda.

¶ Subicit Constantinus, *eum qui* ACCVSANDI *fiduciam gerit, oportere comprobare, nec occultare quæ sciat.* Quæ quidem sententia videri possit non pertinere ad eum qui ipse libelli author fuit, propter rationem quæ mox subiicitur, cui respondent quæ ad legem superiorem diximus. Et tamen contrarium omnino verum est in sp. *huius leg.* Neque enim hæc *lex* propriè pertinet ad libellos famosos in vulgus sparsos, sed ad *libellos oblatos Magistratibus*, vel eorum Officialibus, suppresso tantùm Indicis seu Indicium facientis nomine: id quod huius *legis* initium apertissimè ostendit: *Licet seruentur in officio tuo & Vicarij exemplaria libellorum, qui in Africa* OBLATI *sunt, tamen eos quorum nomina continent* &c. Proinde est hæc *lex* de *indiciis*, id est de criminis nuntiatione Magistratui facta, quorum multa mentio *hoc Codice & toto iure*, & apud Senecam, Plinium, Tacitum, Curtium. Etsi nescius non sim *oblatos* dici, qui primò sparsi mox collecti ad Magistratum perlati sunt.

Porro huiusmodi indicia fiebant seu deferebantur, non tantùm expresso nomine indicium facientis: verùm quandoque subtimidi & (vt *lex* nostra loquitur) *accusandi fiduciam non gerentes*, indicium quidem faciebant, sed nomina indicio suo non profitebantur. Huiuscemodi igitur Indiciis nominatum calumniæ obnoxium fieri vetat Constantinus: vice versa *Indices* ipsos inuitat ad accusandum & indiciis suis adsistendum, atque adeò ad nomina sua prodenda: idque sub spe gloriæ; *Quoniam*, inquit, *prædicabilis erit ad dicationem publicam merito peruenturus.* Quibus verbis quidnam Constantinus voluerit, manifestius est, quàm ipsa verba vulgò intelligi possunt. Itaque sunt qui ea sic restituunt. *Quoniam prædicabilis erit ad vindicationem publicam;* & *vindicationem*, id est vindictam, interpretantur. Verum locus vndequaque sanus est. *Prædicabilis*, primùm *h. l.* est inclytus, gloriosus, prædicatione laudéque dignus, ἔνδοξος laudi dignus ἐπαίνου ἄξιος; deinde *dicatio publica* est deuotio quæ publicè debetur & præstatur, quæque exinde laus sequitur. Glossæ Philoxeni *ad dicationem* πρὸς καθοσίωσιν. *Dicatio* ἀφοσίωσις καθοσίωσις: Ita *l.* 1. *sup. de Veteranis*, ad Præsidem quendam: *Edictum autem continens indulgentiam nostram ad Deuotionem Tuam misimus, vt & tua Dicatio & cuncti alij recognoscant quid præstitimus memoratis.* Et ad Correctorem, *l.* 1. *inf. de appellationib.* Iam dicationis tuæ est. Ad Proconsulem: ad Dicationis tuæ officium reuertantur: *l.* 21. *inf. de appellat.* In Glossis quoque Cyrilli καθοσίωσις *Deuotio, Dicatio, Maiestas.* In veteribus monumentis: *Numini maiestatique dicatus & deuotus.* Dicatio igitur, & deuotio, idem est. Tandem igitur *huius legis* sensus est, Criminis Indicem si notoriæ suæ adsistat & prædicatione dignum & laudem maximam consequuturum, vt in simili specie loquitur *lex* 7. *infr.* & rursum in simili, Gloriam reportabit: *l.* 6. *sup. ad legem Iuliam repetundarum.*

¶ His omnibus perspectis apparet, hanc *legem* ad hunc *titulum* non adeò propriè pertinere, vel saltem de alio libellorum genere esse, quàm de quo reliquæ fermè *huius tituli* leges sunt. Et primus igitur hic casus obseruetur, quo libelli (famosum iam dicamus) author veritate excusatur; quin & gloriam reportat: de quo *ad l.* 7. pleniùs, quæ liquidò est de famoso libello.

III. * Idem A. ad Ianuarium Agentem Vicariam Præfecturam.''

VT accusatoribus patientia'' præbenda est, si quem persequi in Iudicio volunt, ita famosis libellis fides habenda non est, nec super his ad Nostram Scientiam Referendum, cùm eosdem libellos flammis protinùs conducat'' aboleri, quorum auctor nullus existit. PP. Prid. Non. Decemb. Rom. Constantino A. VI. & Constantio Cæs. COSS. [320.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*

'' *Ianuarius* Agens Vicariam Præfecturam sub Constantino M. Vrbis Romæ, vt ex *huius legis* subscriptione patet.

'' *Patientiam præbere*, est audientiam præbere. vide *Glossar.*

'' Conducat, id est, non tantum expediat, sed etiam oporteat, & quidem expediat ne innocentia subiecta fiat, &c.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est *hoc titulo* aduersus libellos famosos; quâ fidem famosis libellis nullam adhibendam rescribit A. D. 320. Ratione *h.l.* insuper adsignatâ: sed & duobus præterea additis. *Ratione* inquam quam & ipsam repetit *l.* 4. *prox.* cuique hæc Scipionis respondet apud Ciceronem 4. *de Republ.* quo loco de carmine famoso pariter agit: *Iudiciis*, inquit, *ac Magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam non Poetarum ingeniis habere debemus.*

¶ Duo verò hæc Constantinus adiicit. Primum, vt de huiusmodi libellis ad se non referatur; quam Constantinianæ *legis* sententiam filius Constantini citat *l. 6. inf.* Secundò, huiusmodi libellos flammis protinus aboleri iubet. Quod & ipsum Constantini filio placuit, *d.l.* 5. & Valenti, *l.* 7. & Arcadio, *l. vlt.*

¶ Ait autem, libellos *quorum author nullus existit*, vt *quartâ lege prox.* qui nomine accusatoris carent: sine nomine, *l. lex. Cornelia*, 5. §. 9. *ff. de iniuriis.* charta carens indice, Sidonio, *lib.* 1. *Epist.* 11. ἀνώνυμοι βιβλίοι Gloss. Nomico in φάμωσα. Hinc & captiosa & occulta conscriptio *d. l. 4. prox.* Cæterum id à Constantino rectè constitutum, meliùs quàm antea cum seruari huiusmodi libellos aliquando mos esset, vt docuit *l.* 2. *sup.* Libellos, inquam seu *Notorias*. Nam & hæc quoque *lex*, itémque *lex prox.* 4. & *l.* 5. 6. & 8. ad Iudicia nomine carentia pertinere videntur: vt *lex* 1. 7. 9. *vlt.* propriè ad famosos libellos in vulgus sparsos.

¶ Porrò vt duæ superiores *leges* & *lex* 5. ad Africam pertinent, ita hæc ad vrbem Romam: quod subscriptio docet *PP. Rom.* Quarta ad Phœnicem spectat.

IV. * Idem A. ad Dionysium."

FAMOSA scribtio libellorum, quæ nomine " accusatoris caret, minimè examinanda est, sed penitùs abolenda": nam qui accusationis promotione " confidat, liberâ " potiùs intentione", quàm captiosâ atque occultâ conscribtione, alterius debet vitam in *Iudicium* deuocare. PP. Tyro", XII. Kalend. Nou. Ianuarino & Iusto Coss. [328.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *Lex* à *Cod. Iust.*

" *Dionysius* sub Constantino M. Comes de quo ad *ipsam legem* mox plura: v. & *Prosopogr.*

" Dixi ad *legem superiorem.*

" Ignibus scil. vide *legem* superiorem: *Abolere* libellos, est igne abolere, & adolere.

" *Promotio* accusationis, est accusationis probatio: Proinde, *promotione accusationis confidere*, est accusandi fiduciam gerere, vt loquitur *lex* 2. *sup.* & certò persuasum habere se posse accusationem probare.

" *Libera*, id est, aperta, publica.

" *Intentione*, id est actione, seu accusatione, vid. Gloss. & nominatim *legem* 4. *supr. finium regundorum*: & *leg. vn supr. de dolo malo.*

" *Tyri*, proposita hæc *lex*, de quo mox.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc è quatuor Constantini super *famosis libellis* constitutio est: quâ examinari in iudiciis oblatos ibidem Indices libellos nomine carentes rursum vetat A. D. 328. Quinimo eos rursum aboleri iubet, flammis scil. addita ratione, quam *superiori lege* iam expendimus. ¶ Cæterùm indubiè hæc *lex* est de Iudicibus libellis iudicio oblatis, id quod postrema verba satis indicant.

¶ Dicitur autem hæc lex *proposita Tyri*, itémque inscribitur ea *Dionysio*: Proinde videri possit hæc *lex* pertinere ad Synodum, quæ *Tyri* congregata: cui sanè hic *Dionysius*, Comes scilicet, Constantini iussu præsedit: vt testatur ipsiusmet Constantini Epistola ad *Synodum Tyri*, apud Auctorem *lib.* 4. *de vita Constantini*, *cap.* 42. & Theodoretum, *lib.* 1. *cap.* 29. videndus & Athanasius *non vno loco*. Et Socrates, *lib.* 1. *cap.* 20. quibus locis etiam hic Dionysius vocatur ἀπὸ ὑπατικῶν, id est ex Consulari. Extant apud Athanasium quoque *Apologia* 2. *p.* 618. 619. duæ ad hunc *Flauium Dionysium Comitem* Epistolæ aliæ: Vna, Ægyptiorum Episcoporum, qui Tyri conuenerant: altera Alexandri Episcopi Thessalonicensis. ¶ Itaque videri rursum possit, hæc *lex* pertinere ad crimina, quæ in Athanasium, partim liberâ intentione seu palàm, partim captiosâ & occultâ conscriptione iactata.

¶ Quod si ita est, Synodi, quæ in Tyro habita characterismus hinc colligatur: Alius ab A.D. 335. in quem alioquin annum vulgo hæc Synodus coniicitur. Verùm non ea mihi stat sententia, neque puto ad Athanasij causam *hanc leg.* quicquam facere: quæ vtique si faceret, satis fuisset eam accipi à Dionysio Cognitore, vel in Synodo legi: vt solent Mandata, quibus cognitoris notio instruitur vel informatur: ac non etiam *Proponi* in Vrbe, vti solent ea quæ in commune spectant, publicè proponi: Sed & apertis duobus argomentis probat Baronius, id Concilium habitum tricennalibus Constantini, seu Anno 335.

v. Imp. Constantius" A. ad Afros."

Libellis, quos *Famosos*" vocant", si fieri possit abolendis", Inclytus Pater † Noster prouidit: & huiusmodi libellos, ***Ne in cognitionem quidem suam, vel publicam*** iussit ***admitti.*** Non igitur vita cuiusquam, non dignitas concussa his machinis" vacillabit: Nam omnes huiusmodi libellos concremari decernimus. Dat. xiv. Kal. Iul. Vrso & Polemio Coss. [338.]

NOTÆ.

" Tribuenda hæc *lex* est non Constantio, sed Constantino Iuniori. Consule *Consularia.*
" Ad quos pariter pertinet *lex* 1. & 2. *sup.* quas hæc *lex* indicat.
" Et quidem absolutè dicam ad *l.* 7.
† Constantinus M. & intellige *leges* superiores quatuor: ac nominatim *legem* 1. & 2.
" Iudicum, *l.* 2. 4. *sup. l.* 6. *inf.*
" Machinas famosorum libellorum vocat captiosas & occultas scripturas, vt vocantur *l.* 4. *sup.* clanculatias & cunicularias, à machinis clanculariis hostium & malefeniatorum hominum desumpta locutione, quibus videlicet ædificia concutiuntur.

COMMENTARIVS.

Constantii duæ Constitutiones sequuntur in famosos libellos: si modò Constantij est, Constantino quippe hanc potius adscribam. Et hac quidem definitur, nequicquam Præiudicare cuiusquam vitæ aut dignitati seu honori, libellos famosos; atque adeò ad sede his referri, vel in Iudiciis examinari, vetat Imp. quin potius concremari exemplo Patris Constantini iubet, & quidem hâc Constitutione ad Afros pariter emissâ, vt *lex* 1. & 2. *supr.* & rursum de iudiciis pariter: ad Afros, inquam, & eorum Legationem, qui hac de re ad Principem querelas suas pertulerant, multorum salutem & securitatem famosis libellis appetitam dolentes, de quo querelarum & Legationum genere est *inf. tit. de Legatis & Decretis Legationum.* Ac nescio an non hæc quoque *lex* pertineat ad eos tumultus & seditiones quæ inter Constantini, Constantij & Constantis initia exorta, de quo Iulianus *Orat.* 1. *p.* 30. 33. 46. Libanius βασιλικῷ *p.* 113. 114. pariter vt eodem trahi possit *lex* 4. *inf. de petitionibus.*

---

vi. * Idem" A. ad Populum"

Nemo prorsùs de famosis libellis, qui neque apud Me, neque in Iudiciis vllum obtinent locum, calumniam patiatur: ***Nam & innocens creditur, cui defuit accusator, cùm non defuerit inimicus.*** Dat. Prid. Kal. Nou. Med. Arbitione & Lolliano Coss. [355.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" Vrbis Romæ.
" Constantij hæc *lex* est.

COMMENTARIVS.

Eadem est *huius legis*, quæ *prioris* sententia. In ea tamen hæc duo consideranda. ¶ Primùm emissum hoc Edictum Mediolano à Constantio *ad Populum*, Vrbis Romæ scilicet: & ad securitatem eius: & quidem statim, vt is ex procinctu Alemanico Mediolanum ad hyberna reuertit; vt de hâc Constantij Mediolani morâ, præter *huius legis* subscriptionem docet Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *p.* 42. 45. Vt omnino existimem *hanc legem* pertinere ad ea quæ post Galli Cæsaris cladem, seu cædem, gesta; auribus Imperatoris tùm patentibus susurris insidiantium clandestinis; cuius rei historiam pertractat Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *à pag.* 36. *vsque ad pag.* 40. Itaque Constantius, qui patulis alioqin auribus delata sibi exciperet, cuiúsque animus ad suspiciones mollis & penetrabilis erat, famosis tamen libellis obuiam eundum putauit.

¶ Alterum est quod eleganter ait: *Nam & innocens creditur, cui defuit accusator, cùm non defuerit inimicus.* Innocens scilicet creditur, quem nemo libera intentione, nemo iuris ordine accusat, latenter tantùm & venenato telo seu machinis concutere satagit. Vulgatum est, Neminem sine accusatore reum fieri: quò spectat nobile Saluatoris nostri dictum Marci ... *cap.* ...

VII. * Impp. Valentinianus, & VALENS AA. Edictum."

FAMOSORUM infame nomen est LIBELLORUM. Ac si quis vel colligendos, vel legendos putauerit, ac * non statim chartas" igni consumpserit, sciat se capitali sententiâ subiugandum. ¶ Sanè * si quis deuotionis " suæ ac salutis publicæ custodiam gerit; nomen suum profiteatur, & ea quæ per famosum" prosequenda" putauit", ore proprio edicat": ita vt absque vlla trepidatione" accedat, sciens", quod si assertionibus" veri fides fuerit opitulata, laudem maximam ac præmium à Nostra Clementia consequetur. Dat. XIV. Kal. Mar. Constantinop. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* Iungenda huic, *lex 9 sup de Numerariis.*
" Ita rectè Parisiensis vltima. anteriores omnes editiones *ad Edictum*: malè; Edictum igitur ad prouinciales: vt ostendent quæ dicam.
* *L. vn. Cod. eod. tit.* Hinc interpolata vltima sententia.
" *Charta* famosæ: charta vel chartula famosa, Aniano *ad l. 1. & ad l. 9. infr.* Sidonius Apoll. *lib. 1. ep. 11.* in eadem re: *Temporibus Augusti Maioriani venit in medium* CHARTA *Comitatum, sed carens indice, versuum plena satyricorum, mendacium.*
* Hinc desumptus *legis vn. Cod. eod. tit.* versiculus.
" Hæc mox expendam.
" *Famosum libellum*, T[illegible]: sed *famosum* hic absolutè pro libello famoso dixit Valens: de quo mox plura.
" *Persequenda*, Cod Iust. " *Putauerit*, Cod. Iust.
" Ita quoque MSS. Cod. Iustin. malè editiones nonnullæ, *dicat.*
" Vide in hoc similem *legem 4. supr. de accusationib.* ibi, *Intrepidus & securus accedat.*
" *Sciens quidem*, Cod. Iust. " *Assertionibus suis*, Cod. Iust.

COMMENTARIUS.

VALENTIS duæ Constitutiones sequuntur aduersus famosos libellos. Et hæc quidem, *Edictum* est ad Prouinciales emissum. *Edictum* inquam: Nam ita rectè habet postrema Editio Parisiensis, & malè omnes anteriores editiones, *ad Edictum*; quod Genus Inscriptionis præfert *lex 3. inf. de extraordin. l. 7. inf. de decurionib. l. 1. inf. de susceptorib.* & alium longè sensum habet: de quo ad *d. l. 3.* Ergo hoc *Edictum* est, quo Imp. & odium suum erga famosos libellos publicè ostensum iuit: & abolendorum rationem modúmque præscribendum putauit. Cuiusmodi Edicta ad populum subinde proponi, publicari, publicè interest, vt ita famosis libellis occurratur, securitatique populi consulatur, sollicitudinique & anxietati aliorum succurratur. Et verò de eodem genere fuit iam *lex 5. sup.* ad *Afros* data: & *l. 6.* ad *populum V. R.* scil. Ad hos igitur fines, tres sunt huius Edicti sententiæ: Generalis primùm hæc præmittitur. Famosorum libellorum nomen esse infame. Quibus verbis Valens Imp. prouinciales ab horum libellorum vsu dehortatur qui plus nimio percrebuerat. Hac sententiâ generaliore præmissâ, duas iam speciales subiicit, quarum prior extensionis cuiusdam vice est: altera Exceptionis. Illa COLLECTOREM & LECTOREM respicit, pariter vt duæ aliæ, putà *lex pen. & vlt.* Igitur Valens capitali quoque supplicio iubet COLLECTOREM eundémque LECTOREM id est publicatorem, id enim est *legendos libellos putare.* Collegisse enim aut collectũ legisse, dummodo discerpat aut non publicet nulli crimini esse potest aut probro *h. l. & l. 9. inf.* Proinde dum ait *lex, vel colligendos, vel legendos*, id est collectos alteri legendos, vel ita colligendos simul & alteri legendos, particula *vel*, pro *&*, accepta. Denique (quæ certissima interpretatio est) *colligendos*, id est retinendos, *legendos*, publicandos. Extra crimen est simpliciter collegisse, extra crimen collectum legisse: Nam qui libellum colligit, quid colligit nescit: vt & qui ad legendum animum applicat, idem quid lecturus sit, nescit. Totum crimen igitur est in Retinendo, & publicando. Atque ita quidem hæc prima sententia accipienda est, quam confirmat insuper *lex 9. & vlt. infr.* cuius *legis nona* verba Tribonianus hisce *legis* nostræ verbis præferenda duxit.

¶ Totum viceuersa Collectoris & Lectoris officium est, chartas repertas abolere, & quidem flammis nominatim ex hoc Valentis Edicto. Et tamen si aliter aboleuerit, corruperit, vt *l. vn. Cod. eod. tit.* cuius pars ex *hac l.* desumpta est, discerpserit, idem fuerit ex *d. l. penult. & vlt.* quæ Theodosium & Arcadium Auctores habent. Quod tamen Valenti non ita visum videtur: præcisè enim *flammis aboleri* vult: ea quippe ratio potissima, vel vnica ferme, abolendorum illorum penitùs: Aliter si corrumpas veluti discerpendo, fragmina tamen supersunt, quæ non rarò colligentis alterius industria rursùm coalescere possunt. Et tamen Triboniano nostro magis placuit *Omnis corrumpendi ratio.*

¶ Cæterùm capitalem pœnam publicatori minitatur Valens gladij videlicet, quasi auctori: Quæ & ipsa sententia est *dicta legis penult. & vltima, & d. l. vn. Cod. eod.* De famosi carminis pœna ex XII. Tabularum *lege* capitali ac nominatim fustuario supplicio nemo est qui nesciat.

Altera sententia, quæ exceptionis cuiusdam vice est, & *d. leg. 1. Cod. eod. tit.* hinc inserta, de AUCTORE *ipso est*: Nempè Auctorem ipsum euocat hoc Edicto Valens Imp. & impunitatis spe & præmij pollicitatione. Non modò nunquam impunitum fore edicit Valens, verùm etiam laudem & præmium eidem pollicetur, si videlicet post sparsum à se famosum libellum Auctore carentem, ipse posteà mutatâ sententiâ studióque veræ laudis accensus solemni accusatione vel delatione ex ordine iudiciorum constitutâ sponteque prodiens, atque ore proprio crimen enuncians reum criminis peregerit. Est igitur hic casus singularis, quo famosi libelli Auctor & excitus & veritate excusatur aduersus ea quæ diximus ad *legem 1.* quæque *ipsâ l. 1.* constituuntur. Singularitatis ratio in genere, si eam

quæ tas, hæc fuerit; quod sponte prodierit. Ignoscitur ei qui sponte se detulit, quique iusta pœnitentia ductus, vel potiùs animo recollecto quod antea dicere & docere mussabat, & chartæ ceu scrobi infodere tantùm non audebat, palam atque ore proprio edicere & docere voluerit, deuotionis & salutis publicæ amore. Non attenditur quid aliquando voluerit, frontis teneritudine, sed quid tandem voluerit & peruoluerit commasculato animo. Aliud igitur fuerit, si Auctor non sponte prodierit, sed publica inquisitione repertus & erutus. Hic scilicet, etsi probauerit, veritate tamen non excusatur. Atque ita concilianda est *lex* 1. *sup.* cum *hac lege* & *l.* 2. *sup.*

¶ Quanquam & illud singulare in huius Edicti specie mihi videtur, quod suspicio sit non inanis pertinere hoc Edictū ad libellos famosos sparsos à miseris Prouincialibus aduersus publica officia gerentes: cuiusmodi Prouinciales miseri spargere soliti, vt vel ita cū vix aliter possent, ipsorū querelæ ad Inclytas Potestates, vel ad Principem peruenirent, atque hoc vnum quasi solatium illis superesset sese vindicandi de occultis Rectorum & similium spoliis & rapinis. Eiúsque coniecturæ rationes sequentes habeo. Primùm similia alia ac prope gemina Cōstantini M. & Theodosij M. Edicta iisdem prope verbis in *l.* 4. *sup. de accusationib.* in *l.* 6. *sup. ad leg. Iuliam repetundarum*, concepta, quibus eodem laudis seu gloriæ præmiíque munere *accusatores* in Indices similésque euocantur, omni prodeundi fiduciâ factâ.

Secundum argumentum duco ex coniunctione *legis* 9. *sup. de Numerariis*: quæ & ipsa eodem die data, publica officia gerentium criminibus occurrit.

Tertium argumentum desumo ex illis *huius legis* verbis: *Sanè si quis deuotionis ac salutis publicæ custodiam gerit* &c. & mox: *absque vlla trepidatione accedat*. Imò eò omnino pertinere videri possit hoc Edictum, quod inter cætera, quæ Procopij Tyrannidem, præcessisse memorat Ammianus Marcellinus, *lib.* 26. *p.* 342. 343. non tantùm *de rumusculis tunc incusantium multorum Valentem Constantinopoli quasi cupiditate aliena rapiendi succensum*; verùm etiam aduersus Petronium Patricium socerum eius, *prouincialium & militum paria gementium, sic vt votis licet obscuris & tacitis præsentis status permutatio concordi gemitu posceretur.*

Tandem ex iis argumentum duco quæ Ammianus Marcellinus de Valente, Edicti huius Authore memorat *lib.* 31. *p.* 436. *Furibus & in peculatum deprehensis Iudicibus inimicus asper & vehemens: nec sub alio Principe in huiusmodi negotiis meliùs secum actum esse meminit Oriens*: vide & *l. Princeps*, *supr. de iis quæ administr. l.* 1. *sup. Ne quid publ. lætit.* Ergo singularem *huius leg.* casum esse oportet: ac proinde non passim eius exemplum imitandum. Et verò satius, quod aliæ *leges* volunt, nullam famosorum libellorum haberi rationem neque authores eorum exciri, præmiíque spe animari, probationis velamento. In statu tandem Monarchico huic exemplo faciliùs quandoque locus esse potest, sicut & ibi Principum edictis exciti delatores & accusatores Iudicum, *d. l.* 4. *de accusat.* & *d. l.* 6. *infr. ad leg. Iul. Repetund.* quod in statu populari haud æquè imitandum. Postremùm Triboniani hic quoque næuus est, quod *huius leg.* sententiam *miscellæ legi vn. Cod. eod. tit.* absolutè & periculosè inseruerit.

¶ Ad vltimum notandum, quod *famosum* hîc absolutè pro libello famoso dixit Valens. Græci quoque latina voce φάμωσα dixerunt. Iocertus apud Suidam *in voce* Ἰοβιανὸς: φάμωσα ἐπιστολὴ ἐν αὐτῷ ᾠδαῖς καὶ παρῳδίαις καὶ τοῖς λεγομένοις φαμώσοις διὰ τὴν τοῦ Νεστορίου προδοσίαν. Eccloga Basilic. *lib.* 35. ὅτι ὁ διὰ φάμωσαν καταδικασθείς. Phot. *Nomoc. c.* 9. *c.* 36. bis, ποιοῦντων φάμωσα: vide *ibidem* Balsamonem: Glossæ Nomicæ, φάμωσα τὸ ἀνώνυμον βιβλίον τῆς συκοφάντων φλυαρίας, vbi ἀνωνύμων βιβλίων rectè. Libelli enim famosi sunt, quorum auctor nullus existit, qui accusatoris nomine caret, charta caret indice: dixi ad *l.* 3. *supr.* Locus quidam apud Capitolinum *in Antonino Pio*, *p.* 20. ita legit: *Sed Repentinus famosâ voce percussus est, quod per concubinam Principis ad Præfecturam venisset.* Alij codices habent, *famosâ*; *voce*, non addito, alij *famosè*. Verum sana est illa lectio: neque enim Repentinus famoso libello percussus, sed *famosâ voce* id est vulgi sermone famoso, malis rumoribus, vt vocantur apud Suetonium *Tiberio c.* 28. Proinde fallitur, qui famosum libellum inibi somniat. Porrò, *Percussus famosâ voce*, dictum quod alius obseruauit, vt *percutere cogitatione* apud Tullium: & his similia.

VIII. * Idem AA. ad Florianum Com.''

IAMPRIDEM † aduersus Calumnias firmissima'' sunt præsidia comparata. Nullus igitur calumniam metuat: Contestatio'' verò, quæ caput alterius contra iuris ordinem'' pulsat, depressa nostris Legibus iaceat: Intercidat furor'' famosorum, (sæpè † vt constituimus) libellorum, &c. Dat. v. Id. Nouemb. Martianop. Valentiniano & Valente AA.'' Coss.

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* sunt *lex* 10. 11. *sup. de Accusationib. & Inscript.*

'' Commem rei priuatæ præfert *lex* 10. *sup. de cursu publ.* & *lex* 11. *inf. de exactionib.* quod tamen vix est vt hîc admittam, quandoquidem de iudicio criminali *hic*, & *dictis legibus*, quas huic coniungendas dixi, agitur.

† Non edicto perpetuo tantum sub *titulo de calumniatoribus*: itémque *lege Iulia Repetundarum*: & *leg. Iulia publicorum iudiciorum*: & *L. Iulia de iniuriis*: Verùm & recentiorib. Principum constitutionibus, etiam ipsius Valentis de quo mox.

'' De quibus mox.

'' *Contestationis* voce, hîc nihil aliud intelligendum, quàm criminis obiectio non solemnis non iusta.

'' *Ordinem iuris* vocat solemnitatem accusationis & inscriptionis argumento etiam *d. l.* 11. *sup. de accus.* quæ huic coniungenda est, nam & ita ordo accusationis eodem sensu *L. vlt. supr. de accusationib.*

'' *Furor famosorum libellorum.*

† Valens aduersus famosos libellos plures à se Constitutiones emissos hîc profitetur, & tamen vnica tantùm de eo *lex* superior occurrit.

'' IV. Ita habent *leges* illæ duæ, quas huic coniungendas docui. Malit tamen quis ad annum 368. referre: eo quippe anno Valens Martianopoli constitit, vt docet Ammianus Marcellinus & Zosimus: non etiam Anno 373.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DIFFAMATIONIBVS variis occurrit *hâc l.* Valens Imp. Contrà, famæ existimationi securitati singulorum aduersus eas consulit, *h.l.* à tribus: 1. à calumniis: 2. ab accusatione temeraria: 3. à famosis denique libellis: De his, inquam tribus *h.l.* agitur, non modò de famosis libellis, quod alioquin *huius tituli* proprium est.

¶ De singulis videamus. Ac primum de calumniis: *Calumniatorum* scilicet appellatione hîc intelligi oportet, non actionem vel accusationem calumniosam, quò pertinebat Edictum, itémque *lex Iulia Repetundarum*, aliæq; similes, verùm diffamationem, quomodo rectè Nonius calumniam malitiosam & mendacem infamationem interpretatur. Denique calumnia hîc est occentatio, de quâ lex XII. Tabularum, seu vt loquitur Capitolinus, *famosa vox*: Diffamatio, de qua ad *Legem, Diffamari, Cod. de ingenuis manumissis*, prolixè Interpretes. Porrò aduersus huiusmodi calumnias firmissima præsidia comparata esse Valens ait, scilicet non modò *lege Cornelia de iniuriis*, & similibus, verùm & Principum constitutionibus.

¶ Secunda *huius legis* sententia est de *Temeraria accusatione*. Nempe Valens *contestationem* (id est, accusationem) quâ caput alterius pulsatur, depressam iacere iubet, si contra iuris ordinem fiat, id est, si citra inscriptionem fiat: proinde sensus est: Accusatorem non audiendum, nisi in crimen priùs inscribat. Hic scil. est *iuris ordo*, vt docuit *titulus de Accusationibus & Inscriptionibus, suprà*, ac nominatim *lex 11. illius tituli*: quæ *huic* nostræ coniungenda est.

¶ Tertia sententia, quæ *huius legis* propria est, est *de famosis*. His pariter nullum alteri præiudicium fieri neque vllam fidem mereri. Vt accusans citra inscriptionem non admittitur, ita famosi nulla ratio habenda, vt quæ accusatoris nomine careat. Denique vt habeat quis quod sibi metuat, vt reus fiat, & accusator & inscriptio requiritur. Diffamatio nequicquam nocet, neque accusatur sine inscriptione, neque conscriptio seu iudicium sine authore vel accusatore.

¶ Obseruandum porrò hanc *legem*, vnam esse, è tribus, Valentis constitutionis prolixioris, quæ *hoc Codice* occurrunt, portionem: huic enim *legi* iungendæ sunt *l. 10. 11. sup. de accusation.* Ex quibus discimus Valentem id eâ constitutione egisse, vt criminalia iudicia iustis accusationibus & iudiciis peragerentur: non accusatione seu contestatione quacunque sed inscriptione priùs factâ, *h.l. & d.l. 10. sup. de accusat.* non ex calumnia, non ex famosis libellis, *h. l.* non in peregrino iudicio, sed suo, *l. 10. sup. de accus.* Et ita quidem hæ tres *leges* inter se coassandæ sunt & consolidandæ, coniunctæque adeò & Valentis institutum & singularum illarum legum rationem ingerunt: denique hanc vel maximè explicant. Valentis, inquam, institutum, omnis generis calumniæ occurrentis, cui Valens odium internecinum indixerat, quod testantur quoque verba quædam ex oratione Valentis ad Senatum Vrbis Constantinopolitanæ: quæ memorat Themistius *in φιλαδέλφοις, seu orat. 15. v. 364.* Imperij morbum periculosiorem esse cùm subditi calumniatoribus suppositi sunt, quàm cùm Barbaris seruiant: *ὅτι χαλεπώτερον νόσημα τῆς ἀρχῆς τοὺς συκοφάνταις ἐκκεῖσθαι τοὺς ὑπηκόους ἢ τοῖς Βαρβάροις: ὥσπερ οἶμαι* (hæc postrema sintnè ipsius Valentis, an Themistij? incertum:) *σώματι χαλεπώτερα τὰ ἔνδοθεν ἀρρωστήματα τῶν ἔξωθεν ἐμπιπτόντων.* In quibus Valentis verbis Interpres perperam omninò ἐκκεῖσθαι accepit pro fauere, & addictum esse, contrario planè sensu: significat enim *subiacere, succumbere.*

IX. * Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS & Arcadius AAA Cynegio P. P.

SI quis famosum libellum siue domi'', siue in publico, vel quocunque'' loco ignarus'' offenderit, aut discerpat priùs quàm alter'' inueniat, aut nulli confiteatur'' inuentum: Nemini denique, si tam curiosus'' est, referat, *Quid legendo cognouerit.* Nam quicunque obtulerit'' inuentum, certum est ipsum reum ex lege retinendum, nisi prodiderit auctorem: Nec euasurum pœnam huiusmodi criminibus constitutam, si proditus fuerit cuiquam retulisse *Quod legerit.* Dat. XIV. Kalend. Feb. Constantinop. Honor. NB. P. & Euodio Coss. [386.]

INTERPRETATIO. *Si quis chartulam famosam in cuiuscunque iniuriam vel infamiam in publico propositam, viderit, & legerit, & non statim discerpserit, sed cuicunque quæ in ea legerit fortasse retulerit, ipse velut autor huius criminis teneatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. tit. ex hac lege,* vt iam dixi, ex parte conflata est.
'' Nil interest quo loco famosus colligatur.
'' Veluti palatio Principis, Æde sacra seu Ecclesia.
'' Vox hæc addita non ad distinctionem scientis, sed quia nemo offendit nisi ignarus. Repertum igitur famosum rursum proiicere nemini licet.
'' id est, communicet, offerat.
'' id est, communicauerit, publicauerit.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. *lex* ſequitur de famoſis libellis in repertores, collectores famoſorum libellorum, eoſdémque publicatores: nempè Repertori vel Collectori famoſi libelli tria hac Theodoſij conſtitutione, interdicuntur: contrà, è duobus alterutrum agere iubetur. *Primùm* prohibetur repertum relinquere, vel rurſum proiicere: id enim eſt quod ait, *Aut diſcerpat priùs quàm alter inueniat*; vt figere aut proiicere non licet, ita nec relinquere aut reiicere. Nam & hic auctor creditur. *Secundò* Collector prohibetur alicui confiteri, ſeu offerre, id eſt publicare ſeu communicare & legere *vt l.7 ſup.* inuentum. Vt relinquere vel proiicere publicandum, ita collectum publicare non licet: nam & hic auctor quoque creditur, quamdiu auctorem non prodit, vt hæc *lex* diſertis verbis ait. *Tertiò* prohibetur collector etiam referre quid legerit. Æquè criminoſum eſt textum famoſi publicare, id eſt quid famoſo contineatur, quàm famoſum ipſum conficere, figeréque. Denique paria ſunt hæc quatuor, repertum libellum famoſum relinquere, reiicere, publicare, & textum eius aperire: ſeu vt habetur *l. vn. C. eod.* vim chartularum manifeſtare: vt *l. prox.* ſeriem ſcriptionis. Imo & quintum, ex ſententia *leg. 7. ſup.* colligere, id eſt retinere & aſſeruare. Quodnam igitur colligentis officium? famoſum diſcerpere. Breuiter, id agere ne ſe medio famoſus colligatur, aut textus eius publicetur. Quæ & ipſa prope fuit *legis 7. ſupr.* ſententia: & erit rurſum *legis prox. infr.* Diſcerpendi porrò voce num omnis corrumpendi ratio contineri poſſit? vide dicta ad *leg. 7. ſup.* Et tamen Arcadius maluit *leg. prox.* ſpecialiùs dicere, *diſcerpſerint vel flammis exuſſerint*.

¶ Illud etiam *hac l.* notandum, quod & *ſingulare* habet præ aliis, nil intereſſe quo in loco libellus famoſus repertus fuerit, ſiue in publico, ſiue *domo*: nam vt maximè in *domo* priuatâ repertus libellus minus noxæ habere videatur quàm in publico expoſitus fixúſque, attamen & hunc ibi aboleri non minùs intereſt, ne poſtea publicetur facto colligentis æquè ac eùm facto proponentis in publico publicatur.

x. * Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Anthemio" P.P. & Patricio."

VNIVERSI, qui famoſis libellis inimicis ſuis velut venenarum" quoddam telum iniecerint, hij etiam, qui famoſam ſeriem ſcribrionis inpudenti" agnitâ lectione" non ilicò diſcerpſerint, vel" flammis exuſſerint, vel lectorem" cognitum prodiderint", vltorem" ſuis ceruicibus gladium reformident. Dat. IV. Kal. Maij, Conſtantinop. Arcad. A. VI. & Probo Coss. [406.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* " *Anthemius* PP. ſub Arcadio: v. *Proſopogr.*
" *Patriciatus* dignitas iuncta Præfecturæ Prætorianæ.
" *Venenatum telum* famoſi libelli, vide *Gloſſ.* Cicero *orat. pro P. Quintio. c. ...* *ſi falſum crimen quaſi venenatum aliquod telum iecerimt.* Sic Syneſius *ep. 44.* [illegible]
" Impudens lectio famoſi libelli.
" *Lectio*, hic eſt contextus, non actio legentis.
" Theodoſius *diſcerpendi* tantùm voce vſus fuerat *lege ſuperiore.*
" An reſcribendum *Authorem* vt *leg. prox. ſupr.* de hoc mox.
" Supplendum [illegible], *non.* " *Vltor gladius.*

COMMENTARIVS.

ARCADII hæc conſtitutio eſt in famoſos libellos, quorum odium & exitium *initio* ſtatim profitetur, cùm ait: *famoſis libellis inimicis ſuis velut venenatum quoddam telum inici*: ſicut Conſtantius *l. 5. vitam cuiuſque & dignitatem his machinis concuti*: & *furorem famoſorum libellorum*, dixit Valens *l. 8. ſup.* Ea verò tria hominum genera eadem gladij pœna proſequitur, non authores ſcil. tantùm, ſed & publicatores famoſi libelli: Imò & eos *qui lectorem cognitum non prodiderint*: vbi vi ipſa oſtendit, quid officij cuiuſque ſit, reperto libello famoſo, vel agnito lectore; de quo ad *leges ſuper.* nempe vt ipſum libellum *diſcerpat vel flammis exurat*: (pater eius Theodoſius *diſcerpi* generaliùs voluit, *leg. ſuper.*) & *lectorem cognitum prodat*. Quæ verba, ſi rectè habent, tum hic ſenſus fuerit; Eum quoque gladij pœna puniendum qui vidit legentem famoſum libellum, neque prodidit. Quod vtique atrox nimis: quod tamen ad cohibendum graſſantem famoſorum licentiam & furorem, repertum & conſtitutum ab Arcadio quis putet. Prodere equidem atrocia crimina, quæque ad Rempublicam eiúſque ſalutem pertinent, quiſque tenetur: & qui non prodidit, punitur; vt eſt perduellionis crimen: adeò quidem vt nullum *Confeſſionis*, aut aliud qualecunque ſigillum à pœna reticentiæ excuſare poſſe rectè cenſeant. Verùm vt *lectorem* tantùm non prodidiſſe, capital ſit, id atrox nimis. Quare ſemper viſum mihi, pro *lectorem*, reponendum hîc, *authorem*, (libelli ſcil. famoſi) de quo & *l. 1. 3. 9. ſup.* Id enim demùm capital rectè habetur, ſi author libelli cognitus non probatur. Et verò id *legibus* diſertè ſanciri oportuit: quod tamen nullis aliis legibus *huius tit.* continetur. Vnde hac parte *ſingularis hac lex* fuerit.

¶ Quod pœnam attinet; Gladij pœna hîc indicitur: in genere capitalis pœna, *l. 7. ſup. & l. vn. C. eod.* ſupplicium, *l. 1.* de quo ad *d. l. 1. ſup. h. t.* In praxi, criminum diſtinctio fit quæ famoſis libellis impinguntur, vt ſi capitalia ſint, authoribus gladij pœna imponatur; non, ſi capitalia non ſint. Et ita *conſtitutionibus* cautum.

DE QVÆSTIONIBVS.

TITVLVS XXXV.

IX. COD. IVST. XLI.

PARATITLON.

QVÆSTIONES, *Rubr. & l. 14. vlt. h. t. & l. 1. & 2. sup. ad leg. Corneliam de falso: l. 2. 3. inf. de naufragiis*: quæstiones criminales, *d. l. 4.* Tormenta, *l. 2. 3. vlt. h. t. l. 2. sup. de falsa moneta: l. 6. sup. de maleficiis: l. vn. sup. ad leg. Iul. Maiest. l. 80. inf. de Decurionib.* dicuntur & strictior inquisitio, *d. l. vn. ad leg. Iul. Maiest.* seuera indagatio, *l. 3. h. t.* cruciatus, *d. l. 6. de maleficiis*: cruciatus & tormenta, *d. l. 6. de maleficiis*: cruenta conditio, *l. 2. h. t.* iniuriæ corporales, *l. 6. h. t. & l. 10. sup de fide test. & l. 16. inf. de nauicul. l. 11. de Numerariis.* Hinc & iniuria quæstionis, *d. l. 10. sup. de fide test.* quibus videlicet tùm rei ipsi subiiciuntur, si conuicti ad proprium facinus detegentibus repugnent pernegando, *d. l. 6. sup. de maleficiis.* In crimine conuicti, *d. l. vn. sup. ad leg. Iul. Maiest.* vt facti conscios prodant, *d l. 2. sup. de falsa moneta*: itémque serui, *l. 4. sup. ad leg. Iul. de adulteris.* Quandoque etiam accusatores, itémque ij quorum consilio atque instinctu accusator ad accusationem accessit, vt in specie *legis vn. sup. ad leg. Iul. Maiest.* Tum & Testes, *l. 10. infr. de fide testium: l. vlt. inf. de abolitionib.* Idque in omnibus criminibus, veluti Maiestatis, *d. l. 1.* in crimine maleficij, *d. l. 6. sup. de maleficiis*: falsi, *l. 1. sup. ad leg. Cornel de falso.* falsæ monetæ, *l 2 sup de falsa moneta.*

¶ Vsus verò hic quæstionum in seruis etiam probrosus & postremus dicitur, *l. 39. de Decurionib.* Sed & perstringitur tanquam fallax, quia scil. multi confiteri sæpè vel repentinæ formidinis, vel impositorum tormentorum coguntur immanitate, *l. 7. quorum appellat.*

¶ Huiusmodi autem quæstiones seu tormenta hæc *hoc Codice* memorantur: Eculeus, *l. 6. sup. de maleficiis: l. 4 sup. de Numerariis,* (hinc eculeo dedi *d. l. 6.* eculeis subiacere) quo videlicet artus tabescere contingebat atro sanguine permixtâ sanie defluentes, *l. 1. sup. de emendat. seruor.* fidiculæ, *l. 1. 2. h. t.* vngulæ latera secantes, *d. l. 6. sup. de maleficiis.* lacerationes, *d. l. 4. sup. de Numerariis*: sertatarum vestigia quibus latera persecantur, *l. 1. sup. de emendat. seruor.* ignes quibus admotis membra exuruntur, *d. l. 1.* ¶ Excipiebantur tamen à quæstionibus ac tormentis olim nonnulli præsidio dignitatis: veluti Senatores, *l. 3. h. t.* Honorati, *l. 75. inf. de Decurionib.* Honoribus præditorum corpora, *d. l. 6. sup. de maleficiis*: Militiæ auctoramento vel generis aut dignitatis defensione muniti, *l. 1. h. tit.* Palatini, *l. 1. in fine, h tit.* Equites Romani, *l. 1. sup. de Equestr. dignit.* Vbi tamen vide quæ dixi, & *l. 16. inf. de nauicul.* Curiales omnes à summo ad infimum; hoc enim priuilegium eorum fuit *l. 4. de Tabular. d. l. 1. sup. ad leg. Corneliam de falso: & l. 2. h. tit. & l. 39. 80. 85. inf. de Decurionib.* plumbatarum tamen ictibus subditi, *l. 117. 126. de Decur.* reducta, *l. 2. h. tit.* Quinque primates Alexandrini ordinis immunes fuêre, *l. 190. de Decur.* Item Presbyteri citra iniuriam quæstionis testimonium dicebant, *d. l. 10.* Sacerdotes & Principales, *l. 39. 61. 75. 85. 126. 190. infr. de Decurionib.* ¶ Exceptis his rursùm criminibus Maiestatis, *l. vn. sup. ad l. Iul. Maiestatis: d. l. 6. sup. de maleficiis: & l. 1. 2. h. tit.* (quod crimen committunt etiam ij qui in comitatu Principis vel Cæsaris malefici sunt, aut Magi, *d. l. 6.*) In crimine quippe Maiestatis omnibus æqua conditio est, *d. l. 1. h. tit.* & cuiuscumque dignitatis homines cruciatus & tormenta non effugiebant, *l. 6. de maleficis.* ¶ Denique & tempora quædam immunia erant ab his quæstionibus agitandis, putà dies Pascharum, *l. vlt. h. t.* item dies Quadragesimæ, *l. 4. 5. vlt. h. t.* Exceptis tamen rursum Isaurorum latronum quæstionibus, *d. l. vlt. h. tit.* ¶ Quæstionum vsus quoque fuit in naufragiis ad veritatem indagandam: de quo *l. 2. & 3. inf. de naufragiis*: Cancellarij quoque ad detegenda Iudicis flagitia quæstioni subiiciebantur: *l. vlt. de adsessorib.* De Quæstione officiorum, vid. *l. 4. 6. 7. 9. 11. de Numerar. l. 14. de tabular. l. 8. de Cohortalibus.* De quæstionibus seruorum, v. *l. 14. de accusat.* & quidem in crimine adulterij, v. *l. 4. de adulter.* De quæstione in crimine Maiestatis, vid *l. vn. sup. ad Leg. Iul. maiestatis.*

1 * Imppp.

I. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA ad Olybrium P.V.''

NVLLVS omninò ob Fidiculas'' perferendas, inconsultis ac nescientibus nobis, vel Militiæ '' auctoramento'', vel Generis'', aut Dignitatis'' defensione nudetur'': Exceptâ tamen '' Maiestatis causâ, in quâ solâ '' omnibus æqua condicio est. Hij quoque citra Consultationis modum '' subiiciantur quæstioni, qui euidentibus '' argumentis subscriptiones'' nostras finxisse prodentur: quâ in re Palatini quidem nominis adsumptionem huius esse volumus quæstionis exortem. Dat. '' VIII. Id. Iulias, Valentiniano NB.P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *Lex, Nullus omninò 4. Cod. ad leg. Iul. Maiest.* hinc desumpta est; posteriore tamen sententiâ omissâ, sed & priori immutatâ.

'' Romæ scilicet: vide & *legem 13. infr. de Nauicul. l. 13. inf. de pistorib. l. 6. inf. de fide testium: l. 2. inf. de centonariis: l. 1. sup. de fructib. & lit. expensis: l. 4. inf. de reparat. appellat.* quæ *leges* omnes à Valentiniano Seniore hoc anno datæ sunt, ad hunc ipsum *Olybrium* Præfectum Vrbis Romæ.

'' De *Fidiculis* est quoque *lex 2. prox. inf.* Porrò hunc locum ita deformauit Tribonianus: *Nullus omninò cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militia vel generis aut dignitatis defensione vti prohibeatur.*

'' Vide *legem, Milites 8. Cod. eod. Tit.*

'' Hanc vocem *auctoramento* Tribonianus sustulit, quæ tamen hic propria est: Consule *Glossarium*, & eos qui de re militari scripsêre.

'' Curialis scilicet, *l. 2. infr. prox.* vel Senatorij *l. 3.* vide & *l. 11. Cod. eod. tit.*

'' Senatoriæ, *d. l. 3.* vel Palatinæ, *h. l. in fine.*

'' *Nudetur.* id est *vti prohibeatur*, vt hic mutauit Tribon.

'' *Tantum*, Cod. Iust. cuius rei rationem mox reddam. Quare vox hæc, *Tamen*, hîc legitima est.

'' id est, necessitatem.

'' Nam & à tormentis initium sumi non oportet, sed argumentis primum verisimilibus probabilibúsque vti, *l. 8. Cod. eod. tit.*

'' Vide *legem 3. sup. ad leg. Cornel. de falso.*

'' Medio scilicet aliquo loco inter *Altam ripam*, & *Brisiacum*: vide huius anni Chronologiam.

COMMENTARIVS.

IMMVNES sunt, seu excipiuntur à Quæstione seu tormentis nonnullæ personæ, triplici ex fonte. Primùm, *Militiæ* auctoramento, id est quia milites fuerunt: Veterani quippe à tormentis immunes sunt, *l. Milites 8. Cod. eod. tit.* Secundo, *Generis* defensione, id est ij qui Curialis sunt aut Senatorij generis: De Senatoribus dicetur *ad l. 3. inf. h. t.* de Decurionibus *ad l. 2. prox.* Eodémque pertinet *lex, Diuo Marco 11. Cod. eod. tit.* quâ Eminentissimorum & Perfectissimorũ liberis vsque ad tertium gradum eadem immunitas tribuitur. In qua lege *Eminentissimi* sunt & dicuntur illi, quos postero seculo *Illustres* dixerunt. Quæ quidem appellatio in vsu maximè fuit, cùm Illustrium & Spectabilium gradus non ita distinguerentur. Eáque appellatio vsurpata apud *Historiæ Augustæ*, id est illorum temporum Scriptores. Sed & Constantinus M. ipse adhuc in *l. 2. sup. de veteranis*: *Cum introisset*, inquit, *Principia, & salutatus esset à Præfectis & Tribunis & Viris Eminentissimis, adclamatum est &c.* Tertio excipiuntur ipsimet in *dignitate* constituti, & quidem multò magis, Senatores inquam, & Palatini, vt de his *fine huius legis* docetur. Hæ scilicet exemptiones fuerunt *hoc iure* à quæstionibus siue tormentis.

¶ Excipiebatur tantùm solum crimen Maiestatis: & vetustiore iam ex iure (vt docet *lex vn. sup. ad leg. Iul. Maiest. & l. 6. supr. de maleficiis*) & ex hâc Valentiniani Sen. constitutione, & altera quæ continetur *l. 2. prox.* Ad quam mentem iam anteà Constantinus M. *d. l. vn.* *In huiuscemodi re minimè quisquam priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione defendatur.* Et Constantinus, *d. l. 6.* *Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina quæ legibus demonstrantur &c*: Valentinianus tandem noster *l. 2. prox.* *Maiestatis*, inquit, *tantummodo reos, & quæ nefanda dictu sunt, conscios aut molientes ex ordine municipali maneat cruenta conditio.* Ammianus quoque Marcellinus horum temporum scriptor, *lib. 19.* extremo: *Vbi maiestas pulsata defenditur, à quæstionibus vel cruentis nullam Cornelia leges exemere fortunam.* Chrysostomus quoque *Homilia 13. ad populum Antioch.* ὅπου ἂν ἡ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ὄφελος: id est, *vbi læsæ maiestatis crimen* est, (Interpres malè, *vbi capitis deuotio*,) *nil prodest dignitas.* Quæcunque igitur dignitas in hoc crimine quæstioni subiacet; quæcunque item ætas, *l. 10. §. 1. π. de Quæstionibus* & in quoscunque etiam dominos: de quo fuit *suprà, Titulus, Ne præter crimen maiestatis.*

¶ Cum *Maiestatis* crimen dicimus, crimina proxima, vel quæ huic connumerantur intelligi oportet, vt est Magiæ crimen, si in comitatu Principis, vel Cæsaris, exerceatur: nam & hoc crimine ipsa pulsatur propemodum Maiestas, *d. l. 6. sup. de maleficiis*: vbi de eius rei ratione dixi.

¶ Alterum crimen, vel Maiestati connumerandum, vel proximum, hac Valentiniani Senioris constitutione dicitur, crimen Principis manus siue subscriptionis falsò effictæ, de quo crimine agitur *l. 3. sup. ad leg. Cornel. de falso.* Tribonianus sanè primum illud crimen Maiestati proximum Magiæ inquam admisit; at non hoc posterius; quâ causâ & posteriorem *huius legis* sententiam reiecit; & priore, *maiestatis tantum crimen* excepit, voce *tantum*, pro *tamen* subiectâ. At quæsitus hic Maiestatis color à Principibus ad sæuitiam suam exercendam persæpè, vt in multis aliis, ita & hac parte nominatim, vbi de quæstionibus & tormentis ageretur. Et verò ea quoque fuit Valentiniani Senioris sæuitia, vt vel *hac lex* ostendit, Maximino

Præfecto

Præfecto annonæ idagente, & quidem in duobus; scilicet non in eo tantùm, quod Maiestatis crimini computet imitationem Principis manus, atque adeò in eo crimine, si inconsulto, omnes quæstioni subiici velit, verùm in eo insuper, quod de aliis quoque criminibus ad se referri iubeat, vt ita pro ingenita sæuitia omnes promiscuè quasi imminutæ Maiestatis reos tormentis subiici à Iudicibus ex authoritate sua iubere posset. Et verò huc omnino pertinet insignis Ammiani Marcellini locus, de hoc Valentiniano nostro, vbi & huius ipsius *Olybrij Præfecti vrbis* (cui hæc *lex* inscribitur) meminit. Denique locus ille ad historiam huiusce legis prorsus pertinet. Est locus ille *libro* eius 28. *p.* 383. in huius ipsius Anni gestis, *Chilo*, inquit, *ex-Vicario & coniunx eius, questi apud* OLYBRIVM *eâ tempestate* VRBI PRÆFECTVM, *vitámque suam venenis petitam asseuerantes, impetrarunt, vt hi quos suspectati sunt, illicò rapti compingerentur in vincula: Verùm negotio tepescente propter diuturnam morborum asperitatem, quâ tenebatur* OLYBRIVS, *morarum impatiens, hi qui rem detulerunt libello petiuerunt oblato, vt examinandum iurgium Præfecto mandaretur annonæ* [Maximino]*: idque studio celeritatis concessum est. Accepta igitur nocendi materiâ Maximinus effudit genuinam ferociam pectori crudo adfixam: vt sæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem soluta posticis. Cúmque multiformiter quasi in prælusiis negotium spectaretur, & quidam* SVLCATIS LATERIBVS *nominassent* NOBILES (id est *Senatorij* GENERIS) *aliquos, tanquam vsos artificibus lædendi per clientes aliósque humiles, notos reos & indices suprà plantam (vt dicitur) euagatus tartareus Cognitor* RELATIONE *maligna docuit Principem, Nonnisi suppliciis atrocioribus perniciosa facinora scrutari posse vel vindicare, quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, vt erat acer vitiorum inimicus magis quàm seuerus, vno proloquio in huiusmodi causas quas arroganti proposito* MAIESTATIS *imminutæ miscebat,* OMNES *quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria* QVÆSTIONIBVS EXIMERE CRVENTIS, *si postulasset negotium, statuit* TORMENTIS *affligi.* Et post, *eodem libro p.* 386. *Ob hæc, & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis, paulatímque serpentibus acerui crescerent ærumnarum, Nobilitatis Decreto legati mittuntur: Prætextatus, ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, oraturi Ne delictis supplicia sint grandiora: Neue* SENATOR *quisquam inusitato & illicito more* TORMENTIS *exponeretur. Qui cum intromissi in Consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id* STATVISSE, *& calumnias perpeti clamitantem, moderatè redarguit* QVÆSTOR *Eupraxius: hacque libertate emendatum est crudele cœptum supergressum omnia diritatis exempla.* Et hæc de Valentiniano, *huiúsque legis* historia.

¶ Ad exemptionem à tormentis, quæ Nobilibus data, redeamus. Et verò de ea est quoque nobilis hîc Prudentij locus *carmine* 14. *Peristephanôn, in martyrio Romani, à versu* 120.

Incensus his Asclepiades iusserat
Euiscerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & vncis vinculísque [*γρ* *vngulísque*] crescere:
Appariteres sed furenti suggerunt
Illum vetusta NOBILEM *prosapia,*
Meritísque multis esse primum ciuium,
Iubet amoueri noxialem stipitem,
Plebeiâ CLARVM *pœnâ ne damnet virum:*
Tundatur, inquit, tergum crebris ictibus,
Plumbóque ceruix verberata exuberet,
Personaquæque competenter plecti
Magnique refert vilis an sit NOBILIS,
Gradu reorum forma tormentis datur.

Qui quidem Prudentij locus ad illustrandam quoque *legem* 2. *prox.* faciet: itaque inibi quoque expendetur, vbi agendum erit de fidiculatum & plumbatarom discrimine. Nam quæ de exemptione à fidiculis *hâc lege* statuuntur, non eadem omnia obtinent in *plumbatis*: Imò qui illis subiici non possunt, his affici queunt.

---

11. * Idem" AAA. ad Antonium" P.P. Gall.

DECVRIONES, siuè ob alienum, siue ob suum debitum, exortes omninò earum voluntus esse pœnarum, quas *Fidicula*", & *Tormentu* constituunt. Quod quidem capitale Iudici erit, si in contumeliam Ordinis exitiúmque temptetur. Maiestatis" tantummodò reos, & quæ nefanda" dicto sunt conscios, aut molientes", ex Ordine Municipali, maneat tam cruenta " condicio": Debitores * verò, & quos Allectos", aut Susceptores " memorant", à summo vsque ad infimum ordinem Curiales exortes talium volumus esse pœnarum: Habet seueritas multa, quæ sumat ad saociendam " publici officij disciplinam, vt abstineant tam" cruentis. ¶ *Plumbatarum* vero ictus, quos in ingenuis corporibus non probamus, non ab omni Ordine submouemus, sed Decem-Primos tantùm Ordinis Curiales ab immunitate huiusmodi verberum segregamus: ita vt in ceteris animaduersionis istius habeatur moderatio commonentis." Dat. xv. Kalend. Octob. Treu. Valente v. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

NOTÆ.

* Priorem tantùm *huius legis* sententiam, vsque ad ea verba *Debitores verò*, reliquis resecatis, Tribonianus coniecit in *legem Decuriones* 16. *Cod. de quæstionib.*

" Malè. Reponendi quippe hi Imperatores, *Valens, Gratianus & Valentinianus*: iam enim Valentinianus Senior ante annum fermè obierat.

" Eidem *Antonio Præfecto Prætorio Galliarum* inscribitur hoc ipso anno *lex* 12. *inf. de Medicis*; quem cum Ausonio Scaliger perperam confundit. Hic idem postea Præfectus Prætorio Italiæ fuit: vt docet *lex* 12. *infr. de pœnis.*

" De *Fidiculis* actum quoque fuit *l.* 1. *sup.*

" Aliud igitur *Fidiculæ*, quàm *tormenta*, de quo mox plura.

" Dixi de hoc iam ad *legem superiorem*. " *Ea quæ.*

" *δυσφημίαν* euitat: ita de Magis hâc voce propriè vtitur *lex 3. 4. sup. de maleficiis.*
" *Cruenta conditio*, de fidiculis & tormentis: Eodem sensu Ammianus Marcellinus locis duobus, quos ad *superiorem legem* protuli, *quæstiones cruentas* dixit.
" Ab hac *Conditionis* voce, *Conditionales*, qui quæstioni & tormentis vitæ suæ conditione subiiciuntur, *l. 3. 5. 7. 8. sup. de Numerariis, Actuariis.*
* Sequentia, vt dixi, omnia absunt à *Cod. Iust. Debitores* verò, hic sunt decoctores pecuniæ publicæ, *l. 117. inf. de Decurionib.* quæ *huic* concordat.
" De *Allectis* dicam plenè ad *l. 11. 12. 13. inf. de Susceptoribus.*
" De *Susceptoribus* suo illo *Titulo* dicetur.
" id est ad vindicandam, stabiliendam publicam disciplinam.
" ✠. *Abstineat*, Scilicet sat pœnarum habet seueritas, sat tormentorum, vt merito abstinere debeat tam cruentis. Nisi fortè *Abstineant*, hic ad Curiales referendum, vt *abstineant* accipiamus pro *absint*, & *immunes* sint. Denique fortè referenda hæc vox ad *Iudices.*
" Necessariò reponendum est *immanitate*: id enim & sensus huius loci requirit, & ipsa Gratiani de hoc supplicio mens.
" Repono *commonendis*, hic enim sensus est: Etiam in cæteris Decurionibus commonendis, id est plumbatarum ictibus admonendis moderationem quoque adhibendam. Nisi *commonentem* hic Iudicem vel exactorem accipiendum quis contendat. *Commonendi & admonendi* vox de castigatione: vide *Glossarium.*

COMMENTARIVS.

Decuriones omnes, à fidiculis & tormentis immunes esse iubet Gratianus *hâc lege* pariter vti immunes præstantur, *l. 80. inf. de Decurionib. & l. 1. sup. ad leg. Cornel. de falso: & l. Diuo Marco 11. Cod. de quæstionib.* Id quod *in honorem ordinis Curialis* constitutum Gratianus *hâc ipsâ lege* indicat: de quo dixi *ad l. 15. sup. de accusat.* idque etsi Decurio proponatur debitor (id est, etsi euersor vel decoctor pecuniæ publicæ) item etsi proponatur debitor, veluti si aut Allectus, susceptor, Reliquator ex susceptione sit & rationes conturbarit. De Allectis & Susceptoribus dicetur *infr. tit. de susceptorib. ad l. 11. 12. 13.* Breuiter, etsi *publici officij disciplina sancienda* proponatur, vt *h. l.* dicitur, id est, etsi Curialis in publico officio fraudulenter & immoderatè versatur, dicatur. Magna equidem est rei tributariæ, magna item publicæ disciplinæ ratio, sed quæ tamen aliis remediis sarta esse possit, quàm cruentis. Quod & ipsum in alia specie confirmat *lex. 3. 7. inf. de exactionib.*

¶ Excipiuntur tantùm à Gratiano *h. l.* duo criminum genera, ob quæ videlicet Decuriones à fidiculis & tormentis immunes non sunt. Primum est, Maiestatis crimen, quod & ipsum cautum *l. 5. sup.* de quo ad *l. vn. supr. ad leg. Iul. Maiest.* Alterum crimen, seu reorum genus, his verbis indicatur. Et *quæ nefanda dictu sunt conscios aut molientes.* Quibus verbis omnino indicari existimo proxima Maiestati crimina: de quibus ad *legem superiorem*: ac nominatim crimen Magiæ, de quo ad *l. 6. sup. de maleficiis.* Et *δυσφημίας* hâc in re ab Imperatoribus vitatæ exempla occurrunt alibi. Et hæc quidem de Decurionum exemptione à fidiculis & tormentis.

¶ Plumbatarum eadem ratio non est. A plumbatarum enim ictibus Decuriones noxij vel debitores immunes non sunt *h. l. & l. 117. inf. de decurionib. l. 15. sup. de accus. & l. 6. inf. h. t.* Quod tamen aliquando immutatum atque ita constitutum fuerat, vt Decuriones omnes à plumbatarum quoque ictibus immunes essent, vt docet *lex 80. 85. inf. de Decurionib.* Verùm id post hanc *legem* demùm inductum, & quidem per Orientem, neque diu mansit. Rursum enim vetus, vt dixi, & legitima consuetudo reducta, vt à plumbatarum ictibus Curiales noxij vel debitores immunes non essent, vt docet *lex 15. sup. de accusat. & l. 117. infr. de Decurionib.* Et tamen speciali priuilegio Gratianus *h. l. Decem-primis* hanc plumbatarum quoque immunitatem tribuit.

¶ Denique Gratiani *h. l.* sententia est curiales à fidiculis penitùs immunes esse: à plumbatis non item: duplici temperamento tamen. Primum enim immunitatem plumbatarum tribuit Decem-Primis; de quibus erit dicendi locus *infr. suo Titulo, de Decurionib.* Secundò cæteros etiam Curiales non-nisi moderatè plumbatis commonendos constituit: id est nonnisi noxios aut debitores: quæ & ipsa sententia est *legis 16. sup. de accus. & l. 6. inf. h. t.*

¶ Breuiter tota hæc Gratiani *lex* Decurionibus consulit, in quos Iudices seu Rectores Prouinciarum impotenter sæuire soliti, sanciendæ publicæ disciplinæ obtentu: & quidem per Gallias, quæ à Iudicib. hâc tempestate summoperè attrita.

¶ De *Plumbatis* nunc videndum est. Plumbatarum supplicij seu verberum mentio fit *decem huiusce Codicis legibus*, putà *h. l. l. 80. 85. 117. inf. de Decurionib. l. 3. & 7. inf. de exactionib. l. 40. 53. inf. de Hæreticis: l. 14. sup. de cohortalib. l. vn. sup. de his qui potentior. nomine.* Neque tamen vna aut eadem semper formula: *plumbatarum ictus* dicuntur *h. l. & d. l. 80. 85. 117.* plumbatarum cruciatus, *d. l. 85.* plumbatarum verbera, *h. l. & l. 3. inf. de exactionib.* plumbi verbera, *l. 7. inf. de exactionib.* plumbo affici, *d. l. vn. sup. de his qui potent. nomine*: plumbo coërceri, *l. 40. inf. de hæreticis*: plumbo contundi, *l. 53. inf. de hæreticis*: plumbatis coërceri, *l. 14. sup. de cohortalib.* plumbatis denique cædi dixit Ammianus ad *d. l. vn.* Has omnes formulas penè vnico loco congessit, & expressit Prudentius *in Martyrio Romani.*

> Tundatur, inquit, *tergum crebris* Ictibus
> Plumboque *ceruix* Verberata *extuberet.*

Et mox:

> Pulsatus *ergò Martyr illa* Grandine
> *Postquam inter* Ictus *dixit hymnum* Plumbeos.

Plumbatarum *μολυβδῶν* meminit quoque Libanios variis locis *orat. κατὰ τῶν εἰσιόντων. p. 76.* vbi iam aliquid dixi: & *orat. 7. pro Aristophane, p. 224. & orat. 23. de honorib. ad Eustath. p. 559.* Fit & multa mentio in martyrologiis, & apud Zosimum *lib. 5. p. 781.* Eodem pertinet & Libanij locus *περὶ ἀγγαρειῶν p. 36. & aduersus Icarium, p. 464.* Ex his interim satis apparet Plumbatarum seu plumbi verbera, nil aliud esse, quàm commonitionis seu admonitionis genus, vel etiam supplicij, quo tergum fermè crebris ictibus cædebatur grandinis instar, (sic vt ad cædem *εἰς θάνατον* res ea sæpè procederet, vt præter Prudentij locum superiorem, quin & *legem* nostram *in fine*, docet Ambrosius *Epistolar. lib. 5.* & Libanius *dictâ orat. pro Aristoph.* & Martyrologia, quæ Brissonius noster congessit, in *voce, plumbata*:) Et propriè *grandinem* dixit Prudentius, sicut Libanius *dict. orat. pro Aristoph. τὰς ἐκ μολύβδου σφαίρας πληγὰς φησὶ*, inquit, *τὰς πολλὰς καὶ*

χαλεπὰς

χαλκῷ καὶ πανταχῆ τῆς γῆς ταῖς ἐκ μολίβδου σφαίραις, ὡς ἠγήσατο Παῦλος εἰς θάνατον ἀφεῖσθαι. Fuit enim *plumbata* flagellum, cuius lota plumbum seu plumbeos globulos & glãdulas in extremu innexum habebant. Suidas πλουμβάτοις, μολίβδοις κατὰ γλῶτταν. Et *vetus Glossar.* Plumbatæ μολιβδωταί. Itaque apud Basilium M. *in Homilia de martyre Gordio p.* 541. νῦν δὲ αἱ μόλιβδοι, νῦν δὲ αἱ μάστιγες, vbi Interpres, *laminas plumbeas* vertit, cum debuerit *plumbatas.* Ibi interim vides plumbatas flagellis iungi, nam & hæ flagellorum species fuêre. Psellus quoque *de Grammatica* πλουμβάτον τὸ μολίβδινον. Meminit & Honorius *Sermone de sancto Laurentio*: & *Sermone de S. Cæcilia*: & Anastasius *in Cornelio.* Glossæ *Basilicorum* πλουμβατίζεται, ὀξυτάτοις βέλεσι καταστίζεται Plumbatizatur, id est crebris ictibus depungitur. Et hæc de plumbatarum supplicio & quæstione.

¶ Dictæ & *plumbata*, teli genus quoddam, de quo vide Vegetium, & Authorem qui *Notitia Imperij* subiectus est. Tandem fuit & tertium *plumbatarum* genus, quæ quidem erant plumbi pondera, & ipsa inter cruciatus, Hinc *l.* 3. *infr. de exactionib.* non tantum plumbatarum memorantur verbera, verùm etiam *pondera.* Sed & Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *p.* 414. *Intenduntur*, inquit, *eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus, resultabant omnia truculenta vocis horroribus inter catenarum sonitus, Tene, Claude, Comprime; Abde, ministris officiorum tristium clamitantibus.* At enim Græci, Basilica, inquam, & scholion ad ea, quod edidit V. C L. Labbæus amicus noster, *obseruat*: *ad Synopsin*, *p.* 16. aliud plumbatarum genus constituunt, numellarum inquam plumbearum, déque iis accipiunt *legem vn. Cod. & sup. de his qui pot. nomine*, perperam omninò, vt ibi ostendi. Et hæc de Plumbatis.

¶ Fidiculæ, quæ *hac l.* memorantur, & *leg. super.* itèmque *superiore* Amm. Marcellini *loco*, quid sint? explicare conatus est Isidorus, cum scribit; *Fidiculas dictas Tormenti genus, quo Rei in Equuleo ad fidem inueniendam & eruendam torquentur.* Verùm de his alibi dictum, & vt Tormenta à Fidiculis distinguenda sint.

III. * Impp. Valens, Gratianvs, & Valentinianus AAA. ad Gracchum P.P.″

Severam indagationem per tormenta quærendi à Senatorio ″ nomine ″ submouemus. Dat. Prid. Non. Ianuar. Treu. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. [377.]

NOTÆ.

* *Lex* 10. *Cod. de dignitatib.*
″ Vide quæ dixi ad *leg.* 13 *supr. de accusationib.*
″ In *Cod. Iustinianeo*, P.V. de quo mox.
″ Clarissimo nomine. Ita Tribonianus quod eodem recidit, clarissimi sunt Senatores: vide *Glossar.*
″ Nomen Senatorium, pro Senatoribus, ita nomina nostra crediderit lacessenda: *l. vn sup. si quis Imp maledix.* id est, nos.
″ In nonnullis Codicibus Iustinianeis, *Ian.* Sed hoc verius est.

COMMENTARIVS.

Senatores à quæstionibus seu tormentis immunes esse iubet Gratianus hàc constitutione A. D. 377. Gratianus inquam qui videlicet, etsi in Imperio Occidentali collegam fratrem Valentinianum Iuniorem haberet, ad annum tamen Domini vsque 379. solus reuera Imperium occidentale administrabat.

¶ Seueram autem interrogationem vocat *hac lex* per tormenta, quam *lex vn. sup. ad leg. Iul. Maiest.* Adstrictionem, Inquisitionem: Cruentas Quæstiones, Ammianus; Cruentam conditionem *lex* 2. *supr.*

¶ Porrò hæc *lex* à Gratiano lata est, sublato è medio Valentiniano Seniore patre, & ad Senatus Romani petitionem, cùm paulò antè sub Valentiniano patre passim Senatores tormentis subiicerentur, id agente Maximino Præfecto Prætorio, qui superiore anno adhuc Præfecturam administrabat. Cuius rei historiam exequutus sum ad *l.* 1. *sup. h. t.* ex Ammiano Marcellino qui & nominatim hæc scribit: *Ob hac & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis paulatimque serpentibus acerui crescerent ærumnarum* Nobilitatis *decreto legati mittuntur: Prætextatus ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, néue* Senator *quisquam inusitato & illicito more tormentis exponeretur. Qui cum intromissi in consistorium hac referrent, negantem Valentinianum se id statuisse & calumnias perpeti clamitantem moderatè redarguit Quæstor Eupraxius: hácque libertate emendatum est crudele cœptum supergressum omnia diritatis exempla.* Plenè igitur Gratianus hàc constitutione Senatus petitioni & Senatoribus consultum iuit: Qui & antea iam aliis constitutionibus Maximini Præfecti Prætorio ferociæ obuiam ierat, putà *l.* 13. *supr. de Accusationib.* quæ ad Senatum data est superiore anno 376. item *lege* 1. 2. *sup. Ne præter crimen Maiestat.* & *l. vlt. sup. ad leg. Cornel. de falso.* quæ tres *leges* ipsimet Maximino P. P. inscribuntur anno superiore 376. quinimò & *l. vn. supr. ne in sua causa quis iudicet*: quæ & ipsa eidem Gracche inscribitur, cui hæc *lex* nostra, figo superioris itidem anni. Atque vt constitutionibus suis Gratianus Maximini P. P. ferociæ modum imposuit, ita tandem ferocientem occidit, vti testatur Ammianus Marcellinus lib. 28. p. 392. *Hac agitante, cùm adesset, pérque emissarios cùm procul ageret, Maximino funera deplorauit vrbs æterna. Sed accelerarunt vltrices dira cæsorum. Namque & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens damnatorio iugulatus est ferro.* Id verò factum omninò censeo fine anni superioris: vtpote iam Graccho Præfecturæ admoto.

¶ Cæterum Gracchus hic, cui duæ tantùm *hoc Codice* constitutiones inscribuntur (putà *hac lex*, Anno 377. & Anno 376. *d. lex vn.*) in vtriusque

legis inscriptione Præfectus Prætorio dicitur, atque ita editum est vtrobique *hoc Codice*, & tamen *Codex Iustinianeus* in *d. l. vn. Ne quis in suâ causâ*: præfert *Præfectum vrbi*, quod & verius puto. Meminit quippe Hieronymus *Ep.* 7. Præfecturæ vrbanæ à Graccho isto administratæ: *Ante annos*, inquit, *paucos propinquus vester Gracchus nobilitatem patriam sonans nomine cum Præfecturam gereret vrbanam, nonne specum Mithra & omnia portentosa simulacra quibus Corax, Niphus, miles, leo, Perses, Helios Bromius pater initiantur, subuertit, fregit, exussit, & iis quasi obsidibus antè permissis impetrauit Baptismum Christi.* De eodem accipiendus est Prudentius *lib.* 1. *contra Symmachum* cum ita scribit.

Iam quid plebicolas percurram carmine Gracchos
Iure potestatis fultos & in arce Senatus
Præcipuos, simulachra Deûm iussisse reuelli,
Cúmque suis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrasse regendos.

Quod si ita est: vt hic idem Gracchus sit, cui *lex* hæc inscribitur, dicendum est perperam omnino ea, quæ Hieronymus & Prudentius de hoc *Graccho* narrant, in Annum Domini 383. à Baronio referri metachronismo sexennij, quin potiùs ad hunc annum 377. vel sanè superiorem referenda fuisse, in quâ sententia subsisto.

¶ Similis error eorundem, qui *Aram victoriæ* à Gratiano eradicatam volunt A. D. 382. quod certè longè antè gestum oportet: siquidem ab Anno 379. Gratianus Italiæ & vrbi Romæ amplius non præfuit, sed frater ipsius Valentinianus Iunior. Et sanè Aram Victoriæ Gratiani Imp. decreto sub Gracchi huius P. V. euersam omninò puto A. D. 376. Hæc enim omnino suadent quæ Prudentius & Hieronymus *superiorib. locis*, de simulachris à Graccho P. V. euersis scribunt. Verùm de his, si Deo placet, alibi commodius & pleniùs.

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Albuciano" Vic. Macedoniæ."

QVADRAGINTA diebus, qui, auspicio cærimoniarum, Paschale tempus anticipant; omnis Cognitio inhibeatur criminalium Quæstionum." Dat. VI. Kalen. April. Thess. Gratiano A. V. & Theod A. I. Coss. [380.]

INTERPRETATIO. *Diebus Quadragesimæ, pro reuerentia Religionis, omnis criminalis actio conquiescat.*

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. de feriis.* Inseruit hanc *legem* rectè *Annalibus suis* Baronius A.D. 380. n. 3. Fugitiuam hanc *legem* ab hoc *titulo* esse mox ostendam, pariter vt *lex prox. seq.*

" *Luciano*, in *Cod. Iust* malè.

" *Macedonia* fuit Diœcesis Illyrici Orientalis, vt docet vel Notitia Imperij, quod non frustrà à me moneri sequentia ostendent.

" Hac *Quæstionum* voce inducti sunt in errorem huius Theodosiani *Codicis* Conditores, vt hanc *legem* in hunc *titulum* referrent, perperam, vt mox ostendam.

COMMENTARIVS.

QVADRAGESIMA totâ, quæ ante Pascha est, omnis cognitio criminalium quæstionum (omnísque adeò torturæ supplicium) hâc Theodosij M. constitutione inhibetur, A. D. 380. vt & altera *l.* 5. *prox.* itémque 3. Theodosij Iunioris *l. vlt. inf.* Et nominatim quidem *h. l.* per Macedoniam: *Criminalium* inquam *quæstionum cognitio*, id est, criminalium iudiciorum cognitio; & vt Anianus rectè interpretatur, omnis criminalis actio. *Quæstio criminalis*, est iudicium criminale, & Quæstioni præesse dicitur Iudex in criminali negotio. Itaque huius vocis ambiguitate in errorem inducti sunt Theodosiani huius Codicis Conditores, vt hanc *legem* in hunc *titulum* referendam crederent. Perperàm omninò. Theodosij M. quippe mens est *h. l.* non tantùm prohibere in Quadragesima reos *quæstioni* (id est tormentis) subijci, verùm omnem omninò Cognitionem criminalem eo tempore interdicere; quia scilicet hoc tempus (vt eleganter vocat) *Auspicium ceremoniarum est*: vbi *ceremoniarum* appellatione intelligit Ieiunium & Castimoniam: denique vt Plautus loqueretur, *ferias Esuriales*. De qua *Ceremoniarum* appellatione, alibi.

¶ Porrò Ieiunij & Castimoniæ huius Ante-Paschalis τῆς περὶ τοῦ πάσχα νηστείας, cùm alia alibi *lex* & consuetudo fuerit, legitimum sanè tempus per *Macedoniam* Quadragesimam integram fuisse, seu quadraginta dies hæc *lex* nostra ostendit. Quod & ipsum disertè Socrates testatur *lib.* 5. *cap.* 21. & Sozomenus *lib.* 7. *c.* 19. Alioquin Antepaschale ieiunium alibi aliter obseruatum, mira varietate; quod præter Socratem & Sozomenum *dictis locis*, Irenæus quoque apud Eusebium *lib.* 5. *c.* 26. testatur, ac nominatim Socrates tradit, τοὺς μὲν ἐν Ῥώμῃ, seu Romæ continuum trium tantùm Septimanarum ieiunium obseruasse: exceptis adhuc diebus Sabbathi & Dominicis πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς: cui postremo non obstat quod mox *eodem capite* tradit: ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσιν. Quia id accipiendum est, vel (quod suadere videntur antecedentia & subsequentia immediatè) de Nouatianis, vel de aliis Sabbathis præter Quadragesimam. Neque audiendus qui Socratem hâc parte hallucinatum putat, vel quæ *priore loco* dicit, ad νέαν Ῥώμην referenda. At in Illyrico, vt dixi; Quadragesima integra obseruata, cuius diœcesis erat *Macedonia*, ad cuius Vicarium hæc *lex* data est. Socratis verba sunt: τὰς περὶ τοῦ πάσχα νηστείας ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἐστὶν εὑρεῖν, οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας πλὴν σαββάτου καὶ Κυριακῆς συνημμένας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν ΙΛΛΥΡΙΟΙΣ καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἑβδομάδων ἓξ τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσι ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ αὐτὸ ὀνομάζοντες. Sozomeni sunt hæc: τὴν καλουμένην ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ ἐν ᾗ νηστεύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν εἰς ἓξ ἑβδομάδας ἡμερῶν λογίζονται ὡς ΙΛΛΥΡΙΟΙ, καὶ οἱ πρὸς δύσιν Λιβύη τε πᾶσα, καὶ ἡ Αἴγυπτος σὺν τοῖς Παλαιστινοῖς. Et hæc de Quadragesimâ

dragesimâ quæ in Illytico tota Ieiunio destinata erat: cum Romæ tres tantùm Septimanæ destinatæ essent. Alibi quoque alia varietas: de qua Sozomenus his verbis: οἱ δὲ, subiicit superioribus verbis, ἑπτὰ [ἑβδομάδας] ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι μέχρι Φοινίκης. ἄλλοι δὲ τρεῖς διασπάδην ἐν ταῖς ἓξ ἢ ἑπτὰ νηστεύουσιν. οἱ δὲ ἅμα τρεῖς πρὸ τῆς ἑορτῆς συνάπτουσιν: οἱ δὲ δύο ὡς οἱ τὰ Μοντάνου φρονοῦντες. Socrates item, ἄλλοι παρὰ τούτους ἄλλοι πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τῆς νηστείας ἀρχόμενοι καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες οὐδὲν ἧττον, καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσι, καὶ θαυμάσαι μοι, ἔπεισι πῶς οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι: καὶ ἄλλοι ἄλλον λόγον τῆς ὀνομασίας εὑρεσιλογοῦντες ἀποδεδώκασιν. Aiunt Socrates & Sozomenus alibi, *septem septimanas* ieiunio obseruatas, idest, Quinquagesimam integram: & quidem Sozomenus nominatim ait id factum Constantinopoli, & in vicinis regionibus vsque in Phœniciam: de quo *ad leg. prox.* Aiunt rursum Socrates & Sozomenus, alios in hac Quadragesima tres vel duas tantum septimanas ieiunare: sic vt non continuè, sed per interualla ieiunarent, & quidem per dies semper quinos πενθημέρους. Quod obseruatione dignum est τρεῖς πενθήμεροι sunt dies quindecim, *quinze iours*. Apud Photium quoque *num.* CVII. Basilius Cilix Nestorianus aduersus Ioannem Constantinopolitanum scribens, obiicit inter alia ὅτι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας συγκλείων &c. At enim omnes ex æquo suum illum dierum numerum τεσσαρακοστὴν dixêre.

¶ Neque etiam *h.l.* omittendum, hanc constitutionem *Macedoniam* nominatim spectare, & Thessalonicæ Macedoniæ metropoli à Theodosio M. ibi hoc tempore iamdiu commorante datam. Vt omninò his argumentis, hæc Constitutio Ascholio Ep. Thessalonicensi accepto ferenda videatur: à quo per hæc tempora Theodosius M. Fidei mysteria edoctus, Christo initiatus seu baptizatus, cuius conuersatione summoperè delectatus, gauisus & adiutorem in stabilienda fide Catholica habuit. Et sanè eidem quoque Ascholio accepto ferendam *legem, cunctos populos, inf. de fide Catholica: & l.* 25. *inf. de Episcop.* quæ data fuit hoc ipso Anno ante mensem, vt ad eam *legem* ostendam: item *lex* 2. *sup. de nupt.* Et obseruanda hæc Sozomeni *lib.* 7. *c.* 4. de Theodosio & Ascholio, ἔδει τότε καὶ ἔργῳ συνέργῳ ἀγαθῷ, καὶ συνιδὼν εἰς εἶπεν πρὸς πᾶσαν ἱερωσύνης ἀρετὴν τεταγμένον. Nempe ait Theodosium Ascholio delectatum, velut bono Adiutore, & breuiter ad omnem sacerdotalem virtutem facto. Et obseruandum Ascholium hunc ab Ambrosio vocari *murum fidei gratia & sanctitatis.* Neque dubium, Catholicæ fidei reuerentiâ hanc *legem* per Macedoniam emissam à Theodosio M. quem summo gaudio perfusum idem Sozomenus ait, quod Macedoniam & Illyricos vniuersos Catholicam fidem tenere comperisset.

¶ Ad *legem* illam redeamus. Ergo totis Quadraginta diebus ante-Paschalibus Theodosius M. causas Criminales agitari *h.l.* vetuit. Non eadem ratio fuit causarum Ciuilium, & multò minus Romæ. Hinc adeò Valentinianus Iunior non nisi quatuordecim dies Paschales, eósque partim Pascha præcedentes, partim subsequentes, iuridicis diebus Romæ exemit, *lege, omnes dies, sup. de feriis.*

¶ Tandem obseruandum hanc *legem* datam VI. Kal. Aprilis ipso Quadragesimo tempore. Procul dubio de cognitione quadam tùm quæsitum fuerat, quæ maximè fauorabilis & ad publicam disciplinam spectare visa: Sed Theodosio M. visum, hâc peremptoriâ constitutione, *vt* OMNIS *cognitio inhiberetur criminalium Quæstionum*, quæcunque tandem illa esset. Et postea tamen A. 388. Quadragesimæ tempore Theodosij iussu quæstiones ob tumultum agitatæ, mox & repressæ.

V. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano P. P.″

SACRATIS *Quadragesima* diebus nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum. Dat. VIII. Id. Septemb.″ Forostamini″, Timasio & Promoto Coss. [389.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* tempore cuius eadem videatur quæ *superioris* sententia. Inseruit eam rectè *Annalibus suis Ecclesiasticis* Baronius *A.* 389 *n.* 74. Et hæc quoque vt superior ab hoc *titulo* fugitiua est.

″ *Tatianus* PP. sub.

″ *Forum flaminij*, cuius quoque mentio fit in *Itinerario Peutingeriano*: quò Theodosius Imperator, (Româ egressus Kalendis Septembris, vt auctor est Marcellinus, in huius anni gestis) mox peruenit vnà cum Valentiniano Iuniore.

COMMENTARIVS.

QVADRAGESIMA totâ hac altera Theodosij M. constitutione supplicia de reis sumi prohibentur (vel etiam de his Quæstiones agitari) Quæ & ipsa eiusdem sententia ante decennium fermè fuit, *l.* 4 *prox. superiore.* Atque vt illa Illyricum ac Macedoniam nominatim spectat; ita hæc Orientem propriè.

¶ Nempe Tatianus, cui *lex* hæc inscribitur, Præfectus Prætorio Orientis fuit, & quidem Cynegio anno superiore 388. in eâ præfecturâ suffectus à Theodosio iam inde à mense Iunio, cùm in Macedonia versans aduersus Maximum Tyrannum moturus esset, quod docet *l.* 2. *inf. de his qui super Religione contendunt*, vbi vide quæ dicam & *l.* 119. *inf. de Decurionibus*: & Zosimus *lib.* 4. *p.* 769. Nominatim verò Præfectum Prætorio Orientis fuisse testatur *d. l.* 119. & *l.* 19. *inf. de extraordinariis siue sordidis munerib.* Neque quicquam obstat Primùm *l.* 19. *de heret.* vbi vrbis & Suburbanorum fit mentio: id enim de Constantinopoli & eius Suburbanis intelligendum puto. Secundò non obstat *l.* 18. *inf. de extraord. munerib.* vbi Rhetiarum & Illyrici fit mentio: id enim non eò fit, quod Rhetia aut

 Illyricum

Illyricum eius dispositioni supposita fuerint, verùm quia de necessitatibus eorum ibi agitur, quibus vtriusque Imperij viribus, tùm occurrere necessum fuit. Tertiò non obstat *l.16. inf. de haret. l. 17. sup. de cohortalib. l. 24. sup. de susceptorib. l. 3. sup. tributa in ipsis speciebus*, quæ leges omnes hoc ipso anno Cynegio P.P. Orientis inscribuntur, de quarum inscriptionum vel subscriptionum vitio ad singulas dicam.

¶ Maneat igitur ad Præfecturam Orientis hanc *legem* spectare: ac proinde & Quadragesimam, quatenus ea in Oriente obseruata: quæ Quadragesima etsi passim ita vocata, alibi tamẽ aliter obseruata: vt ex Irenæo, Socrate, & Sozomeno, in horum temporum ipsorum historia ad *l. superiorem*, notaui. Quare cùm *superiore lege*, Quadragesima sex septimanarum spatio accipienda sit, seu Quadraginta dierum, vt expertè loquitur, vt quæ Macedoniam spectet, hæc, de qua *h. l.* agitur, septem Septimanarum spatio definienda est. Author enim est Sozomenus septem Septimanarum spatio Quadragesimam ante Paschali ieiunio agitasse Constantinopolitanos, cæteràsque circumiacentes Orientis Prouincias Phœniciam vsque (vlteriores, Lybiam inquam, & Ægyptum eum Palæstinis: sex tantùm:) ita tamen vt quindenis diebus tantùm *ἐκ διαλειμμάτων* ieiunauerint, quod Socrates scribit, sic tamen rursum vt & hanc Quadragesimam dixerint. De Quadragesima, eiúsque totius ieiunio, vide *canonem 50. Laodicenum in Phrygia.*

¶ Porrò huic Theodosianæ constitutioni simile Valentiniani Iun. responsum memorat Ambrosius *in oratione funebri de eius obitu*: *Quid de pietate*, inquit, *eius loquar? Qui cum homines Nobili ortos genere & locupleti prosapia (quæ citò monere inuidiam solet Regia cupiditatis) accusator vrgeret, Præfectus insisteret, respondit: Vt nihil cruentum*, SANCTIS *præsertim* DIEBUS *statueretur.*

¶ Illud *h. l.* quoque notari oportet, quod dicitur *animarum absolutionem expectari Quadragesimæ diebus*: Nempe quia tempus illud castimonia & ieiunio transactum. Non sunt seculari iudicio corpora supplicio afficienda, quando à cœlesti iudicio absolutio animarum expetitur: Quæ huius *legis* ratiocinatio est: Corporibus saltem laxamentum tribui oportere ab hominibus, cùm à Deo refrigerium animabus exposcunt.

¶ Denique obseruandum hanc *legem* non minùs quàm *superiorem* ab hoc *titulo* fugitiuam esse.

¶ Tandem vt ad historiam *huius legis* descendam, suspicari possit quis, hanc *legem* pertinere ad tumultum Antiochenum ob statuas euersas, quo nomine Antiocheni afflictati fuêre, atque in metu summo versati: interea dum de relatione ad Theodosium mittenda persuasis cognitoribus legationibúsque Flauianus Episcopus aliique Theodosij animum mollire adlaborarent. Et quidem circa Quadragesimæ tempus: quo tempore Chrysostomus media Quadragesima in hoc argumento versans, *decimam octauam* ad populum Antiochenum habuit *homiliam*, vt eius exordio docet. Quare omninò Theodosij animus cùm hoc tempore aliquantum delinitus à Flauiano, qui inter alia, quibus ad indulgentiam eum commoueret, proprium ipsi exemplum, nempe Indulgentiæ Paschalis missæ proposuit, vt testatur *eâ oratione* Chrysostomus. Hinc adeò Theodosius à Flauiano placatus statuere voluit, etsi non tùm statim, verùm postea mense Septembri, ne deinceps Quadragesimæ tempore de vllo supplicium sumatur: Ratione additâ: *quod eo tempore absolutio animarum expectetur.* Quod omninò geminum est, vel sanè ad eandem mentem ei quod Chrysostomus refert: Theodosium à Flauiano delinitum respondisse, exemplo aduocato Saluatoris. Sanè idem Chrysostomus refert (quod ad temporis huius circumstantiam admodùm pertinet) Flauianum remissum à Theodosio ante solemnitatem Paschalem, & vt eam cum ciuibus Antiochenis celebraret: & verò Flauianum Pascha cum suis ciuibus celebrasse. His tamen omnibus obloquitur, quod tùm Theodosius Constantinopoli versabatur, vt ex Chrysostomo & Libanio liquet: vbi sanè hoc anno non fuit. Item refragatur dies & mensis huic *legi* subscriptus. Disertè Libanius docet *in Ellebichum, p. 526.* id contigisse Decennalibus Theodosij, Quinquennalibus cœptis scilicet Arcadij, & sic initio anni 388. Malè Idacius & Marcellinus scribunt Anno 387. Arcadium cum patre suo quinquennalia celebrasse editionib.

VI. Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Messalam P.P.″

NIHIL sibi deflectens à iustitiâ indignatio″ Cognitorum″, nihil venalis Exigentium terror in eas quæ aut innocentiæ″ auctoritate securæ, aut Principalitatis″ sunt honore munitæ, intellegat licere personas, ad inferendas″ iniurias corporales. Habeat hanc mercedem laboris, multorum Munerum testimoniis commendata deuotio″, &c. Dat. XII. Kal. Septemb. Theodoro v.c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* *Lex 17. Cod. eod. tit.* Iungenda huic *lex 8. sup. de contrahenda emptione*: & *lex 161. inf. de Decurionib.* (in cuius subscriptione dies emendandus) sed & *lex vlt. Cod. Iust. de modo multarum.*

″ *Messala* P.P. sub Honorio: v. *Prosopogr.*

″ Vide pariter *l. 16. inf. de Nauicul.*

″ *Cognitorum* id est, Iudicum, qui sub dispositione P.P.

″ *Innocentiâ securâ*: ita Tribonianus: Eleganter interim hîc dicitur *Innocentia auctoritas*, pro præsidio innocentiæ: quo sanè nullum maius.

″ Ita rectè: non ita benè Tribonianus *Principali sunt honore munita.*

″ Eis, scilicet.

″ De *deuotionis* vocabulo vide *Glossar.* In *Cod. Iust.* porrò hæc subiiciuntur: *Idémque & si munera Decurionatus quis deposuerit. Nam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur.* Quæ sententia comprobatur *l. 75. inf. de Decurionib.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

DECVRIONVM ſecuritati aduerſus Iudicum ſeu Rectorum prouinciarum nimietatem & Exactorum terrorem conſultum it *h. l.* Honorius Imp. Quæ pars eſt prolixæ Honorianæ conſtitutionis, quâ Honorius ab vna parte Curialium fraudibus in perniciem Curiarum occurrendum putauit: quò pertinet *lex* 8. *ſup. de contrah. empt.* & *lex* 161. *de Decurionib.* vice versâ Curialibus conſultum iuit aduerſus geminam Iudicum nimietatem: tùm in multis nimiis infligendis, quò ſpectat *lex vlt. Cod. de modo multarum.* (Quæ quidem tres *leges* ceu ex eadem conſtitutione deſumptæ *huic* coaſſandæ veniunt) tùm in Quæſtionibus exercendis: Quò pertinet hæc *lex.* In duobus ſcilicet his Iudices ſeu Rectores prouinciarum in miſeros Curiales de more exardeſcebant: quod docet quoque *lex* 47. *inf. de Decurionib.* vbi pariter vtique Iudicum hâc parte nimietati occurritur.

¶ Huius *legis* ſententia hæc eſt: Decuriones innocentes, Principales etſi nocentes iniuriis corporalibus nequaquam afficiendos. Iniuriis inquam corporalibus, id eſt plumbatarum ictibus, quæſtionibus & tormentis: iniuriæ corporales ſunt quæſtiones & tormenta: quo ipſo ſenſu iniuria, ſeu corporis iniuria & contumelia corporales moleſtiæ dicuntur in hoc ipſo argumento, *l.* 47. 61. 75. (vbi dixi) 80. 126. 127. 190. *infr. de Decurionib. l.* 16. *inf. de fide teſt. l.* 47. *inf. de Decur. V. R. l.* 2. *inf. de abolit.* ¶ Principales igitur ab omnibus tormentis immunes erant, etiam plumbatarum, de quo & ad *leg.* 2. iam dictum fuit & dicetur, ad complures *leges* ac nominatim *l.* 85. 117. 126. 153. *infr. de Decurionib.* Tributum ſcil. hoc priuilegium ab Honorio Principalibus propter multorum munerum teſtimonia. Gradatim quippe & per ordinem muneribus expletis Decuriones ad Principalitatis munus conſcendebant, *h. l. & l.* 5. 75. 77. *infr. de Decurionib.* etſi quandoque ſine ordinis præiudicio conſenſu Curiæ probatiſſimi eligerentur, *l.* 171. *infr. de Decurionib.* Verùm de his principalib. dicetur plenius *in titulo de Decurionib.*

¶ Additur, Ne innocentes quoque, ſiue Decuriones ſiue alij iniuriis corporalibus ſubiiciantur. Vt maximè Decuriones alij torqueri, plumbatis cædi poſſint, innocentes tamen verberandi non ſunt: Quod & ipſum *fine legis* 2. *ſupr. & l.* 16. *ſup. de accuſat.* conſtitutum eſt: vt Principalis honos à tormentis & plumbatis eximit munitque, ita cæteris Decurionibus idem præſtare debet innocentiæ auctoritas, vt *h. l.* eleganter dicitur (quod tamen Tribonianus ſuſtulit.) ¶ Proinde fieri quædam adtemperies tùm Iudicibus tùm Exactoribus in Decuriones alióſque immodicè ſæuientibus, hâc Honorij conſtitutione imponitur. Innocentes ſcilicet neque criminis conſcios, neque publico quicquam debentes, iniuriis corporalibus non eſſe ſubiiciendos. Quod tamen paſſim factum tàm à Iudicibus, quàm ab Exactoribus, illis inquam, nullius criminis conſcios Decuriones torquentibus: his verò, id eſt Exactoribus eoſdem torquentibus tanquam publico quid debentes. Atque ita huius *legis* initium accipiendum eſt. Eadémque ſententia eſt *d. l.* 2. *ſup. & d. l.* 16. *ſup. de accuſat.* Ex quo apparet vice versâ Decuriones hâc tempeſtate tormentis & plumbatis ſubiici potuiſſe: Quod ipſum colligitur ex altera eiuſdem Honorij conſtitutione putà *d. l.* 153 *infr. de Decurion.* quod non ita ſemper obtinuit, vt docui ad *l.* 2. *ſupr.*

VII. * Impp. Honor." & THEOD. AA. ad Anthemium P.P."

PROVINCIARVM" Iudices " moneantur", vt in Iſaurorum" latronum Quæſtionibus nullum Quadragenſimæ", nec" venerabilem " Paſcharum, diem exiſtiment excipiendum: ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum, quæ per latronum " tormenta quærenda eſt; Cum *facillime in" hoc Summi Numinis ſperatur " venia, per quod multorum" ſalus & incolumitas procuratur.* Dat. v. Kal. Maij", Conſtantinop. Baſſo & Philippo Coſs. [408.]

NOTÆ.

* *Lex, Prouinciarum* 10. *Cod. de feriis.*

" Arcadij nomen huic *legi* adſcribi non fero. Quin potius ſubſcriptio leuiter reſtituenda.

" *Anthemius* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio Iun. v. *Proſopogr.*

" Quæ videlicet Iſauriæ conterminant, veluti Pamphylia, Cilicia, Lycaonia, Piſidia, vt ex ipſa Topographia patet, ac prætereà oſtendit Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 4. 5. 6. 7. & *extremo lib.* 19. & *libr.* 27. *p.* 373. & Pollio *in Probo.* Quinimo & ipſa Iſauria cuius Metropolis Seleucia, vide Ammianum Marcellinum *d. p.* 7.

" Maluit Tribonianus, *Præſides*: quod idem eſt.

" A te ſcilicet Præfecto Prætorio: Fuit quippe hoc Præfectorum Prætorio munus, cuius rei teſtimonia *hoc Codice* infinita occurrunt.

" *Latronum, & maximè Iſaurorum*: ita Tribonianus: aduerſus *h. l.* ſententiam Hiſtoricam, de quo mox.

" *Nullum Quadrageſimæ diem*, repetita voce, *diem*, [illegible], nullum diem totius Quadrageſimæ. Tribonianus tamen ita maluit quaſi iam clarius: *Nullum Quadrageſimæ tempus.*

" De *Paſchalis* diei ſanctitate dictum eſt *ad l.* 2. *ſup. de feriis*: & dicetur ad *titulum infr. de indulgent. crimin.* & ad *leg. Dominico, vlt. infr. de Spectaculis.*

" Iſaurorum.

" *Et in hoc*, ita *Cod. Iuſt.* voculâ, *Et*, addita: id eſt non tantum in cæteris, verùm etiam in hoc.

" *Speretur*: Et ita habet *Codex Iuſt.* quanquam noſtrum hoc defendi poteſt.

" Prouincialium imò Prouinciarum integrarum. Non abſimilis porrò eſt ratio *legis* 3. *Cod. de feriis.*

" *Martij*, C. Iuſt. fortè hic ſcribendum compulſis literis: *Datu Kal. Maij*: non *Dat. V.* id eſt, ipſo Arcadij die denatali ſeu mortuali.

COMMENTARIVS.

ISAVROS latrones nullo non totius Quadragesimæ quæ Pascha præcedit, imò, vel ipso Paschalis die, quæstionibus & tormentis subiici iubet hâc constitutione Theodosius Iunior A. D. 408. Ea ratione quam addit, quæque ex iis quæ mox subiiciam pleniùs elucebit. De quibus etiam nonnulla iam occuparunt Aleiatus 3. *Dispunct.* 20: Duarenus 2. *dispunct.* 1208. Si in priuatis scilicet rebus ad publicam tamen vtilitatem quodammodo pertingentibus, ferias non seruare licet, (de quo est *lex* 2. *Cod. de feriis: & Capitulum* 3. *extra de feriis*, & decantatum Scæuolæ responsum *apud Macrobium*) multò magis in quibus Reipub. summa versatur, & quibus neglectis ciuitas & Respub. stare non possit. Quam in rem est insignis & geminus locus Ciceronis vbi de Cælij accusatione festis diebus agitata agit; *Siquis nunc adsit ignarus legum, id est iudiciorum, consuetudinis nostræ, miretur profectò quæ sit tanta atrocitas huiusce causæ, quod diebus* FASTIS *ludisque publicis omnibus forensibus intermissis vnum hoc iudicium exerceatur, nec dubitet quin tanti facinoris reus arguatur*, VT EO NEGLECTO CIVITAS STARE NON POSSET: *Idem cùm audiat legem, quæ, De seditiosis sceleratisque ciuibus, qui armati Senatum obsederunt, magistratibúsque vim intulerunt, Rempublicam quoque oppugnarunt*, QVOTIDIE QVÆRI *iubeat, legem non improbet, crimen quod versatur in iudicio requirat?* Tale igitur omninò est Isaurorum latronum crimen, de quibus hæc *lex* est, quæ tota arguit quàm infesti Isauri his Theodosij Iunioris temporibus, quámque scelerata horum consilia fuerint, in infestandis sibi vicinis Prouinciis, veluti Lycia, Pamphilia, Cilicia, Lycaonia, Pisidia & Isauria ipsa, vt de his captis quæstiones per ferias Paschales agitari voluerit ad procurandam multorum salutem & incolumitatem. Sanè *Isaurorum* gentem ab antiquo latrociniis semper infamem fuisse discas ex Strabone, *lib.* 12. Dione *lib.* 55. Eutropio *lib.* 6. Floro, *lib.* 14. *Liuij Epitomati*, Trebellio Pollione *in Trebellione Tyranno*, Vopisco *in vita Probi Imperatoris*, *p.* 239. vbi videbis etiam qua ratione Probus Isauris istis obuiam ierit, sed præstat ipsum Vopiscum audire. *His gestis Orientem petiit, atque in itinere potentissimo quodam Latrone Palfurio capto & interfecto omnem Isauriam liberauit: Populis atque Vrbibus Romanis legibus restitutis, Barbarorum qui apud Isauros sunt, vel per terrorem, vel per voluntatem loca ingressus est: quæ cum peragrasset hoc dixit, Facilius est ab istis locis Latrones arceri, quam tolli. Veteranis omnia illa quæ angustè adeuntur Loca priuatim donauit: addens, vt eorum filij ab anno octauo decimo mares duntaxat ad militiam mitterentur; ne ante latrocinari quàm militare discerent. Pacatis denique omnibus* PAMPHILIÆ *partibus cæterarúmque Prouinciarum quæ sunt* ISAVRIÆ *vicinæ, ad Orientem iter flexit.* Pollionis quoque locus insignis *in Trebelliano* sternendus hîc est: Posteaquam enim Trebellianum in Isauriâ Tyrannum à Gallieni Duce victum & occisum dixit; subiicit: *Neque tamen postea Isauri timore ne in eos Gallienus sæuiret, ad* ÆQVALITATEM *perduci quâuis Principum humanitate potuerunt. Denique post Trebellianum pro Barbaris habentur: & quum in medio Romani nominis solo Regio eorum sit, nouo genere custodiarum quasi Limes includitur, locis defensa non hominibus: nam non sunt statura decori: non Virtute graues, non instructi armis, non consiliis prudentes; sed hoc solo securi, quod in editis positi adiri nequeunt: quos quidem Diuus Claudius penè ad hoc perduxerat, vt à suis semotos locis in Cilicia collocaret, daturus vni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oriretur.* Qui quidem Pollionis locus eò notabilis est, quia scribebat ista Trebellius sub *Diocletiano Imperatore & Constantio Cæsare*, cui Constantinus successit, & quod de illis temporibus testatur, *Isauros ad æqualitatem*, id est, ad vitam ciuilem & pacatam, Principum humanitate nulla perduci potuisse, ideoque regionem eorum, etsi in medio imperio Romano sitam, nouo tamen custodiarum genere non aliter ac limitem Imperij inclusam. Quod vtrumque secuta tempora testantur, id est tempora illa omnia Imperatorum Christianorum, quorum constitutiones *hoc Codice* continentur. Sanè de *Constantij* (qui illius, quem Pollio memorat, nepos fuit) temporibus, duobus locis fidem facit Ammianus Marcellinus in Gestis Anni 355. prolixissimè *lib.* 14. *p.* 4. 5. 6. 7. 8. & extremo *lib.* 19. in Gestis Anni 359. Inter alia hæc eius verba notentur: *Isauri* inquit, *quibus vsitatum est sæpè pacari, sæpéque inopinis excursibus cuncta miscere ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adulescentem in peius audaciam ad bella grauia proruperunt, diu quidem perduelles Spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate percipi vehementer vt iactabant, quod eorum quidam capti consortes apud Iconium Pisidiæ oppidum in Amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt præter morem*, &c. vbi vides pariter insolens supplicij genus in hos Isauros latrones exercitum, pariter vt *hac lege* insolens quæstionis genus, vel potius ad id faciendum tempus: Quamquam aliàs quoque idem supplicij genus captiuis & irrequietis maximè & latrocinij specie Imperium Romanum subindè lacessentibus populis impositum comperio, veluti Francis & Saxonibus. De Francis iam alibi dixi: de *Saxonibus* fidem facit Symmachus *in Epistolis*.

¶ Ad propiora *legi* nostræ tempora descendamus. Sub Valente Ammianus Marcellinus rursum in Gestis Anni Domini 369. *lib.* 27. *p.* 573. & Zosimus *lib.* 4. *Histor. p.* .... Isauros in Lyciam, Ciliciam, & Pamphyliam irrupisse, & latrocinia sua peregisse testantur. Vbi & illud notandum, quod Zosimus ait, Isauros ab aliis dictos *Pisides*, ab aliis *Solimos*, ab aliis *Cilicas montanos*. Quin & (vt ad hanc *legem* proximè accedam) sub *Arcadio* multa de his Ioannes Chrysostomus queritur ante quadriennium A. 484. cùm in exilium iret, Cæsareæque esset, mox & exilij sui Cocusi in Tauro in Ciciliâ tempore: Nempe ad *Olympiadem ep.* 13. & 14. *ad Diogenem ep.* 134. & *ad Gemellum*, & *ep. ad Theodoretum, ex Consularibus*: & *ep. ad Theodotum Lectorem*, & *ep. ad Theodotum Diaconum*, & aliis multis: quibus locis ostendit, quàm formidabiles illi fuerint & quot mala patrauerint. Videndus etiam Theodoretus, vbi de Iacobo Anachoretâ, *de vita Sanct. Patrum, in Iacobo, c.* 21. Sed & Synesius, non *vnâ epistolâ* hoc ipso tempore; & Zosimus superiore Anno 404. *lib.* 5. *p.* 802. Isauros eo tempore in Pamphiliam incursasse prolixè narrat, & ad hos comprimendos missum ducem Arbazacium (cuius meminit etiam Synesius *ep.* 135. vbi Artabazacus vocatur) in Pamphiliam, qui Isauros latrones fugâ dilapsos intra montes persequutus fuerit, complures eorum vicos cœperit, virorum multitudinem non exiguam interfecerit. Subiicit hunc eundem Ducem in potestatem eos prorsus facillimè redacturum

dacturum fuisse, & vicinis oppidis securitatem paraturum, nisi deliciis fœdísque voluptatibus deditus de vigore suo multùm remisisset, & pecuniis ab Isauris acceptis corrumpi se passus fuisset. Addit, ob hanc præuaricationem Ducem illum in aulam reuocatum sistendum & condemnandum iudicio: Verùm instans iudicium eum effugisse parte pecuniæ ab Isauris accepta Imperatoris vxori traditâ.

Tandem subiicit (quod ad hanc *legem* nostram omninò pertinet) Isauros latrones hactenùs clandestina latrocinia exercuisse: mox verò apertè, *vicinas Prouincias* & gentes infestasse: *τὰ μὲν Ἰσαύρων ἐν λῃστείαις ἦν ἔτι λανθάνουσιν, οὕτω πρὸς φανερὸν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν πλησιαζόντων ἐθνῶν ἀνεστάλη.* Hæc scilicet illa sunt, quæ *hâc l.* dicuntur *Scelerata Isaurorum consilia*: Quibus mox vt Imperio potitus Arcadij F. Theodosius *h. l.* occursum voluerit. Tandem in *Glossario Nomico* *Ἴσαυροι οἱ ἅρπαγες οἱ φονεῖς καὶ οἱ χωριτικοί*: de Isauris vide & *l. vlt. Cod. ad leg. Iul. de vi.* vbi Bucellarios Isauros & seruos armatos in ciuitatibus & agris habere interdicitur. Nempe enim his multi vsi, siue ad præsidium, siue ad vim inferendam, tanquam armatis & ferocibus. Et verò hâc causâ prætenturæ militum in Isauria collocatæ quod alterum in *Pollionis* verbis notandum dixi, atque adeò Comes Isauriæ institutus cum tribus legionibus, vel etiam duabus, de quibus vide Ammianum Marcellinum *d. l. 14.* & *extremo lib. 19.* & *lib. 27.* & *Notitiam Imperij*, quæ sub Theodosio Iuniore *huius legis* authore confecta, & viginti fermè post annis conscripta fuit; cùm alioquin insolitum fuerit, vt in medio Romani Imperij solo, regio aliqua aliquo custodiarum militarium genere includeretur, quod in limite Imperij tantùm factum, vt Trebellius Pollio *superiore loco* obseruabat. Posteriorùm de Isauris ad hanc rem plura dicenda haberemus, si superessent Capitonis Lycij *Isauricon libri octo*, quorum meminit Suidas *in voce Καπίτων*: qui & idem de Lycia & Pamphylia scripserat.

¶ Porrò Theodosio Iun. *hanc l.* tribuendam, non verò Arcadio, ostendit *huius l.* Inscriptio, vtpo . in quâ solius *Honorij & Theodosij* nomina occurrant. Et subscriptio tamen reclamat, quæ notatum habet diem *V. Kal. Maij*: in Cod. Iust. *V. Kal. Mart.* quo sanè tempore Arcadius adhuc viuebat, vtpote qui Kal. Maij primum diem obierit, [illegible] nil enim Theophanem moror, qui *X^r Kal. Sept.* mortuum scribit. Itaque Arcadio potius tribuenda videatur, cuius nomen exciderit in Inscriptione: pariter vt videatur excidisse in *l. vlt. inf. de quorum collat.* quæ iisdem Coss. data dicitur *III. Id. April.* De quo vide quæ Petauius ..... & Petitus in *leges Atticas, p. 53.*

VT INTRA ANNVM CRIMINALIS ACTIO TERMINETVR.

TITVLVS XXXVI.

IX. COD. IVST. XLIV.

Vbi *Titulus* ita immutatus: *Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.*

PARATITLON.

CRIMINALEM ACTIONEM, *Rubr.* Criminalem causam, *l. 2.* accusationem, *l. 1.* cœptam, *d. l. 1.* terminare, *Rubr.* prosequi, *l. 1.* accusator, *d. l. 1.* debebat intra annum, *Rubr.* intra anni tempus, *l. 1.* intra anni curricula, metas, seu spatium, *l. 2. & l. 2. sup. ad leg. Cornel. de falso.* Qui quidem annus à die Inscriptionis numerabatur, *d. l. 2. h. t.* vel etiam à testatæ apud Iudicem competentem actionis auspicio, in specie *d. legis 2. sup. ad leg. Cornel. de falso.* Hunc igitur finem litigantem disceptantémque fas non erit excedere, *d. l. 2. de falso*: alioquin hoc spatio emenso accusator pœnam subibat, quasi ab accusatione destitisset, de qua vide *legem 1. & 2. h. t.* Nisi intra annum consensus partium abolitionem poposcisset, *l. 2. h. t.* de quo suo *tit. de abolitionibus.*

1. * Imppp.

I. * Imppp. Valentinianus, Theodosius, & Arcad. AAA. Deſiderio ″ Vic. Aſiæ.

Qvisqvis accuſator reum in iudicium ſub inſcriptione″ detulerit, ſi intra anni″ tempus accuſationem cœptam proſequi″ ſuperſederit, vel (quod eſt contumacius) vltimo″ anni die adeſſe neglexerit, quartâ bonorum omnium parte multatus, aculeos conſultiſſimæ Legis incurrat: ſcilicet manente infamiâ, quam Veteres † iuſſerant ſanctiones. Dat. IV. Id. Iul. Treu. ″ Arcad. A. I. & Bautone Coss.

Interpretatio. *Quicunque inſcriptione præmiſſa cuiuſcunque criminis reum accuſare voluerit, ab eo die quo inſcripſit, intra annum peragat propoſitam actionem, qui ſi diſtulerit, infamis effectus, bonorum ſuorum quarta parte multabitur.*

NOTÆ.

a *Lex 1. Cod. eod. tit.* ″ *Deſiderius* Vicarius Aſiæ ſub Theodoſio M.
″ vid. *ſup. tit. 1. de accuſat. & Inſcriptionib.*
″ *Statutum tempus.* Ita Tribonianus.
″ *Perſequi* Codex Iuſtinian.
″ *Vltima die.* Ita Tribonianus.
″ Vel hæc ſubſcriptio vitioſa eſt, vel inſcriptio: *Treueris* enim hoc tempore nemo Imperatorum conſiſtebat, ſed Maximus Tyrannus ei incubabat, quâ cauſâ & *Treuericus Imperator* dici meruit: Deinde non idem Treuerim in Imperij ſui parte habere potuit, & idem Aſiam; cuius Vicario hæc *lex* inſcribitur. Itaque alia hîc vrbs quam *Treueris* Galliarum accipienda eſt.

COMMENTARIVS.

Theodosii M. hæc conſtitutio eſt, de ſpatio ſeu tempore intra quod criminalis actio terminari debet: Terminandis ſcil. criminalibus cauſis ſeu cœptis exequendis, iure Romano Tempus breue præſtitutum erat, & breuius quidem quàm ciuilibus cauſis poſteà à Iuſtiniano: reorum ſcilicet fauore, ne diu in reatu aliquis eſſet, atque in ſitu & ſqualore carceris conficeretur: Breuiter vt vel conuictum velox pœna ſubduceret, vel innocentem diuturna cuſtodia non maceraret, *l. ... ſup. de cuſt. reorum.* Quâ ipsâ ratione Auguſtus apud *Suetonium c. 32. Diuturnam reorum & ex quorum ſordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur nomina aboleuit,* &c. Quâ item ratione conſtitutum, vt ſi diutino tempore aliquis in reatu fuauit, aliquatenus pœna eius ſubleuaretur: *l. 1. ſi diutino 25. ⁊. de pœnis.* Reorum igitur fauore maximè breue tempus præſtitutum, criminalibus cauſis cœptis, exequendis. Ne iudicio protracto diutiùs affligantur, vt Græci Interpretes hancquoque quæſtionem tractantes ſenſerunt *lib. 60. Baſilic. tit. 65.* Quæ ipſa cauſa etiam eſt, cur Iuſtinianus breuiorem, quàm ciuilibus cauſis, criminalibus terminum præſtituerit, *l. properandum, Cod. de Iudiciis: & l. vlt. Cod. vt intra certum tempus.* Quandoquidem iniquiſſimâ conditione ſunt, qui dum ex vinculis cauſam dicunt, nec manumittere poſſunt: *l. 8. ⁊. de manumiſſ.* nec donare, *l. 15. ⁊. de donat.* nec teſtimonium dicere, nec accuſare, *l. neganda, ſup. de accuſat. c. 34. de teſtib.* nec honores petere, *l. 7. ⁊. de munerib. l. vn. Cod. de reis poſtul.* vide & Saluſtium & Aſconium *de Catilina.*

¶ Porrò huic rei annus præſtitutus erat vetuſtiſſimo iure, quod *h. l. & l. 2. prox. & l. 2. ſup. ad leg. Cornel.* quoque conſtitutum. Idque etiam indicat Seruius in illum locum Virgilij 1. Æneid. *Si omnes uno ordine Achiuos habetis.* Verùm id immutatum poſtea biennio à Iuſtiniano. Hinc factum, vt cùm haſce *leges* in *Codicem* ſuum Tribonianus referret, in *legem* 1. inquam, & *ſecundam, Tit. vt intra certum* &c. & in *leg. 12. Cod. de falſis*, eas ſic interpolauit, vt *anni* mentionem vbique tolleret: quin & *Titulum* huic reſpondentem ita conciperet *Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur.* Quod & ipſum fecit *l. 21. §. 5. ⁊. ad municip.* Et idem tamen Tribonianus huius annui temporis criminalibus cauſis exequendis præſtituti veſtigium reliquit *in l. reus 7. ⁊. de munerib.* & alterum in *l. 15. §. 5. ⁊. ad SC^tum. Turpill.* quæ quidem Tribonianeæ oſcitantiæ ſeu non curantiæ exempla ſunt, quod Cuiacius notauit, 1. *Obſ.* 8.

¶ Porrò hîc notanda, Primò, pœna intra annum cœptam accuſationem non exequentis, negligentis, moratoris fruſtratoriſque. Scilicet duplex pœna huic imponitur. Prima quidem *infamia*, quæ & olim impoſita erat; qui intra tempus legitimum non peragerèt reum, iure veteri ſeu veteribus ſanctionibus conſtituta erat, vt hæc *lex* teſtatur, *Infamia* atque adeò in pœnam Sc_{ti} Turpilliani incidebat, *d. l. 15. §. 5.* Quod vt *hac lege* conſtituitur, ita & ipſum rurſum ſtatuitur *l. 2. prox. Quo* inquit [anno] *emenſo habeat accuſator quia deſtitit pœnam ſibi legibus conſtitutam: & ſi perſona vilior fuerit cui* Damnvm Famæ *non ſit iniuria, pœnam patiatur exilij.* Altera pœna *h. l.* adiicitur, multæ *quartæ partis bonorum.*

¶ Secundò obſeruandum, à die inſcriptionis annum hunc numerari, quod vt *h. l.* ita *l. 2. prox.* inculcatur: Si videlicet accuſatio ſub inſcriptione fieret, id eſt, quibus caſibus ab accuſatore inſcriptio requireretur: ſi verò inſcriptio non requireretur, à die litis & actionis ſimpliciter conteſtatæ, vt docuit *lex 2. ſup. ad leg. Cornel. de falſo.* Quod ipſum probauit Iuſtinianus *in l. vlt. C. hoc eod. tit. & l. vbi 22. C. de falſis.* Breuiter hoc iure vbi & quando inſcriptio in crimen exigebatur, ab inſcriptione annus numeratus eſt, vbi verò inſcriptio non exigebatur, à die litis ſimpliciter conteſtatæ. Quæ poſterior diſtinctio Cuiacio cùm in mentem non veniſſet, *d. l. 2. ſupr. de falſo*: minùs rectè interpretatus eſt, vt *ad eam legem* oſtendi. Idémque 9. *obſ.* 21. inter ius vetus & nouum non rectè diſtinxit: quaſi iure veteri ab Inſcriptione tempus anni duceretur: nouo à lite conteſtatâ: cùm tamen *l. 2.*

ſup.

sup. de falso, quæ iuris veteris est, à lite contestata ducatur.

¶ Tandem *h.l.* obscruentur hæc verba: *Vel quod est contumacius, vltimo anni die adesse neglexerit.* Contumacia scil. maior est, vel extremo anni die abesse: Non tanta est medio tempore accusationem non prosequi. Potuit enim vel vltimo die si adfuisset iudicium terminati. Similis contumaciæ exemplum vide *l.1. §.1. ff. si quis ius dicenti.* Denique qui obdurat in negligentia ad diem extremum vsque temporis legitimi, amplius punitur, quia tunc palàm est, reum non distulisse, sed planè destitisse, vt ait *lex 2. inf.*

II. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano P.P.″ Post alia.

NOVERINT Iudices, cuilibet culmini honorive præsidentes, necessariis vtrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, à″ die inscribtionis, intra anni″ curricula criminales causas limitandas″: quo emenso, habeat ″ accusator, quia″ destitit, pœnam sibi legibus constitutam: Et, si persona vilior fuerit, cui damnum famæ non sit iniuria, pœnam patiatur exilij: Nisi forsitan intra anni ″ metas consensus partium abolitionem″ poposcerit. In″ Iudicum autem debet esse diligentiâ, vt si nulla rationabilis à reo, vel accusatore dilatio postuletur, vrgueant talium causarum notionem, non expectatis anni ″ moris: Si ″ verò accusator, vel reus, (propter documenta forsitan sibi necessaria) annum voluerint custodiri, dare adsensum debet patientia Cognitoris, in alteram partem severiorem formatura sententiam, &c. Dat. XII. Kalend. Feb. Rau. Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

INTERPRETATIO. *Iudices qui inscriptione præmissa criminalia negotia audire cœperint, à die inscriptionis si inducias aut accusator aut reus petierit, intra annum præstare debebunt, vt hæc actio intra anni curriculum finiatur. Quod si accusator intra annum quæ proposuit probare distulerit, absoluto reo, pœnam suscipiat lege superiori comprehensam. Quod si talis persona sit, ad cuius deformitatem infamia non pertineat, exilio deputetur. Tamen si inter accusatorem & reum, ita Iudice præsente conuenerit, vt pro instructione vtriusque partis anni integri induciæ tribuantur, debet à Iudice non negari, futurum, vt pars quæ post inducias fuerit superata, districtiori sententia feriatur.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Iungenda autem *huic* est *lex 5. & l. vlt. sup. de exhib. reis*: *lex vn. sup. ne pastoribus dentur*: *l. 3. inf. de superexactionibus*: *lex 13. inf. de fide testium.* Imò & *lex vlt. sup. de custod. reorum*: *l. vlt. sup. de maleficiis*: *lex vlt. inf. de abolitionib.* quæ tres posteriores *VIII Kal. Feb.* diem subscriptum habent.

″ *Cæcilianus* PP. (Italiæ scil.) sub Honorio vid. *Prosopogr.*

″ *Præcedentibus scilicet inscriptionibus*: ita Te[illegible].

″ *Intra certum tempus*: Te[illegible]. Huius immutationis causa repetenda ex dictis ad *l. superiorem.*

″ id est, terminandas, & tanquam limite finiendas.

″ Subeat. *Cod. Iust.*

″ *Qui destitit*, C. Iust. non ita benè. Hoc enim verbo indicatur causa: *Destitisse* videtur qui anno causam criminalem non terminat: & velut destitisset, in Turpillianum incidit.

″ *Damnum famæ*, est infamia.

″ *Intra statuti temporis metas*, Te[illegible]: eâdem causâ, quâ *suprà.*

″ *Iudicum autem debet esse diligentia.* Ita *Codex Iustin.*

″ *Expectatis moris*, Te[illegible]: subductâ hic tertiùm iam *anni* mentione.

″ Sequentia recidit omnia Tribonianus.

COMMENTARIVS.

HAC HONORII pariter constitutione TERMINANTVR causis criminalibus, vt superiore Theodosij M. *lege*, annus à die inscriptionis præstituitur: Quæ quidem *lex*, pars est maioris constitutionis ab Honorio promulgatæ, *de processu criminali*, vt ostendunt *leges* illæ omnes quas huic nostræ coniungendas iam in *Notis* docui: In quo tractatu hæc duo capita occurrunt; Primum *de accelerando iudicio criminali*: Alterum verò de *temerarij & Moratoris accusatoris pœna.*

¶ Potissima *huius legis* pars ad prius caput pertinet. Anno scil. terminandæ actioni criminali præstituto (de quo *ad legem superiorem* plenissimè) an & quatenus dilationes in iudicio criminali dari debeant, *hac lege* definitur. Vult itaque Honorius dilationes vtrique parti, id est tam accusatori quàm reo à Iudice quidem dari; sed neque *passim*, neque

longiores. Non passim: Non nisi necessariâ quippe de causa dilationes dari vult, proindè si nulla sit rationabilis causa, causam accelerari & à Iudice terminari iubet, non expectato anni termino: si verò necessariæ sint dilationes fortè propter documenta siue instrumenta necessaria, nihilominus causa annum egredi non debet. Quæ duo ostendunt annum criminalibus actionibus terminandis præstitutum; non vt aut Iudici aut Accusatori integrum hunc fermè annum ducere liceat, intacto rei iudicio, sed ne hunc annum *transgredi* liceat, vt maximè dilationes rationabiles vel necessariæ siue reo siue accusatori tribuendæ sint. Annus denique præstitutus, ne eum egredi liceat, non etiam vt ne citeriore termino criminalis actio terminari possit & debeat. Quod & ipsum *initio legis superioris* indicari videtur. Est scilicet hoc breue tempus anni in rei fauorem consti-

tutum,

rutum, ne diutius in ſqualore & reatu maneat. Quò pertinet etiam *lex vlt. ſup. de cuſtodia reorum*: quæ huic inter cæteras coniungenda eſt: At non etiam in accuſatorum fauorem, quaſi delato ſemel reo liceat ei accuſationem motati, & iudicium toto fermè anni tempore protelare. Simile temporis laxamentum eſt, quod quidem rei contemplatu tantum tribuitur, neque Accuſatori quidquam prodeſt, quod conſtituitur *l. vlt. ſup. de exhibendis reis*: quæ & ipſa *huic* noſtræ coniungenda eſt. Beneficio denique quod reo tribuitur, accuſator non vtitur.

Alterum *huius legis* caput eſt de pœna, Negligentis, moratoris accuſatoris. Qui & ipſe quodammodo ab accuſatione deſiſtere dicitur: deſtitit quoque qui intra tempus accuſationi præſtitutum, non peregit; *hâc leg.* vt nominatim dicitur & *l. 1. §. 10. l. 6. §. 2. ad SC. Turpill.* Pœna igitur *deſiſtentis* eſt, vt iam quoque dictum *lege ſuperiore*, infamiæ, vel etiam exilij, ſi vilis ſit perſona, & cui famæ detrimentum non ſit pœnæ loco. Scilicet quæ in honeſtioribus pœna infamiæ eſt, ea exilij pœna eſt in vilioribus. Huc pertinet *lex 35. ff. de iniuriis*: Excipitur ab hac deſiſtentis pœna, ſi vtriuſque partis conſenſu *abolitio* impetrata fuerit, de quo erit dicendi locus ad *l. vlt. infr. tit. prox. de Abolitionib.* quæ & ipſa huic *legi* noſtræ coniungenda eſt. Et ſanè proximus ille titulus de Abolitionibus huic *exceptionis* vice cohæret, vt ex eo apertiùs conſtabit: & quæ dicam ad *l. 3 illius tituli.*

¶ Item hæc *lex* oſtendit, conſenſum partium non poſſe efficere, vt liceat Iudici iudicium criminale proferre vltra annum. Non plus valere poteſt pactio priuatorum, quàm ius publicum. Conſtitutio ſiquidem hanc *legem* Iudici dixit, ſcilicet ſi non ſit cauſa proferendæ criminalis cauſæ in annum, ſi poſſit eam Iudex citiùs dirimere & nulla ſit cauſa dandæ dilationis, debet Iudex eam mox finire, non expectatis anni metis, *niſi actor & reus* (inquit *lex*) voluerint communi conſenſu annum à Iudice obſeruari, dum ſperant interim ſe habituros complura documenta litis ſuæ: nam Volentibus litigatoribus annum obſeruare, aſſentiri debet Iudex. Voluntas igitur litigatorum aliquid poteſt, ſed intra legitima tempora: vltra legitima tempora nil poteſt. Itaque ſi voluerint vltra annum ſeu legitima tempora proferri, conſenſus eorum nil efficiet. Ex *huius* igitur *legis* argumento deciditur quæſtio Interpretum ad *l. properandum*, an tempora terminandis cauſis præſcripta, partium conſenſu prorogari poſſint? Quod ex *hâc l.* omnino negandum eſt: ſiquidem hæc tempora, non modò fauore reorum, ſed & excitandæ Iudicum diligentiæ præſtituta ſunt: vt docet hæc *lex*, & hæc nominatim eius verba: *In iudicum autem* DEBET *eſſe* DILIGENTIA &c. Et quidem, quod notandum, quicunque Iudices ſint, *cuilibet culmini honoriue præſideant*, id eſt, etſi Illuſtres, etſi Præfecti Prætorio, cuiuſmodi erant Cæcilianus, cui hæc *lex* inſcribitur. Quare nulla hîc dignitatis habetur ratio, quin par omnium Iudicum conditio eſſe debet, par ſtudium in terminandis actionibus criminalibus, eâ ratione quam edidſerui ad *l. 1. ſup.* Denique non adeò deterior reorum conditio eſſe debet, vel accuſatoribus vela laxanda, quod apud Illuſtrem poteſtatem criminalis actio inſtituitur. In quo tamen indulſiſſe ſibi ex *hac leg.* eos colligimus: fortè obtentu negotiorum.

DE ABOLITIONIBVS.

TITVLVS XXXVII.

IX. COD. IVST. XLII.

Quàm rectè autem hic *Titulus* ſuperiori cohæreat, oſtendit illius *lex 2.* huius verò *lex vlt.* In *Cod. Iuſt.* hic titulus ſuperiori præmittitur: ſed eadem ratione.

PARATITLON.

ABOLITIO, *Rubr. & l. 1. 2. 3. 4 ſeu vlt. h. t. & l. 1. ſeu vlt. ſup. tit. prox. Vt intra annum criminalis &c. & l. 2. ſup. de adulteris.* alia eſt publica, *l. 3. h. t.* quæ & Indulgentia criminum dicitur, de qua erit *Titulus proximus.* Alia verò abolitio priuata, *l. 3. h. t.* quæ huius *Tituli* propria eſt. Eſt autem ab accuſatione deſiſtendi, accuſationis omittendæ, Symm. 10. *ep. vlt.* facultas, quam accuſator poſt ſtrepitum accuſationis exortæ, *l. 1. h. t.* poſtulabat, *d. l. 1.* petebat, *l. vlt. h. t.* & Symmachus *d. ep. vlt.* poſcebat, *l. vlt. ſup. tit. prox.* accipiebat, *l. 2.* ei præſtabatur, *d. l. 2.* tribuebatur, *l. vlt.* quâ acceptâ accuſator ad docenda ea quæ detulerat non vrgebatur, ſeu de quæſtione liberabatur, *d. l. 2.* Hinc latebra abolitionis dicitur, *d. l. 2.* & petitio ipſa abolitionis, nouæ miſerationis vox: *l. 1.* poſtulata humanitas, *d. l. 1.* ¶ Porro abolitione compeſci poterant pleraque crimina, etiam adulterij, *l. 2. de adulteris*: Alioquin non dabatur abolitio niſi causâ inquiſitâ, *d. l. 1. h. t.* Primùm enim non dabatur fallaciter incuſantibus, maximè poſt exhibitionem accuſati, *l. 3.* Item non dabatur, niſi Rei conſenſu accedente, maximè reus iam aliquid iniuriæ tolerâſſet, veluti carcerem, tormenta, verbera, catenas: *l. 2. h. t.* vel ſi triginta dies

poſtquam

postquam officij custodiæ fuerat traditus, effluxissent, *l. vlt. h. t.* Nam si non effluxissent, inuito etiam reo abolitionem accusator petere poterat, *d. l. vlt.* Denique non dabatur, etsi consentirent partes in nonnullis criminibus putà in Maiestatis crimine, perduellionis, peculatus, desertæ militiæ, &c. *l. 2. h. t.* Item si testes iam tormentis vexati fuissent: *l. vlt.* Postremò si depectione accusator ab accusatione desisteret, *l. 1.* ¶ Breuiter sic generali hac sententia totum hunc *Titulum* includo, Abolitionem accusatori dari nisi reus manifestus reus sit, *l. 1. h. t.* nisi accusator manifestus calumniator, *l. 3.* Postremò, nisi ea abolitione Reipub. *l. 2.* vel reo, *d. l. 2.* aut testibus, *d. l. 2* iniuria fiat.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Ianuarium P. V.''

SI post strepitum'' accusationis exortæ abolitio postuletur, causa nouæ miserationis'' debet inquiri, vt si citra depectionem'' id fiat, postulata humanitas'' præbeatur: sin aliquid suspicionis extiterit, quod manifestus reus, depectione'' celebratâ, Legibus subtrahatur, redemptæ miserationis'' vox minimè admittatur, sed aduersus nocentem reum inquisitione factâ pœna conpetens exeratur. Dat. VI. Kal. Decemb. Serdicæ, Constantino A. V. & Licinio C. Coss. [319.]

INTERPRETATIO.'' *Si quem pœnituerit accusasse criminaliter, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente conuenerit, inuicem se absoluant. Si verò Iudex eum qui accusatus est, criminosum esse cognouerit, & inter reum & accusatorem per corruptionem de absolutione reatus conuenerit, is qui reus probatur, remoto conludio, pœnam excipiat legibus constitutam.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. Tit.* hinc interpolata est.

'' Ita quoque *Codex Iustin.* Et tamen Achaiæ Proconsulem hunc eundem fuisse ostendere videtur *lex 1. sup. de accusationib.* Sanè autor peruetustus qui *Notitiam Præfectorum Vrbis centum annorum, ex temporibus Gallieni*, id est ab A. D. 254. ad annum 354. conscripsit, huius non meminit.

'' *Strepitus* accusationis exortæ, est iam inchoata accusatio, iam contestata, iam inscriptione factâ, iam exhibito reo, vide *l. 1. C. ad SCtum. Turpill.* Pari sensu negotij criminalis strepitus, *l. 8. sup. de accusat.*

'' *Miserationis* voce hic, & mox, abolitionis petitio significatur.

'' In Codice Iust. olim legebatur, *deceptionem. Depectio* hic, & mox, est turpis pactio habita cum reo, vt accusator ab accusatione desistat & abolitionem petat. *Corruptionem* Interpres rectè interpretatur. De quo consule *Glossarium.* v. & Cuiac. 2. *obseru.* 15.

'' *Humanitas*, pro abolitione & facultate desistendi ab accusatione.

'' id est, accusatore pecuniis à reo corrupto, vt Tribonianus rectè interpretatur.

'' ita redempti outricem discursus, *l. 1. sup. de raptu Virginum.* & alia his similia quæ vide in *Gloss.*

'' Relata hæc interpretatio & ex parte interpolata in *Capitularia c. 175*: & exinde in *Decretum 2. q. 3. c. si quem 8.* & apud *Iuonem.*

COMMENTARIVS.

CAVSA abolitionis per accusationem petitæ a Iudice examinanda est (vt maximè partibus consentientibus id fieri dicatur) datur enim, *post strepitum accusationis exortæ*, id est, inscriptione iam factâ vel reo etiam exhibito, ex SC. Turpilliano, vel quæstionibus iam agitatis: *si per errorem* vel *calorem ad accusationem quis prosiluit*: (quod Tribonianus *huic legi* addidit) calorem putà iuuenilem, inconsultum calorem, qui vt Papinianus ait, calumniæ vitio caret, *l. 1. §. 5. ff. ad Sc. Turpilianum.* Item ob incautam adolescentiam, vt in specie quam tractat, Symmachus *lib. 10. Epist. vlt. Eò denique*, inquit, *res redit, vt à partibus Africani accusationis omissio* [id est abolitio] *desperatione peteretur: sapererat vt crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna* [id est talionis pœna] *transiret*: *Sed cùm* [...]*ce Africani militia pariter* [erat enim Africanus Agens in rebus] *atque incauta adolescentia permoueret, malui iudicium de eo Clementibus reseruare.* Item datur, si quis suam, suorúmue iniuriam defendit, vt & si propinquum in reatum deduxit, cuius postcà misereatur. (Itaque & *l. 2. sup. de adulteriis*, statuitur, vt personæ proximæ quos verus dolor ad accusationem impellit, crimen abolitione compescere possint) vt à Triboniano pariter additum est. At non item abolitio datur, si cùm reus manifestis probationibus vrgeretur, is accusatorem pecuniis corrupit: atque ita *depectione* habitâ accusator abolitionem petat. *Vtronea* abolitionis petitio admittitur, non quæ ex depectione proficiscitur. Miseratio admittitur, id est accusator auditur ex iusta miseratione abolitionem petens, at non etiam *redempta miseratio*: vt hæc *lex* eleganter loquitur. Accusatori rei misereri licet, dum ne redemptus, aut depectus sit: Neque enim omnis cuius quis miseretur, miser ilicò est, aut pro conuicto habendus: at qui accusatorem redimit, aut cum eo depaciscitur, pro conuicto habetur. Denique maneat hæc Regula *Abolitionem rectè peti, nisi reus manifesto conuictus sit aut pro conuicto habeatur.* Vide & *legem 4. ff. de iure fisci.* vel *Abolitionem ab accusatore ob iuuenilem fortè errorem rectè peti: non ob depectionem.* Ergo non obstante petitione abolitionis hoc casu, in reum inquiri, pœnáque ei imponi potest: quod extrema *huius l.* verba volunt: *desperatis iam probationibus*, seu *desperatione*, vt Symmachus *d. ep. vlt.* Quæ verba Alciatus perperam *5. paradox. 11.* de accusatore accepit, qui quod ab acusatione destitit, reus factus est: Quam interpretationem etiam refutant hæc *inquisitione factâ*, quæ ad reum, non ad accusatorem pertinent. Quod de *depectione* hîc dicitur, eò pertinet omnino Symmachi epistola 75. *lib. 2.*

Cum in iudicio Præfecturæ famosa causa penderet; Discolius, qui furti detulerat actionem, multósque nostri ordinis variâ criminatione perstrinxerat, occultè cum reis initâ PACTIONE, *non sine Disceptatoris inuidiâ, elusit examen. Ad huius inuestigationem missus Apparitor, si Prætorianorum adminiculũ sortiatur, proclinior facultas retrahendi* ACCVSATORIS *eueniet. Interest igitur publicæ disciplinæ, simúlque ad famam pertinet Cognitoris, vt eum summo studio conquisitum reduci in iudicium sub custode præcipiat, ne innocentiam Senatorum obnoxia rumoribus suspicio decoloret.*

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum P.P."

ACCVSATOR, qui se laqueo" legis adstringit, agnoscat, nullum sibi fore ad latebram" abolitionis recursum, postquam aliquid iniuriæ" merito scribtionis" inlatæ tolerarit inscribtus", id est, si vel carcerem sustinuerit, vel tormenta, vel verbera", vel catenas: nisi fortè ille, qui hæc pertulit, contemnat, & donet, in se" quod pertulit, ac par fuerit tam petitoris, quàm petiti in accipienda abolitione consensus. ¶ Prius" tamen, quàm aliquis de quæstione liberetur, sequitur illud, vt plerisque criminibus nec consentientibus quidem partibus præstetur abolitio: vt sunt illa, in quibus aut violata Maiestas, aut patria" oppugnata uel prodita, aut Peculatus admissus, aut sacramenta" Deserta sunt, omniàque ea quæ iure Veteri continentur: In quibus Iudex non minus accusatorem ad docenda quæ detulit, quàm reum" ad purganda quæ negat, debet vrguere. Dat. Prid. Id. Octob Treu. Valentiniano NB.P. & Victore Coss. [369.]

Ista lex expositione non indiget.

NOTÆ.

* *Lex 3. seu vlt. Cod. eod. tit. ex hac lege & duabus sequentibus* conflata est.
" Italiæ.
" *Laqueus legis*, hîc est inscriptio in crimen. De quo consule *Paratitlon Tituli de Accusationibus sup.*
" *Latebram abolitionis* vocat, quia scilicet abolitione impetratà ab accusatione instituta, impunè sese quis subducit.
" *Iniuria* appellatione quid veniat hoc loco mox indicabitur.
" *Scriptio* pro inscriptione in crimen.
" *Inscriptus*, pro reo, aduersus quem accusator in crimen inscripsit. Ita inscriptione conscriptus, *l. 8. sup. de accusationib.* pro accusatore.
" *Verbera* à tormentis *h. l. & l. vlt. inf.* separantur. De quo vide *Tit. de Quæstionib. sup.*
" Alij, *ipse*: hoc tamen legitimum est. Contemnit & donat in se qui iniuriam sibi factam remittit.
" Sensus hic est: Prius hoc obseruandum.
" Perduellionis crimen designat.
" Desertæ militiæ crimen designat.
" Vid. quæ dicam *ad l. 4. inf. de fide test. & instrum.*

COMMENTARIVS.

CONSENTIENTE non nisi reo abolitionem accusator petere potest *h. l.* & *l. vlt. infr. §. 1. ff. ad SC. Turpill.* Si videlicet reus post inscriptionem ab accusatore celebratam (neque enim ante fieri potest) iniuriam aliquam pertulerit, id est si carcerem sustinuerit, vel tormenta, vel verbera vel catenas, ac maximè si diu lis tracta est, *d. l. vlt. in pr.* Potest scilicet accusator etiam *inuito* reo abolitionem petere ex *h. l.* si nihil horum reus adhuc pertulit: imò etsi iam traditus est custodiæ officialium; dummodò intra triginta dies id faciat: *l. vlt. infr. h. t.* At hoc tempore elapso, vel reo iniuriam passo, non potest accusator, nisi reus iniuriam suam remittat & donet, abolitionem petere: Et non nisi ex iusta causa abolitio indulgetur, etiam reo consentiente, multò magis non nisi reo consentiente eadem tribui debet, si reus iam aliquid iniuriarum pertulerit. Iusto equidem errori leges subueniunt, vel incautæ adolescentiæ, sed hactenus ne alterius iniuria temeritatur. Suæ quisque iniuriæ vindex est, idémque abolitor: alienam iniuriam ne leges quidem remittunt. ¶ Vice versa, vt læsi iniuriam *lex* remittere non potest, ita nec Reipublicæ iniuriam læsus. Proinde pleraque crimina sunt quæ ne quidem consentienti reo abolitione petita compesci possunt. Iniuriam quisque suam remittere potest at non & publicam. Cuius generis sunt crimen Maiestatis, perduellionis, peculatus, desertæ item militiæ, omniáque prætetea crimina quæ iure veteri continentur. Quibus verbis cætera crimina indicantur, quæ *publica* abolitione seu indulgentia aboleri siue compesci non possunt, de quibus *infrà Tit prox.* Consequens enim videtur, vt quibus non prodest publica & generalis abolitio, iisdem nec priuata seu specialis dari possit: vt *l. 3. prox.*

¶ Cæterùm pertinet hæc *lex* proculdubio ad eandem historiam & stragem, quò & *lex 1. sup. de quæstionibus*: quæ hoc ipso anno data, in cuius anni gestis vide quæ narrat Ammianus Marcellinus de hoc eodem Probo *lib. 28. p. 387, 388.*

III. * Impp.

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Floro P.P."

Fallaciter incusantibus, maximè post exhibitionem " accusati, nullius iuris color, velut " deriuatâ excusatione, proficiat; non publica " abolitio, non priuata talibus prospiciat subueniatque personis; non specialis Indulgentia; ne Beneficium quidem eos generale subducat: Sciant * cuncti, præmeditentur", ante præcaueant, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit testibus", instructa "documentis, signis" ad probationem luce" clarioribus expedita. Dat. xv. Kal. Iun. Constantinop. Antonio, & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* Principium *huius l.* à Triboniano in *legem vlt Cod. eod. tit.* coniectum est, & in *legem, fallaciter 9. Cod. de calumniatoribus* Videtur & huic *legi* iungenda *lex 2. sup. de secundis nuptiis.*

" Vide *suprà, Titulum, de exhibendis reis.*

" *Al. velut,* vt *Cod. Iustin. veluti.*

" De ea *Abolitione* erit *Titulus proximus.*

* *Lex vlt. Cod. de probationibus,* hinc desumpta est.

" *Præmeditentur, ante præcaueant.* Hæc Tribonianus omisit; voluit enim hanc *huius legis* sententiam ad nudum probationum tractatum traducere, ab Abolitionum argumento: eâque etiam de causâ sub *Titulo de probationibus* eam collocauit, eóque etiam modo relata est in *Decretum, Can. sciant. 2. Quæst. vlt.*

" *Idoneis testibus,* Cod. Iustin.

" *Vel instructa apertissimis documentis,* C. Iust.

" *Indiciis,* reposuit Tribonianus pro *signis*: *signa* sunt indicia: alibi *argumenta* dicuntur.

" *Indubitatis & luce clarioribus.* C. Iust.

COMMENTARIVS.

Calumniari manifesto, ac maximè si reus iam exhibitus fuit, (id est carcerem & id genus pertulit) nullum abolitionis genus dari vel prodesse potest. Hæc vulgò huiusce *legis* Theodosianæ creditur sententia: vt enim si manifestus sit reus, abolitio non datur *l. 1. sup.* ita pariter si accusator manifestus sit calumniator. Et verò Tribonianus cùm *huius l.* primam sententiam in *Codicem* suum seu *l. vlt. Cod. de Calumniatorib.* referret, ita quoque hanc *leg.* accepit: Et tamen cùm totam *hanc leg.* propiùs intueor, suspicio mihi vera subotitur, Theodosium *h. l.* voluisse à præcipiti & temerariâ accusatione quemque deterrete: omni *abolitionis* spe temerario & præcipiti accusatori citra consensum aduersarij præcisâ. Quam hactenùs accusatores passinitùs impetrare poterant, non tantum ante exhibitionem rei, verùm & post exhibitionem quoque, (si errore quodam iuuenili in accusationem irruissent: vt ostensum est ad *l. 1. sup.*) quod Senatusconsulto Turpilliano quoque expressum fuerat: vid. *l. 1. &. ad SC. Turpil.* atque adeò desperatis probationibus, vt docuit Symmachi locus *lib. 10. ep. vlt.* quæ quidem biennio post *hanc leg.* data est: A. D. 384. At Theodosij mens fuit, Desperatis iam probationibus abolitionem petentem nequicquam audiendum: nullius iuris colorem velut deriuatâ excusatione ei profecturum: id est quàmlibet iustum errorem aut iuuenilem calorem abolitioni petendæ prætexat. *Iuris color* est error aut iuuenilis calor, quo quis excusari, atque adeò abolitionem sibi dari petit. *Fallaciter incusare* perinde dicitur, non modò qui calumniandi animo, malâ malitiâ falsam accusationem instituit, verùm omnis omnis qui probatione deficitur, qui rem Iudici non probat cuius accusatio fallax est & falsa. Quod tota *huius l.* sententia integro contextu lecta comprobat, non vt à Triboniano descripta in lacinias. *Sciant*, inquit, *cuncti, præmeditentur, ante præcaueant, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit testibus, instructa documentis, signis ad probationem luce clarioribus expedita.* Sanè scil. monitos voluit omnes Theodosius, ne in accusationem alterius temerè irruerent, sed probationibus munitissimi: ante viderent, num probationes sufficientes haberent ad aliquem conuincendum: frustrà alioquin & serò abolitionem petituros, desperatis demùm probationibus. *Palę ratum serò duelli pœnitet.* Et verò nihil est quod fallaci accusationi imò calúmniosæ viam magis sternat, quàm spes abolitionis reposita, qua sibi blandiri quisque potest & ad eam impetrandam nemo non colorem aliquem iuris vel excusationem allegaturus, dum accusationi temerè susceptæ atque ideò pœnæ, quæ fallaces accusatores manet, sese subducere gestit: Pœnæ inquam Senatusconsulti Turpilliani quod in huiusmodi tergiuersatores & *desertores* seu desistentes sancitum est. Tria quippe accusatorum genera Leges persequuntur, I. *Moratores*; qui videlicet intra annum criminalem accusationem non exequuntur, de quibus *tit. prox. 2. Desertores* seu desistentes, id est fallaces accusatores qui desperatis probationibus palàm ab accusatione desistunt, in quos est Senatusconsultum Turpillianum, vt apparet ex *titulis Digestorum, & Codicis, ad SC. Turpillianum* 3. Tertium genus est *Calumniatorum*, quos scilicet litis exitus reóque absoluto falsam accusationem instituisse apparet. Et de his erit postea separatus titulus, *de Calumniatoribus.* Proinde perperam Tribonianus *hanc legem*, vel saltem potissimam eius sententiam in *titulum de Calumniatoribus* coniecit. Quid quod abolitioni locus non fuit lite finitâ, atque adeò si calumniator extiterit accusator, verùm pendente cognitione criminali; ac proinde accusatore vel indicium motante, de quo fuit *titulus sup. prox.* vel indicium deserente. Atque hæc est ratio cur *hic titulus* hoc loco collocatus sit, eique etiam mox *titulus*, *de indulgentiis criminum* cohæreat: Et vt semel connexionis huius rationem dicam, Accusator, morator, vel desertor litis, ex plerisque Imperatorum constitutionibus non

noo punitur, si aut accusator ipse abolitionem impetrauerit, de quo *h. tit.* si reo indulgeotia criminum ob interuenientem forte diem Paschalem facta fuerit: de quo *tit. prox.* Tandem quisque iuris obseruantissimus Princeps fuit, idem abolitioolbus locum minus vel minimè superesse voluit, ab accusatore, non consentiente reo petitis, vt præter hanc *legem* docuit *lex superior*, & docebit *lex prox. vlt.* Deniqoe idem Senatusconsultum Turpillianum qua parte de abolitionibus egit, coarctauit.

¶ Illud adhuc monendum superest, in fine veteris cuiusdam Exemplaris *Codicis Theodosiani*, quandam haberi constitutioocm, inter alias, quæ in *hoc Cod.* non reperiuntur, quæ huic nostræ socianda videtur:

Impp. Valentinianus & Theodosius A. A. Floro PP. sub titulo.....

Professio vniuscuiusque immutari contra statuta legum nostrarum pro Calumniantium incõstantiâ ac varietate nõ poterit. Dat. III. Kal. Iun. Antonio & Siagrio Coss.

Et quid si hæc tantùm Interpretatio fuit *huic legi* subdita? cuius hic sensus sit: Accusatorem delationem seu accusationem suam mutare non posse, neque eius abolitionem ei dari. Vt sic *professio* hic accipiatur, pro accusatiooe instituta: quæ alioquin accusationi opponitor *l. 5. sup. de accusationib.* professio, inquam, ouda criminis, nudo sermone ex ore fugiens: vbi & *professionis licentia* dicitur. Sed tamen Professio de Accusatione dicitur: dixi ex Ambrosio & Symmacho ad *d. leg. 5.*

IV. * Impp. Arcad.[a] & HONOR. AA. Cæciliano P.P.[b]

ABOLITIONEM inuito reo postquàm fuerit Officij[c] custodiæ traditus; intra dies XXX.[d] accusatori petenti dari permittimus: post hoc tempus, nisi reus consentiat, censemus[e] non esse tribuendam. ¶ Si[f] verò ingenuos aliquos, velut Testes criminis petitos, ab accusatore deductos esse constiterit, solam[g] custodiæ iniuriam tolerasse, qui testes dicantur esse non conscij[h], eorum ab accusatore sumptibus consulendum est.[i] Quòd si ingenuorum, licet plebeiorum, corpora fuerint læsa[k] verberibus[l], tormentísque vexata, abolitionem etiam duarum partium consensu petitam, iubemus vigore Iudicum denegari, & crimen propositum, cuius examen tormentis iam cœperat[m], agitari, nec ante à Iudice dimitti, quàm in reum probato crimine vindicetur, aut in accusatorem pari[n] forma sententiæ damnatio referatur, &c. Dat. VIII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

INTERPRETATIO. *Si criminis accusator intra XXX. dies abolitionem petierit, etiam inuito reo à Iudice concedatur: vt liberi & accusatus & accusator abscedant: post XXX. verò dies, quam accusatus custodiæ fuerit traditus, nisi abolitionem & reus & accusator à Iudice petierint, accusatori solo non esse præstandam. Quod si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint, & in custodiam missi fuerint, & abolitio petita præstitaque fuerit, sumptus quos fecerant testes, eis accusator exoluat: Nam si testes exhibiti ab accusatore pœnæ subiacuerint, etiam si consentient partes, abolitio à Iudicibus denegetur, sed aut in accusatum, si conuictus fuerit, aut in accusatorem, si non conuicerit legibus, ex sententia Iudicis pœnam, quam passurus erat reus, accusator excipiat.*

NOTÆ.

* *Lex vlt. Cod. eod. tit.* hinc quoque vt iam monui, conflata est. Porrò iungenda *huic* est *lex vlt. sup. de custodia reor. & lex vlt. sup. de maleficis*: Imò & *lex 5. & lex vlt. sup. de exhibendis reis, lex 2. seu vlt. inf. vt intra annum criminalis actio*, quæ & ipsa de Abolitionibus agit: & *lex vn. sup. Ne pastoribus dentur: lex vlt. inf. de fide testium; l. 3. inf. de superexactionib.*

[a] *Honor. & Theod.* vt ex dictis *legibus* apparet, & ex ipsa temporum ratione.

[b] Italiæ. [c] Officij custodia quid sit? mox explicabo.

[d] De triginta diebus agitur pariter *d. l. vlt. sup. de exhibendis reis*: quæ huic iungenda est.

[e] Iubemus.

[f] Altera *huius legis* sententia de testibus. Cui argumenti prætereà paritate iungenda est *d. lex vlt. inf. de fide testium.*

[g] id est, tantum custodiæ iniuriam, non etiam verbera, aut tormenta.

[h] Et abolitio duarum partium consensu petatur, vel etiam solo accusatore petente intra triginta dies. Porrò hanc sententiam Tribonianus induxit.

[i] Et sic abolitio dabitur. [k] *Cæsa*, in edit. Cuiacij: quod probo.

[l] Verbera à tormentis separantur, *h. l. & l. 2. sup.*

[m] id est, inceperat, moxque locus vt feci hic, interpungendus est.

[n] Intelligit pœnam Reciproci. De qua consule *Paratitlon sup. de accusation.*

COMMENTARIVS.

REo inuito vel consentiente accusator abolitionem petere quando possit, quando etiam ne quidem consentiente reo; *Honorius* diligentiùs præcauet hac constitutione: quæ est portio prolixioris constitutioois quam *de processu criminali* promulgauit, vt docent *leges* illæ quas *huic* nostræ committendas dixi.

¶ Sanè veteri iure accusator abolitionem petere poterat quandocunque inuito reo, antequam lis ad finem perduceretur: Excipiebatur tantùm ex Antonini & Veri rescriptis hic casus: Si videlicet lis diu satis traxisset; id est si lis non procul abesset à termino, qui finiendis caosis criminalibus præstitutus est. Abolitio scil. noo visa fuit tribuenda accusatori, qui reum tamdiu vexasset. Quod sanè ipsum *h. l.* comprobatur, & *l. vlt. sup. vt intra annum*: quæ *huic* inter cæteras iungenda. Inuito igitur reo accusator huiosmodi abolitionem non impetrabit, adeò quidem, vt reus euidenter consentire probari debeat, vt docet *lex vlt. in principio*, & *§. 1. ff. ad SC. Turpillianum*

pillianum. Postea eademratione, qua tracto diù iudicio inuito reo abolitio peti iure veteri noo poterat, eâdem inquam magis adhuc coarctata fuit hæc abolitionis petendæ licentia, ita quidem vt posteaquam reus aliquid iniuriarum pertulisset, id est carcerem vel tormenta, iam amplius inuito reo accusator abolitionem petere non posset. Id quod à Valentiniano constitutum est, *l. 2. sup.* cui constitutioni ad aliquid etiam accedit *lex 3. sup.* in his verbis; *maximè post exhibitionem accusati*. Tandem secuta hæc *lex*, qua magis adhuc abolitionis petendæ licentia coarctatur. Intra triginta quippe dies tantùm ex quo reus officij custodiæ fuerit traditus, abolitionem accusator petere potest citra consensum rei, post illud verò tempus, noo nisi consentiente aduersario. Vt laxamentum hoc triginta dierum reis datur, è longinquo deducendis ad componendos mæstos penates suos, résque suas disponendas, *l. 3. & l. vlt. sup. de exhibendis reis* (quarum vltima *huic* nostræ cõiungenda est,) ita pariter triginta quoque dierum laxamentum accusatori tribuitur, posteaquam reus inscriptione completâ custodiæ officij traditus fuerit, ad deliberandum adhuc, num velit in accusatione persistere, an verò ab ea desistere, atque ita abolitionem petere; post id tempus deliberationi locus amplius non est, neque abolitioni petendæ, nisi reo consentiente. Quia scilicet post id tẽpus iã iniuriarũ aliquid pati censetur, & verò solet reus. Custodia officij aliud est, quã custodia carceris, de qua agitur *l. vlt. sup. de cust. reorũ*, quæ *huic* nostræ coniungenda est. De eadẽ officij custodia agitur *l. 2. sup. de exhibendis reis*. Scilicet Rei comprehensi vel accusati officialium Iudicis seu Rectoris Prouinciæ custodiæ committebantur; vt docet *d. lex 2.* posteà demùm in carcerem mittebantur, vbi videlicet ad quæstiones & tormenta deueniendum esset. De quo consule *titulum*, *De custodia reorum*. Quin & quorundam ea dignitas fuit vt non carcere continerentur, sed in libera & honesta custodia: Rursùm pro meritis causarum, vt Augustinus scribit *Commentariis in Ioannem*; receptiones in custodiam adhibebantur: *Alios*, inquit, *iubentur custodire lictores, humano & miti officio atque ciuili; alij traduntur optionibus; alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere non omnes, sed pro meritis causarum in ima carceris detruduntur*. De dignitatis ratione hac parte vide quoque *legem vlt. sup. de accusationib.* & Symmachum *lib. 10. Epist. vlt.* Hoc igitur casu, officij custodia, etsi pro carcere quodammodo habetur, tamen non statim atque illi reus traditus fuerit, accusator abolitionis petendæ ius amittit, sed post triginta tantum dies eum reo in carcerem misso statim amittat *d. l. 2. sup. h. t.* vt omninò existimem Honorium *h. l.* differentiam constituere voluisse inter carceris custodiam, & officij custodiam. Ea carceris iniuria est, vt nisi reus iniuriam remittat, accusator abolitionem petere non possit. Maneat igitur hæc Regula, Vbi semel reus exhibitus iniuriam passus creditur, (porrò iniuriam passum variè creditum docui) abolitionem eo inuito accusator petere non potest.

§ Testium eadem est quadamtenus ratio, neque tamen par omninò. Sanè si testes iam verberibus cæsi, vel tormentis subiecti fuerint ad veritatem eruendam (de quo agetur *suo titulo 11. l. infr. de fide testium*) iam amplius abolitio peti non potest. Vt reo iam iniuriâ affecto, ita & teste inuito eo abolitio non tribuitur. Si verò testis solam custodiæ iniuriam tolerauerit, abolitio peti potest, quodcunque tempus effluxerit à custodia. Et in eo differt testis à reo; nempe quia non eodem fine custodia testes coërcentur, ac Rei. Reus enim cum criminis infamia & conscientiâ, testis verò ad rei tantùm & criminis probationem. Proinde si talis testis producatur, qui idẽ quoque criminis cõscius vel cõsocius sit, idẽ de hoc teste dicetur quod de reo. Quod hic huiusce legis verbis quoque indicari potest *Qui testes dicantur esse, non conscij*. Et de iisdẽ agitur *l. vlt. infr. de fide testium*: quæ *huic* nostræ cõiungenda est. At si conscius non sit, abolitio inuito eo rectè petitur; idem tamen accusator eius sumptibus consulat. Sumptus quippe cùm præstet is qui testes producit, si abolitio petatur, accusator solos præstat, quia abolitio est accusatoris beneficium, de quo dicetur pleniùs ad *leg. vlt. infr. de fide testium*. quæ *huic* iungenda. Itaque ita rursùm nisi socius & particeps criminis dicatur, huic enim sumptus non præstantur abolitione petita, *h. l. & l. vlt.* Hinc interim discimus, testes quoque ob testimonij dictionem, in custodiâ habitos: quod etiam Libanios περὶ τ̃ δεσμωτῶν testatur *p. 159.* vbi dixi. Et quod mirum; eùm etiam quæstioni subiecti fuerint quod præter *hanc l.* docet *lex vlt. de Episcopali iudicio*.

§ Porrò quæ de testibus dicta sunt, de *Ingenuis* nominatim cauentur, & quidem quamlibet plebeiis, at non etiam de libertinis, aut seruis. Non eadem hic est ingenuorum & libertinorum seruorúmque ratio. Verbera vel tormenta testibus seruis vel libertinis inflicta abolitionis petitionem non impediunt, etsi ad seruorum tormenta non deuenerit, quàm accusator in crimen inscripserit, *l. 14. sup. de accusationib. & inscriptionib.* Item neque hic impendia dantur: vt ex *h. l.* colligi posse videtur, & *d. l. vlt.* vbi de hac re plura.

§ Postremùm, horum temporum circumstantia, tum etiam tot illarum *legum*, quas *huic* coniungendas dixi, argumento, inens ea mihi, *hanc* quoque *legem* ad legationem Senatus Romani, atque in eâ ipsiusmet Cæciliani (qui inde mox ad Præfecturam promotus) quod Zosimus testatur *l. 5. p. 818.* ab Honorio datam. Memorat enim idem Zosimus *dict. lib. 5. p. 811. p. 819.* varias Stilichone cæso agitatas quæstiones de Stilichonis consciis testibus multos fustibus cæsos, tandem cum nihil resciri posset, ab huiusmodi conatu destitum: *ἀλλ' ὁ μὲν τοιαύτας ἐγχειρήσεις οἱ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἀπέστησαν.* Igitur Legati Senatus inter alia legationis suæ capita, aliásque vrbis miserias, & id conquesti.

DE INDVLGENTIIS CRIMINVM.

TITVLVS XXXVIII.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iust.* vt autem superioribus Titulis cohæreat, iam dixi ad *l. 3. sup. tit. prox. de Abolit.* id est, *Des Letrres de Remission & Pardon ou Grace.*

" De *Indulgentiis debitorum*, erit infrà *Titulus, lib.* 11. *t.* 28.

PARATITLON.

INDVLGENTIA criminum, *Rubr. h. t. & l. 7. inf. de pœnis* : quæ & *publica abolitio* dicitur, *l. 3. supr. de abolit.* absolutio, *l. 6. h. t.* est munus, *l. 3. h. t.* humanitas, *l.* 10. indultum Principis, *d. l.* 6. liberalitatis Augustæ humaniras, *d. l.* 6. remissio veniæ, *d. l.* 6. quâ rei criminum seueri esse iubentur, *l.* 2. absoluuntur, *l.* 4. 5. liberanrur, *l.* 5. 10. dimittuntur, *l.* 8. pœnæ eis gratia fir, *d. l.* 5. omnibus quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluuntur, *l.* 3. carcere non amplius teneri, insueris illorum luminibus carcer horridus patere iubetur *l.* 6. periculo carceris metúque pœnarum rei eximuntur, *l.* 7. nullum tenet carcer inclusum, omnium vincula soluuntur, *l.* 8. requiem vinculorum omnes accipiunt, *d. l.* 8. relaxantur, *l. vlt.*

¶ Hanc indulgentiam criminum variis occasionibus Principes faciebant; vel spontaneè, vel ad Postulationem siue generalem siue specialem, sic vt septem Indulgentiæ species *hoc titulo* memorentur: putà 1. *Natalitia* quædam seu γενεθλιακὴ indulgentia erat : veluti ob Partum Cæsarum, *l.* 1. si vulgatæ lectioni sistamus : exceptis adbuc atrocioribus criminibus: vetùm, vt *ibi* ostendo, pertinet *lex* illa ad indulgentiam ob *Aduentum Principum.* 2. *Paschalis* indulgentia, ob diem Paschatis : cuiusmodi continentut quinque *huius tituli* constitutiones, *l* 3. 4. 6. 7. 8. (quæ dicitur Paschæ celebritas, *l* 4. Paschalis lætitiæ dies, *l.* 6. religio anniuersariæ obsecrationis. *l.* 7. Paschalis diei gaudium, lætitiáque communis, *l.* 8. dies sanctus, tempus castitatis, summa quies, gaudium commune, *d. l.* 8.) In tantum, vt tandem non expectata Principis iussione Iudices ipsi hanc indulgentiam exequerentur, *d. l.* 8. Porò Indulgentia hæc Paschalis ad leuioris tantum criminis reos pertinebat, *l.* 7. contrà, excipiebantur ab ea crimina atrocia, seu scelera sæuiora, vtputà sacrilegij, *l.* 7. *&* 8. Maiestatis, homicidij, veneficij, maleficij, adulterij, incestûs, raptûs: *l.* 1. 3. 4. 6. 7. 8. sepulchri item violatio *d. l.* 7. *&* 8. vt & monetæ falsæ crimen, *d. l.* 6. 7. 8. Iterata quoque crimina, etsi læuiora, hâc indulgentia non continebantur: *l.* 6. *in fine.* 3. *Tyrannide* quoque liberata Republica (veluti Magnentij, in specie *leg.* 2. Attali, in specie *leg.* 11. 12) Vniuersi quandoque iubebantur esse securi, *l.* 2. veluti hi qui Tyrannicæ præsumptionis sacramenta sectati essent, *d. l.* 11. omnium criminum rei relaxati præcipiebantur. *d. l.* 12 *seu vlt.* Exceptis tantum quinque criminibus quæ capite vindicantur, *d. l.* 2. item si lentum regressum necessitas desperationis his qui Tyrannum sectati erant, indixisset, *d. l.* 11. 4. Sub clade etiam depopulationis Barbaricæ indignè inuidioséque commissorum indulgentia præbita, *l. vlt. de infirm. his quæ sub Tyr.* 5. *Prouinciis* quoque nonnullis quandoque certis & integris, quæ offensionem Principis incurrerant, indulgentia dabatur : veluti si quæ ob offensionem alicuius Iudicis ex eâ oriundi proscriptíque infamata fuerat, prior fama & meritum inter cæteras Principis indulgentiâ reuocabatur, vtputà Lyciæ Prouinciæ in specie *legis* 9. *h. t.* 6. *Corporibus* quoque certis indulgentia data quandoque : Senatui tamen vrbis Romæ toti, ex quo multi Senatorum maleficij accusati fuerant indulgentiam petenti Valentinianus Senior denegauit, *l.* 5. *h. t.* 7. *Pœna* denique iam affectis & pœna fungentibus pœnæ continuandæ necessitas quandoque remittebatur indulgentiâ Principis : & quidem omnibus, vt *l.* 10. *h. t. & l.* 7. *inf. de pœnis.* Qua tamen indulgentia non continebantur, in Pistrina Vrbis Romæ condemnati, *d. l.* 7.

¶ Quibusdam tamen quandoque reis indulgentiam se non daturos Principes Edictis denunciabant: exemplum in *l.* 15. *de cohortalib.* vbi vide rationem.

APPA

¶ *Ob* Apparatvm *itineris ad vrbem Romam Crispi & Helenæ Constantini M. criminum indulgentia A.D.* 322.

1. * Imp. Constantinvs A. ad Maximum pp."

PRopter Crispi adque Helenæ partum" omnibus indulgemus": præter" veneficos, homicidas, Adulteros." Acc." III. Kal. Nouemb. Romæ Probiano & Iuliano Coss. [322.]

NOTÆ.

* Abest hæc Constitutio, siue Indulgentia, velut temporaria, à *Cod. Iust.* Eam retulit, deque eâ egit, Baronius A.D. 322. *nu.* 3.

" Rescribendum videtur *P.V.* Romæ scilicet, vt colligere est in partem ex huius *legis* subscriptione, ibi, *Acc. Romæ*: & testatur nominatim vetus Auctor incertus *Notitia Præfectorum Vrbi*, qui olim apud Cuspinianum, & hodie apud Peyrescium extat, & à Bucherio editus est sed & aliæ *leges* hoc ipso anno ad eundem Maximum datæ, vbi disertè *P. V.* vocatur, putà *lex* 1. *sup. de liberali causa*, *l.* 5 *Cod de dilationib.* Quarum hæc quoque dicitur *PP. Romæ.* Quamquam idem quoque Præfectus Prætorio esse potuerit: Quod tamen de Maximo isto non puto.

" De hac voce mox.

" *Indulgemus*, absolutè, pro indulgentiam seu veniam tribuimus, ignoscimus.

" *Præter Veneficos* &c. id est exceptis Veneficis &c. Eadem voce eodem sensu vtitur sæpè Aurelius Victor.

" Vide quæ dixi de Constantini M odio in adulteros, & adulterij crimen, ad *tit. de adulteriis.* & ad *l.* 4. *inf. quorum appellat.* Sanè præter hanc *legem* id testatur eiusdem Constantini *lex* 2. *inf. de pœnis*, *l.* 1. *quorum appellat.* & ea quam memorat Iustinianus, *Nouellâ* 134. *c.* 10 & *l* 30. §. 1. *C. de adulter.*

" Ita quoque *Dat. Romæ*, id est reddita, hoc ipso Anno *lex* 2. *inf. de alim. quæ inop. par*, & PP. Romæ, *d. l.* 8. *Cod de dilationib.*

COMMENTARIVS.

COnstantini M. Prima omnium hæc *hoc tit.* criminum Indulgentia occurrit, Data An. D. 322. eáque propter *Partum* (vt hactenus quidem legitur) *Crispi atque Helenæ*: Quæ vt Baronio, ita mihi quoque negotij plurimum sempet facessiuit, exinde vt Codici huic setiò manommentémque adhibere cœpi. Filiorum equidem causâ à Principibus olim criminum indulgentiam seu *ἀμνηστίαν*, imò & debitorum quandoque indulgentiam tributam constat; ad testandam videlicet lætitiam commuoem, & nominatim quidem ob accessionem filiorum, seu natalitia liberorum, seu *γενέθλια* partúmque adeo liberorum, id est ob natos Principi liberos, si fortè liberis auctus esset, ob puerperium denique, de quo locus quoque apud Libanium *in Βασιλικῷ ad Constantium & Constantem*, vbi de hoc ipso Constantino agit, déque susceptis ab eo liberis, non sine insigni aliquo tùm temporis facinore: nam & hoe inter cætera memorat; *ἢ δεσμωτηρίων χρόνιος συμφορὰ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κρατοῦντος ἐλύθη*, id est *aut diuturna carcerum* [seu vinculorum] *calamitas Imperatoris humanitate, soluta est.* Item de Indulgentia debitorum ob tantum filium, apud Chrysostomum *homil.* 3. *in Matth c.* 3. Solent enim Reges nato sibi filio *indulgentiam in regno suo donare, sed antè transmittunt acerbissimos exactores, qui omne quod inuenerint exigant, ita vt indulgentia ipsa crudelior esse videatur quam ipsa exactio: vt nihil indulgentia habeat præter nomen, vt lugentes illam homines & nudi suscipiant.* Sed & insecutis deinceps temporibus, & Francicis quidem Gregorius Turonensis lib. 6. Historiæ Francicæ: *Cum*, inquit, *natus esset filius Chilperico Regi, iussit omnes custodias relaxari, vinctos absolui, compositiones negligentium fisco debitas componi.* vid. & Aymunium *lib.* 4. *c.* 54. Neque solum ortu Principis redempti noxij, sed etiam serui maoumissi. Extat & apud Marculphum *lib.* 1. *formula* 39. & præceptum Regis, vt pro natali Regis, id est Regis filij in vnoquoque prædio fiscali tres serui vtriusque sexus manumittantur & *lib.* 2. *form. vlt.* ad præceptũ quod dixi Regis, qualiter ex ordinatione Regis pro natiuitate filij sui, Domesticus de villa Regis per suam epistolam relaxatur ingeouus.

¶ Sed enim id ad hanc *legem* pertinere non posse videtur: quod etiã rectè sensit Baronius in *Annalib Ecclesiast. An.* 322. *n.* 3. Sanè namque vt verba sonant, videatur Indulgentia à Constantino M. dati, quasi eo tùm aucto liberis hisce duobus Crispo videl. & Helena. Quod verum tandem non est. Constat equidem, Filium Constantini M. fuisse Crispum, & quidem natu maximum, ex Minerina priore coniuge susceptum: Item constat, Helenam filiam Constantini M fuisse, quæ Iuliano Cæsari postea nupsit: de qua videndus Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *p.* 54. *lib.* 16. *p.* 78. *lib.* 21. *initio.* Zosimus *lib.* ... *p.* 302. Verùm quid hîc faciat partus Crispi, aut cur ob eius partum, hoc demùm anno 322. à Constantino M. indulgentia edicatur, tribuaturue? 1. cùm Crispus hoc tempore iam adolescens, iam quinquennium Cæsar, iam Francorum & Alemannorum domitor fuerit, vt nominatim discere est ex Panegyrico Nazarij, quem is Romæ dixit Anno superiore 321. & ex Panegyrico Publij Optatiani Porphyrij. 2. Itaque diuinabam ego olim legendum in hac lege, *propter Crispi & Helenæ pactum*: vt ita conuentio quædam de nuptiis inter Crispum & Helenam indicari videatur: *Pactum* scil. absolutè pro pacto siue conuentione nuptiali dici, vix quisquam est qui hodie ignoret: & *pacta* pro desponsis. Virgil. *lib.* 10. *Æneid.*

> *Quid soceros legere & gremiis abducere pactas*

Iuuenalis Satyra 6.

> *Conuentum tamen & pactum, & sponsalia nostra*
> *Tempestate paras* ———

Idem Satyra 16.

> *Si tibi legitimis pactam iunctámque tabellis*
> *Non es amaturus* ———

Et Arnobius *lib.* 4. *aduersus gentes*: *Habent speratas habẽt pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.* Pleniùs Tacitus *lib.* 12. *Annal. Pactum*, inquit, *inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Vide & Nonium

Nonium *cap.* 5. vbi explicat quid intersit inter *Speratam, Dictam, pactam,* & *Sponsam*: & *l.* 2. 4. 6. 7. *sup. de sponsalib.* Quod si ita est, alia iam nobis Helena quærenda fuerit: alia, inquam, ab ea, quæ ipsiusmet Crispi soror; Iuliano, vt dixi, postea nupsit, quæ tamen nuspiam apparet. Sanè Indulgentiam prouinciis datam ob pactum nuptiale, exemplo quoque Assueri liquet 2. *Esther vers.* 18. Denique abolitionis publicæ seu indulgentiæ ob honorem domus diuinæ mentio fit in *l.* 2. *π. ad SC. Turpill.* Itémque ob diem insignem & publicam gratulationem, *l.* 8. *π. d. tit.* Verùm id hîc non admittimus. 3. Vti neque illud, quod Baronius quoque suspicatus est, quasi *partus Crispi & Helenæ* hîc dicatur de fœtu edito ex Crispo & Helena: Neque enim huius Helenæ, quæ Crispi vxor fuerit, vlla vspiam mentio occurrit. 4. An igitur ea *Helena* ipsa intelligenda fuerit, quæ Iuliani postea coniux fuerit, cui Crispus hâc Indulgentiâ societur, hac causâ, quod eorum Natales in idem tempus concurrerent, siue vno partu, siue dispari editorum, vt ita hæc Natalitia Indulgentia videri possit; non quasi Constantinus M. hac prole recenter tum auctus fuerit, verùm in memoriam iam olim natorum, & sic ætate nunc prouectiorum, & recurrente vtriusque die Natalitio? Minime: nam & *partus* vox renititur, quæ vtique recenter edito fœtui conuenit: Et cur horum potiùs quàm cæterorum liberorum suorum, Constantini inquam Iun. Constantij, & Constantis, qui tùm editi, Natales hac indulgentia prosequererur Constantinus M.? Quare neque hæc diuinatio placere potest, vel sensus hic admitti, quem tamen germanum magis credidit Baronius. 5 An igitur hic per *Helenam*, illa ipsa quæ Iuliano postea nupsit, intelligenda fuerit? 6. Quid si tandem id accipiamus de gemino partu seu prole Faustæ Aug. coniugis Constantini M. Peruenit sanè in ius meum Nummus quidam paruus æreus FLAV. MAX. FAVSTÆ AVG. quæ Constantini M. vxor erat, in cuius auersa parte exhibetur Genius alatus, pectore aperto, duos infantes seu Gemellum partum exhibens, cum hac Inscriptione SPES REIPVBLICÆ P. TR. cui conueniunt duo Nummi quos exprimit Occo *p.* 538. eiusdem Faustæ, argentei & ærei, in quorum vno, fœmina repræsentatur duos gestans puerulos, alterum dextrâ, alterum sinistrâ: in altero stans cum duobus puerulis, sicut hîc sinu continentur: quorum quidem puerulorum vno partu editorum, vni *Crispi* nomen fuerit, alteri *Helenæ*; verùm mox mortui? Verùm de hoc duplici Faustæ partu altum apud omnes silentium. Et cui etiam verosimile *Crispi* nomen alteri Constantini filio inditum, cùm hoc ipso tempore & anno 322, Crispus Cæsar viueret, & in gratiâ apud patrem esset? Vnum suffugium superest; fortè hanc *legem* referendam ad Paulinum & Iulianum Coss. id est A.D. 325. quo ipso Maximus P.V. fuit, & Crispus C. cæsus:

Verùm hac coniecturâ emissâ, mihi omnino hîc legendum videtur *propter Crispi atque Helenæ* PARATVM, vel APPARATVM: id est apparatum itineris ad vrbem Romam, quem exinde secuta profectio, *ἐπιδημία* ad vrbem Romam, aduentúsque eò Crispi & Helenæ: nëpè enim, nō *Apparatus* tantùm, sed & *Paratus*, tralatitiâ hoc potissimùm æuo voce, non in genere modo omnem apparatum & parationem (quomodo id etiam Nonius Marcellus explicat *in verb. Paratus*:) significat, verùm signatè omnem cultum, parationem, & apparatum seu pompæ genus omne, quo & aduentaturi Principes sese parabant, & aduentantes ipsi excipi soliti. Hoc sanè sensu, vox hæc, *paratus*, occurrit apud Mamertinum *panegyrico pro Consulatu*, *c.* 10 Imo Tacitus hac voce sæpe vsus, Idémque sæpè nominatim de Principis Regúmque apparatu, vt *lib.* 6. *c.* 37. *lib.* 11. *c.* 12. & alibi. De apparatu itineris & bellico, Crispus *in fragm. histor. Paratu militum & armorum.* Tacitus 1. *hist. nautum, militum; armorum paratu strepere prouinciæ* &c. & in v. Agricolæ, *paratu magno, maiore fama, vti mos est de* &c. Gellius *lib.* 7. *cap.* 2. *magnum* viaticum pro magna facultate & paratu magno nunc positum est. Claudianus *de bello Gildonico vers.* 180.

> *Splendet tartareo furialis mensa* PARATV.

id est qui ad Tartara ducit. Idem 1. in laudem Stilichonis, *vers.* 336.

> ——— *suscepto Martis grauiore Paratu.*

Idem 2. *in Rufin.*

> *Atria Regifico iussit splendere Paratu.*

Ita quoque Symmachus *lib.* 9. *ep.* 14. *Annonarios vrgeri iubens paratus*: vbi *annonarios paratus* dixit quos alibi, *commeatus*, id est felicem embolum. Denique *Paratus* est omnis *παρασκευὴ*, vt iam dixi ex Nonio Marcello, & adstipulatur Suidas...... *ἡ παρασκευὴ τῶν Ῥωμαίων*; qui alias *Apparatus*: qua certè *Apparatus* voce hac ipsa in re vsus est Ammianus Marcellinus *lib.* 16. *p.* 75. agens de Constantij Romam profectione: *Vt igitur multa quaque consumpta sunt in Apparatu Regio*: de quo mox quomodo idem agens de Iuliani dispositione reuertendi Tarsum ex Persica expeditione, *lib.* 23. *p.* 257. *scripsisséque ad Memorium Præsidem, vt in eadem vrbe cuncta sibi congrua pararentur.* Claudianus in 6. *Honorij Cos. vers* 374.

> *Iamque parabantur pompæ simulacra futuræ*
> *Tarpeio spectanda Ioui* —

Vt omittam, *Paratus* pro quacunque paratura & cultu quocunque accipi, Tertullianus, in nonnullis Codicib. *de patientia*, *cap.* 13. *omnem fidei subuertendæ vel puniendæ paratum*, pro quo alij habent, *paraturam*, voce Scriptori isti passiua; sic & idem dixit *de Corona militis*, *sub. fin. cælesti parato.* Ouidius etiam dixit, *Tyrios paratus*, id est vestitum siue cultum: idem, *opus impar festis paratibus.* Apparatus alioquin vox magis vsitata circa apparatum itineris, seu profectionum *ἐπιδημίας*, vt ex hoc loco quoque & altero Marcellini liquet, de Constantij Romam occurrentis tendentis apparatu *lib.* 16. *p.* 75. *Vt igitur multa quaque consumpta sunt in* APPARATV REGIO, *Secunda Orphiti Præfectura, transcurso curriculo, elatus honoribus magnis, stipatúsque agminibus formidandis tanquam acie ducebatur instructa* &c. *cùmque Vrbi propinquaret* &c. sic quoque *apparatum itineris* dixit Symmachus *lib.* 9. *ep* 102.

¶ Quare ita censeo Crispum Cæsarem Constantini M. filium, è Galliâ ad Constantinum M. qui in Pannonia tum erat, antea profectum, mox Pannoniâ digressum (vbi certè Crispum superiore Anno 321. fuisse, disertè testatur Nazarius *in panegyrico*, quem is eo ipso Anno habuit, quo & Quinquennalia eius Romæ celebrata) Anno proximè sequente 322. quo *hæc lex Data* est, Romam cum Helena aduentasse: vbi fortè etiam ideo Circenses ludi magnifici editi: quomodo sanè Constantius postea, teste Amm. Marcellino, ibi eos populo dedit: (vbi & *paratura*, & *apparatus* quoque vox propria, sic enim *paraturam spectaculorum* dixit Tertull. *de spectaculis*, *c.* 4. & *apparatum ludorum*, *cap.* 7. & Symmach. *lib.* 2. *ep....apparatum Quæstorium.*)

rium :) vbi & summo honore ij lætitia atque *apparatu παρασκευῇ* publicè excepti : vt ita ob gaudium quoque istud, lætitiámque, Constantinus M. hanc indulgentiam Romanis concesserit, dederitque, emissâ constitutione ad *Maximum Præfectum Vrbis Romæ*, vbi & idcò Accepta ea dicitur in subscriptione. Et verò Nazarius, *eo* quem dixi *panegyrico*, disertè testatus fuerat Anno superiore 321. suum & Romanorum tùm desiderium, vt Constantinus M. & Crispus inter alios Cæsares *Romam* venirent, eóque voto eundem Panegyricum claudit : *Vnum modò est,* inquit, *quo fieri posset* ROMA *felicior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum Conseruatorem suum, vt Beatissimos* CÆSARES *videat, vt fruendi copiam pro desiderij modo capiat, vt* VOS ALACRIS EXCIPIAT, *& cùm Reipub. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.* Quare Romanorum desiderio Constantinus M. satisfecisse videatur, qui digredientem à se Crispum, Romam pergere cum Helena voluerit, siuerítque; scilicet pro magno semper habuêre hoc æuo Romuli Nepotes, Principésque ipsi pro magno imputauêre, (de quo vid. quæ notaui iam nonnulla ad *l.* 10. *sup. de prætorib.*) si quando Principes ipsi vel eorum etiam Affectus seu Charitates Romam iter *pararent*, tenderent, occurrerent, commearent, aduentarent. Quod etiam luculenter ostendit vetus Kalendarium Heruagianum, quod Constantini ipsiusmet sæculo conuenit, scriptúmque est : ibi quippe inter alios dies solemnes hi quoque tres Constantini M. *Aduentus* Romam (de quibus distinctè in Topogr. Vrbis Romæ) notantur.

XV. Kal. Aug. Aduentus D.
XII. Kal. Aug. Aduentus Diui.
V. Kal. Octob. Profectio Diui.
IV. Kal. Nouemb. Aduentus Diui.

Ergo tandem *Paratus* seu *Apparatus Crispi atque Helenæ*, hac *lege*, fuerit apparatus itineris ad vrbem Romam, quem secuta exinde & solemnia pompáque aduentus ἐπιδημίας Crispi & Helenæ, cultúsque omnis iisdem exhibitus Romæ & à Romanis, in cuius rei lætitiæque signum Constantinus M. hanc Indulgentiam Vrbi Romanæ concesserit. Narrat & Author vitæ Leonardi apud *Surium*, Remigium à Clodonæo emeruisse, vt quoties Reges Rhemensem vrbem accederent & prætergrederentur, Rei omnes vinculis soluerentur. Qua quantáque certè festiuitate seu lætitia, quo *apparatu* & sollemnitate Principes, eorúmque affectus Romam ingrederentur, aduentantésque exciperentur ? non huius loci est edisserere : de quo vid. interim congeriem *de Imperatore Rom. lib.* 3. *c.* 8. Ergo fuerit hæc Constantini Indulgentia, reuera & effectu ipso, ob felicem Crispi & Helenæ *aduentum* ad Vrbem Romam. Cuiusmodi certè Indulgentiæ Francorum quoque Regum felici seu iocundo aduentu suo & ingressu in ciuitates potissimas tributæ iamdiù, criminibus tamen nonnullis exceptis : de quo vid. quæ Butillerius *in summa rurali* : Boerius *qu.* 217. Benedictus *in cap. Raynutius* : Chupinus *de domanio lib.* 2. *tit.* 7. Argentræus *in leges Armoricas* : Mornacius ad *leg. obseruare*, *π. de offic. Proconf.*

Primùm enim, vt argumentis hanc coniecturam fulciam, cur alioquin Constantinus ob hos tantùm, Crispum inquam & Helenam indulgentiam tribueret, qui alios tamen liberos tùm habebat, nisi quia hi in re aliqua tum iuncti & *parati* erant? Secundò, cur ad *Vrbis Romæ Præfectum* hæc Indulgentia ob Crispum & Helenam data emissáque fuerit, ibidémque *Accepta* ea dicatur, nisi quia Crispus & Helena in Romanorum gratiam quid moliebantur, vel fecerant, nempe ob apparatum itineris Romani, & quem secuta ἐπιδημία felixque eò aduentus. Sic sanè & olim iam Augusto honos hic habitus, ne dies eius aduentus supplicio fœdaretur : teste Suetonio, *cap.* 57. Ergò hæc Indulgentia est ob *aduentus* spem; quò antequam ij peruenirent, hanc in antecessum, tanquam metatoriam Epistolam, Indulgentiam Constantinus M. Romam præmiserit. ¶Et sic veram *huius leg.* lectionem simul & historiam tenemus.

Illud modò quærendum superest, quænam Helena ista sit, cuius *hac lege* mentio fit; num Constantini videlicet mater, an verò filia eiusdem ? certè Helena Constantini filia, Constantij soror, ab ipsomet postea Constantio fratre 35. pòst annis, A.D. 357. Romam ducta fuit teste Amm. Marcellino *lib.* 16. *p.* 78. Itaque de Helena matre id potiùs accipiam, quæ & ipsa profectione Hierosolymam postea inclaruit. Neque quidquam obstat ordo verborum in *hac leg.* seruatus, vbi *Helena* Crispo postponitur : quæ si mater foret, Crispo præponenda videretur. Id enim coniecturæ nostræ euertendæ non sufficit ; quandoquidem Crispus ante Helenam nominari videtur ob spem Imperij *Cæsarísque dignitatem.*

Superest exceptio huic *legi & Indulgentiæ* à Constantino M. addita ; nempe ab hac criminum Indulgentia excipiuntur tria crimina, putà Veneficij, Homicidij, & adulterij : At enim quinque crimina, quæ capite vindicantur, exprimuntur, excipiuntur *l.* 1 *inf.* Imò sex, *l.* 3. *&* 4. Octo, *leg.* 6. Nouem, *leg.* 7. Decem, *leg.* 8. Eædem sanè exceptiones obtinent hodiè in Gallia in indulgentiis, quæ tribui solent felici Regum & Reginarum aduentu, seu introitu : de quo vid. le Prestre *au Recueil des arrests de toutes les Chambres, p.* 19.

¶ Constantii *Indulgentia post Magnentium* Tyrannvm *superatum A. D.* 353.

II. * Imp. Constantivs A. ad Cerealem P. V.''

Omnia penitùs amputentur, quæ Tyrannicum tempus poterat habere tristissima. Vniuersos ergò præcipimus esse securos : exceptis quinque criminibus, quæ capite vindicantur. Dat. VIII. Id. Septemb. Lygduni.'' Constantio A. VII.'' & Constante c. Coss. [353.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria.

'' De hoc *Cereali* P.V. alor.

'' *Lygduni*, pro *Lugduni*. de quâ loci circumstantia mox.

'' *Constantio Aug. VI. & Constante Cæs. II.* vt mox probabo.

COMMENTARIVS.

Constantii Imperatoris hæc Indulgentia est, post Magnentium Tyrannum superatum emissa. Tyrannis scilicet deuictis, oppressis indulgentiæ criminum quoque emitti seu edici solebant. Idque duplici ratione : vel enim iis qui Tyrannorum partes securi essent indulgentia Edicto promittebatur, vt ita ad Imperium & obsequium flecterentur, vt in specie *legis* 11. *h. t.* vel iis, qui Tyrannorum temporibus crimina admisissent, qui fortè aliter euadendi non habuissent facultatem, nisi eos eadem crimina iuuissent : denique iis qui indignè quid vel inuidiosè commisissent, vt in specie *legis vlt. inf. de infirmandis his quæ sub Tyrannis.* Quod vtcumque ἀμνηστείας genus fuit. Sanè in specie huius *legis* nostræ posterius hoc præstatur, atque adeò hoc Indulgentiæ genere crimina eorum temporum occasione admissa singulari indulgentia remittuntur. Vt ita hoc Clementiæ exemplo sese Constantius Imp. commendaret, néue ad viuum resecando omnia Tyranno depulso, tyrannidis adhuc mala superessent, quo atrocius & periculosius nil. ¶ Sanè hic idem Constantius superiore Anno 352. Magnentio nondum penitus profligato, simile Edictum, sed prioris generis, promulgauerat, quo scil. Indulgentiam & impunitatem Magnentij sectatoribus pollicitus fuerat, cuius commeminit Iulianus, 1 *orat. p.* 130. κηρύγματα δὲ ἦν λαμπρὰ καὶ βασιλικῆς ἄξια μεγαλοψυχίας ἄδειαν δὲ πᾶσιν ἐδίδου τοῖς ταχθεῖσι μετὰ τοῦ τυράννου, πλὴν ὅτις αἰτίαν ἐκείνῳ φόνων ἐκοινώνει : id est, *Edicta emissa magnifica & magnanimitate Regiâ digna, quibus omnibus qui cum Tyranno essent, impunitas promissa : præterquam iis qui cum eo nefandarum cædium participes fuissent.* Vbi vides quoque similem ei quæ *hac lege* continetur exceptionem, quâ videlicet homicidæ nominatim ab hac Indulgentia excipiuntur. Quicquid tamen *hâc lege* Constantius polliceatur, Ammianus Marcellinus *lib.* 15. scribit post hanc *legem* hoc ipso Anno, Constantium in eos qui cum Magnentio ausi fuerant conspirare, cùm ..... non possent, sæuisse. Aduersus quam eius atrocitatem sufficiunt dicta ad *l. vlt. inf. de infirman. his quæ sub Tyran.*

¶ Pertinet igitur hæc *lex* ad *Magnentium Tyrannum*, de quo non omnia prodigè dici nunc oportet, sed ea tantùm fermè, quæ ad ipsam temporum rationem pertinent, quæque tum inscriptionem, tùm subscriptionem *huius legis* illustrare valent : Nam de hoc ipso Magnentio sunt præterea *lex* 5. *infr. de paganis* : & *lex* 5. *de infirmand. his quæ sub Tyrann.* Magnentius igitur, à *Letis Francis* oriundus (de quo *Francica* docebuor [?]) Constante Galliarum simul & Italiæ Imperatore cæso, Sergio & Nigriniano Coss. id est A. D. 350. 15. Kal. Febr. Tyrannidem in Gallis assumpserat; Auctores eius rei Socrates, *lib.* 2. *cap.* 21. *in princ.* Chronicon *Alexandrinum*, Cassiodorus, Consularia *Idacio* subdita, Cedrenus, alij. Eodémque tempore *Nepotianus* Romæ Tyrannidem assumpserat. & *Veteranio* apud Syrmium. Magnentius ipse in Gallia Tyrannidem teouit [?], mox Italiam, ipsamque Vrbem Romam, cæso Nepotiano, occupauit : itaque & instituti ab eo iudices in ipsâ Vrbe Roma, & quidem Præfecti Vrbis, vt ostendam ad *l.* 5. *infr. de Paganis* (vbi de gestis ab eo in Vrbe Roma) Imò & Consules : Magnentium quippe & Gaisonem Consules A. D. 351. ponit Author *Notitia Præfectorum Vrbi.* Qui sanè Consules neque hoc *Codice* neque vspiam alibi memorantur : quinimo nullæ *leges* eo anno latæ à Constantio *hoc Codice* occurrunt, vtpote Constantio in apparatu bellico aduersus Veteranionem & Magnentium occupato. Quinimò idem *Notitia* Auctor A. 352. *Decentium* (fratrem Magnentij) & *Paulum COSS.* ponit : pro quibus *hoc* quoque *Codice* habentur *Constantius V. & Constans COSS.* Penetrauit mox idem Magnentius in Pannoniam, vbi anno illo superiore 352. Mursensi prælio deuictus à Constantio sub finem Autumni in Italiam fugatus est. Post hanc statim victoriam Constantius proposito illo Indulgentiæ edicto, quod ex Iuliano antea memorabam, Magnentij Sectatores in partes suas traducendos putauit, mox ipsum Magnentium in Italiam secutus est, vnde pariter in Galliam rursum fugatus Magnentius. Hinc est igitur quod Constantij *leges* superiore anno 352. occurrunt, Datæ *Sirmij* in Pannonia, & quidem ad Helpidium Consularem Pannoniæ vna, *l.* 6. *sup. de Veteranis* : & *l.* 8. *inf. de petitionib.* Mox & Mediolani, *l.* 5. *inf. de infirm. his quæ sub Tyran.* Cuius sanè *legis* argumentum est de Magnentio hoc Tyranno & Iudicibus ab eo constitutis. Hinc est rursum, quod hoc ipso anno 353. duobus circiter mensibus ante hanc *legem* Constantij *lex* data dicitur *Rauenna.* Tandem, Magnentium in Galliam secutus est Constantius, vbi cùm tribus annis & sex mensibus tyrannidem tenuisset in vniuersum, teste Eutropio *lib.* 10. & Zosimo *lib.* 2. *p.* 701. à Constantio planè deuictus est, 4. Id. Augusti : vt Auctor est Scriptor *Fastorum Siculorum* : vel vt Socrates testatur *lib.* 2. *c.* 27. & verius videtur, 18. Kal. Septembris. Igitur

Magnentius

Magnentius ipse LVGDVNI se interfecit, vt testantur Socrates *d. cap.* 27. & Sozomenus, *lib.* 4. *cap.*6. Hac igitur Vrbe *Lugduno* recepta, ac tyrannide Magnentij penitùs profligata, emissa statim ex ea Vrbe LVGDVNO hæc *lex* nostra à Constantio, siue hoc Edictum indulgentiæ, securitate promissa iis, qui in Italia vel ipsamet Vrbe Roma, Magnentij, vel etiam Nepotiani partes secuti fuissent, vel saltem per ea tempora criminibus sese obligassent. Exceptis tantum atrocioribus criminibus quinque, quæ capite vindicantur, quæque talia sunt, vt admisso nullius temporis obtentu excusari vel indulgeri possint. Quinque crimina ait; pariter vt *lex* 3. *inf. de bonis damnatorum. Quinque* inquit, *legibus damnata mulieris dos publicatur, Maiestatis, vir publica, parricidij, veneficij, de Sicariis*: rursum pariter vt duabus Constitutionibus, quas sub Theodosij M. nomine ex *Cod. Lugd. & Anic.* edidit nuper Sirmondus *in append Cod. Theod. n.* 7. 8. de quarum fide actum, *in Prolegomenis.* cùm tamen sex memorentur *l.* 3. 4. *h.t.* Imò octo, *l.* 6. 7. 8. *h.t.* Quæ qualia sint ex illis *legibus* apparebit. Sanè superiore *lege* 1. Tria quoque crimina tantum excipiuntur, sub quibus tamen & aliæ species comprehenduntur. Ad horum criminum exceptionem ab Indulgentia Principis allusit quoque Chrysostomus *in ep. ad Corinthios λόγῳ β. p.* 13. *t.* 3. Vtcunque sit, homicidium de eorum criminum numero esse notandum est: A quo non abhorret quod Iulianus *Orat* 1. *Petau.* 10. 112. 134. 144. de cædibus à Magnentio patratis ait: imò conuenit omnino Indulgentia illa eius quam suprà ex eodem memoraui.

¶ Cæterùm hæc *lex* data est *ad Cerealem Præfectum Vrbi*, ad quem ipsum paulo pòst mense Nouembri pariter data occurrit *lex* 5. *inf. de Paganis*, quâ sacrificia nocturna Magnentio Auctore permissa aboleri iubentur.

Ad hunc eundem Cerealem est quoque *lex* 9. *inf. quorum appellat.* Eius denique meminit hoc ipso Annò 353. Auctor *Notitiæ Præfectorum Vrbi* & superioris anni fine, vbi ostendit eum Præfectum fuisse Vrbi à Sext. Kal. Octobr. Anni 352. ad Sext. vsque Id. Decembr. huius anni 353. Quod & ipsum postremum in partem arguit *d. lex* 5. *inf. de paganis.*

Prætereiri etiam non debet vetus inscriptio quæ huius de Magnentio victoriæ, simul & Cerealis huius P. V. mentionem conseruat.

RESTITVTORI VRBIS ROMÆ ATQVE ORBIS ET EXTINCTORI PESTIFERÆ TYRANNIDIS

D. N. FL. IVL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO

MERATIVS CEREALIS V. C. PRÆFECTVS VRBI VICE SACRA IVDICANS. D. N. M. QVE EIVS.

Ex his omnibus iam elucet, hanc legem referendam ad A.D. 353. seu Consulatum Constantij VI. & Constantis Cæs. II. non etiam, vt corruptè editum, ad Consulatum Constantij VII. id est ad A. D. 354. Denique ex his iam liquet, de tribus: putà cur *Lugduni* data hæc *lex* fuerit, cúrque ad *Cerealem Præfectum Vrbi* ea emissa sit, postremùm de quo *Tyranno* senserit Constantius *hac leg.*

¶ PASCHALIS *Valentiniani Sen. indulgentia, omnium antiquissima. A. D.* 367.

III. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus" AAA. ad Viuentium P. V."

OB diem Paschæ (quem intimo corde celebramus) omnibus quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluimus: Attamen Sacrilegus, in Maiestate " reus, in mortuos", veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida, communione " istius muneris separentur. Dat. III. Non. Maij", Rom." Lupicino & Iouiano" Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* pariter vt *lex* 4. 6. 7. Atque ita non nisi vnica *lex* de Paschali Indulgentia, è quinque quæ *hoc titulo* comprehensæ sunt, in *Cod. Iust.* relata est: putà *lex* 8. *in l.* 3. *C. de Episcop. aud.* Cui tamen lacinia quædam attexta est è *l.* 6 *h.t.* Memorat hanc quoque *legem* Baronius *A. D.* 367. *n.* 1.

" *Gratians* nomen inducendum, vt docet Temporum ratio: vid. *Chronologiam Theod.* mense quippe Augusto demùm Gratianus Ambianis à P. Valentiniano Augustus renunciatus fuit: quod iam etiam Doctiss. Petitus notauit *Comm. in leges Atticas, p.* 38.

" *Viuentius* P. V. *Romæ* sub Valentiniano Sen. de quo mox.

" *In Maiestatem reus*, id est, Maiestatis reus.

" Necromantiam intelligit.

" Pro *à communione*: quomodo etiam hic fortè scriptum fuerat.

" An reponendum *Martij*: Emissæ enim hæ Paschales Indulgentiæ ante vel circa diem Paschæ, πρὸ ἡμερῶν τῆς ἑορτῆς, vt ait Chrysostomus. Et vt idem testatur *Homil.* 30. *in cap.* 11. *Genes. p.* 427. *Paris. edit.* in magna Hebdomada quæ Pascha præcedit, pariter *sermone in magnam Hebdomadam, tomo Sauil.* 5. *p.* 541. qui vtique in Maium nunquam incidit, sed vel in Martium vel Aprilem. Dominica enim Paschalis hoc æuo citima Martij 16. vel vt alij 22. remotissima Aprilis 25. vel 30. Et verò hoc anno Pascha celebratum *Kalendis Aprilis.* Verùm de hoc mox.

" *Rem.* Remis enim hoc tempore versabatur Valentinianus: vt docent superioris anni *leges*, & huius complurimæ. Quod etiam notauit Doctiss. Petitus *Comment. in leges Atticas, p.* 38. 39. Fidem facit *Chronologia Theodosiana.* Quin & Ammianus Marcellinus, *lib.* 26. *p.* 340. Sanè idem error admissus *in l.* 4. *inf. de Metallis*: & *l.* 13. *inf. de Susceptorib.* Nisi *data* hic accipiendum pro *Accepta.*

" *Iouino.* Quanquam & *l.* 11. *inf de pœnis*: & apud Socratem etiam *lib.* 4. *Historiæ Ecclesiast. cap.* 10. huius consulis nomen ita quoque effertur.

COMMEN

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. tres *leges* seu Indulgentiæ sequuntur: & duæ quidem priores Paschales Indulgentiæ, ob PASCHÆ scil. celebritatem, seu Festo Paschatis (de quo festo dixi ad *leg. omnes dies 2. sup. de feriis*: quam, vt alia omittam, Gregorius Nazianzenus *Orat. funebri in Patrem, 19. p. 304.* βασιλίσσαν τῶν ἡμερῶν ἡμέραν vocat. Idem *sermone* de hac festiuitate *secundo, p. 676.* αὕτη, inquit, ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτὴ καὶ πανήγυρις πανηγύρεων τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας, οὐ τὰς ἀνθρωπικάς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῷ τελουμένας, ὅσον ἀστέρας ἥλιος: Ibidem μεγίστην ἡμερῶν vocat) apperente, Indulgentia criminum à Principibus Christianis emitti solita: Cuiusmodi Indulgentiæ Paschales quinque in vniuersum *hoc titulo* occurrunt, *hac*, inquam *lege 3. & l. 4. 6. 7. 8. infr.* quæ quidem omnes sunt huius muneris (vt *hac l.* vocatur) id est Indulgenitæ Paschalis Edicta; quarum quidem duæ priores sunt Valentiniani Sen. tres posteriores, Valentiniani Iunioris: è quibus *vnicam* tantùm, purà *legem* 8. habet *Codex Iustin. sub tit. de Episc. aud.* Et eius alioquin quæ apud Gothos quoque deinceps in vsu fuit, formula elegans extat apud Cassiodorum, *lib. 11. form. vlt.* Meminère huius Indulgentiæ passim Patres Ambrosius, *Epist. 33. p. 154.* vbi exprobrat Imperaroti, quod Iustinæ Matris suasione Paschatis tempore pios viros carceri mancipasset, quo vincti alioquin dimitti solerent. *Itaque* inquit, *Sanctis diebus hebdomadis vltima, quibus solebant debitorum laxari vincula.* Meminit & Gregorius Nyssenus *orat. 3. de Resurrectione Christi*: οὐδεὶς δὲ, inquit, οὕτως κατώδυνος, ὡς ἄνεσιν μὴ δρέψασθαι τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἑορτῆς· νῦν ὁ δεσμώτης λύεται, ὁ χρεωστὴς ἀφίεται, ὁ δοῦλος ἐλευθεροῦται τῷ ἀγαθῷ καὶ φιλανθρώπῳ τῆς ἐκκλησίας κηρύγματι &c. id est, *Nullus adeo ægritudine pressus & obnoxius est, quin per huius festi* [de Paschate loquitur] *magnificentiam, mali sui remissionem sentiat atque leuamen: hoc die nexi soluuntur, debitor dimittitur, seruus bono & humano præconio atque Edicto Ecclesia manumittitur.* Qui locus vel eo quoque singularis est, quod docet, manumissiones in Ecclesia Paschali die celebrari solitas, de qua alioquin manumissione in Ecclesia suo titulo, *sup. de manumission. in Ecclesia.* Meminit huius Paschalis indulgentiæ, & quidem à Theodosio M. datæ, eo ipso anno & tempore, quo tumultus Antiochenus exortus, statuæque Imperatoriæ deiectæ, id est A.D. 387. Chrysostomus *homiliâ ad populum Antiochenum 6. pag. edit. Paris. 84.* τὴν παροῦσαν ἑορτὴν, ἣν καὶ ἄπιστοι αἰδοῦνται σχεδὸν πάντες ἣν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θεοφιλὴς βασιλεὺς οὕτω ᾐδέσθη καὶ ἐτίμησεν, ὡς ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ μετ' εὐσεβείας κρατήσαντας ὑπερβάλλειν βασιλέας ἐν ταύταις γοῦν ταῖς ἡμέραις πέμψας ἐπιστολὴν εἰς τιμὴν τῆς ἑορτῆς τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας σχεδὸν ἀφῆκεν ἅπαντας καὶ ταύτην ὁ ἱερεὺς ὁ ἡμέτερος εἰσελθὼν, ἀναγνώσεται τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τῶν οἰκείων αὐτὸν ἀναμνήσει νόμων, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν, ὅτι σὺ σαυτὸν παρακάλεσον καὶ τὰ σαυτοῦ μέμνησο· οἴκοθεν ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας· δικαίους οὐκ οἶκον ποιῆσαι φόνον, καὶ ἀδίκους ὑπομένεις ἐργάσασθαι τοὺς ἐληλεγμένους καὶ καταδικασθέντας τὴν ἑορτὴν αἰδεσθεὶς ἀφῆκας, καὶ ἀναιτίους καὶ μηδὲν τετολμηκότας καταδικάσεις, id est, *Per hos dies Imperator missâ Epistolâ in honorem festi, omnes fermè qui carcere detinebantur liberos dimisit. Hanc ergo cùm ad Imperatorem venerit Sacerdos noster epistolam ipsi prælegét, suásque ipsi leges in memoriam reuocabit, & ad eum dicet: Temet mone tuorúmque memor esto: domi tuæ, vel à teipso humanitatis exemplar habes: Noluisti iustam cadem facere, & iniustam poteris admittere? conuictos & condemnatos ob festi reuerentiam dimisisti, & non obnoxios, nihilque ausos damnabis?* Et post alia, super eâ Indulgentia οὐ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διαλεγόμενος τῇ πόλει πάσαις ἔλεγες, οὐδέ μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναστῆσαι. Et idem rursum Chrysostomus Flauianum Episcopum Antiochenum, *tom. 4. p. 441.* in reconciliationem Imperaroris cum ciuitate, *homil. 20. ad Populum*, Imperatorem Theodosium M. inducit alloquentem. μέμνησαι, inquit, πρῴην ὅτε τῆς ἑορτῆς ταύτης καταλαβούσης ἐπιστολὴν ἐπέμψας πανταχοῦ τοῖς δικασταῖς, κελεύουσαν τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφεῖναι, καὶ συγχωρῆσαι αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα καὶ ὡς οὐκ ἀρκοῦντα ἐκείνων δεῖξαι σοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων ὅτι οὐδέ μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς ἀπολωλότας καλέσαι, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀναγαγεῖν ζωὴν, id est, *Meministi nuper cùm hoc festo apperente epistolam per totum orbem misisti, iubentem, eos omnes qui carcere detinebantur, dimitti; eisque crimina indulgeri. Quin atque si hæc humanitati tuæ testificandæ non sufficerent, in hæc verba scripsisti*: VTINAM MIHI ET MORTVOS REVOCARE ATQVE AD PRISTINAM VITAM REDVCERE LICERET. Quæ Theodosi. M. Indulgentia Paschalis hodie *hoc Codice Theodosiano* non extat. Plures quoque anni sunt cùm suspicabar Indulgentiam illam Theodosij M. quam Themistius *Orat. 5.* effert, eodem pertinere: eam quippe in longinquas regiones peruasisse ait, & post eam, reos lugubri amictu deposito α .... ἑώρταζον ἑορτήν. Quam sententiam tueri vidi quoque postea Epiphanij Interpretem *p. 305. 366.* verùm attentè eam Orationem legenti mihi nunc placet, non agi ibi de solenni aliqua Paschali Indulgentia, quâ sanè Maiestatis Rei nunquam comprehendebantur, vt docet *lex 3. sup. l. 4. 6. 7. 8. inf.* verùm de extraordinaria, quæ facta Maiestatis reis. Editæ sunt & nuper eiusdem Theodosij duæ Indulgentiæ in *append. Cod. Theodosiani* quarum vna sine temporis characterismo ad Eutropium Præfectum Prætorio data dicitur (qui sanè Præfectus Prætorio fuit A.D. 380. & 381.) & altera ad Antiochenum, qui & Spectabilitatis titulum ibi obtinet. Data x. Kal. Maias Honorio NB.P. & Euodio Coss. id est A.D. 386. verùm de earum fide alibi viderimus. Meminit rursum huius Indulgentiæ, proculdubio à Theodosio vel Arcadio factæ, Chrysostomus *tom. 5. Sauiliano sermone in magnam Hebdomadam, p. 541.* vbi postquam de Hebdomada Antepaschali Iuridicis diebus Imperatoriâ constitutione exemptâ egit, subiicit: οὐ ταύτῃ δὲ μόνον αὐτὴν τετιμήκασι τῇ σπουδῇ καὶ τιμῇ ἀλλὰ καὶ ἑτέρᾳ οὐκ ἐλάττονι ταύτης· βασιλικὰ καταπέμπουσι γράμματα λέγοντα τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀπολύεσθαι τῶν δεσμῶν: &c. vbi etiam causam huius Indulgentiæ Paschalis reddit. Pariter vt *homil. 30. in cap. 11. Genes. p. 427. Paris. edit.* καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν φιλοτιμίαν ἐπιδείκνυνται [οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι] τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφιᾶσι τῶν δεσμῶν, καὶ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην μιμοῦνται τὸν ἑαυτῶν δεσπότην, &c. Meminerunt huius Indulgentiæ Paschalis & Monachi Eutychis hæretici in libello supplice ad Pseudo-Synodum Ephesinam in actis Concilij Calcedonensis: καθ' ἣν (diem Paschatis) λύεται μὲν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμαρτηκότων ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τὰ ἐπιτίμια λύεται δὲ παρὰ τῶν βασιλευόντων ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τὰ δεσμὰ τοῖς ὑπευθύνοις.

¶ Porrò moris huius atque Indulgentiæ Paschalis haud antiquior mihi mentio occurrit, quàm *hac ipsa lege*, quæ *Valentinianum Seniorem* authorem

tem habet. Et sanè ita omnino existimo, Valentinianum Sen. primum huius Indulgentiæ Paschalis auctorem fuisse: atque adeò *hâc lege* primum eius ea de re Edictum contineri A.D.367. Cuius etiam initio, huius instituti sui caussam reddit: peculiarem videlicet suam erga eum diem deuotionem: *Ob diem Paschæ quem intimo corde celebramus*, &c. Et quidem in Vrbe Româ primùm, vel potissimùm, vsurpatus hic mos: vt docet præter hanc legem, *lex prox.* 4. 6. *&* 7. Propagatum dein exemplum ad prouincias: de quo est *lex* 8.

Et sanè Viuentio Præfecto Vrbis *hanc leg.* inscribi obseruandum est: cui eidem alioquin inscribitur hoc ipso Anno *l.* 11. *inf. de pœnis*. Eiusdémque meminit Ammianus Marcellinus, *lib.* 27. *p.* 361. 362. Qui quidem *Viuentius* ille est, sub quo exorta seditio illa cruenta quam describit idem Ammianus Marcellinus *dicto loco*. Neque ambigo, quin huius facti seu Indulgentiæ Paschalis Valentiniano auctor fuerit *Damasus Episcopus Romanus*, qui superiori Anno 366. electus fuit, non 367. vt Baronio visum, vt alibi pluribus ostendo. Sanè recens etiam huius Indulgentiæ Paschalis institutum esse, indicare videtur ipse Valentinianus *lege prox.* quem Principem, aliis quoque argumentis comperio, Religionis Christianæ venerationem variis rationibus auctum iuisse: inter cætera, comportatis spoliis è Templis Gentilium in Ecclesiam: quod Iulianus versâ vice facere instituerat. Atque hoc etiam inter alia complurima argumento apparet, librum *de Cardinalibus operibus Christi*, perperam S. Cypriano Carthaginensi tribui, cùm in eo fiat huius Indulgentiæ mentio.

¶ Traductus autem proculdubio Indulgentiæ huius Paschalis mos à Iudæis; apud quos vndevnde mos ille inuectus fuerit (de quo Grotius ad *c.* 27. *Matth. v.* 15.) solemnibus diebus vnum è vinculis dimittere mos erat, ac nominatim festo Paschali, vt ea Euangelio patet. Quod & Pentecostes & Tabernaculorum diebus factum: Quanquam & apud Gentiles quoque diebus solemnioribus festorum vincti soluti. Ita diebus Cereri sacris vincti, solui soluti ex lege Græcorum, cuius meminit Sopater *ἐν διαιρέσει ζητημάτων τοὺς δεσμώτας*, inquit, *τοῖς Θεσμοφορίοις λύειν*. Item in Panathenæis Vlpianus ad illa Demosthenis *πολλάκις ταῦτα .... ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διατρίψαντα* ex oratione κατὰ Τιμοκράτους sic notat κατὰ τοῦτο ἔτι ἤγετο τὰ παναθήναια, τότε δ' ἔξεστιν εἰπεῖν τὸν δεσμὸν τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν ὡς ἐγράφη ἐν τῷ κατὰ Ἀνδροτίωνος. Sed & idem Romæ fiebat, *Liuius lib.* 5. in descriptione Lectisternij quod primum factum in Vrbe A. CCCLV. *Et cum inimicis quoque benignè & comiter sermones habiti, iurgiis ac litibus temperatum, vinctis quoque dempta in eos dies vincula.*

¶ Tandem obseruandum, vt ex *h. l.* ita ex reliquis quatuor, Indulgentiam hanc Paschalem non pertinuisse ad sex atrociorum criminum reos. Quod etiam in illa apud Cassiodorum indulgentia expressum; de quo plenius dicam ad *leg* 6.

¶ Cæterùm ne quis turberur characterismo diei & mensis *huic legi* apposito III. *Non Maij*, notandum, id non referendum ad diem quo Pascha celebratum, multò minus ante id, quando nunquam Pascha in eum diem incidit, verùm citeriùs, & verò bis Coss. Pascha celebratum *Kalendis Aprilis*: vide Victorij *Canonem Paschalem*, & *supr. in Notis* iam dixi. Verùm cùm post Paschatis diem elapsum reus quidem in foro Præfecti Vrbis conueniretur, veluti sacrilegij reus, aut maleficus: is verò obtenderet repeti se ampliùs non posse, quasi Paschali Indulgentiâ comprehensus, dubitatum ea de re, atque ad Valentinianum Imp. relatum: Et ita quidem sentio, etsi Doctissimus Petitus, *comment. in leges Atticas p.* 40. rescribendum putet III. *Non. Mart.* vt ita appetente Paschate hæc *lex* lata fuerit. In magnâ certè Hebdomada huiusmodi Indulgentias emissas testatur Chrysostomus *duobus illis locis*, quos antea consignaui.

¶ Interim hîc cumulate iuuat quæ *hoc titulo* de Paschate, & Paschalibus diebus occurrunt elogia; *ob diem Pasche*, inquit Valentinianus Sen. *h.l.* *quem intimo corde celebramus*: Idem *l. prox.* 4. *Paschæ celebritatem* vocat: *Paschalis lætitiæ diem*, Valentinianus Iun. *l.* 6. idem *l.* 7. *Religionem anniuersariæ obsecrationis*. Idem *l.* 8. *Gaudia & lætitiam communem* his tribuit: mox, *dies sanctos vocat*. Quæ omnia testantur venerationem, sanctitatem & lætitiam huius festi: & elogiis quæ *initio* ex Gregorio Nazianzeno notaui, respondent.

¶ *Altera* PASCHALIS *Indulgentia Valentiniani Sen. A. D.* 368.

IV. * Idem " AAA. ad Olybrium " P. V.

PASCHÆ celebritas postulat, vt quoscunque nunc " ægra exspectatio quæstionis, pœnæque formido sollicitat, absoluamus: Decretis tamen *Veterum* † mos gerendus est, ne temerè homicidij crimen, adulterij fœditatem", maiestatis iniuriam, maleficiorum scelus", insidias" venenorum, raptúsque violentiam sinamus euadere. Lecta " VIII. Id. Iun." Valentiniano & Valente II. AA. Coss. [368.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod. Iust.* omisit eam Baronius: quâ tamen Historia Ecclesiastica Anni 368. augeri potuit.

" Rectè hic *Gratiani* nomen additum: vide *Consular. Theodos.*

" *Olybrius* PV. Romæ sub Valentiniano Sen. De eo vide Amm. Marcellinum *lib.* 28. *p.* 383. Fuit verò hic Olybrius Præfectus Vrbi integrum triennium Anno videl. 368. 369. 370. vid. *Prosopogr.*

" Nota hanc vocem *nunc*, imminente scilicet Paschali celebritate, indulgentiæ hæ emissæ: de quo ad *leg. superiorem*.

† Quænam hæc Veterum decreta? Dicam mox.

" *Κυριολογία* hic benè obseruata, Marcellinus *lib.* 16. *p.* 73. *nec adulterij fœditate suppressa*. Sanè *l.* 2. *sup. de adulteriis*, fœdandi quoque verbum, hac in re vsurpatur.

" *Iniuria* Maiestatis propriè.

" *Scelus maleficiorum*, vide *sup. tit. de Maleficiis*.

" Insidiæ venenorum: vide *titulum* horum ad *L. Cornel. de Sicariis & Veneficis*.

" *Lecta* lex in Senatu proculdubio, v. *Prolegomena*. Lecta porrò hæc lex seu indulgentia, quomodò & recitata quæ continetur *l.* 6. *inf.*

COMMENTARIVS.

PASCHALIS Indulgentia à Valentiniano Seniore emiſſa hæc altera eſt A. D. 368. cuius eadem eſt quæ ſuperioris ſententia, Anno Superiore datæ. Ex quâ magis magiſque confirmor, Valentinianum primum Auctorem Paſchalis huius Indulgentiæ fuiſſe: Cæterùm mirum, quod etiam Doctiſſ. Petitus notauit *in leg. Attic. p.* 40. hanc legem *Id. Iunias* primùm lectam, Itaque error hic mihi reſidere videtur. Emiſſæ quippè hæ Indulgentiæ Paſchales appetente Paſchate: atquin in *Iunium* menſem Paſcha nunquam incidit. Malim itaque *VIII. Idium* [Apr.] Porrò apertiſſimè initium *legis* oſtendit circa feſtum Paſchæ hanc *legem* latam. *Paſcha celebritas poſtulat, Vt quocumque* NVNC *ægra expectatio ſollicitat.* Paſcha verò hoc Anno celebratum XVI. Kal. Maias nonnullis Latinorum X. Kal. April. vide Victorij *canonem.*

¶ Quod recenſum attinet exceptorum criminum ab Indulgentia Paſchali, eſt ea paulum diuerſa ab eo qui fit *lege Superiore*; vbi & obſcurum videri poſſit quod de *decretis veterum* additur. Sed enim hîc intelliguntur *leges Iuliæ* & *Corneliæ*, ſimileſque, quæ crimina perſequuntur, & perſequi iubent. Quæque tacitè hîc opponi videntur recenti inſtituto indulgẽtiarum Paſchalium, vt ad *legem* Superiorem monebam: hoc videl. ſenſu: hactenùs quidem à decretis Veterum recedi, quæ delicta puniri iubent, vt Indulgentiæ ad leuiora delicta tantum pertineant: in atrocioribus verò criminibus, decretis Veterum mos geratur.

¶ GENERALEM *indulgentiam criminis alicuius à toto aliquo corpore, veluti à Senatu, non rectè peti.*

v. * Idem AAA. ad Senatum.''

INDVLGENTIA, Patres Conſcripti, quos liberat, notat; nec infamiam criminis'' tollit, ſed pœnæ gratiam facit: In vno'' hoc, aut in duobus reis ratum'' ſit: Qui indulgentiam Senatui dat, damnat Senatum. Dat. XIV.'' Kal. Iun. Treu. Gratiano A. II & Probo Coſs. [371.]

NOTÆ.

* *Lex vlt Cod. de generali abolitione.* Iungenda huic *lex 9. ſup. de maleficiis*, quæ huic noſtræ coniuncta, ei non minimùm lucis admouet.
'' Vrbis Romæ. de quo mox plura.
'' Veluti Maleficij, in ſpecie *huius legis.*
'' Senatore videlicet, maleficij reo.
'' id eſt, indulgentiæ vſus & petitio valeat.

COMMENTARIVS.

SENATVI toti Romano Indulgẽtiã petenti, propter Senatores videlicet quàmplurimos criminis cuiuſdam (de quo mox) reos, denegat hâc oratione, ad ipſummet Senatum emiſſa, Valentinianus Sen. A.D. 371. Singulis ſcil. Senatoribus indulgentiam ſuam promptam paratam pollicetur, à totò verò Senatu ſimul & ſemel indulgentiam ſeu abolitionem generalem à ſe rectè peti negat. Nempe quod huiuſmodi indulgentia toti Senatui data, cum totius Senatus infamia coniuncta foret. Cùm Senatus dignitas omnem omnino notam & infamiam reſpuat. Eſt enim Senatorius Ordo humani generis pars melior (vt apud Symmachum vocatur) quem dehoneſtari neque ſic, Indulgentiâ videlicet datâ, oportet.

¶ Porrò abolitionem hanc generalem cum infamia totius Ordinis coniunctam ita probat triplici ſententiâ: Nempe quod vt eleganter ait, *eos ipſos quos liberat, notat.* Rurſum quod *indulgentia pœnæ quidem gratiam facit, at non etiam infamiam criminis tollit.* Denique quod *qui indulgentiam Senatui dat, eo ipſo Senatum damnat.* Tandem abeſt ſcil. indulgentia infamiam criminis tollat, vt contrà eam inurat, & eum cui datur, notet damnétque. Quod & cæteroquin in ſingulis & priuatis verum eſt. Notum illud Claudij Imperatoris, apud Suetonium *cap* 16. qui cùm orantibus familiaribus dempſiſſet cuidam oppoſitam notam, tamen iudicij ſui cenſorij teſtimonium aliquod extare cupiens; *litera tamen*, inquit, *extet.* Notum & illud *Poetæ* (quod etiam *Gloſſa* citauit.)

Pœna poteſt demi, culpa perennis erit.

Plinius quoque *lib. 7. Epiſt. Si pœna flagitij manifeſti remittatur, nota certè quaſi censoria inuratur.* Liuius *lib.* 45. *His, qui nos pœna, non crimine liberant, gratiam habemus.* &c. Elegans & Auguſtini hanc in rem noſtram locus *Epiſt.* 259. *ad Cecilianum. Nec indulgentia*, inquit, *illis danda viſa eſt, ne* VEL SIC *aliquo crimine notarentur, ſed tantum commonitorium, quo eos ab omni moleſtia liberos dimittere iuberetur.* Qui locus ſingularis eſt, & ſingularem cautelam continet: oſtendit enim cùm indulgentia cum infamia quadam coniuncta foret, eius euitandæ gratiâ, commonitorium ſecuritatis indulgentiæ vice impetratum. Eadémque ratio & cautela altera fuit Euocationis, ſi videlicet Princeps in iudiciis conuictos ad ſe ſuámque cognitionem euocaret: Symmachus *lib. 4. Epiſtol.* 68 *Nuper*, inquit, *à Principibus inuictis, ne per Indulgentiam liberaretur, accitus eſt. magiſque honore quã veniâ fatum triſte mutauit, nec tã ereptus eſt, quàm deſideratus.* Quæ quidem Symmachi Epiſtola pertinet ad indulgentiam Tyranni *Maximi* ſectatoribus datam, vt magis adhuc docet *Epiſtola* 73. *lib.* 3. Et ita quidem interim duæ cautelæ illæ quæ noſtris *Eurematica*, notandæ ſunt, quibus venia criminis citra notam adiį poteſt.

potest ; non indulgentiâ quidem criminis tributâ, verùm commonitorio liberationis, & Euocationis. Quæ ad praxin vtiliter traduci possunt.

¶ Criminis igitur gratia honorificentius fit commonitorio securitatis, aut Euocatoria, quia Indulgentiæ nomen cum infamia coniunctum est. Sane Philippus Imperator quoque in *l.7. Cod. Iust. de sententiam passis & restitutis* (quam plenius explicabo *ad leg.10. infr.*) scribit: *Generalis Indulgentia nostra reditum exulibus seu deportatis tribuit, non etiam loca militia pridem adempta concessit, neque integram atque illibatam existimationem reseruauit.* Verùm Indulgentia illa *Philippica* huic nostræ similis non est. Est enim de pœnæ iam inflictæ remissione, quam Nos vocamus *Rappel de ban*: vt ad *l.* 10. plenius ostensuri sumus. Imò si coniicere liceat, omnino crediderim indulgentiam illam Philippicam esse *secularem* indulgentiam datam occasione secularis lætitiæ: quâ videlicet Philippus Millesimum ab Vrbe condita annum, Consulatu suo & filij celebrauit. De quo videndus est Capitolinus, *in Gordianis*, Victor *in Philippus*, Alij.

¶ Vt ad *legem* nostram redeamus & hypothesin eius ostendamus, pertinet *species* eius Maleficij & Magiæ crimen, cuius infamia hoc tempore Senatorum plurimi stringebantur siue laborabant, vt docet *lex 9. sup. de maleficiis*, quam *huic* nostræ coniongendam dixi, & expressius adhuc *lex* 10. *eod. tit.* cuius rei historiam exequitur luculentè Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 384. 385. 386. Igitur, cùm Valentinianus seuerius, nimióque rigore in id inquiri iussisset (vt idem Marcellinus *d. pag.* 386. refert) missi à Nobilitate seu *Senatu* legati ad Valentinianum, cùm iam nemo non fermè Senatorum huius criminis reus fieret; quod etiam hæc ipsa Valentiniani Oratio, seu ad Senatum responsio, satis testatur, qui inter alia peterent huius criminis indulgentiam simul & semel toti Senatui fieri. Sanè idem Ammianus Marcellinus quoque *d. p.* 386. meminit Legationis cuiusdam super hoc ipso negotio ad Valentinianum missæ: sed quam hâc posteriorem & ad *leg.* 10. *sup. de maleficiis* referendam existimo. Valentinianus autē cùm in hoc crimen seriò & sigillatim inquiri vellet, hoc egregio obtentu seu prætextu, ad eludendam Senatus petitionem, vsus est; Quod indulgentia Senatui data, Senatum damnatura & infamatura esset. Hoc tamen ad clementiæ speciem addito, se si pro singulis & certis quibusdam Senatoribus peteretur; indulgentiam non illibenter denegaturum: *In vno hoc*, inquit [Senatore videlicet] *aut in duobus reis, ratum sit*: (non verò in vniuerso Senatu) *nam qui indulgentiam Senatui dat, damnat Senatum.* Est igitur hæc *lex*, inani honestatis tantùm velamento succincta seu velata, si rectè coniicimus.

¶ PASCHALIS *indulgentia Valentiniani Iun. A.D.* 381.

VI. " Imppp. Gratianus, VALENT. & Theod. AAA. ad Antidium V.C. Vicarium."

PASCHALIS lætitiæ" dies ne illa quidem tenere" sinit ingenia, quæ flagitia fecerunt: pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus." Alienum autem censemus ab Indulgentiâ, qui nefariam criminum conscientiam 1. in *Maiestatem* superbè animauerit: 2. qui *Parricidali* furore raptus" sanguine proprio manum tinxit: 3. qui cuiusque præterea hominis *Cæde* maculatus est: 4. qui *Genialis*" tori ac lectuli fuit inuasor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis *Raptor* extitit: 6. qui venerandum cognati" sanguinis vinculum profano cæcus violauit *Incestu*: 7. vel qui noxiis quæsita graminibus & diris inmurmurata" secreris, mentis & corporis *venena* composuit: 8. aut qui, sacri" otis *imitator*, & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio erudirus" inpressit. ¶ His ergo tali quoque sub absolutione" damnatis, indultum nostræ Serenitatis eo præcepti fine concludimus, vt remissionem veniæ crimina nisi semel commissa, non habeant: ne in eos liberalitatis Augustæ referatur humanitas, qui inpunitatem veteris admissi non emendationi porius, quàm consuetudini deputarunt. Recitata "XII. Kal. Aug." Rom. Syagrio & Eucherio Coss. [381.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Sed & eam quoque Baronius omisit: quâ tamen Historia Ecclesiastica A.D. 381. augeri potuit.
" Ad Vicarium Vrbis Romæ pariter dirigitur Secunda Valentiniani Iunioris Indulgentia quæ continetur *lege prox. seq.*
" Cassiodorus 4. *Var.* 42. *cùm Paschalibus diebus parentis luctus essent vulnere sauciati, & ipso* LÆTITIÆ *tempore soli cogerentur tristitiam sustinere.* Sic rursum, *l.* 8 *inf. gaudia lætitiámque communem* his diebus tribuit.
" *Tenere*, vel *teneri*, id est carcere includi. Tenent aliquis *Timere*, vel *temerè*.
" Non abludit Cassiodori Indulgentia Paschalis, *lib.* 11. *var. vlt. Locus perpetua nocte cæcatus tandem infusione lucis albescat.* Et mox *lumina diutiùs obtusa torpescunt*, item, *Redire ad lucem, quos caligantes tenebræ possidebant.*
" *Genialem torum* Virgiliana quoque imitatione dixit.

—— lucent genialibus altis

Aurea fulcra toris ——

Eadémque ratione *l.* 1. *sup. de adulteriis*, imprimis maritum Genialis thori vindicem esse oportet. Plura vide in *Gloss.* Cassiodorus 1. *var.* 37. *Et genialis thori maculam deprehensi adulteri sanguine diluisti.* Idem *lib.* 2. *ep.* 10. *vt sollicitaretur Genialis thori veneranda societas.* & *lib.* 9. *ep.* 18. *Qui in Genialis thori ausus est diuisione grassari.*
" Virgiliana rursum imitatio *lib.* 12. *Æneidos.*

Victus amore tui cognato sanguine victus.

Martialis quoque *lib.* 12 *ep.* 44.

Vnice cognato iunctum mihi sanguine nomen

Silius *lib.* 8. *Sanguine cognato iuuenis.* Gellius *lib.* 12. *proprij, consueti atque cognati sanguinis alimonia priuare.*

" Diri *sup. ad Titulum de Maleficis l.* 5.

" Falsæ monetæ reum hoc verborum ambitu designat: *Sacrum os*, pro Principis facie Symmachus *lib.* 10. *ep.* 20. ad hunc eundem Valentinianum scribens. *Dicam vt res est, curasse Clementiam vestram vt tanquam coram locatus & alloquiis Principum fruerer, & Augusta in ipsis donis ORA venerarer*, &c Venerabiles formæ. De quibus omnibus vide *sup titulum de falsa moneta.* Nescio quis hoc loco, vnde nescio legebat, *aut quis actionis*, vnde efficiebat, *aut qui sanctionis.* Ineptè.

" Sacrilegio eruditus falsæ monetæ reus, qui scilicet in falsa moneta facienda eruditus est.

* Finis *legis* 3. *Cod. de Episcop. audientia*, hinc desumptus est.

" Absolutione, id est, indulgentia in *Iustinianeo* legitur *adstrictione.*

" Nec. " Sic & *Lecta*; Paschalis pariter Indulgentia quæ continetur *l.* 4. *sup.*

" An & hic error in die admissus? vt reponat quis *Apr.* vt *l. prox.* 7. Dicam mox.

COMMENTARIVS.

PASCHALAS VALENTINIANI Iunioris *Indulgentiæ* sequũtur. Paschalis scilicet Indulgẽtiæ, vt à Valentiniano Seniore emissæ in vrbe Romã, duo exẽpla superius habuimus, *l.* 3. *&* 4. *sup.* ita à Valentiniano Iuniore emissæ tria nũc exempla siue Edicta sequuntur, *hâc* inquam *lege*, & *duabus sequentibus*: quarumduæ priores pariter vt Valentinianeæ *l.* 3. *&* 4. *sup.* ad vrbem Romam propriè pertinent, sola *lex* 8. ad Prouincias pertinet. Et sanè fermè est, vt existimem, Indulgentiam Paschalem ad vrbem Romam primùm pertinuisse, deinceps verò in Prouincias propagatam: de quo vt *ad l.* 3. dictum fuit, ita ad *eam legem* dicetur.

¶ Emissa autem hæc Indulgentia Paschalis, quæ *hâc l.* continetur, A. D. 381. & *Recitata Romæ XII. Kal. Aug.* vitiosè omninò: Clarè enim reponendum *XII. Kal. Apr.* Pascha enim hoc anno celebratum *V. Kal. Apr.* vide Victorij *Canonem Paschalem centum annorum*, ab Anno 311. ad 411. Laterculum, vbi editum *VI.* Nisi fortè hæc *lex* pariter vt aliæ quæ de vitio suspectæ sunt, post Pascha lata, cùm de aliquibus reis dubitari cepisset: vel dici possit, quod non putem adeò Datam ante quatuor menses; sed nunc Recitatam.

¶ Porrò duo reorum genera hâc elegantissimâ constitutione (quæ cothurno Gallicano tota assurgit multásque Virgilianas imitationes continet) seu indulgentia à Valentiniano Iuniore excipiuntur. Primò atrociorum criminum (quæ quidem octo hîc numerantur) Rei. Quod & ipsum constitutum *l.* 1. 2. 3. 4. *sup.* & *duabus* hanc legem *sequentibus.* Cassiodorus quoque nominatim in Paschali Indulgentia *lib.* 11. *ep. vlt. Ad te*, inquit, *claustrorum Magistrum verba renocemus* &c. *vt tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantummodo vendica, quos lex pietatis gratiâ non relaxat, ne cum truculentis parceret, asperrima facinora leuigaret.* Quæ ipsa Cassiodori *formula* tota consulenda est: multa enim habet, quibus hæc Paschalia Indulta illustrari valẽt. Quinimo & hodie hæc ipsa in Indulgentiis Regum obtinent quas occasione solemnium Regni in vrbes ingressum promulgant: De quo vide *summam Ruralem* Buttilerij *de criminibus exemptis indulgentiis publicis.* Hinc adeò clausula illa indulgentiarum, *Ne voulons neantmoins estre comprins les criminels de leze Maiesté, & tels autres cas enormes.* Sunt enim hæc non crimina, sed portenta.

¶ Alterum Reorum genus, quod *hâc* Valentiniani Iunioris *lege* nominatim Indulgẽtia publicâ Paschali frui vetat, est eorũ qui semel antea indulgẽtiã obtinuerunt. *Iteratum* scilicet delictum ad Indulgentiam non pertinet. Quod vno etiam omnes ore hodie tradunt, post Paridem de Puteo, *in Syndicatu, verbo, Carcer*: & Boërium, *Decisionum Burdigal.* 217. *n.* 22. & Benedictum in *capite, Raynutius, num.* 33. 34. 35. in quæstione *An occidere liceat peccatores?* Choppinus *de domanio lib.* 2. *tit.* 7. Quam in rem sanè *lex* hæc expressissima est: vt mirer à nonnullis eam minùs visam, ac maximè cum hæc *huius legis* sententia à Triboniano inserta fuerit *legi* 3. *Cod. de Episcopali audientia*: *Geminatum* itaque delictum venia caret, & humanitate communi indignus est, *qui* (vt hæc *lex* eleganter loquitur) *impunitatem veteris admissi non emendationi, sed consuetudini deputauit*, id est cui indulgentia præterita, cùm ad emendationem eum inuitare deberet, ad iterandum delictum illecebra fuit. Ita scilicet fermè ingenium est, vt indulgentia peccati, peccandi porrò déque cætero, illecebra sit, & peccandi consuetudinem inducat. Et veterem ferendo iniuriam, nouam inuites. Et vt Lucilius apud Nonium loquitur, *sublato pudore omni, licentiâ fœnus refertur*: vbi eleganter ait, *ex licentia*, id est indulgentia & pudorem tolli, & *fœnus referri*, id est indulgentiam cumulandorum peccatorum illicem esse, & quasi ad veterem criminum sortem nouorum accessionem adiiciendi. Sanè exasperandam pœnam eorum, qui iterum in idem crimen relabuntur, docet *lex, Capitalium* 28. §. *solent*, *ff. de pœnis.* Ad aliquid etiam faciet *lex* 10. *in fine, inf.*

¶ Porrò, quod etiam Doctiss. Petitus notauit *in leges Atticas, p.* 40. Stupendum, quod huic Indulgentiæ Paschali subscribitur *XII. Kal. Aug.* de quo iam *initio* dixi.

¶ PASCHALIS *Indulgentia Valentiniani Iun. A.D.* 384.

VII. * Idem AAA." ad Marcianum Vic."

RELIGIO" anniuersariæ obsecrationis hortatur", vt omnes omninò periculo carceris metúque pœnarum eximi iuberemus", qui leuiore" crimine rei sunt postulati. Vnde apparet, eos excipi quos atrox cupiditas in scelera compulit sæuiora": in quibus est primum crimen, 1. & maximè", Maiestatis, 2. deinde homicidij, 3. veneficiíque, ac 4 maleficiorum, 5. stupri, atque 6. adulterij, paríque immanitate sacrilegij, 7. sepulchríque violatio, 8 raptus, 9. monetæque adulterata figuratio. Dat. XI. Kal. Apr." Med. Richomere & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Et hanc *legem* Baronius malè omisit.
" Reponendi hi Imperatores, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.*
" An Vrbis Romæ? an Italiæ? de eo mox. Sanè hic idem *Martianus* videtur, ad quem Symmachi epistolæ aliquot extant *lib 8.epist.9.22.53.57.72.* ad Vicarium certè Vrbis Romæ pariter dirigebatur indulgentia *legis superioris 6.*
" Diem Paschæ intelligit.
" Ergo iam Pascha imminebat.
" Duriusculum hoc? *iubeamus* ad aures leniùs accederet, nisi suprà legas *hortabatur.* Sed neque illius exempla desunt.
" Et hoc duriusculum, melius aliàs *leuioris criminis.* Sed quis hoc æuo iam exigat latiore, & purum eloquium? quin potiùs barbarismis plena omnia.
" Mallet aliquis *seuiora.* De qua voce vide *Gloss.*
" *Maximum*: ita Cuiacius reponebat, *Recitationibus in Codicem, Tit. ad leg. Iuliam Maiestatis*, cuius coniecturam postea sibi vindicauit, qui de iure Pontificio scripsit, *lib.1.p.6.* Sed retineri potest *maximè, scelera*, ait lex, *seuiora, in quibus est maximè &c.* Item, *in quibus est primum crimen Maiestatis.* Inter seuiora crimina, est maximè crimen Maiestatis. Proinde vox *maximè* iungenda cum voce, est.
" Dies hic & mensis rectè adscriptus: Pascha enim celebratum hoc Anno 9. Kal April.

COMMENTARIVS.

PASCHALIS indulgentia à Valentiniano Iuniore emissa iam altera hæc est; Data verò A. D. 384. mense MARTIO in ipso Pas[...] termino XI. Kal. April. appetente Paschate IX. Kal April. vt docet Victorij *Canon Paschalis*, non XII. Kal. Maij, vt malè Laterculum aliud vetus *Paschale* habet apud Bucherium *p.254.* quod etiã rectè notat Petitus *in leges Atticas, p. 40.* Dubium verò num propriè hæc Indulgentia ad vrbem Romam pertineat, an ad Mediolanum & Italiam. Illud malim argumento subscriptionis. Data enim hæc Indulgentia XI. Kal. Aprilis Mediolani, vbi vnà cum Imperatore Marcianus ipse erat in ipso Paschatis termino, tertio post die Paschate celebrando, vt modò dixi. Itaque ad Mediolanum ea pertinet, quæ vtique Vicarij Italiæ sedes erat, non ad Romam, quò post hanc *legem* datam peruenire Indulgentia hæc ante Pascha non potuit. In ea verò quoque sententia fuisse deprehendo Doctiss. Petitum *p.40.*

¶ Quod ipsam Indulgentiam attinet, & ipsa nominatim ad leuiorum criminum reos restringitur, exclusis atrocioribus criminibus nouem, in quibus sanè, pariter vt *l. 1. 3. 4. 6. sup. & l. 8. inf.* Adulterium collocatur; quod etiam Vlpianus numerat inter grauiora, *tit. de dotibus, §. 9.* & in *can. quid, 32. qu. 7. Quid in omnibus peccatis est grauius* (quanquam in *cap. at si Clerici, 4. extr. de iudiciis*: inter minora recenseri videtur:) Item sepulchri violatio, *h. l. & l. prox.* quod crimen hoc æuo frequens, & ideo quoque atrox, cum à maleficio sæpe iungitur, *l. prox.* & cum homicidio, & adulterio: de quo Chrysostom. non vno loco *in Matth. &......1, ad Galat.*

¶ 1. PASCHALEM *indulgentiam non ampliùs à Principe exspectandam. 2. Criminum enumeratio quæ hâc indulgentiâ non fruuntur.*

VIII. * Idem " AAA. ad Neotherium P.P."

NEMO" deinceps (tardiores" fortassis) affatus" Nostræ Perennitatis exspectet: exsequantur Iudices", quod indulgere consueuimus. Vbi primùm' dies Paschalis extiterit", nullum teneat carcer inclusum, omnium vincla" soluantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potiùs gaudia" lætitiámque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis "enim 1. *sacrilego* diebus sanctis" indulgeat? quis 2. *adultero*, 3. vel " *incesti* reo tempore castitatis "ignoscat? quis non 4. Raptorem" in summa quiete" & gaudio communi persequatur instantiùs? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quiescere" *sepultos* quâdam sceleris immanitate non siuit: patiatur tormenta 6. *veneficus*, 7. *maleficus*, 8. *adulteratórque* " *monetæ*: 9. *homicida*", quod fecit semper expectet: 10. reus etiam *Maiestatis*, de Domino " aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet. Dat. v. Kal. Mar." Med. Arcadio I. & Bautone Coss. [385.]

INTERPRETATIO. *Sacrilegus", adulter, incesti reus, raptor, sepulchrorum violator, veneficus, maleficus, adulterator monetæ, homicida, diebus Paschæ nullatenus absoluantur. Reliqui omnes, quos minorum causarum culpa constringit, diebus venerabilibus Paschæ specialiter absoluantur.*

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. de Episcopali audientia.* Baronius, *hanc legem* refert hoc Anno 385. *num.* ....
" Reponendi & hic hi Imperatores, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.* Et ita rectè editum est in *Codice Iustinianeo.*
" *Neotherius* PP. sub Valentiniano Iun.
" *Nemo* Iudicum scilicet.
" Quia fortè post festum Paschalis Indulgentiæ ad Iudicum notitiam deferebantur.
" id est, literas & Epistola Indulgentiæ Paschalium.
" *Iudices*, id est Rectores prouinciarum: Ergo Indulgentiæ Paschales iam hoc tempore prouincias peruaserant: vide quæ dixi ad omnium primam indulgentiam *l.3. sup.*

" Primum,

" *Primus*, Cod. *Iust.* Sed Istud præferendum. " *Illuxerit.* " Poëticè.

" *Gaudiorum communium* appellatione hâc in ipsa re vtitur Cassiodorus in Indulgentiâ Paschali *circa finem.* Paschalis lætitiæ dies, *l.* 6. *sup* vbi vide quæ dixi.

" Antithesesperpetuas & elegantes obserua : *Dies sancti*, sacrilego opponuntur : *castitatis tempus*, adulteris & incestis : *quies*, raptoribus: *requies vinculorum*, ei qui quiescere sepultos non sinit. Porrò, *dies* sanctos vocat, & *hic*, & *l.* 2. *sup. de feriis* : pariter vt Ambrosius in eadem re, *loco* quem laudaui ad *l.* 3. *sup.*

" Paschæ diem intelligit, qui gaudio & lætitia transactus.

" Vel *stupri incestiue*: ita Tribon. Sanè *superiore lege* 7. stuprum quoque commemoratur.

" *Castitatis tempus*, tempus Paschale : de quo iam dixi *ad leg.* 5. *sup. de quæstionib.*

" *Raptorem Virginis*, ita *Cod. Iust.*

" Quies summa Paschalis propter ea quoque quæ *titulo de quæstionibus*, dicta sunt.

" *Quiescendi*, & *Quietis*, hac in re vox propria : cuius plenæ inscriptiones. Et de qua consulendi qui de funeribus scripserunt. Vide & *Nouellam* Valentiniani *de Sepulchris*, Cassiodorum 6. *var.* 5.

" *Adulter violatórque*, ita Tribonianus.

" *Parricidáque*, hoc amplius Tribonian ex *d. l.* 6. pariter *sup.*

" *Domini* appellatione hic Princeps intelligitur, pariter *vt l.* 2. *sup. Ne præter crimen Maiestatis.* Sensus autem hic est, Principis beneficium ad eum non pertinere, qui in Principem admisit. Similiter frustra leges inuocat, qui contra leges committit : *l. auxilium* 37. *in fine, ff. de minoribus.* De Principis beneficio desperet, qui in Principem desperatus fuit.

" Et hic dies rectè adscriptus : de quo mox.

" Imitatus hunc facinorosorum Catalogum Auctor *ep.* 1. *Stephani. p.* 331.

COMMENTARIVS.

Paschalis Indulgentiæ *Valentiniani Iunioris* vltimum hoc è tribus, & è quinque in vniuersum Indulgentiis Paschalibus, quæ *hoc titulo* continentur, postremum Edictum est quod vnicum habet *Codex Iustin. l.* 3. *C. de Episcop. aud.* Idque omnium *huius Codicis* elegantissimum est, & cothurno Gallicano assurgit; Emissum verò id, appetente Paschate, extremo mense FEBRVARIO V. Kal. Mart. A. D. 385. Pascha enim hoc Anno celebratum *Prid. Idibus April.* vid. Victorij *Canonem*, & *veterem laterculum Paschalem.* Et quidem eo quoque sensu vltimum, quod huiusmodi Edicta à Principe expectare Iudices ampliùs nolit. Valentinianus Iun. iubet quippe Iudices, vbi primùm dies Paschalis illuxerit, carceres aperire, reos soluere: suo & spontaneo motu non expectatis Principis literis, hâc videl. ratione, quod tardiùs sæpè, & post festum, Principis literæ ad Iudices perferantur. Fit igitur Paschalis indulgentia hæc, Valentiniani Iun. constitutione, iuris iam ordinariis assiduæque Iurisdictionis; vt plerumque ea quæ fieri consueuerunt, in assiduam vertuntur iurisdictionem; quæque ab initio iuris & priuilegij fuerunt, in assiduam iurisdictionem conuerti solent : §. 1. *Institut. de fidei commiss. heredit.* & *l.* 31. §. 20. *ff. de Ædilitio Edicto.* Atque hic notandus est inter alios iuris istius & indulgentiæ Paschalis progressus. Neque ideò minus tamen, post hanc quoque constitutionem, Paschales Indulgentiæ à Principibus emissæ perseuerarunt, saltem in Oriente, vt beneficij sui eas semper facerent & ostenderent : vt patet ex Chrysostomi *locis* laudatis ad *l.* 3. *sup.* qui multas huiusmodi Theodosij M. indulgentias Paschales memorat, vt id tantùm Valentinianus Iun. *hâc lege* voluisse videatur, vt si quo casu Iudex huiusmodi Indulgentias nondum accepisset, nihilominùs Paschate illucescente reos carcere liberaret. Verùm mihi potiùs ita videtur, Valentinianum Iun. voluisse se deinceps huiusmodi indulgentiarum emittendarum labore liberare, vel certè indulgentiam suam ita testari : feram putans liberalitatem, quæ statis temporibus admouetur, vt in re haud absimili loquitur Symmachus hoc ipso Anno 385. ad hunc Valentinianum Iun. scribens : & mox; *felix mehercule seculum quo Principes cohibere diu nesciunt tribuenda deuotis*: secutis verò in Oriente Principibus non eandem mentem fuisse. Certè illâ quâ dixi causâ Tribonianus hanc *vnicam* in *Codicem suum* retulit constitutionem, & indulgentiam Paschalem, è quinque *huius tituli* indulgentiis Paschalibus; quod *hâc solâ lege* indulgentia assiduæ & perpetuæ iurisdictionis fit, ac proinde superfluæ visæ cæteræ ceu temporariæ.

¶ Quod crimina attinet quæ ab indulgentia Paschali *h. l.* pariter excipiuntur, de his *Superiores leges* iam satis monuerunt.

¶ LYCIÆ PROVINCIÆ *aliquando infamatæ, vetus fama meritúmque restituitur ab Arcadio.*

IX. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Cæsarium P. P."

Devotissimæ" nobis *Prouinciæ Lyciæ* priorem famam, meritúmque inter cæteras, renouari censemus. Idque" excellens Eminentia Tua, Edictis propositis", cunctis faciat innotescere, *Ne quis posthac ciuem" Lycium contumelioso nomine iniuria audeat vulnerare.* Teneant honores suos, quos meritis ac laboribus perceperunt, & à Nostra Serenitate sumpturi sunt. Habeant præteritas dignitates, sperentque sui deuotione venturas : Nec vnius Viri Inlustris Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi Iudicis inimici, vt athue macula in Lycios perseueret, quæ in ipso" iam, temporis" absolutione, consumpta est. Dat. Prid. Kalend. Septemb. Constantinop. Arcad. A. IV. & Honor. A. III. Coss. [396.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria & historica.
" *Cæsarius* PP. sub Arcadio: & quidem *Orientis*. vt vel ex Lyciæ mentione discere licet; fuit enim illa diœceseos Asianæ, quæ sub dispositione Præfecti Prætorio Orientis erat Prouincia: verùm de hoc Cæsario PP. plenè *in Prosopogr.*
" De hac *Deuotissimi* appellatione consule Glossar. " *Ideóque.*
" Præfectorum Prætorio muneris id fuit. Principum constitutiones Edictis propositis promulgare: De quo speciali capite.
" *Ciuis* totius Prouinciæ respectu dicitur *h.l.* vt & *l.1.sup.de adsessor.*
" Rufini. " Tatiano
" Exilio destinati & præstituti.

COMMENTARIVS.

Arcadii Indulgentiæ sequuntur, prætermissis hîc Theodosianis: cuiusmodi alioquin, Paschales saltem, plures à Theodosio M. emissas memorat Chrysostomus pluribus locis, quæ congessi ad *l. 3. sup.* quorum vno etiam ait, Theodosium reuerentiâ seu veneratione erga Pascha, omnes ante se Christianos Principes superasse. Editæ quidem & duæ nuper à Sirmondo *in append. Cod. Th. num. 7. & 8.* sub Theodosij M. nomine ex *Cod. Lugdun.* & *Ameiensi. ad Eutropium Præfectum Prætorio*, Consulatu omisso, ad Antiochenum, sub Consulatu Honorij N. B. P. & Euodij, id est A.D. 386. Constantinopoli X. Kal. Maias. Verùm de harum fide suo loco.

¶ Hâc Arcadij Indulgentia *Prouinciæ* cuidam toti, puta *Lyciæ*, prior fama & meritum quæ amiserant inter cæteras prouincias restituitur. Quæ indulgentiæ species notanda est. Scilicet vt Prouinciarum integrarum crimen quoddam quandoque est: vel saltem ob eiuis alicuius in ea eminentis crimen Prouincia tota quandoque apud Principem infamatur, etsi non iure solito & ordinario, saltem Principis aut Iudicis à Principe delegati, siue irâ, & vt hîc dicitur temporali offensione, siue inclementia & sæuitia eò procurrente, vniusque ob crimen contra ius fásque integram Prouinciam ad communionem sceleris, & pœnæ deuocante. Quod vtique in specie huius legis *Lyciæ* obtigerat, sub Theodosio M. propter vnius videlicet *Tatiani*, ex eâ Prouincia oriundi siue crimen, siue *offensionem temporalem*, vt *hâc lege* dicitur.

¶ *Tatianus* scilicet Lyciæ Prouinciæ ciuis, Præfectus Prætorio Orientis fuerat, vt docent complurimæ *huius Codicis* leges, & Zosimus *lib. 4. Histor. p. 769. & p. 774.* verùm cum Rufini offensionem Tatianus incurrisset, qui quidem Rufinus officiorũ Magister erat apud Theodosium, & apud eum maximâ gratiâ pollebat, vnúsque omnia poterat, Præfecturâ Prætorianâ deiectus, eidémque Rufinus ipse in Præfectura suffectus est, (de qua Rufini Præfectura ei delata suo ipsius Consulatu, Anno Domini 392. etiam fidem facit Ambrosius *ep. 53.*) Mox idem Tatianus vnà cum filio Proculo Præfecto vrbis, Rufino id agente, modis omnibus, vt semotis omnibus solus omnia ageret persuaso Theodosio, reus Maiestatis factus est: Eundémque Rufinum, cuius offensionem incurrerat Iudicem nactus est, vt disertis verbis tradit Zosimus, *d. lib. 4. p. 774.* & Claudianus *lib. priore in Rufinum.*

——— causis fallacibus instat,
Arguit attonitos se Iudice ———

Idque etiam hæc *lex* nostra ipsa his verbis testatur: *Nec vnius viri Inlustris Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi* IVDICIS *inimici.* His enim verbis Rufinus indicatur, cuius offensionem Tatianus incurrerat, quémque Iudicem habuerat. Cæterùm huiusce rei historiam præter Zosimum exequitur, vel saltem memorat Claudianus, *lib. priore in Rufinum*: Asterius, *Homilia in festum Calendarum*: *pag. 60.* Author *Fastorum Siculorum* seu *chronici Alexandrini*. Itaque Proculus Tatiani filius capite plexus est VIII. Id Decembr. Tatianus verò Pater, Patriam, *Lyciam* scilicet, incolere iussus est, & in exilium eò ad certum tempus missus; vt testatur idem Zosimus: Claudianus quoque *dicto libro priore in Rufinum.*

——— iuuenum rorantia colla
Ante patrum vultus stricta cecidêre securi:
Ibat grandæuus nato moriente superstes
Post Trabeas Exul.

Quibus versibus Proculum & Tatianum intelligit: quorum hic, Tatianus scilicet, Anno 391. Consul quoque fuerat. Hinc igitur Tatiani huius acta mox rescissa, publicisque constitutionibus à Theodosio infirmata, initio Anni 393. *l. 12. 13. inf. de bonis proscriptorum*, *l. 23. inf. de annona, & tributis*: *l. 131. inf. de Decurionib.* Itémque Proculi filij eius, *l. 12. inf. de annonis ciuicis.* Quia & eiusdem consilio, vt opinor, à Theodosio statuta, vt ostendere videtur *lex 22. inf. de hæreticis.*

¶ Quinimò vt ad legem nostram propiùs accedamus, Rufino id agente, *teterrimo Iudice*, in totam Prouinciam Lyciam offensione itum est: ita quidem, vt tota Prouincia eo nomine infamata fuerit. His duobus constitutis inter cætera, (quantum ex *hac lege* colligere licet) *Primùm*, vt quemadmodum infamibus portæ dignitatum non patent, honorum adipiscendorum tota prouincia ius amitteret, id est, vt ex eâ oriundi ciues Lycij, si quos iam tenerent honores, iis exuerentur, vel saltem ad nouos deinceps adspirare non possent; atque adeò promiscuo ciuium Romanorum & Prouinciarum iure Lycij & Lycia Prouincia exueretur. *Secundò*, vt Priuilegiis suis Lycia priuaretur, atque eo merito, quod inter cæteras Asianæ diœceseos Prouincias obtinebat, putà prærogatiuam & ordinem amitteret. Indéque inolescente licentiâ factum, vt impunè ciuem Lycium contumelioso nomine iniuriâ pulsare liceret: veluti *infamis* nomine, vel etiam (quod existimo) ad Lyciæ nomen allusione factâ *Lupum* appellaret Λύκον, quasi ab honorum & hominum commercio semotum, vel λύκειον. Breuiter igitur Lycia Lycijque ad infamiam redacti. Et hæc quidem sub Theodosio M. cuius animum Rufinus obsederat & fascinauerat.

¶ At mortuo iam Theodosio, versæ sunt rerum vices, sub ipsius filio Arcadio, quem hæc *lex* Authorem habet. Rufinus quippe ille, *teterrimus Iudex & inimicus* Tatiani, tyrannidis affectatæ reus, bonis viris omnibus id optantibus ante portam vrbis Constantinopolitanæ, ante nouem menses, superioris anni fine, 5. Kal. Decembr. interfectus est, vt testatur Socrates, aliique quos ad *Chronologiam* notaui. Itaque & bona ipsa Rufini publicata, vt hoc ipso anno 396. docet *lex 14. inf. de bonis proscriptor.* vt & Symmachus, *lib. 6. Epist. 14.* Deinde ad acta

ipsiusmet

ipsiusmet Rufini infirmanda itum, & ad ipsius Tatiani simul & Lyciæ in integrum restitutionem, quod huius *legis* argumentum est. Tatiani inquam, nam & huius quamlibet pœnæ tempore defuncti, vt hæc verba ostendunt, *temporis absolutione*, vt suspicari licet, fama *hac lege* restituitur, vt ex titulis, quibus decoratur, satis elucet, ipsaque adeo Prouincia Lycia pristinæ famæ meritóque restituitur: & quidem his rationibus. Primum, quod iniquo iudicio Tatianus cecidisset: deinde quod iniquum sit, maculam adhuc in Lycia vel Lyciis perseuerare, postquam Tatianus pœnâ temporalis exilij defunctus est, cuius videlicet occasione Lycia ipsa infamata fuerat: id enim postrema *huius legis* verba significare videntur, *Nec vnius*, inquit, VIRI INLVSTRIS *Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi* IVDICIS INIMICI, *vt adhuc* MACVLA *in Lyciis* PERSEVERET, *qua in ipso iam* TEMPORIS ABSOLVTIONE CONSVMPTA *est*. Quemadmodum enim is, qui temporali exilio multatus est, tempore exilij defunctus plene restituitur (*l.* 14. 23. 14. *Cod. de pœnis & l.* 34. *π. de pœnis.* Et maximè *lex*, *Imperator* 8. *π. de postulando*: *& l.* 1. 2. *Cod. de his qui exilium dati, vel ordine moti sunt*: *& l.* 15. *π. ad municipalem*: *& l.* 3. *Cod. Ex quibus causis infamia irrogetur*:) ita & prouinciam, quæ infamata est propter reum temporario exilio multatum siue affectum, tempore exilij finito, famæ suæ meritóque restitui consequens est: Ne vt loquitur eleganter Papinianus noster *in d. l.* 8. *pœna tempore determinata contra sententiæ fidem vlterius porrigatur*: id est, vt loquitur lex nostra. *Ne pœna* ADHVC *perseueret temporis absolutione consumpta*. Pœnâ scilicet, quæ alicui propter alium inflicta est, cessante in principali, & in accessorio multò magis cessare debet. Denique vt idem Papinianus eleganter ait, in *l. fratres* 33. *π. de pœnis*. *Temporaria coercitio, quæ descendit ex sententia, pœna est abolitio, postquam tempus expletum est*. Quæ ipsa est omninò *huius legis* sententia.

¶ Alia verò longè sententia est *legis* 123. §. 1. *de R. I.* vbi dicitur, *temporariam permutationem ius prouinciæ non innouare*: nisi quod similis quædam ratiocinatio ibi est. Et quia ibi sumus, breuiter dicamus, quænam eiusce Regulæ sententia sit, hactenus incognita. Pertinet scil. ea Regula ad *Vnionem*, seu coniunctionem vnius prouinciæ administrationis ad alteram seu alterius formulam (vt loquitur Plinius *lib.* 3. *c.* 4.) Nempè Principes Romani, vti prouincias pro rerum necessitate sæpè diuellebant, diuidebant, (quod ostendit vel *lex* 3. *π. de offic. adsess. & lex* 9. *π. de postulando*: videndus & Strabo *lib. vlt.* Dio: *lib.* 13. Claudianus *fine lib.* 2. *in Eutrop.* & verò hoc ipso æuo Arcadius prouincias ita diuisit, Eutropij impulsu, v. Claudianum *lib.* 2. *in Eutrop.*

——ne quid tamen orbe reciso
Venditor amittat,——

Quòd & pater eius Theodosius M. antè fecerat:) ita retrò duas nunquam prouincias in vnam administrationem coniungebant, vtique Christi temporariâ permutatione subiiciebant: quod ostendit etiam *lex* 1. *C. de off. Præfecti Afric.* & *Nou. Iustin.* 28. 29. sic vt vna iam alterius προσθήκη censeretur: vnâ iam alteram nomine suo ambiente. De huius igitur temporariæ permutationis effectu, eâ Reg. quærebatur, an pristinum Prouinciæ *ius* hâc temporariâ permutatione innouatum censeretur, id est vtrùm penitùs de prouinciarum notitiâ, matriculâ, albo, censu, numeróque expuncta censeretur, alterius prouinciæ pars iam non ampliùs alia? Quod vtique dicendum videbatur, eò quod ab eodem Rectore regeretur. Et tamen id eâ Regulâ negatur. Nempè, non ilicò, quia temporariâ permutatione vnus Præses est, ideò vnaquæque prouincia & eadem habenda est, quia hæc coniunctio facilioris tantum administrationis causa ob temporariam aliquam vtilitatem seu necessitatem fit. Maneat igitur immotum ex eâ Reg. principium vnum, & communem Præsidem non ideò efficere vnam prouinciam, imò neque vnicum commune nomen. In Palæstina exemplum esto quæ Syriæ προσθήκη facta fuerat (vt loquitur Iosephus) sic vt Syria Palæstina (retenta quoque veteri appellatione) diceretur, & sub eodem Syriæ Rectore ageret. Eò pertinet itaque ea Reg. iunctam seu vnitam prouinciam administratione vel nomine alteri, non ideò eandem fieri aut innouari, verùm aliam semper permanere. Ad varios videl. iuris effectus, vbi passim distinctio fit inter *eandem*, & *aliam* prouinciam: sic vt quod in vnâ fieri potest, in alterâ non possit. Exempla fingamus, in iure absidendi, postulandi, satisdandi, agendi. In iure adsidendi. Finge Syrum, qui vtique *adsidere* in Syria prohibetur (quia nemo in prouinciâ suâ adsidere potest) an poterit idem in Syriâ Palæstinâ adsidere? vtique poterit, tanquam in aliâ prouinciâ, ex hâc R. Item finge, *postulare* aliquem prohibitum iudiciali sententiâ in Syriâ; sane postulare idem poterit in Palæstinâ, *l.* 9. *π. de postul.* licet (inquit Papinianus) eiusdem nominis sit. Finge tertiò in vnâ Syriæ ciuitate conuentum in eâ *satisdare* non posse? Sanè audietur, si in aliâ eiusdem prouinciæ Syriæ ciuitate satisdare paratus sit, *l.* 7. §. 1. *π. qui satisdare*: (quæ *lex* illi *Regulæ* velut ex *eodem* Vlpiani *libro* desumptæ coniungenda est:) Sed non audietur remitti postulans in aliam, putà Palæstinam, licet nomine & administratione coniunctam. Quartò finge, *de officioso testamento* aduersus hæredem Syrum? Sanè in Syria, in quâ domicilium hæres habet, agi oportet non in Palæstinâ: *l.* 29. *vlt. π. de inoff. test.* Et verò his duabus postremis speciebus hanc R. aptari oportet, nempè Iudicialibus actibus, & iudicio Centumuirali, seu querelæ inofficiosi testamenti, pariter vt connexa illi R. altera principio *d. l.* 123. eodem referenda est: vt patet ex coniunctione *legis* 6. 8. *π. de inoff. testam.* Et hæc quidem est interpretatio illius *Regulæ*, quæ cum *hac l.* perperàm commiscetur: quam præfero Cuiacianæ 24. *obseruat.* 32.

¶ Interim, notetur singulare exemplum, ex *hac lege*, integræ prouinciæ, ob vnius hominis crimen infamatæ; sicuti ob vnius crimen aliquando in totum Ordinem pœna diffunditur.

¶ Honorii *Imperatoris Indulgentia.*

x. * Idem AA. & " Theod. A. Romulo P. P."

OMNES omnium criminum reos, vel deportatione depulsos, vel relegatione, aut metallis deputatos, quos Insulæ variis seruitutibus, aut loca desolata, susceperunt, hâc nostra Indulgentiâ liberamus: Separatis " illis, qui ad locum pœnæ destinatum contra Iudicum sententias ire noluerunt: *Indignus est* enim *humanitate, qui post damnationem commisit in Legem.* Dat. VIII. Id. Aug. Rauenn. Stilicone, & Aureliano Coss. [400.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.*
" Expungendum hic *Theodosij* nomen: hic enim biennio tantum pòst à patre Augustus creatus. *v. Chronicon.*
" *Romulus* PP. sub Honorio, Forte P.V. Pisidij Romuli P.V. fit mentio in inscriptione Stilichonis statuæ Romæ *p.*412. *n.*4. Plura *v. in Prosop.*
" id est, exceptis.

COMMENTARIVS.

HONORIS Imperatoris tres Indulgentiæ sequuntur, & triplicis quidem generis: hæc nominatim Indulgentia est *Remeatus* exlio damnatis concessa. REMEATVS (quem Nos *Rappel de ban* vocamus) non modò singulis reis & exulibus à Principibus (id enim Principum proprium fuit) dari ex indulgentia quandoque solebat pœnæ iam addictis: de quo erit *infr. tit. de sent. pass. & restit.* est *lex* 4. *π. de pœnis*: & *lex* 14. *cod. de pœnis.* Verùm etiam extra ordinem (quandoque ob publicam aliquam lætitiam) generalis indulgentia reditus & remeatus EXVLIBVS OMNIBVS & deportatis, damnatisque ad Metalla tribuebatur, vt præter hanc *legem* docet *lex generalis* 7. *Cod. de sentent. pass. & restit.* & *lex* 7. *infr. de pœnis.* Hoc exemplo Antoninus Pius (ad Indulgentias pronissimus) his quos Adrianus damnauerat, in Senatu Indulgentias petiit, dicens, etiam ipsum Adrianum hoc fuisse facturum: teste Capitolino *in Antonino Pio, p.*19. Ita Philippus Cæsar, *eâ lege* 7. vt iam antea quoque monui, huiusmodi generalem indulgentiam *exulibus*, secularis festiuitatis (vt equidem existimo) occasione dedit. Hoc eodem exemplo Valentinianus inter auspicia Imperij sui, vt docet *d. l.* 7. *infr. de pœnis.* Hoc eodem exemplo Honorius Imperator *h. l.* indulgentiam pariter generalem deportatis & exulibus tribuit.

¶ Huius verò indulgentiæ causam vel occasionem hanc quis putet, temporis characterismo adductus; nempe quod quartum seculum hoc tempore clauderetur à Christo nato, secundum Baronij computationem. Nam vt maximè recentioris instituti sit, annos computare à nato Christo publicè, vt notum est, quis tamen putet Christianos olim incuriosos adeò egisse, vt memoriâ nunquam repeterent salutis conditæ humanique generis reparati memoriam & characterismum, meliore auspicio quàm aut Vrbis conditæ, aut alium quemcumque votiuum characterismum; valuti Pacis Ecclesiæ Christianæ quæsitæ per Constantinum M. De qua alioquin supputatione singularis locus est apud Auctorem *Fastorum Seculorum.* Sanè, quod notandum, Seuerus Sulpicius Aquitanus, qui hoc ipso Consulatu scribebat A.D. 400. Anno à Christo nato & passo supputat: etsi non ita exactè aut rectè: siquidem annos CCCLXXII. supputet à Christo passo, quibus addi his XXXIII. saltem vitæ Domini annis efficerent A.D. 405. Hæc igitur vt dixi huiusce *legis* causa & occasio quibusdam videri posset. Quod tamen non puto. Putem magis, id factum seu hanc indulgentiam nunc ab Honorio tributam, siue militiæ ergo, ad quem finem quoque spectat eiusdem hoc ipso anno *lex* 12. *sup. de Veteranis*: *l.* 18. *de re militari*: *l.* 10. *de desertorib.* vel corporum & collegiorum causa, quò pertinent eiusdem hoc ipso Anno *lex* 1. 2. 3. *de his qui condit. propr. l.* 1. *vtrum vi.* Meminit & huiusce Indulgentiæ Augustinus *contra Faustum lib.* 5. *cap.* 8. *Leuissima*, inquit, *pœna in insulam legatus est, quod suâ sponte quotidiè serui Dei faciunt, se à turbulento strepitu populorum remouere cupientes, & vnde publica terrenorum Principum vota per Indulgentiam solent relaxare damnatos.*

¶ Porrò ab hac Indulgentia, excipiuntur contumaces, quibus cùm exilij pœna fuisset imposita à Iudicibus, exilij, deportationis aut metalli, ad locum pœnæ destinatum ire noluerunt. Contumacis hæc pœna est exilio non obtemperantis, vt indulgentia generali non comprehendatur. Imo contumacia exilio non obtemperantis pœnam cumulat & auget, vt docet *lex* 4. *π. de pœnis.* Refugarum & contumacium hæc pœna est: cæterùm Refugæ sunt non tantùm ij qui in exilium quidem iuerunt, sed tempus exilij non compleuerunt, verùm etiam ac maximè qui prorsus exilio non obtemperauerunt: id est, qui, vt loquitur *d. lex* 4. non excesserunt in exilium intra tempus. ¶ Et notanda est *huius legis* ratio, *Indignum esse eum humanitate*, id est, indulgentia, eáque quamlibet generali, *qui post damnationem commisit in legem*, id est qui cùm crimen pœnâ expiare deberet, crimen crimine cumulauit. ¶ Porrò ex his colligi posse videtur, In exilium missos non semper sub prosecutione publica in exilium deductos, alioquin in exilium non ire illis integrum non fuisset, quod tamen *h. l.* præsupponitur; Verùm in exilium damnatos dimissos forte etiam laxamento temporis tributo, ad disponendas res suas & componendos mæstos penates, vt in exhibendis iis, & è longinquo deducendis quoque tributum docuit *tit. sup. de exhib. reis.*

XI. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Gaisoni" Com. & Magistro Offic. " Post alia.

De his", qui Tyrannicæ præsumptionis" sacramenta sectati, ad Nostrum Imperium redierunt, hanc volumus esse sententiam, Vt quos inter incendia" Tyrannidis adsumptæ, fidelis plenitudo " reuocauit, ordinem & fructum militiæ" non amittant: Eos verò, quibus lentum regressum necessitas desperationis indixit, soluto " cingulo matriculâ " conuenit aboleri: ita vt illud quoque par reuerentiæ" forma custodiat, ne redire ei ad pristinam militiam liceat, qui aliud militandi genus elegerit. Dat. Prid. Id. Feb. Rau. Varane Cons. [410.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria.
" *Gaiso*, Gaisoni Comiti S.L. inscribitur altera Honorij & Theodosij *lex* 11. *C. de Vectigal.* De eo plura in *Prosopogr.*
" Cur *Magistro Officiorum* hæc *lex* inscribatur? mox expendam.
" Scholaribus & in sacris scriniis militantibus.
" *Præsumptionis* vox hac in re propriâ. Vide *Gloss.*
" *Inter incendia tyrannidis adsumpta*, id est, inter initia tyrannidis.
" *Plenitudo*, vide *Gloss.*
" Pristinæ seu Veteris, ante Tyrannicum tempus adeptæ.
" Sustineri potest: etsi frequentius *solutos cingulo*.
" *Matriculam* Scholarium & eorum qui in sacris scriniis militant obserua: cuiusmodi quadrimenstruos breues conscribi à Magistro Officiorum, & in Scrinio Laterculi deponi iubet Iustinus, *l. vlt. Cod. de officio Magistri Officiorum.*
" *Reuerentiam* hic vocat quæ debetur & habetur singulis Scholis & Scriniis.

COMMENTARIVS.

Tyrannorvm partes secutis sublatâ Tyrannide, indulgentia à Principibus quandoque data; de quo iam aliquid dictum est ad *l.* 2. *sup.* Hoc porrò indulgentiarum genere nominatim quoque aliquid, cautum de honoribus eorum qui partes Tyrannorum secuti fuissent, & quidem sub hac distinctione; Nouos scil. honores, nouas dignitates à Tyranno collatas, his, quibus collati, collatæue fuissent, eripi noluerunt; vt ex *h. l.* satis colligitur: idque nominatim cauetur *l.* 6. 8. 11. 12. *infr. de infirmandis his quæ sub Tyrannis*: Pristinum verò statum, pristinam dignitatem seu militiam quam quisque sub legitimo Imperatore ante tempus tyrannicum, antequam tyranni partes sequeretur, adeptus fuisset, tenere, & tueri voluerunt: *h. l. & dictis legib.* 6. 11. 12.

¶ Duas tamen adhùc hac parte exceptiones seu limitationes *h. l.* Honorius addit. Prima hæc est: Iis tantùm pristinam dignitatem seruari, qui inter initia Tyrannidis adsumptæ, & vt loquitur lex, *incendia*, ad obsequium redissent, non etiam iis quibus lentum regressum necessitas desperationis indixisset: id est, qui cùm iam viderent Tyranni res desperatas, non fideli pænitudine, sed necessitate desperationis, ad obsequium redierunt. Multum scil. interest inter pœnitentiam & necessitatem: illa cum fidelitate coniuncta est, hæc cum desperatione: ideò *fidelem pænitudinem* hæc *lex* eleganter vocat: cuiusmodi non est ea quæ necessitate expressa est. Abripi quippe, velut *incendio*, vi terroris, atque à suo aliquamdiu diuelli officio etiam non mali possunt, qui tamen recepta mox animi tranquillitate, & recollecto animo ad officiũ redeunt, atque adeò innocentes penè creduntur: Seneca, *Quem pœnitet peccasse, penè est innocens.* Et Sidonius *lib.* 6. *Ep.* 9. *Vicinat innocentia festinata correctio.* His igitur tanquam penè innocentibus pristinam dignitatem, pristinam militiam seruari vult & integrari Honorius *hâc l.* at non etiam illis. Et hoc quidem Politicum scemma notandum: quo semper ratio habita, quàm citò & expeditè, quàm tardè & cunctabundè quis ad officium redierit, bonisque partibus sese adiunxerit. Pari ratione distinctio in hac re facta à Clementissimis Principibus inter eos, qui perduellionem ab initio animo conceperunt & eos qui impetu armorum abrepti fuissent, aut ei cessissent, qui iam vicisse omnia crederentur. Cum his enim condoluère: Cuius generis Clementiam post Procopij cædem in Valente memorat & laudat *oratione* Themistius 9. *περὶ τῶν ἠτυχηκότων ἐπὶ Οὐάλεντος*: ac nominatim *p.* 107. 108. Par distinctio & Clementia eiusdem Honorij in sp. *l. vlt. inf. de infirm. his quæ sub tyrannis.*

¶ Altera exceptio hæc est, Iis pristinam dignitatem non seruari seu integrari, qui sperta illa militia aliud militiæ genus elegissent. Scholæ scil. suæ regressum non meretur qui eam spernit; & ipsi toti Scholæ iniuria fieret, si qui eam spernit eidem restitueretur.

¶ Cæterum *huius legis* inscriptio *ad Magistrum officiorum*, ostẽdit de his militiis nominatim agi, quæ sub dispositione Magistri officiorum erant; Scholarium inquam & Scriniorum, de quibus *lib.* 6 actum fuit. Ad omnes nihilominùs dignitates & militias hæc *lex* producenda, quarum *Notitiam* atque adeò *laterculum magis* sub dispositione Primicerij Notariorum fuisse, *Notitia Imperij* testatur.

¶ Tandem *huius legis* historia retractanda nobis est. Pertinet igitur ea ad *Attali* Tyrannidem. Attalus scil. Præfectus vrbi Romæ, cùm Alaricus Rex Gothorum ad vrbem Romam cum exercitu ageret, à Romanis Imperator factus est, id agente ipsomet & volente Alarico A. D. 409. Mox pars Italiæ haud modica Attalum pro Imperatore agnoscere coacta fuit: cuius rei historiam exequitur *lib.* 6. *Histor. p.* 828. 827. 829. Zosimus: Eòque res deuenit, vt instante sibi iam Attalo, Honorius Imperij societatem eidem offerret. Verùm post irritos Attali in Africâ conatus, & Heracliano Africam pro Honorio tuente, in ipsa Africa in deuotione erga Honorium persistente; de quo dixi ad *l.* 1. *sup. de terris limitaneis l.* 5. 6. *infr. de indulg. deb. l.* 51. *inf.* de

de hæreticis: cum Attalus videlicet Alatici consilium spreuisset, item cum Iouius, quem Attalus Præfectum Prætorij constituerat, ab Attalo iam defecisset, eundémque apud Alaricum exosum reddidisset; Alaricus, extra vrbem *Ariminum*, productum Attalum, diademate spoliauit, & porpura exuit: atque his ad Honorium missis, Attalum ad priuatam vitæ conditionem redegit, eo tamen cum Ampelio filio retento: donec pace cum Honorio inita, vitam ei impetrasset: vt idem Zosimus tradit *lib. 6. p.* 829. 830. Et Sozomenus *lib. 9. cap.* 8. Qui idem Sozomenus huius ipsius indulgentiæ de qua *h. l.* agitur, *ibidem* meminit, eiúsque sententiam hanc refert. Ἀποτίθεται Ἄτταλος τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας· συναποτίθενται δὲ τὰς ζώνας καὶ οἱ αὐτοῦ ἄρχοντες· καὶ ΣΥΓΓΝΩΜΗΝ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι νέμει πᾶσιν Ὀνώριος, ἕκαστον ἔχειν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξίαν ἧς πρότερον μετείληχεν. id est *Attalus Imperij insignia deposuit, simul etiam deposuerunt cum eo cingula sua eius Duces: at Honorius* INDVLGENTIAM *eorum quæ acciderant, tribuit, & vt eum quisque honorem, eum gradum teneret, quem antea sortitus fuisset.* Tandem de hoc *Attalo* plura qui volet, videat Olympiodorum *apud Photium*: Orosium *lib. 7. cap.* 42 Socratem *lib. 7. cap.* 10. Philostorgium *lib.* 12. vbi vide etiam quæ iam notaui, & Prosperum, *in Chronico*. Postremò ad hanc ipsam Attali Tyrannidem pertinebit *lex prox.*

XII. * Idem[v] AA. Palladio[x] P.P.

LIBERATA Republicâ Tyrannidis[y] iniuria[z], omnium criminum reos relaxari præcipimus. Dat. VIII Id. Aug. Rau. Varane v.c. CONSS. [410.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria & historica.
[v] Pro iisdem.
[x] *Palladius* PP. Italiæ scil. sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
[y] ATTALI. [z] *Iniuria*, de Tyrannide.

COMMENTARIVS.

TYRANNIDE Attali penitùs profligatâ Honorius hac constitutione omnium criminum reis indulgentiam tribuit: *Omnium*, inquam, criminum reis, per Tyrannidis occasionem videlicet admissorum: vt ita eadem sit sententia huius indulgentiæ, quæ Constantinianæ *lege* 2. *sup.* Cæterùm ex *hac lege*, & *superiore*, rerum in Italia hoc tempore gestarum seriem intueri datur: quonam, inquam, tempore Attalus Tyrannus in ordinem prorsus redactus fuerit: ac proinde, quando Roma ab Alarico capta sit. Quod sanè omnes post Attalum imperio deiectum factum tradunt. Itaque rectè *Historia Miscella* Author Romam captam tradit mense AVGVSTO, IX. Calendis Septembr. vt & Cedrenus μηνὶ Αὐγούστῳ. Malè Recentiores, & nullo authore, & contra fidem historicam, *Kalendis Aprilis*. ¶ Tandem, cùm vtraque *lex*, hæc inquam, & superior, ad Attalum spectent, & sex mensium spatium inter eas intercedat, mirum videri possit tam serò *hac lege*, post sex demùm menses, indulgentiam criminum ab Honorio factam. Verùm obseruandum, superiorem *legem* spectare videri ad priorem Attali Tyrannidem, hanc verò ad posteriorem: Nam, præterquam quod Orosius, *lib. 7. cap.* 42. de Mimico hoc Imp. scribit, facto, infecto, refecto, defecto: & ipse Olympiodorus, apud Photium memorat, Attalum hunc Imperio ab Alarico deiectum, mox non multò pòst iterum Imp. factum, rursum abdicare coactum. Igitur ad hanc posteriorem exaugurationem pertinet hæc *lex*, per quam Respubl. Tyrannidis iniuria liberata fuit.

DE CALVMNIATORIBVS.

TITVLVS XXXIX.

IX. COD. IVST. XLVI.

Vide & infrà *titulum, de Delatoribus*, *lib.* 10. *tit.* 10.

¶ REPETERE *accuſationem, ſuppliciúmque ſuum ea ratione morari, non poteſt is qui ſemel calumniator pronunciatus eſt.*

1. * Imppp. Gratianus", Valentinianus & THEOD. AAA. Hellebico" Com. & Magiſtro vtriuſque mil.

NON eſt ratio", quâ manifeſti calumniatoris ſupplicium differatur: Nec enim patimur, frequenter iterari, quæ conſiſtere primâ actione non quiuerint, atque alienam innocentiam ſecuritatémque, ſine crimine, damnabili adpetitione", terreri. Dat. III. Kalend. Ian. Conſtantinop. Merobaude II. & Saturnino CONSS. [383.]

Iſta lex ſub eodem titulo ſimilem interpretationem habet.

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſt.*

" Inducendum eſt nomen *Gratiani*, & reponendi hi Impetatores: *Valentinianus, Theodoſius & Arcadius*: Niſi in ſubſcriptione pro III. Kal. Ian. reponamus III. Kal. Iun.

" De hoc Hellebico mox dicam pleniùs.

" Etſi iterum accuſare velit, quaſi repertis nouis probationibus.

" Et repetitione.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ conſtitutiones ſequuntur in calumniatores: quibus duo velamenta, duos prætextus calumniatoribus, quos obtendere ſolebant, ad calumniæ pœnam euitandam adimit, vti tertius etiã eliditur ab Honorio *l.* 3. ſeu *vlt. h.t.* Priori velamento *hâc lege* occurritur; alteri, *lege proximâ*. Primum velamentum hîc erat, quod qui ſemel calumniatus & calumniator pronunciatus fuerat, vt pœnam euitaret, accuſationi ſeſe rurſum offerret & accuſationem ſuam nouis argumentis comprobaturum ſeſe iactaret. Quod hâc lege Theodoſius M. non admittit. Semel ſcilicet, qui accuſatione inſtitutâ manifeſtus calumniator extitit, id eſt, qui abſoluto reo calumniator pronunciatus eſt (id enim, vt *calumniator* quis dicatur, requiritur: *l.* 1. 3. 5. *Cod. de Calumniatorib. l.* 1. §. 3. 4. 5. *π. ad SCtum. Turpill.* denique non alio ſenſu *manifeſtus calumniator* dicitur) illicò ſupplicio (de quo dicetur *ad leges proximas*) affici debet: Neque eius ſupplicium differri vel audiri rurſum debet, quòd dicat, ſe paratum nouâ accuſatione aduerſus reum conſiſtere: fortè quia nouas probationes nactum ſe prætendit. Denique manifeſtus calumniator neque accuſationem repetere, neque hoc obtentu ſupplicium ſuum morari poteſt. Atque hoc illud eſt etiam, quod Interpres ad *vlt. l. h. tit.* ex *hâc* proculdubio *leg.* ſcribit: *Calumniatores ſunt quicunque iudicio victi cauſam iterare tentauerint.* Et iuris alioquin vulgati eſt, ab eodem aduerſus eundem, qui ſemel liberatus eſt, eiuſdem criminis accuſationem refricari non poſſe; *l.* 7. §. 2. *π. de accuſationibus.* Et Paulus *lib.* 1. *ſent. tit. de Reis inſtitutis* 7. §. 1. ¶ Ratio autem *hâc lege* hæc redditur: *Quod non oporteat, alienam innocentiam ſecuritatémque ſine crimine, damnabili appetitione, teneri.* Quorum verborum hic ſenſus eſt: Semel liberatum & innocentem, non eſſe in diſcrimen iterum vocandum, à manifeſto calumniatore, damnabili adpetitione, & repetitione accuſationis. Nempè quod non alio fine innocentem iteratò appetat, repetátque, quàm vt ſupplicium ſuum differat. ¶ Perperàm igitur Interpretes, eóſque ſecutus Cuiacius, ex *hâc lege* colligunt, calumniatorem, & quidem manifeſtum, eum dici & eſſe, qui iuſto iudicio ſemel victus, cauſam iterare tentat. Imo enim ſenſus eſt, manifeſto calumniatori, non eſſe permittendum, vt accuſationem iteret, repetátque, atque hâc ratione ſupplicium ſuum differat. Manifeſtus igitur calumniator eſt in ſp. *huius leg.* antequam cauſam iterare tentet.

¶ Porrò notandum inſeribi hanc vnicam *hoc Codice* legem, *Hellebico* Comiti & Magiſtro vtriuſque militiæ, cuius etiam meminit Chryſoſtomus *Ἀνδριάντων*, *p.* 524. vbi eum vocat Ἑλλέβιχον στρατηλάτην: ibidémque narrat, quod & Theodoretus memorat, *lib.* 5. *cap.* 19. hunc Hellebicum à Theodoſio M. *huius legis* auctore, miſſum fuiſſe Antiochiam, vnà cum Cæſario Magiſtro officiorum (cui inſcribitur A. D. 389. *lex* 40. *ſup. de curſu publico*) ad diſquiſitionem ſtatuarum euerſarum. De quo ipſo

ipso Libanius *Oratione ad Cæsarium Magistrum* 20. *p.515.517.* quod sanè posteà factum ostendi ad *l. vn.sup. Si quis Imperatori maledixerit.* In hunc eundem Ellebichum est Libanij *oratio* 21.& ad eundem variæ eiusdem epistolæ in Codice Vaticano, *lib.1. ep.2.lib.2.ep.* 258. *lib. 5.ep.* 166. 190. & in Regio, *ep.2.* 764.780.794. 822. Denique & Gregorij Nazianzeni *epistola* 129. quâ apertissimè Magistrum fuisse indicat. Meminit & Zosimus *lib.5.p.*821. *&* 822. Ellebichi, quem *Comitem Domesticorum* fuisse testatur A.D.409. mox & Ducem. Verùm alius hic est à tempore nostro. Vterque natione Francus fuit, & hic quidem sub Theodosio M. quo tempore ingens multitudo Francorum in Palatio erat, vt præter tot alios Ricomerem, Baudonem, aliósque disertè testatur Gregorius Turon. *lib.2. c.9.*

¶ ALIENO NOMINE *qui falsam accusationem & delationem instituit, non ideò minus calumniator est, & vt delator punitur.*

11. * Idem AA. Menandro Vic. Asiæ.

NOSTRIS, † & Parentum † Nostrorum constitutionibus comprehensum est, *Eos qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse ducendos.* Atque ideò calumniosissimum caput" & personam iudicio initæ delationis infamem" deportatio sequatur: Quò posthac singuli" vniuersique cognoscant, non licere in eo Principum animos commouere", quod non possit ostendi. Dat. VIII. Id.Maij. Constantinop. Arcad.A.I.& Bautone Coss.[385.]

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod. eodem tit.*
" *11. Idem AAA.* id est, Valentinianus, Theodosius & Arcadius. Perperam enim in *Cod.Iustin.* tribuitur *Gratiano Valentiniano & Theodosio.*
† *Theodosij M.* Constitutiones anteriores nota in calumniatores.
† Anteriorum Principum ante Theodosium M Constitutiones in calumniatores obserua.
" Ita apud Iustinum *lib.* 18. *Ausus ne es nefandissimum caput.*
" *Infamia supplicium sequatur.* Ita Tribonianus.
" In eodem pene argumento, *l.15.sup.de accusationib.* concessum singuli vniuersique cognoscant,&c.
" *Iudicium*, Cod Iustin.
" Ita & commouere calumnias, *l.1. de Aduoc.fisc.*

COMMENTARIVS.

VELAMENTO & PRÆTEXTVI alteri cuidam, quo calumniatores & delatores pœnam euitare volebant, occurrit *hâc l.* Theodosius M.pariter vt alteri occurrit iam *l.1.sup.*vt & tertiò Honorius *l.prox.vlt.* Scilicet velamentū, prætextus & obtentus hic erat, quod Calumniatores seu delatores dicerent, *se accusationem alienis nominibus instituisse*, atque adeò veniâ dignos esse. Quod Theodosius M. *hac lege* repellit. Alieno scilicet nomine qui accusationem præsumit, non eo minus delator est: & ideò si non *ostendat* quod detulit, id est non probet, vt calumniator punitur; vt calumniator inquam, delator. Etsi quis hodie dicat se reuerà alieno nomine accusasse, nihilominus si causam non tenuerit, vt calumniator punitur, & quidem in specie *huius legis* vt delator.

¶ Quod vt intelligatur, notandum *Alieno nomine accusare*, non vno modo quem dicit. Primùm alieno nomine accusare dicitur is, qui palam ex professo, cominus non suum, sed alienum nomen accusationi obtendit, dum sperat hoc facto suam obtentu alieni nominis calumniam impunitam fore. Cuius quidem tres siue casus siue species reperio. Primus, qui continetur *l.15.sup. de accusationibus:* cùm quis corporis alicuius integri decretum accusationi suæ obtendit. Quod quidem *ea lege* 15. prohibetur, iisdem pene verbis cum hac *lege* nostra, & paucissimis diebus ante hanc *legem*: CONCASSVM inquit, SINGVLI VNIVERSIQVE COGNOSCANT, *non emendicatis suffragiis decretorum, sed lite* SVIS NOMINIBVS *instituta inlustris & magnifica Celsitudinis tua adeundam potestatem: quoniam accusari vnumquemque per alterum nōn oportet*, &c. Secundus est, cum quis accusans, officium suum obtendit, veluti tutorium, vt *l. 2. Cod. de his qui accusare non possunt: & l. 6. Cod. de administratione tutorum:* & aliis. Quæ quidem accusatio alieno nomine admittitur: verùm is qui ita accusat, proprio nihilominus nomine in crimen inscribere cogitur. Cuius tamen accusationis & inscriptionis hic euentus est, vt is qui officij obtentu accusauit, putà Tutor vel Curator, haud aliter calumniæ pœnam sufferat, quàm si euidens eius calumnia Iudicanti appareat. Scilicet si bona fide accusationem officij ratione instituerit, vt maximè causam non tenuerit, vt maximè suo nomine subscribere coactus fuerit, officij tamen ratione excusatur: si verò nomine pupillorum vel adultorum sciēs calumniosas instituerit actiones eo nomine cōdemnari eū oportet; ne alioquin sub prætextu alieni nominis propter simultates suas securè & impunè existimet se lites suas posse exercere. Ex his apparet, Tutorem vel Curatorem alieno, id est pupilli vel adulti nomine, diuerso respectu accusare posse, & in crimen inscribere pupilli vel adulti nomine non posse. Potest nempe accusare, quia pupilli causa, origo, seu causa accusationis aliena est, quam officij ratione persequitur: ac propterea, nisi euidens eius calumnia sit, non punitur & securus est. Vice versa non posse dicitur pupilli nomine inscribere, quia vt maximè accusationis origo aliena sit, ipse tamen in crimen subscribere cogitur: & si calumniatus fuerit sciens, officij obtentu non excusatur.

Hinc itaque apparet, in *d. l. 2. Cod. de his qui accusare*

cusare non possunt, rectè legi, *Tutores, vel Curatores* PROPRIO NOMINE (*cum non liceat* ALIENO) *non prohibentur in crimine falsi subscribere.* Et perperam Cuiacius, *Notis ad 5. Pauli sent. tit. 12. §. 4. Et Recit. ad d. l. 2.* legendum ibi contendit, *pupilli nomine*. Sed & Ranchinus 3. *Var.* 10. qui tentat, vel legendum, *cùm & liceat alieno*; vel hæc verba, *cum non liceat alieno* tollēda. Bartoli enim sententia verissima est, vt accusare quidem pupilli sui nomine, causa, seu iure, vel adulti tutor vel curator possit, vt docet quoque *lex tutorem 22. ff. de his quæ vt indignis: & l. Polla 2. Cod. eod. tit. l. aduersus, §. 5. ff. de inoffic. test. §. & si tutor, Inst. eod.* sed ita vt nomine suo inscribat in crimen: idque ideò, vt de calumnia damnari possit: quod sanè non posset si planè alieno, id est pupilli nomine sine inscriptione sua accusaret. Et sanè Græcus quoque Interpres ita legit, *ἰδίῳ ὀνόματι*. Imo etiam Thalelæus, quicquid Cuiacius dicat. Et falsum est Cuiacij argumentum, cùm ait si recepta lectio seruetur, quâ dicitur, *tutorem proprio nomine non prohiberi in crimine falsi subscribere*, eam *legem*, & dubitandi ratione cariturum, & falsam futuram. Dubitandi enim ratione non carebat, an tutores, cùm palàm *alieno nomine* officij sui ratione accusarent, ipsi nihilominus subscribere cogerentur, vel possent. Deinde verum est, Tutorem regulariter proprio nomine accusantem pro pupillo, calumniæ non teneri: quod illa *lex* his verbis significat: *Nec enim facile &c. sententia notantur.* Denique tutor *pro pupillo* quidem agit & accusat, sed suo nomine in crimen inscribit: Neque nouum est, vt accusatio, ab ipsa inscriptione separetur, vt docet *lex vlt. Cod. de iniuriis.*

Tandem quæstio *legis* illius hæc fuerat: Cùm in falsi accusatione seu quæstione inscriptio in crimen requiratur, quid faciendum sit, & à quo subscriptio in crimen exigenda, an à pupillo, pro quo tutor agit; an verò à tutore qui agit? Et verò *illa lege* præsupponitur, inscriptionē à pupillo nō exigi: Quodnam igitur remedium vt accusatio falsi institui possit, quæ sine inscriptione institui non potest? Si dicas à *tutore* exigi: Primùm aduersatur quod alieno nomine nemo inscribat. Deinde officium ei damnosum foret si inscriptionis periculum subire teneretur, cùm tamen bona fide pro pupillo accusationem falsi institueret. Vice uersa si dicas, alieno, id est pupilli nomine accusantē tutorem, non admitti suo nomine inscribentem; iam futurum est vt falsi accusatio institui non possit, atque ita pupilli commodum negligatur, vel saltem *falsi* accusationis non motæ periculum tutorem olim respiciat, & pupillus ab eo id omne exigat quod seruare potuisset, falsi accusatione intra tempus motâ. Quodnam igitur remedium, quo & pupillo & tutori & reo cautum sit? Ad accusationem pupilli nomine equidem motam persequendam admittetur tutor; sed proprio nomine in crimen subscribendo, quandoquidem alieno nomine inscriptio fieri non potest. Cæterum huius subscriptionis non is euentus erit, qui inscriptionis alioquin esse solet, par inquam pœnæ periculum: neque enim vllum tutor periculum subibit, si modò non euidens eius calumnia probetur, id est quod sciens prudens, malo animo, officij obtentu calumniosam accusationem instituisset. Vt vno verbo dicam: Non quæritur in *illa lege*, an tutor pupilli nomine *accusare* possit? sed an pro pupillo accusans, *suo* vel *pupilli nomine inscribere* debeat, vel possit.

¶ *Tertius casus* alienum nomen palàm accusationem obtendentis, est & quidem à superiore diuersus, quod tamen hactenus confunditur, cum quis quidē nō ipse alieno nomine accusat, sed accusationi alienæ tantum adscribit: *adscribit* inquam, id est scribit se accusatori adsistere: Quæ quidem noua ratio per alium accusandi, & quidem sub officij quoque specie callidè reperta quoque improbatur. De quo est insignis locus Apulei *in Apologia. Pontianum*, inquit, *fratris sui filium cum paulò prius occisum à me clamitaret, postquā ad subscribendum compellitur, illicò oblitus est de morte cognati adulescentis, subitò tacens tanti criminis descriptionem. Tamen ne omninò desistere videretur, calumniam Magiæ sibi delegit ad accusandum, ac ne id quidem de professo audet, verùm postera die dat libellum nomine priuigni mei Sicinij Pudentis admodum pueri* [cuius ipse curator erat, quo videlicet libello maleficij Apuleius accusabatur] *& adscribit se ei adsistere nouo more* PER ALIUM *lacessendi: scilicet vt* OBTENTU *eius ætatula, ipse insimulationis falsæ non plecteretur. Quod cum tu* [alloquitur Maximum Claudium Iudicem seu Proconsulem] *sollertissimè animaduertisses, & idcirco eum denuò iussisses* PROPRIO NOMINE *accusationem delatam sustinere, pollicitus ita facturum, ne sic quidem quitus est. Vbi vt cominus ageret propellis, etiam aduersum te contumaciter eminus calumniis velitatur: ita toties ab accusandi periculo profugus in adsistendi venia perseuerauit. Igitur & priusquam causa ageretur, facilè intellectu cuiuis fuit, qualisnam accusatio futura esset, cuius qui fuerat professor & machinator, idem fieri auctor timeret.* In hac scilicet specie callido commento Æmilianus adulti sui nomine libellum accusationis obtulit, accusationis inquam, cuius ipse machinator palàm erat, sed idem accusationem adulti nomine peragere noluit, atque ita per adultum Apuleium lacessiuit ne calumniæ periculum subiret. Iudex cum hoc sollerter animaduertisset, eum iussit accusationem delatam *proprio nomine* sustinere, quia liquidò videbat Æmilianum calumniæ huius & accusationis machinatorem: Denique voluit eum palàm accusationis auctorem fieri. Quæ sanè Curatoris, vt & Tutoris auctoritas pupillo vel adulto accusante (quo casu scil. eis accusare licet) iure omnino requiritur. *l. 2. §. 1. ff. de accusationib.* Paulus 5. *Sentent. tit. 12. §. 4. & l. 4. Cod. de auctoritate præstanda.*

¶ Hactenus de primo genere accusationis alieno nomine institutæ, palàm inquam, de professo & cominùs; cuius tres species proposui. Secundum genus accusationis alieno nomine institutæ adumbrant hâc specie Græci; qua non quidem alterius accusatoris nomen prætenditur, verùm alterius iniuria affecti nomen; Quæ & ipsa ratio calliditate reperta est ad euitandam calumniatoris pœnam: vt ecce; Accusator dicebat homicidij accusationem instituens, eum, cuius cædem vindicaret, patrem suum fuisse, nempè vt si in accusatione succumberet euitaret pœnam calumniatoris, quam sanè euitat filius patris necē vindicans: *l. 4. Cod. de Calumniatorib.* verū neque hæc species ad *legem* nostram pertinet.

¶ Tertiū igitur accusationis delationis alieno nomine institutæ genus est eorum, qui submissi & subornati propriè dicuntur: id est qui aliis submittentibus delationem instituunt. Cuius rursum duæ species sunt: Alij enim palam ab initio delationis mandatorem suum nominant, *l. 22. §. 3. ff. de iure fisci.* Alij verò vt suum palàm & de professo SOLI instituunt, sed reuera alienis nominibus eam præsumunt, vt *lex* nostra loquitur, id est qui reuera alieno nomine accusationem instituunt, alio eum submittente, seu vt Callistratus ait *l. 23. ff. de iure fisci.* qui *causam soli agere instituunt non habitâ mentione mandatoris.* Vtroque sanè casu vterque punitur, vt probat disertis verbis *lex 1. §. penult. ff. ad SC. Turpill.* vbi de ipso submittente hæc verba sunt: *Nam*

Nam deficiendo crimini quod mouet, & eximendo se periculo calumnia, vel desertionis, merito calumniantis & desistentis pœna subiici debuit, nisi subornatus accusator probauerit crimen quod intendere suscepit. De submisso verò hæc: *Summissus*, inquit, *accusator similiter eodem Senatusconsulto plectitur, id est propter hoc solum punitur, quod ministerium* ALIENI TIMORIS RECEPIT: vbi *ministerium alieni timoris* recipere, est quod *h. l.* dicitur *accusationem alieno nomine præsumere. Præsumere*, id est, in se recipere. Et præter *l. 2. §. 5. L. 24. π. de iure fisci.* Non tantùm Delator punitur si non probauerit, sed & Mandator quem exhibere debet Delator. Et verò hanc speciem vltimam sub nomine agentis submissi Græci ad *hanc legem* aptant: Sed & Ioannes Faber *huic l.* aptat. Igitur à calumnia & delationis crimine seu pœna non excusatur, qui cùm solus iudicio agere instituisset, iudicio victus postea prætendit se alieno nomine reuerà accusasse, suúmque submissorem demonstrat & exhibet: Et speciem ponunt Græci in muliere vel minore submissis, qui cùm calumniæ non subiiciantur alienæ accusationi & calumniosæ nomen suum præbent. Denique vt calomniæ pœnæ euitandæ nonnulli frustrà nomen alienum accusationi obtendunt palàm, ita post iudicium finitum frustrà demonstrant: Rursum vt alienum nomẽ frustrà obtenditur, ita proprium non sine pœna accommodatur. Possit tamen & de priori specie hæc *lex* accipi, de eo qui palàm professus est, se alieno nomine deferre.

¶ Postremò species *huius l.* ponenda videatur in Potentiore aliquo, qui ab alio, cùm is non satis auctoritatis haberet ad inimicum conficiendum, submissus est ad inimicum illum suum deferendum, accusandúmque; idque tanquam *in Principem* quid admisisset. Igitur qui accusationem calumniosam seu delationem alieno nomine præsumit, exequitur, & delator est, & vt calumniator punitur, si detulerit quod non possit ostendere seu probare; denique si irrita fuerit delatio, id est calumniosa, falsa. *Irrita* delatio est calumniosa. Possit tandem hæc simplex *huius l.* sententia videri, eum, qui alienam vtilitatem, non suum commodum delatione seu accusatione instituta persequitur, non ideò minus si causâ succumbat, velut calumniatorem & delatorem puniri. *Alienam vtilitatem*, seu commodum, veluti fisci aut Principis; vt ita *alienis nominibus* hîc non sit priuati alicuius nomine aut instigatione, verùm alienam ad vtilitatem, veluti fisci, in *sp. huius leg.* cum tamen delator eiusmodi excusandus videretur, qui scil. non suum commodum sed fisci vtilitatem persequatur. Quæ & ipsa fermè sententia est *legis prox.* Atque hanc proculdubio interpretationem secutus est *Interpres* interpretatione suâ ad *l. prox.* vt ibi dicam.

¶ Porrò *hâc l.* quidam huius generis submissus indicatur; de quo ad Theodosium M. *huius l.* authorem à Menandro Vic. Asiæ relatum fuerat his verbis: *Atque ideò Calumniosissimum caput & personam iudicio irrita delationis infamem deportatio sequatur: Quò posthàc singuli vniuersique cognoscant*, &c. vbi *Calumniosissimum caput* dicitur (vt Cuiacius monuit quoque 4. *obs.* 29.) eodem modo quo & Græci φαύλη κεφαλὴ & μιαρὰ κεφαλή. Iustinus *lib.* 18. *Ausúsne es nefandissimum caput*. Cætera quæ Cuiacius *ea obseruatione* tradit, superiora satis refutant, ac nominatim quod *hanc legem* intellexit de eo, qui suo nomine omisso alieno adscripto accusationem instituit.

¶ Potest enim quoque contraria prorsus *huic legi* species aptari; in eo qui alieno nomine supponentis omisso, suo suppositi scilicet subscripto, accusationem instituit. Sed nec rectè cepit idem, quid *Delatorum* appellatio *h. l.* veniat, & cur de his *h. l.* agatur. Ideò enim eorum *h. l.* fit mentio, quia scilicet de *delatione* seu accusatione criminis ageretur Principem spectante, vt ex *fine legis* apparet: quâ in re *delatorum* nomen proprium. Stet itaque sententia, submissum delatorem pari cum submittente & delatoribus aliis pœnæ subiici. De quo erit dicendi locus, de delatorum inquam pœna. *infr. lib.* 10. *tit. de petitionib. & vltrò datis, & delatoribus*: ac nominatim ad *legem* 19 *eius tituli*: quæ & ipsa Theodosium M. auctorem habet.

¶ Et tamen quod *hâc l. infamem* calumniatorem fieri indicatur, id etiam Libanius, *de vitâ suâ*, scribit *p.* 23. vbi de calumniatore suo quodam.

¶ MAIESTATIS *vindicandæ*, FISCIVE *obtentu*, *calumniator à pœna non liberatur.*

III. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Victuro" Proc. Africæ.

INNOCENTES, sub specie falsæ criminationis, non patimur callidorum inpugnatione subuerti: qui si temptauerint, intellegant, sibimet seueritatem Legum pro commissis facinoribus incumbere. Dat. III. Id. Mart. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

INTERPRETATIO. *Calumniatores sunt, quicunque causas ad se non pertinentes, sine mandato alterius, proposuerunt. Calumniatores sunt, quicunque iusto iudicio victi, causam iterare tentauerint. Calumniatores sunt quicunque quod ad illos non pertinet petunt, aut in iudicio proponunt. Calumniatores sunt qui sub nomine fisci facultates impetunt alienas, & innocentes quietos esse non permittunt. Calumniatores etiam sunt, qui falsa deferentes contra" cuiuscunque innocentis personam, Principis animos ad iracundiam commouere præsumunt. Qui omnes infames effecti in exilium detrudantur.*

NOTÆ.

* Abest hæc lex à Cod. Iust.
" *Victurus*, fortè *Victorius*, Proconsul Africæ sub Honorio.
" Hæc fermè inserta Stephani *ep.* 1. *p.* 331.

COMMENTARIVS.

Honorii hæc in calumniatores conſtitutio eſt; qoa obtentui ſeu Velamento & prætextui cuidam calumniatorum ad euitandam pœnam occurrit. Prætextus verò hic erat, quod Maieſtatis reos ipſorúmque adeò bona fiſco deferendo Maieſtatem Principis vindicare voluiſſe ſe dicerent: de quo accipi quoque poteſt *lex 2. ſup.* Et quidem poſt Tyrannum aliquem debellatum. Tyrannis ſcilicet debellatis, cæſis, exoriri paſſim ſoliti delatores eorum, qui Tyrannorum ſectatores fuiſſent, eorúmque partibus fauiſſent: de quo dicetur ad *legem 1. 33. inf. de petitionib. & delatoribus:* adeò quidem vt promiſcuè, *innocentes* etiam quique, ab huiuſmodi delatoribus deferrentur, inimicos ſuos fortè hoc tyrannidis prætextu perditos volentibus. Idquod his huiuſce *legis* verbis indicatur, *innocentes ſub ſpecie falſæ criminationis non patimur callidorum impugnatione ſubuerti.* Proinde his delatoribus Tyrannidis ſeu maieſtatis ſpecie abutentibus, innocentium ſecuritatem fundati ſæpe oportuit: Et quidem ab Honorio *huius legis* Auctore, *h. l.* à Valentiniano Iuniore *d. l. 33. inf. de petitionib. & delatorib.* vbi pariter *Innocentium* vox occurrit. *Nuſquam*, inquit, *calumnia perſtrepet, nullus* INNOCENTIVM *fortunarum delator occurret.*

¶ Cæterùm, vt illa *lex* 33. ſeu Oratio Valentinianea, poſt Ioannem Tyrannum deoictum emiſſa fuit, vt ad *eam legem* oſtendemus, ita hæc noſtra ab Honorio poſt Gildonem Tyrannum in *Africa* deuictum, vt & inſcriptio *legis* noſtræ, quæ data eſt ad Victorium Proconſulem *Africæ*, & ipſa quoque temporum ratio ſuffragatur. Huius enim anni 398. verno tempore (in quod hæc *lex* noſtra incidit) cùm paulò ante Honorij exercitus aduerſus eum in Africam mouiſſet, debellatum penitus Gildonem diſertis verbis teſtatur Claudianus, *de bello Gildonico.*

Quem veniens induxit hyems, VER *perculit hoſtem.*

Verùm de Gildonis in Africa tyrannide vide *legem 7. 9. ſup. de Metatis: leg. 19. infr. tit. prox. de pœnis: leg. 16. 59. infr. de bonis proſcriptorum.*

Denique huius *legis* ſententia eſt, calumniatorem excuſari, etſi in ſpeciem maieſtatem Principis accuſatione inſtitutâ vindicare, fiſcúmque locupletare voluiſſe ſe dicat. Non eſt ſcil. Principis Maieſtas aut fiſci vtilitas in calumniæ occaſionem vertenda. Quomodo etiam à Modeſtino *l. 7. §. 3. ad Leg. Iul. Maieſt.* dicitur, *maieſtatis crimen à Iudicibus non in occaſionem, ob Principalis maieſtatis venerationem, habendum eſſe.*

¶ Cæterùm elegans eſt admodum & ſingolare Interpretis ad hâc *legem* additamentum, de quinque calumniæ ſpeciebus, eiúſque pœnis. E quibus duæ poſtremæ ſpecies vt ad *ſuperiorem*, ita & ad hanc *legem* propriè pertinent. *Calumniatores* inquit, *ſunt qui ſub nomine fiſci, facultates impetunt alienas, & innocentes quietos eſſe non permittunt. Calumniatores etiam ſunt, qui falſa deferentes contra cuiuſcunque innocentis perſonam, Principis animos ad iracundiam commouere præſumunt.* Quæ verba fermè mutuatus eſt ex *l. 2. ſup.* Notanda deindè, quam extrinſecus ex iure addit, Calumniatorum pœna.

DE POENIS.

TITVLVS XL.

IX. COD. IVST. XLVII.

PARATITLON.

Poenarvm ante omnia finis eſt, vt vnius pœna metus eſſe poſſit multorum, *l. 3. ad leg. Iul. Repetundar.* Proportio pœnarum in genere hæc eſt, vt condigna crimini vltio eſſe debeat, & par pœna peccato: *l. 1. ad leg. Iul. Peculatus:* pœna conſona indulgentiæ, *l. 2. in f. de Veteranis.* Et tamen non atroces nimium, ne ſub ſpecie atrocioris iudicij aliqua in vlciſcendo crimine dilatio naſcatur, *l. 2. de raptu Virginum.* Augenda ſæpè, cùm non digna crimini vltio eſt, nec par pœna peccato *d. l. 1. Peculatus:* ne audacia creſcat: *l. 29. de Nauicular.* aut contumacia, *l. 2. de accuſat.* Iudex quomodo ad capitalem ſententiam procedere debeat, definitur *l. 1. h. t.* Iudex mollire pœnas non debet, *l. 11. ad leg. Iul de vi: l. 8. de appellat. l. 65. de hæreticis.* Non differre debet ſupplicium reorum, ſed velox pœna eſſe debet, ne facultas Principi ſupplicandi detur: *l. 4. h. t. l. vn. ne ſine iuſſu: l. 6. de cuſtod. reor.* excepto caſu *l. ſi vindicari 13. h. t.* Per Apparitorem quando ſuſpendi poſſit, vid. *l. 1. ad leg. Iul. de vi:* Eripi ſupplicio rei à Clericis vel Monachis non debent, *l. 15. 16. h. t. l. 57. de appell. l. 31. quorum appell.* per appellationem quando & quomodo ſuſpendi poſſit, *dd. ll. & l. 1. ad l. Iul. de vi.* Interceſſioni quandoque Epiſcoporum locus datus, *l. vlt. h. t.* Non in abſentes pœna ſtatuenda, niſi certis caſibus, *l. 14. h. t. l. 5. de fide teſt.* Non in alios propaganda quàm reos, veluti in propinquos, amicos, notos, familiares, *l. 18. h. t.* non in filios, niſi certis caſibus, *l. quiſquis, ad leg. Corn. de ſicar. l. 18. h. t.*

l.18.h.t.l.15.de bonis proscript. non in vxores, vid tit. de bon. proscript. non in hæredes, nisi certo casu: l.4.ad leg. Iul. Repetund. Sed benè, in Satellites, d.l. quisquis: l 19.21.h.t. in Occultatores reorum, l.1.de his qui latrones: in Conscios, consurtes, socios, d.l. quisquis: l. 1. de raptu Virginum: l.2. peculatus: l. vn. de Nili aggerib. l.53. de hæreticis. Voluntas etiam quandoque punitur, vt in l. si quis non dicam rapere, sup. de raptu, vel matrim. sanctim. l.1. ad leg. Iul. de ambitu. Neque ignorantia à pœna excusat, l. dudum, de contrah. empt. l.16. de petitionib. Neque iussus domini in totum, l.1. de sepulchro violat. l.1. de falsa monet. l.1.2. de raptu Virginum. Sunt & nonnulli, in quos quædam pœnæ non cadunt. Sunt & Tempora immunia à suppliciis, vt Quadragesima, & Pascha: l.4.5. vlt. de Quæstionib. Sunt & loca immunia à suppliciis, vt in sp. l.7. de Scaniciis. Rettò, certo loco supplicia exercenda: veluti eo loco vbi crimen admissum, l.1. de Nili agger. reuocatis eò reis, l.3. ad leg. Iul. Repetundar. l.13. de operib. publicis. Diuturnus etiam carcer post pœnam indictam, loco pœnæ sæpè cedit: l.22. h.t. & Tempore exilij expleto, pœna finitur: l.23. h.t. Denique indulgentia criminum & pœnarum sæpè data: vid. tit. de Indulg. criminum.

Nunc Pœnarum genera sequuntur. Primò notandum, Legibus quandoque pœnæ genus non definiri, verùm in genere quid crimini dari, publicis legibus subiugari, pœnæ subdi, quid iuberi, & id genus formulis pœnā indefinitè proponitur, seueritate sæpè pœnæ commendata, vt l.1. de Adsessorib l.1. de accusat. l.1. si vagum: l.2. de custod. reor. l.10 12. de Numenariis: l.2. de annon. ciuicis: l.27. in f. de petit. l.28. in f. de appellat. l.1.2. de off. Rector. prou. l.9. de metallis: l.3.6.8.11.25.29.54.56. de cursu publ. l.1. de Executoribus: l.2.6.7. de maleficis. l.20.21. de cohortalib. l.1. de Aduoc. fisci: l. vlt. quid probare: l.1. de suariis: l.3. de iurisdict. l.1. 2.3. de coneuss. aduoc. l 12.15. de desertorib. l.19. de cohortalib. l.8. de adulter. l.1. de Ingenuis qui temp. Tyr. l. vn. de his qui potent. l. 1. ne quid oneri publ. l. 3. de spectaculis. l.2.9.13. de Paganis: l.4. de spectaculis: l.30. de Episcopis: l.2. de his qui super relig. l. 12. 35.38 44.54. de hæreticis: l.9.11. de Iudæis: l. vlt. de his quæ ex publ. coll. l. vlt. de his qui cum disp. l.1. de Exactionib. l. vlt. de his qua admin. l.2.3. vlt. de falsa mon. l.1. de incorporat. l.20.21.22. vlt. de diuers. offic. l. vlt. de Calumniatorib. l.6. de aquaductu: l.17. de petitionib. l.2. vt intra annum: l 2. de vestib. oloueris: l.1. de quæstionib. l.1. de patrocin. vicor. l.1. de off. Iudic. omn. l. cum vir, ad leg. Iul. de adulter. l.7. de Veteranis: l.19. de tyronib. l.1. de emend. seruor. l.1. ne quid oneri publ. Sæpe ad se referri Principes de reis voluêre, vt ipsi pœnam imponerent, l.10.16. h.t. l.1. de off. Rector. prou. l.54. de hæreticis: l.1.25.30.37 50. de cursu publ. l.2. de falsa moneta: l. 2. Repetund. l. vn. si quis sanguinol. vt ipsi se vindicarent quandoque, l. 4. de accusat. l. 16. de appell. l. vn. ne Præfect. Secundùm motum animi sui quem ex cœlesti arbitrio sumerant, l.2. de fide Cathol. vid. & l.46 de hæreticis. In Iudicum sæpè arbitrium collatæ pœnæ, veluti Præfectorum Prætorio, & Magistrorum militum, l.2. de milit. veste: l.5. de Veteranis: l.11. de desertoribus: l.16. de petit. ex Iudicis æstimatione, l 2. de his qui latrones: qui pro motu suo pœnam sumerent, l.35. de cursu publ. l.37. de Nauicular. l.3. de Apostatis.

Prohibita quoque quædam pœnarum genera ab Imperatoribus Christianis, vel omninò, vel quarumdam personarum respectu, vt Crucis pœna: de quo dico ad l. .... Inscriptionis seu stigmatis in fronte, l.2. h.t. Ludi pœna affici, seu ludo addici vetiti Christiani, l.8. h.t. Palatini, l.11. h.t. Item Curiæ addici vetitum quandoque pœnæ loco, l.66.108. de Decur. de corpore aliquo in aliud, l.9. h.t. Nunc procedant solemnes pœnæ, vt vocantur, l. vn. de Parricidio. Et initio quidem vltimum supplicium, vitam adimens, l.11. de maleficis, l. 1. de falsa mon. l.22. de annona: l.31.36.56. de hæreticis. l.5. de off. Rector. prou. l. vlt. de his qui cum dispensat. l. vlt. ad leg. Iul. de vi: l. vn. de mulierib. quæ se seru. propr. l.1. si quis solidum: l.2. de sepulch. viol. l.3. de his q. sup. rel. Capitalis pœna, seueritas, supplicium, sententia, animaduersio, exitium, periculum salutis, l.1. de off. Iud. omn. l.1. de incest. nupt. l. vn. de vectigal. l.2. de terris limit. l.5.6. vlt de desertorib. l.1. de Commeatu: l.13. de Numerar. l.2. de Cohortal. l.15.36.41. de cursu: l.1. de cust. reor. l. vn. de mulier. quæ se seruis: l.1. ad leg. Iul. de vi: l.1. de sicar. l.8. de maleficis: l.2. de falso: l.2.6. de fals. mon. l. vn si quis solidi. l.1. si quis pecun. confl. l.2. de raptu Virg. d.2. de rapta sanctim. l. 5. Repetund. l.1. Peculatus: l.7. de famosis. l. 3. de Quæstionib. l.16.21. 24. h.t. l.1. de bon proscrips. l.1.2.12.13. de petitionib. l. 2. de his qui cum disp. l.1. de conlat. æris: l.20. de exactionib. l.1. de superexact. l.8. de appell. l. vlt. ne Christ. mancip. Capitis pœna, l.5.30. de susceptorib. l.1. de commeatu: l.1. de mulier. quæ se seru. propr. l.2. de cohortalib. l. 2. de Curat. Kal. l.5.6.31. de Nauicul. l. vlt. de can. frum. V R. l.34. de hæreticis: l.6. de Iudæis: l.2. ne Chr. manc. p. l.6.13.20.22. de paganis. l.5. Repetund. Sanguinis, l.2. de sepulchr. viol. l.1. de his qui sup. Relig. l.56. de hæreticis. Salutis, l.6. de Susceptorib. l.1. de fide Cathol. Mortifera pœna, l. vn. si quis solidi circulum. Morte puniri, l. vn. de mulier. quæ se seruis: multari, l. vlt. de paganis. Ignis seu flammæ supplicium, de quo sunt leges 23. nempe, l.3. de incest. nupt. l1 de re milit. l.5. de tironib. l.2.4.6. de desertorib. l.1.2. ne præter crim. Maiest. l. omnes 6. de adulter. l. vn. de mulier. quæ se seruis: l. vn. de parricidio: l.1. de maleficis: l.5. de falsa mon. l.1. de Actor. procur.

l.1.si quis solidi circul.l.1.in f. & l.2. de raptu Virgin. l.2.de his qui latronet: l.vn. de Nili aggeribus: l.4.quorum appell.l.169.de decurion l.vlt.de Censu: l.1.de Iudais. Pestis feralis, quâ reus absumatur, fit mentio l.5.de maleficis. Gladij pœna, l.1.de off.Rector.prou.l.1.de Iurisdict. l.1. de erogat.mil.ann.l.4.de desertorib.l.cum vir.de adulter. l.quisquis, de sicar.l.4. de maleficis: l. vn. de parricidio: l.10.de petitionib.l.1.ne sine iussu Principis. Vnde vltore gladio puniri, l. 3. ne prater crim. Mai. l. 4. de maleficis: l. vlt. de famos. lib. l. 2. de bon. proscript. l.4. de paganis. Vindex legum gladijs, l.6.de annon.ciuis. Ferri pœna, l.1.ne prater crim Maiest. Patibuli pœna in seruos & libertos, in sp. l.vn.ad leg. Iul. Maiest. Cullei, seu culleo insui, l.vn.de parricidio: l.4. quorum appell. Bestiarum, seu Bestijs obiici in munere, l 1.ad leg. Fabiam. In ludum damnari, l.2.8.h.t. seu in ludum gladiatorium, sic aliquando vt gladio consumatur, antequam aliquid faciat quo se defendere possit, d.l.vn.ad leg.Fab. quæ pœna sublata à Constantino, l.1. de Gladiatorib. In parte aliquâ tantum corporis pœnæ quandoque exercitæ veluti in facie, quod abolitum, l.2.h.t. in manibus furis, d.l.2.h.t. Lingua etiam radicitus euulsa, l.2. de petitionib. Plumbi liquentis ingestione meatus oris & faucium claudi, l. 1. de raptu Virginum. Metalli pœna, l.17. de cursu publ.l.vn.ad leg. Fab. l. vn.de his qui potent. l.1.8.de desertor. l.vn. de officio P.P. l.1. de sepulchr.viol.l.vlt.ad leg.Iul. de vi: l.2.de lenonibus: l.1. de Gladiatorib.l.6.de Decurionib. Metallis publicis addici, l.2. de lenonib. Metalloperi, l.40. de hareticis: idque in perpetuum, l.17.de cursu publ l.vn.ad leg.Fab.l.vn de his qui potent. nom. in biennium, l.1. de off.PP. ea pœna adfecti serui, l.vlt.ad l Iul.de vi: vbi liberis exilij pœna imposita, l.17.de cursu. Operis publici pœnæ, l.vlt.de habitu quo vti. Deportationis pœna, l.6. de off. P.P. l. 6.9. de Iurisdict.l.vn. si nupt.ex rescripto: l.2.de repudiis: l.2. de cursu publ. l.2. ad leg. Corn.de falso: l.vn. si quis eam cuius Tutor. l.1. de raptu Virginum: l. vlt. de raptu sanctim. l. 2. 3. de ambitu: l.vn. de Nili aggeribus: l.20.h.t l.10.de indulg.crim. l.2.de Calumniatorib. l.18.de bonis proscriptor.l.3. de fisci debitor. l.vlt. de conditis in publ.horreis. l.17. de appellat. l. 6. de Decurion. l. 34. de Naucular. l.vn.quib.milit. l.vn.de Campo Martio: l vlt.de Canone frum.V.R.l.3.de his qui sup. rel.l.40.48.de hareticis: l.16.de Iudais: Eáque perpetua, æterna: l.2 vnde vi: l.1. de Tabular. l.2.de his qui cum disp. l.34.de hareticis: l.1.de falsa mon.l.40.de Episcopis. in insulam, l.1.de vi: l.1.de repudiis: l.2.de falsa mon.l.1.de maleficis: vt Oasena deportatio, l.vn. de Nili aggeribus: Quæ & exilium, pro deportatione, l.2.de Lenonib. l.1.de habitu: perpetuum exilium, l 2.de habitu: l vn.de campo Martio: l.11.de indulg.crim.l.26.de Iudais: exilium deportationis, l.40. de Episcopis: l.1. de ambitu: l.2. de his qui cum dispens. Eáque deportatio coniuncta cum bonorum proscriptione, publicatione; vid.tit.de bon. proscript. l.16.17.de palat. S.L. l.1.de Commeatu: l.2. de his qui cum disp. l.1. de maleficis: l.17. de appell. l.1.de his qui per metum: l. 1. si quis eam cuius tutor. l.vlt.de raptu vel matrim. sanctim. l.2.de Lenonib. l.22.24. h.t. cum verberibus, l.21.31.de pistorib. fustibus, l.21.de hareticis: cum infamia, l.1.de Calumniatorib. Exilium cum bonorum proscriptione, l.1.si quis pec.consl. exilij pœna, l.17.de cursu: l.2. vt intra annum, loco infamiæ, d l.2. Exilium perpetuum, l.1. de falsa mon. Exilium perpetuæ relegationis. l.8.de desertorib. deportationis, l.40. de Episcopis: de exilio discreto diuidendis reis, vid. l.52.53.54.de hareticis. Relegatio, l.1. ad leg.Iul de vi: l.1. de sepul. viol. l.vn.de mul. qua se seruis: l.10.de indulg.crimin.l.vlt.quib.equor.vsus: l.vlt.de his qui condit. propriam: Variè ea imposita: vltra centesimum lapidem, l.35. de Episcopis: l. 62. de hareticis: Genitali solo exterminari ad longinquam aliqam ciuitatem sub perpetui exilij conditione, l.1.de fals.mon. In insulam relegatio, l.vn.de off.P.P.l.4.de sponsalib. l.4. de cursu: veluti in Cyprum, l.17. h.t. in insulam Boam, l. 53. de hareticis: In extremas solitudines amandari, l.vlt. de Gladiatorib. Perpetuò, l.1.de fals.mon. Certo loco arceri, interdici Vrbis Romæ ingressu, l. 20. h.t. Senatus l 1.2.3.de habitu: ciuitate Rom.& circumuicinis pelli, l.vlt. de malef. centum milibus ab vrbe, l.30.de Episcopis.l.61. de haret.l.11. h.t. l.2. de Episcop. iud. Per biennium habitandi in prouincia prohibitio, l.vn.si quacunque prad.potest. Ferro item ligari pro pœna, l.1. de fugit. colon. quomodo & ferreis vinculis constricti mittebantur rei, l.2. de Gladiatorib. l.vn.de mensis oleariis.

Coërcitionis corporis species sequuntur, & quidem ante pœnam Plumbatis coërceri: l.14.de Cohortal. plumbo affici ante metallum, vel exilium, l.vn.de his qui pot.nom.l.40.de hareticis: l.53 eod tit. verberibus coërceri ante exilium, l.54 57.de haret. fustibus cædi ante deportationem, l.21.de hareticis, Fustibus coërceri, l.8.de desertorib. publicè fustibus verberari, l.5.de Episcopis. Flagellis verberari, l.1.de Medicis: cædi, l.15. de accusat. l.80.85. de Decurion. Fustigationis fit quoque mentio ex iure Gothico in Interpr. l.1.de famos. libell. Sequitur Dignitatis, honoris priuatio, cinguli amissio, l.4.de conlat.don. cingulo priuari, l.4.de his qui super Relig honore exui, l.1.ad leg.Iul.Repet. honore spoliari, l.150.de Decur. codicillis adimi, l.21. de Iudais. Administratione & dignitate spoliari, seu militia, l.vlt de erog.mil.ann.l.5.de metatis: Statuæ aliquando deiectæ, l.17. de pœnis: Nomen fastis expunctum, d. l.17. Hùc pertinet & gradus diminutio, ad inferiorem gradum reuolutio, Degradationis pœna, l.10.de re milit. l.2. vlt.

vlt.de Commeatu: matricula expungi, *l.15.de Agentibus: d.l.2. de commeatu.* Plebeiorum in ordinem reiici, *l.vlt.de his qui ad Eccles.* inter pessimos quosque & plebeios haberi, *d.l.1. ad leg.Iul.Repet.* Ab honestorum cœtu, iudiciorúmque conspectu arceri, *l.1.de postulando.* limine iudiciorum expelli, *l.vn.de re Iud.* Infamiâ notari, *l.quisquis, de sicar. l.vn. de his qui pot. nom.l.2.de calumniat.l.9.16.24.34.de appellat. l.29.76.85.de Decurion. l.3.de cursu: l.1. de custod.reor.l.vlt.ad leg.Iul.de vi: l.15.h.t. l.3.de adsessor. l.si quis maior, de postuland.l.3.de executorib.l.4.ne quid publ.latit.: l.41.de Episcopis:* hinc & hæretici dogmatis infamia, *l.2. de fide Cathol.* In corpus aliquod damnari, seu corpori alicui pro pœna sociari: veluti Curiæ, *l.5. de re milit. l.7.de fil.mil.appar.* quod vetitum, *l.66.108.de Decurion.* Mancipum corpori sociari, *l.4.de executorib.* in Pistrinum, seu Pistorum corpus vrbis Romæ damnari, *l.3.5.6.7.9.h.t.l.8. de Pistoribus: l.6.de annon.ciu.* vel alteri corpori, quod vetitum: *l.9.h.t.* Actus quidam interdicti: A testimonio prohiberi, *l.11.de fide test.* Intestabilem fieri, testamenti, successionum iura adimi, *v.tit.de hæreticis.* Potestare in filium & seruum priuari, *l.2.de lenonibus.* His adiice, Talionis pœnam, *l.7.9.11.14.19.de accusat.* seu pœnam reciproci, *d.l.7. l.1. de exhib.reis.* Similitudo supplicij, *d.l.19* Non ad militiam admitti, nec ad officij vel Iudicis honorem, *l.21. de paganis.* Functione aliquâ pro alio teneri, *l.12.de pistoribus.* Vrbe abiici, nauigio superpositum & domum remitti, *l.1.de Stud.lib.V R.* In prouinciam remitti, & ad limitem reuocari, *l.13.de oper.publ.* Iurisdictionem in aliquos amittere, *l.1. si quacunque præditus pot.* Prouinciam in qua quis quid admisit, non habitare per iuge biennium, *d.l.vn.* In potestatem relabi, emancipatione vel manumissione rescissâ: *l. vn de ingratis lib.l.1. de hæred. pet.* Tandem & Carceris pœnam, *l.22.23.h.t.* Hactenus Pœnarum genera, déque Reis in commune. Peculiares verò personæ, peculiaria corpora in hoc *Tractatu* spectâda, quibus pœnæ propositæ, vel in quos pœnæ exercitæ. In Constitutionibus passim videre est, Imperatores, Iudicibus, & Officiis seu Officialibus eorum pœnas minitari, si quid ex officio suo non facerent: cuiusmodi complurimæ *Leges* occurrunt: sic quidem, vt quandoque cædem vtrisque pœnæ proponantur, quandoque diuersæ. Item quoad Officiales attinet, modò vniuersis, modò Primoribus saltem. Propositæ pœnæ & Curialibus ordinibus: *l.39.de Episcopis: l.46.de hæreticis.* Corporibus vrbis Romæ, *l.4.de his qui super Relig.* Defensoribus & Principalibus Vrbium, *l.12. de paganis: l. ... de hæreticis.* De hæreticorum quotundam Apostatarum, Iudæorum, Paganorum ritus suos illicitè exercentium pœnis, vid. *suis titulis.* Vt & de pœnis Militum, *paratitlo de re militari.* De seruorum pœnis, v. *l.vn.de fugit.colonis: l.2.de libertis: l.vlt. de Tabular. l.vlt.ad leg.Iul.de vi: l.vn.ad leg.Fab. l.17.de petitionib.l.7.de Medicis: l.1.de habitu.* Mitius puniebantur ob iussum domini in sp. *l.1.de sepulchr. viol. l.1.de falsâ mon.l.1.2. de raptu Virginum.* De Ecclesiasticis pœnis, vid. *l.27.de Episcopis: l.6.de hæreticis.* Discrimina quoque pœnarum in eodem licèt delicto fuêre pro diuersitate personarum, pro qualitate & conditionis diuersitate: Reorum videl. vt *l.8.de desertorib.l. vn.de saturariis: l.2.de his qui latrones: l.1. de falsa mon.* pro loco gradúque militiæ, *l.22.de cursu publ.* Item pro diuersitate eorum in quos quid admissum: *l.2.de fugit.col.* Pro discretione sexus, *l.1.de falsa mon.* contrà, citra discretionem sexus, in sp. *l.1.in f.de raptu virginum.* Ex personis hominum dicta pensabantur, *l.vn.si quis Imperatori maledix.* Si diues esset vel agrestis vitæ, aut egens, *l.vn.de off P.P. l.vn.de saturianis: l.4.de desertorib* Illustris vel non, *l.5.de metatis,* Primorus, vel plebeius munifex, *l.2. de cursu publ.* Iudex an Officialis, *l.vlt.de can.frum. V.R.l.30.de susceptorib.l.2.de Curator. Kalend.* Aliquando nullo discrimine, *l.vlt.de Canone frum. V.R.l.28.de operib.publ.l.40.de hæreticis.* Pro diuersitate Iudicum delinquentium quoque diuersæ fuêre pœnæ, *l.15.h.t.* Militaris an Decurio, vel municeps, *l.35.de cursu publ.* vilioréſne, an in honorib constituti, *l.2.vt intra annum: l.5.de Episcopis: l.21.de hæreticis.* Libérne & ingenuus, an seruus, *l.3.de habitu: l.17. de cursu publ. l.vn. ad leg.Fab. l.1.de falsa mon.* Officiales denique & serui, qui non poterant dispendium pudoris sustinere, aliam pœnam subibant, *l.1.de habitu.*

Alterius quoque quandoque criminis pœna & nomen alteri aptatum, veluti *Sacrilegij* pœna noménque Legum violatoribus; *l.30.de erogat.mil.ann. l.24.de petitionib.* plura in *paratitlo de constit. Principum*, & in *Glossario.* pecunias conflantibus, vel ad diuersa vendendi causâ transferentibus: *l.vn.si quis pec.confl.* non honoranti eum quem Princeps honorat, *l.4. de domesticis:* possessiones magis Palatiis aptas petentibus, *l.16.de petitionib.* Item in sp. *l.4 de his qui sup.Relig.& l.10.31.40.de Episcopis: l.3.de Execut.* Hinc sacrilega audacia, *l.27.de operib.publ l.8.de falsa mon. l.vlt.de vestib.oloueris. l.16.de petitionib.* Ad exemplum Maiestatis, *l.12.de paganis:* reus Maiestatis habebitur, *l.vn.de ......* Adulterij vicem obtinens, *l.5.de nuptiis, l.5.de adulter.* velut Calumniatorum redemptores, *l.vn.in f.de action.ad pot.transf.* Adinstar falsi: *l.4.de metatis,* vt falsi reus, *l.16. de hæreticis.* vt hostis publicus, aut expugnator motum perpetuæ sortiatur, *l.12.de prætoribus.* Abactorum, *l.1.2.quib.equorum vsus:* Latronum societatem videbitur confiteri, *l.vn. ne pastoribus.* Pœna manium vindex, *l.5. de sepulch.viol.* Eadem pœna, qui elabi passus est reum: *l.5. de custod. reor.*

¶ CAPITALEM *pœnam vt Judex infligere poßit, quid requiratur.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Catullinum."

QVi sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seuerámque sententiam, quàm in adulterij", vel homicidij vel Maleficij crimen", aut suâ confessione, aut certè omnium", qui tormentis vel interrogationibus" fuerint dediti, in vnum conspirantem" concordantémque rei fine", conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus", vt vix iam" ipse, ea quæ commiserit negare sufficiat. Dat. III. Non. Nou. Treu. Acc. XV. Kal. Maij, Hadrumeti", Volusiano & Aniano Coss." [314.]

INTERPRETATIO. *Iudex" criminosum discutiens, non ante sententiam proferat capitalem, quàm aut reus ipse fateatur, aut conuictus, vel per innocentes testes, vel per conscios criminis sui, aut homicidium, aut adulterium, aut maleficium commisisse manifestius conuincatur.*

NOTÆ.

* *Lex 16. Cod. eod. tit.* Et iungenda huic est *lex 2. inf. de de appellationib.* & *lex 1. inf. quorum appellat. non recipiuntur.* Hanc & ex interpretatione interpolata sententia quædam *ep. 1.* Zephyrini *p. 234. 235.* & Felicis *1. ep. 1. p. 354.* Iulij *ep. 2. p. 468.* Hadriani Capitulorum *c. 57.* & *c. 5. c. 156.* & exinde *2. q. 1. c. 2.*

" An *Proconsulem Africæ*: quod nominatim præfert Codex Iustin. vide & *leg. VII. infr. de frument. Carthaginiensi*: Et *legem 2. sup. de donationib.* & *l. 1 sup ad leg. Iuliam de vi*? Non verus est hoc tempore siue anno Catullinum fuisse Consularem Byzacenæ, vt subscriptio *legis* docet (*Hadrumetum* enim metropolis Bysacenæ fuit) postea verò Proconsulem Africæ factum anno 315. 316.

" *Crimine*, Cod. Iust. " scilicet confessione.

" Græci hic notari volunt, separari interrogationes à tormentis, vt sit manifestum aliter atque aliter dici hæc duo.

" *Conspirante concordanteque*: Ita *Codex Iustin.* Possis & ita meliùs, *conspirantium, concordantiúmque.*

" Sufficit testes in vnum finem conspirare & concordare.

" Ita *l. 2. inf.* pro *criminum deprehensorum qualitate. Deprehensus*, id est conuictus.

" *Etiam*, Cod. Iust.

Vide *l. 2. sup. de Princip. Agentium.*

" Referendi sunt hi Consules ad diem acceptæ constitutionis: data enim hæc *lex* superioribus Consulibus.

" Vide quæ notaui ad *Inscriptionem.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres *hoc titulo* de pœnis constitutiones exhibentur: Quarum *Primâ*, Temperamentum obiicit Iudicibus, ne ad pœnam capitalem facilè properent. *Secundâ*, pœnæ genus quoddam Christianæ disciplinæ aduersum aboler. *Postremâ* verò, pœnæ genus quoddam inducit in vtilitatem annonæ vrbis Romæ. Ergo *hac lege* TEMPERAMENTVM continetur, quod Iudicibus sequendum proponitur, ne *ἀπερισκέπτως* ad pœnam propetent. Quæ quidem *lex* pars est prolixioris constitutionis Constantinianæ ad Catullinum emissæ, quâ is partim Iudicum sæuitiæ freni adtemperiem quandam adhibendam credidit: quò pertinent ex eâ constitutione hæc *lex*, & pars prior *legis 2. infr. de appellat.* partim frustratoriis appellationibus occursum iuit: quò spectat *lex 1. inf. de appellationibus*: & pars posterior *dictæ legis* 2. quæ tres *leges* inter se coassandæ veniunt. Rursum hâc constitutione tria de criminali Iudicio constituit: quando Iudex ad capitalem sententiam procedere debeat, quò spectat *hac lex*. & *d. l. 1. inf. quor. appellat.* Quando à capitali sententia appellari non possit: quò spectat *d. lex 1. inf. quorum appell.* An post prouocationem reus in custodiâ perseuerare debeat; quò pertinet pars *legis 2. inf. de appellationib.* Nos de *hâc l.* nostrâ videamus.

¶ Nonnisi ergo confesso reo, vel omnium testium depositionibus CONVICTO, sic vt iam ipse negare non possit, capitalem pœnam in atrocioribus criminibus à Iudice imponi posse vel debere, definit *hac lege* Constantinus M. *Temperamentum* hoc, inquam, Iudicibus hac Constantini M. constitutione præscribitur: cùm & alioquin nulla de morte hominis cunctatio longa sit. Confessum igitur vel liquidò conuictum reum esse hâc parte oportet. Quod ipsum repetitur in *l. 1. inf. Quorum appellationes non recipiuntur*: Quæ huic nostræ vnà cum *l. 2. sup. de appellat.* iungenda est & subiicienda: *Cùm*, inquit, *homicidam vel adulterum, vel maleficum, vel veneficum, quæ atrocissima facinora sunt, confessio propria, vel dilucida & probatissima veritatis quæstio probationibus atque argumentis detexerit*: Sed & Constantius: *l. 4. inf. Reus*, inquit, *manifesta probatione conuictis.* Denique vt capitalis sententia ferri, pœnáque imponi possit à Iudice, conuictus non censetur, nisi qui manifesta probatione conuictus, nisi omnium confessione conuictus in vnum conspirantium & concordantium rei finem: nisi denique dilucidæ & probatissimæ probationes sint. Alioquin si reus parte tantùm testium obruatur, partem verò pro sui defensione possit arripere, Iudex sententiam capitalem promere non potest: quin potius id omne deliberationi Principis & arbitrio relinquere debet, vt ait *d. lex 1. Quorum appellat. non recipiantur.*

¶ Perperam igitur ex *hac lege* colligeretur, reum nunquam supplicio capitali afficiendum, nisi vbi testibus omnibus obruatur. Non est hæc Constantini sententia, verùm Iudicibus seu Rectoribus prouinciarum tantùm temperamentum hoc præscribere voluit, vt ne Capitalem sententiam promere possent, nisi concinentibus omnium testium depositionibus: vice versa vt maximè non concinerent omnium testium depositiones, reum tamen absolui non vult, verùm deeo ad se Principem referri, quò ipse videlicet Princeps testium fidem examinet. Breuiter Constantinus *h. l.* inter Rectores Prouinciarum, & Principem, discrimen statuere voluit, atque

atque ita immodicè sæuientibus Iudicibus *temperamentum* (qua voce *hac lex* vtitur) seu adtemperiem (vt loquitur *lex* 2. *sup. de custodia reorum*,) adhibere seu admouere. Qua in re Constantinus multum curæ adhibuit, vt ex compluribus eius *legibus* apparet.

¶ Maneat igitur, si de Iudice quæratur, ex Constantini mente eum non aliter capitalem sententiam promere posse, quàm si concinentibus in vnum rei finem testium depositionibus conuincatur: Ait lex, *in vnum rei finem*. Sufficit enim testes in vnum rei finem concinere, licet in articulis dissentiant.Quin ex his quoque verbis colligunt Pragmatici, quod testes etiam singulares, dummodo in vnum effectum & rei finem concordent, coniungi possint, & probant: præsertim in actu reiterabili & successiuo, vt in adulterio. Quod etsi directè probari non possit, probatur tamen per actus propinquos, colloquia, basia, & alia huiusmodi quæ sunt Veneris præludia:vide Mascard. *de probation. concl.* 57. *n.* 5. *& seqq. & concl.* 59. *n.* 10. *lib.* 1.Neguzantium *respons.*46 1.*n.*6.7.

¶ Porrò Adulterij tantùm, Homicidij,& Maleficij Constantinus *h. l.* meminit: quibus criminibus capitalis pœna immineat: Pariter vt *d. l.* 1. *Quorum appellationes. Cum*, inquit, *homicidam, vel adulterum,vel maleficum,vel veneficū,qua atrocissima crimina sunt,confessio &c.detexerit.* Pariter idem Constantinus tria tantùm crimina ab Indulgentia generali hæc ipsa excipit, *l.* 1. *sup. de indulg. criminum*: *Omnibus*, inquit, *indulgemus*, *præter veneficos*, *homicidas*, *adulteros*. Scilicet vt atrociora hæc crimina sunt, quæ apud Iudices ordinarios disquiruntur, ita sola fuerunt, quæ Constantini æuo, capitali, id est capitis & vitæ amissionis supplicio plectebantur. Eo enim sensu *capitalem sententiam* accipere oportet, ac nominatim de atrocitate Adulterij, & capitali eius pœna sub Constantino & liberis eius alibi dixi, & dicam adhuc ad *l.* 4. *infr. Quorum appellationes non recipiuntur.*

¶ Item quod ait lex, *omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti*,eò pertinet,quod quidam sunt à quibus confessio tormentis non elicitur, veloti Decuriones, quâ de re dictum fuit ad *titulum de Quæstionibus.*

¶ Interim & illud ex *hac lege* liquet,ad damnandum reum sufficere alterutrum,vt vel conuictus sit, vel confessus:de quo pleniùs ad *l.*7. *inf.quorum appellat.*

¶ Tandem notandum,quod Interpretes ad *hanc l.* conuictionis modos duos designat:*vel per innocentes*, inquit,*testes*,*vel per conscios criminis sui.*

¶ Stigmatis *in facie damnatorum pœna inhibetur à Constantino M.*

II. * Idem A. Eumelio."

SI quis in Ludum" fuerit, vel in Metallum, pro criminum deprehensorum" qualitate, damnatus, minimè in eius facie scribatur: dùm" & in manibus & in suris possit pœna damnationis vna" scriptione" comprehendi: Quò *facies*, *quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis est figurata*, *minimè maculetur.* Dat.XII.Kalendas April.Cabilluno", Constantino A.IV.& Licinio IV. Coss.[315.]

NOTÆ.

* *Lex* 17. *Cod. eod.tit.*

" *Eumelius* hic Vicarius Africæ est, ad quem Constantinus M. de Cæciliani absolutione & in Concilio Arelatensi & iudicio suo, scripsit anno proximo Sabino & Rufino Coss. id est A. D.316. vt testatur D.Augustinus *in breuiculo collat. die* 3. *circa finem p.* 559. *post collationem cap.* 33.vbi male *Romalius* vocatur. Et *lib.*3.*contra Cresconium cap.*71. vbi malè *ad alium Vicarium*, pro *ad Eumelium Vicarium*.

" *In metallum fuerit.*Ita Tribonian.subductâ pœnæ *in ludum* dandi mentione: De cuius rei ratione mox.

" *Deprehensa* crimina: sic & de personis, *leg.* 1 *sup.* in obiecto flagitio deprehensus.

" *Dum*, id est,*Cum*: quomodo etiam *Codex Iustin.* habet.

" *Vna*,id est, vno & eodem genere inscriptionis. *Vna*,est eadem & similis. *Vna opera*,eadem opera.

" *Inscribtione*, Codex Iustinian.

" De hoc *Cabilluno*,mox.

COMMENTARIVS.

STIGMATIS seu INSCRIPTIONIS σφραγῖσ in facie τῆς δίκης pœnæ addicti mos *hac* Constantini Imperatoris protochristiani *constitutione* aboletur, An. D. 315. eâ ratione de quâ mox.

¶ De hoc scil. Inscriptionis genere est hæc *lex*; non de alio.Non inquam est, vt alias Inscriptionis species hinc submoueam, de *seruorum* vel hominum fugitiuorum aut furum inscriptione seu stigmatibus, inscriptisque seruorum vultibus, & stigmatis in horum frontibus, de quo alioquin infinita sunt veterum Authorum testimonia: vide saltem *legem* 2. *π. de fugitiuis*: Plautum, Platonem 9. *de legibus*, ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ταῖς χερσὶ γραφεὶς τὴν συμφοράν. Plinium *lib.* 18. *c.* 3. *Satyra* 14. Senecam 3. *de irâ.* 3. *& ep.* 47. Quintilianum, Petronium, Iuuenalem *Satyra* 10. Apuleium *lib.* 7. Ausonium, Columellam, Claudianum *lib.* 2. *in Eutropium*, Clementem Alexandrinum *lib.* 3. *Pædag.* 2. τὸ δραπέτην, inquit, στίγματα δηλοῦσι, Lactium *lib.* 4. & Suidam *in voce σύμβολον.* Theophilum, *§. libertorum*, *Institut. de libertinis l. vn. Cod de Lat. lib. toll.* Non inquam hic propriè agitur de istis fugitiuorum & seruorum stigmatibus,litteris, epigrammatibus, id est inscriptionibus, quibus frontes seruorum & facies inscribebantur, vndè *stigmatiæ*, & *subuerbusti* dicti, & *literati.* Secundò non est hæc *lex* de iis stigmatibus, seu inscriptionibus, quæ fronti *Captiuorum* imprimi quandoque apud aliquas Gentes mos fuit, de quo vide

vide Plutarchum in *Pericle*, & *in Nicia*, & Vitruuium *lib.* 2. *cap.* 8. quo more narrat Cedrenus de Constantino, eum, deuictis Armeniaeis, hunc titulum inscribi iussisse *Ἀρμενιακὸς ἐνίκησα*. Tertiò, neque hæc *lex* est de his inscriptionibus, quibus stigmata, hoceft notæ publicæ *Tyrannibus*, vel Fabricensibus inscribebantur, vt & Aquariis. Nam & hæc stigmata in brachiis & manibus fiebant, de quo dicam ad *L. Stigmata* 4. *infr. de Fabricensibus* vide & Vegetium *lib.* 1. *c.* 8. & *lib.* 2. *cap.* 5. & *l. penult. Cod. de aquaductu*, ad quem morem allusum *Apocal. cap.* 13. Quartò, neque de *Calumniatorum* tantùm pœna ex *lege Rhemmiâ*, quæ iam dudum obsoleuerat, quâ videl. Calumniatorum fronti litera K. criminis sui index, de primâ sui nominis literâ inurebatur, quod notissimum est ea Cicerone, *pro Roscio*, Plinij *Panegyrico*, & *Misopogone* Iuliani, & *l. quæsitum* 13. *π. de testibus*. Quintò, omitto etiam morem inter quasdam Gentes olim *fœtus* notis compungendi, quod de *Thracibus* Ægyptiis, Satmatis, Æthiopibus proditum? De his inquam omnibus quinque stigmatum generibus, putà quæ Seruis, captiuis Tyronibus &c. Calumniatoribus, Paruui inscribi solita, Constantinus *h. l.* non agit, Calumniatorum quippe, vt de singulis dicam, pœna iam desierat. Tyronum verò & Fabricensium puncta siue Stigmata in vsu deinceps quoque fuerunt, neque huic *legi* contraria sunt. Denique non de domesticis dominorum pœnis vel hostili sæuitia hic agitur: Verùm de publicis & solemnibus iudiciorum, quibus *Pœna* videlicet (vt hæc *lex* nostra expresse docet) *iis qui in ludum vel Metallum damnati fuerant*, in horum, inquam, facie scribebatur, seu pœna damnationis inscribebatur: Cuius moris alibi quoque mentio extat, quò videl. liberis damnatis ob noxã suppliciũmque & nominatim ad ludũ vel ad Metallum opúsque publicum faeies inscribebatur, eísque stigmata inurebantur. Vid. vel Artemidorum, Suetonium in *Caligula*. Nam quod ex Ausonio affertur de Pergamo scriptore:

> *Ergo notas scripto tolerasti Pergame vultu.*
> *Et quas neglexit dextera, frons patitur.*

ad seruum Scriptorem & fugitiuum pertinet, vt præcedentes versus ostendunt:

> *Tam segnis scriptor quàm lentus Pergame cursu*
> *Fugisti, & primo captus es in stadio.*

Ergo &c.

Illud colligo ex inscriptione *huius leg.* actum id in AFRICA (Eumenius enim, cui hæc *lex* inscribitur, Vicarius Africæ fuit) Quæ quidem & alios peculiares mores habuit. Id verò cur ita factum? procliue satis est iudicare. Nempè quod qui in *Ludum*, vel in *Metallum* damnarentur, Ludo & Metallo addicti essent, atque ideò ne Ludi vel Metalli conditionem refugere possent, punctis, notis, siue stigmatibus in facie notarentur: denique ne conditionem suam vitarent. Quæ ipsa ratio fuit stigmatum, quæ Tyronibus, Fabricensibus, Aquariis inscribi solita: Proinde vt dignosci, deprehendi, séque suo prodere titulo, vt Claudianus *lib.* 2. *in Eutrop.* atque adeò refugæ ad pœnam retrahi possent, notis compungebantur: & maximè quidem, cùm in metallum quandoque in perpetuum damnari aliquos contingeret, vt eiusdem Constantini *lex* hoc ipso anno data, *lex*, inquam, *vn. sup. ad Leg. Fabiam de Plagiariis*. De pœna ad *Ludum* dandi, plenè dixi *ad d. illam legem vn.* Verùm Tribonianus eius mentionem hîc sustulit, vtpote sublato eo pœnæ genere, de quo dicam ad *l.* 8. *inf. h. t.* Omitti quoq; nun oportet extraordinariæ FACIEI inscriptionis pœnæ exemplum quod occurrit apud Senecam *lib* 4. *de beneficiis*, *cap.* 37. & 38. quo videlicet narrat, à Philippo Macedonum Rege militi cuidam ingratissimo hospiti stigmata inscripta fuisse, ingratum hospitem testantia; vbi hæc inter alia ex Philippi mente scribit; *Potius est*, inquit, *intra fines regni mei, te literas istas oculis inscribendas durissimâ fronte circumferre: Ostende quàm sacra res sit mensa hospitalis, præbe in FACIE tuâ legendum istud decretum, quo cauetur ne miseros tecto iuuare capitale sit, magis ista constitutio sic erit rata, quàm si illam in æs incidissem.* Qui locus obiter vt moneã, ita interpūctus sanus est: *Oculis circumferre* est. quod mox ait ostendere, præbere legendum: oculis rursum non suis, sed legentium, & populi. Denique adspectui omnium. Boëtius quoque *de consolat.* refert decretum Gothi Regis in accusatores suos contumaces, qui ne sententiæ exilij sui parèrent, se ædium sacrarum tuitione defendebant. *Dixit*, inquit, *vt nisi intra præscriptum diem Rauenna vrbe decederent, notas insigniti frontibus pellerentur.* In Galliâ quoque olim, etsi exoleuerit is hodie mos, cuius loco iuncta stigmata in humeris, pœna hæc obtinuit, Exemplum insigne Tolosæ in Præside quodam, in fronte stigmate inusto, inque insulam relegato ob falsam Inquisitionem factam: Pœnâque hæc vsitata in his qui literas vel sigilla Regia falsassent, adulterassent, de quo vid. Imbertium & eius Interpretem *lib.* 3. *instit. c.* 21. *n.* 7. & Langlæum 10. *semestr.* 2. *p.*644.

¶ In facie igitur Constantinus pœnam damnationis inscribi vetat: in manibus & suris inscriptione permissa, & ad eas partes traducta: hac ratione additâ. *Quò facies quæ ad similitudinem pulchritudinis* COELESTIS *est figurata minimè maculetur.* Quomodo & Lactantius, hoc ipso tempore ad Constantinum *lib.* 2. *c.* 18. de cultu simulachrorum agens: *Ne hunc* COELESTEM *vultum proiiciamus in terram.* &c. Sic enim de Facie potissimùm hominis excepêre multi illud Geneseos; *Faciamus hominem ad imaginem*, seu *similitudinem nostram.* Philo Iudæus *de specialibus legibus, p.*609. de homicidis agens, [Greek text, partly illegible] *nihil est Deo tam simile quàm hoc sigillum pulcherrimum, expressum à matrice pulcherrima, ad exemplar ideæ rationalis effictum.* Quod adumbrauit etiam Ouidius 1. vbi de homine condito:

> *Finxit in* EFFIGIEM *moderantum cuncta Deorum.*

Sed cauté hîc agendum ne quod hoc loco abusi fecerunt Anthropomorphitæ, hæresis induxatur: de quâ vide Epiphaniũ *hæres.* 70. Augustinum *hæresi* 50. Quare neque Lactantius hanc hi partem satis cautè locutus *lib.* 1. *de ira Dei cap.* 2. cum Deum figuram aliquam habere vult. Alio sanè sensu corporis diuini similitudinem homini Tertullianus *de resurrectione carnis* tribuit: quasi Deus, hominem ad exemplar Christi, cuius quasi præsentis Ideam iam tum mente concipiebat, efformarit. *Quodcumque* (inquit Tertullianus) *limus exprimebatur, Christus cogitabatur, homo futurus, quod & limus, & sermo, caro quod terra & nunc: sic enim præfatio Patris ad filium: Faciamus hominem ad Imaginem & similitudinem nostram: Et fecit hominem Deus: id vtique quod finxit ad imaginem Dei fecit illum scilicet Christi.* Alij volunt, corporis humani figuram repræsentare diuinam imaginem, vt Theologorum schola sciscit, *per modum vestigij*: quatenus *os* homini sublime datum est, vt ex ipso corporis habitu cognosceret interiores animæ facultates ad cælestium rerum cogitationẽ erigi præsertim oportere: quã de re videre licet D. Augustinum

Augustinum *lib.* 83. *quæstionum*, *quæst.* 51. & D. Thomam 1. *q.* 93. *art.* 6. sed notandum cùm homo ad imaginem Dei factus dicatur, sensu iam notissimo, ob intellectus vim & impressam menti sanctitatem iustitiámque, tandem & ob Imperij vim διὰ τὴν γνωστικὴν δύναμιν, κριτικήν τε καὶ ἀποδεικτικὴν, διακριτικήν τε καὶ ἑρμηνευτικὴν, καὶ ἁπαξαπλῶς, πάσης καλῆς ἐπιτηδευτικήν: tandem ἡ ἐξουσιαστικὸν κατὰ τὸ λογικὸν, κατὰ τὸ νοερὸν, καὶ κατὰ τὸ ἀρχικόν. de facie τῆς ὄψεως nominatim id *hâc* Constant. *leg.* prædicari, vt quæ cæteroquin pars hominis potissima est: quare in eâ potissimum imaginem cœlestem & diuinam impressam creditum, vtpote quæ arx sensuum & rationis sedes esset, quâ Deo cum Deo communicat homo; de qua Faciei & capitis prærogatiua, vid. *l.* 16. §. 6. *ꝟ. de pœnis*: *l.* 44. *ꝟ. de Religiosis*, Cyprianum, *de habitu virg.*

Certè hinc & *Caput* pro toto homine, *l.* 2. *sup. de Calumniatoribus.* Quod Donatus *in Andriam* obseruat. *Ridiculum*, inquit, *caput pro toto homine*; *nemo enim ore contempto ex aliis membris hominem velit significare.* Hinc & apud Virgil. 2. *Æneid.*

> *Auulsúmque humeris capus, & sine nomine corpus.*

Corpus, interprete Seruio, *sine agnitione, sine nomine: à Capite enim quis nomen habet.* ¶ *Fronti* igitur seu faciei stigmata damnationis inscribi vetuit Constantinus: sed in manibus vel suris, cùm id æquè commodè fieri possit: & non minus reus vel refuga quis ex iis dignosci: quod his verbis significat: *dum & in manibus & in suris possit pœna damnationis vna scribtione comprehendi*; vnâ scribtione, id est, eodem inscriptionis genere, pariter, similiter.

¶ Illud non est omittendum, quod Theodorus Græcus Interpres ad *hanc leg.* subiicit. *Basilic. lib.* 60. *t.* 5. *Væ igitur tibi Tyranne, qui Sancti Theodori & Theophanis sanctas notasti frontes.* Vbi Theophilum Imp. intelligit, qui βαρβαρικῶς, vt Cedrenus ait, Theophanis & Theodori frontibus iambos à se compositos inscribi iussit: vnde & hi γραπτοὶ dicebantur, id est, inscripti, *frontes literatæ*: vbi βαρβαρικῶς addidit Cedrenus, propter morem Barbarorum in captiuos Christianos.

¶ Vt ad Constantini constitutionem reuertamur, duo mihi singularia ad eam succurrunt. Primò quidem, *huic legi* cohæsisse videri alterum Constantinianeæ constitutionis caput, quo is Crvcis seu patibuli supplicium sustulit. Nam cùm eius pœnæ adhuc mentio fiat Anno superiore 314. *l. vn. sup. ad leg. Iul. Maiestatis*, certè hoc Anno 315. quatuor post *hanc legem* mensibus, silentio ea inuoluitur tanquam abolita: *l. vn. sup. ad leg. Fabiam.* Deinde quis non videt, eâdem de causâ vtrumque pœnæ genus abolitum, ob memoriam videlicet Passionis Dominicæ Christi? cuius signum in frontibus tum Christiani notabant, frontémque signabant: de quo prolixè fidem facit Lactantius, horum ipsorum temporum Scriptor, libris ad Constantinum M. ipsum scriptis, *lib.* 4. *c.* 26. *extremo*, *& cap.* 27. vt omittam alios etiam Chrysostomum homilia 54. *in Matth. ed. Commel. p.* 476. Quin & Episcopum baptizatos in fronte olim cruce signasse indicat Tertullianus *præscript. c.* 40. vnde & *inscripta oleo frontis signacula* dixit Prudentius *in Psychomach.* Imò si ariolari licet, mihi omninò verosimile fit, Lactantium, qui hoc ipso tempore magistrum Crispi in Galliis agebat, huiusce *legis* suasorem auctorémque extitisse, cum videam Lactantium, de fronte hominis Cruce signari solita, tam magnificè scribentem, itémque quod antea notabam, figuram Deo aliquam adscribentem, quod *hac ipsa lege* Constantinus sequitur. Quod quidem tantò verisimilius cui fiet, si Lactantium hoc ipso anno Domini 315. scripsisse Institutionum suarum libros nouerit: quod nos alibi probamus. Item, si, quod mihi omninò probatur, nouerit *legem* 1. *inf. de alimentis quæ inopes par.* pariter hoc ipso Anno, ad eiusdem Lactantij suggestionem, latam.

¶ Quod subscriptionem *huius legis* attinet, vbi ea data dicitur *Cabilluno*, videndum, cui id conueniat. An igitur intelligendum *Cabillunum*, vt etiam vocatur in *Itinerario Antonini*, quod in Lugdunensi prima ad Aratim *Chalons sur Saone*, quod aliàs *Cabillio* in *Itinerario Peutingeriano*: indéque *Cabillonensis* portus, cuius mentio apud Eumenium in *Panegyrico* quem dixit Constantino, cuius initium, *Facerem.* Fit eius quoque mentio apud Ammianum Marcellinum *lib.* 14 *p.* 25. 26. Denique fuit ea vrbs accommoda militi Gallicano, vel in Germaniam, vel aliò transmittendo, vt ex dictis Eumenij & Ammiani Marcellini locis constat? Sed *Cabillunum* istud hic intelligi non posse videtur: Hoc enim Anno Constantinus in Pannonia & vicinis prouinciis fuit: vide *Chronologiam huius Anni.* An igitur *Cabalin* Thraciæ hic accipi oportet, cuius mentio in *vtroque Itinerario*?

¶ *De* Pistrini *pœna leuiorum criminum reis ad vrbis Romæ vsum imponenda: Constantini M. lex.*

III. * Idem A. ad Festum " Præsidem Sardiniæ.

Qvicvmqve cohercitionem mereri ex causis non grauibus videbuntur, in Vrbis Romæ pistrina dedantur. Quod vbi Tua Sinceritas cœperit obseruare, omnes sciant, eos qui (sicut dictum est) ex leuioribus causis huiusmodi meruerint subire sententiam, Ergastulis vel Pistrinis esse dedendos, adque ad vrbem Romam, id est, ad Præfectum Annonæ, sub idoneâ prosecutione mittendos. Dat. IV. Kal. Aug. Constantino A. V. & Licinio Coss. [319]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex*, & reliquæ omnes (putà *lex* 5. 6. 7.) quibus in pistrinum dandi pœna probatur, à *Cod Iustinianeo.* Et vt maximè *lex* 9. *h. t.* in *Codicem Iustinianeum* relata fuerit, quâ re ipsa eadem pœna probatur, tamen ex Triboniani mente aliter accipienda est.

" *Festus* Præses Sardiniæ sub Constantino.

COMMEN

COMMENTARIVS.

PISTRINI ET ERGASTVLI pœna publica noua, ad Vrbis Romæ & annonæ ciuicæ commodum à Constantino M. *h.l.* inducitur: quam & sequentium Imperatorum nonnemo probauit: Valentinianus, inquam Sen. *l.5.6.7.9. inf. hoc titulo*: & fortè *l.* 8. *inf. de pistorib.* Scilicet leuiorum criminum reos, qui coërcitionem mererentur ex causis non grauibus, Constantinus *h. l.* primus in Vrbis Romæ pistrina condemnari, à Sardiniæ nominatim Rectore seu Præside iubet: atque ita damnatos è Sardinià ad Vrbem Romam id est ad Præfectum annonæ sub idonea prosecutione mitti: Qua in re sequentia obseruanda sunt.

¶ Primùm pœnam hanc institutam per Sardiniam à Constantino *hac l.* à Valentiniano verò per vrbem Romam ipsam,& Vrbicarias Regiones,*l.59. inf.* per Lucaniam ad Brutios,*l.6.7.inf.* Hac quidem ratione, quod Regiones illæ seu prouinciæ omnes & cæteroquin annonam vrbis Romæ seu vrbicam iuuarent: vt de singulis *suis* dicetur, vel dictum est *locis*.

¶ De *Sardinià* nunc dicendum est: Eam sanè vt & Siciliam *Annonæ pignora* vocauit olim Florus *lib.* 4. *c.* 2. benignissimas nutrices vrbis Romæ Valerius, *lib.7.c.6.* Fiscalia horrea, & vitales venas, Saluianus *lib.6.* De his etiam ita Lucanus *lib.* 3. *à v.65.*

Vtraque frugiferis est Insula nobilis aruis,
Nec plus Hesperiam longinquis messibus vllæ,
Nec Romana magis complerunt horrea terra.

Prudentius *lib.2. in Symmachum*:

—— Romana nec horrea rumpat
Sardorum congesta vehens granaria classis,&c.

Vide locum integrum: Horatius etiam *lib.* 1. *Od.* 31.

—— opimas
Sardiniæ segetes feracis.

Symmachus *lib.9.ep.39.* de Benigno Rectore Sardiniæ: *Benignus V. C. rei frumentariæ negotium peruigili animo & puris manibus executus. Testatur insomnes eius curas imbecillitas corporis. Nihil enim de Sardinià reportauit, nisi bonam conscientiam,& malam valetudinem: horreis autem tantum frugis inuexit, quantum illi prouincia anni fortuna contulerat.*

Altera ratio, cur in Sardinià & ceteris illis quas dixi prouinciis pœnæ genus illud institutum fuerit, reorum inquam ad pistrina vrbis Romæ dandorum, mittendorum,est, quia prouinciæ illæ vel vrbi contiguæ vel sanè Continentes & quodammodo suburbanæ forent, sic vt facili negotio ad vrbem exinde rei deduci possent.

¶ Secundò obseruandum ad Præfectum annonæ reos ita Pistrino affectatos, in Pistrinum missos, *h.l.l.6. infr. & l.* 12. *infr. de Pistoribus* quia hic annonæ Ciuicæ atque adeò Pistoribus præerat: de quo ad *tit.de pistoribus* & *aliis titulis infr.* vbi dicam. Nam & ad hunc annonæ cura pertinebat, & sub eius dispositione Præfectus annonæ erat.

¶ Tertiò, de prosecutione & prosecutoribus reorum ad locum pœnæ, est quoque *lex 16. inf.* De prosecutione reorum ad locum iudicij dictum est *sup. tit. de exhib. vel transm. reis l.15.* De his ipsis est & Chrysostomi locus,*ep.10.* vbi de se τῶν τὲ ἀναγόντων ἡμᾶς πάντας ποιμένων σπουδήν. Hos prosecutores idem *seq.epist.* 11. *& ep.* 14. *p.* 779. ἐπαρχικοὺς vocat.

¶ *De* ACCELERANDO *homicidarum, & latronum* &c. *conuictorum iudicio, ne facultas Principi supplicandi detur.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. Theodoro P. V." Præsidi Arabiæ.

DVM " reis manifestâ" probatione conuictis spatium " ante sententiam " temporis datur, facultas supplicandi " criminosissimis patet: Cùm in " homicidij crimine,& in aliis detecti grauioribus causis, vltio differenda non sit. Igitur quidem", qui iam impetrauerunt ad veniam" pertineant: de cetero vero, iuxta criminis qualitatem Legem " oportet seruari, & in scelerosos & in noxios proferri iuris sententiam. Dat. Id. Octob. Constantio A. IV." & Constante C. Coss.

NOTÆ.

* *Lex 18 Cod.eod.tit.* " *Theodorus*, Præses Arabiæ.
" *Perfectissimo viro* in Codice Iustin. inuersa more, *V.P.* id est, Viro perfectissimo.
" *Cùm*: Cod.Iust. quod non ita benè: *Dùm.* enim, causam significat expressiùs: hoc sensu: Quando reis conuictis spatium. His consentit & liber *Basilicôn.*
" Dixi ad *l.* 1. *sup. Spatium temporis ante sententiam.* Ita euolutiùs Tribonian.
" Pœnámque adeò.
" *Vel quibusdam malignis artibus tam Præsidum quàm Officialium, pœnas euitandi.* Hæc Tribonianus præterea inseruit ex l. ... " Et in Cod.Iust.
" Hæc, vsque ad *de cætero*, Tribonianus induxit, vtpote in præteritum spectantia.
" Ad veniam pertineant, id est, venia eis indulta rata sit. Vide *Gloss.*
" Hanc scilicet: vel sanè aliam anteriorem, qua manifestorum reorum supplicium differri à Iudice prohibebatur.
" *X.* V. vt ex adiuncto Constante Cæsare liquet. Fuit enim Constans Cæsar Consul cum Constantio V. Proinde referenda hæc *lex* ad A. D. 352.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI iudicium reorum manifestâ probatione conuictorum, à Rectoribus Prouinciarum hac Constantij constitutione impostetum prohibetur: Reorum, inquam conuictorum, putà in homicidij crimine, vel qui *in aliis detecti grauioribus causis.* ¶ Quibus omnino verbis indicatur latrocinij crimen; id quod ex *huius legis* inscriptione quoque colligere mihi videor: Inscribitur enim ea Præsidi Arabiæ. Atqui meminit & Iulianus *Orat.* 1. *in Constantij* (huius *legis* Auctoris) *laudes*, *pag.* 66. latronum, quibus Arabia tum infestata, atque adeò latrocinantium Arabum. *τὰς ἐξ Ἀῤῥαβίας*, inquit, ΛΗΣΤΑΣ *ἐπὶ τοὺς πολεμίους τῇ στρατείᾳ τρέψας.* ¶ Differri igitur conuictorum in homicidio vel latrocinio iudicium non oportet, *h.l.* quomodo conuictum velox pœna subducere debet, *l.* 6. *sup. de custodia reorum.* ¶ Et olim tamen Senatusconsulto Tiberiano cautum fuerat, vt damnatorum etiam pœnæ à Senatu in Vrbe, in decimum diem semper differrentur, vt testatur Suetonius *in vita Tiberij*, *cap.* 75. Tacitus, *lib.* 3. *Annal.* Dio, *lib.* 57. Seneca, 1. *de Tranquill. vitæ*, *cap.* 14. Imò triginta dies differendum supplicium ex Senatusconsulto Tiberiano scribit Sidonius *lib.* 1. *ep.* 8. (de quo dicam ad *legem*, *si vindicari*, *inf. h.t.*) Sed & certis casibus supplicium differri iure oportet, qui sanè casus omnes ab *huius legis* nostræ specie alieni sunt: Puta *legis* 3. *ff. de pœnis*: *legis* 10. 13. *inf. hoc eod. tit.* *legis* 1. *Cod. de bonis proscriptorum.* Species enim *legis* nostræ pertinet, ad reos homicidij & latrocinij conuictos, quibus pœna à Rectore Prouinciæ iure Ordinario infligitur, & quorum supplicium differri tantum abest publicè aut alicuius intersit, vt contrà accelerari expediat. ¶ Huius autem rei ratio non ea est, quâ conuictos velox pœna subducere cæteroquin iubetur, puta ne diuturna custodia seu carcere macerentur: De quo dictum *l.* ... *& 6. sup. de custodia reorum*: *l.* 7. 18. *sup. de accusationib.* Sed neque ratio hîc illa est immediata, alioquin grauissima, quâ supplicium latronis manifesti, vel publicè seditiosi accelerari iubetur: non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi causa, *l.* 6. §. 9. *ff. de iniusto, rupto, irrito testam.* (Scilicet vbi latro manifestus, vbi seditio prærupta, vbi factio cruenta vel alia quæ similis iusta causa subest, supplicium differri nulla ratione debet: Non appellationis, non alio quo obtentu, veluti humanitatis, quod alioquin reis indulgeri solet: *In hos*, ait *lex vn. inf. Ne sine iussu Principis: gladij sui & seueritatis ius exercere Iudices debent, in quos statim distringi ferrum iura præcipiunt, quorúmque differri supplicium materia est interitus plurimorum.*) Neque hæc inquam ratio Constantio *h.l.* proposita est immediata, quâ accelerari homicidarum & latronum supplicium iubet. Ratio igitur hæc est. Ne dato reis spatio, dilatâ sententiâ, supplicióque supplicandi intereà Principi, atque ita elabendi occasio præberetur: Cui haud absimilis est species *legis si quis fortè* 6. *inf. de pœnis.* Fora igitur & leges exerceri, & gladium in præruptos hos latrones, aut homicidas, Constantius stringi iubet, ne Principis clementiam experiri eis libeat, atque ita latrocinia per *Arabiam* hac Clementiæ spe inualescerent: quæ Constantius modis omnibus extincta cuperet; vt ostendit quoque Iuliani locus ille, quo ait, *Constantium legationibus missis latronum Arabiæ conatus in hostes conuertisse*: atque adeò *à latrocinio ad militiam compulisse.* Clementiæ nempè veniæque spe omni præcisâ latrocinia facilliìe tollas: Et alioquin in latrocinij crimine multa singularia constituta sunt, quale etiam est illud quod continetur *l. vlt. sup. de quæstionib.* vbi dixi. ¶ Denique, quouis tempore latrones torqueri, appellationes eorum non admitti, de his ad Principem non referri, nullo tandem obtentu, iudicium suppliciúmque eorum differri oportet.

¶ Interim ex *hâc l.* obseruandum, Constantij Imp. tempestate *Arabiam* (Petræam scil.) iuris Romani fuisse: quod etiam deinceps agnoscit Ammianus, & Notitia Imperij, quam tamen vetus Auctor *Notitiæ prouinciarum* Schonhouianus in recensu prouinciarum orbis Romani omittit sub Theodosio M. Et nota ei præfuisse Præsidem: De quo eiúsque officio v. *Notitiam*, vbi de Duce *Arabiæ*.

¶ *De* PISTRINI *pœna.*

v. * Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Symmachum P.V.[a]

LEVIORVM criminum reos Excellens Auctoritas tua pistrinis[b] iubebit, Legum æquitate seruatâ, damnari[c]; sub hâc videlicet obseruantiâ, vt sub obtutibus tuis semper pistoribus præcipiantur adsignari: ne, dùm occultè per nequissimos Commentarienses traduntur, gratia venalis existat. Dat. v.[d] Id. Iun. Naisso, Diuo Ioviano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest vt iam antea dixi hæc *lex à Cod. Iustin.* Cæterùm proculdubio huic iungendæ sunt *lex* 4. 5. 6. *inf. de pistorib. lex* 2. *inf. de calcis coctoribus*: *lex* 1. *inf. de Canone frument. vrbis Romæ*: *lex vn. inf. de Saccariis portus*: *lex* 12. *inf. de operibus publicis.* Imo iungenda est *& lex sequens* 6. *inf.*
[b] Dicam mox de eo. [a] Vrbis Romæ.
[c] A Iudicibus qui sub tua dispositione.
[d] Reponendum vi. ex dictis fermè *legibus* omnibus.

¶ De PISTRINI *pœna.*

VI. * Idem AA. Arthemio."

OMNES qui in leuioribus criminibus rei deteguntur, pistrinorum exercitio" Vrbis Romæ damnare debebis; ita vt Transmissio" eorum ad Officium Præfecti Annonæ" sine aliqua tergiuersatione celebretur. Dat. III." Id. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* eadem ratione abest à *Cod. Iust.* & iisdem *legibus* iungenda est.
" *Correctori* & quidem *Lucaniæ & Brittiorum*, mox vt ostendam.
" Ita etiam *l. 6. inf. de annonis ciuicis, pistrini exercitio subiugetur.*
" Pariter vt *l. 3. sub prosecutione idonea.*
" Pariter vt *d. l. 3. sup.* " ✕ VI. VI *l. superiore.*

COMMENTARIVS.

PISTRINI pœna, per Sardiniam à Constantino semel instituta *l. 3. sup.* à *Valentiniano* his constitutionibus per Vrbicarias Regiones, *l. 5.* iténique per Lucaniam & Bruttios, *h. l. 6.* & *l. 7. prox.* constituitur. Qui Princeps enixam hoc tempore annonæ Vrbis Romæ curam gessit, & quidem *ad suggestionem* Symmachi Præfecti Vrbi: cui non tantum *lex 5. huius tituli* eam ad rem inscribitur, verùm etiam *lex 3. 4. 5. 6. inf. de Pistoribus: lex 1. inf. de Canone frumentario Vrbis Romæ*: quæ *leges* omnes Symmacho inscribuntur ex eadem vrbe eodem mense datæ: Et verò pleræque si non omnes cum nonnullis aliis *huic* nostræ coniungendæ sunt: ac nominatim *lex 12. inf. de operib. publicis*: *lex 2. de Calcis coctoribus.* Itaque iam faciet huc Ammiani Marcellini locus de hoc Symmacho Præfecto vrbi scribentis *lib. 27. p. 360. Symmachus*, inquit, *Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiæ.* QVO INSTANTE VRBS SACRATISSIMA *otio* COPIISQVE *abundantius solito fruebatur, & ambitioso ponte exultat atque firmissimo, quem condidit ipse & magna ciuium lætitia dedicauit.*

¶ Inter alias igitur rationes, quibus annonæ Vrbicæ Valentinianus consultum iuit, hæc est, quod repetito à Constantino M. exemplo Pistrini pœnam in Vrbis & annonæ Vrbicæ commodum per eas quas dixi regiones constituit: per eas inquam, quæ Præfecti Vrbis dispositioni suppositæ erant: de his enim est accipienda *lex 5.* item per Lucaniam & Bruttium, quò pertinet *hæc lex 6. & lex 7. prox.* Arthemium enim cui dictæ *leges* inscribuntur, Correctorem fuisse testatur inscriptio *legis vn. sup. de priuilegiis Apparit. Magisteriæ potestatis*: ac nominatim Lucaniæ & Brittiorum, eiusdem *legis vn.* subscriptio. Dicitur enim *lex* illa, *accepta Salerni*: Quæ sanè Vrbs, *Lucaniæ fuit*, vt ad eam *legem* ostendi. ¶Porrò ad Præfectum annonæ ex Lucania & Bruttiis huiusmodi pistrina obnoxios transmitti iubet Valentinianus, pariter vt ex Sardinia Constantinus, *l. 3. sup.* & ipse Valentinianus, ex Africâ *l. 12. inf. de pistorib.* At ex Vrbicariis Regionibus missos vel à *P. V.* damnatos ad pistrina Vrbis Romæ, sub conspectu ipsius Præfecti vrbi pistrinis addici iubet, *l. 5.* ne alioquin per Commentarienses, venales fortè, elabantur: de quorum Commentariensium fraudibus & gratia venali (vt hæc *lex* loquitur) dictum est ad *leg. 5. sup. de custodia reorum.*

¶ De PISTRINI *pœna per indulgentiam generalem non remittenda.*

VII. * Idem AA. Arthemio."

NVLLVM ex his, quos pistrinis qualitas" condemnationis addixerit, inpertitâ ceteris reis Indulgentiâ relaxari oportet: nisi aliquis speciali" Serenitatis Nostræ meruerit reportare Rescribtum. Dat. VIII. Id. Octob. Altino, diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex*, ea quam dixi ratione abest à *Cod. Iust.* Et iungenda huic est *lex 7. inf. de pistoribus*: & *lex vn. inf. de nauiis Tiberinis*: & *lex 16 inf. Quorum appellationes*: Etsi non Arthemio sed *Præfecto Vrbis Symmacho* fermè inscribantur.
" Correctori Lucaniæ & Brittiorum.
" Leuiorum enim criminum tantùm Rei hâc pœnâ adfecti. *l. 3. 5. 6. sup.*
" ✕. *Speciale.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

De Pistrini pœna, déque damnatis ad pistrina Vrbis Romæ, est hæc *huius Tituli* iam tertia Valentiniani *lex* eodem annonæ Vrbicæ iuuandæ studio, & ad eundem Arthemium eodem Anno quo *lex* superior emissa. Sententia hæc est; Indulgentia generali, (de qua plenius actum fuit *l.* 10. *sup.de indulgent. criminum:*) non contineri in pistrina Vrbis Romæ damnatos. Vt cæteroquin idem Princeps noluit pistores munus suum vlla ratione defugere, ne quidem supplicatione delata, *l.* 6. *inf. de pistoribus*, (quæ iungenda est *leg.* 5. *sup.*) & *l.*8. 18. *in fin.* & *l.* 20. *eod. tit.*

Differentia igitur constituenda est inter damnatum in pistrinum ex crimine, & eum qui origine pistrinæ condicioni adstringitur: ille speciali rescripto liberari potest, *h.l.* quod tamen antiquatum *l* 20 *inf.de pistorib.* hic non item, *d.l.*6. & 8. 18. *in f.* Verùm de hoc dicam pleniùs *ad eum tit. inf. de pistorib.* ¶ Ea *hâc* interim *lege* discere licet, Valentinianum inter hæc Imperij sua auspicia, atque in Italiam appulsus, indulgentiam generalem reis pœna sua defungentibus relaxasse, cuius *alibi* nulla quod sciam præterea mentio extat.

¶ Lvdo [*gladiatorio*] *Christianos addici non oportere: Valentiniani Sen. lex.*

viii. * Idem AA. ad Symmachum" P. V.

Vicvmqve Christianus sit in quolibet crimine deprehensus, Ludo non adiudicetur. Quod si quisquam Iudicum fecerit, & ipse grauiter notabitur, & officium eius multæ maximæ subiacebit. Dat. xviii. Kalend. Feb. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod.Iust.* quia scilicet pœna *Ludi* penitùs tùm sublata. Iungenda autem huic est *lex* 8. *inf.de Pistorib.* & vt quidem existimo *lex* 1. *inf. de fide Catholica.*

" Symmachus P.V. sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater.

COMMENTARIVS.

Lvdi pœna (de quà iam fuit *lex* 2. *sup.h.t.*) Romæ à Valentiniano Sen. hac constitutione nõ quidem in vniuersũ aboletur (id enim factum post, à demùm ab Honorio: vt dicam *tit. de Gladiator.*) verùm *Christianis* saltem ab hoc pœnæ genere immunitas *h. l.* datur: Christiana nempè Religio *ludi* pœnâ liberat: vt liberat à scenicâ conditione: *l.* 1. 4. 8. 9. *infr: de scenicis*: & meretriciâ, *l.* 1. 2. *infr.de lenonibus*: Et in vniuersum ab iis functionibus quæ Christianæ venerationi aduersæ sunt, eámque ludibrio exponunt, veluti à custodia templorum, *l.* 1. *inf.de paganis.* Eadémque immunitas data & Palatinis ab eodem Valentiniano, *l.* 11. *infr.*

¶ *Ludi* autem appellatione *hic*, vt & *d. l.* 1. *sup.* intelligi oportet *ludum gladiatorium*, de quo dicam *infr. de Gladiatorib.* Quod quidem pœnæ genus inter initia Imperij Constantiniani adhuc obtinebat, vt docuit *d. l.* 2. *sup.* & *l. vn. sup. ad leg. Fabiam*: verùm mox ab eodem sublatum fuit per Orientem, ipso Concilij Niceni anno, *d. l.* 1. *inf. de Gladiatorib.* Stetit tamen Romæ hoc pœnæ genus. Valentinianus itaque Imperator primùm *Ludi* pœnam in Christianis damnauit, & in Gentilibus admisit: id est Christianũ noluit pœnæ loco in *ludũ* dari, & damnari: Gentiles damnari permisit. Sicut vice versa sub persecutionum temporibus solemnis hæc inter alias in Christianos fermè pœna fuit, vt Historia Ecclesiastica contestatur. Alteram vt dixi, exceptionem videbimus *l.* 11. *inf.*

¶ Cæterùm vt Christianis pœna Ludi imponi *h. l.* prohibetur, sub sæuerissima Iudicum & Officialium pœna, ita pariter idem Valentinianus hoc eodem anno *l.* 1. *inf.de fide Catholica* ad eundem Symmachum P. V. Gentilem Magistratum data, Christianos ad custodiam templorum Gentilium à Iudicibus adponi sub maxima pœna pariter prohibet. Quod sub Iuliano proculdubio factum fuerat. Et sanè, vt *lex* illa, cum *hac* nostra, fine conspirat, atque in aliis concordat, omnino *huic* nostræ coniungenda videtur, eiúsque adeò dies ex hac nostra emendandus venit: neque enim inibi stare potest, *Dat. XV. Kal. Dec. Med.* quandoquidem mense Nouembri, imò & Decembri Valentinianus non Mediolani ampliùs, verùm *Parisiis* iam hærebat, vt docet *lex* 13. *inf. de annona & tributis*, *lex* 3. *infr. de Metallis*: *lex* 11. *sup.de Numerariis*: Et Ammianus Marcellinus *lib* 26. & *lib.* 27. Breuiter his duabus constitutionibus inter alias, Christianæ Religionis reuerentiam, venerationem, à Gentilium ludibriis vindicatam Valentinianus voluit, pariter vt Constantius *d. l.* 15. *de lenonib.* Denique qualis Valentiniani Sen. animus fuerit in asserenda Christianæ religionis reuerentia, à Iuliani & paganorum impotentiâ, fidem facit plenissimè *lex* 18. *inf.de Episcopis.*

¶ *De* CORPORE *aliquo in aliud Corpus, pœnæ loco neminem damnandum: Valentiniani Sen. lex.*

IX. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

NE quis pro cohercitione delicti, vel Pistoribus, vel cuicunque alteri Corpori, cum alterius sit corporis, addicatur: sed vnusquisque pro crimine in quo fuerit deprehensus, motum" congruæ seueritatis excipiet. Dat. III." Id. April. Valentiniano & Valente" AA. Coss.

NOTÆ.

* *Lex* 19. *Cod. eod. tit.* Et *huic* iungenda est, vt puto, *lex* 9. *inf. de pistoribus*: imò *lex vna infr. de mancip. thermar.*

" *Valentinianus, Valens, & Gratianus*: vt ostendunt quæ ad subscriptionem dicam.

" *Olybrius* hic Præfectus Vrbis Romæ fuit anno demùm 368. Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 383. de quo pleniùs *ad d. l.* 9. *inf. de Pistorib.*

" De hac *motus* appellatione vide *Glossar.* vide & quæ notat Fornerius 3. *Quotid.* 3.

" Vel hîc reponendum *Kalend.* vel in *d. l.* 9. rescribendum *Id.*

" *H. II.* id est A. D. 368. vt docet tum ipsius Olybrij P. V. nomen, qui ab hoc demùm anno P. V. fuit, & subscriptio *Treuerica* vrbis in *lege* 9 *de Pistoribus*, quæ *huic* coniungenda est, vbi dicam pleniùs. Quare præposteratio hic admissa: & *lex* 10. & 11. hanc præcedere debent; denique & ex Ammiano Marcellino clarum, Præfectos Vrbi hos tres ita collocandos ordine: *Viuentius, Prætextatus, Olybrius.*

COMMENTARIVS.

DE Corpore aliquo in aliud Corpus pœnæ loco damnari quemquam in Vrbe Roma, vetat *hac l.* Valentiniani Sen. veluti è Corpore alio in Pistorum Corpus. PISTRINI scilicet pœna (de qua iam *suprà* fuerunt quatuor *leges*: *lex* inquam 3. 5. 6. 7.) hac Valentiniani constitutione non tollitur (vt tolli voluisse videtur Tribonianus) verùm restringitur: scilicet in Pistorum corpus pœnæ nomine damnari eum tantùm vetat, qui iam alterius Corporis sit. *Corporatus*, (de quo erit *infrà*, *Titulus*, *de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ*) in aliud Corpus eiusdem Vrbis Romæ damnari non potest: veluti Suarius, id est qui ex Corpore Suariorum est: aut Catabolensis, de quo agitur *d. l.* 9. *infr. de pistorib.* quam huic coniungendam puto, in Pistorum Corpus pro pœna non rectè damnatur.

¶ Ratio autem hæc est, quia pœna deteriorem eius qui punitur conditionem facere debet: At hoc genere pœnæ deterior non fit: MVTATIO, vt proprio verbo vtar, Militiæ, pœnæ loco est, vbi in deteriorem quis reiicitur: de quo pœnæ genere dictum est nonnullis *huiusce libri* locis, itémque *libri septimi*: At non etiam vbi ab æquali in æqualem militiam & Corpus fit mutatio, vt *hac leg.* ac multo minùs vbi deterior meliore & digniore mutatur, vt in specie *legis* 108. *infr. de Decurionib.* seu *legis*, *ne quis*, 38. *Cod. eod. t.* denique melior deteriore mutari potest; vt ecce, Apparitor Præfectorianus Vrbanitianus, id est Apparitor Præfecti Vrbis, vel Apparitor Præfecti annonæ, Pistorum Corpori pœnæ loco rectè addicitur, *l.* 4. *sup. de Executorib. l. vlt. inf. de pistorib.* seu *leg. vlt. Cod. de Apparit. Praf. vrb.* Itémque Patronus Caudicariorum & Portuensium mensorum ad Pistrini munia pœnæ loco rectè sociatur deuocatur & mancipatur, corpori rectè, *l.* 9. *inf. de suariis*: quæ quidem duæ *leges* postremæ inter se coniungendæ sunt. Glossa & hanc speciem addit, si ex pellipario damnetur vt fiat faber. Additur *hac l.* neque quicunque alteri Corpori, quem, eùm alterius sit Corporis, pro pœna addicendum, vt putà *militem*, inquiunt Græci, *vel Decurionum, vel Mensariorum*: quod insulsum est.

¶ *De* SENATORE *criminis reo à Præfecto Vrbis ad Principem referendum, vt is pœnam statuat.*

X. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus" AAA. ad Prætextatum P. V."

QVOTIENS in Senatorii Ordinis viros, pro quantitate" peccati, austerior" fuerit vltio proferenda, Nostra potissimùm explorentur Arbitria; quo, rerum adque gestorum tenore comperto, eam formam statuere possimus, quam modus facti contemplatióque dictauerit. Dat. VIII. Id. Octob. Remis, Gratiano" A." I. & Dagalaifo. Coss.

INTERPRETATIO. *Si quando aliqua maiores personæ, aut alicuius dignitatis viri vocantur in crimen, Iudex ad rerum dominos referat, vt de huiusmodi personis quid fieri debeat, dominorum præceptio iusta constituat.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem illi *lex* 4. *inf. de Suariis*, mox vt probabo.
'' *Gratiani* nomen hic retinendum, mox ostendam.
'' In quem annum huius *Prætextati* Præfectum incidat, paulò post comprobabo.
'' Alij qualitate, vt *l.* 7. *supr.* Quantitas, pro atrocitate & magnitudine, modóque, vt fine l. vocatur.
'' De hoc Consulatu mox dicam.
'' Et hoc malè si ipsum tempus Consulatus gesti spectes: nam Nob. Puer tantum erat, vel Nob. Cæs. At hoc tempore iam Augustus.

COMMENTARIVS.

SENATORIBVS pœnam austeriorem, siue capitalem imponere Præfectus vrbi nisi Principe consulto, a Valentiniano Sen. prohibetur *h. l.* Est equidem Præfectus vrbi Senatorum Iudex & Præsul: Sic vt Iudex prouinciæ ne quidem cognoscere de crimine Senatorio hoc Valentiniani sæculo potuerit, *l.* 2. *sup. de exhib. reis.* tum & Gratiani *l.* 13. *sup. de accusat.* vbi dixi plenè. Et hic tamen ipse, ex Valentiniani Sen. cōstitutione, si austerior vltio (id est pœna) in Senatorem sit proferenda, Principis explorare arbitrium super eo debet; gestis videl. ad Principem missis, qui postea formam pœnæ statuat. Denique est quidem Præfectus vrbi Senatorum Iudex, si criminalis causa versetur, sed tamen *pœnæ modum* ex Principis arbitrio pendere voluit Valentinianus: *Nostra*, inquit Valentinianus, POTISSIMVM *explorentur arbitria* &c. Hæc forma est Senatorum iudicij criminalis à P. V. instituendi, quam Valentinianus *h. l.* statuit: quam etiam confirmat *lex* 2. *sup. de exhibendis reis*: Valentinianus, inquam Senatorij nominis studiosissimus: quod docui ad *l. vn. sup. de emendat. propinquor. & ad d. l.* 13. *sup. de accusat.* Hanc formam posteà Gratianus immutauit nouem annis post *d. l.* 13. *sup. de accusation.* qua duo statuuntur. Primum enim Iudici seu Rectori Prouinciarum *ea lege* facultas datur intendendi examinis & cognoscendi causas criminales Senatorum, quod ante sub Valentiniano eis ius non erat, vt *hæc lex* nostra testatur, & *lex* 2. *sup. de exhibendis reis.* Secundò, Præfecto vrbi ea *lege* siue *oratione* datur de capitis statu, de capite, & de pœnæ modo Senatori infligendæ ius & potestas: quod ipsum confirmatur ab Honorio *l. vlt. sup. de iurisdictione.* Proinde ex ea *oratione* Gratiani habet Rector Prouinciæ de causa, causæque statu cognitionem, quam solam Præfectus vrbi antea habebat: Vicissim ex ea *oratione* Præfectus vrbi de capite Senatoris statuere potest, quod Principi *h. l.* reseruatum fuerat. Tertia immutatio & in hoc facta, quod cum de capite Senatorio ex omnibus Prouinciis ad Præfectum Vrbi referretur, nisi extra ordinem in sp. *leg.* 2. *sup. de exhib. reis* quæ prior est; eadem oratione de Suburbanis tantùm Prouinciis ad Præfectum Vrbi referri Gratianus voluerit: de cæteris verò Prouinciis ad Præfectos Prætorio: Ita ea oratione Gratiani partim aucta, partim imminuta hac parte *Præfecti Vrbis* dignitas fuit: aucta, dùm de capite Senatorio statuere ei permittitur: imminuta vicissim, dum ex suburbanis tantùm Prouinciis de capite Senatorio ad eum referri iubet. Quod quidem postremum ea ratione factum, vel potius eo obtentu, auctâ iam magis magisque Præfecti Prætorio dignitate, quòd cæteroquin Præfecti vrbis administratio siue directis intra easdem Prouincias consisteret, vt alibi ostensum est *fusiùs.* Prius verò illud, de capite inquam pronunciatio Præfecto vrbi cum summo temperamento committitur, sociato nempe Quinqueuirali iudicio *d. l.* 13. *sup. de accusationib. & d. l. vlt. sup. de iurisdictione.* Et hic quidem est huiusce iuris progressus, ex quo apparet hanc *legem* Valentiniani Sen. patris à Gratiano *illâ lege* 13. abrogatam.

¶ Superest de Consulatu *huic legi* subscripto videamus. Ergo adscribendus hîc omninò Consulatus *post Cos. Gratiani & Dagalaifi*: id est A. D. 367. quomodo etiam Consulatus signatus est, *l.* 3. *infr. de ponderatorib.* & *l.* 16. *infr. de annona & tribut.* proinde referenda hæc *lex* ad annum sequentem, quo alioquin *Lupicinus & Iouinus* Consules notantur, id est A. D. 367. Vt id ita statuam, tribus argumentis inducor. *Primùm*, (quod leuius est) *Gratiani* nomine; siquidem Gratianus nondum Augustus erat An. 366. sed factus demùm An. 367. IX. Kal. Septembr. *Secundò* quod fortius est argumentum) *Prætextati* P. V. nomine, qui sanè Præfectus Vrbi fuit nonnisi post Viuentium, vt docet Amm. Marcellinus *lib.* 27 *p.* 360. 361. *& pag.* 373. Atqui Viuentius primis adhuc mensibus anni 367. Præfectus vrbis erat. Et verò tres aliæ sub finem huius anni 367. constitutiones occurrunt ad hunc Prætextatū Præfectū vrbi, quarū Prima data *Ambianis*, vbi tū Gratianus Augustus creatus est: Secunda *Remis*: Tertia *Treueris.* Tertium argumentum est ex illa *lege*, quam *Remis* datam dixi; putà *l.* 4. *infr. de suariis*: quæ eodem die VIII. Id. Octob. ex eadem Vrbe *Remis* scilicet, ad eundem Præfectum Vrbi *Prætextatum* data est. Cæterum ea *Lupicinum & Iouinum*, id est annum 367. adscriptum habet. Quæ cùm ita sint, ὕστερον πρότερον & hîc à Codicis Theodosiani Conditoribus admissum, & *lex* 11. sequens *huic decimæ* ante ferri debuit, vt *hæc* vicissim *legi* 9. Nam vt dixi, *Viuentij*, cui *lex* 11. inscribitur, præfectura, *Prætextati* (cui hæc inscripta est) præfecturam præcessit.

¶ LVDI *pœna Palatinos ob delictum affici non debere.*

XI. * Idem AAA. ad Viuentium" P. V.

NEMINEM de Numinis nostri Sacrario" prodeuntem harena suscipiat, lanista" doceat, sæua meditatio & pugnatrix exerceat, multa siquidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur. Dat. v. Id. April. Lupicino" & Iouiano Coss. [367.]

NOTÆ.

* Hæc *lex*, vt iam monui, *superiori* anteferri debuit.
" *Viuentius* P.V. Romæ scil. de huius præfectura vid. Amm. Marcellinum *lib. 37.* in huius anni gestis, *p. 361.* Eidem inscribitur hoc ipso anno *lex 1. sup. de indulg. criminum.*
" *Sacrarium*, hac *leg.* & *l. 8. 16. inf. de legatis, l. 16. de hæreticis*, pro Palatio & Consistorio Principis. vid. Gloss. *in voce Sacrarium.* Similiter Ausonius *Grat. act. in pr. Sacrarium Imperialis Oraculi*, dixit. Sacrarium etiam, pro sacro ærario, *l. 49. de hæreticis.*
" Imò *Gratiano, Aug. I. & Dagalaipho*, ex *leg. super.*

COMMENTARIVS.

LVDI pœnam hoc Valentiniani æuo, vt iam dixi recentã, vt in Christianos Valẽtinianus Sen. cadere noluit, sed in Gẽtiles tãtũ, *l. 8. sup.* ita Palatinis, quãlibet Gentilibus idẽ Valẽtinianus imponi *h. l.* vetat. Breuiter: In Christianos & Palatinos *ludi* pœna non cadit: in illos propter Christianæ, vt iam monui, Religionis reuerentiam, cui cruenta spectacula aduersantur, vt ipsemet Constantinus è Christianorum schola loquitur, in *l. 1. inf. de Gladiatorib.* in hos propter Palatini nominis dignitatem: Quâ ipsa ratione Palatini, ne volentes quidem auctorare se ad *ludum* possunt: Nempè, quod ait *lex 2. inf. de Gladiatorib.* vt Palatij dignitas à gladiatorio detestando nomine vindicetur.

¶ Porrò etsi pleraque, quæ ad ludos gladiatorios videlicet pertinent, *Titulus* ille *de Gladiatoribus* exequatur, tamen multa sunt quæ *h. l.* obseruanda occurrunt, quæ ad Magistros & Tyrones Ludos siue ludios faciunt. De *lanistis* nihil est quod non dictum sit prius, quos Glossæ interpretantur Ἀλειπτὰς Μονομαχοτρόφους, ἐπιστάτας μονομάχων: hæc *lex* vel sola satis docet lanistas fuisse, qui docebant artem gladiatoriam, quique adeò suas familias gladiatorias habebãt, dicebãt, docebãt. Hinc & *Doctores* dicti apud Valeriũ *lib. 2.* Quintilianum *Declamat 302.* iidéque dicebantur *Commentari*, vt Cicero 3. *de Oratore. Magister*, inquit, *hic Samnitium cottidiè commentatur.* Sed & *dictata dare*; *dictata* scilicet ea præcepta quæ lanistæ nouitiis & Tyronibus dare solebant, apud *Suetonium*, Tertullianum ad *Martyres.* Sed & vetus Scholiastes Iuuenalis ad illa verba. *Et regia verba lanistæ: Superba*, inquit, *dictata*; ita enim rescribendum non *delicata. Meditatio* etiam hîc propria huic exercitio, de quo consulendi qui in ea re ex professo sunt toti. Cæterùm sæuam & pugnatricem meditationem vocat ex sua, Constantini, Christianorum mente.

¶ *De* CAMPANIÆ *Consulari; déque iure eius in pœnis infligendis.*

XII. * Imppp. Valens", GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Antonium P. P."

CAMPANIÆ Consularibus formam iudicationis adscribimus, ne in Loco certâ condicione finito modum animaduersionis excedant: neque extra prouinciam suam ius relegationis exerceant. Dat. Prid. Kalend Decemb. Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut historica & temporaria.
" Perperam *Valentis* nomen hîc adscriptum: Valens enim iam mense Augusto obierat, vide *Chronologiam.* Cæterùm tribuenda hæc *lex* est *Gratiano*, vt subscriptio Vrbis *Treuerica* ostendit: deinde quia hoc adhuc tempore Gratianus totum Occidentem administrabat: vt inter cætera probat *lex 9. inf. de metallis.*
" *Antonius* sub Gratiano PP. & quidem *Italiæ*, vt Campaniæ mentio manifestè ostendit. Hic idem antea Præfectus Prætorio Galliarum fuerat; vt docet *lex 11. inf. de Medicis* & *lex 2. sup. de quæstionib.* v. plura *in Prosop.*

COMMENTARIVS.

RELEGARE neque in Latio, neque in Latium Campaniæ Consularis potest. Scilicet CAMPANIÆ CONSVLARIS potestas in pœnis imponendis, ac nominatim relegationis pœna imponenda, hâc Gratiani constitutione definitur, atque intra suos terminos coërcetur pro duplici videlicet Iurisdictionis ei hâc tempestate competentis genere: Nam vt hæc ipsa *lex* (hanc in rem omnino singularis) docet, Consulari Campaniæ non tantùm Prouincia sua (*Felix* inquam *Campania*) parebat

parebat, verùm etiam *Locus* prætereà quidam, certâ conditione finitus. Quibus verbis *Latium* omninò significari iam alibi ostendi, quam obseruationem posteà à nonnullis comprobatam deprehendo: Quam vt nunc prolixiùs firmem, cogit aliorum quorumdam contumacia. Igitur initio obseruandum, *Locum* pro regione, seu tractu minore quàm vt prouinciam per se constitueret, propriè accipi solitum: & quidem per hæc tempora. Ita omninò Ammianus Marcellinus *lib.* 17. dixit *Francos Salios ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam* LOCVM *habitacula sibi figere prælicenter.* Toxiandria LOCVS est apud Marcellinum, non oppidum Toxandrorum, vt quidam explicant: verùm Toxiandria regio siue tractus: vt proinde locus ille Ammiani à nonnullis perperàm sollicetur: Nil scil. aliud est *Toxandria Locus* quàm regio, quam Toxandri (Gallo-Belgica gens hæc) incolebant: Quorum alioquin Taxandrorum mentio apud Plinium *lib.* 4. *cap.* 17. Ad hanc Loci propriam significationem pertinet incerti quoque Auctoris Christiani *de mensuris* locus insignis, *Maiores*, inquit, *orbem in partes: Partes, in Prouincias: Prouincias, in Regiones: Regiones, in* LOCA: LOCA, *in territoria: Territoria in agros: Agros in Centurias diuiserunt. Loca* igitur maius aliquid fuere quàm Ciuitatum singularum territoria: Sed minus aliquid quàm Prouinciæ aut regionis integræ. Hinc pariter *l.* a *sup. de integri restitutione*, Loca, Regiones, & Prouinciæ à se inuicem distinctè separantur: *Qua*, inquit, *non pro* LOCIS, *Regionibus atque Prouinciis in quibus morantur, qui hæredes aut bonorum possessores sunt, obseruari iubemus, sed in quibus defuncti domicilia locauerant.* Quam *legem* obseruandum est ad *Italiam* pertinere, imò speciatim quoque ad *Vrbem Romam* & centesimum Vrbis Romæ miliarium, id est eò ipsò quo hæc *lex* nostra. Neque alio sensu *l.* 11. *sup. de Prætoribus* (quæ ad Vrbem Romam pariter pertinet) vbi de Senatoribus agit Romam declinantibus, ne ad Præturam fortè nominarentur, atque ideò ad remotas Prouincias proficiscentibus, ad vrbem Romam vel saltem proxima Vrbi Romæ loca reuocandis. *Vrbis Roma*, inquit, *Curiam callidè declinantes clarissimo præditos nomine per Achaiam, Macedoniam, totúmque Illyricum iussimus quæri, rarò, vel nunquam sedem dignitatis Propriæ* [id est Romam] *frequentantes: Quibus* LOCORVM *grata confinia possint esse iucunda, vt carens moris longinquæ peregrinationis debeat dignitas* [id est Prætura] *concupisci.* Cuius loci sensus hic est, Senatores peregrinantes in longinquis Prouinciis cogendos ad Vrbem Romam: vt ita duplici his ratione consulatur: Primùm, vt si tanto Româ recedendi & otij desiderio teneâtur, rusticarique velint, possint in côfinibus Vrbi Romæ locis eadē voluptate versari, cùm iucunda satis sint ad id, grataque *Loca* illa Vrbi Romæ confinia. Secundò, vt ita optabilis eis fiat Prætura, quam in proximo positi, facilè sustinere possint, quæ eis alioquin onerosa futura, si absentes designati è longinquo ad Vrbem Romam longa peregrinatione Editionis seu Præturæ causâ venire necesse habent. Pariter in *l.* 4. *sup. de principib. Agent. in rebus*: eodem sensu *Locorum* appellatio accipienda est, quæ & ipsa *lex* ad Præfecturam Vrbis Romæ pertinet. *Nulla*, inquit, *exsecutio sine adnotatione Principis* [Officij totius] *vsurpatione officij concedatur: hoc adiecto, vt etiam si intercessio* [id est exsecutio] *in* LOCIS *degentis officij fuerit impertita adscriptio tamen Principis exsecutionem fieri oportere. demandet: Qua definitio si f erit præterita, decem librarum auri* [multam] *fisco nostro ab Officio Sinceritatis tuæ statim iubemus inferri.*

¶ Ex his nunc quatuor *legibus* omnibus liquidò apparet, *loci* appellationem vt cæteris terrarum tractibus tribui, ita speciatim Regionibus siue tractibus Vrbi proximis & ad Præfecti Vrbis diœcesin siue dispositionem pertinentibus.

¶ Rursùm, ex superioribus omnibus apparet, *Locum*, non Prouinciam per se sed Prouinciæ integræ notabilem partem fuisse. Hinc scilicet Prouincias in Regiones; Regiones in Loca: Loca in territoria diuisa fuisse docuit Author incertus *de Mēsuris.* Hinc Loca Regiones & Prouincias gradatim separat *d. lex* a *sup. de integri restitut.* Et sanè Seruius, Honoratus quoque *in primum Æneid. Locus*, inquit, *Prouincia non potest dici.* Et rursus in *sextum: Locus in Regione est.* Non aliter scilicet ac locus non est propriè fundus, verùm pars aliqua fundi tantùm, *l. locus* 60. ff. *Verb. signif.* Hinc *fundi*, & *loci* oppositio: *§. quod autem* 4. *Instit. de Vsucapionib.* Et nihilominus tamen (quod summoperè obseruandum) vt ex hominum & possessorum destinatione seu constitutione, è loco fundus sæpè fit si iam hoc constituerimus; id est eum à fundo toto administratione separatâ distinxerimus; vicissim è fundo toto locus tantùm constitui potest, ac proinde locus fundi effici, si eum alij fundo adiunxerimus, *d. l. locus* 60. Ita pari prorsus & gemina ratione, ex destinatione Principum (Vniuersi dominorum) è Regione, vel etiam Prouincia integra, Locus effici potuit, eam videlicet alij Regioni siue Prouinciæ vel administrationi adiungendo: Sic, quæ per se antea Regio, siue Prouincia fuit, postea Locus esse incipit, vbi alij Prouinciæ adiecta est. Id quod omninò accidit *Latio vtrique*, tam veteri quàm nouo. Nam cum antea, seu ab initio, propriæ & peculiares *Regiones* illæ essent, vt ostendit Plinius disertis verbis *lib.* 3. *cap.* 5. Strabo *lib.* 5. *p.* 160. & in partem quoque *Seruius.* Sed & *Ptolomæus* sine controuersia, postea tamen vbi Campaniæ administrationi Regiones illæ duæ adiunctæ fuerunt, Locus factus est, quæ antea Regiones per se fuerant: Quanquam & promiscuè etiam omnis regio *Loci* appellatione venit. Atque hoc sensu vetus editio *sexti Canonis Niceni* (prout in *Vaticana* habetur) *Loca suburbicaria* dixit: quæ aliàs Regiones seu Prouinciæ suburbicariæ. Eodem sensu Ignatius dixisse videtur τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων, loco quem iam alibi produxi, cùm videlicet ad Romanam Ecclesiam ita scribit; τῇ ἐκκλησίᾳ ἥτις προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων. Quanquam de huius loci lectione ambigunt Casaubonus, & editores Ignatiani: inter quos est qui verba illa ita refingit ἐν τύπῳ χωρίου Ῥωμαίων. Alius ἐν θρόνῳ pro τύπῳ. Vsserius vulgatam illam tuetur.

¶ Tandem igitur vt ad *legem* nostram veniamus, *Locus certa conditione finitus*, qui *h. l.* dicitur, & quidem Consulari Campaniæ administratione iunctus, nil aliud est, quàm *Latium*, suburbicarium, Vrbi proximum, ad Vrbis diœcesin pertinens, intra centesimum ab vrbe miliarium inclusum, quod certa quadam conditione, propter vicinitatem, Campaniæ administrationi, imò & nomini accesserit: *Certa*, inquam *conditione*, vt hæc *lex* loquitur & explicat. Nam vt maximè Campaniæ administrationi accesserit, non ideò tamen Præfecti vrbis administrationi seu diœcesi ademptum fuit, neque suburbicaria Regio esse desijt. Quin diuerso à Campania iure cōstitutum & habitum deinceps semper fuit. Nam cùm Consularis Campaniæ intra Campaniam Felicem (propriè dictam) atque adeò *suam* & peculiarem *Prouinciam* maioris omnisque animaduersionis ius haberet, in *Loco* tamen *certa conditione finito* (id est Latio) non habebat; nempe, quia

quia ad Præfectum vrbi, ad cuius peculiarem diœcesim locus ille pertineret, maior animaduersio pertinebat, iam inde ab antiquo semper, *l. 1. π. de officio Præfecti vrbi*, & Vlpianus *apud Authorem Collationis Legum Mosaic. tit.* 14. Vide & *legem* 13. *sup. de Accusationib.* Ab hac quoque ratione est, quod cùm è Campania Prouincia propriè dicta ad Præfectum Prætorio Italiæ appellaretur, *l. 27. infr. de appellationib.* sanè ex loco illo certa conditione finito, id est Latio ad Præfectum vrbis à Consulari Campaniæ deinceps semper appellatum fuerit: vt ostendit elegans Epistola Symmachi *lib.* 10. *Epist.* 53. vbi quoque agitur de hoc ipso Gratiano Imperatore, qui *huius legis* Auctor est. Denique etsi locus ille certa conditione finitus, non tantùm administrationi Campaniæ, verùm etiam Campaniæ *appellatione* vt sæpiùs postea venerit, tamen distinctè rem agentes Latium à Campania separare porrò pertexerunt. Hinc Seruius Honoratus, qui post Constantini eiúsque liberorum tempora proculdubio vixit & scripsit, disertis verbis Latium memorari persenerat. *Latium*, inquit, *duplex* Est, *vnum à Tiberi vsque ad fundos, aliud inde vsque ad Vulturnum.* Quinimò & vetus Notitia Episcopatuum disertis verbis, cum quatuor Prouinciarum Episcopos Prouinciæ (id est diœceseos) Romanæ enumerat, *Latium & Campaniam*, vnam ex bis quatuor Prouinciis facit.

Ex his omnibus iam liquidò constat, quâ ratione Latium Campaniæ accesserit, & vt ea accessione *Latij* nomen non obsoleuerit. Cuius rei nonnulla præterea vestigia deprehendere licet. Primum, *in Ponte Campano*, cuius sanè mentio fit apud Scriptores, Augusto, & sequentibus proximè, non modò coæuos, veluti Horatium, 1. *Sermon.* 5. Plinium *lib.* 14. *cap.* 6. verùm etiam Constantino coætaneos, putà apud Authorem *Itinerarij Hierosolymitani*, & Authorem *Itinerarij Peutingeriani.* Cæterùm ea appellatione *Pontis*, inquam, *Campani* qui erat trans centesimum ab vrbe miliarium statim, id significabatur, eo ponte (qui Sauoni fluuio impositus erat) è Latio in Campaniam transiri, sic quidem, vt ab hoc ponte deinceps tanquam ab initio Campania initium duceret, locáque & interualla locorum numerarentur:

> *Sinuessa VII.*
> Ad *Ponte Campano* III
> VRBANIS III
> *Ad Nonum VII.*

Quo loco, id vt obiter quoque moneam, appellatione *Vrbanis*, indicatur Vrbana Colonia Syllana, cuius meminit Plinius *lib.* 14. *c.* 6. Vbi addit eam *nuper Capua additam*, id est non vt Cluuerius voluit, transductam Capuam: Verùm Capuæ administrationi iunctam. Sed & illud malo, Nonum à ponte Campano potius numerant quàm à Capua, quod tradidit Cluuerius *p.* 1178. itinera enim ab vrbe Roma initium ducebant Campaniam versus.

> *Casilino III.*
> *Capua VI.* vel vti Itiner. Hierosolym.
> Sinuessa IX.
> Ponte Campano IX.
> Capua VIII.

Haud aliter atque ab ipsa vrbe Roma interualla locorum numerabantur, ad *sestertium*, ad *quartum*, ad *extum*, ad *septimum*, ad *Vicesimum*, ad *Centesimum.* Alterum vestigium non minus luculentum: quod locus hic certa conditione finitus, seu Latium Campaniæ adiunctum, Campaniæ Romanæ appellatione censitum fuerit, atque etiamnum censeatur, vt quæ Romanæ fuerit administrationis & diœceseos. Tertiò hac ipsa ratione in *Notitia Vaticana*, seu *Codice Prouinciali Episcopatuum*, cùm enumerentur Episcopatus Campaniæ, qui ad Diœcesim Romanam pertinebant, nulli alij numerantur, quàm qui intra hoc Latij seu Campaniæ Romanæ spatium sunt, à Tiberi inquam ad Fluuium vsque Safonem (qui terminus est Campaniæ Felicis) Tandem ex his liquet, *Latij* nomen & post Constantini seculum mansisse, vt in designanda Episcopi Romani, ita & in Præfecti vrbis diœcesi, quod vltimum hæc *lex* nostra testatur.

¶ Cæterum quando Latium Campaniæ administrationi accesserit, tractabo ad *d. l. 27. infr. de appellationib.*

¶ Nunc de sententia *huius legis*: Ea verò hæc est; Consularem Campaniæ, cuius administratio composita est ex Campania Romana, & Campania Felice, Neque intra illam maioris animaduersionis potestatem habere, vtpote quæ Præfecto vrbi competat, cuius respectu limitatam potestatem habet: Neque in eam relegare posse, non magis quàm in alium locum extra Prouinciam suam. Breuiter, Consularē Campaniæ nec in Latio maiorem habere animaduersionem, nec in Latium relegare posse, quamuis Latij administrationem habeat: quia scilicet certa conditione id habet. Proinde si de relegatione quæratur, neque in Latio neque in Latium relegare ei licet: Non in Latio, quia maior animaduersio in eo ei denegatur: cæterum relegatio maioris animaduersionis species est, vt vel exinde colligitur: vide & *l. 1. §. solent, π. de off. P. V.* Non in Latium, quia extra Prouinciam suam Latium est. Porrò extra Prouinciam suam relegare nemo potest. Quorum verborum sensus hic est, Rectorem Prouinciæ non posse in Prouinciam aliam & certam reum relegare, vt videlicet reo adsignet certam Prouinciam, in qua relegatus moretur, *l. 7. §. 6. π. de interdictu & relegatis.* Alio sane sensu, relegare extra Prouinciam suam Rector Prouinciæ potest, *d. l. 7. §. 7.* Prouincia quippe sola excludere tota reum potest. Atque ita quidem hæc *lex* accipienda est, quæ alioquin pugnare videretur cum *d. l. 7. §. 7.*

¶ Igitur Campaniæ Consularis non potest in Latium relegare: cuius contrarium tamen dicendum videbatur. Quandoquidem Rector Prouinciæ potest relegare in certam partem Prouinciæ suæ seu administrationis, vt hæc ipsa lex indicat: & *d. lex 7. §. 8. & 9.* Porrò Latium, vt dixi, pars fuit hoc tempore prouinciæ & administrationis Campaniæ: Verùm respondet hæc *lex*; ita demum in partem administrationis Rectorem relegare posse, nisi pars Prouinciæ seu administrationis non simpliciter, sed sub certa conditione, eidem Rectori adscripta fuerit, vt Latium Campaniæ consulari. *Certa conditione*, quæ vox hîc propria est, & agrimensoria: vnde sanè *Conditores, & conditiones agrorum*, quæ vox sæpè occurrit apud Authores *Augustos*, qui vulgò, *finium regendorum*: itémque *in l. vn. sup. de rei vindicat*, *l. 1. §. denique π. de aqu. & aqu. pluu. arc.* Vt cæteroquin & in commune *conditio* est *qualitas*: sic *conditio præceptorum* in *l. vlt. sup. de sent. ex per. rec. l. in agris limitatis 6. π. de acquirendo rerum dominio. Conditio* est qualitas loci vel agri: vnde quas Siculus Flaccus *conditiones agrorum* dixit, Frontinus *qualitates* vocauit. Hinc *conditio occupatoria*, apud eundem Flaccum *p.* 17. & *conditio occupatorum agrorum* apud Hyginum *p.* 213. De-

nique.

nique hinc *locus certâ conditione finitus*, id est locus Campaniæ Consulari datus, assignatus certis legibus & conditionibus : Locus alicui finitus certa conditione, id est datus, assignatus. *Finiendi* verbum pro dandi,assignandi,agrimensoria,seu Augustalis artis voce:de qua vide ipsosmet Auctores *Augustos*.

¶ Tandem id ex *hac lege* ad praxim colligitur, Iunctisquamlibet aliquando in vnam eandemque administrationem pluribus prouinciis, vel regionibus; ius tamen Prouinciæ non eo immutari. Temporaria permutatio ius Prouinciæ non immutat : *l.* 123. §. 1. *ff. de R. I.* Ad quam *legem* hæc species non malè deinceps aptabitur. Denique non illicò quæ iuncta sunt administratione ob aliquam commoditatem, eodem iure semper censentur : Quod ad *uniones Regnorum* & *Principatuum* quoque vtiliter traduci potest.

¶ *De* DIFFERENDA *pœna extra ordinem impetrata ab irato Principe per xxx. dies.*

XIII. * Imppp. Gratianus", Valentinianus,& THEOD.AAA. Flauiano P.P.Illyrici" &" Italiæ.

SI vindicari" in aliquos seueriùs, contra nostram consuetudinem, pro causæ intuitu,iussetimus,nolumus statim eos aut subire pœnam,aut excipere sententiam", sed per dies xxx. super statu eorum sors & fortuna suspensa" sit : Reos sanè accipiat" vinciatque custodia, & excubiis sollertibus vigilanter obseruet. Dat. xv. Kal.Septemb. Veronæ,Antonio,& Syagrio Coss. [382.]

INTERPRETATIO. *Si Princeps cuiuscunque grauis accusatione commotus, quemquam occidi præceperit, non statim à iudicibus quæ ab irato Principe iussa sunt, compleantur, sed triginta diebus qui puniri iussus est, reseruetur, donec" pietas Dominorum, iustitia amica", subueniat.*

NOTÆ.

* *Lex si vindicari* 20. *Cod. eod.tit.*
" An *Gratiani* nomen hic stare possit? mox videbimus.
" *Flauianus* PP.Illyrici & Italiæ : dixi de eo ad *l.* 2. *sup. de constitut. Princ.*
" De quo *Illyrico* hoc accipiendum? mox videmus. " *§. Post alia.*
" φειδοῖ ἢ ἀναβολῇ, Theodoretus.
" ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν : differatur, Rufinus,*lib.* 5.*c.*17. Sic Sidonius Apol. *lib.* 1. *ep.*7. in eadem re, *ut SVSPENSO ictu tam tanquam mucronis exertu pietas Augusta semi exea vel exilio muneretur.* Sic Seneca in genere 2. *de ira* 23. *IN SVSPENSO ira retinenda : potest enim pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari.*
" Sic in negotio Synagogæ incensæ Ambrosius *ep.* ... de hoc ipso Theodosio:*iussisti vindicari in cæteros.* Occidi,Interpres.
" *Excipiat*,Cod.Iust.
" Ratio hæc rectè ab Interprete addita.
" *Amica* iustitiæ,Sic & Cassiodor.3.*Var.*13. v.plura apud Iuretum in Symm *lib.* 5.*ep.* 50.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI atque in suspenso teneri, pœnam seuerius à Principe *contrà consuetudinem suam*(vt *hâc lege* dicitur) id est extra ordinem (irato fortè θυμῷ, vt rectè Scholion, irato Principe, Interpres *hic*) per Epistolam imperatam, in trigesimum semper diem iubet Imperator, hâc famosâ & decantatâ lege. Cuius Author habetur *Theodosius M.* Imperator : & quidem Consilio Ambrosij Episcopi Mediolanensis, post imperatam videlicet imprudenter & inclementer, Thessalonicæ, (quæ Illyrici Orientalis caput erat) multorum ciuium stragem. De quâ alioquin clade Thessalonicési Augustinus quoque 5.*de Ciuit. Dei c.*26. Et extat ipsa Ambrosij *ep.*28.quâ Theodosio propterea pœnitentiam iniungit. In quâ clade septem millia hominum occubuerunt.Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores,Theodoretus *lib.* 5. *cap.* 17. & 19. Sozomenus, *lib.* 7.*cap.* 24. & post hos Nicephorus *lib.* 12. *cap.* 40. 41. Itémque Rufinus *lib.* 2. *c.* 18. & ex eo totidem verbis Gratianus, *Canone*, *Cum apud Thessalonicam* 69. 11. *l.* 3. Altum enim de hoc silentium apud Socratem, Philostorgium, profanósque huius æui Scriptores, Themistium, Libanium Zosimum.Sed neque inter veteres satis liquidò conuenit, quando clades illa Thessalonicensis acciderit, & quando *lex* illa à Theodosio lata fuerit : Rufinus & Theodoretus, vt & Paulinus *in V. Ambrosij*, rem ita narrant, quasi id acciderit proficiscente Theodosio M. aduersus Maximum, vel post deuictum eum A. D. 388. (quod verum esse ostendam) At Sozomenes longo pòst interuallo, quasi post Eugenium demùm A. D. 394. deuictum. A quorum omnium sententia recedit hæc *lex*, vtpote quæ in *Inscriptione* præfert quoque Gratiani Imp. nomen, & in *subscriptione* characterismum, seu Consules A. D. 382. Atquin Gratianus superstes ampliùs non erat, quo tempore Theodosius *in Italiam* profectus est, & ad congressum Ambrosij venit : prima quippe Theodosij in Italiam expeditio congruit Anno Domini 388. Atqui hæc *lex* subscriptum habet Annum 382.

¶ Secundò *Illyrici* mentio in *inscriptione* suadere videtur, hanc legem Theodosio tribui non posse : Quandoquidem Illyricum, cùm Italiæ iungitur, Occidentale fermè iudicari videtur : quod scilicet cum Italia & Præfectura Prætoriana Italiæ ambulabat. Cæterùm non Theodosio sed Valentiniano Iuniori Illyricum Occidentale cum Italia parebat, vt disertis verbis testatur Zosimus *lib.* 4.*p.* 746. Verùm hæc obiectio nihil est, propter ea quæ de Illyrico notamus ad *l.* 2. *sup. de constit. Princ.*

¶ Tertiò loci quoque subscriptio, vnde hæc *lex* data dicitur, Theodosio hanc *legem* abiudicare videtur

videtur. *Verona*, inquam, Anno quippe 382. Theodosius Constantinopoli versabatur, Valentinianus in Venetia Prouincia veluti *Brixiæ, Patauii* (in qua ipsa Prouincia certe *Verona* est,) Imò & dies *huius legi* adscriptus aduersari videri possit. Data quippe hæc lex *Mense Augusto* (non vt Baronius per incogitantiam scripsit *Mense Septembri*) Atqui Theodoretus docere videtur constitutionem à Theodosio latam circa Domini Natalem, atque adeò Mense Decembri extremo. Putabat igitur Baronius, Characterismos *huius legis* omnes vitiatos: & coniicit proinde Theodosij constitutionem hanc diu sine titulo & subscriptione circumlatam, eique postcà temerè ab Aniano inscriptionem & subscriptionem additam videri: Quem errorem Tribonianus postea secutus fuerit. In quo sanè postremo fallitur Baronius, cum putauit Tribonianum secutum esse in *Codice* suo compilando, *Aniani* codicem: Namneque *Aniani Codicem* vnquam vidit Tribonianus, & integrum Codicem *Theodosianum* præ manibus eum habuisse manifestissimum est.

Putabam ipse aliquando, tot illis quæ protuli argumentis inductus, hanc legem *Valentiniano Iuniori* tribuendam esse, vt ita & Theodosius suo tempore, & Valentinianus suo, de differenda in tricesimum diem pœna extra ordinem à Principe imperatâ aliquid constituerit. Sed alia mihi nunc stat sententia; nempe iam censeo, hanc ipsam omninò Theodosij Constitutionem esse, quam Historici Ecclesiastici memorant, Consulibus tantùm immutatis.

Ad id autem stabiliendum verúmque adeò *legis* characterismum indagandum, sex potissimum argumentis vtar, quibus deinceps constabit, hanc *legem* & Theodosij esse, & referendam eam ad Annum D. 390. id est ad *Valentinianum* IIII. & *Neoterium* Coss. vt rectè Baronius coniecit, expuncto *Gratiani* nomine. Primum erit ex *Flauiani* nomine cui hæc *lex* inscripta est. Fuit scilicet Flauianus hic Præfectus Prætorio Illyrici & Italiæ per hæc omninò tempora, A. D. 390. 391. vt docet *lex* 11. *infr. de fide testium*, *lex* 4. 5. *inf. de Apostatis*, *lex* 2. *sup. de constitutionibus Principum*, *lex* 6. *sup. de contrahenda emptione*: Post Polemium scilicet, qui primis adhuc huius anni 390. mensibus P. P. Illyrici & Italiæ erat, *l.* 28. *infr. de operibus publicis*: & ante Apodemium qui anni 392. initio P. P. Illyrici & Italiæ reperitur. *l.* 21. *inf. de Nauicularijs*. Fuit proinde Flauianus P. P. Illyrici & Italiæ posterioribus Anni 390. mensibus, & Anno 391. Quanquã Flauianum Præfectum Prætorio quoque reperio Merobaude & Saturnino Coss. Anno 383. *l.* 8. *sup. de desertoribus*: & *l.* 2. *sup. de his qui latrones occultauerint*. Secundum argumentum desumo ex Præfecturâ Prætorianâ *Illyrici & Italiæ*. Sanè enim nõ nisi ab A. D. 387. huiusmodi Præfectum reperio, de quo dixi plenè ad *l.* 2. *sup. de constitut. Principum*. Tertia ratio desumitur è loci adscriptione: Data enim *lex* hæc *Veronæ* dicitur. Cæterum cùm anno 382. Theodosius Constantinopoli constanter versatus reperiatur, vt docent omnes penè Anni illius constitutiones; sanè hoc Anno 390. hoc eodem mense Augusto & Septembri quatuor pariter *leges* occurrunt ad Tatianum PP. [Orientis scil.] *Veronæ* datæ: *lex* inquam 122. *inf. de Decurionibus*: *lex* 19. *inf. de Nauiculariis*: *lex* 28. *inf. de Episcopis*: *lex* 1. *infr. de Monachis*. Neque mirum videri debet, legem à Theodosio Veronæ datam. Erat enim Theodosius eo tempore in Italia, vt docet inter alias, *lex* 3. *inf. de Fabricensibus*: & *lex* 19. *inf. de extraordinariis*: & *lex* 11. *infr. de paganis*: Et verò Socrates, *lib.* 5. *Histor. Eccles. cap* 18. *in fine*, & Marcellinus *Chronico*, disertis verbis testantur, Theodosium Constantinopolim ex Italiâ reuersum, ab expeditione scilicet aduersus Maximum Tyrannum, Anno demum 391. *Tatiano & Symmacho Consulibus* IIII. Id. Nouemb. Vnde apparet, Theodosium versatum in Italia fine Anni 388. toto item Anno 389. toto rursum Anno 390. & potissima Anni 391. parte, atque ita triennium integrum, post Maximum Tyrannum deuictum, Theodosium in Italia constitisse. Quam quidem adeò bene longam Theodosij in Italiâ moram, Valentiniani rerum status omnino deposcebat. Quartum argumentum quod præbet nobis Theodoretus, *lib.* 5. *cap.* 17. & ex eo Cedrenus: Facit is scilicet in huius cladis Thessalonicensis historica narratione, & in Ambrosij circa Theodosium facto, atque adeo in *huius legis* occasione referenda, mentionem *Rufini Magistri officiorum*, qui etiam intercessorem egerit pro Theodosio apud Ambrosium, sed irrito conatu, & cui etiam Ambrosius in os dixerit, Eius suasu stragem Thessalonicensem factam. Porro Rufinus hic Magister officiorum erat hoc ipso Anno 390. vt docet expressè *lex* 3. *inf. de Fabricensibus* (cuius alioquin quoque meminit Zosimus in gestis Anni proximi 391. *lib.* 4. *p.* 773. & Ambrosius *Epist.* 53.) Neque antè; Mense quippe adhuc Septembri superioris Anni 389. Cæsarius Magister officiorum erat, vt docet *lex* 49. *sup. de cursu publico*: cuius alioquin meminit Chrysostomus ἀνδριάντ. 13. *p.* 574. Theodoretus *lib.*...*cap.*... & Libanij peculiaris *ad eum* oratio. Quintum argumentum præbet, quod Theodosius hoc tempore quo hanc cladem Thessalonicensem imperauit, mox & ab Ambrosio eo nomine culpatus fuit, Mediolani constitutus fuit: quod ex D. Ambrosij *epist.* 28. clarè discimus: Atqui Theodosius nonnisi ab Anni 388. fine, Mediolani consistere cœpit, de quo vid. *Chronolog.* Vltimum argumentum ex eo peto, quod Ambrosius *d. ep.* 28. haud obscurè indicat, Theodosium tùm iam diu Imperatorem fuisse: quod de Anno 382. vix dici potest. Liquidum igitur iam referendam hanc *legem*, non ad Annum Domini 382. verùm ad 390. Etsi Cedrenus ad 15. vel 16. Theodosij Annum id referat, id est post Eugenium deuictum, pariter vt Sozomenus.

§ Superest, vt dubitandi rationibus satisfaciamus. *Gratiani* primum nomen quod attinet, id iuxò iam expungendum pronũtiabimus, cum & aliis pluribus *huius Codicis* constitutionibus id expungendum nemo dubitet. De *Illyrico* ita pronunciandum, vtriusque Illyrici hoc tempore administrationem iunctam fuisse. Orientalis inquam & Occidentalis, vt *d. l.* 2. *sup. de constit. Princ.* iam ostendi. Neque aliunde postea exortum videtur Arcadium inter & Honorium, eodem Rufino auctore iurgium, cuius meminit Claudianus, *lib.* 2. *in Rufinum ipsum*, vbi inter cætera Rufinus ipsum Arcadium sic alloquitur:

> —— *Quid partem inuadere tentat?*
> *Deserat Illyricos fines, Eoa remittat.*
> *Agmina, fraternas ex æquo diuidat hastas.*

vbi *hastas* vocat pro *Aquilis*, vel pro *Imperio*; vt mox.

> —— *Quid diuidis olim*
> *Concordes Aquilas?*

Sed quid facit in Inscriptione vox *Italiæ*, quæ non Theodosio M. parebat verùm Gratiano primùm, mox Valentiniano Iuniori? Ad id respondeo: eo tempore, quo post deuictum Maximum Tyrannum Theodosius in Italia agebat, omne Imperium administrasse

adminiſtraſſe Theodoſium. Ad diem *huic legi* ſubſcriptum, & quod iode argumentum deſumebatur, ita reſpondetur, ſuperiore quidem Anno 389. Theodoſium cum Ambroſio Mediolani congreſſum, ſub finem videlicet illius Anni *circa Natalem Domini*, verùm hoc demum Anno 390. eò perductum ab Ambroſio Theodoſium, vt hanc conſtitutionem medio fermè menſe Auguſto promulgaret. Nihil itaque nunc dubij ſupereſſe puto, Theſſalonicenſem ſtragem contigiſſe circa initium Anni 389. eiuſdémque Anni menſe Aprili Templi ingreſſum ab Ambroſio Theodoſio denegatum, & rurſum Natali Domini: Tandem pro pœnitentia ad hanc conſtitutioē promulgandam eum adductum A.D. 390. Quæ nunc primum in bona ita luce collocata non ignobilem ni fallor *Hiſtoria* etiam *Eccleſiaſticæ* partem deinceps illuſtratura ſunt, & multorum erroribus ſuccurſura.

¶ His omnibus tamen adhuc obſtat, quod Theodoretus *lib. 5. c. 19.* legem illam latam teſtatur ante Antiochenum tumultum, qui accidit Anno 387. verùm & aliunde ſcimus, quàm parum paſſim Scriptori illi temporum ratio conſtet: Sed maximè obſtare videtur, quod Ambroſius de hac cladeagens *fine epiſtolæ* 28. Gratiani meminiſſe videtur tanquam ſuperſtitis, cuius nomen etiam præfert huius legis inſcriptio. Verùm non ita eſt, ſi quis attentè locum illum intueatur.

¶ Nunc de ſententiâ huius legis. Ea hæc eſt; ſi Princeps ſiue Imperator iratus vindicari in aliquos ſeueriùs, id eſt vltimo ſupplicio aliquos affici, bonáque eorū publicari contra conſuetudinem ſuam, id eſt extra ordinem iuſſerit, ſupplicium differendum in trigeſimum diem, vt ita Princeps ipſe intermedio tempore *ſecunda deliberatione* (vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib. 15.*) iram mitigare poſſit; & placato animo clementiæ & pœnitentiæ locus eſſe queat: vel vt Interpres hîc rectè adiecit, *pietas Dominorum iuſtitia amica ſubueniat*: & vt Theodotus hîc ἵν᾽ ὅτι γὰρ τὰ ξένη φιλανθρωπίας, id eſt *nonnunquam enim conſequetur veniam*: vel vt Thalelæus, εἰκὸς γὰρ τὴν βασιλέα ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τὴν τιμωρίαν ἀνακαλέσασθαι; idque etiam Ambroſius *ead. ep.* teſtatur: *Vtinam Imperator, etiam ante mihi potius credidiſſes quàm* CONSVETVDINI TVÆ, *dum puto quod citò ignoſcis, citò reuocas, vt ſæpè feciſti: & tu præuentus es, & ego non declinaui quod cauere non debueram.* Item, *Habes naturæ impetum, quem ſi quis lenire velit, citò vertes ad miſericordiam: ſi quis ſtimulet, in maius exſuſcitas vt vix eum reuocare poſſis: vtinam ſi nemo mitigat, nullus accendat: libenter eum committo tibi, ipſe te reuocas, & pietatis ſtudio vincis impetum naturæ.* Hæc Ambroſius; cuius etiam *priore loco* verba illa, *conſuetudini tuæ*, omnino congruunt & explicant illa quæ Theodoſius ipſe *hac l.* de ſe, *contra noſtram conſuetudinem*, aſſerit. Quod quidem prudenti conſilio ab Ambroſio ſuggeſtum eſt. Verum enim illud eſt Senecæ in *Agamennone*,

—— da tempus ac ſpatium tibi:
Quod ratio nequit, ſæpè ſanauit mora.

Quinimò & de Theodoſio hoc ipſo noſtro Victor disertè ſcribit, *quod aliquando ab eo ſeuerè præcepta modica dilatione emolliebantur.* Denique vt eſt iræ affectus ſubitaneus, ita remedium illi à tempore & dilatione. Verùm de remedio hoc retinendæ in ſuſpenſo iræ, videndi potiſſimùm quotum in eo ſtudium. Sic ſane Seneca dixit 2. *de ira* 23. *In ſuſpenſo ira retinenda: poteſt enim pœna dilata exigi, non poteſt exacta reuocari.* Eſt igitur *hæc* Theodoſij conſtitutio de extraordinariis Principum iuſſionibus: At non idem eſt in ordinariis Iudicum ſententiis, de quo dictum eſt *ad l. 4. ſup. h. t. & l. 6. ſup. de cuſtodia reorum.* Iudicum ſcilicet qui ſedato animo & ex ordine ſeu ordinariè perpenſóque conſilio Ius dicunt, atque ex officij ſui ratione ſententiæ ſine mora effectui tradi debent, quia clementiæ iam ampliùs locus non eſt, quandoquidem Iudices ſententiam mutare aut reuocare dictam nullo modo poſſunt, *l. 15. Cod. de pœnis: l. 1. in fine, ff. de quæſtionib.* Auguſtinus quoque *libro de fato*, *Iudicibus*, inquit, *ſtatutum eſt, ne liceat in reum datam ſententiam reuocare.* Imò nec locus eſſe debet in ſpecie *legis 4. ſup. hoc tit.* Nempè vbi prærupta ſeditio aut factio eſt; denique ne Princeps pœnam quam diſciplina publica exigit, remittere poſſit. Non eſt dandum ſpatium Principis clementiæ, vbi more ſolemni iudiciorum pœnæ reis indicuntur: id quod à Iudicibus fit. Viceuerſa dandum eſt, vbi extra ordinem pœnæ reis indicuntur, id quod à Principibus iratis fieri ſæpe ſolet. Atque ita quidem hæc *lex* ad ſuam ſpeciem reſtringenda eſt, & cum *d. l. 4. ſup. & l. 6. ſup. de cuſtodia reorum*, concilianda venit. Porrò Ambroſij conſilio (in foro & iure verſati, vtpote qui ante Epiſcopatum Conſularis Liguriæ fuerit, quod etiam *lib. 5. Ep. 34.* loco quem adhuc nemo indicauit, expreſſo;) atque adeò Theodoſio in hâc conſtitutione promulganda, ſc. Tiberiani exemplo præiuiſſe, non malè obſeruant nonnulli. Senatuſconſulto ſcil. Tiberiano cautum fuerat, vt pœna damnatorum à Senatu in decimum diem differretur, atque adeò ne decreta patrum, id eſt Senatus, ante diem decimum ad ærarium deferrentur, id eſt non ante rata eſſent: idque vitæ ſpatium damnatis prorogaretur, vt teſtatur Suetonius *in Tiberio cap. 75.* Tacitus 3. *Annal.* Dio *lib. 57. & fine libri* 58. Et Seneca 1. *de Tranquill. cap. 14.* Idque hac de cauſa, vt vel Senatui libertas ad pœnitendum eſſet, vel Princeps ipſe interiectu temporis mitigaretur; vt idem Tacitus oſtendit, itémque Dio & Seneca: *Dicet aliquis*, inquit, *Potuit, poſt hæc* [id eſt imperatam mortem] *iubere illum Caius viuere? Non timuit hoc Canius: nota erat Caij in talibus imperiis fides*, [id eſt quod non ſolent reuocare ſententias mortiferas nec mitigare] *Credíſne illum decem medios vſque ad ſupplicium dies ſine vlla ſollicitudine* [id eſt compoſito ad mortem animo nulla ſpe veniæ] *exegiſſe?* Imò Declamatores nonnulli, qui non omnia ficta, falſa, de corde expromunt ſuo; Quintilianus, inquam, *Declamat.* 303. & Calpurnius *Declamat.* 25. legem memorant de damnatorum ſupplicio in diem triceſimum differendo. Quinimo Sidonius Appollinaris *lib. 1. Epiſt. 7.* Senatuſconſulto Tiberiano, de quo modò agebam, hoc triginta dierum præſcriptum tribuit: vbi de ſententia capitis in Aruandum, *Nunc*, inquit, *ex Vetere SC. Tiberiano triginta dierum vitam poſt ſententiam trahit.* Hîc conciliandi labor eſt; quandoquidem SC. Tiberiano decem tantum dies præſcripti erant. Eſt qui putat Sidonium emendandum. Eſt qui Sidonium erraſſe putet, & in his Baronius, qui putat errorem Sidonij exinde natum, quod cum hæc *lex* Theodoſiana, ſine inſcriptione, vt ille vult, item ſine ſubſcriptione circumferretur, Sidonius putauerit hoc ipſum eſſe Senatuſconſultum Tiberianum. Cuiacius 5. *Obſeruat.* 9 putat Sidonium ſcienter prudenter id quod Theodoſius noſter dierum adiecerit, etiam SC. Tiberiano deputaſſe: Vt ſæpè quod *legibus Iuliis* additum eſt, poſterioribus conſtitutionibus nihilominus Iuſtinianus *legibus Iuliis ipſis*, multis locis, adſcribat. Eſt denique qui

putat ad dies decẽ veteris Senatusconsulti accessisse postea, quo tempore incertum, dies alios viginti: Et tamen eidem Senatusconsulto totos triginta tributos fuisse, & verò à Sidonio tribui. Quam sententiam eodem more tuetur, quo Cuiacius suam, nempè quod *legibus Iuliis*, aliisque, multa quæ illis postea adiecta fuerunt, tribui soleant: Cuiacij sententiam verissimam puto nempe 30. dierum laxamentum olim reis non tributum. Declamatoribus certè quæ fides in his tribuenda norunt Viri Docti. Quicquid sit, Ambrosius, etsi numeri dierum non conueniant, hoc tamen ex antiquitate exemplum repetiisse, & ad Principum decreta extraordinaria vtiliter traduxisse videtur. Sic tamen vt & illud teneamus, Tiberianum SC. ad sola quidem Senatus iudicia initio pertinuisse, vt Dio, Tacitus, fidem faciunt, mox tamen ad Principum quoque decreta traductum, vt superior ille Senecæ locus manifestissimè ostendit, Quod tamen pauci animaduertant. *Vetus* igitur ius, huic *nouo*, sina prorsus conuenit, etsi dierum spatio discrepet. Illud verisimile mihi, effictas illas à Declamatoribus *leges* ab Ambrosio ad rei veritatem & vsum traductas. Fortè etiam ipsimet Theodosio ad componendum & sedandum animum, propositum proprium exemplum, quo triginta pariter dies reis ad componendos mæstos penates tribuit, *l. 3. & l. vlt. sup. de exhibendis reis.* Tandem obseruandum hanc Theodosij constitutionem *Nouella Nicephori Botoniatio* traductam ad quæuis Iudicum decreta mortifera, ἐπὶ τῷ μὴ ἐντὸς λ' ἡμερῶν γίνεσθαι σφαλερὰ πάντα.

¶ *Aduersus* APPARITORES *absentes procedi posse.*

XIV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theodosius & Arcadius AAA. ad Principium PF. P''

NE diù Apparitorum, praua admodùm venalisque, perfidia, in publica impunè commoda desæuiret'', censuimus'', etiam in absentes'', pro competenti vltione debere consurgi. Dat. Kal. Iun.'' Arcadio A & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* *Lex 21. Cod. eod. tit.* '' *Principius* PP. Italiæ scil. sub Valentiniano Iun. vid. *Prosop.*
'' *Desæuiat*, Cod Iust. quia istud horum temporum rationi adstrictum & historicum.
'' *Censemus*, C. Iust. eadem ratione. '' *Eos*, additum *Cod. Iustin.* maioris explicationis ergo.
'' Puto hic errorem residere: erat enim hoc adhuc tempore P.P. *Neotherius* cui *Principius* successit.

COMMENTARIVS.

ABSENTEM regulariter neminem puniri damnatiue posse iuris est decantati: v. *l. 2. sup. ac accusat. l. 1. π. de requir. reis*, *vel absentibus damnandis*, *l. absentem 5. π. de pœnis*: & Paulus 5. *sent.* 5. §. 8. Et *l. 6. C. de accusationib. l. 13. 15. de adulter. l. 10. π. de publ. iudic.* vid. & *l. 9. infr. de fide testium*: dequè eo v. Heraldum *de rer. iudic. auct. lib. 1. c. 10. 11. 13.* Ex hâc tamen Valentiniani Iun. constitutione excipiuntur *Apparitores*, (id est Officiales Iudicum) in quos etiam absentes καὶ ἀπόντας αὐτούς, consurgi pro competenti vltione potest, imò debet. Apparitorum scil. praua admodum venalisque perfidia, hoc speciale ius extorsit: quod absentes, sibi iuris communis authoritate, & absentiâ quæsitâ, blandirentur defugere se posse sperantes pœnas commeritas. De *Apparitorum* praua admodum venalique perfidia in publica commoda desæuientes, dixi plenè *sup. tit. de diuers. officiis.* Sanè eadem ratione Officialibus delinquentibus à sententia proprij Iudicis appellatio denegata, *l. 17. infr. quorum appell. non recip.* Speciem porrò Græci hic ponunt in Apparitoribus, qui donis corrupti tributa non exigebant, vel sumptus petebant: & vt iidem, sæpè missus apparitor auri accipiendi causa, lucrum faciens differebat exactionem & mandatum negligebat, ὑπερτιθεὶς τὴν ἀπαίτησιν.

¶ *De non* ERIPIENDIS *damnatis ad supplicium, à Clericis, vel appellationis obtentu; Theodosij M. lex.*

XV. * Idem AAA.'' Tatiano PF. P.''.

SI quis conuictus reus maximi'' criminis fuerit, subiectúsque sententiæ, competens Iudicium compleatur: Nec exquisita commentis ars eiusmodi subornetur, vt direptus'' à Clericis adseratur, vel appellasse simuletur. Quòd si quisquam'' post Iudicium vendibili'' conhibentiâ'', licentiæ huic præstiterit assensum, haut leuia sustinebit: Nam Proconsules'', Comites Orientis, Præfecti Augustales, Vicarij etiam, adfecti nota deformi'', tricenas auri libras compendiis fiscalibus conferent: Iudices autem Ordinarij'' similiter deformati'', quinas denas cogentur exsoluere. Officia verò eorundem, hisdem quibus Iudices sui'' dispendiis subiacebunt, si in suggestione'' cessauerint, ac non præceptum legis ingesserint, atque iniectâ manu, ne rei auferantur, obsti-

terint

terint,ac nisi *id quod* fuerit constitutum in effectum exsecutionémque perduxerint. Dat.III. Id.Mar.Constantinop.Arcadio A.II.& Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod.Iustin.* " *Tatianus* PP. Orientis scil sub Theodosio M. v.*Prosop.*
" *Maxime criminus* : in quo scilicet appellatio non admittitur,*l.*1.4.7.14.31. (quæ postrema huic argumento respondet) *infr. quorum appellat.non recip.* Ita mox sequ.lege, *pro criminum immanitate damnatos.*
" Reus scilicet. " Iudicum vel Officialium seu Apparitorum.
" *Vendibili conniuentia*,vt venalis gratia,*l.*5.*sup.* venalis perfidia, *l.*14.
" Pro *conniuentia* ; vide *Glossarium*, & caput *de Codicis Theodosiani orthographia.*
" Asiæ scilicet & Achaiæ. " id est,infamia, vt mox,*deformati.*
" *Iudices ordinarij*,id est,Rectores Prouinciarum clarissimi,qui ideo hic separantur à Spectabilibus,de quibus *sup.*
" Spectabiles, aut clarissimi.
" Officialium muneris fuit præcepta legum Iudicibus suggerere,aut ingerere : de quo alibi *plenè.*

COMMENTARIVS.

Eripi pœna criminum reos conuictos (adde & confessos,)*l.* 31. *infr. Quorum appellation.* quæ huic argumento prorsus respondet, & Præfecto etiam Augusti ,de quo *h. l.* inscribitur, à Clericis vetat *h. l.* Theodosius M. pariter vt mense prox. idem *d. l.* 31.*infr. quorum appellat.*vt & Arcadius filius eius , *l prox.* 16. *inf.* quæ repetita *l.* 57. *de appellation.* Quibus locis & de monachis idem statuitur. De quo ad *d. l. prox.* pleniùs & ad *l.* 3. *infr. de his qui ad Ecclesias conf.* Neque eo prætextu reus elabi potest, quasi à Clericis ereptus , vel quasi is appellauerit : cum tamen appellare non potuerit (quod docet *lex* 4.7. 14. 31. *infr. quor. appellation.*) Quam quidem vindicandorum reorum pœnáque imminenti eripiendorum authoritatem Clerici hâc tempestate sibi vindicabant ,etiam Iudicibus conniuentibus , vel eorundem officialibus seu Apparitoribus : sic vt qui reos destinatæ pœnæ subductos vellent , corrupti vel clericos subornarent ad eripiendos reos, vel saltem eripientibus non contrairent ; atque ita & reis suffugium patebat, & Iudicibus ipsis eorundémque Apparitoribus conniuentibus : qui si postea eo nomine conuenirentur quod reos elabi siuissent , illico prætendebant ereptos sibi à clericis reos.Chrysostomus quoque sanè in tumultu illo Antiocheno , seu statuarum Imperatoriarum deiectarum negotio , huic rei fidem planè facit : *Orat. ad populum Antiochenum* 17. *p.* 196. 197. *ed Paris.* Posteaquem enim de Monachorum vi & intercessione prolixiùs egit (de quo ad *l. prox.*) de clericis hæc subiicit : Οὐχ' οἱ μόναχοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο μεγαλοψυχίαν, καὶ τὴν ὑμετέραν διενείμαντο σωτηρίαν, καὶ ὁ μὲν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπῆρε, πάντα δεύτερα θέμενος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ αὐτὸς ἕτοιμος ὢν εἰ μὴ πείσειε τὸν βασιλέα ἀποθανεῖν : οὗτοι δὲ ἐνταῦθα μένοντες, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς μοναχοῖς ἐπιδειξάμενοι , ταῖς οἰκείαις χερσὶ τοὺς δικάζοντας κατέχοντες οὐκ ἐπέτρεπον εἰσελθεῖν , πρὶν ἢ τέλος ὑποσχέσθαι τῆς δίκης, καὶ ἡνίκα μὲν ἑώρων ἀναιδεύοντας πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐκέχρηντο. ἐπειδὰν δὲ εἶδον ὑποδύσαντας, ποδῶν ἁψάμενοι καὶ γονάτων καὶ χεῖρας καταφιλήσαντες, ἑκατέραν τὴν ἀρετὴν μεθ' ὑπερβολῆς ἐπεδείξαντο , τήν τε ἐλευθερίαν, τήν τε ἐπιείκειαν &c. Igitur hâc *Theodosij* M. cōstitutione huic prætextui obuiā itur,pœna indicta Iudicibus(& quidē eò maiore quò maiore in dignitate & authoritate essent ,) si Clericis reum vindicantibus non obstiterint , eorundémque Officialibus.Ambrosius certè *lib.* 2. *officiorum* , *c.* 21. ad Clericos suos modū huic rei & ipse ponit:*Adiuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis , si de potentis manibus eripias inopem , de morte damnatum eruas , quantum sine perturbatione fieri potest , ne videamus iactantia magis causâ facere, quàm misericordia , & grauiora inferre vulnera dùm leuioribus mederi desideramus.* Non est scilicet verisimile eius manibus vi ereptum reum , qui vim publica auctoritate contra obtendere potest : ac proinde eò maiore quisque pœna afficiendus , quò maiorem vim de publico & auctoritatem habet. Non licet igitur clericis reum pœnæ eripere : Non licet rursum simulata appellatione supplicium rei differre, de quo tamen appellationis iure , dicam *ad legem prox.*

¶ Sanè vt hoc obiter moneam , Clericorum mos hic , itémque Monachorum reos supplicio destinatos eripiendi à paganorum Sacerdotum exemplo in vsum venisse , Cuiacio videtur , *Paratitl. Codicis de Episcopali audientia.* Memorat vtrique Plutarchus *in vita Numæ* , Vestales , si casu , non consilio morti addictis occurrissent,eos pœnæ subductos : Iisdem pariter deprecatricibus vti apud Imperatores aut Iudices mos fuit , & per eas venia impetrata ; Cuius rei testimonia sunt apud Suetoniū *in vita Iulij,c.*1.*Tiberij c.*2. Apud Tacitū *sub finē lib.* 11. *Annal. & lib.* 3. *Histor.* Cicero quoque cùm *pro Fonteio* causam diceret , sororis eius Vestalis intercessione vsus , vbi hæc addit ; *superbum sit eius obsecrationem repudiare , cuius preces si Dij aspernarentur hæc salua esse non possent.* Sed & Flamini Diali is honos olim habitus,vt vinctū eius ædes ingressum solui necesse esset;& cum quis ad verberandum duceretur, si ad pedes eius se prouoluisset , eo die verberari piaculum foret , authore Gellio *lib.*10.*cap.*15.& Plutarcho *in Problematis.* Hinc illa in Scholis Rhetorum lex ad rei veritatem adumbrata : *Sacerdos vnius supplicio liberandi potestatem habeto* ; quæque ex hac enata controuersia Scholastica, An sacerdos in adulterio deprehensus ipse se liberare possit ? & sceleris impunitatem ex legis beneficio petere. De qua vide Quintilianum *lib.* 5. *Instit. Cap.* 10.*& Declamat.* 284. Huic simile Cardinalium Romæ priuilegium memorant complutes , vt occursu suo Cardinalis reum damnatum liberet , si pileum suum imponat Capiti eius qui ad supplicium ducitur. Vide Baldum , & Paulum Castrensem *ad legem* 29. *Cod. de appellation.* (quæ desumpta est ex *lege* 16. *sequenti huius tituli*). Vide & *Capollam Cautela* 2. & plenissimè Clarum *in sentent lib.*5. quin & eorum domib. ius asyli tribuunt. Non absimilis huic mos ab antiquo vsurpatus à Capitulo Rothomagensi liberandi inquam reum criminis ob meritum S. Romani , de quo , & de feretro S. Romani (vocant *la fierte S. Romain* ,) prodierunt Clarissimorum Virorum . scripta contraria ; aliis morem illum tuentibus , impugnantibus aliis. Quibus postremis suffragari videtur eum maximè ipsius *Romani vita*,quæ ex Thuani bibliotheca prodiit opera Amici nostri. De Principibus, quorum solemni in vrbes ingressu à reorum Suppliciis abstineretur , est quoque Suetonij locus *in vita Augusti*

Augusti cap. 57. De simili in die introitus Aurelianensium Episcoporum more, est quoque Iuonis Carnotensis locus *Epist.* 53. ad Episcopum Sanctionem seu Samsonem: quem confirmatum ferunt placito Curiæ Burdegalensis A. 1522. De recentioribus huiusmodi exempla alia qui volet repetat ex *obseruationibus* V. C. Iureti ad Iuonem. Denique in fauorem Anselmi Cantuariensis Episcopi quid simile statutum reperio. Verùm hæc, & si quæ sunt huius generis alia, ex concessis priuilegiis vindicabantur, & vindicantur. At Clericis reos eripiendi facultas constitutionibus denegata fuit subindè. Et quod hanc in partem moliuntur, vis ista quidem est: de quo pleniùs ad *l. prox.* & ad *l.* 1. *infr. de his qui ad Ecclesiam conf.*

¶ Illud hîc tandem notandum, Theodosium hanc constitutionem non in ipsos Clericos permulgasse, verùm in Iudices non prohibentes. Atenim & Theodosius ipse quadantenus, & Arcadius posteà in Episcopos quoque & Clericos seueritatem & pœnam conuertit, *l. prox.* 16 *infr.* & *l.* 7. *inf. de his qui ad Eccles. conf.*

¶ *De non* Eripiendis *damnatis à Clericis vel à Monachis: sola* Appellandi *iure tributa*: *Arcadij lex.*

xvi. * Impp. Arcadius & Honorius aa. Eutychiano" pf. p. Post alia.

Addictos supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli Clericorum", vel Monachorum (eorum etiam quos *Cœnobitas*" vocant) per vim adque vsurpationem vindicare liceat, ac tenere: Quibus in causa criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendæ prouocationis copiam non negamus, vt ibi diligentius" examinetur, vbi contra hominis salutem", vel errore, vel gratia Cognitoris obpressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt siue" Proconsul, Comes Orientis, Præfectus" Augustalis, Vicarij, fuerint cognitores, non tam ad Clementiam nostram, quàm ad Amplissimas Potestates" sciant esse referendum: eorum enim de his plenum volumus esse iudicium: Qui si ita res est, & crimen exegerit, rectiùs possint punire damnatos." Reos" etiam tempore" prouocationis emenso ad locum pœnæ sub prosecutione" pergentes, nullus aut" reneat, aut defendat: Sed sciat se Cognitor xxx. librarum auri multa, Primates officij capitali esse sententia feriendos, nisi vsurpatio ista aut" protinus vindicetur: Aut", si tanta Clericorum ac" Monachorum audacia est, vt bellum potius quàm iudicium futurum esse existimetur, ad Clementiam Nostram commissa referantur, vt nostro mox seuerior vltio procedat arbitrio." ¶ Ad Episcoporum sanè culpam (vt cætera) redundabit, si quid fortè in ea parte Regionis", in qua ipsi populo" Christianæ Religionis, doctrinæ insinuatione moderantur, ex his, quæ fieri hac lege prohibemus", à Monachis" perpetratum esse cognouerint, nec vindicauerint. Ex" quorum numero rectius" si quos fortè sibi deesse arbitrantur, Clericos ordinabunt, & cetera. Dat. vi. Kal. Aug. Mnyzo", Honorio a. iv. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Repetitur bona *huius legis* pars in *l.* 57. *inf. de appellat.* Sed & in *Codice Iustinianeo* duobus pariter locis repetita in *l.* 6. *Cod. de Episcopali audientia* & *l.* 29. *Cod. de appellat.* Iungenda porrò *huic* est *l.* 3. *inf. de his qui ad Eccles. conf.* & *l.* 32. 33 *infr. de Episcopis, Ecclesiis, & Clericis.*

" Malè in *d. l.* 29. & in *d. l.* 32. *Cæsario PP. P.*

" *Synobitas*, in *d. l.* 57.

" *Diligent IVS*, id est, diligentius iure.

" Ita quoque *lex* 57. *inf. de appellationib.* At in *l.* 29. *Cod. de appellationibus*: *per errorem vel gratiam.*

" Si, *d. l.* 29.

" Ita quoque *d. l.* 29. At *l.* 57. *inf. de appellat.* Simpliciter & absolutè *Augustalis.*

" Præfectum Prætorio intelligit.

* Hactenus *lex* 57. *inf. de appellationib.* & *lex* 29. *Cod. eod. tit.* Sequentia iam extant in *l.* 6. *Cod. de Episcopali audientia.*

" *Sed & reos*, ita *d. lex* 6.

" *Tempore prouocationis emenso*: Hæc verba recîdit Tribonianus, *d. l.* 6. quia scilicet in *dictam legem* 29. coniecit superius caput, quod ad appellationes pertinebat.

" Dixi de *Prosecutione* ad *l.* 5. *sup. de exhib. reis.*

" Abest à *d. l.* 6.

" Abest hæc vox pariter, vt vox *protinus*, à *d. l.* 6. quæ sanè loco mouenda est ita, *Nisi aut vsurpatio ista protinus vindicetur*. E duobus scilicet alterutrum fieri Arcadius iubet, de quo mox.

* *At si*, Cod. Iust. " *Aut*, Cod. Iust.

" In *Cod. Iust.* loco mota est hæc vox, *ita vt Arbitrio nostro*, &c.

" *Regionem* vocat diœcesin Episcopalem.

" *Populos*, in *Cod. Iust.* Et ita omninò edendum est. *Populos moderari* Episcopi rectè dicuntur, & sine vllo Maiestatis crimine vel suspicione.

* *Prohibuimus*, Cod. Iust. *d. l.* 6.

" Ita quoque *Codex Iustin. d. l.* 6. sed oportuit Clericos quoque hîc nominari vt *suprà*. Etsi fateor à Monachis hoc sæpiùs, quàm à Clericis attentatum videri. De quo mox.

" Sequentia recîdit Iustinianus, quæ quam rectè omninò superioribus cohæreant, videbimus ad *legem*, quæ hinc partim

conflata

conflata est, id est, *legem* 32. *infr. de Episcopis*: contra quàm Filesacus putauit *commentario de Episcoporum Auctoritate c. 7. §. 1. p.* 59. qui suspicabatur hoc esse Glossema. " *Non obnoxios publicis &c. dict. leg.* 32 quæ huic subiungenda est " *Mnyzo*, hîc & *l.* 6. *Cod. de Episcop. aud.* Muizo *l.* 57. *inf. de appellat. l.* 4. *inf. de his qui ad Eccles. & l.* 29. *Cod. de appellat.* Minizo, *l.* 33. *inf. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

ERIPI reos supplicio per sententiam addictos (quò pertinet pars prior *huius legis*) siue antequam ad locum pœnæ seu supplicium deducantur (quò spectat secunda pars *huius legis*, à *vers. reos etiam:*) vt à Clericis, ita & à Monachis districtè prohibet hac constitutione Arcadius. Quod & ipsum de Clericis Theodosius pater *lege superiore* prohibuerat, verùm ita vt in Episcopos iam quoque qui hæc non prohibuerunt culpam conuertat. Appellationis tamen seu prouocationis interponendæ iure hoc casu permisso. De quo appellationis iure, quia id repetitum extat, pleniùs adhuc suo propriόque *titulo*, *de appellationib. lege* inquam 57. *eius tit.* ad eum dicendi locus erit opportunior. Quæ huius tituli propria sunt videamus.

¶ Sanè ex *huius ipsius legis* fine, & *tribus* præterea *legibus* huic nostræ coniungendis, *lege* inquam 3. *inf. de his qui ad Ecclesias confugiunt*, & *l.* 32. 33. *infr. de Episcopis Ecclesiis & Clericis*: Arcadij mens apertè colligitur: voluisse eum semel Clericorum & Monachorum vsurpationibus occurrere, in perniciem publicam vel debitoribus, vel reis, patrocinium præbentium, & disciplinæ publicæ reos eripientium: quod quidem triplici ratione facere soliti, vt *dictis legibus* docemur; vel reos inquam destinatos supplicio excipiendo, vel ad Ecclesias confugientes tenendo, vel denique Clericos ordinando & Clericorum ordinatione. De duobus hic agendum. De ereptis pœnæ primùm.

¶ Prohibentur igitur Clerici & Monachi reos pœnæ eripere, seu vindicare per *vim atque vsurpationem*, ait *lex*: Intercedere quippe eos pro reis, vel pro his appellare fas & solemne fuit, *humanitatis consideratione* (seu ratione) quâ formulâ hæc *lex* vtitur, eámque ipsam vrget Augustinus *Ep.* 54. *ad Macedonium*: Sanè huiusmodi intercessionis seu deprecationis exemplum quoque præbet *lex vlt. inf.* sed & Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, Socrates *lib.* 1. *cap.* 13. Sozomenus *lib.* 7. *cap.* 23. vide sis etiam Baronium *A.* 389. *Num.* 92. Appellationis quoque pro alio interponendæ meminit IC. in *l. non tantum* 6. *ff. de appellat.* eadem humanitatis ratione inducta: *Credo enim*, inquit, *humanitatis ratione omnem prouocantem audiri debere.* Quanquam quod hic de appellationis iure dicitur, id ad ipsos reos spectare censeo: de quo ad *d. l.* 57. *inf. de appellation.*

¶ Porrò quod de Monachis *hac l.* dicitur, reos pœnæ per vim eripientibus, sub Arcadio *huius legis* Authore occurrit, decennio fermè ante *hanc leg.* in causa videlicet seditionis & læsæ maiestatis, cùm Antiochiæ Imperatoris Theodosij & Placillæ Augustæ imagines deiectæ fuissent: ísque eam rem seuerè vindicandam existimaret: Nam ex propinquis Antiochiæ montibus cateruatim monachorum ἑσμοὶ vt Chrysostomus *ep. ad Olympiadem* ait, descenderunt ad eximendos reos qui in ius & ad supplicium ducerentur. Cuius rei historiam exequitur Theodoretus *lib.* 5. *c.* 19. Chrysostomus *ad populum Antiochenum*, *edit. Paris. p.* 193. 194. 195. vbi inter alia παῤῥησίας, & vt ipse mauult, μεγαλοψυχίας ipsorum argumenta, etiam illud addit, *p.* 194. eos ante Prætorij ianuas totos dies sedisse paratos de Officialium manibus reos eripere, καὶ γὰρ διημέρευον πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ δικαστηρίου καθήμενοι, τοὺς ἀπαγομένους μέλλοντας ἐξαρπάσαι τῶν δημίων περιεσκεδασμένοι. Moa *leg.* 195. subiicit, multis Monachos egisse apud Iudices, αὐτοὺς τὴν δικάζειν λαβόντας ἐξουσίαν, vt absolutionis sententiam ferrent: Iudices verò respondisse, se id facere non posse, quandoquidem periculosum æque esset iniuriæ in Imperatorem reos impunitos dimittere, atque iniuriam inferre. Nihilominus id effecisse apud Iudices μεγαλοψυχίᾳ καὶ καρτερίᾳ, ne in reos sententiam ferrent, sed ad Imperatoris sententiam eos reiicerent: sollicitos se facilè veniam pro his ab Imper. impetraturos, peregrinatione in id susceptâ: Verùm Iudices horum sapientiam reueritos & sensus altitudine percussos, bis peregrinationem longinquam remisisse, modò acciperent ab his literas in se onus recepisse, veniámque ab Imperatore pollicitos: Et verò Monachos iudicium ingressos, multísque verbis constantibus iactatis, literas ad Imperatorem, quibus sua capita supponerent, tradidisse, cum quibus, Iudices profecti fuerint. Et hæc quidem de ereptia pœnæ reis monachorum παῤῥησίᾳ & μεγαλοψυχίᾳ, vt vult Chrysostomus, de quo est *hac lex*: quam rem etiam adumbrat *Orat.* 18. *p.* 210. Eadem μεγαλοψυχίᾳ vsi in deturbandis hoc ipso tempore sub Theodosio M. illi ipsi Monachi qui prope Antiochiam in Montibus erant, confertâ multitudine, Paganorum templis: de quo extat benè longa querela Libanij, peculiari in id *Oratione*, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam ipse edidi: vbi similia planè occurrunt, & ad quam nos iam multa notauimus *p.* 46. 47. vnde notata hùc quoque arcessi possunt: Nos enim ad reorum ereptionem redimus, quod *huius leg.* argumentum est.

Et verò vel ex *hâc l.* huiusce vsurpationis magnitudo cognosci euidenter potest, præsertim in illis verbis, *aut si tanta Clericorum ac Monachorum audacia est, vt bellum potius quàm iudicium futurum esse existimatur*: Nota *bellum*: quâ causâ & huiusmodi μοναζόντων cateruas, ἑσμοὺς vocauit Chrysostomus *d. loco*, verbo militari, ὥσπερ γὰρ ἐπὶ ἑσμοῖς, inquit, καὶ δίκην τὴν κακίαν αὐτῶν ἐνδείξασθαι. Ex quibus videtur ad seditionis speciem rem istam prorupisse, ingentibus Monachorum cateruis supplicio intercedentibus; adeò quidem vt Iudices huic malo & penè bello auertendo, vel protinus vindicando impares essent; ideóque supplicium differre cogerentur, atque ad Principem referre, quod ipsum in Chrysostomo vidimus. Quo facto interea intercessionibus apud Principem iidem agebant, atque adeò indulgentiam pro reo emerebantur: quam sanè Arcadius *h. l.* à se denegandam, quin potius Rei supplicium exacerbandum suo iam arbitrio comminatur; ibi, *vt nostro &c.* vide & quæ scribo ad *leg.* 1. *infr. de monachis.* Quinimò, quod amplius *hac l.* constituitur quàm *superiore*, ad Episcoporum ipsorum inuidiam & culpam id redundaturum minatur, si vim huiusmodi Monachorum non vindicauerint. Iam enim ipsi huius vsurpationis auctores creduntur, si eam ab his quibus præsunt admissam non vindicent: ac vt in eorundem potestate vix est, huiusmodi vsurpationes & propè bella quibus ipsimet Iudices penè impares sunt, prohibere; ita sanè in eorum potestate est, post admissum vindicare, singulis ad sua loca post factionem videlicet dilapsis, & reuersis.

¶ Mihi verò placet vehementer illa sententia & admonitio

admonitio Iosephi quæ eadem & Polybij est, *Colere inquam officiis, non exasperare iurgiis Potestates*, *lib.* 2. *de bello Iudaico*. Similiter Q. Curtius *lib.* 8. *Obsequio mitigantur imperia*. Deinde, vt hæc ipsa *lex* ait, Episcopalis muneris est, populos Christianæ Religionis doctrinæ insinuatione moderari: cuius doctrinæ nó vltima pars est, Potestatibus sese submittere, Imperatoribus populum probum, orbem quietum exhibere.

¶ Ex his interim colligitur, Episcopi munus olim fuisse docere, quod etiam ostendit *l.* 44. *inf. de hæreticis*: & *l.* 25. *infr. de Episcopis*: non etiam desidem & resupina ceruice titulum gerere. Ambrosius de electione sua in Episcopum Mediolanensem agens *lib.* 1. *Cùm iam effugere non possimus officium docendi, quod nobis effugientibus imposuit sacerdotij necessitudo*. Et mox; *Ego enim raptus de Tribunalibus atque administrationis infulis ad Sacerdotium, docere vos cepi quod ipse non didici*. Item, *Itaque factum est vt prius docere inceperim quàm discere, & ante præsumens bonum prædicare quàm facere*. Vide & sextam Synodum *in Trullo Canone* 19. & 20. & *ibidem* Balsamonem.

¶ Illud quoque ex *principio & fine legis* colligere licet quos prætextus obtendere soliti sint Clerici reos defensantes, vel pœnæ eripientes: Nempè duos hos; Primò quod Errore & gratia Iudicis sæpè Iustitia opprimeretur. Huic itaque prætextui opponit Arcadius humanitatem & remedium appellationis, cuius copiam facit. Secundò quod Clericorum numerum qui desideraretur ex huiusmodi reis supplerent. Huic prætextui Arcadius opponit Monachorum multitudinem, ex quorum numero si velint Episcopi Clericos quos sibi deesse arbitrantur, ordinare possint, de quo plura ad *l.* 32. *infr. de Episcopis*: quæ hinc ex parte conflata est. Obtentu clericatus publicæ disciplinæ & vtilitati fraus facienda non est: Quò etiam collimat *l.* 3. *inf. ad Eccles.* & *l.* 33. *inf. de Episcopis*. quæ huic iungendæ sunt. Denique hanc constitutionem esse partem Arcadianæ illius, de prohibito Ecclesiarum perfugio, quam Scriptores Ecclesiastici ab Arcadio Eutropij (de quo *l. prox.*) consilio latam aiunt, docebo ad *l.* 3. *infr. de his qui ad Ecclesiam confug.* 4.

¶ Superest vt de *Cœnobitis* de quibus *hac lege* mentio fit, aliquid videamus, qui ita quidem hîc vocantur; at in *l.* 57. *inf. de appellationibus*, vt & *l.* 6. *Cod. de Episcopali audient.* Synoditæ. Et ita quoque Græci bis *paratitlis suis* scribunt etiam eo loco quo alioquin horum mentio penitus sublata in *Cod. Iust.* putà *l.* 29. *de appellat.* Sanè vtrumque rectum est. Socrates *lib.* 4. *c.* 23. περὶ τῶν ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίαις μοναχῶν. Gennadius in *Euagrio*: *composuit cœnobitis ac Synoditis doctrinam aptam vitæ communi*: Vtroque nomine, vita communis seu societas significatur. Quare Accursius ineptit, qui per *Synoditas* Prælatos qui Synodo & Congregationi præsunt, accepit. Neque melius Pancirolus, qui, 2. *var.* 174. interpretatus Clericos simul canentes, qui alias Psalmistæ: nam & Suidam συνωδίαν ψαλμῳδίαν interpretari. Æque malè qui *Synoditas* interpretantur monachorum comites, quasi ὁδίτας, quos vulgò *Conuersos* vocant. *Cœnobij* voce vtitur Iustinianus *Nouella* 5. ὅσοις οὖς πλήθει ἡ ἄσκησις ἐστιν ἐν τοῖς καλουμένοις κοινοβίοις [illegible] βαδίζειν. Palladius *in hist. Laus. in Paulo Simplice*, εἰ ἄρχ θέλεις μοναχὸς [illegible] εἴσελθε εἰς κοινόβιον πλειόνων ἀδελφῶν. Theophylactus *Comment. ad D. Marcum c.* 4. οἱ μὲν τινες παρθένοι καὶ ἐρημικοὶ ἄλλοι μιγάδες καὶ ἐν κοινοβίῳ. Primus ea Basilius instituisse memoratur, vide Gregorium Nazianzenum ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ εἰς μέγαν Βασίλειον. Lection de eo Primus cœnobia excogitauit, ritúmque illum Monachorum agrestem ad formulam quandam Religioni propiorem reduxit. Hinc κοινοβιακὸς Theophylactus ad *D. Matth. c.* 13. ὁ κοινοβιακὸς τυχὸν μόναχος καὶ ὁ [illegible], vide & Basilium *constit. Ascet.* 18. Hinc κοινοβιάρχης Abbas *in veteri Glossario*. Sanè Pythagoricorum fuit quoque κοινόβιον, vt docet Gellius *lib.* 1. *cap.* 9. *in fine*. Sed & veterum Christianorum quadantenus: de quo locus est singularis Hieronymi *de Eccles. Scriptor.* adiuncto *Philonis* loco, vide & Lucianum *Peregrino*.

¶ *De* EVTROPII *pœna Arcadij lex.*

XVII. * Idem AA. Aureliano P.P."

OMNES res EVTROPI, qui quondam Præpositus sacri cubiculi fuit, ærarij nostri calculis adiunximus, erepto splendore eius & *Consulatu* à tætrâ inluuie" & à commemoratione" nominis eius, & cœnosis" sordibus, vindicato, vt eiusdem vniuersis actibus antiquitatis", omnia mutescant tempora", nec eius enumeratione "sæculi" nostri labes appareat, Nec ingemescat", aut qui suâ virtute ac vulneribus Romanos fines propagant, vel qui eosdem seruandi iuris æquitate custodiunt, quòd diuinum præmium Consulatus lutulentum prodigium" contagione" fœdauit; *Patriciatus*" etiam dignitate, atque omnibus inferioribus, spoliatum se esse cognoscat, quos" morum polluit scæuitate. Omnes *statuas*, Omnia simulachra, tam ex ære, quàm ex marmore, seu ex fucis", quàm ex quacumque materia, quæ apta est effingendis", ab omnibus Ciuitatibus, Oppidis, Locísque priuatis ac publicis, præcipimus aboleri: ne tanquam nota nostri sæculi obtutus polluat intuentum. ¶ Adhibitis itaque fidis custodibus", *ad Cyprum insulam* perducatur, in qua Tua Sublimitas relegatum esse cognoscat, vt ibidem peruigili curâ vallatus, nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere. Dat. XVI. Kal. Feb. Constantinop. Theodoro v. c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* quia priuilegium magis est, quàm *lex*, vt multæ aliæ *huius Codicis*.
" Vide quæ de hoc A... hanc Pl. mox *sub fin. Comment.* dicam.
" De *Præpositis S. Cubiculi* lat. suprà, *titulus* 8 *lib.* 6.

" Nota

* Nota hæc quinque: *Tetra inluuie, cœnosis sordibus, lutulentum prodigium, contagione morum scauitate.* Quæ poëticum stylum sapiunt.

" Sic *infrà*, lutulentum prodigium. Similiter Plinius *lib. 7. ep. 29.* de honoribus in Pallantem libertum congestis: *Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta quæ interdum in hoc COENVM, in has sordes abijcerentur.*

" id est exactis publicis & priuatis, nomine eius eraso.

" Tempora scilicet de Consulum nominibus notata: quod vulgatum. De hoc ipso Eutropio Claudianus:

> —— *trabeata per Vrbes*
> *Ostentatur anus titulúsque effœminat annum.*

" Suprà, *commemoratione.* " Vide Gloss.

" *Ingemiscimus.* v. Commentarium: vbi paria ex Claudiano *lib. 1. in Eutropium.*

" *Omnia cesserunt Eunucho Consule monstra.* Claudianus. Et mox:

> *Consule lustrandi fasces ipsóque litandum*
> *PRODIGIO.*

Et post:

> —— *Quid iam de Consule miror*
> *PRODIGIVM est quodcumque gerit*

Et mox:

> *Arma etiam violare parat, portentáque monstrat,*
> *Agregat* ——

Et *lib. 2. in laud. Stilic.*

> *Non si PRODIGIIS casus natura futuros*
> *Signat, pollumur macula, quod rebus Eois*
> *Omen erat.* Et mox:
> —— *in quo vel maxima virtus*
> *Est tua, quod nostros, qui Consulis omnia Patres*
> *De MONSTRIS taceas pellendis* ——

Rursum:

> *Fastos: PORTENTA Latinos*
> *Ista latent* ——

" Claudianus de hoc ipso *lib. 1.*

> —— *Contagia fascibus oro*
> *Defendas ignaua tuis* ——

" De *Patriciatus* dignitate fuit suprà, *titulus 6. lib. 6.*

"

> —— *Gestis pro talibus annum*
> *Postulat Eutropius, ne quod non polluat vnus:*
> *Dux, aciem; Iudex, Prætoria: tempora, Consul.*

" *Sc. Quas*, dignitates scil. nisi suprà reponamus *inferioribus honoribus.*

" De *scauitatis* voce vide *Glossar.*

" *Fucis*, χρώμασι perperam sollicitatur hæc lectio. Nazarius in *Panegyrico*: *Aboleri hic vultus non potest, vniuersorum pectoribus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis renidet.* Ausonius in *Idyllio 7.*

> *Bissula nec ceris nec fucis imitabilis illo.*

Prudentius in *passione Cassiani Martyris.*

> *Erexi ad cœlum faciem, stetit obuia contra.*
> *FVCIS colorum picta imago Martyris.*

Quod mox ita exprimit:

> *Historiam PICTVRA refert* ——

Apuleij locus in *Apologia p. 36.* huc apprimè facit de imaginibus & statuis agentis. *Enimuerò quod luto fictum, vel ÆRE infusum, vel LAPIDE incisum, vel CERA inustum, vel PIGMENTO illitum vel alio quopiam humano artificio adsimulatum est, &c.*

" Simulacris scilicet. *Effigiandi* quoque vox hîc in re propria, vt apud Apuleium.

" Prosequutoribus: de quibus suprà *tit. de exhibendis reis.*

COMMENTARIVS.

Ab Evtropiana constitutione ad Eutropium ipsum transitus fit *hâc l.* nempè de Eutropij pœna hoc Arcadij Priuilegium est; priuilegium inquam, id est priuata & peculiaris de solius & vnius Eutropij pœna *lex & edictum*: Cuius hæc summa sententia est. *Eutropium bonis omnibus proscriptis, Consulatu eius è Fastis eraso, dignitate patriciatus, cæterísque spoliatum, statuis eius & simulacris omnibus publicè priuatímque abolitis in Cyprum Insulam sub fidis custodibus deportandum.*

¶ Cuius sanè legis memorabilis vt complurima imitatus est, ita eius nominatim meminisse videtur Claudianus his verbis, *initio lib. 2. in Eutropium:*

> *Concidit exigua dementia vulnere* CHARTÆ
> *Confecit sanum* LITERA *Martis opus.*

Itaque nil mirum, si Claudianus multa habeat similia huic Edicto quod ipse legit. In hoc memorabili autem, vt dixi, Priuilegio, ne de Eutropio nimis multa dicam, illud tantùm dicam, eum orbem terræ extensa manu quatisse: Eius ingressu etiam ipsam Purpuram (Imp.) inclinatam & quassatam, Et Imperatori ipsi verendam fuisse; tandem cum aliquid in Repub molíretur turbarum, ipsósque Impp. colluderet, cum Barbaris etiam inita factione, maiestatis crimen incurrit, auaritiæ etiam & rapinarum crimine famosus, vt ex *Chrysostomo* liquet, Claudiano, aliísque.

¶ Nunc de *hac leg.* In ea multa notanda occurrunt. Primò cumulare hîc iuuat omnes τῆς ἀρᾶς & execrationis Eutropij formulas, quibus fœditatem eius moresque prosequitur Arcadius, opposité ad dignitatem Consulatus, Patriciatus, & statuarum honorem; quæ etiam omnes sunt elegantes: *Tetram inluuiem, cœnosas sordes* ei tribuit. Eius enumeratione, *sæculi labem apparere. Ingemiscere viros* de Republ. meritos & merentes ob præmia honorum ei delata. *Lutulentum prodigium* vocat. *Contagione eum fœdare* præmia Consulatus. *Morum scæuitatem* ei tribuit. Statuas eius tanquam *notam sæculi* obtutus intuentium polluere. *Cogitationum rabiem* ei tribuit, quibus cuncta miscebat. Quibus similia multa passim habet Claudianus, talibúsque plena

est poësis eius: veluti, *heu terra cœlique pudor. Titulum anni effœminare immensum nefas. Prodigium* pariter, *ipsoque litandum Prodigio.* Item, *Prodigium est quodcunque geris.* Item, *portenta monstro accumulat, in crimen euntes Annos. Contagia, infaustum obscœnior ore vitue pudor fasis* (malè qui ibi tepooebat, *factis.*) *seruili fœdare Curules Crimine.* Item, *ne quid non polluat vnus. Polluti fasces, peregrina piacula.*

¶ Secundò obseruanda honorum Eutropij pagina, tres inquam Eutropij dignitates, quas omnes Chrysostomi oratio *in Eutropium* præfert. Primò igitur docet hæc *lex*, Eutropium Præpositum S. Cubiculi fuisse: Quod & ipsum testator Socrates *lib. 6. cap. 5.* & Chrysostomi ipsius, vt dixi, concio *in Eutropium*, & Zosimus *lib. 5. p.* 786. Indicat quoque Claudianus *lib. 1. in Eutropium.* Secundò, *Consulatus* ab Eutropio gesti hæc *lex* meminit, & Socrates *d. cap. 5.* Sozomenus *lib. 8. c. 7.* & Zosimus *lib. 5. p.* 783. Claudianus *passim*, etiam notissimo illo versu, *Omnia cesserunt Eunucho consule monstra*: & Marcellinus *Chronico.* Tertiò *Patriciatus* dignitatem ab Eutropio gestam hæc eadem *lex* docet: quod & ipsum Chrysostomi *oratio* ostendit, & Sozomenus *lib. 8. cap. 7.* & Zosimus *lib. p.* 793. & Claudianus passim *libris in Eutropium*, inter alia *lib. 1. v. l.* 109. & *Præfatione lib. 2.* & *ipso lib.* 2. De quâ Patriciatus dignitate iam *lib. 6.* dictum est. Suidas in voce Ἀντίοχος memorat postea Antiochi occasione legem promulgatam à Theodosio Iuniore Arcadij huius filio, εὐνοῦχον, ἐν τοῖς πατρικίοις μὴ τελεῖν. Tandem & inferiores aliæ dignitates ab Eutropio gestæ hîc indicantur.

¶ Tertiò obseruandæ sunt *Pœnæ*, quæ in hunc Eutropium *hac lege* sanciuntur: & tres quidem, putà Bonorum proscriptio, Honorum ademptio, Exilium irrogatum. Quas similiter memorat Philostorgius, *lib. 11. c. 6.* ὅθεν αὐτίκα τὸν Εὐτρόπιον τῆς τιμῆς ἀπάσης ἀφείλε, καὶ τὸν πλοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ εἰς Κύπρον τὴν νῆσον φυγαδεύει. Prima igitur est, bonorum omnium Proscriptio: de quo alioquin pœnæ genere erit posteà titulus peculiaris. Sanè hûc elegantissimè allusit quoque Claudianus, *Præfat. lib. 2. in Eutropium.*

> *Direptas quid plangis opes quas Natus* [id est Arcadius] *habebit?*
> *Non aliter poteras Principis esse pater.*

Secunda pœna est dignitatum priuatio, omnium & inferiorum & superiorum, ac in his nominatim Consulatus & Patriciatus: de Consulatu testis & Socrates *d. cap. 5.* Claudianus *Præf. lib. 2.*

> *Ablato penitus respirant nomine Fasti,*
> *Maturámque luem sanior aula vomit.*

Vetus Auctor, apud *Suidam*: Meminerunt & cæteri, vt Zosimus *lib. 5.* Marcellinus *Chronico*: Augustinus 8. *de Ciuit. Dei, cap. vlt.* Erasum igitur Eutropij nomen è Fastis publicis & actis omnibus priuatis, publicis. Vnde factum, vt solius *Theodori* nomen, qui consul in Occidente erat, in Fastis & legibus remanserit, vt vel huius ipsius *legis* nostræ subscriptio ostendit, cæteræque huius anni constitutiones, vt dicam rursum *ad l. prox.* idque etiam Socrates nominatim testatur *d. cap. 5.* & Suidas. Eadem ratione Heracliani nomen de Fastis pariter erasum, *l. 3. infr. de infirmandis his quæ sub Tyrannis.* Eâdem ratione funestorum Consulum nomina quæ in Occidente fuerant, aboleri iubentur, *l. 9. inf. d. t.* Et alioquin de more nominum eradendorum è Fastis consularibus peculiari capite egit Fornerius *lib. 1 Quotidianor.* 18. Cicero *pro Sextio*: *Si Appellandi sunt consules*, inquit, *quos nemo est qui non modò ex memoria sed etiam ex Fastis euellendos non putet.* Ita Pisonis nomen eradendum Fastis olim Aurelius Cotta censuerat: sed hanc sententiam Fabricius mitigauit, & quo M. Pisonem eximeret infamiæ, nomen eius fastis exemptum noluit, auctore Tacito *lib. 3. Annal.*

¶ Interim de Consulatu varia hîc in transitu indicantur. *Primò*, Tempora & annos per Consules notatos: actibus publicis priuatis, Consulum nomina subnotata: Quæ notiora sunt, quàm vt testimoniorum nube opus sit; de quo tamen etiam dixi *ad l. ... sup. de his quæ publ. lat.* *Secundò* notetur, Consulatum, *diuinum præmium* vocari: atque indicari duûm generum hominibus eum in Repub. Romanâ tribui solitum & oportere: Viris nempe militia, vel Togâ clarissimis. Vt his duabus artibus, VIRTVTE inquam, seu vera fortitudine & IVRIS ÆQVITATE (vt hæc *lex* loquitur) summa Reipubl. continetur, ita summum in Republ. præmium, summam dignitatem alterutri horum deferri par est. *Tertiò* notetur, in dignitatibus & publicis officiis constitutos, iure *ingemiscere* & verò debere, si quando videant ad eandem dignitatem, idem officium euchi, quos nulli actus in Republ. gesti, nulla merita commendant, imò quorum terra illuuie, cœnosis sordibus, lutulento prodigio, contagione morum, sæuitate dignitas fœdatur. Ad hunc morem *ingemiscerent* hodie & verterentur vtinam omnes: non tot splendidissimos Cœtus contaminati videremus ipsi: Cuiusque viri probi interest, etiam ad famam, ne collegas consortes & eiusdem dignitatis participales habeat, quos merita seiungunt, aut quos vita deturpat. Claudianus ipse pariter de hoc ipso Eutropio, déque militia Eutropij Palatina I. in Eutrop. vbi & eadem *Ingemiscendi* voce vtitur.

> *Vt primùm vetulam texêre Palatia vulpem*
> *Quis non* INGEMVIT *quis non irrepere sacris*
> *Obsequiis doluit, toties venale cadauer?*
> *Ipsi quin etiam tali consorte fremebant*
> *Regales famuli, quibus est illustrior ordo*
> *Seruitij sociúmque diù spreuêre superbi.*

Tum inde de hoc ipso Eutropij Consulatu *sub finem libri primi.* Post alia hanc ad rem & vetustiora de priscis Consulibus, qui meritis in Rempubl. Consulatum adepti Roma Honorium compellans vindice,

> ——— *Ne prisca reuoluam*
> *Neu numerem quantis* INIVRIA *mille per annos*
> *Sit retro ducibus, quanti fœdabitur aui*
> *Canities? vnam subeant quot* SÆCVLA *culpam?*

Et mox:

> *Inquinat hic omnes si nil priuata mouebunt*
> *At tu Principibus, nostra tu prospice causa.*
> *Regaléśque auerte notas: hunc accipit vnum*
> *Aula magistratum: vobis patribusque recurrit:*
> *Hic alternus honos: in crimen euntibus annis*
> *Parce quater consul*: CONTAGIA *fascibus oro*
> *Defendas ignaua tuis.*———

Et hæc de dignitatibus Eutropio detractis, quæ prima Honorum Eutropij pars est.

¶ Altera honorum detractorum pars est, *Statuarum & simulacrorum Eutropio locatorum euersio.* Quas quidem hæc *lex* testatur Eutropio locatas

es

ex omni materiæ genere, locísque omnibus passim: sic vt vbique iam occurrerent vultus Eutropij. Id verò ipsum testatur Claudianus *circa initium lib. 2.*

Posteritas admitte fidem, monumenta petuntur
Dedecoris, multisque gemunt incudibus æra,
Formatura nefas: hac Iudicis: illa Togati;
Hic nitet armati species, numerosus vbique
Fulget eques, præfert Eunuchi Curia vultus
Ac veluti caueant, ne quo consistere virtus
Possit pura loco, cunctas hæc ora laborant
Incestare vias: maneant immota precamur,
Certáque perpetui sint argumenta pudoris
Subter adulantes tituli, nimiæque leguntur
Vel manibus laudes: claro quod nobilis ortu
Conaiaa & Domini : Quod maxima prælia solus
Impleat & pariter miles: Quod tertius vrbis
Conditor: hoc Bizas Constantinúsque videbunt?

Has igitur omnes Eutropij statuas aboleri iubet Arcadius *hâc l. Ne*, inquit, *tanquam nota nostri seculi obtutus polluat intuentium.* Hæc verò clare imitatus est Claudianus : cùm ait, *Monumenta petuntur Dedecoris* : & mox; *Cunctas hæc ora laborant Incestare vias : Maneant immota precamur, Certáque perpetui sint argumenta pudoris.* De more alioquin Tyrannorum læsæque maiestatis reorum statuas deturbandi, abolendi nil attinet pluribus monere : res est & obseruatio protrita. Consulatur vel *lex 24. π. de pœnis.* Ad hanc sanè statuarum deiectionem respexit Gregorius Nazianzenus *ep.* 49. ad *Olympum* 40. Non verò ad statuas & imagines in ædibus sacris locatas : Quod tamen Scholiastes ibi voluit.

¶ Tertia Eutropij pœna sequitur, *Exilium:* Nempe Eutropius *hâc l.* in Cyprum relegatur, eâque insulâ contineri iubetur : Cuius in Cyprum exilij, præter hanc *legem*, meminit quoque Claudianus & *Præfat. lib. 2. in Eutrop.* & *initio ipsiusmet libri* 2. & Zosimus *lib. 5. p. 793.* & Philostorgius *lib. 11. c. 6.* Relegatus igitur in Cyprium Eutropius tot testibus. Et quanquam si vel sola hæc *lex* esset, ne minimum quidem de eo dubitari posset : attamen reclamare nonnullis creditur Socrates *lib. 6. c. 6.* cui adde Sozomenum *lib. 8. c. 7.* & veterem Scriptorem apud Suidam : vbi ille, capite plecti iussum ab Imperatore scribit : διά τινα ἐγκλήματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν : hic ἀντίτανσε τὴν δίκην τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη. Qui Socratis nominatim locus alios in errorem induxit & turbauit etiã Claudiani Interpretem : Qui in hâc ἀνθιογίᾳ rem ita conciliare instituit, quasi de *capitis deminutione*, id est deportatione Socrates intellexerit. Quæ diluta est conciliatio. *Capitis* enim *amputationem* ecquis dixerit pro ciuili illa capitis minutione ? Verum præterquam quod Socrati, vt dixi, Sozomenus quoque suffragatur, & Zosimus, & Philostorgius : Zosimus certè conciliat *lib. 2. p. 793. 794.* vt & Philostorgius, *lib. 11. c. 6.* qui Eutropium in Exilium primò in insulam Cyprum missum aiunt ; Verùm non multò post capite mulctatum. Zosimus, suam causam addit : Philostorgius aliam : nempe quod delatus fuisset, animalibus vsus fuisse cùm Consul factus fuit, quibus soli Imperatori vti licebar, idque Iudicante Aureliano P. P. cui hæc *lex* inscribitur, de quo mox. Vtrumque igitur verum est : Eutropius enim, ab Arcadio exorato (fortè à Ioanne Chrysostomo ipso, vel populo Constantinopolitano, in id quippe incubuisse eum, vel ex eius *concione in Eutropium* liquet) in Cyprum primo relegatus vitæque munere donatus fuit : at posteà obtruncatus fuit, siue Gainâ hoc agente, vt Zosimus scribit, fortè & aliis multis id agentibus : nam & Claudianus *lib. 2. initio in Eutropium* Cyprio exilio tot crimina expiari non posse inculcat; siue aliâ de causâ, vt Philostorgius. Qui aliter hæc conciliant, satis ostendunt Zosimum sese non legisse.

¶ Ratio interim relegationis siue deportationis in Insulam Cyprum notanda venit : *vt*, inquit, *ibidem peruigili cura vallatus, nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere.* Quibus verbis puto indicari consensum eum Tribigildo, qui in Phrygiâ bellum excitauerat, à cuius partibus Eutropius, Gainâ id persuadente stare, totiúsque adeo mali origo creditus est : vt docet Zosimus *d. lib. 5. p. 593. 594.*

¶ Sed & Inscriptio *huius legis* non omittenda. Inscribitur scilicet hæc *lex* de Eutropij pœnâ, *Aureliano P. P.* Et verò Philostorgius *lib. 11. c. 6.* & ex eo Nicephorus refert *lib. 13. c. 4.* Aurelianum Præfectum cumque eo alios in Illustri dignitate positos, post primum Eutropij exilium Iudices sedisse in Pantychio, cognitores de Eutropio, mox & capite mulctatum.

¶ Tandem in subscriptione obseruandum, datam hanc *legem* dici *XVI. Kal. Febr.* vbi errorem irrepsisse putat Baronius : Quandoquidem ex Chrysostomi *homilia in Eutrop. tomo* 8. apparet prope Paschale tempus confugium Eutropij ad Ecclesiam contigisse. Verùm huic Baronij hæsitationi ansam præbuisse putauit Fronto Ducæus prauam interpretationem Latinam verborum Chrysostomi. Ipse tamen dubito & ad Baronium fermè accedo. Nam & Chrysostomus *fine orat. p. 70. in fin.* de indulgentiæ & veniæ tempore agit, procuIdubio antepaschalem Quadragesimæ indicans Indulgentiam. Sed & Claudianus quoque disertè *lib. 2. in Eutropium*, tempus verum designat, quomodo & Chrysostomus alludit *d. orat. in Eutrop. in pr.*

Mitior alternum Zephyri iam bruma teporem
Senserat, & primi laxabant germina flores :
Iámque iter in gremio pacis solemne parabant
Ad muros Ancyra tuos; authore repertum
Eutropio, pelagi ne tædia longa subirent. &c.

¶ *De non* PRODVCENDA *pœna reorum, ad eorum propinquos, notos, familiares, amicos*; *Arcadij lex.*

XVIII. * Idem AA. Eutychiano P. P."

SANCIMVS *ibi esse pœnam, vbi & noxa" est*: Propinquos", notos familiares", procul à calumnia submouemus, quos reos sceleris societas non facit: nec enim adfinitas", vel amicitia, nefarium crimen admittunt: *Peccata* igitur *suos teneant auctores: nec vlterius progrediatur metus", quam repperitur" delictum.* Hoc singulis quibusque Iudicibus" intimetur." Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinop. Theodoro" v. c. Coss. [399.]

INTERPRETATIO. *Pœna illum tantum sequatur qui crimen admisit: propinqui verò, affines, vel amici, familiares, vel noti, si conscij criminis non sunt, non teneantur obnoxij. Nemo de propinquitate criminosi", aut de amicitiis timeat, nisi qui scelus admiserit.*

NOTÆ.

* *Lex* 22 *Cod. eod. titulo.* Pertinet autem & hæc *lex*, pariter vt *superior* ad Eutropium,
" *Eutychianus* hic PP. Orientis fuit. v. *Prosopogr.*
" *Noxia* Cod. Iust. Promiscuè hæc ponuntur, *Noxa*, & Noxia: etsi nonnulli subtiliter distinguant. v. Brisson. *de V. S.*
" Veluti sororem: *Adfinitatis* appellatione hoc ipsum mox vocatus.
" alios ab Osio & Leone.
" *Adfinitatis* appellatione qui veniant mox dicam.
" Pœnæ scil. " *Reperiatur*, Cod. Iust.
" Qui sub tuâ Orientis Præfecturæ dispositione sunt.
" Per te scilicet.
" *Eutropio & Theodoro* ita plenius *Cod. Iust.* Pariter vt eodem *Codice*, l. 7. *de dilationibus*. Verùm superior *lex* docuit, rectè expunctum Eutropij nomen: Et sanè nullâ *Codicis Theodosiani* lege *Eutropij* nomen subscribitur: Subscribitur tantum duabus illis *Codicis Iustinianei legibus*, vnde expungendum id est.

COMMENTARIVS.

PROPINQVITATEM *συγγένειαν* vel Adfinitatem, aut AMICITIAM, seu notitiam & familiaritatem nudam, cum reo, citra criminis societatem vel participatum, neminem pœnæ obnoxium facere oportere definit Arcadius hâc constitutione A. D. 399. Et in genere alioquin alieni criminis inuidiâ neminem stringi debere Imperator definit *l. 2. inf. de bonis proscript.* Et tam longe vnumquemque à metu ac pœna abesse debere, quàm alienus à crimine est, *l. 15. inf. d. t. de bonis proscript.* Peccata denique suos auctores tenere debent, ibique pœna vbi noxa est, esse debet: *h. l.*

¶ De singulis paulò distinctiùs videndum est. *Propinquitas* igitur cum reo criminis metui seu crimini *hac* Arcadij *lege* non est. Propinquitas inquam, quâ appellatione non veniunt filij crimine perduellionis seu quasi: de quo ad *legem quisquis*, vbi multa exaggerantur de infamia indelebili filiorum & mendicitate quam subire coguntur: item de incapacitate successionum etiam extraneorum, sic vt nec alimenta sibi legata capere possint (quæ tamẽ possunt deportati, possũt etiã serui: *l. in metallũ, π. de his quæ pro nõ script.*) Et quod acerbissimũ atque irrationabili odio deputari ab aliquo possit, famâ multari eos qui pro his deprecari vel hiscere audẽt. De his igitur Propinquis hæc *lex* non est exaudienda: neque *hâc l.* eâ parte *lex quisquis*, abrogata est: quod tamen credidit Gul. Budæus: quod creditum & aliis, notantibus has *leges* quasi contrarias. Quos Duarenus, Robertus, Contius, Decianus, alij rectè iam refutarunt.

¶ Rationes hæ illorum sunt, Prima, quod hæc *lex* loquatur de *propinquis*, *adfinibus*, *notis*, *familiaribus*, in quibus nulla talis ad puniendum causa existit, qualis in filiis. Altera, quod licet & filiis hæc *lex* loqueretur, attamen crimen perduellionis ab eâ Regula excipi oporteret, vt plurimis *legibus* nominatim excipitur: verissima enim est Interpretum Regula, legem generalem quæ ius antiquum corrigit, producendam non esse ad casus speciales qui in iure veteri à Regula excipiebantur, vt notat Accursius, & alij *ad l. sciendum, π. qui satisdare cog.* Probæ hæ quidem rationes, nisi quod præsupponunt illi, *hanc leg.* non pertinere ad maiestatis seu perduellionis crimen: de quo posteà. Sed addamus alias & potiores ex *huius leg.* visceribus. Tertia igitur hæc primùm esto: à propria significatione propinquorum: *Propinquorum* scil. appellatione propriè non veniunt filij, imò his illi opponuntur, vt docet vel *titulus Codicis, de emendatione propinquorum, lex vnica, C. vnde vir & vxor. l. vlt. C. de verb. sign. l. 15. infr. de bonis proscript.* de qua mox. Sed adgnati veluti fratres &c. *συγγενεῖς οἱ ἀδελφοὶ*, vt rectè Græci interpretantur. Ac multò minùs appellatione *Adfinitatis*, si propria significatione ea vox accipiatur, imò ne quidem eâ quâ sæpè aliàs ita & hæc accipienda; qua adfinitas pro omni cognatione, & omnibus Propinquis accipitur: nam qui *propinqui* initio *legis* dicuntur, hi mox *adfinitatis* appellatione designãtur. Etsi scio historicos, leges [affirmatiuas] contrarias referentes, *propinquorum* appellatione eos omnes intelligere, qui quoquo modo sanguine reos contingunt, & sic etiam liberos: vt cum Q. Curtius *lib. 6. sub finem*, ait: *lege Macedonum cautum erat, vt* PROPINQVI *eorum qui Regi insidiati erant cum ipsis necarentur.* Et rursum *lib. 8. Frequens*, inquit, *concilium adhibuit, cui Patres* PROPINQVIQVE *eorum de quibus agebatur, intererant, ne de sua quidem salute securi: quippe Macedonum more perire debebant omnium deuotis capitibus qui* SANGVINE *contigissent*

eos,

eos. Item Ammianus Marcellinus *lib.* 23. de Persarum moribus: *Leges apud eos impendio formidatæ, inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos & desertores, & abominanda alia, per quas ob vnius noxam omnis* PROPINQVITAS *perit.* Additur ad hæc quarta ratio, vel omnium validissima, quam ex historia & occasione *huius legis* repeto. Nempe lata fuit hæc *lex* de crimine Maiestatis: Non vt censebat vir doctissimus 4. *obs.* 3. occasione Græcorum, apud quos *propinquitas* omnis ob crimen maiestatis plectebatur: verum nominatim occasione Eutropij Eunuchi de quo *sup. l.* 17. *prox.* cui vtique *liberi* nulli fuêre, at *propinqui* fuêre, & in his soror fuit; cuius etiam meminit Claudianus *lib.* 2. *in Eutrop. præfat.*

> *Quid soror? audebit tecum conscendere puppim?*
> *Et veniet longum per mare fida comes?*
> *An forsasse choros eunuchi pauperis odit?*
> *Et te nunc inopem diues amare negat.*

Nempè oppressis Tyrannis adulatores & delatores emergere soliti, & verò tùm quoque oppresso Eutropio emersêre, qui *propinquitatem* omnem cum Eutropio, qui notitiam, familiaritatem, amicitiam, in inuidiam & crimen vocarent. *Propinqui* ergo, qui post liberos, sunt fratres, sorores &c.

¶ Et hæc de Propinquis. Nunc de amicitiâ speciatim. De quâ id rectè & necessariò ab Arcadio *hâc l.* sancitum, ne amicitiâ videl. crimini daretur. Quod genus alioquin calumniæ frequentissimum, & verò sub sæuis Impp. admissum fuit: cuius rei exempla plura apud Herodianum. Quam multos mortales amicitia sola Seiani euertit? pluresque illa ruina obruisset, nisi *Oratio* M. Terentij, referente Tacito, plena Spiritus, frœnum sæuitiæ iniecisset: cum quâ conferenda Amyntæ in pari causâ *Oratio*, apud Q. Curtium *lib.* 7. imprimis illa, quæ sunt huius argumenti. *Proindè*, inquit, *ad id reuertar propter quod Rei sumus: Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeò non eo inficias, vt expetisse quoque nos, magnosque ex eâ fructus percepisse confitear: An verò Parmenionis quem tibi proximum esse voluisti filium omnes penè amicos tuos indignatione vincentem, cultum à nobis esse miraris. Tu herculè, si verum audire vis Rex, huius nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit vt ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adscendimus. Is apud te fuit, cuius & gratiam expetere & iram timere possemus.* Et mox: *Igitur si hoc crimen est, paucos innocentes habes, imò herculè neminem. Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt: sed totidem quod volebant, esse non poterant. Ita si à consciis amicos non diuidis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt.* Tacitus *lib.* 6. *Annal. Fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem, expetisse, & postquam adeptus eram, lætatum.* Conferatur hic Amyntæ locus cum Terentiano: tanta quippe similitudo, vt indoles vtriusque eadem videatur. Ex Terentiano & hæc obseruentur ad ea, quæ de propinquis & affinibus diximus. *Illius*, inquit, *propinqui & affines honoribus augebantur* &c. Et hæc quidè hùc propriè quadrant. Paulò enim remotior ab hoc, etsi proxima obseruatio de damnato quem adhuc amare liceat, necne, quæritur: & quo vsque ea amicitia procedere possit? de eo v. ad aliquid *l.* 3. *sup. de sicar.* Sidonium Apollin. *lib* 1. *ep.* 7. Cassiodorum, *de amicitiâ*: imò & Gellium, *lib.* 1. *c.* 3.

¶ Lata autem, vt dixi, hæc *lex* necessitate quandoquidè superiore *lege* latâ, Eutropij noti, familiares, amici, propinqui, sese ad latibula conferrent, atque idem in se quisque metueret: testis Claudianus *præf. lib.* 2. *in Eutropium.*

> *Ablato penitùs respirent nomine Fasti,*
> *Maturámque luem sanior Aula vomit.*
> *Dissimulant socij, coniuratique recedunt,*
> *Procumbit pariter cum Duce tota cohors:*
> *Non acie victi, non seditione coacti,*
> *Ne pereant ritu quo periêre viri.*
> *Concidit exigua dementia vulnere chartæ,*
> *Confecit sæuum litera Martis opus.*

Horum itaque securitati si crimine vacarent, *μηδὲν τυράννῳ συμπράξαντες* hoc Edicto Arcadius consultum iuit, cum alioquin apud sæuos Principes propinqui & familiares reorum Maiestatis haud satis tuti sint. Sanè fuit & *lex* Macedonum & Persarum, propinquos & parentes insontes occidendi; de quo vide Q. Curtium *lib.* 6. *c. vlt.* & 7. & 8. *sub f. cap.* 6. Ammianum Marcellinum *lib.* 23. quos iam sup. laudaui, Herodotum *lib.* 3. Denique huic Edicto simile & simili occasione fineque emissum, occiso Rufino ante quadriennium ab eodem Arcadio, *l.* 15. *inf. de bonis proscript.* Membra eius huic quam simillima hæc sunt; *Si quis posthac stylum, quod absit, proscriptionis exceperit, solus criminis sui soluat pœnas; neminem habeat in bonorum amissione consortem. Sit ù proscripti mariti sorte vxor aliena.* Et circa finem: *Sit verò frater, soror,* PROPINQVVS, ADFINIS, *& quicunque proscripto qualibet sorte sociantur. Tam longè enim vnusquisque à metu ac pœna abesse debet, quàm alienus à crimine est.* Simillimum est, quod post Syluanum Tyrannum in Galliâ Interfectum scribit Iulianus *oratione* 1. *Petauiana p.* 89. ὅτι δὲ ἐπὶ ταύτῃ γέγονας τῇ πράξει καὶ ὅπως πρᾴως ἅπασι καὶ φιλανθρώπως τοῖς ἐκείνου γνωρίμοις προσηνέχθης, ὅσοι μηδὲν ἠλέγχοντο ἐκείνῳ συμπράξαντες. πολλῶν ἐγκειμένων τῇ κατηγορίᾳ συκοφαντῶν καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον φιλίαν ὑποπτεύειν μόνον καλούντων, ἐγὼ μὲν ἁπάσης ἀρετῆς τίθεμαι τὸ κεφάλαιον. καὶ γὰρ ἐπιεικῶς, καὶ δικαίως φημὶ, καὶ πολὺ πλέον ἐμφρόνως πεπρᾶχθαι. ὅστις δὲ ἄλλως ἡγεῖται, καὶ τῆς περὶ τοῦ πράγματος ἀληθοῦς ὑπολήψεως, καὶ τῆς σῆς γνώμης διήμαρτε. τοὺς μὲν γὰρ οὐκ ἐλεγχθέντας δίκαιον, ὡς οἶμαι, σώζειν. ὑπόπτους δὲ τὰς φιλίας, καὶ διὰ τοῦτο φυλακτέας ἔδει μηδὲν κατασκευάζειν, ὑπὸ τῆς τῶν πολλῶν εὐνοίας ἐν τοσούτῳ μεγέθει τύχης ἀρθεὶς καὶ πράξεων. ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετολμηκότος νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας οὐδὲν ἔπαθες μεταλαχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις εἰργασμένη, τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα, id est. *Qualem verò te post tam præclarum facinus exhibueris? vtque vt clementer ac benignè omnes illius amicos ac familiares tractaueris, qui quidem nullius cum eo sceleris participes fuisse conuinci poterant: tametsi multi ad accusandum calumniatores consurgerent, qui id duntaxat monebant, vt suspectam horum cum illo amicitiam haberes; istud ego virtutis omnis caput, ac summam esse statuo. Nam & summa cum æquitate & iustitia; & multò prudentius à te factum arbitror. Quisquis verò aliud, is cum ab vera de re existimatione, tum ab animo tuo & sententia abhorret. Siquidem eos seruari iustissimum erat, qui nullius criminis essent conuicti. Amicitias verò illorum suspectas, ac deuitandas ideò, facere non oportere persuasum habebas: cùm populorum beneuolentia ad tantam dignitatis ac rerum gestarum amplitudinem esses euectus. Quin etiam filium ipsum scelerati, ac facinorosi hominis infantem adhuc de paterna pœna ac supplicio sentire aliquid passus non es. Ita totum illud à te susceptum negotium cùm in clementiam ac mansuetudinem desierit, absoluta ac perfectæ virtutis indicium præbet.* Item post Magnentium Tyrannum *Orat.* 2. *p.* 178. τὰ δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ γεγένηται, καὶ ὅπως ξίφος μὲν οὐδεὶς εἶδεν οὐδὲ εἴ τις ἀδικημάτων

ἀδικημάτων μειζόνων ἔσχεν ὑποψίαν, οὐδ᾽ εἴ τῳ πρὸς τὸν τύραννον εἰκότερος γέγονε φιλία, οὐδὲ μὴν εἴ τις ἐκείνῳ χαριζόμενος φέρειν τὸ ξίφος κηρύκειον ἢ ἐλοιδόρησε τῷ βασιλεῖ, τῆς προπετείας ἀπέτισε δίκην, ὅτι μὴ τἆλλα μοχθηρὸς ἦν, ὑπονοῆσαι δὲ πρὸς φιλίαν δέδωκε. id est: *Verum qua post victoriam contigerint; vtque gladio deinceps vsus non fuerit, tametsi in criminum suspicionem venisset aliquis, aut paulò maiorem cum tyranno familiaritatem habuisset, vel demum si quis ei gratificans ad pacem conciliandam caduceum ferre voluisset, atque Imperatori conuiciatus esset, vt inquam temeritatis suæ pœnas nullas dederit, quod aliunde minimè improbus esset; hoc verò per amicitia præsidem Ionem, patienter audiste.* Et rursum post Syluani cædem, eadem orat. *p.* 184. ὅς, τί δὲ ἐπ᾽ αὐτῷ γέγονε πρὸς τὸν παῖδα ἀκούειν ἀλλ᾽ οὐδὲ τοῦτο ὑμᾶς λέληθεν, ὅτι μήτε εἰς τὸν ἐκείνου παῖδα χαλεπός· μήτε εἰς τοὺς φίλους ὕποπτος, καὶ δεινὸς οὐδέποτε γεγονώς· ἀλλ᾽ ὡς ἔνι μάλιστα, πρᾴως ἔσχε, καὶ ἥμερος πᾶσιν ἦν, καὶ τοι πολλῶν συκοφαντεῖν ἐθελόντων καὶ διεγειρόντων ἐπὶ τοὺς ἐν αἰτίαις τὰ κέντρα, πολλῶν δὲ τυχὸν ἀληθῶς ἐνόχων ὄντων τῆς περὶ αὐτὸν ὑποψίας, ὁμοίως ἅπασιν ἦν πρᾷος τοῖς οὐκ ἐλεγχθεῖσιν, οὐδὲ ἀποφανθεῖσι κοινωνοῖς τῶν ἀτόπων καὶ ἐξαγίστων βουλευμάτων, τὴν δὲ εἰς τὸν τοῦ παρανομήσαντος παῖδα, καὶ πατήσαντος ὅρκον καὶ ὅρκια φειδώ, ἆρα βασιλικὸν ἀληθῶς καὶ θεῖον φήσομεν. id est. *Quod si quemadmodum se postea gesserit, audire cupitis, hoc vos minimè, vt opinor, ignoratis, eum neque in illius filium acerbius quicquam statuere, neque amicos eius ac necessarios suspectatos habere, aut asperiùs tractare voluisse. Quibus omnibus, quoad potuit, benignum se ac clementem præbuit: etsi quamplurimi calumniari cuperent, & aduersus innocentes homines aculeos distringerent. Itaque cum multi forsitan verè iis, de quibus erant suspecti contra se perpetratis essent obnoxij, atque misericors in omnes fuit, qui quidem conuicti non essent, nec sceleratorum ac perditorum consiliorum societate polluti esse viderentur. Hoc verò quod eius filio pepercit, qui nefariè sese gesserat ac datam fidem & iusiurandum violauerat; non tandem regium esse ac diuinum arbitrabimur,* &c. Imò & Gregorij Nazianzeni quoque locus huic apprimè facit, *ep.*158. vbi pro Eugenio Diacono rogat Procopium, cui οἰκειότης intercesserat cum nefario Regiano, εἰ μὲν ἦν οὐδὲν ἄλλο ἀδίκημα ὁ πρὸς τὸν ἀνόσιον Ῥηγιανὸν οἰκειότης, οὐ γὰρ ἄλλο γε οὐδὲν ἀδικῶν φαίνεται, δι᾽ αὐτὸ τὸ δίκαιον, οὐ σὺ κριτὴς καὶ προστάτης, εἰ δὲ ἀδίκημα τοῦτο κρίνεις, διὰ γοῦν τὸν θεὸν ἃ παρέσχηκα, καὶ τῆς ἡμετέρας πολιᾶς, δι᾽ ἧς πρεσβεύω καὶ ἡμεῖς, καὶ τοῦ κλήρου παντὸς ταύτην τὴν χάριν ἐλευθερώσας τῆς ἐπηρείας τὸν ἄνθρωπον.

¶ *De* SATELLITVM *Tyranni Gildonis pœna. Honorij lex.*

XIX. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Donato'' Proc. Afric.

SATELLITES'' GILDONIS custodiis'' mancipentur, & proscribtione damnentur. Dat. III. Id. Nouemb. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Inst.* vtpote historica & temporaria.

'' *Donatus* Proconsul Africæ sub Honorio. Huic eidem inscribitur hoc ipso anno *lex* 44. *inf. de hæreticis.* Ad eundem extat Augustini *ep.* 127. v. Prosopogr.

'' De iisdem *Satellitibus* agitur Anno 405. *l.* 20. *inf. de bonis proscript.* & *l.* 7. *sup. de metatis*, *A.* 400. & apud Augustinum, *lib.* 3. *contra Cresc. cap.* 41. De Satellitibus Tyrannorum in genere dixi *ad l. quisquis*: & iterum *inf. tit. de bonis proscript.*

'' De custodia & exhibitione reorum fuit *sup. titulus, hoc libro.*

COMMENTARIVS.

GILDO (de quo plenissimè actum *l.* 7. *sup. de metatis*: & de quo est insuper *lex* 9. *sup. eod. tit. lex* 16, 19, *inf. de bonis proscript.*) Comes & Magister vtriusque militiæ per Africam integro duodecim annorum spatio (ab Anno Domini 386.) cùm siue Tyrannidem in Africa moliretur, siue Africam ipsam Imperio Honorij detractam, Arcadiano Imperio iungere niteretur, magnâ vi satellitum & consciorum à Stilicone deuictus, Anno Domini 398. mox suâ manu strangulatus interiit: vt plenius edisserui ad *d. l.* 7. *sup. de metatis*. Itaque bona ipsius velut hostis publici fisco sociata *d. l.* 7. *&* 9. *eod. t.* & *l.* 16. 19. *infr. de bon. proscr.* cùm longè forent amplissima: quâ causâ his administrandis suus & peculiaris Comes posteà præpositus fuit, de quo dicam ad *l.* 16. *infr. de bon. proscript.*

¶ Par fortuna *Satellitum* ipsius fuit. Nam & in his conquirendis, bonisque eorum vindicandis, & seria admodum, & benè longa multorum annorum opera nauata fuit; adeò vt integro decennio eâ in re laboratum, hæc lex fidem faciat, cum ipsâ temporum ratione collata; sed & collata cum *d. l.* 7. *supr. de metatis*: & cum *l.* 19. *infr. de bon. proscript.* Nempè, vt non inanis coniectura est, quod hi Satellites ad varia sese latibula contulerant, pœnæ euitandæ, vixque post decennium prodire ausi fuerant, quasi decennali hac præscriptione iam tuti, inter varias Principis occupationes & crebras Iudicum mutationes. Igitur, non obstante decennali eâ proscriptione, Satellites hos custodiis mancipari, bonáque eorum proscribi Honorius *h. l.* iubet. Quod cùm ita sit, ob hanc quodammodo decennalem præscriptionem, non vltrà sæuitum in eorum mortem, solâque custodiâ & bonorum proscriptione vindictæ & disciplinæ publicæ satisfactum; cùm alioquin, quod de ipsis Tyrannis & perduellionis reis pœnarum propositum est, Satellitibus eorum & consciis & ministris imminere soleat, *l. quisquis* 1. *supr. ad leg. Corn. de Sicar.* de quo dicetur rursus *infrà tit. de bonis proscript.* Quanquam nec in ipsum Gildonem in mortem sæuitum, vt qui de se ipse statuerit: & Eutropij quoque exemplo liquet, diligenti custodiâ & relegatione Maiestatis reos per hæc tempora sæpè damnatos.

¶ Sed decennalem cumprimis præscriptionem in specie *huius legis* attendi cupio, vt ita duo scriptorum genera deinceps conquiescant: vnum eorum, quibu-

quibus *h. l.* lenitudo erga Tyranni Satellites mira hactenus videtur. Neque enim audio tentantem; *hâc lege* non excludi vltimum supplicium: Ideo enim aiunt illi, iuberi custodiis mancipari, vt postea supplicio affici possint: quod inane est. Nam & eodem exemplo Cæsar Catilinariæ coniurationis participes municipatim diuidendos & custodiendos, publicatis pariter bonis censuit, cum alij vltimam pœnam statui vellent. Longè diuersa igitur, custodiæ mancipari publicatis bonis, & vltimo supplicio destinari. Nempe vel militibus vel aliter custodiendi rei tradebantur, de quo est etiam *l. 1. ff. de custod. reorum.* Denique res nota est & obseruatio passiua, de hoc custodiæ genere in pœnam & securitatem. Secundo, decennali illo lapsu, ciúsque causis ita rectè perpensis, sua iam constabit fides *h. l.* subscriptioni, quam quidam alioquin sollicitant, eò quod ante decennium iam Gildonis amentia confusa fuerit. Neque quicquam eos iuuat subscriptio *legis sequentis*. Neque enim mensium ordo in *hoc Codice* semper seruatus, vt in *proleg. Theod.* dicetur. Tertiò hac ratione concidit Scipionis Gentilis labor omnis, qui satellites Gildonis ideò proscribi tantùm & custodiæ mancipari iussos tentat, vel quia Gildo, etsi rebellauerat, non tamen in caput Principis consilium inieuat cum suis satellitibus: vel quia infinita illa multitudo erat; vel denique quia satellites illi ignari Gildonis consiliorum fuerant: qui tandem etiam malè ait, his verbis non excludi vltimum supplicium, vt ideò custodirentur vel proscriberentur, vt supplicio affici possent.

¶ *De proscriptis* COMITATV *Principis*, VRBISQVE *ingressu arcendis, Honorij lex.*

XX. * Idem AA. Theodoro P.P.''

SI quis ex proscribtorum'' numero Comitatum nostræ Serenitatis, siue mœnia Æternæ Vrbis, intrauerit, deportatione plectetur. Dat. X. Kal. Octob.'' Basso & Philippo COSS. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust* velut temporaria: Iungenda *huic legi*, est *lex vlt. sup. de testimoniali*: & *lex 22. inf. de bonis proscript.* quæ tamen vtraque in subscriptione præfert *X. Kal. Decembr.* Iungenda item *lex 20. 21. inf de bonis proscript.* quarum prior tamen subscriptum habet diem *VIII. Kal. Octob.* posterior diem *VIII. Kal. Nouembr.* Sanè argumento conueniunt hæ omnes quinque *leges*: ac maximè argumento conuenit huic nostræ *d. lex vlt. sup. de testimoniali*: & *d. l. 20.* Iungenda & *lex quisquis 16. Cod. si certum petatur*: cui subscriptus dies *XVII. Kal. Nouembr.*

'' *Theodorus* PP. Italiæ sc. sub Honorio, vid. *Prosopogr.*

'' Stiliconis, Satellitum sociorum scilicet; *h. l. & d. l. 20. 21. 22.*

'' An ex *h. l.* emendandus dies earum legum quas coniungendas dixi an verò viceuersa? non liquet: Fortè nihil vbique mutandum: & Argumento satis est, conueniant.

COMMENTARIVS.

AD STILICHONIS (de quo plenè dixi ad *l. 1. sup. de lustrorum & itiner. custod.* & ad *l. 20. 21. 22. inf. de bonis proscript.*) Satellites, socios, conscios pertinet hæc Honorij constitutio.

¶ Stilichone videlicet his ipsis consulibus, paulò ante, X. Kal. Sept. interfecto, bonísque eius proscriptis, satellites eius cæterique quibus ille vsus erat, quive cum iuuerant, quique eius nomine suspecti, tum proscripti fuêre: atque hi sunt *proscripti* illi, de quibus *h. l.* agitur: itémque *l. 20. infr. de bonis proscript.* quæ huic, si non iungenda, saltem argumento conuenit. Neque tantùm proscripti, eorúmque adeò bona confiscari iussa: verùm etiam vrbis Romæ ingressu, tum etiam eius vrbis, in qua Princeps Honorius hæreret, putà Rauennæ aut Mediolani, *h. l.* interdicti fuêre; ne fortè calentibus adhuc partium animis, nouas factionis faces illi subderent. Quinimo & Beneficiarij Stilichonis, id est qui testimoniales emeritæ militiæ suffragio Stilichonis vel eius satellitum meruerant, eiusdem vrbis ingressu interdicti fuêre, *l. vlt. sup. de testimoniali, ex Tribun. & Protector.* quæ huic nostræ iungenda est: Nempe & ab his Beneficiariis, Tribunorum & Protectorum dignitate auctis Stilichonis beneficio, seu suffragio, haud exiguus metus erat; siuè quia beneficio Stilichoni ipsi nexi, siue quia Tribunorum huiuscemodi & Protectorum, si quid moliri vellent, dignitas ansam præberet, de quo pleniùs *alibi* iam dixi. Breuiter Stilichonis Satellites, & eius Beneficiarij vrbis Romæ ingressu, itémque comitatu Principis interdicti, ne quid rerum nouarum molirentur. Cæteroquin & alij comitatum Principis quandoque ingredi, metu rerum nouarum, prohibiti: Malefici scil. Magi, Mathematici, *l. 6. sup. de Malef.* Nempe quia genus hoc hominum sperantibus fallax, potentibus inimicum, turbidorum animos ad res nouas erigere solet: de quo dictum ad *eam legem* pleniùs. Aliâ verò ratione quibus patriâ suâ interdictum, iidem & vrbem Romam ingredi prohibentur, quia scil. Roma communis omnium patria est, *l. 7. §. 15. ff. de interd. & releg.* vide & Suetonium *in vita Claudij cap. 15.*

¶ De

¶ *De* HERACLIANI *Tyranni, eiúsque Satellitum pœna; Honorij lex: déque iisdem deferendis, bonísque eorum indicandis.*

XXI. * Idem AA. Honoratis" & Prouincialibus Afric.

HERACLIANVM hostem" publicum iudicantes, dignâ censuimus auctoritate puniri, vt eius resecentur infaustæ ceruices: Eius quoque Satellites" pari intentione persequimur. Sed hanc omnibus priuatis" atque militantibus licentiam damus, vt omnes prodendi" in medium habeant liberam facultatem: nec inuidiam metuat, qui ad publicum deduxerit criminosum; cùm illud specialiter caueamus, ne vllus aliquem eorum aut subtrahendum iudicet, aut celandum, néue ex eorum facultatibus, vel deposita deneget, vel accepta non prodat. Dat. III. Non. Iul. Rau. Honorio" IX. & Theod. V. AA. Coss.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria: Concordat huic legi *l. 13. inf. de infirm. his qui sub Tyrann.* vtraque est de Heracliano, & ex eà subscriptus *huic legi* Consulatus emendandus.

" De hac *Inscriptione*, mox.

" De hostibus publicis vide & *l. 7. sup. de metatis*: *& l. 1. sup. de littor. & itiner. custod.* Gildo hostis publicus, *d. l. 7.* Stilicho hostis publicus. *d. l. 1.* Heraclianus, *h. l.*

" De Satellitibus Tyrannorum & hostium publicorum, vide & *l. 19. sup. l. 9. 10. 22. infr. de bonis proscript. l. quisquis. sup. ad leg. Cornel. de Sicar. l. 7. sup. de metatis.*

" *Priuati, & militantes* opponuntur: vide *Glossar. Theod.* & dicta ad *d. l. quisquis.*

" Restituendum *P.C. Honorij.* id est A. D. 413. vt & ipsa temporum ratio docet, & insuper subscriptio *d. l. penult. infr. de infirm. his quæ sub Tyranno.* quæ huic, si non iungenda, argumento certè omninò conuenit.

COMMENTARIVS.

HERACLIANVS, comes Africæ, (vt docet quoque inscriptio *l. 51. & l. 56. infr. de heret.* itémque Orosius *lib. 7. cap. 42.*) qui aduersus Attalum Tyrannum Africam strenuè tutatus, & Consulatum Anno D. 413. adsecutus fuerat, nouarum ipse mox in Africâ rerum Auctor, retentáque annonâ Africæ cum Septingentis nauibus ad vrbem tendens, mox ad vrbem Romam egressus, occursu Marini Comitis territus, atque Otriculi primum superatus, mox & in fugam versus, arreptâ naue solus Carthaginem rediit, ibique post interfectus est in æde Memoriæ missis per Honorium persecutoribus; vt testatur Marcellinus *Chronico A. D. 414.* seu in *Lucio Consule*, & Idacius *Chronico*, & in *Fastis Consularib.* & Prosper *eodem Lucio Consule.* Itémque Orosius *d. cap. 42.* Simul & proscriptus vnà cum satellitibus suis. Eum verò in finem Edictũ hoc Honorij ad Honoratos & Principales Africæ emissum, simile Eutropiano, quod extat *l. 17. sup. h. t.* Edictum inquam fetale: sic enim soliti Principes hostes publicos Edictis publicis proscribere.

¶ Quatuor autem huius Edicti sunt sententiæ. Primâ, denunciat Honorius se Heraclianum Hostem publicum iudicare, séque iussisse ei caput amputari: de quo more hostem publicum aliquem denunciandi, & aliæ *huius Codicis leges* fidem faciunt, quas superiùs cumulaui, & alij de eo ex professo scripsêre, vt ita scilicet factio concideret. Secunda sententia est, de *satellitibus* Heracliani quos eadem pœna persequitur, quâ ipsum, de quo iam dixi. *ad l. 19. supr.* Tertiò: delatores Heracliani satellitum euocat, fugatâ delationis inuidiâ: quo de more, delatores inquam euocandi publico Edicto, dictum iam alibi fuit, porróque dicetur *inf. de Delator. & tit. inf. de infirm. his quæ sub tyrann.* Quartò Receptatoribus eorum, vt & bonorum ad eos spectantium pœnæ denunciantur: de quo *tit. de his qui latron. &c.* Atque hæc quatuor sunt, quibus Heracliani factionem opprimendam credidit Honorius, putà, Heracliano ipso hoste publico per Edictum publicè propositum declarato: vt & satellitibus eius pari pœnâ indictâ. Delatoribus item euocatis: tandem Receptatoribus pœna denunciata. Quæ *huius* est *legis* sententia. Sed & Quinta præterea iussione memoriam eius damnauit, *l. pen. infr. de infirm. his quæ sub tyrann.* vbi dicam de hoc more memoriam damnandi. Ex *hâc* interim quoque *leg.* liquet, proscripta Heracliani bona, quæ (vt Olympiodorus apud Photium testatur) reperta ne quidem vsque ad 20. centenaria auri: immobilium verò duorum milliũ librarum Quæ postea Constantio Cos. A. D. 414. vno petitorio ab Honorio donata sunt.

¶ Cæterùm (quod omittendum non est) emendanda omninò est *huius l.* subscriptio, vt *suprà* dixi: eaque referenda ad A. D. 413. non verò ad A. D. 412. tùm argumento *d. l. 13. inf. de infirmandis his quæ sub tyrannis*: vbi consulatus ita adscriptus rectè *Post Consul. Honorij VIIII.* id est A. D. 413. Et sanè quod ostensum fuit, initio Anni 413. consulatum Heraclianus assecutus fuerat, & postea demum sequentibus mensibus in hostem publicum euasit. Non potest igitur *hæc lex* referri ad Annum 412 verùm ad Annum 413. qui promiscuè notatur *Lucio COS.* vel, *post consulatum Honorij VIIII. & Theodosij V.* vt præter *d. l. penul. inf. de infirm. his quæ sub Tyrann.* docet *l. 176. inf. de Decurion. l. 13. inf. de Scenic. l. 6. sup. de in off. testam. & l. 19. C. de testam. & l. 20. sup. de palat. sacr. largition l. 16. sup. de Desertor. l. 5. C. de metatis. l. 3. C. de commeatu: l. 10. sup. de metatis*: insuper & Idacius *in Fastis Consularibus.*

¶ *De*

¶ *De* Divturno Carcere, *vt is exilij indicti vicem habeat Theodoſij Iun. lex.*

XXII. * Idem AAA." ad Anthemium" P. P.

Omnes quos damnationis condicio diuerſis exiliis deſtinatos metas temporis præſtituti in carceris impleſſe cuſtodiâ deprehendit", ſolutos pœna vinculiſque laxatos cuſtodiâ liberari præcipimus, nec vllas exilij poſtmodùm " miſerias formidare. Sit ſatis immenſorum cruciatuum ſemel eluiſſe " ſupplicia, ne qui " auræ communis hauſtu & lucis aſpectu diu priuati ſunt, intra breue ſpatium, catenarum" ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam ſuſtinere iterùm conpellantur. Dat. XIV. Kalend. Maij, Conſtantio & Conſtance vv. cc. Coss. [414]

NOTÆ.

* *L. 23. C. eod. titulo.*
" Malè. Inducendum vnum *A.* rectè in *Cod. Iuſt.* Impp. *Honorius & Theodoſius AA.*
" Anthemius PP. ſub Theodoſio Iun. Orientis ſcil. vide ſaltem *l. 9. inf. de indulg. debit.* hoc ipſo anno: & plenè in *Proſopogr.*
" *Deprehenderit*, Cod. Iuſt.
" Abeſt à *C. Iuſt.* " *Luiſſe*, C. Iuſt.
" *Hi qui diu priuati ſunt*, ita C. Iuſt.
" *Catenarum* ponderibus prægrauati rei criminum in carcere.

COMMENTARIVS.

Carcerem diuturnum, exilij præſtituti tempori æqualem, pro ipſo exilio cedere ſeu tempus exilij temporalis reo in carcere agenti currere definit *hâc l.* Theodoſius Iun. Finge aliquem in exilium per anni tempus Iudicis ſententiâ damnatum, annuum illud tempus in carcere feciſſe ſeu expleſſe negligentiâ Officialium ſententiam non exequentium? Pœnâ exilij reus liberabitur, Carcerque pro exilio cedet; eâ ratione quæ *hâc ipsâ lege* redditur elegantiſſimâ & humaniſſimâ: Semel ſcil. pœnam luiſſe ſufficit, ſi non ipſam, quæ impoſita eſt, vicariam ſaltem, & quæ vice eius eſſe poteſt.

¶ Et hæc quidem eſt *huiuſce legis* ſpecies & ſententia: Cum quâ perperam confunditur *l. ſi diutino 25. ff. de pœnis.* Eſt enim *lex* illa de pœnâ minuendâ, non de pœnâ vicariâ ſufferendâ. Item non eſt ea de carcere poſt ſententiam; ſed de reatu & carcere ante ſententiam. Etſi verum ſit, ad pœnam minuendam facere temporis diuturnitatem, quo quis in reatu fuit, & carceris diuturnitatem ante ſententiam; de quâ pœnæ minuendæ causâ vide Tiraquell. *cauſ.* 41. Quâ causâ etiam Auguſtus teſte Sueton. *cap.* 32. diuturnorum reorum, & ex quorum ſordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit. Falluntur itaque qui *legem* hanc noſtram ad ſpeciem *legis* illius trahunt; Quæ & eo etiam differunt, quod aduerſus Officialium negligentiam ſententiam non exequentium hæc *lex* lata eſt: lex verò *ſi diutino 25.* aduerſus negligentiam & improbitatem eorum, qui accuſationem non peragerent, ſed protelarent.

¶ Errant quoque Græci interpretes, qui ad hanc *legem* trahunt *l. 24 C. de pœn.* quæ hoc Codice eſt *lex 23. prox. infr. hoc ipſo titulo.* Lex illa quippè neque eſt de carcere ante ſententiam, vt *d. l. ſi diutino*, neque de carcere poſt ſententiam, vt *hæc lex noſtra*; ſed de carcere poſt Pœnam.

¶ Trium interim harum *legum* in vnum coniunctarum hæc ſententia eſto. Carcerem diuturnum & reatum ante ſententiam cauſam eſſe quandoque pœnæ minuendæ, carcerem poſt ſententiam & pœnam inflictam, vice pœnæ cedere. Denique carcerem poſt pœnam iam impletam, omninò prohiberi.

¶ Tempore *exilij expleto, nil vltrà reum ſufferre debere.*

XXIII. * Idem AA. Monachio P. P.

Rectores Prouinciarum conueniri præcipimus, vt hij qui pro" ſuo crimine pœnam exilij ſub certo temporis ſpatio ſubire decreti ſunt, exacto præfinito tempore, nec clauſtris carceralibus, nec in locis, in" quibus exules verſati ſunt, teneantur. Dat. III." Kalend. Septemb. Eudoxiopoli, DN. Theod. A. VII. & Palladio v. c. Coss. [416.]

NOTÆ.

* *L. 24. C. eod. tit.* Iungendáque *h. l.* videtur *l. 152. inf. de Decurionibus.*
" Vox hæc abeſt à *C. Iuſt.* " Abeſt à *C. Iuſt.*
" In *d. l.* 182. VII.

COMMENTARIVS.

Tempore definita pœna vltra tempus prorogari non debet: & reus veluti tempore exitij expleto neque carcere neque vlteriore exilio vltra detineri. Quod non modò Officialium negligentia, vt in *specie l. superioris*, verùm ipsorummet Rectorum & Iudicum impotentiâ & crudelitate factum, hæc ipsa *lex* docet: Quæ vt ab eius *leg.* specie separanda sit, ad eam dixi.

¶ *De pœna eorum qui* NAVIVM *conficiendarum peritiam Barbaros docent.*

XXIV. * Idem AA. Monaxio" P. P.

His, qui conficiendi naues incognitam ante peritiam Barbaris tradiderunt, propter" petitionem Viri Reuerentissimi Asclepiadis, Cersonesitanæ ciuitatis Episcopi, imminenti pœnâ & carcere liberatis, capitale, tam ipsis, quàm etiam ceteris, supplicium proponi decernimus, si quid simile fuerit in posterum perpetratum. Dat. VIII. Kal. Octob. Constantinop. Monaxio & Plinta Coss. [419.]

NOTÆ.

* *L. penult. Cod. eod.* hinc mutilata est: Omisit hanc l. Baronius.
" *Monaxius* P.P. Orientis scil. sub Theodosio Iun. v. *Prosop.*
' *Capitale supplicium proponi decernimus*, ita Tribonianus, reliquis omnibus recisis.

COMMENTARIVS.

His qui NAVIVM fabricandarum peritiam, (τὴν ναυπηγικὴν) Barbaros hoc tempore docuerant, atque eâ de causâ etiam *carcere* tenebantur, per indulgentiam liberatis; eos qui deinceps id fecerint capitali supplicio affici *h. l.* iubet Theodosius Iunior, An. D. 419.

¶ Hostes scil. in commune iuuare vetitum iis rebus, quibus instrui, firmioresque reddi possunt, ἃ συγκροτεῖν αὐτοὺς μάλλει καὶ βελτίους ἀποδεικνύειν. Leo *Nouella* 63. veluti, commeatu, armis, telis, equis, pecuniâ, aliâue quâ re; *l. 4. ff. ad leg. Iul. Maiestatis*: commeatu, putà frumento, sale, vino, oleo, liquamine; *l. 1. C. quæ res exportari* vt & larido, Theodoricus *apud Cassiodorum* 5. *var.* 15. armis aut telis, *l. 2. C. quæ res exportari*: (quæ lex elegantissima est) auro, *l. 2. C. de Commen.* vt & vino; notum enim id quod de Gallis & Longobardis memoriæ proditum est: de quo egit quoque peculiari capite Alciatus 4. *disp.* 11. materiâ item ad nauium fabricationem aptâ: de quo dixi iam aliquammulta, ad *l. vlt. sup. de litor. & itin. custodiâ* Quæ omnia iam notissima congerit simul & explicat Menoch. *de arbitr. c.* 455. His adde nunc & nauium fabricandarum peritiam ex *h. l.* Nam & ipsi quondam Romani maris Imperium quod penes Carthaginienses erat, nauium fabricandarum antè incognitam sibi peritiam nacti, sibi mox vindicauerunt, vt testatur Polybius *lib.* 1.

¶ Aperta igitur huius prohibitionis ratio: Sed enim vt ad hypothesin & historiam *huius leg.* descendamus huic prohibitioni, in sp. *huius l.* causam præbuêre hâc tempestate nonnulli è Romanis qui nauium fabricandarum peritiam Barbaris tradiderant; maximo proculdubio rei Romanæ detrimento. Quomodò & aliàs armorum fabricandorum artem transfugæ Barbaros edocuêre: cuius rei exemplum vetus extat apud Herodianum in rebus Seueri, *lib.* 3. *p.* 95. Parem igitur nunc huius *legis* promulgandæ occasionem habuit Theodosius Iun. quod nonnulli incognitam ante peritiam naues conficiendi Barbaris tradiderant; vbi per *Barbaros* accipio, non Persas, etsi cum his res fuerit hoc tempore Theodosio Iun. verùm Scythicas (quod fermè malim) Ponticasque gentes, seu nationes: Argumento *Chersonesitanæ ciuitatis* Episcopi, de quo mox. Et capitalem pœnam id facientibus in posterum minitatur indulgentiâ seu veniâ datâ his qui anteà id fecissent: Idque ad petitionem, seu intercessionem *Asclepiadis Episcopi* ciuitatis Chersonesitanæ: Vt cæteroquin hoc sæculo Episcoporum intercessiones frequentes rat ǽque fermè erant, de quo plenâ manu dixi *hoc ipso titulo*, *suprà*.

¶ Quis autem hic *Asclepiades*? & quænam hæc *Chersonesitana* ciuitas fuerit? videndum est: Quod *Asclepiadem* attinet, hunc eundem existimo cum Asclepiade, qui duodecim post annis Trapezopolitanus vocatur in Actis Concilij Ephesini, cui is subscripsit: vt proindè è Chersonesitanâ Trapezopolim posteà translatus is videatur.

¶ Quod *Chersonesitanam* ciuitatem spectat, cùm plures Chersonesi vrbes fuerint, accipiendum id vel de Scythica seu Taurica Heracliensium Ponticorum coloniâ: vel, quod malim de Thracicâ. Certè Chersonesitani Episcopi Euphratæ fit quoque mentio in Actis Concilij Chalcedonensis, *parte* 3. *p.* 513. vt & Petri Ep. Chersonensis, cui subscripsit pro Cyriaco Heracleæ Thraciæ: Nempè vicinus hic Episcopus Scythicis gentibus apud Theodosium Imper. intercessit, pro his qui gentes illas τὴν ναυπηγίαν docuerant. Ex *hâc* interim *lege* colligat quis Scythicas siue Ponticas gentes ad huc æui fermè τὴν ναυπηγίαν ignorasse: cùm tamen legamus in Ponto magnam lignorum seu materiæ naualis copiam fuisse, ξύλων ναυπηγησίμων ἐν τῇ χαλασσίδι παμπόλλη ἀφθονία ἦν, teste Ariano *in Periplo maris Pontici*: vid. & Xenoph. *lib.* 6. & Strabonem *lib.* 12. vel certè vt maximè Scythicæ Ponticæque etiam gentes τὴν ναυπηγικὴν calluêre; attamen (quò fortè hæc *lex* respicit) non eam quam recentior hoc æuo vsus repererat. Auctor enim est Vegetius, horum temporum scriptor, *extremo, de re militari*:

litari: *In Lusoriis Danubij artis amplius recentiorem vsum inuenisse, quàm vetus doctrina monstrauerit.* Et certè putem ego hanc *legem* pertinere ad Lusorias Danubij, in Scythico & Mysiaco limite: de quibus fuit *tit. 17. sup lib. 7.*

¶ Ex his iam patet, quam *egregiè hâc lege* Annales Ecclesiastici augeri instruique deinceps possint, & quidem Theodosij Iun. temporum: Ex ea quippè etia eò pertinentia discimus. I. *Intercessionis* videl. Episcoporum apud Principes tùm vsum vimque. 2. *Asclepiadis* Episcopi memoriam 3. *Chersonesitanæ* Ecclesiæ & Episcopatus mentionem.

¶ Quod *politicam* attinet; continetur hâc lege *Arcanum Imperij*, ne quis Barbaras gentes *ναυπηγίαν* docuisse velit: nam & hoc ipso, vt dixi, Romani terrarum potiri cœperunt; de quo Polybius.

¶ Patet & hinc fugitiuam hanc legem esse, alieno que loco positam, *vtroque Codice* sub *tit. de pœnis*; nisi quod obiter ea pertinet ad *pœnam*, Barbaros *ναυπηγίαν* docentium; exemplúmque continet *pœnæ condonatæ* in gratiam & ad intercessionem Episcopi.

¶ Tandem ex *hâc l.* dictisque ad eam apparet; quàm multa ad iustam interpretationem *legis penult. Cod. eod. tit. de pœnis*, quæ hinc alioquin recisis Historicis desumpta est; accedere deinceps possit.

NE SINE IVSSV PRINCIPIS CERTIS " IVDICIBVS LICEAT CONFISCARE.

TITVLVS XLI.

IX. COD. IVST. XLVIII.

" Putà Rectoribus Prouinciarum, seu Moderatoribus.

---

1. * Impp. Theod. A. & Valentinianus, Cæs. ad Hierium P. P."

NVLLI Iudicum", exceptis his qui in summâ Administrationis sunt positi potestate, vitæ" quoque noxiis ius adimendæ sortiti sunt, quemquam omninò inconsultâ Nostrâ Clementiâ in vllo genere criminationis" tristi liceat proscribtionis tempestate percellere. Ad nos simulationum" genera, quæstionis ordo, criminum moles, documentorum probationúmque pensanda libramenta" mittantur. Nemo sibi præsumat Moderatorum, prouinciarúmque Rectorum, sub quibuscunque insulis" potestatis, quemquam patrimonij vniuersis" priuare subsidiis: In illos gladij' sui & ius "seueritatis" exerceant, in quos statim destringi ferrum iura præcipiunt, quorumque differri" supplicium, materia est interitus plurimorum. Dat. Kalend. Febr. Constantinop. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. Coss. [4.]

INTERPRETATIO. *Nullus Iudicum priuatas facultates fisci nomine proscribere aut occupare præsumat, sed ad rerum dominos referat causam, pro qua hoc aliquis mereatur, & quod iussum fuerit, obseruetur.*

NOTÆ.

* *Lex vn C. eod. tit.* hinc interpolata est; resecatis inter alia duabus posterioribus sententiis, seu versiculis: putà *vers. ad nos* & *vers. Nemo.*

" *Hierius* PP. Orientis scil. sub Theodosio Iun. vid *Prosopogr.*

" *Iudicum*, id est, Moderatorum, Rectorum prouinciæ. vt vers. Nemo. Propria hæc *Iudicum* significatio. vid. *Gloss. Theod.*

" Hæc sententia abest à *Cod. Iustin.* quæ tamen hîc necessaria; mox vt ostendam.

" *Criminationis*, id est Accusationis criminis.

" Simulationum, pro *insimulationum*, id est, criminationum, accusationum: *hîc*, & apud Symmachum *lib. 7. ep. 99. 128.* & apud alios: vid. Iuretum ad *d. ep. 128.*

" Vid. *leg. vn. in fin. inf. de sent. pass.*

" Etsi Proconsules & Proconsularibus insulis decorati.

' *Gladij sui*, hîc, & *l. 74. inf. de Decurionib.* de quo plura monere nil attinet. vid. Cuiac. plenissimè *lib. 21. cap 30.*

' Cuiacius 21. obseru. 30. inuertit ita: *Gladij sui ius & seueritatis.* Quo nil opus. Plura sunt exempla *hoc Cod.* inuersæ ita locutionis: sic *l. 7. inf. de hæreticis*: *adita per quamlibet successionis formam conlatione*: pro, *adita successione per quamlibet formam.*

" *Seueritatis* appellatione quid hîc veniat? mox dicam.

" De accelerando supplicio, vid. *l. 4. sup. de pœnis*, & quæ ibi diximus.

COMMENTARIVS.

CONFISCANDI, PROSCRIBENDI ius hac Theodosij Iun. constitutione, Iudicibus seu Rectoribus prouinciarum omnibus μιχροῖς ἄρχουσι, vt rectè Græci; quod antea competebat (vt docet vel *lex 3. infr. tit. prox. de bonis proscript.*) etsi ius Gladij habentibus, adimitur: vice versa, Maioribus Potestatibus relinquitur, quibus vitæ noxiis adimendæ ius est. *Iudicibus*, inquam, id est minoribus, quibus statim *initio legis* opponuntur, *in summâ administrationis potestate positi*: & apertiùs adhuc *versic. Nemo*, designantur. *Moderatores & Rectores Prouinciarum*: quod & alioquin solâ *Iudicum* appellatione significari solet; *Iudicum* enim appellatio Moderatores & Rectores Prouinciarum ordinarios signatè complectitur. De hoc vero confiscandi iure Præsidibus denegato videri quoque possit Gregorij Nazianzeni locus ad Nemesium Cappadociæ Præsidem *cap.* 183. Verùm non ita est, vt alibi probo.

§ *Omnibus* autem istiusmodi Iudicibus & Rectoribus Prouinciarum confiscandi ius adimitur, quibuscunque infulis potestatis decorati sint; id est non tantùm Clarissimis; verùm etiam, si rectè accipio, *Spectabilibus*: Nonnulli scilicet Prouinciarum Moderatores Spectabiles erant, eorumque titulus vel dignitas & autoritas inter Rectores Prouinciarum eminebat: euiusmodi erant Præfecti Ægypti, & Proconsules. Vt hæ dignitates similésque inter cæteras Prouinciales eminebant (de quo alibi plenissimè dixi) ita horum propriè *Infulæ* dicebantur; sic quidem etiam, vt extra ordinem quandoque nonnulli harum Dignitatum titulis & infulis ornarentur: de quo extant aliquot insignes loci apud Histor. Aug. Scriptorem Spartianum *in Hadriano*, *p.* 4. *Martium*, inquit, *Turbonem post Mauritaniæ Præfecturam, infulis ornatum, Pannoniæ Daciæque præfecit.* Rectè enim habet hæc interpunctio. *Infulæ*, propriè sunt *Insignia Consularia*. Denique hoc vult Spartianus, Turbonem posteaquam Iudex & Mauritaniæ præfuisset, tum demum ab Hadriano ornamentis Consularibus auctum, & Pannoniæ Daciæque simul Præfectum. Ita rursum idem Spartianus ait, *Tatianum ex Præfecto Prætorij ornamentis Consularibus præditum.* Ita rursum idem mox scribit, *Daciam Turboni creditam titulo Ægyptiacæ Præfecturæ, quò plus autoritatis haberet, ornato.* Hinc igitur liquet, & Proconsules & Præfectos Ægypti inter cæteros Rectores Prouinciarum eminuisse, & his propriè *Infulas* tributas. Et his tamen ipsis, non minùsquam cæteris, confiscandi ius *hâc lege* adimitur, vt maximè vtrique ius gladij haberent, quod notissimum: non ex *hâc* tantùm *lege*, verùm etiam ex *l. solet*, *ff. de offic. Proconsf. L. illicitas*, § *qui vniuersas*, *ff. de offic. Præs. l.* 70. *ff. de R. I.* id est merum imperium, quod Symbolo *Gladij* denotabatur, vt docet *l.* 5. *ff. de Iurisdict.* Statius *lib.* 5. *ad Crispinum.*

> *Felix qui magno iam nunc sub Præside iurat.*
> *Cuique sacer primum tradit Germanicus Ensem.*

Vbi Statij hæc sententia est, iturum in Prouinciam Præsidem sub Cæsare iurasse, eique Gladium traditum. Vt proinde merum imperium nihil aliud sit, quàm *Gladij potestas*: & verò rectè à IC. definitur; quicquid Alij contrà sentiant. De cætero videndus est Cuiacius de iure Gladij *lib.* 21. *obs.* 30. & Interpretes ad *d. l.* 70. *de R. I.*

Non ilicò igitur hoc iure qui Gladij ius habet, & confiscandi ius habet. Nempè quod à Cuiacio elegantissimè obseruatum, argumentum à maiore ad minus hac parte non semper valet: Neque ilicò, cui merum imperium concessum est, & omnia eidem, quæ meri imperij sunt, relinquuntur. Ita pariter Præsides, de quibus *h. l.* agitur, cùm ius gladij haberent, & in metallum damnandi, ius deportandi tamen non habebant, nisi Princeps, cui scribere debebant, sententiam eorum approbasset; *d. l.* 6. §. *qui vniuersas*: & *l. inter pœnas*, §. *deportandi*, *ff. de interdict. & releg.* & *l.* 2. §. 1 *ff. de pœn.* quam vtique deportationem alioquin confiscatio seu publicatio omnium bonorum sequebatur; *l. vnic.* 1. *de senten. pass. & restitutis.*

Possunt itaque Rectores Prouinciarum ius Gladij sui exercere, ferrúmque distringere in reos, eosque supplicio capitis afficere. Rationem differentiæ hæc *lex* ipsa suggerere videtur, nempè in scelerosos & reos ferrum statim distringi publicè interest, eorumque differri supplicium, materia est interitus plurimorum. Prærupta hæc scelera, crimina, vt statim Præsides vindicare possint, publicæ salutis interest, ne si alioquin aut supplicium differatur, aut eius inferendi Præsidi ius denegetur, scelerati elabantur, & factiosis licentia crescat; de quo plenissimè dixi ad *l.* 4. *sup. de pœnis.* Aterim proscriptionem alicuius paulo momento differri, vel etiã deportationem, interea dum aut Princeps consulitur, aut maior potestas, publica vtilitas non ideò læditur. Quid quod non tam facilè bonorum proscriptio concedi debuit Præsidibus Prouinciarum, qui vt sæpius, bona huiuscemodi cum gemitu propinquorum in sinum suum vertebant, déque facili ad bonorum proscriptionem spe imminentis compendij descendebant; quæ omninò huiusce *legis* ratio fuisse videtur.

Ex his interim quæ *hâc l.* dicuntur generaliter de Rectoribus & Moderatoribus prouinciarum quibuscumque, atque adeò & de Spectabilibus, apparet, non admittendam Viri alioquin doctissimi sententiam distinguentis inter Rectores qui vniuersas prouincias regebant, & qui diuisas prouincias; Omnibus enim licet gladij ius habentibus confiscandi ius hîc adimitur: *Nemo sibi præsumat &c.*

Cæterùm, quæ secunda Ampliatio *hâc l.* continetur, vt nullis Rectoribus Prouinciarum, ita in nullo genere criminis hæc licent. Sont enim hæc *huius legis* verba peremptoria: *In vllo genere criminationis*, vt proinde non possim probare Ioannis veteris Interpretis sententiam, quam tamen Cuiacius quoque probabat, existimantis, Rectorem Prouinciæ posse per consequentiam tacitè, Inconsulto Principe, bonorum confiscatione vti, si videl. vitam alicui adimat, aut libertatẽ simul ac ciuitatẽ: Quomodo scil. in iure exẽpla sunt, quibus quod expressũ est nũ valet, & tacitè tamẽ id rectè fit. Quæ sẽtentia probari nõ potest; imò enim hæc *lex* apertissimè ostendit, quamlibet Rector Prouinciæ ius gladij exercere possit, possit *seueritatem exercere*, id est possit pœnas ordinarias exercere, vitæ ademptionis, relegationis, in metallum damnationis, in quibuscunque tandem criminibus, quocunque tandem genere pœnarum, quarum alioquin de iure consequens est bonorum proscriptio; attamen Rectoris ius omne stare intra terminos pœnæ infligendæ, bonorum proscriptionem arbitrio Principis relinquendam & reseruandam: & sic pœna ipsa à proscriptione diuellitur & separatur, sic vt illa Iudicem habeat Rectorem, hæc Principem Cognitorem. Et

alioquin,

alioquin, ſi ſententia Iohannis obtineret, fraus facilè huic legi fieret, cui fraudi Theodoſius occurſum voluit, peremptoriis illis verbis, quæ antea expendebam. Quibus ſimiles ſunt formulæ cumulatæ magnâ animi & voluntatis enixæ oſtenſione *duobus verſic. ſeqq. verſ. Ad nos verſ. Nemo.*

Et hæc quidem de Rectoribus Prouinciarum. Contrà Confiſcationis ius tribuitur *hac lege*, vel relinquitur his, qui in ſummâ adminiſtrationis poſiti ſunt poteſtate, quique vitæ quoque noxiis ius adimendæ ſortiti ſunt; Quibus verbis Græci & in his Baſilicorum Interpretes, *libro* 60. *tit.* 67. rectè viderunt indicari *Præfectos Prætorio*, & *Magiſtros* (militum ſcil.) Nempè hi in ſummâ adminiſtratione poſiti erant, de quo *propriis capitibus* egimus. Neque ſatis eſt in ſummâ adminiſtrationis poteſtate poſitos eos eſſe, verùm neceſſe eſt præterea (quod tamen Tribonianus perperàm omiſit,) vt *ſortiti quoque ſint ius vitæ noxiis adimendæ*, quibus verbis excluduntur ſummæ alioquin aliæ & Illuſtres poteſtates, pares Præfectis Prætorio, vel Magiſtris militum, putà *Quæſtores*, *Comites Largitionum*, *Magiſtri Officiorum*. Nam etſi & hi in ſummâ adminiſtrationis poſiti eſſent poteſtate, atque Illuſtres, vitæ tamen noxiis adimendæ ius non habebant.

Multò magis excluduntur (contra quam Cuiacio viſum fuit,) *Vicarij Præfectorum Prætorio*. Nam tantùm abeſt his confiſcationis ius competiiſſe, quod Proconſulibus non competiiſſe oſtendimus, vt contrà Vicarij Proconſulibus fuerint inferiores, vt vel ex *Nouit. Imp.* liquet, & infinitis *huiuſce Cod. legibus*. Neque Cuiacij ſententiam iuuare poteſt *l.* 1. §. 4. *ff. de leg.* 3. Nam præterquam quod deportationis tantùm eo loco mentio fiat, cuius imponendæ ius cognoſcentibus vice Præfecti *eâ lege* tribuitur, à quo iure deportationis confiſcatio *hac lege* ſeparatur; Sanè qui *eâ lege* dicitur *cognoſcere vice Præfecti ex mandatis Principum*, non eſt Vicarius Præfecti Prætorio, cuiuſmodi nullus fuit Vlpiani temporibus, ſed tantùm à Diocletiani ſeculo, (cui videlicet vnica Diœceſis è pluribus ſub Præfecti Prætorio adminiſtratione poſitis delegata erat:) Verum is eſt, qui Præfecto Prætorio nondum conſtituto interea dum aliquis inſtrueretur, vice Præfecti ex mandato Principis cognoſcebat, quod longè diuerſum eſt à Vicariis. Nam & ita *hoc ipſo Cod. Theod.* nonnulli vices Magiſtrorum militum agere dicuntur, vt in *l.* 1. *infr. de Venar. ferar.* cùm tamen certum ſit, Magiſtros militum nullos habuiſſe Vicarios: Atque huiuſcemodi quoque eſt is, qui in *l.* 1. *ff. de tutor. & curator. dat.* dicitur temporis cauſâ Præſide defuncto Prouinciam obtinere; atque hoc diſcrimen oſtendit quoque *titulorum Cod.* diuerſitas, *de offic. Vicarij*: & alterius *de offic. eius qui vicem alicuius Iudicis vel Præſidis obtinet*, in cuius tit. *l.* 1. dicitur *Vice Præſidis Prouincia adminiſtrare*: *in l.* 2. dicuntur *præceptione principali* &c. *tueri locum Rectorum Prouinciarum*.

DE BONIS PROSCRIPTORVM, SEV DAMNATORVM.

TITVLVS XLII.

IX. COD. IVST. XLIX.

Nouella Maioriani 7. *De bonis Caducis ſiue proſcriptorum.*

Des Forfaitures & Confiſcations.

PARATITLON.

BONA, *Rubr. l.* 11. 12. 13. 17. 19. 23. v. & Symmachum, *lib.* 3. *ep.* 73. corpora, *l.* 3. facultates, *l.* 5. 17. 18. 21. 23. fortunæ, *l.* 20. hæreditas, *l.* 2. poſſeſſiones, *l.* 16. 19. res, *l.* 3. ſubſtantia, *l.* 6. ſucceſſio, *l.* 2.

Proſcriptorum, *Rubr. & l.* 5. 12. 13. 17. 18. 20. qui nominatim ſtilum proſcriptionis incurrerunt vel exceperunt, *l.* 7. 15. quibus proſcriptio inflicta eſt, *l.* 24. pro qualitate criminis, *l.* 3. pro qualitate delicti, *l.* 7. pro atrocitate commiſſi, *l.* 11. ob crimen, *l* 1. Item ob fiſcalem actum, *l.* 1. Damnatorum, *Rubr. l.* 23. *& l. vlt.* capite, *l.* 4. gladio, aliâve quâ pœnâ vitam adimente, *l.* 1. ſupplicio affectorum, *l.* 9. qui viuendi ſententiam paſſi, *l.* 3. qui pro ſuis criminibus meruêre puniri, *l.* 23. qui publicam videntur excepiſſe ſententiam, *l.* 17. deportatorum, *l.* 8. 17. latronum, nefariorum, aut huiuſmodi ſceleribus inuolutorum, *l. vlt.* fiſco addicebantur, *l.* 23. adnectebantur, *l.* 12. fiſci nomine eripiebantur, *l.* 13. fiſco locus fiebat, *l.* 2. 3. fiſcalibus corporibus ſociabantur, *l.* 11. fiſcali dominio vindicabantur, *l.* 4. ærario Principis accedebant, *l.* 10. ad Principis ærarium deuoluebantur, *l.* 16. largitionibus Principis copulabantur, *l.* 20. rei priuatæ publicatione quærebantur, *l.* 3. *ſup. vnde vi.* ſcilicet ea quæ poſt reatum in eorum patrimonio ſunt, non antè alienata *l.* 1. *h. t.* etiam alienata, donatáve ab his poſt reatum, *d. l.* 1. etiam aliena ab iis poſſeſſa, ſi intra tempus ea domini non vindicarent, *l.* 14. Ideóque & canonem fructúſque eorum præteriti temporis actus procu-

ratores, quos penes se haberent, præstare tenebantur, *l.* 16. 20. 21. Non tamen & vxoris bona, filiorúmue, aut in hos ante reatum collata, *l.* 1. 15. *h. t.*

Porrò fisco incorporabantur proscriptorum bona seu damnatorum diligente indagine factâ, *l.* 3. 7. 11. de quo *infrà suo titulo lib.* 10. quandoque quæstione habitâ, *l.* 18. Titulis adfixis prædiis eorum, *l.* 11. 20. Occultatoribus eorum grauiter punitis: *l.* 5. 7. *in f.* 18. 19. 20. 21.

Non omnia tamen neque promiscuè proscriptorum vel damnatorum bona fisco quærebantur: sed sub hâc moderatione: Nam si liberi, aut parentes, fratres sororésve damnati essent, pro parte, vel etiam in totum bona his adquitebantur: de quo vide *l.* 2. 4. 6. 8. 9. 10. 23. *& vlt.* excepto Maiestatis crimine, *d. l.* 2. *&* 10. & Magiæ, *d. l.* 2. Aliquando & Principis beneficio bona damnatis eorúmve hæredibus reddebantur, *l.* 12. 13. 17. vid. & *l.* 1. 2. *inf. de conlat. donator.* Petere certè ea intra biennium, à damnatione non licuit, etiam ob eam causam, *l.* 17. de quo *inf. suo titulo, de petitionibus.*

Proscripti porrò Tyranni publicíque hostes *hoc titulo* sequentes vel disertè nominantur vel indicantur: TATIANVS, *l.* 12. 13. RVFINVS, *l.* 14. 15. GILDO, *l.* 16. 19. EVTROPIVS, *l.* 17. MARCHARINVS, *l.* 18. STILICHO, & EVCHERIVS F. eius, *l.* 20. 21. 22. De quorum etiam Satellitibus idem quod de ipsis constituitur, *l.* 19. 20. 22. & *l.* 19. 21. *sup. de pœnis. vid.* & *leg. quisquis, sup. ad l. Corn. de sicar.*

¶ CONSTANTINI M. *lex*, *de* VXORIBVS *&* LIBERIS *proscriptorum*, *fiscalium item interuersorum*, *&* *Cæsarianorum*, *quid eis relinqui voluerit.*

1. * Imp. Constantinus A. Petronio Probiano."

RES *Vxoris*", quæ vel successione quâlibet", vel emptione", vel etiam largitione" viri, in eam ante reatum" iure peruenerant, damnato" marito inlibatas" esse præcipio, *nec alieni criminis infortunio stringi" vxorem*: Cum, paternis, maternísve, ac propriis" frui eam integro" legum statu" religiosum sit: Et" donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus conlata in vxorem, quia pudicitiæ præmio cessit, obseruanda est", tanquam si maritos eis" natura non pœna subduxerit: capacitatis" priuilegio videlicet & modo inspecto, vt consideretur, quid capere potuit. ¶ Si quid etiam in *Emancipatos liberos* ante tempus criminis ac reatus patrem contulisse claruerit, integrum hisdem & citra inquietudinem reseruetur. ¶ Quod verò nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vindicare, captum & incorporatum" ita ad me referri specialiter censeo, vt illud quoque addatur, *Vtrum filios habeat, qui damnatus est*: simúlque adiciatur, *vtrum item" apud se ex causa donationis aliquid vindicarint.* ¶ Sed" in his, qui *fiscalibus actibus nexi* sunt, & pro ratiociniis proscribuntur & condemnantur, placuit, si quid proprium vxor habuit", vel à marito datum in quantum capere potuit ante initium" actum, ex quo origo fraudis ac vitij in iudicium deducta est: si quid deinde in emancipatos filios donatione conlatum", antè quàm" orto nexu suffugium potiùs, quàm munificentia, fraúsque" tempteтur, intemeratum apud accipientium iura persistere, nec quicquam fisco in qualibet causa teneatur obnoxium, nisi quod in dominio proprio cùm obligari ortus" est, habuit", vel quod agens tam suo, quàm vxoris, vel filiorum, vel cuiuscumque præterea nomine comparauit" ¶ Exceptis" dumtaxat *Cæsarianis*", qui ab omni iuris beneficio excluduntur, nisi probata à me purgatáque ratiocinia fuerint, vt quod innoxiè habuerint, transmittendi copiam habeant. Dat. III. Kalend. Mart. Serdicæ, Crispo II. & Constantino II. CC. Coss. [321.]

NOTÆ.

* *Lex, Res vxoris* 24. *Cod. de donat. intr. vir. & vxorem ex prima huius legis* parte desumpta est; reliquis ad *titulum de Bonis proscriptorum*, reiectis: Idem tamen non adeò benè ἀνεπιτηδεύτως illud sub titulo *de donat. int. vir. & vx.* retulit; quandoquidem latiùs porrigitur ad omnes res vxoris: & posterior tantum eius pars eò pertinet. Concordat autem *hunc l.* in aliquammultis, *lex* 15. *inf.*

" *Petronius Probianus* sub Constantino M. eidem inscribitur *lex* 5. *&* 6. *inf. de appellationib.* A. D. 316. Sanè Anno 315. Probianum Procons. Afr. reperio *l.* 3. *inf. de appellat.* ad quem rescriptum refert quoque Augustinus, *lib.* 3. *contra Cresconium*, c. 70. In hunc est Symmachi Patris Epigramma.

PETRONIVS PROBIANVS.

Iactet se fortuna aliis, quòd iudice nullo
Lucem ad Romuleam sua sola licentia vexit.
Te Probiane pudor, te felix gratia, téque
Itala simplicitas morum & solertia iuuit:
Quocirca adsiduus Augustis notus & hospes
Præmia magnorum retulisti dignus honorum.

Auctor

Auctor de Præfectis V.R. notat hunc Petronium Probianum fuiſſe Præfectum vrbi A. D. 329 & 330. In quâ dignitate conſtitutus fuerit *huius l.* tempore, Anno inquam 321. non ſatis liquet.

" Prima *legis* pars, de Proſcripti Vxoris & Liberorvm rebus.

" Paterna, materna, *verſ. cum paternis*, inf. " Hæc propria.

" Donatio maritalis. " Ante tempus criminis & reatus.

" *At mortuo ex pœnâ marito, vel in ſeruilem conditionem ex pœna qualitate deducto* Hæc addita à Compoſitoribus *Cod. Iuſt.* Nempè idem in ſeruitute pœnæ obtinet, quod in morte ipsâ naturali, & morti ſeruitus comparatur; *L. cum hic ſtatus*, *§. ſi donator. ff. de donat. int. vir. & vxor.* Aliud enim eſt in ſeruitute priuati, *d. § ſi donator.*

" id eſt, firmas, non autem integras & immunes à *L. Papiâ*, *verſic. capacitatis infr. & verſ. ſed in his*; item non immunes à lege Falcidiâ, *l. 12. Cod. ad leg. Falcidiam.*

" Rationes nunc ſequuntur ſuperiorum.

" *Adſtringi*, C. Iuſt malè: *Stringi*, eſt perſtringi, conſtringi.

" id eſt, quæ emptione ad vxorem peruenerunt, vt initio legis, *Proprium eſt quod quis mercatur & rc.*

" Integra, abſque diminutione, vt infrà, *integrum & citra inquietudinem.*

" Ratio, cur donatio maritalis penes vxorem remaneat marito proſcripto.

" *Sit*, Cod. Iuſt. Sed hoc quoque rectum.

" *Capacitatis priuilegium*, id eſt, in quantum capi poteſt per leges. Potiùs *hic verſic. à Cod. Iuſt.* reſecatus eſt, aliâque ſententiâ ſubiecta propter leges *Decimarias* ſublatas.

* *Legis 9. Cod. de bonis proſcript. paragraphus primus* hinc deſumptus eſt.

" *Captum à publicis perſonis* &c Ita *C. Iuſt. de leg. 9 §. 1.* Loco *incorporatum.*

" *Pro, itidem*, vt *C. Iuſt.*

* *Secunda* pars *h. l.* de *Debitoribus fiſci* & fiſcalibus ratiociniis nexis. Quæ extat *l. 9 §. 1. C. de bonis proſcript.*

" *Habuerit*, C. Iuſt.

" *Initium actum*: in *C. Iuſt. initium actus.*

" *Conlatum eſt*, C. Iuſt.

" *Antequam crimen oriatur, intemeratum*: ita *C. Iuſt.* omiſſâ elegantiſſima ratione quæ hic continetur.

" *Suffragium fraudque*, ita hæc cohærent.

" *Ortus eſt*, id eſt, *cœpit*: vt Compoſitores *C. Iuſt.* hoc immutarunt.

" *Habuerit*, C. Iuſt. " *Comparauerit*, C. Iuſt.

* *Tertia* pars *legis*, *de Cæſarianis*: quæ pariter continetur *d. l. 9 §. 2. in fin.*

" *Purgata*, id eſt, putata: vt *l. Liberto, §. qui aliena, ff. de negot. geſt.* Suetonius *Caligula*, cap. .... ἀπεψηφισμένοι λογισμοὶ Græcis.

COMMENTARIVS.

Constantini M. hæc æquabilis conſtitutio eſt, de bonis tum proſcriptorum, tùm fiſcalium debitorum. Quænam, inquam, horum bona Vxoribvs & Liberis eorum emancipatis relinqui voluerit. 1. De Reis, ſeu de proſcriptis agit Imperator. Igitur cùm anteà reorum proſcriptorum bona ab Vxorum, Liberorúmque emancipatorum bonis minus ſecernerentur, quin omnia in Fiſcum promiſcuè, indiſcretè, cogerentur: Rurſum cùm liberis extantibus, bona proſcriptorum nulla prorſus eorum ratione habitâ ex veteri *Leg. Corneliæ* præſcripto confiſcarentur: Vtrique huic malo *h. lege*, occurrendum Conſtantinus Imperator putauit. Primùm itaque res vxoris & liberorum emancipatorum à bonis proſcripti diſtingui vult: & quænam illa bona ſint, explicat; hâc ſummâ ratione; *quod alieni criminis infortunio nemo ſtringi debeat*: vel vt loquitur *l. 15. infr.* quod tam longè vnuſquiſque à metu ac pœnâ abeſſe debet, quam alienus à crimine eſt: addatur & ſimilis *l. 18. ſupra de pœnis.* Nempè hæc tria rebus vxoris connumerari vult Constantinus M. 1. Quæ ſucceſſione quâlibet (paternâ fortè vel maternâ, vt docet *verſ. cum paternis*;) ad eam peruenerunt. 2. tum deindè propria quæ emptione conſecuta eſt, & quidem hâc ratione, quod iis vxorem frui integro legum ſtatu ſit religioſum. *Integro legum ſtatu*, id eſt integris, illibatis, pro vt *leges* volunt. Quibus opponitur poſtea *capacitatis priuilegium & modus.* Religionis ſcil. pars quædam eſt, ius ſuum cuique integrum ſeruari, neque alterum alterius crimine perſtringi, ac maximè coniuges. 3. Tertiò vxoris quoque bonis connumerari vult, donationem maritalem in vxorem collatam, donationem inquam, conſtante matrimonio factam, antè tempus criminis ac reatus. Nam quæ poſtea collata eſt, procuIdubio nulla eſt: *L. cum hic ſtatus*, *§. ſi maritus vxori. 7. ff. de donat. int. vir. & vxor.* & *ſimilibus.*

¶ Donatio itaque à marito in vxorem facta conſtante matrimonio, ante mariti reatum, marito quamlibet poſteà damnato, vxoris bonis connumeratur. Quod equidem ſingulare eſt, donationem videlicet inter virum & vxorem conſtante matrimonio, quæ alioquin morte tantùm coniugis donantis confirmari ſolet ſi in eadem voluntate deceſſerit, eam marito quoque damnato confirmari, & ſic rebus vxoris iam connumerari: Et huius tamen iuris ſingularis duas rationes Conſtantinus ingerit: Primam, quod hæc donatio ceſſerit præmio pudicitiæ; Quæ vtique ratio minus ſtringere videri poſſit: Nam alioquin quid vetaret omnes donationes conſtante matrimonio factas ea ratione velari, ſi ratio pudicitiæ valet. Itaque fortè putet quis, hanc rationem non ad firmandam donationem hîc allatam, verùm ad arguendam cauſam, cur donatio facta fuerit à marito. Sunt & qui hæc verba ita accipiunt: hanc donationem ita demum penes vxorem remanere, ſi modò vidua permanſerit. De qua interpretatione, etſi poſtea in aliâ quæſtione videndum erit, tamen vel eo iam falſam præiudicare licet, quòd his verbis, *quia pudicitia præmio ceſſit*, contrarium appareat, nempè vt retineat vxor donationes ſibi factas, ſatis eſſe ſi viuo marito pudicè vixerit: Ceſſit enim ſemel hoc præmium, non autem cedet. Denique vera huius rationis interpretatio hæc eſt, Ideò hanc donationem proſcriptione mariti confirmari tanquam morte, quia cũ maritus in id vſque tẽpus in donatione perſtiterit, neque eã reuocauerit, vtique & vxoris pudicitiæ teſtimonium hoc eſſe voluit: Cuius præmium vt à morte mariti, ita ab eius damnatione penes vxorem manere æquum ſit.

Altera ratio, vel potiùs fictio, quâ ratio ſuperior iuuatur, hæc eſt, *tanquam ſi maritus eis natura, non pœna ſubduxerit*: id eſt quemadmodum naturali morte donatio viri in vxorem collata confirmatur; ita ciuili quoque: Quod ſingulare eſt in pœnâ publicâ & morte ciuili publicâ; vnde Tribonianus in *d. l. 24.* hæc addidit, *ac mortuo ex pœnâ marito, vel in ſeruilem conditionem ex pœna qualitate deducto.* Idémque obtinet in captiuitate hoſtili, ex Iuſtiniani *l. vlt. Cod. de donat. int. vir. & vxor.* vid. & *l. cum hic ſtatus*, *§. ſecundum hac, ff. eod.* Aliud enim obtinet in morte ciuili ex cauſâ priuatâ. Nam ſi coniux donator ſeruus fuerit effectus priuati, non impletur, ſed perimitur donatio; quamuis alias Seruitus quæcumque ſcil. morti comparetur, *d. l. cum hic ſtatus*, *§. ſi donator, ff. de donat. inter vir. & vxor.*

uxor. Cuius §. sententiam non cœpit Vir doctus Scip. Gentilis. Regulariter equidem seruitus quælibet morti comparatur, non tantùm pœnæ, sed etiam priuata; vt docet 209. *de R. I.* Sed hâc parte in argumento, inquam, donationis inter virum & vxorem, priuata seruitus morti non comparatur. Vndè apparet iam neque obscuram hanc esse sententiam, neque repugnantem, quod Vir idem doctus censebat. Ergo donationes vxori à marito factæ, hoc casu vxori adquiruntur etiam constante matrimonio: vt disertè hæc *lex* præcipit. Et posteà tamen aliud cõstitutum reperio ab Arcadio *l. 15. inf. h. tit.* Siquidem is, donationes ante nuptias tantùm à marito vxori factas bonis Vxoris connumerari voluit: Proindè non eas, quæ tempore nuptiarum factæ erant. Correcta itaque hac parte *lex* nostra. Verùm Tribonianus hanc correctionem sustulit, *l. 9. C. de bonis proscript.* quæ alioquin desumpta est ex *d. l. 15.* stante iure quod *hâc lege* continetur. Maneat ergò, donationes maritales omnes ante reatum factas proscriptione mariti insecutâ confirmari.

§ Sub hâc tamen exceptione *Capacitatis priuilegio videl. & modo inspecto, vt cõsideretur quid capere poterit*: id est habitâ ratione *l. Iulia & Papia*, seu legis *Decimaria*, de qua agitur *infrà l. 2. de iure liberor.* & *l. vlt. sup. de legit. Hereditat.* & *L. 7. inf. de Nauicular.* quibus locis diximus plenè, & ad *c. 12. legis Iul. de marit. Ordinib.* Nẽpè *leges decimariæ*, seu *Lex Iulia de capacitate cõiugum*, hoc sæculo adhuc obtinebãt, à Cõstantino *huius L.* authore nequiquam sublatæ, vt *hac lex* apertè restatur: verũ posteà demũ sublatæ: Quâ causâ hanc exceptionẽ à *C. Inst.* Cõpositores eius abesse voluerũt: *Capacitatis priuilegiũ*, & *modus* dicitur, pariter vt *solidi capacitas* apud Vlpian. *in fragm. tit. 16. §. 1. Capacitas* simpliciter à Gaio *lib. 12. ad L. Iul. & Pap. L. 55. ff. d. leg. 2.* id ipsum infrà mox his verbis indicatur, *vt consideretur quid capere poterit*: & rursum *in quantum capere potuit*. Igitur capacitatis seu capiendi modus non tantùm cernitur in hereditate, vel legato relicto; verùm etiam in mortis causa donationibus, capionibus, vt hæc *lex* docet: Et eò quoque pertinet, quod non tantùm Marcellus *lib. 8. ad Leg. Iul. & Pap.* in *L. 38. ff. de mortis causâ donation.* & Vlp. *lib. 8. in L. 36. ff. d. tit.* de mortis causâ capionibus tractant: verùm etiam quod nominatim Terentius Clemens de donationibus inter virum & vxorem *lib. 5. ad L. Iul. & Pap. in L. 25. ff. de donat. intr. vir.* Ita pariter etiam in pactis dotalibus *huius legis Decimariæ* & capacitatis ratio habetur; vt ostendit *L. 1. §. de inoff. dot.* Ad eundem modũ *lex Falcidia* in huiuscemodi donationibus morte confirmatis locum obtinet, *L. in donationibus 12. Cod. ad Leg. Falcid.* nempè quia donationes fidei commissi partibus funguntur, *d. l. 12.*

§ Quærunt Interpretes, vtrum eadem viceuersâ obtineant in donatione collata ab vxore in maritum: vtrum videl. & ea donatio damnatione mulieris confirmetur? Negantis sententiæ sunt hæc tria momenta: 1. Quod hæc *lex* loquatur tantùm de vxore donataria. 2. Quia hæc *lex* noua sit, quæ Iuri communi derogauerit, quo donatio mortis causâ capitis diminutione intercidit, *l. 7. π. de mortis caus. donat.* 3. Quia ratio pudicitiæ in viro cesset; siue viduitatis in viro nõ tanta sint præmia quãta in fœmina. Verũ Primò, Pudicitiã verã hic vel solã saltẽ rationem non fuisse modò ostendimus, quo sensu vulgò ea accipitur. Secundò notissimum iam est, donationem quæ morte confirmatur, à donatione causâ mortis in complurimis differre: & nominatim hac parte quod notauit Accursius. Eas omnes differentias collegit Scipio Gentilis proprio capite, *de donat. int. vir. & uxor. l. 5. c. 34.* Tertiò de vxore donatariâ hæc *lex* ideò concepta est, vtpote quia tùm de ea quærebatur: Deinde quia non adeò solemnis est proscriptio mulierũ, neq; tã facilè in mulierẽ quã in virũ ea cadit. Tandẽ *hâc l.* occursũ voluit Constantinus miseris vxoribus: quarum bona mariti proscripti bonis iã de more misceri solebãt: at enim vxore proscripta nil tale. Denique vt prohibendæ inter vtrumque donationis ratio vtrinque eadem fuit: rursum vt confirmandæ donationis per mortem naturalem ratio vtrimque eadem est: quidni & confirmandæ per mortem ciuilem vtrimque eadem ratio erit? Perseuerantia voluntatis ad mortem vsque ciuilem scilicet: ob quam, vt donatio in vxorem collata pudicitiæ præmio cedit, ita & donatio in maritum collata charitatis coniugalis præmio cedere debet potiùs quam fisco. Fiscum hanc eripere aduersus voluntatem eius qui donauit supremam, durum & auarum est. Et hæc de vxoris rebus.

LIBERORVM pariter emancipatorum bona, & in his bona ante reatum à patre collata, proscriptorum patrum bonis misceri Constantinus *h. l.* vetat: quinimò iis liberos potiri citra inquietudinem vult. Ante reatum, inquam, collata; nam post reatum donationes factæ non valent, vt docet celebris inter nostros *lex*, *post contractum, & l. 31. ff. de donat. L. vlt. C. ad leg. Iul. Maiestatis*: *L. Iudiciorum, ff. de accusat.* Ante tempus, inquam, criminis & reatus, id est ante contractum capitale crimen. Ante reatum, *initio legis*: ab innoxio adhuc factæ, *l. 85. infr.* quia factæ sunt sine suspicione pœnæ ab innocente, & citra fraudem fisci. Ait autem lex, *in emancipatos liberos*, quia in potestate positis pater donare non potest, vt notissimum; id quod indicatur rursum *vers. sequente, quod verò.*

LIBERORVM tandem etiam in potestate positorum rationem aliquam habiturum sese hâc parte Constantinus spem facit *vers. Quod verò nec vxor.* Nempè iubet damnati bonis incorporatis, ad se referri vtrum damnatus filios habeat: Simúlque adiici, vtrum iidem apud se ex causa donationis aliquid vindicarint, seu habeant: Nempè non alio fine, quàm vt eorum rationem aliquam hâc quoque parte haberet, iisque aliquid pro arbitrio quoque suo & humanitate relinqueret: cùm alioquin donationes huiusmodi non valerent in liberos in potestate positos collatæ. Hactenùs scil. Constantinus quoad donata, summâ benignitate, & præter ius strictum. Quod quidem inter humanitatis eius argumenta ponendum est. Ad quam proximè accedit mos ille bonorum Principum, liberis proscriptorum aliquam paternorum bonorum partem concedendi: Ita Adrianus *duodecimas bonorum liberis proscriptorum concessit*, teste Spartiano. Liberaliùs Marcus, qui *filiis Cassij & ampliùs mediâ parte paterni patrimonii concessit, & eos præterea auro atque argento adiuuit*, teste Capitolino in *V. Cassii* & in *V. Marci*. Inde constitutæ iam certæ portiones quæ Liberis damnatorum concederentur: vt docet *lex 1. π. de bon. damnat.* Quid sequentibus Principibus visum hanc in partem fuerit, ostendunt complures ex sequentibus *legibus*. Hactenùs de Vxoribus, déque liberis reorum seu damnatorum ex crimine, & quidem nominatim, quoad donationes à reis in vxores & liberos collatas.

§ FISCALIBVS itidem actibus próque *ratiociniis* nexorum, & exindè proscriptorum, condemnatorum, vxoribus & liberis simile quoddam beneficium *h. l.* largitur Constantinus M. ei, quod ex crimine damnatorum liberis & vxoribus superiùs concesserat: nempe vt nonnisi ea quæ in proprio patrimonio interuersos habuit, eo tempore quo actum agere cœpit, vel quod agens, id est in actu

fiscali

fiſcali iam conſtirutus adqoiſiuit quocunque tandem nomine, fiſco obligata ſint: duorum ſcil. generum bona fiſcalibus rationibus nexorum fiſco vindicantur: bona ſcil. quæ habuerunt cùm actum gerere cœperunt: & bona quæ poſt cœptum actum acquiſiuerunt: Et ſic bona eorum tam præſentia, quàm futura fiſco obnoxia renentur *h. l.* id eſt hypothecæ obligantur, ex quo actum fiſci gerere cœperunt (ſicut reorum criminis, ex quo rearum contaxerunt) *h. l. & l. 1. C. de iure fiſci: l. 4. C. de priuil. fiſci: l. 1. C. de conu. fiſci debitor.* Sic vt ex his nil iure dooare poſſint: alioquin ſi donauerint, non erit hæc *tam munificentia* (vt hæc *lex* eleganter loquitur) *quàm ſuffugium* potiùs, frauſque. Pariter vt poſt rearum criminis contractum, dooata, alienata, fraudis ſuſpicionem continent, *l. 7. π. de mortis cauſ. donat.* & arguunt. Et hæc de bonis præſentibus & futuris. Atenim vxoris non tantùm bona, verùm etiam à marito vxori ante *actum initum* donara (pro modo tamen *Legis Decimariæ*:) itémque in emancipatos filios tùm donatione collara, ab aliis obnoxij & reliquutoris bonis ſeparantur, & vxori liberiſque emancipatis integra illibatáque relinquuntur. Indè igitur liquet, tacitâ hâc hypothecâ tantum venire præſentia, fututáque bona, quæque erunt in patrimonio debitoris: non verò præterita patrimonio iam ante actum initum excluſa, veluti quæ liberis ea emancipatis, vel vxori ante actum irritum donata fuerunt: *Vxori* inquam, ſcilicet vt donationem inter virum & vxorem morte noo tantùm naturali, verùm & ciuili confirmari ſuperiùs oſtenſum eſt, ita pariter eadem confirmatut mariti confiſcatione ex causâ actus fiſcalis & ratiocinij. Denique vt hærede donatoris mariti aduerſus continuam mariti voluntatem donationem reuocare volente, ita & fiſco, potior eſt vxor, donationem ſibi ante actum initum factam vindicans, quæ inferior eſſet, marito & ipſo donationem reuocare volente.

At Cæsarianis, quæ tertia *huius l.* pars eſt, non idem beneficium ſeu priuilegium Conſtantinus concedit: horum ſcil. Interuerſorum donationes in vxores, & liberos emancipatos, collatæ, etſi actu Cæſariano antiquiores, reuocantur: vt Græci rectè huoc locum acceperunt. *Cæſarianos* (quos *Catholicianos* Conditores *Codicis Iuſtiniani* hîc quoque vocant, & de quibus erit *infrà* peculiaris *tit. lib. 10.*) id eſt Officiales Rationalis, ſeu Procuratores Cæſaris fraudibus & rapinis infames erant, & ideò multa ſingularia circa hos ſtatuta: velut, quod lite à fiſco eis mota, lite pendente bonorum poſſeſſio his eripiatur, & ſequeſtrationi locus ſit: *l. 8. infr. de iure fiſci.* Quod io actu conſtituti, ad dignitates non admittebantur, *l. 1. de Cæſarianis*, neque incõſulto Principe ad aliquod Corpus vocari poterant, *l. 2. eod.* Adde Quartum iſtud, quod alienata donata ab his ante actum, reuocentur, ſi rationes fiſcales cooturbauerint.

¶ Constantii *Imp. prima lex de* Liberis *&* Parentibus, *quatenus bona proſcriptorum iis ſeruari voluerit.*

11. Imp. Constantius A. & Iulianus Cæſ. ad Populum.

SI quem fortè gladius vltor[''] adflixerit, aliáue quælibet vitam adimens pœna conſumpſerit, vſque ad tertium gradum generis copulationis['''], eiuſdem ſucceſſio deferatur, fiſco penitus quieſcente, vt accipiat hæreditatem qui eam iure ciuili, vel prætorio poterat vindicare, de numero videl. perſonarum, quas Legis huius excepit auctoritas. ¶ Sed[''''] ita, vt alia ſit condicio damnatorum ex crimine Maieſtatis, aut Magiæ. In his enim, etiamſi liberos damnatus habeat, vel parentes: non condentes pœnam, ſed relinquentes antiquam, fiſco fieri locum præcipimus. Dat. VIII. Idus Mar. Med. Conſtantio A. VIII. & Iuliano Cæſ. Coss. [356.]

NOTÆ.

* Abrogatur hæc *lex* biennio poſt, ab eodem Conſtantio: *l. 4 inf.*
'' Gladius vltor: *h. l. & l. 5. ſup. de malef.* quæ eiuſdem Conſtantij eſt.
''' Exiſtimo reponendum, *cognationis.*
'''' Exceptio ſubiicitur.

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. tres Conſtitutiones *de bonis proſcriptorum* ſequuntur. Hoc primo Edicto ad populum emiſſo, Conſtantius Liberis & Parentibus ad tertium vſque gradum generis ſeu cognationis (excepto Maieſtatis & Magiæ crimine) excluſo fiſco, bona damnatorum defert. Cuiuſmodi Edicta ad populum multa, adſcito iam Iuliano C. Conſtantium propoſuiſſe reperio: veluti *l. 6. infr. de paganis: l. 7. inf. de extraord. muner. l. 4. ſup. de ſepulchro viol. l. 4. 5. ſup. de maleficis* Libetis, inquam, & parentibus ad tertium vſque gradum. Quæ Conſtantij hoc tempore moderatio fuit ſupra antiquam obſeruantiam, vt etiam ex *fine l.* colligitur, ſub Conſtantino M. Variè quippè ius hoc admodum pro Principum varietate habitum, vt ad *legem ſuperiorem* iam oſtendere cœpi. Ne in retroſiora inquiramus, modò fiſco omnia booa damnatorum, & ſemper quæſita fuêre, vt *d. l. 4.* modò liberis omnia bona delata fuerunt, & quidem omnibus liberis quocunque gradu, parique etiam ratione parẽtibus, vt *l. 6. 10. 23. inf.* modò liberis ad tertium tantũ gradum & quidem omnia, & ſimiliter parentibus, *h. l.* quod ius Iuſtinianus poſteà reduxit *Nou. 134. c. vlt.* modò Triens, modò Semis: vt *l. 8. & l. vlt. h. tit.* adeò quidem vt & poſtumis hoc ipsũ ius tributum fuerit, *l. 10.* Imò & ipſi deportato quandoque ſextans relictus, vt *l. 8.* Denique fuit hoc ius varium & mutabile, prout tempora ipſique Principes fuêre: Imò ipſemet Conſtantius biennio pôſt, ſententiam mu-

tauit, fisco suo damnatorum bona vindicari decernens, atque adeò *hanc legem* abrogauit *l. 4. infr. h.t.*

¶ Maiestatis tantùm crimen, vt aliis *legib.* putà *l. 6. 23. infr. h. tit. l. quisquis 5. ad leg. Corn. de Sicar.* ita hoc quoque Constantij Edicto (cuius mentio rursũ fit *l. 4.*) ab hoc beneficio, seu ab hâc moderatione exceptũ semper fuit, sic vt in his criminibus vel bona omnia fisco vindicata fuerint, vt *hac lege*, & *d. l. 6. 23. & d. l. quisquis*, vel sanè modica admodũ pars solis liberis relinqueretur, veluti sextans, *l. 8. infr. h. t.* Maiestatis crimini Magiæ *h. l.* crimen adiungitur, non tantùm communi Principum aliorum Sententiâ Magiæ crimen Maiestatis crimini proximum statuentium. (De quo *sup. tit. de Malefic.* vbi & de eius rei ratione:) verùm peculiari adhuc Constantij aduersus hos odio, & peculiaribus odij istius causis. Cui rei fidem faciunt præter hanc *legem* eiusdem *lex 4. infr. & lex 4. 5. 6. supr. de paganis*. Eiusque rei plenus est Ammianus Marcellinus, in gestis huius ipsius Anni 356. *lib. 16* ex quo nonnulla iam transcripsi ad *d. l. 4. sup. de Malef.* item *lib. 19. extremo*, in Gestis Anni 359. cuius verba retuli ad *l. 6. eod. tit.* Quæ ad hanc *legem* proximè faciunt, hæc sunt è *libr. 16. p. 72. In castris*, inquit, *Augusti* [Constantij] *per simulationem tuendæ Maiestatis Imperatoriæ multa & nefaria perpetrabãtur. Nã si quis super occẽtu soricis vel occursu mustelæ, vel similis signi gratiâ cõsuluisset quempiã peritũ, aut anile incantamentum ad leniendũ adhibuisset dolorem (quod medicina quoque admittit auctoritas) reus unde non poterat opinari delatus, raptúsque in Iudicium pœnaliter interibat.* Et post *p. 74. Inflabant has malorum ciuilium buccinas potentes in Regiâ, eâ re vt damnatorum petita bona suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus, sed eos medullis Prouinciarum saginauit Constantius.*

¶ *De* INCORPORATIONE *bonorum proscriptorum, Constantij lex.*

III. * Idem A. & Cæs. Cælestino" Cons. Beticæ.

VBI aliquis, pro qualitate" criminis, viuendi" sententiam passus fisco fecerit" locum, super occupandis rebus eius statim Officium Procuratoris" Patrimonij litteris tuis conueniatur, vt eadem corpora" fisci viribus vindicentur: & protinus super occupatione eorum scribtis conpetentibus intimetur." Dat. v. Kal. Sept. Constantio A. VIII. & Iuliano Cæs. II. Coss. [357.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

" *Cælestinus* Consularis Palæstinæ sub Constantio.

" Sic pro qualitate delicti, *leg. 7. infr.*

" An vox hæc, *viuendi*, quæque illa sit, referenda ad superiorem *criminis*? Quod si ita est, tam multæ sub manum restitutiones sese dant. Sanè agitur *hac l.* de sententia vitam adimente, seu de sententia lethali, vt loquitur Ammian. Marcellinus. Est qui tentabat, *confiscandi*, vt *crimen confiscandum* dictum fuerit, ex quo sequitur confiscatio. Quod non probo. An igitur *viuendi*, id est relictâ tantùm vitâ, cæteris ademptis? Tentaret quis *criminis timendi*, aut *verendi*, aut *vindicandi*, aut *vitandi*, aut *plectendi* vt *l. 15. inf. de petitionib.* vel *criminis stupendi*. An potius *viuendi sententiam passus*, pro *passus sententiam vitam adimentem*, vt *leg. 2. sup.* Quod si ita est, tùm *viuendi*, pro deuiuendi dictum fuerit: vel vt loquitur *lex prox. 4. infr. quorum vitam seueritas ademisset*. Ego tandem malim ad hunc sensum, *criminis viuendi*.

" Fisco locum facere, & *l. 2. sup. in fin.* dicuntur quorum bona publicantur, pariter vt *l. 2. C. de iure fisci*.

" *Procurator Patrimonij per Hispaniam Baeticam*, de eo mox.

" id est, res. ' nobis scilicet intimetur.

" ✠. IX. vt rectè habet editio Tiliana, Anni 1550.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Constantij constitutio est, de bonis proscriptorum: quâ, INCORPORANDORVM fisco proscripti bonorum forma per prouincias, ac nominatim per Hispaniam Beticam præscribitur: quam postea immutauit Valentinianus *l. 7. inf.* Nempe Iudicis literis qui sententiam tulit, Officiales Procuratoris patrimonij moneri iubet, quò ij videlicet Officiales hanc incorporationem faciant, id est bona defuncti diligentissimè indagent & describant. Non vult igitur Officiales ipsius Iudicis ordinarij hanc incorporationẽ facere, sed Officiales Procuratoris patrimonij. Quod Valentiniano postea vt dixi quadantenus displicuit. Voluit enim is Officiales Iudicis ordinarij primam indaginem & descriptionem seu Inuentarium facere, celebrare; & sic deinde ad Officiales Rationalis Rei priuatæ id transmitti, cui secunda postea inquisitio mandata est. Nempe vt fraudibus occurreretur, quæ in corporandis Fisco rebus adhiberi solent, dum nonnulla subtrahuntur, accuratam magis duplicis inquisitionis formam Valentinianus introduxit: Prioris per Officiales Iudicis Ordinarij; posterioris seu repetitæ quodammodo inquisitionis per Officiales Rationalis. Facta peruestigatione Iudices vtrâque *lege* iubentur breuem descriptionis factæ ad Principem mittere. Verùm pleniùs de forma inquisitionis & Inuentarij istius ad eam *legem* 7. dicetur. Quanquam peculiaris quoque de eo *titulus* est 9. *de incorporatione*.

¶ Cæterum quandoquidem *lex* hæc inscribitur Consulari Beticæ, omittere non possum, quæ Ammianus Marcellinus per hæc ipsa tempora narrat *lib. 16. p. 73.* vbi memorat rem quandam, quæ in Hispania hoc tempore euenit, obtentu criminis Maiestatis; vt forte locus ille ab *huius legis* specie non abludere videatur: *Malignitate simili, quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus cùm inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex vsu*, VINCAMVS *perim....lemne.... interpretatum atrociter, deleuit nobilem domum.* Vbi

Lipsius

Lipſius in 1. *Saturnal. c. vlt.* emendabat, *Viuamus, pereundum eſt.* Mox ſubiicit ea ipſa, quotum portionem ad *ſuperiorem legem* notabam, hîc tamen turſus exſcribenda & pleniùs quidem: *Inflabant*, inquit, *iridem has malorum eiuilium buccinas potentes in Regia, eâ re, vt damnatorum petita bona ſuis adcorporarent, eſſétque materia per vicinitates eorum latè graſſandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Conſtantinus, ſed eos medullis Prouinciarum ſaginauit Conſtantius: Sub hoc enim ordinum ſingulorum autores infinita cupidine diuitiarum arſerunt, ſine iuſtitiæ diſtinctione vel recti. Inter ordinarios Iudices Rufinus præfectus Pretorio & inter militares equitum Magiſter Arbetio, Præpoſitúſque cubiculi Euſebius & ...lapſ. ...... anus Quæſtor, & in vrbe Anitij, quorum, ad auorum æmulationem, poſteritas tendens, ſatiari nunquam potuit eum poſſeſſione multo maiore.* Nempe ex hoc Ammiani Marcellini loco, itémque ex altero, quem *proximâ lege* notabo, liquet, fuiſſe hoc Conſtantij ſeculum *competitionibus*, id eſt bonorum proſcriptorum poſtulatoribus, famoſum. Sic quidem, vt qui bona tanto faciliùs impetrata vellent, *modum* bonorum quantum poſſent, diſſimularent. Eâ de cauſâ igitur Conſtantius diligentem Breuem de bonis confici voluit, atque ad ſe tranſmitti. De quo rurſum agetur *l. 7. inf.* & *tit. de petitionib. libr.* 10. imò & *l. 23. inf. h. t.*

¶ Notanda interim hæc *lex* de Procuratore patrimonij per Hiſpaniam Beticam, cuius hoc omnino nulla alibi mentio occurrit, etſi in *Notitia Imperij* poſteà memoretur eius loco *Rationalis rei priuatæ per Hiſpanias.*

¶ Liberis & Parentibus *beneficium à ſe collatum l. 2. ſup. reuocat Conſtantius Imp.*

IV. * Idem A. ad Taurum"

VETVERAMVS", bona capite damnatorum fiſcali dominio vindicari, excepto crimine Maieſtatis & Magicæ", vt ea haberent vſque ad gradum tertium ſucceſſores eorum "quorum vitam ſeueritas ademiſſet: nunc verò bona capite damnatorum" fiſcali dominio vindicari decernimus, ſanctione illa, quam certa" condicione dederamus, quieſcente. Data prid. Non. Ianuar. Sirmi", Acc. VI. Kalen. Septemb. Datiano & Cereale Coss. [358.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à Codice Iuſtinian.*
" *Taurus* Præfectus Prætorio Italiæ ſub Conſtantio. v. *Proſopogr.*
" Ante biennium: putà *l. 2. ſup.* " Liberi & parentes.
" Vſque ad tertium gradum generis ſeu cognationis.
" Vide Ammianum Marcellinum *lib. 17. p. 112.* & *Chronicon noſtrum.*

COMMENTARIVS.

CERTA hæc Conſtantij Imperatoris de bonis proſcriptorum conſtitutio eſt: quâ is moderatam *legem ſuam 2. ſupr.* ante biennium latam abrogat.

¶ Cuius mutationis cauſas tum ex iis quæ ſuperiùs dicta ſunt, tum ex Ammiano Marcellino vel *lib. 21. extremo*, colligere licet. Nempe Conſtantius iodies magis magiſque bonis confiſcandis inexplebili cupiditate exarſiſſe deprehenditur, & in pœnis infligendis nimis quàm inciuiliter acerbitate nimiâ & iracundiâ totus. Et vt idem Ammianus Marcellinus ſcribit, augebat amaritudinem temporum flagitatorum (id eſt petitorum) rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quàm pecuniæ conferentium. Atque vt in vniuerſum id verum, ita in Maieſtatis & Magiæ potiſſimum criminibus ingenium ſuum exeruit, & *ſeueritatem* (vt hæc *lex* ipſa loquitur) exercuit. A quibus ſibi maximè metuit, quod & aliæ *leges* plures oſtendunt, vt ad ſuperiorem *legem* oſtenſum eſt. Verum abrogata rurſus hæc *lex* à Valentiniano *l. 6. infr.*

¶ IVLIANI *in* OCCVLTANTES *bona proſcriptorum, Conſtitutio.*

V. * Imp. IVLIANVS A. ad Felicem" Com. S. L.

QVIDAM ſceleratè proſcribtorum facultates occultant: Hos præcipimus, ſi locupletes ſint, proſcribtione puniri: ſi per egeſtatem abiecti ſunt in fæcem vilitatémque plebeiam, damnatione capitali debita luere detrimenta. P. P. Rom. VII. Id. Mart. Mamertino & Neuitta Coss. [362.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Codice Iuſtinian.*
" *Felicis* huius Comitis ſacrarum largitionum fit rurſum mentio hoc ipſo Anno, *l. 5. inf. de fide teſtium.* Meminit eius anno ſequente 363. quo etiam mortuus eſt, Ammianus Marcellinus *lib. 23. p. 256.* Meminit Libanius *pro Ariſtophane p. 218.* vbi oſtendit eum ex Chriſtiano Apoſtatam factum. Eundem intelligit idem *p. 237.* Meminerunt etiam hiſtoriæ Eccleſ. ſcriptores, & in his quoque Philoſtorgius, ad quem dixi *lib. 7. c. 10.* Meminit & Chryſoſtomus *aduerſus Gentes*, & Theodoretus *lib. 3. cap. 12.* & 13. De eodem ſenſit & Iulianus *Miſopogone, p. 125.* v. *Proſopogr.* &c.

COMMENTARIVS.

IVLIANI hæc Constitutio est in occultatores bonorum pertinentium ad proscriptos: Scilicet occultantibus bona proscriptorum pœnam imponit, & quidem seuerissimam, A. D. 362. In quo argumento de occultatoribus versantur plures aliæ *hoc tit.* putà *lex 7. in fin. l.* 18. 19. 20. 21 *inf. h. t.*

¶ Cæterum proscriptos, quorum *hac* Iuliani *lege* mentio fit, Baronius in huius anni gestis *num.* 109. Christianos intelligit: Cui (vt hoc addam) suffragari videatur, quòd *Felix* Comes S. L. cui hæc *lex* inscribitur, ex Christiano, Apostata factus fuerit, vt testatur Libanius *pro Aristophane p.* 218. Verùm id nil necesse est: nam & alij per hæc tempora à Iuliano proscripti fuère: quomodo Zonaras scribit, *Iulianum multos relegasse bonis eorum confiscatis.* Imò ne Christiani quidem proscripti quà Christiani. Fuit enim hæc Iuliani persequutio in Christianos, & quidem per hæc Imperij maximè initia, nullo modo sæuiens, sed vel maximè blandiens.

¶ Ergò pertinet hæc Iuliani lex omnino ad paucos a Iuliano proscriptos, qui partim Constantium dementauerant, partim ipsi Iuliano maximè aduersi fuerant, grauique eum contumeliâ adfecerant, imò qui alios ad sceptrum ambiendum concitauerant, de quo agit Ammianus Marcellinus *lib.* 22. *p.* 220. 222. 223. vbi & proscriptos nonnullos nominat, & Libanius *Orat. funebri in Iuliani necem*, *p.* 298. Fuit sanè in Iulianum & alia coniuratio, cuius causâ proscriptio exercita de quo Libanius.... *& legatione ad Iulianum p.* 161. *& dict. orat. funebri*, *p.* 307. Verùm hæc ad hanc *legem* non pertinent, sed posterior est. Ad hanc ipsam proscriptionem pertinere videtur *lex* 1. *inf. de collat. donatar.* Tandem subscriptionem *huius legis* obseruari cupio. Dicitur enim ea *PP. Romæ.* Scilicet Senatorij quoque viri à Iuliano hoc tempore proscripti, quorum bona Romæ erant ceu in lare sedéque fortunarum suarum. Et fortè pertinet hæc lex ad....

¶ LIBERIS *bona damnatorum quorumcumque, excepto Maiestatis crimine, relinquit Valentinianus.*

VI. * Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Symmachum P. V."

SVBSTANTIAM damnatorum " integram ad liberos peruenire, & in qualibet causa" positis parentibus liberos heredes" esse præcipimus, exceptâ * solâ Maiestatis quæstione: quam si quis sacrilego animo adsumit, iustè pœnam ad suos etiam posteros mittit. Dat. VII. Kal. Decemb. Mediol. diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

INTERPRETATIO. *Si quis pro crimine suo occidi vel damnari meruerit, crimen cum auctore eius deficiat: Bona verò eius ad filios vel hæredes legitimos pertinebunt: nisi fortè Maiestatis crimine damnatus sit aliquis, quorum etiam filios de bonis damnati patris iubemus fieri alienos.*

NOTÆ.

" Et hæc *lex* abest à *Cod. Iust.* fit eius mentio *l.* 10. *inf.*
" Romæ. " id est, *crimine*, nisi mox, quod malim, legatur *positis*: de quo ad *l.* 9 *inf.*
" Hæc vox docet hic agi de capitis supplicio affectis.
* *Legis, quando* 10. *Cod. de bon. proscript.* extrema sententia hinc desumpta est.
" Non etiam Magiæ, vt *l.* 2. *&* 4. *sup.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris duæ de bonis proscriptorum & damnatorum constitutiones sequuntur: Quâ is liberis capite damnatorum in qualibet causâ positorum, id est quorumcumque tandem criminum reorum, vel in qualibet causa positis, id est quocunque gradu, sexu, solo Maiestatis crimine excepto, bona fisco excluso adiudicat. ¶ Vbi notanda sunt hæc tria.

Primùm Liberis indistinctè hoc beneficium tribui à Valentiniano, & sic in infinitum posteris, vt *fine legis* quoque dicitur, non vt antea Constantius aliquando, liberis ad tertium vsque gradum tantùm. Quinimò & postumi quoque ad hoc beneficium pertinent, ad eos quippe *huius legis* Valentinianeæ beneficium Theodosius M. viginti annis post prorogauit, *l.* 10. *inf.* quâ *huius* nominatim *legis* mentio *fit.*

Secundò vnicum Maiestatis crimen excipi à Valentiniano notandum est, quod & ipsum repetitur *d. l.* 10. *&* 8. *in fin. inf.* non etiam alterum Magiæ, quod & ipsum tamen pariter Constantius exceperat, *l.* 2. *&* 4. *sup.* vbi Constantij facti causam reddidimus. Nempè Valentinianus iam inde ab Imperij sui exordio complures *leges* promulgauit, quibus vnicuique quod animo imbibisset colendi liberam facultatem tribuit, vt ipse testatur *l.* 9. 5. *de malefic.* & Ammian. Marcel. comprobat *lib.* 20. Itaque haruspicinam seu Magiam & alias prætera concessas à maioribus religiones, nullum cum maleficiorum causis consortium habere iudicauit, neque genus criminis esse arbitratus est, vt idem profitetur *d. l.* 9. Ad quam legem complura super hâc re notaui, itémque ad *l.* 10. *sequ.* Denique insontis Magiæ vsum Valentinianus, haud aliter atque Constantinus M. aliquando reliquit, quem Constantius omni opere sublatum voluit.

Postremò obseruandum est in Maiestatis crimine pœnam ad posteros transmitti. Ad posteros, id est,

eſt, ad liberos in infinitum, vt proinde fallantur, qui ſeueritatem *legis*, *quiſquis*, ad nepotes tantùm, non etiam pronepotes extendunt, quos *huius* quoque *legis* præiudicio refutare promptum eſt, iis verbis, quæ etiam Tribonianus hinc deſumpta *l.* 10. *C. de bon. proſcript.* ſubtexuit. *Poſteros* autem nemo filios tantùm primi aut ſecundi gradus accepit, niſi Caligula cuius impudentem calumniam etiam Suetonius eo nomine notauit.

¶ *De* INVENTARIO *ſeu deſcriptione bonorum proſcriptorum, eiúſque forma, Valentiniani lex.*

VII. * Idem AA. & Gratianus A. ad Probum" P. P.

SI qui intra prouinciam, pro qualitate delicti, ſtilum proſcribtionis incurrerit, per Ordinarij Officij" ſollicitudinem, bonorum eius indago diligentiſſimè celebretur, ne quid rei Priuatæ commodis per gratiam atque conludium furto ſubducatur: Et plena deſcribtio conprehendat, *Quod ſpatium, & quod ſit ruris ingenium"; Quid aut cultum" ſit, aut colatur: Quid in "vineis, oliuis", aratoriis", paſcuis, ſyluis, fuerit inuentum: Quæ etiam gratia, & quæ amœnitas ſit locorum: Quis ædificiis" ac poſſeſſionibus ornatus: Quótve mancipia in prædiis occupatis" vel urbana, vel ruſtica, vel quarum artium generibus inbuta, teneantur: Quot ſint caſarij", vel coloni": Quot boum", exercitiis" terrarum atque vomeribus inſtruentium": Quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuerſitate numerati ſint: Quantum auri & argenti, veſtium" ac monilium, vel in ſpecie, vel in pondere, & in quibus ſpeciebus: Quidve in enthecis" ſit repertum*: Tùm demùm, omnia ea quæ velle nos perſpicis, inquiſitione conſtricta" Rationalis Rei Priuatæ tradantur Officio, noſtro nectenda patrimonio. Mox verò ad nos ſub literis publicis" Iudices" ſingillatim de omnibus nominatímque perferatur": Procul dubio neglegentia multanda: Nam ſi quid, poſt factam à prædicto Officio inueſtigationem, Rationalis rei Priuatæ, cui inquiſitio ſecunda mandata eſt, amplius fortaſſis inuenerit, Officium fraudulentum eâ condemnatione ferietur, vt aliud tantum, quantum fuerat ſubtractum, ex propriis facultatibus inferat. Dat. III. Non. Maij, Treu. Valentiniano NB, P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *L.7.Cod.eod.tit.* Eſt autem hæc *lex* elegantiſſima.
" *Probus* PP. Italiæ, Illyrici. Africæ ſub Valentiniano Sen. v. *Proſopogr.*
" id eſt, per Officiales Rectoris Prouinciæ, qui Iudex eſt Ordinarius.
" *Ingenium ruris* vocat naturam, conditionem, & qualitatem eius: vide Non. *cap.* 4. vbi hunc Virgilij locum appoſitè affert, *Georg.* 2.

Nunc locus aruorum ingeniis quæ robora cuique,
Quis color.

Vbi & Seruius *ingeniis*, id eſt, naturis: ſic & ingenium loci Salluſtio & Tacito *lib.* 3. Arboribus etiam ingenium tribuitur apud Gell. *lib.* 3. *cap.* 6. Animalibus, *l.* 38. §. *quæſitum ff. de ædilit. Edict.* Metallis Apuleius *lib.* 9.
" *Incultum*: C. Iuſtin. Quid ſi legas, *haud cultum ſit.* Sed quo modocumque legas ſententia conſiſtit.
" *Agrorum* quinque ſpecies obſerua: Vineas: Oliua, (id eſt, Oliueta,) aratoria, paſcua, ſyluas.
" In Cod. Iuſt. *oliuetis*, G oſ *oliuetum* ἐλαιών. Eſt qui hic tentat *Oleis*, veluti *formula* 62. *in vineis, oleis, ſyluis, campis, pratis paſcuis*. & formula 69. *cum vineis, oleis, campis*: Sed nil opus; nam & ita *l.* 4. *ff. de cenſibus*: *Agrorumarius* dicitur Author *de limitibus p* 303. *Oliuaſtellum* Innocentio *p.* 248.
" *Quis in ædificiis ac poſſeſſionibus ſit ornatus*, ita Cod. *Iuſt.*
" *Aratoria*, ſunt agri aratorij, *Terres labourables.*
" A Fiſco, vel etiam cultura: verùm illud malo.
" *Cenſuarij*, C. Iuſt. malè: de quo mox.
" De Colonis vid Paratitlon *de fugitiuis Colonis.*
" *Quot iuga boum*, ita nonnulli. Poſſis tamen retinere *quot boum*, pro quot *boues*, poſſis & apud [illegible], huc acceſſere vocem *greges*.
" *Exercitij* vox hic propria, vt & *l. vnic. inf. de Saturianis l.* 11. *inf. de Veteranis*: *l.* 10. *inf. de luſtrali collation.* Poëta: *qui iura bubus exercet ſuis.*
" Alij *inſiſtentium*: verum *inſtruentium* rectum eſt, & *inſtruendi* vox hæc in re propria.
" Et *veſtium*, C. Iuſt.
" *Enthecarum* vox hic propria etiam in libris *Pandectarum*. Alioquin C. *Iuſt.* habet, *apothecis.*
" Alij, *conſtructa*, ſed nil neceſſe.
" *aut Palatinis ſuper hac cauſa miſſis.* Hoc amplius in *C. Iuſt.*
" In C. Iuſt. *publici Iudicis.* malè.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Valentiniani Sen. conſtitutio eſt de bonis proſcriptorum vt accurata ita elegantiſſima, quâ is nouam INCORPORATIONIS bonorum proſcripti formam per prouincias & quidem exactiorem, quàm à Conſtantio præſtita fuerat, *l.* 3. *inf.* imò & quam ipſe præſcripſerat, *l.* 1. *inf. de incorpor.* nunc præſcribit. Nempe ne quæſtaus fiat, ne quid bonorum ſubducatur, duplicem inquiſitionem fieri vult. Primam, per Officiales Rectoris prouinciæ pleniſſimâ deſcriptione factâ,

factâ, ſeu pleniſſimo *Inuentario* eaque deſcriptione & inquiſitione ad Rationalem rei priuatæ miſſæ, quod hactenus conſtitutum nõ fuerat *d.l.1.de incorpor.* Secundam inquiſitionem fieri vult per Officiales Rationalis rei priuatæ, primâ interim inquiſitione ad ipſum Principem quoque mittendâ (quod & ipſum Conſtantius *d. l. 3. ſup.* voluerat:) Duplicis iſtius inquiſitionis hic effectus eſt, vt ſi Officiales Rectoris Prouinciæ negligenter vel fraudulenter ſubtraxiſſe quid ſecundâ inquiſitione reperti fuerint, Pœnâ dupli mulctentur. Quæ dupli pœna notanda eſt, & duplex hæc Inquiſitio, ne quid videl. Fiſci commodis ſubtrahatur per gratiam, vel conludium; Quam rationem Valentinianus *hâc lege* diſertè adſignat. Addi poteſt & altera vlteriórque ratio, quam ad *l. 3. ſup.* notabamus. Nempè ad refrenandam petitorum cupiditatem, & vti ſciret liquidò Princeps quid petentibus tribueret.

¶ Obſeruanda cumprimis accurata in id faciendæ deſcriptionis forma, ſeu *Inuentarij* bonorum proſcripti, quæ hic præſcribitur. Eſt enim hæc *lex* eo ſingularis admodum, velut accuratam Inuentarij faciendi rationem ſeu formam continens, vt & deſcriptionem eorum in quibus facultates cuiuſque fermè conſiſtunt, non modò recenſu eorum facto, ſed & quantitate & qualitatibus eorum deſignatis: Sic vt nihil fermè *hac* parte dici poſſit vel excogitari, quod non hîc contineatur: Atque inde Inuentarij faciendi forma per ſingula *capita* deſumi: *fundos* nempè memorat, eorúmque quinque genera deſcribit, vineas inquam, oliua, aratoria, paſcua, Syluas, eorundemque qualitates, ruris, inquam, ingentium, culta, inculta, gratiam & amœnitatem locorum: Cui ſimilis admodum eſt forma ſeu profeſſio cenſualis, quæ proponitur in *l. 4. in pr. ff. de cenſibus:* vbi & ſimilis agrorum diuerſorum enumeratio occurrit *Formâ cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur. Nomen* FVNDI *cuiuſque & in quâ Ciuitate, & quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat: & id* ARVVM, *quod in decem annos proximos ſatum erit, quot iugerum ſit:* VINEA *quot vites habeat:* OLIVÆ *quot iugerum, & quot arbores habeat:* PRATVM, *quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot iugerum:* PASCVA, *quot iugerum eſſe videantur: Item* SYLVÆ *Cadua, omnia ipſe qui defert, æſtimet.* Similis & enumeratio omninò Claudiani *in Theodori COS. p. 171.*

——— *numquam mihi cura tot annis,*
Altera quam dares ſulcis mollire nouales
Noſſe SOLI VIRES NEMORI, *quæ commoda rupes.*
Quis felix OLEÆ *tractus, quæ* GLEBA *foueret*
Frugibus aut quales tegeret VINDEMIA *colles.*

Memorat Secundo loco Imperator, ſimul & Inuentario comprehendi vult, Ædificiorum ac poſſeſſionum ornatum. 3. *Mancipia* ruſtica, vrbana: eorumque artes & genera: 4. *Caſarios*, & *Colonos*, vbi *Caſarij* quid ſint, videndum eſt: *Quot ſint*, inquit, *Caſarij vel coloni:* Neque alia certè aut antiquior huius nominis mentio mihi occurrit. At enim multa poſteà eorum, ſiue *Caſatorum*, *Caſaticorum*, *Caſalium* (tot enim nominibus vocati) mentio occurrit, veluti in Capitularibus, *lib. 1. cap. 68. lib. 3. c. 64. lib. 4. c. 75. lib. 5. cap. 136.* in veteribus chartis, imò & in veteri Inſcriptione quâdam. Deque eâ voce Pithœus, Lindenbrogius, Spelmaninus Iuretus, *in Iuonem*: Ex *hâc* ſane *leg.* apparet liquidò, non fuiſſe eos *ſeruos*; à mancipiis enim ſeparantur, pariter vt in teſtamento Caroli M. Item a *Colonis* ſeparantur, imò & iis præmittuntur: Quare dignior eorum quàm colonorum & mancipiorum ratio fuerit. Et certè *Caſſarij* fuiſſe videntur, qui ſingulis caſis adminiſtrandis colendis præpoſiti erant: in cuiuſmodi caſas plures (nos *maſſas terræ, Metayries* vocamus, Angli *hidas*,) maiores fundi diuidebantur: à *Caſis*, videl. quæ iunctæ fundis: *l. 20. π. ſi ſeruit. vind. l. 41. §. feliciſſimo, π. de relegatis 3.* Vnde & *Caſata*, & *caſamentum*, de huiuſmodi agri modo: v. Spelmanionum. Et homines de Corpore & de Caſarlagio, *in conſuet. Toloſan. tit. de homagiis, articulo* 8. Quos ibi interpretantur, de domo & familia ſeruili, intra caſas ruri ſeruientes. Quinto loco Inuentario comprehendi vult Imperator *Boues*, eorumque vt & vomerum numerum adſcribi vult Imperator. 6. *Pecora* item & armenta. 7. *aurum*, argentum, veſtes, monilia: eorúmque pondera & ſpecies. 8. Tandem & *enthecas*, ſeu quid in enthecis repertũ ſit, id eſt quid in inſtrumento & inſtructo ruſtico, vrbano repertũ fuerit, id enim omne *entheca* appellatio cõplectitur de quo alibi: Anguſtior verò eſt *Apotheca* appellatio (quam hîc ſubſtituit Tribonianus) complectitur enim ea tantùm condita, ſeu quæ in conditis ſunt. Et hæc quidem omnia vtiliter traduci poſſunt ad omne Inuentarij genus, vbi res *ſpecifiari* debent, & per *capita* rerum diſtingui.

¶ Cæterùm ex *hâc* quoque *lege* diſcimus, *verſ. quantum*, vt & aliis multis, nullo diſcrimine res proſcriptorũ non tantũ immobiles ſed & mobiles, etiã aurũ & argentum priuatæ rei incorporari ſolita. Vt proindè non aſſentior viro docto *Annotat. in Am. Marcell. lib. 15. p. 78.* exiſtimanti fermè fundos ac prædia Rei Priuatæ applicari ſolita; aurum verò & argentum, largitionibus: allegatâ etiam *hâc l. & l. 20. inf.* Neque quicquam iuuatur ea Sententia *arg. epiſtola Iuliani 43. ad Ecebolum*: vbi iubet Iulianus Edeſſenæ Eccleſiæ pecunias omnes τὰ χρήματα ἅπαντα, diuidi militibus, ϗ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις πριβάτοις, neque enim indicatur hæc largitionum & priuati ærarij differentia, verùm in ſpecie illâ Iulianum ilicò pecunias in milites diuiſiſſe, fundos verò Rei priuatæ ſuæ incorporaſſe.

VIII. * Imppp. Gratianus, Valentin. & THEOD. AAA. Eutropio" P. P.

DEPORTATO " *ſi erunt Liberi nepotéſve*, ſui ſeu emancipati, nepotes quoque" ex filia, ſemiſſem tantum bonorum fiſcus vſurpet, ſemiſſis" ipſi ac liberis hac diſtributione ſeruetur, vt ſextantem ipſe ad fortunam ab extremâ inopiâ vindicandam ſuæ habeat poteſtatis, trientem liberi, nepotéſve: ſcilicet indifferenter, ſiue hij ex filio ſiue filia erunt. Quod ſi * idem & emancipatos, & ſuæ" poteſtatis filios, nepotéſve habuerit, beneficium tantum ad eos, qui in poteſtate ſunt transferatur, ſi emancipati

ea

ea quæ conſecuri erant emancipationis" tempore damnosè" exiſtimant conferenda. Sin autem confuſionem bonorum & donationis elegerint, omnia ea, quæ fiſcus" concedit, æquæ diuiſionis partibus ſortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ vel neptis ex filio conferenda cuſtodienda erit.* Et ſi filius" quidem erit aut filij, ex filio autem alio filiúſve aut filia nepotes, triens hic in ſtitpes non in capita diuidatur. ¶ Quòd ſi deportatus ſine liberis, vel nepotibus *Patrem habebit ac matrem*, vel etiam vtrumque, non ſemiſſis à fiſco, ſed benſis" patrimonij vindicetur, triens reſiduus in duos ſextantes redactus inter parentes ac deportatum æqualiter diuidatur: ita vt vnciam mater, ſi ius liberorum habuerit, vſurpet. Sin fecunditatis" priuilegium non habebit, patri vnciam iam habenti mater ſemunciam ex vncia ſua cedat. Idem ſeruabitur, ſi deportato ex duobus parentibus vnus ſuperſtit, vt ſextantem ſine aliquâ malignitatis interpretatione præſumat": at tunc" quidem mater, etiam ſi ius non habuerit, liberorum: quam ſuperſtes vir vt ſanximus, ſemper excluder." Quòd ſi deportato *nec liberi fuerint, nec parentes*, dextantem fiſcus accipiat, ſextans ei ad vitæ adflictæ adminicula reſeruetur. ¶ Exceptis his qui crimine fuerint Maieſtatis adflicti: nam in eo caſu ſolum ſextantem iubemus filiis ac nepotibus reſeruari: his regulis, quibus ſupra eſt conſtitutum, dextantem fiſco vſurpante: ipſum verò in tam atroci facinore conuictum, non ſolum deportatione, ſed egeſtate puniri conueniet. Dat. xv. Kal. Iul. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss.

NOTÆ.

* Iungendæ *huic legi* ſunt *leges ſex*: putà *lex 9. prox. inf. l. 6 ſup. de ſponſalib. l. 1: ſup. ſi prouincia Rector: l. quiſque, ſup. de his qua adminiſtr l. 1. ſup. de vſur. rei iudic. l. 2. ſup. ad leg. Iul. Repetund.* Cum *hac leg. & ſeq.* non malè conferatur *lex 15. infr. de petitionib.*

" *Europius* PP. ſub Theodoſio M Orientis ſcil. vid *Proſopogr.*

" Prima hæc ſententia abeſt à *Cod. Iuſt.* Hinc ſanè PRIMVM caput huius *leg.* initium ducit, de LIBERIS deportati.

" Etiam ex filia, vt mox, *indifferenter, ſiue hij ex filio, ſiue filia erunt.*

" *Semiſſis* hîc & *inf ſecundo cap.* vt *ſemis.*

* *Lex 8. Cod. de bonis proſcriptor.* hinc deſumpta.

" id eſt, ſuos, vt *C. Iuſt. d. l. 8.*

" id eſt, putant ſibi collationem damnoſam, atque adeò conferre nolunt, contra iis quæ emancipationis ſuæ tempore conſecuti ſunt, contenti eſſe malunt. In Cod. Iuſt. *damno ſuo, d. l. 8.*

" *Collationis* definitionem hinc erue: vt ſic confuſio bonorum & donationis. Paulus quoque *5. ſent. tit. 9. §. vlt.* Confuſionem bonorum vocat.

" Liberis damnati concedit. *C. Iuſt d. l 8.*

* Reliqua quæ ſequuntur, abſunt *à Cod. Iuſt.*

" Quid ſi merè fratrum liberi ſint? Caſus hic non expreſſè hic deciditur.

" SECVNDVM *huius l. caput* de PARENTIBVS deportati.

" *Benſis*, pro beſſis. *v de Ortogr. Cod Theod.*

" Fecunditatis priuilegium *hic* ſuprà, ius liberorum: de quo ſuo *titulo, ſuprà, lib. 8.*

" Deportatus ſcil. " *x. Alterum quidem*: ſextantem ſcil.

" In *ſemuncia*: altera quippe matri etiam ius liberorum non habenti relinquitur.

" TERTIVM *huius leg.* caput: de SOLO deportato.

* QVARTVM caput de MAIESTATIS crimine.

COMMENTARIVS.

1\. DEPORTATORVM bonis (quæ alioquin fiſco ſolida cedunt, de quo ad *l vn. inf. de ſent. paſſ. & reſtit.*) aliquid abradi hâc Theodoſius M. conſtitutione vult, ſumma indulgentia: id eſt aliquid ea iis bonis deportato ipſi, aliquid liberis eius & parentibus relinqui: Nempè DEPORTATO ipſi, ſextantem cedere vult: excepto tantum Maieſtatis crimine: In hoc quippe atroci facinore conuictum etiam egeſtate puniri deportatum vult Theodoſius. Hoc illud ſcil. crimen eſt, quod ab omni iuris priuilegio & beneficio ſemper exceptum fuit: & cuius rei non tantùm pœnâ verùm etiam egeſtate puniri oportet: de quo v. quoque *l. quiſquis, ſup. ad Leg. Cornel. de ſicariis*, vt ita perpetuâ egeſtate ſordentibus (quod de filiis dicitur perduellionis Rei, *d. l. quiſquis*) ſit & mors ſolatio, & vita ſupplicio.

Hinc interim notandum, Maieſtatis Reos non ſemper capite damnatos, verùm & deportatos quandoque tantùm: quod etiam docet *lex, eorum, π. de pœnis*: *l. Menedorum π. eod. tit. iunct. leg. cuius, π. ad Leg. Iul. maieſtatis*. Deportato igitur extra Maieſtatis crimen aliquid bonorum, ſextans inquam ea hac Theodoſij M. conſtitutione relinquitur. Quod quidem eſt Clementiæ Theodoſianæ inter alia argumentum: Nempe quibus vitæ luciſque vſura relinquitur, & bonorum aliquid relinquendum Theodoſius clementer putauit. Alioquin deportationis ipſum per ſe nomen, omnium rerum ſpoliatio eſt: vt Conſtantinus loquitur, *l. vn. in f. inf. de ſentent. paſſis*. Et hæc de ipſo deportato.

II LIBERIS deportatorum pariter Theodoſius M. cuiuſcunque ſexus, gradus, conditionis trientem ſeu tertiam partem bonorum hâc conſtitutione indulget, etiam emancipatis, etiam ea filiâ nepotibus. Quod ius de liberis proſcriptorum, quàm variè habitum fuerit, docuit iam *l. 2. 4. 6. ſup.* Docebunt & aliæ è ſequentibus. Excipitur & hic Maieſtatis crimen: ita tamen vt & in eo pars quædam liberis relinquatur, nempè ea ipſa, quam in aliis criminibus ipſi deportato Theodoſius ſuperiùs adſignauit; nempè Sextans, quod & ipſum Theodoſianæ clementiæ argumentum eſt: Alia quippe mens fuit Arcadio *in d. l, quiſquis*: alia mens Honorio, *l. 23. infr. h. t.* Et ſanè huius criminis atrocitas regulariter nihil relinquit heredibus, vt loquitur *d l. 23.* Alia pariter ſententia fuit Valentiniano, *l. 6. ſup. h. t.* nam vt ibi loquitur; Crimen iſtud qui ſacrilego animo adſumit, iuſtè pœnam ad ſuos etiam poſteros mittit. Alia quoque ſententia Conſtantio, *l. 2. 4.* Denique, cui non fermè alia ſententia fuit, etiam ex anterioribus Principibus, paucis exceptis;

id

id quod etiam Constantius ipse indicat, *d. l. 2.* ibi; *non condentes pœnam, sed relinquentes antiquam:* Paucis inquam, exceptis, de quibus *ad eam leg. 2.*

Et sanè summam Theodosij lenitatem in hoc Maiestatis crimine peculiari Oratione commendauit in Senatu, Themistius *Orat. 5.* quam circa hæc tempora habitam non inanis est coniectura, imò certissima. Habita quippe ea Oratio, cùm Theodosio nonnisi vnicus esset filius Arcadius. Atqui anno demum 384. natus Theodosio alter filius Honorius. Sed & nota est mirifica huius Theodosij in Antiochenos clementia, de quâ videndus quoque Baronius Anno 388. & de quâ nos alibi.

Trientem igitur, excepto Maiestatis crimine, deportati liberis Theodosius *h. l.* concedit, & quidem emancipatis quoque, itémque filiabus & ex filia nepotibus. Emancipatis, inquam, si modò quæ emancipationis tempore consecuti fuerunt (vt plerumque in emancipando parentes aliquid liberis largiebantur, quo se iam tuerentur & vitam tolerarent; vt præter *hanc legem* ostendit *l. 2. sup. de donat. l. vlt. sup. de reuoc. don. l. 2. & vlt. C. de mancip. liber. l. 3. §. filium, ff. de admin. rerum ad ciuit. pert.*) in medium conferant: Et filiæ, dotem: scil. bonorum & dotis collationem, vt Edicto Prætorio Emancipati & filiæ ad bona paterna admitti se postulantes, eadem bona in medinm conferre tenentur, ita & Theodosius *h. l.* ad Trientis istius communionem sub eadem collationis lege eosdem vocat. Alioquin si id facere recusent, & vt loquitur ipsemet, *si ea damnose existiment conferenda*, ab *huius* l. beneficio eos excludit. Manifesta quippe est huius collationis æquitas *l. 1. ff. de collat.* quod etiam his verbis indicatur: *Æqua diuisione partibus sortiantur.*

Additur modus diuidendi huius trientis, nempè inter filios, & nepotes ex filiis, putà in stirpes, non in capita, quæ ordinaria est & legitima diuisionum & successionum ratio. Denique Theodosius in hoc triente successionis rationem haberi voluit.

III. Patribus etiam & Matribus, deportatorum liberis deficientibus, nonnihilum etiam ex deportati bonis Theodosius hac Constitutione tribuit. Nempè Sextantem; ita quidem, vt si vel pater tantùm vel mater tantùm exeant, totus sextans superstiti cedat, & quidem matri, etiam si non habeat ius liberorum; si verò vterque parens concurrat, sextans inter eos æqualiter diuidatur, sic vt pater habeat vnciam, mater habeat alteram; dummodo hoc casu mater habeat ius liberorum. Nam si mater cum patre concurrens non habeat ius liberorum, ipsa nonnisi semunciam, id est dimidiam vnciam consequitur, patri verò cedit sescuncia, id est vnica cum dimidia.

Ea his interim duo notanda sunt: Primùm effectus iuris liberorum in matre, quod etiam *fœcunditatis priuilegium* vocatur, de quo *suo titulo* dictum est *lib. 8. de iure liberor.* Secundò notandum, iuris istius liberorum hâc parte rationem non habitam, si mater sola esset; habitam, si cum patre concurreret; & quidem ad formulam *legis Papiæ*, quâ Orbi solidum non capiunt: sed dimidium tantùm, vt hoc casu mater ex sextante nonnisi semunciam ferret.

¶ Hæc verò in totum constitutio velut solemnis iam quæque ad multos iuris articulos, & quæstiones aptari potest, notetur: 1. Nempe vsus eius esse potest in argumento de *Deportatis*. 2. in materiâ *successionum*. 3. *suorum* item & *emancipatorum* exæquatione. 4. *Nepotum* quoque ex filia. 5. circa *Diuisionem* hæreditatis seu assis; pleraque enim nomina partium hic continentur: Dextantis, Bessis, semissis, Trientis, sextantis, Vnciæ, Semunciæ. 6. vbi agitur de excludendis per suos emancipatis. 7. de *Collatione* ab emancipatis facienda, donationis, vel dotis. 8. de *successione diuidenda* in stirpes, non in capita. 9. de *Patribus*, quorum non æqua prorsus quæ liberorum ratio. 10. de Diuerso quandoque *patris* & *matris* iure. 11. de *Fœcunditatis* priuilegio. 12. de Crimine Maiestatis. Tot scil. *Iuris* obseruationibus ex vltima Iurisprudentiâ petitis hæc *lex* fœta est; quæ singula illustrate longum nimis foret, indicasse ea sufficit.

Tandem cum *h. l.* conferatur proximè sequens, quæ vt *huic* iungenda est, & argumento proxima est, ita compluria similia habet.

¶ *Quibus* Liberis & Parentibus, *quóue ordine bona damnatorum deferantur; accurata Theodosij M. lex.*

IX. * Idem AAA. Eutropio" PF. P.

SI aliquis supplicio" fuerit adflictus, *filiis* quidem omnium facultatum deferatur prima successio. Nepotes verò" ex filia gradus secundus admittat: si tamen nullus suorum fuerit inuentus, qui eos antecedat": hereditate," in stirpes non in capita diuidenda. Quod æquè obseruabitur, si erit filius ac nepotes qui ab intestato successuri defuncto, vel ex duodecim." Tabulis, vel per rescissionem" capitis Prætorio vocabuntur edicto: Emancipatis & filia necessitate conlationis adstrictis. Progredietur tamen beneficium etiam ad tertij" gradus liberos, si modo ex virili stirpe descendunt. Ita dumtaxat, vt sub hoc casu ipsi semissem, semissem fiscus vsurpet, ea distributione partium, quam ius ciuile disponit. ¶ Quod* si supplicio huiusmodi adflictus comprehensorum graduum liberos non habebit, tum capite secundo *pater ac mater* in trientem duntaxat vocetur, bene ad ærarium publicum transferendo: atque ita, si matri ius fuerit liberorum", partes inter vtrumque parentem sextantibus impleantur: Sin deerit", quadrantem pater, vnciam mater accipiat. Quod si interfectus" patrem tantum reliquerit, nihilo secius vindicatione trientis vtatur. Item si matrem, modo ea ius habeat liberorum. Sin autem sola superesit mater,

Papiæ

Papiæ tamen " legis priuilegiis deſtituta, neque trino partu fecunditati publicæ gratioſa; ſextante contenta ſit, fiſco dextantem vſurpante. ¶ Tertij * capitis hæc erit regula, vt ſecundi quoque gradus parentes *auum* ſcilicet *atque auiam* paris beneficij foueat ſanctio. Paternus tamen hoc caſu non & maternus auus & auia quærentur : vt quadrantem ex defuncti accipiat bonis : ea diuiſionis lege quæ circa patrem ac matrem diuerſis eſt caſibus explicata. Iungimus tamen capite tertio auo auiæque *fratrem* perempti ac *ſororem*, ita vt in capita diuidi quadrantem hiſdem exiſtentibus ſanciamus: Ac ſi cui perempto cum fratre ac ſorore manſerit conſanguinitatis agnatio, Sit Duodecim Tabulis" locus, ac ius ciuile præualeat, vt auus atque auia cognatorum gradu inuitati vinci ſe à legitimis adquieſcant. Quo quidem caſu tres vnciæ inter ſororem ac fratrem æqualiter diuidentur. *Vterinus* autem frater ac ſoror eodem gradu, quo auus & auia vocabuntur. Sin omnes hæ deerint punito neceſſitudines, fiſco omnia vindicentur. Dat. xv. Kalend. Iul. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. A. Coss.

NOTÆ.

* Iungendæ quænam *huic legi* ſint *leges*, ad ſuperiorem oſtenſum eſt. Nam ea ipſa *huic* iungenda eſt. Cæterum abeſt *hæc l.* à *C. Iuſt.*

" Alio quàm deportationis, de quo *l. ſuperiore.* " Etiam ex filiâ.

" Nempè, quod notiſſimum, nepotes tum demum ad ſucceſſionem admittuntur, ſi pater viuo patre ſuo deſierit ſuus heres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet aliâ ratione liberatus à patris poteſtate. Tum enim nepos neptiſve in locum patris ſui ſuccedit.

" Hoc ipſum, vt cæteroquin in omnibus ſucceſſionibus, ita & in deportati liberis ſuperiori *leg.* ſtatuitur.

" Ex XII. Tabb. ſui & in poteſtate retenti.

" *Reſciſſionem capit* euocat, cùm vid. Emancipationis & capitis minutionis ratio non habetur, neque ratio capitis minutionis habetur, haud aliter ac in actionibus capite minuti reſtituuntur, reſciſſâ capitis minutione, q.id factum non eſſet.

" Vide *l. 2 ſuprà.*

* Secvndvm caput de *Patre & Matre.*

" De eo quoque *à lege ſuperiore.*

" id eſt, Si matri non fuerit ius liberorum.

" Agitur itaque *hac lege* etiam de capitis pœna, quam vtique non ſequebatur Bonorum proſcriptio. Vide *Fragm. leg. Iul. & Pap.* & ad eam notas.

" Vide *cap. 14. l. Iul. & Papiæ.* Vide Dion. *lib. 55. & 56.*

* Tertivm caput de *Auo & Auiâ* : itémque de *fratre & ſorore.*

" Cuius hoc caput: Ast si intestato moritvr, cvi svs
Heres nec extabit, agnatvs
Proximvs familiam habeto.

* Postremvm caput de Fiſco.

COMMENTARIVS.

Svpplicio affectorum, peremptorum, interfectorum, punitorum, citra bonorum proſcriptionem (de hoc enim actum eſt *ſuperiore lege*) bona, quibuſnam, quóue ordine deferantur, hàc conſtitutione Theodoſius M. diligentiſſimè cauet; ad rationem videlicet Iuris Ciuilis & Prætorij, quod ipſemet profitetur : *Iuris ciuilis*, inquam, id eſt legis XII. Tabb. & leg. Papiæ.

Primo igitur capite Filiis omnem ſucceſſionem defert; Filiis inquam tam primi gradus, quàm ſecundi, id eſt nepotibus, etiam ex filia, imò & Emancipatis. Nepotibus videlicet ita demùm, ſi nullus ſuorum eos antecedat; Emancipatis & Filiæ ita, ſi bona, ſi dotem conferant, quod & ipſum de Deportati liberis *ſup. l. prox.* dictum fuit. Denique ita Nepotibus : vt & cum filiis concurrentibus iis, & ſolis exiſtentibus hereditas in ſtirpes non in capita diuidatur. Et hæc de liberis primi & ſecundi gradus. Tertij gradus liberos, id eſt pronepotes admittit quoque Theodoſius, ſed non ita largiter : nõniſi ex virili quippe ſtirpe deſcendentes admittit: deinde ſemiſſem eis tantùm bonorum tribuit, alterum verò fiſco addicit.

Ex quibus omnibus hæc obſeruanda veniunt : In ſecundo gradu etiam ex filiâ nepotes admitti, non admitti in tertio, ex hâc Theodoſij conſtitutione, ad rationem Iuris ciuilis, quâ nati ex Filia non ſuccedebant iure repræſentationis; imò nec à Prætore vocabantur ex capite, *vnde liberi* : idque ius ſtetit per hæc tempora, & nouem annis demum poſt mutaturo id: *l. 4. ſup. de legit. hered.* Cùm tamen ex Conſtantij conſtitutione nulla facta fuerit huiuſmodi diſtinctio, *l. 2. ſup.* inter tertij gradus liberos ex filio vel filia. Ruſſum cum nulla facta fuerit graduum diſtinctio *lege* Valentinianea, putà *l. 6. ſup.* cuius mentio fit *l. 10. prox. inf.* Verùm indiſtinctè liberis ſubſtantiam damnatorum in qualiber caſu poſitis adiudicat.

Secundò obſeruandum, Nepotes ita demum admitti, ſi nullus ſuorum fuerit inuentus, qui eos antecedat; de quo vide §. *ita demum, Inſt. de heredit. quæ ab inteſt.* & §. *ſui 2. Inſt. de Hered. qualit.*

Tertiò obſeruetur, quod de reſciſſione capitis, dèque vocatis Prætorio Edicto per reſciſſionem capitis dicitur. Nempe emancipatis bonorum poſſeſſio datur, ac ſi capite minuti non fuiſſent : & ſic capitis minutio reſcinditur, pariter vt in Edicto de capite minutis eò res redigitur, ac ſi capitis minutio facta non fuiſſet. Denique emancipatio reſcinditur per bonorum poſſeſſionem, *l. ſed cùm patronus 6. §. 1. ff. de bonorum poſſeſſ.*

Quartò obſerua *duplex* ab inteſtato *ſuccedendi ius* ex XII. Tabb. ſeu iure ciuili, & ex Prætoris Edicto : quæ ſucceſſionum ab inteſtato recta diuiſio eſt.

Quintò obſeruetur *collationis* neceſſitas hoc caſu, quam & *ſuperior lex* requirebat.

Sextò notetur diuiſio *ſucceſſionis* in ſtirpes, non in capita : Non tantùm cum Nepotes cum filiis concurrunt, verùm etiam cum ſoli Nepotes ſeu fratrum liberi; quod hic expreſſè definitur, *verſ. Nepotes*; vt proinde iam conquieſcere debeat tot ingeniis agitata quæſtio, vtrùm duorum fratrum liberi in capita ſuccedant, an verò in ſtirpes, de quo alius erit dicendi locus.

Poſtremò

Postremò obseruetur, liberis primi & secundi gradus totam supplicio affecti successionem deferri: at liberis tertij gradus, non nisi semissem.

2. PARENTIBVS in defectum liberorum trientem bonorum damnati, Theodosius *hac leg.* adiudicat, reliquum verò bessem ærario publico: Ita quidem, vt si pater solus sit, totum trientem sibi vindicet: si mater sola quoque sit, eundem trientem adiudicat, si modo *Papiæ legis* priuilegiis nixa sit; id est si ius liberorum habet, atque trino partu fœcunditati publicæ gratiosa existat: si non sit, sextantem tantùm. Si autem pater & mater concurrant, triens inter eos diuidendus est ex æquo, si videlicet mater habeat ius liberorum: Nam si non habeat, pater ex triente tres vncias, mater vnciam tantùm feret.

Ex his obseruetur *Papiæ legis* priuilegium, & trini partus, seu iuris liberorum, quod & ipsum in specie *legis superioris* memoratur.

Secundò obseruetur proportio diuisionis inter patrem & matrem iure liberorum non subnixam, quæ est quadrantaria, id est, vt è quatuor partibus tres ferat pater, quartam mater; quæ & ipsa in specie *superioris legis* obseruatur, vers. *sin fœcunditatis*.

3. Avo verò & AVIÆ, fratribus & sororibus, liberis, patre & matre deficientibus, successio supplicio affecti defertur his conditionibus. Primò vt Quadrans tantùm his deferatur, non etiam triens, vt superiori capite.

Notetur ergo & hæc proportio, Filiis scil. primi & secundi gradus totus As relinquitur; liberis tertij gradus Semis; Patri & Matri Triens; Auo & Auiæ vt & fratribus & sororibus Quadrans.

Secundò obseruetur, paterno tantùm Auo hoc beneficium competere.

Tertiò Quadrantem inter eos diuidi, vt *sup. cap.* inter Auum & Auiam.

Quartò notetur, fratres & sorores cum his concurrere, emancipatos videlicet, sic quidem, vt in capita Quadrans diuidatur inter vterinos fratres & sorores; si verò consanguinei sint fratres & sorores, & quibus agnatio manserit, veluti legitimi heredes Auum & Auiam vincunt seu excludunt. Aui quippe & Auiæ gradu cognatorum inuitantur, at fratres agnati gradu legitimorum ex XII. Tabb. & iure ciuili: Obseruetur itaque differentia fratrum consanguineorum & vterinorum; rursum differentia fratrum consanguineorum, inter quos mansit cognatio, & eos qui capite minuti, quæ omnia vetustissimi iuris sunt vestigia. Quæ omnia prosequi longum nimis foret. In summam de *hâc l.* idem iudicium faciendum, & *huius l.* non minùs quàm *superioris*, cui ea coassanda est, vsus multiplex esse potest.

¶ *Ad* POSTVMOS *quoque* LIBEROS *beneficium legis 6. sup. pertinere: & cautelæ, quas obseruari oportet circa* VENTREM.

X. * Idem AAA. Postumiano P. P.

AD beneficium legis Valentinianæ † pertineant *Postumi* quoque puniti " patris, vt bona faciant non caduca." Et ne quis partum qui fuerit, vel suppositum arguat, vel non suppositum mentiatur, si fortè eo tempore, quo maritum seueritas rapiet ad pœnam" (excepto tamen Maiestatis reatu, sicut ante præceptum est) grauidam se vxor aduerterit, mittat ad Iudicem, conueniat Magistratus, maneat deposita de conceptione testatio, petantur futuræ partitudinis" testimonia, adhibitisque custodibus fecunditas " pudica seruetur. Quippe illam fidem solam generis fisco nostro volumus esse potiorem, de cuius minimè natiuitate dubitetur. Dat. VIII. Idus April. Constantinopoli, Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque damnatus prægnantem reliquerit vxorem, statim mulier de conceptu suo Iudicem, vel Curiales contestetur, vt cum pepererit, in bonis damnati postumus, id est post mortem patris natus succedat.*

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.* Iungenda autem huic. *lex 98. infr. de Decurionib.*
† Intelligit *legem sextam. sup. hoc titulo*, Valentiniani.
" Damnati, *d. l. 6.* rapti ad pœnam, *infr.* supplicio affecti.
" *Caduca* bona, *h. l.* dicuntur, quæ ex delicto in fiscum cadunt, de quo alioquin *suo titulo, de bonis vacantibus.*
" Capitis.
" *Partitudo, h. l.* vt & apud Plautum *Aulul. Actu 1. Sc. 2.* quod etiam obseruat Nonius *c. 2. voce, Partitudo 6.*
" Ita fœcunditatis priuilegium *l. 8. sup.* ita trino partu fœcunditati publicæ gratiosa, *l. 9. sup.*
" Genus pro liberis

COMMENTARIVS.

POSTVMOS quoque liberos damnatorum capite punitorum fisco præferri iubet *hâc l.* Theodosius M. constitutione videlicet *Valentinianeâ 6. sup.* confirmata, eòque tracta, atque eius beneficio non modò ad natos, verùm etiam ad postumos liberos porrectâ; excepto semper (pariter vt in *d. l. 6.*) Maiestatis crimine. In cæteris verò criminibus beneficia legum liberis tributa, ad postumos quoque pertinét ex communi iuris Regulâ. Vicissim in Maiestatis crimine odium in liberos etiam in Postumos diffunditur, vt spoliati scilicet bonis in Principem minùs audeant. Itaque

Itaque hæc *lex* Doctores noſtros quoſdam apertè refutat, qui ab irrationabili, vt volunt, odio *l. quiſquis*, Poſtumos ineptiſſimè excipiunt; quos & ratio *legis* illius, vt rectè Connanus obſeruauit *lib.* 10. *comment. in fin.* & textus *h. l.* expreſſus arguit.

¶ Cæterùm, ne qua fraus hâc parte vel controuerſia de partu poſtumo oriri poſſit, ne quis ſuppoſitum arguat, contrà ne facilè partus ſupponatur, Theodoſius Imp. *hâc l.* Edictum fermè Prætoris de cuſtodiendo partu obſeruari iubet: Quinque ſequentibus cautelis eum in finem conſtitutis, quæ poſt mortem damnati alicuius adhiberi debent. *Primò*, vxor damnati, quæ grauidam ſe aduerterit, mittere iubetur ad Iudicem, id eſt Rectorem prouinciæ certiorem facere debet de vtero ſuo. *Secundò*: ipſa conuenire debet Magiſtratus municipales ſcil. loci, vbi ipſa conſiſtit; id eſt apud quos (quod *Tertium*) fiet Teſtatio depoſita, id eſt ſcriptura ſeu acta geſtáue de conceptione: Et (quod *Quartum*) petantur futuræ partitudinis teſtimonia. *Poſtremò*. Cuſtodes ei adhiberi iubentur. Quæ omnia diligenter notanda ſunt velut ſingularia: ne alioquin, vt hîc dicitur, partum quis ſuppoſitum arguat: & viceuerſa, ne quis mentiatur nō ſuppoſitum; id eſt ne falsò neget ſuppoſitum, qui reuerà ſuppoſitus eſt.

¶ Obſeruandum denique, coaſſandam huic *legem* 98. *infr. de Decurionib.* quâ etiam *leg.* conſulitur Curiis, ſic vt de filiis pariter Decurionum aliqua caueat, nempe de his retinendis loco parentum excuſatorum, vt & de filiis Magiſtrorum ad Curiam vocandis: Et ſic in Curiarum fauorem contra filios nonnulla cauentur, vt *h. l.* retrò in filiorum fauorem, contra fiſcum. Curiæ ſcil. munerúmque publicorum potior ratio eſſe debet, *d. l.* 98. contrà, potior liberorum quàm fiſci: *h. l.* liberorum inquam, vbi fides generis adeſt. Seu de eorum natiuitate minimè dubitatur, vt *h. l.* dicitur: ſic vt hi faciant bona non caduca, id eſt, impediant ne fiſco adquirantur. Quæ ſimilibus firmare teſtimoniis, vel exemplis, nil attinet.

¶ *De Forma* Incorporationis *bonorum proſcriptorum, déque* Titulis *Principis adfigendis.*

x 1. * Imppp. Theodosivs, Arcadius, & Honorius AAA. Rufino P." P.

SI qui pro atrocitate commiſſi formam" eiuſmodi ſuſtinebunt, vt bona eorum proſcribtionis nomine vindicata fiſcalibus ſint ſocianda corporibus, commemorationem noſtrorum Nominum in his titulis nolumus" fieri, qui eorum poſtibus adfigentur, vel his", quorum ius ac proprietas auferetur." Officium etenim Palatinum" decem librarum auri multâ diſpendióque vexabitur", ſi hoc deinceps crediderit neglegendum." Dat. dic Kal. Maij, Conſtantinop. Theod. A. III. & Abundantio v. c Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſtinian.*
" *Rufinus* PP ſub Theodoſio M. Orientis ſcil. vid. *Proſop.*
" *Forma*, condemnationis ſcil. & Iudicis, ſententiæ.
" *ꝑ. Volumus*, mox vt pluribus oſtendam.
" De hoc loco mox.
" Intelligit Officiales Rationalium Rei priuatæ: de quo ad *l.* 1. *infr. de incorporat.*
" *Vexari* multa &c. eſt puniri, mulctari.
" E hæc vox ſuperiorem emendationem firmat. Præcipit enim *hâc lege* aliquid fieri, non vetat.

COMMENTARIVS.

AD Incorporationis formam pertinet hæc conſtitutio Theodoſij M. quæ nuper etiam ſolemnis euaſit, ob multa circa eam dicta tentatáque à Viris clariſſimis, non quidem per quos ea incorporatio fieri debeat, eam quippè formam præſcribit *l.* 3. *& l.* 7. *ſup.* verùm, quo ritu. Nempè, *Titulos* Principis nomine inſcriptos, per Palatinos, id eſt Officiales Rationalis rei priuatæ (vt docuit *d. l.* 7.) poſtibus eorum adfigi hâc conſtitutione Theodoſius iubet, *vel his* ſcilicet prædiis, *quorum ius & proprietas fiſco vindicatur*. Itaque *in h. l.* omninò reſcribendum, *Volumus*: quod & *lex* 20. *inf.* apertè confirmat; & *l.* 1. *inf. de incorporatione*: *l.* 4. *inf. de Aquaductu*: & Caſſiodorus 4. *var.* 14. *&* 5. *var.* 6. & Gregorius *in Regiſtro*: Nempe vt ſolius Principis erat titulos prædiis apponere, vt docet *tit. C. vt nemo priuat. tit.* & *Nouella Iuſtin.* 28. 29. 30. Ita eius nomen inſcribi oportuit. Hinc *Sacri Tituli* Symmacho *lib.* 5. *ep.* 54. Hinc *l.* 2. *infr. de incorporatione*, *Tituli*, inquit, *quorum adiectione prædia noſtris ſunt conſecranda nominibus*. Hinc *l.* 20. *inf. per agros*, *per cuncta domicilia*, *titulos noſtræ Serenitatis affigi præcipimus*: Omitto innumera alia, quæ ad *d. l.* 1. *de incorporatione*, congeram. Quare primus error eſt Viri Clariſſimi *de modo vſurarum*, *p.* 640. *v. & p.* 644. qui, *nolumus*, hîc tuebatur, quaſi præ modeſtia Auguſti illi quorum hæc *lex* (*Theodoſium* ſolum dicere debuit, qui ſecundus error) in titulis illis cōmemorari ſe noluerint: Nam imò commemorari eos omninò oportuit, & verò iubet *h. l.* Theodoſius, quod etiam ex *fine legis* diſcimus. Neque quidquam tam ſolemne & requiſitum hâc in re: vide & *Βασιλικὰ ὀνόματα*. Idémque in *l.* 1. *Cod. vt nemo priuat.* dicitur, *Regia tantùm Maieſtatis eſſe*, *vt noſtra Domus & patrimonia titulorum inſcriptione legantur*, *& nomen Dominicum præſcribi*. Vbi *nomen Dominicum*, ne quis erret, eſt Imperatorium non Domini priuati. Vide & *Nouellam* Valentin. 28. *de Tribut. fiſcal.* Neque etiam eidem Viro CL. (qui tertius ad *hanc l.*

eius error est) accedo, in *hâc l.* reponenti, *vel velis*, pro, *vel his*: nam neque posteriora illa hanc emendationem ferunt, *quorum ius ac proprietas auferetur*, quæ sanè cum illis, *vel velis*, nec quicquam cohærerent, Quid igitur? Reponendum putet quis, *velut his*: vt itâ his verbis ratio contineatur, cur commemoratio Principis in his titulis fieri debeat, iique postibus domorum bonorúmque adfigi debeant, vtpote vel ceu quorum ius ac proprietas his auferatur. Nempè indicio hæc sunt, auferri bona hæc priuato pristinóque domino; contrà fisco seu Imperatori ea adquiri: quare mutato domino in Imperatorem, eius nomen titulis adfixis adscribi oportet. Tandem neque eidem accedo, tertiâ emendatione *h.l.* percellenti: Nihil enim hic immutandum: hîs scil. verbis, *vel his*, indicantur alia bona prædiáque seu fundi, quàm *postes* seu domus. Nempè vt bona seu prædia alia vrbana erant, quæ *postium* appellatione hîc designantur, quomodo & Chrysostomus loco quem profero ad *l. 1. inf. de incorporat.* disertè σύμπαντα ἐν ταῖς θύραις vocat: alia verò rustica erant, itâ vtrisque tituli hi assignabantur. Ideò & *l. 20. dicitur per agros, & per cuncta domicilia*.

¶ Tandem rectè *hâc lege* dicitur, *nostrorum nominum*, neque hoc mutandum in, *numinum*, quod Vir doctus ille alioquin, quarto ad *hanc l.* errore, voluit. Ita enim quoque in *d. l. 1. de incorporat.* nostris nominibus, *l. vnic. sup. si quis Imperatori maled.* quæ & ipsa Theodosij M. est, *si quis petulanti maledicto nomina nostra crediderit lacessenda.*

¶ Ad legis sententiam nunc redeamus. Ergò iubet omnino *hâc l.* Theodosius M. proscriptorum bonis titulos Imperatorios adfigi, adponi: quod iam Palatini facere *negligebant*, hoc solemni ritu non obseruato. Quibus ideò decem auri librarum multam imponit. Quod quidem ipsum clarè ostendit in *superioribus* legendum, *Volumus*. Nempè noluit id *negligi*, voluit contra obseruari: Ritus denique hic & solemnitas necessaria in incorporatione bonorum, ne alioquin hoc non obseruato, etiam non proscriptorum bona fisco calumniosè vindicarentur. Et sic exemplum habemus *solemnitatis* necessariò obseruandæ.

¶ *De* TATIANO: *déque* RESTITVENDIS *bonis quibusdam, quæ proscripta fiscóque incorporata vel donata fuerant: Constitutio singularis Theodosij M.*

XII. * Idem AAA. Rufino P.P.

OMNIA proscribtorum bona, quæ fisco iusserat Tatianus adnecti, vel ipsis, qui propriam nuditatem: vel illis, qui suorum mortem in extremâ positi egestate lugent, sine dubitationis obstaculo reddi præcipimus. Dat. Prid. Id. Iun.'' Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio v.c. Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à C. Iust.* Iungenda autem *huic* est *l. 23. inf. de annon. & tribut.* Item iungenda *l. 13. inf. prox.* quarum interpretatione simul defungemur.
'' *Rufinus* PP sub Theodosio M Orientis scil.
'' Ita quoque *d. l. 23. inf. de annonâ & trib.* verùm ex *l. 13. inf.* reponendum *Ian.*

XIII. * Idem AAA. Drepanio Com. R. P.''

OMNIA proscribtorum bona, quæ fiscI nomine singulis'' quibusque Tatianus eripuit, vel ipsis qui gladio aceruiorem ''stilum'' passi ærumnas suas nuditatem'' fleuerunt: vel eorum, filiis, ac propinquis, qui'' cruentas excepêre sententias, restitui mox iubemus: ita vt omnes, qui aliquid ex huiusmodi bonis nostra liberalitate meruerunt, restituere indepta cogantur. Dat. Prid. Id. Ianuar.'' Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss.

NOTÆ.

* Iungenda vt dixi *huic* est *l. 12. prox. inf.* itémque *l. 23. inf. de annon. & tribut.*
'' Scilicet ad diuersos Magistratus super eadem re ei exequendæ Principum Constitutiones procedere solitæ seu emanare & exire. Ideò autem *Comiti Rerum priuatarum* hæc inscribitur, pariter vt *l. 17. inf.* quia de proscriptorum bonis agitur, déque eorum petitione; quæ priuato ærario competebant, seu priuatæ rei commodis, vt ait *lex 7. sup. h.t.* seu fiscali dominio vindicabantur, *l. 4. sup.* Quod & ipsum testatur Symmachus *lib. 5. ep. 66.* & Cassiodorus *6. var. 8.* Quod confirmat quoque *Nouella* Theodosij *47. de competitionibus.v.* & *Nouellam* Maioriani 7.
'' De hâc formulâ consule *Glossarium.*
'' Acerbiorem. Hoc autem vult: Proscriptione acerbiorem esse gladiom.
'' *Stilum* pro proscribtione vsurpat absolutè. Aliàs stilus proscriptionis, *l. 7. sup.*
'' ✕ *Nuditatémque*, vel *nuditate.*
'' Hæc referenda sunt non ad proxima filiis & propinquis, sed ad illa remotiora, *vel eorum.*
'' Reponendum: *Iunias*, ex *d. l. 12. prox.* itémque ex *d. l. 23. inf. de annon. & tribut.* nisi ambæ illæ ex hâc emendandæ sunt.

COMMEN

COMMENTARIVS.

Restitvi, ſeu, reddi quandoque bona vel ipſis proſcriptis ſuperſtitibus, vel ſi capitalem ſententiam, &, vt loquitur *l.* 13. eruentam excepiſſent, eorum heredibus ſolita, non modò ex merâ Principis largitate & munificentiâ, humaniore duriores caſus & triſtiorem fortunam molliente; vt loquitur *l.* 17. *inf.* déque eo dicendi locus erit, *inf. t. prox. de ſent. paſſ. & reſt.* verùm etiam quia ludicis à quo proſcriptio facta fuerat, acta poſtea reſciſſa fuerunt, veluti Præfecti Prætorio. Nam his in ſummâ adminiſtrationis poteſtate poſitis proſcribere & confiſcare licuit, *l. vnic. ſup. Ne ſine iuſſu Princ.*

¶ Eius rei exemplum præbent *hæ duæ leges*, quibus alioquin & *Tertia* iungenda eſt, putà *lex* 23. *inf. de annon. & tribut.* in Tatiano, inquam: Præfecto Prætorio Orientis, cuius acta *Quartâ* adhoc conſtitutione irritantur, *l.* 131. *inf. de Decurion.* itémque Proculi Præfecti Vrbis filij eius *l.* 12. *inf. de annon. ciuic.*

¶ Cæterùm, quæ hunc Tatianum ſpectant, ea prolixè notata reperies ſemel ad *l.* 9. *ſup. de indulg. crim.* quæ *lex* huic contraria eſt. Eâ quippe *lege*, quæ *hac noſtra* poſterior eſt, fama Tatiani reſtituitur, ſimul & Prouinciæ Lyciæ ab *Arcadio* filio Theodoſij, quæ his *legibus* & aliis perſtringitur. Fuit hæc ſcil. Tatiani ſors, vt in ſummâ ſub Theodoſio adminiſtratione poſitus, Rofini (cui *lex* hæc inſcribitur) offenſionem incurrerit, & Rofino autore iudicéque patriam Lyciam incolere iuſſus ſit, ſeu eò in exilium miſſus, eiuſque acta reſciſſa fuerint, & in his ea quæ his duabus *legibus* irritantur; itémque *l.* 23. *inf. de annonâ & tribut.* & *l.* 131. *inf. de Decurion.* putà noua tributa, nouæ præſtationes ab eo humeris prouincialium impoſitæ, *d. l.* 33. & *d. l.* 131. itémque bonorum proſcriptiones eius iuſſu factæ *his duabus legib.* Paritérque infirmata geſta filij ipſius Proculi, *d. l.* 12. *inf. de annon. ciuic.* Atque hæc ſub Theodoſio M. qui ideò bona Tatiani iuſſu priuatis erepta fiſcóque incorporata, vel priuatis quibuſdam donata reſtituit *his duabus ll.* Eo autem ſublato filius eius Arcadius Tatianum hunc reſtituit, vt oſtendit *d. l.* 9. *ſup. de indulg. crim.* Simúlque ipſi Prouinciæ Lyciæ; vnde is oriundus erat, prior fama & meritum inter cæteras Prouincias renouata fuerunt, vt proinde fallatur admodum Vir doctus, qui putat proſcriptos à Tatiano, de quibus *hæ legibus* agitur, Lycios fuiſſe, in quos Tatianum ex nullâ, vel leui causâ, ſæuiſſe vltione acerbiſſimâ colligi poſſe putat ex *d. l.* 9. Contrarium enim ex eâ *lege* colligitur; maculam enim Lycia incurrit, non aliâ de causâ, quàm quia inde Tatianus oriundus erat, atque in eam procul-dubio non ſæuior, quod ille vult; verùm pronior fuit.

¶ *De* Rvfino: *&* vt Privatorvm *bona proſcripti alicuius bonis immixta, per viam iuris repetantur, non verò ſponte vindicentur.*

xiv. * Impp. Arcad. & Honor. aa. Cæſario p. p."

Serenitatis Noſtræ prouiſione ſolitâ commonemus, Vt ea quæ Rufinus quondam cùm viueret quoquo pacto poſſedit, in eodem ſtatu interim maneant, nec quiſquam ſibi poſt eius obitum ſpontaneam vindicandi tribuat poteſtatem. Nam qui tranſacto tempore" ſiluit, ac Rufinum tenere conceſſit, fiſcum quoque noſtrum ſine præiudicio poſſidere patiatur. Hoc Edictis" propoſitis per omnes prouincias" præcipimus diuulgari: quod" cuncti ſciant, iacturam ſe perpeſſuros grauiorem, totiúſque rei familiaris periculum, niſi ante" præceptum noſtrum manus ab his quæ Rufinus viuus poſſederat, voluerint abſtinere. Dat. Id. Feb. Conſtantinop. Arcadio a. iv. & Honorio iii. aa. Coss. [396.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *Lex à Cod. Iuſt.* quia temporalis eſt, & *priuilegium* potiùs quam *lex*: Cæterùm famoſa *lex*, *ſi quis maior, ſup. de pactis & tranſact.* ad manum habenda, ad hanc *legem* meliùs intelligendam.

" *Orientis*: Rufini in eâ Præfecturâ ſucceſſori.

" id eſt, præterito. Quo tempore? quo Rufinus vixit.

" *Edictis* propoſitis per prouincias Præfecti Prætorio Conſtitutiones diuulgabant. vid. *Paratit. de Conſtit. Princ.* & quæ dicta ad *leg. vn. inf. ſi per obreptionem*, &c.

" Prouincias intelligit per Præfecturam Prætorianam Orientis.

" ✱. quò. " Imò poſt hoc præceptum.

COMMENTARIVS.

Immixta priuatorum bona bonis proſcripti repetundarû rei, ſuppliciôque affecti Rufini ſponte ſeu propria autoritate occupari ab iis qui ſe dominos dicunt, vetat Arcadius *hac l.* de quo alioquin pleniſſimè dictum fuit *l.* 3. *ſup. Vnde vi*: verùm interim ea apud fiſcum in eodem ſtatu manere vult: cúmque, qui ſuperſtite eo, qui poſtea proſcriptus eſt, ſiluit; quem cùm viueret poſſidere & tenere conceſſit, Fiſcum quoque ſine præiudicio poſſidere pati vult ſine præiudicio, id eſt vt antea dictum, interim, non turbatâ poſſeſſione Fiſci. Ita enim hæc verba accipienda ſunt, poſſeſſionem videl. huiuſmodi bonorum immixtorum bonis proſcripti

interea

intetea penes Fiſcum manere oportete, dùm ordine viâque iuris, & vt in illo eſt, *in iure manum conſertum,* non ſolidâ vi, probato priùs dominio, vindicantur. Poſſeſſioni Fiſci præiudicium fieri non oportet. Præiudicium fit, cùm poſſeſſio eius turbatur. Noo magis Fiſci poſſeſſio quàm priuati, bona etiam publici latronis, cuiuſmodi *Rufinus* fuit, (de quo *hac lege* agitur) poſſidentis, turbari debet. Quamlibet publicus quis latto ſit, bonáque ſua his propalàm immixta quis agnoſcat, viâ tamen iuris ea repetere debet, non ſpontaneâ autoritate occupare: & vt habet *d. l. 3. ſup. vnde vi* : (quæ *huic* ſimillima eſt) puniendi ſunt, qui contumaciùs quàm decus publicum ſinit, ſe erexêre, quique cùm litem inferre potuiſſeor, iudicium expectare noluerunt, & victoriam ſpreuêre, quam iudicij proſcripſiſſet euentus, & litis euentum operiri noluerunt, ſed cùm recipere *lege* potuiſſent, violenti examinis contemptores amplexi ſunt quod dedit audacia. Denique hic ſenſus eſt; Eum, qui inter proſcripti bona rerum ſuarum aliquid agnoſcit, id non propriâ autoritate inuadere, ſed viâ iuris repetere debere.

¶ Eſt autem hæc lex nominatim de *Rufino.* Nempè Rufinus hic Præfectus Prætorio Orientis, Tyrannidis affectatæ & Gothorum in Orientem immiſſorum reus, ante portam vrbis Conſtantinopolitanæ Imp. Arcadij iuſſu ſuperioris anni 395. fine, quinto Kal. Decembris, id eſt ante duos circiter menſes, quàm hæc *lex* lata eſt, trucidatus fuit, vt teſtatur Zoſimus *lib. 5. p. 785.* Oroſius *lib. 7. cap. 37.* Claudian. *libris duob. in hunc Rufinum.* Symmachus *lib. 6. epiſt.* 14. Aſterius *homil. de Feſto* Kalendarum, Socrates *lib. 6. cap.* 1. Sozomenus *lib. 98: cap.* 1. Philoſtorgius *lib.* 11. c. 3. Marcellinus *Chronico:* & Faſti Siculi *prædicto anno, Olybrij & Probini conſulatu.* Hic idem Rufinus inexplebili rapacitate fuiſſe notatur, priuatorúmque bona ad ſe iniuſtis rationibus (quod *ad h. l.* pertinet) traxiſſe. Et verò eodem pertinere docuit famoſam illam *legem, ſi quis maior. ſup. de pactis & tranſact.* de quo inſignes loci apud Claudianum, & Suidam ex Eunapij Sardiani vel alterius vetuſti ſcriptoris *χρονογραφία*, itémque apud Zoſimum *lib.* 5. Quâ causâ Symmachus eum vocat *prædonem annoſum*; Et *inſatiabilem auri proluuiem* ei obiicit. Claudian. *lib.* 1. Itaque interfecto ei manus dextra abſciſſa, & ad dedecus inſatiabilis auaritiæ oſtiatim circumlata eſt, ſtipem mendicatura, vt docet Hieronymus *in epitaphio Nepotiani : & Epiſtol. ad Heliodorum* : & elegantiſſimè Claudianus *lib. 2. in hunc Rufinum.*

Dextera quin etiam ludo conceſſa vagatur
Æra petens, pœnáſque animi perſoluit auari,
Terribili lucro viuóſque imitata retentus,
Cogitur adductis digitos inflectere neruis.

Adde & Philoſtorgium, *lib.* 11. *c.* 4. & Nicephorum ex eo : & Marcellinum *Chronico.* Nempe qui viuus priuatos argento emunxerat. Qui verò manum illam oſtentabat, hæc ſermone patrio quaſi per iocum clamitabat : *Δότε ἀπλήστῳ*, vt habet Græca Hiſtoria, ac nominatim Zoſimus *lib. 5. p. 785.*

vnde multum pecuniæ ex re ludicrâ iis obtigit. Eius itaque bona quoque publicata fuerunt, vt hæc quoque *lex* noſtra docet, itémque *lex proxima,* quæ eodem pertinet. Meminit & Symmachus *lib. 6. Epiſt.* 14. *Dubitare*, inquit, *vos video, an Rufini pœnam ſecuta ſit etiam publicatio facultatum. Fides præſtò eſt Imperialibus ſignata præceptis. Et tamen prædonis annoſi merita pendentibus, non fuit ambigendum, quod ſpolia Orbis deſideraret ærarium.* Rectè *ſpolia Orbis*, vocat bona Rufini aucta deprædationibus. Ita enim omninò apud Symmachum legendum eſt, non vt hactenus nullo ſenſu, *ſpoliare Vrbis.* Rufini quippe domus erat quaſi ſpelunca latrocinij, de quo hic inter cæteros inſignis eſt Claudiani locus *lib. 1. aduerſus hunc Rufinum* :

———fluctibus auri
Expleri calor ille nequit; cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuiſſent:
Rufino populandus erat, dominóque parabat
Exitium fœcundus ager; metuenda colonis
Fertilitas: Laribus pellit, detrudit auitis
Finibus, aut aufert viuis: aut occupat hæres.
Congeſta cumulantur opes, orbiſque ruinas
Accipit vna domus: populi ſeruire coacti,
Plenáque priuato ſuccumbunt oppida regno.

¶ Igitur cum inter hæc Rufini bona & ſpolia complurimi bona ſibi per iniuriam erepta agnoſcerent & lugerent, Rufino iam cæſo manus his paſſim iniiciebant, vt hæc *lex* noſtra docet, cui accedit quod ſcribit Zoſimus *lib. 5. p. 785.* vbi de Eutropio καὶ τὴν μὲν Ῥουφίνου οὐσίαν κατὰ τὸ πλεῖον ἐσφετερίζετο, καὶ ἑτέρους ἐνδιδοὺς ἐκ ταύτης οἰκειοῦσθαι τὰ ὅπως οὖν ἄξια τῆς αὐτοῦ κλήσεως νομίζομεν. Ait Zoſimus Eutropium Rufini bona potiſſimam partem ſibi inter iiſſe, aliiſque permiſiſſe, vti ſibi ex iis tantùm vindicarent quantum ſibi conuenire putarent. Verùm id Arcadius *hac lege* fieri prohibet, & ſi qui ante *hanc legem* manus his immiſiſſent, abſtinere commonet grauiſſimâ pœnâ propoſitâ; iacturâ, inquam, totius rei familiaris : ſed parte alterâ reſerata his via iuris, repetendi videlicet ea, quæ ſua agnouiſſent iudicio. Et tamen cum Arcadianorum temporum rationem & turpitudinem animo repeto, vt inanem tantùm ac ſpoliatis grauem *l. ſi quis maior, ſup. de pactis & tranſactionib.* fuiſſe, *eâque lege* ſpolia Rufini velut lege publica iam comprobata, exiſtimo; Ita & hanc pariter cæſo iam Rufino, ſpoliatis grauem, & fiſco tantùm ditando latam non inani coniecturâ ducor. Sic & viuo Rufino & mortuo ſpoliatis ſpes omnis præciſa: vt prouinciales & ſpoliati iam vſurpare illud Iuuenalis omnino potuerint, de Rufino:

———& hic damnatus inani
Iudicio, quod enim ſaluis infamia nummis?
Exul ab octauâ Marius bibit & fruitur Dis
Iratis, at tu victrix prouincia ploras.

¶ Sanè mox *l. 15. prox. inf.* cùm de vxoris Rufini & aliorum proſcriptorum bonis quæreretur, ei permiſſum & deinceps aliis proſcriptorum vxoribus ſuas facultates velut iniectâ manu vindicare.

¶ *Ad*

¶ *Ad* Uxorum *&* Propinquorum *bona proscriptionem non porrigendam.*

XV. * Idem AA. Cæsario P. " P.

SI quis posthac stilum" (quod absit) proscribtionis exceperit, solus criminis sui soluat pœnas, neminem" habeat in bonorum amissione consortem. Sit à proscribti mariti forte *Uxor* aliena quo (vt adsolet) proscribto, vxor proprias (velut manu iniectâ) mox vindicet, aut certè quoquomodo occupatas statim recipiat facultates. Dos etiam,non quæ aliquotiens inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur,sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, præsentetur." Ea etiam,si " forte cum proscribti bonis mixta sunt, non negentur, quæ ab innoxio athuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit. ¶ Sin" verò frater,soror, propinquus,adfinis,& quicumque proscribto qualibet forte sociantur: Tam longè enim vnusquisque à metu ac pœna abesse debet,quàm alienus à crimine est. Dat. III. Non. Aug. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss. *

Interpretatio. *Quicumque damnari proscribique meruerit,ab eius facultatibus bona vxoris sequestrentur,ita vt & dotem,quam marito vxor, aut eius parentes obtulerunt & donationem, quam ante nuptias pro coniunctione susceperat, vxor retineat, sibique vindicet à bonis proscripta facultatis aliena,quia mariti crimine vxor non potest obligari.*

N O T Æ.

* *L.9.in pr.C eod.tit.*hinc desumpta est. Iungenda autem huic *l.18 sup.de accusat.& inscription.*quæ tamen inscripta *Maximo PF.P.*Concordat autem huic,*l.1.sup.h.t.* quinimò & *l.18.supr de pœnis.*

" De stilo proscribtionis vide quoque *l.7.& 13. sup.de pœnis.*

" Hæc sententia abest à *C.Iust.* vsque ad illa, *vxor proprias.*

" Non propinquos,notos & familiares *d.l.18.& h.l.*non liberos, *d.l.1.* non vxores, *d.l.1.& h.l.* non fratres, sorores, affines, vel proscripto qualibet sorte sociatos, *h.l.*

" *Repræsentetur.* C Iust.forte etiam *retentetur* legas; quanquam & *præsentetur* stare potest, pro præstabitur.

" Sententia hæc abest à *C.Iust.*

" Secundum caput de *fratribus*,&c.quod & ipsum abest à *C.Iust.*Rescribendum autem hic: *sit verò*, scil. alienus, vt *suprà Sit à proscripti mariti forte vxor aliena.*

COMMENTARIUS.

1

UXores, fratres, sorores, propinquis affines, cæterique qualibet sorte proscripto sociati, bona sua, vt cætera integra atque illibata habere debent. Iam longè scil. vnusquisque à metu ac pœna abesse debet, quàm alienus à crimine est, vt hæc *lex* eleganter loquitur; vel vt Constantinus *l. 1. sup.* alieni criminis infortunio stringi nemo debet. Proscriptus solus criminis sui pœnas soluere debet, neminemque habere in bonorum amissione consortem, vt *hac l. initio* dicitur, vel vt idem Arcadius *l. 18. sup. de pœnis*, ibi pœna esse debet, vbi & noxa est: ac peccata suos tenere autores, nec vlteriùs progredi metus quàm reperitur delictum. Quæ sententiæ vt compares sunt, ita tres hæ *leges* argumento concordant.

¶ De Uxore proscripti primùm videndum est, quanquam de eâ iam satis multa ad *d. l. 1. sup.* Nempè *propria sua bona* consequi debet, idque duplici ratione vel viâ; Nam si bona mariti nondum occupata fuerint, ea mox vindicare ipsa potest, velut manu iniectâ; Quod singulare est. Manus iniectio seu χειρεμβολὴ Vxoti proscripti conceditur ad vindicāda propria bona sua,quæ aliis nō cōceditur;quorū bona proscripti bonis immixta;vt cautū nominatim *lege proxima sup.*in eadē specie de Rufino :&*lege 3.sup.vnde vi*,quinimò & *l.13.ff.quod met.caus.*& *leg. pen.ff.ad l. Iul.de vi priuatâ.*Altera ratio est,si iā occupatæ fuerint facultates mariti,vt sua repetat,statimq; recipiat.In quo postremo Vxori cum aliis cōuenit.

¶ *Dotem* pariter recipere debet. Dos si cum cæteris bonis confiscata & occupata, mulieri reddenda est. Vxor in dote creditorum numero est, *l. si marito 31.in pr. ff. sol. matr.& l. 1. C. de fideiussor.* quibus sanè creditoribus fiscus satisfacere tenetur. Vt autem dotem proscripti Vxor petere possit, non satis est probari eam dotalibus instrumentis: Nam aliquoties, id est nonnunquam dos inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur, vt *h l.* loquitur, id est instrumentis sæpè continetur nuda confessio dotis, dosque cauta est tantùm, non numerata: de quo titulus *Cod. de dot. cauta, non numerata*: idque est, quod ait lex *inaniter*. Nuda igitur confessio dotis cautæ, Fisco non nocet; & vt Vxor dotem repetere possit, *docere* debet, id est probare, se eā *corporaliter* tradidisse,vt hæc *lex* loquitur,id est seipsâ & corporali traditione.

¶ Præter propria bona, præter dotem Vxor proscripti insuper vindicare potest, seu repetere *donationem*, quam maritus ante nuptias adhuc innoxius, id est ante reatum contulit. Quā parte Arcadio mens alia fuit, quàm Constantino *l. 1. suprà*, qui donationem quoque constante matrimonio factam Vxori adiudicabat:vbi vid.quæ dixi.

¶ De Fratribus, Sororibus, propinquis & Affinibus nihil attinet plura dicere. De his satis dictum ad *l.18.sup.de pœnis.*

¶ At illud notandum est, pertinere hanc Arcadij *legem* ad Vxorem & propinquos Rufini; aliorumque cum eo proscriptorum, de quo *superiore lege* actū. *Sanè Rufini nominatim* vxorē interfecto marito, vnâ

vnà cum filiâ ad Ecclesiam confugiſſe, mox verò permiſſam Hieroſolymam nauigare, teſtatur Zoſimus *lib. 5. p. 785.* vbi vitæ quod reliquum erat, exegêre. Itaque & ſecuritati ipſius aliarúque conſultum, ſed & bonis earum hâc conſtitutione: atque hâc occaſione cum & in earû bonarum & ſæuitum fuiſſet, atque in propinquorum Rufini eiúſque affiniom, lata hæc *lex*, ne quid de cætero proſcripto aliquo tale aliquid fieret.

¶ *De* GILDONE: *& vt* RELIQVA *tributariæ præſtationis ab actoribus & conductoribus bonorum proſcripti non ſoluta, præſtentur.*

XVI. * Idem AA. ad Peregrinum Com. & Procuratorem diuinæ domus.''

EX poſſeſsionibus Gildonis, '' quæ ad noſtrum '' ærarium ſunt deuolutæ, canonem'' omnium titulorum ex integro ſolemni more inputata cautione ſolui præcipimus. Dat. Kal. Decemb. Altino, Theodoro v.c. Coſs.. [399.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à C. Inſt.*
'' Per Africam vid. *l. 7. & 9. ſup. de Metatis.*
'' Ad eundem pertinet *l. 19. inf. h. t. l. 19. ſup. de pæn. l. 7. & 9. ſup. de Metat.* Et ſic quinque leges de GILDONE ſunt.
'' Ita pariter *d. l. 9. de metatis.* priuatum, ſeu ad diuinam domum, vt inſcriptio *huius l.* docet & *l. 7. ſup. de Metatis.*
'' Patrimonium noſtrum, *l. 19. infrà.*
'' Vid. *inf. tit. de canone larg. titulor.*

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIÆ præſtationes (quæ *Canonis* & *titulorum* appellatione deſignantur,) poſſeſſionum nomine, per impotentiam domini ab eius conductoribus non præſtitæ, quamlibet confiſcatis poſtea poſſeſſionibus, præſtari adhuc debent. Hæc *huiuſce legis* eſt ſententia, cuius ſpecies eſt: Gildo Comes Africæ (de quo actum fuit pleniſſimè *ſup. l. 7. de Metatis.*) per duodecim integros annos, varias poſſeſſiones, ſeu varia prædia per Africam habebat, vt præter hanc *legem* docet *l. 19. inf. h. t.* itémque *d. l. 7. & 9. ſup. de Metatis.* Huiuſmodi poſſeſſiones conductores exercebant, id eſt priuati ab eo conductas habebant, de quibus conductoribus in genere extant tituli *inf. lib. 10.* Huiuſmodi conductores ipſo Gildonis nomine tumidi tutique, quóſque Gildonis metu tributarij exactores ad tributorum præſtationem cogere non poſſent, tributis non ſatisfaciebant; vt fermè potentium non modò actores, ſed & cæteri veluti conductores eadem diſciplina cum cæteris teneri ſeſe fermè negant nolúntque, & ſupercilium erigunt faſtúmque, vt docet *l. 1. ſup. de iuriſdict.* quæque ei coniungenda eſt *lex 6. inf. de exactionib.* & *l. vnic. inf. de conductor.* & *l. 1. inf. de actor. proc. & conductor. rei priuatæ.* Verùm cùm iam Gildonis autoritas, imò Gildo ipſe concidiſſet, atque eius poſſeſſiones ærario vindicatæ fuiſſent, Honorius hac conſtitutione iam ab huiuſmodi conductoribus neglectam vel recuſatam præteriti temporis tributorum collationem repoſcit, niſi quatenùs tenera tributa à ſe illata *cautionibus*, id eſt ſecuritatibus ſeu apochis docere poſſint: *Cautiones* pro apochis *hic*, & *l. 2. inf. de ann. & trib.* vnde & plenius cautiones apocharum *l. 16. de Suſceptor. l. 3. de fiſci debit.* Vt Principis, ita potentium conductores ad ſolutionem ſpecierum ſolemnium debiti vigoris auctoritate cogendi ſunt, vt de conductoribus Principis nominatim cauetur, *l. 6. inf. de exaction.* quæ iungenda eſt *dicta l. 1. ſup. de iuriſdict.* & ſi cogi tùm non potuerint, vbi iam poſſunt reliqua præteriti temporis non exacta, ex integro ſoluere cogendi ſunt. *Ex integro*, id eſt, hodie, nunc; ſic vt quod antea factum non fuit, iam ſaltem fiat:

¶ Cæterùm inſcribitur hæc *lex*, quæ eſt de poſſeſſionibus Gildonis, *Comiti & Procuratori diuinæ domus.* Nempè Gildonis poſſeſſiones hoc anno adhuc procurabat Comes & Procurator diuinæ domus, qui cæteras res priuatas in Africâ curabat; verùm poſtea ſuus & peculiaris *Comes patrimonio Gildoniaco* præpoſitus fuit, vt docet *Notitia Imperij* ſub *Comite Rer. priuatar.* Nempè quod hæc forent ampliſſima; quibus & acceſſêre alia Satellitum ipſius. Sic quidem, vt, quod Manuſcripti *Notitia* præferunt, hic Comes Gildoniaci patrimonij habuerit Procuratores, Præpoſitos. & Rationales per diuerſas Africæ Prouincias, haud aliter ac Comes rerum priuatarum, ſed & proprium officium.

¶ *De*

¶ *De non* PETENDIS *à Principe bonis proſcriptorum intra biennium.*

XVII. *Idem AA. Studio Com. R.P."

NE quis proſcribtorum bona, vel eorum qui publicam videntur " excepiſſe ſententiam," intra biennium" æſtimet poſtulanda. Abſtineant facultatibus intra id temporis expetendis, vt aut proprias quis recipiat, ſi (vt nobis ingenitum eſt) duriores caſus & triſtiorem fortunam Imperatoria humanitate molliamus: aut tum demum poſtulet, cum iam fiſcalem potius quàm proſcribtorum expetiſſe noſcatur. Si quis autem petendas proſcribti, vel deportati" intra biennium crediderit facultates, careat fructu liberalitaris Auguſtæ: ita vt nec inſtruantur huiuſmodi petitiones, nec ſi temere inſtructæ fuerint,& ſub ſpecialis beneficij munificentia"noſtra prouocauerit liberalitatem, habeant aliquas vires indulta. Dat. XIII. Kal. Feb. Conſtantinop. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

INTERPRETATIO. *Bona eius qui proſcribi meruerit, intra biennium non competantur. Si quis vero intra biennium proſcripti bona petierit, quod meruerit non valebit, quia ſolita miſericordia noſtra pietas commoueri, & reddere quæ merito commota iuſſit auferri.*

NOTÆ.

* Repetita extat hæc *lex* totidem verbis *l. 23. infr. de petitionibus.* Confirmatur hæc *lex* ab Honorio fratre, *leg: 29. infr. de petit.*

" *Comitis Rer. priuatar.* cui hæc *lex* inſcribatur.& *l. 13. ſupr.* iam ad eam dixi.

" Deportationis ſcil. *vt infr. verſic. ſi quis proſcripti, vel deportati.* Nempe rei vel nominatim proſcripti: vel ipſo pœnæ genere:deportationis ſcil. per ſe nomen rerum omnium ſpoliatio eſt, vt docebit *l. infr. vnic. de ſentent paſſ.*

" *Videntur excepiſſe*, id eſt exceperunt ſtilo huius ſeculi: Vide Gl. ſſarium.

" Vt ſupra, *vel eorum qui publicam videntur excepiſſe ſententiam.*

" De hac precum inſtructione, *l. 14. 16. 26. infr. de petition.*

" Munificentiam noſtram *d. l. 23.* Locus hic ita reſtituendus: *Et ſub ſpecialis beneficij munificentiâ, noſtram prouocauerint liberalitatem.*

COMMENTARIVS.

PETITORVM, (ſi de quibus pleniſſimè *infr. titulo de petition. lib. 10. & titulis proximus*) prædæ, libidini, cupiditati hac Arcadij conſtitutione occurritur. A. D. 401. Petitorum, inquam, bona proſcriptorum vel deportatorum à Principe poſtulantium, quorum fauces aperuit vel ſaginauit Principum peſſimus quiſque; vt his occurrit optimus quiſque. Quam in rem nonnulla iam notata ad *l. 3. ſupr. hoc eod. tit.* Vt omittam alias rationes, quibus occurſum his ſubinde fuit, de quibus ſingulis *ſuo titulo*: hunc inter cæteros Arcadius *hâc lege* conſtituit; nempè vt ne intra biennium à Confiſcatione vel deportatione alicuius bona poſtulari ſeu peti poſſint. Quod quidem etiam Honorius frater Arcadij noſtri conſtituit, *l. 29. infr. de petit.* Vbi hanc *legem* inouit & firmat. Id quod Theodoſius Iun. poſteà, Anno mutauit. *Nouellâ de competitionibus. 27.*

Duas porro eius rei rationes Arcadius aſſignat: Prima eſt longè humaniſſima, à quâ ſeipſum Arcadius commendat his verbis: *vt nobis ingenitum eſt, &c.* ne hâc intempeſtiuâ & præproperâ petitione impediatur fortè Princeps ipſiſmet proſcriptis bona ſua reddere, atque, (vt eleganter loquitur) *duriores caſus & triſtiorem fortunam Imperatoriâ humanitate mollire.* Quod Clementiſſimi quique ſæpè fecerunt, de quo dicendi locus eſt ad *l. vnic. infr. tit. prox. de ſent. paſſ. & reſt. & l. 1. 2. infr. de collat. donatar.* Suppeditat etiam exemplum Eunapius *in vitâ Oribaſii, p. 182.* Altera ratio hæc eſt pudoris plena, ideò non eſſe permittendum proſcriptorum bona, niſi poſt biennium poſtulare, quaſi tum demum detersâ confiſcationis inuidiâ bona fiſcalia cenſeantur, quæ intra biennium quodammodo aliena adhuc cenſeri poſſunt. Poſt biennium non iam ampliùs *aliena*, vel ſaltem non iam ampliùs bona proſcriptorum; ſed ex eo tempore fiſcalia. Quâ parte hæc *lex* valdè notabilis eſt, quò pertinet etiam inſignis Ambroſij locus *aduerſus Symmachum initio libri primi*, vbi agit de ſumptibus ceremoniarum à Gratiano detractis, quos Gentiles à Valentiniano repetebant, vbi Ambroſius inter alia argumenta, quibus dehortatur Valentinianum, ne eos reſtituat, hoc etiam vtitur: *Quod enim*, inquit, *iam dudùm vel Fiſco vel arcæ eſt vendicatum, de tuo magis conferre videbere, quàm de ſuo reddere.* Nempè quæ fiſcalibus bonis incorporantur, alicuius temporis lapſu fiſcalia prorſus fiunt, & proſcriptionis vel confiſcationis inuidiam exuunt. Quod quidem tempus biennio *h. l.* definitur. Itaque notetur hæc biennalis præſcriptio, quâ confiſcationis memoria detergetur, & fiſco res incorporata iam prorſus fiſcalis cenſetur. Quod vtiliter traduci poteſt ad bonorum confiſcatorum reſtitutionem, itémque feudi antiqui commiſſi reſtitutionem, de quo dicam pleniùs *ad l. 1. & 2. inf de collat. don.* Ergo intra biennium quaſi aliena adhuc quodammodo proſcriptorum bona nondum fiſcalia cenſentur: aliena inquam, *ἀλλότρια*, quæ proinde peti ideo intra biennium vetat *hac l.* Arcadius. Ad quam P. Faber 1. *Semeſtr. c. vlt.* & poſt eum Gentilis *de coniurat. p. 67.* perperam referunt Claudij 2. Imp. conſtitutionem, quâ is, Zonara teſte, *ἀπηγόρευσε*

πᾶσι ζητεῖν ἐν βασιλέως ἀλλότρια πράγματα. Est enim locus ille intelligendus de alienis propriè dictis: nempe enim eâ tempestate Principalis potestas eò processerat, vt is alterius res quasdam alteri petenti assignare posset (pretio etiam fortè contrà dato) νενόμιστο, καὶ (subiicit Zonaras) τοὺς βασιλεῖς διδόναι δωρεὰς καὶ τὰ ἀλλότρια. Id quod Claudius χρηστὸς τυγχάνων ἀνὴρ καὶ δικαιοσύνης στοιχῶν, vt Zonaras ait, quique leges optimas dedit, teste Pollione, sustulit. Sanè ab hâc re & mente haud omninò abludit Claudij istius *lex* 6. *Cod. Iust.* § *de seruit. & aqua.* quæ data est A. D. 269. Qua alienam aquam inuito Domino duci vetat: *Cum sit durum*, inquit, *ac crudelitati proximum, ex tuis prædiis aquæ agmen ortum sitientibus agris tuis ad aliorum vsum vicinorum iniuriâ propagari.*

¶ Quod argumentum Historicum *huius legis* attinet: videri possit ea spectare ad Eutropij & Satellitum ipsius proscriptionem, quod & suadeat characterismus huius constitutionis collatus cum *lege* 17. *supr. de pœnis*. Biennium enim præcisè ab eâ *lege*, quæ Eutropij proscriptionem continet, elapsum est ad eum diem quo hæc *lex* lata est. Data est enim *d. l.* 17. *de pœnis.* XVI. Kal. Febr. Theodoro Consule, idest, A.D. 399. Hæc verò nostra XIV. Kal. Febr. Vincentio & Frauittâ Coss. id est, A.D. 401. Nisi potiùs putet quis, ad Gaïnam *hanc leg.* pertinere, cuius metus cœpere A.D. 398. & 399. in bellum verò apertū eruperunt A.D. 400. mox & profligatus is captúsque ab Hulda Hunnorum Duce, & mense Ianuario, vel Februario huius anni 401. Constantinopolim delatus, teste *Chronico Alexandrino, & Marcellino*: vide & Zosimum de hoc *lib.* 5. *p.* 799.

¶ *De* Marcharido *proscripto* : *vbi* Occultantibus *bona proscripti venia datur intra certum tempus ea restituentibus.*

XVIII. *Idem AA. Bathanario[a] Com. Afric.

Marcharidus[b] proscribtus plurima rerum pœnes diuersos reliquit, sicut quæstio habita patefecit: Vt quisque igitur aliquid ex eius facultatibus retinet, si intra duos menses spontanea restituat voluntate, sciat se ad veniam pertinere[c], si quæ susceperat, fideliter repræsentet: Alioquin patrimonio suo fisco sociato, pœnam se deportationis nouerit subiturum. Dat. III. Id. Iul. Med. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod. Iustin.*

[a] *Bathanarij* huius Comitis Africæ meminit quoque Zosimus: de quo mox plura.

[b] De Marcharido hoc, mox.

[c] *Pertinere ad veniam*: Gloss. Theod.

COMMENTARIVS.

Occultatoribus bonorum proscripti, qui videlicet à proscripto aliquo occultanda susceperunt, intra duos menses fideliter ea repræsentantibus ignosci: vlteriùs occultantes & deprehensos proscribi deportarique Honorius hac Constitutione sua A. D. 401. iubet. Cuiusmodi similes aliæ plures in Occultatores huiusmodi constitutiones *hoc tit.* occurrunt: putà *lex* 5. 7. *in fin. supr. l.* 19. 20. 21. *infr. hoc t.* ¶ Et hæc quidem *huius legis* sententia est.

Historia verò pertinet nominatim ad *Marcharidum* quendam, cuius nulla mihi alibi mentio occurrit: quæcumque hactenùs de eo ex *hac l.* discimus, 1. eum sub Honorio fuisse: 2. Ante Annum 401. 3. Et quidem per Africam. 4. Eius bona proscripta fuisse: 5. Eum apud diuersos plurima rerum suarum reliquisse, seu plures de his quædam suscepisse. 6. Quæstiones denique super eo habitas, per tormenta scil. Certè *Marcharidi* nomini respondet nomen hodie quoque vsitatum in Germania *Marchardi*, seu *Marquardi*: quomodo Theodorici Abbatis, Franci parens *Marcardus* nuncupatur: Nomen id planè Francicum, cuius eadem origo quæ Marchomeri: Notissimum enim Francis Imperium Romanum hoc seculum plenum fuisse; de quo Francica docebunt. Quibus similia nomina sunt *Generidus*, de quo Zosimus *lib.* 5. *p* 820. Rumaridus, qui & Consul fuit. Tautomedes, *l.* 15. *de operib. publ.* Toriobaudes, *l.* 2. *C. quæ res venire*: imò & ipse ille cui hæc *lex* inscribitur Bathanarius Comes Africæ, cuius mentio occurrit quoque apud Zosimum *lib.* 5. *in Gestis Anni* 408. Septem annis post. *hanc leg.* cui occiso, eo Anno Heraclianus postea substitutus fuit. Zosimi locus hic est: Ἀνελὼν δὲ Βαθανάριον, τὸν ἐν τῇ μεγάλῃ Λιβύῃ στρατιωτῶν [ἡγούμενον] Στιλίχωνος ἀδελφῆς ἄνδρα γενόμενον, Ἡρακλειανῷ παρέδωκε τὴν ἀρχὴν αὐτόχειρι Στελίχωνος ὄντι, καὶ ταύτην ἔπαθλον τὴν τιμὴν δεξαμένῳ. Id est, *Occiso Bathanario Comite Africæ, quo cum nupta erat Soror Stelichonis, id officium Heracliano tradidit, qui manu suâ Stelichonem interfecerat, eiusque facinoris præmium hunc honorem tulit.* Vbi nota μεγάλην Λιβύην dici Africam ad differentiam videlicet Libyæ Ægyptiacæ, vnde Λιβύης in Actis Apostolorum. Quam & τὴν ὑπὸ Καρχηδόνα Λιβύην vocat *l.* 2. *p.* 691. & 692. Ad Marcharidum redeamus; Quo nomine is proscriptus? An ob crimen aliquod vulgare? an verò, vt antarta, seu Tyrannus, vel à Tyranni partibus? Certè hâc l. dicitur *plurima rerum penes diuersos reliquisse*: tique ea *suscepisse*. Vt inde colligas, eum factionis alicuius antesignanum multos conscios & participes factionis

factionis ſuæ habuiſſe, Valeſius nuper *lib.2. de geſtis veterum Francorum p.95. 96.* putabat Gildonis pattium cum adiutotem fuiſſe, qui deuictus eſt ante triennium. Quæ ſententia probabilis eſt. Nam vt hoc addam, de Gildone ſunt quoque, vt alias omittam, anno 399. *lex 16. ſupr.* & ann. 405. *lex 19. prox. infr.* vbi nominatim fit mentio Satellitum Gildonis, quorum bona quoque proſcripta fuetunt: quotum mentio fit quoque *l. 7. ſupr. de metatis* : *l.19. de pœnis* : & apud Auguſtinum, *lib.3. contra Creſconium.* In tantum vt ea illis *legibus* diſcamus, hanc Gildonis Satellitum perveſtigationem diù ttaxiſſe, etiam ſeptennio poſt *hanc leg.* A. 408. Hæc, inquam, coniectura probabilis eſt. Poſſit tamen quis ita quoque cenſere, Marcharidum hunc Repetundarum tantùm, vel Peculatus reum fuiſſe: qui apud diuetſos ſpolia *reliquerat*, ne apud ſe deprehenderentur: præſertim cùm videamus impunitatem promitti ſpolia hæc reſtituentibus: cuiuſmodi alioquin etiam impunitas promittitur, *l.19. infr.* circa Gildonis bonorum retentatorem, & promitti quoque videtur circa Stiliconis bonorum occupatores, *l.21. infr.*

¶ *De* GILDONE *&* *vt* FRVCTVS *quoque bonorum proſcriptorum à poſſeſſoribus fiſco reſtituantur : & deinceps quidem dupli.*

XIX. * Idem AA. & Theod. A. Vrſicino Com. S.L.

POSSESSIONES, quæ ex bonis GILDONIS, aut Satellitum eius in ius" noſtræ Serenitatis, retentæ" ſunt ab occupatoribus, noſtro patrimonio adgregentur; ita vt ab his ex eo tempore, quo indebitè retentarunt, præſtationum" ſimplum inferatur, Qui ſi conuenti intra Kalendas Octobres poſſeſſiones putauerint retinendas, ſciant ſe ad dupli reſtitutionem cohortandos", & duplos fructus eſſe reddendos. Dat. XII. Kal. Mai. Rau. Stilicone II. & Anthemio Coss. [405.]

NOTÆ.

" ℞. *Iniuſſu.* vt infra *indebitè*, de quo mox plura.
" Nihil hic præter interpunctionem immutandum: legendum enim, *retenta ſunt ab occupationibus*, vt infr. *indebitè retentarunt.*
" *Indebitè*, id eſt, iniuſſu noſtræ Serenitatis.
" Tam rei ipſius quàm fructuum.
" ℞. *Cohartandos.*

COMMENTARIVS.

OCCVPATORIBVS bonorum Gildonis (de quo dictum fuit pleniſſimè *ad l.7. & 9. ſupr. de metatis*, itémque *l. 16. ſupr. hoc eod. tit. & l. 19. ſupr. de pœnis* :) & Satellitum eius, bonorum inquam, quæ ante ſeptem annos fiſco quæſita proſcriptáque fuerunt: Occupatoribus inquam, qui ea bona indebitè retentabant *iniuſſu* Principis, atque adeò nullo iure, in præteritum ſimplorum fructuum præſtatio imponitur hac Honorij conſtitutione: in futurum verò ſi intra Kal. Octobris proximas poſſeſſiones non reſtituerint, Dupli pœna: tam ſcil. ipſius rei, quàm fructuum exinde perceptorum: de quâ duplorum fructuum pœna dixi *ad l.1. ſupr. de fruct. & lit. exp.* Atque ita laxamentum huiuſmodi occupatoribus tribuitur, intra quod ſola poſſeſſionum & fructuum reſtitutione defungi poſſunt.

¶ Cæterum ex *h.l.* & ſimilibus apparet, proſcriptos pro Tyranno, vel hoſte publico, eorum bona certatim vel occultata, vel etiam palàm occupata, & quidem occupata, quaſi Principis largitate ſeu iuſſu, adeò vt poſteà neceſſe fuerit titulum poſſeſſionis ab his oſtendi, iuſſum Imperialem paſſim obtendentibus. De Satellitibus aliorum tyrannorum Stilichonis, Heracliani, agitur *lege 21. ſupr. de pœnis* : *l.20. 22. infr. h. t.* At de Satellitibus Gildonis agit præter hanc legem, *l.7. ſupr. de Metatis* : *l.19. ſupr. de pœnis* : Sed & Auguſtinus, *lib. 3. contra Creſconium Grammaticum*, vbi de Optato agit, *qua tamen*, inquit, *ita commiſit, vt inter Gildonis Satellites præcipuus teneretur, haberetur, moreretur.*

¶ *De* STILICONE, *& Satellitibus eius : &* *vt* BONA *eorum vna cum fructibus fiſco incorporentur.*

XX. * Impp. Honorius & Theod. AA. Thedoro P.P.

PROSCRIPTORVM" Satellitúmque fortunas ærario noſtro iubemus accedere. Ideóque per agros, per cuncta domicilia, titulos" noſtræ ſerenitatis adfigi præcipimus. Quidquid ſanè ab eorum Procuratoribus" ex prædiorum fructibus congregatum eſt, lar-

 gitionibus

gitionibus noſtris protinus copuletur: ne ſi iuſſa noſtra, aut diſſimulatione neglexerint, aut conludio prætermiſerint, ſupplicium exilij pariter & proſcribtionis ſuſtineant. Dat. VIII. Kalend. Octobr." Med. Baſſo & Philippo Coſs. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* vnà cum *duabus ſequentibus*, à *Cod. Iuſt.* vt putè temporariæ. Quænam verò *huic legi* iungendæ ſint *leges*? mox dicam.
" Theodorus ſub Honorio,
" PP. Italiæ. Vid. *Proſopogr.*
" Stiliconis, & filij eius: *l.* 22.
" De his *titulis* iam actum *l* 21 *ſupr.*
" Eſt hæc *lex* hâc parte aduerſus procuratores prædiorum ad proſcriptos pertinentium: vt *l.* 16 *ſup.* fuit aduerſus conductores.
" *Exilium* hîc, pro deportatione.
" *X. Nouembr.* vt *l. prox.*

¶ *De* STILICONE: *& vt qui quid ex bonis eius penes ſe habent, vel retinent, reſtituant.*

XXI. * Idem AA. Theodoro P.P."

QVI in facultates" Stiliconis, & actus" videntur eſſe" verſati", vel ex hiſdem facultatibus aliquid ſubtraxiſſe", vel aliquid rapuiſſe", omnifariam reddant. Dat. VIII". Kalend. Nouembr. Baſſo & Philippo Coſs. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* velut temporaria à *Cod. Iuſt.* Quænam *leges* iungendæ *huic* ſint? mox viderimus.
" *Theodorus* PP. Italiæ ſcil. ſub Honorio: v. *Proſopogr.*
" Seculi ſtilum hoc redolet: Græcúmne, an Barbarum? Ita Spartianus *in Seuero: Commodum*, inquit, *in Senatum & in Concionem laudauit.* Apud Vulcat. *in Caſſio: Seditio in exercitum exorta.*
" *Actus* vox hîc propria, de actoribus prædiorum.
" *Videntur eſſe verſati*: pro verſati ſunt, vt *l.* 17. *ſup. videntur excepiſſe*, pro *exceperunt*, qualia etiam multa occurrunt apud Scriptores huius fermè ſeculi. Sic apud Capitol. *in Gordiano. Iuſſa videbantur*, pro iuſſa erant. Apud Lampridium *in Alexandro*: *ſubiecta videbatur*, pro ſubiecta erat: & *videri iudicare*, pro *iudicare*, & alia huius generis.
" Sic *l. quiſquis* 16. *Cod. ſi certum petetur*, (quam huic iungendam quoque puto) ſi *in prouincia fuerit verſatus.*
" Clàm.
" Palam: illi occultatores, hi occupatores, de quo *ad l.* 19. *ſupr.*
" Hunc diem reſtituo *à l.* 16.

¶ *De* STILICONE *& filio eius Satellitibúſque: & vt* PRIVATI *qui uſis bonis* PROSCRIPTOS *iuuerunt, ea repetere non poſſint.*

XXII. * Idem Theodoro P.P."

QVI ſuas opes prædoni" pubblico, vel eius filio", ceteriſque Satellitibus dederunt, vel iure", vel corpore, quibus ille vſus eſt ad omnem ditandam" inquietandámque Barbariem, his omnem repetendi viam iubemus eſſe præcluſam. Dat. X. Kalend. Decemb. Rau. Baſſo & Philippo Coſs. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex*, velut temporaria, à *Cod. Iuſt.*
" Italiæ. " Stiliconi ſcil. Idem & hoſtis publicus vocatur *l.* 2. *ſup. de litt. & itiner. cuſtod.* Symmachus *lib.* 2. *ep.* 17. Similiter Ruffinum ita vocat *prædonem annoſum.* Et Claudianus ſimiliter, *lib.* 1. *in Ruff.*

Sic auidus prædo iam non per ſingula ſæuit
Sed Sceptris inferre minas.——

Idem (in 4. *Coſ.*) Eugenium Tyrannum *Italiam fertam, furiis prædonis acerbi ſubiectam.* Idem de Gildone. *Pars tertia mundi Vnius prædonis ager.* Et mox: *Ire receptum prædo quem ſuſtulit axem.*
" Eucherio.
" *Opes* priuatorum conſiſtunt vel in iure vel in corpore *h.l.* id eſt quæ in bonis & patrimonio ſunt, ſunt vel iura vel corpora; id eſt, vel res incorporales, vel corporales: de quo diſcrimine nota iam omnia.
" *Inuitandam*, vt mox probabo.

COMMEN

COMMENTARIVS.

AD Stilichonem proſcriptum, eiuſq; filium & Satellites cæteros pertinent hæ *tres leges* Honorij, quæ inter ſe ſociandæ ſunt, velut in eodem argumento verſantes, ab eodem & ad eundem datæ. Imò & ſociandæ veniunt his, *lex vlt. ſupr. de teſtimoniali : l.20. de pœnis : & lex, quiſquis, C. ſi certum petatur.* Ad eundem denique Stiliconem pertinet *l.5. ſupr. de littor. & itin. cuſtod.* qui & prædo publicus vocatur *l. 22. hoc tit.* hoſtis publicus, *d. l.1. de litt. & itin. cuſt.* ¶De eo verò ſemel hîc pleniùs videndum eſt: etſi iam aliqua præoccuparim ad *dictam leg.1. ſupr. de littor. & itin. cuſtodia*: ita tamen vt nonnihil ea fermè monere nunc iuuet, quæ *huic Cod.* illuſtrando faciunt, ac nominatim tot illis, quas *initio* cumulaui, *legibus*. Nempè Stiliconi gente Vandalo Theodoſius M. moriturus Imperij Occidentalis totius atque Honorij filij ſui, cuius hæ *leges* ſunt, curam commiſerat. Is itaque multis præclarè aduerſus Barbaras gentes Imperium Rom. tum laceſſentes, quin & Tyrannos geſtis aliquandiu rectè commiſſam ſibi Imperij partem tueri viſus eſt. Hinc adeò tres laudum eius apud *Claudianum* panegyrici, aliiſque *eiuſdem* libris laudes eius inſperſæ, & extant ad eundem Symmachi quattordecim *epiſtolæ lib.4*. Ex quibus liquere poteſt, quantus vir fuerit, quaque autoritate. Affinitate quoque Theodoſij & Honorij idem Stilico inclaruit, vtpotè ductâ vxore Serenâ Theodoſij nepte ex fratre, viciſſim ipſe filiam ſuam Mariam Honorio, poſtea Termantiam deſpondit, vt ex Claudiano, Zoſimo, Olympiodoro, Marcellino, Zonarâ liquet. Verùm hic poſteà Filio ſuo Eucherio, quem *l. 22.* indicat, Imperium ipſum affectans Barbaros in Imperium Rom. immiſit, inuitauit, inquietauit: Vandalos, Alanos, id genus alios. Id quod monumenta alia, tum *l.22. h.t.* apertiſſimè conteſtatur: *Opes* (inquit illa lex,) *quibus ille vſus eſt, ad omnem ditandam* (vbi fortè legendum *inuitandam*) *inquietandámque barbariem.* Id prætetea conteſtatur *d.l.1. ſupr. de littor. cuſtod.* Vbi dicitur Stilico nouum hoc atque inſolitum reperiſſe, vt littora & portus crebris vallaret excubiis, ne cuiquam ex Oriente ad Occidentalem Imperii partem pateret acceſſus. Nempè hoc ita inſtitutum à Stilicone, ne dum Barbaras ipſe gentes in Occidentem immittit vel fouet, vt ita cupitis potiretur, non poſſet aliquid opis ex Oriente, id eſt, ab Arcadio Honorij fratre vel Theodoſio Iuniore nepote ad Occidentem ſubmitti. Hæc inquam, certiſſima ſunt huius rei & publica monumenta, quibus ſubſcribit, & Rutilius Numantianus horum temporum Scriptor, Aquitanus, ſed gentilis, *lib.2. Itinerarij ſui.*

Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani quod fuit Imperij.
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes,
Crudelis ſummis miſcuit ima furor:
Dumque timet, quidquid ſe fecerat ipſe timeri,
Immiſit Latiæ Barbara tela neci.
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat.
Et captiua prius, quam caperetur, erat.

Nec tantùm Getias graſſatus proditor armis;
Ante Sibyllinæ fata cremauit opis.

Hieronymus quoque: *Quis credet*, inquit, *Romam in gremio ſuo, non pro gloriâ, ſed pro ſalute ſuâ pugnare: imò verò non pugnare quidem, ſed auro & cunctâ ſupellectile vitam redimere. Quod non vitio Principum, qui Religioſiſſimi ſunt, ſed ſcelere ſemibarbari* [Stiliconis] *accidit proditoris, qui noſtris contra nos opibus armauit inimicos.* Item Oroſius *lib.7. cap.40.* Excitatæ (inquit) *per Stiliconem gentes Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, multæque cum his aliæ, Rhenum tranſeunt, Gallias inuadunt*: & cap.38. *Intereà Comes Stilico Vandalorum gentis genere editus, Eucherium filium ſuum in Imperio quoquomodo ſubſtituere nititur. Quam olim Alaricam cunctamque Gothorum gentē occulto fœdere* Fovens *ad terendam terrendámque Rempubl. reſeruauit. Prætereà Gentes, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarúmque Prouinciæ premuntur, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundiorum vltrò in arma* Sollicitans Svscitavit *eas interim ripas Rheni quatere & pulſare Gallias voluit: ſperans ſub hâc neceſſitatis circumſtantiâ, quia & extorquere Imperium genero poſſet in filium, & Gentes barbaras tam facilè comprimi, quàm* Commoveri *valerent.*

Iam igitur præter ipſummet Honorium eiuſque conſtitutiones, præter alios Scriptores Chriſtianos, & Gentilis Scriptor Rutilius de irritatâ & inquietatâ barbarie fidem facit certiſſimam. At enim Scriptores alij Gentiles, & è Neotericis nonnemo calumniis oppreſſum Stilichonem volūt, veluti Zoſimus, & Olympiodorus *apud Photium*, ac proinde iidem inclementer dicunt iis, qui Stiliconis cœptis obuiam iuerunt, putà Olympio & Heracliano: Nempè hi Scriptores Chriſtiani nominis hoſtes infenſiſſimi, Stiliconem eiuſque filium ideò tuendos ſuſcepêre, quod hic Eucherius conciliando ſibi Gentilium fauori, inſtaurandis templis Gentilium imbuturum ſe Regni primordia pollicebatur, vt teſtatur Oroſius *lib.7. cap.38.* Neque Claudiani præiudicium quicquam contra facit; Nam vt is vltimum Stiliconis æuum non attigit panegyricis ſuis, ita ſanè fatendum initio non fuiſſe iiſdem temporibus virum vel armis vel pacis artibus clariorem, & Principis ſui ſtudioſiorem, ſolique vltimi eius actus vituperātur: vecordiâ Honorij & colluuie Tyrannorum filium ſuum Eucherium Imperio admouere conantis. Hoſtis itaque publici & prædonis publici nomen emeruit, & interfectus: Sic actus eius nonnulli damnati, vt *l.1. ſupr. de litt. & itin. cuſtod.* & ſomites factioni ſubducti, *l. vlt. ſupr. de Teſtimoniali: & l. 20. ſupr. de pœnis.*

Tandem ad bonorum proſcriptionem itum; quò pertinent hæ tres *leges*; non modò Stiliconis ipſius, filiique Eucherij, ſed & Satellitum, aliorúmque qui Stiliconi adhæſerant; quod hæ tres leges teſtantur: & Zoſimus inſuper *lib. 5. p. 819.* loco alioquin corrupto quem reſtituere cœpit Leoncl. ego ita plenè reſtituo: *ἐπέταξε γὰρ τὰς οὐσίας τῶν δεδημευμένων, διὰ τὴν Στελίχωνος συνουσίαν δημευθῆναι.* συνουσία & συνόντες de Satellitibus, quique à partibus alicuius ſtant, qui re, conſilio aliquem iuuant. Cuius certè rei peragendæ negotium *Heliocrati* datum memorat *ibidem* Zoſimus.

lib.5: p.819. qui addit, eum, huic inquisitioni remissius incubuisse, & multis etiam clam authorem fuisse, vt *quæcumque possent, occultarent*: eâque de causâ vitæ periculum incutrisse: verùm asylo Ecclesiæ sibi consuluisse.

¶ His itáque *tribus legibus*, eam in rem hæ quatuor nunc ab Honorio Imp. constituuntur. Primò *titulos* adfigi oportere proscriptorum, Satellitúmque agris omnibus, domiciliis, *l.* 20. de quibus titulis plenè dictum fuit ad *l.* 11. *sup.* Secundò statuit *d.l.*20. vt *procuratores prædiorum* ad Stiliconem Satellitésque eius pertinentium fructus perceptos largitionibus protinus inferant, pœna alioquin his propositâ exilij, id est, deportationis, simul & proscriptionis; de quibus procurationibus possessionum alius erit dicendi locus. Tertiò (quæ sententia est *l.*21.) iubentur ij, qui facultates Stiliconis eiúsvè Satellitum administrauerunt, vel actum aliquem gesserunt, id est Actores, reddere subtracta ex facultatibus, vel rapta; propositâ, vt videtur, in præteritum immunitate. Quæ quidem duo postrema apptimè conueniunt iis quę ex Zosimo modò referebam de Heliocrate, qui multis auctor fuerat, vt quæcumque possent ex Stiliconis bonis occultarent; πολλοῖς δὲ καὶ ἀποκρύπτειν ἃ δυνατὸν λάθρᾳ ἐδίδου: Vt suspicari liceat hanc fermè harum legum promulgandarum causam fuisse. Tandem & quartò (quæ sententia est *l.*22.) cùm alioquin, proscripto aliquo, immixta bonis ipsius priuatorum bona iure repeti possint (*vt superioribus aliquot legibus* ostensum est) Sanè *d. l.* 22. omnis repetendi via præcluditur his, qui suas opes vltrò Stiliconi, vel eius filio Eucherio, aliisque eorum Satellitibus dederunt, quibus illi vterentur ad Barbaros ditandos, inuitandos, & inquietandos. His scil. demum sua proscripti bonis immixta repetendi facultas est, qui ipsi crimine vacant, non qui vltro ea malo animo dederunt, etsi ea adhuc proscripti bonis immixta appareant. Proscripti adeò bonis ea quoque rectè connumerantur, quæ conscij semel dedêre. Denique non est condictioni locus, vbi vtriusque & dantis & accipientis turpitudo versatur, potiórque adeò est hoc casu quoque causa Fisci. Quod in vsum rectè si quando deduci potest.

¶ *De non* PETENDIS *bonis proscriptorum; iisque* LIBERIS & PARENTIBVS *relinquendis.*

XXIII. * Idem AA." Palladio P.P." Post alia.

EORVM facultates, qui pro criminibus suis meruêre puniri" (omni penitùs competitione submota) fisco nostro iubemus addici. Si nullos tamen liberos, patrem, matrémve derelinquunt", quibus damnatorum bona Legum seruauit humanitas: scelere Maiestatis excepto, cuius atrocitas nihil relinquit heredibus. Dat. VIII. Id. Iul. Rau. Eustathio & Agricola Coss. [421.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ ei sunt *l. vn. sup. de quinquennij præscript.* & *l.* 29: & 30. *infr. de petition.* Ex quibus desumptæ tres *Cod. Iustin.* puta *lex* 3. *de requir. reis*: *l.*4. *Cod. de bon. vacant.* & *l. vlt. C. de iure fisc.*

" Addendum & *Constantius A.* vt tum ipsa temporum ratio docet, tùm aliæ huius anni *leges*, etiam ex iis, quas *huic* coniungendas esse dixi, putà *l.*29. & 30. *infr. de petition.* & *l.*4. *Cod. de bon. vacant.*

" *Palladius* sub Honorio PP. *v. Prosopogr.*

" Malè *l. vlt. C. de iure Fisci*, præfect. *Orientis.*

" Morte scilicet.

" Ipsi morte affecti hæredes.

COMMENTARIVS.

SEPTIMA hæc Honorij Constitutio est, quæ pars est prolixioris Honorianæ Constitutionis aduersus Petitorum auiditatem latæ, vt docet præter hanc *legem* (ibi, *post alia*: & ibi, *competitione submotâ*:) cæteræ *leges* illæ, quas *huic* coniungendas dixi, de quo suo *titulo, de petition.* itémque ad *d.l. vn. de quinquennij præscrips.* ¶ Tria verò *h. l.* constituit. Primum est, quod PETI bona eorum, qui morte affecti sunt, prohibentur: Contrà, fisco ea sociari iubentur, secundùm *legum* humanitatem: de quo vide *l.* 2. 1. 6. 8. 9. 10. *supr.* Tertiò, Maiestatis tantùm crimen excipitur ab hoc beneficio; pariter vt excipitur *l.*4. & *sup. h. t.*

¶ LIBERIS

¶ 1. LIBERIS *proſcriptorum quid & quantum relinqui, intérque eos diuidi debeat: 2. deque* CVRIÆ *& liberorum Curialium ſucceſsione in bonis decurionum proſcriptorum.*

XXIV. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Hierio P.P. '.

SENTIAT latro '' nefarius, aut huiuſmodi quis profeſſis '' teſtatíſque ſceleribus inuolutus, vltionem ſuam non poſſe tardari. Damnato etiam ita proſcribtio infligenda eſt, vt dimidia parte ærario vindicata, alia damnati filiis reſeruetur. ¶ Decurioni verò, qui hoc incurrerit, ſi liberos non habeat, ſuccedat Curia, bonáque vniuerſa detineat, aut ipſa per ſe, aut ſua' ordinatura periculo munera ſubiturum: Sin erit ſuboles '' Curiali, quam' municipales ſibi vindicent functiones; integris fortunis fulciatur: Si filia, vel filiæ fuerint, quod pro '' certa legis ſanctione defixum '' eſt, pars dimidia ad eas deueniat '' facultatum '': Sin '' mares Curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis Curiæ '' nomine deferatur: & aliam '' quam in commune omnibus tribuit indulgentia Principalis, pro virili diuidant portione. Dat. x. Kalend. Febr. Conſtantinop. D.N. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* *L.10. Cod. eod. tit.* hinc interpolata eſt.
'' *Hierius PP.* ſub Theodoſio Iun Orientis ſcil. v. *Proſopogr.* & Chronic. Alex. *in anno proximo* 427.
'' Videntur infeſta fuiſſe tempora latrociniis.
'' *Profeſſis teſtatiſque* ſceleribus.
'' *ſ. Suo* vt in *C. Iuſt.*
'' Maſcula ſcilicet.
'' Vſque ad illa *ſi filia*, ita immutata ſunt in *C. Iuſt. Etſi ea nec dum procreata eſt, integris patris fortunis fulciatur.*
'' Et hæc ſententia abeſt à *C. Iuſt.*
'' *Defixum*, pro *præfixum*, definitum, limitatum.
'' *Deuoluatur.* C. Iuſt.
'' *Altera dimidia ad Curiam*, hoc maioris perſpicuitatis causâ additum *Codici Iuſtinianeo.*
'' *Sin autem*, C. Iuſt.
'' Maribus ſcil.
'' Id eſt, propter Curiales functiones quæ eis imminent.
'' Id eſt, alteram: porrò in *C. Iuſt.* hoc ita immutatum. *& alia &c. pro virili diuidatur portione.*

COMMENTARIVS.

DE BONIS damnatorum quid fieri debeat, extantibus LIBERIS, pro damnati conditione Theodoſius Iunior hâc conſtitutione cauet. In commune quidem, dimidiam partem fiſco vindicari iubet: alteram verò filiis cedere vult: de quo *l.2. 4. 6. 8. 9. 10. 23. ſupr. h. t.* Solis nempè filiis hoc beneficium tribuit, at non etiam aliis cognationibus, non patri, non matri, quod tamen pleriſque *Superiorum legum* conſtitutionibus conſtitutum fuerat. Et hæc vt dixi in commune. In DECVRIONVM ſaltem damnatorum bonis alia forma præſtituitur. Nempè Decurioni damnato Curia ſuccedit, ſi liberos non habeat, ex aſſe; quo videl. ea vel per ſe, vel per ordinatum à ſe munera publica ſubeat, de quo dicetur *infr. ſuo tit. de Decurion.* Si verò liberi ſint, & quidem maſculi tantùm, ij ex aſſe ſuccedunt, ſi modò ſint filij Curiæ nexu obſtricti, de quo *d. tit. de Decurion.* Si verò filia tantùm ſit, vel filiæ, ex ſemiſſe ſuccedunt, ex altero Curia. Tandem ſi mixti ſint mares & filiæ, dimidia maribus cedit libera, altera dimidia ex æquo diuidenda eſt inter mares & fœminas. Quæ diuiſionis ratio ſingularis eſt.

¶ Ex his omnibus, ac maximè ex ipſo *legis* principio patet, Theodoſium Iuniorem hac conſtitutione, his anguſtiſſimis finibus ſucceſſiones damnatorum coarctare voluiſſe; Primò intra Curiam, quarum commodis eâ re Imp. conſultum voluit, vt in quibus decus ciuitatum conſiſteret: de quo ſuo *t. de Decurion.* quæquæ alioquin etiam Curialibus ſine hærede decedentibus ſuccedebant: de quo *tit. ſup. de bonis Decurion.* Deindè intra ſolos filios ſeu liberos, exacerbandis videl. pœnis reorum: & quidem in *ſp. huius leg.* Latronum, & vt eleganter loquitur, *Similibus profeſſis teſtatiſque ſceleribus inuolutorum*, quibus tum Reſpublica infeſtata maximè videtur. Quod *Latronis* nomen attinet, obſeruandum quod monet Vopiſcus *in vitâ Firmi*, magnos Principes eos, quos purpuram inuadentes necaſſent, ſemper *Latrones* vocaſſe.

DE

DE SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITVTIS, ET "LIBERIS EORVM.

TITVLVS XLIII.

IX. COD. IVST. LI.

Ad hunc *titulum* referendæ quoque sunt *l.* 12. 13. 17. *supr. de bonis proscript.* item *l.* 1. *&* 2. *infr. de collation. donat.* & Eunap. in *Oribasio, p.* 182.

" Absunt hæc, *& liberis eorum*, à *Cod. Iustin.*

1.* Imp. Constantinus A. ad Maximum PF.

IN quæstione TESTAMENTI",quod deportati filius remeante" patre fecisset,remotis Vlpiani atque Pauli notis", Papiniani placet valere sententiã, vt in patris sit filius potestate, cui" dignitas ac bona restituta sunt. ¶ Ita tamen, vt GESTA per filium,cuius consilia legitima ætas firmauerat, rata sint,eodem in potestatem patriam redeunte: Nec eorum rescissio efficiat (quod est maximè absurdum") eodem tempore,nec in patris,nec in sua quemquam fuisse potestate: minores" enim ætate iure quicquam agere prohibentur. ¶ Quibus si damnato patre TVTOR datus est, necesse est vt ab officio recedat regresso eo, quem non solum nomine" redire,sed etiam officium suum "nullâ prauitate corruptum,liberis præbere oportet, vt eorum bona tueatur" & augeat. Nam" si patriâ potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij" licentiam abutetur", furioso ac dementi, item" prodigo, libidinum omnium" vitiorúmque seruo, non est eorum pecunia" committenda: Ab administratione fugiat, neque tutor esse desinat, omniáque minoris dispendia suis ipse damnis præstet. Sententia verò deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. Quem si conperta integritas,vt naturâ", ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius,ad imitationem publici iuris, prouisa custodia" est: Quæ nisi bonis patribus detur,luctuosior erit reditus", quàm discessus. ¶ Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat,quantum ad correctionem sententia valuit. Vtque DEPORTATIONIS ipse per" se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiæ" reditus, bonorum ac dignitatis" vno nomine" amissorum omnium sit recuperatio: & filij emancipationem à patribus officiis petant,vt" libertatem non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. Dat. XVIII. Kal. Octob. Sirmio, Crispo II, & Constantino II. CC. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Si quis pater in exilium missus, filium in maiore ætate reliquerit: quæcunque de bonis propriis gessit filius, iuxta sententiam Papiniani rata & firma permaneant, nec contra aut testamentum, aut transactionem filij reuersus pater venire permittitur. Sanè cum redierit pater, si filium viuum inuenerit, filium in ius suum paterna potestate recipiet. Cæterum quod de rebus propriis absente patre filius gessit, reuersus pater reuocare non poterit. Quicquid verò filij in annis minoribus constituti fecerint, penitus non valebit: qui tamen si pro ætate, vel absentia patris, aut tutores, aut curatores acceperint, reuersus pater filios, repulsis curatoribus vel tutoribus, cum omni facultate recipiet, ea tamen conditione, vt rem filiorum ita administret ac regat, vt non solùm detrimenta non sentiant, sed studio patris res & facultas proficiat filiorum. Quod si pater aut prodigus, aut negligens, aut euersor, aut libidini deditus esse conuincetur, & filiorum res impiè ac dementer vastare, ac dilapidare cognoscetur, filij talis patris tanquam eo mortuo sub tutore aut curatore consistant: quia sicut æquum est, vt bonus ac vtilis pater rem filiorum regendam administrandamque recipiat, ita iniquum est, vt in damnum filiorum reuersus, facultates à tutoribus curatoribúsve reseruatas dementi" subuersione dilaceret.*

NOTÆ

NOTÆ.

* *L.vlt. Cod. eod.tit.*
" Ita rectè in editione Tiliana & in Cod.Iust. Id quod confirmat vetus Auctor *de Præfectis vrbi* apud Cuspinianum. Vide & *Chronologiam Theodosianam.*
" Id est; de testamento, vel vt idem Papinianus loquitur, *eodem*, vt existimo *libro*, de iure testamenti, *l. 12. §. vlt. D. de bonor. poss. sec. Tab.*
" Id est. cuius pater postea remeauit: nisi putes legendum, *remanente patre*; id est, in deportatione constituto, vel *commorante*:
" De his Vlpiani & Pauli ad Papinianum notis agitur & *l. vnic. supr. de resp. Prud.* vbi dixi.
" *Lib.* 13. *Quæstion.* vt mox probabo
" Atque adeo testamentum eius irritum fiet.
¶ SECVNDVM caput de gestis à filio deportati & cuius pater postea remeauit.
" Id est, maior ætas.
" *N. Ne*: vt etiam rectè habet *C. Iust.*
" Absurda vitanda sunt.
" Hæc sententia refertur ad illa superiora. *per filium, cuius consilia legitima ætas firmauerat.*
¶ TERTIVM caput de Tutore filij, cuius pater deportatus mox reuersus.
" Nomine tantùm restituitur patriæ potestati, qui ad eius bonorum administrationem non restitueretur.
" Officium patris & tutoris.
" *Tutoris* inde omen.
" Id est, alioquin.
" Filij sui.
" *Abutatur*, Cod. Iust.
" Id est. vel saltem, in *C. Iust. itemque.*
" Libidinum omnium vitiorúmque seruus: Ita Firmicus *lib. 7. c. 16. Omnium libidinum impuris vitiis implicatos.* Ibidem *vitiorum & libidinum locum ostendet.*
" *Pecunia* vox hîc propria, vt vel ex L. XII. Tabb. liquet: *Agnatorum Gentiliúmque in eo pecuniáue eius potestas esto.*
" *Natura* C. Iust. malè.
" Perpetua hîc imitatio L. XII. Tabb. *Si furiosus aut prodigus existat, ast ei* CVSTOS *nec escit*, &c.
" *Filius reditus*, C. Iust. malè. Nam imò de patribus hîc agitur.
¶ QVARTVM caput *h.l.* quo generalis Regula subsumitur.
" *Ipsum*, Cod. Iust. rectiùs.
" *Indulgentia restitutio*: C. Iust. sed hîc repono, *indulgentiâ reditus.* Sententiam passi seu deportati restitutio, nihil aliud est quàm indulgentia reditus.
" Etiam patriæ, de quo hîc potissimùm quæritur.
" Deportationis scilicet.

COMMENTARIVS.

PATRIS deportati restitutio, quam vim, quem effectum habeat, filiorum contemplatu, hâc elegantissimâ ita & Iurisprudentiæ omnis plenissima Constantini M. constitutione, ex professo tractatur; sic vt ICti tractatum sapiat. Et verò hunc tractatum Constantinus ingressus est, post varios veterum ICtorum eâ de re tractatus; & quidem summorum, putà Papiniani, Vlpiani, Pauli, de quorum ICtorum autoritate fidem facit vel *l. vnica, supr. de respons. Prud.* Faciunt & aliæ *leges* per *Codicem* sparsæ, è quibus horum ICtorum quanta dignitas fuerit, liquere potest. Quâ parte tamen Constantinus *Papiniani* sententiam prætulit, vt etiam inter cæteros Papinianum excelluisse fatendum est. Neque enim vllus vnquam ICtorum fuit, in quem Principes tot laudes, tot ornamenta coniecerint, quæ alter seculi nostri Papinianus in vnum plenâ manu congessit: sed nullus maior honor excogitari potest, quàm qui Papiniano isti defertur à Valentiniano Tertio in *d. l. vnic. sup. de respons. Prud.* vt si qua in re sint diuersæ Prudentum sententiæ, & numerus æqualis sit, eius partis præcedat autoritas, in quâ excellentis ingenij vir Papinianus emineret, qui vt singulos vincit, ita cedit duobus. ¶ Papiniani igitur sententiam Constantinus *hac lege* præfert, remotis Vlpiani & Pauli *Notis*: quod Valentinianus *in d. l. vnica* etiam indicat. Nempè Paulus & Vlpianus in Papinianum Notas scripserant: verùm Papiniani autoritas euicit, vt ne earum ratio haberetur; id quod Constantini exemplo in *h.l.* tum vel maximè Valentiniani in *d. l. vnic.* liquet, vbi absolutè Notas Pauli & Vlpiani in Papiniani corpus factas infirmari præcipit, & addit, *sicut dudum statutum est*, quod tamen non generaliter statutum à Constantino *hac l.* verùm in hâc tantùm specie. Verùm Iustinianos postea autoritati suæ restituit Notas Vlpiani & Pauli, sicubi meliore ratione niterentur, vel vtilitate aliqua censerentur: ex quibus etiam complurimæ reperiuntur per Digesta sparsæ.

¶ Papinianus igitur in materia Testamentariâ versans, quæstionem hanc mouerat de testamento, quod filius deportati fecisset, vtrum patre remeante & restituto, testamentum filij, tanquam capitis diminutione, irritum fieret? An verò nihilominus bonorum possessio secundum tabulas huiusmodi filij dari posset? Mouerat hanc inquam quæstionem, & tractauerat Papinianus, procul dubio *Quæstionum lib. 13.* qui vt totus est de bonorum possessione secundum Tabulas (vt docet *l. vlt. π. de condition. institution. l. 42. π. de bonis libert. l. 14. π. de bonor. possess. l. 21. de legat. præst. l. 1 §. 16. π. de collation. l. 11. de Carbon. Edicto*; *l. 11. de bonor. poss. sec. Tab.*) Ita de restitutione quoque nominatim eo libro egerat, & de reuersis, quisnam videlicet postliminij & restitutionis, seu reditus esset effectus, circa Tab. vel bonorum possessionem secundùm Tabulas, quæque postliminio restituantur, itémque de capitis deminutione, quâ testamentum irritum fit: vt docet *lex 20. π. ex quibus causis maior. & d. l. 11. §. 1. & 2. de B. P. sec. Tab.* Denique tractauerat pleniùs de restitutionis beneficio, & capitis diminutione, & ad quæ ea extenderetur.

¶ Hanc eandem igitur nunc quæstionem sub manum reuocans Constantinus, & decisam firmiter cupiens, tria tractat & decidit, de vi huius restitutionis, vel potiùs duplicem effectum huius restitutionis circa filios principaliter definit, eúmque postea generali Regulâ concludit, vt alterâ simili ex eodem Papiniano petitâ legem inceperat, limitationem interea, *versic. ita tamen*, interiiciens. De singulis videndum est.

¶ Primo igitur loco de *Testamento* filij, patre deportato, mox restituto, quæritur? Et verò de eo principaliter Papinianus quæsierat, vt illa prima *huius legis* verba ostendunt, *in quæstione Testamenti.* Et certè aperta est hâc parte Papiniani definitio, seu sententia, patre remeante seu restituto, id est, dignitate & bonis ei restitutis, filium quoque in patris potestatem redire. Nempe hæc argumentatio est; cui dignitas, cui bona restituuntur, eidem proculdubio & patria potestas restituatur necesse est: est enim ea dignitatis ciuilis pars vel potissima, vtpote quâ potestas in caput ciuis Romani competit, quo maius vel dignius nihil est, atque ideò inæstimabilis ea dicitur *l.14. §. sed si liberor, π. de leg.1.* Denique cui dignitas ciuilis, cui ciuitas restituitur, & patriam potestatem ei restitui necesse est, vt quæ ciuilis dignitatis vel potissima sit structura, & propria ciuitatis seu ciuium Romanorum. Et quemadmodum fieri nequit, vt non amittat pater filium, quem patria amisit, *l.19. §. filius quoque, π. de captiuis:* ita vice versâ fieri nequit, vt non recuperet pater filium, qui patriam recuperauit. Idque etiã ita definitum est *§.1. Inst. quib. mod. ius patr. pot. solu.* Hoc ita posito, patriam videl. potestatem restitui deportati patris restitutione, vtique iam sequitur, quod etiam colligebat Papinianus, tacito iuris intellectu & filij testamentum interea conditum ceu capitis diminutione irritum fieri. Neque enim alio fine Papinianus in quæstione hâc de testamento filij, de patria potestate recuperatâ egit, nisi vt ab ea postea inferret ad vim testamenti irritandam. Hoc enim posito, filium in patris restituti potestatem redire, sanè sequitur, testamentum eius irritum fieri. Et hæc est *huius legis in princ.* sententia.

¶ Cui opponi alioquin solet *l.7. C. eod. tit.* in quâ disertis verbis dicitur, *Filio in Insulam deportato, hâcque ratione vinculo patriæ potestatis exempto, si postea ex indulgentiâ Principis reditus in patrium solum, præcedénsque dignitas restituta sit, potestatem patriam restitutam non videri.* Verùm rectè omnino Græci Interpretes aiunt, in hâc re differentiam esse inter Patrem & filium: Nempe patre deportato, postéaque restituto in dignitatem, patria quoque potestas restituitur, velut quæ dignitatis pars sit, *h.l.* Atenim si filius deportatus postea restitutus sit, in patrium solum & præcedentem dignitatem, patria potestas non restituitur. Nec enim dignitatis pars est, patriæ potestatis ius habere. Pater deportatus & restitutus recipit potestatem ex benigna & fauorabili interpretatione: At filius restitutus ideo patriæ potestati non restituitur, ne quod fauoris meruit & indulgentiæ, vt in patriam & bona restitueretur, id in eius odium retorqueatur. Itaque perperam distinguitur inter simplicem & plenissimam restitutionem. Distinguendum enim omninò est inter patrem, & filium restitutum. Et malè, qui *§. pari ratione, q. quib. mod. ius patr. pot. sol.* illa verba supplent: *plenissima restitutione.* Nam vt *lex* nostra *in fine* habet, *tantùm restitutio seu indulgentia reditus ad restitutionem valet, quantum sententia ad correctionem valuit: & vt ipsum per se nomen deportationis & rerum omnium spoliatio, ita indulgentia reditus* (pro quo habet C. Iust. *indulgentia restitutio*) *bonorum ac dignitatis vno nomine amissorum omnium est recuperatio.* Vnde liquidissimò apparet, solo restitutionis & indulgentiæ reditus nomine, vt cætera, ita & patriam potestatem quoque restitui: sicut vice versâ solum deportationis nomen, vt cætera, ita patriam potestatem adimit. Nil igitur opus hâc formulâ: *Restituo te in integrum;* quam plenissimam restitutionem vocant: sola enim *restitutionis* vox id importat, ex sententia Papiniani, & post eum Constantini nostri. Neque quicquam amplius importat, *Restituo te in integrum:* quàm *Restituo te,* simpliciter. Ad rem: Pari ratione, seruo in metallum damnato, & sic fisci facto, postéaque restituto, prius dominium non integratur, *l. frustra 8. C. eod. tit.*

Sed rursum opponitur *l.9. C. dict. tit.* vbi dicitur, si pater in insulam deportatus fuerit, posteà verò restitutus est, nec vt liberos in potestatem reciperet, specialiter impetrauit, non venire in dubium, hæreditatis commodum per filios patre deportato acquisitum, patri restituto non acquiri: Vnde colligitur, patriam potestatem restitutione patris non restitui, nisi specialiter impetrauit, vt liberos in potestatem reciperet. Verùm non hoc *eâ lege* dicitur, patriam potestatem restituto patre non restitui, nisi id specialiter concessum fuerit: sed hoc dicitur ad eum effectum singularem, vt hæreditatis per filiorum acquisitæ, patre in deportatione constituto, commodum patri postea restituto acquiratur, requiri, vt specialiter is impetrauerit, vt liberos in potestatem reciperet. Nempe alia bonorum patre deportato quæsitorum, alia patriæ potestatis est ratio. Ipsa patria potestas simpliciter restituto restituitur: Sed bona per filios interim quæsita, vtpote patresfam. patris deportatione effectos, patri restituto non restituuntur, id est, eorum vsusfructus patri restituto non acquiritur: quia restitutio hæc, Amissa restituit; at non etiam tribuit ea, quæ nunquam quæsita fuerunt, qualia sunt ea quæ filij acquisiuerunt, patre in deportatione existente. Neque restitutio hæc extenditur ad causam facti: id est, factum non continetur hoc postliminio. Sicut vsucapio interrupta postliminio non restituitur, vt idem Papinianus *hoc ipso lib.13. Quæst. scripsit d.l.10. π. ex quibus causis maiores:* Itaque vt bona hæc quoque patri restituto acquiri possint, specialis hæc clausula requiritur, *Restituo te liberis tuis:* vel *Liberos in potestatem recipito.* Hâc enim expressa clausula liberi, vnà cum bonis in potestatem patris redeunt.

¶ Ex his iam omnibus liquet, quàm benè omnibus his *legibus* conueniat; & quam verùm sit: Primò patriam potestatem, restituto patre, restitui citra specialem indulgentiam: quod tamen nonnulli è Græcis Thalelæus, Theodorus, existimarunt in conciliandis quas superiùs conciliaui legibus laborantes: Secundò, quàm verum sit quod etiam Placentinus & Bulganus voluêre, testamentum filij patre deportato conditum restituto patre seu remeante, ceu capitis diminutione irritum fieri. Vt miror etiam Cuiacium in contrariam sententiam concessisse, sic quidem vt eam *huiusce legis* sententiam putauerit, testamentum videlicet filij patre deportato conditum, restituto patre, non irritum fieri. Quo nihil alienius dici potest. Nam & finis huius *legis* totius contrarium planè euincit, & ratio in aperto est. Basilicon quoque hæc interpretatio est ad *hanc l.* gestum à filio, patre deportato, post reditum patris irritum non fieri, sed eandem vim habere, quam habuit ante reditum patris, excepto testamento: nam si adhuc, patre degente in exilio filius testamentum fecerit, & superviuente eo redierit pater, irritum testamentum fieri quasi moriente filio in potestate. Eius enim qui in potestate patris moritur, valere testamentum non posse, cùm tempore mortis non habeat testamenti factionem. Itaque præter testamentum quæcumque gessit, quandiu in exilio fuit pater, firma manere.

manere. Argumentum tamen Cuiacij hoc est: Testamentum iure perfectum non rescindi, si postea testator amiserit ius faciendi testamenti, nisi id amiserit, per capitis diminutionem, quæ nulla interuenit, qui deportato patre fecit testamentum, postráque rediit in eiusdem patris potestatem, patre restituto. Nam imò capitis diminutionem reuerso patre filius manifestissimè patitur, vtpote qui in patris potestatem recidat, haud aliter atque patrisfam. irritum fit testamentum, si se arrogandum alteri dederit, §. 4. *instit. q. m testam. infirm.* Quod hoc ipso *lib.* 13. *Quæst.* Papinianus scripsit *d. l.* 11. *§. vlt.* *ff. de bon. poss. sec. tab.* Itaque dissimile est exemplum prodigi, qui ante interdictionem testamentum fecit: dissimile item Monachi, qui ante Monachismum: dissimile furiosi, vel surdi & muti, ante furorem, vel casum: quia hi testamenti factionem amittunt citra capitis diminutionem vllam. Maneat itaque, testamentum à filio deportati factum, patre remeante, irritum fieri; quæ *huius legis* sententia est, vt etiam Basilica agnoscunt, vt Placentinus, vt Bulgarus, imò vt huius legis quoque interpres, vt paulò post ostendam. Malè Cuiacius, malè Cyprianus & Irnerius, qui non irritum fieri putant. Malè Azo, qui Constantinum hac constitutione non πρὸς ἔπος nec ad literam, vt loquitur, & ad propositam de testamento quæstionem rescribere putauit. Verissimum enim est, Constantinum prorsus πρὸς ἔπος respondere, vt ex ipso *legis* principio iam probaui; liquebit adhuc magis ex iis, quæ mox de *gestis* à filio subiciuntur, propositâ differentiâ inter testamentum, & gesta à filio medio tempore. Vera interim est Ioannis & Azonis herciscundorum ICtorum media sententia; qui Irnerij sententiam admittunt, si filius testamento condito decesserit ante patris restitutionem; Bulgari verò, si filio superstite pater restitutus fuerit: Quæ & ipsa Interpretis ad *h. l.* est sententia, vt apparet ex *versic. sanè cùm*: Testamentum filij, patris restitutione antiquius, quod semel effectum sortiri cœpit (id autem fit mortuo filio ante patris restitutionem) patris restitutione reuocari non potest. Atenim testamentum filij, quod ante restitutionem patris effectum sortiri non cœpit, patris restitutione irritum fit, quæ *huius l.* species est: Nam & illorum insignis est error, qui existimant *hac leg.* agi de testamento, quod filius fecisset, *patre remeante*; id est, vt ipsi interpretantur, suis laribus & bonis iam restituto, quæ etiam Odoffredi sententia fuit; quod ineptum est. Neque enim de eo quæri potuit, an filius patre iam reuerso & restituto testari posset, sed vtrùm quod restitutione anterius est, restitutione patris irritum fiat: quod Interpres, quod Basilica rectè agnoscunt, quod etiam Bartolus rectè refutat. Denique in verbis his, *patre remeante*, initio *leg.* quædam σύγχυσις est: vel ita accipienda, cuius pater posteà remeauit. Interim posset hic casus non malè figurari, nempè filium proponi testatum medio tempore, quod est post restitutionem, & ante reuersionem. Nam & hoc casu proculdubio & multò magis testamentum non valet. Ilicò enim vt pater restitutus est, filius in patris potestate constituitur. Proinde hoc casu si post restitutionem patris ante eiusdem reuersionem filius decessert, testamentum eius non valet. Et hæc de Testamento.

II. Gestorvm atenim (quæ secunda *huius leg.* sententia est) a filio deportati, absente patre, dispar est ratio. Ea quippe, patre postea restituto, non irritantur. Et rectè Baldus, restitutionem, dependentiam habentia medio tempore facta rescindere, non etiam ea quæ sunt in esse perfecto & consummato: atque hæc est illa differentia, quam *hîc* Constantinus tradit inter gesta à filio, & inter testamentum filij patre deportato, quam Interpres, quam Bulgarus & Placentinus secuti sunt. Nempè *Gestorum* appellatio, hîc testamento opponitur. *Gestum, & gerendi* vox non pertinet ad ius testandi; *l.* 19. *&* 20. *ff. de V. S.* Ratio differentiæ in aperto est, non tantùm ea quam Constantinus reddit, verùm etiam hæc, quia Gesta iam mutari non possunt sine magnâ eorum, qui contraxerunt, fraude & iacturâ. Beneficia Principum etsi latissimè sint interpretanda, hactenùs tamen ne ius Tertij lædatur. Interim rationis, quam Constantinus addit, hæc sententia est: omninò gesti seu contractus tempore filium sui iuris fuisse. Atqui non vt in testamentis, ita & in contractibus status insecuti temporis spectatur, sed eius tantùm temporis, quo contractum fuit.

III. Tvtelæ vel Cvræ (quæ Tertia *huius leg.* sententia est) par ratio est atque testamenti. Nam si filius deportati iam sui iuris, iam caput liberum Tutorem vel curatorem nactus est, patre restituto tutela finitur, patrique pecunia filiorum committitur, bona eorum tueri & augere debet, eorúmque administrationem habet, gubernacula ei traduntur, ad imitationem publici iuris custodia ei committitur. Denique tutor est. vt *h. l.* vocatur, sed impropriè satis: Nam vt Theophilus quoque non semel rectè prodidit, alienum est, qui in potestate sunt, tutela. Itaque minus propriè *Tutoris* nomen hîc vsurpatur pro administratore. ¶ Ita demùm tamen quæ limitatio à Constantino additur; patri hæc siue tutela, siue custodia, siue administratio committitur, *si non ipse* (vt *hâc l.* eleganter additur) *patriâ potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij filij licentiam abutatur.* Hoc quippe casu velut furiosus, demens, ac prodigus libidinum omnium vitiorúmque seruus, (vt eleganter rursum loquitur Constantinus) ab administratione repellitur, neque tutor esse desinit, & omnia minoris dispendia suis ipse damnis præstat, id est, tutelæ periculo obnoxius est, etsi ipse tutor non sit reuerà: tutor tamen ideò quia periculo obnoxius. Ita enim malo verba illa accipere, de ipsomet patre, *neque tutor esse desinat.* Nam & ita adgnatus proximus iure antiquo, etsi pupillus vel minor 25. annis, vel etiam furiosus aut prodigus; attamen tutor esse non desinebat, etsi ab administratione fugeret, neque pecunia ei committeretur, vt docet §. 13. *Instit. de excus. tutor*: & *l. vlt. C. de legit. tutor.* & *Nou.* 118. *c.* 5. *§. ex his autem*, & *l.* 13. *ff. de curator. furios.* cuius hæc verba sunt: *Sæpè ad alium è lege XII. Tabb. curatio furiosi aut prodigi pertinet, alij Prætor administrationem dat*, scil. cùm ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur: quam *legem* proculdubio Constantinus *hâc lege* imitatus est.

¶ Postremum, Regulam de vi restitutionis Constantinus noster resumit *initio* quoque *legis* propositam, duobus præterea exemplis comprobatam, sed quam nunc magis magisque *à comparatione contrarij* firmat. Nempè quod deportatio adimit, id indulgentia restituit, & vt deportationis nomen omnium rerum est spoliatio, ita pariter indulgentia reditus seu restitutio, vt bonorum omnium, ita dignitatis omnis est & esse debet recuperatio. Ex quâ comparatione iam ad propositum infert, & patriam potestatem quoque restitui, & liberos liberorúmque actus patris restituti potestate eorum-

démque bona eiusdem tutelâ contineri, quâ vnicâ sententiâ *lex* tota absumitur.

¶ Interea obiter notandum, quisnam deportationis effectus sit, nempè bonorum omnium spoliatio, quod ipsum comprobat *l. 8. sup. de bon. damnat. l. 2. in fin. sup. de vi : l. vnic. sup. Ne sine iuss. Princip. l. vnic. in fin. sup. de Nili agger. l. 29. infr. de petitionib.* vbi eleganter dicitur, *ademptio facultatum pœnam præmissæ indignationis* (id est, deportationis) *adcumulare.* Quare, *in l. 14. infr. quorum appellat.* medietatis amissio, & fors deportationis opponuntur.

DE HIS QVI AD STATVAS CONFVGIVNT.

TITVLVS XLIV.

I. COD. IVST. XXV.

Concordat *infr. lib. 15. tit. de Imaginibus Imperialibus : lex 4. supr. ne quid publ. lætitiæ.*

1. * Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Cynegio'' P.P.

Eos'' qui ad statuas, vel euitandi'' metus, vel creandæ inuidiæ causa, confugerint'', ante diem decimum neque auferri'' ab aliquo, neque discedere sponte perpetimur : Ita tamen, vt si certas'' habuerint causas, quibus confugere ad Imperatoria simulacra deb. ierint, iure ac legibus vindicentur'': sin verò prodicti'' fuerint artibus suis inuidiam inimicis creare voluisse, vltrix in eos sententia proferatur. Dat. Prid. Non. Iul. Constantinop. Honor. NB. P. & Euod. v.c. Coss. [386.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. eod. tit.*

'' *Cynegius* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.*

'' *Qui ad statuas* : ita C. *Iust.*

'' *Vitandi*, simpliciter. C. *Iust.* Nostrum hoc meliùs, ἰυλαβούμενοι.

'' Sequentia de *Tempore* præstituto absunt à *Cod. Iust.* vsque ad illa, *si certas* : de quo mox.

'' Id est, abripi.

'' *Certas*, id est, iustas, ὁμολογουμένας.

'' Id est, defendantur.

'' *Probati*, Cod. Iust. Hoc nostrum elegantius.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica hoc titulo constitutio est, de his qui ad statuas Principum confugiont. Ad statuas seu simulacra non modò Deorum in Templis, de quo non est hic locus agendi, sed & Principum perfugium apud Romanos fuisse notum est; idque non seruis modò, quod docet *l. 2. π. de his qui sui : & exinde Inst. eod. tit. & l. 1. §. 1. π. de offic. P. V.* & apud Autorem *legum Mosaicarum, tit. 3. l. 17. §. 12. π. de ædilit. edict.* Senec. 1. *de Clement. c. 18. Seruis ad statuam licet confugere, cùm in seruum omnia liceant* : euitandæ scil. Dominorum sæuitiæ : verùm etiam ingenuis, *euitandi metus causa*, vt hæc *lex* docet; de quo præter Suetonium *Octauio, Tiberio*; Philostratum, *in vita Appollonij lib. 1. l. 28. §. 7. π. de pœnis.* Theodosius Iun. quoque in *præfat.* quæ præfigitur *l. 5. inf. de his qui ad Eccles.* hanc ipsam *legem* innuens; ὥστε μηδαμῶ τοῖς ἐυλαβουμένοις ἀναιρεθῆναι φιλανθρωπίαν βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασιν ἡ ἀρχαιότης ἀνέθηκε καὶ οἱ τὰ ἴχνη τῶν ἡμετέρων χαρακτήρων καταλαμβάνοντες, τῶν ἀπειλῶν τῆς σκαιᾶς τύχης ἐλευθερωθέντες τε καὶ ἀμεριμνοῦντες γεγόνασι, τοσαύτης τοιγαροῦν τῆς ἀφῆς τοῦ ἱδρύματος ὠφελείας διδούσης πᾶσιν χρὴ &c. Eodem alludit & Nazianzenus *ep. 78.* vbi de *fugitiuo* quodam milite, vel potius officiali qui ad se confugerat : ὥσπερ τινα εἰκόνα βασιλικὴν τὴν πολιὰν ἡμῶν περιβαλλόμενος καὶ τὴν ἱερωσύνην.

Addamus & locum insignem ex Arriani *Epicteto lib. 3. c.* περὶ ἀσκήσεως. Eò loci Arrianus vel Epictetus ipse præcepta data de exercitatione, quâ quis à prauis affectibus abduci possit, ad moderationem, inter cætera, quâ ratione seu exercitatione assidua si γοργὸς sit irritabilis, conuicia quis ferre possit, vt non doleat si contumeliis afficiatur, imò vt & verberibus ab aliquo affectus ad seipsum dicere possit : perindè illud esse, atque statuam complecti,

plecti, ὅτι δόξῃ αὐθαίρετα δυσμαχεῖν: quod & ipsum initio capitis perstrinxerat: ἡ αὐθαιρεσίας, inquit, δυσμαχεῖν. Nempe hoc vult, euitandæ iniuriæ, vel-metui, non minus obfirmatum ad iniurias exercitatione multa animum, quàm statuarum complexum. Hic inquam planus est Arriani sensus, vt videre satis non potuerim Criticum quendam, egregium alioquin aliorum spretorem, putantem id innui, statuarum complexum in difficilium rerum numero ibi referri: atque ideò Oraculum consulendum putauit, vt causas eius exquireret. Arrianus certè inter ἀκινδύνων id posuit, quod periculosè ad statuas confugeretur: quia id periculo non vacuum, si quis *temerè scil.* confugisset. Quod ad hanc quoque *leg.* facit. Vno verbo, Arrianus complexum statuæ ibi opponit, vel comparat, animi moderationi; cùm idem sit vtriusque effectus, ab iniuriâ scil. vel metu liberatio.

Chrysostomus quoque locus in illud, *Vidua eligatur: sermone 16. tomo 5. edit. Parif. p. 448.* οὐχ' ὁρᾷς τούτοι τῶν ἐπηρεαζομένων εἰς ἀνδριάντα καταφεύγουσιν, καὶ τοιγε ἀναισθητὸς ὁ ὕλῃ καὶ ἄψυχος ὁ χαλκὸς: ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ βασιλέως εἰκὼν ἐστὶν, ...ὅτι τινα καρτερεῖν παρὰ τῶν ποιοῦν ἐκεῖνον ἀξίωμα, &c.

Addatur & hic locus Libanij *Orat. in Lucianum 55. p. 416.* hac ipsa tempestate de hoc ad statuas Principum perfugio: ὅπερ βασιλέων εἰκόνες, inquit, ὅπως ἔχοιεν αὐτοῖς χειμαζομένοι λιμένας. id est *de Imperatoris imaginibus quas habent sibi fluctuantes pro portubus.* Et mox. ὅτι φεύγειν, ὅτε καθίστες τοῖς εἰς τὰ ... τῶν βασιλέων τύπων ἐκεῖνοι καλλωπίσαι ἀπολυθῆναι τῶν δεινῶν. id est, *neque fugere, neque contingendo Imperatorum Imagines quæ in Theatra inferuntur, ad eas confugere vt à malis liberarentur.* Idem *Orat. in Tisamenum p. 448.* ad Theodosium M. *huius legis* Authorem loquens, disertè ait, non licuisse quemquam ab his Imaginibus auferre seu abstrahere: εἰ μὲν εἰκόνος τῆς αὐτοκρατορικῆς ... ἀποσπάσαι. Est denique tertius eiusdem Libanij locus de hoc statuarum perfugio sub Theodosio M. *Orat. περὶ ἀγγαρειῶν, p. 41.*

At enim res eò quoque euasit, vt non solùm euitandi metus causâ qui peccassent, & sic declinandæ pœnæ, vel iuris obtinendi si vim paterentur, eò confugerent, verùm etiam creandæ inuidiæ causâ, vt hæc *lex duobus locis* testatur. Neque eò solùm confugere, verùm etiam eas arripi, & portando præferri solitum. Exemplum iam olim apud Tacitum, *lib. 3. Incedebat*, inquit, *deterrimo cuique licentia impunè probra, & INVIDIAM in bonos EXCITANDI arreptâ imagine Cæsaris, libertique etiam ac serui patrono vel domino, cùm voces cùm manus intentarent, vltrò metuebantur*, &c. quem locum consule. Itaque huic rei subuenerunt subinde variæ *leges & Senatusconsulta*, ne quis scil. ad Statuas in inuidiam alterius confugeret, pœnâ seuerissimâ propositâ: vt docet Callistratus *l. 28. §. 7. ff. de pœn.* & Vlpianus *l. 5. ff. de extraord. crimin.* & hæc ipsa *lex* Theodosij M. Sed & ne quis imaginem Imperatoris in inuidiam alterius portaret, Scæuola *l. 38. ff. de iniur.* vel præferret *d. l. 28. §. 7.* id est, secum circumferret, & tanquam de vi sibi illatâ, vel etiam tanquam religione simulacri Imperatorij violatâ inuidiam conciliaret. ¶ Iamdudum scil. mos hic inoleuerat, vel potiùs adulatio, atque etiam in Christianorum tempora propagata, Principum imagines consecrantium: vt docebit *lex 44. inf. de operib. publ. & lex vn. inf. de imaginib. Imperial.* vbi dicam: & *l. 4. sup. ne quid publicæ lætitiæ*, quæ & ipsa est Theodosij M. aute triennium

lata (sic vt quatuor in vniuersum *hoc Codice* constitutiones sint: de Imaginibus seu statuis Imperatorum) Atque hoc Antiochenorum crimen fuit, hoc ipso tempore ob deiectas Statuas: & Chrysostomi postea hoc ipsum crimen fuit irreligio videlicet in statuas Principum, de quo *alibi* dictum sumus. Itaque inuidiam alicui conciliaturi, vel etiam Maiestatis speciem conciliaturi inimicis suis quosque infestos haberent, & ad statuas confugiebant, vel etiam imagines portabant, quo videlicet expugnata inimici sui patientia, vim, vel vis alicuius speciem in se concitarent, & sic violatæ religionis statuarum reos efficerent, vel etiam ipsi, quod Tacitus docet, tuti harum imaginum religione, probra & inuidiam in bonos excitarent, impunèque iactarent. Neque alius est sensus *d. l. 38. ff. de iniur.* quam Ræuardus perperam accipiebat de prælatâ imagine Imperatoris defuncti post eius memoriam damnati in inuidiam noui alicuius Imperatoris: quod commentitium est. In inuidiam quippe non Imperatoris (quod nimis absurdum) sed *alterius*, vt *d. l. 38.* loquitur, *inimici* vt *h. l.* nostra, id fiebat. Quod vel *leges* illæ sub *titulo de iniuriis* positæ edocent. Alioquin id relatum oportuisset in *titulum ad leg. Iul. Maiestatis.*

¶ De vtroque confugarum ad statuas Principum genere, duo hæc à Theodosio M. constituuntur. Primum est, quod Tribonianus relecauit, quod & abstrahi & abscedere sponte nemo inde possit, ante decimum diem; quâcunque demum de causâ ad eas confugerit, siue metus, siue infamiæ seu inuidiæ causa. Quâ constitutione, statuarum vnâ parte Principalium religionem & Sanctitatem sanxisse, alterâ verò temeritati confugarum occurrisse videtur, cum confugam neque inde abripi, neque sponte abscedere posse vetet ante decimum diem: *Non abripi*, vt ita tempus iustum habeat sibi consulendi, & metus euitandi: Quem decendio euitare facile est: intra id conciliationis vel gratiæ vias pertentando. Quod decendij spatium notandum est. *Non etiam sponte discedere*, quasi non satis iustas confugendi causas habuisse videatur, qui mox & antè decimum diem ab iis recedit. Non est, aut non videtur iustus metus, qui ante decimum diem deponitur. Quod summopere notandum est. Neque cum hoc quicquam commune habet, quod dicitur in *l. 2. π. de in ius vocand.* de his qui propter loci Religionem inde se mouere non possunt. Huic decendij spatio proximum est, quod de triginta dierum λόγῳ ἀσυλίας dicitur *Nouell. 17. c. 6.* Item Trinoctium, quod Aluredi R. Angliæ *lege* datum ad fanum confugientibus, vt Guillelmus Lambadus notat *in priscis Anglorum legibus, tit. de ..... p. 28. 29.* De vno die vide *infr. l. 6. vbi dico.*

Alterum est, quo iam duo illa genera confugarum distinguuntur, nempe sicuti qui iustas confugiendi causas habuerunt, tuendi sunt, ita qui creandæ inuidiæ causâ id fecerunt, seuerius puniendi: *vltrix*, inquit, *in eos sententia proferatur*, quò pertinent quoque *leges Pandectarum*, *sup. allegatæ.*

¶ Cæterùm huic *huiusce legis* tempori congruunt quæ narrat Zosimus *lib. 4. p. 761.* Nempe Theodosium, *huius legis* auctorem, consensisse, vt Maximus Tyrannus secum imperaret, secùmque statuarum & Imperatorij nominis particeps esset, ἐδήλωτο τῷ βασιλεῖ Μαξίμῳ ..., καὶ εἰκόνα αὐτοῦ κοινωνεῖν ... βασιλέως ... Ideoque dedisse in mandatis CYNEGIO P P. (cui eidem hæc *lex* inscribitur) cùm eum ablegaret in Ægyptum, & omnibus

omnibus Numinum religione per ipſum interdici ac fana claudi præcepiſſet (de quo vide *l.9.inf.de paganis*, quæ data Anno ſuperiore 385. ad hunc Cynegium PP.) vt IMAGINEM Maximi conſpiciendam Alexandrinis exhiberet, publicéque poneret, & conſortem hunc Imperij factum habita ad populum oratione declararet. *Κυνηγίῳ τῷ τ̃ αὐλῆς ὑπάρχῳ τὴν Μαξίμου εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν ἀναθεῖναι τε δημοσίᾳ ταύτην καὶ ὅτι συμβασιλεύειν ἔλαχεν αὐτῷ προσφωνῆσαι τῷ δήμῳ.* Id verò Cynegium executum fuiſſe.

Cœterum ex *hâc lege* tribúſque illis Libanij locis diſcere licet, quàm frequentia fuerint ſub Theodoſio M. *huius l.* auctore hæc ad ſtatuas Imperatorum perfugia: Quibus ſeſe ab improborum inſolentia, atque iniuria tenuiores vindicabant.

DE HIS QVI AD ECCLESIAS CONFVGIVNT"

TITVLVS XLV.

I. COD. IVST. XII.

" Hodie diceremus *de Eccleſiasticâ immunitate.* De qua extant peculiares tractatus Gambacurij, Marij Ital. Viſchij, Remigij, Ambroſij, Rebuffi, Farinacij. Vide & Giurb.conſilia, 10.20.30.40.50.60.70.80.90.100. additum in *Cod.Iuſt.vel ibi exclamant.*

Porrò Trium tantùm Imperatorum Conſtitutiones hâc de re *hoc titulo* occurrunt. Theodoſij M. *lex* 1. Arcadij *lex* 2.3. Theodoſij Iun. *lex* 4.5.6. His adde Honorij *legem* 2.*Cod.eod.tit.*

¶ PVBLICIS *debitoribus Eccleſiæ aſylum ſeu Immunitatem Eccleſiaſticam non competere.*

1. * Imppp. THEOD. Arcad. & "Honor. AAA. Romulo." Com." S. L.

PVBLICOS " debitores, ſi confugiendum ad Eccleſias crediderint, aut ilicò extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipſos qui eos occultare probantur, Epiſcopos exigi. Sciat igitur præcellens Auctoritas Tua, neminem debitorum" poſthac à Clericis defendendum: aut per eos eius quem defendendum eſſe crediderint debitum eſſe ſoluendum. Dat.xv.Kal.Nou.Conſtantinop.Arcad.A.II.& Rufino,Coss. [39.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod.Iuſtin.* Refert eam rectè Baronius *An.D.392.n.29.*

" *Honorij* nomen hîc inducendum.vid.*Chronol.Theod.*

" *Romulus* Comes S.L. ſub Theodoſio M.cui hoc ipſo anno inſcribitur & *Lex* 12. *inf.de Metallis.*

" *Comiti S.L.* hæc *lex* cur inſcribatur? eius argumentum edocet: nempe quia de publicis debitoribus agitur. Vid.& *l.12. inf.de metallis*,hoc ipſo anno,quæ eidem inſcribitur.

" Tributorum.

" An etiam priuatorum, an ſolùm publicorum? vt *ſup.initio leg.* quo ſenſu *debitorum* vox ſimpliciter publicos debitores ſignificatiue docui plenè ad *l.6.ſup.de diuerſ.reſcript.* Vid.& *Gloſſ.Theod.* Iſtud puto.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc de Eccleſiarum perfugio ſeu Aſylo & Immunitate, vt loquuntur, Conſtitutio eſt: ex qua diſcimus, contra quàm Sardus, antiquiorem Arcadiano Imperio conſtitutionem de Immunitate Eccleſiaſtica excurrere. Antiquiorem ſanè hoc in argumento de Immunitate Eccleſiaſtica Chriſtianorum Principum conſtitutionem non reperio: Etſi antiquior & frequens huius moris alibi mentio occurrat; de quo poſtea. Hac igitur *lege* Theodoſius M. modum quemdam Eccleſiarum aſylo ponit, cùm in immenſum iam excreſceret vſus eius: Nempe DEBITORES publicos (id eſt Tributorum fiſcíque debitores, quâ causâ *hac lex*

Comiti

Comiti S. L. inscribitur) asylo seu Immunitate Eeelesiarum frui vetat? Id quod fortè ad Romoli Comitis S.L. cui hæc *lex* inscribitur, & *lex* 12. *infr. de Metall.* instantiam. Extat certè Augustini *ep.*211. *ad Romulum*, quâ eum exbortatur, ne nimium acerbus Tributorum exactor esset. Publicis scilicet debitoribus Eeclesias patere noluit Theodosius: quod καθ' ἀντιδιαστολὴν priuatorum debitorum dictum puto, vt ita *Theodosius* voluerit, priuatos debitores Eeclesiastica immunitate potiri. A quo iure tamen recessum: vid. Lucium 1. *placitor. p.* 2. *plac. vlt.* Multa nempe habet singularia res Tributaria, quæ singula suis locis exponentur. Ita debitoribus publicis seu Tributorum dilatio rescripto Principis data non valet, *l.* 6. *sup. de diuers. rescript.* Pariter nec prouocationi seu appellationi locus est in huiusmodi causis, *l.* 6. 8. 9. 10. 12. 13. 18. 19. 21. 27. 28. 32. *inf. Quorum appellat. non recip.* Res tributaria vt moras nullas patitur, ita nec vllo auxilio vel præsidio retardari potest, non appellationis, non rescripti, non asyli, seu Eeclesiæ Ecclesiasticæq; immunitatis obtentu. Patent equidem Eeclesiæ ad eas confugientibus, vel iuris obtinendi gratiâ, vel declinandæ pœnæ causa, sed quemadmodum Achilles Statius *lib.* 8. de Aris dixit: τοῖς δυστυχοῦσιν εἰσὶν αἱ τῶν ἀδικούντων οὐ βωμοί, periclitantibus Aræ, non iniustè agentibus præsidio sunt. (Quam in rem est & *Nouell. Iust.* 17. *de Mandatis Principum*: itémque Constantini Porphyrogenetæ *Nouella.* Videntur & ad hanc ipsam rem de Aris & Templis Gentilium Thucydides *lib.* 4.) ita neque debitoribus publicis patere debent.

¶ Ad vim scilicet, metúmque euitandum, hæc Ecclesiarum confugia primùm inducta fuêre, sic vt ab his abstrahi nemo posset. Quod etiam ex *lege*, sancitum, si Zosimo gentili Scriptori fides habenda, *lib.* 5. *p.* 793. Inde igitur hoc seculo passim exempla confugarum ad Ecclesias, non tantùm apud Christianos Auctores, veluti Eeclesiasticæ Historiæ Scriptores, Patrésque, in quibus & Gregorius Nazianzenus, *Orat.* 20. *p.* 353. verùm etiam apud Ammianum Marcellinum, Gentilem Scriptorem: Is scilicet *lib.* 15. *p.* 48. sub Constantio iam A.D. 355. memorat Syluanum Agrippinæ extractum ædiculâ, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentem trucidatum. Apud eundem Ammianum Marcellinum sub Valentiniano A.D. 364. Hilarius Auriga Magiæ conuictus & confessus, & capitali animaduersione damnatus, laxiùs retinente carnifice subitò lapsus confugit ad ritus Christiani sacrarium, *lib.* 26. *p.* 337. verum addit Ammianus Marcellinus, eum inde *extractum ilicò* (quæ ipsa verba sunt *legis nostræ*) & abscisâ ceruice consumptum. Sub Valente Imp. exemplum quoque extat Basilij, qui nobilem fœminam quam Adsessor Iudicis affectabat, ad Ecclesiam confugientem, πρὸς ἱερὰν τράπεζαν seu θυσιαστήριον ægrè protexit, quod narrat Gregorius Nazianzenus *in monod. Basil. p.* 353. Memorat & alia exempla horum confugarum Zosimus *lib.* 4. *p.* 765. veluti Scytharum Prothingorum A.D. 386. & 387. τοὺς δὲ ἀποδράντας ὑποδέχεται χριστιανῶν τιμώμενον οἰκοδόμημα, τοιαύτην ἄσυλον. Item *lib.* 5. *p.* 785. 786. vxoris & filiæ Rufini, ne cum Rufino perirent, quibus Eutropius fide datâ permiserit Hierosolymam postea nauigare. Idem Zosimus *eod. lib.* 5. memorat *p.* 393 quod & alij memorant in Gestis Anni 399. Eutrapium ad Ecclesiam Christianorum confugisse; verùm contra *legem*, quâ ius asyli sancitum fuerat πρὸς δὲ τὴν τῆς ἀσυλίας τῆς ἐκκλησίας ... , Ecclesiâ extractum. Verùm de hoc Eutropij facto, latâque eo autore *lege*, quâ ius Asyli Eeclesiis derogatum fuerat, ad *l.* 3. *inf.* dicendi locus erit. Idem *eodem lib.* 5. *p.* 796. A.D. 400. de Barbaris qui cum Gainâ erant, narrat, eos Constantinopoli ad Ecclesiæ, quæ Palatio proxima erat, asylum confugisse, verùm ab Arcadio Imperatore interfici iussos: Quod non armis factum, sed immissis per tectum lignis, vbi mensa Sacrarij erat: id verò piaculare visum τοῖς σφόδρα χριστιανίζουσι. Idem *eod. lib.* In Gestis Anni 408. *p.* 806. memorat, Lampadium ob liberum quoddam dictum quod ei excidisset, veritum ne quid sibi accideret, ad proximam Christianorum Ecclesiam confugisse. Idem memorat *eod. lib. p.* 814. in eiusdem anni gestis, Stiliconem cum audiuisset se iussum in libera custudiâ detineri, vicinam Christianorum Ecclesiam ingressum; eóque milites ingressos, & Episcopo præsente, iureiurando Stilichoni confirmasse, imperatum sibi tantùm à Principe vt eum custodirent, & sic extractum ab Ecclesia. Idem memorat *eod. lib. p.*..... Stilichonis filium Eucherium iugulari iussum, fugâ in Ecclesiam quandam Romæ delatum, ob loci reuerentiam missum factum. Idem memorat in Gestis Anni 409. *p.* 819. Heliocratem peruestigandis Satellitibus Stilichonis non accuratè insistentem, Rauennam abductum morte multandum fuisse ob grassantem id temporis immanitatem, nisi fortè in quandam Christianorum Eeclesiam se recepisset. Sic & Olympiodorus apud *Photium* memorat, Constantinum Tyrannum Arelate εἰς εὐκτήριον confugisse, & Presbyterum ibi creatum, iusiurandúmque illi de salute datum.

Ex his iam patet, Ius hoc Eeclesiastici Asyli, seu Immunitatis Eeclesiarum in dies magis magísque inualuisse: sic vt nullorum quoque non criminum Rei, publicíque debitores eò confugerent: adeò vt his sese Episcopi & Clerici intercessores præberent, imò & latebras, quòd hæc *lex* testatur, & locus insuper ille Zosimi de Stilicone: Nempè hæc illa tempora sunt, quibus Episcoporum & Clericorũ intercessio, intercessionis iam fines egrediebatur, atque ad speciem quandam violentiæ procedebat, in liberandis quos vellent Reis, etiam criminum, etiam ad supplicium ductorum, vt docet *l.* 19. *supr. de pœnis*: *l.* 31. *inf. quor. appell. non recip.* quæ hoc ipso Anno 392. data est, & hoc ipso Anno iam docuit *l.* 15. *sup. de pœnis*: itemque Anno 398. *l.* 16. *eod. tit. de pœnis*, quæ coniungenda est cum *l.* 3. *huius tit.* Denique hæc maximè tempora sunt Theodosij & Arcadij, quibus Episcopi & Clerici non iam Intercessores ampliùs, verùm vi admotâ Reos imminenti pœnæ & Iudicio subducere fas putabant, qui ideò occursum, vt *d. l.* 11. 16. *supr. de pæn. & d. l.* 31. *infr. Quor. appell.* ita & *d. l.* 3. *infr.* & *hâc nostrâ.* Sic quidem, vt (quæ ampliarlo notanda) Theodosius huiusmodi Episcopos & Clericos, publicos debitores restituentes & occultantes, litem suam facere velit, id est debitum à reo soluere. Quod ipsum statuitur ab Arcadio *l.* 3. *inf.* sic vt pecunia ab Oeconomis Eeclesię soluatur:) Et verò huius iuris vigore compulsus aliquando fuit B. Augustinus persoluere quod Fastios quidã debebat, qui ad Ecclesiã confugerat, vt docet ipsemet *Epist.* 215. vt Baronius rectè monuit A. 392. Nempe Fastius cùm non haberet ad præsens vnde explicaret 17. solidos, ad Ecclesiam confugerat, ne corporalem pateretur iniuriam, & cùm Augustinum vt Episcopum grauissimis querelis onerarent oppignoratores, exactores (de quibus *infr. lib.* 11.) vt sibi illum traderet, miserum mutuâ acceptâ pecuniâ liberauit.

Vide

Vide & aliam pœnam Clericorum seruos tuentium, *lege vlt.infr.*

Denique vt à Tiberio repressa iam olim asyla Gentilium apud Tacitum *lib.* 3. *Annal.* loco elegantissimo, qui consulendus; ita repressa Christianorum à Theodosio M. & Arcadio Episcopis & Clericis. Equidem intercedere Christiana disciplina & legislatio permittit, at non etiam iure quodam suo defendere, vindicare, occultare. Intercedere, inquam, de qua intercessione etiam agitur *l.vlt.infr.* agit & Ennodius *in 6 Epiphanij.*

¶ Et hæc de Episcopis & Clericis reos & debitores occultantibus. Atenim si ipsi Rei debitores intra Ecclesias latitent, extrahi eos ilicò Theodosius *h.l.* iubet. Extrahi itaque ab Ecclesiis qui eò confugerant, fas putauit horum temporum disciplina: quod vt ex *h. l.* probatur, ita id confirmant exempla quæ superius laudaui ex Ammiano & Zosimo nonnulla; Eutropij exemplum cùmprimis solemne: imò & *lex* eo auctore lata per hæc tempora A.D. 398. id est, sexconio post *hanc legem*, vt dicam ad *l.3.inf.* quâ confugæ ad Ecclesias exinde extraherentur, vt docet Chrysostomus *hom. in Eutropium.* Socrates *lib.6.c.5.* & Zozomenus *lib.8. c.7.* imò *lege* eâ Asyla Ecclesiarum prorsus interdicta, quæ vtrique Eutropij nimietas fuit, quanquam non sine causâ fortassis, saltem nimia licentia ab Eutropio repressa; Sicut à Tyberio Ethnicorum, cùm Gentium legationes de iure Asyli missas audiret: vide Tacit. *lib.* 3. *Annal.* Et verò ipse postea (vt antea ostensum est) *lege* suâ ex Ecclesia abreptus est, prætetquam quod in crimine Maiestatis non esse ius Asyli cuiquam Doctores incunctanter volunt. Verùm restituta posteà Ecclesiarum Asyla, & quidem Honorij etiam vt puto constitutione, A.D. 414. *l.1.Cod. de his qui ad Eccles. confug.* vbi ait, *Se fideli ac deuotâ præceptione sancire, vt nemini liceat ad Sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere, sub pœnâ Maiestatis.* De quo, & insecutis aliorum Impp. constitutionibus, dicetur ad *l.4.& 5. infr.* Leonis interim saltem *Constitutio* notetur, quæ est *sexta* seu *vlt. Cod. eod. tit.* cuius initio hæc nostra abrogatur, simul & *l.3. infr.* Eâ quippè & confugæ cuiuscumque conditionis, etiam publici debitores Ecclesiis extrahi prohibentur, & Episcopi vel Oeconomi eorum nomine conueniri non permittuntur. Quod tamen postea reductum ad *huius l.* mentem *Nouella Iustin.* 17. & *Edicto* 13.

¶ Ex *hâc* interim saltem quoque *lege* discimus, vanam esse obseruationem *supr.c.1.p.11.* ducti argumenti *legis 1.C.eod.tit.* (quæ *hoc Codice* est 2.*prox.*) quod *prima* reorum qui ad Ecclesiam confugiebant protectio, non aliorum fuit, quàm Iudæorum, & infidelium qui eò sese recipiebant &c.

¶ *De* IVDÆIS, *reis vel debitoribus ad Ecclesiam confugientibus.*

II. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Archelao" PF. Aug."

IVDÆi, qui, reatu aliquo, vel debitis fatigati, simulant se Christianæ Legi velle coniungi, vt ad Ecclesias confugientes vitare" possint crimina, vel pondera" debitorum, arceantur: Nec ante suscipiantur, quàm debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentiâ demonstratâ purgati. Dat. xv." Kal. Iul. Constantinop. Cæsario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *C.hoc eod.tit.* Memorat hanc *legem* Baronius *A.D.* 397 *n.*60. Concordat autem huic legi *l.23.infr.de Iudæis,* quæ Honorij est, & alias similes indicat.

" Pertinet itaque hæc *lex* ad Ægyptum & Iudæos qui in Ægypto.

" *Archelaus* PF. Augustalis sub Arcadio. Eidem hoc ipso anno inscribitur *lex* 9. *sup.de Iurisdict.* Meminit eius Hieronymus, ad Pammachium, *adu. errores Ioan. Hierosolymitani fol.* 82. vbi *virum disertissimum & Christianissimum Archelaum Comitem* vocat: vid. *Prosopogr.*

" *Euitare*, Cod.Iust.

" Pondera debitorum. vide *Glossar.*

" *V.* Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

ARCADII duæ Constitutiones sequuntur de Ecclesiarum Asylo, seu Immunitate. Hâc priore, IVDÆI siue criminum rei, siue debitores ad Ecclesiam confugere simulatâ professione Religionis Christianæ; vel ab Ecclesia suscipi, nisi debitis priùs solutis, aut innocentia purgatâ, prohibentur. Vt cæteroquin debitores, vel criminum reos, ab Ecclesia suscipi non oportet, neque eo subsidio ad flagitia quemquam vti oportet (quod dixit Cestius apud Tacitum *lib.3.Annal.*) vel obæratos aduersum creditores, ita *Iudæos* ne quidem simulantes se velle coniungi Christianæ Legi: Geminâ ratione; prima generali, quia vt maximè Christiani seriò fieri velint, attamē nō ideò aut ære aut reatu soluuntur. Professio Legis & Religionis Christianæ, vt maximè fauore dignissima sit, eóque allicientdi quique sint, non ideò tamen publicæ disciplinæ reum eximit, non ideo Tertio ius suum adimit. Deinde quia id à Iudæis, non deuotione fidei, verùm obreptione simulantum; vt sæpiùs fieri solet, vt loquitur *l.23. infr. de Iudæis*, quæ *huic* concordat, & alias his similes indicat. Nempe soliti sæpè Iudæi debitis oppressi, vel reatu, vitandis criminibus & pondere debitorum, Christianæ Legis amplectendæ studium simulare: sic fiebat, vt Episcoporum & Clericorum patrocinium emererentur, quibus illi nimis creduli fidei & Religionis propagandæ studio, quique adeo huiusmodi Iudæos auidè excipiebant, omnique fauore prosequebantur. Elegans sanè extat exemplum apud Socratem,

tem, *lib.7.c.17.* de Iudæi cuiusdam veteratoris, fuco qui Christianâ fide simulatâ, sæpiúsque baptizatus, exinde multas pecunias corraserat. Huic itaque fuco Iudæorum, Christianorum & Ecclesiasticorum simplicitati illudentium Principalibus constitutionibus occursum fuit: & veteribus, vt docet *lex 23. infr. de Iudæis*, & Arcadij *hac lege*, & Honorij *d.l. 23. infr. d.l. Iudæis*: Quorum sententia apertissima est.

Simili sanè Paganorum fuco in vltimo vitæ Religionem Christianam simulantium, occurritur *l. 5. infr. de Scenicis.* Vt proinde frustra quæratur hodie à nonnullis ICtorum veluti à Tiraquello, *causa* 28. & Farinacio, vtrùm Baptismus Iudæo collatus cum pœnâ liberet, cùm ne quidem ab Ecclesiâ eum suscipi, nisi innocentem, hâc constitutione caueatur.

¶ Illud probabilius quæritur, Vtrum *Iudæi* criminibus vacui, neque ære alieno obnoxij, asylis Christianarum Ecclesiarum seu immunitate Ecclesiasticâ frui possint? Quod affirmandum videtur ex *hâc l.* quâ *non ante suscipi permittũtur, quàm debita vniversa reddiderint, vel fuerint innocentiâ demonstratâ purgati.* Ergo è contrario hoc facto Iudæi suscipi, & immunitate Ecclesiasticâ frui possunt. Vt proinde Doctoribus accedere non possim, qui generatim atque vniuersim Iudæos Ecclesiasticâ immunitate priuari *hâc l.* putant. Hâc enim *lege* illi Iudæi tum hâc immunitate priuantur, qui aut Rei criminum, aut debitores existunt: sub hâc ampliatione etsi simulent se Christianæ Religioni velle iungi. Nempè debito, vel reatu prius sese exuere debent, his casibus, eâ quam dixi de causâ. Contrà innoxiis & debito liberis Iudæis eam immunitatem constare, humanitatis ratio putatur.] De quâ alioquin quæstione videndus Iulius Clarus, aliique, & è Recentioribus, qui haud ita pridem de Iure Asyli scripsit Petrus Sardus, *c. 5. à p. 58.* Solemnis alioquin hic est Ambrosij laus de Iudæis, *epist. 59. Cùm ipsi*, inquit, *Romanis legibus vindicandos putent.* Hæc interim *lex* notanda est de Iudæis per Ægyptum, de quibus *suo titulo.*

¶ SERVIS, CVRIALIBVS, RATIONIBVS *implicitis, immunitatem Ecclesiasticam non comparere: neque eosdem Clericos fieri posse.*

III. * Idem AA. Eutychiano" P.P."

SI quis in posterum" seruus, ancilla, Curialis, debitor publicus, Procurator, Murilegulus", quilibet postremò publicis, priuatísve rationibus inuolutus, ad Ecclesiam confugiens, vel Clericus ordinatus, vel quocumque modo à Clericis fuerit defensatus", nec statim conuentione" præmissâ pristinæ conditioni reddatur, Decuriones" quidem, & omnes", quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia Iudicantum ad pristinam sortem, velut manu" mox iniectâ, reuocentur: Quibus vlterius Legem prodesse non patimur, quæ cessione patrimonij subsecutâ, Decuriones esse Clericos non vetabat. Sed etiam hij, quos OECONOMOS" vocant (hoc est, qui Ecclesiasticas consuerunt tractare rationes) ad eam debiti, vel publici vel priuati, redhibitionem, amotâ dilatione cogantur, in quâ eos obnoxios esse constiterit, quos Clerici defensandos receperint, nec mox crediderint exhibendos, &c. Dat. VI. Kal. Aug. Mnizo" Honorio A. IIII. & Eutychiano Goss. [398.

NOTÆ.

* Lex *si quis Curialis 12. C. de Episcopis* hinc desumpta est, quamplurimis resecatis. Inseruit eam *Annalibus suis* Ecclesiasticis Baronius *A. D. 398. n. 88.* Iungendæ autem illi sunt *tres* præterea *leges*, putà *l. 26. supr. de pœnis*: *l. 57. infr. de appellat. l. 33. infr. de Episc.* & fortè etiam *l. 12. d. tit. de Episcop.* Ex quibus *l. 57. infr. de appellation.* hinc descripta seu repetita est. Hanc ex parte mox idem Arcadius abrogauit, constitutione suâ ad eundem Euthichianum data, putà *l. 163. infr. de Decurionib.*

" *Eutychianus* PP. Orientis sub Arcadio: *v. Prosop.*

" Malè in *d.l. 32.* & in *l. 29. Cod. de appellat.* edituo *Cæsario PF.P.*

" Pristino itaque malo Arcadius hâc constitutione occurrit.

" De *Murilegulis* erit *infr.* Titulus peculiaris, *lib. 10.*

" *Defensatus*, pro defensus, vt *infr. in fin defensandos.* vid. *Gloss.*

" Eodem modo hoc ipso Anno ad eundem Eutychianum in eodem Decurionum argumento, *l. 159. infr. de Decurionibus.*

" De *Decurionib.* erit *infr. tit.* peculiaris, *lib. 12. t. 1.*

" Putà serui, ancillæ, debitores publici, procuratores, Murilegulι.

† Intelligit *leges* Theodosij Patris sui: puta *l. 121. & 123. infr. de Decurion.* Quibus sunt & aliæ similes anteriorum Imperatorum: quas *Paratitlo de Decurionib.* exhibeo omnes.

" De *Oeconomis sup. tit. de bonis Clericorum.* Cæterùm hanc *huius legis* partem abrogat Leo *l. 6. in pr. C. de his qui ad Eccles.*

" De huius *ciuitatis* nomine dixi ad *d.l. 16. de pœnis.*

COMMENTARIVS.

SERVI CVRIALES DEBITORES omnes publici, priuati, aliique quos solita functio ad debitum munus vocat (veluti Decuriones, Procuratores, Murileguli, serui, ancillæ,) postremò publicis, priuatis rationibus inuoluti quicunque, ad Ecclesiam confugientes, à Clericis defendi, vel Cle-

tici

rici ordinari vetantur, ab Arcadio *hac lege*: quæ pars est maioris constitutiones Arcadianæ: cuius partes sunt *lex 16. supr. de pœnis*: *lex 57. infr. de appellat. l. 33. infr. de Episcopis*: quæ proinde omnes huic coassandæ sunt: Et fortè etiam *lex 32. de Episcopis*. Pariter & Addictos supplicio, próque criminum immanitate damnatos, à Clericis vel Monachis vindicari vel teneri ab eodem Arcadio prohibentur, *d. l. 16. supr. de pœnis, l. 32. infr. de Episcop. & l. 57. infr. de appellat.* Breuiter, Reorum quorumcunque perfugia ad Ecclesiam ab Arcadio interdicuntur, vt ex his quatuor *legibus* inter se collatis & coadunatis conficitur. ¶ Clericis scilicet potissimùm hac constitutione occurritur, Ecclesiæ & Clericatus obtentu disciplinam & vtilitatem publicam lædentibus: vt docet *lex 33. infr. de Episcopis* (quæ & ipsa *his legibus* coniungenda est) Atque inter cætera, Perfugio Ecclesiarum & Clericorum ordinatione, vt vel hæc *lex* docet his verbis, ad *Ecclesiam confugiens, vel Clericus ordinatus, vel quocunque modo à Clericis fuerit defensatus.*

¶ Quæ cùm ita sint, hæc est illa proculdubio Arcadiana constitutio, cuius hæc nostra partem facit, neque alia quærenda est, de prohibito ab Arcadio Ecclesiarum perfugio, auctore Eutropio lata; quam memorant Scriptores Ecclesiastici: Socrates, *lib. 6. c. 5.* Sozomenus, *lib. 8. c. 7.* Chrysostomus *concione* seu *homil. in Eutropium tomo 8. Saviliano, p. 69.* Prosper, *de prædict. p. 3. c. 38.* Hoc verò primùm confirmat quatuor illarum, quas dixi, è quarúmque numero hæc nostra est, particularium in vnum coassatio; ex quibus illud ipsum omnino conficitur, quod Arcadianæ seu Eutropianæ constitutioni Scriptores illi Ecclesiastici tribuunt; ne quis, inquam, omninò reus ad Ecclesiam confugere possit, quique ad eam confugerint, eâ expellerentur. Ita enim eius *legis* sententiam exprimit Socrates: κελεύοντα, inquit, μηδένα προσφεύγειν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἤδη προσπεφευγότας ἀφέλκεσθαι. Ita Sozomenus, Εὐτροπίου δὲ σπουδῇ τέθειται νόμος, προστάττων, μηδὲ μηδένα εἰς Ἐκκλησίαν καταφεύγειν, ἐξελαύνεσθαί τε καὶ τοὺς ἤδη προσπεφευγότας. Ita Chrysostomus. Ἀπετείχισε τὴν ἐνταῦθα καταφυγὴν γράμμασι καὶ νόμοις διαφόροις. *Præclusit*, inquit, *huius loci refugium legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est.* Atqui hoc est illud vtrumque, quod *his legibus* omnino statuitur: nempe Ecclesiarum perfugium seu Clericorum tuitionem prohiberi, reuocandósque manu iniectâ si qui perfugerint.

Secundò ipsa temporum ratio id confirmat; nempe hoc illud ipsum tempus est, quo Eutropij stabat maximè autoritas, cuius suasu hæc constitutio ab Arcadio promulgata fuit. Quinimo hoc illud tempus est, quo Arcadianam illam promulgatam oportet: Scriptores quippe Ecclesiastici, Socrates, Sozomenus, statim post hanc *legem* latam, Eutropium gratiâ Arcadij excidisse memorat, atque primum Eutropium (quod etiam Chrysostomus ait) legem suam transgressum ad Ecclesiam confugiendo, inde extractum iniquæ legis æquam tulisse pœnam, inquit Nicephor. *lib. 13. c. 4.* Atenim liquet, Eutropio hæc euenisse initio anni sequentis 399. vt docet etiam *l. 17. supr. de pœnis*, vbi dixi. Ex his igitur liquet, Arcadianam illam constitutionem, quam memorant Scriptores Ecclesiastici, eam ipsam esse, cuius quatuor *hoc Codice* extant particulæ: Non modò inquam hæc *lex*, (quod putauit Baronius,) Arcadianæ quippe constitutionis sententia ex eâ solâ non conficitur, verùm etiam ex *l. 16. sup. de pœnis*, seu *l. 57. infr. de appell.* & *l. 32. 33. infr. de Episcop.* Nam vt de *d. l. 16. de pœnis*, dicam, non minus eâ perfugium Ecclesiarum prohibetur quàm hâc nostrâ. Illâ quippe, criminum Rei damnatique ab Ecclesiasticis & Clericis & Monachis vindicari tenerique prohibentur, id quod omninò est Ecclesiarum perfugium: hâc verò, Debitores. Ex quibus ita in vnum collatis coassatísque conficitur omninò, Arcadianâ illâ seu Eutropianâ constitutione omnibus Ecclesiæ perfugia interdicta fuisse.

¶ Neque illud tamen dissimulandum, haud adeò duram vel improbam huius facti causam fuisse videri, nisi fortè nimia fuit. Hoc enim Ecclesiarum perfugio, atque adeò hoc vindicandorum à Clericis reorum & debitorum instituto latiùs sese diffundente, Ecclesiastici nominis & Immunitatis, ac humanitatis Clementiæque obtentu, publicam lædi sæpè disciplinam contingebat. Itaque fibulam ei rei imponi publicè interfuit. Cui exemplo iam præiuerat, sed non tam latè Arcadij Pater Theodosius M. *l. 1. supr. h. t.* vt non mirum sit, eam Ecclesiasticis displicuisse, quibus tantum autoritatis decedebat; ita vt Chrysostomus suâ illâ παῤῥησίᾳ in hanc quoque hac de re conqueratur partem. Atque vt hoc etiam addam; ei ipsi quod de Oeconomis suo nomine conueniendis *h. l.* statuitur, idem Theodosius suâ *lege* prælusit *d. l. 1. sup.* Videatur & tractatus Gersonis *tomo 2. an liceat grauato debitis intrare religionem.* Id quod tamen abrogauit Leo *l. 6. in pr. Cod. de his qui ad Eccles.*

¶ Sanè quod de Decurionib. *h. l.* speciatim cauerat, hoc idem mox abrogauit anno proximo 399. sublato iam Eutropio, constitutione ad eundem Eutychianum data, *l. 163. infr. de Decurion.* reducto iure constitutionis Theodosianæ *l. 121. & 123. eod. tit.* de quo ad *d. l. 163.* pleniùs *ad l. 121. infr. de Decurion.* Non omittenda interim hâc leg. *Oeconomorum* Ecclesiæ definitio: nempe Oeconomi sunt qui Ecclesiasticas consueuerunt tractare rationes. Inde & *hâc l.* publicorum vel priuatorum debitorum ad Ecclesiam confugientium exhibendorum reddendorum cura & periculum iis imponitur. Inde petitiones quæ aduersus Ecclesiam instituebantur, ratione bonorum ab his excipiebantur, *l. vnic. supr. de bonis Clericorum*; vbi de his plura.

¶ Huius ita *legis* interpretatione defunctis nobis superest, vt moneamus paulò post *huius legis* tempora, anno inquam sequente 399. 5. Kal. Maias legationem ex Africæ Concilio ad Honorium Imperatorem missam, *Vt pro confugientibus ad Ecclesiam, quocumque reatu inuolutis legem de Gloriosissimis Principibus mererentur, ne quis eos audeat abstrahere*: vt habetur *Codice Canonum Africano l. 61.* Procul dubio, ad euacuandam hanc Arcadianam legem seu constitutionem. Quò pertinere sunt qui putant *legem 34. infr. Episcopis*: quæ data dicitur *VII. Kal. Iul. Brixiæ* eodem Anno 399. Quorum sententiam *ibi* refutaui, Sozomenus tandem, *d. lib. 8. c. 7.* Arcadianam constitutionem, de vetito Ecclesiarum asylo, post Eutropij cædem statim abrogatam, & ex publicis monumentis erasam scribit: καὶ ὁ τεθεὶς νόμος ἄρδην ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφανίσθη. Id quod nimis liberaliter à Sozomeno scriptum: quandoquidem & hæc *lex* & cæteræ: illæ constitutionis Arcadianæ partes, ab eius filio Theodosio Iun. in hunc *Codicem* relatæ extant. Innocentius certè Pontifex post annum 400. ius hoc non improbauit, atque ideò hanc Curialium Ordinationem vetuit, *in Decretis c. 18.* & apud Gratianum *c. præterea, dist. 51.*

¶ 1. *De*

¶ 1. *De* Spatio *Eccleſiaſtici aſyli, ſeu immunitatis Eccleſiaſticæ.*
2. *& ut ne cum* Armis *ad Eccleſiam confugere, iiſque ſeſe tutari cuiquam liceat, Theodoſij Iun.* lex.

IIII.* Impp. Theod. & Valentinianus AA. Antiocho" P.P.

Pateant ſummi Dei Templa timentibus: Nec ſola altaria", & oratorium" templi circumiectum", qui Eccleſias quadripertito intrinſecus" parietum ſeptu" concludit, ad tuitionem confugientium ſancimus eſſe propoſita: Sed" uſque ad extremas fores Eccleſiæ, quas oratum geſtiens populus primas ingreditur, confugientibus aram ſalutis" eſſe præcipimus: ut inter templi, quod" parietum deſcribſimus cinctu, & poſt loca publica & ianuas primas Eccleſiæ, quidquid fuerit interiacens, ſiue in cellulis', ſiue in domibus, hortulis, balneis, areis", atque porticibus, confugas, interioris templi vice", tueatur. ¶ Nec in extrahendos eos conetur quiſquam ſacrilegas manus inmittere: ne qui hoc auſus ſit, cùm diſcrimen ſuum videat, ad expetendam opem, ipſi quoque confugiant.

Hanc autem ſpatij latitudinem ideò indulgemus, ne in ipſo Dei Templo, & ſacroſanctis altaribus, confugientium quemquam mane", vel veſpere", cubare, vel pernoctare liceat; ipſis hoc Clericis religionis cauſa vetantibus: ipſis qui confugiunt pietatis ratione ſeruantibus.

Arma quoque, in quouis telo, ferro, vel ſpecie, eos qui confugiunt, minime intra Eccleſias habere præcipimus: quæ non modò à ſummi Dei Templis ac diuinis altaribus prohibentur, ſed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus.

Proinde hij qui ſine armis ad ſanctiſſimum Dei Templum, aut ad ſacroſanctum altare, ſiue vſquam gentium, ſiue in hac Almâ Vrbe confugiunt, ſomnum intra templum, ſiue ipſum altare, vel omnino cibum capere, abſque aliqua eorum iniuriâ, ab ipſis Clericis arceantur: deſignantibus ſpatia, quæ in Eccleſiaſticis ſeptis eorum tuitioni ſufficiant", abducentibus capitalem pœnam eſſe propoſitam, ſi qui eos conentur inuadere. Quibus ſi perfuga non aduuit, neque conſentit, præferenda humanitati religio eſt, & à diuinis, ad loca" quæ diximus turbanda" temeritas.

Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus: dehinc ſi telis cincti, quouis Eccleſiæ loco, vel ad templi ſepta, vel circa, vel extra ſint, ſtatim eos, vt arma reponant" auctoritate Epiſcopi à ſolis Clericis ſeuerius conueniri præcipimus: data eis fiduciâ, quòd *Religionis nomine melius, quàm armorum præſidio muniantur.*

Sed ſi Eccleſiæ" voce moniti, poſt tot tantorûmque denuntiationes, noluerint arma relinquere, Iam Clementiæ Noſtræ, apud Deum, & Epiſcoporum cauſâ purgatâ, armatis, ſi ita res exegerit, intromiſſis, trahendos ſe abſtrahendóſque eſſe cognoſcant, & omnibus caſibus eſſe ſubdendos. ¶ Sed neque Epiſcopo inconſulto, nec ſine noſtra ſiue Iudicum in hac Alma Vrbe, vel vbicumque, iuſſione, armatum quemquam ab Eccleſiis abſtrahi oportebit: ne ſi multis paſſim hoc liceat, confuſio generetur. Dat. x. Kal. April. Conſtantinop. Antiocho v.c." & Baſſo Coſs. [431.]

Interpretatio. *Eccleſiæ, ac loca Deo dicata, reos, qui ibidem compulſi timore refugerint, ita tueantur, vt nullis locis ſanctis ad direptionem reorum vim ac manus adferre præſumant: ſed quicquid ſpatij vel in porticibus, vel in atriis vel in domibus vel in areis ad Eccleſiam adiacentibus pertinet, velut interiora templi præcipimus cuſtodiri, vt reos timoris neceſſitas non conſtringat circa altaria manere, & loca veneratione digna polluere. Sanè ſi qui ad loca ſancta confugerint, arma ſi qua ſecum portauerint, mox deponant, nec ſe æſtiment magis armorum præſidio, quàm ſanctorum locorum veneratione defendi. Quod ſi deponere arma noluerint, & Sacerdoti, vel Clericis non crediderint, ſciant ſe armatorum viribus extrahendos. Si" vero extrahere de locis ſanctis quemlibet reum quacunque ratione quis tentauerit, nouerit ſe capitali ſupplicio eſſe damnandum.*

NOTÆ.

- * Hinc restituta rectè à Contio, *Lex 3. Cod. Iust. eod. tit.* Quam ibi fuisse docet Photius *Nomocan. tit. 5. c. 1. & tit. 9. c. 27.* & Harmenopulus *lib. 2. t. 9.* Inseruit *hanc leg.* Annalibus suis Ecclesiasticis Baronius *A.D. 431. n. 3. 4. 5.* Memorat eam Papianus, 2. *Responsorum.*
- *Antiochus* PP. sub Theodosio Iun. A.D. 430. 431. v. *Prosopogr.* imò & A. 427. Si fides *l. 2. Cod. Iust. de off. eius qui vicem alterius.* Idem & Consul hoc anno, vt ex Subscriptione patet: imò in Græcâ constit. id nominatim additum, hic supplendum est.
- In Græco additum Epitheton θεῖα.
- *Oratorium circumtectus.* ἀσύληρον ναὸν, in *Græcâ leg.*
- *Circumtectum*, abest à *Græcâ l.* 4.
- *Quadripartito.* C. Iust.
- *Intrinsecus*, abest à *Græcâ leg.*
- *Septu*, pro, *Septo*, περιβολῇ.
- Sed & vlterius adhuc, ἀλλ' ἔτι καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει.
- Hæc absunt à *Græca l.* Sed tamen in Authentico extant.
- In *Græca l.* ἔλεος, id est. *Misericordia.*
- Hoc in *Græcâ l.* abest quod tamen in integrâ constit. habetur.
- Salutis, ἔλεος in *Græcâ l.* & in integrâ *constit.* σωτ.
- x. *Templum.* Fortè Interpres Græcam consuetudinem retinuit, μεταξὺ τοῦ ναοῦ.
- *Cellula* hic, & infrà rursum οἰκίας, οἰκήματα: quare & mox additur, *sive in domibus*
- *Area* Templorum: αὐλαῖς. *Atria* apud Interpr. ab his *Areis* distinguuntur.
- Καθ' ὁμοιότητα τοῦ ναοῦ.
- *Ipso quoque confugeat*, καὶ αὐτὸς καταφύγῃ.
- x. *Manere*. vt in Græco μένειν.
- x *Vescere*: quomodo & Tertull. *de ieiuniis*: mox infrà, *Cibum capere.*
- Desunt hic nonnulla. nempe & *docentibus*, καὶ διδασκόντων.
- Εἰς τοὺς περιλειφθέντας τόπους.
- *Turbanda*, id est, proturbanda, eiicienda, releganda, χωριζέσθω in Gr. rectè.
- *Reponant*, pro *deponant*; vt etiam habet Interpres.
- Τῇ Ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ.
- Hoc de suo Interpres.

Idem AA. Ἀντιόχῳ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐπάρχῳ καὶ ὑπάτῳ.

Ἀνεῴχθωσαν τοῖς δεδιόσιν οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ. οὐ γὰρ μόνα τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καὶ τὸν ἀσύληρον ναὸν τὸν τετράεδρον τῷ τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον, εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφευγόντων θεσπίζομεν, ἀλλ' ἔτι καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν πολυταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, εἰς βωμὸν τοῖς προσφυγοῦσιν εἶναι προστάττομεν· ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ, ὃν τῷ προειρημένῳ τρόπῳ περιτειχίζεσθαι διεγράψαμεν, ἄχρι τῶν πρώτων, μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους, τῆς ἐκκλησίας θυρῶν, πᾶν τὸ παρεγκείμενον, εἴτε ἐν οἰκίαις, ἢ κήποις, ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδυώτας πρόσφυγας, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ναοῦ, φυλάττειν, καὶ μηδένα τούτοις ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας· ἵνα μὴ ὁ τοῦτο τολμῶν ἐν συμφορᾷ, σεαυτὸν εἰδὼν, καὶ αὐτὸς ἐξαιτῶν βοήθειαν, καταφύγῃ.

Τοῦτο δὲ τῶν διαστημάτων πλάτος διὰ τοῦτο συνεχωρήσαμεν, ἵνα μή τινι τῶν προσφευγόντων ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ναῷ, ἢ ἐν τοῖς ἄγχιστα θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν ἐξῇ, τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν τοῦτο κωλυόντων, τῶν προσφυγῶν δὲ τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττόντων.

Ὅπλα δὲ ἢ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀμυντήρια τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν ἢ ἐπιφέρεσθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προστάττομεν, οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν καὶ θυσιαστηρίων: ὡς τὰ λοιπὰ, ταῦτα κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ δωματίων καὶ κήπων καὶ λουτρῶν καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν.

Τοὺς τοίνυν δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ θεοῦ, εἴτε εἰς τὸν ἅγιον θυσιαστήριον, ἐν οἱῳδήποτε ἔθνει, ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν προσφεύγοντας ὑποσιοῦν ἐν τῷ ναῷ ἤτοι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνειν παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλῦσαι ἐκτός τινος ὕβρεως, δεικνυόντων τὰ διαστήματα ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις διὰ τὴν τῶν προσφυγῶν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ἀφορισθέντα, καὶ διδασκόντων τιμωρίαν κεφαλικὴν κατὰ τῶν προσπεσόντων ἐπιόντων αὐτοῖς ὡρίσθαι· οἷς ὁ προσφεύγων εἰ μὴ πείθοι, τότε προτιμάσθω τῆς φιλανθρωπίας ἡ θρησκεία, καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους χωριζέσθω θρασύτης.

Τοὺς δὲ μετὰ ὅπλων τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καταλαμβάνοντας προηγουμένως μὲν μὴ ποιεῖν τοῦτο ὑπομιμνήσκομεν. ἐὰν δὲ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ περὶ τὸν ναὸν, ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνωσιν, παραχρῆμα τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνων τῶν κληρικῶν αὐστηρότερον ἀναγκαζομένους ἀποτίθεσθαι προστάττομεν, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου ὡς τῇ θρησκείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ τῶν ὅπλων ἐπικουρίᾳ ὀχυρωθήσονται.

Ἐὰν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομνησθέντες, μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παραγγελίας, τὰ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἐξουδενωθείσης τῆς θρησκείας, παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος, καὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης, ἐνόπλων εἰσπεμφθέντων ἀποσπασθήσονται, καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται.

βληθήσονται." ὑμῶν δίχα γνώμης ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου καὶ" ἡμῶν τῶν τε" δικαστῶν τῶν κατὰ τὴν δεῖνα" πόλιν, καὶ" ὁπηνίκα ποτὲ τυγχανόντων, τῶν ὡπλισμένων ἐκ τῆς ἐκκλησίας χρὴ παραδιδόσθαι, ἵνα μὴ" πολλοῖς κατὰ τῶν ἀθλίων τοιαύτης" ἀδιαφόρως ἐξουσίας δοθείσης, σύγχυσίς τις ἐκ τούτου γίνεσθαι" μέλλῃ, καὶ" ταραχή. Dat. x. Kalend. April. Constantinop. Antiocho, v. c. & Basso Coss.

NOTÆ.

" Τοῦ δεῖνος. In integrâ lege.
" Hîc multa recisa.
" Οὐ μόνον. In integrâ lege.
" Καὶ τὸ διειλήφαμεν σχολαῖς. ibid. vbi ad marg. varians addita, ναοῦ.
" Τὸ περικείμενον τεῖχος, ibid.
" Ὡς τοῖς δεξιωθεῖσι περικειμένοις πρῶτον ἐπιβαίνειν συμβαίνει. Hoc amplius in integrâ constit. quod etiam lex Latina hîc habet.
" Γλιω. " Περιφρόνησιν. " ἐν.
" Περιφορὰς διαφράξαμεν. " Καὶ τῶν πρώτων.
" ἁγίας ἐκκλησίας. " τὰ προσηγκόμενα.
" Ἡ ἐν ναῷ. " Εἴτε ἐν αὐλαῖς.
" Ἢ ἐν ναῷ.
" Τὸν ἀνθρωπον. " Τοῦ ἀδύτου ναοῦ.
" Hîc tota sententia abest, quæ incipit καὶ ἐν ναῷ, &c.
" ἐν τῷ ἐξαθῶσθαι, hoc amplius in integra constit.
" Μήτε γε ὁ &c. " ἐν συναθροισμοῖς ἱκανῶν ἰδεῖν.
" Τόδε τοιοῦτον τῶν διαστημάτων πλάτος ἐν καιρῷ τοῦ φόβου ὡς ἄδειαν τοῦ διάγειν μάλιστα τοῖς περιελθοῦσι φιλανθρώπως συγχωρεῖσθαι.
" Περιαντιφεύγοντων. " ἀχύρεις. " Παννυχίζεσθαι.
" Τούτου τοῦ &c. κωλυόντων, ita inuersè.
" Καὶ τοῖς προσφυγοῦσι, sublato δὲ, quod sequitur.
" Multa hîc resecta. " ὁ abest in integra lege.
" Ἐπὶ γὰρ οὐδ', in integra lege.
" Τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, in integra lege.
" Ταῦτα ὁ μόνον, in int. leg. " Ναοῦ τε.
" Abest ab int. leg. " Ἡλίου, in int. leg.
" Κεῖται in int. leg. " Αὐτοῦ in int. leg.
" Hîc multa resecta. " ἀπὸ τῶν δίχα &c. ita in int. l.
" Abest ab int. l. " Τὸ ἀπόπτωσις, in int. leg.
" Ἢ καὶ ἐν τῷ, in int. l. " Καὶ ἐπ' αὐτοῖς, in int. leg.
" Κἂν δὲ πρὸς ὕβριν, παρὰ τῶν ἀλιτηρίων προσφεύγειν, ita inuersè.
" Hîc multa resecta. " Et hæc immutata.
" τε ἐν. " Τῇ αὐτῶν ἀσφαλείᾳ ἡσυχίᾳ τε. ita in int. leg.
" Et hæc immutata.
" Hîc resecta nonnulla: Mox ita hæc expressa, ἐν τούτοις πᾶσί τε μὴ ἐπιτιθέσθαι μηδὲ πείθεσθαι.
" Abest ab integr. leg. " Περιττοῖς, in int. leg.
" Διαιτᾶσθαι ἢ θεραπεύεσθαι. ita in Leg. ipsa.
" Hîc resecta nonnulla.
" Καὶ μεθ' ὅπλων εἰσιέναι εἰς τὰς ἁγιωτάτας ταύτας, ita in int. l. resectis mox nonnullis.
" Προσερχόμενοι μετὰ τούτου μὴ ποιεῖν παρακαλοῦμεν. ita in integr. l. directè oratione ad Antiochum, cui hæc lex inscribitur: Quin & resecta hîc sententia.
" Τοιῶν μανίας τοῦ φλυαροῦντα παρεξελθεῖν τῶν ἡμετέρων προσόδων ἢ διατεταγμένων. hæc amplius in ipsâ leg.
" Τυγχάνοντα. in ipsâ l. " Τοῦτο add. in ipsa l.
" Αὐτεξούσιον εἶναι τῶν αὐτῶν συνηθείας ἀποπηδᾶν τοιαύτας προσθήκας προστεθῆναι. ita in ipsa l.
" Θάνατον in ipsâ l.
" Τῇ τῶν ἡμετέρων νόμων αὐθεντίᾳ, καὶ σὺν &c. ita pleniùs in ipsâ l.
" Hæc decurtata & mutata. " Τῶν abest ab ipsâ leg.
" Κατὰ τὸ εἰκὸς πλεῖστοι καὶ παρ' ἐνόπλων ὑποχειρίων ἀποκτανθέντες, ita in ipsa l.
" Integra sententia resecta hîc vsque ad ὑμῶν.
" ἀλλ' ὅτε δίχα, ita in ipsâ l. " ὑπὸ ἡμῶν.
" τε, abest. " δεῖνα, abest.
" ἢ καὶ. ita in ipsâ l.
" ἐπὶ κατὰ τῶν ἀθλίων πολλοῖς: ita hæc inuersa in ipsâ leg.
" Τοῦτο καὶ ἀδιαφόρως, οὐκ ἡ σύγχυσις ἐκ τούτου ἰσχύσειεν. ita in ipsâ leg.
" Absunt ab ipsâ l. Et cœtera deinceps hîc resecta.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ
περὶ τῶν προσφευγόντων εἰς Ἐκκλησίαν.

Ἀρχαία τις καὶ ἀπὸ τῶν καιρῶν τῆς πλάνης συνήθεια, καὶ νόμου φυσικὴ διάταξις, δι' εὐσέβειαν ἀεί τις τοιαύτη κεκράτηκεν, ὥστε τὰς θείας θρησκείας τῶν δημοσίων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων χρειῶν, ἐν παντὶ χρόνῳ, καὶ ἔθνει, διακεκρίσθαι καὶ ταύτας, οὐ μόνον ἐν τῷ ἀκροτάτῳ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ἔν τινι ἐπὶ γῆς οὐρανῷ, ἀφιδρῦσθαι, καὶ ὅποι πλησιάζειν μόνοις καθαροῖς, καὶ ὁσίοις, θέμις. ἐντεῦθεν κἀκεῖνο συμβαίνει, τὸ πάντων φυσικῶς ταῖς διανοίαις ἐγκεῖσθαι, μηδενὶ τρόπῳ δύνασθαι τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντα μιαίνεσθαι, μήτε κατὰ τῆς θείας δυνάμεως τὴν ἀνθρώπων ὕβριν χωρεῖν. Πῶς γὰρ οἷόν τε μολύνεσθαι, ἅπερ ἀεὶ καθαρὰ εἶναι ἀνάγκη; ἢ πῶς οἷόν τε ῥυποῦσθαι, ἅπερ ἅπαξ ἡγιάσθη,

EDICTVM IMPERATORIVM
De his qui ad Ecclesiam confugiunt.

Vetus iam inde à Paganismi temporibus consuetudo, naturalisq; legis sanctio, pietatis causa, obtinuit, vt apud omnes Nationes, publicæ administrationes, humanæq; functiones à religione sacrisque cæremoniis semper secernerentur; sacráq; non solùm in summo rerum fastigio, sed veluti in quodam posito in terris cœlo collocarentur, quò accedere solis puris sanctisq; fas esset. Hinc & illud quoq; consequitur, vt omniū mentibus natura insitum sit, nullo modo quæ Deo dedicata sunt pollui posse, neq; hominum insolentiā aduersus vim diuinā progredi. Quo enim pacto fieri queat, vt ea polluantur, quæ sẽper munda esse necesse est? Aut qua

 ratio

tatione ea poterunt cōtaminari, quæ semel sanctificata, ounquam talia esse desinunt? Quapropter licet pro certo habeamus, ab iis quæ paulò ante barbarica vesania contra diuinū altare nefariè perpetrare ausa est, neq; quod mundū erat pollui, neq; quod naturâ sanctū cōtaminari potuisse: tamē quia id factū est, quod nullo modo futurum sperabamus, & vsq; ad religionē illa *Sceleratorum* hominū peruenit audacia; ne vel impiis profana esse videantur ea quæ diuina sunt, neq; in sacratis Deòq; dicatis locis liceat ea facere, quæ ne in aliis quidē passim impunè fieri permittendū est, & vt religio peruigili etiā pietatis custodia illæsa castáq; permaneat; omnē *violentiā*, quæ vel per audaciā, vel præter voluntatē infertur, ab omnipotētis Dei Ecclesia arcemus. Etenim si veterū Paganorū religio, quæ error erat, & cui quod libitū fuisset, Deus erat, adeo superstitionis suæ obseruans fuit, vt altaria non quibusvis, sed certis Sacerdotibus dūtaxat cōmitteret, & fana sua perinde ac si ipsius quoq; terræ situ extollerētur, in arcibus ac munitioribus vrbiū locis dicaret, atq; idola fabrefacta adoraret, maximâq; eū veneratione ac vanitate coleret; quātò magis par est, vt nos Religionē nostrā omni cum obseruantia custodiamus, ad quos Deus ipse cū vero Religionis cultu, cœlū non delerens, descendit, & tanquā cessione quadā inter Deū & homines facta, homo Deum in terrā suscepit, hominēq; Deus in cœlū sustulit? Ante alia autem hac re illi Deum placant, penes quos rerum summa est, eûm scilicet, salutis & vitæ ac securitatis hominū curam habent: quæ, vt nostra natura fert, nullo modo alterū cum altero sine alterius detrimento coniungimus, vt nec Ecclesiasticis ædibus sacrisque altaribus ex nimia confugientiū desperatione vel confidentia, contēptu vel temeritate, audacia vel insania, iniuria aliqua, præterquam deceat, inferatur; & vnicus extremúsq; miserorū, opéq; destitutorū portus *patentiore aperto sinu* huiuscemodi confugientes excipiat. Nemini qui maris fluctus & scopulos declinat, conuenit terræ adimere tranquillitatem: bellum, in quē steterit acies, aduersus cū sese dedentē minas deponit. Asylum olim defendit variis criminibus obstrictos, legū aspernans auctoritatem: Maiores etiam nostri, ne aliquo modo timore perculsis humanitas denegata videretur, in nostris quoq. Statuis *Aram Salutis* construxerunt; ita vt si qui vel extrema imaginum nostrarum vestigia fortè contigerint, hi ab omnibus minis aduersæ fortunæ libertati ac securi gaudent. Iā si statuæ complexus propter Regiam Maiestatem tantū præsidij miseris conciliat: quantum opis illis debet esse paratum, qui salutis causa ad sacrosancta altaria
„ confugiunt? *Pateant* proinde *trepidis magni Dei*
„ *Templa*; supplices fugientes communis suscipiat Ara; nec vlla veluti superior comminatio diuinum auxilium, quod omnibus ex æquo sese offert, ab eius ædibus audeat propulsare. Qualis enim naufragorum in suis calamitatibus misericordia reliqua erit, si littus præcludas, & fontem siti laborantibus perturbes? aut quænam humanis calamitatibus medicina superetit, si calamitosis Deus ipse denegetur?
„ Nostris igitur temporibus *non solum sacrosancta*
„ *Altaria, & quadratum populi Oratorium murorum*
„ *ambitu circumseptum, confugientium securitati con-*
„ *ferre sancimus, sed quidquid praterea inde est loci*
„ *vsq; ad Ecclesiæ fores extremas, per quas preces pri-*
„ *mum facturi ingrediuntur, hoc totum confugientibus*
„ *misericordiæ Aram esse definimus & constituimus.*
„ *Itaq; medium Templi spatiū in prædicto loco positū,*
„ *perfugium esse decreuimus: atque etiam reliqua om-*
„ *nia loca primis sanctæ Ecclesiæ foribus post publica*

τὰ τοιαῦτα εἶναι ἡ παύεται; ὅθεν, εἰ καὶ πεπείσμεθα, ὑπὸ τῶν ἔναγχος ἀθεμίτως ἐκ τῆς βαρβαρικῆς μανίας κατὰ τοῦ Θείου τολμηθέντων Θυσιαστηρίου, μή τε μολυνθῆναι τὸ καθαρὸν, μή τε κεχρᾶνθαι, ὅπερ εἶναι πέφυκεν ἅγιον· ὅμως, ἐπειδὴ γέγονεν, ὅπερ οὐδαμῶς ἠλπίσθη γενέσθαι, καὶ μέχρι τῆς ἀσεβείας ἡ τῶν μυσαρῶν ἔφθασε τόλμα, ὥστε μὴ τοῖς ἀσεβέσι γοῦν δοκεῖν βέβηλα εἶναι ταῦτα, ἅπερ Θεῖα τυγχάνει, μή τε ἐν τοῖς ἁγιασθεῖσι, καὶ ἀφιερωθεῖσι τόποις, ἐξῇ ταῦτα, ἅπερ οὐδὲ ἐν ἄλλοις χύδην ἀδίκως ἀτελῆ γίνεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὴν θρησκείαν καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας παραφυλακῇ ἀσύλητον παραμένειν, πᾶσαν ὕβριν τῆς τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος ἐκκλησίας τήν τε παρὰ τῶν τολμώντων, καὶ ἀκόντων ἐγγινομένην, ἀπείργομεν. καὶ γὰρ εἰ ἡ ἐθνικῶν ἀρχαιότητος ἡ θρησκεία, πλάνη, καὶ Θεὸς τὸ δοκοῦν, οὕτω τῆς οἰκείας δεισιδαιμονίας ἐξήσκει τὴν παρατήρησιν, ὥστε τοὺς βωμοὺς μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ γάρ τισι ἐπιτρέπειν τῶν ἱερέων, τοὺς δὲ ναοὺς, ὥσπερ καὶ διὰ τῆς γῆς ὑψουμένους, ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι, καὶ τοῖς ὀχυρωτέροις τῶν πόλεων ἀνατεθεῖναι τόποις, τά τε κατασκευασθέντα εἴδωλα προσκυνεῖν, καὶ μετὰ σεπτῆς μεγίστης ἔχειν ματαιότητος, πόσῳ μᾶλλον ἡμᾶς προσήκει τὴν θρησκείαν μετὰ πάσης φυλάττειν παρατηρήσεως. παρ' οὓς ὁ Θεὸς μετὰ τῆς ἀληθοῦς θρησκείας, οὐρανὸν μὴ ἀπολιπὼν, καταβέβηκε, καὶ ὥσπερ τινὸς μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων ἀντιδόσεως γενομένης, ἄνθρωπος Θεὸν εἰς γῆν ὑπεδέξατο, καὶ Θεὸς εἰς οὐρανὸν ἀνήγαγεν ἄνθρωπον; πρὸ δέ γε τῶν ἄλλων καὶ τούτῳ μάλιστα ἐξιλεοῦνται Θεὸν οἱ τῶν τῆς ἄκρας ἐξουσίας πραγμάτων ἐπειλημμένοι, τῷ σωτηρίας, ζωῆς τε, καὶ ἀμεριμνίας φροντίζειν ἀνθρώπων· ἅπερ κατὰ τὸ ἡμῖν ἔμφυτον οὐδαμῶς θάτερον τῷ ἑτέρῳ δίχα τῆς ἑκατέρου βλάβης συνάπτομεν· ὥστε μή τε τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς οἴκοις, ἢ τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις, ἐκ τῆς πολλῆς τῶν προσφυγόντων ἀπαγορεύσεώς τε καὶ αὐθαδείας, περιπετείας τε, καὶ καταφρονήσεως, τόλμης, ἢ καὶ μανίας, ὕβριν παρὰ τὸ πρέπον γενέσθαι τινὰ, καὶ τῶν ἀθλίων τε, καὶ ἀβοηθήτων μόνον ἔσχατόν γε λιμένα ἀνετωτέροις τοῖς πεπονημένοις ὑποδέξασθαι κόλποις. οὐδένα τὸν κλύδωνα τῆς θαλάττης, καὶ τοὺς σκοπέλους ἐκκλίνοντα προσήκει τὴν τῆς γῆς ἀφαιρεῖσθαι γαλήνην. Πόλεμος καθ' ἣν συνέστη παράταξις, τὴν κατὰ τοῦ προσπεφευγότος ἀπειλὴν ἀποτίθεται. Τὸ ἄσυλον ποτὲ ὑπερήσπισε τῶν διαφόροις ἐνόχων ἐγκλήμασι, τὴν τῶν νόμων παρωσάμενον αὐθεντίαν· καὶ ὥστε μηδαμῶς τοῖς δεδοικόσιν ἀναιρεθῆναι φιλανθρωπίαν, βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασιν ἡ ἀρχαιότης ἀνέθηκε. Καὶ οἱ τὰ ἴχνη τῶν ἡμετέρων χαρακτήρων καταλαμβάνοντες, τῶν ἀπειλῶν τῆς σκαιᾶς τύχης ἐλευθερωθέντες τε, καὶ ἀμεριμνοῦντες, γεγήθασι. τοσαύτης τοιγαροῦν τῆς πρὸς τὸ ἱδρύματος διὰ τὸ βασιλικὸν σέβας τοῖς δεομένοις ἀσφάλειαν διδούσης, πόσην χρὴ τοῖς εἰς τὰ ἁγιώτατα καταφεύγουσι θυσιαστήρια ὑπάρχειν βοήθειαν; Ἀνεῴχθωσαν τοίνυν τοῖς δεδιόσιν οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ τοὺς προσφεύγοντας ἱκέτας ὁ κοινὸς ὑποδεχέσθω βωμός· καὶ τὴν θείαν βοήθειαν, τὴν κοινῇ προσκομιζομένην ἅπασιν, ἐκ τῶν ταύτης οἴκων μηδεμία ὡς ὑπερτέρα διωθείτω ἀπειλή. Ποῖος γὰρ ταῖς συμφοραῖς ἔλεος ὑπολειφθήσεται, ἐν τοῖς ναυαγοῦσιν, εἰ τὸν αἰγιαλὸν ἀποκλείσῃς, καὶ τὴν πηγὴν τοῖς διψῶσι θολώσεις; ἢ ποία ταῖς ἀνθρωπίναις ἀνελείσαι συμφοραῖς θεραπεία, ἐὰν αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἀρνηθείη; διὰ γὰρ τῶν ἡμετέρων καιρῶν οὐ μόνον τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ ναοῦ, τὸ τετραγώνῳ τοίχων περιβολῇ τειχιζόμενον εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφυγόντων, θεσπίζομεν, ἀλλ' εἴ τι καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας· ὧν τοῖς εὔξασθαι προῃρημένοις πρῶτον ἐπιβαίνειν συμβαίνει, ἐλέου βωμὸν τοῖς προσφεύγουσιν εἶναι προστάττομεν. ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ προσφυγὴν διηγορεύσαμεν, καὶ τῶν πρώτων μετὰ τὰς δη-

μοσίας

μεταξὺ τόπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας θυρῶν τὰ προειρημένα, εἴ τε ἐν οἰκίαις, ἢ ἐν κήποις, εἴ τε ἐν αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ καὶ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδυόντας πρόσφυγας καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἐνδοτάτου ναοῦ φυλάττειν. Καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα θρησκείας τε, καὶ εὐλαβείας λόγῳ τὰ μικρῷ λόγῳ διεστῶτα τῷ τόπῳ, μικρῷ τῷ τῆς παρατηρήσεως τρόπῳ διώρισται· ὅμως ὑπὲρ τοῦ τὴν ἀμεριμνίαν πλατῦναι τοῖς προσφεύγουσι, καὶ τοῖς εὐλαβουμένοις βοήθειαν ὀρέξαι, πᾶσαν τὴν προδηλουμένην περίοδον ἀδιάκριτον εἶναι λιμένα τῆς ἡσυχίας προστάττομεν. Καὶ μηδένα εἰς τὸ ἐξωθεῖσθαι τούτους ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας· μή πού γε ὁ τοῦτο τολμῶν, ἐν συμφορᾷ ἑαυτὸν ἰδὼν, καὶ αὐτὸς ἐξαιτῶν βοήθειαν καταφύγῃ. Τὸ δὲ τοιοῦτον τῶν διαστημάτων πλάτος, ἐν καιρῷ τοῦ φόβου, εἰς ἄδειαν τοῦ διάγειν, μᾶλλον δὲ τοῦ περιπατεῖν, φιλανθρώπως συγχωρήσαμεν· ἵνα μή τινι τῶν προσπεφευγότων ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ, ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν ἐξῇ. Τοῦτο τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν κωλυόντων, καὶ τῶν προσφύγων τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττόντων. ἵνα μή τε οἱ προσφεύγοντες, εἰς βεβήλῳ γνώμῃ, προσφεύγειν δοκοῖεν, τῇ θρησκείᾳ καταμιγνύντες τὰς οἰκείας χρείας· μή τε οἱ τὰ οὕτως αἰσχρὰ δυνάμενοι τοῦ Θείου ἀπείργειν οἴκου, δόξωσι τὴν εὐσέβειαν, ἧς ὑποφῆται τυγχάνουσι, καταβλάπτειν. Προκειμένου δὲ τοῦ θατέρου πάντως προσκροῦσαι, αἱρετώτερον, τοὺς κληρικοὺς τὰς ἀνθρωπίνας, καὶ φυσικὰς, τῶν ἁγίων θυσιαστηρίων ἀποδιωκόντας ὕβρεις, θρασεῖς μᾶλλον, ἢ ἀσεβεῖς νομίζεσθαι, καὶ περὶ ἄνθρωπον, ἢ περὶ Θεὸν ἁμαρτάνειν· ὁπότε τούτου τεθέντος τοῦ νόμου, μή τε ἀπανθρωπίας τις ὑπόνοια δικαίως ἂν φθάσειεν εἰς τοὺς κληρικούς· ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ τε φόβου, καὶ τῆς ἀμεριμνίας, τῶν προσφευγόντων πρόνοια γέγονε. καὶ γὰρ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τε, καὶ ἀνάγκῃ ῥυποῦσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ ναὸν, καὶ τὰ Θεῖα μυστήρια τῇ ἐπονειδίστῳ ἀσθενείᾳ καταμίγνυσθαι, τὰ θεῖα ὑπὸ βεβήλων χραίνεσθαι, τὰ ἱερὰ ὑπὸ τῶν σαθρῶν μολύνεσθαι, μὴ βουλόμενοι, τοῦ αἰτεῖν βοήθειαν τοῖς προσφεύγουσιν οὐκ ἀπεκλείσαμεν· ἀλλὰ προσέτι καὶ πλατυτέροις διαστήμασι, μακροτέροις τε χωρήμασιν ἀσφαλισθῆναι τούτους ἐψηφισάμεθα· τοῦ πρέποντος τῇ τε θειότητι, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι φυλαχθέντος. Ὅπλα δὲ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ εἴδει ἀμυντήρια τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν, ἢ ὑποφέρεσθαι ἐντὸς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, προστάττομεν· ταῦτα οὐ μόνον ἐκ τῶν Θείων ναῶν τε, καὶ θυσιαστηρίων, ὡς τὰ λοιπὰ, κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ ἀλσῶν, καὶ κήπων, καὶ λουτρῶν, καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν· ἅπερ κατὰ τὸν προειρημένον λόγον ὑπασπίζειν τῶν προσφευγόντων ἐδηλώσαμεν. οὐ γὰρ θέμις, τοῖς ἁγιωτάτοις ναοῖς, ἢ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τόποις, κατὰ περιεργίαν, διχονοίας, ἢ πολέμων ὕλας ὑποφέρεσθαι. Ἀρκείτω τοῖς προσφεύγουσιν ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια· ᾧ τά τε ὅπλα καὶ οἱ νόμοι, καὶ ἡ βασιλεία ὑποτάττεται. καὶ γὰρ ἡμεῖς, οἳ ἀεὶ τῷ δικαίῳ τῆς ἡγεμονίας περιοχῆς τὰ ὅπλα, καὶ οἷς εἰ πρέπει δίχα δορυφόρων εἶναι, τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ προσιόντες, ἔξω τὰ ὅπλα καταλιμπάνομεν, ἀποτιθέμενοι τὸ διάδημα· καὶ τῆς βασιλείας ἐλαττώσεως εἰκόνι μᾶλλον ἡμῖν τὸ τῆς βασιλείας σέβας ἐπαγγέλλεται. Τῷ ἁγιωτάτῳ δὲ θυσιαστηρίῳ διὰ μόνην τὴν τῶν δώρων προσφορὰν ἐφιστάμεθα· καὶ εἰς τὸ τῶν Θείων κύκλων περιεσχημένον ἔπαυλον ἅμα τῷ εἰσελθεῖν ὑπεκβαίνομεν· καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς ἀγχιστευούσης θειότητος ἑαυτοῖς ἀπονέμομεν. ὅθεν, τοὺς δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ ὁσιώτατον θυσιαστήριον ἐν ὁποιῳδήποτε ἔθνει, ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν προσφεύγοντας, ὑπνοῦν ἐν τῷ ναῷ, ἢ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῖς μεταλαμβάνειν, ἐκτὸς τινος ὕβρεως παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλύεσθαι· καὶ οὕτω τοῦτο ποιοῦσθαι χρὴ πρὸς αὐτοὺς, ὥστε μὴ δοκεῖν, ὕβριν εἶναι τοῦ κωλύοντος, ἀλλὰ γὰρ τὸν λόγον θρησκείας ἀπαιτεῖν τὸ γινόμενον. Τῆς ἁγιωσύνης, καὶ τῆς καθαρότητος

per circuitum cohærentia, siue domus aut hortuli, siue atria, aut balnea, aut etiam porticus sint, ingressos profugos volumus, vt perinde ac intimum templum ius custodiendi habeant. Quamuis autem si Religionis atq; pietatis ratio spectetur, quæ exiguo loco distant, non parua obseruātiæ ratione disiūcta sint; tamen vt securitatem confugientibus latiùs extēdamus, & formidantibus auxilium porrigamus, omnem supradictum ambitū sine vllo discrimine portum esse quietis iubemus, *ac neminem ad eos expellendos, sacrilegas manus iniicere; ne fortè ille ipse qui id ausus fuerit, se in calamitates incidisse vidēs, auxilium expetens confugiat. Hoc autem spatium adeò latum,* vrgēte formidine, securè degendi, imo verò exspatiandi clemēter *concessimus; ita tamen, vt nemini confugientiū in Dei Templo aut apud sacras Aras manere, aut cibum sumere, aut dormire, aut etiā pernoctare liceat; idq; non modò Clericis propter Religionē fieri prohibentibus, sed ipsis quoq; confugientibus facere pietatis causa detrectātibus:* ne & qui confugiunt, dū vsus proprios sacris rebus admiscent, impuro animo confugere videantur, & qui huiusmodi turpitudinem à sacris ædibus arcere possunt, pietatem, cui deseruiunt, violare videantur. Cæterum si quando vsu veniat, vt alterutrum omnino offendendū sit; satius est, Clericos amoliētes à sacris Altaribus eas iniurias, quæ ab humana cōditione & à natura oriuntur, audaces potius quàm impios haberi, ac in hominem potius quàm in Deum peccare: quandoquidē hac positâ lege, nulla humanitatis suspicio Clericos iure attigerit; cū timori ac securitati confugientium sit valde prospectum. Nā etsi Dei Templum humanâ naturaliq; necessitate fœdari, & sacrosancta mysteria infami infirmitate misceri, ac diuina à profanis contaminari, sacra deniq; ab impuris inquinari nequaquā patimur; non tamen confugientibus, quominus opē implorarent, præsidij ostium præclusimus; sed amplioribus quoq; longioribusq; spatiis illorum securitati consulendū existimauimus, & quod Diuinitati, & quod humanitati debetur, sollicitè religioséque obseruantes. *Ferrea autem, vel alterius generis arma ad defensionem comparata, ne confugientes habeant, neve intra S. Ecclesiam inferant, omnino prohibemus. Hæc námque vt reliqua omnia eiusmodi, nō modò à sacris Tēplis & Aris abesse volumus, sed à reliquis quoq; ædibus, mansionibus, hortis, balneis, atriis, ac porticibus,* quæ præsidio esse fugiētibus superiori sermone declarauimus. Etenim fas non est, sanctissimis Tēplis, aliisve Ecclesiæ locis ex nimia sollicitudine, discordiæ ac bellorū materiam inferre. Sufficiat profugis istis Dei auxiliū, cui & arma & leges & ipsa etiam Regia Maiestas subiecta est. Nā & Nos, qui semper iure Imperij armis circundamur, quósq; sine armatis stipatoribus esse non conuenit, Dei Templū ingressuri, foris arma relinquimus, & ipsum etiā diadema deponimus; & quò submissioris Imperij speciem præferimus, eò magis imperij nobis maiestas promittitur. Ad sacra quoq; Altaria munerum tantū offerendorum causa accedimus; & cum circumseptum sacrorū adytū ingressi sumus, statim egredimur; nec quidquam ex propinqua Diuinitate nobis arrogamus. *Quamobrē qui sine armis ad S. Dei Templum, vel ad sanctum Altare, in quacumq; illi gente, vel in hac ciuitate confugerint, in Templo dormire, aut etiā in Altari, vel in ipsis locis cibum sumere, citra vllam iniuriam à Clericis prohiberi debent.* Et ita res hæc erga eos gerenda est, vt non à prohibente iniuria inferri, sed Religionis ratio rē, quæ geritur, exigere videatur. Proinde illos pauentes, de sanctitate ac puritate loci commoneant; Religioni

eum

cum humanis necessitatibus nihil cõmune esse do-,, ceant: *internalla intra septa Ecclesiastica, ad ipsorũ ,, tranquillitatem securitatémque constituta sigillatim ,, commonstrent: capitale suppliciũ contra temerè irruẽ-,; tes statutum indicent*: intelligant Religionem humanis sordibus naturalisq; necessitatis iniuria contaminandam aut profanandã non esse ei, qui per eã ,, ipsam Religionem tueri se ab iniuria velit. *Quod ,, si quispiam nihil his omnibus annuerit, aut assensus ,, fuerit, tum demum religio mansuetudini anteferatur, ,, & ex diuinis locis ad quæ superius dicta sunt, cum ,, propulset audacia.* Qui enim in magno metu est, periculũ effugiet, nec propterea sacra Religio humanarum necessitatum admixtione cõtaminabitur. ,, *Porrò qui diuinam opem expetentes, sanctissima Dei Templa cum armis ingredientur*, aut cum apparatu qui naturæ & gentium iure à Religione arcetur, nõ modò illa inferre sacratis locis, verũ etiam confligere conabũtur (quod vt adiuuẽtur, vel audiantur, vel qui sævitiam videãt, tolerandum esset) plenissima seueritatis iussione & horrẽdis cõminationibus præcipuè ne id faciant, admonebis. Nam qualẽ ille spẽ in Religione collocat, qui in Religionis contu-,, meliã armis accinctus ingreditur? *Quod si* quisquã furiis actus aliquod istorum nostrorum decreto-,, rum *in quocumque Ecclesiastico loco* violauerit, *si-,, ue id fiat extra Templum, siue intra Templum*, siue ,, etiam *circa Templum; iubemus vt confestim Episco-,, pi auctoritate à solis Clericis arma deponere compel-,, latur, & securius etiam* pro sua salute, *spe illi data ,, atque fiducia, quòd Religione ac pietate securius mu-,, nietur, quàm armorum præsidio. Quod si* legis nostræ ,, auctoritate, *vocéque Ecclesiastica commonefacti* in ,, vęsania sua perseuerent, *neque arma*, quæ præter fas, nõ salutis, sed tyrãnidis & sacrilegij audacia ce-,, perant, *reliquerint*, sciant quod *tot tantisq; denuntia-,, tionibus ac præceptis placata Religione, & à nostra ,, Serenitate, & ab Episcopis excusatione facti Deo ,, reddita*, pro sui sceleris ratione etiam *per armato-,, rum ingredientium vim abstrahentur; & omnium calamitatum generi subiicientur*; & ea piè aduersus eos gerentur, quæ geri æquum est, pro eo quod grauia & tragica scelera admiserint. Quid enim ex his, quæ nuper summa cum audacia aduersus Religionem ac Diuinitatẽ patrata sunt ab iis, quibuscũ admodum clementer actum est, non metuendũ sit Nobis ac formidandum, ita vt omnem insaniæ viã atq; occasionem adimamus, ne, quod primum in exẽplum tragica perpetrauit insania, idẽ quoq; de-,, nuo (quod absit) sacrilego more admittatur? *Sed ,, neq; absq; sententia ac iussione Episcopi, vel etiam no-,, stra, & iudicũ, qui in hac vrbe, aut etiam eorũ, qui in ,, quouis alio loco sunt, armatum hominem ex Ecclesiis ,, abstractum tradere oportet; ne, si id multis atque di-,, uersis contra illos miseros liceat, ex ea re confusio oria-,, tur.* Nam eiusmodi cum armis confugientes metuere volumus vt corrigantur, auferri itẽ eis arma, ne salutem in galea & clypeo quærant. Illud etiam, imò verò præcipuè hac lege sancimus, vt nefariæ sacrilegæque huiusmodi tumultuationes, vel in ipsis initiis per armorum amolitionem sedentur, vel certè, si in improba obstinatione permaneant, metu *Illustrissimæ potestatis* per moderationẽ & iustitiam & præstantem pietatem à prædictis rebus compescantur. Hæc ipsa, quæ pro veneranda Religione, & cum omni obseruãtia, veneratione, honore, pietate, puritate, sanctitate, ac reuerẽtia vel maximè à fugitiuis obseruari iussimus; neque humanitatẽ propter Religionem abiiciendo, neq; rursus Religionẽ propter humanitatẽ contemnendo, eo, quod decet, tũ Diuinitati, tũ humanitati attributo; propositis edi-

τόπου τὸ εὐλαβούμενον ὑπομιμνησκέτωσαν· καὶ μηδὲ ταῖς θρησκείας μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων χρήσεων εἶναι κοινὸν διδασκέτωσαν. τὰ διαστήματα, τὰ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις, τῇ αὐτῶν ἀσφαλείᾳ, ἡσυχίᾳ τε ἀφορισθέντα, κατὰ μέρος δεικνυέτωσαν, τιμωρίαν κεφαλικὴν κατὰ τῶν προπετῶς ἐπιόντων αὐτοῖς προειδὼς γινωσκέτωσαν, ὡς οὐ χρὴ, τὴν θρησκείαν τοῖς ἀνθρωπίνοις ῥύποις μιαίνειν, ἢ τῇ ὕβρει τῆς φυσικῆς ἀνάγκης χραίνειν, τὸν διὰ τῆς αὐτῆς θρησκείας ἀνύβριστον εἶναι βουλόμενον. εἰ τούτοις πᾶσί τις μὴ ἐπινεύσει, μόνη προτιθέσθω [illegible] τὸ πρᾶον ἡ θρησκεία, καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους διωκέτω ἡ θρασύτης. ἔσω γὰρ καὶ ὁ σφόδρα φοβηθεὶς ἐκτὸς κινδύνου, καὶ οὐκ ἡ θρησκεία τῇ τῶν ἀνθρωπίνων χρήσεων ἐπιμιξίᾳ μολυνθήσεται. τοὺς δὲ βοήθειαν ἐξαιτοῦντας παρὰ τοῦ μεγίστου Θεοῦ, καὶ μεθ' ὅπλων εἰσιόντας εἰς τοὺς ἁγιωτάτους ναοὺς, ἢ καὶ παρασκευῇ, ἣν τῆς φυσικῆς καὶ ἐθνικῆς νομίμου τῆς θρησκείας ἀπείργοντα, μὴ μόνον ἐπιφέρειν τῇ ταύτης ἁγιείᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ συνάπτειν ἐπιχειροῦντας, ὑπὲρ βοηθηθῶσι, ἢ ἀκουσθῶσιν, ἢ ἀγριότητα ἴδωσι, φορητὸν, πληρεστάτῃ αὐστηρείας προσταγμάτων μετὰ τούτου [illegible] παραινέσεις. Ποίαν γὰρ ἐλπίδα ἐν τῇ θρησκείᾳ ἐντίθεται, ὃς ἐφ' ὕβρει ταύτης ὅπλα περικείμενος εἴσεισιν; Ἐὰν δέ τινα μανία τυφλώττουσα παροξύνῃ, τῶν ἡμετέρων τι διαταγμάτων ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ περὶ τὸν ναὸν, ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνοντα, παραχρῆμα τοῦτον τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνον τῶν κληρικῶν, καὶ ἀσφαλέστερον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας, ἀποτίθεσθαι καταναγκασθῆναι προστάττομεν. διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος, καὶ θάρσους, ὡς θρησκείᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ὅπλων [illegible], ὀχυρωθήσονται. Ἐὰν δὲ τῇ τοῦ ἡμετέρου νόμου αὐθεντίᾳ, καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομνησθέντες, τῇ τοιαύτῃ τῆς οἰκείας ἀγνοίας ἐμμείνωσι, καὶ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἅπερ παρὰ τὸ θεμιτὸν, οὐ σωτηρίας χάριν, ἀλλὰ τυραννίδος, καὶ ἱεροσυλίας θρασύτητι ἐνεδέξαντο, γινωσκέτωσαν, ὡς διὰ τοσούτων, καὶ τηλικούτων παραγγελμάτων, ἐξιλεωθείσης τῆς θρησκείας, παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος, καὶ τῶν ἐπισκόπων, Θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης, κατὰ τὸ οἰκεῖον πλημμέλημα, καὶ παρ' ἐνόπλων εἰσχωρησάντων ἀποσπασθήσονται. καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται. εὐσεβῶς τε ταῦτα εἰς αὐτοὺς γενήσεται, ἅπερ χρὴ γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ χαλεπὰ, καὶ τραγῳδίας ἄξια ἐξαμαρτάνειν αὐτούς. Τί γὰρ ἐκ τῶν τολμηθέντων ἔναγχος κατὰ τῆς θρησκείας, καὶ τῆς θειότητος παρὰ τῶν σφόδρα ἐλεημόνως εὐλαβείας, οὐ ὑποπτεύειν ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαν ὁδὸν, ἀφορμήν τε ἀποκινῆσαι μανίας ὃ προσήκει; ἵνα μὴ, ὅπερ ἐξ ὑποδείγματος ἡ τραγικὴ μανία πρώτως ἐξήμαρτε, τὸ αὐτὸ καὶ αὖθις, ὅπερ ἀπείη, ἱεροσυλίας τρόπῳ τολμηθείη. ἀλλ' οὔτε δίχα γνώμης, ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου, ἢ καὶ ὑμῶν τῶν δικαστῶν, τῶν κατὰ τήνδε τὴν πόλιν, ἢ καὶ ὁπουδήποτε τυγχανόντων, τὸν ὡπλισμένον ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν χρὴ παραδίδοσθαι· ἵνα μὴ, ἐὰν κατὰ τῶν ἀθλίων πολλοῖς τοῦτο, καὶ διαφόροις ἐξῇ, σύγχυσιν ἐκ τούτου ἐγγένηται. Εὐλαβεῖσθαι γὰρ τοὺς μεθ' ὅπλων φεύγοντας, πρὸς διόρθωσιν βουλόμεθα, ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὅπλα, καὶ ὅτε σωτηρίας ἐν κεφαλαίῳ. Καὶ τοῦτο μᾶλλον δὲ προηγουμένως, διὰ τοῦ νόμου τούτου θεσπίζομεν ἵν' αἱ τοιαῦται ἀθέμιτοί τε, καὶ ἱεροσυλικαὶ κινήσεις, ἢ ἅμα τῷ ἄρξασθαι, ἐν αὐτοῖς τοῖς προοιμίοις, τῶν ὅπλων ἀποτεθέντων, τῇ καλλίστῃ εὐθετίᾳ ἡσυχάσωσιν, ἢ τῷ φαυλοτάτῳ τύφῳ ἐμμένοντες, τῶν προειρημένων ἀπέχωνται λόγῳ τῆς ὑπερλάμπρου ἐξουσίας, διὰ τῆς κοσμιότητος, δικαιοσύνης τε, καὶ ἀκριβοῦς εὐσεβείας. Ταῦθ' ἅπερ περὶ τῆς θρησκείας σεβασμίου, καὶ μετὰ πάσης παρατηρήσεως, εὐλαβείας, τιμῆς, καθαρότητος, ἁγιωσύνης, αἰδοῦς, εὐσεβείας, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν προσφευγόντων φυλάττεσθαι, μή τε διὰ τῆς θρησκείας τὴν φιλανθρωπίαν ἀποπεμπομένους, μή τε μὴν διὰ φιλανθρωπίαν τὴν θρησκείας παρορωμένης, προσετάξαμεν, τοῦ πρέποντος ὁμοῦ τῇ θειότητι, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι, ἀφορισθέντος, διαταγμάτων

ταγμάτων προσαχθέντων, εἰς πάντα κόσμον, καὶ γνῶσιν πάντων ἀφικέσθαι φροντίσ̣ομεν ὥστε καὶ τοὺς προσφεύγοντας διὰ τῆς ἡμετέρας φιλανθρωπίας ἀμοιβὴν τυγχάνειν καὶ μηδενὸς προπετείᾳ τὰ εἰς τιμὴν τῆς θρησκείας τυπωθέντα διασείεσθαι.

Νόμος προετέθη ἰνδικτιῶνος τεσσαρεσκαιδεκάτης, μηνὶ φαρμουθὶ ιβʹ.

ctis in totum orbem, & ad omnem notitiam perueniant, cumbis: vt & confugiêres per decreti clemétiam securi sint, & nullius hominis temeritate quæ ad honotem Religionis sancita sunt, intercidant.

Lex hæc proposita fuit Indictione decimaquarta, duodecimo die mensis Pharmuthi, [hoc est, septimo Aprilis.]

In Epitome Iuliani, ita hæc subscriptio habet: *Proposita Indictione XIV. Pharmuthi mensis XII. Dat. X. Kal. April. C. P. Antiocho V. C. COS. Et qui fuerit nuntiatus.*

Mox trium aliarum Legum Codicis Iustinianei sub *titulo de his qui ad Eccles.* verba initialia ibidem designant, putà *legis* 40. 50. 60. Quod cùm vir quidam nuper non intelligeret, credidit is initialia hæc verba esse ex capitibus Edicti à Præfecto August. sub quo hæc *lex* proposita fuit.

IV. *Si seruus.*

V. *Denuntiamus.*

VI. *Præsenti.*

COMMENTARIVS.

Theodosii Iunioris duæ constitutiones sequuntur de Ecclesiarum Asylo, seu ad eas perfugio & Immunitate, cuius tertia quoque ea de re extat *l.22. C. de Episc. Eccl.* Et hâc quidem, non tam asyli Ecclesiarum vsus in genere, seu securitas Asyli Ecclesiastici sancitur (de quo sanè est etiam sub eodem Theodosio Iun. Isidori Pelusiotæ locus *ep.174. lib.1.* quæ pertinere videtur ad *d. l. 12.*) quam *Sanctitas* eius ab irruentium ibique commorantium vesaniâ sancitur. Est autem ea tam Græcè, quàm Latinè, in nonnullis tamen à Græco discrepans, tùm *hoc Codice*, tum *Iustinianeo* expressa, resecatis tùm præfatione, tùm Epilogo, tùm etiam nonnullis aliis sententiis, quæ intermixtæ fuerant. Extat enim hæc constitutio integra, nullum passa mutilationis dispendium (exceptâ Inscriptione & subscriptione) *in fine Græcorum exemplarium Concilij Ephesini* cum ipso Concilio coniuncta, quod ipsum Concilium hoc eodem anno D. 431. celebratum fuit, sed post hanc constitutionem. Itaque hîc illam integram exprimi voluimus, non modò ob sui integritatem, verùm etiam vt cum eâ conferatur mutilata hæc, & interpolata, qualis in *hunc Codicem* ab eius conditoribus relata fuit constitutio. Tum & quia alia notatu dignissima eâ continentur: quale illud, quod Theodosius Iunior profitetur de se & fortè de Imperatoribus Christianis in genere, se Ecclesiam ingredi solere, relictis foris armis & armatis Stipatoribus, itémque deposito Diademate, & quæ sequuntur: argumento, Regiam Maiestatem Deo subiectam, Deique auxilio satis tutam. Sanè & Chrysostomus *tomo Savil.* 5. *λόγῳ ξζʹ, εἰς τὴν πεντηκοστὴν p.979.* id de Arcadio iam quoque memorat, Theodosij Iunioris huius Patre, Theodosij M. filio, ὁ παρὼν βασιλεὺς διάδημα ἀποθέμενος, καὶ λαβὼν σταυρὸν ἐν ἀώρῳ ἡλικίᾳ πεπολιωμένην τὴν σοφίαν ἐνδεικνύμενος ἐν Ἐκκλησίᾳ βασιλέων ἐκ ἐπιγινώσκειν; ἔξω· δόρατα καὶ ἐνταῦθα μυστήρια· ἔξω ἀσπίδες καὶ ἐνταῦθα μυσταγωγίαι. Imò & *Sermone post reditum ab exilio*, apud Georgium Alexandrinum, & *tomo 4. Paris. edit. p.971.* Βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα, οἱ στρατιῶται καὶ ῥόπαλα ἥρπασαν ἐκεῖνος καὶ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίησι σὺ τὰ συνθήματα τῶν πολέμων ἐνταῦθα εἰσελήλυθας. Tum etiam quia ex hâc quoque integra constitutione, causam eius ferendæ discere licet. Tandem ex *hâc lege* collatâ cum *integrâ illâ constitutione*, illud videre erit, quantum sibi tribuerint *huius Codicis Theodosiani* Conditores, in interpolandis, excerpendis constitutionibus; quod alioqui aliundè quoque discimus. Nos in ea interpretanda eò breuiores erimus, quò ea prolixior fuimet propè interpreta est.

¶ A ferendæ huius constitutionis *occasione* initium facere optimum erit. Memorat igitur Socrates, (*lib. 7. c.33.* & ex eo Nicephorus, *lib.14. c.32.*) horum temporum Scriptor, paulò antè Concilium Ephesinum, cuiusdam præpotentis viri seruos (genere Barbaros) cùm immanem heri sui sæuitiam ferre ampliùs non possent, ἀπηνῶς τοῦ δεσπότου πειρώμενοι (quod initio *huius legis* respondet) Constantinopoli ad Ecclesiam confugisse, gladiisque cinctos, ξιφηφόρους ad Altare εἰς τὸ θυσιαστήριον prosiliisse: Rogatos, vt indè abirent, nullo modo obsequi voluisse, sacrisque ministeriis obeundis impedimento fuisse: quin etiam complures dies strictos gladios tenuisse, paratos ad quemcumque qui se adiret, obtruncandum. Itaque Clerico vno interfecto, altero vulnerato, ad extremum sibi ipsis necem consciuisse. Hæc Socrates. Marcellinus Comes quoque *in Chronico* his ipsis Consulibus (*Antiocho & Basso* inquam,) rem hanc memorat; sed non ita distinctè: *Barbari*, inquit, *Vrbe Augustâ enutriti ad Ecclesiam nostram hostili ritu confluunt, ignem in Ecclesiam ad comburendum Altare dum infesti iaciunt inuicem: sese, resistente Deo, trucidant.* Denique integra hæc Theodosij Iunioris Constitutio hanc rem non vno loco perstringit. Primùm *initio ipso, vers.* ὅθεν εἰ καὶ. *Quapropter licet*: Vbi βαρβαρικῆς istius *mariae* meminit rursum *fine legis, vers.* τί γὰρ ἐκ τῶν τολμηθέντων. *Quid enim ex his quæ nuper.* Hæc igitur illa est Tragœdia Constantinopolitana, quæ huic constitutioni occasionem præbuit. Quæ vt habetur in *integra constitutione*, & in *Epitome Iuliani*, Proposita fuit duodecimo mensis Pharmuthi. Vnde quidam colligebat, hanc *leg.* promulgatam *Alexandria*.

2. ¶ *Finis* verò huius Constitutionis hic est, vt dixi, non tam vt Ecclesiasticorum Asylorum ius & securitas seu immunitas Ecclesiarū firmetur, (etsi obiter quoque *d. initio legis*, & *vers. nec in extrahendis*, asyli Ecclesiastici ius sanciatur aduersus vim extrahentium) quàm vt Ecclesiarum hinc *Sanctitas* aduersus ὕβριν omnem sanciatur, aduersus irruentium in eas seu confugientium vesaniam, indè reuerentia loci non violetur. Scilicet, vt Ecclesias

humauitati, iustéque timentibus τοῖς αἰδοῦσιν, *vel* τοῖς δεδιόσιν patere voluit Theodosius Iun. (quod *huius legis initio* præfatur) ita eas eo obtentu violari seu cootaminari noluit irruentium vesaniâ: quod integrâ constitutione non vno loco expressum est.

3 ¶ *Media* verò quibus id assequatur, ex illius ipsius Tragœdiæ, quam *suprà* memorauimus, occasione, hæc Theodosius proponit. Primùm Fines & terminos Immunitatis Ecclesiarum Ecclesiastici; Asyli, ampliat augétque, εὐρυτέρους κύκλους vt in *integrâ constitutione* dicitur, vt ita ipsum *Sacrarium* Templi (quod θυσιαστήριον *Altare* vocat) itémque εὐκτήριον (id est *Oratorium*) ab irruentium temeritate, audacia & turba, si quid forté tale contingat, vt in prædictâ Tragœdiâ euenerat, ad ipsum *Sacrarium*, vindicetur. Itaque Immuoitati isti seu Asylo Ecclesiastico patere vult, non tantùm θυσιαστήριον, seu *Altarium*, imò non tantùm εὐκτήριον ναὸν vel Sacrarium vel Oratorium ἐνδότατον ναὸν, quod quatuor murorum, seu parietum septo includitur (quod Natthex dicitur & ἱερὸν περιοχὴ τοῦ ναοῦ περιβόλαιον θεῖον περίβολοι τῆς Ἐκκλησίας) verùm extrà id laxiùs aliquod πλατύτερον διάστημα & περίοδον & μακρότερον χώρημα: quicquid scil. extra, seu trans Templum ad primas vsque fores ambitus Ecclesiastici seu Templaris, per quas populus orarum gestiens Oratorium ingreditur. Quod quidem inter medium spatium cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, porticibus occupabatur. Et hæc quidem ita nunc Theodosius Iun. Anteà quippe solum θυσιαστήριον & Templum, Ecclesiastico asylo cedebat, quod ex Chrysostomi *oratione* discimus *Homilia in Eutropium*, qui ibi θυσιαστηρίου nominatim & τραπέζης ἱερᾶς passim meminit: vt & ex altera quæ dicitur habita eo tempore, quo Eutropius extra Ecclesiam deprehensus est, *tomo edit. Paris.* 3. *p.* 768. μὴ λέγε, ὅτι προεδόθη ἀπὸ ἐκκλησίας ὁ προδοθείς, εἰ μὴ ἀφῆκε τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἂν προεδίδοτο. μὴ λέγε, ὅτι καὶ κατέφυγε καὶ προεδόθη. οὐχ ἡ ἐκκλησία αὐτὸν ἀφῆκεν, οὐκ ἔνδοθεν παρεδόθη, ἀλλ᾽ ἔξωθεν. διὰ τί κατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν, ἐβούλου σώζεσθαι; ὤφειλες κατέχειν τὸ θυσιαστήριον. οὐκ ἦσαν ἐνταῦθα τείχη, ἀλλὰ Θεοῦ πρόνοια ἡ ἀσφαλιζομένη. Et mox. μὴ εἰς ἐκκλησίαν, καὶ ὁ προδίδωσι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἐὰν δὲ φύγῃς ἀπὸ Ἐκκλησίας, οὐκ αἰτία ἡ ἐκκλησία. ἐὰν μὲν γὰρ ἧς ἔσω, ὁ λύκος οὐκ εἰσέρχεται· ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς ἔξω, θηριάλωτος γίνῃ. Et in sequentibus, vbi de muris agit Ecclesiæ. Denique historiæ quoque Ecclesiasticæ Scriptores, cùm de illo Eutropij ad Ecclesiam perfugio agunt, pariter θυσιαστηρίου & ἱερᾶς τραπέζης meminêre: Socrates, *lib.* 6. *c.* 6. Sozomenus *lib.* 8. *c.* 7. Quanquam & βήματος idem Chrysostomus meminit, *d. orat.* quæ pars Templi erat, Altari proxima, in quam solis Sacerdotibus, vel sacris ordinibus initiatis ingredi licebat. Vid. Gregor. Nazianzenum, *orat.* 28. *p.* 473. & Ius Græco-Romaoum. Denique βῆμα est Sacrarium. Sic sané etiam Gentilium Templorum Asylis certum, præter ipsum Templum, spatium adsignatum quandoque quò ius Asyli procurreret: Vide de Ephesino Asylo Strabonem, *lib.* 4. *p.* 739. de Hiero-Cæsariensi Tacitum, *lib.* 3. *Annal.* de quo mox. In Synodo Toletana, quæ refertur 17. *q.* 4. *c.* 35. triginta passus ab Ecclesiæ ianuis tributi; Nicolaus, 17. *q.* 4. *c.* 17. Maiori Ecclesiæ per circuitum 40. passus tribuit; capellis verò vel minoribus Ecclesiis, 30. Videatur & Ioannes PP. in *c.* 21. *d. causa* 17. In decretione Clotharij R. ad legem Salicam, *l.* 13. *Nullus latronem vel quemlibet culpabilem, sicut summus Episcopis conuenit, de atrio Ecclesiæ trahere præsumat. Quod si sunt Ecclesiæ, quibus atria clausa non sint, ab vtrâque parte parietum terra spatium arpennis pro atrio obseruetur.* Similiter hodiè Ecclesiæ immunitas hoc gaudere priuilegio dicitur, non tantùm quoad suam fabricam, eiúsque capellam, verùm etiam si quis *intra septa* (quæ *hâc* quoque *leg.* nominantur) confugiat: id est, loca omnia quæ sepe aut muro circumdata sunt, aut valle munita: nec à porticu Ecclesiæ quis extrahi potest, nec ab ostio, nec à scala, nec ex *atrio*, nec ex cœmiterio, de quo Giurba *cons.* 8. *l.* 20.

¶ Ex his interim apparet, quæ Templorum (Constantinopolitanorum nominatim) facies tùm fuerit. Erat Templum ipsum, seu ναός: idque quatuor murorum ambitu seu περιβολῇ septum: quadratum denique τετράγωνον τῶν τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον, vt habet *lex* nostra: vt *Integra lex* habet, τετραγώνων τοίχων, vt interpretatio habet, *quadripertito intrinsecus parietum septu conclusum.* Vide similem Apostolorum Templi Constantinopolitani descriptionem *apud Auctorem vitæ Constantini, lib.* 4. *c.* 59. Ipsius Templi duæ partes hîc memorantur: Primò θυσιαστήριον, id est, Sacrarium, vbi Altare, vndè & *Altarium* pro ipso Sacrario, vt *lex Latina* habet, sed & *Glossæ* Cyrilli θυσιαστήριον *Altarium, Sacrarium*: Secundò τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ seu εὐκτήριος ναός, Templi pars illa, quæ Oratorio destinata, id est populo oratum gestienti, vt mox dicitur & oranti. Eædem *Glossæ* Cyrilli εὐκτήριον *Oratorium.* Ergo θυσιαστήριον & εὐκτήριον τοῦ λαοῦ hîc separantur. In hoc stabat populus: in illo, Clerus: & sic Altare seu θυσιαστήριον generaliter pro *Presbyterio*: quod ex aliis quoque locis constat, cum aliàs *Altare* à Choro & Presbyterio separetur: vide & Theodoretum *lib.* 5. *cap.* 17. *sub fin.* & *cap.* 57. *lib.* 2. *constitut. Apostolicarum.* Atque hoc Templum ipsum seu ναὸς erat, idque τῶν τετράγωνων τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον.

¶ Circa Templum verò & extrà id Ecclesiastici septi modus aliquis terræ & περίοδος prætereà erat, quæ περίβολος ἐκκλησιαστικὸς hîc dicitur, *vers.* τὰς τείνων, atque illud propriè *Septus*, vel *Septum* Ecclesiæ. Hinc septorum Ecclesiæ frequens mentio apud Scriptores medij æui, Iulianum *Nou. de Testibus*, Iuonem *part.* 16. *can.* 186. in Concilio Quarto Aurelianensi *Can.* 21. Capitularium *lib.* 5. *tit.* 177. & 219. Quale habuerunt etiam Gentiles, quorum etiam exemplum in ipsâmet integrâ constitutione aduocat Theodosius Iun. qui quidem certus agri modus erat circum Templum, Templo subiacens, sub dio vitibus aut arboribus clausus, muróque cinctus, Deo ipsi cuius Templum erat dicatus, & Sacerdotum vsibus proficiens: Vnde & περίβολος apud Pausaniam pro *Sacello* locóque consepto sine tecto, muro tantùm clauso: vbi de Amphiarao, de quo περιβόλῳ seu consepto Ælianus, *lib.* 17. *cap.* 47. *Histor. anim.* ἐν τῷ νέῳ περιβόλῳ τιθάσους ὄρνιθας πολλὰς τρέφεσθαι φησί. Themistius *orat. in initio*, de Templo Mineruæ apud Suidam, περὶ τὰς σκηνὰς καὶ τὰ κεράμεια τοῦ περιβόλου. Quod Græci περίβολον, Latini *conseptum* dixère. Glossæ *conseptum.* περίβολος Apuleius *lib.* 11. *Ædibúsque*, inquit, *conductis intra conseptum Templi larem temporarium mihi constitui.* Et Solinus, *Conseptum enim*, inquit, *intra quod ritus Sacrorum, factis bouicidiis, docuit Poticios*: vbi tamen *conseptum* pro ipso fermè *Templo* seu æde, quomodo & Græci fermè περίβολον.

περίβολον. Sic Ambrosius quoque *lib. 6. conseptum Eleusinum*, seu *Eleusinium*, quod Clemens περίβολον vocat, ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἐλευσινίου. Diodorus pariter περίβολον τοῦ ἐν τῇ Μέμφῃ θεοῦ τὸ πρὸς ἕω προπύλαιον κατεσκεύασε τῷ ναῷ τὸν περίβολον. Herodianus *lib.* 1. κατέσκαψε δὲ τὸ πῦρ τόν τε ναὸν καὶ πάντα τὸν περίβολον. Pollux, οἱ ἀνειμένοι θεοῖς τόποι, ἄλση τε καὶ τεμένη καὶ ἱερὰ καὶ ὁ περὶ αὐτὰ κύκλος περίβολος. Est igitur hoc *conseptum* velut Ecclesiæ seu Templi subiectum territorium, modos quidam terræ adiacens. Nam & Glossis περίβολος *territorium*. Est itaque modus quidam terræ Templo subiectus, isque vallo siue aliter circumdatus, vt in illo Propertij:

> *Hunc Tatius fontem claustro præcingit acerno,*
> *Fidáque suggestâ castra coronat humo.*

Atque id vallum, hoc conseptum foribus adibatur, quas hæc *lex* vocat & *primas* & *extremas* fores Ecclesiæ, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας: & mox, ἄχρι τῶν πρώτων μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς ἐκκλησίας θυρῶν.

Intra hoc conseptum seu διάστημα (vt *hâc lege* quoque vocatur) varia erant adiacentia seu subiacentia Templo: παρακείμενα, vt hæc lex loquitur: possis dicere *subtemplaria*, vt *suburbana* & *suburbicaria*: *Adiacentia vt leg.* 1. *infr. de bonis vacantibus*: Erant inquam, inter alia hæc sex οἰκίαι seu οἰκήματα, διαίται, κῆποι, αὐλαί, λουτρά, στοαί, id est, *domus, cella, horti, area, balnea, porticus*: quæ ipsa fermè memorat Auctor *vitæ Constantini lib.* 4. *c.* 59. in descriptione Templi Apostolorum: Nam post descriptionem ipsius Templi, hæc subiicit, ἀμφὶ δὲ τοῦτον αἴθριος ἦν αὐλὴ παμμεγέθης, εἰς ἀέρα καθαρὸν ἀναπεπταμένη. ἐν τετραπλεύρῳ δὲ ταύτῃ στοαὶ διετρέχον, μέσον αὐτοῦ νεὼ τὸ αἴθριον ἀπολαμβάνουσαι, οἶκοι τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε καὶ ἀναχωρητήρια παρεξετείνετο, ἄλλα τε πλεῖστα κατηγώγια τοῖς τοῦ τόπου φρουροῖς ἐπιτηδείως εἰργασμένα. Quæ omnia fermè habuerunt & Gentilium Templa. Præter Pollucem (cuius verba *suprà* consignauimus) memorat Pausanias inter alia *lib.* 10. Mineruæ propè Elatem Phocidis Templum, vbi erant στοαὶ καὶ οἰκήσεις διὰ τῶν στοῶν, οἷς τὴν θεὸν θεραπεύειν καθέστηκε, καὶ ἄλλοις καὶ μάλιστα τῷ ἱερωμένῳ id est, & *Porticus in quibus cellæ per internalla, vbi & alij habitabant Deæ ministri, & maximè qui sacris præerat*. Atque in hoc censu erant quoque παστάδες, seu *Pastoforius* in atrio Templi, & παστοφόρια, quorum mentio apud Hesychium in *Gloss. Isidori*, & apud Interpretem *Esdræ*. Erant itaque in Pronao hæc omnia, id est, ante Templum; *cellæ* primum quæ οἰκίαι seu οἰκήματα vocantur, quarum in superiore Pausaniæ loco fit mentio, & de quibus dicitur *infr. tit. de Episcop. & Cleric.* vt & de cæteris, de quibus *hâc leg.* agitur. Erant alioquin etiam (vt hoc extrinsecus addam) alicubi circa Templa & Ecclesias domus Episcopi, itemque Clericorum, Xenodochia, Nosocomia, Ergasteria: de quo est locus insignis Basilij, *ep. ad Heliam Rectorem prouinciæ* 371. Nos ad περίβολον & septum imò cœptum nostrum redeamus.

¶ Hoc totum itaque spatium, subiacens, adiacens Templo, haud aliter atque ipsum Templum, Asylo cedere vult *hâc l.* Theodos. Iun. & vt ipse loquitur, καθ᾽ ὁμοιότητα τοῦ ναοῦ, id est, *interioris Templi vice*: Sic vt indè non magis quis extrahi possit, quàm ab ipsomet Templo. Ne alioquin si solum Templum in Asylū cederet, vel solum Sacrarium, diuinum Officium turbetur; vel si vim adhiberi contingat, loci Sanctitas violetur: quod vtrumque eueneratt, in eâ specie, quæ *huic legi* occasionem præbuit. Neuè, quæ ratio *h. l.* exprimitur, confugis ipso Templo & Sacrario *manere vel edere* eueniat. Ita enim hîc legendum est, quomodo & Græca habent μένειν ἢ ἐσθίειν ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν, non *manè vel vesperè*, item *cubare vel pernoctare* contingat. Quare & illud confugis *h. l.* interdicitur, ne scilicet horum aliquid intra templum fecisse velint.

Sanè & Gentilibus vt sua fuerunt Templorum Asyla, ita τῆς ἀσυλίας ὅρους certos fuisse scimus. Sanè memorat Strabo *lib.* 14. *p.* 441. Templum Ephesinum Asyli ius habuisse, τῆς δ᾽ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συμβαίνει πολλάκις: nempe ait Strabo terminos Asyli istius sæpè immutatos: Alexandrum Asylo stadium adsignasse: Mithridatem, quantum sagitta ab angulo tecti emissa pertingeret, quod stadio paulo longiùs fuit spatium. Antonium id duplicasse partémque Vrbis Asylo adiecisse. Tandem cùm visum fuisset βλαβερὸν damnosum, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιεῖν τὴν πόλιν, id Augustum abrogasse. Sic & apud Tacitum *lib.* 3. *Annal.* Hiero-Cæsarienses in Lydia memorant Persicæ Dianæ delubro Perpennam Isauricum multósque alios Imperatores non modò Templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuisse.

Vt ad Ecclesiarum Asyla redeamus. Edita haud ita pridem sub Honorij & Theodosij nomine constitutio, quæ & *Data* dicitur *Rauennæ, Monaxio & Plinta COSS.* in *append. Cod. Theod.* quâ quinquaginta passibus vltra Basilicæ fores Ecclesiasticæ venerationis sanctitas seu securitas tribuitur: atque eo loco quisquis tenuerit exeuntem, sacrilegij crimen incurrere iubetur. Nempè vt in luce vestibuli eis aperiatur egressus, & aura liberior nō negetur afflictis: Verùm quid de hâc *Constit.* & similibus iudicandum sit? semel dixi: Et hæc de primo medio ad sanctitatem Ecclesiastici Asyli vindicandam. Sequuntur duæ limitationes, ad sanctitatem Ecclesiæ tuendam ab eorum vesania, quæ ad Ecclesias confugiunt.

¶ Secundò igitur, *vers. hanc autem*: & rursum, *vers. proinde*, vetat hâc constitutione Theodosius, ne cui confugientium, in ipso Dei Templo, vel propè Altaria, ἐγγὺς θυσιαστηρίου, vel vt ipsa integraque constitutio habet, ἐν θυσιαστηρίοις *manere* (ita enim reponendum docent Græca μένειν) vel *vespere* (*vescere*: Græca enim habent ἢ ἐσθίειν) *cubare* καθεύδειν vel *pernoctare*, ἢ παννυχίζειν, fas sit: & quomodo *vers. proinde*, habetur, *somnum intra Templum siue ad ipsum Altare, vel omnino cibum capere*: vbi vides pariter *cibum capere*, quod respondet illi *vescere*. Sic Tertullianus *de Ieiuniis, cap.* 5. *p.* 704. *Quis non vescet carne? venerunt in mentem nobis pisces, quos in Ægypto edebamus gratis*, &c. Id verò à Clericis prohiberi vetat *hâc l.* Theodosius: eósque adeò cōfugis designare debere spatia διαστήματα, seu conseptum seu περίβολον, vbi id facere possint, pari securitate.

¶ Tertiò Theodosius Iun. Arma non iam intra Templum modò, sed & intra conseptum omne, de quo *suprà*, confugas habere vetat; alioquin Episcopi authoritate & solorum Clericorum conuentione arma deponere iubentur. Qua parte etiam Theodosius Imp. modum huius contentionis & commonitionis Clericorum ad arma deponenda formam & formulam præscribit; *datâ*, inquit, *eis fiducia, quòd Religionis nomine melius quàm armorum præsidio muniantur*: ait, *Datâ fiducia*, rectè; quomodo & Græcus contextus integer habet inter Acta *Concilij Ephesini*, διδομένης αὐτοῖς ἐκ τῶν παρρησίας, ὡς, &c. Et tamen Græca versio hic habet, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου, &c. quomodo etiam

habetur *C. Iust.* & Photius eirat *tit. 9. c. 27.* Vbi tamẽ Balsamo notat, *in Basilicis* nihil tractaui *de iureiurando.* Et tamen Interpretes hodie tumultuantur de quonam *ibi* iureiurando agatur. Et Cuiacius quoque *lib. 12. obs. 26.* interposito iureiurãdo hanc fiduciam datam ait, eósque reprehendit, qui *ibi* legunt, καὶ ὅρκους. Verùm ridicula omninò *ibi* vox hæc ὅρκου est, & iam ab antiquo; Theodosius enim Imp. nihil aliud hîc voluit, quàm vt Clerici armis cinctum conuenirent & commonerent vt arma deponat; hâc fiduciâ datâ, hâc ratione, quod Religione magis tutus sit quàm armis. Et certè mox id ita rursum effert. *Sed si Ecclesia voce moniti, post tot tantorúmque denuntiationes, noluerint arma relinquere* &c. Tandem quis hic iurisiurando locus esse possit?

Post hæc si qui armati venerint, arma neque tum deponant, moniti voce Ecclesiasticâ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ, id est, Ecclesiasticorum seu Clericorum: vel (vt habet lex Latina) *voce Ecclesia*, id est à Clericis; hoc casu, etiam ab armatis vi extrahi debent, Episcopo tamen priùs consulto, & non sine iussione Principis, vel Iudicum Vrbis. Priusquam igitur quisquam eorum, qui metu aliquo ad Ecclesias confugiunt armati ξιφηφόροι abstrahantur, arma deponere nolentes, tria requiruntur; Primò, vt *commonitio* Clericorum & Episcopi authoritas præcesserit, cui confuga parêre noluit. Secundò post hæc, iussio *Principis*, vel sanè *Iudicum.* Tertiò *Episcopo consulto* adhuc *hac lege* in hac specie. Hæc tria requiruntur, vt armati ab Asylo Ecclesiastico abstrahi possint, ne alioquin, si alia forma obseruetur, hæcque negligatur, & promiscuè armatos abstrahere liceat, generetur confusio, σύγχυσις & (vt in Græco amplius est) καὶ ταραχὴ: scilicet Clericis fortè ipsis vim adhibentibus, & confugis contra nitentibus; quod ipsum eueniat in ea specie, quæ *huic legi* occasionem præbuit. Non est scilicet passim & promiscuè permittendum, neque publicè expedit permitti Religionem violatam armis præsertim vindicare, ne turbarum & cædium occasio præbeatur. Igitur Magistratus, & seculi hoc negotium est. Religionem armis violatam, armis vindicare: vt *h. l.* ostendit. Sed neque Dominis id *h. l.* permittitur, de quo ad *l. prox.* Et nominatim quidem in specie *huius l.* Armatos arma deponere nolentes, ad commonitionem ipsorum Ecclesiasticorum Magistratuum secularium iussione extrahi permittit *h. l.* Theodosius Iunior: sic vt omnibus casibus subdantur, & quacunque tandem ratione extrahantur. Quod quidem & si in hac hypothesi constitutum, attamen rectè producitur ad quoscunque alios, quibus ius Asyli Ecclesiastici non pateret, veluti ad flagitiosos & debitores potissimùm publicos, quos ab Ecclesia abstrahere Magistratui fas est: de quo videndi Doctores; & firmatur iure diuino, *Exodi cap. 21. v. 14. Deuteron. c. 19. v. 12.* & exemplo Ioabi 3. *Reg.* 2. Iure Canonico quid in hanc partem cautum, etiam alij monuêre. Certè communi Gallorum, Germanorum Hispanorum, Venetorum consensu comprobatum hoc ius: Episcopo tamen priùs consulto. Quæ consulendi Episcopo lex seu conditio placuit quoque Visigothis *lib. 3. c. 5. Etiamsi contigerit homicidam voluntarium ad Altare sanctum fortasse confugere, non quidem præsumat eum absque consultu Sacerdotis persecutor eius abstrahere.* Datum scilicet hoc Reuerentiæ Episcopali, & quidem Patriarchæ Constantinopolitano in sp. *huius leg.* vt multa alia, quæ consultis Episcopis fieri olim vetita, ἄνευ γνώμης τῶν ἐπισκόπων: Non quasi legem hi dare, aut reniti possent: sed vt consultiùs & sine tumultu res perageretur. Vnde in practicâ seruatur, vt Iudex secularis hanc potestatem extrahendi habeat sine authoritate Episcopi: quod fatetur magna Pragmaticorum pars. In quibus & Clarus, qui ait, *hanc communem esse opinionem*: addita ratione. *Quia Prælati & Iudices Ecclesiastici reddunt se in hoc valde difficiles, & dum requiritur & expectatur licentia, sæpè Clerici faciunt delinquentes aufugere.* Cui accedit proximè Fabri doctrina, *cùm grauiora sunt crimina, quorum impunitas per immunitatem* (scilicet Ecclesiasticam) *quæritur, vulgò creditum est non esse necessarium, vt vllus Episcopi consensus ad permittendam prehensionem requiratur: tutius tamen fuerit & religiosius omni casu requiri.* Denique multorum sæpè consensus ex honestate & ciuilitate requiritur, quorum dissensus postea non attenditur, quóque nil obstante vlterius pergi potest.

¶ *De* Servis *ad Ecclesiam confugientibus: Theodosij Iun.* lex. v. * Idem AA. Hierio" P.P.

Svper" confugientibus ad sanctæ religionis altaria" sanctionem in perpetuum valituram credidimus promulgandam, vt si" quidem Servvs cuiusquam Ecclesiam, altariáve, loci tantum veneratione confisus, sine vllo telo" petierit, is non plus vno die ibidem dimittatur, quin domino eius, vel cuius metu pœnam imminentem visus" est declinasse, à Clericis, quorum interest, nuntietur. Isque eum, impertitâ indulgentiâ peccatorum, vt" nullis residentibus iracundiæ menti reliquis", in honorem loci, & eius" respectu, ad cuius auxilium conuolauit, abducat. ¶ Quod si" armatus, nullis hoc suspicantibus inopinus" irruerit, exinde protinùs abstrahatur: vel certè" continuò domino, vel ei, vnde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, eique mox abstrahendi copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi animos insania impellente conceperit, abstrahendi" abripiendique eum domino, quibus potest id efficere viribus, concedatur. Quod si illum etiam confici" in concertatione pugnáque contigerit, nulla erit eius noxa, nec conflandæ criminationis relinquetur occasio, si is qui ex statu seruili in hostilis & homicidæ condicionem transiuit", occisus sit. ¶ Quod si quæ tam sunt vtiliter constituta, eorum" qui huic rei pro suo præficiuntur officio, aut negligentia, aut conhibentia", vel aliquâ ratione, fuerint deprauata, animaduersio iusta non deerit, vt sub Episcopalis diiudicationis arbitrio, luco eo quem tueri nequiuêre, submoti, & reiecti in ordinem

nem plebeiorum motum iudiciarij vigoris excipiant. Dat. v. Kal. April. Conſtantinop. Valerio,&" qui fuerit nuntiatus. [432.]

NOTÆ.

* Lex *ſi ſeruus* 4. *Cod. eod.* hinc deſumpta eſt.
" *Imperio* in *Cod. Iuſt.* peſſimè. *Hierius* vr. Orientis ſub Theodoſio Iun. v. *Praſopogr.*
" Deeſt hæc prima ſententia a *Cod. Iuſt.*
" *Altaria* hic pro ipſo Templo, & quidem toto.
" *Teli* appellatione & hic omne armorum genus exaudiendum, vt docet *infr. verſ. quod ſi armatus.* Quomodo & in XII t. quod vulgatum. " Id eſt declinauit.
" *ℵ. Et*: vel, *vt*, pro *velut.*
" *ℵ. Reliquis*, id eſt, reliquiis: vt etiam eſt in *Editione Tilianâ.*
" Clerici videlicet.
* Hinc iam deſumpta eſt *lex* 4. *C. Iuſt.*
" Deeſt hæc vox a *Cod. Iuſt.*
" *Confugi* in *C. Iuſt.* non ita bene.
" *Tranſilire*, Cod. Iuſt.
" Clericorum videlicet.
" Ita paſſim ſcriptum. *C. Iuſt.*
" *Et Ætio* ita *Cod. Iuſt.* neque malè.

COMMENTARIVS.

DE SERVORVM (itémque aliorum qui Dominos adgnoſcunt, veluti ACTORVM &c.) ad Eccleſiam perfugio, eſt hæc altera Theodoſij Iunioris conſtitutio, & quidem à ſuperiore paulùm diuerſa, vtpote reſtincto iam ſeruorum Barbarorum tumultu, qui ſuperiorem quodammodo extorſerat. Neque enim aut tempus vllum *ſuperiore lege* præfixum fuerat Clericis ad reddendos ſeruos Dominis, qui ad Eccleſiam confugerant, neque ipſis Dominis permiſſum fuerat eos renitentes vi ab Eccleſia abſtrahere. Quod vtrumque *hac lege* fit. Quâ diſtinguitur inter ſeruum inermem, & armatum ad Eccleſiam fugientem. Et ſic duo capita ſunt *huius legis*.

¶ Primo ſcilicet capite, quod eſt de *Inermi*, cauet Theodoſius Iunior, ne plus vno die ſeruus confuga à Clericis retineatur, ſed Domino nancietur, eo ſioc, vt Dominus depoſito mentis æſtu, &, vt loquitur eleganter lex, *nullis reſidentibus iracundiæ menti reliquiis, in honorem Eccleſiæ & eius* (ſiue loci, ſiue *Clerici*) ad cuius auxilium conuolauit, impertitâ indulgentiâ peccati, ſeruum abducat. Sicut ſeruo ſuo diutius Dominus carere non debet; ita ſatis eſt vel vnũ diem πρὸς ὥραν (vt loquitur D. Paulus) irato Domino ſeruum eripi, vt hâc modicâ morâ ira Domini molliatur, accedente loci Religione & deprecatoris alicuius reſpectu. Nempe, ſeruis iram Domini fugientibus duplex hoc perfugium erat, Ara ſeu Templum, & Deprecator: cuius multa teſtimonia, luculentum inter cætera in *epiſtola ad Philemonem*. Vtrumque hoc ſeculo concurrebat in ſeruis ad Eccleſiam confugientibus: imò nihil aliud ad Eccleſiam perfugium erat, quàm Clericorum deprecatio ſeu interceſſio: Auguſtinus *epiſt.* 230. de Fauentio conductore ſaltus cuiuſdam: *Is*, inquit, *cùm ab einſdem poſſeſſionis domino neſcio quid ſibi metueret, ad Hypponenſem confugit Eccleſiam, & ibi erat, vt confugientes ſolent expectans, quomodo per interceſſionem noſtram ſua negotia terminaret.* Idque eſt quod *h. l.* dicitur, *eius reſpectu, ad cuius auxilium conuolauit*, de qua interceſſione dictum eſt *ad l. 3. ſupr.* Et hæc de primo capite: vbi interea notandum eſt ſpatium iſtud vnius diei, cui affine eſt decendium, quod datum quoque confugis ad Statuas Principum Theodoſij Magn. *leg. vnic. ſupr. de his qui ad ſtatuas confugiunt*: vbi quoque aliquid dixi.

¶ Secundum caput eſt de ſeruis *armatis* in Eccleſiam irruentibus. Hi ſcilicet illicò non expectato diei vel vnius lapſu (vt ſuperiore caſu) domino ſtatim indicari, reddique debent: Ita quidem, vt renitentem Dominus abſtrahere poſſit, quibuſcumque poteſt viribus; adeò etiam, vt ſi in concertatione ſeruus occiſus fuerit, Dominus culpa vacet. Eſt igitur hic caſus addendus cæteris, quibus ſe cuique ſine Iudice vindicare licet, & cui occidiſſe ſine fraude eſt, & quidem (quod obſeruandum maximè) etiam in ipſo Eccleſiæ gremio, citra metum Religionis violatæ. Eccleſia ſcil. ſinum ſuum quidem pandit ſeruo pœnam imminentem, irámque Domini fugienti, vt *ſuperiore capite*: Sed non (vt eleganter hîc dicitur) *ex ſtatu ſeruili in hoſtilis & homicidæ conditionem tranſeunti*: vel (vt habet *Cod. Iuſt.*) *tranſilienti*.

¶ Tandem ſubiicitur, quod ſubiici maximè oportuit (vt etiam ex dictis *ad l. 1. & 3. ſupr.* liquere poteſt) pœna in Clericos ſeruis patrocinium præbentes, aduerſus ea quæ ſuperiùs conſtituta ſunt. Nempe hoc illud eſt, quod maximè coërceri oportuit. Nam vt de Receptatoribus dici ſolet, & verò dicitur in *l. 1. ff. de Receptator.* ſine his nemo latêre diù poteſt; ita ſi ſeruis patrocinij ſpem admas, in contumaciam illi non adeò eriguntur, patrocinij inquam vlterioris, quàm quod *lex* approbat. Denique infamat Ordinem, eóque indignum ſe ipſe iudicat, qui ab eo aliena facit. Et verò hæc cauſa fuit reprimendorum ſubinde Aſylorum Eccleſiaſticorum: Clericorum inquam, vt *hac lex* loquitur, vel negligentia, vel conniuentia ſeu deprauatio. Hinc etiam tot Regulæ, tot Conſtitutiones veteris Eccleſiæ, tótque Patrum decreta: quorum bonam partem legere eſt in *Iure Canonico*, relatam in 1. *part. Decreti, diſtinct.* 54. cuius inſcriptio, *ſerui ſine dominorum conſenſu & libertate non ordinentur*: vbi huius mali cùm fontes aperiuntur, tum incommoda. Etiam illa ratio expreſſa eſt in reſcripto Gelaſij; *Quæ modis omnibus eſt amouenda pernicies, ne per Chriſtiani nominis inſtitutum, aut aliena iura peruadi, aut publica videatur diſciplina ſubuerti*: quod & à Clericali dignitate alienum eſſe ſubiungit. Nempe hoc nomine Clerus olim ſæpè infamatur, imò & iam olim Chriſtianam Religionem eo nomine infamatam voluêre Gentiles, vt ex *Epiſt. Pauli 1. ad Timoth. c. 6.* liquet, quibus ſolemne erat, omnia mala Chriſtianis imputare, vt eſt apud *Apologiarum pro Chriſtianis* Scriptores. Etiam Chryſoſtomus *in ep. ad Philemonem*: ὅτι οὐκ ἀνατρέπει τὴν τῶν δούλων ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται.

¶ *Pœna* autem Clericis imponitur, degradationis, Epiſcopi iudicio, putà vt efficiantur veluti laici

 plebeij

plebeij & infimi ordinis, id est, in ordinem laicorum iufimorũ reiecti, executione ordinis Clericalis priuentur. De quâ Clericorum degradationis pœnâ in locum laicorum, vide & Balsamonem *can. 9. Synodi Neocæsar.* Sic & in sęculo Degradationis *in plebeios* pœna hæc vsurpata, cuius exemplum extat *l. 1. supr. ad leg. Iul. Repet.* Item apud Sidonium *lib. 1. ep. 7. Aruandus Præfectus Prætorio maiestatis reus dicitur plebeia familia, non vt additus, sed vt redditus.* De eâdem degradationis pœnâ & quidem Clericorum, dicetur infrà *suo titulo de Episcop. & Cleric.* hâc ratione, quod iure eo Ordine & loco submoueantur, quem tueri nequiuêre. Non est scilicet sanctitatis negotium (vt in simili loquitur idem Theodosius *l. 2. supr. de crim. peculat.*) contumaciæ fidem adhibere & patrocinium: imò contrà sanctitatis est negotium, *κὴ τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ πρέπον*, seruos hortari & efficere, vt suis sese Dominis subiiciant, & quæ sequuntur *ad Tit. c. 2.*

¶ Neque degradationis pœnâ stat *hâc l.* Theodosius, quanquam illa prima & præuia, quod etiamnum hodie fieri solet, verùm etiam brachio seculari huiusmodi Clericos tradi Theodosius iubet, pro motu Iudicis puniendos. De quâ Iudicum secularium in Ecclesiasticos iurisdictione dicendi locus alius.

¶ Ex his interim omnibus *huius tituli* Constitutionibus, & Theodosij Iun. nominatim, patet, quid iudicandum sit de eâ constitutione, quam Sirmondus *in append. Cod. Theod. n. 20.* edidit, sub Theodosij & Valentiniani AA. nomine ad Virum P.P. quâ cauetur, obnoxios (id est, reos vel debitores) si cum Episcopo vel cum Presbytero, aut etiam Diacono ambulauerint, siue in plateâ, siue in quolibet loco, nullo pacto retineri, vel abduci: additâ egregiâ ratione, *Quoniam in Sacerdotibus Ecclesia constat.* Cui similis altera *initio eiusdem constitutionis* præmittitur: *Audemus quidem sermonem facere, solito plus timore capti, de Sanctis & venerabilibus Sacerdotibus, & secundis Sacerdotibus, vel etiam Leuitis, & eos cum omni timore nominare, quibus omnis Terra caput inclinat.* Verùm de illarum Constitutionum fide semel nos *in Prolegomenis.* Eiusdem porrò commatis videtur vltimum caput *Nouella 2. Maioriani de Ecclesiarum perfugio*: quod etiam abest à veteribus Codicibus: sed & stylus ipse satis falsi arguit: tandem neque Interpres ibi eius vllam rationem habet.

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVS.

Qui totus est de Iure Fisci, déque Rebus FISCALIBVS.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE

DE IVRE FISCI.
TITVLVS I.
X. COD. IVST. I.

Quatuor tantùm *huius Tituli* leges in *eundem tit. Cod. Iust.* relatæ sunt: putà *lex* 3. 5. 10. *vlt. huius tituli, in l.* 6. 7. 8. 9. *eo Cod.* Quinta, quæ est *lex* 15. *hoc tit.* relata est duobus locis *Cod. Iust.*

PARATITLON.

DE iure Fisci est, non tantùm hic *titulus*, verùm integer hic *Liber Decimus.* Fiscus (*Rubr. l.* 1. 2. 3. 4. 5. 10. *hoc tit.* vnde & fiscales res seu causa, *l.* 6. 7. 13.) est quicquid spectat rem Principis, *l.* 16. quæ & Patrimonium dicitur, *l.* 2. Patrimonium priuatum, *l.* 8. Res priuata Principis, *l.* 4. 8. 9. 11. 12. 14. 17. *seu vlt.* Largitiones Principis, *l.* 13. Sacrum dominium, *l.* 15. Res Dominica, *l.* 17. cuiusmodi sunt Arma, de quibus *tit.* 22. *de Fabricensibus.* Aurum, argentum, *l.* 14. quod conditum in Thesauris, de quo *tit.* 18. *de Thesauris*, seu in ærario, *l.* 14. *h. tit.* Classis, ad species fiscales, veluti Antiochiam transuehendas: de quo *tit.* 23. *de Classicis.* Domus ad rem Principis pertinentes, *lib.* 11. & *tit.* 2. *de domibus ad rem priuatam pertinentibus.* Greges dominici: de quibus *tit.* 6. *de grege dominico.* Mancipia, *l.* 2. *h. tit.* & *tit.* 12. *Si vagum petatur mancipium*: Metalla, de quibus *tit.* 19. *de metallis*: Moneta, de quâ *lib.* 9. *sup.* & *tit.* 20. *hoc libro, de murileg. & gynae. & monetariis*, Possessiones, prædia, loca, fundi, *l.* 2. 8. 15. 16. *h. tit.* Reditus, seu species annonariæ, quæ à Colonis rei priuatæ conferebantur, *l.* 11. Templorum loca, *l.* 8. & *tit.* 3. *de locat. fundor. iuris emphyt. & Reip. & Templorum.* Vacantia bona, *tit.* 8. *de bonis vacantibus*: Vaga mancipia, *tit.* 11. *si vagum petatur mancipium*: vestis in vsus Principis: de quo Tituli duo, videlicet *tit.* 20. *de Murilegulis, & gynaciariis, & monetariis, & Bastagariis*, & *tit.* 21. *de ve vestibus oloueris & auratis.* Hæc de rebus fiscalibus, seu rei priuatæ.

PERSONÆ circa res fiscales variæ occupatæ erant: ac Primum quidem Magistratus & Officia. Comes rei priuatæ, de quo *l.* 8. 9. 11. 12. 14. 17. *h. tit.* & passim *toto hoc libro* imò *toto hoc Codice*, seu Comes Largitionum, *l.* 13. Comes priuatarum Largitionum *l. vlt. infr. de Incorpor.* Rationales rei priuatæ *d. l.* 2. per singularem aliquam Diœcesim, veluti Rationalis Africæ, *d. l.* 2. Rationales Summarum *l.* 7. Item Magistri rei priuatæ, *d. l.* 2. per singularem pariter Diœcesim, veluti Magister priuatæ rei Africæ, *l.* 14. quos *Ordinatores domorum Dominicarum* vocat Anianus *d. l.* 2. *h. tit.* Horum omnium Officiales Cæsariani dicti, *l.* 5. *infr. h. tit.* & *tit.* 7. *de Cæsarianis*, & *l.* 2. *infr. de bonis vacantibus.*

Circa Exactionem & tutelam rerum priuatarum hi occupati fuêre, Aduocati fisci, de quibus *tit.* 15. Susceptores, *l. vlt. h. tit.* Arcarij, *l.* 11. Dispensatores alij: de quibus *tit.* 24. *de his qui cum dispensatore contraxerunt*, Inde procuratores rei dominicæ, Actores, Procuratores, Conductores rei priuatæ, *l.* 17, & *tit.* 4. *de Actoribus Procuratoribus & Conductoribus rei priuatæ*: & *tit.* 3. *qui conductores rei priuatæ fideiussores exigi non debent*: & *tit. de Conductoribus & hominibus domus Augustæ.* Tandem & Coloni, *l.* 11. *h. tit.*

Circa fabricam rerum & specierum fiscalium occupata fuêre certa quædam hominum genera & corpora; Armis videl. fabricandis, Fabricenses, de quibus *tit. de fabricensibus.* Metallis eruendis, Metallarij: de quibus *tit. de metallis & metallariis*: Monetæ cudendæ, Monetarij, de quibus *tit.* 20. *de Murilegulis, Gynae. & Monetariis, & Bastagar.*

Circa vestem Principis, ac primum ad tincturam eius, Murileguli: de quibus *d. tit.* 20. *de Murilegulis*: ad eam texendam, Gynæciarij, de quibus *d. tit.* 20. *de Murilegulis, Gynæciariis*: Translationi specierũ ad rem priuatam Principis pertinentium incumbebant Bastagarij: de quibus *d. tit.* 20. Item Classici in flumine Oronte ad species fiscales Antiochiam, vbi tùm Imp. erat, perferendas: de quibus *tit.* 23. *de Classicis.* Et hæc quoque de personis.

ACTIONES fiscales sequuntur: Ac primùm de Actionibus seu litibus & causis fiscalibus

bus agitur *l.3.4.6.7.13.h.tit. l.15.de Aduocato fisci*: de Delatione ad fiscum, *tit.10.& 11.*de occupatione & incorporatione rerum fiscalium, *l.1.5.8.hoc tit.& tit.8.de bonis vacantib.tit. de Incorporatione*: De Petitione & Donatione rerum fiscalium, *l.2.h.tit.* & *tit.10. de petitionibus & vltrò datis & delatoribus* & *tit.12.si vagum petatur mancipium*: & *tit 13. de petitoribus & desistentibus*: & *tit. 14. si petitionis socius sine herede decesserit*, de locatione & venditione; de quo *tit. 2. de domibus ad rem priuatam pertinentibus distrahendis*, & *tit. 3. de locatione fundorum iuris Emphyt.& 4.& 5.*in quibus agitur de Conductoribus: item *tit.17.de fide & iure hastæ*: de debitoribus fiscalibus & eorum conuentione, *tit.16. de fisci debitoribus.* De vsurpatione rerum fiscalium prohibita, *l.9.10.11.12.14.15.16.h.tit.& tit.24.de his qui cum dispensatore contrahunt.* De priuilegiis domus Augustæ, est *tit.25.* Adiice inter alia fisci priuilegia: quod fisco distrahere quandóque cogebatur, vt in *sp.l.3.de metallis.*

¶ *De* ANNI *spatio, priuatis dato ad* REPETENDAS *res suas à fisco: neque antè petere eas aut comparare liceat?*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. & Cæs." ad Polum."

SI quid à fisco fuerit occupandum", vel" à nobis de cetero pro vnius cuiusque" meritis obsequiisque donandum, vel ab eodem" distrahendum intra annum omnibus vel à petitione" vel à comparatione se abstinentibus, hij qui putant iniustè res proprias à fisco esse comparatas", contra eundem" agere contendant; scientes gratulantésque, quòd annua spatia, intra quæ suum repetant sint indulta: Ac si probauerint iustitiam petitioni suæ adesse, recipiant, & nostro beneficio habeant" restituta. Dat." Id. Septembr. Rom. Constantino. A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod.Iustin.* Fortè *huic l.* iungenda *l.1.C.de fundis rei priu.*
" Licinius Cæsar.
" Vrbis Romæ.
" *Occupatum*, vt infrà comparatas, pro quo etiam malim, *corporatas*: Etsi, illud sustineri possit putet quis *occupandum deinceps.*
" *Vel*, pro, *&*, idque.
" Fisco scilicet.
" Vid. *infr.tit.de Petitionibus 10.& tit.12.13.14.*
" 163. *Corporatas*, id est, incorporatas: Neque enim hic agitur de comparatione à fisco facienda, verùm de occupatione, vel *occupatas*.
" *Fiscum.* " Recuperent, possideant.
" Pro PP. Nequè enim hoc Anno 315.Constantinus Romæ constitit.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. quinque constitutiones ordine sequuntur, de *Iure Fisci*. Ex quibus discere licet quo animo Imperator hic erga fiscum comparatus fuerit: quem colligere quoque licet inter alias eius leges, ex *l. 2. infrà, de Aduoc.fisci.* Hæc *lex* pertinet ad stabilitatem rerum à fisco OCCVPATARVM. Nempè hoc Edicto vetat Constantinus occupatas a fisco res, siue peti, siue comparari intra annum ab occupatione computandum: inde post annum à quoquam lacessi: Annum scilicet ab occupatione rerum dominis tribuit, qui iniustè res suas à fisco occupatas contendunt, ad eas repetendas: Quæ præscriptionis annalis species notanda est. Vndè iam sequitur, Constantinum voluisse eum, qui a fisco rem comparasset, vel dono accepisset, securum esse. Quod vt à D.Marci, & Zenónis, ita & Iustiniani constitutionibus recedit, de quo *§.vlt.Inst.de vsucap.* atq; ideò Tribonianus *hanc leg.* repudiauit. Ergò ad fundandam donatarij vel emptoris securitatem, annum ab occupatione elapsum oportet. Alioquin, qui rem à fisco emunt, vel donato accipiunt, vbi de solo fisci iure agitur, statim securi sunt, directo & perpetuo iure: de quo ad *l.2.infr.prox.* Et ita quidem hæc distinguenda sunt.

¶ Cæterum, non dubito hoc Edictum pertinere ad occupationem seu confiscationem bonorum, ad eos pertinentium, qui ante triennium fermè vel *Maxentij* tyrannidi impliciti fuerant, vel qui bona illis immixta habebant. Constantini M. ergò institutum fuit hoc Edicto triplex, & auiditati petitorum occurrere; de quo suo *tit.infrà de petitionib.* prohibitâ donatione & emptione intra annum ab occupatione: & securitati priuatorum dominorum consulere; dato eis spatio anni ad res suas iniustè fortè à fisco occupatas, vtpotè Tyranni rebus fortè immixtas; *Scientes*, inquit, *gratulantésque, quod annua spatia intra quæ suum repetant sint indulta*: Tandem & fisci commodis, eorúmque adeò qui ius ab eo habent, firmato videl. eorum dominio post annum ab incorporatione.

¶ DONATORIOS *Principis ſtatim ſecuros eſſe debere.*

II. * Idem A. ad Seuerum Rationalem Afric." Poſt alia.

POSSESSIONES atque mancipia, exempta fiſci patrimonio, quibuſdam" donauimus, hæc directo" iure atque perpetuo" abſque omni quæſtione" volumus obtineri; Pœnâ contra Rationales & Magiſtros priuatæ rei atque Officiales propoſitâ, ſi quid contra temptauerint: &c. PP. X." Kal. Iun. Rom." in Foro Traiani, Conſtantino A. V. & Licinio C. Coſs. [319.]

INTERPRETATIO. *Quicunque agri atque mancipia, quibuſcunque perſonis de fiſci noſtri iure donantur, apud eos quibus donata ſunt ſine ſuſpicione" aliqua volumus permanere: contra Ordinatores" domorum dominicarum pœna propoſita, ſi contra præceptionem facere cognoſcuntur.*

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" *Seuero* hoc ipſo Anno inſcribitur *l. 2. ſup. de bonis maternis: & l. 9. ſup. de appellat.* Verùm in priore nulla *Officij* mentio fit: in poſteriore *Vicarius* vocatur.

" *Rationalis* Africæ: Eius meminit & Notitia Imperij *ſub Comite R. P.*

" Veluti Eccleſiis, Clericis, &c.

" *Directo* iure, id eſt pleno, ſolido, βεβαίῳ ſtatimque & rectâ firmato, quódque labefactari non poteſt.

" *Perpetuo.* Sic ius perpetuum dicitur ſummum ius, *l. 51. duorum, π. de action. empt.*

" *Quæſtione*, id eſt Controuerſiâ, moleſtiâ, lite, vt *l. 3. inf. de bonis vacantibus.*

" Ita in poſtrema Editione Pariſienſi: in aliis Editionibus *XVI. Kal. Iul.* in Aniano Regio *XII. Kal. Iun.*

" Quomodo hæc *lex propoſita Romæ in foro Traiani*, cùm inſcribatur *Rationali Africæ*? An igitur reponendum in Inſcriptione *ad Rationalem Vrbis.* Vt intelligatur Rationalis per vrbem Romam, & Suburbicarias Regiones, cuius meminit quoque *Notitia* Imperij? De eo mox.

" *In foro Traiani* propoſitæ Romæ Conſtitutiones: quod ex *huius l.* ſubſcriptione patet, & aliis compluribus.

" *Suſpicione*, metu quæſtionis.

" *Ordinatores* domorum dominicarum Interpreti, ſunt Rationales & Magiſtri rei priuatæ, vide *Gloſſ.*

COMMENTARIVS.

DONATAS è fiſci patrimonio à ſe poſſeſſiones & mancipia perpetuo & inconcuſſo ſtatim iure penes donatorios manere, iubet *h. l.* Conſtantinus M. An. D. 319. (vt & Conſtantius filius eius poſteà eaſdem ratas eſſe voluit, *l. 6. inf. de petit.*) pœnâ propoſitâ Rationalibus & Magiſtris rei priuatæ, & Officialibus eorum, ſi eas donationes labefactare tentauerint. Quâ ratione idem Imperator aliis legibus donationes collatas à ſe ampliſſimè interpretatus eſt, eáſque ratas eſſe voluit, *l. 1. 3. inf. de bonis vacantibus.* Quod quidem videri poſſit etiam pertinere ad donationes factas Eccleſiis, Epiſcopis & Clericis à Conſtantino M. quas Gentiles Magiſtratus, Rationales, inquam, & Magiſtri rei priuatæ, in irritum deducere voluiſſe videntur, *Sacrilego liuore* (vt in ſimili idem loquitur hoc ipſo Anno, *l. 2. inf. de Epiſcopis.*) Et quidem ſi Inſcriptionis argumentum ſequimur, in Africâ; inſcribitur quippè ea Rationali Africæ: Si verò ſubſcriptionem, *Romæ*: Subſcriptio quippe præfert, hanc legem propoſitam *Romæ in foro Traiani.* Quæ Inſcriptionis & Subſcriptionis diuerſitas ſimul ſtare non poſſit: Itaque malim *Seuerum Rationalem Vrbis* reſcribere: vt ita omninò hæc *lex* ad Vrbem Romam pertineat, pariter vt *d. l. 3. inf. de bonis vacantibus*, huic quamſimilis.

¶ Porrò fit *h. l.* mentio *Rationalium rei priuatæ*, & Magiſtrorum rei priuatæ, & vtrique inter ſe ſeparantur. *Magiſtrorum* horum *rei priuatæ* fit quoque mentio *l. 4. inf. h. tit. & l. 14. inf. de Decurionibus*: quæ omnes ſunt Conſtantini M. Fit mentio & apud Euſebium *lib. 8. c. 23.* Μαγιςρότης καὶ καθολικότης διὰ πάσης περιελθὼν αὐτὸς τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς, ὡς τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης Μαγιςρότητός τε καὶ καθολικότητος διελθεῖν. Et Athanaſius *Apol. ad Conſtantium*, *p. 679.* Ῥουφῖνος καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ Μαγιςρὸς, τῶν ἐκεῖ. Neque vltra Conſtantium, horum *Magiſtrorum rei priuatæ* mentionem reperio, eiúſque liberos; è quibus Conſtantis *lex 26. inf. de Decurionibus*, de hoc Magiſtro quoque accipienda eſt, vt ad eam *leg.* oſtendo. Sanè poſteà nulla amplius huius Magiſtri rei priuatæ mentio occurrit, ac nominatim nulla in *Notitiâ Imperij*. Fit equidem in ea mentio in Oriente *Magiſtri lineæ veſtis*: & *Magiſtri priuatæ*: Verùm hi Magiſtri ſpeciales, veſtis inquam, Principis fuêre, non Catholici rei priuatæ, vt hi. Item fit mentio in *l. 1. Cod. de annonis & cap.* à Theodoſio Iuniore, *Magiſtri æris*, ſiue *priuatæ rei Rationalis*, per Ponticam atque Aſianam Diœceſim. Verùm hic *Magiſter æris* idem eſt cum Rationali ſummarum, à quo noſter eſt diuerſus.

¶ Cæterùm, quod de donationibus rerum fiſcalium à ſe factis *hâc l.* Conſtantinus ſancit, hoc idem fermè ſancit & *l. inf. ſup. de longi tempor. præſcr.* de donationibus rerum fiſcalium ab aliis retrò Principibus factis, ſi res ita donatas donatarij ſine interpellatione poſſederint ad ſua decennalia ad eum vſque Annum 316. De vtroque donationis genere eſt Honorij *l. 4. inf. de collat. donatar.* Cætera ad *l. 3. inf. de bonis vacantibus.*

¶ *De* PRÆSCRIPTIONE *actionum fiscalium, earúmque instrumentis concremandis.*

III. * Idem A. ad Prouinciales."

IVSTAS etiam, & quæ locum" habent, fisci actiones", præcipimus concremari", ob hoc solùm, q òd suis" temporibus prolatæ' non sunt. Iam' calumniæ" priuatorum eo saltem arceantur exemplo, quo" iustas fisci lites silere præcipimus. Dat. III. Kal. Iun. Constantino A. V. & Licinio Cæs. Coss. [319.]

NOTÆ.

* *L. Iustas 6. Cod. Iust. eod tit.*
" *Edictum* ad Prouinciales emissum.
" Quibus aliàs foret locus & indubitatæ, quibus nil aliàs opponi posset, denique quæ nulla aliàs exceptione elidi possent.
" *Actiones*, id est actionum tabulas & instrumenta: et ostendunt illa, *præcipimus concremari*.
" *Concremari*, seu comburi, de hac voce mox dicam: Sic & in alia Constantini *l. 1. de actor. & cond. rei pr.*
" *Sua tempora*, sunt temporum cuiusque rei meræ: de quo mox plura.
" *Prolata*, in iudicio scil. & prolatis iis ius fisci exercitum non fuit.
" Copula *vt* in nonnullis *Iustinianeis* addita, *vt iam*, quo nil opus.
" *Calumnia*, id est calumniosæ, letæque actiones.

COMMENTARIVS.

DE PRÆSCRIPTIONA fiscalium actionum est hæc Constantioi M. constiturio, seu Edictum ad Prouinciales emissum ad eorum securitatem, aduersus calumniosas setásque actiones fundandam; pariter, vt Constantij *l. 7. infr.* scilicet actiones, etiam fisci, quamlibet iustas, quibus aliàs si suo tempore ageretur nil opponi posset, solà præscriptione tolli, atque ideò tabulas & instrumenta earum cremari iubet Constantius M.

Indéque iam (quæ altera *huius l.* pars est) seu ab hoc fisci exemplo, ad priuatorum *petitiones* seu actiones argumentando procedit: *Iam calumniæ*, inquit, *priuatorum eo saltem arceantur exemplo, quo iustas fisci lites silere præcipimus.* Fisci sui scil. exemplo, setas, veternosas, ac proinde calumniosas priuatorum actiones & petitiones compescendas breuissime, credidit Constantinus M. Vt cæteroquin *breuissimè* (quod ille ait) *Principis* atque adeò *fisci exemplo iubetur*. Quinimò videri possit hoc Edictum, non tam fisci occasione promulgatum, quasi in eius specie ageretur de actionibus fiscalibus, verùm ei occasionem præbuisse priuatos, qui veternosas actiones & petitiones mouentes, pacificis possessoribus controuersias motum ibant. Igitur cùm his veternosis actionibus & petitionibus multorum quies sollicitaretur, fibulam his impositam iuerit Constantinus M. *calumniarum* etiam appellatione eas actiones & petitiones designando: *Calumnia* scil. genus est, & maximum quidem quietem seu quietam aliorum possessionem turbare, sollicitare. Sed cum maximè suo fiscíque exemplo opposito, quod vtique efficacissimum: simul argumento esse potest, quamnam Constantiuus M. fisci sui rationem habuerit, nempè eandem hâc parte, quam priuatorum de quo *alibi*. Non igitur in specie *huius l.* de fisco principaliter quæsitum fuisse videatur, verùm de priuatis, quos suo fiscíque sui exemplo, Constantinus compescendos credidit. Possit, inquam, ita hæc constitutio intelligi. Possit & nihilominos videri Constantinus *hoc Edicto* id principaliter intendisse, vt Prouincialium seu priuatorum *securitatem* aduersus seras & veternosas fisci actiones fundaret, quod & aliàs fieri publicè subinde interest.

¶ Ad rem. Igitur, quod hîc notandum, Constantious fisci actiones, id est fiscalium actionum suo tempore non institutarum quamlibet iustarum tabulas & instrumenta concremari iubet, vt cæteroquin argumenta flagitandi, Syngraphas, γράμματα polyptica publicitùs ardere Principes iubebant, si quid aut indulgerent aut aboleri vellent, de quo dicam plene ex Suetonio, Spartiano, Ausonio, aliis ad *l. 2. 3. inf. de indulg. debitorum*, quæ & ipsæ de eodem more sunt.

¶ Et hæc quidem dicta sint ad iustam *huius legis* interpretationem, eiúsque scopum: vndè iam apparet inter alia, quid per *concremandi* vocem hic accipiendum sit: quid sint item *actiones suis temporibus non prolatæ*. Est enim grauissimus Interpretum, & in his Accursij error, (quem Cuiacius ad *hanc l.* & Fornerius 3. *Quotid.* 14. iam rectè proscripserunt) qui de Actionibus ante tempus seu ante diem *præmaturè* à fisco motis id accipiunt: iidémque in duas diuisi sectas. Accursiani quippè hanc *legem* secundum ius vetus accipiunt, quo plus petendo quis causâ cadebat. *§. si quis agens, Instit. de actionib. l. 22. in pr. ff. mandati: l. 41. de verb. oblig.* vid. & *tit. Cod. Gregor.* atque adeò hunc sensum *huic legi* affingunt, fiscum ante diem agentem, tanquam quemlibet priuatum, causâ cadere, rem amittere. Alij (cui sententiæ accessit & Balduinus *ad leges Constantini lib. 2.* eósque secutus Amplissimus fisci Aduocatus Seruinus, *in forensib. suis, tom. 1. p. 1032.*) secundùm ius nouum id accipiendum tentant, quo plus petitionis pœna est, quod induciæ duplicentur, vt vel *Institutiones* nostræ docent, *§. si quis, §. sed hodie, Inst. de except.* vt ita sensus *huius leg.* sit, fiscum ante diem petentem puniri in expectandis duplicatis induciis. Quare *cremandi* vocem hic accipiendam idem Balduinus tentabat pro suspendendi, à verbo κρεμάω, quomodo ait notum esse, Cæsares Constantinopolitanos cùm Latinè loquuntur, plerumque ἑλληνίζειν: quod postremum vt ioculare, ita cassum & inane est: Ad eumne verò Constantinus M. modum locutus fuerit, cuius constitutiones metam adhuc putat

puiæ Latinitatis elegantiam ſpirant, ſic vt ne minimum quidem argumentum eius Barbariei in his notari poſſit; vt miret huius ſubtilitatis in mentem illi veniſſe, qui Conſtantini M. leges ex profeſſu tractabat, quibus ſub vnum conſpectum propoſitis Conſtantinianeæ ita locutionis characterem internoſcere promptum fuit, atque adeò longè aliud dicendum veniebat: & verò nos *hoc Codice* ſæpè dicere cogimur. Rurſùm, vocem *cremandi* ad ſuum ſenſum Balduinus haud ſatis bonâ fide hîc inflexit; cùm *concremandi* vox hic occurrat, quæ hanc Barbaram interpretationem multò magis reſpuebat. Tertiò, verbum *concremandi*, apertè poſtea *hâc l. inf.* explicatur per verbum *Ardendi & ſilere*. Tandem (quod Fornerius optimè & prolixè obſeruat) morem eum reſpexiſſe, & verò ſecutum hic Conſtantinum obſeruaſſe debuit, quo vt antea dixi Principes flagitandi argumenta, tabulas, inſtrumenta, libros, ſyngraphas concremari, incendi, ardere, flammis aboleri iubebant: de quo dixi ad *l. 2. inf. de indulgentiis debitor.* vbi pariter *cremandi* vox occurrit. Sed video quid Balduinum in errorem induxerit: nempè vox *Actiones*: *actiones præcipimus concremari*. Verùm attendere debuit, *Symbolo* ſeu inſtrumento rei, id eſt, tabulis actionum ipſius rei, ſeu ipſarum actionum nomen hîc tribui, vt & aliàs ſæpè.

Ergò *hâc l.* actiones *ſuis temporibus non prolatæ* dicuntur, quæ præſcriptæ, quæ intra temporis lege præſcripti metas non motæ fuerunt, quæ proindè ſerò hodiè mouentur. *Sua tempora* non opponuntur præmaturis exactionibus; Verùm contrà, ſeris; ac proinde calumnioſis iam: & ſic *ſua tempora*, ſunt metæ temporum à iuſto ſui initio ad finem decurrentes. Quod vt apertum ſenſum habet, ita ex *hâc ipſâ lege* compertiſſimum eſt. Nam ſi de præmaturis actionibus intentatis Conſtantinus ſenſiſſet, *iuſtas actiones* &c. non dixiſſet: *Iuſtas etiam*, inquit; Item *quæ locum habent*. Et mox, *iuſtas fiſci lites*. Neque enim præmaturæ iuſtæ, locúmve habere vllâ ratione dici poſſunt, etiam in fiſco: Nam & is etſi debitoris ſui debitores conuenire poſſit, attamen ante diem conuenire non poteſt, niſi in cauſa primipili, ſeu annonæ militaris, *l. 1. Cod. de condict. ex leg.* Extra hunc caſum fiſcus iure communi vtitur: & ſic intelligit eas actiones quæ moueri iure optimo ſuo tempore potuerunt; quæque ſi ſuo tempore motæ fuiſſent, locum habituræ erant.

¶ Et hæc quidem illa Conſtantinianea *lex* ipſa videri poſſit, quam Honorius Imp. memorat, ſimul & ſequitur, *lege vnic. ſupr. de quinquennij præſcriptione*: *Competitorem*, inquit, *quinquennij poſſeſſor eliminet: debet enim, iuxta Conſtantinianæ legis indultum, hoc priuilegio petitor arceri, quo fiſcus noſter excluditur. Quod ſi quando fortaſſis emerſerit, Iudices competitionis obreptione reſciſſa tuitionem pulſatæ præſtare iubemus eiuxam, quibus tamen luſtralis aderit abſque interpellatione poſſeſſio.* Vbi vides Honorium dicentem, *Conſtantinianeâ lege, quinquennij præſcriptione ſeu priuilegio priuatum competitorem arceri, quo* F I S C V S *ipſe excluditur.* Saltem in vindicandis bonis ad fiſcum delatis: quò ſpectat propriè *d. lex vn.* Quod ſi ita eſt, cum in ſpecie quoque *huius leg.* noſtræ, eadem *actio* intelligenda fuerit, & priuato, & fiſco competens ex eadem cauſa, priuatique adeo in ea fuerint donatarij, competitores ius habentes à fiſco: hoc proinde ſenſu quemadmodum filius ab ea excluderetur, ita & ius ab eo habentes. Certè ſi hæc ipſa non eſt illa Conſtantinianea conſtitutio, cuius Honorius *illa leg. vn.* meminit, ſanè ad eius mentem omninò accedit & ad eandem ſpeciem pertinet, ad actiones, inquam, vt hic dicitur, nunc primùm ſcil. intentandas, ſeu ad petitiones rerum fiſco nondum incorporatarum, ſeu quæ nondum ſunt in patrimonio fiſci: Ergò fiſcales quoque *actiones* præſcribi voluit Conſtantinus M. eas videl. quibus bona fiſco nondum incorporata petuntur, velut vacantia caduca, atque id genus alia, vt ex iis quæ iam dixi apparet: Alia enim ratio eſt eorum bonorum quæ in fiſci iam dominio ſeu cenſu & corpore ſunt, eique incorporata. Quâ diſtinctione faciliimè componuntur *leges* aliæ cum *hâc l*, ac nominatim *lex 15. infr. hoc tit. lex 8. 24. π. de vſucap. l. 1. & 2. Cod. ne rei domin. §. res fiſci, Inſt. de vſucap.* &c. Et quia in hoc argumento verſamus, ab eâdem mente eſt, quod idem Conſtantinus Anno 316. *Superiore l. 2. hoc tit. & l. 1. ſupr. de longi temporis præſcript.* conſtituebat, de donationibus aut venditionibus rerum fiſcalium tum à ſe, tum ab anterioribus Principibus factarum, certâ temporis præſcriptione ſolidandis. ¶ Quænam alioquin ſua ſeu ſtata tempora ſint à quibuſcunque aliis actionibus fiſcalibus, ſeu quibus præſcriptionibus fiſcus excludatur, cùm id ad *hanc leg.* non pertineat, neque noſtrum nunc eſt prolixè ediſſerere, quod tamen Interpretes hîc faciunt. Opportunus ei rei locus fuit ad *d. l. vn. ſup. de quinquen. præſcript.* &c. De his quoque videatur Fornerius 3. *Quotid.* 14. Hic interim exemplum habemus fiſci æquati cum priuatis: ſeu quo Fiſcus iure communi vtitur, non priuilegio: de quo ad *l. vlt. de appellationib.*

¶ Tandem eſt & hæc quoque *lex* de earum Conſtantini numero legum, de quibus in genere Nazarius, *panegyr.* N O V Æ L E G E S *regendis moribus, & frangendis vitiis conſtituta, veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.* vbi vides etiam *Calumnioſi* vocem, quomodo hîc *Calumniarum*.

¶ *De* TERMINANDARVM *actionum fiſcalium tempore.*

IV. * Idem A. ad Dometium Dracontium" Magiſtrum priuatæ rei Afric.

CVm fiſcus litem patiatur", aut inferat, anni ſpatium ad determinandam" cauſam ſpectari oportet, quia hoc ad inſtruendum" ſatis eſt, & diutiùs non oportet, priuatorum", ſiue fiſci, emolumenta fatigari. Dat. XIV. Kal. Iun. Serdicæ. Conſtantino A. VI. & Conſtante Cæſ. Coſs. [320.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* de causâ mox viderimus.
" *Dracontio* huic inscribuntur *l.2. supr. de conlat. fund. patrim.* omissa dignitate.
" De *Magistro* rei priuatæ, dixi ad *l.2. supr.*
" Pro *patitur* aut *infert*: constructione *cùm* causali, pro *cùm* temporali.
" *Determinandam*, id est, terminandam.
" Ad instruendam causam.
" Quid si scribamus *priuatorum*? Inscribitur enim hæc *lex* Magistro rei priuatæ

COMMENTARIVS.

DE ACTIONVM seu litium & controuersiarum fiscalium TERMINO, id est, earum finiendarum, terminandarum tempore, est hæc *lex* Constantini M. Scilicet controuersias fiscales, postquam intentari cœperint, anno finiri iubet *hac leg.* Constantinus M. Ann. D.320. *siue fiscus litem patiatur, siue inferat*, id est, siue actor sit, siue reus. Proculdubio cùm hactenus longior terminus, vel nullus satis positus esset.

¶ Duas porrò rationes Constantinus reddit huius termini causis fiscalibus à se præscripti: Priorem, quod spatium istud sufficiat ad *instruendam* causam. Posteriorem, quod priuatorum & fisci vtilitatem diutius eludi non oporteat: *priuatorum*, qui scil. vel à fisco inquietantur, vel ipsi fisco controuersiam mouent. Hæc quidem ita Constantinus Mag. At enim Valentiniano Iuniori, breuior postea terminus sufficere visus, nempè duorum mensium in eâdem prouinciâ: quatuor ex contiguâ: sex è transmarinâ; *l.13. inf. hoc tit.* vbi dicam pleniùs: qui sex menses Iustiniano indistinctè placuerunt, *l. vlt. Cod. de Iure fisci*. Itaque & *initio l. properandum. C. de iudiciis*: quâ pecuniariis causis terminandis triennium ab eo ponitur, causæ fiscales excipiuntur. Atque hâc de causâ hæc *lex* abest à *Cod. Iustinianeo*.

¶ PENDENTE *lite de bonis cum fisco, possessorem interim in possessione pacificè manere oportere.*

V. *Idem A. ad Volusianum. PF.V."

DEFENSIONIS facultas danda est his, quibus aliquam inquietudinem fiscus infert, cùm facultates, eorundem adhuc controuersiâ pendente inquietari describique fas non sit. Vbi ergo controuersia extiterit, fisco alicuius patrimonium vindicante, aput eum omnibus facultatibus constitutis, cognitio ventiletur, vt cùm rei exitus debere eas vindicare" probauerit, tùm demum res persequi liceat, & super modo facultatum ac rerum interrogationem" haberi, quæ per conditionales" seruos inuestiganda est, vt si quid subtractum fuerit, exigatur, & extrinsecùs tantum aliud multæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. ¶ Sanè* in huiusmodi quæstione, si Cæsariani nomen inciderit, ad vsurpationem Constitutionis istius non debebit accedere; siquidem consuetudo fraudium, quibus prædicti omnia temerare consuerunt, exceptionem eurundem meruerint". Dat. prid. Kal. Iun." Sirmio, Constantino A.VII." & Constantino Cæs. Coss. [326.]

NOTÆ.

* *Lex defensionis 7. Cod. Iust. eod. tit.* Fortè *huic* iungenda *lex 2. supr. de Tutoribus & Curator.* quæ eadem die hoc Anno data est, sed ad populum. Melius porrò hæc *lex*, posita fuisset sub *tit. de Incorporatione*.
" Ita quoque *Cod. Iust.* Nullus tamen talis P.V. hoc anno memoratur: Verùm An.313. & 314. Quid si scribatur ad *Populum* (vt *d.l.2.*) *V.R.*
" *Vindicari*, habetur *C. Iust.* à fisco scil. verùm & hoc stare potest.
" Id est, quæstionem.
" *Conditionales* serui, de quibus mox.
* Sequens sententia de *Cæsarianis*.
" *Meruerit*, vt etiam habetur *Cod. Iust.*
" Fortè *Iun.*
" Fortè *IV. & Licinio Cæs. Coss.* id est, A.315. quo Volusianus P.V. fuit.

COMMENTARIVS.

CONFISCATIONIS bonorum faciédæ ORDO à Constantino M. hâc constitutione præscribitur Ao. D.326. pro possessorum primùm, dein & fisci securitate & indemnitate. Pro *possessorum* scil. securitate id statuitur, vt si quando fiscus alicui inquietudinem inferat, patrimonium alicuius vindicet, controuersiâ seu lite adhuc pendente, & quamdiu cognitio ventilatur, possessio eius non inquietetur, neque describatur, id est, Inuentatio comprehendatur, multò minùs ergo sequestretur: verùm vt *lite pendente* apud possessorem *omnes facultates constituantur*, id est, bona intérim remaneant, & vindiciæ ei dentur. Non ante scil. cognitionis exitum bonis suis quisquam

 etiam

etiam à fisco spoliandus venit; verùm possessione penes eum constituta, defensionis facultas ei danda est, seu reclamandi copia *hâc l. & l. vlt. infr. de bonis vacantibus*: Quomodo in commune nimis properat Iudex pignora distrahi iubens ante rem iudicatam, priusquam seruato ordine actio dirigenda, & causa cognita sententia accipienda est, *l. 1. C. de execut. rei iud.* Et hæc quidem Constantinus pro possessorum facultate & *defensione*. Cuius occasione Interpretes hîc ineptias cumulant, de iustâ in genere defensione cuilibet concedenda, vel etiam de iudiciali defensione in specie. Neque magis ad rem facit *lex vnius 18. §. cogniturum ff. de quæstionib.* quæ est de reis criminum: vt & illud alienum est, quod ad *hanc. l.* quidam hanc distinctionem adferunt circa descriptionem seu inuentarium bonorum, nempè descriptionem occupatoriam bonorum pendente controuersia fieri non posse, sed nudam tantùm & simplicem descriptionem bonorum, quæ fit ad effectum ne res dilabatur seu occultetur. Imò enim in specie *huius legis* generaliter omnis *inquietudo* indistinctè prohibetur. Et finito demum iudicio super *modo* facultatum ac rerum, per seruos quæri oportere dicitur. Et frustrà aduocatur *lex vlt. inf. de Incorpor.* In eius quippè *legis* specie, nullus bona vacantia vel iure possidebat, vel *vindicabat*, vt ibi expresse dicitur; quo casu nil mirum, si in incorporatione Inuentarium requiratur.

¶ Pro fisci verò securitate, vbi bona confiscanda cognitionaliter iudicatum fuerit, duo *hâc lege* constituit Constantinus, ne quid videlicet fisco depereat: 1. *Seruos* scil. *conditionales* super modo facultatum interrogari iubet, atque ab his veritatem inuestigari; & sic quæstioni, si opus, subiici: *Conditionales serui*, hîc non sunt, quod tamen Cuiacius quoque prodidit, & sine iudicio sequitur Amaya *hîc n. 4.* Tabularij, Actuarij Numerarij conditionales, de quibus *l. 3. 5. 7. 8. supr. de Numerariis*, vel *l. Scripturas 11. Cod. qui potior. in pignore*: Nam quid à Tabulariis his hâc parte inquiri possit, qui facultatum illarum notitiam non habuerunt, sed chartas publicas tractabant, atque adeò ad fraudes suas vel iudicum detegendas interrogari & tormentis subiici soliti? Ergò hîc, *serui conditionales* sunt *serui* huic conditioni adstricti. Denique conditione suâ serui *conditionales* scil. in genere dicti qui certæ conditioni adstricti erant, non Actuarij & Numerarij tantùm, de quibus *d. l. 3. 5. 7. 8.* verùm etiam multi alij, vt auri Flatores, *l. vlt. infr. de ponderatoribus*. Custodes Bibliothecæ *l. 2. infr. de studiis lib. V. R.* Sic & opera conditionalis, Tertulliano, *c. 12. de Idololatria*: de quo Tertulliani loco dicam ad *l. 3. infr. de Numerariis*. Similiter igitur *hâc l.* serui conditionales dicti. Sed video iam quid Cuiacium in errorem induxerit: Putauit ille id *hâc l.* indicari, conditionales seruos hanc facultatum inuestigationem facere oportere, cùm tamen in *hâc lege* agatur de ipsis conditionalibus seruis interrogandis: *interrogationem*, inquit, *haberi, quæ per conditionales seruos inuestiganda est*. Secundò, cur quæso his indagationis cura delegata fuerit, qui cũ priuatorum bonis nil commune habuêre? Tertiò, quicquid tandem obtendat Cuiacius, Actuarij equidem & Numerarij & Tabularij, *conditionales* fuerunt, sed non *serui conditionales*: liberi quippè fuerunt statu personæ, sed conditioni tantùm cuidam, & quidem tormentorum adstricti. Atenim hi, de quibus hâc lege agitur, *serui* vocantur statu personæ. Cur autem *serui conditionales*? vt comprehendantur etiam adscriptitij coloni originales, qui conditione suâ abiecti coloni erant, *l. 1. sup. de inquil. & colonis*: (vbi de his plenè semel dixi.) & vt Augustinus colonos definiebat *lib. 10. de ciuit. Dei, c. 1.* qui conditionem debebant genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum.

¶ Ergò seruos super modo facultatum confiscandarum interrogari vult Constantinus M. quod vtique tralatitium fuit in bonorum inuestigatione, seruos videl. quæstioni subiici, propter rerum familiarium notitiam, ac proindè ad detegendum si quid subtractum fuerit: de quo *tit. supr. de quæstionibus*.

¶ Quod interpretes hîc addunt, *Notarios* similiter cogi posse ad exhibenda instrumenta spectantia ad ea bona quæ in fiscum deferuntur; id verum quidem est, sed ab *huius leg.* specie alienum: etsi fine concordet, & ab *hac leg.* ad illud, argumentum duci possit. Et hactenùs de prima cautela, ne fisco quid depereat in bonis incorporandis.

¶ Secunda cautela hæc est, quod Constantinus si quid interuersum fuerit de bonis confiscandis, id in duplum restitui iubeat. Quæ dupli pœna Interuersoris scil. de modo facultatum fisco quæsitarum & adiudicatarum aliquid interuertentis notanda est. Et hæc de prima *huius l.* parte.

¶ Subiicitur exceptio de *Cæsarianis*, quam intactam hîc transmisit Amaya, id est, de Officialibus Rationalium: de quibus *suo tit.* vbi obscurum videri possit, quonam hæc exceptio referenda sit, an ad proximum quod de pœnâ dictum est? quod Accursius præfert; an verò ad primum de possessionis beneficio? quod verius. Id enim & res, & verba satis ingerunt; scilicet Cæsarianis denegatur beneficium constitutionis huius: *ad vsurpationem*, inquit, *Constitutionis istius non debebunt accedere*; & sic ab eâ excipiuntur Cæsariani. Ratione hac additâ, *siquidem consuetudo fraudium exceptionem eorundem meruerit*. Ergò cùm beneficium istud *hâc l.* possessoribus tribuatur, vt lite pendente in possessione bonorum pacificè maneant, Cæsarianis id denegatur: scil. *si in huiuscemodi quæstione Cæsariani nomen inciderit*, id est, si fiscus Cæsariano bonorum controuersiam moueat, si rerum fiscalium repetitionem aduersus eum instituat, Cæsariani bona statim pendente lite eripiuntur, fiscóque subsignanda sunt ante iudicij exitum. Et rationem, vt dixi, addit; *consuetudo*, inquit, *fraudium, quibus prædicti omnia temerare consuerunt*, &c. Quæ quidem ratio non ita simpliciter intelligenda est κατ' ἀπόληψιν, quasi Cæsariani malâ fide possidere præsumantur quidquid possident, vt putarunt Græci, eósque secutus Cuiacius, imò & Accursius quoque indicauit, quam Glossam velut singularem Baldus commendabat, & Lucas de Penna sequitur: verùm propter præsumptionem fraudium, quas facilè his adsuetum hominum genus comminisci potest ad diminuenda bona sua, motâ sibi controuersiâ à fisco litéque pendente: Igitur statim eis eripi omnia vult Constantinus, ne spatium scil. his detur mutilandorum interuertendorum bonorum. Quomodò & *l. 2. infr. de bonis vacantib.* fraudibus Cæsarianorum, bona à fisco occupata imminuta, & abiurari solita indicatur.

¶ Huic porrò exceptioni similis est altera eiusdem Constantini M. *l. 1. supr. de bonis proscriptorum, in fin.* vbi de Cæsarianis pariter statuitur, vt ab eo, omnique iuris beneficio excludantur, quo alioquin in bonis proscriptorum, ea bona non computantur, quæ Rei ante crimen contractum, vel ante actum fiscalem geri cœptum, in vxores vel filios emancipatos contulerunt. Proinde Cæsarianorum

norum donationes etiam huiusemodi actu antiquiores reuocari voluit idem Imp. quod quidem vtrumque vtiliter in praxim deduci poteſt, ſicubi agatur de his qui res rationéſque publicas tractant, & intervertunt.

¶ *De* Appellationibvs *in cauſis fiſcalibus non admittendis.*

vi. * Imp. Constantivs a. ad Hieroclem" Conſ. Syriæ" Cœles.

Secvndvm Legem † quam dudum promulgauimus, vanam" appellationem rectè non ſuſcepiſti, de cetero quoque, in cauſis rebúſque fiſcalibus, huiuſmodi prouocationes non debebis admittere, Dat. viii. Kalend. Mai. Philippo & Sallia Coss. [348.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.* Concordantes *huic* leges mox indicabo.
" Eidem *Hierocli* inſcribitur ante quadriennium *lex* 7. *infr. quorum appellat. non recip.* quæ in eodem argumento appellationis non recipiendæ verſatur. Huius fortè meminit Libanius, *in ep. ad Baſilium* (inter Baſilianas 141.) Fortè hic idem Hierocles eſt qui Apollonium Tyaneum nefariè Chriſto comparare auſus, aduerſus quem Euſebius ſcripſit.
" De *Syria Cœlſe* (cuius caput *Antiochia*) ad *d. l.* 7.
† *Legem* iſtam 6. *infr. quorum appellat. non recip.* intelligere videtur.
" *Vana* appellatio.

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. duæ conſtitutiones ſequuntur, quibus duo fiſci, cauſarúmque fiſcalium priuilegia continentur: & ex quibus proindè de Conſtantij animo ergà fiſcum coniectura fieri poteſt, quantoperè videl. eius cauſis & cómodis obnoxius fuerit, faueritque. Hæc *lex* eſt de Appellationibus: Appellationem ſcil. in cauſis rebúſq; fiſcalibus admitti vetat *hâc l.* Conſtantius: comprobata quâdam *lege* ſuâ antetiore, putà *l. 6. inf. quorum appellat. non recip.* comprobato item facto Hieroclis conſulatis Syriæ Cœles, qui huiuſmodi appellationem non admiſerat. De quo plenè dicetur ad *d. l. 6. quorum appellat.* vbi oſtendetur, quænam conſtitutiones & quinam Imperatores huic concordent, quinam verò diſſentiant: Imò quæ Conſtantij ipſius ſuper hoc mens fuerit: ſcil. eadem mens illi eſt *d. l.* 6. 8. 9. 10. 12. 13. *ſup. quorum appellat. non recip.* At enim ab hâc ſententiâ ſuâ recedit ipſe *l.* 26. & 28 *ſup. de appellationibus.* Et hæc quidem cauſa eſt, cur hæc *lex* abſit à *Cod. Iuſt.*

¶ Præscriptioni *temporali, quæ aliis cauſis præſtituta eſt, in cauſis fiſcalibus locum non eſſe.*

vii. * Idem a. & Iulianus Cæſ. Verecundo Rationali ſummarum."

Ab Edicti † noſtri tenore, quo tempore" à negotiis" facienda" eſſe cenſuimus, fiſcales cauſæ ſeiunctæ ſunt": quoniam fieri poteſt, vt per innumeras occupationes Tui" Officij, vel fortè fraudulentam aſtutiam & venale ſilentium, fiſcalis petitio, omni iuſtitiæ rationem" ſubnixam, propter temporis anguſtias perimatur. PP. vi. Kal. Iul. Vallis", Conſtantio a ix. & Iuliano Cæſ. Coss. [357.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut nil exertè definiens.
† Edictum hoc Conſtantij nuſpiam alibi comparet. Perperàm quidam adnotarunt hic *l. 3. ſupr.* quæ eſt Conſtantini.
" *ꝶ. Tempora.*
" *Negotiis,* id eſt, cauſis, actionibus.
" *Al.* facienda in *Editione.* Verùm illud tueri poſſumus: *Tempora facere,* eſt tempora præſtituere, præſcribere: ita apud Anienum *p. 79. ſcripto facere,* eſt *præſcribere,* quod & ipſum in *faciendo* verbum nonnullis mutare viſum, vel aliter.
" *Sint.* " *Officium* Rationalis ſummarum nota.
" *ꝶ. Ratione ſubnixâ.*
" Malè quidam ſubſtituunt, *Gallis.* De hoc loco mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

De Actionvm fiscalium Praescriptione est hæc altera *hoc titulo* constitutio; & hæc quidem Constantij : Sicut prior, putà *lex* 3. Constantini M. Igitur, cùm Edicto suo quodam Constantius *tempora negotiis fecisset*, id est quibusque causis suum terminum,sua tempora præstituisset,intra quæ videlicet, si actio mota non fuisset, eam *perimi* voluit : & quidem,vt ex *fine leg.*colligo, satis *angusta* tempora præstituisset. Cuius quidem Edicti, & præscriptionum, nullum alibi vestigium extat, (nisi fortè quis putet illud esse, cuius pars fuerit *lex* 1.*Cod. de quadriennij præscriptione*, quod non puto.) Ab hoc Edicto, ab his temporum *angustiis* fiscales causas *seiungendas*, seu excipiendas, credidit: additâ ratione, quod actio fiscalis quamlibet omnium iustissima, his temporis angustiis facilè perimi posset*:* duplici ex causâ, quum in necem fisci referri iniquum foret : 1. vel, inquam, propter innumeras *occupationes* Officialium Rationalis summarum, quibus scil. causæ fiscales persequendæ incumbebant. 2. Vel per fraudulentam eorundem astutiam & venale silentium, id est, Officialibus his pecuniâ corruptis silentium suum vendentibus. Cæterùm rem iniquam fore,si alterutram ob causam iura fisci læderentur. Quod omne diligenter obseruandum est : singulareque istud adeò Fisci *priuilegium*, inter alia, putà vt non tam citò instantia fiscalis perimatur, quàm priuatæ actiones. Certè Constantinus M. in *d.l.4.supr.*anni spatium ad terminandam causam seu litem fiscalem præstituit.

¶ Porrò notandum, *hanc legem* inscribi *Rationali summarum* : Varij scil. Rationales summarum fuerunt in Imperio, & quidem in Oriente *Rationalis summarum Ægypti* memoratur in *Notitia Imperij*. In Occidente verò huiuscemodi *Rationales summarum* vndecim: & in his nominatum *Rationalis summarum Africæ*: Quò hanc legem pertinere censeo,argumento subscriptionis *P.P.Vallis*. Quinimò & *l.*7. *c. vbi caus.fiscal.& l.*3.*c. si propter publ. pensit.* sunt qui reponendum censent, summarum, loco *summæ rei* : quos refutat rectè Cuiacius 8. *obseruat*.32. De quo plenè *d.l.*2 *inf. de distrah.pignor. quæ tribut. causâ.* Fit quoque mentio in veteri Inscriptione Romæ *p.* 281. Honorati Rationalis *summæ rei*, sub Constantino M.Val.Honoratvs. V.P.Rat, S. R. Verùm de hoc plenè ad *legem* 2. *infr. de distrah.pignoribus*. Nunc de loco illo Vallis, vbi hæc *lex* PP.dicitur. Vallis in Africa Zeugitana prouincia fuit : cuius mentio in *Itinerario Peutingeriano, fragmento* seu *litera C.infer. dextr.* haud procul a Carthagine, *Aquis VIII.Chorena X.ad Atticille X.Vallis V. Sicilibba XIII. Inuca II. ad Pertusa XIV.Carthagine Colon.X.* Et in Itinerario Antonini, *A Carthagine Vnucam in p.VII. Valles in p. XV. Cereua in p. CCCX.* &c. Rursum à Tuburlo per Valles Tacapas in *p. CCCVII. Sic : Valles in p.XVIII.Cereua p. XX* Item Carthagine Bvcacio Sufetulam vsque in *p.* CLXXII. Sic : *Vnucam p.XX.Valles in p.XXII.Cereua in p.XX.* Ex his interim apparet, præcipuam Vrbem eam fuisse, & præcipua per eam itinera. Tandem ex *hac leg.*discimus, ibi constitisse *Rationalem summarum*, atque ideo *hanc legem* ibi propositam.

¶ *De* Locis Templorvm *venditis olim vel donatis, confiscandis.*

VIII. * Impp. Valentinianvs, & Valens aa. ad Cæsarium" Com. r.p."

Vniversa loca,vel prædia,quæ nunc in iure Templorum" sunt, quæque à diuersis"Principibus vendita " vel donata sunt", retracta ei patrimonio quod priuatum nostrum est, placuit adgregari." Dat pridiè Non." Feb. Med." diuo Iouiano & Varroniano Coss.[364.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex*,ceu temporaria & Historica,à *Cod.Iust.* Retulit eam quoque rectè Baronius in Annales suos Ecclesiasticos; *A.D.*364.*num.*8.

" De hoc *Cæsario* Com R.P.dixi in *Prosop.*& dicam mox *in Commentario*.

" A Iuliani Imp. temporibus: seu ab Anno D. 362.

" *Templorum* Gentilium seu paganorum scil. de quo *inf.tit.de pag.sacrif.& templis*.

" Constantino M, eiusque liberis, & in his à Constantio.

" Olim scil. ante Iulianum.

" Fuerunt : Quanquam & ita interpungi commodissimè locus hic potest, *sunt retracta*, à Iuliano scil.

" *Adgregari*,id est incorporari,confiscari,non verò priuatis reddi.

" Dicam de hac subscriptione *mox in Commentario*.

COMMENTARIVS.

Valentiniani & Valentis hæc Constitutio est, de Bonis nonnullis Templorum Gentilitiorum, rei priuatæ Principis incorporandis. Templorum scilicet Gentilium loca ædiaque, quæ à Principibus retrò Christianis, à Constantino M. & Constantio) priuatis quibusdam vendita,donatáve, mox verò à Iuliano Apostata ad Templorum vsum rursùm retracta fuerunt, confiscari seu priuatæ rei sociari, dispositione Comitis rerum priuatarum (cui ideò hæc *lex* inscribitur) iubent Valentinianus & Valens, inter hæc Imperij sui initia; hâc constitutiune suâ,

pr.
(put.

quæ summoperè notanda venit; ceu elegans *Annalium Ecclesiasticorum* infesta. De locis vel prædiis Templorum notum, ea fuisse, quæ Templis Templorúmque ritibus paganis olim consecrata destinatáque erant: de quibus *hoc Codice* præterea agitur directè *l.4.5.inf.de locat.fund. iuris Emphytheutici Reipubl.& Templorum: l.24. 52. inf. de petitionibus: l.vlt.inf.de collat.donatar. l.41.inf. de operibus publicis*.

De his igitur quatuor ex *hâc l.* notanda sunt: 1. *Nonnulla* ex his à Principibus ante Valentinianum & Valentem à Constantino M. videl. filiísque eius, priuatis partim vendita, partim donata fuisse. Sanè in genere Aggenus Vrbicus, *commentario in Frontinum, lib.1.p.78.* scribit: *In Italiâ autem multi, crescente Religione sacratissimâ Christianâ, lucos profanos, siue Templorum loca occupauerunt, & serant.* Eodémque pertinet quod Sext. Aurelius Victor ait, *Constantinum M. auiditatem suorum primum aperuisse*. Neque abludit, quod de profusâ largitione à Constantini M. temporibus notat Auctor subditus *Notitia Imperij c.2.* Neque dubium mihi Constantini M. & Constantij constitutiones complures, qui de donationibus ab his factis agunt, hùc pertinere. Sed disertè Libanius, non tantùm *Orat. in Julian necem 10. p.266.* ante Iulianum opes Templorum donatas scribit: Verùm & idem, *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν quam nuper extuli, *p.9. 10.22.* Bona Templorum & sacrorum Gentilinorum à Constantino M. detracta memorat, huiúsque facto infelicitatis Constantini M. & stirpis eius causam tribuit: Quin & Templa ipsa à Constantio priuatis vilissimarum rerum instar donata, ibidem ait *p. 22. 23.* Idémque *Orat. Apolog. 26. p.591.* Spoliatos à Constantino Deos τῷ πλούτῳ ait. Cedrenus quoque *p.234.* scribit, Constantinum iussisse τὰς τῶν ναῶν προσόδους ἐκκλησίαις δωρεῖσθαι. Videndus & in hanc rem Iulianus, *Orat.p.7.p.424.* & Theodoretus *lib.8.c.20.* Id verò à Constantino M. factum colligo, à Dalmatij & Zenophyli potissimùm Consulatu, id est, ab An.D.333. ex *l.2.sup. de sepulchro violato*. Vbi dixi. Et rursus de Constantino M. De Constantio quoque testis non vno loco Libanius, *dictâ Orat. pro Templis, p.28.* & in *Iuliani necem p. 253. 266.* Verùm de hoc dicam adhuc ad *l. 1. & 2. inf. de conlatione donatarum*.

Secundò docet *hâc lege*, loca ista, prædiáque Templorum (a diuersis Principibus, id est, Constantino & Constantio anteà vendita donatáve) suo tempore in iure Templorum rursùm fuisse: Iulianus scil. Apostata ea retraxerat iurique Templorum restituerat, vnà cum alijs opibus Templorum; de quo Libanius, *d.Orat.10.in Iuliani necem, p.266.* pariter vt possessiones ciuitatum *l.1. inf.de locat.fundor.*

Tertiò ex *hâc l.* noretur, Valentinianum & Valentem etsi inter initia Imperij sui libertatem religionis Paganis fecissent, (quod docet *lex 9. sup de maleficiis*, & Symmachus quoque *relat. ad filium Valentiniani*) tamen vt sacrificia nocturna & malefica sustulêre *l.7. 8. & 9. sup. de maleficiis*, & Zosimus, *lib.4.* ita & loca seu prædia Templorum, quæ à Iuliano paulò ante Templis reddita fuerant, Templis ademisse.

Eáque (quod Quartum & præcipuum *huius l.*) priuatæ rei suæ sociari & incorporari, non autem priuatis, quibus a Iuliano adempta fuerant, restitui voluisse: cum tamen ea proculdubio nonnulli priuatis restituenda censerent: vti aliàs per Tyrannidem erepta suis pristinísque dominis reddi æquitas suadet, & maximè si empta ab his bona fuerint. Et hæc quidem Valentiniani & Valentis hac parte circa bona Templorum sententia fuit. Quid verò secuti deinceps Imperatores de his locis Templorum sanxerint fecerintque, docebunt aliæ leges, ac nominatim quid Gratianus Imp. *lex 20. inf.de Paganis*: quid Theodosius M. *lex 4. inf.de locat.fund. iuris Templ.* quid Honorius *lex 5. eod.tit. & lex 41. inf. de operib. publ. l. 19.20. inf. de Paganis*: quid Arcadius *lex 24. inf. de petit.* & *lex vlt.inf.de collat.donat.* quid Theodosius Iun. *lex 32. inf. de petitionibus*: & *d. l. vlt. inf. de conlat. donat.*

¶ Porrò de eo paulò accuratiùs videndum est quod *hanc l.* Valentiniano & Valenti tribuendam dixi. Neque enim dubitatione res hæc caret, quod etiam Baronio in mentem rectè venit, qui vltimùm tamen Valentiniano & quidem soli eam tribuit. Nam si Subscriptioni *huius leg.* stamus, in quâ dicitur hæc lex *data Med.* id est, Mediolani vt alioquin accipi solet, incunctanter hæc *lex* Valentiniano accepto ferenda fuerit: quandoquidem Valentiniano in Imperij cum fratre diuisione occidens, & in eo Italia cessit, vbi Mediolanum: qui sese etiam statim diuiso palatio cum fratre contulit, teste Ammiano, Marcellino *lib. 26. p. 339.* vti viceuersâ Valens Constantinopolim *d.p.319.* Quod vtrumque constitutiones huius Codicis complures docent. Si verò Inscriptioni stamus, quæ præfert *hanc leg.* datam *ad Cæsarium Com. R.P.* tum ea Valenti tribuenda videatur: quandoquidem Cæsarius hic Comes R.P. Gregorij Nazianzeni frater (qui ideò hanc fratris sui Comitiuam R.P. memorat, *ep.17. & in carmine de vitâ suâ*, & *Orat. 10. in laudes huius Cæsarij, p.168. 169.*) sub Valente atque in Orientis Imperio Comes R.P. fuerit vt apertissimè testatur *d.Orat.10.* Nam postequam dixisset, inter Valentinianum & Valentem certatum fuisse, quisnam sibi Cæsarium magis deuinciret, & cuiusnam ille magis amicus & familiaris diceretur, statim subiicit, eum in Bithyniâ Comitem R.P. egisse: διετρίβε μὲν ἐν τῇ Βιθυνίᾳ, τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως δεύτερον ἀρχὴν, ἣ δὲ τὸ ταμιεύειν τοῦ βασιλεῖ τὰ χρήματα, καὶ τῶν θησαυρῶν ἔχειν τὴν ἐπιμέλειαν· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τὰς μείζους ἀρχὰς βασιλεὺς προμνώμενος. Ergò Cæsarius Comes R.P. in Oriente extitit ad hanc dignitatem tùm erectus: non sub Iuliano, quod hactenus censent, etiam Baronius, quod etiam argumentum *dictâ ep. 17.* perperam præfert: neque tamen ex *vllo* Gregorij Nazianzeni *loco* id probari vllatenus potest: imò contrà, *eâ orat. 10.* expressè hunc honorem ad veteres alios à Valente additum scribit. Quam Comitiuam etiam posteà aliâ dignitate auctum iuit: Quò pertinent illa ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τὰς μείζους ἀρχὰς βασιλεὺς προμνώμενος, collatâ videl. ei Præfecturâ vrbis Constantinopolitanæ, cuius meminit Ammianus Marcellinus in gestis anni 365. *lib.26. p.346.* & Zosimus *lib.4.p.787.* Quid igitur dicemus? Putabat Baronius *An.364. n.8.* duos hoc eodem tempore Cæsarios fuisse, quorum vnus in Occidente Comes R.P. fuerit sub Valentiniano, alius verò ab hoc diuersus, putà Gregorij Nazianzeni frater; interpretatione verba illa ἡ δὲ τοῦ ταμιεύειν τοῦ βασιλεῖ τὰ χρήματα, ita versa sunt, *Quæstoris siquidem munere fungebatur*. Nam imò vnus idémque Cæsarius fuit, vna eadémque dignitas seu officium: verbis enim illis ἡ δὲ τοῦ, &c. *Comitiua rei priuatæ* describitur: ταμεία τῶν βασιλικῶν χρημάτων est Comitiua rei priuatæ, quam Cæsarius gessit: Sic idem Gregorius, *de vitâ suâ* eandem Cæsarij Comitiuam vocat ταμιείων πίστιν: Quod *Quæstoris* appellatione hoc

æuo perperam exprimitur: quo Quæſtor,non vt olim, erat qui pulicæ pecuniæ præerat,verùm quẽ hodie fermè *Cancellarium* dicimus,penes quem legum dictandatum pro Principe,&reſcriptorum ad preces ſupplicum ius erat,vt patet ex *Claudiano*, & *Notitiâ Imperij*: de quo *ſuo titulo*. Sic tot argumentis indubitatis liquet, Cæſarium Comitem R.P. in Oriente fuiſſe, vbi & mox Præfectus vrbi Conſtantinop. factus eſt: Quare in ſubſcriptione *huius l.* per *Med.* non Mediolanum accipiendum eſt, verùm *Mediana*, pariter vt in ſubſcriptione *l.13.infr.de operibus publ.* Mediana, inquam, quod ſuburbium erat Naiſſi,tertio à ciuitate lapide, vbi Ammianus Marcellinus hoc ipſo Anno ſcribit, Valentinianum & Valentem quaſi mox ſeparandos partitos eſſe Comites, *lib.26.p.339.* Proinde Mediana vt in abitu tranſitum his præbuerat (quod etiam, vt dixi, oſtendit *d.l.13.*) ita etiam Valenti ad orbem ſuum redeunti Conſtinopolim præbuit. Sed menda adhuc hæret in ſubſcriptione *huius l.* in menſe videl. appoſito: data enim dicitur hæc lex *Pric.Non.Febr.* Diuo Iouiano & Varroniano Conſſ. Quod nullâ ratione ſtare poteſt, quod etiam Baronius iam rectè animaduertit;Iouianus enim Imperator creatus eſt V.Kal.Martias: idémque fratrem Valentem *V. vel IV.Kal.* Aprilis in Imperij ſocietatem adſciuit. Quare putabat Baronius reponendum hîc *Prid. Non. Sept.* Quod & ipſum ſtare non poteſt, ſi Valentiniano ſoli, vt ipſe putat, hæc *lex* tribuatur: quia menſe Septembri huius anni Valentinianus Aquileiæ,mox Altini, tandem Veronæ egit, non Mediolani, quod complures *huius Codicis* conſtitutiones docent, quas habes in *Chronol.* Itaque putem ego reſcribendum, *Prid.NONE̅ FR.* id eſt, *pridie Non. Nouembr.* quod in pridie *Non Febr.* facilè migrauit, pariter vt *l.32. infr. de appellationib.* & *l.15. quorum appellat.* Ergo vtrique Valentiniano & Valenti hæc *lex* tribuenda: eo tempore lata, quo præcipua adhuc rerum per Valentinianum etiam in Oriente regebantur.

¶ *De non* VSVRPANDIS *rebus priuatis, niſi ſcientè Comite R.P.*

IX. * Idem AA. ad Symmachum P.V.″

OBSERVET in poſterum Eminentia Tua,ne quid de rebus rei priuatæ violetur″,niſi prius Comes rerum priuatarum fuerit gnarus. Dat. VII. Id. Mar. Med. Valentiniano & Valente AA.Coss. [365.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut temporaria.

″ Romæ. *De hoc Symmacho* P.V. (qui Epiſtolographi pater fuit) vid. *Ind. Perſonarum.*

″ Tuenda hæc vox,neque mutanda in *ventiletur*, mox vt oſtendam.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ conſtitutiones ſequuntur, aduerſus vſurpationes tum rerum priuatarũ Principis, *h.l.* tum fiſci, *l. prox.*10. VSVRPARI igitur aliquid de rebus Priuatis Principis, deinceps,& quidem intra Præfecturam vrbis,vetat *hâc l.* Valentinianus Sen. niſi priùs Comes rerum priuatarum eius rei gnarus fuerit: vſurpati,inquam, vt habet *lex* ipſa, *violari*, non *ventilari*,id eſt,contingi,vſurpari, imminui: quæ *Violandi* vox in rebus maximè Sacris & pretioſis vſurpatur: Ita & *violari ſepulchra* paſſim dicuntur: vid.*ſuo tit.lib.9.* violari caſtitas, *l.vn. ſi quis eam cuius fuerit tutor*: Sic violari dignitas & exiſtimatio,apud *Ciceronem*, & ſimilia. Neque tamen hic ſenſus eſt, quaſi dicatur,vt ſi apud P.V. vel coloni vel perpetuarij aliíque iſtius conditionis homines de fundi proprietate ſibi inuicem controuerſiam moueant, ventiléntque, interque ſe, & velitentur, Comes priuatarum à P. V. gnatus fieret, moneretur: Quod perperam putauit Guthetius *3.de officio domus Auguſtæ, c.25. p.627. 628.* Quid igitur? Simpliciſſimus hic vt dixi ſenſus eſt: non poſſe quicquam *vſurpari*, alienari, detipi, de rebus rei priuatæ, niſi ex ſcientiâ Comitis Rerum priuatarum: & quidem ſi benè colligo,ne ab ipſo quidem Præfecto vrbis, cui hæc *lex* inſcribitur. *Obſeruet*, inquit, *in poſterum Eminentia tua,ne quid de rebus rei priuatæ violetur*, vel alterum ab aliis in dignitate poſitis,qui in vrbis vſus quædam ex rebus priuatis Principis vſurpaſſe videntur: fortè an ad opera publica,arg. *l.11.&12.inf. de operibus publ.* quæ eidem Symmacho P.V.Anno Superiore inſcribuntur. Igitur vetat *hâc l.* Valentinianus quidquam ex his *contingi* niſi gnaro Comite R. P. qui tum Mediolani verſabatur vnà cum Valentiniano: Sub cuius diſpoſitione res priuatæ Principis erant: quamlibet etiam Rationalis priuatæ rei per vrbem Romam & ſuburbicarias regiones conſenſum ſuum hâc in re præſtaret, (de quo *Notitia Imperij*; & *lex 49.infr.de appellat.*) Ergò Comitis R. P. ſcientiam hâc in re requirit Valentinianus Sen. Sed enim Honorius Imp. poſteà Principis ipſius auctoritatem in auro atque argento rei priuatæ vſurpando deſiderauit, *l.14.infr.* Alia verò ſententia eſt, Valentinianeæ *legis* 1. *C. de appellat.* vt & Valentinianeæ *legis* 1. *Cod. de off. Comit. rerum priuat.*

¶ Cæterùm videri poſſit nominatim ex locis & prædiis Templorum quid in ſp. *huius l.* vſurpatum, quæ Valentinianus quoque rei priuatæ ſociari ſuperiore Anno iuſſerat *l. 8. ſupr.* quæ *lex* Comiti R. P. inſcribitur: in quibus & ædificia quædam ſacra, Templáque, & ſepulcra fuêre: Quæ ne violarentur, ſuo æuo ad Comitis R P. diſpoſitionem pertinuiſſe auctor eſt Caſſiodorus *6. var. 8.* quò fortè quoque propè pertinet *VIOLANDI* vox *hâc l.* Verùm hæc coniectura tantùm eſt.

¶ *De*

¶ *De* QVADRVPLI *Pœna colludentium in fraudem fisci cum interuersoribus.*

x. * Idem AA. ad Dracontium Vic. Afric."

QVI, in contractibus scelestis', ac fisco perniciosis, interuersorum maculosis" sese fraudibus implicuerunt, in quadrupli redhibitionem' teneantur. Dat." xv. Kal. Decemb. Adrumeto", Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L. Qui in contractibus* 8. *C. eod. tit.*

" *Dracontio huic Vicario Africæ* plures aliæ constitutiones *hoc Codice* inscribuntur hoc Anno: vid. *Indic. Personarum*: & quidem ad rem fiscalem & tributa &c. pertinentes.

" *Maculosa* fraudes interuersorum. Eodem sensu dicitur quis *maculare* se furtis & sceleribus, *leg.* 1. *supr. ad leg. Iul. Repet.*

' Id est, præstationem, solutionem vice annua.

" Pro *reddita.* Neque enim Valentinianus in Africa erat, sed Vicarius Africæ, cui hæc *lex* inscribitur.

" *Adrumeti* consistebat Vicarius Africæ: de *Adrumeto* porro hac vid. *Topograph.*

COMMENTARIVS.

DE VSVRPATIONE seu INTERVERSIONE rerum fiscalium est hæc Valentiniani Sen. constitutio, quæ etiam exstat in *Cod. Iust.* quam tamen Amaya hîc intactam transmisit. *Interuersores* propè dicuntur ij qui rem & pecuniam fiscalem administrantes, eiusdem euersores sunt & decoctores: eóque sensu *interuertere rationem fiscalem* dicuntur Officiales Rationalis, *l.*7. *sup. de cohortalib.* item *interuersio susceptoris*, vel Tabularij, *l.*27. *infr. de susceptoribus*: quo ipso sensu euerti fiscalia commoda dicuntur, *l.*14. *infr. de Decurion.* euerti ratio, *l.*1. *infr. de susceptoribus*: Interuersoribus autem his *maculosæ fraudes*, id est, infames, turpes, *h. leg.* tribuuntur. Nempè hi inter alia contractus scelestos ac fisco damnosos cum priuatis inibant: putà fortè per nundinationem mutuam, vel fœnebrem pecuniam aliis *dando* ex rationibus fiscalibus: id quod sanè sub grauissimâ pœnâ prohibitum fuit: de quo *duob. titulis, hoc Codice*: nempè *hoc ipso libro, tit.* 24. *infr. de his qui cum dispensatore contraxerunt*: & *lib.* 12. *de his, quæ ex publica collat. illata sunt, non vsurpandis.*

¶ Atque vt vetiti publicæ pecuniæ administratores, contractus huiusmodi scelestos inire; ita & coërciti qui horum Interuersorum fraudibus in contractibus scelestis & fisco perniciosis sese implicuissent: id est, qui cum his in fraudem fisci contraxissent: Quæ *huius legis* sententia est; non verò vt vulgò de Interuersoribus ipsis accipienda. Igitur quadrupli pœna his imponitur *h. l.* à Valentiniano Sen. pariter vt ab eodem, hoc ipso Anno, *l.*1 *inf. de his qui cum disp.* seu *l.* 1. *Cod. de iis qui ex publicis rationib. Si quis* inquit, *ab Exactoribus, Tabulariis, Arcariis, Officensive rationum, vel alio, cui fiscalium thesaurorum tutela mandatur, fœnebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem, ad quadrupli pœnam ex hac auctoritate teneatur.* Eaque Quadrupli pœna hâc in re solemnis fuit, *secundum iuris ordinem*, vt dicitur *l.*16. *infr.* Proscriptionis & Deportationis aliquando pœna sancita, *l.* 2. *d. l. de iis qui cum dispen.* & *leg.* 2. *d. l.* 12. *de his qui ex publ. conlat.*

¶ *De* EPIMETRO CENTESIMARVM, *quod coloni rei priuatæ Arcariis dependebant?*

XI. * Idem AA. & Gratianus A. Alexandrino" Com. R. P.

VT" perspicuè Colonorum" vtilitatibus consulatur, decimâ Indictione singulas tantum dependant Centesimas qui" reditus domui nostræ debitos quotannis" iuxta consuetudinem Arcariis tradunt: Ita tamen, vt' singularum quoque Centesimarum ratio semper euidens Scientiæ Tuæ digesta referatur: videlicet", vt, erogationibus' cunctis apertâ instructione patefactis, reliquorum ratio ex Centesima" possit agnosci. Dat. VII. Kalend. Octobr. Dorostori, Lupicino & Iouiano" Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* velut Temporaria, à *Cod. Iust.* Repetita hæc *lex* in *l. singulas* 14. *infr. de Susceptoribus*: paucis detractis vel mutatis.

" Alexandrino, *l.*1 *infr. de Equorum conlat.* vt & *l.*11 *infr. de petitionibus.*

" Prima hæc sententia abest à *d. l.*14. vsque ad, *Singulas.*

" D. Colonis rei priuatæ, vid. & *l.* 8. 10. *de lustrali*; *l.* 5. *de extraord. l.* 3. *de actor. procuratorib.* &c. v. *paratitlon de fugitiuis colonis.*

" *Ij qui.* * Hinc incipit *d.l. Singulas.*
" Inuerſa hæc *d.l.14.* ita, *Arcariis quotannis iuxta conſuetudinem tradunt.*
" *Vt earum quoque Singularum*, ita *d.l.14.*
" Abeſt à *d.l.14.*
" Id eſt, ſolutionibus Centeſimorum.
" *Eadem Centeſima, d.l.14.*
" *Doroſtoli, d.l.14. Duroſtorum* hæc in Myſia & quidem ſecunda de qua vid. Ammianum Marcellinum, *lib.27. p.367.* Eius ment o quoque in *Itin. Peuntuger.* & *Antonini*, & in *Notitia Imperij.*
" *N. Iouiano*, vt etiam *d.l.14.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc conſtitutio eſt, & quidem de REDITIBVS debitis Domui Principis à Colonis rei priuatæ, quæ paucis ſubductis vel mutatis repetita extat *infr. tit. de Suſceptoribus, Præpoſ. & Arcariis, l.14.* non aliâ ratione, quàm quia in eâ *Arcariorum* mentio fit. Quæ quidem *lex* admodum obſcura eſt: lucem quantum poterimus nunc inferimus.

Primò quidem duos *Fines* quò hæc *lex* collineat hîc adſignari notamus. Primum finem ex primis ſtatim *legis* verbis tenemus (quæ tamen abſunt à *d.l.14.*) *vt perſpicuè*, inquit, *Colonorum vtilitatibus conſulatur.* Quæ ſanè Valentis animum arguunt in Colonos ſeu Ruſticos propenſum: cuius ſtudij index eſt quoque *lex 3. C. Iuſt. de defenſor. ciuit.* Imò diſertè Themiſtius, *Orat. 10. ad ipſummet Valentem, p.224.* ait, Valentem agricolas tributorum onere leuare ſtuduiſſe: *τοῖς γεωργοῖς ἐπικουφίσαι* [illegible] *τὰ λειτουργήματα.* v. eundem *p. 243.* videatur & *lex 1 infr. de Equorum conlat.* quæ hoc ipſo Anno data eſt, & eidem Alexandrino Com. R. P. inſcribitur: Sed & Ammiani Marcellini *lib.31. p.456.* de Valente iudicium iſtud eſt, *eum prouinciarum æquiſſimum tutorem fuiſſe, quarum ſingulas vt propriam domum cuſtodiuerit immunes.* Alter finis *fine l.* continetur; *quo* videlicet *Erogationibus cunctis apertâ inſtructione patefactis, reliquorum ratio ex Centeſimo poſſit agnoſci.*

Secundò *Decima Indictionis* hâc lege mentionem fieri obſeruandum eſt, quæ hoc Anno D.367. pridie iam eius diei initium parat, quo hæc lex data eſt: *VII. Kal. Octobr.* notam enim ſumpſiſſe Indictionem exordium à menſe Septembri, teſte Ambroſio, & quidem ab *VIII. Kal. Octobr.* teſte Beda, quod poſteà ad initium Septembris menſis retractum fuit. Portò Decima hæc Indictio Orientalis & Valentiaca, quámque rectè his Coſſ. conueniat, alibi oſtenſum eſt, vt Anno proximo 368. Vndecima Valentiaca rectè tribuitur *l.9.10. ſ. infr. de indulgent. debit.*

Tertiò notandum, *Arcariorum* hâc *lege* mentionem fieri, de quibus *infrà ſuo titulo, de Suſceptoribus, Arcariis*: Sub quo hæc quoque *lex* repetita extat. Paucis tenendum, fuiſſe Arcarios ſuſceptores redituum domus Principis, vt vel *hac lex* docet.

Quartò notandum (quod & potiſſimum) agi *hâc lege* de *Centeſimis*: De quibus hæc indicantur. Primò Eas à *Colonis* præſtitas ſeu depenſas. Secundò Depenſas *annuatim.* Tertiò Et quidem à Colonis *Rei priuatæ*, qui reditus domui Principis debitos quotannis tradebant. Quartò *Maiores* ſingulis Centeſimis hactenus depenſas. Quintò, At *Singulas* tantùm Centeſimas *hâc lege* à Valente exigi & præſtitui. Sextò, Et verò præſtitui, *vt* Colonorum vtilitatibus conſulatur. Septimò, Sub *hâc* quoque *lege*, vt ratio harum ſingularum Centeſimarum in Comitis R. P. notitiam referatur. Octauò, Eô ſcilicet fine, vt ad eum perlatis cunctis erogationibus, id eſt, Solutionibus Centeſimarum, ex Centeſima *reliquorum* ratio poſſit agnoſci, id eſt, quid ſolutum non fuerit. Sic itaque de Centeſimis his iam multa, & octo quidem habemus, a quibus depenſæ eæ, quando, quibus traditæ, item de modo earum, quo fine, quâ lege, & conditione. Neque dum tamen hæc ſufficiunt, vt ſciamus liquidò quænam illæ Centeſimæ fuerunt; Quare ex aliis *legibus* id adſciſcendum. Igitur *Centeſimas* has illas eſſe puto, quas *Epimetri* loco Suſceptores ſpecierum fiſcalium vel rerum priuatarum ac proinde Arcarij accipiebant pro diametris, ſeu intertrimento, quod inter ſuſceptionem & erogationem contingere ſolet, *pour la décale, ou pour la refaicture*; de quo Epimetri genere vndecim ſunt *hoc Codice* Conſtitutiones, Sanè de Centeſimâ illâ hâc ipsâ agunt quinque præterea *leges*, putà *lex 36. 38. infr. de Nauiculariis leg. 3. 14. 15. infrà de Suſceptoribus.*

¶ Ergò duo de his *hâc lege* cônſtituit Valens. Primò ſingulas tantum Centeſimas iubet *hâc lege* Valens Arcariis à Colonis dependi, pro diametro; cùm tamen nonnullis, veluti Nauiculariis quaternæ Centeſimæ darentur: *l. ſ. 7. 36. 38. dicto titulo de Nauiculariis*, item aliis, Quinquageſimæ, & ſic duæ Centeſimæ, vel Quadrageſimæ, id eſt, duæ Semis Centeſimæ: *leg. 21. infr. de Suſceptoribus.* Verùm de hoc omni pleniùs ad *leg.4. de Suariis*: & *dict. leg. 7. de Nauiculariis.* Et hoc primum quidem Valens eo fine, *vt perſpicuè Colonorum vtilitatibus conſuleret*; cum anteà ſcilicet maior modus ab his pro diametro exigeretur. 2. Alterum iam priuatarum rerum vtilitatem reſpicit. Nempè ſeparatam Centeſimarum præſtitarum Arcariis rationem ad Comitem R. P. mitti iubet Valens: quò videlicet ex hâc quoque Centeſimarum ſupputatione colligi poſſit Reliquorum ratio, quid videlicet ſoluendum ſuperſit ex reditibus domui Principis debitis. Nempe, ex Epimetri modo, ipſius metri modus colligitur.

¶ De

¶ *De* CVPRESSIS *ex luco Daphnensi: quatenus eas* ALYTARCHÆ *Antiocheno exscindere ius sit.*

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEODOSIVS AAA. Pancratio'' Com. R. P.''

T more'' veteri, & Constitutis † nos maiorum accessisse cognoscas, & Alytarchæ Vrbis Antiochenæ plantandi plures, excidendæ vnius cupressi, iubemus tribui facultatem. Dat. xv. Kal. Iul. Thessal.' Ausonio & Olybrio Coss. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* vt & ab *Annalibus Ecclesiasticis* Baronij, quo tamen ea referri debuit. Eam indicat, simul eius sententiam complectitur & abrogat *lex 2. Cod. de cupressis ex luco Daphnensi*

'' Eidem *Pancratio* Com. R. P. inscribitur anno proximo 380. *lex 2. sup. de Palat. S. Lar. 2. inf. de locat. fund. l. 12. 14. inf. de petitionib.*

'' Ad Com. R. P. curam & dispositionem pertinuisse Daphnensis luci curam, hæc inscriptio ostendit: pariter vt Palatij & Aquæductus Daphnensis inscriptio legis 2. *inf. de Aquæductu.* Nempè quia Palatium & lucus Daphnensis ad rem priuatam Principis pertinebant. Cæterùm domus Principis seu rei priuatæ curam ad dispositionem Comitis R. P. pertinuisse, docet *lex.* Quæ causa etiam est cur hæc *lex* sub *hoc titulo* posita sit.

'' Pro *more*, aliàs legitur *fore*, & *mori.*

† *Constitutiones* Christianorum Principum ante se intelligit Theodosius M.

' *Thessalonicæ* constitutus Theodosius M. hoc tempore fuit, v. *Chronolog. Theod.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc Constitutio est, de CVPRESSIS Luci Daphnensis propè Antiochiam, qui Lucus ad rem priuatam Principis pertinebat: quæ causa est, cur ea, pariter vt superior sub *hoc titulo, de iure fisci*, posita sit: (fisci quippè appellatio generalis rem quoque priuatam Principis complectitur:) Eadémque de causâ *Comiti rerum priuatarum* hæc *lex* inscribitur, pariter vt inscribitur *lex 2. infrà de Aquæductu*, quæ de Aquæductu Daphnensi pariter est. Vtraque verò constitutio pertinet ad Tuitionem Luci & Palatij Daphnensis, ne videl. amœnitatibus suis & delicijs priuetur.

¶ De *Daphne*, suburbano Antiocheno, eiúsque decoris aliis, dicam plenâ manu ad *l. 2. inf. de Aquæductu.* Illud ad *hanc leg.* nunc sufficiat, *Lucum* ibi fuisse cupressis obsitum amœnissimum: de quo fidem faciunt præter hanc Theodosij M. *legem*, Arcadij filij eius *lex 1. C. Iust. d. tit.* Atque hic lucus inter præcipua Suburbani istius decora censitus, sic vt hoc cùm maximè censeretur, commendaretúrque. Eum habes picturâ arborum adumbratum in *Itinerario Pentingeriano, fol. 9.* Meminit & commendat eum non *vno loco* Libanius, *de vita sua p. 76. 77.* & in *Antiochico p. 380. 381.* Chrysostomus quoque inter alia, *homiliâ 17. tomo 4 p. 426.* & Edit. Paris. *tomo 1. p. 201.* ὅταν ἴδῃ τις τὸ πόλεως ἄστυ ἐγκείμενον, μὴ μοι τὴν Δάφνην εἴπῃς τὸ προάστειον μηδὲ τὸ πλῆθος καὶ μῆκος τῶν κυπαρίσσων, μηδὲ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Sozomenus etiam *lib. 5. c. 18.* Δάφνη τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον, κομᾷ μὲν ἀλσεσι κυπαρίσσων πολλῶν, ποικίλοις τε καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις φυτοῖς ἀναμὶξ τῶν κυπαρίσσων &c. Procopius, *Persicorum. 2. p. 62. 67.*

¶ Et fuit hic lucus Palatio proximus, & in re priuatâ & delitijs Principum, vt iam ostendi. Hac de causâ proindè Cupressum inde priuato exscindere vetitum. Quod præter *hanc leg.* testantur duæ insuper illæ Arcadij & Theodosij Iun. constitutiones, quæ extant *C. Iust. tit. de Cupressis ex Luco Daphnensi excid.* Testatur & Libanius, *de vitâ suâ*, duobus locis, *p. 76.* ἀλύσας μὴ χεῖρα ποιεῖν τὴν Δάφνην, μηδὲ ἐπάγειν κυπαρίττοις σίδηρον, & *p. 77.* κυπαρίττους μὲν ἐν τῇ Δάφνῃ σίδηρον ἐπιφέρειν ἐγνωκότι τοῦτο δ' εἶδον ἐγὼ, τῷ τέμνοντι τελευτήσαντι οὐκ εἰς ἀγαθὸν, πρός τινα τῶν αὐτοῦ συμποτῶν ἔλεγεν, ὡς ὁ παροξύνων τὸν Ἀπόλλω διὰ τῶν Κυπαρίττων, καὶ ταῦτα αὐτοῖς τῆς οἰκίας ἀφ' ἱερείας πεπληρωμένας αἰτίας. Tandem & Procopius, *lib. 2. Persicorum p. 67. infr.* τότε γὰρ ἀνέμου σκληροῦ Δάφνη τῷ προαστείῳ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπιπεσόντος, τῶν κυπαρίττων αἱ ταύτῃ ὑψηλαὶ ἀτεχνῶς οὖσαι, ἐκ ῥιζῶν τῶν ἐσχάτων ἀνασπασθεῖσαι ἐς τὴν γῆν ἔπεσον, ἅπερ ὁ νόμος ἐκλυμαίνεσθαι οὐδαμῆ εἴα.

¶ Causam verò interdicti istius, quam Libanius ex superstitione & fabulis Gentilium reddit, nil moror: Vera causa fuit sub Christianis Imperatoribus, ne quid Luci & Palatij Daphnensis amœnitati detraheretur. Quare & grauissimâ pœnâ id vetitum *d. l. 1. & 2.* Adeò quidem vt ne Rectoribus quidem seu Iudicibus prouinciarum, ac nominatim Syriæ-Cœles Rectori, arbores exindè cædere licuerit: Quanquam Theodosius Iun. postea *d. l. 2.* ex permissu Præfecti Prætorio Orientis exscindendi eis potestatem fecit. *Alytarchis* tantùm vrbis Antiochenæ solis, & more veteri (sub paganis videl. Principibus) & constitutis Christianorum Principum, exceptis, quibus id licuit. Quod & *hâc l.* permittitur à Theodosio M. Et intra modum tamen, & anguste admodùm: sub duabus conditionibus & limitationibus; putà 1. Vt vnam tantùm cupressum his exscindere liceat: 2. Sub hâc adhuc lege, vt plures inuicem plantarent: quâ ratione nil decori & amænitati Luci Palatiíque Daphnensis deperiret, per huiusmodi substitutionem seu suffectionem.

¶ Ad quid autem hæc cupressi excisio permissa Alytarchæ? Nempe ad ludorum ornatum, quos Alytarchæ edidêre. Alytarcha scil. Vrbis Antiochenæ, cuius mentio quoque fit *l. 2. infr. de expensis ludorum, lex 2. Cod. Iust. de cupressis ex Luco Daphn. & l. 1. eod. Cod. de off. Com. Orient.* specialis sacerdos fuit Antiochiæ (quanquam & alibi *Alytarchas* quoque fuisse ex *veteri Inscript. Arundelia. cap. ...* discimus) qui idem & Agonotheta erat, ludísque

ludiſque edendis operam nauabat, vt diſertè *d. lex 2. inf. de expenſis ludorum*: Vbi plenè dicam, vt & de nominis *Alytarchæ* ratione, vt & Iudices ſeu Rectores prouinciarum ludis edendis operam ipſi nauabant. Sic tamen vt auguſtiore loco Alytarchæ horúmque ludi & editiones haberentur, velut Antiochiæ deſtinati, quæ totius Orientis caput & vertex erat. Hinc primùm Alytarchis his maiores expenſas in ludos facere licuit, ex Theodoſij Iun. conſtitutione, putà *d. l. 2. inf. de expenſis ludorum*. Hinc ſecundò cùm Syriarchæ ludi ſollicitudine Rectoris Syriæ exercerentur Alitarchæ ludi, tanquam maiores maioris iudicis curâ putà Comitis totius Diœceſeos Orientis, exercebantur ex Leonis *l. vn. C. de Offic. Comitis Orientis*. Hinc Tertiò, his cupreſſum ex luco Daphnenſi excindere licuit *hâc l.* quod forſan hâc tempeſtate Iudicibus non licuit. Licuit ſanè poſtea, Iudicibus Syriæ ex permiſſu Præfecti P. ex conſtitutione Theodoſij Iun. *d. l. 2. C. de cupreſſis*. Contrà id prohibitum Alyratchæ, *eâdem l.* 2. quâ proindè *hac lex* abrogatur: Sic tamen, vt inuicem & pro compenſatione iſtius iuris & ſolatij Theodoſius Iunior Alytarchæ vnam libram auri ex priuatâ re Principis dari iubeat. Tanta ſcil. habita fuit hæc vel vnius cupreſſi exſcindendæ poteſtas, vt ſeptuaginta duobus aureis ſeu ſolidis, & ſic librâ auri *eâ l.* vel vna cupreſſus compenſetur, adæretur, taxetur. Nempè ideò, ne paulatim lucus ille ſublucaretur, ſeu elucaretur.

¶ Cœterùm quiſnam cupreſſi illius vſus eſſe potuerit in ludis? videamus. Erant ſcilicet in his ludis Dendrophori, de quibus *l. 20. infr. de Paganis*. qui arbores Diis ſacras geſtarent: & nominatim cupreſſos in honorem Apollinis, cuius cultus præcipuus in Syria erat, atque in ipsâ Daphne, vbi feſtum Daphnenſe agitatum: de quo Libanius, *duabus orationibus, περὶ τῶν ἀγγαρειῶν p. 35. & περὶ τῶν δεσμωτῶν, p. 64.* ad quas dixi *p. 13.* ¶ Quæ cùm ita ſint, apparet, *hanc leg.* quoque ad *Eccleſiaſticam* hiſtoriam referendam: ex quâ duo in id diſcimus, ſub Theodoſio M. Sacerdotes & ludos Gentilitios hoc adhuc tempore ſtetiſſe, & quidem apud Antiochiam Syriæ, ſolitáque pompâ ibi exhibitos: & verò Theodoſium inter imperij ſui initia exhiberi voluiſſe, ſiuiſſe, cùm de eo tamen nonnulli ambigerent, eíque rei intercederent: Quæ occaſio fuit *huius l.* ferendæ: quâque ideò Theodoſius M. profitetur, *ſe mori veteri & conſtitutis Maiorum hac parte acceſſiſſe*. Chriſtianiſſimus cæteroquin Imperator, & a veterum Gentilium inſtitutis longè diuerſus: quod oſtendunt variæ eius deinceps conſtitutiones, aduerſus Paganos paganorúmque ritus latæ.

¶ *De* TERMINANDARVM *fiſcalium cauſarum tempore ſiue in prima, ſiue in ſecunda inſtantia.*

XIII. * Idem AAA. ad Meſſianum" Proconſ. Afric."

IN omnibus fiſcalibus cauſis, quiſquis Iudicum" Cognitor reſederit (exceptis Magnificis Viris Largitionum Noſtrarum Comitibus", quos extra ordinem" negotia definire, non multo ante latam", ſecundum veteres † mores, Conſtitutionem † præcipimus") ſi intra eandem prouinciam res agatur, duos menſes ſatis abundéque ſufficere cenſemus: ſi ex contiguâ perſonæ atque inſtructiones neceſſariæ putabuntur, quatuor: ſi ex Transmarina, ſex. ¶ Cùm verò de cauſæ meritis interpoſitâ prouocatione tractabitur, in eâdem prouinciâ partibus conſtitutis, intra viginti: ſi ex contigua, intra quadraginta dies negotium terminetur". Dat. xv. Kal. Octob. Aquil. Arcadio A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc lex à *Cod. Iuſt.* Indicari videtur hæc *lex* in *l. 46. & 64. inf. de Appellat.* quâ poſteriore ea abrogatur.
" Etiam qui vice ſacrâ iudicant.
" id eſt, Comite S.L. & Comite R.P.
" id eſt non ordine ſcrupuloſo iudiciorum.
" *ſe. Latâ*, & mox *Conſtitutione* † Veteres mores.
† Conſtitutio hæc Valentiniani Iun. nuſpiam comparet.
ſe. Præcipimus.
" Quid ſi ex tranſmarina? Iſtud hîc omiſſum.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc conſtitutio eſt, de ACTIONVM ſeu cauſarum fiſcalium finiendarum termino: & altera quidem *hoc titulo*. Prima enim ſuper eo fuit Conſtantini M. Conſtitutio *l. 4 ſup.* Et hæc quidem de termino actionum fiſcalium, tum in primâ inſtantiâ, tum in ſecundâ, qui ſcil. ſufficiens eſſe poſſit ad perſonas & inſtructiones neceſſarias. In vtraque diſtinguitur inter prouincias (quæ communis & aliàs diſtinctio eſt) Et quidem in primâ inſtantiâ, ita: Nempè duos menſes terminandis cauſis fiſcalibus præſtituit, Imp. *h. l.* in eâdem prouinciâ: quatuor, in contiguâ, ſex in Tranſmarinâ. Finge, bona habere me in Africâ prouinciâ proconſulari? Vel in eâ larem habere me; Sanè quæ mihi lis cum fiſco intercedit, mota ſemel, intra bimeſtre finienda eſt: *Satis* ſcil. & *abundè* hoc *tempus ſufficere* viſum Valentiniano Iun. Vel finge in ea larem me non habere; Sanè, ſi in contiguâ prouinciâ (finge in ſp. *huius leg.* quæ ad Africam pertinet,) larem habeo, intra quadrimenſtre cauſam terminari oportet. Si verò in Tranſmarinâ prouinciâ, v.g. Galliarum, aut Italiæ &c. (nam hæ *tranſmarinæ* prouinciæ reſpectu Africæ) intra ſex menſes. Et exceptionem tamen addit ratione

tione Comitis S.L. & R.P. Apud eos ſcil. cauſa fiſcalis ſi agitetur, vt extra ordinem *quadam* negotia definiebant, (quod & *veteribus moribus* conforme, & à ſe non multò ante conſtitutione ſuâ præceptum Valentinianus Iun. ait:) non tam anguſtis finibus cauſæ fiſcales includuntur: proculdubio, quia negotia illa maioris meriti erant. Et hæc de primâ inſtantiâ, quò concinit anterior quoque eiuſdem Valentiniani Iun. conſtitutio *l. 41. in f. inf. de appellat.*

¶ Secundæ inſtantiæ ſeu appellationi in cauſa fiſcali hic terminus *h.l.* à Valentiniano Iun. præſtituitur, nempè viginti dierum. Si pars in eâdem prouinciâ conſtituta ſit, in quâ ſcil. appellationis Iudex cognoſcit: 40, Si in contiguâ. Finge à Rectoris Numidiæ iudicio in cauſa fiſcali ad Vicarium Africæ appellatum: Si pars in Africa proconſulari, vbi Vicarius Africæ morabatur, larem habeat; intra 20. dies appellationis iudicium terminandum eſt: Si in Numidiâ ipsâ, intra 40. dies. Vt Appellationum aliarum cauſis finiendis varia tempora ſubindè præſtituta ſunt, ita & appellationum cauſis fiſcalibus ſua quoque, de quo eſt *lex* 21. 28. 45. 46. 64. *de appellationibus*: Nempè Conſtans viginti pariter dies conſtitutione ſuâ ad Proconſulem Africæ præſtituit *d.l.* 21. Conſtantius pariter vt *hâc l.* dies 20. in eâdem prouinciâ; in aliis, 40. dies: *d.l.* 28. Valentiniani Iun. qui *huius l.* auctor eſt, hâc parte duæ prætereà conſtitutiones occurrunt, putà *d.l.* 45. & 48. *de appellat.* Nempe appellationes tranſmarinas in cauſis fiſcalibus apud Comitem R. P. intra annum agi vult: in contiguis verò prouinciis intra conſtituta iure tempora, *d. l.* 15. quæ hoc ipſo anno paulò antè data eſt, neque definitur ibi quæ ſint conſtituta tempora. Alterâ verò conſtitutione, quæ hoc ipſo Anno data eſt, trimeſtri pòſt putà *d. l.* 46. illud ipſum ſtatuitur, quod *hâc lege*: ita quidem vt hanc ſanctionem ſuam nominatim indicare & firmare illâ videatur. Pariter vt indicare videtur, ſimul & abrogare Honorius Imp. *d. l. 6. inf. de appellat.* Sanè Marcellini Tribuni & Notarij cognit. in *Collat. Karthaginienſi* Edicto idem laxamentum tribuitur.

¶ Illud interim obſeruandum ex *hâc leg.* Africam in obſequio Valentiniani Iun. ſtetiſſe: quamlibet Maximus Tyrannus Imperium cæſo Gratiano hoc tempore vindicaſſet. Et tamen Latinus Pacatus *Panegyrico Theodoſ. c.* 38. Africam à Maximo exhauſtam ſcribit.

Nunc de Meſſiano cui *hæc lex* inſcribitur: *Meſſiani* huius mentio fit apud Auguſtinum, *contra Petilianum lib. 3. c. 25.* Sic quidem, vt diſertè eum *Bautone COS.* (qui legi ſubſcriptus eſt) Proconſulem fuiſſe indicet. Sed etiam ex geſtis oſtendit, eum *Poſt COS. Bautonis*, id eſt Anno proximo 386. Manichæos audiſſe, & contra eos ſententiam protuliſſe: *Inter multa etiam prorſus ad rem non pertinentia dicit*, MESSIANI PROCONSVLIS *ſententia me fuiſſe perculſum, vt ex* AFRICA *fugerem, & propter hoc falſum quammulta alia conſequenter non vtcunque dicere, ſed etiam ſcribere mirâ temeritate non timuit*: *Cum ego Mediolanum ante* BAVTONEM CONSVLEM *venerim, eique Conſuli Kalendis Ianuariis tandem in tanto conuentu, conſpectúque hominum pro meâ tunc Rhetoricâ profeſſione recitauerim, & ex illâ peregrinatione iam poſt Maximi Tyranni mortem Africam repetiuerim; Manichæos autem* MESSIANVS PROCONSVL *audierit* POST CONSVLATVM BAVTONIS, *ſicut dies geſtorum ab eodem Petiliano inſertus oſtenditur.*

¶ VSVRPARI *aliquid ex auro & argento rei priuatæ nil poſſe abſque Principis authoritate.*

XIV. * Idem" AAA. Hyperechio' Com. R. P.

AVRI atque argenti maximum pondus plurimis diuerſiſque temporibus vſurpatum, & ad Ærarij noſtri rationes non relatum, cognouimus: Quod ne in diſpendium Rei Priuatæ procedat, vt facilius accepti expenſique ratio clareſcat, nihil volumus de Conlatione" prædictâ abſque noſtri" auctoritate, in quibuſcumque prouinciis", vſurpari, quò facilior ſit Diſcuſſio pecuniæ, cuius nobis fuerit ſumma teſtatior." Dat. XVI." Kalend. Ian. Mediolani, Cæſario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Forè *huic* iungenda *lex* 12. *ſuprà, de Tironibus*: ὕστερον πρότερον hic admiſſum: debuit enim *lex* 15 *prox.* huic anteferri.

" Qui *lege* 16. inſcribuntur.

" *Hyperechius* Comes R.P. Eidem inſcribitur hoc ipſo Anno *d. lex* 12. Vbi tamen *Sperechius* vocatur: verùm idem *Hyperechium* memorat, *libro* 3. *ep.* 51. Sperecium virum Illuſtrem, idem *lib.* 5. *ep.* 54. & 66. Ex quibus etiam clarè de hac eius dignitate Comitis rerum priuatarum liquet. *Hyperechius* quoque quidam nominatur ab Ammiano Marcellino *lib.* 26. *p.* 439. qui Caſtrenſis apparitor olim fuerat. Hyperechium etiam memorat Gregorius Nazianzenus *ep.* 124. de *Hyperechio* quoque Grammatico ſub Maximo & Leone Suidas, *Sperecius* Sacerdos loom Duumvir in Africa, in geſtis purgat. Cæciliani & Felicis, idem cum *Hyperechio*. Tandem extant plures Libanij ab Hyperechium epiſtolæ: in MS. Regio ſeptem putà *ep.* 215. 252. 602. 629. 650. 674. 689. in Vaticano tredecim, putà *lib.* 1. *ep.* 205. 244. 2. *ep.* 10. 129. 151. 173. 188. 4. *ep.* 4. 215. 248. 271. 5. *ep.* 20. 78. vide plura in *Proſopog.*

" *Noſtra.*

" Ita & *d. l.* 12. per omnes prouincias.

" *Teſtatior.*

" *XV. Kal. Iul d. l.* 21.

etiam à fisco spoliandus venit; verùm possessione penes eum constituta, defensionis facultas ei danda est, seu reclamandi copia *hâc l. & l. vlt. infr. de bonis vacantibus*: Quomodo in commune nimis propetat Iudex pignora distrahi iubeos ante rem iudicatam, priusquam seruato ordine actio dirigenda, & causa cognita sententia accipienda est, *l. 1. C. de execut. rei iud.* Et hæc quidem Constantinus pro possessorum facultate & *defensione*. Cuius occasione Interpretes hîc ineptias cumulant, de iustâ in genere defensione cuilibet concedenda, vel etiam de iudiciali defensione in specie. Neque magis ad rem facit *lex vnius 18. §. cognituram ff. de quæstionib.* quæ est de reis criminum: vt & illud alienum est, quod ad *hanc. l.* quidam hanc distinctionem adferunt circa descriptionem seu inuentarium bonorum, nempè descriptionem occupatoriam bonorum pendente controuersia fieri non posse, sed nudam tantùm & simplicem descriptionem bonorum, quæ fit ad effectum ne res dilabatur seu occultetur. Imò enim in specie *huius legis* generaliter omnis *inquietudo* indistinctè prohibetur. Et finito demum iudicio super *modo* facultatum ac rerum, per seruos quæri oportere dicitur. Et frustrà aduocatur *lex vlt. inf. de Incorpor.* In eius quippè *legis* specie, nullus bona vacantia vel iure possidebat, vel *vindicabat*, vt ibi expresè dicitur; quo casu nil mirum, si in incorporatione Inuentarium requiratur.

¶ Pro fisci verò securitate, vbi bona confiscanda cognitionaliter iudicatum fuerit, duo *hâc lege* constituit Constantinus, ne quid videlicet fisco depereat: 1. *Seruos* scil. *conditionales* super modo facultatum interrogari iubet, atque ab his veritatem inuestigari; & sic quæstioni, si opus, subiici: *Conditionales serui*, hîc non sunt, quod tamen Cuiacius quoque prodidit, & sine iudicio sequitur Amaya *hic n. 4.* Tabularij, Actuarij Numerarij conditionales, de quibus *l. 3. 5. 7. 8. supr. de Numerariis*, vel *l. Scripturas 11. Cod. qui potior. in pignore*: Nam quid à Tabulariis his hâc parte inquiri possit, qui facultatum illarum notitiam non habuerunt, sed chartas publicas tractabant, atque adcò ad fraudes suas vel iudicum detegendas interrogari & tormentis subiici soliti? Ergò hîc, *serui conditionales* sunt *serui* huic conditioni adstricti. Denique conditione suâ serui *conditionales* scil. in genere dicti qui certæ conditioni adstricti erant, non Actuarij & Numerarij tantùm, de quibus *d. l. 3. 5. 7. 8.* verùm etiam multi alij, vt auri Flatores, *l. vlt. infr. de ponderatoribus*. Custodes Bibliothecæ *l. 2. infr. de studiis lib. V. R.* Sic & opera conditionalis, Tertulliano, *c. 11. de Idololatria*: de quo Tertulliani loco dicam ad *l. 3. infr. de Numerariis*. Similiter igitur *hâc l.* serui conditionales dicti. Sed video iam quid Cuiacium in errorem induxerit: Putauit ille id *hâc l.* indicati, conditionales seruos hanc facultatum inuestigationem facere oportere, cùm tamen in *hâc lege* agatur de ipsis conditionalibus seruis interrogandis: *interrogationem*, inquit, *haberi, quæ per conditionales seruos inuestiganda est*. Secundò, cur quæso his indagationis cura delegata fuerit, qui cũ priuatorum bonis nil commune habuêre? Tertiò, quicquid tandem obtendat Cuiacius, Actuarij equidem & Numerarij & Tabularij, *conditionales* fuerunt, sed non *serui conditionales*: liberi quippè fuerunt statu personæ, sed conditioni tantùm cuidam, & quidem tormentorum adstricti. Atenim hi, de quibus hâc lege agitur, *serui* vocantur statu personæ. Cur autem *serui conditionales*? vt comprehendantur etiam adscriptitij coloni originales, qui conditione suâ abiecti coloni erant, *l. 1. sup. de inquil. & colonis*: (vbi de his plenè semel dixi.) & vt Augustinus colonos definiebat *lib. 10. de ciuit. Dei, c. 1.* qui conditionem debebant genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum.

¶ Ergò seruos super modo facultatum confiscandatum interrogari vult Constantinus M. quod vtique tralatitium fuit in bonorum inuestigatione, seruos videl. quæstioni subiici, propter rerum familiarium notitiam, ac proindè ad detegendum si quid subtractum fuerit: de quo *tit. supr. de quæstionibus*.

¶ Quod interpretes hîc addunt, *Notarios* similiter cogi posse ad exhibenda instrumenta spectantia ad ea bona quæ in fiscum deferuntur; id verum quidem est, sed ab *huius leg.* specie alienum: etsi fine concordet, & ab *hac leg.* ad illud, argumentum duci possit. Et hactenùs de prima cautela, ne fisco quid depereat in bonis incorporandis.

¶ Secunda cautela hæc est, quod Constantinus si quid interuersum fuerit de bonis confiscandis, id in duplum restitui iubeat. Quæ dupli pœna Interuersoris scil. de modo facultatum fisco quæsitarum & adiudicatarum aliquid interuertentis notanda est. Et hæc de prima *huius l.* parte.

¶ Subiicitur exceptio de *Cæsarianis*, quam intactam hîc transmisit Amaya, id est, de Officialibus Rationalium: de quibus *suo tit.* vbi obscurum videri possit, quonam hæc exceptio referenda sit, an ad proximum quod de pœnâ dictum est? quod Accursius præfert; an verò ad primum de possessionis beneficio? quod verius. Id enim & res, & verba satis ingerunt; scilicet Cæsarianis denegatur beneficium constitutionis huius: *ad vsurpationem*, inquit, *Constitutionis istius non debebunt accedere*; & sic ab eâ excipiuntur Cæsariani. Ratione hac additâ, *siquidem consuetudo fraudium exceptionem eorundem meruerit*. Ergò cum beneficium istud *hâc l.* possessoribus tribuatur, vt lite pendente in possessione bonorum pacificè maneant, Cæsarianis id denegatur: scil. *si in huiuscemodi quæstione Cæsariani nomen inciderit*, id est, si fiscus Cæsariano bonorum controuersiam moueat, si rerum fiscalium repetitionem aduersus eum instituat, Cæsariani bona statim pendente lite eripiuntur, fiscóque subsignanda sunt ante iudicij exitum. Et rationem, vt dixi, addit; *consuetudo*, inquit, *fraudium, quibus prædicti omnia temerare consuerunt*, &c. Quæ quidem ratio non ita simpliciter intelligenda est κατὰ περίληψιν, quasi Cæsariani malâ fide possidere præsumantur quidquid possident, vt putarunt Græci, eósque secutus Cuiacius, imò & Accursius quoque indicauit, quam Glossam velut singularem Baldus commendabat, & Lucas de Penna sequitur: verùm propter præsumptionem fraudium, quas facilè his adsuetum hominum genus comminisci potest ad diminuenda bona sua, morâ sibi controuersiâ à fisco litéque pendente: Igitur statim eis eripi omnia vult Constantinus, ne spatium scil. his detur mutilandorum interuertendorum bonorum. Quomodò & *l. 2. infr. de bonis vacantib.* fraudibus Cæsarianorum, bona à fisco occupata imminuta, & abiurari solita indicatur.

¶ Huic porrò exceptioni similis est altera eiusdem Constantini M. *l. 1. supr. de bonis proscriptorum, in fin.* vbi de Cæsarianis pariter statuitur, vt ab eo, omnique iuris beneficio excludantur, quo alioquin in bonis proscriptorum, ea bona non computantur, quæ Rei ante crimen contractum, vel ante actum fiscalem geri cœptum, in vxores vel filios emancipatos contulerunt. Proinde Cæsaria-

norum

norum donationes etiam huiuſcemodi actu antiquiores reuocari voluit idem Imp. quod quidem vtrumque vtiliter in praxim deduci poteſt, ſicubi agatur de his qui res rationéſque publicas tractant, & intercuertunt.

¶ *De* Appellationibvs *in cauſis fiſcalibus non admittendis.*

vi. * Imp. Constantivs A. ad Hieroclem" Conſ. Syriæ" Cœles.

Secvndvm Legem † quam dudum promulgauimus, vanam" appellationem rectè non ſuſcepiſti, de cetero quoque, in cauſis rebúſque fiſcalibus, huiuſmodi prouocationes non debebis admittere, Dat. viii. Kalend. Mai. Philippo & Sallia Coss. [348.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc lex à *Cod. Iuſtin.* Concordantes *huic* leges mox indicabo.

" Eidem *Hieroclis* inſcribitur ante quadriennium *lex 7. infr. quorum appellat. non recip.* quæ in eodem argumento appellationis non recipiendæ verſatur. Huius forte meminit Libanius, *in ep. ad Baſilium* (inter Baſilianas 141.) Forte hic idem Hierocles eſt qui Apollonium Tyaneum nefariè Christo comparare auſus, aduerſus quem Euſebius ſcripſit.

" De *Syria Cœle* (cuius caput *Antiochia*) ad *d. l. 7.*

† *Legem iſtam 6. infr. quorum appellat. non recip.* intelligere videtur.

" *Vana* appellatio.

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. duæ conſtitutiones ſequuntur, quibus duo fiſci, cauſarúmque fiſcalium priuilegia continentur: & ex quibus proindè de Conſtantij animo erga fiſcum coniectura fieri poteſt, quantoperè videl. eius cauſis & cõmodis obnoxius fuerit, fauerítque. Hæc *lex* eſt de Appellationibus: Appellationem ſcil. in cauſis rebúſq; fiſcalibus admitti vetat *hâc l.* Conſtantius: comprobata quâdam *lege* ſuâ anteriore, putà *l. 6. inf. quorum appellat. non recip.* comprobato item facto Hieroclis conſularis Syriæ Cœles, qui huiuſmodi appellationem non admiſerat. De quo plenè dicetur ad *d. l. 6. quorum appellat.* vbi oſtendetur, quænam conſtitutiones & quinam Imperatores huic concordent, quinam verò diſſentiant: Imò quæ Conſtantij ipſius ſuper hoc mens fuerit: ſcil. eadem mens illi *eſt d. l. 6. 8. 9. 10. 12. 13. ſup. quorum appellat. non recip.* At enim ab hâc ſententiâ ſuâ recedit ipſe *l. 16. & 28. ſup. de appellationibus.* Et hæc quidem cauſa eſt, cur hæc *lex* abſit à *Cod. Iuſt.*

¶ Præscriptioni *temporali, quæ aliis cauſis præſtituta eſt, in cauſis fiſcalibus locum non eſſe.*

vii. * Idem A. & Iulianus Cæſ. Verecundo Rationali ſummarum."

Ab Edicti † noſtri tenore, quo tempore" à negotiis" facienda" eſſe cenſuimus, fiſcales cauſæ ſeiunctæ ſunt": quoniam fieri poteſt, vt per innumeras occupationes Tui" Officij, vel fortè fraudulentam aſtutiam & venale ſilentium, fiſcalis petitio, omni iuſtitiæ rationem" ſubnixam, propter temporis anguſtias perimatur. PP. vi. Kal. Iul. Vallis", Conſtantio A ix. & Iuliano Cæſ. Coss. [357.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod Iuſt.* velut nil exertè definiens.

† Edictum hoc Conſtantij nuſpiam alibi comparet. Perperàm quidam adnotatur hîc *l. 3. ſupr.* quæ eſt Conſtantini.

" *Al. Tempora.*

" *Negotiis,* id eſt, cauſis, actionibus.

" *Al.* facienda in *Editione.* Verùm illud tueri poſſumus: *Tempora facere,* eſt tempora præſtituere, præſcribere: ita apud Angenum *p. 79. ſcripto facere,* eſt *præſcribere,* quod & ipſum in *faciendi* verbum nonnullis mutare viſum, vel aliter.

" *Sint.* " *Officium* Rationalis ſummarum nota.

" *Al. Ratione ſubnixâ.*

" Malè quidam ſubſtituunt, *Gallis.* De hoc loco mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE ACTIONVM fiscalium PRÆSCRIPTIONE est hæc altera *hoc titulo* constitutio; & hæc quidem Constantij: Sicut prior, putà *lex* 3. Constantini M. Igitur, cùm Edicto suo quodam Constantius *tempora negotiis fecisset*, id est quibusque caussis suum terminum, sua tempora præstituisset, intra quæ videlicet, si actio mota non fuisset, eam *perimi* voluit: & quidem, vt ex *fine leg.* colligo, satis *angusta* tempora præstituisset. Cuius quidem Edicti, & præscriptionum, nullum alibi vestigium extat, (nisi fortè quis putet illud esse, cuius pars fuerit *lex* 1. *Cod. de quadriennij præscriptione*, quod non puto.) Ab hoc Edicto, ab his temporum *angustiis* fiscales causas *seiungendas*, seu excipiendas, credidit: additâ ratione, quod actio fiscalis quamlibet omnium iustissima, his temporis angustiis facilè perimi posset: duplici ex causâ, quum in necem fisci referri iniquum foret: I. vel, inquam, propter innumeras *occupationes* Officialium Rationalis summarum, quibus scil. causæ fiscales persequendæ incumbebant. 2. Vel per fraudulentam eorundem astutiam & venale silentium, id est, Officialibus his pecuniâ corruptis silentium suum vendentibus. Cæterùm rem iniquam fore, si alterutram ob causam iura fisci læderentur. Quod omne diligenter obseruandum est: singularéque istud adeò Fisci *priuilegium*, inter alia, putà vt non tam citò instantia fiscalis perimatur, quàm priuatæ actiones. Certè Constantinus M. in *d.l.*4.*supr.* anni spatium ad terminandam causam seu litem fiscalem præstituit.

¶ Porrò notandum, *hanc legem* inscribi *Rationali summarum*: Varij scil. Rationales summarum fuerunt in Imperio, & quidem in Oriente *Rationalis summarum Ægypti* memoratur in *Notitia Imperij*. In Occidente verò huiuscemodi *Rationales summarum* vndecim: & in his nominatim *Rationalis summarum Africæ*: Quò hanc *legem* pertinere censeo, argumento subscriptionis *PP. Vallis*. Quinimò & *l.*7. *c. vbi caus. fiscal.* & *l.*3. *c. si propter publ. pensit.* sunt qui reponendum censent, summarum, loco *summæ rei*: quos refutat rectè Cuiacius 8. *obseruat.*32. De quo plenè *d.l.*2 *inf. de distrah. pignor. quæ tribut. causâ.* Fit quoque mentio in veteri Inscriptione Romæ *p.* 281. Honorati Rationalis *summæ rei* sub Constantino M. VAL. HONORATVS. V.P. RAT. S.R. Verùm de hoc plenè ad *legem* 2. *infr. de distrah. pignoribus.* Nunc de loco illo Vallis, vbi hæc *lex* PP. dicitur. Vallis in Africa Zeugitana prouincia fuit: cuius mentio in *Itinerario Peutingeriano*, *segmento* seu *litera C. infer. dextr.* haud procul [illegible], *Aquis VIII. Chorona X. ad Atticille X. Valli*[illegible] *V.* [illegible]*cilibba XIII. Iunca II. ad Pertusa XIV. Carthagine Colon. X.* Et in Itinerario Antonini, *A Carthagine Vnucam in p. VII. Valles in p. XV. Cereua in p. CCCX.* &c. Rursum à Tuburlo per Valles Tacapas in *p. CCCVII.* Sic: *Valles in p. XVIII. Cereua p. XX* Item Carthagine Byeacio Sufetulam vsque in *p.* CLXXII. Sic: *Vnucam p. XX. Valles in p. XXII. Cereua in p. XX.* Ex his interim apparet, præcipuam Vrbem eam fuisse; & præcipua per eam itinera. Tandem ex *hac leg.* discimus, ibi constitisse *Rationalem summarum*, atque ideo *hanc legem* ibi propositam.

¶ *De* LOCIS TEMPLORVM *venditis olim vel donatis, confiscandis.*

VIII. * Impp. VALENTINIANVS, & VALENS AA. ad Cæsarium" Com. R.P."

VNIVERSA loca, vel prædia, quæ nunc in iure Templorum" sunt, quæque à diuersis" Principibus vendita" vel donata sunt", retracta ei patrimonio quod priuatum nostrum est, placuit adgregari." Dat pridiè Non." Feb. Med." diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex*, ceu temporaria & Historica, à *Cod. Iust.* Retulit eam quoque rectè Baronius in Annales suos Ecclesiasticos; *A.D.*364. *num.*8.

" De hoc *Cæsario* Com R.P. dixi in *Prosop.* & dicam mox *in Commentario.*

" A Iuliani Imp. temporibus; seu ab Anno D. 362.

" *Templorum* Gentilium seu paganorum scil. de quo *inf. tit. de pag. sacrif. & templis.*

" Constantino M. eiusque liberis, & in his à Constantio.

" Olim scil. ante Iulianum.

" Fuerunt: Quanquam & ita interpungi commodissimè locus hic potest, *sunt retracta*, à Iuliano scil.

" *Adgregari*, id est incorporari, confiscari, non verò priuatis reddi.

" D[illegible] cam de hac subscriptione *mox in Commentario.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI & VALENTIS hæc Constitutio est, de Bonis nonnullis Templorum Gentilitiorum, rei priuatæ Principis incorporandis. Templorum scilicet Gentilium loca [illegible]ediaque, quæ à Principibus retrò Christianis, [illegible] à Constantino M. & Constantio) priuatis quibusdam vendita, donatâve, mox verò à Iuliano Apostata ad Templorum vsum rursùm retracta fuerunt, confiscari seu priuatæ rei sociari, dispositione Comitis rerum priuatarum (cui ideò hæc *lex* inscribitur) iubent Valentinianus & Valens, inter hæc Imperij sui initia; hâc constitutione suâ,

quæ

quæ summopetè notanda venit; ceu elegans *Annalium Ecclesiasticorum* inserta. De locis vel prædiis Templorum notum, ea fuisse, quæ Templis Templorúmque titibus paganis olim consecrata destinatáque erant: de quibus *hoc Codice* præteteà agitur directè *l.4.5.inf.de locat.fund. iuris Emphytheutici Reipubl.& Templorum: l.24.52. inf. de petitionibus: l.vlt.inf.de collat.donatar. l.41.inf. de operibus publicis.*

De his igitur quatuot ex *hac l.* notanda sunt: 1.*Nonnulla* ex his à Principibus ante Valentinianum & Valentem à Constantino M.videl. filiisque eius, priuatis partim vendita, partim donata fuisse. Sanè in genere Aggenus Vrbicus, *commentario in Frontinum,lib.1.p.78.*scribit: *In Italiâ autem multi, crescente Religione sacratissimâ Christianâ, lucos profanos, siue Templorum loca occupauerunt,& serant.* Eodémque pertinet quod Sext. Aurelius Victor ait, *Constantinum M. auiditatem suorum primum aperuisse.* Neque abludit,quod de profusa largitione à Constantini M. temporibus notat Auctor subditus *Notitia Imperij c.2.* Neque dubium mihi Constantini M.& Constantij constitutiones complures, qui de donationibus ab his factis agunt, huc pertinere. Sed diserté Libanius, non tantùm *Orat. in Iuliani necem 10. p.266.* ante Iulianum opes Templorum donatas scribit: Verùm [Greek] idem, *Orat.* [Greek] quam nuper extuli, *p.9. 10.22.* Bona Templorum & sacrorum Gentilitiorum à Constantino M. detracta memorat, huicque facto infelicitatis Constantini M. & stirpis eius causam tribuit: Quin & Templa ipsa à Constantio priuatis vilissimatum tetum instar donata, ibidem ait *p.22.23.* Idémque *Orat. Apolog. 26. p.591.* Spoliatos à Constantino Deos [Greek] ait.Cedrenus quoque *p.234.*scribit, Constantinum iussisse [Greek]. Videndus & in hanc rem Iulianus, *Orat.p.7.p.414.* & Theodoretus *lib.5.c.20.* Id verò à Constantino M.factum colligo, à Dalmat j & Zenophyli potissimùm Consulatu, id est, ab An.D.335.ex *l.3.sup. de sepulchro violato:* Vbi dixi. Et de Constantino M. De Constantio quoque testis non vno loco Libanius, *dictâ Orat. pro Templis, p.28.* & in *Iuliani necem p.253.266.* Verum de hoc dicam adhuc ad *l.1. & 2. inf. de conlatione donatarum.*

Secundò docet *hac lege*, loca ista, prædiáque Templorum (à diuersis Principibus, id est,Constantino & Constantio antea vendita donatáve) suo tempore in iure Templorum rursùm fuisse: Iulianus scil.Apostata ea retraxerat iníque Templorum restituerat, vnà cum aliis opibus Templorum; de quo Libanius, *d.Orat.10.in Iuliani necem, p.266.* patuet vt possessiones ciuitatum *l.1. inf.de locat.fundor.*

Tertiò ex *hac l.* noteturValentinianum & Valentem etsi inter initia Imperij sui libertatem religionis Paganis fecissent, (quod docet *lex 9.sup de maleficiis,* & Symmachus quoque *relat. ad filium Valentinian*) tamen vt sacrificia nocturna & malefica institere *l.7.8. & 9.sup. de maleficiis,* & Zosimus, *lib.4.* ita & loca seu prædia Templorum, quæ à Iuliano paulò ante Templis reddita fuerant, Templis ademisse.

Eáque (quod Quartum & præcipuum *huius l.*) priuatæ rei suæ sociari & incorporari, non autem priuatis,quibus à Iuliano adempta fuerant,restitui voluisse: cum tamen ea proculdubio nonnulli priuatis restituenda censerent: vti aliàs per Tyrannidem erepta suis pristinisque dominis reddi æquitas suadet, & maximè si empta ab his bona fuerint. Et hæc quidem Valentiniani & Valentis hac parte circa bona Templorum sententia fuit. Quid verò secuti deinceps Imperatores de his locis Templorum sanxerint feceríntque, docebunt aliæ leges, ac nominatim quid Gratianus Imp. *lex 10. inf.de Paganis:* quid Theodosius M.*lex 4. inf.de locat.fund. iuris Templ.* quid Honorius *lex 5. eod.tit. & lex 41. inf. de operib. publ.l. 19.20. inf. de Paganis:* quid Arcadius *lex 24. inf. de petit.& lex vlt.inf.de collat.donat.* quid Theodosius Iun.*lex 32. inf. de petitionibus: & d. l. vlt. inf. de conlat. donat.*

¶Porrò de eo paulò accuratiùs videndum est quod *hanc l.* Valentiniano & Valenti tribuendam dixi. Neque enim dubitatione res hæc caret,quod etiam Batonio in mentem rectè venit, qui vltimùm tamen Valentiniano & quidem soli eam tribuit. Nam si Subscriptioni *huius leg.* stamus, in quâ dicitur hæc lex *data Med.* id est, Mediolani vt alioquin accipi solet, incunctanter hæc *lex* Valentiniano accepto ferenda fuerit: quandoquidem Valentiniano in Imperij cum fratre diuisione occidens,& in eo Italia cessit,vbi Mediolanum: quâ sese etiam statim diuiso palatio cum fratre contulit,teste Ammiano, Marcellino *lib.26.p.339.* vti viceuersà Valens Constantinopolim *d.p.319.*Quod vtrumque constitutiones huius Codicis complures docent. Si verò inscriptioni stamus, quæ præfert *hanc leg.* datam *ad Cæsarium Com.R.P.* tum ea Valenti tribuenda videatur: quandoquidem Cæsarius hic Comes R.P. Gregorij Nazianzeni frater (qui ideò hanc fratris sui Comitiuam R.P. in emortuum *ep.17.& in carmine de vitâ suâ, & Orat.* in laudes *huius Cæsarij, p.168. 169.*) sub Valente atque in Orientis Imperio Comes R.P. fuit vt apertissimè testatur *d.Orat.10.* Nam posteaquam dixisset,inter Valentinianum & Valentem certamen fuisse,quisnam sibi Cæsarium magis deuinciret, & cuinam ille magis amicus & familiaris diceretur,statim subiicit, eum in Bithyniâ Comitem R.P. egisse: [Greek]. Ergò Cæsarius Comes R.P. in Oriente extitit ad hanc dignitatem tùm euectus: non sub Iuliano,quod hactenus censent,etiam Batonius,quod etiam argumentum *dicta ep.17.*perpetam præfert: neque tamen ex *vllo* Gregorij Nazianzeni *loco* id probati vllatenus potest: imò contrà, *ea orat.10.* expresse huoc honorem ad veteres alios à Valente additum scribit. Quam Comitiuam etiam posteà aliâ dignitate auctum iuit: Quò pertinent illa [Greek], collatâ videl. ei Præfecturâ vrbis Constantinopolitanæ, cuius meminit Ammianus Marcellinus in gestis anni 365. *lib.26.p.346.*& Zosimus *lib.4.p.787.* Quid igitur dicemus? Putabat Baronius An.364. *n.8.* duos hocèodem tempore Cæsarios fuisse, quorum vnus in Occidente Comes R.P.fuerit sub Valentiniano,alius verò ab hoc diuersus, putà Gregorij Nazianzeni frater, interpretatione verba illa [Greek] ita versa sunt, *Quæstoris siquidem munere fungebatur.* Nam imò vnus idémque Cæsarius fuit, vna eadémque dignitas seu officium: verbis enim illis [Greek], &c. *Comitiua rei priuata* describitur: [Greek] est Comitiua rei privatæ, quam Cæsarius gessit: Sic & in Gregorius, de *vitâ suâ* eandem Cæsarij Comitiuam vocat [Greek]: Quod *Quæstoris* appellatione hoc

æuo perperam exprimitur : quo Quæſtor, non vt olim, erat qui pulicæ pecuniæ præerat, verùm quē hodie fermè *Cancellarium* dicimus, penes quem legum dictandarum pro Principe, & reſeriptorum ad preces ſupplicum ius erat, vt patet ex *Claudiano*, & *Notitiâ Imperij*: de quo *ſuo titulo*. Sic tot argumentis indubitatis liquet, Cæiarium Comitem R.P. in Oriente fuiſſe, vbi & mox Præfectus vrbi Conſtantinop. factus eſt; Quare in ſubſcriptione *huius l.* per *Med.* non Mediolanum accipiendum eſt, verùm *Medianā*, pariter vt in ſubſcriptione *l.13.infr.de operibus publ.* Mediana, inquam, quod ſuburbium erat Naiſſi, tertio à ciuitate lapide, vbi Ammianus Marcellinus hoe ipſo Anno ſcribit, Valeotinianum & Valentem quaſi mox ſeparandos partitos eſſe Comites, *lib.26.p.339.* Proindè Mediana vt in abitu tranſitum his præbuerat (quod etiam, vt dixi, oſteodit *d.l.13.*) ita etiam Valenti ad orbem ſuum redeunti Conſtinopolim præbuit. Sed menda adhuc hæret in ſubſcriptione *huius l.* io meoſe videl. appoſito : data enim dicitur hæc lex *Prid.Non.Febr.* Diuo Iouiano & Varroniano Coſſ. Quod nullâ ratione ſtare poteſt, quod etiam Baronius iam rectè animaduertit; Iouianus enim Imperator creatus eſt V.Kal.Martias: idémque fratrem Valentem *V. vel IV. Kal.* Aprilis in Imperij ſocietatem adſciuit. Quare putabat Baronius reponendum hîe *Prid. Non. Sept.* Quod & ipſum ſtare non poteſt, ſi Valeotiniano ſoli, vt ipſe putat, hæc *lex* tribuatur: quia menſe Septembri huius anni Valentinianus Aquileiæ, mox Altini, tandem Veronæ egit, non Mediolani, quod complures *huius Codicis* conſtitutiones docent, quas habes in *Chronol.* Itaque putem ego reſcribendum, *Prid.NONĒ FR.* id eſt, *pridie Non. Nouembr.* quod in pridie *Non Febr.* facilè migrauit, pariter vt *l.32. infr. de appellationib.* & *l.15. quorum appellat.* Ergo vtrique Valentiniano & Valeoti hæc *lex* tribuenda : eo tempore lata, quo præcipua adhuc rerum per Valentinianum etiam in Oriente regebaotur.

¶ *De non* VSVRPANDIS *rebus pruatis, niſi ſcientè Comite R.P.*

IX. * Idem AA. ad Symmachum P.V.''

OBSERVET in poſterum Eminentia Tua, ne quid de rebus rei priuatæ violetur'', niſi prius Comes rerum priuatarum fuerit gnarus. Dat. VII. Id. Mar. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc lex à *Cod. Iuſt.* velut temporaria.

'' Romæ. *De hoc Symmacho* P.V. (qui Epiſtolographi pater fuit) vid. *Ind. Perſonarum.*

'' Tuenda hæc vox, neque mutanda in *ventiletur*, mox vt oſtendam.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ conſtitutiones ſequuntur, aduerſus vſurpationes tum rerum priuatarū Principis, *h.l.* tum fiſci, *l. prox.* 10. VSVRPARI igitur aliquid de rebus Priuatis Principis, deinceps, & quidem intra Præfecturam vrbis, vetat *hâc l.* Valentinianus Sen. niſi priùs Comes rerum priuatarum eius rei gnarus fuerit: vſurpari, inquam, vt habet *lex* ipſa, *violari*, non *ventilari*, id eſt, contingi, vſurpari, imminui : quæ *Violandi* vox in rebus maximè Saeris & pretioſis vſurpatur : Ita & *violari ſepulchra* paſſim dicuntur : vid. *ſuo tit. lib.9.* violari caſtitas, *l.vn. ſi quis eam cuius fuerit tutor*: Sic violari dignitas & exiſtimatio, apud *Ciceronem*, & ſimilia. Neque tamen hic ſenſus eſt, quaſi dicatur, vt ſi apud P.V. vel coloni vel perpetuarij altique iſtius conditionis homines de fundi proprietate ſibi inuicem controuerſiam moueant, ventiléntque, interque ſe, & veſitentur, Comes priuatarum à P. V. gnarus fieret, moneretur : Quod perperam putauit Gutherius 3. *de officio domus Auguſta, c.25. p.627. 628.* Quid igitur? Simpliciſſimus hic vt dixi ſenſus eſt : non poſſe quicquam *vſurpari*, alienari, detipi, de rebus rei priuatæ, niſi ex ſcientiâ Comitis Rerum priuatarum : & quidem ſi benè colligo, ne ab ipſo quidem Præfecto vrbis, cui hæc *lex* inſcribitur. *Obſeruet*, inquit, *in poſterum Eminentia tua, ne quid de rebus rei priuata violetur*, vel alterum ab aliis in dignitate poſitis, qui in vrbis vſus quædam ex rebus priuatis Principis vſurpaſſe videntur: fortè an ad opera publica, arg. *l.11.12.inf. de operibus publ.* quæ eidem Symmacho P.V. Anno Superiore inſcribuntur. Igitur vetat *hâc l.* Valeotinianus quidquam ex his *contingi* niſi gnato Comite R. P. qui tum Mediolani verſabatur vnà cum Valentiniano : Sub cuius diſpoſitione res priuatæ Principis erant : quamlibet etiam Rationalis priuatæ rei per vrbem Romam & ſuburbicarias regiones conſenſum ſuum hâc in re præſtaret, (de quo *Notitia Imperij*; & *lex 49.infr.de appellat.*) Ergò Comitis R. P. ſcientiam hâc in re requirit Valentinianus Sen. Sed enim Honorius Imp. poſteà Principis ipſius auctoritatem in auro atque argento rei priuatæ vſurpando deſiderauit, *l.14.infr.* Alia verò ſententia eſt, Valentinianeæ *legis 1. C. de appellat.* vt & Valeotinianeæ *legis 1. Cod. de off. Comit. rerum priuat.*

¶ Cæterùm videri poſſit nominatim ex locis & prædiis Templorum quid io ſp. *huius l.* vſurpatum, quæ Valentinianus quoque rei priuatæ ſociari ſuperiore Anno iuſſerat *l. 8. ſupr.* quæ *lex* Comiti R. P. inſcribitur : in quibus & ædificia quædam ſacra, Templáque, & ſepulchra fuêre : Quæ ne violarentur, ſuo æuo ad Comitis R P. diſpoſitionem pertinuiſſe auctor eſt Caſſiodorus *6. var. 8.* quò fortè quoque propè pertinet *VIOLANDI* vox *hâc l.* Verùm hæc coniectura tantùm eſt.

¶ *De*

¶ *De* QVADRVPLI *Pœna colludentium in fraudem fisci cum interuersoribus.*

x. * Idem AA. ad Dracontium Vic. Afric.''

QVi, in contractibus sceleſtis, ac fiſco pernicioſis, interuerſorum maculoſis'' ſeſe fraudibus implicuerunt, in quadrupli redhibitionem' teneantur. Dat.'' xv. Kal. Decemb. Adrumeto', Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L. Qui in contractibus* 8. *C. eod. tit.*
'' *Dracontio huic Vicario Africæ* plures aliæ constitutiones *hoc Codice* inſcribuntur hoc Anno : vid. *Indic. Perſonarum* : & quidem ad rem fiſcalem & tributa &c. pertinentes.
'' *Maculoſæ* fraudes interuerſorum. Eodem ſenſu dicitur quis *maculare* ſe furtis & ſceleribus, *leg.* 1. *ſupr. ad leg. Iul. Repet.*
'' Id eſt, preſtationem, ſolutionem vice annua.
'' Pro *redditâ.* Neque enim Valentinianus in Africa erat, ſed Vicarius Africæ, cui hæc *lex* inſcribitur.
'' *Adrumeti* conſiſtebat Vicarius Africæ ; de *Adrumeto* potiò hac viii *Topograph.*

COMMENTARIVS.

DE VSVRPATIONE ſeu INTERVERSIONE rerum fiſcalium eſt hæc Valentiniani Sen. conſtitutio, quæ etiam exſtat in *Cod. Inſt.* quam tamen Amaya hîc intactam tranſmiſit. *Interuerſores* propè dicuntur ij qui rem & pecuniam fiſcalem adminiſtrantes, eiuſdem euerſores ſunt & decoctores : eóque ſenſu *interuertere rationem fiſcalem* dicuntur Officiales Rationalis, *l.*7. *ſup. de cohortalib.* item *interuerſio ſuſceptoris*, vel Tabularij, *l.*27. *infr. de ſuſceptoribus* : quo ipſo ſenſu euerti fiſcalia commoda dicuntur, *l.*14. *infr. de Decurion.* euerti ratio, *l.*1. *infr. de ſuſceptoribus* : Interuerſoribus autem his *maculoſæ fraudes*, id eſt, infames, turpes, *h. leg.* tribuuntur. Nempè hi inter alia contractus ſceleſtos ac fiſco damnoſos cum priuatis inibant : putà fortè per nundinationem mutuam, vel fœnebrem pecuniam aliis *dando* ex rationibus fiſcalibus : id quod ſanè ſub grauiſſimâ pœnâ prohibitum fuit : de quo *duob. titulis, hoc Codice* : nempè *hoc ipſo libro, tit.* 24. *infr. de his qui cum diſpenſatore contraxerunt* : & *lib.* 12. *de his) quæ ex publicâ collat. illata ſunt, non vſurpandis.*

¶ Atque vt vetiti publicæ pecuniæ adminiſtratores, contractus huiuſmodi ſceleſtos inire ; ita & coërciti qui horum Interuerſorum fraudibus in contractibus ſceleſtis & fiſco pernicioſis ſeſe implicuiſſent : id eſt, qui cum his in fraudem fiſci contraxiſſent : Quæ *huius legis* ſententia eſt ; non verò vt vulgò de Interuerſoribus ipſis accipienda. Igitur quadrupli pœna his imponitur *h. l.* à Valentiniano Sen. pariter vt ab eodem, hoc ipſo Anno, *l.* 1. *inf. de his qui cum diſp.* ſeu *l.* 1. *Cod. de iis qui ex publicis rationib. Si quis* inquit, *ab Exactoribus, Tabulariis, Arcariis, Officiiſve rationum, vel alio, cui fiſcalium theſaurorum tutela mandatur, fœnebrem pecuniam ſumpſerit, detectus in eodem, ad quadrupli pœnam ex hâc auctoritate teneatur.* Eaque Quadrupli pœna hâc in re ſolemnis fuit, *ſecundum iuris ordinem*, vt dicitur *l.*16. *infr.* Proſcriptionis & Deportationis aliquando pœna ſancita, *l.* 2. *d. l. de iis qui cum diſpen.* & *leg.* 2. *d. l.* 12. *de his qui ex publ. collat.*

¶ *De* EPIMETRO CENTESIMARVM, *quod coloni rei priuatæ Arcariis dependebant?*

xi. * Idem AA. & Gratianus A. Alexandrino'' Com. R. P.

VT'' perſpicuè Colonorum'' vtilitatibus conſulatur, decimâ Indictione ſingulas tantum dependant Centeſimas qui'' reditus domui noſtræ debitos quotannis'' iuxta conſuetudinem Arcariis tradunt: Ita tamen, vt'' ſingularum quoque Centeſimarum ratio ſemper euidens Scientiæ Tuæ digeſta referatur : videlicet'', vt, erogationibus' cunctis apertâ inſtructione patefactis, reliquorum ratio ex Centeſima'' poſſit agnoſci. Dat. vii. Kalend. Octobr. Doroſtori, Lupicino & Iouiano'' Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* velut Temporaria, à *Cod. Iuſt.* Repetita hæc *lex* in *l. ſingulas* 14. *infr. de Suſceptoribus* : paucis detractis vel mutatis.
'' Alexandrino, *l.* 1. *infr. de Equorum conlat.* vt & *l.* 11 *infr. de petitionibus.*
'' Prima hæc ſententia abeſt à *d. l.* 14. vſque ad, *Singulas.*
'' D. Colonis rei priuatæ, vid & *l.* 8. 10. *de luſtrali* : *l.* 5. *de extraord. l.* 3. *de actor. procuratorib.* &c. v. *paratitlon de fugitiuis colonis.*

" *Ij qui.* * Hinc incipit *d. l. Singulas.*
" Inversa hæc, *d. l. 14.* ita, *Arcariis quotannis iuxta consuetudinem tradunt.*
" *Vt earum quoque singularum*, ita *d. l. 14.*
" Abest à *d. l. 14.*
" Id est, solutionibus Centesimarum.
" *Eadem Centesima, d. l. 14.*
" *Dorostolo, d. l. 14. Durostorum* hæc in Mysia & quidem secunda de qua vid. Ammianum Marcellinum, *lib. 27. p. 367.* Eius mentio quoque in *Itin. Peutinger. & Antonini*, & in *Notitia Imperij.*
" *Ꝁ. Iouiano*, vt etiam *d. l. 14.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc constitutio est, & quidem de REDITIBVS debitis Domui Principis à Colonis rei priuatæ, quæ paucis subductis vel mutatis repetita extat *infr. tit. de Susceptoribus, Præpos. & Arcariis, l. 14.* non aliâ ratione, quàm quia in eâ *Arcariorum* mentio fit. Quæ quidem *lex* admodum obscura est: lucem quantum poterimus nunc inferimus.

Primò quidem duos *Fines* quò hæc *lex* collineat hîc adsignari notamus. Primum finem ex primis statim *legis* verbis tenemus (quæ tamen absunt à *d. l. 14.*) *vt perspicuè*, inquit, *Colonorum vtilitatibus consulatur.* Quæ sanè Valentis animum arguunt in Colonos seu Rusticos propensum: cuius studij index est quoque *lex 5. C. Iust. de defensor. ciuit.* Imò diserte Themistius, *Orat. 10. ad ipsummet Valentem, p. 124.* ait, Valentem agricolas tributorum onere leuare studuisse: *τοῖς γεωργοῖς ἰσαρίτας φεδθυμὴ τὰ λειτουργήματα.* v. eundem *p. 243.* videatur & *lex 1 infr. de Equorum conlat.* quæ hoc ipso Anno data est, & eidem Alexandrino Com. R. P. inscribitur: Sed & Ammiani Marcellini *lib. 31. p. 496.* de Valente iudicium istud est, *eum prouinciarum æquissimum tutorem fuisse, quarum singulas vt propriam domum custodierit immunes.* Alter finis *fine l.* continetur; *quo* videlicet *Erogationibus cunctis apertâ instructione patefactis, reliquorum ratio ex Centesimo possit agnosci.*

Secundò *Decima Indictionis* hâc lege mentionem fieri obseruandum est, quæ hoc Anno D. 367. pridie iam eius diei initium parat, quo hæc lex data est: *VII. Kal. Octobr.* notam enim sumpsisse Indictionem exordium à mense Septembri, teste Ambrosio, & quidem ab *VIII. Kal. Octobr.* teste Beda, quod posteà ad initium Septembris mensis retractum fuit. Porrò Decima hæc Indictio Orientalis & Valentiaca, quámque rectè his Coss. conueniat, alibi ostensum est, vt Anno proximo 368. Vndecima Valentiaca rectè tribuitur *l. 9. 10. f. infr. de indulgent. debit.*

Tertiò notandum, *Arcariorum* hâc *lege* mentionem fieri, de quibus *infrà suo titulo, de Susceptoribus, Arcariis*: Sub quo hæc quoque *lex* repetita extat. Paucis tenendum, fuisse Arcarios susceptores redituum domus Principis, vt vel *hæc lex* docet.

Quartò notandum (quod & potissimum) agi *hâc lege* de *Centesimis*: De quibus hæc indicantur. Primò Eas à *Colonis* præstitas seu depensas. Secundò Depensas *annuatim.* Tertiò Et quidem à Colonis *Rei priuatæ*, qui reditus domui Principis debitos quotannis tradebant. Quartò *Maiores* singulis Centesimis hactenus depensas. Quintò, At *Singulas* tantùm Centesimas *hâc lege* à Valente exigi & præstitui. Sextò, Et verò præstitui, *vt* Colonorum vtilitatibus consulatur. Septimò, Sub *hâc* quoque *lege*, vt ratio harum singularum Centesimarum in Comitis R. P. notitiam referatur. Octauò, Eô scilicet fine, vt ad eum perlatis cunctis erogationibus, id est, Solutionibus Centesimarum, ex Centesima *reliquorum* ratio possit agnosci, id est, quid solutum non fuerit. Sic itaque de Centesimis his iam multa, & octo quidem habemus, à quibus depensæ, quando, quibus traditæ, item de modo earum, quo fine, quâ lege, & conditione. Neque dum tamen hæc sufficiunt, vt sciamus liquidò quænam illæ Centesimæ fuerint; Quare ex aliis *legibus* id adsciscendum. Igitur *Centesimas* has illas esse puto, quas *Epimetri* loco Susceptores specierum fiscalium vel rerum priuatarum ac proinde Arcarij accipiebant pro diametris, seu intertrimento, quod inter susceptionem & erogationem contingere solet, *pour la décale, ou pour la refaiâure*; de quo Epimetri genere vndecim sunt *hoc Codice* Constitutiones. Sanè de Centesimâ illâ hâc ipsâ agunt quoque præterea *leges*, puta *lex 36. 38. infr. de Nauiculariis leg. 3. 14. 15. infrà de Susceptoribus.*

¶ Ergò duo de his *hâc lege* cônstituit Valens. Primò singulas tantum Centesimas iubet *hâc lege* Valens Arcariis à Colonis dependi, pro diametro; cùm tamen nonnullis, veluti Nauiculariis quaternæ Centesimæ darentur: *l. 5. 7. 36. 38. dicto titulo de Nauiculariis*, item aliis, Quinquagesimæ, & sic duæ Centesimæ, vel Quadragesimæ, id est, duæ Semis Centesimæ: *leg. 21. infr. de Susceptoribus.* Verùm de hoc omni pleniùs ad *leg. 4. de Suariis*: & *dict. leg. 7. de Nauiculariis.* Et hoc primum quidem Valens eo fine, *vt perspicuè Colonorum vtilitatibus consuleret*; cum antea scilicet maior modus ab his pro diametro exigeretur. 2. Alterum iam priuatarum rerum vtilitatem respicit. Nempè separatam Centesimarum præstitarum Arcariis rationem ad Comitem R. P. mitti iubet Valens: quò videlicet ex hâc quoque Centesimarum supputatione colligi possit Reliquorum ratio, quid videlicet soluendum supersit ex reditibus domui Principis debitis. Nempe, ex Epimetri modo, ipsius metri modus colligitur.

¶ De

¶ *De* Cupressis *ex luco Daphnensi: quatenus eas* Alytarchæ *Antiocheno exscindere ius sit.*

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosius AAA. Pancratio" Com. R. P."

Et more" veteri, & Constitutis † nos maiorum accessisse cognoscas, & Alytarchæ Vrbis Antiochenæ plantandi plures, excidendæ vnius cupressi, iubemus tribui facultatem. Dat. xv. Kal. Iul. Thessal.' Ausonio & Olybrio Coss. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* vt & ab *Annalibus Ecclesiasticis* Baronij, quo tamen ea referri debuit. Eam indicat, simul eius sententiam complectitur & abrogat *lex 2. Cod. de cupressis ex luco Daphnensi*.

" Eidem *Pancratio* Com. R. P. inscribitur anno proximo 380. *lex 2. sup. de Palat.* S. L. 1. 2. *inf. de locat. fund.* l. 12. 14. *inf. de petitionib.*

" Ad Com. R. P. curam & dispositionem pertinuisse Daphnensis luci curam, hæc inscriptio ostendit: pariter vt Palatij & Aquæductus Daphnensis inscriptio legis 2. *inf. de Aquæductu*. Nempè quia Palatium & lucus Daphnensis ad rem priuatam Principis pertinebant. Cæterum domus Principis seu rei priuatæ curam ad dispositionem Comitis R. P. pertinuisse docet *lex*. Quæ causa etiam est cur hæc *lex* sub *hoc titulo* posita sit.

" Pro *mori*; aliàs legendum foret, *&* *mori*.

† *Constitutiones* Christianorum Principum ante se intelligit Theodosius M.

' *Thessalonicæ* constitutus Theodosius M. hoc tempore fuit, v. *Chronolog. Theod.*

COMMENTARIVS.

Theodosii M. hæc Constitutio est, de Cupressis Luci Daphnensis propè Antiochiam, qui Lucus ad rem priuatam Principis pertinebat: quæ causa est, cur ea, pariter vt superior sub *hoc titulo, de iure fisci*, posita sit: (fisci quippè appellatio generalis rem quoque priuatam Principis complectitur:) Eadémque de causâ *Comiti rerum priuatarum* hæc *lex* inscribitur, pariter vt inscribitur *lex 2. infrà de Aquæductu*, quæ de Aquæductu Daphnensi pariter est. Vtraque verò constitutio pertinet ad Tuitionem Luci & Palatij Daphnensis, ne videl. amœnitatibus suis & delicijs priuetur.

¶ De *Daphne*, suburbano Antiocheno, eiúsque decoris aliis, dicam plenâ manu ad *l. 2. inf. de Aquæductu*. Illud ad *hanc leg.* nunc sufficiat, *Lucum* ibi fuisse cupressis obsitum amœnissimum: de quo fidem faciunt præter hanc Theodosij M. *legem*, Arcadij filij eius *lex 1. C. Iust. d. tit.* Atque hic lucus inter præcipua Suburbani istius decora censitus, sic vt hôc cùm maximè censeretur, commendaretúrque. Eum habes picturâ arborum adumbratum in *Itinerario Pentingeriano, fol. 9.* Meminit & commendat eum non *vno loco* Libanius, *de vita sua p. 76. 77.* & in *Antiochico p. 380. 381.* Chrysostomos quoque inter alia, *homiliâ 17. tomo 4 p. 426.* & Edit. Paris. *tomo 1. p. 201.* ὅταν ἐθέλῃς τὸ πάλαι ἄστυ ἐγκώμιον, μή μοι τὴν Δάφνην εἴπῃς τὸ προάστειον, μηδὲ τὸ πλῆθος καὶ μῆκος τῶν κυπαρίττων, μηδὲ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Sozomenus etiam *lib. 5. c. 18.* Δάφνη τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχέων προάστειον, κομᾷ μὲν ἄλσεσι κυπαρίττων πολλῶν, ποικίλαις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις φυτοῖς ἀναμὶξ τῶν κυπαρίττων &c. Procopius, *Persicorum. 2. p. 62. 67.*

¶ Et fuit hic lucus Palatio proximus, & in re priuatâ & delitijs Principum, vt iam ostendi. Hàc de causâ proindè Cupressum inde priuato exscindere vetitum. Quod præter *hanc leg.* testantur duæ insuper illæ Arcadij & Theodosij Iun. constitutiones, quæ extant *C. Iust. tit. de Cupressis ex Luco Daphnensi excid.* Testatur & Libanius, *de vitâ suâ*, duobus locis, *p. 76.* καίτοι μὴ χεῖρον ταύτῃ τὴν Δάφνην, μηδὲ ὑποίσειν κυπαρίττοις σίδηρον. & *p. 77.* κυπαρίττοις μὲν ἐν τῇ Δάφνῃ σίδηρον ἐπενεγκεῖν ἐγνωκότος ... ὃ εἶδον ἐγώ, τὸν τίμιον τελευτήσαντα εἰς ἀγαθόν, πρός τινα τῶν αὐτοῦ συμποτῶν ἔλεγεν, ὡς ὁ παροξύνων τὸν Ἀπόλλω διὰ τῶν κυπαρίττων, καὶ ταῦτα αὐτῆς τῆς οἰκίας ἀφ' ὁμοίας πεπληρωμένης αἰτίας. Tandem & Procopius, *lib. 2. Persicorum p. 67. infr.* τότε γὰρ ἀνέμου σκληροῦ Δάφνῃ τῷ προαστείῳ ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπιπεσόντος, τῶν κυπαρίττων αἳ ταύτῃ ὑψηλαὶ ἄγαν οὖσαι, ἐκ ῥιζῶν τὰς ἐσχάτας ἀνατετραμμέναι ἐς τὴν γῆν ἔπεσον, ἅπερ ὁ νόμος ἐκτέμνεσθαι οὐδαμῆ εἴα.

¶ Causam verò Interdicti istius, quam Libanius ex superstitione & fabulis Gentilium reddit, nil moror: Vera causa fuit sub Christianis Imperatoribus, ne quid Luci & Palatij Daphnensis amœnitati detraheretur. Quare & grauissimâ pœnâ id vetitum *d. l. 1. & 2.* Adeò quidem vt ne Rectoribus quidem seu Iudicibus prouinciarum, ac nominatim Syriæ-Cœles Rectori, arbores exindè cædere licuerit: Quanquam Theodosius Iun. posteà *d. l. 2.* ex permissu Præfecti Prætorio Orientis exscindendi eis potestatem fecit. *Alytarchis* tantùm vrbis Antiochenæ solis, & more veteri (sub paganis videl. Principibus) & constitutis Christianorum Principum, exceptis, quibus id licuit. Quod & *hàc l.* permittitur à Theodosio M. Et intra modum tamen, & auguste admodùm: sub duabus conditionibus & limitationibus; putà 1. Vt vnam tantùm cupressum his exscindere liceat: 2. Sub hàc adhuc lege, vt plures inuicem plantarent: quâ ratione nil decori & amænitati Luci Palatiíque Daphnensis deperiret, per huiusmodi substitutionem seu suffectionem.

¶ Ad quid autem hæc cupressi excisio permissa Alytarchæ? Nempe ad ludorum ornatum, quos Alytarchæ edidêre. Alytarcha scil. Vrbis Antiochenæ, cuius mentio quoque fit *l. 2. infr. de expensis ludorum*, *lex 1. Cod. Iust. de cupressis ex Luco Daphn. & l 1. eod. Cod. de off. Com. Orient.* specialis sacerdos fuit Antiochiæ (quanquam & alibi *Alytarchas* quoque fuisse ex *veteri Inscript. Arundeliaca p. ....* discimus) qui idem & Agonotheta erat,

ludiſque edendis operam nauabat, vt diſertè *d. lex 2. inf. de expenſis ludorum*: Vbi plenè dicam, vt & de nominis *Alytarchæ* ratione, vt & Iudices ſeu Rectores prouinciarum ludis edendis operam ipſi nauabant. Sic tamen vt anguſtiore loco Alytarchæ horúmque ludi & editiones haberentur, velut Antiochiæ deſtinati, quæ totius Orientis caput & vertex erat. Hinc primùm Alytarchis his maiores expenſas in ludos facere licuit, ex Theodoſij Iun. conſtitutione, putà *d. l. 2. inf. de expenſis ludorum*. Hinc ſecundò cùm Syriarchæ ludi ſollicitudine Rectoris Syriæ exercerentur Alitarchæ ludi, tanquam maiores maioris iudicis cujà putà Comitis totius Diœceſeos Orientis, exercebantur ex Leonis *l. vn. C. de Offic. Comitis Orientis*. Hinc Tertiò, bis cupreſſum ex luco Daphnenſi exſcindere licuit *hâc l.* quod forſan hâc tempeſtate Iudicibus non licuit. Licuit ſanè poſtea, Iudicibus Syriæ ex permiſſu Præfecti P. ex conſtitutione Theodoſij Iun. *d. l. 2. C. de cupreſſis*. Contrà id prohibitum Alytarchæ, *eâdem l.* 2. quâ proindè *hæc lex* abrogatur: Sic tamen, vt inuicem & pro compenſatione iſtius iuris & ſolatij Theodoſius Iunior Alytarchæ vnam libram auri ex priuatâ re Principis dari iubeat. Tanta ſcil. habita fuit hæc vel vnius cupreſſi exſcindendæ poteſtas, vt ſeptuaginta duobus aureis ſeu ſolidis, & ſic librâ auri *eâ l.* vel vna cupreſſus compenſetur, adæretur, taxetur. Nempè ideò, ne paulatim lucus ille ſublucaretur, ſeu elucaretur.

¶ Cœterùm quiſnam cupreſſi illius vſus eſſe potuerit in ludis? videamus. Erant ſcilicet in his ludis Dendrophori, de quibus *l. 20. infr. de Paganis*, qui arbores Diis ſacras geſtarent: & nominatim cupreſſos in honorem Apollinis, cuius cultus præcipuus in Syria erat, atque in ipsâ Daphne, vbi feſtum Daphnenſe agitatum: de quo Libanius, *duabus orationibus, περὶ τῶν ἀγγαρειῶν p. 35. & περὶ τῶν δεσμωτῶν, p. 64.* ad quas dixi *p. 13.* ¶ Quæ cùm ita ſint, apparet, *hanc leg.* quoque ad *Eccleſiaſticam* hiſtoriam referendam: ex quâ duo in id diſcimus, ſub Theodoſio M. Sacerdotes & ludos Gentilitios hoc adhuc tempore ſtetiſſe, & quidem apud Antiochiam Syriæ, ſolitáque pompâ ibi exhibitos: & verò Theodoſium inter imperij ſui initia exhiberi voluiſſe, ſiuiſſe, cùm de eo tamen nonnulli ambigerent, eſque rei intercederent: Quæ occaſio fuit *huius l.* ferendæ: quâque ideò Theodoſius M. profitetur, *ſe mori veteri & conſtitutis Maiorum hac parte acceſſiſſe*. Chriſtianiſſimus cæteroquin Imperator, & a veterum Gentilium inſtitutis longè diuerſus: quod oſtendunt variæ eius deinceps conſtitutiones, aduerſus Paganos paganorúmque ritus latæ.

¶ *De* TERMINANDARVM *fiſcalium cauſarum tempore ſiue in prima, ſiue in ſecunda inſtantia.*

XIII. * Idem AAA. ad Meſſianum" Proconſ. Afric."

IN omnibus fiſcalibus cauſis, quiſquis Iudicum" Cognitor reſederit (exceptis Magnificis Viris Largitionum Noſtrarum Comitibus", quos extra ordinem" negotia definire, non multo ante latam", ſecundum veteres † mores, Conſtitutionem † præcipimus") ſi intra eandem prouinciam res agatur, duos menſes ſatis abundéque ſufficere cenſemus: ſi ex contiguâ perſonæ atque inſtructiones neceſſariæ putabuntur, quatuor: ſi ex Tranſmarina, ſex. ¶ Cùm verò de cauſæ meritis interpoſitâ prouocatione tractabitur, in eâdem prouinciâ partibus conſtitutis, intra viginti: ſi ex contigua, intra quadraginta dies negotium terminetur". Dat. xv. Kal. Octob. Aquil. Arcadio A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Indicari videtur hæc *lex* in *l. 46. & 64. inf. de Appellat.* quâ poſteriore ea abrogatur.
" Etiam qui vice ſacrâ iudicant.
" id eſt, Comite S. L. & Comite R. P.
" id eſt non ordine ſcrupuloſo iudiciorum.
" *al. Latâ*, & mox *Conſtitutione* † Veteres mores.
†, Conſtitutio hæc Valentiniani Iun. nuſpiam comparet.
al. Præcipimus.
" Quid ſi ex tranſmarina? Iſtud hic omiſſum.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc conſtitutio eſt, de ACTIONVM ſeu cauſarum fiſcalium finiendarum termino: & altera quidem *hoc titulo*. Prima enim ſuper eo fuit Conſtantini M. Conſtitutio *l. 4. ſup.* Et hæc quidem de termino actionum fiſcalium, tum in primâ inſtantiâ, tum in ſecundâ, qui ſcil. ſufficiens eſſe poſſit ad perſonas & inſtructiones neceſſarias. In vtraque diſtinguitur inter prouincias (quæ communis & alias diſtinctio eſt) Et quidem in primâ inſtantiâ, ita: Nempè duos menſes terminandis cauſis fiſcalibus præſtituit, Imp. *h. l.* in eâdem prouinciâ: quatuor, in contiguâ, ſex in Tranſmarinâ. Finge, bona habere me in Africâ prouinciâ proconſulari? Vel in eâ larem habere me; Sanè quæ mihi lis cum fiſco intercedit, mota ſemel, intra bimeſtre finienda eſt: *Satis* ſcil. & *abundè* hoc *tempus ſufficere* viſum Valentiniano Iun. Vel finge in ea larem me non habere; Sanè, ſi in contiguâ prouinciâ (finge in ſp. *huius leg.* quæ ad Africam pertinet,) larem habeo, intra quadrimeſtre cauſam terminari oportet. Si verò in Tranſmarinâ prouinciâ, v.g. Galliarum, aut Italiæ &c. (nam hæ *tranſmarina* prouinciæ reſpectu Africæ) intra ſex menſes. Et exceptionem tamen addit ratione

tione Comitis S.L. & R.P. Apud eos ſcil. cauſa fiſcalis ſi agitetur, vt extra ordinem *quadam* negotia definiebant, (quod & *veteribus moribus* conforme, & à ſe non multò ante conſtitutione ſuâ præceptum Valentinianus Iun. ait:) non tam anguſtis finibus cauſæ fiſcales includuntur: proculdubio, quia negotia illa maioris meriti erant. Et hæc de primâ inſtantiâ, quò concinit anterior quoque eiuſdem Valentiniani Iun. conſtitutio *l. 41. in f. inf. de appellat.*

¶ Secundæ inſtantiæ ſeu appellationi in cauſa fiſcali hic terminus *h.l.* à Valentiniano Iun. præſtituitur, nempè viginti dierum. Si pars in eâdem prouinciâ conſtituta ſit, in quâ ſcil. appellationis Iudex cognoſcit: 40, Si in contiguâ. Finge à Rectoris Numidiæ iudicio in cauſa fiſcali ad Vicarium Africæ appellatum: Si pars in Africa proconſulari, vbi Vicarius Africæ morabatur, larem habeat; intra 20. dies appellationis iudicium terminandum eſt: Si in Numidiâ ipsâ, intra 40. dies. Vt Appellationum aliarum cauſis finiendis varia tempora ſubindè præſtituta ſunt, ita & appellationum cauſis fiſcalibus ſua quoque, de quo eſt *lex* 21. 28. 45. 46. 64. *de appellationibus*: Nempè Conſtans viginti pariter dies conſtitutione ſuâ ad Proconſulem Africæ præſtituit *d.l.* 21. Conſtantius pariter vt *hâc l.* dies 20. in eâdem prouinciâ; in aliis, 40. dies: *d.l.* 28. Valentiniani Iun. qui *huius l.* auctor eſt, hâc parte duæ prætereà conſtitutiones occurrunt, putà *d.l.* 45. *&* 48. *de appellat.* Nempe appellationes tranſmarinas in cauſis fiſcalibus apud Comitem R. P. intra annum agi vult: in contiguis verò prouinciis intra conſtituta iure tempora, *d. l.* 15. quæ hoc ipſo anno paulò antè data eſt, neque definitur ibi quæ ſint conſtituta tempora. Alterâ verò conſtitutione, quæ hoc ipſo Anno data eſt, trimeſtri pòſt putà *d. l.* 46. illud ipſum ſtatuitur, quod *hâc lege*: ita quidem vt hanc ſanctionem ſuam nominatim indicare & firmare illâ videatur. Pariter vt indicare videtur, ſimul & abrogare Honorius Imp. *d. l. 6. inf. de appellat.* Sanè Marcellini Tribuni & Notarij cognit. in *Collat. Karthaginienſi* Edicto idem laxamentum tribuitur.

¶ Illud interim obſeruandum ex *hâc leg.* Africam in obſequio Valentiniani Iun. ſteriſſe: quamlibet Maximus Tyrannus Imperium cæſo Gratiano hoc tempore vindicaſſet. Et tamen Latinus Pacatus *Panegyrico Theodoſ. c.* 38. Africam à Maximo exhauſtam ſcribit.

Nunc de Meſſiano cui *hae lex* inſcribitur: *Meſſiani* huius mentio fit apud Auguſtinum, *contra Petilianum lib. 3. c. 25.* Sic quidem, vt diſertè eum *Bautone COS.* (qui legi ſubſcriptus eſt) Proconſulem fuiſſe indicet. Sed etiam ex geſtis oſtendit, eum *Poſt COS. Bautonis*, id eſt Anno proximo 386. Manichæos audiſſe, & contra eos ſententiam protuliſſe: *Inter multa etiam prorſus ad rem non pertinentia dicit*, MESSIANI PROCONSVLIS *ſententia me fuiſſe perculſum, vt ex* AFRICA *fugerem, & propter hoc falſum quammulta alia conſequenter non vtcunque dicere, ſed etiam ſcribere mirâ temeritate non timuit*: *Cum ego Mediolanum ante* BAVTONEM CONSVLEM *venerim, eique Conſuli Kalendis Ianuariis tandem in tanto conuentu, conſpectûque hominum pro meâ tunc Rhetoricâ profeſſione recitauerim, & ex illâ peregrinatione iam poſt Maximi Tyranni mortem Africam repetiuerim; Manichaeos autem* MESSIANVS PROCONSVL *audierit* POST CONSVLATVM BAVTONIS, *ſicut dies geſtorum ab eodem Petiliano inſertus oſtenditur.*

¶ VSVRPARI *aliquid ex auro & argento rei priuatæ nil poſſe abſque Principis authoritate.*

XIV. * Idem" AAA. Hyperechio" Com. R.P.

AVRI atque argenti maximum pondus plurimis diuerſiſque temporibus vſurpatum, & ad Ærarij noſtri rationes non relatum, cognouimus: Quod ne in diſpendium Rei Priuatæ procedat, vt facilius accepti expenſique ratio clareſcat, nihil volumus de Conlatione" prædictâ abſque noſtri" auctoritate, in quibuſcumque prouinciis", vſurpari, quò facilior ſit Diſcuſſio pecuniæ, cuius nobis fuerit ſumma teſtatior." Dat. XVI." Kalend. Ian. Mediolani, Cæſario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Fortè *huic* jungenda *lex* 12. *ſuprà, de Tironibus*: ὑστερόπρωτον hîc admiſſum: debuit enim *lex* 15 *prox.* huic anteferri.

" Qui *legi* 16. inſcribuntur.

" *Hyperechius* Comes R.P. Eidem inſcribitur hoc ipſo Anno *d. lex* 12. Vbi tamen *Sperechius* vocatur: verùm idem *Hyperechium* memorat, *libro* 3. *ep.* 51. Spereeium virum Illuſtrem, idem *lib.* 5. *ep.* 54. *&* 66. Ex quibus etiam clarè de hac eius dignitate Comitis rerum priuatarum liquet. *Hyperechius* quoque quidam nominatur ab Ammiano Marcellino *lib.* 26. *p.* 419. qui Caſtrenſis apparitor olim fuerat. Hyperechium etiam memorat Gregorius Nazianzenus *ep.* 114. de *Hyperechio* quoque Grammatico ſub Maximo & Leone Suidas, *Sperecius* Sacerdos ſoua Duumvir in Africa, in geſtis purgat. Cæciliani & Felicis, idem cum *Hyperechio*. Tandem extant plures Libanij ab Hyperechium epiſtolæ: in MS. Regio ſeptem putà *ep.* 215. 252. 602. 629. 650. 674. 689. in Vaticano tredecim, putà *lib.* 1. *ep.* 205. 244. 1. *ep.* 10. 1119. 151. 173. 188. 4. *ep.* 4. 155. 248. 271. 5. *ep.* 20. 78. vide plura in *Proſopog.*

" *Noſtra.*

" Ita & *d. l.* 12. per omnes prouincias.

" *Teſtatior.*

" *XV. Kal. Iul. d. l.* 12.

COMMEN

COMMENTARIVS.

VSVRPATIONI Auri atque argenti, quod collatum à prouincialibus est, *hâc leg.* occurrit Honorius Imperator (cùm comperisset scil. is, maximum pondus inde vsurpatum.) Igitur absque Principis auctoritate quicquam exindè vsurpari vetat Honorius, vt ita faciliùs accepti & expensi ratio clarescat; seu vt facilior sit discussio pecuniæ, cuius summa fuit Principi *Testatior.* Antea quoque à Valentiniano Seueritum fuerat aliquod de rebus priuatis vsurpari, nisi priùs Comes R. P. gnatus fuisset, *leg. 9. supr.* Exindéque sublimium Potestatum iussione vsurpari aliquid ex prædicto auro atque argento poterat, vt ex reliquo priuatæ rei canone: quod docet *lex 2. infr. de his quæ ex publ. coll. ill. sunt, non vsurpandis:* in quem *titulum* hæc *lex* meliùs relata fuisset, pariter vt *lex 9. & 10. supr.* Verùm Principis nunc auctoritas hanc ad rem desideratur., Auri scil. atque argenti ex collatione illati vel inferri soliti, peculiaris quædam ratio visa: vt docebunt *lex 19. 32. 34. infr. de annonâ & tributis.* Proculdubio quia & faciliùs vsurpata, & ad quotidianos Reipubl. vsus, veluti militum seu tironum delectum maximè necessaria essent. Et quidem hâc tempestate: Mihi enim & hæc *lex* ad apparatum belli Gildonici pertinere videtur, coniungendaque etiam *legi 12. supr. de Tironibus.*

¶ VSVRPARI *loca sacri dominij non posse: Nequidem Rescripto aut Præscriptione, aut Censuali professione.*

XV. * Impp. ARCADIVS & Honorius AA. ad Paulum"......

SI qua vsquàm" Loca ad Sacrum Dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauit, secundum veteris census fidem, in sua iura retrahentur". Rescripta" igitur obreptionibus impetrata, cum præscribtione longi temporis, & noui census præiudicio," submouebit Auctoritas Tua, atque ita omnia suo corpori quæ sunt auulsa restituet: neque enim aut" precatio" colorata, aut incubatio" diuturna. aut nouella" professio", proprietatis nostræ priuilegium abolere potuerunt". Dat. v. Kalend. April. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss. [396.]

NOTÆ.

* Duobus locis in *Codicem Iustin.* relata & exscripta est hæ: *lex* putà *l. vlt. C. ne rei dominicæ:* & *l. vlt. Cod. de fundis & saltibus rei domin.*

" *Comitem dominicæ rei.* in *C. Iust.* Vtroque loco: al. *Com. domorum.*

" Abest hæc vox à *d. l. vlt. de fundis:* & *d. l. vlt. ne rei dom.* habetur *vnquam.*

" *Retrahantur,* C. Iust.

" Hic versiculus ita quoque expressus *d. l. vlt. ne rei dom.* paulò aliter *d. l. vlt. de fundis & saltibus.*

" Hæc, *aut precatio colorata,* ablun' à *d. l. vlt. ne rei dominica:* propter petitiones sublatas. Et tamen extant ea quoque in *d. l. vlt. de fundis & saltib.* Quæ Triboniani incogitantia & inconstantia fuit.

" *Precatio,* pro precibus Principi oblatis. vid. *Gloss.*

" *Incubatio:* de hac voce vid. *Gloss. Th.*

" *Nouella.* vid. *Gloss.*

" *Professio,* pro censuali. v. *infr. tit. de censu.*

" Ita quoque *d. l. vlt. C. de fundis & saltib.*

" *Poterit,* in *d. l. vlt. ne rei dominica.*

COMMENTARIVS.

ARCADII Imp. hæc *lex* est, quæ duobus locis repetita extat in *Cod. Iust.* Ex quâ apparet, quo Princeps hic erga fiscum suum seu *Domanium,* vt loquuntur, animo comparatus fuerit: Eâ verò LOCORVM quorumcunque ad rem priuatam olim pertinentium occupationem seu vsurpationem in irritum reuocat: *locorum,* inquam, & quidem, vt ipse censeo, Templorum inter alia, & vel cum maximè: de quibus *Templorum locis* est prætereà eiusdem Arcadij Constitutio seu *lex 24. infr. de petitionib.* & tertia insuper, cuius meminit *lex vlt. infr. de collat. donatarum.* Nam de aliorum Principum constitutionib. super his Templorum locis iam dixi ad *l. 8. supr.* Sanè *d. l. 24.* Arcadius pariter vt *hâc l.* peti ea loca Templorum à se vetat. Quidquid huius sit, loca rei priuatæ Principis à priuatis occupari vsurpari vetat: submotis hâc in re tribus præscriptionibus. Licet inquam Principis Rescripto muniti sint, licet longi temporis præscriptione, licet in censum ea iam professi sint: Nam quo nil à me elegantiùs dici possit, *neque precatio colorata,* idest, Rescriptum obreptione impetratum (vt *hâc* quoque *leg.* dicitur) neque *incubatio diuturna,* id est, vt *hâc* etiam *leg.* vocatur præscriptio longi temporis, *neque nouella professio,* id est, noui census præiudicium, vt itidem vocatur *h. l.* proprietati Principis reíque priuatæ quidquam obesse possunt: *Impetrasse* ea à Principe nil prodest, quæ nec peti debuerunt: *Præscripsisse* nil iuuat ea quæ priuatam possessionem fugiunt: *Professio* denique censualis nouella, Principis *censum* seu opes abolere & imminuere non potest, vt veteris census fidem euertat: Ita enim hic locus accipiendus est: neque enim hic simpliciter indicatur, quod vulgo credunt, antiquo censui standum, seu fidem habendam, non nouo. Quod neque ipsum indicatur *l. 1. C. de censibus,* seu *l. 1. infr. de censu.* Hoc certè loco non agitur de fide census, sed de validitate eius. Quod præscriptionem attinet, de eâ iam dixi ad *leg. iustas 3. suprà.*

¶ *Aduersus*

¶ *Aduersus* VSVRPATIONES *specierum fiscalium.*

XVI. * Idem AA. Apollodoro".......

OMNIVM prædiorum", quæ rei nostræ adgregata sunt in diuersis speciebus", maxima pars passim ab INPROBIS" direpta est: Et quamuis, secundum iuris ordinem, ea quæ erepta sunt in quadruplum oportuerit postulari, Clementiæ tamen Nostræ moderationem secuti, decernimus, ex eo die, ex quo iussio nostra fuerit celebrata", cessantibus frustratoriis defensionibus, quibus in Exactorum personam refertur" commissa direptio, intra tres menses ea tantum, quæ constiterit per vasa", restitui. Quod si quispiam ingratus nostro beneficio solutionem distulerit in dupli pœna teneatur obnoxius. Quâ condicione eos quoque volumus adstringi, qui in fugam versi" esse dicuntur: vt, nisi intra constitutum tempus quæ sunt direpta reddantur, vt" ad modum dupli rei nostræ eorum prædia vindicentur. ¶ Officio quoque Iudicum diuersorum, si non Exactores & Compulsores", quorum direptio arguitur, repræsentauerint, tempore superius constituto, eadem pœna retinebit, ipsis aduersus fugientes actione seruata. ¶ Iudicum quoque segnitiam in hac parte grauissima multa feriendam esse censemus". Dat. XII. Kal. Decembr. Med. Theodoro. v. c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod Iust.* velut temporaria & historica.

" Procons. Africæ. Eidem Apollodoro *Proc. Africa* hoc ipso Anno *lex* 1. *infr. de Religione*; & *lex* 17. 18. *infr. de Paganis, sacrif. & templ.* & Anno prox. 420. *lex* 1. *infr. de superexactorib.* inscribuntur. Ad hunc eundem scribit Symmachus *lib.* 8. *ep.* 13. & *lib.* 9. *ep.* 4. & 48. quib. apertè indicat, eum Proconsulem Africæ fuisse.

" Vox isthæc hic stare non potest: An igitur reponenda vox, *præmiorum* vel *conditorum*? Placet vox *Prodigorum*, de quo mox.

" *Specierum* vox de Annonariis: vide *Gloss.*

" *Improbi* vox hîc in re propria: vide *Gloss.*

† *Iuris ordinem* vocat constitutionem veteris iuris.

" *Celebrata* iussio, id est, publicata, proposita.

" Id est, Exactoribus imputatur: & vt mox dicitur, eorum direptio arguitur.

" Ita omnes editiones: verum compellendæ litteræ sunt in vnam vocem, *peruasa*.

" Id est, se vertisse.

" Bis hæc vox hic repetita.

" De *Compulsoribus* his dixi ad *l.* 34. *infr. de annonâ & trib.*

" *Censemus*, id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

VSVRPATIONI specierum fiscalium, rei priuatæ Principis solutorum, pœnam *hâc lege* imponit Honorius Imp. A. D. 399. *specierum*, inquam, fiscalium, vt docent illa in *diuersis speciebus*, vt & quæ de Exactoribus & Compulsoribus *hâc l.* memorantur, & de *direptione*: quæ omninò de rebus mobilibus hîc agi ostendunt, non verò de *prædiis*: Quare menda *initio legis* insidere videatur; *Omnium prædiorum, quæ rei nostræ adgregata sunt in diuersis speciebus, maxima pars passim ab improbis direpta est.* Verùm nil mutandum, *QVÆ rei nostræ adgregata sunt.* Id est, ea quæ &c. Et sic constat rectè sensus. *Species* porrò *hâc l.* sunt annonæ fiscales; Species annonariæ, Cellarienses: de qua voce v. *Gloss.* Est itaque hæc *lex* de vsurpatione specierum fiscalium seu annonariarum specierum: & quidem per Africam (inscribitur enim Africæ Proconsuli hæc *lex*) scilicet cùm Honorius annonarij commeatus vrbici Romam subuehendi eniam curam hâc tempestate gereret, deprehendit is maximam specierum annonariarum seu prodigarum partem direptam: Quare huic rei consulere in animum induxit suum *hâc l.* A quo ipso animo est, quod ad eundem Apollodorum (cui hæc *lex* inscribitur) Symmachus. *lib.* 9. *ep.* 14. scribebat, de communis patriæ victu celeriter Romam mouendo, deque angustiis conditorum: cum rogans, *vt annonarios vrgeri iuberet paratus.* ¶ Igitur" Honorius, remissa Quadrupli pœna, quæ iure imponi his vsurpatoribus specierum fiscalium seu prodigarum potuisset: & verò *secundùm iuris ordinem*, vt *hâc l.* dicitur, quæ pariter imponitur in sp. *l.* 10. *supr.* pro Clementiâ suâ, intra tres menses direptas species restituere iubet, citra vllam aliam pœnam: Dupli alioquin pœnâ his imposita, nisi inquam intra hoc trimestre eas restituerint. Cæterùm ipsosmet fermè Exactores & Compulsores, has species vsurpasse indicat *hac lex*; nonnullósque ex his in fugam sese ideò vertisse, cùm viderent huius rei inquisitionem fieri: Quare & ipsis Iudicum seu Rectorum prouinciarum Officialibus, imò & Iudicibus pœnam minatur *hâc ipsâ lege* Honorius, nisi hos Exactores & Compulsores, quorum direptio arguebatur, repræsentarent. Et quidem Officialibus, eandem Dupli pœnam: *Seruata ipsis aduersus fugientes actione.* Quod postremum notandum: nam & exemplum continet *Regressus* aduersus alium: & nominatim ob pœnam depensam. Quod singulare aduersus ius commune. De *Compulsoribus* porrò his plenè dicam ad *l.* 34. *infr. de annonâ & tributis.* In antecessum de his notãdum, hoc ipso Anno alteram de his Honorij constitutioné extare, putà *l.* 15 *inf. de exaction.* vt & Anno prox. *l.* 3. *supr. de concuss. Aduoc.* quæ & ipsa ad Africam pertinet.

¶ 1. *De* SVSCEPTORIBVS *creandis.* 2. *deque pabulis & sumptibus* FAMILIIS *ministrandis.* 3. *de* HIRENARCHA & OPTIONE.

XVII. * Impp. Honorius & THEOD. AA. Patricio'' Com. R. P.

SVPER creandis Susceptoribus'', dispositionem Tuæ Sublimitatis firmam esse præcipimus, periculo Procuratorum rei dominicæ: ita vt omni ambitione'' cessante, quæ statuta sunt, quæque antiquâ consuetudine commendantur, in pabulis'' vel sumptu familiæ ministrando, intemerata permaneant: Super Hirenarcho'' & Optione'' omnia'' antiquâ consuetudine obseruanda, Dat. III. Kal. Ian. Constantinop. Theod. A. IX. & Constantio II.'' Coss. [420.]

NOTÆ.

* *L. super creandis* 9. *C. Iust. eod. tit.* Fugitiua verò est hæc *lex* ab hoc *titulo*, pariter vt in *Cod. Iust.*
'' *Patricius* Comes R. P. sub Theodos. Iun. vid. *Prosopogr.*
'' *Dispositio*, vid. *Gloss.*
'' Inuersa hæc *Cod. Iust. super creandis susceptoribus periculo Procuratorum rei dominicæ, dispositionem* &c.
'' *Ambitio* est, ambitus gratia.
'' *Pabulis*, id est, capito animalis.
'' *Irenarcha*, God. Iust.
'' *Optio* est qui annonas militares exigebat à susceptore: dixi plenè ad *tit. de erogat. mil. ann.*
'' ✕ *Omnis.*
'' ✕. *III.* vt *Cod. Iust.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. hæc constitutio est: cuius in *Codicem* quoque *Iustinianeum* relatæ, tam vagum & incertum argumentum est, vt id definiri liquidò non posse videatur: quandoquidem relatiua ea fermè est, tùm ad dispositionem Patricij Comitis R. P. cui *hæc lex* inscribitur; tùm ad antiquam consuetudinem: Sed & quomodo hæc *lex* huic *titulo* propriè conueniat, ægrè dispici potest; nisi quod in ea agi videmus, de *Procuratore rei Dominicæ.* Neque enim Susceptores, propriè ad hunc *Titulum* faciunt: Hirenarcha verò & Optio, de quibus posterna *huius l.* parte agitur, nullo modo. Tandem obscurum admodum est *hâc l.* id quod de *Familiis* deque *pabulis* vel *sumptu Familiæ* ministrando additur, Itaque diuinationis negotium hîc videatur.

§ Mihi mens ea, dispositionem & prouidentiam *huius l.* omnem pertinere ad REM MILITAREM, & Milites in Oriente, Persis, vel etiam aliter pacem publicam infestantibus, oppositos. Quibus vtrisque oppositus Miles, & Familiæ, & Hirenarchæ fuere. Denique, vt verbo dicam, pertinet *hæc lex* ad militarem annonam, atque adeò melius ea relata fuisset in *titul. de Erogatione militaris annonæ* 4. Nempe Optio (quod Alciatus hîc ignorauit) de quo hîc agitur, militaris annonæ erogator dicebatur: cuius præterea mentio fit *l. 1. & 24. supr. de erogat. mil. ann.* de quo plenè dixi *ad d. l. 1.* Secundò *Hirenarcha* erat, cui pacis publicæ tuendæ cura commissa erat: de quo est peculiaris titulus *infr. de Hirenarchis, lib.* 12. Tertiò; Quare & Susceptor, de quo *hac l.* agitur, est susceptor militaris annonæ, de quo multis *legib. tit. de erog. mil. ann. & tit. de susceptorib. infr.* A quo familiis militaribus, (de quibus mox) pabula & sumptus præbebantur, vt hæc *lex* docet. Quartò Eodem pertinent & *Familiæ* de quibus *h. l.* agitur; & *l.* 17. 28. 31. *sup. de erogat. mil. an.* & *l. 1. sup. de excoct. & transl.* Scilicet familias has ad rem militarem pertinuisse exinde primò liquet, quod de his ex professo agitur *dictis duobus titulis, de erog. mil. ann. & tit. de excoct. & translatione annonarum*: Secundò ex *hâc ipsâ* quæ tota est de re & annonâ militari: seu vt *hac lege* dicitur, *de pabulis & sumptu ministrando*; vbi *pabulum* est quod aliàs *capitum* animalis dicitur; *sumptus* verò hominis. Tertiò, & multò magis id ex omnibus dictis *legibus* liquet: nam & hi generali *militum* appellatione promiscuè comprehenduntur, *d. l.* 17. 28. & specialiter militibus iunguntur, *d. l.* 17. itémque Numeris (militaribus scil.) *d. l.* 28. Quartò eædem *leges* ostendunt militares annonas his familiis præstitas, seu annonas & capitum, putà *d. l.* 17. 28. 31. & *l. 1.* Nonnullas porrò earum familiarum per Orientem, alias per Ægyptum constitisse docet, *d. l.* 17. 28. 31. vt & per Occidentem, *d. l. infr. supr. de excoct.* Quare familiæ videri possint fuisse milites, qui suspectis locis habebantur: Ideòque à Numeris, vti dixi, separantur, mediique collocantur inter Numeros & impedimenta, *d. l.* 28. Verùm hoc ipso argumento, nempè quod medij inter Numeros & impedimenta collocantur, inducor vt credam, fuisse milites nondum in Numeros relatos, qui in castris habebantur nondum sub signis: de quibus videnda *lex* 9. *supr. de desertoribus.* Denique Tyrones, de quibus *suo tit. supr.* adcrescentes qui matriculis attinebantur: de quibus *lit.* 1. *supr. de re militari*: *l. vn. supr. de Classicis*: Scilicet, vt milites iusti in *Numeros* diuisi, ita Tyrones in *familias.* Ac licet in Numeros relati non essent, his tamen (tyronum) familiis ex re priuatâ Principis, (vt ex inscriptione *legis* & Procuratorum Rei Dominicæ appellatione colligitur) pabula & sumptus data: quod hæc *lex*, & cæteræ docent: vt Adcrescentibus data è fisco docet *lex* 11. *supr. de re militari*: vbi vide quæ dixi. Nempè statim vt gerendis armis idonei facti fuissent. De iisdem accipiendus quoque locus incerti Auctoris, qui subditus est *Notitiæ Imperij cap.* 5. Iidem dicuntur *Supernumerarij* Vegetio, *lib.* 2. *c.* 19. & *lib.* 3. *cap.* 18. Et verò vt ad horum annonas redeam,

deam, *hac leg.* id à Theodosio Iun. cauetur, vt pabula sumptúsque his *Familiis* à Susceptoribus scil. ministrentur, quæ statuta sunt, quæque antiqua consuetudine commendantur, omni ambitione cessante; sic vt nulli præter veterem modum quid præbeatur: Et retrò, ita vt his permaneant memorata quæ antiqua consuetudine præbebantur.

¶ Quæ cùm ita sint, apparet iam quàm malè hæc *lex* sub hoc *tit. de Iure fisci*, vtroque *Codice*, collata fuerit: Apparet, quàm malè hactenus à *Codicis Iustinianei* Interpretibus omnibus accepta fuerit, etiam à *Cuiacio*: qui putabant agi de *Familia domestica*, seu *Principis*. Et hæc quidē in genere dicta sint de *familiis, Hirenarchis, Optionibus, & Susceptoribus.*

¶ Nunc de Secunda *huius leg.* sententia. *Susceptores* igitur periculo Procuratorum rei Dominicæ creari nunc iubet Imp. idest *Procuratorum Rei priuata*, qui sub Comite R. P. (vt *hac* quoque *lex* docet) per singulas prouincias fuêre: de quibus vid. Notitiam *sub Comite R. P.* quæ septem fermè post *hanc leg.* annis scripta fuit. De quibus, vt & de Comite R. P. non est hîc locus plura dicendi. Et in hoc quidem Theodosius dispositionem Patricij Comitis R. P. firmam esse iubet. Id scil. cùm aliter hactenus obseruaretur, seu alia consuetudo seruaretur, ita disposuerat Patricius: Et sic contra consuetudinem.

¶ Atenim, quæ Tertia iam *huius leg.* sententia est, in Irenarcha & Optione *creandis* (nam ita *hanc leg.* accipio) antiquam consuetudinem obseruari iubet Theodosius Iun. *hac l.* Quænam verò illa? non ea quæ continetur *l. vn. C. de Irenarchis*, quæ sanè Triboniani mentem, non Theodosij continet; verùm ea, vt puto, de qua *l. vn. infr. de Irenarchis, & l. vlt. infr. de patrocin. vic. & l. 21. sup. de diuers. offic.* Nempè vt Præfecti Prætorio cura locupletioribus Ex-Vicariis id muneris imponatur; certo casu & loco, manu Principis: de quo ad *d. l. vn.* & ad *d. l. 21.* In *Optione* denique creando, antiquam consuetudinem obseruari iubet Imp. *hac leg.* Ergo in creatione, consuetudinem quandoque seruari voluit Imp. quandoque non: sic vt noua dispositio sæpè probabilis sit. Quare errant Interpretes hîc, qui absolutè ex hoc *textu* efficiunt, electorem Officialium debere fieri secundùm ordinem consuetum.

¶ Et hæc quidem ad *hanc leg.* de meo peculio dicta sufficiant. Neque enim videre mihi adhuc contigit, quæ inter alios ad *hanc leg.* scripsisse dicitur Lorens Ramirez de Prado *in Tessera Legum.*

DE DOMIBVS AD REM PRIVATAM PERTINENTIBVS, DISTRAHENDIS, VEL PRÆTORIIS IVDICVM RESERVANDIS.

TITVLVS II.

" Mansionibus, *l. 1. hoc tit.*

1. * Imppp. Valens, Gratianus & Valentinianus AAA." Com. Largitionum."

RATIONALES", vel Ordinarij, Iudices, earum domorum, quas Procuratorum" nequitia, & Rationalium" negligentia, labi patitur in ruinas, instituant auctionem, hastis habitis, ex" licitatione currente: Sanè si quæ sunt per varias prouincias huiuscemodi domus, quales esse in Augustensi Suitranea" ciuitate suggeritur, vel aliis in locis, præstantes, & priuatis vsibus ampliores, vt" seruari forsitan oportebit, Iudicum mansionibus" deputandas, prouincialium, & eorum" cura reficiendas. Dat. VII. Kalend. Octobr. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à Cod. *Iustinianeo*, velut temporalis & Historica.

" Intercedit hic nomen *Comitis Largitionum*. Intelligendus autem hic est Comes Largitionum priuatarum, qui sub dispositione Illustris Comitis rerum priuatarum erat, & cuius mentio fit in *Notitia imperij* sub *dispositione Comitis R. P.* qui scil. per vnam integram diœcesim Comes Largitionum erat, cuiusmodi fuit Comes Licianorum & Galliarum: de quibus *l. vn. supr. de Consularib. & Præsidibus.*

" *Rationales* rei priuatæ.

" *Procuratores*: de his *infr. suo tit. 4. de Actorib. & procurator. & cond. rei priu.*

" *Ex*: quanquam & vox, *ex*, defendi quoque possit.

" Rationales. " D: hac ciuitate mox.
" ж. *Adseruari*, vel *conseruari*. Errore vt quidam putant nato hâc nota; vid. quid apud Magnonem valet particula, *cum*; quam librarij pro *vt* malè acceperint. Quem notatum errorem non admitto in *l. 28. infr. de Episcopis*: Nisi totum hunc locum ita constituamus, *vt adseruari forsitan oporteat, Iudicum mansionibus deputandas pronunciamus, & eorum.* &c.
" *Pratorius*, vt habet Rubrica *huius tituli*; de quo ad *l.4. sup. de off. Rector. prou. Pratoria* sunt iudicum mansiones.
" Iudicum.

---

11. * Impp. Arcadius & HONORIVS AA. Firmino Com. S. L."

NE domus ad nostrum patrimonium pertinentes, quæ sunt in diuersis Vrbibus, ex neglegentiâ" nostro Ærario adferant detrimentum, omnes licitatione habitâ volumus venundari: Palatinos" autem fide probatos ire" præcipimus: Ordinarios quoque Iudices Tua Sublimitas admonebit, vt certa pretiorum fides, & domorum sit iusta in auctione taxatio. Dat. Kal. Nouembr. Mediol. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iustin.* Fortè cum *hâc* coniungenda *lex 22 inf. de petit.*
" Ita quoque habet inscriptio *l. vlt. inf. de conlat. fundor. patrimonial.* hoc ipso Anno, mense Maio: Ita quoque *l. 1. Cod. Iust. de location. fundor. fiscal.* &c. At enim hoc ipso Anno, inscriptio *l 22. inf. de petitionibus* habet *Firmino Com. R.P.* quæ fortè cum hâc coniungenda est: & Anno proximo 399 *l. 25. inf. de Susceptoribus.* Vtraque data Mediolani pariter vt hæc.
" Ita & *sup. l. 1.*
" D: his *Palatinis* agitur *d.l. 22.* & peculiari *titulo 30. suprà, lib. 6.*
" *Ire*, id est proficisci ad loca: *v. Gloss.*

COMMENTARIVS.

DOMVS ad priuatum Principum patrimonium per varias prouincias in diuersis Vrbibus seu Ciuitatibus fuerunt: Harum & quidem reparandarum, cura pertinebat ad Procuratores & Rationales: quod disertè docet *lex 1. h. tit.* A quibus diuersa fuerunt *Palatia*, quæ & ipsa non tantùm in Vrbe Româ, vel Constantinopoli fuêre, vel etiam Daphne propè Antiochiam (de quibus *l. 3. inf. de bon. vacantib: l. 2. inf. de paganis: l. 47. inf. de operib. publ. l. 2. inf. de Aquaductu*) Verùm per diuersas ciuitates: de quibus *l. 1. & 2. tit sup. Ne quis in Palatiis maneat*: & *l. 35. inf. de operibus publ.* Horum Palatiorum reparatio ad curam Rectorum prouinciarum pertinebat, quod docet *d. l. 1. sup. ne quis in palatiis maneat*: & *d. l. 35. inf. de operibus publicis.* Atenim aliarum *Domorum* ad priuatum Principis Patrimonium pertinentium reparatio ad Procuratores & Rationales pertinebat: Vtrorumque nequitiæ & negligentiæ in reparandis iis, variis subindè constitutionibus occursum fuit, ne alioquin Ærario damnum seu detrimentum inde inferretur. Illorum, Iudicum inquam, circa palatia; *d. l. 1. & d. l. 35.* Horum verò, circa Domos alias. Et *his* quidem *duab. legibus*, quarum prior est Gratiani Imperatoris, altera Honorij: prior, inquam, Gratiani, vt colligitur ex mentione ciuitatis *Augustensis Suitranea*: Si modò ea est illa *Augustensis*, quæ in Mauritaniâ Cæsariensi memoratur in *Notitiâ Imperij.* Quid verò est *Suitranea*? *An Subritana*, vel *Subratana*? An *Subritana*, *Suburgitana*? An *Suetriana*, *Sufaritana*? Fortè *Suffetanea*. Neque enim hic admitto *Suedraneam* quæ in Isauria vel Pamphylia: Non *Suffetanam*, Non *Sutrinam*, *Iulia Sutrina*, quæ *Colonia*: An *Zeugitana*, de qua vid. *Itiner. Aethici*, *p. 90.* Ergo huiusmodi Domos, quia in ruinas labebetur, vterque Gratianus, & Honorius, hastis habitis, licitatione habitâ, vendi eas voluêre: & posterior quidem indistinctè omnes, ne lapsæ scil. ærario damnum adferrent: & quidem *Palatinis*, id est, Officialibus rerum priuatarum ad id faciendum missis, & Rectoribus prouinciarum curâ eâ indictâ, vt iusto pretio, licitatione habitâ, hastisque decursis venderentur: Prior verò non omnes; præstantes enim domos, & priuatis ampliores, Iudicum *mansionibus* deputari voluit, id est Prætoriis Iudicum, vt vel *Rubrica tituli* id explicat: Sic vt eæ deinceps prouincialium & Iudicum curâ sepentur, citra sumptum aliquem Ærarij Principis, scilicet *Pratoriâ* Iudicum prouincialium, earum cura refici oportuit, quod hæc *lex* docet. Quemadmodum & componi seu instrui: *l. 3. sup. de off. Iudicum omnium.* De Prætoriorum alioquin reparatione in commune: vide & Arcadij constitutionem ante biennium *l. 35. inf. de operibus public.*

§ Cæterùm etsi *leges* has Tribonianus à *Cod. Inst.* abesse voluerit, velut temporarias & historicas, multa tamen in Praxi ex iis educi possunt, de Cautelis aduersus ruinas *domorum publicarum*: 2. De earum *Reparatione*: 3. *Licitatione*: 4. vel etiam in alios vsus *Mutatione*.

DE

DE LOCATIONE FVNDORVM IVRIS EMPHYTEVTICI, ET REIP. ET TEMPLORVM.

TITVLVS II.

XI. COD. IVST. LXXI.

De Locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium, siue Templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ. Committendus est cum hoc titulo, *titulus* 19. *lib.* 11. *de conlatione fundorum patrimonialium vel Emphyteuticorum & rei priuatæ.*

PARATITLON.

I. DE EMPHYTEVTICIS fundis præter *Rubricam & l.7. seu vlt. huius tit.* sunt insuper *hoc Codice* leges sequentes, *lex* 19. *inf. de exactionibus*, *lex* 2.9.17. *inf. de extraordin. mun. l.* 3.4. *inf. de conlat. fundor. patrim. vel Emphyteuticorum: l.*4. *inf. de ann. & trib. l.*14. *inf. de indulg. debitor. l.*3. *supr. de administr. tutor. l.*5. *inf. de Censitoribus: l.*3. *sup. ad SC. Claudianum: l. vn. supr. communi diuid. l.*1. *inf. de itinere muniendo: l.*54. *inf. de hæreticis.*

Dicuntur Emphyteutici iuris fundi, *Rubr. & l.*7. *seu vlt. h. t. l.*17. *inf. de extraord. munerib.* Possessiones Emphyteutici iuris, *l.*3. *sup. de admin. tutor.* Emphyteutici fundi, *Rubr. tit. inf. de conlat. fund. emphyt. & l.*9.17. *inf. de extraord. muner. d. l.*19. *de exactionibus*, Emphyteutica prædia. *l. vlt. inf. de conlat. fundorum emphyt. l.*14. *inf. de indulg. debit.* Emphyteutica rei priuatæ (nam ita repono) *prædia l.*14. *inf. de indulgentiis debitorum*, Emphyteuticarij fundi, *l.*2. *inf. de extraord. mun. & d. l. vn. suprà, communi diuidundo*: emphyteuticaria prædia, *l.*3. *sup. ad SC. Claudianum.* Ab his possessores emphyteuticarij, *l.*3. *inf. de conlat. fund. l.*1. *inf. de itinere muniendo:* & absolutè emphyteuticarij, *l.*3. *inf. de annona & tribut. l.*54. *inf. de hæreticis:* possessores iuris Emphyteutici, *l.*5. *de censitoribus*: vbi & *Domini* vocantur, pariter vt *l. vnic. commun. diuid.* connumerantur rebus priuati iuris, *l.*4. *sup de ann. & trib.*

II. Distinguntur à patrimonialibus, *d. l. vn. communi diuid. l.*3. *ad SC. Claudianum*: *l.*2.9.17. *inf. de extraodinar. l.*4. *inf. de conlat. fund. patrim. l.*4. *inf. de Annonâ tribut.* Imò & à priuatis rebus fundisque ita propriè dictis, Principis scil. *d. l.*3. *ad SC. Claudianum, d. l.*19. *de exactionibus*: & *d. l.*4. *de conlat. fund. patrimonial.* Denique à prædiis venerabilis substantiæ, *l.*54. *inf. de hæreticis.* Et tamen fuerunt hi Principis: vndè disertè Augustinus *contra literas Petiliani* possessionem Emphyteuticam, idem mox interpretatur fundum Imperatorum: *cùm emisset possessionem, & hoc Emphyteuticam non dubitauit, in fundo Catholicorum Imperatorum, &c.* 80. *fermè animas rebaptizando submergere.* Hi per diuersas prouincias fuêre, veluti in Sardiniâ, *l.*1. *sup. communi diuid.* per Æmiliam & Liguriam, *l.*2. *inf. de extraordin.* per Italiam & Vrbicarias Regiones, *l.*9. (*&* 12.) *&* 14. *inf. de extraordin.* per Africam, *d. l.*9. *& l.*19. *d. exactionib. & l.*1. *inf. de itin. mun. l.*54. *inf. de hæreticis.* per Byzacenam, *l.*3. *inf. de conlat. fund. patrimonial.* His adscripti erant serui quidam, seu mancipia: *l. vn. supr. commun. diuid. & l.*3. *sup. ad SC.tum Claudianum.* Locabantur, *l. vlt. h. t. & l.*5. *infr. de Censitorib.* certâ pensione, *d. l. vlt. & l.*17. *de extraordinariis*: qui & Canon dicitur, *d. l.*19. *de exactionibus* (vnde Canonica & consueta: *l.*2. *infr. de extraord.*) Idque in annonaria partim pensitatione, *l.*3. *inf. de conlat. fundor. patrimon.* partim auro, *d. l.*3. ob quam non solutam pensionem, Commissi vitium seu offensam incurrebant, *l.*3. *sup. de administr. tutor.* Et quidem iis locabantur qui priuati iuris quippiam possidebant; cuius substantia illa sustentaret, *d. l.*4. *inf. de annonâ & trib.* Quare & cùm locandæ essent huiusmodi possessiones, facultates conductoris potissimùm subsignabantur, discutiebantur, *l.*5. *inf. de censitoribus.* Idque perpetuo iure, *l. vlt. inf. de conlat. fund. patrim.* Hinc conductores patrimonij sui, & iure perpetuo possidentes, id est, Emphyteuticarij distinguuntur, *l.*12. *inf. de extraordin.* Ius perpetuum Emphy-

 teuticum

teuticum & patrimoniale, *Nouella* Valentiniani 8. *de præſcriptionibus 30. ann.* Diſtinguuntur & à rebus Reipublicæ, *Rubr. huius tit.* & *d. leg. 1. ad SC. Claudianum.* Immunia verò regulariter erant ſingulari priuilegio ab omnibus extraordinariis oneribus *l. 2. 9. 17. inf. de extraordin. muneribus: l. 1. inf. de Itin. mun.* nempè vt ita horum fundorum vires ſeruarentur, *d. l. 9.* ſeu cogendarum intuitu penſionum, *d. l. 17.* Quandoque tamen augmenti & ſuperindicti mediam penſionem ſoluere cogebantur, *l. vlt. inf. de conlat. fundi patrim.* Sed & ſicuti cæteri prouinciales obſequium ſuum muniendis itineribus impendere tenebantur, *dict. leg. inf. de itin. muniendo.* Tandem ad peræquationem earum penſionum faciendam, aliquando Peræquator ſeu Inſpector Generalis mittebatur: *l. vlt. h. tit. & l. 5. inf. de Cenſitoribus.*

III. De PATRIMONIALIBVS fundis ſeu prædiis eſt *Rubrica & lex 1. 2. vlt. inf. de conlat. fundi patrimon. l. 1. 2. 9. 17. de extraordinar. l. 3. ſupr. de SCO. Claudiano l. vn. ſup. comm. diuid.* vndè patrimonialis poſſeſſor, *l. 4. ſup. de annonâ & tributis l. 16. inf. de indulgentiis debit. lex 32. inf. de petitionibus* fundi ad patrimonium Principis pertinentes *l. 20. de extraordin.* Separantur ab Emphyteuticis, *l. vn. ſup. communi diuid. l. 3. ad SC. Claudianum: l. 2. 9. 17. inf. de extraordinar. l. vlt. inf. de conlat. fundi patrimon. l. 4. inf. de annonâ & tributis.* Item à rei priuatæ, *Rubr. inf. de conlat. fundi patrim.* His quoque ſerui Originarij adſcripti erant, *d. l. 3. ad SC. Claudianum, & l. vn. Communi diuid.* Horum poſſeſſores & auri ſpeciem & frumenti modum ſoluebant, *l. 1. inf. de extraordinar.* Sed *Canonica* tantùm & *Conſueta*: nam ab extraordinariis muneribus pariter immunes erant, *d. l. 1. 2. 9. 17. 20. inf. de extraordinariis.* Hi vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, *l. 20. inf. de extraordinariis, & l. vlt. inf. de conlat. fundorum patrimonialium.* Quandoque plures patrimonialem fundum poſſidebant, *lex 1. infrà de conlat. fundorum patrimonialium.*

IV. De REI PRIVATÆ fundis eſt *Rubrica* & *l. vlt. inf. de conlat. fundor. patrim. l. 3. ad SC. Claudianum.* Diſtinguuntur ab Emphyteuticariis & fundis patrim. *d. Rubr. & l. 3. ad SC. Claudianum: l. 2. inf. de conlat. fundor. patrim.* Et his ſerui quidam adſcripti erant, *d. l. 3. ad SC.tum Claudianum.* Hi vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, *d. l. vn. inf. de conlat. fundor. patrim.*

V. De PERPETVARIIS fundis ſunt *l. 14. ſup. de Tyronib. l. 12. 13. 20. inf. de extraordinar. l. vlt. inf. de conlat. fund. patrimon. l. 10. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* Dicuntur fundi perpetui iuris, *d. l. 10. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* fundi perpetuarij rei priuatæ, *l. 14. ſup. de Tyron.* Prædia iure perpetuo conſignata, *l. 13. inf. de extraordinar.* Fundi ad patrimonium pertinentes, qui perpetuo iure tenentur, *l. 20. infr. de extraordin.* Poſſeſſores dicuntur iure perpetuo poſſidentes, *l. 12. inf. de extraordin.* retinentes, *l. vlt. inf. de conlat. fund. patrimonial.* Diſtinguuntur ab Actoribus & conductoribus patrimonij, *d. l. 12.* à conductionis titulo, *d. l. 20.* Ius perpetuum Emphyteuticum & patrimoniale ſeparantur, *Nouella* Valent. 8. *de preſcript. 30. annorum*: Perpetuarius, & perpetuarij conductores, *l. 13. 5. Cod. de Locat. præd. perpet. Nouel.* Valentini. cum Theodoſ. 23. *de tributo fiſcali*: Perpetuarium ius, *l. 1. Cod. de offic. Com. R. P.* Denique iidem hi erant cum Emphyteuticis, de quibus *ſuprà, cap. 1.* dixi ad *l. 12. inf. de extraordinar.* Hos præter annonarias functiones æſtimata perpetuò penſionum prærogatiua nectebat, *l. 13. inf. de extraordinar.* Denique prædiorum patrimonialium, emphyteuticorum, priuatæ rei adiunctum hoc fuit; *l. vlt. inf. de conlat. fund. patrim.* Atque adeò ab extraordinariis muneribus immunes erant, *l. 12. 13. 20. de extraordin.* Tanti verò hæc perpetuò iure fundorum patrimonialium tranſlatio viſa, vt à Rationalibus ea aliquando fieri non potuerit, verùm ab ordinariis Iudicibus, *d. l. 10. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* vbi dixi.

VI. De REIPVBLICÆ fundis eſt quoque hic *Titulus*, ac nominatim de iis *lex 1. 2. 5.* Reipublicæ fundi ſunt poſſeſſiones publicæ Ciuitatum, *l. 1.* ciuiles, *l. vlt. inf. de conlat. donat.* vndè *titulus in Codice, de conlatione fundorum ciuilium*, pro quo hic, *de locatione fundorum iuris Reipubl.* fundi ciuitatum, *l. 2.* aut loca huiuſmodi, *d. l. 2.* veluti ædificia, horti, areæ ædium publicarum, *l. 5. h. tit.* Saltus, *l. 2. hoc tit.* Reipublicæ loca, quæ aut includuntur mœnibus ciuitatum, aut pomœriis ſunt connexa, *l. 5. h. tit.* Quæ ciuitatum reparationi deſtinata erant, *l. 1. h. tit.* Hi locari ſolebant, quò pertinent tres illæ *huius tituli* leges, putà *lex 1. 2. 5.* Locabantur autem etiam perpetuâ conductione, *l. 5. h. tit.* A quo arcebantur Curiales, ex *l. 2. h. tit.* Et tamen ex *l. 5. h. tit.* etiam Municipes, Collegiati, Corporatique admittebantur, *d. l. 5.* Idque ſub certo canone, *d. l. 5.* Atque hæc *ὅσια χρήματα* erant, vt & ſequentia, *ἱερὰ χρήματα*.

VII. De fundis TEMPLORVM tandem eſt hic *Titulus*: & nominatim in eo *lex 4. 5. h. tit.* Item *lex 8. ſup. de iure fiſci*, *lex 24. 32. inf. de petitionibus, l. vlt. inf. de conlat. donatar. l. 41. inf. de operibus publ. lex 20. inf. de paganis.* Dicuntur ea, de iure Templorum *l. 4. 5. h. tit. l. 24. inf. de petitionibus*, in iure Templorum, *lex 8. ſupr. de iure fiſci*:

iuris

iuris Templorum, *l.32.inf.de petition.*& *l.vlt.inf.de conlat.donatar.l.41.inf.de operib.publ.* Loca quæ sacris error veterum deputauit, *l.20. inf. de paganis*: sacris epholiis vel sumptibus deputata, *d.l.20.* Erant autem vel ædificia,*l.41.inf.de operibus publ.* vel iuga, *l.vlt.inf.de conlat.donatar.*Hæcloca Templorum sub Christianis Imperatoribus,sacris Gentilium detracta, vel priuatis donata fuerunt, *l.5. hoc tit. & l.120.inf.de paganis l.24.32.inf.de petitionib. l.8.sup.de iure fisci: l.vlt.de collat.donat.*vel Ecclesiis,*d.l.20. inf.de paganis*: vel etiam vendita priuatis, *d.l.8.sup. de iure fisci*: vel denique rei priuatæ Principis incorporata, *d.l.8.& l.4. & 5.h.tit.* (ad vsus Reipublicæ veluti expensis militaribus, *l.19.inf.de paganis*.) Ea publicè locata,de qua locatione agitur *l.4.& 5.h.tit.*

¶ *De* Pvblicis *possessionibus, ciuitatibus restituendis, iisdémque locandis: Iuliani Imp.lex.*

I. * Imp. Ivlianvs A. Secundo P.P." Post alia.

Possessiones publicas" Cinitatibus iubemus restitui: ita vt iustis æstimationibus locentur, quò cunctarum possit ciuitatum" reparatio" procurari. PP. Id." Mar.Constantinop. Mamertino & Neuitta Coss. [362.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.*velut temporaria. Quænam verò *leges* huic iungendæ videantur, mox dicam; vt & qui Scriptores de *hâc l.*senserint.

" *Secundus* P.P. Orientis sub Iuliano Imp.V.de eo *Prosopogr.*

" Rerumpublicarum.

" Imò & festiuitatum celebritas.

" *III.Id.Mar.* dictis quatuor *legibus*, quæ *huic* fortè coniungendæ sunt.

COMMENTARIVS.

Ivliani Imp.Apostatæ est hæc *lex*: quæ pars est prolixioris Iulianeæ constitutionis, vt docent vel illa verba in Inscriptione, *Post alia.* Et vt mihi quidem videtur, illius constitutionis, vndè desumptæ sunt pariter *lex 10.inf.de extraordinariis*: *l.1.de protostasia*: *l.5. infr. de Decurionibus*: *lex 4. inf. de lustrali collat.* Imò & *lex 2.Cod.de diuersis prædiis*,quæ huic argumento maximè conuenit; quæ proindè omines *huic* coassandæ videntur, emendato tantùm huiusce *legis* die.

¶ Ea Constitutione Iulianus consultom iuit Ciuitatum & Curiatum nominatim, in quibus nerui ciuitatum consistebant, commodis; quibus enixè & aliàs fauit, vt ex aliis *legibus & epistolis* eius discimus; abrogatis quamplurimis quæ sub Christianis Imperatoribus in eorum dispendium inuecta videbantur. ¶Hâc igitur *lege* Iulianus Tria circa possessiones ciuitatum(quæ & *prædia ciuilia*) constituit. Primò Rebus publ. seu *Ciuitatibus*, *possessiones publicas*, id est fundos suos (de quibus Ciuitatum fundis est prætereà *hoc titulo lex* 2. & 5.) restitui, atque inde (quod secundum est) *iustis æstimationibus* pensionibus *locari* iubet: Restitui, inquam, vtpote quæ à superioribus Imperatoribus Christianis, Constantino M. scil. & Constantio, ciuitatibus detractæ seu ademptæ fuerant: Proculdubio eodem exemplo, quo & loca Templorum quæ vicina, (ὅσια inquam,& ἱερὰ χρήματα)de quibus posteà: nempè quod festiuitatibus publicis & Gentilitiis procurandis fermè seruirent. At enim, vt dixi, restitui eas nunc iubet Iulianus, in dicto & hâc quoque parte *Chi & Kappa* odio, in Christum, inquam, Constantinum & Constantium. Et ita quidem (quod Tertium *h.l.* quique finis notandus est) *restitui* iubet Iulianus, vt locatarum possessionum reditus, ciuitatum *reparationi* seu operibus publicis deinceps inseruirent.

¶ De hâc verò possessionum & vectigalium restitutione à Iuliano ciuitatibus factâ fidem quoque faciunt, simul & gratulantur Gentiles Scriptores, Amm.Marcellinus *lib.25.p.215.*quique adeò hanc constitutionem intellexit: *Liberalitatis*, inquit, *eius testimonia plurima sunt & verissima: Inter quæ* Vectigalia Civitatibvs Restitvta *cum* Fvndis: *absque his, quos velut iure vendidère præterita Potestates.* Meminit & Libanius *προσφωνητικῷ ad Iulianum, p.182.* Vbi inter cætera Iuliani decora, iustitiæque eius testimonia memorat,restitutas ciuitatibus priscas iustásque possessiones. ὅς ἔτι μὲν καὶ τὸ τῶν πόλεων ἐπανορθῶσαι τὴν πενίαν, ἐξεληλαμένας ἀρχαίων τε καὶ δικαίων κτημάτων. ὁ τοὺς μὲν ἰδίους οἴκους μεγάλους ἐποίησε τοῖς δὲ κοινοῖς ἐνέχθην ἀμορφίαν. Idémque proculdubio Libanius *ad Gaianum 3.Phœnica Rectorem epist.736.* De Heteuliano Hermogenis filio quem Tyrij domo suâ sibi à patre relictâ priuabant, κελεύει δὲ, ὡς ἴσμεν ὁ βασιλεὺς τὰς μὲν πόλεις τὰ αὑτῶν κομίζεσθαι, τὰ δὲ ἐκείνων δοῦλα μένειν. Eodémque pertinet, è superioribus quas dixi,legibus, *lex 2.Cod.Iust.de diuersis prædiis*, quæ vt dixi, *huic* coassanda videtur; *Pamphylia*, inquit,*etiam* Civitatas *& quæcunque alia, quidquid sibi adquirunt, id firmiter habeant.* Vbi,nisi Iulianus scripserat,*adquisierant*, idem de fundis quos ciuitates deinceps adquirerent, ac de quæsitis iam olim,constituerit. Vbi interim generalis *Amortizatio* ciuitatibus indulta notanda venit. Meminit tandem *huius l.* & restitutionis, déque eâ quæritur Sozomenus quoque, *lib.5. histor. Eccl.c.5.* vbi ait, Iulianum, ea, quæ Clerici & Sanctimoniales ex vectigalibus ciuitatum secundum Constantini *legem* accèperant, restitui iussisse; confectis super eâ

re

re Breuibus à Patribus (Ciuitatum scil.) Μέχρι τε παρθένων καὶ χηρῶν τὰς δι' ἔνδειαν ἐν τοῖς κλήροις τεταγμένας εἰσπραχθῆναι προσέταξεν ἃ πρὶν παρὰ τοῦ δημοσίου ἐκομίσαντο: ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχῆ κλήροις, καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὃς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκε Ιουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος. ὠμοτάτην δὲ καὶ χαλεπωτάτην ταύτην γενέσθαι φασὶ τὴν εἴσπραξιν μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τότε παρὰ τῶν Πατέρων γενόμενα γραμματεῖα τοῖς εἰσπραχθεῖσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀναδόσεως, ὧν εἰλήφεσαν κατὰ τὸν Κωνσταντίνου νόμον. Qui locus ita vertendus fuit: *Sed & vsque ad Virgines & Viduas, quæ in Clerum adscriptæ ob paupertatem fuerant, exigi iussit ea quæ antea è publico acceperant. Quo tempore quippe Constantinus res Ecclesiasticas ordinauit, ex cuiusque* CIVITATIS VECTIGALIBVS, *quæ ad instructum rerum necessariarum sufficerent, omnibus vbique Clericis distribuerat, idque lege sanxerat, quomodo & nunc obtinet, ex quo Iulianus obiit, firmiterque obseruatur. Acerbissimam verò & molestissimam hanc fuisse aiunt exactionem: Id verò testantur & Breues à Patribus tùm confecti aduersus exigendos, quibus continebatur modus eorum quæ secundum Constantini legem accepta restituenda veniebant.* Hic huius loci sensus est, qui eo quoque insignis est, quod de *Patribus* agit, qui & aliàs *Patres Ciuitatum* dicebantur, (qui & iidem cum *Curatoribus*) quorum multa mentio occurrit in posteriorum Imperatorum constitutionibus: veluti Leonis, *l.3. Cod. de his qui sponte munera*: Zenonis, *l. vn. Cod. de ratiocinis operum publicorum, & de Patribus ciuitatum*: Iustiniani, tùm in *Codice*, tùm in *Nouellis* sæpè: Qui qoidem *Patres* vt ex illis *legibus & locis* constat, pecuniæ publicæ, operúmque publicorum discussores erant, & ratiocinia operum publicorum conficiebant, vt exertè ostendit, *d. lex vn. de ratiocinis*: Quod quidem *huic l.* apprimè conuenit, quâ ciuitatum reparationi (& sic operibus publicis) possessiones publicas reddi, eumque in vsum destinari debere constituitur: vt proinde Sozomenus ex sui æui vsu appellatione rem hanc perfectè expresserit. Ergo hæc Iuliani *lex* pertinet ad possessionum publicatum & vectigalium restitutionem, quæ antea à Constantino M. & Constantio donatæ, & quidem inter alios Clericis, fuerant: in gratiam videl. Ciuitatum, quibus Iulianus totâ constitutione, vnde *hac lex* desumpta est, variis rationibus consultum voluit. Et sic hâc quoque deinceps lege *Annales Ecclesiastici*, & quidem sub *Iuliano*, augeri poterunt. 2. Eodem verò exemplo finéque Iulianus Prætoria Iudicum domósque Iudiciarias publico iuri atque vsui vindicari voluit, *l. 8. inf. de operibus publicis*. 3. Eodémque pertinet eiusdem *lex 9. eod. tit. de oper. publ.* De Ergasteriis publicis, quæ ad ius ciuitatis pertinent. 4. Vt & eiusdem *lex 1. Cod. de diu. prædiis*, quâ iubet, pro ædibus quas nonnulli in solo Reipubl. extruxerant, pensionem præstare. Denique eodem spectat & *& d. l. 2. d. tit. Cod. de diu. præd.* quam *huic* iungendam videri dixi.

Ex his iam videmus, quam enixè ciuitatib. consultum voluerit Iulianus & quidem canon *reparationi*. Qui sanè probabilis vsus: voluptatibus enim & ludis Iulianus hoc facto non consuluit. Vt alioquin auerso ab his animo fuit, quod ipse profitetur, & in se reprehensum ab Antiochenis scribit *in Mesopogone*: Etsi nonnulla adhuc in fauorem Circensium ibi ab eo facta; exemplum *fine eiusdem Misopogonis*.

Cæterùm, quod Iulianus *hâc lege* facit, id ipsum fecit quoque postea Theodosius Iun. *Nouellâ in id expressâ 30. de locis Republica quoquomodo possessis ciuitatibus restituendis*: Eodem scil. fine, vt ciuitatum scil. reparatio inde posset procurari: Etsi non eâdem occasione, neque aduersus idem vsurpationis genus.

¶ Ex *hâc* interim *lege* patet, ex fundorum ciuitatis locatione & reditibus opera publica reparata: de quo plenè ad *tit. de operibus publicis, lib. 15.* vbi videatur *lex 18. 32. 33. 48. & d. Nouella Theodosij 30.* videatur & *lex 2. sup. de sepulchro violato.*

11. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Probum P.P."

CVRIALIBVS omnibus conducendorum Reipublicæ prædiorum, ac Saltuum, inhibeatur facultas: Illo etiam obseruando, ne quis Curialium vel de " extraneis ciuitatibus fundos, aut loca huiusmodi conductione suscipiat. Dat. VI. Kal. Iul. Treuer." Modesto & Arintheo Coss. [372.]

INTERPRETATIO. *Omnibus Curialibus conducendorum Reipub. agrorum, ac saltuum, licentia denegetur; illo specialiter" obseruando, vt nullus Curialis vel de extraneis ciuitatibus agros ac loca suprascripta sub quâlibet conductione suscipiat*, nec" sub hac occasione seruitia Curiæ debita non impendat.

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iustin.*
" *Probus* P.P. sub Valentiniano Sen. A.D. 372. v. *Prosopogr.*
" Id est etiam extraneatum ciuitatum.
" Rectè: malè in *Edit. Cuiac.* & in *Quarto Triberio.*
" *Etiam*, vt in *ipsâ leg.*
" *Al. Ne.* De hac verò ratione mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

CONDVCTIONES REIPVBLICÆ prædiorúmque Curialibus *hâc lege*, à Valentiniano Sen. interdicitur: Etiam (quæ *ampliatio* hîc additur) *extranea* ciuitatis Curialibus, cuius scil. Curiales non sunt. Rationem addit, de suo Interpres, *ne sub hâc occasione seruitia Curiæ debita non impendat.* Quæ sola ratio non est, verùm hæc quoque, ne pensionis præstationem posteà detrectent: quod vtique Curiales facere facilè possent, pro eâ quam gerunt auctoritate. Quâ ratione etiam in vniuersum Curiales nullum vectigal conducere possunt, *l. 97. infr. de decur.* vbi dicam. Et hæc ipsa quoque veteris prohibitionis ratio erat, quâ officium publicum in prouinciâ gerentes quidquam emere, conducere, vetiti: quod notissimum sub pari etiam Ampliatione. Nam & Præpositus etsi non in suo pago, sed in alieno compatasset, etsi τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐν ἐπαγαρχίᾳ, emptio non valebat, *l. 1. sup. de his quæ offic. adm.* Quanquam si de extraneis ciuitatibus agatur, hæc postrema ratio cessare videatur.

¶ Et hæc quidem prohibitio non ad alia tantùm prædia, sed & ad *saltus* pertinet. *Saltus* (quorum definitionem in genere pete ex Varrone) *hac l.* sunt saltus pascui ad ciuitatem pertinentes, veluti prata Apamena, de quibus *l. 2. 3. sup. de pascuis.* Cuiusmodi etiam saltus seu pascui saltus rei dominicæ seu priuatæ fuere: de quibus videndus *tit. 67. lib. 11. Cod. & l. 1. sup. de pascuis.* Vt & de saltibus ciuitatum, vid. Auctorem *de Coloniis, p. 11.* Curiales igitur & ad prædiorum Reipubl. & ad saltuum quoque conductionem admitti *hac l.* vetiti: Et postea tamen ad id quadamtenùs admissos docet lex 5. infrà: vbi *Municipes* sunt Curiales pariter vt *l. 41. infr. de operib. publ.* quæ & ipsa est de ædificiis publicis.

¶ In *hâc* igitur iam *lege*, exemplum habemus personarum quarundam, quibus conductione rerum & redituum ad Rempublicam pertinentium, publicâ ratione, interdictum fuit.

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio Com. R.P.''

SECVNDVM Legem † Diui Valentiniani, quæ *semel conductas possessiones nullâ'' ad alios* constituit *ratione transferri*, nullum priorem conductorem à secundo patiaris excludi, sed pœnes eos iugem permanere iubeas possessionem, quos priore conductionis iure eandem meruisse constiterit. Dat. prid. Id. Iun. Thessal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*

'' *Pancratius* Comes R.P. sub Theodosio M. per Orientem. Eidem inscribitur Anno superiore *l. 12. supr. de iure fisci,* & hoc ipso Anno *lex 2. sup. de palat. S. L. l. 12. l. 4. infr. de petitionibus.*

† Intelligit eas constitutiones: de quarum numero sunt *l. 1. & 2. sup. de pascuis*: Quas & ipsas indicat *lex vlt. infr. de collat. fund. iuris emphyt. & l. vn. infr. qui conductores rei priuatæ.*

'' Rei priuatæ, vt vel ex Inscriptione *huius leg.* patet.

'' *Etsi augmentum scil. pensionis alius faciat.*

COMMENTARIVS.

MANERE conductas semel possessiones, rei priuatæ scil. (vt ostendit etiam Inscriptio *legis*) penes eosdem conductores, iubet *hâc l.* Theodosius M. neque vllâ ad alios ratione transferri: Etsi augmentum pensionis alius & nouus licitator faciat: Quæ eadem est Honorij sententia, circa fundorum publicorum locationem *l. 5. infr. h. tit.* Idque iuxta *legem* Valentiniani (Sen. scil.) cuius Valentinianeæ constitutionis fit quoque mentio *l. vlt. infr. de fundor. patr.* Et verò hæc est illa constitutio, siue *lex 1.* siue *lex 2. supr. de pascuis*, cui alia adhuc capita cohæsisse puto, atque inter cætera illud quod memoratur *l. vn. infr. qui conduct. rei priuatæ*: & *l. 1. Cod. de locat. fundorum, ciuilium.* De fideiussoribus videl. quos conductores priuatæ rei dare oportebat, deque periculo hâc in re officiorum Comitis R. P. Denique hæc est illa solemnis Valentiniani Sen. constitutio & generalis, *de conductione fundorum & locorum rei priuatæ*, quam secuti deinceps Principes vrsêre, Gratianus & Valentinianus, *d. l. 1. Cod. de locat. fund. ciuilium.* Theodosius M *hâc l. & l. 2. d. tit. C. de locat. fund. ciuil.* quæ coniungenda est cum *l. prox. 4. infr. hoc tit.* Honorius *l. vlt. infr. de collat. fund. patrim.* In eandem porrò sententiam cum *h. l.* est *lex 2. 3. 4. 5. Cod. de locat. præd. ciuilium.* Eodémque pertinet V. Cl. Bretij orat. 24. *Qu'apres l'adiudication legitimement faicte des fermes des Aydes, personne n'est receuable à y mettre enchere*: vbi *p. 138.* hanc *legem* allegat. Quanquam Valentiniani *lex* propriè est de locatione fundorum iure perpetuo, seu de perpetuariis, quò etiam *hanc legem* refero.

IV. * Idem AAA. Nebridio Com. R. P."

VT quisque conductor, fuerit inuentus possessor fundi, qui ex Publico vel Templorum iure descendit", huic, cum" augmento oblato, ager iungatur inutilior: Quòd si contra id reluctandum existimauerit, alius possessor, sub eâdem præstatione, quæratur": vel si voluntarius quis" conductor non inuenietur, tunc ad possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, loca iuris prædicti, adiunctis inutilibus, reuertantur, sine" adiectione tertia", idoneis fideiussoribus præbitis". Dat. XV. Kal. Feb. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino Coss. [383].

NOTÆ

* *L.6. Cod. de omni agro deserto.* Iungenda huic *lex* 2. *Cod. de locat. præd. ciuil.*
" *Nebridius* Comes R.P. Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Hæc verba, *cum augmento oblato*, absunt à *Cod. Iust.*
" *Quaratur*, C.Iust.
" *Qui sit conductor*, ita C. *Iust.*
" Hæ: *sine adiectione Tertia*, recita à *Cod. Iustin.*
" *Tertia* quæ suprà, *augmentum oblatum.*
" *Præstitis*, Cod.Iust.

COMMENTARIVS.

EΠΙΒΟΛΗ" quædam & permistio fundorum ex Publico, vel Templorum, iure descendentium, *hâc l.* impetatur à Theodosio M. Cuiusmodi ἐπιβολὴ sæpè ab Imperatoribus impetata: veluti à Constantino M. *l.1. Cod. de omni agro deserto*: à Constantio *l.4. infr. de annona & tributis*: à Valente *l.5. Cod. de omni agro des.* à Theodosio M. *h. l.* quæ est 6. *Cod. Iust. de omni agro deserto*: & *l.7. 9. eod. tit.* ab Honorio, *l.31. de ann. & trib.* ab Arcadio, *l.8. infr. de censib.* seu *l.10. C. de omni deserto.* Ἐπιβολὴ est, quoties videlicet steriles fundi, seu inutiliores, vt *h.l.* vocantur, ex eodem iure manantes, opimos iam habentibus adiiciuntur: Sic vt illorum quoque onera hos habentes subire teneantur: Quæ *Adiectio* quoque vocatur *l. vlt. Cod. de omni agro deserto*: permistio, *l. 5. Cod. de omni agro deserto.* De qua dicam plenè ad *d. l. 4. infr. de annona & tributis.* Scilicet, cùm multi vel per impotentiam, vel per gratiam, vel captatis aliorum necessitatibus opimos tantum fundos ad se traxissent, inde fiebat vt steriles & inutiliores penes antiquum ius seu antiquos possessores, relicti residerent, & præstationibus publicis inutiles fierent; ideò sæpè ad hanc ἐπιβολὴν deuentum, siue priuatarum possessionum, quò pertinet *d.l. 31. infr. de annona & tribut.* siue ex publico vel Templorum iure descendentium, de quo est *hac constitutio*: quæ ideò rectè posita est *C. Iust. sub tit. de omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur. Ex publico*, inquam, *iure*; id est, Reipublicæ locis, fundis: quod etiam indicat *lex 2. Cod. de locat. prædiorum ciuil.* quam *huic* coniungendam censeo, cùm eundem Imp. auctorem habeat, & eidem Nebridio Com. R.P. inscribatur, denique in eodem argumento locationis prædiorum Reipubl. versetur: eâ quippè statuitur, *vt fundi Reipubl ab his qui nec titulo conductionis eos detinent, non auferantur, nec titulo conductionis*, id est, non conductione temporariâ, verùm perpetuo iure: quare non fuit *legis* illius lectio sollicitanda, sublatâ negatiuâ *nec*, quicquid Græci eam non agnoscant.

Ad rem. Ergò Theodosius M. *hâc l.* huiusmodi publicorum fundorum ἐπιβολὴν fieri iubet, vt & eorum qui ex Templorum iure descendebant, & rei priuatæ incorporata fuerant, de quibus est & altera ad eundem Nebridium Com. R. P. sine die & Cos. *l.4. Cod. de fundis rei priuata*: dixi plenè ad *l.8. sup. de iure fisci*: & consulendum *huius tituli Paratitlon.* Agitur & *l.5 prox. infr.* scil. fundi Templorum rei priuatæ Principis adgregati priuatis quamplurimi locati fuère.

§ Igitur cùm fertiles fermè agri in priuatos conductionis iure translati fuissent, & steriles fermè tantùm penes Rempublicam remque priuatam Principis inutiles resedissent, iubet *h.l.* Theodosius M. opimos fundos ex eodẽ iure habentibus, steriles adiici, nolentibus, etiam fertiles adimi, nouisque conductoribus addici. Et quidem (quod alterum adiectionis genus *h. l.* continetur) cùm augmento oblato, seu adiectione Tertiæ scil. cum huiusmodi fundos priuati ad se traxissent, subindè emergebant qui maiorem præstationis modum offerrent, quasi nimis vili pensione locatis. Quibus nouis licitationibus vt non semper aurem præbuêre Principes, imò regulariter non præbuêre, facto initio à Valentiniano Sen. de quo plenè *l. 3. supr.* imò Theodosius M. ipse *d.l.3.* ita *hâc leg.* autem præbet idem Theodosius, nempè quod & opimos tantùm fundos & leui pensione ad se traxissent conductores: Ideò illis steriles imponi, & Tertiam ampliùs pensionis partem oblatam eos agnoscere iubet: vel si nolint, nouis conductoribus eos addici, quicumque tandem voluntarij conductores accessetint. His tandem non repertis, fundos redire iubet sine adiectione & augmento Tertiæ, ad antiquos possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, id est, Collegiatos & Corporatos: quod ostendit quoque *lex prox. 5.* Est enim error Cuiacij qui per *quoslibet alios* hîc intelligit illos, qui ea prędia largiti sunt: quasi id *h.l.* iubeatur, fundos Reip. & Templorum ad veteres possessores reuerti: Reipublicæ, ad Curiales; Templorum, ad eos qui ea prædia Templis largiti sunt. Quod alienum est. Nempè nullo discrimine, siuè Reipubl. siue Templorum loca vel ad Decuriones reuerti iubet, vel ad quoslibet alios, Municipes scil. Collegiatos, Corporatos: Qui sanè vtrorumque *possessores antiqui* fuerunt. Nempè Reipubl. loca & Templorum, Decuriones, Collegiati, Corporati olim possidebant, & pensione

nes ex his præstabant, vel ad Reip. vel ad sacrorum vsum.

¶ Vltimo loco adiicitur, idoneos fideiussores ab his conductoribus & possessoribus dati oportere: de quo *suo* mox *titulo 5. infr. qui conductores rei priuatæ fideiussores exigi.* v. & *l. 3. Cod. de omni agro deserto.*

v. * Impp. Arcadius & Honorius AA. Messalæ P.P."

Ædificia, hortos", adque areas ædium publicarum; & ea Reipublicæ loca, quæ aut includuntur mœnibus Ciuitatum, aut pomeriis" sunt connexa; vel ea quæ de iure Templorum, aut per diuersos petita", aut æternabili" domui fuerint congregata", vel" Ciuitatum territoriis" ambiuntur, sub perpetuâ" conductione, saluo dumtaxat canone", quem sub examine habitæ Discussionis" constitit adscriptum, penes Municipes", Collegiatos", & Corporatos" vrbium singularum conlocata permaneant, omni venientis extrinsecus, atque occultæ conductionis adtemptatione submota. Officia etiam Palatina" decem librarum auri multæ subiaceant, si cui aduersus præcepta huius sanctionis veniendi aditum adsentatione præstiterint. Dat. v i." Kal. Decembr Med. Stilichone & Aureliano Coss. [400.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda & fortè *lex 2. infr. de discussoribus: lex 10. sup. de cursu; l. 1. supr. de his qui potent. nomin.*

" *Messala* PP. Italiæ sub Honorio, v. *Prosopogr.*

" *Horti atque area.* nam hæc reguntur à voce *permaneant.*

" *Pomæria* ciuitatum.

" Iisque donata; v. d. *infr. tit. de Petitionibus.*

" *Æternabilis domus,* est priuata res Principis: vid. *Gloss. Theod.* Sic fortè æterna res: *l. vn. supr. qui bonis ex leg. Iul. cedere poss.*

" *Congregata,* id est, adgregata, incorporata.

" Id est, etiam.

" *Territoria* Ciuitatum.

" De perpetuariis fundis: v. *Parat.*

" *Canone,* id est, pensione.

" De *Discussoribus* agitur *d. l. 2. infr. de discuss.* quæ *huic* fortè iungenda est

" *Municipes,* id est, decuriones v. quæ dixi iam ad *l. 2. supr. & paratitl. de Decurion.*

" De *Collegiatis* his etiã *infr. titulus 7. lib. 14.*

" De *Corporatis*: vid. *infr. tit. de priuileg. corpor. vrb. Romæ.*

" Id est, Palatini rerum priuatarum, vel S L.

" *V.* dictis *legibus,* quæ fortè *huic* coniungendæ sunt.

COMMENTARIVS.

Manere semel conductas perpetuo iure possessiones Ædium publicarum, & Reipublicæ locorum & iuris Templorum, penes eosdem Municipes seu Decuriones (hi enim iam conducere poterant Reipubl. prædia, cùm antea non possent; *l. 2. sup.*) Collegiatos & Corporatos quibus semel legitimè adscripta seu locata sunt, iubet *h. l.* Honorius Imp. neque vllâ ad alios ratione transferri, etsi augmentum pensionis alius licitator nouus offerat. Quæ eadem est sententia circa priuatæ rei Principis fundos tum Valentinianeæ constitutionis, tum aliorum deinceps: de quo vid. *l. 3. supr.* & *l. 1. 2. supr de pascuis*, & alias *leges* quas ad *d. l. 3.* congessi. Pœnâ decem librarum auri Palatinis R. P. scilicet (nam ad Rationalium rei priuatæ sollicitudinem curámque pertinebant vniuersi fundi Templorum, vt docet *lex 4. Cod. de fundis rei priu.*) propositâ, si quem nouum licitatorem admiserint, aditúmque ei præstiterint *adsentatione* suâ; fortè potentiori alicui. Et sic securitati prouincialium hâc quoque parte consultum voluit Honorius; qui & aliis capitibus aliâ quoque ratione iisdem cautum iuit, putà *l. 1. infr. de discussoribus*: *l 60. supr. de Cursu publico*: *l. 1. sup. de his qui potent. nom.* quæ, vt quidem censeo, *huic legi* omnes coniungendæ veniunt, eũ vnius & eiusdem constitutionis partes.

¶ Et hæc quidem de *h. ius leg.* sententia. *Est ea porro eo quoque nomine singularis; non eo tantùm respectu, quod tria locorum genera commemorat, 1. nempe publicarum ædium loca: 2. loca Reipublicæ: 3. loca iuris Templorum; verùm & singulorum species sitúsque: nempe 1. *Ædium publicarum* loca, quæ in ipsa ciuitate erant, eáque trium generum hic proponuntur: vel enim ædificia erant, vel horti, vel areæ. 2. Reipublicæ loca duûm generum pariter commemorantur; Alia mœnibus ciuitatum inclusa erant, alia pomœriis connexa; id est, prosimuria, prope muros posita, id enim sunt pomœria: de quo *l.* ..... 3. Tandem loca Templorum trium generum memorat: mœnibus scil. ciuitatum alia inclusa erant; alia pomœriis connexa, alia demum ciuitatum territoriis ambiebantur: nam & tria hæc erant Vrbium & Ciuitatum spatia: Mœnia, seu intramurana, Pomœria, Territoria: prima, muris; secunda, viciniâ murorum; vltima iurisdictione ciuitatum finiebantur: de quo postremo ad *l* .... *infr. de Decurionib.* Quæ omnia latissimè exequuntur *leges Tituli, de verbor. signif.* eiusque Interpretes. De Templis, & locis Templorum quæ Pomœriis connexa erant, vel Territoriis ambiebantur, dicam *infr. tit. de paganis.* ¶ De cæteris quæ ad *huius legis* illustrationem pertinent, docent satis ea quæ de locis Templorum iam superius dicta sunt: vt & *tit. de discussorib. tit. de Collegiatis: tit. de priuil. corpor. V. R.*

VI. * Idem AA. Nestorio Com. R.P.[a]

NVLLVS Palatinorum[b], qui in Officio Rei Priuatæ nostræ militat, conductoris nomine, vel per se, vel per quamlibet personam possessionum huiusmodi[c] conducendarum habeat facultatem[d]. Dat. VI. Kalend. Aug. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iust. quibus ad conduct. prædiorum fiscalium accedere non licet.* Iungenda *huic* fortè *lex vlt. C. de rescind. vend.* de quo mox plura.

[a] Eidem *Nestorio* Comiti R.P. inscribitur An. 405. *lex. 18. sup. de Palatinis.*

[b] De his *Palatinis rei priuatæ.* fuit *supr. tit. de Palatinis S.L. & R.P.* fuit etiam *l. 5 sup. in fin.*.

[c] Rei priuatæ. Respicit scil. hæc vox Superiora illa, *in officio rei priuatæ.*

[d] *Cum neque militi, neque Curiali hoc faciendum permittimus* : hæc addita *C. Iust.*

COMMENTARIVS.

PALATINI rei priuatæ, id est, officiales Comitis rerum priuatarum (de quibus *suo titulo, supr. lib. 6. de Palatinis S.L. & R.P.*) possessiones rei priuatæ conducere vetantur *hac l.* ab Honorio Imp. siue per se, siue per quamlibet personam. Pariter, vt emere è priuatis rebus aliquid, veluti vestem, aurum, argentum, mancipia, vetantur ab eodem, Constitutione pariter ad eundem Nestorium Com. R. P. emissâ (quod Cuiacius iam indicauit) *l. vlt. Cod. Iust. de rescind. vendit.* quæ proinde *huic* coassanda videatur : nisi quod Theodosij nomen *illi legi* quoque inscriptum indicare videtur eam posteriùs latam: vt vt sit, & paritate inscriptionis, & argumento *huic* optimè congruit. Ratio autem huius interdictionis in aperto iam est ex dictis ad *l. 2 supr.*

VII. * Impp. Honor. & Theod. AA. Vrsacio Com. R.P.[a] Post alia.

EMPHYTEVTICI iuris[b] prædia ita locari præcipimus, vt, cessante Inlustris priuatarum[c] Comitis iussione, quanta sors[d] in aliis functionibus fuerit subleuata, tanta etiam in pensione dematur. ¶ Illut[e] quoque pari diligentiâ statuimus, vt si quis etiam Rescribtum de nostris altaribus[f] meruerit, *alium Inspectorem loca debere discutere*, subreptio ista vacuetur[g], & illut valeat quod probatissimi Peræquatoris generalis electio, non specialis & gratiosa forsitan definiuit[h] ambitio. Dat. prid. Id Mai. Rau. Honor. A. XI. & Constantio II. Coss. [417.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ autem illi *lex 14 15 16. infr. de Censitoribus & peræquatoribus, lex 13. sup. de Senatoribus & glebali collat. lex 9. infr. de præd. nauicular.* etsi omnes Sebastio Com. primi ordinis inscribantur, de quo mox.

[a] Eidem *Vrsacio* Comit. R. P. inscribitur Anno superiore 416. *lex 13. infr. de Censitoribus*, quæ & ipsa agit de peræquatione, pariter vt *hac lex* : & Anno 414. *lex 2. Cod. de Offic. Com. PP.* seu *lex vltim. Cod. de offic. Comit. r. priu.*

[b] Rei priuatæ; vt docet inscriptio *legis* : item illa mox, *cessante Inlustris Priuatarum Comitis iussione.*

[c] *Priuatarum* absolutè, pro *rerum priuatarum.* vid. *Gloss.*

[d] *Sors* : de ea dicam ad *l. 15 infr. de annonâ & tribut.*

[e] *Fugitiua* sententia hæc: ab hoc *titulo* est, & generalem clausulam continet formulæ seu mandatorum datorum peræquatori misso ab Honorio, de quo mox.

[f] *Altaria* sibi vindicabant Imperatores, vt cætera sacrilegè. Vid. *Gloss.*

[g] *Vacuari*, est viribus vacuari.

[h] Definierit.

COMMENTARIVS.

DE EMPHYTEVTICORVM fundorum rei priuatæ (de quibus plenè in *Paratitle*) locatione, peræquatione, est hæc Honorij *lex* : quæ pars est formulæ seu mandatorum datorum Sebastio Comiti primi ordinis generali peræquatori, misso in prouinciam quandam, ad peræquationem fundorum faciendam : cuius fragmenta sex in vniuersum supersunt: putà præter hanc legem, *lex 14. 15. 16. seu vlt. inf. de Censitoribus & peræquatoribus* : *lex 13. sup. de Senatoribus & glebali collat. lex 9. inf. de præd. nauicular.* quæ proinde omnes *huic l.* socianda seu coassandæ veniunt.

Neque turbari quem oportet, quod hæc *lex* non Sebastio, vt illæ *leges* omnes, verùm Vrsacio Comiti R.P. inscribatur : nempe, quia caput istud quod *hac l.* continetur, ad rei priuatæ fundorum peræquationem pertineret, ideò ex ampliore illâ Formulâ seu constitutione decerptum hoc ad Vrsacium Com. R.P. directum fuit, ad cuius dispositionem

tionem res priuatæ pertinebant: Qui mos Tralatitius, ad diuersos eandem constitutionem eodem exemplo emittendi, vel saltem aliquod caput ex ampliore constitutione aliquâ decerptum, ad alium atque alium dirigendi. De quo peculiari capite *in Prolegomenis Theodosianis*. Maneat igitur, hanc *legem* cum *illis* sociandam, velut ex eâdem prolixiore constitutione petitam. Sic quidem vt posterior *huius legis* pars, ab *hoc titulo* fugitiua clausulam quandam generalem cótineat formulæ illius, seu mandatorum Sebastio illi Comiti Primi ordinis Peræquatori generali misso in prouinciam quâ Honorius edicit, peræquationem generalis illius peræquatoris ratam omninò manere oportere, neque specialem ab aliquo Inspectorem à se impetrari posse, vel impetratum valiturum: de quo dicam ad *d.l.vlt.inf. de Censitoribus*.

¶ Prioris partis *huiusce leg.* quæ sola propriè *huic titulo* conuenit, vtpote quâ de locatione prædiorum Emphyteuticorum rei priuatæ agitur, duæ sunt sententiæ: Prior Locationem hanc nunc faciendam, *cessante Comitis R.P. iussione*, cùm tamen aliàs locatio fundorum Emphyteuticorum rei priuatæ Comitis R. P. dispositione & *iussione* fieret; quod indicant quoque satis *lex 3.6. sup.* Nempè extra ordinem misso Peræquatore Generali, interim Comitis R.P. auctoritas hàc parte interquiescebat. Posteriore sententia, Locationi emphyteuticorum prædiorum hanc *legem* dicit Honorius, videl. vt quemadmodum ad releuandum aliorum fundorum censum peræquator hic Sebastius missus fuit, (vt docent quinque *leges* illæ, quæ cum *hâc* nostrâ coassandæ sunt, putà *d. lex 14. 15. 16. inf. de Censitoribus*; *& d. lex 13. sup. de Senatoribus & Glebali collat. & l.9 inf. de præd.nauicul.*) Ita & emphyteuticorum pariter prædiorum *pensionem* subleuet. Et quidem pro eâdem quantitate & proportione: *Quanta sors*, inquit, aliorum fundorum *in aliis functionibus fuerit subleuata, tanta etiam in pensione* Emphyteuticis prædiis *dematur*: *Pensio* hîc, *& l.17.inf.de extraordinar.* propriè est præstatio, quæ ex Emphyteuticis prædiis pendebatur: qui & *Canon* dicitur *l.19.infr.de annonâ & tribut.*

DE ACTORIBVS PROCVRATORIBVS, ET CONDVCTORIBVS" REI PRIVATÆ.

TITVLVS IV.

XI. COD. IVST. LXXII.

De Conductoribus & Procuratoribus siue Actoribus prædiorum fiscalium & Domus Augustæ.

" Hùc pertinet quoque *Titulus prox.5.inf.qui conductores rei priu. & tit.vlt.hoc lib.de Conductoribus & hominibus domus Augustæ.*

PARATITLON.

I. DE ACTORIBVS rerum priuatarum præter *Rubricam*, & *l.1.2.h.tit.* agitur insuper *l.1.11.sup. de iurisdict.l.7.12.sup.de desertoribus*: *l.vlt. inf.de conlat. fundor.patrimonial.l.12.inf.de extraord.muner.l.6.inf.de exactionib.* Dicuntur Actores rei priuatæ Rubr. & *l.2.h.tit.& l.1.sup.de iurisdict.& l.6.inf.de exactionib.* Rerum priuatarum Principis, *l.1.h.tit.* Actores rerum Principis, *l.7.sup.de desertoribus.* Actores domus Principis, *l.12.sup.de desertorib.* Actores Dominici *l.11.sup de iurisdict.l.vlt.inf.de conlat. fund. patrim.* & Interpres ad *l.1. h.tit.* Actores patrimonij Principis, *l.12.inf.de extraord.mun.* *Priuilegiis* quibusdam hi subnixi fuerunt, nempè immunitate à muneribus extraordinariis, *l.12.inf.de extraord.mun.* Ac multò magis ab indictionibus Rectorum, Principalium curiarum, *l.2.h.tit.* *Pœnæ* contrà in hos decretæ seueriores, quia eorum etiam delicta grauiora erant, peccandíque commeatum sibi facilè faciebant. Itaque eâdem disciplinâ cum cæteris prouincialibus teneri iubentur à Iudicibus prouinciarum, *l.1.sup.de iurisdict.l.7.12.sup.de desertorib.* Imò grauior pœna in hos constituitur à Constantino M. *l.1. h.tit.* Crimina eorum fuerunt hæc inter alia, deprædatio prouincialium, *l.1.h.tit.* Latebræ præbitio reis, *l.11.sup.de iurisdict.l.7.12.sup.de desertorib.* Contumacia in soluendis solemnibus speciebus, *l.6.inf.de exactionib.*

II. De PROCVRATORIBVS rei priuatæ est non tantùm *Rubr & lex 1.h.tit.* verùm insuper *lex vlt.sup.ad leg.Iul.Repetund.lex vlt.sup.de iure fisci*: *lex 1.supr.de Domibus ad rem priuat.* Procuratores nostri, *l.1.de Equorum conl.* Procuratores domorum, *l.1.de domib.ad rem pr.pert.* Procuratores possessionum Principis, *l.13.de paganis*: hi domorum Principis curam

habebant reparandarum, *d. l.* 1. De horum calumniis, déque deprædationibus prouinciales ſæpè queſti, *l.* 1. *hoc tit.* Eos puniri ignis ſupplicio voluit Conſtantinus M. *leg.* 1 *hoc tit.*

III. De CONDVCTORIBVS Rei priuatæ præter *Rubricam & l.vlt.hoc tit.* inſuper *lex* 1. 6. 7. *ſup. de locat. fund. patrim.* erit *inf. tit. prox. qui conductores rei priu. fideiuſſ. exigi non debent.* Item *tit. inf. vlt. de conductorib.* & Patrimonij Principis *l.* 12. *inf. de extraordinar.* Conductores domus Auguſtæ, *tit. vlt.* Conductores domus noſtræ, *l.* 54. *inf. de hæreticis.* Hi ſuberant Rationali, *l. vlt. hoc tit.* & Fideiuſſores dare debebant, exceptis Comitibus Conſiſtorianis, *l. vn. qui conductores*: Hos Principes æquo iure cum aliis prouincialibus agere voluerunt, *l.* 1. 2. *de conduct. domus Auguſtæ*, vt in cauſis agendis, ita & tributorum illatione, *l.* 6. *inf. de exactionibus.*

IV. De COLONIS rei priuatæ præter *l. vlt. h. tit.* eſt inſuper *lex* 5. *inf. de extraordinar.* & *l.* 2. *ſup. de fugitiuis Colonis*: dicuntur homines, *l. vn. inf. de conductoribus & hominibus domus Auguſtæ.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Philippum Vic. Vrb.''

SI quis'' ab Actore rerum priuatarum noſtrarum, ſiue à Procuratore, fuerit vexatus'', ſuper eius calumniis, vel deprædationibus, deferre querimoniam non dubitet. Quæ res cùm fuerit comprobata, ſancimus, vt idem qui contra prouincialem'' quidquam moliri fuerit auſus, publicè concremetur: quoniam *Grauior * pœna conſtituenda eſt in hos, qui noſtri iuris ſunt, & noſtra debent cuſtodire mandata.* Dat. III. Non. Mar. Heracleæ'', Conſtantino A. III. & Licinio Coss. [313.]

INTERPRETATIO. *Quicunque ab actore dominico, vel procuratore fuerit alicuius iniuria improbitate vexatus, de eorum calumniis vel deprædationibus ad Principem conuolare debebit; quæ res ſi potuerit adprobari, eos qui circa prouinciales talia facere auſi ſunt, placuit incendio concremari: quia grauiorem pœnam Principes conſtitui voluerunt in eos qui ſui iuris ſunt, & ſua debent cuſtodire mandata.*

NOTÆ.

* Hæc *lex* in *Cod. Iuſt.* miris modis deformata: *l.* 9. *Cod. vbi cauſa fiſcales*: aliámque inſcriptionem & ſubſcriptionem habet, cùm tamen euidenter hæc ipſa *lex* ſit.

'' *Philippus* Vicarius Vrbis ſub Conſtantino M.

'' Vicarij etiam Vrbis, iam inter initia Imperij Conſtantiniani fuêre: de quo *in Apolytico noſtro de Suburbicariis.*

'' Prouincialis, vt *verſ quæ res.*

'' *Vexatus*, vel calumniis, vel deprædationibus, vt mox: in *Cod. Iuſt. vexatus iniuriis.*

'' *Prouinciarum* nomen tributum etiam poſitis intra Vicariam ſeu Vicarianam Vrbis diœceſim.

* Hæc ſententia tranſlata & aſſuta *legi vn. Cod. de Conductoribus, procuratoribus, ſiue Actoribus prædiorum fiſcalium &c.*

'' *Heraclea* hæc *lex* data proponitur, ſi de ea quæ in Macedoniâ, vel Thraciâ, vel Ponticâ, id accipiendum, tum hæc *lex* Licinio tribuenda fuerit: ſed renititur inſcriptio ad *Philippum Vic Vrbis*, quæ hanc *leg.* Conſtantino M. (Vrbis Romæ domino) adſerit Igitur de *Heraclea Lucania* id accipiendum fuerit. Sed & hoc dubium. Hoc enim tempore Conſtantinus M. Mediolani verſatus eſt: Quid ſi de *Heraclea* id accipiendum, quæ in Gallia? cuius meminit Stephanus, vt in ſubſcriptione pro *Mar.* ſcribendum videatur *Mai*: quo ſanè menſe hoc Anno 313. Conſtantinus M. in Galliis fuit: Verùm malo hanc *legem* referre ad An. D. 315. quo ſanè Anno Conſtantinus M. in Macedonia fuit: Quare eo ipſo tempore data ab eo Theſſalonicæ *lex* 2. *de diu. officiis.*

COMMENTARIVS.

DE POENA Actorum & Procuratorum rei priuatæ Prouinciales concutientium, eſt hæc Conſtantini M. Conſtitutio ſeueriſſima: Qui vt cæteroquin aliis criminibus infames erant (de quo monuit iam ſatis *Paratitlon*;) ita prouinciales miſerè vexabant, obtentu rei priuatæ, & officij quod circa res Principis ſuſtinebant; nempè eos calumniis ſeu calumnioſis actionibus appetentes, vel deprædantes. Quare ſubindè conſtitutionibus Imperatorum repreſſa eorum audacia, tùm aliâ in re, *l.* 1. & 11. *ſup. de iuriſdict. l.* 7. 12. *ſup. de deſertorib. l.* 6. *inf. de exactionib.* tùm hâc parte fundatâ prouincialium ſecuritate, & indemnitate ab eorum vexationibus, calumniis, deprædationibus.

Ac primùm, excitis & excitatis prouincialium querelis, qui vix etiam de his conqueri auſi, maiora veriti: haud aliter atque exciti, & excitati accuſatores prauorum Iudicum, Comitum, Amicorum, Palatinorum ab eodem Conſtantino M. aureo Edicto quod extat *l.* 4. *ſup. de exactionibus.* Secundò, pœnam atrociſſimam his, qui conuicti eſſent prouincialem aliquem concuſſiſſe, minatur Conſtantinus M. nempè ignis, ſeu viui-comburij; quæ Genium & characterem Conſtantini repræſentant: cuius etiam grauiſſimæ pœnæ rationem ipſe ſubiungit: nempè quod *Grauior conſtituenda ſit pœna in hos qui iuris Principis ſunt, & qui Principis mandata cuſtodire debent*: Cui concinit quadamtenus & in genere *Valentinianea Nouella* 5. *de Sepulchris*, his verbis: *vehementius coercendus eſt, quem peccaſſe miraris: ſcelus omne grauius facit claritudo*

claritudo personæ. Vt omittam vetustiora hanc in sententiam dicta; quale illud Iuuenalis,

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò maior, qui peccat, habetur.

Quæ tamen omnia nondum exprimunt rationem Constantinianeam, & Constantini Characterem.

§ Viui-comburij porrò pœnam & aliis pluribus constitutionibus, & facinoribus facilè imposuit Constantinus; de quo vid. plura *in Paratitlo, de pœnis*: quomodò & aliàs idem in exacerbandis pœnis aliquando nimius fuit.

II. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Seuerum Vic. Vrb.''

DIVVM Iulianum † hoc competentissimè'' decreuisse comperimus, *Vt Actores rei priuatæ nostræ minimè necessitatibus'' terrerentur'', adque afflictarentur iniuriis'', quas sæpenumerò Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicitâ Principalium'', vel propriis decretis Ordinis'', fieri censuissent*: Quod adeò nos probamus, vt ratum esse iubeamus. Dat. XI. Kalend. Aug. Med. Valentiniano, & Valente AA. Coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Iulianum principem bene ac salubriter statuisse certissimum est, vt Actores domus dominicæ nullis necessitatibus turbarentur, aut fatigarentur iniuriis, quas eis frequenter Rectores prouinciarum per suggestiones principalium facere consuessent; cuius facti constitutionem in tantum rationabilem & necessariam iudicamus, vt firmam permanere iubeamus.*

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.*
'' Hoc ipso Anno in Inscriptione *legis* 68. *inf. de Decurion.* Vbi dicam.
† Iuliani hæc constitutio non extat: Et tamen cuiusdam constitutionis partem constituerit, mox erram.
'' *Competentissimè*: ita disertè habet Anianus Put. Cùm Editiones quædam, Tiliana, Cuiaciana, habeant *competentissimè*: Interpres huius l. explicat, *bene ac salubriter.*
'' *Necessitatibus*, id est, muneribus Sic extraordinaria necessitas *l. vlt. inf. de extraordin. munerib.* Plura in *Gloss.*
'' 163: *Terrerentur?* '' *Iniuriis.*
'' 163. *Principales?* '' 163. *Ordines?*

COMMENTARIVS.

EXTRAORDINARIIS INDICTIONIBVS, à Rectoribus Prouinciarum, Principalibus Curiisque, Actores rei priuatæ atteri vetat *hâc l.* Valentinianus Sen. confirmata in hoc anteriore quadam *Iuliani Imperatoris* constitutione, quâ hoc ipsum iam cautum fuerat in extraordinariis, inquam, indictionibus, quæ à Rectoribus indicebantur contra ius. Nam ab iis quæ à Principe seu Imperatore indicebantur, Iulianus neminem immunem esse voluerat, ne quidem eos qui patrimoniales fundos retinebant: vt docet eius *lex 1. inf. de extraordin.* & *l. 2. inf. de conlat. fund. patrimonial.* Extraordinariis igitur tantum atteri vetuit Actores rei priuatæ. At enim Valentinianus vtramque pariter immunitatem sanciuit: nam & priuatæ rei possessionibus immunitatem ab extraordinariis muneribus tribuit, etiam iis quæ Princeps iure indiceret, vt docet *lex vlt. inf. de collat. fund. patrim.* pariter vt eadem immunitas tribuitur, *l. 1. 2. 5. 9. 12. 13. 17. 20. de extraordin. munerib. l. 3. inf. de Indictionibus*: Et Indictiones illas extraordinarias, quibus Actores rei priuatæ atteri contra ius solebant, à Rectoribus prouinciarum, Principalibus, Curiis *hâc l.* damnat; pariter vt Iulianus damnauerat: scilicet, quod *hâc l.* docemur, Actores rei priuatæ iniuriis Rectorum, Principalium, & Curialium obnoxij erant: tanquam locupletes & ferendis oneribus pares; Sæpè inquam Rectores prouinciarum cæterique, quos dixi, pro arbitrio suo eos necessitatibus nonnullis atterebant, & iniuriis afflictabant, id est, iis quædam indicebant, tanquam de facili ea sustinere possent, forte ad opera publica, vel ad publicas voluptates, vel ad annonam ciuicam, aliáque similia. Quare id nunc damnat Valentinianus, Iulianum in eo secutus, *hâc leg.* vbi cui videatur legendum; *Quas sæpenumero Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicitâ Principales, vel propriis decretis Ordines fieri censuissent*: vt ita tria hominum genera designentur, qui immediatè miseros Actores rei priuatæ atterebant, ceu in prouinciis præualerent: Rectores, inquam prouinciarum, Principales item inlicitâ adrogatione, de quorum vsurpationibus illicitis dixi prolixè ad *l. 4. inf. de extraordinar.* Videndus & elegans eam ad rem Saluiani locus *lib. 5.* Altoquin ordinariorum munerum adscriptio ab his fiebat, *l. 5. sup. de his quæ admin. l. 17. inf. de Decurion.* non extraordinariorum, *d. l. 4.* Tandem & Curiæ, decretis suis. Si verò vulgatâ lectione stamus, tùm Rectores soli attriuisse Actores indicari videantur, stimulati tantum à Principalibus & Curiis. Quod Interpres voluit: Sed prior interpretatio mihi magis placeat.

III. * Idem AA" ad Crescentem" Vic. Afric.

IN negotio criminali, per Rationalem Colonos", vel Conductores" rei priuatæ nostræ, quorum repræsentatio" poscitur", exhibendos esse Sinceritas" Tua cognoscat: In ciuili verò causâ Defensorem" domus nostræ adesse debere. Dat. pridie Non. April. Alteio, Valentiniano & Valente AA" Coss.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Concordat verò ei *lex* 1. *&* 15. *sup. de Iurisdictione*.

" Valentinianvs & Valens.

" *Crescens* Vicarius Africæ, sub Valentiniano Imp. cui inscribitur quoque Anno 371. Gratiano 2. & Probo Coss. *lex* 17. *de annonâ & tributis*: Meminit eius & Am. Marcellinus, in eiusdem Anni 371. gestis, *lib.* 28. *extremo*. *p.* 408. Plura in *Prosopogr.*

" De *Colonis* his rei priuatæ: v. & *l.* 9. *inf. de extraordinariis*: & *l.* 2. *sup. de fugitiuis colonis*: vbi consule Paratitlon.

" De *Conductoribus* his rei priuatæ, v. *Paratitlon*.

" *Repræsentatio*, id est exhibitio: vt mox, *exhibendos*.

" Per Iudicem, missis Officialibus.

" *Exhibendos*, id est tradendos Officialibus à Magistratu missis.

" *Sinceritatis* titulus tributus Vicario: & quidem, Africæ. V. *Notitiam*.

" *Defensor* domus Principis, id est Rationalis, vt *suprà* vocatur, de quo mox.

" De huius loci subscriptione mox.

" *x. III.* id est A.D. 370. vel *IV.* id est A.D. 373. de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE Processv in causis Colonorum vel Conductorum rei priuatæ tùm Criminalibus, tùm Ciuilibus, est hæc Valentiniani Sen. constitutio: De cuius sententiâ antequam ago, præter ea quæ iam in *Notis* de Crescente Vicario Africæ, ad quem *hæc lex* data est, dixi: de Æra Temporis seu Consulatu, déque loco vbi hæc *lex* data dicitur, priùs dispiciendum est.

Quod prius attinet, subscriptus *huic l.* Consulatus *Valentiniani & Valentis*: non adscripto Consulatus numero: quomodo primus horum Augustorum Consulatus notari solet, qui congruit A.D. 365. Et his tamē Coss. hæc *lex* adscribēda non videtur: duplici ratione, tum argumēto Crescentis Vicarij Africæ, ad quem hæc *lex* data est: qui vtiq; Gratiano 2. & Probo Coss. id est A.D. 371. fuit, vt ex *l.* 17. *inf. de annonâ & tributis*, & Am. Marcellino *lib.* 28. *extremo*, *p.* 408. iam in *Notis* ostēdi. Tùm etiā argumēto loci subscripti: de quo mox. Quare, quod & alibi sæpè ostēdimus, adsignandus & hîc Consulatus Valentiniani & Valentis numerus aliquis remotior; vel inquam, *Valentiniano & Valente Tertiùm* Coss. id est, An.D. 370. vel IV. id est An.D. 373. In hoc enim tempus incidit Crescētis Vicariatus, quo ipso tempore Romanus erat Comes Africæ, vt ostendit Amm. Marcellinus *dicto loco*: Atqui Romanus fuit Comes Africæ A. D. 371. vt docet *lex* 13. *sup. de diuersis officiis*. Quare vitium etiam in Inscriptione, in qua soli duo Augusti Valentinianus & Valens scil. inscribuntur; etsi adscribenda cuipiam videretur hæc *lex* Valentiniano & Valenti II. Coss. id est A. D. 368. Verùm, malim ipse, hanc *leg.* referre ad A.D. 370. & in Inscriptione tres Augustos adnotare, *Valentinianum* scil. *Valentem & Gratianum*, *AAA.* quomodo etiam inscribuntur *l.* 17. *inf. de annonâ & trib.* quæ, vt dixi, eidem Crescenti Vicario Africæ inscribitur.

¶ Quod locum subscriptum attinet; Sanè is vel corruptus, vel certè incognitus. Putet quis reponendum *Altino*, quomodo subscriptum A.D. 373. in *l.* 5. *inf. de reparat. Appellationum*: Certè si *Altino* retineamus, id stare non possit, quandoquidem A.D. 368. 371. Valentinianus non in Italiâ, verùm in Gallia constitit: & Olybrius P.V. cui ea *lex* inscribitur, non fuit P.P. A.D. 373. Quare subductis omnibus, putem & hîc reponendum *Alteio*, & in *d. l.* 5. fortè pariter reponendum; vt sic *Alteium* in Galliâ quæramus, vbi Valentinianus constitit A.D. 368. & A. D. 370: ac fermè Treuiris, vel Vangionibus. Ego, dùm certius quid affertur, putem vel vicum *Eltz*, vel *Altzheimum*, qui eò omnino loci sunt. Et verò eo Rheni tractu Valentinianus per hæc tempora egit, *apud Vangiones*, inquam, *Alta ripa, Mattiatici, Contionaci, Brisiaci, Robore*: de quo in Chronologia.

¶ Nunc de *huius l.* sententiâ, vbi præsupponendum Rectores seu Iudices ordinarios, in homines rei priuatæ delinquentes, Iurisdictionem nihilo secius atque in alios habuisse: *h. l. & l.* 1. *sup. h. tit. & l.* 3. *sup. de Iurisdict. l.* 8. 9. *Cod. vbi causæ fiscales*: Hæc inquam certissima sunt: De exhibitione tantùm *rei* per quem facienda esset, & num Rationalis præsentia in iudicio requireretur, agitatum fuit. Definit igitur Valentinianus Imp. *hâc l.* in causâ criminali, si colonus vel conductor rei priuatæ Principis criminis accusetur, Rationalem rei priuatæ, sub cuius alioquin dispositione erant prædicti coloni, & conductores, exhibere eos cogi & repræsentare seu tradere, missis officialibus ab ordinario Iudice seu Rectore, veluti Vicario: ita quidem, vt huic criminali negotio, eiúsq; cognitioni vel iudicio immiscere sese non possit, neque obtendere sese adesse debere: Quod tamen Rationales voluisse videntur, eo obtentu quod, vt dixi, sub eorum dispositione illi essent. Et sanè ita aliquando obtinuit, vt Rationali præsente causa tractaretur, *l.* 8. *Cod. vbi causæ fiscales*: Verùm hoc casu præsentiam Rationalis non expectari vult Valentinianus. Imò & Honorius Imp. posteà nequidem ad exhibitionem reorum, officium Rationalis necessarium esse definiuit *l.* 11. *sup. de iurisdictione*: Minimè, inquit, *Prouinciæ Rector expectet in reos animosos actorem dominicum, sed habeat exhibendis noxiis potestatem, vtatur legibus, nullo interposito* Rationali: *latebris reus potestate ordinarij Iudicis protrahatur, ne per conludium Actorum iudicij fiat dilatio.* Ergò ex *hâc l.* in homines rei priuatæ Rectores Ordinarij seu ciuiles Potestates criminum

reos

reos ita iuriſdictionem habent, vt non tantùm ſententiæ in eos ius habeant, puniréque eos poſſint, verùm etiam ita vt præſentia Rationalis non requiratur *h.l.* Illud tantùm requiritur *h.l.* vt per Rationalem exhibitio fiat. Quod & ipſum remiſſum *d.l.* 11. *ſup.de iuriſdictione*: & ſic capturæ ius Iudicibus quoque *eâ l.* tributum. Et hæc quidem de causâ criminali. In ciuili verò negarin Defenſorem Domus Principis, id eſt Rationalem adeſſe debere definit *h. l.* Valentinianus, pariter vt *l.* 5. *ſup. de iuriſdictione*: quæ eiuſdem Valentiniani eſt, & ad quam dixi.

Illud obiter notandum, *defenſorem domus Principis*, pro Rationali hîc dici: quomodo & Symmachus *lib.* 10. *ep.* 53. eodem πνευματι, *Defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus* vocat: mox *fine eiuſdem epiſtola*, *defenſorem domus venerabilis* Rationalem vocat.

Ratio porrò differentiæ inter criminalem cauſam & ciuilem in aperto eſt; vt Reatus ſcil. omnem honorem excludit, ita & publicè intereſt reos quoſcunque ciui, puniri, qui ſæpè Rationalium gratiâ elabebantur: at in causâ ciuili, fiſci vtilitas vertitur.

¶ Cæterùm haud inanis coniectura eſt, pertinere hanc *leg.* ad Tripoleos Africæ ærumnas, quas deſcribit Amm. Marcellinus *lib.* 28. *extremo*, vbi diſertè ait, apud Vticam, ſententiâ *Vicarij Creſcentis* (cui hæc *lex*, & *d.l.* 17. *inf. de annonâ & Trib.* inſcribitur) multos morti addictos fuiſſe.

QVI CONDVCTORES REI PRIVATÆ FIDEIVSSORES EXIGI NON DEBENT.

TITVLVS V.

Nullus talis Titulus extat in *Cod. Iuſtinianeo.*

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R.P.''

QVIDQVID Diui parentis'' noſtri Valentiniani Senioris iuſſio † *de fundis priuatæ rei* continebat, noſtrâ etiam auctoritate firmamus. Vt igitur ille præceperat, *Ne Conſiſtoriani'' Comites fideiuſſores in ſuſcipiendis poſſeſſionibus darent*, quod etiam Diuus Gratianus † ſecutus eſt, cuſtodiri oportet. Dat. III. Kalend. Mai. Med. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſtin.*

'' Eidem *Eulogio* Comiti R.P. inſcribitur ante triennium An. 395. *lex* 10. *inf. de infirm. his q. ſub Tyr.* & *l.* 2. *inf. de incorporat.*

' *Parentem* vocat, in Imperio deceſſorem: de quo in *Imper. Romano.*

† De hac Valentiniani Senioris conſtitutione, mox dicam.

'' De *Conſiſtorianis Comitibus* fuit, *ſup. titulus, lib.* 6.

† *Gratiani* conſtitutio notanda, quæ alibi non occurrit.

COMMENTARIVS.

FIDEIVSSORES regulariter Conductores rei priuatæ dare tenebantur: quod præter *hanc legem* docet quoque *lex* 4. *ſup. de locat. fund. patrim.* vbi plura. Et Conſiſtorianis tamen Comitibus id priuilegij loco datum relaxatúmque, vt ne priuatæ rei poſſeſſiones conducentes fideiuſſores dare cogerentur; Quorum & alia priuilegia fuerunt: Nempè enim à ſordidis muneribus immunes erant *l.* 15. 18. *infr. de extraord. ſiue ſord. mun.* à præbitione Tyronum & equorum: *l. vn. infr. qui à præbit. Tyron.* à Prætoriæ onere, *l.* 28. *ſupr. de Prætor.* à metatis, *l.* 3. *ſupr. de metatis*: excepto neceſſitatis caſu, vt in ſpecie *Nouellæ Valentiniani*, quæ inter *Theodoſianas*, eſt 44. *de Tironib.* De quo & quinam hi Comites Conſiſtoriani ſint, *ſuo tit.* 12. *ſupr. lib.* 6. *de Comitibus Conſiſt.*

¶ Huius verò, quâ de *hâc l.* agitur, immunitatis primum auctorem facit *h.l.* Honorius Imp. Valentinianum Seniorem, eiuſdémque approbatorem Gratianum. Quorum exemplum & ipſe nunc ſequitur, firmata Valentiniani ſuper eo conſtitutione: neque in hoc tantum capite, ſed conſtitutione generali *de fundis rei priuatæ.* Quæ quidem Valentinianea illa ſolemnis conſtitutio eſt, cuius pars adhuc quædam ſupereſt, ſiue *lex* 1. ſiue 2. *ſupr. de paſcuis*: cuius duo quoque alia capita memorantur *hâc l.* & *lege.* 1. *C. de locat. præd. ciuil.* Ea conſtitutione Valentinianus in vniuerſum *de fundis rei priuatæ* accuratè ſanxerat, quod hæc *lex* oſtendit: quam denique ſecuti Principes ſubindè vtſêre: Gratianus & Valentinianus *d. l.* 1. *C. de locat. fund. ciuil.* Theodoſius M. *l.* 3. *ſup. de locat. fund. patrim.* & *l.* 2. *d. tit. Cod. de locat. fund. ciuil.* Honorius *hâc l.* & *l. vlt. infr. de collat. fund. patrimonial.*

¶ Hîc interim exemplum habemus, quo fideiuſ-

ſoris dandi neceſſitas quibuſdam remittitur, propter dignitatem videl. cùm & aliàs iniuriæ cuiuſdam grauaminis & contumeliæ ſpeciem continearet fideiuſſoris dandi neceſſitas; ac nominatim in his qui poſiti in dignitatibus eſſent: ſic & *l. quotiens*, 17. *C. de dignit.* in eius ſpecie fideiuſſoris dandi neceſſitas viris Illuſtribus remittitur: Et aliàs quoque nonnullis aliis: vid. *tit. x. qui ſatiſdare & l. 12. Cod. de proxim. ſacr. ſcrin. & l. vlt. de Princip. Agent.* Habemus deinde exemplum, quo Conſiſtorianis etiam Comitibus fundos priuatæ rei ſuſcipere, conducere licebat.

DE GREGE DOMINICO."

TITVLVS VI.

XI. COD. IVST. LXXVI.

"Paratitli vice adde & *l. 1. de Equis Curulib.* vbi pariter *gregum dominicorum* mentio fit.

I. * Impp. ARCADIVS & Honorius AA. Cæſario. P.P."

PROPOSITIS Sublimis" Magnificentiæ Tuæ minimi maximíque" moneantur Edictis", vt ſciant ſingulas auri libras ex propriis facultatibus eruendas" pro ſingulis equis vel equabus, ſiue Hermogenianis, ſiue Palmatis", niſi eas" ſponte" obtulerint"; In" his verò, quos ex aliis" Gregibus occupatos eſſe conſtiterit, ſex auri vncias fiſci viribus inferendas. Dat. prid. Kalend. Decemb. Conſtantinop." Olybrio Probino Coſs. [395.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iuſt. eod. tit. lib. 11. t. 75.*
" *Cæſarius* ſub Arcadio Imp. PP. & quidem Orientis, vt vel ex Palmatiorum equorum mentione liquet. v. de eo *Proſopogr.* & Philoſtorgium, *lib. 11. c. 5.*
" Inuerſa hæc: *Cod. Iuſt.* ad maiorem [illegible]: *Propoſitis Edictis Sublimis Magnificentia Tua &c.*
" Etiam Illuſtres.
" De his *Edictis* Præfectorum Prætorio, mox.
" *Seruandas*, in nonnullis *Cod. Iuſt.* malè.
" *x. Palmatis*, id eſt, Palmatus: quomodo expreſsè habet *Codex Iuſt.*
" In *Cod. Iuſt. eos*: Quod ſi verum, vtrumque referendum fuerit eodem ſenſu ad equos & ad equas.
" De hoc, *fine Commentary.*
" Reſtituerint.
" *Pro his;*
" *Dominicis* ſcil. arg. *Rubrica* de quo mox, non verò *priuatorum.*

COMMENTARIVS.

GREGES EQVORVM (qui nobis *Haras*) varios habuêre olim Imperatores Romani, vt vel hæc *lex* Arcadij Imp. oſtendit: vt & altera Valentis *l. 19. ſupr. de Pratoribus*: Equorum inquam, in vſus videl. ſuos, de quibus etiam agitur *l. 2. ſup. de tractoriis & ſtatiuis*: *l. 2. ſup. de paſcuis*: *l. 1. & 2. infr. ne opera à conlat. exig.* Et ſic ſex in vniuerſum de Equis Imperatoriis *hoc Codice* conſtitutiones occurrunt: In vſus inquam eorum, veluti in voluptates ſeu ludos; & Circenſes quidem, vt docet *d. lex 19. & lex 1. inf. de equis curulib.* Qui & ideò *Greges Domin.* dicti: *Rubr. huius tit.* Quomodo & vetus Orbis Deſcriptor ſub Conſtantio & Conſtante Imp. *diuina animalia*, θεῖα ζῶα, vocauit: Diuina ſcil. huius æui ſtylo, id eſt, Imperatoria, ſeu Dominica: Alij *ſacra*, de quo mox. Horum verò Gregum Præpoſitos memorat quoque Notitia *Imperij Orientalis* ſub diſpoſitione *Comitis rerum priuatarum*, id eſt, Rerum Dominicarum.

¶ Erant autem hi Greges Dominici per Orientem varij, pro opportunitate videlicet Regionum, quæ Equis Generoſis cenſebantur: Græci, de quibus *l. 1. infr. de Equis Curulibus*: Phrygij item & Cappadoces. De *Phrygiis*, & Phrygiæ gregibus nominatim eſt Valentis *dicta lex 18. ſup. de Pretorib.* & non vna eorum mentio apud Nemeſianum, Claudianum, alios, *locis mox producendis*. De equis Capadocum inter omnes celebratiſſimis, déque Cappadocia εὐίππῳ plures agunt: & in his quidem Xenophon iam olim 4. *exped. Cyri.* Hierocles *in Hippiatricis*: Solinus *cap. 47.* vbi ait, Cappadociam terram ante alias altricem equorum, & prouentui equino accommodatiſſimam, Oppianus & ipſe Cappadox *Cyneget. 1. verſ. 171.* Apuleius *lib. 8.* Dionyſius *Periegetes*, Capitolinus *in Gordianis*: Vetus Orbis deſcriptor ſub Conſtantio & Conſtante *cap. 21.* Gregorius Nazianzenus *orat. 20. in fun. Baſilij p. 318.* Zoſimus *lib. 1.* Claudianus *lib. 2. in Rufin.*

Rufin. & *in laud. Serenæ*: & *de Equo Honorij*: Aëthicus Sophista: Vegetius *lib. 4. Veterinariæ cap. 46. Cappadocum*, inquit, *gloriosa Nobilitas, Hispanorum par, vel proxima*: quod ad interpretationem *leg. 1 infr. de equis Curalib.* maximè facit: Iustinianus *Nouella* 30. Ex Gregorij etiam Nazianzeni epistol. 183. colligere mihi videor, in Cappadocia Rectores prouinciarum multam Equorum iudicatis quandoque imposuisse. Atenim hoc æuo Insignes cùmprimis primæque qualitatis in Cappadocia fuêre Equi *Hermogeniani* & *Palmatij*, & Greges horum equorum. Palmatiorum equorum non *hàc* tantùm *lege*, verùm quatuor insuper aliis locis mentio fit; putà primùm *l. 1 infr. de Equis Curulib.* Secundò, in Itinerario Hierosolimitano seu Burdegalensi, quod scriptum sub extremis Constantini M. vbi perperam hactenus editum fuerat, villa *Pampali*, pro villa *Palmati*; *Capadocia*, inquit, *mansio Andauilis: ibi est villa Pampali* [*ӡ*. Palmati] *vnde veniunt equi Curules propè Tyanam, vnde fuit Apollonius Magus.* Huius villæ etsi nulla mentio in vtroque Itinerario, *Peutingeriano*, & *Antonini*; attamen *Andauilis* prope *Tyanam* fit in *vtroque* mentio.

Itiner. Antonini.

Cappadocia Sasima. m.p. xxiv.
Andabilis. m. p. xvi.
Tyana. m. p. xvi.

Itiner. Peutinger.

Scolla. xxii.
Addaualis xv.
Tyana. xxvii.

Tertiò, & quidem ante hos omnes meminit Nemesianus in *Cynegetico*:

Cornipedes igitur lectos det Gracia nobis,
Cappadocúmque notas referat generosa propago
Argæa & PALMÆ nuper grex nomine sacrûm.

Nam ita hic versus restituendus mihi videtur, vt iam alibi monui: cùm hactenus *ibi* legeretur: *omnis auorum*: pro, *nomine sacrûm. Grex sacrûm*, id est, Grex equorum Dominicorum, Imperatoriorum. Nam quod aliter Barthius 3. *Aduersar.* 15. restituere conatur, nihili est. Sic enim & Claudianus *de laudib. Serenæ*:

——— *delectus equorum,*
Quos Phrygiæ matres Argæaque gramina pastæ,
Semine Cappadocum SACRIS præsepibus edunt.

Sacra præsepia, sunt Greges Dominici An Grex sacrorum [Imperatoriorum] Equorum: vt Nemesianus. Idem Claudianus *de Equo Honorij*:

O felix sonipes! tanti cui frena mereri
Numinis, & SACRIS licuit seruire lupatis:
Seu tua per campos vento iuba lusit Iberos;
Seu te Cappadocum gelida sub valle natantem.
Argæi lauêre niues.

Et vetus Orbis descriptor sub Constantio & Constante *cap. 20. diuina animalia* vocat. Dicuntur Equi *sacro vsui* necessarij, *l. 2. supr. de Tractoriis.*

Tandem insignis admodum locus de his Palmatiis equis extat Hesychij Illustrij, quinta Chronicæ historiæ suæ parte, quem nobis seruauit veterum Glossarum Nomicarum Author in Παλματίους: & hanc nobis seruauit quoque vir & doctissimus & omnium humanissimus Carolus Labbæus. Verba Glossarum Authoris sunt: Παλματίους ἵππους· ὅτι παλμάτιος ἵππος, ὃν ὁ Παλμάτιος εἶχεν, ἵπποις παμπλούτοις, διὰ τυραννίδα ἐδημεύθη. περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰλλούστριος Ἡσύχιος ὁ φιλοσοφήσας τῆς Μιλησίας ἐν τῷ ε΄ χρονικῷ διαστήματι τῆς ἱστορίας, ταῦτα: Κατὰ τοὺς χρόνους Οὐαλεριανοῦ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας Παλμάτιός τις οἰκίαν μὲν ὑπὲρ τὰ βασίλεια κεκτημένος τῶν μοναρχούντων ἠρεμημένην ἀναγκαίως δὲ ὥς τις ἵππος ὢν καὶ ὑπατικοῦ τινος ἴσαμι τοῦτο μὰ γαμετὴν Αἰθερίαν καλουμένην ἁρπάσαι χερσὶ Σιδῶν ἐπιχειρήσας· διότι πρασίνων ἐτύγχανε τῆς ἐναντίας τοῦ δήμου μοίρας.

§ Ex his omnibus iam Veterum testimoniis, nominatim ex Hesychij loco liquet: Primò quidem, etsi Cappadocum equorum antea quoque ceu insignium mentio fiat a plerisque è superioribus Scriptoribus, etiam ab Oppiano, qui & ipse Cappadox erat, attamen Palmatiorum nominatim in Cappadocia equorum originem repetendam à Valeriani Imp. temporibus: Quare etiam Nemesianus *Cynegetico* (quod scripsit tis sub cati Imp. liberis, Carino & Numeriano, viginti paulò plus post Valerianum Imperat. annis) nuperam originem eis tribuit:

—— *& Palmæ NVPER grex nomine sacrum.*

§ Secundò liquet apertissimè ex prædicto Hesichij & Itinerarij Burdigalensis loco, itémque ex *l. 1 infr. de Equis Curulib.* Palmatios dictos a *Palmatio* quodam, Equorum istorum diuite, cuiusque villa in mansione Andauilis, haud procul Tyanâ erat, in qua Equi illi stabulabantur. Quò fortè respexerit Basilius Cæsareæ Cappadociæ Episcop. *homil. in Psalm. 48. p. 285.* cùm notat inter alia vanitatis argumenta, quod quidam iusserint sua ipsorummet nomina Equorum gregibus imponi: ἤδη δέ τινες καὶ ἀγέλαις ἵππων τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας ἐνσημηνάμενοι ἐπὶ πολὺ συμπαρατεῖναι τῷ βίῳ τὴν μνήμην ἑαυτῶν ἐπενόησαν. Quare valeant iam inanes suanésque aliæ de Palmatiis his equis coniecturæ: Eorum primo qui *Palmatios* Equos à *palma* deriuant, quasi quod Triumphantium sint & Victorum, sicut Tunicæ fuêre *Palmatæ*; vt maximè Nemesianus ad *Palmæ* nomen alluserit more poëtico. Secundò inanis pariter coniectura est eorum, qui à *Palma* quoque deriuantes interpretantur, quasi quibus vterentur Aurigæ in Circo pro Palma consequenda: Alij quasi palmarũ numero gloriosos, vt dicitur *leg*.... Alij, ex Palmæ candenti ferro armis equinis impressæ indicio, quo notarentur Equi ex Syria & Palæstina &c. Vt & eorũ, quinto loco, qui Palmatios dictos censent à Palmato, qui P.V. Romæ fuit sub Honorio Imp. An. D. 412. (vt docet vel *lex vlt. de priuil. corpor. V.R.*) Qui error est Pancitoli, ad *Notitiam Imperij*: & *var. c. 257.* & grauis quidem; cùm longè ante hunc Palmatum P. V. & ante Honorium Imp. Palmatiorum equorum mentionem fieri videamus, vel in Valentiniani Sen. Constitutione *l. 1. infr. de Equis Curialibus.* Sextò, inanis etiam coniectura est eorum, qui censent ab *Agitatore* quodã Circensi ita dictos, quod Alciatus & Cuiacius ex *prædicto* Hesychij *loco* collegisse videtur, in quo nil tale extat: verùm de eo dicitur, ὅτι πρασίνων ἐτύγχανε τῆς ἐναν-

τίας τῦ δήμου μοίρας; quæ verba hunc ſenſum habent: Quod Palmatius contrariæ factioni agitatorum quàm cui Imperator fauiſſet ipſe fauerer, & ſic contra Imperatorem. Septimò, neque à colore ſic dicti *Palmarij*, quod Alciatus tentabat: quaſi quod *Βαΐς*, id eſt Spadices cum fructu ſuo venuſto colore præferrent, quos Gallicè *Baies* vocamus. Neque octauo loco *Palladij* Equi hîc ſubſtituendi, quaſi à *Palladio* dicti, qui ſub Theodoſio ſummâ velocitate in veredis agendis illuſtris fuit, teſte Caſſiodoro, quod & ipſe Alciatus rectè reſpuit. Alia verò ratione, ne quis erret, dicti *Cerui Palmati* in *V. Gordiani, p.* 152. Palmati enim Cerui ſunt, quorum cornua finxit natura in PALMAS digitóſque ex his quos *Platycerotas* ideò vocabant; teſte Plinio *lib.* 11. *c.* 37. Suauis denique Ioannes de Plateâ, qui *Palmatos* equos interpretatur manſuetos, qui *palmâ* (manu) ſe tangi permittunt, vt contra Hermogenianos, Sylueſtres, ab *ermo*.

¶ Igitur Palmatij equi dicti à *Palmato*, vel potius *Palmatio*, cuius cognominem Palmatium in Cappadocia memorat Baſil. *ep.* 259. Equorum inſignium in Cappadocia diuite: cuius bona cùm confiſcata fuiſſent, id eſt dominio Principis incorporata, ſimul greges equorum ipſius Gregibus Dominicis additi fuêre: quod poſtremum patet ex *hoc titulo*. Præcipuo exinde loco hi cenſiti, & quidem currendi velocitate. Nemeſianus de his diſertè:

Nec pes officium ſtandi tenet, vngula terram
Crebra ferit, virtúſque artus animoſa fatigat.

Quomodo & Claudianus 2. *in Rufin.*

——— *iam paſcua fumant*
Cappadocum, volucrúmque parens Argæus equorum.

Indè igitur Palmati Circenſibus deſtinati: & in eum quoque finem ex Oriente in Occidentem miſſi; quod vtrumque docet Valentinian. Sen. *d.l.* 1. *inf. de Equis Curulibus.* Sed & de illo teſtis auctor Itinerarij Burdigalenſis: *Cappadocia*, inquit, *manſio Andauilis: ibi eſt villa Palmati, vnde veniunt* EQVI CVRVLES. Hinc adeò veteris Orbis Deſcriptor ſub Conſtantio, horum formoſitatem prædicat *cap. de Cappadocia* 21. *Negotia autem hac optimo vbique mittere eam aiunt, leporinam veſtem & Babilonicum pellium, & illorum diuinorum animalium formoſitatem.* Scripſerat Auctor *κάλλ@*. Ex Nemeſiani item *loco ſuperiore* diſcimus, Equis his Cappadocibus & quidem Palmatis admiſſas Equas Phrygias, vnde lectiſſimi Equi procedebant: quod & ipſum docet Claudianus *in Laudib. Serenæ*:

——— *delectus equorum*
Quos Phrygiæ matres, Argæáque gramina paſtæ,
Semine Cappadocum, ſacris præſepibus arcent.

Vbi Argæa gramina paſtæ Phrygiæ matres dicuntur: ſicut apud Nemeſianum, *Generoſa propago Argæa*, Ab Argæo monte Cappadociæ Equis celeberrimo. Idem Claudianus 2. *in Rufin.*

——— *iam paſcua fumant*
Cappadocum, volucrúmque parens Argæus Equorum.

Et de Equo Honorij:

O felix Sonipes, &c.
Seu te Cappadocum gelida ſub valle natantem
Argeæ lauêre niues.

¶ Magna igitur in celebritate Equi hi fuêre, imò primæ qualitatis, præ Hiſpanis & Græcis, vt docet *l.* 1. *inf. de Equis Curulib.* Vnde & multa ſingularia circa hos conſtituta; *Primò*, his Equis debilibus factis in curuli certamine Romæ ex horreis fiſcalibus alimonia præbita, vt docet *d. l.* 1. *inf. de Equis Curulib.*

¶ *Secundò*, vendere eos factionariis permiſſum non erat, cùm tamen Equos Hiſpani ſanguinis (etſi & ipſi inſignes Equi fuerint) vendendi copia eſſet, *d. leg.* 1.

¶ *Tertiò*, Solis Imperatoribus, horúmque voluptatibus dicati fuêre. Equi Palmatij, vnde vſurpare eos priuatis quibuſque, *hac* Arcadij *lege* vetitum; cuicunque inquam, minimo-maximo; quò ſpectat hæc *lex* cuiuſcumque ſcil. dignitatis meritiue quis eſſet, etiam clariſſimis, etiam ſpectabilibus, etiam illuſtribus; Qui MAXIMI ſunt ſeu ſummæ dignitates. Id verò Eutropio conſuli & Patricio, triennio poſt *hanc legem*, ſub hoc ipſo Arcadio Imp. vitio datum, eáque inter alias exitij eius cauſa fuiſſe à nonnullis dicitur, quod animalibus præter fas vſus fuiſſet, quibus nonniſi ſoli Imperatori vti licebat: *ὁπότον ὕπατ@ ἐγίγνετ, βοσκήμασιν ἀπεχρήσατο, οἷς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐξῆν μὴ ὅτι γε μόνῳ βασιλεῖ*, vt refert Philoſtorgius *lib.* 11. *hiſtor. Eccleſ. c.* 6. in Conſtantij Imp. rebus, quo loco Theophilo Epiſcopo in Indicem propagandæ Chriſtianæ Religionis gratia miſſo, 200. equos generoſos, è Cappadocia ei cum aliis donis datos, ſcribit, ad demulcendos Indos. Vbi pro *βοσκήμασιν* Nicephorus *lib.* 9. *c.* 18. Philoſtorgij alioquin locum exſcribens, ait *κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο*, & mox de veſtibus id perperàm extulit, *ὃς μόνῳ ἔξεστι βασιλεῖ ἀμφιέννυσθαι*: At enim Philoſtorgius de *βοσκήμασιν*, id eſt de animalibus ſeu equis agit, ſcilicet vt quædam alia ornamenta ſolis Imperatoribus, eorúmque Conſularibus reſeruata hoc æuo erant, ita nominatim quoque *βοσκήματα*, animalia ſeu equi: vt & animalia alia quibus citra Principis indultum vti non licebat, de quo non vno loco Symmachus.

Nulli igitur equos Palmatos quæcunque dignitatis obtentu ad Curulia certamina vſurpare licuit, vtpote formoſiſſimos & præſtantiſſimos è Gregibus dominicis Principiſque vſibus ſeruatos, nonnulli hactenus ex his aliquos vſurpaſſent. Sanè iam olim quoque Capitolinus *in Gordianis* præcipuam Cappadocum equorum rationem habitam teſtatur. Sic enim de Gordiano priuato ſcribens: *Palmatam*, inquit, *tunicam & togam pictam primus Romanorum priuatus ſuam propriam habuit: cùm antè Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio: Equos Siculos & Cappadoces, permittentibus Imperatoribus, factionibus diuiſit, & per hac populo ſatis charus, qui ſemper talibus commouetur.* Qui Capitolini locus oſtendit, ſolis Imperatoribus licuiſſe tùm temporis equos Cappadoces & Siculos agitatorum factionibus diuidere: Perperàm enim ex eo loco colligunt nonnulli, fuiſſe auctoritate Principis opus ad equos Curules, & quidem Cappadoces, emendos: comparare enim equos licuit ſine Principis authoritate, ſed non diuidere factionibus & largiri. Quod ipſum voluit & Symmachus, cuius alioquin auctoritate perperàm

petam vtantur, *lib.4.ep.8.* sic & aliàs erogationibus huiusmodi modus positus : de quo ad *l.1. infr. de expens.ludor.*

¶ *Quartò*, hac de causa Palmatos Equos vsurpantibus pretium, vel pœna, *hac leg.* statuta maiora quàm alios vsurpantibus : nempe vt pro singulis Equis vel etiam Equabus singulæ auri libræ præstentur, id est, septuaginta duo autei : quod vtique magnum pretium fuit, & quidem duplo maius cæterorum Gregum Dominicorum pretio ; pro Equis scil.ex aliis Gregibus Dominicis occupatis dimidiam tantùm eius partem, sex videl.auri vncias, id est, solidos seu aureos 36. solui iubet *hac leg.* Arcadius : nempe voluptatibus suis ita hac parte consultum iuit ipse Imp.voluptatum & ludorum studio immodicus. Suauis enim est Ioan. de Platea, qui huius constitutionis rationem in eo ponit, quia Equi hi seruarentur, vt contra hostes mitterentur : & hanc esse rationem specialis huius pœnæ in Equis, & non in aliis animalibus.

Eadem omnia & de HERMOGENIANIS equis *hac l.* statuuntur ab Arcadio, quos & priore loco *hic* memorat ante Palmatios : quorum mentio fit *altero* insuper *loco*, putà *d.l.infr. de Equis Curulib.* vbi disertè *Hermogenis Equi* dicuntur, haudaliter atque *Equi Palmati*. Vnde patet iam eos dictos ab *Hermogene* quodam, pariter vt Palmatij à *Palmato*, quò non minus respexerit Basilius *in Psalmum* 48.*p.*285. loco *suprà* laudato. Non igitur quasi Herma seu Mercurio geniti, quod tentabat Cuiacius : vel quasi cursu & velocitate Mercurio similes : verùm ab Hermogene quodam : Quis autem Hermogenes ille ? An Marcus Tigellius Hermogenes, quem Aaron ad 2.*Satyr.* ait, Musicum peritissimum fuisse, vocisque eximiæ, Caio Cæsari Dictatori, & post Cleopatræ acceptissimum, Augusto Cæsari amicissimum : de quo etiam addit, *fuisse ipsum largiorem, adeò vt scæniéis & circulatoribus multa donaret?* An verò auriga seu agitato alicuius factionis, quod Alciatus tentabat? An, quod Pancirolus 2.*var.*257. volebat Anicius Hermogenianus Olybrius P.V.& P.P. quem & eundem cum Hermogeniano ICto.facit? Nil horum. Fortè verosimilius quod Alciatus asserere ausus non est, Hermogenianos Equos dictos ab Hermogene Pontico sub Constantio Imper. Præfecto Prætorio & Magistro Equitum, qui cùm Constantij Impe iussu Paulum Episcopali sede deiecturus esset, seditione facta, combustis ædibus à Constantinopolitanis occisus est, Ann. Dom. 372. teste Socrate *histor. Eccles.* lib........ & Sozomeno : de quo etiam Libanius *de vita sua,p.*40.41. & Ammianus Marcellinus *lib.*19.*p.*165.*& lib.*21.*p.*100. Sanè Palmatiis Hermogenianos proximos fuisse, & hæc *lex* & *d.lex* 1.*infr.de Equis Curulibus* ostendunt : sic quidem vt promiscuè modò primi modò secundi memorentur.

¶ Et hæc de equis Palmatis & Hermogenianis vsurpatis : pro aliis verò equis ex aliis videl.gregibus vsurpatis, pœna sex vnciarum auri imponitur : ex aliis inquam Gregibus Dominicis, non verò priuatis, vt Interpretes malè, Glossa Ioan.de Plateâ. Hic enim discrimen statuitur inter Palmatos, & Hermogenianos equos, qui primæ qualitatis Principisque loci inter equos Dominicos seu Imperatorios erant, & inter alios Equos Dominicos.

¶ Duo adhuc *hac l.* obseruanda veniunt. Prius est quod de Edictis Præfecti Prætorio *initio l.* dicitur : quibusque propositis omnes moneri iubentur. Omitto de aliis Præfectorum Prætorio Edictis, de quibus & Libanius *Orat.* κατ τῶν ... *p.*100. vbi de Cynegio PP. Monitorij Edicti genus hoc notandum, ad αὐτεπαγγελίας, pœnámque anteuertendam vel euitandam. Simile Edictum vid. in *l.vlt. Cod.Inst.de veteris numismatis potestate.* Secundum est, quod ex *hac l.* ibi, *nisi eas* (eos) *sponte obtulerint*, colligunt interpretes ad praxin, pœnitenti témque ablatam offerenti ignosci in sp. *huius l.* Atque hæc præcipua fermè materies imò sedes Interpretibus disputandi ad *hanc leg.* quando pœnitenti, témque ablatam offerenti ignoscatur. Quod omne inane est. Nihil enim *h.l.* agitur de pœnitentiâ : verùm ad αὐτεπαγγελίας, id est, vltroneam & spontaneam libræ oblationem pro singulis equis occupatis inuitati iubentur omnes, ne alioquin ab inuitis ex eorum facultatibus *eruantur* : (quam vocem mutant *Codices* quidam *Iustiniani* :) Denique hoc vult Arcadius, moneri quemque spontaneâ oblatione exactionem coactam præuertere.

DE CÆSARIANIS.

TITVLVS VII.

* Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustin.* De Cæsarianis præter duas huius tituli *leges*, sunt insuper *hoc Codice* tres aliæ, & quidem Constantini Magni, putà *lex 1. in fin. supr. de bonis proscript. & famosa lex, Iustas 5. supr. de iure fisci*: in *Cod. Iust.* hac parte mutilata, & *lex 2. inf. de bonis vacantib.* Adde & *l.* Diocletiani & Maximiani 5. *Cod. de iure fisci.*

PARATITLON.

CÆSARIANI, erant Officiales Rationalis *l. 2. infr. de bonis vacantibus* (seu Procuratoris *Cæsaris*, vnde his nomen) qui fiscalibus actibus oexi erant, *l. 1. supr. de bon. proscript.* qui bona ad Principem deuoluta, veluti vacantia, occupabant, *d. l. 2. infr. de bonis vacantibus*, qui ratiocinia Principis tractabant, seu ratiociniis obnoxij erant, *d. l. 1. infr. de bonis proscriptorum*, qui rationes fiscales tractabant: *l. 1. h. tit.* ¶ *Fraudibus* porrò hi infames fuêre, quod ostendunt *d. l. 5. supr. de iure fisci, & d. l. 1. de bonis proscript. & d. l. 2. infr. de bonis vacantibus.* Quare cum his seuerius actum, quàm cum aliis: *d. l. 5. & d. l. 1.* Primò nempe, lite pendente his à fisco motâ bonorum possessio eis eripiebatur, *d. l. 1.* Secundò item, alienata ab his etiam ante actum, reuocabantur si rationes fiscales conturbassent, *d. l. 1. supr. de bon. proscript.* Tertiò, Neque in actu constituti, ad dignitates admissi, *l. 1. h. tit.* Quartò, sed neque inconsulto Principe ad aliquod Corpus vocari potuerunt, *l. 2. h. tit.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Bithynos.

CÆSARIANOS in actu" dumtaxat constitutos, ad Perfectissimatus", vel Ducenæ vel Centenæ, vel Egregiatus dignitates non oportet admitti: Sed si inculpatè" compleuerint suum officium, & ab omni vacent ratione fiscali, iudicio" datam huiusmodi dignitatem prodesse eis oportet. Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano & Basso Coss. [317.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ autem ei sunt tres *huius Cod.* Constitut. putà *lex 5. infr. de Decurionib. l. 3. supr. de cohortalibus, l. 1. infr. de murilegulis.*
" *integentur.*
" De hac *Perfectissimatus* dignitate est titulus *sup. vlt. lib. 6.*
" De *Egregiatus* dignitate dixi ad *l.* .
" *Inculpatè.*
" Nostro, seu Principis.

COMMENTARIVS.

DIGNITATIS alicuius, è quatuor quæ *hâc l.* memorantur, Codicillos num Cæsariani adipisci possint, *hâc l.* quæritur? Et definitur à Constantino M. quamdiu hi in actu constituti sunt, quamdiu rationes fiscales tractant, non posse: post officium verò inculpatè gestum, iam posse iudicio Principis scil. Quod & ipsum Constantinus definit de Primipilaribus, dignitates videl. his post emeritam militiam dati posse, *l. 3. supr. de cohortalibus & primipilar.* Item de Decurionibus & Principalibus (de quibus *suo titulo*) si cuncta patriæ suæ munia impleuerunt, *l. 5. infra de Decurion.* Diuersum verò in Monetariis, vtpote quos in suâ semper durare conditione oporteat; *l. 1. infr. de monetariis.* Quæ *leges* omnes *huic* nostræ coniungendæ sunt, velut vnius & eiusdem Constantinianei Edicti ad *Bithynos* partes. Quo quidem Edicto in vniuersum, quantum ex iis *legibus* colligere licet, occursum voluit

voluit Constantinus, fraudibus eorum qui in actu quolibet publico constituti, siue *fiscali* (vt Cæsariani & Monetarij) siue *prouinciali*, vt Primipilares, siue *municipali* vt Decuriones & principales quæsitis dignitatibus, vel fisci rationibus, vel prouinciarum officiis, vel patriæ muneribus sese subductum ibant. Ergò nonnullos ex his in perpetuum dignitatibus submouit, vt Monetarios. *d.l.*1. *infr. de Monetariis.* Alios non in totum, puta Cæsarianos, Primipilares, Decuriones, sed tùm demùm si officiis suis & muneribus non satisfecissent: scilicet conditioni suæ certa hominum genera ita nexa fuerunt, ita conditionales, vt in actu continuo & perpetuo essent, neque aliud officij aut dignitatis nomen induere vnquam possent, verùm in officio suo immorari atque immori oporteret, veluti Monetarij: Alij verò certo annorum curriculo peracto dignitates adipisci poterant: veluti *Decuriones* & principales, si omnia patriæ munera obiissent: *Cæsariani*, si inculpatè officium complessent: *Primipilares*, post emeritam quoque militiam. Ergò vt illi in totum à dignitatibus submouebantur, ita hi durante tantum militiâ vel officio: Ne alioquin huiusmodi dignitatum vmbraculo, vel rationes fiscales, vel officium muniáve sua conturbarent. De ratione diuersitatis dicam ad *d. l.*1. *infr. de murilegulis.*

§ *Quatuor* porrò dignitates, vt *hâc l.* ita omnibus illis *legibus*, quas *huic* coniungendas dixi, & quidem eodem semper ordine memorantur putà *Perfectissimatus*, de quâ fuit *titulus vlt lib.*6. Item *Ducena, Centena*, tandem *Egregiatus* dignitas: de quibus Dignitatibus alibi.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Mamertinum P.P."

NON conuenit, Cæsarianos inconsultis nobis ad alicuius Corporis" molestiam deuocari: Quapropter, si alicui" Corpori necessarij fuerint visi, ad Nostram Mansuetudinem referatur", vt nobis decernentibus, his" iubeantur adiudicari, quibus eos rectissimâ ratione postulari Nostra Mansuetudo perspexerit. Dat. x. Kalend. Mai, Sirmio, diuo Iouiano & Varroniano Consulibus. [364.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Mamertinus* PP. Italiæ, Illyrici & Africæ sub Valentiniano Sen. v. *Prosopogr.* & Amm. *Marcellinum.*
" Veluti Decurionum.
" F. *aliquo alicui Corpori* &c.
" A Rectoribus prouinciarum.
" Ordinibus, Corporibus.

COMMENTARIVS.

DE Cæsarianis CORPORI alicui adiudicandis, est hæc Valentiniani Sen. *lex*, quæ duplicem sensum admittere videatur. Primò quidem videri possit id *hac leg.* definiri, REDDI, inconsulto Principe alicui Corpori, vnde scil. recesserant, Cæsarianos non posse. Multi scil. è corporibus municipalibus, seu corporatis, corporis alicuius necessitate nexi ad Cæsarianorum officium confugerant: Hos postea corpora illa repetitum iuêre: verùm ne quod exindè rationibus fiscalibus detrimentum fieret, super eo consuli se voluit Valentinianus. Et ita quidem hæc *lex* accipi possit. Possit, & veriùs quidem, ita intelligi, VOCARI nunc primùm ad molestiam alicuius corporis, seu corpori alicui adiudicari non posse aliquem è Cæsarianis, postulatum ad replendum Corpus aliquod defectum, sine Principis auctoritate. Nempè defecta Corpora sæpè ex aliis hoc sæculo replebantur, & repleri necessitas cogebat: deniqueex alio Corpore ad aliud Corpus supplendum, vel implendum, alij *necessarij* sæpè erant, seu aliud Corpus *postulabantur*, eique *adiudicabantur*. De quo Corporum ex aliis Corporibus supplemento, variæ extant *hoc Codice* constitutiones. Sic, exempli gratia, Iulianus Imp. *l.*53. *infr. de Decurionibus*, Corpora designauit, vnde Curia Antiochena nominatim repleri posset. Idemque Iulianus *in Misopogone*, *p.*107. testatur, se ad replendum Decurionum Antiochenorum numerum, nominandorum eorum potestatem fecisse, ἀπὸ τῶν ἐπιτροπευσάντων τοὺς θησαυροὺς, καὶ ἀπὸ τῶν ἐγχαραττόντων τὸ νόμισμα, id est, ex *Cæsarianis* & *Monetariis*: ita enim ἐπιτροπεύσαντας τοὺς θησαυροὺς interpretor, argumento etiam Monetariorum, qui his iunguntur, pariter vt Cæsariani Monetariis iunguntur in Constantini M. Edicto ad Bithynos, de quo ad *l.*1. *supr. hoc tit.* & vtrique Decurionibus eodem Edicto. Nam quod Petauius *Præfectos Thesaurorum & Comites* intelligit, itémque *Procuratores monetales*, erroneum planè est. Supplementa enim Curialium & Curiarum ex proximis Corporibus & Conditionalibus tantùm fiebant, non ex his qui in dignitate aliquâ constituti erant. Ergò ex Cæsarianis, & Monetariis: Sanè enim ἐγχαραττόμενοι τὸ νόμισμα, non sunt procuratores monetales, verùm artifices, opifices, monetarij: ac proindè ἐπιτροπεύσαντες τοὺς θησαυροὺς sunt Cæsariani, qui Rationales fiscales tractabant, qui fiscalibus actibus nexi, qui Rationales Officiales erant, qui bona ad Principem seu ad thesauros Principis deuoluta vindicabant, qui Ratiocinia Principis tractabant, seu ratiociniis obnoxij erant, vt docent *leges*, quas in *Paratitlon* congessi. Vtrique tandem Cæsariani & Monetarij sub Rationalibus erant. Ergò, vt ad Iuliani mentem redeamus, obiicit eo loco Antiochenis, quod cùm eis facultatem dedisset nominandorum ad Curiam locupletissimorum, *etiam ex Cæsarianis & Monetariis*, attamen ipsi vilissimos & tenuissimos ex plebe nominassent: Vnde discimus, Cæsarianos hos & Monetarios ditissimos ferme fuisse, atque adeò ferendis oneribus Curialibus idoneos.

DE BONIS VACANTIBVS.

TITVLVS VIII.

Ex *hoc* & proximè *ſequenti titulo* conflatus eſt *vnicus titulus*, *Cod. Iuſt. lib.* 10. *tit.* 10. *de bonis vacantibus & Incorporatione*: vid. & *Nouellam* Maioriani 7. *de bonis caducis, ſiue proſcriptorum.*

PARATITLON.

BONA VACANTIA, *hoc titulo & l.*9. 11. 12. 13. 20. 27. 30. 31. *& l.vlt. infrà de petitionibus*: *l.*26. *de appellationib.* ſunt quæ iure ſuadente à fiſco occupanda veniunt, *l.*2. *hoc tit.* ratione iuris, *l.*1 *infr. de Incorpor.* velut ex legibus, *l.*5. *hoc tit.* delata legibus ad ærarium, *l.vlt hoc tit.* fiſco quæſita, *l.*31. *de petition.* quæ ex cuiuſque patrimonio in caſum cecidère, *l.*3. *h. tit.* fiſco debitæ facultates, *l.*8 *de petit.* ad fiſcum fiſciuè dominium pertinentia, *l.*8. *& vlt. de petit.* ſi locus fiſco factus *l.*11. *de petit.* in quibus & Caduca (quæ alioquin appellationibus diſtinguntur, *l.vlt. hoc tit.*) tacita item fideicommiſſa (in fraudem legum) *l.*20. *infr. de petitionib.* de quibus eſt & *lex vn. infr. de his qui ſe deferunt.* Imò & ex *huius Codicis* Conditorum mente, ex publicatione ſeu proſcriptione *l.*4. *hoc tit.* *l.*1 *infr. de Incorporat.* *l.*23. 27. 29. *infr. de petition.* de quibus eſt *ſupr. titul. peculiaris, de bonis proſcriptorum*: veluti eorum qui hoſtem publicum ſectati ſunt, *d. l.*4. *hoc tit.* Ad hanc de Bonis vacantibus materiam pertinet non tantùm *hic titulus*, verùm & quatuor ſequentes. Nempe de *Donatione* horum vacantium bonorum à Principe facta agitur *hoc tit.* de *Incorporatione* eorum, *tit. prox.* 9. de *Delatione* & Petitionibus *tit.* 10. 11. 12. 13. ¶ De Formâ ſeu ordine Donationis huiuſmodi bonorum agitur *l.* 2. *& vltim. hoc titul.* de formulâ, *l.* 1. de temperamento, ſeu modo, *l.*4. de effectu, *l.*3.

¶ INTEGRO STATV *donata poſſeßione vel domo [vacante fortè] quid contineatur.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Æmilium" V.P."

RATIONALEM": Si quando Adnotationes" noſtræ contineant, poſſeſſionem, ſiue domum", quam donauerimus, INTEGRO STATV donatam, hoc verbo" ea vis continebitur quam anteà" ſcribebamus, *Cum adiacentibus, & mancipiis*, *& pecoribus, & fructibus, & omni iure ſuo*, vt" ea quæ ad inſtructum poſſeſſionis, vel domus pertinent, tradenda ſint. Dat. VI. Id. Mar." Med. Conſtantino A. III. & Licinio Coss. [313.]

NOTÆ

* *L.*2. *Cod. Iuſt. eod. tit.*

" Pythus hic legebat *Eumelium*, mox & *Eumenium* hic ſubſtituebat, Oratorem videlicet Auguſtodunenſem. Quod inane eſt.

" *V.P.* id eſt, virum Perfectiſſimum, de quo mox.

" Retrahenda hæc vox ad inſcriptionem, vt rectè *Cod. Iuſt.* de quo mox. de *Rationali* porrò plenè in *Notitia noſtra.*

" *Adnotationes* Principis, de quibus plenè *ſupr. de diuerſ. reſcriptis.*

" Mihi, vel fiſco meo deuolutam & vacantem: arg. *Rubrica* ſeu tituli ſub quo *hæc lex* poſita eſt.

" *Verbum.* eſt ſermo, formula.

" *Ante conſcribebantur*, Cod. Iuſt. vbi mallet P Faber *ad l.*191. *ff. de Regul. iuris*, *quæ ante cum ſcribebamus*, hoc ſenſu, *quæ ante* ſcil. continebatur, *cùm ſcribebamus* diſerte & expreſsè: Quo omni nil opus. Senſus apertus: verbo ſeu formula, *integro ſtatu, eam vim contineri*, tacitè ſcil. vt ipſa: *quam antea ſcribi*, nuncupatis verbis *mos erat.* Niſi ita malis, *quamquidem antea ſcribebamus.*

" Et, C Iuſt. Noſtrum iſtud melius: iungat quis vtrumque, *vt & ea*, &c.

" *Mai*, Morinus, de quo mox.

COM

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres ordine sequuntur constitutiones super Donationibus à se factis, vel faciendis, bonorum aliquorum vacantium: *Vacantium* inquam, non quidem quæ aliàs ita specialiter nominantur, verùm in genere, quæ priuatis dominis vacantia fisco vindicantur, de quo ad *l.4.inf.* Adeò quidem, vt non temerè putet quis, hanc *leg.* nostram pertinere ad possessiones & domos Templis detractas, Episcopis verò & Ecclesiis donatas, pariter vt *legem 2. sup. de iure fisci*, quæ tamen est de donatione possessionum & mancipiorum exemptorum fisci patrimonio. ¶ Hæc verò *lex* speciatim pertinet ad interpretationem formulæ cuiusdam seu *clausulæ*, parà *Integro statu*, in Donationibus huiusmodi vsurpari solitæ, quidnam ea inquam, importet, seu operetur: quomodo & aliæ constitutiones ab Imperatoribus latæ occurrunt de verborum significatione, *l.14. sup. de cursu publ.* & *lex 2. de immunitate concessà. l. hæreticorum, inf. de hæreticis.* Finge nunc, possessionem siue domum quandam ab Imperatore donatam, his verbis, *Possessionem*, vel *Domum* INTEGRO STATV *tibi donamus*? Quæritur & verò quæsitum fuit in *sp. huius l.* quidnam sibi vellent illa verba, *Integro statu*, quámque vim haberent, denique quis donationis istius modus esset? num videl. ipsam tantùm domum siue possessionem, an verò *adiacentia* simul domui seu possessioni, veluti hortum aut insulam adiacentem; itémque pecora domo vel possessione inclusa, itémque fructus, tandem instructum omne domus seu possessionis (de quo est alioquin *titulus* peculiaris in *Digestis, de Instructo, vel instrumento legato*), continerent? Quod non, videbatur Rationali; duabus rationibus: Primò quia hæc omnia à domo & possessione reuerà diuersa videbantur, quam solam Princeps donasset, etsi *integro statu* donasset. Secundò, argumento à solito, quia cùm hæc omnia comprehensa vellet Imperator; de more id etiam donationi adiicere soleret, *cum adiacentibus* &c. Ad hanc, vt videtur, Rationalis hæsitationem rescribit Constantinus, vtriusque formulæ eandem vim esse. Nempe enim *Integer status* domus vel possessionis, comprehendit omnia quæ domum vel possessionem *integrant & instruunt*, & ex quibus omnibus domus vel possessio integra stat. Idque ex propriâ verborum interpretatione, non quia quod vulgus Interpretum hactenùs censet, beneficium Principis latissimam recipit interpretationem. Nam & similium formularum in testamento eadem vis esset: veluti si quis fundum leget, *Ita vti est; vt in l. quæsitum 78. §. peto, l. qui habebat 101. in f. π. de legatis 3.* Ergò vis est in hâc formulâ & clausulâ INTEGRO STATV quâ comprehenduntur Adiacentia, mancipia, pecora, fructus, omnéque ius, & quæ ad instructum domus vel possessionis pertinent: nam ex his omnibus INTEGRATVR & INSTRVITVR possessio. Integrum, & integer status est, quo res integra, omnibúsque partibus suis absoluitur, inque his stat & consistit. Quare ἀπροσδιόνυσον est hîc omne id fermè quod tractant Interpretes, quidnam *domus*, & similium appellatione veniat. ¶ Vti superuacaneum quoque fermè est quod quærunt. inter alia hîc Interpretes, vtrum & in donatione à *priuato* ita factâ hæc *lex* obtinere debeat? Etsi putet quis, Constantini M. tantùm peculiarem hanc indulgentiam esse, plenissimámque adeò Interpretationem beneficij sui cum fecisse: vt cæteroquin Princeps hic donationibus à se factis subindè fauit, iustâque interpretatione & cautione eas prosecutus est: Sic enim & donationes à se factas ratas esse omninò voluit, *l.2. & 3. inf. h. tit. & l.2. sup. de iure fisci.* Et in commune in ambiguo ad Principes beneficiorum suorum Interpretatio spectat, de quo vid. *leg. 191. π. de regulis iuris:* & Plinium *lib. 10. ep. 119.* etsi & ipsis Iudicibus suo quodam modo permissum, Principum beneficia quàm amplissimè interpretari: quod ostendit *lex, beneficium, π. de constit. Principum:* & *lex 21. π. de verborum significat.* & in beneficiis Principum habet locum interpretatio extensiua contra Principem. Quam in rem vid. elegantem neque absimilem decisionem Claperij *causa 33.* Vbi quæritur, vtrum Trireme donata a Principe, cum omnibus armamentis, & instructo, exceptis militaribus catapultis cæterísque tormentis ignivomis, an remiges donatione comprehendantur? Verùm videre non possum, cur non eadem interpretatio adhibenda sit in donatione à priuato factâ. *Integer status* quippe omnes proculdubio pertinentias complectitur, & omnem συγκλήρωσιν, fundum sub hac, vel simili, veluti, *vti est*, clausula, *leg. quæsitum 78. §. peto 3. de legat. 3.* quâ res integra conficitur, stat & absoluitur. Quare tutò dicamus, à priuato quoque fundum vel domum *integro statu* (*comme elle se comporte*) donatam, venditam, relictam, secum trahere adiacentia, mancipia, pecora, fructus, ὁλοκλήρως, nullo dempto. Integrum dicitur relatiuè ad partes, ex quibus quacunque tandem ratione res componitur, siue eæ ὁμοιομερῆ sint, siue ἀνομοιομερῆ. Ergo idem in quolibet priuato qui vendiderit, donauerit, aut legauerit. *Adiacentium* verò appellatione quidnam hîc comprehendatur, etsi non adeò sit huius loci prolixè quærere, quædam saltem adnotasse sufficiet; Vt nec quæ omnia *Instructi* appellatione veniant, de quo est *titulus* peculiaris in *Digestis*. *Adiacentia* itaque sunt hîc quæ vicina, cohærentia, vnà cum ipsâ re ambulant, eique sunt, etsi corporibus secreta, affectata tamen & vnica: Quomodo & termini vrbis, & territorium Vrbi adiacens cum Vrbe ambulat: *l.1. §.4. π. de off. Præf. vrbi: l.41. §.6. π. de legat. 3.* insulæ Italiæ pars Italiæ censentur: *l. insulæ, π. de iudiciis.* Simile ita Adiacentium quæ cum alta te locóne ambulant, exemplum in Templorum, vt Gentilium, ita & Christianorum Ecclesiarum περιβόλαιον, sceptro, [illegible], quæ cum Ecclesiis eodem iure aliquando ambulant, de quo *l.3.4. sup. de his qui ad Eccles. conf.* vbi cellulæ, domus, Hortuli, balnea, areæ, porticus, [illegible] erant. Simile etiam exemplum in sepulchris, mausoleis, monumentis, quibus adiacebant sæpè ædificia, agri, horti, cæteræque culturæ cohærebant, circa monumenta, intra maceriam quoque sepulchrorum, *l. æde sacra 73. π. de contrahend. empt. l.4.9. Cod. de Religiosis:* Sic vt habeant monumenta sui iuris hortorum modum &c. circumiacentem, vel præscriptum agri finem; vt scribit Aggenus Vrbicus *in Frontinum*, qui idem ait, paulo ante locis religiosis secundum cautionem, modum præstitutum antiquitùs & præscriptum. Et cedebant huiusmodi multa in tutelam monumentorum, vt de agri aliquot iugeribus, Tabernæ cum ædificio restatur veteres Inscriptiones 399.1: 640.2. 671.6. Et Quintilianus *lib. 7. c. 9. Si quis corpus suum in occulto loco*

pom iubeat, citraque monumentum multum agri ab heredibus in tutelam ..... ut solet leg. & &c. Sed & quantum cedere vellent agri modum præscribebant: quò pertinebat vulgatis clausula IN FRONTE PEDES *tot in* AGRO *pedes, tot*: Eodem præcepto vetus inscriptio non vna: vt *p.617.a. Ædificia propria .... parata facta dicataque sunt monumēta T.Pompon.l. ... p.89.2. Hic locus cum hortulo suo religioso & ædificulis suis muro cinctus ad sepulchrum Mindiæ Iuliæ & P. Aeli Phileti pertinet: & ne quis ea loca, neque vendere, neque donationis causa, neque de nomine vtrorumque exire posset.* Ergo & profanis similiter locis, domibus, possessionibus, adiacentia quædam erant, quæ domui possessioni velut principali seruiebant; neque ideò tamen cum *domo, possessione*, etsi hæ voces collectiuæ sint, nisi aliquid aliud adderetur, cedebant: cedebant si domus *cum adiacentibus* donata, relicta fuissent, vel *domus integro statu*: quæ *huius l.* definitio est. Ergò falsa est Glossa in *l. final. c. de constit. Princip.* Domus appellatione, vbi beneficio Principis conceditur, & adiacentia venire in concessione.

¶ Et hæc quidem ad *hanc leg.* sufficiant: Cætera quippe quæ ad eam ab Interpretibus cumulantur, non pertinent ad huius formulæ, *Integro statu* interpretationem, verùm ad aliarum formularum explicationem, & ad alias quæstiones, quibus Interpretes sese, suósque lectores turbant & excruciant, ac nominatim vt *legibus* aliis respondeant, quæ hîc nihil faciunt.

¶ Nos pro more nostro quædam adhuc ad Inscriptionem & ad subscriptionem *legis* pertinentia adnotabimus. Primò obseruandæ in Inscriptione notæ illæ *V.P.* quæ *Virum Perfectissimum* denotant, de quo ad *tit. de Perfectissimatus dignitate*: Cuiaciana nota mutabat in *R. P.* quasi *rei priuatæ Rationalis* hîc indicetur. Malè: Perfectissimi enim titulus Rationali competebat: Testis Symmachus *lib.10. ep.55. Nam cum apud Perfectissimum Rationalem Bassianum*: &c. Sed & vetus Inscriptio sub Diocletiano. BASILIVS DONATIANVS V.P. RATIONALIS. De quo dicam adhuc aliquid ad *l.28. inf. de Decurionib.* vid. & Iuretum, *ad Symmachum lib.10. ep.40.*

Secundò obseruandum, retrahendam vocem *Rationalem*, quæ hîc initium *legis* occupauit, ad Inscriptionem *legis*, ita, *ad Aemilium V.P. Rationalem*, quomodo etiam habet *Codex Iust.* Pariter vt vox, *Aquarum* retrahenda ad Inscriptionem *in l.1. inf. de Aquaductu*: de quo in *Prolegomenis*. Quod subscriptionem *huius leg.* attinet, loco *VI. Id. Mar.* reponebat nuper Morinus *de libert. Eccl. per Constantinum, p.2. c.12. p.329. VI. Id. Mai.* Eò quod, inquit ille, Constantinus mense Martio huius anni in Germaniâ contra Barbaros pugnaret, non verò Mediolani consisteret. Malè; Imò enim hoc tempore in Italiâ, & quidem Mediolani versatus Constantinus: Maxentio quippe deuicto, superioris anni 312. fine, rebúsque vrbanis constitutis Mediolanum hoc tempore pertexit, vbi & Licinio sororem suam in matrimonium dedit: testis Victor Schotti, Zosimus, *lib. 2. p.677.* & Chronicon Alex. vide & Edictum Constantini & Licinij apud Eusebium, *lib. 10. c.5.* In Galliam verò post demùm profectus, post annuam videl. aduersùs Maxentium expeditionem: vide *Chronicon nostrum.*

¶ Tandem si *hunc Codicem* consuluisset nuperus Scriptor Amaya, ad *lib. 10. Codicis p.142.* Triboniano litem non mouisset, quasi per incuriam is, & primus quidem, *hanc legem* in Titulum *de bonis vacantib.* retulisset, quæ meliùs pertineat ad *Tit. de bonor. petit. sublat.* Imò enim & *hoc Cod.* sub *eod. tit.* posita est: & si vel Inscriptionem *huius legis* ad *Rationalem*, bene ponderasset, non nudâ coniecturâ, verùm certissimo argumento vidisset *hanc leg.* ad *bona vacantia*, pertinere. Idem etiam, si *hanc leg.* attentè considerasset, *Pertinentias* cum *Adiacentibus* hîc non miscuisset: latior enim *Pertinentiarum* quàm *Adiacentium* significatio fuit.

¶ *De* INVENTARIO *conficiendo bonorum vacantium.*

II. * Idem A. ad Priscum" Rationalem.

NE Principali liberalitate præuentâ" dominium quis rei alienæ" affectet, iubemus, quotiens iure" suadente aliquorum bona ex Officio" Tuo fuerint occupata, breues" eorum plenissimos ad Virum Perfectissimum Comitem" & Amicum nostrum mitti, ne fraudibus Cæsarianorum" minuantur, vel petentibus" aliquid abiuretur". Pœnâ contra Rationalem & officium eius propositâ, si petitorem ante possidere permiserit id quod ei donatum est, prius quàm prædicti breues commeauerint." Dat. v. Id. Mar. Sirmio, Constantino A. v. & Licinio Cæs. Coss. [319.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
" *Priscus* Rationalis sub Constantino M.
" *Præuenta*, id est, circumuenta.
" Quam Princeps alij donauit, vel donaturus est.
" *Iure suadente*, id est publicatione, vel ratione iuris, *l.1. inf. de incorporatione.*
" Ab Officialibus Rationalis.
" *Breues*, id est Inuentarium, *v. Gloss.*
" Comitem R. P.
" De his *Cæsarianorum* fraudibus *suo titulo supr. prox.*
" De Petitoribus bonorum *h.l. & l.4.5. infr. & suo tit. mox.*
" *Abiuretur*, id est subripiatur, subducatur.
" *Commeauerint Breues*, id est transmissi fuerint ad Comitem R.P.

COMMEN

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Constantini M. constitutio est, donationibus bonorum vacantium, vel caducorum, à se factis & donatariis eorum consulentis, ne videl. quidquam exindè donatariis abiuretur seu detrahatur per Cæsarianorum fraudes. Igitur occupatis per Officiales Rationalis bonis aliquibus, statim *Breues*, id est descriptionem specialem & plenissimam, bonorum *Inuentarium* denique ad Comitem Rei priuatæ mitti iubet, vt posteà eorum bonorum donatatio fraus fieri non possit. Et hic quidem vt dixi primus finis fuit Inuentarij conficiendi, ne quid scil. à Cæsarianis donatario abiuraretus, & sic in fauorem donatariorum: Secundus & contrarius finis est, vt ita, petitorum inhiationi fibula imponeretur. Et quidem ne alienæ fortè res impetrarentur: vt *initio huius l.* vel etiam (qui tertius finis fuit) ne maxima quæque à Principe peterentur. Igitur modus bonorum fisco delatorum diligenti stilo adscribi, id est Inuentario comprehendi debuit, quod etiam statuitur *l. vlt. inf. h. tit.* & *l. 1. inf. de Incorporat.* modúsque adeò patrimonij Principi insinuabatur: *d. l. vlt. inf. hoc tit.* Ante Inuentarium istud nihil peti, vel saltem impetratum non ante effectui tradi potuit, *hàc l. & l. vlt inf. & l. 2. inf. de Incorpor. & l. 11. inf. de petitionibus.* Symmachus *lib. 10. ep. 55. Cùm Marcianus Aggariæ bona tanquam vacantia postulasset, statuerat Germanus Numiris vestri, vt si ea hereditas scriptum successorem, vel legitimum non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet: & tunc insinuato per Rationalem patrimonij modo, operiretur petitor quid ei sacra deferret humanitas.* Et hæc de sententia *huius l.* tationibúsque Inuentarij conficiendi.

§ Inter alia singularia, Primò obseruanda *hâc leg.* appellatio *Comitis & Amici*, quæ Comiti R.P. *hac l.* tribuitur: de quâ Comitis & Amicorum dignitate sub Constantino, videnda *l. 4. sup. de accusat.* vbi plenè dixi. Secundò notandum hunc Comitem, Virum *Perfectissimum* vocari, cùm tamen ... quoque Rationales, qui sub dispositione Illustris Comitis R.P. fuerunt, *Viri perfectissimi* dicerentur, quod docuit *lex 1. sup. h. tit.* Iterùm locus hic non est accipiendus de *Illustr. Com. Rer. Priu.* Verùm de Comite largitionalium titulorum, seu Largitionum, qui per singulas diœceses fuêre: Perfectissimus enim hic erat, vt probat disertè inscriptio *l. 1. sup. fin. regund. & l. 5. inf. de exactionib.* De Perfectissimis alioquin in genere *titulo sup. suo tit. plenè lib. 6.* Tertiò, ex *h. l.* apparet Cæsarianos, id est Officiales Rationalis bonis fisco delatis occupandis operam nauasse, quod etiam discimus ex Diocletiano & Maximiano *l. 5. Cod. de iure fisci.* De quibus alioqnin Cæsarianis ut commune, *suo tit:* vbi consule *Paratitlon.*

III. * Idem A. ad Seuerum P. V."

NEc" interpellatis" his, quibus pro laboribus" suis ac meritis" alquid donauerimus, sed in iure suo", hoc est sine molestiâ" litis, manentibus, concitatorem" iudicij, qui inquietudinem inferre temptauerit, Examini Tuo præsentari oportet, vt citra molestiam possidentis ius suum manifestis probationibus doceat, in quo partes reluctantis ipse suscipies, quoniam fructus liberalitatis nostræ pulsatur." Hac enim lege sancimus, Vt quicumque in tales venient querelas", secundum prædictam" formam ius suum ostendant: his quæ comperta fuerint ad Nostram scientiam referendis, vt saluâ possidentium proprietate, quibus, vt dictum est, in perpetuum quæsita est firmitas possidendi, deliberationis nostræ sit, qualiter his qui allegationes suas probauerint, beneficio lenitatis nostræ extrinsecùs" debeat subueniri. Recitata III. Non. August. in Palatio." Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Non inquietentur ij, quibus aliqua pro suo labore donauimus, sed omnibus quæ à nobis donata sunt in ipsorum iure positis, ij qui eos inquietare voluerint, ad iudicij audientiam protrahantur, vt sine aliqua molestia possidentis ius suum pulsator valeat confirmare, omnibus quæ hac de re inter præfatos acta fuerint, ad nostram notitiam referendis, vt & nostris inquietatus" remedijs adiunctur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.* Memorat eam Leo Imp. *Nouellâ suâ, de bonis vacantibus. 1.* ex hoc titulo. *Prolata est*, inquit, *constitutio de Codice Theodosiano sub titulo de bonis vacantibus, quâ D. Constantinus cauet*, &c. Mox & eam non abrogat: vt quidam volunt, sed coërcet ad bona vacantia, *huius tituli* argumento: de quo mox.

" Romæ: Fuit hic *Acilius Seuerus P.V.* & superiore, & hoc Anno; Vetus Notitia Præfectorum Vrbis. *Paulino & Iuliano* [Coss. id est A.D. 325.] *Prid. Non. Ian. Acilius Seuerus P.V. Constantino VII & Constantio Cæs. Id. Nouë Anicius Iulianus P.V.* Eidem inscribitur hoc ipso Anno, sed dignitate omissâ, *lex 1. supr. Vnde vi*: & *lex 2. supr. de fil. milit. apparit.* Et superiore Anno 325. dignitate expressâ, *lex 3. sup. de diu rescriptis*: & *l. 2. de Iudicus.*

" *Nec*, id est, Nequidem, nequicquam: sine molestia litis: vel citra molestiam possidentis: vt mox dicitur.

" Turbetis. " *Labores.*

" *Meritum* dicitur, etiam de Clericorum instituto & voto: *l. 16. inf. de Episcopis, Eccl. & Clericis.* Quare neque hic reponendum quod nonnulli faciunt *Emeritis.*

" Id est, firmitate possidendi in perpetuum, proprietate, *infrà.*

" Citra molestiam possidentis, id est absque omni quæstione, *l. 2. sup. de iure fisci*: quæ eiusdem Constantini est, & in eodem argumento versatur.

Concitator iudicij, qui mouet querelam, *qui inquietudinem infert.*
De *Pulſandi* verbo vid. *Gloſſ.*
Quod ſcilicet res ipſorum *à Principe aliis donata fuerint.*
Nempè, coram P.V. & manifeſtis probationibus.
Aliundè. De Subſcriptione iſta mox.
De *Palatio* hoc Vrbis Romæ, vid. eiuſdem Conſtantini *leg.1. inf. de paganis*: vbi vide *quæ dixi*.
Imò, inquietator.

COMMENTARIVS.

TERTIA iſthæc Conſtantini M. conſtitutio eſt, *hoc titulo* de donationibus à ſe factis, quâ donatariis, enixè conſultum it. Nempe vt *l.1.* pleniſſimâ verborum interpretatione donationes à ſe factas iurat: & *l.2.* id agitur, vt plenum effectum donationes à ſe factæ ſortiantur nullo abiutato: ita & *l. 2. ſup. de iure Fiſci*: & *hâc l. 3.* id agit, vt pleniſſimam & perpetuam ſecuritatem *fructúmque* (quâ voce *hac lex* vtitur) donatariis conciliet; tùm aduersùs Rationales, &c. quò pertinet *d.l.2. ſup. de Iure Fiſci*: tùm aduerſus *Δεσπότας*, dominos proprietatem rei donatæ ſibi vindicantes, quò ſpectat *hac lex* 3. Nempe, etſi ſit qui rem à Principe alteri donatam ad ſe pertinere dicat, attamen Donatarium ſecurum prorſus eſſe iubet: atque in iure ſuo manere, ſine moleſtiâ litis, citra moleſtiam, ſalvâque proprietate & poſſeſſione, cui in perpetuum quæri vult firmitatem poſſidendi: Quam quidem Conſtantini M. *legem* memorat ſeu allegat Leo *Nouella 3. de bon. vacantib.* ex hoc ipſo *Cod. Theodoſiano, & titulo de bonis vacantib.* quam tamen *ibidem* ad conſultationem Imp. Anthemij interpretatione ſua reſtringit, & ad Rubricam, ita vt eam locum habere velit in bonis vacantibus propriè ita dictis, donatis à Principe, non verò in aliis; de quo adhuc ad *l.4. infr.* quam interpretationem Leonis admiſit quoque Anthemius *Nouell. 2.* Atenim hanc Conſtantini conſtitutionem Zeno poſtea indiſtinctè imitatus eſt, qui & ipſe bene proſpexit iis, qui à fiſco etiam per donationem quid acceperunt, ſanciendo, vt ipſi quidem ſecuri ſtatim fierent, & victores exiſterent, *l.2. Cod. de Quadriennij praſcript.* cuius meminit quoque Iuſtin. *§. vlt. Inſt. de vſucapionibus.* Ergò ex hâc Conſtantini M. conſtitutione donatarius ſtatim ſecurus eſt: regreſſu tantùm domino aduerſus fiſcum dato dominium ſibi rei donatæ vindicanti; ſub hâc formâ, Romæ exercendâ: ſcilicet Præfecti vrbis Romæ examini iubet eum ſe præſentare, ibique probationes præſtare: actionem eius excipiente, ſeu partes reluctantis ſuſcipiente Præfecto ipſo Vrbis: *Quoniam*, inquit, *fructus liberalitatis Principis pulſatur*: Et ſi probationem is præſtiterit, ſuper eo ad ſe referri iubet Conſtantinus, *extrinſecus*, ſeu aliunde, domino ſubuenturum ſe pollicitus: Quod cum iniquitate aliquâ coniunctum videri poſſit, pariter vt iniquum ius Zenonis conſtitutione contineri pronuntiant Doctores communiter, ſequentibus fermè rationibus, quas etiam Leo Imp. *hanc l.* vt dixi coarctaturus perſtringit: *Nam cunctorum*, inquit principio Nouellæ *cenſus reuocatur in dubium, ſi per licentiam Principalem iura dominorum ſuam non habeant firmitatem.* Mox; *Satis putauit incongruum, vt tanta rebus negotiiſque confuſio vel iniquitas innectatur, & vnicuique ſuis vti non liceat, neque pro ſuorum defenſione legitimum habere tutamen, ſed in arbitrio ſit forte ſubripientis* [*χ. ſubrepentis*] *facilis & iniuſta nonnunquam Regia donationis auctoritas, & vt aliis iuſta poſſeſſione fraudatis ab aliis liberalitate iniuſtè detineatur.* Et tandem *ſub finem* ſanctiſſimè: *Neque enim aliud Imperatoria Maieſtati, cui ſemper debet æquitas inhærere & vigere iuſtitia, videtur ad commodum* [ita compulſis literis legendum] *quam commune ius omnibus reſeruare ſubiectis, & nihil ampliùs bonis licere Principibus niſi quod liceat priuatis, & hanc liberalitatem prætendere quæ legibus & æquitate ſubnixa eſt, vt nemo ſe alienis & illicitis ditatum lætetur, nemo bonis propriis defleat eſſe priuatum.* Rectiſſimè & ſanctiſſimè omnia *Leo*: Nos iniquitatem huius rei adhuc clarius euoluamus: Nempe ita aufertur Domino ius vindicandæ rei ſuæ, quam ipſius intereſt fortè habere potius quàm pretium, vel aliud quid extrinſecus: item, ita Domino obiicitur ditior aduerſarius. Denique hâc ratione citra alienationem, citra vſucapionem ſeu præſcriptionem & ſine facto ſuo alicui res ſua eripitor. ¶ De Zenonis conſtitutione viderint alij; de Conſtantinianeâ nunc modò videamus, quidque cauſæ tandem eſſe poſſit, cur id ita nunc à Conſtantino M. conſtitutum fuerit, quâve ratione fortè liberari ea poſſit iniquitatis ſuſpicione, quam neque Leo ſatis *Nouellâ ſuâ de bonis vacan. lib. 3.* capere potuit, perſtringendo ea, reſtringendo mox ſecundum Rubricam ad *bona vacantia* propriè ſeu *ἴδιος* ſic dicta. Itaque putet quis pertinere *hanc l.* pariter, vt plures alias Conſtantinianeas, quæ de donationibus à ſe factis agunt, ad donationes collatas in *Epiſcopos & Clericos*, & quidem in ſpecie *huius l.* in *Epiſcopum & Clericos Romanos*: idque Argumentis ſequentibus In vnum coniunctis. Primùm inſcribitur *hac l.* Seuero P.V. (Romæ ſcil.) cuius meminit quoque Auctor peruetuſtus Notitiæ Præfectorum Vrbis: cuius etiam examini præſentare ſe eum qui ſe Dominum rei donatæ allegat, iubet: & ab eodem Præfecto V. ad ſe Conſtantinum referri, quò ipſe poſtea, quid facto opus ſit, diſpiciat. Quanquam & aliàs in ſimili fermè ſpecie cognitionem ſuſcepit ex appellatione Præfectus Vrbi in Theodoſij M. *leg. inf. de appellat.* & apud Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Secundò dicitur hæc lex *Recitata in Palatio*, A.D. 326. menſe Auguſto: Nempè, ibi agente tùm Conſtantino M. quod de ſuperiore menſe Iulio docet *lex 3. inf. de infirm. h. quæ ſub Tyr.* fidem facit quoque Zoſimus *lib. 2. p. 685. 686.* Hieronymus, *Chronico*, & Auctor *Chronici Alexandrini* (errore tantùm circa Conſulatum admiſſo.) Et verò hæc eſt illa vltima Conſtantini M. Romæ mora, quæ Romam Conſtantino M. inconciliauit: de quo mox plura. Et verò quod Tertio loco cumptimis ſpectandum venit, in tantum inconciliatam, vt ipſe exinde nouæ Vrbis, Romanæ Vrbi æmulæ, condendæ imperium ſumpſiſſe dicatur, eámque ſuis ornamentis, etiam Palladio, ſpoliaſſe: de quo videndus Zoſimus *lib. 2. p. 685. 686.* Et viceuerſâ ad ipſius contumeliam Romani proceſſerint: de quo eſt Libanij locus *Orat. Morell. 15. p. 412.* & inter *opera* Chryſoſtomi *Sauiliana tomo 8. p. 133.* Et hæc omnia, ob contemptum Gentilitiæ ſuperſtitionis, quod diſertè teſtatur Zoſimus, *d. lib. 2. p. 886.* & ob detractâ proculdubio quædam loca Templorum, Eccleſiæque Romanæ donata: Querentibus etiam

etiam nonnullis, quòd vnà cum locis Templorum, & sua quædam Constantinus donasset: Itaque hisce speciatim *querelis* Cognitorem nunc præbere videatur *hâc l.* Constantinus M. Seuerum P. V. Romæ. Sic tamen, vt (quod Quartum) ad se referri velit, vt ita ipse dispiciat, quomodo illis *extrinsecùs* subueniri debeat. Cur autem extrinsecùs, ac non restitutis ipsismet illis bonis? Neque enim id eâ tantùm ratione generali cōstitui putet quis quod donatariis Principis securitatē ilicò perpetuā conciliari æquū videatur, *ne fructus liberalitatis Principis pulsetur*, vt *hâc l.* dicitur; quam æquitatis speciem secutus posteà Zeno: verùm specialiter propter subiectam materiam: quia de locis *Superstitiosi Gentilitia* fortè aliquo iure priuato nexis ageretur, quos ad iura Templorum retrahi noluerit Constantinus, verùm in suo, & Ecclesiæ iure permanere: Et denique mores Constantini M. intuenti, nulla satis probabilis causa occurrere videtur, cur id ita statuere ipse voluerit, nisi in fauorem Ecclesiæ, & Episcopi, Clericorúmque Romanorum, quibus multa ab eo donata fuerant. Neque Quinto loco huic coniecturæ refragari videantur illa *pro laboribus suis ac meritis*: Nam & ita Clericatus dicitur *meritum eximiæ singularisque virtutis*, *l.* 16. *infr. de Episcopis.* Verùm hæc tantùm coniectura est. Illud certum in hac specie Constantinum donatariis ita fauere, vt dominis extrinsecus consulturum se polliceatur. Et idem tamen contra, in alia specie, ita dominis fauit, quique in eorum locum successissent, vt donatariis (vel etiam emptoribus) restituendi necessitatem Edicto suo imposuerit: Nempè proscriptorum Christianorum bona vel ipsis *δεσπόταις*, vel cognatis, vel Ecclesiis cuiusque loci ab Emptoribus & donatariis restitui præstarique iussit: quod testantur Auctor *vitæ Constantini lib.* 2. *c.* 21. & Sozomenus *lib.* 1. *c.* 8. qui ait pollicitum sese donatariis vel emptoribus extrinsecus consulturum. τῶν δὲ παρὰ τῷ ταμείῳ πεπραμένων, ἢ δωρεὰν ἀποδοθέντων ... καὶ πράττοντα λύειν προσηκόντως ὑπέσχετο, Quod sanè *huic legi* è diametro contrarium est.

¶ Nunc de subscriptione *huius leg.* Dicitur ea *Recitata in Palatio.* Scilicet variis locis Romæ Constitutiones Principum recitatæ, vel lectæ, vel propositæ: *Lecta in Ecclesiis Romæ* dicitur *lex* 20. *infr de Episcopis*: *Lecta in Senatu lex* 13. *supr. de accusat. lex* 8. *infr. de metallis. Recitata in Senatu lex* 1. *sup. de bonis maternis*: *l.* 14. *sup. de Senatoribus*: seu *Lecta apud Acta*, vel *apud Senatum l.* 2. *supr. fin. regund. l.* 14. *infr. de Episcopis*: Rursum *Proposita in Foro Traiani*, veluti d. *lex* 2. *supr. de iure fisci l.* 31. *infr. de petitionib. l.* 2. *supr. ad leg. Corn. de fals. lex* 3. *sup. de sepulchr. viol. l.* 4. *supr. ad SC. Claudianum*: *l.* 1. *infr. de priu. corp. V. R. l.* 6. *supr. de adulter. lex* 2. *infr. de habitu quo vti*: *l.* 4. *infr. de collat. don.* Item Honorij *lex*, *in foro Aproniani*: *l.* 29. *de Nauicular.* Item *lecta in* Pantheo, *l.* 10. *infr. de pistorib.* Item *allega. in Basilica Thermarum* Commodi *lex* 3. *supr. de pactis*: In *foro* etiam *Suario* leges proponi iussæ: veluti *lex* 4. *infr. de Suariis*, Item PP. in programmate Vicarij vrbis Romæ *lex* 25. *de annonâ & tribut.* Tandem igitur *Recitata* hæc *lex* in *Palatio* Romæ. Quia scilicet ibi tùm Constantinus erat, in propria Imperij Sede: de quo dicam pleniè ad *l.* 1. *infr. de paganis.*

IV. * Imp. CONSTANTINVS″ A. ad Iuuenalem Rationalem Numidiæ.″

QVAMVIS plurimis petentibus″ facultates eorum, qui sub HOSTE PVBLICO egerunt, adque in prælio pœnas debitas pependerunt, liberalitas nostra largita sit, tamen volumus, vt aurum, argentum, & mancipia vrbana, & vestes, ceteráque mobilia petitores″ habeant, qui iam meruerunt, vel postea impetraturi sunt: Mancipia autem rustica, & possessiones, & domos″ ad fiscum pertineant, Officij Tui instantiâ: His etiam reddituris, qui hæc percepisse noscuntur, vt Constitutio & de præterito, & deinceps, habeat firmitatem. Dat. Id. Iun. Constantio A. IV. & Constante III. Coss. [346.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod Iustin.* vt pote horum temporum Historiæ adscripta.

″ *χ. Constantius*, vt docent Coss. subscripti: Et tamen *Constanti*, Africæ atque adeò Numidiæ Imperanti tribuenda est.

″ *Rationalis Summarum Numidiæ* mentio in Notitia Imperij sub *dispos. Comit. S. L.*

″ De *Petitionibus* bonorum *h. tit.* & *l.* 2. *supr.* & *l.* 5. *seu vlt. infr.* & *suo tit. infr.*

″ *χ. Domus.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS hæc constitutio est: non *Constantini* fratris, qui iam ante Sexennium decesserat: neque Constantij, vtpote cùm hæc *lex* ad *Africam* pertineat, at nominatim ad Numidiam, inscribitur enim ea *Rationali Numidiæ*: Atqui in diuisione Imperij Constanti Africam cessisse, testis est Zosimus *lib.* 2. *p.* 691. neque vllum in Africâ ius tum temporis habuit Constantius: Cui rei etiam argumento est controuersia illa quæ inter Constantinum & Constantem ante Sexennium intercesserat super *Africâ Proconsulari*, Constantino vltimùm fatalis. Maneat igitur, *hanc leg.* Constanti adscribendam esse.

¶ Alterum *hoc initio* peruestigandum venit, quisnam ille *Hostis publicus* sit, cuius *hâc l.* mentio fit, & cum quo prælium in Numidiâ gestum fuerit. Ego non de alio id accipiam, quàm de *Donato Bagaiensi* in Numidia, qui cum armatis Circumcellionibus suis & furiosâ turbâ conductâ cum Leontio primùm & Vrsatio, mox *Macario* à Constante Imp. ad Vnitatem conciliandam misso congredi ausus, in prælio ipso pœnas debitas cum Circumcellionibus suis pependit: quod testatur Optatus Mileuitanus, *lib.* 3. Igitur proscriptæ multorum ex

 his,

his, qui cum Donato Bagaiensi egerant, facultates. Quod si ita est, vti omninò censeo, tùm *huius leg.* ope chronologia historiæ Donatistarum, atque adeò Ecclesiastica, stabiliri posse videatur: & nominatim in quod tempus *Macariana* illa quæ dixi tempora (quomodò ea inuidiosè, posteà Donatistæ vocare soliti) incidant: Nempè in annum Domini 345. & 346. cum tamen hactenùs ad A.D. 348. id referatur.

¶ Horum igitur qui in prælio pœnas debitas pependerant, & sub Donato egerant) facultates proscriptæ fuerint: quas plurimi statim ab Imperatore Constante petierunt: & verò plurimis Constans Imp. eas largitus fuerat, neque dum tamen omnes *huius l.* tempore. Imò (quæ *huius l.* sententia est) neque omnis generis facultates largiri in animum induxit, quin & nonnullas concessas reuocari voluit *hâc l.* scilicet *mobilia* & iam hactenùs concessa, & porrò concedenda valere desiuit: veluti aurum, argentum, mancipia seu seruos Vrbanos, vestes cæteraque mobilia; at non etiam, possessiones, & domus & mancipia rustica, quæ fisco seruari & restitui iubet. Quæ hâc parte mobilium, & fundorum eorúmque quæ cum his ambulant, differentia notanda venit. Faciliùs illa ex bonis proscriptorum conceduntur quàm ista. Et verò faciliùs illa à Constante concessa subleuandis videl. pauperibus. Quorum etiam subleuandorum causâ primùm Constans Imperator *Macarium* illum, de quo dixi, in Africam miserat, vt testatur idem Optatus Mileuitanus *lib.* 3. Fundi igitur modum communem & eleemosynæ excedere fiscoque magis conuenire visi. Quin & publicæ etiam pacis causa, eò quod non nisi inuidiosè fundos istos Catholici possidere possent, Donatistis frementibus: Quare hanc turbarum fomitem nunc tollere visum Constanti Imp.

¶ Et hæc satis ad Historiam, & quidem Ecclesiasticam *huius l.* At ICtorum filij ex *hâc l.* iam sequentia obseruarunt.

Primùm *h.l.* continetur exemplum Constitutionis, cuius vis in præteritum retroagitur: cuius exempla quoque plura alibi occurrunt. Secundò continet hæc *lex* differentiam inter seruos Vrbanos, & Rusticos: illi scil. cum mobilibus ambulant, hi cum fundis & possessionibus. Tandem, *huius l.* argumento liquet, ad hunc *titulum pertinere non tantum bona vacantia* propriè dicta, verùm etiam bona proscriptorum, quæ publicatione fisco quæsita sunt, & ipsa priuatis dominis vacantia, *Nouellà de bonis vacantibus* 3. Sanè de his apertissimè est hæc *lex*. Vt proinde nimia subtilitas fuerit Leonis, qui legem Constantiói tertium suprà restringendam putauit, ad *bona vacantia, idius* sic dicta: Item Interpretum, qui *legem* 1. *hoc tit.* eodem referunt. Nam (quod semel tenendum est ad *huius Tituli* intellectum;) *Bona vacantia in Rubr. huius tituli*, sunt ea omnia bona, quæ cùm olim, & paulò ante etiam, priuatorum dominorum fuissent, hodie priuatis dominis vacabant, nondum tamen fisco incorporata, sed incorporanda: Quomodo, & *Caducorum* appellatio quandóque etiam vacantia bona comprehendebat, vt apparet ex *leg. Papia* Caducariâ *C. quod nobis est.* 32. Certè *lege* proxima, vtraque coniunguntur.

¶ INCORPORANDORVM *fisco bonorum vacantium ordo & forma seu solemnitas, antequam ea peti possint.*

V. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Hieritocrati" Com. R.P."

SI vacantia vel caduca" Dona delata Legibus" ad ærarium in" Achaia perhibeantur, certi Palatini electi & iureiurando obstricti mittantur, vt eorũ instantia v.s." Proconsul." præsente fisci patrono diligenter inquirant, cuius vacans caducúmque" fuerit patrimonium, quantúmque, vel quale videatur": Et" cùm, data reclamandi copia, nullum id iure possidere, vel vindicare constiterit, locúmque ærario factum esse, tam ipsius relatione, quàm publicorum monumentorum fide, constiterit, rerum nobis notitia" intimetur, vt iussu nostro vacantia, vel caduca", nomine occupentur ærarij, quò" petentes" à nobis huiusmodi rès sic demum (si ita visum fuerit) responsum" legitimum mereantur: quorum petitiones antequam res prædicto ordine procuretur, nec accipiendas, nec instruendas" esse censemus. Quæ forma etiam in parte bonorum, in vna alterave re, seu actione vna, vel iam" pluribus seruetur. Nam si quid fraude" in dispendium ærarij fuerit admissum, missi quidem Exsecutores, non vitante indignatione" Proconsule", parte facultatum dimidia multabuntur: Fisci verò patronus detrimento", quod vitio eius fisco ingeritur, resarcire vrguebitur: aut" si litem inprobè cuiquam intenderit, redhibitione sumptuum damnorumque cohercebitur: Petitores autem bonorum omni petitionis emolumento carebunt. Dat VII. Id Octobr. Constantinop. DN. Theod. A. XV. &" qui fuerit nunciatus, Coss. [435.]

NOTÆ.

* *L. vlt Cod. Iust. eod. tit.*

" *Hermocrati* C. Iust. Perperam hic nonnulli adnotabant *Heliocrati*, quem Comitem R.P. memorat Zosimus, *lib.* 5 *p.* 811. 819. Ille enim & in Occidente erat, & longè ante A.D. 409. Et sic & tempora & loca discrepant.

" Achaiæ scil.

" Ad Comitem R.P. pertinebat vacantium, & caducorum bonorum incorporatio, *h.l.* vid. plura *tit. prox.*

" *Vel alio modo bona delata*: ita C. Iust. sublatâ, voce *Caduca*, propter caduca sublata; vt mox pro, *caducúmque*, reposuit Triboni

Tribon. *eadémque*: & rursum pro, *vel caduca*, repositum *vel alia res*.

" Iure suadente, *l. 2. sup.*

" *In Achaiâ*, absunt à *C. Iust.* velut loco adstricta, vt generalem faceret legem.

" Proconsol vir spectabilis. Tribonianus hic repoluit, *Præses Prouinciæ*: pariter *vt inf. sub finem legis*. vt generalem faceret legem.

" *Ꭓ. inquirat*. vt etiam habet Cod. Iust. eâdem ratione quâ *supr.* vox, *caduca*, sublata.

" *Vt*, C. Iust. " id est, sit.

" *Vel alia res*. Cod. Iust. dictâ iam ratione.

" Hic *Versiculus*, vsque ad vers. *qua forma*, expunctus à Tribon. propter petitiones sublatas: pariter vt *versiculus vlt. huius leg.*

" De *petitionibus* bonorum, *h. l.* & *l. 2. 4. sup.* & suo *peculiari tit.* mox.

" *Instruere* preces: vid. & *l. 17. de bonis proscript.*

" Vel etiam. " id est, per fraudem.

" *Ꭓ. Indignationem*: Cæterùm locus hic ita immutatus *Cod. Iust. Missi quidem executores non euitabunt indignationem: Præses autem facultatum parte dimidia multabitur.*

" *Ꭓ. Detrimentum*: & ita quoque habet Cod. Iust.

" Cætera resecata à Cod. Iust.

" Et Valentiniano IV. ita *l. damnato, Cod. de hæreticis*: & *leg. 3. Cod. de hæret.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc constitutio est: relata quoque in *Codicem Iustinianeum*, verùm detractis *[illegible]* & temporariis, sublata scilicet *Achaia Proconsulis* mentione; vt ita *[illegible]* staret, seu generalis esset perpetuámque formam contineret: detractis item, quæ à Iustiniano abolita: & ideò sublata tribus locis *Caducorum* appellatione, duobus verò locis *Petitionum* mentione. Est autem ea de ORDINE, (quâ ipsâ voce hæc *lex* vtitur) & formâ, formulâque obseruandâ, vacantibus & caducis bonis ad fiscum nunciatis: Idque triplici fine, tùm vt *fisci* vtilitati consulatur, ne videl. eius commodo quidquam detrahatur: tùm vt prouincialium *securitati*, ne litibus improbis vexentur: tandem, vt *inhiantium petitioni* occurratur. Cui legi concinit etiam *lex 2. sup.* & *l. 1. 2. inf. de Incorporat.* & *l. 11. 14. 16. 26. inf. de petit.* Et hæc quidem *lex* propriè ad *Achaiam* pertinet: vbi vacantia & caduca bona plura hâc tempestate perhibebantur.

¶ Ordo igitur hic à Theodosio Iuniore præscribitur, cautelæque adeò hæ proponuntur: Primò Palatini, id est Officiales Comitis R.P. (cui hæc *lex* inscribitur) Executores vt *hac leg.* vocantur, ad peruestigationem bonorum vacantium & caducorum mittendi dicuntur, & quidem electi ac iureiurando obstricti: de quibus Palatinis fuit *supr.* peculiaris *titulus 30. lib. de Palatinis S. L.* & *R. P.* Secundò, ad Rectorem prouinciæ à Palatinis res hæc perferenda. Tertiò, Rector prouinciæ instantiâ Palatinorum diligenter inquirere debet, præsente Aduocato fisci, (de quo *suo titulo*) quis ille sit cuius vacans vel caducum patrimonium dicitur: quantum id sit & quale. Ergò Peruestigationem Palatinorum seu executorum, sequitur Inquisitio, seu cognitio Rectoris prouinciæ. Quartò, Datâ interim *Reclamandi* & contradicendi copia his qui ea caduca vel vacantia negant: quod etiam à Valente constitutum, *l. 11. inf. de petit.* & seruatum testatur Ammianus Marcellinus *libr. 31.* v. & Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Quintò, Relatio seu instructio à Rectore prouinciæ facienda ad Principem, missis in id publicis monumentis seu gestis, rerúmq; seu bonorum vacantium vel caducorum breuibus seu Inuentario, antequam ea bona peti possint: de quo iam *ad l. 2. sup.* & *l. 2. inf. de incorporat.* & *l. 2. 11. inf. de petitionibus*, vbi plenè. Sextò, sic tandem Incorporatio iussu Principis facienda. Et hunc quidem ordinem præscribit *hac l.* Theodosius Iun. Paulò alius præscribitur *l. 2. sup.* & *l. 1. inf. de incorporatione*, & à Maioriano, *Nouellâ de bonis caducis siue proscriptorum 7.*

¶ Eum verò ordinem obseruari iubet, vel in vnâ paucisve rebus seu actionibus. Et ita quidem vt eo ordine, quod dixi, & petitionum inhiationi occurrat, & fisci vtilitati simul & prouincialium securitati consulat: scilicet, Petitionem horum bonorum admitti & instrui vetat, antequam prædicta eo quo dixi ordine facta fuerint: denique si ante peruestigationem Palatinorum, si ante Cognitionem Rectoris prouinciæ, si ante Relationem de modo patrimonij ad Principem factam, si ante iussionem Principis de incorporandis bonis, aliquis hæc bona à Principe petierit & impetrauerit, fructu donationis eum carere iubet: cui non omninò conuenit *l. 11. 14. 16. 26. inf. de petitionibus*: & *l. 1. 2. inf. de incorpor.*

2. *Pœnam* etiam minatur tam Executoribus seu Palatinis, quàm Proconsuli, & *Aduocato* fisci, si superiora legitimè facta non fuerint, vel in fisci vel prouincialium detrimentum: scilicet Executoribus dimidiæ partis bonorum publicationem minatur, si quid in dispendium ærarij fuerit factum, id est, si quid bonâ fide ad ærarium seu fiscum non detulerint: Proconsuli quoque indignationem suam comminatur: tandem & *Aduocato* fisci pœnam imponit, si quod detrimentum fisco ingestum fuerit eius vitio, nempè vt id sarcire cogatur: siue litem improbam alicui prouinciali intenderit, id est, calumniosâ lite vexauerit, quo casu Aduocatum fisci sumptus & damna vexato refundere iubet. Quod postremum notandum: Et verò *Constitutione* Caroli VII. *art. 62.* idem cauetur: & secundum id iudicatum Senatusconsulto Parisiensi, quod Paponus allegat, & post eum Rupiflauinius *lib. 2. de Parlamentis. c. 7. de Procuratoribus & Aduocatis Regiis: §. 51.*

¶ Obseruandum hinc interim bonorum vacantium & caducorum incorporationem factam instante fisci *Aduocato*, vel etiam proscriptorum; sic tamen vt calumnia abesset: Similiter Theodoricus Rex apud Cassiodorum 4. *var.* 32. de bonis proscripti cuiusdam agens: vt *coràm partibus* (inquit) *positis, te imminente, quod forma continet sanctimonialium Diualium censeatur. Ita tamen, vt nullo præiudicio, nullâ iniuriâ, nullo damno innocentia prægrauetur, ne alienæ accusationis inuidiam tuam facere videaris offensam.* Plura ad hanc rem pertinentia *inf. tit. de Aduocato fisci.*

¶ Per quem autem Magistratum incorporatio facienda sit? & quomodo *hac lex* hâc parte concilianda sit cum *l. 1. inf. de Incorporatione*? ad eam mox videbimus.

DE

DE INCORPORATIONE.

TITVLVS IX.

Ex *hoc* & *ſuperiore Titulo* conflatus *Cod. Iuſt. t.* 10. *de bonis Vacantibus & incorporatione, lib.* 10. Præter *huius Tituli* leges, *de Incorporatione* ſunt inſuper *hoc Codice lex* 2. *& l. vlt. ſup. de bonis vacantibus.*

PARATITLON.

INCORPORATIO, *Rubricâ, & l.* 1. 2. 3. *hoc tit.* eſt, cùm bona, vel alicuius publicatione, *l.* 1. *hoc tit.* (veluti eorum qui ſub hoſte publico egerunt, *l.* 4. *ſup. de bonis vacantibus*, aut aliter bonis proſcripti, de quo *ſup. tit. de bonis proſcriptorum:*) vel ratione iuris, *d. l.* 1. *hoc tit.* iure ſuadente, *l.* 2. *ſup. de bonis vacantibus:* legibus delata ad ærarium, *l. vlt. ſup. de bonis vacantibus:* Vt putà, quia vacantia ſunt, caducáve, *toto tit. ſup. de bonis vacantibus:* & *l.* 2. *hoc tit.* vel quia de iure Templorum deſcendunt, *tit. ſup. de locat. fund. iuris emphyt. & l.* 8. *ſup. de iure fiſci:* vel ob pœnam delictumvè *Adduntur* rei priuatæ Princidis, *l.* 1. *hoc tit. & l.* 7. *ſup. de bonis proſcriptorum:* Adgregantur ei patrimonio quod priuatum Principis eſt, *d. l.* 8. *ſup. de iure fiſci:* rei Principis, *l.* 16. *de iure fiſci:* patrimonio Principis, *l.* 19. *de bon. proſcript*, priuatis rebus Principis, *l.* 4. *de Aquaductu:* congregantur æternali domui, *l.* 5. *ſup. de locat. fund. iuris emphyt.* Nectuntur Principis patrimonio, *d. l.* 7. *ſup. de bonis proſcriptor.* ſociantur fiſcalibus corporibus, *l.* 1. *ſup. de bonis proſcriptorum:* domui Principis, *l.* 2. *de metatis.*

¶ *Ordo* verò incorporationis hic erat: 1. Delatis bonis ærario, *Palatini* (ſeu Officiales Comitis rerum priuat.) electi & iureiurando obſtricti emittebantur, *l. vlt. ſup. tit. de bonis vacantib.* ad peruestigationem bonorum faciendam: 2. *Rectoris* prouinciæ cognitio ſequebatur, præſente Aduocato fiſci & datâ reclamandi copiâ, *d. l. vlt.* bonáque deſcribi curabat, *l.* 7. *ſup. de bonis proſcript.* 3. *Deſcriptio* bonorum ad Principem mittebatur, *d. l. vlt. & l.* 2. *hoc tit.* 4. *Occupatio* tandem ſequebatur bonorum, *d. l. vlt.* Quæ quidem fiebat ritè atque ſolemniter, *l.* 1 *hoc tit.* diſpoſitione Comitis rerum priuatarum, *l.* 2. *hoc tit. l.* 1. *& vlt. ſup. de bonis vacantib. & l.* 7. 8. 11. 12. 13. 14. 16. 18. 21. 23. 26. 31. 32. *& l. vlt. infr. de petitionibus:* curâ Rationalis, per cuius officium incorporatio complebatur, *l.* 1. *hoc tit. & l.* 2. *ſup. de bonis vacantibus, l.* 3. 7. 11. *ſupr. de bonis proſcript.* Titulis adiectis ſeu affixis prædiis, *l.* 1 *hoc tit. & l.* 11. 20. *ſup. de bonis proſcript. l.* 4. *infr. de Aquaductu.* Bonáque exactè rurſus ſecundâ inquiſitione deſcribebantur, *l.* 7. *de bonis proſcript.* De formâ obſeruandâ in incorporatione bonorum proſcripti, ſiue damnati, vid. ſpeciatim *l.* 3. 7. 11. *ſup. de bonis proſcript.* Cæterùm his demùm completis, non antè, bona fiſco delata à Principe peti poterant, *d. l. vlt. ſup. de bonis vacantibus:* & *l.* 2. 3. *hoc tit.* de quo *inf. tit. prox.*

¶ *De* FORMA *Incorporationis, Inuentario, & Titulis fiſcalibus.*

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. ad Florentinum Com. R.P."

SI quando, aut alicuius publicatione, aut ratione iuris", aliquid noſtræ addendum" eſt rei, ritè adque ſolemniter, per Comitem rerum priuatarum, dein "Rationales in ſingulis quibuſque" Prouinciis commorantes, incorporatio compleatur", & diligens ſtilus ſingillatim omnia adſcribat." Tituli verò, quorum adiectione" prædia noſtris ſunt conſecranda nominibus," non niſi publicâ teſtificatione ponantur": Grauiſſimis ſtatim ſubdendis" ſuppliciis, qui huiuſmodi aliquid propriâ vſurpatione temptauerint. Dat. IV. Kal. Aprilis Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *L.3. Cod. de bonis vacantibus & incorporat.*

[b] *Florentius.* in *l.6. inf. de lustrali collat. & l.3. inf. de immun. concess.* & *l.11. inf. de Susceptorib.* quæ datæ sunt Anno 364. 365. 366. vbi & Comes S.L. dicitus: De quo & Amm. Marcellinus. *v. Prosopograph.*

[c] Iure suadente, *l.2. sup. de bon. vacantib.* legibus delata ad ærarium, *l. vlt. sup. de bonis vacantib.*

[d] *Addere* hic idem quod aggregare, *l.8. sup. de iure fisci, l.4. inf. de Aquaductu*: congregare, *l.5. sup de locat. fund.* nectere, *l.7. sup. de bonis proscriptorum*: sociare, *l.1. sup. de bonis proscriptorum.* Denique incorporare, vnde incorporatio *Rubr. & l.1.2.3. hoc tit.* pro quo Ammianus Marcellinus *lib.16.* dixit *adcorporare*, vt notauit etiam *Cuiacius.*

[e] *Deindè per Rationales*: ita *C. Iust.*

[f] *Rationales* in singulis prouinciis erant.

[g] *Quibuscumque*, C. Iust.

[h] *Impleatur*, C Iust.

[i] *Scribat*, C. Iust.

[k] Benè habet hæc vox: neque mutem cum Vito docto *de modo vsurarum, p.639. c.25.* in *adfixione*: Sic & *l.2. Cod. vt nem. pr. titulum imponere, &c.* ἐπιτιθέναι, Græci: *Nouellæ Iustin. 260.*

[l] Pro hac voce substitutum *C. Iust. substantiis*, id est facultatibus. Rectè autem hic nominibus, pariter vt *l.11. sup. de bonis proscript.* Et tamen vtrobique nominum appellationem perperàm substiuit idem vir doctus, *p.640.* de quo ad *d. l.12.*

[m] *Proponantur.* C. Iust.

[n] Subdendis iis.

COMMENTARIVS.

FORMA incorporationis bonorum ad fiscum delatorum, hâc Constitutione præscribitur, aduersus priuatorum quorundam vsurpationem & CALVMNIAM seu INIVRIAM, quocumque modo bona ad fiscum delata sint; siue (nam hi duo modi sunt quibus bona ad fiscum deuoluuntur) *publicatione*, id est, proscriptione, puta propter crimen aliquod (de quo fuit *supr. tit. de bonis proscriptorum*) veluti quia sub hoste publico quis egit, vt in sp. *l.4. supr. de bonis vacantibus*: siue ratione Iuris, id est, quia bona vacantia sunt, vel caduca (de quibus *super tit. de bonis vacantibus*) vel vt loquitur *lex 2. sup. de bonis vacantibus*) iure suadente, vel vt *lex vlt. eod. tit.* legibus delata ad ærarium: Legibus, inquam non solis Caducariis puta Iuliâ & Papiâ, quomodo Cuiacius id explicat, verùm & aliis *Legibus*. Forma igitur hæc præscribitur. Ritè & solemniter eam fieri oportere: & vt mox dicitur *publicâ testificatione*: scilicet (quod *fine l.* docemur) propriâ vsurpatione nonnulli bona tanquam vacantia & caduca fisco adnotabant, nullâ satis præuiâ iustâque cognitione: Quare ritè atque solemniter id nunc fieri iubetur, Dispositione scil. generali Comitis rerum priuatarum: quod etiam docet *lex vlt. supr. de bonis vacantibus*: & *l.7.8.11.12.13.14.16.18.21.22.26.31.32. & l. vlt. infr. de petitionib.* Cassiodorus *6. var.8.* in formulâ Comitiuæ rerum priuatarum: *Caduca bona non sinis esse vacantia: ita quod vsurpatio potuit inuadere, in Fiscum nostrum facis iustis compendiis obtinere: proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc casu Principis persona post omnes est: sed hinc optamus non adquirere, dummodò sint qui relicta debeant possidere.* Secundò specialiter curâ & sollicitudine Rationalis cuiusque per singulas prouincias: quod etiam docet *lex 2. sup. de bonis vac. & l.3.7.11. sup. de bon. proscript.* Nempè vt Comites rerum priuatarum Illustres fuêre, sub quorum dispositione totius Orientis vel Occidentis Res priuatæ per singulas diœceses fuêre, (de quibus ad *d. l.2. sup. de bon. vacantib.*) ita per singulas fermè prouincias Rationales rei priuatæ fuêre, quod docet etiam *Notitia Imperij*. Et hæc de Magistratibus per quos incorporatio facienda. Quinimò, hoc ipso Anno, sex fermè septimanis pòst, primum Inuentarium fieri voluit per ordinarij Officij sollicitudinem, *d. l.7. sup. de bonis proscript.* quod & ipsum congruit *legi vlt. h. t.* quæ cùm *hâc l.* perperàm committitur, & pugnare vulgò creditur. Nempe Prima summáque incorporationis sollicitudo ad Comitem R. P. & Rationales pertinebat. Inuentarium conficiebat Rector prouinciæ. Quare inanis est Interpretum labor, qui has *leges* aliter conciliant: & in his post alios Claperius *decis. fiscal. causa 32. quæst. 1. num. 3.4.*

¶ *Modus* igitur Incorporationis hic præstituitur, vt *Descriptio diligens* & sigillatim fiat bonorum, seu Inuentarium, de quâ bonorum descriptione & quidem accuratâ faciendâ, est quoque *lex 2. infr. h. tit. lex 2. & vlt. supr. de bonis vacantib.* & omnium expressissima *lex 7. sup. de bonis proscript.* 2. *Titulos* nomine Principis prædiis fisco delatis apponi vult, pariter vt Theodosius M. *l. 11. sup. de bon. proscript. & l.4. infr. de aquaductu*: Honorius *l.20. eod. tit.* publicâ testificatione, grauissimo supplicio proposito his, qui propriâ vsurpatione tale aliquid tentauerint. ¶ De *Titulis* his qui bonis ad ærarium delatis adfigi soliti, quibúsque domus signabantur, Græci ἀποσημαίνειν dicebant, & ἀποσφραγίζειν Cuiacius, Ræuardus, Iuretus *in Symmachum*, Salmasius *de modo vsurarum c.18.* pluráque iam annotauêre, ex Symmacho *lib. 5. ep. 54.* Iustiniani *Nouella 27.28.29.30.160.* Tiberij *Nou. de diuinis domibus*: Cassiodorus, *4. var.14. & 9. var.18.* Agathia, *lib. 5.* vbi χαρτὰς σανίδας vocat, Gregorio *lib. 1. indict. 1. ep.63. lib.4. indict. 13. ep.77.88. & lib.5. ep 43.* Horum Titulorum mentio fit hoc *Codice Theodosiano* præter hanc leg. *l.11. & 20. sup. de bonis proscriptorum*: *l. 4. inf. de aquaductu*: vbi quædam dico. Addatur hîc Chrysostomi qui σήμαντρα vocat, locus *ad Pop. Antiochenum, homilia 13. ed. Paris. p. 151. Savil. tomo 6. p.548.* καὶ τὰς οἰκίας ἐδήμευον, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἁπάντων ἦν ἰδεῖν ἐν ταῖς θύραις. Perperàm verò eò refertur Ammiani Marcellini locus, *lib. 29. Immittebantur*, inquit, *confestim, qui signatis domibus inter scrutinia supellectilis pœnis addicti incantamenta quadam subderent.* Est enim locus ille non de titulis σανίσι adfixis bonis damnatorum, verùm de signaculis impressis σφραγῖσι, simul ac quis inter reos receptus est, ne quid subducatur, vt prolixè ostendit Salmasius *de modo vsurarum, cap. 15. à p. 649.* non magis quàm pariter vt Teletis locus apud Stobæum *c.237.* Alter Ammiani Marcellini locus hoc ipso Anno *369. lib.28. p.394.* Qui tamen quoad finem ipsum ad *hanc l.* proximè facit de grassatoribus Maratocupenis. *Id vnum sufficiet eorum exitiale poni commercium. Quæsitus in vnum impiorum hominum globus imitatus Rationalis Officium ipsúmque Iudicem,* [id est Rationalem] *vespertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingressi,*

greſſi, ambitioſam domum cuiuſdam priuati, vt PROSCRIPTI *iuſsique interfici, cum gladiis obſederunt; raptáque ſupellectili pretioſa, quia ſubito perculſi familiares hebetatis ſenſibus non defenderant dominum, caſis pluribus ante reuolutam lucem greſſu diſceſſère veloci: verùm cum excubiis repleti multorum parando dulcedine nihil prætermitterent intercepti Imperialis motu oppreſſi interière omnes ad vnum, eorúmque ſoboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pars forte deleta eſt, laréſque euerſi quos ambitiosè luctuoſis aliorum diſpendiis exſtruxerant.*

Hos verò Titulos adfigere, adiicere, imponere prædiis, tanquam fiſco delatis, priuatâ auctoritate vt *hâc leg.* ſub ſeueriſſimâ pœnâ prohibetur, ita pariter ab Honorio *l. 1.* & Theodoſio Iuniore *l. 2. Cod. vt nemo priuatus Titulos*: & Athalarico apud Caſſiodorum *lib. 9. ep. 18.* ſcilicet nonnulli per inuidiam, iniuriam & calumniam, huiuſmodi Titulos alienis prædiis adfigebant, vt ita poſſeſſores obiecto Principalis Nominis metu terrerent. Quod de .... memorat Agathias *lib. 5.* ἄδικός τε εἰς τὰ μάλιστα, γεγονὼς καὶ πολλὰς ὅσους τῆς οὐσίας ἀφῃρημένος ὅτι τε χαλκαῖ σανίδες ἐκεῖναι καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑπουπόρφυρα ἐς τόδε αὐτῷ ἀπεκλήθησαν, ἃς δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων οἴκοις θαμὰ ἐπέβαλλε, τὴν ἐς βασιλέα εὔνοιαν προϊσχόμενος. id eſt, *quippè qui iniuſtiſſimus fuiſſet, & multos bonis ſuis ſpoliaſſet: quodque ſcripta illa tabula, & ſubpurpurei panni hunc exitum habuiſſent, quos ille opulentiorum domibus impoſuit, prætexens beneuolentiam erga Imperatorem.* Quâ de re querela quoque extat Gregorij *lib. 4. Indict. 13. ep. 88.* vbi ſcribens ad Conſtantium Auguſtum queritur de quodam Stephano Chartulario, qui nomine fiſci, ſingulorum locis Titulos in dictâ cauſâ imponeret, ſicque inuaderet. Diuerſus ab hoc mos alter eſt aliâque ratione prohibitus, quo nonnulli alienis prædiis tanquam ſuis Titulos ſuos affigebant, ſiue vt tenuioribus poſſeſſoribus patrocinia hâc ratione præberent, de quo eſt *lex vn. ſup. & C. Iuſt. de his qui potentiorib. nom. titulos*: & decantatus Auguſtini locus *in Pſalmum* 21. ſiue, qui tertius mos eſt, vt eos ſibi tanquam ſuos vindicarent, quò pertinet Synodi Romanæ ſub Gregorio & Mauricio Imp. prohibitio, ne Rectores patrimonij Eccl. Romanæ fiſcali more Titulos ſuâ ſponte imponerent vrbanis ruſticiſque prædiis, quæ iuri illius competere putabant: vt habetur Gregor. *lib. 4. ep. 45.* & inſertur Decreto *cap. 1. cauſa 16. q. 4.* eodémque pertinet *l. 1. & 2. C. vt nemini liceat ſine Iudice ſigna*: Item diuerſus ab hoc mos eſt quartus; quo nonnulli ſuis prædiis Titulos Imperatoris adfigebant, ad vſurpandum Maieſtatis Imperatoriæ inſtar quoddam, de quo eſt *lex 1. Cod. vt nemo priuatus titulos.*

Titulos affigebant prauo more nonnulli,

- vel
  - 1 Imperatorios idque vel
    - 1 *Suis* prædiis, vt ita Imperatoriâ Maieſtate ea munirent.
    - 2 *Alienis* prædiis, vt ita inuidiæ & calumniæ ea obiicerent.
  - 2 Suos, *Alienis* prædiis, tanquam ſuis: idque vel
    - 1 *Patrocinij* cuiuſdam ſpecie.
    - 2 Vindicationis & vſurpationis illicitæ.

Et ita quidem hæc quatuor inter ſe diſtinguenda ſunt, ſuperioréſque leges diſpeſcendæ, quæ plerique turbidè hactenus commiſcent. Alia tandem nonnulla de his Titulis noto *ad l. 11. 20. ſup. de bonis proſcript. & ad l. 4. inf. de aquæductu.*

¶ *De* INVENTARIO & INCORPORATIONE *poſt donationem Principis faciendis*, & SECVNDARIO *poſt hac præcepto ipſius Principis.*

II. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R. P."

QVICVNQVE à nobis caducas vacantéſve meruerit facultates, ſiue cum auro ſiue cum argento, quod ſpecialiter rarum" erit (nam ſæpius habitâ horum exceptione præſtatur) poſt allegationem" Beneficij Principalis, omnem bonorum, id eſt, mobilium", mouentium, vel (vt pleniſſimè loquamur) prædiorum vrbanorum", ædium, mancipiorum, animalium, argenti, auri, ornamentorum, veſtium, pecuniæ, fiſcus incorporationem traditionémque percipiat. Et cum officij Palatini" breuibus" fuerint cuncta competenter inſerta, omne illud, quod ex quibuſlibet corporibus eſt repertum, noſtris auribus intimetur: Nec quicquam horum ad petentem ante perueniat, quàm ſuggeſtione Sublimitatis Tuæ informata Manſuetudo Noſtra traditionem ſecundario" præcepto prioris liberalitatis impertiat: vt niſi denuò à nobis fuerint confirmata quæ videntur" impetrata nihil valeant. Dat. XVIII. Kal. Decemb. Med. Olybrio & Probino Coss. [305.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.* Memoratur & confirmatur ab eodem Imp. viginti poſt annis, A 415. *l. 26. inf. de petitionibus.* Confirmatur & abrogatur parte quâdam ab eodem Honorio A 418. *l. vlt. prox.*

Eidem

" Eidem *Eulogio* Comiti R.P. inscribitur ipso Anno *lex* 10.*inf. de infirm. his quæ sub Tyrannis*: & A.398 *lex* 2.*inf. de Conductor. rei priuat.*

" Id est quod speciatim concedere rarò solemus.

" De *allegatione* Rescriptorum, *sup. tit. de diuers. Rescript.*

" Quare nulla *immobilium* hic mentio fit, cùm tamen & ædes memorentur? Fortè hic rescribendum, *id est immobilium, mobilium, mouentium &c.*

" Quare nulla hic mentio *prædiorum rusticorum*? An quia rusticæ possessiones peti, & concedi non poterant? vt *l. 4. sup. de bonis vacantibus*?

" *V. l. vlt. sup. de bonis vacantibus.*

" *Breuibus*, id est Notitia, descriptione, Inuentario.

" Secundo, altero, geminato; iteratâ supplicatione, *d. l. prox.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. duæ constitutiones sequuntur, quibus PETENTIVM à Principe bona caduca vacantiavè, inhiationi occurrit. Quæ leges, hæc inquam, & *prox.* (quâ *hac* in partem abrogatur ab eodem Honorio) in *sequentem proximum titulum, de petitionibus* (quo sanè etiam *titulo l. 26.* hæc *lex* nominatim confirmatur) meliùs coniecta fuisset. Nam quod de Incorporatione *hâc l. & d. l. prox.* additur, id præcipuum finem non respicit, sed tanquam medium ad eum finem, quò hæ *leges* collineant, assequendum. Igitur, cùm petentium inhiationi, maxima quæque postulantium, & tamen modum bonorum petitorum mentientium, velut minorum, variis rationibus Principes occurrerint, de quibus *eo tit. de petitionib.* nonnulli sanè petitionibus & petentibus aures præbere in totum noluerunt, nisi priùs bonorum descriptione factâ, vt Valens Imperator *l. 4. infr. de petit.* Gratianus, apud Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Theodosius M. *l. 14. 16. infr. de petit.* Theodosius Iunior *l. vlt. Superiore tit. de bonis vacantib.* At Honorius Imp. *h. l. & d. l. 26.* ad eundem finem, peti quidem bona à se ante descriptionem & incorporationem factam permittit, & sic diligentiori petitori locum facit, contra moris veteris institutum; sed tamen donationem valere seu admitti non vult, nisi post primam petitionem & donationem Inuentario, seu descriptione bonorum factâ, secundo præcepto prior liberalitas confirmata fuerit ad secundam supplicationem, *h. l. prox. & l. 26.* Ergo peti quidem statim bona à diligentiore ius fuit, sed concessionem factam valere & effectui tradi vetat, nisi Princeps post descriptionem eam rursus confirmauerit, & sic bonorum incorporatione anteferri voluit competitionis effectui, quod 24. pòst Annis *moris veteris institutum* vocat idem Honorius *l. prox.* Quod quidem vtrumque, vti dixi, ab Imperatoribus constitutum, quòd petentium ambitu strangularentur, & circumuenirentur, modum patrimonij petiti ementientium, vt ita faciliùs ea impetrarent. Quare descriptionem bonorum omnino hâc parte requisivêre, tanquam necessarium antecedens vel donationis faciendæ, vel saltem donationis iam factæ valituræ: denique effectui competitionis, anteferri incorporationem & traditionem fisco requirit Honorius *h. l. & d. l. 26. infr. de petitionib.* vbi ratio apertè assignatur, & *l. prox.*

In *hâc leg.* obiter quædam notanda. Primò aurum, & argentum, ex bonis vacantibus & caducis, rarò petentibus à Principibus, & quidē ab Honorio donari solita, imò sæpiùs expressè sub exceptione auri atque argenti bona vacantia caducave petentibus donata: cum tamen Constáns in specie *l. 4. sup. de bonis vacantibus*, nullam separatam habuerit auri atque argenti rationem. Imò Arcadius Honorij nostri frater Anno proximo 396. aurum, atque argentum præcisè peti vetuit, exceptis summis dignitaribus, *l. 21. infr. de petitionibus*: vbi de eius rei ratione, & Alexandri Seueri exemplo ex Lampridio in *eius Vit.*

Secundò obseruetur, non agi *hâc l.* de donatione prædiorum rusticorum, sed tantùm de vrbanorum: proculdubio quia prædia seu possessiones rusticas de bonis vacantibus vel caducis hâc tempestate petere vetitum: Nam & ita Constans *l. 4. sup. de bonis vacantib.* mancipia rustica, imò & possessiones & domus in totum peti vetuit. Nempè quia maioris pretij & reditus certioris ea visa, quàm vt fisci compendiis eriperentur: Quare & domus maioris pretij petere vetitum à Theodosio M. Arcadij nostri Patre, *l. 16. infr. de petitionibus.*

Tertium, quod de Palatinis incorporationi bonorum fisco delatorum incumbentibus, & breuibus bonorum ab his conficiendis additur, iam expediit, *lex vlt. sup. de bonis vacantib.*

Tandem noterur exemplum ex *h. l. & d. l. prox. & d. l. 26.* actus à Principe gesti inualidi, nisi *secundarium præceptum*, seu secunda iussio emanauerit: pariter vt *Nouella* Iust. 17. & 134. & apud Cassiodorum 1. *var.* 39. Et quidem *h. l.* Secundaria iussio ipsius Principis: quod mutauit ipse in secundariam seu iteratam Comitis R. P. concessionem, *l. prox. inf.* quâ hæc *lex* hâc parte abrogatur.

¶ CONFIRMATIO *legis superioris, vno excepto quoad Secundarium præceptum.*

III. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Largo P. V." Africæ.

ET, moris veteris instituto, incorporationem bonorum anteferri competitionis effectui decernimus, & de possessore iam fisco referri ad Viri Inlustris priuatarum largitionum Comitis scientiam censemus". Illud Conpetitoribus conpendium relaxantes, vt quod à Mansuetudine Nostra iteratâ" supplicatione poscendum fuerat", ab eius Sublimitate non expectato Imperiali beneficio postuletur, &c. Dat. v. Id. Octob. Rau. Honor. XII. & Theod. VIII. AA. Coss. [418.]

NOTÆ.

ª Abeſt hæc *lex à Cod.Iuſt.* Iungendáque ei *lex 28.inf.de petitionib.* Imò & *lex 27. eod.tit.* Hic confirmatur ab vna parte, ab altera abrogatur *lex ſuperior 2.* Denique & *hac lex,* vt *ſuperior*, ab hoc *titulo* fugitiua eſt.
ᵇ *P.C.* id eſt Proconſuli: *Largus* Proconſul Africæ ſub Honorio A.D.418 *hác l.& l.27.28.inf.de petitionibus.*
ᶜ *Cenſemus*, id eſt iubemus.
ᵈ Secundario præcepto *d. l. ſup.2.*
ᵉ Secundum *leg.ſuperior.2.& leg.26.27.28. inf.de petitionib.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Honorij conſtitutio eſt, & ipſa fugitiua, quâ Petentium inhiationi occurrendum putauit: quæ quidem pars eſt prolixioris conſtitutionis Honorianæ, quæ variis rationibus petentium & inhiantium prædæ occurſum iuit: ex quâ ſuperſunt duæ aliæ particulæ in *l.27. & 28. inf. de petit.* quæ proinde huic coaſſandæ venient. Inter alia igitur remedia & hâc particulâ Petitionis effectui incorporationem bonorum (ſeu, vt vocatur *l. 26. inf.de petit.* Inſtructionis ſolemnitatem) anteferri id eſt præcedere (quomodo & *anteferri constitutiones* dicuntur) iubet Honorius, id eſt petitorem qui quid bonorum â Principe impetrauit, conceſſo potiri non ante iubet *hâc l.* pariter vt *l. 2. ſuperiore*, quæ lata eſt ante 24. annos (quod ideò *moris veteris inſtitutum* vocat) & *l.26.inf.de petition.* (ante triennium) quàm incorporatio bonorum priùs facta fuerit & de fiſco iam poſſeſſore bonorum illorum ad Com. R.P. relatum fuerit, & inſtructionis ſolemnitas ſeu lux præceſſerit: id eſt deſcripta bona fuerint. Item non ante, quàm iteratâ ſupplicatione petitor bona illa impetrauerit: Quod ipſum cauebatur quoque *d.l.2.ſup.& d.l.26.* Hoc tantum diſcrimine, quod cum antea iteratum ſeu ſecundarium eiuſdem Principis indultum requireretur, nunc ſatis eſſe definiat, ſi id iteratâ ſupplicatione à Com. R. P. petatur. Et ſic hâc parte abrogatur *d.lex 2.* & *d.lex 26.* Quod vtique magnum Com.R.P. *aequiuo* notandum eſt.

DE PETITIONIBVS, ET VLTRO ª DATIS, ET DELATORIBVS.

TITVLVS X.

Ad *Petitiones* pertinent quoque *Tituli* quatuor proximi. *Codice Iuſtinianeo* huic *Titulo* reſpondent duo, *libri* 10. *Tituli*, 11. & 12. *de Delatoribus, & de Petitionibus bonorum ſublatis.* Adde & Paratitli vice, *l.17.de bonis proſcript.l.1.de Iure Fiſci: l.vlt. ſup.de bon.vacantib.l.2.3.ſup.tit.prox.de Incorpor. l.vlt. de appellat.*

PARATITLON.

I. VACANTIA & CADVCA bona, vt & PROSCRIPTORVM, quæcunque tandem fiſco quæſita, de quibus *ſuprà titulo, de bonis vacantibus*: his qui circa Principem familiariùs verſabantur potiſſimum indicari ſolita, mox per hos à Principe *peti*, de quo poſteà. Quare & *Delatorum* audaciæ, prouincialium & poſſeſſorum ſecuritatem ſæpè attentantium, fortunáſque affligentium, *v.l.*4.8.12.19.20.*hoc tit.*& Petitorum auiditati & inhiationi variis Principum fermè omnium qui hoc ſæculo vixêre Conſtitutionibus occurſum, Conſtantini M.*l.*1.2.3.*h.tit.& l.2.ſup de bonis vacantibus*: Valentiniani Senioris *l.*9.10.*h.tit.* Valentis,*l.*11.*h.tit.* Theodoſij M.*l.*12.13.14.15.16.17.18.19.20.*h.tit.* Arcadij *l.*21.23.24.*h.tit.* Honorij *l.*22.25.26.27.28.29.30.31.*h.tit. l.2.3.ſup.de Incorporatione*: Theodoſij Iun. *l.*32.& 34. ſeu *vlt.*& *l.vlt. ſupr. de bonis vacantib.* Valentiniani Tertij *leg.* 33. *h.tit.*

II. DELATORES porrò iſti (de quibus agitur *l.* 1.2.3.4.7.8.9.10.12.13.17.18.19.20.22.24.28.30.32.33.*h.tit.*) humani generis inimici dicuntur, *l.*10.*h. tit.* proditores, *l.*17. (& quidem ſpeciatim dominorum delatores ſerui, de quibus forte *lex* illa 17. accipienda

da est) maximum humanæ vitæ malum, *l.2.* execranda pernicies, *d.l.2.* lingua eorum, inuidiæ linguæ, *d.l.2.* nomen infestum, *l.24.* Audacia eorum, *l.4.* nequitia, *l. 3.* proscribitur, qua attentabant possessorum quietem, *l.20.* securitatem, *l.4.12.19. h.tit.* vel fisco bona directè deferendo, *l.1.2.3.h.tit.* vel aliis priuatis, ea à Principe petituris, *l.8.9.12.13.18.20.22.30.h.tit.* quod blandum ministerium dicitur, *l.12.*

Hi igitur, atque alij Delatores aliquando prorsus inhibiti, putà à Constantino M. *d.l.1.2.3.* sub pœna capitali, *dictis legibus*: Sic vt ne quidem vox eorum admitteretur, *d.l.2.* vt & à Valentiniano Tertio, Ioanne Tyranno cæso, *l.33. hoc tit.* & in sp. *l.24. hoc tit.* Aliquando verò repressi tantum variis rationibus.

Primùm enim si ipsi fisco deferrent, coràm Iudice prouinciæ de rei veritate priùs quæri oportebat, quàm ad Comitatum, aut ad officium Comitis R.P. proficiscerentur, *l.7.* At si priuatis nunciarent, qui posteà ea peterent, à petitoribus publicari eos seu iudiciis sisti oportuit: *l.8.9.12.13.18.20.22.30.h.tit.* & *l.2.inf. si vagum pet.mancip.l.vn. infr.de petitorib.& desistentib.*

Secundò, si eorum calumnia detecta fuisset, *l.12.* si causam non tenerent, *l.12.* si non probassent, *l.8.* si concessa à Principe titubarent, *l.30.* competenti seueritate, *l.8.* gladio, *l.10.* cauto legibus supplicio, *l.12.* calumniæ pœnâ, *l.3.* pœna, *l.32.* afficiebantur. Serui speciatim Dominorum delatores, etsi obiecta probassent, seuerissimæ sententiæ subiugabantur: *l. 17.*

Tertiò, quod à Principe impetratum fuerat, iis vendi non poterat, *l. vn. inf. si vagum pet. mancip.*

Tandem & artem quandam delationis exercentes, odio maximè prosecuti Imperatores: nam & post victoriam tertiæ delationis, capite plecti eos voluit Theodosius Imp. *l.12. inf.& l.13.* immò nequidem audiri tertiò deferentes, sed pœnam protinùs subire voluit Honorius *l.28.*

III. Petentium seu petitorum auiditati occurritur *l. 8.9.11.12.13.14.15.16.18.20.21.22.23.24.25.26.27.29.30.31.32:& l.vlt.h.t.& l.2.4.vlt.sup.de bonis vac. l.2.3.sup.de incorpor.* Petitores hi (vndè & petitio, *Rubr.l.8.9.18.21.24.h.tit. l.17.sup.de bon. proscr.l.vlt.sup. de bonis vacant.*) dicuntur & competitores, *l.30.31.33.hoc tit. & l.23.sup.de bonis proscript. l.vn.sup.de quinqu. præscr.* (vndè in hoc argumento *competendi* verbum *l.27.infr.* & competitionis, *l.29.30.h.tit.& l.23.supr.de bonis proscript.l.vn. sup.de quinqu. proscript. l.vlt. sup.de incorporat.*) De quibus est & *lex vn.supr.de bonis milit.lex vn. sup.de bonis Cleric.* Petitores huiusmodi fuère maximè qui in Principis obsequio constituti erant, *l.2.inf.si petit.focius*: veluti Castrenses S.Palatij, quique sub eius dispositione erant, *l.1.d.tit.si petit.focius*: item sacro cubiculo seruientes, *l.vlt.h.tit.* Protectores, vt apud Symmachum *libr.10.ep.55.* Horum igitur inhiantium prædæ, *l.27.* inuerecundæ inhiationi, *l.15.* cupiditati inlicitæ, *l.29.* auiditati postulatorum, *l.11.* nefariæ petitioni, *l.24.* vitiis, *l.23.* adsiduæ libidini grassari soliiæ, *l.25.* variis subindè Imperatorum constitutionibus occursum fuit.

Primò nonnulla & nonnullorum bona vacantia & caduca petere omninò vetiti: veluti bona Maiestatis reorum, *l.15.* Possessiones item palatiis magis quàm prædiis aptas, *l.16.* Item (*L.S.*) vel Reipublicæ à priuatis possessas in sp. *l.24.* Aurum item quandoque & argentum, *l.21.h.tit.&l.4.sup.de bonis vacantib.l.2. sup.de Incorpor.* Mortuorum bona quamlibet facinorosi dicuntur, non conuictorum, *l.30.* Viuentium bona non damnatorum, *l.27. inf.& l.29.* Eorum qui ob Barbaricam incursionem sedes mutauerunt externas, *l.25.* Item bona decurionum qui successores non habent. Curiæ quippe ea addicta, *l.12.sup.de bonis decurionum.* Item Clericorum, *d.l.vn.sup.de bon.Cleric.* Item bonorum damnatorum pluribus, partem deficientem, *l.1.2.inf.si petit.focius.* Plura item bona vno petitorio vel pittacio petere vetitum, *l.29.* Imò & Proscriptorum bona vel deportatorum intra biennium petere prohibitum, *l.23.29.h.tit.& l.17.sup.de bon.proscrip.*

Secundò, ante incorporationem petere, vel saltem impetrationem effectui tradi vetitum: *l.2.3. sup.de Incorporatione.*

Tertiò, antequam à petitore peti possent, *l.16.23.26.* vel saltem impetrari *l.11.14.* denique antequam impetrato potiri possent, *l.2.sup.de incorpor.* huiusmodi petitionem apud officium Comitis Rerum priuat. instrui oportebat, *l.14.16.23.26.* bona occupari & describi, déque his ad Principem referri dispositione Comitis R.P. oportuit, *d.l.11.*

Quartò qui huiusmodi bona petierant, vel impetrauerant, rescriptum allegantes, *l.12.13.20.30.h.tit.& l.2.inf.si vagum pet.mancip.l.2.sup.de Incorporat.* cum delatoribus suis ad iudicia venire oportuit, *l.8.* seu adesse iudiciis, *l.vn. inf.de petit.& desist.* delatores suos publicare debeant, *l.9.* iudiciis introducere, *l.12.* exprimere, prodere, *l.18.* vid.& *l.20.* & *l.2.inf.si vagum pet.manc.* in iudicio constituere, *l.22.* Palatino officio adsignare, *l.30.* officio

productum in indicio tradere, *Nouellâ* Theodoſ. *de competitionib.* 45. etſi non vniuerſitas bonorum, ſed carptim aliquid prædium peteretur, *l.* 12. etſi petitionem Principi probandam veriſimile ſit, *l.* 18. etſi ſpecialis ſuper hoc adnotatio Principis præferatur *l.* 20. *h tit.* qui delatores poſteà ad prouinciam, in quâ bona impetrata erant, dirigebantur: *l.* 12. 13. 18. *h tit.* Hæc ſi facta non fuiſſent, petitor effectum petitionis ſeu impetrationis non adipiſcebatur, *l.* 9. 12. 13. *hoc tit.*

Quintò, poſt hæc ita facta, ſi Dominus bonorum contradiceret, & iniuſtè bona ſua vindicari diceret, annus, vel ſex menſes, pro ratione bonorum, ei dabantur: *l.* 27. 30. 31. contrà, Annus quoque ei dabatur qui impetrauerat ad demonſtrandam æquitatem petitionis ſuæ, *d. l.* 31. Sed & illud quandoque conſtitutum poſt hæc omnia, vt impetrata bona cum ærario is qui impetraſſet partiretur: *l.* 32. *& l. vlt. h tit.* à quo excepti tantùm cubiculo Principis ſeruientes, *d. l. vlt.* Quandoque etiam ad extraordinariam collationem hi vocati: de quo *inf. tit. de collat. donatarum.* Tandem vacantibus caducíſve bonis petendis quinquennij præſcriptio poſita fixáque, *l. vn. ſup. de quinqu. præſcript.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum" Poſt alia.

DE Delatoribus iam certa ſtatuimus †, quibus, ſi quis contra fecerit, ' pœnam capitalem excipiet. PP. XV. Kalendas Febr." Conſtantino A. III. & Licinio Coss. [313.]

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſt.* Iungenda *huic* eſt *lex* 1. *infr. de cenſu ſiue adſcriptione.*
" Vrbis Romæ.
† De hoc mox viderimus.
' *Rom.* hoc addendum ex *d. l.* 1.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI Magni tres conſtitutiones, ſeu tria Edicta', ad populum & ad prouinciales emiſſa, ordine occurrunt aduerſus Delatores *συκοφάντας*, quibus odium prolixè ſuum denunciat & conteſtatur: tùm elogiorum, tum & pœnarum acerbitate: Optimorum quorumque ante ſe Principum exemplo, de quibus Tacitus, Suetonius, Martialis, Plinius, Dio, Capitolinus, alij: Aduerſus *delatores*, inquam, non tantùm bonorum vacantium & caducorum, quò pertinet *lex* 3. & de quibus propriè eſt hic *titulus*; verùm etiam reorum, quò ſpectare exiſtimo *l.* 1. *&* 2. *h. t.* Duplex ſcil. delatorum genus eſt: tùm reorum, tum & rerum ſeu bonorum: quanquam & per reorum delationem ad rerum ſeu bonorum delationem & proſcriptionem peruenitur: & vt Interpretatio rectè habet *ad d. l.* 2. *infr.* & ex eo *Capitular. lib.* 7. *cap.* 126. *Delatores dicuntur qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum.* Quod ad *eam l.* rectè adnotatum eſt.

¶ Nunc de *hâc l.* 1. Igitur Conſtantinus M. iuxta anteriorem quandam conſtitutionem ſuam, delatoribus capitalem pœnam minatur *hâc l.* quæ pars eſt Edicti prolixioris ad populum Romanum, Romæ propoſiti: cuius pars altera extat quoque *l.* 1. *infr. de cenſu*: quæ proinde huic coaſſanda venit. Nempe eo Edicto Conſtantinus ſecuritati publicæ conſulturus, duplici malo, quo ea maximè percellebatur, conſulendum putauit, putà aduerſus Cenſus iniquitatem, quâ tenuiores premi ſolebant, quò pertinet *d. l.* 1. *infr. de cenſu*: item aduerſus Delatores, qui famam, vitam, & caput, bonáque plurimorum appetebant: quò pertinet *hac lex.*

¶ Cuius Edicti temporis characteriſmus ſummoperè notandus venit: Nempè enim Maxentio Tyranno, fine menſis Octobris Anni Superioris 312. ante trimeſtre non integrum deuicto, Edicto hoc ſuo Conſtantinus ſecuritati publicæ conſulendum putauit, ac nominatim aduerſus Delatores: qui de more deuictis Tyrannis emergere ſoliti, de quo fidem faciet quoq; *lex* 33. *infr. h. tit. & l.* 3. *ſupr. de calumniator.* v. & *Nouellam Maioriani* 3. atque exinde indicare bona eorum qui Tyranni partes ſectati fuerant, quæ mox vel ipſi, vel alij ex Aula potentiores petere ſoliti. Cui quidem rei Delatoribus repreſſis intercedit *hâc l.* Conſtantinus, ad fundandam ſcil. omnium ſecuritatem. Quod vt ab alijs retrò Principibus factũ, in quibus & Claudius II. de quo ſingularis extat Zonaræ locus, quem P. Faber. 1. *Semeſtr. vlt.* expendere conatus: & ita anteà *iam* à ſe factum *hâc ipſâ l.* indicat, proculdubio proximè poſt Maxentium à ſe deuictum: ita quidem vt *legem* 2. *proximam*, *infr.* indicare videri poſſit, de quo ad *eam legem*: Imò ante Maxentium deuictum quoque prohibitas à Conſtantino M. delationes, Auctor eſt Incertus Panegyriſtes Gallus, *eo Panegyrico* ad Conſtantinum ipſum, qui incipit *Vade mihi.* De apparatu quippe Conſtantini M. aduerſus Maxentium agens, & Conſtantinum cum Maxentio committens ſeu comparans, inter alia hæc ſcribit. *Illum ſpoliatorum Templorum, trucidati Senatus, plebis Romanæ fame enecta piacula* (ſequebantur) *Te abolitarum calumniarum, Te PROHIBITARVM DELATIONVM, te conſeruatio atque homicidarij ſanguinis gratulatio*: Vbi Livineius periodum ſic inuertit: *te prohibitarum delationum & homicidarij ſanguinis gratulatio, te conſeruatio.* Et ſic tres iam Conſtantini M. conſtitutiones tenemus, quas is partim ante Maxentium deuictum, partim ſtatim vt is deuictus fuit, aduerſus delatores ſanciuit. Et ſic per initia Imperij ſui, ac nominatim

per

per Italiam & antè & post Maxentinm Tytannum deuictum: quo more alij quoque Impp. imperij sui initio odium in Delatores professi, veluti Maiorianus *Nouella* 3. Et post deuictos Tytannos, vt Valentinianus I.I.I. post Ioannem Tyranoum cæsum, *l. 33. infr. hoc tit.* In commune tandem Victor quoque inter cætera Constantini Elogia eum *calumnias sedasse seuerissimis legibus*. Eodemque pertinet Nazatij locus, quem adfero ad *l prox.* 1.

¶ Et certis tamen casibus idem Constantinus delatores & excinit, & præmio dignos iudicauit, vt in sp. *l. 1. in fin. supr. de maleficis*: & *l. 4. supr. de accus.* ad quæ vid. quæ dicimus.

¶ *In* DELATORES *pœnæ à Constantino M. sancitæ.*

II. * Idem A. ad Populum."

CONPRIMATVR vnum maximum humanæ vitæ malum, delatorum exsecranda pernicies, & inter primos conatus in ipsis faucibus strangulctur, & amputata radicitùs inuidiæ" lingua" vellatur, ita vt Iudices nec calumniam, nec vocem prorsus deferentis admittant: Sed qui delator exstiterit, capitali sententiæ subiugetur. Dat. & PP. in foro Traiani". Kal. Decemb. Constantino A.V." & Licinio Cæs. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. DELATORES" *dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum. Quicunque delator cuiuslibet rei extiterit, in ipso proditionis initio à Iudice loci correptus continuò strangul etur, & ei incisa radicitùs lingua tollatur, vt si quis proditor futurus est, nec" calumnia, nec vox illius audiatur.*

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*

" Vrbis Romæ.

" An pro, *inuidia lingua*? Non, hoc sustinendum: inuidiæ, id est, ad inuidiam: vel inuidiæ lingua pro inuida lingua:

" Hunc vnicum locum è *Cod. Theod.* ex auditu laudat Accursius ad *l. 5. C. de delatoribus.*

" De hac subscriptione fusè iam ad *l. 3. sup. de bonis vac.*

" Fortè II. vt referatur ad A.D: 312.

Bona est hæc Interpretatio, de qua iam ad *l. super* 1. Quæ & inserta Capitularium *lib. 7. c.* 126. & ex parte ibi, *nec calumnia nec vox*, inserta Eleutherij Epistolæ *p.* 211. & Felicis 1. *Ep. 1. p.* 355. Iulij *ep. 2. p.* 468.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Constantini M. constitutio est, seu secundum Edictum aduersus *Delatores*. Secunda quidem θέσει, at fortè *superiori* reuerà anteferenda: ita quidem, vt hæc illâ indicari videatur: mutato tantùm Constantini A. *V.* in Constantini A. *II.* Consulatu: errore tralatitio, quo in numerum quinarium *V.* facilè binarius *II.* per συνδίεσμα transit. Verùm nil temerè muto. Sanè vt illa, ita & hæc Edicti populo Romano propositi pars est: & quidem *propositi* in foro Traiani, quomodo & proposita *lex* 31. *inf.* & plura alia ibidem proposita *hoc Codice* occurrunt, quæ congessi ad *l. 3. sup. de bonis vacantib.* quæ scil. ad communem populi vtilitatem, vel etiam vt loquuntur *politiam* spectarent. Imò non proposita tantum, verùm etiam *Data* Romæ scil. hæc *lex* dicitur, vbi sanè fine Anni 312. post deuictum Maxentium Constantinus constitit bimestri fermè, in quod incidit mensis *Decembris*, quo hæc *lex* data & proposita fuit Romæ.

¶ *Hâc* sanè *leg.* Constantinus & elogiorum acerbitate, & vocis interclusione, & pœnarum atrocitate cum maximè delatores insequitur: Delatores inquam, non bonorum, sed personarum & reorum: nam de his *hanc leg.* accipio. 1. Elogiorum, inquam, acerbitate, cùm delatores *vnum maximum humanæ vitæ malum vocat*, item *delatorum execrandam perniciem*; rursum, linguam eorum *inuidiæ linguam*: quibus accedunt illa quæ occurrunt *l. 3. 4. 10. 24. inf.* de quibus in *Paratitlo*, item quæ occurrunt *l. 4. Cod. eod.* & apud Firmicum Man. *lib. 3. c. 13.* & *4. c. 7.* Synesius quoque *in Epistolis* eos κοινοὺς ἀλάστορας τ χώρας vocat. 2. Vocis interclusione: scilicet inter ipsos conatus perniciem delatorum in ipsis faucibus strangulari iubet, quomodo mox subiicit, nec vocem nec calumniam prorsus deferentis admitti. Error enim est Interpretis, & ex eo *Capitularium lib. 7. c.* 126. qui delatorem strangulandum hîc interpretantur, cùm Metaphorica sit hæc locutio: quâ ipsâ formulâ Ambrosius *ep.* 64. dixit *strangulari libertatem calumniantium.* Sic Valerius *lib. 5. c. 3. pestiferâ Tib. Gracchi manu faucibus apprehensam Rempubl. strangulari passus non est*: Ita Salvianus dixit *Rempubl. tributorum vinculis strangulatam.* 3. Pœnarum acerbitas *hâc l.* duplex. 1. Quod delatoribus capitale supplicium minetur Constantinus M. pariter vt *l. 1. sup.* Item, quòd amputatam radicitus inuidiæ linguam velli iubeat, id est linguam delatori radicitus incidi, velli iubet, vt Interpretatio subdita habet: Quomodo & Capitularium *lib. 7. c.* 277. Sancitum delatori aut lingua capuletur, aut conuicto caput amputetur. Bonus quoque Accursius hunc è Codice Theodosiano locum vnicum, & adhuc ex auditu, refert: quod Cuiacius quoque notauit: verùm non ex integro *Codice Theodosiano*, sed decurtato isto Gothorum manu, cum interpretationibus, qui *Codicis Theodosiani* nomine tum circumferebatur: è quo mutuati illius æui passim Scriptores Epistolarum Pontificalium, item Capitularium Auctor, Iuo Carnotensis: Alij, sic quidem vt meras Anianeas Interpretationes *Codicis*

his, qui cum Donato Bagaienſi egerant, facultates. Quod ſi ita eſt, vti omninò cenſeo, tùm *huius leg.* ope chronologia hiſtoriæ Donatiſtarum, atque adeò Eccleſiaſtica, ſtabiliri poſſe videatur: & nominatim in quod tempus *Macariana* illa quæ dixi tempora (quomodò ea inuidioſè, poſteà Donatiſtæ vocare ſoliti) incidant: Nempè in annum Domini 345. & 346. cum tamen hactenùs ad A.D. 348. id referatur.

¶ Horum igitur qui in prælio pœnas debitas pependerant, & ſub Donato egerant, facultates proſcriptæ fuerint; quas plurimi ſtatim ab Imperatore Conſtante petierunt: & verò plurimis Conſtans Imp. eas largitus fuerat, neque dum tamen omnes *huius l.* tempore. Imò (quæ *huius l.* ſententia eſt) neque omnis generis facultates largiri in animum inducit, quin & nonnullas conceſſas reuocari voluit *hâc l.* ſcilicet *mobilia* & iam hactenùs conceſſa, & porrò concedenda valere definit: veluti aurum, argentum, mancipia ſeu ſeruos Vrbanos, veſtes cæteraque mobilia; at non etiam, poſſeſſiones, & domus & mancipia ruſtica, quæ fiſco ſeruari & reſtitui iubet. Quæ hâc parte mobilium, & fundorum eorúmque quæ cum his ambulant, differentia notanda venit. Faciliùs illa ex bonis proſcriptorum concedunrur quàm iſta. Et verò faciliùs illa à Conſtante conceſſa ſubleuandis videl. pauperibus. Quorum etiam ſubleuandorum causâ primùm Conſtans Imperator *Macarium* illum, de quo dixi, in Africam miſerat, vt teſtatur idem Optatus Mileuitanus *lib.* 3. Fundi igitur modum communem & eleemoſynæ excedere fiſcoque magis conuenire viſi. Quin & publicæ etiam pacis cauſa, eò quod non niſi inuidioſè fundos iſtos Catholici poſſidere poſſent, Donatiſtis frementibus: Quare hanc turbarum fomitem nunc tollere viſum Conſtanti Imp.

¶ Et hæc ſatis ad Hiſtoriam, & quidem Eccleſiaſticam *huius l.* At ICtorum filij ex *hâc l.* iam ſequentia obſeruarunt.

Primùm *h.l.* continetur exemplum Conſtitutionis, cuius vis in præteritum retroagitur: cuius exempla quoque plura alibi occurrunt. Secundò continet hæc *lex* differentiam inter ſeruos Vrbanos, & Ruſticos: illi ſcil. cum mobilibus ambulant, hi cum fundis & poſſeſſionibus. Tandem, *huius l.* argumento liquet, ad hunc *titulum pertinere non tantùm bona vacantia* propriè dicta, verùm etiam bona proſcriptorum, quæ publicatione fiſco quæſita ſunt, & ipſa priuatis dominis vacantia, *Nouella de bonis vacantibus* 3. Sanè de his apertiſſimè eſt hæc *lex.* Vt proinde nimia ſubtilitas fuerit Leonis, qui legem Conſtantini tertiam ſuprà reſtringendam putauit, ad *bona vacantia, idiot* ſic dicta: Item Interpretum, qui *legem* 1. *hoc tit.* eodem referunt. Nam (quod ſemel tenendum eſt ad *huius Tituli* intellectum;) *Bona vacantia in Rubr. huius tituli*, ſunt ea omnia bona, quæ cùm olim, & paulò ante etiam, priuatorum dominorum fuiſſent, hodie priuatis dominis vacabant, nondum tamen fiſco incorporata, ſed incorporanda: Quomodo, & *Caducorum* appellatio quandóque etiam vacantia bona comprehendebat, vt apparet ex *leg. Papia* Caducaria *C. quod nobis eſt.* 32. Certè *lege* proxima, vtraque coniunguntur.

¶ INCORPORANDORVM *fiſco bonorum vacantium ordo & forma ſeu ſolemnitas, antequam ea peti poßint.*

v. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Hieritocrati" Com. R.P."

SI vacantia vel caduca" Dona delata Legibus" ad ærarium in" Achaia perhibeantur, certi Palatini electi & iureiurando obſtricti mittantur, vt eorũ inſtantia v.s." Proconſul." præſente fiſci patrono diligenter inquirant', cuius vacans caducúmque" fuerit patrimonium, quantúmque, vel quale videatur": Et" cùm, data reclamandi copia, nullum id iure poſſidere, vel vindicare conſtiterit, locúmque ærario factum eſſe, tam ipſius relatione, quàm publicorum monumentorum fide, conſtiterit, rerum nobis notitia" intimetur, vt iuſſu noſtro vacantia, vel caduca", nomine occupentur ærarij, quò" petentes" à nobis huiuſmodi rès ſic demum (ſi ita viſum fuerit) reſponſum" legitimum mereantur: quorum petitiones antequam res prædicto ordine procuretur, nec accipiendas, nec inſtruendas" eſſe cenſemus. Quæ forma etiam in parte bonorum, in vna alterâve re, ſeu actione vna, vel iam" pluribus ſeruetur. Nam ſi quid fraude" in diſpendium ærarij fuerit admiſſum, miſſi quidem Exſecutores, non vitante indignatione" Proconſule", parte facultatum dimidia multabuntur: Fiſci verò patronus detrimento", quod vitio eius fiſco ingeritur, reſarcire vrguebitur: aut" ſi litem inprobè cuiquam intenderit, redhibitione ſumptuum damnorumque coherceb itur: Petitores autem bonorum omni petitionis emolumento carebunt. Dat VII. Id Octobr. Conſtantinop. DN. Theod. A. xv. &" qui fuerit nuntiatus, Coss. [435.]

NOTÆ.

* *L. vlt Cod. Iuſt. eod tit.*

" *Hermocrati* C. Iuſt. Perperam hic nonnulli adnotabant *Heliocrati*, quem Comitem R.P. memorat Zoſimus, *lib.* 5. *p.* 811. 819. Ille enim & in Occidente erat, & longè ante A.D. 409. Et ſic & tempora & loca diſcrepant.

" Achaiæ ſcil.

" Ad Comitem R.P. pertinebat vacantium, & caducorum bonorum incorporatio, *h.l.* vid. plura *tit. prox.*

' *Vel alio modo bona delata*: ita C. Iuſt. ſublatâ, voce *Caduca*, propter caduca ſublata; vt mox pro, *caducúmque*, repoſuit Triboni

Tribon. *eadémque*: & rursum pro, *vel caduca*, repositum *vel alia res*.

" Iure suadente, *l. 2. sup.*

" *In Achaiâ*, absunt à *C. Iust.* velut loco adstricta, vt generalem faceret legem.

" Proconsul vir spectabilis. Tribonianus hic reposuit, *Præses Prouinciæ* pariter *vt inf. sub finem legis.* vt generalem faceret legem.

" ✠. *inquirat*, vt etiam habet Cod. Iust. eâdem ratione quâ *supr.* vox, *caduca*, sublata.

" *Vt*, C. Iust. " id est, sit.

" *Vel alia res.* Cod. Iust. dictâ iam ratione.

" Hic *Versiculus*, vsque ad vers. *qua forma*, expunctus à Tribon. propter petitiones sublatas: pariter vt *versiculus vlt. huius leg.*

" De *petitionibus* bonorum, *h. l. & l. 2. 4. sup.* & suo *peculiari tit.* max.

" *Instruere* preces: vid. *& l. 17. de bonis proscript.*

" Vel etiam. " id est, per fraudem.

" ✠. *Indignationem*. Cæterùm locus hic ita immutatus *Cod. Iust.* *Missi quidem executores non vitabunt indignationem: Præses autem facultatum parte dimidia multabitur.*

" ✠. *Detrimentum*: & ita quoque habet Cod. Iust.

" Cætera resecata à Cod. Iust.

" Et Valentiniano IV. Ita *l. damnato, Cod. de hæreticis*: *& leg. 5. Cod. de hæret.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc constitutio est: relata quoque in *Codicem Iustinianeum*, verùm detractis [illegible] & temporariis, sublata scilicet *Achaia Proconsulis* mentione; vt ita [illegible] staret, seu generalis esset perpetuámque formam contineret: detractis item, quæ à Iustiniano abolita: & ideò sublata tribus locis *Caducorum* appellatione, duobus verò locis *Petitionum* mentione. Est autem ea de ORDINE, (quâ ipsâ voce hæc *lex* vtitur) & formâ, formulâque obseruandâ, vacantibus & caducis bonis ad fiscum nunciatis: Idque triplici fine, tùm vt *fisci* vtilitati consulatur, ne videl. eius commodo quidquam detrahatur: tùm vt prouincialium *securitati*, ne litibus improbis vexentur: tandem, vt *inhiantium petitioni* occurratur. Cui legi concinit etiam *lex 2. sup. & l. 1. 2. inf. de Incorporat.: & l. 11. 14. 16. 26. inf. de petit.* Et hæc quidem *lex* propriè ad *Achaiam* pertinet: vbi vacantia & caduca bona plura hâc tempestate perhibebantur.

¶ Ordo igitur hic à Theodosio Iuniore præscribitur, cautelæque adeò hæ proponuntur: Primò Palatini, id est Officiales Comitis R.P. (cui hæc *lex* inscribitur) Executores vt *hac leg.* vocantur, ad peruestigationem bonorum vacantium & caducorum mittendi dicuntur, & quidem electi ac iureiurando obstricti: de quibus Palatinis fuit *supr.* peculiaris *titulus 30. lib. de Palatinis S. L. & R.P.* Secundò, ad Rectorem prouinciæ à Palatinis res hæc perferenda. Tertiò, Rector prouinciæ instantiâ Palatinorum diligenter inquirere debet, præsente Aduocato fisci, (de quo *suo titulo*) quis ille sit cuius vacans vel caducum patrimonium dicitur: quantum id sit & quale. Ergò Peruestigationem Palatinorum seu executorum, sequitur Inquisitio, seu cognitio Rectoris prouinciæ. Quartò, Datâ interim *Reclamandi* & contradicendi copia his qui ea caduca vel vacantia negant: quod etiam à Valente constitutum, *l. 11. inf. de petit.* & seruatum testatur Ammianus Marcellinus *libr. 31.* v. & Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Quintò, Relatio seu instructio à Rectore prouinciæ facienda ad Principem, missis in id publicis monumentis seu gestis, rerúmq; seu bonorum vacantium vel caducorum breuibus seu Inuentario, antequam ea bona peti possint: de quo iam *ad l. 2. sup. & l. 2. inf. de incorporat. & l. 2. 11. inf. de petitionibus.* vbi plenè. Sextò, sic tandem Incorporatio iussu Principis facienda. Et hunc quidem ordinem præscribit *hac l.* Theodosius Iun. Paulò alius præscribitur *l. 1. sup. & l. 1. inf. de incorporatione*, & à Maioriano, *Nouellâ de bonis caducis siue proscriptorum 7.*

¶ Eum verò ordinem obseruari iubet, vel in vnâ paucisve rebus seu actionibus. Et ita quidem vt eo ordine, quod dixi, & petitionum inhiationi occurrat, & fisci vtilitati simul & prouincialium securitati consulat: scilicet, Petitionem horum bonorum admitti & instrui vetat, antequam prædicta eo quo dixi ordine facta fuerint; denique si ante peruestigationem Palatinorum, si ante Cognitionem Rectoris prouinciæ, si ante Relationem de modo patrimonij ad Principem factam, si ante iussionem Principis de incorporandis bonis, aliquis hæc bona à Principe petierit & impetrauerit, fructu donationis eum carere iubet: cui non omninò concinit *l. 11. 14. 16. 26. inf. de petitionibus: & l. 1. 2. inf. de incorpor.*

2. *Pœnam* etiam minatur tam Executoribus seu Palatinis, quàm Proconsuli, & *Aduocato* fisci, si superiora legitimè facta non fuerint, vel in fisci vel prouincialium detrimentum; scilicet Executoribus dimidiæ partis bonorum publicationem minatur, si quid in dispendium ærarij fuerit factum, id est, si quid bonâ fide ad ærarium seu fiscum non detulerint: Proconsuli quoque indignationem suam comminatur: tandem & *Aduocato* fisci pœnam imponit, si quod detrimentum fisco ingestum fuerit eius vitio, nempè vt id sarcire cogatur: siue litem improbam alicui prouinciali intenderit, id est, calumniosâ lite vexauerit, quo casu Aduocatum fisci sumptus & damna vexato refundere iubet. Quod postremum notandum: Et verò *Constitutione* Caroli VII. *art. 62.* idem cauetur: & secundum id iudicatum Senatusconsulto Parisiensi, quod Papponus allegat, & post eum Rupiflauinius *lib. 2. de Parlamentis. c. 7. de Procuratoribus & Aduocatis Regiis: §. 51.*

¶ Obseruandum hinc interim bonorum vacantium & caducorum incorporationem factam instante fisci *Aduocato*, vel etiam proscriptorum; sic tamen vt calumnia abesset: Similiter Theodoricus Rex apud Cassiodorum 4. *var.* 32. de bonis proscripti cuiusdam agens: vt *coràm partibus* (inquit) *positis, te imminente, quod forma continet sanctimonialium Diualium censeatur. Ita tamen, vt nullo præiudicio, nullâ iniuriâ, nullo damno innocentia prægrauetur, ne alienæ accusationis inuidiam tuam facere videaris offensam.* Plura ad hanc rem pertinentia *inf. tit. de Aduocato fisci.*

¶ Per quem autem Magistratum incorporatio facienda sit? & quomodo *hac lex* hâc parte conciliauda sit cum *l. 1. inf. de Incorporatione*? ad eam mox videbimus.

DE INCORPORATIONE. TITVLVS IX.

Ex *hoc* & *ſuperiore Titulo* conflatus *Cod.Iuſt.t.10. de bonis Vacantibus & incorporatione,lib.10.* Præter *huius Tituli* leges, *de Incorporatione* ſunt inſuper *hoc Codice lex 2. & l.vlt.ſup.de bonis vacantibus.*

PARATITLON.

INcorporatio, *Rubricâ,& l.1.2.3. hoc tit.* eſt,cùm bona, vel alicuius publicatione, *l.1.hoc tit.* (veluti eorum qui ſub hoſte publico egerunt, *l.4.ſup. de bonis vacantibus*, aut aliter bonis proſcripti, de quo *ſup.tit. de bonis proſcriptorum:*) vel ratione iuris, *d.l.1.hoc tit.* iure ſuadente, *l.2.ſup.de bonis vacantibus:* legibus delata ad ærarium, *l.vlt. ſup. de bonis vacantibus*: Vt putà, quia vacantia ſunt, caducáve, *toto tit. ſup. de bonis vacantibus :* & *l.2. hoc tit.* vel quia de iure Templorum deſcendunt, *tit.ſup.de locat.fund.iuris emphyt. & l.8. ſup.de iure fiſci :* vel ob pœnam delictumvè *Adduntur* rei priuatæ Princidis, *l.1.hoc tit.& l.7.ſup.de bonis proſcriptorum:* Adgregantur ei patrimonio quod priuatum Principis eſt, *d.l.8. ſup. de iure fiſci:* rei Principis, *l.16.de iure fiſci*: patrimonio Pr.ncipis, *l.19.de bon. proſcript*, priuatis rebus Principis, *l.4.de Aquæductu:* congregantur æternali domui, *l.5. ſup.de locat, fund. iuris emphyt.* Nectuntur Principis patrimonio, *d.l.7. ſup.de bonis proſcriptor.* ſociantur fiſcalibus corporibus, *l.1.ſup.de bonis proſcriptorum:* domui Principis, *l.2. de metatis.*

¶ *Ordo* verò incorporationis hic erat: 1. Delatis bonis ærario, *Palatini* (ſeu Officiales Comitis rerum priuat.) electi & iureiurando obſtricti emittebantur, *l.vlt. ſup. tit. de bonis vacantib.* ad perueſtigationem bonorum faciendam: 2. *Rectoris* prouinciæ cognitio ſequebatur, præſente Aduocato fiſci & datâ reclamandi copiâ, *d.l.vlt.* bonáque deſcribi curabat, *l.7.ſup.de bonis proſcript.* 3. *Deſcriptio* bonorum ad Principem mittebatur, *d. l.vlt. & l.2. hoc tit.* 4. *Occupatio* tandem ſequebatur bonorum, *d.l.vlt.* Quæ quidem fiebat ritè atque ſolemniter, *l.1 hoc tit.* diſpoſitione Comitis rerum priuatarum, *l.2 hoc tit.l.1.& vlt.ſup.de bonis vacantib.& l.7.8.11.12.13.14.16.18.21.23.26.31.32.& l.vlt. infr. de petitionibus:* curâ Rationalis, per cuius officium incorporatio complebatur, *l.1.hoc tit.& l.2. ſup.de bonis vacantibus, l.3.7.11.ſupr.de bonis proſcript.* Titulis adiectis ſeu affixis prædiis, *l.1 hoc tit.& l.11.20.ſup. de bonis proſcript.l.4.infr.de Aquæductu.* Bonáque exactè rurſus ſecundâ inquiſitione deſcribebantur, *l.7.de bonis proſcript.* De formâ obſeruandâ in incorporatione bonorum proſcripti, ſiue damnati, vid. ſpeciatim *l.3.7.11.ſup.de bonis proſcript.* Cæterùm his demùm completis, non antè, bona fiſco delata à Principe peti poterant, *d.l.vlt.ſup.de bonis vacantibus: & l.2.3.hoc tit.* de quo *inf.tit.prox.*

¶ *De* FORMA *Incorporationis, Inuentario, & Titulis fiſcalibus.*

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. ad Florentinum Com. R.P."

SI quando, aut alicuius publicatione, aut ratione iuris", aliquid noſtræ addendum" eſt rei, ritè adque ſolemniter, per Comitem rerum priuatarum, dein "Rationales in ſingulis quibuſque" Prouinciis commorantes, incorporatio compleatur", & diligens ſtilus ſingillatim omnia adſcribat." Tituli verò, quorum adiectione" prædia noſtris ſunt conſecranda nominibus," non niſi publicâ teſtificatione ponantur": Grauiſſimis ſtatim ſubdendis" ſuppliciis, qui huiuſmodi aliquid propriâ vſurpatione temptauerint. Dat. IV. Kal. Aprilis Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

NOTÆ.

[a] *L. 3. Cod. de bonis vacantibus & incorporat.*
[b] *Florentius*, in *l. 6. inf. de lustrali collat. & l. 3. inf. de immun. concess.* & *l. 11. inf. de Susceptorib.* quæ datæ sunt Anno 364. 365. 366. vbi & Comes S. L. dicitur: De quo & Amm. Marcellinus. v. *Prosopograph.*
[c] Iure suadente, *l. 2. sup. de bon. vacantib.* legibus delata ad ærarium, *l. vlt. sup. de bonis vacantib.*
[d] *Addere* hic idem quod aggregare, *l. 8. sup. de iure fisci*, *l. 4. inf. de Aquaductu*: congregare, *l. 5. sup. de locat. fund.* nectere, *l. 7. sup. de bonis proscriptorum*: sociare, *l. 1. sup. de bonis proscriptorum.* Denique incorporare, vnde incorporatio *Rubr. & l. 1. 2. 3. hoc tit.* pro quo Ammianus Marcellinus *lib. 16.* dixit *adcorporare*, vt notauit etiam *Cuiacius.*
[e] *Deindè per Rationales*: ita *C. Iust.*
[f] *Rationales* in singulis prouinciis erant.
[g] *Quibuscumque*, C. Iust.
[h] *Impleatur*, C. Iust.
[i] *Scribat*, C. Iust.
[k] Benè habet hæc vox: neque mutem cum Viro docto *de modo vsurarum*, *p. 639. c. 15.* in *adfixione*: Sic & *l. 2. Cod. vt nem. pr. titulum imponere*, &c. ἐπιτιθέναι, Græci. *Nouella Iustin. 160.*
[l] Pro hac voce substitutum *C. Iust. substantiis*, id est facultatibus. Rectè autem hîc nominibus, pariter vt *l. 11. sup. de bonis proscript.* Et tamen vtrobique numinum appellationem perperàm substituit idem vir doctus, *p. 640.* de quo ad *d. l. 11.*
[m] *Proponantur*, C. Iust.
[n] Subdendis iis.

COMMENTARIVS.

FORMA Incorporationis bonorum ad fiscum delatorum, hâc Constitutione præscribitur, aduersus priuatorum quorundam vsurpationem & CALVMNIAM seu INIVRIAM, quocumque modo bona ad fiscum delata sint; siue (nam hi duo modi sunt quibus bona ad fiscum deuoluuntur) *publicatione*, id est, proscriptione, puta propter crimen aliquod (de quo fuit *supr. tit. de bonis proscriptorum*), veluti quia sub hoste publico quis egit, vt in sp. *l. 4. supr. de bonis vacantibus*: siue ratione Iuris, id est, quia bona vacantia sunt, vel caduca (de quibus *super tit. de bonis vacantibus*) vel vt loquitur *lex 2. sup. de bonis vacantibus*) iure suadente, vel vt *lex vlt. eod. tit.* legibus delata ad ærarium: Legibus, inquam non solis Caducariis putà Iuliâ & Papiâ, quomodo Cuiacius id explicat, verùm & aliis *Legibus.* Forma igitur hæc præscribitur. Ritè & solemniter eam fieri oportere: & vt mox dicitur *publicâ testificatione*: scilicet (quod *fine l.* docemur) propriâ vsurpatione nonnulli bona tanquam vacantia & caduca fisco adnotabant, nullâ satis præuiâ iustâque cognitione: Quare ritè atque solemniter id nunc fieri iubetur, Dispositione scil. generali Comitis rerum priuatarum: quod etiam docet *lex vlt. supr de bonis vacantibus*: & *l. 7. 8. 11. 12. 13. 14. 16. 18. 21. 22. 25. 31. 32. & l. vlt. infr. de petitionib.* Cassiodorus 6. *var.* 8. in formula Comitiuæ rerum priuatarum: *Caduca bona non sinis esse vacantia: ita quod vsurpatio potuit inuadere, in Fiscum nostrum facis iustis compendiis obtinere: proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc casu Principis persona post omnes est: sed hinc optamus non adquirere, dummodò sint qui relicta debent possidere.* Secundò specialiter curâ & sollicitudine Rationalis cuiusque per singulas prouincias: quod etiam docet *lex 2. sup. de bonis vac. & l. 3. 7. 11. sup. de bon. proscript.* Nempè vt Comites rerum priuatarum Illustres fuêre, sub quorum dispositione totius Orientis vel Occidentis Res priuatæ per singulas diœceses fuêre, (de quibus ad *d. l. 2. sup. de bon. vacantib.*) ita per singulas fermè prouincias Rationales rei priuatæ fuêre, quod docet etiam *Notitia Imperij.* Et hæc de Magistratibus per quos incorporatio facienda. Quinimò, hoc ipso Anno, sex fermè septimanis pòst, primum Inuentarium fieri voluit per ordinarij Officij solicitudinem, *d. l. 7. sup. de bonis proscript.* quod & ipsum congruit *legi vlt. h. t.* quæ cùm *hâc l.* perperàm committitur, & pugnare vulgò creditur. Nempe Prima summáque incorporationis solicitudo ad Comitem R. P. & Rationales pertinebat. Inuentarium conficiebat Rector prouinciæ. Quare inanis est Interpretum lator, qui has *leges* aliter conciliant: & in his post alios Clapetius *decis. fiscal. causa 32. quæst. 1. num. 3. 4.*

¶ *Modus* igitur Incorporationis hic præstituitur, vt *Descriptio diligens* & sigillatim fiat bonorum, seu Inuentarium, de quâ bonorum descriptione & quidem accuratâ faciendâ, est quoque *lex 2. infr. h. tit. lex 2. & vlt. supr. de bonis vacantib.* & omnium expressissima *lex 7. sup. de bonis proscript.* 2. *Titulos* nomine Principis prædiis fisco delatis apponi vult, pariter vt Theodosius M. *l. 11. sup. de bon. proscript. & l. 4. infr. de aquaductu*: Honorius *l. 20. eod. tit.* publicâ testificatione, grauissimo supplicio proposito his, qui propriâ vsurpatione tale aliquid tentauerint. ¶ De *Titulis* his qui bonis ad ærarium delatis adfigi soliti, quibúsque domus signabantur, Græci ἀποσημαίνεσθαι dicebant, & ἀποσφραγίζεσθαι Cuiacius, Ræuardus, Iuretus *in Symmachum*, Salmasios *de modo vsurarum c. 18.* plurâque iam annotauêre, ex Symmacho *lib. 5. ep. 54.* Iustiniani *Nouella 27. 28. 29. 30. 160.* Tiberij *Nou. de diuinis domibus*: Cassiodorus, 4. *var. 14. & 9. var. 18.* Agathia, *lib. 5.* vbi χαρτὰς σανίδας vocat; Gregorio *lib. 1. indict. 1. ep. 63. lib. 4. indict. 13. ep. 77. 88. & lib. 5. ep 43.* Horum Titulorum mentio fit hoc *Codice Theodosiano* præter hanc leg. *l. 11. & 20. sup. de bonis proscriptorum*: *l. 4. inf. de aquaductu*: vbi quædam dico. Addatur hîc Chrysostomi qui σήμαντρα vocat, locus *ad Pop. Antiochenum*, *homiliâ 13. ed. Paris. p. 151. Savil. tomo 6. p. 548.* καὶ τὰς οἰκίας ἐδήμευον, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἀπάντων ἦν ἰδεῖν ἐν ταῖς θύραις. Perperàm verò eò refertur Ammiani Marcellini locus, *lib. 29.* *Immittebantur*, inquit, *confestim, qui signatis domibus inter scrutinia supellectilis pœnis addicti incantamenta quædam subderent.* Est enim locus ille non de titulis *variis* adfixis bonis damnatorum, verùm de signaculis impressis σφραγῖσι, simul ac quis inter reos receptus est, ne quid subducatur, vt prolixè ostendit Salmasius *de modo vsurarum*, *cap. 15. à p. 649.* non magis quàm pariter vt Teleris locus apud Stobæum *c. 237.* Alter Ammiani Marcellini locus hoc ipso Anno 369. *lib. 28. p. 394.* Qui tamen quoad finem ipsum ad *hanc l.* proximè facit de grassatoribus Maratocupenis. *Id vnum sufficiet eorum exitiale poni commercium. Quæsitus in vnum impiorum hominum globus imitatus Rationalis Officium ipsúmque Iudicem*, [id est Rationalem] *vespertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingressi,*

gressi, ambitiosam domum cuiusdam priuati, vt PROSCRIPTI *iussique interfici, cum gladiis obsederunt; raptáque supellectili pretiosa, quia subito perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus ante reuolutam lucem gressu discessêre veloci: verùm cum excubiis repleti multorum parandi dulcedine nihil prætermitterent intercepti Imperiali motu oppressi interière omnes ad vnum, eorúmque soboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, larésque euersi quos ambitiosè luctuosis aliorum dispendiis exstruxerant.*

Hos verò Titulos adfigere, adiicere, imponere prædiis, tanquam fisco delatis, priuatâ auctoritate vt *hâc leg.* sub seuerissimâ pœnâ prohibetur, ita pariter ab Honorio *l. 1.* & Theodosio Iuniore *l. 2. Cod. vt nemo priuatus Titulos*: & Athalarico apud Cassiodorum *lib. 9. ep.* 18. scilicet nonnulli per inuidiam, iniuriam & calumniam, huiusmodi Titulos alienis prædiis adfigebant, vt ita possessores obiecto Principalis Nominis metu terreant. Quod de .... memorat Agathias *lib. 5.* ἄδικός τε εἰς τὰ μάλιστα, γεγονὼς καὶ πολλοὺς ἤδη τῶν οἰκείων ἀφαιρεθεὶς ὅτι τι χαρίεν καὶ σπουδαῖον ἐκεῖνο καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑποπέρφυρα ἐς τόδε αὐτῷ ἀνεκλύσας, ὡς δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων οἴκοις θαμὰ ἐπιβάλλε, ἢ ἐν βασιλεία εὔνοιαν προϊσχόμενος. id est, *quippè qui iniustissimus fuisset, & multos bonis suis spoliasset: quodque scripta illa tabula, & subpurpurei panni hunc exitum habuissent, quos ille opulentiorum domibus imposuit, prætexens beneuolentiam erga Imperatorem.* Quâ de re querela quoque extat Gregorij *lib. 4. Indict.* 13. *ep.* 88. vbi scribens ad Constantium Augustum queritur de quodam Stephano Chartulario, qui nomine fisci, singulorum locis Titulos in dictâ causâ imponeret, sicque inuaderet. Diuersus ab hoc mos alter est aliâque ratione prohibitus, quo nonnulli alienis prædiis tanquam suis Titulos suos affigebant, siue vt tenuioribus possessoribus patrocinia hâc ratione præberent, de quo est *lex vn. sup. & C. Inst. de his qui potentiorib. nom. titulos*: & decantatus Augustini locus *in Psalmum* 21. siue, qui tertius mos est, vt eos sibi tanquam suos vindicarent, quò pertinet Synodi Romanæ sub Gregorio & Mauricio Imp. prohibitio, ne Rectores patrimonij Eccl. Romanæ fiscali more Titulos suâ sponte imponerent vrbanis rusticísque prædiis, quæ iuri illius competere putabant: vt habetur Gregor. *lib. 4. ep.* 45. & insertur Decreto *cap. 1. causa 16. q. 4.* eodémque pertinet *l. 1. & 2. C. vt nemini liceat sine Iudice signa*: Item diuersus ab hoc mos est quartus; quo nonnulli suis prædiis Titulos Imperatoris adfigebant, ad vsurpandum Maiestatis Imperatoriæ instar quoddam, de quo est *lex 1. Cod. vt nemo priuatus titulos.*

Titulos affigebant prauo more nonnulli,

- vel
  - 1 Imperatorios idque vel
    - 1 *Suis* prædiis, vt ita Imperatoriâ Maiestate ea munirent.
    - 2 *Alienis* prædiis, vt ita inuidiæ & calumniæ ea obiicerent.
  - 2 Suos, *Alienis* prædiis, tanquam suis: idque vel
    - 1 *Patrocinij* cuiusdam speciè.
    - 2 Vindicationis & vsurpationis illicitæ.

Et ita quidem hæc quatuor inter se distinguenda sunt, superioresque leges dispescendæ, quæ plerique turbidè hactenus commiscent. Alia tandem nonnulla de his Titulis noto *ad l. 11. 20. sup. de bonis proscript. & ad l. 4. inf. de aquaductu.*

¶ *De* INVENTARIO & INCORPORATIONE *post donationem Principis faciendis,* & SECVNDARIO *post hæc præcepto ipsius Principis.*

11. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R. P."

QVICVNQVE à nobis caducas vacantésve meruerit facultates, siue cum auro siue cum argento, quod specialiter rarum" erit (nam sæpius habitâ horum exceptione præstatur) post allegationem" Beneficij Principalis, omnem bonorum, id est, mobilium", mouentium, vel (vt plenissimè loquamur) prædiorum vrbanorum", ædium, mancipiorum, animalium, argenti, auri, ornamentorum, vestium, pecuniæ, fiscus incorporationem traditionémque percipiat. Et cum officij Palatini" breuibus" fuerint cuncta competenter inserta, omne illud, quod ex quibuslibet corporibus est repertum, nostris auribus intimetur: Nec quicquam horum ad petentem ante perueniat, quàm suggestione Sublimitatis Tuæ informata Mansuetudo Nostra traditionem secundario" præcepto prioris liberalitatis impertiat: vt nisi denuò à nobis fuerint confirmata quæ videntur" impetrata nihil valeant. Dat. XVIII. Kal. Decemb. Med. Olybrio & Probino Coss. [305.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.* Memoratur & confirmatur ab eodem Imp. viginti post annis, A. 415. *l. 26. inf. de petitionibus.* Confirmatur & abrogatur parte quâdam ab eodem Honorio A 418. *l. vlt. prox.*

Eidem

" Eidem *Eulogio* Comiti R.P. inscribitur ipso Anno *lex 10 inf. de infirm. his qua sub Tyrannis*: & A.398. *lex 2. inf. de Conductor. rei priuat.*
" Id est quod speciatim concedere rarò solemus.
" De *allegatione* Rescriptorum, *sup. tit. de diuers. Rescript.*
" Quare nulla *immobilium* hic mentio fit, cùm tamen & ædes memorentur? Fortè hic rescribendum, *id est immobilium, mobilium, mouentium &c.*
" Quare nulla hic mentio *prædiorum rusticorum*? An quia rusticæ possessiones peti, & concedi non poterunt? vt *l. 4. sup. de bonis vacantibus?*
" V. *l. vlt. sup. de bonis vacantibus.*
" *Breuibus*, id est Notitia, descriptione, Inuentario.
" Secundo, altero, geminato: iteratâ supplicatione. *d. l. prox.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. duæ constitutiones sequuntur, quibus PETENTIVM à Principe bona caduca vacantiavè, inhiationi occurrit. Quæ leges, hæc inquam, & *prox.* (quâ *hæc* in partem abrogatur ab eodem Honorio) in *sequentem proximum titulum, de petitionibus* (quo sanè etiam *titulo l. 26.* hæc *lex* nominatim confirmatur) meliùs coniecta fuisset. Nam quod de Incorporatione *hâc l. & d. l. prox.* additur, id præcipuum finem non respicit, sed tanquam medium ad eum finem, quò hæ *leges* collineant, assequendum. Igitur, cùm petentium inhiationi, maxima quæque postulantium, & tamen modum bonorum petitorum mentientium, velut minorum, variis rationibus Principes occurrerint, de quibus *eo tit. de petitionib.* nonnulli sanè petitionibus & petentibus aures præbere in totum noluerunt, nisi priùs bonorum descriptione factâ, vt Valens Imperator *l. 4. infr. de petit.* Gratianus, apud Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Theodosius M. *l. 14. 16. infr. de petit.* Theodosius Iunior *l. vlt. Superiore tit. de bonis vacantib.* At Honorius Imp. *h. l. & d. l. 26.* ad eundem finem, peti quidem bona à se ante descriptionem & incorporationem factam permittit, & sic diligentiori petitori locum facit, contra moris veteris institutum; sed tamen donationem valere seu admitti non vult, nisi post primam petitionem & donationem Inuentario, seu descriptione bonorum factâ, secundo præcepto prior liberalitas confirmata fuerit ad secundam supplicationem, *h. l. prox. & l. 26.* Ergo peti quidem statim bona à diligentiore ius fuit, sed concessionem factam valere & effectui tradi vetat, nisi Princeps post descriptionem eam rursus confirmauerit, & sic bonorum incorporatione anteferri voluit competitionis effectui, quod 24. pòst Annis *moris veteris institutum* vocat idem Honorius *l. prox.* Quod quidem vtrumque, vti dixi, ab Imperatoribus constitutum, quòd petentium ambitu strangularentur, & circumuenirentur, modum patrimonij petiti ementientium, vt ita faciliùs ea impetrarent. Quare descriptionem bonorum omnino hâc parte requisivêre, tanquam necessarium antecedens vel donationis faciendæ, vel saltem donationis iam factæ valituræ: denique effectui competitionis, anteferri incorporationem & traditionem fisco requirit Honorius *h. l. & d. l. 26. infr. de petitionib.* vbi ratio apertè assignatur, & *l. prox.*

In *hâc leg.* obiter quædam notanda. Primò aurum, & argentum, ex bonis vacantibus & caducis, rarò petentibus à Principibus, & quidē ab Honorio donari solita, imò sæpiùs expressè sub exceptione auri atque argenti bona vacantia caducave petentibus donata: cum tamen Constans in specie *l. 4. sup. de bonis vacantibus*, nullam separatam habuerit auri atque argenti rationem. Imò Arcadius Honorij nostri frater Anno proximo 396. aurum, atque argentum præcisè peti vetuit, exceptis summis dignitatibus, *l. 21. infr. de petitionibus*: vbi de eius rei ratione, & Alexandri Seueri exemplo ex Lampridio in *eius Vit.*

Secundò obseruetur, non agi *hâc l.* de donatione prædiorum rusticorum, sed tantùm de vrbanorum: proculdubio quia prædia seu possessiones rusticas de bonis vacantibus vel caducis hâc tempestate petere vetitum: Nam & ita Constans *l. 4. sup. de bonis vacantib.* mancipia rustica, imò & possessiones & domus in totum peti vetuit. Nempè quia maioris pretij & reditus certioris ea visa, quàm vt fisci compendiis eriperentur: Quare & domus maioris pretij petere vetitum à Theodosio M. Arcadij nostri Patre, *l. 16. infr. de petitionibus.*

Tertium, quod de Palatinis incorporationi bonorum fisco delatorum incumbentibus, & breuibus bonorum ab his conficiendis additur, iam expediit, *lex vlt. sup. de bonis vacantib.*

Tandem notetur exemplum ex *h. l. & d. l. prox. & d. l. 26.* actus à Principe gesti inualidi, nisi *secundarium præceptum*, seu secunda iussio emanauerit: pariter vt *Nouella* Iust. 17. & 134. & apud Cassiodorum 1. *var.* 39. Et quidem *h. l.* Secundaria iussio ipsius Principis: quod mutauit ipse in secundariam seu iteratam Comitis R. P. concessionem, *l. prox. inf.* quâ hæc *lex* hâc parte abrogatur.

¶ CONFIRMATIO *legis superioris, vno excepto quoad Secundarium præceptum.*

III. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Largo P. V." Africæ.

ET, moris veteris instituto, incorporationem bonorum anteferri competitionis effectui decernimus, & de possessore iam fisco referri ad Viri Inlustris priuatarum largitionum Comitis scientiam censemus". Illud Conpetitoribus conpendium relaxantes, vt quod à Mansuetudine Nostra iteratâ" supplicatione poscendum fuerat", ab eius Sublimitate non expectato Imperiali beneficio postuletur, &c. Dat. v. Id. Octob. Rau. Honor. XII. & Theod. VIII. AA. Coss. [418.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* Iungendáque ei *lex* 28. *inf. de petitionib.* Imò & *lex* 27. *eod. tit.* Hîc confirmatur ab vna parte, ab altera abrogatur *lex superior* 2. Denique & *hac lex*, vt *superior*, ab hoc *titulo* fugitiua est.
" ℞. P. C. id est Proconsuli: *Largus* Proconsul Africæ sub Honorio A.D. 418. *hac l. &* l. 27. 28. *inf. de petitionibus.*
" *Confirmat*, id est iubemus.
" Secundario præcepto *d. l. sup.* 2.
" Secundum *leg. superior.* 2. *&* *leg.* 26. 27. 28. *inf. de petitionib.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Honorij constitutio est, & ipsa fugitiua, quâ Petentium inhiationi occurrendum putauit: quæ quidem pars est prolixioris constitutionis Honorianæ, quæ variis rationibus petentium & inhiantium prædæ occursum iuit: ex quâ supersunt duæ aliæ particulæ in *l.* 27. *&* 28. *inf. de petit.* quæ proinde huic coassandæ veniunt. Inter alia igitur remedia & hâc particulâ Petitionis effectui incorporationem bonorum (seu, vt vocatur *l.* 26. *inf. de petit.* Instructionis solemnitatem) anteferri id est præcedere (quomodo & *anteferri constitutiones* dicuntur) iubet Honorius, id est petitorem qui quid bonorum à Principe impetrauit, concesso potiri non ante iubet *hac l.* pariter vt *l.* 2. *superiore*, quæ lata est ante 24. annos (quod ideò *moris veteris institutum* vocat) & *l.* 26. *inf. de petition.* (ante triennium) quàm incorporatio bonorum priùs facta fuerit & de fisco iam possessore bonorum illorum ad Com. R.P. relatum fuerit, & instructionis solemnitas seu lux præcesserit: id est descripta bona fuerint. Item non ante, quàm iteratâ supplicatione petitor bona illa impetrauerit: Quod ipsum cauebatur quoque *d. l.* 2. *sup. &* *d. l.* 26. Hoc tantum discrimine, quod cum antea iteratum seu secundarium eiusdem Principis indultum requireretur, nunc satis esse definiat, si id iteratâ supplicatione à Com. R. P. petatur. Et sic hâc parte abrogatur *d. lex* 2. & *d. lex* 26. Quod vtique magnum Com. R.P. *compendium* notandum est.

DE PETITIONIBVS, ET VLTRO" DATIS, ET DELATORIBVS.

TITVLVS X.

Ad *Petitiones* pertinent quoque *Tituli* quatuor proximi. *Codice Iustinianeo* huic *Titulo* respondent duo, *libri* 10. *Tituli*, 11. *&* 12. *de Delatoribus, & de Petitionibus bonorum sublatis.* Adde & Paratitli vice, *l.* 17. *de bonis proscript. l.* 1. *de Iure Fisci*: *l. vlt. sup. de bon. vacantib. l.* 2. 3. *sup. tit. prox. de Incorpor. l. vlt. de appellat.*

PARATITLON.

I. VACANTIA & CADVCA bona, vt & PROSCRIPTORVM, quæcunque tandem fisco quæsita, de quibus *suprà titulo, de bonis vacantibus*: his qui circa Principem familiariùs versabantur potissimum indicari solita, mox per hos à Principe *peti*, de quo posteà. Quare & *Delatorum* audaciæ, prouincialium & possessorum securitatem sæpè attentantium, fortunásque affligentium, *v. l.* 4. 8. 12. 19. 20. *hoc tit.* & Petitorum auiditati & inhiationi variis Principum fermè omnium qui hoc sæculo vixêre Constitutionibus occursum, Constantini M. *l.* 1. 2. 3. *h. tit. &* *l.* 2. *sup de bonis vacantibus*: Valentiniani Senioris *l.* 9. 10. *h. tit.* Valentis, *l.* 11. *h. tit.* Theodosij M. *l.* 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. *h. tit.* Arcadij *l.* 21. 23. 24. *h. tit.* Honorij *l.* 22. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. *h. tit. l.* 2. 3. *sup. de Incorporatione*: Theodosij Iun. *l.* 32. *&* 34. seu *vlt.* & *l. vlt. supr. de bonis vacantib.* Valentiniani Tertij *leg.* 33. *h. tit.*

II. DELATORES porrò isti (de quibus agitur *l.* 1. 2. 3. 4. 7. 8. 9. 10. 12. 13. 17. 18. 19. 20. 22. 24. 28. 30. 32. 33. *h. tit.*) humani generis inimici dicuntur, *l.* 10. *h. tit.* proditores, *l.* 17. (& quidem speciatim dominorum delatores serui, de quibus forte *lex* illa 17. accipienda

da eſt) maximum humanæ vitæ malum, *l.2.* execranda pernicies, *d.l.2.* lingua eorum, inuidiæ linguæ, *d.l.2.* nomen infeſtum, *l.24.* Audacia eorum, *l.4.* nequitia, *l.3.* proſcribitur, qua attentabant poſſeſſorum quietem, *l.20.* ſecuritatem, *l.4.12.19. h.tit.* vel fiſco bona directè deferendo, *l.1.2.3. h.tit.* vel aliis priuatis, ea à Principe petituris, *l.8.9.12.13.18.20.22.30. h.tit.* quod blandum miniſterium dicitur, *l.12.*

Hi igitur, atque alij Delatores aliquando prorſus inhibiti, putà à Conſtantino M. *d.l.1.2.3.* ſub pœna capitali, *dictis legibus*: Sic vt ne quidem vox eorum admitteretur, *d.l.2.* vt & à Valentiniano Tertio, Ioanne Tyranno cæſo, *l.33. hoc tit.* & in ſp. *l.24. hoc tit.* Aliquando verò repreſſi tantum variis rationibus.

Primùm enim ſi ipſi fiſco deferrent, curàm Iudice prouinciæ de rei veritate priùs quæri oportebat, quàm ad Comitatum, aut ad officium Comitis R.P. proficiſcerentur, *l.7.* At ſi priuatis nunciarent, qui poſteà ea peterent, à petitoribus publicari eos ſeu iudiciis ſiſti oportuit: *l.8.9.12.13.18.20.22.30. h.tit. & l.2. inf. ſi vagum pet. mancip. l.vn. infr. de petitorib. & deſiſtentib.*

Secundò, ſi eorum calumnia detecta fuiſſet, *l.12.* ſi cauſam non tenerent, *l.12.* ſi non probaſſent, *l.8.* ſi conceſſa à Principe turbarent, *l.30.* competenti ſeueritate, *l.8.* gladio, *l.10.* cauto legibus ſupplicio, *l.12.* calumniæ pœnâ, *l.3.* pœna, *l.32.* afficiebantur. Serui ſpeciatim Dominorum delatores, etſi obiecta probaſſent, ſeueriſſimæ ſententiæ ſubiugabantur: *l.17.*

Tertiò, quod à Principe impetratum fuerat, iis vendi non poterat, *l.vn. inf. ſi vagum pet. mancip.*

Tandem & artem quandam delationis exercentes, odio maximè proſecuti Imperatores: nam & poſt victoriam tertiæ delationis, capite plecti eos voluit Theodoſius Imp. *l.12. inf. & l.13.* imò nequidem audiri tertiò deferentes, ſed pœnam protinùs ſubire voluit Honorius *l.28.*

III. PETENTIVM ſeu petitorum auiditati occurritur *l.8.9.11.12.13.14.15.16.18.20.21.22.23.24.25.26.27.29.30.31.32: & l.vlt. h.t. & l.2.4. vlt. ſup. de bonis vac. l.2.3. ſup. de incorpor.* Petitores hi (vndè & petitio, *Rubr. l.8.9.18.21.24. h.tit. l.17. ſup. de bon. proſcr. l.vlt. ſup. de bonis vacant.*) dicuntur & competitores, *l.30.31.33. hoc tit. & l.23. ſup. de bonis proſcript. l.vn. ſup. de quinqu. præſcr.* (vndè in hoc argumento *competendi* verbum *l.27. infr.* & competitionis, *l.29.30. h.tit. & l.23. ſupr. de bonis proſcript. l.vn. ſup. de quinqu. proſcript. l.vlt. ſup. de incorporat.*) De quibus eſt & *lex vn. ſupr. de bonis milit. lex vn. ſup. de bonis Cleric.* Petitores huiuſmodi fuère maximè qui in Principis obſequio conſtituti erant, *l.2. inf. ſi petit. ſocius*: veluti Caſtrenſes S. Palatij, quique ſub eius diſpoſitione erant, *l.1. d.tit. ſi petit. ſocius*: item ſacro cubiculo ſeruientes, *l.vlt. h.tit.* Protectores, vt apud Symmachum *libr.10. ep.55.* Horum igitur inhiantium prædæ, *l.27.* inuerecundæ inhiationi, *l.15.* cupiditati inlicitæ, *l.29.* auiditati poſtulatorum, *l.11.* nefariæ petitioni, *l.24.* vitiis, *l.23.* adſiduæ libidini graſſari ſoliiæ, *l.25.* variis ſubindè Imperatorum conſtitutionibus occurſum fuit.

Primò nonnulla & nonnullorum bona vacantia & caduca petere omninò vetiti: veluti bona Maieſtatis reorum, *l.15.* Poſſeſſiones item palatiis magis quàm prædiis aptas, *l.16.* Item (*L.S.*) vel Reipublicæ à priuatis poſſeſſas in ſp. *l.24.* Aurum item quandoque & argentum, *l.21. h.tit.* & *l.4. ſup. de bonis vacantib. l.2. ſup. de Incorpor.* Mortuorum bona quamlibet facinoroſi dicuntur, non conuictorum, *l.30.* Viuentium bona non damnatorum, *l.27. inf. & l.29.* Eorum qui ob Barbaricam incurſionem ſedes mutauerunt externas, *l.25.* Item bona decurionum qui ſucceſſores non habent. Curiæ quippe ea addicta, *l.12. ſup. de bonis decurionum.* Item Clericorum, *d.l.vn. ſup. de bon. Cleric.* Item bonorum damnatorum pluribus, partem deficientem, *l.1.2. inf. ſi petit. ſocius.* Plura item bona vno petitorio vel pittacio petere vetitum, *l.29.* Imò & Proſcriptorum bona vel deportatorum intra biennium petere prohibitum, *l.23.29. h.tit. & l.17. ſup. de bon. proſcrip.*

Secundò, ante incorporationem petere, vel ſaltem impetrationem effectui tradi vetitum: *l.2.3. ſup. de Incorporatione.*

Tertiò, antequam à petitore peti poſſent, *l.16.23.26.* vel ſaltem impetrari *l.11.14.* denique antequam impetrato potiri poſſent, *l.2. ſup. de incorpor.* huiuſmodi petitionem apud officium Comitis Rerum priuat. inſtrui oportebat, *l.14.16.23.26.* bona occupari & deſcribi, déque his ad Principem referri diſpoſitione Comitis R.P. oportuit, *d.l.11.*

Quartò qui huiuſmodi bona petierant, vel impetrauerant, reſcriptum allegantes, *l.12.13.20.30. h.tit. & l.2. inf. ſi vagum pet. mancip. l.2. ſup. de Incorporat.* cum delatoribus ſuis ad iudicia venire oportuit, *l.8.* ſeu adeſſe iudiciis, *l.vn. inf. de petit. & deſiſt.* delatores ſuos publicare debeant, *l.9.* iudiciis introducere, *l.12.* exprimere, prodere, *l.18.* vid. & *l.20.* & *l.2. inf. ſi vagum pet. manc.* in iudicio conſtituere, *l.22.* Palatino officio adſignare, *l.30.* officio

productum in iudicio tradere, *Nouellâ* Theodos. *de competitionib.* 45. etsi non vniuersitas bonorum, sed carptim aliquid prædium peteretur, *l.* 12. etsi petitionem Principi probandam verisimile sit, *l.* 18. etsi specialis super hoc adnotatio Principis præferatur *l.* 20. *h tit.* qui delatores posteà ad prouinciam, in quâ bona impetrata erant, dirigebantur: *l.* 12. 13. 18. *h.tit.* Hæc si facta non fuissent, petitor effectum petitionis seu impetrationis non adipiscebatur, *l.* 9. 12. 13. *hoc tit.*

Quintò, post hæc ita facta, si Dominus bonorum contradiceret, & iniustè bona sua vindicari diceret, annus, vel sex menses, pro ratione bonorum, ei dabantur: *l.* 27. 30. 31. contrà, Annus quoque ei dabatur qui impetrauerat ad demonstrandam æquitatem petitionis suæ, *d.l.* 31. Sed & illud quandoque constitutum post hæc omnia, vt impetrata bona cum ærario is qui impetrasset partiretur: *l.* 32. *& l.vlt. h.tit.* à quo excepti tantùm cubiculo Principis seruientes, *d.l.vlt.* Quandoque etiam ad extraordinariam collationem hi vocati: de quo *inf. tit. de collat. donatarum.* Tandem vacantibus caducisve bonis petendis quinquennij præscriptio posita fixáque, *l.vn. sup. de quinqu. præscript.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum'' Post alia.

DE Delatoribus iam certa statuimus †, quibus, si quis contra fecerit, ' pœnam capitalem excipiet. PP. XV. Kalendas Febr.'' Constantino A. III. & Licinio Coss. [313.]

NOTÆ.

* Abest à Cod. Iust. Iungenda huic est lex 1. infr. de censu siue adscriptione.
'' Vrbis Romæ.
† De hoc mox viderimus.
' Rom. hoc addendum ex d l. 1.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI Magni tres constitutiones, seu tria Edicta', ad populum & ad prouinciales emissa, ordine occurrunt aduersus Delatores συκοφάντας, quibus odium prolixè suum denunciat & contestatur: tùm elogiorum, tum & pœnarum acerbitate: Optimorum quotquot ante se Principum exemplo, de quibus Tacitus, Suetonius, Martialis, Plinius, Dio, Capitolinus, alij: Aduersus *delatores*, inquam, non tantùm bonorum vacantium & caducorum, quò pertinet *lex* 3. & de quibus propriè est hic *titulus*; verùm etiam reorum, quò spectare existimo *l.* 1. & 2. *h.t.* Duplex scil. delatorum genus est: tùm reorum, tum & rerum seu bonorum: quanquam & per reorum delationem ad rerum seu bonorum delationem & proscriptionem peruenitur: & vt Interpretatio rectè habet *ad d. l.* 2. *infr.* & ex eo *Capitular. lib.* 7. *cap.* 126. *Delatores dicuntur qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum.* Quod ad *eam l.* rectè adnotatum est.

¶ Nunc de *hâc l.* 1. Igitur Constantinus M. iuxta anteriorem quandam constitutionem suam, delatoribus capitalem pœnam minatur *hâc l.* quæ pars est Edicti prolixioris ad populum Romanum, Romæ propositi: cuius pars altera extat quoque *l.* 1. *infr. de censu*: quæ proinde huic coassanda venit. Nempe eo Edicto Constantinus securitati publicæ consulturus, duplici malo, quo ea maximè percellebatur, consulendum putauit, purà aduersus Census iniquitatem, quâ tenuiores premi solebant, quò pertinet *d.l.* 1 *infr. de censu*: item aduersus Delatores, qui famam, vitam, & caput, bonáque plurimorum appetebant: quò pertinet *hæc lex.*

¶ Cuius Edicti temporis characterismus summoperè notandus venit: Nempe enim Maxentio Tyranno, fine mensis Octobris Anni Superioris 312. ante trimestre non integrum deuicto, Edicto hoc suo Constantinus securitati publicæ consulendum putauit, ac nominatim aduersus Delatores: qui de more deuictis Tyrannis emergere soliti, de quo fidem faciet quoq; *lex* 33. *infr. h.tit. & l.* 3. *supr. de calumniator.* v. & *Nouellam Maioriani* 3. atque exinde indicare bona eorum qui Tyranni partes secuti fuerant, quæ mox vel ipsi, vel alij ex Aula potentiores petere soliti. Cui quidem rei Delatoribus repressis intercedit *hâc l.* Constantinus, ad fundandam scil. omnium securitatem. Quod vt ab aliis retrò Principibus factū, in quibus & Claudius II. de quo singularis extat Zonaræ locus, quem P. Faber. 1. *Semestr. vlt.* expendere conatus: & ita anteà *iam* à se factum *hâc ipsâ l.* indicat, proculdubio proximè post Maxentium à se deuictum: ita quidem vt *legem* 2. *proximam*, *infr.* indicare videri possit, de quo ad *eam legem*: Imò ante Maxentium deuictum quoque prohibitas à Constantino M. delationes, Auctor est Incertus Panegyristes Gallus, *eo Panegyrico* ad Constantinum ipsum, qui incipit *Vnde mihi.* De apparatu quippe Constantini M. aduersus Maxentium agens, & Constantinum cum Maxentio committens seu comparans, inter alia hæc scribit. *Illum spoliatarum Templorum, trucidati Senatus, plebis Romanæ fame enecta piacula* (sequebantur) *Te abolitarum calumniarum, Te PROHIBITARVM DELATIONVM, te conseruatio atque homicidarij sanguinis gratulatio*: Vbi Livineius periodum sic inuertit: *te prohibitarum delationum & homicidarij sanguinis gratulatio, te conseruatio.* Et sic tres iam Constantini M. constitutiones tenemus, quas is partim ante Maxentium deuictum, partim statim vt is deuictus fuit, aduersus delatores sanciuit. Et sic per initia Imperij sui, ac nominatim per

per Italiam & antè & post Maxentium Tyrannum deuictum: quo more alij quoque Impp. imperij sui initio odium in Delatores professi, veluti Maiorianus *Nouella* 3. Et post deuictos Tyrannos, vt Valentinianus I, I, I. post Ioannem Tyrannum cæsum, *l.* 33. *infr. hoc tit.* In commune tandem Victor quoque inter cætera Constantiui Elogia eum *calumnias sedasse seuerissimis legibus.* Eodemque pertinet Nazarij locus, quem adfero ad *l prox.* 1.

¶ Et certis tamen casibus idem Constantinus delatores & exciuit, & præmio dignos iudicauit, vt in sp. *l.* 1. *in fin. supr. de maleficis: & l.* 4. *supr. de accus.* ad quæ vid. quæ dicimus.

¶ *In* DELATORES *pœna à Constantino M. sancita.*

II. * Idem A. ad Populum."

CONPRIMATVR vnum maximum humanæ vitæ malum, delatorum exsecranda pernicies, & inter primos conatus in ipsis faucibus strangulетur, & amputata radicitùs inuidiæ" lingua" vellatur, ita vt Iudices nec calumniam, nec vocem prorsus deferentis admittant: Sed qui delator exstiterit, capitali séntentiæ subiugetur. Dat. & PP. in foro Traiani". Kal. Decemb. Constantino A. V." & Licinio Cæs. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. DELATORES" *dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum. Quicunque delator cuiuslibet rei extiterit, in ipso proditionis initio à Iudice loci correptus continuò stranguletur, & ei incisa radicitùs lingua tollatur, vt si quis proditor futurus est, nec" calumnia, nec vox illius audiatur.*

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod Iust.*
". Vrbis Romæ.
" An pro, *inuidia lingua?* Non, hoc sustinendum: inuidiæ, id est, ad inuidiam: vel inuidiæ lingua pro inuida lingua:
" Hunc vnicum locum è *Cod. Theod.* ex auditu laudat Accursius ad *l.* 5. *C. de delatoribus.*
" De hac subscriptione fusè iam ad *l.* 3. *sup. de bonis vac.*
" Forte 11. vt referatur ad A D: 321.
Bona est hæc Interpretatio, de qua iam ad *l. super* 1. Quæ & inserta Capitulatium *lib.* 7. *c.* 126. & ex parte ibi, *nec calumnia nec vox*, inserta Eleutherij Epistulæ *p.* 211. & Felicis 1. *Ep.* 1. *p.* 551. Iulij *ep.* 2. *p.* 468.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Constantini M. constitutio est, seu secundum Edictum aduersus *Delatores.* Secunda quidem θέσει, at fortè *superiori* reuerà anteferenda: ita quidem, vt hæc illâ indicari videatur: mutato tantùm Constantini A. *V.* in Constantini A. *II.* Consulatu: errore tralatitio, quo in numerum quinarium *V.* facilè binarius *II.* per σωδ'ισμα transit. Verùm nil temerè muto. Sanè vt illa, ita & hæc Edicti populo Romano propositi pars est: & quidem *proposita* in foro Traiani, quomodo & proposita *lex* 31. *inf.* & plura alia ibidem proposita *hoc Codice* occurrunt, quæ congessi ad *l.* 3. *sup. de bonis vacantib.* quæ scil. ad communem populi vtilitatem, vel etiam vt loquuntur *politiam* spectarent. Imò non proposita tantum, verùm etiam *Data* Romæ scil. hæc *lex* dicitur, vbi sanè fine Anni 312. post deuictum Maxentium Constantinus constitit bimestri fermè, in quod incidit mensis *Decembris*, quo hæc *lex* data & proposita fuit Romæ.

¶ *Hâc* sanè *leg.* Constantinus & elogiorum acerbitate, & vocis interclusione, & pœnarum atrocitate cum maximè delatores insequitur: Delatores inquam, non bonorum, sed personarum & reorum: nam de his *hanc leg.* accipio." 1. Elogiorum, inquam, acerbitate, cùm delatores *vnum maximum humanæ vitæ malum vocat*, item *delatorum execrandam perniciem*; rursum, linguam eorum *inuidiæ linguam*: quibus accedunt illa quæ occurrunt *l.* 3. 4. 10. 24. *inf.* de quibus in *Paratitlo*, item quæ occurrunt *l.* 4. *Cod. eod.* & apud Firmicum Man. *lib.* 3. *c.* 13. & 4. *c.* 7. Synesius quoque *in Epistolis* eos κοινοὺς ἀλάστορας τῆς χώρας vocat. 2. Vocis interclusione: scilicet inter ipsos conatus perniciem delatorum in ipsis faucibus strangulari iubet, quomodo mox subiicit, nec vocem nec calumniam prorsus deferentis admitti. Error enim est Interpretis, & ex eo *Capitularium lib.* 7. *c.* 126. qui delatorem strangulandum hic interpretantur, cùm Metaphorica sit hæc locutio: quâ ipsâ formulâ Ambrosius *ep.* 64. dixit *strangulari libertatem calumniantium.* Sic Valerius *lib.* 5. *c.* 3. *pestiferâ Tib. Gracchi manu faucibus apprehensam Rempubl. strangulari passus non est*: Ita Salvianus dixit *Rempubl. tributorum vinculis strangulatam.* 3. Pœnarum acerbitas *hâc l.* duplex. 1. Quod delatoribus capitale supplicium minetur Constantinus M. pariter vt *l.* 1. *sup.* Item, quòd amputatam radicitus inuidiæ linguam velli iubeat, id est linguam delatori radicitus incidi, velli iubet, vt Interpretatio subdita habet: Quomodo & Capitularium *lib.* 7. *c.* 277. Sancitum delatori aut lingua capuletur, aut conuicto caput amputetur. Bonus quoque Accursius hunc è Codice Theodosiano locum vnicum, & adhuc ex auditu, refert: quod Cuiacius quoque notauit: verùm non ex integro *Codice Theodosiano*, sed decurtato isto Gothorum manu, cum interpretationibus, qui *Codicis Theodosiani* nomine tum circumferebatur: è quo mutuati illius æui passim Scriptores Epistolarum Pontificalium, item Capitularium Auctor, Iuo Carnotensis: Alij, sic quidem vt meras Anianeas Interpretationes *Codicis*

dicis Theodoſiani ſeu legum Theodoſianarum nomine laudare ſoleant: quod rectè obſeruauit Iuretus in *Iuonis epiſtolam* 212. De quo in *Prolegomenis Theodoſianis* plenius. ¶ Cæterùm & hæc *lex* Constantini M. de earum Constantiot constitutionum numero eſt: de quibus Nazarius. *Nouæ leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ: veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.* Eam verò *proximâ l.* ab ipſomet Constantino abrogatam, quod tradit Menochius 2. *de arbitr. c.* 198. *n.*14. falſum eſt. ¶ Illud ſanè & ex *hâc l.* & aliis nonnullis diſcimus, Constantinum pœnas acerbiſſimas legibus indixiſſe, ſi quiſquam Principum, vt à malo videl. ſubditos auerteret, & vitia frangeret: de quo iam *alibi*.

III. * Idem A. ad Prouinciales.

OMNES Iudices inuigilare præcipimus, & delatores" pœnis adficere: apertiſſimi enim iuris eſt, vt quod ex cuiuſcunque patrimonio ceciderit in caſum", & legibus, & recto iuris ordine, fiſci Aduocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli præcipites" ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferre non ceſſant, damus omnibus" qui ſe læſos exiſtimant, contra delatores ſeueritatem Iudicum inplorare, ferro deſtrictam: *Nemo* enim" *poteſt delatorem plus agnoſcere, quam ille qui iniuriam per eius nequitiam ſuſtinuit.* Dat. 11. Kal. April. Conſtantinop. Conſtantio, & Albino Coss. [335.]

INTERPRETATIO. *Cuſtodientes iuſtitiam nomen perſequimur delatorum, ita vt cum agniti & conuicti fuerint delatores, gladio puniantur.*

NOTÆ.

* *L.* 5. *ſeu penult. Cod. eod. tit.*

" *In caſum cadere*, id eſt fiſco committi: vid. quæ ſcribo ad *leg. Pap. p.* 41. Ita cadere in commiſſum dicitur. Strabo *lib.* 17. πίπτειν εἰς Καίσαρα dixit.

" *Præcipites*, id eſt affectibus in tranſuerſum acti. Malè enim Cuiacius hic interpretatur, *ſine Aduocato Fiſci.*

" *Licentiam*, addit *C. Iuſt.*

" Sequens ratio reciſa à *Cod. Iuſt.* Inſerta ex parte *epiſtolæ* Eleutherij *p.* 211.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. hoc titulo in Delatores conſtitutio eſt, ſeu Tertium Edictum: duo ſuperiora ad populum Vrbis Romæ: iſtud verò ad *Prouinciales*, id eſt ad omnes prouincias emiſſum, & ad earum prouinciarum Iudices ſeu Rectores. In *Delatores* inquam, qui præcipites ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferebant, id eſt qui iuſtos poſſeſſores delationibus ſuis inquietabant. Nam de hoc delatorum genere eſt hoc Constantini M. Edictum, putà de delatoribus *rerum*: Superiora verò (quæ ſecunda inter hanc conſtitutionem & illas differentia notanda venit) ad delatores *reorum* pertinent.

¶ Hoc igitur Edicto Constantinus, Iudices delatoribus aures præbere vetat, imò pœnis eos adfici iubet: præſtitutâ formâ quâ bona fiſco delata vindicari poſſint: Nempè non per delationes id faciendum, verùm legibus & recto iuris ordine, putà Aduocatis fiſci agentibus. Cui poſtremo ſimile eſt, quod ſtatutum poſteà à Theodoſio Iun. *l. vlt. ſup. de bonis vacant.* putà vt Proconſul Achaiæ præſente Aduocato fiſci diligenter inquirat, cuius vacans caducúmque patrimonium, quantúmque vel quale videatur: de quo plura *inf. tit. de Aduocato fiſci.* Ergo ſi quãdo delatorem quem adgnoſcat Iudex, eum ſtatim pœnis adficere (nullo querente ſcilicet) iubet Constantinus. At ſi delatorem non agnoſcat ipſe Iudex, ſaltem querelis læſorum ſeu turbatorum euigilare eum iubet, ferróque, id eſt gladij pœnâ delatores afficere. Ratione huic poſtremo ſubditâ (quam Tribonianus à *Cod. Iuſtin.* reſecauit) cuius hæc ſententia eſt: Nempè, quod Iudices ſæpe delatores non noſcant; at ipſi læſi, qui iniuriam per eorum nequitiam ſuſtinuerunt, id eſt quorum poſſeſſio turbata fuit, longè faciliùs eos agnoſcere poſſint. Faciliùs læſus quam Iudex delatorem ſuum noſcere poteſt, qui occultas ſæpe delationes (vt docet *lex prox.* 4.) agitat: quæ plerumque tam occultæ eſſe non poſſunt, quin læſus delatorem peruestigare poſſit: æmulos vtique ſuos, atque inimicos fermè agnoſcens, qui patrimonia deferre non ceſſant ſecundum ius maximè poſſeſſa, æmulatione vel inimicitiâ aut cupiditate præcipites (nam ita vox *præcipites* interpretanda eſt) Ita *præcipitans* auaritia *l. vn. inf. ne Conlat. tranſlatio poſtuletur.*

¶ *In*

¶ *In* DELATORES *Constantij & Constantis lex.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. Celsino PF. P.''

INNOCENTIAM securitate'' firmantes, & quorundam audaciam prohibentes, Edictum † promulgauimus, *Ne quid occultis delationibus possit in hominum licere fortunas.* Dat. prid. Id. Iun. Viminaci'', Vrso & Polemio Coss.. [338.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*

'' *Celsino* huic inscribitur Anno prox. 339. *lex* 27. *inf. de decurion.* sub hac subscriptione, *Haue Celsine K.N.B.* (in qua legmentio fit Carthaginis & Africæ) item Anno 331. *lex* 6. *sup. de donationib.* omissâ pariter dignitatis appellatione.

'' Ita quoque *l.* 19. *inf.*

† Edictum Constantij & Constantis Impp. in delatores. Hieronymus ad *Pammachium* de optimo genere interpr. *fol.* 166. *&c. Si ante tribunalia Iudicum hoc vobis crimen impingerem, vos legibus subiugarem. quæ etiam pro vtilitatibus fisci nonnisi delatoribus statuunt & cùm suscipiant proditionem, damnant proditorem.*

'' *Viminaci* in Mœsiâ inferiore Constantius & Constans bis Coss. constitère mense Iunio. Hinc adeò ibi data hæc *lex* ad Celsinum PP. Italiæ & Africæ, vbi etiam Athanasius primâ vice cum Constantio congressum sese scribit *Apol. ad Constantium.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI & CONSTANTIS (qui hoc tempore An. 338. eodem loci consistebant, & conregnabant) quinque constitutiones ordine sequuntur, è quibus tres purà 4. 7. & 8. in Delatores scriptæ sunt: duæ verò ad donationes à Principe factas, purà 5. & 6. Illæ pro possessorum innocentià & securitate, vt loquitur hæc ipsa *lex* 4. Istæ pro donationum à Principe factarum firmitate. Duobus scil. his machinis possessorum securitas, hâc quoque Constantij & Constantis Imp. tempestate subinde labefactata: nempe lacessitis partim propriis possessorum patrimoniis, quasi vacantibus aut caducis: partim verò nuper quæsitis, per donationes Principum. Igitur Constantio & Constanti Impp. Delationibus occurrere visum *hâc lege*: ac nominatim delationibus occultis; quibus innocentium fortunæ per summam audaciam hâc tempestate percellebantur. Vndè apparet propriè de delationibus tectum (& per consequens tamen rerum) hanc *leg.* accipiendam esse. Quæ coniectura ad alteram nos deducit, videri posse multos hoc tempore, tanquam Constantij patrui Dalmatij Cæsaris, Harnibaliani, Ablauij PP. Optati Patricij, qui Constantij Imp. iussu cæsi fuerunt, teste Zosimo *lib.* 1. vel saltem à militibus, (quomodo id excusat Iulianus *Orat.* 1. *p.* 52.) partium deloti, quorum tamen plerique innocentes erant: Occultæ autem delationes sunt; quibus delatores non palàm, sed clàm potentiores apud Principem, & quidvis mox impetrantes, instruebant: Igitur his occultis delationibus occurrisse, aiont, Edicto quodam suo Constantius & Constans: proculdubio, coactis petitoribus, delatores suos edere: de quo *l.* 8. 9. 12. 13. 18. 10. 22. 30. *inf.*

¶ Et quoniam Constantij constitutiones ingredimur de delatoribus & petitionib. iuuat hîc adnotare iudicium Ammiani Marcellini *lib.* 16. *p.* 74. de Constantij temporibus, in Gestis Anni 356. *Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas Potentes in Regia, eà re vt* DAMNATORVM PATITA BONA *sibi accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus. Sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantinus. Sub hoc enim Ordinum singulorum autores infinitâ cupiditate diuitiarum arserunt, sine iustitia distinctione, vel recti. Inter Ordinarios Iudices Rufinus primus Præfectus Pretorio & inter Militares Equitum magister Arbetio, Præpositúsque cubiculi Eusebius, & Vrsicinus Equestris Ordinis Præfectus, Quæstor & in Vrbe Anitius, qui in Regiam æmulationem posteritate tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multò maiore.* Et idem Ammianus sub *finem libri* 21. *Augebat*, inquit, *amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quam pecuniæ conferentium.* Zosimus quoque in gestis A. D. 354. similia bis notat *sub finem lib.* 2. *p.* 701. Quod quidem Ammiani Marcellini & Zosimi iudicium incidit in eos annos Constantij posteriores, quibus nulla ampliùs eius *lex* aduersus delatores occurrit: vt posteà mores in deterius mutasse, ex collatione harum Constantij constitutionum in delatores, & testimoniorum duorum superiorum colligatur.

¶ *Quis* Potior *è duobus donatariis.*

v. * Idem A. Callepio Rationali trium Prouinciarum."

Donatarum rerum dominium his tradatur, quos anteriores tempus Imperialis donationis ostenderit. Dat. iv. Non. Feb. Naisso, Acyndino & Proculo Coss. [340.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
" Id est Siciliæ, Sardiniæ, Corsicæ: vt docet *Notitia Imper. Occidentalis*, sub *dispositione Comitis S.L.* vid. & *l.2. inf. de Susceptoribus: l.1. sup. de commun. diuid.*

COMMENTARIVS.

De Donatione ab Imperatore factâ est hæc Constantij, vt & sequens Constitutio: Et hâc quidem quæritur, duobus eâdem re à Principe donatâ, vter præferendus sit? aliquando scil. euenit vt pluribus eadem res à Principe donetur, siue per immemoriam, siue per ambitum & importunitatem petitorum: Et definitur, illi dominium rerum donatarum tradendum, quem anteriorem, tempus Imperialis donationis ostenderit: denique priorem tempore, potiorem quoque hîc iure esse, quod aliquatenùs incidit in *tractatum* famosæ *l. quoties, Cod. de rei vendicat. l. penult.* 4. *C. Gregor. eod. tit. Paul.* 5. *sent.* 11. §.4. de quo etiam nonnulla Louëtius, eiúsque Interpres *Lit. V. art.* 1. & Anton. Faber, *Decade* 86. In quo argumento multæ quæstiones occurrunt. Hæc sanè *lex* propriè est de re duobus à Principe diuersis temporibus donatâ, necdum alterutri tradita: hæc, inquam, duo in hâc specie occurrunt, 1. Quod duæ *diuersis temporibus donationes factæ* eiusdem rei proponuntur, vt sæpè Principes petentium auiditate strangulabantur, iam factæ donationis quoque immemores. 2. Quod nondum cuiquam res tradita fuerit. Igitur in hâc specie priori tempore donatario, dominium rei tradendum definit *h. l.* Constantius. Scilicet data semel fides à Principe, factaque semel donatio, in perpetuum irreuocabilis est: quâcumque dignitate, quocumque merito posterior donatarius censeatur, quamlibet speciali adnotatione donationem is meruerit, priori tempore cedat necesse est. Dispar quadantenus ratio est in munere Aduocati fisci pluribus collato: Constantinus quippè non priorem, sed meliorem, innocentiâ potiorem, literis pollentiorem, præferri voluit: *l. 2. infr. de Aduocato fisci.* Alia proinde hâc parte rerum, & officiorum seu munerum ratio. Quæ omnia pertinent & vtiliter traduci possunt, ad illustrationem & explicationem Regulæ, *Qui prior tempore, potior iure.*

¶ Donationes *ex priuatis rebus à Constantino factæ à Constantio confirmantur.*

vi. * Idem A." ad Eusebium" Com. R. P.

Donationes à diuino Genitore" Nostro ex priuatis rebus factas valere præcipimus. Dat. viii. Id. April. Sabariæ", Constantio A. iii." & Constante iterum Coss. [342.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.* velut temporaria.
" Constantius.
" *Eusebij* huius sub Constantio ex Comite rerum priuatarum (cui cognomen inditum erat *Mattiocopa*, vel Metiocopræ ματτιοκόπα vt Petauius testatur *in notis ad orat. 4. Themistij.*) meminit Ammianus Marcellinus in A.D. 355. *lib.* 14 *p.* 42. & 44. Non alius ab hoc Eusebius, de quo Sozomenus *lib.* 3. *c.* 1. ..., inquit, ... : quæ verba *Comitem rerum priuatarum* designant (quod tamen Interpres non cepit) Et ex Sozomeno Cassiodorus *Tripartita lib.* 6 *c.* 1. Qui etiam cum Arianum fuisse ostendunt. Meminit & Palladius *in Lausiaca p.* 158.
" *Sabaria* in Pannonia hoc tempore constitit Constantius: *v. Chronolog.*
" Malim referre ad An. D. 352. vel, quod minus puto ab A.D. 357. *Constantio A. VI. & Constante iterum Coss.*

COMMENTARIVS.

Donationes à Constantino M. patre suo, ex rebus priuatis factas valere præcipit, atque adeò labefactari vetat *h.l.* Constantius Imp. filius eius. De Constantino M. μεγαλοδώρῳ, déque Donationibus ab eo factis, iam dixi ad *l. 2. de iure fisci, & ad l. 1. 2. 3. supr. de bonis vacantib.* Eas verò subindè labefactare nonnulli conati, tum ipsomet Constantio superstite: vndè variæ eiusdem constitutiones extant, quibus donationes huiusmodi perpetuâ firmitate donat, veluti *d. l. 2. de iure fisci: & d.l.*

& d.l.3. ſupr. de bonis vacantib. Tùm mortuo eo; quare iam filius eius Conſtantius eas *hâc leg.* ratas eſſe iubet. Liberalitatis ſcil. effuſæ Princeps Conſtantinus M. (in Eccleſias præſertim) varias & immenſas donationes contulerat, & quidem ex rebus priuatis (etiam quæ ex iure Templorum manauerant) quas nonnulli petitores Aulici, Spadones ad rem priuatam reuocatas volebant, & verò eſt vbi reuocabant: ſic vt res priuata Euripi inſtar ſuas res rurſum reſorberet. Quò etiam pertinet Libanij locus, in *βασιλικῷ ad Conſtantium & Conſtantem, p.146. in f.* quam orationem habuit ſeptennio poſt *hanc l.* vbi ſuperiora tempora comparans, cum Conſtantianis temporibus, de illis ait, τὰς δόσεις αἱ δημεύσεις κατελάμβανον: ἐμοὶ δὴ τὸ γιγνόμενον Εὐρίπου τροπαῖς, εἰς γὰρ τὸ δεδωκότα τὰ δῶρα ἐπανήγετο &c. de his verò, τῶν δὲ πολὺς μὲν ἐν βασιλείοις πλοῦτος εἰς τοὺς ἀνθρώπους μεταῤῥεῖ, πανταχοῦ δὲ τὸ βέβαιον τῆς κτήσεως συνέζευκται: καὶ τοῖς λαμβάνουσιν οὐ μεῖζον ἡ δόσις τοῦ λαβεῖν, ἢ τὸ μεταμελείας ἔχειν. Sed & Iulianus, *Oratione 1. ad Conſtantium, p.152.* pariter eum ſuperioribus Impp. Conſtantium committens, ait eum ſuperiores Impp. viciſſe & donorum magnitudine, & eorum quæ donata ſemel erant firmitate: τῷ μεγέθει μὲν τὰς ἀπὸ τῶν βασιλέων δωρεὰς ὑπερβαλλόμενος: τῷ βεβαιότητι δὲ τῶν ἅπαξ δοθέντων τὰς παρὰ τῶν δήμων χάριτας ἀποκρυπτόμενος. Hæc ita nunc Conſtantius. At contraria Honorio mens fuit in ſp. *l.15. ſup. de iure fiſci.* Et *huius* tamen & *ſuperioris l.* occaſione omittere non poſſum quod de Conſtantio hoc, Amm. Marcellinus ſcribit *lib.21. extremo: Erátque adimere facilis qua donabat.* Ergò in *hâc l.* exemplum habemus, ſucceſſoris in Imperio deceſſoris ſui donationes ratas eſſe iubentis, ſeu confirmantis.

¶ DELATORES *rerum, quo ordine admittendi ſeu audiendi ſint.*

VII. * Idem A. ad Euſtathium" Com. R. P.

NVLLI Palatino" delatorios libellos de competentibus" rei priuatæ noſtræ rebus accipere liceat, nec delatori ad Comitatum" Noſtrum, vel Officium Sublimitatis Tuæ" pateat acceſſus, priuſquàm Ordinarius" Iudex cognitione ſuſceptâ veram eſſe delatoris adſertionem probauerit, atque ad Tuam Sublimitatem retulerit. Dat. Id. Maij. Treu." Amantio & Albino Coſs. [345.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.*
" *Euſtathij* huius Comitis R.P. ſub Conſtante Imp. meminit Philoſtorgius, *lib.3.c.12.* de quo mox.
" Officiali Comitis R.P. de quo ſuo *tit. ſup. de Palatinis S.L.& R.P.*
" Tanquam vacantibus aut caducis.
" *Comitatus* Principis. v *Gloſſ.*
" Comitis rerum priuatarum.
" *Ordinarius* Iudex id eſt Rector prouinciæ: vid *Gloſſ.*
" Hinc colligitur, vt & ex Euſtathij C.R.P nomine, cui hæc *lex* inſcribitur, hanc *leg.* tribuendam *Conſtanti* Imp. de quo mox.

COMMENTARIVS.

ERgo Delationum ſeu deferendorum bonorum, & exinde fiſco vindicandorum, *hac l.* præſtituitur à Conſtante Imp. aduerſus præcipites hinc delatorum conatus, inde Palatinorum executiones, pro poſſeſſorum ſecuritate. Igitur & delatorios libellos à Palatinis recipi vetat, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R.P. aditum ſeu acceſſum denegat, priuſquam Iudex ordinarius ſeu Rector Prouinciæ cognitione ſuſceptâ veram eſſe delatoris adſertionem probauerit: & exinde ad Comitem R.P. retulerit. Ordo igitur hic notandus in Delationib. Primò, delator Rectorem prouinciæ adire debet. 2. Mox Rector prouinciæ cognoſcere debet, vtrumnè vera ſit eius delatio, nec ne. 3. Tum Iudicem de eo ad Comitem R.P. referre oportet. 4. Tum demùm Palatinis libelli delatorij dari poſſunt, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R.P. acceſſus patet. Quâ parte idem fermè ſtatuitur, quod cùm res petentibus à Principe donarentur, de quo ad *l. prox.* ſic nonniſi elimatæ ad Principem delationes delatæ, quomodo & prouincialium deſideria elimata ad eam perferri iuſſa *l. 8. inf. de Legatis.*

¶ Notanda porrò *huius l.* Inſcriptio: vbi *Euſtathio* Comiti R. P. hæc *lex* inſcribitur. Meminit eius Philoſtorgius, *lib.3.c.17.* quem ait apud Conſtantem Imp. πιθανώτατον fuiſſe: Εὐστάθιος, inquit, ὃς κόμης τῶν τῆς λεγομένης πριβάτου, καὶ τῷ βασιλεῖ πιθανώτατος: Ibidémque falſo ſcribit, Athanaſium, Euſtathio hoc muneribus ſubacto, minaces à Conſtante ad Conſtantium pro ſui reſtitutione literas retuliſſe: de quo, eáque occaſione plura *in diſſert. ad Philoſtorgium.* Ex his interim diſcimus, *hanc l.* Conſtanti Imp. adſcribendam: Quod etiam diſcimus ex ſubſcriptione: *Dat.* TREVERIS: quâ Conſtanti parebat, & vbi Conſtans hoc tempore hærebat.

¶ *De* Delatoribus, *poſt petitionem ſiſtendis in Iure, cogendiſque probare res ad fiſcum pertinere: alioquin puniendis.*

viii. * Idem a. ad Orionem" Com. r.p.

Qui largientibus" nobis aliquid fuerint conſecuti, cum delatoribus ſuis ad Iudicia" veniant, in iure conſiſtant, negotia perſequantur, vt adſeueratio' delatorum prodat fiſco debitas facultates: In eos autem, qui aliquorum detulerint patrimonia, adfirmantes ad fiſci noſtri dominium pertinere, ſi non potuerint oſtendere" quod adſtruxerant, ſeueritas competens exeratur. Conſequens igitur erit, petitiones" Legibus minimè conſentaneas à Iudiciis remoueri, nec eos adfici metu qui Legibus" poſſident proprias facultates. Dat. iii. Non. Mart. Sirmio, Conſtantio a. vi. & Conſtante Cæſ. Coss. [352.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" *Orion* Comes R.P ſub Conſtantio Imp. Eidem inſcribitur A.348. *lex* 2. *inf. ſi petit. ſocius*: dignitate tamen omiſsâ, ita tantùm, *Orioni V.C*: etſi ex *legis* nihilominus argumento coniectura ſatis duci poſſit, de dignitate hâc Comitis R.P., Nam & ea ipſa, vt hæc, eſt de *petitionibus*.

" Eadem verba occurrunt *d. l.* 2 quæ eidem Orioni inſcripta eſt.

" Id eſt ad Iudices ſeu Rectores prouinciarum.

" Adſertio, *l.* 7. *prox. ſup.*

" *Oſtendere*, eſt probare. *v. Gloſſ. Theod.*

' Ac per conſequens, *donationes.*

" Id eſt, ſecundum leges, iuſtéque.

" Reſcribendum *Conſtantio A.V.* quo ſanè Anno Conſtantius Sirmij, (vbi *hæc* data) conſtitit: vt docet *lex* 5. *C. Iuſt. qui teſt. fac. poſſ. lex* 1. *ſup. de ſponſalib. l.* 6. *ſup. de veteranis*: non verò Conſtantio A. vi. *v. Chron. Theod.*

COMMENTARIVS.

Vltima hæc *hoc titulo* Conſtantij Conſtitutio eſt, pro poſſeſſorum ſecuritate aduerſus Delationes iniuſtas bonorum, ac proindè & Petitiones donationéſque. Nempè Tria eam in rem *hâc l.* cõſtituit Conſtantius I. Vt quiquid à Principe impetrauit tanquam fiſco debitum, id eſt vacans aut caducum, antequam effectu potiatur, Delatorem ſuum coràm Iudice ſiſtat, vt ita reuera conſtare poſſit, num ad fiſcum res ſpectet; nec antè poſſeſſor inquietetur: Quæ & ipſa Delatoris publicandi, vel iudicio ſiſtendi neceſſitas *nonem* inſuper *huius tituli*, & *duabus* aliis prætereà *conſtitutionibus* comprobatur & ſancitur: à Conſtante *l.* 7. *prox. ſup.* à Conſtantio *h. l.* à Valentiniano Sen. *l.* 9. *prox. l.* 2. *infr. ſi vagum per. mancip.* à Theodoſio M. à Valentiniano Iun. *l. vn. infr. de petit & deſiſtentib. l.* 12. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 13. 18. 20. *infr. h. tit.* ab Honorio *l.* 22. 28. Valentiniano Tertio, *l.* 30. *infr.* vt proindè duodecim hâc de re in vniuerſum Conſtitutiones *hoc Codice* occurrant: quibus addenda & Theodoſij Iun. *Nouella de Competitionib.* 47. Obtinuiſſe hoc ipſum ſub Valentiniano Iun. præter *d. l. vn.* teſtis eſt Symmachus *lib.* 10. *ep.* 35. qui anteriora ſuper eo *ſacra ſcita* allegat: *Statuerat*, inquit, *receptus in cœlum Germanus Numinis veſtri* (i. Gratianus) *cum Martianus dudum Protector Aggaria bona tanquam vacantia poſtulaſſet, vt ſi ea hereditas ſcriptum ſucceſſorem vel legitimum non haberet, in ius fiſci tanquam Domino nuda concederet: & tunc inſinuato per Rationalem patrimonij modo, operiretur petitor, quid ei ſacra deferret humanitas.* Et mox: *Cùm apud virum Perfectiſſimum Rationalem Baſſianum: primò Delator bonorum, ſecundùm* Sacra Scita *peteretur, nouo auſu calcata præſcriptio eſt*, &c. Et hæc quidem inter aliàs notanda eſt Præſcriptio Delatoris non exhibiti. Hæc verò delatoris iudicio ſiſtendi neceſſitas inducta, vt ab vnâ parte per eum liquidò conſtare poſſet, de fide & modo patrimonij ceu vacantis delati: ab alterâ, vt (quod ſecundum *huius leg.* caput eſt) vt falsò deferentes plectantur: De quorum pœnâ agitur rurſum *l.* 10. 12. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 30. 32. *infr.* Ergò hâc conſtituitur, vt petitiones atque adeò donationes à Principibus factæ bonorum ceù vacantium, quæ tamen non ſint, in eodem iudicio remoueri, vt ita nullo incommodo, nullo metu iuſti poſſeſſores afficiantur. Atque adeò pronunciarunt Iudices, Reſcripta huiuſmodi ceù viribus caſſa, quibúſque nihil deferri oporteat.

§ Illud obſeruandum, ſuperioris anni fine Magnentium Tyrannum à Conſtantio profligatum: vt fortè *hæc lex* referenda videatur ad Magnentiacam proſcriptionem.

¶ *De*

¶ *De* DELATORIBVS *sistendis in iure à petitorib.*

IX. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Prouinciales Byzacenos. Post alia.

DE Munificentiâ Principali quælibet bona tanquam Caduca poscentes, non aliter adipiscantur petitionis effectum, nisi Delatores valuerint publicare. Dat. Prid. Id. Septembr. Aquil. Diuo Iouiano & Varroniano Coss. 364.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem ei, *lex* 60. *infr. de Decurion.* Et fortè etiam *lex* 59. *eod. tit.* & *lex* 17. *infr. de Episcopis* : & *lex* 3. *de conlat. fund. patrim.* Quod postremum non temerè adsero.

** Ita quoque *d. l.* 60. At Id. Septembr. *d. l.* 3. XV. Id. Sept. *d. l.* 59. & 17.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ constitutiones sequuntur *in Delatores*, & quidem vtraque per Africam, proculdubio hâc tempestate à delatoribus maximè infestatam. Et hâc quidem priore PVBLICANOI delatoris, i. in iudicio sistendi necessitatem iniungit ei, qui quid à Principe ceu caducum impetravit, antequam petitionis effectum nanciscatur. Quod ipsum cauetur præterea nouem aliis *huius tituli* constitutionibus, & duabus aliis, & sic vniuersum duodecim constitutionibus *huius Codicis*, de quo *ad l. 8. prox. sup.* Vbi & Symmachi locum in id protuli. *Publicare* est in iure sistere. Apud Iudicem inducere, *l.* 13. *infr.*

¶ Istud obseruandum, *hanc leg.* partem esse prolixioris Valentinianæ constitutionis ad prouinciales Byxacenos, emissæ: è qua extat quoque *lex* 60. *infr. de Decurionibus*, huic proinde coaptanda: fortè etiam *l.* 13. *eod. tit.* & *l.* 17. *infr. de Episcopis* : & *l.* 3. *π. de conlat. fund. patrim.* (è quibus *d. l.* 60. versatur quoque in eodem argumento de sistendo aliquò sacerdotibus: quippe *eâ l.* & Curialibus id priuilegij datur, vt ne iubeantur sui præsentiam exhibere vltra terminos propriæ ciuitatis) vt contra petitores bonorum delatores *publicare*, i. sistere, *h. l.* iubeotur. Et in vniuersum æstimanti mihi, easque *leges* inter se componenti, apparet, eâ constitutione Valentinianum Byzacenorum eâ tempestate variis rationibus afflictorum securitati & leuamento consultum iuisse; siue aduersus nimietatem quorundam Christianæ Religionis obtentu; quò pertinet *d. l.* 59. 60. *infr. de decurionib.* & *l.* 17. *infr. de Episcopis* : siue fasce tributorum, quò spectat *l.* 3. *de conlat. fund. patrim.* siue petitorum calumniis & auiditate, quò referenda est *hac lex.*

¶ DELATORES *gladio afficiendos.*

X. * Idem AA. ad Prouinciales Afros

IN tantum humani generis inimicos" arbitrâ æquitate persequimur, vt delatores pronuntiatos puniri gladio iusserimus. Dat. Prid. Non. Feb. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

Hæc lex Interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*

" dixi ad *leg.* 2. *sup.*

COMMENTARIVS.

ALTERA hæc *hoc titulo* Valentiniani Sen. constitutio est, & quidem pariter vt *superior*, ad Africam pertinens, in delatores: quâ, tùm elogij acerbitate, (de quâ iam ad *l.* 2. *sup.*) tùm pœnæ grauitate delatores maximè prosequitur: pœnâ gladij in eos propositâ: in *delatores*, inquam, *pronunciatos*, id est falsò detulisse pronunciatos & calumniatores; ita enim hæc verba accipienda sunt, non de delatore simplici: (neque enim hâc tempestate deferre, prohibitum fuit,) verùm de pronunciato delatore, id est, falso delatore condemnato. Et verò id ex aliis quoque *legibus* apparere potest: in quibus pariter in huiusmodi Delatores pœna sancitur: puta *l.* 8. *sup.* & *l.* 12. 30. 32. *inf. h. tit.*

¶ Porrò, si bene conitcio, referenda videatur hæc *lex* ad Valentinianum & Valentem IV. Coss. A.D. 373: sic vt ad Delatores & calumnias referatur, quæ Firmi Tyranni Romanique occasione exortæ sunt: quarum calumniarum meminit & Amm. Marcellinus, *lib.* 30. *p.* 446. *in fin.*

¶ INQVISITIONEM *de bonis fisco delatis praecedere debere, antequam à Principe impetrentur.*

XI. * Imppp. VALENS," Gratianus, & Valentinianus AAA. Alexandrino" Com. R.P.

SVPER vacantibus ac caducis, cùm fortè largitatem nostram auiditas circuit" postulantium, priùs Tua" scripta mittantur: Certi" etiam dirigantur", qui cuncta sollerter inquirant, & cuius fuerint facultates, & si nemo eas sibi iure nititur retentare, Ac si" locum fisco factum esse claruerit, occupatis priùs bonis, & rerum omnium descriptione perfecta, Serenitatis Nostræ scientia protinus instruatur, vt quid statuendum sit pro legum ordine terminemus. Dat. III. Id. Dec. Marcianop. Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.*
" Inuerso ordine ita rescribendum, Imppp. *Valentinianus* VALENS *& Gratianus.*
" *Alexandrinus* Comes R.P. sub Valente. Eidem inscribitur An. 367. *lex 1. inf. de equorum conlat. & l. 11. sup. de iure fisci: & l. 14. inf. de Susceptoribus.*
" *Circumeundi* vox hic propria: quomodo & in delatoribus bonorum vacantium & caducorum Zosimus *lib. 6. p. 800.* καὶ τὴν περὶ τὰν αὐλὰν ἀνύχ⟨ων⟩ καὶ περιϊόντων v. locum inf. ad *l. 1. & 2. si petitionis socius.*
" Comitis rerum priuatarum.
" Palatini, seu Officiales Comitis R.P. *l. vlt. de bon. vac.*
" A te Comite R. P.
" Si nullus contradictor existit v. mox locum Am. Marcellini.
*. *Sic.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc constitutio est, aduersus auiditatem petentium vacantia, vel caduca bona, & vt castigatius agerent inquieti, vt Marcellinus loquitur. Quâ is ordinem seruandum præscribit, priusquam ea Princeps largiatur. Nempè INQVISITIONEM sollertem contradictore scil. admisso, & descriptione seu Inuentario bonorum facto, præcedere oportere definit: deque eo ad se referri INSTRVCTIONE Comitis R. P. antequam quicquam concedat. Quod ipsum & Theodosius M. constituit, *l. 14. 16. inf. h. tit.* & Theodosius Iun. *l. vlt. sup. de bonis vacantib.* Etsi ex aliis constitutionibus Honorij donatio Principis quidem hæc præcedere potuit, sed tamen non ante effectui tradi, quàm post instructionem, secundario præcepto donatio confirmata fuerit, *l. 2. & 3. sup. de incorporat. & d. l. 6. inf.*

¶ Ad hanc verò omnino *legem* pertinet, quod Ammianus Marcellinus, *extremo lib 31. p. 498.* de Valente Imp. scribit; *super his omnibus liberalis erat animi moderatione: cuius rei licet abundent exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in Palatiis nonnulli alienarum rerum* AVIDI, *si qui* CADVCVM, *vel aliud* PETIISSET, *ex vsu, cum magnâ distinctione*, CONTRADICTORIS *copiâ seruatâ*, DONABAT *ei qui* PETIERAT, *tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetratorum participes iungens, vt castigatiùs agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minus commento seruientes.* Quo signatè loco agitur de auiditate petentium, vt *hâc leg.* item de petitione caducorum, pariter vt *hâc l.* Rursum, vt *hâc l.* sollertem inquisitionem, legitimo contradictore admisso (ibi, *etsi nemo eas sibi iure admisso nititur retentare*) requirit Valens: ita & illo loco Ammiani, *cum magnâ*, inquit, *instorum distinctione, contradictoris copiâ seruatâ*: Sicut & Honorij *l. 27. infr.* ibi, *& contradictionem domini*: & in fin. *quorum contradictor potuerit inueniri.* Theodosij *l. vlt. sup. de bonis vac. datâ reclamandi copiâ.* Quibus iam patet, *hanc l.* illi Amm. Marcellini loco aptari propriè oportere. Valentis Constitutioni congruit omninò & Gratiani Rescriptum, de quo Symmachus *lib. 10. ep. 55.* ad Valentinianum Iun. *Statuerat receptus in cœlum Germanus Numinis vestri.* [id est Gratianus] *cùm Martianus dudum Protector, Aggariæ bona tanquam* VACANTIA *postulasset: vt si ea hereditas scriptum successorem vel legitimum non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet, & tunc insinuato per Rationalem patrimonij modo operiretur petitor quod ei sacra deferret humanitas.* Qui locus omninò congruit cum *hac leg.* & quidem etiam vltima eius verba, cum his huiusce *l.* verbis, *vt quod statuendum sit pro legum ordine terminemus.* Nempè Valens post illa omnia priùs peracta, statuturum se ait, & terminaturum, quid statuendum sit pro legum ordine; id est quid, quantum petitori datum velit: Illa igitur in hoc petitionis & impetrationis argumento taxatio perpetua, *Si bona nulli iure ac legibus sunt relicta*, vt Symmachus quoque indicat. *lib. 9. ep. 117.*

XII * Imppp.

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Pancratio" Com.R.P.

QVI", cùm ex præsenti die vt caducas popoſcerit facultates, ex conſenſu noſtræ liberalitatis acceperit, non ante allegare Reſcribtum," non priùs obtinere ſententiam, non denique effectum exſecutionis debebit accipere, quàm eum Iudiciis" introducat, à quo ſibi id quod popoſcerit, delatum adſerit eſſe patrimonium. ¶ Quod quidem non ſolum in generali iubemus bonorum petitione ſeruari, verum etiam ſi carptim" fundos, vel vacantia rura, aliqua denique prædia, vel ruſtica, vel vrbana poſcentur, aliqua etiam huiuſmodi quæ viritim" ſolent obtentu liberalitatis inuadi: vt ſi cauſam non tenuerit", cautum Legibus ſupplicium delator excipiat. ¶ Neque ſanè introduci eum ſatis erit eo" tempore quo Reſcribtum allegatur ac liberalitas intimatur, verùm dirigendus is erit ad eam prouinciam prouinciáſve, in quibus patrimonia delata conſiſtunt, vt eius inſtruat actiones, qui noſtra liberalitate nitetur, & cuius ſe honeſtati" per blandum" miniſterium iniuſtæ delationis immerſit: vt ſcilicet maiore omnium plauſu detectâ ibi calumniâ, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litetur, vbi " ſecuri ac tuti domini trepidauêre fortunæ. Illud etiam ad profeſſionem Odij quo vniuerſas delationes exſecramur, adiungimus, Vt ſi idem delator etiam in bonis cauſis tertiò tamen fuerit inuentus, poſt victoriam tertiæ proditionis capitali ſupplicio coherceatur. Dat. III. Kal." Feb. Theſ. Grat. v. & Theod. I. AA. Coss. 380.

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod Iuſtin.* Concordat *huic l.* proxima *lex*; imò ei, vt videtur, coniungenda.
" *Pancratius* Com s R.P. ſub Theodoſio Eidem inſcribitur Anno ſuperiore 379. *lex* 12. *ſupr. de iure fiſci*: & hoc ipſo Anno *lex* 2. *ſupr de Palatinis lex* 14. *infr. h.t.* & *l.* 3. *infr. de locat. fund.*
" *Quicumque ex* &c. & mox, *&* *conſenſu.* Quomodo fermè & *l.* 17. *infrà*, quæ hoc *huius leg.* initium proximè imitatur.
" Reſcriptum qui impetrauerat, id allegare iudiciis tenebatur: vid. *ſupr. tit. de editione reſcripti.* In *huius* verò *leg. ſpecies* Iudicium Comitis R.P. indicatur, vt docet *d. l. prox.*
" *Carptim*, *hac leg.* & *l. prox.*
" *Viritim.*
" *Cauſam tenere.* eſt vincere *hic*, & apud Suetonium.
" Apud Cõmitem Rerum priuatarum: vt docet *lex prox.*
" *Honeſtas* eſt dignitas, exiſtimatio *v.* *Ciceronem.* An fortè etiam φιλανθρωπία? Prius illud verum: id enim vult Blandum miniſterium delatoris.
" Eſt qui tentat, *non ſecuri*, malè: *Securus* eſt, qui in ſecuritate viuit.
" Prid Kal. Sept *d. l.* 3. *prox.*

XIII. * Idem AA." Edictum ad Prouinciales.

DELATORES ab ipſis qui bona à nobis" delata vel" carptim ſuſcipiunt, fundos", vel vacantia rura, tam ruſtica quàm vrbana, cùm Reſcribtum allegatur, primùm apud Virum Clariſſimum Com." inducantur; deinde, ad prouinciam prouinciáſve ducantur, vt, præſentibus ibidem probationibus, quæ detulerant indicarent". ¶ Illud etiam odio eorum ducti decernendum eſſe cenſuimus, vt & ſi vera in delationem negotia detuliſſent, poſt victoriam tertiæ delationis delator capite plectеretur. Dat. prid." Kal. Sept. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Eique concordat *lex ſuperior* 12. imò, vt videtur, eidem iungenda: de quo mox.
" *ſe. Idem AAA.*
" Hanc voculam, *à*, habent omnes Editiones, vltima Pariſienſi excepta: à qua perperam reciſa: vox enim *delata* (quod Pariſienſes non attenderunt) hic conceſſionem Principis, non delatorem delatoris ſignificat.
" Id eſt, etiam carptim, non tantùm generali bonorum petitione, vt *l.* 12. *ſupr. h. tit.*
" Fundos ſcil.
" Comitem rei priuatæ, *v. d. l.* 12. *ſupr.*
" *Indicent*, deſignent, demonſtrent, comprobent.
" III. Kal. Feb. *l. prox. ſupr.* Alterutro loco vt videtur error admiſſus.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. conſtitutiones nouem ordine ſequuntur, partim aduerſus *Delatores*, quò pertinent ſex ex his: putà hæ duæ *leges* 12. 13. *&* *lex* 17.18.19. *&* 20.*h.tit.* partim aduerſus Petitorum auiditatem: quò ſpectant tres *leges*, putà *lex* 14.15.16. *h. tit.* Quo duplici malo perculſa quoque fuerant Theodoſij M.tempora. Hæ duæ porrò priores in delatores, inter ſe coniungendæ videntur: ſic quidem vt prior latior & diffuſior ad Comitem Rerum priuatarum ſcripta ſit, cuius curam hæc res reſpiciebat: poſterior verò contractior, & velut cauſæ correctio prioris, ad Prouinciales emiſſa, ſeu Edictum (vt inſcribitur) *ad prouinciales*. Vt cæteroquin vel eodem exemplo, vel eodem ſaltem argumento eædem *leges* ad diuerſos dari vel emitti ſolitæ: de quo in *Prolegomenis*. Summa igitur duarum legum vt & Conſtantinianæ *l.* 8. *ſup.* Valentinianæ *l.* 9. *ſup.* Theodoſianæ *l.*12. 13. 18. & Honorianæ *l.*22. 28. iſthæc eſt. Antequam liberalitate Principis petitor potiri poſſit, Delatorem iudicio ſiſti publicari à petitore oportere: De quo iam plenè ad *l.*8.9. *ſup.* ſub duabus extenſionibus. Prima, reſpectu *rerum*, & hanc quidem, Nempè delatorem iudicio ſiſti à petitore oportere, non tantùm ſi vniuerſitatem bonorum à Principe quis petierit & impetrauerit, verùm etſi ſingularem aliquem fundum quemcunque tandem, vel quamcunque aliam rem ſingularem, quæ peti vel concedi ſolet carptim ſeu viritim: Cùm tamen aliàs (quæ ratio dubitandi hîc erat) hoc caſu non tam facilè obrepi poſſe Principi videretur, per occultas delatorum delationes, vt cum vniuerſitas bonorum petitur: neque tanti momenti illo caſu res videretur. Verùm neque id negligendum Theodoſius M. putauit. Altera extenſio eſt, ratione loci & temporis. Nempe delatorem à petitore ſiſtendum, non tantùm eo tempore quo reſcriptum allegat iudicio Com. R.P. Comitis inquam rerum priuatarum Viri clariſſimi, id eſt Comitis Largitionum priuatarum, de quo dixi ad *l. vn. ſupr. de Conſular. & Præſidib.* verùm etiam ad Prouincias mittendum, in quib. bona delata conſiſtunt, vt ibi probationes præſtet, & inſtruat actiones petitoris. Nempè, optimè & breuiſſimè de delationis fide ſeu veritate in eâ prouinciâ in qua ſita ſunt bona, quæ caduca dicuntur, conſtare poteſt, *præſentibus ibidem probationibus*, vt ait *lex* 13. viceuerſa ibi detecta calumnia maiore plauſu puniendа venit: nam (vt eleganter dicitur *l.* 12.) *maiore omnium plauſu detecta ibi calumniâ, delatoris ſupplicio publicæ ſeueritati litatur, vbi ſecuri ac tuti Domini trepidauère fortunæ.* Denique miſeros prouinciales calumniatoris delatoris ſupplicio oculos ſuauiſſimè paſci iudicat. Et hæc de delatore ſiſtendo.

¶ *Supplicio* eius qui iniuſtæ delationi ſe immerſit, qui cauſam non tenuit, id *l.* 12. à Theodoſio M. cauetur, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litandum, eaurúmque *legibus* ſupplicium delatorem excipere oportere: Capitale ſcil. de quo iam ſuprà.

¶ Tandem tertio loco ODIVM ſuum Theodoſius M. *his duabus legib.* in delatores cùm maximè profitetur; ſtatuit enim capitali ſupplicio delatorem adficiendum, licèt veracem, ſi trinam delationem fecerit. Ita quidem Theodoſius M. At enim Honorius filius eius poſteà, nequidem audiri tertiò deferentes voluit, *l.* 28. *inf.* Artem ſcil. & ſtudium delationis exercentes, odio cummaximè exſecrati Principes illi.

XIV. * Idem" AA. Pancratio" Com. R.P.

NEMO poſſit ad indultum à nobis beneficium" pertinere", niſi qui ante, inſtructionem ab Officio quod Tuis " meritis paret, aduenientibus nobis, fuerit conſecutus. Dat. XII. Kal. Octobr. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coſs. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à Cod. Iuſtin.*
" *Idem AAA.* vt *l.*12. *&* 13. *ſup. &* *l.* 15. *inf.*
" *Pancratius* Comes R.P. ſub Theodoſio M. Eidem inſcripta *lex* 12. *ſup. h. tit.* vbi dixi.
" Peruenire ad beneficium Principis, ſeu largitate Principis potiri.
" Officium Comitis R. P.

COMMENTARIVS.

PETENTIVM auiditati & vt ipſemet loquitur *lex prox. inuerecunda petentium inhiationi* Theodoſius M. *hâc l.* & duabus ſequentibus *legibus* occurrit. *Hâc l.* priùs INSTRVCTIONIS ſolemnitatem præcedere vult petitionis effectum, neque impetrationem quidquam valere, niſi inſtructio præceſſerit, id eſt, niſi de patrimonij modo conſtiterit ex Deſcriptione, & Relatione officij Comitis rerum priuatarum: de quo fuit quoque iam *l.* 11. *ſup.* vt *lex* 16. 23. 26. *inf. & l. vlt. ſup. de bonis vacant. & l.* 1. 2. *ſup. de Incorporat.* & locus Symmachi *lib.* 10. *ep.* 55. qui *huic l.* maximè reſpondet: quem iam *ſuprà* laudauimus ad *dict. l.* 11. Idem iure Gallico, *Don de confiſcations ne ſe peut faire auparauant l'adiudication d'iceluy.* Voyez *le Style des finances pag.* 66. 67.

XV. * Idem AA. Eutropio PF. P."

QVISQVIS in crimine Maiestatis depræhensus fuerit & punitus, bonáque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit, nullus easdem" sub spe" munificentiæ tuæ" Principalis aùdeat proprio iuri poscere: Qui contra legem id ausus fuerit sperare quod non licet, reus violatæ legis habeatur. ¶ Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inuerecundâ petentum inhiatione" constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus, ne Rescribto quidem nostro aduersum formam latæ Legis loci aliquid relinquatur. ¶ Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio", nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantùm valeat liberalitas. Dat. XVI." Kalend. Decemb. Thessall. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss. [380.[

INTERPRETATIO. *Quisquis in crimine Maiestatis inuentus fuerit & punitus, bona eius fiscus acquirat, ita vt nullus aliquid ex eius facultatibus sibi velut munificentiæ iure audeat postulare: Et si aliquis contra leges crediderit postulandum, nec id quod petiit accipiat, & violator legis habeatur. Si quid tamen nullo petente, proprio arbitrio de talibus bonis cuiquam dederimus, donatio huiusmodi firma permaneat.*

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. de petitionib. bon. subl.* Fortè huic iungenda *lex 8. 9. supr. de bon. proscriptor.* & aliæ de quibus ibi.

" *x.* Idem AAA. qui scil. *l. 12. 13. 14. sup.* Et verò *Cod. Iustin.* rectè hæ, *lex* inscriptos habet *Gratianum, Valentinianum & Theodosium AAA.*

" *Eutropius* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.*

" *x. Easdem*: vt etiam habet *Cod. Iust.*

" Hinc quoque apparet non mutandam hanc vocem in specie *Cod. Iust.* quod vulgati Codices faciunt contra fidem veterum. Itaque etiam mox: *Qui contra legem id ausus fuerit sperare.*

" Vox hæc delenda ceu spuria & ineptissima, nata ex occasione postremæ syllabæ vocis proximè præcedentis, vt etiam abest à *Cod. Iust.* pro quo si quid substituendum, reponenda vox, *Mea.*

" *Inhiationis* vox hic propria, quam in eadem re vsurpat Symmach. *lib. 9. ep. 117.* auiditas dicitur *l. 11. sup.* libido, *l. 25. inf.* siue inhiantium præda, *l. 27. infr.*

" *Proprio arbitrio.* Interpr.

" *XV.* ita in *Aniano* optimæ notæ: & tamen in omnibus *Codicis huius* editionibus, editum *XVI.* quomodo etiam habet *C. Iust.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Theodosij M. constitutio est, seu secundum frænum, quod inuerecundæ petentium inhiationi (vt ipsemet loquitur) imponendum credidit; ratione bonorum quæ petuntur: Nempe MAIESTATIS reorum proscriptorum bona à Principe peti non posse, impetrata non valere: At VLTRO DATA ea his seu à Principe concessa valere. Vltrò data, vt habet *Rubrica huius tituli*: quæ videlicet iudicio Principis, nullo tamen desiderante atque poscente, vt habet *hac lex*; quæ motu proprio (vt hodie loquuntur) seu proprio (id est spontaneo) arbitrio, vt Interpres à Principe conceduntur: scilicet quædam non rectè petuntur, quæ vltrò præstita valent: denique sunt quæ non peti, sed præstari debent, vt loquutus alibi Imperator in *l. 2. π. de origine Iuris.* Vt omittam quod dicitur, quædam honestè accipi, quæ non honestè petuntur, *l. 1. §. proinde, π. de extraordin. cogn.* In hoc sensu vltro datorum stare voluit Theodosius Imp. bona proscriptorum ea Maiestatis crimine.

¶ An autem solorum *Maiestatis reorum*, quasi aliud obtinere debeat in proscriptis ea alio crimine; an verò quorumcunque reorum ea alio quoque crimine proscriptorum (nam & ex aliis criminibus ademptio facultatum pœnam præmissæ indignationis accumulabat, *l. 29. inf.*) etsi de Maiestatis reorum bonis nominatim quæsitum fuerit? Illud mihi fit verisimilius, aduersus receptam hactenus Accursij & Cuiacij interpretationem: Nam & cæteroquin Theodosius alibi peculiarem haberi voluit rationem bonorum ex crimine Maiestatis proscriptorum, vt apparet ex *l. 8.* (cui iungenda & *lex 9. sup. de bonis proscript.*) quæ hoc ipso Anno ad eundem *Eutropium PP.* datæ sunt ea eadem vrbe Thessalonicâ: sic vt parum absit quin cum *hâc* eas iungendas censeam. Et sanè peculiaris quædam ratio hic fuisse videtur; siue quòd plerique obtentu Maiestatis principalis vindicandæ, cupiditati suæ vnicè seruirent, vt cæteroquin crimen hoc in occasionem & obtentum quæsitum: siue quia peculiari quadam lenitate; propè nimiâ, Maiestatis reos persequutus Theodosius Imp. in se dicta factáue facilius ignoscens, de quo videnda Themistij *oratio 5.* habita triennio fermè post *hanc l.* & Libanius *ad Theodosium post Concil. cum Antiochenis, orat. 13. Morell.* videatur & *lex vn. sup. si quis Imp. maled.* & ad eam prolixè dicta. Quare petitis à se Maiestatis reorum bonis (quod vtique statim post damnationem fiebat) lenitati suæ ianuam seu aditum præcludi voluerit Theodosius, quia fieri poterat vt ei ingenitum erat, vt duriores casus & tristiorem fortunam Imperatoriâ humanitate molliret. Quam rationem filius eius Arcadius ostendit *l. 23. inf.* quâ statuit, ne proscriptorum bona vel eorum qui publicam videntur excepisse sententiam, intra biennium quis postularet: Ergo quâ ratione Arcadius intra biennium ea bona peti noluit, eâdem Theodosius in hâc specie abscisè postulari vetuerit. Cæterùm, sicut *hâc l.* Theodosius Maiestatis crimine damnatorum bona peti postulari vetat: ita

ita *l. prox* bona Maieſtati Principis magis conuenientia. Et hæc quidem de Theodoſij mente: de Iuſtiniano enim minùs dubitandum, ex eius ſententia *hanc leg.* hodie porrigi ad omnia alia crimina, vtpote qui petionibus locum eſſe in totum noluerit; ſiue fiſco bona delata ſint ex proſcriptione, quò pertinet *hac lex* ibi, *legem*, ideſt, conſtitutionem: ſiue quia vacantia & caduca ſint, quò pertinet *lex* 2.

¶ Duo notabilia (præter ſuperiora, quæ *hac leg.* occurrunt, iam alibi diſcuſſa,) interim *hac l.* notentur. Primò de bonorum proſcriptione quæ crimen Maieſtatis ſequitur, *ſicut plectendi criminis conſuetudo habet*, ait, *lex*. Item caſus ſingularis quo Reſcripto ſuo deferri quidquam vetat Theodoſius *hac l.* pariter vt Imp. in *l. 32. infr.* & Valentinianus III. in *l. 2. Cod.* qui caſus aliis accenſendi, quibus Reſcripta non valent. In quem tractatum fermè Interpretes hîc ſeſe diffundunt nimis quamotioſè. Tertiò cum eo quod *hac l.* occurrit de inuerecunda inhiantium petitione, congruit Epiſtola Symmachi *lib. 9. ep.* 117. item quod *l. 27. infr.*

Poſtremo loco, notandum, quod ait Theodoſius, eum qui auſus fuerit petere bona Maieſtatis damnatorum, *reum violata legis* habendum. Quibus verbis Accurſius intelligit, pœnam extraordinariam, laudatâ *l. ſanctio, ff. de pœnis*. Cuiacius, pœnam ſacrilegij, arg. *l. 1. Cod. vt dignitat. ordo*: (quæ eſt *lex* 30. *ſupr, eod. tit.*) & *l. 13. Cod. de ero. gat. mil. ann.* (quæ eſt *lex* 30. *ſupr. eod. tit.*) Addatur & *lex* 16 *infr. prox* & *lex* 24. *infr.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodoſianas* 41. *in fin. de ſucceſſ. Curialium.* Quæ duæ ſententiæ eodem recidunt: nempe ſacrilegij pœna irrogari dicitur ſacratum legum tranſgreſſoribus, de quo ſemel plenè dixi ad *l. 2. ſupr. vt dignit. ordo*: & ad *l. 4. de domeſticis.* cuius modus extraordinarius eſt. Quare non eſt admittenda Scip. Gentilis interpretatio ad *l. quiſquis lib. 1. de Coniuration. p. 66. 67.* qui his verbis pudorem tantum ſuggillandum eius qui petierit, indicari putat. Neque duobus ipſius argumentis moueor: Quorum prius, quod vltra pudoris diſpendium petitores hos onerare non æquum videatur in re præſertim olim *legibus* licita: Nam vt maximè olim id licitum fuerit, attamen vbi vetari cœpit, pœnam procul dubio etiam mereri cœpit. Neque mouet alterum argumentum petitum à *legibus* minùs perfectis, quæ nihil vltrà, quàm *improbè factum*, pronunciant, vt *lex Valeria, de prouocatione*, quod ſatis validum vinculum legis appellat Liuius *lib.* 10. & conſtitutio D. Marci, quæ in aliâ re, non rectè facere quem pronunciat, neque tamen pœnam ſtatuit. *l. & ſi quis* 14. *l. Diuus* 14. *ff. de Religioſis.* Nam vt hæc admittam, diſertè hîc pœna aliqua ſtatuitur, *Reus*, inquit *violata legis habeatur*: id eſt, eâ pœna & quidem graui (vt *d. l. 16. infr.*) afficiatur, quâ violatores legum afficiuntur: quæ pro modo delicti, varia eſt.

XVI. * Idem AA." Nebridio Com. R.P."

NEMO eas ſine ſummo ſacrilegio" poſſeſſiones exiſtimet poſtulandas, quæ cum magno cenſu", tectorum ambitu, Palatiis" ſint magis aptæ quàm prædiis: Adeóque hoc nomen" refugiendum ſibi eſſe cognoſcat, vt ſacrilegij vereatur inuidiam, etiamſi laqueos" deceptæ ignorationis inciderit; cùm *ſemper in petendo debeat eſſe ſollicitus, quicunque eſt in iNpetrandi occaſione curioſus.* Laudanda igitur Experientia Tua Officio grauem pœnam tali lege conſtituat, ſi vnquam inſtructione" deceperit, & petenti nefaria colluſione conſenſerit, illi etiam vt deprehenſo" beneficij adimat poteſtatem. Dat. XIII. Kal. Iun. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" *¥. Idem AAA.* vt *l. 12. 13. 14. 15. ſup.*

" *Nebridius* Comes R.P. ſub Theodoſio Magno. Eidem inſcribitur Anno prox. 383. *l. 16. infr.* & *l. 4. ſupr. de locat. fund. l. 5 ſupr. de Palatiis S.L.* Adde & *l. 5. Cod. de fundis rei priu.* ſine dignitate, ſine die & Conſule.

" Dixi ad *l. Superiorem*: v. & *l. 24. infr.*

" De hoc *Sacrilegij* genere.

" *Cenſu*, id eſt, æſtimatione, reditu.

" Principis: de *Palatiis* dixi *ſuprà, tit. ne quis in Palatiis maneat lib. 7.*

" Poſſeſſionum ſeu prædiorum Palatiis magis aptorum: vel potiùs petitorum, vt *l. 19. infr.* nomen delatorum pro delatoribus.

" *Laqueos* deceptæ ignorationis, inque eos incidere.

" *Inſtructio* officij Comitis R.P. præcedebat petitionem *hic*, & *l. 14. ſupr.*

" *Reprehenſo*? Non.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc iam *hoc tit.* Theodoſij M. conſtitutio eſt, ſeu Tertium frænum, quod petentium inhiationi ponendum credidit, idque ratione rerum quæ peti ſolebant: Nempè PALATIIS magis quàm prædiis ſimiles, aptáſque poſſeſſiones vacantes, vel caducas: quia ſcil. magno cenſu tectorúmque ambitu conſtant, peti, vetat Maieſtati ſcilicet Imperatoriæ magis conuenientia peti noluit Theodoſius Imperator. De Palatiis Principum dixi plenè *ſuprà titul. ne quis in Palatiis maneat.* Sanctione triplici porrò hanc prohibitionem ſancit Theodoſius: 1. *Sacrilegij* reum pronunciat eum, qui talem poſſeſſionem petierit: de quo iam dictum ad *l. 15. ſupr.* a. In tantum, vt etiam ſi ignorans quis petierit, & ipſe deceptus, & vt eleganter loquitur, *etiamſi laqueos decepta ignorationis inciderit*: id eſt, per ignorantiam deceptus fuerit; nihilominus ſacrilegij pœna teneri velit: addita eleganti ratione, *quod ſemper in petendo debeat eſſe ſollici*

sollicitus, quicunque est in impetrandi occasione curiosus. Qui casus notandus est, quo etiam deceptæ ignorantiæ non succurritur: contrà casus, vbi sollicitudo & curiositas requiritur, suæ conditionis vt quemque memorem esse oportet, ita & curiosum petendi tantùm ea quæ suæ conditioni conueniunt. Et contrarium tamen statuitur in sp. *l. 2. infr. si vagum pet. mancip.* 3. Officium Comitis R. P. graui pœnâ puniri à Comite R. P. iubet, si fortè instructione suâ *deceperit*, id est, rerum petitarum modum non suggesserit (de qua instructione agitur & *l. 14. supr. hoc tit.*) & petenti huiusmodi possessionem per collusionem consenserit. Tandem si quid tale à Principe concessum fuerit, id à Comite R. P. ei qui impetrauit adimi iubet: vt *deprehenso*, inquit, *beneficij adimat potestatem*.

¶ *In* SERVOS *Dominorum delatores.*

XVII. * Idem AAA. Panellino" Consular. Lydiæ".

SERVVM domini delatorem iubemus, in exemplum omnium proditorum, seuerissimæ sententiæ subiugari, etiamsi obiecta probauerit". Dat. VII. Kal. Nou. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

Hæc lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit. de delatoribus.*

" Ita vltima Paris. Editio. *Panellino*: in Aniano, Put. & Reg. *Panhellenio*, Cod. Iust. In Tilianâ & Cuiacianâ malè *Pallio*. Ad Panellenium duæ extant *epistola* Libanij *in Codice Regio*, 757. 759. in Vaticano *lib. 2. ep.* 255. 287. Malè quidam in Cod. Iust. habent *Palladio*.

" Ita constanter MSS. & Editio Tiliana, Cuiaciana: malè Paris. editio vltimæ *Lybia*. Procliui errore. Sic & vice versa apud Claudianum *in Theodori Cos.* de Præfectura eius Italiæ in *hoc vers.* 200.

——— *Italiam, Lybiæ Pœnosque secunda.*

Quidam, & ipse Cluuerius, malè præferunt *Lydos*. Contrà rectè Scaliger & Barthius.

" Vid. *leg. 6. in fin. π. de custod. reor.* & *l. 3. sup. ad leg. Iul. Repet.* seu *l. 5. Cod. eod.*

" *Excepto crimine maiestatis*: additum hoc *Cod. Iust.* ex *l. 2. 3. supr. ne prater crim. maiest.*

COMMENTARIVS.

IN Delatores THEODOSII M. constitutiones *Tres* ordine sequuntur, præter *duas* quæ iam *suprà* occurrerunt, purà *legem* 12 & 13. Et hæc nominatim, etsi de *seruis* agat, atque ideò in argumento desito versetur; egregia tamen & politicis scemmatibus, Iuridicisque obseruationibus plena est. Igitur Theodosius M. *hâc l.* vel potius rescripto suo, SERVOS dominorum delatores seu proditores, etsi à se obiecta probauerint, seuerissimo, id est, summo supplicio affici iubet. Nempe quia ita de facto contigerat, apud Panellinum Consularem Lydiæ, vt serui ad deferendum admissi obiecta à se probauerint. Nam alioquin ne audiri quidem seruos dominorum delatores Imperatores voluêre: vt vetustiores omittam, Traianum, teste Plinio in *Panegyr.* Gordianum, *teste* Herodiano *lib. 5.* Tacitum, teste *Vopisco* Seuerus *l. 2. §. 6. π. de iure fisci*, Constantinus M. *leg. vnic. supr. ad leg. Iul. Maiest.* Gratianus *l. 2. supr. ne prater crimen maiest.* Arcadius *l. 3. eod. tit.* Et verò Theodosius *hâc l.* ideò seuerissimam pœnam proposuit, (quod primum hinc scemma politicum educi potest) in *exemplum omnium proditorum*, & ad deterrendos eos; vti ne deinceps omninò serui ad dominorum proditionem accederent, hâc sibi spe blandientes, quasi impunè id eis cessurum, si obiecta probassent. Simùl & alterum hinc educi potest scemma Iuridicum simul & politicum, *veritate* & probatione facti, non ideò quem in hac facti specie excusari: cui similia alibi congeruntur, inter alia *l. 1. 2. 7. supr. de famos. lib.* Vt & tertium, (quæ alioquin passiua & tralatiria obseruatio est) pœnas sæpe in aliorum exemplum, & ad deterrendos alios intendi, augeri: quod & similibus firmare legibus vel exemplis, superfluum puto: vt & *Exceptiones* ad *hanc leg.* afferre, cuiusmodi vnam in maiestatis crimine videl. *huic legi* in *Codicem Iustinianeum* hinc translatæ attexuit Tribonianus, de qua *sup. tit. ne prater crimen maiest.*

Illud notandum, cùm aliàs in genere *proditorum* appellatione intelligantur omnes, qui quid clàm gestum produnt, & in apertum educunt, hîc propriè seruos dominorum proditores & delatores significari: quomodo & *supr. d. tit. ne prater crim. maiest.* & apud Tertullianum 1. *ad Nationes cap. 7.* Ergo his verbis, *in exemplum omnium proditorum* Theodosius M, ab hypothesi ad thesim in futurum assurgit, & assurgi voluit.

¶ *Quis* Potior *è duobus donatariis.*

v. * Idem A. Callepio Rationali trium Prouinciarum."

Donatarum rerum dominium his tradatur, quos anteriores tempus Imperialis donationis oſtenderit. Dat. iv. Non. Feb. Naiſſo, Acyndino & Proculo Coss. [340.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.*

" Id eſt Siciliæ, Sardiniæ, Corſicæ: vt docet *Notitia Imper. Occidentalis*, ſub *diſpoſitione Comitis S.L.* vid. & *l.2.inf.de Suſceptoribus*: *l.2.ſup.de commun diuid.*

COMMENTARIVS.

De Donatione ab Imperatore factâ eſt hæc Conſtantij, vt & ſequens Conſtitutio: Et hâcquidem quæritur, duobus eâdem re à Principe donatâ, vter præferendus ſit? aliquando ſeil. euenit vt pluribus eadem res à Principe donetur, ſiue per immemoriam, ſiue per ambitum & importunitatem petitorum: Et definitur, illi dominium rerum donatarum tradendum, quem anteriorem, tempus Imperialis donationis oſtenderit: denique priorem tempore, potiorem quoque hic iure eſſe, quod aliquateoùs incidit in *tractatum* famoſæ *l. quoties, Cod. de rei vendicat. l. penult. 4. C. Gregor. eod. tit. Paul. 5. ſent. 11. §.4.* de quo etiam nonnulla Louëtius, eiúſque Interpres *Lit.V.art.1.* & Anton. Faber, *Decade 86.* In quo argumento multæ quæſtiones occurrunt. Hæc ſanè *lex* propriè eſt de re duobus à Principe diuerſis temporibus donatâ, nequedum alterutri tradita: hæc, inquam, duo in hâc ſpecie occurrunt, 1. Quod duæ *diuerſis temporibus donationes factæ* eiuſdem rei proponuntur, vt ſæpè Principes petentium auiditate ſtrangulabantur, iam factæ donationis quoque immemores. 2. Quod nondum cuiquam res tradita fuerit. Igitur in hâc ſpecie priori tempore donatario, dominium rei tradendum definit *h. l.* Conſtantius. Scilicet data ſemel fides à Principe, factaque ſemel donatio, in perpetuum irreuocabilis eſt: quâcumque dignitate, quocumque merito poſterior donatarius cenſeatur, quamlibet ſpeciali adnotatione donationem is meruerit, priori tempore cedat neceſſe eſt. Diſpar quadamtenus ratio eſt in munere Aduocati fiſci pluribus collato: Conſtantinus quippè non priorem, ſed meliorem, innocentiâ potiorem, literis pollentiorem, præferri voluit: *l. 2. infr. de Aduocato fiſci.* Alia proinde hâc parte rerum, & officiorum ſeu munerum ratio. Quæ omnia pertinent & vtiliter traduci poſſunt, ad illuſtrationem & explicationem Regulæ: *Qui prior tempore, potior iure.*

¶ Donationes *ex priuatis rebus à Conſtantino factæ à Conſtantio confirmantur.*

vi. * Idem A." ad Euſebium" Com. R. P.

Donationes à diuino Genitore" Noſtro ex priuatis rebus factas valere præcipimus. Dat. vii. Id. April. Sabariæ", Conſtantio A. iii." & Conſtante iterum Coss. [342.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.* velut temporaria.

" Constantivs.

" *Euſebij* huius ſub Conſtantio ex Comite rerum priuatarum (cui cognomen inditum erat *Mattiocopa*, vel Metiocoptæ *ματτυοκόπης* vt Petauius reſtituit *in notis ad orat. 4. Themiſtij.*) meminit Ammianus Marcellinus in A.D.355. *lib. 14 p. 42. & 44.* Non alius ab hoc Euſebius, de quo Sozomenus, *lib. 3. c. 1. προεστὼς*, inquit, *τῶν τῆς βασιλικῆς οἰκίας Εὐσέβιος*: quæ verba *Comitem rerum priuatarum* deſignant (quod tamen Interpres non cepit) Et ex Sozomeno Caſſiodorus *Tripartita lib. 6 c. 1.* Qui etiam eum Arianum fuiſſe oſtendunt. Meminit & Palladius *in Lauiaca p. 158.*

" *Sabariæ* in Pannonia hoc tempore conſtitit Conſtantius: v. *Chronolog.*

" Malim referre ad An.D.352. vel, quod minus puto ab A.D.357. *Conſtantio A. VI. & Conſtante iterum Coſſ*

COMMENTARIVS.

Donationes à Conſtantino M. patre ſuo, ex rebus priuatis factas valere præcipit, atque adeò labefactari vetat *h.l.* Conſtantius Imp. filius eius. De Conſtantino M. *μεγαλοδώρῳ*, déque Donationibus ab eo factis, iam dixi ad *l. 2. de iure fiſci, & ad l. 1. 2. 3. ſupr. de bonis vacantib.* Eas verò ſubindè labefactare nonnulli conati, tum ipſomet Conſtantino ſuperſtite: vndè variæ eiuſdem conſtitutiones extant, quibus donationes huiuſmodi perpetuâ firmitate donat, veluti *d. l. 2. de iure fiſci: & d. l.*

& d. l. 3. supr. de bonis vacantib. Tùm mortuo eo; quare iam filius eius Constantius eas *hâc leg.* ratas esse iubet. Liberalitatis scil. effusæ Princeps Constantinus M. (in Ecclesias præsertim) varias & immensas donationes contulerat, & quidem ex rebus priuatis (etiam quæ ex iure Templorum manauerant) quas nonnulli petitores Aulici, Spadones ad rem priuatam reuocatas volebant, & verò est vbi reuocabant: sic vt res priuata Euripi instar suas res rursum resorberet. Quò etiam pertinet Libanij locus, in *βασιλικῷ ad Constantium & Constantem, p. 146. in f.* quam orationem habuit septennio post *hanc l.* vbi superiora tempora comparans, cum Constantianis temporibus, de illis ait, *καὶ δόσεις αἱ δημοσίαις κατέλαμψαν: ἐφὴς δὲ τὸ γιγνόμενον ἐν ταῖς γραφαῖς, εἰς γὰρ τὸ δεδωκότα τὸ δῶρον ἐπανήγετο* &c. de his verò, *νῦν δὲ πολλὴ μὲν ἐν βασιλείοις πλοῦτος τοῖς τῶν δῆμων μεταξὺ, πανταχοῦ δὲ τὸ βέβαιον τῇ φιλοτιμίᾳ συνέζευκται: καὶ τοῖς λαμβάνουσιν οὐ μείζων ἡ ἡδονὴ τοῦ λαβεῖν, ἢ τῆς μεταστροφῆς ἀδείας ἔχειν.* Sed & Iulianus, *Oratione 1. ad Constantium, p. 152.* pariter cum superioribus Impp. Constantium committens, ait eum superiores Impp. vicisse & donorum magnitudine, & eorum quæ donata semel erant firmitate: *τῷ μεγέθει μὲν τὰς ἐκ τῶν βασιλέων δωρεὰς ὑπερβαλλόμενος: τῇ βεβαιότητι δὲ τῶν ἅπαξ δοθέντων τὰς παρὰ τῶν δήμων χάριτας ἀποκρυπτόμενος.* Hæc ita nunc Constantius. At contraria Honorio mens fuit in sp. *l. 15. sup. de iure fisci.* Et *huius* tamen & *superioris l.* occasione omittere non possum quod de Constantio hoc, Amm. Marcellinus scribit *lib. 21. extremo: Erátque adimere facilis quæ donabat.* Ergò in *hâc l.* exemplum habemus, successoris in Imperio decessoris sui donationes ratas esse iubentis, seu confirmantis.

¶ DELATORES *rerum, quo ordine admittendi seu audiendi sint.*

VII. * Idem A. ad Eustathium" Com. R. P.

NVLLI Palatino" delatorios libellos de competentibus" rei priuatæ nostræ rebus accipere liceat, nec delatori ad Comitatum" Nostrum, vel Officium Sublimitatis Tuæ' pateat accessus; priusquàm Ordinarius" Iudex cognitione susceptâ veram esse delatoris adsertionem probauerit; atque ad Tuam Sublimitatem retulerit. Dat. Id. Maij. Treu." Amantio & Albino Coss. [345.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
" *Eustathij* huius Comitis R. P. sub Constante Imp. meminit Philostorgius, *lib. 3. c. 12.* de quo mox.
' Officiali Comitis R. P. de quo suo *tit. sup. de Palatinis S. L. & R. P.*
" Tanquam vacantibus aut caducis.
" *Comitatus* Principis, v. *Gloss.*
" Comites rerum priuatarum.
" *Ordinarius.* Iudex id est Rector prouinciæ: vid. *Gloss.*
" Hinc colligitur, vt & ex Eustathij C. R. P. nomine, cui hæc *lex* inscribitur, hanc *leg.* tribuendam *Constanti* Imp. de quo mox.

COMMENTARIVS.

ERgò Delationum seu deferendorum bonorum, & exinde fisco vindicandorum, *hac l.* præstituitur à Constante Imp. aduersus præcipites hinc delatorum conatus, inde Palatinorum executiones, pro possessorum securitate. Igitur & delatorios libellos à Palatinis recipi vocat, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R. P. aditum seu accessum denegat, priusquam Iudex ordinarius seu Rector Prouinciæ cognitione susceptá veram esse delatoris adsertionem probauerit: & exinde ad Comitem R. P. retulerit. Ordo igitur hic notandus in Delationib. Primò, delator Rectorem prouinciæ adire debet. 2. Mox Rector prouinciæ cognoscere debet, vtrumnè vera sit eius delatio, nec ne. 3. Tum Iudicem de eo ad Comitem R. P. referre oportet. 4. Tum demùm Palatinis libelli delatorij dari possunt, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R. P. accessus patet. Quâ parte idem fermè statuitur, quod cùm res petentibus à Principe donarentur, de quo ad *l. prox.* sic nonnisi elimatæ ad Principem delationes delatæ, quomodo & prouincialium desideria elimata ad eum perferri iussa *l. 8. inf. de Legatis.*

¶ Notanda porrò *huius l.* Inscriptio: vbi *Eustathio* Comiti R. P. hæc *lex* inscribitur. Meminit eius Philostorgius, *lib. 3. c. 17.* quem ait apud Constantem Imp. *πιθανώτατον* fuisse: *Εὐστάθιον*, inquit, *ὃς κόμης τῶν λεγομένων πριβάτων, καὶ τῷ βασιλεῖ πιθανώτατος*: Ibidémque falsò scribit, Athanasium, Eustathio hoc muneribus subacto, minaces à Constante ad Constantium pro sui restitutione literas retulisse: de quo, eáque occasione plura *in dissert. ad Philostorgium.* Ex his interim discimus, *hanc l.* Constanti Imp. adscribendam: Quod etiam discimus ex subscriptione: *Dat.* TREVERIS: quâ Constanti parebat, & vbi Constans hoc tempore hærebat.

¶ *De* Delatoribvs, *poſt petitionem ſiſtendis in Iure, cogendiſque probare res ad fiſcum pertinere: alioquin puniendis.*

viii. * Idem A. ad Orionem'' Com. R.P.

Qvi largientibus'' nobis aliquid fuerint conſecuti, cum delatoribus ſuis ad Iudicia'' veniant, in iure conſiſtant, negotia perſequantur, vt adſeueratio'' delatorum prodat fiſco debitas facultates: In eos autem, qui aliquorum detulerint patrimonia, adfirmantes ad fiſci noſtri dominium pertinere, ſi non potuerint oſtendere'' quod adſtruxerant, ſeueritas cōpetens exeratur. Conſequens igitur erit, petitiones'' Legibus minimè conſentaneas à Iudiciis remoueri, nec eos adfici metu qui Legibus'' poſſident proprias facultates. Dat. iii. Non. Mart. Sirmio, Conſtantio A. vi. & Conſtante Cæſ. Coſs. [352.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à Cod. Iuſt.*

'' *Orion* Comes R.P ſub Conſtantio Imp. Eidem inſcribitur A. 348. *lex* 2. *inf. ſi petit. ſocius*: dignitate tamen omiſsâ, ita tantùm, *Orioni V.C*: etſi ex *legis* nihilominus argumento coniectura ſatis duci poſſit, de dignitate hâc Comitis R.P., Nam & ea ipſa, vt hæc, eſt de *petitionibus*.

'' Eadem verba occurrunt *d. l.* 2 quæ eidem Orioni inſcripta eſt.

'' Id eſt ad Iudices ſeu Rectores prouinciarum.

'' Adſertio, *l.* 7. *prox. ſup.*

'' *Oſtendere*, eſt probare. v. *Gloſſ. Theod.*

'' Ac per conſequens, *donationes.*

'' Id eſt, ſecundum leges, vtſtéque.

'' Reſcribendum *Conſtantio A. V.* quo ſanè Anno Conſtantius Sirmij, (vbi *hac* data) conſtitit: vt docet *lex* 5. *C. Iuſt. qui teſt. fac. poſſ. lex* 5. *ſup. de ſponſalib. l.* 6. *ſup. de veteranis* non verò Conſtantio A. vi. v. *Chron. Theod.*

COMMENTARIVS.

Vltima hæc *hoc titulo* Conſtantij Conſtitutio eſt, pro poſſeſſorum ſecuritate aduerſus Delationes iniuſtas bonorum, ac proindè & Petitiones donationéſque. Nempè Tria eam in rem *hâc l.* cōſtituit Conſtantius I. Vt qui quid à Principe impetrauit tanquam fiſco debitum, id eſt vacans aut caducum, antequam effectu potiatur, Delatorem ſuum coràm Iudice ſiſtat, vt ita reuera conſtare poſſit, num ad fiſcum res ſpectet; nec antè poſſeſſor inquietetur: Quæ & ipſa Delatoris publicandi, vel iudicio ſiſtendi neceſſitas *nonem* inſuper *huius tituli*, & *duabus* aliis prætereà *conſtitutionibus* comprobatur & ſancitur: à Conſtante *l.* 7. *prox. ſup.* à Conſtantio *h. l.* à Valentiniano Sen. *l.* 9. *prox. l.* 2. *infr. ſi vagum pet. mancip.* à Theodoſio M. à Valentiniano Iun. *l. vn. infr. de petit & deſiſtentib. l.* 12. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 13. 18. 20. *infr. h. tit.* ab Honorio *l.* 22. 28. Valentiniano Tertio, *l.* 30. *infr.* vt proindè duodecim hâc de re in vniuerſum Conſtitutiones *hoc Codice* occurrant: quibus addenda & Theodoſij Iun. *Nouella de Competitionib.* 47. Obtinuiſſe hoc ipſum ſub Valentiniano Iun. præter *d. l. vn.* teſtis eſt Symmachus *lib.* 10. *ep.* 35. qui anteriora ſuper eo *ſacra ſcita* allegat: *Statuerat*, inquit, *receptus in cælum Germanus Numinis veſtri* (i. Gratianus) *cum Martianus dudum Protector Aggaria bona tanquam vacantia poſtulaſſet, vt ſi ea hæreditas ſcriptum ſucceſſorem vel legitimum non haberet, in ius fiſci tanquam Domino nuda concederet: & tunc inſinuato per Rationalem patrimonij modo, operiretur petitor, quid ei ſacra deferret humanitas.* Et mox: *Cùm apud virum Perfectiſſimum Rationalem Baſſianum: primò Delator bonorum, ſecundùm* Sacra Scita *peteretur, nouo auſu calcata præſcriptio eſt*, &c. Et hæc quidem inter aliàs notanda eſt Præſcriptio Delatoris non exhibiti. Hæc verò delatoris iudicio ſiſtendi neceſſitas inducta, vt ab vnâ parte per eum liquidò conſtare poſſet, de fide & modo patrimonij ceu vacantis delati: ab alterâ, vt (quod ſecundum *huius leg.* caput eſt) vt falsò deferentes plectantur: De quorum pœnâ agitur rurſum *l.* 10. 12. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 30. 32. *infr.* Ergò hâc conſtituitur, vt petitiones atque adeò donationes à Principibus factæ bonorum ceu vacantium, quæ tamen non ſint, in eodem iudicio remoueri, vt ita nullo incommodo, nullo metu iuſti poſſeſſores afficiantur. Atque adeò pronunciarunt Iudices, Reſcripta huiuſmodi ceù viribus caſſa, quibuſque nihil deferri oporteat.

¶ Illud obſeruandum, ſuperioris anni fine Magnentium Tyrannum à Conſtantio profligatum: vt fortè *hæc lex* referenda videatur ad Magnentiacam proſcriptionem.

¶ *De*

¶ *De* Delatoribus *sistendis in iure à petitorib.*

IX. * Impp. Valentinianus & Valens AA. ad Prouinciales Byzacenos. Post alia.

De Munificentiâ Principali quælibet bona tanquam Caduca poscentes, non aliter adipiscantur petitionis effectum, nisi Delatores valuerint publicare. Dat. Prid. Id. Septembr. Aquil. Diuo Iouiano & Varroniano Coss. 364.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem ei, *lex* 60. *infr. de Decurion.* Et fortè etiam *lex* 59. *eod. tit.* & *lex* 17. *infr. de Episcopis* : & *lex* 3. *de conlat. fund. patrim.* Quod postremum non temerè adsero.

** Ita quoque *d. l.* 60. At Id. Septembr. *d. l.* 3. IV. Id. Sept. *d. l.* 59. & 17.

COMMENTARIVS.

Valentiniani Sen. duæ constitutiones sequuntur *in Delatores*, & quidem vtraque per Africam, proculdubio hâc tempestate à delatoribus maximè infestatam. Et hâc quidem priore Publicandi delatoris, i. in iudicio sistendi necessitatem iniungit ei, qui quid à Principe ceu caducum impetrauit, antequam petitionis effectum nanciscatur. Quod ipsum cauetur præterea nouem aliis *huius tituli* constitutionibus, & duabus aliis, & sic vniuersum duodecim constitutionibus *huius Codicis*, de quo *ad l. 8. prov. sup.* Vbi & Symmachi locum in id protuli. *Publicare* est in iure sistere. Apud Iudicem inducere, *l.* 13. *infr.*

¶ Istud obseruandum, *hanc leg.* partem esse prolixioris Valentinianæ constitutionis ad prouinciales Byzacenos, emissæ: è qua extat quoque *lex* 60. *infr. de Decurionibus*, huic proinde coassanda: fortè etiam *l.* 13. *eod. tit.* & *l.* 17. *infr. de Episcopis* : & *l.* 3. *π. de conlat. fund. patrim.* (è quibus *d. l.* 60. versatur quoque in eodem argumento de sistendo aliquò sacerdotibus: quippe *eâ l.* & Curialibus id priuilegij datur, vt ne iubeantur sui præsentiam exhibere vltra terminos propriæ ciuitatis) vt contra petitores bonorum delatores *publicare*, i. sistere, *h. l.* iubentur. Et in vniuersum æstimanti mihi, easque *leges* inter se componenti, apparet, eâ constitutione Valentinianum Byzacenorum eâ tempestate variis rationibus afflictorum securitati & leuamento consultum iuisse; siue aduersus nimietatem quotundam Christianæ Religionis obtentu, quò pertinet *d. l.* 59. 60. *infr. de decurionib.* & *l.* 17. *infr. de Episcopis* : siue fasce tributorum, quò spectat *l.* 3. *de conlat. fund. patrim.* siue petitorum calumniis & auiditate, quò referenda est *hac lex.*

¶ Delatores *gladio afficiendos.*

X. * Idem AA. ad Prouinciales Afros

In tantum humani generis inimicos** arbitrâ æquitate persequimur, vt delatores pronunciatos puniri gladio iussérimus. Dat. Prid. Non. Feb. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

Hæc lex Interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*

** dixi ad *leg.* 2. *sup.*

COMMENTARIVS.

Altera hæc *hoc titulo* Valentiniani Sen. constitutio est, & quidem pariter vt *superior*, ad Africam pertinens, in delatores: quâ, tùm elogij acerbitate, (de quâ iam ad *l. 2. sup.*) tùm pœnæ grauitate delatores maximè prosequitur: pœnâ gladij in eos propositâ: in *delatores*, inquam, *pronunciatos*, id est falsò detulisse pronunciatos & calumniatores; ita enim hæc verba accipienda sont, non de delatore simplici: (neque enim hâc tempestate deferre, prohibitum fuit,) verùm de pronunciato delatore, id est, falso delatore condemnato. Et verò id ex aliis quoque *legibus* apparere potest: in quibus pariter in huiusmodi Delatores pœna sancitur: putà *l. 8. sup.* & *l.* 12. 30. 32. *inf. h. tit.*

¶ Porrò, si bene coniicio, referenda videatur hæc *lex* ad Valentinianum & Valentem IV. Coss. A.D. 373: sic vt ad Delatores & calumnias referatur, quæ Firmi Tyranni Romanique occasione exortæ sunt: quarum calumniarum meminit & Amm. Marcellinus, *lib.* 30. *p.* 446. *in fin.*

¶ INQVISITIONEM *de bonis fisco delatis praecedere debere, antequam à Principe impetrentur.*

XI. * Imppp. VALENS,[b] Gratianus, & Valentinianus AAA. Alexandrino[c] Com. R.P.

SVPER vacantibus ac caducis, cùm fortè largitatem nostram auiditas circuit[d] postulantium, priùs Tua[e] scribta mittantur: Certi[f] etiam dirigantur[g], qui cuncta sollerter inquirant, & cuius fuerint facultates, & si[h] nemo eas sibi iure nititur retentare, Ac si[i] locum fisco factum esse claruerit, occupatis priùs bonis, & rerum omnium describtione perfecta, Serenitati Nostræ scientia protinus instruatur, vt quid statuendum sit pro legum ordine terminemus. Dat. III. Id. Dec. Marcianop. Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

[a] Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
[b] Inuerso ordine ita rescribendum, Imppp. *Valentinianus* VALENS *& Gratianus.*
[c] *Alexandrinus* Comes R. P. sub Valente. Eidem inscribitur An. 367. *lex 1. inf. de equorum conlat. & l. 11. sup. de iure fisci & l. 24. inf. de Susceptoribus.*
[d] *Circumeundi* vox hic propria: quomodo & in delatoribus bonorum vacantium & caducorum Zosimus *lib. 6. p. 804.* καὶ τὰς οἴκοι τὴν αὐλὴν διώκων καὶ ... v. locum inf. ad *l. 1. & 2. si petition. factae.*
[e] Comitis rerum priuatarum.
[f] Palatini, seu Officiales Comitis R.P. *l. vlt. de bon. vac.*
[g] A te Comite R. P.
[h] Si nullus contradictor existit v. mox locum Am. Marcellini.
[i] *Sic.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc constitutio est, aduersus auiditatem petentium vacantia, vel caduca bona, & vt castigatius agerent inquieti, vt Marcellinus loquitur. Quâ is ordinem seruandum præscribit, priusquam ea Princeps largiatur. Nempè INQVISITIONEM solertem contradictore scil. admisso, & descriptione seu Inuentario bonorum facto, præcedere oportere definit: déque eo ad se referri INSTRVCTIONE Comitis R. P. antequam quicquam concedat. Quod ipsum & Theodosius M. constituit, *l. 14. 16. inf. h. tit.* & Theodosius Iun. *l. vlt. sup. de bonis vacantib.* Etsi ex aliis constitutionibus Honorij donatio Principis quidem hæc præcedere potuit, sed tamen non ante effectui tradi, quàm post instructionem, secundario præcepto donatio confirmata fuerit, *l. 2. & 3. sup. de incorporat. & d. l. 6. inf.*

¶ Ad hanc verò omnino *legem* pertinet, quod Ammianus Marcellinus, *extremo lib. 31. p. 498.* de Valente Imp. scribit; *super his omnibus liberali erat animi moderatione: cuius rei licet abundent exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in Palatiis nonnulli alienarum rerum* AVIDI, *si qui* CADVCVM, *vel aliud* PETIISSET, *ex vsu, cum magnâ distinctione,* CONTRADICTORIS *copiâ seruatâ,* DONABAT *ei qui* PETIERAT, *tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetrationum participes iungens, vt castigatiùs agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minus commento servientes.* Quo signatè loco, agitur de auiditate petentium, vt *hâc leg.* item de petitione caducorum, pariter vt *hâc l.* Rursum, vt *hâc l.* solertem inquisitionem, legitimo contradictore admisso (ibi, *etsi nemo eas sibi iure admisso nititur retentare*) requirit Valens: ita & illo loco Ammiani, *cum magnâ,* inquit, *iustorum distinctione, contradictoris copiâ seruatâ:* Sicut & Honorij *l. 27. infr.* ibi, *& contradictionem domini:* & in fin. *quorum contradictor poterit inueniri.* Theodosij *l. vlt. sup. de bonis vac. datâ reclamandi copiâ.* Quibus iam patet, *hanc l.* illi Amm. Marcellini loco aptari propriè oportere. Valentis Constitutioni congruit omninò & Gratiani Rescriptum, de quo Symmachus *lib. 10. ep. 55.* ad Valentinianum Iun. *Statuerat receptus in cælum Germanus Numinis vestri.* [id est Gratianus] *cùm Martianus dudum Protector, Aggaria bona tanquam* VACANTIA *postulasset: vt si ea hæreditas scriptum successorem vel legitimum non haberet, in iuis fisci tanquam domino nuda concederes, & tunc insinuato per Rationalem patrimonij modo operiretur petitor quod ei sacra deferret humanitas.* Qui locus omninò congruit cum *hâc leg.* & quidem etiam vltima eius verba, cum his *huiusce l.* verbis, *vt quod statuendum sit pro legum ordine terminemus.* Nempè Valens post illa omnia priùs peracta, statuturum se ait, & terminaturum, quid statuendum sit pro legum ordine; id est quid, quantum petitori datum velit: Illa igitur in hoc petitionis & impetrationis argumento taxatio perpetua, *Si bona nulli iure ac legibus sunt relicta,* vt Symmachus quoque indicat. *lib. 9. ep. 137.*

XII * Imppp.

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Pancratio" Com.R.P.

QVI", cùm ex præsenti die vt caducas popoſcerit facultates, ex conſenſu noſtræ liberalitatis acceperit, non ante allegare Reſcribtum," non priùs obtinere ſententiam, non denique effectum exſecutionis debebit accipere, quàm eum Iudiciis" introducat, à quo ſibi id quod popoſcerit, delatum adſerit eſſe patrimonium. ¶ Quod quidem non ſolum in generali iubemus bonorum petitione ſeruari, verum etiam ſi carptim" fundos, vel vacantia rura, aliqua denique prædia, vel ruſtica, vel vrbana poſcentur, aliqua etiam huiuſmodi quæ viritim" ſolent obtentu liberalitatis inuadi: vt ſi cauſam non tenuerit", cautum Legibus ſupplicium delator excipiat. ¶ Neque ſanè introduci eum ſatis erit eo" tempore quo Reſcribtum allegatur ac liberalitas intimatur, verùm dirigendus is erit ad eam prouinciam prouinciáſve, in quibus patrimonia delata conſiſtunt, vt eius inſtruat actiones, qui noſtra liberalitate nitetur, & cuius ſe honeſtati" per blandum" miniſterium iniuſtæ delationis immerſit: vt ſcilicet maiore omnium plauſu detectâ ibi calumniâ, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litetur, vbi" ſecuri ac tuti domini trepidauêre fortunæ. Illud etiam ad profeſſionem Odij quo vniuerſas delationes exſecramur, adiungimus, Vt ſi idem delator etiam in bonis cauſis tertiò tamen fuerit inuentus, poſt victoriam tertiæ proditionis capitali ſupplicio coherceatur. Dat. III. Kal." Feb. Theſ. Grat. v. & Theod. I. AA. Coss. 380.

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod Iuſtin.* Concordat *huic l.* proxima *lex*; imò ei, vt videtur, coniungenda.

" *Pancratius* Com. a R.P. ſub Theodoſio Eidem inſcribitur Anno ſuperiore 379. *lex* 12. *ſupr. de iure fiſci*: & hoc ipſo Anno *lex* 2. *ſupr. de Palatinis lex* 14. *infr. h.t.* & *l.* 3. *infr. de locat. fund.*

" *Quicumque ex* &c. & mox, *&* *conſenſu.* Quomodo fermè & *l.* 27. *infrà*, quæ hoc *huius leg.* initium proximè imitatur.

" Reſcriptum qui impetrauerat, id allegare iudiciis tenebatur: vid. *ſupr. tit. de editione reſcripti.* In *huius* verò *leg. ſpecie* Iudicium Comitis R.P. indicatur, vt docet *d.l. prox.*

" *Carptim, hac leg.* & *l. prox.*

" *Viritim.*

" *Cauſam tenere*, eſt vincere *hic*, & apud Suetonium.

" Apud Cõmitem Rerum priuatarum: vt docet *lex prox.*

" *Honeſtas* eſt dignitas, exiſtimatio v. *Ciceronem.* An fortè etiam φιλανθρωπία? Prius illud verum: id enim vult Blandum miniſterium delatoris.

" Eſt qui tentat, *non ſecuri*, malè: *Securus* eſt, qui in ſecuritate viuit.

" Prid. Kal. Sept. *d.l.* 3. *prox.*

XIII. * Idem AA." Edictum ad Prouinciales.

DELATORES ab ipſis qui bona à nobis" delata vel" carptim ſuſcipiunt, fundos", vel vacantia rura, tam ruſtica quàm vrbana, cùm Reſcribtum allegatur, primùm apud Virum Clariſſimum Com." inducantur; deinde, ad prouinciam prouinciáſve ducantur, vt, præſentibus ibidem probationibus, quæ detulerant indicarent". ¶ Illud etiam odio eorum ducti decernendum eſſe cenſuimus, vt & ſi vera in delationem negotia detuliſſent, poſt victoriam tertiæ delationis delator capite plectetur. Dat. prid." Kal. Sept. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Eique concordat *lex ſuperior* 12. imò, vt videtur, eidem iungenda: de quo mox.

" *Idem AAA.*

" Hanc voculam, *à*, habent omnes Editiones, vltima Pariſienſi excepta: à qua perperam reciſa: vox enim *delata* (quod Pariſienſes non attenderunt) hîc conceſſionem Principis, non delatorem delatoris ſignificat.

" Id eſt, etiam carptim, non tantùm generali bonorum petitione, vt *l.* 12. *ſupr. h.t.*

" Fundos ſcil.

" Comitem rei priuatæ, v. *d.l.* 12. *ſupr.*

" *Indicent*, deſignent, demonſtrent, comprobent.

" III. Kal. Feb. *l. prox. ſupr.* Alterutro loco vt videtur error admiſſus.

COMMEN-

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. conſtitutiones nouem ordine ſequuntur, partim aduerſus *Delatores*, quò pertinent ſex ex his: putà hæ duæ *leges* 12. 13. *&* *lex* 17. 18. 19. *&* 20. *h. tit.* partim aduerſus Petitorum auiditatem: quò ſpectant tres *leges*, putà *lex* 14. 15. 16. *h. tit.* Quo duplici malo perculſa quoque fuerant Theodoſij M. tempora. Hæ duæ portò priores in delatores, inter ſe coniungendæ videntur: ſic quidem vt prior latior & diffuſior ad Comitem Rerum priuatarum ſcripta ſit, cuius curam hæc res reſpiciebat: poſterior verò contractior, & velut cauſæ correctio prioris, ad Prouinciales emiſſa, ſeu Edictum (vt inſcribitur) *ad prouinciales*. Vt cæteroquin vel eodem exemplo, vel eodem ſaltem argumento eædem *leges* ad diuerſos dari vel emitti ſolitæ: de quo in *Prolegomenis*. Summa igitur duarum legum vt & Conſtantinianæ *l.* 8. *ſup.* Valentinianæ *l.* 9. *ſup.* Theodoſianæ *l.* 12. 13. 18. & Honorianæ *l.* 22. 28. iſthæc eſt. Antequam liberalitate Principis petitor potiri poſſit, Delatorem iudicio ſiſti publicari à petitore oportere: De quo iam plenè ad *l.* 8. 9. *ſup.* ſub duabus extenſionibus. Prima, reſpectu *rerum*, & hanc quidem, Nempè delatorem iudicio ſiſti à petitore oportere, non tantùm ſi vniuerſitatem bonorum à Principe quis petierit & impetrauerit, verùm etſi ſingularem aliquem fundum quemcunque tandem, vel quamcunque aliam rem ſingularem, quæ peti vel concedi ſolet carptim ſeu viritim: Cùm tamen aliàs (quæ ratio dubitandi hîc erat) hoc caſu non tam facilè obrepi poſſe Principi videretur, per occultas delatorum delationes, vt cum vniuerſitas bonorum petitur: neque tanti momenti illo caſu res videretur. Verùm neque id negligendum Theodoſius M. putauit. Altera extenſio eſt, ratione loci & temporis. Nempe delatorem à petitore ſiſtendum, non tantùm eo tempore quo reſcriptum allegat iudicio Com. R. P. Comitis inquam rerum priuatarum Viri clariſſimi, id eſt Comitis Largitionum priuatarum, de quo dixi ad *l. vn. ſupr. de Conſular. & Præſidib.* verùm etiam ad Prouincias mittendum, in quib. bona delata conſiſtunt, vt ibi probationes præſtet, & inſtruat actiones petitoris. Nempè, optimè & breuiſſimè de delationis fide ſeu veritate in eâ prouinciâ in qua ſita ſunt bona, quæ caduca dicuntur, conſtare poteſt, *præſentibus ibidem probationibus*, vt ait *lex* 13. viceuerſa ibi detecta calumnia maiore plauſu punienda venit: nam (vt eleganter dicitur *l.* 12.) *maiore omnium plauſu detectâ ibi calumniâ, delatoris ſupplicio publicæ ſeueritati litatur, vbi ſecuri ac tuti Domini trepidauêre fortunæ.* Denique miſeros prouinciales calumniatoris delatoris ſupplicio oculos ſuauiſſimè paſci iudicat. Et hæc de delatore ſiſtendo.

§ *Supplicio* eius qui iniuſtæ delationi ſe immerſit, qui cauſam non tenuit, id *l.* 12. à Theodoſio M. cauetur, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litandum, cautúmque *legibus* ſupplicium delatorem excipere oportere: Capitale ſcil. de quo iam ſuprà.

§ Tandem tertio loco ODIVM ſuum Theodoſius M. *his duabus legib.* in delatores cùm maximè profitetur; ſtatuit enim capitali ſupplicio delatorem adficiendum, licèt veracem, ſi trinam delationem fecerit. Ita quidem Theodoſius M. At enim Honorius filius eius poſteà, nequidem audiri tertiò deferentes voluit, *l.* 18. *inf.* Artem ſcil. & ſtudium delationis exercentes, odio ſummaimè execrati Principes illi.

XIV. * Idem" AA. Pancratio" Com. R.P.

NEMO poſſit ad indultum à nobis beneficium" pertinere", niſi qui ante, inſtructionem ab Officio quod Tuis " meritis paret, adnuentibus nobis, fuerit conſecutus. Dat. XII. Kal. Octobr. Theſſal. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coſs. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à Cod. Iuſtin.*
" *Idem AAA.* vt *l.* 12. *&* 13. *ſup. &* *l.* 25. *inf.*
" *Pancratius* Comes R. P. ſub Theodoſio M. Eidem inſcripta *lex* 12. *ſup. h. tit.* vbi dixi.
" Peruenire ad beneficium Principis, ſeu largitate Principis potiri.
" Officium Comitis R. P.

COMMENTARIVS.

PETENTIVM auiditati & vt ipſemet loquitur *lex prox. inuerecundæ petentium inhiationi* Theodoſius M. *hâc l.* & duabus ſequentibus *legibus* occurrit. *Hâc l.* priùs INSTRVCTIONIS ſolemnitatem præcedere vult petitionis effectum, neque impetrationem quidquam valere, niſi inſtructio præceſſerit, id eſt, niſi de patrimonij modo conſtiterit ex Deſcriptione, & Relatione officij Comitis rerum priuatarum: de quo fuit quoque iam *l.* 11. *ſup.* *vt lex* 16. 23. 26. *inf. & l. vlt. ſup. de bonis vacant. & l.* 1. 2. *ſup. de Incorporat.* & locus Symmachi *lib.* 10. *ep.* 55. qui *huic l.* maximè reſpondet: quem iam *ſuprà* laudauimus ad *dict. l.* 11. Idem iure Gallico, *Don de confiſcations ne ſe peut faire auparauant l'adiudication d'iceluy.* Voyez *le Style des finances pag.* 66. 67.

XV. * Idem AA. Eutropio PF. P."

QVISQVIS in crimine Maiestatis depræhensus fuerit & punitus, bonáque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit, nullus easdem" sub spe" munificentiæ tuæ" Principalis audeat proprio iuri poscere: Qui contra legem id ausus fuerit sperare quod non licet, reus violatæ legis habeatur. ¶ Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inuerecundâ petentum inhiatione" constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus, ne Rescribto quidem nostro aduersum formam latæ Legis loci aliquid relinquatur. ¶ Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio",nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantùm valeat liberalitas. Dat. XVI." Kalend. Decemb. Thessall. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss. [380.[

INTERPRETATIO. *Quisquis in crimine Maiestatis inuentus fuerit & punitus, bona eius fiscus acquirat, ita vt nullus aliquid ex eius facultatibus sibi velut munificentia iure audeat postulare: Et si aliquis contra leges crediderit postulandum, nec id quod petiit accipiat, & violator legis habeatur. Si quid tamen nullo petente, proprio arbitrio de talibus bonis cuiquam dederimus, donatio huiusmodi firma permaneat.*

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. de petitionib. bon. subl.* Fortè huic iungenda *lex 8. 9. supr. de bon. proscriptor.* & aliæ de quibus *ibi*.
" ✠. Idem AAA. qui scil. *l. 12. 13. 14 sup.* Et verò *Cod. Iustin.* rectè hæc lex inscriptos habet *Gratianum, Valentinianum & Theodosium AAA.*
" *Eutropius* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.*
" ✠. *Eadem*: vt etiam habet *Cod. Iust.*
" Hinc quoque apparet non mutandam hanc vocem in specie *Cod. Iust.* quod vulgati Codices faciunt contra fidem veterum. Itaque etiam mox: *Qui contra legem id ausus fuerit sperare.*
" Vox hæc delenda ceu spuria & inceptitia, nata ex occasione postremæ syllabæ vocis proximè præcedentis, vt etiam abest à *Cod. Iust.* pro quo si quid substituendum, reponenda vox, *Mea*.
" *Inhiationis* vox hîc propria, quam in eadem re vsurpat Symmach. *lib. 9. ep. 117.* auiditas dicitur *l. 11. sup.* libido, *l. 25. inf.* siue inhiantium præda, *l. 27. infr.*
" *Proprio arbitrio*, Interpr.
" *XV.* ita in *Aniano* optimæ notæ: & tamen in omnibus *Codicis huius* editionibus, editum *XVI.* quomodo etiam habet *C. Iust.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Theodosij M. constitutio est, seu secundum ferunt, quod inuerecundæ petentium inhiationi (vt ipsemet loquitur) imponendum credidit; ratione bonorum quæ petuntur: Nempe MAIESTATIS reorum proscriptorum bona à Principe peti non posse, impetrata non valere: At VLTRO DATA ex his seu à Principe concessa valere. Vltrò data, vt habet *Rubrica huius tituli*: quæ videlicet iudicio Principis, nullo tamen desiderante atque poscente, vt habet *hæc lex*; quæ motu proprio (vt hodie loquuntur) seu proprio (id est spontaneo) arbitrio, vt Interpres à Principe conceduntur: scilicet quædam non rectè petuntur, quæ vltrò præstita valent: denique sunt quæ non peti, sed præstari debent, vt loquutus alibi Imperator in *l. 2. ✠. de origine Iuris*. Vt omittam quod dicitur, quædam honestè accipi, quæ non honestè petuntur, *l. 1. §. proinde, ✠. de extraordin. cogn.* In hoc sensu vltro datorum stare voluit. Theodosius Imp. bona proscriptorum ex Maiestatis crimine.

¶ An autem solorum *Maiestatis reorum*, quasi aliud obtinere debeat in proscriptis ex alio crimine; an verò quorumcunque reorum ex alio quoque crimine proscriptorum (nam & ex aliis criminibus ademptio facultatum pœnam præmisse indignationis accumulabat, *l. 29. inf.*) etsi de Maiestatis reorum bonis nominatim quæsitum fuerit? Illud mihi fit verisimilius, aduersus receptam hactenus Accursij & Cuiacij interpretationem: Nam & cæteroquin Theodosius alibi peculiarem haberi voluit rationem bonorum ex crimine Maiestatis proscriptorum, vt apparet ex *l. 8.* (cui iungenda & *lex 9. sup. de bonis proscript.*) quæ hoc ipso Anno ad eundem *Eutropium PP.* datæ sunt ex eadem vrbe Thessalonicâ: sic vt parum absit quin cum *hâc* eas iungendas censeam. Et sanè peculiaris quædam ratio hîc fuisse videtur; siue quòd plerique obtentu Maiestatis principalis vindicandæ, cupiditati suæ vnicè seruirent, vt cæteroquin crimen hoc in occasionem & obtentum quæsitum: siue quia peculiari quadam lenitate, propè nimiâ, Maiestatis reos persequutus Theodosius Imp. in se dicta factáue facilius ignoscens, de quo videnda Themistij *oratio* 5. habita triennio fermè post *hanc l.* & Libanius *ad Theodosium post Concil. cum Antiochenis, orat. 13. Morell.* videatur & *lex vn. sup. si quis Imp. maled.* & ad eam prolixè dicta. Quare petitis à se Maiestatis reorum bonis (quod vtique statim post damnationem fiebat) lenitati suæ ianoam seu aditum præcludi voluerit Theodosius, quia fieri poterat vt ei ingenitum erat, vt duriores casus & tristiorem fortunam Imperatoriâ humanitate molliret. Quam rationem filius eius Arcadius ostendit *l. 21. inf.* quâ statuit, ne proscriptorum bona vel eorum qui publicam videntur excepisse sententiam, intra biennium quis postularet: Ergo quâ ratione Arcadius intra biennium ea bona peti noluit, eâdem Theodosius in hâc specie abscisè postulati vetuerit. Cæterùm, sicut *hâc l.* Theodosius Maiestatis crimine damnatorum bona peti postulari vetat:

ita *l. prox* bona Maiestati Principis magis conuenientia. Et hæc quidem de Theodosij mente: de Iustiniano enim minùs dubitandum, ex eius sententia *hanc leg.* hodie porrigi ad omnia alia crimina, vtpote qui petionibus locum esse in totum noluerit; siue fisco bona delata sint ex proscriptione, quò pertinet *hæc lex* ibi, *legem*, idest, constitutionem: siue quia vacantia & caduca sint, quò pertinet *lex* 2.

¶ Duo notabilia (præter superiora, quæ *hac leg.* occurrunt, iam alibi discussa,) interim *hac l.* notentur. Primò de bonorum proscriptione quæ crimen Maiestatis sequitur, *sicut plectendi criminis consuetudo habet*, ait, *lex*. Item casus singularis quo Rescripto suo deferri quidquam vetat Theodosius *hac l.* pariter vt Imp. in *l. 32. infr.* & Valentinianus III. in *l. 2. Cod.* qui casus aliis accensendi, quibus Rescripta non valent. In quem tractatum fermè Interpretes hic sese diffundunt nimis quamutiosè. Tertiò cum eo quod *hac l.* occurrit de inuerecunda inhiantium petitione, congruit Epistola Symmachi *lib. 9. ep. 117.* item quod *l. 27. infr.*

Postremo loco, notandum, quod ait Theodosius, eum qui ausus fuerit petere bona Maiestatis damnatorum, *reum violata legis* habendum. Quibus verbis Accursius intelligit, pœnam extraordinariam, laudatâ *l. sanctio, ff. de pœnis.* Cuiacius, pœnam sacrilegij, arg. *l. 1. Cod. vt dignitat. ordo*: (quæ est *lex* 30. *supr. eod. tit.*) & *l. 13. Cod. de ero. gat. mil. ann.* (quæ est *lex* 30. *supr. eod. tit.*) Addatur & *lex* 16. *infr. prox* & *lex* 24. *infr.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas* 41. *in fin. de success. Curialium.* Quæ duæ sententiæ eodem recidunt: nempe sacrilegij pœna irrogari dicitur sacrarum legum transgressoribus, de quo semel plenè dixi ad *l. 2. supr. vt dignit. ordo*: & ad *l. 4. de domesticis.* cuius modus extraordinarius est. Quare non est admittenda Scip. Gentilis interpretatio ad *l. quisquis lib. 1. de Coniuration. p. 66. 67.* qui his verbis pudorem tantum suggillandum eius qui petierit, indicari putat. Neque duobus ipsius argumentis moueor: Quorum prius, quod vltra pudoris dispendium petitores hos onerare non æquum videatur in re præsertim olim *legibus* licita: Nam vt maximè olim id licitum fuerit, attamen vbi vetari cœpit, pœnam proculdubio etiam mereri cœpit. Neque mouet alterum argumentum petitum à *legibus* minùs perfectis, quæ nihil vltrà, quàm *improbè factum*, pronunciant, vt *lex Valeria, de prouocatione*, quod satis validum vinculum legis appellat Liuius *lib.* 10. & constitutio D. Marci, quæ in aliâ re, non rectè facere quem pronunciat, neque tamen pœnam statuit. *l. & si quis* 14. *l. Diuus* 14. *ff. de Religiosis.* Nam vt hæc admittam, disertè hîc pœna aliqua statuitur, *Reus*, inquit *violata legis habeatur*: id est, eâ pœna & quidem graui (vt *d. l. 16. infr.*) afficiatur, quâ violatores legum afficiuntur: quæ pro modo delicti, varia est.

XVI. * Idem AA." Nebridio Com. R.P."

NEMO eas sine summo sacrilegio" possessiones existimet postulandas, quæ cum magno censu", tectorum ambitu, Palatiis" sint magis aptæ quàm prædiis: Adeóque hoc nomen" refugiendum sibi esse cognoscat, vt sacrilegij vereatur inuidiam, etiamsi laqueos" deceptæ ignorationis inciderit; cùm *semper in petendo debeat esse sollicitus, quicunque est in impetrandi occasione curiosus.* Laudanda igitur Experientia Tua Officio grauem pœnam tali lege constituat, si vnquam instructione" deceperit, & petenti nefaria conlusione consenserit, illi etiam vt deprehenso" beneficij adimat potestatem. Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
" ✠. *Idem AAA.* vt *l. 12. 13. 14. 15. sup.*
" *Nebridius* Comes R.P. sub Theodosio Magno. Eidem inscribitur Anno prox. 383. *l. 16. infr.* & *l. 4. supr. de locat. fund. l. 5. supr. de Palatiis* S.L. Adde & *l. 5. Cod. de fundis rei priu.* sine dignitate, sine die & Consule.
" Dixi ad *l. Superiorem*: *v. & l. 24. infr.*
" De hoc *Sacrilegij* genere.
" *Censu*, id est, æstimatione, reditu.
" Principis: de *Palatiis* dixi *suprà, tit. ne quis in Palatiis maneat, lib. 7.*
" Possessionum seu prædiorum Palatiis magis aptorum: vel potius petitorum, vt *l. 19. infr.* nomen delatorum pro delatoribus.
" *Laquei* deceptæ ignorationis, inque eos incidere.
" *Instructio* officij Comitis R.P. præcedebat petitionem *hic*, & *l. 14. supr.*
" *Reprehenso*? NON.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc iam *hoc tit.* Theodosij M. constitutio est, seu Tertium frænum, quod petentium inhiationi ponendum credidit, idque ratione rerum quæ peti solebant: Nempè PALATIIS magis quàm prædiis similes, aptásque possessiones vacantes, vel caducas: quia scil. magno censu tectorúmque ambitu constant, peti, vetat Maiestati scilicet Imperatoriæ magis conuenientia peti noluit Theodosius Imperator. De Palatiis Principum dixi plenè *suprà titul. ne quis in Palatiis maneat.* Sanctione triplici porrò hanc prohibitionem sancit Theodosius: 1. *Sacrilegij* reum pronunciat eum, qui talem possessionem petierit: de quo iam dictum ad *l. 15. supr.* 2. In tantum, vt etiam si ignorans quis petierit, & ipse deceptus, & vt eleganter loquitur, *etiamsi laqueos deceptæ ignorationis inciderit*: id est, per ignorantiam deceptus fuerit; nihilominus sacrilegij pœna teneri velit: addita eleganti ratione, *quod semper in petendo debeat esse sollici*

follicitus, quicunque est in impetrandi occasione curiosus. Qui casus notandus est, quo etiam deceptæ ignorantiæ non succurritur: contrà casus, vbi sollicitudo & curiositas requiritur, suæ conditionis vt quemque memorem esse oportet, ita & curiosum petendi tantùm ea quæ suæ conditioni conueniunt. Et contrarium tamen statuitur in sp. *l. 2. infr. si vagum pet. mancip.* 3. Officium Comitis R. P. graui pœnâ puniri à Comite R. P. iubet, si fortè instructione suâ *deceperit*, id est, rerum petitarum modum non suggesserit (de qua instructione agitur & *l. 14. supr. hoc tit.*) & petenti huiusmodi possessionem per collusionem consenserit. Tandem si quid tale à Principe concessum fuerit, id à Comite R. P. ei qui impetrauit adimi iubet: *vt deprehensio*, inquit, *beneficij adimat potestatem*.

¶ *In* SERVOS *Dominorum delatores*.

XVII. * Idem AAA. Panellino " Consular. Lydiæ ".

SERVVM domini delatorem iubemus, in exemplum omnium proditorum, seuerissimæ sententiæ subiugari, etiamsi obiecta probauerit". Dat. VII. Kal. Nou. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

Hæc lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit. de delatoribus.*

" Ita vltima Paris. Editio. *Panellinio*: in Aniano, Put. & Reg. *Panhellenio*, Cod. Iust. In Tilianâ & Cuiacianâ malè *Pallio*. Ad Panellenium duæ extant *epistolæ* Libanij *in Codice Regio*, 757. 759. in Vaticano *lib. 2. ep.* 255. 287. Malè quidam in Cod. Iust. habent *Palladio*.

" Ita constanter MSS. & Editio Tiliana, Cuiaciana: malè Paris. editio vltimæ *Lybia*. Procliui errore. Sic & vice versa apud Claudianum *in Theodori Cos.* de Præfectura eius Italiæ in *hoc vers.* 100.

——— *Italiam, Lybios Pœnosque secunda.*

Quidam & ipse Clauerius, malè præferunt *Lydos*. Contrà rectè Scaliger & Barthius.

" Vid. *leg. 6. in fin. tr. de custod. reor.* & *l. 3. sup. ad leg. Iul. Repet.* seu *l. 5. Cod. eod.*

" *Excepto crimine maiestatis*: additum hoc *Cod. Iust.* ex *l. 2. 3. supr. ne præter crim. maiest.*

COMMENTARIVS.

IN Delatores THEODOSII M. constitutiones *Tres* ordine sequuntur, præter *duas* quæ iam *suprà* occurrerunt, putà *legem* 12 & 13. Et hæc nominatim, etsi de *seruis* agat, atque ideò in argumento desito versetur; egregia tamen & politicis scemmatibus, Iuridicisque obseruationibus plena est. Igitur Theodosius M. *hâc l.* vel potius rescripto suo, SERVOS dominorum delatores seu proditores, etsi à se obiecta probauerint, seuerissimo, id est, summo supplicio affici iubet. Nempe quia ita de facto contigerat, apud Panellinum Consularem Lydiæ, vt serui ad deferendum admissi obiecta à se probauerint. Nam alioquin ne audiri quidem seruos dominorum delatores Imperatores voluêre: vt vetustiores omittam, Traianum, teste Plinio in *Panegyr.* Gordianum, *teste* Herodiano *lib. 5.* Tacitum, teste *Vopisco* Seuerus *l. 2. §. 6. tr. de iure fisci*, Constantinus M. *leg. vnic. supr. ad leg. Iul. Maiest.* Gratianus *l. 2. supr. ne præter crimen maiest.* Arcadius *l. 3 eod. tit.* Et verò Theodosius *hâc l.* ideò seuerissimam pœnam proposuit, (quod primum hinc scemma politicum educi potest) in *exemplum omnium proditorum*, & ad deterrendos eos; vti ne deinceps omninò serui ad dominorum proditionem accederent, hâc sibi spe blandientes, quasi impunè id eis cessurum, si obiecta probassent. Simùl & alterum hinc educi potest scemma Iuridicum simul & politicum, *veritate* & probatione facti, non ideò quem in hac facti specie excusari: cui similia alibi congeruntur, inter alia *l. 1. 2. 7. supr. de famos. lib.* Vt & tertium, (quæ alioquin passiua & tralatitia obseruatio est) pœnas sæpe in aliorum exemplum, & ad deterrendos alios intendi, augeri: quod & similibus firmare legibus vel exemplis, superfluum puto: vt & *Exceptionem* ad *hanc leg.* afferre, cuiusmodi vnam in maiestatis crimine videl. *huic legi* in *Codicem Iustinianeum* hinc translatæ attexuit Tribonianus, de qua *sup. tit. ne præter crimen maiest.*

Illud notandum, cùm aliàs in genere *proditorum* appellatione intelligantur omnes, qui quid clàm gestum produnt, & in apertum educunt, hic propriè seruos dominorum proditores & delatores significari: quomodo & *supr. d. tit. ne præter crim. maiest.* & apud Tertullianum 1 *ad Nationes cap.* 7. Ergo his verbis, *in exemplum omnium proditorum* Theodosius M, ab hypothesi ad thesim in futurum assurgit & assurgi voluit.

XVIII. * Idem" AAA. Nebridio" Com. R.P.

Etsi color" petitionis, aut ratione" aliquâ aut tempore", possit admitti, secundum nostras † Leges, non debet audiri priùs quàm proditum delatorem competens pœna constrinxerit. Dat. III. Kal. Septembr. Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

NOTÆ.

" Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" Imò, *Valentinianus THEODOSIVS & Arcadius.* vid. *Chron. Theod.*
" *Nebridius* Comes R.P. sub Theodosio M.
" Eidem inscribitur *lex* 16. *supr.* Anno superiore 382. vbi dixi.
" Quia vacantia vel caduca: sic & *color fiscalis* in eadem re apud Symmachum *lib.* 5. *ep.* 54.
" Quia biennium à proscriptione effluxit.
† Intellige *legem* 12. 13. *supr.* & si quas similes.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc è Theodosianis *hoc titulo* constitutio est, de Delatoribus: Et hæc quidem, pariter vt eiusdem Theodosij M. *lex* 12. 13. *supr.* & *lex* 20. *de Delatoribus prodendis, publicandis, iudicio sistendis, præsentandis à petitore.* De quo & proximo Anno 384. quoque extat testimonium apud Symmachum. *lib.* 10. *ep.* 55. cuius verba retuli iam ad *l.* 8. *supr.*

XIX. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. ad" Senatores" Ciuitatis Alexandrinæ".

SEcuritati vestræ studentes, & iustitiâ necessariæ Legationis" animati, dedimus litteras ad Virum Clarissimum" & Inlustrem Cynegium" Præfectum prætorio, quibus iussimus, *Vt delatores, quos iam etiam suâ sententiâ meritis pœnis adfecit, vbi" repperit, pari" supplicio persequatur*: fundatis" omnibus, quæ super possessionibus ac terris, quas hoc nomen", hucusque vexauit, idem Vir Inlustris constituit. Agite igitur securi, atque ita patrimonia vestra tenete, colite, frequentate, vt boni sæculi" poscit affectio. Dat. XVI. Non. Mar. Constp. Valentiniano A. III. & Eutropio" Coss. [387.]

NOTÆ.

" Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria. Nota hanc Inscriptionem, de qua mox.
" Vide quæ dicam ad *l.* 189. *infr. de decurionib.*
" Vide quæ dicam ad *d. l.* 189. *de decurionib.*
" De Legationibus his, *in suo titulo lib.* 12.
" *Vir Clarissimus & Illustris*: titulus Præfecti Prætorio, *h. l. & l.* 6. *infr. de annonâ & trib.* vbi dicam.
" De hoc Cynegio P.P. mox. v. & *Prosopogr.* & quæ dixi *ad orat. Libanij* κατὰ τῶν εἰσιόντων.
" *Vbi*, vbi.
" quo eos, quos iam pœnis adfecit.
" *Fundatis*, id est, firmatis.
" Delatorum scil. *Nomen* Delatorum, idest, delatores.
" *Seculi* sui felicitatem Imperatores deprecauêre. v. Iuretum *in Symmach.*

COMMENTARIVS.

QVINTA hæc è Theodosij M. in DELATORES *hoc titulo* Constitutio est: quæ ab eo emissa est ad Legationem Senatus Alexandrini: quâque comprobatur à Theodosio, factum & Edictum quoddam, Cynegij Præfecti P. Scilicet hâc tempestate Alexandriæ Delatores quidam Senatorum fortunas & possessiones appetiuerant: cùm aliquos ex his Cynegius P. P. iam meritis pœnis affecisset, & possessiones senatorias fundasset Edicto suo, supérque eo legatio à Senatoribus ad Theodosium Imp. missa fuisset, Theodosius ad hanc legationem Senatus Alexandrini securitati Senatoriæ plenè studens, & hâc constitutione suâ & literis ad Cynegium P.P. datis, porrò Delatores *iisdem pœnis*, quibus scil. iam cœpisset persequendos statuit, & Cynegij statuta super possessionibus & terris quas Delatores vexassent, firmauit. Erat scil. tum Cynegius P.P. Orientis (ad quem plures *hoc Codice* constitutiones extant: meminit & Libanius *Orat.* κατὰ τῶν εἰσιόντων, aliique; & Zosimus *lib.* 4. & Idacius in *Chronico*) Alexandriæ: quò à Theodosio M. occludendis Gentilium Templis, & sacrificiis prohibendis, missus fuerat; vt testatur Zosimus *lib.* 4. 762. Κυνηγίῳ, inquit, τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον προστεταγμένον τὸ πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀπαγορεῦσαι καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθεῖναι. Et mox, Κυνήγιος τῶν κατὰ τὴν Ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν ἱερῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν

Ἀλεξανδρείας ἀπέλαυνε τὰς ἱστοῦσας, θυσίας ἔπαυσε. Idacius, Anno Theodosij 10. (id est An. D. 388.) *Cynegius Theodosij Præfectus habetur Illustris, qui factis insignibus pradiens, & vsque ad Ægyptum penetrans gentium simulacra subuertit.* Idem in Fastis Consulatibus An. 388. *Cynegius Præfectus Orientis vniuersas prouincias longi temporis labe deceptas in statum pristinum reuocauit, & vsque ad Ægyptum penetrauit, & simulacra gentium euertit*: Hic verò dicto Anno prox. 388. ex Ægypto reuertens Constantinopoli in Consulatu suo defunctus est: teste eodem Zosimo; *lib. 4. p. 769.* & Idacio, *dictis Fastis Consularib.* qui addit, eius corpus cum magno fletu totius populi Ciuitatis deductum ad Apostolos die xiv. Kal. April. & post annum transtulisse ipsum matronam eius Achauiam ad Hispanias, pedestri itinere scil. Igitur gentilitiarum & agonotheticarum possessionum nomine, quas fisco tum ex mandato Theodosij Imp. Cynegius vindicabat, exorti videntur delatores, aliquot ex Senatoribus Alexandrinis deferentes, tanquam possessiones iuris templorum possidentes, pariter vt in *sp. l. 24.* simili de causa delatores exorti. In quos Cynegius insurgendum putauit, securitati Senatorum Alexandrinorum studens. Quare Theodosius illius hac parte acta, statutáque *hac l.* firmatum iuit, non sine testimonio propensi & amici in Cynegium animi. Quod luculenter etiam ostendunt ea quæ memorat Libanius *orat.* περὶ τῶν ἱερῶν *p. 100.* vbi ad Theodosium verba faciens ait, Cynegium defunctum à Theodosio, laudibus coronatum, móxque Amicum eius vocat. Συναγοιδὸς δήμου καὶ τετελευτηκὼς, ὁ τοῖς παρὰ σοῦ στεφανούμενος ἐπαίνοις Κυνήγιος: Et mox. καὶ τιμῶν φίλον τὸν τίμιον. Quo etiam Libanij loco memoratur Cynegij huius PP. Edictum aduersus ingredientes in Iudicum domos: quod Libanius à Theodosio firmari contendit: pariter vt *hac l.* Edictum eius alterum in delatores firmatum it. Neque verò Cynegium defunctum tantum laudibus prosequutus Theodosius M. verùm etiam viuentem atque in os eius: *Institiâ*, inquit, *& æquitate, quâ notus es in l. 25. sup. de accusation.* Et hæc quidem ita se rectè habent ad historicam *huius legis* Interpretationem & Alexandrinam historiam: quibus addatur. Primò id quod Zosimus ait, Datum negotiū Cynegio in Ægyptum misso à Theodosio, vt *Maximi imaginem* conspiciendam publicè Alexandrinis proponeret & consortem eum imperij factum declararet; de quo etiam ad *l. vn. supr. qui ad stat. conf.* Imò Libanius *Orat. ad Theod. 12. Morell. pag. 392.* indicat Alexandriæ hoc tempore tumultuatum, & Alexandrinos in Theatro aduersum Theodosium maledicta iecisse, Maximúmque in Ægyptum publicè vocasse.

Tandem obseruandum, bieunio post *hanc leg.* Templum Serapidis Alexandriæ Theodosij Imp. edicto destructum, de quo videndi Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, & Marcellinus, *Chronico A. 389.*

XX. * Imppp. THEOD. Arcad. & " Honor. AAA. Flauiano PF. P."

PLERISQVE mancipia vaga", tacita" fideicommissa, bona vacantia & caduca monstrantibus", quies possidentibus abnegatur: ideóque præcipimus, vt omnium Officiorum periculo custodiatur, Vicarij etiam adque Ordinarij" cognitores moneantur", eâ animaduersione propositâ, quæ non facultates eorum sit expetitura, sed sanguinem, vt nullum huiusmodi" Rescribtum Mansuetudinis Nostræ, nec si specialis super hoc Adnotatio proferatur, nisi vnà cum delatore, suscipiant: vt de animo eius & facto, vel impletis probationibus vel desertis, iuxta constituta Legum quæ super hoc iamdudum à Diuis Principibus † lata sunt, iudicetur. PP. VI. Id. April. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.*

" *Honorij* nomen tollendum: vtpote qui initio tantùm Anni proximi 393. Augustus à patre creatus fuit: teste Socrate *lib. 5. c. 24.* & Marcellino in *Chronico.*

" *Flauianus* P.P. sub Theodosio M. de eo vid. *Prosopogr.* & dixi ad *l. 2. supr. de constit. Princip.*

" *Infr. tit. si vagum mancipium petatur.*

" De his *Tacitis fideicommissis* agitur, & *l. vn. de his qui se deferunt*: & *l. 27. inf. de Episcopis.*

" Deferentibus.

" Id est Rectores prouinciarum.

" Quo mancipia vaga &c. à nobis donantur.

COMMENTARIVS.

POSTREMA hæc *hoc titulo* Constitutio est Theodosij M. & Sexta quidem de Delatoribus in genere; in specie verò de DELATORIBVS iudicio præsentandis, publicandis à petitore, qui rescriptum siue liberalitatem aliquam à Principe impetrauit, de bonis seu vacantibus vel caducis: pariter vt tres aliæ eiusdem Theodosij M. putà *lex 12. 13. 18. supr.*

¶ Hâc verò, nominatim duplex pœna statuitur: Prior in Officia & Iudices huiusmodi rescriptum, etiam specialis adnotationis, admittentes; non proscriptionis, verùm sanguinis, seu vitæ amissionis. Altera, delatoribus si probationes non impleuerint. Quæ, aliáque, ostendunt quantoperè securitati & *quieti* possessorum studuerit Theodosius M. ¶ Est & eo quoque singularis hæc *lex*, quod vacantibus & caducis bonis, quæ peti solebant, iungit ceu diuersa hæc duo, *vaga mancipia*, & *tacita fideicommissa*: etsi & ipsa alioquin sub illis comprehendantur. De prioribus est *tit. pecul. 12. inf. si vagum petatur mancipium.* De Tacitis fideicommissis, vid. *leg. Papiam Caducariam*, & *l. vn. inf. de his qui se deferunt.*

XXI. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Laurentio Com. R.P.

SIt hæc mensura bona" poscentium, ne quis oblatis precibus, in petitione bono" rum *Auri atque argenti* faciat mentionem. Ac ne generaliter in omnes hæc fuerit constituta, summis dignitatibus vsque ad Secundicerium Notariorum hoc seruari decernimus, ceteris ab hâc licentiâ retentatis", *Ne dùm nimia largitas tenditur, publica commoditas neglegatur* : ita vt si qui post hanc legem textum" impetratæ petitionis" attulerit, effectu denegato frustretur. Dat. VIII. Kal. Mai, Constp. Arcad. IV. & Honor. III. AA. Coss. [396.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
' *Laurentius* Comes R.P. sub Arcadio.
' Rufini fortè, in sp. *huius l.*
' An *fuerint* ? non : *hac* mensura scil.
" Vt aurum atque argentum petere possint : *seruari* ergo, est reseruari.
" *Retentatis*, submotis.
" *Textus* Rescripti seu beneficij Principis.
" Auri atque argenti.

COMMENTARIVS.

ARCADII Imp. tres constitutiones sequuntur, putà hæc *lex* 21. & *lex* 23. & 24. *infr.* quibus bona petentium inhiationi occurrendum fibulámque imponendam putauit. Primam igitur hanc fibulam eis imponit, ratione rerum seu bonorum: Nempe, AVRVM atque ARGENTVM peti regulariter vetat. Sanè etiam Honorius Arcadij nostri frater profitetur *l. 2. supr. de Incorporat.* rarò facultates cum auro atque argento concedi, imò sæpiùs habitâ horum exceptione concedi. Cùm tamen Constans in sp. *l. 4. sup. de bonis vacantibus*: nullam separatam habuerit auri atque argenti rationem. Contrà, iam olim Alexander Seuerus, teste Lampridio, aurum & argentum nunquam dabat. *Dabat*, inquit, *hac in beneficiis qua famam eius non lederent, Bona punitorum; sed nunquam cum auro, argento, vel gemmis*: (*nam id omne in ærarium reponebat*:) *dabat. Præposituris locorum ciuilium, non militum, dabat eas administrationes qua ad Procurationes pertinerent.* Qui quidem locus integer ita vti feci interpungendus est. ¶ Simile igitur exemplum secutus *hâc l.* Arcadius: *Ratione* additâ, *ne dum nimia largitas tenditur, publica commoditas negligatur*: vbi *tenditur*, pro extenditur, pariter vt in illo Capitolini CL. Salmasius voluit, *cùm oppressis fænore possessoribus latiùs suos tenderet fines*: quanquam Alij tueri malunt, *teneret*. Peculiaris scil. ratio visa Auri atque Argenti, vtpote quod publicæ commoditates & necessitates, atque adeò ærarium Principis (vt in Lampridij loco) iis adiuvari maximè & facillimè possunt.

¶ Et quasdam tamen dignitates excipit *hâc ipsâ l.* Arcadius, à quibus Aurum atque Argentum ex bonis (proscriptorum fortè) peti posse definit, summas, inquam, Dignitates vsque ad Secundicerium Notariorum, Auri atque Argenti scil. largitas summis Dignitatibus reseruata, id est Illustribus Viris: quos proximè sequebantur primi inter Spectabiles Primicerij & Secundicerij Notariorum, vt patet quoque ex ordine *titulorum, sup. lib.* 6. vbi post *titulos* de Dignitatibus Illustribus, *titulus primus* occurrit, *de Primicerio & Notariis.* Quomodo & in *Notitia Imperij* idem ordo obseruatur. *Secundicerius Notariorum, l. 2. sup. de Primicerio & Notar.* dicitur *sequens Primicerium Tribunus & Notarius.* Secundum inter Notarios gradum vocat Ammianus Marcellinus *lib. 29. circa princip.* Is eodem honore atque ordine quo Primicerius perfruebatur, vt docet *d. lex* 2. ac proindè si de consistorio sine administratione discederet, Vicariis pariter anteponebatur, & Proconsulib. æquabatur, ita vt tempore inter se contenderent. Pari igitur ratione *hâc l.* Aurum atque Argentum ex bonis (proscripti fortè) petere, vt Primicerio ita & Secundicerio Notariorum non minus quàm Illustribus permittitur: ac proindè Vicariis, aliisque id negatur: Verùm de Primiceriis & Secundiceriis his Notariorum plenè *suo titulo lib.* 6.

¶ Porrò non inanis coniectura est, pertinere *hanc legem* ad Rufini bona: de quo plenè dictum ad *l.* 14. 15. *suprà de bonis proscriptorum.*

XXII. * Idem AA. Firmino Com. R.P."

DIVI Patris Nostri statuta † renouantes, æternâ lege sancimus, Officium Palatinum quinquaginta auri libras de suis facultatibus exigi, si prius allegari diualia Rescribta permiserit, quàm delator in iudicio fuerit constitutus. Dat. VI. Kal. Nou. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Firminus* Comes R.P.sub Arcadio fanè;ita quoque Anno prox. 399. in *l.25. infr. de susceptorib.* habetur Firmino Com. R. P. Atenim hoc ipso Anno in Inscriptione *l.vlt. infr. de coll. fund. patrim.& l.2. Cod. Iust. de locat. fund. fiscalium : & l.2. supr. de domibus ad rem priuat.* (quæ cum *hac* fortè coniungenda est) habetur Com.S.L.
† Intelligit Theodosij *l.12.13.20. supr.* & si quas similes.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. octo constitutiones sequuntur, putà hæc *lex*,& *lex* 25.26.27.28. 30.31. *infr.* Quibus tum petitorum libidini variis 29. rationibus occurrit,tum delatoribus. *Hac* fanè, vt & *l.30. infr. Delatores* à petitoribus iudicio præsentari iubet,antequam rescriptum quo bona eis à Principe donata sunt, allegari, & effectum sortiri possit,confirmatis nominatim patris sui Theodosij Magni super hoc constitutionibus,putà *l.12.13.20. supr.* & si quæ similes super hoc processerunt: Pœnâque proposita Officialibus Comitis R.P. 50. librarum auri, nisi id obseruauerint,id est, si allegari priùs passi fuerint apud se (vti moris erat) beneficium seu rescriptum Principis quàm delator exhibitus fuisset.

XXIII. * Idem AA. Studio Com.R.P.

NE quis proscribtorum bona, vel corum qui publicam videntur" excepisse sententiam, intra biennium æstimet postulanda: abstineant facultatibus intra id temporis expetẽdis,vt aut proprias quis recipiat,si (vt nobis ingenitum est) duriores casus & tristiorem fortunam Imperatoria humanitate molliamus: aut tum demum postulet,cùm iam fiscalem potius quàm proscribtorum expetisse noscatur. Si quis autem petendas proscribti vel deportati intra biennium crediderit facultates,careat fructu liberalitatis Augustæ: ita vt, nec instruantur huiusmodi petitiones, nec si temerè instructæ fuerint,& sub specialis beneficij munificentiam" nostram prouocauerit" liberalitatem, habeant aliquas vires indulta. Dat. XIV. Kal. Feb. Constp. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTÆ

* Repetita hæc *lex* totidem verbis *l.17. supr. de bonis proscriptorum.* Eam confirmauit posteà Honorius, *l.29. infr.*
" *Studius* Comes R.P. sub Arcadio. Hic idem postea P.V. Constantinop. fuit. v. *Prosopogr.*
" *Videntur excepisse*, id est, exceperunt: vid. *Gloss. Theod.*
" Locus hic,& *hic*, & *d.l.17.* corruptus, ita restituendus: *&, sub specialis beneficij munificentiâ, nostram prouocauerint liberalitatem.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Arcadij Constitutio est, repetita *titulo de bonis proscriptorum*, quamque Honorius posteà confirmauit *l.29. infr.* honestissima; quâ petitorum libidini alteram fibulam imponit, ratione temporis, quàm prolixiùs *tit. de bonis proscriptorum* edisserui: vnde dicta hùc deriuari possunt.

XXIV. * Idem AA.& Theod.A. Anthemio PF.P."

PRo" inclyti" Principis Constantini sanctione, † quam nos etiam hâc lege roboramus, in his possessionibus, quæ velut" de Patrimoniali, vel Reipublicæ aut Templorum,aut cuiuslibet huiusmodi tituli, iure subtractæ", à nostrâ liberalitate poscuntur, cesset penitùs delatorum nomen infestum", omnésque se ab hâc nefariâ" petitione retineant": scientes, nullum ex hoc posse fructum adquiri, sed huius decreti violatores sacrilegij" pœnam contrahere. Dat. VIII. Id. Nou. Stilicone II. & Anthemio Coss. [405.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Anthemius* PP. Orientis sub Arcadio, v. *Prosopogr.*
" Id est, iuxta sanctionem.
" *Constantinus* inclytus Princeps.
† Hæc *lex* non extat.

Hic

" Hic color, hic obtentus fuit.
" Olim subtractæ, & à priuatis vindicatæ, occupatæque.
" *Infestum* delatorum nomen vocat, quod scil. quietem & securitatem possessorum infestat.
" *Nefaria* petitio eorum qui quietem possessionem aliorum infestant.
" *Retinere se* ab aliqua re, pro abstinere, temperare.
" De hac *Sacrilegij* pœna & voce dixi ad *l.15.sup.h.tit.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc seu postrema *hoc titulo* Arcadij Imp. Constitutio est, aduersus PETITORES & Delatores, quâ tertiam Petitorum & Delatorum libidini fibulam imponit: Nempè peti vetat à Principe possessiones à priuatis scil. possessas, quæ olim vel iuris patrimonialis, vel Reipublicæ vel Templorum, vel similis alicuius iuris fuisse dicuntur, confirmatâ hâc parte Constantini Imp. sanctione. Seilicet, quod iam sæpè notatum, à Constantini M. temporibus, vt patrimonialia, ita & Reipubl. iurisque Templorum prædia quamplurima, non modò à Principibus priuatis vendita donatáve fuerant: de quo *l.2. 8.supr. de iure fisci, l.6 supr. hoc tit. l.3.supr. de locat. fund. iuris Emphyt. Reipubl. & Templ.* verùm etiam priuatâ authoritate occupata. Quò proptiè *hæc lex* spectat, quod de locis Templorum, etiam Aggenus Vrbicus scripsit *in Frontinum, p.78.* Quare subinde exorti Petitores, & Delatores, qui huiusmodi bona, tanquam fisco aut Reipubl. perperàm *subtracta*, sibi poscerent: Quorum fauces & auiditatem subindè Principes reprimere necesse habuère. In his Theodosius M. *l. 19.supr.* vt existimo, Honorius iam antea *l.45. infr. de operibus publ.* postea tamen aliter in *sp. l.20. inf. de paganis* & Arcadius *hâc l.* quâ *Delatores* maximè insectatur: cùm tamen Zosimus auctor sit *lib. 5.* in Gestis Anni 398. *p. 789.* & in Gestis Anni 404. *p.800.* sub Arcadio Imp. eùm Eutropio obnoxius ageret, mox & Eudoxiæ, coniugi, ingentem *συνοδον* calumniatorum & delatorum *καταμηνύτων*, exortam, qui bona deferrent, peterént que, facili ad hæc Principe. Insignis est cùmprimis locus ille Zosimi, vbi nominatim agit de bonis tanquam vacantibus per summum nefas petitis, & à Principe impetratis, cùm tamen superessent defunctorum liberi, parentésque. Quod *superiore leg.* ab Arcadio emendatum censebat Scipio Gentilis *lib.1. de coniurat. p.68.* sed malè: nam & *lex* illa anterior est eo quod Zosimus narrat illo loco: neque *lex* illa est de bonis vacantibus, verùm de bonis proscriptorum.

XXV. * Idem AA. ad Theodorum PF.P."

CVM per Illyrici" partes" Barbaricus" speraretur" incursus, innumerosa incolarum manus sedes" quæsiuit externas", in cuius ingenuitatem assidua petitorum solet libido grassari, eíque inlicitè iugum seruitutis inponere: Igitur perscribtum" Tua Sublimitas recognoscat, vt Illyricianos omnes, quos patria complectitur, vel alia quælibet terra susceperit", petere non liceat. Dat. IV. Id. Decemb. Rau. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* etiam, velut ad horum temporum Historiam pertinens, à *Cod. Iustin.* Iungenda autem illi *lex 2. supr. de postliminio: & lex 1. supr. de litorum & itin. Custod.* Imò & *lex 3. Cod. Inst. de commerciis*: vt puto & *lex 8. Cod. de Episcopali aud.*
" *Theodorus* PP. sub Honorio A.D. 408. & quidem Italiæ, in qua Præfectura Illyricum quoque Occidentale fuit. vid. *Prosopogr.*
" Occidentalis, quod Honorio *huius l.* auctori parebat.
" *Partes*, propriè v. *Gloss.*
" Gothorum &c.
" *Speraretur*, id est, timeretur: vt in illo Virgilij *4. Æneid.*

——— *Si potui tantum sperare dolorem.*

Eodem sensu sæpè apud veteres ICtos. *l 66. π. de rei vindicat l.3.§. si legatarius, π. si cui plus quàm per leg. Falcid. l.13. in fin. π. de damno infr.* Suidas quoque refert Atticos *τὴν ἐλπίδα* de cuiusuis euentus etiam aduersi expectatione vsurpasse. v. *Glossar.*
" *Sedes*, id est, possessiones, & quidem tutiores.
" *Externas*, siue in eadem patria & diœcesi: siue extra eam, in alia qualibet terra, vt *sine* [illegible].
" Hinc *susceptorum* vox hac in re propria: vid. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Honorij Constitutio est in PETITORES: quâ eorum *libidini* (vt *h.l.* vocatur) auiditati, frœnum iniicit. Quæ quidem pars est prolixioris & humanissimæ constitutionis Honorianæ, vnde desumptæ sunt duæ prætereà *hoc Codice* Constitutiones, putà *lex 5. sup. de litorum & itinerum custodia*: & *lex vlt. supr. de postliminio*: Imò & Tertia, vt existimo, putà *lex 3. Cod. de commerciis*: tandem & Quarta, vt censeo, *lex 8. Cod. de Episcop. aud.* quæ proinde omnes huic nostræ coassandæ veniunt. Ea constitutione Honorius Imp. cæso Stilicone id vnum egit, vt quia Barbari Gothi &c. Orbem Rom. lacessissent, ac nominatim *Illyricum Occidentale*, vt inquam, commercio, communioni, communicationi, charitati denique Christianæ, & mutuo, sic vt dicam, compassui

paſſui, conſultum iret, econtra prouincialium ipſorum Barbaræ in ſe inuicem immanitati & feritati occurreret, idque partim rerum, partim perſonarum reſpectu: Rerum, inquam, hinc ſcil. perniciosam litorum & portuum Illyrici cuſtodiam, quam Stilico inſtituerat, ne ex Oriente ad Imperium Occidentale pateret acceſſus, ſubmouet *d. l. 1. de litorum & itinerum cuſtodia*: vt frequentior eſſet diuerſarum mercium commeatus, & eundi ac redeundi libera eſſet facultas. Hinc *d. l. 3. Cod. de commerciis* nobiliores ac ditiores mercimonium exercere vrbibus perniciosum prohibet, quia difficile & graue eſt plebeio cum Nobili commercium. Ad *Perſonarum* verò reſpectum pertinet hæc *lex & d. l. vlt. ſup. de poſtlim.* Nempè cum perſonarum quarundam ſtatus hàc tempeſtate periclitaretur, quarundam auiditate ſeu libidine neceſſitates alienas captantium, qui nihilo minùs in conciues ſuos ſæuirent quàm Barbari: huic quoque rei & vel maximè conſulendum credidit Honorius Imp. Erant ſcilicet qui obtentu veſtium vel alimoniæ miſeris prouincialibus ad ſe confugientibus præbitorum, vel etiam ob redemptionis pretium à ſe depenſum, eos in ſeruitutem ſeu ſtatum ſeruilem deductos vellent. Itaque huic rei opitulari inſtituit Honorius *d. l. vlt. ſup. de poſtliminio*: Hùc pertinet quoque *lex vn. ſup. de Ingenuis qui tempore Tyranni ſeruierunt lib. 5. t. 6.* Imò erant qui vagis tantùm incolis ob metum Gothici exercitûs, inſicitè iugum ſeruitutis imponere vellent, idque etiam à Principe petere auderent. Id quod hoc capite prohibere viſum Honorio: vetito quoquam Illyriciano peti in ſeruitutem. Ergo neque præiudicio alimentorum aut redemptionis aut habitationis ſeu incolatus, tandem neque obtentu petitionis aut reſcriptionis, quemquam in ſeruitutem duci petiue voluit Honorius. Quod tamen hàc tempeſtate nonnulli volebant, agebántque: exercitúmque id paulo poſt etiam, teſte Saluiano, *lib. 5. de Gubernat. Dei, p. 159.* loco huic quàm conuenientiſſimo; qui in eum morem inuehitur grauiſſimè. Et hæc quidem tùm huius capitis, tum integræ Honorianæ conſtitutionis, vnde hoc caput deſumptum eſt, continentia eſt.

¶ Quod hiſtoricam Gothorum in Illyricum irruptionem attinet, de qua *hâc l.* diſertè agitur, id iam plenè alibi explicatum eſt *ad l. 1. ſup. de litorum & itin. cuſtod.* & *d. l. vlt. ſup. de poſtliminio.* Videatur de hoc inter alios Sozomenus, *lib. 9. c. 4.* Socrates, *lib. 7. c. 10.* *Illud grauius*, inquit, *& acerbius, quod additur huic malo ſeruilius malum: nam ſuſcipiuntur aduenæ, fiunt præiudicio habitationis indigenæ: exemplo quodam maleficæ illius potentiæ, quæ transferre homines in beſtias dicebantur: Ita & iſti omnes, qui intra fundos diuitum recipiuntur, quaſi circei poculi transfiguratione mutantur: Nam quos ſuſcipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quaſi proprios: quos eſſe conſtat ingenuos, vertunt in ſeruos. Et miramur, ſi nos Barbari capiunt, cùm fratres noſtros nos faciamus eſſe captiuos.* & quæ ſequuntur.

XXVI. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Maximo Com. R.P."

ANTECEDENTIVM temporum conſtituta † firmamus, vt carere ſe fructu impetrati nouerint, qui contra geminatam præceptionem contenderint: Nec cuiquam liberum permittatur arbitrium, inſtructionis ſollemnitate tranſgreſſa, quicquam INprobum" de Noſtra Clémentia flagitare, cùm oporteat inſtructionis luce euidenter agnoſci", cuius" æſtimatio meritum ponderandum ſit, quod Noſtrâ Munificentiâ relaxatur." Dat. VIII. Kalendas Aug. Honor. x. & Theod. VI. AA. Coſs. [415.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſt.*

" *Maximus* Comes R.P. ſub Honorio Imp. Dicitur Comes S.L. *L. vlt. Cod. de commerciis*, quæ lex tamen potius tribuenda videatur Theodoſio Iun. arg. *l. mercatores 4. cod. tit. de commerciis.* Hic eſt Petronius Maximus Comes ſacrarum remunerationum per triennium: Idémque pòſt, Præfectus Vrbis: cui ſtatua & inſcriptio poſita Romæ ab Honorio, Theodoſio, & Conſtantio: *p. 449. n. 7.*

† Intelligit *legem ſuam 2. ſup. de Incorporatione*: ante 20. annos datam.

" *Contra geminatam præceptionem* eſt, contra iteratam iuſſionem.

" *Improbum* eſt quod improbè petitur. Sic omninò Claudianus in eadem re, loco quem quoque laudabo ad *l. 17. inf.*

—— paruo non improba litera libro
Abſentum condonat opes ——

" *Agnoſci*, pro cognoſci. v. *Gloſſ.*

" Id eſt cuius rei. " *Meritúmque.*

" *Relaxatur*, id eſt conceditur, relaxari petitur, *h. l. & l. vlt. ſup. de Incorporat.*

" Eodem hoc die, iiſdem Coſs. data ad Giachum P.V. *lex 10. ſup. de diuerſ. offic.* ſeu *l. 5. Cod. Iuſt. eod. tit.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc *hoc titulo* Honorij Imp. Conſtitutio eſt, PETITORVM auiditati occurrentis: firmatâ anteriore ſuper hoc ipſo conſtitutione ſuâ: putà *l. 2. ſup. de Incorporatione*, quæ ante 20. annos data eſt A.D. 395. pariter vt *d. l. vlt. Cod. de commerciis* quæ huic Maximo inſcribitur, vetuſtas leges idem Imperator ſeruari iubet. Id ſcil. requirit Honorius, vt qui quid petiit & impetrauit à Principe, impetrato potiri, petitióque effectui tradi poſſit, poſt impetrationem ad ſe Imperatorem mittat Inſtructionem, quam *Inſtructionis lucem* vocat, id eſt, Breuem, Inuentarium, Deſcriptionem bonorum petitorum, quod & ipſum tertia adhuc *lege* conſtituit, putà, præter

hanc l. & *d.l.2.l.3. sup. de incorporatione* : In hoc diuersus ab aliis nonnullis Imperatoribus, qui ne peti quidem ante hanc instructionem quidquam voluerunt : vt Valens Imp. *l. 11. sup.* Gratianus, apud Symmachum, *lib.10. ep.55.* (cuius verba retuli ad *d.l.11.*) Theodosius M. *l.14.16. sup.* Theodosius Iun. *l. vlt. sup. de bonis vacantib.* Et rationem addit Honorius, nempe quod ex instructionis luce euidenter agnosci debeat & possit, cuius æstimationis & meriti sit quod petitur : ne alioquin improbum quid & immodicum petatur. Ad eundem sanè quoque finem Honorius alteram cautelam inuexit *d.l.2. & 3.* nempe, peti quidem bona ante Instructionem permisit, sed Impetrationem non antè effectui tradi voluit, quàm secundario præcepto primam concessionem confirmauerit, de quo ad *d.leg.2.* pleniùs. Et fortè hæc ipsa videri possit sententia *huius leg. in pr.* ibi, *qui contra geminatam praeceptionem contenderint* ; id est, qui non expectato secundario præcepto bona petita occupauerint. Secundarium igitur præceptum hâc in re requisiuit Honorius, & quidem Principis, *d.l. 2.* qui postea tamen secundarium Comitis R. P præceptum sufficere voluit, *d.l.3. seu vlt. de Incorporatione.*

§ Interim quicquid *hâc leg. & similibus* Honorius caueat, notandum hîc est, quod Olympiodorus apud Photium in Gestis Anni 414. scribit, Constantium vna postulatione *ἐν μιᾷ αἰτήσει* vniuersa Heracliani bona ab Honorio accepisse.

¶ 1. *De* TEMPORE *quod datum contradictori rei domino, ad se defendendum, & ad Comitatum veniendum.* 2. *de* VIVENTIVM *non conuictorum, non damnatorum, bonis non petendis.*

XXVI. * Idem AA. Largo" Proc. Afric.

QVICVNQVE ex præsenti die, sub specie caducorum", quæcunque bona putauerit postulanda, eadémque consensu nostræ liberalitatis acceperit, siue supplicis" Rescribti auctoritate nitatur, siue elicitis specialiter apicibus Adnotationis" expressæ, cùm ad Transmarinam" prouinciam vel prouincias, in quibus sunt patrimonia constituta peruenerit, & contradictionem domini, per quamcunque personam rem propriam defendentis, acceperit, effectum adepti benefici suspensâ exsecutione non peragat, & ad Comitatum" spondentem venire immaturâ professione non vrgueat : Immo ille qui pulsatus" fuerit, institutum" sibi integri anni spatium recognoscat, idoneum satis tempus muniendæ congruæ" tractatibus" litis, & instruendi, quem desert, latis habiturus, nec ad iacturam veteris dominij sub iniuria propriæ festinationis artandus ; omnium Iudicum, quos locorum ratio exegerit implorari, publico muniendus auxilio, vt prædæ inhiantium" non dedatur. Quem si mora forsitan pro voluntate prolixior delectarit, nec intra anni metas quas fiximus, ad Inlustris Viri priuatæ rei Comitis examen occurrerit, sciat seipsum in se" tulisse sententiam, nec subeundi vltra certaminis experiendam esse fortunam. Cui si per impugnantium profectionem" circumdato" ad Comitatum pergere, aut peruenire liberum intra curricula præfinita non fuerit, apud quemcumque Iudicem contestatis querelis, & euidenter probatis, præiudicio contractæ non suo vitio tarditatis exutus", & de factionis" auctore vindictam congruam prosequatur. ¶ Illud sanè præ ceteris" prouidæ cautionis habiturus, vt statuto tempore legitimam" personam sui probaturus adueniat, non inlusor vtilitatis alienæ, nec futuræ disceptationis circumscribtor occurrat. ¶ Cum verò intra contiguas" vicinásque prouincias bona aliqua expetuntur, quorum contradictor potuerit inueniri, ad præbendam inter legitimas personas audientiam, & exercendum inter partes iure conflictum, ex die conuentionis perlatæ in notitiam pulsatorum" sex mensium spatium præcipimus custodiri, cuius euentum examinis adsertor iuris proprij debeat præstolari. ¶ Viuentium quoque bona" competendi licentiâ vindicamus, qui criminibus, in" quibus videntur" argui, nec iudicio conuicti, nec sententia probantur addicti, &c. Dat. v. Id. Octob. Rau. Honor. x. & Theod. vi. AA. Coss. [415.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem huic, *lex 28. prox. inf.* & *l. vlt. sup. de Incorporatione.* Hanc *leg.* suam commotat & confirmat idem Honorius *l. 30. in f. inf.*

" *Largus* Proconsul Africæ sub Honorio, cui inscribuntur *dictæ leges.*

" Hâc generali *Caducorum* appellatione veniunt etiam vacantia : Denique omnia quæcunque cadunt in fiscum.

" *x. Simplicis.* Nempè *simplici rescripto* opponuntur hîc *eliciti specialiter apices* & *Adnotatio expressa*, de quo mox plura.

" De his *Adnotationib.* dixi semel ad *l.* ......

" *Transmarina* prouincia, id est Africa : cuius Proconsuli *hæc lex* inscribitur : data ex vrbe Rauenna : cuius respectu transmarina prouincia Africa.

" De

'' De *Contradicere*, mox rursum *infr. vers. cum verò. v.* quæ suprà notaui ad *l. 11.*
'' *Comitatus* Principis : vbi Comes quoque rei priuatæ erat, vt sequentia ostendunt.
'' *Pulsatus*, id est in possessione sua turbatus, inquietatus, conuentus : ita mox rursum *sub fin. v. Gloss.*
'' Pro *præstitutum*, vel *indultum*.
'' *æ. Congruè.*
'' *Tractatus*, sunt instrumenta, probationes, documenta.
'' *Inhiantium* vox, de petitoribus : & inhiationis, *l. 25. supr.* vbi dixi.
'' *In se ferre sententiam, h. l. & l. 30. in fin. infr.* Sic & D. Paulus de hæretico post vnam & alteram admonitionem deuitando ad *Titum c. vlt. v. 11.* εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος ; vbi Tertullianus *sibi damnatum* interpretabatur. Similis formula *canone 78. Codicis Africani* : *Si autem ad Concilium vniuersale anniuersarium occurrere voluerit, vt vel ibi causa eius terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse iudicetur.* Videndus & *canon 29. eiusdem Codicis.* Eadem formula vsurpata & de his qui vim vitæ suæ inferrent à Tertulliano *Apologetico*, & Apuleio *lib 8.*
'' An *porrò factionem*, vt infrà?
'' *Circumdato*, id est, constricto, impedito.
'' *Exutus*, id est, liberatus.
'' *Factio*, de impedimento obiecto, quominùs quis in iudicio seu iure se sistat.
'' Id est, ante omnia hanc prouidam cautionem habituras, seu prouidè dispecturus.
'' Quod legitimus sit dominus bonorum petitorum.
'' Veluti in prouincia Venetiarum : & similibus.
'' Id est, Conuentorum, vt *supr.*,
* ALTERVM *huius l.* caput.
'' *æ. Bona à competendi licentia vindicamus.*
'' Id est, de quibus.
'' *Videntur* argui, id est, arguuntur, vid. *Gloss.*
'' Reponendus hic Consulatus, vt exstat *dict. l. 28. infr. prox. & d. l. supr. de incorporat. Honorio XII. & Theodos. VIII.* id est, An. D. 418.

¶ 1. *De* DELATORIBVS *iudicio sistendis.* 2. *inque* DELATORES *Secundò, vel Tertiò deferentes.*

XXVIII. * Idem AA. Largo PROC. Afric. Post alia.

DELATORES, sine quibus petitionem nullam aut inchoari, aut peragi iubemus, certâ denuntiatæ auctoritatis'' condicione constringimus, vt ignoscendum sibi si semel probauerint delata, non ambigant : Periculosam verò sibi futuram esse victoriam iteratæ proditionis abrupto'' periculo recognoscant : Sin verò tertia voce'' detulerint, non probandum, sed pœnam sibi protinùs nouerint potius subeundam, &c. Dat. v. Id. Octobr. Rau. Honor. XII. & Theod. VIII. AA. Coss. [418.]

NOTÆ.

* Et hæc lex abest à *Cod. Iust.* Et iungenda ei *lex 27. supr. & d. l. vlt. supr. de Incorpor.*
'' *Largus* Proc. Africæ sub Honorio.
'' *Auctoritas* hac *leg. & l. 31. 32. infr.* pro Iussione Imperatoria : vid. *Paratitl. de constit. Princip.*
'' *Abruptum* periculum : hac voce vtitur Am. Marcellinus *lib. 14. 15. p. 50.* & Aurelius Victor. vid. Lindemb. *in Am. Marcellinum p. 67.*
'' Et vice.

COMMENTARIVS.

QVARTA, Quintáque hæc *hoc titulo* Honorij constitutio est, vtraque inter se coniungenda simùl & *l. vlt. supr. de incorporatione* : Sunt enim hæ tres *leges*, vnius & eiusdem Honorianæ constitutionis partes : quâ is prolixè tùm fisci vtilitati, tùm possessorum securitati aduersus petitorum inhiationem, & delatorum proditiones consultum voluit : Fisci, inquam, vtilitati aduersus petitorum improbas & immodicas petitiones, quò pertinet *d. l. vlt. supr. de incorporatione* : Possessorum verò securitati aduersus petitorum inhiantium prædam, *leg. 27.* aduersus delatorum proditionem, *leg. 28.* Igitur Honorius priore *l. 27.* duobus frænis iniectis petitorum prædæ & inhiationi, possessorumque securitati consultum it : non tantum *si simplex* (nam ita rescribendum) rescriptum quis impetrauerit : sed & si specialem adnotationem & expressam. *Rescriptum simplex* erat, cui solus Quæstor subscribebat, his fermè verbis, *QVÆSTOR LEGI* : vt constitutionibus Iustini & Tiberij *de adscriptitiis.*

At specialis adnotatio, *h. l. & l. 2. sup.* cum ipse Princeps libello subscribebat, vt in *Nouella* Valentin. *de homicidio casu facto*, vnde adnotatio manus Principis *l. 52. infr. de hæreticis* : adnotatio nostra, *l. 47. eod. tit.* adnotatio sacra, *l. 41. infr. de op. publ.* Eliciti specialiter apices Adnotationis expressæ, *hâc leg.* de quo plenè sup. *paratitlo de diuersis rescr.* Primum frænum est ratione & fauore *Possessorum* ; scilicet iustum *Temporis* spatium, possessoribus bonorum, quæ ceu caduca petita & à Principe donata sunt, datur, ad sese defendendos. *Contradicendi* scil. seu opponendi sese potestas libera his qui in possessione bonorum erant, quæ à Principe donata fuerant : quod etiam ex singulari Ammiani Marcellini loco *lib. extremo p. 498.* liquet, quem ad *l. 11. supr.* produxi : & ex illa ipsa *l. 11. & l. vlt. supr. de bonis vacantibus.* Eaque (quod etiam hîc notandum) contradictio seu oppositio per quancumque personam nomine domini fieri poterat : Domini, inquam absentis, per personam coloni, actoris, procuratoris, conductoris, qui absentis nomine possi-

dent. Igitur pro diuerſitate ſeu longinquitate locorum ſpatium illud *hac l.* tribuitur vt in aliis cæterоquin legitimis præſcriptionibus: quod etiam docet *lex 53. ſupr. de iure fiſci*: *l. 41. 63. infr. de appellat.* Nempè ſi in Tranſmarina aliqua prouincia bona donata conſtituta ſint, velut in Africa quæ vtique tranſmarina prouincia fuit, & *Idios* dicebatur, de quo dixi plenè *ad l....* Italiæ reſpectu, ex cuius vrbe Rauanna, vbi tum Honorius Imp. eiúſque comitatus erat, hæc *lex* data dicitur; tum domino ſeu poſſeſſori bonorum donatorum Honorius *hac l.* anni ſpatium tribuit ad contradicendum, & propriam rem defendendam. Quod & ipſum rurſum ſtatuitur ab eodem Honorio *fine l. 30. infr.* Atque adeò ad Comitatum Principis veniendi: vbi Comes R.P. cuius ſententia excipienda erat. Si verò in contigua vicinâque Comitatui Principis prouinciâ res ſit, ſex menſium ſpatium tribuit. In cuius capitis contextu multa ſingularia occurrunt.

Primò non eſſe arctandum poſſeſſorem, neque immatura profectione vrgendum ſeu iniuria properæ feſtinationis; verùm ſuſpenſa executione, dandum ei idoneum tempus ad muniendam congruè tractatibus litem, & inſtruendum quem deſerit larem. Quomodo & reo ad componendos mœſtos penates triginta dies indulgentur *l. 3. & l. vlt. ſupr. de exhib. reu.*

Secundò implorari poſſe Iudicum auxilium à poſſeſſore, ne prædæ inhiantium dedatur, ne ad iacturam Dominij arctetur, id eſt, poſſeſſione expellatur, ſub iniuria properæ feſtinationis. Qui caſus addendus aliis, quibus nobile Iudicis officium implorari poteſt ad vim arcendam.

Tertiò, Poſſeſſori bonorum donatorum opponi non poſſe præſcriptionem ſuperiorem annalem, ſi per impugnantium profectionem circumdato ad Comitatum pergere aut peruenire intra annum præfinitum non licuerit: vt cæteroquin qui per aduerſarij factum vel factionem (vt *hac leg.* vocatur) iudicio ſe non ſiſtit, præſcriptione repelli non poteſt: de quo *tit. 2. ſiquis contrantibus in iudic. ſiſti*: & præiudicio tarditatis non ſuo vitio contractæ exuitur, vt *h.l.* eleganter dicitur. Vnde colligere licet, quanta tum temporis audacia petitorum prædæ inhiantium fuerit, qui non tantùm abſentium bona peterent, verùm etiam miſeris poſſeſſoribus ad Comitatum Principis veniendi aditum etiam præcludere ſuſtinuerint. Contrà, Claudianus inter *laudes Stiliconis* (penes quem Summa Imperij Honorij, cuius hæc eſt lex, erat) *lib. 2.* ponit

> —— *non indecores Æraria laſſant*
> *Expenſa paruo non improba litera libro*
> *Abſentum condonat opes*——

qui locus hic ſingularis eſt: nam & eò ſpectat *hæc lex, & d.l. 29. 30. 31.*

¶ Alterum frænum quod Petitorum auiditati *hac l. 27.* ab Honorio iniicitur eſt, quod *viuentium* non conuictorum damnatorúmque aliquo crimine bona peti vetet. Quod & ipſum vetitum rurſùs ab eodem Honorio *l. 29. infr.* Et hæc quidem de *l. 27.* & de frænis quæ inhiantium ſeu petitorum prædæ obiicienda credidit Honorius.

¶ Idem & DELATORIBVS occurrendum putauit *l. 28.* duobus circa eos conſtitutis: Primò (quod & ipſum pro fræno Petitorum auiditati poſitum) Delatorem à petitore iudicio ſiſti iubet, antequam petitio inchoetur vel effectui tradatur, de quo ſunt decem præterea *hoc Codice* conſtitutiones: de quo ſemel ad *leg 8. ſup.* Secundò, non ſine periculo ſecundam ſeu iteratam delationem quem inſtituere poſſe. Tertiò, deferentes ne audiri quidem vult, verùm pœnam iis prorſus imponi: Cùm tamen Theodoſius M. pater eius audiri quidem eos voluerit, ſed tamen ſupplicio capitali affici, etſi vera detulerint, *l. 13. ſupr.* vbi plura. Atrem ſcil. delatoriam exercentibus odium ſuum indixêre boni Principes: Nemo elegantiùs & deteſtatiùs quàm Honorius *h. l.* cuius elegans gradatio notanda eſt.

¶ VIVENTIVM *bona, quænam & quando peti poßint? 1. Nonniſi* proſcriptorum; 2. *Nonniſi* poſt biennium: 3. *Nonniſi* vnius: 4. *Non ex* Edictis pendentibus. 5. *Non ex* priuatorum contractuum inficiatione.

XXIX. * Idem AA. & Conſtantius A. Palladio PF.P."

NVLLVM patimur competitioni ſubiacere *Viuentem*, niſi quem crimini obnoxium capitalis ſententia deportationi addixerit, vt ademptio facultatum pœnam præmiſſæ indignationis adcumulet". De quibus tamen, ſicut Diuali ſanctione † decretum eſt, competi per biennium nihil iubemus. ¶ Vno tamen petitorio" ſingulorum bonuſcula" iubemus adſcribi, nefas eſſe cenſentes, plurimorum vno pittacio" poſtulari ſub inlicitâ cupiditate fortunas. ¶ Ex Edictis etiam pendentibus nullas competitionis cauſas iubemus inferri, cûm vix" ſubiurgij ſit contumeliis Edictum, nec" exiſtimationem latentis" inceſſet, Criminalis verò programmatis tenor, hanc tantum" ferat" de iure cenſuram, vt inter reos adnotato non tam" cenſum" debeat transferre", ſed" famam". ¶ Ex priuatorum quoque ſollicitudine contractuum, qui fruſtrà negantur, illis plerumque perſonis, à quibus publici muneris iniuncta curantur, nullum fomitem calumniæ" patimur litis accendi: Cur enim continentiam" venditionis" alienæ inquiſitio Palatina rimetur? Quinquaginta ſanè libris auri multandum ſe Palatinum diſcat Officium, niſi legis huius ſalubre decretum perpetuâ executione ſeruauerit. Dat. VIII." Id. Iul. Rau. Euſtatio & Agricola Coſs. [421.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex prox. 30. infr. & lex vn. sup. de quinquennij præscr. lex 25. sup. de bonis proscriptorum* : Ex hac desumpta vel interpolata est *lex 3. Cod. de requir. reis* : ex *l. prox.* l. 4. *Cod. de bonis vacantib.* ex *d. l. 25.* lex *vlt. Cod. de iure fisci.*
'' *Palladius* PP. sub Honorio : sed non Orientis, vt perperàm habet Cod. Iust *d. lex vlt. C. de iure fisci*, Vid. *Prosopogr.*
'' Id est, si pœnam ademptio facultatum sequatur.
'' Arcadij *l. 21. sup.*
'' *Petitorium* vnum, mox pittacium, *πιτάκιον* Olympiodoro, apud *Photium* : vbi de Heracliani bonis à Constantino petitis.
'' *Bonuscula.* Sidonius *lib. 9. ep. 6. Retractare, quantum de bonusculis auitis paternisque, sumptuositas domestica Charybdis abligurisset.* Sic & *Rescula* dicuntur.
'' *Pittacium*, paulò suprà *petitorium*.
* *Lex 3. seu vlt. Cod. de requir. reis,* hinc interpolata est.
'' *Pexsura iurgiis & contumeliis*, id est, *in pecuniariis causis*, vt mutatum id *Cod. Iud.* *Iurgium* de priuatis causis seu ciuitatibus, *contumelia* de priuatis delictis.
'' *Nec* id est, nequidem.
'' Seu latitantis, qui edicto citatus est.
'' *Cod. Iust.* planè contrà : *hanc*, inquit, *tacitam ferat de iure censuram, vt inter reos adnotati non tantum debeat patrimonium transferre, sed & fama existimationem lædere.*
'' *Inferat.*
'' *Non iam*, cui respondet mox, *sed.*
'' *Tantam*, Cod. Iust.
'' *Censum*, id est, patrimonium, vt habet *C. Iust.*
'' Vox hæc verbis quoque illis, *sed famam*, respondet. Quod cùm Triboniano non placeret, peculiare verbum verbis illis, *sed famam*, aptauit ; *lædere*. *Transferre* est alio traducere, *μεταφέρειν*, & sic famam, (bonam scil.) aliò transferre, id est, *malam*. Contrà, *famam proferre*.
'' Respondet hæc aduersatiua illis sup. *non iam.*
'' Id est, perperam.
'' *Famam* Tribonianus substituit *fama existimationem* : quo nil opus erat, *fama* absolutè pro bona : vt in illo

——— *Famam extendere factis.*

est contrà vbi absolutè pro *mala*.
'' *Calumniosa litis.* '' Continentia *le contenu.*
'' *Conuentionis*
'' Officialium Palatinorum Comitis R.P.
'' *VII. Kal. Iul.* Cod. Iust. *in d. l. vlt.*

¶ MORTVORVM *bona quando peti possint, & impetrata effectui tradi : Nempe* 1. DELATORE *prius exhibito (de cuius etiam pœna aliquid additur)* 2. *& vnius Anni induciis possessori tributis ad ius suum allegandum.*

XXX. * Idem AA. & Constantius A. Palladio PFP. Post alia.

CADVCA *Mortuorum* bona tunc ad competitores'' iubemus ex nostrâ largitate transferri, si nullum ex qualibet sanguinis lineâ vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus heredem. ¶Eorum verò patrimonia mortuorum, qui vitæ suæ tempore diuersis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, comperi'' nequaquam debere censemus, nisi quos publicâ accusatione constiterit fuisse conuictos. ¶ Dummodo impetrationis huiusce Rescriptum non priùs liceat allegari, quàm delator Palatino fuerit adsignatus Officio, nulli penitus satisfdationi credendus. ¶In quem, si concessa titubauerint'', calumniæ pœna referatur, quamuis hoc ipsum quòd voluit esse delator, pœnæ'' iam sit ex iure mancipium. ¶ Vbi tamen impetratæ competitioni'' auctoritas possessorem conuenerit, sicut iam generali lege † decretum est, per hunc'' vnum annum conueniendi'' ad Inlustre'' iudicium immeritatis facultatibus præstamus indutias, vt cognitione susceptâ substantiam'' sui iuris alliget.'' Qui si per anni metas, dissimulatis his suo vitio, non fortunæ casibus aduersantis, fraude defuerit, in se'' videbitur tulisse sententiam, &c. Dat. VIII. Id. Iul. Rau. Eustathio & Agricola Coss. [421.]

NOTÆ.

* Iungenda huic legi *lex superior* 29. aliæque quas ad *eam leg.* indicaui.
'' *Palladius* PP. sub Honorio Imp.
'' Orientis, *in Codicib. nonnullis Iustin.* malè.
* *Lex vacantia 4. Cod. de bonis vacantib. & de Incorporatione*, hinc desumpta est : mutata prima hac voce *Caduca* in *vacantia*, propter Caduca sublata.
'' *Ad fiscum*, C. Iust. resecatis etiam sequentibus illis, *ex nostra largitate*, propter petitiones sublatas.

 † *L. vlt.*

* *L. vlt. Cod. de iure fisci*, hinc desumpta & interpolata est.
" *Fisci rationibus nequaquam competere, vel ab eo alienari*. Ita C. Iust. ob dicti rationem: de quo mox.
" Id est, non talia fuerint, & sic non fisco quæsita, quæ donari possent.
" *Mancipium* pœnæ.
" ϰ. *Competitionis*.
† *Leg. 27. sup.* intellige.
" *Hunc per unum annum*. Sed nil temerè muto.
" *Conueniendi* pro simplici *veniendi*.
" Ad Inlustrem Com. R.P. vt docet *d. lex. 27.*
" *Intemeratis* facultatibus, id est, penes eum manentibus interim.
" *Substantia* iuris, est meritum, v. Gloss. *Th.*
" ϰ *Alleget*.
" *Fortuna* aduersantis casus.
" Dixi ad *d. l. 27.*

COMMENTARIVS.

SEXTA & Septima hæc *de Petitionibus bonorum* Honorij *hoc titulo* Constitutio est: quæ prolixioris Honorianæ constitutionis partes sunt, vna cum *leg. vnic. sup. de quinquennij proscript.* & *l. 23. sup. de bonis proscriptor.* quæ proinde hisce coassandæ veniunt. Eâ Constitutione Honorius Imp. prolixè & enixè, tùm Petitorum cupiditati occurrit, quò pertinet *lex. 29.* & pars *legis 30.* vt & *d. l. 23. sup. de bonis proscriptorum*: tùm Delatorum proditioni, quò spectat altera pars *d. legis 30.* tandem & Possessorum quieti consulit *fine legis 30.* & *d. l. vn. sup. de quin. qu. proscript.* Tria proinde harum *legum* capita sunto. Primo capite, *Petitorum* cupiditati occurrit Honorius Imp. definitis bonis, quænam videl. quovè casu & modo peti possent: cum petitorum cupiditas nihil indiscussum relinqueret, omnésque deprædandi sinus pertentaret, & sine modo bona tanquam fisco quæsita sibi vindicaret, tùm viuentium, tùm & mortuorum. Igitur quænam Viuentium, quænam Mortuorum bona peti possent, definiendum sibi semel credidit Honorius. De *Viuentium* bonis primum, quæ variis occasionibus peti solebant: ac primum damnationis pœnâ capitali & criminis occasione. Igitur damnatorum viuentium bona Honorius peti vetat, quamlibet criminis damnatorum: nisi pœna deportationis affecti fuerint. Deportatio scil. bonorum proscriptionem secum trahit; & *vt hac l.* eleganter dicitur, *ademptio facultatum pœnam premissæ indignationis adcumulat*: Neque minus à Constantino M. *l. vn. sup. de sent. passis & restitutis*, deportationis ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est. Idque ipsum comprobant *hoc Codice, lex 8. sup. de bonis damnat. l. 2. in f. sup. de vi: l. 3. de fisci debitor. l. vn sup. ne sine iussu Princip. l. vn. in f. sup. de Nili aggerib.* Viuentium equidem nisi criminis conuictorum, & sententia addictorum bona, idem Honorius iam antea peti vetuerat, *l. 27. in f. supr.* at nunc eorum tantum bona *ἐντὸς* peti concedit, qui deportationis pœnâ affecti fuerint. Vnde colligi posse videtur, non aliorum reorum, quibus vita relinqueretur, bona proscripta, quàm eorum qui deportationis pœnâ affecti fuissent: de quo aliquid adhuc ad *d. l. 3. inf. de fisci debitor.* Quininò vt maximè deportatorum bona peti concedat *hac l.* Honorius, duas tamen adhuc fibulas hac *parte Petitorum Cupiditati* imponit. Prima est ratione *Temporis*: nempe intra biennium post deportationem bona ea peti vetat, firmatâ super hoc Arcadij *lege 23. supra hoc titulo* quæ repetita *lib. 17. suprà de bon. proscriptorum.* Quod anno postea mutatum Theodosij Iun. *Nouella 47. de competitionibus*: quâ hoc ipsum cauebatur: vbi & ratio eius rei redditur, humanitatis plenissima. Altera fibula est, quod *Vnius* tantum proscripti bona ab aliquo peti possint, non verò plurium. Nimiæ scil. petitorum cupiditati vela vlterius laxari noluit Honorius. Et hæc de viuentium criminis damnatorum bonis, quorum inquam, & quando, & quatenus ea peti possint.

¶ Secundò, *Latitantium quoque Edictis citatorum* bona peti vetat *hâc l.* Honorius: siue in causa ciuili, siue in criminali: in causâ ciuili hâc ratione reddita, quod hoc casu Edictum *fixum sit iurgiis & contumeliis*, ita enim *hanc l.* restituo: & nequidem existimationem latentis incesset: in quod Edictum citatorium propositum seu pendens in causa ciuili, meram *vtilitatem priuatam* spectet, tantúmque abest vt bona ideò latitantis fisco adquitatur, vt nequidem existimatio seu fama latentis percellatur, quod hinc transfusum est *in l. 3. seu vlt. Cod. de requir. reis.* In causâ verò criminali programma seu Edictum citatorium, hanc tantùm censuram de iure infert, vt citati & inter reos adnotati censum seu patrimonium non *transferãt*, id est, non ideò bona confiscentur, verùm fama tantùm, bona scil. aliò *transferatur*, in malam scil. Quod Tribon. mutauit in *lacessatur*. Vt alioquin fama in ancipiti est. In quo Honorij alia mens est, quàm fuerat Constantino M. *l. 2. sup. de accusat.* seu *l. 2. C. de requir. reis*, cuius sententiam pertulit Iustinianus: atque ideò hanc *huius l.* sententiam in contrarium sensum immutauit Tribonianus. *d. l. vlt. Cod. de requir. reis*: nempe tantam censuram inferre criminalis programmatis tenorem, vt inter reos adnotati, non tantùm patrimonium transferatur, sed & famæ existimatio lædatur. Et est locus hic admodum singularis de Edictis pendentibus seu citatoriis, eorumque vi.

¶ Tertiò, neque ob *Inficiationem Contractus* cum eo initi, à quo publicum munus iniunctum curatur, quidquam fisci nomine, vel a fisco peti permittit *hâc l.* Honorius. Scilicet vt maximè quis cum eo qui publicum munus adeurat, contractum aliquem inierit, mox *frustrà* seu mala fide contractum illum inficietur, attamen non hanc inficiationis istius pœnam esse vult Honorius, vt bona eius ideò confiscentur, vel in totum vel in partem. Cur enim, inquit, continentiam venditionis (malim *conuentionis*,) alienæ inquisitio Palatina, id est Palatinorum Comitis R.P. timetur? Ac si diceret, nihil commune habet fiscus cum contractu priuato, neque ex inficiatione eius lucrum aliquod fiscus captare potest: sua scil. est inficiationis pœna, sed priuata, quæquè priuatam vtilitatem tantum spectat: vt sane XII. Tabulis olim duplionis pœna imposita inficianti erat: quod docet Cicero 3. *de Officiis*. Et notum quod de actionibus quę inficiando crescunt, etiam *Instituta* monent, & Paulus 1. *sentent. 19.* Et hoc quidem de viuentium bonis, & sic de *lege 29.*

¶ Sequitur

¶ Sequitur *lex* 30. in qua agitur de *Mortuorum* bonis: quando scil. ea peti possint. Sunt porrò mortuorum bona triplici pariter in discrimine. 1. Vel enim eorum bona tanquam *Caduca*, id est, *ἀκληρονομίᾳ* petuntur. Igitur *hac l.* definit Honorius, Quænam propriè bona caduca, id est vacantia (quam vocem substituit Tribonianus *l.4. Cod. de bonis vacantib.* quæ hinc desumpta est) Mortuorum *ἀκληρονομίᾳ* bona dicenda sint, & vt talia à fisco peti possint. Nempè tùm demùm si mortuus *intestatus* nullum hæredem reliquerit ex quâlibet sanguinis lineâ, vel iuris titulo. Vnde colligi posse videtur, ante *hanc leg.* quædam *intestatorum* bona, etsi aliquem ex sanguinis lineâ, vel iuris titulo legitimum hæredem relinquerent, fisco adquiri, ac proinde & peti solita. Ait lex, *ex qualibet sanguinis lineâ*, id est quàmlibet remotâ agnatorum, cognatorum lineâ, remoto gradu: cognationem scil. omnem *sanguinis* appellatio hîc complectitur: Ait lex, *Ex quolibet iuris titulo* non tantùm ex testamento, verùm etiam ex alio successionis genere: veluti coniux (vt probat quoque *lex vlt. sup. de legibus hæred.*) consors, (de quo *inf. tit. 14.*) patronus: Post hos omnes scil. Fiscus est, anomalus hæres: de quo Symmachus etiam *lib. 10. ep. 55.* in hoc ipso argumento: *Statuerat,* [Gratianus] *cùm Martianus dudum Protector, Aggariæ bona tanquam vacantia postulasset, vt si ea hæreditas* SCRIPTVM *successorem vel* LEGITIMVM *non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet,* &c. Eodem refero & alteram Symmachi *epistolam 117. lib. 9. Petitio tua super hæreditate C. M. V. Ærij, neque mihi, neque aliis, qui tui curam gerunt, visa probabilis: Nam quæ* IVRE AC LEGIBVS *sunt relicta, alienari impetratione non possunt. Quod ita esse Valentinianus communis amicus expertus est, qui magnoperè laborauit, vt aliquid si fieri posset excuteret: sed cum refragante iustitia deseruit laboris effectus. Proinde si quid mihi credis, remoue à te petitionis inuidiam, quod etiam consorti opto suaderi. Malo vobis integram esse famam, quàm imputari huiusmodi inhiationem.* Videndus & Theodoricus apud Cassiodorum 6. *var.* 8. & *Nouella Iustin.* 1. Et hæc de mortuorum absque vllo iusto hærede bonis seu de bonis *vacantibus*. Et sic quoque de *leg. vacantia 4. Cod. de bonis vacantib.* quæ hinc interpolata est.

Secundum genus Mortuorum est *Reorum* criminum. Et hi rursum in duplici discrimine sunt; vel enim superstites conuicti non fuerunt publicâ accusatione, sed post mortem tantùm dicuntur vitæ suæ tempore diuersis criminibus suam conscientiam polluisse: Et horum bona peti omninò vetat Honorius; Nempe vt mors crimina, ita & bonorum proscriptionem soluit, quæ tamen petitorum auiditate hactenùs quandoque non soluebantur; qui ex cineribus & reliquiis defunctorum, reatu iniecto, prædæ inhiabant. Et hæc quidem altera sententia est *huius leg. vers. eorum verò*: quæ mirè interpolata extat *l. 8. seu vlt. Cod. de iure fisci*: Et ad quam prolixè tractant Interpretes, quando hæredes ex crimine defuncti teneantur? Vel superstites pro criminibus suis meruêre puniri seu morte affici; & tùm vel bona fisco nondum addicta sunt, & ea peti vetat, sed fisco ea addici nisi liberos, patrem, matrem, matremvè hæredes relinquat: quæ sententia est *legis 23. sup. de bonis proscriptor.* quæ eiusdem constitutionis Honorianæ pottio *huic* coniungenda est, atque ita coassanda venit: vel iam addicta sunt: & tùm peti possunt, *hâc l.* ibi, *nisi quos &c.* Hinc igitur apparet, ea quæ ab Interpretibus etiam nouissimis *Codicis Iustiniani* prolixè tractantur, ad hanc rem nihil facere: qui post omnia, etiam *legem* hanc, vt relata fuit in *Codicem Iustinianeum*, nequidem cum *hac Originali* conferunt. Hactenùs fibulæ impositæ Petitorum cupiditati Honoriana constitutione, è quâ hæ duæ leges desumptæ sunt.

Secundo eius Constitutionis capite (quod continetur *l. 30.*) DELATORVM proditioni, idem occurrendum putauit; duobus circa delatores constitutis: quanquam & prius etiam ad petitorum cupiditatem restænandam pertinet. Primùm igitur statuit Delatorem iudicio seu apud Officium Palatinum Comitis R.P. adsignari, sisti, exhiberi, publicari oportere, priusquàm liberalitas Principis allegari, & effectui tradi possit: de quo sunt decem prætereà *hoc Cod.* constitutiones, deque eo ad *l. 8. sup.* Et ita quidem, iudicio sisti delatorem iubet Honorius, *vt nulli penitùs satisdationi credendus sit*, id est, vt ipse iudicio sese sistere debeat, nullâ cautione admittendâ, quâ liberari ab hâc sui exhibitione possit. Est scil. tale factum delationis, tantùm eius odium, vt incoràm eam sustinere quis debeat, neque satisdationi credendus sit delator, propter pœnam quam eum sostinere oportet. Alterum in delatores istud statuitur *hâc l.* quod si delator delationem sustinere non possit, *calumniæ* pœnam ferre debeat: addito hoc, quod eo ipso etiam quod voluit esse delator, pœnæ iam fit ex iure mancipium. Quod Honorij odium in delatores ostendit, maius quàm antea anteriorum Principum, qui tertiæ tantùm delationi pœnam minari deptehenduntur *l. 13. 28. sup.*

Tertio iam & postremo capite constitutionis suæ Honorius, *fine legis 30. h. t.* & *l. vn. sup. de quinquennij præscript.* (quæ & ipsa *huic* coniungenda est) POSSESSORVM securitati cauet: Nempe 1. Neque ante annum elapsum à petitione: possessorem bonorum petitorum & donatorem possessione deiici vult *d. l. 30. in fin.* verùm *inducias* anni seu spatium annum ei tribui, vt se iusque suum, & possessionem defendat apud Comitem R. P. pariter vt iam tribuit *l. 27. sup.* & posteà *l. 31. prox.* 2. Neque post quinquennium: nempe pacificâ quinquennali seu lustrali possessione, vt fiscus excluditur, ita & competitor: *d. l. vn. sup. de quinquennij præscript.* ¶ Atque ita iam non tantùm duarum harum *legum* explicationem habemus, verùm totius continentiæ constitutionis Honorianæ. Quâ multa inter alia singularia continentur de *Iure fisci*: quod & quando in *Viuentium* vel *Mortuorum* bonis fiscus iuris habeat, vel non.

¶ *De* ANNI *ſpatio præſtituto vt poſſeſſori ad contradicendum, ita & petitori ad demonſtrandam petitionis ſuæ æquitatem. Déque* DESISTENTIS *pœna.*

XXXI. * Idem AAA. Proculo Com. R. P.

EDICTALI lege ſancimus, vt ſicut poſſeſſori vnius anni ſpatia præſtita" ſunt, intra quæ propriis allegationibus adſuturus adſit examini, ita his", qui caduca, vel vacantia bona, vel quocunque nomine, tamquam fiſco noſtro quæſita, crediderit poſtulanda, ſimili ſorte teneatur: Quòd niſi intra anni metas ex die auctoritatis" intra prouinciam publicatæ petitionis ſuæ demonſtrauerit æquitatem", careat impetratis, ac poſſeſſori ad propria reuertendi facultas libera tribuatur: Cui deſiſtente competitore, conſuli volumus etiam de ſumptibus & litis expenſis. PP. in Foro" Traiani, VIII. Kal. Septemb. Honor. XIII. & Theod. X. AA. Coss. [422.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſt.*
" Imò. *Honorius & Theodoſius AAA.*
" *Proculus* Comes R.P. ſub Honorio: dicitur PP. *l. vlt. inf. de præd. nauicul.* vid. *Proſopogr.*
" Et præſtituta. " *Is.*
" *Auctoritas* eſt Reſcriptum, Adnotatio Principis, *hac l. & l. 28. ſup & l. 32. infr.*
" *PP. in foro Traiani* hæc *lex, & l. 2. ſup. h. t.* vt multæ aliæ *hoc Codice*, quas cumulaui ad *l. 2. ſup. de bonis vacantib.*

COMMENTARIVS.

ANNI ſpatium, quod poſſeſſori ad contradicendum, datum ab Honorio *l. 27. & 30. ſup.* intra quod niſi ſeſe defenderet, petitori locus fieret: hoc ipſum inquam anni ſpatium præfigitur *hac l.* ab eodem Honorio hâc octauâ ſuâ *hoc tit.* conſtitutione, ipſi petitori ad petitionis ſuæ demonſtrandam æquitatem: Nempe ſæpè etſi poſſeſſores intra annuũ ſeſe ſiſterent, attamen petitores, morâ ludificante, in longum poſſeſſores protrahebant, neque ſeſe iudiciis ſiſtebant. Igitur *hâc l.* Honorius petitori quoque ad petitionis ſuæ æquitatem demonſtrandam hoc ipſum anni ſpatium præfigit: Cùm ante annalem hanc præſcriptionem inductam, poſt trinam conuentionem petitor repelleretur, vt docet Valentiniani Iun. *lex vnica, infr. de petitor. & deſiſtentibus.* In tantum etiam, vt petitorem, niſi intra annum adeſſet, vel deſiſteret, in ſumptus litiſque expenſas condemnari velit *hâc l.* Quod & ipſum Valentinianus Iuo. *dicta l. vn.* conſtituerat. Qui vtique ſumptus magni fuêre. Quandoquidem neceſſe erat poſſeſſori, cui controuerſia mouebatur, ad Comitatum Principis & Comitem R. P. properare, ſæpè ex tranſmarinâ etiã prouinciâ, vt docuit *lex 27. 30. ſup.* Et ſic vt ad praxim *lex* hæc deducatur; in *hâc l.* exemplum habemus *annalis præſcriptionis*, quod aliis addendum venit. Item exemplum habemus aliis addendum condemnationis *in ſumptus & expenſas litis*, ſi qui in lite deſiſtat. Quomodo & delator tenetur in *ſp. l. 2. in f. ſi vagum pet. mancip.* vbi *habitæ concertationis impendia* vocantur.

¶ DIVISIO *ſeu* SOCIETAS *bonorum inter petitorem & fiſcum.*

XXXII. * Impp. THEOD. A. & Valentinianus Cæſ. Valerio" Com. R. P.

PETITORES bonorum partiri cum ærario noſtro præcipimus; ac" ſi quis, (exceptis iuris Templorum poſſeſſionibus, vel patrimonialibus,) qualitercunque aliquid ad noſtrum ærarium pertinens, noſtræ nutu clementiæ meruerit, poſtquam efficax quod impetrauerat poſtulatum rei ipſius euentum conſtiterit, ex æqua cum ærario diuidere parte non dubitet; videlicet, impenſis omnibus litis & ſumptibus imputatis, ac petitori dein" ſumma integra tribuendis, vt quod purè" ad quæſtus eius compendiũmque deuenerit, in eius proculdubiò" ſocietatem admittat ærarium: Nullo ex his, quæ de temporibus poſſidentis, vel aliis, veteri obſeruatione conpetitionum" auctoritate ſunt tradita, deminuto, ſed in ſua omnibus ſtabilitate durantibus, vt in Delatores quæ eſt nihilominus pœna, &c, ſi fieri poteſt, acerior" exeratur. ¶ Quin & Iudex, ſiue Vir Inluſtris Comes rei priuatæ is fuerit, ſeu prouinciæ moderator, integritatis proculdubio erit vehemens obſeruator, quandiu priuato iurgio æquis conflictibus decertatur.

tur. ¶ Fisci etiam Aduocati præcipimus vocem in suo manere silentio, nec partem ærario vindicandis" admitti priùs, quàm iure cognitionali" sententiâ, quam quidem præsente fisci patrono proferri ac tractari præcipimus, petitor certissimam victoriam fuerit consecutus. Etiamsi lis ex transactione aut qualibet alia ratione fuerit sopita, modis omnibus suam à petitore vindicaturo ærario portionem. Quamuis etiam beneficio quis speciali sibi *de vniuersitate* præcauerit: alioquin titubet in petitore perceptio, si ius suum non constet ærario. Dat. 111. Id. Mai, Constantinop. Theod. A. xi. & Valentiniano Cæs. Coss. [425.]

NOTÆ

" Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut abolita, & propter petitiones sublatas. Men orat hanc *leg.* suam Theodosius Iun. *leg. vlt. h. t.* vbi partim eam confirmat, partim ei derogat.

" Valerius Comes R P. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur sine die & Coss. *lex vlt. Cod. de Agricolis & mancip. domin.*

" Dicitur Comes S.L. in *l. 17. infr. de murilegulis.* Ad Valerium Virum Illustrem Comitem extat Augustini *Epistola*; de eodem agit & *lib. aduers. Iulianum.*

" *Ac proinde sequi.*

" ✗. *Euentu.*

" ✗. *De summa.*

" *Purè*, id est, deductis impensis & sumptibus.

" *Proculdubiò* hic & infr. pro omnino.

" ✗. vel *competitionum auctoritati*, vel *Constitutionum auctoritate*

" *Acerbior.*

" ✗. *Vindicantis*, fisci Aduocati scil. vocem.

" Id est, cognitione Iudicis.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris duæ constitutiones sequuntur, purà hæc *lex 32. & lex vlt. h. t.* quæ vtraque in eodem argumento versatur; ita tamen, vt illa huic vnico tantùm casu deroget. Nouúmque verò ius quoddam hac constitutione à Theodosio Iun. inuehitur circa PETITORES, tùm eorum cupiditati cohibendæ, tùm Ærario seu Fisco locupletando, qui hac tempestate subsidiis Reipubl. necessariis vix & ægrè sufficiebat. Quæ causa vel potissima fuit, huiusce noui iuris inuehendi. Igitur Theodosius Iun. *hâc l. & d. l. vlt.* id vult, vt qui quædam bona fortè ceu vacantia vel caduca à Principe petiit & impetrauit, eum Ærario seu fisco diuidere ex æquo debeat: sic vt dimidia pars eius petitori cedat, altera fisco. Quod quidem etiam inductum in Gallia Constitutione Regia A. 1561. Qua parte Theodosius Iun. æquabilem diuisionem instituit: Nam vt petitionibus locum adhuc esse voluit, ita petitori tùm beneficij alicuius loco tùm & operæ in conquirendis bonis illis compensandæ dimidiam sufficere credidit: quæ vtique opera sæpè vulgaris non erat: iudicio quippe sæpè, & lite ambigua aduersus contradicentem ei contendendum erat, variisque conflictibus res decertabatur: sic etiam vt non semper iudicio, verùm transactione sæpè res finem acciperet, vt hæc ipsa *lex* ostendit.

¶ Cæterùm huic iuri ita nunc à se adinuento Theodosius Iun. varias exceptiones, limitationes, Extensiones *hâc l. & d. l. vn.* subiungit. Exceptio prior *hâc l.* est ratione *rerum*. Nempe ab hac diuisione possessiones iuris *Templorum* & Patrimoniales excipit, sic vt petitori eas ex asse cedere velit. Hæc enim huius exceptionis sensus est. Ratio verò in aperto est: Eorum scil. bonorum dimidiam Theodosius Iun. Ærario seu fisco cedere voluit, quæ nunc primùm fisco deferretur: atenim possessiones Iuris Templorum & patrimoniales iam in Ærario Principis erant: itaque cùm ea donarentur, vtique ea in solidum petitori cedere oportuit. Altera exceptio quæ continetur *l. vlt. hoc tit.* est ratione *personarum*. Nempe priuilegio quodam singulari ab hac diuisionis necessitate excipiuntur ab eodem Theodosio Iun. Cubicularij, qui Principis cubiculo seruiunt, sic vt eos integro statu perfrui donatione velit: de qua exceptione *ad eam legem.* Et hactenùs quidem exceptiones iuris huiusce noui.

Sequuntur *Limitationes*: Prima ratione *diuisionis*; Nempe deductis omnibus litis impensis & sumptibus, hanc diuisionem fieri oportere definit Theodosius: id est, ita, vt donatarius seu petitor priùs ex bonis donatis quos fecit sumptus deducat, ac deinde ex residuo quod *purè* quæstui & compendio eius cessit, dimidiam fisco tradat. Quod quidem tralatitium ius est: vt vbi diuidenda res venit, qui sumptus fecit, eos priùs deducat: *Diuisionis* denique hæc *lex* est; cuius hæc species in tractatu diuisionis noranda.

Secunda limitatio est ratione *Processus Iudiciorum* super bonis ceù vacantibus & caducis donatis: ne alioquin fiscalis iam commodi obtentu lis suo Marte non decurrat, prauóque Iudicio & corrupto res transigatur: contra, vt *hâc l.* dicitur *priuato iurgio æquis conflictibus decertatur*. Nempe non quia pars eius fisco cessura est, ideò Iudex minorem integritatem in hoc iurgio adhibere debet: sed causam discingere, haud aliter atque priuatum iurgium. Scilicet fiscalis commodi intuitu Iudices & cognitores sæpè ab integritate desciscunt. Cæterùm notandum, quod *h. l.* Iudex huius iurgij constituitur vel Comes rei priuatæ, vel Rector prouinciæ: provt scil. bona vel in ea prouincia sita sunt vbi Comitatus est, vel in remota. Vnde apparet, hoc Theodosiano iure, possessorem bonorum petitori donatorio contradicentem, non iam necesse habuisse ad Comitatum venire, vt anteà *ex l. 27. & 30. supr.*

Tertia Limitatio & ipsa ratione Processus Iudiciarij, atque eodem semper fine, quo secunda Limitatio, est; quod etsi Aduocato fisci præsente hoc iudicium agitari oporteat; (vt cæteroquin causas alias fiscales, *l. vlt. supr. de bonis vacantib. l. 3. §. Diuus Hadrianus, π. de iure fisci*:) attamen Aduocatum tacitum ibi adesse, neque vocem eius audiri oportet: Ne alioqoin eius clamoribus & sermonibus Cognitores in praua trahantur: Et sic suo Marte hanc cognitionem decurrere voluit. Ergo tùm demùm

vox eius audiri debet, cùm petitor victoriam fuerit conſecutus ſententia cognitionali. Quod vtique ſingulare eſt, & notandom; Nullam aliquando præſentiam alicuius in actu aliquo iudiciario requiri, ſic vt is tacere neceſſe habeat, eique ſilentium indicatur. Hactenus Exceptiones & Limitationes.

Sequuntur *Extenſiones* duæ. Prior hæc eſt, quod etſi lis *Tranſactione* vel aliâ quâ ratione ſopita fuerit, Ærario ſemper dimidiam deberi iubeat Imperator, eius quod in tranſactionem venit. Ergo tranſigere quidem licuit petitori ſeu donatario vt in ambiguo ſeu de incerta lite: ſed tamen ita, vt non ideo minus dimidiâ Fiſco deberetur. Quod ideo ſtatutum, ne alioquin per *Tranſactiones* fiſcus iure ſuo priuaretur: Quæ ſententia in materia *Tranſactionum* notanda eſt.

Secunda Ampliatio hæc eſt: quod Fiſco dimidia ſemper debeatur, etſi petitor fortè Reſcriptum à Principe impetrauerit de *vniuerſitate*; id eſt, etſi reſcripto expreſſum fuerit à Principe, nolle ſe Ærarium ſuum in communionem & ſocietatem huius commodi venire. Qui quidem caſus addendus eſt aliis, pariter vt *leg.* 15. *ſupr.* quibus Reſcriptis ſuis fidem haberi, eáque obtinere Principes noluerunt. Quod quidem in hac ſpecie, pro fræno petitorum auiditati & vel potentiſſimè poſitum. *Alioquin*, vt *hac l.* dicitur eleganter, *titubet in petitore* perceptio, ſi ius ſuum non conſtet Ærario.

Et hæc quidem de nouo iſto Diuiſionis iure. At enim vetus ius Theodoſius *hac leg.* in cæteris confirmatum it: Nempe circa tempora poſſidentis, putà vt & annus integer poſſeſſori detur ad contradicendum, neque poſt quinquennium moleſtari poſſit: de quo ad *leg. ſuperiorem*: item circa Delatores: adeò quidem vt non tantùm pœna ſtatuta affici eos velit, verùm & ſi fieri poſſit, acerbiore: de quo ad *leg.* 30. *ſupr.* Eſt igitur hæc *lex* velut ſingularis admodum notanda; qua petitorum partim auiditati modus impoſitus, partim fiſci cômodis innocenter conſultum hoc nouo & legitimo *ſocietatis & diuiſionis* iure inducto: cuiuſmodi etiam legalis partitio, ſocietas, & diuiſio in Theſauro reperto continetur *l.* 1. *infr. de Theſaur.* vt & in ſp. *leg. vn. infr. de his qui ſe deferunt.* Et ſic exemplum habemus nouæ rationis locupletandi fiſci. Imo & inter priuatos quodam ſocietatis genere in plures habenæ laxatæ, de quo *tit. ſi petitionis ſocius*: eidem olim partim petitorum cupiditati modus impoſitus, partim liberalitatibus Principis.

¶ *Poſt* TYRANNVM *deuictum, in petitores & delatores, &c. ad Senatum Valentiniani* III. *Oratio.*

XXXIII. * Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. ad Senatum."

NVSQVAM calumnia perſtrepet, nullus innocentium fortunarum Delator occurret: ſtabit legitima ſeruitutis libertatíſque diſcretio: iura dominorum, ſeruorum non impunè rebellium reſtitutione", ſancimus: Patricij" fori ſolidantes priuilegia, inuiolabilem manere decreuimus trabeatam" quietem: Competitorum non tantùm vitia conprimimus, ſed ipſum etiam nomen abolemus, &c. Dat. VI. Kal." Ian. Rom. Rom. Theod. XII. & Valentiano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* ceu hiſtorica, ſiue horum temporum propria. Iungendæ autem illi videntur *lex* 14. *ſupr. de Senatoribus & glebali collat.* & *lex* 2. *infr. de conductor. & hom. dom. Auguſta.* etſi in die & menſe nonnulla diuerſitas ſit.

" Vrbis Romæ, *d. l.* 14. & *d. l.* 2.

" Dominis ipſis factâ, aduerſùs quos ſerui rebellauerant.

" Id eſt. *Senatorum* fori.

" *Trabeata* quies, id eſt, Senatorum.

" *Trabea*, veſtis, Conſularis: de quo ad *l.* 4. *ſupr. ne quid publ. latit.*

" Ita quoque *d. l.* 14. *VI. Kal. M.* At *d. l.* 2. *III. Non. Ian.* de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Tertij conſtitutio iſthæc eſt; & quidem pars prolixioris Orationis ad Senatum, cuius partes pariter videntur *lex* 14. *ſupr. de Senatorib. & glebali collat.* & *lex* 2. *infr. de conduct. & hom. domus Auguſta*: ac proinde huic coniungendæ. Quæ quidem dicitur data *Roma*: quinimò vt habet *d. lex* 14. *recitata in Senatu per Theodoſium Primicerium Notariorum*: Eô videl. tempore, quo Ioanne Tyranno cæſo vrbem Romam ingreſſus Valentinianus Tertius fine Anni 425. initio adhuc Anni 426. Theodoſio XII. & Valentiniano II. AA. Coss. ibidem conſtitit: vt docet præter Olympiodorum *apud Photium*, ſubſcriptio *legis* 6. *ſupr. de legitim. heredit.* vt proinde hæc *lex* data potiùs videtur *VI.* vel *III. Non. Ian.* vt habet *d. l. vlt. de conductor. & hom. domus Auguſta*: & ſic initio huius Anni 426. quam *VI. Kal. Ian.* id eſt, fine eius Anni: tùm quia fine eius Anni Valentinianus non reperitur *Roma* conſtitiſſe, verùm Rauennæ: tùm quia ipſum *huiuſce l.* argumentum id ſuadet, eam *leg.* datam, ſtatim vt Ioannes deuictus, & Valentinianus III. Roma potitus, & alterum Conſulatum ingreſſus eſt. Denunciat enim *hâc leg.* ſeu publicè profitetur *Oratione ſuâ* Valentinianus, ſe delatoribus & petitoribus aures locum non daturum: qui vtique cæſis & profligatis Tyrannis emergere ſolebant.

Imperatores contra, rerum iam potiti, atque in ipſo

ipso ortu Imperij sui reprimere eos, soliti. Quod etiam Maiorianus in ortu Imperij sui *Oratione* suâ pariter ad Senatum emissâ, seu *Nouellâ* §. fecit, Republ. quoque ab hoste externo & à domesticâ clade liberata, in ingressu Consulatus sui Idibus Ianuarijs. *Imperatorem*, inquit, *me factum, P.C. agnoscite: Dicatis quoque Iano Kalendas suscepti feliciter Consulatus ereximus fasces.* Et mox: *Praesumite iustitiam nostris vigere temporibus, & sub innocentiæ merito proficere posse virtutes. Nemo* DELATIONES *metuat: quas & priuati in aliorum moribus condemnauimus, & nunc specialiter persequimur: Nullus* CALVMNIAS *reformidet, nisi quas ipse commouerit.* Qui locus huic planè constitutioni geminus est. Et sanè in *hâc* quoque *leg.* ipso Orationis filo apertè ostendit Imperator sese securitati omnium in futurum consultū ire, præ iis quæ tùm vsu venerant: *Nusquam*, inquit, *calumnia* PERSTREPET: *nullus innocentium fortunarum Delator* OCCVRRET: STABIT *legitima* &c. pariter vt d. *Nouella*, *Nemo Delationes* METVET *&c.* Hoc ipso scil. indicantes, quod recenter factum fuerat.

¶ His ita præmissis, de ipsâ Ioannis Tyrannide videndum est, tum de sententiâ *huius leg.* Honorio scil. Occidentis Imp. mortuo, fine Anni 423. Ioannes Tyrannus apud vrbem Romam in Imperium surrexerat: Parte alterâ Theodosius Iun. Orientis Imp. Placidiam cum Valentiniano filio consobrino suo aduersus Ioannem Tyrannum misit: dato Placidiæ Augustæ, Valentiniano *Nobilissimi* nomine: & adiuncto valido exercitu. Mox Thessalonicæ Valentinianus Cæsar factus. Inde cæso Ioanne Tyranno mense Augusto A. D. 425. Theodosio XI. & Valentiniano Cæs. Coss. Placidia vnà cum Valentiniano filio Cæsare Rauennam iniit, mox Romam: vbi septennis Imperatoriâ veste indutus est, & sic Augustus factus est. Quæ omnia à coæuis scriptoribus memoriæ mandata; ab Olympiodoro *fine Syluæ, seu Historiæ suæ apud Photium*: Prosuturo Tregeodo *duodecimo Historiarum libro* apud Gregor. Turon *lib.2. c.8.* Socrate *fine Histor. Eccl.* Idacio, Marcellino, *Chronicis*. Sic igitur Valentinianus iam Imperator, iam Roma potitus, imò iam Romæ consistens, inter alia tum malis quæ Ioannis Tyrannis inuexerat, mederi instituit; tùm iis occurrere quæ post Tyrannum extinctum emergere solebant. Ad quod vtrumque collineat hæc eius ad Senatum Oratio.

¶ Hinc scilicet primò Calumniatoribus, seu Delatoribus, & Competitoribus silentium *h.l.* indicit, qui innocentium fortunas alioquin appetituri videbantur, quasi qui Ioannis Tyranni partibus fauissent: *Nusquam*, inquit, *calumnia perstrepet, nullus innocentium fortunarum delator occurret.* Et post, *Competitorum non tantum vitia comprimimus, sed ipsum etiam nomen abolemus.* Quæ sanè verba sunt apertissima, occurrentis malo quod imminere videbatur, tum Delatorum, tùm Competitorum: quæ duo hominum genera, imò vitia, cohærebant, in fortunas ex æquo grassantium: quod innumeris legibus vel *hoc titulo* docemur. Quare vtrarumque fauces occludit hâc *Oratione sua* Valentinianus: Etsi non ideò postea competitorum genus omne abolitum ab eo; vt docet *lex vlt. inf. de appellationib.* Et hæc quidem de malis quæ metuebantur hoc tempore: & sic de priore *huius l.* parte.

2. Hinc & idem priuilegia Ecclesiarum quæ Ioannes Tyrannus inuiderat, statim reuocauit seu stabiliuit, *l. vlt. inf. de Episcopis*.

3. Hinc & hâc Orationis suæ parte concussum Romę statum partim Oeconomicum, partim Senatorium solido loco constitutum pacémque adeò stabilitum fuit. Nempe, vt ex *hâc l.* colligitur, *Serui* Romæ aduersus Dominos sese erexerant, atque in libertatem sese vindicauerant, nullâ iam seruitutis & libertatis discretione: proculdubio Ioannis partes sectati, qui seruos in partes suas traxerat, vexillo libertatis erecto. Quod & iam in aliis Imperij Romani partibus hac tempestate euênit: veluti in Galliâ Armoricâ. Testis ante decennium fermè Rutilius Claudius Numatianus *Itinerario primo* 1. vbi de Palladio.

Cuius Aremoricas pater Exuperantius oras
Nunc postliminium PACIS *amore docet.*
Leges restituit, LIBERTATESQVE *reducit,*
Et seruos FAMVLIS *non sinit esse suis.*

Quos tamen versus alij aliter interpretantur, de Gothis, qui Armoricam peruasissent: Quod Historiæ minus conuenire *alibi* probo. Igitur *hâc l.* Valentinianus Tertius legitimam seruitutis libertatisque discretionem stare iubet; iuráque dominorum sancit, restitutione seruorum non impunè rebellium, id est seruos qui aduersus dominos rebellauerant restitui iubet: Et hæc circa statum Oeconomicum.

¶ *Senatorius* etiam Romæ status ordóque turbatus sub Ioannis Tyrannide fuerat: priuilegijs videl. Senatorum & fori Senatorij infirmatis, turbatáque adeò quiete Senatus: Atenim hac eadem Oratione Valentinianus *Patricij fori priuilegia* solidatum & restitutum it: & sic manere decernit inuiolabilem quietem Trabeatam: *Patricij fori priuilegia*, id est, Senatorij: Patricij quippè & Patriciæ stirpes pro Senatoribus & pro Nobilitate Plebi opponuntur: vide & Ammian. Marcellinum *lib.16.p.75.* & Claudianum passim, inter alia *in 6. Cos. Honorij*:

Patricij reuerenda fouet sacraria cœtus.

Vide & *Symmachum*. Scilicet peculiare Senatorum forum fuit, ac nominatim in criminalibus causis. Romæ Senatorum Iudex erat Præfectus vrbis, adscitis Quinqueuiris administrationum honore functis, sorte ductis, non etiam sponte delectis: Quod iam olim constitutum à Gratiano, *l.13. sup. de accusat.* & ab hinc biennio, quódque excurrit ab Honorio Imp. *l.12. sup. de iurisdict.* *Trabeatam autem quietem* quid sit videndum est: *Trabea* Consulum *παράσημον* vestis & indumentum fuit; quod docuit exactè *lex 4. sup. ne quid publ. lætit. factis si honor datus fuerit Regalium Trabearum*, id est, si Imperator Consulatum fuerit amplexus. Hinc Trabeæ Consulares apud Ammianum *lib.15. & 19.* Pacatum *in Panegyrico*: Ausonium *in Grat. act.* Annalis Trabea Symmacho *lib.9. ep. 102.* Trabeatæ imagines Consulis Eutropij apud Sidonium *lib.1. ep.16.* Trabeata anus Consul Eutropius Eunuchus Claudiano *lib.1. in Eutropium*: Trabeata Nobilitas, Anitiæ, *ep.84.* inter *Ambrosianas*. Trabeæ Sũmitas, *l.1. Cod. de Consulib.* Claudianus rursũ.

Quo tandem flexus trabeas auctore crepantes
Induerit, fastisque suum concesserit annum.

Et idem *alibi* sæpè, veluti *in Theodosi* cos. Trabea absolutè pro Consulatu, Marcellino *lib.16. p.76.* Igitur Trabeatam *quietem* inuiolabilem manere decernit *hâc Oratione* Valentinianus Tertius, id est, *Consularem dignitatem*: Ciuilis enim & Pacatus Trabeæ habitus, quietúsque fuit: quomodo Palmatam seu Trabeam Consularem Ausonius vocat *ciuilium decorum indumenta*: & similia, quæ cumulaui ad *l.1. de habitu quo vti*: vt ita videatur Ioannes Tyrannus citra Consulum dignitatem aliquid immutasse: pariter vt circa Senatorum fo-

rum, item circa Ecclesiarum priuilegia, denique circa iura dominorum in seruos. Quanquam & simpliciter per Trabeatam quietem hic intelligi potest Senatoria: Quomodo Claudianus *in 6. cos. Honorij* postquam patricias domos memorauit, mox *l.* 74. subiicit,

Collecti trabeatus adit delubra Senatus.

Hæc omnia igitur Valentinianus *Oratione sua*, seu *hac l. & d. l. pen. inf. de Episcopis* in integrum restituit. Et eò tandem refero quæ in capite veteris vrbis Romæ descriptionis Notitiæ Imperij (quam scriptam Ao. proximo 427. *alibi* prolixè ostendo) præmittitur, *vrbs, quæ aliquando desolata, nunc gloriosior piissimo Imperio restituta.* Valentiniani scil. Tertij imperio restituta.

¶ Exceptio *ad l. 32. sup.* Cvbicvlarii *Principis petitores non bonorum excepti à diuisione seu societate bonorum cum fisco.*

XXXIV. * Idem AA. Thalassio Com. R. P.

SI quis ex his qui sacro nostro Cubiculo seruiunt, ad petitionem caducorum ad fiscum pertinentium adspirauerit, cùm impenetrabile* huius fuerit postulatum, Lege † quâ pars dimidia vindicatur ærario, protinùs absoluatur; primóque nutu nostræ Clementiæ statim integro perfruatur, nec laboret ad partis alterius quæ fisco videtur addicta, prorsus petitionem attingi: Norma Legis † antea promulgatæ in ceteris omnibus custoditâ. Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinop. Theod. A. XIII. & qui fuerit nuntiatus. [430.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.* velut abolita, & propter petitiones sublatas.
" *Thalassius* Comes R.P. sub Theodosio Iun. hic postea PP. fuit teste Socrate *lib. vlt.* & quidem per Illyricum, vt docet *lex 7. C. Iust. de Aduocatis diu. Iudicum.*
† Intelligit *legem 32. sup.*
" *Impetrabile*, id est quod impetrari potuit, iustum, æquum: vid. *d. l.* 32. probabile, apud Symm. *9. ep.* 137.
† Id est *d. legis* 32.

COMMENTARIVS.

EXceptionem quandam proponit *hâc lege* Theodosius Iun. ad *l. 32. sup.* quâ petitores impetrata bona cum ærario diuidere iussi fuerant, confirmatâ in cæteris *eâ lege*. Exceptio hæc est: nempe Cvbicvlarios petitores, dimidiam partem bonorum sibique concessorum ærario offerre seu dare non teneri. Quæ quidem Theodosij Iun. in Cubicularios animi eius propensio fuit: pariter vt in Præpositum eorum, seu S. Cubiculi: Nam & Dignitatem eius auctum iuit, eo scil. in secundum Illustrium gradum seu Quadrigam relato, Præfectísque Prætorio, Præfectis vrbi & Magistris militum æquato, *l. vn. de Præpos. S. Cubiculi*, quod etiam ostendit *lex vlt. sup. de metatis*: & Notitia Imperij, triennio fermè ante *hanc leg.* cōscripta. Imò & Iurisdictionem eiusdem ampliauit, quod docet *lex 9. sup. de indulg. debitor. l. 2. Cod. Iust. de Præpositis S. Cubiculi: l. vlt. Cod. vbi causæ fiscales*: & eadem Imperij Notitia: de quo ad *l. 2. sup. de Palatinis S. L.* Scilicet Cubicularij, atque id genus alij, veluti Castrensiani, Protectores, in Principis obsequio ordinariè constituti, petitionibus huiusmodi rem fecêre, & liberalitates Principum, facilius extorsêre: vt docet quoque *lex 1. & 2. infr. si petitionis socius*: vbi dicam adhuc: & Symmachus *lib. 10. ep. 55. in pr.* Amm. Marcellinus quoque *lib. 22. p. 224.* de Tonsore [Imperatoris] sub Constantio agit, qui inter cætera compendia *fructuosas petitiones* memorabat. Petentes dènique in Regiâ, huiusmodi bona petere soliti: testis rursum Am. Marcellinus *lib. 16. p. 74.* in Constantij rebus. *Instabant itidem has multorum ciuilium buccinas, Potentes in Regiâ eâ re, vt damnatorum petita bona suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi &c.* Sed ex Palatinis Cubicularij cummaximè Eunuchi bona petebant & impetrabant: Quod & hodie fieri solet. Zosimus *lib. 5. p.* 800. sub Arcadio, Theodosij istius Iun. Patre. τῶν δὲ συκοφαντῶν εἰς ἔτι πλείτερον ἐπιταθέντων, καὶ τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εὐνούχους ἀεὶ περιιόντων, εἴ τις τὴν πλουσίαν ἀπέθανεν, ὡς οὐκ ὄντων παίδων ἢ συγγενῶν, ἐμήνυον τὰς οὐσίας, καὶ τὰ βασιλέως ἐφέρετο γράμματα: τῷδε τὰς οὐσίας τῷ δεῖ παραδοθῆναι κελεύοντα, καὶ παρεδίδοντο τοῖς αἰτήσασιν αἱ κλῆροι παίδων ὄντων, καὶ τοὺς πατέρας μετ' οἰμωγῆς ἀνακαλουμένων, id est, *Cùm autem* Delatores *magis quàm anteà excreuissent, &* Evnvchos *ac* Latinos *perpetuò circumirent, sicubi diuitum quis vitâ excessisset, eius facultates deferebant quasi nullis liberis vel cognatis existentibus. Hinc adeò Imperatoris rescripta præferebantur, quæ iuberent huius bona huic tradi: & tradebantur his qui* Petierant *hæreditates, liberis existentibus & parentes cum gemitu implorantibus*, &c. Quo Zosimi loco Eunuchorum appellatione Cubicularios quoque intelligo: nam & hi eorúmque Præpositi Eunuchi fermè iam ab antiquo fuêre: de quo *sup. tit. de Præpos. S. Cub.* etsi Eunuchorum etiam nomen his inditum quidam censeant à cubiculi custodiâ: Leo *Nouella de Eunuchis* 98: καὶ τὴν [illegible] εὐνὰς [illegible], τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἑρμηνεύεται. Hinc & Leo alter & vetustior, *l. pen. Cod. Iust. de Præpos. S. Cubiculi: cùm quis dederit Eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhæsurum.* Euagrius *lib. 4.* οἱ τοῖς βασιλ...

βασιλικοῖς ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσι, ὧν ἀνάγκη ἡ συνήθεια καλεῖ. Neque dubito quin ab eodem Conſtantij in Eunuchos & cubicularios ſtudio ſeu affectu, profecta ſit *lex Eunuchis, Cod. qui teſtam. fac.* de quâ iam dixi *alibi.* Ergò cùm hiſce Cubiculariis Theodoſius Iun. obnoxius viueret, hoc priuilegio ſingulari eos euexit, vt ne ſibi à Principe donatum cum ærario diuidere neceſſe haberent, verùm vt donato ſeu impetrato ſoli in ſolidum potirentur: *vtiúque,* vt ipſemet ait, *clementiæ ſuæ ſtatim* INTEGRO *perfruerentur.*

DE HIS QVI SE DEFERVNT.

TITVLVS XI.

X. COD. IVST. XIII.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Rationalibus Hiſpaniarum."

IS cuius tacitæ fidei commiſſa fuerit hereditas, ſtatim Officio Grauitatis Tuæ nuntientur", & geſta" prodat, & continuò quod actum fuerit renuntiet, & poſt hanc fidem", tertiam ab" omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quòd ſi ab vxore defuncti iſtud Officio" deuotionis tuæ fuerit reuelatum, ipſam" etiam quam defunctus eſſe voluit heredem, ſi geſta aperuerit", tali præmio mancipetur", vt ex omni patrimonio medium conſequatur, & eam" fiſco noſtro celebret diuiſionem: id etiam habitura priuilegium, vt prior eligat portionem": & tunc occultator ille geſtorum, fiſci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio ſuo ac fiſco vindicato, in inſulam deportetur. Dat. Id. Mar. Gallicano & Baſſo Coss. [317.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. eod. tit.*

Rationales Hiſpaniarum quorum etiam mentio fit in *Notitia Imperij*: Interim obſeruandum, hoc Anno ipſo 317. duas præterea Conſtantini M. Conſtitutiones occurrere ad Magiſtratum, Comitem, inquam, Hiſpaniarum: putà *l.4. inf. de Decurionibus* & *l.1. ſup. de acuſationib.*

" A ſc. Quod & Rubrica huius tituli oſtendit, & ſequentia mox quoque. Eſt tamen qui hic eodem ſenſu reſtituat. *nunties, vt & Ox.* Sanè *C. Iuſt.* habetur, *renuntiet.*

" hic *infr. Si geſta aperuerit:* & fine leg. *occultator geſtorum.*

" Id eſt, ſui delationem.

" Id eſt. Ex: vt repoſitum *Cod. Iuſt.*

" *Ad officium,* C. Iuſt. non rectè.

" *x. Ipſa:* vt etiam habetur *C. Iuſt.* vbi & vox, *perſona,* addita.

" Vulg: Cod. Iuſt. *Si geſta aperuerint,* malè; Sic & ſup. initio, *Et geſta prodat,* & fine leg. *Occultator geſtorum.*

" *Præmio mancipetur,* id eſt donetur.

x. *Cùm,* vt *Cod. Iuſt.*

x. Sic & *ſup.* malè in Cod. Iuſt. *optionem,* vt rectè iam monuit *Contius.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc conſtitutio eſt, aduerſus tacita hæreditatum fideicommiſſa, in fraudem legum, incapacibus per leges relicta: ac nominatim in ſp. huius leg. *vxoribus:* Vxores ſcil. per leg. Iul. Papiam ſeu Caducariam decimariam intra certum tantum modum ex mariti bonis capere poterunt: Solidum verò nonniſi iure liberorum ſubnixæ: id quod præter ipſas *leges decimarias,* ſeu *legem Iuliam & Papiam,* & quidem *caput* eius *duodecimum,* oſtendunt vel *hoc Codice* eiuſdem Conſtantini M. *duæ* aliæ *leges:* puta *lex 1. ſup. de bonis proſcriptorum: & lex 7. inf. de Nauiculariis:* item Theodoſij Iun. *lex 2. ſup. de iure liberorum: & lex vlt. ſup. de legit. hered.* Quam quidem legem *Papiam decimariam* Conſtantinus M. adhuc obſeruari voluit, ſiue ad replendam iuſtis liberis Rempubl. ſiue potius implendo Ærario. Quæ poſteà demùm, & diu pòſt, abrogata, in Oriente *d. l. 2. 3. ſup. de iure liberorum:* non tam citò verò in Occidente, vt docet *lex vlt. d. tit. de iure liberor.* Igitur per tacita ſæpè fideicommiſſa eluſæ *Decimariæ leges:* capaci videl. hærede inſtituto qui mox tacitâ fide interpoſita eandem incapaci, v.g. vxori defuncti reſtitueret: quod præter *hanc leg.* docet quoque elegans Papiniani *lex vlt. in pr. ff. de his quæ vt indignis:* vt cæteroquin ſeu in

commune per fideicommissa legibus illud dixit Hieronymus, *ad Nepotianum*, idque etiam comprobat *princ. Instit. de fideicommiss. hared.* De cuiusmodi tacitis fideicommissis singularem olim *librum* scripserit Paulus I. C. vnde duo tantum fragmenta supersunt, *l. 49. de iure fisci, & l. 129. de V. S.* & de his sunt duæ insuper *hoc Codice* constitutiones, *lex 20. sup. tit. prox. de petit. & lex 27. inf. de Episcopis.* Quorum tacitorum fideicommissorum exitus hic erat, vt in fiscum caderent, quod docuit vel *d. lex* 20. Quare & exciti delatores huiusmodi tacitorum fideicommissorum, præmio publicè proposito; quod factum & *ipsa l. Pap.* & deinceps, vt ex Taciti *c. 13.* Suetonij *Nerone c. 10.* liquet. Præmium autem variè constitutum delatori: vulgare quidem, extraneis delatoribus; At enim sui ipsius delatori, non vulgare, sed maius: & verò maximum ei, cuius commodo tacitum fideicommissum cessurum erat. Quæ Constantini M. mens est *hac leg.* Nempe, quæ prima *huius & distinctionis* pars est, *Rogato* seu hæredi deferenti rem, Tertiam bonorum defuncti pro præmio tribuit: Dimidiam verò, quæ secunda *legis & distinctionis* pars est, *incapaci*, vxori v. gr. se deferenti, cui restituenda, vel restituta est tacitâ fide interpositâ hæreditas. Quod ius iam olim Edicto Trajani introductum fuit, vt docet *l. 13. 15. § 3. l. 16. l. 49. ff. de iure fisci.* Maiore scil. præmio incapax, v. g. vxor euocanda fuit, cùm in tacito fideicommisso de præcipuo magnóque eius commodo ageretur; quòd aliàs ne sibi præciperetur, vix vnquam reuelatura videbatur: tenaci præsertim ad hæc sexu. Politicum igitur hinc σκέμμα iam efficiatur, Maiore præmio inuitandos, quos maius alioquin lucrum præter leges manet. Et hæc quidem aperta est *huius legis* distinctio: vt proinde pro conciliatione eius *secum*, vel cum aliis *legibus*, ad Vates recurrendum non fuerit: Multo minùs (quod Amaya fecit ad *l. 1. Cod. de delatorib. n. 58.*) Cuiacio dica scribenda, quasi is huius distinctionis gloriam Placeæ præripuerit: Iniquiore adhuc censura, quasi mos hic Gallis interpretibus sit, aliorum nomine suppresso, de suo solam speciositatem verborum addere, nihil verò de substantia. Ad rem.

¶ In tantum porrò Constantinus vxori tacitum fideicommissum deferenti dimidiam bonorum tribuit, vt (quod & alterum singulare priuilegium est) ei eligendæ portionis dimidiæ ius tribuat; alterâ, quam spreuerit, fisco cessurâ. De qua Diuisionis lege, & Electionis prærogatiua seu priuilegio, vt omittam alia, vide quæ similiter cauentur *l... sup. de metatis: seu l. 2. Cod. eod.* vid. & quæ Fornerius *5. quotidian. 22.*

¶ Ac tandem vt præmiis, ita & pœnis propositis occultatorem fiduciarium hæredem affici voluit Constantinus M. nempe pœnâ bonorum proscriptionis & deportationis.

SI VAGVM PETATVR MANCIPIVM.

TITVLLVS XII.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustin.*

"Addantur *Paratitli* vice *huic titulo lex* 20. *sup. de petitionibus: & l. 12. inf. de annona & tribut.* quæ & ipsæ sunt de petitione vagorum mancipiorum.

1. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Probum" PF. P.

QVI vaga mancipia iuris alieni" petunt, si iustitiâ" eadem probant, impetrati beneficij" auctoritate potiantur; Vendendíque concessam, aliis quàm Delatoribus, habeant facultatem: Si verò aut his qui detulerint distracta fuerint, aut ab his qui ante possederint detinentur, non effugiatur vltio, quæ est Legibus constituta. ¶ Sed & dominis propriorum vindicatio competat: Et eâdem pœna, quæ de occultatoribus & fugitiuariis" data est, vnusquisque" teneatur. Dat. XII. Kalend. April. Treu. Valentiniano & Valente AA". coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

" *Probus* PP. sub Valentiniano Sen. vid. *Prosopogr.* Eidem inscribitur *lex prox.*

" Quæ iuris alieni olim fuerunt.

" Symmachus *lib. 10. ep. 55. Annus ferè secundus est, vt per defensores & Rationales Augustissimæ domus, cum iustitia solemnis oraculi, scriptis fatigantur hæredes:* At sensus hic est, si iustè, si ritè, vaga mancipia esse probent.

" Rescripti, quo vagum mancipium sibi à Principe donatum est.

" *Fugitiuarij*

" *Fugitiuarij* hîc sunt serui fugitiui occultatores : cùm aliàs fugitiuarij sint, qui fugitiuos persequantur, *l.18. ff. de præscript. verb.* Paulus 1. *sent.tit.de fugit.* & Florus *lib* 3.
" Occultator seu fugitiuarius.
" Malo referre ad *Valentinianum & Valentem* II. *Coss.* pariter *legem* 1.*prox.* quo sanè Anno Valentinianus Treueris constitit : non *Valentiniano & Valente AA. Coss.* id est, A.D. 365.

II. * Idem AA. ad Probum" PF. P.

QVICVMQVE habuerit super vagi mancipij postulatione Rescriptum, non priùs quicquam inquietudinis" moliatur, quàm, factâ eius allegatione, sollemniter delatorem, à quo fuerit instructus, expresserit : careat etiam, si eum prodere supersederit, fructu & commoditate beneficij. Nec antè aliquis quem poposcerit per manus iniectionem æstimet vindicandum, quàm definitiua inter partes" fuerit dicta sententia. ¶ Has verò cognitiones ad Ordinarios" volumus pertinere Rectores, vt delatoribus primitùs in medio" conlocatis, his etiam qui quasi vagi sacro nominabuntur indulto, ad iudicia productis, totius causæ interna" discutiant, sollicitéque ac diligenter interrogent, de quorum dominio, fugâ, vel quo alio genere, discesserint qui petuntur, vt is in quo vitium" deprehenderint, ad dominum sub prosecutione" reuocetur. ¶ Si quis etiam vel Tributarius" repperitur, vel Inquilinus" ostenditur, ad eum protinus redeat, cuius se esse profitetur. ¶ Nihilo minus etiam eò pergat indago, vt cuncta rimando" cognoscat, vtrum is fuerit petitionis hortator, qui iniquæ retentionis inuidiam aliquo necesse habuerit colorare" velamine"; vt si Colonos eadem occulere arte quæsiuerit, indemnitatem sarciat tributorum : si seruos, ad eam pœnam quæ dudùm est Legibus constituta teneatur. ¶ Quisquis autem plebeium se adserit esse, vel liberum, fide rei ostensâ, ab omni molestia vindicetur, & ad ea loca, ex quibus eum esse claruerit, remittatur. ¶ Contra in his" qui aut dominis sine herede defunctis, inuenientur dominos non habere, aut serui pœnæ aliquando facti ac postmodùm liberati, iudicialibus dominos amisêre sententiis : postremò in vniuersis de quibus iniectio manus fisco ritè præbetur, munificentiæ principali congruus patebit effectus. ¶ Sanè, quia in petitione deceptis conuenit prouideri, quotiescumque fuerit circumscribta simplicitas, ex delatorum hisdem re atque substantiâ, ad eum modum, quem habitæ concertationis impendia supputatâ collegerunt", postulatíque hominis æstimatio comprehenderit, consulatur. Dat. XV. Kal. Iul. Treu. Valentiniano & Valente AA". COSS.

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod. Iustin.*
" Dixi ad *l. superiorem.*
" Possessori fortè vagi mancipij, vel ipsi mancipio quod vagum dicitur.
" Inter petitorem & possessorem, vel ipsum mancipium quod vagum dicitur.
" Id est, Rectores prouinciarum.
" *Interna* causæ v. *Gloss. Theod.*
" *Vitium*, fugæ scil. propriè.
" De *Prosecutione* dixi.
" De tributariis hîc, v. *paratitl. de fugit. colon.*
" De Inquilinis : v. *tit. de Inquilinis*, vbi dixi.
" Iudicem cuncta rimari oportet, *l. iudicantem, sup. de Iudiciis.*
" *Colorare.*
" *Velamine.*
" Descriptio vagorum reuerà mancipium sequitur.
" *Colligi* modus dicitur.
" Iam ad *l. super* ostendi referendam, *hanc l.* vnà cum superiore ad Annum 368. Addatur ad id magis adhùc comprobandum, *Valentiniano* & Valente AA. Coss. id est, A.D. 365. hoc ipso die XV. Kal. Iul. *Mediolani* constituisse Valentinianum, vt docet *lex* 11 *inf. de annona & tribut.*

COMMENTARIVS.

VAGA mancipia, seu vagi serui, & ipsi tanquam vacantes sine Domino, instar aliorum bonorum vacantium ad fiscum pertinebant : inque iis, vt loquitur *lex* 2. fisco iniectio manus præbebatur : Et exinde ad fiscum pertinentes, à petitoribus postulabantur, & verò sæpè concedebantur : de quo præter *duas huiusce tituli leges* Valentiniani, est & *Tertia* hoc Codice eiusdem *lex* 12. *infr. de annonâ & tributis* : & *Quarta* adhuc Theodosij M. *lex* 20. *sup. tit. de petitionib.* Porrò, quia variæ fraudes in his petendis admittebantur siue ab ipsis petitoribus, siue delatorum, siue eorum qui eos possidebant artibus : ideò Valentinianus, & *illa l.* 12. & hisce duabus hanc in rem modum multiplicem, variásque cautelas adhibuit, quas hic certo ordine proponam, etsi non eodem ordine positæ sint.

Præcipuæ & primariæ cautelæ eò pertinent, vt constare possit, num reuerà vaga mancipia sint, quæ petita sunt & impetrata è Principe : cuiusmodi sanè sunt ea vaga mancipia (quod disertè ostendit *vers. contra in his* : *l.* 2.) quæ aut dominis sine herede

hærede defunctis, aut serui pœnæ aliquando facti, ac postmodùm liberati Dominos iudicialibus sententiis amisêre: aliique in quos manus iniectio fisco ritè præberur. Vbi duas præcipuas causas adsignari notandum est, ex quibus vagum mancipium censetur: Nempe si ἀκληρονομήτου alicuius decedentis serui sint: nam cùm serui alieni olim extitissent, ob crimen pœnæ serui facti fuerunt, & sic domino erepti: Nam etsi postea pœnæ seruitute liberarentur, attamen in ius & potestatem pristini domini non redibant, verùm fisco cedebant. Qua parte duo notanda veniunt: Primò seruos priuatorum, ob crimen seruos pœnæ fieri quoque solitos, & sic dominis ereptos: Deinde, vt maximè postea serui pœnæ esse desierint, non ideò tamen pristinis dominis restitui solitos, verùm fisci semper mansisse. Sed honestiore tantùm loco, seruitute inquam vulgari, non pœnæ. Ergo cùm hi reuera vagi serui essent, essent autem & alij qui ceu vagi peterentur, ideò in id enixè incubuit Valentinianus, vt hi ab illis seiongerentur, neque vagorum mancipiorum obtentu, aut alieni reuerà peterentur, aut liberi. Alieni inquam: Exempli gratia, serui agris *adscripti* qui ex desertis agris recesserant: neque enim hos petere licuit, nisi quis integrum tributum agri in se reciperet, quæ sententia est *d. legis* 12. *supr. de annona & tribut.* Item serui *fugitiui*, qui de dominorum dominio fuga, vel quo alio genere discesserunt: quò pertinet *vers. solicitè*: *l. 2. h. tit.* Tertiò Tributarij, inquilini, seu coloni alieni: de quo est *d. lex 2. vers. etiam & vers. nihilominus.* Et hæc de seruis & colonis alienis, de quibus suo titulo *de fugitiuis* colonis, inquilinis: & altero *de inquilinis & colonis.* Erant & nonnulli alij qui ceù Vagi serui sæpe petebantur, plebeij reuera tamen liberi erant, vt *d. l. 2.* dicitur: verùm propter summam vilitatem & inopiam sine certa sede, & seruorum instar agebant: in quorum etiam statum quidam petitores grassabantur, haud aliter atque in specie *leg. 25. sup. de petitionib.*

Ergo cùm ceù vagi serui quamplurimi peterentur, qui tamen vagi serui non erant, ideò Valentinianus, varia constituenda putauit, quò vaga mancipia probarentur *institià*, seu iusto modo & ratione.

¶ Primùm igitur (quod & in cæterarum rerum vacantium & caducarum petitionibus obtinebat) eum, qui rescriptum impetrauit seu donationem, ceu vagi alicuius mancipij *Delatorem* suum, à quo fuit instructus, iudicio sistere iubet, de quo ad *l. 8. supr. tit. de petitionib.* vt ita is delationem suam sustineat: Alioquin fructu beneficij carere eum, qui delatorem suum non stiterit.

Secundò, non ante seruo ceu vago sibi donato manus iniicere potest donatarius, quàm definitiua inter partes sententia dicta fuerit, seruo ipso in iudicio constituto. Non ante scil. seruum ceu vagum vindicare sibi quis potest, quàm vagus pronunciatus fuerit: interea igitur sustinenda manus iniectio, neque medio tempore præiudicium aliquod hac parte generandum est. Quod & cæteroquin tralatitium est, ne pendente iudicio, cuiusquam statui præiudicium fiat; vt nec dominio: vt *l. defensionis, supr. de iure fisci.* Tertiò cognitionem hanc iniungit Valentinianus Rectoribus prouinciarum ordinariis, & quidem sollicitam & diligentem, sic vt qui reuera vagi non sunt, si alieni sint, ad dominos remittantur: si liberi suæ conditioni relinquantur. Quartò loco iam censuram exerit Valentinianus in eos qui alieni iuris seruos, vel plebeios, non tantùm occultauerint, verùm vt peterentur hortatores & auctores fuerint: sæpe scil. qui alieni iuris seruos vel colonos retinebant, vt iniquæ retentionis inuidiam effugerent, Palatinis, forte vel Cubiculario, id genus aliis qui circa Principem gratiosi erant, hortatores erant, vt huiusmodi seruos à Principe, tanquam reuerà vagos peterent, mox de seruo cum hisce conuenturi; Palatinorum *simplicitatem circumscribentes*, decipientésque qui reuerà vagos seruos putabant.

Igitur tùm illorum calliditati occurrendum tùm horum simplicitati succurrendum putauit Valentinianus *hac l. 2.* quod non æquè fit in sp. *l. 16. sup. de petitionibus.* tribus his statutis. Primò Hortatorem illum & occultatorem, si colonos hac arte occultat, indemnitatem tributorum sarcire opportere: id est, tributa agrorum quibus coloni adstricti erant, soluere oportere: si seruos, pœnâ legibus dudùm constituta teneri: Quænam verò illa? Nempe. ...

Secundò ipsi (Palatino fortè) decepto, regressum dat aduersus delatorem seu hortatorem: nempe vt & sumptus seu impensas in vindicando huiusmodi homine, quem seruum putabat, sibi à Principe donato, ab eo recuperet, ac prætereà hominis postulati æstimationem, quandoquidem ei Princeps semel factum voluit. Quod vtrumque singulare est. Quod condemnationem attinet in sumptus & litis expensas, v. in hoc ipso petitionis argumento, alterum exemplum in *l. 31. in fin. supr. de petition.* & tertium in *l. vnic. infr. tit. prox. de petit. & desist.*

Tertiò vetat *l. 1. 2. h. tit.* Valentinianus, vagum mancipium impetratum vendi à donatario Delatori vel ei qui id ante possederit: Nempe collusio quædam intercessisse videtur, si petitor à se impetratum mancipium ceu vagum, Hortatori petitionis, vel possessori venderet seu distraheret. Iusta scil. (quod notandum) exinde præsumptio oritur, voluisse eum hac ratione *iniquæ retentationis inuidiam hoc velamine colorare*: vt eleganter loquitur *l. 2.* Et hic interim singularis casus noterut, quo vendere quis rem suam certis personis prohibetur.

DE

DE PETITORIBVS ET DESISTENTIBVS.

TITVLVS XIII.

Paratitli vice, sub hunc quoque Titulum compelli potest *lex 31. supr. de petitionibus.*

I. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad." AAA. ad Gorgonium" Com. R. P.

SI quispiam alienæ substantiæ" petitor morâ ludificante" in longum protrahere cœperit possidentem, & tertiò conuentus, cum Delatore noluerit "adesse Iudiciis, non solùm iurgij quod exortum est amissione" multetur, verùm etiam sumptus & litis expensas ei reddere compellatur, quem superfluo litigio credidit esse vexandum. Quod quidem etiam in absentem contumacem, post trinam, vt dictum est, conuentionem, statuendum esse censemus. Dat. VIII. Id. Iun. Mediol. Honor. NB. P. & Euodio Coss. 386.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

" *Arcadij* nomen hic nonnulli expungunt; Maléque: vid. *Chronol.*

" *Gorgonius.* Comes R.P. sub Valentiniano Iun. *Gorgonij* meminit Ammianus Marcellinus, cui thalami Cæsariani cura commissa erat *lib.* 15. *p.* 17. Meminit & Gorgonij Symmachus *ep.* 33 *lib.* 1. qui post quietem apud Picentes ad procinctum seu Comitatum Principis profecturus esset.

" Bonorum, alienorum.

" Ita Ludificationes, *l. 1. infr. quorum appell. non recip.* & apud Symmachum *lib.* 4 *ep.* 71.

" *Neglexerit,* in *quodam Cod. Theodos.* in cuius *fine* tres vel quatuor *leges* habentur.

" Id est, lite multetur.

COMMENTARIVS.

FRAVDIAVS variis atque inhiationi petitorum, *duob. titulis* supià putà *tit. de petitionib.* & *tit. si vagum petat. mancip.* variis Principum constitutionibus, rationibus & præscriptionibus occursum fuit. Petitorum verò inter alias fraus quoque isthæc fuit, quod impetratis bonis à Principe tanquam vacantibus, possessorem eorum bonorum iudicio percellerent, mox tamen à iudicio recederent, desisterent, & possidentem mora ludificante in longum protraherent; vt ita diuturna lite iurgióque eò tandem eum adigerent, vt nisi in totum bonis cederet, saltem aliquo dato vel relicto à veternosa lite sese redimere cogeretur: vel sanè possessio eius in incerto esset fluctuáque: Igitur Terminos quosdam poni, pœnámque figi procaciæ petitorum æquum visum est. Quod hâc Valentiniani Iun. *lege* fit. Scil. post trinam citationem seu conuentionem, desistentem, petitorem, neque iudicio sese cum delatore (de quo dictum *plenè ad l.8. supr. de petit.* & *l. t.2. supr. si vagum pet. mancip.*) sistentem, siue præsentem, siue absentem, non solum lite multari iubet, verùm etiam in sumptus & expensas litis condemnati. De trinæ citationis seu conuentionis solemnitate, res nota est. Atenim Hoootius postea istud mutauit anni spatio. *L.31. supr. de petitionib.* nempe petitionem si intra annum æquitatem petitionis suæ noo demonstraret, & lite multati, & in expensas litis pariter condemnati voluit.

Hùc sanè in genere etiam facit querela Symmachi de petitoris cuiusdam ludificatione, *lib.* 10. *ep.* 55. *Annus ferè secundus est, vt per Defensores & Rationales Augustissima domus cum iustitia solemnis Oraculi scripti fatigantur heredes, licet iam sextus annus à testamenti recitatione numeretur.* Tandem, vt cœpto à petitore iurgio termioando certæ temporum metæ positæ fuerunt, ita certa quoque præscriptione, putà quinquennij, competitorem ab inchoanda lite repelli postea voluit Honorius *leg. vn. supr. de quinq. præscript.* quinquennij inquam, quo possessor bona hodie donata pacificè possedit.

SI PETITIONIS SOCIVS" SINE HEREDE DEFECERIT.

TITVLVS XIV.

X. COD. IVST. XIV.

Vbi Tribonianus *titulum* ita refinxit, propter petitiones sublatas: *Si liberalitatis Imperialis socius sine herede decesserit.* Quo more & alibi petitionum memoriam sustulit, vt ex collatione *legum* hoc *Codice* & *illo* apparet.

" Consors *l.* 1. *&* 2. & apud Symmachum *lib.* 9. *ep.* 117.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Mygdonium Castrensem" s. Palatij.

SI quis fortè decesserit eorum, qui communi" nomine donatum aliquid à Nostrâ impetrauerunt" Clementiâ, nec superstites dereliquerit successores"; placet, non ad extraneam quamcumque" personam, sed ad socium, vel consortem", peruenire portionem Illius, qui intestatus, aut sine liberis", diem defunctus est. Dat. XII. Kalend. April. Antiochiæ", Constantino A IIII. & Licinio Coss. [315.]

INTERPRETATIO. *Si aliquis ex his mortuus fuerit ad quos nominatim munificentia nostra processit, & nec testamentum fecisse, nec filios reliquisse cognoscitur, placet, vt portionem eius, is cumquo pariter defunctus accepit, id est, socius eius, acquirat: merito" enim socius præfertur, vbi filij nulla persona interuenisse cognoscitur.*

NOTÆ.

* *Legi vnica Cod. eod. tit.* Inscriptio & Subscriptio tantùm *huius l.* addita, contextu ipso desumpto ex *l.* 2. *prox.*
" Mygdonius, Castrensis S. Palatij sub Constantino M. Anno 315.
" De *Castrensi* S. Palatij dixi *supr. tit. de Castrensianis.*
" Nominibus iunctis, *l.* 2. *prox.* communiter, *eadem l.* 2.
" A se petitum: vt *impetrari* vox ostendit: & *Rubrica* sub qua *lex* posita est, & *l.* 2. *infr. Impetrandi* vox hîc propria i. v. & locum Macellini mox.
" Sic & *l.* 2. *infr.* Si nullo hærede relicto decesserit.
" De hac voce mox.
" quæcumque illa sit: sic & *l.* 2. *ad personam aliam.*
" *Consors* hac *leg.* & *l prox.* & Symmach. *lib.* 9. *ep.* 117.
" Si *Antiochia* hæc *lex* data est, cùm Licinio ea tribuenda fuerit Orientis Imperatori, cuius vertex Antiochia. Sed fortè reponendum *Antigonia* prope Stopis in Macedonia, quæ pace cum Licinio inita, Constantino cessit.
" De Ratione hâc mox.

II. * Imp. CONSTANTIVS" A. Orioni v.c."

NONNVLLI, in Nostro, vel Patris" Nostri, obsequio" constituti, nominibus iunctis professionem" sibi largientibus nobis tribui poposcerunt. Iubemus itaque, vt si qui forsitan ex his qui" communiter" aliquid impetrauerint, nullo" herede derelicto decesserit, ad consortem potius solatium", quàm ad personam aliam", pars perueniat decedentis. Dat. XV. Kalend. Iul. Med. Philippo & Salia Coss. [348.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Legis vn.Cod.eod.tit.* contextus ex *hac leg.* deſumptus eſt : omiſſâ priore ſententiâ, quæ ad petitionem pertinet : Inſcriptione autem & ſubſcriptione tantùm ex ſuperiore ei adſutâ. Vnde perperam ſub Conſtantini nomine ea hodie ambulat & allegatur.
" Al. Constans.
" *Orion* hîc idem videtur qui *Comes R.P.* dicitur, cuique inſcribitur quinquennio pòſt, *lex 8.ſup.de petitionib.* Vnde Dignitatis nomen hîc reponendum, quod etiam ex *huius leg.* argumento, quod eſt *de Petitionibus*, ſatis alioquin conſicitur.
" *Al. Fratris.*
" *Obſequy* vox hîc propria. De obſequio & miniſterio Palatino, Caſtrenſi : dixi *ſup.ad l.* ...
" *Profeſſionem*, id eſt, Subſtantiam, poſſeſſionem, facultates in cenſu profeſſas. *Profeſſio*, de cenſuali profeſſione, *l.2.3. in ſ.de conlat.tranſl. l.25 de iure fiſci*: & Profeſſio pro re ipſa profeſſa.
* *Lex vn.Cod.eod.tit.* hinc deſumpta eſt, ſuperioribus reciſis.
" *Quibus communiter à nobis aliquid donatum ſit.* Ita Tribo. immutauit, propter petitiones ſublatas.
" Sic Frontinus *de aquaductibus*, *p.121.* de aqua in prædia ſociorum data : *Dùm quis ex iis qui communiter impetrauerunt, ſupereſſet.*
" Ad extraneam quamcunque perſonam, *l.1.ſup.*
" Sic quoque *l.1. ſuprà : nec ſuperſtites dereliquerit ſucceſſores.*
" *Solatium* hîc eſt emolumentum & commodum portionis deficientis : de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

SOCIO, ſeu CONSORTE & PARTICIPE (quem Græci συνδότην vocant) donatarius, id eſt eo qui à Principe communiter ſeu nominibus iunctis quid cum alio impetrarunt, nullo ſucceſſore ſeu hærede derelicto ſuperſtite, decedente, alteri ſocio ſeu conſorti portionem eius deficientem adquiri volunt, *his duabus legibus* : Conſtantinus primùm *l.1.* deinde & filius eius Conſtans, *l.2.* ex quâ vtràque vnicam *legem* ſuam *Cod. eod. tit.* concinnauit Tribonianus : ſeruatâ ſcil. *ibi* Inſcriptione & Subſcriptione *legis vn.* contextu verò *legis 2.* Et ſic, quod Poëta dixit,

Humano capiti ceruicem pictor equinam :

reſecatâ adhuc priore *d legis 2.* ſententiâ, quæ de petitionibus eſt, eo quod illæ iam vetitæ eſſent : Quorum prius illud improbè factum cum hiſtoricæ veritatis detrimento : ſic enim Conſtantino *illius l.* contextus tribuitur, & ita quoque paſſim hodie laudatur, cùm tamen Conſtantis ſit, triginta quinque annis poſteriùs ſcripta. Cur autem Tribonianus, *dicta legis 2.* verba prætulerit ? de eo mox quædam.

¶ Vt hæ *leges* intelligantur. Primò præſupponendum eſt, hâc tempeſtate nonnullos (de quibus mox) magnitudinem rei à ſe petitæ abhorrantes, veritóſque ne totam profeſſionem aliquam id eſt ſubſtantiam, poſſeſſionem, ſucceſſionem, remvè quamcunque fiſco quæſitam, ceù vacantem fortè vel caducam, vel ex proſcriptorum bonis; ſinguli ſolique à Principe impetrare non poſſent, vel etiam veritos, ne per mutuum concurſum ſeſe impedirent, *communi nomine*, ſeu *communiter iunctiſque nominibus*, (vt *his duabus legibus* disertè dicitur) eandem rem à Principe petere, & exinde impetrare ſolitos : & ſic eiuſdem donationis reique conſortes, ſocios, participes, συνδότας factos. Qui quidem proprius caſus eſt *harum duarum legum*, nempe in duobus pluribúſve eiuſdem rei coniunctim *petitoribus*. Nam & alioquin ipſi ſæpè Principes ſiue liberalitatem in plures ſpargere cupientes, ſiue vt petitores caſtigatiùs agere docerent, plures aliquoties impetratorum participes, prout etiam magna profeſſio ſeu ſubſtantia eſſet, iungere ſoliti. Quod de Valente Imp. nominatim obſeruat Ammianus Marcellinus, *lib.31.p.498. Super his omnibus*, inquit, *liberali erat* [Valens] *animi moderatione : cuius rei abundent licet exempla, vnum tamen ſufficiet poni. Vt ſunt in* PALATIIS *nonnulli alienarum rerum auidi, ſi quis* CADVCVM *vel aliud* PETISSET *ex vſu cum magna iuſtorum diſtinctione, contradictoris copiâ ſeruatâ, donabat ei qui* PETIERAT *: tres vel quatuor alios abſentes aliquotiens* IMPETRATORVM PARTICIPES IVNGENS *: vt caſtigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minui commento cernentes.* Similiter iam olim Alexander Seuerus theſauros repertos iis qui repererant reliquiſſe dicitur : & *ſi multi*, ſeu magni, theſauri eſſent, ADDIDISSE his eos, quos in ſuis habebat officiis, teſte Lampridio, *in eius V.* quam Conſtantino M. noſtro inſcripſit. His igitur duabus de cauſis ſeu rationibus ſæpè pluribus ſimul aliquid à Principibus donabatur, vel vltrò, ſeu *motu proprio*; vel petentibus ſimul pluribus.

Secundò prænoſcendum, quod vtraque hæc *lex* docet, huiuſmodi donatarios petitores ſociósque donationum & conſortes ſeu συνδότας ex Palatinis fermè fuiſſe : Palatinis inquam, qui in Principis obſequio conſtituti erant, vt generaliter dicitur: *l.2.* veluti *Caſtrenſiani*, de quibus eſt *lex 1.* quæ ideò Caſtrenſi SP. inſcribitur : de quo vt & de Caſtrenſianis *ſuo titulo ſup.lib.6.* Cubicularij item de quo fidem facit *lex vlt.ſup. de petitionib.* Eadémque diſcimus ex Ammiano Marcellino non tantùm ſuperiùs laudato loco, ſed & altero *lib 22. p. 224.* Symmacho, *lib.10. ep.55. in pr.* Zoſimo, *lib.5. p.800.* qui de cubiculariis Palatinis, τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν ἔχουσι agit : Imò præter duos ſuperiores Amm. Marcellini locos, eſt & tertius hîc eiuſdem *lib. 16. p.74.* in Conſtantij rebus : *Inflabant iisdem has malorum ciuilium buccinas* POTENTES IN REGIA, *eâ re vt damnatorum* PETITA *bona ſuis adcorporarent, eſſétque materia per vicinitates eorum latè graſſandi*, &c.

His duobus ita præmiſſis & præcognitis, nunc fingamus, rem aliquam vacantem, vel caducam, vel ex bonis proſcripti pluribus communiter, communi nomine, ſeu iunctis nominibus petentibus à Principe donatam : ſed nondum exactâ eâ ſeu incorporatâ, vel vt Amm. Marcell. loquitur, adcorporatâ, (id enim hîc præſupponendum neceſſariò eſt, nam alioquin ſi incorporata iam ſit, his *legibus* locus non eſt; verùm iure ordinario res ſtat :) vnum ex his deceſſiſſe, nullo hærede vel ſucceſſore derelicto, ſed relicto in hæreditate ſua hoc iure : Quærebatur quid de decedentis iſtius portione fieri oporteret ? non verùm ad fiſcum ſeu

Tom. III. NNn 2 Princi-

Principem rediret, & ſic nouæ donationi & competitioni (quod Cuiacius quoque credidit) locus fieret; ſed nùm ad extraneam quamcunque perſonam, vt dicitur *leg.* 1. ad perſonam aliam, vt *leg.* 2. pars iſta peruenire poſſet, id eſt ad ſucceſſores & hæredes alios quàm inſtitutos vel liberos extraordinarios etiam, vt eſt vir & vxor; an verò *συνδόντης*, ſocius, conſors donationis ſocio portionem eam ſibi vindicare poſſet quodam accreſcendi iure? Et verò poſtremum iſtud *his legibus* conſtituitur, & quidem à Conſtantino M. primùm hoc ius inductum fuit. Vbi videndum eſt de quinque ſequentibus. 1. Quando propriè *his legibus* locus ſit. 2. Quâ ratione, quóue exemplo, hoc ius inductum fuerit. 3. Adfinia quædam iura ſubiiciemus, & ab hoc ſubmouebimus. 4. De Limitationibus: & 5. Tandem de Ampliationibus videtimus.

Et quanquam *legem vnic. Cod. eod. tit.* hinc deſumptam latiſſimè poſt Veteres interpretentur Ioannes Antonius Bellonius Præſes Taurinenſis, *tomo 1. de iure Accreſcendi, quæſt. 6. c. 36. & ſeqq.* & Amaya *commentario ad eam legem lib. 10. Codicis*, nos tamen quæ ad rem pertinent, hîc breuiter tractabimus: vbi fortè noua quædam occurrent: vbi & illud præmiſerimus, ſententiam quam Bellonius *illi legi*, vel etiam *his legibus noſtris* affingit erroneam prorſus eſſe. Sententia illius hæc eſt, *his legibus* non id dici, quaſi ipſo iure ſocio ſeu conſorti pars ſocij adquiri dicatur, verùm id definiri, quod ſi Princeps partem ſocij ceu vacantem fiſcóque deuolutam alicui concedere velit, debeat potius concedere ſocio quàm extraneo, & ſic noua opus eſſe conceſſione. Quod inaniſſimum eſt, & aduerſus apertiſſimam *harum legum* diſpoſitionem: quibus ſocij partem ſocio ipſo iure adquiri apertè indicatur, perpetuo iure conſtituto, *Placet*, inquit, *peruenire portionem* &c. rurſùm, *ad conſortem pars perueniat decedentis. Peruenire* ea dicuntur, quæ ipſo iure ſemel conſtituto adquiruntur, non quæ ſpecialem deſiderant conceſſionem. Ad rem.

Prima igitur quæſtio, eáque valdè agitata eſt, vtrùm *poſt omnes demùm hæredes legitimos* cuiuſcunque gradus & ordinis, an verò deficientibus ſtatim liberis, ſocius conſors, *συνδόντης*, prorſus non tantùm fiſco, ſed & omnibus hæredibus præter inſtitutos, & liberis excluſis, partem ſocij vindicet? Pro illa ſententia facit *Titulus* generalis, *vtroque Codice, ſi &c. ſocius ſine hærede defecerit.* Faciunt generalia itidem verba vtriuſque legis: *Legis*, inquam, 1. *in principio*, ibi, *nec ſuperſtites dereliquerit ſucceſſores*: *Legis* 2. ibi: *ſi nullo hærede derelicto defecerit.* Contra faciunt expreſſa verba poſteriora *dictæ legis primæ*: ibi, *qui inteſtatus aut ſine liberis diem defunctus eſt.* Facit Interpretatio, quæ vulgo Aniani, hîc ſubdita, duobus locis: ibi, *nec filios reliquiſſe cognoſcitur*: item ibi, *in f. vbi filij nulla perſona interueniſſe cognoſcitur.* Dubitationem auget quod *hæredis* appellatione quandoque continentur quicunque tandem, qui per ſucceſſionem quamcunque quamuis longiſſimam defuncto hæredes exiſtunt. De quo ſunt textus notiſſimi in *l. 65. 70. 170. de V. S. l. 194. de R. G. l. 17. §. fin. ff. ad Trebell. l. vlt. C. de hæred. inſtit. l. 22. Cod. de legatis.* Aliquando conditio hæc, *ſi ſine hærede*, vel ſimpliciter appellatio *hæredis* multoties reſtringitur ad liberos, pro ſubiectâ ſcil. materia, de quo inter alios Ioannes de Platea prolixè *hîc*. Mihi quoque placet, deficientibus ſtatim liberis huic iuri locum eſſe, & ſic ſocium excludere omnes alios hæredes præter inſtitutos & liberos: quomodo vt dixi *hæredum* appellatio ſæpè non largè accipitur ſed ad filios reſtringitur. Primò: quia quod *initio l. 1.* dicitur, *nec ſuperſtites dereliquerit ſucceſſores*; fine *leg.* id ita explicatur, *qui inteſtatus, aut ſine liberis diem defunctus eſt.* Ergò ſocius admittitur, ſi vel teſtamento hæredem ſocius non inſtituerit, vel ſine liberis diem defunctus eſt. Secundò mouent illa, *non ad extraneam quamcunque perſonam*: Extranea quæcunque perſona, eſt quæcunque tandem, quæ vel teſtamento inſtituta non eſt, vel ex liberis non eſt: Quomodo & *alia perſona* dicitur *l. 2.* Sic *alieno hærede* mori quis dicitur, qui ſine liberis decedit: *l. ex facto 17. §. vlt. ff. ad SC. Trebell.* Niſi malis *extraneam* perſonam quamcunque, & *aliam perſonam* dici oppoſitè ad ſocium ſeu conſortem. Quanquam & illud tentari poſſe cui videatur, hanc quidem Conſtantini mentem fuiſſe, *l. 1.* aliam verò Conſtantis fuiſſe: *l. 2.* vt ita quod ius à Conſtantino inductum fuit, reſtringi à Conſtante videatur: Sic vt Conſtans non voluerit ſocium admitti, niſi poſt omnes hæredes, cuiuſcunque gradus & iuris; Sed fiſco tantum præferri vellet: Nvllo, inquit, *hærede derelicto*. Id inquam tentari poſſe cui videatur: idque Iuſtiniano magis placuiſſe, prælato *legis* 2. contextu: Contrà, abdicato textu *legis* 1. Et tamen priori ſententiæ adhærendum: Neque enim alius ſenſus eſt *legis* 2. quàm *legis* 1. Et certè verba quoque illa, *nullo hærede derelicto* de teſtamentariis & liberis rectè accipias, quibus *Perſona* Alia ibi opponitur; non minùs quàm *l. 1.* verba illa generalia, *nec ſuperſtites dereliquerit hæredes*: & perſona Extranea *quæcunque in f.* explicantur per illa, *qui inteſtatus aut ſine liberis diem defunctus eſt.* Ergo perſona *extranea*, vt habetur *l. 1.* & perſona *alia*, vt *l. 2.* eſt omnis præter inſtitutos & liberos. Quam vocem, *extraneam*, ſatis audenter & incautè Tribonianum expunxiſſe vult Amaya. Quod minus pensè dictum: quandoquidem totum *legis* 1. textum Tribonianus abdicauit, retentis verbis *legis* 2. vbi *perſona alia* dicitur. Ad rem. Et ſanè videntur Imperatores Palatinis ſuis quibus obnoxij erant, quàm pleniſſimè factum fautúmque hâc parte voluiſſe. Et ſic alia ratio eſt huius iuris, quam extraordinariæ ſucceſſionis quam *lex* operatur, de quo poſtea; ibi quippe poſt omnes demùm hæredes extraordinarij ſuccedunt. Quinimò & Ratio ob quam ius hoc ſingulare inductum fuit, eam ſententiam liquidò comprobare videtur: de quâ nunc ſecundo loco.

Ratio ſcil. huius noui iuris non ea eſt generalis, quod cùm Imperatoria ſit, beneficium ſuum interpretari, Conſtantinus & Conſtans hanc beneficio ſuo, duobus communiter dato in hac ſpecie legem ſeu conditionem addiderit. Neque enim hæc ratio ſatisfacit: ſemper enim quæritur, quâ ratione moti, quo colore id Imp. Conſtantinus primùm inuexerit: Vt neque ſufficit ratio Interpretationis *legi* 1. ſubditæ. *Meritò enim ſocius præfertur, vbi filij nulla perſona interueniſſe cognoſcitur.* Semper enim quæritur, cur *meritò* id ita inuectum fuerit. Vera igitur ratio, quâ motus primùm Conſtantinus ad hoc ius deſcendit, eſt coniecturata quædam *Iuris accreſcendi* in hâc ſpecie ratio vt rectè poſt Accurſium *hîc*, Platea, Lucas de Penna, Bartolus, Iaſon, Rebuffus, aliíque: Nempe (vt id ediſſeram) quia plures à Principibus *eadem* donatione comprehenſi per concurſum partes faciunt: qui vtique niſi concurriſſent, vni ſolidum Princeps donaturus fuiſſet. Quare cuidam & æqua

æquabili accrescendi iuri hoc casu locum fecit Constantinus, & post eum Constans, quod & Theodosius Iun. *hoc tit.* & Iustinianus *tit. Codicis sui huic concordante* probauit. Et certè similis omninò huic ratio est in iure Accrescendi eadem re pluribus coniunctim à testatore legata, qui per concursum partes faciunt, solidum alioquin seu ex asse habituris, ex coniecturatâ testatoris voluntate. Et sic *coniunctionis* & consortij ratione hoc ius primùm inductum fuit à Constantino M. Qui Princeps alioquin & aliàs magnam consortij rationem habuit, pluresque edidit constitutiones in consortium fauorem: veluti *legem vn. sup. de dominio rei quæ poscitur*: vt & constitutionem, quam memorat simul & abrogat famosa *lex dudum*: vtroque *Cod. de contrah. empt.* ad quam vide etiam quæ dixi.

Neque obstat quod diuersæ sententiæ Sectatores aiunt, post adquisitam semel portionem à socio cessare ius accrescendi, excepto tantum vsufructu. Nam & in hoc quoque casu nostro præsupponendum est, socium decessisse ante adquisitam & incorporatam cæteris bonis suis portionem. Vt neque illud mouere debet quod ius accrescendi inter eos tantùm seruetur, qui eodem iure vocantur, non diuerso: Nam & in hoc quoque casu socij eodem iure vocantur: ex liberalitate videl. Principis duobus coniunctis nominibus facta. Tandem neque illud mouere debet, quod in contractibus, quibus & donationes adnumerantur, ius accrescendi locum non habeat: Nam vt omittam hanc quæstionem vtramque, quam pluribus tractant Interpretes, est hoc accrescendi ius singulare & extraordinarium, sed tamen eodem colore nixum, quo reliquæ accrescendi iuris species. Noretur itaque iam singularis hæc accrescendi species: vbi consorti pars nondum quæsita, nondum incorporata, accrescit, socio seu consorti *συνδότῃ*; non fisco tantum protrito seu excluso, (quod Cuiacius quoque *ad l. vn. C. eod.* voluit) verùm aliis quibuscunque heredibus legitimis, imò & viro & vxore (quod nonnulli perperàm negant:) Quare imperfecta est Interpretum sententia summáque, quam ex *d. l. vn. Cod. eod.* conficiunt, *socium in bonis socij absque legitimo herede socij decedentis, præferri* FISCO. Ergo superest, hanc Accrescendi iuris speciem quandam esse. Quare probanda non est eorum sententia, qui id *successionis* cuiusdam iure socio adquiri volunt: alia enim ratione ius hoc nixum, constitutúmque iam ostendimus. Ac multò magis ea sententia explodenda, id procedere ex tacitâ quadam *substitutione* fideicommissaria seu reciprocâ, quam Princeps inter consocios fecisse censetur; arg. *l. cùm ita* 35. *§. in fideicom. de leg.* 5. & adductâ *l. Titius* 54. *cum seq. π. de hered. instit.* Nam etsi is cui portio accrescit, quasi substitutus habeatur *l. si Titio.* 61. *§.* 1. *π. de legatis* 5. tamen substitutiones & fideicommissa nonnisi à testatore proficiscuntur: Et sanè in sp. *d. l.* 14. agitur de tacitâ substitutione à testatore factâ, vt ex verbis institutionis colligitur.

Tertio nunc loco videndum est de iis quæ velut similia huic iuri exempla adferuntur, vel adferri possunt. Enimverò ea omnia, etsi cõmune aliquid habeant & adfine, longè alia tamen ratione fineque instituta sunt, neque cum hoc commisceri debent. In his est Constantini Porphyrogenetæ *Nouella* περὶ τῶν στρατιωτῶν, vt & Romani Edictum περὶ τοὺς ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων in consortium seu *συνδότων* fauorem, de fundis militaribus, nullis adgnatis existentibus aut adfinibus qui ex *lege* vocantur, τοὺς συνδότας καὶ συναρχίμους αὐτῶν ἀπὸ δικαστικῆς ἀφαρχισμένης, ad euincendos seu retrahendos fundos militares, qui donati fuerant, alienatos. Neque enim plenum adeò ibi beneficium vt in *sp. nostra*, consortibus tribuitur: nam neque ibi iuri crescendi ad rem suo iure vindicandam locus est, non magis quàm in specie *dictæ leg. dudum*: sed ad ius retrahendi: & nonnisi agnatis omnibus & adfinibus deficientibus ius illud tribuitur. Secundò accedit quidem aliquatenus quod Theodoricus Rex statuit apud Cassiodorum 2. *Variarum* 21. paludosis locis duobus donatis à Principe, vt ad culturam redigantur, cessante vno ex his, eius portionem ad consortem beneficij pertinere: cui similis altera quoque est epistola, 2. *Variarum* 33. vbi *societatis* & *collegij* vocibus vtitur. Verùm in hoc casu & culpa quædam intercedit, & viuo donatario propterea res eripitur: In hoc casu nostro pars decedentis superstiti accrescit, etsi ille nihil admiserit. Tertiò ab hoc iure diuersum est extraordinarium successionis ius, quo, deficientibus quibuscunque testamentariis & legitimis heredibus, alicui Corpori, bona decedentis ex eo corpore, addicuntur: veluti Curiæ, Cohorti, Nauiculariorum corpori, Fabricensibus, Ecclesijs & Monasterijs: de quo *l. vn. sup. de bonis militum*: *l. vn. sup. de bonis decurionum* *l. vn. de bonis Clericorum*: *l.* 1. 2. 3. 4. 5. *Cod. de hered. decur. l. si quis presbyter* 50. *Cod. de Episcopis.* Quas tamen species Commentatores, etiam Cuiacius, cum his *legibus* ceù similes planè & concordantes commiscent: in quibus priuatum singularis corporis priuilegium continetur. Quartò ab hoc iure diuersa sunt accrescẽdi iura in bonorum possessionibus: veluti quotiens pluribus *liberis*, cessante legitima successione, bonorum possessio defertur, beneficium Edicti perpetui quibusdam omittentibus, his solis qui bonorum possessionem agnouerunt, portio *non petentium* accrescit: de quo est *Titulus*, & *lex vn. Cod. quando non petentium partes petentibus adcrescant.* Ibi enim de non petentium parte agitur. Quintò, ab hoc iure diuersa est species *leg. communi liberto* 24. *π de bonis libertorum*: in quâ si à communi liberto alter ex duobus patronis iusiurandum exegerit ne vxorem ducat, & viuo liberto is decesserit, is qui extra hanc culpam fuerit & superuixerit, patris vtriusque debitæ bonorum possessionem solus habere dicitur. Ibi enim culpa quædam vertitur, inque fauorem nuptiarum, odiúmque eius & pœnam qui has inhibere conatus est, id constitutum: quia patronus non potest cogere libertum ad tale iuramentum; aliàs priuatur iure patronatus: *l.* 6. 15. *π. de iure patron.* Sextò diuersa est species *l. si duo* 13. *in f. princ. π. de iureiurando*: Nam neque ibi pars vlteri competens, mox deficiens, decedente altero, alteri adcrescere dicitur: verùm alterius ex duobus patronis iure prætenso, per iusiurandum liberti *se libertum eius non esse* extincto, id definitur, etsi id alteri patrono non prosit, attamen multum fidei & auctoritatis apud Iudicem patronum habiturum, quo magis solum se patronum probaret, quod libertus iurasset, alterum patronum non esse.

Septimò, diuersum est vetus illud ius accrescendi, cuius mentio fit apud Vlpianum *in fragm.* & Paulum 4. *Sent.* 12. *§.* 1. & *§. vlt. Inst. de donationib.* quódque posteà abolitum est à Iustiniano *l. vlt. Cod. de communi seruo manu.* quo scil. olim, si communem seruum habens aliquis cum alio solus ei libertatem imposuisset, eo casu pars eius amitteba-

 tur,

tur, & socio adcrescebat: Ibi enim pariter factum condomini aliquod intercedebat, vnde eo iure totum ius in vnius persona consolidabatur, velut individuo libertatis iure. Quæ & ipsa octauo loco ratio est sententiæ Sabini, Cassij, & post hos Iuliani, in *l. duob. 30. ff. de liberali causa*: nam & ibi eadem ratione ius dominij in vno Domino consolidatur, propter indiuiduam libertatis naturam. Nono diuersa est species *cap. vn. de duobus fratribus à capit. inuest. in vsibus feudorum.* Nam ibi quod alter ex fratribus altero mortuo domino præfertur, id fit, non consortij ratione, verùm propter tenorem inuestituræ, vt ibi expressè dicitur. Ergo hæ species omnes, quas hîc ferme Interpretes cumulant, & apponunt velut concordantes, hùc propriè non faciunt, etsi quadamtenus similes videantur: Nos enim hîc versamur in re duobus à Principe donata, quæ ex coniecturata Principis voluntate citra culpam aut factum consortis, alteri quodam casu accrescendi iure adquiritur. Ergo hoc casu socij decedentis pars consorti adquiritur seu adcrescit ipso iure citra specialem concessionem: extraneis quibuscumque potioris, etiam legitimis hæredibus, solis liberis exceptis.

Sequuntur nunc *Limitationes.* Prima est ratione personarum; Nempe ius hoc in consortibus tantum donatariis Principum constitutum, non in aliis consortibus. Quod ea *ratione* superiùs allata omninò efficitur. Secundò ratione rerum: Nempe præsupponendum est (quod & *suprà* monuimus) rem donatam nondum incorporatam aliis consortis, qui decessit, bonis fuisse: nam si incorporata ea fuerit non alio ea pars iure censetur, quam reliqua bona: in quibus sanè consors nil iuris habet. Pariter vt accrescendi ius locum non habet post adquisitam semel portionem, *l. si minor 61. ff. de adquir. hæred. l. aquam 16. §. fin. ff. quemadm seru. amitt.* excepto tantùm vsufructu, ea ea ratione, de qua *l. 1. §. interdum, ff. de vsufr. accr.* Fingendúmque adeo est hac in re consortem post donationem sibi cum alio à Principe factam, antequam partem suam persequi vel consequi posset, decessisse: Est enim Doctorum quorundam error, etiam Manticæ, hoc adcrescendi ius locum habere post quæsitum etiam emolumentum. Alio igitur atque alio iure eiusdem personæ bona hîc habentur: reliqua scil. bona, iure successionis hæredibus deferuntur: pars donationis deficiens ad consortem iure quodam accrescendi pertinet. Quod singulare omninò est, vt duplici iure bona eiusdem personæ habeantur, eâ semper ratione subnixum, quam suprà reddidimus. Quare crassus etiam hîc Interpretum quorundam error est, qui ad omnia bona socij hoc referunt: atque ita *leg. vn. Cod. eod.* ita sumant: *Socius in socij BONIS absque legitimo herede decedentis præfertur FISCO.*

Nunc de *Ampliationib.* Ea superiori etiam ratione conficitur, etsi hic *titulus*, seu *ius* hoc, denique *leges* hæ duæ nostræ, sint de consortibus qui communiter, seu iunctis nominibus à Principe quod *petierunt* & impetrarunt, attamen idem procul dubio obtinuisse & obtinere debere, in *vltro datis*, cùm videl. Princeps vltro duobus, iunctis nominibus, rem eandem donasset: quod sæpe factum *initio* ostendimus: semper enim eadem ratio, præsumptio, coniectura voluntatis Principis ibi militat.

Etsi verum quidem est, frequentius huiusmodi consortes petitores fuisse. Contra, hodie petitionibus sublatis, hoc ius nonnisi ad liberalitates meras Principis, seu ad vltro data, &, vt loquuntur, si donatio motu proprio Principis facta fuerit, pertinet: Et sic *leges* hæ, quæ de petitionibus erant, ad vltro data à Triboniano translatæ sunt: ob petitiones videl. abolitas: non quasi reuecto si quando petitionum more, non idem ius obtinere debeat, cùm eadem semper ratio militet. Quàm rectè autem harum legum vsum ad *Feudorum* materiam (de quo Rosentalius *tract. de feud. cap. 6. conclus. 73. 74. 75. & 76.*) & ad *Talliabiles*, vbi indiuisio *Escheutam* quam vocant, impedit, & ad *Emphyteusin*, aliáque traducat Interpretes & Pragmatici, ex superioribus facilè dignosci deinceps poterit. Nos ad alia properamus: ea etiam quæstione prætermissa, vtrum hoc ius obtineat quoque, si socius non quidem naturaliter, sed ciuiliter mortuus sit.

Notanda superest vox *solatij* in *l. 2.* vbi solatium est, non παραμυθία, quo sensu vox ea fermè accipitur, & quidem luctuosa successione. Multò minus (quod Amaya scripsit ad *l. vnic. Cod. eod. tit. p. 175. n. 3.*) ea voce intelligenda sunt annua salaria, seu mercedes, donationes aut liberalitates, quæ ob exhibita seruitia vel ob magnificentiam (f. munificentiam) à Principibus concedebantur. Imò dic *solatium*, id est, lucrum, commodum & emolumentum: & quidem si alludere lubeat ad priorem illum *salarij* significatum, quod consorti hoc casu, decedente iam consorte, tribuitur solatij cuiusdam loco quod ab initio & per concursum solidam donationem nactus non fuerit. Sed tutius est *solatium* simpliciter, vt feci, interpretari: quomodo alibi passim ea vox effertur: de quo in *Glossario Theodosiano.*

DE ADVOCATO FISCI.

TITVLLVS XV.

II. COD. IVST. IX.

Hic *Titulus* poſitus eſt, nempe inter *Titulos* de *Aduocatis*: συνήγορος τοῦ ταμείου Baſilio, *ep.*84.

PARATITLON.

1. ADVOCATVS fiſci, *Rubr.l.1.hoc tit. l.1.ſupr.de concuſſ. Aduocat. l.3.& 32.ſupr. de petition.* (quæ & Aduocatio fiſci, *l.41. infr. de appellation.*) Patronus fiſci, *l.omnis 5.ſupr. de his quæ adminiſtr.l.vlt.ſupr.de bonis vacantib.l.32.ſupr. de petition.* vnde & fiſci patronatus, *Nouella Theodoſij de poſtulando 16.* patronus fiſcalium commodorum, *l.3. h.t.* Defenſor fiſci: *l.3.ſupr. de delation.* Symmachus *lib.10. ep.55.* defenſor domus Principis,*l.vlt. ſupr. de actorib.* vnde & defenſacula fiſci *l.2.h.t.* item vox fiſci Aduocati, *d.32.ſup.de petitionibus*: Sunt qui fiſci commoda vel vtilitatem tuentur;Interpres ad *l.1.*

2. ¶ *Erant* huiuſmodi Aduocati fiſci in foro Præfectorum Prætorio, *l.2. h.t. & d. Nouella 16.*& Sulpitius Seuerus *lib. 2.* item in foro ſingulorum Adminiſtratorum ſeu Iudicum vicariorum, *l.3.& vlt. hoc tit.* veluti Africæ, *d.l.3.* Ordinariorum Rectorum, *d.l.vlt.* Proconſulum,veluti Africæ, *l.1.h.t.& l.1.ſupr.de concuſſ.Aduoc.* Achaiæ, *l.vlt. ſupr. de bonis vacantib.*

3. ¶ *Eligebantur* ij vel à Principe, *l.2.h.t.* nempe in foro Præfecturæ Prætorianæ: quo caſu ſi plures à Principe electi fuiſſent,is præponendus erat qui melior, innocentia potior, literis præſtantior eſſet, *d.l.2.* In prouinciis,ex Aduocatorum corpore *d.Nouella 16.* à Vicariis & Rectoribus prouinciarum *l.vlt.h.t.*

4. ¶ Officium eorum erat,vt iis interuenientibus fiſci commoda tractarentur: vnde, γλῶττα τοῦ ταμείου dicitur Philoſtrato,συνήγορος τοῦ ταμείου *Baſilio.* Ideò vacantia bona caducáque his agentibus præſentibus inquirebantur, *l.vlt.ſup.de bonis vacant.* vindicabantur *l.3. & 32.ſup.de petit.* iudiciúmque adeò ſuper eo præſentibus his tractabatur, proferebatur; *d.l.32.* Rationales priuatæ rei,vel cauſæ ſacri ærarij præſidentes,examen præſentibus his ſuſcipiebant, *l.41.infr. de appellat.* iis præſentibus, ciuilis cauſa coloni conductoris rei priuatæ agebatur, *l.vlt.ſupr.de actor.procurat.* Hi quoque deficiente alio accuſatore, accuſatores reis apponebantur,vt ex Seuero Sulpicio *lib.2.ſacræ hiſtoriæ* diſcere eſt.

5. ¶ *Leges* Officio eorum *hæ ponuntur,ſeu in his hæc* deſiderantur: Ab vna parte,ne fiſcalia commoda occultent, *l.1.hoc tit.* vt fidem cum veritate tueantur, *l.3.h.t.* Ab altera,vt ne priuatis fiſci nomine calumnias commoueant, *l.1.h.tit.* ne litem improbè cuiquam commoueant: alioquin ſumptus & damna reſarciant: *l. vlt.ſupr.de bonis vacantibus.* Ne quenquam lædant: alioquin læſo iniuriam probante conuicti competenti ſeueritati ſubiiciantur, *l.1.ſupr.de concuſſ.Aduoc.* Ne tempora agendis cauſis fiſcalibus elabi ſinant; alioquin ex facultatibus ſuis damnum fiſci ſarciant, *l.3.hoc tit.* Ne interea dùm fiſci Aduocati ſunt, in prouincia ea quidquam comparent, *l.omnis 5.ſupr.de iis quæ adminiſtr.*

6. ¶ Priuilegia eorum quædam repetenda ex *d.Nouellâ 16.*

¶ *De* OFFICIO *Aduocati fisci: tùm fisci, tùm priuatorum respectu.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Æliano" Proc. Afric. Post alia.

FISCI Aduocatus, pœnam metuens, caueat, ne fiscalia commoda occultet: neue", nullo negotio" existente, fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. Dat. VI." Id. Nouembr. Treu." Constantino A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

INTERPRETATIO. *Hy qui fisci nostri commoda, vel vtilitatem tuentur, hanc debent custodire mensuram, ne negligentes circa ea quæ nobis iure debentur existant, & ne prouincialibus calumniatores, dum aliquid ab iis iniuste fisci nomine repetunt, adprobentur.*

NOTÆ.

* *L. fisci aduocatus, 3. Cod. eod. tit.* quæ *vnica lex*, ex hoc *titulo* in *Cod. Iust.* transfusa est. Iungenda autem *huic l.* est *lex 1. supr. de concuss. Aduocatorum:* Imò etiam, vti censeo, *l. 2. infr. de annona & trib. lex 1. infr. de exactionib.*

" *Æliani* huius Proconsulis Africæ meminit ipsemet Constantinus *epistola ad Probianum* P.C. Africæ huius Æliani successorem, apud Augustinum *ep. 68. & lib. 1. contra Cresconium, c. 74.* Item Optatus *lib. 1.* & Acta Felicis, edita Parisiis. Hic ille scilicet est, qui de Donatistarum & Felicis Aptungitani causa Constantini mandato cognouit, ac tandem (Volusiano & Aniano Coss. id est, Anno Dom. 314.) *XV. Kal. Martij* contra Donatistas pronuntiauit: teste Augustino, *post collat. c. 33. & epist. 152.* v. plura in *Prosopogr.*

" *Neue*: id est, & vice versa, *ne.*

" *Nullo negotio*, id est, Nullâ causâ, nulla lite, nulla substantia litis.

" Ita quoque *d. l. 1. supr. de concuss. Aduoc. & d. l. 3. Cod. eod. tit.* At *d. l. 2. de annona: & d. l. 1. de exaction. & l. 1. Cod. de litoris aduocat.*

" Kal. Nou.

" Hic inserenda sunt ex *d. l. 1. supr. de concuss. Aduoc.* hæc verba *Acc. XV. Kal. Mar. Karthagine.* Sanè Consules subscripti, tempori datæ *legis*, non conueniunt: Imò in totum Consules *huic l.* subscripti mutandi sunt: neque enim Anno 315. Constantinus Treuiris constitit. neque Ælianus A. 315. PC. Africæ fuit: sed Probianus. Quare subscribendi *huic l.* & cæteris, quæ illi coniungendæ sunt, Consules *Constantinus A. III. & Licinius III.* id est, Anno 313.

COMMENTARIVS.

OMNES *huius tituli* constitutiones eò spectant, vt rectè & innocenter per Aduocatos fisci, fiscalia commoda procurentur, fidémque cum veritate tueantur (vt loquitur *lex 3. infr.*) Quandoquidem Aduocati fisci, non semper probi erant, de quo est Herodiani quoque locus *lib. 7. c. 4.* Quare & OFFICIO eorum & ELECTIONI certæ leges ponuntur. Et quidem CONSTANTINI M. duæ constitutiones de Aduocatis fisci primo loco occurrunt: præter quas sunt duæ aliæ insuper eiusdem constitutiones, in quibus de Aduocatis fisci agitur: putà *lex 3. supr. de petitionibus: lex 1. supr. de concuss. Aduocat.* (quæ *huic* inter alias iungenda est) Inter alias scil. curas Constantini M. hæc quoque fuit, vt Aduocatos fisci iustos haberet χρηστούς. Quam in rem est hæc eius constitutio, pariter vt *d. l. 1. sup. de conc. Aduoc.* Quæ vtraque Constantinianeæ constitutionis ad Ælianum Proconf. Africæ datæ pars est: quâ is OFFICIO eorum certas leges ponit: hinc Fisci vtilitati, inde verò Prouincialium securitati, à fraudibus & concussionibus publicarum personarum, consultum cupiens; ex qua ipsa constitutione desumptas insuper puto *legem 2. supr. de annona & trib. & l. 1. infr. de exactionib.* quæ postrema potissimum collata cum *d. l. 1. supr. de concuss. Aduocat. id comprobare videtur.*

¶ Ergo quid cauendum sit Aduocato fisci, quæve eius partes sunt *hac l.* definitum iuit Constantinus M. Ita scil. Aduocatos fisci rem fisci accurare iubet, vt ne fisci vtilitatem occultent; contrà, ne fiscalis nominis obtentu, priuatis calumniosas actiones & lites intentent, & vt Græci hîc efferunt δι' αἰφανοῦς κατηγορίας ἐπιβουλεύειν ἑτέροις. Quæ vtique summa officij Aduocati fisci est: atque ideò hæc *vnica lex* ex *hoc titulo* in *Cod. Iust.* transfusa est. Hactenus scil. Aduocatum fisci sese benignum & iustum præbere oportet, vt ne commoda Fisci dissimulet: hactenus fisci commodis consulere efficaciâ & instantia sua, vt ne priuatos ideò concutiat aut vexet: denique, vt ait *lex 3. fidem cum veritate tueatur.* Quæ officij regula & aliis quoque rem alienam & fauorabilem gerentibus publicè posita est; veluti Tutoribus *l. quotiens 9. §. 6. ff. de admin. tutor. l. 6. Cod. de admin. tutor. l. 2. Cod. de his quib. vt indign.* Verba *d. l. 6.* hîc apponi merentur: *Non est ignotum, tutores vel curatores adulescentum, si nomine pupillorum vel adultorum scientes CALVMNIOSAS instituant actiones, eo nomine condemnari oportere, ne sub prætextu NOMINIS eorum, propter suas simultates, securè lites suas exercere posse existiment.*

¶ Exerranti porrò Aduocato fisci extra hanc regulam pœnam, & competentem seueritatem minatur Constantinus M. *hac l.* & *d. l. 1. supr. de concuss. Aduocat.* Quod vtique arguit, quis, quámque innocens & iustus Constantini M. animus erga fiscum suum, quis erga priuatos fuerit. Imò ex *prox. l.* apparebit quàm potior apud eum priuatorum causa fuerit, quàm fisci. Omittere verò hîc non possum de officio Aduocati fisci præter Ausonij locum quem profero ad *l. 2. infr.* Theodorici R. epistolam apud Cassiodorum *1. variar. 22.* vbi Aduocatum fisci instruit, rebus verbisque *huic l.* imò omnibus *huius tituli* constitutionibus, quàm congruentibus. *Sume igitur FISCI nostri TVENDA negotia: Ita per medium iustitiæ tramitem moderatus incede, vt nec CALVMNIA innocentes graues, nec iustis petitionibus recentatores exoneres. Illa enim vera lucra iudicamus, quæ integritate suffragante percipimus. Non ergo quoties superes, sed quemadmodum vincas inquiramus. Æquitatem nobis placiturus intende: non quæras de potestate nostra, sed potius de iure victorias: quando laudabilius à parte* fisci

fisci perditur, cùm Iustitia non habetur. Nam si Dominus vincit, oppressionis inuidia est: æquitas verò creditur, si supplicem superare contingat. Non ergo paruo periculo causas dicimus, quando tunc fama nostra proficit, cùm se COMMODITAS iniusta subducit. Quapropter sit interdum causa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur: maiori quippe compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.

. Tandem quod *pœnam* attinet, quam hîc comminatur fisci Aduocato Constantinus, sed indefinitè, notanda ea quoque, quam Theodosius Iun. comminatur *l. vlt. supr. de bonis vacantibus. Fisci verò patronus*, inquit, *detrimentum quod vitio eius, fisco ingeritur, resarcire vrguebitur: Aut si litem improbè iniquam intenderit, redhibitione sumptuum damnorúmque coercebitur*, ad quam v. quæ dico: vt & consuli velim quæ Mornacius ad *hanc legem*.

¶ *E* DVOBVS *à Principe, diuersis temporibus Aduocatis fisci creatis, vter potior sit.*

II. * Idem A. ad Pacatianum P. P.''

ETSI *potior aput nos priuatorum causa est, quàm fisci tutela*, præcipimus tamen, si à nobis plures defensacula' fisci meruerint, eum præponi ceteris, qui melior, innocentia potior, litteris pollentior reliquis, examinatâ fide esse noscetur: etiamsi post alios hoc beneficium à Nostra Clementia reportabit''. Dat' II. Non. Iul. Singiduno'', Optato & Paulino Coss. [334.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* De causa mox videbimus.
'' *Pacatianus* PP. sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex 1. infr. de suariis*: (ex quâ apparet eum PP. Italiæ fuisse) & Anno prox. Commissa dignitate eius: *l. 1. supr. de inertis officiorum, lib. 8. t. 9.*
'' *Defensacula fisci*, id est, defensio: vnde & defensor fisci, defensor domus Principis. v. *Paratitl.* '' Reportauit.
'' *Singiduni* in Mysiâ, mox Naissi in Dacia constituit hoc tempore Constantinus M. vide *Chronicon nostrum*.

COMMENTARIVS.

ALTERA isthæc *hoc tit.* Constantini M. constitutio est *de Aduocatis fisci*: Quisnam videl. è pluribus, quibus Imperator defensionem fisci, id est, Aduocati fisci munus commisit, diuersis temporibus, præponendus sit: Finge, Imperatorem Aduocatum fisci aliquem fecisse, mox alium, id ipsum ab eodem Principe impetrasse: & sic vtrumque codicillis Principis munitum: Quæritur, vter præponendus sit? Et definit Constantinus M. *hac l.* non vtique ilicò priorem tempore præferendum, verùm eum qui examinatâ fide, *Innocentiâ* potior, *literísque* pollentior fuerit, etsi tempore posterior. Ratio dubitandi erat à studio seu moribus ipsiusmet Constantini M. nempe quod potior apud eum priuatorum causa esset, quàm fisci tutela: vnde efficiebatur, in hac quæstione non spectandum, vter ex promotis fisci commodis promouendis aptior & idoneor esset, verùm quis prior Principis iudicium promeruisset: Ac maximè (vt id addam) cùm sacrilegij instar sit dubitare an is dignus sit, quem elegit Imperator, vt ad Symmachum P.V. rescribebat Valentinianus Imp. *l. 2. C. de crimine sacrileg.* Proinde pro eo qui priùs promotus esset respondendum videbatur. Quomodo & sexennio fermè post *hanc leg.* vt & hoc tertio loco addam: in rebus donatis filius eius Constantius potiorem esse voluit eum, quem anteriorem tempus Imperialis donationis ostenderet: *l. 5. supr. de petition.* Et tamen Constantino M, hâc in sp. aliter visum: nam, vt maximè priuatorum apud ipsum causa potior esset, quàm fisci tutela, ac proinde eius augendi cum priuatorum incommodis studium: attamen potior illa priuatorum causa, non id efficere debet, vt negligantur fisci commoda, dummodò innocenter ea administrentur: Quod ipsum in priuatorum vtilitatem recasurum est: si videl. Innocens vir, literísque pollentior fisci commoda procuret; Sic enim priuati à calumniosis litibus liberabuntur, quibus alioquin obnoxij erunt si neque innocens, aut ineruditus fisci commoda tractaret. ¶ Et hæc quidem est Constantini M. *h. l.* ratiocinatio, quæ non ilico cuiuis appareret. Nunc de Quinque videndum est.

Primo loco occurrit optimè Principis dictum illud de moribus suis: *Quod potior apud eum priuatorum causa sit, quàm fisci tutela*: Quod de se dictum aliæ complures Constantini M. constitutiones contestantur & confirmant. De Constantio Chloro patre eius hoc ipsum prædicat Eutropius *lib. 10. Vir egregius & præstantissimæ Ciuilitatis, diuitiis prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectans, dicensque meliùs publicas opes è priuatis haberi, quàm intra vnum claustrum reseruari*: Videndus hanc in rem & Auctor *Vitæ Constantini lib. 1. c. 10.* Similia aliorum Principum dicta, vel de his scripta, vt & iuris Auctorũ definitiones, quibus ostenditur potiorem esse priuatorum causam quàm fisci tutelam, hîc cumulare supersedeo, quæ congeri solent ad *l. non puto, ff. de iure fisci*: etiam ex Plinij *Panegyrico ad Traianum.* Cum hac descriptione congruit omnino illa Ausonij in Parentalib. de *Latino Eunomio* 15.

Ore decens, bonus ingenio, facundus, & omni
Dexteritate vigens, præcipuúsque fide:
Hoc Præfectura sedes; hoc Illyris ora
Præside te experta est, fiscus & ipse cliens.

Secundò obseruandæ sunt *hac l.* Qualitates (vt hodie loquuntur) duæ illæ, quas Constantinus M. in Aduocato fisci spectari vult, Bonitatem, Innocentiam, morum & literarum peritiam, summam fidem: vt ne videl. quid cupidè aut auaritèr agat, aut per ignorantiam admittat. Et verò quis neget, summam,

summam, in literis & quidem iuris studio petitiam exactam in Aduocatis fisci requiri? cùm tot Caducorum causæ & fiscalium iurium controuersiæ, nonnisi ex intimâ Iurisprudentiâ decidi possint: cuius ignorantia si in Aduocatum fisci cadat, quam perniciosè ab eo errari necesse est.

Tertiò, ex *hac* quoque *leg.* vt & ex *leg.* 1. *suprà de lucris officior.* colligi potest, quo animo Constantinus M. & Pacatianus PP. cui duæ *leges* illæ inscribuntur, literarum studia seu liberalia complexi fuerint. Certè Victor, de Constantino, inter cætera eius Elogia & hoc memorat, *Nutrire Artes bonas, præcipuè studia literarum.*

Quarto loco obseruandum, hanc *legem* pertinere ad *Aduocatos fisci* in foro Præfecti Prætorio, quos Imperatores ipsi elegêre, vt hæc *lex* docet: cùm in aliorum Magistratuum foro Aduocati fisci ab ipsis Magistratibus eligerentur, *l. vlt. infr. hoc tit.* de quo vid. & *Paratitlon.* Hinc & examen huius rei Præfecto P. *hac leg.* committitur.

Postremò notandum hanc *legem* à Triboniano abdicatam, proculdubio quod tempore priorem hoc casu potiorem seu prælatam vellet.

Aduersus Collvsiones *&* Prævaricationes *Aduocatorum fisci, in necem fisci.*

III. * Imp. Constantivs A." ad Petronium" Vic. Afric.

Patroni fiscalium commodorum fidem" cum veritate" tueantur: nisi" fortè intra præscribtas causæ cognoscendæ metas", fiscus aliqua circumscribtione fuerit irretitus", conclusionis fraude vulgatâ", ex eorum facultatibus reciperet" quidquid calliditate præuaricationis perdiderit. Subscribta v." Id. April. Aquil." Acyndino & Proculo Coss. [340.]

NOTÆ.

" Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* quia sufficere visa *lex* 1. *supr.* Iungenda autem ei *lex* 3. *supr. de dilationibus.*
" *ϰ. Constans* de quo mox.
" *Petronius* Vicarius Africæ sub Constante.
" Citra præuaricationem, vt *fine leg.* " *ϰ. Nam si* vel potiùs *ne si.*
" Quatuor vel sex mensium *d. l.* 3.
" *Irretiri* circumscriptione, *hâc leg.* laqueis conditionum, *l.* 28. *sup. de cohort.* necessitatib. apparitionum ciuilium, *l.* 12. *supr. de Veteranis.* " *Vulgatâ*, est detecta.
" *Recuperet*, fiscus scil. " Ita quoque *d. l.* 3. in *Manuscriptis*, & in *C. Iust.* At enim in editis, *VI.*
" Ad hanc subscriptionem vide quæ scripsi *d. l.* 3. & quæ mox dicam.

COMMENTARIVS.

Constantis hæc constitutio est, cui etiam socianda venit velut vnius & eiusdem constitutionis pars *l. 3. supr. de dilationib.* non Constantij: quod ex subscriptione eius liquet: *subscripta* enim seu *data* dicitur A.D. 340. *Aquileiæ*, vbi tum Constans versatus est post cæsum fratrem apud Aquileiam: de quo videnda *Consularia Theodosiana*, & quæ diximus ad *d. l.* 3.

¶ Ea porrò constitutione Constans fisci commodis non vnâ ratione consultum iuit; partim ne fisci commoda diu protraherentur quem in finem ideò breues temporum metas ad causas fiscales finiendas seu terminandas posuit, *d. l.* 3. quæ etiam hâc *legis huius* particula indicantur: partim vt incorruptè ab Aduocatis fisci causæ fiscales agerentur citra *circumscriptionem, collusionem*, aut *præuaricationem*: cui occurrit hac *huius l.* particula: Ideò sc. Constans præuaricatores Aduocatos fisci, veluti si non necessariis dilationibus tempus præstitutum præterlabi per collusionem, calliditatem, vel præuaricationem siuerint, damnum fisco datum sarcire iubet.

De Adponendis *fisci Aduocatis à Rectoribus prouinciarum cùm de re priuata lis vertitur.*

IV. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Rufinum PF. P."

Vicarios" Præfecturæ, Ordinariósque" Rectores, præcelsa" Sinceritas Tua, istius sanctionis auctoritate commoneat, Vt priuatæ rei nostræ, quotiescumque aliquas vel denunciauerit", vel exceperit actiones, idoneos tribuant Aduocatos. Dat. XIV. Kal. Iun. Remis", Lupicino & Iouino Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* quia sufficere visa *lex* 1.
" *Rufinus* PP. sub Valentiniano Sen. A.D. 365. 366. 367 *v. Prosopogr.* & Am. Marcell. *lib.* 27. p. 361 369. 377. Et quidem fuit is PP. Italiæ. " Vicarios Præfecti P. Italiæ obseruat: de quibus in *Notitia*; qui ab Ordinariis Rectoribus separantur.
" *Ordinarij* Rectores, id est, Rectores prouinciarum: vid. *Gloss. Theod.*
" *Sinceritas tua præcelsa*. Titulum Præfecti P. obseruat, v. *Notitiam Dignit.*
" Res priuata nostra: *Denuntiauerit* autem, hic est, intentauerit solenni denunciationum more: de quo *lib.* 2. *supr. tit. de denunciat.*

Remis

" *Remis* hoc tempore in Gallia Valentinianus conſiſtit : quod plures aliæ conſtitutiones docent : vid. *Conſtit. Theodoſ.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris hæc conſtitutio eſt, de Tribuendis & Adponendis Aduocatis fiſci, & quidem idoneis, in litibus Rei priuatæ: A Vicariis ſcil. Præfectorum P. & Rectoribus prouinciarum idoneos Aduocatos dari iubet, ſiue fiſcus Reipriuatæ nomine agat, ſiue conueniatur : agat, ſiue conueniatur: agat, vel vt *hac l.* dicitur, *actiones denunciauerit* : de qua denunciatione litis dictum *ſuo tit. ſup. lib. 2. t. 4.* Id ſi intellexiſſet Guthetius, non *lib. 3. c. 25. p. 631.* *de offic. domus Auguſtæ*, id de denunciationibus Theſaurorum & cæterorum ad fiſcum pertinentiū accepiſſet: perperam omninò; eſt enim hæc *lex de Denunciatione* litis.

¶ Illud interim ex *hac l.* diſcimus, datos & electos Aduocatos fiſci in foro Vicariorum & Rectorum prouinciarum ab ipſiſmet Vicariis & Rectoribus. Aliud in foro Præfecti Prætorio: ibi quippe dati à Principe: *l. 2. ſupr.*

DE FISCI DEBITORIBVS.

TITVLLVS XVI.

X. COD. IVST. II.

De conueniendis fiſci debitoribus. Ita pleniùs *Cod. Iuſt.* repudiatâ *l. 1. h. tit.* quæ etiam ad *Tit. de fide & iure haſtæ:* potiùs pertinet.

PARATITLON.

DEBITORES fiſci, *Rubr. & l. vlt. h. t.* fiſco obnoxij : *l. 2.* veluti Suſceptores, Exactores, *d. l. vlt.* item Diacatochi, qui fiſcales lacerarent rationes, *l. 1.* ſeueritate Iudiciariâ ad ſolutionem vrgebantur, *d. l. vlt.* Patrimonia eorum vendebantur, *l. 1.* neque ceſſionis beneficium ipſis competebat, *d. l. vlt.* neque ſolutionem fruſtrari eo obtentu poterant, quod ipſi alios debitores haberent : *l. 2.* etſi alioquin veri eorum debitores à fiſco conueniri poterant: *l. 3.* Quod appellationes attinet : potuerunt & fiſci debitores appellare, ex *l. 14. 21. 28. 39. 41. 45. 46. 64. de appellat.* quod aliquando immutatum, *l. 12. quorum appellat.* etiam in ſpecie *l. 26. de appellat.* Quod & de manifeſtariis debitoribus fiſci cautum : *l. 6. 8. 9. 10. 12. 13. 18. 19. 21. 27. 30. 32. quorum appellat.*

---

1. * Impp. Valentinianus, & VALENS AA. ad Auxonium R.P."

DE diacathocis" quoſdam comperimus, ita fiſcales laceraſſe" rationes, vt ſatisfieri ærario noſtro, ſine patrimonij eorum venditione, non poſſit : Sed eorundem bonis propoſitis", nonnulli fiſcalem refugiant functionem", metuentes, ne ſi aliquam bonorum emerint portionem, etiam ad reliqua" debita inferenda teneantur : Nihil igitur ab his amplius flagitetur, quàm, pro rerum viribus" generaliter comparatum, decurſis haſtis", voluntaria fuerint pretij oblatione polliciti. Dat. Kal. Septembr. Valentiniano & Valente AA." Coss. [365.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Quæ melius collata fuiſſet ſub *tit. prox.* vbi etiam *lex 2.* quam Tribonianus ſeruauit, quæque eundem Valentem authorem habet, eandem ſententiam præfert.

" *Auxonius* PP. Orientis ſub Valente : de quo v. *Proſopogr.* vide & interim *l. vn. infr. de Claſſicis*, & Zoſimum *lib. 4. p. 741.*

" Pro *Diacatochis*, διακατόχοις, de quibus mox.

" *Lacerare* rationes fiſcales *h. l.* & *l. 6. ſupr. de Numerariis* : lacerare patrimonia fortunáſque : *l. 21. ſupr. de curſu* : lacerare commoda publica, *l. 36. infr. de decurion.*

" Venalibus ſub haſta : *Proponere*, pro venale quid proponere : v. *l. 2. ſupr. de Veteranis*, & *Gloſſ. Theod.*

Est qui tenebat, & in his Cuiacius, ad *l. 17. π. de iure fisci : auctionem.* Ego nil mutam : sequentia enim ostendunt, quid sit: *fiscalem functionem refugere* : nempe, metuere ne ad reliqua inferenda quis teneatur. *Functio* fiscalis, est debitum fiscale.

Et sic vniuersa debita.

Vires rerum, sunt modus rerum & facultatum : vid. *Gloss.*

Hastis decussis : *h. l. & l. 2. infr. de fide & iure hastæ* : hastis habitis. *l. 1. supr. de domib. ad rem priu.*

Malim referre *hanc l.* ad *Valentinianum, & Valentem II. A A,* COSS. id. An. D. 368. pariter vt *l. 2. infr. de patrocin. vicor. leg. 2 supr. de milit. veste* : *l. 4. infr. de murilegulis.*

COMMENTARIVS.

DE EMPTORIBVS qui sub hasta, bona quædam *diacatochorum* qui fiscales rationes lacerauerant, emerunt, quatenus videlicet illi teneantur, est hæc Valentis Imp. constitutio data ad Auxonium PP. Orientis: Ab *hoc tit.* fugitiua, quæque meliùs posita fuisset sub *tit. prox. infr. de fide & iure hasta* : quo titulo *lex* 2. eiusdem Valentis huic omnino concordat, quam etiam Tribonianus, hàc spretâ prætulit, nonnullis ex *hac l.* adscitis.

¶ Ante omnia videndum est, quinam sint *h. l. Diacatochi ?* Quod statuere difficile est. Dicuntur sanè hi *hac l. fiscales lacerasse rationes.* Quomodo & Numerarij publicarum ciuitatum rationes versutis fraudibus lacerare dicuntur, *l. 6. supr. de Numerariis* : qui sæpè publicas rationes ciuitatum ttactabant. Item vniuersi qui ex Comitibus, vel ex Præsidibus suffragio perceperunt dignitates, iubentur plebeiam capitationem sustinere, ne commoda publica sub vmbratili suffragiorum pactione lacerentur : *l. 36. infr. de decurionib.* Item vetantur *l. 15. supr. de cursu publ.* otiosis ædium cultibus patrimonia prouincialium fortunæque lacerari (per translationem:) *Lacerare* propriè est perdere rem aliquam: Ita etiam Plautus *Mercatore, Actu 1 sc. 1. Lacerari valde suam rem, illius augerier,* quod paulò post ait, *funditare ac perdere.* Denique *lacerare*, est conturbare, decoquere. Quæ cum ita sint, videri possint *Diacathoci* fiscales rationes tractasse: hi quippe demùm publicas lacerare videntur rationes, qui eas tractant: qui cùm Aetario non satisfaciunt, ad patrimonij eorum venditionem decurritur. Et tamen Græca vox *Diacatochôn,* διακατόχων possessores, detentatores indubiè significat, vt κατοχὴ, vel teste Paulo *l. 1. π. de adqu. poss.* & διακατοχὴ *possessionem* passim *in libris Iuris Græcis,* & *Glossarum* scriptoribus. Sed & Theodosij M. constitutione ad Cynegium emissâ, puta *l. 7. Cod. de omni agro deserto, & quando steriles fertilib. imponantur*, *diacatochia* mentio fit : ita quidem vt possessionis & possessoris genus quoddam fuisse, ibi indicetur. Posteaquam scil. dixit *ea leg.* eos qui fundos patrimoniales desectos exercuerunt, fertiléque præstiterunt, saluo patrimoniali canone perpetuo iure sibi eos habere & suis relinquere, neque ἐπιβολὴν sterilium pati necesse habere : contrà eos qui opimos possident, pro defecta portione (cuius ἐπιβολὴν pati eos necesse est, summam debiti implere oportere : Tertiò, eos qui medij generis fundos emphyteuticorum detinent, putà neque in totum idoneos, omnibus modis defectos seu vacuos, sterilium partem & ἐπιβολὴν accipere cogi sub hoc præmio, vt biennalis canonis immunitate fruantur. Tandem subiicit : *Nemo tamen qualibet meriti & potestatis obiectione submoueatur,* id est, excipiatur, *quò minus ad diacatochia vicem, defectas possessiones patrimonialis iuris accipiat, eorum tributa & canonem soluturus.* Vbi, *ad diacatochia vicem*, significat ad compensationem possessionis: *ad vicem* (nam id ita explicandum) id est, loco & pro compensanda diacatochia ἐπιβολῆς genere & æquitate : Ergo diacatochia fuit possessio, detentio, quomodo Budæus iam rectè vertit : & ita passim in iure vsurpatur, in Glossis διακατοχὴ *possessio,* διακάτοχος possessor, detentator : pro bonorum possessione apud Græcos Iurisconsultos: & in Gloss. Labæi διακατοχὴ κληρονομία. Quare & diacatochus possessor fortè tracta significatione à genere ad speciem, diacatochus possessor fundorum patrimonialium perpetuo ac priuato iure velut domesticorum & auita successione quæsitorum, vt ait *lex 7. Cod de omni agro deserto*, saluo patrimoniali canone ; vt ita opponantur diacatochi Emphyteuticariis qui domini non efficiuntur, *l. 1. π. si ager vectig.* Et ita video quoque sensisse Dominicium *de prærogat. allodior. c. 8. p. 67.* Et quidem appellatione, vt existimo, propria per Ægyptum: vbi huiusmodi Græcæ appellationes vsurpatæ plures tum personarum, tum rerum, quas cumulaui ad *l. 1. a infr. de frumen. Alexandrino* : & *l. 6. infr. de patrocin. vicor.* Sanè duæ illæ *leges*, quibus diacatochorum & diacatochiæ mentio fit, *hac* inquam, & *d. l. 7.* Præfectis Prætorio Orientis inscribuntur : *hac* Auxonio ; *d. lex* 7. Cynegio: qui & ipse aliquandiu Theodosij Imper. mandato in Ægypto & Alexandriæ vixit : vt ostendi ad *leg. 19. supr. de petitionibus.* Nil moror iam quæ Accursius *hic*, aliique postea errauêre : imò nec quæ Aleiatus ad *d. l. 7. C. de omni agro deserto* : qui diacarhatotiæ munua ibi fingit, cùm Imperator fundos priuatis ita concedit vt purgentur.

¶ Ergo cùm multi ex huiusmodi diacatochis, publicas lacerassent rationes, id est, Ærario non satisfecissent, debita non intulissent, canonem inquam tributarium, quem ex *diacatochia* debebant, necessariò deuentum ad patrimonij eorum venditionem, & ad bona eorum proponenda sub hasta : Sed cùm metu quodam deterrerentur emptores ab his emendis, eum metum his Valenti *hâc l.* adimere visum: Scilicet qui aliquam saltem bonorum ad diacatochos pertinentium portionem empturi erant, verebantur, ne *ad solida* debita tenerentur : quasi nunquam securi futuri, quandiu aliquid fisco adhuc deberetur. Verùm, vti dixi, hunc metum & scrupulum adimit *hac leg.* Valens Imp. hoc constituto, nihil amplius ab emptore exigendum quàm pretium portionis quod obtulerunt. Qui ex hasta publicè quid emit, si pretium tantummodo quod licitatus est inferat, securus est, neque vltra tenetur ad reliquam debitorum portionem. Quæ ipsa sententia est *legis* 2. *infr. de fide & iure hasta* : seu *l. 6. Cod. eod* quæ eundem vti dixi, Valentem Imp. auctorem habet.

Et ita quidem *hac lex* intelligenda est. Neque enim *hâc l.* & *d. l.* 2. id quæritur, vtrùm qui rem debitoris fisci sub hasta emit, teneatur præstare & soluere reliquas, id est, quæ in reliquis residerunt tributariæ functionis, quæ quæstio est *legis 36. π. de iure fisci*, & *tit. sine censu vel reliquis* : *infr. lib. 11.* verùm quod magis & specialius, vtrum qui vel vnam rem emit, & portionem bonorum, pro solido debito teneatur : *Reliqua debita* hîc, & *reliqua fiscalia, d. l. 2. seu d. l. 6.* non sunt quo sensu aliàs *reliqua* dicuntur, λοιπάδες, *les arrerages*, verùm debita

etiam

etiam alia atque adeò omnia, excedentia pretium portionis emptæ.

¶ Vt obiter tamen quæstionem illam attingam, num prædiis à fisco distractis, præteriti temporis tributum seu eorundem prædiorum onus ad emptorem spectet? distinctione opus est: vel enim pro ipsis reliquis tributorum soluendis à fisco res distrahitur,& tum nonnisi pretium licitationis debetur,vt *hâc l. & l.2. Cod.de fundis rei priuatæ* (quæ Valentem quoque habet inscriptum, sed Valentiniano tenera tribuenda est) Idémque est in peræquatione si videl. alicui nouo domino adsignata fuerit possessio in peræquatione, *l. vlt. Cod.de censib.* seu *l.15.infr de Censitoribus.* Vel aliâ de causâ prædia distrahuntur,ceu fisco quæsita,& tum vltra pretium, præteriti temporis reliqua ab emptore debentur, *d.l.36.* haud aliter atque à priuato ementem reliqua sequuntur: de quo *infr. tit. fine Censu vel reliquis:* Quare multiplici errore hactenus inuoluuntur, etiam Cuiacius, ad *d.l.36.* dum huius *l.& d.l.2. & d.l.vlt.* speciem & quæstionem confundit,cum sp. *d.l.36.* Item dum vt has *leges* cum *d.l.36.* in concordiam adducat, ita distinctione rem componit, quasi Papiniani responso locus sit, nisi aliud fiscus prædixerit ante venditionem, vel cauerit in vendendo.

¶ Debitorum *suorum obtentu, debitorem fisci solutionem ideò morari non posse.*

II. * Idem AA. & Gratianus A. ad Archelaum. Com. Or.''

Ii qui fisco Nostræ Mansuetudinis obnoxij'' sunt, omissâ frustratione'' teneantur,vt quod suis nominibus debent, de suis facultatibus cogantur exsoluere:seruatis, cùm compleuerint'', allegationibus propriis, si quas aduersus quoscumque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint: ita vt aduersus eos quos sibi obnoxios adseuerant, legibus & iudiciis experiendum esse cognoscant. Dat. III.'' Non. Iul. Nouioduno'', Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *L.4.Cod.Iust. eod.tit.* Iungendæ *huic* videntur *lex 7. Cod.de vectigalibus:* & *lex 1.infr.de vestibus oloueris.*

'' Ita quoque *Cod Iust. d.l.4.& d l.7.* Atenim *d. l.1. infr. de vestib. oloueris* inscriptio habet, *Com. S.L.* vt & *lex 7.supr.de falsa moneta.* Quod quidem postremum prætulerim: versantur enim hæ *leges* omnes in eo argumento', quod ad dispositionem Comitis S L.pertinebat.

'' *Obnoxij.*hic,& *fine legis* sunt debitores: vid. *Gloss.Theod.*

'' *Frustratione,* id est,tergiuersatione,morâ: de hac voce vid. *Gloss.*

'' Id est, soluerint. Eodem sensu apud Eumenium *Flauiensium nomine:* & *Implere* hoc Codice *l. 15. de annona;* vide Gloss.

'' V. *d.l.1.infr.de vestib.oloueris.*

COMMENTARIVS.

Debitorum suorum vel conueniendorum obtentu, vel indicatione,debitor fisci, actionem seu conuentionem fiscalem euitare, morari, frustrari non potest: verùm quod ipse suo nomine debet, fisco de suo soluere cogitur: seruatis illi aduersus debitorem suum legitimis actionibus. Non potest scil, debitor fisci fiscum vel remittere ad debitores suos (quam veram speciem *huius l.* puto) vel morari,frustrari, vsque quò ipse eos conuenerit. Posset equidem fiscus si vellet debitoris sui debitores exigere: verùm à debitore vt id faciat adigi non potest. Denique non differtur actio fiscalis,quoad debitor fisci suos debitores exegerit.

¶ Cæterùm *huic l.* omninò cohæsisse puto *legem 7. Cod. de vectigalibus,* quæ eorundem Imperatorum nomina præfert, & ad eundem, *Archelaum Com. Or.* emissa est: sed Consulibus caret. Quâ quidem *leg.* definitur, ex præstatione vectigalium nullius omninò nomine quidquam minuendum: quin octauas more solito constitutas omne hominum genus quod commerciis voluerit interesse, dependere oportere: nullâ super hoc militarium personarum exceptione facienda. Est igitur lex illa de vectigali Octauatio, quod ex rebus venalibus fisco præstabatur: de quo est quoque *lex 8. Cod.eod.tit.* & *lex vlt. de eunuchis:* & *l.7.Cod.de locato.* Quare nunc, coassatâ illâ *l.7.*cum *hâc l.* finge: Mercatorem ob venditas in nundinis merces, octauarij vectigalis fisco debitorem esse: Non potest is exactionem fisci morari,frustrari,hoc obtentu,quod dicat,eos quibuscum *contractus* iniit,quibus merces vendidit, debitores suos sibi obnoxios, pretium sibi mercium nondum soluisse: vel aliter solutionem eos detrectare, morari. Quod *suo* quisque *nomine* debet, de suis facultatibus exsoluere,seu complere cogitur: seruatis ipsi actionibus aduersus debitores suos. Et sic quidem *huius l.* species ponenda videtur, in debitore vectigalis, rerum venalium in nundinis nomine. Quod & in ipsum coniicere licet ex *l.1.infr. vestib.oloueris:* quæ ad eundem Archelaum data, huic ipsi iungenda videtur: Nam & ea ad nundinas, resque venales tenetur: paragandarum vestium commercio, nundinis *ea l.* priuatis interdicitur.

¶ NON CONSTITVI *vel Probari quem Debitorem, etiam fisci, ex propria adnotatione: sed testibus, vel cautionibus.*

III. * Imppp. VALENS, Gratianus & Valentinianus AAA. Fortunatiano″ Com. R.P.

INTER chartulas″ deportati″ breuis″ quidam adseueratur″ inuentus, qui nomina continebat debitorum seu contractorum″, cùm tamen neque testibus credita pecunia probaretur, neque cautionibus″ quæ inserta″ sunt doceantur″, facile″ esse perspeximus, vt sub propriæ adnotationis manu vnusquisque faciat debitorem. Occasionis igitur huius calumniam præsenti volumus iussione cohiberi, vt breuis vanitate″ reiecta″, nullus ad redhibitionem″ de″ his quorum nomina conscribta sunt, vrgueatur″. Dat. Prid. Non. Iul. Hierap. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. [377.]

INTERPRETATIO. *Si prolati breues vel à quocunque dimissi inueniantur, in quibus sibi quicunque aliquos faciat debitores, nullis cautionibus prolatis, neque aliis euidentibus documentis, nullam adscribti breues obtineant firmitatem.*

NOTÆ.

″ *L. inter chartas* 5. *Cod. Iust. eod. tit. de conueniendis fisci debitorib.*
″ *Fortunatianus* Comes R.P. sub Valente: de quo mox, & in *Prosopogr.*
″ Similem locum ex Am. Marcellino mox apponam. *Chartula* porrò vox hîc propria, de domesticis. Symmachus, *lib. 5. ep. 34. Reddentur etiam vobis chartula curas domesticas continentes.*
″ *Confiscati*, habet *Cod. Iust.* de qua Triboniani mutatione mox.
″ *Breuis* est chartula, adnotatio, vt *hâc* quoque *leg.* vocatur: de hac voce v. *Gloss. Theod.*
″ Fortè, à te ipso Fortunatiane.
″ Insolens hæc vox, pro qua C. Iust. *Contractuum*: Neque tamen quidquam facilè mutem, *contractorum*, pro contractu nexorum: vel *contractum* pro *contractus.*
″ *Cautionib.* id est, chirographis: v. vel *l. lecta, ff. de reb. credit.*
″ *Breui*, quam vocem addidit Tribon. ad maiorem intellectum.
″ Ostendantur.
″ *Iniquum* substituit Tribonianus in *d. l. 5.* de quo mox.
″ *Vanitas* breuis, sic Iuuenalis *Satyra vlt.*

Vana superuacui dicens chirographa ligni.

″ A te Comite R.P. in specie *huius l.*
″ *Redhibitionem*, id est, solutionem: v. *Gloss. Theod.*
″ Ex his, seu ex eorum numero.
″ A te in specie *huius leg.*
″ Addit hic Tribon. *Quod & in aliis similibus causis obseruandum esse censemus.*

COMMENTARIVS.

ADNOTATIONEM seu breuem & SCHEDVLAM patrisfamilias alicuius proscripti & deportati, denique chartulam manu proscripti adnotatam, nullóque teste vel chirographo munitam, inuentam intèr cæteras eius chartulas, non ideò debitorem quenquam constituere vel probare: atque adeò adnotatum in chartula à fisco qui deportati bona occupauit, conueniri seu exigi, & ad redhibitionem, id est, solutionem vrgeri non posse definit *hâc l.* Valens Imp. Quæ sanè famosa *lex* est, & ab Interpretibus *Cod. Iust.* iam satis illustrata, quin & similibus aliis pluribus legibus in commune firmatur, veluti *l. instrumenta 5. infr. ratione 6. l. exemplo perniciosum 7. Cod. de probationibus.* Nos ea tantum hîc fermè sublegamus, quæ aliis intacta nouimus.

¶ Primò notari cupio, inscribi hanc leg. *Fortunatiano Comiti R. P.* cui alioquin inscribitur & *lex 2. supr. de tironibus, lex 5. infr. de metallis: l. 2. de Aquæductu*: cuiusque meminit Amm. Marcellinus, *lib. 29. p. 410.* & Zosimus, in eadem historia, *lib. 4. p. 745.* Quod quidam non inani curiositate notari cupio, verùm quia hic ille est Fortunatianus Comes R.P. *Molestus flagitator*, cui proculdubio *hac l.* fibula à Valente Imp. ponitur. Marcellini verba de eo hæc sunt: *Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati semper addictus Anatolium detulerat & Spudasium Palatinos, exigi quæ de Ærario interceperant iussos, insidiari Comiti Fortunatiano, molesto illi flagitatori.* Zosimus de eo ita: φορτικώτατός τις τῶν βασιλικῶν ἐφεστὼς ταμιείων φροντίδι: & post ὃς ἐπὶ τὰς οὐσίας ἀπώλλυεν παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην συγγένειαν ἐσχάτῃ τύχῃ καταλιπόντας, ὡς γὰρ τὸ σπουδαζόμενον ἐκ πολυτρόπων ἀπαιτημάτων συλλεγὲν τῷ δημοσίῳ πολλῶν γενέσθαι χρημάτων. Ergo & *hac l.* Valens procurrenti Fortunatiani nimietati fisci obtentu occurrisse videtur, & fortè ad eius relationem: quod colligat quis ex voce, *Adseueratur*: item ex illis in fin. *nullus vrgueatur.*

Secundò notetur quoque geminus Ammiani Marcellini locus, *lib. 28. p. 408.* de chartis proscripti, inquit, (ita enim legendum, non *præscripti*, quomodo vtraque Editio melior habet:) *Romani rem mobilem, vt iussum, seruaretur.*

Nunc tria Triboniani emblemata, seu interpolationes spectare iuuat: quæ inquam ab eo immutata addita *in hac l.* à se relata in *Codicem Iustinianeum.*

Prima igitur interpolatio versatur circa *hypothesin huius legis*: Est scil. hæc *lex* propriè de deportato, *Inter chartulas DEPORTATI*, inquit: At Tribonianus substituit *Confiscati*, nempe generaliter eam ad omnes quorum bona confiscata porrigens, & sic *huius l.* hypothesin ad thesin reuocaturus. Et tamen non frustra est, quod in *h.l.* nominatim de deportato agitur: soli quippe deportati proscriptionis pœna adfecti, vt ostendit *lex* 129. *de petitionibus*: vbi plura eam ad rem.

Secunda interpolatio est circa *Rationem*: Nempe rationem ita ingreditur Valens hîc. FACILE ESSE *perspeximus* &c. Pro quo Tribonianus substituit vocem *Iniquum*; Quomodo in *l.exemplo, Cod. de probationib.* in hoc ipso argumento, *exemplo perniciosum* dicitur. Et tamen Valens aliud voluit: nempe, si ex huiusmodi charta quis conueniri alsifeo posset, facile futurum & promiscuum, denique hanc opportunam *occasionem calumniis* (vt mox loquitur) futuram: Quo tamen ipso iniquitas rei satis & egregiè ostenditur: Exemplum scil. hoc semel admissum non ibi stiturum, sed ad alia processurum: & procliue cuique fore, debitorem sibi constituere.

Tandem *Ampliationem* addidit Tribonianus, *fin.leg. Quod & in aliis similibus causis obseruandum esse censemus*: Nempe tractâ *huius l.* æquitate ad quasuis alias causas, etiam priuatorum: quod sanè alioquin tot aliis *legibus* cauetur: Quod tamen *huius legis* Inscriptioni minùs conuenit: nam cùm ea data sit ad Comitem R. P. ad eos casus propriè pertinet, & aptata est, vbi de fisco seu Ærario Principis agitur, deque deportati proscriptique bonis. Sanè & Interpretatio quoque *huic l.* subdita eam generalem fecit. Cætera ex Interpretibus *Codicu Iustin.* repetere licet, nos enim alio properamus.

¶ Illud ad praxin breuiter notari in *h.l.* oportet: creditam pecuniam non probari, sola priuata adnotatione eius qui sese creditorem hac ratione constituerit: neque vllam fidem mereri, etiam in fauorem fisci, qui fortè notatori successit: Contrà, probari creditam pecuniam duplici ratione, vel testibus, vel cautionibus, seu chirographis & instrumentis legitimè confectis.

¶ CESSIONIS BONORVM beneficium non pertinere ad debitores fisci.

IV.* Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Florentio, Proc." Palestinæ.

NEMO Susceptor", vel Exactor", vel debitor fisci duntaxat, cessionem bonorum faciens, intentionem" publicæ necessitatis euadat: sed omnes omninò, quos fisci nostri esse constiterit debitores, ad solutionem eâ seueritate quam vigor" iudiciarius postulat, vrgueantur. Dat. VIII. Kal. Septemb. Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.*
" *Florentius* Proconsul Palestinæ sub Theodosio M.
" V. *infr.tit.de susceptoribus lib.* 12.
" V. *supr.tit.de exactorib. & infr.tit.de exactionib.lib* 8. & 11.
" *Intentionem*, id est, actionem, executionem, solutionem: v. *Gloss.*
" *Vigor* Iudiciarius, v. *Gloss.Theod.*

COMMENTARIVS.

CESSIONIS Bonorum beneficium, (de quo suo *titulo supr.lib.*4.) (quo videl. debitores carceris, verberúmque periculo liberantur, *l.*1. & 4. *Cod. qui bonis cedere*: τῶ τῆ σώματ& τιμωρία *Nouella Iustin.* 135.) Susceptoribus, Exactoribus (de quibus *suis titulis*,) qui tributorum nomine fisco tenentur, aliísque debitoribus fisci denegat *hâc l.* Theodosius M. Quinimo eos ad solutionem vigore iudiciario seu congrua & digissima pœna seu seueritate vrgeri iubet. Id, inquam, expertis verbis de illis tribus Debitoribus fisci DVNTAXAT cauet *hâc l.* Theodosius M. A contrario igitur vetus cessionis bonorum beneficium priuatis debitoribus relinquit. Quæ & ipsa Gratiano mens fuit, *l.*1. *supr. qui bonis ex leg. Iuliâ cedere*: & Iustiniano *Nouella* 13.

¶ Inscriptio verò *huius l.* notanda: vbi Proconsulem Palestinæ præfuisse docemur sub Theodosio M. A.D. 385. pariter vt *l.*42. *de appellat.* quæ data est A.D. 384. & *l.*28. *infr. quorum appell.* A. D. 383. cùm tamen antea Consularis ei præfuerit, & quidem sub Iuliano, vt docet *lex* 55 *infr. de Decurionib.* & posteà quoque sub Theodosio Iun. vt docet *Notitia imperij*. Certè Hieronymus quoque *ep. ad Eustochium* 27. Proconsulis Palæstinæ meminit. Sed & Iustinianus *Nouella* 103. Proconsulatem primùm prouinciam factam auctor est.

DE

DE FIDE ET IVRE HASTÆ.

TITVLLVS XVII.

X. COD. IVST. III.

De Fide & Iure hastæ fiscalis, & de Adiectionibus.

PARATITLON.

DEBITORVM fiscalium, seu fisci (de quibus *superiore titulo*) ob cessationem tributorum, vel etiam ob vestium auri atque argenti debitum *l. 2. infr. de distrah. pignor.* pro reliquis prodigorum in annonario titulo, cæterisve fiscalibus debitis: *l. 1. h. t.* pignora capiebantur, occupabantur, *d. l. 2 infr. de distrah. pign.* (vnde pignorum capio *d. l. 2.*) id est, fundi, mancipia, *d. l. 2. & l. 1. eod. tit.* vel quæcunque alia corpora, *l. 1. h. t.* pro pignore abducebantur, *d. l. 1. infr. de distrah. pignor.* Mox, conuento debitore, *d. l. 2.* & apud Iudicem interpellatione celebrata *d. l. 2.* si non solueret, *d. l. 2.* intra duos menses à pignorum capione, *d. l. 1 infr. de distrah. pign.* pignora vendebantur sub hasta & auctione fisco auctore, hoc ordine.

Primùm, bona proscribebantur, *l. 2. h. t.* vnde proscriptio, *d. l. 2.* seu proponebantur, *l. 1. supr. de fisci debitorib.* Deinde licitationes fiebant, *l. 1. hoc tit.* vnde licitatio currens, *leg. 1. suprà de domibus ad rem priuatam*, seu auctio, *dict. leg. 1. & vltim. hoc titul.* (vnde sub auctione licitari *leg. 1. hoc titul.*) pretij oblatio, *dict. leg. 1. supr. de fisci debitoribus:* Idque olim hasta in foro posita, sicut omnes venditiones fiscales: vnde formulæ hæ, sub hasta distracta comparare, *leg. 2. infr. de distrahend. pignor.* hastis decursis: *leg. 2. hoc titul. leg. 1. supr. de fisci debitorib.* hastis habitis, *leg. 1. supr. de domibus ad rem priuatam:* sub hastæ solemnis arbitrio, *leg. 1. hoc titul.* indéque & subhastatio publica, *leg. 3. hoc titul.* Tandem ei qui licitatione vicisset, addicebantur: *leg. 1. hoc titul.* adiudicabantur: *leg. 2. hoc titulo.*

Ita comparatis bonis, pretio suo non gratiosè distractis, *leg. vltim. hoc titul.* ea perpetuò penes emptores iure dominij erant, *l. 1. h. t.* perpetuo dominij iure iis potiebantur, *leg. vlt. h.* firmiter comparabant, *l. 1 infr. de distr. pign.* perpetuam emptionis firmitatem emptio accipiebat: *l. 2. inf. de distr. pign.* sic muniti erant, vt nullius extrinsecùs conuentioni subiacerent: *l. 2. h. t.* sic vt rescripti auctoritate infringi facta venditio non posset: *l. 1. hoc titul.* Item, etsi minorum res pro fiscali debito venditæ fuissent, *dict. leg. 1. hoc titulo.*

Atque hæc est *Fides* hastæ, vt *Rubricâ huius Tituli* vocatur: sic etiam vt non vltra pretium, quod obtulissent emptores tenerentur *leg. 1. supr. de fisci debitor.* & *leg. 2. hoc titul.* vid. & *l. 15. infr. de censitorib.*

¶ VALENTINIANI *Sen. constitutio, de Fide & iure hastæ.*

I. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Viuentium P. F. P. Gall.

QVÆCVMQVE, pro reliquis" prodigorum" in annonario" titulo ceterisve" fiscalibus debitis, in quibuscunque corporibus", sub auctione licitanda sunt, fisco" auctore vendantur, vt perpetuò penes eos sint iure dominij, quibus res huiusmodi sub hastæ sollemnis arbitrio fiscus addixerit: Etsi quid vnquam, vt à fisco facta venditio possit infringi, auctoritate Rescribti fuerit impetratum, nullus obtemperet:

temperet: Cùm etiam Minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adiudicatur" emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur ætatem, Dat. III. Non. Nouemb, Treu. Valentiniano NB.P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *L. 5. Cod. Iust. eod. tit. de fide & iure hasta fiscalis.*
" *Viuentio huic PP. Galliarum* plures aliæ Valentiniani Sen. constitutiones inscribuntur: quas ex *Indice Personarum* petere licet. & quidem inter alias, *lex 4. & 6. de censu.*
" *Reliqua* sunt λοιπάδες ἐλλείμματα, *arrerages.* vid. *Gloss.*
" *Prodiga* quid sint ? mox dicam.
" *Annonarius* titulus est, quod in annonis & annonariis speciebus fisco penditur.
" Vel pro cæteris.
" *Subhastatio* igitur dicitur non tantùm de immobilibus seu fundis, verùm etiam de quibuscunque corporibus. Et vsus tamen aliter obtinuit: nisi vniuersitas bonorum, vel vna cum prædiis corpora alia hastæ subiiciantur.
" Publicè, sub hastæ solemnis arbitrio, vt mox dicitur, non priuatim.
" *Addicatur,* Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

De Debitorvm fiscalium rebus sub hasta distrahendis, non de aliis subhastationum generibus sunt omnes *huius tituli leges*: quibus partim Emptorum securitati consulitur, quò pertinet *lex 1. & 2.* partim Debitorum ipsorum indemnitati, quò spectat *lex 3.* Emptorum inquam securitati. Convelli scilicet factam semel rerum debitoris fisci sub hasta venditionē, Principis rescripto vel ætatis beneficio vetat *h.l.* Valentinianus Sen. quæ ad rem tributariam seu censum Gallicanum pertinet: pariter vt & aliæ nonnullæ eiusdem constitutiones ad eundem Viuentium PP. Galliarum data: putà *lex 4. 6. infr. de censibus*: vbi tum Valentinianus morabatur; vt ex subscriptione *huius l.* liquet, *Dat. Treueris*: Rhenum videlicet tùm omnem à Rhetiarum exordio advsque Oceanum magnis molibus communiens, castris castellisque & turribus assiduis per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extenditur longitudo excitatis: de quo videndus Ammianus Marcellinus *lib. 28. p. 392.* Itaque cum multis operis numerosóque exercitu in Galliā Valentinianus vteretur, annonariis speciebus cæterisque corporibus ad hæc opus erat: Quæ enim nonnulli minùs præstarent, & in Reliquis residerent, pro reliquis prodigorum, & cæteris fiscalibus debitis moratorum facultates fisco auctore sub hasta vendi voluit: Emptoribus ad id allectis, spe præmióque perpetui atque inconcussi dominij penes eos mansuri: ita quidem vt Principis rescripto, non magis quàm ætatis minoris beneficio, hæc venditio ritè facta deinceps conuelli possit: Quod vtique tralatitium iuris est, seu vulgatis hæc fides hastæ fiscalis est, & quidem in hac ipsa specie, vt probat prætereà Constantini M. *lex 1, infr. de distrah. pignor. trib. caus.* & Constantini Iunioris *lex 2. eod. tit.* (quæ vtraque ad Hispanias pertinet, quæ & ipsa sub PP. Galliarum erant) & Valentiniani Ion. *lex vlt. infr.* Et quidem *d.l.2.* de Minoribus pariter agitur: sic tamen vt si de minorum pignoribus & rebus ob cessationem tributorum distrahendis agatur, *eâ lege* Constantinus Iun. desideret interuentum legitimi defensoris: quod *hac lege* non exprimitur, etsi proculdubio supponatur.

Ex his igitur patet, minorem non restitui aduersus subhastationem. Quod & variis statutis decidituт. Et de hac tamen quæstione vid. Posthium *de subhastationib. inspectione 57.* Item ex his patet, *hanc legem* esse de venditione rerum debitoris sui factâ à fisco iure creditoris. Quare otiosè Interpretes hic agunt de venditione rei alienæ factâ à fisco, tanquam rei suæ.

¶ Illud singulare *hic*, & notandum, quod à *Minoris ætatis* priuilegio ad *Rescripti* beneficium Imperator argumentetur tanquam à pari, vel certè etiam à maiori: Nempe, quod *Minor ætas* non præstat, Principis *Rescriptum* vel Indultum præstare non potest. Et hæc de sententia *huius legis*: In qua inter alia vox *Prodigorum* notanda. Prodiga sunt quæ pro vsu quotidiano prodigi oportet: putà species annonariæ, vt ex hoc ipso loco liquet, (veluti, vinum, fromentum, esculenta, poculentáve quæ prodiguntur, *leg. plebiscito 18. ff. de officio Præsidis*) *Prodigorum*, inquit hæc *lex, in annonario titulo.* Ergo τρόφιμος, vt voluit rectè Cuiacius, & quidem in specie *huius leg.* annona militaris, quæ in dies prodigenda est.

¶ Valentis *constitutio de fide & iure hastæ.*

II. * Idem AAA. ad Felicem Com. S.L."

Si qui proscribente" ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantum pretiis" obnoxij sint, quas eos patuerit, decursis hastis" & proscribtione habitâ, compasse: Nam ita eos munimus, vt nullius" conuentioni patiamur extrinsecùs subiacere". Dat. VII." Id. Mart. Marcianop. Valentiniano & Valente AA." Coss.

NOTÆ.

* *L. 6.* ſeu *vlt. Cod. Iuſt. eod. tit.*
' *Felix* hic idem ille eſt Comes S. L. ſub Iuliano: ad quem ab eo ſcripta A. 362. *lex* 5. *ſupr. de bonis proſcriptor.* & cuius mentio fit *l.* 5. *infr. de fide teſtimon.* Hic idem eſt, de quo Iulianus in *Miſopogone*, *p.* 125. Amm. Marcellinus *lib.* 23. *p.* 256. Libanius *pro Ariſtophane*, *p.* 218. & *ep.* 29. *ad Iulianum*: Chryſoſtomus *de laudib. Pauli*, *ſerm.* 42. & *orat.* 2. *de S. Babyla*, & *contra Gentes* Philoſtorgius, *lib.* 7. *c.* 10. Theodoretus, *lib.* 3. *c.* 12.
" Sic mox *infr.* proſcriptione habitâ: proponere, *l.* 1. *ſupr. de fiſcal. debitor*: Proſcribere eſt publicè proponere.
" *Pretio*, Cod. Iuſt.
" Similes formulas vide *in Paratitlo.*
" *Vt nullius conuentionis reliquorum fiſcalium nomine patiamur extrinſecùs ſubire iacturam*: ita Cod. *Iuſtinian.* de quo mox.
" In veris Codicib. Iuſtinianeis ſimilis ſubſcriptio: malè aliter in aliis.
" *3. AA. III. COSS.* Id eſt, An. D. 370. Valentiniano quippe & Valente AA. Coſs. id eſt, A. D. 365. Conſtantinopoli fuit Valens, non Marcianopoli. Itaque vel ad A. 368. Valentiniano & Valente II. AA. Coſs. quo Conſulatu Valens *Marcianopoli* egit, referenda: vel ad A. 370. quod etiam ſuadet ordo *harum legum*: ſuperior enim Anno 369. conuenit.

COMMENTARIVS.

EMPTORVM, qui res debitorum fiſcalium *ſub haſta* emerunt vel deinceps emerent, ſecuritati hac Valentis non Valentiniani, vt quidam perperam *hanc l.* allegant pariter conſtitutione conſulitur: Nempè pretij tantum nomine eos teneri vult, non vltrà ab vllo conueniri. Quod & ipſum idem Valens alterâ conſtitutione ſanciuit, putà *leg.* 1. *ſupr. de fiſc. debitoribus*: vbi iam dixi. Idémque conſtituitur *leg. pen. infr. de cenſibus*, in eo cui à peræquatore res addicta eſt. Non vltra inquam, ſiue à fiſco: quò pertinet *dict. lex* 1. ſcilicet emptor qui aliquam bonorum portionem emit, ad reliqua debita inferenda non tenetur, & nihil amplius ab eo flagitari oportet: id eſt, non ad ſolida debita fiſco ſoluenda tenetur, quæ *legis illius* 1. ſententia eſt, vt & *legis* 2. *Cod. de fundis rei priuatæ*: & pro parte *leg. vltim. Cod. de cenſibus*: ſeu *legis* 15. *infrà de cenſitoribus*: nempe nouum emptorem & Dominum qui à fiſco rem accipit, reliquorum fiſcalium nomine non teneri: cui alioquin vulgo obſtare creditur *lex* 36. *v. de iure fiſci*: Verùm ei ſatisfactum eſt ad *dict. leg.* 1. Neque à priuato, quò proinde pertinere videatur hæc *lex*: argumento illorum verborum, *nullius conuentioni patimur extrinſecùs ſubiacere.* Quæ verba tamen ita immutata ſunt *Cod. Iuſtinian. nullius conuentionis reliquorum fiſcalium nomine extrinſecùs ſubire iacturam.* Quod ſi ita eſt, tum fuerit *huius leg.* in ſummam eadem ſententia quæ *ſuperioris.* Quanquam nil etiam vetat, quin hac generali NVLLIVS appellatione, vtrique, & fiſcus & priuati comprehendantur.

¶ VALENTINIANI *Iunioris Conſtitutio, de Debitoris fiſci bonis iuſto pretio vendendis*: & ÆSTIMATIONE *facienda.*

III. * Imppp. VALENTINIANVS, Theodoſius, & Arcadius AAA. ad Magnillum" Vicarium Africæ.

SI quos debitorum mole" depreſſos neceſſitas publicæ rationis" adſtringat proprias diſtrahere facultates, rei qualitas & redituum quantitas æſtimetur, ne" ſub nomine *ſubhaſtationis publicæ*, locus fraudibus relinquatur, &" poſſeſſionibus viliore" diſtractis, plus Exactor" ex gratiâ, quàm debitor ex pretio conſequatur. Hij" poſtremò, ſub empti titulo, perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumerauerint" fiſco, quantum exegerit vtilitas priuatorum: Etenim *periniquum eſt, vt alienis bonis ſub gratioſa auctione diſtractis, parum accedat publico nomini", cùm totum pereat debitori.* Dat. XIII. Kal. Iul. Aquil. Acc. Id. Ian. Hadrumeti", Poſt" conſ. Tatiani & Symmachi vv. cc. [392.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque publici debiti enormitate conſtringitur, vt non poſſit hoc ipſum debitum, niſi propria vendita facultate diſſoluere, in huiuſmodi debito hanc Executores" formam ſeruare debebunt, vt non ita rem præcipitent, vt res minore quàm valeat pretio diſtrahantur: nec tales ſub quolibet conludio prouideant emptores, vt & debitor proprietatem perdat & parum fiſcus adquirat.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* *L. 16. Cod. de rescind. vendit.*
" Ita disertè habet Tiliana, Cuiaciana, Quartania editio : errore operarum typographicarum. Parisiensis habet *Magnellum.* Huius *Magnilli Vicarij Africæ* expressa mentio apud Symmachum *lib. 5. ep. 34.* ad Ambrosium : *Nam instar est, vt, Frater meus,* inquit, *Magnillus Vicaria potestate per Africam functus, testimonio omnium publicè priuatimque conspicuus varijs in ea prouinciâ retardetur obstaculis : Nostri optimi viri maturitatem, ceterásque artes bonas, quibus etiam tuum amorem cùm Liguriam gubernares,* (nam ita repono) *attraxit. Et ideò apud te redundantis est operæ laudare compertum. Quare impendiò peto, vt cùm à baiulo literarum causas morarum acceperis, religiosum pro eius reditu interuentum digneris adhibere, quò tandem patria restitutus, longa peregrinationis iniuriam desiderata quiete commutet.* Ad eundem Magnillum extant eiusdem Symmachi epistolæ septendecim *libro 5. à 17. ad 33.* sic quidem vt *ep. 20. 21.* Vicariatum eius indicet.
" *Publici debiti enormitatem* vocat Interpres μεγέθει. Græci.
" Id est, publici ratiocinij, vel vtilitatis.
" *Nec*, C. Iust. quanquam & alij habent *Ne*.
" *Vt*, Cod. Iust.
" *Pretio* hoc additum *Cod. Iust.* Etsi *viliore* absoluere, pro *viliore pretio*, eleganter positum.
" *Exactores* pignori capiebant res debitorum fiscalium, eaque distrahebant.
" Id est, *Quare y demum*.
" *Hadrumeti* Vicarius Africæ.
" Hic consulatus pertinet ad tempus Acceptæ, initio huius anni, huiusce *legis* : data quippe ea superiore Consulatu *Anno* 391. Et hæc causa est cur *hæc lex* subnotarum habeat hunc Consulatum, *Post consulatum Tatiani & Symmachi* : quia, cum data fuisset fine Anni superioris, initio demum huius Anni recepta fuit. Nam alioquin Annus hic 392 *Arcadio & Rufino* signari solet : non modò à Neotericis (quod tradidit Iuretus, *p 6.*) verùm in *hoc Codice*, & in *Fastis* omnibus.
" Ita Sichardus & Cuiaciana Editio : *Executores*, qui in *leg.* ipsa Exactor.

COMMENTARIVS.

Debitorum fiscalium, quorum res ob debitorum molem, & necessitate publicæ rationis adstringente, sub hasta veneunt; (nam de his propriè est hæc *lex*, seu propria hæc *huius leg.* hypothesis est) indemnitati consulit *hac leg.* Valentinianus Iunior, haud aliter atque securitati emptorum sub hasta securitati consulitur duabus superioribus *legibus* : Indemnitati inquam debitorum, aduersus *Exactorum*, vel *Executorum* (vt habet Interpres) & Emptorum fraudes, seu colludium, præcipitationem, (vt habet rursùm Interpres) per gratiam siue *sub gratiosa auctione*, vt habet *hæc lex* ; aperta fraude emptoris, vel gratiâ : vt Alex. Seuerus in hac ipsa specie *leg. 3. C. de iur. fisci* : per collusionem siue fraudem, vt in eadem sp. *l. 5. seu vlt. Cod. si aduers. fisc.* hactenus scil. emptorum securitati consulendum est, sic *vt perpetuo dominij iure potiantur* re à se empta sub hasta, vt ne miseris debitoribus, quibus res suæ pereunt, fraus fiat : contra vt bonâ fide res procedat, non per fraudem, machinationem, circumscriptionem : Quò pariter pertinet *d. lex 3.* Idque ipsum obtinet in venditione, auctione seu subhastatione pignorum ob priuatum debitum per gratiam facta, *l. 4. & 9. Cod. de distrah. pignor. l. 1. & 3. C. si vendito pignore* : *l. vlt. §. 5. Cod. de iure dominij impetr.* Exactores scil. qui fiscalia debita exigebant, (de quibus suo *tit. infr. lib. 11. & tit. de exactionibus:*) eoque nomine pignora debitorum capiebant, mox & hastæ publicæ subiiciebant, sæpe per fraudem & gratiam seu gratiosâ auctione per collusionem cum emptorib. viliore pretio miserorum debitorum bona emptoribus addicebant : sic vt Exactor aliquid lucri inde faceret, & vt hîc dicitur, *plus ex gratia, quàm debitor ex pretio consequeretur* : Imò vt *fine l.* dicitur, *alienis bonis sub gratiosa auctione distractis parum accederet publico nomini, cùm totum periret debitori.* Et sic in fraudem fisci quoque. Et hæc quidem de fine *huius l.* malóque, atque adeo subiecto eius.

Iam de remedio (quod secundò notandum:) huic igitur malo fraudique Valentinianus Iun. *h. l.* remedium adhibitum it ; putà vt ante subhastationem *Æstimatio* seu *Taxatio* priùs rei pignori captæ ineatur : Indicio insuper facto (quod hic tertiò notandum) de modo seu vnde æstimatio seu taxatio facienda sit : nempe ex his duobus : *ex rei qualitate, & redituum quantitate.* His scil. duobus *pretia* rerum & fundorum æstimantur, quod iuxta *hanc l.* de pretio excutiendo secundum reditum fundi, vel pro fructuum modo, docet quoque *lex si fundum per fideicommissum 91. π. de legatis 1. l. si fundus 13. seu pen. in pr. π. de rebus eorum qui sub tutela.* Alioquin (quod Quartum) si viliore pretio per gratiam distractæ fuerint possessiones, venditionem seu subhastationē rescindi oportere definit. Quod & ipsum firmatur in fundo vendito ob vectigal Reipubl. à Scæuola I.C. in *leg. pen. π. de rescind. vend.* & in hac ipsa specie ab Alexandro Seuero *d. l. 3. Cod. de iure fisci* : & Diocletiano Maximianóque in *d. l. 5. seu vlt. Cod. si aduers. fiscum*, vt & in priuatis. *supra dictis legib.* Venditionis proinde rescindendæ causa hæc inter alias notetur: Quâ causa etiam Tribonianus *hanc leg.* in *titulum de rescind. venditione* retulit, in *dictam legem 16. eius tituli.* Et sic *lex* hæc commodè referri potest non tantùm ad hunc *titulum*, verùm etiam ad *d. tit. de rescind.* ad *tit. de distrah. pignor.* ad *tit. si aduersus fiscum*: & ad *titulum*, *si vendito pignore agatur.* Notabilis proinde & singularis hæc *lex* esse potest in praxi: si agatur 1. de *Exactorum* & Executorum officio in rebus sub hasta distrahendis. 2. si de *Æstimatione* seu Taxatione præuia & præambula, vt loquuntur, ad euitandas fraudes & collusionem : qua de re vid. Mangilium *de subhastat. non vno loco* : Postium *de subhastat. inspectione 47.* Item 3. si de *modo* Æstimationis, de quo Postius *de subhastat. dicta inspectione 47. à n. 63.* Tandem & 4. si de *Rescissione* subhastationis agatur.

DE THESAVRIS.

TITVLVS XVIII.

X. COD. IVST. XV.

PARATITLON.

THESAVRVS *Rubr.* & *l.* 1. 2. 3. *hoc tit.* opes, *d. l.* 1. conditáque ab ignotis dominis tempore vetuſtiore monilia, *d. l.* 2. ſuadente Numine, vel ducente fortuna *l.* 3. quolibet denique caſu, *l.* 2. reperta.

¶ Cuinam porrò & quatenus Theſauri cedant, tribus *huius tituli* conſtitutionibus cauetur: Conſtantini, inquam, M. *l.* 1. & Theodoſij M. *leg.* 2. & 3. Nempe indiſtinctè inter inuentorem & fiſcum æqualiter diuidi theſaurum voluit Conſtantinus M. *d. l.* 1. At Theodoſius M. locorum diſtinctionem fecit: nempe, ſi in ſuo quis reperiſſet, eo potiri ſolum inuentorem voluit, quæcumque tandem metalli qualitas, aut reperti modus eſſet & ſine aliquo terrore. *l.* 2. & *l. vlt.* ſi in alieno, quartam domino loci dari, *d. l.* 2. Ita tamen, vt ne ideò quis aliena effodiat, aut in locis non ſui iuris per famam ſuſpecta rimetur, *d. l.* 2.

¶ Theſauri Principis alio ſenſu dicuntur: de quibus v. inter alias, *l.* 48. *ſupr. de Curſu:* quibus præerant Comites Theſaurorum: de quibus *l.* 14. *de diu. offic.* Theſaurenſes, *d. l.* 14. & 23. *de diu. offic.*

¶ CONSTANTINI M. *conſtitutio, de Theſauris ab aliquo repertis: quid inuentori, quid fiſco, inde cedere debeat.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Rationales."

QVICVNQVE Theſaurum inuenerit, & ad fiſcum ſponte detulerit, medietatem conſequatur inuenti, alterum" tantum fiſci rationibus" tradat: ita tamen, vt citra inquietudinem quæſtionis" omnis fiſcalis calumnia" conquieſcat: *Haberi* enim *fidem fas eſt his qui ſponte obtulerint quod inuenerint.* ¶ Si quis autem inuentas opes" offerre" noluerit, & aliquâ ratione proditus fuerit, à ſupradicta veniâ" debebit excludi. Dat. III. Kalend. April. Conſtantino A. IV. & Licinio IV. Coſs. [315.]

NOTÆ.

* Abſunt huius tituli *leges* omnes à *Cod. Iuſt.*

" *Ad Rationalium* curam pertinebat Theſaurorum repertorum vindicatio, vt aliarum rerum priuatarum, & fiſci rationum, vt *hac l.* vocantur, cura, ac nominatim bonorum vacantium vindicandorum, *l.* 1. 2. 4. *ſup. de bon. vacant. l.* 1. *ſup. de incorpor.* Quibus vtique bonis vacantibus proximi ſunt Theſauri: hinc etiam *Titulus* hic poſitus eſt in ordine *Titulorum* qui ſunt de iure fiſci.

" *Alterum tantum*, id eſt, alteram Theſauri partem. Sic Liuius *lib.* 1. *numero tantum alterum adiecit.* Plaut. 3. Epid. 4. *Imò etiamſi alterum tantum* perdendum eſt, perdam potius quam &c. Cicero *de Oratore perfecto: aut altero tanto, aut ſeſqui maiorem eſſe.* Sic & Græci, Demoſthenes *contra Midiam, τοσούτῳ ἕτερον*. v. Nannium 5. *Miſcell.* 13.

" *Rationes* fiſci: vnde Rationales, quibus hæc *lex* inſcribitur.

" *Quæſtionis*, id eſt, tormentorum. v. *ſup. tit. de Quæſtionibus.*

" *Calumnia* fiſcalis eſt indagatio, actio fiſci nomine: *recherche, demande.* Sic quoque *l.* 2. *infr.*

" *Opes* inuentæ de theſauris. Sic & Tacitus. *initio lib.* 16. *Annal.* in eodem argumento de theſauro reperto: & *obuias opes offerre Deos.* Manilius *libr.* 4. *v.* 30. *ſcrutari cæca metalla, Depoſitas & opes.*

" *Offerre*, eſt vltrò indicare: ſimiliter in loco Caſſiodori, quem mox ſubiiciam.

" De hac *venia* appellatione mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. de Thesauris constitutio hæc est: quæ data est *ad Rationales*: vtpote ad quos vindicandorum omnium, quæ ad fiscum pertinebant, cura spectabat, vt docent vel *lex* 1.2.4. *supr. de bonis vacantibus*: *l.* 1. *sup. de incorporatione*: Idque sub dispositione Comitis R.P. ad cuius curam hæc ipsa thesaurorum fisco vindicandorum cura spectabat: de quo est Cassiodori locus 6. *variar.* 8. *in formula* Comitiuæ rerum priuatarum: *Depositiuæ quoque pecuniæ, quæ longa vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris adplicantur ærariis, vt qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter OFFERRE: sine damno siquidem inuenta perdit, qui propria non amittit.* Cæterùm putaret quis, Licinium potius auctorem *huius leg.* esse, velut Licinij moribus conuenientiorem, quos describit Eusebius, *lib.* 10. *histor. Eccl. c.*8. & ex eo Auctor *vitæ Constantini, lib.* 1. *c.* 47. 48. Quod non admitto: Imò enim Constantini moribus magis conuenit *huiusce legis* humanitas, præ superiorum Imperatorum immanitate & auaritia: specta enim mihi sis illa *citra inquietudinem quæstionis*: & rursum *sine legis, à supradicta VENIA*: de quibus mox. Ergo vult *hac l.* Constantinus M. hæc Tria: Primò, Inuentori thesauri, si fisco thesaurum vltrò offerat, mediam thesauri partem adquiri, alteram fisco: societatis ita cuiusdam specie inter fiscum & inuentorem inducta: pariter vt in sp. *l.* 3 2. *supr. de petition.* Ita quidem, (quæ secunda *huius l.* pars est,) vt de modo Thesauri referenti illi credatur, neque ideò quæstioni is subiici possit. Contrà, (quod Tertium est) si reticuerit, proditúsque fuerit, superiore beneficio priuari velit. Hæc inquam est huius Constantinianeæ constitutionis continentia: vbi *tertio* quæri potest, de *loco*: num, inquam, hæc *lex* quoque accipienda sit de Thesauro reperto in loco suo propriòque? Quod vtique videri possit, quando nullius loci hic mentio fit: verùm indistinctè, indefinitè de thesauro reperto cà agitur: cui alioquin obnititur vulgaris iuris dispositio, imò & Theodosij M. *lex* 2. & 3. *infr.* quibus, thesaurus in proprio solo seu fundo repertus domino loci eidémque inuentori integro iure cedit. Et tamen ità omninò censeo, hanc Constantini M. Constitutionem accipiendam quoque de thesauro reperto in loco suo (quod etiam Cuiacio rectè placuit 9. *obseruat.* 37.) putà vt hoc quoque casu fisco dimidia reperti adquiratur: duobus argumentis: Primò quidem ob indefinitam Constantini orationem: *QVICVNQVE*, inquit, *Thesaurum inuenerit*: & mox *sine leg. si QVIS autem inuentas opes offerre noluerit*, &c. Secundò, ex cognitione vetustioris iuris, quo videl. sub Imperatoribus quampluribus, fisci sui commodo nimio plus obnoxiis, thesaurus, etiam in solo suo repertus, TOTVS fisco cedebat: quod tamen, vt dixi, ad dimidiam TANTVM *huius l.* humanitate reducitur. Enimuerò, ante Neruam & Hadrianum id ita obtinuisse colligere quoque est ex Cæsellij Bassi exemplo sub Nerone, referente Tacito, *initio vltimi Annalis.* Nerua verò, teste Zonara, thesaurum inuentum dominis prædiorum concessit, cuiuscunque modi thesaurus esset: vt Attici quoque exemplo liquet apud Philostratum, *lib.* 2. *de vitis Sophistarum, in vitâ Herodis*: Similiter & Hadrianus, qui naturalem æquitatem secutus totum Thesaurum in loco suo inuentori concessit, vt testatur Spartianus in *v. Adriani, p.* 9. & §. *thesauros, Inst. de rerum diuisione.* Quod ius sub Seuero & Antonino Caracalla stetisse colligo ex Calistrato *l.* 3. *in fin. π. de iure fisci*: & Paulo *l.* 31. §. 1. *π. de adquir. rer. dom.* Quinimò, cùm ius illud medio inter Caracallam & se tempore, procuildubio sub Heliogabalo mutatum fuisset, Alexander Seuerus thesauros pariter repertos iis qui repererant reliquit: eo tantum excepto, quod si thesauri *multi* seu magni essent, iis eos quos in suis habebat Officiis addidit, vt Scriptor *vitæ Alexandri Seueri*, quam is Constantino nostro inscripsit, tradit *p.* 130. de quo aliquid dixi ad *l.* 1. *si petitionis socius*: Post Alexandrum Seuerum, ante Carum & Carinum Imperatores, fisco thesauri denunciandi erant, etiam in suo reperti, eique adeò adquirebantur: Id quod sub Caro & Carino abolitum docet Calpurnius, *Ecloga* 4. qui sub Carino scribebat:

> *Iam neque damnatos* METVIT *instare ligones*
> *Fossor; & inuento*, SI SORS DEDIT, *vtitur auro*:
> *Nec* TIMET, *vt* NVPER, *dum iugera versat arator*,
> *Ne sones offenso contraria vomere Massa* [auri sc. vel argenti]
> *Iámque palàm presso magis ac magis instat aratro.*

Qui sanè luculentus Calpurnij locus est, cuius alioquin etiam multa verba accedunt ad *l.* 2. *infr.* Tandem sub Diocletiano & Maximiano, cæterísque, fortè etiam sub Maxentio Tyranno, ante Constantinum M. thesaurum totum fisco cessisse ex *hac l.* colligo. Quâ id tam immutatum: sic vt Constantinus alterum tantum, id est, dimidiam fisco adquiri velit: Post Constantinum certè maior adhuc pleniórque humanitas constitit: reditum enim Theodosij M. constitutionibus & Edictis *l.* 2. & 3. *infr. hoc tit.* ad ius Hadrianeum, sic vt in solo suo thesaurum reperiens, eo ex asse potiretur. Quod & Leo probauit *l. vn. Cod. Iust. de Thesauris*: tandem & Iustinianus: quæ causa est, cur hanc Constantini constitutionem à *suo Codice* is abesse voluerit. Viceuersâ, post Iustinianum, thesauri toti fisco quæsiti *Nouella Leonis* 51. Cedrenus *Nicephoro*: quod Ius Gothis quoque placuit: teste Cassiodoro *dictâ epistola* 6. *variarum* 8. Tam variè scil. ius istud habitum, pro Principum videl. cupiditate seu auaritia libidinéque. Quare præceps eorum iudicium est, qui hanc Constantini *legem* de thesauro tantùm reperto in loco publico, fiscali, vel religioso, Cæsarísve, non verò in suo, intelligendam pronunciant.

¶ Nos ad Constantinum reuertamur. Igitur is dimidiam Thesauri reperti fisco cedere *hac l.* voluit, alteram dimidiam inuentori: Idque addita æquabili & clementissima lege seu conditione: putà vt qui vltrò thesaurum à se repertum fisco nunciaret, ita cum fisco diuideret, vt etiam plenissima fides ei adhiberetur de modo thesauri renuncianti: neque ideò quæstioni subiici posset ad veritatem indagandam. Hoc vtroque scil. præmij seu veniæ genere, Constantinus inuentores thesaurorum ad deferendos eos fisco à se repertos, inuitare voluit: præmia inquam, dimidiæ partis, & immunitatis seu veniæ à quæstione, sic vt plena eis fides adhiberetur, & ἀξιόπιστοι in totum essent. E contra, reticenti vtrumque beneficium denegat,

hâc l. nam cùm *fine l.* à venia supradicta excludi reticentem iubet, non modò quæstioni eum subiiciendum indicat, verùm & multò magis dimidiæ partis beneficio priuandum: Id quod etiam disertè cauit Leo, *fine Nouella* 51. Certè Callistrati & sic Seueri & Antonini Caracallæ ætate, qui thesaurum, ex quo pars fisco debebatur, non detulisset, & partem ad fiscum pertinentem suppressisset, totum thesaurum eum altero tanto soluere cogebatur, vt docet *lex* 3. *in fin. ff. de iure fisci.* Quod grauius adhuc est.

¶ THEODOSII M. *duæ constitutiones de Thesauris: Quidnam inuentori, quid soli domino inde cedere debeat.*

II. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. ad Populum Vrb. Constantinopo.''

QVISQVIS thesauros'', &'' condita'' ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia'', quolibet casu'' reppererit, suæ vindicet potestati, neque calumniæ'' formidinem, fiscali, aut priuato nomine, vllis deferentibus pertimescat: Non metalli qualitas, non repperti modus, sub aliquod periculum quæstionis'' incurrat. ¶ In hac tamen naturali æquitate'' animaduertimus quoddam temperamentum adhibendum, vt si qui'' in solo proprio huiusmodi contigerit, integro id iure præsumat: qui in alieno, in quartam reppertorum partem, eum qui loci dominus fuerit, admittat. Ne tamen per hanc licentiam quisquam aut aliena effodiat, aut in locis non sui iuris per famam suspecta rimetur. Dat. VII. Kal. Feb. Thessal. Gratiano A. V. & Theod. A. I. Coss. [380.)

INTERPRETATIO. *Si quicunque thesaurum in sua terra inuenerit, ei ex'' integro quod inuentum est adquiratur, & nullam calumniam pertimescat. Si vero in loco alieno thesaurum casu inuenerit, eum qui loci dominus est in quartam inuentarum rerum debet admittere. Attamen nullus effodiendo loca aliena præsumat ista requirere.*

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
'' De hac Inscriptione, mox.
'' *Thesauri* appellatio strictè *hic*, pro pecuniâ condita: cui mox opponuntur, *monilia.*
'' Hæc sententia inserta est constitutioni Leonis, *l. vn. Cod. Iust. de thesauris*: ita tamen, vt pro *&*, ibi positum sit, *id est*: mox pro, *mobilia*, redditum, *monilia.*
'' *Condita*, vox hîc propria de Thesauris v. *Gloss.*
'' *Mobilia*, C. Iust. *d. l. vn.* de quo mox.
'' Siue fortuitò, siue data opera: *v. §. thesauros, Inst. & d. l. vn. C. hoc tit.* & *Feudor.* 56. *quæ sint Regal.* sub temperamento, quod *fine leg.*
'' *Calumnia*, hic vt & *l. 1. supr.* est indagatio, actio, intentio, Inuidiosa calumnia. *l. vn. C. eod.* Terror *l. prox.* 3. *infr.*
'' An actionis & inquisitionis? an tormentorum?
'' Similia *in §. Thesauros Inst.*
'' *quid*, vel *cur.*

III. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Neotherio P. P.''

EOs qui suadente Numine, vel ducente fortunâ, thesauros reppererint, reppertis lætari rebus, sine aliquo terrore'', permittimus. Dat. VI. Non. Mart. Constantinop. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* pariter vt duæ superiores.
'' *Neotherius* sub Theodosio M. PP. Orientis: v. *Prosopogr.*
'' Calumniæ & quæstionis vt *l. 1. & 2. supr.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ hæ sunt Constitutiones de *Thesauris*, quos & *initio prioris leg.* ita describit, *Thesauros & condita ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia*: Quibus concinit & Pauli definitio *l. 31. §. 1. ff. de acquir. rer. dom.* & Virgiliana 1. *Æneid.* Cassiodoriana item 6. *var.* 8. Ait lex, *Monilia*, pro quo *Cod. Iust.* reponit, *Mobilia*: Verùm hoc nostrum rectum est; *Monilia*

Monilia, κημήλια, mundus omnis κόσμος, torques, armillæ, aliáque ornamenta; vt in monumento Danidis, vnde Thesaurus ab Hyrcano ablatus, teste Iosepho *lib*, 13. *Antiq. Iudaic. cap.* 16. & *de bello Iud. lib.* 1. c. 2. Itémque in Cyri sepulchro, teste Arriano *lib.* 6 *expedit. Alexandr.* Ita Homeri Scholastes *Iliados* γ. κειμήλια exposuit, ἀργὰ καὶ ἀπόθετα χρήματα, *opes abditas & reconditas.*

Ad rem: Ergo Theodosius M. *his legibus*, repertum in suo loco seu fundo thesaurum inuentori loci domino totum addicit, *naturali æquitate*, vt ipsemet ait, pariter vt §. *Thesauros, Inst. de rer. diuis. Thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, D. Hadrianus naturalem æquitatem secutus ei concessit qui inuenerit.* Ita vt repertis eum lætari rebus sine terrore aliquo iubeat, *l.* 3. neque calumniæ formidinem fiscali aut priuato nomine vllis deferentibus pertimescat. Quibus concinunt & quæ Calpurnius loco quem citauimus ad *l.* 1. *sup.* denique citra periculum quæstionis, vt *lex* 2. loquitur: cui concinentes aliorum Imperatorum constitutiones, Neruæ, Hadriani, Alexandri Seueri &c. iam ad *leg.* 1. *supr.* laudauimus. Quâ parte Theodosius M. Constantino M. iam amplius quid fisci sui commodis detractum iuit, qui dimidiam tantùm partem Thesauri inuentori, locique domino addixerat, alterâ dimidiâ fisco vindicatâ, *d. l.* 1 *suprà.*

§ Cuius Theodosij M. in *Altero*, hæc quoque æquitas cernitur, eáque *Ampliatio*, atque adeo secundum hîc caput est, quod Thesaurum inuentori addixerit, quicunque is, & quantuscunque esset: *Non metalli*, inquit, *qualitas, non reperti modus sub aliquod periculum quæstionis incurrat.* Sic & Nerua Imperator inuentorem Thesauri Atticum magnitudine inuenti superari se dicentem, abuti iussit inuento quod suum esset, referente Philostrato, *lib.* 2. *de vitis Sophistar. in vita Herodis.* Contrà Alexander Seuerus, nam si multi seu magni thesauri essent, addidit his eos quos in suis Officiis habebat: teste Lampridio, *in eius vita.* Nempe ita quibusdam videbatur, *auri* fortè thesauros massámque vt loquitur Calpurnius fisco addicendam, quemadmodum & cæteroquin peculiaris quædam auri ratio hac tempestate & constitutionibus Impp. habita: vt docet *lex* 1. *infr. de expens. ludor. l.* 2. *Cod. de statuis.* & *l.... supr. de petitionib.* Item si thesauri *modus* seu quantitas priuatam superare fortunam videretur. Ita sanè hodie in Gallia sunt qui censent, auri Thesaurum ad Regem spectare, v. Bacquetum *des droicts de Iustice, cap.* 32. *n.* 2. 3. *& seqq.* & Brettium *decis.* 4. In quam rem B. Ludouici constitutio memoratur, quam tamen alij in in dubium vocant, Bacquet *d. c. n.* 15. Alij fabrefactum aurum, ac maximè specie Imperatoriâ vel Regiâ ad Regem pertinere volunt, de quo Brettius *dict. loco.* De Tamerlano sanè memorant quoque, eum Thesaurum fisco adquiri voluisse, si iconio Regis moneta insignis foret. Alia verò mens fuit, vti dixi, Theodosio M. his constitutionibus, quibus domino loci eidémque inuentori solidum indistinctè, *integro iure*, vt dicitur *l.* 2. vt Interpres, *ex integro* addixit, quæ, qualis, quanta pecunia esset.

§ Et hæc de Thesauro reperto in loco suo: At enim thesauri reperti in *alieno*, quartam tantum loci domino seruari iubet, dodrantem verò Inuentori cedere: Adeò scil. (quod *tertium* hac parte Theodosianæ æquitatis argumentũ est) Inuentioni & Inuentori Thesauri qui in apricum & vsum Reipubl. abditas opes efferret, fauit Theod. M. pariter vt fauit Leo *Nouella* 5. Hinc igitur ciuili quoque illa ratione Inuentoribus tam prolixè prospectum est: Et quidem Theodosij Magni lege inuenienti in alieno amplissimum præmium propositum, nempe dodrantis, quarta tantum parte loci domino seruatâ: Cuius proportionis & *temperamenti*, vt ipse vocat, ratio non aliunde petenda est, quàm à publico, quem dixi, inuentionis fauore. In Gallia sanè trimembris diuisio fit, inter inuentorem, loci Dominum, & Principem: vid. Choppinum 2. *de doman. tit.* 5. *n.* 12. & Bacquetum *des droicts de Iustice, c.* 32. *n. vlt.*

§ Et hanc tamen Limitationẽ seu Temperamentum (quod quartum hîc caput est) addit Theod. M. in alieno Thesaurum reperienti hactenus fauenti: *vt tamen non liceat cuiquam aliena effodere, seu in locis per famam suspecta rimari.* Nempe hactenus inuentori factum voluit Theodosius M. dum ne Tertio præiudicium fieret; neue in loco Tertij eo inuito quisquid molireתur: Quamlibet thesaurus dicatur in alieno loco latere, atque adeò publicè intersit eum erui, attamen inuito loci domino, nil hanc in partem statuendum est, ne fortè etiam hoc obtentu aliena ædificia effodiantur: subruantur pariter vt obtentu metallorum, in sp. *l.* 14. *infr. de metallis.* Idem verò multo magis dicendum fuerit de his, qui sepulchra violant, conditis opibus eruendis; de quo *sup. tit. de sepulchr. violat.* 17. *lib.* 9. Illud igitur obseruandum, præsupponi hîc thesaurum casu fortuito in alieno repertum: contrà, interdictum rimari in alieno Thesaurum: & sic hîc frustra tractaturum quem eam quæstionem de Thesauro in alieno reperto, voluntate domini: de qua sanè agitur in *leg. vn.*

§ Interim circa modum *inuentionis*, in transcursu duo de Thesauri inuentione *his duab. legib.* obseruanda sunt: Primum est quod dicitur, *per famam suspecta rimetur*, putà siue ipso loci genio suspicionem faciente, thesauri in eo abditi: siue famâ πατροπαράδοτος exceptâ: siue denique vulgi opinione, quia domus spectris infesta, quâ thesauris dæmones incubare creduntur: de quo Palladius *in Macario*, & Cedrenus *in Anastasio*, *p.* 927. Secundò obseruandum, quod dicitur *l.* 3. *qui suadente numine, vel ducente fortuna Thesauros repererint*: (vt absolutè thesaurum *donum fortunæ vocat. l.* 63. §. 1. *π. de acqu. rer. dom.*) At Christianus Princeps Theodosius M Gentilem formulam, *ducente fortunâ*, altera παραλλήλως positâ, *suadente Numine* mitigandam putauit, & Leo *Nouellâ* 61. Θεῦ δῶρον dixit. Neque enim duas hasce formulas hîc aliter distinguo, quàm vt formulas Christianorum & Gentilium: Neque audio ita distinguentem; *suadente numine* in somnis videl. (etsi blandiri videatur Tacitus *initio vltimi Annalium*) *ducente* verò *fortunâ*, casu scil. dum quis alij rei operam dat. Quanquam & è gentilibus ipsis nonnulli thesaurum quoque *Dei donum*, Θεῦ δῶρον dixêre, Libanius *declamat.* 15. *p.* 378. Tacitus *d. loco Deos obuias opes offerre.* Sic quidem vt Gentilitas *Herculi* nominatim, vel etiam *Mercurio* hanc prouinciam delegaret.

§ Sic rursum pro Thesauro inueniendo sacrificia facta, Magósque consultos. Legatur quod docet Lucianus Apollonius *in Pseudomante* & *in Alexand.* & 6. *de vita Philostrati*, *c.* 16. & *l. vn. Cod. eod. tit.* vide & Glycam *in Annalib. p.* 4. Cedrenum *in Anastasio*, Atenim id tacitè à Theodosio *lib.* 3. improbari videtur, & disertè in *l. vn. Cod. Iustin. de Thesaur.* sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum quærere seu peruestigare prohibuit Iustinianus.

§ Et hæc quidem de harum duarum Theodosij M. constitutionum sententia: quas quò propiùs

intuear,

intueor, ac nominatim *legem* 2. quæ *ad populum Vrbis Conſtantinop.* emiſſa eſt; mihi mens ea, Theodoſium hæc conſtituiſſe occaſione Vrbis Conſtantinopolitanæ, quæ tùm eo Authore in maius augebatur, vbi paſſim ædificia quamplurima excitabantur: de quo videndus vel Themiſtius *orat. Petau. 6. p.* 120. 161. 162. Quod opus cùm eo tempore ferueret, multi theſauri reperiebantur, dum ſolum ſcil. verteretur, & fundamenta nouis operibus ponerentur. Itaque ne præterepto theſaurorum compendio animi ædificantium frigeſcerent, theſaurum in priuato, ſiue alieno, ſiue ſuo repertum, priuatorum commodo cedere voluit. Verùm hæc coniectura noſtra eſt. Illud certum, has à Theodoſio M. *leges* poſitas, vt *Delationibus* atque adeò *petitionibus* theſaurorum hac parte occurreret, vt ex *leg.* 2. manifeſtè liquet: imò & Leo ex *leg.* 3. ibi, *ſine aliquo terrore*: Nempe erant qui huiuſmodi theſauros ab aliis repertos, his inhiantes, ad Principem deferrent, vel deferendos crederent: quam delationis atque adeo petitionis ſpeciem Theodoſius auerſatus eſt *his legibus*.

DE METALLIS ET METALLARIIS.

TITVLVS XIX.

XI. COD. IVSTINIAN. VI.

Inuerſo ordine. *De Metallariis & metallis, & Procuratoribus metallorum.* Quia ſcilicet *Codice Iuſtinianeo* Titulus ille ſtat in cenſu Corporum, & Corporatorum: *hic* inter res fiſcales.

In vetuſto Martyrol. *IV. Kal. Septemb. Herodes metallarius*, τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι.

PARATITLON.

METALLA, ſunt vel *Loca*, quo ſenſu *Metallorum* vox accipitur *l.* 1. 11. 13. *hoc tit. l.* 9. 11. *infr. de indulg. debitor.* (quæ & *metallica loca* dicuntur: *l. vlt. h. t.* vnde & metallopus, *l.* 8. *ſupr. de deſertoribus*) vel ſunt *Res* ipſæ quæ ſecantur, *l.* 1. cæduntur, *l.* 1. & 2. eruuntur, *l.* 8. exſecantur, *l.* 8. 11. exciduntur, *d. l.* 11. exercentur, *d. l.* 11. & 13. (vnde & exercitium metallorum, *l.* 3.) effodiuntur, vnde effoſſiones ſaxorum, *l.* 10. Sunt autem hæc Metalla, vel *Lapidicinæ, d. l.* 8. quò pertinent *lex* 1. 2. 8. 10. 11. 13. 14. *h. t.* (id eſt, venæ: *l.* 2. 10. 11.) ſaxorum, *l.* 2. 10. ſaxorum nitentium, *d. l.* 2. ſeu marmorum, *l.* 1. & 2. vnde & marmorum venæ, *leg.* 11. marmoreum metallum, *l.* 13. ſeu cautium nobilitas, *l.* 14. vel ſunt *Auri* metalla, *l.* 7. quò pertinent ſeptem *leges*, putà *lex* 3. 4. 5. 6. 7. 9. 12. *h. t.*

Lapidicinæ ſeu Metalla erant vel *Priuata*: de quibus *l.* 1. 2. 8. 10. 11. 14. *hoc tit.* quæ & loca priuatorum generalius dicuntur, *d. l.* 10. Lapidicinæ priuatæ, *l.* 8. Eæque propriæ vel alienæ, *l.* 10. 11. 14. vel erant Metalla publica, *l.* 2. *infr. de lenonibus*: vnde metallopus publicum *l.* 8. *ſupr. de deſertorib.* Metalla huiuſmodi lapidicinarum memorantur in Occidente veluti per Africam, *l.* 1. in Imperio Orientali, *l.* 10. 11. 13. 14. *hoc tit.* ac nominatim per diœceſim Orientis, *l.* 2. in Aſia, Docimenum, Proconenſe, Troadenſe, *l.* 9. & 11. *infr. de indulg. debitorum*, per Macedoniam, *l.* 8. *h. t.* per Illyrici tractum, ſeu Illyrici prouincias, *d. l.* 8. *hoc tit.* & *d. l.* 9. & 11. *infr. de indulg. debitor.* Sicut & auri pariter metalla memorantur per Orientem, *l.* 3. & 7. *h. t.* in Pontica & Aſiana diœceſi, *l.* 1. 2. per Thraciam, *l.* 7. per diœceſim Macedonicam, *l.* 7 per Illyricum, *d. l.* 7. per Sardiniam *l.* 6. 9. per Gallias, & Italiam *l.* 9.

1. De PRIVATIS lapidicinis hæc conſtituuntur: In ſuo marmora cædere cuique licere, *l.* 1. 2. *hoc tit.* Imò & in alieno regulariter, *d. l.* 8. 10. 11. 14. Secandorum marmorum facultas cuique erat: (non tamen ſub ædificiis, ne fortè actis cuniculis caderent, *l.* 14.) Quò videlicet complures marmorum venæ in lucem vſumque peruenirent, *l.* 2. Sic vt diſtrahendi, *l.* 1. vendendi, donandi & quo vellent transferendi poteſtatem haberent; *d. l.* 1. & 11. Hâc tamen conditione, putà vt decimæ vectigal fiſco *leg.* 8. 10. & 11. altera decima loci domino præſtaretur, *dict. leg.* 9. 10. 11. Deinde vt & ſi transferrent ea, portorium eo nomine agnoſcerent, exceptis tantum Senatoribus verbis Romæ, *leg.* 8.

leg. 8. Et hæc regulariter : Aliquando tamen certis de causis id prohibitum : *leg.* 3.

2. In FISCALIBVS metallis erant METALLARII, *Rubric. & l.* 5.6.9.15. *seu vlt. & l.* 9. *infr. de indulg. debitorum* qui & *metallici* dicuntur, *d. l. vlt.* Et quidem, qui auri metallum sectabantur, *l.* 7. propriè *Aurileguli* dicebantur, *l.* 9. Hi originis ratione, isti conditioni solóque genitali adstricti erant : *l.* 7. *& vlt.* sic vt ab ea recedere non possent : *l.* 5.6.9. *& vlt.* vt & eorum loca simùl & proles *d. l. vlt.* Erant alij, qui pro criminum qualitate, *l.* 2. *supr. de pœnis* : metallis publicis addicebantur : *l.* 2 *infr. de lenonib.* metallo adiudicabantur ; *dict. l.* 2. *supr. de pœnis*, dabantur, *l. vn. supr. ad leg. Fabiam*, metallis dedebantur, *l. vlt. supr. ad leg. Iul. de vi*, qui metallis, seu metalloperi publico, seu metallorum suppliciis, deputabantur, *l.* 10. *infr. de indulgent. debit. leg.* 8. *supr. de desertoribus* : *leg. vnic. supr. de his qui pot. nom.* metallo implicabantur, *l.* 6. *infr. de Decurion.* in metallum tradebantur, *dict. leg.* 6. idque in perpetuum, *leg.* 40. *infr. de hæreticis* : sic etiam vt notarentur in parte aliquâ corporis : *l.* 2. *sup. de pœnis.*

Priuatis quoque quibuscunque *Aurilegulis* esse alicubi licebat : *leg.* 12. *hoc titulo* seu spontè iis exercitium [auri] metallorum concedebatur, *leg.* 3. his videlicet conditionibus : putà, Primum, vt fisco certum quid præstarent, putà singulis annis in balluca, pro diœceseon varietate, vel octonos scrupulos, *leg.* 4. vel septenos, *leg.* 12. qui *Canon Metallicus* dicitur, *leg.* 4. isque à Susceptore Largitionibus inferebatur, sicut quatuordecim vnciæ ballucæ libram constituerent, *l.* 4. Deinde, quod vt collegissent, fisco potissimum distraherent : *l.* 3.

¶ Magistratus, quantum ex *hoc titulo* notare licet, qui metallorum curam habuêre, fuerunt Præfectus Prætorio, *l.* 6.7.10.11.13. Comes S. L. *l.* 4.12.14.15. *seu vlt.* Comes R.P. *leg.* 5. Comes Orientis, *l.* 2. Vicarij, *leg.* 9. Rationales, *leg.* 1. Denique & proprius quidam alicubi metallorum magistratus constitutus, qui *Comes Metallorum* dictus *l.* 3. *h. t.*

¶ MARMORVM *secandorum ex quibuscunque metallis, & distrahendorum, cuicunque potestatem per Africam facit Constantinus M.*

¶ *De* MARMORIS *secandi ex quibuscunque metallis & exinde etiam vendendi facultate tributa, Constantini lex.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum Rationalem Afric.''

SECANDORVM *Marmorum* ex quibuscunque'' metallis, volentibus tribuimus facultatem : ita vt qui cædere metallum, atque ex eo facere quodcumque, decreuerint, etiam distrahendi habeant liberam potestatem. Dat. Prid. Kalendas Octobr. Constantino A. VI. & Constante Cæs. Coss. [320.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Concordat illi *lex* 2.8.10.12. *hoc tit.*
'' *Maximus* Rationalis Africæ sub Constantino M.
'' Rationalem Africæ nota : de quo in *Notit. Dignitatum.*
'' An priuatis ? an verò publicis ? mox dicam.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINVS M. *hâc l.* per *Africam* secandi marmoris ex quibuscunque tandem metallis potestatem cuicunque facit : A.D. 320. etiam distrahendi facultate data. Nempe, vt compluria marmora in lumen vsumque & decus publicum peruenirent, quam rationem suggerit *lex* 2. *prox.* Imperatores Romani secandi marmoris plenam facultatem tribuêre : vt Constantinus *hâc l.* ita & Iulianus *l.* 2. Gratianus *l.* 8. Theodosius M. *l.* 10.11. *hoc tit.* in priuatis videl. lapidicinis, neque tantum propriis, verùm & alienis : vt docet *d. lex* 8.10. & 11. Et quidem *hâc l.* absolutè seu simpliciter : cùm posteà sub conditione quadam id permissum fuerit, *d. l.* 8.10.11. *inf. hoc t.*

Ex *hac* interim nominatim *lege* paret, quantopere Constantinus ædificiorum excitationi atque ornatui publico fauerit.

¶ Obseruandum & illud, pertinere *hanc leg.* ad Africam : cuius Rationali ideò ea inscribitur : Rationali, inquam, summarum Africæ, cuius mentio quoque fit in *Notitia Imperij* : vt & Rationalis summarum Numidiæ : Præter quos erat & Magister rei priuatæ per Africam : Cui hoc ipso Anno inscribitur altera Constantin. Magn. *lex* 4.

ſupr. de iure fiſci. ¶ Quare notetur hic locus de marmore Africano, pariter vt altera *lex* Iuliani, putà *lex* 16. *ſupr. de curſu public.* cui iungenda *lex* 7. *Cod. de ædific. priuat.* vbi de columnis vel ſtatuis. De Lybico marmore Themiſtius quoque *orat.* 6. Numidici marmoris frequens mentio inter alios apud Plinium, *lib.* 5. *cap.* 3. & *lib.* 36. *cap.* 6.

¶ Cur autem *Rationali Africæ* hæc *lex* inſcribitur? Nempe ideò, quia abſque eius licentiâ marmor bacteous cædere non licebat, & aliquid ex marmoribus fiſci omnine exigebat de quo poſtea *ad leg.* 12. *infr.* Quod *hâc leg.* abrogatur.

¶ Marmorvm *cædendorum poteſtatem cuique facit per Orientis diœceſin Iulianus.*

11.* Imp. Ivlianvs" A. ad Rufinum Com. Officiorum".

Qvoniam, *Marmorum* cupiditate, in inmenſum quoddam ſaxorum" pretia aucta ſunt, vt ſumptuoſa voluntas" copiâ relaxetur, permittimus omnibus, vt qui volunt cædere, habeant licentiam attributam: Fore enim" arbitramur, vt etiam conplures ſaxorum nitentium" venæ" in lumen vsúmque perueniant. Dat. xi. Kal. Nou. Antiochiæ, Iuliano A. iv. & Salluſtio Coss. [363.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut temporaria.

" An *Iuliano* Imp. hæc *lex* tribuenda ſit? mox diſcutiam.

" *al. Orientis*: de quo Rufino Com. Orientis hoc ipſo Anno Am. Marcellinus *lib.* 23. *p.* 255. *in fin.* Hic idem videtur, cui ſuperiore Anno inſcribitur *lex* 10. *in fin. de operibus publ.*

" *Saxa* hic & mox plenius *ſaxa nitentia*, ſunt Marmora.

" *F. Voluptas*, qua voce etiam vtitur in hac ipſa re Plinius, *lib.* 36. *cap.* 1. & 2. Quanquam & iſtud ferri poteſt. Et ſæpè hæc inter ſe mutantur. Sic & apud Firmicum. *Qui ſe ob aliena gratia voluntatem nundinans ſanguiniſq; iacturâ ad mortis ſpectaculum vendunt.*

" Sic enim fore arbitramur.

" Nitentia ſaxa ſunt marmora, vt *ſup.* Cautium nobilitas. *l.* 14. *in fin.*

" *Vena* Marmorum, ſaxorum, *h. l.* & *l.* 10. 11. *inf.* ſic & venæ auri apud Am. Marcellinum *lib.* 31. Auri & argenti apud Firmicum: Argenti, Manlio:

> *Et coquet argenti glebas, VENASque latentes*
> *Eruet, & ſilicem riuo ſaliente liquabit.*

Vbi *venæ latentes*, ſunt quidquid argenti in glebis latet, igniſque ſubiectis inde eruitur & liqueſcit. Primum ſcil. argenti glebæ coquuntur, inde venæ liquatæ eruuntur. Quare rectè habent verſus illi, neque [illegible], quod quidam cenſent, ibi vllum eſt.

COMMENTARIVS.

Ivliano Imp. hæc *lex* adſcribitur: cui tamen aduerſatur ſubſcriptio: iam enim Iulianus Conſulibus *huic l.* ſubſcriptis, deceſſerat: Quare ſuperiore Conſulatu datam eam aliquando putabam: verùm rurſùm huic renititur inſcriptio *legis*: nondum enim Rufinus menſe Octobri eius Anni 362. Comes Orientis erat, verùm adhùc Iulianus, vt docet *lex* 3. *ſup. de contrah. empt.* Rufinus enim Iouiano demum auunculo ſuo defuncto ab Imp. Iouiano in locum eius Comes Orientis promotus fuit, vt teſtatur Amm. Marcellinus *lib.* 23. *p.* 256. Quare *Iouiano* tribuenda videatur hæc *lex* ſed tamen malim hanc leg. *Iuliano* adſerere, vt ita error potius hæreat in ſubſcriptione: ſanè eſt & altera *Iuliani* lex, in qua de *Marmorum cupiditate* agitur, pariter vt *in hac leg.* putà *l.* 15. *ſupr. de curſu publ.*

¶ *Huius* verò *leg.* eadem ſententia eſt, quæ *ſuperioris*, licentiam ſcilicet cædendi marmoris quibuſcunque volentibus tribuit *hâc lege* Imp. pariter vt Conſtantinus *l. ſuperiore*: & Gratianus *l.* 8 *infr.* Theodoſius M. *l.* 10. 11. *infr. h. t.* Hoc videl. fine quod *hac l.* diſertè dicitur, vt complures marmorum *venæ in lumen vſumque perueniant*, & vt *ſumptuoſa voluntas copiâ relaxetur.* Hoc verò *occaſione* quod marmorũ pretia tũ in immenſũ aucta fuiſſent, ob marmorum cupiditatem. Scilicet marmora in ædium cultus hac tempeſtate paſſim transferre; quod oſtendit altera illa quam dixi, Iuliani *lex* 15. *ſup. de curſu publico* (quæ tamen ad Africam pertinet, vt *lex* 1. *ſupr.*) cui iungenda eſt *lex* 7. *C. de ædif. priuat.* in qua priore agitur, de Marmorum tranſlatione; cauetúrque ne parangariæ aut paraueredi in ciuitatibus ad Canalem cõmoueantur: & multò minus, ne marmora priuatorum vehiculis prouincialium transferantur, ne otioſis ædium cultibus prouincialium patrimonia fortunæque lacerentur. In poſteriore verò agitur de columnis, & ſtatuis cuiuſcunque materiæ ex alia eadémque prouincia non auferendis vel mouendis. Igitur cum in immenſum aucta fuiſſet tum marmorum cupiditas, atque ideò maximo venirent, & à longè peterentur magno ſumptu atque impendio: Iulianus libertatem cædendi marmoris cuiuis tribuẽdam credidit. Vnde verò hæc marmorum cupiditas? Ex duplici fonte: Primò, non dubito ob templa & ſacella Deorum, aliáque loca Gentilium ſuperſtitionis, quæ tum paſſim inſtaurabantur: deinde generatim, ob luxum Conſtantiani & Iuliani ſæculi: Quo, vt Ammianus Marcellinus teſtatur *lib.* 22. *p.* 224. etiam militibus ædes marmoreæ quærebantur: fortè etiam ex eo, quod Iulianus Antiochiam, vbi hæc *lex* data eſt, & ad cuius Comitem emiſſa eſt, marmoream facere cogitabat: quod ipſemet ait apud Libanium *in legatione ad eum ipſum Iulianum*, *pag.* 163. ἐγὼ δὲ, ἔφην,

αὐλὴν

αὐτῶν ἐπινόμιον ποιῆται μαρμαρίτην. Politicum interim *exiguum* in *hâc l.* obserua in re metallicâ: si quando vsus exigat, eorum, in quibus ornatus publicus consistit pretio in immensum augescente, eruendorum facultatem omnibus concedendam, vt ita copia vilitásque relaxetur, concilietur.

¶ *De* Avri *eruendi ex metallis potestate, Valentiniani lex.*

III. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Cresconium Com. metallorum."

Perpensa" deliberatione duximus sanciendum, Vt quicumque" exercitium" metallorum vellet adfluere, is labore proprio & sibi & Reipublicæ commoda compararet. Itaque, si qui sponte confluxerint", eos Laudabilitas Tua octonos scripulos in ballucâ cogat exsoluere: Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex Largitionibus nostris pretia suscipient. Dat. IV. Id. Decemb. Parisis", Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* *L.1. Cod. Iust. eod. tit. de metallariis & metallis.*
" De hoc *Comite metallorum* dicam mox.
" De hac voce & formula dixi ad *l.2. sup. de constit. Principum.*
" Quisquis.
" *Exercere* metalla, *hâc l. & l.11.13. infr.* Pacatus *panegyr. ad Theod. c.28.*
" In *Cod. Iust.* malè hodie *Conduxerint* quod hinc emendandum.
" *Parisis*, id est, Parisiis. *Parisiis* datæ hoc ipso Anno à Valentiniano *l.13. infr. de annonâ & trib.* & *lex 11. supr. de Numerariis.* De hac Valentiniani mora Parisiis v. & Ammianum Marcellinum *lib.26. p.340.358.359.* vid. & *Chronicon nostrum.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Senioris quatuor constitutiones sequuntur, de Avri metallis: putà hæc *lex*, & *lex 4.6.7. infr.* & duæ quidem priores de aurilegulis priuatis: duæ posteriores de metallariis aurilegulis fiscalibus. Scilicet & olim alia alibi metalla priuatis patebant, alia publico: quod de Hispanicis metallis suo æuo scribit Strabo, *lib.3. p.*100. sic tamen vt idem dicat, auri metalla pleraque ad publicum spectasse.

Valentinianus igitur, *h.l.3. & l.4. infr.* priuatos ad auri exercitium inuitat, & vt passim sponte quoque ad id exercitium confluerent, auri legendi potestatem cuique fecit: *Perpensâ*, vt ipse ait, *deliberatione*, nempe vt ita auri copia in publicos vsus efferretur; vel vt de marmoribus dicitur *l. 2. supr.* sumptuosa voluptas copiâ relaxaretur. Nempe Auri pretium hoc tempore auctum, aurique copia imminuta fuerat: Quare huic rei hoc quoque euramatico succurrere visum nunc Valentiniano: & deinceps aliis remediis, de quibus *ad l.pr.4.* & ad *l. vn. a sup. de obl. votorum.* Inter alia verò ideo quoque imminuto libræ pondere seu solidorum numero, de quo ad eas *leges.* At nunc *hâc l.* auri legendi potestate cuiuis factâ, nouâ & *perpensâ* deliberatione. Quæ vox index est rei nouæ, & maturâ quâdam deliberatione inuectæ: de quo plenè ad *l. 2. supr. de constit. Principum*, vbi dicta huc omnino arcessenda sunt, & nisi ibi dicta essent, hoc loco opportunè notanda forent. Hoc verò ipsum quod *hâc l.* statuitur secutus quoque Theodosius M. vt ostendit *lex 12. in f. h.t.* Videlicet, vt eâdem operâ seu *labore, & sibi & Reip. commoda quisque compararet*, ait Valentinianus: Reipublicæ, inquam, idque duplici ratione. Primò enim octo scripulos in balluca à singulis fisco solui iubet, per annos singulos, vt docet Theodosij Magni *lex 12. in fin.* quâ constitutione septem tantum scripuli exiguntur: Atque hic est ille Canon metallicus, qui memoratur *l.4. huc tit. Scripulus* hac leg. & *dict. l. 12.* & *l.14 in fin. de ponderatoribus* erat sub Constantino M. Imp. vicesima octaua pars vnciæ, vt disertè docet *d. lex 1. infr. de ponderatorib.* vbi quoque dicam: Idque huius constitutionis tempore adhuc obtinebat: paulò post enim A.367. auri libra à Valentiniano *huius l.* auctore imminuta est: & cum ante 84. solidorum fuisset, 72. solidorum eam effecit: de quo plenè *dixi* ad *d. l. vn. sup. de oblat. votor.* Quæ causa est, cur posteà septeni tantum scripuli ab aurilegulis fisco inferrentur, vt docet *dict. lex 12. infr.*

¶ Ij porrò in *Ballucâ* soluebantur, vt hæc *lex*, & *lex* 4. docent. *Balluca* seu *Balucis*, vel *Balux*, est quæ Græcè χρύσαμμος appellatur, quod addidit Tribonianus *legi* 5. *Cod. eod. tit.* quæ hinc aliquo desumpta est. Rectè: Est scilicet *Balluca auri*, non vt iocularitet Accursius; vtilitas publica a voce scil. χρυσὸς, χρύσαμμος, vel vt idem, *vas lucens*, vt cassæ Cardinalium, quasi baiulans lucem vel lancem; vel vt Hugutio, & ex eo Albericus pro lance à ballando, quia dùm huc & illuc inclinatur, ballat, quæ omnia suauia sunt: verùm arena aurosa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλὰ μᾶλλον ἔχει, vt Græci notarunt. Glossæ Philoxeni *Balluca*, ἀχώριστος γῆ ἡ χρυσώδης: & alibi ψῆγμα χρυσοῦ ἀκατέργαστον: alibi χρύσαμμος *balluca.* Plinius *lib.33. c.4.* Hispanicam vocem fuisse ostendit. *Aurum*, inquit, *arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est: Inueniuntur ita massæ, nec non in puteis etiam denas excedentes libras: Palacras Hispani, alij Palacranas: Iidem quod minutum est,*

BALLVCEM vocant. Eandem intellexit & Pollux *l....c....* quam χρυσίδα ψάμμον vocat: χρυσῖτιν ἄμμον Strabo, *lib.3.* vbi de Hiſpaniâ quoque: Denique Græcis χρυσοβώλον. Hanc vocem quoque reſtituit nuper Cl. Salmaſius, *in Solinum, p. 277.* in Iuſtini loco, *lib.44.c.1.* vbi de amnibus Hiſpaniæ: *Plerique etiam diuites auro, quod in balucibus* (hactenùs *paludibus*) *vehunt.* Et Martiali, *l.....ep.....* *Illinc ballucis malleator Hiſpaniæ.* vbi quoque hactenùs *palludis* editum. Denique *balluca* vel *ballux* eſt aurum in ramentis, minutis ἐν ψήγμασι: quomodo & βάλλαξ Heſychio ψῆφος, minutus calculus: Sanè quoque alicubi ramenta *beluas* vocant. Quare error eſt eorum qui cenſent, ballucas eſſe auri maſſas.

Nunc ad rem. Ergo auri metalla exercentes, in balluca canonem metallicum inferebant: & verò *hâc l.* inferre iubentur. Proportio verò iſtius ballucæ ad aurum coctum ſeu obryzum hæc erat. Nempe quatuordecim vnciæ ballucæ in ſingulas auri libras inferebantur, de quo eſt expreſſa eiuſdem Valentiniani *lex 4. prox.* cùm aliàs auri cocti duodecim vnciæ eſſent: Vnde apparet ſeptimâ tantum parte ballucam in excoctione minorem factam & μείωσιν paſſam. Et hæc quidem de priore ratione & conditione qua Valentinianus Sen. *hac leg.* Reipublicæ ſeu fiſco conſultum iuit, ſeu priore conditione ſub qua priuatis quibuſcunque auri legendi poteſtatem fecit. Quæ quidem peculiaris ratio hoc æuo locupletandi fiſci ex auri metallis inuecta: cùm antea metallarij in id fermè damnati integrum aurum ad fiſcum referrent. Illud nominatim omittere non poſſum, quod Strabo notat, *lib.3.p.100.* ex Polybio, de metallis argenti prope Carthaginem, vbi quatuor millia hominum verſabantur, & in *ſingulos* dies populo Romano, 25. millia drachmarum deferebantur. Sanè Attico quoque iure qui καινοτομίαν μετάλλων inſtituebat, id apud Præfectos huic rei profiteri tenebatur: & Quartam viceſimam metalli eruti pendebat: Suidas in ἀγράφου μετάλλου δίκη. Aliter non licebat nouum metallum exercere.

Altera conditio, ſub qua auri legendi poteſtatem facit *hac l.* Valentinianus eſt conditio πρωτοπραξίας, nempe vt qui aurum legit fiſco potiſſimùm diſtrahat, iuſto pretio contra è fiſco accepto: Qui caſus addendus eſt aliis tùm fiſci priuilegiis, tùm πρωτοπραξίας exemplis, quibus ſcil. quis alium in venditione rei ſuæ præferre tenetur, contra *l. dudum* quod Interpretes hîc extendunt ad *Salinas*, vt videl. omnes facientes ſal in ſalinis, ipſum ſal fiſco vendere cogantur: vt & ad colonos & Vaſſallos, qui res quas habent venales dominis prius vendere teneantur. Et ſic tria politica & iuridica ἐπιχειρήματα hic habemus. *Primùm* in re metallica ea quoque quæ alioquin publici iuris videntur, ſed tamen vel operosè eruuntur, vel pretio augentur, vti certatim eruantur, quibuſcunque vulgari ſeu patere oportere, modico tantum vectigali exinde fiſco præſtito. *Secundò* è publico eruta licet colligentium fiant, fiſco tamen potiſſimum diſtrahi oportere, & ſic πρωτοπραξίας ius in his fiſco competere. *Tertiò*, fiſcum quoque qui πρωτοπραξίας ius habet, competens pretium ſoluere debere.

§ Notanda poſtremùm *huius l.* inſcriptio, ad *Creſconium Comitem metallorum.* Peculiaris ſcil. metallorum Comes fuit: ſub Valentiniano; cuius per Illyricum mentio quoque fit in Notitia Imperij *ſub Comite S.L.* in Imperio verò Occidentali nullus talis ibi Comes memoratur: Nam qui ibi *Comes auri* dicitur, ab hoc Comite metallorum diuerſus eſt: qui videl. auri cuiuſcunque illati Comes erat: quomodo & peculiaris *Veſtiarij Comes* fuit. Male verò cum hoc Comite metallorum nonnulli eoſdem faciunt procuratores metallorum, qui memorantur *l.4. Codice eodem*; hi enim viles erant & ex Curialibus ſumpti: At Comes Metallorum Magiſtratus erat. Vt ad Illyrici metalla reuertamur: Notum, ibi magna metalla fuiſſe: & nominatim in Macedoniæ, vbi A.V.C. 597. metalla inſtituta fuiſſe ait Caſſiodorus. Et Liuius *lib. 55.* ingens Metalli Macedonici vectigal fuiſſe refert. Meminit & Strabo, *lib.7. circa fin.* metallorum auri plurimi prope Philippos vrbem Macedoniæ, imò Pannoniam vſque: ſed tamen ad quænam metalla propriè hæc *lex* pertineat? mihi non liquet. Poſſit enim fortè ea pertinere ad Hiſpanica, quæ in fama fuêre, & vbi *Balluca* vox genuina.

§ *De* AVRI *canone, qui ab* AVRILEGVLIS *præſtatur.*

IV. * Idem AA. ad Germanianum Com. S.L."

OB metallicum canonem", in quo propria" conſuetudo retinenda eſt, quatuordecim vnicias ballucæ pro cingulis libris conſtat inferri. Dat. VI. Id. Ian. Rom." Lupicino & Iouiano Coss. [367.]

NOTÆ.

* L.2. *Cod. Iuſt. eod. tit.* Iungendâque *huic* eſt *lex 13. infr. de ſuſceptoribus*: & *lex 5. Cod. Iuſtinian. de veteris numiſm. poteſt.*

" *Germanianus* Comes S.L. ſub Valentiniano Sen. cui præter hanc *leg. d.l.13. & d.l.5.* inſcribitur A.D. 365. *lex 1. ſup. de paſcuis*: & *l.3. de aurilegulis.*

" *Canon* metallicus eſt vectigal ſeu penſitatio quæ ex metallis fiſco pendebatur.

" Alia ſcil. ab alterius canonis præſtatione.

" *M. Rom.* (id eſt, Remis:) & *hic & d. l.13.* hoc quippe tempore Valentinianus Remis conſiſtit: vid. *Chron. Theod.* & *Ammianum.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE AVRI seu *metallico Canone*, id est, pensitatione quæ à quibuscunque Aurilegulis fisco infertur, est hæc altera Valentiniani S. constitutio; de quo ipso fuit iam *lex* 3. *supr.* vnde pleraque huc arcessi possint.

¶ Illud tantùm superest notandum, *hanc legem*, partem esse prolixioris Valentinianeæ constitutionis, vnde desumptæ sunt tres præterea *leges*, putà *l.* 13. *infr. de susceptoribus* : (ex cuius *fine* est petita *l.* 5. *Cod. Iust. eod. tit.*) & *l.* 1. & 2. *Cod. Iust. de veteris numism. potest.* Quæ proinde *huic* coniungendæ veniunt: Eâ constitutione Valentinianus circa speciem *Auri*, siue quod in commercatione esset, siue quod largitionibus inferendum erat, occupatus fuit: quatenus scil. eam in publico priuatóque commercio stare oporteret; quatenus, vbi de publicis illationibus seu pensitationibus ageretur. Ad prius pertinet *d. l.* 1. *C. de vet. n. potestate.* Nempe cum essent, qui solidos veterum Principum veneratione seu vultu, formatos respuerent, atque ita inter ementes & vendentes tergiuersatio oriretur, statuit Valentinianus, eos omninò suscipi oportere, modò debiti ponderis ij essent, & speciei probæ.

Ad posterius pertinet *hac lex*, vna cum *d. l.* 13. Nempe quomodo, & quatenus seu quâ lege aurum largitionibus esset inferendum. Igitur, si aurum purum & obryzum inferendum sit, statuit vt tum non nummi aurei seu solidi, verùm aurum in massa soluatur; ne alioquin susceptores adulterinos solidos subrogarent: quæ sententia est *d. legis* 13. primo eius capite: cui congruit & *l.* 12. *eod. tit.* Item, vt libra auri in massâ, pro 72. solidis accepto feratur: id est, vt qui 72. solidos inferre debet, libram auri in massa inferat, quæ sententia est, *d. l.* 13. *infr.* de quo plenissimè dixi ad *d. l.* 13. & *ad l. vn. sup. de oblatione votorum.* Cuius quidem libræ duodecim vnciæ fuerunt. Et hoc si aurum purum largitionibus inferendum sit. Aliud verò, si de *balluca* agatur inferenda ab Aurilegulis, seu de canone metallico: quia tùm 14. vncias pro singulis libris inferri iubet. Et sic in Canone metallico PROPRIAM consuetudinem retineri vult, quæ *huius leg.* sententia est. Breuiter ballucæ libra 14. vnciis constabat: obryzi, 12. Rationem diuersitatis iam adsignaui ad *leg. super.*

¶ Illud etiam semel obseruandum, hanc *leg.* & *l.* 11. 14. 15. *infr.* Comiti S. L. inscribi, vtpote ad cuius dispositionem metalla pertinerent, vt disertè quoque constat ex *Notitiâ Imperij*, vbi in *Notitia Comitis S. L. per Orientem*, sub eius dispositione inter alios ponitur *Comes Metallorum per Illyricum.* Nihil tale verò in *Notitia Occidentis* : cum tamen, per Occidentem quoque metalla sub dispositione Comitis S. L. fuerint, nihilominus atque in Oriente: vt ex *hâc l.* discimus, quæ est Valentiniani Sen.

Illud quoque obseruandum, non auri tantùm metalla, quò pertinet *hæc lex* & *lex* 12. & *lex vlt. hoc tit.* verùm etiam saxorum seu marmorum metalla ad eiusdem Comitis S. L. dispositionem pertinuisse, quod discimus ex *l.* 14. *h. t.* Paternus enim cui ea *lex* inscribitur, Comes S. L. erat, vt ad *eam* probabo ex Symmacho quoque. Et tamen sub Comitis quoque R. P. dispositione metalla fuisse docebit *lex prox.* vbi v. quæ dicam.

Hinc iam apparet, non hanc esse *huius leg.* sententiam quam Interpretes adferunt, canonem metallicum non debere per scrupulos exolui, verùm pro singulis libris 14. vncias præstari: Verùm, quod etiam Albericus diuinauit, *hâc l.* id definiri æquúmque videri, vt licet regulariter libræ sint duodecim vnciarum, hoc casu propterea maiores sint, quòd species metallicæ *nondum purgari* præstantur. Hoc inquam rectè diuinauit, etsi quid *balluca* esset, ignorauit, quo id apertè indicatur.

¶ Et sic *hac l.* exemplum habemus; Primò, consuetudinis peculiaris in certo illationis seu collationis genere. Secundò, proportionis inter ballucam auri, & aurum coctum: de quo ad *l. super.* Item exemplum, rei alicuius fisco soluendæ pro arbitrio, vel in cocto, vel in nondum cocto, proportione tantum retrimenti vel intertrimenti habitâ.

¶ *De* AVRILEGVLIS *fugitiuis per Orientem retrahendis Valentis lex.*

v. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. Fortunatiano Com. R.P.″

NVLLAM partem Romani″ Orbis credidimus relinquendam, ex quâ non Metallarij″ qui incolunt latebras producantur, &″ quos Domus nostræ secreta retinent & in conprehendendis eis Inuestigatores eorum Rectores congruis auxiliis prosequantur″. Dat. Prid. Kalend. Maij. Antiochiæ″, Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust* velut temporaria. Hanc *leg.* Valentis fratris sui memorat & sequitur Anno prox. 370. Valentinianus Sen. frater *l.* 7. *infr.*

″ Fortunatianus Comes R.P sub Valente, eidem inscribitur hoc ipso Anno 369. *lex* 2. *infr. de aquaductu*, & An. 365. vel 368. *lex* 2. *supr. de Tironibus* : item A. 377. *l.* 3. *supr. de fisci debitor.* Eiusdem meminit Ammianus Marcellin. *lib.* 29. *initio p.* 410. & Zosimus *lib.* 4. *p.* 743.

″ *Orientalis*, vt vel ex *hac l.* apparet, quæ Valentem Imp. actorem habet & ideò data *Antiochia.* Sed & præterea disertè docet *dicta lex* 7. *in fin.* Ergo *orbis Romanus*, qui Imperatori Romano patet, etsi non totum imperium Romanum.

" *Metallarij*, id est, aurileguli.
" Id est, etiam ij quos Hanc verò sententiam inseruit Tribonianus *legi vlt. C. hoc tit.* quæ alioquin interpolata est ex *l. vlt. hoc tit.*
" *Antiochia* Valens hoc Anno non constitit, verùm Marcianopoli in Thraciâ A.D. 367. 368. 369. vel in Mysiâ v. *Chronolog. Theod.* & ideò *Data*, hic pro *Reddita*, vel *Proposita* accipiendum fuerit: Antiochiæ scil. Erat Comes R. P. N. si Antiochiam hîc accipias, quam Stephanus in Scythia collocat: vel Antiochiam insulam in Propontide, cuius meminit Plinius & *Itin. Pentinger.* vel quæ in Cutia, eodem Stephano teste, prope Martianopolim inquam in Cutia Scythica; v. Arrianum in *periplo Euxini.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc vnica *hoc titulo, de Metallariis* (quos τὰ μέταλλα ἐργαζομένους vocat Chrysostomus *homil. in Matth. 55. edit. Paris. p. 604.* de Metallariis, id est, vt docet *lex 7. in fin.* qui χρυσωρύκτας Græcis, Socrates *lib. 7. c. 18.* de *Aurilegulis* retrahendis constitutio est; data ad Fortunatianum Comitem R. P. cui & aliæ *leges hoc Codice* inscriptæ occurrunt: cuiusque meminit Ammianus Marcellinus *initio l. 29. p. 410.* quem *molestum flagitatorem* vocat: & Zosimus *lib. 4. p. 743.* vbi & similia de eo. Et verò ad eius relationem hæc *lex* à Valente data videtur. Metallarij scilicet Thraciæ, (vt docet *lex 7. infr.*) (fortè etiam molestum illum flagitatorem fugientes) ex metallis publicis seu fiscalibus passim sese subduxerant, & latebras quæsiuerant, ad euitandam conditionem suam: erant enim originis ratione metallarij isti conditioni adstricti: vt præter *hanc leg.* docet *lex 6. 7. 9. vlt. infr.* & vt apertè ostendit locus Ammiani Marcellini ad *l. 7. infr. quod graues vectigalium sarcinas perferre non possent.* Igitur Valens eos erui ex latebris, & ad loca sua retrahi *h. l.* iussit. Et quidem quod Valenti parebat. Per *omnem Orientem*, seu omnes Orientalis Imperij orbis prouincias sub his quatuor ampliationibus 1. Ratione loci nullâ parte Romani istius orbis relicta: 2. *Inuestigatoribus* in id vbique missis: 3. Item ex quibuscunque latebris, etiam ex domibus Principis, si quos earum secreta metallarios retineant: 4. Tandem ita, vt Rectores prouinciarum ad eos comprehendendos competentibus auxiliis Inuestigatores iuuent.

Quâ parte obseruandum singulare *Inuestigatorum* genus ad metallarios eruendos: obseruandum, domos Principum etiam inuestigatoribus his patuisse ad eruendos inde metallarios: obseruandum, manus militaris seu congrui auxilij genus, quo Rectores prouinciarum Inuestigatores iuuare tenebantur: cui par auxilij congrui præstatio Iudicibus ordinariis iniungitur *l. 9. sup. de Senatorib.*

¶ Et hæc quidem *hâc l.* ita Valens, suffecturum id putans ad eruendos Metallarios. Verùm mox, didicisset vel suspicaretur, aliquos in Occidentem sese contulisse, & quidem in proximas Orientali Imperio diœceses, puta Illyricum & diœcesim Macedonicam, ad Valentinianum quoque Seniorem fratrem suum eo nomine scripsit, qui mox elicuit *legem 7. infr.* vbi plura.

¶ Ex hac interim l. discat quis sub dispositione quoque Comitis R. P. fuisse metalla, cùm aliàs sub Com. S.L. essent, de quo ad *l. super.* Nisi putemus, ideò *h. l.* data ad Com. R. P. eò quod in ea agatur de eruendis Metallariis ex domibus rei priuatæ Principis.

¶ *De* AVRILEGVLIS *in Sardiniam non transfretandis.*

VI. * Idem AAA. ad Probum PF. P."

SI qua nauis Metallarium" ad Sardiniam transtulerit, gubernator ipsius, vel magister", quinos pro singulis hominibus solidos cogatur inferre. Dat. Prid. Non Iun. Martiatici", Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

" Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Probus* PP. sub Valentiniano: de quo v. *Prosopogr.* & quidem Italiæ & Illyrici, de quo ad *l. prox. 7.*
" Id est, Aurilegulum vid. *infr. leg. 9.*
" De Magistro nauis, vid. *tit. de exercitor. actione, w.*
" *Martiatici* vel *Matriaci*: quod omnino suadent Valentiniani itinera hoc Anno per Galliæ seu Rheni limitem: sed & biennio fermè post *hanc leg.* Ammianus *lib. 29 p. 425* ait, Valentiniano contra Marcianum profecto, Seuerum antegressum contra Mattiacas aquas. Nisi malit quis hîc *Martiaticum* capere sedem *Martensium* militum qui *Alta ripa* erant, vt docet Notitia Imperij sub duce Magontiacensi: sanè hoc ipso mense, 12. fermè post diebus, à Valentiniano data *Altâ-ripâ*, *lex 4 infr. de ripar. appell.* verùm de hoc plura, in *Chronico*.
" Adde id est, A. 370.

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS, id enim METALLARIORVM appellatione exaudiendum est, vt docet quoque *lex 9. infr.* in Sardiniam non transfretandis, est hæc è Valentinianeis quatuor, *hoc titulo* constitutio: cui concordat & altera quoque Gratiani filij eius *lex 9. infr.* In Sardiniam scilicet transire vetiti *hâc l.* & *d. l. 9.* Aurileguli.

¶ Cuius rei ratio in obscuro est. Isthæc mihi videtur: ne aut abductis in Sardiniam metallariis cæterorum exercitium metallorum cessaret, aut certatim omnibus in Sardiniam confluentibus Sardiniæ metalla exhaurirentur. Quomodo & *lege Censoriâ* Ictimulorum in Vercellensi agro cautum aliquando reperio apud Plinium, *lib. 33. c. 4.* Ne *plus quinque millia hominum in opere Publicani haberent*:

rent: ne alioquin Publicani vna conductione totum aurum prouinciæ vel fodinæ exhaurirent. Sanè memorabile est etiam quod ex Polybio memorat Strabo, *lib. 3. p.* 103. prope Carthaginem nouam in Hispaniâ 40. hominum millia in argenteis metallis exercendis occupata fuisse: atque inde in singulos dies 25. millia drachmarum populo Romano ab iis pendi solita. Sardinia scilicet metallis, & quidem argenti, censebatur: Sidonius *Carmine* 7. *v.* 49.

Sardinia argentum, naues Hispania defert.

Quintianus Archtreus in Cleopoli: *Argento Sardinia, & Attica melle.* De eodem accipio & illud Rutilij Claudij Numatiani, *Itinerario primo*:

Non Biturix largo potior strictura camino,
Nec quæ Sardonio cespite massa fluit.

¶ *De* AVRILEGVLIS *Thracibus ex Illyrico & Macedoniâ, quò fugerant, in Thraciam retrahendis, Valentiniani* lex.

VII. * Idem AAA. ad Probum PF.P.''

QVEMADMODVM Dominus'' Noster Valens, per omnem Orientem'', eos, qui ibidem aurimetallum vago'' errore sectantur'', à possessoribus'' cunctis iussit arceri: ita Sinceritas Tua vniuersos per Illyricum'' & diœcesim Macedonicam prouinciales Edicto conueniat, Vt nemo quemquam Thracem'' vltra in possessionem propria'' putet esse celandum, sed vt singulos potiùs regredi ad solum genitale conpellant, quos inde'venisse cognoscunt: Alioquin grauis in eum animaduersio proferetur, qui latebram huiusmodi hominibus post hæc interdicta præbuerit. Data XIV. Kalendas April. Treu. Valentiniano & Valente'' AA. Coss. [370.]

NOTÆ

* Abest hæc lex à *Cod. Inst.* velut temporaria & historica.

'' *Probus* PP. sub Valentiniano, de quo vid. *Prosopogr.* & quidem Illyrici, quod vel ex *hac l.* liquet: de quo mox plura.

'' Et frater: sic obserua, etiam fratrem à fratre, & Seniore quidem, eodémque Imperij auctore, *Domini nostri* appellatione decoratum.

'' Romanus orbis, *l.* 5. *supr.*

'' Fugitiui scil. Metallarij seu aurileguli: qui incolunt latebras *dict. leg.* 5. '' *Sectandi* vox propria rei metallicæ. Hinc & *sequendarum auri venarum periti*, Amm. Marcellino, *lib.* 31. & Firmico, metallorum inuentores qui latentes auri & argenti venas subtili inquisitione *persequuntur*. *Scrutandi* vox alioquin propria quoque. Manilius *lib.* 4. *Scrutari cæca metalla.*

'' *Possessionibus*; vt *infr.* quoque *in possessionem. Lege* 5. *supr.*

'' *Illyricum* hic à diœcesi Macedonica seiungitur: de quo mox.

'' Metallarium scil de quo mox.

'' Vel hic reponendum *propriam*, vel suprà *possessione*. Neque nouum, *in possessionem propriam celare*: vide *Gloss. Theod.*

'' Ex Thraciâ & Oriente.

'' *III.* v. quæ in *Chronolog. Theodos.*

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS Thraciæ ad solum genitale, suáque adeò metalla retrahendis, est hæc è Valentinianeis quatuor *hoc titulo* constitutionibus: Ad cuius intellectum, plurima in eâ notanda veniunt historica.

Primò, ex *hac l.* liquidò discimus, Valentiniano Sen. in Imperij diuisione cum fratre Valente, *Illyricum & Macedoniam* cessisse: quod etiam docet Zosimus *lib.* 4. *p.* 835. Quomodo & inter Constantini M. liberos diuiso Imperio, Constanti vnâ cum Italiâ & Africâ Illyricum & Macedonia cesserant, teste Eunapio *in Ædesio p.* 45. Zosimo *lib.* 2. *p.* 691. & Cedreno: quæ postea Macedonia inquam vnâ cum Illyrici parte Orientalis Imperij fuêre: de quo plura ad *leg.* 1. *supr. de constitution. Princ.*

Secundò ex *hac leg.* discimus, Illyricum cum Macedoniâ dispositioni Probi PP. cui hæc *lex* inscribitur vnà cum aliis plurimis *hoc Cod.* quas tepete ex *Prosopographia*, cuiúsque mentio apud Ausonium, Marcellinum, & in veterib. Inscriptionib. suppositam fuisse; cui alioquin etiam Italia Africáque paruit.

Tertiò obseruandum in *hac l.* Macedoniam ab Illyrico separari & seiungi, quomodo etiam separatur Gratiani *l. prox.* 8. & à Sexto Rufo Festo *in Breuiario ad Valentem Imp.* quod Anno superiore 369. conscriptum (vt vel ex fine eius collato cum Ammiano *lib.* 27. *p.* 362. 366. 367. *& p.* 378. *&c.* colligo) sic tamen vt generali quoque Illyrici appellatione ibidem *Macedoniam* comprehendat: pariter vt *vetus Index prouinciarum*, qui sub Theodosio M. conscriptus Sconhouianus. Sanè postea Macedoniâ & Daciâ (duæ inquam hæ diœceses) peculiarem Præfecturam Prætorianam *Illyrici* Orientalis scil. confecerunt, vt docet *Notitia Imperij*.

Quartò obseruandum, *hac l.* & *d. l.* 8. Gratianeâ, *Illyricum* complecti; Illyricum tùm Orientale (Macedoniâ dempta) in quo Dacia; tum Occidentale Illyricum, quod solum postea, Occidentis Imperio cessit; cùm Illyricum, in quo Dacia Orienti cederet; vt docet rursum *eadem Notitia Imperij*.

Quintò igitur obseruandum, Valentiniano in Diuisione Imperij cum fratre Valente cessisse totum

ſum Illyricum, tam Orientale, quàm Occidentale, Thraciam vſque, quod præter *hanc legem* Zoſimus quoque clarè oſtendit *d. lib. 4. p. 735.* Quomodo & Gratiano poſteà ceſſit, vt teſtatur *lex prox. 8.* Ex his itaque iam tenemus, vni Præfecto prætorio hoc tempore vniuerſum Illyricum & diœceſin Macedonicam paruiſſe. Inde quoque indiſtinctè huic Probo noſtro in *l. 28. de curſu public.* Italicum ILLYRICO ſubiicitur. Idémque indiſtinctè Probus PP. ILLYRICI vocatur *l. vn. infr. ne damna prouincialib.* vbi vide etiam quæ dixi. Tandem *leg. vn. infr. ſi per obreptionem*, Probo huic PP. ſub Valentiniano Iun. ſupponuntur præter omnem Italiam, vrbicarias Africanáſque regiones OMNIA ILLYRICVM. Quod ſanè etiam diſcimus ex Amm. Marcellino *lib. 26.* qui ſub Valentiniano & Valente tres tantum Præfectos Prætorio ita recenſet. *Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolim Valens diſceſſit. Et ORIENTEM quidem regebat poteſtate Præfecti Saluſtius; Italiam verò cum Africâ & ILLYRICO Mamertianus: & GALLIAS prouincias Germanianus.* Quare & idem Marcellinus *lib. 30.* huic Probo noſtro *Epirum* ſuppoſitam fuiſſe docet, quæ certè poſteà Illyrici Orientalis fuit: narrans quippe quomodo Valentinianus acceptis à Probo PP. de Illyrici clade literis in Illyricum venerit, hæc ait: *Ad prouincialium reſiduorum exemplum, etiam EPIROTÆ acturos ſibi gratias à Præfecto mittere compulſi Legatos.* Et tamen ſub Conſtantino antea Illyricum ſub duabus Præfecturis fuiſſe teſtatur *lib. 2.*

Tandem obſeruetur, *Orientis* appellatione *hâc l.* intelligendam Imperij partem illam, quæ Valenti in diuiſione Imperij ceſſerat, nempe à Thracia Ægyptum vſque, quod & ipſum pariter docet Zoſimus *d. loco*: Eius verba nunc tandem hîc ſemel ſternenda ſunt: ἔδοξε τῷ Οὐαλεντινιανῷ, διελομένῳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὴν ἀρχὴν, ἐπιτρέψαι μὲν αὐτῷ τὴν ἕω ἄχρι Αἰγύπτου καὶ Βιθυνίας καὶ Θρᾴκης, λαβόντα δὲ τὰς ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις αὐτὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν διαβῆναι καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις ἔχειν ὑφ' ἑαυτῷ, μετὰ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, Ἰβηρίας δὲ καὶ τῆς Βρεττανικῆς νήσου καὶ Λιβύης ἁπάσης. idest, *Viſum eſt Valentiniano diuiſo cum fratre Imperio, ipſi quidem credere ORIENTEM, Ægyptum & Bithyniam, & TRHACIAM vſque, ſibi verò ſeruatis ILLYRICI vrbibus in Italiam tranſire, ſitáſque in ea ciuitates ſibi habere, vnà cum tranſalpinis gentibus, Hiſpania, & Britannica Inſula, & tota Africa.* Quæ quidem omnia ſcire diſtinctè, multum intereſſe plures *leges* oſtendent. Oſtendit vel hæc noſtra, cuius alioquin ſententiam capere fas non eſſet. Nempe his ita clarè diſtinctis: ſententia *huius legis* hæc eſt: Cum Valens Orientis Imp. metallarios ex *Thracia* (Imperij ſui atque adeò Orientis parte) profugos per *Orientis prouincias* omnes inueſtigari cuíque præcepiſſet, *l. 5. ſupr.* mox & comperiſſet idem nonnullos è Thracia & ſic Orientis ſuóque adeò Imperio, in finitimas Occidentalis & ſic Valentiniani Imperij diœceſes, putà *Illyricum* & *Macedoniam* ſe proripuiſſe, fratrem rogatum iuit, vt hac parte ſeſe adiutum vellet. Igitur Valentinianus *hac l. Edicto P P. Illyrici*, putà Probi (cui hæc *lex* inſcribitur) poſſeſſores Illyrici & Macedoniæ commoneri iubet, vt *Aurilegulos* Thraces ad genitale ſolum regredi faciant: propoſitâ graui pœna eos celantibus.

Vbi notandum, quod ſexto loco *hâc l.* obſeruandum, *hanc l.* eſſe nominatim de Thracibus Aurilegulis ſcilicet auri metalla in Thracia fuêre: vt docet Strabo *lib. 7.* & Amm. Marcellinus *lib. 31.* in geſtis Anni 377. ſub Valente, de quo mox, & Zenobius *in Adagiis*. Inter Thracas porrò Beſſi metallicâ clari fuêre, à quibus Romani μεταλλείαν didicêre, teſte Caſſiodoro. De his Pacatus *in Panegyr. Theodoſij, cap. 28. Parum ille pretioſum putabat aurum, quod de montium venis aut fluminum glareis quæſitor BESSVS aut ſcrutator Callaicus eruiſſet.* Vegetius *de re militari lib. 2. c. 11. Vſque eò etiam vt cunicularios haberent, qui ad morem BESSORVM ducto ſub terris cuniculo, muriſque intra fundamenta perfoſſis improuiſi emergant.* Et Ammianus Marcellinus ſub hoc ipſo Valente *lib. 31. p. 479.* in Geſtis Anni 376. agens de Gothico tumultu in Thracia; *Quibus*, inquit, *acceſſêre ſequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre non ſufficientes ſarcinas graues: ſuſceptique libenti conſenſione cunctorum, magno vſui iiſdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum, & receptacula ſecretiora monſtrando: nec quicquam, niſi inacceſſum & deuium præeuntibus iiſdem manſit intactum.* Ex quo ſimul loco liquet, quod & ipſum ad *hanc legem* & *dict. leg. 5. ſupr.* illuſtrandam facit, quod ad *eam legem 5.* diuinabamus, cauſam, cur metallarij ex Orientis ſeu Valentis Imperio fugerent, vel Barbaris ſeſe ſociarent, eam fuiſſe, quod *graues vectigalium ſarcinas perferre non poſſent*: id eſt, Canon metallicus nimiùm grauis eſſet.

Vt ad Illyrici metalla & metallarios redeam, eò quoque pertinet Comes metallorum, cui inſcribitur *lex 3. ſupr.* vbi plura dixi ex Strabone quoque.

§ De *Macedonia* illud notandum ſeptimo loco, auri fodinas ibi fuiſſe quod *hâc* quoque *leg.* colligere licet: Sicuti per eandem fuêre lapidicinæ inſignes, quod docet *lex proxim. 8.* vt & ferri fodinæ, & plumbi, vt ex Veteri Orbis deſcriptione diſcere eſt, *cap. 34.* Tandem de metallis per Macedoniam, Daciam &c. eſt quoque *lex 5. Cod. de metallariis.*

§ De

¶ *De Iure* MARMORIS *exsecandi ex priuatis lapidicinis per Macedoniam & Illyricum omnibus, & nominatim Senatorib. V. R. indulto:* lex *Gratiani.*

VIII. * Imppp. Valens, GRATIANVS, & Valentinianus, AAA. ad Senatum".

POTESTATEM eruendi vel exsecandi" de priuatis lapidicinis iampridem, † per Macedoniam & Illyrici" tractum", certâ sub condicione", permisimus: Sed, Vobis, Patres Conscribti, volentibus liberaliùs" deferetur, suo vt quisque sumptu, suóque emolumento", vectigalis operas" & portorij damna non metuens, pariat' eam copiam, &c. Lecta in' Senatu Id. Aug. Valente v. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut historica & temporaria. Iungendáque ei *lex* 19. *infr. de operib. publ.* & fortè etiam *lex* 15. *supr. de accusat.* quod non temerè assero.
" Vrbis Romæ, vt etiam docet *d. lex* 19.
" Lapides, *marmora.*
† Lex hæc *Gratiani* nusquam comparet.
" Metallariorum per Illyrici prouincias mentio quoque *l. 9. infr. de indulg. deb.*
" *Tractus*, pro diœcesi. v. *Gloss. Theod.*
" Vectigalis & portorij scil. vt *fine l.*
" Sic Symmachus *lib. 10. ep. 21.* inter Pareatons, *vt res annonaria satietati vrbana liberaliùs ingeratur.*
" Ita quoque *d. l. 19. infr. de oper. publ. non contractis veteribus emolumentis.* Emolumenta *hic* & *d. l. 19.* seu *emolumenta*, sunt moli tiones, vt vocantur *l. 9 2. infr. de oper. publ.* ab *emoliri* : Symmachus *lib. 10. ep. 9. Vereor, ne operi emoliendo astiua opportunitas subtrahatur. Emolumentum* est structura, opera ad ædificandum seu opus moliendum impensa. Nisi *emolumentum* hic pro commodo accipias. Ego prius malim.
" Malebam aliquando, *onera*, vt mox, *portorij damna* : sed nil muto, *vectigalis* hic positum pro *vectigaleis* : *Vectigales opera* eleganter dicuntur quæ vectigali soluendo obnoxiæ sunt vel redduntur.
" *Parere* copiam sibi : sic Symmachus, *lib. 7. ep. 61. Tibi honor militia pariat fructus secundos* : & *lib. 8. epist. 35. qua assiduitate gratiam parit.* & *libr. 9. epistol. 73. qua tibi laudem seruata amicitia parret.* Sic & *libr. 10. epistol. 17. exitium parere.*
" Lectæ in Senatu orationes Principis ad Senatum. v. *Paratitl. de constitut.*

COMMENTARIVS.

GRATIANI Imp. duæ constitutiones sequuntur. Et prior quidem hæc de metallis lapidum seu lapidicinis : posterior verò *lex* 9. *de Aurilegulis* metallariis. Prior hæc autem de Lapidicinis, pars est prolixioris Orationis Gratianeæ ad Senatum vrbis Romæ, quæ & ideò *Lecta* dicitur *in Senatu* : vnde altera quoque pars desumpta *hoc Codice* occurrit, putà *lex* 19. *infr. de operibus publicis* : quæ proinde huic consfanda venit. Ea oratione Gratianus Ædificiis Romæ quà publicis & priuatis tuendis, quà de nouo excitandis à Iudicibus & Senatoribus, curam enixam intendit : Tuendis inquam, quò pertinet *dict. lex* 19. duobus *eâ leg.* in id constitutis: nempe prohibitis Senatoribus veluti Præfecto Vrbis aliisque Iudicibus Romæ noua opera sumptu publico excitare, quin potius excolendis veteribus animum intendere : Item prohibitis, per aliorum ædificiorum ruinas noua opera excitare ; contra suis operibus, si velint ea absoluere, iussis. Et hæc quidem ita Gratianus ad ædificiorum Romæ tuitionem.

De *Nouo* verò excitandis animum pariter intendit eâ Oratione Gratianus : Quò pertinet *hac lex* : scilicet, cùm & antea potestatem exsecandi de alienis priuatis lapidicinis (quod & ipsum concedit *l. 10. 11.*) id est, marmoris per Macedoniam & Illyricum potestatem omnibus, sub *certâ* (vectigalis scilicet & portorij) conditione, fecisset ; hac iam Oratione, vt noua opera Romæ à Senatoribus passim excitarentur, eam potestatem adeò *liberaliùs* vt ipsemet ait, *defert*, vt cum alij vectigal & portorium lapidum excisorum seu marmorum nomine soluere tenerentur ex sua anteriore constitutione, hâc iam Oratione sublatâ conditione illa sub plenâ vectigalis & portorij immunitate Senatoribus cædendi lapidis tribuat.

¶ Et hæc quidem est *huiusce leg.* imò totius illius, quatenus superest Orationis Gratianeæ, sententia, super ædificiis Romæ : Quæ quidem tota cothurno Gallicano assurgit, maximè *fine huiusce l.* & *fine* rursum *d. legis* 19. Eiusmodi verò plures Orationes ad Senatum à Gratiano hoc Anno 376. ipso, post patris statim mortem missæ fuerunt, atque inter cæteras ea quoque, quam memorat, & à se in Senatu lectam, maximoperè commendat Symmachus *lib. 1. ep. 89.* & *lib. 10. ep. 2.* quam quidem hoc ipso Anno ad Senatum datam autumo.

Tam enixo scil. studio Romanæ vrbi & Senatui hoc Anno consultum iuit Gratianus A. simul & Præfectura Vrbis in excelsum fastigium euectâ, quod docet Symmachus *lib. 10. epistol. 17.* & *lex* ipsius 3. *Cod. Iustin. de officio P. V.* qui tamen Senatum postea Romanum sibi inconciliauit, cùm Gentilium sacris abolendis animum intendisset, eorúmque petitionibus in negotio Religio-

Religioois non detuliffet : de quo videnda Symmachi relatio, & *l.* 10. *infr. de paganis*: & Ambrofius *duobus locis.*

¶ Quod de Macedonia & Illyrico *hâc leg.* dicitur, id iam ad *leg. fuper.* plenè difcuffum eft : Ex hâc fanè difcere licet Gratianum hoc tempore adhuc toti Illyrico & Macedoniæ imperaffe, quidquid Zofimus dicat *lib.* 4. *p.* 746. quamlibet Valentinianum fratrem Imperatoriæ dignitatis participem, adfciuiffet : & fic Illyricum adhuc indiuifum fuiffe, quod adfcito mox in imperium Theodofio Ann. Dom. 379. in Orientale & Occidentale *abiit.*

¶ Vectigal interim & portorium quod lapidis excifi nomine præftabatur ex *hac leg.* notandum eft, vectigal, inquam ; cuius tamen modus quis fuerit *hac leg.* non exprimitur : Sanè Theodofius Magn. *l.* 10. *&* 11. *infr.* decimam conftruit : præter quam & alteram decimam loci domino præftari voluit : Quam fanè & ipfam partis alicuius loci domino præftationem inter cæteras conditiones fuiffe puto, quas hic indicat Gratianus : quam neque Senatoribus feu Patribus Confcriptis remiferit, verùm vectigal tantum & portorium, fuum fcil. compendium remittere Princeps poteft, & verò facilius folet, at non & alienū.

¶ *De* AVRILEGVLIS *per Gallias & Italiam, in Sardiniam non transfretandis* : *Gratiani* lex.

IX. * Idem" AAA. ad Vindicianum" v.c. Vicarium.

DAtis ad Inluftres viros Præfectos Galliarum, & Italiæ litteris", primùm metallarios" præcipimus" admoneri, ne eis nouelli ftatuti, † quod fuerat elicitum, priuilegio, transeundi ad Sardiniam fpes Improba blandiatur : Deinde prouinciarum quæ mari alluuntur Iudices", fcientes" fieri, vt vniuerforum" nauigatio huiufmodi hominum generi clauderetur : ita, vt fi aurilegli transfretare temptaffent, feueritate Iudicis audaciæ fuæ ferrent digna fupplicia : adficiendis etiam pœna Cuftodibus", fi neglegentiâ nauigandi hifdem copiam præbuiffent ; ita vt hæc non fine periculo fuo Rectores prouinciarum neglegenda meminerint. Dat." XVIII. Kal. Septembr. Valente Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abeft & hæc *lex* à *Cod. Inft.* quia localis & temporia: Concordat ei *lex* 6. *fupr.*
" Imò *hanc legē* retetá nonnifi duo *AA.* infcribendi effent: iam enim ante 4. vel 6. diem Valens obierat 3. vel 5. Idib. Augufti : verùm cum mortem Valentis nondum refciuiffet Gratianus, Valentis nomen retinuit & infcripfit *hanc legē* pro more folito.
" De hoc *Vindiciano* mox dicam : cui etiam infcribitur *lex* 12. *infr. de Medicis & profefforibus.*
" Ita quoque *l.* 11. *infr. de Murilegulis.*
" Aurilegulorum infrà.
" *Præcepimus* ;
† Lex hæc *Gratiani* non comparet.
" Id eft, Rectores prouinciarum, vt *fine leg.*
" *Scientem* fieri, Ita & Symmachus *lib.* 9. *ep.* 106. *Is vbi te fcientem doloris mei fecerit.*
" *An in vniuerfum* ? Vniuerforum, hominum fcil.
" Cuftodes littorum intelligit : de quibus *fupr. tit. de littorum & itin. cuftodia.*
" An Treuiris? v. *Chronologiam.*

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS *χρυσωρύκταις* in Sardiniam non admittendis, non transfuehendis, eft hæc Gratiani conftitutio, pariter vt Valentiniani Sen. *lex* 6. *fupr.* vbi de eius ratione iam dixi. Singularia tantum quædam *hâc leg.* notentur.

¶ Primò, infcribi hanc *leg. Vindiciano V. C. Vicario.* Qui quidem Vindicianus ille idem eft, Comes Archiatrorum, cuius ad Valentinianum Imp. *epiftola* extat, præmiffa *Operi* Marcelli Empirici, *tomo vlt. Medicorum auctorum p.* 348. cui fubfcribitur præterea Anno proximo 379. altera eiufdem Gratiani Imp. conftitutio, putà *lex* 12. *infr. de medicis & profefforib.* Sanè ex hac *Infcriptionum* & *epiftolæ* collatione difcimus, eundem & Comitem Archiatrorum, & Vicarium fuiffe, alicuius diœcefeos : vt ex ea roquin *lex* 15.16. *vlt. inf. de Medic. & Profeff.* docent Archiatris adminiftrationes creditas, imò & ad maiores dignitates eos afcendiffe. Quinimò ex *hâc leg.* id colligimus, Vindicianum hunc *Vicarium* alicuius diœcefeos per præfecturam *Galliarum fuiffe*, quâ doquidem Gratianus *hâc l.* ait fefe litteras ad Præfectos Prætorio, Galliarum & Italiæ dediffe, quibus præcepit admoneri metallarios, nè in Sardiniam tranfirent: nempe quia metallarij aurileguli per Præfecturam Galliarum, certatim in Sardiniam quæ fub PP. Italiæ erat, tranfibant. Vbi in tranfcurfu notandum, Imperatorem de fuis literis à fe datis loqui: pariter vt *l.* 11. *infr. de murilegulis* : proinde pro *præcipimus*, reponendum, *præcepimus* : quod etiam fequentia oftendunt, *clauderetur, ferrent.*

¶ Secundo igitur loco notandus fuerit hic locus de Aurilegulis aurique metallis per Galliarum Præfecturam : cuiufmodi fanè celebratiffima fuêre auri metalla per Hifpaniam, de quo Scriptores omnes qui de Hifpaniâ egêre : Noráque iam omnia de Tago aurifero Hifpaniæ, déque Turditaniâ, de quibus inter alios Strabo *lib.* 3. *p.* 100. *&* 101. vt & per Gallias, de quo auro Gallico Plinius *lib.* 33. *c.* 4. & *Nouella*..... : ac nominatim in Cemmeno monte fub ipfum Pyrenæum: de quo Strabo; *lib.* 3. *p.* 101. in Tarbellis, idem, *lib.* 4. *p.* 131. per Alpes in Calaffis : idem *lib.* 4. *p.* 141. 142.

Tertiò

Tertiò obseruetur nupera quadam constitutione priuilegium hoc metallariis datum fuisse, vt in Sardiniam vndecunque (ex Hispaniâ etiam Galliâque) transire possent: proculdubio temporariâ aliqua ratione, vt ita in Sardinia auri effodiendi opus ferueret, quod præter solitum apparere videbatur. Id quod *hâc l.* reuocatur, nempe quia aliorum locorum auri metalla hac ratione desererentur.

Postremò, quando *Aurilegulorum* vox hoc vnico *loco huius Cod.* occurrit, haud abs re fuerit, de his quædam notare. In Glossis *Aurilegulus*, χρυσολογος, χρυσοκλέπτης, χρυσορύκτης. Manilius *lib.4.* ita describit: ——— *scrutari cæca metalla,*

Depositas & opes, terrâque exurere venas.

Item *lib. 5.*

Quærere sub terris aurum, furtóque latentem
Naturam eruere omnem, orbémque inuertere prædâ
Imperat, & glebas inter deprendere gazam
Inuitámque nouo tandem producere cœlo.
Ille etiam saluas auidus numerabit arenas
Perfundétque nouo stellantia littora ponte,
Paruáque ramentis faciet momenta minutis:
Protulit, vt legeret census spumantis in aurum.

¶ *De* MARMORIS *exscindendi in priuatis lapidicinis iure cunctis indulto, sub duarum decimarum præstatione.*

X. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEOD. AAA. Floro PF. P.''

CVNCTI qui, per priuatorum loca, saxorum venam'' laboriosis effossionibus'' persequuntur'', decimas fisco, decimas etiam domino repræsentent'': cetero'' modo suis'' desideriis'' vindicando. Dat. IV. Kal. Septembr. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* *L.3. Cod. Iust. eod. tit.* Huius *leg.* suæ meminit Theodosius *l.11. supr.* biennio post.
'' *Florus* PP. sub Theodosio M. & quidem Orientis. v. *Prosopogr.*
'' Marmorum Venam: *d.l. prox.* de hac voce v. dicta ad *l.1.*
'' *Effossionibus*: malè in nonnullis Iustinianeis, *effusionibus.* Ouidius:

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

'' Rimantur, sectantur, scrutantur.
'' Id est, soluant, seu præstent.
'' Reliquo: vt *d. l. 11.* quicquid reliquum fuerit.
'' *propriis suis.* C. Iust.
'' Sic vt quomodo voluntas suaserit, de eo liberè disponere possint; *l. prox. 11. infr.*

XI. * Idem'' AAA. Cynegio PF. P.''

HI, quibus ad exercenda metalla priuata diues marmorum vena'' consentit, excidendi exsecandique iuxta legem † dudum'' latam habeant facultatem, ita vt decima pars fisci nostri vtilitatibus, decima ei cuius locus est deputetur. Quidquid verò reliquum fuerit, id iuxta eiusdem Legis tenorem exercentibus cedat: habituris licentiam vendendi, donandi, & quò voluntas suaserit transferendi. Dat. III. Non. Octobr. Constantinopol. Richomere & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Codic. Iustinian.* vtpote cuius eadem sententia sit quæ *superioris*: quæ nominatim *hâc leg.* confirmatur.
'' Imò tribuenda hæc lex *Valentiniano* THEODOSIO *& Arcadio*: vtpotè Gratiano iam cæso, & Arcadio adscito.
'' *Cynegius* PP. sub Theodosio M. & quidem Orientis: de quo in *Prosopogr.* & ad *l.., supr....*
'' *Vena*: vide quæ iam dicta ad *l. super.2.*
† Intelligit *legem prox. 10. super.*
'' Ante biennium, Ann. 382.

COMMENTARIVS.

THeodosius M. quinque Constitutiones de metallis sequuntur: è quibus quatuor sunt de metallis saxorum & marmorum, putà hæ duæ *leges* 10. 11. *&* *lex* 13. *&* 14. De auri metallis *lex* 12. Hisce duabus Theodosius M. An. 382. & 384. repetità constitutione, MARMORIS cædendi *libertatem* per priuatorum loca & metalla omnibus relaxat seu concedit: Pariter vt Constantinus *leg*. 1. *sup*. Iulianus *l*. 2. *supr*. Gratianus *l*. 8. *supr*. In tantum, vt decimâ tantum fisco inde præstitâ, & altera decima loci domino, quod reliquum est inuentori cedere iubeat pleno iure; sic vt etiam alienare id quo velit modo permittat. Quod postremum etiam Constantino M. visum, *d.l.* 1. Imò Gratianus speciali priuilegio Senatoribus vectigal & portorium remisit *d.l.* 8.

Notanda interim hæc Decimæ species, & quidem gemina: quarum prior fisco præstanda erat, altera loci domino. Quarum prior in Gallia quoque Caroli IX. Edicto A. 1563. & 1567. sancita pro omni metallorum genere. Cæterùm vt suæ & peculiares causæ fuerunt Constantino M. Iuliano, Gratiano *illis legibus* tribuendæ libertatis promiscuè marmorum secandorum ex priuatis lapidicinis: & Gratiano quidem, vt vrbem Romam ædificiis egregiis frequentaret, vt ad *d.l.* 8. ostensum est: Ita & Theodosius M. hâc vtraque *leg*. non alia causa fuit libertatis seu licentiæ istius tribuendæ, quàm vt Constantinopolim ædificiis frequentaret; cuius ornandæ augendæque studiosissimum fuisse veteres Scriptores testantur: & in his Themistius, eo ipso Anno 384. quo *l*. 11. lata est, *Oratione 6. p.* 160. 161. 162. neque tantùm publicis operibus, cuiusmodi est *portus* Theodosianus, quò spectat *lex* 23. *infr. de operib. publ.* quæ & ipsa lata est eodem Anno 384. aliáque quorum mentio in *veteris vrbis Const. descript*. Verùm etiam priuatis: vt præter has *leges* testatur *d. loco* Theodosius *p*. 161. vbi & ædificia marmore Laconico, Libyco, Ægyptio ornata passim scribit. Adeò vt tandem Themistius pronunciet dubium deinceps fore, vtrum Constantinus M. an Theodosius Constantinopoli magis contulerint.

¶ Ab hâc nihilominus mente sua posteà aliquando recessit Theodosius *l*. 13. *infr*. interdicto priuatarum lapidicinarum exercitio: ea ratione quæ ibi redditur.

¶ *De* AVRI *Canone seu præstatione, quæ ab* AVRILEGVLIS *præstatur.*

XII. * Imppp. Valentinianus THEODOS. & Arcad. AAA. Romulo Com. S. L.''

PEr annos singulos septeni per hominem''scripuli largitionibus'' inferantur ab aurilegulis, non solum in Ponticâ diœcesi, verùm etiam in Asianâ. Dat. XI. Kal. Mar. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* *L. 5. Cod. Iust. eod. tit.*

'' Eidem *Romulo* Comiti S.L. sub Theodosio Magno hoc ipso Anno inscribitur *lex* 1. *supr. de his qui ad Ecclesiam confug.*

'' Id est, per singulos homines aurum legentes.

'' Fisco.

COMMENTARIVS.

AVRI LEGENDI potestatem priuatis quibuscunque, vt alij retrò Principes fecêre, & in his Valentinianus Sen. teste *l*. 3. *&* 4. *supr*. ita & Theodosium M. fecisse hæc *lex* ostendit: sub hac conditione tamen, vt certus canon auri, per homines, id est, in singulos Aurilegulos, fisco inferretur: Quod vt à Valentiniano statutum, *dictis legibus*; ita & à Theodosio M. *hâc leg*. Et quidem octo scripuli ex Valentiniani *d. l*. 3. ex hâc verò, septem: vtpote librâ auri, quæ antea 84. solidorum erat, ad 72. iam reducta: vt ad *d. l*. 3. fusiùs docui, etsi Valentinianus eam reductionem iam fecisset.

¶ Septenos igitur scripulos annuatim per singulos homines, id est, aurilegulos ab his qui horum opera vterentur, solui voluit Theodosius M. id quod in *Ponticâ* diœcesi perspicuum erat: verùm eosdem septenos scripulos etiam in Asianâ diœcesi, solui iubet: Proculdubio enim non tantus modus per singulos homines soluendus videbatur in Asiana diœcesi: An quod maior ibi quàm in Pontica auri copia esset? An potius quod difficilior ibi esset auri legendi labor? Asianæ sanè diœceseos prouincias 12. numerat *Index Sconhouianus*; in *Notitiâ Imperij* octo tantum numerantur, *Pamphylia, Lydia, Caria, Lycia, Lycaonia, Pisidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia salutaris*: apud Theodoretum *lib*. 6. *c*. 28. vndecim. Cæterum quis nescit de Pactolo *Lydiæ* flumine Crysorrhoæ χρυσοῦ ψῆγμα auri ramenta secum trahente? Ponticæ verò diœceseos prouinciæ erant octo sub Theodosio M. *Pontus Polemaniacus, Pontus Amasia, Honorias Bithynia, Paphlagonia, Armenia maior, minor, Cappadocia*, vt docet vetus *Index* prouinciarum Sconhouianus: sub Theodosio Iuniore fuerunt postea vndecim, vt apparet ex *Notitia Imperij*, & Theodoreto *lib*. 5. *c*. 28.

¶ MAR

¶ MARMORIS *cædendi ius priuatis interdicitur hâc leg.*

XIII. * Idem AAA. Rufino PP. P."

PRIVATORUM manus ab exercendo quolibet" marmoreo metallo prohiberi præcipimus, vt fiscalibus instantia locis liberior relaxetur. Si qui verò clandestino opere vetita deinceps exercere temptauerit, omne id, quidquid exciderit" iuri fisci & publico vindicandum. Dat. Prid. Id. Febr. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* & iungenda ei, *lex* 1. *supr. quis in gradu præf.*
" *ℵ. Imppp. THEODOSIVS, Arcadius, & Honorius, vt d. l. 2.*
" *Rufinus* PP. sub Theodosio M. idque Orientis: vid. *Prosopogr.*
" Priuato.
" *ℵ. Quidquid excidERIT, id est, quidquid exciderit, erit &c. vindicandum.*

COMMENTARIVS.

MARMORIS CÆDENDI potestatē priuatis per priuata metalla interdicit *hâc l.* Theod. M. A. D. 393. (contrà quàm ipsemet antea anteriorum Principum exemplo *l.* 10. 11. *supr.* statuerat, imò, contrà quàm mox mense proximo obseruatum sub eodem per Occidentem scil. docet *lex* 14. *prox.*) Idque sub pœnâ confiscationis marmoris quod cæsum fuerit. Cuius facti sui Rationem hanc adsignat, *vt fiscalibus locis instantia liberior relaxetur.* Quorum verborum quis sensus sit, ambigi potest. An igitur hæc verba eò pertinent, vt ex fiscalibus locis, id est, ex publicis lapidicinis, eo maius compendium fiscus quæreret: interquiescentibus ab vna parte priuatorum lapidicinis: ab altera, priuatis ad ædificia excitanda fiscalia marmora emere coactis. Vt Theodosij sæculo, priuatorum studia maximè inualuerunt circa ædificia Constantinopoli excitanda, & marmorum indaginem vsque 2 quod Themistius quoquè testatur *oratione* 6. *p.* 161. 162. de quo ad *d. l.* 10. & 11. *supr.* An hic potius sensus fuerit *huiusce legis*, & mens Theodosij, vt priuatorum, quo numero Iudices potissimi, ambitioni modum poneret, nouis & priuatis ædificiis excitandis studium suum addicentibus, quin potius vt ad opera publica excitanda eos traduceret: quæ hîc *fiscalia loca* dicuntur, quomodo & horrea publica, dicuntur horrea fiscalia, *l.* 12. *infr. de operib. publ.* & *l.* 16. *inf. de susceptorib. lex* 1. *infr. de Equis Curulib.* Ergo, verba hæc *vt fiscalib. instantia locis liberior relaxetur*, ita accipienda fuerint, vt eò maiore instātia loca operáque publica excitentur. Quam quidem interpretationem etiam iuuant *lex* 20. 39. *infr. de operib. publicis:* quæ post paucos dies hoc ipso mense ab eodem Theodosio M. datæ sunt: quibus pariter publicorum operum fabricæ consultum Princeps ille iuit, Iudicibus vetitis noua ædificia moliri ante quam ea quæ cœpta sunt absoluerentur, & nutantia repararentur: Item vetitis, inchoandæ publicæ fabricæ gratiâ domos diruere. Et sic præposteræ Iudicum hac parte ambitioni contraire instituerit Theodosius M. tùm *dictis legib.* 29. & 30. tùm *hâc l.* Quomodo alia eiusdem constitutionis parte (cui hæc coniungenda venit) putà *l.* 1. *supr. quis in gradu præferatur:* quorundam aliorum ambitioni modum impositum it 2 Quod & ipsum argumento esse possit ad firmandam posteriorem *huius legis* interpretationem.

¶ *De* MARMORIBVS *: sub ædificiis alienis non perquirendis.*

XIV. * Idem" AAA. Paterno."

QVOSDAM operta humo esse saxa" dicentes, id agere cognouimus vt defossis in altum" cuniculis, alienarum ædium fundamenta labefactent: Quâ" de re, si quando huiusmodi marmora sub ædificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur; Ne" dum cautium" ementita nobilitas cum ædificiorum qualitate" taxatur, & pretium domus, ne diruatur, offertur non tam publicæ" rei studium, quàm priuati caussa videatur fuisse dispendij. Dat. XVII. Kal. April. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio CONS. [393.]

INTERPRETATIO. *Quicunque metallum dicentes latere sub alienis ædificiis qualibet saxa vel marmora effodienda crediderint, vt per eos fundamentorum firmitas incipiat vacillare, his inquisitionis huius licentiam denegamus, nedum nobiliores lapides se quærere adserunt, aut vendere", aut subuertere alienafundamenta præsumant.*

NOTÆ.

* *L. 6. Cod. Iust. eod. tit.* multis detractis *in fine.*
" Nempe THEODOSIVS, Arcadius, & Honorius.
" Comiti S L. non tantùm argumento *huius l.* iuncto argumento ex Inscriptione *legis 4. 5. 12. supr. & l. vlt. infr.* verùm Symmachi epistolarum aliquot ad hunc Paternum *lib. 5.* ab *ep. 58. ad 68.* ac nominatim *ep. 63.* vbi *Itali ærarij* mentio fit; vnde simul apparet per Occidentem hunc Comitem fuisse. Nec dubito quin is ipse sit, ad quem Ambrosius scribit *ep. 66.* quâ quidem *epistolâ* inter alia agit de vetito coniugio à Theodosio inter patrueles fratres & consobrinos.
" *Saxa*, pro marmoribus, *hâc l. & l. 8. 10. supr.*
" *In altum*, id est, in profundum.
" Pro, *Quare.*
" Hucvsque *Cod. Iust.* Sequentia enim ibi omnia absunt.
" *Cantium* nobilitas, idest, lapidum, marmorum.
" *Qualitas* ædificiorum.
" Marmoris efferendi, atque exinde ædificandi: in quo publicus nitor consistit: quod *publica rei studium* hîc, dicitur.

COMMENTARIVS.

MARMORIS CÆDENDI equidem potestas in priuatis lapidicinis etiam alienis, præstita decimâ, regulariter quibuslibet patuit, quod ostenderunt *lex 1. 2. 8. 10. 11. supr.* quinimò quod & hæc ipsa *lex* ostendit, (contra quam per Orientem paulò ante visum fuerat eidem Theodosio M. *l. 13. prox. supr.*) *propter publicum* videl. *rei studium* (vt *fine l.* dicitur) id est, propter fauorem ædificiorum, quibus publicus ornatus comparatur; At enim si marmora sub ædificiis alienis latere dicerentur, *hâc l.* Theodosius M. ea perquiri vetuit; pariter vt thesauros, *l. 2. supr. de thesaur.* Ne alioquin defossis in altum cuniculis alienarum ædium fundamenta labefactentur: Vel, (quod omne in *Cod. Iust.* omissum est,) domini ingenti pretio redimere sese necesse haberent ab inquisituris, ne id faciant: Ingenti, inquam, pretio; vel totius domus: nempe marmorum nobilitate eiusque eruendi spe, cum ædificij qualitate taxatâ: idest, dum æstimationem marmoris eruëdi præstare mauult ædificij dominus, quàm pati vt id ædificium sumptuosum fortè vel gratum sibi diruatur. Hæc enim huius loci sententia est, quam Interpres non planè cepit: Tribonianus planè intercepit seu omisit velut obscurum.

¶ Hinc igitur obseruandum, spolij genus, quod nonnulli hoc æuo colligebant à dominis ædificiorum, obtentu marmoris sub iis quærendi: seu *eminentia* sæpè *cantium nobilitate*. Et si benè colligo, per ipsam *Italiam*; vbi Paternus cui hæc *lex* inscribitur, Comes S.L. erat: quod ad susceptionem ostendi ex Symmacho & Ambrosio. Neque quidquam obest quod hæc *lex* Constantinopoli data dicatur: Theodosius enim hoc tempore Monarchiam totius Imperij obtinebat.

¶ *De* METALLARIIS *fiscalibus desertoribus, filiisque eorum, & bonis retrahendis.*

XV. * Imp. THEOD. A. Maximino Com. S.L."

METALLARII", qui" ea regione deserta, ex qua videntur" oriundi", ad externam" migrarunt", indubitanter" ad propriæ originis stirpem" larémque" reuocentur". ¶ Eorum" autem earúmque *progenies* qui ex domibus priuatorum eligere maluerunt consortia nuptiarum, de qua" inter fiscum meum, & parentes suos æquâ lance diuidatur: ita vt qui singulorum tantummodo filiorum probabuntur esse genitores, ex "integro vnicis fisco affectibus" cedant; In posterum cunctis metallariorum conditionem necessario secuturis, quicumque ex ipsis & ex quocumque fuerint latere procreati. ¶ Qui verò metallica *loca*, prædictæ obnoxia functioni, emisse perhibentur, hisdem proculdubio, quæ auctores" eorum implere consueuerant, muniis subiacebunt. ¶ Nam de his qui ad *census* annonarios transierunt, obseruandum est, vt illi qui ante quinquennium tantummodo nexibus priuatorum videntur implicti, sine dubio ad originem propriam redire cogantur: ex æquo cum publicis fundis eorum subole diuidenda, & vnico filio metallariorum origini vindicando: omni tamen ceteris in futurum huiuscemodi licentia arte" præclusa. Quòd si quis postea illud quod nunc prohibetur, fecerit, sciat nullum exinde præiudicium fisco esse generandum, etiamsi is quem metallicum esse constabit, priuatis censibus suum nomen indiderit. Data v. Id. Iul. Constantinop. Victore v. CONS. [424.]

NOTÆ

" *Lex vlt. Cod. eod.* hinc decurtata est, mutatáque, vt ad perpetui iuris necessitatem aptaretur.
Maximinus Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex 14. infr. de murilegul. & lex 3. supr. de conlat. æris*; & Anno proximo 425. *lex 15. infr. dict. titul. de murilegul. & lex 3. infr. de vestib. oloueris* vid. *Prosopograph.*

" Sine

" *Sint Metallaria*, add. *Cod. Inst.*
" *Quavè*, add. *Cod. Inst.*
" *Videntur oriundi*, id est, sunt: vid. *Gloss.*
" *Vel oriunda*, add. *Cod. Inst.*
" Regionem: vel *externa*.
" *Migrauerint*, C.Iust. ad perpetui iuris formam.
" *Sine vlla temporis præscriptione*, add. *Cod. Instin.*
" *Vnà cum sua sobole*, add. *Cod. Inst.*
" Abest à *Cod. Inst.*
" *Etiam quos domus nostra secreta retineant*, add. *C.Inst.* ex *leg. 5. sup.*
" Sequentia omnia recisa *C.Inst.* vsque ad vltimum *huius leg.* versiculam sibi, *sciat.*
" *x. Æquè*, vt infr. *ex aquo*: & sic elegans hic ἀναδιπλῶσις fuerit.
" *Ex integro*, non est de nouo, sed integrè penitus.
" *Affectus*, pro libens: vid. *Gloss.* & ita infr. *vnico filio.*
" Authores, à quibus res prouenit seu promanat.
" Pro, *arctè*.

COMMENTARIVS.

METALLARII seu Metallici publicorum, seu fiscalium metallorum, eorúmque progenies seu liberi, loca item seu possessiones eorum, ita metallorum functioni, & quidem in certa regione, originis ratione, obnoxia erant, vt eidem omninò inhærere deberent: neque ab eâ diuelli seu recedere possent: Quod de Metallariis, præter *hanc leg.* docent insuper quatuor *leges huius tituli*: putà *lex 5. 6. 7. 9. supr.* Quare; cùm hi subinde 1. regione suâ desertâ, ad externas, seu ad alias transirent, 2. vel etiam nuptias cum *priuatis*, id est, conditioni huic metallicæ non adstrictis contraherent, 3. item *loca* sua *metallicæ functioni, obnoxia* sæpè distraherent. 4. tandem & priuatorum coloni adscriptitij nonnulli fierent, seu, vt *hâc leg.* dicitur *ad census annonarios transirent, nexibúsque adeò priuatorum sese implicarent, priuatis censibus nomen suum inderent*, & ipsos, & liberos & loca eorum, ad conditionem, originem, & regionem suam reuocari subinde oportuit. Et verò *hâc l.* Theodosius Iun. quadruplici isti *licentia* (vt vocatur) occurrit.

Igitur, Primò, Metallarios desertores, ad Regionem suam, seu propriæ originis stirpem latémque reuocari iubet, pariter. vt Valens *l. 5. supr.* & Valentinianus Sen. *l. 6. 7. 9.* ad quamcumque externam regionem migrarint *hâc l.* & *dictis legib.* Imò etsi domus Principis secreta eos retineant *d.l. 5.* vnde Tribonianus *legi vlt. Cod. eod. tit. de metall.* (quæ alioquin ex hac interpolata est,) hæc verba inseruit, *etiamsi quos domus nostra secreta retineant*; Quæ de Lautis alioquin perperàm accepit Cuiacius.

Secundò, *Liberos* ex metallario & priuato susceptos, in præsens si plures sint æqua lance inter fiscum & parentes diuidi iubet, sic vt media pars metallariæ conditioni addicatur: Quæ stirpis partitio seu diuisio notanda, quæ & alias vsurpata si vnicus filius sit, fisco is addicatur: in futurum verò, omnes liberos metallariorum conditionem sequi iubet. Igitur ex impari huiusmodi matrimonio nati, ad metallariam conditionem addicti. Quod & ipsum constitutum in quamplurimis aliis originalibus seu conditionariis: qui certæ conditionis ratione fisco nexi erant.

Tertiò, *locorum* metallicorum, *metallicæ functioni obnoxiorum* seu obstrictorum, id est, ad Metallarios pertinentium emptores, ad Authorum, à quibus manarunt, id est, Metallariorum munia teneri iubet: Quod & ipsum aliàs constitutum, de aliis huiusmodi fundorum publicæ functioni obnoxiorum emptoribus.

Postremò *Colonos* adscriptitios priuatorum factos (de quibus plenè semel *tit. de Inquilinis & colonis*) in præsens, si quinquennium tantùm elapsum fuerit, reuocari iubet, sub eadem sobolis quæ secundo casu diuisione: (vnde appatet, maiori quàm quinquennij præscriptioni hic locum fecisse Theodosium.) in futurum verò, quandocunque reuocari iubet; non obstante scil. quacunque (etiam 40. annorum) præscriptione: cui postea procul dubio derogatum ab Anastasio Imp. *l. 4. Cod. de præscript. 30. ann.* Tribonianus tamen adhuc in *d.l. vlt.* quæ hinc interpolata est hanc ipsam clausulam adiecit, *sine vlla temporis præscriptione.*

¶ Ex collatione tandem *huius leg.* cum *d. l. vlt. Cod. Inst. h.t.* videmus, quot rationibus hanc *legem* interpolauerit, decurtauerit Tribonianus, vt eam perpetui iuris in posterum tantùm faceret; omissis omnibus & resecatis iis quæ potissimam *huius leg.* partem conficiunt; quæ præteritum respicit.

DE

DE MVRILEGVLIS[a] ET GYNÆCEIARIIS[b] ET MONETARIIS[c] ET BASTAGARIIS[d]

TITVLVS XX.

XI. COD. IVST. VIII.

De Murilegulis & Gyneciariis, & Procuratorib. Gynecij, & Monetariis, & Bastagariis.

[a] De *Murilegulis* agitur *l.* 5. 12. 14. 15. 16. 17. 18.
[b] De *Gynaciariis*, *l.* 2. 3. 6. 7. 8. 9. *p.* 16.
[c] De *Monetariis*, *l.* 1. 10. 16.
[d] De *Bastagariis*, *l.* 4. 11.

PARATITLON.

1. MVRILEGVLI, *Rubr. & l.* 14. 15. 16. *hoc tit l.* 3. *de his qui ad Eccles.* dicuntur & Conchyloleguli, *l.* 5. *h. tit.* à legendis videl. conchyliis, *l.* 12. Conchylioleguli, *l.* 17. *hoc tit. & l.* 9. *infr. de lustrali collat.* Horum certa Corpora *l.* 16. seu Collegia, *d. l.* 16. & familiæ erant, *l.* 5. per Occidentem : quò spectat *lex* 5 *&* 12. *hoc tit.* & per Orientem, quò pertinet *lex* 14. 15. 16. 17. 18. *hoc tit.* Qui scilicet conchylia legerent *l.* 12. *& vlt.* seu muricem *d. l.* 12. *& l.* 18. *seu vlt.* & purpuram *d. l. vlt.* ad fucationem seu ad colorandam, tingendam blattam sericam & metaxam, in vsus Principis : *d. l. vlt.* in baphiis ad id destinatis, de quibus *d. l. vlt. hoc tit.* veluti in Phœniciâ, *d. l. vlt. & d. l.* 9. *infr. de conlat.* In quem vsum & nauiculæ deputatæ erant, functioni scil. muricis, & legendis conchyliis, *d. l.* 12. Porrò murileguli hi ita conditioni suæ adstricti erant, vt ipsi conditionem suam deserere non possent, *l.* 14. Vxorem etiam de eorum familiis accipiens, eorum conditioui nectebatur, *l.* 5. Ex filiabus denique eorum nati, matris conditionem sequebantur *d. l.* 15. De murilegulo ad Ecclesiam confugiente, *l.* 3. *supr. de his qui ad Eccles.*

2. GYNÆCEIARII, *Rubr. & l.* 3. *hoc tit. l. vlt. supr. de militari veste, l. vn. de Burgariis*, à Gynæceiis dicti : quorum mentio fit quinque locis *hoc Codice. l.* 2. 7. *hoc tit. & l.* 24. *infr. de annonâ & trib. & l.* 6. *infr. de Iudæis.* Gynæceia autem dicebantur, quæ aliàs textrina Principis, *l.* 6. *& l.* 9. *hoc tit. & d. l.* 24. *de annona.* Horum quoque certa corpora seu collegia fuerunt: *l.* 16. *hoc tit.* & familiæ, *l.* 7. seu mancipia, *l.* 2. *&* 9. idque per Occidentem : quò pertinet *lex* 2. 3. *hoc tit.* (veluti in Africâ Karthagine, *l.* 8. *hoc tit. & l.* 24. *infr. de annona & trib.*) per Orientem, quò pertinet *lex* 7. *hoc tit.* veluti Cyzici in Hellesponto, quò spectat *d. l.* 7. *hoc tit.* Pars ex his vestes conficiebant in vsus Principis ex serica blatta & metaxa, *l.* 13. auratas ac sericas paragaudas auro intextas, *l.* 1. *infr. de vestib. oloueris.* Pars verò in textrinis separatis, *l.* 6. vestes texebant, in vsus erogationum Principis, *l.* 6. *hoc tit.* veluti militarem vestem, *d. l. vlt. supr. de militari veste*, putà linteam vestem, *l.* 6. Hi textores, *d. l.* 6. opifices linteæ vestis contexendæ, *d. l.* 6. propriè LINTEONES dicebantur *l.* 8. seu lintearij, *l.* 16. & Linyfi, *l.* 8. seu Linyfarij. *d. l.* 16. Quorum & ipsorum certa Corpora seu Collegia erant, *d. l.* 16. veluti in Cœle-Syria Scythopoli. *d. l.* 8.

Et hi omnes conditioni suæ adstricti erant, nexúque sanguinis ad diuinas largitiones pertinebant, *l.* 16. eósque celantes multabantur, *l.* 2. 6. 7. 8. 9. mulierésque ingenuæ quæ his se sociassent, post d enuntiationem maritorum suorum conditione tenebantur *leg.* 3.

Gyne

Gynecio Præpositi quidam erant, *l. vlt. ad leg. Iul. repetund.* sub Comite domnrum, *dict. leg. vlt.*

3. Monetariorvm quoque de quibus agitur *Rubr. & l.* 1.10.16. *hoc tit.* (qui scil. monetam in Principis monetis cudebant) certa Corpora seu Collegia fuerunt, *d. l.* 16. tùm in Oriente *l.* 1. *&* 16. veluti in Bithyniâ *d. l.* 1. tùm in Occidente *d. l.* 10. Et hos in suâ conditione semper durare oportuit: *d. l.* 1. filiæque eorum extraneis copulari non poterant *d. l.* 10. viceuersâ nec alia mulier monetario necti poterat, alioquin post legitimam conuentionem mariti conditione tenebatur. *d. l.* 10.

4. Bastagarii quoque, de quibus agitur *Rubr. & l.* 4.11. *hoc tit.* (à bastaga, de qua *l.* 11. *supr. de cohortalib.*) ita dicti qui scilicet species fiscales animalibus transferebant, *dict. leg.* 4. militiam suam itidem deserere non poterant, neque aliam impetrare, *dicta leg.* 11. Ab ea sollicitudine immunes erant Cohnrtales Syriæ, *dict. leg.* 11. *supr. de Cohort.*

Hi verò omnes erant sub dispositione Comitis S.L. quod de Murilegulis seu Conchylioleguiis speciatim testatur *l.* 5.13.14.15.16.17.18. de Gynæciariis *lex* 3.7. de Monetariis *d. lex* 16. de Bastagariis *lex* 11. de omnibus fermè *d. lex* 16. de Linteonibus seu Lintеariis *lex* 8.16. de Linyfariis, *d. l.* 16. Quibus omninò concinit *Notitia Imperij* tum Occidentalis, tùm Orientalis. Et Orientalis quidem his verbis:

Sub dispositione Viri Illustris Comitis S.L.
Magistri Lineæ vestis.
Procuratores Gynæciorum.
Procuratores Baphiorum.
Procuratores Monetarum.
Præpositi Bastagarum.
Procuratores Linificiorum.

Occidentalis Notitia ita:

Sub dispositione Viri Illustris Com S.L.
Procuratores Gynæciorum &c.
Procuratores Linificij, &c.
Procuratores Baphiorum, &c.
Præpositi Bastagarum, &c.

Fuerunt & præter hos sub dispositinne Comitis R. P. nonnulli *Præpositi bastagæ, itémque Gynæcij rei priuatæ*, quod eadem *Notitia* docet.

¶ De Monetariis, *ad dignitates non euehendis.*

1. * Imp. Constantinvs A. ad Bithynos.

Monetarios in sua semper durare conditione oportet; nec dignitates eis" Perfectissimatus" tribui, vel Ducenæ, vel Centenæ, vel Egregiatus. Dat. XII. Kal. August. Gallicano & Basso Coss. [317.]

NOTÆ

* *L.* 1. *Cod. eod. tit.* Iungenda autem huic est *lex* 4. *supr. de Cohortal. lex* 1. *sup. de Cæsarianis*: *lex* 5. *infr. de Decurionib.*

" *Nec dignitatis cuiuscunque priuilegio ab huiusmodi conditione liberari.* Ita hunc locum immutauit Τ[illegible]: hanc legem generaliorem ita reddens: de quo mox.

" De Perfectissimatus dignitate fuit *supr. tit. lib.* 6.

COMMENTARIVS.

De Monetariis est hæc Constantini Mag. constitutio: pariter, vt duæ aliæ *hoc titulo*: Valentiniani scil. Iun. *lex* 10. & Theodosij Iun. *lex* 16.

¶ Quinam verò ij fuerint nihil attinet prolixiùs mouere, quando id vel ex ipso satis nomine clarum: Eam certè vocem retinuêre etiam Græculi, quos & describunt Hesychius & Suidas; Iulianus in *Misopogone p.* 135. ἐργασαμένοι τὸ νόμισμα vocat: Monetæ opifices, Auctor libelli, qui Notitiæ Imperij subditus est, *c.* 3. De iisdem est & Theodorici R. epistola apud Cassiodorum 5. *var.* 39. & quidem, (quò pertinet hæc *lex*) de retrahendis his & functionibus applicandis, qui in priuatorum compendium transierant. Verùm hæc plus satis. Illud potius ex *hac l.* notandum, fuisse huiusmodi Monetariorum corpora, atque adeò monetas, in Bithyniâ. Quomodo & in proxima Hellesponti

prouinciâ fuêre Cyzici: quod discere licet ex Sozomeni loco *lib.5.c.14.* τῶν δημοσίων, inquit, ἱερουργῶν, καὶ τῶν τεχνιτῶν τοῦ νομίσματος, οἳ πλῆθος ὄντες, καὶ εἰς δύο τάγματα πολυάνθρωπα διακεκριμένοι ἐν τῷ στρατεύματι τῶν περὶ βασιλέων, ἅμα γυναιξὶ καὶ οἰκείοις, αὐτὴν Κύζικον δὶς ἐτήσιον, ὅτῳ ἑκάστῳ ῥητὴν ἀποφορὰν τῷ δημοσίῳ κατατιθέντες, ἀμφὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων, οἱ δὲ νεουργῶν νομισμάτων. Quare & Ammianus Marcellinus *26.p.349.* Cyzici thesauros fuisse testatur vbi & Gynæciarij pariter fuêre: de quo ad *l.7.infr.*

¶ Nunc ad ipsam *legis* sententiam. Iubet Constantinus M. *hâc l. Monetarios* in sua semper conditione durare, sit: vt nulla ex quatuor dignitatibus quæ hîc memorantur ab ea liberari possint: denique perpetuò conditioni suæ inhærere eos vult: Cùmtamen diuersum statuat in tribus aliis hominum generibus, certæ alioquin conditioni pariter obnoxiis, putà in Cæsarianis, *l. 1. supr. de Cæsarianis.* in Primipilaribus, *l.4. supr. de cohortalib.* in Decurionibus, *l.5. infr. de decurionib.* quæ *leges* omnes velut eiusdem Edicti ad Bithynos emissi partes huic coniungendæ sunt. Scilicet hæc tria hominum genera dignitates eas apisci posse difinit: nempe Cæsarianos, vbi inculpatè officium complessent: primipilares item, post emeritam militiam, Decuriones tandem post obita omnia patriæ munera: non item verò monetarios: quæ huius capitis mens est: Eadémque ratio est eorum qui in Baphiis erant & Gynæciis, *l. 2. Cod.eod.tit.* vbi *Baphij & Gynæcij* dicuntur Baphiis & Gynæciis adstricti: quod Cuiacius non intellexit, & ideò *legem* illam emendauit: Græci pro parte assecuti sunt. Eadem ratio Murilegolorum, *l.14.inf.*

Monetarios scil. deteriore conditione esse voluit Constantinus, quàm illos: nempe, ne ad priuatam vitam redacti, monetam priuatim adulterinam cuderent, artémque adeò suam extra monetas publicas exercerent. Multum interest inter actum fiscalem & publicum, & artificium fiscale: actus fiscalis & publicus, veluti Cæsariani, Primipilaris, Decurionis, priuatim exerceri non potest; atque adeò nil metuendum, si officio suo probe defuncti cum dignitatibus dimittantur: Atenim Monetarij ars vbique exerceri potest: quare ne pessimo publico priuatim artem suam porrò exerceant, perpetuò conditionales atque in conditione sua publica scil. morari eos oportuit: Genus hominum cæteroqin ad fraudes natum: vnde & consilium posteà Auctoris libelli qui subditus Notitiæ Imperij, *cap.3.* de fraude & correctione monetæ. *Huic quoque parti Maiestatis vestræ est, vt in omnibus adhibenda correctio: ita vt opifices monetæ, redacti vndique in vnam insulam congregentur, nummariis & solidorum vsibus profuturi: à societate videlicet IN PERPETVVM contiguæ terræ prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna, integritatem publicæ vtilitatis obfuscet: Illic enim solitudine suffragante, integra fides monetæ præstabitur, nec erit fraudi locus, vbi nulla est mercis occasio.* Et Iulianus tamen postea Antiochenis Curiam suam reperi petentibus etiam Monetarios in Curiam allegit, quod ipsemet testatur *in Misopogone p. 135.* de quo etiam dico ad *leg.5.infr.de decurion.*

¶ De quatuor dignitatibus quarum *hac l.* mentio fit, alibi plenè. Illud hîc saltem de his notandum, iis minora officia illa decorata hoc æuo: nam quæ aliæ supra has dignitates erant maiores, maioribus etiam officiis seruatæ. Quare historicam veritatem mutauit Tribonianus, cùm dignitatibus quæ *hac l.* nominantur expunctis, ita hunc locum immutauit: *nec dignitatis cuiuscumque priuilegio ab huiusmodi conditione liberari*: Certè qui minoribus his dignitatibus decorari non poterant, multo minùs maioribus potuêre.

¶ Et hæc quidem de Monetariis Constantinus, de cuius alioquin studio circa rem Monetariam *sup.lib.9.*

¶ *De* GYNÆCIARIORVM *occultatoribus.*

II. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Taurum P. P."

QVINQVE auri librarum multam" exigatur, qui mancipium" *Gynæcei*, quod celat non intra Kal. Septembr. prodiderit. Dat." XIV. Kal. April. Med. Datiano & Cereale Coss. [358.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.* velut historica & temporaria. Concordat huic, *lex 6.inf.*
" *Taurus* PP. sub Constantio: & quidem Italiæ: vid. *Prosopogr.*
" *Multam exigi* quis dicitur. vid. *Gloss.*
" Ita & *l.9. infr. Textrini nostri mancipia.*
" Id est, reddita: nam & Ammianus quoque Marcellinus *lib.17. pag. 112.* & Sozomenus *lib. 4. c. 14.* testantur, Constantium, bello aduersus Quados & Sarmatas illigatum, Sirmij hoc anno 358. constitisse: & complures aliæ leges id edocent. Reddita igitur hæc *lex* Mediolani, vbi Taurus PP. consistebat.

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIVM celanti, occultanti *hâc* Constantij *lege* pœna imponitur: pariter vt imponitur à Valente, *l 6.7.8.h.t.* & à Valentiniano *l.9.inf.* De Gynæciariis iam affatim, *in Paratitl.* Horum quoque mentio fit apud Euseb. *lib.2...* & Sozomenum, *lib.1.c.8.* qui à Licinio multos ob Christi nomen γυναικείοις, ἢ λινουφίοις ὑπηρετεῖν condemnatos scribit. Texendarum igitur vestium artifices seu opifices fuêre in his Gynæceis: quos ceu texendi artifices Gynæcia scil. vt olim dicta, vbi mulieres præcipuè lanificio & textrinæ operam dabant; ita hoc æuo, Principis Textrina erant vbi vestes texebantur. Texendarum igitur vestium artifices seu opifices fuêre in his Gynæciis: quos ceu texendi artifices summos sæpè sollicitari occultarique à priuatis contigit, quod clarè etiam ostendit *l.6.inf.*

Quare subinde pœnæ propositæ aduersus huiusmodi sollicitatores & cultatores: vtpote per quos fiebat, vt in Gynæceis vestes in vsum erogationum Principis non texerentur: ac nominatim in vsus militum, quibus vestis inde præbita: vt docuit *suprà, tit. de militari veste*: & quidem

quidem à Gynæciariis texta, vt ostendit disertè *l. vlt. d. tit. de milit. veste*. Igitur & *hâc leg.* Constantius Gyneciarium occultanti multam imponit, si eum intra Kal. Septembres non prodiderit, & sic intra quintum & vltra ab *hac l.* mensem.

¶ Cur verò terminus hic Kalendarum Septembrium ponitur? Nempe, non alia ratione, quàm quâ Valentis constitutione, *leg. 2. suprà dict. titul. de militari veste*, canon vestium ex Kalend. Septembribus Principis Largitionibus inferri præcipitur: scilicet, quia ab eo tempore, imminente iam sæuiore Anni tempestate, vestis militi in vsus suos præberi cœpta: quæ vtique præberi non poterat, nisi essent qui tùm texerent. Et tamen Valens Imper. vno mense adhùc anteriùs, intra Kalend. Augustarum videlicet diem Linteonum horum occultatores, eos reddere iussit: *leg. 8. infr.* vt ita eò maturius adhùc vestis pertexeretur, atque in parato haberetur.

¶ *Multa* tandem modus diuersus obseruetur, qui huiusmodi occultatori impositus fuit: Quinque librarum auri multa *hac leg.* imponitur: pariter, vt *l. 7. & 8. infr.* Trium verò *l. 6. & l. 9. infr.*

¶ *De muliere ingenua* Gynæciario *nupta.*

III. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Germanum[a] Consularem.[b]

Ingenvæ mulieres, quæ se *Gynæciariis* socianerint[c], si conuentæ denunciatione sollemni splendorem generis[d] contuberniorum[e] viliati præferre noluerint, suorum maritorum condicione teneantur. Dat. IV. Kal. Iul. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. Iust. eod. tit.* Concordat huic, *lex 10. infr.*

[a] *Germanianum*, aliis legibus: de quo mox.

[b] *χ. Com. Sa. Largitm*: vt docet non tantùm argumentum *huius leg.* & suadent complures aliæ *huius tituli* leges, *Comitis S. L.* pariter inscriptæ, verùm disertè complures aliæ *Leges* eidem *Germano* inscriptæ: puta *lex 5. supr. de pascuis*, quæ hoc ipso Anno data est, & An. 367. *lex 13. infr. de Susceptor. l. 4. supr. de metallis*; *lex 1. Cod. de veter. num. pot.* quæ tres *leges* inter se coniungendæ sunt. Similis sanè error admissus *lege 1. supr. qui bonis ex leg. Iuliâ cedere*: & fortè *l. 91. 7. de decur.*

[c] *Socianerunt*. Cod. Iust.

[e] *Contubernium* propriè, de seruili. v. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

Gynæciario mulierem ingenuam iungi vetat *hac leg.* Valentinianus Sen. alioquin Gynæciariam eam fieri iubet: si videl. conuenta denunciatione solemni in eius contubernio manere pergat: Et sic *splendore generis excidere, suorumque maritorum conditione teneri*. Vti contrà, legitimo matrimonio mulieres genere maritorum erigundur, dignitate nobilitantur. Quod & ipsum cauetur de iuncta Monetario *l. 10. inf.* Nempe secundum auctoritatem Senatusconsulti Claudiani, vt disertè ait *d. lex* 10. ex quo trina denunciatione opus fuit: de quo suo *tit. supr. ad SC. Claudianum.* Atque hæc est illa conuentio & denunciatio solemnis, quæ *hâc leg.* requiritur, cuius proinde vis hîc notetur.

¶ Illud interim obseruandum, ingenuas mulieres sæpè ad Gynæciariorum contubernia prolapsas, propter Gynæciarij videl. operis studium & affinitatem. Certè vtriusque sexus Gynæciarij fuêre: ita quidem etiam, vt quemadmodum pœnæ loco quidam in Gynæciam damnati, de quo vi. & locũ ad *l. 2. supr.* ita & speciatim mulieres. Chrysostomus ita *in ep. ad* Iuniorem viduam, de Theodori vxore *tomo 6. p. 300.* ἡ γὰρ τότε γυνὴ πάντων ἄρχουσα, γυμνώσασα τὴν αὐτῆς, καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐκπεσοῦσα, ταῖς ταμιευτικαῖς ἐρίθοις ἐγκατελέγετο, καὶ πάσης θεραπαινίδος ἀτιμοτέραν ζῆν ἠναγκάζετο βίον. Ex *hâc* tandem *leg.* discimus, quàm vilis Gynæciariorũ conditio fuerit.

¶ *De* Bastagæ *reparatione.*

IV. * Idem AA. ad Auxonium P.P.[a]

Qvod ad præsens remedium pertinet, decimum[b] animal *Bastagariis* pro reparatione præbeatur. Data Id. Decembr. Marcianop. Valentiniano & Valente[c] AA. Coss.

NOTÆ.

* *L. 4. Cod. Iust. eod. tit.*

[a] *Auxonius* PP. sub Valentiniano Sen. & quidem Orientis. vid. *Prosopogr.*

[b] *Quintum* Cod. Iust.

[c] *χ. II.* id est, Ann. Dom. 368. Duobus argumentis. Nam & *Auxonius* cui hæc *lex* inscribitur, non ante PP. factus vid. Zosimum, *lib. 4. p. 744.* Et *Valens* Marcianopoli (vnde hæc *lex* data) non fuit An. 365. verùm Anno demum 367. & 368. bello Gothico illigatus: Et sanè auctor est Ammianus, *lib. 27. p. 365.* Valentem ab expeditione Gothicâ Anno hoc 368. Marcianopolim ad hyberna rediisse.

COMMENTARIVS.

DE BASTAGÆ reparatione, déque BASTAGARIIS eſt hæc Valentis Imp. conſtitututio: vt & altera Theodoſij Magn. *lex* 11. *infr.* & tertia *lex* 11. *de cohortalib.* de quibus iam in *Paratitlo* & ex *Notitiâ Imperij*. *Baſtagarij*, quod tùm ex ipſo nomine, tum ex *hâc leg.* ſatis colligitur, erant qui ſpecies fiſcales *animalibus*, id eſt iumentis *κτήνεσι* tranſuehebant, *ἀπὸ τοῦ βαστάζειν*, Onus tranſuectionis ipſum Baſtaga dicitur *d. l.* 11. *ſupr. de cohortalibus*: vnde Baſtagarij, tranſuectioni operam nauantes, vecturarij. Heſychius *βασταγὴ, βάρος*. Sic & onus ipſum, & tranſuectio oneris *baſtaga* dicta: nam quod *baſtagiam* quidam mallent in *d. l.* 11. non admitto: maximè cùm *baſtaga ſollicitudo* ibi dicatur. Corona quoque pretioſa *βασταγάριος baiulus*, *ἀχθοφόρος*. Inde & *βαστάσιον* quoque theca in qua recondita arma ſua milites portabant, apud Leonem, *conſtit.* 5. Hinc quoque Gallis onus equi & animalis, clitellæ, *Baſt*, & *Baſtage*, quod exigitur animalium nomine &c. in nonnullis *Conſuetudinibus*.

Nunc de ipſa *leg.* § Igitur cùm Baſtagarij animalibus ſeu iumentis ſpecies fiſcales tranſueherent, intérque animalia nonnulla ſubinde ſenio vel aliter intercciderent, reparari ideò quoque eorum numerum oportuit: pariter vt veredos curſus publici ſubinde reparari oportuiſſe docet *l.* 34. 42. *ſupr. de curſu publico.* Et verò cùm hàc tempeſtate intercidiſſent baſtagariorum animalia, Valens modum iſti reparationi *hàc leg.* ponit, nempe vt decimum animal baſtagariis repararetur, id quaſi remedium iſtud ad præſens ſufficiens eſſet. *Ad præſens* inquam; Vnde apparet non debuiſſe Tribonianum hanc *leg.* in *Codicem* ſuum transferre, velut perpetui iuris, cùm ea temporaria ſeu momentanea ſit: quicquid etiam is ibi pro *decimo* animali, quintum ſubſtituerit. Qui porro ridere volet, is veteres Interpretes Cod. ad hanc *leg. legat*: & in his Ioannem de Platea.

¶ *De* MVRILEGVLA *vxore ab extraneo ducta.*

v. * Imppp. VALENTINIANVS, VALENS, & Gratianus AAA. Filematio Com. S. L. **

SI quis vxorem de familiis *Conchylegulorum* acceperit, ſciat condicioni eorundem ſe eſſe nectendum. Dat. IV. Kalendas Iul. Treu.*** Gratiano A. II. & Probo Coſs. [371.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* prælata *l.* 15. *infr.* quæ coniecta in *l.* 12. *Cod. eod.*

** Filematius Comes S. L. ſub Valente Imp. Eidem inſcribitur An. prox. *lex* 7. *infr.*

*** Dicam mox de hâc ſubſcriptione.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLAM ſeu CONCHYLEGVLAM vxorem ab *extraneo*, vt vocatur *l.* 10. *in fin. inf.* id eſt, ab eo qui monetarius non eſt, vel alienigena, vt *l.* 14. alienæ originis, *l.* 1. *π.* conditionis alienæ, *l.* 17. à priuato duci vetat *hâc l.* Valens Imp. alioquin & ipſum qui eam duxerit Conchylegulum fieri iubet: Quomodo & viceuerſâ priuatam mulierem ingenuam eadem pœnâ propoſita Gyneciatio iungi vetat, *lex* 3. *ſupr.* Huius ſanctionis Ratio hæc fuiſſe videtur, ne alioquin Conchylium deſtinatum Principis vſibus hoc obtentu in priuatos vſus conuerteretur. Ideò inter alia hoc connubij iure interdictum à Valente Imper. eum quippe *huius legis* authorem cenſeo, vt probabunt ea quæ dicam ad *l.* 7. *infr.* Et poſtea tamen interdictum hoc connubium non fuit, eâ tantum conditione addita, vt ex eo matrimonio ſuſcepti, matris conditionem ſequerentur: *l.* 15. *infr.*

§ De Conchylegulis ſeu Conchylioleg̃ulis affatim dictum in *Paratitlo*: de quibus etiam agitur *d. l.* 57. *in infr.* & *leg.* 9. *ſupr. de luſtrali collat.* de Conchylio rurſum agetur *l.* 12. & *l. vlt. infr.* Iidem cum Murilegulis, de quibus idem Paratitlon *πορφυρεῖς* Græcis. Hi piſcatores & nautæ conchylij ſeu muricis fuêre: vnde nauiculæ functioni muricis & conchyliis legendis deputatæ: *leg.* 12. *infr.* Quare & Caſſiodorus *leg.* 1. *var.* 2. de purpuræ artificibus loquens: *Quid agunt*, inquit, *tot artifices, tot Nautarum catena, tot familia, ruſticorum* [an tinctorum, an fucatorum? Nil muto.]

¶ De

¶ *De* LINTEONVM *occultatoribus.*

VI. * Idem AAA. ad Modestum."

OPIFICES vestis *Linteæ* contexendæ, in vsu" erogationum nostrarum" operam dantes, sollicitatos à plurimis esse cognouimus. Igitur & eos penes quos sunt, & Textores ipsos terna auri pondo thesaurorum commodis inferre præcipimus: Quin etiam Opifices ipsos Textrinis" linteæ vestis vindicari conueniet. Quòd si aliquis detegetur in eadem insolentia permanere, & iugiter Opificem detinuerit, non iam multam, vt præteritò tempore iusseramus, sed proscribtionem subire debebit. Dat. V. Kal. Iul. Modesto, & Arintheo Coss. [372.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iustin.*

" *Modestus* P P. Orientis scilicet quod hic supple: de hoc Modesto P P. Orientis sub Valente vid. *Prosopogr.*

" Ferri potest quanquam melius, *vsum.*

" In milites": Ergo *erogationes* hic eodem sensu quo *erogatio* militaris annonæ, non verò pro Ærario.

" *Textrina* Principis *hac l. & l. 9. infr. & leg. 24. infr. de annona & trib.* quæ aliàs *Gynæcia*, vnde [illegible] *dict. l. 24.* *Textrinis vel Gynaceis*, in quibus species publicæ texebantur. Ammianus Marcellinus *lib. 14. p. 25. cuius litera ad Tyrij Textrini præpositum celerari speciem perurgebant.*

COMMENTARIVS.

LINTEONEM, Linteæ vestis opificem, seu textorem Gynæciarium è textrinis Principis, occultanti, retinenti, pœnam *hâc l.* imponit Valens: pariter vt Constantius *l. 1. supr.* & idem Valens rursum *l. 7. 8. prox. infr.* Valentinianus Iun. *l. 9. infr.* Gynæciariorum genera iam dispescui *in Paratitlo:* hæc *lex* propriè est vt dixi de *Linteonibus*, seu de Lintearijs, de quibus sunt prætereà *l. 8. & 16 infr.* id est, Linteæ vestis opificibus seu textoribus *in vsus* videlicet *erogationum Principis:* id est, in vsus vestis militaris quam Princeps militi erogabat: de quo *supr. tit. de militari veste*, ἱεσεργὸι στρατιωτικῶν χλαμύδων vt vocantur apud Sozomenum, est enim magnus error Viri docti, qui *Linteones* vestem texuisse putat in vsus ipsius Principis.

¶ Hos igitur sollicitari, atque occultari à priuatis sæpè contigit, velut optimos texendi artifices, sed in fraudem textrinæ Principis: inde enim fiebat, vt militaris vestis non sufficienter, neque suo tempore texeretur: Itaque sollicitatoribus & occultatoribus eorum quod iam dixi *leg. 2. supr.* pœnæ subinde propositæ.

¶ His Linteonibus seu Lintearijs præerant, qui Procuratores Linificiorum dicuntur in *Notitia Imperij:* à quibus & *Magistri lineæ vestis* distinguuntur in eadem *Notitiâ*, qui & Magistri linteæ vestis, *l. 14. Cod. eod. tit.* An verò distinguendi sint à Linteonibus Lynifi, plenius disquiram ad *l. 8. inf.* Porrò horum Lintteariorum sub hoc ipso Valente & Modesto PP. qui Cæsareæ Cappadociæ erant, meminit Gregor. Nazianzenus, *monod. in Basilium fratrem, p. 354. ὡς*, inquit, *ἀεὶ τῶν βασιλικῶν ἱεσεργιῶν.*

¶ *De* GYNÆCIARIORVM *occultatoribus.*

VII. * Idem AAA. ad Filematium Com. S. L."

QVI aliquem ex familiis *Gynæcij* in latebris habere conperti sunt, quinque librarum auri damno" subicientur. Data XII. Kal. Septembr. Ciliciæ", Modesto & Arintheo Coss. [372.]

NOTÆ.

* L. 5. *Cod. Iust. eod. tit.*

" *Filematius* Comes S.L. sub Valente. Eidem inscribitur Anno sup. prox. 371. *l. 5. supr.*

" *Damnum*, pro multa: v. *Gloss. Theod.*

" *Ꝁ*. Vel *Cyzici*, vel *Seleucia*: v. *Chronol.* Est qui tenent *Siscia.*

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIVM occultanti rursum multam imponit *hâc leg.* Valens Imper. de quo ad *l. super.* Valens, inquam, Imp. nam huic *hanc leg.* accepto ferendam puto: quare & data *Ciliciæ* dicitur. Vbi tamen insolens, *Datum Ciliciæ*, adscripto prouinciæ nomine, non etiam vrbis aut loci specialis. Quare tentet quis haud improbabiliter reponendum hic *Cyzici*, vt ita dicamus *hanc leg.* datam, id est, redditam vel propositam Cyzici vbi Gynæciarij fuêre ἱεσεργὸι στρατιωτικῶν χλαμύδων: de quo insignis est ille Sozomeni locus *lib. 5. cap. 14.* quem *ad l. 5.* produxi. De tinctura quoque Cy-

zicena locus apod Suidam in *βάμμα Κυζικηνὸν* Aristoph *in pace διαφέρουσ' αἱ κυζικηναὶ βαφαί.* Sanè similem errorem profligauit CL. Salmasius *in Capitolino, in V. Antonij Pij, p. 15.* Nam quo loco vetus editio habebat *Ciliciæ*, optimè ex vetustiorum librorum vestigiis reposuit *Cyzici*: *Cyzicum etiam de simulacro Dei ad statuam eius corona translata est.* Nisi hæc restitutio placet, reponam *Seleuciæ*: vbi hoc ipso anno data est à Valente *lex VII. infr. ne coulat. translatio.*

¶ *De* LINTEONVM *&* LYNIFORVM *occultatoribus.*

VIII. * Idem AAA. ad Tatianum Com. S. L."

INTRA Kalendarum Augustarum diem, qui *Linteones* retentare dicuntur, antiquis eos condicionibus reddant, aut se, pro ingentis audaciæ contumaciâ, quinis auri libris per singulos eorum pœnæ nomine sciant esse feriendos. ¶ Non minore circa eos etiam multæ comminatione propositâ, qui obnoxios Scythopolitanos Lynifos" publico canoni, in posterum suscipere" conabuntur. Dat. XIV. Kal. Mart. Antiochiæ, Gratiano A. III. & Equitio Coss. [374.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

" *Tatianus* Comes S.L. sub Valente Imp. per Orientem. Eidem inscribuntur hoc ipso Anno *lex 1. infr. de fabricensibus lex 7. de falsa moneta, supr.* Eidem inscribitur *lex 2. Cod. de commerciis.*

" ℞. Inuersis litteris. *Linyfos* pariter vt rescribendum *l. 16. linyfarios*, *λινυφὸς* Græcis de quo plura Salmasius, *in Hist. Aug. p. 155.*

COMMENTARIVS.

LINTEONVM occultatori iam tertiâ *hâc l.* Valens Imp. pœnam minitatur & in præsens, & in futurum: pariter vt duabus superioribus *legib. 6. & 7.* In præsens, inquam; quò pertinet prior *huius leg.* pars: & in futurum, quò spectat posterior. Neque enim vllo alio inter se differunt *initium*, & extrema *legis* pars: quod ipsa verba satis ostendũt. Priore scilicet parte censura exercetur in eos qui Linteones tùm *retentare dicebantur*: posteriore comminatio contorquetur aduersus eos qui *in posterum suscipere* conabuntur. Quod quidem obseruari primo loco *hâc l.* velim tanquam argumentum certissimum, Linteones & Linyfos eosdem fuisse. Hinc adeò (quod secundum argumentum habeo) *παραλληλισμὸς* ille in *l. 16. inf. vel lintheariorum* seu *Linyfariorum*. Tertiò apertè in Glossis *λινοῦργος linteo*, item *λινουργὸς lintearius*. De quibus nunc paulò plenius: Igitur vt *Linteo* & *Lintearius* promiscuè dicitur *h. l. & d. l. 16. infr.* ita & *Linyfus* & *Linyfarius*, *d. l. 16.* Imò & *Linyphio*, in *epistola* Hadriani de Alexandria, apud Vopiscum *in Saturnino p. 245. Ciuitas opulenta, diues, fœcunda: in qua nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant: ab aliis charta conficitur: alij Linyfiones sunt: Omnes certè cuiuscunque artis & videntur & habentur: podagrosi quod agant habent; habent cœci quod faciant; ne chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt.* Ergò vt linteo & lintearius his *legibus* idem: (alio sensu quippe aliquando siue Linteo siue Lintearius pro linteæ vestis negotiatore, *l. 2. infr. de excus. artif.* & in *Glossis* Lintearius *ὀθονιοπώλης*, & vetus Grammaticus linteo est mercator: quod cum *hoc titulo* nil commune habere potest, quo agitur de conditionalibus in vsum erogationum Principis lintea texentibus.) Neque quidquam discriminis video apud Glossarium Scriptorem, vbi hæc distinctè *λινουργὸς linteo, λινουργὸς lintearius, linitextor*, quis enim *λινουργὸς* nisi *linitextor*, idémque *linteo*: Ita & iidem *linteo* seu *lintearius* & *linyphus* seu *linyphio*. Hinc adeò (quod quarto loco notandum) proximè cum Gynæciis *λινυφεῖα* apud Eusebium *lib. 2.* Sozom. *lib. 1. c. 8. ὥστε καὶ ἡ γυναικεῖος, ἡ λινυφεῖος ἐμβληθέντες αἰτηνῶντε καὶ ἄθλιον ὑπομένειν πόνον καὶ οἴεσθαι νομίζεσθαι τῷ ταμείῳ.* Quomodo pariter *l. 16. infr. ex corpore Gynaciariorum, vel Lineariorum seu Linyfariorum.*

Et sanè tandem, vt ad primum argumentum redeam, non alia mens Valenti *hâc lege* est, quam vt in præsens & in futurum caueat, ne linteones seu Linysi, Scythopolitani, nominatim occultentur: nam & de iisdem prior *legis* pars accipienda est, de quibus subductis è textrino Scythopolitano ad Valentem querelæ perlatæ fuerant: Cui enixè prouidere in animum induxit, quod linteones isti seu Lynisi vtilissimi forent *publico canoni*, vt *hac leg.* dicitur, vestium scil. (ad erogationem inquam vestium militarium) *ἐργασίας στρατιωτικῶν χλαμύδων.* Ergo qui *initio legis* Linteones, iidem *fine legis* Linysi: voce Græca quæ vsitata Scythopoli vrbe Syriæ. Quare neque Cuiacium, neque alios audio distinguentes *linteones* à *linyfis* & *lintearis*.

¶ Poriò hùc omninò pertinet, quod vetus Orbis descriptor sub Constantio Imp. de Scythopoli scribit duobus locis: *cap. 17. de Syria, l. 9. Tripolis & Scythopolis, & Biblus, & ipsa ciuitas in industria posita*; Scripserat *ἐν ἐργασίᾳ*, in *opificio & textrino*. Et rursum §. 52. singularia bona ciuitatum Syriæ prædicans. *In linteamina sunt hæ, Scitopolis, Ladicia, Biblus, Tirus, Beritus, quæ linteamen omni orbi terrarum emittunt, & sunt habundantia.* Ad quem locum iam hanc ipsam *legem* notaui.

¶ Quod de Kalendis Augustis *hâc l.* adiicitur, id iam discussum est ad *l. 2. supr.*

¶ *De*

¶ *De* Gynæciariorvm *vel* Linteonvm *occultatoribus.*

IX. * Imppp. Gratianvs, Valentinianus, & Theod. AAA. ad Eucherium."

Qvi *Textrini*" nostri mancipia occultatione celauerit, ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectatur. PP. Kartha. III. Kal. Mar. Post consulatum Auxoni & Olybri. [380.]

NOTÆ.

* *L.6. Cod. Iust. eod. tit.*
" *Eucherius* hic proculdubio Proconsul Africæ erat, vt ex subscriptione colligo PP. Karthag.
" Dixi *supr.* ad *leg.* 6.

COMMENTARIVS.

In Gynæciarii vel Linteonis occultatores iam Quinta hæc *hoc titul.* constitutio est: & hæc quidem Valentiniani Iunioris: Constantini quippe fuit de eo *lex* 2. *supr.* Valentis *lex* 6.7.8. *supr.* Hæc verò nominatim pertinet ad Gynæciarios & textrina Africæ, & quidem Karthagine: vt docet eius subscriptio *PP. Karthag.* Quarum mentio & in Notitia Imperij, *Procurator, Gynæcij Carthaginiensis Africæ.* De quibus est & altera hoc *Codice* constitutio Honorij, videl. *lege* 24 *infr. de annonâ & trib.*

¶ *De* Monetario, *ne extranea ei nubat: & de* Monetaria, *ne extraneus eam ducat.*

V. * Idem AAA. ad Hesperium P.P."

Edicimvs, ne qua mulier splendidioris gradus" *Monetarij* adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quòd si quam ab hac præceptione" statutum nostræ perennitatis abduxerit, ea, secundum" auctoritatem Senatusconsulti Claudiani", vel legitimâ admonita conuentione discedat, vel si conplexui monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se & liberis præiudicaturam, & eius condicioni esse nectendam. Nihilominus" autem & eas, quæ ante legem nostram monetariis videntur" esse coniunctæ, placuit prædicto titulo conueniri; scientes, nisi interdicta coniunctione discesserint, mutasse, se statum. ¶ Si qua verò originaria seu colona" possessionis alienæ ignaro domino, seu sciente, Monetario adsociabitur, hij" conuenti mox iuri agrorum debitas personas retrahere" festinent, vel de cetero sciant repetendi facultatem silentij sui conhibentiam" perdidisse. ¶ Sed vt Monetario nullam necti volumus, ita & Monetario" patre susceptas prohibemus extraneis copulari. Data Prid. Id. Mart. Aquil. Post consulatum Auxoni & Olybri. [380.]

NOTÆ.

* *L.7. Cod. Iustin. eod. tit.* Concordat huic *lex* 3. *supr.*
" *Hesperius* PP. Italiæ scil. v. *Prosopogr.*
" Ingenua *leg.* 3. *supr.* splendore generis *dict. leg.* 3. cui *fine huius legis*: opponitur *originaria seu colona possessionis aliena.*
" Locus intricatus: Quid si ita restituendus duobus locis *Quod si quam ab hac præsumptione statutum nostræ perennitatis non abduxerit?*
" Absunt hæc, *secundum auctoritatem SC. Claudiani,* à C. Iust. propter *tit. de S.C. Claudiano toll.*
" De hoc SC. *Claudiano* fuit suprà Titulus, *lib.* 4. *tit.* 9.
" Recidit hanc sententiam Tri[illegible], velut huius temporis propiam.
" *Videntur*, pro, *sunt*, passim *hoc Cod.*
" *Colonaria*, Cod. Iust. de Colonis plenè *supr. Paratitlo de fugitiuis colonis.*
" Domini scil. Nota numeri enallagen: nisi quod hac voce comprehendit dominus ignarus, & sciens;
" Fieri potest: meliùs tamen *conhibentia*. vt etiam Cod. Iust. *conniuentia.*
" Ex *Monetario*, Cod. Iust. Istud nostrum melius.

COMMEN

COMMENTARIVS.

MONETARIO Mulierem Extraneam sine splendidioris gradus, id est, *ingenuā*, siue originariam & colonam alieni iuris, iungi vetat *hâc l.* Valentin. Iun. vt & viceuersa monetarij filiam extraneo copulari: alioquin illas, ingenuam inquam mulierem, vel etiam colonam alienam, conditionem mariti sequi iubet: si prior inquam ex forma SC. Claudiani legitimè admonita & conuenta, trina videl. denunciatione, à complexo monetarij non discedat. Quod & ipsum de ingenua Gynæciario iuncta Valentinianus Sen. antea constituit *l. 3. sup.* vbi de trina hac denunciatione & SC. Claudiano plura: Item si posteriore casu dominus pariter conuentus & admonitus colonam suam non retraxerit. Et sic denunciationis seu protestationis vis & potestas notetur vt *h. l.* ita & *d. l. 3.*

¶ *De* BASTAGARIIS *in militiam non admittendis.*

XI. * Idem AAA. Trifolio Com. S.L."

ÆTERNAM fiximus legem, Ne vmquam *Bastagariis* militiam vel suam deserere liceat, vel aliam" subreptiuâ iNperratione temptare. Et Tribuni", qui scientes huiusmodi milites ad" numerum" receperint, per singulos bastagarios singulas auri libras fisco cogantur inferre. Et super hoc dedimus literas" ad Inlustres Magistros vtriusque' militiæ. Dat. IX. Kalend. Aug. Heracleæ, Richomere, & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

* *L. 8. Cod. Iust. eod. tit*

" Tribuenda *Valentiniano. THEODOSIO & Arcadio.*

" *Trifolius* Comes S.L. sub Theodosio M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex 7. supr. de Palat. S.L.* & Anno prox. 385 *lex 8. & 9. eod. tit. de Palat. S.L.*

" Antequam eam impleuerint, hoc additum à *Triboniano.*

" Cætera resecauit Τριβ.

" *Tribuni* militum, de quibus *supr. lib. 7.*

" *Ad*, pro *in.*

" Tribuni sanè Numerorum quoque dicuntur *l. 23. de erogat.* Hic Numerum accipere possis & pro singulari Numero militari, & generaliter pro *in numerum militum recipi.*

" Militarem.

" Sic & *l. 9. sup. de metallis*: vbi v. quæ dixi.

" Equestris & Pedestris.

COMMENTARIVS.

BASTAGARIOS (de quibus iam *supr. l. 4.*) in sua semper conditione seu militia manere iubet *hac l.* Theodosius M. *Æternam*, inquit, *fiximus legem*, id est, perpetuam, generalem, rursum, *ne vnquam.* Quod cùm non attenderet Tribonianus, imitationem hanc, *antequam militiam suam impleuerint*, addendo *legi 8. Cod. eod tit.* (quæ ex hac alioqoin desumpta est) contradictioni sese manifestè implicuit. Hinc igitur apparet, inter alia plura Conditionalium genera, fuisse & Bastagarios.

¶ Porrò ad militiam, nominatim, *armatam*, Bastagarios transisse, & à Tribunis militum traductos, *hâc l.* testatur Theodosius Magnus: proculdubio, quia Bastagarij validi homines erant, & ad malitiam duritiémque militiæ facti, vt qui transuehendis oneribus fiscalibus, & itineribus emetiendis operam nauarent, robúrque exinde colligerent.

¶ Igitur à Tribunis militum eos in numeros recipi vetat Theodosius, pœna libræ auri Tribunis proposita: Eumque etiam in finem dedisse literas ait ad Magistros vtriusque militiæ, Equitum scil. & peditum, quo illi Tribunis imminerent. De Tribunis Numerorum, & Magistris vtriusque militiæ satis *lib. 7. supr.*

¶ *De* NAVI MVRILEGVLÆ *functioni obnoxia non vsurpanda.*

XII. * Idem AAA. ad Principium P.P.'

SI quis nauiculam" functioni *Muricis*, &" legendis conchyliis deputatam, ausus fuerit vsurpare, duarum librarum auri inlatione teneatur. Dat. VI. Kal. Octobr. Aquil. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

NOTÆ

[a] *L.9.Cod.Iust.eod.tit.*
[b] *Principius* PP. sub Valentiniano Iun. & quidem Italiæ. Quamplurimæ porrò huic *leges* hoc Anno 386. inscribuntur quas vide in *Prosopogr.*
[c] *Nauicula* vocem hanc mox expendo.
[d] Pro, *Sitae.*

COMMENTARIVS.

NAVEM murilegulorum functioni muricis (quidam piscem quoque Iturio olim rectè hic intellexit) legendisque conchyliis, seu conchis purpuræ, destinatam vsurpanti, duarum librarum auri multam imponit *hac leg.* Valentinianus Iunior. Scil. vt murilegulorum seu conchyliolegulorum variæ familiæ fuerunt, ita suæ quædam *nauiculæ* ad id deputatæ erant, ad legenda seu piscanda conchylia in vsus purpuræ Imperatoriæ: Et proculdubio, *Nauiculæ* ad id factæ, propriæque quibus ea piscatio facilè fieri poterat, vt inquam murex seu concha qui ἑρπυστὴς est inter reptatores pisces, qui ἁλὸς ναίουσιν ἐναύλους qui maris recessus habitant, è locis angustis, & petrosis vel arenosis extrahi posset: vt sanè purpura seu conchylium de eorum numero est: πολλὰ μὲν ἐν πέτρῃσι, τὰ δ' ἐν ψαμάθοισι νέμονται: vt scribit Oppianus ἁλιευτικῶν. 1. Qui etiam plura de eius captura *lib.5.* ἁλιευτικῶν, à *v.598.* vt & Plinius *lib... c...*

¶ Igitur Nauiculam huiusmodi vsurpare vetitum: non tantùm vt existimo ne purpuræ piscatio in vsus principis impediretur: verùm, & vel maximè, ne harum nauicularum ope priuati, purpuram sibi legerent priuatorum vsibus denegatam: de quo plenè ad *l.vlt.infr. h.t.*

Cæterùm (quod V. CL. Morellus *ad Dionem Chrysostomum* rectè notauit) *Nauiculas* has μικρὰ πλοῖα piscandę purpuræ ἴσως κοτύλαις παρομοίως fuisse, scribit Scholiastes Dionis Chrysostomi *ad orat.7.* quæ inscribitur, Εὐβοϊκός; vnde & piscator purpuræ seu conchyliolegulus, κοτυλάριος: πορφυρεῖς, inquit, κοτυλαρίους· παρὰ τὸ ἐν μικροῖς πλοίοις, ἴσως κοτύλαις παρομοίοις, πορφυρεύειν: Purpuræ piscatores scaphis cymbalisve vsos tam pusillis vult, vt à *cotulis*, vasculis scil. mensuris liquidorum, parum differrent: quomodo & Hercules apud Aristoph. *in Nebul. Charontis* πλατάγην, volâ palmæ curuatæ ostensâ, τυννουτονὶ festiuè nuncupat. Quare & hic *Nauiculam* propriè ideò dixit Valentinianus Iun.

¶ Porrò cùm hæc *lex* Valentiniani Iun. sit, & ad PP. Italiæ data sit, proculdubio ad *Sardiniam* ea pertinet, de cuius purpura & conchylio multa Suidas: nominatim in βάμμα Σαρδιανικὸν.

¶ *De* SERICIS *speciebus lotis inferendis in ærarium Principis.*

XIII. [a] Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Filometari Com. S.L.[b]

LOTAS in posterum serica[c] *Blattæ* ac mataxæ[d] huiusmodi[e] species[f] inferri[g] præcipimus; viginti librarum auri condemnatione propositâ his qui scrinium Canonum tractant: prioribus etiam eiusdem[h] Officij, si statuta cælestia[i] à quoquam passi fuerint temerari. Dat. v. Kal. Iul. Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo Coss. [406.]

NOTÆ.

[a] *L.10. Cod.Iust.eod. tit.*
[b] *Filometor* Comes S.L. sub Arcadio.
[c] *Serico blatta* C Iust. Malim hic *Sericas blatta ac mataxa.*
[d] *Mataxa* C. Iust. Ita *l.vlt.infr.mataxa.*
[e] An potius *cuiusmodi*, id est, qualcunque.
[f] *Species*, id est, vestes.
[g] *Ærario* nostro seu sacris Largitionibus, quarum Comiti hæc *lex* inscribitur.
[h] *Cuiuscunque*, Cod. Iust.
[i] *Cælestia* statuta: ita *l.16. iuxta formam cælitùs datam.* de quo alibi semel fusè.

COMMENTARIVS.

SERICAS species, seu vestes, siue iam purpura tinctas, siue nondum tinctas, sacris Principis Largitionibus inferri, Lotas, iubet *hac leg.* Arcadius Imp. Vbi multa notanda seu illustranda veniunt. Primum de *Blatta.* Blatta significat cruorem, grumum, seu bullam sanguinis concreti. In Glossis *Philoxeni. Blattela* (malim *blatea*) θρόμβος αἵματος τῶν κογχυλίων. Et post. *Blattia* θρόμβος αἵματος. Vnde & apud Festum *Blattia vel Blattea* propriè bullæ luti ex itineribus. Igitur *blatta* in genere, cruor & grumus sanguinis concreti; in specie verò conchylij vt ex *superiore* Glossarum *loco* liquet. Epiphanius *de lapidibus*, σάπφειρος πορφυρίζων ὡς βλάττιος ἐστὶν πορφύρεος ἢ μελαίνης τὸ εἶδος. Hinc etiam *blatta*, genus purpureum insecti cuiusdam: Paulus Diaconus in *Glossis: Blatta genus purpureum vermis:* & in *Glossis* Philoxeni & Cyrilli *Blatta* σίλφη. Hinc igitur serica blatta, *hac leg. & leg. 18. infrà*: quæ est sericum purpura fucatum seu tinctum: hinc *pallium blatteum* sericum & *blattea tunica*, id est, purpuræ apud Vopiscum *Aureliano*, & apud Grego

Gregorium Turon. *lib.* 2. *c.* 38. & simpliciter *blattea* apud Cassiodorum 1. *variar.* 2. & rutilæ blattæ, apud Sidonium *lib.* 9. *epist.* 13. Hinc funes blattâ & serico & cocco intorti, apud Lamprid. *Heliogabal.* blatteus color, Isidoro: blattifer Senatus, Sidonio *Carm. libr.* 9. *ex vlt.* Sidonius rursum *epithalam. Ruricij collata rubori Pallida blatta latet.* Item in *Panegyr. Maior. Pontus castoream, blattam Tyrus, æra Corinthus.* Hinc quod Suetonius ait *Neronem purpura coccóque funibus nexu piscatum*: hoc Eutropius *blattis* dixit. Apud Venantium quoque Fortunatum non semel ea vox: apud Anastasium sæpè; *Crux, periclysis vestis ex blattina, vel de blattiâ.* Eodem sensu sequiori Græciæ βλάτιον pro *veste purpurea* apud Nicetam, Codinum, Cedrenum: Imò apud Actuarium quoque βλάτιον βυζάντιον ὄνυξ τ̃ ῥινὸς τ̃ πορφύρας blatta Byzantia est os ex naso purpuræ.

Ergò serica blatta *hac leg.* & verso nomine blatta serica, *l.* 18. *infr.* est sericum purpura infectum: Cuius blattæ species etiam variæ fuerunt, prout ea intensior seu clarior, vel pressior erat: hinc *oxyblatta*, purpura intensioris luminis, quæ hyacinthinæ opponitur, *leg.* 1. *Cod. quæ res ven.* Contra *Metaxa* est sericum, purpurâ non infectum, vt discere licet ex *leg.* 18. *infr.* vbi Metaxæ huius fit quoque mentio; *quibus solemniter*, inquit, *artibus*, *quibus conscijs ac ministris metaxa stinguebatur.*

Metaxa est filum & νῆμα σηρῶν quodcunque: Hinc & iam olim Lucillio apud Festum *metaxa lini*, pro filo seu funiculo lini. In glossis Philoxeni *mataxa* (nam ita quoquè scriptum, vt *hac leg.*) σειρά. Hanc vocem retinent etiam Vascones Pyrenij & Hispani, *Madeia* vel *Madexa*, quod glomum fili significat. Apud Actuarium & Nicolaum Myrepsum μέταξα ὠμὴ, *sericum crudum*, hoc est bombycum vellus nondum euolutum. Et tamen apud Marcianum *l. vlt.* §. *species*, π. *de publicanis.* distinguntur hæc: *metaxa, vestis serica, subserica, attincta carbazea, nema sericum*: *Metaxa* inquam, ibi separatur à *nemate serico.* Vnde Cuiacius rectè putabat, metaxam esse rude sericum & αὐτοφυὲς, nondum in fila deductum, & ideò à nemate serico separatum *eâ lege* quod quidem verum est: Atenim postea μέταξα dicta sericum omne siue in fila non deductum, siue deductum, nondum tamen fucatum. Moschopulus, σὴρ ὁ σκώληξ ὁ τὴν μέταξαν ἐργαζόμενος, ἀφ' οὗ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μετάξινα. Zonaras in *Niceta* 2. ἐκ μετάξης ἐσθῆτας αὗται γὰρ αἱ σηρικαί. Suidas σηρικὴ, ἡ μέταξά ἐστιν ἐξ ἧς ἐνδύεται τὴν ἐσθῆτα ἐργάζεσθαι, ἣν πάλαι μὲν Ἕλληνες Μηδικὴν ἐκάλουν, τὸ δὲ νῦν σηρικὴν ὀνομάζουν. Hesychius σῆρες ζῶα νήθοντα τὴν μέταξαν. Apud Menandrum *in Eclogis Legationum* sæpè: veluti ὡς ἂν ἐκεῖσε ἀπιόντες ἐς Σογδαΐτας ὤνιον παρέχοιντο τὴν μέταξαν τοῖς Μήδοις. Author quoque innominatus apud Suidam ὅπως ἐκ Αἰθιόπων ὠνούμενοι τὴν μέταξαν ἐξ Ἰνδῶν, &c. A Metaxa *metaxarij*, id est, metaxæ negotiatores, *leg. vlt. Cod. de pignoribus.* Et Μεταξιατικὸν tributum quod pro metaxa soluebatur in diplomate Andronici Imper. apud *Phrazem. libro* 3. *capite* 24. Vestis ipsa serica μεταξωτὴ apud Balsamonem, *ad Concil.* 7. *can.* 16. & Anonymum da *Nuptiis Thesej* ὁ ξῶα μετάξη: in recentioribus Græcorum Imperatorum constitutionibus. Τὸ χρυσόβουλλον διὰ μετάξης ὀξείας ἀπηώρητο.

Ex his iam apparet, duas sericas species *hac leg.* indicari: vnam sericam blattæ, alteram metaxa: & verò proculdubio sic hic legendum, *sericas blatta ac mataxa species*: ac si dixisset, sericas species siue blatteas, id est, purpura fucatas, siue metaxatas, id est, nondum fucatas. *Species*, id est, vestes: quo sensu *speciei* vox sæpè *hoc Codice*, ac nominatim *leg. vltim. infr. titul. proximo de vestibus oloueris*, & apud Ammianum Marcellicum *lib.* 14. *pag.* 25.

¶ Nunc de sententia *legis.* Iubet Arcadius deinceps species, seu vestes sericas, siue blatteas siue metaxatas, *lotas* inferri sacris Largitionibus: *Lotas*, id est, elotas, mundas, puras. In vtrisque scilicet fœtor quidam: In blatteis, id est, purpureis seu conchylio tinctis; non tantum quod conchylij graue virus in fuco esset, vt disertè Plinius loquitur *lib.* 9. *cap.* 37. id est, malè olerent. Cassiodorus 1. *epistol.* 2. *Cùm sex penè mensibus marina delicia à vitali fuerint vigore separata, fugacibus naribus nesciunt esse grauissima*; verum etiam ex Physicis τ̃ῆς χυμείας, quæ sub nomine *Democriti* conscripta, liquet: vbi de tingendis purpuris: cuius verba protulit Salmasius *de pallio*, *pagin.* 142. *titul.* In metaxatis quoque vestibus suus quidam fœtor erat, quem elui proinde voluit Arcadius *hac leg.* antequam inferrentur sacris largitionibus, vbi condebantur, vsque quo in vsus Principis expromeretur.

¶ Ergo & ex hâc quoque lege liquet probatas species ac nominatim purpuram, antequam in thesaurum Ærarij Principis inferrentur: quod vtique muneris fuit olim Procuratoris ærarij, vt docet Lampridius *in Diadu*: Comitis S. L. *hac ætate* cui *lex* hæc inscribitur: sub quo Thesauri Principis fuêre, in quibus & vestes. Lampridius *Alexandro Seuero. In Thesauris vestem nunquam nisi annum esse passus est, eámque statim expendi iussit.*

Quo loco *Thesaurorum* appellatio non significat speciatim locum in quo vestis sacra & priuata Principis recondebatur: verùm generaliter Thesauros Principis, in quibus quicquid tandem quod ad S. L. pertinebat, referebatur. Neque alio sensu *leg.* 14. *Cod. de Murilegulis* accipiendi sunt *Præpositi Thesaurorum* quorum etiam mentio in *Notitiâ Imperij*: non aliò, *Comes Thesaurorum.* Falluntur enim qui hos *Thesauros* & *Præpositos* & *Comites Thesaurorum* ad vestium thesauros restringunt. Ab hoc ærario & vestium thesauro, diuersum est *vestiarium*, quod erat speciatim locus in quo vestes in vsus Principis reconditæ erant: quo sensu Vopiscus *Aureliano*: *Vestem holosericam neque ipse in vestiario suo habuit.* Moschopulus βεστιάριον κυρίως ὁ τόπος ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάττονται: de quo plenè Meursius in βεστιάριον. Huic præerat Comes vestiarij: de quo in *Notitia Imperij*: item *Magister lineæ vestis & priuatæ.*

¶ Sanctionem porrò seu multam viginti librarum auri, addit *hâc lege* Arcadius, si id quod diximus factum non fuerit, scrinio Canonum, & prioribus eiusdem Officij. Huius *scrinij Canonum* fit rursum mentio *leg. vltim. infrà*, & *leg.* 7. *supr. de Palat. S. L.* quod sub Comite S. L. fuit, vt ex *huius & duarum illarum ll.* Inscriptione apparet. De quo etiam exertè *Notitia Imperij*: tùm Orientis tum Occidentis *sub dispositione Comitis S. L. Offi-*

cium

cium Primicericum totius officij, Primicerium scrinij Canonum, Primicerium scrinij Tabulariorum. Scrinium *hoc canonum, erat ratiocinium* canonicarum illationum quæ inferebantur, in Sacras Largitiones. Inter cæteras verò illationes erat vestium illatio: ex baphiis (quæ sub Comite S. L. erant) sericarum, blattearum. Quare & *dict. leg. vltima infrà*: iubetur per certum tempus septimus de scrinio Canonum, quintus de scrinio Tabulariorum *ad baphia* Phœnices mitti à Comite S. L. vt fraus omnis in auertenda purpura prohibeatur eorum solertia.

¶ *De* MVRILEGVLIS *è quacumque dignitate vel militia, vt eorum* BONIS *retrahendis.*

XIV. * Imp. THEODOS. A. & Valentinianus Cæs. Maximino Com. S. L.''

MVRILEGVLI, qui relicto adque despecto propriæ condicionis officio, vetitis se infulis'' *dignitatum*, & cingulis penitus denegatis, muniisse dicuntur, ad propriæ artis & originis vincla'' reuocentur. Ab illis autem qui *rebus* eorum videntur'' inhiasse, quos in sua origine permanere & sollemnibus ministeriis inseruire manifestum est, omnia quæcumque constiterit ex quocumque titulo possessa, antiquis possessoribus, restituantur. Quòd si alienigenæ detentatores oneribus condicionis externæ maluerint subiacere, quàm restituere facultates, & futura deinceps agnoscant'' munia sibi esse subeunda, & de præterito, si quæ ipsis possidentibus reliqua'' colliguntur, à semetipsis sciant sine aliqua excusatione soluenda. Dat. XVII. Kal. Nou. Constantinop. Victore CONS. [424.]

NOTÆ.

* L. 11. *Cod. Iust. eod. tit* Fortè iungenda huic, *lex vlt. infr. de vestib. olou.* quod temerè non assero.
'' *Maximinus* Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex vltima suprà de Metallis: lex 3. infr. de conlat. æris*: & Anno proximo *lex 15. prox. infr. & d.l. vlt. de vestib. olouer.*
'' *Infula* dignitatum: v. *Gloss.*
'' *Vincla* pro *vincula*, vt etiam editum *C. Iust.*
'' *Videntur* inhiasse id est, inhiarunt, v. *Gloss. Theod.*
'' *Agnoscant*, pro cognoscant.
'' *Reliqua* præteriti temporis. λοιπάδες. v. *Gloss.*

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI (de quibus affatim *in Paratitlo & l. 15. 12. supr.* & de quibus prætereà *quatuor sequent. legib.*) eorúmque res huic arti seu ministerio originis seu conditionis iure perpetuò addicti fuère, vnà cum rebus suis. Quare *hac* Theodosij Iun. *l.* duo definiuntur. Primum ipsos ab hâc conditione liberati non posse vllius dignitatis impetratæ obtentu. Quod & ipsum commune fuit cæteris Conditionalibus, de quibus *hoc tit.* (Quanquam substituto alio idoneo posteà liberari potuisse ostendet *lex 16. infrà*) Secundò, res ab his in alienigenas extraneos translatas his rursum restituendas (hic enim huius loci sensus est, quem Glossa & Cuiacius minùs assecutus est) si restituere nolint ad murilegulorum conditionem deuocandos, sic quidem vt etiam præteriti temporis reliqua soluere cogantur, si quæ murileguli contraxerint, id est, si reliquari fuerint in canone conchyliorum seu muricum fisco persoluendorum.

¶ *De* MVRILEGVLA, *& liberis ex ea & extraneo susceptis.*

XV. * Idem A. & Cæs. Maximino Com. S. L.''

HII qui ex filiabus *Murilegulorum* & alienæ originis patribus sunt vel fuerint procreati, iura maternæ condicionis agnoscant. Dat. IX. Kalend. Iun. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. Coss. [425.]

NOTÆ.

* L. 12. *Cod. Iust. eod. tit.* Hanc leg. suam indicat Theodosius *l. 17. infr.*
'' *Maximinus* Comes S.L. sub Theodosio Iun. eidem inscribitur *lex 14. prox. sup.* vbi dixi.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI ſeu conchylioleguli (vt habetur *l.17. infr.* qua hæc lex confirmatur) filiam alienæ ſeu alterius conditionis vir ingenuus vxorem ducere olim non poterat, vt docet *lex 5.* Atenim hâc tẽpeſtate potuit:ea tamen conditione, vt ex hoc connubio nati, maternam conditionem ſequerentur, & murileguli eſſent. Et ſic hâc quoque parte, partus ventrem ſequitur, vt fermè in impari coniugio adſolet. Cæterùm hanc *legem* ſuam Theodoſius Iun. biennio poſt confirmat ſimul & explicat *l.17. infr.* vbi definit eam in futurum tantum locum eſſe.

¶ *De* PRINCIPIS *beneficio: quibuſque conditionibus ij de quibus agitur hoc titulo à conditione ſua liberari poſſint.*

XVI. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Acacio Com. S.L."

SI quis ex corpore *Gynæcuariorum*, vel *Lintearioruw*, ſiue *Lyniſariorum*", *Monetariorum* ac *Murilegulorum*, vel aliorum ſimilium ad diuinas largitiones nexu ſanguinis pertinentium, voluerint poſthac de ſuo collegio liberari, non quoſcumque nec facile in locum proprium, freti dexteræ" Triumphalis" abſolutione, ſubſtituant, ſed eos quos omnibus idoneos modis, ſub ipſis quodammodo Ampliſſimæ Tuæ" Sedis obtutibus adprobarint: Ita tamen, vt is qui ab huiuſmodi condicione, iuxta formam cælitùs" datam, beneficio Principali fuerit abſolutus, vniuerſam generis ſui proſapiam in functionem" memorati corporis permanentem cum omnibus eius" qui abſoluitur rebus obnoxiam largitionibus ſacris futuram eſſe non dubitet. Dat. VII. Kal. Mar. Conſtantinop. DD. NN. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

" *L.13. Cod. Iuſt. eod tit.*
" *Acacius* Comes S.L. ſub Theodoſio Iun. Eidem inſcribuntur hoc ipſo Anno 426. duæ aliæ *leges*: putà *lex vlt. ſupr. de prox. ſacr. Scrin.*
" *Linyſariorum*: vt *l.8. Linyfor.*
" *Nec facile*, id eſt, nec promiſcuè.
" Imperatoriæ: ſimiliter.
" Comitis S. L. ſub quo erant ſuperiores omnes. *l.pen. infr. de annonis ciuicis.*
" *Cælitus* data forma, ideſt, à Principe: ſic cœleſtia ſtatuta, *l.13. ſupr.* En quò faſtus Imperatorum hâc tempeſtate proceſſit: de quo ſemel in *Imperatore Romano.*
" Pro *in functione*, vt *Cod. Iuſt.*
" *Suis.*

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIOS, LINTEARIOS ſeu LINYFARIOS, MONETARIOS, MVRILEGVLOS, cæteróſque ſimiles (veluti Baſtagarios) ſacris Largitionibus nexu ſanguinis ſeu originis iure ſeruientes (de quibus ſigillatim *ſupr.* dictum fuit) à collegio ſuo ſeu conditione ſua antea recedere ſeu liberari non potuiſſe oſtendit *lex 2. 11. 14. ſupr.* Atenim hâc tempeſtate liberari potuiſſe beneficio Principis ſubſtituto alio in locum ſuum hæc *lex* docet: Cui *ſubſtitutioni* has tres *leges* nunc ponit *hâc leg.* Theodoſius Iun. 1. Vt *idonei* omninò ſubſtituantur, non quicunque, *non facile*, ideſt, non promiſcuè. 2. Sub obtutibus fermè Comitis S.L. ſub cuius diſpoſitione hi omnes fuêre, quod vt de ſingulis complures è ſuperioribus *leges* docuerunt, ita de omnibus ἀθρόως hæc *lex* egregiè docet, iuxta *Notitiam Imperij*, cuius verba iam in ingreſſu *huius tituli* protuli. 3. Vt proſapiam ſuam ſeu liberos ſuos in functione eiuſdem corporis relinquere teneatur, cum omnibus rebus ſuis. Similis ſubſtitutionis exempla alibi plura occurrunt.

¶ *De* MVRILEGVLA *& liberis ex ea & extraneo ſuſceptis.*

XVII. * Idem AA. Valerio Com. S.L."

PLACET, ſi *Conchyliolegulorum*" filiæ condicionis" alienæ nupſerint viris, qui ex ipſis fuerint procreati, ab eo tempore nexum maternæ adſcribtionis agnoſcant, ex quo promulgatam ſuper hoc cognouerint Legem †. ¶ De his verò quos ante eam natos eſſe conſtiterit, huiuſmodi forma ſeruetur, vt ſiue conchyliolegulorum, ſeu adſcribtorum progenies fuerit colonorum, paternam tantùm conditionem ſequantur: Si qui verò poſt Legem aut patre conchyliolegulo geniti

niti probabuntur, aut matre, memoratæ adſcribtioni obnoxios ſe eſſe non ambigant. Dat. x. Kal. April. Conſtp. Hierio & Ardabure Coss. [417.]

NOTÆ.

* Abeſt potiſſima *huius legis* pars à *Cod. Iuſtin.* vtpote quæ temporaria ſit & in quem vltima tantùm ſententia relata in *L. 15. eodem titulo.*

" *Valerius* Comes S.L. ſub Theodoſio Iun. v. *Proſopogr.*

" Seu *Murilegulorum*, *l. 15. ſupr.* quam hæc *lex* indicat.

" *Originis aliena*, *d. l. 15. ſupr.*

† *Legem 15. ſup.* intelligit.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI filiam hactenùs ducere alienæ conditionis viro permiſſum fuit à Theodoſio Iuniore ante biennium *leg. 16. ſupr.* vt ex ea nati matris conditionem ſequerentur. Id verò *hac leg.* tantum accipiendum ſtatuit, de ſuſceptis poſt eam *leg.* non verò vim eius *leg.* retrò agendam.

¶ De PVRPVRÆ *nundinis prohibendis.*

XVIII. * Idem AA. Apollonio Com. S. L."

QVONIAM trecentas penè libras *Blattæ* ſericæ" clandeſtinâ fucatione", non ſine læſæ Maieſtatis crimine, coloratas, & adæratum" conchylij" non minimum pondus patefactum eſt, quæſtione prodente, quibus ſollemniter artibus, quibus conſciis, ac miniſtris metaxa" tinguebatur, cùm priuata & fiſcalis æqualiter publico murice tinguebatur, Purpuræ * nundinas, licet innumeris ſint Conſtitutionibus prohibitæ, recenti quoque interminatione vetamus; &", diſpoſitione Inluſtris memoriæ Syneſij reuocata quæ perperàm infirmata eſt ab Inluſtri" memoriæ Aniſio, à quo ſubreptum nobis eſt veritate celatâ) ſeptimum de ſcrinio Canonum", quintum de ſcrinio Tabulariorum ad Baſia Fenicis per certum tempus mitti præcipimus, vt fraus omnis eorum prohibeatur ſollertia, timentium, ne quæſitis multo" ſudore ſtipendiis careant, etiam viginti librarum auri condemnatione" propoſitâ. Dat. VIII. Id. Mar. Conſtp. Iſidoro & Senatore Coss. [436.]

NOTÆ.

" Hiſtorica hæc præfatio vſque ad *purpura nundinas* abeſt à *Cod. Iuſt.*

" *Apollonius* Comes S.L. ſub Theodoſio Iun. Fortè hic, ad quem extat Theodoreti *ep. 73. & 103.* vid. *Proſopogr.*

" De *Blatta* ſerica dictum plenè ad *l. 13. ſupr.*

" Ad priuatos pertinentis: itaque & mox *infr. metaxa priuata &c.*

" *Fucationis* vox hac in re propria. Ita & *Fucanda* vel *diſtrahenda purpura*: *l. 2. Cod. quæ res vendi*: & *l. 3. Cod. de veſtib. olouerís*, vellera adulterino colore fucata in ſpeciem muricis ſacri intingere non permittimus: nec tinctum cum Rhodino prius ſerico alio poſtea colore fucari. Miniſtri fucandæ purpuræ Ammiano *lib. 14. p. 25.* Auſonius Panegyrico, *Prætextam meam purpura tua luce fucatam.* Virg. 4. Georgic.

Vellera lucebant faturo fucata colore.

" *Colorari* fucatione.

" *Adaratum* id eſt, ære æſtimatum, ſeu pecunia contrauenditum; id enim eſt *adarare*. vid. *Gloſſ. Theod.*

" De *Conchylio* iam ad *l. 5. ſupr.*

" De *Metaxa* dictum ad *l. 13. ſupr.*

* *Lex vet. Cod. Iuſt. de veſtib. holouerís* hinc deſumpta eſt, reſecatis ſuperiorioribus omnibus Hiſtoricis: vt & in ſequentibus quæ eius generis ſunt.

" *X. Inluſtris.*

" Et *ideò ſeptimum &c.* Ita *C. Iuſt.* reſecatis vt dixi intermediis ceu Hiſtoricis.

" *Septimum de ſcrinio exceptorum, ſextum de ſcrinio canonum &c.* Ita *Iuſt.*

" Dixi ad *l. 13. ſupr.*

" *Longo*, C. Iuſt. *d. l. vlt.*

" *Condemnatio*, pro multa; vid. *Gloſſ. Theod.*

COMMENTARIVS.

PVRPVRÆ *Nundinas* veteribus & innumeris iam conſtitutionibus prohibitas (è quarum numero eſt quoque *lex 1. Cod. Iuſtinian. quæ res venire*:) *hac* rurſum *leg.* Theodoſius Iun. prohibet; *Nundinas*, inquam, id eſt, vt ne publico murice metaxa aliena coloretur in baphiis Principis: item vt ne conchylium quod ad fiſcum pertinet, adæretur ſeu vendatur. Id enim *nundinarum* purpuræ appellatione hîc indicatur, vt præfatio Hiſtorica *huius leg.* indicat: *Nundina*, ſeu *nundinatio*, de qualibet rei & quidem publicæ conuerſatione & commercio, πραγματεία: de quo in *Gloſſ. Theodoſ.* plura ac maximè de lucro omni defœdo, quod capitur occaſione

ſiono

ſione rei publicæ : v. *l.* 10. *ſupr. de cohortalib. l.* 3. *ſupr. de exhib. reis* : & *l.* 5. *ſupr. de iis quæ adm.* vnde & *nundinatio* πνέως μὲν τὸ λαμβανόμενον πρόςαξις ἐμπορείας, ἐνίοτε ἐξωνεῖν τὸ χρέος, in *Gloſſ. Nomico Sirmondi.* Simili ſignificatu *nundinationis* vox apud Amm. Marcellinum *lib.* 28. *p.* 385. vt & *l. vlt. infr. de his quicum diſpenſatore.*

¶ Ergo purpuræ fiſcalis nondinas vetat *hâc leg.* Theodoſius Iun. metaxam, inquam, alienam, ſeu ſericum alienum in baphiis Principis ex purpura fiſcali colorari : & conchylium ſeu purpuram exinde diſtrahi ſeu vendi. Quod vtrumque cùm factum alicubi, in baſiis, inquam, Phœnices hoc tempore fuiſſet, Theodoſio *huius leg.* ſanciendæ occaſionem præbuit.

¶ Vbi notandum quod ait, factum id *non ſine læſæ Maieſtatis crimine.* Purpuræ ſcilicet ſpecies, eiuſque vſus ſoli Principi dicatus erat ceù Maieſtatis Principalis παράσημον, Principéſque adeò ἀλουργοφόροι fuêre: eaque ſæpè calumniandi ſeges, maieſtatiſque inde crimen, ſi priuatus eam vſurparet : de quo ad *leg. vlt. infrà titul. prox. de veſtibus oloueris.*

¶ Ergo ne id porrò fieret, & vt fraus omnis prohiberetur, ſeptimum de ſcrinio Canonum (de quo dixi ad *legem* 13. *ſupr.*) quintum de ſcrinio Tabulariorum ad Baſia Fenicis per certum tempus mitti, à Comite ſcilicet Sacr. Largition. iubet, vt fraus omnis, eorum ſolertiâ prohiberetur.

¶ Ad *Baſia Fenicis* inquam, nam de his in ſpecie *huius legis* agebatur : eaque præcipua baphia fuêre in Oriente : quò etiam pertinet *lex* 9. *infrà de luſtrali collat.* Vnde & Syneſio *de regno p.* 18. φοινικοβαφὴς χιτὼν, pro veſte purpureâ. De Tyriâ purpura & fiſcatione conchylij, textrinóque ſeu Gynæcio purpureo, eiúſque purpuræ nobilitate obuia ſunt teſtimonia. Inter alios, & vt omittam Poëtas, Strabo *lib.* 16. *pagin.* 521. Plinius *libr.* 5. *capit.* 19. & *lib.* 35. *capit.* 6. Clemens Alexandrinus *lib.* 2. *pædagogi.* Euſebius *lib.* 7. *capite vltim.* Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *pag.* 20. & 25. (vbi etiam agitur de miniſtro fucandæ purpuræ textrino ſeu quæſtioni ſuppoſito, pariter vt in ſpecie *huius legis* :) vetus item Periegeres ſub Conſtantio, quem edidi, *capit.* 17. Sydonius in *panegyrico Maioriani* : Caſſiodorus, *variar.* 2. His omnibus adde Libanium *epiſtol. ad Andronicum* 190. vbi Phœnices decora commemorans, inter alia. καὶ ἀφ' ἧς ἡ βαφὴ, ἣν μικροῖς ἑαυτῶν τὸ πρῶτον τύχη τινὶ διὰ κυνὸς, καὶ ἐν εἴδει ὢν ἐτράφη.

¶ Et ita quidem Theodoſius *hac lege* : iuxta diſpoſitionem ſeu ordinationem Syneſij olim Comitis S. L. quam Aniſius Comes S. L. infirmari fecerat à Theodoſio, cui ſubreptum ab eo fuerat veritate celatâ.

¶ *Syneſius* verò hic ille eſt, cui Ann. 412. inſcribitur *lex* 10. *ſuprà de Curioſis* : vbi pariter ſtatuit hic idem Theodoſius Iunior, Curioſos, non à Magiſtro officiorum mittendos per diuerſas regiones, prouincias, litora, portus, loca alia, ad ſpeculandum, ne *Imperiales ſpecies*, (in quibus *purpura*) auferantur, verùm ab ipſo Comite S. L. Quod *huic legi* vicinum eſt. Einſdem Syneſij Comitis S. L. meminit & *Faſtorum Siculorum* ſeu *Chronici Alexand.* Auctor in Anno 407. ὑπάτευσαν, inquit, φησὶν οἱ δύο στρατηλάται Ουαραν᾽ᾶς καὶ Κρονίκιος, καὶ Συνέσιος ὁ Κόμης τῶν λαργιτιώνων : Malè enim in vtraque iſtius *Chronici* editione particula καὶ inſerta : καὶ Συνέσιος καὶ ὁ Κόμης ; poſtremum enim καὶ tollendum eſt. Hic idem ille videtur Syneſij Epiſcopi Cyrenes frater : ad quem ipſe ſcribit *epiſtol.* 18. & 35. ex quibus de eius dignitate, Comitiua ſcilicet S. L. coniecturam facere licet. Et hæc de Syneſio.

¶ *Anyſio* verò Comiti S.L. cuius *hac leg.* mentio fit, inſcribitur quoque Ann. 416. *lex* 21. *ſuprà de Palatinis S. L.* & Ann. 419. *lex* 22. *dict. titul.*

DE VESTIBVS OLOVERIS ET AVRATIS.

TITVLVS XXI.

XI. COD. IVST. IX.

Vbi additum, *& de tinctione Sacri muricis*: relatâ in eum titulum, *lege vlt. superioris tituli*, quæ de eo ex parte est.

¶ *De* PARAGAVDIS *auratis vetitis*: *Valentis* lex.

I. * Impp. Valentinianus, & VALENS AA. Archelao Com. S. L.

AVRATAS, ac sericas paragaudas auro intextas, tam viriles" quàm muliebres, priuatis vsibus contexere conficeréque prohibemus, sed" Gynæceis" tantùm nostris fieri præcipimus. Dat. v." Non. Iul. Nebiodumi". Acc. xv. Kal. August. Marcianop." Valentiniano NP. P. & Victore Coss.

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. eod. tit.* Iungendæ huic videntur *lex 2. supr. de fisci debitoribus, & lex 7. Cod. de vectigalibus*, in quibus *Comes Or.* dicitur.
" *Archelaus* Comes S. L. sub Valente Imp. cui inscribitur hoc ipso Anno *l. 7 supr. de falsa moneta*.
" *Viriles*: ita Teod., subductis his, *tam, quàm muliebres*: de quo mox.
" *Et à Gynæcariis*, ita C. *Iust.*
" *in Gynæceis*: de quibus *tit. superiore*.
" III, *d. L. 2. supr. de fisci debitor.*
" *x. Nouiodunum*: vbi tùm Valens erat: qui inde tertio hoc belli Gothici Anno perrupto Barbarico Gothos aggressus, Athanaricum Iudicem in fugam coëgit, Ammiano Marcellino teste *lib. 27. p. 365*. Ibidem data, biduo post, nisi idem dies reponendus, *dicta lex 2. supr. de fisci debitor.*
" *Marcianopoli* in Mysia constitutus hoc tempore Comes S. L. vbi eum reliquerat Valens aduersus Gothos profectus: Marcianopoli quippe Valens hac Gothici belli tempestate constitit, vt docent complures *leges* An. 367. putà *lex 1. infr. si Curialis*: *l. 1 infr. de equorum collat.* An. 368. *lex 2. supr. de Tironibus*: *lex 2. supr. de milit. veste*: *l. 4 supr. de murilegulis*: hoc ipso Anno 369. *lex 7. supr. de falsa mon.* quæ huic eidem Archelao Comiti S. L. inscribitur: *lex 15. de erog. mil. ann.* Quò tandem Valens hoc Anno postea Athanarico Iudice fugato cum omnibus suis ad hyemem agendam rediit, vt in illis tractibus habilem: teste Ammiano Marcellino *lib. 27. p. 365. 366.* & docet quoque *lex 11. supr. de petitionibus*.

¶ *De* PARAGAVDIIS *auratis vestibus vetitis Theodosij M.* lex.

II. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOS. AAA. Floro P. P."

NEMO" auratas habeat, aut in tunicis aut in lineis, paragaudas": Non enim leui animaduersione plectetur, quisquis vetito se & indebito non abdicarit indutu". Dat. III. Kal. April. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ

* *L. 2. Cod. eod. tit.*
" *Florus* P. P. sub Theodosio M. & quidem Orientis, v. *Prosopogr.*
" *Nemo* vir ita Cod. Iust. de quo mox.

" Nisi

" *Nisi bi tantummodo, quibus hoc propter Imperiale Ministerium concessum est*: Hæc exceptio addita *Cod. Iustin.* de quo mox. " *Indutu*, id est, veste, amictu: in Cod. Iust. *indumento*.

COMMENTARIVS.

De Paragavdis & Paragavdiis vestibus, sunt hæ duæ constitutiones: Prior quidem Valentis Imp. posterior verò Theodosij M. & sic per Orientem vtraque. De *Paragaudis* istis hæc discimus ex his duab. *legib.* Primò, *Paragaudas* fuisse accessionem alterius vestis: *Nemo auratas*, inquit, Theodos. *habeat: aut IN tunicis, aut in lineis paragaudas*. Neque etiam alio sensu *l. 1. paragaudarum* vox accipienda est. Ab his verò paragaudis, vestes ipsæ, paragaudis ornatæ, *Paragauda* dictæ, sex aliis locis: Quos hic sub vnum semel obtutum proponere iuuat. Valerianus Imp. primus apud Vopiscum, *in vita Probi*, in epistola ad Præfectum Prætorio, de Probi (qui postea Imp. fuit) Tribuni Salario. *Huic igitur dari iubebis quoniam mediocris fortuna est, vt eius dignitas incrementis iuuetur, Tunicas russulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas.* Gallienus Imp. in epistola de Claudio qui postea Imperator fuit, inter alia dona quæ se ad eum misisse memorat. *Vestes*, inquit, *diuersas xvi. Albam subsericam, paragaudem triuncem vnam; Zomchas de nostris Parthicas paria tria*, apud Pollionem *in vita Claudij, in fine.* Vopiscus inde *in Aureliano pag. 214. Vidimus proximè Consulatum Furij Placidi, tanto ambitu in Circo editum: cùm darentur tunicæ subsericæ, Lineæ paragaudiæ.* Et rursum *pag. 214. Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, cùm ante nonnisi rectas purpureas accepissent, & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vsque ad Pentelores, quales hodie linea sunt* Hesychius παραγαύδας χιτὼν πρὸς ποδός. Author Chron. Alexand. Φορέσας στιχάριον ἄσπρον παραγαύδιν, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσοῦν βασιλικὸν ταβλίον. Ergo in vniuersum non plura quàm octo hæc testimonia de *Paragaudis* his siue institis siue vestibus occurrunt. Ergo paragauda vestis, differt à paragauda, quæ accessio vestis fuit. Sed quodnam accessionis genus id erat? Ac primò quarumnam Vestium? Tunicarum nempe & Linearum; *Nemo*, inquit, l. 2. *auratas habeat aut in tunicis aut in lineis paragaudas* Linearum paragaudarum quoque meminit nominatim Vopiscus *Aureliano* superiore loco, cùm *darentur tunicæ subsericæ, lineæ paragaudæ*: Ex quo tamen loco non rectè conjicitur, quòd ætate Vopisci, & sic Constantij lineæ paragaudæ solæ in vsu essent: quia Vopisci sensus est, datas tum in munere lineas paragaudas; Cum nihilominus tamen sericæ quoque paragaudæ in vsu aliquo essent. Luxus scil. eò subsericæ, sed non tunicæ paragaudæ. Meminit earundum idem & altero illo loco, linearum harum paragaudarum: *Paragaudas vestes ipse primus militibus dedit, &c. & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vsque ad pentelores, quales hodie Linea sunt.* Ex quo loco apparet, de luxu Constantiani sæculi, quo lineæ paragaudæ, pentelores ferme erant. Sanè Ammianus quoque Marcellinus testis, *lib. 22. p. 224.* sub Constantio, vsus abundantes serici & textiles artes auctas fuisse. Eodem, ad lineas, inquam, paragaudas, pertinet Vopisci locus ille *interulas paragaudias duas: interula* enim linteæ fuerunt. Ex hac interim *tunicarum & linearum* oppositione discere licet tunicas fuisse non lineas. Fuêre scil. tunicæ holosericæ, subsericæ, vel sericæ: vnde & altero illo Vopisci loco opponuntur *tunica subserica, & linea paragauda*.

¶ Sed qualenam occasionis genus istud fuit paragauda? Certè in duplici ex genere fuerunt, vel Auratæ, in totum scil. *l. 1. & 2.* vel saltem sericæ auro intextæ: *Auratas, ac sericas paragaudas auro intextas*, ait *lex 1.* Fuit sc. paragauda institæ genus, seu lori species quædam: *lorum* est segmenti genus, fasciæ, vitæ, quod vesti accedit, adsuitur vel alteritur, & quidem Phrygio opere: vnde quod *Phrygium* habet Latinus contextus Donationis Constantinianæ, vertit Balsamo λῶρον. Paragauda igitur similiter lorum, seu segmentum Parthico opere de quo mox. Porrò huiusmodi paragaudæ seu lora vestibus circumtexta fuêre; modò singula, vnde *monolores paragaudæ*, modò plura vnde *dilores, trilores, pentelores*.

¶ De harum vsu quoque videndum vt ita plenius adhuc liqueat, quidnam eæ fuerunt & cur *hac l. & prox.* prohibeantur. Primum igitur liquet ex Valeriani epistola apud Vopiscum *in Probo* (quæ antiquissima eius vt dixi mentio occurrit) datas salarij loco inter cætera interulas duas paragaudias, Probo adhuc imberbi Tribuno facto: *Quoniam mediocris fortuna erat & vt eius dignitas incrementis iuuaretur.* Dedit pariter Gallienus Claudio, qui militibus præerat, inter alia dona & quidem inter alias vestes *albam subsericam paragaudam triuncem vnam*: Dedit Aurelianus primus paragaudias vestes militibus, cum ante non nisi vestes rectas purpureas accepissent. Tandem datas aurigis Circensibus Constantij Imper. tempestate docet Vopiscus *Aureliano* tunicas subsericas, & lineas paragaudas, quod inter luxuriæ argumenta deputat Vopiscus.

Ergo paragaudæ vestes, id est, paragaudis auratis vel sericis auro intextis ornatæ, ostensionali sic vt dicam hominum generi in vsu propriéque vt videtur, fuêre: Militibus videlicet Tribunis, Antiquis, Circensibus: Adde & mulieribus quod *lex 1.* docet. Ita quidem, vt magnæ luxuriæ id haberetur: & verò maioris, *subserica paragauda*, quàm *linea paragauda*.

¶ Vtræque igitur, vt harum ad Legum sententiam veniamus, *his duabus legibus* Valentis & Theodosij M. prohibentur; & quidem *l. 1.* iuxta, in *mulieribus* ac viris, cùm tamen indulgendæ saltem *fœminis* viderentur, ostensionali generi, *parrarius* ergo, cui ad cultum ferme plura licent. Scilicet sub Constantio proximè paragaudarum harum vsus fœdum patrimoniorum exitium fuisse ex Vopisco apparet: Itaque à Valente mox prohibitæ, deinceps & à Theodosio: cùm aliqui adhuc paragaudarum vsum sibi tùm vindicarent: Quare peremptoria *lege* omnibus paragaudarum vsum interdicendum putauit: *Nemo*, inquit, *lex 2. habeat paragaudas*, & lex 1. *tàm viriles quam muliebres.* Et Iustinianus tamen sua ætate mulieribus paragaudarum vsum concessit: ideò cùm Triboniano *hanc leg.* in *Codicem suum* referret, *virilium* tantum paragaudarum prohibitarum mentionem fecit, subducta muliebrium mentione: sed & *l. 2.* vocem *vir* addidit. *Nemo vir*, qui tamen non animaduertit sequentia huic interpolationi reniti: nam cùm à Gynæciariis tantum Principis (velut habet *lex* ipsa) in Gynæciis tantùm Principis paragaudæ fieri præcipiantur, eo ipso omnibus earum vsu interdicitur, præterquam Principi, vel Principis ministerialibus, vt docet assumentum Triboniani *leg. 2. hoc titulo* (qui alias & ipsi auratas vestes induêre, de quo

quo Lamprid. *in Alex. Seuero*) *priuatis*, inquit, *vsibus contexere conficeréque prohibemus: sed Gynæceis tantum nostris fieri præcipimus.* Ergò in Gynæceis Principis tantum fieri paragaudas, est eas priuatis vsibus, & sic mulieribus quoque in totum interdicere: commercium & nundinas earum prohibere: nam eò tendunt hæ leges ac nominatim *lex* 1. arg. *l.* 7. *Cod. de vectigalibus*, & *l.* 2. *supr. de fisci debitoribus*: quæ *huic l.* coniungendæ videntur, vt ad *d. l.* 2.

¶ Ex Hesychij interim loco, quem restituit Salmasius, apparet vestem & vocem Paragaudarum, Parthicam esse: quanquam, quod Casaubonus ex Ionathane paraphraste ostendit, puta puta hæc vox Syrorum est, & aliorum Orientalium, à quibus Syri acceperunt. פרגוד siue פרגודא *paragoda*. Nomen etiamnum corruptum apud Hispanos remansisse videri cui possit, apud quos *Brocado* dicitur: vt apud nos *broche d'or*. Quanquam eius vocis origo aliunde peti potest. Sanè quod Parthicam vestem & nomen Hesychius facit verum id esse: ex eo quoque colligere licet quòd Valeriani Imp. primùm ætate earum vsus innotuit; cui cum Parthis maximè res fuit, à quorum etiam R. Sapore tandem victus captúsque est.

¶ Tandem neque omittenda est comminatio, sub qua Theodosius M. *l.* 2. paragaudarum illarum vsu interdicit: *Non leui animaduersione*, inquit, *plectetur, quisquis vetito se & indebito non abdicarit indutu.* Vnde quoque apparet, quàm graue id visum: eò scil. quia indutus hic Principi eiusque Aulæ reseruaretur: quâ causa priuatorum omnium respectu, *vetitus & indebitus indutus* dicitur.

¶ Vnicum tantum discrimen inter *leg.* 1. & *l.* 2. notare mihi videor: nempe quod etiam sericas paragaudas auro intextas Valens prohibeat, *l.* 1. At Theodosius M. *l.* 2. auratas tantum: nisi *auratarum* voce vtrasque intellexerit.

¶ *De* HOLOVERIS *vestibus vetitis*: *Theodosij Iun.* lex.

III. * Imp. THEOD. A. Maximino" Com. S.L."

TEMPERENT vniuersi, qui" cuiuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab huiusmodi speciei" possessione, quæ soli Principi, eiúsque domui, dedicatur: Nec pallia tunicásque domi quis serica" contexat aut faciat, quæ tincta conchylio" nullius alterius" permixtione subtexta" sunt: Proferantur ex ædibus tradantúrque tunicæ & pallia ex omni parte texturæ, cruore infecta conchylij: Nulla stamina subtexantur" tincta conchylio: Nec eiusdem infectionis", arguto" pectine solidanda, fila decurrant: Reddenda ærario olouera vestimenta protinus offerantur. Nec est, vt quisquam de abiurato" pretio conqueratur, quia sufficit calcatæ legis inpunitas: *nec" vacet illi curare de quæstu, cui sua salus esse non" debet in pretio*: Ne quis verò hunc" huiusmodi" suppressione in laqueos Nouæ Constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem læsæ Maiestatis" periculum sustinebit. Dat. XVII. Kal. Feb. Constp. Victore v. c. CONS. [424.]

NOTÆ.

* *L.* 4. *Cod. Iust. eod. tit.* Fortè huic iungenda *lex* 14. *supr. de murilegulis.*
" *Maximinus* Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex* 14. *supr. de Murilegul.* & Anno superiore 424. *lex vlt. supr. de metallis*: *d. lex* 13. *supr. de Murilegulis*, *l.* 3. *supr. de conlat. æris.* vid. *Prosopogr.*
" Comiti S.L. hæc *lex* inscribitur pariter vt *lex* 1. *Cod. quæ res venire non poss.* quæ in eodem argumento interdictæ priuatis purpuræ versatur.
" *Cuiuscunque sint, ita Cod. Iust.*
" *Speciei*, id est, vestis, v. *Gloss.*
" *Sericas*; Cod. Iust. verùm hoc rectum est.
" De *Conchylio* dixi *supr.* ad *tit. de murilegulis.*
" Coloris scil.
" *Subtexta*, pro simplici *texta*, vel *contexta*.
" *Subtexantur* pro simplici *texantur*, vel *contexantur*.
" *Infectionis*, id est, coloris.
" Imitatio Virgiliana, quod Lucas de Penna indicauit.

Argute coniux percurrit pectine fila.

" *Abiuratum* pretium, id est, non præstitum, non solutum: *Abiurati pretium* propriè, apud Symmachum quoque *lib.* [illegible] *ep.* 87. *partem pretij protenus emptor abiurat*; Cassiodorus 10. *var.* 4. *Non sum callidus abiurator.*
" Abest hæc sententia à *Cod. Iust.*
Ridicula vox: sensus hic enim huius loci est: Esse satis quod sibi de vita sua & salute gratuletur, quàm vt de quæstu seu lucro laboret: vitam ipsam sibi quæstui lucro & pretio deputare oportere.
" *M. Nunc*, vt *Cod. Iust.*
" 191. *Cuiusmodi subreptione*, id est, quacunque subreptione. Minimè.
" Huius.
" V. *Pariter l. vlt. supr. in pr. de murilegulis.*

COMMENTARIVS.

HOLOVERA veſte priuatis omnibus interdicit *hac leg.* Theodoſius Iun. pariter vt *l.vlt. ſupr. de murilegulis.* In quâ compluríma notanda ſimul & illuſtranda veniunt. Primò generalitas prohibitionis ratione perſonarum: *Temperent*, inquit, *vniuerſi, cuiuſcunque ſexus, dignitatis, artis, profeſſionis & generis*: ❡ *Cuiuſcunque ſexus*, inquit; Olim ſcilic. purpurea veſtis & mulierum & bacchantum propria fuit: de quo vid. Salm. *de pallio, p.* 290.291. verùm Theod. Iun. etiam mulieribus purpureâ veſte interdictum voluit. Sanè etiam matronis vetita purpura ſeu conchyliata veſtis iam à Iulio, teſte Suetonio *in Iulio*: qui aliàs tamen modum tantum eius vſurpandæ ſtatuit, non verò in totum ademit: Vetita & ſub Nerone; vid. Sueton. *Nerone.* Permiſit poſtea Aurelianus, vt matronæ blatteas tunicas haberent ſeu purpureas; teſte Vopiſco, *in v. Aureliani*: *duob. locis.* Poſt hæc matronis quoque rurſum denegata hæc veſtis, etiam a Theod. Iun. *hac l.*

❡ *Quibuſcunque* pariter *dignitatib.* holouera veſte idem interdicit. Nempe eminentiſſimæ dignitates, veluti Conſules & Præfecti prætorio purpuræ vſum aliquatenus iam affectaſſe videntur: quorum poſteriorum ſumma dignitas erat, ſic vt purpura tantum ab Imp. ſecernerentur: vnde ab Eunapio βασιλικὸς ἀπόρφυρος vocatur in *v. Proæreſij, p.* 150. Rurſum ait, *cuiuſcunque artis & profeſſionis*: ſcil. ſcænici ſcæniceæ eâ vſurpaſſe quoque videntur, vt rectò ſub Theodoſio M. cruſtas veſtes, in quibus alio admixtus colori puri muricis rubor inardeſcebat, cui pariter id prohibere viſum: *leg.* 11. *inf. de ſcænicis.* Chryſoſtomus *homil. in Paralyt.* τὸ βασιλικὸν φέρει ἁλουργίδα καὶ διάδημα ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνος ἔξεστι. Theophilactus *in* 2. *ad Timot. c.* 4. ὥσπερ ἂν ὅστις ἁλουργίδα καὶ διάδημα βαστάζει. Hinc & regalis purpura Optato Miluet. *lib.* 5.

Secundò, contra notandum quod *hac leg.* dicitur, holoueræ veſtis ſeu huius ſpeciei poſſeſſionem ſoli Princip. eiuſque domui dedicari: mox & *fine legis*, ad ſimilitudinem læſæ maieſtatis periculum ſuſtinere qui eam poſſederit, pariter vt *l.vlt. ſup. de murilegulis*: dicitur priuata metaxa, ſeu ſericum non ſine læſæ Maieſtatis crimine coloratum: ſcilicet purpuram Imperatoriæ Maieſtatis παράσημον ſeu γνώρισμα τῆς βασιλείας fuiſſe notum eſt, ſeu (vt eleganter loqueretur Polybius) ἴδιον qua ſcil. ab aliis Princeps diſtinguebatur infinitis authoritatibus, Eunapij, *Porphyrio p.* 13. Caſſiodori, 1. *var.* 2. Syneſij *de regno p....* Quare & quos Cæſares allegerent, eis purpuram tradebant vel tranſmittebant: vide Eunapium *Ædeſio, p* 47. Vnde & purpuræ adorationis mos, de quo *ſup. lib.* 6. Et purpuram ſumere & imperium ſumere, idem, Pollio *in Baliſta, Zenobiâ, Gordianis.* Imò Libanius *in Iuliani necem, p.* 305. ait, *nefas eſſe Imperatorem non ferre purpuram*, τὴν ἁλουργῆ φέρειν γλαμύδας ἐν ... βασιλεύοντα μὴ φορεῖν. Inde & præcipua ſæpe calumniarum ſeges ſi quis priuatus diceretur purpuram vſurpare, haud aliter atque indicium Tyrannidis affectatæ. vid. Sueton. *Neron.* Ammianum *lib.* 14. Chryſoſt. *orat. de Anathemate*

Tertiò ex *hac l.* liquet purpureas ſeu holoueras veſtes *ſericas* fuiſſe, quod etiam docet *lex vlt. ſupr. de murilegulis*, vnde blatta ſerica, *d. l. vlt.* vel ſerica blatta, *l.* 13. *d. tit.* vbi dixi.

Quartò notetur, purpuram dupliei modo Tinctam: vel enim conchylio tingebatur nullius alterius permixtione: vt *hic* dicitur; vel alij admixtus colori puri muricis rubor inardeſcebat, cuiuſmodi veſtes *cruſta* dicebantur: vt docet *lex* 11. *inf. de ſcænicis.* Harum vſus honeſtioribus matronis permiſſus erat, non Mimis, *dict. l.* 11. At illarum vſus omnibus prohibitus erat.

Quintò iam obſeruetur, *Holoueras* veſtes hic apertè eas dici, quæ conchylio ſeu purpurâ tinctæ erant, nullius alterius coloris permixtione & *holouera*, quia meræ purpuræ, puri muricis, vt dicitur *d. l.* 11. *infr. de ſcænicis* citra vllius alterius coloris permixtionem; aliæ quippe purpurei quidem coloris aliquid habere poterant, ſed non meri, non ſynceri, verùm ei admixtus alius color erat, ſic vt illi muricis rubor inardeſceret, vt loquitur *dicta lex* 11. quæ *cruſta* dicebantur. Ergò *holouera* veſtes, quæ ſi quid purpuræ continerent, meræ purpuræ id erat, ſeu puri muricis. *Vera* purpura quod CL. Salmaſius oſtendit, primum; ſeu verum lumen purpuræ, mox *verum* abſolutè & *purpura vera* dici cœpit: vnde Chlamydes *veri luminis* apud Pollionem *Claudio, p.* 208. Et apud Heſychium in *verb.* κυνάβαφες, ἀληθινὸν χρῶμα *de Coccino.* *Holoueri* mentio frequens apud Anaſtaſium *de vitis Pontificum.* Iſidorus *olouera tota ex purpura.* *Alethina* veſtis eodem ſenſu, quæ veram purpuram habebat: cuius *Alethina* mentio, apud veterem Orbis periegetem, quem edidi; & apud *Anaſtaſium*: Cui oppoſita *pſeudoaletina*, cuius meminit Auctor *libri de Cæna Domini*, qui vulg. Cypriano adſcribitur, vbi Ioſepho *pſeudoaletinam* veſtem tribuit, eò quod is falsò creditus fuit pater Saluatoris noſtri. Ergo *pſeudoaletina*, quæ alio colore purpuram imitabantur, nihil veræ purpuræ habentes. Sic igitur hæc diſtinguenda venirent; Vel veſtis veram & meram purpuram habebat, & hæc dicta *Holouera*, item *Alethina*: Vel non veram, ſed colore alio fucatam, qui purpuram imitabatur, & hæc *pſeudoaletina*: vel non meram, quia ſcil. aliquid tantum coloris purpurei alij colori immixtum erat, & hæc *Cruſta* dicebatur. Ergo *holouera* ſeu *alethina* vera meraque ad diſtinctionem tùm *Pſeudoaletinæ* quæ vera non erat, ſed falſa; tùm *Cruſtæ*, quæ mera non erat, ſed mixta.

Sextò obſeruetur, (quod nondum ab aliis notatum) *Holouera* veſtimenta trium generum hic memorari. Nempe non ea tantùm Holouera veſtis hic dicitur, quæ tota, ſeu omnibus ſui partibus purpurea eſt, ſeu purpureo colore muriceq; tincta, verùm etiam ea quæ parte aliqua ſua integrali vera meráque purpurâ tincta erat: ſiue inquam, ſtamen tantum, ſiue ſubtegmen tantum, quæ & trama, purpura tincta eſſet: Non eò minus holouera quia vera meráque purpura in ſuo lumine ſuſpici poterat, quacunque eius parte: Quod non tantum ex *Rubrica huius tituli*, cum *hac leg.* comparata diſcimus, verùm expreſſiſſimè ex *huius l.* contextu: vbi videl. diſtinctè tres holoueræ veſtis ſpecies exprimuntur: mox poſt eas enumeratas, generalis *oloverorum* veſtimentorum appellatio ſubiicitur, quâ ſuperiores ſpecies omnes comprehenduntur. Ecce enim, *Nec pallia*, inquit, *tunicaſque domi quis ſerica contexat aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permixtione ſubtexta ſunt: proferantur ex ædibus tradanturque tunicæ & pallia* EX OMNI PARTE TEXTVRÆ *cruore infecta conchylij.* En primam holoueræ veſtis ſpeciem, & potiſſimam: cum videlicet

&

& ſtamen & ſubtegmen ſeu trama purpurâ tincta ſunt. Iam ſeqnitur ſecunda : *Nulla* STAMINA *ſubtexantur tincta conchylio* : Nempe holouera veſtis eſt & illa, cuius vel ſtamen purpura tinctum. Tertia randem exprimitur: *Nec einſdem* [conchylii] *infectione, arguto* PECTINE *ſolidanda* FILA *decurrant*. Nempe & bæc holouetæ veſtis ſpeeies eſt, vbi vol ſubtegmen, ſeu trama purpurá tincta eſt : *fila* ſcil. quæ *decurrunt*, & *arguto pectine ſolidantur*, ſubtegmen ſeu tramam ſignificant : vbi obiter notanda imitatio Virgiliana, 1. *Georgicon*:

Arguto coniux percurrit pectine telas.

& *lib.*7. *Æneid. in princ.*

Arguto tenues percurrens pectine telas :

& Ouidius eodem ſenſu 6. *Metamorph.*

Inſeritur medium radiis ſubtegmen acutis.

Fila alioquin propriè ſerica : vt in illo Aureliani ; *Abſit vt auro fila penſentur* : ſicut apud recentiores Græcos νῆμα, quod aliàs quoduis filum ſignificat, pro ſericeo, vt oſtendit Doct. Salmaſius *in Pertinacem*, *p.*127. & in *Aurelianum pag.*388. Tandem igitur poſt tres bas ſpecies ita expreſſas ſubiicis hæc Theodoſius Iun. quæ eas omnes complectitur : *Reddenda Ærario* OLOVERA *veſtimenta protinus offerantur*. Sic igitur liquet, quænam olouera veſtimenta fuerint, & quotuplici ſenſu. Quibus addi poteſt & quarta ſpecies purpureæ veſtis, non quidem ſi ipſam veſtem ſpectes, verum ratione ornamenti : vbi videl. clauus purpureus erat : ſeu quæ clauis purpuræ oculata. Nullo modo tamen olouera.

Quæ cùm ita ſint, de variis iam erroribus hac parte admiſſis liquere poteſt. Primus eſt eorum qui holouera eum *holoſericis* commiſcent, veluti Turnebus in his 1. *Aduerſ.* 13. à quo neque Cuiacius abit, quaſi bolouetæ ita dictæ fuerint, quod totæ eſſent birri, qui tori ſerici erant, & tori conchyliati., arg. *canonis* 13. *Gangrenſis*: vbi & Balſamon & Zonaras βίῤῥους σηρικοὺς ὁλοῦντας interpretantur σηρικὰ ὑφάσματα. Verùm præterquam quod birrhi non omnes ſerici fuère, & holoueræ vt iam oſtenſum eſt, ab holoſericis planè diuerſæ erant : & vſus diuerſus : Harum ſcilicet vſus licitus erat, vt oſtendit *lex* 1. *infr. de ſcenicis*, at non etiam bolouetatum, quæ ſolî Principi eiuſque Domui dedicatæ erant. Nempe rectius nuper Ferrarius *de re veſtiaria, lib.*2. qui putat, holouera dicta putâ voce Græca, quaſi ὁλοπόρφυρος : vnde per corruptionem *Holophora, Holoſera, Holobera, Holouera* dicta fuerint ; quomodo Papias, *Holophora*, *veſtis tota ex purpura*. Iam enim oſtenſum quando *veri* appellatio propriè *Purpura* conuenier. Vnde bybrida vox *Holoueri* facta : cui & *Alethini* vox Græca reſpondet : ad differentiam *Cruſta*, in quibus non vera purpura, non mera erat, verùm in quibus alij admixtus colori puri muricis rubor inardeſcebat.

Imò rertius quoque error eſt eorum, qui *Cruſtas* de quibus modò, eaſdem faciunt eum iis quarum trama purpurea erat, ſtamen verò alio colore infectum. Nam imò, vt modò oſtendimus, hæe inter holoueras veſtes *hac l.* cenſentur, vbi videlicet conchylij ſeu purpuræ infectionis arguto pectine ſolidanda fila decurrunt. At in cruſtis, purpura alij colori tantum admixta, non holouera. Quartus error eſt eorum, qui exiſtimant, holouera illa tantum veſtimenta dici, quæ tota ex Purpura conſtabant ab omni parte, quomodo Iſidorus ipſe *Olouera tota ex purpura* interpretatur : Hæc enim *lex*, vt dixi, clarè oſtendit holouera dici, etiam ea quæ in parte aliqua integrali olouera ſunt : ſiue ſtamen, ſiue ſubtegmen purpureum ſit, etſi non ex omni parte olouera.

Vnde illud quoque iam diſcimus, ex filo vel ſtamine iam tincto purpura pannos ſericos quandoque contexi ſolitos : & ſic tramam & ſtamen iam tincta fuiſſe, priuſquam ea his veſtimenta contexerentur, vbi videl. non tota veſtis purpura erat. Sed tamen non inde ſequitur, (qui quintus quorundam error eſt) ipſos pannos iam contextos, purpura non tingi ſolitos : Quid enim vetabat, ex illa fortè, purpuream tingi ?

¶ Nunc ad ſententiam *legis* redeundum eſt. Ergo Theodoſius Iun. *hac l.* ita purpureæ veſtis ſeu olouetæ vſu priuatis interdicit, vt ſi quas priuati habeant, proferre, tradere, reddere, offerre Ærario Principis iubeat : Sub quatuor Ampliationibus, quarum duas iam ſuprà expendimus, tùm ratione perſonarum, cuiuſcunque videlicet ſexus ſint dignitatis, artis, profeſſionis : tùm ratione veſtis : ſiue inquam ex omni parte textutæ holouetæ ſint, ſiue ſtamine, ſiue ſubtegmine tantum purpureæ.

Sequuntur duæ aliæ ampliationes. Tertia igitur Ampliatio hæc eſt ; quòd ita veſtes oloueras domi contextas vel factas ædibus proferri, Ærarioque tradi iubeat, vt *Pretium* earum præſtari nolit : contrà *pretium abiurari* velit : addita ratione, *quod ſufficiat calcata legis impunitas* : *neque vacare debeat illi curare de quæſtu, cui ſalus eſſe debet in pretio* : ita enim legendum ſublata negatiua, *non*, in poſtremis biſce verbis. Nempe ſat habet, quo ſibi gratuletur, ſeu quæſtum hunc magnum putare debet, quod non pœnâ merita afficiatur. Denique ſaluum ſeſe eſſe ſalutémque adeò ſuam in pretio ſeu loco pretij habere debet. Impunitatem ſalutémque ſibi conſtare poſt violatam legem, pretium ingens eſt.

Poſtrema Ampliatio eſt, quod ſupprimentibus ſeu retinentibus apud ſe huiuſmodi veſtes holoueras, pœnam Maieſtatis minitetur ; de quod *initio* dixi.

DE FABRICENSIBVS.

TITVLVS XXII.

XI. COD. IVST. X.

Adde Nouellam *Theodoſij* 43. *de bonis Fabricenſium.*

PARATITLON.

¶ FABRICÆ *l.*2.3.4.*h.t.* & *l.*37.81 *infr. de Decurionib.* & *l.* 8. *ſupr. de metatis*: *l.*10.*ſupr. de veteranis* [armorum ſcil. de qua armorum fabricatione agitur & *l.*15.& 18.*infr. de extraord. ſiue ſord.mun.*] variæ per Orbem Romanum fuère: per Orientem: quò pertinet *lex* 2. 4. 5.6. *h.t.* veluti Antiochiæ, *d.l.*8. *ſup.de Metatis*: & in aliis ciuitatibus, *d.l.*8. item per Occidentem: quò ſpectat *lex* 3. *h. tit.* & *l.*10. *ſupr.de Veteranis.* Ad has armorum fabricas, ſpecies metalli veluti materia ferri præbebatur à prouincialibus, *l.*2. *hoc tit.* & *l.*15.18 *infr. de extraord.* item carbones *d.l.*15.& 18.

In his qui arma fabricarent, erant qui ideò FABRICENSES dicebantur: *Rubr. l.*4. 5. 6. *hoc tit.* & *l.*37. 81. *infr. de Decurionib. l.* 8. *ſupr. de metatis*: qui ſcil. muneribus ciuilibus obligati eſſent, non verò Curiali genere ſeu nexu, *l.vlt. hoc tit.* & *d.l.*37.81. *inf.de Decurion.* Hi ab hac conditione recedere nun poterant, *l.*5.6.*hoc tit.* Et vt, ſi quando fugitiui facti latitantéſque dignoſci poſſent, ſtigmata his, id eſt, nota publica horum brachiis exemplo Tyronum infligebatur, *l.*4.*hoc tit.*

¶ Harum ſabricarum & ſabricenſium Præpoſiti fuère: quorum mentio *l.*10.*ſupr. de Veteranis*: & inter cæteros, Primicerius fabricæ, *l.* 3.*hoc tit.* Erantque fabricæ & fabricenſes ſub Magiſtri Officiorum diſpoſitione *l.*3.4.5.*hoc tit. l.*8.*ſupr.de metatis*: Nouella Theodoſij *de bonis Fabricenſ.*13.

¶ Priuilegia eorum quoque certa fuerunt, veluti vt à metati onere immunes eſſent, *d.l.*8.*ſupr.de Metatis.* Non etiam Curialem à Curia liberat ſabricenſium conſortium, *leg.* 37. 81. *de Decurion.*

BARBARICARII quoque in his fabricis erant, de quibus *l.*1.*h.tit.* & *l.*2. *infr. de excuſ. artificum*: veluti Antiochiæ & Conſtantinopoli, *d. l.* 1. qui caſſides & bucculas tegerent ære, argento, vel auro, decorarent, denique auro argentóque condecorarent: *l.*1 *hoc tit.* quæ quidem ſub Comite S.L. fuerunt, *d.l.*1.

---

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. Triaano Com. S.L."

CVM ſenæ per tricenos dies ex ære, tam aput Antiochiam", quàm aput Conſtantinopolim à ſingulis Barbaricariis caſſides, ſed & bucculæ", tegerentur": octo verò aput Antiochiam caſſides totidémque bucculas per dies triginta, & tegerent" argento & deaurarent, apud Conſtantinop. autem tres ſolas: Statuimus, vt Conſtantinopoli quoque, non octonas" ſinguli caſſides per tricenos dies, ſed ſenas ſi", pari numero buccularum, auro argentóque condecurent. Dat. v. Id. Mar. Antiochiæ", Grat. A.III. & Equitio Coſs. [374.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod Iuſt.* tanquam hiſtorica.

" *Traianus* Comes S L. ſub Valente: & ſic per Orientem: cui inſcribuntur & hoc ipſo Anno *lex* 8. *ſupr.de marilegulis*: & *l.*8.*de falſa moneta*: Imò & ſine die & Coſ. *lex* 2. *Cod.Iuſt.de commercus.*

" Cœlæ Syriæ, Orientis apicem & verticem.

" *Sena* videlicet: quod repetendum ἀπὸ κοινοῦ. Quare nil hic mutandum, quod tamen faciunt qui reponendum hic putant, & *ſex buccula.*

" Barba-

" Barbaricarij scil.
" Non octonas quidem, vt Antiochiæ.
" An *pari numero*, sublatâ voce, *sit* an *impari vel dispari*. An, *Sed senas cassidas, pari numero* &c.
Valens Antiochiæ hoc tempore constitutus: vbi data etiam paulò ante ad eundem Tatianum Com. S. L. *d. lex* 8. *supr. de murilegulis*, & paulò post. *d. lex* 8. *sup. de falsa mon.* quæ vtraque eidem *Tatiano Comiti S. L.* inscribuntur.

COMMENTARIVS.

Operis menstrui modum Barbaricariis fabricensibus *h. l.* præfinit Valens Imperator, & nominatim Antiochenis, & Constantinopolitanis, ipsemet Antiochiæ hoc tempore positus. In quâ notanda sunt plura. Primò, loca seu vrbes quarum hîc mentio fit, & per hoc fabricarum armorum per eas, *Antiochia* scilicet, Cœle-Syriæ ciuitate, totiusque Orientis apice & vertice armorum fabricæ & fabricenses erant: quorum mentio fit quoque in Arcadij *l. 8. sup. de metatis*, seu *l. 4. Cod. eod. tit.* & in *Notitiâ Imperij* sub Theodosio Iun. Arcadij filio, vbi duæ fabricæ fuisse memorantur: *Scutaria & armorum Antiochiæ: clibanaria Antiochiæ: Constantinopoli* item, armorum fabricas, & fabricenses fuisse hæc *lex* ostendit, quarum tamen nulla mentio fit in *Notitia Imperij*. De harum igitur duarum Principum ciuitatum fabricensibus Barbaricariis est hæc *lex*. Et quidem ita vt *Antiochia* hîc præmittatur, quæ an hoc adhùc tempore τὰ πρωτεῖα ante Constantinopolim habuerit alibi disquiro, etiam quoque disquisiui ad *Veterem orbis descriptorem sub Constantio, c. 33.* De aliis per Orientem fabricis & fabricensibus videnda est *Notitia Imperij*, in quibus & Cæsarea Cappadociæ. Quorum meminit quoque Greg. Nazianzenus *monodia in Basilium, p. 364.* sub Valente huius constitutionis authore οἱ περὶ τὴν ὁπλοποιητικὴν inquit.

§ Secundò de *Barbaricariis* videndum est; quorum mentio fit quoque *l. 2. infr. de excus. artif.* & in *Notitiâ Imperij* tum *Orientalis*, tum *Occidentalis*. In Notitiâ Orientali his verbis: *Officium Illustris viri, Magistri officiorum de scholâ agentium in rebus est ita adiutor: subadiuua Adiutoris duo: Fabricarum tres: Barbaricorum* (χ. *Barbaricariorum*) *tres.* In Notitiâ Occidentis ita, sub Comite S. L. *sub dispositione V. I. Comitis S. L. Præpositi Brambaricariorum* (ibique rescribendum *Barbaricariorum*) *siue Argentariorum Prepositus Barbaricariorum siue Argentariorum Arelatensium. Præpositus Brambaricariorum siue Argentariorum Cemensium, Præpositus Brambaricariorum siue Argentariorum liberorum.* Fit etiam scrinij horum Barbaricariorum mentio in *Nouellâ Theodosij Iun. tit. 29. de scholaribus*, vbi perperàm scrinium *Barbarorum* editum. Fuerunt verò Barbaricarij isti, vt vel ex *hac leg.* patet, qui arma, veluti cassides, bocculas ære tegebant, vel argento, vel etiam auro condecorabant: Hinc & generali *fabricensium* nomine & titulo, *huius tituli Rubrica* continentur: hinc & in Notitia Orientali, *Adiutores fabricarum*, & *Barbaricariorum* proxime iunguntur. Quomodo & Fabricenses & Argentarij (quiidem sunt cum Barbaricariis mox vt ostendam) iunguntur *l. 37. inf. de Decurionib.* Barbaricarij igitur erant, qui vt Poëta 7. *Arcad. v. 435.*

> —— *thoracas ahenos,*
> *Aut leueis ocreas lento ducunt argento.*

Donatus eos ita describit: *Barbaricarij dicuntur, qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas, animalium, & aliarum specierum imitantur subtilitate veritatem*: Barbaricarij scil. à Barbarico opere & ornamento: Glossæ veteres. *Barbarica, ornamenta ex auro.* Barbaricarij igitur omnes qui Barbarico opere formas & species alias imitata veritate, opere suo, id est, auro vel argento exprimebant, vt in aliis rebus ita exstitè in *Armorum* ornamentis. Quæ causa est cur Barbaricarij isti modò sub Officio Magistri officiorum fuerint, modò sub dispositione Comitis S L. Sanè *hac l.* quæ inscribitur *Tatiano Comiti S. L.* docemur, eos sub Comite S. L. fuisse in Oriente sub Valente: quomodo & in Occidente fuerunt sub Valentiniano Tertio, vt docet *Notitia Imperij* At enim in Orient. sub dispositione Magistri officiorum fuisse Barbaricarios postea sub Theodosio Iun. docet *Notitia Imperij*, & *d. Notitia Theodosij 29. de scholaribus* Nempe Barbaricarij, quia circa *arma* versarentur sub Magistro officiorum aliquando fuêre: rursùm quia *exornatores* erant *specierum fiscalium*, armorum, idcò aliquando sub Comite S. L. fuerunt.

§ Cæterùm quod tertio loco hîc notandum, ornamenti Barbaricarij genera tria hîc memorantur, *ex ære, argento, auro*: Nempe arma quæ ferrea erant, olim ex ære aliquando, vid. Liuium *lib.*..... vt docet quoque *lex 2. prox. inf.* & *l. 15. 18. inf. de extraord.* hoc triplici ornatu cond. corrabantur, tegebantur, vel *Ære* inquam, vel *Argento*, vnde *Argentarij* iidem dicti *lex. 37. inf. de Decurionib.* etiam nominatim in Gallia sub Valentiniano Tertio, vt docet *Notitia Imperij*, vel denique *Auro*. Iam olim Arma auro & argento decorata, testis Suetonius *in Iuli. c. 67.* Iuuenalis.

> —— *Argenti, quod erat fulgebat in Armis.*

Plutarchus in *Bruto* & in *Lucullo*: Ioseph. *de bell. Iud. lib. 5.* Ac nominatim Cassides & Bucculæ.

Bucculæ, inquam, quod Quarto loco hîc notandum, id est buccarum tegmina de Casside pendentia: Liuius. Alij *galeas bucculásque tegêre.* Iuuenal. *Satyra 10.*

> —— *fractâ de Casside buccula pendens.*

Capitolinus *Maximino Iun. Fecit & spathas argenteas, fecit etiam aureas; fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas.* In Glossis *buccula* παραγναθίς. Nempe à *buccula*, id est, maxilla, vt in illo Suetonij *in Galba*: *Augustum puero adhuc salutanti se inter æquales apprehensa buccula*, dixisse, &c. Quo loco mos tangitur, quo blandientes solent maxillam puerorum tangere & apprehendere: de quo locus est Seruij ad 1. *Æneid.* ibi,

> *Oscula libauit natæ* ——

Germani vocem retinent bückel (aube. Nos *boucle* vocamus vinculum alicui rei adstringendæ. Quicquid Græcæ Glossæ πόρπαι. quicquid Constantius *them. Orient. 6.* scribant, *buccellarios* quoque ab his bucculis dictos putem: buccellarij enim sunt Armigeri: hinc in veteribus Chronicis legitur, *Valentinianum interfectum fuisse ab Ætij buccellario*, quod Marcellinus ait à *satellitibus*, Idacius *à familiaribus*. Sanè & Bucculatum apud Paternum *de re militari*, qui bucculas parant conficiúntque.

VV v 5 Has

Has Bucculas Sidonius, 3.ep 3.flexiles laminas vocat. Alij *de concauo tibi Cassidis exituro, flexilium laminarum vincula dissibulant*. Et Silius *lib.* 14. de his.

Cassidis à mento malefida vincula rupit.

Vincula buccularum seu lora ὀχεῖς Suidæ.

Nunc de ipsamet *huius leg.* sententiâ. Igitur Valens Imp. Operis menstrui modum fabricensibus, Barbaricariis singulis Constantinopoli & Antiochiæ partim memorat, partim præfinit. Nempe memorat in tegendis ære cassidibus & bucculis congruisse seu conuenire & Antiochenos & Constantinopolitanos Barbaricarios: singulos enim ex his per tricenos dies ex ære sex cassides, totidem bucculas texisse: Atenim in tegendis seu condecorandis auro argento cassidibus & bucculis: eos non congruisse: illos enim octo cassidas totidémque bucculas texisse argento & deaurasse per dies triginta, hos verò tres tantum. Atenim Valens, priore illo numero circa tegendas ex ære cassidas & bucculas qui interillarum ciuitatum barbaricarios congruebat, hunc posteriorem ad æqualitatem & æquitatem quandam *hac leg.* reducit. Nempe enim, Constantinopoli quoque non quidem octo Cassidas & bucculas per tricenos dies à Barbaricariis auro argentóque condecorati voluit, vt Antiochiæ; verùm sex & eius disparis numeri seu disproportionis rationem comminisci licet: Cur inquam congruerent vtriusque vrbis Barbaricarij in tegendis ex ære cassidibus & bucculis, non congruerint verò in tegendis auro & argento.

---

11. * Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Tatiano P.P.[b]

Omnibus Fabricis non pecunias pro speciebus[c], sed ipsas species sine dilatione inferri, in[d] perpetuum seruandâ hac forma, præcipimus, vt venæ nobiles[e], & quæ facile deducatur[f] ignibus seu liquescat ferri materies, præbeatur, quò promptius adempta fraudibus facultate, commodo publico consulatur. Dat. xv. Kalend. Nou. Theod. A. II. & Cynegio Coss. [388.]

NOTÆ.

* *L.* 1. *Cod. Inst. eod. tit.*

[b] *Tatianus* PP. & quidem Orientis, sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*

[c] Ferri.

[d] Absunt hæc à C. Iust. *in perpetuum obseruanda hac forma.*

[e] Veteri scriptura pro *nobilis*, vt rectè habent scripti Iustinianei. *Vena nobilis*: Cassiodorus *seculis suis producit nobilis vena primarios* &c. Passiua obseruatio de venis lapidum & metallorum ac nominatim ferri, de quibus *supr. tit. de metallis* & in Gloss.

[f] *Deduci* ignibus, est liquescere: λύεσθαι καὶ χωνεύεσθαι, vt Græci hîc exponunt: vnde *eugelaudoróc* hîc *quæ facilè deducatur ignibus seu liquescat.* Iuuenalis Satyra 7. allusit:

Sed vatem egregium, cui non sit publica vena
Qui nil expositum soleat deducere——

Vid. plura in *Gloss.*

COMMENTARIVS.

Ferri materiam ad armorum fabricam Prouinciales alicubi contulere; quod præter *hanc l.* docet *lex vlt. infr. de collat. donat.* vbi *ferraria* hæc *præstatio* vocatur. Imò docere puto duas præterea *hoc Cod.* puta *legem* 15. & 18. *infr. de extraord.* Pariter vt æs quoque alibi collatum, de quo *infr. tit. de collat. æris*: & *l.* 23. *infr. de annon & trib. l. vlt. infr. de collat. donatar.* Extat & de ea ferri collatione locus Basilij Cæsareæ Cappadociæ Episcopi *ep.* 277. vbi is Modestum PP. Orientis (decimo fermè & si quid excurrit ante *h. l.* anno) rogat, vt Taurum montem incolentibus ferri tributum tolerabile imperet, ne confecti penitùs fatiscant, sed seruire publicis vsibus vlteriùs possint, eámque scribendi sibi caussam esse. διὰ δὲ καὶ ἡ χρεία τῶν καταπονουμένων ἐξεβιάσατό με πρὸς τὸ θαρσεῖν. εἰ τις οὖν καὶ παρὰ τῶν μικρῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἱκετείας ἰσχὺς, παρακλήθητι θαυμασιώτατε φιλανθρώπῳ νεύματι, ἐλεεινῇ ἀγροικίᾳ τὴν σωτηρίαν χαρίζεσθαι, καὶ τοῖς τὸν Ταῦρον οἰκοῦσι τὸν σιδηροφόρον ποριστὴν προστάξαι γενέσθαι τὴν τοῦ σιδήρου συντέλειαν, ὡς μὴ εἰς ἅπαξ αὐτοὺς ἐκτριβῆναι, ἀλλὰ διαρκῆ αὐτῶν εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τοῖς δημοσίοις. Quo etiam Basilij Cæsareæ Cappadociæ Episcopi loco obseruandum, quod ait, ferrum istud collatum à Tauri Montis accolis in Cappadocia scil. De quo Cappadociæ ferro Plinius quoque *lib.* 34. *c.* 14. Est & de hoc ferri vectigali, Claudiani locus *de Bello Getico* à *v.* 538.

Cæterum iam alicubi in Oriente non ipsa species seu materia ferri fabricis præbebatur, verùm pecunia pro speciebus, & sic *adærabatur* (quæ vox hæc in re propria) Vnde fraudibus locus factus, commodúmque publicum destitutum. Nempe fabricensibus pecuniâ sibi data venæ ignobilis materiã quæque non facilè ignibus *deducéretur*, idest, liquesceret, sed fragile & ærosum comparantibus, atque exinde arma conficientibus Igitur *h. l.* Theodosius M. speciem ipsam ferri fabricis inferri iubet: eámque venæ nobilis, & quæ facilè igne diduci possit seu liquescere: vt ita deinceps commodo publico consulatur, & fraudibus facultas adimatur. Quã ipsa ratione & cæteroquin fermè tributa in ipsis speciebus inferri, non etiam adærari Imperatores voluerunt: de quo *titul. infr. Tributa in ipsis speciebus inferri.*

Tandem & illud ex *hac l.* obseruetur, ideò *hanc l.* quæ alioquin de Fabricis Armorum est, inscribi *Præfecto Prætorio*: quia agatur de collatione ferri cuius collationis tributariæ summa ad Præfectum P. pertinebat: Quæ & ipsa caussa est cur Basilius superiorem epistolam ad *Modestum PP.* dederit, Cùm aliàs (excepta *l. vlt.*) huius tituli *leges*, quæ de Fabricensibus sunt, *Magistris officiorum* (vt pote sub quorum dispositione erant) inscribantur.

¶ Auctarij loco, de fabricis & fabricensibus præter ea quæ hoc Codice occurrunt, videnda *Imperij Notitia*, quæ fabricas Armorum sigillatim enumerat,

enumerat, tùm in Oriente tùm in Occidente: Videndus & Ammianus Marcellinus qui fabricarum non vno loco meminit sub Constantio *lib.* 14 *p.* 20. 24. *lib.* 15. *p.* 44. sub Valentiniano Sen. *lib.* 29. *p.* 424. Et quidem fabricæ Cremonensia (cuius etiam mentio in *Notitia*) *d. p.* 44. nam ad Antiochenam pertinet locus *p.* 20. & 24. ad Treueticam locus *p.* 424.

III. *Idem AAA. Rufino" Magistro Officiorum".

PRIMICERIVM Fabricæ post biennium non solùm vacatione, verùm etiam honore donari præcipimus; ita vt inter Protectores" adoraturus æternitatem nostram suo quisque tempore dirigatur. Dat. VII. Id. Mar. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* *L.* 2. *Cod. Iust. eod. tit.*

" *Rufini* huius Magistri officiorum, meminit & Zosimus *lib.* 4. *pag.* 773. Ambrosius *ep.* 53. *ad Tarimanno*: Theodoretus *lib.* 4. *c.* 17.

" *Magistro officiorum* hæc lex & decæ sequentes pariter vt Nouella Iustiniani *de armis* 85 ideò inscribuntur, quia sub eius dispositione fuerunt fabricæ & fabricenses, vt docet *Notitia Imperij*: Sed & locus Ammiani Marcellini *lib.* 15. *p.* 44. & *d. l.* 6. *Cod. eod. tit.*

" *Eiusdem fabricæ post biennium* hæc addita vulgo *Cod. Iustin.* quæ tamen ipsa absunt à veterib. Codicibus quibusdam & verò abesse debent, mox vt ostendam.

COMMENTARIVS.

DE PRIMICERIO Fabricæ est hæc Theodosij Magni constitutio. *Primicerius* fabricæ qui *hac leg.* dicitur, an idem est cum eo qui sub Constantio ab Ammiano Marcellino *Tribunus fabricæ* vocatur *lib.* 14. *p.* 20. 24. & *lib.* 15. *p.* 44. ab eodem & *l.* 10. *supr. de veteranis.* Sub Valentiniano Sen. *Præpositus fabricæ*, *lib.* 29. *p.* 424. *Subadiuua Fabricæ* sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. *in Notitia Imperij.* Qui scil. fabricæ Præpositus, & in eâ primus erat, Primicerius: Quo sensu & Primicerius Notariorum, de quo suo *tit. sup.* & alij similes. Denique Primicerius fabricæ, qui fabricæ Præpositus eam administrabat, quâ etiam *administrationis* voce hac ipse vtitur *d. l.* 10. *sup. de veteranis.*

§ Eius porrò administratio *hac l.* biennalis constituitur: cùm alia atque alia temporis præscriptio aliorum Corporum & Collegiorum seu scholarum Palatinarum primiceriis posita fuerit, modò biennalis modò triennalis.

§ Rursùm vt administratione functis aliis suo tempore non tantum vacatio dabatur, verùm etiam cum honore aliquo & [illegible] dimittebantur: ita & *hâc l.* Primicerium dimitti iubet Theodosius eo nempè, vt inter Protestatores ad Principis Purpuram adorandam admittatur. De purpuræ adorandæ honore dixi semel plena manu ad *l. vn. supr. de præpos. S. Cubiculi.* Eo inter alios mactati *Protectores* (dè quibus *suo titulo supr. lib.* 6.) & domestici Principes: vt docet præter hanc leg. *lex* 3. *supr. de domesticis*: *lex* 9. *supr. de div. officiis.* Hunc itaque honorem Protectoris, & sic adorandi Principis, multi ambiuêre, & pro præmio is multis collatus: quod præter *hanc l.* & *l.* 4. 5. 8. *supr. de veteranis*, & *l.* 12. *supr. de testimoniali*: *l.* 2. 3. *supr. de div. offic. lex* 7. 14. *infr. de lustrali collat. lex* 153. *infr. de Decurionibus*, docet Symmachus *lib.* 4. *ep.* 67. Paulinus Nolanus Ep. *ad Militem Religiosum*: de quo dixi ad *d. l.* 5. *supr. de Veteranis.* Inter alios verò, Veteranis hic honos delatus, de quo pleraque illa loca sunt. Delatus & aliis: veluti Primicerio, *hac l.* vt inquam inter Protectores ad Principem adorandum admitteretur: non quasi Veteranus, seu non vt Veterani, sed pariter vt Veterani, cum eadem Protectoris dignitate dimissi: Ita quoque in *Notitiâ Imperij Orientalis* sæpè initio facto à Duce Scythiæ, *Principes officiorum completa militia inter Protectores adorare dicuntur*, vbi tamen hactenus pessimè vbique *adorat protectorem*, loco *adorat inter protectores.* Nam & in Proconsule Achaiæ & Comite Orientis, Præf. Augustali, Vicario Asiæ, Ponticæ, Comite limitis dicitur *Princeps offici adorata Clementia Principali cum insignibus exire.* Hæc cum ita sint, liquidò apparet, quàm Inane Glossema sit, quod *Codice* Iustinianeo *huic l.* vulgò additur, quod tamen ipsum à veteribus libris melioribus abest: nulli quippe Protectores fabricæ neque per biennium tantùm hic adorandi Principis honos alicui delatus steterit; verùm delatus semel, perpetuus extitit.

IV. *Impp. ARCAD. & Honor. AA. Osio" Magistro Officiorum".

STIGMATA, hoc est nota publica, Fabricensium brachiis, ad imitationem tironum, infligatur, vt hoc modo saltem possint latitantes agnosci: his qui eos susceperint, vel eorum liberos", sine dubio fabricæ vindicandis, & qui sobreptione quadam declinandi operis, ad publicæ cuiuslibet sacramenta militiæ transierunt. Dat. XVIII. Kal. Ian. Constp. Honor. A. IV. & Eutychiano. Coss. [398.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *L.3. Cod. Inſt. eod. tit.*

" *Oſius* Magiſter officiorum ſub Arcadio : cui inſcribitur hoc ipſo Anno 398. *lex 5.ſupr. de metatis*: A. 395. *lex 7. ſupr. de Agentib. in reb.* An.396. *lex 8.9. d.t. de agentibus* & *lex 6.ſupr. de Proximis* De eodem eſt & hic locus Claudiani *lib.2.in Eutropium*, quem ſcripſit Anno prox. 399. vbi oſtendit, eum ſecunda poteſtate ab Eutropio in Orientali aulâ fuiſſe,quæ ſanè ſecunda poteſtas eſt *Magiſteria officiorum* , Item, eum Hiſpanum fuiſſe , & ſeruili conditione , & coquum.

> ——— *ſed prima poteſtas*
> *Eutropium præfert, Hoſio ſubnixa ſecundo:*
> *Dulcior hic ſanè cunctis, prudénſque nouandi*
> *Iuris, & admoto, qui temperat omnia, fumo*
> *Feruidus, accenſam ſed qui benè decoquat iram.*
> *Conſidunt apices gemini ditionis Eoæ:*
> *Hic coquus, hic leno, defoſſi verbere terga,*
> *Seruitio, non arte pares : hic ſæpius emptus,*
> *Alter ad Hiſpanos nutritus verna penates.*

" Cur Magiſtro officiorum hæc *lex* inſcribatur iam dictum ad *l.3. ſupr.*

" Ita omnes editiones *huius Codicis* excepta poſtremâ, vbi editum *liberis*: vt in *Cod. Inſt.* malè.

" Fabricationis, ſeu fabricandorum Armorum.

COMMENTARIVS.

STIGMATA fabricenſium brachiis infligi, exemplo tironum, iubet *hâc l.* [1]Arcadius Imp. vt hac ſaltem ratione fugitiui dignoſci poſſent. Nunc de ſingulis.

¶ *Stigmata*, id eſt, *nota publica*, vt *hâc ipſa leg.* explicat Arcadius : de ſtigmatis pœnæ cauſa vel ſeruis ſtigmatiis non eſt hic locus : de quibus dictum *l.2.ſupr.de pœnis* : verùm de ſtigmatis notæ, ſeu notitiæ ergo, non in pœnam, vt hoc ſcil. indicio fugitiui internoſci poſſent , atque adeò à fuga retrahi. De *Tironibus* ſeu *militibus* ſtigmate notari ſolitis præter *hanc leg.* nota ſunt Vegetij duo loca, *lib.1.cap.8. Non ſtatim*, inquit, *punctis ſignorum ſcribendus Tyro* : & *lib.2. cap.5. victuris in cute punctis milites ſcripti* : Eſt & Aëtij Amideni Medici *lib.8. c.12.* στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, διὰ ἐπὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Gregorius *epiſtol.* 2. vbi mentio fit conſtitutionis Mauritij , *Ne quis manu ſignatus ante expletam militiam ad monaſteria migret*; quam dicit priorem iuſſiſſe Iulianum Parabatam. Hæc inquam loca iam nota ſunt. Verùm addantur ſequentia. Ambroſij, de obitu Valentiniani; *Charactere domini inſcribuntur & ſerui, & nomine Imperatoris ſignantur milites.* Chryſoſtomus in *poſter. ad Corinthios*, 2. *hom.* 3. *in fin.* καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπετίθετο : κἂν λιποτακτήσῃ, κατάδηλος γίνεται. Vbi vides rationem expreſſam horum ſtigmatum, vt ſcil. hoc modo latitantes & militiæ refugæ agnoſci poſſent. Idem in *c.3. ad Galat. edit. Comel. p.* 1000. vbi de eo qui ſe regradari pateretur in militia , ὥσπερ ἄν εἴ τις στρατηγὸς καὶ ἀριστεὺς μετὰ μυρία τρόπαια καὶ νίκας εἰς τὴν τῶν λιποτακτῶν δι' ἑαυτὸν ἀτιμίαν, καλάσιζε περιέχει τοῦ βουλομένου τὸ σῶμα. Niſi locus hic ad deſertores pertinet. Auguſtinus quoque *epiſtol.* 1. *Regium Characterem* vocat : *Sic error corrigendus eſt ouis, vt in eâ non corrumpatur ſignaculum Redemptoris* : *Neque enim ſi quiſquam Regio charactere à ſignato deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiam, atque ille redeat ad militiam, ille autem eſſe in militia in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum character ille reſcinditur, ac non potius in ambobus agnoſcitur, & honore debito quoniam Regius eſt approbatur?* In ſacra quoque *Scriptura* , & Apoſtoli Pauli *epiſtolis* eò ſæpè alluſum. Et hæc de Militibus ſeu Tironibus.

Aquarij pariter ita ſignati : teſtis conſtitutio Zenonis *l.decernimus*, *Cod. de aquaductibus* , & in *Codice* , *de Aquaductu. Aquarios ſingulis manibus nomine Pietatis noſtra impreſſo ſignari decernimus, vt huiuſmodi annotatione manifeſtati ſint omnibus.* Vbi vides rurſùm cauſam horum ſtigmatum. Simili igitur exemplo & *fabricenſes* notari *hac l.* iubentur: quod non factum : Non quaſi militiæ genus id eſſet, verùm nouo inſtituto, & exemplo tantum petito à Tironibus : Ne alioquin nouum & inſolens cui videri poſſet, liberos homines, miniméque reos notis compungi. Ideò, inquam, tironum exemplum hîc aduocare licuit Arcadio , Imp. vel potius Hoſio Magiſtro officiorum : qui, vt Claudianus, 2. *in Eutropium* , ait , *prudens nouandi iuris* fuit , cuius verſus iam *ſuprà* protuli. Scilicet ad extremum eò confugiendum putauit noui iuris moriſque repertor, *vt hoc modo ſaltem poſſent latitantes agnoſci*, cùm paſſim Fabricenſes opus ſuum deſugerent, neque adeò facile peruestigari poſſent. Ac maximè, quod hâc tempeſtate, Armorum vſus cummaximè neceſſarius eſſet propter Tribigildi in Phrygia mox tota Aſia tumultum, incentore Gaina, de quo v. Zoſimum *lib 5.* & Socratem, *lib.6.c.6.*

¶ Cæterùm cùm aliis, & Tironibus inquam , & Aquariis in manu ſtigmata infligi ſolita ſint, fabricenſibus in *brachiis* infligi *hac l.* iubet Arcadius. Hactenùs igitur Tironum exemplum non omninò hûc quadrauerit, quod in ſummam quoad ſtigmatis inquam vſum, quadrat.

Denique variè ſtigmati locus ſeu pars corporis varia deſtinata : in fronte aliquando ſeu facie , in manibus, in ſuris : quod etiam indicatur in ſpecie *d l.2.ſup.de pœnis* : denique in Brachiis *hac l.* Puto, quia hoc membro potiſſimùm vſus in fabrica Armorum. Sanè & ita olim Dacorum origo notæque; de quibus Ariſtoteles , Plinius : in brachio, Ariſtot. στίγμα ἐν βραχίονι : Plinius quarto partu. *Dacorum originis nota in brachio redditur.* ¶ Quomodo autem hæc ſtigmata impreſſa, ex *hac l.* diſcere non licet : ſimpliciter ait , *notam publicam infligendam.*

¶ Sententia tandem *huius l.* aperiiſſima, & Receptatores fugitiuorum fabricentium , & ipſos vnà cum liberis ad fabricam Armorum vocandos , vindicandos. Nempe liberi quoque fabricentium , fabricæ tenebantur , vt cæteroquin Conditionalium aliorum liberi : quod etiam docet *lex 5.6.Cod. eod. tit.*

v. * Idem[a] AA. Anthemio[b] Magistro Officiorum[c].

SI quis posthae Fabricensem admiserit Procuratorem, vel eultorem[d] sui prædij detinuerit, Conductorémve susceperit, rei[e] quam contra vetitum Fabricensi crediderit iniungendam, proprietate priuetur, eâ videlicet fiscalibus calculis[f] socianda: Ipse verò Fabricensis qui contraxerit legis offensam, multæ[g] duarum librarum auri feriatur. Dat. III. Kal. August. Constantinop. Honor. A. VI. & Aristeneto Coss. [404.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* prælata Leonis & Anthemij *l. 7. eod. tit.* quæ eodem pertinet.
[b] *Anthemius* Magister Officiorum sub Arcadio: e dem Anthemio Mag. offic. ior. inscribuntur præterea hoc ipso Anno *lex 4. infr. de his qui supr. rel.* & *l. 14. supr. de agentibus*: v. *Prosopogr.*
[c] *Magistro officiorum* cui inscribitur hæc *lex*, iam dictum *ad duas superiores leges.*
[d] Fundi.
[f] *Calculis* fiscalibus, id est, Rationibus, viribus: Sic & Theodosius *leg. 3. tit. Nouellarum* 12. *fisci calculis dependant.*

COMMENTARIVS.

PROCVRATOR, COLONVS, CONDVCTOR rei seu fundi alieni fabricensis esse prohibetur, *hac leg.* Arcadij pariter vt Leonis, *l. 7. Cod. eod. tit.* Pœna confiscationis fundi proposità, & fabricensi multæ duarum librarum auri: noo ea ratione qua militibus procoratione, colonato, conductione prædij alieni interdictum fuit, scilicet ne militiam desererent; verùm alia, ne rationes fiscales, fabricæ ioquam armorum conturbàreot, ferrique macerlem ad Armorum vsum destinatam in vsus suos deriuarent.

VI. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P.[a]

SI quis consortium Fabricensium crediderit eligendum in ea Vrbe qua natus est, vel in qua domicilium conlocauit, his quorum interest conuocatis, primitùs acta conficiat; *Sese* doceat, *non auo, non patre, Curiali progenitum, nihil Ordinis Ciuitatis debere, nulli se ciuico muneri obnoxium*, atque ita demùm gestis confectis, vel apud Moderatorem prouinciæ, vel, si is absit, apud Defensorem ciuitatis, ad militiam[b] quam optauerit suscipiatur. Quòd si absque hac cautione quispiam ad Fabricensium consortium obrepserit, sciat se ad Ordinis cui debetur, patriæque suæ, munera esse reuocandum[c]: ita vt nulla eum nec temporis, nec stipendiorum prærogatiua defendat. Dat. XV. Kal. Iun. Constantinop. Honor. IX. & Theod. V. AA. Coss. [412.]

NOTÆ.

* *L. 4. Cod. eod. tit.* Et iungenda huic est *lex 175. infr. de Decurionib.* Concordat etiam ex eo titulo, *lex 37. 81. eod. tit.*
[a] *Anthemius* PP. sub Theodosio Iun. & quidem Orientis: v. *Prosopogr.*
[b] Fabricensium.
[c] *Dedu. endum*, C. Iust. malè.

COMMENTARIVS.

CVRIÆ ciuitatum, & ciuilia munera ne per Orientem obtentu cuiusquam alterius militiæ desererentur, hàc tempestate summo studio cauendum credidit Theodosius Iunior: Nempe quod Curiæ passim exhaurirentur, confugientibus quamplurimis Curialium ad aliam militiam. *Cuiusquam*, inquam, *militia* obtentu: siue officiali Magistri militum, quò pertinet *lex 175. infra, de Decurionibus*, quæ *huic* nostræ iungenda est, (etsi pro subiecti argumenti ratione alij inscripta sit quàm *hæc* nostra, nempe *Lupiciano Comiti & Magistro militum per Orientem*) siue Fabricensium, quò spectat hæc *lex* nostra: Etiam armorum & militiæ armatæ fauorem Curiarum vtilitati hac parte cedere voluit. Quare in hanc partem & in præteritum & in futurum consultum iuit Theodosius Iunior: in præteritum, reuocari iussis per *Rectorem prouincialibus*, ad Curiam, qui officiales Magistri militum facti antea fuerant, quæ sententia est *dict. legis 175.* In futurum *hac* quoque *leg.* vetito scilicet quoquam in Fabricensium corpus allegi, nisi prius apud acta *Rectoris prouinciæ*, vel eo absente *Defensoris Ciuitatis* (cuius cæteroquin sollicitudini Curiarum & Corporum commoda incubuisse, docet quoque *lex 3. infr. de his qui conditionem propr.*) probauerit, se à Curiali nexu & ciuilibus muneribus immunem esse; Alioquin nulla temporis præscriptione obstante, aut

diuturnitate fabricensis militiæ ad Curiam reuocandum. Quæ & ipsa omninò sententia fuit de his fabricensibus Constantij, *l. 37. infr. de Decurionibus*: & Theodosij Mago. *l. 81. d. tit.*

Ex quibus tribus legibus id discimus, frequenter Curialium nonnullos, desertis Curiis fabricenses factos: quasi hoc obtento fabricensis inquam militiæ, Reipubl. seu publicis vsibus adeò necessariæ facillimè defendendos. Quod tamen Principes respuerunt: Quamlibet scilicet *Fabricensium corpus subueniat necessitatibus & cura bellorum, vel subuenerit necessitas & cura bellorum, eoque ceu quodam immortalitatis genere Principum vita custodiatur, arméque & ornet exercitum.* Contra, *quamlibet eo deficiente successus degeneres habeantur*, vt eleganter hæc omnia idem Theod. Iun. *Nouella 13. de bonis fabricensium*, attamen suum idcò ius per hos Curiis munijsque publicis detrahi non oportet.

DE CLASSICIS.

TITVLVS XXIII.

X. COD. IVST. XIII.

1. * Impp. Valentinianus & VALENS AA. Auxonio PF. P."

CLASSEM Seleucenam, aliásque vniuersas", ad Officium" quod Magnitudini Tuæ obsequitur volumus pertinere: vt" Classicorum numerus ex incensitis" vel adcrescentibus" compleatur: & Seleucena, ad auxilium purgandi Orontis, aliásque necessitates, Orientis Comiti deputetur". Data Indictione" XII.

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iust. eod. tit.*
" *Auxonius* PP. Orientis sub Valente, v. *Prosopogr.* Meminit eius Eunapius, *in V. Maximi*, *p. 109.* Zosimus, *lib. 4. p. 741* Philostorg. *lib. 9. c. 8. & 11.*
" *Orientis*, an *Orontis*? Illud puto.
" Officium Præfecti Præt. Orientis nota.
" Veluti......
" An potius & I Non: *vt*, pro, *ita vt*.
" Pro *incensitis*, vt *Cod. Iust.* de his dixi. ad *l. 6. 7. supr de Tironibus*.
" De his *Adcrescentibus* dixi ad *d. l. 6. 7.*
" Sic & in *Notitia Imperij* sub Duce Moësiæ 2. memorantur Præfecturæ nauium amnicarum & militum ibidem deputatorum: & sub Duce Retiæ. Præfectus Legionis 3. Italicæ partis superioris *deputata* Ripæ primæ submontorio: Præfectus Legionis 3. Italicæ transuectionis specierum *deputata* Foetibus. Denique Præfectus Legionis 3. Italicæ transuectioni specierum *deputata* Teriolis.
" Id est, Ann. D. 369. in hunc quippe annum liquidò incidit Indictio 12. Valentiaca: de quo peculiari *cap. de Indictionibus*: Et sanè Auxonius PP. (cui hæc *lex* inscribitur) PP. fuit A. 368. 369. 370. quo ei Modestus suffectus est; vt docent complures *hoc Codice* constitutiones. & Zosimus *lib. 4. p. 741.*

COMMENTARIVS.

CLASSAS, idest, naues armatæ seu militibus (qui inde CLASSICI *hâc ipsa* quoque *leg.* vocantur) instructæ, per orbem Romanum variæ fuère, ad *varias necessitates*, vt hæc ipsa *lex* docet: partim ad defensionem limitis & ad occurrendum hosti, si quà perrumperet (cuiusmodi naues *lusoriæ* fuerunt in Rheno & Danubio: de quibus postremis fuit *suprà*, titulus peculiaris *lib. 7.*) partim ad alias necessitates: veluti ad σιτοπομπίαν, id est, annonæ militaris, aliarúmque specierum fiscalium transmissionem per flumina veluti per Rhenum ad σιτοπομπίαν ex Britannia v. Eunapium *Exceptis Legationum* & Zosimum: Tum ad purganda flumina Imperij Romani maxima, per quæ commeari subinde necesse erat: *Purganda*, inquam, id est, vt Veteres rectè hîc acceperunt, malis hominibus & pyratis: ita enim malo hîc accipere, quàm quo sensu aliàs repurgandi fluminis, Nili scilicet, onus vocatur, *leg. 2. infr. de Alex. plebis primatibus*: ibi enim certè *repurgandi* vox accipitur propriè de sordibus euerrendis: quibus Nilus (eò enim pertinet *lex* illa) oblimabatur: notum enim, Nilum magna copia limum secum traxisse, eúmque nigricantem: qua etiam causa *Schichor* Hebræis, hoc est *Niger* vocatus; à Græcis, μέλας, quare & priscis Romanis, teste Festo, *Melo*: Inde & Gymnosophistis, teste Philostrato, *lib. 6.* Nilus, aqua & terra: Poëtis, Oceani & Terræ filius.

¶ Ad rem. Ergo CLASSAS huiusmodi variæ fuère per flumina Imperij Romani, pro Reipubl. statu, modò hîc, modò alibi; modò in hunc, modò in alium vsum. Sanè hinc videmus in Notitia Imperij Occidentalis, quæ scripta est sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. A. D. 427. in Italia, & Gallia, varias classes memorari, quæ proculdubio eò loci prætendebant, quà Barbari iam sedes pedémque in Imperio Rom. fixerant, cohibendis eorum progressibus. Quod alibi pleniùs ostendo.

Huiusmo

Huiusmodi quoque classis per Orientis Imperium variæ fuêre, & quidem (quod *hâc l.* docemur) sub Valente Imper. Quo sanè tempore Valenti cum *Gothis*, ad hunc annum vsque 369. cui hæc *lex* conuenit, & cum Persis deinceps res fuit. Inter alias porrò fuit & classis *Seleucena*, quod *hac l.* docemur: id est, quæ in litore maris Syriaci Seleuciæ ad montem posita erat: idque & ad auxilium purgandi Orontis, & ad *alias necessitates*, veluti ad subuectionem frumenti rerúmque fiscalium.

Hæc verò, mea quidem sententiâ, *classis Seleucena* est, quæ à Constantio Imp. instituta fuit, posteaquam is Antiochiæ Imperij sede constitutâ, (quod vetus orbis descriptor sub Constantio quem ipse edidit tradit *cap.* 17. & Libanius *legat. ad Iulianum Imperatorem pro Antiochenis pag.* 154. quóque etiam Valens Imp. huius constitutionis author, finito bello Gothico concessit, sedémque fixit: teste Zosimo *lib.* 4. *p.* 342. & Ammiano Marcellino, *initio lib.* 29.) portum Seleucenum in litore maris Syriaci magna vi auri excitauit, sibi & exercitui Vbique Antiochenæ oportunissimum, viginti quatuor fermè annis ante *hanc leg.* De quo vetus ille orbis Descriptor *d. c.* 17. Libanius, *in Antiocheno*, duobus locis, *p.* 363. & 386. & *Orat.* 13. *ad Theodosium*, *p.* 410. 411. 412. & *epistola ad Anatolium* 301. *in Codice Regio*, triennio fermè post eum extructum: Hieronimus, *Chronico*: Cedrenus, *p.* 246. Theodoretus *in Philotheo*, *in Macedonio* 13. De cuius portus excitandi auctore, causísque, dixi iam ad veterem illam orbis descriptionem *p.* 16. 17. Cum hac verò classe Seleucena Syriæ non est commiscenda illa, cuius meminit Ammian. Marcellinus *lib.* 14. *p.* 7. pertinet enim illa ad Seleuciam Syriæ Cœles ad Orontem.

¶ De hac igitur classe Seleucena nominatim, & Classicorum supplemento, déque classis Seleucenæ istius vsu est hæc Valentis Imp. constitutio: Ac nominatim ad cuius curam ea pertineret: nempe quòd Præfectus Prætorio Orientis, & Comes Orientis de eo inter se dissiderent: illo scilicet classem sibi classicósque vindicante, velut ad quem summa rerum pertineret: isto verò, quod & Antiochiæ causâ classis illa instituta esset, cui ipse præsidebat, & rei militari præesset per Orientis diœcesim, cuius prouinciæ decem numerantur à Marcellino, *lib.* 14. & Auctore *veteris Notitiæ prouinciarum*, qui sub Theodosio M. scripsit subdiuisis deinceps prouinciis quindecim, in *Notitia Imperij* Theodosij 100. Igitur de eo relationem proculdubio Auxonius PP. ad Valentem instituerat: de quo alioquin disertè Zosimus scribit, *lib.* 4. *p.* 741. in huius ipsius Anni 369. gestis, eum onerariarum nauium magna copia militarem annonam per pontum Euxinum ad Istri ostia procurasse, fluuialibúsque inde nauigiis per oppida ad amnem sita, ea recondisse, sic vt sufficiens militaris annona suppeteret.

Quare *hâc l.* iam definit Valens *Vniuersas* Classes, etiam Seleucenam ad Officium Auxonij Præfecti Pr. Orientis pertinere, ita vt supplementum Classicorum ad id officium pertineat; verùm Seleucenam illam ad auxilium purgandi Orontis, aliásque necessitates Orientis Comiti deputandam.

¶ Vbi & illud additur, vnde Classicorum numerus à Præfecto Prætorio supplendus sit, *Ex Incensitis*, inquit, *& Adcrescentibus*: Quomodo pariter Tyrones ex Incensitis & Adcrescentibus suppleri voluit idem Valens Imp. Anno proximo 370. *l.* 6. *supr. de Tyronibus*: & rursum Anno 365. *l.* 9. *d. tit.* Incensiti vocantur & *d. l.* 7. *in fin. Incensiti* sunt autem non (quod Cuiacius putabat) colonariæ conditioni non adscripti, verùm qui non sunt censibus adfixi: *Adscriptitij* item *sell.* & *d. l.* 6. & 7. non sunt qui ex classicis nascuntur, quod rursum Cuiacius putabat, verùm supernumerarij, superabundantes qui interim non militabant, verùm in pacato velut habebantur, vt in locum legitimorum amissorum supplerentur. Cuiusmodi Adcrescentes fuêre in militia armata, de quo *l.* 11. *supr. de re militari*: & in Palatina, & in prouinciis: hi scil. nondum censibus tenebantur, sed in locum deficientium si quando subrogandi, *l.* 3. *supr. de priuil. eorum qui S. Palatio.* Ergo cum de supplendo aliquo corpore agebatur, ne iis qui iam censu tenebantur, censualibus tabulis exemptis, res tributaria concideret, supplementum fieri voluerunt Imperatores ex Incensitis illis & Adcrescentibus. Quod politicum *exiguus* notetur.

DE HIS, QVI CVM DISPENSATORE[a] CONTRAXERVNT.

TITVLVS XXIV.

X. COD. IVST. VI.

De his qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam ſumpſerunt. Confer & titulum 9. *infr. lib.* 12. de his quæ ex publica conlatione illata ſunt non vſurpandis.

[a] Id eſt, fiſcalem pecuniam adminiſtrante, cui *fiſcalium theſaurorum tutela mandata eſt* : *l.* 1 *hoc tit.*

PARATTLON.

CONTRAHENS cum diſpenſatore *Rubr.* cum Exactore, Tabulario, Arcariis, Officio Rationum, vel alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandata eſt, *l.* 1 *hoc tit.* id eſt fœnebrem ab his pecuniam ſumens; *d. l.* 1. mutuo accipiens aurum ex ſacris largitionibus, *l.* 2. in quadruplum tenetur; ex *dict. leg.* 1. ablatis omnibus bonis perpetuæ deportationis exilio ſubditur ex *dict. l.* 2. Diſpenſator verò mutuam pecuniam ex ſacris Largitionibus dans, (de quo erit quoque *Titutulus* 9. *lib.* 12. *de his quæ ex publ. collat. illata ſunt non vſurpandis,*) capitali pœna adficitur, *l.* 2. *in fin.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Probum PF. P.[b]

SI quis ab exactoribus, Tabulariis, Arcariis, Officiiſve rationum, vel[c] alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandetur, fenebrem pecuniam ſumpſerit, detectus in eodem ad quadrupli pœnam ex hâc auctoritate[d] teneatur. Dat. IV. Id. Mart. Treu. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L.* 1 *Cod Iuſt. eod. tit.*
[b] *Probus* PP. ſub valentiniano Italiæ, in locum Rufini, v. Ammianum Marcellinum *lib.* 27. *pag.* 377. & plenè in *Proſopogr.*
[c] Deeſt hæc ſententia in *Cod. Iuſt.*
[d] *Auctoritas* id eſt, conſtitutio, lex : v. *Gloſſ.*
[e] *II.* id eſt, Ann. 368.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc conſtitutio eſt, aduerſus eos qui fenebrem pecuniam ab his quibus fiſcalium theſaurorum tutela mandata, accipiunt ex fiſci theſauris ſeu rationibus, quâ quadrupli pœnam iis minitatur. Quæ ipſa pœna Iudici imponitur, canonem frum. V. R. vſurpanti, *leg. vltim. infr. de Canone frum. V. R.* vt & omni Iudici interuerſori *leg.* 10. *ſupr. de iure fiſci.*

¶ Velim & hùc arceſſi Valentiniani eiuſdem iudicium quod ex Ammiano Marcellino profero *ad leg. vlt.* De illis quibus fiſcalium theſaurorum tutela mandata erat, videndum. 1. de *Exactoribus*, 2. & *Tabulariis* ſuis iam *titulis* dictum eſt, 3. de *Arcariis* quoque dixi ad *l*.... *ſupr*.... 4. *Rationum Officia* ſunt Officiales Rationalium.

Additur, *vel alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandetur.* Quæ verba Tribonianum [induxiſſe putat

putat Cuiacius propter *leg.* 2. *infr.* quasi ea *lex* 2. ad Comitem thesaurorum scripsit & ad thesauros pertineat: hæc verò ad arcam Præfectoriam: & ita quidem conciliandas duas illas *leges* inter se censet. Verùm, neque ita conciliandæ sunt illæ *leges*, neque hæc verba, eâ, quam putat Cuiacius, de causa à Triboniano expuncta. De conciliatione videsimus ad *l. prox.* Expuncta verò ideò sunt à Tribon. quia aliis, quibus fiscalium thesaurorum tutela mandata erat quàm qui hîc speciatim memorantur, aliis *legibus* aliæ & grauiores pœnæ positæ sunt; veluti Iudicibus; de quibus *l. vlt. infr.* & *tit. de his q. publ. coll.* &c. Hac verò clausula generali hic comprehenduntur supra nominati omnes, putà Exactores, Tabularij, Arcarij, Rationalium officiales, & præterea similes alij: nam & quatuor illis fiscalium thesaurorum cura mandata erat: *vel ALIO*, inquit lex, *cui &c.*

---

11. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Palladio Com. S.L.

SCIANT omnes, neque″ dandi neque accipiendi mutuo ex largitionibus sacris auri patere cuiquam facultatem. Quòd si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occultè, aut cautionis″ aut sponsionis″ fide, vt debitor redditurus,″ acceperit, ablatis bonis omnibus perpetuæ deportationis subdetur exilio. ¶ Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodarit, ac″ dederit, capitali sententia subiugetur. Dat. XII. Kal. Aug. Heracleæ, Eucherio & Syagrio Cons. [381.]

NOTÆ

* *L.* 2. *Cod. Iustin. eod tit.* Iungendæ *huic* videntur *lex* 8. 9. *Cod. de Vectigalibus*: eidem Palladio Comiti S.L. inscriptæ.
″ *Palladius* Comes S. L. sub Theodosio M. cui duæ quoque *Leges* illæ inscribuntur.
″ *Neque dandi neque*, resecata hæc *Cod. Iust.*
″ Id est, chirographi.
″ Id est, Fideiussionis: vel promissionis.
″ *Sine nostrâ auctoritate* hoc additum *Cod. Iustin.*
″ Et, vel.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Magni hæc constitutio est aduersus eos qui mutuam pecuniam ex thesauris seu sacris Largitionibus siue accipiunt, siue dant: Quâ accipientibus deportationis & bonorum proscriptionis pœnam imponit; dantibus verò capitalem. Et sic seuerior hæc iam Theodosij Magni constitutio est, quàm superior Valentiniani Senioris: vt proinde hæc *lex* superiori hac parte contraria sit: neque de conciliandis iis adlaborandum sit, non magis quàm de tot aliis inter se dissidentibus, quæ *hoc Codice* occurrunt: Huius quippe Codicis Conditoribus non id propositum fuit, ne quid *contrarij* hîc occurreret, verùm illud tantum, vt sparsas Principum constitutiones in titulos suos compellerent, reuelarent, & in Corpus certum redigerent.

Atenim de conciliandis iis in *Codice Iustinianeo* iure laboratur, quandoquidem Iustinianus *ἀντινομίαν* omnem abesse, absuturámque præfatione suâ perquiritarut. Cuiacij igitur mens est, *hanc legem* 2. ex Triboniani mente ad Thesauros Principis propriè pertinere: Superiorem, ad Arcam Præfecti P. & ideò quoque Tribonianum ex *leg.* 1. *suprà*, illa expunxisse, *Vel alio cui fiscalium thesaurorum tutela mandetur.* Verùm vt hæc verba, alia de *causa expuncta à Teκῳ* ad *l. super.* ostendi; ita inanis est Cuiacij conciliatio; apertè enim *lex* superior, vt hodie adhuc, posita est in *Codice Iustinian.* ad Thesauros Principis non minus quàm hæc pertinet. Quid enim? non Exactores, Tabularij, Arcarij, officia rationum ad Thesauros Principis pertinebant? de Tabulariis fidem facit vel *lex* 9. 11. 13. *suprà, de annona.* Putet quis Tribonianum ita *Leges* has distinxisse vt *legem* 1. accipi voluerit de accipiente fœnebrem pecuniam, id est, fœnus eo nomine soluente: quem ideò minore pœna plecti velit: legem verò 2. de mutuam accipiente gratis, quod longè grauius sit. Quæ tamen Triboniani cogitatio, si Triboniani fuit, inanis est. Et enim quidem speciatim nomine, quod *hâc leg.* non minùs quàm *superiore leg.* fœnebris pecunia comprehendatur: nam & *mutuo accipere*, & vt *debitor redditurus accipere*, & retrò *commodare*, ac *dare*, non minus dicitur cùm fœnori pecunia datur vel accipitur, quàm cùm gratis. Nam etsi propriè fœnebris pecunia à Mutuo & Commodato distinguatur, ἔντοκος illa, hæc ἄτοκα; tamen & ipsa fœnebris pecunia Mutui species est: & Mutuum, vt & Commodatum de fœnebri quoque pecunia hoc æuo passim accipitur: de quo vid. *Gloss. Theod.*

Putet quis *hanc legem*, cum *superiore* ita conciliari posse, quasi hæc Theodosij Magni *lex* sic de his qui *aurum* ex sacris Largitionibus siue mutuum, siue fœnebre accipiunt, dántve: cuius vtique auri peculiaris sæpè ratio fuit: de quo ad *leg.... supr. de petitionibus*, lex verò *Valentiniani* 1. *supr.* de alia pecunia. Verùm neque id rectè. *Pecunia* enim appellatione in *dict. leg.* 1. Aurum quoque comprehenditur: quod & Thesauris fermè fiscalibus, seu Largitionibus sacris inferebatur. Igitur non alia conciliandi ratio est

quàm quod hac in re Imperatores illi diſſenſerint.

Superſunt duo explicanda. Primò, verba iſta, ſiquis &c. aurum occultè, aut cautionis, aut ſponſionis fide acceperit: quibus duplex Mutui accipiendi ratio indicatur: Nempe Mutua ſeu fœnebris pecunia, cùm inter ſolum creditorem, & mutuantem, res tranſigitur, accipitur, vel *Cautionis*, vel *Sponſionis* fide; id eſt, vel inſtrumento interpoſito, chirographo inquam, (id enim *Cautionis* voce paſſim intelligitur) vel interpoſita tantùm *promiſſione*; id enim hic *ſponſio* dicitur, pariter vt *l.... ſupr. de fœneratoribus*: de eo ſcilicet qui ſuo nomine quid promittit, non verò de eo qui pro alio, vel *de alio*, quo ſenſu alioquin ſponſio, & ſponſor quis dicitur. Et ſanè hoc ipſum Mutui & negotij genus, de quo hîc, hos poſtremos ſponſores reſpuit, cùm OCCVLTA id fieret, vt *hac leg.* dicitur: mera igitur *fide* inter diſpenſatorem ſeu adminiſtratorem pecuniæ fiſcalis, & mutuantem tranſactum: ſed vel *ſponſionis* fide, vel *Cautionis*. Ergo etſi *Cautio* interceſſerit, nihilominus pœnæ *hac leg.* propoſitæ locus eſt: quamvis mutuum dans, vt publicus Creditor; accipiens, vt *debitor*, conſiderari poſſit; *vt debitor redditurus*, inquit *lex*.

Secundò, notanda hîc pœna deportationis; quæ & ipſa in ſimili poſita *tit. de his quæ ex publ. collat. ill. ſunt.*

¶ Inſcribitur autem hæc *lex*, quæ eſt *de auro in ſacris Largitionibus retinendo, non verò per Mutuum diſtrahendo*, Palladio Comiti S. L. pariter vt duæ aliæ in *Cod. Iuſt.* purà *lex* 8 *& 9. Cod. de vectigal.* in quibus dies & Coſſ. omiſſi: & fortè *huc* iungendæ ſunt: nam & eæ ad Largitiones ſacras pertinent, in quas certè ſuſcepta ex vectigalibus referri ſolita: de quorum vectigalium modo ibi agitur. Eadem proinde conſtitutione ſua ad Palladium Com. S. L. Theodoſius, & iuſtæ vectigalium exactioni cauerit, & exacti auri tuitioni.

III. * Idem AAA. Palladio" Magiſtro Officiorum.

AVRVM, quod à prouincialibus ſine cunctatione perſoluitur, nundinatione" conſumitur: Pœnis itaque ſe vltimis, quicunque" harum machinatores prædarum detegi prodique potuerint, ſe nouerint ſubiugandos, niſi, dimenſo itineris ſpatio, ſuſceptum à Prouinciali Officio aurum, traditum ſacris largitionibus nuntiarint'. Inſuper, ſi decem vltra dies aurum, quod percurſo itinere potuerit inferri, detentum vel à Proſecutoribus vel à Palatinis fuerit deprehenſum, binarum ex toto centeſimarum inlationi ſe ſentiant obligatos. PP. Prid. Kal. Decembr. Byrito', Eucherio & Syagrio Coſs. [381.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" Palladius Magiſter officiorum ſub Theodoſio M. inſcribitur Anno prox. 382. *lex* 14. *ſupr. de Agentibus*, *& Ann.* 384. *lex* 3. *ſupr. de metatis.* Et tamen proculdubio in inſcriptione *huius l.* reponendum vt *l. ſupr. Palladio Com. S. L.* id enim argumentum *huius leg.* omninò depoſcit. Quamquam vtroque fortè munere idem defungi potuit. Ad hunc Palladium extant quatuor Gregorij Nazianzeni *epiſtola* 228. 229. 230. 231. ex quarum priore 228. apparet, eum in ſummo aliquo Magiſtratum conſtitutum fuiſſe: ex *ep.* 229. cum Conſtantinopoli fuiſſe.

" Rectores Prouinciarum.

" De *Nundinationis* voce dixi iam ſupra ad *leg. vlt. de Murilegul.* & mox aliquid dicam.

" *Byrti* hæc *lex* propoſita, vt multæ aliæ: de cuius rei cauſa dixi *alibi.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Magni hæc altera *hoc tit.* conſtitutio eſt: cuius duo ſunt capita: Prius aduerſùs Interuerſores, & nè aurum à prouincialibus collatum ſolutum, per contractum & nundinationem interuertatur: poſito vltimo ſupplicio ſi id factum fuerit, & non dimenſo itineris ſpatio, ſuſceptum à prouinciali officio aurum, ſacris largitionibus ſeu theſauris illatum nunciatum fuerit. Quod quidem caput reſpicit Iudices, ſeu Rectores prouinciarum, quorum Officio aurum primùm tradebatur: atque inde ſacris largitionibus per Proſecutores ſcilicet auri, vel Palatinos Sacrarum Largitionum inferebatur: vbi multæ res multáque vocabula expendenda veniunt. Primùm notentur illa. *Aurum quod à prouincialibus ſine cunctatione perſoluitur, nundinatione conſumitur.* Quod ab Imperator. præmittitur ad augendam facti ſeu nundinationis atrocitatem: ac ſi diceret, miſeros prouinciales modis omnibus cogi & quidem ſine mora ad ſolutionem, pro vſibus & neceſſitatibus publicis, & tamen ſæpe nil vel parum inde ad fiſcum redire.

Secundò ait lex, *per nundinationem conſumi. Nundinatio* in genere eſt conuerſatio, commercatio rerum, πραγματεία: atque inde lucri captatio. Gloſſæ Nomicæ. Nundinatio, κυρίως μὲν τὸ λαμβανόμενον πραγματείας ἐμπορίας: ἐνίοτε δὲ καθόλου τὸ κέρδος: ſpeciatim verò ea vox (vt & *nundinarum leg. vltim. ſupr. de murilegulis*) vſurpatur, de fœdo lucro omni prædaque quæ capitur occaſione Reipublicæ vt *hâc leg.* & *leg.* 10. *ſupr. de cohortalibus l. 3. ſup. de ex lib. reis l. 5. de iis quæ adminiſtr.* Vnde & *machinatores prædarum*, qui id facerent, hâc *leg.* vocantur. Hac ipſa voce in hac ipſa re vtitur Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *pag* 385. *Hymetius cum Africam Proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumenta dedit: pauloque poſt cum prouenisſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora: verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretij compendium ad Principis ærarium miſit. Idcoque Valentinianus per nundinatio*

nationem ſuſpicatus parùm quàm oportuerat miſſum, cum bonorum parte multauit. Vide & quæ notaui alia ad *leg. vltim. ſupr. de murilegulis.*

Tertiò, ait lex *diuerſo itineris ſpatio*, & mox quod *percuſſo itinere potuerit inferri.* Nempe ad illationem ſpecierum, vt in cæteris, certa dimenſa ſpatia fuerunt, de quo ad *leg.*

Quartò ait lex, *niſi ſuſceptum à prouinciali Officio aurum traditum ſacris largitionibus nunciarint.* Quibus duo hæc indicantur. Primò, ab Officialibus Rectorum prouinciarum aurum ſuſceptum, de quo *v. parat. tit. de ſuſceptoribus: lib.* 12. Secundò ad iudicum ſeu Rectorum curam ſpectaſſe, vt traditum ſacris largitionibus aurum nunciarent: Eſt enim hæc huius loci ſententia, aduerſus Iudices harum *prædarum machinatores*, nundinatores. Et hæc de primo huius leg. capite. Quod huic titulo conuenit etſi minus plenè conceptus videatur.

Secundum caput hoc titulo fugitiuum eſt in *Proſecutores* & *Palatinos*, differentes ſuo tempore aurum inferre ſacris largitionibus. De quibus vtriſque peculiares ſunt hoc Codice tituli: *lib.6. de Palatinis* & *lib.12. infr. de Proſecutorib. auri publici.* Et quidem aduerſus hanc illorum moram & dilationem præter hanc leg ſunt duæ aliæ Theodoſij Iunioris leges: puta *lex vnic. dicto titulo de auri proſecutoribus*, imò & aduerſus nauiculariorum fraudes *lex* 33. *de nauiculariis* quæ ex eadem conſtitutione deſumptæ inter ſe coaſſandæ veniunt. Hoc verò capite duo ſingularia notanda ſunt. Primò *decem dies* præter id tempus quod percurrendo ſeu perficiendo itineri ſufficit, datum ad aurum inferendum, nempe propter incerta caſuum & itineris cuiuſdam *ἀπροσδοκίας* ſeu auctarij vice. Secundò, notanda pœna ſeu multa quæ his imponitur, nempe binarum ex toto, ſeu totius auri, centeſimarum. Hæc inquam nudis moratoribus pœna hic imponitur atenim primo capite, interuerſoribus, prædatoribus, pœnæ vltimæ indicuntur.

Quintò ait lex *ſuſceptum à prouinciali officio.* Nempe hac tempeſtate Officiales Rectorum prouinciarum aurum exegère: de quo ad *leg. ſupr. de exactoribus.* Ait lex *à Proſecutoribus*, de quibus *infr. ſuo tit. de auri publ. proſecutorib.* Ait lex, *vel à Palatinis*, id eſt, officialibus Comitis S. L. de quibus ſuo *tit. ſupr.* Ait lex *binarum ex toto centeſimarum.* Quod binæ centeſimæ exemplum pœnæ loco impoſitæ eſt notandum.

DE PRIVILEGIIS DOMVS AVGVSTÆ.

TITVLVS XXV.

XI. COD. IVST. XXXV.

De priuilegiis Domus Auguſtæ, vel rei priuatæ, & quarum collationum excuſationem habent.

I. * Imppp. ARCADIVS, Honorius & THEODOSIVS AAA. Anthemio PF. P."

AD omnem fraudem amputandam, Procuratores per ſingulas quaſque prouincias Nobiliſſimarum puellarum Filiarum" mearum apud fidem geſtorum præſentibus Cenſualibus" ac Principalibus", quos huius imminutionis" oneribus premi non dubium eſt, exponant numerum iugorum ad memoratarum domus" Pertinentium, & pro eo tantùm Inluſtribus priuilegiis ac debitis" potiantur, ita vt ex veri fide breuibus" præbitis, & à Rectoribus prouinciæ mox relatis: quæ eos excuſare" debere conueniat, conlatis rationibus cognoſcant. Dat. Kal. Decembr. Conſtantinop. Arcad. A. VI. & Probo v. c. Coss. [406.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*
" *Anthemius* PP. Orientis ſub Arcadio v. *Proſopogr.*
" Trium, natarum ex Eudoxia; *Pulcheria, Arcadia, Marina*: de quibus moxè
" *Cenſuales*, de his *ſupr.* 3.
" *Principales* de his ad *tit. de Decurionibus.*
" Rectè: neque iſtud mutandum in *domorum* ius: *Domus*, id eſt, domus.

" Non eſt hæc vox immutanda, in *immunitionis*, de quo mox.
" ϗ. à *Debitis. Priuilegia à debitis* ſunt immunitates à tributis: *Priuilegia* pro immunitatibus *l. 5. infr. de immunitate*: *Debita* ſunt tributa: de quo ad *l. 6. ſupr. de diu. reſcript.* & in Gloſſ.
" *Breues*, de hâc voce v. Gloſſ.
" *Ex.uſare*, id eſt, immunia præſtare, relinquere.

COMMENTARIVS.

VT DOMVS Auguſtæ ſeu Principis patrimonium, ita & eiuſque filiarum; ac proinde & earum domorum ſeu fundorum Actores, conductores, Procuratores priuilegiis quibuſdam olim potiri. Sanè ab itineribus muniendis immunes non fuiſſe docet *lex 4. & lex vlt. infr. de itinere mun.* Atenim immunes fuêre à cenſibus ſeu annona & tributis: de quo dixi ad *leg. 8. ſupr. de actorib. procur. & cond. rei priu.* Quod rectè trahitur ad immunitatem officialium domeſticorum, Regiæ ſtirpis in Gallia liberorum. De quo vid. Brettij *orat. 81. pag. 128. b.* & ad Reginæ viduæ domeſticorum immunitatem. v. eiuſdem *orat. 29.*

¶ Cœterùm, vt aliàs priuilegij alicuius ſæpè obtentu publica vtilitas eluditur: ita Arcad. *h. l.* ne obtentu priuilegiorum domus Auguſtæ eluderetur, ſatagendum putauit: Et quidem ne obtentu Nobiliſſimarum filiarum ſuarum in ſpecie huius leg. vbi De *Nobiliſſimi* titulo dicam ſemel ad *leg. vlt. infr. de luſtrali collat. Filiæ* verò quas hic indicat Arcadius, ſunt tres eius filiæ, quas ex Eudoxia ſuſcepit: puta *Pulcheria*, quæ nata ann. 399. *Arcadia*, anno 400. *Marina*, anno 403. vt ex Chronico Alexandrino diſcere eſt: quarum mater Eudoxia obiit anno 404. In veteri vrbis Eſpatæ deſcriptione memorantur domus harum: nempè regione 1. *Domus Nobiliſſimæ Marinæ*: regione 3. & 11. *Domus Pulcheriæ Auguſtæ*: regione 9. & 10. *Domus Nobiliſſimæ Arcadiæ.*

Et hæc quidem Conſtantinopoli: Atenim per diuerſas prouincias domos ſeu fundos eædem ſparſos habuêre: & in his Procuratores ſuos. Igitur vt fraus amputetur, iubet hâc leg. Arcadius numerum iugorum ad eas pertinentium exponi, 1. *Apud fidem geſtorum*, id eſt, coram Rectore prouinciæ, geſtis ſuper eo factis 2. Præſentibus Cenſualibus ac principalibus: Nempe illi adſcriptiones faciebant: Ideò diſtributionum forma ab his procedere dicitur. *l. 5. ſupr. de his quæ admin.* & Symmachus *lib. 9. Epiſt. 10. Principalibus & tabulariis liberum eſt alios à diſpendio vindicare, aliis indebitum munus imponere*: de quo ad *l. 117. 1. de Decurionib.* paulò plenius: hi verò Exactores fuêre, vt docet *lex 12. infr. de appellat. lex 8. infr. de Decurionibus*, *lex 12. 16. infr. de exactoribus*, & Libanij locus περὶ προςτατῶν; Quare ratio etiam hîc additur: quia ſcilicet huius imminutionis fraudulentæ oneribus ij premerentur: ſcilicet periculum rei tributariæ Cenſuales & principales ſpectabat, ſi quid ex modo legitimo tributorum detraheretur ſeu abeſſet; Quod de principalibus ſeu Curialibus docet quoque Libanius *inſigni illo loco orat.* περὶ προςτατῶν. *p. 8. 9.* ad quem iam notaui, & Nouella Maioriani *de Curialib. 1. verſ. compulſor.* Idque rurſùm indicat idem Libanius in *orat. in Tiſamenem ad Theodoſium pag. 453. 3.* Numerum igitur iugerum ad filias ſuas pertinentium exponi ita iubet.

4. Nos breues iſtos Cenſualibus & Principalibus præberi: vt ita cognoſcant conlatis rationibus, quænam iuga excuſare debeant.

¶ Supereſt tantùm vindicanda hæc lex ab emendatione. Sunt qui loco *imminutionis* reponendum putant vocem *immunitionis*; quæ immunitatem ſignificat. Male omninò: *Imminutio* hic eſt tributorum imminutio quæ fiebat pro iugis velut immunibus. Ergo retinenda hîc vox *imminutionis*, non ſubſtituenda *immunitionis*. Quomodo & apud Lampridium *Commodo p. 57.* ſubſtitui hanc vocem non fero: vbi ait *Commodum vendidiſſe etiam ſuppliciorum diuerſitates & ſepulturas & immunitates malorum, & alios pro aliis occidiſſe.* Rectum enim ibi eſt, *immunitates malorum*: Immunitates malorum, ſiue hominum ſiue criminum: vt immunitates tributorum. Sic & apud Suetonium *Galliæ* dicuntur *impunitates noxiorum*: quæ ibi à vectigalium immunitatibus diſtinguuntur.

DE CONDVCTORIBVS ET HOMINIBVS DOMVS AVGVSTÆ.

TITVLVS XXVI.

XI. COD. IVST. LXXII.

De Conductoribus & Procuratoribus siue Actorib. prædiorum fiscalium & domus Augustæ. Huic titulo concordant duo *supr. hoc ipso libro, tit. 4. de Actoribus procurator. & conductor. rei priuatæ*: & *tit. 5. prox. qui conductores rei priuatæ.*

I. * Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. Basso PF. P.[a]

CONDVCTORES homines've Augustissimæ domus nostræ nullum cuiuslibet nomen militiæ vsurpent, nullius cingulo dignitatis vtantur, ne ex hoc sibi erigendi supercilij fastus[b] Sacro Nomini Nostræ Pietatis oriatur inuidia: sed quotiens de causa ad domum Regiam pertinente aliquid quæstionis emergit[c], non aliter quàm ex *Legum* ordine, *Quibus similiter omne hominum genus tenetur*, vel excipiant vel inferant actionem: Nec aliorum litigatorum negotio intercedant, nec sententiam iudicantum, aut[d] inlicito patrocinij sui fomite iura conturbent: Nullique[e] exsecutionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: Non priuatis se negotiis, non publicis misceant: Nec quiescentem domum delatio vlla sollicitet, ne eos inconsultæ pertinaciæ serò pœniteat[f]. Dat. Prid. Non. Mart. Rau. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. eod. tit.*
[a] *Bassus* PP. sub Valentiniano 3. cui inscribuntur & aliæ quatuor leges, v. *Prosopogr.*
[b] Sequentia omnia, quæ elegantissima sunt recisa, vsque ad *quotiens*, à *Cod. Iust.*
[c] *al. Fasiu.*
[d] *Emerserit* Cod. Iust.
[e] Ita hæc construenda, *Nec sententia iudicantum, aut iura inlicito &c.*
[f] *Nullius.* Cod. Iust.
[g] Assuta hic à Τριβωνιανῷ sententia ex Constantini M. *l. 1. supr. de actorib. procurat. & conductorib. rei priuatæ*: *Grauior enim pœna constituenda est in hos qui nostri iuris sunt, & nostra debent custodire mandata.*

II. * Idem AA. ad Senatum Vrb. Romæ. Post alia.

CONDVCTORES Domus nostræ ab omni militiæ priuilegio submouemus: Viuant æquâ sorte cum ceteris: nec vmquam, si ratio poscat, examinis seueritatem iudiciariam vllo cinguli frustrabuntur obiectu, sed potiùs pari disceptationis euentu in omnibus causis *Legibus* seruiant, *quibus tenentur & Principes.* Dat. III. Non. Ian. Rom. DD. NN. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Nempe contentus fuit Τριβωνιανῷ superiorem eò referre: cuius eadem est sententia. Iungenda autem huic legi omninò videatur *lex 14. supr. de Senatorib. & gleb. collat. lex 33. supr. de petitionib.* etsi in die & mense

mense nonnulla sit diuersitas vbi tamen placet potius ex hac illas emendari. Tandem συζυγία hîc admissum à Codicis huius conditoribus: hæc enim superiori anteferri debuit: vt video, annorum illi tantùm rationem habuêre in disponendis constitutionibus; ac non etiam & mensium aut dierum: de quo in *Prolegomenis*.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Tertij Placidiæ filij, hæ duæ leges sunt, in eandem vtraque sententiam: quibus Imperator hic Conductorum & hominum domus Augustæ supercilio fastuíque, & impotentiæ occurrendum, eósque ad communem matellam reuocandos putauit. Tam enixo studio, tam eleganti stilo, vt nihil enixius, nihil elegantius hoc Cod. occurrat. Quanquam ab eadem mente est non minus elegans quoque Constantini *l. 1. supr. de actoribus, procurator*, &c. Constantij *lex 1. supr. de iurisdict.* & Honorij *l. 11. d. tit. de iurisdict.* De ipsis primùm legibus videndum est, tùm deinde de earum sententia. Igitur data vtraque hæc lex à Valentiniano Tertio eodem pene tempore, sed tamen prælata, quæ secunda hîc ordine est: statim postquam Ioanne Tyranno cæso Roma & Italia Augustus potiri cœpit. Et sanè secunda illa lex pars est prolixioris orationis ad Senatum; cuius pariter partes videntur *lex 14. supr. de senatoribus, & glebali collat. & l. 33. supr. de petitionibus*, ac proinde illi coniungendæ, quam etiam recitari fecit in Senatu Romæ per Theodosium Primicerium Notariorum, vt docet *d. lex 14.* Eo scilicet tempore, quo Ioanne Tyranno cæso Vrbem Romam ingressus fine anni 425. initio adhuc anni huius 426. ibidem constitit, vt docet præter Olympiodorum apud Photium, etiam subscriptio legis 6. *supr. de legit. hered.* vt proinde ex huius *l. 2.* subscriptione illatum duarum subscriptio emendanda veniat: de quo ad *d. l. 33.* vnde etiam Historia de Ioanne Tyranno cæso, & Valentiniani processu huc accessi potest. Igitur Valentinian. iam Imp. iam Româ, Italiáque potitus, malis queîs tùm Respub. premebatur, & quorum pars occasione Tyrannidis inuecta fuerat, vel etiam inereuerat, occurrendum exixè putauit, statúmque tum vrbis, tùm orbis Romani restituendum. Vnde elogium illud, quod veteri vrbis Romæ descriptioni permissum: *Vrbs quæ aliquando desolata nunc gloriosior piissimo Imperio restaurata.* Inter cœtera porrò mala erant Delatores, & Bonorum competitores: quibus ideò occurrit *d. l. 33.* & fine *legis, hoc tit.* Priuilegiorum Ecclesiarum imminutio, quæ Ioannes Tyrannus inuiderat, quæque ideò statim reuocauit seu stabiliuit *l. vlt. infr. de Episcopis.* Erant & Seruorum audacia, qui in dominos sese erexerant: qua parte quoque creditur *d. l. 33.* Patricij quoque fori priuilegia, id est, Senatorum imminuta trabeatáque quies turbata fecerant, quæ & ipsa reuocat *d. l. 33.* Erat denique & Conductorum hominúmque domus Augustæ supercilium, fastúsque qui omnia turbabant. His proinde occurrendum putauit, duabus his legibus: & quidem enixiore adhuc studio, quàm alij cuicunque malo: his rationibus de quibus posteà.

¶ Primò quidem Malum hoc quàm varium & multiplex, quam latè hoc incendium sparsum fuerit hæ ipsæ leges cumulatè ostendunt. Nempe quinque hæc mala ab his admittebantur. Primùm *Militiæ* alicuius nomen, vel *dignitatis* alicuius cingulum vsurpabant supercilium & fastum ita erigentes, sic vt nemo quicquam aduersus hos hiscere auderet. Secundò, orta quæstione de causa ad domum Augustam pertinente, non consueto legum ordine actiones excipiebant vel inferebant. Tertiò, alienis negotiis & litibus intercedebant & patrocinium præbebant, iudiciorum ordinem ita interturbantes: Quartò, Executionis suæ ministerium concordabant. Denique Delationibus famosi erant.

¶. Igitur Valentinianus Tertius his duabus legibus tam multiplici horum audaciæ & supercilio occursum iuit: vt enixo studio, ita & elegantissimis Ciuitatis suæ, & modestiæ structuris additis; his nempe: Primò *metum* suum prodit, ne sibi exinde inuidia generetur: gnarus vtique, famam Principum stare, prout sese homines eorum gererent: Deinde Legum reuerentia duobus locis prodita. Non tantum priore lege in genere cùm ait conductorum & hominum respectu, *legib. similiter omne hominum genus teneri*: verùm disertè etiam posteriore professus, *Legibus teneri & Principes*: Quam in sententiam iam multa multi *ad l. digna vox*, & *ad legem Princeps.* Nos etiam Libanij super eo locum eduximus, *περὶ ἀγγαρειῶν p. 40.* ad ipsum Imp. Theodosium loquentis. Et effusa manu in *Oration.* nostra cui Vlpiani titulum fecimus: & inter Indices in *Imperatore Romano.* Itaque hæc de Valentiniani moribus & ciuilitate.

¶ Nunc de ipsamet sanctione: vbi Valentinianus in summam Conductores & homines domus Augustæ æquâ cum aliis sorte viuere iubet: pariter vt Constantius *d. l. 1. sup. de iurisd.* Eo fine igitur veriti ij vllo dignitatis cingulo vti: iussi item ex legum ordine actiones excipere & inferre: veriti rursùm patrocinij sui fomite iura aliena turbare, aut executionem suam tribuere; priuatísque vel publicis negotiis sese miscere: delationibus tandem domos sollicitare, inquietare.

¶ Tandem notandus hic orationis character qui hîc elegantissimus: Qualia illa, *Ne ex hoc sibi erigendi supercilij fastu sacro nomini nostræ pietatis oriatur inuidia.* Item: *Nec inlicito patrocinij sui fomite iura conturbent.* Rursum. *Nec quiescentem domum delatio vlla sollicitet.* Tandem, *Ne eos inconsulta pertinacia serò pœniteat.* Et similia, quæ aliis adornanda relinquo.

Finis Tomi Tertij.